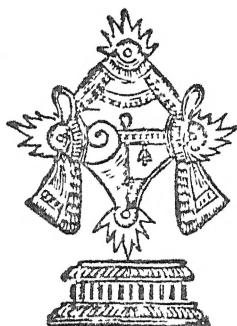
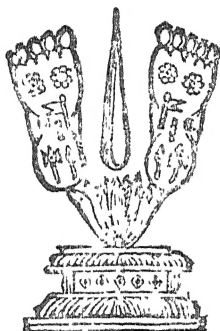

శ్రీకృష్ణపరబ్రహ్మచేనమః

శ్రీ ర స్తు

శ్రీ హయగ్రీవాయనమః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

పేదవ్యాసమహర్షి ప్రయితం
శ్రీమద్భాగవతమ్

దశమస్కంధః - పూర్వోత్తరభాగౌచ

శ్రీ పేదరాఘవీయశ్యామస్వరేణ

ప్రకాశశః

శ్రీ బ్రహ్మ శ్రీమన్నారాయణ రామానుజ జీయరు స్వామి

మాద్రణ

విజయమనరాళాలా, చిహ్నం.

1976

మూల్యం : రూ. 5-00

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః.

దశమస్కంధ విషయానుక్రమణికా

దశమస్కంధః

అధ్యాయే,

పృష్టాంకః.

- 1 శ్రీకృష్ణావతారః. శ్రీభగవదవతారణప్రవచనముట్టః. దేవకీహననోద్యుక్తం కంసం ప్రతి వసుదేవకృతసామాద్యుపదేశశ్చ. 1
2. శ్రీభగవదాజ్ఞయా దేవ్యాః అవతరణం. బ్రహ్మేశానాదిదేవగణైః కృతపరమ పురుషస్తుతిశ్చ 22
- 3 శ్రీకృష్ణావతారముట్టః - స్వస్వరూపేణావిర్భూతం శ్రీపరమపురుషం ప్రతి వసుదేవ కృతస్తుతిః. భగవతా దేవకీవసుదేవయోః ప్రాగ్జన్మకథనం చ. 35
4. కంసావలోకితయోగమాయాయాః కథనం. కంసకృతదేవకీవసుదేవయోః సాంత్యనం. కంసకృతమంత్రసమాలోచనం చ. 54
5. గోకులే పుత్రమహోత్సవః. మధురాం ప్రతి వసుదేవగమనం చ. 65
6. పూతనానంహరణముట్టః. పూతనాయాః ముక్తిశ్చ 73
7. శకటాసురభంజనం. తృడావర్తవిరాకరణవృత్తాంతః. ప్రన్యసానసమయే జుమ్మణవ్యాజేన మాత్రే విశ్వరూపప్రదర్శనముట్ట శ్చ. 85
8. గర్గణ నందపుత్రాడాం జాతకర్మాదికరణం. బాలక్రీడాసు విశ్వరూపప్రదర్శనముట్టశ్చ. 95
9. యమశార్దూనభంజనకథారంభః. 109
10. నళకూబరమణిగ్రీవవృత్తాంతః. శాపవిర్యుక్తనలకూబరమరోగ్రీవకృత శ్రీకృష్ణస్తుతి శ్చ. 115
- 11 శ్రీ కృష్ణస్య బాల్యచేష్టాః బృందావనప్రస్థానకథారంభశ్చ. 126
- 12 అమాసురవధప్రకారః. 138
- 13 శ్రీకృష్ణస్య గోపబాలై స్సహ. పర్యుషితాన్నభోజనం. వత్సావహరణముట్టశ్చ. 148
- 14 వత్సావహరణే భగవన్మహిమవిజ్ఞేన బ్రహ్మణా కృతస్తుతి. బ్రహ్మణః స్వదామం ప్రతి నిష్క్రమణం. భగవతి ప్రాణీనాం మ్నేహాధిక్యవివరణం. 166
15. దేసుకాసురభంజనముట్టః. 191
16. కాళియమర్దనముట్టః కాళియపత్నికృతకృష్ణస్తుతిః. భగవదాజ్ఞయా 'కాళియేన సముద్రగమనం చ. 203
17. కాళియస్య రమణకద్వీపపరిశ్రాగకారణకథనం. దావాగ్నితోగోపనరక్షణముట్టశ్చ. 225
18. ప్రలంబాసురవధముట్టః. 231
19. దవాగ్నిపానవృత్తాంతః. 238
20. వర్షర్తువర్ణనముట్టః. 242

21.	శరదృతువర్ణనం.	257
22.	గోపీవస్త్రాపహరణకథారంభః.	263
23.	విప్రవత్సమగ్రహణుట్టః.	273
24.	ఇంద్రయాగభంజనగోపర్థనాచలోద్ధరణుట్టః.	286
25.	297
26.	304
27.	గోవిందవట్టాబిషేకఘట్టః.	310
28.	శ్రీకృష్ణస్య వరుణలోకగమనవృత్తాంతః.	319
29.	రాసక్రీడారంభఘట్టః	324
30.	గోపికానాం విరహపేదనా.	339
31.	గోపికాగీతారంభః	351
32.	357
33.	రాసక్రీడారంభః	364
34.	అహిరూపధారిణి స్ఫుదర్శనాఖ్యగంధర్వస్య శాపమోక్షజం, శంఖమాడవధశ్చ.	377
35.	శ్రీకృష్ణవిరహావ్రయుక్త గోపివిలాపః—అయమేవ వేణుగీతా.	385
36.	స్వపథానురవధః - నారదబోధితేన కంసేన రామకృష్ణహ్వనాయాకూరప్రేషణఘట్ట శ్చ	393
37.	శ్రీకృష్ణం ప్రతి నారదాగమనం	409
38.	రామకృష్ణసయనార్థ మకూరస్య నందగోకులప్రవేశఘట్టః	418
39.	430
40.	అకూరకృత శ్రీకృష్ణస్తుతిః	444
41.	కృష్ణరామయోః మధురానగరప్రవేశఘట్టః	455
42.	రజరవధవాయశసుదామత్రిప్రదీపః సమ్మానఘట్టః	467
43.	కుశలయాపీడాఖ్యగజతన్నిషాదివధకథా	476
44.	కంసవధకథా	486
45.	పితృసాంత్యనఘట్టః	497
46.	శ్రీకృష్ణరామయో రుపనయనగురుకులవాసాకథారంభఘట్టః, గోకులం ప్రతి ఉద్ధవ ప్రేషణాదికథారంభఘట్టశ్చ.	508
47.	గోపికానాం విలాపః ఉద్ధవేన శ్రీకృష్ణసందేశకథనం, ఉద్ధవస్య మధురాం ప్రతి గమనం చ	521
48.	పైరంద్రాః గృహం ప్రతి శ్రీకృష్ణగమనం	543
49.	అకూరస్య పాండవానధిక్వత్య కృష్ణరామాఖ్యాం కథనం	566

హరిః ఓమ్

ఓం నమో భగవతే వాసుదేవాయ

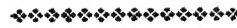

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీవీరరాఘవీయవ్యాఖ్యాసహితే, శ్రీమద్భాగవతే, దశమస్కంధః

అథ ప్రథమోఽధ్యాయః

రాజోవాచ—

కథితో వంశపిస్తారో భవతా సోమసూర్యయోః,

రాజ్ఞాం చోభయవంశజ్ఞానాం చరితం పరమాద్భుతమ్.

౧

యదో శ్చ ధర్మశీలస్య నితరాం మునిన త్తమః,

శ్రీమద్వీరరాఘవవ్యాఖ్యా

అతిక్రాంతస్కంధాంతే “జాతో గతః పితృగృహోద్భ్రజమేదితార్థో హత్వా రిపూః సుత శతాని కృతోరుదారః. ఉత్పద్య తేషు పురుషః క్రతుభి స్సమీజ ఆత్మాన మాత్మనిగమం ప్రథమం జనే”
ష్విత్వాదిశ్లోకద్వయేన సంగృహ్య ప్రదర్శితం కృష్ణావతారచరిత్రం విస్తరేణ శుశ్రూషు రతిక్రాంత స్కంధార్థానువాదపూర్వకం పృచ్ఛతి రాజా కథిత ఇత్థాదినా శ్లోకదళకేన. తత్ర పూర్వస్కంధార్థ మనువదతి (కథిత ఇతి సార్థేన.) సోమసూర్యయో స్తదుభయవంశజ్ఞాతానాం చ రాజ్ఞాం వంశవిస్తార ప్రేషాం పరమాద్భుతం చరిత్రం చ కథితం.

౧

హే మునిన త్తమః నితరాం ధర్మ ఏవ శీలం యస్య తస్య యదో ర్వంశవిస్తారః కథితః. అథనా తత్ర యదో ర్వంశే అంశేన బిరరామేజనహావర్తిరస్య యద్వా సంకల్పరూపజ్ఞానేన వా

తత్రాంశేనావతీరస్య విష్ణో ర్వీర్యాణి శంస నః

—

అవతీర్య యదో ర్వంశే భగవా న్ముతభావనః.

కృతదా న్యాని విశ్వాత్మా తాని నో వద విస్తరాత్.

—

నివృత్తతర్జై రుపగీయమానా ద్భవోషధా చోక్తమనోఽభిరామాత్.

క ఉత్తమశ్లోకగుణానువాదా త్పుమా నివరజ్యేత వినా పశుఘ్నాత్.

—

దివ్యవిగ్రహంశేన వా అన్యథా “ఏతే చాంశకలా విష్ణోః కృష్ణస్తు భగవా న్స్వయ” మితి పూర్వోత్తర వ్యాఖ్యాతావత్తే. విష్ణోః శ్రీకృష్ణస్వయ. వీర్యాణి వీర్యగుణప్రకారకాణి చరిత్రాణి నః శుక్రూషభ్యోఽస్యభ్యం. శంస విస్తరతః కథయ.

—

కాని వీర్యాణీత్యత్రాహ (అవతీర్యేతి.) యద్వా న పరవ్యాహాదిరూపేణావస్థితస్య వీర్యాణి. కింతు యదో ర్వంశేఽవతీర్య భగవాన్ యాని కృతవాన్ అని వీర్యాణి. విస్తరతః, నః అన్యభ్యం. వద శంస, అంతరజుప్రభృతీని స్వర్లోకగమనపర్యంతాని వీర్యాణి విస్తరేణ కథయేతి భావః. అత ఏవ పునరవతీర్యేత్యుక్తం. అవకారప్రయోజనం తన్నిమిత్తం చ విస్తరేణ వదే త్యభిప్రాయేణ విశేషి. భూతభావనః భూతాని సాధు బూతాని భావయతి విభావయన్ త్రాయత ఇతి తథా విశ్వాత్మా విశ్వస్యాంతరాత్మా విశ్వ మూత్మా శరీరం యస్మేతి వా విశ్వాత్మా

—

నను విష్ణో ర్వీర్యాణ్యభిక్షక క్రుతాన్యేన కిం పుచ్చసే త్యత్రాహ (విస్తృత్యర్థేతి.) క ఉత్తమశ్లోకగుణానువాదా దిత్యస్యామృతా ఓతి శేషః. ఉత్తమశ్లోకస్య భగవతః గుణానువాదరూపా దిమ్మతా త్పశుఘ్నం నినాకః పుమాన్ విరజ్యేత. న కోపీత్యర్థః. ప్రసిద్ధామృతవైలక్షణ్యం సూచయితి విశేషి - నివృత్తః శబ్దో విషయేష్యనంబుద్ధి ర్యేషాం తై ర్వీర్యగతవిషయంబుపై ర్లోగిభి రుపగీయ మానత్ ప్రసిద్ధం త్వమ్మతం అనిపృత్యశ్లోపగీయమాన మిత్యర్థః. ఉపోషధాత్ భవన్య సంసారస్య రోగరూపస్యాపదం భావద నినా పరిగారరూపాత్. ప్రసిద్ధం తు భవనర్థన మితి భావః. శ్రోత్రయో గ్భ్యం శ్చాభిరామాత్ ప్రసిద్ధం గురౌనేంద్రియమాత్రాభిరామ మితి భావః. గుణానువాదో గుణికథా. పశుం హంతితి పశుఘ్నం గోఘ్నస్తం వినేత్యర్థః. యద్వా పశువ ద్భూతి గచ్ఛతి వ్యాపియత ఇతి పశుఘ్నః. శం వినేత్యర్థః. పశుకుల్యర్పతి. కేవలమార్థ ఇతి యావత్. యద్వా అపశుఘ్నాదిని చేర్చి. పశు ఇతి సంస్కృతక మవ్యయం. న పశు అసమ్యక్ హంతి గచ్ఛతి బుధ్యతీతి తథా “హన హింసాగతోః. గత్యర్థా న్పుర్యే జ్ఞానార్థకః సమ్యగుపకార హవిద్యాన్. కృతఘ్న ఇతి మూర్ఖః. ఉత్తమశ్లోకకృతోపకారాభిజ్ఞ స్తు గుణానువాదా త్పుమాన్ విరజ్యేతేత్యర్థః.

—

(శ్రీకృష్ణావతారః)

పితామహా మే సమరేఽమరంజయై రైవప్రతాద్యాళితైః స్తిమింగితైః.

దురత్యయం కౌరవనైన్యసాగరం కృత్వాఽతర స్వత్సపదం స్మయత్స్వవాః.

(ద్రోణ్యుత్తవిష్ణుష్ట మిదం మదగ్గం సంతానబీజం కురుపాండవానామ్.

జుగోప కుక్షిం గత ఆత్తచక్రం మాతు శ్చ మే య శ్శరణం గతానామ్.

వీర్యాణి తస్యాఖిలదేహభాజా మంతర్పహిః పురుషకాలరూపైః.

కోఽసౌ తత్కృతోపకారః. యదభిజ్ఞానాత్తద్గుణానువాదా న్న విరజ్యతే. బహుశు భగవదవతారతచ్ఛరీతేషు సత్స్వపి కిం విశేషేణ కృష్ణావతారచరిత్రాచిక మేవ పృచ్ఛసీత్యుత్రహ (పితామహా ఇతి ద్వాత్వాం.) అమరంజయైః దేవా నపి జేతుం సమర్థైః భీష్మార్జునీరథరూపైః.

తిమింగితైః సేతుభిః దుఃఖేనావృత్యేతుం పారం గంతు మశక్యం. కౌరవాణాం, సైన్య మేవ సాగరస్తం యో భగవాన్ కృష్ణ ఏవ స్థవో నా ర్యేషాం తే పితామహా యధిష్ఠితాదయః, వస్తువం కృత్వా గోష్పదతులం కృత్వా అతరణ స్మ పారం జగ్ముః కిల. శ్లోకద్వయస్థయచ్చట్టయోః ర్వీర్యాణి తస్యే త్యనేనాన్య యః.

(ద్రోణీతి.) కించ ద్రోణే రశ్వత్థామోఽప్రేణ తత్రప్రయుక్తః. శ్రీకృష్ణావతారప్రేణ విష్ణుష్టం దగ్ధ మిదం మదంగం మద్భగం కురుణాం సాండవానాం చ సంతాన్య బీజం ప్రవర్తం వంశద్వయేఽసి స్వప్రైవావశేషిత్యాత్మదుభయసం నబీజమిచ్ఛతః. యో జుగోప, కథంబూతః శరణం గతాయా మహ మాతు రుత్తరాయాః కుక్షిం సమిష్టః. ఆత్త చక్రం, చక్రం సుమంతర్యం, మేగ తథాభూతో మత్పితామహప్రఖృతినా మవిష్టపరిహరణేష్టప్రపణదీక్షితస్య మహోపకర్తృ ర్గుణానువాదా త్కృతజ్ఞః. కథ మసాం విరజ్యేయ మితి భావః.

(వీర్యాణితి.) యది ఏవ మతో, సే విద్వ స్సఖిలానాం దేహభాజాం అంతర్పహిః పురుష కాలరూపై రమృతం మృత్యుం చ ప్రయచ్ఛతః క్షేత్రజ్ఞానం కాలావయవానం చ జ్ఞాన్య భృహ వచనం, క్షేత్రజ్ఞకాలాత్మకైః. రూపైశ్శరీరైః. తత్రాంతరేః పురుషరూపేతామృత మమరణం స్థితం ప్రయచ్ఛతః స్థితిహేతో రిత్కర్థః. ఇత అపి చ బహిః కాలరూపేణ. మృత్యుం ప్రయచ్ఛతః, వినాశహేతో రిత్కర్థః. కృత్స్నజగత్కరణస్యేత్కర్థః. “కారణం తు దేయ” ఇతి కారణస్యైవ

ప్రయచ్ఛతో మృత్యు ముతామృతం చ మాయామనుష్యస్య వదస్య విద్వన్. ౭

రోహిణ్యా స్తనయః ప్రోక్తో రామ స్సజ్కుర్షణ స్త్యయా,

దేవక్యాగర్భసంపన్నః కుతో దేహోన్తరం ఐనా. ౮

కస్మా న్మృకుందో భగవాన్పితృగేహో ద్వృజజ్జతః,

క్వ వాసం జ్ఞాతిభి స్సాకం కృతవాన్ సాత్వతాంపతిః. ౯

ప్రజే వసన్ కి మకరో న్మధుపూర్యాం చ కేశవః

భ్రాతరం చావధీ త్కంసం మాతురద్ధౌతదర్హణమ్. ౧౦

దేహం మానుష మాశ్రిత్య కతి వర్షాణి పృష్టిభిః,

వస్తునో ద్యేయత్పశ్రవణాద్ధ్యానస్య చ శ్రవణమననాదిపూర్వకత్వాత్తస్యైషయకకుశ్రూషా మమాస్తీతి జ్ఞాపనాయాఖిలదేహభాజా మిత్యాద్యమృతం చేత్యంత ముక్తం, తద్ద్యేవంభూతస్య కథం మనుష్యత్వావత్తి రిత్యతో నిశిన్ధి. మాయామనుష్యస్య సంకల్పజ్ఞానేన మనుష్యస్య ప్రవృత్తమనుష్యస్య వాతస్య కృష్ణస్య, వీర్యాణి. వదస్య ప్రకాశయ “భాననోపసంభాషే” రిభ్యాదినా చదేస్తజ్. ౭

అగేశేనావత్త్వీ యిష్టో రిక్యంఠచరిత్ర మపి కథనీయం సూచితం. కదేవ వ్యంజయ స్పృచ్ఛతి (రోహిణ్యా ఇతి.) సంకర్షణః భగవదంశసంభూతసంకర్షణావతారరూపో బలరామః. రోహిణ్యా స్తనయః, ప్రోక్తః. తతా తనో దేవక్యాగర్భసంపన్నః శ్చ ప్రోక్తః త్యయా నవమ ఇతి కేశవః, తదేత దుభయం దేహాంతరం వినైవ ఏకేన దేహేనైవ తస్య, కుతః కస్మా ధేతో రభవత్. ౮

“కృతవా న్మాని విశ్వాత్మా తాని నో వదే”తి సామాన్యతః పృష్టాని వీర్యాణి విశేషతః పృష్ఠతి (కస్మా దితి చతుర్వి.) భగవాన్మృకుందః కస్మా ధేతోః పితృ ర్విసుదేవస్య, గేహో ద్వృజం గతిః, సాత్వతాం భక్తానాం పతి ర్భగవాన్ జ్ఞాతిభి ర్యదుభి స్సహ క్వ వాసం కృతవాన్. ౯

సః ప్రజే మధుపూర్యాం చ వసన్ కిం కి మకరోత్. మాతు ర్దేవక్యాః అద్ధా సాక్ష్యాద్భ్రాతరం ఆత ఏవతదర్హణం వదానర్హం. కంసం కుతోఽవధీత్. ౧౦

మానుషం మానుషవ దవభాసమానం దేహం దివ్యమంగళవిగ్రహ మాశ్రిత్య పరిగృహ్య

(శ్రీకృష్ణావతారః)

యదుపుర్యాం సహావాత్సీ తృత్నః కత్యభవన్విభో. ౧౧

ఏత దన్యచ్చ సర్వం మే మునే కృష్ణవిచేష్టితమ్.
వక్తు మర్హసి సర్వజ్ఞ శ్రద్ధధానాయ విస్తృతమ్. ౧౨

నైషాతిదుస్సహో ఊన్మాం త్యక్తోద మపి బాధతే,
ఏఽహం త్వన్ముఖామౌజా చ్యుతం హరికథామృతమ్. ౧౩

శ్రీసూత ఉవాచ—

ఏతన్నిశమ్య భృగుస్త్వనసాధువాదం వైయాసకి స్స భగవా నథ విష్ణురాతమ్.
ప్రత్యర్చ్య కృష్ణచరితం కలికల్మషమ్నం వ్యాహర్తు మారభత భాగవతప్రధానః. ౧౪

నష్టితి ర్యదుభి స్సహ యదుపుర్యాం ద్వారకాయాం కతి వర్షాణ్యవాత్సీశ్చైషితవాః, తన్య పత్నయః.
కతి బభూవుః, హే యభో. ౧౧

ఏతన్నిష్ట హన్య దవృష్టం చ యన్యత్సర్వం కృష్ణవిచేష్టితం హే మునే. శ్రద్ధధానాయ
శ్రవణోపయుక్తత్వాన్విలాస, మే శుక్రాశ్వే, మహ్యం హే సర్వజ్ఞ సాకల్యేన కృష్ణచేష్టితాభిజ్ఞ
విస్తృతం యథా తథా, వక్తు మర్హసి. ౧౨

ప్రాయోసవిష్టస్యాశనాయాపిసాభ్యా మర్దితన్య కథం శ్రవణోపయుక్తచిత్తనమాధానసంభవ
ఇతి యోగోహ (వైషేతి.) త్యక్త మునసాసం యేన తథాభూత మపి మాం దుస్సహో సోఘ మశక్యా
ఏషా ఊత న బాధతే తత్ర హేతుం సున్నాత్మానం విశేష్టి. త్వన్ముఖామౌజా చ్యుతం గళితం
పరిచైవామృతం తేన ఓఙంతం మా మిత్యన్వయః. ౧౩

ఇత్థ సూపుషోః గవాన్ శుక శ్రీకృష్ణచరిత్రం విస్తరతః కథయతు మారేభ ఇత్యాహ
సూతః (ఏవ మితి.) షోభ్యగునంగన శౌనక ఏవ మిత్థం సాధువాదం సాదోః పరీక్షితో వాద ముక్తిం
ప్రశ్నహునం, నిశమ్య స భగవాన్ వైయాసకి శుక స్తతో విష్ణురాతం పరీక్షితం ప్రత్యర్చ్య
ప్రత్యభినంద్య, కలికల్మషమ్నం శృణ్వతాం వచితాం చ కలికాలకృతపాపమ్నం కృష్ణన్య భగవత
శృరిత్రం వ్యాహర్తుం విస్తరతో వక్తుం దశమైకాదశస్కంధద్వయేన వక్తు మితి యావత్, ఆరభత
ప్రారేభే. యుక్తం చైత చిత్కృత్ప్రాయేన విశిష్ట, భాగవతప్రధానః భాగవతం భగవత్స్వరూపగుణాద్యను
సంధాన మేవ ప్రధానం ముఖ్యం ప్రయోజనం యన్య తథాభూతః. ౧౪

ॐ శ్రీభగవదవతారకారణప్రవచనఘట్టః ॐ

శ్రీకుక ఉవాచ —

సమ్యగ్మ్యవసితా బుద్ధి స్తవ రాజద్విసత్తమ,
వాసుదేవకథాయాం తే యజ్ఞాతా నైష్ఠికీ మతిః.

౧౫

వాసుదేవకథాప్రశ్నః పురుషాం శ్రీన్ పునాతి హి,
వక్తారం పృచ్ఛకం శ్రోతృం స్తత్పాదనలిలం యథా.

౧౬

భూమి ర్దృప్తస్సవవ్యాజదైత్యానీకశతాయుతైః,
అక్రాంతా భూరిభారేణ బ్రహ్మాణం శరణం యయా

౧౭

తావత్ప్రత్యర్థ్యాహ సమ్యగితి ద్వాభ్యాం. హేరాజద్విసత్తమ తవ బుద్ధి స్సమ్యగ్మ్యవసితా విభిన్నా హేయోపాదేయవివేకాయుక్తేత్యర్థః. కుత ఏత జ్ఞాతవ్య మిత్యత్రాహ యత్ యస్మా ద్వాసుదేవ కథాయా మేవ తవ మతి ర్నైష్ఠికీ నిష్ఠాయుక్తా వాసుదేవకథాశ్రవణ ఏవ పరిసిద్ధితేశ్వరః

౧౮

కిం తచ్చసంజవిష్టామాత్రేణేత్యత్రాహ (వాసుదేవేతి) వాసుదేవకథాప్రశ్న ఏవ కిం పున స్తచ్చసంజాదిక మిత్యభిప్రాయేణ ప్రశ్న ఇత్యుక్తం. యద్వా ప్రశ్నప్రతిపదసతచ్చరిణానాం త్రయాణా ముపలక్షణార్థః ప్రశ్నశబ్దః శ్రీ స్మరుషా స్మనాతి వక్తారం ప్రతివక్తారం పృచ్ఛకం పృచ్ఛంతం శ్రోత్రాం శ్రేణీ త్రిణ పర్యై ప్రతివక్తరైః పరైః కేన భావ్యమిష్కభిప్రాయేణ వక్తారం పృచ్ఛకం చేత్యేకపదసన్నిధేః. శ్రోతృభి స్తు బహుభి రపీతి బహువచననిర్దేశః. యథ తస్య వాసుదేవస్య పాదనలిలం గాఢ మమృశి, పునాతి. తద్వ దితి పవిత్రీకరణమాత్రే దృష్టాంతః. న తు పురుషత్రయపవిత్రీకరణే త్రయాణాం తత్రాసంభవాత్ యద్వా యథా గాఢం సలిల ముపస్సృశంతం తస్య పితరం పితామహం చ పునాతి తద్వదితి దృష్టాంతాభిప్రాయః. యథ తత్పాదనలిల ముపస్సృశంత మేక మేవ పురుషం పునాతి న తథా తత్కథాప్రశ్నః పునాతి, అపితు త్రీ నితి వ్యతిరేకదృష్టాంతో వాచిపేతః.

౧౯

త మిత్యం ప్రత్యర్థ్యావతారప్రభృతీని వీర్యాణి విస్తరతో వివక్షి స్తావదవతారనిమిత్తభూతాం భూప్రార్థనా ముపసాదయతి (భూమి రిత్యాదిభి శ్చతుర్విః) దృష్టాః గర్వితాః స్పృహవ్యాః స్పృహవ దవభాసమానాః యే దైత్యా నైషా మనీకానాం శతానా మయుతై ర్భూరిభారేణ అచ్యూతనిరవధికభారేణ అక్రాంతా పీడితా భూమిః బ్రహ్మాణం చతుర్ముఖం శరణం యయా.

౨౦

(శ్రీభగవదవతారకారణప్రవచనపుట్టః)

గౌర్భూత్వాఽశ్రుముఖీ భిన్నా రుదంతీ కరుణం విభోః,

ఉపస్థితాఽన్తికే తన్మై వ్యసనం సమవోచత,

౧౮

బ్రహ్మ తదుపధార్యాఽథ సహ దేవై స్తయా సహ,

జగామ సత్తినయన స్తీరం కీరపయోనిధేః.

౧౯

తత్ర గత్వా జగన్నాథం దేవదేవం వృషాకపిమ్,

పురుషం పురుషసూక్తేన హ్యుపతస్థే సమాహితః.

౨౦

గిరం సమాధౌ గగనే సమీరితాం నిశమ్య వేదా త్రిదశా నువాచ హః,

గాం పౌరుషీం మే శృణుతామరాః పున ర్విధీయతా మాకు తత్రైవ మా చిరమ్.

౨౧

పురైవ పుంసాఽనధ్యతో ధరాజ్వరో భవద్భి ర్భూతై ర్యదుఘావజన్యతామ్.

అదేవ ప్రపంచగణాః - గౌర్భూత్వా గోమాపం విభ్రాజా భిన్నా దీనా లభూణి ముఖే యస్యా
స్తథా భూతా రుణాః సహ తన రుదంతీ విభోః. బ్రహ్మణోఽంతికే సమీపే ఉపస్థితా స్తుపతీ
వ్యసనం స్వడుఃఖం తన్మై బ్రహ్మణే సమ్యగవోచత విజ్ఞానయామాస.

౧౮

బ్రహ్మ తద్వైనన ముపధార్య జ్ఞాత్వా అథ దే గతై స్తయా భూమ్యా సహ సత్తినయన
వృకుద్రః కీరసాగంస్య తీరం జగామ.

౧౯

తత్ర తీరే గత్వా సమాహితచిత్తో జగన్నాథం పరమపురుషం వృషాకపిం శ్రీమహాఃష్టం
పురుషసూక్తేనోపతస్థే తుష్టాన స్తునిపూర్వకం నిదధ్యా విస్మయన్.

౨౦

తథా గగనే సమీరితాం గిరం జళరీరాం వాణీం సమాధౌ నిశమ్య వేదాః బ్రహ్మ త్రిదశా
వేదా స్స్మరిత్యవోచత. అదేవ మా గ్రామిత్వాదధి స్సరైః సజ్జగ్మః. కౌశమరాః సమాధౌ మయా క్రుతాం
పౌరుషీం పరమపురుషం బంధినీం గాం గిరం మే మత్తః కథమిత శృణుతాం యథా ఈశ్వరేణాఽదిష్టం
భవద్భి ర్విధీయతాం క్రియాం చిరం విలమ్బం నూకార.

౨౧

కా నామ గౌరిత్యగ్రహ (పురైవేతి.) పురా భవద్విజ్ఞప్తేః పూర్వ మేవ యద్వా పురైవ
న్వావతారా త్పూర్వ మేవేత్యర్థః. పుంసా రుశ్వరేణ ధరాజ్వరో భూక్తేనోఽనధ్యతః విజ్ఞాతః భవద్భి.

స యావ దుర్వాన్య భర మీశ్వరేశ్వర స్స కౌలకక్త్యా క్షవయం శ్చరే ద్భువి ౨౨

వసుదేవగృహే సాఙ్గ ద్భగవాన్ పురుషః పరః.

జనిష్యతే తత్పూజార్థం సంభవ స్త్వమరత్రియః. ౨౩

ఋషయోఽపి తదాదేశా త్కల్ప్యంతాం పశురూపిణః,

పయోదానముఖేనాపి విష్ణుం తర్పయితుం సురాః. ౨౪

వాసుదేవకళాఽనస్త స్సహస్రవదన స్స్వరాట్,

అగ్రజో భవితా దేవో హరేః ప్రియచిక్కిర్యయా. ౨౫

ర్యదుష్వంతై రుపజన్యతాం ఉత్పద్యతాం, జీవానా మంశేనోత్పత్తి ర్వామ ధర్మభూతజ్ఞానేన జీవాంతరా
ధిష్ఠాత్మత్వం. స్వరూప స్యాణుత్సే నానేకదేహవృత్త్యసంభవాత్, కదాఽస్మాభి రుత్పత్త్య మిత్యత్రాహ.
సః ఈశ్వరాణా మస్మాక మపీశ్వరో భగవా న్స్వసంబంధిన్య కాలాఖ్యాయా శక్త్యా కార్యోపయుక్తా
పృథక్సిద్ధవిశేషజభూతయా తన్వా ఉర్వాభి భూమే, ర్భరం క్షవయన్, నిరిసితు మితి భావః, భువి యావ
చ్చరే దవతరే తతః పూర్వ మేవ జన్యతా మిత్యర్థః. ౨౨

తథా, వసుదేవస్య గృహే, భగవా న్మురష్టషాద్గుణ్యః, ప్రకృతిపురుషవిలక్షణః పరమపురుష,
సాఙ్గ జనిష్యతే అవతరిష్యతి, న కపిలాదివ జీవాంశిరాధిష్ఠాత్మత్వే నావతరిష్యతి, కి స్త్వద్వారక
మేవేత్యభిప్రాయేణ సాఙ్గ దిత్వక్తమ్, తస్య జనిష్యమాణస్య పరమపురుషస్య పూజార్థం పరిచర్యార్థం,
క్రీడార్థ మితి యావత్, అమరాణాం, త్రియోఽపి, సమృవస్తు, స్వాంతై రుత్పదంతామ్. ౨౩

తథా, ఋషయోఽపి, తస్య భగవత ఆదేశా దనుశాసనా, త్పశురూపిణః, కల్ప్యంతాం
గోరూపిణ సమృవస్తు, కిమర్థం తత్రాహ, హేసురాః, పయోదానముఖేన క్షీరప్రదోహనద్వారాఽపి
విష్ణుం తర్పయితుం, తప ఆదిధి స్తర్పయంత్యేన అధునా పయోదానముఖేనాపి తర్పయితుం గోరూపిణః
కల్ప్యంతా మిత్యపిశబ్దాభిప్రాయః. ౨౪

తథా, యో వాసుదేవస్య, కలా, అంశః, కోఽసౌ, యః ఆనంతః సహస్రముఖః స్వరాడ
కర్మవక్త్యః, సోఽపి హరేః ప్రియం కర్తు మిచ్ఛయా, అగ్రజో, భవిష్యతీత్యర్థః. ౨౫

(శ్రీభగవదవతారకారణప్రవచనముట్టః)

విష్ణో ర్మాయా భగవతీ యయా సమ్మోహితం జగత్,
ఆదిష్టా ప్రభుజాంశేన కార్యార్థే సమ్భవిష్యతి.

౧౦౦

శ్రీశుక ఉవాచ—

ఇత్యాదిశ్యామరగణా స్ప్రిజాపతిపతి ర్విభుః,
అశ్వాస్య చ మహీం గీర్వి స్వధామ పరమం యయౌ.

౧౦౧

శూరసేనో యదువతి ర్మధురా నూవస త్పురీమ్,
మధురాణ్ శూరసేనాం శ్చ విషయా న్సుభుజే పురా

౧౦౨

రాజధానీ తత స్సాఽభూ త్సర్వయాదవభూభుజామ్,
మధురా భగవా న్యత్ర నిత్యం సన్నిహితో హరిః.

౧౦౩

తథా విష్ణో, ర్మాయా, సా కా. యయా మాయయా, ఇదం జగ చేతనవర్గః సమ్మోహితమ్, సాఽపి, భగవతీ పూజ్యా. మాయాధిష్ఠాత్రీ దేవతా, ప్రభుజా నియంత్రా భగవతా ఆదిష్ఠాగతి, తస్య కార్యార్థే ప్రయోజనార్థ మంశేన సమ్భవిష్యతి జనిష్యతే.

౧౦౪

ఇత్యేవం భగవతోక్త మేవ ఆమరగణా స్ప్రిత్యాదిశ్య అనుజాప్య, ప్రజాపతీనాం దక్షిణీనా మపి పతిః విభుః బ్రహ్మ, గీర్వి, ర్మహీ మాశ్వాస్య సాంత్యయిత్వా పరమం శ్రేష్ఠం, స్వనామ స్వలోకం యయౌ.

౧౦౫

తదేవ మంత్రనిమిత్త ముపపాదితమ్. అథావర్తమాదౌ నిత్య ర్గేహా ద్వ్యజగత సన్నిత్యై చ వర్ణయితుం తదుపోద్ధౌతరూప మితిహాస మాహ (శూరసేన ఇత్యాదినా యాదవిధ్యాయసమాప్తి.) పురా భూర్వకాలే యమానాం పతి శూరసేనో నామ మధురా, పురీ మదివర్తక మధురాన్ శూరసేనా శ్చ, విషయా న్దేహా న్సుభుజే ఇహోపభోగో భుజే రర్థః. న తు వాఽనన్య, తత్ర “భుజోఽనవస” ఇత్యాత్మనే వదప్రతిషేధాత్.

౧౦౬

యత శూరసేనో రాజా, అధ్యవస త్రత స్సా మధురా పురీ సర్వేషాం యాదవభూషానానాం రాజధానీ బభూవ, తత్ర పుర్యాం హరి ర్భగవా న్నిత్యం సన్నిహిత, ఆవిర్భావస్థానత్వా దితి భావః.

౧౦౭

శ్రీవీరరాఘవీయవ్యాఖ్యానహితే. శ్రీమద్భాగవతే

తస్యాం తు కర్హిచి చౌరి ర్వసుదేవః కృతోద్వహః,
దేవక్య సూర్యయా సార్థం ప్రయాణే రథ మారుహత్. ౩౦

ఉగ్రసేనసుతః కంఠో భగిన్యాః ప్రియ చిక్కిర్షయా,
రశ్మీ స్త్వయానాం జగృహే రొక్తై రథశతై ర్వృతః. ౩౧

చతుశ్శతం పారిబర్హం గజానాం హేమమాలినామ్
అశ్వినా మయుతై స్సార్థం రథానాం చ త్రిషట్పతమ్. ౩౨

దాసీనాం సుకుమారీణాం ద్వే శతే సమలంకృతే,
దుహిత్రే దేవకః ప్రాదా ద్యానై ద్దుహితృవత్సలః. ౩౩

శఙ్ఖతూర్యమృదంగాని నేదు ద్దన్దభయ స్సమమ్,
ప్రయాణోపక్రమే తాత వరవద్వో స్సుమజ్జశమ్. ౩౪

కదాచి త్రస్యాం పుర్యాం శౌరిః శూరస్య సుతో వసుదేవః కృతవివాహః దేవక్య సూర్యయా
భార్యయా నవోధయా సహ ప్రయాణే స్వగృహం ప్రతి ప్రయాణే నిమిత్తే రథ మారురోహ. ౩౦

తత ఉగ్రసేనస్య సుతః కంఠః భగిన్యాః దేవక్యః, ప్రియం కర్తు మిచ్ఛయా స్వయం
రొక్తైః హేమమయైః రథానాం, శతైః పరివృతో భగినీరథవాహినా మశ్వినామ్ ప్రగ్రహాన్
జగృహే. ౩౧

తదా దేవక, ఉగ్రసేనస్య బ్రాతా దుహితృవత్సలః హేతుగర్భ మిదం దుహితృవత్సలత్వా
ద్దుహిత్రే దేవక్త్యై పారిబర్హ ముపాయనం దదౌ. పారిబర్హం దర్శయతి. హేమమాలాంజ్ఞితానాం
గజానా మయుతం తథావిధానా మశ్వినాం సార్థ మర్థేన పఞ్చసహస్ర్యాః సహిత మయుతం రథానాం తు
త్రిషట్పతం అష్టాదశశతం చ. యానైః గమనసాధనై స్సహ దాసీనాం సుకుమారీణాం సమలంకృతే
ద్వే శతే. ౩౨-౩౩

హేతాత వరవద్వోః ప్రయాణోపక్రమే మజ్జశ్శామ్ శఙ్ఖాదీని దండుభయ శ్చ సమం
యుగవ న్నేదుః దభ్యసః. సుమజ్జశ మితి క్రియావిశేషణం చ. ౩౪

(దేవకీహననోద్యుక్తం కంసం ప్రతి వసుదేవకృతసామాద్యుపదేశః)

పథి ప్రగ్రహీణం కంస మాభాష్యాహాళీరవాక్.

అస్యా స్త్వా మష్టమో గర్భో హంతా యాం నయనేఽబుధ.

౩౫

ఇత్యుక్త స్స ఖలః పాపో భోజానాం కులపాంసనః,

భగినీం హన్తు మారద్ధః ఖడ్గపాణిః కచేఽగ్రహీత్.

౩౬

ॐ దేవకీహననోద్యుక్తం కంసం ప్రతి వసుదేవకృతసామాద్యుపదేశః ॐ

తం జుగుప్సితకర్మాణం నృళంసం నిరపత్రపమ్,

వసుదేవో మహాభాగ ఉవాచ పరిసాన్త్యయన్.

౩౭

క్లాఘనీయగుణశ్శూరై ర్భవా న్భోజయశస్కరః,

స కథం భగినీం హన్యా స్త్రియ ముద్వాహకర్మణి.

౩౮

తతో మార్గే ప్రగ్రహీణం హయరశ్మిధరం కంస ముద్దిశ్యాళీరవా గాహ ఉత్పృష్టా
బభూవ తా మేవ దర్శయతి (అస్యా ఇతి.) యాం భగినీం ప్రియచిక్కిర్షయా నయనే భర్తృగృహం
ప్రాసయసి అస్యా అష్టమో గర్భః అపత్యపరో గర్భకర్తా, హంతా హనిష్ఠతి.

౩౯

ఇథ ముక్తో భోజానాం కులపాంసనః కులమలరూపః కులధమ ఇతి యానత్. ఖరో మూర్ఖః
పాపాత్మా కంసః తథాభూతత్వా త్థగ్గః. పాణో యస్య. తథాభూతో భగినీం స్వప్రాణాపహరనిదాన
భూతాం భగినీం హంతు ముద్యుక్తః కచేఽగ్రహీత్ కేశపాళం జగ్రాహేత్వర్థః.

౪౦

జుగుప్సితం నిందితం భగినీవధోద్యోగరూపం కర్మ యస్య తత ఏవ నృళంసం క్రూరం
అత ఏవ నిరపత్రపమ్ నిర్లజ్జం తం కంసం పరిసాంత్యయన్ ఉపచ్ఛంధయన్ మహాభాగో మహాభాగ్య
యుక్తో మహాబుద్ధిమా న్యసుదేవ ఉవాచ.

౪౧

ఉక్తి మేవాహ (క్లాఘనీయేత్యాదిభి ర్నవభిః.) శూరైః క్లాఘనీయాః, స్త్రీత్యాః, గుణా యస్య
భోజానాం భోజనంశ్యానాం యశః కీర్తిం కరోత్యావహతీతి తథా స భవా నేవంభూతత్వా త్కథం
ప్రియం తత్రాప్యుద్వాహకర్మ ణ్ముద్వాహగృహప్రవేశకర్మణి తత్రాపి భగినీం హన్యా హంతు
ముద్యుక్తోఽసి.

౪౨

శ్రీవీరరాఘవీయవాఙ్మతానసహితే. శ్రీమద్భాగవతే

మృత్యు ర్జన్మవతాం వీర దేహేన సహ జాయతే.

అద్య వాఽద్వికతానై నామృత్యు రైవ ప్రాణినాం ధ్రువః.

౬౯

దేహ పంచత్వ మాపన్నే దేహీ కర్మవశానుగః.

దేహోన్తర మనుప్రాప్య ప్రాక్తనం త్యజతే వపుః.

౭౦

వ్రజం స్తిష్ఠ న్నదైకేన యతైవైకేన గచ్ఛతి.

మన్వరణనిదానభూతత్వా గృహీనీ మపి హన్యా మిక్యత్రాహ (మృత్యు రితి.) హేవీర జన్మవతా ముత్పత్తిమతాం దేహీనైవ సహ మృత్యు ర్జాయతే మృత్యుశ్చాయేన దేహ ముత్పత్తే రారభ్యానువర్తత ఏవ కింతు కాలామూత్ర మపేక్షత ఇతి భావః. అతోఽధునా వా వర్షకలాంతే వా ప్రాణినాం మృత్యుః ధ్రువః, నిశ్చితః అపరిహార్య ఇతి యావత్.

౭౬

నన్వద్వికతాంతే జరయా జీర్ణం శరీర మస్తు మృత్యుగ్రస్తం. అమనా త్విదం కల్యాణతరం శరీర ముపేతి చేత్పున రేనం విధం దుర్లభ మిత్యత ఆహ (దేహ ఇతి.) దేహీ పశ్చాత్త్వం మరణ మాపన్నే ఆపు ముష్కృతే సతి దేహీ తద్దేహసో జీవః, కర్మవశానుగః ప్రాచీనకర్మవశ్యతా మనుప్రాప్తః కర్మానుగుణం శరీరాంతరం ప్రాప్యేన. ప్రాక్తనం వపు స్త్యజతే కర్మానుగుణశరీరాంతర స్థాయత్సి లభ్యత్వా దేవంవిధజగుప్సితకర్మనంపాద్యన్య శరీరస్య విహీన స్తైవాదైవే ప్రాదాత్వికం మరణవియ మసహాయ తగిసిప్రాయశ్చిత్తజరూపా చ్ఛుభకర్మణః. పునరితోఽపి కల్యాణతరదేహప్రాప్తే తైవైవ స హంతవ్యేతి భావః.

౭౦

“దేహంతర మనుప్రాప్య ప్రాక్తనం త్యజతే వపు” రిత్వేతదేవ దృష్టాంత ముపాదయతి (వ్రజ నిర్మితి.) ఇథం ప్రసిద్ధా స్మృతిజలూకా శృంగరకః రీతివిశేషః స యథా గణితా గంధ ముదు ర్తః ఏకేన సాదేన తిష్ఠ త్పద సాదృశ్యమున్నేన ఏకేన వదేర గచ్ఛతి. ఏవం దేహీ జివోఽపి పశ్చాత్త్వ మాపన్నం దేహం త్యజన్ కర్మగతిం కర్మానురూపం శరీరం గతః అభిషిత్. ప్రాక్తనం వపు స్త్యజతిత్యర్థః. అథో రీపన్య కథం పశ్చాతా మావత్సమానం దేహ మధిత్స్యత ఏవ పున ర్దేహంత రాధిష్ఠాతృత్వ మితి న శబ్దానియం. గేహో ర్దేహంతరం ప్రవిశత ఇవ సోపవకరణేంద్రియప్రాదాది ప్రాపణపూర్వకత్వా ర్దేహంతరప్రాప్తేః భర్మభూతజ్ఞాన్ ద్వారా వా దేహంతరాధిష్ఠాతృత్వ మితి న విరోధః. యద్వా దేహంతరపరిగ్రహపూర్వక మేవ పూర్వదేహవిరత్యాగే దృష్టాంత స్తృణజలూకా భాయయేవ చృత్యనాఽనుగత్యా జ్ఞేయభాయా మపి మృతప్రామాత్వే దృష్టాంతాంతర ముద్యతే (వ్రజ నిర్మిత్యాది.)

(దేవకీహననోద్యుక్తం కంఠం ప్రతి వసుదేవకృతసామాద్యుపదేశః)

యథా తృణజలూకై వం దేహీ కర్మగతిం గతః.

50

ప్రేమ యథా శక్యతి దేహ మిదృశం మనోరథే నాభినివిష్టచేతనః.

యథా ఏతేన పదేన ప్రజ్ఞా గచ్ఛతా పురుషః పున రేతేన పాపేన తిష్ఠ మ్నేన గచ్ఛతి. తద్వ జ్ఞీన స్సపి
పురుషః మృతప్రాయ ఏవ నా జీవతీతి, అత ఏవ ప్రజం స్తిష్ఠ మ్నితి పుంస్త్యనిర్దేశః. యథా శబ్ద
ద్యాయం చ.

40

నను తృణజలూకా విద్యనానశరీరేణైవ గంతన్యదేశ మవష్టభ్యైవ పూర్వతేజం త్యజతీతి యుక్తం తస్మాః శరీరకోదాద్యభావ ఇతి. దాద్వాంతితే తు న తతా నహి ప్రాక్తనవపుర్విష్టో వపురంతరం ప్రాప్య ప్రాక్తనం త్యజతి పశుంతకవైశిష్ట్యాకారేణ వపురంతరప్రాప్త్యసమ్మనాత్. అపి తు విశేష్యాకారేణైవ వపురంతరప్రాప్తిః. ప్రాక్తనవపుర్యాగ శ్చ. అతః ప్రాక్తనకల్యాణతరవపుర్యాగప్రయుక్త భూయోకోవసానసంబంధనయా తత్పురిహర్యోఽవశ్యకద్రవ్య ఇత్యత తదనుభవసిద్ధస్యన్నదృష్టానేన దేహాంతరప్రాప్తిశాస్త్రాభిప్రాయమేదాన్యాగు తత్ప్రయుక్తభూమ్యాద్యభావం చ దాద్వాంతితే సజ్గమయతి (సన్నానాని) స్వప్నే యథా ద్విష్ట శుకాభ్యాం గుష్టశ్రవమసీతిలాభార్థం మనసాఽనుచింతయన్ బ్రహ్మబ్రహ్మైర్వౌ ముఖ్యం సోఽతే. దేశాంతరగమనల్యాభిషేకాబరూపమనోరథేన ఇనినిన్దిస్తా చేతనాబాధిర్భగ్యనిదానాతో జీవః ఈద్యశం శయానదేహావద్యశం తక్కిమపి తతో విలక్షణం వా ర్హిరీశరీరం స్వన్నభూతావస్థాయిత్యేన స్వప్నద్రష్టేకానుభూత్యేన చ స్వాప్నదేహవ్య శయానతుల్య దేహాశయా చింతతు మశక్యోఽక్రిమపీత్యుక్తం. తావ చ్చక్యతి తత స్తత్ప్రతివద్యతే అపస్యృతిః. తదంతే విలక్షణం తత్ప్రవృత్తిః. అత ఏక భూత్యాగప్రయుక్తభయతోఽదిరహం శ్చ ధవతి. స్వన్నభూతానుభవ సిద్ధిః తత్ప్రవృత్తిః. పశ్యం ప్రవృత్త భద్యనేన ప్రవృత్తిః తేహానుభవేకః రత స్వప్నో విశేషః స నిద్రా. ఏవ దాద్వాంతిస్యేనగంతవ్య మితి భావః. న హేదానీ మన్నదాదీనాం ప్రాక్తనవికల్యాగప్రయుక్తభయంలేదాది ముపలభ్యత ఇతి చ భావః. న చ స్వప్నాపి శయానదేహానైవ దేశాంతరగమనాని సమీక్షా సత ఇతి యుక్తిమత్. అవసరబాదో శయానభ్య దేశాంతరగమనాద్య సంభవాన తత స్తవసస్మాదాభా స్థాయీదృష్టమాత్రానుభవాద్యదేహాంతరేణైవ తదినుభవః. యద్వా. పూర్వార్థం దృష్టాంతసంబంధతర్హం తు దాద్వాంతిశివరం. తదయ మర్థః స్వప్నే దేశాంతరగమనాని మనోరథాభినివృత్తితో జీవః యథా ఈద్యశం శయానదేహావ దాత్మాభిమానవిషయం స్వన్నదృశ్య

దృష్టశ్రుతాభ్యాం మనసాఽనుచిత్తయ స్ప్రివద్యతే తత్కిమపి హ్యపస్మృతిః ౪౨

యతో యతో దావతి దైవచోదిత మ్మనోవికారాత్మక మాప పంచను,
గుణేషు మాయారచితేషు దేహ్యాసౌ ప్రపద్యమాన స్సహ తేన జాయతే. ౪౩

జ్యోతిర్యదైవోదకపార్థివే వ్యద స్సమీరవేగానుగతం విభావ్యతే.

మాత్రానుభావ్యఫలపుణ్యాపుణ్యకర్మానుగుణపరమపురుషసృష్టం తావత్కాలమాత్రావస్థాయస్యన్నద్రష్టే కావగమ్యం దేహం పశ్యతి. జ్ఞానద్వారాఽదితిష్ఠతి జ్ఞానద్వారాఽదిస్థాయ దేహంతరగమనరాజ్యాభిషేక శిరశ్చేదాదీ ననుభవతీతి భావః. అపస్మృతిః అపగతా శయానదేహవిషయా స్మృతి ర్యస్య తథాభూత శ్చ భవతి తద్వదాదినమ్నావనాప్రయుక్తభయాదిరహిత శ్చ భవతి, ఉత్తరార్ధస్య తథేత్యాదిః. ఏవం దృష్ట శ్రుతాభ్యా మితి తాదర్థ్యవత్తుర్థీ. దృష్ట మైహికం సుఖం, శ్రుత మాయుష్షికం తాభ్యాం తదర్థం మనసాఽనుచింతయన్ కిమపి కర్మానుగుణ మీశ్వరసృష్టం కిమపి శరీరం ప్రతిపద్యతే అపస్మృతి శ్చ భవతి. ప్రథమం జ్ఞానద్వారాఽదిస్థాయ ప్రాత్తనవపుర్విషయస్మృతిరహిత స్తత స్స్వరూపేణ ప్రవిశతీత్యర్థః. ౪౨

కిమపి ప్రపద్యత ఇత్యేత దేవ విపుణ్యః తదేవ జీవస్యోత్పత్తి ర్నామేత్యాహ (యత ఇతి.) దైవ మత దిష్టం కర్మ వాననాత్మకం తచ్ఛోదితం తదనుగుణప్రవృత్తం వికారాత్మికం సజ్కల్ప వికల్పరూపవికారప్రకారం సన్మనో మాయారచితేషు సత్త్వాదిగుణత్రయాత్మకప్రకృతిపరిణామరూపేషు పశ్యన్ గుణేషు శబ్దాదివిషయేషు మధ్యే యతో యతో దావతి యం యం స్మరతి తం తమేవ ప్రపద్యమానః. అనుప్రవిష్టః, తేన సహ జాయతే ఇయ మేవ జీవస్యోత్పత్తి ర్నామేతి భావః. “యం యం వాఽపి స్మర న్నానం త్యజత్యంతే కశేబరమ్. తం త మేవై తి కౌంతేయ సదా తద్భావభావిత” ఇతి భగవదుక్తే రితి భావః. ౪౩

తేన సహ జన్మరూపోపాదిప్రయుక్త మేవ జీవస్య దేవమనుష్యత్వాదినాఽర్థ్యం వస్త్రతస్తు సర్వత్ర శరీరేషు జ్ఞానైకాకారత్వేనావశిష్టత ఇతి సదృష్టాంత మాహ (జ్యోతి రితి.) యథా అదః అంతరిక్షస్థ పేకరూప మేవ సూర్యాదిజ్యోతిరుదరేషు పార్థివేషు పృథివీపరిణామరూపేషు దర్పణాదిషు చ ప్రతిబిమ్బితమ్ త త్సమీరస్య వాయో ర్వేగేనానుగత మనువృత్తం నద్విభావ్యతే సమీరవేగశబ్దోఽల్ప త్వమహత్త్వాద్యుపాధిగతధర్మోపలక్షకః. వివిధం భావ్యతే వృద్ధిహృసాదిదర్మభాత్వేన భావ్యతే దృశ్యతే అన్యదాదిభి రితి శేషః. ఏవ మసౌ పుమాన్ జీవః. స్వతో జీవమనుష్యాదినాతత్సరహితోఽపి స్వమాయారచితేషు స్వదేహరమ్యకప్రకృతిపరిణామరూపభూతసూక్ష్మరథేషు గుణేషు గుణపరిణామాత్మ

(దేవకీహననోద్యుక్తం కంసం ప్రతి వసుదేవకృతసామాద్యుపదేశః)

ఏవం స్వమాయారచితే ష్వసౌ పుమా న్ముజేషు రాగానుగతో విముహ్యతి.

౪౪

తస్మా న్ను కస్యచి ద్ద్రోహ మాచరే త్స తథావిధః.

అత్మనః క్షేమ మన్విచ్ఛన్ ద్రోగ్ధు రైవ పరతో భయమ్.

౪౫

ఏషా తవానుజా బాలా కృపణా పుత్రికోపమా,

హస్తుం నార్హసి కల్యాణీ మిమాం త్వం దీనవత్సల.

౪౬

శ్రీశుక ఉవాచ—

ఏవం స సామఖి ర్భేదై శ్చోద్యమానోఽపి దారుణః.

కేషు శరీరేషు రాగానుగతః. రాగేణ శబ్దాదివిషయస్పృహయా హేతుభూతయా అనుగుతోఽనుప్రవిష్టః విముహ్యతి దేవోఽహం మనుష్యోఽహ మిత్యేవం నానావిధం మోహం ప్రాప్నోతి. యద్యపి దృష్టాంతే సూర్యాదిజ్యోతిరుదకాద్యుపాది ష్వనవస్థిత మేవ స్వచ్ఛద్రవ్యప్రతిహతినివృత్తస్వరశ్మిభిర్హేతుభి స్సమీపస్థ జనై ర్విభావ్యతే. దార్ఢ్యాంతికే తు దేహే ష్వనవస్థిత ఏవ సఽపుమా ముహ్యతి తయో రైవషమ్యమ్. తథాపి వస్తుతో నానాత్వాభావోపాదికనానాత్వమాత్రేణ దృష్టాంతదార్ఢ్యాంతికభావోఽవగంతవ్యః.

౪౪

(తస్మా దితి.) తస్మా ద్యస్తుస్థితే రేవంవిధత్వా తథావిధః వస్తుతత్వాభిజ్ఞః. పుమా నాత్మనః స్వస్య క్షేమ మన్విచ్ఛన్ అన్విచ్ఛుః. కస్యచిత్ ద్రోహం నాచరేత్ స తుర్యాత్. ఏవంచే త్రస్య స కుశిల్ని దపి భయ మన్యథా తు భయ మిత్యాహ. ద్రోగ్ధు రైవ పరతోఽన్యస్మా ద్భయ మిత్యర్థః. యద్వా పరతః పరమేశ్వరా ద్భయం భూతద్రోగ్ధు ర్భయం వై భయ మప్రేషేత్కర్థః.

౪౫

ఏవం సామాన్యతో హితాహితం వివిచ్యాథ వికేషేణ వివేచయతి (ఏషేతి.) అనుజాత్వ త్రిత్వబాల్యదైన్యపుత్రికాతుల్యత్వకల్యాణత్వాదిదర్శయంత్రేయ మవధ్యా ఆత జమాం త్వం హంతుం నార్హసి. హంతృత్వానర్హతాం సూచయితుం సమ్మోదయతి హే దీనవత్సలేతి.

౪౬

(ఇత్థ మితి.) ఇత్థమ్ సామఖిః శ్లాఘనీయేత్యాదిగుణకీర్తనపూర్వక ముపలాంబైః భేదైః. దృష్టాదృష్టభయసూచకవచోభి శ్చోద్యమానోఽపి వదోద్యోగనివృత్త్యర్థం సైర్యమాణోఽపి స కంఠో

న న్యవర్తత కౌరవ్య పురుషాదా ననువ్రతః

౪౭

నిర్బంధం తస్య తు జ్ఞాత్వా విచిన్త్యానకదుస్సుఖి,

ప్రాప్తకాలం ప్రతివ్యోధు మిదం తత్రాన్వపద్యత.

౪౮

మృత్యు ర్బుద్ధిమతాఽపోహ్యో యావద్బుద్ధిబలోదయం,

యద్యసౌ న నివర్తత నాపరాధోఽస్తి దేహినః

౪౯

ప్రదాయ మృత్యవే పుత్రా న్మోచయే కృపణా మిమామ్,

సుతా మే యది జాయేర స్మృత్యు ర్వా న మ్రియేత చేత్.

౫౦

దారుణః క్రూరః హేతుగర్భ మిదం దారుణత్వాత్ తత్ర హేతుః పురుషాదా నాక్షసాః అనువ్రతః
అనురసంపత్కభిజాతః. హేకౌరవ్య న న్యవర్తత వధోద్యోగా దితి శేషః.

౪౭

తస్య కంసస్య సమ్మదినం నిర్బంధ మనివృత్తః పోద్యోగరూపం జ్ఞాత్వా అనకదుందుభి
ర్వసుభేషః. ప్రాప్త, సముపస్థితం కాలం పత్వా మృత్యుం ప్రతివ్యోధుం పరిహర్తుం విచిన్త్య
ఉపాయ మితి శేషః. తత్ర కాలపరిహారే ఇదం పక్ష్యమాణం అన్వపద్యత ఉపాయత్వేభాధ్యవస్థత్.

౪౮

విచారహీనకం ప్రతివర్తి మేవ దర్శయతి (మృత్యు రిత్యాదిభి శ్చత్పర్చి) ఉపస్థితో
మృత్యుః, బుద్ధిమతా పుంసా యావద్బుద్ధిబలోదయం యథామతి చాథాశక్తి చ అపోహ్యః పరిహర్యః
ఏవ మపి యద్యసౌ మృత్యు ర్న నివర్తత తస్మి న దేహినోఽపరాధోస్తి.

౪౯

అథః పుత్రా న్ణిష్కమాణాః మృత్యురూపేణోఽస్తి య కంసాయ మృత్యవే ప్రదాయ
ప్రదాస్యామితి ప్రతిజ్ఞాయ దీనా మిమాం ప్రియం మోచయే త్యాజయమి, ప్రతిజ్ఞాయాదోషరూపత్వ
మాజ్ఞాన్యధ్యవస్థతి - యది మే మమ సుతా జాయేరన్ సమ్మననాయాం లిజ్. యది మృత్యుః
మృత్యుభూతః కంసో వా మత్కుతోత్పత్తే పూర్వ మేవ న మ్రియేత న సరిష్కతి తస్మి పుత్రా న్దాస్యామి
మమ పుత్రోత్పత్తేః కంసాపస్థానస్య చ పాక్షికత్వా త్పుత్రార్పణప్రతిజ్ఞా న దోష ఇతి భావః.

౫౦

(దేవకీహననోద్యుక్తం కంసం ప్రతి వసుదేవకృతసామాద్యుపదేశః)

విపర్యయో వా కిం న స్యాద్గతి ర్థాతు ర్దురత్యయా.

ఉపస్థితో నివర్తేత నివృత్తః పున రాపతేత్.

౫౦

అగ్నే ర్యథా దారువియోగయోగయో రదృష్టతోఽన్య స్స నిమిత్త మస్తి.

ఏవం హి జన్తో రపి దుర్విభావ్య శృరీరసంయోగవియోగహేతుః.

౫౧

ఏవం విమృశ్య తం పాపం యావ దాత్మనిదర్శనమ్.

పూజయామాన వై శౌరి ర్బహుమానపురస్కరమ్.

౫౨

పాక్షికత్వ మేవ సమావయతి (విపర్యయో వేతి.) విపర్యయః మమ పుత్రాః కంసస్య మృత్యు త్వా తస్యావస్థితౌ మమ పుత్రాభావో వా కిం న స్యాత్ అతోఽపి న దోష ఇతి భావః, నన్వశరీరవాణ్యా ఈశ్వరవచస్తస్య న్నానత్యతా అతోఽన్వయ ఏవ విశ్చితః న విపర్యయ ఇత్యాశక్యార్థ్యవస్యతి. దాతు రీశ్వరస్య గతిః, దురత్యయా అర్వాచీనై ర్దుర్జేయా ఛాత్రా తథోక్తత్వేఽపి కదాచి తద్విపర్యయోపి స్యా దితి భావః, తత్రోదాహరణ మాలోచ్యాధ్యవస్యతి (ఉపస్థిత ఇతి.) ఉపస్థితో మృత్యుః, క్వచిన్నివర్తేత, యథా మార్కండేయాదేః, నివృత్తో పరదానాత్ నివృత్తోఽపి మృత్యుః పున రాపతేత్, యథా హిరణ్యకశిపురావణాదేః, అతః ప్రతిజ్ఞాన దోష ఇత్యర్థః.

౫౩

యద్యపి కదాచి దవిపర్యయ ఏవ స్యా త్తథాపీయం ప్రతిజ్ఞా న దుష్కృతి నహి మత్పుత్ర మృత్యు ర్మత్ప్రతిజ్ఞాసరతంత్రః, తస్య కర్మాదీనశ్చేన పురుషాదీనత్వాభావా దితి సదృష్టాంత మధ్యవస్యతి (అగ్నే రితి.) యోగవియోగశబ్దాభ్యాం శీఘ్రవిలయోఽప్యస్త్రీ వివక్షితే, దారుభేదనాదేః, యథా అగ్నేః దారువియోగయోగయోః, హేతు రదృష్టః, కర్మణోఽన్యో దుర్విభావ్యః, దుర్విభవస్యః మత్ప్రతిజ్ఞామాత్రం న హేతుః, కింతు తేషాం కర్మేవేతి భావః.

౫౪

యావదాత్మనిదర్శనమ్ ఆత్మాత్ర ఋద్ధిః, నిదర్శనం తస్మాః ప్రసరః, యావద్దుష్టిపవనం విమృశ్య నిశ్చిత్య శౌరి ర్యసుదేవ స్తం పాపం పాపోద్యుక్తమ్ కంసం బహుమానపునస్కరం బహుమానపూర్వకమ్ పూజయామాన స్సేన విమృష్ట మర్థం తత్సమ్మతి చకార.

౫౫

ప్రహృష్టవదనామ్నోజో నృశంసం నిరపత్రపమ్,

మనసా దూయమానేన ప్రహసన్సున రబ్రవీత్.

౫౪

న హ్యస్యా నై భయం సౌమ్య యద్వై త్వఽఽహాశరీరవాక్.

పుత్రా స్సమర్పయిష్యేఽహం యత నై భయ ముత్థితమ్.

౫౫

సుహృద్వధాన్నివవృతే కంస స్తద్వాక్య సారవిత్.

వసుదేవోఽపి తం ప్రీతః ప్రశస్య ప్రావిశ ధృహమ్.

౫౬

అథ కాల ఉపావృత్తే దేవకీ సర్వదేవతా,

పుత్రా న్న సుమవే చాష్టౌ కన్యాం చై వాసువత్సరమ్.

౫౭

కీర్తిమన్తం ప్రణనుజం కంసాయానకదుష్టుభిః,

అర్చయామాస కృచ్ఛ్రేణ సోఽస్యతా దతివిహ్వలః.

౫౮

తదేవ దర్శయితుం పూజోపయుక్తం వాక్య మాహేత్యాహ (ప్రహృష్టేతి.) అంతర్భావితఃకర్మః. ప్రహృష్టః ప్రహృష్టం వికాపితం చిలా ద్వదనామ్నోజం యేన తథాభూతః వసుదేవః దూయమానేన ఉపతప్తేన మనసా ప్రహసన్ చిహ్న ర్హసన్ విర్లజ్జం కంసం ప్రతీదం వక్ష్యమాణం వాక్య మబ్రవీత్. ౫౪

తదేవాహ (సహీతి.) హేసౌమ్య. తవ ఆస్యా ప్రియా సృకాశా ద్భయం మృత్యుభయం నాస్తి. హి కింత్యస్యాః పుత్రా దితి భావః. యత్ యేభ్యోఽస్యాః పుత్రేభ్యో. భయ మశరీరిణీ వాగాహ యతో యేభ్య కృ తే భయ ముత్థితం సముపస్థితం, తా స్సృత్రానహం తుభ్యం. సమర్పయిష్యే దాస్యామీతి త్వం తు తాః జహి మా వా న తు తత్ర మేవనరాధ ఇతి భావః. ౫౫

తత స్తస్య వసుదేవస్య వాక్యసారవిత్ వాక్యాభిప్రాయం జానన్ కంస స్సుహృదో భగిన్యాః వధాన్నివవృతే న్యవర్తత. తతో వసుదేవోఽపి, ప్రీత మ్తం కంసం. ప్రశస్య స్వగృహం ప్రావిశత్. ౫౬

అథ కాలే గర్భధారణయోగ్యకాలే ఉపావృత్తే సముపస్థితే సతి సా సర్వదేవతాప్రాయా దేవతాంశ్వా త్తత్తుల్లా. దేవకీ, ప్రతివత్సర మష్టౌ, సుతాః, ఏకాం కన్యాం చ సుమవే. ౫౭

తతా తావ త్స్వప్రతిజ్ఞాం పాలయన్ వసుదేవః. ప్రభమజం, కీర్తిమంతం కీర్తిమన్నామానం పుత్రం కృచ్ఛ్రేణ దుఃఖేన కంసాయార్చయామాస. తత్ర హేతుం వదన్ విశిష్ట. అన్యతా దన్యతభాషణా దతివిహ్వలః భయవిహ్వలః. ౫౮

(దేవకిహననోద్యుక్తం కంసం ప్రతి వసుదేవకృతసామాద్యుపదేశః)

కిం దుస్సహం ను సాధూనాం విదుషాం కి మపేక్షితమ్.

కి మకార్యం కదర్యాణాం దుస్త్వజం కిం ధృతాత్మనామ్.

౫౯

దృష్ట్వా సమత్వం తచ్చౌరే సృత్యే చైవ వ్యవస్థితమ్.

కంస స్తుప్తమనా రాజ సృహసన్నిద మబ్రవీత్.

౬౦

ప్రతియాతు కుమారోఽయం న హ్యస్మా దస్తి మే భయమ్.

అష్టమా ద్యువయోః పుత్రా నృత్యుర్మే విహితః కిల.

౬౧

తథేతి సుత మాదాయ యయా వానకదున్దుభిః.

నాభ్యనన్దత తద్వాక్య మనతోఽవిజితాత్మనః.

౬౨

పుత్రానురాగం విహాయ కథం సమర్పయామానేత్యత్రాహ (కి మితి.) సాధూనాం, దుస్సహం దుఃఖేనాపి సోదు మళక్యం కిం స్వస్తి, న కిమపి సర్వ మపి సుసహమేవేత్యర్థః, పుత్రవిపత్తి రపి సుసహైవేతి భావః. తథా విదుషాం స్వాత్మపరమాత్మయాతాత్మ్యజ్ఞానినాం పుంసాం, కిం న్యపేక్షితం న కిమపి శరీరతదనుబంధ్యాదిక మపేక్షితం నాస్తీతి భావః. కిమపేక్షితమితి మితి సారాంతరం. తదా విదుషా మితి సాధూనాం విశేషణం, కదర్యాణా ముపేక్షితం, అకార్యం చ కిమస్తీత్యన్వయః. కదర్యళిః క్షుద్రపర్యాయః. ఇద మిదం కంసాభిప్రాయకం ధృతః స్వవశీకృత అత్మా మనో యేషాం దుస్త్వజం కిం దేహతదనుబంధ్యాదికం సర్వం సుత్యజ మేవేతి భావః.

౫౯

(దృష్టేతి.) వ్యవస్థిత మితి భావేక్తః. శౌరే ర్వసుదేవన్య, తత్సమత్వం సుఖదుఃఖయో స్సామ్యం. సత్యే వ్యవస్థితం నిశ్చలత్వం దృష్ట్వా కంస స్తుప్తం మనో యన్య తథాభూతః, హేరాజః ప్రహసన్నిదం వక్ష్యమాణం అబ్రవీత్.

౬౦

తదేవాహ (ప్రతీతి.) ఆయం కుమారః, ప్రతియాతు గృహం ప్రతి గచ్ఛతు, అస్మా త్కుమారా ద్భయం మృత్యుభయం, నాస్తి హి యువయో రష్టమా త్పుత్రా దేవ హి మమ మృత్యు, ర్హిహితః, కిల.

౬౧

తత స్తథేత్యజీకృత్య అనకదున్దుభి ర్వసుదేవః సుత మాదాయ యయౌ కిస్తు అసతః పాపినోఽనవస్థితచిత్తస్య కంసన్య తదుక్తం వాక్యం నాభ్యనందత్ “అవ్యవస్థితచిత్తస్య ప్రసాదోఽపి భయస్కర” ఇతి న్యాయా దితి భావః.

౬౨

శ్రీపరరామపీయవ్యాఖ్యాసహితే. శ్రీమద్భాగవతే

నన్దాద్యా యే వ్రజే గోపా యా శ్చామీషాం చ యోషితః,
వృష్ణయో వసుదేవాద్యా దేవక్యాద్యా యదుప్రియః.

౬౩

సర్వే వై దేవతాప్రాయా ఉభయో రపి భారత,
జ్ఞాతయో బంధుషు హృదో యే చ కంస మనువ్రతాః.

౬౪

అసురా స్సర్వ ఏవై తే లోకోపద్రవకారిణః,
ఏతత్కంసాయ భగవాన్ శశంసాభ్యేత్య నారదః,
భూమే ర్భారాయమాణానాం దైత్యానాం చ వధోద్యమమ్.

౬౫

ఋషే ర్వినిర్గమే కంసో యదూ నృత్వాఽసురా నితి,
దేవక్యా గర్భసమ్భూతం విష్ణుం చ స్వవధం వ్రతి.

౬౬

దేవకీం వసుదేవం చ నిగృహ్య నిగతై ర్గృహే,
జాతం జాత మహా స్ఫుతం తయో రజనశజ్జయా.

౬౭

నందాద్యా ఇత్యాదిసార్థశ్లోకత్రయ మేకాన్వయం. హేభారత, ఉభయో ర్నందవసుదేవయోః,
జ్ఞాతయః బంధవః సుహృదోఽపి దేవతాప్రాయాః దేవాంశై ర్జాతత్వా దేవశాప్రాయా స్తత్తుల్యా ఇత్యర్థః.
యేతు కంస మనువ్రతా వై సర్వే అసురా అసురసమ్మత్వా జాతాః, అత ఏవ లోకోపద్రవకారిణః,
ఉత్తేర భూమే ర్భారాయమాణానాం సృపవ్యాజానాం, దైత్యానాం భగవత్కర్తృకం, వధోద్యోగం చ
తతో భగవాన్ సార్వదోఽభ్యేత్య అగత్య, కంసాయ శశంస కథయామాస.

౬౬-౬౭-౬౮

తతః ఋషే ర్వారదన్య వినిర్గమనంతరం కంసో యదూన్ సురాంశసమ్మత్వా స్వవధం
వ్రత్యుద్దిశ్య, దేవక్యా గర్భే నభవిష్టంతం విష్ణుం చ జ్ఞాత్వా.

౬౯

దేవకీం వసుదేవం చ నిగతైః శృజ్జితైః గృహే కారాగృహే నిగృహ్య నిగ్రహపూర్వక
మూలధ్య అజనశజ్జయా అరిష్టశజ్జయా అర్దనశజ్జయేతి పాఠే స్వపీడాశజ్జయా తయోః దేవకీ
వసుదేవయోః పుత్రం జాతం జాత మహాన్ జహున.

౭౦

(దేవకీహననోద్యుక్తం కంసం స్రతి వసుదేవకృతసామాద్యుపదేశః)

మాతరం పితరం భ్రాతృశ్చ పుత్రాం శ్చ సుహృద శ్శిశూన్.

ఘ్నన్తి హ్యసుత్పపా లుబ్ధా రాజానః ప్రాయశో భువి.

౬౮

అత్మాన మిహ సంజాతం జానన్ప్రీ గ్విష్టునా హతమ్.

మహాసురం కాలనేమిం యదుభి స్స వ్యరుద్యత.

౬౯

ఉగ్రనేనం చ పితరం యదుభోజాన్తకాధిపమ్.

స్వయం నిగృహ్య బుభుజే శూరనేనా నృహాబలిః.

౭౦

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే.

ప్రథమోఽధ్యాయః.

నిర్వృణః కథ మహా నిత్యత్ర లోకపరిపాటీం దర్శయతి (మాతర మితి) భువి రాజానః
ప్రామోఽనుత్పపాః సగస్రాజై రాంప్రాణతర్పకాః లుబ్ధాః నిషాదసదృశాః మాత్రాదీ నపి
ఘ్నంతి హి.

౬౮

అత్మానం, ప్రా చ్ఛ్వాజన్మవి విష్టునా హతం, మహాసురం కాలనేమి, మిహాస్మిన్ జన్మ
న్యాత్మరూపేణ జాతం, జానన్ జారదవాక్యా జ్ఞానన్ స కంసః, యదుభి స్సహ వ్యరుద్యత విరోధం
కృతవాన్.

౬౯

భోజానా మంధరానాం ద యాదవానా, మధిసం పితర ముగ్రనేనం, నిగృహ్య స్వయం,
మహాబలిః కంసః, శూరనేనాన్ జరపదాన్ బుభుజే ఉపదుక్తవాన్.

౭౦

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీకైలగురోః సుతేన

తచ్ఛరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్సృక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన

శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత

పండికాయాం, దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం,

ప్రథమోఽధ్యాయః.

అథ ద్వితీయోఽధ్యాయః

శ్రీకృత ఉవాచ—

ప్రలమ్బకచాణూరత్పతానర్తమహాశనైః.

ముష్టికారిష్టద్వివిదపూతనాకేళిధేనుకైః

౧

అనైః శాచసురభూపాలైర్బాణభౌమాదిభిర్యుతః,

యదూనాం కదనం చక్రే బలిమాగధసంక్రయః

౨

తే పీడితా నివివికుః కురుపాంచాలకేకయాన్,

సాల్యాన్విదర్భాన్విషదా విదేహాన్కోసలా నపి.

ఏకే త మనురుద్ధనా జ్ఞాతయః పర్యుపాసతే.

౩

హతేషు షట్సు బాలేషు దేవక్యా బౌగ్రసేనినా,

సప్తమో వైష్ణవం రామ య మనంతం ప్రచక్షతే.

గర్భో బభూవ దేవక్యహర్షశోకవివర్ధనః.

౪

అథ ద్వితీయోఽధ్యాయః

యదుభి సస్య వ్యరుద్యతేత్యేత దేవ ప్రవక్ష్యాయః ఖగవతో దేవకీజరరప్రవేశప్రకారం తత్ప్రవేశప్రయుక్తప్రభాతికాయుక్తదేవకీదర్శనోద్విగ్మస్య కంసస్యావస్థానప్రకారం గర్భస్థం విష్ణు ముద్దిశ్య బ్రహ్మాదీనాం స్తుతిప్రకారం చాహ ద్వితీయేన (ప్రలమ్పేతి.) ప్రలమ్పాదిభి రనైః శచ్చి. అనురప్రకృతిభి ర్భూపాలైర్బాణాదిభిః పరివృతః. భౌమో నరకాసురః, బలిమాగధో సంక్రయో యస్య తథాభూతః, బలీతి మాగధవిశేషణం వా, మాగధో జరాసంధః, యదూనాం కదన ముపద్రవం చకార.

౧-౨

తదా, తే యదవః కేచి త్పీడితాః, కుర్వాదీ స్తనపదా, నివివికుః,

౩

ఏ కేతు జ్ఞాతయః తం కంస మనురుంధానా అనువర్తమానాః పర్యుపాసతే, పర్యవరణ తత బౌగ్రసేనినా కంసేన, షట్సు, దేవక్యా గర్భేషు, అపత్యేషు, హతేషు సత్సు య దైష్ణవం విష్ణో ససమ్బుది, రామ తేతోఽంశ ఇతి యావత్. కోఽసౌ, య మంశ, మనంతం, ప్రచక్షతే స దేవక్యా, సప్తమో, గర్భో బభూవ, కథమ్భూతః, తస్యాః హర్షశోకా వివర్ధయతీతి తథా కంసభయా చోర్చ ఇతి భావః.

౪

(భగవదజ్ఞానా దేవ్యాః అవతరణమ్)

భగవా నపి విశ్వాత్మా విదిత్వా కంసజం భయమ్,
యదూనాం నిజనాథానాం యోగమాయాం సమాదిశత్.

౫

గచ్ఛ దేవి వ్రజం భద్రే గోపగోభి రలఙ్కృతమ్,
రోహిణీ వసుదేవస్య భార్యాఽఽస్తే నన్దగోకులే.

౬

అన్యః శ్చ కంససంవిగ్నా వివరేషు వసన్తి హి.
దేవక్యా జతరే గర్భం శేషాఖ్యం ధామ మామకమ్.
తత్సన్నికృప్య రోహిణ్యా ఉదరే సన్నివేశయ.

౭

అథాహ మంశభాగేన దేవక్యాః పుత్రతాం శుభే,
ప్రాప్స్వామి త్వం యశోదాయాం నన్దపత్న్యాం భవిష్యసి.

౮

తతో భగవా న్విశ్వాత్మా హేతుగర్భ మిదం. కంసా జ్ఞాతం విజ ఆత్మా నాథో యేషాం
తేషాం యదూనాం భయం జ్ఞాత్వా యోగమాయాం స్వమయాదిష్ఠాత్రిం దేవతా మాదిశత్
అజ్ఞాపయామాన.

౫

త దేవాహ (గచ్ఛేత్కాదినా నందిపైవ మిత్యతః ప్రాక్తనేన.) హేదేవి హేభద్రే త్వం
గోపైః గోభి శ్చాలఙ్కృతమ్ నందవ్రజం గచ్ఛ. తత్ర గత్వా కిం విధేయ మిత్యత్రాహ నందకులే
నందస్య గోవ్రజే వసుదేవస్య భార్యా ఆస్తే.

౬

తథా అన్యః శ్చ తస్య భార్యః కంసా త్సంవిగ్నా భీతాః తత్ర వివరేషు పర్యవహిలాదిషు
ప్రవృత్త్యా వసంతి. అథనా మామకం మదీయం శేషాఖ్యం ధామాంశం దేవక్యా జతరే గర్భరూపేణా
వస్థితమే తస్మా ద్దేవకీజతరా. త్సన్నికృప్య సమ్యక్ గృహిత్వా రోహిణ్యా జతరే సమ్యక్
జ్ఞివేశయ. అనేన “రోహిణ్యా న్దనయః పోక్తి” ఇత్యాదిప్రాక్తనప్రశ్నోత్తర ముక్తం భవతి.

౭

అథాహ మంశభాగేన మదంశాంశభూతేన సజ్జర్షణేన సహ హేతుభే దేవక్యాః పుత్రత్వం
ప్రాప్స్వామి. త్వం తు నందస్య పత్న్యాం యశోదాయాం భవిష్యసి సమ్యక్.

౮

అర్చిష్యంతి మనుష్యాస్త్యాం సర్వకామప్రదేశ్వరీమ్.
నానోపహారబలిభి సర్వకామవరప్రదామ్.

౯

నామధేయాని కుర్వంతి స్థానాని చ నరా భువి,
దుర్గేతి భద్రకాళీతి విజయా వైష్ణవీతి చ.

౧౦

కుముదా చండికా కృష్ణా మాధవీ కన్యకేతి చ,
మాయా నారాయణీశానా శారదేశ్వమీకేతి చ

౧౧

గర్భసంకర్షణా త్తం వై ప్రాహు సంకర్షణం భువి,
రామేతి లోకరమణా ద్భులభద్రం బలోచ్చరియాత్.

౧౨

సందిష్టేవం భగవతా తథేత్యో మితి తద్వచః,
ప్రతిగృహ్య పరిక్రమ్య గాం గతా తత్తథాఽకరోత్.

౧౩

సర్వేషాం కామానాం ఇష్టార్థానాం పరాణాం చ ప్రదాత్రీం సర్వకామప్రదానా మపి ఈశ్వరీం
త్వాం నానవిధై రుపహరై రైవేద్యై రన్యైశ్చ బలిభిః పూజాభి ర్నరా అర్చిష్యంతి ఏవ
మనుగృహ్యమీతి భావః.

౯

తథా భువి తవ స్థానాని మందిరాణి నామధేయాని చ కుర్వంతి. తత్ర నామాని దర్శయతి
(దుర్గేతి.)

౧౦-౧౧

తథా త్వయా దేవకీజరరా త్సంకర్షణం శేష మత ఏవ ప్రస్ఫుర్తినిమిత్తా త్సంకర్షణదాత్
సంకర్షణకర్తవ్యమ్ లోకరమణా ల్లోకరజ్ఞానాన్నిమిత్తా ద్రామేతి రామకర్తవ్యం బలాధిక్యా
న్నిమిత్తా ద్భులభద్రకర్తవ్యం భువి ప్రాహు ర్వక్ష్యంతి. యద్వా తం తేభ్యో నిమిత్తేభ్య స్తచ్చద్దై
ర్వ్యవహరిష్యంతీత్యర్థః.

౧౨

ఏవ మిత్థం భగవతా సందిష్టా అదిష్టా యోగమాయా తన్య భగవతో పచ స్తథేత్యో మితి
ఉదై వా స్త్విత్కజీకారపూర్వకం ప్రతిగృహ్య అభినంద్య తం ప్రదక్షిణీకృత్య గాం భూమిం గతా ప్రవిష్టా
పతీ తథైవ యథోక్త మకరోత్.

౧౩

(భగవదజ్ఞయా దేవ్యాః అవతరణమ్)

గర్భే ప్రణీతే దేవక్యో రోహిణీం యోగనిద్రయా,

అహో విస్రంశితో గర్భ ఇతి పౌరా విచక్షుః.

౧౪

భగవా నపి విశ్వాత్మా భక్తానా మభయంకరః,

అవివేకాంశభాగేన మన ఆనకదుస్తుభేః.

౧౫

స బిభ్ర త్పౌరుషం ధామ బ్రాజమానో యథా రవిః,

దురాసదోఽతిదుర్ధరో భూతానాం సంబభూవ హ.

౧౬

తతో జగన్మజ్జక మచ్యుతాంశం సమాహితం కూరమతేన దేవీ,

దధార సర్వాత్మక మూత్మభూతం కాషా యథాఽఽనన్తకరం ఘనస్థం.

౧౭

తతో యోగనిద్రయా భగవద్భోగనిద్రాదిష్టాత్మ్యాః శక్త్యా దేవక్యో గర్భే రోహిణీం ప్రవి
ప్రణీతే ప్రాపితే సతి తదా పౌరా జనా అహో దేవక్యో గర్భే విస్రంశితః విస్రంశః ప్రసంస అథః
పతన "ఇతి ధాతుః, విచక్షుః, దురుదుః.

౧౪

తతో భక్తానా మభయంకరః భక్తాభయచిక్షిప్తః విశ్వాత్మా భగవాన్ అంశభాగేన జాతస్థేన
శేషః "స ఆత్మా అజ్ఞాన్య్యా దేవతా" ఇతి దేవతానాం భగవదంశత్వప్రవణా దానకదుస్తుభే దేవంశేన
జాతత్వా చేతి భవః. మనః అవివేక సజ్జల్పజ్ఞానేనావివేకేత్వద్వై. "యో మనసి తిష్ఠన్మితి పూర్వ
మేవావిష్టత్వానగమాత్ అంశభాగేన సజ్జల్పరూపజ్ఞానేనావివేకేతి వాఽన్వయః.

౧౫

వసుదేవః పౌరుషం "భగవత్సంబంధి తేజో బిభ్ర ద్బిభ్రాణః తథా రవి స్తథా బ్రాజమానః
దురాసదః ఇత్థం తయాఽభినంహితు మశక్త్యేన తేజసా యుక్తః భూతానాం కంసాదీనాం దుర్ధర్షః
దుఃఖేనాపి సోధు మశక్యో బభూవ.

౧౬

తతః కూరమతేన వసుదేవేన నిహితం జగతాం మజ్జలం యస్మా త్తం అచ్యుతః అప్రమ్యతోఽంశః
సజ్జల్పరూపం జ్ఞాన్స్వయన్య తం సర్వాత్మకం సర్వశరీరక మూత్మనోఽప్యాత్మభూతం భగవంశం.
దేవకీ దధార జతర ఇతి శేషః. యథా, కాష్ఠా పూర్వాదిక్ ఘనస్థ మ్మథపిహిత మానందకరం చంద్రం.
బిభర్తి తద్వత్ వసుదేవావత్యత్వసిద్ధయే తావ ద్వసుదేవహృద్గతః సక్ష్మా దేవకీజతరం ప్రవివికేత్వద్వై.
పూర్వదిశ శృంధ్రస్థేన వసుదేవదేవకీజతయో ర్భగవత స్సమ్మథ ఇతి భావః.

౧౭

సా దేవకీ సర్వజగన్నివాసనివాసభూతా నితరాం న రేజే,

భోజేన్ద్రగేహేఽగ్నిశివేవ రుద్ధా సరస్వతీ జ్ఞానఖలే యథా సతీ. ౧౮

తా|| నీక్యం దంబః ప్రభుమా జితాంతరాం విగోచయంతీం భవనం శుచిస్మితామ్,

అహైష మే ప్రాణహరో హరి ర్గుహం ద్రువం శ్రితో యన్న పురేయ మీదృశీ. ౧౯

కి మద్య తస్మి స్కరణేయ మాశు మే యథార్థతన్త్రో న విహన్తి విక్రమమ్.

ప్రియా స్వసుర్గురుమ్భ్యా వధోఽయం యశశ్శీయం హస్త్యనుకూల మాయః. ౨౦

స ఏష జీవ స్థలు సంపరేతో వర్తేత యోఽత్యంతవృశంసితేన.

దేహే మృతే తం మనుజా శ్శవన్తి గన్తా తమోఽన్తం తనుమానినో ధృవమ్. ౨౧

సా దృతమనుభవషా దేవకీ, సర్వజగదాధారమతస్య భగవతో నివాసభూతా సతీ అతితరాం న రేజే న రరాజ యథా భోజేన్ద్రస్యోగ్రసేనస్య సంసస్య వా గృహేఽవరుద్ధా అగ్నే శ్శిఖా అభూతోప హేయం, యథా చ జ్ఞానఖలే వేదవిరుద్ధజ్ఞానేన మూర్ధ్నే పుంసీ నతీ నిర్వృష్టా సరస్వతీ ఉపనిష న్న రాజతే తద్వత్ పరమాత్మగర్భ్యాదగ్నిశిఖాదృష్టాంతః "తస్యా శ్శిఖాయా మధ్యే పరమాత్మావ్యవస్థిత" ఇతి శ్రుతేః. జ్ఞానవిరి ఇతి పాఠాంతరిమ్ తదా వేదవిరుద్ధజ్ఞానవతిత్యర్థః. ౧౮

తదా ప్రభుమా జితాన్యంతరాణి దిగంతరాణి యస్యాః శుచి విశుద్ధం స్మితం యస్యా స్తామ్ భవనం గృహం విగోచయంతీం దేవకీ మువలోక్య కంస ఆహ. ఉక్తి మేన దర్శయతి (ఏష ఇత్యాదినా ఇతి మోరేశ్వరః ప్రాక్తసేన.) మే మమ ప్రాణహరః ప్రాణాన్ జహీష్వ య ఏష హరిః గుహం వేషకీజతరవిషరం శ్రితః సదా ఇయం తేన నేదృశీ ఏవం నిద్రప్రభాన్వితా నాసీత్ అతో నూనం గుహా చూరితః. ౧౯

అర్థతంత్రో దేవకార్యగ్రహణోఽయం హరి క్రిమ విక్రమం యథా న నిహంతి తథాఽత్ర హరివిషయే మే మయా అధునా ఆశు కిజ్జ్వరణీయం కిం ఘటనీయం యద్యేవాం హన్తి శర్వస్యాః ప్రియా! తత్రాపి స్వసు ర్భగిన్యాః తత్రాపి గురుమ్భ్యాః గురుతరగర్భిన్యాః వధోఽయం యశ అదీని హంతి క్షవమతి. అనుకూల మిత్యా ము ర్విశేషణమ్ అనుకాయ మితి పాఠాంతరమ్, తదా ప్రతిశరీరం యశ అదీని హంతి త్యన్వయః. ౨౦

స గ. రుచుతీ యంతా స్వయం జీవ స్సవి సంపరేతః సృతప్రాయః బలు. యః పుమాన్ అత్యంతవృశంసితేన క్రూరచేష్టితేన వర్తేత తనుమానినో దేహాత్మాభిమానినో దేహే మృతే వస్తే సతి మనుజా స్తం శవంతి. స చాంధంతమో సరకం ద్రువం నూనం గంతా గమిష్యతి. ౨౧

(బ్రహ్మేశానాదిదేవగణైః కృతపరమపురుషస్తుతిః)

ఇతి ఘోరతమా ద్భావా త్సన్నివృత్త స్వయం ప్రభుః.

అస్తే ప్రతీక్షం ప్రజ్ఞన్మ హరే రైవరానుబన్ధకృత్.

౨౨

అసీన స్సంవిశం స్తిష్ఠ మృజ్ఞానః పర్యట నిబిణః,

చింతయానో హృషీకేశ మపశ్య త్తన్మయం జగత్.

౨౩

బ్రహ్మాదయశ్చ తత్రైత్య మునిభి ర్నారదాదిభిః.

దేవై స్సానుచరై స్సాకం గీర్భి ర్విషణ మైడయన్.

౨౪

~~ఇతి~~ బ్రహ్మేశానాదిదేవగణాః దేవకీగర్భస్థితం పరమపురుషం స్తువంతి.

దేవా ఊహుః —

సత్యవ్రతం సత్యపరం సత్యత్యం సత్యస్య యోనిం నిహితం చ సత్యే.

ఇతి ఘోరతమా ద్భావా ద్గురుమతీషధోద్యోగరూపాత్ స్వయం ప్రభు స్తాం హంతుం నమర్థోఽపి నివృత్తః, హరే ర్జన్మ ప్రతీక్షమాణః స్వా వై రానుబంధం వైరావిచ్ఛేదం కుర్వీన్ అస్తే అన,

౨౫

అసనాదిక్రియాస్వపి హరి మేవ చింతయమానః జగ త్తన్మయం హృషీకేశమయం తస్మిన్మర మపశ్యత్.

౨౬

తత్ర దేవకీసన్నిధౌ నారదాదిభి ర్మునిభి స్సానుచరైః దేవై శ్చ సహ బ్రహ్మ చతుర్ముఖో భవో రుద్ర శ్చ గీర్భి రౌపవిషదానుకారిణీభి ర్వాగ్నిః ధిషణం ధిషణాయుక్తం సర్వజ్ఞం భగవంతిం ఐడయన్ తుష్టః, ణ్యన్తా నివృత్తప్రేరణా దీదే ర్లజ్ నారదాద్యభిప్రాయకం బహువచనమ్.

౨౭

స్తుతి మేవాహ (సత్యవ్రత మిత్యాదినా) ప్రకృతిపురుషాసమ్మానితై ర్గర్భై ర్విశిష్టం స్తువంతి (సత్యవ్రత మితి.) సత్యవ్రతం సత్యసంకల్పం అనేన ప్రతిజ్ఞార్థో యథార్థీకృతః ఇతి సూచితం. సత్యపరం చిదిదిదాత్మకం జగ త్సత్యం “య దన్య ద్వేద్యః ప్రాణేభ్య శ్చ త త్సత్ ఆథ య ద్వేనా శ్చ ప్రాణా శ్చ త త్సత్యం తదేకయా వాచా వ్యవహీయతే సత్య” మితి శ్రుతేః. తతః పరం విచక్షణం

సత్యస్య సత్య మృతసత్యనేత్రం సత్యాత్మకం త్వాం శరణం ప్రపన్నాః. ౨౫

ఏకాయనోఽసౌ ద్విఫల త్రిమూల శ్చతురసః పంచ శిష్యదాత్మా.

ఇదం సాధ్య మత్ర సత్యవ్రతత్వాదీని హేతవః కథం సత్యవ్రతత్వం తత్రాహ. త్రిసత్యం త్రయః ప్రకృతిపురుషకాలాః సత్యాః యన్య తం ప్రకృతిపురుషకాలశరీరక మిత్యర్థః. ప్రకృత్యాద్యాత్మకస్య కృత్స్నస్య జగత స్సవిచూఢ్యత్వేన స్వసంక్కుల్పప్రతిభూతావా దవ్యాహతసంక్కుల్ప ఇత్యర్థః. యత స్సత్యవ్రత మత ఏవ సత్యస్య యోనిం సత్యస్య చిదచిత్ప్రవృత్త్యాస్య యోనిం కారణం సత్యే నిర్వికారే పరే వ్యోమ్ని విహితం కర్తరిత్యః అధిష్ఠంత మిత్యర్థః. త్రిసత్యం సత్యస్య యోని మితి లీలావిభూతి మత్స్వ ముక్తం నిహితజ్ఞానత్య ఇతి విత్యవిభూతిమత్స్వం ఏతదుభయం సత్యసరత్వహేతుః తథా సత్యస్య సత్యం జీవేభ్యోఽపి సత్యం ధర్మతోఽపి నిర్వికారత్వాత్ “న హ్యేతస్యా దితి నేతి నేత్యన్యత్పర మన్యత్ర నావిధేయం సత్యస్య సత్య మితి ప్రాణా వై సత్యం తేషా మేష సత్య” మితి శ్రుతేః. తదర్థ మ్మ ఇతి నేతి యద్భూత్వా ప్రతిపాదితం. తస్మా దేతస్యా ద్వస్తు పరం న హ్యస్తి బ్రహ్మణోఽన్య స్పృహానతో గుణత శ్చ పరం నాస్తీత్యర్థః. న త్వన్యమాత్రవిషేదః తథాహి సత్యస్య త్వం మితి వైయర్థ్యాపత్తేః. తదుపపాదయతి (అథేతి) ప్రాణజన్మనిర్విష్యేన్య శ్రేతనేభ్యోఽపి కదాచి వసి జ్ఞానాదినంకోచాదావా త్వరమాత్మా సత్యం నిర్వికార మిత్యన్యః. “నిత్యో నిత్యానాం చేన శ్రేతనానా” మితి శ్రుత్యంతరంగంనావాత్. అన్యత్ ప్రకృతైతావత్త్వ మితి గౌరీకన్యాత్రణాపాద్య దపగతవ్యం. ఏ సరథసూ న్నాత్ర లిఖ్యతే. ఋగసత్య నేత్రం సత్య గూడిత్యః “అసావాదిత్య స్సస్య” మితి శ్రుతేః. తత్సాహచర్యా ర్పితశబ్ద శ్చంద్రవహః. చంద్రాదిత్యయో ర్మేత్రం ప్రకాశితాగ మిత్యర్థః. “య అచిత్త్యే శిష్యకా య శ్చంద్రమసి రివ” నిత్యాదిశ్రుతేః. యద్వా తా శ్రేతే యన్య తం “చక్షుషీ చంద్రసూర్యా” నితి శ్రుతేః “ఏవం పుణ్యస్య కర్మణో దూరీ ద్గంధో వాతీ”తి పుణ్యకర్మప్రసంగంబంధితయా “ఏవ సమృతా చాత్మానం జుగుప్సే” దిత్త్యపుణ్యకర్మణ్యన్యతశబ్దప్రయోగా దృతం పుణ్య మనుష్టేయం కర్మ నిత్య ముచ్యమానధర్మః. సయో ర్మేతరం సత్యాత్మకం స్వరూపేణాపి నిర్వికారం అనేన ప్రధాన వాగ్మత్తిః ఏవంభూతం త్వం వయం శరణం ప్రపన్నాః అధ్యవస్యామః. ౨౬

అథ త్రిసత్యత్వ మేవోపపాదయతుం కృత్స్నం జగ ద్వృక్షత్వేన రూపయత్వా తస్య భగవద్దాసత్వ మాహుః (ఏకాయన ఇతి.) ఏకం పరం బ్రహ్మయన మాశ్రయో యన్య. ద్విఫలః ద్వే సంఖ్యుభే ఫలే యన్య. త్రయ స్సత్యాదయో గుణా మూలం యన్య. చత్వరో రసాః ధర్మాదిపురుషార్థాః యన్య. పంచ శిషా జటాః ఉత్తరమూలాని భూతసూక్ష్మైత్మకాని యన్య. షడత్మాన ఊర్మయో మనస్వత్వా నిర్దిమాణీ నా యన్య. సప్త త్వక్ వసానూంసదుభిర మేవోపజ్ఞానీశుక్ల సూపాచాతవ ఏవ త్వ గ్యర్థ అష్టా

(అహ్మేశానాదిదేవగణైః కృతపరమపురుషస్తుతిః)

సప్తత్వ గోష విటపో నవాక్షో దశ చ్చదో ద్విఖగో హ్యదివృక్షః.

౨౬

త్వ మేక ఏవాస్య సతః ప్రసూతి స్త్వం సన్నిధానం త్వ మనుగ్రహ శ్చ.

త్వన్మాయయా సంవృతచేతస స్త్వాం పశ్యన్తి నానా స విపశ్చితో యే.

౨౭

విభర్షి రూపాణ్యవబోధ ఆత్మా క్షేమాయ లోకస్య చరాచరస్య.

హస్తా పాదౌ శిరః కణ్ఠో వక్షో జతర శ్చేతి విటపా శ్చాఖాః యస్య, నవాక్ష శ్చిద్రకోటరా యః, దశచ్ఛదః దశ శబ్దాయ ఏవానుకూటాః ప్రతికూలో శ్చ ప్రాణాపానవ్యావోదానసహననాగకూర్మకృకరదేవత త్తదనజ్జయరూపాః స్రాణోఽస్రాణౌ వా చ్చదాః పత్రాణి యస్య, ద్విజీవపరమాత్మరూపౌ ఖగో సక్షిణో యస్మిన్ ఆదివృక్షః, గ్రహహనాదిశరీరాఖ్యవృక్షః, ఏక స్త్వమేవ ఆ నున మాశ్రయో దారణం యస్య తథామత ఇతి భావః.

౨౮

అథ సక్యస్య యోగత్వ మవహరితంతి (త్వ మితి.) అస్య పరిష్కళ్యమాన్యః దిగగదాత్మకస్య సదో లగః, ప్రసూతి స్త్వం సన్నిధానం త్వ మేక ఏవ, అస్య సన్నిధానం సన్నిధిమితే ఉపసంహితేతి అస్మిన్ నిర్మల స్థితిధానం ప్రళయాధిపత్య మిత్యర్థః. త్వమేక ఏవ అన్యనుగ్రహః. అన్యనుగ్రహేతి ప్రధానే సేత్యను గ్రహః స్థితికారణమిత్యర్థః, సమ రూపం సత్పురః కేచిత్కాం జీవాదభిన్నం వక్త్ర స్థిత్యర్థం, స్వస్థాయ మా మోహితం చేతో యేషా మత ఏవ న విపశ్చితః ఆజ్ఞాః స శక్తౌ, యోగపేదార్థక. స్త్రో "సహోపో యోగో" ఇతి నర్తోహానా, యే జన స్తే త్వాం నానాపశ్యంతి తీగోహోపస్థిం వక్త్రస్థిత్యర్థప్రాయః పశ్యంతీత్యర్థః, ఏహ జీవనిలక్షణం సర్వరూపం ద్యోతయంతీ నానాసన్యసం "మోహితం నాభిశానాతి మామేభ్యః పర మవ్యయ" మితి ఉక్తమక్తే రితి భావః. యస్య విమల బ్రహ్మజగత్కారణత్వ ముపపాద్య కార్యకారణయో రనన్యదవ్యత్యయూచనాయ తస్యేహేదం నిరూహిత్వం (త్వన్మాయయేతి.) త్వాం నానాత్వాం వినా ఇదం జగ త్పశ్యంతి త్వత్తః పృథగ్విధం జగ త్పశ్యంతీత్యర్థః.

౨౯

త్వ మనుగ్రహ ఇతి స్థితికారణత్వ ముక్తం, తద్బ్రూతర్యామిత్యస్యానతారమన్వాద్యమపమేశే సేత్యభిప్రాయేణాహుః (విభర్షితి.) అవబోధ ఆత్మాజ్ఞానస్వరూపః, అనందిత్వాః, యద్వా అవబోధః జ్ఞానస్వరూపః ఆత్మా సహ్యంతరాత్మా ద సన్ని త్యసమస్తం, పదద్యయం, యద్వా అవబోధ ఇతి

సత్వోపపన్నాని సుఖావహాని సతా మథద్రాణి ముహూః ఖలానామ్.

౨౮

త్వయ్యమ్ముజాజెమలసత్వదామ్ని సమాధినాఽఽవేశితచేతనై కే.

త్వత్పాదపోతేన మహాత్కృతేన కుర్వంతి గోవత్సపదం భవాభిమ్.

౨౯

స్వయం సము త్తీర్య సుదు స్తరం ద్యుమకా భవార్జవం భీమ మద్రథసౌహృదాః,

భవత్పదామ్బోరుహనావ మత్ర తే నిధాయ యాతా స్పదనుగ్రహో భవాకా.

౩౦

సప్రమ్యంతం. అవబోధే జ్ఞానస్వరూపే టిపే ఆత్మా అంతరాత్మతయాఽపస్థిత స్వయంస్వ చరాచరాత్మకస్వ లోకస్య కేమర్థం రూపాణి అవతారరూపాణి విభర్షి కథంభూతాని సత్వోపపన్నాని కుద్ధసత్వమయాని సతాం సాధూనాం సుఖావహాని ఖలానాం దుష్కృతాం ముహూ ర్ముహూరభద్రాణి ముహూ ర్భిభర్షీతి వాఽన్వయః.

౩౮

ఏవం నిఖిలజగదుత్పాదకారణత్వేన స్తుత్వా. అథ “కారణం తు దేయే ఇతి కారణత్వ సవనియతత్వేన క్రుత ముపాస్యత్వ మపి త్వన్నిష్ఠ మేవేత్కభిప్రాయేణ స్తువంతి (త్వయాతి.) హేఅమ్ముజాజే అలసత్వదామ్ని. కుద్ధసత్వమయం దామస్థానం. విగ్రహ ఇతి. యావత్. తద్యస్య తిస్మిన్ వికుద్ధసత్వమయవిగ్రహాయతై త్వయ్యేకే వివశ్చితః. అవతారరూపశ్రవణాదిసహా పురుషా వా సమాధినా ఆవేశితం చేతిః యై స్తథాభూతాః చేతనైక ఇతి సంధి రార్హః. సమాధినా త్వయ్యావేశిత చేతసోపాక్షితా ఇతి వా. మహాత్కృతేన మహతా సదాచార్యేణ కర్ణధారస్థానీయేన కృతేన సన్నిధాపితేన ప్రదర్శితేన తవ పాదపోతేన పాదకమలరూపస్థవేన భవ స్సంసారః స ఏవాభి స్తం గోవత్సపదం కుర్వంతి. తదివ సుఖేనాతితరంతిత్యర్థః.

౩౯

స కేవలం తే స్వయ మేవ గోవత్సపదం కుర్వంతి అపి తు ఆన్యేష్యేవం కుర్కురితి ప్రదర్శయంత ఇవ క్యున్తిత్కభిప్రాయేణ స్తువంతి (స్వయ మితి.) హేద్యుమకా నిత్యవిభూషణా ద్యుమి. దితి పాతే ద్యుమరూపాణ్ణవ మితి నమస్తం వదం. స్వర్గాదిస్థానోపేతం భవార్జవం భీమం దు స్తర మపి అద్రు మన్వం సౌహృదం తద్వక్తిరూపం యేషాం లిథాభూతా నై. స్వయం సము త్తీర్య త్వత్పాదపోతేనేత్యనుషంగః. భగవతః సదామ్బోరుహ మేవ నౌ స్తా మత్ర నిధాయ ఇయ మేవ సంపారోత్తరసాధనభూతేతి ప్రదర్శ్య. యాతా స్వత్పదం ప్రాప్నువంతి “విభర్షి రూపాణి” త్యాదిసోప క్రాంత మనుగృహీతృత్వప్రతిపాదన ముపసంహరంతి. ఏవం భవాకా సదనుగ్రహః సదనుగ్రహశీలః.

౩౦.

(బ్రహ్మకానాదవైః కృతపరమపురుషస్తుతిః)

యేనైవవిస్తాక్షవిముక్తమానిన స్త్యయ్యస్తభావా దవిశుద్ధబుద్ధయః.

ఆరుహ్య కృచ్ఛేన వసం సదం తతః పతన్త్యధోనాదృతయుష్మదక్షిణ్యః ౩౦

తథా న రే మానస గావహా కర్చచి దృశ్యన్తి మార్గా త్వయి బద్ధసౌహృదాః.

త్వయాఽభిగుప్తా బిచరన్తి నిర్భయా వినాయకానీకసమూర్ధసు ప్రభో. ౩౧

సత్త్వం విశుద్ధం శ్రుతుతే భవాన్ స్థితౌ శరీరిణాం శ్రేయ ఉపాయనం వపుః.

తన్నిహితభవత్పదామ్మురుహనావ మనసువర్తమానానాం “సమాధినావేరచేతనైక” ఇత్యుక్తవివరీతానాం గతిం వదంత స్తువంతి (య ఇతి.) హే అరవిందాక్ష యేనైవ పూర్వక్షోకద్వయ ప్రస్తుతేభ్యోఽన్యే యే జనాః. నిముక్తావయ మితి వృథాభిమానినః. త్వయ్యే. స్తభావాత్ భక్తికూన్య త్యాద్యేనోః. అవిశుద్ధా బుద్ధి ర్వేషాం తథామాతాః. వరం సదం స్వర్ణాశ్రమాదిరూప ముక్కుష్టం స్థానం. కృచ్ఛేన ప్రశుష్టేన. ఆరుహ్యేన సుకృతవిశేషాద్విప్రాదిరూపం శ్రేష్ఠం జన్మ ప్రాప్త్యాపీర్ష్య. అనాదృతయుష్మదంఘ్రయః. అనుపాసితభగవచ్చరణా స్సంతః తతోధః పతంతి పునర్నిహీనం జన్మ ప్రాప్నువంతీత్యన్తః. ౩౦

అదృతయుష్మదంఘ్రిణాం న కర్త్రిచి దధఃపతనమస్తీతి వదంత స్తువంతి (తథేతి.) హే మాధవ. తే తావదా స్త్యదృక్తాస్తు. తథా త్వదృక్తిరహితవత్ కర్చచి శక్త్యాచిదపి. న భ్రశ్యంతి సభః పశంతి. తత్ర హేతుం వదంతస్తాన్నిశింషంతి. త్వయ్యేన బద్ధం సౌహృదం భక్త్యాత్మికం యేషాం తే న భ్రశ్యంతి. కింతు, త్వయాఽభిగుప్తా అభిభో రక్షితాః. “తేషాం నిత్యాభియుక్తాం యోగక్షేమం వహామ్యహం” మితి త్వదుక్తే రితి భావః. హే ప్రభో వినాయకానీకసమూర్ధసు విష్ణుసేనాపతిశిరస్సు. విజరంతి జీవద్దతాయాం విఘ్నానుసహతత్వదృక్తియోగా సత స్త్వాం ప్రాప్నువంతీతి భావః. ౩౧

యద్యపి సంకల్పనూత్రపరికల్పితవిభిలప్రసవస్తత్త్వం సంకల్పనూత్రజైవ జగత్కార్యం ప్రభుత్వసతార మపేక్షసే, తథావృషానకానా ముపాసనాలంబనర్థ మవతరిసీతి వదంత స్తువంతి (సత్త్వమితి.) స్థితౌ స్థితిః పాలనం. తస్యాం నిమిత్తభూతాయాం స్థిత్యర్థం. భవాన్నిశుద్ధం రజస్తమోభావ మనసువిద్ధం. సత్త్వం సత్త్వమయం. వపు శృరీరం. శ్రుతుతే విభర్తి. సంశ్రవణే ముఖ్యం ప్రయోజనం దర్శయంతో వపు ర్విశింషంతి. శరీరిణాం శ్రేయ ఉపాయనం. శ్రేయసే ఉపేయతే. “ఇహే గతో” గత్యర్థా బుద్ధ్యర్థా, ఉపాస్యత ఇత్యుపాయనం. యేన వపుషా అలంబనభూతిన ఉపరిక్షి తన .

వేదక్రియా యోగతపస్సమాధిభి స్తవార్హణం యేన జన స్సమీహతే. ౩౩

సత్త్వం న చే ద్ధాత రిదం నిజం వపు ర్విజ్ఞాన మజ్ఞాన భిదాపమార్జనమ్.
గుణప్రకాశై రనుమీయతే భవా న్పుకాశతే యస్య చ యేన వా గుణః. ౩౪

న నామరూపే గుణకర్మజన్మభి ర్నిరూపితవ్యే తవ తస్య సాక్షిణః.
మనోవచోభ్యా మనుమేయవర్త్యనో దేవక్రియాయాం ప్రతియన్త్యథాపి హి. ౩౫

తవ జనో వేదక్రియాదిభి రర్హణ మారాధనం. సమీహతే కరుణే. వేదక్రియా వేదపూర్వభాగ చోదితక్రియా యజ్ఞాదిక్రియా. యోగ ఉత్తరభాగచోదిత మువాసనం. తప స్తదనుగ్రహకమనశనాది రూపం. సమాధి ర్వేదక్రియా తపోభ్యా వనుగృహీతేన యోగేన విర్యవర్తనం చిత్రైకాగ్ర్యం యది భవా వపుర్న సంశయతే తర్హ్యారాధ్యరూపా విజ్ఞానదారాధకా స్వా మారాధిత మప్రభవస్యః. అతో భవానారాధకానుగ్రహార్థం వపు స్సంశ్రయత ఇతి భావః. ౩౩

ఉదేవ స్పష్టికుర్వంత స్తువంతి (సత్త్వం న చేదితి.) హే ధాతః విశ్వకారణభూత, ఇదం విజ్ఞానం ప్రకాశక మజ్ఞానభిదాపమార్జనం ధ్యాతృజ్ఞా మజ్ఞానకృతదేవాదిభదాభిమానా మార్జనం. కుద్ధ సత్త్వవయం, నిజవసాధారణం వపు ర్నిచేత న భవా నాశ్రయతే చేతే. తర్హి యస్య పుంసః, యేన కారణేన కాలేర్మాదిరూపేణ, యోగజన్మత్వాద్విస్మయతే. ప్రకాశతే ఉన్మితతి, తస్య తైర్గుణప్రసక్తైః గణోన్మేషై ర్గుణకార్యై ర్నివా ననుమీయతే. కార్యస్య కారణభూతః. దేవమనుష్యాదివిలక్షణః. స జ్ఞాయతే కింతు ఉత్తరసజ్ఞాతీయతయా ననుమీయతే. యది భవాన్వపు రాశ్రయతే తర్హి తద్వపు రసాధారణాని దేవమనుష్యాదిస్వసంభావికాని గుణచేష్టితాని దృష్ట్వా తై ర్దేవాదివిజ్ఞాతీయం మన్యమానో ధ్యాతృసర్గో ధ్యాయతీతి భావః. ౩౪

నన్వహమపి దేవాదిసజ్ఞాతీయపపుష్కానేవేత్యుక్తాహ (నేతి.) నానోపచోభ్యాం. వచసా వేదివాక్యేన, తదనుసారేణ మనసా చానుషేయస్వభావస్య. సర్వసాక్షిణ స్తవ గుణకర్మజన్మభి స్సమీహ నమరూపేన నిరూపితవ్యే గుణకర్మ జన్మనామరూపాణీనిసజ్ఞాతీయతీయ న నిరూపణీయాని. “యత్తద్రైశ్య మగ్రాహ్య మగోత్ర మవర్ణ మచక్షు శ్రోత్రం. నిష్క్రియం నిష్కలం. అజాయ మాన” ఇత్యాదిభిరితరసజ్ఞాతీయాని గుణాదీని ప్రతిపిద్య “యస్సర్వజ్ఞ స్సర్వవిత్” పరాస్య శక్తి ర్విపరైవ శ్రూతైః సాక్షాత్కీర్ణనలక్రియా చ యస్య చైతత్కర్మ న వై వేదితవ్యః. “ఓహంధా విజ్ఞాయత “ఇత్యాదిభి ర్విలక్షణానామేవ గుణాదీనాం శ్రవణాత్” జన్మ కర్మ చ మే దివ్య” మితి త్వదుత్తే శ్చేతి భావః. యద్వపి దేవాదివిలక్షణగుణకర్మాదియ్యుక్తః, చిదపి త్వాం వేదక్రియాయాం ప్రతియంతి అగ్నింధ్రాదనామరూపాణీ తదంతరాత్మభూతస్య తవైవేతి బుద్ధ్యా త్వద్విశిష్ట మపి త్వాం వేదావగతయజ్ఞాదిక్రియాయాం ప్రతియంతి అరార్యం మన్యంతే. ౩౫

(బ్రహ్మేశానాదిదేవగణైః కృతపరమపురుషస్తుతిః)

శృణ్వ స్మృణ స్మరస్మరియం శృచిస్తయ న్నామాని రూపాణి చ ఋణ్ణాని తే.

క్రియాసు య స్త్వచ్చక్షరవిద్యయో రావిష్టదితో న గదాభి కల్పతే. ౩౬

దిష్ట్యా హరేఽస్మా భవతి ఏదో భువో భారోఽపనీతి స్తవ జన్మనేటిం.

దిష్ట్యాఽఙ్గీతా త్వత్పదకై స్స శి ణైర్ద్రక్ష్యమ గా ద్ధ్యం చ భవానుఽమృతమ్. ౩౭

న తేఽభివన్యేశ భవస్య కారణం చినా ఏనోదం బల నిర్భయామహే.

భువో నిరోఽస్థితి ర్భ్యవిద్యయా కృతా య తి స్త్వయ్యం త క్రమాత్మని. ౩౮

ఇంద్రాదినామరూపేభ్య స్సంప్రసాదాః పునఃసూపాణాం దేయత్వాదికం కరంతి స్తుపంతి (శ్రుణ్వన్నితి.) యః పుమాః, సే తన మగళావహాని నామరూపాణి, శృణ్వణాః కర్తృసన్నిధౌ సతి గృణ్ణాః శ్రోతృసన్నిధౌ, తదభ్యయాసన్నిధౌ. నామాని స్మరితా, రూపాణి చింతితా, ఋణ్ణాని సంస్మరయన్తి. దేవజర్తస్త్యవివక్షితః. క్రియాసు వైదికక్రియాసు, అసనాదనభోజనాదిక్రియాస్యపి, త్వచ్చక్షరజారవిదయో రాసిక్తా మతి ర్యస్య తథాభూతి స్స పుమాః, భవానుః శ్రేణు స్సమ్మర్ద్యై, కల్పతే. నేతిపాఠే భవాయ సంస్కృతయే, న కల్పతే, కింతు ముక్తయః ఇతిార్థః. ౩౬

అత్యనాం ప్రకృతావతారప్రయుక్త హి నాగ సూచిమృగర్వంత స్తుపంతి (దిష్ట్యాన్నితి.) దిష్ట్యా త్యానందదోషితక మమ్యయం. హే హరే అక్రితార్తిహానీకా, అవ్యవస్య జన్మనా భవత స్తవ పదాపాదవిన్యాసేన చ, పద ఇతి పాఠే, రితశ్చ అస్యా, భువో భారోఽపనీతః, అపనీతప్రాయః, ఇదం దిష్ట్యా ఆస్మాక మానంద ఇత్యర్థః. ఏవ ముత్తరత్రాపి. సుశోభనైః ధ్వజపత్రాంకుశాదిఽహ్నే శ్చారుభిః, పదతైః పాదవిన్యాసైః, రలింకృతాః, తవ త్వయా, అనుకంపితాం చ. గాం భూమిం, ద్యాం ద్రక్ష్యమాః, నిత్యవిభూతి మివ ద్రక్ష్యమాః. ఏత దిష్ట్యా సంకల్పమాత్రనిర్వర్త్య జగద్రక్షణస్య తవావతారప్రయోజనం భక్తానుగ్రహ ఏవేత్యుక్తం. ౩౭

అథావతారనిమిత్తమాఽమృగర్వంత స్తుపంతి (నేతి.) హే ఈశ, అభవస్య కర్మాదీనోత్పత్తి రహితస్య, తవ భవస్య జన్మనః, కారణం నిమిత్తం, చినా వినోదం లీలార్థం సంకల్పం, చినా, అన్యస్మ తర్కయామహే, బితేత్యాచర్యే. అనితరసాధారణత్వా ద్విస్మయః, యథా సృష్ట్యాదిజగద్వ్యాపారో వినోదమాత్రానుకూలం సంకల్పమూలకః, తద్వజ్జన్మాదీ త్యభిప్రాయేణామః. (భవ ఇతి.) హే అభయ యతో వినోదాదేవ నిమిత్తాత్ అవిద్యయా సంసారిణాం జ్ఞానవిరోధిన్యా ప్రకృత్యా జగత ఉత్పత్త్యాదయో వికారా స్తస్యాశ్రయే ఆధారభూతే. అంతరాత్మని చ త్వయి కృతాః, త మేవ వినోద మభవస్య, తవ భవకారణం మన్యామహ ఇత్యర్థః. అక్రయాత్మని కృతా ఇత్యనేన ఉత్పత్త్యాదయో వికారాః ప్రకృతిగతాః న స్వరూపగతా ఇతి సూచితమ్. ౩౮

మత్స్యశ్వకచ్చపవరాహస్యసింహహంసరాజన్యవిప్రవిబుధేషు కృతావతారః.

త్వం పాహి న త్రిభువనం చ యథాబధునేశ భారం భువో హర యదూత్తమ వస్తనం తే.

దిష్ట్యాఽమ్న తే కుక్షిగతః పరః పుమా నశేన సాధి దృగవా స్పవాయ నః.

మాభూ ద్భయం భోజవతే ర్ముమూర్షో ర్గోస్తా యదానాం భవితా తవాత్మజః. ౪౦

ఇత్యభిష్టాయ పురుషం యద్రూప మనిదన్యథా.

బ్రహ్మేశానో పురోధాయ దేవాః ప్రతి దిపం యయుః. ౪౧

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే,

ద్వితీయోఽధ్యాయః.

యథా మత్స్యశ్వకచ్చపవరాహస్యసింహహంసరాజన్యవిప్రవిబుధేషు కృతావతారః. ఏవ మధునా భూభారావహరద్వారాఽస్మాన్సాహిత్యాహుః (మత్స్యేతి.) మత్స్యశిషు కృతః పరిగృహీతోఽవతారః. యేన తథాభూత. స్తస్య మస్మాక త్రిలోకీం చ యథా పాసి రక్షితవాక్, తథా అమనాఽపి భువో భారం హర అననయ. హే యదూత్తమ. తే తుభ్యం వందనం నమ ఇత్యర్థః. ౪౦

దేవకీం ప్రత్యాహుః (దిష్ట్యేతి.) హే అంబ. నోఽస్యాకం, భవాయ సమృద్ధ్యై. అంశేన స్వసంకల్పేన హేళునా, పరమపుత్రుణో. భగవా న్నాజే. త్వం కుక్షిం, ప్రవిష్టః ముమూర్షో ర్భోజనతే. కంసా ద్భయం, తవ మాతూత్, తవాత్మజో (ముమూశం గోస్తా, భవితా భవిష్యతి ౪౧

యథా యస్య భగవతో రూప మవిదత్ తథా స్వమత్స్యనుసారేణ తం పరమపురుష మభిష్టాయ. బ్రహ్మారుద్రో పురస్కృత్య. దేవా త్రిదిపం ప్రతి యయుః. ౪౧

ఇతి శ్రీనన్నాన్వయపశుపాదాచారరాశాసుభాకరస్య పర్వవివ్యాధిదేః శ్రీశైలగురోః సుతేన

తద్వరగాగమభినదిచయప్రసన్నశక్తున్మన్తినచుగితశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన

శ్రీవైష్ణవదాసేన శ్రీవీరగాఘవచిదుషా నిర్మితాం. శ్రీమద్భాగవత

చంద్రకాయాం, దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం, ద్వితీయోఽధ్యాయః.

అథ తృతీయోఽధ్యాయః

శ్రీకవీంద్ర—

అథ సర్వగుణోపేతః కాలః పరమశోభనః,
యద్వైవాజనజన్మర్షం శాస్త్రగ్రహతారకమ్.

౧

దిశః ప్రసేదు గగనం నిర్మలోడుగణోదయమ్,
మహీ మజ్జశభూయిష్టా పురగ్రామవ్రజాకరా.

౨

నద్యః ప్రసన్నసలిలా హ్రదా జలరుహశ్రీయః,
వవో వాయు స్సుఖస్పృశ్యః పుణ్యగంధవహ శృచిః.

౩

అథ తృతీయోఽధ్యాయః

—

అథ భగవదవతారం ప్రస్తాతి (అథేతి.) యద్వైగ్ధవ, అజనజన్మ, అజనస్య కర్మాయత్తోత్పత్తి రహితస్య భగవతో జన్మ అథ ఉదాకాలః సర్వైర్గుణై రుపేతః, అత ఏవ పరమశోభనోఽభూదితి శేషః. తదేవ ప్రపంచయతి. శాంతర్ష గహతారకం, ముక్షం భగవజ్జన్మర్షం రోహిణ్యాఖ్యం, తస్మిన్. శాంతా అనుకూలాః అన్యేషు చ నక్షత్రేషు గ్రహ స్ఫూర్ణాదియః, తారకాః అశ్విన్యాదివ్యతిరిక్తనక్షత్రాణి చ యస్మిన్. యథా భవతి. తథాభూ దితి క్రియాసశేషణం. యద్వా, అజనా ద్భగవతో జన్మ యస్య తస్య ప్రజాపతే ర్య దృక్షం రోహిణ్యాఖ్యం, తస్మిన్నిత్యాది పూర్వవత్.

౧

తథా దిశః ప్రసేదుః ప్రసన్నా బభూవుః, గగనం నిర్మలానా, ముదూనాం నక్షత్రాణాం గణో యస్మిన్ తథాభూతం, పురాణాం ప్రాచారోపేతానాం, గ్రామాణాం త ద్రహితానాం, ప్రజానాం గోష్ఠానాం చాకరా ఆశ్రయభూతా, మహీ మజ్జశభూయిష్టా బభూవ.

౨

నద్యస్త ప్రసన్నాని సలిలాని యసు తథాభూతాః హ్రదా స్తు జలరుహాదాం, శ్రీః, యేషు. తథాభూతాః వనానాం, రాజయః పంక్తయ స్తు ద్విజానాం పక్షిణాం, అశీనాం భృక్షాణాం చ కులానాం సంఘానాం సన్నాదో యేషు తాని నైబిజాని, యసు, తథాభూతాః, వాయుస్త శుచిః ధూళీరహితః, పుణ్యగంధవహః సుగంధి స్సుఖస్పృశ్య వవో ప్రసపార.

౩

అగ్నయ శ్చ ద్విజాతీనాం శాంతా స్తత్ర సమైస్తత,
మహాపాపాన స్ప్రిహన్నాని సాధూనా మనురద్రుహమ్.

౪

జాయమానే జనే రస్మి నేదు ద్దుస్తుధయో దివి,
జగుః కిన్నరగన్ధర్వా మృచ్ఛువ స్సిద్ధచారణాః.

౫

విద్యాధర్య శ్చ సృశు రహ్వరోభి స్సమం తదా.
ముముచు ర్ముసయో దేవా మ్ముమనాసి మున్వితాః.

౬

మన్దం మన్దం జలధూ జగర్జు రనుసాగరమ్,
నిశిధే తమసోద్భూతే జాయమానే జనార్దనే

౭

ॐ శ్రీకృష్ణావతాంఘ్రిః ॥

దేవ్యాం దేవభూతాయాం విష్ణు స్సర్వగుణాశ్రయః,
అవిరసీ గృధా ప్రాచ్యాం ఓశీస్తు రివ పుష్కలః.

౮

ద్విజాతీనాం కైర్యజ్ఞకానా మగ్నః హృద్వింశతా త్తా సమైస్తత “జీ ఇందీ వీప్తా”
జ్జ్వలం, న సేధింశా క్రియతే తు ప ఏవార్థః కర్మా కాంక్షాః అశయిషాః అనుద్రుహమ్, దేవానాం
సాధూనాం చ మహాసి ప్రసన్నా న్యసకా.

౯

రస్మి స్సగమ జాయమానే నతి, దివి మన్దుభయో నేదుః పద్మనుః, మనుమావి నమంతతో
ముముచు రిత్యన్వయః.

౧౦

జనార్దనే జాయమానే నిశిధే అర్ధరాత్రే తమసా అందకారే జోమ్భూతే వ్యాప్తే సతి మేఘాః,
మందం మంద మనుసాగరం సాగర మనుసృత్య జగర్జు, యథా సాగరో ద్వ్యసతి, తద్యత్, సాగర మితి
పాతే అదరయంతం యథాతథా, అనుజగర్జు.

౧౧

తదా దేవభూతాయాం దేవతాశత్రాత్తుల్యాయాం, సర్వేషాం జ్ఞానకక్రిబలైశ్చర్యవీర్యతేజః
ప్రభృతీనాం గుణానా మాశ్రయో విష్ణు, రావిరాసీ దావిర్భూవ, యథా ప్రాచ్యాం ఓశి పుష్కల
క్షోదకకలాపరిపూర్ణ స్తవ్యత్, ఇవశద్దో వాక్యాలంకారే.

౧౨

(శ్రీకృష్ణావతారముః)

త మద్భుతం బాలక మమ్ముజేక్షణం చతుర్ముఖం శక్తిగదాద్యుదాయుధమ్.

(శ్రీ)వత్సరాశ్చైవ గణతోబికాస్తుతం పితౄన్పురం సాన్ద్రపయోదసౌభగమ్.

మనశ్చ నై దూర్గ్యరీతి కుణ్ణలస్విపా పరిష్వక్తపశా నకు నలమ్.

ఉదామనోజ్ఞుఁడగు జగదాదిభి ర్విరోచమానం వసుదేవ ఐక్షత.

౪ విస్యయోశ్చల్లపిలోచనో హరిం సుతం విలోక్యాసకదున్ముఖి స్తదా.

కృష్ణాపతారోన్మితాశ్రమో - పుష్ప సుందా ద్విజేధోక్తయ్య మాప్రతో గవామ్. ౧౦

అథైవ సుప్తా దేవదార్య పూరుషం పరం నత్యాజః కృతదీః కృతాజ్ఞాత్రిః.

స. రో. సా. తారత మూలకాగ్రహం విరోచయ ను గుటి: ప్రధావపిత్ ౧౧

[illegible]

నమోదః తం హరిం సుతం విలోక్య. విష్ణయే నోత్సుల్లే విదవతే లోచనే యన్య
 ధృష్టాపతారరూపి దుష్టవా త్సంభ్రమో యన్య తనాభూత స్తదైవాపుతః స్నాతః ద్విజేభ్యో గవా
 మముత మస్పృశత్ దాతుం సంకల్పితవా విత్కర్తః. శదా కంఠవిగ్మహీతన్య దానంబలాత్.

అథ హేభారత స్వరోచిషా సూతికాగృహం నిరోచయంతం ఏనం కుమారం పరమపురుష
మనదార్య నిశ్చిత్త్య నతం ప్రణతం అగ్గం యన్య కృతో బద్ధోఽజ్జలి ర్భేన కృతా సమాహితా దీ ర్భేన
గతా భీః కంసజా యన్య తథాభూతో వశుదేవ సన్య భగవతః వ్రథావం జానన్మస్తోత్ తుష్టాన. ౧౧

ॐ స్వస్వరూపేణావిభూతం భగవంతం ప్రతి వసుదేవకృతస్తుతిః. ॐ

వసుదేవ ఉవాచ ...

విదితోఽసి భవా సాక్షాత్పురుషః ప్రకృతేః పరః.

కేవలానుభవానన్దస్వరూప స్సర్వబుద్ధిదృక్.

౧౨

స ఏవ స్వప్రకృత్యేదం సృష్ట్యాఽగ్రే త్రిగుణాత్మకమ్.

స్తుతి మేవ దర్శయతి (విదితోఽసి త్యాదిభి ర్దశభిః.) తావత్ “సత్యం జ్ఞాన మనంతం బ్రహ్మ విజ్ఞాన మానందం యతో వా ఇమాని భూతాని” త్యాదిభి ర్వేదాంతవాక్యై రవగతం స్వరూపత స్సభావత శ్చ ప్రకృతిపురుషనిలక్షణం బ్రహ్మ తదేవ త్వ మితి స్థాతి విదితోఽసీతి ద్వాభ్యాం. ప్రకృతిశబ్దే నాత్ర “భూమి రాపోఽనలో వాయుః, అపరేయ మిత స్వస్యా” మితి శ్లోకద్వయప్రతిపాదిశం చిదచిదాత్మకప్రకృతిద్వయం తస్మై వివక్షితం. సత్వచేకనప్రకృతిరేవ, సర్వబుద్ధిదృ గితి సర్వపాక్షిత్యోక్తేః జీవా ద్వావృత్తే రవ్యవగమాత్ ముక్తజీవస్వరూపస్య తత్సమ్మేషేపి “స్వప్రకృత్యేదం సృష్ట్యాఽగ్రే త్రిగుణాత్మక” మిత్యవగతజగద్వాపారాసమ్మవాత్ తదసమ్మవస్య “జగద్వాపారవర్జం ప్రకరణాదసన్నిహితత్వా చ్చే”తి సూత్రితత్వాత్ యద్వా ప్రకృతేః పర ఇత్యనేన. అచేతనప్రకృతేః పరత్వ ముక్త్యేతే, సర్వబుద్ధిదృక్ స ఏవేత్యాదినా బద్ధముక్తజీవాభ్యాం పరత్వ ముద్యతే. యః ప్రకృతేః పరో విలక్షణోఽసౌ కేవల మనుభవః జ్ఞాన మానంద శ్చ స్వరూపం యస్య సః అనుభవస్వరూప ఇత్యేతావదుక్తే దుఃఖస్యాపి జ్ఞానాత్మకత్వేన తత్స్వరూపత్వం ప్రతీయేత. అత స్తదావృత్తయే అనంద ఇత్యుక్తం. అనందోఽనుకూలం జ్ఞానం స్వరూపం యస్యేత్యర్థః, కేవలశబ్దేన దుఃఖసమ్మిన్నానుభవ వ్యావృత్తిః సర్వాబుద్ధీ స్తదవృత్తీ ర్యుగప త్ప్రకృతీతి తథా. అనేన బద్ధజీవా ద్వావృత్తి రుక్తా. ౧౨

అథ ముక్తజీవా ద్వావర్తయతు మాహ (స ఏవేతి.) యః. ప్రకృతేః పరః సర్వబుద్ధిదృక్ స ఏవ త్వం ౧౨గ్రే సృష్టేః ప్రాక్కారణత్వేనావస్థిత ఇతి కేషః. స్వప్రకృత్యా స్వకరీరభూతయా మహదాదివృద్ధంతరూపేణ పరిణతయా త్రిగుణాత్మికయా, ఇదం పరిదృశ్యమానం స్థూలచిదచిదాత్మకం సత్వాదిగుణత్రయపరిణామరూపత్వేన తద్వ్యక్తజీవప్రచురత్వేన చ తదాత్మకం జగ త్సృష్ట్యా. అను పశ్చాత్తజ్జగత్సృష్టిష్ట, స్థిత్యర్థం సజ్జల్పరూపజ్ఞానే ప్రవిష్టః, సృష్టిదళాయా మపి ప్రవిష్టత్వాత్ తథాప్రవిష్ట ఇవ భావ్యసే ప్రవిష్టజగదతపికారై రసృష్ట ఇవ భావ్యసే విజ్ఞాయన ఇత్యర్థః. తథా శ్రూయతే “అత్సృష్ట్యా తదేవానుప్రాపితో సత్యం చాన్యతం చ సత్య మభవ” నితి విచిత్రచిద

(స్వస్వరూపేణావిర్భూతం శ్రీవరమపురుషం ప్రతివస్తుదేవకృతస్తుతిః.)

తదను త్వం హ్యప్రవిష్టః ప్రవిష్ట ఇవ భావ్యనే.

౧౩

యథేమే వికృతా భావా స్తథా తే వికృతై స్సహ.

నానావీర్యాః పృథగ్భూతా విరాజం జనయన్తి హి.

౧౪

సన్నివత్య సముత్పాద్య దృశ్యన్తేననుగతా ఇవ.

చిద్రూపేణ విక్రియమాణ మపి బ్రహ్మ. సత్య మేవాభవత్ నిరస్తవిభిలదోషమనరిచ్చిన్నజ్ఞానానంద మేకస్వరూప మేవాభవ దిత్యర్థః. ఇవళబ్ధోఽనతిరిక్తార్థః. అప్రవిష్ట ఇవ తద్గతదోషాస్పృష్ట ఏవ భావ్యస ఇత్యర్థః.

౧౫

నను కార్యానుప్రవిష్టస్య మమ కార్యా త్సృగేవ తత్కారణతయాఽవస్థానం కథంతరాం కార్యగతవికారాస్పృష్టత్వం చేత్యాశక్యం తదుభయం మహాదావివృధివ్యంతా చేతనదృష్టాంతముఖే నోపపాదయతి (యథేత్యాదిభి ర్పఠ్యుః) తావ ద్దృష్టాంతం శిక్షయతి (యథేతి న్యాయం) సప్త మహాదహజ్ఞానరతన్మాత్రరూపాః. వికృతాః ప్రకృతివికారాత్మకాః. భావాః పదార్థాః. యే త ఇమే తై ర్వికృతైః తద్వికారరూపైః, అకాశాదిస్థూలభూతై రింద్రియై స్సాధిదై వైశ్చ సహ గతా తై రింద్రియైః పాతే యే చ వికృతా మహాదహయోభావాః, తథా యే చ తద్వికారాః. స్థూలభూతరూపా పై స్స సౌఖ్యస్వయః తావ న్నానావీర్యావిభిన్నశక్తయః. బ్రహ్మాండరూపైకకార్యోత్పాదనోపయుక్తైరూపసామర్థ్యరహితా ఇత్యర్థః. అత్ర హేతుః, పృథగ్భూతాః పరస్పరసమ్మేళనరహితా స్తావ దేవం భూతా స్సంఘః, “హంతాహ మిమా స్తిస్రో దేవతా అనేన జీవేనాత్మనాఽనుప్రవిశ్య నామరూపే వ్యాకరవాణి తాసాం త్రివృతం త్రివృత మేకై కాం కరవాణి నామరూపవ్యాకరోత్ త్రివృతం త్రివృత మేకై కా మకరో” దితి శ్రుత్యుక్తరీత్యా త్వదనుప్రవేశపూర్వకత్వత్కర్తృకత్రివృత్కర్తృకత్వాదా న్నివృత్కరణం చక్షేరణ స్సావ్యవలక్షణం. సన్నివత్య సముత్పాద్య సంహతత్వం సమాగతత్వం చేత్యవచ్ఛేద్యయం ప్రాప్య “సమేత్యాన్యోన్యసంయోగపరస్పరసమాశ్రయా” ఇతి వైష్ణవవచనాత్ అత్ర సంహతత్వం నామ పృథక్స్థిత్వనర్హ సంయోగమాత్రం సమాగతత్వం పృథక్స్థిత్వస్త్వనిర్లక్ష్యేవిశేషః. విరాజం బ్రహ్మాండం త్వచ్ఛయనస్థానం జనయంతి. హి శబ్దేన “మహదాద్యా విశేషాంతా హ్యంధ ముత్పాదయంతి చ” ఇతి వైష్ణవాదిపూర్వాంతరప్రసిద్ధి ర్ద్యోత్యతే. ఏవం సమ్యక్ గిరిరాజముత్పాద్య అనుగతా ఇవ దృశ్యంతే అందాంతిర్గతా ఇవ దృశ్యంతే, ఇవళబ్ధోఽనతిరిక్తార్థః. అందాంతర్గతా ఇవ తత్త్రివోచ్ఛన్నా ఇవ దృశ్యంతే నత్వందోత్పత్తేః. ప్రాగేవ విద్యమానా ఇవేత్యర్థః. ఉచ్చైతావతా తేషాం తత్రోత్పత్తి రితి

ప్రాగేవ విద్యమానత్వా స్మ తేషా మిహ సమ్భవః,

౧౫

ఏవం భవా స్ఫుర్ద్యనుమేయలక్షణై గ్రాహ్యై ర్గుణై శ్చన్నపి అద్భుతాగ్రహః.

అనావృతత్వా ద్భూదాంతరం న తే సర్వస్య సర్వాత్మక ఆత్మవస్తునః

౧౬

శక్యం పక్ష మిత్యభిప్రాయేణాప (ప్రాగేవేతి) అందోత్పత్తేః ప్రాగేవ విద్యమానత్వా స్ఫుర్దివ్యాదీనా మందాంత రోత్పత్తి రిత్యర్థః.

౧౫-౧౬

దృష్టాంతాద్భిషేక హర్థం దాంతికేతనగమనాతి (ఏవ మితి) యథా మహదాది

విశేషాంతానా మందోత్పత్తేః ప్రాగేవ తత్కారణతయాఽపిస్తాన మందాంతగతదేవమనుష్ఠాపితావే స్మనుస్ఫుత్తి శ్చ కథ భవా నపి క్షిప్నోజగదుత్పత్తేః ప్రాగేవ తత్కారణతయా అపస్థిత స్తదను ప్రవిష్టః ఆథానుప్రవిష్టోఽప్యప్రవిష్ట ఇతి భావ్యస ఇత్యేతి దుపసాదయతి (బుద్ధీతి) సన్నపి దేవమనుష్ఠాపితాద్రే స్మనుప్రవిశ్య పిద్యమా నోఽపి బుద్ధ్యనుమేయలక్షణైః జ్ఞానవిరూప్యస్వభావైః గ్రాహై రైంద్రియైః గుణైః గుణవయై ర్దేవాదిపదార్థై ర్గుణకార్యై ర్విశిష్టోఽపీతి శేషః. అద్భుతాగ్రహ తద్గుణై ర్దేవాదిభావగతివికారై ర్న గృహ్యతే నోపాదీయతే న స్పృశ్యతి ఇతి యావత్ తథా తద్గుణమయకార్యసాక్షాత్కారా భవా స్ఫుర్ద్యనుమేయలక్షణైః గ్రాహ్యై ర్గుణై ర్విశిష్టోఽపి సకా పికరూపో నిర్వికారః నిర స్తవిఖిలదోషః అపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానానందస్వరూపః ఏకరూపత్వేనావతస్థిత ఇత్యర్థః. యద్వా బుద్ధ్యనుమేయలక్షణైః గ్రాహ్యై ర్గుణై శ్చ సన్నపి తై సప్రహ వర్తమానోఽపి అద్భుతాగ్రహః తద్గతవికారాస్ఫుష్టః పాఠాంతరే తత్సాక్షాత్కారా నతు తద్గతవికారస్ఫుష్ట ఇత్యన్వయః. కథం తద్విశిష్టస్యాపి తద్గతవికారాస్ఫుర్భ ఇత్యుక్తాహ (అనావృతత్వాది.) అనావృతత్వా దసంజ్ఞావితజ్ఞానత్వాన్నిత్యా స్పృశ్యచితా- పరిచ్ఛిన్నజ్ఞానత్వేన జీవస్వేన కిర్యాయ త్తజ్ఞానసంజ్ఞోపవికాసాదివికారాభావత్. అనేన జీవగతవికారాస్ఫుర్భ ఉక్తః. అనావృతత్వే హేతు మాహ (బహిరంతరం నత ఇతి.) బహిర్భాగః తచ్ఛ్రితినమ్మంద్యంతర్భాగ శ్చ తే తవ నాస్తి వ్యాపిత్యా దపరిచ్ఛిన్న స్వావరణాపమ్నవా దితి భావః. వ్యాపిత్య మచేతనగతదోహాస్ఫుర్భం చాహ సర్వస్య కృత్స్నజగత్కారణతయా తదనన్యత్వే నావస్థితస్య కిం సర్వత్వం స్వరూపేణ నేత్యాహ సర్వాత్మనః సర్వశరీరకస్య శరీరాత్మభావనిబంధన మేవానన్యత్వం న తు స్వరూపాచేదరూప మితి భావః. శరీరగోచరబుద్ధిజ్ఞానం శరీరపర్యంతత్వా త్సర్వశరీరకత్వేఽపి సర్వానన్యత్వస్య మవిహత మేవేతి భావః. యత స్సర్వాత్మా అతి ఏవ న సర్వగతదోషసంస్పర్శప్రసక్తః న హి దేహగతా బాల్యాదయో ధర్మా స్తదాత్మని ప్రసంజంత్యభిప్రాయేణ విశనప్తి. (ఆత్మవస్తున ఇతి.) సర్వేషా మాత్మభూతస్య తవ బహిరంతరం నేత్యన్వయః. యద్యపి బాలోఽహం యువాఽహ మితి దేహధర్మా స్తదాత్మని ప్రతీయన్తే తథాఽపి సా ప్రతీతి ర్జీవానాం దేహత్మభ్రాంతిమూలా పరమపురుషస్య త్వనావృతత్వా దావరణమూలక దేహత్మభ్రాంత్యాదే రభావా దాత్మని న శరీరగతదోషసంస్పర్శ స్తచ్ఛ్రితీతి శ్చాస్తితి భావః.

౧౬

(స్వస్వరూపేణావిర్భూతం శ్రీపరమపురుషం ప్రతి వసుదేవకృతస్తుతిః)

య ఆత్మనో దృశ్యగుణేషు సన్నితి వ్యవస్యతే స్వవ్యతిరేకతో బుధః.

విసానువాదం చ స తన్మనీషితం సమ్యగ్యత స్త్యక్త ముపాదదత్పుమా. ౧౦

త్వతోఽస్య జన్మస్థితిసంయమా నివృత్తో వదస్త్వనీహా దగుణా దవిక్రియాత్.

ఏతదేవ విశదయతుం పరమపురుషస్య ప్రత్యక్షితస్వయాధాత్యత్వేన దేహాత్మప్రాంత్యభావం జీవస్య తద్వైషరీత్వం చాహు. (య ఇతి.) యో భగవాన్ బుధ స్పర్శజ్ఞః శశ్య త్వస్యాధాత్యత్వజ్ఞ ఆత్మన స్వస్మా ద్వ్యతిరేకతః భేదాభ్యుపసాయాత్ దృశ్యగుణేషు దృశ్యే ప్రైవేంద్రియకేషు గుణేషు గుణకార్యేషు దేవాదిభావేషు సన్నితి వ్యవస్యతే దేవాదిసదార్థే స్వంతరాత్మతయాఽవస్థితమప్యాత్మానం సన్నిత్యేన నిరస్తనిఖిలదోషత్వే నాపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానానందస్వరూపత్వేన చైకరూపతయా నిర్వికారత్వే నైవ వ్యవస్యతి వివినక్తి. ఆత్మనేవదం త్వార్థం చ స్వర్థః. తన్మనీషితం తు తస్య జీవస్య మనీషిత మధ్యపసాయః బాలోఽహం యువాఽహం జేవోఽహం మనుష్యోఽహ మిత్యధ్యవసాయస్తు అనువాదం విసా స సమ్యక్ వివేకిభి ర్నిషేధార్థ మనువాదం విసా స సమ్యక్ వా బాధితః. తన్మనీషితం కేవలనిషేధార్థ మనువాదరూపతయోపయజ్యతే న త్వబాధిత మిత్యర్థః. కుతః? యతః వివేకిభి ర్నస్త్యత్రయయాధాత్యత్వ విద్వి స్త్యక్తం పరిహృతం బాధితం మనీషితం పుమాన్ దేహాత్మప్రాంతిమా నుపాదయత్ హితబుద్ధ్యో వాదతే ఓదేవం శశ్యత్ప్రత్యక్షితస్వయాధాత్యత్వా ద్దేహాత్మప్రాంత్యభావా చ్చరీరభూతచిదిచిద్గత వికారాభావాత్ప్రవిష్టస్యావ్యప్రవిష్టప్రాయత్వా త్కృత్స్పృగగుదుత్పత్తేః ప్రాక్తాగ్కారణతయా నిర్వి కారత్వేన చావస్థితో భవా విదం జగత్సనర్జేతి సముదాయార్థః.

౧౦

సను నిర్వికారస్య మమ కథం వికారాశ్రయత్వరూపం జగత్కారణత్వ మిత్యత్రాహ(త్వత్త ఇతి) హేవిథో అనీహాత్ సజ్జల్మేతరవ్యాపారరహితాత్ అగుణాత్ సత్వాదీగుణత్రయరహితా దవిక్రియా దవిక్రియస్వరూపాదపి త్వత్త ఏవ కారణా దస్య జగతో జన్మాదీన్వదంతి సంయమో లయః “విష్క్రియం విష్కృళం కాంతతి నిరవద్యం నిరంజనమ్. సత్యం జ్ఞాన మనంతం. నదేవ సౌమ్యేద మగ్ర ఆసీ థేక మేవాద్వితీయం తద్వైక్షత బహుస్యా” మిశ్యాదయో వేదాంతాః ప్రతిపాదయంతీత్యర్థః. కథ మగ్నినా పిఞ్ఞేదితిన దసజ్గత మర్థం వేదాంతా ఆపి ప్రతిపాదయేయు రిత్యత్రాహ (త్వయాతి.) త జ్ఞగత్కారణత్వ మిశ్వరే ప్రకృతిపురుషవియంతరి తచ్చరీరకే బ్రహ్మణి నిమిత్తత్వోపాదానత్వోపయు క్రసాత్వజ్ఞానభృశక్తి త్వాద్యనంతకల్యాణగుణైః స్వరూపేణ చ బృహత్త్వవతి సర్వశక్తై త్వయి స విరుధ్యతే సూక్ష్మ చిదచిద్విశిష్టే సర్వశక్తై త్వయి కారణత్వమవిరుద్ధ మేవ స్వరూపస్య నిర్వికారత్వేఽపి స్వశరీరభూత

త్వయాశ్వరే బ్రహ్మణి నో విరుద్యతే తదాశ్రయత్వా దుపచర్యతే గుణైః. ౧౮
 స త్వం త్రిలోకస్థితయే స్వమాయయా విభర్షి కుక్లం ఖలు వర్ణ మాత్మనః.
 సర్గాయ రక్తం రజసోపబంహితం కృష్ణం చ వర్ణం తమసా జనాత్మయే. ౧౯
 త్వ మస్య లోకస్య విభో రిరక్షిషు గృహేఽవతీర్ణోఽసి మమాఖిలేశ్వర,
 రాజన్యసంజ్ఞాసురకోటియూధపై ర్నిర్యూహ్యమానా నిహనిష్యనే చమూః. ౨౦

చివచ్చిద్వాతా వికారాశ్రయత్వా తదాశ్రయత్వరూపం కారణత్వమవిరుద్ధ మేవేశ్వర్యం, నను సృజ్యత్వాదే
 శృరీరక్షాతచిదచిదతత్వా త్యక్తం మను సాఙ్గే త్సృజ్యత్వాదివ్యవదేశ ఇత్యత్రాహ (ఆశ్రయత్వాదితి.)
 స్వశరీరభూతకార్యవర్గ స్వాశ్రయత్వా దంతరాత్మతయా దారకత్వా చృరీరగతై రుక్పత్వాదివి ర్వికేష్టే
 త్వయి త దుపచర్యతే శరీరద్వారక ముద్యతే న తు సాఙ్గే దుచ్యత ఇత్యర్థః. ౧౮

నను వాహనం జగజ్జన్మ సంయమభారణ మసి తు బ్రహ్మరుద్రా దీత్యత్రాహ (సత్వ మితి.)
 స కిత్తవిధ స్త్వం త్రిలోకస్య, స్థితయే పాలనాయా ఆత్మన స్వస్య మాయయా సజ్కుల్యేన కుక్లం
 వికుద్ధం వర్ణ మాకారం రజ స్రమోభ్యా మననువిధ మప్రాకృతం కుద్ధసత్త్వమయం విగహ, విభర్షి
 సాఙ్గే దుపాదత్సే సర్గాయ త్రిలోకస్పష్టయే తు రజసా రజోగుణోపలక్షితేన చతుర్ముఖాఖ్యజీవేనోప
 బంహితం అదిష్ఠితం రక్తం వర్ణం రజోగుణమయం వర్ణం శరీరం విభర్షి చతుర్ముఖాఖ్యజీవన్వయా
 విభర్షిత్వర్థః, తథా జన స్యోత్పత్తిమతః త్రిలోకస్యాత్యయే ప్రళయే విమిత్రే తమసా గుణే నోపలక్షితేన
 రుద్రాఖ్యజీవే నోపబంహితం కృష్ణం తమోగుణమయం వర్ణం శరీరం విభర్షి బ్రహ్మరుద్రాఖ్యజీవాను
 ప్రవేశేన జన్మసంయమో కరోషి స్థితిం తు సాఙ్గే త్వమేవ కరోషిత్వర్థః, అత్ర కుక్లరక్తకృష్ణశబ్దై
 సృత్వరజ స్రమోగుణా లక్ష్యస్తే యథా “అజా మేకాం లోహితకుక్లకృష్ణా” మిత్యత్ర తద్వ ద్రజ స్రమ
 శృద్ధాభ్యాం తద్గుణప్రయో బ్రహ్మరుద్రాభ్యో జీవో వర్ణశబ్దేన శరీరం సత్వ మిత్యేకం పదం వా కుక్లం
 రజ స్రమోభ్యా మననువిధసత్త్వం కుద్ధసత్త్వమయం వర్ణం శరీరం విభ ర్షిత్వన్వయః. ౧౯

యద్యపి భవా న్దుష్కృద్విదాశపూర్వకం త్రిలోకపాలనాదికృతత్వాత్తదుపయుక్తయా
 స్వాపాదాతత్వా తన్నా అవాతర త్రతా ప్యేనాం తిరోదాప్య మనుష్యసజాతీయాం తను మాశ్రయ ఆన్యథా
 అధునై వాయం కంసోఽభిద్రవతీత్యత్రాహ (త్వ మస్యేతి ద్వాత్యామ్.) హేవిభో అఖిలేశ్వర అన్య
 లోకస్య రిరక్షిషుః పాలయితు మిచ్ఛుః మను గృహే కళత్రే అవతీర్ణోఽసి, అస్యేతి కర్మణి షషీ
 రాజన్యసంజ్ఞా యే అసురసజ్జా ప్రేషాం కోటిభి ర్నిర్యూహ్యమానాః ప్రచోద్యమానా శ్చమూ సేనాః
 నిహనిష్యసి.

(స్వస్వరూపేణావిర్భూతం శ్రీపరమపురుషం ప్రతి దేవకీకృతస్తుతిః)

అయం త్వసభ్యస్తవ జన్మనో గృహే శ్రుత్వాగ్రజాం స్తే న్యహన త్సురేశ్వర.

☉ స్వస్వరూపేణావిర్భూతం శ్రీపరమపురుషం ప్రతి దేవకీకృతస్తుతిః. ☉

స తేఽవతారం పురుషై స్సమర్పితం శ్రుత్వాఽధునై వాభినర త్యదాయథః. ౨౦

శ్రీకృత ఉవాచ—

అథై న మాత్మజం పీక్ష్య మహాపురుషలిక్షణమ్.

దేవకీ త ముపాధావ త్కంసా ద్భీతా కుచిస్మితా.

౨౧

దేవ త్యువాచ—

రూపం య త్తత్ప్రమా రవ్యక్త మూద్యం బ్రహ్మ జ్యోతి ర్నిర్గుణం నిర్వికారమ్.

తతా హేనురేశ్వర అనభ్య స్సత్సతావ్రవేశానర్హః. ఖలేశ్వర ఇతి పాఠే దుష్టాగ్రగణ్యః. అయం కంసో మమ గృహే తవ జన్మ శ్రుత్వా భవిష్యతీతి శ్రుత్వా తన్మాతృర్యాడేవ హేతో స్తవాగ్రజా న్యహనత్ హతవాః. కంసోఽధునా పురుషై స్వసభ్యై స్సమర్పితం వివేచితం శ్రావితం యావత్ తవావతారం. శ్రుత్వా అధునై వోద్భృత మాయుధం ఖడ్గం యేన తథాభూతోఽభినరతి అవ్యేతి అత ఏవ త్వం తిరోదాపయేతి భావః. అధునా అభినరంత మపి హంతుం ప్రభు రేవ త్వం, తతా ప్యహం తతో విభేషీతి చ భావః. ౨౦

అథై నం దేవక్యపి స్తుత్వా ప్రార్థయామాసేత్యాహ (అథేతి.) మహాపురుషస్య భగవతోఽ సాధారణవిలిక్షణాని చతుర్ముఖత్వాదీని యస్య త మేన మాత్మజం పీక్ష్య పరమపురుషం జ్ఞాత్వా. పూర్వం కంసా ద్భీతాఽపి. కుచిస్మితం యస్యా స్తథాభూతా న్యపుత్రరూపభగవద్దర్శనేన వివృత్తభీత్వా చ్ఛుచిస్మితా సతీ దేవకీ త ముపాధావత్ తుష్టాన. ౨౧

ఉపాధావన మేవాహ (రూప మిత్యాదిభి శ్చతుర్భిః.) తత్ప్రసిద్ధం య ద్వేదానైకనమది గమ్యం పరమాత్మస్వరూపం న ఏవ త్వ మితి స్త్రోతి (రూప మితి.) య త్తద్రూపం వేదాంతాః ప్రామాన్య సాక్షి ద్విష్టు స్తస్య మిత్యన్వయః. రూప్యతే ప్రకృతిపురుషవిలిక్షణత్వేన విరూప్యత ఇతి రూపం పరమాత్మస్వరూపం వైలిక్షణ్య మేన దర్శయితుం విశిష్ట (అవ్యక్త మిత్యాదినా) తత్రావ్యక్తం నిర్గుణం సత్తామాత్రం నిర్విశేష మిత్యేతాని ప్రకృతివ్యావర్తకాని విశేషణాని, ఇతరాణి తు పురుషస్వవ

సత్రామాత్రం నిర్విశేషం నిరీహం సత్వం సాక్షి ద్విష్టు రధ్యాత్మదీపః.

౨౩

సప్తే లోకే ద్విపరార్థావసానే మహాభూతే ష్వాదిభూతం గతేషు.

చేదకా నీతి వివేకః. అవ్యక్తం వ్యక్తై రింద్రియై ర్న వ్యజ్యతే న విషయాక్రియత ఇత్యవ్యక్త మదృశ్య మతింద్రియ మిత్యర్థః. ప్రధానం తు పృథివ్యాదిరూపేణ వ్యక్త మితి భావః. అత్ర “యత్ర దద్రేశ్య మగ్రహ్య” మిత్యాదిశ్రుతి రనుసంధేయా, యద్వా తదన్యార్థకో నఙ్గో పృథివ్యాదిరూపేణ వ్యక్తా దచిద్భివ్యా దన్య దవ్యక్త మితి సాధ్యధర్మోక్తిః తత్ర హేతుః అద్యం అదౌ భవం అద్యం వ్యక్తా దచిద్భివ్యాదాదౌ కారణత్వేనావస్థితం, కిం తర్హి తత్సూక్ష్మచస్థ మచిద్భివ్యం. నేత్యాహ నిర్గుణం సత్వాదిగుణరహితం అనేన సూక్ష్మవస్థావిద్యావృత్తిః సత్రామాత్రం సతో భావ స్సత్రా నైవ సత్రామాత్రం సచ్ఛబ్ద స్సతతై కిరూపస్తువాచీ వృద్ధిక్షయాదిరహిత మిత్యర్థః. నిర్విశేషం విశేషా శ్చబ్దస్సర్వాదయ ఆకాశాదిభూతవజ్ఞుకగుణా నైభ్యో నిర్గుతం తద్రహిత మిత్యర్థః. ఏవం కార్య కారణోభయోనస్థాచిద్భివ్యవ్యవృత్తయే విశిష్టస్థి, జ్యోతిః స్వయంప్రకాశం కింతర్హి తద్వద్దీపః. నేత్యాహ నిర్వికారం శోకమోహాదివికారరహితం నిరీహం పుణ్యపాపరూపన్యాపారరహితం తర్హి తత్కిం ముక్తదీపః. నేత్యాహ అధ్యాత్మదీపః ఆత్మ న్యధ్యాత్మ మితి విభక్త్యరేఽవ్యయిభావః. ఆత్మని దీపః. దీపవ త్స్వప్రకాశం విత్య మనజ్గుచితం ధర్మభూతం జ్ఞానం యస్య సః అనేన ముక్తదీపవ్యా వృత్తిః. తేషాం సంసారదశాయాం సజ్గుచితజ్ఞానత్వాత్ తర్హి కిం నిత్యనిర్దీపః నేత్యాహ బ్రహ్మ స్వరూపేణ గుణై శ్చ నిరతిశయబృహత్ అనేన విత్యనిర్దీపవృత్తిః తస్మిన్ రూప స్యావ్యణత్వాత్ స త్వం విష్ణు రధ్యాత్మదీప ఇతి పుంస్త్యనిర్దేశో విధేయప్రాధాన్యాబిప్రాయకః. తత్త్వం సాక్షి దితి పాఠాంతరం తదా తస్య భావ స్తత్త్వ మవాధిత మిత్యర్థః. ఏవం ప్రకృత్యాదివిలక్షణ మవాధితం యద్రూపం తత్త్వ మిత్యధ్యాహారః. యద్వా తత్త్వ మితి పదద్వయం, యత్ర దిత్యత్ర తచ్ఛబ్దః ప్రసిద్ధిర్ద్యోతకః. యత్ప్రసిద్ధం ప్రకృత్యాదివిలక్షణం రూపం, త త్త్వ మిత్యన్వయః. ప్రకృత్యాదీనా మపి తచ్ఛరీరకత్వేన తదాత్మకత్వా త్రదనన్యదేవేతి తద్వ్యావృత్తయే సాక్షి తత్త్వ మిత్యుక్తం ప్రకృత్యాదీనాం తదనన్యత్వం శరీరాత్మభావకార్యకారణభావనిబంధనమ్ తవ తు తద్రూపానన్యత్వం పృథాత్మకో మది ఇతివ త్వస్వరూపాభేదరూప మితి సాక్షి చ్చబ్దాభిప్రేతోఽర్థః. చతుర్ముఖాదేవాంతర వృదాసాయ విష్ణు రిత్యుక్తమ్.

౨౩

ఆద్యత్వమేవ దర్శయతుం ప్రాకృతప్రళయావశిష్టం వస్తుత్వ మేవేత్యాహ (సప్త ఇతి.) చతుర్ముఖస్య తస్మానేన పక్షకతాత్మక మాయ స్తస్య పశ్చాశద్వర్తమాత్మకం పూర్వార్థ ముత్తరార్థం చ పరార్థ ముచ్యతే తదుక్తం “బ్రహ్మణ స్వస్య మానేన ఆయు ర్నక్షకం స్మృతమ్, తత్పరం వై తదర్థం

(స్వస్వరూపేణావిర్భూతం శ్రీపరమపురుషం ప్రతి దేవకీకృతస్తుతిః)

వ్యక్తేఽవ్యక్తం కాలవేగేన యాతే భవా నేక శ్శిష్యతే శేషసంజ్ఞః.

౨౪

తు పరార్థ మభిధీయత" ఇతి ద్విపరార్థావసానే ద్వయోః పరార్థయో రవసానే చతుర్ముఖలయ ఇత్యర్థః. కాలస్య, వేగేన హేతునా మహాభూతేషు పృథివ్యాదిషు స్వకారణవరమృతయా అదిభూతం భూతాది మహాజ్కారం గతేషు తస్మిన్ లీనేషు నత్సు తథావ్యక్తేఽహజ్కారప్రకృతిభూతే మహత్తత్వే అవ్యక్తం సూక్ష్మవస్థ మచి ద్ద్రవ్యం యాతే గతే సతి ఇద "మవ్యక్త మక్షరే లీయతే అక్షరం తమసి లీయతే తమః పరే దేవ ఏకీభవతీ" తి శ్రుత్యర్థ స్వావ్యుపలక్షణం, ఏవం సతి య శ్శిష్యతే పదార్థః. స ఏకో భవా నేవ యతో భవా నవశిష్యతే అత ఏవ నిమిత్తా చేషసంజ్ఞః శేషశబ్దాభిరేయ శ్చ నామరూపవిభాగా నర్హ సూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టతయాఽవశిష్ట ఏక స్త్వ మేవేత్యేకశబ్దాభిప్రాయః. అనేన "తమః పదేవ ఏకీభవతీ" తి శ్రుత్యైకే కీభావశ్చాపిప్రేతః. నామరూపాభ్యా మవిభాజ్యతయా స్వాశ్రయవస్తుసంశ్లేషో హ్యేకీభావః. అనేన ప్రకృతిపురుషయో ర్నిత్యత్వం ఫలితం, ఏతదభిప్రాయేజ్ఞేవ హి శ్రుతో "అక్షరం తమసి లీయత" ఇత్యేతత్పర్యంతం సర్వత్ర లయ ఉక్తః "తమఃపరే దేవ ఏకీభవతీ" త్యక్త త్వేకీభావః. అయ మర్థః-అత్ర ద్వివిధో హి లయో వివక్షితః, ఏక స్తావ త్స్వావస్థాప్రహణేన పూర్వావస్థా ప్రాప్తి రూపః, యథా పృథివీత్వావస్థాయాః ప్రహణేన స్వావస్థాప్రాప్తిః. ఇతర స్తు స్వావస్థాప్రహణ మంతరేణవ స్త్వంతరవిభాగానర్హసంసర్గవిశేషప్రాప్తిః యథా ప్రకృతిపురుషయోః పురుషరూపం ప్రకృతిరూపం చ పరిత్యజ్య విత్యసిద్ధమబాధిత్వా విశేష్యభూతేన భగవతా విభాగానర్హసంసర్గవిశేషప్రాప్తిః తదేవ "తమ ఏకీభవతీతి" విశిష్టైక్యరూపతయా అభిధీయతే తదేవ చాత్రైకకర్తవ్యభి పేతం పూర్వం తు "పృథివ్యపు ప్రలీయత" ఇత్యాదీనా సాక్షి ల్లయశబ్ద ఏవ ప్రయుజ్యతే "ఉభా వేతా లీయతే పరమాత్మసీతి" వైష్ణవవచన మసి ప్రకృతిపురుషయో ర్భగవతా సహ సంశ్లేషమాత్ర మేవ కథయతీతి న విరోధః. సంసర్గవిశేషేఽపి లయశబ్దః ప్రయుజ్యతే యథా "వృక్షేషు వక్షిణో లీయంత" ఇతి అత ఏవ "ప్రకృతిం పురుషం చైవ విద్యమాదీ ఉభా వసి అచేతనా పరార్థా చ నిత్యా సతతవిక్రియే" యాదిషు "తదేత దక్షయం నిత్యం జగత్త్వావరజ్జమ" మిత్యాదివేదపారవేదీనాం పరాశరాదీనాం వాక్యేషు చ ప్రకృతిపురుషయో రనాదిత్వం ప్రోక్తం తస్మా దసి తయో ర్న సాక్షి ద్విలయః యథా ఆయుధరూపేణ పరిణతే అయసి పరిగృహీతం తోయం తోయరూపేజ్ఞేవ తిష్ఠతి అన్యథా స్నేహానువృత్త్యాద్యయోగాత్ త ద్వ త్ప్రకృ తి పురుషా వసి భగవత్కవిభాగార్హసంసర్గమాత్రేజ్ఞైకీభావవ్యవహరవిషయమాత్రమితా విశేషణజగత్పృష్ట్యాదా వుపకరత ఇతి "మహానవ్యక్తే లీయత" ఇత్యాదిశ్రుతా వవ్యక్తశబ్దా భిత్తుమష్టి సంస్పృష్టాచిత్తుమష్ట్యవస్థావిశేషవరః. అక్షరశబ్ద స్త్వవిశిష్టమష్టివరః. తమశ్శబ్దస్తు సర్వాచిత్ప్రసక్తా కారణభూతాజహత్స్వావస్థసూక్ష్మచిత్పరః.

౨౫

యోఽయం కాల స్తస్య తేఽవ్యక్తజన్తో చేష్టా మాహు శ్చేష్టతే యేన విశ్వమ్
నిమేషాది ర్వత్సరాన్తో మహీయాం స్త్వాం త్వేకానం క్షేమధామ ప్రపద్యే. ౨౫

మర్త్యో మృత్యువ్యాళభీతః పలాయన్లోకా న్సర్వా నిర్భయం నాధ్యగచ్ఛత్.
త్వత్పాదాబ్జం ప్రాప్య యదృచ్ఛయాఽద్య స్వస్థ శ్చేతే మృత్యు రస్మాదపైతి ౨౬

నను కాలమేగేనేతి కాలావశేష స్వాపి సూచిత్యేన కథ మేకస్య మమైవావశేష ఇత్యత్రాహ
(యోఽయం మితి.) అవ్యక్తజన్తో అవ్యక్తస్య నిరతిశయసూక్ష్మదశా మాసన్నస్య ప్రధానస్య బిందో
తదాశ్రయత్వరూపం తద్బంధుత్వ మిహ వివక్షితం ఇదం దృష్టాంతార్థ ముక్తం యథా సూక్ష్మచిద్భ్ర
వ్యం త్వయి సంశ్లేషమాసన్నం త్వదవృత్తికీర్ణవిశేషణం సత్త్వదేక త్వవిరోధీ తద్వ దయం కాలోఽ
పృథక్పిద్ధవిశేషణభూస్సన్నేకత్వావిరోధీతి యోఽయం నిమేషాది ర్వత్సరాంతః. కాలస్య సూక్ష్మపస్థా
నిమేషః. స్కాలాపస్థా తు వత్సరః. మహీయాం మహీయన్త్యమత్ర బ్రహ్మాదీనా మపి ప్రభుత్వరూపం
వివక్షితం యేన కాలేన నిమిత్తేన భవా నిశ్శ్వం, చేష్టతే కరోతి నృజత్యత్యత్తివ, యద్వా విశ్వం కర్తృ
చేష్టతే ప్రప ర్తతే తం కాలం తస్మాక్తవిధస్య తే తవ చేష్టా మాహుః. చేష్టాతుల్య మపృథక్పిద్ధవిశేషణ
మాహుః, ఆతో నాయం త్వదేకత్వవిరోధీతి భావః. యం కాలం యస్య తవ చేష్టా మాహు స్త మీకానం
కాలస్వాపి నియంతరం క్షేమధామ క్షేమస్వాశ్రయం క్షేమబ్ధిరం త్వం ప్రపద్యే శరణం ప్రజామి
హేతుగర్భ మిదం క్షేమధామత్వా త్ప్రపద్య ఇత్యర్థః. ౨౫

కీర్ద్యకం తత్క్షేమధామత్వం యతో మాం ప్రపద్యస ఇత్యత్రాహ (మర్త్య ఇతి.) మర్త్యః మరణ
శీలః జన్మనోఽవ్యుపగచ్ఛేషమిదం, జన్మమరణాదిరూపసంస్కృతిభాక్పుమాం మృత్యువ్యాళభీతః. మృత్యుః
జన్మమరణాదిరూపసంసార స్స ఏవ వ్యాళః దుష్టసర్పః తస్మా ద్భీతః ముముక్షు స్సన్నిత్యర్థః, సర్వా
న్లోకాః ప్రతి పలాయన్ పలాయనః పరస్మైపద మార్దం, లోక్యంతే ఉపాయత్సేనాధ్యవస్యంత ఇతి
లోకా ఉపాయాః. సర్వాసూయా ననుతిష్ఠన్నిత్యర్థః, నిర్భయం భయస్యాభావో నిర్భయం అర్థాభావేఽ
వ్యయాభావః. మృత్యువ్యాళభయాభావం నాధ్యగచ్ఛత్ న ప్రాప న ముక్తో బభూవేతి భావః, యదృచ్ఛయా
యాదృచ్ఛికుమకృతవిశేషవనిపాతేన త్వత్పాదాబ్జం ప్రాప్య ఉపాయత్సేన ప్రాప్య శరణం ప్రపద్యేతి
భావః. స్వస్థః మృత్యువ్యాళభయవిపృత్తయే కర్తవ్యోపాయంతరరహితః. శేతే యవజ్జీవం సుఖం
వర్తతే తతోఽస్మాన్మృత్యు రపైతి అవగచ్ఛతి సంసారాన్ముక్తో భవతీత్యర్థః. స్వపదాబ్జశరణవరణ
మాత్రేణ విశ్రేయస్ప్రదయ్య తవ కియదేతల్లాకికశ్రేయఃప్రదత్వ మితి భావః. ౨౬

(స్వస్వరూపేణావిర్భూతం శ్రీపరమపురుషం ప్రతి దేవకీకృతస్తుతిః)

స త్వం ఘోరా దుగ్రసేనాత్మజా న్న స్త్రాహిత్రస్తా న్పుత్యవిత్రాసహాఽసి,
రూపం చేపం పౌరుషం ధ్యానధిష్ఠ్యం మా ప్రత్యక్షం మాదృశాం త్వం కృషీష్టాః.

జన్మతే మయ్యసౌ పాపో మా విద్యా న్మధుసూదన.

సముద్వితే భవద్దేతోః కంసా దహ మధీరధీః.

౨౮

ఉపసంహర విశ్వాత్మన్నతో రూప మలౌకికమ్,

శబ్దచక్రగదాపద్మక్రియా జుష్టం చతుర్భుజమ్.

౨౯

విశ్వం య ఏతత్స్వతినో విశాన్తే యథావకాశం పురుషః పరో భవాన్,

ఇత్య మభిప్రాయాథ హృద్గతం విజ్ఞాపయతి (సత్వ మితి.) సః క్షేమజ్కర స్త్వం ఘోరాత్
ద్రష్టు మవ్యక్త్యా దుగ్రసేనాత్మజా త్తంసాత్ త్రస్తాన్ భీతాన్ోఽస్మాన్ త్రాహి పాహి, యత స్త్వం
భృత్యానాం విత్రాసహా భయాపహర్తా భవసి పౌరుషం పరమపురుషాసాధారణం పరమపురుషత్వసూచకం
ఇదం రూపం ధ్యానధిష్ఠ్యం యోగినాం ధ్యానే కళుఖాశ్రయభూతం అత స్త్వం మాదృశాం మాంసచక్షుషాం
ప్రత్యక్షం మాకృషీష్టాః మాకార్షః.

౩౦

హేమధుసూదన అయం పాపః కంసో మయి తవ జన్మ. మా విద్యాత్ న జానాతు, తత్ర
హేతు మాహ భవద్దేతో స్త్వద్రూపాత్కారణాత్ భవదవతారరూపనిమిత్తా దితి యావత్ కంసా దహం
అధీరధీః హేతు గర్భ మిదం, ధైర్యరహితబుద్ధిత్వా త్సముద్వితే బిభేషు.

౩౧

హేవిశ్వాత్మా అథో ఆతః ఆద ఇతి పాతే ఆదః ఏతత్ శబ్దాదిబిర్జుష్టం శ్రీ ర్లక్షీః
శబ్దాదీనాం క్రియా జుష్టం వా చత్వారో భుజా యస్మిన్ అత ఏవ అలౌకికం ప్రాకృతజనేష్వసమ్భావితం
రూపం ఉపసంహర తిరోధావయ.

౩౨

స్వనాభీకమలస్తాఖిలలోరమవరిచ్చిన్నవై భవం భగవంతం గర్భే ధృతవత్కస్మీతి విస్మయతే
(విశ్వమితి.) విశా ప్రళయః తస్యా అంతస్సృష్టిదశా తదా స్వతినో స్వతన్వేకదేశభూతే నాభీకమలే యః
పరమపురుషో భవా నేతత్ కృత్స్నం చిదచిదాత్మకం విశ్వం బిభర్తి సో యం భవాన్ మమ గర్భగుః.

విభక్తి సోఽయం మమ గర్భగోఽభూ దహో స్మలోకస్య విదమ్మనం మహత్.

శ్రీభగవా నువాచ—

త్వ మేవ పూర్వసగ్గోఽభూః పృథ్వి స్వాయమ్భువే సతి,

తదాఽయం సుతపా నామ ప్రజాపతి రకల్మషః.

౩౧

యువాం పై బ్రహ్మణాదిష్టౌ ప్రజాసగ్గే యదా తతః,

సన్నియ మ్యేన్ద్రియగ్రామం తేపాథే పరమం తపః.

౩౨

వర్ష వాతాతపహిమఘర్మకాలగుణా నను,

సహమానా శ్వాసరోధవినిర్భూతమనోఽపి లా.

౩౩

జీర్ణపర్ణానిలాహారా వుపశాన్తేన చేతసా,

మత్తః కామా నభీష్పన్తౌ మదారాధన మీహతుః.

౩౪

అభూ దితి య త్తన్నస్మలోకస్య విదమ్మనం తద్వదనుకరణమాత్రః. ఆహో ఆత్మాశ్చర్యమేతస్య భగవతో మహాత్మ్యమితి స్మయః.

౩౦

తదేవం పితృభ్యాం సంస్తుతః. ప్రార్థితశ్చ స్వాసాదారణివ్యవిగ్రహప్రదర్శననిమిత్తం విపక్షే నైవ బోధ్యతామితిహస మహా భగవాన్ (త్వమిత్యాదినా ఏతద్వామిత్యతః ప్రాక్తనేన గ్రంథేన) పూర్వసగ్గే ఇతి స్మృతీయే జన్మని స్వాయమ్భువే మన్వంతరే త్వమేవ పృథ్విర్నామ యోషి దభూః తదాఽయం తప భర్తా ననుదేవస్తు సుతపానామ ప్రజాపతి రభూత్, కథంభూతః అకల్మషః శుద్ధః. ౩౧

ఏవంసతి యదా యువాం బ్రహ్మణా చక్షుర్ముఖేన ప్రజాసగ్గే నిమిత్తే అదిష్టౌ తత ఇంద్రియ గ్రామం అం తర్వాప్యేంద్రియగణం సమ్యక్ జ్ఞితుమ్య నిగృహ్య పరమం తపః తేపాథే చక్రాథే పాక మృచకీతవ నిర్దేశః.

౩౨

తపసః పరత్వ మేవ దిర్ఘాయితం తౌ విశిష్టే వర్షాదీ స్కాలధర్మా నృతుధర్మా ననుక్రమేణ ప్రాప్తాన్ సహమానౌ ఘర్మ ఆతపజం స్నేహోదకం “ఘృక్షరణ” ఇతి దాతుః, శ్వాసరోధేన ప్రాణవాయునిరోధేన నిర్భూతం మనసో మలం రజస్తమోభ్యా మభిభవరూపం యయో ర్జీర్ణాని పృక్షేభ్యో గళితాని పర్ణాని అనిల శ్చ ఆహరో యయో నైవాభూతో మత్సకాశా త్కామా నిష్టార్థా నభీష్పన్తౌ ఉపశాంతేన లాగాదిభి రకలుషితేన చేతసా మదారాధన మీహతుః ఈహాన్మిత్రాతే కృతవంతా విత్త్యర్థ్య అర్హత్వా “దిశాదే” రిజ్ఞామభావ స్తజ్ఞావ శ్చ, అనుదాత్తేత్వలక్షణాత్మనేపదస్య చక్షిజోజితకరణా దవిత్యత్వా ద్వా. అదిజిహ్వీర్షి నివర్జ్యసామ నాధికరణ్యాఽప్రాప్యకః ప్రథమపురుషప్రయోగః. ౩౩-౩౪

(భగవతా దేవకీసుదేవయోః ప్రాగ్భవ్యకథనం)

ఏవం వాం తప్యతో ర్భద్రే తపః పరమదుష్కరమ్,

దివ్యవర్షసహస్రాణి ద్వాదశేయు ర్మదాత్మనోః

౬౫

తదా వాం పరితుష్టోఽహ మమునా వపుషాఽనఘే,

తపసా శ్రద్ధయా నిత్యం భక్త్యా చ హృది భావితః.

౬౬

ప్రాదురానం వరదరా డ్యువయోః కామదిత్సయా,

ప్రియతాం వర ఇత్యుక్తే మాదృశో వాం వృత స్సుతః.

౬౭

అజుష్టగ్రామ్యవిషయా వనపత్యౌ చ దంపతీ,

న వవ్రాధేఽపవర్గ మ్మే మోహితౌ మమ మాయయా.

౬౮

హేభద్రే, ఏవ మిత్థం సరమదుష్కరం ఇన్ద్ర తన శ్చరతోః మయ్యేవాత్మా మనో యయో
స్తయో ర్యువయోః దివ్యాని దేవమానసరిమితాని పన్నతాం సహస్రాణి ద్వాదశ తఃయుః న్యతిక్రాంతాని
బభూవుః.

౬౯

తతో హే అనఘే నిత్యం భక్త్యా హృది భావితః అనుద్యతః వాం యువయో స్తసా
అనశనాదిరూపేణ శ్రద్ధయా చ పరితుష్ట స్సన్ వరదరా దహం యువయోః కామదిత్సయా వరా న్దాతు
మిచ్ఛయా అమునా చతుర్భుజాదిమతా వపుషా ప్రాదురానం ప్రాదుర్భూతోఽస్మి. తతః ప్రాదుర్భూతేన
మయా వరోఽభిమతోర్థః ప్రీయతా మిత్యుక్తే సతి వాం యువభ్యాం శేషషష్ఠీయం మాదృశ స్సుతః
పుత్రో నృతః.

౬౯ - ౭౦

నను ముక్తిదం భగవంతం సాక్షాత్కృత్య ముక్తి రేవ న కుతో వృతేత్యత్రాహ (అజుష్టేతి.)
అజుష్టాః అసేవితాః గ్రామ్యవిషయా శ్శబ్దాయో యాభ్యాం న విద్యతే అపత్యం యయోస్తౌ దంపతీ
యువాం మమ మాయయా మోహితౌ మే మత్రః అపవర్గం ముక్తిం న వవ్రాధే అననుభూతవిషయత్వా
దనపత్యత్వా న్యన్యాయామోహితత్వా చ్చ నాపవర్గం వవ్రాధే ఇత్యర్థః.

౭౦

గతే మయి యువాం లభ్యా వరం మత్సదృశం సుతమ్,
గ్రామ్యాః భోగా నభుజ్జాహం యువాం ప్రాప్తమనోరథా. ౩౯

అదృష్ట్యాఽన్యతమం లోకే శీలదార్యగుణై స్సమమ్,
అహం సుతో వా మథవం పృశ్నిగర్భ ఇతి శ్రుతః. ౪౦

తయో ర్వాం పున రేవాహ మదిత్యా మాన కళ్యపాత్,
ఉపేన్ద్ర ఇతి విఖ్యాతో వామనత్వా చ్చ వాసనః. ౪౧

తృతీయేఽస్మి నృవేఽహం వై తేనై వ చపుషా యువామ్,
జాతో భూయ స్తయో రేవ సత్యం మే వ్యాహృతం సతి. ౪౨

ఏత ద్వాం దర్శితం ప్రాగ్జన్మస్మరణాయ మే,

మత్సదృశం సుత మేవ వరం లభ్యా యువాం, మయి గతే సతి ప్రాప్తః మనోరథో
యాభ్యాం. తథాభూతో యువాం గ్రామ్యా. నోగన్ విషయాః. అభుజ్జాహం అన్వభూతమ్. ౩౯

తదా అహం రూపాదిభి ర్గుణై, స్సమం మత్సదృశం. అన్యతమం గుడ్మష్ట్యా “న తత్సమ
శ్చాభ్యధిక శ్చ దృశ్యతే న త్వత్సమోన్యభ్యధికః కుతోన్య” అత్యుక్తరీత్యా మత్సదృశపురుషాంతరాధవం
దృష్ట్వా. అహ మేవ వాం యువయోః సుతః, అథవం, తథాఽహం పృశ్నిగర్భ ఇతి స్మృతః. పృశ్నే
స్తవ గర్భభూతత్వా త్తథా ప్రసిద్ధః. ౪౦

తయోః పృశ్నిసుతసనో రేవానంతరజన్మని కళ్యపాదితిరూపేణ జాతయో ర్వాం యువయో
రథ కళ్యపా దదిత్యా మహ మానం, పుత్రోఽభూవమ్. ఉపేంద్ర ఇతి విఖ్యాతః ప్రసిద్ధః, ఇంద్రానుజత్వా
దితి భావః, తథా వామనత్వా ధర్మస్వరూపిత్వా ద్వామన శ్చేతి విఖ్యాతోఽభూవమ్. ౪౧

ఏవం జన్మద్వయ ముక్తం, అథ తృతీయం జన్మేద మేవేత్యాహ. అస్మిం స్తృతీయే భవే
జన్మని తయో రేవాదికకళ్యపయో రేవై తద్రూపేణ జాతయో ర్యువయో స్తేనేవ చతుర్ముఖాదిమతా
వపుషా భూయోఽహం జాతః మేసతి మే మమ వ్యాహృతం భాషితం సత్య మేవ హి. ౪౨

వాం యువాభ్యాం ఏతచ్ఛత్రుర్ముఖాది. మద్రూపం దర్శితం కిమర్థం తే తవ ప్రాగ్జన్మస్మరణాయ
పూర్వ మప్యవయో రయ మేవోత్పన్న ఇతి జ్ఞాపనార్థం. అన్యథా ప్రదర్శితే రూపదర్శనాభావే చ

(వసుదేవేన కృష్ణస్య యశోదాప్రావణం)

నాన్యథా మద్భవజ్ఞానం మర్త్యలిక్నేన జాయతే.

౪౩

యువాం మాం పుత్రభావేన బ్రహ్మభావేన వాసకృత్,
చింతయంతౌ కృతస్నేహౌ యాన్యేథే మద్గతిం పరామ్.

౪౪

శ్రీమత ఉవాచ—

ఇత్యుక్త్వా౭౭సీ ధర్మి స్తూష్టిం భగవా నాత్మమాయయా,
పిత్రో స్సంపశ్యతో స్సద్యో బభూవ ప్రాకృత శ్శిశుః.

౪౫

తత శ్చ శౌరి ర్భగవత్ప్రచోదిత స్సుతం సమాదాయ స సూతికాగృహాత్,
యదా బహి ర్గన్తు మియేష తర్హ్యజా యా యోగమాయా౭౭ని నన్దజాయయా.

తయా హృతప్రత్యయసర్వవృత్తిషు ద్వాప్నేషు పౌరేషు చ శాయితేష్వతః,

మద్భవజ్ఞానం మదవతారజ్ఞానం మర్త్యానాం యష్మాకం న జాయతే. మద్భవ మితి పాతే మద్విషయకం
మదవతారవిషయక మితి యావత్.

౪౬

నన్నేన మపి కథ మావయో ర్ముక్తి స్స్యా దిశ్యాహ (యువా మితి.) అసకృ త్పుత్రభావేనాపి
సకృదపి వా బ్రహ్మభావేన పరబ్రహ్మత్వేన మాం స్మరంతౌ యువా జ్ఞుతో మయి విబద్ధః, స్నేహో
యయో హౌ పరా ముత్కుష్టాం మద్గతిం, యాస్యాథే.

౪౭

ఇతీత ముక్త్వా హరి స్తూష్టిం బభూవ. తతః పిత్రో ర్దేవకీవసుదేవయోః సంపశ్యతో స్సతో
రేవ నద్య స్తదైవ ప్రాకృతః మానుషశిశు ర్బభూవ.

౪౮

తతః భగవతా శిశురూపేణ, ప్రచోదిత అదిష్ట, స్స శౌరి ర్వసుదేవ స్తం సుత మాదాయ
సూతికాగృహ ద్దహి ర్యదా గన్తు మియేష, బద్ధత్ తర్హి తదా ప్రజే నందస్య జాయయా యశోదయా
అజా ప్రకృత్యభిమానినీ యోగమాయాశ్చిత్తి రజని జనేః కర్మణి చిజః పరస్య తళబ్ధస్య బిక్.

౪౯

తయా యోగమాయయా హృతః ప్రత్యయాః బుద్ధయాః సర్వవృత్తయ స్తత్సూరక

ద్వారస్తు సర్వాః పిహితా దురత్యయా బృహత్కవాటాయనకీలకృష్ణలాః, ౪౭

తాః కృష్ణవాహే వసుదేవ ఆగతే స్వయం వ్యశీర్యస్త యథా తమో రవౌ,
వవర్ష వర్షన్య ఉపాలకుగర్జిత శ్చేషోఽన్వగాద్వారి నివారయ నృణైః, ౪౮

మమోని వర్ష త్యసకృ ద్యమానుజా గమ్భీరతోయాఘజనోర్మిపేనిలా,
భయానకావర్తకతాకులా నదీ మార్గం దదౌ సిన్ధు రివ శ్రియఃపతేః, ౪౯

నస్తవ్రజం శౌరి రుపేత్య తత్ర తా న్గోపా న్ప్రసూప్తా నుపలభ్య నిద్రయా,
సుతం యశోదాశయనే నిధాయ తత్సూతా ముపాదాయ పున ర్గృహీ నగాత్, ౫౦

నర్మేంద్రియవ్యాపారా శ్చ యేషాం తేషు ఆత ఏవ కర్షేషు ద్వాన్తేషు ద్వారపారేషు పారేషు జనేషు వ
శాయితేషు నిద్రితేషు సత్సు ఆత బృహంతి కవాటేషు ఆయసా న్యయోమయాని కీలాని వగస్పర
బంధకళంకవిశేషాత్మకాని కృష్ణలా శ్చ యాసు తాః, తృతీయాంతపారే బృహద్విః కహన్తి.
రాయకీలైః, కృష్ణలై శ్చ పిహితాః ఛాదీః దృహత్కవాటేషు ఆయనకీలకృష్ణలైః పిహితాః
జతి వా, ఆత ఏవ దురత్యయా దురత్తిక్రమాః యాః ద్వారః ద్వారాదీః, ౪౭

తా స్సర్వాః కృష్ణవాహే కృష్ణం హస్తాంతి తథా తస్మిన్ వసుదేవే ఆగతే సతి స్వయం మేవ
వ్యశీర్యంత విష్ణుతా బభూవుః యథా రవౌ సు ఛేషోఽన్వగాదే సతి తమోఽందశారో విశీర్యతే తద్వత్, రవే
రితి పారే రవే స్పృశాత్ తథా వర్షన్య ఉపాలకుగర్జిత మందగర్జితో వవర్ష, పారానా మప్రబోధార్థ మితి
భవః, శేషః అన్వగాః పక్షైః, వారి జలం నివారయ న్నన్వగాత్ అనుయయౌ, ౪౮

అనకృ స్నేహే నితరాం వర్షంతి సత గమ్భీరస్య జలహారస్య జవేన యే ఊర్మయః త్రైః
పేనిలాః పేనా న్యస్యా స్సహస్తితి తథా భయంకరాదా మావర్తానాం శతై రకులా వ్యాప్తాఽపి
యమానుజా యముననదీ మార్గం దదౌ, యథా సిన్ధు స్సముద్రః, శ్రియఃపతేః సీతాపతేః, దదౌ
తద్వత్, ౪౯

తత శౌరి స్వయదేవో నందవ్రజ ముపేత్య తత్ర యోగమాయయా హేతుభూతయా నితరాం
సుప్తాన్ తా న్నందాదీన్ గోపా నుపలభ్య జ్ఞాత్వా యశోదాయా శ్చయనే శశూర్యాం నన్వసుతం
నిధాయ తస్యా యశోదాయా స్సుతాం మాయాత్మికాం, ఆదాయ పునః, గృహీ నగాత్, ౫౦

అథ చ తు ర్థో ఽధ్యాయః

శ్రీకుక ఉవాచ—

బహిరంతః పురద్వారః సర్వాః పూర్వవ దావృతాః.
తతో బాలధ్వనిం శ్రుత్వా గృహపాలా సమమృతీతాః.

తే తు తూర్ణ ముపవ్రజ్య దేవక్యా గర్భజన్మ తత్.
అచఖ్య రోజరాజాయ యదుద్విగ్నః ప్రతీక్షతే.

స తల్పా త్పూర్ణ ముత్థాయ కాలోఽయ మితి విహ్వలః.
సూతీగృహ మగా చ్ఛీఘ్రం ప్రస్థల స్మక్తమూర్ధజః.

అథ చతుర్థోఽధ్యాయః.

ఏవం భగవదవతారం ప్రస్తుత్యాథ తతః ప్రభృతి కంసోద్యోగం ప్రస్తాతి (బహి రితి.)
యదా పనుదేవః పూర్వవ దాంత తదా బహి రంత శ్చ సర్వాః పురస్య ద్వారః ద్వారాణి పూర్వవ
దేవావృతాః ఏహితా న్తతో బాలధ్వనిం శ్రుత్వా మాతర్జ్య గృహపాలాః పనుదేవాదిష్ఠితకాలగృహపాలాః
సమమృతీతా బభూవుః.

తే చాతితూర్ణ ముపవ్రజ్య కంససమీప మేత్య దేవక్యా గర్భజన్మ గర్భస్థశిశుత్పత్తిం
భోజరాజాయ కంసాచూచఖ్యః, కథమ్మూతః? యద్గర్భజన్మైవ సమద్విగ్నో మృత్యుభయభీతః కంసః
ప్రతీక్షతే తథాభూత మిత్యర్థః.

స భోజరాజః కాలోఽయ మితి అయ మేవ తద్వధకారి. అన్యథా ప్రవర్ధితో మా మేవ
హన్యా దితి బుద్ధ్యా తూర్ణం తల్పా చ్ఛయనా దుత్థితో విహ్వలః కాశరః అనవహిత జతి యావత్ అత
ఏవ ప్రస్థలగా విక్షిప్తగతిః. ముక్తా విక్షిప్తా మూర్ధజాః కేళా యన్య తథాభూత శ్చీఘ్రం సూతికాగృహ
మగా ద్యయౌ.

(కంసావలోకితయోగమాయాయాః కథనం)

త మాహ భ్రాతరం దేవి కృపణా కరుణం సతీ,
స్నుషేయం తవ కల్యాణ ప్రియం మా హస్తు మర్హసి.

బహవో హింసితా భ్రాత శ్శిశవః పావకోపమాః,
త్వయా దైవనిసృష్టేన పుత్రికైకా ప్రదీయతామ్.

సన్వహం తే హ్యవరణా దీనా హతసుతా ప్రభోః.
దాతు మర్హసి మన్దాయా అజ్ఞేమాం చరమప్రణామ్.

శ్రీకృత ఉవాచ —

ఉపగూ హ్యేత్యాణా మేవం రుదన్త్యాదీనదీనవత్,
యాచిత స్తాం వినిర్భత్య్ హస్తా దాచిచ్ఛిదే ఖిలః,

తాం గృహీత్వా చరణయో ర్జాతమాత్రాం స్వసు స్సుతామ్,
అపోభయ చ్చిలాప్యషే స్సార్థోస్మీలితసాహుదః.

త మాగతం భ్రాతరం కంసం దేవీ సతీ దేవకీ కృపణా దీనా కరుణం యథాతథోవాచ,
తదేవాహ స్నుషేయ మితి (సార్థద్యయేన) హేకల్యాణ తవేయం స్నుషా భగినిసుతా ఏనాం ప్రియ,
హంతుం త్వం నార్హసి దైవనిసృష్టేన దైవప్రేరితేన దేవేన మశ్చుక్రమృత్యుకృతయా కల్పితేన బహవః,
పావకవ త్ప్రకాశమానాః. మమ శిశవో హతాః హేరాతః ఇయ మేకా పుత్రికా ప్రదీయతామ్. ౪-౫

ససు హేరాతః అహం తవావరణా కనియసీ దీనా చ హతా స్సుతా యస్యా స్తథాభూతా
చ అతో హేప్రభో అజ్ఞ హేరాతః మండభాగ్యాయా మమైకాం చరమాం కన్యకాం దాతు మర్హసితి. ౬

ఇత్థ మాత్మణా ముపగూహ్య ఉరసి బాహుభ్యాం సంవేష్ట్య దీనదీనవత్ దీనా దపి దీన
స్తద్వత్ నితరాం దీనవ దిత్యర్థః. వక్తరణేన స్వసుతస్యావ్యక్త ప్రితత్వా ద్వస్తుతో దైన్యాభావ
స్సూచ్యతే. రుదంత్యా తయా యాచితోఽపి ఖిలో దురాత్మా కంస స్తాం వినిర్భత్య్ హస్తా దాచిచ్ఛిదే
హృతవాన్.

తాం జాతమాత్రా మేవ స తు కృతనాశచ్ఛేదా మిత్యర్థః. భగిన్యా స్సుతాం చరణయోః
గృహీత్వా స్వప్రయోజనార్థం త్యక్తభగినితత్పుతాన్నేహ శ్చిలాప్యషే అపోభయత్ ఆతాడయత్. ౮

సా తద్ధస్తా త్పముత్పత్యః దోషో దేవ్యమృగ్జతా.
ఆదృశ్యతానుజా విష్ణో స్సాయుధాష్టమహాభుజా.

౯

దివ్యస్ర గమ్భిరాలేపరత్నాభరణభూషితా.
ధనుశ్శూలేషుచర్మాసిశ్శుచక్రగదాధరా.

౧౦

సిద్ధచారణగన్ధర్వై రిప్పరః కిన్నరౌరగైః.
ఉపాహృతోరుబలిభి స్త్త్రాయమానేద మబ్రవీత్.

౧౧

కిం మయా హతయా మన్ద జాతః ఖలు శవాన్తకృత్.
యత్ర క్వచి త్పూర్వశక్తృ ర్మా హింసీః కృపణాన్ వృథా.

౧౨

ఇతి ప్రభాష్య తం దేవీ మాయా భగవతీ భువి.
బహునామనికేతేషు బహునామా బభూవ మా.

౧౩

సా విష్ణో రనుజా కన్యా తస్య కంసస్య హస్తా త్పముత్పత్యః ఉర్ధ్వ ముత్పత్య సద్యః ఏవ
దేవీ స్వస్వరూపం విక్రీణీ సతీ ఆవృర మాకళం గతా ఆధిష్ఠితా ఆదృశ్యత కింసాదిన్ ర్ద్వష్టాః ఒభూవ,
కథంభూతా ఆయదై స్సహితా ఆష్టా వహతో భుజా యస్యాః.

౯

దివ్యస్రగాదిభి ర్భూషితా ఆవృరం విప్రం ఆయదా నేవ దర్శయ నివసన్తి ధనురదీ
స్పిక్రీణీ తథా ఉపాహృతా స్సవర్పితః. బలయః ఉపాద. నాస్ యై పైః సిద్ధాదిభిః స్త్రాయమానేదం
వక్ష్యమాణ మబ్రవీత్.

౧౦-౧౧

తదేవామా (కి వి. ౬.) హతయః ౭. వయా తవ కిం ప్రయోజనమ్ న కిచ్చి దపి హేమంద
తవతకృ న్నాశకృత్ పూర్వశక్తృ రగరీరవణ్యా పూర్వ ముక్త శ్శక్తృ ర్యత క్వచి త్ప్రదేశే జాతః ఏవ
ఉలు ఇత ఉర్ధ్వజనిస్యమాణా ఏవ కృతా హన్యా దితి సమ్మవ్య వారయతి, కృపణాః శిఖాః వృథా
మా హింసీ.

౧౨

ఇతీత్యం కంసం ప్రభాష్య సా భగవతీ పూజ్యా మాయా దేవీ భువి బహునామనికేతేషు
నానాసంజ్ఞకస్మానేషు బహువి పూర్వం భగవదుక్తాని దుర్గాదీని నామాని యస్యాన్తభూతా బభూవ,
హేత్యాశ్చర్యే.

౧౩

(కంసకృతదేవకీవసుదేవయోః సాంత్యనమ్)

తయాఽభిహిత మాకర్ణ్య కంసః పరమవిస్మితః,

దేవకీం వసుదేవం చ విముచ్య ప్రశ్రితోఽబ్రవీత్.

౧౪

అహో భగి న్యహో భావ మయా వాం బత పాన్మనా,

పురుషాద ఇవోపేత్య బల మో హునంతా మ్మతః.

౧౫

స త్వహం త్యక్తకారుణ్య స్త్యక్తజ్ఞాతిసుహృత్ఫలః.

కాంస్తు లోకా న్గమిష్యామి బ్రహ్మహేవ మృత శ్శ్వసన్.

౧౬

దైవ మవ్యసృతం వ్యక్తీన మర్త్యా ఏవ కేవలమ్,

యద్విప్రమ్భా దహం పాప స్వసు ర్నిహతచాన్ శిశూః.

౧౭

తత స్తయా మాయయా ఆభిహిత మాకర్ణ్య కంస స్సుతరాం విస్మితః దేవకీం వసుదేవం చ విముచ్య నిగళాన్నిరోచ్య వివీత ఇద బ్రవీత్.

౧౪

తదేవాహ (అహో ఇతి సార్థై రష్టభిః.) భగినీపతి ర్వానః పురుషాద ఇవ రాక్షస ఇవ రాక్షసే నేపేత్యర్థః. విభక్తివ్యత్యయ ఆర్షః. ఉపేత్య సవీప పేత్య మయా పాన్మనా పాపాత్మనా వాం యువయోః బహవ స్సుతా హింసితాః. బలేతి భేదే.

౧౫

స తు త్వత్పుత్రహంతా అహం తు త్యక్తం కారుణ్యం యేన త్యక్తై జ్ఞాతయ స్సుహృద శ్చ యేన తథాభూతః. ఆత ఏవ బలః. ఆత ఏవ కాంస్తు లోకాన్ ప్రాప్యామి కేవలం స్థావరతాం గమిష్యామీతి భావః. ఆత ఏవ బ్రహ్మహేవ శ్వసన్ జీవ న్నపి మృతః, మృగతుల్యః.

౧౬

పూర్వం తు “అస్యా స్వా చుష్టమో గర్భో హంతే” తి దైవ మువాచ. ఇదావీం తు యత క్వచి త్తవ మృత్యు రత ఏవేతి క్రుతం, అతో మానుషవ దైవ మవ్యసృతం వక్త్రేవ యన్యైవ వచనే ఽశ్వాసా దహం భగినీపతా హతవా ఇద వలెజగన్పితం కర్మ కృతవా ఏష్మి కిల.

౧౭

మా శోచతం మహాభాగా వాత్మజా స్వకృతంభుజః,

జస్తవో న వదైకత్ర దైవాధీనా స్పహానతే

౧౮

భువి భౌమాని భూతాని యథా యాస్త్యపయాన్తి చ,

నాయ మాత్మా తత్రైతేషు విపర్యేతి యదైవ భూః.

౧౯

యదా నైవంవిధో బేదో యత ఆత్మవిపర్యయః

దేహయోగవియోగై శ్చ సంస్కృతి ర్న నివర్తతే.

౨౦

అథాఽపి మహాభాగా వివేకినా యువా, మాత్మజా స్మృతి మా శోచతం శోకం మాకారం
తేషా మశోచ్యత్వం సూచయితుం విశిష్ట - స్వకృతంభుజః. స్వకృతకర్మఫలభోక్తృత్వాః జంతవః,
దైవాధీనాః. స్వస్వకృతకర్మానుగుణప్రవృత్తదైవవశ్యాః, అత ఏవ వదైకత్ర నానతే నావత్తిష్ఠంతే
కింతు తత్తత్కర్మానుగుణజన్మమరణాదిభాజో భ్రమంతి.

౧౮

సదా వహానవస్థానే దృష్టాంత మాహ - యథా. భువి భౌమాని రజాంపి యాంత్యపయా
స్త్యపగచ్ఛంతి తద్వ ద్భూతా న్యపి కర్మవశా. తస్మాద్వి త్సంయుజ్య పున ర్వియుజ్యంతే భౌమానాం
గమనాగమనాద్యవస్థావత్త్వేపి యథా న భువ స్తథా త్త్వం తథా శరీరేషు జన్మమరణాదివికారః. స్వస్వపి
తద్ధారకతయాఽవస్థిత ఆత్మా జీవః, స విపర్యేతి విపర్యయం న ప్రాప్నోతి నాన్యథా భవనం గచ్ఛతీ కిం
త్వేకరూపతయా నిత్యతయా చావత్తిష్ఠత ఇత్యర్థః. జన్మమరణాద్యవస్థావత్త్వస్వాభావ్యా దేహా వ
శోచ్యాః, నాప్యాత్మా విక్రియాభావాన్నిత్యత్వా చ్ఛేతి భావః.

౧౯

నను జాతోఽహం మృతోఽహం హతోఽహం మహం హస్మిత్యేన మాత్మనోపి జననమంజ
హంకృహంతవ్యభావప్రతీతేః. కథం న స విపర్యేతీత్యత్ర సా ప్రతీతి ర్దేహాదృఢాంతిమూలా. సైవ
చ తస్య దేహసంయోగవియోగరూపసంస్కృతిహేతు శ్చేత్యాహ (యదేతి) యదైవంవిధో భేదః,
దేహాత్మనో రైవధర్మ్యరూపో భేదః, వ స్యాత్ అనుస్థానపర్యంతత్వేన నాభ్యవసిత స్ఫూర్తే. యః,
అనధ్యవసితా తేన భేదా దాత్మని విపర్యయః. దేహధర్మప్రతీతి ర్భవతి యదేహసంయోగవియోగై
రుపలక్షితా, సంస్కృతి ర్న నివర్తతే తత్సంయోగాదిరూపా సంస్కృతి ర్న నివర్తతే, చక్షుర్ధృత్యహంతవ్య
ప్రతీతి రపి న నివర్తత ఇత్యర్థః.

౨౦

(కంసకృతదేవకీవసుదేవయోః సాంత్యనమ్)

తస్మాద్భద్రే స్వతనయా నృయా వ్యాపాదితా నపి.

మానుశోచయతం సర్వ స్వకృతం విస్తతేవళః.

౨౧

యావద్ధతోఽస్మి హస్తాఽస్మి త్యాత్మానం మన్యతే స్వదృక్.

తావత్తదభిమాన్యజ్ఞో బాధ్యబాధకతా మియాత్.

౨౨

క్షమధ్వం మమ దౌరాత్మ్యం సాధవో బన్ధువత్సలాః.

ఇత్యుక్త్వాఽశ్రుముఖః పాదౌ స్యాలస్వప్రో రథాగ్రహీత్.

౨౩

మోచయామాన నిగళా ద్విప్రబ్ధః కన్యకాగిరా.

దేవకీం వసుదేవం చ దర్శయ న్నాత్మసౌహృదమ్.

౨౪

తస్మాద్దేహాత్మనో ర్విలక్షణస్వభావత్వా దత ఏవాశోచ్యత్వా చ్చ హేభద్రే, మయా వ్యాపాదితా నపి వ్యాపత్తిం ప్రాపితా నపి హతా నపీతి యావత్, స్వసుతా స్ప్రీతి యువాం మానుశోచయతం ణిజర్థ స్త్యవిదక్షితః, యత స్సర్వోఽపి జంతు రవళః అన్వతంత్రః కర్మవళ్యః స్వకృతం స్వకృత కర్మరూపఫలం జన్మమలంకారికం విందతే లభతే.

౨౧

కిం యావద్స్వదృక్ దేహవిలక్షణాత్మయాథాత్మ్యదర్శీ స హతోఽస్మి హనన విషయోఽస్మి హంతాఽస్మి హననకర్తాఽస్మి త్యాత్మాన మభిమన్యతే దేహాత్మభాంత్యా దేహగతం హంతృహంతవ్యభావ మాత్మన్యనుసంధత్తే తావద్దేవ తదభిమానీ తన్మూలకహంతృహంతవ్యభావాభిమానీ చ అత ఏవ అజ్ఞ స్స బాధ్యబాధకతాం వధ్యఘాతుకభావ మితి యావత్, ప్రాప్నుయాత్ తత్ప్రియుక్త శోకపాపాదికం ప్రాప్నుయా దిత్కర్మ.

౨౨

అత స్సాధవో బంధువత్సలా శ్చ యూయం మమ దౌరాత్మ్యం క్షమధ్వ మిత్యుక్త్వా అథ అశ్రూణి ముఖే యస్య తథాభూతః, స్యాలస్వప్రో ర్వసుదేవదేవకోః, పాదా వగ్రహీత్ పత్నీభాతృ వాచితయా ప్రసిద్ధోఽపి స్యాలశబ్దః, అత ఏవ ప్రయోగా ద్భగినీభర్త ర్యపి వర్తతే.

౨౩

తతః, కన్యకాయా గిరా విప్రబ్ధః, ఏతౌ విరుష్టౌ వితి విశ్వస్తః, స్వస్య సౌహృదం దర్శయ, దేవకీం వసుదేవం చ నిగళా న్మోచయామాన, పూర్వోక్త మేవ మోచనం సప్రవచ్చం స్మారిత మితి న పౌనరుక్త్యం.

౨౪

బ్రాతు స్సమనుతప్తస్య జ్ఞత్వా రోషం చ దేవకీ,
 వ్యసృజ ద్వసుదేవ శ్చ ప్రహస్య త మువాచ హ. ౨౫
 ఏవ మేత స్మహాఽహం యథా వగసి దేహినామ్,
 అజానప్రభవాఽహంధీ స్వస్వరేతి భిదా యతః. ౨౬
 శోకహర్షభయద్వేషలోభమోహమదాన్వితః,
 మిథో ఘ్నంతం న వశ్యన్తి థావై ధ్వావం పృథగ్గృహః. ౨౭

శ్రీకృత ఉవాచ —

కంస ఏవం ప్రసన్నాభ్యాం విస్రబ్ధం ప్రతిభాషితః,
 దేవకీచసుదేవాభ్యా మనుజ్ఞాతోఽవిశ ద్గృహమ్. ౨౮
 తస్యాం రాత్ర్యా మతీతాయాం కంస ఆహూయ మన్త్రిణః,
 తేభ్య అవప్త తత్సర్వం యదుక్తం యోగమాయయా. ౨౯

ఇత్థం బ్రాతుః. సమనుతప్తస్య సతః దేవకీ జ్ఞత్వా ఉమాం కృత్వా రోషం వ్యసృజత్.
 తథా వసుదేవోఽపి జ్ఞత్వా ప్రహస్య తం కంస మువాచ. ౨౫

తదేవాహ (ఏన మితి ద్వాభ్యామ్.) హేమహాభాగ త్వం యథా వగసి త దేవ మేవ తదైవ
 కిం మయోక్తం యదనుమన్యస ఇత్యుక్తాహ దేహినా మహంధీ రహంతా అహం హత ఇత్యేవం
 రూపా దీ రజ్ఞానప్రభవా దేహాత్మభ్రమణా యద్వా అహంధీః దేహాత్మధీః అజ్ఞానప్రభవా ఆత్మయాథాత్మ్యా
 నవభానమూలా అహంధీయం విశేషి యతోఽహంధీయః. స్వస్వరేతిభిదా శత్రుమిత్రభిదా భవతి. ౨౬

ఏతదేవోపపాదయతి (శోకేతి.) పృథగ్గృహః ఆత్మనః, పృథగ్గృహే దేహే దృ గాత్మాభి
 మానో యేషాం తథామూతాః, అత ఏవ శోకాదిభి రన్వితాః. థావై రచేతవైః భగ్గాదిభిః భావ
 మచిత్పదార్థం ఘ్నంతం హర్షం న వశ్యంతి కింతు కేవలం స్వపరభేద మేవ వశ్యంతీతి భావః.
 త తత్సర్వమగురుప్రవృత్త స్వేత్సర్వ సైవ జన్మమరణాదిహేతుత్వా న్న కేనవ్యవర్థ మితి భావః. ౨౭

ఇత్థం విస్రబ్ధం చిత్వానయుక్తం యథాభవతితథా ఆభాషితః. కంసః ప్రసన్నాభ్యాం దేవకీ
 చసుదేవాభ్యాం అనుజ్ఞాతః. స్వగృహం ప్రావిశత్. ౨౮

అథ స్రభాతే మంత్రిక ఆహూయ కంస స్తేభ్యో మంత్రిభ్యో యోగమాయోక్త మాహ. ౨౯

(కంసకృతమంత్రిసమాలోచనమ్)

అకర్ణ్య భర్తు ర్గదితం త మూచు ర్దేవశత్రవః,
దేవా న్పుతికృతామర్షా దైతేయా నాతికోవిదాః. ౩౦

ఏవంచే త్తర్హి ఖోజేన్ద్ర పురగ్రామప్రజాదిషు,
అనిర్దళా నిర్దళాం శ్చ హవిష్యామోఽద్య వై శిశూన్. ౩౧

కి ముద్యమైః కరిష్యన్తి దేవా స్సమరభీరవః,
నిత్య ముద్విగ్నచునసో జ్యాహౌషై ర్దనుష స్తవ. ౩౨

అన్యత స్తే శరవాత్తై ర్హన్యమానా స్సమన్తతః,
జిజీవిషవ ఉత్సృజ్య వలాయనపరా యయుః. ౩౩

కేచి త్ప్రిజ్ఞలయో భీతా న్యస్తశస్త్రాః దివోకసః.

తతః కంసోక్త మాకర్ణ్య దేవానాం శత్రవః దైతేయాః మంత్రిభిః దేవా న్మదిశ్య కృతః.
అమర్షో యై స్తథాభూతాః. నాతికోవిదాః శార్యాకార్యవివేకరహితాః తం కంస మూచుః. ౩౦

త దేవాహ (ఏవ యిత్యాదిన్ద్రం దుర్మంత్రిభి రిక్యతః ప్రాక్తనేన) ఏవం చే న్మాయయైవ
ముక్తం చే త్తర్హి ఖోజేన్ద్ర పురాదిషు అనిర్దళా ననతిక్రాంతదశదినాః నిర్దళాం శ్చ శిశూ
నద్య హవిష్యామః. ౩౧

ఏవం చే త్సమరభీరవో బేగాః కి మస్మా న్ముద్యమైః ప్రయత్నేభిః కరిష్యంతి న కిణ్చి దపి
కింవ తే తవ ధనుషో జ్యాహౌషై రేవ నిత్య ముద్విగ్నం భీత మ్మునో యేషాం తథాభూతాః. ౩౨

అన్యతః శరాః శీవత స్తన శరసజ్జైః, హన్యమానాః జీవితు మిచ్ఛవః, వలాయన మేవ
పరం రక్షణోపాయో యేషాం తథాభూతాః, ఉత్సృజ్య స్వస్థానానీతి శేషః, సమంతతో యయుః. ౩౩

కేచి చ్చ దివోకసో దేవా భీతాః, త్వత్త ఇతి శేషః, అత ఏవ త్వత్తాని శస్త్రాణి యై

ముక్తకచ్చశిఖాః కేచి ద్వీతా న్న ఇతి వాదినః.

౩౪

న త్వం విస్మృతశస్త్రాస్త్రా నివరథా న్మయసన్నతాన్,

హంస్యన్యాన క్తవిముఖాన్ భగ్నచాపా నయుధ్యతః.

౩౫

కిం క్షేమశూరై ర్విబుధై రసంయుగవికత్తనైః.

రహోజుషా కిం హరిణా శమ్భునా వా వనోకసా.

౩౬

కి మిన్ద్రోణాల్పవీర్యేణ బ్రహ్మణా వా తపస్యతా,

తథాఽపి దేవా స్సావత్స్యా న్నోపేక్ష్య ఇతి మన్మహే.

తత స్తస్మాల్లఖననే నియజ్ఞాస్మా ననువ్రతాన్.

౩౭

యథాఽఽమయోఽక్లే సముపేక్షితో నృభి ర్నశక్యతే రూఢపద భికిత్పితుమ్.

యథేన్ద్రియగ్రామ ఉపేక్షిత స్తథా రిపు ర్మహా స్పద్ధబలో న చాల్యతే.

౩౮

స్తతః పూతాః కేచి చ్చ ముక్తాః విశ్లథాః. కచ్చా శ్శిఖా శ్చ యేషాం ముక్తకక్ష్యశిఖా ఇతి పారే ముక్తగ్రంథయ శ్శిఖా యేషాం తథాపూతాః, క్షీతాః, స్మ ఇతి వదంతః, ప్రాజ్ఞలయ స్తస్థ రితి శేషః. ౩౪

అథాపి త్వం విస్మృతాని శస్త్రాని ణ్యస్త్రాణి చ యైః. మంత్రశిక్షోపబంహితా న్యస్త్రాణి తరాణి తు శస్త్రాణి వివేకః. విగతా రథా యేషాం తా న్మయా త్సన్నతాన్ కృతప్రవాహాః. న హంపి న హతవాన్ శరణాగతరక్షితత్వా దితి భావః. తథా అన్యానక్తాన్ యుద్ధం విహాయ ప్రయోజనాంతరానక్తాన్ పరాజ్ఞానం శ్చ భగ్నచాపా నత ఏవ అయుధ్యత శ్చ దేవా న్న హంపి. ౩౫

క్షేమే స్వగృహ ఏవ శూరై స్సంయుగా దితరిత్ర వికత్తనం ప్రాగల్భ్యవచనం యేషాం తైః విబుధైః కిం న కిచ్చో దపి కర్తుం శక్య మిత్యర్థః. అస్తాం తావ త్సామాన్యదేవానాం వార్తా దేవశ్రేష్ఠైః హరిహరేంద్రహిరణ్యగర్భై రపి న కిచ్చో దిశ్యమాః (రహ ఇతి.) రహో జుషా త్వద్భయా స్పిష్టిన దేశసేవిని యద్యపి తైః కిచ్చో దపి న కర్తుం శక్యం తథాఽపి సావత్స్యా చ్చత్రత్వా ధ్వేవా నోపేక్షితీయా, ఇతి మన్యామహే తత స్తస్మాల్లఖననే సపత్నీమూలోమ్నూలనే నిమిత్తే అనువ్రతాన్ భృత్యా నస్మా నియుజ్ఞ్య ఆజ్ఞాపయ. ౩౬-౩౭

సావత్స్యా న్నోపేక్ష్య ఇత్యేత దేవ సదృష్టాంత ముపపాదయంతి (యథేతి.) యథా లగ్నే శరీరే సముత్పన్న అమయో వ్యాధిః. నృభి రుపేక్షితః అత ఏవ రూఢమూలః చికిత్పితుం ప్రతికర్తుం న శక్యతే యథా చ తావ ద్యోగిభి రుపేక్షితః ఇంద్రియగ్రామ స్తతో దుర్నిగ్రహ స్తథా రిపు రపి తావ దుపేక్షిత స్తతో రూఢబల క్షాలయితు మపి న శక్యతే. ౩౮

(కంసం ప్రతి మంత్రిజాముక్తిః)

మూలం విష్ణుర్హి దేవానాం యత్ర ధర్మస్సనాతనః,

తస్య చ బ్రహ్మగోవిందాస్తపోయజ్ఞాస్తదక్షిణాః.

౩౯

తస్మాత్సర్వాత్మనా రాజా బ్రాహ్మణాస్తప్రహ్లాదినః,

తపస్వినో యజ్ఞశీలాన్తాశ్చ హన్తో హవిర్దుహః.

౪౦

విప్రా గావశ్చ వేదాశ్చ తపస్త్యం దమశ్శమః,

శ్రద్ధా దయా తితిక్షా చ క్రతవశ్చ హరేస్తనూః.

౪౧

స హి సర్వసురాధ్యక్షో హ్యసురద్విధుహోచరః,

తస్మాలా దేవతాస్సర్వాస్తేశ్వరాస్తవతుర్ముఖాః,

అయం హి తద్వధోపాయో యద్బుధీజాం విహిమ్నునమ్.

౪౨

శ్రీశుక ఉవాచ—

ఏవం దుర్మన్త్రిభిః కంసస్సహ సమ్మన్త్యై దుర్మతిః,

బ్రహ్మహింసాం హితం మేనే కాలపాశావృతోఽసురః.

౪౩

తర్హి కిం తత్సవత్సానాం మూలం యద్వినాశితవ్య మిత్యత్రాహః (మూల మితి.) సనాతనః అనాదినిహినిచ్చిన్నసమ్ప్రదాయవేదబోధితో ధర్మః వర్తాశ్రమానుగుణో యత్ర విష్ణో యద్విష్ణుర్దేవసం. మూలం రహస్యేవీ స కథం చేత్రవ్య ఇత్యత్రాహః, తస్యచేతి, బ్రహ్మ వేదః గావశ్చ విప్రాశ్చ గోవిదాః, తప ఇతి పృథక్పదం బ్రహ్మదయః తస్య విష్ణో ర్ముల మిత్యనుషజః.

౩౯

తస్మాత్ హేరాజా సర్వాత్మనా నానోపాయేన బ్రహ్మవాదిత్యాదిగుణయుక్తా బ్రాహ్మణా హవిస్సాన్నాయాం దుహంతీతి తథా తా గాశ్చ హన్తుః హవిష్కామః.

౪౦

విప్రాదయో హరేస్తనూశ్శరీరమ్.

౪౧

స హి విష్ణుస్సురాణా మధ్యక్షోఽధిపతి రసురా ద్వేష్టి తథాభూతశ్చ హృదయగుహాని గూఢస్స విష్ణు రేచ మూలం యాసాం తథాభూతా, స్తేశ్వరా ఇంద్రాదిలోకపాలై స్సహితాః చతుర్ముఖద్రువహితాశ్చ సర్వా దేవతాః, ఏవం సత్యయ మేవ తస్య విష్ణో ర్వధోపాయః కోఽసౌ యద్బుధీజాం హింసన మిత్యేషః యద్వా తద్వధోపాయః దేవవధోపాయః ఋషివిహింసనేన తచ్ఛరీరే విష్ణో నష్టే సతి తస్మాలా దేవా స్వయం మేవ నక్ష్యంతీతి భావః.

౪౨

ఇత్థం దుర్మంత్రిభి స్సహ సమ్మంత్రిలోచ్య స దుర్మతిః అసురః కంసః, కాలపాశేన యమపాశేన అవృతః బ్రహ్మహింసా మేవ హితం మేనే అమన్యత.

౪౩

శ్రీవీరరాఘవీయవ్యాఖ్యాసహితే. శ్రీమద్భాగవతే

సందిశ్య సాధులోకస్య కదనే కదనప్రియాన్,
కామరూపధరా నిజ దానవా స్సృహ మావిశత్.

౪౪

తే వై రజఃప్రకృతయ స్తమసా రూఢచేతసః,
సతాం విద్వేష మాచేరు రారా దాగతమృత్యవః.

౪౫

ఆయు శ్చియం యశో ధర్మం లోకా నాశిష్య ఏవ స,
హన్తి శ్రేయాంసి సర్వాణి పుంసాం మహదతిక్రమః.

౪౬

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే. మహాపురాణే. పారమహంస్యాం. సంహితాయాం. దశమస్కంధే.
చతుర్థోఽధ్యాయః.

తత సాధుజనస్య కదనే ఉపద్రవే నిమిత్తే తత్కదన మేవ ప్రియం యేషాం తాన్,
కామరూపధరా దానవా నిజ ఆజ్ఞాప్య స్వయం గృహ మావిశేత్.

౪౪

తత స్తే దానవాః, రజసా విక్షిప్తస్వభావా స్తమసా ఏమూఢ మావృతం, చేతో యేషాం
అత ఏవ తే సతామేవ విద్వేషణ మప్రీతిం దుఃఖ మితి యానత్ చేదుః చక్షుః, కథంభూతాః సన్నిహిత
మృత్యవః సద్విద్వేషణస్య మృత్యుసాన్నిధ్యాపహత్వా దితి భావః

౪౫

స కేవలం మృత్యు మేవావహంతి అపి త్వాయురాదీన్యపి హంతీత్యాహ (ఆయు రితి.)
మహదతిక్రమః మహద్విషయావచారః పుంసా మవచరతాం ఆయురాదీని సర్వాణి శ్రేయాంసి హంతి
నాశయతి శ్రీ సృష్ణుతిః ధర్మం పుణ్యం లోకాన్ ధర్మ్యప్రావ్యఫలాని యద్వా దేహానుబంధినో జనాః,
ఆశిష్యః కామాః.

౪౬

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య వర్ణవిద్యావిధేః శ్రీకై అగురోః సుతేన
తప్తరణకమలపరివయప్రసన్నతత్సృక్తినమధిగతశ్రీమద్భాగవత్పార్థహృదయేన
శ్రీవైష్ణవదాసేన శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం. శ్రీమద్భాగవత
చంద్రికాయాం, దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం. చతుర్థోఽధ్యాయః.

అథ పంచమోఽధ్యాయః

శ్రీశుక ఉవాచ—

నస్త స్త్రాత్మజ ఉత్పన్నే జాతాహ్లాదో మహామనః,
అహూయ చిప్రా న్వేదజ్ఞా న్నానృత క్షుచి ర్గలజ్కృతః.

౧

వాచయిత్వా స్వస్త్వయనం జాతకర్మాఽఽత్మజస్య వై,
కారయామాస విధినా పితృదేవార్చనం తథా.

౨

ధేనూనాం నియుతే ప్రాదా ద్విప్రేభ్యః స్సమభిజ్కృతే,
లిలాద్రీ న్సప్త రత్నైః శతకుమ్భామ్భరావృతాన్.

౩

కాలేన స్నానశౌచాభ్యాం సంస్కారై స్తపనేజ్యయా,

అథ పంచమోఽధ్యాయః

ఏవం “తస్యాం రాత్ర్యాం వ్యతీతాయ” మిత్యాదినా మధురాయాం ప్రాణాతికవృత్తాఽతి ఉత్తరః. అథ వ్రజే తద్వృత్తాంత మాహ (నంద స్త్రిత్యాదినా తతః ఆరభ్యేత్యతః ప్రాక్తనేన.) అహ్లాదే ఉత్పన్నే నతి జాత అహ్లాదో యస్య. ప.హ దౌదార్యవ్రజనం మనో యస్య. తథాభూతో నంది పేదజ్ఞాన్ బ్రాహ్మణా నాహూయ స్వయం స్నాత్వా కుచి గలజ్కృతశ్చ స్వస్త్వయనం మాజ్ఞికసూక్తం వాచయిత్వా యథావిధి జాతకర్మ కారయామాస తథా పితృజ్ఞాం దేవానాం చార్చనం కారయామాస.

తతః స్సమ్యగభిజ్కృతే ద్వే ధేనూనాం నియుతే లక్షే విప్రేభ్యః ప్రాయచ్ఛత్ తథా రత్నైః శతకుమ్భామ్భరైః స్సవర్ణగజభిజ్కృతవస్త్రైః సువర్ణవిష్టైః. రమ్భరై ర్వా దక్షిణార్థం విహితై రావృతాః సప్త తిలపర్వతాః ప్రాదత్.

కిమర్థ మేవం స్నానాదిక మకరో త్కారయామాసాఽదా చ్చేత్యత్రాహ (కాలేనేతి.) అత్మాత్మవిద్యయేతి దృష్టాంతార్థం యథా ఆత్మవిద్యయా పరమాత్మోపాసనయా ఆత్మా వ్రత్యగాత్మా

కుద్యన్తి దానై స్సంతుష్ట్యా ద్రవ్యా జ్ఞాత్వాఽత్యవిద్యయా. ౪

సౌమజ్గల్గిరో విప్రా సూతమాగధవన్తినః,

గాయకా శ్చ జగు ర్మేదు ర్భేరోః దున్దుభయౌ ముహూః. ౫

వ్రజ స్సమృష్టస్సంసి క్తద్వారాజిరగృహోన్తరః,

చిత్రధ్వజపతాకాస్రకేలపల్ల వతోరణైః. ౬

గావో వృషా శ్చ వత్సా శ్చ హరిద్రాతై లరూషితాః,

విచిత్రదాతుబర్హస్రగ్వస్త్రకాంచనమాలినః. ౭

మహార్హవస్త్రాభరణకంచుకోష్ఠీషభూషితాః,

గోపా స్సమూహాయూ రాజ న్నానోపాయసపాదయః. ౮

వికుద్యంతి హేయగంధరహితో భవతి. తథా ద్రవ్యాజ్ఞాపి కాలాదిభి రేవ కుద్యంతీత్యభిప్రాయేణ తద్వికుద్యర్థ మకరో దిత్వర్థః. ద్రవ్యశబ్దోఽత్ర ఆత్మానుబంధిగేహదేహపత్యగేనతాపకుహిరజ్ఞాది విత్తదాన్యేంద్రియాభిప్రాయకః. తత్ర కాలేన దశదినాత్మకేన గేహస్య కుద్ధిః స్నానకౌచాభ్యాం దేహస్య జాతకర్మాదినంస్కారై రపత్యన్య తపసా మంత్రజపినేజ్యమౌ చ గృహదేవతాయాః దానైః సకుహిరణ్యధనదాన్యానాం సమృష్ట్యా మనస ఇతి వివేకః. ౪

తదా విప్రాః సౌమజ్గల్గిరిః స్వప్రసీతరా బభూవుః. సూతాదయో గాయకా శ్చ జగుః, పురాణాదీనితి శేషః, తత్ర సూతాః పౌరాణికాః. సూగధాః సంకావలీసాతరాః. వందినః స్తుతికారకాః భేరోః దున్దుభయ శ్చ ముహూ ర్ముహూ ర్మేదుః. ౫

సమృష్టప్రాని సమృద్ధిన్యా శోధితాని సంసిక్తాని చ సాదోదరాదిభి స్సమ్యక్ స్పృహిరాని దా రా జ్యజిరా జ్యజ్ఞాది గృహంతరాణి గృహమధ్యాని చ యస్మిన్ భావభూతో వ్రజో బభూవ. తా విచిత్రధ్వజాదిభిః అలంకృత ఇతి శేషః. ధ్వజాదీనా మితరేతరయోగవ్వంద్యః చిత్రపదం ప్రత్యేకావస్థయ ద్వంద్వదో క్రుతత్వాత్. ౬

గవాదయో హరిద్రాతై లాభ్యాం రూషితాః పవలిష్టాః విచిత్రాః గై రికాదిధాన్యాదయః యేషాం సంతీతి తథాభూతాః బభూవుః. తత్ర బర్హస్రజో మయూః పిశ్చుమాలా, మహార్హా జ్యగ్న్యాదీ వస్త్రాదీన్యేవ భూషణా స్యజ్ఞాం హి యేషాం భూషితా ఇతి పాఠే తై ర్భూషితా అలంకృతాః. ఉపాయనాని పాణిపు యేషాం తథాభూతా గోపాః హేరాజకా సమాయయ రాజగ్మ్యః. ౭-౮

(గోకులే పుత్రమహోత్సవః)

గోవ్యశ్చాకర్ణ్య ముదితా యశోదాయా సుతోద్భవమ్.

ఆత్మానం భూషయాంచక్ర ర్వస్త్రాకల్పాజ్ఞనాదిభిః.

సపకుఙ్క-మకిజ్జలగ్నముఖపఙ్కజభూతయః.

బలిభి స్త్వరితం జగ్తుః పృథుశ్రోణ్య శ్చలత్కుచాః.

౧౦

గోవ్య సుమృష్టమణికుణ్డలనిష్క-కణ్డ్య శ్చిత్రామ్బరాః పథి శిఖ్యాచ్యుతమాల్యవద్దాః.

సన్దాలయం సవలయా వ్రజతీ ర్విరేజ ర్వాల్లోలకు స్తలపయోధరహారశోభాః.

౧౧

తా ఆశిషం వ్రయుజ్ఞానా శ్చిర మ్పహీతి బాలతే.

హరిద్రాతైలచూర్ణాద్భి సేఞ్చంత్యో జన ముజ్జగుః.

౧౨

తథా గోపానాం త్రిమోఽపి యశోదాయా సుతోదయ మాకర్ణ్య ముదితా హృష్టా వస్త్రాభిః రాత్మాన మలఙ్కకుః. ఆకల్పా భూషణాని అదిశబ్దేన చందనలేపాదినఙ్గిహః. నవాః కుఙ్క-మకిజ్జల్పా-యేషు తేషాం ముఖపఙ్క-జానాం భూతిః శ్రీః శోభా యాసాం తాః, కుఙ్క-మానాం కిజ్జల్ప-త్వరూపణేన ముఖానాం పఙ్క-జత్వరూపజం పుష్కలం పృథుశ్రోణ్యః పృథుఙ్క-ఘనాః చలన్తే కుచౌ యాసాం తాః. బలిభి రుపాయన్తే ససహితా స్త్వరితం యథాతథా జగ్తుః.

౯-౧౦

సమ్మృష్టాని నిర్మలీకృతాని మణికుండలాని యాసాం తా శ్చ విష్కాః పదకాఙ్కభూషణాని కలతే యాసాం తా ఇతి బహుప్రీహిర్వయగర్భకర్మధారయః. చిత్రాణ్యమ్బరాణి యాసాం పథి శిఖాభ్యః. చ్యుతానాం గళినాం మాల్యానాం పుష్పజాం. వృష్టయో, యాసాం వ్యాల్లోలానాం గతిరభసేన చలతాం కుండలాదీనాం శోభా యాసాం తాః చలన్తే ససహితా సందస్యాలయం వ్రతి వ్రజతీః వ్రజస్త్వః విరేజాః.

౧౧

తా గోవ్యః పాహీత్యస్మా నితి శేషః. బాలతే ఆశిషః, వ్రయుజ్ఞానాః హరిద్రాచూర్ణైః హరిద్రాయా వైలమిత్రై శ్చూర్ణై రద్భిశ్చ యద్వా హరిద్రాతైలేన చూర్ణై స్సుతాఙ్కద్రవ్యచూర్ణై రద్భి ర్దమిత్రోదతై శ్చ పరస్పరం జనం సేఞ్చత్క ఉజ్జగుః.

౧౨

అవాద్యస్త విచిత్రాణి వాదిత్రాణి మహోత్సవే.

కృష్ణే విశ్వేశ్వరేంశేన నన్దవ్రజ ముపేయుషి.

౧౩

గోపాః పరస్పరం హృష్టా దధిక్షీరమృతమ్ముఖిః.

అసింహునో విలిమృనో నవనీతై శ్చ చిక్షిపుః.

౧౪

నన్దో మహామనా నేథ్యో వాసోఽలంకారగోధనమ్,

సూతమాగధసన్నిభ్యో యేఽన్యే విద్యోపజీవినః,

తై నైః కామై రదీనాత్మా యథోచిత మపూజయత్.

౧౫

విష్ణో రారాధనార్థాయ స్వపుత్ర సోదయాయ చ.

రోహిణీ చ మహాభాగా నన్దగోపాభినన్దితా,

వ్యచర ద్వివ్యవాసస్సక్రణ్ణాభరణభూషితా.

౧౬

తత ఆరభ్య నన్దస్య వ్రజ స్వర్వసమ్మద్ధిమాః.

అంతేన బలమేవ సహ విశ్వేశ్వరే కృష్ణే సంవ్రజ ముపేయుషి సతి తస్మి నృహోత్సవే
విచిత్రాణి వాద్యాని అవాద్యంత.

౧౩

గోపా స్తు హృష్టాః పరస్పరం దద్యాదిభి రాసింహుతో నవనీతై ర్విలిమృత శ్చ
తే చిక్షిపుః.

౧౪

నంద స్తు పుత్రులక్ష్మీర్తి రతి వివ తేభ్యః స్నానాదిభ్యః అన్యే చ యే విద్యోపజీవినః క్షరత
కాస్త్రాదివిద్యయోపజీవితీతి తథాభూతేభ్య శ్చ సస్త్రాదితం దదా, తై నై నైషా మభీష్టై రుచ్చాసదైః
కామై ర్యథోచిత మదీనాత్మా ఉచారమః నంద స్సమ్య గపూజయత్.

౧౫

విష్ణో ర్గృహదై పతస్కారాహ్లాదం స్వపుత్ర సోదయదయార్థం చ దివ్యైః వాసప్రకృతిభి
రూషితా సతి మహాభాగసతి రోహిణీ నందేనాన్యై ర్నైషై శ్చాభినందితా వ్యచరత్.

౧౬

అథ నందసనుదేపయో ర్యాదృచ్ఛికసమాగమం వివక్షు స్తావ ద్వృజస్య సర్వసమ్మత్సమ్మద్భిత్వ
మాహ (తత ఇతి.) ఓ ఆరభ్య భగవత్ప్రవేశా దారభ్య పంచస్య వ్రజ స్వర్వా

(మధురాం ప్రతి వసుదేవగమనమ్)

- హరే ర్నివాసాత్మగుజ్జై రమాక్రీడ మభూ న్నృప. ౧౩
- గోపా గ్గోకులరజ్జయోం నిరూప్య మధురాం గతః,
నన్దః కంసస్య వార్షిక్యం కరం దాతుం కురూద్వహ. ౧౪
- వసుదేవ ఉపశ్రుత్య భ్రాతరం నన్ద మాగతమ్,
జ్ఞాత్వా దత్తకరం రాజ్ఞే యయౌ తదపమోచనమ్. ౧౫
- తం దృష్ట్వా సహసోత్థాయ దేహః ప్రాణ మివాగతమ్.
ప్రీతః ప్రియతమం దోర్భ్యం సన్దజే ప్రేమవిహ్వలః. ౨౦
- పూజిత స్సుఖ మాసీనః పృష్ట్యాఽనామయ మాదృతః,
ప్రసక్తధీ స్సాత్త్విజయో రిద మాహ విశామ్పతే. ౨౧

స్వమృద్ధయో చోగృథోగోత్తరజాదిరమృద్ధయోఽన్య స. తీతి తథా హరే ర్నివాసేన హేతునా యే
అగ్నిగుణా మహోత్సవాశ్చైవై రమాక్రీడం లక్ష్మీవిహారస్థానం చాటాత్. హేన్యప ఆక్రీడ మితి
నపుంసకత్వ మ్నాం. సాహస్యే నపుంసకం వా క్రియావిశేషణం వా. ౧౩

ఏ యం ఏదాపి స్మృదో గోకులరజ్జయోం నిరూత్తే ప్రజరజ్జయం గోపా విరూప్య అదిశ్య
కంసస్య వార్షిక్యం వర్షే దేహం కరం స్వామిగ్రాహ్యం భాగం దాతుం హేకురూద్వహ
మధురాం గతః. ౧౪

తదా వసుదేవో గ్రాహ్య మాగతం సింద సూక్ష్మ్య రాజ్ఞే కంసాయ దత్తః కరో యేన తం
చ జ్ఞాత్వా తస్య సింద స్యా మోచనం యయౌ. అపముద్యన్తే గమనోపయుక్తపరికరబంధా యుతేతి
తదపమోచనం అనురూపస్థానమ్. ౧౫

త సూగం వసుదేవం పృష్ట్యా ప్రాణం ప్రతి దేహ ఉప యథా ప్రాణ ఆగతే సతి దేహ
ఽర్హస్యతి తద్వత్ అనేన ప్రాణం విరూఢిత్యప్రీతివిషయత్వం సూచితం, సహసా ఆహుత్థాయ నితరాం
ప్రీతః ప్రేష్ట్యా నిహ్వల ఇతి ప్రీయతమం వసుదేవం దోర్భ్యం. సన్దజే అలింగనవాః. ౨౦

తల పైస పూజితో వసుదేవ స్సుఖం యథాతథా ఆసీన ముపవిష్టం నంద మనమయం
చోగృ మాధివ్యాధిగాహిత్య మాదరయుక్తః. పృష్ట్యా హేవిశాంవతే అత్త్విజయోః ప్రసక్తధీ రాసక్తచిత్త
ఉదతి వక్ష్యమాణ మాహ. ౨౧

దిష్ట్యా భ్రాతః ప్రవయస ఇదానీ మప్రజన్య తే.
ప్రజాశాయా నివృత్తస్య ప్రజా య త్సమపద్యత. ౨౨

దిష్ట్యా సంసారచక్రేఽస్మి స్వర్తమానః పునర్భవః,
ఉపలబ్ధో భవా నద్య దుర్లభం ప్రియదర్శనమ్ ౨౩

నైకత్ర ప్రియసంవాస స్సుహృదాం చిత్రకర్మణామ్.
ఓమేన వ్యూహ్యమానానాం ప్లవానాం శ్రోతీశ్రోతృథా ౨౪

కచ్చి త్పుశన్యం నిరుజం భూర్యమ్ను తృణవీరుధమ్.
బృహద్వనం తదధునా యత్రాస్మే త్వం సుహృద్వృతః. ౨౫

త దేవాహ (దిష్ట్యా భ్రాత రిత్యాదిభిః పద్భిః) హేభ్రాతః, అప్రజన్య అనవత్యన్య సతః, ప్రవయసః నృద్ధన్య అత ఏవ ప్రజాశాయా స్వతానవాఞ్ఞాయః, నివృత్తస్య తవాధునా ప్రజా పు త స్సమపద్యత జాత ఇతి యదేత దిష్ట్యా దిష్ట్యాత్వానందదోషితక మవ్యయం అయ మస్మాకం మహానానందో జాత ఇత్యర్థః, ఏవ ముత్తరత్రాపి. ౨౨

అస్మి న్సుహృదచక్రే వర్తమానః పుమాశ్చ పునర్భవతీతి పునర్భవః, పుత్రరూపే ణోత్పన్న ఇత్యేతి దిష్ట్యా తదద్య భవా న్యయోపలబ్ధో దృష్ట ఇత్యేత దిష్ట్యా తత్ర హేతుః దుర్లభం హి ప్రియస్య దర్శన మితి. యద్వా అస్మి సంసారచక్రే వర్తమాన ఏవాహం పునర్భవః పునర్జన్తః, కథంవి అగ్ర సకయా నివృత్తః, పునరాచప్రాయ ఇత్యర్థః, యద్వా అస్మి నేవ జన్మని మయా పునర్జన్తాప్రాయేజ త్వ మపలబ్ధ ఇత్యేతి దిష్ట్యా శృంఖలితస్య మమ ప్రియతమభవద్దర్శనం దుర్లభం హిత్యర్థః. ౨౩

దుర్లభత్వ మేవాహ (నైకత్రేతి) సుహృదా మేకత్ర ప్రియసంవాసః, ప్రియ శ్చాసౌ సువాస శ్చ ప్రియేజ ప్రియగోష్ఠిపూర్వకం సహవాస ఇతి వా హేప్రియేతి వా స సులభః, కింతు దుర్లభ మిత్యర్థః, యథా శ్రోతసః ప్రవాహస్య ఓమేన పూర్వే వ్యూహ్యమనానా మితస్తతో వివిధం సీయమానానం అతి ఏవ చిత్రకర్మాణం వివిధకర్మణాం ప్లవానాం ప్లవంతీతి తథా ప్లవానా ముల్లుప్త్య గచ్ఛతాం కాష్ఠాదీనా మేకత్ర వాసో దుర్లభ స్తద్వత్. ౨౪

య త్పుశన్యం పశుభ్యో హితం నిరుజం నీరోగం భూరి బహుళ సుమ్ను జలం తృణాదీసీ పీరుధో గుల్మావి చ యస్మిన్ యస్మిన్ శ్చ త్వం సుహృద్భిః, వృతి ఆస్మే తద్వన మధునా కచ్చి దాస్తే కచ్చి డిక్షేష్టప్రిశ్నద్యోఽక మవ్యయం కుశల మాస్తే కిం తదస్మాక మిష్ట మిచ్ఛ్యర్థః, ౨౫

(నందాదీనాం గోకులగమనమ్)

భ్రాత ర్మమ సుతః కచ్చి న్మాత్రా సహ భవద్వ్యజే,
తాతం భవంతం మన్వానో భవద్భ్యా ముపలాలితః.
పున త్రివర్గో నిహిత స్సుహృదో హ్యనుభావితః.
న తేషు క్లిశ్యమానేషు త్రివర్గోఽర్థాయ కల్పతే.

—౨౬

—౨౭

సప్త ఉవాచ —

అహో తే దేవకీపుత్రాః కంనేన బహవో హతాః,
ఏకావశిష్టాఽవరజా కన్యా సాఽపి దివక్లతా.
నూనం హ్యదృష్టనిష్ఠోఽయ మదృష్టపరమో జనః.

—౨౮

తథా హేత్రాతః మమ సుతో బలరామః, మాత్రా రోహిణ్యా సహ భవతో వ్రజే, కచ్చిత్ కథమ్భూతః, భవంత మేన తాతం పితరం మన్వానః, భవద్భ్యాం దన్తుభిభ్యాం పుత్రప దుపలాలితః.

అథ సత్యపి సంహనే తద్దర్శనస్పర్శనోపలాలనాద్యభావా వినిర్విణ్ణః కిచ్చి ల్లోక పరిపాట్కాఽఽహం (పునః ఇతి) త్రివర్గ ప్రయాణాం రిగ్యార్థామానాం సర్గ స్స యది సుహృదో దేహాను బంధినః, ప్రతి అనుభావితః, అనుభవం ప్రాపితః కర్హి న పునో యుక్తః యద్వా, ఏహిత శ్శాస్త్రానుమతః అన్యథా త్రివర్గే స్యానుభవమాత్రపర్యవసితే సత్యత ఏవ హేతో స్సుహృత్సు క్లిశ్యమానేషు చ సత్పు త్రివర్గోఽర్థాయ ప్రయోజనాయ న కల్పతే వర్థ ఇత్యర్థః.

—౩౦

అథ వసుదేవం సాంత్వయ న్నాహ నందః (అహో ఇతి ద్వాదశ్యం.) అహో ఇతి ఖేదే, క్షేత్రజత్వశక్త్యాన్యవృత్తయే తే ఇత్యుక్తమ్,

—౩౧

ఏవ మనుజోఽన్యథ తత్త్వబోధేన సమాధత్తే (నూన మితి,) అయం పరిదృశ్యమానో జనో చూడం ఛైవ మదృష్టవిషయః, అదృష్ట ఏవ నిష్ఠా సమాప్తి ర్యస్య సః అదృష్టసమాప్త్యనుసమాప్త సుఖదుఃఖానక ఇతిర్థః, పుత్రోర్పత్తిమితిప్రయుక్తసుఖదుఃఖకారణభూతాదృష్టానుబోధిత్యాత్మదుఃఖత్తి విపత్తిప్రయుక్తే సుఖదుఃఖే న నియతే ఇత్యర్థః, “యం నా న వ్యథయ న్నేతే పురుషం పురుషర్షభ, ససుదుఃఖసుఖం దీరం సోఽమృతశ్చ స కల్పత” ఇత్యుక్తకీర్త్యా సుఖదుఃఖయో రవియతిత్వా తత్ర సామాన్యేన భవితవ్య మితి భావః, అత ఏవ అదృష్ట మేవ పరమం ప్రభుః వశి యస్య సః అదృష్టాయ త్ర ఇత్యర్థః, ఏవ చాత్మన స్వస్య తత్త్వం, శస్య సుఖదుఃఖాదిమతో భావ స్తత్త్వం, సుఖదుఃఖాదిమత్త్వం అదృష్టం అదృష్టమూలకం యః పుమా న్నేద న న ముహ్యతి సమసుఖదుఃఖో

అదృష్ట మాతృన స్తత్వం యో వేద న న ముహ్యతి.

౨౯

వసుదేవ ఉవాచ—

కరో నై వార్షికో దత్తో రాజ్ఞే దృష్టా వయం చ తే.

నేహ నేయం బహుదినం నన్యుత్పాతా శ్చ గోకులే

౩౦

ఇతి నన్దదయో గోపాః ప్రోక్తాస్తే శౌరిణా యయుః.

అనోభి రనదుద్యుక్తైస్త మనుజ్ఞాప్య గోకులమ్.

౩౧

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే,
పంచమోఽధ్యాయః.

భవతీత్యర్థః, యద్వా సుఖదుఃఖాదిక మదృష్టాంత్రం మత్వా అదృష్ట మతీంద్రియం స్వసంవేద్య మాతృన
స్తత్వం యాథాత్మ్యం యో వేద దేహవిలక్షణాత్మయాథాత్మ్యానుభవసరో భవే త్స న ముహ్యతి దేహ
తదనుబంధిప్రయుక్తసుఖదుఃఖవైచిత్ర్యం న ప్రాప్నోతీత్యర్థః.

౩౨

ఏవం వివేకోద్బోధకం నందనచో నిశమ్య నందం ప్రతి ప్రకృతం వక్తవ్య మాహ
పసుదేవః (కర ఇతి) రాజ్ఞే కంసాయ, వార్షికః, కరో దత్తః. అతః ప్రయోజనం నావశేషం
మితి భావః. తే త్వయా వయం, దృష్టా శ్చ దత్తోఽత్ర త్వయా బహుదినం బహుశాం దినానాం
సమాహృతైస్త స్మ స్థేయం, అన్యత్రసంయోగే ద్వితీయా, బహుశాం మితి చ హేర్వర్థః. గోకుల
గోకులే బహు ఉత్పాతా స్పన్తి అతో న స్థేయ మితిర్థః.

౩౩

ఇత్థం శౌరిణా వసుదేవ ప్రోక్తాస్తే నందదయో గోపాస్తం వసుదేవం అనుజ్ఞానం
ఆసృచ్ఛ్య తం కింసం వా అనదుద్యుః పృషటై ర్విత్తాని తై రనోభి శ్చకరైర్గోకులం యయుః.

౩౪

ఇతి శ్రీనానాస్వయంపయఃపారావారరాజానాం ధాకరిన్య సర్వవిధ్యానిధేః శ్రీతైర్గురౌః దుర్యోధ

తచ్చరణకమలసరియప్రసన్నతర్కృత్తినవధిగతశ్రీవద్భాగవతార్థహృగ్రహేన

శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత

పండ్రికాయాం, దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం,

పంచమోఽధ్యాయః.

అథ షష్ఠోఽధ్యాయః

~~అథ~~ పూతనాసంహారఘట్టః ~~అథ~~

శ్రీశుక ఉవాచ -

నన్దః పథి వచ శ్శౌరే ర్న సుపేతి విచిన్తయన్,

హరిం జగము శరణ ముత్పాతాగమశక్కితః.

౧

కంసేన ప్రహితా మోరా పూతనా బాలఘాతినీ,

శిశూం శ్చచార నిఘ్నన్తి పురగ్రామాకరాదిషు.

౨

న యత్ర శ్రవణాదీని రక్షోఘ్నాని స్వకర్మసు,

కుర్వన్తి సాత్వతాం భర్తు ర్యాతుధాన్యశ్చ తత్ర హి.

౩

అథ షష్ఠోఽధ్యాయః.

అథ వ్రజం వ్రతి నందగమనా త్పుర్వ మేవ తత్ర వసుదేవసూచితోత్పాతం భగవతా తన్నిరాకరణప్రకారం నిరాకృతవత స్తస్య రక్షవిధానప్రకారం చాహ (నంద ఇత్యుదినా తావ న్నందాదయో గోపా ఇత్యుతః ప్రాక్తనేన గ్రంథేన) నంద ఇతి. ఇదా నందః. పథి గతః న తు వజం గతః. తదా వసుదేవస్య మనో ని ఘ్నషా కింతు తథ్య మేవ స్వాదితి చింతయ న్నుత్పాతాగమ ముత్పాతోపనిపాతసమ్మావనా మాశక్కితః యద్వా పథి ఉత్పాతాగమా ద్వా పక్షివలనాచిరూపా స్వగ్రీజే కఙ్చి దుపద్రవం సమ్మూల్య హరిం స్వారాధ్యదైవం శరణం జగము రక్షోపాయత్వేనాధ్యవస్యత్.

౧

తదా నందగమనా త్పుర్వ మేవ కంసేన వ్రహ్మ ప్రేషితా బాలఘాతినీ పూతనాఖ్యా రాక్షసీ తత్ర పురాదిషు శిశూ నిఘ్నన్తి సతీ చచార.

౨

కృష్ణేపి తత్కృతః కశ్చి దుపద్రవో బభూవ కి మిత్యాశక్యాం తావన్నిరాహ (నేతి) సాత్వతా మేకాంతినాం భక్తానాం భర్తు ర్భగవతః శ్రవణాదీని గుణశ్రవణకీర్తనాదీని కథముఖ్యాని రక్షోఘ్నాని యత్ర దేశే స్వకర్మసు స్వస్వవ్యాపారేషు సత్స్వపి స కుర్వంతి జనా స్తత్రైవ హి యాతు దాన్యః రాక్షస్యః న తు శ్రవణాదిక ర్తృజనాధిష్ఠితదేశే కిం పున స్సాక్షి దృగపదధిష్ఠితదేశ ఇతి భవః.

౩

శ్రీవీరరాఘవీయవాఙ్మయసహితే, శ్రీమద్భాగవతే

సా భేద ర్యేకదోపేత్య పూతనా నన్దగోకులమ్.

గోపిత్వా మాయయాత్మానం ప్రావిశ త్కామచారిణీ

తాం కేశవస్థవ్యతిష క్తమల్లితాం బృహన్నితమ్మస్తనకృతచమద్యమామ్.

సుహసనం కి మ్మితికర్ణభూషణత్విషోల్ల సత్కుణ్ణలమణితాననామ్.

ఓల్లస్మితాపాజ్జవిసర్గవీక్షితై ర్మనోహరస్త్రీం పనితాం ప్రజౌకసామ్.

అమంసతామౌజకరేణ రూపిణీం గోప్య శ్శ్రియం ద్రష్టు మివాగతాం పతిమ్.

బాలగ్రహ స్తత్ర విదిన్వతీ శిశూ న్యదృచ్ఛయా నన్దగృహేనదన్తకమ్.

సా పూతనా భేదరీ కదాచి ద్గోకులసమీప మేత్య మాయయా ఆశ్చర్యవేషేణ గోపిత్వా స్వాసా
చారణం రూపం తిరోధావ్య. తత్పామర్థ్యం సూచయ నివేశిన్వతి. కామం యథేష్టరూపవరిగ్రహేణ చరతీతి
చిథా ప్రావిశ గోకులం ప్రావిశత్. యోషిత్వామాయయేతి పాఠాంతరం తదా మాయమా అభిమత
రూపవరిగ్రహోనయుక్తాశ్చర్యకర్త్యా అన్యాయం యోషిత్వా యోషికం కృత్యేత్యర్థః.

యోషిద్రూపధరా తాం పర్ణయతి (తా మితి.) తాం గోప్యః శ్రీయ మివామంస గేత్యుత్త
రేహస్వయః. కేశవరే ఓల్లస్మితైః సంగర్భైః మల్లికైః మల్లికాకుసుమాని యస్యాః బృహద్భాగ్యం
నితమ్బాభ్యాం స్తనాభ్యాం చ కృత్రః శిష్టః ఓజ్యమాన ఆవాపస్థిత ఇతి యాపత్. సూక్ష్మత్వా దితి దానః.
స మద్యమః ప్రతేకో యస్యాః, గోభవం వాసో యస్యాః, చరితయోః రత్నసూషణయో స్త్రీషా ఉల్లసద్విః
కుండలై గృంధిత మలక్యైశ్చ మానవం యస్యాః, పల్ల సుందరం స్మితం యేషాం తై స్తత్పహితై
రిత్యర్థః. తథాభూతై రపాజ్జయో ర్నైద్రాంతయో ర్విసర్గః ప్రసరో యేషాం తై శ్చ వీక్షణైః కటాక్షైః
ప్రజౌకసాం ప్రజ ఓకః స్థానం యేషాం తేషాం గోపానాం మనో హరంతీం అమౌజకరేణ పద్మయుక్త
పాణినా ఉపలక్షితాం రూపిణీం ప్రోన్తరూపవతీం పతిం కృష్ణం ద్రష్టు మాగతాం లక్ష్మీ మివ తాం
పనితాం గోప్యోఽమంసతి అమన్యంత.

౫-౬

స యోషిద్రూపో బాలగ్రహః, తత్ర తత్ర ప్రజస్థా శిశూ, నివిన్వతీ అన్వేషయంత
యదృచ్ఛయా నందగృహే బాలం దదర్శ. స్వసౌందర్యావలోకనవరవశాద్ గోపీభి రవివారితా దదర్శే
తర్థః. కథంభూతం లసతా మంతకం మృత్యుం తర్హి విర్భయా కథం దదర్శేత్యతో విశిష్ట

(పూతనానంహారపుట్టః)

బాలం ప్రతిచ్ఛన్ననిజోరుతేజసం దదర్శ తల్పేఽగ్ని మివాహితం భసి. ౬

విబుధ్య తాం బాలకమారికాగ్రహం చరాచరాత్మా స నిమిలితేక్షణః,
మహేశ్వరత్వేపి చ బాల భావం విభావయ స్కించి దువాచ న ప్రభుః. ౭

అజ్ఞాయ తం సాఽథ నిశాచరీ హరిం నిసర్గవిజ్ఞాతజగద్విచేష్టితమ్,
అనన్త మారోప యదజ్ఞ మన్తకం యథోరగం సుప్త మబుద్ధిరజ్ఞధీః. ౮

తాం తీక్ష్ణచిత్త మతివామచేష్టితాం వీక్ష్యన్తరాకోశపరిచ్ఛదానివత్.

వరత్రియం తత్పరిభయా చ ధర్షితే నిరీక్షమాణే జననీ అతిష్ఠతామ్. ౧౦

ప్రతిచ్ఛన్నం తిరోదాపితం నిజం స్వాసాదారణం ఉరు అధికం తేజో యేన భసి భస్మన్యాహితం తిరోహితం, అగ్ని మివ స్థితమ్. ౬

తదా స చరాచరాత్మా సర్వబుద్ధివృద్ధౌ గృగవా చత ఏవ తాం బాలకమారికాగ్రహం బాలఘ్న గ్రహం బుద్ధ్యా నిమిలితే ఈక్షణే యేన ఉభాభాతః స్వయం స హేశ్వరత్వేపి ప్రభు రపి సజ్జల్పమాత్రే జైవ హస్తం సమర్థోఽపి బాలభావం బాలత్వం, విభావయన్తనుకుర్తన్ సరిశ్చే. దువాచ. ౭

అథ సా నిశాచరీ, తం బాలం, హరిం దుష్కృష్టాప్రజాహరం నిసర్గత స్సృజావతో, విజ్ఞాతం జగతో నిచేష్టితం, యేన తం నిసర్గేతి వదేన తస్య సర్వబుద్ధిప్రస్థత్వం స్వాభావిక కేవల న తు కర్మాయత్త మిత్యభిప్రేతం, అంతః మాత్మనో మృత్యుమౌత మజ్ఞాత్వా అనంశం శ్రీవిధసరిచ్ఛేదరహిత మథాపి మనుష్యచేష్టానుకరణేన పరిచ్ఛిన్నతాం ప్రాప్త వివ స్థిత మితి భావః. అథ ఏవ అజ్ఞ మారోపయన్ అజ్ఞే నిదధ ఇత్యర్థః. గుభా అబుద్ధి ర్మాధః అత ఏవ రజ్జు రితి దీ రఃస్య సః, సుప్త మురగం అజ్ఞే నిదధాతి తద్యత్. ౮

రోహిణీయశోదే అపి తాం స న్యవారయతా మిత్యహ (తా మితి.) కోశపరిచ్ఛదానివత్ కోశో మృదులవర్మవిర్మితం పరిచ్ఛద మావరణం పిచనం యస్య త మపి ఖడ్గ మివ అంతః, తీక్ష్ణచిత్తాం క్రూరతరా మపి బహి ర్వామచేష్టితం శోభనచేష్టితాం అనుకూలచేష్టితా మితి యావత్. తాం వరత్రియం శ్రేష్ఠత్రియ మివ స్థితాం, వరత్రియ మితి వాతే పరస్యాన్యన్య కన్యచి త్కుంసః, త్రియ మివ స్థితాం వీక్ష్య తస్యాః, ప్రభయా ధర్షితే అభిఘాతే జననీజనన్యో పూర్వసచ్ఛదీర్ఘ ఆప్తిః, నిరీక్షమాణే అన్యతిష్ఠతాం తూష్టి మానతాం న తు న్యవారయతా మిత్యర్థః. ౧౦

తస్మిన్ స్తనం దుర్జరపీర్య ముల్బణం ఘోరా త మాదాయ శిశో ర్దదా వథ.
గాఢం కరాభ్యాం ధగవా నృపీడ్య తత్ప్రాజై స్సమం రోషసమన్వితోఽపిబిత్. ౧౧

సా ముజ్జ ముజ్జాలి మితి ప్రభాషిణీ నిష్పీడ్యమానాఽఖిలజీవమర్మసు,
వివృత్య నేత్రే చరణౌ భుజౌ ముహు ర్విస్విన్నగాత్రా షీవతీ రురావ హ. ౧౨

తస్యా స్వనేనాతిగభీరరంహసా సాద్రి ట్మహీ ద్యా శ్చ చచాల సగ్రహః,
రసా దిశ శ్చ ప్రతినేదిరే జనాః పేతుః షీతౌ వజ్రనిపాతశఙ్కయా. ౧౩

నిశాచరీర్థం వ్యధితస్తనా వ్యసు ర్భ్యాదాయ కేశాం శ్చరణౌ భుజౌ వపి.
ప్రసార్య గోష్ఠే నిజరూప మాస్థితా వజ్రాహతో వృత్ర ఇవావత స్పృశ. ౧౪

అథ ఘోరా ఘోరచేష్టితా పూతనా తం కిం కృష్ట మాదాయ శిశో స్తస్మిన్ ముఖే స్తనం
దదౌ. కథమ్ముతం. దుర్జరపీర్యం దుఃఖేనాపి జరయితుం జీర్ణయితు మళక్యం పీర్యం విషరూపం
యస్మిన్ అత ఏవోల్బణం దుస్సహం పీర్య స్తోల్బణశ్చా దుల్బణం అథ ధగవా ప్రోషసమన్వితః.
ప్రపీడ్య స్తన మిత్యనుషక్తిః. ప్రాజై స్సమం ప్రాజై స్సహ తత్తన్యః మపిబిత్. తస్యాః ప్రాజై
స్సహ స్తన మపిబ దితి వా. ౧౧

నదా సా అఖిలజీవమర్మసు సర్వపాణమర్మసు పీడ్యమానా అలం ఏకావతా అలం ఆకు
ముజ్జ ముజ్జేతి ప్రభాషిణీ నేత్రే నివృన్య పరిత్రామ్య చరణౌ భుజౌ చ ముహు ర్ముహూః ప్రక్షిపతీ
స్విన్నాని స్వేదయంతాని గాత్రాణి అజాని. యస్యా స్సా రురావ జాఘాష. ౧౨

అతిగభీరం గర్హుః రథసః వేగో వా యస్య కేశ తస్యాః. స్వనేన సవర్వతా నుహీ భూః
సగ్రహః ద్యా శ్చ చచాల రసాతలం దిశ శ్చ ప్రతినేదిరే ప్రవీరస్వనుః జనాః వజ్రనిపాతశఙ్కయా
షీతౌ నిపేతుః. ౧౩

వ్యధితా పీడితా స్తనౌ యస్యా స్సా నిశాచరీ వ్యాదాయ ముఖం నివృత్య నిజరూప
మాస్థితా మరణస్య స్వాసాదారరూపగత్వా దితి భావః. హేన్యవ వజ్రేణాహతో వృత్రాసుర
ఇవావతత్. ౧౪

(పూతనానంహారపుట్టః)

పతమానోఽపి తద్దేహ త్త్రిగవ్యూత్యంతరద్రుమాః.

చూర్ణయామాస రాజేంద్ర మహదాసీ త్తదద్భుతమ్.

౧౩

ఈషామాత్రోగదంష్ట్రాన్యం గిరికన్దరనాసికమ్

గర్జితైలస్తనం రౌద్రం ప్రకీర్ణారుణమూర్ధజమ్.

౧౪

అస్తకూపగభిరాక్షం పులినారోహభీషణమ్.

బద్ధనేతుభుజోర్వజ్జ్వికూన్యతోయహ్రదోదరమ్.

౧౫

సస్త్రత్రసుస్తదుద్వీక్ష్య గోపా గోప్యః కశేబరమ్.

పూర్వం తు తన్నిశ్వసితభిన్నహృత్కర్ణమస్తకాః.

౧౬

బాల ఇచ్చ తస్యా ఉపరి క్రీడస్త మకుతో భయమ్.

గోప్య స్తూర్ణం సమభ్యేత్య జగృహ ర్హతసమ్ప్రమాః.

౧౭

తస్యా దేహః పతమానః, పద్మోక్తమధ్యవర్తినో ద్రుమాః మార్జితకార. హేరాజేంద్ర శచ్యరీరం మహా దద్భుత హాసీన్.

౧౮

అద్భుతత్వ మేవ దగృయతుం విశింషణ తద్వీక్ష్య గోపా గోప్య శ్చాభిభయ రిత్వాహ (ఈషేత్వాపి) ఈషా లాజలదండః, తత్ప్రమాణా ఆగ్రా నంష్ట్రా యస్మిణ తదాన్యం యస్మిణ గిరికందరే ఇవ నాసికే యస్మిణ గండకైఃవ దున్నతౌ పృథూ చస్తనౌ యస్మిణ రౌద్రం భీమం ప్రకీర్ణా అరుడా శ్చ మూర్ధజాః కేణ యస్మిణ అంభకూపా వివ గభీరే అక్షిణీ యస్మిణ పులింవ దారోహా జమనే తాభ్యాం భీషణం బద్రా స్నేతవ ఇవ భుజా పూదూ అజ్జ్వీ చ యస్మిణ కూన్యం తోయం యస్మిణ తథాభూతో హ్రద ఇవ ఉదరం యస్మిణ తత్కశేబరం వీక్ష్య గోపా గోప్య శ్చ సంతత్రసుః, కడిమ్పూః, పూర్వం పతనా త్పూర్వం తస్యాః, విశ్వసితం కర్ణః, విశ్వాసమారుతో వా కేన ఓన్నాని హృదాదీని యేషాం తథాభూతాః.

౧౯-౧౩-౧౮

తథా తస్యోపరి క్రీడంతం న కుతోఽపి భయం యన్య శం బాలం చ వీక్ష్యేతి పూర్వేదాన్వయః. జగృహ రిక్తుత్తరేణ వా తూర్ణం యథాతథా సమభ్యేత్య జాతః. తస్యా మరడా ద్భాతన్య జీవనా చ్చ జాత సుమ్ప్రమో యాసాం తా గోప్యో జగృహః అదదుః.

౧౯

యశోదారోహణేభ్యాం తా స్సమం బాలస్య సర్వతః.

రక్షం విదధిరే సమ్యగ్గోపుచ్చత్రమణాదిభిః.

౨౦

గోమూత్రేణ స్నానయిత్వా పున ర్గోరజసాఽర్చకమ్.

రక్షం చ చక్ర శృకృతా ద్వాదశాక్షేషు నామభిః.

౨౧

గోస్య స్సంస్పృష్టసలిలా అక్షేషు కరయోః పృథక్.

న్యస్యాత్మ న్యథ బాలస్య బీజన్యాస మకుర్వతః.

౨౨

అవ్యా దజోఽఙ్ఘ్రి మణిమా తవ జాన్వథోరూ

యజ్ఞోఽచ్యుతః కటితటం జఠరం హయాస్యః.

తత స్తా గోప్యో యశోదారోహణేభ్యాం బాలస్య ఈశ్వరస్య కృష్ణస్య గోపుచ్చత్రమణాది
రుపాయై రక్షం చక్రః.

౨౦

తదేవ ప్రవచ్చయతి (గోమూత్రేణేత్యాదినా) అదిశద్ధి గాఘ్యే న్వా దర్శయతి (గోమూత్రేణేతి.)
తావ చ్చికుం గోమూత్రేణ స్నానయిత్వా తతో గోరజసా చ స్నానయిత్వా గోశకృతా గోమయేన
ద్వాదశ స్వక్షేషు స్థానేషు లలాటాదిషు కేళవాదిద్వాదశనామభిః, రక్షం చక్రః.

౨౧

ఏవ మనాచాంతా ఏవ సంభ్రమేణ రక్షం విధాయాథ లబ్ధాశ్వాసా ఆచాంతా విశేషతో రక్షం
చక్ర రిత్వాహ (గోస్య ఇతి) సంస్పృష్టసలిలా ఆచాంతాః గోస్య ఆత్మని స్వరీరే కరయో రిక్షరే
స్వక్షేషు పృథగేగై తతో న్యస్య అకారాఽక్షకారాంతాని మాతృకబీజాది న్యస్యాత్మ బాల స్యాత్మ.
కరయో రక్షేషు చ బీజన్యాస మకుర్వతః అకుర్వతః, చిక్రిణ్ణాజాదిభగవన్నామఘటితవిష్ణుకివచఃపరం
యోగ్యతాయై తత్త్వబీజస్సూర్తయై చ తావ జ్ఞాన్వక్షేషు బీజన్యాసం విధాయాథ తత్కవచమంబ్రజప
పూర్వకరక్షప్రార్థనాయా న్నుప్రతిపితత్వాయ బాలస్యాక్షేషు బీజన్యాసం చక్ర రిత్వర్థః.

౨౨

అథ కవచమంత్రజపపూర్వకరక్షవిధానం దర్శయతి (అవ్యాదిత్వాదినా ఇతి ప్రణయేత్వతః
ప్రాక్తనేన.) అజాదిశబ్దాః యోగరూఢిభ్యాం బగవదసాదారణాః, అజః కర్మాయతోత్పత్తిహితః, అగమా
నజ్ఞో మజ్ఞో అవ్యా ద్రక్షకు, జాను జానునీ అణిమా అణో ర్జివస్యాప్యంబరాత్మకమా ప్రవేశయోగ్యః
పాతు ఊరూ యజ్ఞః యజ్ఞారాధ్యో యజ్ఞభుక్తతత్ఫలది శ్చ కటితటం అచ్యుతః ఆశ్రితా స్సదాన్యసంబ
ల్యచ్యుతః, హయాస్యో హయగ్రీవః జఠర మవ్యాత్ హృచ్చ కేళా శ్చ తేషాం సమాహారః తత్ ఈశ.

(పూతనానంహారపుట్టః)

హృత్కేశవస్త్వదర మీశ ఇన స్తు కణ్ఠం

విష్ణు ర్భుజం ముఖ మురుక్రమ ఈశ్వరః కమ్.

౨౪

పక్ర్యగ్రత స్సహ గదో హరి రస్తు పశ్చాత్తత్పార్శ్వయో ర్ధనురసీ మధుహోఽజిత శ్చ.
కోణేషు శఙ్ఖ ఉరుగాయ ఉపర్యుపేద్ధౌ స్తార్క్ష్యః శీతో హరిధరః పురుష స్సమన్తాత్.

౨౫

ఇన్ద్రియాణి హృషీకేశః ప్రాణా న్నారాయణోఽవతు,

శ్వేతద్వీపవతి శ్చిత్తం మనో యోగేశ్వరోఽవతు.

౨౬

పృశ్నిగర్భ స్తు తే బుద్ధి మాత్మానం భగవా న్పరః,

క్రీడన్తం పాతు గోవిన్ద శ్శయానం పాతు మాధవః.

౨౭

పాతు - ప్రియార్థాశ్చర్యోః ప్రియైరసరహృత్కేశ మితి క్రమోఽత్ర వినశితః. అన్యో దక్షోఽజ్ఞౌ మీశ్వరః
కమిత్యుపక్రమోవన హారాధ్యాం సాదాదిశః పర్యంతాయనక్రమ స్వాత్ర వివక్షితత్వప్రతిజ్ఞః. జతరం
నాథే రుపరిణాగః తత ఉపరిణాగ ఉదర మితి వివేకః. కేశభ్రోత్ర లోమపరః కంఠం ఇనః సర్వవ్యాపకః
“బుద్ధిః” వితి దాతుః. గోధ్యా గుర్ధ్యా బుధ్యర్థాః సర్వజ్ఞః అత ఏవ విష్ణు రిత్యనేన న పానరుక్త్యం.
విష్ణు వ్యాపకః “విమల్ గోపా” వితి దాతుః. ముఖం ఉగవ త్రిలోకసర్వగ్రాహకః క్రమాః సాదవిజ్ఞేసా
నుసః ఈ కం మూర్ధానం ఈశ్వరః ఈశ్వర స్సర్వాంతరాత్మా ఈశ స్సర్వాదిపతి రితి న పానరుక్త్యం
విష్ణుభేదన వ్యాప్తిమాత్రం ఈశ్వరభేదన తు నైకాననపూర్వకవ్యాప్త్యాగారకత్వమ్.

౨౮

ఏవం సాదాదిశః పర్యంతం రజం విచాయాథ దిక్షు రజం విదధుః. పక్రీ అగ్రతః
పూత శ్చక్రధుః పశ్చాత్తప్రస్థతః సహగదో గదాసహితో హరి రాశ్రితా ర్హిణః.
పార్శ్వయో స్సు ర్ధనురసీ గహఃఖద్భా బిభ్రతా వితి శేషః. మధుహో అజిత శ్చ ర్ధనుర్ధరో మధుహో
అపిపరాఽజిత శ్చేప ర్థ. కోణే ప్శ్చాగ్నేయాదిషు శఙ్ఖః శఙ్ఖోఽస్యాప్రీతి అర్చ అదిత్వా స్మత్కర్తృయోఽచ
ఉపహృద్ధ్యాయం దిబ్బుపేంద్రిః. శీతో అనస్తా ధృగధరః సజ్కుష్ణజః, సమంతా త్సర్వతః అనుక్తా
దిశ తాచ్ఛ ద్వింతి చే త్తత్ర సర్వత్ర పురుషః సర్వప్రాణిహృదయగుహాస్థితః.

౨౯

ఏవం బహిఃకర్ణుజ్ఞం సమృద్ధ్యాధాజగజ్జం ప్రార్థయామామః (ఇంద్రియాణీతి)
హృహీకాణా మింద్రియాణా మిశోఽంతఃప్రవిశ్య వియం యోగేశ్వరో యోగవిరూపకః. పృశ్నే

ప్రజస్త మవ్యా ద్వైకుణ్ణ ఆసీసం త్వాం శ్రియఃపతిః.

భుజ్జానం యజ్ఞభు క్పాతు సర్వగ్రహభయఙ్గరః.

౨౭

ధాకిన్యో యాతుధాన్య శ్చ కూశ్మాణ్డా యేఽర్చకగ్రహః

భూతప్రేతపిశాచా శ్చ యక్షరక్షోవినాయకాః,

౨౮

కోటరా రేవతీ జ్యేష్ఠా పూతనా మాతృకాదయః,

ఉన్మాదా యేహ్యసస్మారా దేహప్రాణేన్ద్రియద్రుహః,

౨౯

స్వప్నదృష్టా మహాత్పాతా వృద్ధబాలగ్రహః శ్చ యే,

సర్వే నశ్యంతు తే విష్ణో ర్నామగ్రహణభీరవః.

౩౦

ఇతి ప్రణయబద్ధాభి ర్గోపీభిః కృతరక్షణమ్,

పాయయిత్వా స్తనం మాతా సంన్యవేశయ దాత్మజమ్.

౩౧

తావ స్మన్దాదయో గోపా మధురాయా ప్రజం గతాః.

విలోక్య పూతనాదేహం బభూవు రతివిస్మితాః.

౩౨

గర్భిత్వా దపత్యల్ప త్వౌశ్చిగర్భః పగవాః సాధుజ్యపూర్ణః, పరః ప్రకృతిచిరుషలక్షణః.

అత్మాస మిత్థినేన చిత్తాహజ్కారౌ దివక్షితౌ సర్వగ్రహభయఙ్గరౌ. ఇత్యేత ద్యజ్ఞభు గ్వీశేషణమ్ ౨౩-౨౪

కూశ్మాండాదయో గ్రహావాంతరవిశేషాః, దేహదీని ద్రుహ్యంతీతి తదా వృద్ధగ్రహః,

బాలగ్రహః శ్చ తే సర్వే విష్ణో ర్నామాని గృహ్యంతీతి తదా తేభ్యో భీరవః భీతాః నశ్యంతు. ౨౮-౩౦

ఇత్థం ప్రణయేన స్నేహేన బద్ధాభి ర్యంతిరాక్షిః కృతం రక్షణం యన్య త మార్కజం

మాతా యశోదా స్తనం పాయయిత్వా సంన్యవేశయత్ శాయయామాస.

౩౧

తావ త్రదా నందాదయో గోపాః, మధురాయా స్వకాశాత్, ప్రజ మగతా స్పృహః పూతనాయా

దేహ మవలోక్య అతివిస్మితా బభూవుః.

౩౨

(పూతనాయః ముక్తిః)

నూనం బత ఋషి రాతో యోగీశో వా సమాగతః,
స ఏవ దృష్ట్వో హ్యుత్పాతో యమాహానకదున్దుభిః.

35

కశేబరం పరిశుభి శ్చిత్వా తత్రే ప్రజౌకనః,
దూరే శిప్తాఽవయవశో దదహుః కాష్ఠవేష్టితమ్.

36

దహ్యామానస్య దేహస్య భూమ శ్చాగరుసౌరభః,
ఉత్థితః కృష్ణనిర్భుక్తిసపద్యాహతపాపమనః.

37

వసుదేవోక్తం యథార్థ మేవాభూ దితి సోదాహరణం విస్మయంతే (నూన మితి.) అనకదున్దుభి ర్వసుదేవ సమాగతోఽయ ముత్పాతం ప్రాహ స ఏవోత్పాతోఽనునాఽస్మాభిః దృష్టః. అత స్స అనకదున్దుభిః ఋషి ర్లోగీ వా పూర్వజన్మని స స్మధునా ఏనంధూ పీఠ మునం సంజాతః బలేతి విస్మయే. ఋషిత్వ ముత్పత్తిసిద్ధాంతింద్రియార్థదర్శిత్యం యోగిత్వం తపఃప్రభావకృతతద్దర్శిత్య మితి వివేకః. సయద్గత ఇతి పాఠాంతరం తదా వసుదేవ ఋషి ర్లోగీశో వాస న్నధునైవ సజ్జాతః. కుతః యత్ కుతః గతః సమాగతః అనకదున్దుభి ర్య ముత్పాత ముగా సోఽధునాఽస్మాభి ర్దృష్ట వివేక్యర్థః.

38

తత స్తే ప్రజౌకన స్తత్పూతనాకశేబరం ఆవయవశ పరశుభి. శ్చిత్వా దూరే శిప్తా కాష్ఠై ర్వేష్టితం కృత్వా దదహుః.

39

విస్మయంతర మాహ (దహ్యామానస్యేతి.) దహ్యామానస్య దేహస్య సమ్మూఢీ యో దూమః సోఽగరుసన్నిభః కృష్ణాగరుతుల్యగంధ స్సముత్థిః. సోఽగరుసన్నిభో బహువేతి శేషేణ వాఽన్వయః. అగరుసౌరభ ఇతి పాఠాంతరం. అగరో స్సౌరభః ఇన సౌరభో యస్య స ఇత్యర్థః. తత్ర హేతుం వదక దేహం విశిష్ట (రృష్టేతి.) కృష్ణస్య భగవతో విర్భుక్త్యా హేతుభూతయా సపద్యేవ కార్త్రేన్వేన ఆహతం పాపం యస్య తస్య కృష్ణనిర్భుక్త్యేతి వాఠాంతరం. తదా కృష్ణేన భగవతా. హేతునా విర్భుక్త్యా హేతుభూతయేత్యర్థః.

40

పూతనా లోకబాలఘ్ని రాక్షసీ రుధిరాశనా.

జిఘాంసయాఽపి హరయే స్తనం దత్వాఽఽప సద్గతిమ్.

౧౬

కిం పున శృద్ధయా భక్త్యా కృష్ణాయ పరమాత్మనే

యచ్చ నిన్రియతమం కించి ద్రక్తా స్తన్మాతరో యథా.

౨౩

పద్భ్యాం భక్తహృదిస్థాభ్యాం వంద్యాభ్యాం లోకవన్ధితైః,

అజ్ఞం యస్యా స్సమాక్రమ్య భగవా నపిబ త్తనమ్.

౩౮

యాతుధా న్యపి సా స్వర్గ మవాప జగతీపతిమ్,

కృష్ణభు క్తస్తనక్షీరాః కిము గావోఽను మాతరః.

౪౯

యతోహత సాష్మాఽత ఏవ ముక్తి మనర్హఽపి. ప్రాపేత్యాహ (పూతనేతి.) అపిశబ్దస్య లోకబాలఘ్నిదిభిః ప్రత్యేకం నమృందః. జిఘాంసయా హంతు మిచ్చయా హరయే స్తనం దత్వాఽపి సద్గతిం సతాం ప్రాప్యాం గతిం ముక్తి మవాప. యతోఽప్రియం గర్హం యచ్ఛంతీ ముక్త్యనర్హఽపి తేనచి ద్భగవత్పంథమాత్రేణైవ సద్గతి మవాప. కింపున భగవద్భక్త్యా సద్గతిం ప్రాప్నువంతీత్యాహ (కింపున రితి.) శ్రద్ధయా భగవత్ప్రియావరణోపయుక్తయా త్వరయా భక్త్యా చ పరమాశ్మనే. కృష్ణాయ కిజ్ఞే త్ప్రియతమం యచ్చ సమర్పయ. ప్రాప్నోతీతి కింపున ర్వక్తవ్య మిత్యర్థః. ప్రియం యచ్చ సద్గతిం ప్రాప్నోతీత్యతి దృష్టాంతః. రక్తా స్తన్మాతరో యథేతి రక్తా అనురక్తా స్తస్య కృష్ణస్య మాతరో యథోదాదయో, యథా ప్రియతమం స్తస్య చుచ్చంత్యి సద్గతిం ప్రాప్నోతీ. సద్గతి.

౩౬-౩౭

నను మాతృదాం సద్గతిప్రాప్తి రసిద్ధేతి కథం దృష్టాంత తేత్యాశ్కాఙ్కయూ అమపి కై ముత్యన్యాయేన సిద్ధవ త్కరోతి (పద్భ్యా మితి సార్థైశ్చకుర్వి.) లోకై ర్వందితా యే బ్రహ్మదయ సై రపి వన్ధ్యాభ్యాం భక్తానాం హృదయకమలసాభ్యాం పద్భ్యాం భగవా న్యస్యాః పూతనాయా అజ్ఞం సమాక్రమ్య స్తనం విషపూర్ణం స్తన మిహపిబత్. సా యాతుదాసీ పూతనా స్వర్గం విరతిశయానంద రూపం జగతీపతి మవాప కిముత కృష్ణేన భుక్తం స్తనయోః క్షీరం యాసాం తాః మాతరః జగతీపతి మవాపు రితి కిము వక్తవ్య మిత్యర్థః. పౌరవీధిద్రామదిరాదిమాత్రంతరాభిప్రాయకం బహువచనం అనుశబ్దోఽత్ర యగాశ్కాఙ్కరకః. యథా గావ స్తద్వ దిత్యర్థః.

౩౮-౩౯

(పూతనాయాః ముక్తిః)

పయాంసి యాసా మపిబ త్పుత్రస్నేహస్నుతా న్యలమ్.

భగవా న్దేవకీపుత్రః కైవల్యా ద్యఖిలార్థదః

౪౦

తాసా మవిరతం కృష్ణే కుర్వతీనాం సుతేక్షణమ్.

న పునః కల్పితే రాజ స్సంసారోఽజ్ఞానసమ్భవః.

౪౧

కటధూమన్య సౌరభ్య మవప్రూయ వ్రజౌకనః.

కి మిదం కుత ఏవేతి వదంతో వ్రజ మాయయుః.

౪౨

తే తత్ర వర్జితం గోపైః పూతనాగమనాదికమ్.

క్రుత్వా తన్నిధనం స్వస్తి శిశో రాస సువిస్మితాః.

౪౩

తాసా మపి ముక్తి రపిదే వేతి దృష్టాంతానుపపత్తి రిత్యత స్తాం విశిషష్ట. యాసాం గవాం పుత్రస్నేహేనైవ స్నుతాని పయాం న్యలం నితరాం భగవా నపిబత్ కథంభూతః దేవకీపుత్రః కైవల్యాద్యఖిలార్థదః కైవల్యం ప్రకృతిబంధరాహిత్యం ముక్తి రితి యావత్ తత్ప్రభృతి పురుషార్థ చతుష్టయదః కైవల్యాదిపురుషార్థప్రదానాయ దేవకీపుత్ర త్వేనావతీర్ణ ఇత్యర్థః.

౪౦

కృష్ణే అవిరతం అవిచ్ఛేదం యథాతథా సుతేక్షణం సుతబుద్ధిం, కుర్వతీనాం తాసాం మాతృజాం హేరాజన్ అజ్ఞానసమ్భవ స్సంసారః, పున ర్న కల్పితే న ప్రవర్తత ఇత్యర్థః.

౪౧

వ్రజౌకనః, కటధూమన్య శవధూమన్య సౌరభ్య మాఘ్రాయ కి మిద మిత్యాశ్చర్య మిదం కుతో వాఽన్య సౌరభ్య మాగత మిత్యేవం వదంతః, వ్రజం జగ్ముః.

౪౨

తే మధురాయా ఆగతా నందాదయః, గోపై ర్వ్రజస్థై ర్వర్జితం పూతనాయా. ఆగమనాది ప్రచారం తస్యాః నిధనం మరణం, శిశోః కృష్ణన్య స్వస్తి సుఖేనావస్థానం, క్రుత్వా సునితరాం విష్మితా, బభూవుః.

౪౩

శ్రీవీరరాఘవీయవ్యాఖ్యానహితే. శ్రీమద్భాగవతే

నన్ద స్వస్మత్ర మాదాయ ప్రోష్యాగత ఉదారధీః,
మూర్ధ్న్యపాఘ్నియ పరమాం ముదం లేభే కురుద్వహ.

౪౩

య ఏతత్పుత్రం మోక్షం కర్మ కృష్ణస్య చాద్భుతమ్,
నిశమ్య శ్రద్ధయా మర్త్యో గోవిందే లభతే గతిమ్.

౪౪

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే. మహాపురాణే పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే.
షష్ఠోఽధ్యాయః.

ప్రోష్య దేశాంతరం గత్వా పున రాగతో, నంద ఉదారధీః విషలానందయుక్తబుద్ధిః
స్వస్మత్ర మాదాయ మూర్ధ్న్యపాఘ్నియ హేకురుద్వహ పరమాం, ముదం ప్రాప.

౪౫

ప్రకృతపూతనావృత్తాంతాదిక్రమణం మాహ (య ఇతి.) యః పుమాన్ ఏతత్పుత్రనామోక్షం
ఏతదితి సామాన్యాభిప్రాయకక్లిబత్వం యచ్చ కృష్ణ స్వాద్భుతం కర్మ చేష్టతం తచ్చ యుక్త స్సమాహిత
చిత్తో నిశ మ్యాకర్ణ్య గోవిందే గతిం లభతే గత్యర్థాః బుద్ధ్యర్థాః గతిం జ్ఞానం భక్తి మితి యావత్.

౪౬

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశై లగురోః సుతేన
తచ్చరణకమలపరివయప్రసన్నతత్పూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన
శ్రీవైష్ణవవాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత
చంద్రికాయాం, దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం,
షష్ఠోఽధ్యాయః.

అథ సప్తమోఽధ్యాయః.

శ్రీశుక ఉవాచ—

ఏవం బహుని కర్మాణి గోపానాం శంకయోషితామ్,
సప్తస్య గేహే వవృదే కుర్వన్విష్ణుర్జనార్దనః.

౧

తాజోవాచ—

యేన యేనావతారేణ భగవాన్ హరి రీశ్వరః,
కరోతి కర్మరమ్యాణి మనోజ్ఞాని చ నః ప్రభో.

౨

యచ్ఛృణ్వతోఽపై త్యరతి ర్విత్పష్టా సత్వం చ శుద్ధ్యత్యచిరేణ పుంసః,
భక్తిర్హరౌ తత్పురుషేషు సఖ్యం తదేవ హారం వద మన్యసే చేత్.

౩

అథ సప్తమోఽధ్యాయః.

~~~~~

ఏతం గావ త్పుననానిర్వరణతన్ముక్తిప్రదానాదిరూపం భగవద్వాంఛేష్టిత మభివాయాథ
చేష్టితాంతరాణి వివక్షిస్తావ ద్రాక్ష స్తత్ప్రపృచ్ఛిషా ముత్పాదయతి (ఏవమితి.) ఏవంవిధాని దుష్టనిర్మరణ
తన్ముక్తిప్రదానాదిరూపాన్యన్యస్యపి ఒహూని బాలచేష్టితాని సయోషితాం సస్త్రికాజాం, గోపానాం శ
మానందం చ కుర్వన్విష్ణుర్జనార్దనో భగవా న్నందస్య గేహే వవృదే ఏదాంబభూవ.

౧

తర్హి తాని వద యాని భగవా నకరో దితి విపృచ్ఛిషు స్తావదితరచేష్టితేభ్యః కృష్టావతారచేష్టి
తానాం వై లక్షణ్యం వదన్ వృచ్ఛతి. భగవాన్ హరి రీశ్వరో యేన యేన మత్స్యాద్యవతారేణ యాని
యాని కర్మాణి కరోతి కకార తాని నోఽస్మాకం కర్మరమ్యాణి శ్రోత్రసుఖావహాని తదా హేప్రభో
మనోజ్ఞాని మనఃప్రీతికరాణి చ భవంత్యేవ.

౨

తథాపి యత్కృష్టచేష్టితం శృణ్వతః పుంసః పురుషమాత్ర స్వారతిః మనోగ్ధానిః బుధై
రస్వాస్త్వం నా యస్మి న్నతి సుఖహేమోఽపి న సుఖాయ భవంతి తథావిదం తత్ వివిధా తృష్టా
శబ్దాదివిషయస్పృహ చాపై క్ష్యవగచ్ఛతి. అచిరేణ స త్వమంతఃకరణం చ శుభ్యతి, హరౌ భగవతి రతి
రసురాగ స్తత్పురుషేషు భగవద్భక్తేషు సఖ్యం చ భవతి. తదేవ చరిత్రం భూయః పునః భూయో
విపులం యథాతథా వద తదేవ హరి పతి పాతే హారం మనోహరి చేష్టిత మిత్యర్థః. మన్యసే చేత్వక్తు
మిష్టం మన్యసే చేత్ వద స్వతంత్ర స్వ మహం త్వాం నియోక్తు మవ్రథు రితి భావః.

౩

ఆథాన్యదపి కృష్ణస్య లోకాచరిత మద్భుతమ్.

మానుషం లోక మాసాద్య తజ్ఞాతి మనురున్దతః.

౪

శ్రీశుక ఉవాచ—

కదాచి దౌఢానికౌతుకాప్లవే జన్మర్షయోగే సమవేతయోషితామ్,

వాదిత్రగీతద్విజమన్త్రవాచనై శ్చకార సూనో రభిషేచనం సతీ.

౫

సద్దస్య పత్నీ కృతమజ్ఞనాదికం విప్రైః కృతస్వస్త్వయనం సుపూజితైః,

అన్నాదివాసస్సగభీష్టధేనుభి స్సంజాతనిద్రాక్ష మశీశయ చ్చనైః.

౬

—* శకటాసురభజ్జనవృత్తాంతః *—

ఔత్థానికౌతుక్యమనా మనస్వినీ సమాగతాః పూజయంతీ వ్రజౌకసః,

నైవాశృణో ద్వై రుదితం సుతస్య సా రుదన్ స్తనార్థీ చరణా వుదక్షిపత్.

౭

కిం త దిత్యత్రాహ (అథేతి.) మానుషం లోక మాసాద్య మానుషావతారం ప్రాప్య తజ్ఞాతిం మానుషజాతిం అనురుంధతోఽనుకుర్వతః కృష్ణస్య య దన్యదపి పూతనానిర్వరణరూపబాలచేష్టితా దన్య దన్యద్భుతం లోకాచరితం బాలచేష్టితం వదే త్యనుషంగః.

౪

ఏవ మాసృష్టిఽన్యాన్యసి బాలచేష్టితాని వివక్షి స్తావ చ్చకటాసురవధాత్మకం చేష్టితం వర్జయతి, (కదాచి దిత్వాదినా ఏకదేత్యతః ప్రాక్తనేన.) ఔత్థానికౌతుకాప్లవే ఉత్థానం గృహో దృహి శ్చికో ర్నిష్క్రమణం తత్సంద్యౌత్థానికం తస్మి న్మౌతుకే ఉత్సవే య ఆప్లవః స్నానం యస్మి తస్మి న్దినే జన్మరేణ రోహిణీనక్షత్రేణాపి యోగే సతి మహాత్సవే సమవేతానాం సముదితానాం యోషితాం మధ్యే వాదిత్రాక్షి స్త మభిషేచనం సూనో సృతీ యశోదా చకార.

౫

అన్నార్యై రన్యై ర్వాసోఽః. వ్రగ్ని రన్యై శ్చాభీష్టార్థైః ధేనుభి శ్చ సుపూజితై ర్విప్రైః. కృతం స్వస్త్వయనం యస్య కృతం మజ్ఞనాదికం యస్య అదిశబ్దే నాగ్గరజ్జదికం వివక్షితం, సంజాతనిద్రే అక్షిణీ యస్య తం సుతం నందస్య పత్నీ శన్తై రశీశయత్ కాయయామాన.

౬

ఔత్థానికే ఉత్సవ ఏవ ఔత్సుక్యముక్తం మనో యస్యా స్తథా భూతా మనస్వినీ ఔదార్య ప్రవణమనా స్సా యశోదా సమాగతాః. వ్రజౌకసః పూజయంతీ సుతస్య రుదితం న శుశ్రావ స హి స్తనార్థీ రుదా చరణా వుదక్షిపత్ ఉార్ధ్వ మచాలయత్.

౭

(శకటాసురభంజనమ్)

అనశ్శయానస్య శిశో రనల్పకప్రవాళమృద్వజ్ఞిహతం వ్యవర్తత.

విధ్వస్తనానారసకుప్యభాజనం వ్యత్యస్తచక్రాక్షవిభిన్నకూబరమ్.

౮

దృష్ట్వా యశోదాప్రముఖా ప్రజప్తియో హ్యాత్థానికే కర్మణి యా సృమాగతాః.

నందాదయ శ్చాద్భుతదర్శనాకులాః కథం స్వయం వై శకటం విపర్యగాత్.

ఇతి బ్రువంతోఽతివిషాదమోహితా జనా సృమంతా త్పరివప్రు రార్తవత్.

౯

తదోచు రవ్యక్తమతీ న్గోపా న్గోపీ శ్చ బాలకాః,

రుదతాఽనేన పాదేన విక్లిప్త మేత న్నసంశయః.

౧౦

న తే శ్రద్ధధిరే గోపా బాలభాషిత మిత్యుత,

అప్రమేయం బలం తస్య బాలకస్య న వై విదుః.

౧౧

తదా అథః వ్యోమ్నాపతతోఽసురాత్మకస్య శకట స్యాథోలమ్మమానప్రేక్ష్య ఇత్యర్థః. శయానస్య, శిశో, శ్రీకృష్ణస్య అల్పక శ్చాసౌ ప్రవాళవ న్మృదు శ్చ యోఽజ్ఞి హతం అనః శకటం వ్యవర్తత విసరీత మవర్తత. నందేన దర్శయితుం విశిష్ట విధ్వస్తాని నానారసవంతి కుప్యభాజనాని స్వర్ణ-జితవ్యతిరిక్తకాంస్యాదిమయాని భాజనాని యస్మిన్. వ్యస్తే చక్రే అక్ష శ్చక్రాధారదారువిశేష శ్చ యస్మిన్ విభిన్నః కూబరో యుగంధరో యస్మిన్ తస్మిన్.

౮

(దృష్టేతి.) యశోదాప్రభృతయో ప్రజప్తియో యా శ్చాత్థానికే కర్మణి సమాగతా స్తాః నందాదయో గోపా శ్చ దృష్ట్వా అద్భుతదర్శనేనాకులాః సంభ్రాంతాః. కథ మేత చ్చకటం స్వయ మేన విపర్యగాత్ విసరీత మభూ దిత్యేవం బ్రువంతః. బ్రువంత శ్చ బ్రువత్య శ్చ బ్రువంతః. “పుమాన్ ప్రియే” త్యేకశేషః. అతీన విషాదేన దుఃఖేన మోహితాః జనా యశోదాయః, ఆర్తవ త్సమంతా త్సర్వతః పరివప్రుః, పరివివేషిరే.

౯

తదా అవ్యక్తా శకటాగమనతద్విపర్యయాద్యగోచరా. మతి ర్యేషాం తాన్ గోపాన్, గోపీ శ్చ ప్రతి బాలకాః. కృష్ణస్య సమంతతః. క్రీడంతో బాలకాః ఊహః. కి మితి ఏతచ్చకట, మనేన బాలకేన కర్తృ పాదేన విక్లిప్తం విపర్యయం ప్రాపిత మత్ర న సంశయః. కార్య ఇతి.

౧౦

తే నందాదయో న శ్రద్ధధిరే విశ్వాసం న జగ్ముః. బాల సైత్యతన్న సమ్మనతి ఏతే చ బాలకాః. కిం జానంతీతి బాలక స్వాప్రమేయ మపారం బలం చ న వై విదుః.

౧౧

రుదన్తం సుత మాదాయ యశోదా గ్రహశక్కితా,
కృతస్వస్త్వయనం విప్రైస్సుకై స్తస్య మపాయయత్. ౧౨

పూర్వవత్సాపితం గోపై ర్బలిభి ససరిచ్ఛదమ్,
విప్రా హుత్వాఽర్చయాఞ్చక్రు ర్దధ్యక్షతకుశామ్బుభిః. ౧౩

యేఽసూయాన్మతదమ్భేన్ద్వాహింసామానవివర్జితాః
న తేషాం సత్యశీలానా మాశిషో విఫలాః కృతాః. ౧౪

ఇతి బాలక మానీయ సామర్థ్యజరుపాకృతైః
జలైః పవిత్రైషధిభి రభిషిచ్య ద్విజోత్తమైః. ౧౫

వాచయిత్వా స్వస్త్వయనం నన్దగోప స్సమాహితః,
హుత్వా చాగ్నిం ద్విజాతిభ్యః ప్రాదా దన్నం మహాగుణమ్. ౧౬

గావ స్సర్వగుణోపేతా వాసస్సగ్నిగుక్మమాలినీః,

తతో రుదంతం సుత మాదాయ యశోదా బాలగ్రహశక్కితా కర్తరిక్తః, బాలగ్రహ
మాశక్కిమానా ఆత ఏవ విప్రైః, కర్తృభి స్సుకైః రక్షోమ్నమన్త్రైః, కరణైః కృతం స్వస్త్వయనం
యస్య తం కృతానిష్ఠపరిహరకకర్మాణం శీఘ్రం స్తన మపాయయత్. ౧౨

తతో బలిభి శ్శక్తై రథవాఽష్టవిక్షు బలిభిః, గృహశాంతిశః పూజాత్మకై స్సహిం
సపరికరం యథాపూర్వం స్థాపితం విప్రాః, దధ్యాదిభి రర్చయమానుః, హుత్వా గృహాదిహోమం
విధాయ. ౧౩

తతో యేఽసూయాదిదోషవివర్జితా స్తేషాం సత్యశీలాశాం అసమృతవాదశీలాశా మాశిః,
కదా విఫలా న భవంతీతి బుద్ధ్యా బాలక మాదా యేత్యన్వయః. అసూయాగుణేషు సత్త్వసి, దోషా
విష్కరణం అన్యతః మిథ్యాభాషణం దమ్యో వజ్రచనం ఈర్ష్యాత్పక్షమా హింసా భూతద్రోహః మానోఽ
హంకారః, ద్విజోత్తమైః కర్తృభిః సామర్థ్యజరుపై రుపాకృతైః స్పృశ్యకృతైః పవిత్రా ఓషధయో
యేషు తై ర్జలై రభిషిచ్య స్నానయిత్వా స్వస్త్వయనం వాచయిత్వా చ నందభ్యో గోప స్సమాహిత
చిత్తః, హుత్వా హవయిత్వా మహాగుణం ప్రదసోపేత మన్నం ద్విజాతిభ్యః, ప్రాదాత్. ౧౪-౧౬

సాధుత్వబహుక్షీరత్వాదిభి స్సర్వైస్సర్గుణై ర్యుజైః వాసాంపి స్రజః హేమమాలా శ్చాసాం

(తృణావర్తనిరాకరణవృత్తాంతః)

అత్మజాఘ్నదయార్థాయ ప్రాదా త్రే చాన్వయుజ్జత. ౧౬

విప్రా మన్త్రవిదో యుక్తా నై ర్యాః ప్రోక్తా న్నదాఽఽశిషః.

❀* తృణావర్తనిరాకరణవృత్తాంతః*❀

తా నిష్పలా భవిష్యన్తి న కదాచి దపి స్ఫుటమ్. ౧౮

ఏకదాఽఽరోహ మారూఢం లాలయన్తి సుతం సతీ,

గరిమాణం శిశో ర్యోధుం న సేహే గిరికూటవత్. ౧౯

భూమౌ నిదాయ తం గోపి విస్మితా భారపీడితా,

మహాపురుష మాదధ్యో జగతా మాస కర్మసు. ౨౦

దైత్యో నామ్నా తృణావర్తః కంసభృత్యః ప్రచోదితః,

నక్రవాతస్వరూపేణ జహరాసీన మర్చకమ్. ౨౧

సంతీతి తథా తాః గా శ్చ అత్మజ స్వాఘ్నదయార్థం ద్విజాతిభ్యః ప్రాయచ్ఛత్. తే చ మంత్రవిదో యుక్తా
స్సమాహితా ద్విజాతయః అన్వయుజ్జత ప్రయుయుజిరే ఆశిష ఇతి శేషః. ౧౭

యదభిప్రాయేణాశిషోఽన్వయుయుజః తా శ్చ తదైవ బహువు రిత్యాహ తై ర్విప్రై ర్యా
ఆశిష న్నదా ప్రోక్తా స్తాః కదాచి దపి స్ఫుటం నూనం నిష్పలాః న భవిష్యంతి. ౧౮

అథ తృణావర్తాసురవదాత్మక మన్య దపి భగవతో బాలచేష్టితం విపక్ష స్తావ దుపోద్ఘాత
రూపం చేష్టిత మాహ (ఏకదేతీ ద్వాభ్యామ్.) కదాచి తృతీ యశోదా ఆరోహ ముత్సజ్గ మారూఢం
బాలకం సుతం లాలయంతీ గిరికూటవ ద్గిరికృష్ణస్యేవ శిశో గ్గరిమాణం భారం న సేహే నానవాత,
తృణావర్తా న్యాతు రసమృత్యుపరిహరాయ చిక్సీత్ కార్యోపయోగాయ చ తదజ్ఞా దవరోధుం చ
భగవతా కృతం భారం న సేహే ఇతి భావః. ౧౯

కదాచి దస్యన్య శిశో రేవంవిదో గరిమా న దృష్ట ఇతి విస్మితా భారేణ పీడితా చ శిశుం
భూమౌ నిదాయోత్పాతశఙ్కయా మహాపురుషం భగవంతం ఆదధ్యో ద్యాతవతీ. తతో జగతాం కర్మసు
గార్హీయకర్మసు ఆస ప్రవృత్తా బహువ, యద్వా శ్రీకృష్ణోదరవర్తినాం జగతాం భారేణ పీడితా సతీ
యద్వా జగతాం మధ్యే కర్మసు ఆస న తు జగదుదరం తం వేదేశ్యర్థః. ౨౦

గోకులం సర్వ మావృణ్యన్ ముష్టం శృఙ్గంపి రేణుభిః,
పూరయ స్సుమహామోరశభేన చ దిశో దశ.

౨౨

ముహూర్త మభవ ద్గోష్ఠం రజసా తమసా వృతమ్,
సుతం యశోదా నావశ్య తస్మి న్న్యస్తవతీ యతః.

౨౩

నావశ్య త్కృచ్చి దాత్మానం పరం చాపి విమోహితః,
తృణావ ర్తవిస్ఫుష్టాభి శ్శర్కరాభి రుపద్రుతః.

౨౪

ఇతి ఖరపవనచక్రపాంసువర్షే సుతపదవీ మబలా విరిక్ష్య మాతా,

అతికరుణ మనుస్మర స్త్యశోద ద్భువి పతితా మృతవత్సౌ యథా గౌః.

౨౫

రుదిత మను నిశమ్య తత్ర గోప్యో భృశ మనుత ప్రదియోఽశ్రుపూర్ణముఖ్యః,

తదా తృణావర్తాభ్యో దైత్యః, కంసన్య భృత్య ప్తేన ప్రచోదిత శృక్రవాతరూపేణాగత్య
ఆసీన మర్చకం జహార గృహీతవాన్.

౨౬

కథంభూత స్పృహః కృశ్ణం గోకులం చక్రవాతరూపేణావృణ్యన్ వ్యాఘ్రవన్ రేణుభిః
ప్రజాకసాం చక్షంపి పిదాసయన్ మహతా మోరేణ చ శభేన దశ చ దిశః పూరయన్, ఈరయ
న్నితి పాతే నాదయన్.

౨౭

తథా గోష్ఠం ముహూర్తం రజసా తమసా చ పరాగాంధకారాభ్యా మావృత మభూత్. తదా
చ యశోదా యతో యత్ర న్యస్తవతీ విహితవతీ తత్ర దేశే తం నావశ్యత్ న దదర్శ.

౨౮

తథా కౌపి జనః, పర మన్య మాత్మానం చ నావశ్యత్, కుతః యతో విమోహితః తత్ర
హేతుః - తృణావర్తేన విస్ఫుష్టాభిః ప్రయుక్తాభిః శర్కరాభిః సింకతాభిః ఉపద్రుతః.

౨౯

ఇన్ద్రం తదా త్తతినా త్వనవప్రక్రా త్పాంసువర్షే సతి సుతపదవీ మవిరిక్ష్య ఆదృష్ట్వా అబలా
మాతా యశోదా అతికరుణం యథాతథా అనుస్మరంతీ భువి పతితా యథా మృతవత్సా గౌ స్తద్వత్
భుజోప.

౩౦

తత స్తస్యా రుదిత మాకర్ణ్య చ నితరాం ఆనుతప్తాః, దియో మనాంసి యాసాం ఆశ్రూణి

(తృణావర్తవిరాకరణవృత్తాంతః)

రురుదు రనుపలభ్య నన్దసూనుం పవన ఉపారత పాంసువర్షవేగే.

౨౬

తృణావర్త శ్చాస్తరయో వాత్యారూపధరో హరణ,
కృష్ణం నభోగతో గస్తుం నాశక్నో దూరిభారభృత్.

౨౭

త మశ్మానం మన్యమాన ఆత్మనో గురుమత్తయా.
గళే గృహీత ఉత్సృష్టుం నాశక్నో దద్భుతార్భకమ్

౨౮

గళగ్రహణనిశ్చేషో దైత్యో నిర్గతలోచనః,
అవ్యక్తరావో న్యపత త్సహ బాలో వ్యసు ర్వృజే.

౨౯

త మస్తరిజై తృతితం శిలాయాం విశీర్ణస్త్వావయవం కరాశమ్,
పురం యథా రుద్రశరేణ విద్ధం ప్రియో రుదన్తోః దద్భుతు స్సమేతాః.

౩౦

ముఖేషు యాసాం తథాభూతాః గోవ్యస్త్రాగత్య నన్దసూను మనుపలభ్యాదృష్ట్యా రురుదుః. ఉపారతః
పాంసువర్షవ్యవేగో యస్మిన్ తథాభూతే సతి పవనే తత్ర తస్యా రుదిత మను నిశమ్యేత్యన్వయః.

౩౧

వాత్యాచక్రవాత స్తద్రూపధర స్తృణావర్తః కృష్ణం హరణ శాంతవేగః నభోగతః.
తతః పరం నభో గంతుం నాశక్నోత్. తత్ర హేతుః. భూరిభారభృత్.

౩౨

తం బాలం గురుమత్తయా ఆత్మన స్వస్యాశ్మానం కూపే విపతిషోః. కంఠలగ్నపాషాణ
తుల్యం మన్యమానః యద్వా ఆత్మన స్వస్యా దపి గురుమత్తయా అశ్మానం బాలవ్యాః మశ్మానం
మన్యమాన ప్తేన దృఢం గళే గృహీతః త ముత్సృష్టుం త్యాజయితుం నాశక్నోత్.

౩౩

గళే గ్రహణేనైవ నిశ్చేషో నిర్గతే ఉద్గతే లోచనే యన్య స దైత్యః అవ్యక్త మస్పష్టం
వాక్యం వచో యన్య తథాభూతః నిర్బుద్ధగళత్వా దితి భావః. బాలేన సహితో వ్యసు ర్గతప్రాణో వ్రజే
వ్యపతత్.

౩౪

అంతరిజై చ్చిలాయాం సతిత మత విప విశీర్ణా స్త్వావయవా యన్య తం దైత్యం
రుద్రశరేణ విద్ధం పుర మివ కరాళం భయస్కరం సజ్జీభూతా రుదన్తోః కృష్ణ ప్రియో దద్భుతుః.

౩౫

అదాయ మాత్రే ప్రతిగృహ్య విస్మితాః కృష్ణం చ తస్యోపరి లమ్పమానమ్.

తం స్వస్తిమస్తు పురుషాదసీతం విహాయసా మృత్యుముఖా తృముక్తమ్.

గోప్యశ్చ గోపాః కిల సద్గుణా లభ్యా పునః ప్రాపు రతీవ మోదమ్. ౧౧

అహో బతాత్యద్భుత మేష రక్షసా బాలో నివృత్తిం గమితోఽభ్యగా త్పునః,

హింస స్వపాపేన విహింసితః ఖల స్సాధు సమత్వేన భయా తృముద్యతే ౧౨

కిం న స్తవ శీర్ష మదోక్షజార్చనం పూర్తేషదత్త ముత భూతసౌహృదమ్.

యత్సంపరేతః పున రేవ బాలకో దిష్ట్యా స్వబంధూ నృణయ న్నుపస్థితః. ౧౩

దృష్ట్వాఽద్భుతాని బహుశో నందగోపో బృహద్వనే,

వసుదేవవచో భూయో మానయామాస విస్మితః. ౧౪

తత స్తస్య దైత్యస్య ఉరసి లమ్పమానం. కృష్ణం అదాయ మాత్రే యోదాయై ప్రతిగృహ్య సమర్ప్య విస్మితాః బభూవుః. విహాయసా గగనమార్గేణ పురుషాదేన దైత్యేన నీత మథాపి మృత్యు ముఖా తృముక్తం స్వస్తిమంతం జీవంతం బాలం నందప్రధానా గోపా గోప్య శ్చ వితరాం మోదం హర్షం. ప్రాపుః, కిల. ౧౧

అత గోపాదీనాం మిత సంతోషవాద మాహ (అహో ఇతి ద్వాభ్యామ్.) రక్షసా నివృత్తిం గమితో వినాశం ప్రాపితః ఏష బాలః పున రభ్యగాత్, అహో అత్యాశ్చర్య మేతత్ కోఽత్ర విస్మయాః యుక్త మేవైత దితి తేషేవ కేచి దాహుః (హింస ఇతి.) హింసః క్రూరః. ఖలః స్వపాపేనైవ విహతః. సాధుస్తు సమత్వేన స్వస్తి నితరేషు చ సమభావేన, భయా న్ముక్తో భవతీతి ౧౨

(కి మితి.) నోఽస్మాభిః, తవ ఆద్యన్యతమం కించి చీర్షం పూర్వజన్మని సంపాదితం స్యాత్ కుతః, యద్యస్మా త్సంపరేతో మృతోఽపి. బాలకః, పున రపి స్వబంధూః రమయ న్నుపస్థితః దిష్ట్యా అయం మహా నానందో జాత ఇత్యర్థః. అన్యథైత ద్దుర్లభ మితి భావః. తపః కృప్రచాంద్రాయణాది హర్షం స్మార్తం కర్మ తటాకాదివిర్మాణం వా ఇష్టం శౌతం దత్తం దానం తేషాం సమాహరద్యన్యః. ప్రజయ నిష్ఠి పాలే ప్రణయః హర్షయః ఉపస్థిత ఇత్యర్థః. ౧౩

ఏవం విదాన్యన్యా న్యద్భుతాని బహుశో బృహద్వనే బృహతి ప్రజప్రాంతవనే దృష్ట్వా నందగోపో విస్మితః పున ర్వసుదేవస్య వచో “నేహ స్థేయం బహుదినం సంతుక్త్యాతా శ్చ గోకురో అత్యేతద్వచో మానయామాస, సత్య మేవాభూ దిత్యమన్యత. ౧౪

స్తన్యపానసమయే జృమ్భణవ్యాజేన మాత్రే విశ్వరూపప్రదర్శనఘట్టః)

ఏకదాఽర్చక మాదాయ స్వాజ్క మారోప్య భామినీ.

ప్రస్నుతం పాయయామాన స్తనం స్నేహపరిప్లుతా.

౩౫

—* స్తన్యపానసమయే జృమ్భణవ్యాజేన మాత్రే విశ్వరూపప్రదర్శనఘట్టః. *

పీతప్రాయస్య జననీ సుతస్య రుచిరస్మితమ్

ముఖం లాలయతీ రాజన్ జృమ్భతో దదృశే జగత్.

౩౬

ఖం రోదసీ జ్యోతి రనీకమాశా స్ఫుర్యేష్టువహ్నిశ్వసనామ్బుధీం శ్చ.

ద్వీపాన్నగాం స్తద్దుహితౄ ర్వనాని భూతాని యాని స్థిరజగ్గమాని.

౩౭

సా వీక్ష్య విశ్వం సహసా రాజ స్సంజాతవేపథుః.

అథ భగవాన్ తృణావర్తగమే ప్రదర్శితస్య గరిష్ఠో మూలం దర్శయామానేత్యాహ (ఏక దేతి.)
ప్రస్నుతం కర్తరిక్తః. స్తనం ప్రస్నునంతం స్తనం. పాయయామాన కథంభూతా స్నేహేన పరిప్లుతా
పరితో వ్యాప్తా.

౩౮

హేరాజన్ పీతప్రాయస్య పీతప్రాయస్తనస్య. కృతస్తన్యపానస్యేత్యర్థః. పీత మితి భావేత్తః.
పీతం పాన మస్యాస్తీతి పీతం. అర్చ ఆదిత్వా నృత్వర్థీయోఽచ్. తత్ప్రాయః. యద్వా భుక్తా బ్రాహ్మణా
ఇతివ త్కర్తరిక్తః. ప్రాయశః సప్తకవాచీ సన్నప్యత్రానతిరిక్తార్థవరః తస్య సుతస్య రుచిరం
సుందరం స్మితం యస్మిన్ తస్మై యం లాలయంతీ చుమ్భనాదినా లాలనం కుర్వంతీ జృమ్భత ఆస్యం
విసృజ్యత స్తస్య ముఖే ఇదం వక్ష్యమాణం ఖాద్యాత్మకం జగద్దర్శ. ముఖే ఇతి పాశాంతరం. తదా
రుచిరస్మితం సుతం లాలయంతీ పీతప్రాయస్య జృమ్భత స్సుతస్య ముఖే ఇదం జగద్దర్శక
ఇత్యన్వయః.

౩౯

తద్దృష్టజగదంతర్భూతవదానాహ (ఖ మితి.) ఖ మాకాశం రోదసీ ద్యావాపృథివ్యర్థక
మవ్యయం జ్యోతిరనీకం శుక్రాక్షారకాదిజ్యోతిశ్చక్రం సూర్యాదీనా మితరేతరయోగద్వంప్యః. నగాన్
గిరీన్ తద్దుహితౄ ర్షదీః యాని స్థావరజగ్గమాత్మకాని భూతాని తాని చ దదృశ ఇత్యన్వయః.

౪౦

హేరాజన్ సా మృగకాదాశీ యశోదా సుతస్య ముఖే ఖాదియక్తం విశ్వ మవలోక్య

శ్రీవీరరాఘవీయవ్యాఖ్యాసహితే. శ్రీమద్భాగవతే

సమ్మీల్య మృగశాబాక్షీ నేత్రే ఆసీ త్సువిస్మితా.

౩౮

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంసాం, సంహితాయాం, దశమస్కందే,
సప్తమోఽధ్యాయః.

సంజాతో వేసథు శృరీరకమ్నో యస్యా స్తథాభూతా స్వకీయే నేత్రే నిమీల్య విస్మితా బభూవ.

౩౯

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయవయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య నర్మవిద్యావిధేః శ్రీకైలగురోః సుతేన
తచ్ఛరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్సక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన
శ్రీవైష్ణవదాసేన శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం. శ్రీమద్భాగవత
చంద్రికాయాం. దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం.
సప్తమోఽధ్యాయః.

అథ అష్టమోఽధ్యాయః

శ్రీబాదరాయణి రువాచ —

గర్గః పురోహితో రాజ న్యదూనాం సుమహాతపాః,

ప్రజం జగామ నన్దన్య వసుదేవప్రచోదితః.

౧

తం దృష్ట్వా పరమప్రీతః ప్రత్యుత్తాయ కృతాంజలిః.

ఆనర్చాధోక్షజదియా ప్రణిపాతపురస్సరమ్.

౨

సూపవిష్టం కృతాతిథ్యం గిరా సూన్యతయా మునిమ్,

నన్దయిత్వాబ్రవీ ద్భ్రహ్మ పూర్ణన్య కరవామ కిమ్.

౩

మహద్విచలనం నృణాం గృహిణాం దీనచేతసామ్,

నిశ్చేయసాయ భగవత్ కల్పతే నాన్యథా క్వచిత్.

౪

అథ అష్టమోఽధ్యాయః

అథ గర్గేణ కృతనామకరణసంస్కారస్య తత్పూచితమాహాత్యన్య భగవతో మాత్రే
విశ్వరూపప్రదర్శనం తద్విస్తాప్తవాదిరూపం చ చరిత్ర మాహాష్టమే (గర్గ ఇతి.) గర్గో యదూనాం
పురోహితః, అత ఏవ వసుదేవేన ప్రచోదితః. నందన్య ప్రజం జగామ.

౧

అధోక్షజదియా భగవద్భుద్భావ సమస్కారపూర్వకం యథాతథా ఆనర్చ అర్చితవాన్.

౨

అతిథయే నిషేదిత మన్నాదిక మాతిథ్యం తత్కృతం భుక్తం యేన తం, సూపవిష్టం గర్గం
సూన్యతయా మధురయా గిరా నందయిత్వా హర్షయిత్వా అబ్రవీత్. ఉక్తి మేవాహ (బ్రహ్మ నిత్యాదినా
యదూనా మహ మిత్యతః ప్రాక్తనేన..) హేబ్రహ్మ మ్పూర్ణన్య ఆప్తకామన్య తవ కిం కరవామ న కిమ్
స్వపూర్వప్రీతికరం కర్మ కర్తుం ప్రభవామేత్యర్థః, పూర్ణన్య పరబ్రహ్మనందానుభవపూర్ణన్య తవ
కింకరా వయ మిత్యర్థః.

౩

పూర్ణ శ్చే దహం కథం ధవివాం గృహ మాగత వ్రతాహ (మహద్విచలన మితి)
హేభగవత్ మహతాం భవతాం విచలనం స్వాశ్రమా దన్యత్ర సంచారః విషయాసజ్జీనచేతసాం
మాదృశాం, గృహిణాం నిశ్చేయసాయైవ కల్పతే అన్యథా తు కదాచి దపి న కల్పతే నతు స్వార్థం
కింతు మాదృశా మనుగ్రహార్థ మేవేత్యర్థః.

౪

జ్యోతిషా మయనం సాజ్ఞ ద్యత్తజ్ఞాన మతీంద్రియమ్.

ప్రణీతం భవతా యేన పుమా న్వేద పరాపరమ్.

౫౪

త్వం హి బ్రహ్మవిదాం శ్రేష్ఠ స్సంస్కారాన్ కర్తు మ్హర్షసి,

బాలయో రనయో ర్నృణాం జన్మనా బ్రాహ్మణో గురుః.

౬

గర్గ ఉవాచ—

యమానా మహా మాచార్యః ఖ్యాత శ్చ భువి సర్వతః.

సుతం మయా సంస్కృతం తే మన్యతే దేవకీసుతమ్.

౭

కంసః పాపమతి స్సఖ్యం తవ చానకదున్దుభేః.

దేవక్యా అష్టమో గర్భో న శ్రీ భవతు మ్హర్షతి.

౮

త్వయా బాలయో ర్నామక్రియాకార్యేతి వక్తుం తస్య విజ్ఞానాతిశయ మాహ (జ్యోతిషా మయన మితి.) యజ్ఞాన మతీంద్రియపి అతీంద్రియజ్ఞానసాధనం జ్యోతిషా మయనం గమనప్రతి పాదకం, జ్యోతిశ్శాస్త్ర మిత్యర్థః, తత్సాజ్ఞ దృవతా ప్రణీతం, జ్యోతిషా మయనేన అన్యోఽపి పుమాః పరాపరమతీతమాగామి చ వేద.

౯

వివక్షిత మాహ (త్వ మితి.) భోబ్రహ్మవిదాం శ్రేష్ఠ త్వమనయో ర్నామకయో స్సంస్థారాదీః నామకరణాదీః కర్తు మ్హర్షసి దైవజ్ఞత్వా స్మత్రవిత్త్వా చ్చ త్వమేవ కర్తు మ్హర్షసీతి భావః. నను నాహం త్వద్గురు రిత్యత్రాహ. నృణాం జన్మనా బ్రాహ్మణో గురు రితి సామాన్యనిర్దేశేన బ్రాహ్మణానాం క్షత్రియాదీనాం చ బ్రాహ్మణమాత్రస్సఖ్యావతో గురు రిత్యభిప్రేతమ్.

౧౦

అత్యుత్సాహినం నందం ప్రతి గుప్తమేతత్కార్య మిత్యభిప్రాయేణ ప్రత్యావక్షేణ ఇవాహ (యదానా మితి.) యదానా మాచార్యత్వేన భువి ప్రసిద్ధోఽహం యది త్వత్పుత్రం సంస్కూర్యాం తర్హి మయా సంస్కృతం త్వత్పుత్ర మపి దేవకీసుత మేవ పాపమతిః కంసో మన్యతే. మత్కర్తృక సంస్కారేణ లిజ్జేన దేవకీసుత మేవాధ్యవస్యతీత్యర్థః. నను యదుకులాచార్యేణ త్వయా సంస్కృతం కథంచి ద్యదుకుమారం జానాతు తత్ర వసుదేవస్య పుత్ర స్తత్రాపి దేవక్యాం జాత ఇతి కుతో జానీయా త్తత్రాహ (సఖ్య మిత్యాది.) నందివసుదేవయో స్సఖ్యం ప్రసిద్ధ మేవ వర్తతే, అశరీరవాణ్యోఽభిహితో దేవక్యా అష్టమో గర్భో న శ్రీ భవతు మ్హర్షతి. కింతు, పుమానేవ. సః మధ్యయా ద్వసుదేవేన

(గర్భణ నందపుత్రాణాం జాతకర్మాధికరణమ్)

ఇతి సంచిస్తయన్ శ్రుత్వా దేవకీ దారికావచః.

అపిహంతా గతాశక్కు స్తర్షి త న్నోఽనయో మహాన్.

సప్త ఉవాచ—

అలక్షితేఽస్మి నహసి మామతై రపి గోవ్రజే.

కురు ద్విజాతినంస్కారం స్వప్తివాచనపూర్వకమ్.

ఏవం సంప్రార్థితో విప్ర స్వచికిర్షి త మేవ తత్.

చకార నామకరణం గూఢో రహసి బాలయోః.

అయం వై రోహిణీపుత్రో రమయం త్సుహృదో గుణైః.

అఖ్యాన్యతే రామ ఇతి బలాధిక్యా ద్బలం విదుః.

యదూనా మపుథగ్భావా త్సంకర్షణ ముశ స్త్యుత.

సఖ్యు స్సన్నిధౌ నిహిత ఇత్యేవం దేవకీదారికావచ శ్చిస్తయన్ గతాశక్కుః గతసత్తయః హంతాఽపి హన్యాత్ తర్షి తన్నోఽస్మాకం మహా ననయః అవీతిః అనుచితం స్వాత్.

ఏవ ముక్తవంతం గర్గం ప్రత్యాహ నందః (అలక్షిత ఇతి.) అస్మి న్గోతరే మామతై ర్మదీయై రవ్యలక్షితః రహసి నిర్జనే దేవే స్వప్తివాచనపూర్వకం ద్విజాతినంస్కారం ద్విజాతినా మవశ్యక ర్తవ్యం సంస్కారం తూర్యమోషాదిరహితం కుర్విత్యర్థః.

ఇత్థం సమ్యక్ప్రార్థితో ద్విజో గర్గః. స్వేన కర్తు మిష్ట మేవ తద్బాలకయో ర్నామకరణం రహసి గూఢ స్సన్ చకార.

తదేవ దర్శయతి (అయ మిత్యాదిహ) గుణై స్సుహృదో రమయ నితి తస్మి న్నామకరణస్య ప్రవృత్తివిమి త్తప్రదర్శనం బలాధిక్యా దితి బలకరణస్య తథా యదూనా మపుథగ్భావా త్కుతశ్చి నిమిత్తా ద్విప్రతిపత్త్యమానానాం తేషా మన్యోన్యసామరన్య మటనే నై కమత్యసంపాదనరూపా త్ప్రవృత్తినిమిత్తా త్సంక్లర్షణకర్తృభిదేయ ముశంతీర్షణం జనా ఇతి శేషః. సమ్యక్ కర్షణ త్యాకర్షణ వైముఖ్యనివర్తనే నై కతాం నయతీతి సంకర్షణ ముశంతీర్షణం. గర్భసంక్లర్షణ త్సంక్లర్షణః సంక్లర్షణాఖ్య స్వానంత ప్యాంశత్వా ద్వా సంకర్షణ ఇతి వ్యుత్పత్తిద్వయ మవ్యభిప్రేతమ్.

అస స్వర్ణా త్రయో యస్య గృహ్లాతోఽనుయుగం తనూః,

కుక్లో రక్త స్తథా పీత ఇదానీం కృష్ణతాం గతః.

౧౩

ప్రాగయం వసుదేవస్య క్వచి జ్ఞాత స్తవాత్మజః,

వాసుదేవ ఇతి శ్రీమా నభిజ్ఞా స్సంప్రపక్షతే.

౧౪

బహూని సన్తి నామాని రూపాణి చ సుతస్య తే,

గుణకర్మానురూపాణి తాన్యహం వేద నో జనః.

౧౫

ఏష వ శ్రేయ ఆధాన్య ద్గోపగోకులనన్దనః,

అనేన సర్వదుర్గాణి యాయ మజ్ఞా స్తరిష్యథ.

౧౬

పరమాత్మత్వం సూచయన్ నివ తిరోదాపయన్ నివ నామాని చకారే త్యభిప్రాయేజాహ (అస నిన్దితి.) పరియుగం తనూః ర్విగ్రహాః గృహ్లాతః ఉపాదదతః అస్య తవ పుత్రస్య కుక్లాదయ త్రయో వర్ణా అసః. అధున తు కృష్ణతాం ప్రాప్తః, అతః కృష్ణ ఇత్యేకం నామ భవిష్యతి. అనుయుగం తనూ ర్గృహ్లాత ఇత్యనేన పరమపురుషత్వం సూచితం “కృషి ర్భూవాచక శ్చబ్దౌ జన్మ నిర్వృత్తివాచకృ తయో రైక్యం పరం బ్రహ్మ కృష్ణ ఇత్యభిధీయత” ఇత్యాదివ్యుత్పత్త్యంతరాణి త్వభిప్రేతాని. ౧౩

అధునిక మపి వసుదేవాపత్యత్వ మాబ్బాదయన్ ప్రాహ (ప్రాగయన్ మితి.) అయన్, శ్రీమాన్ ప్రాగ్వసుదేవాపత్యత్వా ద్వాసుదేవ ఇత్యభిజ్ఞాః సంప్రపక్షతే అనయా సామ్యోక్త్యా ఋషి రయం జన్మాంతరగతం నామ కథయంతీతి నందో మన్యతే స్మ “వసంతి యత్ర భూతాని వస త్యతేతి వై యతః, తత స్స వాసుదేవేతి విద్వద్భిః పరిగీయత” ఇతి వ్యుత్పత్తిస్త్యభిప్రేతా, శ్రీమా నిత్యనేన శ్రీయఃపతిత్వం సూచితమ్. ౧౪

తథా గుణకర్మానురూపాణి బహూ న్యన్య నామాని సంతీక్యాహ (గుణేతి.) యాని గుణాను రూపాణి భగవా న్నారాయణ ఇత్యాదీని కర్మానురూపాణి చదుసూదన ఇత్యాదీని బహూని నామా న్యహం మాద్యతో ముని రేవ వేద న తు త్వాద్యృశ ఇత్యర్థః. అనేనాపి పరమపురుషత్వం సూచితం యద్వా అహ మేవ న వేద కింపున స్త్వాద్యతో న వేదేత్యర్థః. ౧౫

జాతకఫల మాహ (ఏష ఇతి.) షః యుష్మాక మేష శ్రేయ బహిక మాముష్మికం చాధాన్యతి. గోపాన్ గోశులు గవా శులు చ నందయంతీతి నందనః, అనేన సుతేన హేతుభూతేన యూయం సర్వాణి దుర్గాణి దుఃఖా న్యజ్ఞః ఆకు తరిష్యథ. ఇజ్ఞ ఇతి తత్త్వశీఘ్రార్థక మవ్యయమ్. ౧౬

(గర్గేణ నందపుత్రాణాం జాతకర్మాదికరణమ్)

పురాఽనేన వ్రజపతే సాధవో దన్యుపీడితాః,

అరాజకే రక్ష్యమాణా జిగ్యుర్దన్యుకా సమేధితాః.

౧౩

య ఏతస్య నృహాభాగ ప్రీతిం కుర్వంతి మానవాః.

నారయోఽభిభవన్త్యేతా నిష్టుపక్ష నివాసురాః.

౧౪

తస్మా న్నన్దాత్మజోయం తే నారాయణసమోగుణైః.

శ్రియా కీర్త్యాఽనుభవేన గోపాయ సుసమాహితః.

౧౫

ఇత్యాత్మానం సమాదిశ్య గర్గే చ స్వగృహం గతే,

నన్దః ప్రముదితో మేన ఆత్మానం పూర్ణ మాశిషామ్.

౨౦

హేవ్రజపతే అరాజకే సంరక్షకరహితే జగత్కత ఏవ దన్యుభిర్దష్టనత్వైః పీడితా స్సాధవో ధర్మానువర్తినః అనేన త్వత్పుత్రేణ పురా పూర్వజన్మని సమేధితా రక్ష్యమాణా శ్చ దన్యుకా జిగ్యుః జితవంతః అనేన “పరిత్రాణాయ సాధూనాం వివాళాయ చ దుష్కులకామ్, ధర్మసంస్థాపనార్థాయేతి” భగవదుక్తి రభిప్రేతా, అధునాఽపి సాధుపరిత్రాణార్థ మేవ జాత ఇతి చ భావః.

౧౩

హేమహాభాగ అస్మిన్ త్వత్పుత్రే పురా పూర్వజన్మని సమేధితాః యే మానవాః ప్రీతిం కుర్వంతి తా వరయ శ్చత్రవో నాభిభవంతి యథా విష్ణు రేవ పక్ష ఆశ్రయో యేషాం తాన్ దేవా నసురా న్నద్యత్. అత్ర ప్రీతిశబ్దేన ప్రీత్యాత్మికా భక్తి రభిప్రేతా, అరిశబ్దేన ప్రకృతినంబంధప్రముక్తకామ క్రోధాదయః, యేఽస్మిన్ భక్తిం కుర్వంతి తే ముక్తా భవంతీతి భావః, విష్ణుపక్ష నివాసురా ఇతి దృష్టాంతేనాయం సాక్షి ద్విష్టుః యూయం తు దేవాద్యంశప్రభవాః, కంసాదయ స్త్వాసురసంపత్త్యాభి జాతా ఇత్యభిప్రేతమ్.

౧౪

తస్మా దేవంధావిగుణత్వాత్ హేనంద శ్రియా కీర్త్యా ప్రభావేన అన్యై శ్చ గుణై ర్నారాయణకుల్యోఽయం భవితా ఆత ఏనం సమాహిత స్సావధానచిత్త స్త్వం గోపాయ పాలయ, ౧౫

ఇతిత్థ మాత్మానం ప్రతి సమాదిశ్య గర్గే స్వగృహం గతే సతి తతో నందః ప్రముదిత ఆశిషా అభిమతార్థజాతేన పూర్ణప్రాయ మాత్మాన మనున్యత.

౨౦

—* బాలక్రీడాను విశ్వరూపప్రదర్శనమట్టః *—

కాలేన వ్రజతా తాత గోకులే రామకేశవా.

జానుభ్యాం సహ పాణిభ్యాం రక్తమాణౌ విజహుః

౨౦

తా వజ్జీయుగ్మ మనుకృష్య సరీసృపన్తౌ ఘోషప్రఘోషరుచిరం వ్రజకర్దమేషు,
తన్నాదహృష్టమనసా వనుసృత్య లోకం ముగ్ధప్రభీతవ దుపేయతు రన్తి మాత్రోః. ౨౦
తన్నాతరౌ నిజసుతౌ ఘృణయా స్నువన్త్యై పజ్జాఙ్గరాగరుచిరా పుసగూహ్య దోర్భ్యామ్,
దత్వా స్తనం ప్రపిబతో స్మ ముఖం నిరీక్ష్య ముగ్ధస్మితాల్పదశసం యయతుః ప్రఘోదమ్.
యర్హ్యప్రదర్శనీయకుమారలీలా వస్త ర్వృజే లదబలాః ప్రగృహీతవృత్తైః.
వత్సై రిత స్తత ఉచా వనుకృష్యమాణౌ ప్రేక్షన్త ఉజ్జితగృహజహృషు ర్హసన్త్యః ౨౧

అథ భగవతః. కాశ్చి ద్బాలక్రీడా అనువర్ణయ విశ్వరూపప్రదర్శనాదిక మాహ (కాలేనేతి)
గచ్ఛతా అతిక్రమమాణేన కియతా కాలేన వ్రజే రామకేశవా సహజానుభ్యాం పాణిభ్యాం
చేత్యర్థః. రక్తమాణౌ చజ్జ్రిమణం కుర్వన్తౌ సరీసృపన్తౌ వితి యావత్ విజహృతుః. ౨౦

విహార మేవ వర్ణయతి (తా వితి) తౌ రామకేశవా ఘోషప్రఘోషరుచిరం ఘోషాః
పాదభూషణకిక్కిణ్యః. తేషాం ఘోషేణ వ్రజగతల్లామ్యుద్వసినా వా రుచిరం యథాచిథా వ్రజకర్దమే
ష్యంజ్జీయుగ మనుకృష్య పురః ప్రసారితజాన్వనుగతం యదాతథా వశ్యాదృతజానుఃచూక్చష్యేన్యర్థః.
సరీసృపన్తౌ పునః పున రతిశయేన వా చరన్తౌ తేషాం ఘోషాణాం నాదేన తస్య ఘోషస్య వ్రజస్య
నాదేన వా హృష్టం మనో యయౌ స్తౌ లోక మిత స్తతః. వర్కటంతం జన మనుసృత్య త్రివతురాణి
వదా న్యనుగమ్య ముగ్ధవ త్ప్రభీతవ చ్చ మాత్రోః రోహిణీయశోదయోః. అంతి సమీప ముపేయతు
రువజగ్మతుః. ౨౧

కదా తయౌ రామకేశవయోః మాతరౌ, ఘృణయా కరుణయా స్నువన్త్యై వయః
పూర్ణస్సాభ్యాం వయ స్సృవన్త్యై పజ్జరూపేణాఙ్గరాగేజ రుచిరౌ సుతౌ బాహుభ్యాం మువగుహ్యోరపి
సంవేష్య. స్తనం దత్వా ముఖే నిధాయ ప్రపిబతో స్సుకయౌ ర్ముగ్ధం నుందరం ప్రితం అల్పా దశసా
స్సూక్ష్మ దంతా శ్చ యస్మిన్ తస్మాత్ మవలోక్య ప్రమోదం ప్రావతుః. ౨౨

యర్హి యదా ఆఙ్గానాం దర్శనీయాః. కుమారలీలా యయౌ స్తౌ తథాహతౌ వ్రజనుద్యే.
వ్రజస్థా అబలాః ప్రేక్షమాణాః విస్మృతగృహకృత్యాః. హసంత్యో జహృషుః. కథంభూతౌ తాభ్యాం
ప్రగృహీతాని పుచ్చాని యేషాం తై ర్వత్సై. రిత స్తతోఽనుకృష్యమాణౌ. జగృహా రితి పాఠే తా
గృహీతవత్క ఇత్యర్థః. ౨౩

(బాలక్రీడాను విశ్వరూపప్రదర్శనపుట్టః)

శృక్ష్ణగ్నిదంష్ట్ర్యహిజలద్విజకణ్ఠకేభ్యః క్రీడాపరా వతిభిలౌ స్వసుతౌ నిషేద్ధుమ్,
గృహ్యణి కర్తు మపి యత్ర న తజ్జనన్యౌ శేకాత ఆపతు రలం మనసోఽనవస్థామ్, ౨౫

కాలే నాలేన రాజర్షే రామః కృష్ణ శ్చ గోవ్రజే,
ఆకృష్టజానుభిః పద్భి ర్విచక్ర్మిమతు రజ్ఞసా. ౨౬

తత శ్చ భగవాన్కృష్ణో వయస్యై ర్వృజబాలకైః,
సహ రామౌ వ్రజశ్రీణాం చిక్రీడే జనయన్ముదమ్. ౨౭

కృష్ణస్య గోప్యో రుచిరం పీక్ష్య కౌమారచాపలమ్,
శృణ్వత్వాః కిల తస్మాతు రితి హోచు స్సమాగతాః. ౨౮

వత్సాన్ముఞ్చన్కృచ్చి దసమయే క్రోశసంజాతహాస
స్త్రేయం న్వాద్వత్త్యథ దధిపయఃకల్పితై స్త్రేయయోగైః.

నితరాం క్రీడానక్తో అశివలౌ వితి పాతే క్రీడాపరా వత ఏవాతివలౌ సర్వత శ్చరన్తై ఆతిభిలౌ
విత్యపి పారః. శృక్ష్ణాదిభ్యః స్వసుతౌ నిషేద్ధుం వారయితుం గృహ్యణి గృహ్యచితాని కర్మాణి కర్తుం
చ యదా తయో ర్జనన్యౌ, న శేకాతే నాశక్నుతాం నిషేధగార్హ్యై యుగవత్కర్తు మనమర్థే అభూతా
మిత్థ్యర్థః, శృంగీణో హరిణాదనుః దంష్ట్రీణ శునకాదయః, ద్విజా మయూరాదయః పక్షిణః తదా తే
మాతరౌ ఆలం నితరాం మనసోఽనవస్థాం ఆకుశలతాం ప్రావతు రితి గృహిణాం సౌఖ్యస్య పరా కాష్టా
ప్రదర్శితా. ౨౯

హేరాజర్షే ఆకృష్టజానుభిః పద్భిః, విచక్ర్మిమతుః. కదాచి జ్ఞానుభ్యాం క్రమణం కదాచి
త్పద్భ్యాం గమనం చేతి మిశ్రం చక్రతు రిత్యర్థః. ౩౦

తతో వయస్యై స్తుర్యవయస్యైః. వ్రజబాలకై స్సహ రామేణ సహితః. కృష్ణో,
వ్రజశ్రీణాం హర్షం జనయన్ చిక్రీడే. ౩౧

రుచిం సుందరం కౌమారప్రయుక్తం చాపర్ణ్య మవలోక్య తస్య కృష్ణస్య మాతుః శృణ్వతా
న్సత్వాః, ఇతి పక్ష్యమాణప్రకారేణోచుః. ౩౨

తదేవాహ (వత్సా నిత్యాదినా సార్థద్వయేన) అసమయే క్వచి ద్వర్షాన్ముఞ్చన్ క్రోశేన
జనానా మాక్రోశేన సంజాతో హసో యస్య తథాభూతో భవతి, స్త్రేయం చౌర్వారిజితం నతు దత్తం

మర్కా నౌక్ష్య నివృత్తిః స చేన్నాత్తిభాణ్ణం భినత్తి
ద్రవ్యాలాభే స్వగృహకుపితో యాత్యుపక్రోశ్య తోకాన్.

౨౯

హస్తాగ్రాహ్యే రచయతి విధిం పీఠకోలాశలాద్యైః
శ్చిద్రం హ్యస్తర్నిహితవయున శ్చిక్యభాణ్ణేషు తద్విత్,
ద్వాంతాగారే ధృతమణిగణం స్వాజ్గమర్థప్రదీపం
కాలే గోప్యో యర్హి గృహకృత్యేషు సువ్యగ్రచిత్తాః.

౩౦

ఏవం ధార్మ్య స్యుశతి కురుతే మేహనాదీని వాస్తా
ప్రేయోపాయై ర్విరచితకృతి స్సుప్రసతీకో యథాస్తే.

తత్రాపి స్వాదు నేతరత్ దధిపయశ్చాత్తి భాదతి కల్పితైః ప్రేయయోగై శ్చిర్యోపాయైః. స్వయం
భోక్ష్యమాణః మర్కా నృతి విభజ్య దదాతి. తేషా మపి మధ్యే తృప్తః కోఽపి వాత్తి తర్హి భాదం
భినత్తి మర్కం భోక్ష్య నివృత్తిః స చేన్నాత్తి పాలే మర్కం నవనీతం. మర్కం తు దధిసార
స్వాదు. న్నవనీతం ప్రవక్షత ఇత్యభిధానాత్ విభజతి సఖిభ్య ఇతి శేషః. యద్వా సమర్కబో. నాస్తి
చేత్ స్వభుక్తావశిష్టనవనీతోపేతం భాదం భినత్తికర్మః. క్వచి న్నవనీతాద్రవ్యాలాభే సతి ప్రవృత్తి
విహితయా తదలాభే సతి స్వగృహ కుపితః. అన్యధృహేభ్యః కుపితః స గృహేతి పాలే స కృష్ణః
యద్వా సగృహ గృహిణ ప్రేభ్యః కుపితః తేషాం తోకాన్ పర్యజ్ఞాదిషు సుప్రా ఉపక్రోశ్య
రోదయత్యా యాతి.

౩౧

కల్పితైః ప్రేయయోగై రిక్యక్తం ప్రవజ్ఞయతి (హస్తాగ్రాహ్య ఇతి.) ఉచ్యస్తే నవనీతాది
భాందే హస్తేన గ్రహీతు మశక్త్యే సతి పీఠకోలాశలాద్యైః. ర్విధిం తద్గృహణసావనిధానం రచయతి
శిక్యస్థలాందే ప్సంతర్నిహితేషు దద్యాదౌ వయునం జ్ఞానం యన్య తథాభూతః చిద్రం రచయతి
శిరోక్షేపణాదిభిః చిద్రం కచోతి తద్విత్ చిద్రరచనాదిభిః ద్వాంతాగారే అంభరానృతిగేహే ధృతమణి
గణం దివ్యమణిపితూషిత మత ఏవార్థప్రదీపం తత్తదర్థప్రకాశకం స్వాజ్గం రచయతి సన్నిధానయతి
యస్మి న్కాలే గోప్యో గృహకర్మసు ప్రవణచిత్తా న్నదైవం కరో తీత్యన్వయః.

౩౨

ఏవం కుర్వణ చోరోయ విత్కుక్త శ్చే ధార్మ్యాని ప్రాగల్భ్యా స్యుశతి ఇల్పతి త్వ మేవ
చోరోఽహమేవ గృహస్వామీతి జల్పితీత్యర్థః. వాస్తా స్వర్పితే గృహే మేహనాదీని మూత్రోత్పర్జనాదీని
కురుతే. ప్రేయోపాయై ర్విరచితా కృతిః కర్మ యేన తథాభూతోఽపి త్వత్సమీపే యథా సుప్రసతీక్ స్వాదు

(విశ్వరూపప్రదర్శనఘట్టః)

ఏవం శ్రీభి స్సభయనయనశ్రీముఖాలోకినీభి

ర్వాఖ్యాతార్థా ప్రహసితముఖీ న హ్యపాలబ్ధు మైచ్ఛత్.

౯౧

అధికపాఠః—

(గోప్యః కదాచన పృథ కృపృథగూహ్య కృష్ణమైత్యేకదై వ గదితుం ప్రసృతా స్తదాగః.

దృష్ట్వా తద స్త్యథ త మేవ నిజా నదృష్ట్వా సర్వా శ్చ తా నివవృతు స్వగృహాన్సలజ్ఞాః

ఏకదా క్రీడమానా స్తే రామాద్యా గోపదారకాః.

కృష్ణో మృదం భక్షితవా నితి మాత్రే న్యవేదయన్.

౯౨

సా గృహీత్వా కరే పుత్ర ముపాలభ్య హితైషిణీ.

యశోదా భయసంభ్రాంతప్రేక్షణాక్ష మభాషత.

౯౩

యశోదోవాచ —

కస్మా స్మృద మదాంతాత్మక భవా నృక్షితవా న్రహః,

వదన్తి తావకా హ్యేతే కుమారాస్తేఽగ్రజోఽవ్యయమ్.

౯౪

స్తద్వదాస్తే. ఏవ మిత్రం సభయే నయనే యస్మిన్ తచ్చ తచ్చీయుక్తం ముఖం తత్కృష్ణముఖ మవ
లోకినీభిః శ్రీభిః, వ్యాఖ్యాతాః ప్రఖ్యాపితా అర్థా శ్చోర్వాదివ్యాపారా యస్యా స్తదాభూతాపి ప్రహసితం
ముఖం యస్యా స్యా యశోదా ఉపాలబ్ధం పుత్ర మాక్షేప్తం నైచ్ఛత్.

౯౫

కదాచి దపరాధాంతరే సత్యపాలభత తదా తు మహదాశ్చర్య మభూ దితి కథయన్నాహ
(ఎకదేతి.) శ్లోకార్థః, స్పష్టః.

౯౬

సా యశోదా హత మిచ్ఛంతీ కృష్ణం కరే గృహీత్వా ఉపాలభ్య నిర్పర్త్య. భయేన
సంభ్రాంతప్రేక్షణే చపలాలోకనే అక్షిణీ యన్య తం కృష్ణ మభాషత.

౯౭

భాషణ మేవాహ (కస్మా దితి.) హేఅదాంతాత్మక చపలగాత్ర. ఉద్ధతస్వభావేతి వా, కస్మా
ద్దేతోః భవా రహసి మృదం భక్షితవాన్, నాహం భక్షితవా నిత్యత్రాహ (వదంతీతి) భక్షితవానితి
వదంతీత్యర్థః.

౯౮

శ్రీకృష్ణ ఉవాచ—

నాహం భక్షితవా నమ్మ సర్వే మిథ్యాభిశంసినః,

యది సత్యగిర స్తర్హి సమక్షం పశ్య మే ముఖమ్.

౩౫

యద్యేవం తర్హి వ్యాదేహీ త్యుక్త స్స భగవా స్త్వరిః,

వ్యాద త్రావ్యాహ తైశ్వర్యః క్రీడామనుజబాలకః

౩౬

సా తత్ర దదృశే విశ్వం జగత్ స్థాస్ను చ ఖం దిశః,

సాద్రిదీపాబ్ధిభూగోళం నవాయుగ్నిస్తతారకమ్.

౩౭

జ్యోతిశ్చక్రం జలం తేజో నభ స్స్వర్వివరాణి చ,

వైకారికా జీర్ణియాణి మనోమాత్రా గుణా ప్రయః.

౩౮

ఏవ ముక్తః కృష్ణ ఆహ (నాహ మితి) హేఅంబనాహం భక్షితవా మత్కుక్షే సర్వ మాదా వేవాస్తీతి భావః. ఏతే వదంతీత్యేత త్ప్రశీపతి (సర్వ ఇతి) యద్యేతే సత్యా గిరో వాచో యేషాం తథాభూతా స్తర్హి సమక్షం ప్రత్యక్షం మమ ముఖం పశ్య.

౩౫

ఏవ ముక్తయౌ జనన్యా తర్హి ముఖం ఆన్యం వ్యాదేహీ విదృతం తుర్హి త్యుక్తః భగవాన్ హరిః వ్యాదత్ర వివృత మకరోత్. వ్యాత్రాననం విశ్వరూపప్రదర్శనోపముక్తేన ధర్మేణ విశిష్ట. అవ్యాహత మవతాదశాయా మప్రమృత మైశ్వర్య మీశ్వరసాధారణం పరాత్స్య శక్తి ర్వివిధైవ శ్రూయతే స్వాభావికీ జ్ఞానబలక్రియా చ సత్యకామ స్సత్యసంకల్ప, ఇత్యాదివేదాంతావగతం సర్వశక్తి త్యాదికల్యాణగుణజాతం యన్య సః తర్హ్యేవంభూతస్య జీవన త్కుతో మనుష్యబాలకత్వాపత్తి స్తత్రాహ క్రీడయా విమిత్రభూతయా మనుజబాలకః న తు కర్మజేతి భావః.

౩౬

సా యశోదా తత్ర విష్ణులే ఆప్యే విశ్వం దదర్శ, తదేవ ప్రవక్ష్యయతి, జగత్ జగ్గమం, స్థాస్ను స్థావరం ఖం అంతరిక్షలోకః, పర్వతద్వీపసముద్రసహితః భూలోకః, వాయుః ప్రవహ శ్చ అగ్ని ర్వైద్యుత శ్చ ఇందు శ్చ తారకా శ్చ తత్సహితం, జ్యోతిశ్చక్రం, జలం అవరణజలం, తేజః సూర్యాదిజ్యోతిః నభః ఆకాశః, స్వర్స్వర్గలోకః వివరాణి ఆతలాదీని వైకారిణి సాత్వికాహంకార కార్యాణి, శ్రోత్రాదీని దశేంద్రియాణి మన శ్చ మాత్రా స్తామసాని కబ్ధాదితన్మాత్రాణి పచ్చ త్రయో గుణాః సత్త్వరజస్తమాంసి.

౩౭-౩౮

(విశ్వరూపపదర్శనమట్టః)

ఏత ద్విచిత్రం సహ జీవకాలస్వభావకర్మాశయలింగిభేదమ్,
సూనో స్తనో వీక్ష్య విదారితాస్యే వ్రజం సహాత్మాన మవాప శఙ్కామ్.

౩౯

కిం స్వప్న ఏత దుత దేవమాయా కిం వా మదీయో బత బుద్ధిమోహః,
అథో అముష్యైవ మమార్చకస్య యః కశ్చ నౌత్పత్తిక ఆత్మయోగః.

౪౦

అథాయథావ న్న వితర్కగోచరం చేతో మనః కర్మవచోభి రజ్ఞసా.

ఏవ మేత ద్విచిత్రం విశ్వం నహైకదైవ వీక్ష్య విచిత్రతా మేవ వివస్థి. జివాః క్షేత్రజ్ఞాః సర్వోత్పత్తివిమిత్తగుణజ్ఞేభక శ్చ కాలః పరిణామహేతుః స్వభావ శ్చ జన్మహేతుః కర్మ చ ఆశయో వాసనా చ తైః లిజ్గానాం శరీరాణాం భేదో యస్మిన్ తత్ సహాత్మానం ఆత్మనా యశోదయా శృష్టేన చ సహితం వ్రజం చ సూనో స్తనో తత్రాపి విదారితే వ్యాత్రే ఆస్యే అవలోక్య శఙ్కాం సంశయ మావ.

౩౯

శంకా మేవ దర్శయతి (కి మితి.) ఏషః శిశోః, అల్పవదనే విశ్వదర్శనరూపం కిం స్వప్నః జాగరావస్థాయాం న హి స్వప్న స్పృష్టుతీతి విమృశ్య వితర్కయతి. (ఉత దేవమాయేతి.) తథా చేద్బుద్ధవటాదీనివ సర్వే కిం న పశ్యంతీతి విమృశ్య శఙ్కతే (కిం వేతి.) బుద్ధిమోహో బుద్ధివిపర్యాసః భ్రమ ఇతి యావత్. తథా చేత్పునః పున ర్దర్శనేఽపి యథావ త్కథం ప్రతీతిః అతో న బుద్ధిమోహ ఇతి విమృశ్యాశఙ్కతే (అథో ఇతి.) అథో ఆథవా మదీయ స్వాముష్యార్చకస్వాపి సతః యః కశ్చన అచింత్యః ఔత్పత్తికః ఉత్పత్తిపిన్దః స్వాభావిక ఇతి యావత్. ఆత్మయోగః ఆత్మనః పరమాత్మనః స్వస్య యోగః కుక్షిస్థాఖిలవిశ్వత్వాదికల్యాణగుణయోగః తన్మూలక ఇతి.

౪౦

చరమం పక్ష మాశ్రిత్యాయ మీశ్వర ఇతి నిశ్చిత్య తం ప్రణమతి. (అథో ఇతి.) చేతసా బుద్ధ్యా మనః కర్మణా మనోవ్యాపారేణ వచోభి శ్చ అజ్ఞాసా తత్వతః ఆకు వా యథావత్ యాథాత్మ్యేన అథో విశ్వం న వితర్కగోచరం నానావిధతర్కగోచరం యదాశ్రయం యదాధేయం యతః ఉత్పద్యత ఇతి శేషః. యేన జీవతి స్రమీయతే యస్మిన్ లీయతే “యతో వా ఇమాని భూతానీ”తి శ్రుత్యర్థ ప్రత్యభిజ్ఞానసామర్థ్యా ద్యతో యేన స్రమీయత ఇతి పదాపేక్షితానాం జాయతే జీవతి యస్మిన్నితి పదానా మధ్యాహారః. త త్సుదిర్విభావ్యం ఇద మిత్థం తయా చేతో మనఃకర్మవచోభి స్తర్కయతు మశక్యం, పదం పద్యతే గమ్యతే ప్రాప్యత ఇతి పదం ముముక్షుప్రాప్యం పరమాత్మత్వరూపం ప్రణతాస్మి

యదాశ్రయం యేన యతః ప్రమీయతే సుదుర్విభావ్యం ప్రణతాఽస్మి తత్పదమ్. ౪౧

అహం మమాసౌ పతి రేష మే సుతో వ్రజేశ్వర స్యాఖిలవిత్తపా సతీ.

గోవ్య శ్చ గోపా స్సహ గోధనా శ్చ మే యన్మాయయేత్థం కుమతి స్స మే గతిః. ౪౨

ఇత్థం విదితతత్త్వాయాం గోపికాయాం స ఈశ్వరః,

వైష్ణవీం వ్యతనోన్మాయాం ప్రజాన్నేహమయాం విభుః. ౪౩

సద్యో నష్టమతి ర్గోపీ ఆరోప్యారోహ మాత్మజమ్.

ప్రవృద్ధన్నేహకలితహృదయాఽఽసీ ద్యథా పురా. ౪౪

త్రయ్యా చోపనిషద్భి శ్చ సాంఖ్యయోగై శ్చ సాత్వతైః.

నమస్కృతవ త్యస్మి న వితర్కగోచరమితి. కార్యస్య జగత స్తర్కాగోచరత్వ ముక్తం. తత్కుత ఇత్యపేక్షయాం కారణస్య తథావిదత్వాదిత్యభిప్రాయేణ సుదుర్విభావ్య మిత్యుక్తం. ప్రతీయత ఇతి పాతే యతః, ప్రతీయతే వ్యజ్యతే ఉత్పద్యత ఇత్యర్థః. ౪౧

మమాహం మమతే యత్సంకల్పాయతే స ఏవ మమ తన్నివృత్త్యుపాయ ఇత్యధ్యవస్యతి (అహ మితి.) మమాసౌ నందః పతిః ఏష మే సుతః సగోపా స్సహ గోధనా శ్చ గోప్యో మే మదీయాః అహం సతీ వ్రజేశ్వరస్య నందస్యాఖిలవిత్తపా నమస్తద్రవ్యగోప్త్రీ అస్మీతి కుమతిరహం మమతాబుద్ధి ర్యన్మాయయా యస్య సంకల్పే నాభూ త్స ఏవ భగవా న్మమ గతి రహంమమతావివృత్త్యుపాయః. ౪౨

ఇత్థం గోపికాయాం యశోదాయాం విదితం తత్త్వం బాలస్య యాథాత్మ్యం యయా తథాభూతాయాం సత్యా మేవ సకృష్టరూప ఈశ్వరః విభుః విష్ణో స్వస్య సంబంధినీం ప్రజాన్నేహ మయాం పుత్రన్నేహపాశ్చర్యావహా మాయాం వ్యతనోత్ విస్తారితవాః. ౪౩

సద్య స్తదైవ నష్టా స్మృతిః పుత్రే పరమాత్మత్వస్మృతి ర్యస్యా స్యా గోపీ పుత్ర మారోహ మజ్జు మారోప్య పూర్వవ త్పృవృద్ధేన స్నేహేన కలితం వ్యాప్తం హృదయం యస్యా స్తథాభూతా బభూవ. ౪౪

మాయావై భవం ప్రకటయితు మాహ (త్రయ్యేతి.) త్రయ్యా వేదభార్యభాగేన తద్బోధిత తత్తత్కర్మారాధ్యత్వేన ఉపనిషద్భిః వేదోత్తరభాగైః సర్వకారణతోపాన్యత్వప్రావ్యత్వాదినా సాంఖ్యై

(విశ్వరూపప్రదర్శనమట్టిః)

ఉపగీయమానమాహాత్మ్యం హరిం సామన్యతాత్మజమ్.

౪౫

తాజో ఉవాచ —

నన్దః కి మకరో ద్భ్రహ్మకా శ్రేయ ఏవం మహోదయమ్,

యశోదా వా మహాభాగా పపౌ యస్యాః స్తనౌ హరిః.

౪౬

పితరో వాన్యవిన్దేతాం కృష్ణోదారార్చకే హితమ్.

గాయన్త్యద్యాపి కవయో యల్లోకశమలాపహమ్.

౪౭

శ్రీశుక ఉవాచ —

ద్రోణో వసూనాం ప్రవరో ధరయా సహ భార్యయా.

కరిష్యమాణ ఆదేశం బ్రహ్మణస్త మువాచ హ.

౪౮

ర్యోగై శ్చ జ్ఞానయోగకర్మయోగానుగృహీతభక్తియోగై కప్రాప్యత్వేన సాత్వతైః సజ్జరాత్రసంహితాభిః
పరవ్యాహవిభవార్పరూపత్వేన ఉపగీయమానం మాహాత్మ్యం యన్య తం హరిం సా విదిత్వాపి
తదైవ కేవల మాత్మజ మమన్యత.

౫౦

శ్రుతైవంవిధయశోదానుదభాగ్యాతిశయ స్తత్కారణం పృథ్వీ రాజా (నంద ఇతి ద్వాభ్యాం.)
హేబ్రహ్మన్నేవ మేవం విధం శుభా నుదయ ఉత్తరఫలం యన్య తచ్చేరియః యతః కారణా దభవత్,
తత్కిమకరో న్నందో యశోదా చేతి ప్రశ్నః మహాభాగ్య మేవ సూచయన్యశోదాం విశిన్య. యస్యాః
స్తనం హరిః, పపా వపిబత్.

౪౯

శుక శ్చ కారణాత్ పితరో దేవకీపసుదేవా కృష్ణస్యోదారం విపుల మర్చకే హిత మర్చక
చేష్టితం, నాన్యవిన్దేతాం న ప్రాప్నుతాం, న దృష్టవన్తౌ ఇతి ప్రశ్నాంతరం ఈహితం విశిన్య.
యత్కృష్ణోదారార్చకే హితం లోకన్య శృణ్వతో వదత శ్చ జనన్య దురితాపహం కర్తృ కవయో
నారదాదయోఽద్యాపి గాయంతి ఈదృశే హితాదర్శననిమిత్తం కిమితి ప్రశ్నార్థః.

౫౧

ఇత్థ మాపృష్ట అహ శుకః (ద్రోణ ఇతి.) వసూనాం, ప్రవరః ప్రకృష్టో ద్రోణః ధరయా
ధరాఖ్యయా భార్యయా సహ బ్రహ్మణ శ్చతుర్ముఖ స్వాదేశాః గోరక్షణాదిరూపా స్కరిష్యమాణ,
స్తం బ్రహ్మణ మువాచ. భూభారావతరణాయ భగవా నవతరిష్యతి పయఃప్రదానే నాపి భగవంత
మారాధయితుం గోరూపేణ మునయ శ్చ స్వాంతై ర్జివిష్యంతే త్వం తు గోరక్షణార్థం భార్యయా సహ
గోపేషు జివిష్యసే ఇత్యేవం బ్రహ్మణోక్త స్త మాహేత్యర్థః.

౫౨

జాతయో ర్నా మహాదేవే భువి విశ్వేశ్వరే హరా
 భక్తి స్సాన్యత్పరమా లోకే మయాఽంహో దుస్తరం తరేత్. ౯౯
 అస్తిత్వక్త స్స ఏవేహ ద్రోణ స్స భగవా న్ప్రజే.
 జ్ఞజ్ఞే నస్త ఇతి ఖ్యాతో యశోదా సా ధరాఽభవత్. ౧౦
 తతో భక్తి ర్భగవతి పుత్రభూతే జనార్దనే,
 దంపత్యో న్నితరా మాసీ ద్గోపగోపీషు భారత. ౧౧
 కృష్ణో బ్రహ్మణ ఆదేశం సత్యం కర్తుం వ్రజే విభుః.
 సహరామో వసం శ్చక్రే తేషాం ప్రీతిం స్వలీలయా. ౧౨

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే,
 అష్టమోఽధ్యాయః.

ఉక్త మేవాహ (జాతయో రితి,) భువి లోకే జాతయో ర్నా అవయో ర్భువ్యవతీర్థే విశ్వేశ్వరే
 మహాదేవే బ్రహ్మాదీనా మపి దేవే భగవతి పరమా భక్తి స్సాన్యత్ యథా భక్తి స్సాన్యత్తథాఽను
 గృహణేత్యర్థః. తత్పార్థనా నూం హేతుం వదన్ తా విశిష్య. యయా భక్త్యా దుస్తరం
 ఉపాయంతరేణ తరితు మశక్యం, సంస్మృతినిమిత్తం పాప మజ్ఞ ఆకు తరేత్. ౯౯

(అస్తితి.) తదై వాస్తితి బ్రహ్మణోక్తః స ఏవ భగవాన్ ద్రోణ ఏవేహ లోకే వ్రజే
 నంద ఇతి ఖ్యాతో జ్ఞజ్ఞే నైవ ధరా యశోదా అభవత్, యశోదారూపేణ జ్ఞజ్ఞే. ౧౦

హేభారత గోపగోపీషు మధ్యే దంపత్యో ర్యశోదానందయోః, పుత్రభూతే అపృతేఽపి
 పుత్రతాం ప్రాప్తే జనార్దనే, భగవతి తతో బ్రహ్మవరాత్ భక్తి రాసీత్. ౧౧

కుతస్తయోః పుత్రభూత స్తత్రాహ (కృష్ణ ఇతి.) బ్రహ్మణ శ్చతుర్ముఖ స్సాదేశం
 వరదానాత్మకం సత్యం కర్తుం స్వస్య తయోః పుత్రభూతస్య లీలయా జాలచేష్టయా తేషాం నందాదీనాం
 ప్రీతిం చ కర్తుం రామేణ సహితో వ్రజే వాసం వసతిం చకార, చతుర్ముఖాదేశ ఏవ నందయశోదయో
 రుక్తశేయఃప్రాప్తౌ డే. కీనమదేవయోః కృష్ణోదారార్పితే హితాలబ్ధౌ చ కారణ మిత్యర్థః. ౧౨

ఇతి శ్రీవత్సాన్యముపయోగవారాలరకానుధాకరస్య సర్వవిద్యావిధేః శ్రీశైలగురోః సుతేన

ఁబ్బరిణకమలవల్లభుప్రసన్నతత్పుక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన

శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లలితాయాం, శ్రీమద్భాగవత

చంద్రికాయాం, దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం,

అష్టమోఽధ్యాయః.

అథ నవమోఽధ్యాయః

శ్రీశుక ఉవాచ —

ఏకదా గృహదాసీషు యశోదా నన్దగేహినీ,
కర్తాన్తరవియుక్తాసు నిర్మమన్థ స్వయం దధి.

౧

యాని యానీహ గీతాని తద్బాలచరితాని చ,
దధినిర్మన్థనే కాలే స్మరన్తీ తా న్యగాయత.

౨

క్షేమం వాసః పృథుకటితదే బిభ్రతీ సూత్రనన్దం
పుత్రస్నేహస్నుతకుచయుగం జాతకమ్పం చ సుభూః
రజాకర్షశ్రమభుజచరిత్కజ్జౌ కున్దలే చ
స్విన్నం వక్త్రం కబరవిగళన్మాలతీ నిర్మమన్థ.

౩

అథ నవమోఽధ్యాయః.

ఇత్థం ప్రదర్శితవిశ్వరూపస్య కృష్ణ స్యాథాపరిమేయతారూపహర్షతాప్రదర్శన మాహ నవమేన
(ఏకదేతి.) గృహదాసీషు కర్మాంతరవియుక్తాసు వ్యాపారాంతరే ష్వాదిష్టాసు సతీసు అత ఏవ యశోదా
స్వయ మేవ దధి నిర్మమంథ.

౧

తస్య శ్రీకృష్ణస్య బాలచేష్టితాని గద్యపద్యాదిరూపేషా కవిభి ర్నిబద్ధాని తాని సర్వాణి తదా
దధినిర్మంథనకాలే అగాయత చ.

౨

కథంభూతా మమంధేత్యత్రాహ (క్షేమ మితి.) వాసః ప్రభృతీనాం ద్వితీయాంతానాం బిభ్ర
తీత్యనేనాన్వయః, పృథుకటితదే సూత్రనన్దం కాశ్చేదన్దం క్షేమం, వాసః, వత్సం జాతః నిర్మథ
నానుకూలవ్యాపారజః కమ్పా యస్య తత్పుత్రస్నేహేన స్నుతయోః పయస్సాస్త్రివిణోః కుచయో
ర్యుగం చ రజాకర్షణే శ్రమో యయో స్తయో ర్భుజయో శ్చలన్తై కజ్జౌ చ కుండలే చ స్విన్నం
ప్రస్నేదభరితం వక్త్రం చ బిభ్రాణా కబరా ద్విగళంత్యో మాలత్యో యస్యా శ్శోభనే భ్రువౌ యస్యా
స్తథాభూతా నిర్మమంథ అగాయత చేత్యర్థః.

౩

తాం స్తన్యకామ ఆసాద్య మథుతీం జననీం హరిః,

గృహీత్వా దధిమన్థానం న్యషేధ త్ప్రితి మావహాః.

౪

త మజ్గ మాఝాథ మపాయయ త్సనం స్నేహస్నుతం సస్మిత మీక్షతీ ముఖమ్,

అతృప్త ముత్సృజ్య జవేన సా యయా వృత్తిచ్యమానే పయసి త్వదిశితే.

౫

స జాతకోపః స్ఫురితారుణాధరం సందశ్య దద్ధి ర్దధిమన్థభాజనమ్,

భిత్వా మృషాశ్రు ద్దృషదశ్మనా రహో జహాస హయ్యజ్గవ మన్తరం గతః.

౬

ఉత్తీర్య గోపీ సుశృతం పయః పునః ప్రవిశ్య సందృశ్య చ దధ్యమత్రకమ్,

భగ్నం విలోక్య న్యసుతస్య కర్మ తజ్జహాస తం చాపి న తత్ర పశ్యతి.

౭

ఉలూఖలాఙ్ఘ్రిరుపరివ్యవస్థితం మర్కాయ కామం దదతం శుచిస్మితమ్,

తా మేవం నిర్మంథతీం జననీ మాసాద్య సమీప మేత్య స్తన్యం కామయమానో హరిః
శ్రీకృష్ణః తస్యాః ప్రీతి మావహాః దధిమంథనదండం గృహీత్వా న్యషేధత్ వారయామాన.

౮

తం విషేధంత మజ్గ ముత్సృజ్య మాఝాథం సుతం స్నేహేన స్నుతం స్తన మపాయయత్.
కథంభూతా స్మితేన సహితం సుతస్య ముఖ మీక్షతీ తదా అభిశ్రీతే చుల్లార్పితే పయసి క్షీరే
ఉత్పిచ్యమానే గాఢాగ్నినంవర్కా త్పాత్రా దృహి ర్నిర్గచ్ఛతి నతి అతృప్తం స్తన్యపానా దతృప్తం
పుత్ర ముత్సృజ్య సా యశోదా జవేన యయా, జలప్రక్షేపాదినా క్షీరతాపం శమయితుం జగామ.

౯

స ఉత్సృష్టః కృష్ణః సంజాతకోపః దద్ధిః దనైః స్ఫురితం చలంత మరుణ మధుర
మధరోష్ఠం సందశ్య మృషా అశ్రూణి యన్య తథాభూతో దృషదశ్మనా పేషణ్యశ్మనా దధిమంథభాండం
నిర్బిద్యాంతరం గృహమధ్యం గతః హయ్యజ్గవం నవనీతం జహాస ఏకాంతే నవనీత మథక్షయ
దిత్యర్థః.

౧౦

తదా గోపీ యశోదా సుశృతం సుసక్వం పయ ఉత్తీర్య చుల్కా అవరోప్య పున స్తత్ర
ప్రవిశ్య దధ్యమత్రకం దధిమంథనభాండం భగ్నం విలోక్య చ తత్సుతస్య కర్మ ప్రతిజహాస హాసితవత్
తం సుతం తత్ర న పశ్యతి నాపశ్య చ్చ.

౧౧

తతః ఉలూఖలాఙ్ఘ్రి రుపరి ఆధోముఖవిన్యస్తోలూఖలిస్యోపరి వ్యవస్థితం మర్కాయ

— * యమశాస్త్రసభజ్ఞానకథారమ్భః * —

హయగ్రజవం చౌర్య విశజ్జితేక్షణం నిరీక్ష్య పశ్చాత్తుత మాగమ చ్చనైః. అ

తా మాత్తయష్టిం ప్రసమీక్ష్య సత్వర స్తతోఽవరుహ్యోపససార భీతవత్.

గోప్య స్వధావ స్మయ మాప యోగినాం క్షమం ప్రవేష్టుం తప నేరితం మనః. అ

అన్వజ్ఞమానా జననీ బృహచ్చలచ్ఛోణీభరాక్రాంతగతి స్సుమధ్యమా,

జవేన విస్రంశితకేశాన్దనచ్యుతప్రసూనానుగతిః పరామృశత్. ౧౦

కృతాగసం తం ప్రరుదన్త మక్షిణీ కషన్త మంజరృషిణీ స్వపాణినా.

ఉద్విక్షమాణం భయవిహ్వలేక్షణం హస్తే గృహీత్వా భిషయ స్త్వవాగురత్. ౧౧

మర్కటాయ మాద్ధారాయేతి కేచిత్ నవనీతార్థ మాగతాయ సఖీజనాయ వా హయగ్రజవం నవనీతం కామ మిష్టం యథాతథా దదతం ప్రయచ్ఛంతం చౌర్యేణ విశజ్జితే చచ్చలే ఈక్షణే యస్య తం నిరీక్ష్య పశ్చాత్పుస్తత శ్చనై రాజామ.

తా మాగతాం ఆత్తా ఉద్భృతా యష్టి ర్యమా తాం ప్రసమీక్ష్య త్వరయా సహిత స్తత ఉలూఖలాజ్ఞేః అవరుహ్య భీతవ దసససార పలాయితవాః, తదా సా తమపసరంతం సుత మన్వదావత్. “యతో వాచో నివర్తంతే అప్రాప్య మనసా సహ” ఇత్యుక్తరీత్యావాజ్ఞనసాపరిచ్ఛేద్యవై భవం పద్భ్యా మన్వదావ దిత్యేత దహో విచిత్ర మిత్యభిప్రాయేణ విశనష్టి. యం కృష్ణం యోగినాం మనోఽపి ప్రవేష్టుం న క్షమ మనమర్థ మాస త మన్వదావత్ కథంభూతం మనః తపసా ఈరితం ప్రవణీ కృతమ్.

అన్వజ్ఞమానా అనుదావంతీ బృహత్తోః శ్రోణ్యోః భరే జాక్రాంతా స్తజ్జా గతి ర్యస్యాః శోభనో మధ్యమః మధ్యప్రదేహో యస్యాః జవేన హేతునా విస్రంపితా త్కేశబంధనాత్ చ్యుతైః ప్రసూనైః అనుగతి రనుగమనం యస్యా స్సా జననీ పరామృశత్ పన్నర్క జగ్రాహేత్యర్థః. ౧౦

తం హస్తే గృహీత్వా భిషయంతీ భయం ప్రాపయంతీ అవా గుర త్తాదయతు ముద్యత హస్తా అభూత్. కథంభూతం కృత మాగోఽపరాధో యేన తం అజ్ఞంతీ సర్వతః ప్రసరన్తీ మషిః కజ్జలం యయోస్తే అక్షిణీ స్వపాణినా కషంతం మర్దయంతం భయేన విహ్వలే చకితే ఈక్షణే యస్య. ౧౧

త్యక్త్వా యష్టిం సుతం భీతం విజ్ఞాయార్భకవత్సలా.

ఇమేష కిల తం బద్ధం దామ్నాఽతద్వీర్యకోవిదా.

౧౨

న చాన్తర్ను బహి ర్యస్య న పూర్వం నాపి చాపరమ్,

పూర్వాపరం బహి శ్చాన్తర్లగతో యో జగచ్ఛయః.

౧౩

తం మత్వాఽఽత్మజ మవ్యక్తం మర్త్యలింగ మధోక్షజమ్.

గోపికోలూఖలే దామ్నా బబన్ధ ప్రాకృతం యథా.

౧౪

తద్దామ బధ్యమానస్య స్వార్భకస్య కృతాగనః.

ద్వ్యజ్ఞశోన మథా త్రేన సందధేఽన్యచ్చ గోపికా.

౧౫

తం తదా అఽగురంత్యపి సా సుతం భీతం విజ్ఞాయార్భకవత్సలా అత ఏవ యష్టిం త్యక్త్వా తత్ప్రభావానఽజ్ఞా దామ్నా రజ్జ్వ బద్ధ మియే వైచ్చ త్థల.

౧౬

కిం తద్వీర్యం యదనఽజ్ఞావాత్ బద్ధ మియేషేత్యత స్తద్దర్శయన్ తదనఽజ్ఞాప్రాకృత మివ ఋంధేత్యాహ ద్వాభ్యాం - బంధో హి బహి రేవ సంవీతేన దామ్నా అంతరా గృహీతస్య భవతి తథా పూర్వాపరవిభాగవతో ఽస్తునః పూర్వం దామతో ధృత్వా పఠతః పరివేష్టనేన న త్వేత దస్త్రీత్యాహ (న చాంత రితి.) కించ వ్యాపకేన వ్యాప్యస్య బంధో భవతి తచ్చ విసరీత మిత్యాహ. పూర్వాపర మితి. యో జగతః ష్టిత్వస్య పూర్వం పూర్వావధిః పర ముత్తరావధి శ్చ బహి శ్చాన్త శ్చ వ్యాప్య వర్తతే తస్య జగదంతర్భూతేన వ్యాప్యేన దామ్నా కథం బంధనం భవే దిత్యభిప్రాయః. కించ సర్వస్య తత్కారణకతయా తదంతరాత్మకత్వేన తచ్చరీరతయా చ తత్పుంశ్చిద్ధవ స్త్వంతరాభావా త్వనిష్ఠవస్తు సాధనకం బంధనం న సంభవ తీత్యభిప్రాయేణ హ (జగచ్ఛయ ఇతి.) కార్యకారణశరీరాత్మభావనిబంధన మిదం సామ నాధికరణ్యమ్.

౧౭

మర్త్యస్థేన లింగం శరీరం యస్య త ముక్తవిధ మధోక్షజం మత్వా గోపి దామ్నా సాధనే నోలూఖలే బబంధ బంధనోద్యమం చకార, యథా ప్రాకృతం కేవలమర్త్యం తద్వత్.

౧౮

కృతాగసోఽత ఏవ బధ్యమానస్య సతః తద్బంధనార్థ ముపాత్తం దామ ద్వ్యజ్ఞశోనం ద్వాభ్యా మజ్ఞాభ్యా మపూర్ణ మథూత్ తేన ద్వ్యజ్ఞశోనేన దామ్నా సహస్య ద్దాహంతరం సందధే.

౧౯

(విశ్వరూపప్రదర్శనముట్టః)

యదాసీ త్తదపి న్యూనం తేనాన్యదపి సందధే.

తదపి ద్వ్యక్షకం న్యూనం యద్యదా ద త్తబన్ధనమ్.

౧౬

ఏవం స్వగేహదామాని యశోదా సందధత్యపి,

గోపీనాం విష్ణుయన్తీనాం స్యయంతీ విస్మితాఽఽభవత్.

౧౭

స మాతు స్విస్మన్నగాత్రాయా విస్రస్రకబరప్రణః,

దృష్ట్వా పరిశ్రమం కృష్ణః కృపయాఽఽసీ త్స్వబన్ధనే.

౧౮

ఏవం సందర్శితా హ్యక్ష హరిణా భక్తవశ్యతా,

స్వవశేనాఽపి కృష్ణేన యన్యేదం నేకవరం వశే.

౧౯

నేమం విరిణ్తో న భవో న శ్రీ రవ్యక్ష సంశ్రయా.

యత్సంహితం దామ తదపి న్యూన మభవ దిత్యేవం యద్య దాద త్త సందాతుం జగ్రాహ తత్సర్వం న్యూన మేవాభూత్.

౧౬

ఏవం స్వగృహస్థాని నివాసి దామాని సందధ త్యపి సందధ త్యేన న తు తథాపి విష్ణుత్తేత్యర్థః తద్వీక్ష్య విష్ణుయన్తీనాం గోపీనాం మధ్యే స్యయం విస్మితా బభూవ.

౧౭

తదా విస్మన్నం ప్రసేదధిరితం గాత్రం శుష్కాః విస్రస్రం కబరం ప్రజ శ్చ యస్యా స్తస్యాః స్వమాతుః పరిశ్రమం కృష్ణా రస్యాం కృపయా స్వబంధనే అనుగుణ ఆసీత్.

౧౮

న చై తాహం స్వాతంత్ర్యభిక్ష ఇన్యాహ (ఏవ మితి.) స్వవశేన స్వతంత్రేణాపి స్వవశత్వ మేవాహ యన్య సశే అధీనతాయా బ్రహ్మాదీశ్వరసహిత మిదం జగ ద్భర్తతే తేన కృష్ణేన హరిజైవ మిత్థం అక్ల హేరాజన్ భక్తవశ్యతా సందర్శితా సర్వత్ర స్వతంత్రోఽన్యహం భక్తేషు పరతంత్ర ఇతి దశ్శయితు మబధ్య తేత్యర్థః. తథా దాహం శ్రీకృష్ణాజ్జమిక్రాః. “అనన్యాదీనత్వం తవ కిం జగు ర్వైదికిగిరః పరాధీనం త్వాం తు ప్రజతపరతంత్రం సునుమహ” ఇతి తథాచోక్తం భగవతాఽ వ్యష్టమే “అహం భక్తపరాధినో హ్యన్యోఽన్య ఇవ ద్విజేతి”.

౧౯

సను సత్యం భక్తచరతంత్ర ఇతి గోపీ తు న భక్తేతి కథం తత్పారతంత్ర్య మీశ్వరస్యే త్యత్రాహ (నేమ మితి.) భక్తిప్రయోజనం హి భగవత్ప్రసాద స్తం చ యాదృశం నిగ్రహానుగ్రహాది పర్యంతవిధేయత్వరూపం విముక్తిదా ద్భగవతో గోపీ లేభే, న తాదృశం బ్రహ్మతుదౌ సాక్ష ద్భక్ష

ప్రసాదం లేఖిరే గోపీ యం తం ప్రాప విముక్తిదాత్. ౨౦

నాయం సుబోధో భగవాన్ దేహినాం గోపికాసుతః
జ్ఞానినాం చాత్మబోధానాం యథా భక్తిమతా మిహ. ౨౧

కృష్ణ స్తు గృహ్యకృత్యేషు వ్యగ్రాచూం మాతరి ప్రభుః.
అద్రాక్షీ దర్శనౌ పూర్వం గుహ్యకౌ ధనదాత్మజౌ. ౨౨

పురా నారదశాపేన వృక్షతాం ప్రాపితౌ మదాత్.
నశకూబరమణిగ్రీవా విత్యాఖ్యాతౌ శ్రీయాన్వితౌ. ౨౩

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంసాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే,
నవమోఽధ్యాయః.

స్థలాశ్రయా లక్ష్మి రపి లేఖిరే ప్రేమపూర్వకానుద్యానాత్మికా హి భక్తి స్సా గోప్యా మవ్యవిశ్లేషి
భావః. ౨౦

తథా చ భక్తానా మేవాయం సులభో నాన్యేషా సుత్యాహ (నాయ మితి.) ఆయం భగవా
న్గోపీసుతో యథేహ భక్తిమతాం ఆత్మా స్వయ మేవ బోధః భవాద్భగవత్ ప్రవర్తనీయో యేషాం
తేషాం జ్ఞానినాం, యథా సుభావః సుఖప్రాప్త్యః, న తథేతరేషాం దేహినా మిత్యర్థః, సుబోధ ఇతి
పాఠే సుఖేన బోధ్యం శక్య ఇత్యర్థః. ౨౧

అహో ఆత్మాశ్చర్య మేనత్ యత్సంస్మృతిబుద్ధిబుద్ధిభాషాదిమోచనోఽసి భగవాన్ లోకేశ
దామ్న బద్ధ ఇత్యభిప్రాయేణ యమకార్డునముక్తిప్రసక్త్యనూపం చరిత్రానంతరం ప్రస్తోతు మాహ
(కృష్ణ స్త్వీతి.) మాత ర్యులూఖలే బద్ధవత్కాం యశోదాయాం గృహ్యకృత్యేషు వ్యగ్రాయాం ప్రవణ
చిత్తాయాం సత్యాం బద్ధః, కృష్ణః, ప్రభుః విప్రశాసాదిమూలనసమర్థః, పూర్వం, ధనదీప్తి కుబేరిన్య
ఆత్మజౌ గుహ్యకౌ యక్షౌ నలకూబరమణిగ్రీవాఖ్యౌ గ్రూ ముక్తౌ సన్తే పురా మదా చ్ఛ్రీమదా
న్నిమిత్తా. న్నారదస్య కుపితస్య శాపేన వృక్షతాం తరులన్య ప్రాపితౌ అర్జునౌ అర్జునాఖ్యౌ వృక్ష
దదర్శ. ౨౨-౨౩

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యావిధేః శ్రీశైలగురౌః సుతేన

తచ్చరణకమలపరివయప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థాహృదయేన

శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం. శ్రీమద్భాగవత

చంద్రికాయాం, దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం.

నవమోఽధ్యాయః.

అథ దశమోఽధ్యాయః

రాజోవాచ—

కథ్యతాం భగవన్నేతత్తయో శ్వాపస్య కారణమ్,
యోత్తద్విగర్హితం కర్మ యేన వా దేవర్షిః కుపితః.

౧

శ్రీబాదరాయణ రువాచ—

రుద్రస్యానుచరౌ భూత్వా సుదృష్టౌ ధనదాతృజౌ,
తైలాసోపవసే రమ్యే మన్దాకిన్యాం మదోత్కటౌ.

౨

వారుణీం మదిరాం పీత్వా మదాఘూర్ణితలోచనౌ,
ప్రీజన్తై రనుగాయద్భి శ్చేరతుః పుష్పితే వనే.

౩

అస్త్రః ప్రవిశ్య గజ్గాయా మమౌజ్జ్వలనవాజని,
చిక్రీడతు ర్యువతిభి ర్గజా వివ కరేణుభిః.

౪

యదృచ్ఛయా చ దేవర్షి ర్గతవాం స్త్రాకౌరవ,
అపశ్యన్నారదో దేవో జీబాణౌ సమబుధ్యత.

౫

అథ దశమోఽధ్యాయః.

~~~~~

ఏవ ముక్తే లబ్ధప్రశ్నావసరః, సున్నత రాజా (కథ్యతా మితి) యద్విగర్హితం కర్మ యేన
వా దేవర్షి ర్భాగవతశ్రేష్ఠః, కుపితః తదేత కర్మ కారణం శ్వాపస్య కారణం హేభగవన్ కథ్యతాం
దేవర్షే ర్యేన వా తమ ఇతి పాతే దేవర్షే ర్భాగవతోత్తమస్యాపి తమః, క్రోధ ఇత్యన్వయః.

౧

రుద్రస్యేత్యాదిశ్లోకద్వయం సుప్తార్థమ్.

౨-౩

గంగాయా మంత ర్మధ్యే కళంభాతే అమ్మజానాం వనాని తేషాం రాజయో యస్మిన్
తస్మిన్ ప్రవీహ్యదిత్వాదినిః. కరేణుభి రభిభి ర్గజా వివ యువతిభి స్సహ చిక్రీడతుః.

౪

హేకౌరవ భగవాన్ దేవర్షి ర్యదృచ్ఛయా తత్రాగతో దదర్శ జీబాణౌ మదాంధౌ
సమబుధ్యత చ.

౫

తం దృష్ట్యా (వీడితా దేవో విపస్తా) శ్వాపశజ్జితాః.

వాసాంసి పర్యధు శ్శీఘ్రం వివస్త్రాన్నైవ గుహ్యకౌ.

తౌ దృష్ట్యా మదిరాసుతై శ్రీసుదాన్దౌ సురాత్మజౌ.

తయో రనుగ్రహార్థాయ శాపం బాహ్య నిర్మదం జగో.

నహ్యన్యో జుషతో జోష్యాః బుద్ధిధుశో రజోగుణః.

శ్రీమదా దాభిజాత్యాది ర్యత ప్రీద్యుతమాసవమ్.

హన్మన్ పశవో యత నిర్దయో రజితాత్మభిః.

మన్యమానై రిమం దేహా మజగొమ్మత్తు నశ్శరమ్.

దేశసంక్షిప్త జ్యోతిష క్రిమివిద్యసంక్షిప్తమ్,

భూతద్రుక్త్యంతే స్వార్థం కి. వేద నిరయో యతః.

కుత ఇత్యద్రావా (తం దృష్టిపై.) పర్యధుః పరిసి తవత్వః గుహ్యకౌ తు జైత్ర పర్యధాతాం
కింతు వివస్నౌ నగ్నా వేనాసాతామ్.

సురస్య కుదేరస్య ఆత్మజౌ దృష్ట్వా మహాకళాసానుగ్రహం కాను దాన్యతా తావ దిదు
వక్ష్యమాణం జగద అనుగ్రహార్థాయ భవిష్యద్భుగద్భవసూరప్రమోజనాయ చేతి లేచి ద్వాచక్షురే.

జోష్మిద ప్రయాణ జాపనః సేవమానస్య శ్రుణుః శ్రీమదా శ్రుంగపురముత్తమదా పర్య
అభిజాత్యాదిః ఆదికజ్జేన దివ్యాదిసంగ్రహః అభిజాత్యాదివితో మద శ్రీమదం దుష్టిప్రళయః.
కజోగుణకార్యదామక్రొదానిసర్దకో నగి, నింశు శ్రీ ద స నిరహం మద్విప్రలకతో అభిగద
స్థేర్మర్తః. తదాహ (మత్రేత్యాదినా) యద్ర నా సిదా శ్రీమచే సు శ్రీజగ్దామహామహావ
శుర్యననాని సంభవంతి.

కింఞ్చ యత శ్రీనిధే సతీమం దేహం బాహుసహితం. మన్యమాన్తే త ఏవ భాషిం ప్రతియో
రత ఏవ నిర్దయో, సతవో హన్యతే.

ఇను మిత్తనైనాబిసేతం విశద ముతి (బేవేలి.) ఏవ సంజ్ఞిత ముపి నరచేపభూచేసన్వదైవాది సంజ్ఞిత ముపి శరీర మందే తదావస్థుప్రాప్తావసానే క్రిష్ణాదిసంజ్ఞిత మే దగ్ధం తే గ్నిస్త్వం సంజ్ఞితం శ్వాభి ర్భూతం చేత్ విబ్ధం సంజ్ఞితం అన్యథా క్రిమిసంజ్ఞిత. అత్యుత్తమ. అత్యుత్తమ పీఠవిభాగీనుభూర్ధం యో భూతాని ద్రుక్పూతీతి తథా యతో భూతద్రోహ స్థినియో నునికి న బ్రహ్మణా కిం పేద న కిమపి సూత మహితం చ న జానాతీత్యర్థః.

(నశకూబరమణిగ్రీవవృత్తాంతః)

దేహః కి మన్నదాతు స్వం నిషేత్తు ర్మాతు రేవ వా,
మాతుః పితు ర్వా క్రేతు ర్వా బలినోఽగ్నే శ్శునోఽపి వా.

౧౧

ఏవం సాధారణం దేహ మవ్యక్తప్రభవాప్యయమ్.
కో విద్వా నాత్మసా త్కృత్వా హన్తి జన్తూ నృతేఽసతః.

౧౨

అసత శ్రీమదాన్తర్య దారిద్ర్యం పరమాజ్ఞానమ్.
అత్యైవమ్యేన భూతాని దరిద్రః పర మీక్షతే.

౧౩

నన్వంతే యత్కించి త్స జ్ఞిత మస్తు జీవద్దశాయాం స్వాదీనతయా దేహసుఖార్థం యతిశయ్య
మేవేత్యత తద్దశాయా మపి నియతం స్వత్వ మస్తీత్యాహ (దేహ ఇతి.) అగ్నే శ్శునోఽపి వేతి
దృష్టాంతార్థం. దేహో యథాఽంతే అగ్నే శ్శున శ్చ స్వం తథా జీవద్దశాయా మపి నియమో నాన్నదాతా
దీనాం స్వం కిం న లభితీత్యర్థః, కింత్వనేన లోకే ప్రసిద్ధిర్దోష్యతే. అచచ్ఛపరిణామమాసత్వా ద్యస్యా
న్నేన నర్దతే తస్య స్వం తథా రేతః ప్రభవత్వా నిషేత్తుర్గర్భదాతుః తథా మాతుః పితుః తత్పితృభూతా
మహస్య చ ప్రతీకంబలాతే తథా నికల్పాత్పితృవన్మాత్మసితరం ప్రత్యపి సానతవ్యైర్నిర్యాదితి శావః,
ప్రకేతుః ద్రవ్యదాన స్పీకర్తుః బలినో బలాద్భూహీతుః.

౧౧

ఏవం సాధారణం నత్యేక వైవ నియతస్వం అప్తత్యైవ్యుత్పతే. ప్రభవః ఉత్పత్తిః
కస్మిన్నేవా ప్యయోలయచ్చ యన్య తమిమం దేహ మార్కసాచ్యుత్వా ఆత్మే మవ్యా అవతో
మూఢా నృతే వినా విద్వాన్ కశ్చమాన్ జఃతున్ హంతి హానిమానీన శ్చేద్యస్య నివాంస్తుర హన్యా
దేవీత్యర్థః. యవ్యా నిమ మిమం దేహం సాధారణ మవ్యక్తప్రభవాప్యయం చ విద్వాన్ తాం శ్చే
ద తో అసాధారణదేహాభిమానినః పురుషా నివన కోఽపి పుమా నాశ్శుసాశ్శుత్వా ఆత్మేవ మవ్య.
సంభూత్ హనాత్, ఏవం వివాంస్తుశ్చనర్దేహాత్మాభిమానేన న హనాత్ సాధారణవిద్వాంస్తు
దేహాత్మాభిమానేన హన్తు రిత్యర్థః, అవిద్వానితి వా చేదః, తదా సాధారణ మవ్యక్తప్రభవాప్యయం
నావిద్వా నజానాం శ్చే త్సత స్తజ్ఞా నివన అన్యః కశ్చ ద్దేహాత్మాభిమానేన హన్యా దిత్యవ్యయః.

౧౨

ఏవం శ్రీమద స్యాన్తర్యమూలతా ప్రదర్శ్య అథ తత్ప్రతికారార్థం బలినోతి (అసత ఇతి.)
చిత్కుత ఇత్యుక్తాహ (అత్యైవమ్యేనేతి) దరిద్రః, కేవల మాత్మదృష్టాంతేన భూతా మీక్షతే యథా
స్వస్యాభూతాదినా దుఃఖాదికం తథా పర స్యాపీత్యాత్యైవమ్యేన భూతాని పశ్యన్ తేభ్యో
ద్రుహ్యతీత్యర్థః.

౧౩

యథా కణ్ఠకవిద్ధాఙ్గీ ర్జన్తో ర్నేచృతి తాం వ్యథామ్,
జీవసామ్యం గతో లిఙ్గ ర్న తథాఽవిద్యకణ్ఠకః.

౧౪

దరిద్రో నిరహం స్తమోఘ ముక్త స్సర్వమదైరిహ
కృచ్ఛం యదృచ్ఛయాఽఽప్నోతే తద్ధి హ్యస్య పరం తపః.

౧౫

నిత్యం జ్ఞాత్వామదేహస్య దరిద్ర స్యాన్నకాఙ్క్షిణః.
ఇన్ద్రియా ఇన్ధుశుష్యన్తి హింసాఽపి వినివర్తతే.

౧౬

దరిద్ర స్యైవ యుజ్యన్తే సాధవ స్సమదర్శినః,
సద్భిః షీఙోతి తత్తర్షం తత ఆరా ద్విశుద్యతి.

౧౭

ఉక్త మేవార్థం సదృష్టాంత మాహ (యథేతి) యథా కంటవిద్ధాఙ్గిః లిఙ్గోరంతర్గతసుఖదుఃఖాది
వ్యజ్ఞకముఖవికాసప్లూనతాదినిమిత్తై ర్జీవసామ్యం గతః స్వేతరజేవానాం స్వస్య చ తౌల్యం మన్వానః.
తాం కంటకవేదశాం వ్యథాం దుఃఖం కంటకవేదాం వా నేచ్ఛతి తథైవ మవిద్యకంటకో న నేచ్ఛతీతి
నేత్యర్థః.

౧౮

కించ దారిద్ర్యం పరంపరయా ముక్తిసాధన మపీత్యాహ (దరిద్ర ఇతి చతుర్థిః) విరహం
స్తమ్భః సిగ్ధతాహంకారరూపగర్వః సర్వై రభిజనవిత్తవిద్యాప్రయుక్తై ర్మదై ర్ముక్తః యదృచ్ఛయా
స్వప్రయత్న మంతరేణైవ కృచ్ఛం కాయశోషణాదికం ప్రాప్నోతి తత్కృచ్ఛం మేవాస్య పరం కేవల
ముత్కృష్టం వా తపః.

౧౯

తపోవాహ (నిత్య మితి) జ్ఞాతా జ్ఞాతా, షీఙో దేహో యస్య తత్ర హేతుః అన్నకాంక్షాః
తత్రాపి హేతుః, దరిద్రస్య ఇంద్రియాణి శుష్యంతి అత ఏవ హింసా చ వివర్తతే.

౨౦

వివంవిధస్య దరిద్రస్యైవ సమదర్శినః సాధవో యుజ్యంతే సంగతా భవంతి, నను
పరిశుష్కేంద్రియన్యాప విషయతృప్త్యానసాధ్యా చ్ఛీమదాంధా తోఽస్య నిశేష ఇత్యత్రాహ సంగతై
స్సద్భి ర్నేతుభి ర్న తర్షం విషయతృప్త్యాం షీఙోతి ఉపయుత యద్వా తత్తర్షం కర్తృక్లిబత్స మాన్వం
షీఙోతి నశ్యతి తత స్తత్తర్షక్షయా దరా త్సమనంతర మేవ విశుద్ధితి ప్రకృత్యంబుధరూపాశుః,
రహితో భవతి. విసిద్యతీతి పాఠే ముక్తో భవతీత్యర్థః.

౨౧

(నశకూబరమణిగ్రీవవృత్తాంతః)

సాధూనాం సమచిత్తానాం ముకుందచరణైః పిణామ్.

ఉపేక్ష్యైః కిం ధనస్తప్తైః రసద్భి రసదాశ్రయైః.

౧౫

త దహం మత్తయో రాధ్యా వారుణ్యా శ్రీమదాస్థయోః.

తమోమదం హరిష్యామి నైశయో రజితాత్మనోః.

౧౬

యదిమో లోకపాలస్య పుత్రౌ భూత్వా తమఃపుత్రౌ.

న వివాసన మాత్మానం విజానాతే సుదుర్మదౌ.

౨౦

అతోఽర్హతః స్థావరతాం స్వాతాం నైవం యథా పునః,

నను ధన మేవ స్వాపేక్షిత మత ఆహ (సాధూనా మితి.) ముకుందచరణ మేవ నిరతిశయ పురుషార్థరూపం మన్వానానాం సమచిత్తానాం స్వతుల్యభూతాంతరిదర్శినాం సాధూనా మత ఏవోపేక్ష్యైః ధనస్తప్తైః స్తప్సుహేతుభి ర్ధనై రసద్భి రసర్థమూలమదహేతుశ్చేన దుష్టైః అత ఏవ అనతా మాశ్రయై స్తే ఆశ్రయో యేషాం తై రితి వా ఏవంవిధై ర్ధనస్తప్తైః కిం న కించి దపి ప్రయోజన మిత్యర్థః. యద్వా సాధూనా షపి ధికి ఏవ ప్రియ స్వా దిత్యత్రాహ (సాధూనా మితి.) ధనేనస్తప్తయే షాం తై రసదాశ్రయై సదాశ్రయరహితై స్తత్సమాగమరహితై రిత్యర్థః. అత ఏవ ఉపేక్ష్యై రసద్భిః కి మితి.

౧౮

త త్రస్మాత్ శ్రీమదవివృత్తే రేవ పురుషార్థపర్యవసాయత్వా ద్వారుణ్యా మాధ్యస్థ సురయా మత్తయోః, శ్రీమదే నాంధయో రజితేంద్రియయోః, ప్రియశ్యయోః యవయో స్తమోమద మజ్ఞానకృతం మదం హరిష్యామి అపనేష్యామి.

౧౯

య ద్యస్మా ల్లోకపాలస్య పుత్రౌ భూత్వాపి ఇమో భవంతౌ తమసా వ్యాప్తౌ వివాసనం నగ్న మాత్మానం న విజానాతే.

౨౦

అతః స్థావరతా మర్హతః వివాసన మాత్మాన మజ్ఞానతో ర్వస్త్రాప్నోదనరహితతరుజన్య యుక్త మితి భావః. ఇత్థం శప్తాఽనుగృహ్లాతి (స్యాత్ మిత్యాది) ఏవ మేవ సర్వదా స్థావరాకృతి యథా న స్వాతాం తతాఽర్హతః యద్వా కి మర్థ మేవం నిరవరాధయో శ్శాసం ప్రయచ్ఛసీత్యత్రాహ పురా తరుజన్యః ప్రాక్ యథా స్వాతాం యాదృశౌ శ్రీమదాంభౌ స్యాత్ మేవం తరుజన్యః పశ్యా

స్మృతి స్వా స్మత్ప్రసాదేన తత్రాఽపి మదనుగ్రహాత్. ౨౧

వాసుదేవస్య సాన్నిధ్యం లభ్యా దివ్యశరచ్చతే.
పృత్యే స్వర్లోకతాం భూయో లబ్ధభక్తీ భవిష్యతః. ౨౨

ఏవ ముక్త్యా తు దేవర్షి ర్గతో నారాయణాశ్రమమ్,
నశకూబరమణిగ్రీవా వాసతు ర్యమశార్దూనౌ. ౨౩

ఋషేర్భాగవతముఖ్యస్య సత్యం కర్తుం వచో హరిః,
జగామ శనకై స్తత్ర యత్రాస్తాం యమశార్దూనౌ. ౨౪

దేవర్షి ర్మే ప్రియతమో యదిమౌ ధనదాత్మజౌ,
తత్రథా సాధయిష్యామి యద్గీతం తస్మహోత్మనా. ౨౫

ఇత్యన్తరే ణార్జునయోః కృష్ణ స్తు యమయో ర్యయౌ,
అత్మనిర్వేళమాత్రేణ తిర్యగ్గత ములూఖలమ్ ౨౬

న్మా భూతా మిత్యేవ మనుగ్రహర్థం శః ఇత్యర్థః. ప్రకారాంతరే ణావ్యనుగృహ్యతి తత్ప్రసి
స్థాఽఽత్వేఽపి వత్ప్రసాదేన హేతునా న్యూతిః పూర్వజన్మస్మృతిః. స్యాత్. ౨౧

తథా మదనుగ్రహాద్దేతోః దివ్యవర్షశతాంతే వాసుదేవస్య వసుదేవసూనోః భగవం సాన్నిధ్యం
లభ్యా పృత్యే కరుష్యే అతీతే సతి పున స్వర్లోకతాం దేవత్వం లభ్యా వాసుదేవే లబ్ధా భక్తి ర్యాధ్యాం
తథాభూతో భవిష్యతః. ౨౨

స దేవర్షి ర్భక్త ముక్త్యా బిగఢాశ్రవం గతః నలకూబరమణిగ్రీవౌ సహజాతా వర్జునౌ జ్ఞాన
అనకుః. ౨౩

భగవతముఖ్యస్య వాదస్య తద్వచన, సర్వత్యం కర్తుం శ్రీకృష్ణ శ్చనై రులూఖల మాకర్షణ
యత్ర యమశార్దూనౌ స్థితౌ తత్ర జగామ. ౨౪

తద్వచన సృత్యం కర్తు మిత్యేఽదేవ ప్రశ్నాపయతి-యత్ యతో దేవర్షి ర్యమ ప్రియతమః
తత్రస్మా త్తేన వహత్మనా ధనదాత్మజౌ వృద్ధశ్చ య ద్గీతం ఽ త్సాధయిష్యా మిర్యభిప్రాయేణ
యవయో ర్జునయో రంతరేణ వధ్యే యయౌ ర్దా అత్మన స్వస్య ప్రవేశమాప్రే ణోలూఖలం తిర్య
క్పతిత మభూత్. ౨౫-౨౬

(కాపవిర్ముక్తనలకూబరమణిగ్రీవకృతశ్రీకృష్ణస్తుతిః)

బాలేన నిష్కర్షయాతాన్వగులూఖలం తద్దామోదరేణ తరసోత్కలితాఙ్గిబన్ధైః,
నిష్పేతతుః పరమవిక్రమితాతివేషస్కన్ధప్రవాళవిటపౌ శృతచణ్డశబ్దౌ. ౨౩

తత్ర శ్రీయా పరమయా కకుభః స్ఫురన్తౌ సిద్ధా వృషేత్య కుజయో రివ జాతవేదాః.
కృష్ణం ప్రణమ్య శిరసాఽఖిలలోకానాం హృత్కాంతానాం విద మూచతుః స్మ. ౨౪

—* కాపవిర్ముక్తనలకూబరమణిగ్రీవకృతశ్రీకృష్ణస్తుతిః. *—

కృష్ణ కృష్ణ మహాయోగిం స్త్య మాద్యః పురుషః పరః,
వ్యక్తావ్యక్త మిదం విశ్వం యావం తే బ్రహ్మణో విదుః, ౨౫

అన్వజ్ఞా తీత్యన్వక్ అనునర్థే త ములూఖలం నిష్కర్షయాతా దామోదరేణ హేతునా తరసా
బలా దుత్కలితా వృత్తాబ్జాః ఙ్గిబన్ధౌ మూలభాగౌ. యయోః. పరమస్య శ్రీకృష్ణస్య విక్రమితేన
ఆతివేషః కమ్యో యేషు తే స్కంధాగయో యయోః కృత శ్చంద శ్చబ్దౌ యాభ్యాం తథాభూతౌ
నిష్పేతతుః. ౨౩

తత్ర తదా తయోః పృక్షయో ర్వా పరమయా శ్రీయా శోభయా కకుభో దిశః స్ఫురన్తౌ
ప్రకాశయంతౌ కుజయోః వృక్షయోః స్థితోఽగ్ని ర్భూతా మూర్తిమా వృషా దుగ్ధచ్ఛతి తద్వ దుత్థితౌ సిద్ధౌ
భూత్వా ఉషేత్య కృష్ణనమీష మేత్య కుజయో రాతవేదా జన సిద్ధా వృషేత్య ఉత్తాయేతి వా ఆఖిలలోకానాం
నాథమీశ్వరం కృష్ణం శిరసా ప్రణమ్య బద్ధోఽజ్జలి ర్యాభ్యాం విగతం రజః రణోగుణకార్యం యయో స్తౌ
సాత్వికా విత్యర్థః. నిర్మలా వితి వా తౌ నలకూబరమణిగ్రీవా విదం వక్ష్యమాణ మూచతుః. ౨౪

గోపాలం మాం యావం దేవో కి మితి ప్రణతా విత్యత్రాహతుః. హేకృష్ణ మహాయోగిణ
అచింత్యప్రభావ న కేవలం గోపబాల స్త్య నుపి తు పగళపురుషః కోఽసౌ య ఆద్యో జగత్కారణ
భూతః. నను కార్యకారణయోః ప్రాయశ స్సౌలక్షణ్యదర్శనా త్కృతం చిదచిత్తకస్య జగత్
స్తద్విలక్షణోఽహం కారణ మిత్యత్ర హ స్యక్తం నామరూపాభ్యాం అవ్యక్తం చేదం విశ్వం బ్రహ్మణః
సర్వక క్రిత్యాదికల్యాణగుణై ర్ముహత స్తవ యావం శరీరం వేదాంతా ఆమనంతీత్యర్థః. వేదాంతా
శ్చ “యస్య పృథివీ శరీరం యస్యాత్మా శరీరం యస్యాన్యక్తం శరీరం యస్యాక్షరం శరీర” మిత్యాద్యాః
సూక్ష్మచిదచిచ్ఛరీరకత్వేన కారణభూతః స్థూలచిదచిచ్ఛరీరకత్వేన కార్యావస్థ శ్చ త్వ మేవేతి భావః. ౨౫

త్వ మేక స్వర్వభూతానాం దేహస్వాత్మేద్వియేశ్వరః.

త్వ మేవ కాలో భగవన్విష్ణు రవ్యయ ఈశ్వరః.

: ౦

త్వం మహా నృసింహ సూక్ష్మ రజస్సత్వతమోమయీ,

త్వ మేవ పురుషోఽధ్యక్ష స్వర్వక్షేత్రవికారవిత్.

: ౧

గృహ్యమాజై స్త్వ మగ్రాహ్యో వికారైః ప్రాకృతై ర్గుణైః.

న కేవల ముపాదానకారణ మేవాపి తు నిమిత్తకారణ మపీత్యభిప్రాయేణ తదుపయుక్త గుణవత్తా మాహతుః (త్వ నితి.) ఏకశబ్దేనాదిష్టాతంతరవ్యాప్తుః. సర్వభూతానాం యాని దేహాదీని తేషా మీశ్వరః వియంతా అనవః ప్రాచీః, అత్మా మనః భవంతి దేవమనుష్యాదిరూపేణ జాయంత ఇతి భూతాని క్షేత్రజ్ఞా స్తేషాం దేహాదీనబంధోపాదానోపయుక్తసార్వజ్ఞ్యాదిగుణయోగేనాంతఃప్రవిశ్య వియంతేత్యర్థః ఏవం నిఖిలజగత్కారణత్వం తత్సర్వీరకత్వం చోక్తం. అథ తదుభయనిబంధనం జగదంతర్భూతకాలాదిసామానాధికరణ్య మాహతుః (త్వ మేవ కాల ఇతి.) యద్వా త్వ మేక ఇతి స్థితికారణత్వ ముక్తం త్వ మేవ కాల ఇతి లయకారణత్వం కాలో మృత్యుః త్వం మహా విశ్వాదినా సామానాధికరణ్య ముభ్యత ఇతి నివేళి. హేగవన్ అన్యథా ఇత్యనేన కారణత్వప్రయుక్త దోషసరిహరః. భగవన్నిత్యనేన అనంతరదళాయా మపి పాదుణ్యపూర్తి రుక్తా. విష్ణు రిశ్యనేన దేవతావిశేషత్వమ్.

: ౨

త్వం మహా మహత్కారణత్వా త్సర్వీరకత్వా చ తత్సమానాధికరణః ఏవ ముత్తర ప్రపి ద్రష్టవ్యం. స కేవలం మహా నేవాపి తు తత్కారణమితా రణబిగుణత్రయాత్మికా సూక్ష్మ నామరూపవిభాగానర్హా గ్రహ్యణీ గపి త్వ మేవ, తథా పురుషో జీవ స్త్వ మేవ కళంభూతః. అధ్యక్షః గేహప్రభృతిజీవస్వర్యంతానా మస్థితా క్షేతాణి శరీరాణి బుద్ధివర్యంసేంద్రియసహితాని తాని వేత్రితి తథా యుగవత్ క్షేత్రేంద్రియవృత్తివి దిత్యర్థః.

: ౩

రూపం తే బ్రహ్మణో విదురిత్యనే నైవంవిధం త్వం కేవలం వేదాంతా ఏవ విదుః స త్వంద్రియా జీత్యభిప్రేతం. తదేవ విశద మనైపునసహాయకః (గృహ్యమాజై రితి) ప్రాకృతై ర్గుణై ర్వికారైః గుణపరిణామరూపై రింద్రియై స్త్వ మగ్రాహ్యః గ్రహీతుం నిష్కయాకర్తు మశక్యః. తత్ర హేతుం వదంతో గుణా నివశిష్ట (గృహ్యమాజై రితి.) యథా శ్రోత్రాదిభి ర్గృహ్యమాజా శృద్ధాదయో న శ్రోత్రాదీన్ గృహ్ణంతి తథా త్వయా గృహ్యమాజా వికారా స్త్వాం స గృహ్ణంతితి భావః. సన్యగ్రాహ్యస్య మమ కారణత్వసమవ్యాప్తోపాన్యత్వానుసవత్తి. స్తతః శ్చ కారణత్వానుసవత్తి

(కావనిర్ముక్తనలకూబరమణిగ్రీవకృతశ్రీకృష్ణస్తుతిః)

కోన్విహార్హతి విజ్ఞాతుం ప్రాక్సిద్ధం గుణసంవృతః.

౩౨

తస్మై తుభ్యం భగవతే వాసుదేవాయ వేదనే.

అత్మద్యోతై ర్గుణై శ్చన్నమహిమ్నే బ్రహ్మణే నమః.

౩౩

యస్యావతారా జ్ఞాయంతే శరీరే ష్యశరీరిణః,

తై నై రతుల్యాతిశయై ర్వీర్యై ర్దేహి ష్యసంగతైః.

౩౪

న భవా స్సర్వలోకస్య భవాయ విభవాయ చ,

అవతీర్ణోఽంశభాగేన సాంప్రతం పతి రాశిషామ్,

౩౫

రిత్యత్రాహః (కోన్వితి.) గుణైః గుణకార్యై రింద్రియైః సంవృత అవృత స్సహిత ఇతి యావత్ కోసు పుమాః ప్రాక్సిద్ధం గుణేభ్యః ప్రాగేవ తత్కారణతయా తత్ప్రకాశతయా చ సిద్ధం త్వా మిహ జ్ఞాతుం విషయాకర్తుం అర్హతి. గుణసంవృతః కోవాల్లతీత్యనేన యోగవిరుద్ధమనా స్తు జ్ఞాతు మర్హతీతి సూచితం. అనేననుపాస్యత్వం పరిహృతం యద్యా నను తర్హి జీవో జానా త్విత్యత్ర ఆహతుః కోన్వితి.

౩౬

ఏవ ముక్తవిధస్య భగవత స్సర్వజ్ఞత్వం జీవై ర్దుష్టేనుత్వం చానుసంధితో నమస్కరుతః.

(తస్మై ఇతి.) తస్మై కృష్ణ కృష్ణేత్యాదిన్ తగ్గుణవిశిష్టాయ భగవతే పాద్గుణ్యపూర్ణాయ సాధుసరితా జ్ఞార్థం వసుదేవాత్మజత్వేనావతీర్ణాయ సర్వకర్త్రే అత్మద్యోతై ర్గుణై శ్చన్నమహిమ్నే జీవానాం దురవబోధ మహిమ్నే అత్మజ్యోతిర్గుణచ్ఛన్నమహిమ్ను ఇతి పాఠే అత్మజ్యోతిః స్వయంప్రకాశ శ్చ గుణచ్ఛన్న మహిమా చేత్యర్థః. స్వరూపేణ గుణై శ్చ విరతిశయబ్రహ్మతే, నుత్వం నమః.

౩౭

వాసుదేవాయేతన్నేనాభిప్రేతం ఏవక్షా తావ త్సర్వావతారయాథాత్మ్య మహతుః (యస్మేతి.) శరీరిషు మర్త్యాదిశరీరిణాం మధ్యే శరీరిణః కర్మకృతశరీరరహితస్య యస్య తేవ అవతారా స్సర్వే నిష్కమాభ్యుధితైః. కర్మకృతదేహి ష్యసంగతై నై నై ప్రతదవతారప్రతినియతై రసంభావితైః వీర్యైః జ్ఞాయంతే ఇత్యర్థః.

౩౮

అంశభాగేన బలరామేణ సహ యద్యా సంకల్పరూపజ్ఞానేన న తు కరణేతి భావః. సాంప్రత మధునా అవతీర్ణః యద్యా సాంప్రత మితి యుజ్యత ఇత్యేతదర్థకో విపాకః. యతో భవా నాశిషాం పతి ప్రభుః దాతా అతో భవార్థం. విభవార్థం చ అంశేనావతీర్ణ ఇతి యుక్త మేవేత్యర్థః.

౩౯

నమః పరమకల్యాణ నమస్తే విశ్వమణ్డళ.

వాసుదేవాయ శాంతాయ యదూనాం పతయే నమః.

52

అనుజానీహి నౌ భూమంస్తవానుచరకింకరౌ.

దర్శనం నౌ భగవత ఋషే రాసీ దనుగ్రహితే.

53

వాణీగుణానుకథనే శ్రవణం కథాయాం హస్తౌ చ కర్మసు మనస్తవ పాదయౌ ర్నః,
స్మృత్యాం శిరస్తవ నివాస జగత్ప్రణామే దృష్టి స్మృతాం దర్శనేఽస్తు భవత్తనూనామ్. ౩౮

శ్రీశత ఉవాచ—

ఇత్థం సంకీర్తిత స్తాభ్యాం భగవాన్లోకురేశ్వరః.

దామ్నా చోలూఖలే బద్ధః ప్రహసన్ నాహు గుహ్యకౌ.

54

ప్రకృతావతారసాధారణగుణా ననుసంధధతో ననుస్మరుతః విశ్వమణ్డళావహత్వ మమణ్డళ
లరుజన్యవిమోచనే నావరోక్ష మేవ ప్రదర్శిత మితి తథా సంబోధనాభిప్రాయః, స్వయ మమణ్డళ
స్యాన్యేషాం మణ్డళావహత్వ మనుపవన్న మితి తదపి సిద్ధ మేవత్వభిప్రాయేః పరమకల్యాణేతి
సంబోధనమ్, శాంతాయ ఉర్విపట్నం హితాయ అశనాయాపిసాసాకోఽమోహజలామృత్యవ స్సదూర్మయః ౩౯

ఇత్థం సంస్తుత్యాత్మనోః కృతార్థత్వాయ తద్దానపర్యంతదాన్యం ప్రార్థయమానౌ విజ్ఞానయతః
(అనుజానీహితి.) హేభూమ విరవధికానందకాలికా అవానుచరకింకరౌ యథా భవాన తథా అనుశా
ఙీశ్వరః. కి మిదం ప్రార్థయేథే ఇత్యత్రోచతుః. ఋషే స్తవానుచరస్య అనుగ్రహ దేవ భగవత
ష్టాద్యుపార్జన్య పురుషార్థవిధే స్తవ దర్శనం నౌ ఆవయౌ రాసీత్. మహాఫలత్వా త్వద్దానదాన్య
మేవానుగృహణేతి భావః.

55

కిం చావయౌ ర్వాఙ్మాదాయ స్త్వయదానుకథనాదిప్రసవా యథా స్యు స్తథాఽను
గృహణేత్యుచతుః (వాణీతి.) శ్రవణే శ్రోత్రే కర్మసు పూజారుషేషు తవ పాదయౌః స్మృత్యాం
స్మరణే మనోఽస్తు నివాసో జగ ద్ద్యవ్య తస్య సంబుద్ధిః జగతో వివాసేతి వా ఆర్షః పరపాతః. తవ
ప్రణామే శిరః, భవత్తనూనాం భగతో మూర్తీనాం సః చ దర్శనే దృష్టి రస్తు. యద్వా తవ సతాం
తావకానాం సతాం చ ప్రణామే శిరః అస్తు భవత్తనూనాం దర్శనే దృష్టి రస్తు.

56

ఇత్థ మిత్యాదిశ్లోకః స్పష్టారః.

57

(శాపవిర్ముక్తనలకూబరమణిగ్రీవకృతశ్రీకృష్ణస్తుతిః)

శ్రీభగవానువాచ —

జ్ఞాతం మమ పురైవైత దృషిణా కరుణాత్మనా,
యచ్ఛ్రీమదాన్ధయోర్వాగ్నిర్నిభ్రంశోఽనుగ్రహః కృతః. ౪౦
సాధూనాం సమచిత్తానాం సుతరాం మత్కృతాత్మనామ్.
దర్శనాన్తో భవే ద్భన్ధః పుంసోఽక్షో స్సవితు ర్యథా. ౪౧
తద్గచ్ఛతం మత్పరమౌ నశకూబరసాదనమ్,
సంజాతో మయి భావో వా మీప్సితః పరమోఽభవః. ౪౨

శ్రీశుక ఉవాచ —

ఇత్యుక్తో తం పరిక్రమ్య ప్రణమ్య చ పునః పునః,
బద్ధోల్లాఖల మామన్త్ర్యి జగ్ముతు ర్దిశ ముత్తరామ్. ౪౩

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే. మహాపురాణే పారమహంసాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే.
దశమోఽధ్యాయః.

తదేవాహ (జ్ఞాత మితి) వాగ్నిః “న హనోఽజుషతో జోష్యా” నిత్యాదిభిః. శ్రీమదాన్ధయో
ర్యుగవయోః శ్రీవిభ్రంశరూపోఽనుగ్రహః కృత ఇతి యదేశ త్పురైవ మమ మయా జ్ఞాతమ్. ౪౦

యుక్త మేవైత దిత్వాహ (సాధూనా మితి) మత్కృతాత్మనాం మమ్యుర్నితచిత్తానాం
సాధూనాం దర్శన మంతో యస్య నః దర్శనావదికః పుంసో బంధో భవేత్ యథా సవితు ర్దర్శనాంతోఽక్షో
ర్బంధ స్తమోరూప స్తద్వత్. ౪౧

హేనలకూబర యువాం త త్రస్మాత్ సాదనం సదనం స్సవికేతనం, స్సవికేతనం ప్రతి
గచ్ఛతం, కథంభూతో అహ మేవ పరో మా యస్మాత్స యయో హ్రాన విద్యతే భవ స్సంసారో యస్మా
తోఽభవః మయి భావోఽభిప్రాయవిశేషః. ప్రీత్యాత్మకః వాం యువయోః సంజాత ఏవ. ౪౨

ఇత్థ ముక్తౌ తౌ బద్ధ ముల్లాఖలం యస్మిన్ తం కృష్ణం పరిక్రమ్య పునః పునః ప్రణమ్య
అమంత్ర్యాన్వష్టోన్తరాం దిశం జగ్ముతుః. ౪౩

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయవయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోః సుతేన

తద్భరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్పూక్తినమధిగతశ్రీమద్భాగవత్పాహృదయేన

శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత

చంద్రికాయాం, దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం,

దశమోఽధ్యాయః.

ఏ కా ద శో ఽ ద్వా యః

శ్రీకుక ఉవాచ—

గోపా నన్దాదయ శ్చుత్వా ద్రుమయోః పతతో రవమ్.

తత్రాజగ్ముః కురుశ్రేష్ఠ నిర్వాతభయశఙ్కితాః.

భూమ్యాం నిపతితౌ తత్ర దదృశు ర్యమకార్జునౌ,

బ్రథము స్త దవిజ్ఞాయ లక్ష్యం పతనకారణమ్.

ఉలూఖలం వికర్షంతం దామ్నా బద్ధం చ బాలకమ్.

కన్యేదం కుత ఆశ్చర్య ముత్పాత ఇతి కాతరాః.

బాలా ఊచు రనేనేతి తిరశ్చీన ములూఖలమ్.

వికర్షతా మధ్యగేన పురుషా వప్యచక్ష్రహి.

అథ ఏకాదశోఽధ్యాయః

(గోపా ఇతి.) పతతోః ద్రుమయో రద్దనయోః రవం ధ్వనిం శ్రుత్వా హేతుదుశ్రేష్ఠ కి
వజ్రపాతోఽటవ దిత్యేవం భయేన వితర్కయంతో నందాదయో గోపా స్తత్రాజగ్ముః.

తల్లక్ష్యం ప్రత్యక్షతః పురచో దృశ్య మపి పతనకారణ మవిజ్ఞాయ బభ్రుముః బ్రాంతా
బభూవుః.

కిం తల్లక్ష్యం పతనకారణం యదజ్ఞానా ద్బుభ్రీముః, తత్రాహ (ఉలూఖల మితి.) ఏవంవిధం
బాలక మేవ పతనకారణం లక్ష్య మవిజ్ఞాయ బ్రథము రిత్యన్వయః. ద్రుమ పతన దర్శయతి (కన్యేతి.)
ఇతం తరునిపాతనరూపం కర్మ కన్య సంబంధి ఇదం హతః కారణాత్. అహో ఆశ్చర్యం నః
ఉత్పాతాః ఇత్యేవం కాతరాః భీతా స్సంతో బ్రథము రిత్యర్థః. కన్యేతి రత్నసంభవః ఉత్పాత ఇ
విశ్వయః.

ఏవం బిహ్నుమృణాన్, ప్రతి తత్రత్త్యై బాలా ఊచుః, కి మిల, తిరశ్చీనం ఉలూఖలం
వికర్షతా పృక్షయో ర్మధ్యగతే నానేన బాలే నేపిం కర్మ కృతం న కేవలమేతావత్ పృక్షభ్యాం సిద్ధతౌ
దివ్య పురుషా వప్యచక్ష్రహి దృష్టవంతో వయ మితి.

(శ్రీకృష్ణస్య బాల్యచేష్టాః)

న తే తదుక్తం జగృహు ర్న ఘటేతేతి తస్య వై.

బాలస్యోత్పాటనం తర్వోః కేచి త్సందిగ్ధచేతనః.

ఉలూఖలం వికర్షంతం దామ్నా బద్ధం స్వ మాతృజమ్.

విలోక్య నన్దః ప్రహసద్వదనో విముమోచ హ.

క్రీణీహి భోః ఫలానీతి పృష్ట్యా మాతర మచ్యుతః.

ఫలార్థీ ధాన్య మాదాయ యయా సర్వఫలప్రదః.

ఫలవిక్రయిణీ తస్య చ్యుతధాన్యం కరద్వయమ్.

ఫలై రపూరయ ద్రత్నైః ఫలభాణ్ణ మపూరి చ.

ఏవ ముక్తానాం చేషాం మధ్యే కేచి త్కేవలఙ్కారికా ఇదం న ఘటే ఇతి వదంతః త ద్బాలికై ర్భాషితం న జగృహుః, స పిన్వసితవంతః అన్యే తు బాలస్య బాలక ర్తుకే తర్వో రుత్పాటనే సందిగ్ధం సంశయయుక్తం చేతో యేషాం తథా బభూవుః.

అథ భగవన్మాయామోహితస్య నందస్యాదరిత మాహ (ఉలూఖల మితి.) ప్రహస ద్వదనం యస్య స నందో విలోక్య తం దామబంధా దమోచయత్.

అత్ర క్వచి త్పుస్తకేషు “క్రీణీహి భోః ఫలానీతి పృష్ట్యా మాతర మచ్యుతః, ఫలార్థీ ధాన్య మాదాయ యయా సర్వఫలప్రదః, ఫలవిక్రయిణీ తస్య చ్యుతధాన్యం కరద్వయమ్, ఫలై రపూరయ ద్రత్నైః ఫలభాండ మపూరి చేతి శ్లోకద్వయమధికం దృశ్యతే. తత్ర భోః కృష్ణ ఫలాని విక్రీణీహితి బంధం మోచితననా గందేనోక్తః అచ్యుతః స్వయం స్వగ్ధావనగ్ధఫలసోఽపి కేవలం ప్రాకృతబాల ఇవ ఫలార్థీ సన్ సూతరం పృష్ట్యా ధాన్య మజ్జలినా ఆదాయ యయా.

తథా ఫలవిక్రయిణీ శ్రీ తస్యాచ్యుతస్య చ్యుతం ధాన్యం యస్మా త్త త్కరయోః ద్వయం ఫలై రపూరయత్ ఫలవిక్రయిణ్యాః య త్ఫలభాండం త ద్రత్నై రపూరి పూరిత మభూత్. తత్కరస్వయా చ్యుతేన దాన్యేన రత్నాశ్మకతా మాపన్నేన ఫలభాండం పూరిత మభూ దిశ్యత్.

గోపీభి స్తోభితో నృత్య ద్భగవా న్నాంవ త్కృచిత్,
ఉద్గాయతి క్వచి స్మగ్ధ స్తద్వశో దారుయన్త్రవత్.

౯

విభర్తి క్వచి దాజ్ఞప్తః పీఠకోన్మానపాదుకమ్,
బాహుక్షేపం చ కురుతే స్వానాం చ ప్రీతి మావహహా.

౧౦

దద్భియం స్తద్విదాం లోకే హ్యేత్రానో భృత్యవశ్యతామ్,
వ్రజ స్యోవాహు వై హర్షం భగవా న్నాలచేష్టితైః.

౧౧

సరి త్తీరగతం కృష్ణం భగ్నార్జున మథాహ్వాయత్,
నోపేయాతాం యదాహూతౌ క్రీడాసజ్జేన పుత్రకౌ,
యశోదాం ప్రేషయామాస రోహిణీ పుత్రవత్సలా.

౧౨

క్రీడన్తం సా సుతం బాలై రతివేలం సహగ్రజమ్,
యశోదాబోహవీ త్కృష్ణం పుత్రస్నేహస్నుత స్తనీ.

౧౩

అథ భగవతః కాంభి ద్భాల్మానకారప్రకారాన్ దర్శయతి (గోపీభి రితి.) క్వచిత్ స్తోభితః ఉచ్ఛదనే నోద్వేగం ప్రాపితః కరతలాదినా ప్రోత్సహితో వా ఉద్గాయతి సతి గోపీజన ఇతి శేషః. దారుయన్త్రవత్ దృఢసర్వితపాశ్చాలికావ తద్విశగః గోపీవశ్యః మగ్ధ ఇవానృత్యత్, నృత్య నితి పాలే తద్యతః గోపీజనవశగ స్సన్ నృత్య ముద్గాయతి.

౯

క్వచి దాజ్ఞప్తః అనయేతి నియుక్తః, పీఠకాదిక మానేతు మనవర్థ ఇవ విభర్తి ఉవాహ పీఠకం విష్టరం ఉన్మానం వ్రస్థాది, పీఠభాజనపాదుక మితి పాలే బాజసం కాంస్యాదిపాత్రం తథా బాహుక్షేపం భుజవలం కురుతే కిం కుర్వన్ గోపీనాం ప్రీతి మావహన్.

౧౦

తద్విదాం భగవద్వైభవవేదినాం భక్త్యశ్యతాం చ దర్శయన్ వినం బాలచేష్టితైః వ్రజస్య వ్రజస్థజనస్య హర్ష మువాహ అపహత్.

౧౧

అథ తస్మయ మోహిణియౌ ర్యశోదరహిణ్యోః కాంభి దావరి అన్యాహ (సరిదిత్యాదినా.) భగ్నార్జునౌ యేస తల సరితో యమనాయః తీరస్థం కృష్ణ మాహ్వాయత్ ఏహీత్యాహూతవతీ యదా అహూతౌ క్రీడాసజ్జేన నగచ్ఛతం తదా పుత్రవత్సలా రోహిణీ యశోదాం ప్రేషయామాస.

౧౨

సా రోహిణీక్రీషితా యశోదా అతివేలం వేలాం భోజనాదివేలా మతిక్రాంతం బాలకై స్సహ క్రీడంతల తం సరామం సుతం కృష్ణ మవలోక్య స్నేహేన స్నుతౌ స్తనౌ యస్యా స్తథాభూతా అజుహవ,

౧౩

(యశోదయా భేరితోః రామకృష్ణయోః ఆనయనమ్)

కృష్ణ కృష్ణార్చిద్దాక్ష తాత ఏహి స్తనం పిబ,
అలం విహరైః ఉద్భ్రాంత స్తద్భవా నోక్తు మర్హతి.

౧౪

హేరామాగచ్ఛ తాతాను సానుజః కులనందనః,
ప్రాతః కేన కృష్ణమనః ప్రేక్షా తాదృశోన్మదః కృతక

౧౫

ప్రతీక్షతే నాం దాశార్హో భోక్ష్యమాణో వ్రజాధిపః,
ఏహ్యవయోః ప్రియం దేహి స్వగృహా న్యాత బాలకాః.

౧౬

ధూళిధూసరితం తేజస్కం తాత మజ్జన మావహ.
జన్మర్షం చాద్య భవతో విప్రేభ్యో దేహి గా శుచిః.

౧౭

పశ్య పశ్య వయస్యాం స్తే నౌత్యవయస్కౌ నలంకృతాః,
త్వం చ స్నాతిః కృతాహరో విహరన్స్వ స్వలంకృతః.

౧౮

ఇత్థం యశోదా త మశేషశేఖరం మత్వా సుతం స్నేహనిబద్ధవీ ర్నుప,
హస్తే గృహీత్వా సహ రామ మచ్యుతం నీర్వాః స్వబాటం కృష్ణ తృతోదయమ్.

౧౯

అహ్వనప్రకార మేవ దర్శయతి (కృష్ణేశి.) దాశార్హో వ్రజాధిపో నందో భోక్ష్యమాణో
వాం భవంతౌ ప్రతీక్షతే, యవయో రాగమనం ప్రతీక్షమాం ఆస్తే, అవయో రోహిణ్యాః స్వస్యా శ్చ
ప్రియం దేహి హేబాలకాః రామకృష్ణానువదాః, స్వగృహా వ్రతి గచ్ఛత.

౧౪-౧౬

మజ్జనం స్నాన మావహా కురు అద్భాష్టి న్నున వి భవతో జన్మర్షం జన్మనక్షత్రం, అజః,
శుచిః, స్నాతో విప్రేభ్యో గాః. దేహి.

౧౭

మాతృభిః స్నాపితాః, స్వలంకృతాం శ్చ వయస్కాం శ్చ తృవయస్కాం పశ్య, త్వ మపి
స్నాతిః స్వలంకృతః. కృతః ఆహరో యేన వధాభూతో విహరన్స్వ.

౧౮

ఇత్థ మశేషాణాం బాలానాం శేఖరం శ్రేష్ఠం, బ్రహ్మదిభ్యోపి శ్రేష్ఠ మితి హ. తథాభూత మపి
తం కేవలం సుతం మత్వా స్నేహేన నిబద్ధా దీ ర్యస్యా వ్రతాభూతా హేమ్యస సరామ మచ్యుతం హస్తే
గృహీత్వా స్వబాటం స్వగృహం నీర్వా అతోదయం మాంగళికం కర్మ కృతవతీ చకార.

౧౯

శ్రీగురవః—

గోపవృద్ధా మహాత్మాతా ననుభూయ బృహద్వనః,
నన్దాయ సుమాగమ్య ప్రజకార్య మమ స్త్రీయకా. ౨౦

—* బృన్దావనప్రస్థానకథారమ్భః *—

తత్రోపనందనామాఽఽహ గోపో జ్ఞానవయోఽధికః
దేశకాలార్థతత్వజ్ఞః ప్రియకృ ద్రామకృష్ణయోః ౨౧

ఉత్థాతవ్య మితోఽస్మాభి ర్గోకులస్య హితైః పిభిః,
అయాన్యత్ర మహాత్మాతాః ప్రజానాం నాశహేతవః. ౨౨

ముక్తః కథంచి ద్రాక్షస్యా బాలఘ్నా బాలకోఽప్యసౌ,
హరే రనుగ్రహం న్మున మన శోఽపరి నాపకత్. ౨౩

చక్రవాతేన నీతోఽయం దైత్యేన విపదం వియత్.

ఏవం స్థితే కదాచి ద్గోపవృద్ధా, పూతనాశకటాదికృతా న్మహాత్మాతా ననుభూయ సుమాగమ్య
సమేత్య ప్రజకార్యం గోకులస్య హితార్థ్యం అమంత్రయ న్నాలోచితవంతః బృందావనం గుంతు
మిన్నతా కృష్ణే నాంతరాశ్మనా వ్రేరితా అమంత్రయ న్నితి భావః. ౨౦

తత్రోపనందనామా కర్ణి ద్గోప స్స చ గోహనాం మధ్యే జ్ఞానేన వయసా చాధికః దేశ
కాలానుగుణకర్తవ్యప్రయోజనాభిజ్ఞః రామకృష్ణయోః, ప్రియకృ త్రావ న్నందాదీ నాహ. ౨౧

ఉక్త మేవాహ (ఉత్తాశ్య మిత్యాదినా తచ్చుత్పత్తిత్యతః ప్రాక్తనేన) గోకులస్య హిత
మిన్నద్వి రస్మాభి రిహో వ్రజా దుత్థాతవ్యం, నిర్గంతవ్యం ప్రజానా మత్రత్యానాం నః నాశహేతవో బహవః
ఉత్పాతాః, ఆయాంతి ఆయాన్యంతి. ౨౨

అతీతాన్యసరోక్షదృష్టా ఏవేత్యాహ (ముక్త ఇతి.) కథంచి దైవవశా మ్ముక్తః తథా,
భగవదనుగ్రహం దన శృకట మపి బాలసోఽపరి నాపకత్. ౨౩

తథా చక్రవాతేన వీనాం పక్షిణాం పదం విహరస్థానం, వియ దాకాశం ప్రత్యయం బాలో

(బృందావనప్రస్థానకథారంభః)

శిలాయాం పతిత స్తత్ర పరితాత స్సురేశ్వరైః. ౨౪

యన్న మ్రియేత ద్రుమయో రస్తరం ప్రాప్య బాలకః.
అసా వస్యతమో వాఽపి తత్రాప్యచ్యుతశఙ్ఖమ్. ౨౫

యావ దౌత్పాతికోఽరిష్టో వ్రజం నాభిభవే దితః,
తావద్బాలా నుసాదాయ యాస్యామోఽన్యత్ర సానుగాః. ౨౬

వనం బృన్దావనం నామ పశవ్యం నవకాననమ్,
గోపగోపీగవాం సేవ్యం పుణ్యాద్రితృణవీరుధమ్. ౨౭

త త్రత్రాద్యైవ యాస్యామ శృకటా న్యుజ్జ మా చిరమ్,
గోధనాన్యగ్రతో యాన్తు భవతాం యది రోచతే. ౨౮

దైత్యేన సీతః వియ దాకాశం తతో విపద హావదం ఏ నీర జతి వా. సురేశ్వరై రన్మదిష్టదై నతైః
పరితాతః. ౨౪

కుతః యత్ యస్మా ద్ద్రుమయో రర్జునయోః. పతితో రంతరం మధ్యం ప్రాప్యాన్యసౌ
బాలకః అన్యతమోఽపి. కశ్చిత్ ని మృతః తచ్చాప్యచ్యుతేన అన్మదిష్టదైవతేన రక్షణ మాసీత్. ౨౫

యావ దుత్పాతప్రయక్తోఽరిష్టోఽనర్థో వ్రజం నాభిభవే న్నపీడయే త్తావ దేవ బాలా నాదాయ
యాస్యామః. ౨౬

క్వ యాస్యామ ఇత్యత్రాహ (వన మితి.) యద్బృందావనాఖ్యం వనం తత్రాద్యైవ
యాస్యామః కథంభూతంః పశవ్యం పశుభ్యో హితం నవాని కాననాని ఋర్యంతరవాని యస్మిన్
గోపాదీనాం సేవ్యం వానయోగ్యం పుణ్యా రమణీయా అద్యాదయో యస్మిన్. ౨౭

శకటాన్ యుజ్జ ప్రస్థానయోగ్యాన్ కురుత, గోధనాని చ అగ్రతో యాంతు యది
మదుక్తం భవతాం రోచతే తర్హ్యత్థాతవ్య మితి శేషః. ౨౮

తచ్చుత్తైకధియో గోపా స్సాధు సాద్వితి వాదినః,
ప్రజా స్స్వి స్స్వి స్సమాముజ్య యయా రూఢపరిచ్ఛదాః. ౨౯

వృద్ధా న్బలాః ప్రియో రాజ స్సర్వోపకరణాని చ,
అన స్స్విరోవ్య గోపాలా యత్ర ఆత్తశంసనాః. ౩౦

గోధనాని పురస్కృత్య శృణ్ణా త్యాపూర్య సర్వతః,
తూర్యఘోషేణ మహతా యయు స్సహ పరిచ్ఛదాః. ౩౧

గోప్యో రూఢరథా నూత్నకువకుజ్జమకౌన్తయః,
కృష్ణలీలాం జగుః ప్రీతా నిష్క-కణ్ఠ్య స్సువాససః. ౩౨

తథా యశోదా రోహిణ్యా వేకం శకట మస్థితే,
రేజతుః కృష్ణరామభ్యాం తస్కథాశ్రవణోత్పవే. ౩౩

తర్హి గోధనాని యాంత్రికైః తాన దుపసాదపచ, శృతిత్వా గోపా ఏకధియః. విప్రతిపత్తి రహితాః, ప్రజాః శకటవ్యాహాన సమాసీను రూఢాః శకటే ష్వారోహితాః. పరిచ్ఛదాః, ఉపకరణాని యై స్తే యయుః జగ్ముః. ౨౯

తదేవ ప్రసజ్జయతి (వృద్ధానితి.) హేరాజా అనన్యు శశిచేష ఆరోవ్య యత్ర స్సన్నద్ధాః, ఆత్మాని గృహీతాని శరాసనాని ధమాంషి యై స్తథానూతాః, శృణ్ణాణి విషాదాః ఆపూర్య ముఖమారుతై ర్ధ్వనయత్వా మహతా తూర్యఘోషేణ సహ యయుః. ౩౦-౩౧

రూఢా ఆరుఢాః రథాః యానిః మత్నైః సునిగతైః కుజ్జమైః కాంతి ర్యాసాం నూత్నేషు కుచేషు తుజ్జమం చేప రాంతి దా, బలం వా హిష్కాః పరాభ్యాః, కంఠేషు యాసాం స్నిగ్ధకంఠ్య ఆతి పాలే మధురస్వవాః ప్రీతాః కృష్ణస్య రీతాం జగుః. ౩౨

వేకం శకట మస్థితే ఆరుద్య స్థితే రామకృష్ణభ్యాం సహ రేజతుః తాభ్యాం సమైకం శకట మస్థితే రేజతు రితి వాచన్వయః. కథంధూయ అస్య కృష్ణస్య ఉదాయాః. శ్రవణే ఉత్సవః బ్రతుక్యం యయో స్తే. ౩౩

(బృందావనప్రస్తానకథారంభః)

బృందావనం సమావిశ్య సర్వకాలసుఖావహమ్,
తత్ర చక్ర రస్యజ్ఞావాసం శకతై రర్ధచన్ద్రివత్.

౩౪

బృందావనం గోవర్ధనం యమువాపుశినాని చ,
వీక్ష్యసీ దుత్తమా ప్రీతి రామకేశవయో ర్నృప.

౩౫

ఏవం ప్రజౌకసాం ప్రీతిం యచ్ఛన్తై బాలచేష్టితైః,
కలవాక్యో న్వకాలేన వత్ససాలౌ బభూవతుః.

౩౬

అవిదూరే ప్రజభువ స్సహ గోపాలబాలకైః,
చారయామాసతు ర్యత్సా న్నానాక్రీడాపరిచ్ఛదౌ.

౩౭

క్వచి ద్వాచయతో వేణుం క్షేపణైః క్షిపతః క్వచిత్,
క్వచి త్వదైః కిక్కిణీభిః క్వచిత్కృత్రిమగోవృషైః.

౩౮

వృషాయామూఠౌ నర్దన్తై యుయుధాతే పరస్పరిమ్,

అర్ధచంద్రవ దర్ధచంద్రకుల్యసన్నివేశం ప్రజావాసం గోకులస్థానం చక్రః.

౩౪

హేన్రువ వీక్ష్య సంచరతో రవస్థితయో ర్వేతి శేషః.

౩౫

కలా వ్యవ్యక్తమధురాణి వాక్యాని యయో స్తౌ రామకృష్ణౌ బాలచేష్టితైః ప్రజౌకసాం
ప్రీతి సూపహంతౌ న్వకాలేన కౌమారప్రాప్తియోగ్యకాలేన వత్ససాలౌ బభూవతుః.

౩౬

అథ కౌమారలీలాం వర్ణయతి (అవిదూర ఇత్యాది) ప్రజభువః బృందావనస్థప్రజభూమే
రవిదూరే సమీపే నావావిధాః క్రీడాపరిచ్ఛదాః క్రీడోపకరణాని, యయో స్తౌ వత్సానాః. చారయామాసతుః.

తదేవ ప్రవక్ష్యాయతి. వాచయతః క్షిపత ఇతి చ లబో వ్యవచనం. క్షేపణైః విక్రమలకాచివి
స్తాదనసాధనైః, గోపాలకాణ, క్షిపతః తాదయతః, క్వచి చ్చ కిక్కిణీయుక్తైః, వదై శ్చ క్షిపతః,
క్వచి త్కృత్రిమగోవృషైః జానుభ్యాం, హస్తాభ్యాం చ భుని చరద్భిః కృష్ణకర్పూరానిపిహితాః.

అనుకృత్యరుతై ర్భిన్నాం శ్చేరతుః ప్రాకృతౌ యథా.

౩౯

కదాచి ద్యమునాతీరే వత్సాం శ్చాచరయతో స్స స్వతైః,
వయన్యైః కృష్ణబలయో ర్జిహంసు ర్దైత్య ఆగమత్.

౪౦

తం వత్సరూపిణం వీక్ష్య వత్సయాథగతం హరిః,
దర్శయ స్ఫలదేవాయ శనై ర్ముగ్ధ ఇవాసదత్.

౪౧

గృహీత్వాఽవరపాదాభ్యాం సహ లాఙ్గాల మచ్యుతః,
బ్రామయిత్వా కపిత్థాగ్రే ప్రాహిణో ద్గతజీవితమ్.

౪౨

స కపిత్థై ర్మహాకాయః పాత్యమానైః పపాత హ,

తం వీక్ష్య విస్మితా బాలా శ్శశంసు స్నాధు సాద్వితి,
దేవా శ్చోపరిసంతుష్టా వవర్షుః పుష్పసంతతిమ్.

౪౩

వృషానుకారిభిః తదైవ నందద్వి ర్గోపై స్సహ స్వయమపి వృషాయమాణౌ తదనుభవితౌ మృగ్వాణౌ
మిథో యుయుధాతే యుద్ధం కుర్వాతే ఇత్యర్థః. తథా రుతైః శబ్దైః జన్తుకా హాసమయూహాదీనా
అనుకృత్య యథా ప్రాకృతౌ బాలౌ తద్వ చ్చేరితుః.

౪౪-౪౬

అథ వత్సానురవదాత్మకం చేష్టిత మనువర్ణయతి (కదాచి దిత్వాదినా.) స్వతై ర్వయన్యైః
స్సహ కృష్ణబలయో ర్వత్సాం చారయతో స్సతోః తౌ హస్త మిచ్ఛుః దైత్య ఆజగమ.

౪౦

తం దైత్యం వత్సరూపదరం వత్సనమూహంతఃప్రసిష్ఠం వీక్ష్య జ్ఞాత్వా బలదేవాయ
దర్శయన్ స్వయం శనై ర్ముగ్ధ ఇవ అనభిజ్ఞ ఇవ సమీపే జగమ.

౪౧

అవరపాదాభ్యాం సహ లాఙ్గాలం పుష్పం గృహీత్వా తత ఏవ గతం జీవితం జీవనం యన్య
తం కపిత్థస్య వృక్ష స్థాగ్రే ప్రాహిణోత్ ఉదక్షిపత్.

౪౨

మహాకాయత్వేన దుర్బరత్వా ద్దోషధు మశక్తైః, పాత్యమానైః కపిత్థాగ్రైః కరజై స్సహ తౌ
భువి పాతితం పతిత మవలోక్య సాధు సాద్వితి శశంసుః.

౪౩

—* బకాసురవదనుట్టః *—

తౌ వత్సపాలకౌ భూత్వా సర్వలోకైకపాలకౌ,

స ప్రాతరాశౌ గోవత్సాం శ్చారయన్తౌ విచేరతుః

౬౪

స్వం స్వం వత్సకులం సర్వే పాలయిష్యంత ఏకదా.

గత్వా జలాశయాభ్యాశం పాయయిత్వా పపు ర్బలమ్.

౪౫

తే తత్ర దదృశు ర్పాలా మహానత్వ మవస్థితమ్.

తత్రసు ర్జ్వజనిర్భిన్నగిరిశృంగ మివ చ్యుతమ్.

౬౬

స వై బకో నామ మహా నసురో బకరూపధృత్,

అగత్య సహసా కృష్ణం తీక్షణుణ్ణోఽగ్రస ద్భవీ

౪౬

కృష్ణం మహాబకగ్రస్తం దృష్ట్వా రామాదయోఽర్చకాః,

బభూవు రిన్ద్రియాణీవ వినా ప్రాణం విచేతసః.

౪౭

తం తాలుమూలం ప్రదదౌన్త మగ్నివ ద్గోపాలసూనుం పితరం జగద్గురోః.

చఛర్ద సద్యోఽతిరుషాక్షతం బక స్తుజ్జేన సూన్తుం పున రభ్యవద్యత.

౪౮

అథ బకాసురవదనుట్టః చక్రత మాహ (తా విత్కానినా.) సర్వలోకైకపాలకౌ వసి వత్సపాలౌ భూత్వా ఏకదా ప్రాణ దృక్ కృత్యసంకల్పితాన్నిసహితౌ గవాం వత్సాన్ చారయన్తౌ విచేరతుః.

౪౪

సర్వే రామకృష్ణప్రధానౌ గోపాలౌ స్వం స్వం వత్ససమూహం పాలయిష్యంతః తావ జ్జలాశయా స్వాభ్యాశం సమీపం గత్వా వత్సాన్ జలం పాయయిత్వా స్వయ మపి పపు రపిబాన్.

౪౫

తత్రావస్థితం సత్వం జనితుం దదృశుః తత్రసుః అభిభయ శ్చ కథంభూతం వజ్రేణ నిర్భిన్న మత ఏవ చ్యుతం గిరేః శృంగ మివ స్థితమ్.

౬౬

స వై సత్వః బకాఖ్యో మహా నసురో బకరూపధరః సహసేత్యాకస్మిన్ విమర్శయో ర్ద్యోతక మవ్యయం. తీక్షణుణ్ణో నిశితవజ్రః బలీ కృష్ణ మగ్రసత్.

౪౬

ప్రాణం వినోద్రియాణీవ కృష్ణం వినా విచేతసః అచేతనప్రాయా బభూవుః. రామాదయ ఇత్యతద్గుణసంవిజ్ఞానబహువ్రీహిః న తు రామః.

౪౭

జగద్గురోః బ్రహ్మణః పితర మపి లీలయా గోపాలసూనుం అగ్నివ త్తాలుమూలం ప్రదహంతం తం కృష్ణం సద్య ఏవ చఛర్ద ఉదగిరత్ త మక్షతం కృష్ణం తుందేన హంతుం రుషా పున రభ్యవద్యత అభిముఖ మావద్యత.

౪౮

త మాపతంతం స నిగృహ్య తుణ్ణయో ర్దోర్భ్యాం ఐకం కంసనఖం సతాం గతిః.

పశ్యత్సు బాలేషు దదార లీలయా ముదావహో వీరణవ ద్వివౌకసామ్.

౫౦

తదా బకారిం సురలోకవాసిన స్సమాకిరన్తుస్తనమల్లికాదిభిః.

సమీడిరే చానకశఙ్ఖసంస్తవై స్తద్వీక్ష్య గోపాలసుతా విసిస్మిరే.

౫౧

ముక్తం బకాస్యా దుశలస్య దారకా రామాదయః ప్రాణ మివైన్ద్రియో గణః.

స్థానాగతం తం పరిరీక్ష్య నిర్వృతాః ప్రణీయ పశ్యాన్ ప్రజ మేత్య తజ్జగుః

శ్రుత్వా తద్విస్మితా గోపా గోవ్య శ్చాతిప్రియాదృతాః.

ప్రేత్యాగత మివౌత్సుక్యా దైక్షన్త తృషితేక్షణాః.

౫౨

అహో బతాన్య బాలన్య బహవో మృత్యవోభవన్.

అప్యాసీ ద్విప్రియం తేషాం కృతం పూర్వం యతో భయమ్.

౫౩

స తృష్టః త మాపతంతం కంసనఖం, ఐకం నిగృహ్య హృజ్కారేణ వివార్య బాలేషు పశ్యత్సు సత్సు దోర్భ్యాం లీలయా తుండయో శ్చఞ్చోర్వి ర్దదార విదారితవాన్, చఞ్చోర్వి ర్విలరాం గృహీత్వా ఓదారేతి వాఽన్వయః. వీరణవలే గ్రంథిరహితత్వవిశేషవత్, కథంభూతాః సతాం గతిః స్వప్రాప్త్యపాయః దివౌకసాం ముద మావహతీతి తథా.

౫౦

తదా సందనజౌఖిర్మల్లికాభి ర్భకారిం కృష్ణం సమాకిరన్త ఖేరీశఙ్ఖరసహితై స్త్రోన్ద్రియై స్తుప్తుషు శ్చ గోపసుతా స్తు వికరాం విస్మితా బహువుః.

౫౧

స్వస్థానం ప్రత్యాగతం ప్రాణ మింద్రియాణాం గణ ఇవ బకన్య ముఖా స్ముక్తం కృష్ణం ప్రాప్య అర్జిశ్చ వ సఖితాః పశ్యాన్ ప్రణీయోక్తృభ్య ప్రజ మాగల్గ తద్భకాసురవదాత్మకం కర్షణ గోపేభ్యో జగదుః.

౫౨

తద్గోపాలగతితం శ్రుత్వా విస్మితాః అతిప్రియేణాదరయంతా ఆగత్య ప్రేత్యాగత మివ లోకాంబరాదగతి మివ తృషితా న్యత్కప్తా న్యమృతం పిబంతివేక్షణాం యేషాం తథాభూతాః బౌత్సుక్యా దైక్షంతాపశ్యన్.

౫౩

అహో ఇత్యాదిగ్లోకత్రయన్య ఇత సందాదయ ఇత్యుత్తరప్రస్థయః. అహో ఇత్యాశ్చర్యే బలేతి భేదే, తత్ర భేదహేతుం విశదయంతి - అన్య బాలన్య మృత్యుహేతవో బహవోభవన్ అపి తథాపి తేషా మేవ విప్రియం దుఃఖ మాసీత్. యుక్తి మేవైత దిత్వాహుః పూర్వం జన్మాంతరో యతో యేభ్యః భయం కృతం తేభ్య ఏవ తేషాం భయ ముపస్థిత మిత్యర్థః.

౫౪

(నందాదిః రామకృష్ణయోః చరిత్రప్రశంసనమ్)

అథా పృథిభవన్త్యేనం నైవైతే హైరదర్శనాః,
 జిహ్వానయై న మాసాద్య నశ్యన్త్యగ్నౌ పతజ్గవత్. ౫౫
 అహో బ్రహ్మవిదాం వాచో నాసత్యా స్సన్తి కర్షిచిత్,
 గర్గో యదాహ భగవా నన్వభావి తతైవ తత్. ౫౬
 ఇతి నందాదయో గోపాః కృష్ణరామకథాం ముదా,
 కుర్వన్తో రమమాణా శ్చ నావిన్ద స్థవవేదనామ్. ౫౭
 ఏవం విహరైః కౌమారైః కౌమారం జహతు ర్వృజే,
 నిలాయనై స్సేతుబద్ధై ర్మర్మబోల్లవనాదిభిః. ౫౮

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దళమస్కంధే,
 ఏకాదశోఽధ్యాయః.

ఏతే హైరదర్శనా అప్యేనం బాలం నాభిభవంతి న దర్శయంతి కింతు హంతు మిచ్ఛయై నం
 బాల మాసాద్య స్వయ మేవ నశ్యంతి యథా అగ్నౌ పతజ్గ శ్శలభా న్నద్యత్. ౫౫

అహో బ్రహ్మవిదాం వాచః కదాచి దప్యనత్యా న సంతి న భవంతి తథాహి భగవా న్గర్గో
 యదాహ “నారాయణసమో గుణైః,” రితి త తతైవాస్మాభి రన్వభావి అన్వభూయత. ౫౬

భవవేదనాం సాంసారికక్షేకం నావిందన్ న ప్రాప్నుః. ౫౭

ఏవంవిధైః కౌమారచేష్టితైః, తా న్యేవ కానిచి దర్శయంతి నిలాయనైః నిలయకరణానుకారిభిః
 ఏవ ముత్తరత్రాపి వ్రజే కౌమారం కౌమారావస్థాం జహతుః అనుక్రాంతవన్తౌ. ౫౮

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావరరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యావిధేః శ్రీకైలగురోః సుతేన

తచ్చరణకమలపరివయప్రసన్నతత్సన్తిసమదిగతశ్రీమద్భాగవత్కార్థహృదయేన

శ్రీనైష్ఠవదాపేన శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత

చంద్రికాయాం, దళమస్కంధసమాఖ్యాయాం,

ఏకాదశోఽధ్యాయః.

అథ ద్వాదశోఽధ్యాయః

—* అమానురవధారమృఘట్టః *—

శ్రీకుక ఉవాచ—

క్వచి ద్వనాశాయ మనో దధ ద్వృజా త్ప్రీత స్సముత్థాయ వయస్యవత్ససాః.

ప్రబోధయతో చ్ఛుజ్జరవేణ చారుణా వివిర్గతో వత్సపురస్సరో హరిః.

తేనైవ సాకం పృథుకా స్సహస్రశః స్నిగ్ధా స్సుశిగ్వేత్రవిషాణవేణవః.

స్వా న్నాన్వ స్సహస్రోపరిసంఖ్యయాఽన్వితా స్వత్సా న్పురస్కృత్య వివిర్యయుర్ముదా.

కృష్ణవత్సైరసంఖ్యేయై ర్యుధీకృత్య స్వకా స్వకాన్.

చారయన్తోఽర్చకలీలాభి ర్విజహ్రం స్తత్ర తత్ర హ.

అథ ద్వాదశోఽధ్యాయః.

ఇతఃప్రభృ త్యధ్యాయత్రయం ప్రక్షిప్త మితి వ్యాసాచార్యై రుపేక్షిత మథాపి ప్రాయశో
వ్యవప్రాయమాజ్ఞాత్ తైశ్చి ద్వ్యాఖ్యాతత్వా చ్ఛ వ్యాఖ్యాయతే. అత్రాద్యే నామానురవదాత్మకం చరిత్ర
మనువర్ణ్యతే (క్వచి దిత్వాదిన్.) కదాచి దృగవాః ప్రాత రుత్థాయ సవయస్కాః వత్ససాన్.
ప్రబోధయన్ వన ఏవ ప్రథమథోజనాయ మనః కుర్వన్ వత్సాః పురస్సరా యస్మా త్తథాభూతః
చారుణా విషాణానాం రవేణ వజ్రా ద్వివిర్జగామ.

తథా శిక్ శిక్యం శోభన శ్శిక్యాదయో యేషాం తే స్నిగ్ధాః పరస్పరానురాగయుక్తాః పృథుకా
బాలికా స్సహస్రశః ప్రేనైవ సహ కృష్ణప్రేనైవ సహ సహస్రా దుపరిసంఖ్యయా. అన్వితాన్ పరిచ్ఛన్నాః
స్వస్వవత్సాః పురస్కృత్య ముదా వివిర్యయా.

తతః స్వస్వవత్సా నసంఖ్యైః కృష్ణస్య వత్సై స్సహ సంఘీకృత్య చారయంత స్తత్ర
తత్ర అర్చకలీలాభిః విహృతవంతః.

(అ ఘా ను ర వ థ ప్ర కా రః)

ఫలప్రవాళస్తబకనుమనఃపిచ్ఛదాతుభిః.

కాచగుజ్జామణిస్వర్ణభూషితా అస్యభూషయాః.

ముష్ణన్తోఽన్యోన్యశిక్యాదీః జ్ఞాతా నారా చ్చ చిషిపుః,

తత్రత్యాం శ్చ తతో దూరా ధృష్టస్తః సున వాదదుః.

యది దూరం గతః కృష్ణో వనశోభేక్షణాయ తమ్,

అహం పూర్వ మహం పూర్వ మితి సంస్పృశ్య రేమిరే.

తేచి ద్వేణూ న్నాదయన్తో ధ్రాస్త శృణ్వాణి తేవన.

తేచి ద్భృజైః ప్రగాయస్తః కూజస్తః కోకిలైః పరే.

విచ్చాయాభిః ప్రదావన్తో గచ్ఛన్త స్సాదుహంసకైః,

బ కై రుపవిశన్తోఽన్యే సృత్యన్త శ్చ కలాపిభిః.

తదేవ ప్రవక్ష్యయతి (ఫలేనేతి.) పూర్వం మాశృభిః కాచాదిభి ర్భూషణై ర్భూషితా అపి ఫలాదిభి రాత్మాన మనుభూషయాః తత్ర ప్రవాళాః పల్లవాః లేషాం స్తబకైః పుష్పస్తబకై శ్చ యుక్తై ర్దామభిః.

అన్యోన్యేషాం శిక్యాదీః అధికభేదేన వేత్రవిషాణవేణూనాం సంగ్రహః ముష్ణత శ్చోరయంతః జ్ఞాతాః శిక్యాదీ నారా ద్ధూరే చిషిపుః. తత్రత్యాః తాః పున స్తత ఆరాత్ ఊపంతో హసంతః పున రాదదుః.

వనశోభాదర్శనార్థం యర్హి కృష్ణో దూరం గతో భవతి తం కృష్ణ మహ మేవఞ్చ పూర్వం స్పృశామీత్యేనం వదంత స్తం సంస్పృశ్య రేమిరే.

శృణ్వాణి ద్భాస్తః, ముఖవాయుభిః పూరయంతః శృజై స్సహ ప్రగాయంతః కోకిలై స్సహ కూజంతః.

విచ్చాయాభి స్సహ పక్షిచ్చాయాభి స్సహ ప్రదావంతః, కలాపిభిః బద్ధిభిః స్సహ సృత్యంతః.

వికర్షంతః కీశవాలా నారోహంత శ్చ తై ర్ద్వైమాః,
వికుర్వంత శ్చ తై స్సాకం వర్ణంత శ్చ పలాశిషు.

సాకం భేదే ర్విలంబంత స్సరితోయపరిష్కృతాః.

విహసంతః ప్రతిచ్ఛాయా శ్శపంత శ్చ ప్రతిస్వనాః.

ఇత్థం సతాం బ్రహ్మనుభానుభూత్యా దాన్యం గతానాం పరిదైవతేన,
మాయాశ్రితానాం నరదారకేణ సార్థం విజహ్రూః కృతపుణ్యపుష్కలాః.

యత్పాదపాంసు ర్భహుజన్మకృతప్రదౌతాత్మభి ర్యోగిభి రప్యలభ్యః,

స ఏవ యద్భృగ్విషయే స్వయం స్థితః కిం వర్జ్యతే దిష్ట మహో ప్రజౌకసామ్.

కీశవాలాః, పృక్షణాః స్వదోలమ్మమానాని వానరాణాం లాఙ్గాలాని ఆకర్షంతః, తై ర్వానరై
స్సహ వున ద్ద్వైమా నారోహద్వి రారోహంతః, తై ర్వానరై స్సాకం దంతవదన్తూవిజృమ్భాదీది
ర్వికారాః కుర్వంతః పలాశిషు వృక్షేషు వర్ణంతః స్తవంతః కాళాయా కృభాంతరం గచ్ఛంత ఇతి
యావత్.

భేదే ర్మండుకై స్సహ విలంబంతః లంబమానాః సరితో యమునాయా స్తోయేన పరిష్కృత
అర్ధా స్సంతః అన్యోన్యప్రతిబిమ్బాని హసంతః ప్రతిస్వనాః శవంతః దూషయంత శ్చ.

తద్విహార ముచింద న్నాహ ద్వయేన (ఇత్థ మితి.) బ్రహ్మనందానుభవేన తద్దాన్యం గతానాం
బ్రహ్మనందానుభవసంభూతప్రీతికారితదాన్యం గతానా మిత్యర్థః. సతాం సాధూనాం పరమదైవతేనాపి మాయా
శ్రితానాం ప్రకృతిబద్ధానాం మనుజులభూతేన కృష్టేన సహేత్థం విజహ్రూః విహృతవంతః. తత్ర హేతుం
పదా గోపా విశిషిష్ట కృతాః పుణ్యానాం పుష్కలా రాళయో యై స్తథాభూతాః.

కృతపుణ్యపుష్కత్వ మేవ ప్రపజ్ఞాయ విస్మయతే (యత్పాదేతి.) బహుషు జన్మసు కృత్రం
కాయకోషజాత్యకం యేషాం దౌతః వికుర్థ ఆత్మా మనో యేషాం తై ర్యోగిభి రపి యస్య పాదపాంసు
శలభ్య స్స ఏవ్యుగిగవాః స్వయం మేవ యేషాం ప్రజౌకసాం దృగ్విషయే స్థితః దృగ్విషయతాం ప్రాప్తః.
తేషాం దిష్ట మద్భవం కిం కియ దితి వర్జ్యతే అహో అశ్చర్య మేతత్.

(అఘాసురవధప్రకారః)

అథాఘనామాఽభ్యపతన్మహాసురస్తేషాం సుఖక్రీడనవీక్షణాక్షమః,
నిత్యం యదన్తో నిజజీవితేచ్ఛుభిః పీతామృతై రప్యమరైః ప్రతీక్ష్యతే. ౧౩

దృష్ట్వాఽర్చకా న్కృష్ణముఖా నఘాసురః కంసానుశిష్ట స్స బకీ బకానుజః.
అయం తు సోదర్యవిశాళకృత్తయో ర్ద్వయో ర్మమైనం సబలం హనిష్యే. ౧౪

ఏతే యదా మత్సుహృద స్తిలాపః కృతా స్తదా నష్టనమా ప్రజౌకనః,
ప్రాణే గతే వర్ష్యసు కాను చింతా ప్రజానవః ప్రాణభృతో హి లోకే. ౧౫

ఇత్థం విహరత్సు అఘాభ్యోః మహాసురస్తేషాం సుఖేన యత్క్రీడనం తస్య వీక్షణే న
విద్యతే క్షమా యస్య తథాభూతః, అభ్యవత త్ అభిముఖ మాజగామ, తదేవ ప్రవజ్ఞయ న్నఘాసురస్య
దేవానా మపి మృత్యుభయశ్శాసనహత్వ మభినందివిశేషం బాహ (నిత్య మితి సార్థద్యయేన) పీత
మమృతం యై స్తైః. మరణభయరహితై రపీతి భావః. అమరైః నిజజీవితేచ్ఛుభిః మృత్యుభయ
రహితా నవ్యస్యాత్ హంతుం సమర్థ మఘాసురం హత్వా అన్యజ్ఞీవితం కదా సుప్రతిష్ఠితం కుర్యా దిత్యేవం
స్వజీవిత మిచ్ఛన్తి. నిత్యం యదంతః, యస్యాఘాసుర స్యాంతో నాళః కదావా స్యాదితి
ప్రతీక్ష్యతే. ౧౩

స బకీబకయో రనుజః, అఘాసురః, కంసేనానుశిష్టః అదిష్టః కృష్ణీ. ముఖం ప్రదానం
యేషాం తా నర్చకాః దృష్ట్వా ఇతి వ్యవచ్య నిర్విత్వాజగరం బృహ ద్వపుః, దృష్త్వా తేషాం గ్రననాయ
పథి వ్యకేతే ఇతి తృతీయేనాన్వయః, కథం వ్యవస్థేత్యత అహ (అయం త్వితి సార్థేన) ద్వయో
స్తయో రామకృష్ణయో ర్మధ్యే. అయం కృష్ణ స్తు మమ సోదర్యస్య బకాసురస్య విశాళం కృతవానితి
తథా అత ఏనం బలరామేణ సహితం హనిష్యామి. బలశబ్దోఽత్రేతరగోపబాలానా మప్యనరక్షణార్థః.
ఏత ఇత్యుక్తరాసుగుణ్యాత్. ౧౪

యదైతే కృష్ణాదయః మత్సుహృదో మతోదరస్య తిలాపఃకృతాః, తిలోదకవత్ప్రప్తి
హేతుత్వేన ఏతేషాం హనన మేవ మత్సుహృ దస్తి లాభ ఇతి భావః, తదా సర్వే ప్రజౌకసో
నష్టప్రాయాః, తథా హి ప్రాణే గతే నిర్గతే నతి వర్ష్యసు శరీరేషు, కా వానుచింతా న హి ప్రాణే గతే
శరీరం క్షణ మవస్థాకుం శక్నోతి కింతు నశ్యత్వేన, ప్రాణభృతః, ప్రజాః పుత్రా ఏవానవః ప్రాణా
యేషాం తథాభూతా హి ప్రాణస్థానియేషు పుత్రేషు మయా హతేషు ప్రజౌకన స్సర్వే స్వయ మేవ
వజ్యంతీతి తదర్థం న మయా యత్నః, కార్య ఇతి భావః. ౧౫

ఇతి వ్యవ స్యాజగరం బృహద్వపు స్స యోజనాయా మమహాద్రిపీఠమ్,

కృత్వాఽద్భుతం వ్యాప్తగుహాననం తదా పథి వ్యకేత గ్రసనాశయా ఖలః. ౧౬

ధరాధరోష్ఠో జలదో త్రరోష్ఠో దర్యాననాంతో గిరిశృంగదంష్ట్రః,

ధ్వంతాంత రాస్యో పితృధ్వజిహ్వః పరుషానిలశ్వాసదవేక్షణోష్ఠః. ౧౭

దృష్ట్వా తం తాదృశం సర్వే మత్వా బృన్దావనశ్రియమ్,

వ్యాత్రాజగరతుణ్డేన వ్యతేప్రిక్షంతే స్మ లీలయా. ౧౮

అహో విచిత్రం మిత్రాణి సత్వకూటం పురః స్థితమ్,

అస్మత్సంక్లిసనవ్యాత్రవ్యాశతుణ్డాయ తేన వా. ౧౯

ఇతీతం నిశ్చిత్య స దురాత్మా అమాసురో రామకృష్ణాదీః గ్రహితు మిచ్ఛయా ఆజగరం వపుః. దృష్త్వా పథి వ్యకేత కలుతవాః, వపుః కథంభూతం బృహ ద్వీపులం తదేవాహ యోజన ప్రమాణేన దైర్ఘ్యేణ యుక్తం చ తన్మహాద్రిపీఠ స్థలం చ వ్యాప్తం ప్రసారితం గుహాతుల్య మాననం యస్మిన్.

౧౬.

అద్భుతత్వ మేవ దర్శయితు మసురం విశిష్టి - ధరాయా మధరోష్ఠో యన్య జలదే మాత్ర రోష్ఠో యన్య దర్యా గిరికందరా వివ ఆనన స్యాంతౌ సృక్వణీ యన్య గిరేః, శృంగాణీవ దంష్ట్రా యన్య ధ్వంతోఽంధకారోఽస్మి న్నుప్రితి ధ్వంతవ త్రదంతరాన్యం యన్య దీప్తి భూతమహద్వప జ్జిహ్వ యన్య పరుషానిల చ్చాస్యో యన్య సః దావాగ్ని రివేక్షణయో రుష్టః దాహకదృష్టి రిత్యర్థః, విశేషణో భయపదకర్మధారయః.

౧౭

సన్తుతోఽజగర మేవ వ్యాత్రతుండం బృందావనస్య శ్రీః సమ్న దేషేతి గ్రాంత్యా మత్వా విపరీతం వ్యాత్రాజగరతుండసాదృశ్యేనోత్పేక్షితవంతః.

౧౮

తేషా ముత్పేక్షా మేవ ప్రశ్నోతరాధ్యా మాహ (అహో ఇతి) అహో మిత్రాణి సుహృదః శురస్థిత మిదం వస్తు సత్వకూటం సత్వప దవభాసమానం తత్రావ్యప్యాః సజ్జిపితుం వ్యాత్రవ్యాశ తుండవ దావరతి నవా,

౧౯

(అ ఘా ను ర వ థ ప్ర కా రః)

సత్యమర్క-కరారక్త ముత్తరాహనువద్ధనమ్.

అధరాహనువద్రోధ స్తత్ప్రతిచ్ఛాయయాఽరుణమ్.

౨౦

ప్రతిస్పర్ధేతే సృక్ష్వభ్యాం సవ్యాసవ్యా నగోదరా,

తుజ్జకృజ్ఞాశయో హ్యేతా స్తద్దంష్ట్రాఖి శ్చ పశ్యత.

౨౧

ఆస్తృతాయా మమార్గోఽయం రసనాం ప్రతిగర్జతి,

ఏషా మస్తర్గతద్వాంత మేతదవ్యస్తాననమ్.

౨౨

దావోష్ణఖరవాతోఽయం శ్వాసవ ద్భూతి పశ్యత,

తద్దగ్ధసత్యదుర్గంధోఽవ్యస్తరామిషగన్ధవత్.

౨౩

విశస్తు సర్వే గ్రసితా కి మస్మా నయం తథా చే ద్భుకవ ద్విసజ్జతి.

ఏవ ముక్తాః కేచి త్తథైవేత్యాహః (సత్య మితి.) అర్కకరై రారక్తం ఘనం మేఘ మంతరోష్ణవ త్పశ్యత తస్య ఘనస్య ప్రతిచ్ఛాయయా అరుణం రోధః కూలం అధరోష్ణవ త్పశ్యతేతి సర్వత్రాన్వేతి.

౨౦

సవ్యాసవ్యసగమౌ ర్వామదక్షిణగిర్యో రుదరే దర్యా సృక్ష్వభ్యా మోష్ణప్రాంతాభ్యాం ప్రతిస్పర్ధేతే తుల్యతయా వర్తేతే. సవ్యాసవ్యగిర్యో స్తు శృజ్ఞానాం ఆశయః పక్షయః తస్య దంష్ట్రాఖిః స్వర్గత ఇతి పవనవిపరిణా మేనాన్వయః.

౨౧

ఆస్తృతో విస్తృత శ్చాసా వాయుమమార్గదైర్ఘ్యవా న్మార్గః స తస్య రసనాం జిహ్వం ప్రతిగర్జతి ప్రతిస్పర్ధేతే. ఏషాం శృజ్ఞానా మంతర్గత మేన ద్వాంత మస్యంతరానన మాస్యమద్యం ప్రతిగర్జతి.

౨౨

దావాగ్ని నోష్ణః ఖరః కఠిన శ్చ వాతః శ్వాసవ ద్భూతి. తేన దావాగ్నినా దగ్ధానాం సత్త్వానాం జంతునాం దుర్గంధ స్సత్త్వాంతర్గతామిషగంధవ ద్భూతి.

౨౩

ఏనం సత్య మేవాజగర మన్యతోత్ప్రేక్ష్య నిదృయా యయు రిత్యాహ (విశంత్వీతి.) సర్వే

క్షణాదనేనేతి బికార్యన్ముఖం వీక్ష్యోద్ధనస్తః కరతాదనై ర్యయుః. ౨౪

ఇథ మ్మితోఽతథ్యమతజ్జఘాపితం శ్రుత్వా విచిన్త్యేత్య మృషా మృషాయితమ్.

రక్షో విచిత్వాఽఖిలభూతహృత్ప్రితః స్వానాం నిరోద్ధం భగవా న్మనో దధే. ౨౫

తావ త్ప్రవిష్టా స్త్యసురా న్తరోదరం పరం న జీర్ణా శ్శివ స్సవత్సపాః.

ప్రతీక్షమాణేన బికారివేశనం హతస్వ కాన్తస్మరణేన రక్షసా. ౨౬

తా స్వీక్ష్య కృష్ణ స్సకలాభయప్రదో హ్యనన్యనాథాః స్వకరా దవచ్యుతాః.

దీనాం శ్చ మృత్యో ర్జ్వరరాగ్నిఘాసాః మృణాదితో దిష్టకృతేన విస్మితః. ౨౭

కృత్యం కి మత్రాన్య ఖిలన్య జీవనం న వా ఆమీషాం చ సతాం వినాశనమ్.

ద్వయం కథం స్యాదితి సంవిచిన్త్య తజ్జాత్యాఽఽవిశ త్తుణ్ణ మశేషదృ గ్భురిః. ౨౮

సత్సా సత్సపా శ్చాత్ర విశంతు ఆస్మా స్ససితా కిం గ్రహిష్యతి కిం తథా చే ద్ధృనిష్యతి బికవ ద్భామరవ దయ మవ్యనేన శ్రీకృష్ణేన క్షణా ద్విసంక్ష్యతి నాశ జ్గమిష్యతి. ఇత్థం బికారే రుశత్కమనీయం ముఖ మవరోక్యోచైః హసంతః. కరతాకై రుపలక్తితా యయుః. కరతాదనాని కుర్వంతో యయు రిత్కర్షః. ౨౪

మితోఽన్యోన్యం ఆతజ్ఞానం యథార్థజగర మజానతాం తాపితమతథ్య మనత్యం శ్రుత్వా భగవా న్మృషాఽపి సత్య మప్యేతై ర్మృషాయిత మయథార్థీకృత మిత్యేవం విచింత్య ఆఖిలే భూత హృత్ప్రితః. హేతుగర్భ మిదం. తత్త్వా ద్రక్షో విచిత్వా రాక్షస ఇతి జ్ఞాత్వా స్వానాం స్వా స్వత్సాః వత్సపాం శ్చ నిరోద్ధం నివారయతుం యావ న్మనో దధే చకార. ౨౫

తావ త్తతః పూర్వ మేవ శివో వత్సపా వత్తై స్స సపహితాః ఆసుర స్యాంతరోదరం ఉదర మధ్యం ప్రవిష్టాః కేవలం ప్రవిష్టా ఏవ న తు రక్షసా జీర్ణతాం ప్రాపితాః. తత్ర హేతుం వద న్నక్షో విశిష్ట హత స్వస్య కాంత స్సుహృ ద్భృతా తస్య స్మరణేన హేతునా బికారేః కృష్ణస్య ప్రవేశనం ప్రతీక్షమాణేన. ౨౬

సర్వేషా మభయప్రదో భగవా న్ప్రవిష్టా సవరోక్య విస్మితః. కరుణయాఽర్దితో వ్యాప్త శ్చాన్య ఖిలన్య వినాశన మమీషాం సతాం సాధూనాం జీవనం చేత్యేతద్వయం యుగవ త్కథం స్యాత్. ఆత్రోభయనిమితై కృత్యం కి మితి విచింత్యాశేషదృక్ హేతుగర్భ మిదం తత్త్వా త్రత్కృత్యం జ్ఞాత్వా హరి రాశ్రితార్తిహర స్వయ మవ్యన్య తుండ మవిశ తిత్వన్వయః. కథమ్భూతాం ప్రా న విద్యతే స్వవ్యతిరిక్తో నాథో యేషాం స్వకతా త్స్వభూతాశ్రయా ద్భృష్టాః దిష్టబలేన ప్రారబ్ధిబలేన హేతునా మృత్యో ర్జ్వరరాగ్నేః. ఘాసస్థానీయాః. ౨౭-౨౮

(అఘాసురవధః)

తదా మనచ్చదా దేవా భయాద్ధాహేతి చక్రకుః,

జహృషు ర్యే చ కంసాద్యాః కోణపా స్త్యఘబాన్ధవాః.

౨౯

తచ్చుక్త్వా భగవాన్కృష్ణ స్త్యవ్యయ సౌర్యవత్సకమ్,

చూర్ణిచిత్తిర్షో రాత్మానం తరసా వవృధే గళే.

౩౦

తతోఽతికాయస్య నిరుద్ధమగ్నితో హ్యగ్నిర్జ్వలంతే ర్భ్రమత స్త్రిత స్తతః,

పూర్ణోఽనృజ్జే పవనో నిరుద్ధో మూర్ధ నివనిర్విద్య వినిర్గతో బహిః.

౩౧

తేనైవ సర్వేషు వినిర్గతేషు ప్రాణేషు వత్సాన్ సుహృదః పరేతాన్,

దృష్ట్వా స్వయోత్థాప్య తదన్వితః పున ర్వక్త్రాన్మృకుందో భగవాన్వినిర్గయౌ.

౩౨

పీనాహితోగోత్థిత మద్భుతం మహా జ్వోతి స్వధామ్నో జ్వలయ ద్దిశో దశ,

తదా మేమచ్చన్నా దేవా భయాత్ హా హేతి చక్రకుః. అఘాసురస్య బాంధవాః కంసాద్యాః కోణపాః కుణసాశినో రాక్షసా స్తు హృష్టవంతః.

౨౯

తద్దేవానాం హా హేత్యాక్రోశనం క్రుత్వా భగవాన్ కృష్ణః. స్వయం మన్యమౌఽక్షత ఏన సన్ ఆత్మానం చూర్ణికర్తు మిచ్ఛో రసురస్య గళే తరసా ఆళు వవృధే ఏదాంబభూవ.

౩౦

తత స్తస్యాసుర స్యాంతరజ్జే దేహాభ్యంతరే పూరితో నిరుద్ధః, పవనోఽత ఏవ పూర్ణోఽత ఏవ బ్రహ్మరండ్రం భిల్వా బహి ర్నిర్గతః కదంభూతస్య విపులకాయస్య నిరుద్ధో మూర్ధో నాసారండ్రా వస్యస్త ఇతి తథాభూత స్మాత ఏవోద్గిర్జ్వలంతే దృషీ లోచనే యస్య ఇత స్తతో భ్రమత శ్చ

౩౧

తేన బహిర్గతేన పవనేన సమైవ సర్వేషు ప్రాణేషు బహి ర్గతేషు సత్సు పరేతాన్ పరలోక గతప్రాయాన్ వత్సాన్ సుహృదో వత్ససాన్ శ్చ స్వయా అమృతపక్షిణ్యా దృష్ట్వా ఉత్థాప్య తై రన్వితో భగవాన్మృకుంద స్తస్య వక్త్రాన్ తున ర్నిర్గయౌ.

౩౨

తతోఽసురో ముక్తః కృష్ణ మేవ వివేకేత్యాహ (పీనేతి.) పీనా త్వర్వదేహా దుద్ధిత

ప్రతీత్య భేదవస్థిత మీశనిర్గమం వివేక తస్మి నిమిషతాం దివోకసామ్.

౩౩

తతోఽతిహృష్టా స్వకృతోకృతార్హణం పుష్పైః సుసూరా అపసరస శ్చ నర్తనైః,
గీతైః సుసూరా వాద్యధరా శ్చ వాద్యకైః స్తవైః శ్చ విప్రా జయనిస్సవైర్గణాః.

తదద్భుతస్తోత్రసువాద్యగీతికాజయోద్యనేకోత్సవమజ్గళస్యనామ్.

శ్రుత్వా స్వదామోఽన్యజ ఆగతోఽచిరా ద్ధృష్ట్వా మహీశస్య జగము విస్మయమ్.

౩౪

రాజ న్నాజగరం చర్మ కుష్కం బృందావనేద్భుతమ్,

ప్రజౌకసాం బహుతిథం బభూవాక్రీడగహ్వరమ్.

నైత ద్విచిత్రం మనుజాభ్యమాయినః పరావరాణాం పరమస్య వేదసః.

మధ్యుతం మహద్ధర్మభూతజ్ఞానేన బృహత్ జ్యోతి స్వయంప్రకాశం జీవస్వరూపం స్వదామ్నా దశ
దిశో జ్వలయ త్తావ త్తేఽంతరిక్షే అవస్థితం స దీశస్య కృష్ణస్య భగవతో నిర్గమం. ప్రతీత్య తదా
ఆశ్చర్యం. దేవానాం పశ్యతాం సతాం తత స్తస్మిన్నిర్గతే కృష్ణే ప్రవివేక.

౩౫

తతోఽతీవ హృష్టాః దేవాః, స్వకృతః స్వకార్యకర్తః కృష్ణ స్వార్హణం పుష్పైః, రకృత
ఆకుర్వన్ వ్యత్యయే నైకవచనం, సుప్త గాయంతీతి సుగాః గంధర్వాదయః గీతైః. పూజయామానుః
విప్రా స్తు స్తవైః స్తోత్రైః గణాః భృత్యగణాః, జయశబ్దైః, కీర్తనా అజో బ్రహ్మ స్వదామ్నాః స్వస్థాన
స్యాంతి సమీపే తేషాం గంధర్వాదీనా మద్భుతాని స్తోత్రాణి సువాద్యాని వాద్యాదీన్ గీతికాః గీతాని చ
జయశబ్దా ఆది ర్యేషాం తా ననేకా మత్సవా నృజ్ఞానానద్యసీం శ్చ శ్రుత్వా, అచిరా దాగతః, ఈశస్య
కృష్ణస్య మహిమ మహిమానం దృష్ట్వా విస్మయం జగము.

౩౪-౩౫

హేరాజన్ ఆజగరం చర్మ కుష్కం స దృహకాల బృందావనే స్థితానాం ప్రజౌకసాం
క్రీడాస్థానం బభూవ క్రీడార్థం మహాబల మాసీ దిత్యర్థః

౩౬

అన్య దతిచిత్రం పుత్ర మిత్యాహ (నైత దిలి.) ఏత దేవ స చిత్ర మపి తు పరే
దేవముష్మాదయః అపరే అపకృష్టా యేషాం బ్రహ్మాదీనాం తేషా మపి పర మస్య వేదసః సర్వస్రష్టు
రపి రీతియా కపటమనుజబాలకస్య స్వర్సనమాత్రేణ విధూతం పాతకం. యన్య తథాఖ ౨౪-

(అఘాసురవధః)

అఘోఽపి యత్స్పర్శనధూతపాతకః ప్రాపాత్మసామ్యం త్వసతాం సుదుర్లభమ్, ౧౭
 సకృ ద్బిదగ్గప్రతిమాఽస్తరాహితా మనోమయీ భాగవతీం దదౌ గతిమ్,
 స ఏవ నిత్యాత్మసుఖానుభూతి ర్య్వదస్తమాయః పరమోఽజ్గ కిం పునః, ౧౮
 ఏత త్కేమారజః కర్మ హరే రాత్మా హి మోక్షణమ్,
 మృత్యోః పాగణ్డకే బాలా దృష్ట్వోచు ర్విస్మితా వ్రజే, ౧౯
 ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే,
 ద్వాదశోఽధ్యాయః.

అఘాసురోఽపి ఆసతాం దుష్ప్రియం ఆత్మసామ్యం భగవత్సామ్యం ప్రాప లేభే ఇతి య త్తదేవ
 అతిచిత్ర మిత్యర్థః. ౧౭

ఏత్యదేవ కిం పునర్వాయేన (దధయతి (సకృ దితి.) యన్య భగవతోఽజ్గప్రతిమా అజ్గ
 ప్రతికృతి రర్పామూర్తిః, మనోమయీ మనఃప్రచురా తత్ప్రాచుర్యం చాత్ర తన్నిధాపితభగవచ్ఛక్తి
 తత్వం అంతరాహితాధ్యానేనాంతర్భూదయే విధాపితా నతీ భాగవతీం గతిం ముక్తిం దదౌ అజ్గ హేరాజః
 విత్కనిరతిశయానందరూపః, ప్రాకృతగుణరహితో విస్వమాఖ్యధిక స్స ఏవ భగవాన్ సాక్షి
 దుఃఖరాహితో భాగవతీం గతిం ముక్తిం దదాతీతి కింపుని ర్వక్తవ్య మిత్యర్థః. ౧౮

అన్య దపి చిత్రం వృత్త మిత్యాహ (ఏత దితి.) కౌమారిం విజ్ఞ మాబ్ధాంతం పొగండం
 దశమావధి. కై శోర మావజ్ఞదశా ద్యౌవనం శు తతః పర. మితి తదభిజ్ఞవచనం హరేః లేతత్కేమారజః
 వజ్ఞమాబ్ధికృతం కర్మ తదైవ దృష్ట్వై బాలకాః పొగండకే షష్ఠేఽబ్ధే వ్రజే ఊచుః అద్వైవైత
 ద్వృత్త మిత్యాచు రిత్యర్థః. అయ మహో భగవన్మహిమాతిశయః య దన్యకాలికకర్మణ స్తాదాత్మి
 తత్వానుసంధానం గోపనా మితి భావః. ౧౯

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయవయఃపారావారరాకాసుధాకరన్య పర్వవిద్యావిధేః శ్రీకైలగురోః సుతేన
 తచ్ఛరణకమలవరివయస్రసన్నతత్సృక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన
 శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత
 చంద్రికాయాం, దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం,

ద్వాదశోఽధ్యాయః.

అథ త్రయోదశోఽధ్యాయః

శ్రీసూత ఉవాచ—

ఇత్థం ద్విజా యాదవదేవదత్త శ్శ్చిత్వా స్వభర్తు శ్చరితం విచిత్రమ్.

ప్రప్రచ్ఛ భూయోఽపి తదేవ పుణ్యం వైయాసకిం యస్మిన్మహాతచేతాః.

౧

రాజోవాచ—

బ్రహ్మణ కాలాన్తరకృతం తత్కాలీనం కథం భవేత్,

యత్కేమారే హరికృతం విదుః పౌగణ్యరేఽగృహః,

౨

తద్బ్రూహి మే మహామోగిణి పరం కౌతూహలం గురౌ.

నూన మేత ద్ధరే రేన మాయా భవతి నాన్యథా.

౩

అథ త్రయోదశోఽధ్యాయః.

కౌమారకం కర్మ పౌగండకే బ్రూహి రిత్కుత్తం తత్ర శారణాభిముఖ్యమౌచ్యచ్ఛ
ద్రాణేత్యాహ సూతః. (ఇత్థ మితి.) హే ద్విజాః యాదవదేవః శ్రీకృష్ణః తేన గత్తః, సరీక్షి దిత్తం
విచిత్రం స్వభర్తు శ్చరిత్రం శ్రుత్వా సునః పుణ్యానహం గదేవ పౌగండకే కౌమారకం బ్రూహి రిత్కృత
దేవ వైయాసకిం ప్రప్రచ్ఛ ప్రశ్నే హేతుం పదక రాజానం విశిష్ట, యేన భగవతా వితరం
గృహీతం చేతో యస్య పరాభూతః.

౧

ప్రశ్నప్రకార మేవాహ (బ్రహ్మ మితి.) హేబ్రహ్మణ కాలాన్తరే కౌమారకారే కృతం
కర్మ తత్కాలీనం పౌగండకాలీనం కథం భవేత్ పౌగండకే కథం జ్ఞాత్వైదు రిత్కృతః సిద్ధాహ
(య దితి.) యద్వా తత్కాలీనం పౌగండకకారే వాచ్యం కథం భవేత్ పౌగండకాలాన్తరేదేవ కృతం
తత్తత్కాలే విస్మృతం స త్కాలాంతరే చ స్మృతం స ద్వాచ్యం సాః దేవేభ్యః (య దితి)
యత్ యస్మా త్కారణా త్కేమారే కృతం పౌగండకే విదుః సన్నికృష్టరారే స్మరణాదహః. కాలాన్తరే
స్మరణం చ న విని కారిణేన భవతీతి తత్కారణం వదేతి ప్రశ్నార్థః.

౨

త దేతత్కారణం. బ్రూహి హేమహామోగిణి మే ముమైకాగ్గరణం శ్రోతుం పరి మధికం
కౌతూహలం వత్తతే మమ త్వేనం ప్రతిభాతీ త్వన్నిప్రాయేణాహ ఏతత్కారణం హరే ర్మయా అశ్చర్య
శక్తి రేవ నూనం ద్రువం. అన్యథా త్వేనం న భవతే.

౩

(శ్రీకృష్ణస్యగోపబాలైస్సహ పర్యుపితాన్నభోజనమ్)

వయం ధన్యతమా లోకే గురోఽపి క్షత్రబంధవః.

యత్ప్రిభామో ముహు స్వత్తః పుణ్యం కృష్ణకథామృతమ్.

౪

శ్రీసూత ఉవాచ—

ఇత్థం స్వపృష్టం స తు బాదరాయణీ స్సంస్కారితానన్తహృతాభిలేద్ధ్రియః.

కృచ్చా తున ర్గభిబహిర్ద్వశీ శనైః ప్రత్యాహ తం భాగవతోత్తమోత్తమమ్.

శ్రీశుక ఉవాచ—

సాధు పృష్టం మహాభాగ త్వయా భాగవతోత్తమ.

యన్నూతనయసీశస్య శృణ్వ న్నపి కథాం ముహుః.

౫

సతా మయం సారదృశాం నిసర్గో యదర్థవాణీ శ్రుతిచేతసా మపి.

ప్రతిక్షణం న వ్యవ దచ్యుతస్య యత్ప్రియా విటానా మివ సాధువార్తా.

౬

అత్మనః కృతార్థతా మావిష్కర్వణ భగవత్కథాం స్తౌతి (వయ మితి.) హేగురో క్షత్ర బంధవోఽపి పరమం లోకే ప్రతమాః కృతార్థా ఏన కుతః యతః కృష్ణస్య కథామృతం. ముహు ర్ముహు స్వత్తః పిబామః. అధన్యానాం నై వం ఘటేతేతి భావః.

౭

ఇత్థ మప్యస్తో భగవాన్ బాదరాయణీ న్నదాహేత్యాహ సూతః (ఇతితి.) న తు బాదరాయణీ రిత్థం పృష్టః అత ఏవ తావత్సంస్కారితేన అసరిచ్చిన్నవైభవేన భగవతా హృతా న్యభిలా సింద్రియాణి యర్య తథాభూతోఽపి పునః శనైః కృచ్చా త్ప్రీతం చిల్లభా బహిర్ద్వశీ శ్వేన తథాభూత స్తం భాగవతోత్తమోత్తమం రాజానం ప్రత్యాహ. భాగవతోత్తమోత్తమీతి పాఠే హేశానక.

౮

ప్రశ్నస్థోత్తరం విషజ్ఞే స్తావత్ప్రశ్న మభినందతి (సాచ్ఛితి.) సాధు యథా తథా పృష్టం కుః యత్ యస్య కథామృతం శృణ్వ న్నపి నూతనయసి నూతనం కరోషి.

౯

యత్త మేవై త దిత్యాహ (సతా మితి.) సారగ్రాహణాం సాధునా మయం నిసర్గః స్వభావ ఏవ కోఽసౌ అచ్యుతస్య వార్తాప్రతిక్షణం సాధు నవ్యవ ద్భవతీతి య దేషః కథం నైరీదానాం ప్రియాః కామిన్యాః వార్తేన కథమ్యూతానా మపి సతాం. యః అచ్యుత ఏవార్థో విషయో యేషాం తాని వాణీ శ్రుతిచేతాంసి యేషాం తథాభూతానా మపి.

౧౦

శృణు ష్వావహితో రాజ న్నపి గుహ్యం వదామి తే
బ్రూయు స్సిద్ధస్య శిష్యస్య గురవో గుహ్య మప్యతః.

౮

అథాఘవదనా నృత్యతో రక్షిత్యా వత్సబాలకాః,
సరఃపులిస మానీయ భగవా నిద మబ్రవీత్.

౯

అహోఽరమ్యం పుళినం వయస్యా స్వకేశినమ్మన్మద్యులాచ్ఛవాలుకమ్,
స్ఫుటత్పరోగస్థహృతాశిపత్రికధ్వనిప్రతిధ్వానలసద్భ్రమాకులమ్.

౧౦

అత్ర భోక్తవ్య మస్మాభి ర్దివారూఢం ఊదార్దితాః,
వత్సా న్నమీషేఽపః పీత్వా చరన్తు శనకై స్తృణమ్.

౧౧

తథేతి పాయయిత్వాఽర్భా వత్సా నారుధ్య శాద్వలే
ముక్త్యా శిక్యాని బుభుజు స్సమం భగవతా ముదా.

౧౨

శృణు శ్వేత్యభిముఖీకరణం అవహిత ఇతి శ్రవణో యుక్తచిత్తసమూహనం గుహ్యం
గోవ్య మపి.

౯

విషక్షితం వృత్తేన సజ్గమయతి (అథేతి.) మృత్యుతుల్యా దభూసురస్య ముఖా ద్వత్సా
తత్సాలికాం శ్చ రక్షి త్వేదం వక్ష్యమాణ మువాచ.

౯

పులిస ఏవాశిషా ముత్పాదయతుం తత్ ప్రాతి (అహో ఇతి.) హేవయస్యాః స్వీయానాం
కేశీనాం సంపదో యస్మిన్ మృదుకా, అచ్ఛా వాలుకా యస్మిన్ స్వకేశినమ్మధ్యర్థం మృదుకా వాలుకా
యస్మిన్నితి స్ఫుటత్ వికసత్ సరః నిరోరుహబాహుళ్యా దువచారా త్పర ఏవ వికస దిత్వక్తం తస్య
గంధేన హృతా ఆకృష్టా అశయః పత్రిణ శ్చ తేషాం కే ఉదకే ధ్వనయః ప్రేషాం ప్రతిధ్వానాః ప్రైః
లసంతో ద్రిమా సై రాకులం వ్యాప్తమ్.

౧౦

అత్ర అత్యైవ దివా దినం రూఢం ప్రవృద్ధం భోజనవేశాఽతీతేత్యర్థః. ఊదార్దితా వత్సా
అపః పీత్వా అత్ర సమీప ఏవ శనకై స్తృణం చరంతు ఆదంతు.

౧౧

తథైవా స్వీత్యుక్త్యా ఆర్భాః బాలాః వత్సా నపః పాయయిత్వా శాద్వలే తృణహరితదేశే
వత్సా నారుధ్య భగవతా సహ శిక్యాని పర్యషితాన్నగ్రంథీ న్ముక్త్యా బుభుజుః.

౧౨

(శ్రీకృష్ణస్యగోపబాలై స్సహ పర్యపితాన్నభోజనమ్)

కృష్ణస్య విష్య క్షురరాజిమజ్జలై రభ్యాననాః పుల్లదృశో వ్రజార్భకాః,
సహోపవిష్టా విపినే విరేజు శ్చదా ఇనామ్నోరుహకర్ణికాయాః

౧౩

తేచి త్పుష్పైర్దళైః కేచి త్పుల్లవై రజ్జురైః ఫలైః.

శిగ్భి స్త్యగ్భి ర్దృషద్భిశ్చ బుభుజుః కృతధాజనాః.

౧౪

మిథ స్సర్వే దర్శయన్త స్స్వస్యభోజ్య రుచిం పృథక్,

హసంతో హసయన్త శ్చాభ్యవజహ్రూ స్సహేశ్వరాః.

౧౫

బిభ్రద్వేణుం జతరపటయో శ్శృంగవేత్రే చ కక్షే

వామే పాణౌ మస్పృణకబలం తత్పలాన్యజ్ఞశీఘ్రం.

తిష్ఠ న్మధ్యే స్వపరిసుహృదో హసయన్తర్మభి నైన్వి

స్వస్యై లోకే మిషతి బుభుజే యజ్జభు గ్బాలకేశిః.

౧౬

తదా తే రేజుః కథంభూతాః కృష్ణస్య విష్య కృరితః బహుభిః పక్షిమండలై స్సహ నై రంత
ర్యేణోపవిష్టాః కృష్ణాభిముఖా న్యాననాని యేషాం తే పుల్లదృశో వికపితనయనాః యథా కమలకర్ణి
కాయాః పరితః స్థితాని దళాని తద్యత్.

౧౭

పుష్పైః దళైః పుష్పదళైః పుష్పదళాదిభిః కృతాని భాజనాని పాత్రాణి యై స్తదాభూతాః
బుభుజుః యద్వా పుష్పైః సజ్జటితపుష్పదళైః దళైః పద్మినీదళై రన్యైర్వా పత్తైః. పల్లవైః
ప్రవృద్ధారుణకోమలపత్తై రజ్జురై స్తోపి పూర్వావస్థావిశిష్టై రుభయత్రాపి భూమౌ నీరంధ్ర
మాస్తీరైః ఫలై రపి తథా భూతైః త్యగ్భిః. భూర్జాదిత్వగ్భిః.

౧౮

(మిథ ఇతి.) సహేశ్వరాః శ్రీకృష్ణసహితాః అభ్యవజహ్రూః బుభుజుః.

౧౯

యజ్జభు గపి భగవాన్ లీలయా బాలస్యేవ కేశి ర్యస్య సః స్వస్యై స్వర్గస్థే లోకే దేవజనే
మిషతి సశ్యతి సతి బుభుజే కథంభూతః ఉదరవస్త్రయో ర్మధ్యే వేణుం బిభ్రాణః ఇద ముత్తరత్రాన్యన్యేతి.
వామ ఇతి కాకాక్షివ తగ్క్షపాణ్యో ర్విశేషణం వామే కక్షే శ్శృంగవేత్రే బిభ్రత్ పాణౌ మస్పృణకబళం
స్నిగ్ధదధ్యన్నకబళం తదుచితాని బిల్వామ్రాదిఫలా న్యజ్ఞశిసందిమ బాలానాం మధ్యే తిష్ఠన్త స్వస్య
పరితః ఉపవిష్టాః సుహృదో మిత్రాణి నర్మభిః పరిహసవాక్త్యైః హసయన్తః.

౨౦

భారతైవం వత్సపేషు భుజ్జా నేష్యచ్యుతాత్మసుః.

వత్సా స్తవస్తర్యణే దూరం వివికు స్తుణలోభితాః.

౧౬

తా నదృష్ట్వా భయత్రస్తా నూచే కృష్ణోఽన్య భీభయన్.

మిత్రాణ్యశా న్మావిరమత హ్యనేష్యే వత్సకా నహమ్.

౧౭

ఇత్యుక్త్వాఽద్రదిదరీకుజ్జగహ్వరే ష్వాత్మవత్సకాః.

—* వత్ససహారఘట్టః *—

విచిన్య స్ఫగవా స్కృష్ట స్పపాణీకళితో యయౌ.

౧౮

అమౌజన్మజని స్తదస్తరగతో మాయార్భక స్యేశితు

ర్దృష్టుం మజ్జమహిత్య మన్య దపి తద్వత్సా నితో వత్సపాః.

సీత్వాఽన్యత్ర రురూద్వహోస్తరదదా త్థేఽవస్థితో యః పురా

దృష్ట్వాఽఘాసురమోక్షణం భగవతః ప్రాప్తః పరం విస్మయమ్.

౨౦

హేభారత అచ్యుతే కృష్ణ ఏవాత్మా చిత్తం యేషాం తేషు భుజ్జానేషు సత్సు వత్సాః
త్పణలోభితాః దూర మంతర్వణే వనమద్యే వివికుః.

౧౯

తా వత్సా అదృష్ట్వా అత ఏవ భయత్రస్తాని మిత్రాణి సఖీ- భీ భయం భయహేతుభ్యో
భయం అన్య నిరన్య డిచే తదేవాహ ఆశాత్ భోజనాత్ మా రమత విరామం మా కురుత హి
యస్మాత్ అహం వత్సా. నానేష్యే.

౧౮

ఇత్యుక్త్వా పాణౌ కణ్ఠేన సహితః ఆద్రిమ తద్దరీకుజ్జేషు చ గహ్వరేషు సజ్కుటస్థానేషు చ
వత్సా నిచిన్య న్యయౌ.

౧౯

తతః అమౌజ్జా నృసంపద్యా జ్ఞసః జననం యన్య స చతుర్ముఖ స్తస్మి న్నంతరే అగతః
తదేవ చ్చిద్రం ప్రాప్తో వా యో బ్రహ్మ పురా భగవతః అఘాసురమోక్షణరూపం కర్మ థేఽవస్థితో
దృష్ట్వా విస్మయం ప్రాప్తః స్సోఽన్యేశితు రన్య దపి రమణీయం మహిత్యం మహిమానం ద్రష్టుం
తద్వత్సా వత్సపాం శ్చ ఇతోఽన్యత్ర సీత్వా అంతరదదా త్త్రిహితో బభూవ.

౨౦

(వత్సపహరపుట్టః)

తతో వత్సా నదృష్ట్యాత్య పులినేఽపి చ వత్సపాఞ్,

ఉభా వపి వనే కృష్ణో విచికాయ సమస్తతః. ౨౦

క్వాప్యదృష్ట్యాఽన్తర్విపినే వత్సా న్పాలాం శ్చ విశ్వదృక్,

సర్వం విధిక్రృతం శృష్ట స్సహసాఽవజగమ హ. ౨౧

తతః కృష్ణో ముదం కర్తుం తస్మాత్పాణాం చ కస్య చ,

ఉభయాయిత మాత్మానం చత్రే విశ్వదృ గీశ్వరః. ౨౨

యావద్యత్సవవత్సకాల్పకవపు ర్యావత్కరాజ్ఞ్యైదికం

యావద్యప్తివిషాణవేణుదళశి గ్యావద్విభూషామ్పరమ్,

యావచ్చీలగుణాభిధాకృతివయో యావద్విహారాదికం

సర్వం విష్ణుమయం గిరోఽజ్గవ దజ స్సర్వస్వరూపో బభౌ. ౨౩

తతో వత్సా నదృష్ట్యా ఆగతః, పులినే వత్సపాం శ్చాదృష్ట్యా పున రుభా వపి వత్సవత్సవ సముదాయౌ విచికాయ అన్వేషితవాః ౨౪

అంతర్విపినే వనమధ్యే క్వాప్యదృష్ట్యా విశ్వదృక్ హేతుగర్భ మిదం తత్త్వా త్సర్వం వత్సవత్సపాహరణరూపం కర్మ చతుర్ముఖకృతం, ఆశు అవగతవాః. ౨౫

తేషాం వత్సానాం వత్సపానాం చ మాత్మాణాం కస్య చ బ్రహ్మణ శ్చ ప్రీతిం కర్తుం విశ్వదృ గీశ్వర శ్చేతి హేతుగర్భం విశ్వదృక్త్వాద్యధేష్టవరిణామోపయు క్రసార్వజ్ఞాదిగుణయు క్రత్వా దీశ్వరత్వా త్రుభుత్వా త్సర్వశ క్తిత్వా చ్చ ఆత్మాన మేవోభయాయితం వత్సవత్సపాయితం తదుభయవదాచరన్తం చత్రే.

తదేవ ప్రవజ్ఞయతి (యావ దితి.) యావచ్ఛబ్ద స్సాకల్యార్థః. అజః శ్రీకృష్ణః యావ ద్యత్సానాం వత్సపానాం చ ఆల్పవపురాదికం, తావ త్స్వరూపో బభౌ. కథం 'విష్ణుమయం సర్వం జగ' దితి యా ప్రసిద్ధా వాణీ తస్మాజ్గన త్తదర్థమూర్తివత్. సా గీ రేవార్థస్వరూపేణ ప్రత్యజ్ఞే యథా భవతి. తథా బభౌ విత్యర్థః. దశాని భూషార్థం శిరస్సు విహితాని కిసలయదళాని శిశో శిక్త్యాని శీలాని స్వభావాః ఆఙ్దా నామాని ఆకృతి రవయవసంస్థానం గిరోఽర్థవ దితి పాతే ప్రత్యక్ష త్తదర్థ జవేత్యర్థః. ౨౬

స్వయ మాత్మాఽఽత్మగోవత్సాఁ పరిపాల్యాత్మవత్సవైః.

క్రీడ న్నాత్మవిహారై శ్చ సర్వాత్మా ప్రావిశ ద్వ్యజమ్.

౨౫

తత్తద్వత్సాన్ పృథ జ్ఞీత్వా తత్తద్గోష్ఠే నివేశ్య సః.

తత్తదాత్మాఽభవ ద్రాజం స్తత్తత్సద్మ ప్రవిష్టవాఁ.

౨౬

తన్మాతరో వేణురవత్సరోత్థితా ఉత్తాప్య దోర్భిః పరిరభ్య నిర్భరమ్.

స్నేహస్నుత స్తన్యపయస్సుధాసవం మత్వా సుతం బ్రహ్మసుతా నపాయయః.

౨౭

తతో నృపోన్మర్దనమజ్జలేపనాలజ్కారరక్షతిలకాజ్ఞానాదిభిః.

సంలాలిత స్వాస్యచరితైః ప్రహర్షయః సాయం గతో యామయమేన మాధవః.

౨౮

గావ స్తతో గోష్ఠ ముపేత్య సత్సరం హుజ్కారఘోషైః పరిహూతసజ్జతాఁ

స్వకాఁ స్వకా స్వత్సతరా నపాయయః ముహు ర్లిహస్త్య స్సృవదోధనం పయః.

౨౯

ఏవం స్వయ మేవ సర్వాన్మా సఁ ఆత్మాభిన్నై ర్వత్సవైః ఆత్మాభిన్నా న్గవం వత్సాఁ
స్వయ మాత్మైవ ప్రయోజకః పరిపాల్యాత్మవిహారైః క్రీడః ప్రజం ప్రావిశత్.

౩౦

పృథజ్ఞీత్వా పృథక్పృథక్ తత్తద్గోష్ఠే ప్రవేశ్య తత్తదాత్మా తత్తద్బాలకప్రతిరూపో భూత్వా
తత్తద్బాలగృహం ప్రవిష్టవాఁ.

౩౧

అథ గోపికామోహనప్రకార మాహ (తన్మాతర ఇతి.) వేణురవేణ లిజ్జేన త్వరయోత్థితా
స్తద్వత్సవమాతర స్సుతా నృత్వా పరం బ్రహ్మైవ దోర్భ్యాం నిర్భరం పూర్ణానందం యథా తథో
త్తాప్య ఉపగూహ్య స్నేహస్నుతః స్నేహేన స్నుతపయోధరా సృత్యః యద్వా స్నేహేన స్నుతం
స్తన్యపయ ఏవ సుధావ త్సాన్మదు ఆనవవ న్మాదకం పాయరూమాసుః.

౩౨

ఏవం మాధవః, యామయమేన తత్కాలనియమేన సాయం గతః పాప్ర స్తత శ్శోభన్తై
రాబరితై శ్చేష్టితైః ప్రహర్షయః హేనువ ఉన్మర్దనాదిభి స్సంస్కారితో బభూవ.

౩౩

అథ గవాం మోహనప్రకార మాహ (గావ ఇతి.) హుజ్కారఘోషైః పరిహూతాం శ్చ తా
స్వత్సాన్మహు ర్ముహు ర్విలిహంత్యః శ్రవత్ బోధనం అపీనోద్భవం. పయః క్షీరం
అపాయయః.

౩౪

(వత్సపహారపుట్టః)

గోగోపీనాం మాతృతాఽస్మికా సర్వా స్నేహార్థికాం వినా.

పురావదాస్యపి హరే స్తోకతా మాయయా వినా.

౩౦

వ్రజాకసాం స్వతోకేషు స్నేహవల్ల్యాబ్ధి మన్వహమ్.

శనై ర్నిస్సేమ వవృదే యథా కృష్టే తు పూర్వవత్.

౩౧

ఇథ మాత్మాఽఽత్మనాఽఽత్మానం వత్సపాలమిషేణ సః.

పాలయ స్వత్సపో వర్షం చిక్రీదే వనగోష్ఠయోః.

౩౨

ఏకదా చారయ స్వత్సా సరామో వన మావిశత్.

షణ్చషట్సు త్రియామాసు హాయనాపూరణే ష్వజః.

౩౩

ఏతావత్తు వైషమ్యం కృష్ణస్యాపి దుర్నివార మాసీ దిత్వాహ (గోగోపీనా మితి.) గవాం గోపీనాం చ తస్మై వత్సవత్సపాత్మకతా మాపన్నే కృష్టే స్నేహార్థికాం స్నేహసమ్మర్ధిం వినా స్నేహాధిక్యం వినేతి యావత్. మాతృతా ఉపలాలనాదిరూపా సర్వా పూర్వవ దాసీత్. తథా ఆసు గోపీషు హరే స్తోకతా బాలభావః పూర్వవ దేవా సీత్ కింతు మాయయా వినా మమేయం మాతా అహ మస్యాః పుత్ర ఇతి మోహం వినేత్యర్థః.

౩౦

స్నేహార్థికా మేవ దర్శయతి (వ్రజాకసా మితి.) వ్రజాకసాం కృష్టే యశోదానందనే స్వపుత్రేభ్యోఽపి స్నేహవల్లీ స్నేహసంతతిః పూర్వ మేవ వవృదే ఇదాసీం స్వతోకేషు స్వాపత్యే ష్వప్యాబ్ధం సంవత్సరవర్షంత మన్వహం నిస్సేమ విరవదికం యథాతథా తథైవావర్ష తేత్యర్థః.

౩౧

ఇథం వత్సతత్పాలనవ్యాజేన ఆత్మ నైవాత్మానం పాలయన్ వనగోష్ఠయో ర్వర్షం సంవత్సరం చిక్రీదే విహృతవాన్.

౩౨

తావత్సర్వంతం రామస్యాపి మోహ ఏవాసీత్. సంవత్సరాంతే తు కథంచి జ్ఞాతవా నితి దర్శయ న్నాహ (ఏక దేతి.) షణ్చషట్సు వా త్రియామాసు రాత్రిషు హాయనాపూరణేషు సంవత్సర పూరకతయాఽవశిష్టా స్విత్యర్థః. వత్సాం శృరయన్ సరామో వన మావిశత్.

౩౩

తతో విదూరా చ్చరతో గావో వత్సా సుప్రజమ్.

గోవర్ధనాద్రిశిరసి చరంత్యో దదృశు స్తృణమ్.

= ౪

దృష్ట్వా చ తత్సేహవశోఽస్మృతాత్మా స గోవ్రజోఽత్యాత్మపదుర్గమూర్గః.

ద్విపా త్కకుద్ధీవ ఉదాస్యచచ్చోఽగా ధ్ధుంకృతై రాస్సుపయా జవేన.

౩౫

సమేత్య గావో గోవత్సాః వత్సవత్సోఽప్యపాయయా.

గిశస్త్య ఇవ చాజ్ఞాని లిహస్త్య స్సౌష్ఠ్యధనం పయః

౩౬

గోపా స్తద్రోధనాయాస మౌఘ్యలక్ష్ణోరుమన్యునా,

దుర్గాధ్వకృచ్రతోఽన్వేత్య గోవత్సై ర్దదృశు స్సుతాః.

౩౭

తదా గోవర్ధనాద్రే శ్శిఖరే విదూర మేవ తృణం, చరంత్యో గావోఽనుప్రజం ప్రజస్కోపాస్తే
చరతో వత్సాః, దదృశుః.

౩౮

స దృష్టవాః గవాం ప్రజ సృష్ట్య పైషాం వత్సానాం స్నేహే నాకృష్టః అత ఏవ విస్మృత
ఆత్మా యేన సః ప్రజసమీప మగాత్. కథమ్భూతః అతిక్రాంతా అత్మపా గోపా యేన తథా దుర్గో
మార్గో యస్య సః స చ తథా ద్విపాత్ అత్యంతభావనేన పాశ్చాత్యపాదయోః పూర్వపాదాభ్యాం
సజ్ఘట్టనా త్రథాప్రతీయమాన ఇత్యర్థః. కకుది గ్రీవా యస్య సః తావ దుదజ్ఞితగ్రీవ ఇత్యర్థః. ఉన్నమితా
న్యాస్యావి పుచ్చాని చ యేన సః అస్మి నర్వతః స్రవత్పయో యస్య సః హుక్కుతై రుపలక్షితః.
గోప్రజ ఇత్యనేన వృషభాదయోవ్యగు రితి సూచితమ్.

౩౯

తత్ర విశేషతో ధేమానాం చేష్టిత మాహ (సమేత్యేతి.) వత్సవత్సోఽపి పునః ప్రసూతా
అపి గావః పూర్వవత్సాః స్సౌష్ఠ్యం సాస్వపీనోద్భవం పయః అపాయయా, కథమ్భూతాః వత్సానా
మజ్ఞాని గిశస్త్య ఇవ లిహంత్యః.

౪౦

ఏవం రామేణ దృష్టం వత్సేషు గవాం స్నేహాతిశయ ముత్త్యా అథ గోపానా మపి దర్శయితు
మాహ (గోపా ఇతి.) తాసాం గవాం రోధనేన యశ్చాయాన స్తస్య మౌఘ్యేన వైయర్థ్యేన యా
లజా తత్సహితే నోరుజా మన్యునా దుర్గమార్గజనితక్లేశేన చ అన్వే త్యాగత్య గోవత్సై. సుహితాన్
సుతాః దదృశుః.

౪౧

(వత్సపహారపుష్టిః)

తద్వీక్షణోత్ప్రేమరసాస్థితాశయా జాతాసురాగా గతమన్యవోఽర్భకాః,
ఉదూహ్య దోర్భిః పరిరభ్య మూర్ధ్ని పూజై రవాపుః పరమాం ముదం తే. ౩౮

తత స్సపశవో గోపా స్తోకాశ్లేషసునిర్వృతాః,
కృచ్చా చ్చనై రపగతా స్తదనుస్మృత్యుదశ్రవః. ౩౯

ప్రజన్య రామః ప్రేమర్ధిం వీక్ష్యోత్కంఠ్య మనుక్షణమ్,
ముక్తస్తన్యే ష్వపత్యే ష్వప్యహేతువి దచి న్తయత్. ౪౦

కి మేత దద్భుత మివ వాసుదేవేఽఖిలాత్మని,
ప్రజన్య సాత్మన స్తోకే ష్వపూర్వం ప్రేమ వర్ధతే. ౪౧

తత శ్చ తేషా మీక్షణేన ఉద్గతో యః ప్రేమరస, స్తస్మి న్నాష్టకః నిమగ్న ఆశయో
యేషాం లజ్జా మమ్యకృచ్చై స్తానపి తాదయతు మాగతా స్సంత స్తతో గతమన్యవః ప్రత్యుత
జాతోఽనురాగో యేషాం తే దోర్భి రుదూహ్య పరిరభ్య చ మూర్ధ్వపహృజ్జనైః పరమా మద్భుష్ట
పూర్వాం ముదం ప్రిపుః. ౪౨

ఏవం పశుభిః గోభి స్సహితా గోపా స్తోకానా వపత్యానా మార్జితేన సుఖితా ప్రేషాం
తోకానా మనుస్మృత్యా ఉద్గచ్ఛ స్త్రోత్రాణి యేషాం తతాభూతా స్సంతః కృచ్చా త్కంఠచిత్ శనై
స్తతోఽపగతా విల్లప్త్య వనం ప్రతిగతా ఇత్యర్థః. ౪౩

ప్రేమాధిక్య మౌత్సంధ్య మతిశయం ముక్తం స్తన్యం యై ప్రేష్వపత్యేషు అనుక్షణం
దృష్ట్వా తతావిధ స్యాదృష్టపూర్వస్య స్నేహస్య కారణం చింతితవాః. ౪౦

చింతా మేనాహ ద్వాత్యాం (కిమేత దితి.) వాసుదేవే యథా పురా ప్రేమ తతా ప్రజన్య
స్యతోకే ష్వప్యపూర్వం ప్రేమ వర్ధత ఇత్యేత దద్భుతం. ఇవశబ్దోఽనతిరిక్తార్థకః. కిం కిమత్ర కారణ
మిత్యర్థః. కిం చ. సాత్మనః ఆత్మసహితస్య ప్రజన్య మమ తేషు ప్రేమకారణం కిమితి భావః.
వాసుదేవే తు ముక్త మేవేత్యభిప్రాయేణ విశేషి. అఖిలాత్మని ఆత్మా హి విరతిశయప్రీతివిషయః.
తస్మా త్తద్భుక్త మితి భావః. ౪౧

కేయం వా కుత ఆయాతా దైవీ వా నార్యుతాఽసురీ.

ప్రాప్తాయో మాయా తు మే భర్తు ర్నాన్యా మమ విమోహినీ, ౪౨

ఇతి సజ్చిత్త్య దాశార్హో వత్సా స్సవయసా సపి.

సర్వా నచష్ట వైకుణ్ఠం చక్షుషా వయునేన సః, ౪౩

నై తే సురేశా ఋషయో న చై తే త్వ మేవ భాసీశ భిదాశ్రయేఽపి

సర్వం పృథక్త్వం నిగమా త్కథం వదేత్కుత్రేన వృత్తం ప్రభుణా బలోఽవైత్, ౪౪

బ్రహ్మాఽపి స్వాసననేన చతురాన్యేన శౌరిణా.

మోహితై స్స్వపురద్వాన్తైః పరిభూతో న్యవర్తత, ౪౫

కేయం మాయా దైవీ దేవప్రయుక్తా అథవా సరప్రయుక్తా యద్వా అసురీ మమ త్యేవం
భాతీత్యాహ ప్రాయశో మద్భర్తుః కృష్ణ స్త్యేవ తు మాయా అన్యః తు సకలజనవిమోహినీ న స్యాదితి.
మాయాశబ్ద అశ్చర్యశక్తిపరః, ౪౨

ఏవం సజ్చిత్త్య దాశార్హో రామః, వయునేన దివ్యజ్ఞానమయేన చక్షుషా సర్వా న్యత్సా
న్యత్సపాం శ్చ వైకుంఠం దదర్శ కృష్ణ మేవాసక్య దిత్యర్థః, ౪౩

ఏవం కృష్ణరూపేణ సామాన్యతో జ్ఞాత్వా కృష్ణం దృష్ట్వా తదుపదేశేన విశేషతో జ్ఞాతవా
విత్యాహ (నై త దితి పదేత్యంతం రామస్య ప్రశ్నప్రకారపరం.) అయ మర్థః. పాల్యమానా వత్సా
ఋషీణా మంశాః, సత్సపా శ్చ దేవానా మంశా ఇతి తావ దహం వేద్మి ఇదాపీ న్తు న తథా కి స్త్యస్మిన్
భిదాశ్రయే సత్సవత్సపాదిభేదవిషయకే జ్ఞానేఽపి త్వ మేవ విషయతయాఽవభాసి అత స్త్యం సర్వం
పృథ గ్వివిద్య కథం వృత్త మితి వదేత్కుత్రేన ప్రభుణా కృష్ణేన వక్త్రా నిగమా త్సంక్షేపత ఏవోక్తం
బలో రామోఽవైత్ విదితవాన్, ౪౪

తత కిం వృత్త మిత్యపేక్షయా మాహ (బ్రహ్మ పీఠి.) వత్సా న్యత్సపాం శ్చ తిరోదా
వయిత్వా బ్రహ్మాఽపి స్వస్థాన జగతః తత్ర స్వస్యాననే స్థితేన చతుర్ముఖరూపేణ శౌరిణా మోహితై
ర్ద్వారపాలైః పరిభూతః పరమేష్ఠీ స్వాసన మధితిష్ఠ త్యేవ క స్త్య మాగతోఽసీత్యేవం పరిభవం ప్రాపిం.
త్తో న్యవర్తత ౪౫

ద శ మ స్కంధే — త్రయోదశోఽధ్యాయః

153

(కృష్ణమాయాకల్పితవస్తువత్సవదర్శనేన బ్రహ్మణః విస్మయః)

తావ దేత్యాఽఽత్మభూ రాత్మమానేన త్రుట్యనేహసా.

పురావ దాబ్జం క్రీడంతం దదృశే సబలం హరిమ్.

౪౬

బ్రహ్మోవాచ —

యావంతో గోకులే బాలా స్సవత్సా స్సర్వ ఏవహి.

మాయాశయే శయానా మే నాద్యాపి పున రుద్ధితాః.

౪౭

ఇత ఏతేఽత్ర కుశ్రత్యా మన్మాయామోహితేకరే.

తావంతో యావ దద్యాబ్జం క్రీడంతో విష్ణునా సమమ్.

౪౮

ఏవ మేతేషు భేదేషు చిరం ద్యాత్వా స ఆత్మభూః.

సదాశ్రయా ఏత ఇతి జ్ఞాతుం నేశే కథంచన.

౪౯

తావద వజ్జాతే సతీత్యర్థః. ఆత్మభూః బ్రహ్మ స్వమానేన త్రుట్యనేహసా తృటికాలేనాగత్య. పూర్వవ దబ్జపర్యంతం క్రీడంతం సరామం కృష్ణం దదర్శ.

౪౬

దృష్ట్వా చ వ్యతర్కయ దిత్వాహ ద్వాభ్యామ్ (యావంత ఇతి.) గోకులే యావంతో వత్సా వత్ససా శ్చ సర్వే మమ మాయాశయే మాయాశయే శయానా స్సంతోఽద్యాపి నోద్ధితా ఏవ.

౪౭

ఏతే తు మన్మాయామోహితేభ్య ఇతరే అత్ర దృశ్యమానాః కుశ్రత్యాః. తావంతః మయావ హృతా యావంత స్తావంత ఏవ యావదద్యాబ్జం అతీతాబ్జాదారభ్య అద్య ప్రవిష్టాబ్జపర్యంతం కృష్ణేన సమం సహ క్రీడంతో దృశ్యంతే.

౪౮

ఇత్యేవం వితర్కయన్ ముమోహిత్యాహ ద్వాభ్యాం (ఏవ మితి.) ఏవ మేతేషు వత్స వత్ససాదిరూపభేదే మాభయేషు. చిరం ద్యాత్వా కిం త ఏవైతే ఉత భిన్నా స్తథా చేత్కుశ్రత్యాః కుశ స్సమాగాతాః ఇత్యేవం ద్యాత్వాఽప్యాత్మభూః బ్రహ్మ సదాశ్రయా స్సచ్చుద్ధివాచ్యపరబ్రహ్మభూత కృష్ణాత్మకా ఇతి జ్ఞాతుం కథంచన నేశే న ప్రబభూవ. మాయా శ్రయా ఏత ఇతి పాతే భగవత ఆశ్చర్య శక్త్యాఽఽవిర్భావితా ఇతి జ్ఞాతుం స ప్రబభూవేత్యర్థః.

౪౯

ఏవం స మోహయన్విష్టుం విమోహం విశ్వమోహనమ్.
స్వయైవ మాయయాఽజోఽపి స్వయం మేవ విమోహితః.

౫౦

తమ్యాం తమోవ నైహారం ఐద్యోతార్పి రివాహని,
మహతీతరమాయైశ్యం నిహన్త్యాత్మని యుజ్జతః.

౫౧

తావ త్సర్వే వత్సపాలాః పశ్యతోఽజస్య తత్క్షణాత్,
వ్యదృశ్యంతః పునశ్చామాః పీతకౌశేయవాససః.

౫౨

చతుర్ముఖా శృణ్వచక్రగదారాజీవపాణయః,
కిరీటినః కుణ్డిలినో హారిణో వనమాలినః.

౫౩

శ్రీవత్సాజ్గదదోరత్నకమ్ముకజ్జుణపాణయః,
శ్రీవత్సాజ్కీతవక్షస్కాః కౌస్తుభాముక్తకంధరాః.

౫౪

కిం త్వేవం విష్టుం విమోహయన్విమోహయతు ముద్యుక్త శృతుర్ముఖః స్వమాయయా
స్వయం మేవ మోహితః స తు కృష్ణః. తత్ర హేతుం వదన్ తం విశస్త్వి. విమోహం విగతమోహం
విశ్వం మోహయతీతి తతా తం స్వయైవ మాయయే త్యనేన స్వశరీరకపరమాత్మమాయయేతి
వివక్షితమ్.

౫౦

విశ్వమోహనే భగవతి మాయంతర స్యాకిణ్చితకరత్వే దృష్టాంతద్వయ నూహ (తమ్యా
మితి.) తమ్యాం తమిషాయాం రాత్రౌ నైహారం నీహరకణప్రథవం తమ ఇవ తద్యథా స
పృథగాకారకం, కింతు తత్రైవ రీయతే యథా చ ఐద్యోతార్పి రివాహని స పృథక్పృథాకం తరోతి ఏవం
మహర్షి పురుషే యుజ్జతః మాయం కిర్తు ముద్యుజ్జానస్య పుంసః. ఇతరా నీచా మాయా తస్మా స
కిణ్చి త్కరోతి కింత్వాత్మని స్సస్మి న్నేవ ఐశ్య వైశ్వర్యం సామర్థ్యం నిహతి.

౫౧

అన్య దర్శ్యశ్రవ్య మహ (తావ రీతి.) అజన్య బ్రహ్మణః పశ్యత స్సత స్తావ త్సర్వే
వత్సా వత్సపా శ్చ తత్క్షణ ఏవ వ్యదృశ్యంతి కథమ్మృతాః నీలామ్బుద ఇవ శ్చామాః.

౫౨

చత్వారో భూయోషాం శబ్దాయః పాణిషు యోషాం రాజీవం కమలం కిరీటా న్యేషాం
పక్షిణి తతా శ్రీవత్సప్రభాయుక్తా న్నృజ్ఞాని దోషు భుజేషు యోషాం రత్నమయాని కమ్మువ చ్చుజ్జవ

(వత్సావహరణపుట్టః)

నూపురైః కటకై ర్భాజత్ కటిసూత్రాఙ్గళీయతైః ౫౫

అఙ్గిమ స్తక మాపూర్ణా స్తులసీనవదామభిః.
కోమలై స్సర్వగాత్రేషు భూరిపుణ్యవ దర్శితైః. ౫౬

చన్ద్రికావిశదస్మేరై స్సారుణాపాఙ్గవీక్షితైః.
స్వకార్థానా మివ రజస్సత్వాభ్యాం ప్రష్ఠపాలకాః. ౫౭

అత్యాది స్తమ్బపర్యవై ర్ముర్తిమద్భి శ్చరాచరైః,
నృత్తగీతాద్యనేకార్థైః పుథ కృథ గుపాసితాః. ౫౮

అణిమూర్త్యై ర్మహామభి రజాద్యాభి ర్విభూతిభిః
చతుర్వింశతి స్తత్యైః పరీతా మహదాదిభిః. ౫౯

ద్వర్తులాని కక్కుడాని హణిషు యేషాం తే న తే తతోక్తా శ్చ శ్రీవత్సై రఙ్గితాని వశింసి యేషాం
కొస్తుభై రాముక్తా స్స యుక్తాః కంధరా గ్రీవా యేషాం తే బహుజన్మార్జితపుణ్యవ దర్శితై స్తులసీనవ
దామభి రాపాదమ స్తకం సర్వగాత్రేషు ఆపూర్ణాః చంద్రికావ ద్విశదస్మితయుక్తై రారుణ్యసహితాపాఙ్గవీక్షితైః
స్వకార్థానాం స్వభక్తమనోరథానాం ప్రష్టారః హృతా శ్చేతి తథా రజస్సత్వాభ్యాం ప్రష్ఠపాలకాః
సత్సవ ద్విశదస్మితేన పాలకా ఇవ రజోన దరుణగుణేన ప్రష్టార ఇవ తాదృక్కృతాస్తైః ద్యోశమానా
ఇత్యర్థః.

౫౩-౫౪-౫౫-౫౬-౫౭

అత్యా చతుర్ముఖ స్తత్ప్రభృతిభిః స్తమ్బపర్యవైః, మూర్తిమద్భి శ్చరాచరైః కర్తృభిః
నృత్తాద్యనేకార్థై స్సాధనై రుపాసితాః అబ్రవిరాడా మిష తదుపాసనోచితమూర్తిమత్త్వం త త్తదిభి
మానదేవతాద్యచేతేతి బోధ్యమ్.

౫౮

అజాదిభి ర్విభూతిభిః కార్యోపయోగిణీభి శ్చక్తిభి ర్మహదాదిభి శ్చతుర్వింశతిభి స్తత్యైః
అజాద్యాదిభి రితి ప్రకృతేః పుథగుక్తే స్తత్త్వానాం జీవాత్మనా నహ చతుర్వింశతిత్వమ్.

౫౯

కాలస్వభావసంస్కారకాలకర్మగుణాదిభిః.

స్వమహిధ్వస్తమహిభి ర్మూర్తిమద్భి రుపానితాః.

౬౦

సత్యజ్ఞానానంత్రానందమాత్రైకరసమూర్తయః.

అస్పృష్టభూరిమాహాత్మ్యా అపి హ్యుపనిషద్భృశామ్.

౬౧

ఏవం సకృద్దదర్శాః పరబ్రహ్మాత్మనోఽభిలాఙ్గా.

యస్య భాసా సర్వ మిదం విభాతి సచరాచరమ్.

౬౨

తతోఽతికౌతుకోద్వృత్త్య స్తిమితైరాదశేంద్రియః.

తద్దామ్నాఽభూ దజ స్త్రాప్తీం పూ ర్దేవ్యస్తీవ పుత్రికా.

౬౩

కాలో విమేషాది ర్వత్సరాంతః గుణజ్ఞోఽహితుః స్వభావః. పరిణామహితుః సంస్కార శ్చోద్భోదహితుః కామః. కర్మహితుః కర్మ చ తద్దేహోపలబ్ధిహితుః గుణా స్సత్వాదయో జ్ఞాన విక్షేపమోహహేతవః తై రుపానితాః కథమ్ముతైః స్వస్య భగవతో మహిమ్నా ధ్వస్తమహిభి ప్రిరస్కృతస్యాతన్త్రైః ర్మూర్తిమద్భి శ్చ.

౬౦

(సత్యేతి.) విత్యనిర్వికారజ్ఞానానందాపరిచ్ఛిన్నమాత్రస్య పరబ్రహ్మణ ఏకమూర్తయః అసాదారణమూర్తయః మాత్రశబ్దేన వికారజాడ్యదుఃఖపరిచ్ఛేదానాం వ్యాప్యత్తిః. ఉపనిషదాం దృశాం మనోవృత్తీనా మవ్యస్పృష్ట మవిషయభూత మియత్రయా పరిచ్ఛేత్తు మకళ్యం అనవధికమాహాత్మ్యం యేషామ్.

౬౧

అభిలా న్వత్సా న్వత్సపాం శ్చ పరబ్రహ్మభిన్నానేవ మజ శ్చతుర్ముఖ స్సకృద్దదర్శ బ్రహ్మ విజినష్టి. సచరాచర. మిదం జగ ద్యస్య భాసా భాతి తత్పరబ్రహ్మాత్మన ఇత్యన్వయః. తద్దామ్నా త్మాప్తీ మభూ దిత్వృత్తేణ వా.

౬౨

అతికౌతుకే నాత్యాశ్చర్యేణ ఉద్వృత్త్య దృష్టిం పరావృత్త్య. హంసస్పృషే విపాత్య కౌతుక శబ్దోత్తరత్పత్తియాయా శ్చాందసోఽంక. అతికౌతుకోద్రిక్తస్తిమితేతి పాతాంతరం. తదా అతికౌతుకేన ఉద్రిక్తా మృత్యుతా న్యత ఏవ స్తిమితాని దీనప్రాయాణి పారవశ్యం ప్రాప్తా నీతి యావత్. తా న్యేకాదశేంద్రియాణి యస్య స ఇత్యర్థః. తేషాం దామ్నా అభిభూత ఇతి శేషః. అజో బ్రహ్మ త్మాప్తీం బభూవ విశ్వరోఽభవత్ యతా పూ ర్దేవీ ప్రణాదిష్టాత్రీ కాచి దేవతా తస్యాః అంతి సమీపే పుత్రికా చతుర్ముఖీ కనకవ్రతిమా తద్యత్.

౬౩

(వత్సాపహరణపుట్టః)

ఇతిరేకేఽతర్క్యే నిజమహిమని స్వప్రమితే
పరత్రాజాతోఽతన్నిరసనముఖబ్రహ్మకమితౌ,
అనీకేఽపి ద్రష్టుం కి మిద మితి వా ముహ్యతి సతి
చఛదాజో జ్ఞాత్వా సపది పరమోఽజా యవనికామ్.

౬౪

తతోఽర్వా కృత్రిలబ్ధాక్షః కః పరేతవ దుత్థితః.

ఏవం ముహ్యతే చతుర్ముఖాయ పూర్వవ దాత్మవత్సవత్సపాదీః దర్శయితు మసాధారణ
స్వమూర్తితర్కనాచ్చాదకాం మాయా మాచ్చాదిత వానిత్యాహ (ఇతితి.) పరో మా యస్మా త్స పరమః
సర్వాభ్యధికః అజః కర్మాయతోత్పత్తిరహితః, శ్రీకృష్ణ స్సపది జ్ఞాత్వా చతుర్ముఖ స్వావస్థాం జ్ఞాత్వా
చతుర్ముఖ స్వావస్థాం జ్ఞాత్వా అజాయవనికాం అజారూపాం యవనికాం తిరస్కరణీం, చఛద
అపృతవాః. కస్మిన్ సతి స్వాసాధారణో మహిమా యస్మిన్ తస్మి స్స్వరూపే విషయభూతే ఇత్థ
మిరాయా స్సరస్వత్యా ఈశే బ్రహ్మణి ద్రష్టు మవ్యవీకే ఆనందో ప్రత్యక్షేదం కిమితి ముహ్యతి సతి
విజమహిమ్నో దర్శనాశక్త్యత్వం దర్శయితుం విశిష్ట. అతర్క్యే ఇద మిత్థం తయా కేవలతర్కాగోచరే
తత్ర హేతు రజాతః పరత్ర అజాతః అజాయాః ప్రకృతేః పరత్ర విలక్షణే, ప్రాకృత మేవ కథంచి
త్తర్కాగోచర మితి భావః. స్వప్రమితి స్వయంప్రకాశం జ్ఞానం కం సుఖం సుఖాత్మకం, యస్మిన్
కళదైనాత్ర సంకోచకాభావా దసరిచ్చిన్నసుఖవాచినా పరిమితసుఖ్యరూపజీవన్మావృత్తిః, ఇతోఽ
వ్యతర్క్యత్వ మవగంతవ్యం. అతర్క్య ఇత్యనేన తన్ములప్రత్యక్షగోచరత్వ మపి వివక్షితం.
ప్రత్యక్షేనుమానాభ్యాం ప్రమాణాభ్యా మవవగంతవ్య ఇతి పరితోఽర్థః. తస్మి కిం కళవిషాణవ త్రువ్యం,
నేత్యాహ. (అతన్నిరసనముఖబ్రహ్మకమితౌ) అతదపరమాత్మవస్తుప్రకృతిపురుషాదికం తస్య నిరసన
ముఖేన పరమాత్మస్వరూపత్వనిరసనద్వారా బ్రహ్మణో వేదస్య కేన మూర్ధ్నా ఉపనిషద్భాగేనేతి యావత్.
మితి రవగతి ర్యస్య తస్మిన్ ప్రత్యక్షేదిమావాంతానవగమ్యస్వరూపస్వభావస్య పరమాత్మనః
కేవలవేదాంతవేద్యస్య ప్రాకృతచక్షుషా ద్రష్టు మయోగ్యత్వాత్తద్దర్శనాశక్తే సతి బ్రహ్మణి తజ్ఞాత్వా
యథావస్థితవత్సవత్సపాదిదర్శనార్థం ప్రదర్శితస్వాసాధారణరూపాచ్చాదనార్థం చాజాం చఛదేత్యర్థః. ౬౫

తతః మాయాయవనికాచ్చాదనానంతరం అర్వా గృహి. ప్రతిలబ్ధా న్యజ్ఞే జీంద్రియాణి యేన
సః కః బ్రహ్మ పరేతవ దుత్థితః మృతో యథా పునః కథంచి దుత్థిస్తతి తద్వదుత్థితః సంజ్ఞాం ప్రాప్తః,
శస్త్రైః కృచ్ఛా తృణంచిత దృష్టిః నేత్రాణి మీల్య ఉన్మిమిషితే కృత్వా దృష్టి రితి పారే మీర్ఘే

కృచ్చా చ్చనై ర్మీల్య దృష్టి రచక్షేదం సహాత్మనా.

౬౫

సప ద్యేవాభితః పశ్యన్ దిశోఽపశ్య త్పురః స్థితమ్,

బుద్ధావనం జనాజీవ్యద్రుమాకీర్ణం సమాప్రియమ్,

౬౬

యత్ర నై సర్గదురైవో సుసహం స్పృశ్యుగాదయః,

మిత్రాణి వాఽజితావాసద్రుతరుత్తరేషాదికే.

౬౭

తత్రోద్వేసా త్పురుషవంశశిశుత్వనాట్యం బ్రహ్మాద్వయం పర మనస్త ముగాధబోధమ్.

వత్సా స్సఖీ నివ పురా పరితో విచిన్య దేకం సపాణికబళం పరమే వ్యవచ్చ.

౬౮

దృష్ట్వా త్వరేణ నిజదోరణితోఽవతీర్య పృథ్వాఽం వపుః కనకదణ్డ మివాతిపాశ్య,

స్పృష్ట్వా చతుర్మకుటకోటిభి రఙ్గియుగ్మం సత్వా ముదక్రమజలై రకృతాభిషేకమ్.

౬౯

ఉన్మిషితే దృష్టి యన్య సః ఆత్మనా సహేదం జగ దపశ్యత్ పూర్వం భగవద్రూపేహ్యేఽన్య దపశ్య
న్నిదానీం జగ జ్జగదేవాత్మాన మాత్మాన మేవాచక్షేత్కర్థః

౭౦

తతః, పూర్వస్థితం, బృందావనం చా పశ్యత్ కథుభూతంః జనానా మూజీవ్యై రుపజీవ్యైః
ద్రుపై రాజులం వ్యాప్తం సమాప్రియం సమ్యక్భాష్య సమంతా త్ప్రియాశీ యన్మితం నైక.

౭౧

తదాహ (యత్రేతి.) యత్ర వనే నై సర్గదురైవః నై సర్గికం దురైవర మపశితార్థం
వైరం యేషాం తే వరాః సింహాదయో ద్భుగా శ్చ మిత్రాణి సుహృద స్సంతః, సహౌవాసకాః, శత్ర
సేతుః, అజితస్య భగవత ఆవాసేన ద్రుతాః పరాయితాః రుద్ధుర్వాదయః క్రోధరోధాదయో
యస్మాత్.

౭౨

తత్ర పరమేష్ఠీ బ్రహ్మ పురేవ పూర్వవ త్తదైవ అపశ్యత్, తథంభూతంః గోపాశిశుక్యనటనా
ముద్వహత్, శ్రీకృష్ణాత్మకం పరం బ్రహ్మాద్వయం స్వతుల్యవత్సంతరరహితం స్వతుల్యగోప
బాలాంతరరహితం వా అపరిచిన్నజ్ఞానస్వరూప మనంతం త్రివిధసరిచ్ఛేదరహితం ఏక మనహాయం
సాక్షా కబలేన సహితం సఖీ స్వత్సాం శ్చ విచిన్యత్. ఏవంభూతం కృష్ణాత్మకం బ్రహ్మచక్షేత్కర్థః

౭౩

ఇత్థం దృష్ట్వా త్వరయా నిజదోరణా త్వనాహనా దవతీర్య పృథ్వాఽం, కనకదండ మివ
స్వకరీరం పాతయ్యాచ తుర్ణాం మకుటానాం కిరీటానాం కోటిభి రగ్రై రఙ్గియుగ్మం స్పృష్ట్వా
అనందాక్రూపై స్సలిలై, రభిషేకం, అకృత ఆకరోత్.

౭౪

(వత్సాపహరణపుట్టి)

ఉత్థాయోత్థాయ కృష్ణస్య చిరస్య పదయోః పతః,

అస్తే మహీత్వం ప్రాద్భుష్టం స్మృత్వా స్మృత్వా పునః పునః.

౩౦

శనై రథోత్థాయ విమృజ్య లోచనే ముకుంద ముద్వీక్ష్య విసమ్రకస్థరః,

కృతాజ్ఞలిః ప్రశ్రయవా న్సమాహిత స్సవేపథు ర్గదదయైడ తేరయా.

౩౧

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే. మహాపురాణే పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే.
త్రయోదశోఽధ్యాయః.

చిరస్య చిరం పదయోః పతః. ప్రాద్భుష్టం మహీత్వం, పునః పునః, స్మృత్వా
అస్తే అస్త.

౩౦

అథ శనై రుత్థాయ నేత్రే విమృజ్య ముకుంద ముద్వీక్ష్య నమ్రా కంఠరా గ్రీవా యన్య సః
సంహితాయాం, సవేపథుః సకర్ము, అత ఏవ గదదయా నాచా ఐడత తుష్టాన.

౩౧

ఇతి శ్రీమద్భాగవతపయఃపారావారరాకామధాకరస్య పర్వవిద్యావిధేః శ్రీనైలగిరీః సుకేష

తద్వరణకమణసరియప్రసన్నతత్సృక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన

శ్రీనైష్ఠనాథగేన శ్రీపీఠరాఘవవిరాషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత

సంప్రీతాయాం, దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం,

త్రయోదశోఽధ్యాయః.

అథ చతుర్థశోఽధ్యాయః

—* వత్సావహరణే భగవన్మహిమాభిజ్ఞేన బ్రహ్మణా కృతస్తుతిః. *—

బ్రహ్మోవాచ—

నామీద్యతేఽభ్రవపుషే తటిదమ్పరాయ గుఙ్గావతంసపరిపిఞ్చలసన్ముఖాయ.
వన్యస్రజే కబళవేత్రవిషాణవేణులక్ష్మశ్రియే మృదువదే పశుపాణ్ణజాయ. ౧

అస్యాపి దేవవపుషో మదనుగ్రహస్య స్వేచ్ఛామయస్య న తు భూతమయస్య కోఽపి.

అథ చతుర్థశోఽధ్యాయః.

వాత్సల్యసౌశీల్యాదిగుణావిష్కారపూర్వకం స్వావతాదం క్షమావయితకామ స్తావత్త్వన్మ
యాఃతరణే త్వత్ప్రపత్తి రేవోపాయో నాన్యోఽస్తి త్యభిప్రాయేణ ప్రస్తుతరూపయుక్తం భగవంతం
శరణం (వజ్జతి (నామితి.) హేతుః) తే తుభ్యం కేవలం నామి “ఋస్తుతే” స్తుతి రత్రాపరాధనహన
మాయాతరణచిదర్థశరణ్యత్వాద్యవయుక్తవాత్సల్యక్షమాదిగుణావిష్కారపూర్వకోపాయత్వాద్యవసాయ
రూపా వివక్షితా. స్తుతేః గుణవిష్కరణాభిదానరూపత్వా త్రస్యా శ్రోపాయత్వాద్యవసాయార్థత్వా ద్ధాతో
ర్లక్షణయా తత్ర పృత్తిసంభవాత్. త ఇతి కర్మణ ఏవ సంప్రదానత్వవివక్షయా చతుర్థీ. తదతిరేకేణ
పృథక్ స్తుతి స్సాధనత్వవిరాసాయ తథా వివక్షా కృతా. ఉపాయత్వాద్యవసాయాత్మకప్రపదనేఽపి తస్మైవ
ప్రయోజకకర్తృత్వేన తస్యా అపి తదదీనత్వేన తస్యా స్వైత స్సాధనత్వాదావా దితి భావః. తావ
త్సౌశీల్యాన్వనంతకల్యాణగుణవిలయస్య భగవతః. కృష్ణస్య సౌశీల్య మావిష్కర్య నివేషిష్ట - పశుపాణ్ణ
జాయ నందనుతాయ విస్సమమహిమ్ను సౌశీల్య మంతరేణ పశుపాణ్ణత్వానమ్మవేన సౌశీల్య
మావిష్కృతం. తచ్చ మహతోఽనకృష్టై స్సహ సంశ్లేషస్వభావవత్త్వం మృదూ పాదో యస్య కలికాదిభిః
లక్ష్మభిః ప్రిహ్నై శ్శోభా యస్య వనజానాం పుష్పాణాం స్ర గగన్య గుఙ్గాభి రవతంసౌ కర్ణభూషణే
పరితః విజ్ఞుబద్ధాపిదం తై ర్లసన్ముఖం యస్య తటిదివామ్మరం యస్య అత్రవ ద్సపు ర్యస్య తస్మై
తే నామీత్యన్వయః. ౧

విస్సమమహిమత్వ మేవ తై ముత్యన్యాయేన దర్శయన్ స్త్రాతి (అస్యాపీతి.) అస్య మహ్యం
ప్రదర్శితస్య పశుపాణ్ణరూపస్యాపి వపుషో మహి మహిమాన మంతరేణ మనసా అంతరింద్రియేణ

(వత్సావహరణే భగవన్మహిమాభిజ్ఞేన బ్రహ్మణా కృతస్తుతిః)

నేకేమహి త్వవసితం మనసాఽన్తరేణ సాక్షాత్తవైవ కిము తాత్మసుఖానుభూతేః.

జ్ఞానే ప్రయాస ముదాపాస్య నమస్త ఏవ జీవన్తి సన్ముఖరితాం భవదీయవార్తామ్.

సానే స్థితా శ్శృతిగతాం తనువాఙ్మనోభి ర్యే ప్రాయశోఽజితజితోఽప్యసిత్తైః ప్రిలోక్యామ్.

మనసావ్యవసితం అధ్యవసితం కోఽపి బ్రహ్మపి సన్నహ మపి నేకేన ప్రభవామి, కింపున రాత్మనః, పరమాత్మన స్సుఖానుభూతే రనుకూలజ్ఞానస్వరూపస్య తవ మహిమాన మవసితం నేక ఇత్వన్వయః, కిం తద్వపుషో మహిత్వం య దవసితం న ప్రభవ తీత్యపేక్షయాం తవ్వాచామగోచర మిత్యభిప్రాయే జాన్మదాదిపపుషో వై లక్షణ్యమాత్రం వేదీతి తద్వపు ర్విశిష్ట-మదనుగ్రహస్య మయ్యనుగ్రహో యస్య మిత్రార్థనాం సఫలికర్తు ముపాత్త స్యేత్యర్థః. స్వేచ్ఛామయస్య స్వేచ్ఛాత ఆగతః స్వేచ్ఛామయః “తత ఆగత” ఇత్యధికారే “మయప్రేతి” మయత్, స్వేచ్ఛామాత్రపరిగృహీతస్య నత్వస్మదాదిజీవవపుర్వ త్కర్మాయత్తస్యేత్యర్థః. కించ న తు భూతమయస్య అభూతసంఘనంస్థానరూపస్య “న భూతనష్ట సంస్థానో దేహోఽస్య పరమాత్మన” ఇతి వచనార్థోఽత్రానుసంధేయః, శుద్ధనత్వమయస్యేతి భావః.

నను మాం మోహయితుం ప్రవృత్తః పరాజిత శ్చ త్వం మచ్ఛరణాగతిమాత్రేణ కథం మా మజితం జేతు ముద్యుజ్జే కిచ్చా జీవన్వరూప మపి సుఖానుభూతిరూప మేవాతః. ప్రకృతివియుక్తతత్వస్య రూపావస్థితిరూపకైవల్యాయ తదుపాసన మేవ తురు, కిం మచ్ఛరణవరణే నేత్యత ఆహ (జ్ఞాన ఇతి.) జ్ఞానే జ్ఞానయోగే ప్రకృతివిచిత్రప్రత్యగాత్మోపాసనయోగే ప్రయాసం త్యక్త్వా నమంత ఏవ శరణాగతా ఏవ త్వా మేవ త్వన్మాయాతరణసాధనత్వేన అధ్యవన్యంతీతి యావత్ ఉపాయవాచికరణాదిపదస్థానే నమశ్శబ్దప్రయోగో దృష్టపరః “ద్రౌపద్యా సహితా స్సర్వే నమశ్శ్రుత్రు ర్జనార్దన” మితి స్థానే స్వస్వవర్ణా శ్రమానురూపధర్మానుష్ఠానరూపే త్వదాజ్ఞానూపత్సేన ప్రవన్నై రవ్యవసరిజ్ఞే స్థానే స్థితా, ప్రవ్యాపికరణ త్రయేణ నద్భిః, ప్రకటితాం భవదీయవార్తాం త్వత్కథాం శ్రుతిగతాం శ్రవణవధం ప్రాప్తాం యే జీవన్యవజీవంతి భవదీయవార్తా మేవ ధారకీకుర్వంతీత్యర్థః. హేఅజిత తై రవ్యజితోఽపి త్వ మితి సంబోధనాభిప్రాయః, తై రుక్తవిధైః ప్రైలోక్యాం త్రిలోక్యంతర్భూతై హితాముష్మికవిషయే ష్యసిత్తైః షిజ్ఞో బంధనే అనాసక్తైః ప్రాయశ స్త్వం జిత ఏవ త్వచ్ఛరణాగతి రేవ త్వద్వశీకారోపాయ ఇతి భావః. జ్ఞానే ప్రయాస ముదాపాస్యేత్యనేన జ్ఞానయోగః, కేవలప్రయాసమాత్రఫలో న తు పురుషార్థపర్యవ సాయాతి సూచితం “నర్వే చ్యవనధర్మాణః ప్రతిబుద్ధ స్తు మోక్షభాగితి” కేవలినోఽపి చ్యవనధర్మాత్వాభిధానా దితి భావః.

శ్రేయస్సుతిం భక్తి ముదస్యతే విభో క్లిశ్యంతి యే కేవలబోధలబ్ధయే.

తేషా మసౌ క్లేశలవోఽవశిష్యతే నాన్య ద్యథాస్థులతుషావఘాతినామ్.

పు రేహ భూమ స్పహవోఽపి యోగినస్త్యదర్శితేహ నిజకర్మలబ్ధయా.

విబుధ్య భక్త్యైవ కథోపనీతయా ప్రపేదిరేఽభ్యోఽచ్యుత తే గర్హి పరామ్.

తథాఽపి భూమ స్మహిమాగుణస్య తే విబోద్ధు మ్హర్షత్యమలాన్తరాత్మభిః.

నను తర్హి జ్ఞానయోగ భాస్రైః కర్తవ్యతయా కిమర్థ ముచ్యత ఇత్యపేక్షయాం కైవల్యార్థ జ్ఞానయోగస్య పురుష ర్థపర్యవసాయిత్యైఽపి భక్తియోగానుగ్రాహకతయానుష్ఠితస్య తత్పర్యవసాయిత్య మప్యేవేతి సుచయః ప్రపత్తియోగవ ద్భక్తియోగ స్యాపి త్వన్వశికరణోపాయత్వ మస్తీత్యాహ (శ్రేయస్సుతి మితి.) హేవిభో శ్రేయస్సుతిం శ్రేయసః స్రుతిః స్రవో యస్యా స్తాం త్వన్మాయా తరణద్వారా నిరతిశయాపరిచ్ఛిన్నానందరూపత్యత్ప్రాప్తిరూపశ్రేయసో దోగ్ధీం తే తవ భక్తి ముదస్య త్యక్త్వా కేవలప్రకృత్యానుభూతిలబ్ధయై కైవల్యాయ యే క్లిశ్యంతి సాజ్ఞా న్ముక్తిపాధనభూతాం త్వద్భక్తిం తదనుగ్రాహ కం జ్ఞానయోగం చ విహాయ కేవలకైవల్యార్థతయా జ్ఞానే క్లిశ్యంతీత్యర్థః. తేషా మసౌ క్లేశలవోఽవశిష్యతే న త్వన్యత్ఫలం. క్లేశలవేతి పాతే క్లేశం లాభ్యాదత్త ఇతి క్లేశలః. క్లేశాహో వ్యాపార ఇత్యర్థః. అంతస్సాంభూతతంతులకరణరహితాః స్థూలభాన్యూసాః సుషూణా అచక్షుః తీతి తథా తేషాం యథా తద్వత్.

నను కర్త్యా ముక్తః కిన్చిత్కిం దృష్టవర ఇత్యపేక్షయాం స కేవలం కిన్చి దేవ ఉచి తు బహవ ఇత్యహ (పురేతి.) హేభూషన్ నిశలానందరూప ఇహ లోకే బహుళ పురుషాః యోగినః భక్తియోగానుగ్రాహక త్వయాభాస్కర్యయోగముక్తాః త్వయ్యర్హిణా రూపాః చేష్టా వద్భాగ్రమానుగుణ ధర్మానుష్ఠానరూపా చేష్టా యై స్తథాభూతాః. నిజకర్మభిః వర్ణాశమానుగుణై నృత్యకర్మభి ర్లబ్ధయా నిష్కన్నయా యద్వా త్వదిర్భితేహః ఈహా ఫలలిప్సా. ఫలాభినందిరహితా ఇత్యర్థః. నిజకర్మభి ర్లబ్ధయా అనేన ఫలాభినందిరహితవరాశ్రమభిప్రాయగృహీతస్య ముక్తం. కథోపనీతయా విప్రీత త్వత్కృతాశ్రవణా దిభిః ప్రత్యక్షరూపతః ప్రాపేతయా భక్త్యైవ విబుధ్య యథావృద్ధిరన్యరూపవ్యవస్థానం త్వాం జ్ఞాత్వా దృష్ట్యేతి యావత్ “భక్త్యా త్వనన్యయా శక్య అహ మేవం విరోఽర్జున జ్ఞాతుం ద్రిష్టుం చేతి” భగవదుక్తే. హే అచ్యుత భక్తా న్నచ్యావయ తీత్యన్యతేతి సంభోధనాభిప్రాయః. పరా జ్ఞతిం ముక్తిం ప్రపేదిరే.

నను నేకే మహిత్యవసతు మితి మన్మహిమా మదనుగ్రహపూర్ణప్రాప్తిభూతేన నాపి త్వయా దురవబోధత్వా దితిరై ధురవబోధః. కైవల త్వన్మాయేనోక్తః. అత్ర తు విబుధ్య భక్త్యైతి సుఖావబోధ్య

(వత్సానహరిణీ భగవన్మహిమభిజ్ఞేన బ్రహ్మణా కృతస్తుతిః)

అవిక్రియా త్స్వినుభవా దరూపతో హ్యనన్యబోధ్యాత్మతయా న చాన్యథా. ౬

గుణాత్మనస్తేఽపి గుణా నివిమాతుం హితావతీర్ణస్య క ఈశిరేఽస్య.

ఉత్తః. ఉభయేతద్విరుద్ధం చదసీత్యత్రాహ (తథాపి.) హేభూమన్ యద్యపి అగుణస్య ప్రాకృత గుణరహితస్య తవ మహి మహత్త్వ మమలాంతరాత్మభి స్సనకాదిభి ర్యత్ప్రభృతిభిః కర్తృభి ర్విబోధ్యం లేషాం బోధగోచరీభవతుం మార్గః నిర్లఘి. తథావ్యవిక్రియత్వాదిరూపేణ బోధ్య మర్హత్యేవేత్యనుషంజ్యతే. న చాన్యథా పరిచ్ఛిన్నత్వాదిరూపేణ నిర్లఘి అవిక్రియాత్ వికారాభావాత్ అరూపతః. కర్మాయత్తశరీర సంయోగవియోగరహితత్వాత్ స్వయాభాత్మానుభవా దనన్యబోధ్యాత్మతయా స్వేతరాబోధ్యస్వరూపతయా స్వసంవేద్యేకస్వరూపతయేతి యావత్. అవిక్రియా త్స్వినుభవా దరూపత ఇతి నిర్దేశాభావప్రధానా. త్మతీయార్థే వజ్రమూర్ధ్నత్వాత్ అవిక్రియత్వాదిరూపేణ బోధ్య మర్హతి స్వరూపత స్వభావత శ్చ వికారరహితత్వేన ప్రకృతిపురుషవిలక్షణత్వేన స్వరూపేణ జ్ఞాయత ఇత్యర్థః. ప్రకృతే స్వరూపతో వికారాత్ పురుషస్య స్వరూపతః, తదభావేఽపి స్వభావత స్తత్సంభవాత్. ఏవం చ జీవన త్స్విభావతో వికారః, నారయితు మరూపత ఇత్యుక్తం. కర్మాయత్తశరీరవియోగసంయోగప్రయుక్తో హి జీవస్య ధర్మభావతజ్ఞానసంజ్ఞోచవికాపాత్మకో వికారః, అతో రూపాభావా దవిక్రియత్వేన జ్ఞాయత ఇత్యర్థః. జీవస్య రూపవత్త్వం చ స్వయాభాత్మాననుభవప్రయుక్తమితి తదననుభవో వార్యతే, స్వానుభవా దత్యనేన స్వరూప స్త్రైవంబిధత్వా తన్మహిమాఽన్యవితరసాధారణత్వవేషేణ జ్ఞాయత ఇత్యర్థః. యన్వా అవిక్రియా దిత్యనన్యబోధ్యాత్మతాయాం హేతుః. అవిక్రియా దిత్సత హేతు రరూప ఇతి. తత్రాపి హేతు స్స్వినుభవా దితి అయ మర్థః. నిత్యం ప్రత్యక్షితస్వయాభాత్మానుభవా దైత్యోః పరాభిధ్యాసమూలక కర్మాయత్తశరీరాభావా త్తత్సంయోగవియోగప్రయుక్తస్వభావవికారాభావా దచేతనన స్వరూపవికారా భావా ద్వి స్వరూపత స్వభావతో వా చికృత స్త్రైవాన్యబోధ్యస్వరూపత్వా త్రదుభయాభావే నానన్య బోధ్యాత్మతయా జ్ఞాయత ఇతి అనన్యబోధ్యాత్మత్వరూపిరేవ మేకో మహిమా అమలాంతరాత్మభిః జ్ఞాయతే న తు స్వరూపస్వభావయో రియతా జ్ఞాయత ఇతి సముదామూర్ధః. అమలాంతరాత్మభి స్సనకాదిభి స్సహ మా అక్ష్యై రపి మహత్త్వం విబోధ్యం నిర్లఘి తేది దోష్టజయంతి. తత్ర తథాపి త్స్విన్య స్వరూపతిః తేనాక్షేపపరిహారయోః ప్రతితే ర్న ఈద్యాహరప్రసంగ శ్చ.

న చాన్య థేత్యనేనాభిప్రేత మేవ విమ్రాణోతి (గుణాత్మన ఇతి.) గుణానాం కల్యాణగుణానాం ఆర్మణః ఆశ్రయస్య తవ గుణాన్ అపిశబ్దా త్స్వరూప మపి విమాతు మియత్తయా పరిచ్ఛేద్యం క

కాలేన యై ర్వా విమితా సుకల్యై ర్భూషాంసవః ఖే మిహికాద్యుభాసః. ౩

తత్తేనకమ్బం సుసమీక్షమాణో భుజ్జాన ఏవాత్మకృతం విపాకమ్,
హృద్వాగ్వపుర్ణి ర్విదధ స్సమస్తే జీవేత యో ముక్తిపదే స దాయభాక్. ౪

పశ్యేశ మేనార్య మనస్త ఆద్యే పరాత్మని త్వయ్యపి మాయమాయని,

మాయాం వితత్వేక్షితు మాత్మవైభవం హ్యహం కియా నైచ్చ మివార్చి రగ్నౌ. ౯

ఈశరే కే ప్రభవంతి న కేఽపీత్యర్థః. సత్యం వరత్వే నావస్థితస్య మమ గుణా నపి మాతుం నేశరే నకు విభవస్థితస్యేతి శబ్దాంత వారయన్విశేషః - అన్య ఇగతో, హితాయావత్సీతస్య విభవస్థిత స్యాపి విమాతుం నేశరే, ఇతి భావః. క ఇత్యనేన బుద్ధికుశలా వివక్షితా స్త తేవ దర్శయితుం క ఇత్యనేన వివక్షితాన్విశేషః (కాలేనేతి.) యై ర్మహతా కాలేనాపి భువః. పాంసవః తథా ఖే మిహికా హిమకణా స్తథా ద్యుభాసః, దివి నక్షత్రాదికిరణవరమాణవో విమితా విశేషేణ గణితా భవేయు స్తేఽపి క ఈశర ఇత్యన్వయః. ౩

ఏవం భక్తిప్రపత్తో ర్భగవద్వశీకారసాధనత్వ ముత్తేషదానిం ప్రపత్తే ర్విశేష మాహ (తదితి.) తస్మా ద్ధురవబోధనిస్సీమమహిమత్వా త్వత్ప్రసత్తి మంతరేణ త్వన్మాయాయా దుస్తరత్వా చ్చ కేవలం తన్వాదిభిః కరణైః కుభ్యం నమో విదధత్ కరణం తుర్వః తవానుకమ్బా మవరాదా నవేక్షణేన కేవల మనుజిప్సుజ్ఞరూపాం కృపాం సుసమీక్షమాణః, కృతాపరాధానా మపి ప్రపన్నానా ముత్తారికాం మన్వానః ఆత్మకృతం స్వకర్మసమ్పాదితం విపాకం సుఖదుఃఖాదిఫలం భుజ్జాన ఏవ అనేన ప్రపన్నానాం ప్రారబ్ధాను భవమాత్ర మేవ కార్యం న కు భగవత్ప్రాప్తయే యత్నాంతర మితి సూచితం. యః పుమాః జీవేత స ముక్తిపదే దాయభా గంశభా గృవతి “అవిజ్ఞాతాః కుమారకా” ఇతి శ్రుక్యుక్తిరీత్యా త్వత్కుమారప్రాప్తయై రీవై ర్విత్వముకై స్సహ త్వదనుభవాత్మకం దాయం రిక్తం విభ జ్ఞానుభవ తీత్యర్థః. ౪

ఇత్థ మభిష్టాయ స్వావరాధం క్షమావయితుం తావన్నిరూపయతి (పశ్యేతి.) హేళఃశ మమానార్యం దౌర్జన్యం పశ్య కిం తత్ యదహం మాయానా మాశ్చర్యయుక్తానా మపి మాయాన్యత్యాశ్చర్యక్రియై క్తే అనంతే అపరిచ్ఛేద్యస్వరూపస్వభావే జగత్కారణభూతే పరమాత్మని మాయాం విత త్యాచార్య ఆత్మైశ్వర్య మీక్షితు, మైచ్చ మఖిలషితవా నిత్యేతత్ అహం ఏవం త్వయి కుర్వీ స్సహం కియా స్మ కింది దతితుచ్చ ఇత్యర్థః, యథాగ్నా పృథిభాత్విః జ్వాలా స్ఫులింగ స్తద్వత్. ౯

(నత్సానహరణే భగవన్మహిమాభిజ్ఞేన బ్రహ్మణా కృతస్తుతిః)

అతః క్షమ స్వామ్యుతి మే రణోభువో హ్యజానత స్వత్పుత్ర గీశ మానినః.

అజానలేపాన్ధతమోన్ధచక్షుషో హ్యేషోఽనుకమ్యో మయి నాథవా నితి.

౧౦

క్వాహం తమో మహ దహం భవరాగ్నివార్భూసంవేష్టితాణ్ణమటన ప్రవిత స్తికాయః.

త్వేదృ గ్విధావిగణితాణ్ణపరాణుచర్యా వాతాధ్వరోమవివరస్య య తే చుహిర్వహ్

౧౧

మను యుక్త మేవైత దితి వద న్నపరాధం క్షమాపయతి (అత ఇతి.) హేఅమృత రణోభువః రజసా జాతస్యాత ఏవాజానత స్వస్మహి మితి శేషః. త్వత్తః పుత్ర గీశ మాత్మానం మాం మన్వానస్య అజో బ్రహ్మేతి యోఽవలేపః గర్వః స ఏవాందం తమ ప్రేనాందీభూతే చక్షుషి యస్య ఏవంవిధస్య దౌర్జన్యం యుక్త మేవేతి భావః. అతః దౌర్జన్యం క్షమస్య. క్షమాప్రకార మాహ మయి నాథవా మద్భుత్య ఏవాత ఏషోఽస్యనుకమ్యు. ఇతి మత్వా క్షమ స్వేత్వస్యయః.

౧౦

సన్వందాదిపతి స్వ మీశ్వర ఏవ న తు పుత్ర గీశమా న్యతో న మయాఽనుకమ్యు ప్రత్రాహ (క్వాహ మితి.) తమఃప్రదాన మహ మహాజ్కారో భూతాః ఖ మాకాళః తచ్చరో వాయు శ్చ వాక్ జలం తమ ఆదిని. ర్వేష్టితే అంధమచే స్యమానేన స ప్రవిత ప్రిపరిమితః కామో యస్య సోఽహం క్వ ఏవంభూతస్య మమ మహిత్యం కియత్ న కించి దపి అతికుచ్చ మితి భావః. క్వచ తవ మహిత్యం కథంభూతస్య ఈదృగ్విధాని యా న్యవిగణితా న్యనభ్యాణా న్యండాని తా న్యేన పరమాణున ప్రేషాం చర్యా భ్రమణం తదర్థం వాతాధ్వనో గవాక్ష ఇవ రోమవిరాణి యస్య తస్య తవ. అత్ర తమ ఆదిషు పూర్వపూర్వాపేక్ష యో త్రరోత్రరా జ్యంతరానరణాని విజ్ఞేయాని. వార్విత్వత్ర ద్వితివారాం విశేషణం వారి చ తాని భూతాని చ వార్భూణి అగ్నే రుత్పన్నాని వారిచేత్వర్థః. బహుళ గ్రహణా ద్విశేష్య స్వాపి పూర్వవిపాతః. తత ప్రమ ఆదీనాం ద్వంద్వః. న తు వార్విః. భువా సృష్ట్యా చ సంవేష్టిత ఇత్వర్థః. వైష్ణవే పురాణే భువ ఆవరణత్వానుక్తే రావరణానాం స ప్రత్వోక్తే శ్చ తథాహి “నకో త్రరేణ పయసా మైత్రేయాండం చ తద్వృణమి సరోఽముపురీధానోఽసౌ వహ్నినా వేష్టితో బహః. వహ్ని శ్చ వాయునా వాయు రైత్రేయ నభసా పృథః. భూతాదినా నభ సోఽపి మహతా పరివేష్టితః. దకో త్రరా జ్యశేషాణి మైత్రేయైశాని సప్త వై మహాంతం చ సమావృత్య ప్రదానం సము పస్థితమ్. అనంతస్య న తస్యాంతం సభ్యానం చాపి విద్యతే. తదనంత మనభ్యాతప్రమాణం చేతి వై యతః. హేతుభూత మశేషస్య ప్రకృతి స్సాపరా మునే” ఇతి దకో త్రరా జ్యుత్తరోత్రరం దశగుణాధికా పీత్యర్థః. న చ ఖచరో వాయు రేక మావరణం తేన సహ తమ ఆదీని సప్రేతి నిర్వాహః ఆకాశ స్వావరణత్వాభావప్రసజ్ఞేన “వాయు రైత్రేయ నభసాఽఽవృత” ఇత్యుదాహృతవచనవిరోధావప్రత్యే తస్యా ద్భుతోక్త ఏవార్థః. అతోఽతికుచ్చత్వా త్రయానుకమ్యోఽహ మితి భావః.

౧౧

ఉత్తేవణం గర్భగతస్య పాదయోః కిం కల్పతే మాతు రధోక్షజాగనే,
కి మస్తి నాస్తి వ్యవదేశభూషితం తవాస్తి కుక్షేః కియ దవ్యవస్తాః.

౧౨

జగత్త్రయాన్తోదధిసంప్లవోదే నారాయణ స్తోదరనాభినాథాత్.

వినిర్గతోఽజ స్త్వీతి వా జ్ను వై మృషా కిం త్వీశ్వరత్వ న్న వినిర్గతోఽస్మి.

౧౩

నారాయణ స్త్వం నహి సర్వదేహినా మాత్మాఽస్యధీశోఽఖిలలోకసాక్షి.

అపి చ హేఅధోఽక్షజ గర్భగతస్య శిశోః పాదయో రుత్తేవణ మాఘాతః కి మ్మాతు
రాగనేఽవరాధాయ భవతి న భవత్సేవేత్వర్థః. విషమోఽయం దృష్టాంతః. తవ మద్గన్ధస్త్వోపవా
దిత్యత్రాహ (కి మితి.) తవ కుక్షే రంతః బహిః కియ దపి కించి న్నాత్ర మపి అస్తి నాస్తీర్వవదేశ
భూషితం. అస్తి నాస్తీర్వ వ్యవహరచిహ్నితం తద్వ్యవహరవిషయభూత మితి యావత్ చిదనివాత్మకం
జగత్కి మస్తి న కించి దిత్యర్థః. చిద్వస్తున స్పతత మేకరూపత్వా త్పదాఽస్తీత్వేన స్యహాగ
భూషితత్వం అచిద్వస్తున స్తు సతతసరిణామిత్యాత్ పూర్వపూర్వావస్థాం విహమోత్తరోత్తరవస్థావస్తా
సన్యాం పూర్వపూర్వావస్థానాం నాస్తీతి వ్యవదేశభూషితత్వా త్తత్వ మవగతవ్యం. అత స్సర్వస్య
తత్కుక్షిగతత్వేన మమాపి తథాత్వా న్మాతృవ న్మదవరాధ స్తోదవ్య ఇతి భావః.

౧౪

కింవ విశేషత స్త్వత్త ఏవ మమ జన్మ ప్రసిద్ధ మిశాహ (జగదిత్యాది.) జగత్ప్రాయ
స్థానితే ప్రళయే య ఉదధీనాం సంప్లవ స్సంక్లేష స్తస్మి మ్మదే ఉదకే నారాయణ స్తోదరే నాభి
స్తస్యా నాథాఽజో వినిర్గత ఇతి జనవాక్ సా తు మృషా మిథ్యా న భవతి కిం త్వయ్యుష్మై వై
సృజితం. నాథాహి హేరశ్వర త్వత్ త్వత్తః. వినిర్గత ఉన్నన్నో నాస్మి కిం యి త్వాప్సన్
ఏవేత్వర్థః.

౧౫

తర్హస్తు భవా న్నారాయణపుత్ర స్తథాపి మమ క్లిష్టమాయాతం నాథాహ (నారాయణ స్త్వ
మితి.) నహితి కాత్వా త్వ మేవ నారాయణ ఇత్యుపపాదయతి. కురోఽహం నారాయణ ఇతి చే
త్తత్రాహ యత స్సర్వదేహినా మాత్మాఽసి నారం జీవసమూహః. స్తస్యాంగిన మాత్రయ స్తో వా
అయినం యస్య సః త్వ మేవ సత్వదేహినా మాత్రయత్వా త్పూర్వకరీరకత్వేన తద్భావముకత్వా చ్చ
నారాయణ ఇతి భావః. హేఅధీశ ర్వం నారాయణో న హితి పు ః కాకుః కుః యతః ఓక్షః
ప్రవర్తకః నారస్య. అయం ప్రపృత్తి ర్యస్మా త్ప తథేతి కింవ. త్వ మఖిలలోకసాక్షి అఖిలం
లోకం సాక్షి త్వ్యక్షతీతి తథా అతో నార మేషి జానాసీతి నారాయణః “ఇహ గతా” గర్హిర్థా
బుధ్యర్థాః నంద్యాదిత్వా త్కుర్తరి బ్యః. నన్నేదం నారాయణపదవ్యుత్పత్తౌ భవే దేవం తత్త్వస్యతాప్రసిద్ధం

(వత్సావహరణే భగవన్మహిమాభిజ్ఞేన బ్రహ్మణా కృతస్తుతిః)

నారాయణోజ్జం నరభూజలాయనా త్రచ్చాపి సత్యం న తవైవ మాయా. ౧౪

తచ్చే జలస్థం తవ సజ్జగద్వపుః కిం మే న దృష్టం భగవం స్త దేవ.

తథాహి “అఖో నరా ఇతి ప్రోక్తా అఖో వై నరసూనవః అయనం తస్య తాః. ప్రోక్తా సేన నారాయణ స్మృత” ఇత్యత్రాహ (నారాయణోఽగ్ల మితి.) నరః పరమాత్మా “జహ్ను ర్నారాయణో నర” ఇతి నరశబ్దస్య భగవన్నామసు సారాత్ “రిజ్జో జ్జయే” న రీయతే న క్షీయతే న నశ్యతీతి నర ఇతివృత్తన్ననరశబ్దప్రవృత్తౌ నిమిత్తస్య విత్యత్వస్య భగవ త్యవ్యమగతత్వా చ్చ. తత శ్చ నరా ద్యువాం జాతానాం జలనా మయనా ద్యో నారాయణః ప్రసిద్ధః. సోఽపి తవైవాగ్లం మూర్తిః రాహో శ్చిర ఇతివ త్రవాగ్ల మిత్యభేదనంబంధే వస్తీ. సోఽపి త్వ మేవేత్యర్థః. నన్యహ మేవ నారాయణ శ్చే “ద్విత్వం నారాయణం దేవ మక్షరం పర” మిత్యాదిభి ర్వేదానై ర్విత్వసమానాదికృతత్వేన ప్రతీయమానస్య విశ్వవ్యాసకన్య కథం విత్వాంఽర్చ్యుతజలమాత్రవర్తిత్వ మత ఆహ (తచ్చాపి సత్య మితి.) తవ విభో రపి జలాశ్రయత్వం తస్యైత్య మదాధిత మేవ వ్యతిరేకముఖేనాపి ద్రథయతి (నతు మాయేతి) జలల శాయత్వం న మాయా న మృషా కింతు సత్య మేవేత్యర్థః. “అణో రణీనూ నృహతో మహియాన్ ఏష మ ఆత్మాఽంఽర్చ్యుదయేషూన్ ప్రిహీ ర్వా యవా ద్వా సర్వపా ద్వా శ్యామాకాద్వా శ్యామా కతందులా ద్వా ఏషమ ఆత్మాఽంఽర్చ్యుదయే జ్ఞానూ స్పృథివ్యా జ్ఞాయూ సంతరిజ్ఞ జ్ఞాయాన్ ఏవో జ్ఞాయా సేభ్యో లోకేభ్యః. ఉభేఽన్యైకా ద్యావాపుథివీ అంత రేన సమాహితే ఉభా సగ్ని శ్చ వాయు శ్చ సూర్యావంధ్రమసా పుభౌ విద్యున్నక్షత్రాణి యచ్చాస్యేహాస్తి యచ్చ నాస్తి సర్వం తదన్యైక సమాహిత” మిత్యాదిభి రవగతం స్వరూపతో రూపత శ్చ అణో రణీయ స్త్వం మహతో మహ త్తరత్వం చేత్యుభయం జగన్నిల్మాణోపాసనాద్యుపయు క్తతయా జీవహృదయగుహాది వ్యవస్థితస్య సర్వకత్తే స్తవోపవన్న మితి జలకాయత్వ మదాధిత మేవేత్యర్థః. ౧౪

ఏవం చటెద్ధా నారాయణశబ్దవృత్తృత్తి ర్గర్భితా. సరాణా మాత్మత్వా గర్భితత్వా చ్చాఖిలలోక సాక్షిత్వ చ్చ జలాయనత్వా చ్చ నారాయణ ఇతి. అస్త్యేవం న ముద్యేకాని ప్రపు త్తినిమిత్తాని దృష్టావేతి నాహం నారాయణ ఇత్యపేక్షానూం తస్మిన్ ప్రపు త్తినిమిత్తవత్తుష్టయ మపి ఽస్మి న్వాసుపవేన దర్శయతి (తచ్చే డిత్వాదిహ) సంఘి వికృతమానాని జగతి యస్మిన్ త్రవ శుభ స్సృష్ట్యాదౌ జలస్థం చేత్ త్వం నారాయణ ఏవేత్యర్థః. సజ్జగదిత్యనేన సర్వజగద్ధారకత్వరూపతదాత్మత్వ సూద్యం ప్రపు త్తినిమిత్తం తస్మి స్ప్రదర్శితం. జలస్థ మిత్యనేన తురీయం తవే త్యనేన తవాపి శుక్తిస్థాఖిలచిదచితృకలోకస్య ప్రక్షమాణస్య సగ్గోపయు క్తప్రప క్తత్వం సాక్షిత్వం చేత్యుభయం ఏవక్షితం. తవ ఆదీకస్య ఆఖిలలోక

కింవా సుదృష్టం హృది మే త దేవ కింనో సవ ద్యేవ పున ర్వ్యదర్శి. ౧*

అత్రైవ మాయాదమనావతారే హ్యస్య ప్రపంచస్య బహి స్సుప్తుటస్య
కృత్స్నస్య చా న్తర్జ్వలరే జనన్యా మాయాత్వ మేవ ప్రకటికృతం తే. ౧౬

యస్య కుఙ్ఠ విదం సర్వం సాత్మం భాతి యథా తథా,
త త్త్వయ్యపి హత త్సర్వం కి మిదం మాయయా వినా. ౧౭

సాక్షిణ శ్రేత్యర్థః. చే దితి యద్యర్థక వ్యయం, యదిశబ్ద శ్చ సంభాషనాయం. సా చ క్రియాసు
యోగ్యతాద్యవసాయరూపా జలంతం శ్రేణ్ణలాఽస్థితిఃపయక మదర్శనసాయవిషయం చేదిత్యర్థః. తత్ర
స్వానుభవ మేవ కాశ్వా విశదయతి - హేమగవ - తదేవ జలంత మేవ పు ర్మే మయా న దృష్టం కిం
దృష్ట మేవేత్యర్థః. యజ్జలంతం తదేవ మే హృది నేత్యనుషంగః. న సుదృష్టం కిం సుదృష్ట
మేవేత్యర్థః. పున స్సవ ద్యేవ తదైవ నో వ్యదర్శి తిరోధావితం న కిం త్వయేతి శేషః, నో
వ్యదర్శి త్యనేన తత్ర ప్రత్యక్షా ప్రమాణత్వే నోపన్యస్తా. ౧౫

నను యజ్జలంతం యచ్చ భవతా జలే హృది చ దృష్టం య చ్చ తిరోభూతం తద్వపు
రనిరుద్ధమూర్తే ర్జగత్కారణభూత వైస్వేన న తు మమాతో నాహం నారాయణ ఇత్యపేక్షయీ
హేతదవతారదశాయా మపి త చ్చతస్త్వయం త్వన్మాత్రాఽపి దృష్ట మేవేత్యహ (అత్రైవేతి.)
హేమాయాదమన అన్ముదాదికర్తృకమాయాం మోహనాత్మికాం దమయతి నిరస్యతీతి తథాభూత
ప్రపన్నానాం ప్రకృతినబంధనివర్తకేతి వా బహిస్సుట స్వాస్య చిదవిదాత్మకస్య ప్రపంచ స్వాస్మి న్నేవ
అవతారే అంబిజ్జ్వలరే జనన్యా ప్రదర్శనేనేతి శేషః, తే త్వయా మాయా త్వం విచిత్రశక్తిత్వం
ప్రకటికృత మేవ పులం జగ దర్పియపి మత్కృత్ జనన్యా దృష్ట మిత్యేతిద్వవ స్త్వదీయ మగ్నినా
విశ్లే దితివ దయోగ్యాదప్రతిపాదక మితీయమాశక్త్యా, మాయాత్వం ప్రకటికృత మిత్యనేన వ్యదస్తా
విచిత్రశక్తియుక్తత్వా తద్దర్శయితుం ప్రభు రేవ త్వ మితి భావః. ౧౬

తదేవ కాశ్వా విమృణోతి (యస్మేతి.) ఇదం పరిదృశ్యమనం చిదవిదాత్మకం సాత్మ
మాత్మభ్యా మావాభ్యాం సహితం సర్వం యథా బహి ర్భూతి తథా తత్సర్వం త్వన్ముపి త్వజ్జ్వలరే భూత
మితి శేషః. హేతి తదాశ్చర్యశక్తివిషయకవిస్మయదోషకం. ఇదం త్వజ్వలరే భానం మాయయా
త్వదాశ్చర్యశక్త్యా వినా కిం తమ్మూలం మేవేత్యర్థః. ౧౭

(వత్ససహరణే భగవన్మహిమాభిజ్ఞేన బ్రహ్మణా కృతస్తుతిః)

అద్యైవ త్వద్భుతేఽస్య కిం మమ న తే మాయాత్వ మాదర్శితం
హ్యేకోఽసి ప్రథమం తతో వ్రజసుహృద్వత్సా సమస్తా అసి.
తావన్తోఽసి చతుర్భుజా స్తదఖిలై స్సాకం మయోపాసితా
స్తావన్త్యైవ జగన్త్యభూ స్త దమితం బ్రహ్మాద్వయం శిష్యతే.

౧౮

అజానతాం త్వత్పుదవీ మనాత్మ న్యాత్మాత్మనా భాసి వితత్య మాయామ్,
సృష్టా వివాహం జగతో విధాన ఇవ త్వ మేదోఽస్త ఇవ త్రినేత్రః.

౧౯

న కేవలం జనన్యాః, మమూపి తదైవ విచిత్రకక్తి ర్దర్శితేత్వాహ (అద్యైవేతి.) అద్య త్వద్భుతే
అభువికం త్వాం వినా అధున గోపాలకావస్థావస్థితం త్వాం వినేత్యర్థః. అస్య త్వత్పురోహిత్రావస్థాద్వయం
పశ్యతో మమ తే త్వయా మాయాత్వం విచిత్రకక్తిత్వం నాదర్శితం కిం దర్శిత మేవేత్యర్థః. విచిత్రకక్తి
మూలకం కిం కిం తవ దర్శిత మిత్యత్రాహ-ప్రథమం మయా వత్సవత్ససావహరణదళాయా మేకోఽసి తత
సమస్తా వ్రజసుహృదో గోపబాలా వత్సా శ్చాసి తత స్తావంతః యావన్తో వ్రజసుహృద్వత్సా స్తావంత
శ్చతుర్భుజా అసి, కథంభూతాః మయా సహాఖిలై శ్చరాచరాదిభి రుపాసితాః తత స్తావంతి యావంత
శ్చతుర్భుజా స్తావంతి జగన్త్యభూః. తావంతి విరాడ్రూపా జ్యాసీ రిత్యర్థః. ఇదం ప్రాగనుక్త మపి
తదా దృష్ట మ్మతోవ్యత ఇతి జ్ఞేయం. తత్రతోఽమిత మపరిచ్ఛిన్నం అద్వయం తుల్యవత్స్వంతరరహితం
కృష్ణాత్మకం బ్రహ్మ శిష్యసే అవశిష్యసే.

౧౮

మయా సాక మఖిలై రూపాసితా ఇత్యుక్తం తత్ర నన్వహ మేవంవిద త్సే త్వర్వేషా
మప్యేవం కిం న ప్రతీయే తత్రాహ (అజానతా మితి.) అనాత్మని దేహే ఆత్మాత్మనా ఆత్మభావేన
దేహాత్మాభిమానస్వతంత్రాత్మాభిమానాదిహేతునా త్వత్పుదవీం త్వద్వాఢాత్మ్య మజానతాం భాసి కిం కృత్వా
మాయా వితత్య తేషు మాయాం ప్రసార్య కథం భాసి జగత సృష్టా వహ మివ సృష్టా నిమిత్త
భూతాయాం సృష్ట్యర్థ మితి యావత్. ఏవ ముత్తరత్రాపి, అహ మివ చతుర్భుజ ఇవ విధానే రక్షణే ఏష
త్వ మివ విష్ణు రివ అంతే సంహారే, త్రినేత్ర ఇవ రుద్ర ఇవ పృథ క్స్వతంత్ర ఇవ భాసి త్వత్పుదవీం
జానతాం తు బ్రహ్మరుద్రాఖ్యజీవాంతర్యామితయా తచ్ఛరీరకక్షేపన విధానే తు సాక్షి త్వావతారరూపత్వేన
భాసిత్యర్థః. మాయాశబ్ద స్వత్ర ప్రకృతిపరః, ప్రకృతిగుణా న్రజ ఆదీ విసృత్యేత్యర్థః. న హి
మాయా స్తు ప్రకృతిం విద్య" దితి ప్రమాణవశా త్క్వచి త్ప్రకృతిపరః. "మాయావయునం జ్ఞాన"
మితి నిమంటపాలా, న్మాయయా సతతం వేత్తీత్యభియుక్తప్రయోగా చ్చ క్వచి జ్ఞానపరః. క్వచి చ్చ
విచిత్రకక్తిపరః. "యోగమాయాం సమాదిశ" దితి భాగవతప్రయోగా దేవ "ఋతే మాయాం
విశాలాక్షి" మితి శ్రీరామాయణప్రయోగా చ్చ "జలం సంస్తభ్య మాయయేతి" జలస్తమ్భనశక్తౌ భారత
ప్రయోగా చ్చ. తస్మా త్తత్ర తత్ర యథోచిత స్తదర్థో గ్రహ్యః.

౧౯

సురే స్వప్నపి పీషిత తత్రైవ నృష్వపి తిర్యక్తు యాద స్వప్నపి తేజనస్య,
జన్మానతాం దుర్మదనిగ్రహాయ ప్రభో విధాత నృదనుగ్రహాయ. ౨౦

కో వేత్తి భూమః భగవ న్పరాత్మ న్యోగీశ్వరోతి ర్భవత ప్రిలోక్యామ్,
క్వవా కథం వా కతి వా కదేతి విస్తారయ స్క్రిదసి యోగమాయామ్. ౨౧

తస్మా దిదం జగ దశేష మతస్వరూపం స్వప్నాభ మస్తద్విషణ్ణం పురుదుఃఖదుఃఖమ్,
త్యయ్యేవ నిత్యసుఖబోధతనా వనస్తే మాయా త ఉద్యదపి య త్స దివావభాతి. ౨౨

విధానే త్వ మిత్యేత దేవోపపాదయతి (సురేష్వతి) హేళాళ అజనస్య కర్మాయత్తోత్పత్తి
రహితస్య తే తవ సురాదిషు జన్మ అవతారః. హేప్రభో విధాతః, దుష్కృతాం దుర్మదనాకాయ
సాధూనా మనుగ్రహాయ చ భవతి, తత్ర సురేమాపేంద్రాదిరూపం జన్మ ఋషిషు నరనారాయణాత్మకం
నృషు దాశరథ్యాదిరూపం తిర్యక్తు వరాహాదిరూపం యాదస్సు మత్యక్తకూర్మాదిరూపమ్. ౨౦

అవతారవనఙ్గా త్రేషాం జాతిప్రకారనఙ్ఖ్య కాలనియమాభావం క్రిదైకప్రయోజనత్వం
విచిత్రకర్తృమత్త్వం చాహ (కో వేత్తితి.) అవతారదళాయా మపి స్వాసాదారణవిపులాసందరూపత్వ
షాద్గుణ్యపూర్ణత్వప్రకాశితృత్వయోగనిర్వాహకత్వాద్యప్రహేణప్రదర్శనార్థం భూమన్నిత్యాదిసంబోధి
చతుష్టయం, భవతస్తవ ఊతీర్గతీ శ్చేష్టా ప్రిలోక్యాం కః, పుమాః క్వవా కన్యాం జాలో కథం కేన
ప్రకారేణ కతి కియత్పఙ్క్తాః కదా కస్మిన్కాలే అవతారా ఇత్యేతచ్చ వేది కకోఽపి జానాతీత్యర్థః.
కేసుల మాశ్చర్యకర్తృత్వం విస్తారయన్నేవం క్రిదసీతి మమ భాతీతి భావః. ౨౧

కించాఽజ్ఞానా మహామాదరూపేణ కేవలం త్వషేచ భాసి జగదపి విసరీతం భాతీన్యహ
(తస్మాదతః.) తస్మి త్వద్వ్యతిరిక్తస్వరంభ్రవ స్త్యతావాన్నిత్యసుఖబోధతనో నిత్యానుకూలజ్ఞానరూపే
త్యయ్యేవానంతే అసరిచ్చేద్యమహిమ్ని యన్మాయాతః త్వత్పక్ష్పల్పరూపజ్ఞానా, దుష్కృతే ఉత్పద్యమాన
మపి దుర్లీయమానం, అత స్త్వదవృథకీర్ణ మిత భావః, పురుభ్యో దుఃఖేభ్య ఉపరి భూవిధాని దుఃఖాని
యస్మి స్వప్నాభం స్వప్నతుల్యం, సర్వత్ర దృషాంతదార్ఙ్గాంతికయే స్సాధర్మ్యే సతి వైధర్మ్యేణ
భవితవ్య మన్యథా తయోరై క్యమేవ స్వాత్. తత్ర ఉభయానుగం సాధర్మ్య మనిత్యత్వరూపస్యస్మే
తు తత్కాలమాత్రవస్థాయత్వం తద్విప్రేరానుభావ్యత్వరూపం వైధర్మ్యం దార్ఙ్గాంతికే తు కాలాంతరే
వ్యవస్థాయత్వం అనేకానుభావ్యత్వరూపం చేతి వివేకః, ఇదం చిదిచదార్మక మశేషం జగ దసత్స్వ
రూప మపి అజానతాం స దివ భాతి సతతవికారవదపి తద్విసరీతవ దాభాతీత్యర్థః. ౨౨

(వత్సాసహరణే భగవన్మహిమభిజ్ఞేన బ్రహ్మణా కృతస్తుతిః)

ఏక స్త్య మాత్మా పురుషః పురాణ స్సత్య స్వయంజ్యోతి రనంత ఆద్యః.

యద్యదదిదం జగ న్మచ్ఛరీరభూతం మయ్యేవోత్పద్య లీయతే, తర్హి తద్దతదోషభాగహమవ్యవస్థే వేత్యత స్తం ప్రకృతిపురుషవిలక్షణత్వేన కోదయతి (ఏక ఇతి.) సత్య స్వయంజ్యోతి రనంత ఇతి పదత్రయేణ “సత్యం జ్ఞాన మనంత” మితి జగత్కారణత్వేన లక్షితే సూక్ష్మవిదవిద్విశిష్టే వస్తుని విశేష్యాంశకోదకం వాక్యం ప్రత్యభిజ్ఞాయతే. సత్యః నిర్వికారః. అనేనాచోనా తత్సంస్పృష్టదేతనా చ్చ వ్యావృత్తిః. స్వయంజ్యోతిః, సజ్జోచకాభావా నిత్యాసంజ్ఞాచితస్వయంప్రకాశస్వరూప ఇత్యర్థః. అనేన ముక్తజీవానాం వ్యావృత్తిః. తేషాం బద్ధదశాయాం సజ్జాచితప్రకాశత్వాత్ అనంతః స్వరూపత స్స్వభావత శ్చ త్రివిధపరిచ్ఛేదరహితః. అనేన విత్యపిద్యజీవవ్యావృత్తిః. తేషాం స్వభావత అనంత్యేఽపి స్వరూపత స్తదభావాత్ తత్ర సత్యత్వ మేవ వివృణోతి ఉపాధితోఽమృతో నిరజ్జనోఽక్షరశ్చేతి, అమృత ఇతి ఛేద్యః. జీవసోఽపాధితోమతణం నామ కర్మాయత్రదేహవియోగాత్మకం తద్రహిత ఇత్యర్థః. అమృత ఇత్యజాతత్వస్యాప్యనలక్షణం. ఉపాధిత ఇత్యన్య కాకాక్షిన్యాయాశ్చక్ర ఇత్యనేనాపి సంబంధః. ఉపాధితో ముక్తః విద్యం కర్మాయత్రదేహసంబంధాన్ముక్తః. తత్ప్రతిగఢ ఇత్యయ ముపాధితోఽమృతశ్చే హేతుః. నిరజ్జనః పుజ్యపాపరూపాజ్జనసహిత స్తచ్చిత్తభిర్యః. అనేన ప్రకృతిసంస్పృష్టజీవవ్యావృత్తిః స్పష్టికృతా భవతి. అక్షర ఇత్యనేన పద్మావవికాలాత్మికక్షరణ స్వభావరహితవస్తువాచినా ప్రకృతేర్వ్యావృత్తిః స్పష్టిక్రియతే. అనంత్యం వివృణోతి నిత్యః పూర్వోఽద్యయ శ్చేతి. విత్య ఇతి కాలపరిచ్ఛేదవ్యావృత్తిః. పూర్ణ ఇతి దేశపరిచ్ఛేదరాహిత్య ముచ్యతే “తేనేదం పూర్ణం పురుషేణ సర్వ” మితి శ్రుత్యైకరీత్యా సర్వవస్తున్యాసకత్వం తేన వివక్షితం, అతో దేశపరిచ్ఛేద వ్యావృత్తిః, స్పష్టైవ, అద్యయ ఇత్యనేన వస్తుపరిచ్ఛేదరాహిత్య ముచ్యతే. అద్యయః అబ్రహ్మాత్మక ద్వితీయవస్తురహితః. సర్వస్య స్వాత్మకత్వేన సర్వవస్తుసామానాధికరణ్యార్హ ర్వరూపం వస్తుపరిచ్ఛేద రాహిత్య ముక్తం భవతి యద్వా అద్యయః స్వస్వరూపగుణాపేక్షయాశ్చృష్టగుణయోక్తవస్త్యంతర రహితః, నిరతిశయగుణయు క్తత్వమపి వస్త్యపరిచ్ఛేద్యః. తత్రాద్యకల్పే స్వరూపస్త్వేన సర్వశరీరకత్వేన సర్వవస్తుసామానాధికరణ్యార్హ త్వరూపం వస్తుపరిచ్ఛేదరాహిత్యం న తు గుణానా మిత్యవగంతవ్యం. ద్వితీయే తు నిరతిశయత్వం స్వరూపే గుణేషు చానుగత మిత్యభయేషా మపి వస్తుపరిచ్ఛేదరాహిత్య మితి ఏవేకః. ఏవం ప్రకృతిపురుషవ్యావృత్తస్య స్వరూపస్య కీర్తన మజప్రసముఖ ఇతి అజప్రసం సతత మపరిచ్ఛిన్నం దుఃఖాసంభిన్న మితి యావత్ తత్పుణం యన్య సః బహుప్రీహితాఽవగతస్యాజప్ర సుఖస్యాన్యపదార్థసంబంధో రాహో భిర ఇతివదభేదరూపః. కథమేవంవిధన్య మమానత్స్వరూప

నిత్యోఽక్షరోజ్జనుభో నిరజ్జనః పూర్ణోఽద్వయో ముక్త ఉపాదితోఽమృతః ౨౩

ఏవంవిధం త్వాం సకలాత్మనా మపి స్వాత్మాన మాత్మాత్మతయా విచక్షతే,

గుర్వర్క-అర్థోపనిషత్సు చక్షుషా యే తే తరన్త్యేవ భవాన్పుతామ్నుధిమ్. ౨౪

జగత్కారణత్వ మిత్యత ఉక్త మాద్య ఇతి. ఆదౌ భవ ఆద్యః. ఏవం విదోఽపి జగత్కారణభూత ఇతి పాద్యదర్శనార్థే. అత్రోపన్తి రుచ్యతే-ఏక ఆత్మా పురుషః పురాణ ఇతి “ఏక మేవాద్వితీయ” మితి స్థానప్రమాణేన తత్రేవాత్రాపి సృషిదశావస్థనామరూపవిభాగవిబంధనప్రసంజ్ఞగతబహుప్రతినందితద విభాగవిబంధనై కత్వ మేకశబ్దేనోచ్యతే. నామరూపవిభాగానర్హ సూక్ష్మచిదచిన్దిశ్చైతన్యైకత్వవ్యవధేశా నర్హః. న విశేష్యాకారేణ కారణభూతః కింతు విశిష్టత్వాకారేణేతి భావః. అత్యే త్యనేన స్వళరీరభూత ప్రకృతిపురుషకాలాదిద్రష్టత్వం వివక్షితం. స్వక్షేత్రస్య ద్రష్టా హ్యత్మా “ఏత ద్యో వే త్రితి” భగవదుక్తే. యద్యపి సా క్షేత్రజ్జగద్భిప్యత్సత్తి ప్రథాపి తత్పురాయతయా ప్రయుజ్యమాన స్వాత్మకబద్ధ స్వాంతః ప్రవిశ్య దారకవాచిన స్తత్పుర్యంతతాత్ర వివక్షితా. అనేన విమిత్రకారణత్వోపయుక్తం సర్వజ్ఞత్వం వివక్షితం. ఇద ముపాదానకారణత్వోపయుక్తసర్వక్రిత్వ స్వాప్యపరిక్షణం. ఏక ఇత్యుపానానాది కారణత్వం ప్రసాదితం. ఆథ విమిత్రకారణత్వం సాధయతి - పురుషః పురాణః పురుషశబ్దే నాత్ర కర్తృత్వం వివక్షితం తస్యైవ కర్తృత్వదర్శనాత్ “కర్తా కాస్త్రార్థవల్ప” దితి సూత్రస్వరస్యా చ్చ. పురాణః పురా జగత్సృష్టేః పూర్వం వర్తమానః పురుషః జగత్కర్తృత్వర్హః. ౨౫

యత స్తవ మేవం కారణభూతోఽత ఏవ “కారణం తు ద్యేయ” ఇతి శ్రుత్యుక్తరీత్యా త్వా మేవంవిధం ధ్యాత్వా ముచ్యంత ఇత్యాహ (ఏవ మితి.) యే జనాః గురు రేవార్క సూర్యవ త్రమసోఽజ్ఞానస్య వివర్తకత్వా త్రథా రూపణం తస్మా దుపలబ్ధా యా ఉపనిష ద్వేదాంతః అత్రో పనిషచ్చబ్ధేన తద్వాక్యార్థజ్ఞానం వివక్షితం. నైవ చక్షు సేనైవంవిధం త్వాం విచక్షతే చక్షి ర్దర్శనేఽపి వర్తతే పశ్యంతి గురుముఖా ద్వేదాంతవాక్యార్థం విశ్చిత్వ తన్మననపూర్వకం ప్రత్యక్షతాపత్తిసర్వంత రూపా ముపాసనాం యే కుర్వంతీతి భావః. కథంభూతం? కథం చ తత్రాహ- సకలాత్మనాం సర్వేషా మాత్మనా ముపాసకానాం చాంతరాత్మానాం ఆత్మనా ముపాసకానా మాత్మతయా త్వద్భరీతయా. యద్వా. సకలాత్మనాం సర్వజీవానాం దేవమనుష్యాదీనాం యే ఆత్మనః దేవమనుష్యాదిశరీరాంతర్వర్తినో జీవా స్తేషా మవ్యంతరాత్మతయా స్వాత్మాన ముపాసకానా మవ్యంతరాత్మానాం య ఇహ విచక్షతే త ఏవ భవాన్పుతామ్నుధిం తరన్తిత్వన్యయః భవే. సంసారే యాన్యన్పుతాని తాన్యేవామ్నుధిన్తం “యథా సంపుష్పితస్య వృక్షస్య దూరా ధ్వనోవాతీ” త్యాదినా పుణ్యకర్మప్రస్తుత్య తత్ప్రీతిసంబంధిని పాప ‘ఏవమన్యతా దాత్మానం జాగుషే’ దిత్యన్పుతశబ్దః ప్రయోగా దన్పుతశబ్దః పాపకర్మవాచి, పాపత్వం చావిష్టసాధనత్వం ముముక్షోః స్వగ్గాదిఫల స్వాప్యవిష్టత్వేన తత్పాదనకర్మా ప్యన్పుతశబ్దేన వివక్షితం. ఏవం చ పుణ్యపాపాని తరంతీత్యర్హః. ౨౬

(నత్వాసహరణే భగవన్మహిమాఙ్గజేన బ్రహ్మణా కృతస్తుతిః)

అత్మాన మేవాత్మతయా విజానతాం తేనైవ జాతం నిఖిలం ప్రపజ్ఞితమ్.

జ్ఞానేన భూయోఽపి చ తత్ప్రళీయతే రజ్జ్వా మహే ర్భృగభవాభవో యథా. ౨౫

అజ్ఞానసంజ్ఞౌ భవబన్ధమోక్షో ద్వౌ నామ నాన్యోస్త ర్భుతేఽజ్ఞభావాత్.

యే వివక్షతే తే తరంతీత్యుక్తం అథ ప్రసక్తా ద్విపరీతానాం కా గతి ర్యదీనంస్మతి స్తర్హిత స్తన్నివృత్త్యుపాయ స్తత్రాహ (అత్మాన మితి.) అవిజానతా మితి చేద్యః. అత్మానం పరమాత్మానం త్వా మాత్మతయైవ సర్వాంతరాత్మతయైవ అవిజానతాం తేనైవ తదవిజ్ఞానే నైవ నిఖిలం ప్రపజ్ఞితం జాతం ప్రపజ్ఞౌ జాతః సంసారః ప్రాప్త ఇత్యర్థః. దేహాత్మభ్రమన్వతంత్రాత్మభ్రమమూలకపరమాత్మాను పాసనాదినైవ సంసారః ప్రాప్త ఇత్యర్థః. త త్ప్రపజ్ఞితం పునః జ్ఞానేన దేహాత్మాద్యనభిమానపూర్వక పరమాత్మోపాసనాత్మకేన స ప్రతీయతే నశ్యతి నివర్తత ఇతి యావత్. పరమాత్మోపాసనాత్మకజ్ఞానా భావప్రయుక్తసంసారస్య జ్ఞానవద్భావే సతి వివృత్తౌ దృష్టాంత మాహ యథా రజ్జ్వా మదిష్ఠానభూతాయా మహే స్సర్పస్య యో భౌగ శృరీరం తస్య భవాభవో భౌగవిషయజ్ఞానోదయతల్లయౌ రజ్జుయాథాత్మ్య జ్ఞానప్రయుక్తో తద్వ దేహాత్మాద్యనభిమానపూర్వకప్రత్యక్షతావ త్తిపర్యంతభగవదుపాసనాత్మకజ్ఞానాభావ తత్పద్భావప్రయుక్తో సంసారతస్మిన్విచిత్యర్థః. మృషావాదిన స్త్వత్ర రజ్జుయాథాత్మ్యజ్ఞానప్రయుక్త సర్పభ్రమ స్తద్వాతాత్మ్యజ్ఞానా మ్నివర్తతే. ఏవ మపరమార్థభూతో బంధో బ్రహ్మభిన్నే జీవే తత్త్వ మస్యాదివాక్యజన్మతద్వాతాత్మ్యాజ్ఞానమూలక స్తద్వాతాత్మ్యజ్ఞానా మ్నివర్తత ఇతి వ్యావక్షతే. తత్ర వాక్యార్థజ్ఞానస్య నివర్తకత్వానుపపత్తి స్తేన సత్యభూత వైషివ బంధస్య వివృత్త్యనుపపత్తి శ్చ భాష్యాదిమ స ప్రవిధానుపపత్తిప్రతిపాదనప్రకరణే ద్రష్టవ్యా. విస్తరభయా త్వత్ర స లిఖ్యతే. ౨౫

ఉక్తదృష్టాన్తే నాభిప్రేత మేవ దార్ఢ్యాంతికే పున ర్దృష్టాంతాంతరే జానుగమయతి (అజ్ఞాన సంజ్ఞా వితి.) భవ స్సంసార స్తద్రూపో బంధ స్తస్మాన్మోక్ష శ్రేష్ఠ్యేతౌ ద్వౌ అజ్ఞానసంజ్ఞౌ అజ్ఞాన ముక్తవిధపరమాత్మోపాసనాత్మకజ్ఞానాభావః. సంజ్ఞా తదుపాసనాత్మకం జ్ఞానం తే అనయోః స్త ఇతి తథాభూతౌ అర్హి ఆదిత్వా నృత్సర్వీయోఽచ్ సంబంధోఽత్ర హేతుహేతుమద్భావరూపః ఉపాసనాత్మక జ్ఞానాభావతత్పద్భావహేతుకౌ భవబంధమోక్ష విత్యర్థః. నాన్యో స్తః అన్యమూలకౌ స స్త ఇత్యర్థః. నామశబ్ద శ్చాప్రీయప్రసిద్ధిర్ద్యోతకః. ఏవంస్థితే యథా అహవి తరణౌ సూర్యే సతితమ ఇవేతి శేషః. తదా అజ్ఞభావా దృతే దేహాత్మభ్రమన్వతంత్రాత్మభ్రమం వినా అజ్ఞభావం విహాయేత్యర్థః. అజ్ఞప్రచితివిత్యజ్ఞానైకాకారే ప్రత్యగాత్మవి కేవలే పరే పరస్మిన్నాత్మవి పరమాత్మవి విచార్యమాణే ప్రత్యగాత్మాంతరాత్మత్వేన

అజప్రచిత్త్యాత్మని కేవలే పరే విచార్యమాణే తరణా వివాహసి. ౨౬

అస్య మాత్మానం పరం మత్స్య పరమాత్మాన మేవ చ,

అత్మా ఘన ర్భూ ర్మృగ్య అహో అజ్ఞజనాజ్ఞతా. ౨౭

అస్తర్భజేఽనస్త భవస్త మేవ హ్యతత్త్వజన్తో మృగయన్తి సస్తః,

అస్త మవ్యన్త్యహి మస్తరేణ సస్తం గుణం తం కిము యన్తి సస్తః. ౨౮

వేదాంతవాక్యార్థవిచారపూర్వకం పరమాత్మ స్యుపాస్యమాన ఇత్యర్థః. తత్ప్రసరియత ఇత్యనుషజ్ఞః. ప్రసక్తితం ప్రసరియత ఇత్యర్థః. ౨౬

అజ్ఞాభావా దిత్వనే నోక్త మజ్ఞత్వ మేవ విశదయన్ విస్మయతే (త్వా మితి.) దేహాత్మ భ్రమోఽహ మేవేశ్వర ఇత్యేవం స్వతంత్రాత్మభ్రమ శ్చేతి ద్వివిధోపి భ్రమో అనర్థహేతుతయా త్యాజ్యతయా చ తత తత్రోచ్యతే. అత్రాప్యభయవిభ్రమ స్వాత్మపరమాత్మయాభాత్యజ్ఞానమూలకత్వ ముక్త్వా విస్మయతే. పరం ప్రకృతిపురుషవిలక్షణం ఆత్మానం ప్రకృతిపురుషాంతఃప్రవేశేన తద్గతదోషా సంస్పర్శేన ప్రశాననై ర్పర్యుత్సవం. యథోక్తం భగవతా “ఉత్తమః పురుష స్త్వస్యః పరమా త్మేత్యుదాహృతః. యో లోకత్రయ మావిశ్య బిభర్త్సవ్యయ ఈశ్వరః” ఇతి ఏవ మత్యంతవిలక్షణ మపి త్వా మిత్యర్థః. ఏవంవిధం త్వా మాత్మానం ప్రత్యగాత్మానం మత్స్య చస్త్యర్థః. ఆత్మానం చ ప్రత్యగాత్మానం తు పర మన్యం దేహ మేవ మత్వేత్యర్థః. ఆత్మా పరమాత్మా పున ర్భూ ర్మృగ్యః మృగ్యత ఇత్యర్థః. అహో అజ్ఞజనాం, ఇయ మజ్ఞతా నహి గృహే నష్టం వనే మృగ్యతా ఇతి భావః. వివేకిన స్తు జీవాంతరాత్మతయైవ త్వా ముపాసత చ ఇతి భావః. ౨౭

ఇద మేవ దృష్టాంతముఖేన కాక్యా ఉపపాదయతి (అంతర్భవ ఇతి.) హేలనంత సుతో వివేకినః, అంతర్భవే భవతీతి భవో దేహ స్తస్మద్యే అతత్ తదన్యార్థకో నచో పరమాత్మనోఽన్య ద్య జీవపర్యంతం పశ్యువింశతితత్త్వజాతం. తత్త్వజంతః తస్మి న్పరమాత్మాభిమానం త్యజంత స్తద్విలక్షణ మేవ ముక్తవిధం. భవంతం త్వాం మృగయంతి వివిచోపాసత ఇత్యర్థః. ‘సోఽన్వేష్టవ్య స్స విజ్ఞాసితవ్య’ ఇతి శ్రుత్యనురోధాత్ సంతః వివేకినః రజ్జుయాభాత్యజ్ఞానవంతః, అంతి సమీపే సంతత త్వేనైవ ప్రతీయమాగం గుణం రజ్జు మనంత మవ్యహిం సర్పం కిము ప్రతియంతి సన్నిహిత స్యాపి విస్మరణే వ్యవహితాద్యానే చాయం దృష్టాంతః, యథా వివేకిన స్సంనిహితే గుణేఽహి విలక్షణతయా ప్రతీయమానే న వ్యవహితసర్పబుద్ధిం కుర్వంతి. ఏవం జీవాంతరాత్మతయా సంనిహితే త్యయి జీవపర్యంతతత్త్వవిలక్షణతయా ప్రమితేన జడజీవబుద్ధిం కుర్వంతి కింతు తాం విహాయ స్వరూపత స్సవభావత శ్చ తద్విలక్షణం త్వా మధ్యవన్యంత ఉపాసత ఇత్యర్థః. ౨౮

(వత్సవపారణే భగవన్మహిమాభిజ్ఞేన బ్రహ్మణా కృతస్తుతిః)

తథాఽపి తే దేవ పదామ్ముజద్వయప్రసాదలేఖానుగృహీత ఏవ హి,

జానాతి తత్త్వం భగవన్మహిమ్నో న చాన్య ఏకోఽపి చిరం విదిన్వః. ౨౯

తదస్తు మే నాథ స భూరిభాగో భవేత్త్ర వాఽన్యత్ర తు వా తిరశ్చామ్,

యేనాహ మేకోఽపి భవజ్ఞనానాం భూత్వా నిషేవే తవ పాదపల్లవమ్. ౩౦

అహోఽతిధన్యః ప్రజగోరమణ్యః స్తన్యామృతం పీత మతీవ తే ముదా,

యాసాం విభో వత్సతరాత్మజాత్మనా యత్ప్రప్తయేఽద్యాపి చ నాల మధ్వరాః. ౩౧

నను కేచి దజ్ఞా స్సంత స్సంసరంతి, కేచిత్తు వివేకిన స్సంతో మా ముపాస్య తర
స్తీత్యుక్తం క స్తర్హి వివేకావివేకహేతు రిత్యత్ర భవదనుగ్రహవిశేషభావాభావా వేవే త్యభిప్రాయే
జాహ (తథాపీతి.) యద్యపి కేచి దజ్ఞా స్సంసరంతి కేచి ద్వివేకిన స్సంత స్తరంతి తదాపి హేదేవ
తవ, పదామ్ముజస్య ప్రసాదలేఖేనాను, గృహీత ఏవ పుమాః ప్రణత్యాలమ్బనస్య పదామ్ముజద్వయస్య
తత్ప్రసాదమూలత్వాదేవ ముక్తిః భగవత స్తవ మహిమ్న స్తత్త్వం యాథాత్మ్యం జానాతి,
అహోఽననుగృహీత స్తు ఏకోఽపి నిర్జనదేశస్థోఽపి చిర మపి విదిన్వః, న చ నై వ జానాతి హి. ౨౯

క స్తర్హి మదనుగ్రహహేతు రిత్యత్ర త్వద్భక్తజనసజ్జతివిశేష ఏవేత్యభిప్రాయః త మేవాతన్యః
ప్రార్థయతే (త ద స్త్వీతి) త త్రస్మాత్ త్వదనుగ్రహ స్తైవ వివేకహేతుత్వాత్, హేదేవ స భూరిభాగః,
మహాభాగ్యః, మహం స్తు కోసా యేన భాగ్యేనాహ మత్ర భవే చతుర్ముఖజన్మని, అన్యత్ర తు వా
మనుష్యజన్మని కిం దహూనా తిరశ్చాం మధ్యే వా భవజ్ఞనానాం కేనాపి ప్రకారేణ త్వదాభిముఖ్యాత్వాజ్ఞాం
జనానాం మధ్యే ఏకోఽపి యః కశ్చి దపి భూత్వా తవ పాదపల్లవం నిషేవేనితరాం సేవే తావ న్మాం
భవజ్ఞనాంతర్ముతత్వే నానుగృహణేతి భావః. ౩౦

చతుర్ముఖజన్మతోఽపి యత్ర క్వచి త్సజ్జనసజ్గీ జన్మైవ శ్రేయ ఇత్యాత్ముక్త్యే నందగోప
గోపికాదీ నభినందతి సప్తభిః (అహో ఇత్యాదిభిః.) ప్రజస్య గావో రమణ్యో గోవ్య శ్చ అతిధన్యః,
రుత ఇత్యత్ర తా విశిష్టః. యాసాం ప్రజగోరమణీనాం స్తన్యామృతం వత్సరూపే జాత్మజరూపేణ చ
త్వయా పీతం విభో స్తవ త్ప్రప్తయే అధ్వరా స్సర్వే యజ్ఞా శ్చ నాలం న పర్యాప్తా సేన త్వయే
త్యన్వయః. ౩౧

అహో భాగ్య మహో భాగ్యం నన్దగోపవజౌకసామ్.

యన్మిత్రం పరమానందం పూర్ణం బ్రహ్మననాతనమ్.

3-2

తేషాం తు భాగ్యమహిమాఽచ్యుత తావ దాస్తా మేకాదితైవ హి వయం బత భూరిభాగాః.
ఏత ద్ధృషీకచషక్తై రసకృ త్పితామ శ్శర్వాదయోఽఙ్ఘ్రిదః మధ్వమృతానవం తే. ౩౩

త ద్భూరిభాగ్య మిహ జన్మ కి మప్యటవ్యాం యద్గోకులేఽపి కతమాఙ్ఘ్రిరజోభిషేకమ్.
యజ్జీవితం తు నిఖిలం భగవా న్ముకుంద స్త్వద్యాపి యత్పదరజశ్చృతిమృగ్య మేవ. ౩౪

నందాదీనాం భాగ్య మహో కుతః విరతిశయానందం. సర్వవ్యాసకం. సనాతనం బ్రహ్మ
మిత్ర మభూత్.

3-2

హేఅచ్యుత తేషాం నందాదీనాం భాగ్యస్య మహిమా తావదాస్తాం. క స్త్వ మిత్ర తయా
ఽఙ్ఘ్రితం శక్తుయా దిత్యర్థః. శర్వోఽహక్యారాధిష్ఠాతా. అదిర్యేషాం. మనోబుద్ధిచిత్తాధిష్ఠాతృత్వాణాం
చంద్రాదీనాం. తేఽయ మేకాదశ చ స్వస్య చిత్తాధిష్ఠాతృత్వేఽపి మేధాధిష్ఠాతృత్వా చ్చ ఏకాదశేత్కుక్తం.
ఏఽం ంతర్దశ ంయ మితి భావః. వయం మేధాదికర్మజ్ఞానేంద్రియోభయాధిష్ఠాతారశ్చ భూరిభాగా
మహాభాగ్యవంతః వయ మిత్యాత్మాన మేవ బహుమన్యమాన స్యోక్తిః. ఏవం మనోబుద్ధ్యహక్యారోభ
యాధిష్ఠాతారః త్రయోదశ దేవా విఽక్షితాః. కుతః, యస్మా దేషాం హృషీకా జేంద్రియా జ్యేవ చషకాణి
తై స్తవాఙ్ఘ్రి దేవ ఉదః కమలం తస్య మధు మకరంద స్తదేవామృతం స్వాదు ఆననం మాదకం.
ఽబాహుః, ంతర్దశ త్తం భవతి. యథా స్రవ్యేకేంద్రియాభిమానినో వయం కీర్తిసౌగంధ్యా ద్యైకైకదేశ
సేవోఽపి కృతార్థ స్తథా సర్వేంద్రియై స్సర్వసేవినా మేతేషాం కిము వర్జ్యతే భాగ్య మితి. 33

యన్మయా ప్రార్థనీయం తదేత దేవేత్వాహ (త దితి.) యన్మయా ప్రార్థనీయం భూరిభాగ్యం
తదేత దేవేత్వర్థః. కిం తత్ జహ మనుష్యలోకే యత్కిమపి మనుష్యజన్మ తత్రాప్యటవ్యాం. యత్
అహో సత్యలోకం విహయాత్ర జన్మని జాతే కో లాభః. అత ఆహ. గోకులవాసినా మధ్యేఽపి కత
మస్య యస్య కస్యాపి అఙ్ఘ్రిరజసా అభిషేకో యస్మిన్ తత్ కతమం విశిష్టం. యస్య గోకులవాసినః
కతమ స్యాపి జీవితం భగవా న్ముకుంద ఏవ ముకుందపర మేవ జీవన మిత్యర్థః. తస్య దుర్లభత్వ
మాహ (అద్యాపితి.) యస్య తవ పదరజః, కేవలం శ్రుతిభి ర్దేదానైః మృగ్యతే ఏవ న తు దృశ్యత
ఇత్యర్థః.

3౪

(వత్ససహరణే భగవన్మహిమాభిజ్ఞేన బ్రహ్మతా కృతస్తుతిః)

ఏషాం ఘోషనివాసినా ముత భవాః కిం దేవ రాతేతి న
శ్చేతో విశ్వపలా త్ఫలం త్వదపరం కుత్రాప్యయం ముహ్యతి.
సద్వేషా దివ పూతనాఽపి సకులా త్వా మేవ దేవాపితా
యద్ధామార్థసుహృత్ప్రియాత్మతనయప్రాణాశయా స్త్వత్కృతే. ౩౫

తావ ద్రాగాదయ స్తేనా స్తావ త్కారాగృహం గృహమ్.
తావ న్తోహోఽహ్నినిగళో యావ త్కృష్ట న తే జనాః. ౩౬

(ప్రవజ్ఞుం నిష్పు)పంచోఽపి విడమ్బయసి భూతలే.

ఇద మపి న ప్రార్థయే కింతు కమపి త్వత్సంబంధవిశేష మేవే త్యభిప్రయే యేన కేనాపి
రాగద్వేషాద్యన్యతమేన త్వత్సంబంధమాత్రేజ్ఞైవ నిరతిశయానందపురుషార్థభూతత్వత్ప్రాప్తి సక్యాం
తతోఽన్య త్కిం ఫలం దాతుం ప్రజవాసి ష్వవత్స్వన ఇతి మన్మనో నితరాం ముహ్య తీత్యాహ (ఏషా
మితి.) హేదేవ సకులా బికాసురాదిసహితా పాపిష్ఠాఽపి పూతనా, సద్వేషా దివ సతాం సాధూనాం
వేషాదివ, సాధువేషానుకారమాత్రే జ్ఞైవేత్యర్థః. వస్తుతో జిహ్వాంసయాఽపీతి భావః. యం త్వా మేవ
ప్రాపితా, యోఽయం భవా నేషాం ఘోషనివాసినాం విశ్వస్య పురుషార్థభూతా త్వతోఽన్య త్ఫల ముత్తృష్టం
ఫలం రాతా దాన్యతీతి నోఽస్మాకం చేతః కుత్రాపి క్వాపి సర్వత్ర ముహ్యతి విశ్వపలభూత స్త్వం
ప్రత్యక్షతోఽవత్స్వన ఏవ తత ఉత్కృష్టస్య ఫల స్యాభావా త్కిం దాన్యసీతి మచ్చేతో ముహ్య
తీత్యర్థః. ఘోషనివాసినో విజిన్ఘ్రి. యేషాం ఘోషనివాసినాం దామాదయ స్త్వత్కృతే త్వదర్థా
ఏవేత్యర్థః. దామ గృహం అర్థో ధనం తను ర్దేహః ఆశయో మనః. ౩౫

నను మత్ప్రాప్తిప్రతిబంధకరాగద్వేషాదిమతాపి మత్సంబంధవిశేషమాత్రేజ్ఞైవ కథం
మత్ప్రాప్తి స్తత్రాహ (తావ దితి.) హేకృష్ట. తావ దేవ రాగాదయః స్తేనా శ్చోరాః భవంతి త్వత్ప్రాప్తి
ప్రతిబంధకా భవంతి తథా తావ ద్గృహ మపి కారాగృహం బంధనాగారం మోహోఽపి తావ దేవ
పాదశృంఖలం యావ త్తే తవ జనాః యేన కేనాపి ప్రకారేణ త్వత్సంబంధినో న భవంతి త్వదీయానాం
తు రాగాదయోఽపి త్వన్నిష్ఠామోదకా ఏవేతి భావః. ౩౬

ఏవం మోహితచిత్తోఽపి పున రేవ మధ్యవ స్యామి త్యభిప్రయ న్నాహ (ప్రవజ్ఞు మితి.)
నిష్పుసంజ్ఞోఽపి “నిష్క్రియం నిష్కలం” మితి శ్రుత్యుక్తరీత్యా ప్రాకృతశరీరతద్వ్యాపారరూపప్రవజ్ఞుర
హితోఽపి మాయయా నజ్కలేన ప్రవజ్ఞుం విడమ్బయసి అనుకరోషి. కి మర్థం హేప్రభో ప్రవన్నజన

ప్రపన్నజనతానందసన్దోహం ప్రథితం ప్రభో.

౭౭

జానన్త ఏవ జానన్తు కిం బహుక్త్యా న మే ప్రభో.
మనసో వపుషో వాచో వై భవం తవ గోచరమ్.

౭౮

అనుజానీహి మాం కృష్ణ సర్వం త్వం వేత్సి సర్వదృక్.
త్వ మేవ జగతాం నాథో జగ చైవ త్రవార్పితమ్.

౭౯

శ్రీకృష్ణవృష్టికులపుష్కరజోషదాయకాః శ్రీనిర్జరద్విజయసూదధివృద్ధికారిః

ఉద్ధర్మశార్వరహరక్షితిరాక్షసద్రు గాకల్ప మార్కసుమహా భగవ న్నమస్తే. ౪౭

సమూహ స్యానందసంతతిం ప్రథితం ఆవిష్కర్తుం వర్ధయతు మితి యావత్ మమ త్వేపిం నిశ్చింత
ఇతి భావః.

౩౬

నను మమ ప్రవణ్ణవిడమ్మనహేతుం తత్త్వ స్త్వం న జనీష చిత్రగ్రాహః (జనంత ౪౪.)
యే జనా స్త్వత్స్వరూపస్వభావాదికం జానంతి త ఏవ విడమ్మనహేతుం జానన్తు. మమ బహుభాషితేన
కిం న కిణ్చి దపి సాధ్య మస్తీత్యర్థః. ఏవ మత్మనోఽజ్ఞత్వ మావిష్కృతం పున స్పర్విజనీన
మేన త్రు జానా మిత్యభిప్రయ న్నాహ (మనస ౪౬.) తవ వై భవం మమ మన ఆదికిరణత్రయస్య
గోచరం నేతి వర్తతే న గోచరం న విషయ మిత్యర్థః. వపుష ఇతి దృష్టాంతార్థం యథా పుషో న
గోచరం తథా వాఙ్మనసయో రపీతి అథవా తవ వపుషోఽపి వై భవం వాఙ్మనస గోచర మిత్యేవ సత్త్వ
జానామిత్యర్థః.

౩౮

అథ జిగమిషు రావయో స్తావతమ్యం సర్వజ్ఞ స్త్వ మేవ వేత్సితి వద న్మనుజ్ఞాం పృచ్ఛతి
(అనుజా నీహీతి.) హేకృష్ణ సర్వదృక్. తే తుగర్ప మిదం. తత్త్వా త్వర్వం వేత్సి జగతాం నాథ స్త్వం
న త్వహ మితి భావః. ఏత త్పరిదృశ్యమనం జగ త్రవ త్వయా అర్చితం ఉత్పాద్య స్వస్మి స్మవ
విహిత మిత్యర్థః. న తు మమేతి భావః. అతో మా మనుజానీహి అజ్ఞానయేత్త్యర్థః.

౩౯

ఏవ మాంబు ఛ్యాకినంకోచనే నైవ తదానుజ్ఞాతః. పున ర్హృదాయ త్ప్రీతితావతారా
సాదారణధర్మై స్సంబోధయతాః పరిక్రమ్య ప్రణమ్య చ జగమేల్కాహ (శ్రీకృష్ణేతి ద్వాభ్యామ్.)
వృష్టికులపద్యస్య ప్రీతిదాతృత్వేన సూర్యోపమా శ్రీనిర్జరాః ధూడేవాః యే ద్విజా నైషాం యద్వా
శ్చాయాః, నిర్జరాణాం దేవానాం ద్విజానాం పశూనాం య ఉదధివ ద్విహార స్తస్య" పృద్ధిం కరోతీతి
తథాభాత తత్సముదాయవృద్ధికారీత్వేన చంద్రోపమా దుద్ధర్యః. పాషండరర్ప స్స ఏవ శార్వరం తమః,
తద్ధరతీతి తథా అనేన హి ద్వయోపమా హేక్షితిరాక్షసదృక్ క్షితౌ యే రాక్షసాః కంసాదయ ఉద్య
న్నేవ తేభ్యో దుహ్యతీతి పున సూర్యోపమా సూర్యాద్యుపమాఽపి న్యూనేతి మత్వాఽఽహ అర్కం
అర్క మభివ్యాస్య సర్వేషాం సుమహా పూజ్య హేభగవా ఆకల్పం కల్పసర్వంతం తే తుభ్యం నమః. ౪౦

(బ్రహ్మణః స్వధామం ప్రతి విష్కృమణమ్)

శ్రీశుక ఉవాచ —

ఇత్యభిష్టాయ భూమానం త్రిః పరిక్రమ్య పాదయోః,
నత్వాఽభీష్టం జగద్ధాతా స్వధామ ప్రత్యవద్యత.

౪౧

తతోఽనుజ్ఞాప్య భగవాన్ స్వభువం ప్రా గవస్థితమ్,
వత్సా న్సులిన మానిన్యే యథాపూర్వసఖం స్యకమ్.

౪౨

ఏకస్మి న్నపి యాతేఽబ్ధే ప్రాజేశం చాన్తరాత్మనః,
కృష్ణమాయాహతా రాజాః క్షణార్థం మేనిరేఽర్చకాః.

౪౩

కిం కిం న విస్మరన్తిహ మాయామోహితచేతసః,
యన్మోహితం జగత్సర్వ మభీక్షం విస్మృణాత్మకమ్.

౪౪

అతీతం సంబోధనైః పూర్వోక్తైశ్చ ధర్మై రభిష్టాయ జగద్ధాతా బ్రహ్మ భూమాన మపి
లింగా సజ్జుచితవిగ్రహం భగవంతం పరిక్రమ్య పాదయో ర్నత్వా ప్రణమ్య స్వధామ సత్యలోకం
ప్రత్యవద్యత జగము.

౪౧

(౪౩ శ్లో.) స్వస్మా ద్భువం చతుర్ముఖ మాజ్ఞాప్య అక్షినజ్కో చేనేతి శేషః. యథాపూర్వం,
సఖాయో యస్మిన్ తత్స్వకం పూర్వాదిపితం పులినం ప్రత్యేవ వత్సా నానిన్యే.

౪౨

నన్వేతావంతం కాల మేతే కథం తత్త్రైవోపవిష్టాః. కథం వా తేషాం క్షత్విపాసాది
విస్మరణం తత్రాహ (ఏకస్మిన్నితి ద్వాభ్యాం) అబ్ధేఽపి యాతే అత్యుః ప్రాజేశం కృష్ణ మంతరా
వినాఽపి ప్రియవిరహక్షణోఽపి వర్షాదికో భవతి తథాపి హేరాజాః కృష్ణస్య మాయయా హతా
మోహితాః క్షణార్థం మేనిరే.

౪౩

భగవన్మాయయా మోహితాని చేతాంపి యేషాం తే ఆత ఏవ కిం కిం న విస్మరంతి, సర్వం
విస్మరన్త్యేవ, యస్య మాయయా మోహితం జగ దభీక్షం పునః పునః, విస్మృత ఆత్మైవ యేన త
త్రతా కిముత క్షత్విపాసాదిక మితి భావః.

౪౪

ఊచు స్వసుహృదం కృష్ణం స్వాగతం తేఽతిరంభాసా.

నైకోఽవ్యభోజి కబళ ఏహీత స్సాధు భుజ్యతామ్.

౪౫

అతో హసన్తుషీకేతోఽభ్యవహృత్య సహార్భకైః.

దన్వయం శ్చర్యాజగరం న్యనర్తక వనా ద్వృజమ్.

౪౬

బర్హప్రసూసనవధాతువిచిత్రాఙ్ఘ్రః ప్రోద్ధాతవేణుదళశృంగసవోత్సవాధ్యః,

వత్సాన్మణి న్మనుగగీతపవిత్రకీర్తిర్గోపీదృగుత్సవదృశిః ప్రవివేక గోష్ఠమ్.

౪౭

అద్యానేన మహావ్యాళో యశోదానన్దసూనునా,

హతో నీతా వయం చాస్మా దిగి బాలా వ్రజే జగుః.

౪౮

రాజోవాచ—

బ్రహ్మ స్పరోద్భవే కృష్ణ ఇయాణా ప్రేమా కథం భవేత్,

యోఽభూతపూర్వ స్తోతేషు స్సోద్భవే ష్యపి కథ్యతామ్.

౪౯

అత ఏవైవ మూచు రిత్యాహ (ఊచు శ్చేతి) తే త్వయా అతివేగేన స్వాగతం సమ్యగ్ గాగతం ఏకోఽపి గ్రాసః. త్వం వినా అస్మాభి ర్నాభోజి న భుక్తః అత ఏవ హి సాధు అవిశేషేణ భుజ్యతా మితి.

౫౦

తతోఽర్చనసహితోఽభ్యవహృత్య భుక్త్వా వనా ద్వృజం ప్రతి. దన్వర్తక. అజగమ.

౫౧

కథాభూతో న్యనర్తక తత్రాహ (బర్హేతి.) బర్హాగిని ర్విచిత్రతా శృంగావి యన్య దాతవో గై రిహదయః. ప్రోద్ధాతాః దాద్మానుమానాః. యే వేణుః. దళాని చ తరువర్ణాని వేష్టనీకృత్య ముఖవాయుపూరితాని శృంగాణి చ తేషాం రవేణ యి. ఉత్సవో హర్ష స్తేనాధ్యః. హ్యాణా గృహణా. సాక్షాత్సాదాభిః ప్రేరయ నిత్యర్థః. అనుగై ర్యత్సవైః గీతా పవిత్రా కీర్తి ర్యన్య. గోపీవృణా ముత్సవరూపా దృశి ర్దర్శనం యన్య తథాభూతో గోష్ఠం ప్రవివేక.

౫౨

తతో వ్రజే అగతా బాలా వత్ససాః జగుః జగమః. కి మితి అద్యాన్మి స్పృహ స్పృశనేనా. జగరో హతః. అస్మా న్యహావ్యాళముఖా ద్వయం. మనేన నీతాః. ప్రజం ప్రాపితి శ్చేతి.

౫౩

వ్రజాకసాం స్వతోకేషు స్నేహాచల్కాబ్ధి మన్వహ మిత్కుక్తం పురస్తాత్ తత్ర స్నేహాధిక్య రారణం పృచ్ఛతి రాజా (బ్రహ్మ నితి.) స్సోద్భవే ష్యన్యవత్కేషు అభూతపూర్వః ప్రేమా న పరోద్భవే కృష్ణే కథ మభూ దితి వ్రక్షః. కథ్యతాం తత్ర హేతుః, కథ్యతామ్.

౫౪

(భగవతిప్రాజ్ఞానం స్నేహాదిక్యవివరణమ్)

శ్రీశుక ఉవాచ—

సర్వేషా మేవ జన్మానాం నృప స్వాత్మైవ వల్లభః,
ఇతరేనత్యపి త్వాద్యా న్నద్వల్లభతయైవ హి. ౫౦

శక్రాజేంద్రో యథా స్నేహా గ్న్యస్యకాత్మని దేహినామ్,
న తథా మమతాలమ్పి పుత్రవి త్తగృహాదిషు. ౫౧

దేహాత్మవాదినాం పుంసా మపి రాజన్యసత్తమ,
యథా దేహాః ప్రియతమ స్తథా స హ్యనుయే చ తమ్. ౫౨

దేహోఽపి మమతాభా క్షే త్తర్హ్యసౌ నాత్మవ త్ప్రియః,

ననా అరే వత్సః, కామాయ పతిః ప్రియో భవత్కాత్మనస్తు కామాయ పతిః ప్రియో భవతీ" త్యాదిక్రుత్యుత్తరీత్యా పుత్రాదిషు ప్రేమా యత్సంక్రాంతం తస్మి స్నేహ సాక్షి భువ్రతా మావస్మి సతి యుక్త మేవ ప్రేమాదిక్య మిత్త్యుత్తర మాహ (సర్వేషా మితి.) స్వాత్మా జీవాంతరాత్మా పరమపురుష ఏవ నిరతిశయప్రియః, ఇతరే తు దేహాదిమబంధ్యాదయో జీవవర్గం, స్తస్య పరమాత్మానో వల్లభతయైవ నిరతిశయప్రియత్వేనైవ హేతునా ప్రియః, ౫౦

తస్మాత్ హేరాజేంద్ర దేహినాం నిరతిశయప్రియస్వరూపపరమాత్మసంక్రాంతయత్సప్రీతి యుక్తానాం జీవానాం స్వస్వదేహీ యో మమతా, తదవలంబి ప్రేమా యథా స్వస్వదేహీ న అథా పుత్రాదిషు, అయం భావః, సాక్షి నిరతిశయప్రియస్వరూపపరమాత్మసంబంధాత్మని యా ప్రీతి స్స నా దేహీ జీవేన వ్యవహిత్యాత్ యా చ దేహీ ప్రీతిః, న సా పుత్రే దేహాత్మభ్యాం వ్యవధానాత్ యా చ పుత్రే న సా విత్తే యా చ వితే న సా గృహాదిష్వితి, ౫౧

ఇదం చ దేహాత్మాభిమానతదనభిమానాని సాధారణ మనుభవవిద్ధ మిత్యాహ (దేహాత్మవాదినా మితి.) హేరాజన్యసత్తమ అపికల్పస్య దేహాత్మాభిమానరహితానా మపీతి భావః, తం దేహ మను దేహానుబంధినో యే ఇత్యర్థః, తే న తథా న దేహాప త్ప్రియాయా కింతు తారతమ్యే నేతి భావః, ౫౨

ఏవేకే స్వేతానా నివేశేష ఇత్యాహ (దేహోపీతి) మమతాత్ క యేషాం దేహోఽపి మమతా

యజ్ఞీ ర్యత్యపి దేహేస్మిన్ జీవితాశా బలీయసీ

౫౩

తస్మా త్ప్రియతమ స్వాస్త్వా సర్వేషా మపి జన్మినామ్,

తదర్థ మేత త్సకలం జగ దేత చ్చరాచరమ్.

౫౪

కృష్ణ మేన మవేహి త్వ మాత్మాన మఖిలాత్మనామ్,

జగద్ధితాయ సోఽప్యత్ర దేహీవాభాతి మాయయా.

౫౫

విషయః న త్వహంతావిషయ ఇతి భావః. తస్మి తేషా నసౌ మమతాభా గైహః. నాత్మవ త్ప్రియః కింతు తతః కించి దూనసియః క్షుద్ధః. నను వివేకినో దేహీ సుతరాం ప్రీత్యభావః. కిం న స్వాత్ తత్త్రాహ యత్ యస్తా ద్దేహీ జీర్ణ త్వపి విపత్తు ముద్యుక్త పత్యపి జీవితాశా బలీయసీ న జీర్ణతాం యాతి కింతు బలీయ స్వేవావతిష్ఠతే అతః కించి దూనసియ ఇతి భావః.

౫౬

అస్తు ప్రకృతే కి మాయాతం తత్రాహ (తస్మా దితి.) తస్మాత్ లోకపరిపాటే రేవం విధత్వాత్ జన్మినాం జగన్వతాం దేహభృతా మిత్యర్థః. ప్రయశమః కృష్ణ ఇతి శేషః. తత్ర హేతుః. స్వాత్మా స్వేషాం జీవానా మంతరాత్మా ఆత ఏత చ్చరాచరాత్మకం జగ త్సర్వం తదర్థ మేవ ప్రయం తదిష్టసంపత్తయ ఏవ ప్రయ మిత్యర్థః. “ఆత్మిన స్తు కామాయే” తి శ్రుత్యనుగుణోఽయం నిర్దేశః. అర్థశబ్దః ప్రయోజనదానీ ప్రయోజనం చేష్టనంపత్తిః తదిష్టసంపత్తయ ఏవ ప్రయ మితి యావత్ “న నా అర” ఇతి శ్రుతే స్త్యయ మర్థః. పతిపుత్రాదీనాం కామాయ కామసిద్ధ్యై తదిష్టసిద్ధ్యై భార్య పిత్రాదీ స్పృతి పతిపుత్రాదీనా మభీష్టసిద్ధ్యర్థం న సతిపుత్రాదయః, ప్రయా భవంతి అసి త్వాత్కన్య తత్తత్పుత్రాదినిమిత్తభోగప్రదాతుః పరమపురుష స్వైవ సజ్గుల్నా త్రేషాం పతిపుత్రాదీనాం భార్య పుత్రాదీ స్పృతి ప్రయత్నం భగవత్సజ్గుల్నాయత్తం అస్యా భార్యాయా ఆయం పతిః అర్య పితు రయం పుత్రః ప్రయ స్స్వాదేత్యేవం భగవతా సజ్గుల్నితే సతి తత్తత్ప్రియం భవతీతి. ఏవం చ స్వస్య నిరతిశలు ప్రయరూపత్వాభావే సతీతరేషాం ప్రయూపహత్వానంభవా త్తస్య తత్త్వం కై ముత్యనయసిద్ధమ్.

౫౭

కృష్ణే పరమాత్మత్వసంశయం నిరాహ (కృష్ణ మితి.) ఏనం కృష్ణం ఆఖిలాత్మనాం ఆత్మాన మవేహి జానీహి. య ద్యమ మఖిలాత్మనా మాత్మా తస్మి కిమర్థం మానుషతా మావన్న స్తత్రాహ మాయయా ఆత్మీయసజ్గుల్నేన అత్ర లోకే గోపాదిషు దేహీవ కర్మాయత్తదేహభృ దివాభాతి అవివేకినా మితి భావః.

౫౮

(భగవతి ప్రాణినాం స్నేహాధిక్యవివరణమ్)

వస్తుతోఽజానతా మత్ర కృత్స్నం స్థాస్సు చరిష్టు చ,
భగవద్రూప మపరం నాన్య దస్తీహ కించన.

౫౬

సర్వేషా మేవ ధాతూనాం భావార్థో భవతి స్మృతః,
తస్యాపి భగవా స్కృష్టః కి మేత ద్వస్తు రూప్యతామ్.

౫౭

సమాశ్రితా యే పదపల్లవప్లవం మహత్పదం పుణ్యయశో మురారే,
భవామ్బుధిర్వత్సపదం పదం పరం పదం య ద్విపదాం న తేషామ్,

౫౮

తదేవ విశదయతి - వస్తుతః స్థావరజ్జమాత్మకం కృత్స్నం జగత్ భగవత శృరీర మన్య
తత్పుత క్షిద్ధం వస్తుకించి దపి స విద్యత ఇత్యేవం వస్తుతోఽత్రాజానతాం దేహీ వాభాతిత్వన్వయః.
ఏవం జానతాం తు దేవమనుష్యాదివిజాతీయత్వే నైవ సర్వశరీరకత్వే నైవ చ భాతీత్వర్యః.

౫౯

నాన్య ద్వన్వస్తీప్రీత్యేత దేవోపపాదయతి (సర్వేషా మితి.) ధాతుశబ్దోఽత్ర “భూవాదయో
ధాతవ” ఇతి సప్రేక్షికధాతువరః స చ తిదుత్తరప్రత్యయానాం తదుభయార్థానాం చోపసంక్షకః సర్వేకబ్ధా
వ్యుత్పన్న ఇతి వ్యుత్పత్తివశే శృంగిప్రేతః భవతి రితి భూధాతుః. “ఇక్ త్రిపా ధాతునిర్దేశే” ఇతి.
ఏహిత త్రిపుత్యసాంబోధిత నిర్దిష్టః. తదయ మర్థః - సర్వేషాం కబ్ధానాం చ యో భావ స్సత్తా. స
ఏవార్థోఽభిదేయో యస్య తథాభూయో భవతి ర్భూధాతుః స్మృతః “భూ సత్తాయా” మితి స్మృత
ఇత్యర్థః. సత్తా చ స్రమాణసంబంధార్హత్వరూపా. ఏవం చ తస్య సర్వకబ్ధకదర్థానాం చ యా సత్తా
అద్యోధకస్య భూధాతో ప్రద్యోతతపుత్యయతదర్థాదే రషికబ్ధా త్వర్వధాతుప్రీత్యయతదుభయార్థానాం
చ యో భావ స్సత్తా స ధగవా శ్కృష్టః తత్సత్తావిర్వాహకః కృష్ట ఇతి ఫలితార్థః. ఏవం చ సత్యస్య
తృప్తిష్టా త్పుత క్షిద్ధం వస్తు కి మప్తి త్నిరూప్యతా మితి. కి మతద్వన్వస్తితి పాఠే అవిదకృష్టాత్మకం
వస్తు కి మప్తి యస్మిరూప్యేతత్వర్థః.

౬౦

ఏవం ధగవతః పరిత్వం సర్వకారణత్వం చోపపాన్య “బ్రహ్మవి చాప్నోతి పరం. కారణం
తు ద్యేయ” ఇత్యుక్తరీత్యా నిర్వేదన మేవానిష్ఠపరిహరపూర్వకేష్టప్రాపణక్షిదు మితి పద స్తువ
సంహారతి (సమాశ్రితా మితి.) పుణ్యం యశో యన్య తస్య మురారే ర్మహ త్పదం మహతా మాశ్రయం
పదపల్లవప్లవం యే సమాశ్రితః సమాశ్రయణ మత్ర న్నాసోపాననాన్యతరరూపం తేషా మేవ భవామ్బుధి
ర్వత్సపదతుల్యో భవతి కించ పరం పదం వైకుంఠాఖ్యం పదం స్థానం భవతి విపదాం య త్పదం
విషయః త త్పునః కదాచి దపి తేషాం స భవతి తతో న వివర్తంత ఇత్యర్థః.

౬౧

ఏత త్రై సర్వ మాఖ్యాతం యత్ప్రప్నోతహ మిహ త్వయా,
యత్కేమారే హరికృతం పౌగణ్యే కీర్తితం ఘవి.

౫౯

ఏతత్సుబ్బద్ధి శ్చరితం మురారే రఘాత్మన శ్చాద్వలభోజనం చ,
వ్యక్తేతరం రూప మజన్య సంతృప్తిం శృణ్వ స్మణ న్నరోఽభిలార్హణ.

౬౦

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంసీయం, సంహితాయాం, దశమస్కంధం,
చతుర్దశోఽధ్యాయః.

ప్రశ్నస్మోత్తరం కథిత మిత్యాహ (ఏత దితి.) యత్ప్రప్నోతహం పృష్టః కిం తత్ య
త్కేమారే శ్రీకృష్ణకృతం. త త్కథ మర్పకాః. పౌగండకే విదురిత్యేత తేత దుత్తరం సర్వం తే
కుభ్యం మయా అఖ్యామి.

౫౯

అధ్యాయత్రయార్థప్రవచాదిఫల మాహ (ఏత దితి.) సుహృద్భి శ్చరితం “ముష్ణంహోఽన్యో
న్యశిక్యాదీ” నిత్యాదీనోక్తం మురారికర్తృన మహాసురహాననం, శాద్వలే భోజనం జీవన మితి పారేఽపి
స ఏవార్థః, వ్యక్తా త్ప్రకృతిరూపా దితర ద్రూపం కుద్ధవత్సాత్మకం వత్సవత్సపాదిరూపం అజన్య
బ్రహ్మతోఽభీష్టస్తుతం చేత్యేక ద్వర్వం శృణ్వణ గృహణ కథయం శ్చ పుమా నభిలాభీష్టార్థాణా
ప్రాప్నోతి.

౬౦

ఇతి శ్రీదత్తాత్రీయపయఃపారావారాహుళకగన్య సర్వసిద్ధానిరే శ్రీనైలగిరీః సుతే
తత్పరణకమలవలినయద్రుగన్మగన్మృతీనమధిగతశ్రీమద్భాగవత్సర్వపృథ్వీదయేన
శ్రీనైష్ఠవదాకేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవతే,
నగద్రికాచూఢ, దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం,
చతుర్దశోఽధ్యాయః.

అథ పంచదశోఽధ్యాయః :

—* దేనుకాసురభజ్జనఘట్టః *—

తత శ్చ పౌగణ్యవయస్సమాశ్రితో బభూవతు స్తౌ పశుపాలనమ్మతౌ.

గా శ్చారయన్తౌ సఖిభి స్సహం పదై ర్బృందావనం పుణ్య మతీవ చక్రతుః.

శన్మాధవో వేణు ముదీరయన్వృతో గోపై ర్గృణద్భి స్స్వయశో బలాన్వితః.

పశూ న్సురస్కృత్య పశవ్య మావిశ ద్విహర్తుకామః కుసుమాకరం వనమ్.

తన్మజ్జాఘోషాశిమృగద్విజాకులం మహాన్మనః ప్రఖ్యపయస్సరస్వతా.

వాతేన జుష్టం శతవశ్రగద్ధినా నిరీక్ష్య రన్తుం భగవాన్మనో నదే.

అథ పంచదశోఽధ్యాయః.

అథ పౌగండకానస్థాపస్థితయో రామకృష్ణయోః కాంచి త్క్రిడాం నర్తయన్ రామకర్తృకం దేనుకాసురభజ్జనం ఉపయక్తృకం శదనుచరభజ్జనం కృష్ణకృతం కాలియప్రదజలపానమూర్చిత గోగోపోత్థాపనం చ వర్ణయతి (సజ్జనశేః.) తతః కైశోదానంతరం ప్రాప్తపౌగండవయాసౌ పశుపాలనే సమ్మతౌ రామకృష్ణౌ సఖిభి స్సహ గా శ్చారయన్తౌ పదైః పాదవిన్యాసైః బృందావన మతీవ పుణ్యవ చ్చక్రతుః.

త త్రదా స్వకీరిం గృణద్భిః గోపైః సరివృతో లలేన సహ సమన్వితో వేణు ముదీరయన్ శదయన్ పశూ న్సురస్కృత్య విహర్తు మిచ్ఛుః కుసుమానా మకరం పశుభ్యో హితిం వనం ప్రావిశత్.

షడ్జః రమణీయో నాదో యేషాం, తై రశిమృగపక్షిభిః వ్యాప్తం మహతాం యోగినాం మనసా కుల్యం స్వవృం సయో యస్మిన్ తత్సర ఆశయత్వేనాస్తి రాస్య తేన ఏవ మతిశైత్య ముక్తం, శతవశ్రాణాం గంధో, యస్య రేన వాతేన జుష్టం, ఏవం పరిషకయుక్తత్వ ముక్తం. ఏవంవిధం వనం నిరీక్ష్య రంతుం మన శ్చక్రే.

స తత్ర తత్రారుణవల్లవశ్రీయా ఫలప్రసూనోరుభరేణ పాదయోః,

స్పృశచ్చిఖా నీక్ష్య వనస్పతీ స్మదా స్మయన్నివాహగ్రజ మాదిపూరుషః.

శ్రీభగవానువాచ

అహో అమీ దేవవరా మరార్చితం పదామ్బుజం తే సుషునఃఫలార్హణమ్,

నమస్త్యుపాదాయ శిఖాభి రామ్యం ప్రమోలపహత్యై రుజస్మ యస్కృతమ్.

ఏతేఽశయస్తవ యశోఽఖిలలోకతీర్థం గాయస్త ఆదిపురుషానుపదం భజస్తే.

ప్రాయో హ్యమీ మునిగణా భవదీయముఖ్యా గూఢం వనేఽపి సజహ త్యనఘాత్మదైవమ్.

సృత్యస్త్యమీ శిఖిన ఈద్య ముదా హరిణ్యః కుర్వంతి గోప్య ఇవ తే ప్రియ మీక్షణేన,

సూక్తై శ్చ కోకిలగణా గృహ మాగతాయ ధన్యా వనోకస ఇయాహి సతాం నిసర్గః.

అరుణవల్లవానాం శ్రీయా సహ ఫలానాం ప్రసూనానాం చ భరేణ పాదయోః, స్పృశంత్యః
శిఖా అగ్రాణి యేషాం తాన్ తరూః వీక్ష్య ఆదిపురుషః కృష్ణః ముదా స్మయన్నివాహగ్రజం రామం
ప్రతీదం వక్ష్యమాణ మాహ.

త దేవహ (అహో ఇత్యాదిభి శ్చతుర్భిః) స్వయ మాదిపురుషోఽపి లోకమర్యాదాస్థాపనార్థ
మవతీర్ణత్వా త్వస్వేశేషభూత మపి శేష మగ్రతోఽవతీర్ణత్వమాత్రేణ స్వతోఽధిక మివ సంభావయన్ న్నాహ
(అహో ఇతి) హేదేవవర యద్వా దేవపరై రమరై రర్చితం అవ పదామ్బుజం పుష్పఫలాదిరూపం
పూజాసాధన ముపాదాయ శిఖాభి ర్మమంతి. రమః కిమర్థం ఆత్మన స్తవ సః పాప ప్యాపహత్యై గ. శా మ
యేన తమసా తరుణ్యకృతం సంపాదితం తస్య తమసోఽపహత్యా ఇత్యన్వయః.

హే ఆదిపురుష ఏరే భిక్షా స్తవనుపద మఖిలలోకపాపనం యశో గాయంతః భజంతే
తిరక్చం కథ మేవంవిధం జ్ఞానం చిత్రహ అమీ అశయః ప్రాయేణ ఉచ్చిత్రేషు ముఖ్యాః మునిగణా
ఏవ అత ఏవ నమానాం ఆత్మనాం దైవం దైవం గూఢం గోపవేషేణే శేషః, త్వాం న జహాతి ప
త్యజంతి.

హేఈద్య అమీ శిఖినో మయూరాః సృత్యంతి తథా హరిణ్యో గోప్య ఇవ ఈక్షణేన తే
తుభ్యం ప్రియం కుర్వంతి తథా స్వగృహం ప్రత్యాగతాయ తే కోకిలానాం గణా సూక్తై, ప్రియం
కుర్వంతి ఏతే కోకిలాదయో వనోకసోఽపి ధన్యా ఏవ సతాం నిసర్గః, స్వభావః ఇయాహి సతాం
స్మృదుక్త్యాదిభి ర్మహిమాన మియా నేవ హి.

(ధేనుకాసురభంజనపుట్టః)

ధన్వేయ మద్య ధరణీతృణవీరుధ

స్త్రైతాపదస్పృశో ద్రుమలతాః కరణాభిమృష్టాః.

నద్యోఽద్రయః ఖగమృగా స్సదయావలోక్తే

ర్గోఘోఽస్తరేణ భుజయో రపి యత్స్పృహః శ్రీః.

౮

ఏవం బృన్దావనం శ్రీమ త్పశ్య స్ప్రితమనాః పశూన్.

రేమే సంచారయన్ సుద్రి సరిద్రోదస్సు సానుగః.

౯

క్వచి ధ్యాయతి గాయత్సు మదాన్తాః ష్వనువ్రతైః.

ఉపగీయమానచరిత స్సఖిసజ్కర్షణాన్వితః

౧౦

క్వచి చ్చ కలహంసానా మనుకూజతి కూజితమ్.

అనునృత్యతి నృత్యంతం బర్హిణం హాసయన్ నృశీన్.

౧౧

ఇయం ధరణీ తృణవీరుధ శ్చ ధన్యాః. కుతః యథః అవ పాదౌ స్పృశంతీతి తథా తథా ద్రుమలతా శ్చ ధన్యాః కుతః. కరజైః నఖరైః అభిమృష్టాః. తథా అద్యాదయోఽపి ధన్యాః. కుతః సదయై రవలోకనైః. త్వయా వీక్షితా ఇతి శేషః. తథా గోఘోఽపి ధన్యాః. కుతః భుజయో రంతరేణ వక్షసా అలిజ్గితా ఇతి శేషః. కథంభూతేన యత్ యస్మిన్ స్పృహో యస్యా స్తతావిధా శ్రీః తేన. ౮

ఏవ మగ్రజం వదన్ శోభన దృష్టందావనం పశ్యన్ అద్రిసరితాం రోదస్సు తలేషు గా శ్చారయన్ సహానుగో రేమే.

౯

తదేవ ప్రపంచాయతి (క్వచి దిత్యాదినా శ్రీదామేత్యతః ప్రాక్తితేన.) మణేన మధుపానమచే నాంధేషు భృక్షేషు గాయత్సు సత్సు స్వయం సఖీన్ హాసయన్ క్వచి దనుగాయతి అనుగై. దుగ్ధీయ మానం చరితం యన్య సఖిభిః సజ్కర్షణేన చాన్వితో రేమే.

౧౦

క్వచి త్కలహంసానాం కూజిత మనునృత్య కూజతి చుకూజ తథా నృత్యంతం బర్హిణ మభినృత్యతి అనుననర్త.

౧౧

మేఘగమ్భీరయా వాచా నామభి ర్దూరగాఽ పశూన్,

కృచి దాహ్వాయతి ప్రీత్యా గోగోపాలమనోజ్ఞయా.

చకోరక్రాంజ్చక్రాహ్వభారద్వాజాం శ్చ బర్హిణ

అనురాతి స్మ సత్వానాం భీతవ ద్వాక్యః ఘసిహయోః

కృచి తీక్రిడాపరిశ్రాంతం గోపొత్సజ్జోవబర్ణమ్,

స్వయం విశ్రామయ త్యక్యం వాదసంవాహనాదిభిః.

నృత్యతో గాయతః క్వాపి వల్గితో యుధ్యతో మిళి.

గృహీతహస్తా గోపాలాన్ హసంతా ప్రశశంసతుః.

కవచి త్పల్లవతల్పేషు నియుద్ద్రశమకర్శితః,

వృక్షమూలాశ్రయశ్చేతే గోపోత్పజ్గోపబరణః

కర్వచి న్నేమపేవ గమ్మిరయా వాచా సజ్కేతితనామధిః సఖీనా హాసయాన్ దూరగాఽ పశూ
నాహ్వాయతి ఆజ్ఞహావ. కయా గనాం గోపానాం చ నమోస్త్వియా శ్రీత్యా యోపలిషితో వా, ౧౨

కృష్ణి చక్రవర్తిరాజే నమస్కృత్య రాతి రుద్రావ. సత్సానం మృగాణాం సుధ్యే వ్యాఘ్రసింహయోః
తాశ్చాం భీతవ ద్భవతి.

కృపి దోపానా ముగ్ధుణ్ణోఽఙ్గీ ఏవోపబర్హణ ముపానం యస్య తం క్రిడాపరిశ్రాంత మార్య
సగ్రణం స్యయం పాదపీడనాదిభి ర్విశ్రామయతి.

పల్లవ: ఉత్తరపల్లవ: సృష్టాదీ మ్మర్వతో గోపా స్తపీతా హస్తా యాభ్యాం. తథాభూతా
ప్రళయసమయము.

కృచిన్నియుద్ధేన బాహయుద్ధేన యః, క్రమస్తేన కర్మతః, జ్ఞానః పృథమాలాశ్రయః
 సర్వపతత్వేషు గోపానాం ఉత్పన్న ఉపదానం యస్య తథాభూతః శేతే శిశ్యే.

(ధేనుకాసురభంజనఘట్టః)

పాదసంవాహనం చక్రుః కేచిత్తస్య మహాత్మనః.

పరే తు హతపాపాన్మనో వ్యజన్తై స్సమవీజయన్.

౧౭

అన్యే తదనురూపాణి మనోజ్ఞాని మహాత్మనః,

గాయాన్తి స్మ మహారాజ స్నేహాక్లిన్నదియ శృన్వైః.

౧౮

ఏవం గూఢాత్మరతి స్వమాయయా గోపాత్మజత్వం చరితై ర్విడమ్భయన్.

రేమే రమాలలితపాదపల్లవో గ్రామ్యై స్సమం గ్రామ్య వదీశ చేష్టితః.

౧౯

శ్రీదామనామా గోపాలో రామ కేశవయో స్సఖా,

సుబలస్తోకకృష్ణాద్యా గోపాః ప్రేష్టేద మబ్రువన్.

౨౦

రామ రామ మహాసత్వ కృష్ణ దుష్టనిబర్హణ,

ఇతోఽపిదూరే సుమహ ద్వనం తాళాశినజ్కులమ్.

౨౧

తదా తస్య మహాత్మనః కృష్ణస్య. పాదసంవాహనం కేచి చక్రుః. అపరే అనహతపాపానః తత్సేవాలాభా దితి భావః. తరుపల్లవనిర్మితైః వ్యజన్తైః. సమ్య గవీజయన్. ౧౭

అన్యే తు హేమహారాజ ప్రేమార్ద్రచిత్తాః. హృదయంగమాని తదనురూపాణి చేష్టితాని జగుః. ౧౮

ఇథం విగూఢా ఆత్మరతి స్వాస్థ్యానుభూతి ర్యేన తథాభూతః. స్వసంక్లృప్తేన చరితై శ్చేష్టితైః గోపాత్మజత్వం అనుకుర్వన్ రామయా లాలితౌ పాదా వేన పల్లవౌ యస్య తథాభూతోఽపి గ్రామ్యైః ప్రాకృతై స్సహ తద్వ ద్రేమే. కథంభూతః? మధ్యేమధ్యే ఈశ్వరాసాధారణాని చేష్టితాని యస్య తథాభూతః. ౧౯

తదేవ దర్శయతి (శ్రీదామేత్యాది) శ్రీదామ సుబలాదయ శ్చ ఇదం వక్ష్యమాణ మబ్రువన్. ౨౦

మహాసత్వ మహాబలేతి రామస్య విశేషణం. దుష్టనిబర్హణ దుష్టమైత్రి కృష్ణస్య అవిదూ వమీపే తాళానాం పక్షిః, న్యాస్తం మహ ద్వన మాస్తే. ౨౧

ఫలాని తత్ర భూరీణి పతన్తి పతితాని చ.

సన్తి కిం త్వవరుద్ధాని ధేనుకేన దురాత్మనా.

౨౨

సోఽతివీర్యోఽనురో రామ హేకృష్ట ఖరరూపధృత్.

ఆత్మతుల్యబలై రన్యై ర్జ్ఞాతిభిః పరివారితః.

౨౩

తస్మా తక్రౌతనరాహారా ద్భీతై ర్నృభి రమిత్రహణా.

విద్య న్నేఽభు క్తపూర్వాణి ఫలాని సురభీణి చ.

౨౪

ఏష వై సురభి ర్గన్ధో విషూచీనోఽనుగృహ్యతే.

ప్రయచ్ఛ తాని నః కృష్ట గన్ధభోజితచేతసామ్.

౨౫

వాఙ్మసీ నృహతీ రామ గమ్యతాం యది రోచతే.

౨౬

కానిచి తృలాని పతంతి పతితు ముక్కుక్తాని కానిచి తృతితాని చ సంతి కింతు తాని
దురాత్మనా ధేనుకాసురేణావరుద్ధాని.

౨౭

స చానురోఽత్యంతం వీర్యం యస్య తథాభూతః. ఖరరూపం చిత్తాణి శ్చ స్వస్వరూపైః
బహుభిః జ్ఞాతిభిః పరివృత శ్చ కృతః.

౨౮

కృతః. సరా ఏవాహారో యేన తస్మా దనురా ద్భీతైః సృభి రభుక్తపూర్వాణి కదా వ్యసను
భూతాని, సురభీణి చ ఫలాని సంతి.

౨౯

ఏషః అత్రాపి సర్వతో వ్యాప్త స్తత్పులసురభిః. గంధోఽనుగృహ్యతే ఆస్మాభిః. హేకృష్ట.
తత్పులగంధేన రోభితాని చేతాంపి యేషాం తేషాం నోఽస్మభ్యం రాని ఫలాని ప్రయచ్ఛాదాయ దేహి. ౨౫

హేరామ మహతీ వాఙ్మ తత్పులానుబుభూషా వర్తతే యది రోచతే తర్హి గమ్యతాం న
వయం నియంతుం ప్రభవాను ఇతి భావః.

౩౦

(దేనుకాసురభంజనఘట్టః)

ఏవం సుహృద్వచ శృణ్వ సుహృత్ప్రియచిక్కిర్షయా,
ప్రహస్య జగ్ముతు ర్గోపై ర్వృతౌ తాలవనం ప్రభూ.

౨౭

బలః ప్రవిశ్య బాహుభ్యాం తాళా న్నంపరికమ్పయన్,
ఫలాని పాతయామాస మతగ్లజ ఇవౌజసా.

౨౮

ఫలానాం పతతాం శబ్దం నిశమ్యాసురరాసభః,
అభ్యధావ త్క్షితితలం సనగం పరికమ్పయన్.

౨౯

సమేత్య తరసా ప్రత్య ద్వాభ్యాం పద్భ్యాం బలం బలీ.
నిహత్యోరసి కాశబ్దం ముఞ్చన్ పర్యసర త్థరః.

౩౦

పున రాసాద్య సంరద్ధ ఉపక్రోష్టా పరాక్ష్మితః,
చరణా వపరో రాజన్ బలాయ ప్రాక్షిప ద్రుషా.

౩౧

శత్రుం సుహృదాం వచః శ్రుత్వా తేషాం ప్రియం కర్తు మిచ్ఛయా ప్రహస్య గోపైః, వృతౌ
ప్రభూ రామకేశవౌ తాలవనం ప్రతి జగ్ముతుః.

౨౭

తత్ర బలీ రామః ప్రవిశ్య బాహుభ్యాం-తాలా న్సరితః, కమ్పయన్ కథం మత్తగజ ఇవ
ఓజసా బలేన ఫలాని పాతయామాస.

౨౮

తదా పతతాం ఫలానాం శబ్ద మాకర్ణ్య రాసభయావోఽసురః, సవృక్షం క్షితితలం కమ్పయన్
అభ్యధావత్.

౨౯

బలం రామః స బలీ అసురః, సమేత్య పాశ్చాత్యాభ్యాం పాదాభ్యాం తరసా బలేన ఉరిసి
నిహత్య కాశబ్దం గర్దభధ్వనిం ముఞ్చన్ స ఖరః, పర్యసరత్ పరిత శ్చవరః.

౩౦

పున రాకు అపిద్య సందర్భః, క్రుద్ధః ఉపక్రోష్టా గర్దభః ఆనభిముఖం స్థితః, హేరాజన్
భుషా అపరో పాశ్చాత్యే పాదౌ రామాయ ప్రాక్షిప దుద్వౌజయామాస.

౩౧

స తం గృహీత్వా పదయో ర్భ్రామయి త్వైకపాణినా,
చిక్షేప తృణరాజాగ్రే భ్రామణత్యక్తజీవితమ్

౭౨

తేనాహతో మహాం స్తాళః పతమానో బృహచ్చిరాః,
పార్శ్వస్థం కమ్పయ న్భగ్న స్స చాన్యం సోఽపి చాపరమ్.

౭౩

బలస్య లీలయోత్సృష్టఖరదేహహతాహతాః,
తాళా శ్చకమ్పిరే సర్వే మహావాతేరితా ఇవ.

౭౪

నై త చ్చిత్రం భగవతీ హ్యన నై జగదీశ్వరే,
ఓతం ప్రోత మిదం యస్మిం స్తన్తు స్వస్థ యథా పటః

౭౫

తతః కృష్ణం చ రామం చ జ్ఞాతయో ధేనుకస్య రో,
క్రోష్టారోఽభ్యుద్రవ న్సర్వే సంరభాహతబాన్ధవాః.

౭౬

తదా స రామ స్త మేరేనైవ పాణినా పాదయోః, గృహీత్వా భ్రామయిత్వా చ భ్రామణేనైవ
త్రిక్తం జీవితం దేన తం తృణరాజాగ్రే తాళాగ్రే చిక్షేప ప్రాక్షిపత్.

౭౭

తేన ప్రక్షిప్తేనానురేణ హత స్తాళతో మహా తాలః, భగ్నః పతమానో బృహ
చ్చిరోఽగ్రాగో యస్య అత ఏవ సార్శ్వస్థః, తలం పాత సుః పవాతేతి తేషః, స చ పార్శ్వస్థః,
పతమాన స్తదైవాన్యం సోఽపి తదైవాన్యమ్.

౭౮

బలస్య రామస్య లీలయా ఉత్సృష్టే ఖరదేహేన హతాః యే తైః హతా స్సర్వే తాలా
శ్చకమ్పిరే యథా మహావాతే సరితాః ఃష్టుః స్తద్భగ్.

౭౯

జగదీశ్వరే అనంతే ఏవ న్న చిత్రం తతః, అజ్గ హేరాజ్జా, తంతమ పట ఇవేదం జగ
ద్యచ్చిర స్యోతిం ప్రోతం చ

౮౦

తతో ధేనుకస్య యే జ్ఞాతయాః, క్రోష్టారో గర్ధభాః, ఖరశబ్దం కుర్వంతో వా హతాః,
బాంధవో యేషాం దే తత ఏవ సంరభాః, సర్వే అభ్యుద్రవః అభిముఖం జగ్ముః.

౮౧

(దేనుకాసురభంజనఘట్టః)

తాంస్తానాపతతః కృష్ణో రామ శ్చ నృప లీలయా.

గృహీతపశ్చాచ్ఛరణా న్ప్రహీణో తృణరాజసు.

౩౭

ఫలప్రకరసంకీర్ణం దైత్యదేహైర్గతాసుభిః.

రరాజఃఖరతాశాగ్రైర్ఘనై రివ నభస్థలమ్.

౩౮

ఽయోస్తు సునుహత్కర్మ నిశామ్య విబుధాదయః.

ముముదుః పుష్పవర్షాణి చక్ర రావ్యాని తుప్తువుః.

౩౯

అథ తాశఫలా న్యాదన్ మనుష్యా గతసాధ్యసాః.

తృణం చ పశవ శ్చేరు ర్హతధేనుకకాననే.

౪౦

కృష్ణః కసులపత్రాక్షః పుణ్యశ్రవణకీర్తనః.

స్తూయమానోఽనుగైర్గోపే సాగ్రజో వ్రజ మావిశత్.

౪౧

హేనృప గృహీతా పశ్చాచ్ఛరణా. యేషాం. అథ యోషేష ప్రాక్షిపత్. ప్రత్యేతాభిప్రాయ మేకపదనమ్.

౪౨

ఫలసమూహై స్సంజీర్ణా ధరా గతప్రాణైః దైత్యదేహైః కరినైః. తాలాగ్రై శ్చ మనైః నగస్తలి మివ రరాజ ఖరదేహై స్తాలాగ్రై రిత్యరుణశ్చేతవీలఘనసాదృశ్యంపాదనమ్.

౪౩

విశామ్య దృష్ట్వా విబుధాదయః పుష్పవర్షాణి ముముదుః పుష్పవర్షః వాద్యాని దుందుభీం శ్చక్రః వాదయామాసుః తుప్తువుః.

౪౪

అథ తతః గతభయాః. మనుష్యా స్తాలఫలా న్యాదన్ భక్షితవంతః. యతో ధేనుకో యస్మిన్ తస్మిన్ నాననే పశవ శ్చ తృణ మచరన్.

౪౫

శ్రోతృజాం కీర్తయతాం చ పుణ్యావహం యద్యువణం కీర్తనం చ త ద్దన్య సః. కృష్ణః సాగ్రజో వ్రజ మావిశత్.

౪౬

తం గోరజశ్చురితకు స్తలబద్ధబర్హ వన్యప్రసూనరుచిరేక్షణచారుహాసమ్,

వేణుం క్వణస్త మనుగై రుపగీతకీర్తిం గోప్యో దిదృక్షితదృశోఽభ్యగమ స్సమేతాః. ౪౨

పీత్వా ముకున్దముఖసారస మక్షిభృగ్జై స్తాపం జహు ద్విరహజం ప్రజయోషితోఽహ్ని.

తత్సత్కృతిం సమధిగమ్య వివేక గోష్ఠం సప్రీడహాసవినయం యదపాజ్ఞమోక్షమ్. ౪౩

తయో ర్యశోదారోహిణ్యో పుత్రయోః పుత్రవత్సరే.

యథాకాలం యథాకామం వ్యధత్త౮ పఠమాశిషః. ౪౪

తతో గతశ్రమా తత్ర మర్దనోఽస్మజ్జనాదిభిః,

వాసో వసిత్వా రుచిరం దివ్యస్రగ్గన్ధమణ్డితౌ. ౪౫

జనన్యవహృతం ప్రాశ్య స్వాద్యన్న ముపలాలితౌ,

సంవిశ్య వరశయ్యాయాం సుఖం సుషుప్తు ర్వ్రజే. ౪౬

త మవశంతం దిదృక్షితాః దృశో యాసాం తాః గోష్ఠః సమేతా స్సముదిగాః, అభ్యగమన్తా అభిముఖ మాజగ్ముః, కథంభూతః గోరజోఽః వ్యాప్తేషు కుంతలేషు, బద్ధం బర్హం వన్యాని, ప్రసూనాని చ యన్య రుచిర మీక్షణం చారు, హాస శ్చ యన్య అనుగైః, ఉపగీతా కీర్తి ర్యన్య లమ్. ౪౨

ముకుందన్య ముఖసారసం ముఖసద్భం పీత్వా తద్గతం మధు పీత్వేత్యర్థః. అహ్ని యో విరహ స్తజ్జం తాపం జహుః, తాసాం ప్రజయోషితాం సత్కృతిం బహుమానం సమధిగమ్య, సత్కృతి స్వరూప మేవాహ - సలజ్జం సహసం సవినయం చ యథా తథా అపాజ్ఞయోః నేత్రాంతయో ర్మోక్షః ప్రసంజం యస్మిన్ తత్ యత్ తద్రూపాం తాసాం సత్కృతిం స్వాప్య గోష్ఠం వివేక. ౪౩

యథా కామ మిచ్ఛానుగుణం కాలానుగుణం చ యథాతథా పఠమా అశిషః, కామాన్ వ్యధత్త౮ అచుర్వతామ్. ౪౪

తదేవ దర్శయ న్నాహ. తత్ర గృహే అజ్గమర్దనాదిభిః గతః అధ్వసంబంధీ శ్రమో యయో స్తౌ. రుచిరం నవం సత్త్రం వసిత్వా దివ్యభ్యాం స్రగ్గంధాభ్యా మలంకృతౌ. ౪౫

జనన్యా ఉపహృతం పాత్రే దత్తం స్వాదు మృష్ణ మన్నం ప్రాశ్య ఉపలాలితౌ సుఖం యథాతథా సుప్తవౌ. ౪౬

—* కాళియమర్దనపుట్టః *—

ఏవం స భగవాన్కృష్ణో బృందావనచరః క్వచిత్,
యయౌ రామ మృతే రాజా న్కాళిన్దీం సఖి ర్వృతః.

౪౭

అథ గాన శ్చ గోపా శ్చ నిదామతపపీడితాః,
దుష్టం జలం పశు స్తస్యా స్తృషారా విషదూషితమ్.

౪౮

విషామ్భ స్తదుపస్సృశ్య తదైవోపహతచేతసః,
నిపేతు ర్వ్యసవ స్సర్వే మూర్ఛితా వై కురూద్వహ.

౪౯

వీక్ష్య తా నైవ తథాభూతాః కృష్ణో యోగేశ్వరేశ్వరః,
ఈక్షయామృతవర్షిణ్యా స్వనాథా స్సమజీవయత్.

౫౦

తే సంప్రతీతస్మృతయ ఉత్థాయ చ జలాన్రికాత్,

కదాచి బ్రాహ్మం వినా ఉతరై స్సఖిభిః పృతః హేరాజా కాళిందీం యమునాం యయౌ. ౪౭

నిదామే గ్రీష్మరై య ఆతప స్తేన, పీడితాః అత ఏవ తృషారాః తస్యాః కాళింద్యాః
కాళియవిషేణ దూషిత మత ఏవ దుష్టం జలం పశుః పీతనంతః, ౪౮

తద్విషోదక ముపస్సృశ్య తదైవోపహతచేతసో మూర్ఛితాః, వ్యసవః ప్రాజువ్యాపార
రహితాః, హేతురూద్వహ నిపేతుః. ౪౯

తథాభూతా మూర్ఛితాః సతితాం శ్చ తాన్ దృష్ట్వా మృతసంజీవనాదియోగనిర్వాహకః
కృష్ణః స్వ ఆత్మైవ నాథో రక్షకో యేషాం. తాన్ అమృతవర్షి జ్యేష్ఠయా దృష్ట్వా సమ్యగజీవయత్. ౫౦

తా శ్చ తే చ తే “పుమాన్ ప్రియే” త్యేకశేషః. గావో గోపా శ్చ సంప్రతీతాః, సమ్య

ఆస స్సువిస్మితా స్సర్వే వీక్షమాణాః పరస్పరమ్.

౫౧

అన్వమంసత తద్రాజః గోవిందానుగ్రహేక్షితమ్.

పీత్వా విషం పరేతస్య పున రుత్థాన మాత్మనః.

౫౨

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే. మహాపురాణే. పారమహంస్యాం. సంహితాయాం. దశమస్కంధే.
పంచదశోఽధ్యాయః.

కృపాః స్మృతయః యై స్తథాభూతాః. జలాంతికా దుత్థాయ పరస్పరం వీక్షమాణా స్సువిస్మితా
భావనః.

౫౩

విషం పీత్వా సంపరేతస్య మృత స్వాత్మనో య త్పున రుత్థానం త ద్గోవింద స్వానుగ్రహే
క్షణకృత మమన్యంత.

౫౪

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుదాకరస్య పర్వవిద్యావిధేః శ్రీకైలగురోః సుతేవ
తద్వరణకమలవరిచయప్రసన్నతత్సక్తిసమదిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన
శ్రీవైష్ణవదాసేన శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం. శ్రీమద్భాగవత
చంద్రికాయాం. దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం.
పంచదశోఽధ్యాయః.

శ్రీవాదరాయణీ దువాచ—

విలోక్య దూషితాం కృష్ణాం కృష్ణః కృష్ణాహినా విభుః,
తస్యావిశుద్ధి మన్విచ్ఛన్ సర్పం త ముదవాసయత్.

౧

రాజోవాచ—

కథ మ స్తర్జలేగాథే న్యగృహ్ణా దృగవా నహిమ్,
స నై బహుయుగావాసో యథాసీ తత్ర కథ్యతామ్.
బ్రహ్మ నృగవత స్తస్య భూమ్న స్స్విచ్ఛన్దవ ర్తినః,
గోప స్యోదారచరితం క స్తృప్యేతామృతం జషన్.

౨

౩

శ్రీశుక ఉవాచ—

కాళియన్ద్యాం కాళియ స్యాసీ ధ్ధిదః కశ్చి ద్విషాగ్నినా,
శ్రవ్యమాణపయా యస్మి నృత స్త్యుపరిగాః ఖగాః.

౪

అథ షోడశోఽధ్యాయః.

అథ కాళియదమనాత్మకం కర్మాశువర్తయతుకామ స్తావ ద్రాజ్ఞః. ప్రశ్నావసరప్రదానాయ తత్సంక్షిప్తహ్య దర్శయతి (విలోక్యేతి.) కృష్ణాహినా కాళియేన దూషితాం కృష్ణాం యమునాం విలోక్యారోచ్య తస్యాః కృష్ణాయాః విశుద్ధి మన్విచ్ఛుః. తం సర్ప ముదవాసయత్ తతో నిష్కామితవాః. ౧

తత్ర విస్మితః పృచ్ఛతి రాజా (కథ మితి.) అంతర్జలే తత్రాప్యగాథే తత్రాప్యహిం సర్పం కథం నిగృహీతవాః? స నై అహిః, బహుని యుగా న్యావసతీతి తథాభూతో యథా యేన ప్రకారే జాసీ తదపి హేవిప్ర కథ్యతామ్. ౨

అత్మన శ్చుశ్రావాదిక్యం వ్యనక్తి (బ్రహ్మ విత్తి.) భూమ్నః. విషులమాహాత్మ్యస్య స్వతంత్ర స్యాపి లీలయా గోపాలస్య సతః, య దుదారం చరితం త దేవామృతం జషన్ కః పుమాః తృప్యేత న కోఽపి. ౩

విషాగ్నినా పవ్యమానం పయో యస్మిం స్తస్య హృద స్యోపరి గాః ఉపరి ధరంతః, ఖగాః పక్షిణః పతంతి పేతుః. విషజలవాణుప్రసారమాశ్రేఽపి మూర్ఛితాః పతన్తిత్యర్థః. ౪

విప్రస్మతా విషోదోర్మిమారుతే నాభిమర్శితాః,
 మ్రియంతే తీరగా యన్య ప్రాణినః స్థిరజన్గమాః,

౫

తం చక్షువేగవిషవీర్య మవేక్ష్య తేన దుష్టాం నదీ చ జానంయమనాపతారః,
 కృష్ణః కదమ్బ మధిరుహ్య తతోఽతికుక్షా దాస్పృట్య గాఢరశనోఽభ్యవత ద్విషోదే.

౬

సర్పహదః పురుషవర్యనిపాతవేగసంక్షోభితోరగవిషోద్వృతామ్బురాశిః.

వర్య క్షుతో విషకషాయితభీషణోర్మి రజ్జుద్ధనుశ్చ త మనన్తబలన్య కిం తత్.

౭

తస్మిన్ హ్రదే విహరతో భుజదంజ్ఞమూర్ఛావార్ధోష మ్లగ్న నరనారణవిక్రమన్యః,
 ఆక్రుత్య తం స్తనదనాభిభవనం సనైన్య శ్చక్షుశ్రవా స్పృశచ త్త దన్యవ్యమాణః.

౮

యన్య హృదన్య తీరగాః స్థిరజన్గమాః వృక్షాదిరూపా మృగాదిరూపా శ్చ ప్రాణినః
 విప్రస్మతా శీకరయంత్రేన విషజలతరంగాం మారుతే నాభిమర్శితాః, సంస్పృష్టాః మ్రియంతే తథా
 విదః కర్షిద్ధృదః కాశీయ స్వావాసభూతః కాశీద్యామాసీ చిత్తన్వయః.

౯

సర్పమాత్రే జైవ వ్యాపనశీలం విష మేవ వీర్యం బలం యన్య తం కాశీయం హృదం
 వా తేన దుష్టాం నదీం యమునాం చాభోక్త్య బలానాం సంయమనాయా ఎవనాయా అపతారో యన్య సః,
 హేతుగర్భ మిదం, తత్త్వా త్కదమ్బం వృక్ష మధిరుహ్య గాఢా దృఢీకృతా గళనా కాశ్చే యన్య సః,
 ఆస్పృట్య కరతలేన భుజ ముత్పజ్గం వా ఆహత్య అత్యున్నతా త్రగః కదమ్బ ద్విషోదే న్యవతత్
 అమృత మాహరతా గరుత్మతాఽఽక్రాంతత్వా త్స కదమ్బో విషజలేనాపి న కుష్క ఇత్యామాః.

౧౦

సర్పన్య హ్రదః పురుషవర్యన్య పురుషోత్తమన్య నిపాతవేగేన సంక్షోభితానాం ఉరగాణాం
 విషై రుచ్యసితః ప్రవృద్ధోఽమ్బురాశి ర్భారీహరో యన్య విషైః, కషాయితాః కషాయీకృతాః క్వాధితాః
 భీషణా ఊర్మయో యస్మిన్ తథాభూతః, వర్యక్షురితోఽజ్ఞుధనుశ్చ తం తత్పరిమాణస్థలం స్లత
 ఆవృతః, నైత చిత్ర మిత్యాహ అనంతబలన్య త స్మిం కి ముతే.

౧౧

తతో హ్రదే విహరతః గజశ్రేష్ఠ ప్లేవ విక్రమో యగ్య తన్య భగవత, భుజదండా
 హతోదకమోష మాకర్ణ్య, ఆగ్న హేరాజన్ స్వవిలయతిరస్కార మనహమాన శ్చక్షుశ్రవాః స్పర్శ
 స్పృశైన్యసహితః సమనర దాజగమ.

౧౨

(కాళియమర్దనపుట్టిః)

తం ప్రేక్షణీయసుకుమారఘనావదాతం శ్రీవత్సపితవసనం స్మితసుందరాన్యమ్.

క్రీడంత మప్రతిభయం కమలోదరాక్షిం సందశ్య మర్మసు రుషా భుజగ శృచాద. ౯

తం నాగభోగపరివీత మదృష్టచేష్ట మాలోక్య తత్ప్రియసఖాః పశుపా భయార్తాః.

కృష్ణేఽర్పితాత్మసుహృదర్థకశత్రకామా దుఃఖానుశోకభయమూఢధియో నిసేతుః. ౧౦

గావో వృషా వత్సతర్యః క్రందమానా స్సుదుఃఖితాః.

కృష్ణన్యప్రేక్షణా భీతా రుదన్త్య ఇవ తస్మిరే, ౧౧

అథ వ్రజే మహాత్మాతా త్రివిధా అతిదారుణాః.

ఉత్పేతు ర్భువి దివ్యాత్మ న్యాసన్నభయశంసినః. ౧౨

భుజగః కాళియ స్తం కృష్ణం మర్మసు సందశ్య చచాద వేష్టితవాః. కథంభూతం? ప్రేక్షణీయ శ్చ సుకుమార శ్చ ఘనవ నిర్మల శ్చ తం శ్రీవత్సశబ్దోఽత్రార్క ఆద్యజంతః. శ్రీవత్సయుక్తం. పీతం వస్త్రం యన్య తం చ స్మితేన సుందర మాననం యన్య ప్రతిపక్ష దృయరహితం. కమలవ దుదరమజ్జీ చ యన్య తమ్.

నాగన్య భోగేన బేహీన వేష్టిత మత ఏవాదృష్టా ఇతరై రలక్షితా చేష్టా యన్య తం కృష్ణ మాలోక్య తన్య కృష్ణన్య ప్రియా స్సఖాయః గోపాః భయే నార్తాః. కృష్ణ ఏవార్చితా ఆత్మానో మనాంపి శరీరాణి వా సుహృదాయ శ్చ యై స్తథాభూతాః ఆర్థో విత్తం కామాః ఇష్టారాః దుఃఖాదిభి హృథా ధియో యేషాం తే నిసేతుః దుఃఖం మానసికం శోకో రోదనమ్.

వత్సత ర్యోదమ్యాః సుతరాం దుఃఖితాః క్రందమానా ఆహ్వయంత్యః కృష్ణ ఏవ వ్యస్తా ఏక్షణాని యాభి స్తాః రుదంత్య ఇవ తస్మిః.

దివి భువ్యాత్మవీక్యేవం త్రివిధా ఆసన్నభయసూచకాః ఉత్పాతాః బహుభావః. తత్ర దువ్యుత్పాతా భూకమ్పాదయః దివ్యల్కాసాతాదయః ఆత్మని వామనేత్రస్పృశాదయః.

తా నాలక్య భయోద్విగ్నా గోపా నస్తపురోగమాః,
వినా రామేణ గాః కృష్ణం జ్ఞాత్వా చారయితుం గతమ్.

౧౩

తై ర్దుర్నిమితై ర్నిధనం మత్వా ప్రాప్త మతద్విదాః,
తత్ప్రీణా స్తన్మనస్కా నై దుఃఖశోకభయాతురాః.

౧౪

అబాలవృద్ధవనితా నృర్యేఽఙ్గ పశువత్సలాః,
నిర్జగ్ము ర్గోకులా ద్దీనాః కృష్ణదర్శనలాలసాః.

౧౫

తాం స్తథా కాతరా స్వీక్య భగవా న్మాధవో బలః,
ప్రహస్య కింఞ్చి న్నోవాచ ప్రభావజ్ఞోఽనుజన్య సః.

౧౬

తేఽన్వేషమాణా దయితం కృష్ణం సూచితయా పదైః,
భగవల్లక్షణై ర్జగ్ముః పదవ్యా యమునాతటమ్.

౧౭

తా మత్సతా నాలక్య భయేన ఉద్విగ్నాః కమితగత్రాః నందప్రభృతయో గోపాః రామేణ
వినా గాః చారయితుం గతం కృష్ణం జ్ఞాత్వా.

౧౩

తన్మాహాత్మ్యానభిజ్ఞా వై ర్దుర్నిమితైః నిధనం తద్వివర్తిం ప్రాప్త మివ జ్ఞాత్వా యత స్తస్మి
న్నేవ ప్రాణాః తస్మిన్నేవ మనాంసి చ యేషా మత శోకభయాభ్యా మాతురాః.

౧౪

నర్యే అఙ్గ హేరాజాః పశువత్సలాః దేనువ ద్వాత్సల్యయాత్రాః కృష్ణస్య దర్శనే విమితై
లాలసాః నిర్జగ్ముః.

౧౫

తదా తా నిర్గచ్ఛతః కాతరాం శ్చావరోక్య మాధవో బలో రామః మధువంశప్రభవత్వా
న్మాధవః అనుజన్య ప్రభావజ్ఞోఽత ఏవ ప్రహస్య కించి దపి నోవాచ.

౧౬

తే నందాదయః కృష్ణం మృగయంతః భగవంతం లక్షయంతీతి తథా తైః ద్వజవజ్రాది
చిహ్నితై రితి భావః. పదైః, సూచితయా పదవ్యా మార్గేణ యమునాయా న్నటం జగ్ముః.

౧౭

(కాశీయమర్దనపుట్టిః)

తే తత్ర తత్రాజ్ఞయవాఙ్మూళాశనిధ్వజోపపన్నాని పదాని విశ్పతేః.

మార్గే గవా మన్యపదాన్తరాన్తరే నిరీక్షమాణా యయు రజ్జ సత్వరాః. ౧౮

అన్తర్జలే భుజగభోగపరీత మారా త్కృష్టం నిరీహ ముపలభ్య జలాశయాన్తే.
గోపాం శ్చ మూఢధిషణా న్పరితః పశూం శ్చ సజ్జగ్నిస్తతః పరమకశ్మల మాపు రార్తాః.

గోప్యోఽనురక్తమనసో భగవ త్యనన్తే తత్సౌహృదస్మితవిలోకగిర స్సృరస్త్యః.
గ్రస్తేఽహినా ప్రియతమే భృశదుఃఖతప్తా శ్శూన్యాం ప్రియవ్యతిహృతాం దదృశుః ప్రిలోకిమ్.

తాః కృష్ణమాతర మపత్య మనుప్రతప్తాం తుల్యవ్యథా సృమనుగృహ్య కువ స్సృవస్త్యః.
త్రస్తాః ప్రియవ్రజకథాః కథయన్త్య ఆనన్త కృష్ణాననేఽర్చితదృశో మృతకప్రతీకాః ౨౧

అదేవ ప్రపజ్ఞయతి (త ఇత్యనేన.) విశ్పతే ర్విశ్వస్య పత్యః కృష్ణస్య తత్ర తత్ర
ధ్వజాదిరేఖాభి రుపపన్నాని యుక్తాని పదాని తత్రాశని ర్వజ్రః, గవాం మార్గే అన్యేషాం పదానా
మంతరాంతరే మధ్యే మధ్యే నిరీక్షమాణాః అజ్ఞ హేరాజా త్వరాయుక్తాః యయుః. ౧౮

జలమధ్యే భుజగభోగేన పరిషేష్ఠిత మదృష్టచేష్ఠితం కృష్టం ప్రాదన్య తీరే మూర్చితా గ్లోపాం
శ్చ సజ్జగ్నిందతః, పశూం శ్చారా దేవోపలభ్య జ్ఞాత్వా ఆర్తా స్సంతో మహ త్కశ్మలం మోహం.
ప్రాపుః. ౧౯

తస్య కృష్ణస్య సౌహృదేన సౌహృదేన య త్స్మితం యే చ విలోకాః కటాక్ష స్తాన్గిర శ్చ
స్వరంత్యః నిరతిశయప్రీతివిషయే తస్మిన్ సర్పేణ గ్రస్తే సతి నితరాం దుఃఖేన తప్తాః ప్రియేజ.
రహితాః ప్రిలోకిం శూన్యాం దదృశుః. ౨౦

తాం కృష్ణస్య మాతరం యకోదా మపత్య మమూర్ధిక్య ప్రతప్తాం దుఃఖితాం అనుగృహ్య
సమ్యగ్గృహీత్వా హృదే పతితు ముద్యుక్తాం నివార్యేత్వర్థః. కుచోఽహృణి స్రవంత్యః తయా
తుల్యదుఃఖాః ప్రియో వ్రజో యస్య తస్య కృష్ణస్య తా స్తాః పూతనాయమశార్డునభజ్జనాదిరూపాః
కథయంత్యః కృష్ణస్య ఆననే ఆర్చితాః నిహితాః దృశో యాభి స్తాః మృతకప్రతీకాః మృతకల్పాః
ఆనన్త. ౨౧

కృష్ణప్రాణాన్ని విశతో ననాదీ స్వీక్య తద్ధృదమ్.

ప్రత్యషేధ త్న భగవా న్రామః కృష్ణానుభావవితే.

౨౨

ఇత్థం స గోకుల మనస్యగతిం నిరీక్య సప్రీతుమార మతిదుఃఖిత మాత్మహేతోః.

అజ్ఞాయ మర్త్యపదవీ మనువర్తమానః స్థిత్యా ముహూర్త ముదతిష్ఠ దురజ్ఞబద్ధాత్.

౨౩

తత్ప్రభృత్యమానవషషా వ్యథితాత్మభోగ స్త్యక్తోన్నమయ్య కుపితః స్వఫణా న్సుజిజ్ఞః.

తస్మై శ్వసన్ ఛస్యనరస్థి విషోఽమృరీష స్తబ్ధేక్షణోఽల్పకముఖౌ హరి మీక్షమాణః.

౨౪

తం జిహ్వయా ద్విశిఖయా పరిలేలిహానం ద్వే సృక్వణీ అతికరాళవిషాగ్నిదృష్టిమ్.

క్రీడన్నముం పరిససార యథా ఖగేన్ద్రో బ్రథా వసోఽవ్యవసరం ప్రసమీక్షమాణః.

౨౫

కృష్ణ ఏవ ప్రాణో యేషాం తాః కృష్ణైకజీవనాః నందాదీః తం హ్రదం విశతః ప్రవేష్టు ముద్యుక్తాన్ రామః, ప్రత్యషేధత్ విచరితవాః. తత్ర హేతు స్తత్ప్రభావవితే తత్రాపి హేతు ర్భగవాన్.

౨౬

స విద్యతేఽన్యః గతిః. రక్షణోపాయో యస్య తత్ అత్యుపః స్వస్య హేతోః ప్రీతుమార పర్యంతం దుఃఖితం గోకులం నిరీక్య అజ్ఞాయ తద్దుఃఖం జ్ఞాత్వా మర్త్యపదవీ మనువర్తమానోఽత ఏవ ముహూర్తమాత్రం తుష్టిం స్థిత్యా తత ఉరజ్జబింధా దుదతిష్ఠ త్యాజితోరగబింధో బభూవేత్యర్థః.

౨౭

తస్య కృష్ణస్య ప్రత్యమానేన భారీక్రియమాణేన పృథుళబ్ధా త్రత్కరోతీతి బ్యంతాత్ “రఘుతో హలాదే” రితి కృతరథావాత్ కర్మణి లభః శానన్. వషషా వ్యథితస్వశరీరో భుజిజ్ఞః కృష్ణ మున్ముద్య కుపితః షణా నున్నమయ్య శ్వసన్ కేవలం హరి మీక్షమాణః తస్మై, కథంభూతః నాస రుద్రేషు విషం యస్య అమృరీషవ త్పంతప్రాని స్తద్దాని చేక్షణాని యస్య అమృరీషశబ్దో బ్రాష్ట్రీవాచీ “ఽమృరీష షమా న్భృష్ట్రం క్లీబేఽమృరీషం బ్రాష్ట్రో” నేత్యాదినామానుశాసనాతి. అమృరీష ఇత్యేణాదిహినులేణా “విశద్ధ” ఇత్యప్యై ద్ధాతోః “కృత్యాభ్యా మీష” నిత్వత ఈష నిత్వ సువర్తమానే తత్ప్రసియో గేన రుదాగమో విపాత్యో. సమస్తపాతే నాసికాచ్ఛ్రుర మేవ విషపాకబ్రాష్ట్రం యస్య స చాసౌ స్తబ్ధేక్షణః. ఉల్పాకా న్యగ్నికణాని ముఖే యస్య ఉల్పాకవ జ్వలన్ముఖో వా.

౨౮

ద్వే శిఖే అగ్రభాగో యస్యా స్తయా జిహ్వయా త్వే సృక్వణీ ఓష్ఠప్రాంతౌ రేలిహానం అతికరాళా విషాగ్నిక్షేపణా దృష్టి ర్యస్య త మముం కాళియం క్రీడ నిష్ట పరిత శ్చచార “అఖితః పరిత స్సుచయే” త్యాదీవచనే నాము మితి షష్ఠ్యర్థే ద్వితీయా. అముష్య పరిత స్సుసారేత్యర్థః. యథా గిరుడ స్తద్వితే సోఽపి కాళియోఽవ్యవసరం దంశ్వార్థ మంతర మన్వేషయ న్పరిబ్రథామ.

౨౯

(కాళియమర్దనఘట్టః)

ఏవం పరిభ్రమహతౌజస మున్నతాంస మానమ్య తత్సృగుశిర స్స్వధిరూఢ ఆద్యః.

తస్మాద్ధరత్ననికరస్సర్వాతితామ్రపాదామ్బుజోఽఖిలకలాదిగురు ర్ననర్త. ౨౬

తం నర్త ముద్యత మవేక్ష్య తదా తదీయా గన్ధర్వసిద్ధమునిచారణదేవవధ్యః,

ప్రీత్యామృదజ్గపణవానకవాద్యగీతపుష్పోపహారనుతిభి స్సహసోపసేదుః. ౨౭

యద్య చ్చిరో న నమతేఽజ్గ శత్రైకశీర్ష స్తత్ర నృమర్ద ఖలదణ్డధరోఽజ్ఞోపాతైః.

క్షీణాయుషో భ్రమత ఉప్పణ మాస్యతోఽస్సృజ్నస్తోవమః పరమకశ్యుల మాప నాగః ౨౮

తస్యాక్షిభి ర్గరళ ముద్యమత శ్శిరస్సు యద్యత్సమున్నమతి నిశ్వసతో రుషోచ్చైః,

ఏవం పరిభ్రమ జేనైవ గతబలం ఉన్నతా వంసౌ యన్య తం కాళియ మానమ్య నమ్రం కృత్వా తస్య పృథుషు విపులేషు శిర స్స్వధిరూఢః, ఆద్యః అఖిలవిద్యాకారజభూతః, అఖిలానాం ధరతకాశ్రువిదాం ఆదిగురుః హేతుగర్భమిదం తత్త్వాత్ చపలే వ్యపి శిరస్సు ననర్త, కథంభూతః, తస్య మూర్ధను యే రత్నసమూహో నైషాం స్పర్శే నాత్యరుణం పదామ్బుజం యన్య తథాభూతః. ౨౬

నృత్యం కర్తు ముద్యుక్తం తం కృష్ట మవేక్ష్య తదీయా భగవత్సేవకాః గంధర్వాదయః. ప్రీతిపూర్వకం మృదజ్గాదిభి రుపలక్షితా స్సహసా అఖ ఉపసేదు రాజగ్మ్యః యద్వా తదీయాః కాళియన్య పరిజనాః ఉపసేదుః గంధర్వాదయ శ్చ తథా భగవంతం సేవితుం మృదజ్గాదిభి స్సహోపసేదు రిత్యన్వయః. ౨౭

శత మేకాని ముఖ్యాని శిరాంసి యన్య తస్య శత్రైకశీర్షః కాళియన్య ఆర్షత్వా “పీర్షన్ ఛందసీతి” శిరశ్చబ్దన్య శీర్ష న్నాదేశః, య ద్యచ్ఛిరో న నమతే నమ్రం నాభూ దజ్గ హేరాజః త త్రచ్చిరః, కర్మ అజ్ఞోపాతైః, ఖలదండధరః, హేతుగర్భం తత్త్వా నృమర్ద కథంభూతస్య క్షీణ మాయు ర్బలం వా యన్య భ్రమతః, తదా ఆస్యతో ముఖేభ్యః, నస్తో నాసికాభ్య శ్చోర్బుణ ముష్ట మధికం వా అస్య గ్రుధిరం పమ స్ఫుద్గిరన్ స నాగః, కాళియః పర మధికం కశ్యులం మోహం, మూర్ఛాం దుఃఖం వా అవాప రేభే. ౨౮

అక్షిభి ర్పైత్యై ర్విష ముద్యమతః పునః రుషా క్రోధేన ఉచ్చైః నిశ్వసతః శ్వాసం మ జ్ఞాత స్తస్య శిరస్సు మధ్యే యద్య చ్చిరః కర్తృ నమున్నమతి ఉద్భృతం బభూవేత్యర్థః, తత్ర త్వదా

నృత్యత్పదానునమయ న్దమయాంబభూవ పుష్పై స్సుపూజిత ఇవేహ పుమాః పురాణః
తచ్చిత్రతాఙ్గవనిరుగ్ధఫణానహస్రో రక్తం ముఖై రురు వమః నృప భగ్నుగ్రతః,
స్మృత్వా చరాచరగురుం పురుషం పురాణం నారాయణం త మరణం మనసా జగము. ౩౦
కృష్ణస్య గర్భజగతోఽతిభరావసన్నం పార్థిప్రహారపరిరుగ్ధఫణాతపత్రమ్,

దృష్ట్యాఽహి మాద్య ముపసేదు రముష్య పత్న్య ఆర్తా శ్శృఙ్ఖద్యసనభూషణకేళిబద్ధాః. ౩౧
తా స్తం సువిగ్నమనసోఽథ పురస్కృతార్భాః కాయాన్నిదాయ భువి భూతపతిం ప్రణేముః
సాధ్వ్యః కృతాఙ్గలిపుటా శృమలస్య భర్తు ర్లోక్షేచ్ఛవ శ్వరణదం శరణం ప్రపన్నాః. ౩౨

పాదభూతేన అనునమయః ప్రహీకుర్వన్ ఇత్థం నృత్యః దమయాంబభూవ దండయాన కథంభూతః,
పుష్పైః పుష్పవర్షైః సుపూజితః, గంధర్వాదిభి రితి కర్తృపదాభ్యాహారః తాదాత్మికం భగవంకం లక్షయతి
ఇహ అమ్మి న్నవనరే పురాణః. పుమా నివ కేషాననో భగవా నివాలక్ష్మణేత్యర్థః. ౨౯

తస్య భగవత భీత్రే జోద్భుతేన తాండవేన నృత్యే నిరుగ్ధం నితరాం పీడితం ఫణానాం
సహనం యన్య భగ్నం గ్రాతం యన్య స కాశియః హేనృప ముఖైః రుదీర మనుసమః ఉద్గిగః
తదా తం కృష్ణం చరాచరాత్మకసన్యభూతవియంతారం పురాణం పురుషం శ్రీనారాయణం స్మృత్వా త
మేవ మనసా అరణం శరణం జగము, ౩౦

కృష్ణస్య గర్భే య జ్జగ త్తస్యాతిభరే జావసన్నం పీడితం పార్థిప్రహరైః. పాదపృష్ఠ
మాలైః, పరితో రుగ్ధాః పీడితాః ఫణా ఏవాతపత్రాణి యన్య త మహిం కాశియం దృష్ట్యా అముష్య
కాశియన్య పత్న్యః, ఆర్తా దుఃఖిణాః. విప్రసమానా వసనాదయో యాసాం తాః. అద్యం శ్రీకృష్ణ
ముపసేదు రుపజగ్ముః. ౩౧

తాః కాశియన్య పత్న్యః, సువిగ్నాని నితరాం భీతాని మనాపి యాసాం అత ఏవ
పురస్కృతాః పురో నిదాపితాః. ఆర్భాః బాలాః యాభి స్తా న్తథాభూతాః భువి కాశియా న్నేహన్ నిదాయ
దండవ త్పాతయత్వా లిం భూతపతి మపరాధానవేక్షణేన శరణాగతభూతమాత్రరక్షితారం కృష్ణం
ప్రణేముః నమ శ్చక్రః, తత స్తా స్సాధ్వ్యః పతివ్రతాః. శమలస్య సాష్మనో భర్తుః బిభ్రతః.
మోక్షేచ్ఛవః, భర్తు శృమలస్య వా దృతాఙ్గలిపుటాః, శరణదం శరణం రక్షతోపాయ మాత్మానం
దదాతీతి తథా తం “య ఆత్మదా బరదా” ఇతి శ్రుతే, తం కృష్ణం శరణ ముసాయం ప్రపన్నాః.
అద్యపవితవత్యః, “అనన్యసాధ్యే స్సాఖీషే మహావిశ్వాసపూర్వకమ్, తదేకోపాయతా యచ్ఛా ప్రపత్తి
శ్వరణాగతి” రిక్కుక్తవిధాం ప్రపత్తిం చక్ర రిత్యర్థః. ౩౨

—* కాళీయపత్నికృతకృష్ణస్తుతిః. *—

నాగపత్య హిమః—

న్యాయో హి దణ్ణః కృతకిల్బిషేఽస్మిం ప్రవావతారః ఖలనిగ్రహాయ,
రిపో స్సుతానా మపి తుల్యదృష్టి ర్ధత్సే దమం ఫల మేవానుశంసన్.

౩౪

అనుగ్రహోఽయం భవతా కృతో హి నో దణ్డోఽసితాం తే ఖలు కల్మషాపహః.

తత్ర భగవత స్తదితరాసాద్యస్వరర్తప్రాణసంరక్షణాత్మకస్వాభీష్టోపాయతాం మహావిశ్వాస
పూర్వకం యయాచిషవ స్తావ ద్యావనీయతోష్విపయుక్తగుణవత్తాం స్తుతివ్యాజే నావిమృక్యకృత స్తావ
ద్రక్షణీయస్య స్వభర్తః కార్పణ్యం భవాంతరసుకృతవత్త్వం చ సూచయంత్యః. ప్రకృత మేతస్య
దమన మహితవ్యాజం హిత మేవ తచ్చ సమదృశా త్వయా కర్తు ముచిత మేవేతి విజ్ఞాపయామానుః,
(న్యాయ్యజ్ఞాదీనా ద్వయేన) తత శ్చతుర్విధః కార్పణ్యసుకృతవత్త్వే తతో దశభి ర్భావనీయతోష్విప
యుక్తగుణా నావిష్కర్తుం స్తుతిః తతః పఞ్చభి ర్భావ్యైతి వివేకః. కృతం కిల్బిషం ప్రాదవిదూష
ణాత్మకం త్వద్దంశనాత్మకం వా యేన ఆస్మిన్ య స్త్వయా దృతో దండః స న్యాయ్య ఉచిత ఏవ
కృతకిల్బిష ఇత్యనేన. తవ్య దండ్యత్వం అకించన్యం ప్రత్యుత సాసరాదత్వం చ సూచితం అథ
తద్దండయితృత్వం న్యాయ్య మిత్తిభిప్రాయేణాహుః, తవావతారః ఖలనిగ్రహాయ ఖలానాం దుష్కృతాం
నిగ్రహార్థం హి తవావతార ఇత్యర్థః. నన్నేవ మపి వాత్సల్యవిధే ర్మమైత దనుచిత మిత్యత్రాహుః.
రిపో రితి, రిపో స్సుతానా మపి విషయే తుల్యా వైషమ్యరహితా దృష్టి ర్యస్య తథాభూత. స్త్విం
ఫలం హితాత్మక మేవాను సమనంతర మేవ శంసన్ సూచయన్ తావ ద్దమం దండం ధత్సే కరోషి
రిపో స్సుతానా మపి త్వనేన మిత్రామిత్రవిభాగానదరేణావరాదీనాం సర్వేషా మపి దమం ధత్స ఇతి
సూచితం అత ఏవ తుల్యదృష్టిః. యద్వా “హరి ర్దుఃఖాని భక్తానాం హితబుద్ధ్యా కరోతి వై.
శత్రుజైరాగ్నికర్మాణి స్వపుత్రాయ పితా యథే” త్యుక్తరీత్యా అనుగృహ్యమాణానాం తావ త్పుత్రాదీనా
మివ సర్వేషా మపి తాదాత్మికాహితవ్యాజం హిత మేవ కరోషితి సూచితం. అతోఽయం దండోఽను
గ్రహరూప ఏవ అత ఏవ వాత్సల్యవిధే స్తవోచిత శ్చేతి భావః.

౩౫

దండస్యానుగ్రహరూపతా మేవ స్పష్టయంతి (అనుగ్రహ ఇతి,) భవతా యః కృతో దండ
స్సోయం నోఽస్మాక మస్మద్విషయే అనుగ్రహ ఏవ కుతః, తే దండ స్వత్కృతృకో దండోఽసితాం
నోఽస్మాకం కల్మషాపహః దురితాపహః, కిం తత్కల్మషం యదపహంతా మద్దండ స్తత్రాహుః,
అముష్య జేహీనః కాళీయాఖ్యజీవస్య, యత్ యస్మా త్కల్మషా ద్దండభూతత్వం సర్వత్వం ప్రాప్త

యద్దస్తకూకత్వ మముష్య దేహినః క్రోధోఽపి తేఽనుగ్రహ ఏవ సమ్యతః, ౩౪

తప స్సుతప్తం కి మనేన పూర్వం నిరస్తమానేన చ మానదేన.

ధర్మోఽథవా సర్వజనానుకమ్పయా యతో భవాం స్తుష్యతి సర్వజీవనః. ౩౫

కస్యానుభావోఽస్య న దేవ విద్యుహే తవాఙ్మిరేణుస్సర్పాధికారః.

మితి శేషః, తత్కృత్పాపహ ఇత్యర్థః. అత స్తప క్రోధోఽవ్యనుగ్రహ ఏవానుగ్రహగర్భ ఏవ సమ్యక్ మతః విజ్ఞాతః. ౩౪

కృతకిర్నిషే దందకూకత్వ మితి పదద్వయేన సాధనాంతరరాహిత్యాత్మక మాకించన్యరూపం కార్పణ్యం సూచితం అథేశ్వరానుగ్రహవిమిత్రం సుకృతవత్త్వ మనుమాంతి (తప ఇతి.) అనేనాస్య ద్భర్తృ పూర్వం పూర్వస్మి న్నన్మవి నిరస్తాహజ్ఞారేణ మానదేన మహద్భ్యః పూజాప్రదేన చ సతా కిం తప స్సుతప్తం సుప్త కృతం పాకం పవతీతవ నిర్దేశః. అథవా సర్వజనానుకమ్పయా కల్పి ధర్మో వా అనుష్ఠిత స్సాక్షి కథ మేవం జ్ఞాయత ఇత్యత్రాహః యత స్సర్వా స్తీవయతి “కో హ్యేవాన్య త్కః ప్రాజ్ఞా” దితి శ్రుత్యుక్తరీత్యా భోగమోక్షప్రదా నేనోజ్జీవయతీతి తథా భవాన్ తుష్యతి కుష్టో భవితుం తావ ద్దండయతీతి భావః. తపోధర్మయో రవిర్వచనీయత్వాభిప్రాయకః కింశబ్దః. అనే నానుష్ఠితౌ తపోధర్మౌ ఇద మిత్రం తయా నాస్మాభి రల్పబుద్ధిభి ర్నిర్వక్తుం శక్యో కింతు కేవలం సర్వాంత రాత్మనో భవత స్తోషా ల్లిజ్ఞా త్రన్నిమిత్రం కించి త్రప అధికం కృత మిత్యనుమాన్యామహ ఇతి భావః. యద్వా తప ఇత్యాదిభి శ్చతుర్వి. కార్పణ్య మేవావిష్కరియతే అయ మర్థః. పూర్వ మనుగ్రహరూపా ద్దండా త్పాగినేన నిసర్గతః. క్రూరే జానేన సర్వేణ కిం తప స్సుతప్తం న కించిత్ అథవా కో ధర్మః. న కల్పి ద్యతో యేన తపసా ధర్మేణ వా భవాం స్తుష్యతి త న్న కించి దపి కృత మిత్యర్థః. స్వభావతః క్రూరస్య నిర స్తమానత్వా ద్యసంభావనాప్రదర్శనాయ తద్విశేషణాని. ౩౫

కస్యేతి అన్య కాశీయన్య త్వత్పాదరజస్సర్పాధికారః కన్య పుణ్య స్యానుభావః ప్రభావః. తత్పుణ్య మయం న వేద వయ మపి న విద్యః యద్వా. కన్య న కన్యచి దపి తాదృశం పుణ్య మస్మిన్ సర్వజాతౌ కించి దపి సంభావిత మిత్యయం న వేద వయ మపి న విద్యహ ఇత్యర్థః. తవేత్యనేన త్వదజ్ఞిరేణో ర్దైర్లభ్య మభిషేతం తదేవావిష్కర్యంతి (యద్వాఞ్మయేతి.) యద్వాఞ్మయా యదజ్ఞి రేణులిప్సయా శ్రీలలినా శ్రీ ర్లక్ష్మీ రేవ లలినా యస్యాః, పాదరజో బ్రహ్మాదయో లిప్సంతి పా శ్రీ రపి కామా నజ్జిరేణువ్యతిరిక్తా మ్మరుషార్థా విహాయానిచ్ఛంతి ధృతప్రతా ధృతం తపశ్చర్యోప

(కాయవత్సీకృతకృష్ణస్తుతిః)

యద్వాఙ్మయా శ్రీలలితాచర త్తపో విహాయ కామా సుచిరం ధృతవ్రతా. ౩౬

న నాకపృష్ఠం న చ సార్వభౌమం న పారమేష్ఠ్యం న రసాధిపత్యమ్,

న యోగసిద్ధీ రపునర్భవం వా వాఙ్మన్త్రి యత్పాదరజఃప్రపన్నాః. ౩౭

తదేషనాథాపదురాపమన్యైస్తమోజనిః క్రోధవశోహ్యహీళః,

సంసారచక్రే భ్రమత శృరీరిణో యదృచ్ఛయా స్యా ద్భవత స్సమక్షమ్. ౩౮

యుక్త మింద్రియజయాత్మకం వ్రతం యయా తథాభూతా తపో బహుకాల మవరత్. పురా శ్రీ ర్వేదపతి రూపేణ తవ శృచారేతి శ్రీరామాయణకథాచక్ర సూచ్యతే. ౩౬

నన్యైశ్వర్యకైవల్యాదిషు ప్రార్థనీయపురుషార్థేషు సత్స్వపి తా స్విహాయ కిం విశేషేణ మదజ్ఞిరేణుం వాఙ్మంతీత్యత్రాహః (నేతి) యే త్వత్పాదరజః ప్రపన్నాస్తే పారమేష్ఠ్యాదికం న వాఙ్మన్త్రి పారమేష్ఠ్యాదిభ్యోఽతిశయపురుషార్థరూపం త్వత్పాదరజస్సేషమానాస్తేనైవ తృప్తా పారమేష్ఠ్యాదికం న వాఙ్మన్త్రిత్యర్థః. తత్ర పారమేష్ఠ్యం చతుర్ముఖైశ్వర్యం నాకపృష్ఠం స్వరోకం పార్శ్వభౌమం చక్రవర్తిత్వం రసాధిపత్యం భూలోకా దధస్తనలోకాదిపత్యం యోగసిద్ధీ రజీమాదీనాం అపునర్భవం కైవల్యం. ౩౭

తర్హ్యేవం కృపణస్యాపి కథం దుర్లభతమమత్పాదరజస్పృశ్యాధికార స్తత్రాహః (తదితి) ఏషః. అహీశ స్సర్పాధిప స్తమోజని స్తమఃప్రచురజన్మా అత ఏవ క్రోధవశ స్తదపి తథాపి హేనాథాన్యైః. దుష్పాపిసం త్వత్పురాముఖస్సర్పం ఆప లేభే యద్భవత స్సమక్షం ప్రత్యక్షత్వం త దన్యై ర్దురాప మపేష ఆపేతి వాఙ్మన్తయః. యుక్తం చైత దిత్యాహః సంసారచక్రే స్వకర్మభి ర్భ్రమతో జీవస్య యదృచ్ఛయా భవత స్సమక్షత్వం స్యాత్ “ఏవం సంసృతిచక్రేఽస్మి న్నాన్యమమాజే దురత్యయే, జీవే దుఃఖాకులే విష్టోః కృపా కావ్యుపజాయత” ఇతి స్మరణా దితి భావః. విభవ ఇతి పాఠే విభవ స్త్వదనుగ్రహరూపో విభవ స్సమక్షః ప్రత్యక్ష స్సాన్య దేవ యాదృచ్ఛికాదిమకృతవిశేష రూపవ్యాజమాత్రావలమ్బనే నానుజిఘృక్షో ర్వాత్సల్యవిధే స్తవానుగ్రహరూపో విభవః ప్రత్యక్ష స్సాన్యదేవ అన్యథా కస్యాపి చేతనస్య విద్వస్త స్యాసంకవా త్వత్కృపా విర్విషయైవ స్యా దితి భావః. ౩౮

నమ స్తుభ్యం భగవతే పురుషాయ మహాత్మనే.

భూతావాసాయ భూతాయ పరాయ పరమాత్మనే.

౩౫

జ్ఞానవిజ్ఞాననిధయే బ్రహ్మణేన స్తతః క్తయే.

అగుణాయావికారాయ నమస్తే ప్రాకృతాయ చ.

౪౦

త దేవం కార్యణ్య మావిష్కృత్యాథ శరణ్యత్వోపయుక్తగుణై ర్విశిష్య స్తువంతి (నమ ఇత్యదితి ద్వివి.) చతుర్థాంతానాం భగవతః క్త్యాదీనాం తత్త్వం నమ ఇత్యన్యాయః. తత్ర అశ్రీతకార్య నిర్వాహకా అశ్రయజనైకార్యపాదకా శ్రేణి ద్వివిధా శ్శరణ్యగుణాః. తత్ర జ్ఞానక క్తిపూర్తిప్రాప్త్యాదయ అశ్రీతకార్యనిర్వాహకాః జ్ఞాన మనిష్టపరిహారేష్టప్రాజ్ఞోపయుక్తరూపం. తచ్చ జ్ఞానవిజ్ఞాననిధయ ఇత్యనేనోక్తం. జ్ఞాన మనిష్టపరిహారోపయుక్తం విజ్ఞాన విష్టప్రాజ్ఞోపయుక్తం. తయో ర్నిధి రాశ్రయ స్తస్మై శక్తి ర్నామాఘటితమటనసామర్థ్యాద్యాత్మికా సా దానంతక క్తయ ఇత్యనేనోక్తా బ్రహ్మణ ఇత్యనేన సర్వశేషిత్యాదిగుణబృహత్త్వవచినా భగవత ఇత్యనేన పార్థుణ్యపూర్ణత్వవచినా, పూర్తిప్రాప్తి వివక్షితే. పూర్తి రివాప్తనమస్తకామత్వం. ప్రాప్తి ర్నిరుపాదికశేషిత్యం. అశ్రయజనైకార్యపాదకా స్తు గుణాః పరత్వస్వావిత్వసౌశీల్యవాత్సల్యాదయః తత్ర భూతాయ పరాయ పరమాత్మన ఇతి పరత్వ ముక్తం పరత్వం నామ. స్వేకరాశేషయోక్త్యుష్టత్వం “ఉత్తమః పురుష స్త్వన్యః పరమాత్మేత్యుదా హృతః. యో లోకత్రయ మవిశ్య బిభర్ష్యవ్యయ తఃశ్వరో” ఇతి పేష్వతరనిఖిలజగదంతఃప్రవేశన ప్రకాశనాభ్యం వ్యాపగ్గణిదోషాన్పురేష చ దారకత్వం హి పరమాత్మకర్ణిసమృత్తినిమిత్త ముగతం. అనేన స్వేకరణయోగ్యసర్వప్రస్వశేషయోక్త్యుష్టత్వం సృష్ట మేవ. పరాయ భూతాయ భూతత్వ మత్ర సర్వేభ్యః కారణజయా ప్రాగఃసృజిత్యం పరమకారణాయేత్యర్థః. అనే నాపి పరత్వం సృష్ట మేవ భూతావాసా యేత్యనేన సౌలభ్య మవగతం పరత్వయుక్తోపి న మేర్వాదిన దూరతరోపి తు సర్వభూతిహృదయగుహవాస ఇతి భావః. అనేన సౌలభ్యం సుస్యక్త మేవ పురుషాయ మహాత్మన ఇత్యనేన సౌశీల్యం వివక్షితం. స్వయం వాచామగోచరమాహాత్మ్యయుక్తోపి యాదవానా మన్యజిమ పురుషరూపేణ తై స్సహ సంశ్లేషన్వభావ ఇతి భావః. మహతో మనై స్సహ సంశ్లేషన్వభావవత్త్వం హి సౌశీల్యం. మహాపదాదినం కాలియ మనుగ్రహీత ముద్యోగప్రఖ్యాపనపరేచానేన వాత్సల్యం వ్యక్తి మేవావగతం. భూతావాసాయ పరమాత్మన ఇతి వ్యాపకత్వోక్త్యా ప్రసక్తం వ్యాపకకదోషం పరిజహూః (అగుణాయేతి.) హేయగుణరహితాయ పరాయ భూతాయేతి కారణత్వోక్త్యా ప్రసక్తవికారాశ్రయత్వి పరిహాభిప్రాయేణావికారాయేత్యుక్తిః సద్వారకవికారాశ్రయత్వేన కారణత్వేపి స్వరూపతః స్వభావత కాపివికారాయేత్యర్థః. సద్వారకవికారాశ్రయత్వ మేవ సృష్టయంతి. ప్రాకృతాయ “భూమి రాపోఽనలో వాయుః. అపరేయ మిత స్త్వన్యః” ఇతి శ్లోకద్యయోక్తప్రధానపురుషాత్మకప్రకృతిద్వయద్వార తగ్గతవికారాశ్రయాయ.

(కాశీయపత్నికృతకృష్ణస్తుతిః)

కాలాయ కాలనాభాయ కాలవయవసాక్షిణే,

విశ్వాయ విశ్వరూపాయ తత్కర్త్రే విశ్వహేతవే.

౪౧

భూతమాత్రస్త్రియప్రాణమనోబుద్ధ్యాకయాత్మనే,

సత్వావిప్రకృతిగుణజ్ఞోభనిమి త్రకాలస్యాపి పృథగ్భిమి త్రతావ్యుదాసాయ తస్య తత్సామానాదికరణ్య నిర్దేశః కాలాయేతి కాలాత్మకాయేత్యర్థః. తదాత్మకత్వం న మృదాత్మకో మట ఇతివత్స్వరూపాభేదనిబంధన మిత్యభిప్రాయేణాహుః కాలనాభాయేతి. కాలో నాభివ ద్భూతా, యస్య సః కాలనాభః “అన్యుక్త్యన్వవ పూర్వా త్సామలోము” ఇత్యత్యాజితియోగవిభాగాశ్రయణా త్వస్వరూపాసాంతోఽన్యుక్త్యయః యద్వా. కాలస్య నాభి ర్నేమ్యురాదీనం నాభివ ద్ధారకః. ఆత్మభూత ఇతి యావత్. దేవమనుష్యాదిదేహపారవశ్యేన తచ్చరీరకత్వ మపి తు తద్దాదాత్మ్యానలోకనేనేత్యభిప్రా యేణాహుః (కాలవయవసాక్షిణ ఇతి.) కాలవయవసాం నిమేషాదివత్సరాంతానాం సాక్షిణే సాక్షి ద్దృష్టే. పరాయ భూతాయేత్యుక్తకారణత్వ ప్రయుక్తకార్యానన్యత్వాభిప్రాయేణ కారణసామానాదికరణ్యేన నిర్దేశంతి (విశ్వాయేతి.) విశ్వాశ్చకాయే త్యర్థః తదాత్మకత్వం కిం తత్స్వరూపాభేదనిబంధనం విశ్వరూపాయేతి నేత్యాహుః. విశ్వం రూపం శరీరం యస్య తిస్త్తి. శరీరాత్మభావనిబంధనం సామానాదికరణ్య మితి ధావః. యద్వా. సూక్ష్మచిదచిద్విశిష్ట స్తైవ కారణత్వా త్రస్య స్థూలచిదచిద్విశిష్టే నాత్మనా సాక మనన్యత్వాభిప్రాయేణ విశ్వాయేత్యుక్తిః. విశేషాంశస్యాపి శరీరాత్మభావనిబంధనవిశ్వసామానాదికరణ్యాభిప్రాయేణ విశ్వరూపాయేత్యుక్తిః. న కేవల ముపాదానకారణభూతాయ. అపి తు జగన్నిమి త్రభూతాయ చేత్యభిప్రాయేణాహుః. తత్కర్త్రే ఇతి ఉపకరణాదికరణాదిక మపి త్వ మేవేత్యభిప్రాయేణోక్తం. విశ్వస్య హేతవ ఇతి హేతుత్వం కారకపట్కసాదారణం గోచరీవదన్యాయేన తత్కర్త్ర ఇత్యుక్తిః.

౪౧

విశ్వాయ విశ్వరూపాయేత్యుక్తయోః కార్యేణ సహ విశిష్టవిశేష్యాంశసామానాదికరణ్యయో ర్నిబంధనద్యయ మాహుః (భూతేతి.) భూతాదిరూపేణ పరిణతత్వా ద్భూతాద్యాత్మనే. అత్ర భూతావిశద్ధాః భూతాదికార్యరూపేణ పరిణతా చిద్విశిష్టబ్రహ్మపరాః ఏవం చ కార్యవస్త్రబ్రహ్మభిన్నకారణావస్త్రబ్రహ్మణ ఇత్యర్థః. భూతాదీనా మాత్మనే తదంతఃప్రవేశప్రళాసనాభ్యాం తర్త్రే ఇత్యన్వర్థ స్తంత్రేణ వివక్షితః. అంతఃప్రవేశప్రళాసనాభ్యాం తర్త్రత్వ మేవ హ్యేత్యుక్తబ్రవృత్తినిమి త్రం. త్తరి భూతా న్యాకాశాదీని. మాత్రాః శబ్దదయః పశ్య ఇంద్రియాణి జ్ఞానకర్మోభయేంద్రియాణి శోత్రాదీని దగ ప్రాణాః పశ్య మనో బుద్ధిశ్చ ఆశయో వాననా ఏవం సూక్ష్మ చిద్విశిష్టబ్రహ్మణః స్థూలావస్థా చిద్విశిష్టబ్రహ్మభేదే

త్రిగుణే నాభిమానేన గూఢస్వాత్మానుభూతయే.

౪౨

నమోఽనన్తాయ సూక్ష్మాయ కూటస్థాయ విపశ్చితే.

నానావాదానురోధాయ వాచ్యవాచకకత్తయే.

౪౩

నమః ప్రమాణమూలాయ కవయే శాస్త్రయోనయే.

తయోః కార్యకారణభావో విశేషణవిశేష్యయో శ్చరీరాత్మభావ శ్చేతి నిబంధనద్వయ ముక్తం. అథ చిత్తామానాధికరణ్యేఽపి నిబంధన మాహః (త్రిగుణే నేత్యర్థేన.) త్రిగుణేన గుణత్రయహేతు కేనాభి మానేన తేహాత్మాద్యభిమానేన గూఢా చ్చన్నా స్వాత్మానుభూతి ర్హీవానాం. యస్మా త్తస్మై జానవికాస రూపజీవగతకార్యం ప్రతి కారణభూతా యేత్యభిప్రేతార్థః.

౪౪

ఏవం జగత్కారణత్వేన పరత్వవిర్వాహణలక్షితస్య పరమాత్మన శ్చిదచిద్విశిష్టస్య స్వరూపం విశేష్యాంశభూతం జగన్నిమిత్తకారణం విశోధయంతి (నమోఽనంతాయేతి.) అత్ర సత్త్వాదివాక్యం ప్రత్యభిజ్ఞాస్యతే ఆనంతపదేన తస్య కూటస్థపదేన నిర్వికారవాచినా సత్యవదస్య విపశ్చిచ్ఛదేన జ్ఞానపదస్య చ ప్రత్యభిజ్ఞానాత్ వివిధం పశ్యతీతి విపశ్చి త్తస్మై నిత్యానన్త్యాచితసర్వవస్తువిషయకధర్మభూతజ్ఞానాశ్రయా యేత్యర్థః. పృషోదరాదిత్వా ద్యశబ్దస్య చిభావః, ఏవ మచేతనా త్త్రివిధజీవేభ్య శ్చ వ్యాప్యత్తా యేత్యుక్తం భవతి. అనంతా యేత్యనేన సత్యవస్తుసామానాధికరణ్యార్హత్వరూపవస్తుపరిచ్ఛేదరాహిత్య మప్యుక్తం. సర్వవస్తుసామానాధికరణ్యార్హత్వం చ సర్వాంతఃప్రవేశేన తచ్ఛరీరకత్వేన చ తత్ర కథ మణుస్వరూపజీవాంతఃప్రవేశేన తచ్ఛరీరకత్వం విభోః పరమాత్మన స్సజ్జన్మత ఇత్యత్రాహః (సూక్ష్మయేతి.) “అణో రణీయాన్. నిత్యం విభుం సర్వగతం సుసూక్ష్మ” మిత్యాది శ్రుత్యుక్తరీత్యా సూక్ష్మే దపి సూక్ష్మత్వా జ్ఞీవాంతఃప్రవేశయోగ్యాయేతి భావః. నన్నేవంభూతం మాం కథం కేచిన్నిమిత్తకారణ మేవ వదంతి, కేచి చ్చ జీవాన్మ మిత్యాదీత్యత్రాహః నానావాదాః వేదవిరుద్ధాః. తా ననువృత్త్యాసస్థితాయ అనదిగతవేదాంతవాక్యైకవాక్యానాం విప్రతిపన్నబుద్ధీనాం తత్త్వద్వాదానురూపేషాపి ప్రతీతాయేత్యర్థః. తత్ర హేతుః వాచ్యవాచకకత్తయే వాచకా న్తత్త్వాదిప్రయుక్తాః విపక్షితార్థవిషయా శ్చబ్దాః, వాచ్యా న్తత్త్వబుద్ధివిపక్షితా అర్థాః. తత్ర వాచ్యకత్తి రుపస్థావ్యవస్థయోగ్యతాలక్షణా వాచకకత్తి రుపస్థావకత్వలక్షణా తదుభయకత్తి నిర్వాహకత్వా న్నానావాదానురోధాయేత్యర్థః.

౪౫

ఏవ మపి కేవలం శాస్త్రయోనయే శాస్త్రం యోనిః కారణం స్వస్వరూపస్వభావప్రమితిజనకం యస్య. తస్మై శాస్త్రస్య భ్రమప్రమాదవిప్రలిపాద్విపురుషదోషసంభావనాం నిరాకర్యతో విశింషంతి.

(కాళియపత్నికృతకృష్ణస్తుతిః)

ప్రవృత్తాయ నివృత్తాయ నిగమాయ నమో నమః.

౪౪

నమః కృష్ణాయ రామాయ వసుదేవసుతాయ చ,

ప్రద్యుమ్నాయానిరుద్ధాయ సాత్వతాం పతయే నమః.

౪౫

నమో గుణప్రదీపాయ గుణాత్మచ్ఛదనాయ చ,

ప్రమాణమూలాయ, ప్రమాణం స్వప్రమితిసాధనం శాస్త్రం తస్య మూలాయ తదావిష్కృతృత్వేన తత్కారణాయ తథా చ స్మర్యతే “అనాదివిధనా హ్యేషా వా గుత్సృష్టా స్వయంభువా. ఆదౌ వేదమయీ నామ్నాయత స్సర్వాః ప్రసూతయః” ఇతి, క్రూయతే చ “తస్య హ వా ఏతస్య మహతో భూతస్య విశ్వసిత మేత ద్యద్భుగ్వేద” ఇతి “ఋచ స్సామాని జజ్ఞిరే చందాగ్ంపి జజ్ఞిరే తస్మాత్ యజా స్తస్మా దజాయతే”తి చ ప్రమాణమూలత్వసంభావనాం నిరాకుర్వంతి. కవయే పూర్వపూర్వానుపూర్వవిశిష్టత్వేన శాస్త్రావిష్కారోపయుక్తసార్వజ్ఞ్యయుక్తాయ న కేవలం ప్రమాణమూలాయ. అపి తు ప్రమేయ విర్వాహకా యాపీత్యాహుః. ప్రవృత్తాయ నివృత్తాయ చ ఉభయకర్మవిర్వాహకాయ నిగమాయోపనిషత్సానప్రవర్తకాయ.

౪౬

నత్యం పరత్వావస్థితోఽహ ముక్త గుణయుక్తో న తు వ్యూహవిభవాద్యవస్థ ఇత్యత్రాహుః (నమః కృష్ణాయేతి.) రామకృష్ణాదివిభవావస్థాయాం ప్రద్యుమ్నానిరుద్ధాదివ్యూహావస్థాయాం చాహీనస్వస్వ భావాయేతి భావః. విభావావస్థాయాం సౌశీల్య మేక మధిక మావిష్కృత మిత్యభిప్రాయేణాహుః వసుదేవసుతాయేతి. యద్వా. శరణ్యతోవయుక్త ముక్తితార్తిపరిజిహ్నేకశీలత్వ మాహుః (నమః కృష్ణాయేతి) వ్యూహవిభవాదిరూపేణ సాత్వతామాత్రితానాం పతయే అనిష్టపరిహారపూర్వకం పాలకాయ.

పాలకత్వప్రకార మేవాహుః (గుణప్రదీపాయేతి.) సాత్వతా మిత్యనువర్తతే. తేషాం గుణస్య ధర్మభూతజ్ఞానస్య ప్రదీపాయ ప్రదీపవ ద్విషయావారకనివారకాయ సాత్వతాం గుణప్రదీపాయేత్యనేన అసాత్వతాం తద్వైపరీత్యం సూచితం. తదేవ సృష్టికర్తృత్వం. గుణాత్మచ్ఛదనాయ గుణేన గుణమయమాయయా, అత్యనో జీవా న సాత్వత శ్చాదయతి సంకుచితజ్ఞానా న్మగ్రోతీతి తథా తస్మై ఏతద్విశేషణద్వయప్రసక్తవైషమ్యపరిజిహ్నేయాయ విశింషంతి గుణవృత్త్యవలభ్యాయ గుణస్య గుణవిణామాత్మకమనసో వృత్త్యా న్యసోపాసనాన్యతరరూపయా ఉపలభ్యాయ ఉపలభ్యాయ గుణవృత్తి

గుణవృత్త్యపలభ్యాం గుణద్రష్టే స్వసంవిదే.

౪౬

అవ్యాకృతవిహారాయ సర్వవ్యాకృతసిద్ధయే.

హృషీకేశ నమః త్వేన్న మునయే మౌనశీలినే.

౪౭

పరావరగతిజాయ సర్వాధ్యక్షయే తే నమః.

రూపవ్యాజమాత్రాపేక్షత్వా ద్వైషమ్యరహితాచేతి భావః. గుణవృత్త్యపరిజ్ఞానసంభావనాం నిరాకర్యంతి. గుణద్రష్టే స్యాంతఃకరణవృత్తీనాం సాక్షి ద్యుగవద్దృష్టే. తత్ర హేతుః స్వసంవిదే స్వాసాధారణాపరిచ్ఛిన్నవిరుపాధికనిత్యాసంయతినర్మభూతజ్ఞానాశ్రయాయ.

౪౮

యద్యహం గుణద్రష్టా తర్హి తథాత్వేన కిం స జ్ఞాయే ఇత్యత్రాహః (అవ్యాకృతేతి.) అవ్యాకృతోఽనభివ్యక్తః విహారః గుణద్రష్టత్వాదిరూపో యస్య తస్మై న కేవలం గుణద్రష్టే అపి తు సర్వవ్యాకృతానాం దేవాదిసదర్థానాం తద్బుద్ధివృత్తీనాం చ సిద్ధయే నిష్పత్తిహేతవే న కేవలం తేషాం సిద్ధిహేతు రేవాపి తు సర్వేంద్రియప్రణామితా చేత్యభిప్రాయే సంబోధయంతి (హృషీకేశేతి) హృషీకాదాం ఇంద్రియాదాం హః వియంతా శరణ్యత్వోపయుక్తం గుణాంతర మాహః మునయే తాపత్రయాతురణీయోఽహాయ యాదృచ్ఛికప్రాసంగికానుభవకాదన్యతమసుకృతలేఖానుచింతనాత్మకమనసశిలాయమానశీరి అజల్మాకః పరిపూర్ణైశ్వర్యత్వా ద్రుష్కీది స్తంభవర్యంబం జగత్ప్రణీకృత్య జోషమాసీనయేత్యర్థః. అయ మపి పరత్వావహో గుణః.

౪౯

పరావరగతిజ్ఞాయ బంధమోక్షభిజ్ఞాయ ఆగ్రీతానాం మోచకా యానాగ్రీతానాం బంధకాయ చేత్యర్థః. తథా చోత్తం భగవత్తేన “తేషా మహం సముద్ధర్తా మృత్యుసంసారసాగరా” దితి “తా సహం ద్విషతః క్రూరాః సంసారేషు నరాధమాః, క్షిపా మ్యజన్త ముఖా నాసురీష్యేవ ఘోషిష్యే”తి చ ఆశ్రయణసౌకర్యాపాదకోఽయం గుణః కృతాపరాధా నప్యాశ్రయణరూపవ్యాజమాత్రాపలంబనేన రక్షిత ముద్యమో హ్యశ్రయణసౌకర్యాపాదకః, అనేన ద్వైషమ్యరహిత్యం కారుణిక్యం చాభిప్రేతం. తథా చ స్మర్యతే “సర్వజ్ఞోఽపి హి సర్వేశ స్సా కారుణ్యోఽపి సకల, సంసారతంత్రవాహిత్యాద్రక్షే పేక్షా మపేక్షత” ఇతి సర్వాధ్యక్షయే సర్వపురుషార్థాధిపతయే ఆగ్రీతానాం ధర్మాధిపాస్వత్వపర్యంత ప్రదాతృత్వరూపమహాపదాన్యాయేత్యర్థః. అయ మాగ్రీతగార్యాపాదకో గుణః పూర్వం పరాయ భూతాయేత్యుక్తపరత్వోపయుక్తజగదుపాదానత్యప్రముక్తవిశ్వానన్యత్వం విజ్ఞప్తస్య తథాత్వేఽపి విశేష్యాంశస్య విశ్వశరీరకత్వేన తస్మిన్నత్వం తస్మిన్ తత్వం తస్మిన్ స్వేతరోపకరణాంతరనిరపేక్షత్వం

(కాశ్యపశ్చిక్కుతకృష్ణస్తతిః)

అవిశ్వాయ చ విశ్వాయ తద్ద్రోష్ట్రేన్య చ హేతవే.

౪౮

త్వం హ్యన్య జన్మస్థితిసంయమా న్విభో గుణై రసీహోఽకృతకాలశక్తిధృత్.

చ “విశ్వాయ విశ్వరూపాయ తత్కర్త్రే విశ్వహేతవః” ఇత్యుక్తం. తదేవ విశ్వాయ తుభ్యం నమ ఇతి యష్టచ్చబ్రవివక్షితపాఠ్యుత్పత్తివిశేషణానాం విశ్వశబ్దాద్యభిప్రేతవిశ్వానన్యత్వాదీనాం చైక విశేష్యవృత్తిత్వరూప మర్థసామానాధికరణ్య ముక్తం. అథ భిన్నప్రవృత్తినిమిత్తవ ద్విశేష్యాభిధాయినాం తత్తచ్చబ్దానా మేకవిశేష్యవర్తనసానాత్మకం శబ్దసామానాధికరణ్య మాహుః విశ్వాయ “నతా స్మ సర్వ వచసాం వ్రతిషా యత్ర కాశ్వతీ, వచసాం వాచ్య ముత్తమ” మిత్యుక్తరీత్యా సకలశబ్దవాచ్యయేత్యర్థః. విశ్వశబ్ద స్వాత్ర పూర్వత్ర చ లాక్షణికత్వా త్సర్వనామకార్యాభావః. సంజ్ఞాపూర్వకవిధే రవిత్యత్వా ద్వా ఏక స్వైవ సర్వశబ్దవాచ్యత్వప్రయుక్తం సర్వేషాం శబ్దానాం పర్యాయత్వం నిరాహుః అవిశ్వాయేతి తదన్యత్వ మత్ర నశ్చర్యః. న విశ్వః అవిశ్వ స్తస్మై తత్తచ్చబ్దప్రవృత్తినిమిత్తేభ్యో విలక్షణాయే త్యర్థః. న హి స్వస్వప్రవృత్తినిమిత్తవిలక్షణైకవిశేష్యనిష్ప్రవృత్తినిమిత్తవిశేష్యాభిధాయినాం శబ్దానాం పర్యాయత్వప్రసంగ ఇతి భావః. కథం జాతిగుణాద్యాశ్రయతత్తద్విశేష్యవర్తనసాయినా మేక విశేష్యాభిధాయత్వ మిత్యత్రాహుః (విశ్వహేతవ ఇతి) అన్య చ హేతవే ఇతి చ పాఠః. తదా విశ్వపరా మర్పదంశబ్దః జాతిగుణాద్యాశ్రయనిఖిలవిశేష్యజాతగతపత్రాస్థితిప్రవృత్తిహేతవే తత్పత్రాదిహేతుత్వేన విశ్వన్య తదపుథక్సిద్ధవిశేషణత్వా దపుథక్సిద్ధవిశేషణవాచినాం మత్స్వర్ణీయప్రత్యయ మంతరేణాపి విశేష్యవర్తనసాయిత్య మాకృతినయసిద్ధ మితి భావః. విశ్వసత్త్వాదిహేతుత్వానంభావనాం నిరాకర్తృం హేతుత్వోపయు క్తజ్ఞానపత్రా మాహుః తద్ద్రోష్ట్రే ఇతి.

౪౯

తదేవం శరణ్యత్వోపయుక్తగుణవిశిష్టం స్తుత్వాథా “విజ్ఞాతాః కుమారకా” ఇతి శ్రుత్యుక్త రీత్యా త్వత్కుమారప్రాయస్య త్వచ్ఛరీరభూత స్యాన్మద్భురుః కదాచి దననుకూలస్య స్వశరీర స్వేవ స్వపుత్రస్వేవ వాపరాధః కరణకశేబరాదిప్రదానేనాఖిలజీవోజ్జీవీయషయా సర్వజగదుదయవిభవలయ లీలేన సర్వశరీరేణ విపులాపరాధవత్త్వేఽపి కించి దానుకూల్యయుక్తజీవోజ్జీవీయషయా కృతావతారేణ త్వయా సోఢు ముచిత ఇతి క్షమాపయంత్య స్తావ ద్భుర్త్రప్రాణరజం కైజ్కర్యం చ ప్రార్థయంతే (త్వ మితి వజ్ఞుభిః.) హేవిభో త్వం హ్యనాదికాలాభ్యశక్తియు క్తః అసిదా స్సజ్జల్నేతరవ్యాపార శూన్యః అనేన “కలితశ్రమ ఏవ సృజ త్యసా” వితి వచనార్థోభిప్రేతః. గుణైః రజస్సత్వతమోభి రన్య జగతో జన్మస్థితియూక్తా కుర్వ మ్మితి శేషః. తత్తత్స్వభావాః రజ స్తమ స్తదుభయస్వభావా నపి సతో

తత్తత్సభావాన్ప్రతిబోధయన్త సమీక్షయాఽమోఘవిహారః ఈహసే. ౪౯

తస్యైవ తేఽమూస్తనవః ప్రిలోక్యాం శాన్తా అశాన్తా ఉత మూఢయోనయః,
శాన్తాః ప్రియాన్తే హ్యధునాఽవితుం సతాం స్థాతు శ్చ తే ధర్మపరీష్పయే హతః. ౫౦

అమరాధ స్సకృద్భర్త్రా సోఢవ్య స్సప్రజాకృతః.

జీవాః సమీక్షయా అనుగ్రహగర్భయా దృష్ట్యా ప్రతిబోధయన్ తావద్దండనేన ప్రబుద్ధా స్కుర్వన్
అప్రతిహతజగద్వ్యాపారరూపవిహార శ్చేష్టసే యద్వా త్వం సమీక్షయా “బహుస్యాం ప్రజాయేయే”
త్యుక్తయా సజ్గుల్పాత్మికయా దృష్ట్యా అసీహ స్తద్వ్యతిరిక్తవ్యాపారభూన్యః ప్రలయదశాయాం తత్తత్
త్వసభావాః తద్గుల్పాననాత్మకస్వభావమాత్రయైర్తా సంకుచితజ్ఞానా నసత్ప్రాయాన్ సంతో జీవా
న్ప్రతిబోధయన్ స్వారాధనోపయుక్తకరణకశేబరాదిప్రదానేన వికపితజ్ఞానా స్కుర్వన్ ఏవంవిధం
మహోపకారం కర్తు ఋతి భావః. అప్రతిహతజగద్వ్యాపారాత్మకవిహారోఽన్య జగతో జన్మాదీ సీహసే
చేష్టసే కరోషీతి యావత్ తత్తత్సభావాన్ప్రతిబోధయన్ నిత్యనేన సర్వజీవసాధారణ్యేన తద్విషయక
మహోపకారై కశీలత్వం సూచితం. ఏవ మహాధానవేక్షణేన కేవల ముపకారై కశీలన్య తవ కియా నయ
మమరాధ ఋతి భావః.

౪౯

జన్మాదీ సీహమానన్య తే తవ త్రిలోక్యా మమూ స్సర్వా శాంతా స్యాత్మిక్యః శాంతాః
రాజన్యః మూఢయోనయ స్తామన్య శ్చ ప్రజాస్తనవః దేహః ఆధేయా విధేయా శ్చేషా శ్చేత్యర్థః.
సర్వా అవ్యనుగ్రాహ్యే ఏవేతి భావః. నను సర్వాసా మనుగ్రాహ్యత్వే జగద్వ్యాపారోచ్ఛేదప్రసంగ
స్తత్రాహుః యద్యప్యేవం తథాపి స్థాతుః స్థితికర్తుః అత ఏవ సతాం ధర్మపరిపాలనేచ్ఛయా ఈహతః
ప్రవర్తమానన్య కృతావతారస్యేతి యావత్ తే తవ శాంతాస్తనవః అవితుం రక్షితుం ప్రియా ఇష్టా
హి నదా సకలజన్మ సాపరాదా అవ్యధునాఽవరాధవిరిరంసవః ప్రియాః అతోఽస్యానుగ్రాహ్యత్వేఽపి
న జగద్వ్యాపారోచ్ఛేదప్రసంగ ఇతి భావః.

౫౦

అతోఽయం యావచ్ఛాంతి దండితోఽవ్యధునోపశాంతః పుత్రవ త్సోఢవ్య ఏవేత్యాహుః
(మరాధ ఇతి.) భర్తు రమృద్భర్తు రమరాధ స్సకృ త్సోఢవ్యః. ఇతః పరం పున రమరాధః కృత శ్చే
న్నసోఢవ్య ఇత్యభిప్రాయేణ సకృ దిత్యక్తిః. స్వప్రజాకృతః స్వపుత్రకృతత్వా చ్చ సోఢవ్య ఇత్యర్థః.
అనేన భగవతః పితృస్థానీయత్వం సర్వజీవానాం పుత్రస్థానీయత్వం చాభిప్రేతం. కించాజ్ఞానకృతోఽప
రాధః క్షమాపణేన సహ్య ఏవ సర్వథేతి లోకపరిపాటీ మభిప్రేత్యాహుః క్షంతు మ్హన్తీతి. అథునా

(భగవదాజ్ఞయా కాశీయేన సముద్రగమనం)

క్షన్తు మర్హసి శాంతాత్మ స్మృతస్య త్వా మజానతః.

౨౧

అనుగృహ్ణీష్య భగవ న్ప్రణాం స్త్యక్ష్యతి పన్నగః.

ప్రీణాం న సాధు శోచ్యానాం పతిః ప్రాణః ప్రదీయతామ్.

౨౨

విధేహి తే కింకరీణా మనుష్టేయం తవాజ్ఞయా.

యచ్చిద్ధయాఽనుతిష్ఠ నైవ ముచ్యతే న పుమా నృయాత్.

౨౩

శ్రీబాదరామణి రువాచ —

ఇత్థం న నాగపత్నిభి ర్భగవా స్సమభిప్లుతః.

మూర్ఛితం భగ్నుశిరసం వినస ర్వాక్షికుట్రనైః.

౨౪

త్వయి శాంత్యా భవితవ్య మిత్యభిప్రాయేణ శాంతాత్మ నితి సంబోధనం యద్వా కృతాపరాధే స్వస్య ధునా శాంతేషు త్వదానుకూల్యోపయుక్తశాంతిమత్సు ఆత్మా అనుగ్రహప్రపణం మనో యస్య తథా భూతేతి సంబోధనం. మూఢ స్వాత ఏవ త్వా మజానతః క్షంతు మర్హసి అపరాధ మితి విభక్తిపరీణా మేనానుషంగః ప్రకృతత్వా చేషో వా.

౨౫

హేభగవ న్నయం పన్నగ స్పర్శః ప్రాణా త్యక్ష్యతి. అతోఽనుగృహ్ణీష్య సాధు శోచ్యానాం సాధుభి ర్దయసీయానాం ప్రీణా మస్మాకం పతి రేవ ప్రాణ స్స ప్రదీయతామ్.

౨౬

యుష్మదనుగ్రహోఽన్యేషాం మృత్యు రేవేతి చేతత్రాహుః విధేహి త్వదాజ్ఞయా య త్తవ కింకరీణా మస్మాక మనుష్టేయం త ద్విధేహి అనుష్టేయం విశింషంతి న పుమా న్కాయో య దనుష్టేయం శ్రద్ధయాఽనుతిష్ఠ భయా త్రృకృతా స్మృత్యుభయా స్మృత్యతే యథాఽన్యత్తో లోకా నభీతా స్స్వ ర్యథా చాయం మృత్యుభయా స్మచ్ఛేత తాదృశ మనుష్టేయం కర్మాజ్ఞాపయేత్వర్యః.

౨౭

ఇత్థం న భగవాన్ కృష్ణో నాగపత్నిభి రభిప్లుతః యాచిత శ్చాంఘ్రిసంఘటనైః భగ్నుశిరసం మూర్ఛితం చ కాశీయం వినసర.

౨౮

ప్రతిలబ్ధియప్రాణః కాళియ శృనక్తే ర్హరిమ్.

కృతా త్సముచ్చ్వస స్తీనః కృష్ణం ప్రాహ కృతాజలిః.

౫౫

నాగ ఉవాచ—

వయం ఖలా స్సహోత్పత్త్యా తామసా దీర్ఘమన్యవః.

స్వభావో దుస్త్వజో నాథ భూతానాం యదసద్గ్రహః.

౫౬

త్వయా సృష్ట మిదం సర్వం ధాత ర్గుణవిసర్జనమ్.

నానాస్వభావవీర్యాజోయోనివీజాశయాకృతిః.

౫౭

పయం చ తత్ర భగవన్ సర్వా జాత్యోరుమన్యవః.

కథం త్యజామ త్వన్మాయాం దుస్త్వజాం మోహితా స్తయా.

౫౮

తత శృనక్తే ప్రతిలబ్ధా సింహియాణి ప్రాణా శృ యేన తథాభూతః. కాళియః కృచ్ఛాన్
ఽత్యాయాపా చ్ఛాసించి ముచ్చ స్కృతాజలిః. హరిం ప్రాహ.

౫౯

ఉక్తి మేవాహ (వయం మితి త్రివిః.) వయ ముత్పత్త్యా సహ ఉత్పత్తిప్రభృతి ఖలాః
దుష్టాః తామసాః, దీర్ఘో మన్యు ర్గ్రేషాం తథాభూతా శృ వయ మితి తిర్యగభిప్రాయే నిర్దేశః. అత
ఏన “వయం చ తత్ర భగవన్” ప్రియతే నామనరుక్త్యం. హేనాథ భూతానాం స్వభావ బాధ్యుత్తికో గుణః.
దుస్త్వజః యద్యతః స్వభావః అస్సద్గ్రహః దుష్టవిశావశుల్యః అతో దుస్త్వజః.

౬౦

(త్వయేతి.) హేదాతః గుణై ర్వివిధతయా సృజ్యతే ఽతి గుణవిసర్జన మిదం తిరశ్చాల
జాలం త్వయా సృష్టం. కథం చ తతః నానా స్వభావదయో ఽనుస్య తథాభూతం తత్ర వీర్యం బల
మోజః ప్రవృత్తిసామర్థ్యం యోని రుత్పత్తిజేత్రం వీజం కారణం ఆకృత స్సంస్థానమ్.

౬౧

తతః కి మత ఆహ (వయం చేతి) హేభగవన్ తత్రాపి తిరశ్చాల మధ్యేఽపి సర్వాః జాత్యా
జన్మ నైవోరు ర్మన్యు ర్గ్రేషాం తథాభూతాః దుస్త్వజాం త్వదనుగ్రహ మంతరేణ చుభే నాపి త్యక్తు
మశక్యాం త్వన్మాయామోహితాః. పయం కథం త్వన్మాయాం మాయాగుణరజఃకార్యం క్రోధం కథం
త్యజామః.

౬౨

(భగవదజ్ఞయా కాశీయేన సముద్రగమనం)

భవాన్ని కారణం తత్ర సర్వజ్ఞో జగదీశ్వరః,
అనుగ్రహం నిగ్రహం వా మన్యనే తద్విధేహి నః.

౫౯

శ్రీకవచ—

ఇత్యాకర్ణ్య వచః ప్రాహ భగవాన్కార్యమానుషః,
నాత్ర స్థేయం త్వయా సర్ప సముద్రం యాహి మా చిరమ్.

స్వజ్ఞాత్యపత్యదారాద్యై ర్భుజ్యతాం గోసృభి ర్నదీ

౬౦

య ఏత త్సంస్మరే స్మర్త్య స్తుభ్యం మదనుశాసనమ్.

కీర్తయ స్సుభయో స్సంధ్యో ర్న యష్మద్భయ మాప్నుయాత్,

౬౧

యోఽస్మి న్నాన్విత్వా హ్రదే మర్త్యో దేవాదీం స్తర్పయే జ్వలైః,

ఉపోష్య వా స్మర న్నర్చే త్సర్వపాపైః ప్రముచ్యతే.

౬౨

హి యస్మా త్తత్ర ద్వైపాయాత్కాగే భవా నేవ కారణం త్వం తు సర్వజ్ఞో నిగ్రహానుగ్రహోచితజ్ఞానవాన్తగదీశ్వరః తదుచితసామర్థ్యాయుక్తః. అత స్తస్య మనుగ్రహం నిగ్రహం వా మన్యనే జ్ఞాతు మేవం కుర్సితి వియంతుం చాహు న ప్రభు రితి భావః. త త్త్వదభిమతం నోఽశ్మత్యం విధేహి అజ్ఞానయ.

౫౯

కార్యమానుషః దుష్పద్దమనసాధుపరిత్రాణాత్మకకార్యార్థం మానుషః స్వేచ్ఛోసాత్తమనుష్యా కృత్తిః ఇత్థం కాశీయస్య వచ ఆకర్ణ్య ప్రాహ. ఉక్తిమేవాహ (నాత్రేత్యాదిభి శ్చతుర్భిః.) హేసర్ప అత్ర హ్రదే త్వయా న స్థేయం కింతు స్వజ్ఞాత్వాదిభి సృహ మా చిర మచిరా త్సముద్రం యాహి నదీ యముశా గోభి ర్నైరృభి శ్చ భుజ్యతాం పీయతామ్.

౬౦

తుభ్యం మత్కర్తృకదండనాత్మకం ఏతచ్ఛ్రవణం యః పుమా నుచ్యో స్సంధ్యయో స్సంస్మరన్ కీర్తయం శ్చ స్యా త్స యష్మత్తో భయం సర్వేభ్యో మృత్యుభయం నాప్నుయా దిత్యాజ్ఞాంతరమ్.

౬౧

మద్విహరస్థానేస్మిన్ హ్రదే యః పుమాన్ స్నాత్వా జ్వలైః, దేవా నాదిభి త్పితౄ సృషీం శ్చ తర్పయే ఉపోష్య మాం స్మరన్ అర్చే చ్చ స సర్వైః పాపై ర్ముచ్యత ఇత్యాజ్ఞాంతరమ్.

౬౨

ద్వీపం రమణకం హిత్యా హృద మేత దుపాశ్రితః,
యద్భయా త్స సుపర్ణ స్త్యాం నాద్యా నృత్పాదలాఞ్చనమ్.

౬౭

ఉక్తో భగవతా రాజా కృష్ణే నాద్భుతకర్మణా,
తం పూజయామాస తదా నాగవత్స్య శ్చ సాదరమ్

౬౮

దివ్యామృరస్రజ్మణిభిః పరార్థై రపి భూషణైః.

దివ్యగంధానులేపై శ్చ మహతోత్సవాలయా.

౬౯

పూజయిత్వా జగన్నాథం ప్రసాద్య గరుడధ్వజమ్,

నాగరాజోఽభ్యనుజ్ఞాతః పరిక్రమ్యాభివన్ద్య తమ్.

సకళత్రసుహృత్పుత్రో ద్వీపమభే ర్జగమ హ.

౭౦

తదైవ సాఽమృతజలా యమునా నిర్విషాఽభవత్.

అనుగ్రహో ద్భగవతః క్రీడామానుషరూపిణః.

౭౧

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే. మహాపురాణే వారమహంస్యాం. సంహితాయాం. దశమస్కంధే
షోడశోఽధ్యాయః.

నను సుపర్ణభయా ద్రవణకాఖ్యం సాముద్రద్వీపం హిత్యాఽస్మిన్ హృదే ప్రవిష్టః పున రిత
న్త్ర గతం మాం గరుడోఽద్యా త్రతాహ (ద్వీప మితి.) యస్య సుపర్ణస్య భయా దేనం హృదం త్వ
మాత్ర స్స సుపర్ణ స్త్యాం నాద్యా త్రత్ర హేతుః. మత్పాదలాఞ్చన మితి.

౭౨

హేరాజ నిత్త ముక్తో నాగ స్తం కృష్ణం పూజయామాస తథా నాగస్య పత్న్య శ్చ సాదరం
దివ్యామృరాదిభిః. పూజయామానుః.

౭౩

పరార్థై రనర్థై న్తథా స్తం పరిక్రమ్య ప్రదక్షిణీకృ త్యాదీవాద్య చ కళతాదిభిః, సహితః
అభ్యే ద్వీపం రమణకాఖ్యం జగమ.

౭౪-౭౫

క్రీడార్థం న తు కర్మఫలభోగార్థం మానుషం రూప మస్యాస్తీతి తథా తస్య భగవతోఽను
గ్రహో తదైవ సా యమునా నిర్విషా అమృతబుల్బజలా చాభవత్.

౭౬

ఇతి శ్రీవిశ్వాన్నయవయఃప రావరర కానుదాకరన్య సర్వవిద్యాభిధేః శ్రీశైలగుహాః సుతేన

తద్వరణకమలపరిచయ ప్రసన్నతత్పూత్రిసమధిగతశ్రీమద్భాగవత్కర్ణహృదయేన

శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం. శ్రీమద్భాగవత

చంద్రికాయాం. దశమస్కంధసమూఖ్యాయాం. షోడశోఽధ్యాయః.

అథ సప్తదశోఽధ్యాయః

శ్రీరాజోవాచ—

నాగాలయం రమణకం కస్మాత్తత్కాజ కాయః,
కృతం కిం వా సుసర్ణస్య తేనై కేనాసమజ్ఞసమ్.

౧

శ్రీకృత ఉవాచ—

ఉపహార్యై స్సర్వజనై ర్మాసి మాసీహ యో బలిః,
వానస్పత్యో మహాబాహో నాగానాం ప్రాజ్ఞితాపితః.

౨

స్వం స్వం భాగం ప్రయచ్ఛంతి నాగాః పర్వణి కల్పితే,
గోపీధాయాత్మనాం సర్వే సుసర్ణాయ మహాత్మనే.

౩

అథ సప్తదశోఽధ్యాయః.

—*****—

యదుక్తం “ద్వీపం రమణకం హిల్వా హ్రద మేత ముపాక్రితః యద్బయా” దిలి తత్ర
కాశీయస్య ద్వీపత్యాగనిమిత్తస్య సుపర్ణా ద్భయస్య నిమిత్తం బుభత్సుః పృచ్ఛతి రాజా (నాగాలయ
మితి.) నాగాలయ మిత్యనేన తద్వీపస్థానాం నాగానాం న సుపర్ణా ద్భయ మప్రీతి సూచితం. అత ఏవ
పృచ్ఛతి కృత మితి. తేనై కేన కాశీయేన స్వస్య భయనిమిత్తం సుపర్ణ స్వాసమజ్ఞస మప్రియం కి.
కృతం అన్యేషు విర్భయేషు సత్స్వవ్యనేన స్వభయనిమిత్తం కి మప్రియం కృత మన్యేషాం వా భయా
భావనిమిత్తం చ కి మితి ప్రశ్నార్థః.

౧

తావ త్రత్రత్యానాం నాగానాం సుపర్ణా ద్భయాభావనిమిత్త మాహ (ఉపహార్యై రితి)
హేమహాబాహో ప్రా శ్చురా కాలే సర్వై ర్జనైః సర్వా నో మాదళంత్సితి తేషాం యో బలి రుపహార్యై
ర్పక్షైః మాసి మాసి వాసస్పత్యః. వనస్పతి రపుష్పఫలవృక్షః తస్మాదే డేయో వానస్పత్యః
వనస్పతిగతే చంద్రే అమావాస్యాయాం ప్రవర్తమానో వా నిరూపితః కల్పితః.

౨

తత్ర సర్వే నాగా జనైః పర్వణి కల్పితే బలౌ స్వం స్వం భాగ మాత్మనాం గోపీధాయ
రక్షణార్థం మహాత్మనే సుపర్ణాయ ప్రయచ్ఛంతి అత త్రత్రత్యానాం న గరుడా ద్భయ మప్రీత్యుక్తమ్. ౩

విషవీర్యమదావిష్టః కాద్రవేయ స్తు కాశీయః,
కదర్థీకృత్య గరుడం స్వయం తం బుభుజే బలిమ్.

తచ్ఛుత్యా కుపితో రాజా భగవాన్ సుగవత్ప్రియః,
విజిఘాంసు ర్మహావేగః కాశీయం సముపాద్రవత్.

త మావత స్తం తరసా నిషాయుధః ప్రత్యభ్యయా దుచ్చితనై కమ స్తకః,
దద్ధి స్సుపర్ణం వ్యదళ ద్ధదాయుధః కరాళజిహ్వోచ్చస్వి తోగ్రలోచనః.

తం తార్థ్యపుత్ర స్స నిరస్య మన్యుమా న్ప్రివర్ణవేగో మధుసూదనాననః,
పక్షేణ సవ్యేన హిరణ్యరోచిషా జఘాన కద్రూసుత ముగ్రవిక్రమః.

సుపర్ణపక్షభిహతః కాశీయోఽతీవ విహ్వలః,

ప్రహరం వివేళ కాశీంద్యా స్తదగమ్యం దురాసదమ్.

ఏవం సర్వేషు నాగేషు ప్రయచ్ఛ త్వేష కాద్రవేయః కద్వ్యాన్ స్సుతః కాశీయ స్తు
విషవీర్యాభ్యాం యో మద స్తేనావిష్ట స్సుపర్ణం కదర్థీకృత్య తుచ్ఛీకృత్యావిగణయ్యేతి యావత్ తం
గరుడాయ దేయం బలిం స్వబలిభాగం స్వయ మేవ బుభుజే.

హేరాజన్ తత్కాశీయస్య కర్మాకర్ష్య భగవతః, ప్రియో భగవాన్ గరుడః కాశీయం హంతు
మిచ్ఛ ర్మహావేగ సముపాద్రవత్.

తమావతంతం గరుడం విష మేవాయుధం యస్య స కాశీయ స్తరసా బలేన ప్రత్యభ్యవతత్.
దద్ధి ర్దనైః వ్యదళ ర్దప్తవాం శ్చ. కథంభూతః ఉచ్చుతానుద్వృతాని నై కా న్యనేకాని మస్తకాని పణా
యేన దంతా ఏవాముదాని యస్య కరాళజిహ్వో శోచ్యస్వితోగ్రలోచన శ్చ ఉభ్యవితా న్యుచ్చితాని
ఉగ్రాణి లోచనాని యస్య సః.

మధుసూదన స్యానన ముపవేశనం యస్మిన్ సః ఉగ్రః విక్రమో యస్య ప్రచండః వేగో
యస్య సః, తార్థ్యపుతో గరుడో మన్యుమాన్ తం కద్రూసుతం నిరస్య ఇత స్తతః ప్రక్షిప్య హిరణ్య
రోచిషా సవ్యేన వామేన పక్షేణ జఘాన తాడితవాన్.

సుపర్ణస్య పక్షే భాభిహతః కాశీయః, అతీవ విహ్వల ఉద్విగ్న స్తేన సుపర్ణే నాగమ్యం
గంతు మశక్యం దురాసద మగాధతయాఽన్యై శ్చ దుష్ప్రవేశం యమునాయాః, ప్రహరం వివేళ.

(కాళియస్య రమణకర్షివపరిత్యాగకారణకథనం)

తత్రైకదా జలచరం గరుడో భక్ష్య మిప్పితమ్.

నివారిత సౌభరిణా ప్రసహ్యా ఊధితోఽహరత్.

మీనా న్సుదుఃఖితా స్తృష్ట్యా దీనా స్మీనపతౌ హతే.

కృపయా సౌభరిః ప్రాహ తత్రత్యక్షేమమాచరన్.

అత్ర ప్రవిశ్య గరుడో యది మత్స్యాన్ స ఖదతి.

సద్యః ప్రాజ్ఞై ర్విముచ్యేత సత్య మేతద్భ్రూషీ మ్యహమ్.

తత్కాళియః పరం వేద నాన్యః కశ్చన లేలిహః.

అవాత్సీ ధ్రువా ద్భీతః కృష్ణేన చ వివాసితః.

కృష్ణం హ్రదా ద్వినిష్క్రిస్తం దివ్యస్రగ్గన్ధవాసనం.

తత స్తదగమ్య మిత్యత్ర తత్కారణ మాహ (తత్రేత్యాదిభిః త్రిభిః.) తత్ర హ్రదేకదాచిద్గరుడ స్సాన్విభీష్టం భక్ష్యం జలచరం మీనపతిం ఊధితః. ప్రసహ్యా బలా దహర జ్ఞహర కథంభూతః. సౌభరిణా ఋషిణా నివారితోఽపి.

ఏవం మీనపతౌ గరుడేన హృతే సతి సుతరాం దుఃఖితా స్తీనా స్మీనాన్ దృష్ట్వా సౌభరిః. కృపయా తత్రిత్యానాం హ్రదస్థానాం జంతునాం క్షేమం గరుడా ద్భయాభావరూప మాచరన్ తుర్వన్ ప్రాహ.

కిం అత్ర హ్రదే ప్రవిశ్య యది గరుడో మత్స్యాన్ ఖదతి తర్హి స గరుడః. సద్య ఏవ ప్రాజ్ఞై ర్విముచ్యేత ఏత దహం సత్యం బ్రహ్మీతి బ్రాహ్మణవాక్యస్య మానసియత్వా త్పరమపురుషేన గరుత్మతా తత్ప్రతిఘాతకక్తిమతాఽపి తస్మానురోధ ఉపపద్యతే.

తద్బాసాత్మకం సౌభరే ర్వచః కేవలం కాళియ ఏవ వేద తదన్యః కోఽపి. లేలిహ స్సరోస్స న వేద. అతోఽయం గరుడా, ద్భీత స్తత్రహ్రదే అవాత్సీత్. తతః కృష్ణేన వివాసితః నిష్కాసిత శ్చేతి కాళియదమనాత్మకవృత్తాంతోపసంహరః.

అథ తత ఉపరితనం వృతాంత మాహ (కృష్ణ మితి యావదధ్యాయసమాప్తి.) దివ్యాని స్రగ్గంధవాసాని నాగపత్నీభి స్సమర్పితాని యస్య మహతా మనర్హజ్ఞాం మణీనాం గజై రాకీర్ణం సర్వతః.

మహామణిగణాకీర్ణం జామ్బూనదపరిష్కృతమ్. ౧౩

ఉపలభ్యోత్థితా సుర్యే లబ్ధప్రాణా ఇవాసవః.
ప్రమోదనిభృతాత్మానో గోపాః ప్రీత్యాఽభిరేభిరే. ౧౪

యశోదా రోహిణీ నన్దో గోపీగోపా శ్చ కౌరవ.
కృష్ణం సమేత్య అభ్యేహం ఆస న్లబ్ధమనోరథాః. ౧౫

రామశ్చాచ్యుత మాలిన్య జహాసాస్యానుభావనిత్.
ప్రేష్టా త మజ్కు మారోష్య పునః పున రుదైక్షత,
నగా గావో వృషా వత్సా లేభిరే పరమాం ముదమ్. ౧౬

నన్దం పిప్రా ససమాసాద్య గురవ సుకశత్రుకాః.
ఊచు న్నే కాళియగ్రస్తో దిష్ట్యా ముక్త స్తవాత్మజః. ౧౭

యశోదా చ మహాభాగా నష్టలబ్ధప్రజా సతీ.
పరిష్కృత్యాజ్కు మారోష్య ముమోచాశ్రుకణా నృహూన్. ౧౮

సపలబ్ధకృతం జామ్బూనదేన సువర్ణేన అలబ్ధకృతం హ్రదా ద్వినిర్గచ్ఛంతం కృష్ణ ముపలభ్యాలక్ష్య
లబ్ధప్రాణా అనవ ఇంద్రగూఢీన సుర్యే గోపాదయ ఉత్థితాః. తతః ప్రమోదేన నిభృతాః పూర్ణా ఆత్మానో
రేహః చునాంపి వా యేషాం తథాహతా గోపాః ప్రీత్యా కృష్ణ మభిరేభిరే అలిక్లితవంతః. ౧౩-౧౪

యశోదాదయో గోపీగోపా నందాదయో గోపా శ్చ హేకౌరవ కృష్ణం సమేత్య నష్టత్య లబ్ధదేష్టా
బద్ధమనోరథా శ్చ బహువుః. ౧౫

రామ స్తు కృష్ణ మాలిన్య అన్య కృష్ణస్య ప్రభావం జానన్ తేవం జహాన హానితవాన్. తత
న్తం కృష్ణ మజ్కు మారోష్య పునః ప్రీత్యా సమవైక్షత. నగాదయః పరమాం ముదం లేభిరే. తత్ర
నగా వృక్షైః పృక్షైః అపి పూర్వశుష్కా స్సంతః పునః పరిపుష్యానిభి ర్విరూఢా ఇత్యర్థః. ౧౬

సభార్య విస్మృతం నందం సమేత్య రాళియేన గ్రస్త స్తవాత్మజో ముక్తః తస్మా ద్విముక్తః
కిల దిష్ట్యా ఆయం మహా నానందః. ౧౭

నష్టప్రాయా పున ర్లబ్ధా ప్రజా పుత్రో యయా సా సతీ యశోదా సుతం పరిష్కృత్యా అజ్కు
మారోష్య బహూ నానందాశ్రుకణా నృమోద. ౧౮

(దావాగ్నితో గోవసంరక్షణఘట్టః)

(తత శ్చాస్తంగతే ధానో కృష్ణో వాస మకల్పయత్.
సరామ స్సహ గోపాలై ర్మాత్రా పిత్రా సగోధనః)

౧౯

తాం రాత్రిం తత్ర రాజేన్ద్రో జ్ఞత్కృద్భ్యాం శ్రమకర్షితాః,
ఊష ర్వృజౌకసో గావః కాశిద్యా ఉపకూలతః.

౨౦

తదాఽఽశు విసినోద్భూతో దవాగ్నిః పరితో వ్రజమ్,
సుప్తాన్నిశీథ ఆసాద్య ప్రదగ్ధ ముపవక్రమే.

౨౧

—* దావాగ్నితో గోవసంరక్షణఘట్టః *—

తత ఉత్థాయ సంభ్రాంతా దహ్యమానా వ్రజౌకసః,
కృష్ణం యయు స్తే శరణం మాయామానుష మీశ్వరమ్.

౨౨

కృష్ణ కృష్ణ మహాభాగ హేరామామితవిక్రమ,
ఏష మేరతమో వహ్ని స్తావకా న్గ్రసతే హి నః.

౨౩

తత స్తాం రాత్రిం తత్ర యమునాయా స్తీర ఏవ వ్రజౌకసః ఊషః ఉపితవంతః. కథంభూతాః
జ్ఞత్కృద్భ్యాం శ్రమేణ చ కర్షితాః,

౧౯-౨౦

తదా రాత్రా వరణ్యప్రభవో దవాగ్ని ర్నిశీధే సుప్తం వ్రజం వ్రజస్య పరిత ఆవృత్య ప్రదగ్ధ
ముపక్రాంతవాన్.

౨౧

తతో దవాగ్నినా దహ్యమానా వ్రజౌకస ఉత్థాయ సంభ్రాంతాః వ్యాకులచిత్తాః మాయయా
అత్మీయసంక్లృప్తేన మనుజం సాజ్ఞ దీశ్వరం కృష్ణం శరణం యయుః. రక్షణోపాయ తేనాధ్య
వసితవంతః.

౨౨

శరణయానప్రకార మేవాహ (కృష్ణ కృష్ణేతి.) తావకా త్వదేకరక్షా నః అస్మాక ఏష
వహ్నిః గ్రసతే.

౨౩

సుదుస్తరా త్వాన్ న్నః పాహి కాలాగ్నేః సుహృదః ప్రభో.

న శక్నుమ స్త్వచ్ఛరణం సంత్యక్తు మకుతోభయమ్.

౨౪

ఇత్థం స్వజనవైక్లబ్యం నిరీక్ష్య జగదీశ్వరః.

త మగ్ని మపిబ త్తీవ్ర మనన్తోఽన స్తక క్తిధృత్.

౨౫

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే,
సప్తదశోఽధ్యాయః.

స్వాన్ స్వకాన్ సుహృదో నః అస్మాన్ సుదుస్తరా త్కాలాగ్నేః ప్రళయాగ్నితుల్య
ద్ధవాగ్నేః పాహి హేప్రభో నాస్తి కుతోఽపి భయం యస్మా త్తం తవ చరణం సంత్యక్తుం న
శక్నుమః న వయం మృత్యో ర్భీభీమః అపి తు త్వచ్ఛరణవియోగా దితి భావః.

౨౪

స్వజనానాం వైక్లబ్యం నిరీక్ష్య, అనంతశక్తిధృత్ హేతుగర్భ మిదం తత్త్వా చ్ఛీఘ్రం త
మగ్ని మపిబత్.

౨౫

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యావిదేః శ్రీశైలగురోః సుతేన

తచ్ఛరణకమలపరివయప్రసన్నతత్సూక్తిసమదిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన

శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం. శ్రీమద్భాగవత

చంద్రికాయాం, దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం,

సప్తదశోఽధ్యాయః.

అథ అష్టాదశోఽధ్యాయః

—* గ్రీష్మర్తువర్ణనప్రారంభః *—

శ్రీమదాచార్య —

అథ కృష్ణః పరివృతో జ్ఞాతిభి ర్ముదితాత్మభిః,
అనుగీయమానో న్యవిశ ద్వృజం గోకులమణ్డీతమ్. ౧

ప్రజే విక్రీడతో రేవం గోపాలచృద్మమాయయా,
గీష్టో నామర్తు రథవ న్నాతిప్రేయా న్శరీరిణామ్. ౨

స చ బృందావనగుణై ర్వసంత ఇవ లషితః,
యత్రాస్తే భగవా స్సాజై ద్రామేణ సహ కేశవః. ౩

అథ అష్టాదశోఽధ్యాయః.

అథ బలదేవకృతం కృష్ణకారితం ప్రలమ్బానురవధాత్మకం కర్మానువర్తయ త్యష్టాదశేన. తావత్తదుపీద్ధాతత్వేన కాశ్చి త్సేగంధక్రీడాః తదుపయుక్తం వసం కాలం చానువర్తయితుం తావ ద్వృత్తేన సజమయితుం పృత్తశేష మాహ (అథేతి.) అథ తద్రాత్రివ్యతిక్రమానంతరం ముదితా అశ్మానో మనాంసి యేషాం తే జ్ఞాతిభిః గోపై రనుగీయమానో భగవాన్ గవాం సమూహేన మణ్డీతం ప్రజం ప్రావిశత్. ౧

గోపాలచృద్మ గోపాల ఇతి వ్యాజో యత స్తయా మాయయా అత్యుచక్తుల్యేన ఇత్థం ప్రజే వమ్య క్క్రీడతో స్సతోః రామకృష్ణయో రితి శేషః. గ్రీష్మాఖ్యః ఋతుః. ప్రవృత్తః అనేనోక్తాః క్రీడావాసంతికా ఇతి సూచితమ్. ౨

స చ యద్యపి శరీరిణాం నాతీవ సుఖకర స్తథాపి బృందావనస్య గుణైః పసంతర్తుతుల్యో బభూవ. కే తే గుణాః? యై ర్వసంత ఇవ లషితః ఋతుధర్మ మతిక్రమ్యాపి కుత స్తస్య తే గుణా ఇత్యత్రాహ (యత్రేతి.) భగవదావాసప్రభావేన గుణవ్యత్యయ ఇతి భావః. యత్ర బృందావనే భగవా నవస త్తస్య గుణై రిత్యన్వయః. ౩

యత్ర నిర్ఘ్నరనిర్ఘ్నాదనివృత్తస్వనయిల్లికమ్.

శశ్వత్తచ్ఛీకరై ర్జుష్టద్రుమమణ్ణలవణ్ణితమ్.

౪

సరిత్పరః ప్రప్రవణోర్మివా యునా కహ్లోరకజ్ఞోత్పలరేణుహారిణా,

న విద్యతే యత్ర వనోకసాం దవో నిదాఘపహ్నోర్కృభవోఽలితా ద్వవే.

౫

అగాధతోయప్రాదినితబోర్మిభి ర్ద్రివత్పురీషైః పులినై స్సపస్తతః,

న యత్ర చణ్డాంకుకరా విషోల్పణా భువో రసం శాద్వలతం విగృహ్ణతే.

౬

వనం కుసుమితం శ్రీమ న్నదచ్చిత్రమృగద్విజమ్.

గాయన్మయారభ్రమరం కూజతోక్కిలసారసమ్.

౭

(గ్రీష్మస్య వసంతతుల్యతాం ఖ్యావయతుం బృందావనగుణా ననువర్ణయతి (యత్రేతి.) యత్ర శబ్దానాం బృందావనహచరితే గ్రీష్మముఖా విత్యర్థః. నిర్ఘ్నరాణాం హెహేణ నివృత్తస్వనః పన్నధ్వనయః యిల్లికాః కఠోరధ్వనయః సూక్ష్మకీటవిశేషాః. యస్మిన్ తథాభూతం బృందావనం అభవ దిత్యర్థః. కించ శశ్వత్తచ్ఛీకరై ర్జుష్టద్రుమైః పులినై ర్ద్రుమాస్తేషాం మండలై ర్మణ్ణితమ్.

౮

(సరి దిత్వాది.) సరితాం సరిసాం ప్రప్రవణానాం నిర్ఘ్నరాణాం చ యే షిర్గయః తేషాం సంబంధినో వాయనాః కహ్లోరాదీనాం రేణుకా హరతీతి తథాభూతేన యత్రాచార్యైః అభిహరితత్వజారీర్థే అతిక్రాంతశాద్వలేపి వా విదామో గ్రీష్మ స్తేషి తత్కాలికపవన్పుష్కరాభ్యాం చ భవతి యో దవ స్తాపః స వనోకసాం న విద్యతే

౯

నను శాద్వల మేవ కుర స్తత్రాహ (అగాధేతి.) అగాధాని తోయాని యాసాం తాసాం ప్రాదిపిగాః కిటస్పర్శిభి రూర్మిభి ర్ద్రేణుభిః పులినై స్సపస్తతః త్పురీషం వజ్రో యస్యా స్తస్యాః భవః రసం శాద్వలతం శాద్వలరూపతాః చ విషవదుల్పణా అపి సూర్యస్య రశ్మయో యత్ర స విగృహ్ణతే స హరంతి అశుతరవాస్త్రా విషదృష్టాంతః, తద్వన ముపి దిత్తుత్తరే జాన్యయః.

౧౦

శ్రీమ త్పలకినలయాదినమృద్ధిమతీ భగవదావశ్యా ల్లక్ష్మీభృద్వా నదంత శ్చిత్రా మృగా ద్విజాః వశ్మిన్ శ్చ యస్మిన్ గాయంతో మయూరాః భ్రమరా శ్చ యస్మిన్ కూజంతః కోకిలాః సారసా శ్చ యస్మిన్ తత

౧౧

(ప్రలమ్బాసురవధఘట్టః)

క్రీడిష్యమాణస్తక్మృష్ణో భగవాన్పులసంయుతః,
వేణుం విరణయన్గోపై ర్గోధనై స్సంవృతోఽవిశత్.

౮

ప్రవాలబర్హస్తబక్రస్థాతుకృతభూషణాః,
రామకృష్ణాదయో గోపాః నన్మతు ర్మయుధుర్జగుః,

౯

కృష్ణస్య నృత్యతః కేచి జ్జగుః కేచి దవాదయః,
వేణుపాణితలై శ్శృణ్వైః ప్రళళంసు రథావరే.

౧౦

గోపజాతిప్రతిచ్ఛన్నౌ దేవా గోపాలరూపిణః,
ఈడిరే కృష్ణరామౌ చ నటా ఇవ నటం నృప.

౧౧

బ్రాహ్మణై ర్లక్ష్మణైః క్షేపై రాస్ఫోటనవికర్షణైః,
చిక్రీడతు ర్నియుద్ధేన కాకపక్షధరా క్వచిత్.

౧౨

ఏవంభూతం భగవాన్ కృష్ణః క్రీడిష్యమాణో బలదేవేన సంయుతః వేణుం విశేషేణ
రణయన్ నాదయన్ గోపై ర్గోధనై శ్చ సంవృతః ప్రావిశత్.

౮

తతః ప్రవాలాదిభిః కృతాని, భూషణాని యై స్తథాభూతాః రామకృష్ణాదయో గోపాః నన్మతుః
యుయుధుః, మిథో బాహుభిః జగు శ్చ.

౯

తత్ర కృష్ణస్య నృత్యత స్సతః కేచి ద్గోపాః జగుః, కేచి చ్చ వేణ్యాదిభి రవాదయన్, కేచి
చ్ఛ ప్రళళంసుః.

౧౦

గోపజాతిప్రతిచ్ఛన్నౌ సాక్షి దీక్ష్వరావతారభూతో రామకృష్ణౌ గోపాలరూపిణో దేవా ఈడిరే
తుష్టవుః హేనృప నటం నటా ఇవ.

౧౧

బ్రాహ్మణాదిభిః నియుద్ధేన బాహుయుద్ధేన చ కాకపక్షధరా రామకృష్ణౌ క్వచి చ్చిక్రీడతుః.
కాకపక్షో మాదాకర్మణః ప్రాక్తనకేతాః తత్ర బ్రాహ్మణం నామ జిఘృక్షతః ప్రతిద్వంద్వజ్ఞా దాత్మానం
కౌశలేన వజ్రాయతా పరిత స్తత్సంచారణం లక్ష్మణ మాసన్నస్య ప్రాప్తస్యగ్రహణస్య వజ్రానార్యం లాభ
వేనేత స్తతో వర్ణనం స్వగృహీతస్య భూమా పాతనం క్షేపః కరతలై ర్భుజై ర్వాప్యభూత ఆస్ఫోటనం
బలపరీక్షార్థ మన్యోన్యమాకర్షణం వికర్షణమ్.

౧౨

క్వచి న్నృత్యత్ను చాన్యేషు గాయకౌ వాదకౌ స్వయమ్.

శశంసతు ర్మహారాజ సాధు సాధ్యితి వాదినౌ.

౧౩

క్వచి ద్విలైః క్వచి త్కుమ్భైః క్వ చామలకశు క్తిభిః.

అస్పృశ్యనేత్రబంధాద్యైః క్వచి న్మృగఖగేహయా.

౧౪

క్వచిచ్చ దద్దురప్లావై ర్వివిధై రుపహాసతైః.

కదాచి దాన్దోకయా కర్హిచి న్నుపచేష్టయా.

౧౫

ఏషం తౌ లోకసిద్ధాభిః క్రీడాభి శ్చేరతు ర్వనే.

నద్యద్రిద్రోణీకుఙ్గేషు కాననేషు సరితు చ.

పశూం శ్చారయతో ర్గోపై న్నద్యనే రామకృష్ణయోః.

గోపరూపీ ప్రలమ్బౌఽగా దసుర స్తజ్జిహంసయా.

౧౬

—* ప్రలమ్బవధఘట్టః *—

౧౭ విద్వా నపి దాశార్హో భగవా న్సర్వదర్శనః.

అన్వమోదత తత్సఖ్యం వధం తస్య విచిన్తయః.

౧౭

క్వచి దన్యేషు గోపేషు నృత్యత్ను సత్ను స్వయం గాయకౌ వాదకౌ చ భూత్వా హేమహారాజ సాధు సాధ్యితి వదంతౌ ప్రశశంసతుః.

౧౮

క్వచి ద్విల్వాదిభి రిత్యేవం లోకప్రసిద్ధాభిః, బాలక్రీడాభి రామకృష్ణౌ విచేరతుః సజ్వరిత వ తౌ. కుమ్భౌ నామ వృక్షవిశేషః తస్య పతైః గుచ్ఛై రితి పాఠాంతరం. అమలతైః శుక్తిభిః కాలిందీ పులింగతముక్తాస్ఫోటై శ్చ అన్పృశ్యం అవాం మిధో న స్పృశ్యా వితి భాషాబంధనేన తదనుకూలం కర్మ నేత్రబంధ ఆగమవ్యుత్ తో నామకథనార్థం పాణిభ్యాం కన్యచి న్నేత్రప్రచ్ఛాదనం మృగాణాం ఖగానాం చేహయా తత్పజాతీయచేష్టయా దద్దురప్లావై ర్మండుకప్లుతిభిః. ఉపహాసతైః పరిహాసవాత్యైః అందోకయా తదాకారదోలాలమ్బనేన నృపాజా మివ లీలయా చ నద్యాదిషు రామకృష్ణయో ర్గోపై న్నహ పశూం శ్చారయతోః గోపరూపీ ప్రలమ్బౌఽగా దిత్యుత్తరేణాన్వయః. ద్రోణః పర్వతసంధిప్రదేశః తజ్జిహంసయా రామకృష్ణహసనేచ్ఛయా.

౧౪-౧౬

సర్వదర్శనః హేతుగర్భ మిదం. సర్వజ్ఞత్వా త్తం జిహంసు మాగతం గోపరూపిణం ప్రలమ్బసురం విద్వా నపి నద్యో న తం జహనేతి వాక్యశేషః కిం. తూపాయాంతరేణ తస్య వధం విచింతయన్ తేన సహ సఖ్య మేవాన్వమోదత అన్వమన్యత.

౧౭

(ప్రతిష్ఠాపదఘట్టః)

తత్రోపాహూయ గోపాలాః కృష్ణః ప్రాహ విహరవిత్,

హేగోపా విహరిష్యామో ద్వంద్వీభూయ యథాయథమ్.

౧౮

తత్ర చక్రుః పరిబృథా గోపా రామజనార్దనా,

కృష్ణసంఘట్టినః కేచి దాస నామస్య చాపరే.

౧౯

అచేరు ర్వివిధాః క్రీడా వాహ్యవాహకలక్షణాః,

యత్ర రోహంతి జేతారో వహంతి చ పరాజితాః.

౨౦

వహంతో వాహ్యమానా శ్చ చారయంత శ్చ గోధనమ్.

భాణ్డీరకం నామ వటం జగ్ముః కృష్ణపురోగమాః,

౨౧

రామసంఘట్టినో యర్హి శ్రీదామవృషభాదయః,

క్రీడాయాం జయిన స్తాం స్తా మాహుః కృష్ణాదయో నృప.

౨౨

తత్ర గోపా నామాయ తద్వధోచితవిహరక్రమాభిజ్ఞః ప్రాహ. ఉక్తిః! మేవాహ
(హేగోపా ఇతి.) యథాయథ మాకృతివయోబలానురూపం ద్వంద్వీభూయ సంఘద్వయం భూత్వా
విహరిష్యామ ఇతి.

౧౮

తత్రైవం భగవతోక్తే సతి గోపాః రామకృష్ణౌ పరిబృథౌ. సజ్జయౌ ర్నాయకౌ చక్రుః
తతః కేచి ద్గోపాః కృష్ణసంఘట్టినః కృష్ణపక్షీయా బభూవుః అపరే తు రామస్య సజ్జట్టినః.

౧౯

ఇత్థంభూత్వా వాహ్యవాహకేతి భావప్రధానో విద్దేశః. వాహ్యత్వవాహకత్వే లక్షణే ఫలే యాసు
తాః వాహ్య వాహకౌ శ్చ జయపరాజయకృతా యాస్వీతి వా తథాభూతా వివిధాః. క్రీడా శ్చేరుః.
వాహ్యవాహకలక్షణా ఇత్యేతదేవ విశదయతి (యత్రేతి) యత్ర యాసు క్రీడాసు జేతార ఆరోహంతి
పరాజితా స్తు వహంతీతి.

౨౦

ఏవం క్రీడాయాం జయేన వాహ్యమానాః, పరాజయేన హేతునా, వహంత శ్చ గోధనం
చారయంత శ్చ కృష్ణ ప్రభృతయో గోపా శ్చనై ర్పాండీరాఖ్యం వటం వృక్షం జగ్ముః.

౨౧

తత్ర యర్హి యదా శ్రీదామదయో, రామసంఘట్టినః. క్రీడాయాం జిగ్ము స్తదా తా
హేనృప కృష్ణాదయః, ఊహాః ఊధవంతః.

౨౨

ఉవాహ కృష్ణో భగవాన్ శ్రీదామానం పరాజితః,
వృషభం భద్రసేన స్తు ప్రలమ్బో రోహిణీసుతమ్.

౨౩

అవిషహ్యం మన్యమానః కృష్ణం దానవపుంగవః,
వహన్ ద్రుతతరం ప్రాగా దవరోహణతః పరమ్,

౨౪

త ముద్వహ స్థణిధరేంద్రగౌరవం మహాసురో నిహతరయో నిజం వపుః,
స అస్థితః పురటపరిచ్ఛదో బభౌ తటిద్వ్యమా నుడుగుమా నివామ్బుదః.

౨౫

నిరీక్ష్య తద్వపు రల మమ్బరే చరత్సృగీ వృద్ధగుర్భురుటిబోగ్రదంష్ట్రకమ్.
జ్వలచ్ఛిఖం కటకకిరీటకుణ్డలత్విషాఽమ్బుతం హలధర ఈష దత్రసత్.

౨౬

తత్ర భగవాన్ శ్రీకృష్ణః, పరాజితః శ్రీదామాన మువాహ భద్రసేన స్తు వృషభం తథా
శ్రీకృష్ణసజ్జట్టి ప్రలమ్బాసురో రోహిణీసుతం బలదేవ మువాహ.

౨౩

తావ ద్రామనంఘట్టి కిం న బభూవ ప్రలమ్బ ఇతిమా మాశక్యాం నిరాకుర్వన్ తం విశిష్య
కృష్ణ మవిషహ్యం సోఘ మశక్యం వ్యోమాసురవృత్తాంతస్మరణేన దుర్వహం మన్యమానః, శ్రీకృష్ణ
సజ్జట్టి భూత్వా రామేణ పరాజిత స్త మేవోవాహేత్యర్థః. యద్యహం రామనంఘట్టి భవేయం తర్హి
యదా కృష్ణేన పరాజిత స్తం వహేయం తర్హి వ్యోమాసురవ నిమ్రీయేయే త్యభిప్రాయేణ కృష్ణసజ్జట్టి
బభూవేత్యభిప్రాయః. రోహిణీసుతం వహన్ అవదుహ్యతేఽస్మిన్నిత్యవరోహణం మర్యాదాస్థానం
తతః, పరం దూరం ద్రుతతరం యథాతథా ప్రాగాత్.

౨౪

ధరణీధరేంద్రవ త్సర్వతవ గౌరవం యన్య తం బలదేవం వహన్ స మహాసురః,
ప్రలమ్బః నిహతరయో నష్టవేగః నిజం స్వాసాధారణం వపు రాస్థిత స్సన్ స్వర్ణలక్ష్మరః బభౌ.
తటిద్వ్యమా నిత్యలక్ష్మరోపమా ఉదుపతిమా నివేతి రామోపమా. యది యథోచితస్తానేషు విద్యుతో
భాంతి ఉపరి చోదుపతి స్తదా సోఽమ్బుదో యథా భవతి తద్వ ద్భూ విత్యర్థః.

౨౫

(నిరీక్ష్యతి.) హలధర స్తద్వపు ర్నిరీక్ష్య కించి దభిభేత్, కథంభూతం అమ్బరే చరత్
అకాశస్సర్గీ అత్యున్నత మిత్యర్థః. అల మతివేగేన ప్రదీప్తే దృశౌ యస్మిన్ భ్రుకుటితటలగ్నా
ఉగ్రదంష్ట్రో యస్మిన్ తచ్చ తచ్చేతి వా జ్వలంత్యః, శిఖాః రేఖాః యస్మిన్ కటకాదీనాం త్విషా
అదుభతం చిత్రమ్.

౨౬

(ప్రలమ్బవధమట్టః)

అథాగతస్మృతి రథయో రిపుం బలో విహాయ సార్థ మపహరన్త మాశ్మనః,
రుషాఽహర చ్చిరసి దృఢేన ముష్టినా సురాధిపో గిరి మివ వజ్రరంహసా. ౨౬
స ఆహత స్సపది విశీర్ణమస్తకో ముఖా ద్వమ స్రుధిర మపస్మృతోఽసురః.
మహారవం వ్యసు రపత తస్మీరయ న్గిరి ర్యథా మమవత ఆయుధాహతః. ౨౭

దృష్ట్వా ప్రలమ్బం నిహతం బలేన బలశాలినా,
గోపా స్సువిస్మితా ఆనః సాధు సాధ్వీతి వాదినః ౨౮

అశిషోఽభిగృణన్త స్తం ప్రళళంసు స్తద్వర్ణణమ్,
ప్రేత్యాగత మివాల్క్య ప్రేమవిహ్వలచేతసః. ౩౦

పాపే ప్రలమ్బే నిహతే దేవాః పరమనిర్వృతాః,
అశ్వవర్ష స్ఫలం మాల్యై శ్శకంసు స్సాధు సాధ్వీతి. ౩౧

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే,
అష్టాదశోఽధ్యాయః.

అథాగతస్మృతి రథాసురస్వకృత్యాదిజ్ఞానః. అత ఏవాభయః బలదేవః ఆత్మన స్సార్థం
సహాయం గోపసమూహం విహాయ దూరతో హరంతం రిపుం రుషా శిరసి దృఢేన ముష్టినా జఘాన
యథా సురాధిప ఇంద్రో వజ్రరంహసా వజ్రవేగేన గిరిం తద్వత్. ౨౬

సోఽసురః ప్రలమ్బః ఆహతః తాడితః సపద్యేవ భగ్నుశిరాః ముఖా ద్రుధిరం వమ స్సుధిర
న్నపస్మృతః, అపగతం స్మృతం స్మృతి ర్యస్య సః. మహారవ ముచ్చైః స్వర మీరయః వ్యసుగ్గత
ప్రాణో న్యవతత్ యథా మమవత ఇంద్ర స్సాయుధేన ఆహతో గిరి స్తద్వత్. ౨౭

బలశాలినా బలదేవేన హత మసురం దృష్ట్వా విస్మితా బభూవుః. ౨౮

అశిషః ప్రయుజ్ఞానాః, ప్రళంసార్హం తం బలదేవం ప్రళళంసుః మృతిం ప్రాప్య పున
రాగత మివాల్క్య ప్రేష్టా విక్లబా న్యదృష్టాని చేతాంసి యేషాం తే ప్రళళంసు రిత్యన్వయః. ౩౦

పరమనిర్వృతాః నితరాం హృష్టాః మాల్యైః పుష్పై ర్పలదేవ మభ్యవర్షన్ సాధు సాధ్వీతి
ప్రళళంసు శ్శ. ౩౧

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయవయఃపారావారకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీకైలగురోః సుతేన

తద్బరణకమలపరివయప్రసన్నతత్సూక్తి సమధిగతశ్రీమద్భాగవత్సార్థాహృదయేన

శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత

చంద్రికాయాం, దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం, అష్టాదశోఽధ్యాయః.

అథ ఏకో న వింశోఽధ్యాయః

—* దవాగ్నిపానవృత్తాంతః *

శ్రీకుక ఉవాచ—

క్రీడాన త్రైపు గోపేషు తద్గావో దూరచారిణీః,
స్వైరం చరన్త్యో వివికు స్తృణలోభేన గహ్వరమ్. ౧

అజా గావో మనుష్యా శ్చ వివిశన్త్యో వనా ద్వనమ్
ఇషీకాటవీం వివికుః క్రందంత్యో దావతర్షితాః. ౨

తేఽపశ్యన్తః పశూ న్గోపాః కృష్ణరామాదయ స్తదా,
జాతానుకమ్పా న విదు ర్విచిన్వన్తో గవాం గతిమ్. ౩

అథ ఏకో న వింశోఽధ్యాయః

అథ దవాగ్నిపానానంతరం కర్మానువర్తయతుం తావ త్రత్సాక్రీకనం వృతాంత మాహ
(క్రీడేతి.) ప్రతిష్ఠాపదానంతర మపీత్యాదిః గోపేషు క్రీడాన త్రైపు సత్సు తేషాం గావో దూరచారిణ్యో
యథేచ్ఛం చరంత్యః తృణలోభేన గహ్వరం వివికుః. ౧

తదేవ ప్రసజ్చయతి (అజా ఇతి.) అజాదయో. వనా ద్వనం విశంత్యః, దావేన తాపేన
తర్షితాః తృషితాః. ఆక్ర శంత్యః. ఇషీకాటవీ మత్యుచ్చితసాంద్రతృణవిశేషారణ్యం వివికుః.
ఇషీకాటవ్యేన పూర్వత్ర గహనశబ్దవివక్షితా. ౨

తత పై క్రీడాపక్త్యాః. కృష్ణాదయో గోపా స్తదా పశూ సపశ్యంతోఽత ఏవ జాతా
అనుకమ్పా యేషాం తథాభూతాః గవాం గతిం గతికృతం ఖరవిన్యాసాత్కృతం చిహ్నం విచిన్వంతోఽపి
వ విదుః. న లక్షితవంతః. ౩

(దవాగ్నిపానవృత్తాంతః)

తృణైః స్తప్తరదచ్చిన్నైః రోషదై రజ్జితైః ర్గవామ్,
మార్గ మన్వగమ న్సర్వే నష్టాజీవ్యా విచేతనః.

ముజ్జాటవ్యాం భ్రష్టమార్గం క్రన్దమానం స్యగోధనమ్.
అప్రాప్య తృషితా శ్చాన్తా స్తత స్తే సన్యవర్తయాః.

(కృష్ణః ప్రోత్తుజ్గ మారుహ్య వృక్షం మేఘనిభవచ్చవిమ్.
అర్తా స్తా ఆహ్వాయామాస దర్శయన్తా స్వినామభిః.)

తా అహూతా భగవతా మేఘగమ్భీరయా గిరా,
స్వినామ్నాం నినదం శ్రుత్వా ప్రతినేదుః ప్రహర్షితాః.

తత స్సమంతా ద్వనధూమకేతు ర్యదృచ్ఛయాఽభూ త్షయకృ ద్వనోకసామ్.
సమీరణ స్సారథి నోల్బఙ్గోల్బుకై ర్సిలేలిహనస్థిరజగ్గమం మహాః.

తతః కథంచి ల్లభైః తాసాం గవాం ఖరైః దర్శి దన్తైశ్చ చిన్నైః తృణైః రోషదై శ్చ
అజ్జితం గవాం మార్గం అన్వగమః అనుసృత్య జగ్ముః. తతః పున రపి నష్టాజీవ్యాః నష్టః లీనః
అజీవ్యః జీవనసాధనమార్గో యేషాం తే అత ఏవ విచేతనః విచారాక్రాంతచిత్తాః

ముజ్జాటవ్యాం భ్రష్టో లీనః, మార్గో యన్య త క్కృందమానం గోరూపధన మప్రాప్య
తృషితాః, అత ఏవ క్రాంతా స్తే గోపా సుంన్యవర్తయాః ప్రత్యాజగ్ముః అన్వేషణా ద్విరేమిరే.

తదా భగవతా కర్త్రా మేఘస్యేవ గమ్భీరయా గిరా అహూతా స్తా గావః, స్వస్వినామ్నాం
ద్వని మాకర్ణ్య ప్రహర్షితాః ప్రతిదధ్వనుః. తతః ప్రతినేదేన గోధనాని సంజగ్ము రిత్యరతోఽత్ర
వివక్షితమ్.

తత స్తదా యదృచ్ఛయా మహా మ్థామకేతు ర్దవాగ్ని రభూ దుదభవత్. కథంభూతః
వనోకసాం క్షయం నాశం కరోతీతి కథా సారధినా వాయునా సమీరితః ఉద్ధీపితః ఉల్బజై రుల్బుకై
ర్వానాయుకైః స్తృణకాష్ఠాభిః స్థావరజగ్గమాత్మకం భూతజాతం విలేలిహనః పురః పుర స్సంస్పృశః.

త మాపతంత్రం పరితో దవాగ్నిం గోపా న్నగాపః ప్రసమీక్ష్య భీతాః.

ఊచు శ్చ కృష్ణం సబలం ప్రపన్నా యథా హరిం మృత్యుభయార్దితో జనః. ౯

కృష్ణ కృష్ణ మహావీర్య హేరామామితవిక్రమ,

దవాగ్నినా దహ్యమానాః ప్రపన్నాం స్త్రాప్తు మర్హదః. ౧౦

నూనం త్వద్భాన్దవాః కృష్ణ స చార్హ స్త్యజసాదితుమ్,

వయం హి సర్వధర్మజ్ఞ త్వన్నాథా స్త్యత్పరాయణాః. ౧౧

శ్రీకుక ఉవాచ. —

వచో నిశమ్య కృపణం బిన్ధూనాం భగవాన్ హరిః

నిమీలయత మాభైష్ట లోచనా నీత్యభాషత. ౧౨

తథేతి మీలితాక్షేషు భగవా నగ్ని ముల్బణం,

పీత్వా ముఖేన తా స్కృచ్ఛా ద్యోగాధీశో వ్యమోచయత్. ౧౩

పరితః అపతంత్రం వ్యాప్యగచ్ఛంతం దవాగ్ని మనలోక్య భీతా న్నగావో గోపాః సరామం కృష్ణం ప్రపన్నా శ్చరణం గతా ఊచుః యథా మృత్యుభయే నార్తితాః పీడితాః జనాః హరి మాశ్రితబంధ హరం భగవంతం ప్రపన్నాః స్వదైన్యం విజ్ఞాపయంతి తద్యత్. ౯

ఉక్తి మేవాహ (కృష్ణేతి ద్వాబ్యాం.) త్వ మేవ బాంధవో యేషాం తే అవసాదితుం దుఃఖితుం నార్హ స్త్యేష నూనం ద్రివం హేధర్మజ్ఞ ప్రపన్నపరిపాలనాత్మకధర్మజ్ఞ వయం త్వ మేవ నాథో రక్షకో యేషాం త్వ మేవ పర మయనం రక్షణోపాయో యేషాం తథాభూతా శ్చ. ౧౦-౧౧

హరి రాశ్రితా ర్తిహరో భగవాన్, కృపణం బింధూనాం వచో నిశ మ్యాకర్ణ్య మాభైష్ట భయం మా కురుత లోచనాని, నిమీలయత విహితాని కురు తేత్యువాచ. ౧౨

తథేత్యజ్జీకృత్య సర్వేషు, గోపేషు, మీలితా న్నక్షిణీ యై స్తథాభూతేషు సత్సు భగవాన్, ఉల్బణ ముక్కుట మగ్నిం ముఖేన పీత్వా తత్ర హేతుః, యోగాధీశః ఆశ్చర్యకర్త్యాత్మకయోగవతా మధీశః ముఖేన పీత్యేష్యన్య ఉత్పత్తిస్థానే లీనం కృత్యేత్యర్థః. ముఖా దింద్ర శాసన్ని శ్చేతి క్రుతిః కృచ్ఛాత్ దవాగ్నిజా ద్దుఃఖాత్, సగోధనా న్గోపా నమోచయత్. ౧౩

(ద వా గ్ని పా న పు త్రాంతః)

తత శ్చ తేఽక్షీ ణ్యున్మీల్య పున ర్వాణ్ణీర మౌగతాః.

నిశామ్య విస్మితా ఆస న్నాత్మానం గా శ్చ మోచితాః.

౧౪

కృష్ణస్య యోగవీర్యం తద్యోగమాయానుభావితాః.

దవాగ్నే రాత్మనాం క్షేమం వీక్ష్య తం మేనిరేఽమరమ్.

౧౫

గా స్పన్నిపత్య సాయాహ్నే సహ రామో జనార్దనః.

వేణుం విరణయ స్తోష్ఠం ప్రాగా ధ్గోపై రభిష్టుతః.

౧౬

గోపీనాం పరమానంద మాసీ ధ్గోవిన్దదర్శనమ్.

క్షణం యుగళతానీవ యాసాం యేన వినాఽభవత్.

౧౭

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే. మహాపురాణే. పారమహంస్యాం. సంహితాయాం. దశమస్కంధే. ఏకోనవింశోఽధ్యాయః

తత స్తే గోపా లోచనా న్యున్మీల్య పున ర్వాణ్ణీరం ప్రత్యాగతాః ఆత్మానం ఆత్మనః ప్రత్యేకాభిప్రాయ మేకపదనం తథా మోచితా గా శ్చాలోక్య విస్మితా ఆసన్.

౧౪

తత స్తస్య కృష్ణస్య యోగమాయానాం అశ్చర్యశక్తిరూపయా అనుభావితా స్తస్మిన్ భావవిషయాకృతాః కృష్ణస్య యోగాత్మకం వీర్యం దవాగ్నే రాత్మనాం క్షేమం చ వీక్ష్య తం కృష్ణ మమరం దైవతం మేనిరే.

౧౫

తత సాయాహ్నే గా స్పన్నిపత్య సక్షీకృత్య సరామః కృష్ణో వేణుం వాదయాన్ గోపై రభిష్టుతో గోష్ఠం ప్రాగాత్.

౧౬

తదా గోవిందస్య దర్శనం గోపీనాం యశోదాదీనాం పరమానందకర మాసీత్. తత్ర హేతుం పదవ్యసేషమ్. యాసాం గోపీనాం యేన కృష్ణేన వినా క్షణ మపి యుగళత మివాభవత్. అత స్తద్దర్శనం పరమానందకరం బభూవ.

౧౭

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుచాకరస్య సర్వవిద్యావిధేః శ్రీకైలగురోః సుంహ

తశ్చరణకమలవరిచయప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయే

శ్రీవైష్ణవదాసేన శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం. శ్రీమద్భాగవత

చంద్రికాయాం. దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం.

ఏకోనవింశోఽధ్యాయః.

అథ వింశోఽధ్యాయః

—* వర్షర్తువర్జనమట్టః *—

శ్రీకృత ఉవాచ—

తయో స్తదద్భుతం కర్మ దవాగ్నే ర్మోక్ష మాత్మనః.

గోపా స్త్రీభ్య స్సమాచఙ్ముః ప్రతిమ్నవధ మేవ చ.

౧

గోపవృద్ధా శ్చ గోప్య శ్చ తదుపాకర్ణ్య విస్మితాః,

మేనిరే దేవప్రవరౌ కృష్ణరామౌ వ్రజం గతౌ.

౨

తతః ప్రావర్తత ప్రావృ ట్సర్వసత్వసముద్భవా,

విద్యోతమానపరిధి ర్విస్ఫూర్జితనభస్ఫలౌ.

౩

అథ వింశోఽధ్యాయః.

ఏవం వసంతగ్రీష్మయో ర్భగవతః క్రీడా అనువర్ణితాః. అథ ప్రావృట్రురదో స్తా అను
వర్ణయితుం దృష్టానై స్తావద్దేయోపాదేయవిభాగం ప్రదర్శయ న్నేవ ప్రావృషం తాత్కాలికా స్కంభి
ద్విహారం శాసనవర్ణయతి వింశేన. తావ ద్వృత్తశేష మాహ (తయో రితి ద్వాత్యాం.) ఆత్మనః ఆత్మనాం
దవాగ్నే ర్మోక్షతాత్మకం త ద్రామకృష్ణయో రద్భుతం కర్మ ప్రతిమ్నవధం చ గోపాః స్త్రీభ్యో
యశోదాదిభ్యః కతయామాసుః.

౧

తద్గోపబాలై రుక్త మాకర్ణ్య విస్మితా గోపవృద్ధా గోప్య శ్చ రామకృష్ణౌ వ్రజం గతౌ
దేవశ్రేష్ఠౌ మేనిరే, దేవశ్రేష్ఠౌ వేన రామకృష్ణరూపేణ వ్రజే జనితా విత్యమన్యనేత్యర్థః.

౨

తతః ప్రావృ డ్వర్ణయితుః ప్రావర్తత, ప్రావృషం విశేషం, సర్వేషాం ప్రాణీనాం సముద్భవః
ఉత్పత్తితో జీవసతశ్చ యస్యాం విద్యోతమానాః పరిధయో దిశో యస్యాం విస్ఫూర్జితం వజ్రవిరుష్టం
నభస్ఫలం యస్యాం, సా ప్రావృట్రుప్రవర్తతేత్యన్వయః.

౩

(వర్షర్తువర్షనపుట్టః)

సాస్త్రసీలామ్బుదై ర్వ్యోమ సవిద్యుత్సన్నయిత్నుభిః.

అన్నప్టజ్యోతి రాచున్నం బ్రహ్మేవ సగుణం బభౌ.

అష్టా మాసాన్నిపీతం య ద్భూమ్యా ముదమయం వసు,

స్వగోభి ర్క్తు మారేభే పర్జన్యః కాల ఆగతే.

తటిత్వంతో మహామేఘా శ్చర్జిత్యననవేపితాః,

ప్రాణినాం జీవనం హ్యమ్బు ముముచుః కరుణా ఇవ.

(సాంక్షేపి.) సాస్త్రై ర్నిబిదై ర్సీలామ్బుదై త్విద్యుర్గర్జితనహితై రాచున్న మత ఏవ

అన్నస్థాని జ్యోతిషి సూర్యవంద్రాదీని యస్మిన్ తద్వ్యోమ వగుణం బ్రహ్మేవ బభౌ యథా ప్రకృత్యా తిరోహితం జ్యోతిః జ్ఞానరూపత్వా ద్విషయప్రకాశకధర్మభూతజ్ఞానం యన్య త త్సగుణం బ్రహ్మ గుణత్రయవశ్యం బ్రహ్మ గుణతో బృహత్సార్వం జీవస్వరూపం ఛాతి తద్వ దిత్యర్థః. అనేన ఆకాశస్య యావ చ్చరదం సీలామ్బుదవిద్యుత్సన్నయిత్నునందంధవ జ్ఞేవన్య యావన్ముక్తిగుణవన్యత్వం సూర్యాదిజ్యోతిస్తాసీయధర్మభూతజ్ఞానస్య సజ్జోచేన ప్రసరాభావః. వ్యోమవ త్వతో నిర్మల స్వాగంతుకమాలిన్యం చేతి తదవనోదకమోక్షోపాయే యతితవ్య మిత్యభిప్రేతం. బ్రహ్మకదేన ముక్తిదిశాయాం జ్ఞానద్వారా బృహత్త్వ మస్తీతి సూచితమి.

(అష్టా వితి) య దిష్టా మాసాన్ అత్యంతసంయోగే ద్భూతీయా, కార్తికాదారభ్య యావజ్జ్యేష్ఠం స్వగోభిః స్వకిరణైః నితరాం పీతం గృహీతం ఉదకాత్మకం వసుధనం త త్వస్వగోభి రేవ పున రుచితకారే ఆగతే ప్రాప్తే సతి మోక్షం పర్జన్యో వర్షాధిపేవః సూర్యః. ప్రారేభే. అనేన రాజ్యాధిక్యతః శీతః పర్జన్యవ ద్యభోచితకారే ప్రజాభ్యో ధనాని గృహీత్యా పున రర్థభ్యో దద్యాదితి యావజ్ఞానోదయం గృహీతా న్కామాన్ సతి జ్ఞానోదయే జహ్యో దితి ముముక్షుః ఇ వా.

(తటిత్వంత ఇతి.) చందశ్చననేన తీవ్రవాయునా కమ్పితాః మేఘాః ప్రాణినాం జీవనం జీవనసాధన మమ్బు జలం కరుణా ఇత్యర్థఅద్యజంతః కరుణావంత ఇవ ముముచుః. ప్రాణనంజీవనం హ్యన్య ముముచు రితి పాఠాంతరం. తదా అన్య విశ్వస్య ప్రాణనంజీవనకరం జీవనం జలం, కరుణా ఇవ ముముచు రిత్యర్థః. అనేన దుఃఖితం జన మనిలోక్య మేఘవ చ్ఛ్వాసేన కమ్పితగాత్రాః కరుణావంత శ్చ స్వజీవనపర్యంతదానే నోపకుర్యు రితి శిక్ష కృతా.

తపఃకృతా దేవమీదా ఆసీ ద్వర్షీయసీ మహీ,
యథైవ కామ్యతపస స్తను స్సంప్రాప్య తత్ఫలమ్.

నిశాముఖేషు ఐద్యోతా స్తమసా థాన్తి న గ్రహః,
యథా పాపేన పాషణ్ణా న హి వేదాః కలౌ యుగే.

శ్రుత్వా పర్జన్యవినదం మణ్ణాకా వ్యసృజ నిరః,
తూష్టిం శయానాః ప్రాగ్యద్వ ద్భ్రాహ్మణా నియమాత్మయే

అస న్నుత్పథవాహిన్యః జుద్రనద్యోఽమ్ముపూరితాః,

(తపః కృతేతి.) తపసా గ్రీష్మేణ కృతా కుష్మా దేవేన పర్జన్యేన మీదా పితౌ భూమిః
వర్షీయసీ ప్రవృద్ధా బభూవ. సస్యాదిసంబభూవేత్యర్థః, యథా కామ్యం తపో యస్య తస్య ఫలం స్తను
స్తాన త్తపోదశాయాం కృతా సతీ తత్ఫలం కామ్యతపఃఫలం ప్రాప్య పరిపూర్ణా భవతి. అనేన
కామ్యస్య తపసః కేవలం దేవసుఖసాధనత్వ మేవ న త్యాత్మసుఖసాధనత్వ మితి శిక్షితమ్.

(నిశాముఖేష్వీతి.) నిశాముఖేషు ఐద్యోతా ఏవ ఛాంతి న తు గ్రహః శ్చంద్రగురుకుక్రౌదయః
మేఘకృతతమోవృతత్వా ద్దగన స్యేత్యర్థః, యథా కలౌ యుగే, పాపేన పాషణ్డా వేదవిరుద్ధా అగమా
ఏవ ఛాంతి న తు వేదాః అనేన వైదికధర్మాభాసరుచిః పాపహేతుకేతి సూచితమ్.

(శ్రుత్వేతి.) పర్జన్యస్య వినదం గర్జితం, ఆకర్ణ్య మణ్ణాకాః గిరం వ్యసృజః ధ్వనిం
చక్రః, యథా బ్రాహ్మణాః శిష్యాః ఆచార్యస్య నిత్యకర్మణః ప్రాక్ తూష్టిం శయానాః, తస్య
నియమాత్మయే విత్యక్తర్థావసానే, తస్య ధ్వనిం శ్రుత్వా అధీయతే, తద్వత్, అనేనాచార్యసన్నిధా
వర్జయనావసరం ప్రతీక్షమాణ ఆసీతేతి సూచితమ్

(అసన్నితి.) అమ్ముఖిః వర్షజలైః పూరితాః జుద్రనద్యః, ఉత్పథవాహిన్య అసః “జుద్రనద్యో న
కుష్మతీ” రితిపాఠే శిష్యహితా స్పృత్యః ఉత్పథవాహిన్య అసన్నిత్యర్థః. అనుకుష్మతీ రిత్యపి పాఠః
తదా అసన్నోషా ఇత్యర్థః. ఉభయత్రాపి విరక్తివ్యత్యయ ఆర్హః, యథా అస్వతఃత్ర స్యేంద్రియైః
పరివళస్య ఫలసౌ గేహద్రవ్యసమృద్ధయః, న కుష్మంత్యః దానభోగయో రభావత్ యద్వా అనుకుష్మంత్యః
ధగ్మానుపయుక్తత్వేనేతి భావః. జిజ్ఞేంద్రియన్య తు దానభోగాభ్యాం కుష్మంతః ధర్మోపయోగద్వారాఽ

(వర్షర్తువర్ణనమట్టి :)

పుంసో యథాఽస్వతస్త్రిన్య గేహద్రవిణసంపదః.

౧౦

హరితో హరిభి శ్చన్దై రిన్ద్రగోపై శ్చ లోహితా.

ఉచ్చిలీన్ద్రకృతచ్ఛాపాయా నృణాం శ్రీ రివ భూ రభూత్.

౧౧

క్షేత్రాణి సన్యసంపద్భిః కర్షకాణాం ముదం దదుః,

మానినా మనుతాపం చ దైవాధీన మజానతామ్.

౧౨

జలస్థలౌకస స్సర్వే నవవారివిషేవయా,

సన్నోహా శ్చ ద్రవ్యసంపదాం శోషో నామ తద్వ్యయ ఏవ అమ్బుపూరితా ఇతి పాఠే తు ఆజితేంద్రి యశ్చ యథా ద్రవ్యసంపదః వరాటికాపర్యన్తై రపార్జితనైః, పూరితాః తతః పునః, నృద్వాదిభి ర్నిందితై ర్వర్ధంత ఏవ అపాత్రగామిన్యో వా తద్వ దిత్యర్థః. అనే నైవాస్వతంత్రేంద్రియసంపద శ్చలా వ్యర్థా శ్చేతి సూచితమ్.

౧౦

(హరితేతి.) భూమిః, హరిభిః హరితవర్ణైః శన్దైః, బాలకృతైః హరితవర్ణైః ఉంద్రకోపైః

కీటసేషై లోహితా ఉద్గతైః శిలీంద్రకుసుమైః కృతచ్ఛాపాయా, లోహితపీతవర్ణా చ బహువ. నృణాం శ్రీ రివ యథా నృణాం రాజ్ఞాం శ్రీః సేనాసంప ద్ధరితలోహితపీతవర్ణవపై ర్విచిత్రవర్ణా భవతి తద్వత్ ఇదం వాస్తవార్థకథనం యద్వా నృణాం స్వదేహలక్ష్మణరమాత్రవరాణాం, శ్రీ ర్వస్త్రాభరణాదినంప త్రభేత్కర్షః అనేన మూర్ఖాణాం సువ తోన్విషకారమాత్రవర్యవనన్నా న తు సరోవకారాదేతి సూచితమ్.

౧౧

(క్షేత్రాణి.) క్షేత్రాణి సన్యసమృద్ధిభిః, కృషీరలానాం ముదం ఫల మదృష్టాధీన

మిత్యజానశాం మానినాం ఫలసమృద్ధిద్వేషిణాం అనుతాపం చ దదుః. అనేన వరసమృద్ధితా భవితవ్య మితి శిక్షితమ్.

౧౨

(జలస్థలౌకస ఇతి.) జలౌకసః స్థలౌకస శ్చ సర్వే నవన్య వారిణో విషేవయా రుచిరం

రూపం ఆభిరూఢా అభిరూఢః. సంజ్ఞాపూర్వకవిధే రవిత్యత్వా దర్శత్వా ద్వాభ్యస్తలక్షణజనభావః, యథా హృదయకమలస్థహరివిషేవయా రుచిరం రూపం విగ్రతి తద్వత్ “వసతి హృది సనాతనే చ కమ్మితా

అభిద్ర స్రుచిరం రూపం యథా హరినిషేవయా.

౧౩

సరిద్ధి స్సంశ్రిత స్సిన్ధు శ్చుక్షోభ శ్వసనోర్మిమాః,

అవక్షయోగిన శ్చిత్తం కామార్తం గుణయు గృథా.

౧౪

గిరయో వర్షధారాభి ర్హన్యమానా న వివ్యథుః,

అభిభూయమానా వ్యసనై ర్యథాఽధోక్షజచేతసః.

౧౫

మార్గా బభూవు స్సందిగ్ధా స్తృజై శ్చన్నా అనంస్కృతాః.

నాభ్యన్యమానా శ్చృతయో ద్విజైః కాలాహతా ఇవ.

౧౬

భవతి పుమాః జగతోఽన్య సౌమ్యయావ" ఇతి వచనార్థోఽత్రోక్తః. హరిశేవయా వివా న సౌమ్యతేతి సూచితమ్.

౧౩

(సరిద్ధి రితి.) వింధు స్సముద్ర. సరిద్ధి స్సజ్జతో వాతోద్ధూతతరగ్ల శ్చ. చుక్షోభ సంబచాల యథా అవక్షయో గినః అవిప్లవసమాదేః పుంసః, చిత్తం విషయస్పృహాయుక్తం గుణయుక్త గుణై ర్విషయై ర్యుజ్జిత ఇతి తథాభూతం చ నత్, ఉభ్యతి తద్వత్ కామానక్త మితి శ్వసనోర్మిసామ్యం. గుణయు గితి శ్వసనోర్మినరిత్యసామ్యం. చిత్తచాల్సల్యనిమిత్తకామాజ్ఞానగుణయోగనిన ర్తకభగవత్స మాధివిపాకార్థం యతితవ్య మితి సూచితమ్.

౧౪

(గిరయ ఇతి.) వర్షధారాభి రభిహన్యమానా గిరియో న వివ్యథుః. యథా అధోఽక్షజ ఏవ చేతాంపి యేషాం తే వ్యసనై రాధ్యాక్రితాదితావై. పీడ్యమానా అపి, న వ్యధంతి తద్వత్ భగవద్భక్తి రేవ తాపత్రయవిమూతిసీత్యుక్తం భవతి.

౧౫

(మార్గా ఇతి.) తృజై శ్చన్నా అనంస్కృతా అక్షణాః వర్షాసు పథికానాం ప్రాయశో గమనాథావా దీతి భావః. అత ఏవ సందిగ్ధా బభూవుః యథా శ్రుతయో పేదాః ద్విజైః. నాభ్యన్య మానా అనావర్త్యమానా ఇత్యనంస్కృతసామ్యం యతో నాభ్యన్యమానాః అత ఏవ కాలేన కేనచి త్కాలేన ఆహతా విన్యతా శ్చ భవంతి కాలేన చాహతా ఇతి తృణాచ్ఛాంససామ్యం. అనేనాధీతానాం పేదానా మాప్యత్రిం శుర్యతైవ స్థేయం అన్యథా తు ప్రత్యవాయ ఇతి సూచితం. తథా చ స్మర్యతే "అధీత మపి యద్వేదం నానుపాలయతి ద్విజః, స జీవ న్నేవ కూద్రత్వ మాకు గచ్ఛతి సాన్యయ" ఇతి. ౧౬

(వర్షర్ష వర్షనమట్టః)

లోకబంధుషు మేఘేషు విద్యుత శృలసౌహృదాః,

స్థైర్యం న చక్రుః కామిన్యః పురుషేషు గుణిష్వివ.

౧౭

ధను ర్వియతి మాహేన్ద్రం విర్గుణం చ గుణిన్యభాత్,

వ్యక్తే గుణవ్యతికరే గుణవా న్పురుషో యథా.

౧౮

న రరాజోఽదుప శృన్న స్వజ్యోత్సాన్నిరాజితై ర్హనైః,

అహంమత్యా భాసితయా స్వభాసా పురుషో యథా.

౧౯

మేఘాగమోత్పవా హృష్టాః ప్రత్యానదజ్ శిఖిణీనః,

లోకబంధు ప్రియతీ సర్వప్రాణిజీవనభూతజలప్రదానేన మహాపకర్తృత్వా ల్లోకానాం బంధుషు మేఘేషు విద్యుత స్తటితః, చలం సౌహృదం యసాం తథాభూతా బభూవుః, అనియతదేశ మల్పకాలం చ సజ్గం చక్రు రిత్యర్థః. యద్వా స్థైర్యం న చక్రు రిత్యపి ద్వాన్వీతికాన్వయి చలసౌహృదా స్పత్యః, స్థైర్యం న చక్రుః, యథా కామిన్యః పుంశ్చల్యః గుణిషు సౌందర్యసౌశీల్యాదిగుణాశ్రయే ష్వపి నిర్దనేషు పురుషేషు చలసౌహృదాః, స్థైర్యం న కుర్వంతి తథా అనేన యత్నతః. కామినీసజ్గః పరిహర్య ఇతి సూచితమ్.

౧౭

(ధను రితి.) గుణిని శబ్దగుణితే వియ త్యాకాశే మాహేంద్రం ధను ర్గుణం మార్వీరహిత మథా దృఢో యథా గుణవ్యతికరే గుణాశ్రయపరిణామాత్మకే వ్యక్తే తేహి ఆగుణవా గుణాశ్రయ రహితః పురుషః జీవో భాతి తద్వత్ వియద్ధనుషో రివ దేహత్మనో ర్విలక్షణస్వరూపస్వభావత్వ ముక్తమ్.

౧౮

(నేతి.) ఉదుపః చంద్రః స్వజ్యోత్స్నయా రాజితైః, ప్రకాశితై ర్హనై ర్మేఘైః చృన్నో న రరాజ, మనేభ్యో విలక్షణతయా న రరాజేత్యర్థః, యథా పురుషః ప్రత్యగ్భాత్యా స్వభాసా స్వాపుఠక్పిర్ధ ధర్మభూతజ్ఞానేన భాసితయా సమున్నతయా అహంమత్యా దేహత్మబ్రాంత్యా దేహ త్పుఠ జ్ఞ ప్రకాశితే తద్వత్ దేహత్మబ్రాంతి రాత్మస్వరూపాపహ్నవహేతు రితి సా యత్నేన పరిహర్యేత్సుక్తమ్.

౧౯

(మేఘేతి.) మేఘాగమే ఉత్పవః యేషా మతో హృష్టా శ్శిఖండినః మయూరాః, ప్రత్యనదజ్

గృహేషు త ప్రనిర్విణ్ణా యథాఽచ్యుతజనాగమే. ౨౦

పీత్వాఽఽపః పాదపాః పద్భి రాసన్నానాత్మమూర్తయః,
ప్రాక్కామాస్తపసా శ్రాంతా యథాకామానుసేవయా. ౨౧

సరస్వతీశాస్త్రతోయేషు న్యూషు రజాపి సారసాః,
గృహేష్వశాస్త్రకృత్యేషు గ్రామ్యః ఇవ దురాశయాః. ౨౨

యథా గృహేషు తప్తాః క్రిధిస్తాపై డితి శేషః. అత ఏవ నిర్విణ్ణాః జనాః ఆచ్యుతభక్తానాం అగమనే
సతి ప్రతిసందంతి తద్వత్ తావత్తయతీతైరవశ్య మచ్యుతజనసంజః కార్యేత్వక్తమ్. ౨౦

(పీత్వేతి.) పాదపా వృక్షాః పద్భిః మూలైః అపి జలాని పీత్వా నానాత్మమూర్తయః.
నానావిధా అత్మనాం మూర్తయః కాభిఃల్లవపుష్పఫలాదిరూపాః. యేషాం తథాభూతా బభూవుః యథా
ప్రాక్కామ్యతపఃఫలరూపకామానుసేవతః, ప్రాక్తపశ్చర్యాదశాయాం తపసా శ్రాంతాః జైమాః,
కృశా శ్చ జనాః కామానుసేవయా నానాత్మమూర్తయో భవంతి తద్వత్ అనేన కామ్యుపస శృరీరాయవ
పుష్టిఫలకత్వమాత్రం సూచితం. యద్వా ఫలాభిసందిరహితభగవదరాధనాత్మకతపశ్చర్యాదశాయాం
తపసా శ్రాంతాః. కృశా శ్చ తత్ఫలానుభవాత్మకముక్తిదశాయాం కామ్యుత ఇతి కామాః భగవతః
కల్యాణగుణా ప్రేషా మనుసేవయా “స ఏకదా భవతి త్రిదా భవతి” అద్విదిక్రుత్యుక్తరీత్యా నానాత్మ
మూర్తిమంతో భవంతి తద్వత్ అనేన భగవదరాధనాత్మకతపస స్వేచ్ఛానురూపప్రాకృతానేకకరీర
పరిగ్రహేణ భగవతా తోగసామ్యసాధనత్వ ముక్తమ్. ౨౧

(సరస్వీతి) అర్జున హేరాజా అశాంతా న్యనిర్మలాని కలుషితానీతి యావత్ తాని తోయాని
యేషు తథాభూతే స్వపి సరస్సు సారసాః చక్రవాకాః, గోనర్దాత్యసక్షిపశేషా వా న్యూషుః వితరా ముషి
తవంతః. “అశాంతరోధ స్వీతి” పాఠే అశాంతాని సలిలాకులాని పజ్జకంబికాదియుక్తాని రోధాంపి
తటాని యేషాం తేష్వపి సరస్వీత్యర్థః. అశాంతాన్యనుపరణాని ర్భుత్వాని యేషు, తేష్వపి గృహేషు
దురాశయాః, వైషయికసుఖాభాసలేఖింపవో గ్రామ్యః పామరా ఇవ తే యథా వివసంతి తద్వత్
అనేన గ్రామ్యాణాం విషయా దుఃఖప్రచరా అల్పసుఖా త్చేత్వక్తం భవతి. ౨౨

(వర్షర్తువర్షనపుట్టః)

జలౌమై ర్నిరభిద్యస్త నేతవో వర్షతీశ్వరే,
పాషణ్డినా మనద్వాదై ర్వేదమార్గాః కలౌ యథా. ౨౩

వ్యముఞ్చ న్వాయుభి ర్నున్నా భూతేభ్యో హ్యమృతం ఘనాః,
యథాఽఽశిషో విశృతయః కాలే కాలే ద్విజేరితాః. ౨౪

ఏవం వనం తద్వర్షిష్ఠం పక్షఖర్జురజమ్బుమత్,
గోగోపాలై ర్వృతో రస్తుం సబలః ప్రావిశద్ధరిః. ౨౫

ధేనవో మద్దగామిన్య ఊదోభారేణ భూయసా,
యయు ర్భగవతా సార్థం ద్రుతం భీత్యా స్తుతస్తనీః. ౨౬

(జలౌమై రితి) ఈశ్వరే పర్జన్యే వర్షతి సతి జలపూరైః. ఉత్కలై సేతవః జలనిరోధాద్ధా మృత్యాషాఽనిర్మితాః నిరభిద్యంత త్రుటితా బభూవుః. యథా కలౌ యుగే ప్రవృత్తే సతి పాషండానాం వేదబాహ్యునాం అనద్వాదైః వేదమార్గా వర్ణాశ్రమధర్మాణి భిద్యంతే తద్వత్ అనేన పాషండవాదానా మశ్రోతవ్యత్వ ముక్తమ్. ౨౩

(వ్యముఞ్చ నితి.) వాయునా నున్నాః ప్రేరితా స్సంతో ఘనా మేఘా భూతేభ్యోఽమృతవ జ్జీవనహేతుం జలం వ్యముఞ్చా యథా ద్విజైః పురోహితాదిభిః. ఈరితాః ప్రేరితాః విశృతయో జనాధ్యక్షై రాజానః ఉచితకాలే స్వాశిషః కామా నర్థిభ్యో విముఞ్చంతి తద్వత్ రాజభి రేవం భవితవ్య మిత్యుక్తం భవతి. ౨౪

తదేవం వర్షర్తు మనువర్త్యత తదా కృతాని కానిచి ద్భగవత శ్చేష్టితాని వర్ణయతి (ఏవ మిత్యాదిభి స్సప్తభిః.) ఇత్థం పక్షాని ఖర్జురాదివలా న్యప్సిః సంతీతి తద్వత్ తద్వర్షిష్ఠం వృద్ధం ప్రహత మితి యావత్ వనం హరిః సబలజేవో గోపాలై స్సహ రంతుం ప్రావిశత్. ౨౫

భూయసా ఊదనః పయఃకోశన్య భారేణ మందగామిన్యోఽపి ధేనవో భగవతా అపరాతాః స్తుతస్తన్య స్సతోఽద్రుత మేవ యయాః. ౨౬

వనౌకనః ప్రముదితా వనరాజీ ర్మధుచ్ఛతః.

జలధారా గిరే ర్నాదా నాసన్నా దదృశే గుహాః.

౨౭

క్వచి ద్వనస్పతిక్రోడే గుహాయాం చాభివర్షతి.

నిర్విశ స్ఫగవా న్రేమే కన్దమూలఫలాశనః.

౨౮

దధ్యోదన ముపాసీతం శిలాయాం సలిలాన్తికే.

సంభోజనీయై ర్పుభుజే గోపై స్సజ్కుర్షణాన్వితః.

౨౯

శాద్వలోపరి సంవిశ్య చర్వతో మీలితేక్షణాః,

దృప్తా న్స్వషా వత్సతరా న్గా శ్చ స్వోధోభరక్రమాః

౩౦

ప్రావృట్ప్రియం చ తాం వీక్ష్య సర్వభూతముదావహమ్.

భగవా న్పుజయాంవత్రే ఆత్మశక్త్యవబృంహితామ్.

౩౧

వనౌకఃప్రభృతీః దదర్శేత్యన్వయః. ప్రముదితాః మధుచ్ఛత ఇతి చ వనరాజీ తిత్వస్య విశేషణం. మధుచ్ఛతః మధుని ప్రవంత్యః. ప్రముదితాః ఫలపుష్పసమృద్ధిభి ర్ముది ఇవ స్థితాః వనౌకన పుళిందీ రితి వా గిరే న్నకాశా జలధారా స్తాసాం నాదా నాసన్నా నికటవర్తినీః. గుహా శ్చ దదృశు రిత్కర్తృః.

౩౨

కదాచి త్వర్ణస్యే అభితో వర్షతి సతి వనస్పతిక్రోడే వృక్షమూలే గుహాయాం వా ప్రవిశణ కందాని మూలాని ఫలా న్యేన ఆశనం యన్య తథాభూతో రేమే.

౩౩

కదాచి ద్గ్రహ దాసీతం దద్యన్నం సలిలసమీపే స్థితాయాం శిలాయాం సాత్రభూతాయాం సహభోజనీయైః, గోపై స్సహ బుభుజే.

౩౪

క్వచి చ్చాద్వలోపరి హరితతృణాకీర్ణప్రదేశే ఉపవిశ్య పృషాదీ వీక్ష్య భగవా న్సర్వభూతానాం ముద మావహతీతి తథా తా మాత్మశక్త్యా న్వనజ్కుల్పాత్మికయా ఉపబృంహితాం ప్రవర్ధితాం తాం ప్రావృట్ప్రియం పూజయాంవత్రే బహుమన్యతేత్యన్వయః. చర్వతో మీలితేక్షణాః దృప్తా వితి చ వృషా నిత్యస్య విశేషణం. చర్వతః తృణాని ఖాదతః. మీలితా నిక్షణాని యై స్తాన్ దృప్తా న్గర్విశాన్ స్వోధసాం భరేణ క్రమే యాసాం తాః గా శ్చ.

౩౫-౩౬

—* శరదృతువర్ణనమ్ *

ఏవం నివసతో స్తస్మి న్రామకేశవయో ర్వ్రజే,

శర త్సమభవ ద్వ్యభ్రస్వచ్ఛామ్భవపరుషానిలా.

౩౨

శారదాని రజోత్పత్త్యా నీరాణి ప్రకృతిం యయుః,

భ్రష్టానా మివ చేతాంసి పున ర్యోగనిషేవయా.

౩౩

వ్యోమ్నోఽబ్జం భూతకాబల్యం భువః పజ్క మపాం మలిమ్.

శర జ్జహోరాశ్రమిణాం కృష్ణభక్తి ర్యథాఽశుభమ్.

౩౪

అథ శరదాగమ మాహ (ఏవ మితి.) తస్మిన్ ప్రజే ఇత్థం నివసతో శృగల్ నమ్య
క్వావర్తత. కథంభూతాః విగతా న్యబ్రాణి యస్యాం స్వచ్ఛా న్యమ్నాని యస్యాం అవరుష స్ఫులి
స్సర్వోఽనిలో యస్యాం తత ప్రయాణాం కర్మధారయః.

౩౫

అథ ముముక్షాణాం హితం దర్శయన్నివ సమీచినై ర్ద్వష్టానై శృగదా స్థర్మా ననువర్తయతి
(శారదా నీత్యాదినా యావ దధ్యామసమాప్తి) పూర్వం శారదాని నీరాణి జలాని నిర్మలా న్యవస్థితాని
అంతతా ప్రావృషి రజోత్పత్త్యా పజ్కప్రాదుర్భావేన భ్రష్టా నీతు్య త్రరస్వరస్యా దధ్యాహ ర్తవ్యం. పునః
ప్రకృతిం స్వస్వభావం యయుః యథా యోగినాం చిత్తాని నిర్మలా న్యేన క్వచి ద్యోగభ్రష్టా న్యపి పున
రపి పున ర్యోగనిషేవయా ప్రకృతిం యాంతి తద్వత్ యోగభ్రంశేన చిత్తకాఠిన్యే సతి పున ర్యోగ
మేవ సేవతేతి శీతం “శరదా నీరజోత్పత్తేతి” పాఠాంతరం. నీరజానా ముత్పత్తి ర్యస్యాం తయా
శరదా హేతుభూతయా నీరాణి ప్రకృతిం స్వచ్ఛత్వావికారత్వకాంతత్వాదిరూపాం యయుః. ఉత్తరార్థం
తు పూర్వవత్.

౩౬

(వ్యోమ్న ఇతి.) క్రమేణ వ్యోమభూతసృష్టీజలాలాం చతుర్థాం అభ్రకాబల్యపజ్కమలాని
చత్వారి శర దహరల్ యథా చతుర్థా మాశ్రమిణా మశుభం కృష్ణభక్తిః హరతి తద్వత్ తత్రాబ్జం మేఘం
భూతానాం జ్యోతిస్సలిలమరుతాం కాబల్యం సంవర్కం వర్షాసు తేషాం మిథ స్సంపర్కా చ్చరది
తన్నివృత్తే రితి భావః. యథా కృష్ణభక్తి ర్భృహ్మచారిణో గురూపదిష్టార్థగ్రహణప్రతిబంధక
మజ్జానాత్మక మశుభం హరతి యథా చ గృహస్థస్య విషయసగ్గదోషం యథా వనస్థస్య కదాచి దశక్త్యా
స్వాశ్రమోచితధర్మానుష్ఠానప్రయుక్తప్రత్యవాయం యథా చ యతినః కృష్ణప్రాప్తిప్రతిబంధకం పుణ్య
పాపాత్మక మశుభం హరతి తథేత్యర్థః. అనేనావళ్యం చతుర్థి రప్యాశ్రమభిః కృష్ణభక్తిః
కార్యేత్యక్తమ్.

౩౭

సర్వస్వం జలదా హిత్యా విరేజు క్షుభ్రవర్చసః.

యథా త్యక్తేషణా శ్శాంతా మునయో ముక్తకల్మషాః.

౩౫

గిరయో ముముచు స్త్రీయం క్వచి న్న ముముచు శ్శివమ్.

యథా జ్ఞానామృతం కాలే జ్ఞానినో దదతే సదా.

౩౬

నైవావిష్టన్ షీయమాణం జలం గాధజలే చరాః.

యథాఽఽయు రన్వహం షీణం నరా మూఢాః కుటుమ్మినః.

౩౭

గాధవారిచరా స్తాప మవిష్టన్ శరదర్కజమ్

యథా దరిద్రః కృపణః కుటుమ్మ్యవిజితేంద్రియః.

౩౮

(సర్వస్వ మితి.) జలదా మేఘాః సర్వస్వత్వభూతం జలం హిత్యా క్షుభ్రం వర్షో యేషాం తథాభూతా విరేజిరే యథా మునయో భగవన్మననశీలాః త్యక్తాదారధనపుత్రాణాం ఈషణాః. యై స్తథా భూతాః. నిష్పత్తపాపా విరాజంతే తద్వత్ అవశ్యం మునిభి రీషణా స్త్యాక్త్యా ఇత్యుక్తమ్.

౩౯

(గిరయ ఇతి.) పర్వతాః క్వచిన్నిర్మలం జలం ముముచుః క్వచి న్న ముముచు శ్శివమ్. జ్ఞానినో యథా క్వచి త్తత్త్వత్రయమతాత్మ్యక మమృతం కేభ్య శ్చిచ్చుక్రూషుభ్యో దదతే. అనేన సర్వేభ్యోఽపి ప్రప్టుభ్యో నోపదేష్టవ్యం జ్ఞానిభి ర్జ్ఞాన మిత్యుక్తమ్ తథా చోక్తం భగవతా “తద్విద్ధి ప్రణిపాతేన పరినశ్నేన సేవయా ఉపదేక్ష్యంత తే జ్ఞానం జ్ఞానిన స్తత్త్వదర్శిన” ఇతి.

౪౦

(నై వేతి) గాధజలేచరాః అల్పజలచారిణః షీయమాణం జలం నైవావిందన్ నైవ జ్ఞాతవంతః యథా మూఢా అజ్ఞాః కుటుమ్మ్యపోషణరతా నరా అల్పాయుష స్తథాఽన్వహం షీయమాణ మాయుర్న జ్ఞానంతి తద్వత్ అనేన కుటుమ్మిభి రపి దేహాత్మనో ర్గూఢాత్మ్యం పరిశీలయద్భి రన్వహ మాయుఃక్షయాను సందాననిమి త్రపరితాపవద్భి శ్చ భవితవ్య మిత్యుక్తం భవతి.

౪౧

(గాధేతి.) గాధవారిచరాః ఊద్రజలచరాః. శరది యోఽర్క స్తజ్జం తాప మవిందన్ లేఖిరే యథా అజితేంద్రియః ఇంద్రియపరతంత్రః కుటుమ్మీ దరిద్రః ధనధాన్యహీనః. కృపణః దీనః క్షుద్ర్య యుక్తం తాపం జానాతి తద్వత్ జితేంద్రియేణ భవితవ్య మితి సూచితమ్.

౪౨

(శరద్భతువర్ణనమ్)

శనై శృనై ర్జహః పజ్కం స్థలాన్యామం చ వీరుధః,

యథాఽహంమమతాం ధీరా శృరీరాది ష్వనాత్మసు.

౩౯

నిశ్చలామ్బుధర స్తూషీం సముద్ర శృరదాగమే,

ఆత్మ న్యుపరతే యద్వ స్మని ర్వ్యపరతాగమః.

౪౦

కేదారేభ్య స్తృపోఽగృహ్ణా కర్షకా దృఢనేతుభిః,

యథా ప్రాజ్ఞై స్సృవజ్ఞానం తన్నిరోధేన యోగినః.

౪౧

శరదర్కాంకుజం తాపం భూతానా ముడుపోఽహరత్,

దేహాభిమానజం బోధో ముకున్దో వ్రజయోషితామ్.

౪౨

(శనై శృనై రితి.) స్థలాని శనై శృనైః పజ్కం జహః వీరుధ స్వామ మసక్యతాం
యథా ధీరా జ్ఞానినః, శరీరాదిషు దేహేంద్రియాదిషు ఆనాత్మ స్వాత్మవ్యతిరీక్తేషు అహమ్మమతాం
అహంతాం మమతాం చ జహతి తద్వత్ తత్రాహంతాసామ్యం పజ్కన్య మమతాసామ్య మామన్యేతి
వివేకః, అవశ్యం జ్ఞానిభి రహజ్కారమమకారౌ యత్నేన పరిహర్తవ్యా విత్యుక్తం భవతి ౩౯

(నిశ్చలామ్బుధర ఇతి.) శరదాగమే శరదః ప్రవృత్తై సత్యాం సముద్రో నిశ్చలామ్బుధర
స్తూషీం బిభూవ యథా ముని శ్శుభ్రాశ్రయమననశీలః వ్యుపరతః ఆగమః అన్నపానాద్యాగమౌ యన్య సః
అనుసనతాన్నపానోఽపి ఆత్మని శరీరే ఉపరతేఽపి ఆవికర్మణీక్తః ఉపరస్తు మారబ్ధవత్సపి దేహవిసత్తి
పర్యంతదశాయా మపి నిశ్చల స్తూషీ మాస్తే తద్వత్ మునినైవం భవితవ్య మితి శిష్య.

౪౦

కేదారేభ్య ఇతి వజ్రమీ, కృషీవలాః శాలిక్షేత్రేభ్యః ప్రవహంతీః అపః జలాని దృఢై స్సేతుభి
ర్బంధనై రగృహ్ణా నిరుద్ధవంతః తతః పరం వృష్ట్యభావా దితి భావః. యథా యోగినః ప్రాజ్ఞై
రింద్రియై స్తద్వారా స్రవత్ బాహ్యవిషయగ్రహణప్రసణీభవత్ జ్ఞానం ధర్మభూతజ్ఞానం తన్నిరోధేన
ప్రాజ్ఞనిరోధేన ఆత్మస్వరూపగోచరం శుర్వంతి తద్వత్ ఇంద్రియనిరోధపరే జాత్మస్వరూపపరిశీలన
పరేణ చ భవితవ్య మితి సూచితమ్.

౪౧

(శరదర్కాంకుజ మితి.) ఉడుప శ్చంద్రః భూతానాం శరది యోఽర్కః తస్యాంకుభ్యో
జాతా తాపాన్ జహర ఉత్తరార్ధన్య యథేత్యాదిః, యథా దేహాభిమానేన జాతం తాపం పరకృతనిందాది
ప్రయుక్తం దేహయాతాత్మ్యగోచరో బోధో హరతి. యథా చ వ్రజయోషితాం తాపం మన్మథప్రయుక్తం
ముకుందో జహర తద్వత్ “దేహాభిమానజం తాప” మితి పాఠే బోధ ఇతి కర్తృపద మధ్యాహర్తవ్యం.
యతోక్త ఏవార్థః. అనేన హేయత్వజ్ఞానార్థం దేహయాతాత్మ్యపరిశీలన మపి కర్తవ్య మిత్యుక్తం భవతి. ౪౨

ఖ మశోభత నిర్మేఘం శరద్విమలతారకమ్,

సత్వయుక్తం యథాచిత్తం శబ్దబ్రహ్మార్థదర్శనమ్.

౪౩

అఖణ్డమణ్డలో వ్యోమ్ని రరాజోడుగజై శృశీ.

యథా యదుపతిః కృష్ణో వృష్టిచక్రావృతో భువి.

౪౪

అశ్లిష్య సమశీతోష్ణం ప్రసూనవనమూరుతిమ్,

జనాస్తాపం జహూ ర్గోప్యో న కృష్ణహృతచేతసః.

౪౫

గావో మృగాః ఖగా నార్యః పుష్పిణ్య శృరదాగమే,

అన్వీయమానా స్వప్నమైః ఫలై రీశక్రియా ఇవ.

౪౬

(అ మితి.) నిర్మేఘం మేఘరహితం శరది విమలా స్తారకా యస్మిన్ తథాభూతం స త్సమశోభత యథా సత్వయుక్తం సత్వగుణయుక్తం సత్వప్రచర మితి యావత్ త చ్చిత్తం శబ్దబ్రహ్మతో వేదస్య యోగార్థో ఆర్థవజ్ఞుకరూపః తం సకృతీతి తథా సంద్యాదిత్వా త్కర్తరి ల్యః. యద్వా శబ్దబ్రహ్మార్థో దృశ్యతేననేతి తథా కరణే ల్యుట్ సత్వప్రవణం చేతో రాగాద్యకలుషితం స నిర్మల మతీంద్రియవేదార్థప్రకాశకం భవతి తద్వ దిత్యర్థః. సత్వప్రాచర్యా యాహరళుద్వా భవితవ్య మితి సూచితం. అత్ర తారకాస్థానీయాః వేదార్థాః పరమాత్మతదారాధనారాధకాదిస్వరూపాత్మకాః ఆకాశ స్థానీయం చేతః. మేఘస్థానీయం రజః తమ శ్రేణి వివేకః.

౪౭

(అఖండమండల ఇతి.) శశీ చంద్రో వ్యోమ్నాకాశే నిర్మేఘే అఖండం పూర్ణం మండలం యస్య తథాభూతో నక్షత్రసమూహై స్సహ రరాజ యథా యదుపతిః శ్రీకృష్ణో భువి వృష్టీనాం సమూహేనావృతో రరాజ తద్వత్, అనేన యదుపతే శ్చంద్రవ త్సర్వలోకాహ్లాదికరత్వ మఖిప్రేతమ్.

౪౮

(అశ్లిష్యేతి.) జనాః సమం వితం శీతం ఉష్ణం చ యస్య తం ప్రకృష్టాని సూనాని శుసుమాని యస్య తస్య సనన్య మూరుతి మల్లిష్య అనుభవ్య తాపం జహూః గ్రీష్మతైత్యప్రయుక్తం దుఃఖం జహూ రిత్యర్థః. గోవ్యంతు తాపం మన్మదతాపం న జహూః, తత్ర హేతుం వదన్ విశిష్ట కృష్టేన హృతాని చేతాంపి యాసాం తథాభూతిః, అనేన కృష్ణస్య యౌవనావస్థా గోపీచిత్తసమాకృష్టి శ్చ సూచితా.

౪౯

(గావ ఇతి.) గవాదయః స్వప్నమైః స్వప్నప్రియై రన్వీయమానా శృరదా విమిత్రభూతయా పుష్పిణ్యో గర్భిణ్యో బధూవుః, యథా ఈశ్వరారాధకాత్మికాః క్రమాః, స్వసాధైః ఫలైః ధర్మాది పురుషార్థైః అన్వీయమానా, స్వమస్తభోగగర్భా భవంతి తద్వత్ అనే నేశ్వరక్రియాణాం ఫలావినాభావిత్య ముక్తమ్.

౫౦

(శరద్భతువర్ణనమ్)

ఉదహృష్య స్వారిజాని సూర్యేణ కుముదం వినా
రాజ్ఞా తు నిర్భయా లోకా యథా దస్యా వ్విదా నృప.
పురగ్రామే ష్వాగ్రయజ్ఞై రైన్ద్రియై శ్చ మహాత్మవైః.
బభౌ భూః పశ్యసస్యాధ్యా కలాభ్యాం నితరాం హరేః.
వణిగ్యతిన్మపస్నాతా నిర్గమ్యాద్ధా స్ప్రిపేదిరే.
వర్షరుద్ధా యథా సిద్ధా స్వపిణ్డా న్గాల ఆగతే.

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే. మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే,
వింశోఽధ్యాయః.

(ఉదహృష్య స్మృతి.) కుముద మితి జాత్యభిప్రాయ మేకవచనం. కుముదా న్యుత్పలాని వినా
సర్వాణి, వారిజాని సూర్యేణో దహృష్య రాజాపేన హృష్టా ఇవ లక్ష్మితా బభౌభూః యథా హేనృప
దస్యాం శ్చోరవ్యాఘ్రాదీ వ్వినేతరే సర్వే జనాః రాజ్ఞా హేతునా నిర్భయా హృష్యంతి తద్వత్. అనేన
రాజ్ఞా దస్యా సుర్యేజయతా భవితవ్య మిత్యుక్తమ్.

(పురగ్రామేష్వీతి.) పురేషు గ్రామేషు చాగ్రయజ్ఞై ర్భూతనప్రహృదిభక్షణాభ్యనుజ్ఞానార్తై.
రాగ్రయజ్ఞాభ్యయగమపై రైంద్రియై రింద్రియప్రీత్యర్థై రన్యై శ్చ మహద్విరుత్సవై. స్వర్వసస్యాధ్యా
భూః, బభౌ, హరేః, కలాభ్యాం రామకృష్ణాభ్యాం తు నితరాం, బభౌ చత్రిన్యాయేన కలాభ్యా
మిత్యుక్తిః.

(వణిగిత్వాది.) వణిగాదయః. తావ ద్వర్షేణ రుద్ధా, శరది నిర్గమ్యాద్ధా స్ప్రిమోజనాని.
ప్రపేదిరే. తత్ర వణిజః క్రయవిక్రయాదివ్యాపారిజః, మునయః సంన్యాసినః, నృపాః జయినః, స్నాతాః
శీర్థయాత్రవరాః ఏతే, వాణిజ్యస్వచ్ఛందసంచారవిజయతీర్థస్నానాదిరూపా. సర్థాః ప్రపేదిర, ఇత్యర్థః.
యథా సిద్ధా స్తపస్విద్ధాః పలకాలే ఆగతే సత్యస్మాల్లోకా నిర్గత్య స్వపిండాః స్వస్వతపస్సాధ్యభోగ్య
జాతం ప్రతిపద్యంతే తద్వత్ అనేన తపసః పలావినాభావిత్వ ముక్తమ్.

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయవయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యావిదేః శ్రీశైలగురోః సుతేన

తచ్చరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్పుక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన

శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత

చంద్రికాయాః. దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం, వింశోఽధ్యాయః.

అథ ఏకవింశోఽధ్యాయః

శ్రీశుక ఉవాచ—

ఇత్థం శర తస్వచ్ఛజలం పద్మాకరసుగన్ధినా,

స్వవిశ ద్వాయునా వాతం సహ గోపాలకోఽచ్యుతః.

కుసుమిత వనరాజికుష్మిభృజ్లద్విజకులముష్ణసరస్పరిన్మహేధమ్,

యదుపతి రవగాహ్య చారయ న్గా స్పహ పశుపాలబల శ్చకూజ వేణుమ్.

తద్వ్రజప్రియ అశుత్య వేణుగీతం స్మరోదయమ్,

కాశ్చి త్పరోక్షం కృష్ణస్య స్వసఖీభ్యోఽన్యవర్జయన్.

తద్వరయితు మారబాః స్మరన్యః కృష్ణచేష్టితమ్,

నాశక- స్మరవేగేన విక్షిప్తమనసో నృప.

ಅಥ ವಿಕವಿಂಶೋಽಧ್ಯಾಯಃ

ఇత్థం శరద మనుష్యాభి తదా బృందాననే క్రిడతో వేణుం రణయతో భగవతో గోపీచిత్తా
 పహరిణః కాంక్షి ద్విహరాః స్వవేణిగాన గోపీభి ర్మితోఽనుపరితా వానైకవింశేన (ఇత్థ మితి) ఇత్థ
 మేవం భూతం శారదగుణసంపన్నం, వన మితి విశేష్య మద్యాహారవ్యం ఇత్థ మిత్యనేనాభిప్రేతం
 ప్రకాశయన్విశిష్టి. శరదా, స్వద్వాని జలాని, యస్మిన్. పద్మాకరైః, శోభనో గందో, యస్య తేన
 వాయునా వాతం వ్యాపం వనం గోభి రోపారై శ్చ సహితోఽమృతో న్యవిశత్.

తత శ్చ కుసుమితవనరాజిషు, కుష్మిణాం మత్తానాం భృగ్జాణాం ద్విజానాం పక్షిణాం చ కులైర్బుష్టా సరాంపి సరితః. మహాద్రాః పర్వతా శ్చ యస్మిన్ తద్వనం విగాహ్య ప్రవిశ్య, యదుపతిః కృష్ణః, పశుపతిః చ బంధేన చ సహితః గా శ్చారయ న్యేణం చుకూజ అవదయత్.

స్మర స్మృదయో యస్మాత్తత్కృష్టస్య వేణుగీత మాకర్ణ్య కాశ్చ ద్రవ్యజప్రియః తస్య
పరోక్ష చనచక్షం స్వసఖిభ్యాఽన్యవర్తయత్.

తత్కష్టస్య వేణికీతం చోష్ఠితం వర్ణయతుం ఆరభాః ఆరభ్యతః తత్సరంతో హేమవ
స్మరేగేన వ్యాకులితచిత్తా స్రావ ద్మర్ణయతు మేన నాశ్కునః ॥ శక్తా న జహామః క్షష్టశ్చ తచోష్ఠితం
చ తయో సమహరః కృష్ణచోష్ఠితం చ తదభయం సరంతో నాశ్కున విత్తరః.

(శ ర దృ తు వ ర్ణ న మ్)

బద్ధాపీడం నటవరవపుః కర్ణయోః కర్ణికారం
 బిభ్ర ద్వాసః కనకకపిశం వైజయంతీం చ మాలామ్,
 రన్ధ్రా న్యేణో రధరసుధయా పూరయన్గోపబుధైః
 బృందారణ్యం స్వపదరమణం ప్రావిశ ద్గీతకీర్తిః.

ఇతి వేణు రవం రాజ సర్వభూతమనోహరమ్,
 శ్రుత్వా వ్రజప్రియ స్సర్వా వర్ణయంత్యోఽభిరేమిరే.

గోప్యాః ఊహుః —

అక్షణ్యతాం ఫల మిదం న పరం విదామ స్సఖ్యః పశూ ననువివేకయతో ర్వయన్తైః.

కీదృశం కృష్ణచేష్టిత మిత్యత్రాహ (బద్ధాపీడ మితి.) బద్ధాత్మక మాపీడం కిరోభూషణం ద్వితీయాంతానాం బిభ్ర దిత్వన్వయః. కర్ణయోః శ్రోత్రనంద్యోః, కర్ణికారం లాగ్నలీకుసుమాత్మకం కర్ణపూరం కనకవ. త్కపిశం పిశంగం వాసః వైజయంతీం మాలాం నటాత్మకవర స్యేవ వపుశ్చ బిభ్రత్ నటవరవపు రితి బహుప్రీహితా కృష్ణవిశేషణం వా. తస్య తత్పురుషపక్షే తద్విశేషణత్వ మపి బద్ధాపీడ మిత్యన్య బహుప్రీహితా సంభవతి. అధరన్య సుధయా వేణో రంద్రా స్ఫూరయన్ సాధరసుధేన ముఖాయనా వేణుం నాదయన్నిత్యర్థః. గోపానాం బుధైః గీతా కీర్తి ర్యన్య తథాభూతః స్వపదై రజ్జితైః రమణం రతిజనకం బృందావనం ప్రావిశత్. ఉక్తవేషం కృష్ణం బద్ధాపీడాదిదారణవేణురంద్ర పూరణబృందారణ్యప్రవేశనాత్మకం చేష్టితం చ స్మరంత్యో నాశక్నువన్నితి భావః.

ఏవం తావ ద్వర్ణయితు మశక్తౌ సత శ్చనై ర్లబ్ధ్యాన్యాసా వర్ణయామాసు రిత్యాహ (ఇతీతి.) హేరాజ్ ఇతి ఇత్థం తావ దేవంభూతా వ్రజప్రియః సర్వభూతానాం మనోహరం వేణురవ మాకర్ణ్య త మేవ సచేష్టితం వర్ణయంత్యః అభిరేమిరే తద్వర్ణనాత్మకం విహారం చక్రుః. అభిరేభిర ఇతి సారే వర్ణయితుం బుద్ధౌ సన్నిధావితం మన్మథమన్మథం భగవంతం పరిరేభిర ఇత్యర్థః.

వర్ణనా మేవాహ (అక్షణ్యతా మిత్యాదినా యావదధ్యాయపరిసమాప్తి.) ఇతీత్యన్య వక్ష్యమాణ ప్రకారేణేతి అర్థః. తదా త మేవ ప్రకార మక్షణ్యతా మిత్యాదినా దర్శయతి. హేనఖ్యః వక్ష్యమాణ

వక్త్రం వ్రజేశసుతయో రనువేణుజుష్టం యై నై ర్నిపీత మనురక్తరటాక్షమోక్షమ్. ౭

చూతప్రవాళబర్హస్తబకోత్పలాజ్జమాలానుయుక్తపరిధానవిచిత్రవేషా.

మధ్యే విరేజతు రలం సకుపాలగోష్ఠ్యాం రజ్జే యథా నటవరౌ క్వ చ గాయమానౌ. ౮

గోవ్యః కి మాచర దయం కుశలం స్మ రేణు ర్దామోదరాధరసుధా మపి గోపికానామ్.

భుజ్జే స్వయం యదవశిష్టరసం హ్రాదినోఽహృష్యత్స్వదోఽశు ముముచు స్తరవో యథార్యాః

జనానాం చక్షుషా మిద మేవ ఫల మన్య త్తు న విద్యుః, కిం తత్? య ద్వ్రజేశస్య సందస్య సుతయోః రామకృష్ణయో ర్వక్త్రం ముఖం యైః నితరాం పీత మనుదూతం దృష్ట మితి యావత్. తదేతత్ యై ర్వా నిపీత మితి పాఠః. యై నై ర్నిపీత మితి పాఠో దృశ్యతే. తదా యై శ్చతుర్భి స్సాధనై నై ర్జుజ్జిఙ్గిభ్యః కర్తృభ్యః నిపీత మిత్యేత దిత్యర్థః. కథంభూతయోః వయస్యై స్సవయస్యైః గోపై స్సహ పశూ ననునివేశయతో ర్వసం వ్రతి ప్రవేశయతోః కథంభూతం వక్త్రం. అనువేణు వేణు మనువర్తమానం వేణుం వాదయ దిత్యర్థః. జుష్టం పశ్యతాం నిరతిశయప్రీతివిషయం అనురక్తానాం స్నిగ్ధానాం కటాక్షితాం మోక్షో విసర్గో యస్మిం స్తథాభూతమ్.

అన్యా స్త్వాహుః (చూతేతి.) ఏవ ముత్తరత్రాపి. అత ఏవ సర్వత్ర వక్త్రభేదా న్నాతీవ సజ్జతి రపేక్షితా. చూతవల్లవాదీనాం మాలాభి రనుయుక్తే ఈషదంతరాంశరా సంయుక్తే అనుపుక్తేతి పాఠే స ఏవార్థః. పరిధానే నీలపీతామ్బురే తాభ్యాం విచిత్రౌ వేషా యయోః తౌ క్వచ కదాచి ద్గాయమానౌ గోపసభాయాం మధ్యే నితరాం విరేజతుః యథా రజ్జే నటశ్చేషౌ తదాఽహౌ పశ్యతాం భాగ్య మితి భావః.

(గోవ్య ఇతి) హేగోవ్యః అయం కృష్ణకరస్థః వేణుః కిం స్మ కుశలం పుణ్య మాచర చృకార. కుతః? యత్ యస్మాత్ గోపికానా మపి, అపిశబ్దో ద్వాద్యధ్యద్యోతకః. గోపికానాం అస్మాక మపి కుర్లభాం దామోదర స్యాదరసుధాం స్వయం భుజ్జే అనేకోపభోగాం స్వయం మేక ఏవ భుజ్జే అవశిష్టరసం తు హ్రాదినోఽవద్య స్తరవ శ్చ భుజ్జతే. కృత్స్నాయా మధరసుధాయాం వేణు నై కేన పీయ్యమానాయాం యద్గళితమధరసుధాత్మకరసకణజాలం హ్రాదిన్య స్తరవ శ్చ భుంజతే. అశ్రు ఇతి జాత్యభిప్రాయక మేకవచనం. అవశిష్టరసభోగప్రయుక్తహర్షాకూటి ముముచుః హృష్యత్స్వవ శ్చ. తత్ర హ్రాదినోఽవికపితకమలవ్యాజేన హృష్యత్స్వవ ఉదఙ్గృతరోమాణ ఇవ లక్ష్మ్యంతే. తరవ స్తు మధుమిషే జానందాకూటి ముముచు రివేతి భావః. యథా ఆర్యా భాగవతశేషరసాభిజ్ఞా స్తద్భుక్తావశ్య ముపభుజ్య హృష్య త్స్వదోఽత్రాణి ముఖ్యంత శ్చ భవంతి తద్వత్.

(వర్షర్తువర్జనమటః)

బృందావనం సఖి భువో వితనోతి కీర్తిం యద్దేవకీసుతపదామ్బుజలబ్ధిః,
గోవిందవేణు మనుమత్తమయూరస్పృతం ప్రేక్ష్యేదిసాన్వపరతాన్యసమస్తసత్వమ్. ౧౦

ధన్యా శ్చ మూఢగతయోఽపి హరిణ్య ఏతా యా నన్దనన్దన ముపాత్తవిచిత్రవేషమ్,
ఆకర్ణ్య వేణురణితం సహ కృష్ణసారైః పూజాం దధు ర్విరచితాం ప్రణయావలోకైః. ౧౧

కృష్ణం నిరీక్ష్య వనితోత్సవరూపశీలం శ్రుత్వా చ తత్కృణోతవేణువిచిత్రగీతమ్,
దేవ్యో విమానగతయ స్మరసన్నసారా భ్రశ్యత్ప్రసూనకబరా ముముహూ ర్విసీవ్యః. ౧౨

(బృందావన మితి) హేసఖి బృందావనం భువః కీర్తిం వితనోతి అనితరలోకసాధారణం కీర్తిం జనయ తీత్యర్థః. అత్ర హేతుం వదంత్యో విశింషంతి. యద్బృందావనం దేవకీసుతస్య పదామ్బుజాభ్యాం లబ్ధా లక్ష్మీ స్సౌందర్యసంప ద్దేస కిం చ గోవిందస్య వేణు మను వేణుగీతమనుసృత్య మందగర్జిత సింహేషుత్రాంత్యా మత్తా యే మయూరా ప్రేషాం స్పృత మదలోక్పాద్రీసాను మావరతాని వేణుగీత తదనురూపమయూరస్పృతదివ్యక్షయా నివృత్తస్వస్వన్యాపారాణి అన్యాని మయూరవ్యతిరిక్తాని సమస్తాని సత్త్వాని జంతివో యస్మిన్ తథాభూతం న హ్యన్యోఽస్త్యేవం చిధో లోక ఇతి భావః. ౧౦

(ధన్యా ఇతి.) మూఢగతయః తిర్యగ్గతయోఽపి మతయ ఇతి పాఠే సుందరాసుందరవస్తు వివేకరహితా అపి గతయ ఇతి పాఠేఽప్యయ మవ్యర్థ స్సంభవతి. “గత్యర్థా బుద్ధ్యర్థా” ఇతి న్యాయాత్ ఏతా హరిణ్యో ధన్యాః కృతార్థాః. ఏవం కుత ఇత్యత్ర విశింషంతి- యః హరిణ్యః వేణుగీత మాకర్ణ్య ఉపాత్త స్సీక్వతో బద్ధాదిభి ర్విచిత్రో వేషో యేన తం నందస్య నందనం ప్రతి ప్రణయరహితైః ఆవలోకైః పూజాం సమ్మానం దదుః కృతవత్కః. కిం చ కృష్ణసారై స్స్వపతిభి స్సహితా ఏవ దదుః అన్యత్సతయ స్తు గోపాః ఊద్రా స్తన్న సహంతే సమక్ష మితి భావః. ౧౧

అన్యా స్తు హేగోవ్య ఇద మవ్యయృతం శృణుతే త్యాహుః (కృష్ణ మితి.) పనితానా ముత్సవో యస్మా త్త చీలం యస్య తం కృష్ణం నిరీక్ష్య తేన వాదితస్య వేణో రసజీర్ణం గీత మాకర్ణ్య విమానైః గచ్ఛంత్యో జేనానాం అజ్ఞేషు స్థితాః స్మరాపహృతదైర్యా ముముహూః భ్రశ్యత్ప్రసూనాః కబరా శ్చుదాః యాసాం తాః విగతా పీవ్యో యాసాం తాః శిథిలసీపీబంధనాః. ౧౨

గావ శ్చ కృష్ణముఖనిర్గతవేణుగీతపీయాష ముత్తభితకర్ణపుటైః పిబన్త్యః,
 కాబా స్తుసస్నుతవయఃకబళా స్మృతస్థు ర్గోవిన్ద మాత్మని దృశాఽశ్రుకలాస్సృశన్త్యః
 ప్రాయో బతామ్న మునయో విహగావనేఽస్మిన్ కృష్ణేక్షితం తదుదితం కలవేణుగీతమ్,
 ఆరుహ్య యే ద్రుమభుజాన్ రుచిరప్రవాలాన్ శృణ్వన్తి మీలితదృశో విగతాన్యవాచః॥

నద్య స్తథా తదుపదార్య ముకున్దగీత మావర్తలక్షితమనోభవభగ్నవేగాః.

అలిజనస్థగిత మూర్తిభుజై ర్మురారే ర్గుప్తాన్తి పాదయుగళం కమలోపహారాః. ౧౫

(గావ ఇతి.) కృష్ణముఖా నిర్గతం వేణుగీత మేవ పీయాష మమృతం ఉత్తమృతై
 రవనమనే షరణశక్తయే వాన్నుమితైః కర్ణపుటైః పిబన్త్య స్తస్యః. తదా కాబా వత్సా శ్చ స్తన్యపాన
 ప్రవృత్తాః గీతం శ్రుత్వా తదేవ పీయాష ముత్తభితకర్ణపుటైః పిబన్తః స్నుతవయః కబళాః కేవలం
 స్తనేభ్యో గణితక్షీరగ్రాసాః. ముఖేషు యేషాం తే తస్యః విస్మృతస్వవ్యాపారా బభూవు రిత్యర్థః. అత
 హేతుః గోవిందం దృశా దృష్టిమార్గే జాత్మని చిత్రే స్ఫుళంత్యః అలింగన్త్యః అత ఏవాశ్రుజాం
 కలా రేణాః లోచనయోః యాసాం తాః గావ స్తే చ కాబాః.

౧౪

(ప్రాయ ఇతి.) అమ్న హేమాతః అమాతర మపి పూజార్థం సంబోధయన్త్యమృతి. అమ్ని
 న్వనే విహగాః పక్షిణాః. ప్రాయశో మునయో భవితు మర్హంతి. కుతః యే విహగాః పక్షిణాః ప్రాయశో
 మునయో భవితుమర్హంతి. కుతః యే విహగాః రుచిరాః ప్రవాలాః పల్లవాః యేషాం తాన్ ద్రుమభుజాన్
 తరుణాభాః ఆరుహ్య స్వభోజ్యం ఫలాదికం విహాయ కేవలం కృష్ణ స్వేక్షితం దర్శనం యస్మిన్ త
 ద్యథా భవతి తథా. తేనోదితం ప్రకటితం మధురం వేణుగీతం కేనాపి సుఖేన మీలితదృశః త్యక్తాన్యవాచ
 స్సంతః శృణ్వన్తి తథాపి మునయః వేదద్రుమశాఖాతాః కృష్ణదర్శనం యథా భవతి తథా
 వేదోక్తకామ్యకర్మఫలపరిత్యాగేన భగవతేకదృష్టయః సుఖిన స్తన్మహిమాన మేవ శృణ్వన్తి అత
 స్త ఏవైతే భవితు మర్హంతి.

౧౫

అస్తాం చేతనానాం కథేత్యభిప్రాయేణ కాశ్చి దాహః (నద్య ఇతి.) తథా యథా చేతనా
 స్తద్వ దచేతనా నద్యోఽపి తస్మాత్తుండన్య వేణుగీత ముపదార్య శ్రుత్వా ఉత్ప్రేక్షమాత్రాభిప్రాయక మిదం
 అపరైః పరిభ్రమైః లక్షితేన సూచితేన మనోభవేన కామేన భగ్నో వేగో యాసాం తాః అలిజనేప
 స్థగిత మాచ్ఛాదితం యథా భవతి తథా ఊర్మయ ఏవ భుజా నైః కమలా న్యుపహరన్త్యః మూరేః
 పాదయుగళం గుప్తాన్తి దారయన్తి.

౧౬

(వర్ణరత్నవర్ణనకుట్టిః)

దృష్ట్యా తతే వ్రజపశూనా సహ రామగోపై స్సంచారయన్తమను వేణు ముదీరయన్తమ్.
ప్రేమప్రవృద్ధ ఉదితః కుసుమావలీభి సృఖ్యు ర్వ్యధా త్వస్వవపుషాఽమ్బుర ఆతపత్రమ్.
పూర్ణాః పులిన్ద్య ఉరుగాయ పదాబ్జరాగశ్రీకుంజుమేన దయితాస్తనమణ్ణితేన,
తద్దర్శనస్మరరుజ స్తృణరూషితేన లిమ్పన్త్య ఆననకుచేషు జహు స్తదాధిమ్. ౧౩
హంతాయ ముద్రి రబలా హరిదాసవర్యో యద్రామకృష్ణచరణస్పర్శప్రమోదః,
మానం తనోతి సహ గోగణయో స్తయో ర్యత్యానీయసూయవసకన్దరకన్దమూలైః. ౧౪

(దృష్ట్యాతి.) తతే యమునాతీరే ఆతప ఇతి పాతాంతరం. తదా తస్మిన్ రామేణ గోపై
శ్చ సహ వ్రజపశూనా సంచారయంతం అనుగవాం పశ్యాద్భాగే వేణు ముదీరయంతం కృష్ణం దృష్ట్యా
అమ్బురః ఉదితః పునః ప్రేష్టా ప్రవృద్ధః. సఖ్యః కృష్ణస్య రోకారీహరత్వనీలవర్ణత్వాదిసామ్య
తృప్తిత్వవ్యవదేశః ఉపరీతి శేషః. కుసుమసమూహతుల్యైః కుషారై స్సహ స్వవపుషా ఆతపత్రం
వ్యధా చ్చకార. ౧౬

శబరాజ్ఞానా మపి భాగ్యం వయం న లేభీమహ ఇతి ససీత్కార మాహుః. (పూర్ణా ఇతి.)
పుళింద్య శ్చబరాజ్ఞానాః పుణ్యాః కృతార్థాః కుత స్తత్రాహుః ఉరు అధికం గీయతే మునీభి రిత్కురుగాయః
కృష్ణః తస్య పదామ్బుజయోః రాగే చారుణ్యేన శ్రీ రోజ్వల్యం యన్య తేన కుంజుమేన కథంభూతేన
దయితాయాః మహాలక్ష్మ్యైః స్తనయో ర్మణ్ణితేన అలంకృతేన, సమయే లక్ష్మ్యై స్తనయో ర్నిహితత్వా
దురుగాయపదాబ్జయోః కుంజుమసంబంధః. ఉరుగాయపదాబ్జాభ్యాం వనసంచారదశాయాం. తృణేషు
రూషితేన లిప్తేన ఆననేషు కుచేషు లిమ్పంత్యః కథమూతా స్సత్యః తస్య కుంజుమస్య దర్శనేన
స్మరకృతారు గ్యాసాం తథామూతా స్సత్యః ఆననేషు కుచేషు లిమ్పంత్యః తదాధిం కామవ్యథాం జహుః
ఆత స్తాః పూర్ణా ఇతి భావః. ౧౭

(హంతేతి.) హేఅబలాః, అయ ముద్రిః హరిదాసవర్యః అహో అచరాణా మపి హరిదస్యాభి
రుచి రితి విస్మయతే హంతేతి. ఈతః యత్ యస్మాత్ రామకృష్ణయోః చరణస్పర్శేన ప్రమోదో యన్య
సః ఉదజ్ఞేతై స్తృణై రోమహర్ష మాలక్ష్మ్య తేన రామకృష్ణచరణస్పర్శప్రమోద ఆలక్ష్మ్యతే కిం గోభి
స్సఖిగణై స్సహితయో స్తయో రామకృష్ణయో ర్యః గోవర్ధనాద్రిః పానీయాదిభి. ర్యదోచితం మానం,
పూజా మాతిథ్యాత్మకాం కరోతి తత్ర సూయవసాని శోభనాని తృణాని సుశబ్దే దీర్ఘ అర్హః, సంయవసేతి
పాతాంతరం. తదాపి స ఏవార్థః, కందరేషు కందాః మూలాని చ తైః. ౧౮

గా గోపకై రనువనం నయతో రుదారవేణుస్వనైః కలపదై స్తనుభృత్సు సఖ్యః,
అస్పన్దనం గతిమతాం పులక స్తరూణాం నిర్మోగపాశకృతలక్షణయో ద్విచిత్రమ్. ౧౯

శ్రీకుక ఉవాచ—

ఏవంవిధా భగవతో యా బృందావనచారిణః,

వర్ణయన్త్యో మిథో గోప్యః క్రీడాస్తన్మయతాం యయుః. ౨౦

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే. మహాపురాణే పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే
ఏకవింశోఽధ్యాయః.

హే గోప్యః, ఇదం త్వచిచిత్ర వి.తి కాళ్ళి దాహః (గా ఇతి.) హేసఖ్యః, గోపై స్పహ
ప్రతివనం, గా క్కారయంతో నిర్మోగాః, నిర్ముఞంతే గావ ఏని రితి నిర్మోగాః దోహనవేళాయాం గవాం
పాదబంధనార్థం రజ్జవః, పాశా మ్తు దుష్టగవాకర్షణార్థాః, తైః కృతం చిహ్నం లక్షణం యయోః, శిరసి
నిర్మోగవేష్టనస్కంధయోః పాశధరణేన చ గోపత్రయా విరాజమానయో రిత్యర్థః. ఏవంభూతయో,
స్తయో రామకృష్ణయోః, కలా న్యవ్యక్తమధురాణి పదాని శబ్దాః యేషు తైః మహావేణురవైః హేతుభిః
వేహీనాం మధ్యే చరాణా మస్పందన మీష దవ్యచలనం, తరూణాం స్థావరాణాం, పులకో రోమాఞ్చ
శ్చేతి చిత్రం జగ్గమానాం స్థావరధర్మః స్థావరాణాం జగ్గమధర్మ శ్చేత్యేత దతిచిత్ర మిత్యర్థః. ౧౯

క్రీడానువర్ణనా ముపనంపరం (ఏవ మితి.) బృందావనచారిణో, భగవత ఇత్థంభూతా
అన్యా శ్చ యాః క్రీడాః తా శ్చ మిథో స్పర్షయంత్యో గోప్య స్తన్మయతాం కృష్ణప్రచరతాం కృష్ణవిషయ
బుద్ధిప్రాచుర్యం యయు రిత్యర్థః. ౨౦

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారకాసుధాకరస్య నర్వవిద్యానిధేః శ్రీకైలగురోః సుతేన

తద్గురణకమలపరివయప్రసన్నతత్సృక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవత్పార్థహృదయేన

శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం. శ్రీమద్భాగవత

చంద్రికాయాం, దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం,

ఏకవింశోఽధ్యాయః.

—*గోపీవస్త్రాపహరణకథారమ్భః*

అథ ద్వా వింశోఽధ్యాయః

శ్రీమద ఉవాచ —

హేమస్తే ప్రథమే మాసి నష్టప్రజకుమారికాః,
చేరు ర్ద్ధవిష్యం భుజ్జానా మాసం కాత్యాయనీవ్రతమ్. ౧

ఆస్తుత్యామ్నుసి కాళింద్యా జలాస్తే చోదితేఽరుణే,
కృత్వా ప్రతికృతిం దేవీ మాసర్పు ర్నృప సై కతీమ్. ౨

గస్తై ర్మాలైః స్ఫురభిభి ర్పలిభి ర్ధూపదీపకైః,
ఉచ్చావచై శ్చోపహారైః ప్రవాలఫలతణ్డలైః ౩

అథ ద్వావింశోఽధ్యాయః.

సపం గోపీభి ర్మితో వర్ణితావి శారత్కాలికాని కానిచి దృగవత శ్చేష్టితా న్యుక్త్యా అథ కానిచి ద్వివక్ష స్తావ దంతరా సింహావళోకితన్యాయేన పాగంధవయశో భగవతః కానిచి చేష్టితాని హైమంత కాలికా న్యమవర్ణయతి సప్తభి రధ్యాయైః. తత్ర కించి చేష్టితం వక్తు ముపోద్ఘాత మాహ (హేమంత ఇతి.) హేమంతే ఋతౌ తత్రాపి ప్రథమే మాసే మార్గశీర్షే నందప్రజస్థాః గోపకుమారికాః కాత్యాయన్యాః దుర్గాయాః అర్చనాత్మకం వ్రతం. చేరు రనుష్ఠితవశ్యః కథమ్మూతాః. హవిష్యం భుజ్జానాః, నియతాహారా ఇతి భావః. ౧

కథం చేరు రిత్యత్రాహ (ఆస్తుత్యేతి.) అరుణే ఉదితే అరుణోదయవేళాయాం. యమునాయా అమ్నుసి స్నాత్వా జలాంతే తతే ప్రతికృతిం వాలుకామయీం కాత్యాయనీవ్రతిమాం విధాయ. హేనృప. ౨

గంధాదిభి స్సమ్యగ్ గానర్యుః సురభిః, గస్తైః మాలైః పుష్పై శ్చ ధూపై ర్దీపై శ్చానైః నానావిదైః జలిభిః పూజాసాధనైః నానావిదై రుపహారైః సై వేద్యైః పల్లవాదిభి శ్చ. ౩

కాత్యాయని మహామాయే మహాయోగి న్యదీశ్వరి.

నన్దగోపసుతం దేవి పతిం మే కురు తే నమః.

౪

ఇతి మన్త్రం జపన్త్య స్తాః పూజాం చక్రః కుమారికాః

ఏవం మాసం వ్రతం చేరుః కుమార్యః కృష్ణచేతసః

భద్రకాళీం సమానర్చ్య రూపాయా న్నన్దసుతః పతిః.

౫

ఉషస్యుత్థాయ తా గోత్రై రన్యోన్యాస క్తబాహవః.

కృష్ణ ముచ్చై ర్జగు ర్వాన్త్యః కాళింద్యాం స్నాతు ముద్యతాః.

నద్యాం కదాచి దాగత్య తీరే నిశీవ్య పూర్వవత్.

వాసాంసి కృష్ణం గాయంత్యో విజహ్రూ స్ఫులిరే ముదా.

౬

భగవాం స్తదభిషేత్య కృష్ణో యోగీశ్వరేశ్వరః,

వయస్యై రావృత స్తత్ర గత స్తత్కర్మసిద్ధయే.

౭

తథా, కాత్యాయనీత్యాదిమంత్రం జపంత్య, స్తాః కుమారికాః పూజాం చక్రః. హేమహామాయే ఆత్మాశ్చర్యకర్తృదీప్తిః మహాయోగిని స్వాధాదనాత్మకమహాయోగినిత్వాహితే. ఆదీశ్వరి ఆరాధక సమీహితఫలదానసమర్థే హేదేవి నందగోపసుతం మమ పతిం కురు నమ ఇతి వ్రత్యేకాభిప్రాయ మేకవచనం. ఏవంభూతాయా వ్రత న కించి దవ్యకత్య మితి సంబోధనానా మభిప్రాయః.

౪

ఇత్థం మాసం, వ్రతం చేరు శ్చక్రః, మాస మిత్యత్యంతసంయోగే ద్వితీయా, కృష్ణచేత స్త్యమేవాహ భూయా న్నందసుతః పతి రిత్యానర్చ్య రితి.

౫

ఇత్థం మాసం వ్రతం చరిత్వాథ కాదాచి దుషవి నామభి ర్గోత్రై శ్చ వ్రతబోధ్య పరస్పరం గృహీతాః పాణయో యాభి స్తాః. కాళింద్యాం, స్నాతు ముద్యతాః.

౬

అగత్య పూర్వవ న్నద్యాః. తీరే వాసాంసి నిశీవ్య కృష్ణ మేవ గాయంత్య స్ఫులిరే ముదా విజహ్రూః.

౭

తదా సర్వజ్ఞో భగవాన్ తత్కర్మ తాసాం విహరణం చ జ్ఞాత్వా తాసాం కర్మణో వ్రతస్య సిద్ధయే తత్కర్మ సఫలీకర్తం వయస్యై స్సహ తత్రాగత స్సన్.

౮

(గోపీవస్త్రాపహరణకథాః)

తాసాం వాసాం స్యుపాదాయ సీప మారుహ్య సత్వరః.

హసద్భిః ప్రహసన్బాలైః పరిహాస మువాచ హ.

౯

అత్రాగత్యాబలాః కామం స్వం స్వం వానః ప్రగృహ్యతామ్.

సత్యం బ్రువాణి నో నర్మ యద్యాయం వ్రతకర్మితాః.

౧౦

న మయోదితపూర్వం వా అన్యతం త దిమే విదుః.

ఏకైకశః ప్రతీచ్ఛధ్వం సహైవోత సుమధ్యమాః.

౧౧

తస్య తత్వేతితం దృష్ట్వా గోప్యః ప్రేమపరిష్లుతాః.

ప్రీడితాః ప్రేక్ష్య చాన్యోన్యం జాతహాసా న నిర్యయుః.

౧౨

ఏవం బ్రువతి గోవిందే నర్మణాఽఽక్షిప్తచేతసః.

ఆకణ్ఠమగ్నా శ్శీతోదే వేపమానా స్త మబ్రువత్.

౧౩

తాసాం వాసాంపి గృహీత్వా సత్వరో సీపం కదమ్బ మారుహ్య హసద్భి ర్బాలై స్సహితః
ప్రహసన్ పరిహాసవాక్య మువాచ.

౯

తదేవ దర్శయతి (అత్రేతి.) హేఅబలాః. ఇదం సత్య మేవ బ్రువాణి నో నర్మ న
పరిహాసం య ద్యస్మా ద్యాయం వ్రతేన కర్మితాః శ్రాంతాః.

౧౦

స్వవచనప్రామాణ్యం ససాక్షిక మాహ (నేతి.) మయా అన్యతం నోదితపూర్వం నోక్త
పూర్వం కదాప్యన్యతం మయా నోక్త మిత్యర్థః. తదన్యత స్యానుక్తపూర్వత్వ మిమే గోపా విదుః.
అతో హేసుమధ్యమాః. ఏకైకశో వా అగత్య స్వీకురత సహ వా నాస్మాక మాగ్రహః.

౧౧

ఏవం కృష్ణస్య త్వేతితం పరిహాసం దృష్ట్వా ప్రేమ్ణా పరితో వ్యాప్తాః. అన్యోన్యం ప్రేక్ష్య
ప్రీడితా శ్చ హసంత్యో న నిర్యయుః.

౧౨

ఏవం బ్రువతి సతి నర్మణా పరిహాసే నాక్షిప్తం గృహీతం చేతో యాసాం తాః. శీతోదకే
ఆకంఠమగ్నాః అత ఏవ కమ్పమానాః. కృష్ణ మబ్రువత్.

౧౩

మానయం భోః కృథా స్త్వాంతు నన్దగోపసుతం ప్రియం.

జానీమోఽగ్ల వ్రజశ్లాఘ్యం దేహి వాసాంసి వేపితాః.

౧౪

శ్యామసుందర తే దాన్యః కరవామ తవోదితమ్,

దేహి వాసాంసి ధర్మజ్ఞ నో చే ద్రాజ్ఞే బ్రువామహే.

౧౫

శ్రీకృష్ణ ఉవాచ—

భవతోఽయది మే దాస్యో మయోక్తం వా కరిష్యథ.

అత్రాగత్య స్వవాసాంసి ప్రతీచ్ఛత శుచిన్మితాః.

౧౬

భోః కృష్ణ అనయ మన్యాయం మాకృదాః. త్వాం నందరాజన్య సుత మత ఏవ తన్య ప్రియం చ జానీమః నందరాజోఽసి ప్రేష్టా త్వా మనయకారిణ మపి న శీఘ్రయతీతి భావః. నవనీత చార్యాదిషు ధౌర్త్యం ప్రసిద్ధ మేవేత్యభిప్రాయేణ విశింషంతి (శ్లాఘ్య మితి.) యద్వా అస్మదనుష్ఠితవ్రతేన నందరాజసుతం త్వాం శ్లాఘ్యం ప్రియం భవిష్యంతం జానీమ ఏవ కింత్యధునై వానయం మా కృథాః వయం తు శీతోదకవేపితాః అతో వాసాంసి ప్రయచ్ఛ.

౧౭

హే శ్యామ సుందర తే తవ దాస్యో వయం తవోదితం త్వయోక్త మన్య ద్యత్కించి త్కరవామ, భావగర్భమిదం. నిరతిశయత్వత్సౌందర్యాదిభి స్త్వద్దాన్య స్సత్యః, త్వదభిప్రేతం కరవా మైవేత్యభిప్రాయః. హేధర్మజ్ఞ అనేకాంతే నగ్నత్రీదర్శనాకరణరూపధర్మజ్ఞ శ్రీతాం లజ్జాస్వభావరూప ధర్మం జానాతి తథేతి వా వాసాంసి ప్రయచ్ఛ ముగ్ధభావా దనుపపన్నమపి త్రాసయంత్య ఇవాహుః నో చే న్ను ప్రయచ్ఛసి చే ద్రాజ్ఞే నందాయ కంసాయ వా బ్రువామహే.

౧౮

ఏవముక్తో భగవాన్ యదుక్తం “నోచే ద్రాజ్ఞే బ్రువామహ” ఇతి తదిదమనుపపన్నం నహి జలా మ్నిర్గత్య వాసాంసి గ్రహీతు మేవ లజ్జంతీనాం రాజ్ఞే బ్రువామహ ఇత్యుక్తి రుపపన్నా. నగ్నానాం రాజనమ్నిధౌ గమనానమ్మవాత్ న చాన్యప్రేషణయా వివేదనసమ్మహ. ప్రేషణీయన్య జన స్యాత్రాభావా దితి తదుక్తే రుత్తరం న దేయ మేవేత్యభిప్రేత్య “తే దాన్యః కరవామ తవోదిత” మిత్య స్యోత్తరమాహ (భవత్య ఇతి.) హేశుచిన్మితాః, నహి స్వామినోక్తం కించి దేవ స్వసమ్మతం దాసిధిః. కర్తవ్య మితి నియమః, కింతు సర్వ మపి తదభిమతం కర్తవ్య మేవేతి భావః.

౧౯

(గోపీవస్త్రాపహరణకథారమ్భః)

తతో జలాశయా తస్యా దారికా శ్శీతవేషితాః.

పాణిభ్యాం యోని మాచ్ఛాద్య ప్రోతైరు స్తీర మజ్జినాః.

౧౭

భగవా నాహ తా వీక్ష్య కుద్ధభావప్రసాదితః.

స్కన్ధే నిధాయ వాసాంసి ప్రోవాచ సస్మితమ్.

౧౮

యూయం వివస్త్రా యదపో ధృతవ్రతా వ్యగాహతైత దుత దేవహేళనమ్.

బద్ధ్వఽజ్జలిం మూర్ధ్నైవను త్తయేఽంహసః కృత్వా నమోఽదో వసనం వ్రగృహ్యతామ్.

ఇత్యేత ద్వచనం శ్రుత్వా ధర్మయుక్తం మహాత్మనః.

ఏకేన పాణినా నేము రేకేనాచ్ఛాద్య చాజ్జినాః.

౨౦

తా వీక్ష్యేవాచ భగవా న్భూయో ధర్మ్య మిదం వచః.

స్వామ్యభిమతఃకరణం దాసీనా ముచిత మేవేత్యభిప్రేత్య శీతేన కమ్పితాః. కుమారికాః కాశింద్రీప్రదా త్ప్రోతైరుః నిర్జగ్ముః.

౧౩

తతో భగవా నాహ తాః, ఈషదక్షతయోసీః. బాల్యయౌవనసంధిస్థా స్త్రాః కుమారిరా అవరోక్య కుద్ధభావేన నిష్కపటభావేన యథోక్తానాక్రమశీలేన భావేన హేతునా ప్రసాదితః ప్రసాదో అనుగ్రహః అస్య సంజాత ఇతి తథా అనుగ్రహాయుక్తః, ప్రీత సస్మిత శ్చ పున రువాచ.

౧౪

తదేవాహ (యూయ మితి) ధృతవ్రతా సంతోః వివస్త్రాః, యూయ మపో వ్యగాహత అప్పు స్నాతా ఇతి య త్తదేత, ద్వేషహేలన ముత అపరాధ ఏవేత్యర్థః. వ్రతవై గుణ్యభీతానాం ప్రాయశ్చిత్త విధాన మాహ - అస్యాంహసః పాపస్య అవను త్తయే అవనోదనాయ మూర్ధ్నైజ్జలిం బద్ధ్వా నమస్కృత్య వసనం వ్రగృహ్యతామ్.

౧౯

ఇత్థ ముచ్యతేన అభిహితాః అజ్జినాః ఏకేన వామేన పాణినా యోని మాచ్ఛాద్యేతరేణ పాణినా నేముః.

౨౦

పున రపి భగవాం స్త్రా వీక్ష్య ఇదం వక్ష్యమాణం ధర్మ్యం ధర్మా దనపేతం వాక్య మాహ

ఏకేన పాణినా యో వై ప్రణమే ద్వేవ మచ్యుతమ్,

తస్య దక్షః కరచ్ఛేద ఇతి వేదవిదో విదుః.

౨౧

తస్మా దుభాభ్యాం పాణిభ్యాం ప్రణమే త్సామినం నరః,

తథా చ యూయం కురుత తస్మే ప్రియతరం భవేత్.

౨౨

ఇత్యచ్యుతే నాభిహితా ప్రణామలా మత్వా వివస్త్రాప్లవనం వ్రతచ్యుతిమ్.

తత్పుర్తికామా స్తదశేషకర్మణాం సాక్షాత్కృతం నేము రవద్యము గృతః.

౨౩

తా స్తథాఽవనతా దృష్ట్వా భగవా ద్వేవకీసుతః

వాసాంసి తాభ్యః ప్రాయచ్చ స్తరుణస్సేహతోషితః.

౨౪

ఇత్థం ప్రలభ్తా త్రపయా చ హాపితాః ప్రస్తోభితాః క్రీడనవ చ్చ కారితాః,

వస్త్రాణి చై వాపహృతా న్యథా వ్యమూస్తం నాభ్యసూయః ప్రియసజ్గనిర్వృతాః.

తదేవాహ (ఏకే నేతి సార్ధేన) ఏకేన పాణినా నేము రిత్వాదిసార్ధశ్లోకద్వయం క్వచి న్న దృశ్యతే తస్మా దితి. హ స్తద్వయసంపుట పైవ్యాజ్ఞలికద్ధారత్వా దితి భావః.

౨౧-౨౨

ఇత్థ మచ్యుతే నాభిహితాః ప్రణకుమారికాః, వివస్త్రస్నానప్రయుక్తాం వ్రతచ్యుతిం వ్రతభ్రంశం మత్వా తస్య వ్రతస్య పూర్తి మవై గుణ్యం కామయమానా స్తస్య వ్రత స్యాన్యేషాం కర్మణాం చ సాక్షాత్కర్తార మచ్యుతం నేముః. హ స్తద్వయేన మూర్ధ్వ్యాజ్ఞలిం బద్వా నేము రిత్యర్థః. కుతః, యతః కేవల మశేషకర్మణాం న సాక్షా త్కృదేవాసి తు అవద్యముక్ అవద్యం కర్మవై గుణ్యాపాదకం పాపం తస్మా న్మోచయంతీతి తథా ఇ్యర్థగర్భోఽత్ర ముచిః అతః ప్రణేము రిత్యర్థః.

౨౩

అథ భగవాం స్తదా అవనతా స్తా దృష్ట్వా తేన ప్రణామేన తోషిత స్తరుణ శ్చ కరుణ ఇతి పాఠే కరుణావాక్ తాభ్యః, కుమారికాభ్యో వాసాంసి ప్రదదౌ.

౨౪

(ఇత్థ మితి.) యద్యపిత్థం ప్రలభ్తా “యూయం వివస్త్రా” ఇత్వాదినాఽదిక్షిప్తాః, త్రపయా లజ్జయా హాపితాః, “బద్వాఽజ్ఞలి నిత్వాదినా ప్రాయశ్చిత్తవ్యాజేన యంత్రపాజ్ఞాలికావ త్ప్రవర్తితాః వాసాంసి చాపహృతాని తథా వ్యమూః కుమారికాః తం కృష్ణం నాభ్యసూయః గుణేషు నత్స్వపి ఉక్తాః దోషా న్నావిశ్చక్రః. తత్ర హేతుః - విరతిశయప్రియస్య కృష్ణస్య సజ్గేన నిర్వృతాః సుఖితాః తత్సజ్గ నిర్వృత్యా విస్మృతదోషా ఇతి భావః. నాభ్యసూయః,

౨౫

(గోపీవస్త్రాపహరణకథారమ్భః)

పరిధాయ స్వవాసాంసి ప్రేష్టసగ్గమసజ్జితాః.

గృహీతచిత్తా నోచ్ఛేలు స్తస్మి స్లజ్జాయితేక్షణాః.

౨౬

తాసాం విజ్ఞాయ భగవాన్ స్వపాదస్పర్శకామ్యయా.

ధృతవ్రతానాం సజ్గుల్పుః ప్రాహ దామోదరోఽబలాః.

౨౭

సజ్గుల్పో విదిత స్సాధ్యోఽభవతీనాం మదర్చనే.

మయానుమోదిత స్సోఽసౌ సత్యో భవతు మర్హతి.

౨౮

న మయ్యావేశితధీయాం కామః కామాయ కల్పతే.

కింతు స్వవాసాంసి పరిధాయ ధృత్వా ప్రేష్టస్య సగ్గమేన వశీకృతాః అత ఏవ తదవహృత చిత్తా నోచ్ఛేలుః న చలితవత్సః, గృహీతచిత్తత్వ మేవాహ తస్మి స్కృష్టే లజ్జాయితం లజ్జావిలసితం ఈక్షణం యాసాం తాః.

౨౯

తతో భగవాన్ దామోదరః స్వపాదస్పర్శకామ్యయా స్వపాదస్పర్శభేదేనాత్ర తాత్పర్యతః స్వేన సహ క్రిడా వివక్షితా. తత్కామ్యయా ధృత మనుషితం వ్రతం కాత్యాయన్యర్చనాత్మకం యాభి. స్తాసాం సజ్గుల్పు మభినందివిశేషం విజ్ఞాయ ప్రాహ తదేవాహ (అబలా ఇత్యాదినా) హేఅబలాః హేసాధ్యుః మదర్చనే మయా సహ క్రిడాత్మకే అర్చనే విమిత్రే యో భవతీనాం సజ్గుల్పుః, న మయా విజ్ఞాతః, అనుమోదితోఽభ్యనుజ్ఞాత శ్చేత్యర్థః, సోఽసౌ సజ్గుల్పుః సత్య ఏవ భవతు మర్హతి. ౨౭-౨౮

కేనాపి వ్యాజహూత్రే జానుజిఘృక్షైకశీలత్వా చ్చ దేహంతే తాసాం ముక్తి మపి సజ్గుల్పుయతి మయ్యావేశితా ధీః, యాభి స్తాసాం భవతీనాం కామః మద్విషయకోభిలాషః, కామాయ కేవలం విషయభోగాయైవ న కల్పతే న భవతి కింతు ముక్తయేఽపీత్యర్థతోఽత్ర వివక్షితః, విషయవై లక్షణ్య మహిమాన్ మద్విషయకకామస్యాపి సంస్పృతీభిజభర్జనద్వారా ముక్తిహేతుత్వా దితి భావః. యద్వా మయ్యావేశితాయా దియో విషయవై లక్షణ్యా దవిప్లవత్స్వేన యావ ద్దేహపాతానువర్తిత్వా త్రదా సంస్పృతీభిజభర్జనద్వారా ముక్తిహేతుత్వా న్మద్విషయకః కామః కేవలం న కామాయైవ కల్పత ఇతి భావః. నిర్వీర్యం సంస్పృతీభిజం న భూన స్సంస్పృతయే భవ తీత్యత్ర దృష్టాంత మాహ - ప్రామో భజితాః

భర్జితాః క్వాధితా దానాః ప్రాయో బీజాయ నేష్యతే. ౨౯

యాతాబలా వ్రజం సిద్ధా మయేమా రంస్యథ క్షపాః,
యదుద్దిశ్య వ్రతమిదం చేరు రార్యార్చనం సతీః. ౩౦

ఇత్యాదిష్టా భగవతా లబ్ధికామాః కుమారికాః,
ధ్యాయ స్త్య స్తత్పదామ్బోజం కృత్రాన్నిర్వివిశు ర్వ్రజమ్. ౩౧

అథ గోపైః పరివృతో భగవా న్దేవకీసుతః,
బృన్దావనా ద్గతో దూరం చారయ న్గ ససహాగ్రజః. ౩౨

నిదాఘూర్కతపే గ్రీష్మే ఛాయాభి స్వాభి రాత్మనః,
అతపత్రాయితా స్వీక్ష్య ద్రుమా నాహ వ్రజౌకసః. ౩౩

(భాష్యే) నిష్ఠప్రాః క్వాధితాః, నిష్ఠక్వా శ్చ దానాః, బీజాయ నేష్యతే అఙ్కరోద్గమాయ నేష్యంతే
వచనవ్యత్యయ అర్హః, ప్రాయ ఇత్యన్య భర్జితాః క్వాధితా ఇత్యాఖ్యా మన్వయః, ౨౯

యాత ఏవ మతో హేబాలాః యాయం సిద్ధాః, పూర్ణమనోరథాః వ్రజం యాత గచ్ఛత.
విద్ధత్వ మేవహ మయా సశా ఇమాః ఆగామిసీః రాత్రీ శ్చారదీః, రంస్యథ దేవతారాధనం న ముఖా
భవతు మర్హ తీత్యభిప్రాయేణాహ (యదీతి) సతీః హేసత్యః, యన్మయా సహ క్రీడనాత్మకం
ప్రయోజన ముద్దిశ్య భవత్యః ఇద మార్యాయాః కాత్యాయన్యాః వ్రతం చేరుః చక్రుః, ౩౦

ఇత్థం కృష్టే నాదిష్టాః కుమారికాః లబ్ధిప్రాయాః, కామా ఇష్టార్థా యాభి స్తథాభూతా స్తస్య
భగవతః, పదామ్బోజం ధ్యాయంత్య స్త మేవానుచింతయ స్త్య ఇత్యర్థః. కృత్రా తక్రథంచిత వ్రజం
నిర్వివిశుః తద్విశ్లేషానహిష్టుత్వా దితి భావః, ౩౧

చరిత్రాంతర మాహ (అథేతి.) కదాచి ద్భృందావనా ద్దూరం గతః సాగ్రజో గా శ్చారయన్
తీక్ష్ణే నిదాఘూర్కస్య గ్రైష్మీర్క స్యాతపే అత్యన స్వస్య స్వాభి శ్చాయాభి రాతపత్రవ దాచరితాన్
ద్రుమా నవలోక్య వ్రజౌకసో గోపా నాహ. ౩౨-౩౩

(గోపీవస్త్రాపహరణకథారम्భః)

హే స్తోకకృష్ణ హే అశో శ్రీదామ న్సుఖలాద్భవ.

వికాలవృషభౌ జన్వికా దేవప్రేష్ట వతూధవ.

౩౪

పశ్య తై తా నృహాభాగా న్పరార్థైకా న్తజీవితాః.

వాతవద్వాతపహిమాః సహస్రో వారయన్తి నః.

౩౫

అహో హ్యేషాం పరం జన్మ సర్వప్రాణ్యుపజీవనమ్,

సుజన్య స్యేవ యేషాం వై విముఖా యాన్తి నాద్ధినః.

౩౬

పత్రపుష్పఫలచ్ఛాయామూలవల్కలదారుభిః.

గన్ధనిర్యాసభస్మాస్థితోక్తైః కామా న్వితన్వతే.

౩౭

ఏతావ జ్ఞన్మ సాఫల్యం దేహీనా మిహ దేహిషు.

ప్రాణై ర్ధైర్ధియా వాచా శ్రేయ ఆవరణం సదా.

౩౮

తదేవాహ (హేస్తోకకృష్ణేత్యాదిః.) స్తోకకృష్ణాఖ్యః కళ్ళి ద్గోపబాలః ఏతాః ద్రుమాః పశ్యత కథంభూతాః పరార్థం పరోపకారార్థం ఐకాంతం వియతం జీవితం యేషాం తదేవాహ (పశ్య తేతి.) స్వయం వాతాదీః సహమానాః నోఽస్మాకం తా న్వారయంతి హిమా నితి పుంస్త్య మార్షమ్.

౩౪-౩౫

అహో సర్వప్రాణిన ఉపజీవయతీతి తథా తదేషాం ద్రుమాణాం జన్మ పరం మనుష్యజన్మనః, శ్రేష్ఠం కించ సుజన్య వదన్య స్యేవ యేషా మద్ధినో విముఖా న యాంతి కింతు ఛాయాఫలాదిభి స్సత్కృతా ఏవ భవంతి.

౩౬

తదేవాహ (వత్రేతి.) పత్రాదిభిః. అద్ధినాం కామా న్వితన్వతే విస్తరేణ దదత ఇత్యర్థః. నిర్యాసః ఘనీభూతరసః అస్థిని శాంతాగ్నయోఽజ్ఞారాః, తోకాః ఫల్లవాద్యజ్ఞారాః,

౩౭

అనుపకారిణాం జన్మ వృధేత్యప్రయ న్నాహ (ఏతావ దితి) ఇహ లోకే దేహిషు మధ్యే దేహీనాం జన్మనః సాఫల్య మేతావ దేవ కియత్ ప్రాణాదిభిః శ్రేయ ఆవరణం భూతహితకరణ మిత్యే తావత్.

౩౮

ఇతి ప్రవాళస్తంభకఫలపుష్పఫలోత్కరైః,

తరుణాం నమ్రశాఖానాం మధ్యేన యమునాం గతాః.

౩౯

తత్ర గాః పాయయిత్వాప స్సుమృష్టా శీతలా శ్శివాః,

తతో నృప స్వయం గోపాః కామం స్వాదు పపు ర్జలమ్.

౪౦

తస్యా ఉపవనే కామం చారయన్తః పశూ న్నృప.

కృష్ణరామా వుపాగమ్య ఊధాఽఽర్తా ఇద మబ్రువన్.

౪౧

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే,
ద్వావింశోఽధ్యాయః.

ఇతి త్థ మభినందన్ ప్రవాళాదీనా ముత్కరైః సముహైః, రమ్యా శాఖా యేషాం తేషాం
తరుణాం మధ్యేన, యమునాం గతాః.

౩౯

తత్ర యమునాయాం మధురా శీతలా విర్మలా శ్చాపః జలాని గాః పాయయిత్వా హేన్రుప
గోపాః కృష్ణాదయః స్వయం మపి మృష్టం జలం పపుః.

౪౦

తత స్తస్యా యమునాయాః, సమీపే వనే పశూం శ్చారయంతో గోపాః హేన్రుప కృష్ణ
రామా వుపామంత్ర్య ఆహూయ సంబోధ్య వా ఉపగమ్యేతి పారే సమీప మేత్య ఇదం వక్ష్యమాణ
మబ్రువన్ కథంభూతాః? ఊధాఽఽర్తాః ప్రాత ర్భుక్తవంతోఽపి విప్రవత్సీ రనుజిఘృక్షతా భగవతోత్పాది
తయా ఊధా వీడితా ఇతి భావః.

౪౧

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీవైలగురోః సుతేన

తద్గురణకమలపరివయప్రసన్నతత్సృక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవత్పార్థహృదయేన

శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత

చంద్రికాయాం, దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం, ద్వావింశోఽధ్యాయః.

అథ త్రయోవింశోఽధ్యాయః.

—* విప్రపత్న్యనుగ్రహపుట్టః *—

గోపా ఉచుః

రామ రామ మహావీర్య కృష్ణ దుష్టనిబర్హణ,
ఏషా వై బాధతే ఊన్న స్తచ్చాన్తిం కర్తు మర్హథః.

శ్రీకుక ఉవాచ—

ఇతి విజ్ఞాపితో గోపై ర్భగవాన్ భగదీశ్వరః,
భక్తాయా విప్రభార్యాయాః ప్రసీదన్నిద మబ్రవీత్.

ప్రయాత దేవయజనం బ్రాహ్మణా బ్రహ్మవాదినః,
సత్ర మాగ్గీరసం నామ హ్యసతే స్వర్గకామ్యయా.

తత్ర గత్వోదనం గోపా యాచతాస్మద్విసర్జితాః,
కీర్తయంతో భగవత ఆర్యస్య మమ చాభిధామ్.

అథ త్రయోవింశోఽధ్యాయః.

ఇత్థ మబ్రువన్ నిత్యుక్తం కిం తదిత్యత్రాహ (రామ రామేతి.) నోఽస్మాన్ ఏషా ఊ
ద్బాధతే, తస్యాః కుఠః శాంతిం, కర్తు మర్హథః.

విప్రభార్యాయా ఇత్యేకపదనం జాత్యభిప్రాయకం. విప్రభార్యణాం ప్రసీదన్ అనుజిఘ్నుఊ
రిద మబ్రవీత్.

తదేవాహ (ప్రయాతేతి.) బ్రహ్మవాదినో బ్రాహ్మణాః దేవా ఇజ్జంతేఽస్మిన్నితి దేవయజన
మాగ్గీరసాఖ్యం సత్ర మాసతే అనుతిష్ఠంతి.

హేగోపా స్తత్ర సత్రవాచే గత్వా అస్మద్విసర్జితాః ఆవాభ్యాం ప్రేషితాః వయ మిల
వదంతోఽన్నం యాచత యాచధ్వమ్. అస్మద్విసర్జితా ఇత్యేత దేవోపపాదయతి. భగవత ఆర్యస్య
అగ్రజస్య రామస్య మమ చాభిధాం నామదేయం కథయంతో యాచతే త్యన్వయః.

ఇత్యాదిష్టా భగవతా గత్వాఽయాచస్త తే తథా.

కృతాజ్ఞలిపుటా విప్రా న్దణ్ణవ త్పుతీతా భువి. ౫

హేభూమిదేవాః శృణుత కృష్ణ స్యాదేశకారిణః.

ప్రాప్తా న్జనీత భద్రం వో గోపానో రామచోదితాః. ౬

గా శ్చారయంతా వవిదూర ఓదనం రామాచ్యుతౌ వో లషతో బుభుక్షితౌ,

తయో ద్విజా ఓదన మర్థినో ర్యది శ్రద్ధా చ వో యచ్ఛత ధర్మవిత్తమాః. ౭

దీక్షయాః పశుసంస్థాయా సౌత్రామణ్యా శ్చ సత్తమాః,

అన్యత్ర దీక్షితస్యాపి నాన్న మశ్నన్తి దూష్యతి. ౮

భగవ తేత్ర మాదిష్టా స్తే గోపా న్తత్ర గత్వా యథోక్త మయాచంత. యాహ్వానకార మేవ దర్శయతి (కృతాజ్ఞలిపుటా ఇతి.) తావ ద్విప్రా నుద్దిశ్య భువి దండవ త్పుతీతాః. కృతా న్కృతాజ్ఞలిపుటాని యై స్తథాభూతా. స్తే గోపాః. ౫

హేభూమిదేవాః శృణుత కిం కృష్ణస్యాజ్ఞాకరణశీలాః, రామేణ చోదితా నిహ ప్రాప్తాః అస్మాః గోపాలాః, జానీత వో యుష్మభ్యం భద్ర మస్తు. ౬

కిమర్థం చోదితా ఇహ ప్రాప్తా శ్చేత్యత్రాహ (గా ఇతి.) ఇతోఽవిమారే సమీపే గా శ్చారయంతై రామకృష్ణౌ బుభుక్షితౌ షః యుష్మాక, మోదనం లషతః అభిలషతః యల్లషత ఇతి పాలే యత్ యస్మా ల్లషతః అతో హేద్విజాః షః యుష్మాకం శ్రద్ధా సత్తతే చేత్ అర్థినోః తయోః ఓదనం. యచ్ఛత దీక్షితానా మస్మాక మన్నం న ఖోఽన్య మితి శక్ష్మాం నిరాకుర్వంత స్సంబోధయంతి హేధర్మ విత్తమా ఇతి. ౭

తదేవోపపాదయంతి (దీక్షయా ఇతి.) హేసత్తమాః, దీక్షయాః దీక్షాపూర్వికాయాః అగ్నిషోమీయపశుసంస్థాయాః, ఊర్వం సౌత్రామణ్యా అన్యత్రానంతరే చ దీక్షితన్య యజమానస్య అన్న ఘన్నా, న దుష్కరి, బుభుక్ష రితి కర్తృపద మధ్యాహ్నార్తవ్యం దీక్షితశబ్దో యజమానపరః సౌత్రామణ్యాం దీక్షణీయేష్టిపూర్వకనన్కల్పాదావాత్. ౮

(విప్రపత్న్యనుగ్రహపుట్టి)

ఇతి తే భగవద్యాజ్ఞాం శృణ్వంతోఽపి న శుశ్రువః,

క్షద్రాణా భూరికర్మాణో బాలికా వృద్ధమానిసః.

౯

దేశః కాలః పృథ గ్ధృవ్యం మ స్తృత స్తృర్విగగ్నయః,

దేవతా యజమాన శ్చ క్రతు ర్ధర్మ శ్చ యన్మయః.

౧౦

తద్భ్రహ్మ పరమం సాక్ష ద్భగవన్త మధోఽక్షజమ్,

మనుష్యదృష్ట్వా దుష్ప్రజ్ఞా మర్త్యాత్మానో న తే విదుః.

౧౧

న తే తదో మితి ప్రోచు ర్న నేతి చ పరంతప,

గోపా నిరాళాః ప్రత్యేత్య తదూచా రామకృష్ణయోః.

౧౨

తదుపాకర్ష్య భగవాన్ప్రహసన్ భగదీశ్వరః,

ఇత్థం భగవతో . యాజ్ఞాం బ్రాహ్మణాః. శృణ్వంతోఽపి నాద్రియంత. తత్ర హేతుం వదన్విశిష్ట. క్షద్రే స్వర్గాదా వాకామాత్రం యేషాం తదర్థం. భూరిణి క్లేశావహాని కర్మాణి యేషాం తే స్వయం బాలికా మూర్ఖా అపి వృద్ధం జానాదిక మాత్మానం మన్యన్త ఇతి తతా. ౯

దేశాది ర్జన్మయః యత్ప్రచరః తం కృష్టం సాక్ష త్పరబ్రహ్మభూతం షాడ్గుణ్యపూర్ణ మధోఽక్షజం న మేనిరే కింతు కేవలం ప్రాకృతం. మనుష్య మేవామన్యత తత్ర హేతుః దుష్ప్రజ్ఞాః కర్మమీమాంసోపచితజ్ఞానాః. మర్త్యాత్మానః మర్త్యే మరణశీలే దేహీ ఆత్మా ఆత్మబుద్ధి ర్యేషాం. సే తత్ర దేశ “సమేయతే” త్యాద్యుక్తః. కాలో వసంతాదిః సృతగ్ధృవ్యం చరుపురోడాకాదికం ధర్మోఽపూర్వం. ఏతేషాం భగవత్ప్రాచర్యం తచ్ఛరీరత్వేన తన్నిర్వాహ్యత్వేన చేతి జ్ఞేయమ్. ౧౦-౧౧

శృణ్వంతోఽపి న శుశ్రువు రిత్యేతదేవ విశదయతి (నేతి.) తే బ్రాహ్మణాః. హేపరంతప. ఓమితి న ప్రోచుః. నాపి నేతి ఓ మితక్లగ్గీకారద్యోతక మన్యయం. తతో గోపాః నిరాళాః ప్రత్యాగత్య తద్విప్రవాణా మనాదరణం రామకృష్ణయో రూచుః. ౧౨

తతో భగవాన్ లొకికిం గతిం “న హి కార్యార్థినో నిర్విద్యంతే, తృణా దపి లఘుస్తూల

వ్యాజహార పున ర్గోపా స్థర్కయ న్లైకిం గతిమ్. ౧౩

మాం జ్ఞాపయత పత్నీభ్య స్ససంక్రర్షణ మాగతమ్,
దాస్యన్తి కామ మన్నం వ స్పిన్ధా మయ్యుషితా ధియా. ౧౪

గత్వా చ పత్నీశాలాయాం దృష్ట్వాఽఽసీనా స్వలజ్కృతాః,
నత్వా ద్విజవదూ ర్గోపాః ప్రశ్రితా ఇద మబ్రువన్. ౧౫

నమో వో ద్విజపత్నీభ్యో విబోధత వచాంసి నః,
ఇతోఽవిదూరే చరతా కృష్ణేన ప్రేషితా వయమ్. ౧౬

గా శ్చారయ స్స గోపాలై స్సరామో దూర మాగతః,
బుభుక్షితస్య తస్యాన్నం సానుగస్య ప్రదీయతామ్. ౧౭

స్తూలా దపి చ యావక, ఇత్కుక్తకూపాం లోకపరిపాటీం దర్శయన్నివ పున ర్గోపా న్వాజహారోవాచ. ౧౮

తదేవాహ (మా మితి.) సజ్కర్షణేన సహితం, మా మాగతం పత్నీభ్యః, ద్విజానా మితి శేషః. జ్ఞాపయత తా శ్చ కేవలం దేహేన గృహే వసంతి, ధియా తు మయ్యేవోషితాః, మయి స్పిన్ధాః, అతః, కామం యదేష్ట మన్నం దాస్యంతి. ౧౯

అథ గోపాః, పత్నీశాలాయాం గత్వా స్వలజ్కృతా ఆసీనా శ్చ ద్విజపతీః దృష్ట్వా ప్రశ్రితా సప్రమా స్సంత ఇదం నక్ష్యమాణ, మబ్రువన్. ౨౦

విప్రపత్నీభ్యో వో యుక్తృభ్యం నమః నోఽస్మాకం వచాంసి విబోధత శృణుత, కిం? ఇతః సమీపే సంభరతా కృష్ణేన వయం ప్రేషితాః. ౨౧

సరామో గోపై స్సహ దూరం అగతః ప్రజా దితి శేషః. అధునా బుభుక్షితస్య సానుభరస్య తస్యాన్నం, ప్రదీయతామ్. ౨౨

విన్యస్తహస్త మితరేణ దునాన మజ్జం కర్ణోత్పలాలకకపోలముఖాబ్జహాసమ్, ౨౨

ప్రాయ శ్శృతప్రియతమోదయకర్ణపూరై ర్యస్మిన్నిమగ్నమనసస్త మథాక్షిరస్థైః,
అస్త్రః ప్రవేశ్య సుచిరం పరిరభ్య తాపం ప్రాజ్ఞం యథాభిమతయో విజహు ర్నరేష్ట్రైః.

తాస్తదా త్యక్తసర్వాభాః ప్రాప్తా ఆత్మదిదృక్షయా,

విజ్ఞాయాఖిలదృద్ధృష్ట్యా ప్రాహ ప్రహసితాననః.

౨౩

శ్రీభగవానువాచ—

స్వాగతం వో మహాభాగా ఆన్యతాం కరవామ కిమ్,

యన్నోదిదృక్షయాఽఽయాతా ఉపపన్న మిదం హి వః.

౨౪

భాగమయంతం, కర్ణయోః ఉత్పరే యన్య అంకాః కపోలయో ర్యన్య ముఖాబ్జే హసో యన్య తం
తథావిధం దదృశు రిత్యన్వయః.

౨౫

జహాః ఆకర్ణితాః ప్రియతమ స్కోదయా ఉత్కర్షాస్త ఏవ కర్ణౌ పూరయంతి కృతార్థా
కుర్వంతి తథా తైః, కర్ణభరణై రితి వా యస్మిన్కృష్టే విమగ్నమనస ఆదిష్టచిత్తాస్తం కృష్టం
అథ దర్శనానంతరం ఆక్షిరస్థైః లోచనద్వారైః, అంతః ప్రవేశ్య సుచిరం పరిరభ్య ఉగ్రాహ్య తాపం
తద్దర్శనాభావజం జహాః హేనరేంద్ర అభిమతయః భగవద్భక్తానం తద్దిదృక్షత్మికాబుద్ధయః ప్రాజ్ఞం
పరమాత్మానం “ప్రాజ్ఞే నాత్మనా సంపరిష్వక్తః ప్రాజ్ఞే నాన్వయాథ” ఇతి శ్రుతేః తం దృష్ట్వా యథా
తద్దర్శనాభావజం తాప మద్యాత్మికాదికం వా జహతి తద్వత్. అభిమతయ ఇతి పాఠే జ్ఞానాదిభిః ౨౬

తదా భగవా నాత్మనః స్వస్య దిదృక్షయా ప్రాప్తాస్తా దృష్ట్యా ధ్యాయైః ఆఘాః పశ్యాదివిషయాః
యాభిస్తథాభూతాః విజ్ఞాయ తత్ర హేతుః ఆఖిలం పశ్యతీతి తథా ప్రహసిత మానసం యన్య
సః ప్రాహ.

౨౭

తదేవాహ (స్వాగత మిత్యాదిభిః పశ్యతి.) హేమహాభాగాః ఆన్యదనుగహవిషయతాదూప
మహాభాగ్యకాలిన్యః సః స్వాగతం కోఠిన మాగమనం భర్తృదిధి రనిర్బధ్యాః కుశల మాగతాః ఆన్యతాం
ఉపవిశ్యతాం, వో యుష్మాకం కిం కార్యం అత్రాగమనప్రయోజనం కి మితి ప్రశ్నః, యది కించి దస్తి
త దపశ్యం వయం కంవామ, పర్యజ్ఞత్వా తదభిప్రేతం విజ్ఞాయ తస్యోచిత్య మావిస్కరోతి (య దితి.)
నోఽస్మాకం దిదృక్షయా అభ్యాగతా ఇతి. య త్తదిదం వో యుష్మాకం ఉపపన్నం ఉచిత మేవ. ౨౮

(విప్రసత్స్వనుగ్రహఘట్టః)

నన్యద్ధా మయి కుర్వన్తి కుశలా స్సాన్విర్థదర్శనాః.

అహైతు క్యవ్యవహితాం భక్తి మాతృప్రియే యథా.

౨౬

ప్రాణబుద్ధిమనస్సాన్విత్మదారాపత్యధనాదయః.

యత్సంపర్కా త్ప్రియా ఆనం స్తతః కో న్యపర స్ప్రియః.

౨౭

తద్యాత సాధ్వ్యో యజనం పతయో వో ద్విజాతయః.

స్వనత్రం పారయిష్యన్తి యుష్మాభి ర్గృహమేధినః.

౨౮

విప్రసత్స్వ ఊహః—

మైవం విభోఽర్హ తి భగవాన్ గదితుం నృళంసం

సత్యం కురుష్య నిగమం తవ పాదమూలం.

ఔచిత్య మేవోపపాదయతి (నన్వితి.) నను హేద్విజసత్స్వః కుశలా ఆత్మహితాహితవివేకినః స్వార్థం దర్శనాః స్వప్రయోజనాభిజ్ఞా జనాః ఆత్మనః స్వస్మాదపి ప్రియే మయ్యద్ధా మయ్యేవ అద్దేతి స్ఫుటావధారణయోః అహైతుకీం ఫలాభిసంధిరహితా మవ్యవహితా మవిచ్ఛిన్నాం భక్తిం యథావత్కుర్వంతి.

౨౬

ఆత్మప్రియ ఇత్యేక దేవ కాకోపపాదయతి (ప్రాజ్ఞేతి.) స్వాత్మా న్యదేహః స్వో జీవః ఆత్మా దేహో వా ప్రాణాదయో యత్సంపర్కా ద్యత్సంబంధా త్ప్రియా భవంతి. తతో మత్రః ప్రియోఽన్యః కోను న కోఽపి నిరతిశయప్రియోఽహ మేవ ఇత్థంభూతే మయ్య హైతుక్యవ్యవహితా భక్తి ర్భవతీనా ముచితైవేతి తత్కారితా మద్దిదృశ్యోచితైవేతి భావః. యత్సంపర్కా త్ప్రియా ఇత్యనేన “న వా ఆరే వత్సః కామాయ పతిః ప్రియో భవ త్యాత్మన స్తు కామయే” త్యాదిశ్రుత్యద్వో ఎవక్షితః తదర్థస్తూతః పురస్తాత్.

౨౭

తస్మా దాగమనప్రయోజనస్య మద్దర్శనస్య జాతిత్వా దేవయజనం సత్రవాటం గచ్ఛత. వో యుష్మాకం పతయో బ్రాహ్మణాః గృహమేధినః గార్హస్థ్యధర్మవరాయణాః యుష్మాభి రేవ సహాను భూతాభిః స్వనత్రం పారయిష్యంతి దంపత్యో న్నహాదికారా దితి భావః.

౨౮

స్వమనోరథాననుగుణోక్తిశ్రవణా నిర్విజ్ఞా ఆహుః (మైవ మితి.) హేవిభో భవా నేషం “తద్యాత దేవయజన” మిత్యేవం నృళంసం పరుషం వచో వక్తుం నార్హతి. కిన్తు యో విగమః “ప్రియో

ప్రాప్తా వయం తులసి దామపదాఽవస్థుష్టం

కేశై ర్నివోఢు మతిలఙ్ఘ్య సమ స్తబన్ధాః.

౨౯

గృహ్లాన్ని నో న పతయః పితరౌ సుతా వా న బ్రాతృబన్ధుసుహృదః కుత ఏవ చాన్యే,
తస్మా ద్భవత్ప్రపదయోః పతితాత్మనాం వో నాన్యః భవేద్గతి రరిన్దమ తద్విధేహి. ౩౦

శ్రీభగవా నువాచ—

పతయో నాభ్యసూయేర నిత్వబ్రాతృసుతాదయః,

లోకా శ్చ వో మయోపేత్కాదేవా అప్యనుమన్వతే.

౩౧

స ప్రీతయేఽనురాగాయ హ్యజ్ఞ సజ్గో నృణా మివ.

తన్మనో మయి యుజ్ఞానా అచిరా న్మా మవాప్స్యథ.

౩౨

హి జ్ఞానినోఽత్యర్థ వహం స చ మమ క్రియః, స మే భక్తః ప్రణశ్యతీ." త్యాదిపదసమావ స్త్వం సత్యం
కుదస్య నిత్య వితి పాఠేఽపి స ఏవార్థః. వయ స్తు సమ స్తబంధా సతిలఙ్ఘ్య పదావస్థుష్ట మనజ్ఞయోపి
దత్త వితి భావః. త త్ప్రసాదామకేశైః జహమానేన వోఢుం ప్రాప్తాః దాసా భవతుం ప్రాప్తా
ఇతి భావః. ౨౯

కించ అతిలఙ్ఘితబంధా నస్మా న్న పత్యాదయ ఏవ పరిగృహ్ణంతి కుతోఽపరే గృహ్ణీయః
కస్మాత్ హేఅరిందమ భవతః ప్రపదయోః సాదాగ్రయోః, పతితా అజ్ఞానో దేహో యాసాం యః పతితా
స్సమర్పితః అత్యానః ప్రత్యగత్యానః యాభిః స్తాసాం వా నోఽస్మాకం, నన్యా గరిః అన్యత్సమీహి
తోపాయోఽన్యో నాస్తి. అత స్తేష మేవ అన్మదభిమతం విధేహి. యద్వా. అన్యగతి స్వరూపి రపి
మాభూత్. కింతు త్వదవిశ్లేషేణ త్వద్దానత్వి మేవాస్మాకం సంపాదయ. ౩౦

ఏవ ముక్తో భగవాం స్తావ ద్గదుక్తం పత్యాదయః కేపి నాస్మాన్మహ్నంతీతి తత్రోత్తర
మహ (పతయ ఇతి.) వో యష్మా న్మత్యగయః అన్యే లోకా జనాః కిముత, మయాపేతా
వత్ప్రకీర్తయో. దేవా శ్చ నభ్యసూయేః న దోషదృష్ట్యా ద్రక్షంత కి స్త్వనుమన్వతే
అనుమోదంతే. ౩౧

యదుక్తం తద్విధేహీతి త్రోత్తర మహ (నేతి.) అప లోకే నృణా, వజ్రనజ్ఞః దేహయోగ
స ప్రీతయే న వైషమ్యకినుభాయ అపి తు వయోమదాగాయ జన్మసః ఫలం మద్భక్తిరేవేత్యర్థః. యద్వా
నృణాం చేతననాం అజ్ఞానస్థ ప్రాదాత్మిరాగాయ స తు కాలాంతరప్రీతియే, విశ్లేష స్తు కాలాంతరేఽపి
ప్రీతివర్తక తత్కలిప్రాయః. కస్మా త్సరోక్ష మపి మయి మనో యజ్ఞానః అచిరా దేవ మా మవాప్స్యథ
సంస్కరింధా న్మత్తః నిత్యం వద్దన్యః కరిష్యథేతి భావః. ౩౨

(విప్రపత్న్యనుగ్రహపుట్టః)

(శ్రవణా ద్దర్శనా ద్ధ్యానా న్మయి భావోఽనుకీర్తనాత్.
స తథా సన్నికర్షణ ప్రతియాత తతో గృహాన్.)

శ్రీశక ఉవాచ —

ఇత్యుక్తా ద్విజపత్న్య స్తా యజ్ఞవాటం పున గృతాః,
తే చానసూయవ స్తాభిస్తీర్నిభి స్సత్ర మపారయః.

౩౩

తత్రైకా విద్రుతా భర్తృ భగవన్తం యథాశ్రుతమ్.
హృదోఽపగూహ్య విజహౌ దేహం కర్మానుబన్ధనమ్.

౩౪

భగవా నపి గోవిన్ద స్తేనైవాన్నేన గోపకాన్.
చతుర్విధేనాశయిత్వా స్వయం చ బుభుజే ప్రభుః.

౩౫

ఏవం లీలానరవపు ర్పులోక మనుశీలయః,
రేమే గోగోపగోపీనాం రమయ న్రూపవాక్కుతైః.

౩౬

ఇత్థం భగవతోక్తా స్తా ద్విజపత్న్యో యజ్ఞవాటం జగ్ముః, తత స్తే ద్విజాః అనసూయవ ఏవ తాభి స్సహ సత్ర మపారయః సమాపితవంతః.

౩౭

తత్ర ద్విజపత్నీనాం మధ్యే కాచి ద్భర్తృ. విద్రుతా వివారితా సతీ యథాశ్రుతిం భగవంతం హృదోఽపగూహ్య సంక్లిప్య కర్మానుబంధనం కర్మాయత్తం స్వదేహం తత్యాజ.

౩౮

అథ భగవాన్ తేనై వ ద్విజపత్నీసమర్పితేనై వ అన్నేన గోపకాన్ భోజయిత్వా తవృతుర్విధ మన్నం స్వయ మపి బుభుజే.

౩౯

లీలయా న తు కర్మాణా నరస్యేవ వపుః యస్య స భగవాన్ ఇత్థం రూపాదిభిః కృతావి చేషితావి తై శ్చ సృలోక మనుశీలయః అనుకుర్వన్ గోగోపగోపీనా మితి కర్మణి షష్ఠీ, గవాదీ న్రమయః స్వయ మపి రేమే యద్వా సృలోక మనుశీలయః అనురజ్జయం శ్చ గోగోపగోపీనాం మధ్యే రేమే.

౪౦

తదనుస్మృత్య విప్రాస్తే అన్వతప్య న్కృతాగసః,
యద్విశ్వేశ్వరయో ర్యాఙ్ఘా మహా న్మర్త్యవిడమ్పుయోః.

౩౭

దృష్ట్యా త్రిణాం భగవతి కృష్ణే శక్తి మలౌకికీమ్,
ఆత్మానం చ తయా హీన మనుతప్య వ్యగర్హయన్.

౩౮

ధి గ్జన్మన సుహృద్వృత్తం ధి గ్వృతం ధి గ్బహుజ్ఞతామ్,
ధి క్కులం ధి క్క్రియాదాక్ష్యం విముఖా యే ద్వధోఽక్షజే.

౩౯

నూనం భగవతో మాయా యోగినా మపి మోహినీ,
యద్వయం గురవో నృణాం స్వాధై ముహ్యమహే ద్విజాః.

౪౦

(అధీతి.) అథ విప్రాః అనుస్మృత్య భగవాన్వదుః ప్సవతీర్ణ ఇతి శ్రుతత్వా దనుస్మృత్యేత్యర్థః, కృతాగసః హేతుగర్భ మిదం. తత్త్వా దన్వతప్యః కిం తదాగః యతోఽన్వతప్యః తత్రాహ యత్ యస్మాత్ మర్త్య మనుకుర్వతో ద్విశ్వేశ్వరయో ర్యాఙ్ఘా మహాన్ బభువూః, తతః కృతాగసః, అహ నితి య త్తదేవాగ ఇతి వా.

౩౭

తదా భార్యా మానయంతో భగవద్భక్తిరహిత మాత్మానం వ్యనింద నిత్యాహ (దృష్టేతి.) అలౌకికీ మనితరజనసాధారణీం తయా కృష్ణభక్త్యా హీనం రహితమ్.

౩౮

గర్వాప్రకార మేవాహ (ధి గితి.) నోఽస్మాకం జన్మ ధిక్ “ఉభవర్వతసోః కార్యా ధి” గిత్వాదివచనేన శేషస్వస్వపవాదకత్వేన జన్మాదీనాం ద్వితీయా, ధిక్పట్టో విందాద్యోతకః, అస్మాకం జన్మాదయో నింద్యా దిత్యర్థః. క్రియా యజ్ఞాదిరూపా దాక్ష్యం తనుస్థానసామర్థ్యం తత్ర హేతుం వదంతో విశింషంతి-యే వయ మధోఽక్షజే విముఖాః, త్రిపు దితి పాఠే తజ్జన్మనో విశేషణం శౌక్లం సావిత్రం దైక్ష మితి త్రిగుణీకృతం జన్మేత్యర్థః. నస్తు ధి గ్బుద్ధి మితి పాఠే స్పష్టోఽర్థః. స్రవణం బ్రహ్మధర్మమ్.

౩౯

భగవన్మాయాతరణహేతు స్తద్భక్తి రేవ న తూక్తజన్మాదయ ఇత్యఖిప్రాయేణాహుః (నూన మితి ద్వాభ్యాం) నూనం మాయినా మపి మోహినీ యత్ యస్మాద్వయం ద్విజా అపి ఉక్తజన్మాది మంతోఽపి తత్రాపి నృణాం గురవోఽపి స్వాధైవేన స్వహితే విషయే ముహ్యమహే భగవన్మాయయా మోహితా ఏవేత్యర్థః.

౪౦

(విప్రవత్స్వనుగ్రహఘట్టః)

అహో పశ్యత నారీణా మపి కృష్ణే జగద్గురౌ,

దురంతభావం యోఽవిధ్య స్మృత్యుపాశా స్పృహభిధాః.

౪౧

నాసాం ద్విజాతినంస్కారో న నివాసో గురా వపి,

న తపో నాత్మమీమాంసా న శౌచం న క్రియా శ్శుభాః,

౪౨

తథాపి హ్యుత్తమశ్లోకే కృష్ణే యోగీశ్వరేశ్వరే,

భక్తి ర్మృదా న చాస్మాకం సంస్కారాదిమతా మపి.

౪౩

సహి స్వార్థవిమూఢానాం ప్రమత్తానాం గృహేహయా.

అహో న స్మారయామాస గోపవాక్త్రై స్సతాం గతిః.

౪౪

అహో నారీణా మపి ఉక్తజన్మాదిమధ్యే కేనాపి రహితానా మపీతి భావః. కృష్ణే దురంత భావ మనవధికభక్తిం పశ్యత యో దురంతభావః. గృహభిదా స్మృత్యుపాశా భగవన్నాయా ప్రయుక్తా నవిధ్యత్ అచ్చినత్ తం దురంతభావం పశ్యతే త్యన్వయః.

౪౧

ద్విజా అపి నారీణా మపీత్యనేనాభిప్రేతం స్పష్టయంతి (నాసా మితి ద్వాభ్యాం, ఆసాం నారీణాం న ద్విజాతినంస్కారః. నోపనయనాంతసంస్కారః, న చ గురుకులవాసః, నాపి తప ఆదయః అత్మమీమాంసా దేహవిలక్షణప్రత్యగాత్మవిచారః. క్రియా స్సంధ్యోపాసనాదిరూపాః అథా ప్యేషా మథావేఽపి కృష్ణే ధృదా భక్తి ర్విద్యతే ద్విజాతినంస్కారాదిమతా మవ్యస్మాకం సా న విద్యతే.

౪౨-౪౩

అస్మాకం వివేకోద్యయార్థ మేవ భగవతో యాజ్ఞా అన్యథా సాఽవాప్తసమస్తకామ స్యానజ్ఞతేఽహః (న ఇత్యాదిభి ప్రీఢిః.) గృహేహయా గృహవాపారేణ ప్రమత్తానా మత ఏవ స్వహితేఽపి విమూఢానా మవ్యస్మాక మహో సతాం గతిః, హేతుగర్భ మిదం. సతాం గతిత్వా ద్గోపవాక్త్రైః స్మారయామాస సాధుపరితాణార్థ మపతీర్ణం నిరశిశయపురుషార్థస్వరూప మాత్మానం యాజ్ఞావ్యాజేన స్మారయామాసేత్సర్వః.

౪౪

అన్యథా పూర్ణ కామస్య కైవల్యాద్యాశిషాం పతేః.

ఈశితవైః కి మస్తాభి రీశ వైత ద్విడమ్మనమ్.

౪౫

హిత్వాఽన్యా స్ఫుజతే యం శ్రీః పాదస్పర్శాశయా సకృత్.

స్వాత్మదోషాపవర్గేణ తద్యాజ్ఞా జనమోహినీ.

౪౬

దేశః కాలః పృథ గ్ధ్రీవ్యం మస్తృతస్తృర్నిజోఽగ్నయః.

దేవతా యజమాన శ్చ క్రతుధర్మశ్చ యన్మయః.

౪౭

స ఏవ భగవా న్నాజ్ఞే ద్విష్ణు ర్యోగీశ్వరేశ్వరః,

జాతో యదు ప్సిత్యాశ్రుత్య అపి మూఢా న విద్యహే.

౪౮

నమ స్తుభ్యం భగవతే కృష్ణా యాకుణ్ఠమేధసే.

కైవల్యాదీత్యాదిశబ్దో భోగమోక్షసజ్గాహకః కైవల్యాదిపురుషార్థదన్య ఈశస్య సర్వనియంతు రీశితవై రస్మాభిః. కింన కించి త్పుర్యోజన మిత్యర్థః, అత ఏవ తద్యాచనం విడమ్మన మనుకరణ మాశ్రం తాత్పర్యం త్వస్మదనుజిఘ్మజ్ఞాయా మితి భావః.

౪౯

పూర్ణకామత్వ మేవ వ్యజ్ఞాయిత మహూః, (హిత్యేతి.) శ్రీ ర్మహాలక్ష్మీః అన్యాః బ్రహ్మాదీః హిత్వా యం కృష్ణం సకృ దపి పాదస్పర్శేచ్ఛయా స్వాత్మదోషాపవర్గేణ చక్షురిత్సరూప స్వదోషప్రహణేన భజతే. ఏవం శ్రియా వ్యనువర్త్యస్య పూర్ణకామత్వం కిము వక్తవ్య మితి భావః, అత స్తస్యైవంభూతస్య యాజ్ఞా కేవలం జనమోహినీ జనానా మశ్రుతావతారణా మాత్మమహిమాచ్ఛాదనీ శ్రుతావతారణా మస్మాకం తు తత్త్వార్థిణీతి భావః.

౫౦

శ్రుతావతారణా మస్మాకం తావ ద్విమోహి న్యేవాభూ త్కిముతాశ్రుతావతారణా మిత్యభి ప్రాయేణాహూః, (దేశ ఇతి ద్వాభ్యాం) దేశాదయో యన్మయ స్స ఏవ భగవాన్ సాజ్ఞే ద్యదుమ జాతోఽవతీర్ణ ఇత్యాశ్రుత్యాపి తావ న్న విద్యహే న విజ్ఞాతవంతః స్మః.

౫౧-౫౨

ఇథ మనుతస్మాః ప్రణామ మంతరేణ స్వాపరాధక్షమానిమిత్త మనుసలభమానా నమస్కు ర్వాణాః, క్షమాపయంతి (నమ ఇతి ద్వాభ్యాం) అజ్ఞానకృత మపరాధం జానా త్యేవేత్యభిప్రాయేణ విశింషంతి (అకుంతమేధస ఇతి.) ప్రతిహతా మేధా దిషడా యస్య తస్మై “నిత్య మసిన్పృజా

(విప్రవత్స్వనుగ్రహఘట్టః)

యన్మాయామోహితధియో భ్రమామః కర్మవర్త్యసు.

౪౯

స వై న ఆద్యః పురుషః స్వమాయామోహితాత్మనామ్,

అవిజ్ఞాతానుభావానాం క్షన్తు మర్హ త్యతిక్రమమ్.

౫౦

ఇతి స్వాఘ మనుస్మృత్య కృషే తే కృతహేళనాః,

దిదృక్షవోఽప్యచ్యుతయోః కంసా ద్భీతా న చాచలన్.

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంసాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే,
త్రయోవింశోఽధ్యాయః

మేధయో" రిత్యపిచ్. స్వయం త్వకుంఠమేధాః. వయం తన్మాయామోహితధియః, అతః క్షంతు మర్హ త్యేవేత్యభిప్రాయేణాహుః (యన్మాయేతి.) కర్మవర్త్యసు తద్భక్తి విధురేషు కేవలం యజ్ఞాదికర్మమార్గేషు భ్రమామః పురుషార్థసాధనబుద్ధిం కుర్మః యద్వా "తే తం భుక్త్వా స్వర్గలోకం విశాల" మిత్యాద్యుక్త విధగమనాగమనమార్గేషు పుణ్యపాపాత్మకకర్మాయ తస్వర్గనరకాదిమార్గేషు వా భ్రమామః.

౪౯

అత స్వమాయామోహితచిత్తనా మత ఏవావిజ్ఞాతోఽనుభావో మహిమా యై స్తేషాం నోఽస్మాకం వ్యతిక్రమ మపరాధం క్షంతు మర్హతి.

౫౦

ఇత్థం తావ త్కృష్టే విషయే కృతం హేళన మపరాధో యై స్తథాభూతా శ్శునైః, స్వకృత మపరాధ మనుస్మృత్య తతస్తం ద్రష్టు మిచ్ఛవోఽపి కంసా ద్భీతాః స్వస్థానా న్న చలితవంతః ద్రష్టుం న జగ్ముః కింతు తం ధ్యాయంతః స్వస్థాన ఏవ తస్మః,

౫౧

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃసావాచరరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యావిధేః శ్రీశైలగురోః సుతేన

తత్పరజకమలపరివయప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థపూర్వదయేన

శ్రీవైష్ణవదాసేన శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత

పండితాయాం, దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం,

త్రయోవింశోఽధ్యాయః.

అథ చ తుర్వింశోఽధ్యాయః

—* ఇన్ద్రయాగభజ్జనగోవర్ధనాచలోద్ధరణఘట్టః. *—

శ్రీకుక ఉవాచ.—

భగవా నపి తత్త్రైవ బలదేవేన సంయుతః,

అపశ్య నివ స స్తోపా నింద్రయాగకృతోద్యమాన్. ౧

తదభిజ్ఞోఽపి భగవా న్సర్వాత్మా సర్వదర్శనః,

ప్రశ్రయావనతోఽపృచ్ఛ ద్విధ్ధా న్నన్దపురోగమాన్. ౨

కథ్యతాం మే పితః కోఽయం సంభ్రమో వ ఉపాగతః.

కిం ఫలం కస్య చోద్దేశః కేన వా సాధ్యతే మఖః. ౩

అథ చ తుర్వింశోఽధ్యాయః

~~~~~

అదేంద్రప్రీతికరయాగభజ్జనం తత స్సంక్రుద్ధేంద్రచోదితమహావాతవర్షపీడితశరణాగతప్రజ
వాసిరిక్షిపోపయక్తగోవర్ధనాచలోద్ధరణాత్మకం చేష్టిత మనువర్ణయతి ద్వాభ్యా మధ్యాయాభ్యాం (భగవా
నితి.) తత్త్రైవ బృందావన ఏవ నివస నింద్రయాగార్థం, కృత ఉద్యమః, ప్రయత్నో యై స్తా స్తోపా
నపశ్యత్. ౧

సర్వాత్మా సర్వదర్శన శ్చేతి చ హేతుగర్భం, అత స్తదభిజ్ఞోఽపి ఉద్యమస్య ఇంద్రయా
గార్థత్వం జాన న్నుపి అజ్ఞ ఇవాచనతో నమ్రః సందప్రభృతీన్ వృద్ధా నపృచ్ఛత్. ౨

ప్రశ్నప్రకార మేవాహ (కథ్యతా మితి.) హే పితః, వో యష్మాకం కః, సంభ్రమః
ఉపస్థితః, సంభ్రమో న భవతి మఖోఽయ మిత్యత్రాహ (కిం ఫల మితి.) మఖ శ్చే త్కిమత్రఫలం
కస్య సంబంధీ ఉద్దేశః కా దేవతేతి ప్రశ్నః, కేన సాధనేన సాధ్యత ఇతి సాధనప్రశ్నః, ౩

(ఇంద్రియాగభజనగోపర్తనాచలోద్ధరణమట్టః)

ఏత ద్బ్రూహి మహా న్కామో మహ్యం శుశ్రూషవే పితః,

నహి గోప్యం హి సాధూనాం కృత్యం సర్వాత్మనా మిహ.

అస్తస్వపరదృష్టినా మమిత్రోదాస్తవిద్విషామ్,

ఉదాసీనోఽరివ ద్వర్జ్య ఆత్మవ త్సుహృ దుచ్యతే.

జ్ఞాత్వా జ్ఞాత్వా హి కర్మాణి జనోఽయ మనుత్స్థతి,

విదుషః కర్మసిద్ధి స్సాగ్య ద్యథా నావిదుషో భవేత్.

తత్ర తావత్క్రియా యోగో భవతాం కిం విచారితః,

అథ వా లౌకిక స్తన్మై పృచ్ఛత స్సాధు ఫణ్యతామ్.

హేపితః, శ్రోతు మిచ్ఛవే మహ్య మేత న్మత్పృష్టం బ్రూహి అత్ర మహా న్కామః. శుశ్రూషా వర్తతే గోప్యత్వా ద్వత్తుం శ్రోతుం చ న యోగ్య మిత్యాశంకాం నిరాకరోతి (నహితి) సాధూనాం కృత్యం నహి గోప్యం తత్ర హేతుం వదన్విజినస్తి. సర్వాత్మనాం సర్వేషామిత్యాన ఆత్మతుల్యా యేషాం జ్ఞానైకాకారత్వేన సర్వేషామిత్యాన ఏకరూపా ఏవేతి జానతా మిత్యర్థః.

అస్తస్వపరదృష్టినాం అస్తా రహితా స్వపరేషు స్వపరాధిమతదేహేషు దృష్టి ర్యుష్మదన్మ ద్దర్శనం. యేషాం దేహాత్మనో ర్యాథాత్మ్యజ్ఞానా మిత్యర్థః. అత ఏవ మిత్రోదాసీనశత్రురహితానాం నహి సమదర్శినాం గోప్య మస్తీతి భావః. విషమదర్శినా మపి సుహృద్విషయే న గోప్య మస్తీత్యాహ (ఉదాసీన ఇతి,) అరివ దుదాసీనోఽపి వర్జ్య ఏవ. అనేనోదాసీనమిత్రయో ర్గోప్యశ్రవణనిషేధ ఉక్తః. సుహృత్తు ఆత్మవత్ స్వతుల్య ఉద్యతే, అతస్సుహృ దహం శ్రోతుం యోగ్య ఏవేతి భావః.

కించ సుహృద్వి సుహ జ్ఞాత్వా జ్ఞాత్వా పునః పున ర్విచారైః వాయం లౌకికో జనః కర్మా జ్యనుతిష్ఠతీతి లోకపరిపాటీప్రదృశ్యతే. గతానుగతమాత్రేణానుష్ఠానే త్వంసపరంపరాప్రసక్త ఇతి భావః. కించ. యథా విదుషః కర్మసిద్ధిః నావిదుష స్తథా భవేత్.

తత్త్రివం సతి భవతా మయం క్రియాయోగః సుహృద్విః శాస్త్రతిః కిం విచారిత ఇత్యర్థః. అహోస్వి త్కేవలం లౌకిక ఏవ ఆచారప్రాప్త ఏవ బ్రాంతుమూలకోఽప్యాచారోఽస్తీతి భావః. తదేత త్పృష్టం సాధు యథాతథా పృచ్ఛతో మమ ఫణ్యతాం కథ్యతామ్.

నంద ఉవాచ—

పర్జన్యో భగవా నిన్దో మేఘా స్తస్యాత్మమూర్తయః.

అభివర్షన్తి భూతానాం జీవనం ప్రాణనం పయః.

౮

తం తథా వయ మన్యే చ వార్ముచాం పతి మీశ్వరమ్.

ద్రవ్యైస్తద్రేతసా సిద్ధై ర్మణస్తే క్రతుభి ర్నరాః.

౯

తచ్ఛేషే ణోపజీవన్తి త్రివర్గఫలహేతవః.

పుంసాం పురుషకారాణాం పర్జన్యః ఫలభావనః.

౧౦

అచారప్రాస్త ఏవేతి వదన్ తస్య కర్తవ్యత్వం సహేతుక మాహ నందః (పర్జన్య ఇతి.) పర్జన్యో వర్షాధిదేవతా, సా చ ఇంద్ర ఏవ యద్యపి “అట్టే మాసాన్నిపీతం య ద్యుమ్న్యాం ఉదమయం వసు, స్వగోవి ర్మోక్ష మా రేభే పర్జన్యః కాం ఆగత” ఇత్యాదిషు పర్జన్య స్సూర్య ఇతి ప్రతీయతే తథాపింద్ర కాసన సువర్తిమేఘద్వారకం తస్య పర్జకత్వ మిత్యవిరోధః. అస్త్యింద్రః పర్జన్యః తతః కిమత ఆహ మేఘా స్తస్యేంద్ర స్యాత్మమూర్తయః స్వశరీరకుల్యాః, తద్వన్నియామ్య ఇత్యర్థః. తే చ మేఘాః భూతానాం జీవానాం జీవనం ప్రాణదారణసాధనభూతం, ప్రాణన మాప్యాయకం ప్రాణాప్యాయన ద్వారా తద్దారణసాధనం పయః జలం వర్షంతి.

౮

తతోఽపి కిమిత్యత్రాహ (త మితి.) హేతత తం వార్ముచాం మేఘానాం పతిం పాలక, మీశ్వరం నియంతారం చేంద్రం అస్మత్ప్రభృతయః సర్వే నరాః తస్య ఇంద్రస్య రేతసా రేతస్థానీయే న కలేన సిద్ధైః, ననావిధైః ద్రవ్యైః ద్రవ్యసాధనతైః క్రతుభి ర్మణంతే.

౯

ఏవ మిష్ట్యా తచ్ఛేషేణ యాగవిశిష్టేన ద్రవ్యేణోపజీవంతి జీవికాం కల్పయంతి కి మర్థం త్రివర్గఫలహేతవే ధర్మార్థఫలహేతవే తం యజ స్తీత్యన్వయః. త్రివర్గఫలహేతవే ఉపజీవంతీతి వా. ఏవ మింద్రయాగావశిష్టేన జీవనం తత త్రివర్గసిద్ధి రిక్యక్తమ్. నను వృష్ట్యాదిభి రుపజీవనం తత త్రివర్గసిద్ధిః రితి కి మింద్రేణేతత్వ ఆహ (పుంసామితి.) పురుషం కుర్వంతి త్రివర్గఫలయుక్తం కుర్వంతీతి పురుషకారా త్రివర్గప్రాపకా ఇతి యావత్. తేషాం మధ్యే పర్జన్య ఇంద్ర ఏవ పుంసాం ఫలభావనః ఫలప్రాపకః స్వాయ త్తపృష్ట్యాదిద్వారేతి భావః.

౧౦.

(ఇన్ద్రయాగభజ్జనగోవర్ధనాచలోద్ధరణపుట్టః)

య ఏనం విస్మజే ధర్మం పారంపర్యాగతం నరః.

కామా ల్లాభా ద్భూయా ద్వేషా త్స వై నాప్నోతి శోభనమ్.

౧౧

శ్రీశుక ఉవాచ—

వచో నిశమ్య నన్దస్య తథాఽన్యేషాం వనాకసామ్,

ఇన్ద్రాయ మన్యుం జనయ నితరం ప్రాహ కేశవః.

౧౨

శ్రీభగవా నువాచ—

కర్మణా జాయతే జన్తుః కర్మజైవ ప్రలీయతే,

సుఖం దుఃఖం భయం క్షేమం కర్మజైవాభిపద్యతే.

౧౩

అస్తి చే దీశ్వరః కశ్చి త్ఫలరూ ప్యన్యకర్మణామ్.

అత న్నదారాధనాత్మక మిదం పృథ్వాచారపరంపరాస్యాస్తం. యః పుమాన్ కామాద్యన్యతమా ద్దేహోః త్యజే త్స శోభనం సుఖం నాప్నోతి కింఛ దుఃఖమేవే భవః.

౧౪

ఇత్థం వచో, నిశమ్య భగవా నిన్ద్రాయ మన్యుం జనయన్ (కోభజననద్వారా గర్వం వారయితుం సిందం ప్రాహః.

౧౫

యదుక్తం “పర్జన్యః ఫలదావసి” ఇతి తత్ప్రతిక్షేప్తకామ స్తావదీశ్వరారాధనభూతకర్మణా వ్యవశ్యక ర్తవ్యతాం వక్తుకామః ఫలసాధనత్వవృద్ధాసాయ ప్రాధాన్యేన పుణ్యపావకర్మణాం సుఖదుఃఖాది హేతుత్వ మాహ (కర్మజైవ) సుఖం ఐహికం క్షేమం పారలౌకికం. జాయతే ప్రలీయత ఇతి దృష్టా న్తస్యః. యథా కర్మజైవ హేతునా జాయతే ప్రలీయతే చ తథా సుఖం దుఃఖం చ కర్మజైవ ప్రాప్నోతి ఏవకారేణ కేవలదేవతానిరాసో గూఢ మభినంహితః.

౧౬

నను క్షణికస్య జడస్య చ కర్మణః కథం కాలాంతరభావివిచిత్రఫలహేతుత్వం న త్వహ్యన్య ద్వానా తస్య స్థిత్యేఽపి జడత్వావిశేషా ఽత “స్తృప్త ఏవైన మిన్ద్రః ప్రజయా వఖిన్త స్తర్పయతీ” త్యాద్యుక్తరీత్యా కర్మజనితస్త్రిగహానుగ్రహనతీ దేవతైవ సుఖదుఃఖాదిహేతు స్తత్రాహ (అస్తి చే దితి.) అన్య కర్మః, కర్మణాం, ఫలం రూపయతి కల్పయతీతి, తథా ఫలదాతా కశ్చి దీశ్వరోఽస్తి చే తర్హి

కర్తారం భజతే సోఽపి నార్హః కర్తుః ప్రభుర్ని నః.

౧౪

కి మిన్ద్రోజేహ భూతానాం స్వస్వకర్మానువర్తినామ్.

హేపితః, కర్తార మేవ భజతే. యస్మాన్పరాధనరూపం కర్మానుత్పత్తి త మేవానువర్తతే తస్మా ఏవ ఫలం దదాతి. న హ్యకర్తుః, ప్రభుః ఫలదః ఏవ మన్వయవ్యతిరేకాభ్యాం కర్మణ ఏవ ఫలసాధనత్వం ఈశ్వరస్య తత్తత్కర్మానువర్తిత్వేన తత్పారతంత్ర్యం చోక్తం. కల్పి దీక్ష్యరోఽస్తి చే దీక్ష్యనేన ఇంద్ర స్యావీశ్వరత మభిప్రేతం, సంభావిత స్యేశ్వర నైకత్వం హి వివక్షితం. అయం భావః. క్షణికత్వా జ్ఞతత్వా చ్చ కేవలకర్మణః ఫలదత్వం న సమ్భవతీతి దేవతైవ ఫలదేతి బ్రూషే తర్హి సా కి మింద్రవాన్యూదిరూపే దానైకా ఉత్తైకా ఇంద్రాదీనాం కార్యత్వకర్మవ్యత్యదుఃఖిత్వాదేః ప్రతిపన్నత్వేన ఫలదత్వానంతరవాత్ నహి స్వదుఃఖనిరాకరణేష్టసాధనానమర్థ స్యాన్యేష్టావిష్టప్రావణవరీహరసామర్థ్యం. అత ఇంద్రాద్యంతర్యామ్య కర్మవశ్యో నిస్సమాభ్యుదికః కల్పి దీక్ష్యర ఏకః ఫలదః స్కోపస్యన్వయవ్యతిరేకాభ్యాం కర్మానువర్తిత్వేన తత్పారతంత్ర ఇతి న చైవ మీశ్వరస్య స్వాతంత్ర్యాదిభజ్ఞః జన్మమరణముఖదుఃఖాదేః కర్తృయ త్రత్వేఽపీశ్వరస్య పూర్వపూర్వకర్మవాసనానురోధేన జీవప్రేరకత్వా త్రస్య మూలకారణత్వాత్. ఈశ్వరస్య హి స్వతే స్వపి వ్యాపారేషు స్వయం జ్ఞానచిక్రీడాప్రయత్నవత్త్వా త్రత్కర్తృత్వం చేతన పవృత్తిహేతుత్వా త్కారయితృత్వం. స్వయంసర్వకార్యహేతుత్వేన సామాన్యకారణత్వా దుదాసీనత్వం. ప్రవృత్తస్య చేన స్కోత్తరోత్తరం ప్రవర్తకత్వా దనుమంతృత్వం, సర్వవ్యాపారసాక్షాత్కర్తృత్వా త్పాక్షిత్వం విశేషకారణ భూతత త్రత్కర్మసాహిత్యేనైవ విశేషకార్యహేతుత్వా త్సహకారిత్వం కర్మభి రాధాభిత న్యైవ ఫలహేతుత్వా త్ఫలదత్వం చేతనశేషిత్వా త్రత్చేతనఫలోపభోగ స్యాపి స్కోవపభోగశేష్యా త్ఫలిత్వం క్కానురోధేనైవ ఫలప్రదానా దవిషమత్వం. సహకారిసన్నిధిత్రమానురోధేనైవ పరదుఃఖనిరాచిక్రీడా శాలిత్వా దనైర్ఘృణ్యం తత్తత్కర్మానురోధేన నిగ్రహానుగ్రహానద్భావేఽపి కించి దానుకూల్య ముపలోక్య విశేషవినిగ్రహప్రజాశేన యావదాత్మభావిమోక్షప్రదానా దనుగ్రహప్రాబల్యం అత ఏవ పరమోదారశ్యం చేత్వాదిసర్వ ముపసన్న మేవ. తస్మా దీక్ష్యరస్య కర్మపాగతంత్ర్యకథన మన్వయవ్యతిరేకాభ్యాం కర్మణః ఫలసాధనత్వాభావవృద్ధాసార్థం న చైతావతా “ఈశ్వరస్య ఫలదత్వవృద్ధానః” కర్తారం భజతే సోఽపిత్వనేన తస్మాపి ఫలదత్వావగమాత్. న చాన్యతరసాధనత్వ మన్వయతరేణ ప్రతిబద్ధతే కర్మాణా మీశ్వరానుగ్రహవిగ్రహద్వారా సుఖదుఃఖాదిఫలసాధనత్వా దీక్ష్యరస్య తు సాక్షా దీతి పరోదాభావాత్ చేదితి సంభావనయా ఈశ్వరాస్తిత్వే వాదివివ్రతిపత్తి స్సూచితా. అస్తీతి తదభ్యుపగమేన తస్య కర్మానువర్తిత్వకథనేన చేత్వోపాసమ్యవగమవాచో ధర్మిగ్రహకమానవిరుద్ధ ఇతి దర్శితమ్.

౧౪

తదేవ మీశ్వరాధనభూతకర్మణోఽవశ్యానుష్ఠేయత్వం ఫలితం. ఈశ్వర ఇత్యేకవచనే నేంద్రవహ్మ్యుదీనా మమీశ్వరత్వ మవగతం. తదేవ వ్యజ్ఞయ న్నాహ (కి మితి.) స్వస్వకర్మానువర్తినాం

(ఇంద్రియగభజ్జనగోపర్థనాచలోద్ధరణపట్టః)

అనేకేనాన్యథాకర్తుం స్వభావవిహితం నృణామ్.

౧౫

స్వభావతన్త్రో హి జన స్స్వభావ మనువర్తతే.

స్వభావస్థ మిదం సర్వం సదేవాసురమానుషమ్.

౧౬

దేహో నుచ్చావచాన్ జన్తుః ప్రాప్యోత్సృజతి కర్మణా,

శత్రుర్మిత్ర ఉదాసీనః కర్తైవ గురు రీశ్వరః.

౧౭

రాజసాదిస్వభావానుగుణపుణ్యాపుణ్యాత్మకకర్మానువర్తినాం భూతానాం ఇంద్రేణ కిం స్వభావానుగుణకర్మణామేవ సుఖదుఃఖాదిహేతుత్వే సతీంద్రస్య న తద్దేతుత్వ మితి భావః. స్వస్వకర్మానువర్తినా మిత్యనేన కర్మవైచిత్ర్యే తత్తత్కర్మస్వభావవైచిత్ర్య మేన విమిత్ర మిత్యభిప్రేతం. నను భూతానాం స్వస్వకర్మానువర్తిత్వేఽపి స్వస్వకర్మజనితవిగ్రహానుగ్రహ వానీశ్వర ఏవ ఫలద ఇతి చేత అస్త్యేవ మీశ్వరః కి మింద్రేణానీకేనేత్యాహ (అనీకేనేతి.) నృణాం స్వభావవిహితం స్వభావానుగుణకర్మవిహితం సుఖదుఃఖాదిక మన్యథా కర్తుం అప్రభుణా ఇంద్రేణ కిం న కించి దపీత్యర్థః. అన్యథా కర్తు మనీకే నేత్యసేన సర్వేశ్వరస్తు సాధ్యసాధుకర్మకారయితృత్వద్వారాఽన్యథా చ కర్తుం ప్రభు రితి సూచితమే ౧౫

(స్వస్వకర్మానువర్తినా మితి.) స్వభావవిహిత మితి చ భూతానాం స్వస్వభావానువర్తిత్వం సూచితం. త దుపపాదయతి (స్వభావతంత్ర ఇతి) స్వభావస్థం సర్వం, జగత్ స్వభావానుగుణప్రవృత్తిమ దిత్యర్థః. అథవా జగదంతర్యుతం దేవాదిమన్తవిస్వభావం నాస్తీత్యర్థః. తతా చ గీతం భగవతా “న త దస్తి స్మృతివ్యాం వా దివి దేవేషు వా పునః స త్వం ప్రకృతిజై ర్ముక్తం యదేభి స్స్ఫృత్రిభిర్గజై” రితి. ౧౬

స్వభావ మనువర్తత ఇత్యనేన ప్రవృత్త్యాభ్యుత్కర్మణ స్వభావానువర్తిత్వ ముక్తం, కర్మణా జాయత ఇత్యనేన కర్మణోఽపి జన్మాదివిమిత్రత్వ ముక్తం. తదుభయ ముపపాదయన్ కర్తైవ విహ మంతవ్య మిత్యాహ (దేహో నీతి.) జంటుః జీవః కర్మణా స్వభావానుగుణే నేతి శేషః. నానావిధా కర్మానురూపాః, దేహో వ్యాప్య త్యజతి అరిమిత్రాదికం చ కర్తైవ కర్మకృత మేవేత్యర్థః. ఈశ్వరః ఇంద్రాదిగతం సావధిక మీశ్వరత్వ మపి కర్మకృత మేవేతి భావః. ౧౭

తస్మా త్సంపూజయే త్కర్మ స్వభావస్థ స్వకర్మతః,
అజ్ఞాసా యేన పరేత తదేవాస్య హి దై వమ్, ౧౮
అజీ వ్యైకతరం భావం య స్త్వస్య ముగణీనతి.
న తస్మా ద్విస్తతే క్షేమం జారా న్నార్యసతి యథా. ౧౯
పరేత బ్రహ్మణా విప్రో రాజన్యో రక్షయా భువః,
వైశ్య స్తు వార్తయా జీవే చూద్ర స్తు ద్విజసేవయా, ౨౦
కృషివాణిజ్యగోరజః కుసీదం తుర్య ముచ్యతే.
వార్తా చతుర్విధా తత్ర వయం గోవుత్తయోఽనిశమ్. ౨౧

యతః కర్మైవ సుఖదుఃఖాదిహేతుః తస్మాత్ స్వభావస్థః పుమాన్ స్వకర్మకృత స్వస్వభావాను
రూపకర్మణిః కర్మ పూజయేత్ ఐహమన్యేత కర్మేతి ద్వితీయాంతం. అహో కర్మణో వైభవ మితి
క్లాపేతేత్యర్థః. కింప వయం కేవలం పనౌకనః ద్విజా మాణిషో గాః పశుకం చోపశీవామః తత స్త
ఏవారాధ్యా ఇత్యభిప్రయ స్సన్యథా సద్గుప్తాంత మనర్థ మాహ (అజ్ఞాసేతి సార్థేన) యేన అజ్ఞాసా సుఖం
పరేత జీవేత తదే వాస్య జిజీవిషో రైవశం దైవతత్వేన ద్రష్టవ్యం తద్వదారాధనీయ మితి
యావత్. ౧౮

యస్త్వైకతర మన్యతరం భావం పదార్థ ముపజీ వ్యాన్యతర ముపదావతి అనుపర్తతే భజత
ఇతి యావత్ న తస్మా దుపజీవ్యబుద్ధ్యాఽలరాధ్యమానాత్ క్షేమం న విందతే అసతి పుంశ్చలీ, నారీ పతి
ముపజీవ్య మనారాధ్య జాన మనువుత్య యథా న తస్మా క్షేమం విందతే తద్వత్. ౧౯

కిం బాన్మద్భృత్తి ర్విద్రయాగానపేజే చేతి వివక్ష స్తాన త్వశృత్తిం పక్షం దృష్టాంతస్వేన
వర్ణానాం వృత్తిభేద మాహ (పరేతేతి.) విప్రో బ్రహ్మణా పేదేన పరేత పేదాధ్యాపనాదినోపశీవే
దిత్యర్థః. వార్తయా వైశ్యో పరేత ద్విజసేవయా త్రైవిర్వికసేవయా. ౨౦

వర్ణాంతరాణా మపి ప్రతినియతస్వస్వవృత్త్యలాభే వారైవ వృత్తి రిత్యభిప్రయ స్సేత్స్వ
రూపం దర్శయితుం తస్మా శ్చౌత్సర్విధ్య మాహ (కృషీతి) కృష్యాదీనాం ద్వంద్వః కృష్యాగ్రయ స్త్రిప్రః
కుసీదం వృద్ధిజీవనం తరీయం చతుర్థ మేవం వార్తా చతుర్విధోచ్యతే కృషిగోరక్షదాణిశ్యా ఇతి
త్వసపాతః, రక్షిణ్యప్రీతిగ్లాత్యాత్ ఇత్థం వృత్తి రభిధాయాథ స్వవృత్తి మాహ (తత్రేతి.) తత్ర వార్తా
భేదానాం చతుర్థం మధ్యే గోవుత్తయః గోరజవృత్తి ర్యేషాం తథాభూతాః, వయమ్. ౨౧

(ఇన్ద్రయాగభజ్జనగోవర్ధనావలోద్ధరణమట్టః)

సత్త్వం రజస్తమ ఇతి స్థితుత్పత్త్యస్తహేతవః.

రజసోఽప్రద్యతే విశ్వ మన్యోశ్యం వివిధం జగత్.

— ౨

రజసా చోదితా మేఘా ఐక్షన్త్యమ్భూని సర్వతః.

ప్రజా నై రేవ సిద్ధ్యన్తి మహేన్ద్రః కిం కరిష్యతి.

— ౩

స సః పురో జనపదా న గ్రామా న గృహా వయమ్,

వనాకన స్తాత నిత్యం వనతై లనివాసినః.

— ౪

తస్మా ద్గవాం బ్రాహ్మణానా మద్రే శ్చారభ్యతాం మఖః.

య ఇన్ద్రయాగసంభారా నై రయం సాధ్యః మఖః.

— ౫

అథ స్వస్వత్తే రింద్రావనానపేక్షత్వ మాహ (సత్వ మితి.) త్రిభిః. తత్ర తావ ద్గవాం వృత్తే క్షపేంద్రాధీనత్వః క్లాం నిరాకుర్వన్మహా ద్వాభ్యాం. సత్వాదయో జగతః స్థితిస్వస్త్వంత హేతవః తత్ర రజసా హేతుమాతేన అన్యోశ్యం శ్రీపురుషయోగేన జగ దుత్పద్యతే.

— ౬

తతః కి మత ఆహ (రజసేతి.) రజసా రిజస్పృభావేన ప్రేరితాః సర్వత్ర సదీనముద్ర పర్వితాదిమ వర్షంతి సముద్రే వ్యపి వృష్టివర్షనా న్న ప్రేక్షవత్పూర్వకత్వం వృష్టే రితి భావః. ప్రజాః గవాదయః ప్రజాః, తై రేవ మేఘై రేవ సిద్ధ్యంతి. జీవంతి ప్రజా లలి సారే గోసమూహా చత్వర్థాః. ఏవం సతి మహేంద్రః. కి మన్యోశ్యం న కరిష్యతి కిం దపి వోపకరిష్యతి చేత్వర్థః.

— ౭

నోఽస్మాకం పురః సత్తనాని జనపదా దేశాః, గ్రామా గృహా శ్చ న సంతి న పురాదయో వాసస్థానావీత్యర్థః, కింతు హేతత వయం నిత్యం వనాదినివాసినః.

— ౮

తస్మా దస్వస్థీవనహేతునాం గవాం బ్రాహ్మణానా మన్యత్కుల మాశాసానాం అద్రే స్తృణ జలదిభిః, నిత్యం గోవర్ధన స్థాద్రే శ్చ తుష్ట్యర్థో మఖో యాగ ఆరభ్యతామ్, అనేన అజ్ఞాసా యేన వరేత త తేనాన్య హి దైవ మిత్యుచితేతం. స్పష్టికృతం కథమారమ్భణీయ భిక్షత్రాహ (య ఇతి) సంభారా స్సాధనాని తై రయం పక్ష్యమాజవిధిః సాధ్యతామ్.

— ౯

పచ్యంతాం వివిధాః పాకాః సుసాంతాః పాయసాదయః,
సంయావాపూపశమృత్యు స్పర్శదోహా శ్చ గృహ్యతామ్.

౨౬

హూయంతా మగ్నయ స్సమ్యక్ గృహ్యంతై ర్భృహ్మవాదిభిః,
అన్నం బహుగుణం తేభ్యో దేయం వో దేనుదక్షిణాః.

౨౭

అన్యేభ్యశ్చ శ్వచక్షాలపతితేభ్యో యథార్హతః
యవసం చ గవాం దత్వా గిరయే దీయతాం బలిః,

౨౮

స్వే జ్యృతా భుక్తవన్త స్సనులిప్తాః స్సవాససః,
ప్రదక్షిణం చ కురుత గోవిప్రానలపర్వతాః.

౨౯

ఏత న్మమ మతం తాత క్రియతాం యది రోచతే.

అయ మిత్యనే నాభిప్రేతం ప్రకారం దర్శయతి పచ్యంతా మిత్యాదిభి శ్చతుర్భిః. పాకాః, పచ్యంతాం క్రియంతాం మూపాయ సాదిశబ్దా స్తత్పాకపరాః, యద్వా పాకశబ్దోఽత్ర బాహుల్యహణా దసంజ్ఞాయా మప్యి "కర్తరి చకారకేనంజ్ఞాయా" మితి కర్మణి ఘణంతః, పక్తవ్యాః, పచ్యంతామిత్యర్థః సూపాంతాః పాయసాదయ ఇతి పిత్రర్థపాకక్రమవిపర్యయద్యోతనార్థ ముక్తం, తత్ర సూపాదయ, పాయసాంతా హి పచ్యంతే, సంయావాదయో గోధూమాదివిక్రియాః, స్పర్శదోహాః ప్రజే కృత్స్నం క్షీరం గృహ్యతాం పాయసాద్యర్థ మేకత్ర సముద్రియతా మిత్యర్థః.

౩౦

యాగశోభార్థం శ్రద్ధోన్మదనార్థం చాహ (హూయంతా మితి.) బ్రహ్మవాదిభిః, బ్రాహ్మజ్ఞైః, సమ్యక్ యథావత్ అగ్నయః హూయంతాం తేభ్యో బ్రాహ్మజేభ్యో బహుగుణం ప్రద్రవోపేత మన్నం వః యష్మాభిః, దేయం దేనుసహితా దక్షిణా స్తా ఏవ దక్షిణా వా దేయాః.

౩౧

శ్వాదిభ్యోఽపి యథాయోగ్య మన్నాదికం దేయం, శ్వచక్షంతా అన్నాదిభి స్తర్పణీయా ఇత్యర్థః, తథా గవాం యవసం తృణం దత్వా గవా మితి సంప్రదానస్య కేవలవివక్షయా షష్ఠి గిరయే గోవర్ధనాయ బలిః, దీయతామ్,

౩౨

శోభనాని వాసాంసి యేషాం తథాభూతాః గవాదీ స్సృదక్షిణం కురుత హేతాతైత దేవం విధం కర్మ అస్మాభిః, కర్తవ్యజ్ఞేన మమ శమ్యక్తం యదీదం రోచతే తస్మి క్రియతాం అయం మదుక్త

(ఇన్ద్రయాభిజ్ఞానగోపర్థనాచలోద్ధరణమట్టః)

అయం గోబ్రాహ్మణాద్రీణాం మహ్యం చ దయితో మఖః.

౩౦

శ్రీమత ఉవాచ —

కాలాత్మనా భగవతా శక్రదర్శం జిహ్వాసతా,

ప్రోక్తం నిశమ్య నన్దద్యా సాంధ్యగృహ్ణా న్నతద్విదః.

౩౧

తథా చ వ్యదధు స్సర్వం యథాహ మధుసూదనః,

వాచయిత్వా స్వస్త్వయనం తద్ద్రోవ్యేణ గిరిద్విజాః.

౩౨

ఉపహృత్య బలీ స్సర్వా నాదృతా యవనం గవామ్.

గోధనాని పురస్కృత్య గిరిం చక్రః ప్రదక్షిణమ్

౩౩

అనాం స్యనదుద్యుక్తాని తే చారుహ్య స్వలంకృతాః,

గోవ్య శ్చ కృష్ణసీర్యాణి గాయస్త్య స్సద్విజాశిషః.

౩౪

మఖో గవాదీనాం మహ్యం మమ చైవాప్రియః, గవాద్యంతరాత్మనో మమ ప్రీతికర ఇతి గూఢాభినందిః.

౨౯-౩౦

శక్రస్య దర్శం నిరాదిక్షీత్వా కాలాత్మనా కాలరూపేణ బహిఃకాలాత్మనా అంతఃపురుషరూపేణ చ నియమయతేతి భావః. తేన భగవతా ప్రోక్తం నిశమ్య అతద్విదః శక్రదర్శజిహ్వాసా మజ్ఞానానా అపి నందాద్యః, తత్సాంధ్యగృహ్ణా అభ్యుపజగ్ముః.

౩౧

తతో యథోక్తం చక్రః తదేవాహ (వాచయిత్వేతి.) స్వస్త్వయనం పుణ్యాహం చద్ద్రోవ్యేణ ఇంద్రయాగార్థప్రవ్యేణ గిరిం ద్విజాం శోద్ధిశ్యే.

౩౨

బలిం గవాం యవనం చోపహృత్య సమర్చ్య సర్వే సందాదయ ఆదరయుక్తా గోధనా స్యగ్రతః, కృత్వా ప్రదక్షిణం చక్రః.

౩౩

అనన్దాద్యుక్తాని వృషభయుక్తా న్యనాంపి శకటా వ్యారుహ్య తే నన్దదయ స్తథా స్వలంకృతాః గోవ్య శ్చ ద్విజానా మాశీర్వాదనహితాః. కృష్ణస్య చేష్టితాని గాయంత్యో గిరిం ప్రదక్షిణం చక్ర రిత్యన్వయః.

౩౪

కృష్ణ స్వస్యతమం రూపం గోపవిప్రమ్మణం గతః,
 కైలోఽస్మీతి బ్రువ న్భూరి బలి మాద స్పృహద్వపుః. ౩౫
 తస్మై నమో వ్రజజనై స్సహ చక్రేత్మనాఽఽత్మనే,
 అహో పశ్యత కైలోఽయం రూపీ నోఽనుగ్రహం వ్యథాత్. ౩౬
 ఏషోఽవజానతో మర్త్య న్గామరూపీ వనోకసః.
 హన్తి హ్యన్తై నమస్యామ శృర్మణే హ్యత్మనో గవామ్. ౩౭
 ఇత్యద్రిగోద్విజమఖం వాసుదేవప్రచోదితాః.
 యథావిధాయ తే గోపా స్సహకృష్ణా వ్రజం యయుః. ౩౮

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే. పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే,
 చతుర్వింశోఽధ్యాయః.

కథ మయ మచేతనో గిరి ర్భులిం గృహ్లాతి కథంతరా మస్మా ననుగృహ్లాతి చేత్యాదిరూపాం
 నందాదీనా మాళక్ష్మ మపమదక కృష్ణః స్వయం గోపానాం విశ్వానకరం తన్మధ్యగత మేక మన్య చ్చ
 రూపం ప్రాప్తః. తత్ర బృహద్వపుష్టా గిరే ర్భూర్నిష్ఠిస్తా కైలోఽస్మీతి బ్రువన్ బలిం స్వీకుర్వన్
 పున ర్గోపమధ్యగతరూపేజి, అహో ఇత్యాదిసార్థక్లోకం పఠన్ గోపజనై స్సహ మహాత్మనే బృహద్వపుషే
 స్వస్మా ఏవ తస్మై గితిరూపాయ నమ శ్చక్ర ఇత్యన్వయః (అహో ఇతి.) అహో హేగోపా,
 పశ్యత అసౌ కైలః రూపీ అన్మదుపహృతబల్యాదానోపయుక్తరూపధరః, నోఽస్మాక మనుగ్రహ మధా
 దశరోత్ ఏష కామరూపీ యథేష్టరూపగ్రహణనమర్థః, గిరి రవజానతః అవహేళనం కుర్వాణా
 వనాఃసో మర్త్యా హంః, అత ఆత్మనోఽస్మాకం గవాం శృర్మణే జేమయాన్తై గిరయే నమస్యామః
 నమః కరవామ

౩౫-౩౮

ఇతీతం వాసుదేవేన చోదితా గోపాలా అద్ర్యాదీనాం మఖం యథావ ద్విధాయ కృష్ణేన
 సహితా వ్రజం వ్రతి జగ్ముః.

౩౮

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయవయఃపారావారరాకాసుదాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీకైలగురోః సుతేన
 తచ్ఛరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్పూర్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన
 శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా తిథితాయాం, శ్రీమద్భాగవత
 చంద్రికాయాః, దశమస్కంధసమాఖ్యాయం. చతుర్వింశోఽధ్యాయః.

శ్రీకృత ఉవాచ—

ఇన్ద్ర స్తదాఽఽత్మనః పూజాం విజ్ఞాయ విహతాం నృప,
గోపేభ్యః కృష్ణనాథేభ్యో నన్దాదిభ్య కృచకోప హ.

౧

గణం సాంవర్తకం నామ మేఘానాం చాన్తకారిణామ్,
ఇన్ద్రః ప్రాచోదయత్కుర్దో వాక్యం చా హేళమా న్యుత.

౨

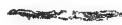
అహో శ్రీమదమాహాత్మ్యం గోపానాం కాననోకసామ్,
కృష్ణం మర్త్య ముపాశ్రిత్య యే చక్రు ర్దేవహేళనమ్.

౩

యథా దృఢైః కర్మమయైః క్రతుభి ర్నామ నానిభైః,
విద్యామాన్వీక్షికిం హిత్వా తిత్తిర్షన్తి భవార్ణవమ్.

౪

అథ సజ్జవింశోఽధ్యాయః.

ఇంద్ర ఇతి హేనృప తదా ఇంద్రః, స్వస్య పూజాం కృష్ణేన విహతాం జ్ఞాత్వా కృష్ణో
నాథో రక్షితా యేషాం తేభ్యో గోపేభ్య కృచకోప క్రుద్ధవాః.

౧

తదా క్రుద్ధః, అంతకారిణాం మేఘానాం సాంవర్తకాఖ్యం గణం ప్రాచోదయత్ ఇదం
పక్ష్యమాణం వాక్యం చాహ.

౨

తదేవాహ (అహో ఇత్యాదిభిః సజ్జభిః) కాననోకసాం గోపానాం శ్రీమదస్య ధనసంపత్తి
కృతస్య మదస్య మాహాత్మ్యం నై భవం అహో ఆశ్చర్యకరం. తదేవ దర్శయతి యే - గోపాః కృష్ణం,
మర్త్యం మరణశీల ముపాశ్రిత్య దేవస్య మమ హేళనం అసదాధం చక్రుః, మద్యాగం బభ్రువ రిత్యర్థః.

౩

కిం త్వద్యాగమాత్రే జేత్యత ఆహ. ఆత్మ విద్యాం హిత్వా కైవలం, దృఢైః, నౌకాతుల్యైః
కర్మాత్మకైః. క్రతుభి రన్మదారాధనాత్మకై రేవ సాధనైః, భవార్ణవం యథావ త్తిత్తిర్షంతి తరితు
మిచ్ఛంతి వివేకిన ఇతి శేషః. అహ మేవ ముక్తిదోఽపి మద్యాగ ఏవ తత్సాధన మపీతి భావః.

౪

వాచాలం బాలికం స్తద్ధి మజ్జం పణ్ణితమానినమ్,
కృష్ణం మర్త్య ముపాశ్రిత్య గోపా మే చక్ర రప్రియమ్. ౫

యేషాం శ్రియాఽవలిప్తానాం కృష్ణే నాద్మాయితాత్మనామ్.
ధునుత శ్రీమద స్తమ్యం పశూ న్నయత సంక్షయమ్. ౬

అహం చై రావతం నాగ మారుహ్యనువ్రజే వ్రజమ్,
మరుద్గణై ర్మహావేగై ర్నున్దగోపజిహ్వానయా. ౭

శ్రీకుక ఉవాచ—

ఇథం మఘవతాఽఽజ్ఞప్తా మేఘా నిర్ముక్తబన్ధనాః,
సన్దగోకుల మాసారైః పీడయామాసు రోజసా. ౮

విద్యోతమానా విద్యుద్భి స్తనన్త స్తనయిత్నుభిః,
తీవ్రై ర్మరుద్గణై ర్నున్నా వవృష ర్జలశర్కరాః. ౯

ఏవం సతి కేవలం వాచాలం కుత్సితం బహు చ వదంతం బాలికం మూర్ఖం స్తద్ధి మవినీతం
అజ్ఞం పణ్ణిత మాత్మానం మన్యమానం మర్త్యం మన్నిగ్రహ స్మరిష్యమాణం చ కృష్ణ మాశ్రిత్య, యే
గోపాః మమాప్రియం చక్రః.

శ్రియా సంపదా గర్వితానాం కృష్ణేనాద్మాయితాః వర్తితాః ఆత్మానో దేహాః యేషాం తేషాం
గోపానాం శ్రీమదప్రయుక్త, మవినయం ధునుత అపాకురుత తథా పశూ సంక్షయం నాశం నయత. ౬

బిభృత స్తా స్పృత్యాహ, అహ మద్వైరావతం గజ మారుహ్య మహావేగైః, మరుద్భి స్సహ
వ్రజం ప్రత్యనువ్రజే యుష్మత్పుష్కత ఏవాగమిష్యామి. కిమర్థం? నందాదయో యే గోపాస్తేషాం
జిహ్వానయా హేత్వరే తృతీయా, ససర్థ స్త్యక్తేన జిగమిషతీతివదవివక్షితః హననార్థ మిత్యర్థః. ౭

ఇథ మింద్రేణాదిష్టాః, మేఘాః ముక్తాని బంధనాని శృంఖలాని యేషాం తథామూతా. ఆగ
త్యాసారైః జలధరాసంపాతైః, యవద్బలం నందవ్రజం పీడయామాసుః. ౮

పీడా మేవ ప్రపఞ్చయతి. తటిద్భి ర్విద్యోతమానాః స్తనయిత్నుభిః అశనిభిః, గర్జంతః,
యద్యపి స్తనయిత్నుశక్తో గర్జన్మేఘపరః, తథాప్యేదిత్యా దేవం వ్యాఖ్యాతం, చందవాతసంఘాతైః,
ప్రేరితా స్సంతో జలశర్కరాః వర్షోపలా న్వవద్భుః. ౯

(ఇంద్రియగఢజ్ఞానగోవర్ధనచలోద్ధరణమట్టః)

స్థూణా స్థూలా వర్షధరా ముఞ్చత్స్వప్రభే ప్స్వభీక్షశః,
జలౌఘైః స్లావ్యమానా భూ ర్నాదృశ్యత నతోన్నతమ్.

౧౦

అత్యాసారాతివాతేన పశవో జాతవేపనాః,
గోపా గోవ్యశ్చ శీతారా గోవిన్దం శరణం యయుః.

౧౧

శిరస్సుతాం శ్చ కాయేన ప్రచ్ఛాద్యాసారపీడితాః,
వేపమానా భగవతః పాదమూల ముపాయయుః.

౧౨

కృష్ణ కృష్ణ మహాభాగ త్వన్నాథం గోకులం ప్రభో,
త్రాతు మర్హసి దేవా న్నః కుపితా ద్భక్తవత్సల.

౧౩

శిలావర్షనిపాతేన హన్యమాన మచేతనమ్,
నిరీక్ష్య భగవాన్మేనే కుపితేంద్రికృతం హరిః.

౧౪

అభీక్షకోఽవిచ్ఛేదేన స్తంభవత్ స్థూలా. వర్షధరా. మేఘేషు ముఞ్చత్సు సత్సు. జలప్రవాహైః. స్లావ్యమానా సతీ, పృథివీ విమ్నోన్నతా నాదృశ్యత. నతోన్నత మితి పాఠే తద్యథాతథాఽదృశ్యత. ౧౦

అత్యాసారై. రత్యంతవాతేన చ అత్యాసారా నిపాతేనేతి పాఠే అత్యాసార స్వాత్మంతపాతేన విఘ్నరపాతేన జాతకమ్పనాః పశవో గోపా గోవ్యశ్చ శీతేనారాః పీడితాః భగవంతం శరణం ప్రాప్తుః. పరీతా ఇతి పాఠే పరితో వ్యాప్తా ఇత్యర్థః. ౧౧

శరణయాచనప్రకార మేవాహ ద్వాత్యాం (శిర ఇతి.) జాతా వేకవచనం. శిరాంపి స్వస్వసుతాం శ్చ కాయేన ప్రచ్ఛాద్య. ఆసారపీడితాః కమ్పమానాః భగవతః పాదమూల ముపాయయుః. ౧౨

మహాభాగ అస్మద్రక్షోపయు క్తజ్ఞానరూపమహాభాగ్యశాలిణ త్వ మేవ నాథో యస్య త ద్గోకులం. కుపితా దేవా త్పర్జన్యా త్పాతు మర్హసి భక్తవత్సల స్వాధునోపేక్షా నోచితేతి తత్సం బోధనాభిప్రాయః. ౧౩

శిలావర్షస్య. విఘ్నరపాతేన పీడ్యమాన మత ఏవ జడీభూతం గోకుల మవలోక్య. ఆశ్రైహరిో భగవాన్ కుపితేనేంద్రేణ కృత మేత త్కర్మ. ఇతి మేనే. ౧౪

అపర్వ త్యుల్పణం వర్ష మతివాతం శిలామయమ్,

స్వయాగే విహతేఽస్తాభి రిన్దో నాశాయ వర్ష తి.

౧౫

తత్ర ప్రతివిధిం సమ్య గాత్మయోగేన సాధయే,

లోకేశమానినాం మౌఢ్యా ధరిష్యే శ్రీమదం తమః.

౧౬

స హి మద్భావయుక్తానాం సురాణా మీశ విస్మయః.

మత్తోఽసతాం మానభజ్ఞః ప్రళమాయోపకల్పతే.

౧౭

తస్మా న్మచ్చరణం గోష్ఠం మన్నాథం మత్పురిగహమ్.

గోపాయే స్వాత్మయోగేన సోఽయం మే వ్రత ఆహితః.

౧౮

మననప్రకారం మేవాహ. అపగతో వర్షమును ర్యస్య అత్యంతో వాతో యస్య తచ్చిలామయ మత్యుల్పణం వర్షం అస్మాభిః స్వయాగే విహతే సత్యస్మన్నాశాయ వర్షతి.

౧౫

అథ భగవతః ప్రతిజ్ఞాపూర్వకం గోవర్ధనోద్ధరణ మాహ (తతేతి.) తత్రైవం సతి ప్రతివిధిం వర్షప్రయుక్తపీడాప్రతీకారం స్వసామర్థ్యేన సాధయిష్యామి, మౌఢ్యా ల్లోకేశ మాత్మానం మన్యమానస్య శ్రీమదాత్మకం తమః అజ్ఞానం తమోగుణకార్యం శ్రీమదం హరిష్యామి.

౧౬

సనూపేంద్రాదిరూపేణ తద్రక్షణశీలః కథం తదనర్థోద్యుక్త ఇత్యవవాదశబ్దాయా స్వయమేవ సోపసత్తికం తత్సమాచతు మాహ (నహీతి.) మద్భావయుక్తానాం మయి భక్త్యాత్మకభావబంధ యుక్తానాం సురాణాం సత్వప్రచురాణాం ఈశ వయ మితి విస్మయో గర్వో నహి నాస్త్యేవ, అథాపి ప్రకృతివశాత్ కదాచి దసతా మీశ విస్మయవతాం తేషాం మానభజ్ఞ ఈశవిస్మయభజ్ఞః ప్రళమా యైవో పకల్పతే తద్రక్షి కశీలస్య మమ తన్మానభజ్ఞద్వారా తదుపశాంత్యవయుక్తోద్యోగ ఉచిత ఏవేతి భావః.

౧౭

తస్మా త్తదుద్యోగస్య హుచితత్వాత్ గోకులస్య శరణాగతత్వా చ్చాహ మేవ నాథో రక్షితా యుస్యాహ మేవ రక్షణోపాయో యస్య అహ మేవ పరిగ్రహః శరణ్యః ప్రాప్యో యస్య త ద్గోష్ఠం స్వాత్మయోగేన స్వసామర్థ్యేన గోపాయే రక్షేయం. సోఽయం శరణాగతరక్షణ మద్భుక్తవిస్మయభజ్ఞరూపో వ్రతో మయా ఆహితః ధృతః.

౧౮

(ఇంద్రియాగభజనగోవర్ధనాచలోద్ధరణపుట్టః)

ఇత్యుత్త్వైకేన హస్తేన కృత్వా గోవర్ధనాచలమ్.

దధార లీలయా విష్ణు శ్చత్రాక మివ బాలకః.

౧౯

అథాహ భగవాన్గోపా హేఽమృతాత వ్రజౌకసః.

యథోపజోషం విశత గిరిగర్తం సగోధనాః.

౨౦

సత్రాస ఇహ వః కార్యో మద్ధస్తాద్రినిపాతనాత్.

వాతవర్షభయే నాలం తత్త్రిణం విహితం మయా.

౨౧

తథా నివివికుర్గర్తం కృష్ణాశ్వాసితమానసాః.

యథావకాశం సధనా స్పృహజా స్పృహజీవినః.

౨౨

ఊత్తృధ్వదాం సుఖాపేక్షం హిత్వా తైర్వృజివాసిభిః.

పీక్షమాణో దధారాద్రిం సప్తాహం నాచల త్పదాత్.

౨౩

ఇతిక్త ముక్త్వా ఏకేనైవ హస్తేన గోవర్ధనాచలం కృత్వా ఉక్కుక్తోఽపృక్టేతి యావత్. సప్తహయనో విష్ణుః శ్రీకృష్ణః లీలయా లీలింధ్ర మివ దధార. వామకరకన్తికానభాగ్రేణ దధారే త్యర్థః.

౧౯

అథ దారజానంకరం భగవాన్గోపా నాహ. ఉక్తి మేవాహ (అమృత్యాదినా తథేత్యతః స్రాక్తనేన.) హేఽమృత హేతాత హేనజౌకసః యథానుజం గోపాః సర్వే యూయం గిరిగర్తం. విశత.

౨౦

మద్ధస్తా ద్యోఽద్రేః పాత స్తస్మా దిహాదునా త్రాసో భయం స కర్తవ్యః. వాతవర్షభాయం యద్భయం తేనాలం తన్న కర్తవ్య మిత్యర్థః. తత్త్రిణం వాతవర్షభయత్త్రిణం మయా విహితమ్.

౨౧

తథా కృష్ణేన సమాధాపితచిత్తా సగోధనా స్పృహత్రపాతాః భృత్యసురోపాతాదివరసహితా శ్చ సర్వే వ్రజౌకసో యథావకాశ మరజ్జీర్ణం యథాతథా గిరిగర్తం నివికుః.

౨౨

స్వానలోకనజానందపూర్వైః స తేషాం ఊత్తృఙ్కృతపీఠాం వాయు సప్తాహం తథా దధారేత్యాహ. ఊత్తృధ్వదాం సుఖాపేక్షం చ హిత్వా కేవల మీక్షమాణో భగవాన్ సప్తాహ మద్రిం దధార పదా న్న చచాల యత్రోద్ధారశమయే పదం విర్యస్తం న తత శ్చవారేత్యర్థః.

౨౩

- కృష్ణయోగానుభావం తం నిశామ్యేన్ద్రోఽతివిస్మితః
నిస్తమ్యో భ్రష్టనజ్కుల్ప సాస్వి నేఘా న్సంస్యవారయత్. ౨౪
- ఐం వ్యభ్రముదితాదిత్యం వాతవర్షం చ దారుణమ్,
నిశామ్యోపరతం గోపాన్ గోవర్ధనధరోఽబ్రవీత్. ౨౫
- నిర్యాత త్యజత త్రాసం గోపా స్సత్రీధనార్పకాః,
ఉపారతం వాతవర్షం వ్యుదప్రాయాశ్చ నిమ్నగాః. ౨౬
- తత స్తే నిర్యయు ర్గోపా స్స్వస్వ మాదాయ గోధనమ్,
శకబోధోపకరణం త్రీకాలస్థవిరా శ్చనైః. ౨౭
- భగవా నపి తం శైలం స్వస్థానే పూర్వవ త్పుణః,
పశ్యతాం సర్వభూతానాం స్థాపయామాస లీలయా. ౨౮

తం ప్రేమవేగా నిర్భృతా వనోకసో యథా సమీయుః పరిరమ్మణాదిభిః,

తత స్తం కృష్ణస్య యోగానుభావం సామర్థ్యప్రభావం దృష్ట్వా ఇంద్రోఽతీవ, విస్మితః
భ్రష్టనజ్కుల్పోఽత ఏవ నిస్తమ్యః నిర్గర్వః మేఘా న్యవర్తయత్. ౨౪

తత ఉపారతం వాతవర్షం, అత ఏవ విగతాన్యథాణి యస్మా దత ఏవ ఉదితః ప్రకాశమాన
ఆదిత్యో యస్మిన్, తదాకాశం చ దృష్ట్వా గోవర్ధనధరో భగవాన్, గోపా నాహ. ౨౫

ఉత్త మేవాహ (విర్యాతేతి.) హేగోపాః త్రీధి ర్ధనైః అర్పకై శ్చ సహితా నిర్గచ్ఛత,
త్రాసం భయం త్యజత, వాతవర్ష ముపారతం నివృత్తం నిమ్నగాః వ్యుదప్రాయాః నిరుదకప్రాయా శ్చ
స్వల్పజలా శ్చేత్యర్థః. ౨౬

తతో భగవదుక్త్యనంతరం సర్వే గోపాః, త్రియో బాలాః స్థవిరా పృథ్వా శ్చ శనైః శకపై
రూఢాని గృహోపకరణాని యస్మిన్ తద్యథా భవతి తథా స్వం స్వం గోధన మాదాయ విర్యయుః గర్తా
విర్జగ్ముః. ౨౭

అథ భగవా నపి సర్వభూతానాం పశ్యతాం సతాం లీలయా పర్వతం స్వస్థానే
స్థాపయామాస. ౨౮

తం స్థాపితవంతం భగవంతం ప్రేమాతిశయా త్పరిరమ్మణాదిభిః యథార్హం సంజగ్ముః

(ఇన్ద్ర) మాగభజ్జనగోవర్ధనాచలోద్ధరణమట్టః)

గోప్య శ్చ సన్నేహ మపూజయన్మదా దధ్యక్షతాద్భి ర్ముముజు సదాశిషః, ౨౯

యశోదా రోహిణీ నన్దో రామ శ్చ బలినాం వరః.

కృష్ణ మాలిక్య యుయుజు రాశిష స్నేహకాతరాః. ౩౦

దివి దేవగణా స్సాధ్యా సిద్ధగన్ధర్వచరణాః.

తుష్టువు ర్ముముచు సుర్యే పుష్పవర్షాణి పార్థివ. ౩౧

శఙ్ఖదున్దుభయో నేదు ర్దివి దేవప్రచోదితాః,

జగు ర్గన్ధర్వపతయన్తుమ్బురుప్రముఖా సృప. ౩౨

తతోఽనురక్తైః పశుపైః పరిశ్రితో రాజ స్వగోష్ఠం సబలోఽవిశ ధరీః.

తథావిధా న్యన్య కృతాని గోపికా గాయన్త్యః ఈయు ర్ముదితా హృదిస్సృళః. ౩౩

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే. మహాపురాణే పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే.

పంచవింశోఽధ్యాయః.

నిభృతా స్సుభితా శ్చ బహువుః తథా గోప్య శ్చ దధ్యాదిభిః సన్నేహం యథా భవతి. తథా ముదా హరేణాపూజయన్ సదాశిషః శ్రేష్ఠాశీర్వాదాన్ ప్రయయుజుః. ౨౯

(యశోదేతి.) స్నేహకాతరాః స్నేహేన వ్యాఘరితచిత్తాః. ౩౦

(దివీతి) దేవగణాదయః. తుష్టాః తుష్టువుః పుష్పాణి ముముచుః వవర్ష శ్చ హే పార్థివ. ౩౧

(శఙ్ఖేతి.) నేదుః దధ్యనుః, హేన్దుప. ౩౨

తతో రాజన్ అనురక్తైః పశుపాలైః పరివృతో బలదేవేన సహితో హరిః స్వగోష్ఠం జగమ గోపికా శ్చ తథావిధాని గోవర్ధనోద్ధరణతుల్యాని అమానుషాణి అన్య భగవతః. కృతాని కర్మాణి గాయంత్యః, హృది స్సృళః, శ్రీకృష్ణహృదయంగమా స్సత్యః. హృదిస్సృళ ఇతి భగవద్విశేషణం వా ముదితా స్సత్యః ఈయుః ప్రజం జగ్ముః. ౩౩

ఇతి శ్రీమత్పాన్ద్యవయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యావిధేః శ్రీకైలగురోః సుతేన

తచ్ఛరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్సృక్తిసమదిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన

శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత

చంద్రికాయాం, దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం, పంచవింశోఽధ్యాయః.

అథ షడ్వింశోఽధ్యాయః

శ్రీకృత ఉవాచ—

ఏవంవిధాని కర్మాణి గోపాః కృష్ణస్య వీక్ష్య తే,
న తద్వీర్యవిదః ప్రోచు ర్నన్ద మభ్యేత్య విస్మితాః.

౧

బాలకస్య యదేతాని కర్మాణ్యద్యుతాని వై.
కథ మర్హ త్యసౌ జన్మ గ్రామ్యే ష్వాత్మజగుప్సితమ్.

౨

య స్సప్తహాయనో బాలః కరే జైకేన లీలయా.
కథం విభ్ర ద్గిరివరం పుష్కరం గజరా దీవ.

౩

అథ షడ్వింశోఽధ్యాయః.

అథా మానుషగోవర్ధనోద్ధరణాత్మకచేష్టితస్మారితపూతనాశకటాసురవధాదివృత్తానై
రతిమానుషైః కృష్ణమమానుషం శక్యమానైః గోపైః పృష్ఠో నందోగర్గగీతానువాదేన సాక్షాదయం
నారాయణో న కేవలం మర్త్య ఇత్యాహేత్యాహ మునిః షడ్వింశేన (ఏవ మితి.) తే గోపాః, కృష్ణ
వైశంవిధాని గోవర్ధనోద్ధరణాదివ దమానుషాణి పూతనాదివధాత్మకాని కర్మాణి వీక్ష్యనుస్మృత్య న
తద్వీర్యవిదః కృష్ణసాధరణజగద్వ్యాపారాదిరూపాపారమహిమాన మజానంతః, కేవల మేతై రేవ
కర్మభిన్నం విస్మయపూర్వక మాశ్చక్యమానాః విస్మయప్రయుక్తముఖవికాసయుక్తాః, నంద
మభిగమ్యేయః.

౧

ఉక్త మేవాహ (బాలక స్వేత్వాదిభి ప్రయోదశః.) య ద్యస్మాదేతాని బాలకస్య కర్మా
ణ్యద్యుతాని తస్మాద్గ్రామ్యేషు గోపేషు కథ మసౌ వాత్మనః స్వస్య జగుప్సిత మనసురూపం
జన్మార్హతి.

౨

అద్యుతాని కర్మా జ్యేవాహం ద్వాదశః. (య ఇతి.) కృష్ణః, కథం విభ్రత్ పీతః పుష్కరం
పద్మం మహాగజ ఇవ దారణాయోగ్యత్వసూచకం బాల స్సప్తహాయన ఇతి చ పితృషణ్డవ్యయం సాధనత్వా
యోగ్యత్వసూచనాయ కరేజైకేనేత్యుక్తమ్ దార్యత్వాన్వత్వసూచనాయ గిరివర మిత్యుక్తం. ఏవ ముత్తర
త్రాపి ద్రష్టవ్యమ్.

౩

(ఇంద్రియగభజనగోవర్ధనచలోద్ధరణమట్టిః)

తోకేన మీలితాక్షేణ పూతనాయా మహాజనః.

పీతస్తన స్తనహ ప్రాజైః కాలేనేవ వయస్తనోః.

౪

హిన్వతోఽథ శ్శయానస్య మాస్యస్య చరణా వుదక్.

అనోఽపత ద్వివర్యస్తం రుదతః ప్రపదాహతమ్.

౫

ఏకహాయన ఆసీనో హియమాణో విహాయసా.

దైత్యేన య తృణావర్త మహా న్కణ్ణగ్రహాతురమ్.

౬

క్వచి ధ్యయజ్జవనైస్యే మాత్రా బద్ధ ఉలూఖలే.

గచ్ఛ న్నర్జునయో ర్మధ్యే బాహుభ్యాం తా వపాతయత్.

౭

వనే సంచారయ స్వత్సా న్నరామో బాలకై ర్వృతః.

హస్తు కామం బకం దోర్భ్యాం ముఖతోఽరి మపాతయత్.

౮

(తోకేనేతి.) మహాజనో మహాబలాయాః పూతనాయాః, ప్రాజై స్తనహ స్తనః తోకేన శికునా కత్రాపి మీలితాక్షేణ సేత్రోస్మిన్నేఽన్యసమర్థవయసేతి భావః. కథం పీతః యథా తనోః శరీరస్య వయో యోవనం కాలేన పీయతే తద్వత్.

౪

(హిన్వత ఇతి.) శకట స్వాధిశ్శయానస్య బాలస్య మాస్య స్యేతి పాతే మాసాస్త్రయః పరిచ్ఛేదికా యస్య తస్య ఉద గూర్ధ్వం చరణో హిన్వత శ్చాలయతిః రుదత శ్చ ప్రపదా పాదాగ్రే జాహత మన శ్శనటం వివర్యస్తం స తగ్రత మపతిత్ సర్వత్ర కథం శబ్దోఽమవర్తతే.

౫

(ఏకహాయన ఇతి.) యః కృష్ణః ఏకాబ్ధివయస్కో. భువి నిష్కణ్ణో దైత్యేన తృణావర్తేన ఆకాశమార్గేణ పీయమాన స్తం కంఠగ్రహణేనాతురం పీడితం తృణావర్తం కథ మహన్.

౬

(క్వచి దితి.) కదాచి న్నవసీతచార్యే సతి క్రుద్ధయా మాత్రా ఉలూఖలే బద్ధో బాహుభ్యాం అర్జునయో ర్మధ్యే గచ్ఛన్ రిజ్జా తా వర్జునా కథ మపాతయత్.

౭

(వన ఇతి.) రామేణ సహితో బాలకై శ్చ వృతో వత్సా వనే చారయః జిహుంసుం బకాసుర మరిం ముఖే భుజానాభ్యాం కథం విదారితవాః.

౮

వత్సేషు వత్సరూపేణ ప్రవిశంతం జిహ్వానయా.

హత్వా న్యపాతయ త్రేన కపిత్థాని చ లీలయా.

హత్వా రానభదైతేయం తద్బంధూ శ్చ బలాన్వితః.

చక్రే తాళవనం క్షేమం పరిపక్వఫలాన్వితమ్.

ప్రలమ్బం ఘాతయిత్వోగ్రం బలేన బలశాలినా,

అమోచయ ద్వృజపశూః గోపాం శ్చారణ్యవహ్నితః.

అశీవిషతమాహీన్ద్రం దమిత్వా విమదం హదాత్.

ప్రస హ్యోద్వాస్య యమునాం చక్రేఽసౌ నిర్విషోదకామ్.

దుస్త్యజ శ్చానురాగోఽస్మి స్రుర్యేషాం నో వ్రజాకసామ్.

సన్ద తే తనయేఽస్మాసు తస్యాప్యోత్పత్తికః కథమ్.

(వత్సేషి.) గాంతు మిచ్చయ వత్సరూపేణ వత్సేషు ప్రవిష్టం వత్సానురం హత్వా లీలయా న్యపాతయత్. తేన పాలితేన దై త్యకశేబరేణ కపిత్థాని చ న్యపాతయత్.

(హత్సేతి.) బలదేవేన సహితో రానభానురం తద్బంధూం శ్చ హత్వా పరిపక్వైః. ఫలైః గన్ధితం తాలవనం క్షేమం చక్రే. సర్వైః ప్రవేష్టం క్షేమం చక్ర ఇత్యర్థః.

(ప్రలమ్బ మితి.) బలశాలినా బలదేవేనోగ్రం ప్రలమ్బ మనురం ఘాతయిత్వా స్వయం ప్రజపశూః గోపాం శ్చ దవాగ్నే రమోచయత్.

(అశీవిషేత్యాది) అశీవిషతమః అతిక్రూరవిష స్రువాసా వహీంద్రః. తం బలా ద్దమిత్వా తతో విగతమదం తం హృదా దుద్వాస్య నిష్కాస్య యమునాం నిర్విషోదకాం చక్రే.

(దుస్త్యజ ఇతి.) హేనంద తే భవ తనయేఽస్మి కృష్ణే నోఽస్మాకం స్రుర్యేషాం వ్రజాకసాం అనురాగః. దుస్త్యజః కథం తస్యైవంవివాదిమానుషచేష్టితస్య అస్మాసు బౌత్పత్తికః. జన్మసిద్ధోనురాగః కథం అత స్రుర్యకక్తి స్రుర్యేషా మాత్మా చ కిం తవాత్మజ ఇత్యాశ్చామహ ఇతి భావః.

(ఇంద్రియాగతజ్ఞానగోపర్థనాచలోద్ధరణమట్టః)

క్వ సప్తహాయనో బాలః క్వ మహాద్రివిధారణమ్.

తతో నో జాయతే శక్యా వ్రజనాథ తవాత్మజే.

౧౪

పద్మ ఉవాచ—

శ్రూయతాం మే వచో గోపావ్యే తు శక్యా చ వోఽర్చకే.

ఏనం కుమార ముద్దిశ్య గర్గో మే య దువాచ హ.

౧౫

వర్ణా ప్రయః కిలాస్యాస స్పష్టాతోఽనుయుగం తనూః,

శుక్లో రక్త స్తథా పీత ఇదానీం కృష్ణతాం గతః.

౧౬

ప్రాగ గయం వసుదేవస్య క్షుచి జ్ఞాత స్తవాత్మజః.

వాసుదేవ ఇతి శ్రీమ న్మఖిజ్ఞా స్సంప్రచక్షతే.

౧౭

బహూని సన్త్రి నామాని రూపాణి చ సుతస్య తే,

గుణకర్మానురూపాణి తాన్యహం వేద నో జనాః.

౧౮

ఏష వ శ్రేయ ఆదాస్య ద్గోపగోకులనందనః,

అనేన సర్వదుర్గాణి యూయ మజ్ఞా స్తరిష్యథ.

౧౯

అన్య తైత న్న ఘటత ఇత్యాశక్యా మేవావిమూర్ఖ్యంతి (కేవలి.) హేవ్రజనాథ తతోఽద్రి
ధారణాదేః, తవాత్మజే శక్యా సర్వశక్తిపరమాత్మశక్యా జాయతే.

౧౪

ఏవ మాపృష్టః ప్రా కృత్ శ్రీకృష్ణజాతకాత్మకగర్గవాక్యో నిత్యం తద్వర్తితపరశీలనవివృతే
శ్వరాసంభావనో నంద ప్తేనైవ గర్గవాక్యేన గోపానా మాశక్యా మవసుదతి. హేగోపాః, ఏనం కృష్ణ
ముద్దిశ్య గర్గో యదువాచ తచ్ఛ్రూయతాం తచ్ఛ్రీన జేనైవాస్మి స్మర్మకే విషయే భవతాం శక్యా వ్యేతు
వివర్తతామ్.

౧౫

కిం తద్గర్గోక్తం యేన శక్యా వ్యేతీ త్యత్ర తదేవాహ (నర్ణ ఇత్యాదిభిః ఇత్యధైత్యతః.

పురానేన వ్రజవతే సాధవో దస్యపీడితాః,
అరాజకే రక్ష్యమాణా జిగ్యు ర్దస్యా న్నమేధితాః. ౨౦

య ఏతస్మి న్మహాభాగే ప్రీతిం కుర్వంతి మానవాః.
నారయోఽభిభవంత్యేతా నిష్ఠుపక్షా నివాసురాః. ౨౧

తస్మా న్నన్దకుమారోఽయం నారాయణసమో గుణైః,
శ్రియా కీర్త్యోఽనుభావేన తత్కర్మసు న విస్మయః. ౨౨

ఇత్యర్థా మాం సమాదిశ్య గర్గే చ స్వగృహం గతే,
మన్యే నారాయణం సాక్షి త్కృష్ణ మక్లిష్టకారిణమ్. ౨౩

ఇతి నన్దవచ శ్శ్రుత్వా గర్గగీతం వ్రజౌకసః,
ముదితానన్ద మానర్చుః కృష్ణం చ విగతస్మయాః. ౨౪

శ్రీకవః ఉవాచ—

దేవే వర్షతి యజ్ఞవిస్లవరుషా వజ్రాశ్మవర్షానిరై
స్పీదద్బాలవశుప్రియాత్మకరణం దృష్ట్వాఽనుకమ్ప్యత్స్మయన్.

(ప్రా క్తనైః,) ఇమే క్లోకాః పురస్తా దేవ వ్యాఖ్యాతాః. ౧౬-౨౨

ఇత్యర్థేతి నందోక్తిః. ఇతి నందవచ ఇత్యాది స్తు కవోక్తిః. ఇతీత మద్దా స్ఫుటం
మాం సమాదిశ్య సమ్యక్ జ్ఞాపయిత్వా గర్గే స్వగృహం గతే సత్యహం కృష్ణం సాక్షి న్నారాయణం
మన్యే. తత్ర హేతుం పద నిఃసప్త-అక్లిష్టకరణం అక్లిష్టాని క్లేశరహితా న్యతిమానుషదేష్టితాని కరోతీతి
తథా తం ఆతో నారాయణం మన్య ఇత్యర్థః. ౨౩

ఇత్యేవంవిధం గర్గగీతం నందవచ శ్శ్రుతా సర్వే వ్రజౌకసో విగతాశ్చర్యా ముదితా శ్చ
నందం కృష్ణం చ ఆనర్చుః. కృష్ణం వ్రతి గతవిస్మయానంద మానర్చుః. బహుమన్యనేతి వా. ౨౪

గోవర్ధనోద్ధరణం సవశికర మనుస్మరణ ప్రకటితైశ్చర్యస్య భగవతః స్వవిషయప్రీతిం
ప్రార్థయతే కవమునిః. (దేవ ఇతి.) యజ్ఞవిఘాతేన హేతునా యా రుభ తయా హేతుభూతయా

(ఇన్ద్రయాగభజ్జనగోవర్ధనాచలోద్ధరణమట్టః)

ఉత్పాప్తైకకరేణ శైల మణిలో లీలోచ్చిలీన్ద్రం యథా

విభ్రద్గోష మపా స్మహేన్ద్ర మదభి త్ప్రియా న్న ఇన్దో గవామ్. ౨౫

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే,
షడ్వింశోఽధ్యాయః.

జేవే ఇంద్రే వర్షతి సత్యకవిలాషర్షవాత్సై స్పదంతః క్లిశ్యంతో బాలాః పశవః ప్రియ శ్చ యస్మిన్ద్రతా
స్వయ మేవ కరణం రక్షితా రక్షణో య శ్చ యస్య తద్గోష్ఠం దృష్ట్వా ప్రీయాత్మేతీయ జ్వరః
అనుకమ్పాయుక్తః ఉత్సృయన్ స్వమహాత్మ్య మావిభిక్తిర్న ప్రావ ద్ధనః అబలః బాలోఽపి శైలం
లీలార్థ ముత్పాటితం చత్రాక మివై కేన కరేణోత్పాట్య విభ్రాణో గోష్ఠం యో రరక్ష స మహేంద్ర
మదభి ద్గవా మింద్రో నోఽస్మాకం ప్రీమాత్ ప్రీయశాం, యమ త్రాధ్యాయస్థం సురభివాక్యాది త్వం
న ఇంద్రో జగత్పతి రిత్వాది తనవ్యసునందధశా కుతేన ఏశేషితో గవా మింద్ర ఇతి. ౨౫

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయవయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోః సుతేన

తద్గురణకమలపరిచయప్రసన్నతత్సృక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవత్పార్థహృదయేన

శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీపీఠరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత

చంద్రికాయాం, దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం,

షడ్వింశోఽధ్యాయః.

అథ సప్తవింశోఽధ్యాయః

—* గోవిందపట్టాభిషేకపుట్టః *—

శ్రీ శుక్ ఉవాచ—

గోవర్ధనే ధృతే శైల ఆసారా ద్రక్షిత్ ప్రణే,
గోలోకా దావ్రజత్కృష్ణం సురభి శ్శుక్ర ఏవ చ.

వివిక్త ఉపసక్లమ్య వ్రీడితః కృతహేళసః,
పస్పర్శ పాదయో రేనం కిరితే నార్కవర్చసా.

దృష్టశ్రుతానుభావోఽస్య కృష్ణ స్వామితతేజసః,
సప్తత్రిలోకేశ మద ఇద మాహా కృతాజ్ఞలిః.

అథ స ప్పవింశోఽధ్యాయః.

— 100 —

అథ కృతావసరం నేంద్రేణ స్తుతిపూర్వకం క్షమాపితస్య తదనుగ్రహప్రకారం సురభీంద్రాది
కృతక్షీరగంజాలాద్యభిషేకప్రకారం తన్నిమిత్రం గోవిందనామదేవం శాతాత్మకం తుమ్మరునారదహర్ష
ప్రయుక్తగానాదిప్రకారం చాహ న ప్రవింశేన (గోవర్ధన ఇతి.) సురభిః కామదేవః గోవర్ధనే ధృత
ఇతింద్రస్య సభయాగమనే హేతుః అపారా ద్రక్షితే వ్రజ ఇతి సురభే స్సహర్మాగమనే హేతుః. ౧

తప్తేంద్ర ఆగత్య కిం కృతవాః? తత్రాహ (విచిత్ర ఇత్యాదివా అభాహ సురభి రిష్టః,
ప్రాక్తనేన గంధేన.) కృతం హేలన మనరాధో యేన అత ఏవ వ్రీడితో లజ్జితోఽత ఏవ ఏకాంతే
నమీమ హేత్య ఆర్క స్యేన చరౌచ్ఛి యస్య తేన కిరీటే నైవం కృష్ణం పాదయోః పన్నర్మ నమ
శ్చకార.

(దృష్టేతి.) అమితం తేజః ప్రభావో యస్య తస్య కృష్ణస్య దృష్టః శ్రుత శ్చానుభావో
యేన తథాభూతః. అత ఏన నష్టోఽనగళః త్రిలోకేశోఽహ మితి మదో యస్య కృతః అజ్ఞాని ర్దేవన
తథాభూత ఇదం వక్ష్యమాణం సుత్యాత్మనః క్షమానవాత్మకం చ వాక్య మాహ.

(గోవిందసప్తాభిషేకపుట్టః)

ఇన్ద్ర) ఉవాచ —

వికుద్ధరత్నం తవ దాను శాస్త్రం తపోమయం ధ్వస్తరజస్తమస్కమ్.

మాయామయోఽయం గుణసంప్రవాహో న విద్యతే తే గ్రహజానుబన్ధః.

కుతో ను తద్దేతవ ఈశ తత్కృతా లోభాదయో యేఽబుధలిజ్ఞభావాః.

తత్ర స్తుత్యాత్మకం వాక్యం తావ ద్దర్శయతి (వికుద్ధరత్న మిత్యాదినా) తత్రేతః ప్రాక్ త్రిలోకేశమదవిష్టోఽహ మధునా యథా క్రుతాదైవమానుషత్వన్మాహాత్మ్యావలోకనాధ్వవసితవిత్వ విరుపాధికత్రిలోకేశత్వం తదసాధారణ మితి మత్వా క్యక్తత్రిలోకేశమదోఽభవ మిత్యభిప్రాయే జాకర్తాయ త్రవిభూతిద్యయసంబంధవిశిష్టం ప్రాతీంద్రః (వికుద్ధరత్నమితి,) తవ దామ స్థానం పరమవ్యో మేతి యావత్ వికుద్ధం రజస్తమోభ్యా మననువిద్ధం సత్త్వం సత్త్వమయం అత ఏవ ధ్వస్తర విస్తమస్కం నిర్ధూతరజస్తమోగంధం అత ఏవ శాంతం రాగద్వేషాదిరహితం కేవలత్వదుపాస నాత్మకతవన అగతం తతోఽగమ్య మిత్యర్థః. శవేతి స్వస్వామిభావమావసంబంధే షష్ఠీ ఏవం నిత్య విభూతీయకత్వ ముక్తం. అథ తదేవ దామ విశిష్టా లీలావిభూతీయకత్వ మాహ తే తనాయం మాయామయః మాయామాయః అగతః పూర్వత్రాత్ర చ “తత అగత” ఇత్యధికారే “మయచ్చే”తి మయచ్. సక్కుల్పమాత్రపరిక్షస్త ఇత్యర్థః. సత్వాదిగుణకార్యరూప స్సంసార స్తన్మూలకః గ్రహజానుబంధః, శరీరగ్రహకారకభూతః, కర్మానుబంధ శ్చ న విద్యతే యత్రేతి శేషః. యత్ర గుణసంప్రవాహః గ్రహజానుబంధ శ్చ న విద్యతే తథాభూతం వ్యధామేత్యర్థః. తవ మాయామయ ఇతి గుణసంప్రవాహస్య భగవత్సక్కుల్పమయత్వోక్త్యా తస్య తాదేశ్యలాభా లీలావిభూతీయకత్వ ముక్తం భవతి.

సస్వహ మేవంవిధ శ్చే త్కథం రాగాదయః కథం తన్మూలా దండావిప్రవృత్తి రిత్యాశక్యో పరిహరతి (కుత ఇత.) యద్యపి త్వద్ధామైవ గుణసంప్రవాహగ్రహజానుబంధాదిరహితం అతో హేళాళ విరుపాధిక సర్వేశ్వర తత్కృతా స్తేన శరీరగ్రహణేన కృతా స్తత్ప్రయుక్తా ఇత్యర్థః. తద్దేతవః పున రన్యస్య శరీరగ్రహణస్య హేతవో యే రాగాదయ స్తే కుతో ను తవ న సంత్యేవేత్యర్థః. అత్యంతా సంభవనాయాం హేతుం చదత్ రాగాదీ నిఃసంస్థి అబుధలిజ్ఞభావాః. అబుధానాం దేహత్మభ్రమసతాం లిజ్ఞభావాః. చిహ్నభూతపదార్థసూతాః, రాగాదిభి రేవ హ్యబుధత్వం వ్యజ్యతే, నిత్యం వ్యయాతాత్మానుభవ స్వరూపస్య తవ కథం రాగాదిసంభావనాఽపీతి భావః. తథాపి హేతుగవన్ పూర్వషాద్గుణ్య భవాన్

అథాపి దణ్డు భగవాన్నిభర్తృ ధర్మస్య గుప్త్యై ఖలనిగ్రహాయ.

౫

పితా గురు స్త్వం జగతా మధీశో దురత్యయః కాల ఉపాత్తదణ్డుః.

హితాయ చేచ్ఛాతనుభి ససమీహానే మానం విధూన్య స్తగదీశమానినామ్.

౬

యే మద్విధాక్షా జగదీశమానిన స్త్వాం వీక్ష్య కాలే భయ మాకు తన్మదమ్.

హిత్యాద్యమార్గం ప్రభజన్త్యపస్మయా ఈహా ఖలానా మపి తేఽనుశాసనమ్

౭

సత్వం మదై శ్వర్యమదాప్లుతస్య కృతాగన స్తేఽవిదుషః ప్రభావమ్.

క్షన్తుం ప్రభోఽథార్హసి మూఢచేతసో మైవం పునర్భూ నృతి రీశ్వరేఽసతి.

౮

ధర్మసంస్థాపనాయ ఖలానాం నిగ్రహాయ చ దండం బిర్తి భగవాన్నితి పాతే షాడ్గుణ్యపూర్ణో భవా నిత్యర్థః.

౯

స చ ఖలనిగ్రహేణ తవ వైషమ్యప్రసక్తః తన్నిగ్రహ స్వాపి తద్దమనద్వారా తదనుగ్రహ హేతుత్వా దిత్యభిప్రాయేణ ఖలనిగ్రహ స్వాచిత్వం దోషతయితం విలింపన్ వైషమ్యాభావ మాహ (పితేతి.) సర్వజగతాం పితా జనకః. గురుః హితోపదేష్టా అధీశో నియంతా దురత్యయః స తు లోకీకవియంతృప ఉక్తృత్వం దిత్యేతుం శక్యః కాలే ఉచితకాలే ఉపాత్తో దండో యేన తథా నహి లోకే పిత్రాదయ ఉత్పథగామినః పుత్రాదీన్ శిక్షయా సన్మారే ప్రవర్తయితం ప్రభవోఽవ్యుపేక్షంతే స చైతావతా తేషాం వైషమ్యం చేతి భావః. అత సర్వజగత్పితృత్వాదిసంబంధవిష్టస్య ప్రభో స్తవో చిత ఏవ ఖలనిగ్రహార్థో దండ ఇత్యర్థః. అత స్త్వం జగదీశ మాత్మానం మన్యమానానాం మాదృశాం మానం గర్వం విధున్వన్ అస్మాకం హితార్థ మేవ స్వేచ్ఛోపాత్తాప్రాకృతదివ్యతనుభి రుపలక్షితః. ఈహానే చేష్టనే అతో స వైషమ్య మితి భావః.

౧౦

దండస్య హితార్థత్వ మేవోపపాదయతి (య ఇతి.) యే మాదృశా శ్చ తే అజ్ఞా శ్చ జగదీశ మాత్మానం మన్యమానా స్తే ఉచితకాలే భయం భయజ్గురం దండధరం త్వాం వీక్ష్య తన్మదం జగదీశాభిమానప్రయుక్తం మద మాకు హిత్యా అపస్మయాః అవగతగర్వాః అన్యమార్గం సతాం వర్త్య ప్రభజంతి అనువర్తంతే అత స్తవేహా చేష్టాఽపి ఖలానా మనుశాసనం శిక్షేవ.

౧౧

తదేవం భగవతః కేసలం లోకహితార్థైకప్రపుత్రత్వ మభిధాయాథ క్షమాపయతి (సత్వ మితి)

మదై శ్వ ర్యే జేంద్రాధిపత్యేన యో మద స్తేన ప్లతస్య వ్యాప్తస్య ఉత్పథం ప్రతిపన్నస్య వా మమైశ్వ ర్యేతి పాతాంతరం తదా ఐశ్వర్య జేంద్రాధిపత్యే నేత్యేవార్థః. అత ఏవ తే తవ ప్రభావ మవిదుషః అత ఏవ కృత మగోఽపరాధో యేన ఉన్య మమ అపరాధ మితి కేషః. ఏవంభూత స్త్వం క్షంతు మర్హసి హేప్రభో నిగ్రహీతు మగ్రహీతుం చ సమర్థ అథ పున ర్భూఢచేతసో మమాసతి దుష్టా ఏవం విధా మతిః మాభూత్ తథాఽనుగృహజేతి ప్రార్థనా.

౧౨

(గోవిందపట్టాభిషేకపుట్టః)

తవావతారోఽయ మధోక్షజేహ భువో భరాణా మురుభారజన్మనామ్,
చమూపతీనా మభవాయ దేవ భవాయ యుష్మచ్ఛరణానువర్తినామ్.

నమస్తుభ్యం భగవతే పురుషాయ మహాత్మనే.

వాసుదేవాయ కృష్ణాయ సాత్వతాంపతయే నమః.

స్వచ్ఛందోపాత్తదేహాయ విశుద్ధజ్ఞానమూర్తయే.

లోకహితార్థైకప్రవృత్తత్య మేవోపసాదయతి (తవేతి.) హేఅధోక్షజ భువః ఉరుభారజన్మ యేభ్యః ప్రేషాం భువో భరాణాం భూభృతాం చమూపతీనాం అభవాయ సంసారాభావాయ దండద్వారా ముక్తిప్రదానాయేతి భావః. హేదేవ యుష్మచ్ఛరణానువర్తినాం భవాయ విభవాయ ఉత్తరోత్తర మనుప్రత్యభివృద్ధయే చేహ లోకే తవావతారః.

ఇందు ముర్ధసీత్యుక్తః చత్రా “జ్వలిః పరమా ముద్రా క్షిప్రం దేవప్రసాదసీ” త్యుక్తరీత్యాఽజ్ఞానిబంధనమస్మృతిపూర్వకతీచ్ఛరణాగతి మంతరేణ నాన్యోపి క్షమాహేతు రిత్యభిప్రాయః కరణ్య గుణా నావిష్కర్వన్ శ్చజ్ఞానిబంధేన నమస్కర్వన్ స్వాపరాధ మాపేదయన్ కార్పణ్యం చ ప్రకాశయన్ కరణం వ్రజతి (నమస్తుభ్య మితి చతుర్థిః) భగవతే ఇత్యాదిభి శ్చరణ్యగుణావిష్కరణః పూర్ణషాద్భ్యుత్థా మూర్తయే మహాత్మనే కరణాగతశబ్దభావ మవలోక్యాపరాధవిస్మరణేన కేవల మనుజిహ్నుక్షై కప్రవణచిత్తాయ వాసుదేవాయ నమదేవపుత్రాయ, ఆననసౌలభ్యం సౌఖ్యం చాభిప్రేతం. కృష్ణా యేత్యనేన కేవలం క్షేమం కరత్యం సాత్వతాం భక్తానాం పతయే ఇత్యనేన కృతాగపా మపి భక్తానాం మూర్ఖాం పునః శ్చిక్షయా పాలకాయేతి పురుషాయ మహాత్మన ఇతి పదద్వయేన “మహా స్ఫురితు రైవ పురుష స్ఫుత్వ స్తైష్ఠ్య ప్రవర్తక” ఇత్యుక్తనత్వప్రవర్తకత్వమ్.

స్వచ్ఛందేన స్వేచ్ఛయైవ న తు కర్మణా ఉపాత్తః పరిగృహీతో దేహో యన్య తస్మి ఇత్యనేకకర్మోపాత్తదేహానాం బ్రహ్మాదీనాం ప్రపితృతుల్యత్వం దగవత ఏవశృతకార్యావహనక్షమత్వం చ విశుద్ధం నిత్యం న జ్యోచవికాసాదివికారరహితం జ్ఞానం మూర్తికారః ప్రకాశ ఇతి యావత్ సా యన్య తస్మై అనేన “బ్రహ్మవి దాబ్ధి౦తి పర” మితి ప్రక్రమ్య “సత్యం జ్ఞాన మనంత” మిత్యుక్తజ్ఞాన శబ్దార్థప్రత్యక్షిజ్ఞాన త్వరత్వ ముక్తం భవతి. (తదేవ ప్రవచ్చయతి) నర్వపదార్థావస్థస్మై అనన్యత్వం చ

సర్వస్మై సర్వభీజాయ సర్వభూతాత్మనే నమః.

౧౧

మయేదం భగవన్లోషనాకాయాసారవాయుభిః.

చేష్టితం విహతే యజ్ఞే మానినా తీవ్రమన్యునా.

౧౨

త్వయేకానుగృహీతోఽస్మి ధ్వస్తదమ్నో హతోద్యమః,

ఈశ్వరం గురు మాత్మానం త్వ మహం శరణం గతః.

౧౩

ఇత్థం సజ్కీర్తితః కృష్ణో మఘోనా భగవా నముమ్,

మేఘగమ్పిరయా వాచా ప్రహసన్నిద మబ్రవీత్.

౧౪

మృదదనన్యోఘట ఇతివ న్న స్వరూపాభేదవిబంధన మపి తు కారణత్వాంతరాత్మత్వవిబంధన మిత్యభిప్రాయేణోక్తం సర్వభీజాయ సర్వకారణాయ సర్వభూతానాత్మన ఇతి. ౧౧

స్వావరాధ మావేదయతి (మయేతి) యజ్ఞే విహతే సతి తన్నిమిత్ర స్త్రీవో మన్యు ర్యన్య తేన మానినా దేహాత్మాభిమానినా మయా హేతగవన్ పూర్వపాద్గుణ్యేన త్వయా అనుగృహీతస్య గోష్ఠన్య నాకాయ అసారవాయుభిః ఇద మకృత్యం చేష్టితం కృతమ్. ౧౨

తథాస్యహం హే ఈశ త్వయా ధ్వస్తః అవినయో యన్య నః మదాపనయనయనద్వారా అనుగృహీత ఏవాస్మి సంప్రతి హతః ఉద్యమః, అపచీర్ద్వాత్మకో యన్య నః అనేనాధునాఽపరాధ చిక్చీర్ణాభిసంధిరాహిత్య మావేదితం, అనేనైవ కార్పణ్యం చ ప్రకాశితం, ఏవంభూతోఽహం అధున త్వాం శరణం గతః శరణాగతా వపి త్వ మేవ ప్రయోజకకర్తృత్వభిప్రాయేణ విశిషిష్ట (ఈశ్వర మితి.) శరణాగతయే మాం నియమయంత మిత్యర్థః, ఆచార్యసన్నిధ్యాభావశజ్ఞాప్రయుక్తశరణాగతివైయధ్యాశంకా పరిహారాయ విశిషిష్ట (గురుమితి.) దేహాత్మాభిమానక్రోధాదిదుర్గుణావనయనద్వారా హితప్రవర్తకత్వేనాచార్యకృత్య మపి ప్రాప్త మిత్యర్థః. నను న తవేదం శరణం గతోఽస్మీతి వచో నిర్వ్యభిచారి మితి శంకాం నిరాచీర్ద్వ ర్విశిషిష్ట (అత్మాన మితి.) అంతరాత్మన స్తవావిదితం కి మస్తీతి భావః. ౧౩

(ఇత్థ మితి.) ఇత్థం మఘోనేంద్రేణ సజ్కీర్తితః కృష్ణోఽముం మఘవాన మువాచ. ౧౪

(గోవిందపట్టాభిషేకమట్టః)

శ్రీభగవానువాచ —

మయా తేఽకారి మమవన్మృతభజ్గోఽనుగృహ్వాతా,
మదనుస్మృతయే నిత్యం మత్తస్యేంద్రియా భృకమ్. ౧౫

మాయైశ్వర్యశ్రీమదాన్దో దణ్ణపాణిం న పశ్యతి,
తం భ్రంశయామి సంపద్యో యస్య వాఙ్మా మ్యనుగ్రహమ్. ౧౬

గమ్యతాం శక్ర భద్రం పః క్రియతాం మేఽనుశాసనమ్,
స్థీయతాం స్వాధికారేషు యుక్తై ర్వస్తృమ్మవర్జితైః. ౧౭

అథాహ సురభిః కృష్ణ మభివాద్య మనస్వినీ,

తదేవాహ (మయేతి త్రివిః,) హేమమవన్ అనుజిమ్మక్షతా మయా త్వద్వజ్జుభజ్గః కృతః
కోఽసా వనుగ్రహ ఇత్యత్ర తద్దర్శయతి. ఇంద్రియా ఇంద్రాధిపత్యేన ఇంద్రేతి సంబోధనం వా
నితరాం మత్తస్య తవ నిత్యం, మద్విషయకానుస్మృతయే మఖభంగోఽకారీత్యన్వయః, మదనుస్మృత్యా
పాదన మేవానుగ్రహ ఇతి భావః. ౧౫

మత్తస్య మదనుస్మృతయ ఇత్యనేన మదన్యస్య స్వానుస్మృతిప్రతిబంధకత్వ మత ఏవ
తదవనయనస్య హితత్వం సూచితం, తదేవ వ్యవక్తి (మా మితి.) ఐశ్వర్యశ్రీమదాభ్యాం ఆధిపత్య
సంపన్నాభ్యాం, అంధో వివేకభూనోఽ, జనః దండధరం మాం న పశ్యతి అతో “యస్మానుగ్రహ
మిచ్ఛామి, తం సంపద్యో, భ్రంశయామి తస్య సంపదభిలాషం నివర్తయామీత్యర్థః. ౧౬

హే శక్ర వో యుష్మాక, మితః పరం మదనుస్మృత్యాత్మకం భద్ర మేవ భవేత్. బహువచనం
పరుణాద్యభిప్రాయకం, కింతు మమానుశాసనం క్రియతాం కిం తదనుశాసనం యదస్మాభిః కర్తవ్యం
తత్రాహ. అవినయరహితై, ర్యుక్తై స్సాధనైః వో యుష్మాభిః విభక్తివ్యత్యయ ఆర్షః, స్వాధికారే
ష్యేవ స్థీయతామ్. ౧౭

సురభి రప్యవ్రజ దిక్కుక్తం సాఽఽగతా కిం చకారేత్యత్రాహ (అథేతి.) మనస్వివీ
త త్తద్వాఙ్మతార్థప్రదానప్రవణరూపప్రకృత్యనుస్కా, పయస్వినీతి పాఠాంతరం, తదా ప్రభూతపయస్కా

స్వసంతానై రుపాగత్య గోపతూపిణ మిశ్వరమ్. ౧౮

కృష్ణ కృష్ణ మహాయోగి నిశ్శ్యాత్మ నిశ్శ్వసంభవ,
భవతా లోకనాధేన ననాథా వయ ముచ్యత. ౧౯

త్వ న్నుః పరమకం దై వం త్వ న్న ఇన్ద్రో జగత్పతే,
భవాయ భవగోవిప్రదేవానాం యే చ సాధవః. ౨౦

ఇన్ద్రో న స్త్రాఽభిషేజ్యేమో బ్రహ్మణా చోదితా వయమ్,
అవతీర్ణోసి విశ్వాత్మ న్నూమే ధారాపను త్తయే. ౨౧

శ్రీగుర ఉవాచ—

ఏవం కృష్ణ ముపామన్త్యై సురభిః పయసాఽఽత్మనః.

సురభిః స్వసంతానై సాన్వసత్వై స్సహాగత్య గోపవ్యేవ రూప మస్మాస్తీతి తథా తం సాజ్ఞే దీక్షరం,
కృష్ణ మఖివాద్యోవాచ. ౧౮

తదేవాహ (కృష్ణ కృష్ణేతి త్రిభిః.) హేవిశ్వ స్యాంతరాత్మక విశ్వస్య సంభవో యస్మా
త్తదాభూత, హేమహాయోగి, యుజ్యత ఇతి యోగో ధర్మః సోఽస్మాస్తీతి తథా స్వాసాచారణ
కల్యాణగుణకాలి, వయం లోకనాధేన సాజ్ఞే ద్భవతైవ, ననాథాః కృతాః, నాథాభాసే నేంద్రేణ హతా
అపి త్వయా రక్షితత్వా త్వ మేవ నో నాథ ఇత్యర్థః. ౧౯

త్వ మేవ నోఽస్మాకం పరో మా న విద్యతే యస్మా త్తదాభూతం దైవతం, హేజగత్పాలక
గవాం, విప్రాణాం, దేవానాం, యే సాధవః తేషాం చ నోఽస్మాకం చాభ్యుదయాయ, త్వ
మేవేంద్రో, భవ. ౨౦

నను గవాదీనా మయ మింద్రోఽస్త్యే వేత్సత్రాహ (ఇంద్ర మితి.) తత్తదధికారప్రదేన
బ్రహ్మణా, చోదితా వయం త్వా మేవ ఇంద్రం, అభిషేజ్యేమః పురందరస్యాల మింద్రతయేతి భావః.
నను దేవ ఇంద్రో భవిషు మర్హతి. న త్వహం మర్త్య స్తత్రాహ (అవతీర్ణ ఇతి.) భారావతరణాయ,
దేవానా మపి దేవ స్త్వ మితి భావః. ౨౧

ఇత్థం, సురభిః కృష్ణం సంప్రార్థ్య, ఆత్మనః, వయోభిః క్షీరైః అభ్యషిజ్యత తథేంద్రోఽపి.

(గోవిందపట్టాభిషేకపుట్టః)

జలై రాకాశగజాయా ఐరావతకరోద్ధృతైః.

౨౨

ఇన్ద్రో స్సురక్షిభి స్సాకం చోదితో దేవమాతృభిః.

అభిషిచ్ఛత దాశార్హం గోవింద ఇతి చాభ్యుదాత్.

౨౩

తత్రాగతా స్తుమ్భురునారదాదయో గన్ధర్వవిద్యాధరసిద్ధచారణాః.

జగు ర్యశో లోకమలాపహం హరే స్సురాజ్ఞనా స్సంనన్వతు ర్ముదాన్వితాః.

౨౪

తం తుష్టువు దేవనికాయకేతవో హ్యవాకిరం శ్చాద్భుతపుష్పవృష్టిభిః.

లోకాః పరాం నిర్వృతి మాప్పువం త్రయో గావ స్తదా గామనయన్ పయః స్లుతామ్.

౨౫

నానారసౌఘా స్సరితో వృక్షా ఆనన్ మధుస్రవాః.

దేవమాతృభిః అదిత్యాదిభి శ్చోదితః. దేవై ర్మాతృభి శ్చేతి వా నురైః ఋషిభిః సహిత శ్చ ఐరావతకరోద్ధృతై రైరావతకరగతమటనమాహృతైః ప్రమాణాంతరావిరోధా దేవం వ్యాఖ్యాతం. అకాశగంగాయాః, జలైః దాశార్హం కృష్ణం అభిషి క్తవాన్. గోవింద ఇత్యభ్యుదాత్ అభిషాం చకార. గాః పశుధనం విందతి లభత ఇతి వా గాం స్వర్గ మింద్రతేన విందతీతి వా ఉభయవిధశబ్దప్రవృత్తి నిమిత్తాశ్రయత్వా దన్వర్థసంజ్ఞా మకరో దిత్యర్థః. గాం భువం విందతీతి సంజ్ఞా తు స్వాభావికీత్యభి ప్రాయః.

౨౨-౨౩

(తత్రేతి.) తత్రేత్యాదిగ్రంథస్య కృష్ణేఽభిషి క్త ఇత్యాదిః తుమ్భురుప్రసృతయో హరేః, లోకస్య శృణ్వతః సంస్మరత శ్చ మల మహంతీతి తథా తద్యశో జగుః. సురాజ్ఞా మజ్ఞనా రమ్భదయః సమ్యక్ సన్వతుః.

౨౪

(త మితి.) దేవసజ్జేషు కేతున ద్దర్శనీయాః ముఖ్యా ఇత్యర్థః. ఆమ్భుతాభిః పుష్పవృష్టిభిః అభితోఽవాకిరన్. త్రయో లోకాః పరాం నిర్వృతిం ఆనందం ప్రాప్తుః. గావో గాం పృథ్వీం, ప మౌభిః క్షీరైః స్లుతాం సిక్తా మనయన్ చక్రుః.

౨౫

సరితో నానారసౌఘాః క్షీరాదివాహినో బభూవుః. వృక్షా స్తు మధుని స్రవంతీతి. తథాభూతాః

అకృష్టపచ్చోషధయో గిరయోఽభిభ్ర దున్మణీన్.

౨౬

కృష్ణేఽభిషిక్త ఏతాని సత్వాని కురనన్దన.

నిర్వైరా ణ్యభవం స్తాత క్రూరా ణ్యపి నిసర్గతః.

౨౭

ఇతి గోగోకులపతిం గోవిన్దమభిషిచ్య సః,

అనుజాయతో యయౌ శక్రౌ వృతో దేవాదిభి ర్దీపమ్.

౨౮

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే.

సప్తవింశోఽధ్యాయః

ఓషధయోఽకృష్టపచ్చాః కృషిం వినైవ వ్రీహ్యదయః ఫలితా అన నిత్త్యర్థః. పంథి తార్షః. యద్వా
అకృష్టపచ్చాః ఓషధయో యేషు తే గిరయః ఉన్మణీన్ ఉదతా స్సహిః ప్రకటాః మణీః అభిభ్రత్
అభిభ్రతుః.

౨౯

కదా హేతురునందన కృష్ణేఽభిషిక్తే సతి, ఇంద్రే సతీతి భావః. ఏతాని స్వభావతః క్రూరా
ణ్యపి సర్వాణి భూతాని సర్పవ్యాఘ్రాదీని, హేతాత నిర్వైరా ణ్యభవన్.

౩౦

స ఇంద్ర, ఇత్థం గవాం గోకులస్య పతిం గోవిందం అభిషి చేత్యుక్తార్థోపసంహారః
తేనాభ్యనుజ్ఞాతః కృష్ణాదీన స్వాధికారోభూత్వేతి తాత్పర్యం. దేవాదిః, పరివృతో దీపం స్వర్గలోకం
యయౌ.

౩౧

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావరరాకాసుదాకరస్య పర్వవిద్యావిధేః శ్రీకైలగురోః సుతేన

తచ్ఛరణకమలపరివయప్రసన్నతత్సక్తిసమదిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన

శ్రీవైష్ణవదాసేన శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవతః

పండితాయాం, దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం,

సప్తవింశోఽధ్యాయః.

అథ అష్టావింశోఽధ్యాయః

—* శ్రీకృష్ణస్య వరుణలోకగమనవృత్తాంతః *

శ్రీకృక ఉవాచ. —

ఏకాదశ్యాం నిరాహార స్సచుభ్యర్చ్య జనార్దనమ్,

స్నాతుం నన్ద స్తు కాశిన్ద్యాం ద్వాదశ్యాం జల మావిశత్.

౧

తం గృహీత్వాఽనయ ద్భృత్యో వరుణ స్యాసురోన్తికమ్,

అవిజ్ఞాయాసురీం వేణాం ప్రవిష్ట ముదకం నిశి.

౨

చక్రుశు స్త మపశ్యంతః కృష్ణ రామేతి గోపకాః,

భగవాన్ స్తదుపశ్రుత్య పితరం వరుణాహృతమ్.

౩

తదన్తికం గతో రాజ స్వానా మభయదో విభుః,

అథ అష్టావింశోఽధ్యాయః.

అథ వరుణదూతాహృతసందానస్వలోకప్రదర్శనాత్మకం కర్మానువర్తయ త్యష్టావింశేన (ఏకాదశ్యా మితి.) కదాచి, న్నందః ఏకాదశ్యాం నిరాహారో జనార్దనం సమ్యగభ్యర్చ్య కలామాత్రా వశిష్టాయాం ద్వాదశ్యాం, పారణాభివివేశేనాసురీ మసురసంచారసహచరితాం, వేణా మర్ధరాత్రరూపా మవిజ్ఞాయైవ తదా స్నాతుం, కాశిన్ద్యాం, జల మావివేశ.

౧

తం విశ్యుదకం ప్రవిష్టం నందం వరుణస్య, భృత్యోఽసురో, గృహీత్వా వరుణస్య సమీప మనయత్.

౨

తతః ప్రభాతే నంద మపశ్యంతో గోపాః, హేకృష్ణ హేరామేతి, రురుదుః ఆజాహావు ర్వా.

౩

తదా భగవాన్ తదాకృశణం వరుణాహృతం పితరం చ శ్రుత్వా జ్ఞాత్వా చేతి శేషః. హేరాజన్ స్వానా మభయః విభు స్సమర్థః. హేతుగర్భ మిదం. ఏవంవిధత్వా త్రస్య వరుణ స్యాంతికం గతః, తదా లోకపానో వరుణ, స్వాంతికం, ప్రాప్తం, కృష్ణ మవలోక్య తస్య దర్శన

ప్రాప్తం వీక్ష్య హృషీకేశం లోకపాల స్సపర్యయా.

౪

మహత్యా పూజయిత్వాఽఽహ త్వద్దర్శనమహోత్సవః.

అద్య మే నిభృతో దేహ అస్యారోఽధిగతః ప్రభో.

౫

అక్షో ర్వాచ శ్చ సాఫల్యం తవ మే దర్శనా ద్విభో.

త్వత్పాదభాజో భగవ న్నవాపుః పార మధ్వనః.

౬

నమ స్తుభ్యం భగవతో బ్రహ్మణే పరమాత్మనే

న యత్ర శ్రూయతే మాయా లోకసృష్టివికల్పనా.

౭

మేవ మహా నుత్సవో యస్య తథాభూతో మహత్యా సపర్యయా పూజయా సాధనేన పూజయిత్వాఽబ్రవీత్
(అదేవాహ ఆద్యోః శబ్దాభిః) హేప్రభో, ఆద్య ఆధనా మే మయా దేహో, నిభృతః ధృతః యదా
త్వద్దర్శనం జాతం తదైవ దేహ సాఫల్యం ప్రాప్త ఇత్యర్థః. యద్వా నిభృతః పూర్ణమనోరథ ఇత్యర్థః.
కిం చా రోఽద్యైవాధిగతః సకలరిత్యాకరణతినా పీతః పూర్ణం నైవంవిధః పురుషార్థః. పాప్త
ఇత్యర్థః.

౪-౫

తథా మమాక్షోః, సాఫల్యం దర్శనా జ్ఞాతం త్వద్దర్శనా నృమ ముక్తి రపి కరస్థేత్యధి
ప్రాయేణః. హేభగవన్, త్వత్పాదం భజంతీతి తథా తేఽపి సంసారాద్వనః, పారం త్వా మాపుః కిము
త త్వద్దర్శనభాగహ మితి భావః.

౬

ఏనం కృతార్థతా మావిష్కృత్యాథ క్షమావయతుకామః క్షమాహేతుః కేవల మజ్ఞలి ముద్వై
వేత్యభిప్రయ న్న సాధారణగుణై ర్విశిష్ట న్నమస్కరోతి (నమ ఇతి) పూర్ణషాడ్గుణ్యాయ స్వరూపేణ
గుణై శ్చ నిరితిశయఽబృహతే. లోకత్రయాంతఃప్రవేశవ్యావ్యగతధర్మాస్పర్శాభ్యాం నియంతే భద్రై చ
తుభ్యం నమః యత్ర త్వయి లోకస్య జీవలోకస్య దృష్టిం జ్ఞానం వికల్పయతి వివిధం కల్పయతి.
గుణత్రయోన్మేషాన గుణకర్మరుచిననద్వారా జ్ఞానసంకోచవికాసాదిహేతు, ర్మాయా న శ్రూయతే
నామ్నాఽపి న శూయతే. న సుతరాం స్వకార్యక్షమేతి భావః. లోకసృష్టితి పాతే లోకసృష్టిం
దేవమనుష్యాదిశరీరసృష్టిం నానావిధాం కల్పయతీతి తథా దేవమనుష్యాదిశరీరరూపేణ విక్రియమాణా
యత్ర త్వయి న శూయతే తస్మై అప్రాకృతస్వేచ్ఛోపాత్తదేహాయ తుభ్య మిత్యన్వయః.

౭

(శ్రీకృష్ణస్య వరుణలోకగమనవృత్తాంతః)

అజానతా త్వత్పితరం మూఢే నాకార్యవేదినా.

ఆనీతోఽయం తవ పితా తత్ప్రభో క్షస్తు మర్హసి.

౮

పితైష తే మయాఽఽనీతో య న్న స్వత్పాదదర్శనమ్,

గోవింద నీమతా మేష పితా తే పితృవత్సల,

ప్రజా వయ మనుగ్రాహ్యో సాసరాధా అపి ప్రభో.

౯

ఏవం ప్రసాదితః కృష్ణో భగవా నభిలేశ్వరః,

ఆదాయాగా త్స్వపితరం బంధూనాం చావహ న్ముదమ్.

౧౦

నన్ద స్వతీంద్రియం దృష్ట్వా లోకపాలమహోదయమ్,

కృష్ణే చ సన్నతిం తేషాం జ్ఞాతిభ్యో విస్మితోఽబ్రవీత్.

౧౧

అథ స్వాపరాధం నివేదయః క్షమాపయతి (అజానతేతి.) అకార్యవేదినా కార్యవేదినా వివేకశూన్యేనేతి యావత్. మూఢే నాజ్ఞేన త్వత్పితరం మజానానేన త్వత్ప్రభావానభిజ్ఞేన మామకేన మదృష్టేన తవ పితా ఆనీత ఇతి య త్తదిదం క్షంతుం త్వ మర్హసి హేప్రభో నిగ్రహాను గ్రహసమర్థ.

౮

య ద్యస్మా దేష తవ పితా మయా ఆనీతః అత ఏవ హి దుర్లభ మపి త్వద్దర్శనం నోఽస్మాకం జాతం భృత్యకృతాపరాధోఽపి మహాఫలాయ బభూవేతి భావః. నందం సమర్పయతి (గోవిందేతి.) హేగోవింద హేపితృవత్సల, కృతాపరాధేన స్వప్రీ న్ననుగ్రహం ప్రార్థయతే (ప్రజాః ఇతి.) ప్రజాః పుత్రప్రాయాః వయ మత ఏవ హేప్రభో సాసరాధా అవ్యనుగ్రాహ్యో ఏవ.

౯

ఇత్థం ప్రసాదితః ప్రసన్నీకృతః కృష్ణః పితర మాదాయ బంధూనాం ముదం ఆవహః జగమ.

౧౦

నంద స్వతీంద్రియ మదృష్టపూర్వం వరుణస్య మహోదయ మైశ్వర్యం తేషాం వరుణాదీనాం కృష్ణే సన్నతిం సమ్రతాం భృత్యతా మితి యావత్. దృష్ట్వా అతీవ విస్మితః తత్ జ్ఞాతిభ్యోఽన్య వరయత్.

౧౧

తే చౌత్సుక్యధియో రాజ స్తుత్వా గోపా స్త మిశ్వరమ్,

అపి న స్పృగతిం సూక్ష్మ ముపాధాన్య త్యధీశ్వరః.

౧౨

ఇతి స్వానాం న భగవా విజ్ఞాయాఖిలదృ క్ష్యయమ్.

సజ్కల్పసిద్ధయే తేషాం కృప యైత దచిన్తయత్.

౧౩

జనోఽయం లోక ఏతస్మి న్న విద్యాకామకర్మభిః,

ఉచ్చానవాసు గతిషు న వేద స్వాం గతిం బ్రమమ్.

౧౪

ఇతి సంచిత్య భగవా న్యహాకారుణికో హరిః.

దర్శయామాస లోకం స్వం గోపానాం తమనః పరమ్.

౧౫

తత స్తే నందన్య జ్ఞాతయో గోపాః హేరాజః తం కృష్ణం సాక్షే దీశ్వరం పరమపురుషం మత్వా చౌత్సుక్యయక్తా ధీ ర్శేషాం తథాభూతాః ఆయ మిశ్వరః కృష్ణః సూక్ష్మం అతీంద్రియాం స్వగతిం స్వస్వరూపహసగుణవిభూతిప్రకారం నోఽస్మాక ముపాధాన్య త్యపి దర్శయిష్యతి కి మితి సజ్కల్పితవంతః. ఉపాధాన మత్ర దర్శనం, ధాతునా మనేకార్థకత్వా దుత్తరానుగుణ్యా ఛ. ౧౨

ఇత్యం స్వానాం అభిప్రాయ మితి శేషః, అఖిలదృక్ హేతుగర్భ మిదం. తత్త్వా త్స్వయ మేవ విజ్ఞాయ తేషాం మనోరథసిద్ధయే కృపయైత ద్వక్ష్యమాణ మచింతయత్. ౧౩

చింతిత మేవాహ (జన ఇతి.) జనోఽయం గోపజన్మభృత్ జీవలోకోఽస్మి స్తోకే విద్యాదిభి రుత్తమమధ్యమాధమాసు దేవతిర్యజ్ఞునుష్ఠాదిదేహప్రవేశరూపాసు గతిషు బ్రమమ్ స్వాం మదసాధారణాం గతిం న వేద బత తత్రావిద్యాదేహాత్మాభిమానస్వతంత్రాత్మాభిమానమూల మజ్ఞానం కామ శృద్ధాది విషయాఖిలాషః. కర్మ తదనుగుణా చేష్టా. ౧౪

ఇత్యం సంచిత్య మహాకారుణికో విభుః హేతుగర్భ మిదం. తత్త్వాత్ గోపానాం స్వం లోకం దర్శయామాస. స్వం స్వరూపం లోకం విత్యవిభూతిం చ దర్శయామాసేత్యర్థః. తత్ర సత్యం జ్ఞాన మిత్యర్థేన స్వం విశిషిష్టే. తమనః పర మిత్యనేన యద్ధీత్యర్థేన చ లోక మితి వివేకః. తమనః పరం ప్రకృతిమండలా ద్భూహిర్భూతం, క్షయం తమన్య రజనః పరాకే అదిత్యవర్ణం తమనః పరస్తా దిత్యాదిబ్రతుః. ౧౫

(శ్రీకృష్ణస్య వరుణలోకగమనపుత్రాంతః)

సత్యం జ్ఞాన మనంత్రం య ద్భృహ్మ జ్యోతి స్సనాతనమ్,

యద్ధి పశ్యన్తి మునయో గుణాపాయే సమాహితాః.

౧౬

తే తు బ్రహ్మహదం నీతా మగ్నాః కృష్ణేన చోద్ధృతాః,

దదృశు ర్భృహ్మణో లోకం తాత్రాకూరోఽభ్యగా త్పురా.

౧౭

నందాదయ స్తు తం దృష్ట్వా పరమానందనిర్వృతాః,

కృష్ణం చ సమభిష్టాయ మానయన్త స్సువిస్మితాః.

౧౮

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే,
అష్టావింశోఽధ్యాయః.

సత్యం విద్వికారం విత్యాపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానాశ్రయం జ్ఞానాత్మకం చ త్రివిధపరిచ్ఛేదరహితం
స్వరూపేణ గుణై శ్చ నిరతిశయబృహ త్వయంప్రకాశ మనాదినిధనం సమాధివిష్టా మునయో
గుణాపాయే త్రిగుణాత్మకప్రకృతిసంబంధవిపుత్రై సత్యాం య త్పశ్యంతి తదతిస్థానకటాక్షేణ
నపుంసకవిరేకః.

౧౬

స్వలోకయో రతింద్రియత్వ మాలోచ్య భగవతా ప్రకారాంతరేణ దర్శితౌ దదృశు రిత్యాహ
(త ఇతి.) తే గోపాః బ్రహ్మహృదం ప్రతి భగవతా ప్రాపితాః తదజ్ఞయా తత్ర మగ్నాః ఉద్ధృతా
స్సమాధియుక్తాః బ్రహ్మణో లోకం దదృశుః. కోఽసౌ బ్రహ్మహృదే ఆక్రూరః. పురాధ్యగాత్
బ్రహ్మలోక మిత్యనువర్తతే దృష్టవాన్ స ఏవ బ్రహ్మహృదాభ్యః పురేతి కథాప్రవృత్తేః పూర్వకాలో
వివక్షితః.

౧౭

నందాదయః, తం లోకం దృష్ట్వా పరమానందభరితాః కృష్ణం సమ్య గభిష్టాయ బహు
మన్యానాః సుతరాం విస్మితా శ్చాభవన్.

౧౮

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యావిదేః శ్రీశైలగురోః సుతేన

తచ్ఛరణకమలపరివయప్రసన్నతత్పుక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన

శ్రీవైష్ణవదాసేన. శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత

చంద్రికాయాం, దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం, అష్టావింశోఽధ్యాయః.

అథ ఏకోనత్రింశోఽధ్యాయః

—* రాసక్రీడారఘ్నపట్టః *

శ్రీకుక ఉవాచ—

భగవా నపి తా రాత్రీ శ్శరదోత్పల్లశుల్లికాః,

వీక్ష్య రస్తుం మన శ్చక్రే యోగమాయా ముపాశ్రితః.

౧

తదోడురాజః కకుభః కరై ర్ముఖం ప్రాచ్యా విలిమ్ప స్మరుణేన శంతమైః,

స చర్షణీనా ముదగా చ్చుచో మృజ నిన్ద్రియః ప్రియాయా ఇవ దీర్ఘదర్శనః.

౨

అథ ఏకోనత్రింశోఽధ్యాయః.

అథ వివక్షితాని యానో భగవత శ్శారదాని చేష్టితా న్యనువర్ణయతి పశ్యభి రధ్యాయైః. యదుక్తం భగవతా “మయేమా రంస్యథ క్షపా” ఇతి తత్సత్యాపయితు మనుజిఘ్నైకశీలత్వా తేనాపి వ్యాజేన గోపీః కృతార్థయితుం చ తాభి స్సహ చిక్రీడిసు స్తావ ద్వేణుగీతే నైవ తా స్సమాహూయ తన్మనః పరీక్షేపూర్వకం తాభి స్సహ విజహారేత్వాహైకోనత్రింశేన (భగవా నపీతి.) “నందాదయ స్తు తం దృష్ట్వా పరమానందవిర్వృతా” ఇత్యుక్తభగవద్లోకదర్శనజానందపారవశ్యప్రయుక్తాత్మా రామనందాది సముచ్ఛయాద్దోఽపిశబ్దః. తాః యాః ‘మయే మా రంస్యథ క్షపా’ ఇతి ప్రతిజ్ఞాతా స్తా ఇత్యర్థః. శరదా హేతుభూతయా, ఉత్పల్లా మల్లికా యాసు తాః రాత్రీ రవతోక్య ర్ముఖం మన శ్చక్రే చిక్రీడిషాయాః ప్రసక్తం కర్మమూలత్వం నిరాచిక్షిర్ను ర్నిశిన్నస్తి. యోగమాయా ముపాశ్రితః యుజ్యత ఇతి యోగా తాం మాయా మాత్మీయం సజ్కల్ప మాశ్రితః స్వసజ్కల్ప ఏవ కేవలం తన్మూలం స తు కర్మేతి భావః.

౧

తదా యదా రంతుం మన శ్చక్రే తదై వ తత్ప్రీతయే సశారద ఉడురాజ శ్చంద్రః ఉదగా దుదితః కిం కుర్వణ దీర్ఘేణ కాలేన దర్శనం యన్య సః చిరం ప్రోష్యాగతః ప్రియః స్వప్రియాయాః ముఖ మరుణేన కుజ్జుమేన యథా విలిమ్పతి. తథా ప్రాచ్యాః కకుభో దిశః ముఖం శంతమై స్సుఖతమైః కరైః రశ్మిభిః, అరుణే నోదయరాగేణ విలిమ్ప స్మరుణీకుర్వ నిత్యర్థః. తథా చర్షణీనాం ఓషధీనాం మనుష్యాణాం చ కుచ స్తాపగ్లావీః మృజ స్పృహనయన్ చేతనచేతనతాపం నిరాకుర్వ నిత్యర్థః.

౨

(రాసక్రీడారమృతః)

దృష్ట్వా కుముద్వస్త మఖిణ్ణమణ్ణిం రామాననాభం నవకుఙ్కుమారుణమ్.
వనం చ తత్కౌమలగోభి రఙ్గితం జగౌ కలిం నామదృశాం మనోహరమ్. ౩

నిశమ్య గీతం తదనగ్గవర్ధనం ప్రజప్త్రీయః కృష్ణగృహీతమానసాః
అజగ్ము రన్యోన్య మలక్షితోద్యమా స్స యత్ర కాంతో జవలోలకుణ్డలాః. ౪

దుహంత్యోఽభియయుః కాశ్చి ద్దోహం హిత్వా సముత్సుకాః,
పయోఽధిశ్రీత్య సంయావ మనుద్వాస్యా పరా యయుః. ౫

పరివేషయ స్త్య స్తద్ధిత్యా పాయయస్త్య శ్చిశూ న్పయః.

(దృష్టేతి.) కుముత్కుముదం ఏకసనీయం విద్యతే యన్య తం యద్వా కోః, పృథివ్యాః, ముదస్యాస్తీతం భూమే రానందకరం భండం, తస్య కుముద్వస్తః, కోమలైః గోభిః కిరజై రజ్జీతం రమణీయం వనం చ దృష్ట్వా, వామదృశాః కామినీనాం, మనోహరం మధురం చ యథాతథా భగవాన్ జగౌ వేణు మవాదయ దిత్వర్చః, కుముద్వంతం కథంభూతం, అఖండం సంపూర్ణం, మండలం, యన్య తం, నవకుఙ్కుమ మివ అరుణం అతః కుఙ్కుమారుణకాంతామఖనదృశమ్. ౩

(నిశమ్యేతి.) తత్ మన్మథోద్దీపకం గీత మాకర్ణ్య ప్రజప్త్రీయః స కృష్ణో యత్ర తత్రా జగ్ముః, కథంభూతాః? కృష్ణేన గృహీతం అకృష్ణం కృష్ణే నివేశితం వా మానసం యాసాం, పరస్పర, మలక్షితో న జ్ఞాపిత ఉద్బుధః కృష్ణం ప్రతి గమనోద్యోగః యాసాం జవేన వేగేన లోలాని చక్షులాని కుండలాని యాసాం తాః. ౪

కృష్ణగృహీతమానసత్వ మేవ తచ్చేష్టాభిః ప్రవజ్ఞసుతి (దుహంత్య ఇత్యాదినా) కాశ్చి ద్వ్రజప్త్రీయో గాః పయో దుహంత్య సంత్యో దోహం హిత్వా అభియయుః అపరా స్తు స్థాశీర్ఘం క్షీరం చుల్లా మధిరోవ్య తత్కాన్విత మప్రతీక్షమాణాః యయుః, కాశ్చి త్తు సంయావం గోధూమకణాన్మం, పక్వమనుద్వాస్య అనవరోవ్య. ౫

కాశ్చి త్పరివేషయంత్యః పత్యపత్యాదీన్ భోజనార్థం నివేశ్య అన్నాదికం పాత్రేషు దదత్యః.

శుక్రూషస్త్యః పతీ న్కాశ్చి దశ్చంత్యోఽపాస్య భాజనమ్. ౬

లిమ్పుస్త్యః ప్రమృజంత్యోఽన్యా అజ్ఞాస్త్యః కా శ్చ లోచనే.

వ్యత్యస్తవస్త్రాభరణాః కాశ్చి త్కృషాన్తికం యయుః. ౭

తా వార్యమాణాః పతిభిః పితృభి ర్భ్రాతృబిన్ద్రుభిః.

గోవిందావహృతాత్మనోఽనన్యవ ర్తస్తక్తాశ్చన. ౮

అ న్తర్గృహగతాః కాశ్చి ద్గోప్యోఽలబ్ధవినిర్గమాః.

కృష్ణం తద్భావనాయుక్తా దధ్యు ర్మీలితలోచనాః. ౯

దుస్సహప్రేష్టవిరహతీవ్రతాపథుతాశుభాః.

శత్రురీషేషణం హిత్వా పరా స్తు శిశూః పయ పాయయంత్యః త ద్దిత్వా అన్యా స్తు పతీన్ శుక్రూషంత్యః
ఉపవరంత్యః శుక్రూషాం హిత్వా పరా స్తు అశ్చంత్యో భాజనం పాత్ర మపాస్య హిత్వా. ౬

ఏవ మన్యా లేపనమార్జనాజ్ఞానాదీః కుర్వాణా లేపనాదీః విహాయ లోచనే అజ్ఞాంత్య
ఇత్వన్వయః, కాశ్చి త్తు వ్యత్యస్తాని విపరీతస్థానాని వస్త్రాభరణాని యాసాం తథాభూతాః కృష్ణసమీప
మాయయుః. ౭

ఏవం గచ్ఛంత్యః, పిత్రాదిభి ర్వార్యమాణా అపి కృష్ణగృహీతమానసత్వా త్కాశ్చి న్న
న్యవర్తంత న గృహో నాజగ్యుః. ౮

కాశ్చి ద్గోప్య స్త్యంతర్గృహగతాః పతిభి రంతర్గృహనిరుద్ధా ఇత్వర్థః, అత ఏవ న లబ్ధో
విగ్గమో యాసాం తాః ప్రాగపి కృష్ణభావనాయుక్తా, న్నదా వితరాం కృష్ణం దధ్యుః ద్యాతవత్యః,
కథంభూతాః, మీలితే లోచనే యాభి న్నతాభూతాః, ౯

ఏవం ద్యాతవతీనాం ప్రారబ్ధకర్మక్షయపూర్వకభగవత్ప్రాప్తి మాహ (దుస్సహేతి ద్వాభ్యాం)
దుఃఖేనాపి సోధు మశక్యో యః ప్రియతమస్య కృష్ణస్య విరహ స్తేన యస్తీవ్రతాపః, తేన ధుతాః.

(రా స క్రి డా ర మ్మ పు ట్టః)

ద్యానప్రాప్తాయుతస్లేషనిర్వృత్యాక్షిణమక్షణాః.

౧౦

త మేవ పరమాత్మానం జారబుద్ధ్యాఽపి సగ్గతాః

జహం గ్గుణమయం దేహం సద్యః ప్రక్షిణబద్ధనాః.

౧౧

రాజోవాచ—

కృష్ణం విదుః పరం కాంతం న తు బ్రహ్మతయా మునే.

గుణప్రవాహో పరమ స్తాసాం గుణధియాం కథమ్.

౧౨

శ్రీకుక ఉవాచ—

ఉక్తం పురస్తా దేత త్తే చైద్య సిద్ధిం యథాగతః

ద్విష న్నపి హృషీకేశం కి ముతాధోఽక్షజప్రియాః.

౧౩

విరస్తాః అకుటాః ప్రారబ్ధపాపకర్మాణి యాసాం ద్యానేన ప్రాప్తో యః, అయ్యత స్వాశ్లేష పైన యా
నిర్వృతి రానందః, తయా క్షిణాని మక్షణాని ప్రారబ్ధపుణ్యాని యాసాం తాః.

౧౦

ఏవం సద్య ఏవ ప్రక్షిణాని బంధనాని సంస్మృతిబంధనిమిత్తాని పుణ్యపాపాత్మకాని యాసాం
తాః పరమాత్మానం కృష్ణ మేవ జారబుద్ధ్యాఽపి సగ్గతాః సత్వాదిగుణప్రచురం దేహం తత్యజాః,
ఏవకారాపిశబ్దాభ్యాం కోఽపి భావో భగవదనన్యవిషయో ముక్తయేఽనకల్పిత ఇత్యభిప్రేతమ్

౧౧

తదేవ తన్మూఢేన విశదయితుం పృచ్ఛతి రాజా (కృష్ణమితి.) హేమునే కృష్ణం పరం కేవలం
కాంత మేవ విదుః, న తు పరబ్రహ్మత్వేన తాసాం ఏవంభూతానాం గుణధియాం విషయాసక్త
ధియాం గోపీనాం కథం, గుణప్రవాహస్య సత్వాదిగుణమయదేహపరంపరాయాః, ఉపరమో
విశేషక్షయః.

౧౨

అన్య ప్రశ్న స్తోత్రరం సప్తమ ఏవాభిహిత మిత్యాహ (ఉక్తం పురస్తా దేత త్త ఇతి) ఏత
దత్ర వక్తవ్య ముత్తరం తుభ్యం పురస్తా త్సప్తమస్కంధ ఏవోక్తం “గోప్యః కామా దృయా త్కంఠం”
ఇత్యాదివా, కోఽపి భగవ త్యనన్యభావో ముక్తిహేతు రేవేత్యుక్త మేవేత్యర్థః. ఉత్తేష్ట్యుత్తరే కైముశ్య
నయేనోపసత్తి మాహ చైద్య ఇత్యాదివా. చైద్య భృగుపాలో హృషీకేశం ద్విష న్నపి యథా సిద్ధిం
పున ర్ద్వాస్తతాం గతః, యథేతి నిదర్శనం వా. ద్విషన్నపి సిద్ధిం గతః కిము తస్య ప్రియా గోప్య
సిద్ధిం యాయ రితి.

౧౩

నృణాం నిశ్రేయస్థాయ వ్యక్తి ర్భగవతో నృప

అవ్యక్త స్వాప్రమేయస్య నిర్గుణస్య గుణాత్మనః,

౧౪

కామం క్రోధం భయం స్నేహ మైక్యం సౌహృద మేవ చ,

నిత్యం హరా విదధతో యాన్తి తన్మయతాం హి తే

౧౫

కించ కేనాపి స్వానన్యవిషయకనిరంతరభావేన భావితమానసాననుగ్రహీతు మనతీర్థే కామాద్యన్యతమం భావం యే కుర్వంతి స తేషాం ముక్తౌ విస్మయః కార్య ఇత్యాహ (నృణా మితి.) అవ్యయస్య జీవన త్కర్మాయత్తోత్పత్త్యాదిపికారరహితస్య అప్రమేయస్య అపరిచ్ఛిన్నస్య వాఙ్మనసా గోచరస్య వా సత్త్వాదిప్రాకృతగుణరహిత స్వానంతకల్యాణగుణాశ్రయస్య భగవతో భువి లోకే వ్యక్తిః నృణాం నిశ్రేయస్థాయైవ అవ్యయ స్నేత్యాదివిశేషణై రేవంభూత స్వావ్యుత్పత్త్యాదివికారాశ్రయత్వాది వద్భావం కేవలం లోకానుగ్రహార్థ మేవేత్యుక్తం తద్వ్యక్తే ర్ద్వీవ్యక్తివైలక్ష్యం చ.

౧౬

నిత్యం కామాద్యన్యతమం భావం యే హరా విదధతః, కుర్వాణాః వర్తంత ఇతి శేషః. కామాదివిదధజ్జననంసృజిబంధహరిణి కుర్వంతీత్యర్థః. తే తన్మయతాం యాంతి, స్వార్థేఒత్ర మయత్, తత్ప్రకారతాం తత్సాధర్మ్యం యాంతీత్యర్థః. హీతిప్రసిద్ధి శ్చైవద్యాదిషు ద్యోత్యతే. ప్రాచుర్యేవాఒత్ర మయత్, యే కామాద్యన్యతమం కుర్వంతి తే తస్మిన్ ప్రజ్ఞానప్రచారతాం యాంతి తద్వారాముక్తౌ భవంతీత్యర్థః. కామాదీ స్కుర్వాణా నిత్యం తత్సౌందర్యఃప్రాచుర్యేణ కామాదీ నపి విస్మృత్య ముక్తౌ భవంతీతి భావః. కుపాలో హి కృష్ణసౌందర్యచింతాప్రాచుర్యేణ ద్వేషం విస్మృతవాఙ్ తత్ర కామో మన్మథప్రయుక్తాభిలాషవిశేషః. ఐక్య మేకకులప్రసూతత్వానుసందానం స్నేహ స్సఖ్యం సౌహృదం భక్తిః. “గోప్యః కామా” దిత్వాదిస్థానప్రామాణ్యాత్. హరా విత్యనేన కామాద్యన్యతమభావ విధాయిజగదంధహరత్వరూపవస్తుస్వభావోఒభిశేతః. అజానేనాపి స్పృష్ట స్వాగ్నే ర్దాహతత్వవత్ తత్ర వస్తుస్వభావా న్ముక్తిప్రతిబంధకప్రారణికర్మక్షయాభావః ఉద్దేశాంతరప్రతిపత్తి శ్చ, అత ఏవ ఉద్దేశాంతరప్రతిపత్తే ర్దశానవస్య మోక్షభావః. గోపీనాం తు “దుస్సహ” త్యాదినాప్రారణికర్మక్షయోత్తే ర్భగవద్వ్యతిరేకే ణోద్దేశ్యాంతరాభావేన తత్ప్రతిపత్త్యభావా చ్చ వస్తుస్వభావాయత్తో మోక్ష ఉపపన్నః వస్తుతస్తు గోపీనా వపి గోవర్ధనోద్ధరణాదిభి రీశ్వరత్వజ్ఞాన మస్త్యేవ.

౧౭

(రానక్రిదారమ్మపుట్టః)

న చైవం విస్మయః కార్యోఽదోక్షజే భగవ త్యజే.

యోగేశ్వరేశ్వరే కృష్ణే యత ఏత ద్విముచ్యతే.

౧౬

తా దృష్ట్యాఽన్తిక మాయాతా భగవా న్వ్రజయోపితః.

అవద ద్వదతాం శ్రేష్ఠో వాచః పేతై ర్విమోహయన్.

౧౭

శ్రీభగవానువాచ—

స్వాగతం వో మహాభాగాః ప్రియం కిం కరవామహః.

ప్రజస్యానామయం కచ్చి ద్భూతాగమనకారణమ్.

౧౮

రజ న్యేషా మోరయాపా మోరసత్వనిషేవితా.

ప్రతియాత ప్రజం నేహ స్థేయం శ్రీభి స్సుమధ్యమాః.

౧౯

(న చేతి.) ఏవ మేవం సతి కృష్ణే విషయే న భూతా విస్మయః కార్యః. విస్మయా సంభావనాం ద్యోతయితుం విశిష్ట-అదోక్షజే అహిక్ష్మా అనిరహిషసూ అక్షణా ఇంద్రియవృత్తయో యస్మాత్ తస్మిన్ స్వవిషయకకామక్రోధాదిషష్టసేంద్రియజాం అన్యవిషయా నభిముఖ్యావహే తతా కర్తుం సమర్థానా మపీశ్వరే వియంతరి కామాదిప్రయుక్తినమాధినిర్వాహకజశ్వరే వా భగవతి తదుప యు క్తజ్ఞానాదిగుణాశ్రయే యతః, కృష్ణా ద్ధేతో రేతత్త్వాసరాదిక మపి విముచ్యతే తస్మిన్. ౧౬

ప్రస్తుత మాహ (తా దృష్టేతి) తాః అగతాః గోపీః దృష్ట్యా వదతాం విప్లవవాదినాం మధ్యే శ్రేష్ఠో భగవాన్ వాగ్విలాసైః విమోహయన్ ఉవాచ తన్మనః పరీక్షేత్త మోహత్యర్థః. ౧౭

ఉక్త మేవాహ (స్వాగత మిత్యాదినా) మక్ష్పేష్టాశాం వో భాగ్యం వాచామగోచర మిత్యభి ప్రాయేణ సంబోధయతి (మహాభాగా ఇతి.) వో యుష్మాక మాగత మాగమనం గోభనం జాతం కింతు ప్రజస్యానామయ మాధివ్యాధిరాహిత్య మితి ప్రశ్నః. తత్కచ్చి దన్మదిష్ట మిత్యర్థః. యద్యనామయం తద్భాగమనకారణం బ్రూత తదనామయాపాదనా దన్య ద్వః కిం ప్రియం కరవామ. ౧౮

లజ్జాప్రయుక్తమందహాస మాలంకృహ (రజనీతి) ఏషా రాత్రిః స్వయం భయంకరా భయంకరై స్సత్త్వైః వ్యాకృష్టాప్రాదిభిః నిషేవితా సహచరితా చ, అతో ప్రజం ప్రతి గచ్ఛత. హేసు మధ్యమాః, ఇహస్మి న్వనే రాత్రౌ శ్రీభిః న స్థాతుం యుక్తమ్. ౧౯

మాతరః పితరః పుత్రా బ్రాతరః పతయ శ్చ వః,

విచిన్వన్తి హ్యవశ్యంతో మాకృధ్వం బన్ధుసాధ్వసమ్.

౨౦

దృష్టం వనం కుసుమితం రాకేశకరరజ్జోతమ్,

యమునానిలలీలై జ త్తరుపల్ల వశోభితమ్.

౨౧

తద్యాత మా చిరం ఘోషం శుశ్రూషధ్వం పతీ సృతీః,

క్రన్దన్తి బాలా వత్సా శ్చ తా న్పాయయత దుహ్యత.

౨౨

అథ వా మదభిన్నేహో దృవత్యో యన్త్రితాశయాః,

ఆగతా హ్యుపపన్నం త త్ప్రియన్తే మయి జన్తవః.

౨౩

కించ మాత్రాదయో యష్మా నవశ్యంతో మృగయేయుః, అతో బిందూనాం మాత్రాదీనాం
సాధ్వసం భయం మాకృధ్వం నోత్పాదయత.

౨౦

ఏవం ప్రత్యాచక్షిజి ఈషత్ప్రజయకోపాన్వితా విభోకయంతీః ప్రత్యాహ (దృష్ట మితి.)
రాకేశస్య హృద్బంధస్య కర్తైః, రజ్జోతం యమునాస్పర్శినోఽనిలస్య లీలయా మందగత్యా కమ్పమానైః
తరూణాం పల్లవైః, శోభితం వనం దృష్టం హి.

౨౧

అతోఽత్రాగమనప్రయోజనం జాత మితి యాత చిరం విలమ్పం మా కురుత గత్యా కిం
విధేయం తత్రాహ సతీః హేసత్యః. విభక్తివ్యత్యయ అర్హః. పతివ్రతానా మేవంవిధ మాగమన మనుచిత
మితి సాక్షేపం సంబోధనం పతీన్ శుశ్రూషధ్వం పరివరత కిం వత్సాః, గవా మితి శేషః, బాలా శ్చ
క్రందంతి క్రోధేయుః, అతః తా న్పత్నీ౯ బాలాం శ్చ పాయయత క్షీర మితి శేషః. దుహ్యత గా
ఇతి శేషః. తదర్థం గా దుహ్యతేత్యర్థః

౨౨

నను త్వయి స్నేహో ద్వయ మాగతాః అతః కథ మేవం వత్సుమర్హ సీత్యత్రాహ (అథ వేతి)
మయి ప్రేమప్రకర్షా ద్వశీకృతచిత్తా యది యాయ మాగతా న్తర్హీద మాగమన ముపపన్నం యుక్త
మేవ. కుతః? హి యస్మా జ్ఞంతవో మయి ప్రియన్తే మయి ప్రీతియుక్తా భవంతి సర్వాంతర్యామిణీ
సర్వసుహృదీ మయి సర్వజంతుసాధారణం ప్రీతిమాత్రం భవతీనా మస్యవిరుద్ధమ్.

౨౩

(రాసక్రీడా రమ్య ఘట్టః)

భర్తృకుశ్రూషణం ప్రీతాం పరమో ధర్మో హ్యమాయయా,
తద్బంధూనాం చ కల్యాణ్యః ప్రజానాం చానుపోషణమ్.

౨౩

దుశ్శీలో దుర్బుగో వృద్ధో జడో రోగ్యధనోపి వా,
పతి స్త్రీపుంభి ర్న హతవ్యో లోకేషుభి తపాతకీ.

౨౪

అన్వర్గ్య మయశస్యం చ ఫల్గు కృచ్రం భయావహమ్.
జుగుప్సితం హి సర్వత్ర హ్యౌపపత్యం కులప్రియాః.

౨౫

శ్రవణా ద్దర్శనా ద్ధ్యానా న్మయి భావోఽనుకీర్తనాత్.

న కేవలం త్వదభిప్సేహమాత్రా దాగతాః కింతు త్వయా సహ రంతు మిచ్ఛయేత్వత్ర
దృష్టాదృష్టభయప్రదర్శనేన ప్రత్యాచక్షే (భర్తృకుశ్రూషణ మితి చిహ్నః.) య దమాయయా విష్కా-
పశ్యేన భర్తూః, కుశ్రూషణం పరివరణం తదేవ ప్రీతాం పరో మా యస్మా త్తచ విధః ధర్మః తథా
హేకల్యాణ్యః తస్య భర్తూః బంధూనాం పితృభ్రాతృదీనాం ప్రజానాం స్వాపత్న్యనాం చ యథార్హం
కుశ్రూషణం అనుపోషణం చ పరమో ధర్మః.

౨౬

(దుశ్శీల ఇతి.) దుశ్శీలో దురాచారతః, దుర్బుగః కురూపః వృద్ధో జరితో రోగోఽస్యాస్తీతి
తథా న విద్యతే ధనం విత్తం యస్య తథాభూతోఽపి పతిః లోకేషుభిః పుణ్యలోకా విచ్ఛంతీభిః, న
త్యాజ్యః మహాపాతకనయం క్తస్తు హతవ్య ఇత్యభిప్రాయేణ విశేషి (అహతకీతి.) యద్వా ఏవం
విధోఽపి పతి రపాతకీ ప్రీతాం నిర్దుష్ట ఏవ అత స్స న హతవ్య ఇత్యర్థః. లోపుభి రిత్యనేన అదృష్టం
భయం ప్రదర్శితమ్.

౨౭

అథ దృష్టభయప్రదర్శనేన ప్రత్యాచక్షే (అన్వర్గ్య మితి.) శులప్రియాః, ఔపపత్యం భర్తరి
సత్యపతి వా యోఽన్యః సజ్జన్ముతే స ఉపపతిః తస్య కర్మ ఔపపత్యం తత్సజ్జమనం “పత్యంత
పురోహితాదిభ్యో యగి”తి కర్మణి యక్ అథవా భావేయక్ ఉపపతిమత్త్యం తస్య దన్వర్గ్య మనుభవకర
మయశస్కరం తద్బంధుః దుఃఖావహం భయావహం చ సర్వత్ర నిందితం చ.

౨౮

“పతిం విశ్వస్య ఏష భూతాదిపతిః, మాతా పితా బ్రాతా వినాస శృరణనుహృద్గతి శ

న తథా సన్నికర్షణ ప్రతియాత తతో గృహాః.

౨౩

శ్రీకుక ఉవాచ—

ఇతి విప్రియ మాకర్ణ్య గోపోః గోవిన్దభాషితమ్,

విషణ్ణా భగ్నునఙ్కుల్వా శ్చిన్తా మాపు ద్దరత్యయామ్.

౨౪

కృత్యా ముఖా న్యవళు చ శ్శ్వసనేన చుష్యద్విద్భూధరాణి చరణేన భువం లిఖన్త్యః,
అన్యై రుపాత్తమషిఖిః కుచకుఙ్కులూని తస్థ ర్భృజన్త్య ఉరుదుఃఖభరా శ్చ తూష్ణిమ్.

ప్రేష్టం ప్రియేతర మివ ప్రతిభాషమాణం కృష్ణం తదర్థవినివ ర్తితసర్వకామాః.

వారాయణ" ఇత్యుక్తరీత్యా నిత్యో విరుప-ధిక శ్చ పతి ర్పంధు శ్చ త్వ మే వేత్యాశయవతీ రాంజ్యహ
(శ్రవణా దితి.) న చ గోపీనా మేవనిధాభిప్రాయసంగతి స్తస్మిన్ తాసాం పరబ్రహ్మత్వజ్ఞానాభావా
దితి కఙ్కులం అనుపదం వక్ష్యమాతై రేన తాసాం వచోభిః "శ్రేష్ఠో భవాం న్ననుభృతాం కిల బంధు
రాత్మా యర్హన్ముఖాన్ తవ సోదృ లం రహూయాః. శ్రీ ర్యత్పదామ్ముజరణ కృకమ" ఇత్యాదిభి రేవ
శ్శ్వానావిష్కారాత్ మయి నిగోః విగుహాధికే పత్యో బంధో చ మయి శ్రవణాదిభి ర్భృజతో భావో భవతి
స తథా సన్నికర్షే జాగ్రత్తేన బంధో గృహో బృతి యో ర గవ్యసః. భావః ప్రేత్యాశ్మకోఽభిప్రాయ
విశేషః. తత శ్రవణం చ త్వయా సూరూపగుణశ్రవణం కీర్తనం గుణనామకీర్తనం ధ్యానం తత్పుర్వక
మనుచితనం. తద్దర్శనం తత్పుర్వకసాక్షాత్కారః.

౨౫

ఇత్యం స్వప్ననోభదానగుణం గోవిందస్య వచో విశమ్య గోపోః భగ్నుః. నఙ్కుల్వో
యోసాం తాః. అత ఏవ విషణ్ణా దుభితాః. అత ఏవ అనవధికాం చింతాం ప్రాప్తుః.

౨౬

చింతాప్రాప్త్యాం స్థితి మాహ (కృత్వేతి.) అవ అవాక్ ముఖాని కృత్యా కథంభూతాని కుచః
శోకా ద్యః. శ్వసనః. సోష్ఠో నిశ్వాసమారుతః. తేన కువ్యంతో విష్ణుఫలవ దధరా యేషు తథాభూతాని
తథా వామదరణాల్లాప్తేన మహీం లిఖంత్యః. తథా గృహీతాని కఙ్కులాని యై నై రర్రుభిః కుచయోః
కుఙ్కులూని జ్వలంత్యః. ఉరుః దుఃఖభారో యోసాం తథాభూతా స్తూష్ణీం స్థితా బహువుః.

౨౭

కింవ (ప్రేష్ట మితి.) తత శ్శ్వనైః రుదితేన రోదనే నోపహతే శోకాశుపూర్ణతయా
లుప్తదర్శనే నేత్రే విఘృజ్య కింది తోకవనశేన గద్గదాః గిరో యోసాం తథాభూతాః అనురక్తా స్తస్మి

(రాసక్రీడారమృతము)

నేత్రే విమృష్య రుదితోపహతే స్మ కించి త్పురశ్చుగ్ధవగిరోఽబ్రువతానురక్తాః. ౩౦

గోప్యః ఊహుః —

మైవం విభోఽర్హతి భవా న్గదికుం నృశంసం సంతజ్య సర్వవిషయాం స్తవ పాదమూలమ్.
ప్రాప్తా భజస్య దురవగ్రహ మాత్యజాస్మా న్దేవో యథాఽఽదిపురుషో భజతో ముముక్షాః

యత్పత్యపత్యసుహృదా మనువృత్తి రగ్గ శ్రీణాం స్వధర్మ ఇతి చర్మవిదా త్వయోక్తమ్.
అస్త్యేవ మేత దుపదేశపదే శ్వయీశ ప్రేష్టో భవాం స్తనుభృతాం కిల బన్ధు రాత్మా. ౩౧

న్ననురాగయుక్తాః, అత ఏవ తదర్థం. శ్వక్తా స్సర్వే మనోరథా యాభి స్తథాభూతాః గోప్యః. కృష్ణ
మూఢుః. కథాభూతం ప్రేష్టం తథాఽపి ప్రియేశ్వరం వైరిణ మివ భాషమాణం ఇదం విశేషవిద్యయం
సంగమ్యకారణమ్ ౩౦

ఉక్తిః పదాహ (మైవ ముక్త్యోపచారి.) హేవిభో ఽర్హత క్రూరం యథాతథా వక్తుం భా
స్మార్హతి చిదువగ్రహ స్వచ్ఛంద రూప ద్విషమాదా దోగ్యాః ప్రత్యగభ్యాదీ విష్ణోయ సర్వవిగమ
మితి పాతే సర్వేషాం సత్త్వాదీనాం నిగమ మాజ్ఞాం సంకృత్య గవ సావరూపం ప్రాప్తాః భక్తా ఇతి
పాతే భజహనాః, అతోఽస్మా న్న త్యజ కించి భజస్య అనుకూలో గవ ముముక్షా నృజహనా నృక్తా
నాదిపురుషో భగవా న్మథా న తల్పజతి రన్వత్. ౩౧

యదుక్తం భర్తు శ్చుభ్రూషణ మిత్యాది తదనూద్య క్రోధద మాహుః. (య దితి.) అజ్ఞ
హేకృష్ణ ధర్మవిదా హ్యయా ర్హదీనా మనువృత్తి రేవ శ్రీణాం స్వధర్మః. స్వానురూపో ధర్మ
ఇత్యుక్తం. ౩౨ దేత త్వయ్యుపదేశపదే సతి పద్యతే గమ్యత ఇతి పదం త్వయ్యుపదేశార్థం గంభీర్యే సతి
ఏవ మేనాస్తు ఉపదేశపద్యాదిప్రామేణ సంబోధనంతి (ఈశేతి.) ఈశ ఇతి యస్తస్యతోఽపి పాతః.
స పను ముపదేశార్థం ప్రాప్తాః కించి భజత్సజ్జతయ ఇతి భావః. త దేవావిర్భుక్తుః భవాః ప్రేష్టః
ప్రియతమ ఇతి బుద్ధ్యా ప్రాప్తా ఇత్యర్థః. ప్రేష్టశ్చే హేతుః తనుభృతా హత్యా నిరుపాపికణంభ శ్చ
కిలేతి శ్రోతీం ప్రసిద్ధిం దోషతయంతి యద్వా య త్పత్యాద్యనువృత్తి రేవ శ్రీణాం స్వధర్మ ఇత్యుక్తం
తదేత త్పత్యాదిమ కర్తవ్య మనువర్తన ముపదేశపదే ఉపదిశ్యత ఇత్యుపదేశః. అనువర్తనీయ త్వేనోప
దేష్టవ్యపత్యాదిరూపే జావస్థితే విమనిరూపాధికపత్యాదిరూపే సర్వవిధబంధా త్వయ్యేవ తేషు కర్తవ్య
త్వేనోపదిష్టానువృత్తి రస్తిత్యర్థః. తదేవాఽప్రేత్య విశిష్యంతి (ప్రేష్ట ఇత్యాదినా.) ౩౩

కుర్వన్తి హి త్వయి రతిం కుశలా స్వ ఆత్మ నిత్యప్రియే పతిసుతాదిభి రార్తిదైః కిమ్
తన్నః ప్రసీద వరదేశ్వర మా స్మ చిన్ద్య ఆశాం ధృతాం త్వయి చిరా దరవిన్దనేత్ర. ౩౩

చిత్తం సుఖేన భవతాఽపహృతం గృహేషు యన్నిర్విశ స్తుత కరా వపి గృహ్య కృత్యే
పాదౌ పదం న చలత స్తవ పాదమూలా ద్యామః కథం వ్రజ మహో కరవామ కిం వా.

సింహుఁల న స్తవదధరామృతపూరకేణ హాసావలోకకలగీతజహ్నుచ్చయాగ్నిమ్.

అత్ర సదాచారం ప్రమాణయంత్యో విజ్ఞానయంతి (కుర్వంతీతి.) కుశలా శ్శాస్త్రనిపుణాః
ఆత్మ న్నాత్మని అత ఏవ నిత్యప్రియే, త్వయ్యేవ రతిం కుర్వంతి, నిత్యప్రియ ఇత్యనేన సోపాధిక
పత్యాదీనా మనిత్యప్రియత్వం సూచితం తథా చోక్తం “తదేవ ప్రీతయే భూత్వా పున ర్దుఃఖాయ జాయతే
తదేవ కోపాయ యతిః ప్రసాదాయ చ జాయతే. తస్మా ద్దుఃఖాత్మకం నాప్తి న చ కించి త్సుఖాత్మకం”
మితి కుశలా ఇత్యనేన న వా ఆరే పత్యుః కామాయ పతిః ప్రియో భవత్యాత్మన స్తు కామాయే”
త్యాదిప్రాప్తిర్భిజ్ఞత్వ మభిప్రేతం. యత ఏన మతోఽంతతో దుఃఖదై సోపాధితైః పత్యాదిభిః కిం. న
కించి త్పాద్య మస్తీతి భావః. తత్తస్మా న్నోఽస్మాకం. ప్రసీద త్వయి చిరం ధృతాం బిద్ధా మస్మాక
మాశాం మాన్మ చ్చింద్యాః విఫలాం న కుర్యాః ఆత్మవర్యంతవదాన్యన్య తవేద మాశాచ్ఛేన మనుచిత
మిత్యభిప్రాయేః వరదేశ్వరేతి సంబోధనం త్వత్సందర్భావలోకనేన త్వయ్యేవాశా ధృతేత్యభిప్రాయేణ
సంబోధయ న్త్యరవిందనేతేతి.

౩౩

యదుక్తం “తద్వ్యాత మా చిరం గోష్ఠ” మిత్యాది పత్రోత్తర మాహాః (చిత్త మితి.) య
చిత్తం గృహేషు నిర్విశతి నిర్వివేక గృహానివిష్టం య చిత్త మిత్యర్థః. త త్సుఖేన అనయాసేన
భవతా అపహృతం తథా ఉతాపి చ యో గృహకృత్యే గృహకార్యే అనివిష్టా కరా వపి భవతా
అపహృతౌ వ్యాపారరహితౌ కృతా విత్యర్థః. తథా పాదా వపి, తవ పాదమూలా త్వదమాత్ర మపి న
చలతః కథం, వ్రజం యాస్యామః అథో అనంతరం వా కింకరవామ.

౩౪

తర్హి కిం మయా విధేయ మిత్యతాహః (సింహౌతి.) అగ్ని హేక్కుష్ట తవ అధరామృతస్య
పూరకేణ ప్రవాహేన నోఽస్మాకం హసయంతేన తవావలోకినమధురవేణునాదేన చ జాతం
హృచ్చయాగ్నిం కామాగ్నిం సింహు శమయ నో చే ద్యద్యేవం న కరోషి తర్హి హేనభే వయం
ఽవద్వియోగజాగ్నినా దగ్ధదేహ స్పత్యః త్వద్ధ్యానేన సాధనేన తవ పదయోః పదవీం యామ ప్రాప్సువామ

(రానక్రీడారమ్మఘట్టః)

నోచేద్యయం విరహాజాగ్న్యపయక్తదేహాధ్యానేన యామపదయోః పదవీం సఖేతేః॥

యర్హ్యమ్ముజాక్ష తవ పాదతలం రమాయా దత్తక్షణం క్వచి దరణ్యజనప్రియస్య.
అస్మాక్ష్మి తత్ప్రీతృతి నాన్యసమక్ష మజ్ఞ స్థాతుం త్వయాఽభిరమితా బత పారయామః.

శ్రీ ర్యత్పదామ్ముజరజ శ్చకమే తులస్యా లభ్యాఽపి వక్షసి పదం కిల భృత్యజుష్టమ్.
యస్యా స్వవీక్షణకృతేఽన్యసురప్రయాస స్తద్వ ద్వయం చ తవ పాదరజః ప్రపన్నాః.

తన్నః ప్రసీద వృజివార్దన తేఽఙ్ఘ్రిమూలం ప్రాప్తా విసృజ్య వసతీ స్వరుపాసనాః॥

త్వయాఽనుపభుక్తం వ్యర్థ మిదం శరీరం త్వద్విరహాగ్నినా దద్వా త్వద్ధ్యానేన త్వత్సన్నిధి మేవ
ప్రాప్యామః మృత్వాపి త్వాం న త్యజేమేతి భావః. ౩౫

నను స్వవతయ ఏవాధరామృతం సిద్ధేయై ప్రతాపాః (యర్హితి.) హేఅమ్ముజాక్ష
అరణ్యజనానాం ముసీనాం ప్రియస్య తవ రమాయాః లక్ష్మ్యేః. దత్తక్షణం దత్తోత్పవం దత్తావసరం
వా తదపి, కదాచి దేవ న సర్వదా అరణ్యజనప్రియత్వా దితి భావః. ఏవంవిధం, పాదతలం యర్హి యదా,
వయ మస్మాక్ష్మి స్పృష్టవత్వః. అరణ్యజనప్రియత్వా దరణ్యే క్వచి ద్యదా స్పృష్టవత్వః తత్ర చ త్వయా
అభిరమితా ఆభినందితా సృత్యః తత ఆరభ్య ఆజ్ఞ హేకృష్ట, అన్యసమక్షం. స్థాతు మపి న పారయామః
పురుషాంతరసమక్ష మవస్థాతుం న శక్నుమః, తుచ్ఛాస్తే న రోచంత ఇత్యర్థః. ౩౬

త్వత్పాదసౌరభ్యం త్వతివిచిత్ర మిత్యాహుః. (శ్రీ రితి.) శ్రీః లక్ష్మీః తవ వక్ష స్యసావత్నం
ఉన్నతం చ పదం స్థానం లభ్యాఽపి తులస్యా సవత్ప్యా సహ య త్తవ పదామ్ముజరజః కామయతే స్య
కథంభూతం భృత్యై స్పృశ్యై ర్జుష్ట మితి సౌభాగ్యాతిశయోక్తిః. కథంభూతా శ్రీః యస్యాః క్రియః
స్వవీక్షణకృతే స్వావలోకనార్థం శ్రీ రస్మా నవలోకయ త్విత్యేతదర్థం అన్యేషాం సురాణాం
బ్రహ్మాదీనాం అన్యతఃప్రయాస ఇతి పాతే అన్యేషాం బ్రహ్మాదీనాం తవఃకైశ ఇత్యర్థః. సా శ్రీ
శ్చకమ ఇత్యన్వయః. తద్వత్ శ్రీవత్ వయ మపి తవ పాదరజః ప్రపన్నాః. ౩౭

హేవృజివార్దన దుఃఖాంతః త్వదుపాసనే త్వద్విజన ఏవాశా యాసాం తాః, వయం వసతీః
గృహాణ విసృజ్య యోగిన ఇవ, తవాఙ్ఘ్రిమూలం ప్రాప్తాః. త త్తస్మా న్నోఽస్మాకం ప్రసన్నో భవ

త్వత్సుందరస్మితనిరీక్షణతీవ్రకామతప్తాత్మనాం పురుషభూషణ దేహి దాస్యమ్. ౩౮

వీక్ష్యలకావృతముఖం తవ కుణ్డలశ్రీగణ్డస్థలాధరసుధం హసితావలోకం,
దత్తాభయం చ భుజదణ్డయుగం విలోక్య వక్షశ్శియైకరమణం చ భవామ దాస్యః. ౩౯
కా త్ప్రకృతే కలషదాయతమూర్చితేన సమ్మోహితాఽఽర్యచరితా న్న చలే త్రిలోక్యామ్,
త్రిలోక్యసౌభగ మిదం చ నిరీక్ష్య రూపం యద్గోద్రుమద్విజన్ముగాః పులకా న్యబిభృశాః.
వ్యక్తం భవాః ప్రజజ్ఞనార్తిహరో హి జాతో దేవో యథాఽఽదిపురుష స్సురలోకగోప్తా
తన్నో నిధేహి కరవజ్కజ మా ర్తజన్తో తప్తస్తనేషు చ శిరస్సు చ కింకరీణామ్. ౪౦

కీదృశః ప్రసాదః కార్య ఇత్యత్రాహ తవ సుందరం స్మితం యస్మిన్ తేన నిరీక్షణేన య ప్రీతః
స్మరతావ ప్తేన తప్తా ఆత్మానో దేహః యసాం తాః తాసా మస్మాకం హేపురుషరత్న
త్వద్దాస్యం దేహి. ౩౮

నను భోగ్యం గృహాదికం విహాయ కిమితి మద్దాస్యం ప్రార్థిత ఇత్యత్రాహః (వీక్ష్యతి.)
కుండలయోః శ్రీ ర్యయో పై గంధస్థలే యస్మిన్ అధరో సుధా యస్మిన్. హసితయక్తోఽవలోకో
యస్మిన్, తథాలక్తై శ్చూర్ణకుంతలైః. రావృతం, ముఖం ఆశ్రితానా. హభయప్రదం భుజదండయో
ద్యుగ్మం శ్రియో లక్ష్మ్యే ఏకం ముఖ్యం రతిజనకం శ్రీదాయోగ్యం వా వక్ష శ్చావలోక్య తవైవ దాస్యో
భవామ త్వద్రూపస్య నిరతిశయభోగ్యత్వా దితి భావః. ౩౯

యదుక్తం “జాగుషీతం చ సర్వత్ర హ్యాపవశ్య” మితి తస్యోత్తర మాహః (కా ప్రీతి.)
అజ్గ హేర్హస్త్వ కలావి మధురాణి పదాని యస్మిన్ త దాయతం దీర్ఘం మూర్చితం స్వరాలాపభేద స్తేన
సమ్మోహితా సతి కలషదాయతమూర్చితేన సమ్మోహితేతి పారే న్నష్టోఽర్థః. లోకత్రయసుందర మిదం
రూపం నిరీక్ష్య చ త్రిలోక్యా న్మపి కావా ప్రీ ఆన్యవరితా త్వదాచారా నిజదర్శనా న్న చలేత్. సర్వాపి
చలే దేవేత్యర్థః. య బ్యతో గావో ద్విజాః వక్షిణో మృగా శ్చాపి పులకాని రోమాశ్చాపి న విభ
జ్నబిజరుః తద్ద్యోతకశబ్దశ్రవణమాత్రేణాపి తిరశ్చా మపి విజధర్మత్వాగో దృష్టః కింపున ర్వాదృశా
మితి భావః. ౪౦

ప్రజజ్ఞనార్తపాకరణా యావత్తీర్థస్య పున స్తదార్తాపాదన మనుచిత మిత్యభిప్రాయే జాహః
(వ్యక్త మితి.) యథా ఆదిపురుష ఉపేంద్రాదిరూపేణ సురలోకార్తినితనసేన, తద్రక్షజార్థ మవత్తీర్థ
స్తథా త్వమపి ప్రజజ్ఞన స్సార్తిహరో, నూనం జాతః, త త్రస్మాత్ హేఆర్తబంధో కిష్కరీణాం
నోఽస్మాకం, తప్తేషు స్మరతావతప్తేషు స్తనేషు శిరస్సు చ వజ్కజవ చ్చీతలం కోమలం కరం విధేహి
నిదయా ర్తిం శవయేతి భావః. ఆ ర్తబంధో ఇతి తదనుగుణం సంబోధనం కిష్కరీణా మిత్యపిక్షణీయ
సంబంధావిష్కారః. ౪౧

(రా స త్రీ డా ర మృ ఘ ట్టః)

శ్రీమత ఉవాచ—

ఇతి విక్లబితం తాసాం శ్రుత్వా యోగేశ్వరేశ్వరః,

ప్రహస్య సదయం గోపీ రాత్మారామోఽప్యరీరమత్.

౪౨

తాభి స్సమేతాభి రుదారచేష్టితః ప్రియేక్షణోత్పుల్లముఖీభి రచ్యుతః,

ఉదారహాసద్విజకున్దదీధితి ర్వ్యరాజ తై జ్ఞాఙ్క ఇవోడుభి ర్వృతః.

౪౩

ఉపగీయమాన ఉద్గాయ స్వనితాశతయూథసః,

మాలాం బిభ్ర ద్వైజయన్తీం వ్యచర నృజ్జయ స్వనమ్.

౪౪

నద్యాః పుళిన మాసాద్య గోపీభి ర్హేమవాలుకమ్,

జుష్టం త త్తరళాసగ్గీ కుముదామోదవాయునా.

౪౫

ఇత్థం తాసాం విక్లబితం పారవశ్యప్రలపిత మాకర్ణ్య యోగీశ్వరేశ్వరోఽప్యాత్మారామో గోపీ రరీరమత్ రమయామాన ఆత్మారామత్వా ద్విషయవిముఖోఽప్యార్తిహరస్వభావత్వా త్తాభి స్సహ రేమే ఇత్యర్థః

౪౬

తదేవ ప్రపజ్చయతి (తాభి రిత్యాదినా.) ప్రియస్య స్వస్థేక్షణేన ఉత్పుల్లాని ముఖాని యాసాం తాభి స్సజ్జతాః గోపీభి స్సహచ్యుతః ఉదారహాస శ్చ ద్విజా దంతా శ్చ తేషు కుందకుసుమవ ద్దీధితి ర్వ్యస్య తతాఘాతో వ్యరోచత రరాజ ఉడుభిః పృత శ్చంద్ర ఇవ.

౪౭

గోపీభి రుద్గీయమానః స్వయం చోద్గాయకా వనితాశతానాం యూథసః కరియూథస ఇవేతి భావః. వైజయంతీం. మాలాం బిభ్రాతో వన మణ్జుర్వకా వ్యచరత్.

౪౮

హేమమయ్యో వాలుకా స్పికతా యస్మిన్ త న్నద్యా యమునాయాః పుళినం కథంభూతం తస్యా యమునాయా స్తరళానాం తరణ్ణానాం నంబంధినాం కుముదానా మామోదో యస్య తేన వాయునా జుష్ట మాసాద్య అధిష్ఠాయ రమయాంబుధా వేత్క్య త్తరేణాన్వయః.

౪౯

బాహుప్రసారపరిరమ్భకరాలకోరునీపీస్తనాలభననర్మనభాగ్రపాతైః,

క్షేణ్యాఽఽవలోకహసితై ర్వ్రజసుద్ధరీణా ముత్తమ్భయ న్నతిసత్తిం భవయాంచకార. ౪౬

ఏవం భగవతః కృష్ణా ల్లబ్ధమానా మహాత్మనః,

అత్మానం మేనిరే శ్రీణాం మానిన్యోఽభ్యధికం భువి. ౪౭

తాసాం తత్సౌభగమదం వీక్ష్య మానం చ కేశవః,

ప్రళమాయ ప్రసాదాయ తత్తైవా న్తరధీయత. ౪౮

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే. మహాపురాణే పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే.

ఏకోనప్రింశోఽధ్యాయః.

~~~~~

కిం కుర్వణ, బాహుప్రసారః స్కంధస్యోపరిబాహుప్రసారణం. పరిరమ్భః అలింగనం, కరేణా లకాదీనా, మాలభనం సంస్పర్శ శ్చ నర్మపరిహాస శ్చ నభాగ్రపాతాః నభక్షా శ్చ తైః క్షేణ్యా క్షీడయా చావలోకనై శ్చ హసితై శ్చ మన్మథం తాసా ముద్దీపయణః. ౪౬

ఇథం మహాత్మనః అసక్తచిత్తా ద్భగవతో హేతోః, లబ్ధో మానో గర్వో, యాభి స్తాః మానిన్యో గోప్యః, అత్మానం భువి శ్రీణాం మద్యే అభ్యధికం సర్వోత్కృష్టం మేనిరే. ౪౭

తతః కి మత ఆహ (తాసా మితి.) తాసాం గోపీనాం, న చాసౌ హృగేన సౌందర్యాభిమానేన యో మదః తం మానం చిత్తసమున్నతి మస్వాధీనతా మితి యాత్. తం చ వీక్ష్య కేశవః బ్రహ్మ దుద్రయో రపి వియంతా, భగవాన్, ప్రళమాయ, తాసాం మదమానయోః ప్రళాంతయే ప్రసాదాయ, ఉత్తరో త్తరాభివివేళాపాదనరూపానుగ్రహాయ చ తత్తైవా న్తరధీయతే అంతర్హితవాన్. ౪౮

ఇతి శ్రీమత్పాన్ద్యయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీకై లగురోః సుతేన

తచ్ఛరణకమలపరివయప్రసన్నతత్పూక్తి సమధిగతశ్రీమద్భాగవత్పూర్వపూర్వదయేన

శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత

చంద్రికాయాం, దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం,

ఏకోనప్రింశోఽధ్యాయః.

అథ త్రింశోఽధ్యాయః

శ్రీమత ఉవాచ—

అస్త్యుతే భగవతి సహస్రైవ ప్రజాజ్ఞనాః.

అనన్తం స మచక్షణాః కరిణ్య ఇవ యాథవమ్.

౧

గత్యానురాగస్మి విభ్రమేక్షణై ర్మనోరమాలాపవిహరవిభ్రమైః.

ఆక్షిప్తవిత్తాః ప్రమదా రమాపతే స్తా స్తా విచేష్టా జగృహ స్తదాత్మికాః.

౨

గతిస్మితప్రేక్షణభాషణాదిషు ప్రియాః ప్రియస్య ప్రతిరూఢమూర్తయః.

అసా వహం త్వత్ప్రబలా స్తదాత్మికా న్యవేదిషుః కృష్ణవిహరవిభ్రమాః.

౩

అథ త్రింశోఽధ్యాయః.

అథాస్త్యుతభగవద్గృహజ్ఞాపతప్తానాం భగవతో గత్యానురాగస్మితవిభ్రమేక్షితాలాపవిహర విభ్రమాపహృతచిత్తానాం మున్యత్తాయితానాం గోపీనాం తచ్ఛేష్టానుకరణం తావచ్ఛేతనాచేతనావిభాగేన ప్రశ్నపూర్వక మన్వేషణప్రకార ముపలక్షణత స్పృహనత్వద్యవసాయప్రకారం స్వస్థితర ప్రియ తద్వస్తృదమావప్రశవనార్థ మంతర్ధానం తయా సహ పున రన్వేషణప్రకారం చాహ త్రింశేన (అంతర్నిత ఉతి.) భగవ త్కృత్స్యై సతి త మవీక్షమాణాః యాథవ మసశ్యంత్యః కరిణ్య ఇవ సహసా అవిమర్శేనైవ అన్వతస్యతా.

౧

(గత్యేతి.) రమాపతేః గత్యా అనురాగస్మితాభ్యాం యావి విలాసనిరీక్షణావి తై శ్చ మనోర మాలాపా శ్చ విహరః క్రీడా శ్చ విభ్రమా అన్వేచ విలాసా శ్చ తైః ఆక్షిప్తా న్యకృష్టావి చిత్తాది యాసాం తాః అత ఏవ తదాత్మికాః తస్మి న్నైవ ఆత్మా చిత్తం యాసాం తాః తజ్ఞానప్రచరా ఇత్యర్థః. అత ఏవ భగవత స్తా స్తా వివిధాశ్లేష్టాః జగృహః అనుచక్రుః.

౨

తదేవ ప్రవక్ష్యయతి (గతీతి.) తదాత్మికాః అత ఏవ ప్రియస్య కృష్ణస్య గత్యాదిషు ప్రతిరూఢమూర్తయః భగవద్గత్వాద్గమనకారేషు చికిర్షితేషు సత్సు హృదయాకూడా స్తస్య మూర్తయో యాసాం తాః అతః కృష్ణవిహరా ఇవ విభ్రమాః క్రీడా యాసాం తాః తస్య ప్రియా, అచలా గోవ్యః, అసా వహం కృష్ణోఽహ మితి మితో నివేదితవత్వః.

౩

గాయన్త్య ఉచ్చై రము మేవ సజ్జతా విచిక్య రున్మత్తకవ ద్వనా ద్వనమ్,
పప్రచ్ఛు రాకాశవ దన్తరం బహి ర్భూతేషు సన్తం పురుషం వనస్పతీః. ౪

దృష్టో వః కచ్చి దశ్వత్థప్రక్షన్యగ్రోధనోమనః,
సన్దమాను ర్గతో హృత్వా ప్రేమహాసావలోకనైః. ౫

కచ్చి త్కురవకాశోకనీపోదుమ్పరచన్దనాః,
రామానుజో మానినీనాం గతో దర్పహరస్మృతః. ౬

కచ్చి త్తులసి కల్యాణి గోవిన్దచరణప్రియే,
సహత్వాఽశికులై ర్పిత్ర ద్ధృష్ట స్తేఽతిప్రియోఽచ్యుతః. ౭

కిం చ (గాయంత్య ఇతి.) సజ్జతా స్సముదితా, సృజీభూతా ఇతి యావత్. అముం కృష్ట మేవ గాయంత్యో వనా ద్వనం గచ్ఛంత్యః, ఉన్మత్తవ ద్విచిక్య రమ్మగయః. వనస్పతీ స్మృతి. పప్రచ్ఛు శ్చ. కథంభూతః? ఆకాశవ. ద్భూతేషు చరాచరాత్మకే స్వంత. ర్భహి శ్చ వ్యాప్య వసంతం. పురుషం పురుషాకారం, పురుషశబ్దవాచ్యం వా, పరమపురుషం వా ఏవంభూత మపి ప్రాకృత మివ పప్రచ్ఛు రిత్యర్థః. వనస్పతీ స్పప్రచ్ఛు రిత్యనే నోన్మత్తతుల్యత్వం దర్శితమ్. ౪

భగవద్విరహవ్యథాముషితచేతనాచేతనతిర్యగతిర్యగ్వివేకానాం ప్రశ్నప్రకార మేవాహ (సవఖి.) అశ్వత్థాదీనాం ప్రత్యేకసంబోధనేన ప్రశ్నోఽపి ప్రత్యేకమవగంతవ్యః, ప్రేమహాసవిలోకనై రస్మాకం, మనో హృత్వా చోర ఇవ నందమాను ర్గతః వో యుష్మాః కిం దృష్టః అశ్వత్థాదీనాం మహత్వా ద్యజ్ఞాంగత్వా త్రత్రాశ్వత్థస్య భగవద్విభూతిత్వా చ్చ తే పశ్యేయు రిత్యాదావశ్వత్థాదీః పృచ్ఛంతి, తతో మహాంతః పుష్పై ర్భూతాపకారిణ శ్చేతి కురవకాదీః పృచ్ఛ స్తీత్యేవం యథాసంభవం కేచి ద్వాచక్షతే. ౫

(కచ్చిదితి.) హేతురవకాదయః, మానినీనాం, దర్పహరం స్మృతం యన్య స రామానుజః ఇహాగతః, కచ్చి దితిష్టప్రశ్నద్యోతక మన్యాయం, దృష్టః అగత శ్చ కిం తదస్మద్విష్ట మిత్యర్థః. ఏవ ముత్తరత్రాపి. ౬

హేతులపి హేగోవిందచరణప్రియే, అత ఏవ హేకల్యాణి, అశికులై స్సహ. త్వాం. బిభ్రాణః తవాతిప్రియ శ్చాచ్యుత స్త్వయా, దృష్టః కచ్చిత్. ౭

(గోపికానాం విరహపేదనా)

మాలత్యదర్శి వః కచ్చి నృల్లికే జాతియాధికే,
ప్రీతిం వో జనయన్యాతః కరస్పర్శేన మాధవః.

౯

చూతప్రియాశపనసాసనకోవిదారజమ్బ్వర్కబిల్యవకుళామ్రకపారిజాతాః,
యేఽన్యే పరార్థభవికా యమునోపకూలా శృంసన్తు కృష్ణపదవీం రహితాత్మనాః నః. ౯
కిం తే కృతం షీతితపో బత కేశవాఙ్విస్ఫుర్భోత్సవోత్పలకితాఙ్గురైః ర్విభాసి,
అప్యఙ్గ్రీనంభవ ఉరుక్రమవిక్రమా ద్వా ఆహో వరాహవపుషః పరిరమ్మణేన. ౧౦
అప్యేష పత్యుపగతః ప్రియయేహ గాత్రై స్తస్య స్థృశాంఽపి సునిర్వృతి మమ్యతోవః

గుణాతిరేకేఽపి నమ్మా ఇతీహః పశ్యేయ రితి పృచ్ఛంతి (మాలతీతి.) హేమాలతి
హేమల్లికే హేజాతి, హేయాధికే, వో యష్మాభిః అదర్శి కచ్చి దృష్టః కిం, మాధవః కరస్పర్శేన
యష్మాకం ప్రీతిం జనయన్ కిం యాతః, అత్ర మాలతీజాత్యో రవాంతరవిశేషో ద్రష్టవ్యః. ౯

ఫలాదిధి స్సర్వప్రాణీనంతర్వకా ఇమే పశ్యేయ రితి పృచ్ఛంతి (చూతేతి) చూతామ్రయోః
కదమ్బనీవయో శ్చావాంతరభేదో ద్రష్టవ్యః, హేమాతాదయః, భవంతః, యే చాన్యే పరార్థమేవ భవికా
జన్మ యేషాం తే యమునాకూలసమీపే వర్తమానాః, తీర్థవాసిన ఇత్యర్థః, రహితాత్మనాం శూన్యతేతసా
మస్మాకం కృష్ణపదవీం శంసంతు కథయంతు. ౯

(హేషీతి) త్వయా కిం తవః, కృతం అన్యథేదం న ఘటక ఇత్యాహుః, యా త్వం కేశవ
స్యాఙ్విస్ఫుర్భే నోత్సవో యస్యా స్తథాకూతా కుతః, అఙ్గురైః ఉత్పలకితా రోమాఙ్గురైః విభాసి
శోభనే ఉదఙ్గురైః త్వణా న్యాలక్ష్య తేన రోమాఙ్గురైః, తత్ర హేతుః కేశవాఙ్విస్ఫుర్భుః, తత్ర చ
హేతుః ప్రాక్తనం తవ శ్చేతి, సంభావ్యాభోత్సవే హేత్వంతరా జ్యపి సంభావయంతి అపి కిమయ
ముత్సవోఽఙ్గ్రీనంభవః, అదు నై కదేశే భగవదఙ్గ్రీస్ఫుర్భునంభవః, కిం వా పూర్వ మేవ ఉరుక్రమస్య
త్రివిక్రమస్య విక్రమా త్పదా సత్వాక్రమణా జ్ఞాతః, అథవా తతోఽపి పూర్వం వరాహవపుషః, భగవతః
పరిరమ్మణేనాల్లిజనేన జాతః. ౧౦

హరణ్యాదృష్టిలాలికస్య శ్రీకృష్ణదర్శనజహర్షయుక్తతాం సంభావ్య పృచ్ఛంతి (అపీతి.)
హే ఏజవత్సి, వో యష్మాకం దృశాం సునిర్వృతిం నిరతిశయానందం గాత్రై స్సృందరైః పాణి

కా నైజగ్గకుచకుజ్జుమరజ్జితాయాః కున్దప్రజః కులపతే రిహ వాతి గన్ధః. ౧౧

బాహుం ప్రియాం స ఉపధాయ గృహీతపద్మో రామానుజ స్తుకసికాళికులై ర్మదాన్దైః.

అన్వీయమాన ఇహ వ స్తరవః ప్రణామం కిం వాభినన్దతి చర స్ప్రిణయావలోక్తైః. ౧౨

పశ్యతేమా లతాబాహు నప్యాశ్లిష్టా వనస్పతేః

నూనం తత్కరణస్పర్శా ద్విభ్ర త్యత్పులకా న్యహో.

౧౩

శ్రీకుక ఉవాచ—

ఇత్యున్మత్తవచో గోవ్యః కృష్ణాన్వేషణకాతరాః,

పాదాదిభి రవయవైః, వితన్వ వ్విస్తరేణ జనయన్ అచ్యుతః, ప్రియాయా సహ ఇహోపగతః, అపి కిం అగతః కి మిత్యర్థః. నోపగత ఇతి మావోచ ఇత్యభిప్రేత్య తత్ర లింగ మాహుః, కాపచ్ఛేన స ఖాయు రితి సఖ్య మపాదయంతీభి స్సంబోధ్యతే (హేనఖీతి,) కాంతాయా అజనజ్జేన అలింగనేన య త్కృచ్ఛకజ్జుమః తేన రజ్జితాయాః కులపతేః గోకులనాథస్య కృష్ణస్య కుందప్రజో గంధ ఇహ వాతి ప్రసరతి. అనేన కాంతయా సహోపగతత్వే లింగ ముక్తం భవతి. ౧౧

ఫలభారేణ నతాం స్తరూన్ కృష్ణదర్శనా త్ప్రిణతా స్మత్స్వా ప్రియాయా సహితస్య గతివిలాసం సమ్భావయంత్యః పృన్వంతి (బాహు మితి.) హేతరవః, రామానుజో గృహీతం దక్షిణపాణినా ధృతిం పద్మం యేన తథాభూతః, ప్రియాయాః స్కంధే బాహుం వామబాహుం విధాయ తులసికాయా ఆళికులై స్తదామోదమదాందై రన్వీయమానోఽనుగమ్యమాన ఇహ చరన్ ప్రణయనహితై రవలోక్తై ర్వో యుష్మాకం ప్రణామ మభినందతి కిమ్. ౧౨

తత్ర కాళి కాళి ద్గోపీ రాహుః (పశ్యతేతి.) హేనఖ్యః ఇమా లతాః, కృష్ణేన నూనం సంగతాః పశ్యత పృచ్ఛతేతి పాఠాంతరం. తదా ఇమాః, పృచ్ఛతేత్యర్థః. నను స్వపతిసజ్జతో తత్సజ్జతి ధ్దుర్బటా తత్రాహుః, వనస్పతేః పత్యః బాహున్ స్కంధాన్ ఆశ్లిష్టా అపి కర్తరీక్తః, ఆశ్లిష్టేతి పాఠాంతరం. తదా ఆశ్లిష్ట్యాపి నూనం తస్య కృష్ణస్య కగజైః నఖైః స్పృష్టాః కుతః యత ఉత్పులకాని విక్రతి నహి స్వపతిసజ్జతానా మపీదృక్పులకసంభవ ఇతి భావః. ఉదజ్జితకోరకాణి పులకత్వేన సంభావయంతీనా మియ ముక్తిః. ౧౩

ఉన్మత్తకవత్ పప్రచ్చు రిత్వేతత్ప్రసజ్జితమ్. అథ “రమావతే స్తా స్తా విచేష్టా జగృహ

(గోపికానాం విరహ్యాతా)

లీలాభగవత స్తా స్తా హ్యనుచక్ర నైదాత్మికాః. ౧౪

కస్యాశ్చి త్పుతనాయన్త్యాః కృష్ణాయ న్యపిబ త్సవమ్,
తోకయిత్వా రుదన్త్యన్య పదాహన్ శకటాయతీమ్. ౧౫

దైత్యయిత్వా జహారన్యా మేకా కృష్ణార్పభావనామ్.
రిజ్జయామాస కా ప్యజ్ఞీ కర్షన్తి ఘోషనన్వనా. ౧౬

కృష్ణరామాయితే ద్వే తు గోపవత్సయితాః పరాః,
వత్సయితాం గృహీత్వాన్యా భ్రామయిత్వా న్యపాతయత్.
కృపాయితా ఘ్నుతీ చాన్యా తత్రైకా తు బికాయతీమ్. ౧౭

స్తదాత్మికా” ఇతి యదుక్తం తత్ప్రసక్త్యయతి (ఇతీతి.) ఇతి ఉన్నత్ర స్వేవ వచాంసి యాసాం తాః
గోప్యః కృష్ణాన్వేషణే నాతికారాః అతిహ్వలాః తదాత్మికా శ్చ భగవత స్తా స్తాః లీలా అనుచక్రః.
అనుకృతవత్సః. ౧౪

కస్యాశ్చి దిత్వాదిభి శ్చతుర్ని రనుకరణం ప్రవక్ష్యతే తత శ్చతుర్ని నైకయత్వం పున
రేకేనానుకరణ మితి వివేకః. కస్యాశ్చి ద్గోపికాయాః పూతనావ దాచరంత్యాః, కాచి త్కృష్ణవ దాచరంతీ
స్తన మచుమ్మత్ అన్యా తు తోకయిత్వా శిశువ దాత్మానం కృత్వా రుదంతీ శకటానురవ దాచరంతీం
కాచి త్పదాచరణే నాహా తాదయామాస, ౧౫

కాచిత్తు దైత్య ఇత్వా తృణావర్తవ దాత్మానం కృత్వా అన్యాః కాశ్చి త్కృష్ణ స్వార్పం
బాల్యం భావయంతీం జహార హృతవతీ, కాచిత్తు ఘోషాణాం ధ్వనతాం భూషణానాం నిస్సవనో యయో
స్తౌ భూషణనిర్వనా వితి సాహంతరం. తా వజ్ఞీ చరణౌ కర్షంతీ రిజ్జయామాస జానుచక్రమణం
చకార. ౧౬

ద్వే గోప్యౌ కృష్ణరామా వివాచేరతుః కాశ్చన గోపా వత్సా శ్చ తద్వ దాచేరుః, తత్ర కాచి
ద్వత్సానురవ దాచరంతీం కాచిత్ గృహీత్వా భ్రామయిత్వా న్యపాతయత్ కాచి ద్భూకానురవద దాచరంతీం
ఘ్నుతీవ బభూవ. ౧౭

అహ్వయ దూరగా యద్వ త్కృష్ట స్త మనుకుర్వతీమ్.

వేణుం క్వణన్తిం క్రీడన్తి మన్యా శృంసన్తి సాధ్వతి.

౧౮

కస్యాఞ్చి త్స్వభుజం న్యన్య చలిన్త్యాహాపరా అను,

కృష్ణోఽహం పశ్యత గతిం లలితా మితి తన్మనాః.

౧౯

మాభైష్ట వాతవర్షాభ్యాం త త్రాణం విహితం మయా.

ఇత్యుక్త్వాకేన హస్తేన వితత్యోన్నిదధేఽమృరమ్.

౨౦

ఆరుహ్యైకా పదాఽఽక్రమ్య శిర స్యాహాపరాం నృప.

దుష్టాహే గచ్ఛ జాతోఽహం ఖలానాం నను దణ్డధృక్.

౨౧

తదా దూరగాః దూరే వర్తమానాః, గోప దావరంతీః. కాశ్చిత్ యద్వ త్కృష్టః తద్వ దాహ్వయత్ అజహవ. అహూయేతి పాతే యద్వత్కృష్టః తద్వ దూరగా అహూయ పున స్త మను కుర్వతీం కృష్ణత్వ మితి పాతే కృష్ణభావమనుకుర్వతీం, తదేవ దర్శయతి వేణుం క్వణయంతీం కేవలం ముఖేన గాయంతీం క్రీడంతీ మితి పాఠాంతరం కాశ్చి త్సాదు సాధ్వతి. శంసంతి ప్రశశంసుః. ౧౮

కాశ్చిత్త తన్మనాః కృష్ణాభేదామనయక్రమనాః. కస్యాంచి త్స్వభుజం న్యన్య కస్యాఞ్చి దంసే స్వభుజం నిదాయేత్కర్షః, చలంతీ పాదవిన్యాసాన్కుర్వతీ అపరాః ప్రత్యాహ కిమితి నను హేనఖ్యః అహం కృష్టః. మమ లలితాం సుందరతరాం గతిం పశ్యతేతి. ౧౯

తథా కాచి త్కృష్ణోఽహం మితి వదంతీ వర్షవాతాభ్యాం మాభైష్ట భయం మాకార్ష తాభ్యాం వర్షవాతాభ్యాం త్రాణం రక్షణం మయా విహిత మిత్యుక్త్వా అమృర ముత్తరీయ మేకేన హస్తేన వితత్య విస్తృ త్యోన్నిదధే ఊర్ధ్వం దృఢవతీ. ౨౦

హేనృప కాంచి త్కాశీమాయంతీం శిరసి పదా అక్రమ్య అపరా కాచి దువాచ, కిమితి? హేదుష్టసర్ప గచ్ఛ యితో హ్రదా దవసర నను. హేఅహే అహం ఖలానాం దండధృక్ దండయితా జాతః అవతీర్ణ ఇతి. ౨౧

(గోపికానాం విరహవ్యథా)

తత్రైకా చాహ హే గోపా దవాగ్నిం పశ్యతోల్బణమ్,

చక్షుం ష్యాశు పిదధ్వం వో విధాన్యే క్షేమ మజ్ఞసా.

౨౨

విగ్న న్యేకా స్రజా కాంచి త్వా మద్యోల్బణలే హరే,

అధ్వానై యజ్ఞధేత్తారం హయ్యజ్గవ ముషం క్వితి,

భీతా సుదృ క్షిదాయాస్యం భేజే భీతివిదమ్పనమ్.

౨౩

ఏవం కృష్ణం పృచ్ఛమానా బృన్దావనలతా స్తరూఢా,

వ్యచక్షత వనోద్దేశే పదాని పరమాత్మనః.

౨౪

పదాని వ్యక్త మేతాని నన్దసూనో ర్మహాత్మనః

లక్ష్మ్యస్తే హి ధ్వజామౌజవక్రజాఙ్కళలతాదిభిః.

౨౫

తథా తత్ర గోపికాం మధ్యే కాంచి దువాచ (కి మితి.) హేగోపాః ఉల్బణం దుస్సహం స్రజాతం వా దవాగ్నిం పశ్యత చక్షుఃపి పిదధ్వం విమీలయత. వోయుష్మాక మాశు క్షేమ మజ్ఞసా సుభేన విధాన్యే కరిష్యామితి.

౨౨

ఏకా తు స్రజా కాంచి ర్బృన్దవీతి ప్రోవాచ కిమితి హేహరే అధునా త్వాం హయ్యజ్గవముషం నవపిశచోరం తద్భాండభేత్తారం చాతః, ఉల్బణలే విద్యామితి తిధైవం విద్ధోక్తా చ సా భీతేన శోభనే దృశ్యో యస్మిన్ త దాస్యం విధాయ హస్తాభ్యా మాద్యాద్య సుదృక్ పరాక్షీ వా సతీ ముఖం విధాయ భీతివిదమ్పనం భయానుకరణం భేజే చకార.

౨౩

ఇత్థం పున రపి బృందావనే లతా స్తరూం శ్చ కృష్ణం పృచ్ఛమానాః, వనప్రదేశే పరమాత్మనః కృష్ణస్య పదాని వ్యచక్షత అపశ్యణ.

౨౪

తదా దృష్టభగవత్పదానాం తాసా ముక్తి మాహ (పదానీతి.) ఇమాని మహాత్మనో నందసూనోః పదాని వ్యక్తం మానం కుతః హి యస్మాత్ ధ్వజాదిభి రేభాత్మకైః లక్ష్మ్యంత ఇతి.

౨౫

తై నైః పదైః సత్పదవీ మన్విచ్ఛన్యైః గ్రతో జలాః.

పద్యాః పదైః సంస్పృక్తాని విలోక్యార్తా సమబ్రువణః.

౨౬

ఉస్యాః పదాని చైతాని యాతా యా నస్సమానునా,

అసన్యస్తప్రకోష్ఠాయాః కరేణోః కరిణా యథా.

౨౭

అనయాఽఽరాధితో నూనం భగవాన్ స్థిరీ రీశ్వరః,

యన్నో విహాయ గోవిన్దః ప్రీతో యా మనయ ద్రహః.

౨౮

ధన్యా అహో అమీ ఆశో గోవిందాఙ్ఘ్రిజ్జరేణుః

యద్భ్రహ్మకాదయో దేవాః దధు ర్మూర్ధ్వైశ్చునుత్తయే.

౨౯

తతః తై నైః ధ్వజాదివిహితైః పదైః తస్య కృష్ణస్య పదవీం పురః పురోఽన్విచ్ఛంత్యః
అన్వేషయంత్యః జలలా గోష్ఠ్యః తదా కస్యాభి ద్వద్వాః, పదైః సంస్పృక్తాని అంతరాంతరాయక్తాని
భగవతః పదాని విలోక్యార్తా మఃఖితా ఊహుః.

౩౦

త తేనాహ (కస్యా ఇత్యాదివిహితైః పదైః) కరిణా సహ కరిణ్యా ఇవ నందమానునా
గచ్ఛంత్యాః. కస్యాభి ద్వద్వాః పదాని హేగోష్ఠ్యః పశ్యత. తథఃభూతాయాః. అంపే స్కందే వ్యస్తః
ప్రకోష్ఠో యస్యాః. తస్యాః అన్యథైవంవిధః పదానాం సంపర్కో న స్యా దితి భావః.

౩౧

అనయా కృష్ణేన సహ యాతయా భగవాన్ హరి రీశ్వరో నూనం ఆరాధితః పూర్వజన్మనీతి
శేషః. తతః య ద్య స్మా న్నోఽస్మాన్ సర్వాః విహాయ గోవిందః ప్రీతియుక్తో రహః ఏకాంతం యా
మనయత్ న హ్యవరాధితేశ్వరాణాం రహసి గోవిందసజ్జ స్ఫులభ ఇతి భావః.

౩౨

కాభి దాహా ర్ధన్యా ఇతి. హేఆశ్యః సఖ్యః అమీ గోవిందస్య. పాదాబ్జరేణుః. ధన్యాః.
అహో. తత్ర హేతుః (యా నితి.) యా గోవిందాఙ్ఘ్రిజ్జరేణూః బ్రహ్మదయో దేవాః అనునుత్తయే
గోవిందప్రాప్తిప్రతిబంధకపాపానుత్తయే । మూర్ధ్వి ధృతవంతః అస్మాభి రశ్యేత ద్రేక్ష్యభిషేకేణ
తత్రైవ కృష్ణః ప్రాప్తం శక్య ఇతి భావః.

౩౩

(గోపికానాం విరహవృత్తా)

తస్యా అమూని నః క్షోభం కుర్వన్త్యుచైః పదాని యత్.

ఏకాపహృత్య గోపీనాం ధనం భుజ్జేఽచ్యుతాధరమ్.

౩౦

న లక్ష్మ్యంతే పదాన్యత్ర తస్యా నూనం తృణాఙ్కరైః.

విద్య తృణాతాఙ్గీతలా మున్నిన్యే ప్రేయసీం ప్రేయః.

౩౧

ఇమా న్యధికలగ్నాని పదాని వహతో వధూమ్.

గోప్యః పశ్యత కృష్ణస్య భారాక్రాంతాని కామినః.

౩౨

అత్రావరోపితా కాంతా పుష్పహేతో ర్మహాత్మనా.

అత్ర ప్రసూనాపచయః ప్రియార్థే ప్రేయసా కృతః.

౩౩

అన్యః స్త్రీహః (తస్యా ఇతి.) తస్యాః గోవిందేన నహ యాతాయాః. అమూని పదాని వోఽపహృత్యం ఉచైః భృశం క్షోభం చిత్రక్షోభం. కుర్వంతి. తత్ర హేతుః యా స్వయం మేకైవ నర్వాసాం గోపీనాం. సంబంధి సర్వస్వభూత మచ్యుత స్యాధర. మధరామృత మపహృత్య. రహసి భుజ్జే.

౩౦

అన్యః తు కేవల మనంసృక్తాని కృష్ణ వైశ్వా పదాని దృష్ట్వా సామర్థ మహ (న లక్ష్మ్యంత ఇతి.) తస్యాః పద్మాః. పదాన్యత్ర న దృక్యంతే. కుతః యతో నూనం తృణాఙ్కరైః విద్యంతీ సుఖాతే సుఖమారే అఙ్గీతలే. యస్యా స్తాం ప్రేయసీం. ప్రేయః శ్రీకృష్ణః ఉన్నిన్యే స్కంధ మారోపితవాః.

౩౧

అవరా క్తు నత్య మత ఏవాధికలగ్నాని పదాని పశ్యతేత్యాహః (ఇమా నీతి.) హేగోప్యః. వధూం వహతో గామినో గచ్ఛతః. కామిన ఇతి పాతే కామినః. అత ఏవ వధూం. వహతః. కృష్ణ స్యాత ఏవ భారాక్రాంతా న్యత ఏవ అధికలగ్నా నీమాని పదాన్యత్ర పశ్యత.

౩౨

కృత్ క్షోభేనమృత మాలక్యహః (అతేతి.) మహాత్మనా. కామినా అత్ర పుష్పహేతోః పుష్పావతయార్థం కాంతా అవరోపితా. అత్ర తు ప్రియార్థే ప్రియా మలంకర్తం. ప్రేయసా కృష్ణేన ప్రసూనానా మపచయః పుష్పలవనం కృతః.

౩౩

తయా కథిత మాకర్ణ్య మానప్రాప్తిం చ మాధవాత్.

అవమానం చ దౌరాత్మ్యా ద్విస్మయం పరమం యయుః.

౪౨

తతోఽవిశ న్వనం చన్ద్రజ్యోత్సాన్ని యావ ద్విభావ్యతే.

తమః ప్రవిష్ట మాలక్య తతో నివవృతు స్త్రియః.

౪౩

తన్మనస్కాస్తదాలాపా స్తద్విచేషా స్తదాత్మికాః.

తద్గుణా నేవ గాయన్త్యో నాత్మాగరాణి సస్మరుః.

౪౪

పునః పునః మాగత్య కాళింద్యాః కృష్ణభావనాః.

సమవేతా జగుః కృష్ణం తదాగమనకాఙ్క్షితాః.

౪౫

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే
త్రింశోఽధ్యాయః.

తత స్తయా స్వస్యాః మాధవా న్మానప్రాప్తిం సమాన్వప్రాప్తిం. తతా ఆత్మనో దౌరాత్మ్యా
దేతోః. అవమానం చ కథిత మాకర్ణ్య నర్వా గోవ్యః. పరమం విస్మయం ప్రాప్తుః.

౪౬

తత స్తయా సహితాః. కృష్ణాన్యేషణాయ యావ చ్చంద్రికా ప్రకాశతే తావ ద్వనం చేరుః
తత స్తమసా సాంద్రతరుద్భాయాకృతేన ప్రవిష్టం వ్యాప్తం వన మాలక్య తతో నివృత్తాః.

౪౭

ఏవం తమః ప్రాప్తా అపి స్వగృహం నైవ స్మృతః త్యః. తత్ర హేతుం వదన్వినిష్ఠ తస్మి
వృష్ట ఏవ మనో యాసాం అత ఏవ తదాత్మికాః తజ్జ్ఞానప్రచరణాః. అత ఏవ తస్యైవాలాబో యాసాం
తస్యైవ వివిధా చేషా యాసాం తా స్తస్యైవ గుణా న్గాయంత్యః.

౪౮

కింతు పూర్వం కృష్ణేన యత్ర సజ్జతా స్తదేవ కాళింద్యాః. పునః మాగత్య సమవేతా
స్సముదితాః, కృష్ణభావనాయుక్తాః. కృష్ణ స్వాగమవే కాఙ్క్షితం కాక్షా యాసాం తాః కృష్ణ మేవ జగుః.

౪౯

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య పర్వవిద్యానిధేః శ్రీకైలగురోః సుతేన

తచ్చరణకమలపరివయప్రసన్నతత్త్వా క్రినమధికతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన

శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం. శ్రీమద్భాగవత

చంద్రికాయాం, దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం,

త్రింశోఽధ్యాయః.

అథ ఏ క త్రింశో ఽధ్యాయః

—* గోపికాగీతారమ్యః *

గోప్య ఉచుః —

జయతి తేఽధికం జన్మనా వ్రజ శ్చయత ఇన్దిరా శశ్య దత్ర హి
దయిత దృశ్యతాం దిక్ష తావకా స్త్యయి దృతానవ స్త్వాం విచిన్వతే. ౧

శరదుదాకాయే సాదుజాత సత్సరసిజోదరశ్రీముషా దృశా.
సురతనాథ తేఽకుల్కదాసికా వరద నిఘ్నుతో నేహ కిం వధః. ౨

అథ ఏ క త్రింశో ఽధ్యాయః.

“తద్గుణానేవ గాయంశ్యః కృష్టం జగు” డితి చోక్తం తదేవ గానం ప్రపన్నయ
త్యేకత్రింశేన (జయతీతి.) వ్రజ స్తే తవ జన్మనా హేతునా వితరాం జయ త్యుత్కర్షం ప్రాప్నోతి
కిచ్చ తవ జన్మనా ఇందిరా లక్ష్మీ రపి విత్య మత్ర వ్రజే శ్రయతే వ్రజ మలక్కర్వ త్య స్మాధి
రలక్ష్యమాణా చాత్త్రైవ వర్తత కత్యర్థః. యద్వా అత్ర వ్రజే శ్రయతే త్వా మితి శేషః. విత్యాన
పాయిత్యా దితి భావః. ఇందిరా మహతీ సమృద్ధి ర్వా ఏవం సర్వస్మి న్నృజే మోదమానేఽత్ర
త్వదీయా వయం తు త్వయి నిమిత్తే త్వదర్థ మేవేత్యర్థః. కథంచి ద్దృతా అనవః ప్రాణాః. యాభి
క్తథాపూతా స్త్వా మేవ మృగయంతే అత స్త్యయా దృశ్యతాం ప్రత్యక్షీభూయతా మస్మాక మితి శేషః.
అత్ర వక్తృబాహుళ్యా త్ప్రతిక్లాక మవరా అహం రిత్యవతారణా ద్రష్టవ్యా తత్ర యథాసంభవం
పూర్వోత్తరవచసాం సజ్జతి రుచ్యతే. ౧

తత్ర విచిన్వంతు మమ కిం తత్రాహుః. (శర డితి.) శరత్కాలికే సరపి సమ్యక్ జాతన్య.
అనేన గమ్మిరామ్మస్సముమ్మాతత్వ ముపేతం సత్సరసిజన్య సత్త్య మత్ర సుమృష్టనాశత్వరవికరవికసిత
త్వాదికం వివక్షితం ఉదరే గర్భే యా శ్రీ స్తాం ముష్టాతి హరతి తిరస్కరోతీతి యావత్ తథా తయా
దృశా నేత్రేణ హేసురతనాథ సంభోగవర్ధక తదర్థం యాచనీయేతి వా హేత్యవర్యంతాభీష్టప్రద తవా
కుల్కదాసికాః మూల్యరహితాః దాసీః మూల్యం వినాఽపి దాన్యం ప్రాప్తాః. కుల్కదాసికా ఇతి చేబ్బదే
తవ సంబంధిరా కుల్కేన సౌందర్యాత్మకేన మూల్యేన దాసీ రస్మా నిఘ్నుతో మారయత స్తే తవ
త్వయా క్రియమాణః. ఇహ లోకే అయం వధో న భవతి కిం శస్త్రేజైవ వధో వధః దృశా వధో వః.
కిం న భవతీతి భావః. దృశా నిఘ్నుత ఇత్యనేన దృశా నః ప్రాణా నవహృతవత ఇత్యభిప్రేతం అత
స్త్వద్దృశాఽవహృతప్రాణప్రత్యర్పణాయ త్వయా దృశ్యతా మితి యథాసంభవం సర్వత్ర వాక్యశేషః. ౨

విషజలావ్యయా ద్వావిశరాక్షసా ద్వర్షమారుతా ద్వైద్యుతానలాత్.

వృషమయాత్మజా ద్విశ్వతోభయా ద్వృషభ తే వయం రక్షితా ముహూః.

౩

న ఖలు గోపికానందనో భవా నఖిలదేహినా మస్తరాత్మదృక్.

విఘనసాంధ్రితో విశ్వగుప్తయే సఖ ఉదేయివాః సాత్వతాం కులే.

౪

విరచితాభయం వృష్టిదుర్య తే చరణ మీయుషాం సంస్పృతే ర్భయాత్.

కరసరోరుహం కాన్త కామదం శిరసి ధేహి న శ్చౌకరగ్రహమ్.

౫

కింఛ కృపయా బహుభ్యో మృత్యుభ్యో రక్షితఃతోఽధునా. దృశైవ ఘాతోనుఽచిత ఇత్యభి
ప్రేత్యాహుః (విషేతి.) హేమిషభక్రేష్ట విషమయా త్కాశియహ్రదజలా ద్యోఽవ్యయో నాళః, తస్మా
త్తథ వ్యాఃరాక్షసాః యసురాత్ పర్షా న్మారుతా ద్వైద్యుతానలా దళవిపాతజా దగ్నేః. వృషోర్విష్ట
స్తస్మా న్మయాత్మజా ద్వ్యోమసురా ద్విశ్వతః అన్యస్మా దపి సర్వతో భయా చ్చ కాశియమద
దమనాడిః, పునః పునః రక్షితాః కి మిదానీం కేవలదృశా ఘాతయనీతి భావః.

౬

కింఛ నిఖిలజగత్పాలనార్థ మవతీర్ణస్య తత్రాపి స్వాశ్రితపక్షపాతిన స్తవశ్రితోపేక్షేఽనుచి
తేత్కృభిప్రేత్యాహుః (న ఖల్వితి.) హేసఖే భవాః ఖలు మానం యశోదాసుతో న భవతి, ప్రాకృతః
కేవలం యశోదాసుతో న భవతి కింతు ఆఖిలదేహినా మంతరాత్మా అతో దృక్ పశ్యతి సర్వ మితి
దృక్ కర్తరి క్విన్ అంతఃప్రవిష్ట శుభాశుభసాక్షీ పరమాత్మేత్యర్థః, స కిం కర్మాయత్తదేహభా
గ్భవతి నేత్యాహుః విఘనసా విరిజ్యేనా విశ్వపాలనాయ ప్రార్థితః, సాత్వతాం భక్తానాం యదూనాం
కులే ఉదేయివాః స్వేచ్ఛయాఽవతీర్ణః, న తు ప్రాకృతవ త్కర్మజా జాత ఇత్యర్థః.

౭

తస్మా త్పావకానా మస్మాక మభిమత మేతచ్ఛత్రుష్టయం సంపాదయేత్యాహు శ్చతుర్విః
హేవృష్టివర్య సంస్పృతే ర్భయా త్తవ చరణ మీయుషాం శరణం గతానాం జనానాం విరచితం దత్త
మభయం యేన తత్ కామద మభీష్టదం తథా శ్రియో లభ్యే. కరం గృహ్లాంతీతి తథా తత్కరసరోరుహం
హేకాంత నోఽస్మాకం శిరసి విధేహి,

౮

(గోపికాగీతారమ్భః)

ప్రజజనార్తిహ స్వీరయోషితాం నిజజనస్మయధ్వంసనస్మిత.

భజ సఖే భవత్కింజురీ స్త్వనో జలరుహాసనం చాదుదర్శయ.

౬

ప్రజిత దేహీనాం పాపకర్షణం తృణచరానుగం శ్రీకేశవమ్.

ఫణిఫణార్పితం తే పదామ్బుజం కృణు కుచేషు నః కృన్ది హృచ్ఛయమ్.

౭

మధురయా గిరా వల్గవాత్మయా బుధమనోజ్ఞయా పుష్కరేక్షణ.

విధికరీరిమా వీరముహూతీ గభరసిధునాఽపామయస్వ నః.

౮

తవ కథామృతం తప్తజీవనం కవిభి రీడితం కల్మషాపహమ్.

హేప్రజజనార్తిహా హేవీర నిజజనానాం యః, స్మయో గర్వః. తం ధ్వంసయంతీ తథా నంద్యాదే రాకృతిగణత్వా త్కర్తరి ల్యుః, తథాభూతం స్మితం యస్య హేతథాభూత హేసఖే భవత్కింజురీః నోఽస్మాన్ భజానువర్తస్య స్మ విశ్చితం అద్భుతం వా సుందరం జలరుహాసనం తావ ద్యోషితా మస్మాకం దర్శయ.

౬

అవిశేషేణ ప్రజతానాం దేహీనాం పాపహంతృతృణచరా గావ స్తా అనుస్మత్య గచ్ఛంతీ తథా సౌభాగ్యేన శ్రీయో నికేతనం అశ్రయభూతం వీర్యాతిరేక్షణ ఫణినః కాశీయస్య ఫణే వ్యర్పితం తవ పదామ్బుజం నోఽస్మాకం కుచేషు కృణు నిధేహి హృచ్ఛయం కామం కృన్ది ఛింసి.

౭

హేపుష్కరేక్షణ బుధానాం హృద్యయా వల్గాని వాక్యాని యస్యాం తమూ అత ఏవ మధురయా కోకిలాదిన్ద్రాన్ ద్వాప్రవ్యయా ఏవ గిరా ముహూతీ ర్విధిః, కింజురీ శ్చ మాః, నోఽస్మా నధరామృతేన ప్యాయయస్వ సంజీవయ.

౮

కిం వాస్మాకం త్వద్విరహేణ మరణం ప్రాప్తప్రాయ మేవ కింతు త్వత్కథామృతం మిథః యే పాయయంతి తై ర్వజ్జీవ మిత్యభిప్రేత్యాహుః (తవేతి) తవ కదైవ అద్భుతం తత్ర హేతుః తప్తానాం తావత్రయతప్తానాం జీవనం ప్రసిద్ధామృతా దుత్కృష్టతా మాహుః కవిభిర్వ్యాఖ్యాదిభిః, ఈడితం స్తుతం దేవభోగ్యం త్వమృతం తైః తుచ్ఛీకృతి మితి భావః. కించ కల్మషాపహం శ్రోతృచాం వదతాం వృతతాం చ పాపహరం ప్రసిద్ధం తు నైవంవిధ మితి భావః. కించ శ్రవణమాత్రే జైవ ముగ్ధం

శ్రవణమజ్గళం శ్రీమదాతతం భువి గృణంతి యే భూరిదా జనాః.

ప్రహసితం ప్రియప్రేమవీక్షితం విహరణం చ తే ధ్యానమజ్గళమ్.

రహసి సంవిదో యా హృదిస్పృశః కుహక నో మనః క్షోభయంతి హి.

చలసి య ద్వైజా చ్చారణం నృకూ న్నశినసున్దరం నాథ తే పదమ్.

శిలత్పణాఙ్కరై స్సీదతీతి నః కలిలతాం మనఃకాంత గచ్ఛతి.

దినపరిక్షయే నీలకున్తరై ర్వనరుహాననం బిభ్రదావృతమ్.

వనరజస్వలం దర్శయన్ముహూ ర్మనసి న స్త్వరం వీర యచ్ఛతి

నిశ్రేయసరూపం యస్మా త్తథాభూతం త్వత్కథామృతం ఆతతం విస్మృతం యథా తథా భువి యే గృణంతి నిరూపయంతి తే జనాః భూరిదాః, బహువదన్యాః, జీవితం దధతీత్వర్థః. పూర్వజన్మ సుబహుదత్తవంత స్సుకృతిన ఇతి యావ దితి వా.

తర్హి మత్కథామృతశ్రవణే నైవ తృప్తా భవధేత్యత్ర తథాఽపి త్వద్విలాసజ్జీవితచిత్తా వయం న శాంతి మాప్నుమ ఉత్యభిప్రేత్యాహుః (ప్రహసిత మితి.) హేప్రియ హేకుహక వజ్రక తవ ప్రహసితం చ ప్రేష్టా వీక్షితం చ ధ్యానమజ్గళం సుఖం యస్మా త్తద్విహరణం చ యా శ్చ రహసి సంవిదః సజ్జేతచప్తాః కథంభూతాః హృదిస్పృశో హృదయారూఢాః తా శ్చ నోఽస్మాకం మనః క్షోభయంతి హి.

కించ త్వయి వయ మతీవ ప్రేమార్ద్రచిత్తా స్త్వం తు కుతోఽస్మా న్నశ్చయ సీత్యభిప్రే త్యాహుః ద్వాధ్యం. హేనాథ హేకాంత య ద్యదా పశూ చారయన్ ప్రజా చ్చలసి తదా నశినవ త్సందరం కోనులం తే తవ పదం శిలైః కఠినై స్త్వజై రఙ్కరై శ్చ సీదతీతి నోఽస్మాకం మనః కలిలతా మస్వాస్థ్యం గచ్ఛతి యాతి.

ఏవంభూతా స్త్వ త్కైశశజ్జితచిత్తా వయం త్వం తు దినపరిక్షయే సాయంకాలే నీలకున్తరై రావృతం వనరజస్వలం గోరజశ్చురితం వనరుహాననం అశిమాలాకులపరాగచ్ఛురితపద్మతుల్య మాననం ముహూ ర్ముహూః దర్శయన్నోఽస్మాకం మనసి కేవలం హేవీర స్మరం యచ్ఛసి కామ ముద్దీపయసి న తు సజం దదాసి తతః కవట స్త్వ మితి భావః.

(గోపికాగీతారమ్మః)

ప్రణతకామదం పద్మజార్చితం ధరణీమణ్డనం ధ్యేయ మాపది.

చరణపజ్కజం శస్త్రమం చ తే రమణ నస్త్రనే స్వర్పయాధిహా. ౧౩

సురతవర్ధనం శోకనాశనం స్వరితవేణునా సుప్థ చుమ్మితమ్,

ఇతరరాగవిస్మారణం నృణాం వితర వీర నస్త్రేనాగృతమ్. ౧౪

అటతియ ద్భవా నహ్ని కాననం త్రుటియుగాయతే త్వా మపశ్యతామ్.

కుటిలకు న్తలం శ్రీముఖం చ తే జడ ఉదీక్షతాం పక్ష్యకృ ద్భృశామ్. ౧౫

పతిసుతాన్వయభ్రాతృబాన్ధవా నతివిలక్ష్మ్యతేఽన్యచ్యుతాగతాః,

గతివిద స్తవోద్గీతమోహితాః కితవ యోషితః కన్యజేన్నిశి. ౧౬

అతోఽధునా కపటం విహాయ సజ్గతో భవేతి ప్రార్థయంతే ద్వాభ్యాం. హేమరణ తవ చరణ పజ్కజం అస్మాకం నస్త్రే స్వర్పయ విధాయ కామాగ్నిం శమయేతి భావః. తదనుగుణం సమ్ప్రాధయంతి హే ఆధిహాన్నితి. ఆది ర్మనఃపీడా కథంభూతం శంతమం సేవాసమయే సుఖతమం అపది ధ్యేయం చ ధరణ్యా మండన మలక్ష్కారభూతం పద్మజేన బ్రహ్మడా అర్చితం ప్రణతాభీష్టదం చ, ౧౩

తథా హేవీర తవాధరామృతం వితర దేహి కథంభూతం నృణా మితరేషు సార్వభౌమాది సుఖేషు రాగ మిచ్చాం విస్మారయతి లోపయతీతి తత్రథా స్వరితేన నాదితేన వేణునా స్వరయుక్తేన వేణునా సుప్థ యథాతథా చుమ్మితం నాదామృతవాసిత మితి భావః. శోకనాశనం తాపత్రయజ దుఃఖశామక ముత్తరోత్తరం రతివర్ధకం చ. ౧౪

కింబ ఙ్గణ మపి త్వద్విశ్లేష మనహమానా స్వర్ససజ్గపరిత్యాగేన వయం యతయ ఇవ త్వా ముపాగతాః, త్వం తు కథ మస్మాక త్వక్తుముత్సహన ఇత్యభిప్రేత్యాహుః ద్వాభ్యాం. య ద్యదా అహ్ని బృందావనం ప్రత్యటతి గచ్ఛతి తదా త్వా మపశ్యతాం ప్రాణినాం త్రుటిః ఙ్గార్ధమపి యుగపద్భవతి ఏవ మదర్శనే దుఃఖముక్తం పున శ్చ కథంచిద్దినాంతే తవ కుటిలావి కుంతలావి యస్మిన్ తత్ శ్రీమత్ ముఖం ఉ దుచ్చై రీక్షమాణానాం తేషాం దృశాం పక్ష్యకృ ద్భృహ్య జడో మంద ఏవ విమేష మాత్ర మవ్యసహ్య మితి దర్శనసుఖ ముక్తమ్. ౧౫

అస్మాద్దే అచ్యుత పతీ సుతా నన్వయాం స్తత్సంబంధినః, భౌత్యా న్సాంధవాం శ్చ అత్యంతం విలక్ష్మ్య తే తవాంతి సమీప మాగతా వయం. కథంభూతన్యః గతివిదః అన్మదాగమనం జానతః గతివిదో వయం తవోద్గీతేన మోహితాః, హేకితవ ధూర్త ఏవంభూతా యోషితో నిః స్వయ మాగతా స్త్వాం విరా క జ్ఞేన్యజేన్న కోఽపీత్యర్థః. ౧౬

రహసి సంవిదం హృచ్చయోదయం ప్రహసితాననం ప్రేమపీక్షణమ్.

బృహదుర బృయో ధామ పీక్ష్య తే ముహు రతిస్సృహ ముహ్యతే మనః. ౧౭

ప్రజవనౌకసాం వ్యక్తి రగ్ల తే వృజినహ స్త్యైలం విశ్వచుగ్గళమ్.

త్యజ మనా క్చన స్త్యత్సృహహాస్యనాం స్వజనహృద్రజాం యన్నిషాదనమ్. ౧౮

య త్రే సుజాతచరణామ్బురుహం స్తనేషు భీతా శృనైః ప్రియ దధీమహి కర్కశేషు,
తేనాటవీ మటసి తద్వ్యభిజే న కింస్వి తూర్పాదిభి ర్భృమతి ధీ ర్భవదాయుషాం నః. ౧౯
ఇతి శ్రీమద్భాగవతే. మహాపురాణే. పారమహంసాం. సంహితాయాం. దశమస్కంధే.
ఏకత్రింశోఽధ్యాయః

అత స్త్యయా త్యక్తానా మస్మాకం ప్రాక్తనత్వద్దర్శననిదానహృద్రోగస్య త్వత్సజ్జత్యైవ
చికిత్సాం కుర్వి త్యాహు ర్వాఖ్యాం (రహసీతి.) తవ రహసి సంవిదం సాజ్ఞేత్యం కర్మ హృచ్చయో
దయం కామజనకం ప్రేమ్య పీక్షణం చ ప్రహసిత మాననం చ క్రియో లజ్యైః. స్థానభూతం
బృహద్వికాల మురో వక్ష శ్చ పీక్ష్యస్మాక మతీవ స్సృహ భవతి, తయా చ ముహు ర్ముహు ర్మనో
ముహ్యతే మోహం ప్రాప్నోతి. ౧౭

అగ్ల హేకృష్ట తవాభివ్యక్తి రవతారో ప్రజజనౌకసాం గోపానాం మునీనాం చ వృజినహంత్రి
పాపనిరసనీ దుఃఖనిరసనీ వా విశ్వస్య మగ్గళావహా చ అత స్త్యత్సృహహాత్మనాం త్వత్సృహారుగ్గ
మనసాం నోఽస్మాకం మవా గీషత్ త్యజ ముఖ్య కించి ద్దేహీత్యర్థః, కింతత్ యత్స్వజనస్య
హృద్రోగాకాం నిషాదనం నిరర్తకం ఔషధం తత్తత్త్వ మేవ వేత్సీతి గూఢాబ్జిప్రాయః. ౧౮

అతి ప్రేమభర్షితా రుదంత్య ఆహుః (య దితి.) హేపియ య త్తవ సుకుమారం పదాబ్జం
తన్నః, కరినేషు స్తనేషు సమృద్ధశబ్దీతాః శనై శృనైః ధారయామ తేన పదజ్ఞేనాధునా అటవీం అటసి
చరసి, నయసీతి పాతే అటవీం ప్రతి పశూ నాశ్మానం వా నయసి ప్రాపశుసి, తత్పదాబ్జం కూర్పాదిభి
స్త్రీక్షుసూక్ష్మశీలాదిభిః. కింస్వి న్నవ్యధతే కథం ను నామ న వ్యధతే వ్యధత ఏవేతి నోఽస్మాకం ధీః,
త్రమతి న స్వస్థా భవతి, కథంభూతానాం భవా నేవాయుః జీవితం యాసాం తథాభూతానాం త్వదధీన
జీవితానా మిత్యర్థః. ౧౯

ఇతి శ్రీవత్సాస్వయంపంచుపాగానారకాసుధాకవ్య సర్వవిద్యావిధేః శ్రీకైలగురోః సుతేవ

తదగ్రరణకమలపరివయప్రసన్నతత్సృక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థాహృదయేన

శ్రీనైషధవాసేన శ్రీనీలకావ్యవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత

చంద్రికాయాం. దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం. ఏకత్రింశోఽధ్యాయః

అథ ద్వాత్రింశోఽధ్యాయః

శ్రీశుక ఉవాచ—

ఇతి గోప్యః ప్రగాయన్త్యః ప్రలపన్త్య శ్చ చిత్రదా,

రురుదు సుస్వరం రాజ స్మృష్టదర్శనలాలసాః.

౧

తాసా మావిరభూ చౌరి స్త్యయమానముఖామ్ముఖః,

పీతామ్బరధర స్సృగీవ సాక్షా న్మన్మథమన్మథః.

౨

తం విరోక్యగతం ప్రేష్టం ప్రీత్యుత్పల్లదృశోఽబలాః,

ఉత్తస్థు ర్యుగప త్వర్వా స్తన్వః ప్రాణ మివాగతమ్.

౩

కృష్ణస్య ముఖలావణ్యసుధాం నయనభాజనైః,

అపీయాపీయ నా తృప్య న్నన్త స్తచ్చరణం యథా.

౪

అథ ద్వాత్రింశోఽధ్యాయః.

ఇత్థం గోపీనాం గానముపవర్ణిత మథేత్థం గాయతీ ద్గోపీ రనుజిమ్ముఖో రావిర్భూతస్య భగవతో దర్శనహర్షజాం తాసాం, విక్రియాం సరససాక్షేపసల్లాపాంతాం క్రిడాం చానువర్తయతి ద్వాత్రింశేన (ఇతీతి.) ఇత్థం భగవతో, గుజా స్సృగాయంత్యః, చిత్రదా, అనేకదా ప్రలపంత్య శ్చ హేరాజన్ కృష్ణదర్శనే లాలసా అతిస్పృహ యాసాం తాః, సుస్వరం యథా తథా, ఉచ్చైః, రురుదుః.

౧

తాసాం రుదంతీనాం ఆగ్రే, శౌరి రావిర్భూతావ, కథంభూతాః? స్త్యయమానం ముఖామ్మురుహం యశ్య సః జగన్మోహకస్య కామస్యాపి మోహకః.

౨

త మాగతం ప్రేష్టం కృష్ణ మవలో క్యాబలాః గోప్యః ప్రీత్యా ఉత్పల్లా వికపితా, దృశో యాసాం తథామూతాః, యుగప, త్వర్వా ఉత్తస్థుః, యథా ఆగతం, ప్రాణం తన్వః శరీరాణి, తద్వత్. వియుక్తే ప్రాణే పున రాగత్య సుప్తే సతి యథా తను రుత్తిష్టతే తద్వదిత్యర్థః.

౩

ఆగతాః, కృష్ణముఖే యల్లావణ్యం తదేవ సుధా, తాం నయనరూపై ర్భాజనైః పానసాత్క్రైః పునః పున రాపీయాపి పీత్వాపి నాతృప్య న తృప్తా బిభూషుః, యథా సంకః భక్తా స్తచ్చరణం భగవత్పదాబ్జలావణ్యం పునః పున రనుభూయాపి వ తృప్యంతి తద్వత్.

౪

కాచి త్కరామ్ముజం శౌరే ర్జగృహేఽజ్జలినా ముదా,
కాచి ద్భభార తద్భాహు మంనే చస్తనరూషితన్.

౫.

కాచి ద్జలినాఽగృహ్ణా త్తస్మి తామ్ములచర్వితమ్.
ఏకా తదజ్ఞియుగళం సంత స్తస్తనయో రధాత్.

౬.

ఏకా భ్రుకుటి మాబధ్య ప్రేమసంరమ్భవిహ్వలా,
ఘ్నతీవైక్ష త్కటాక్షేణ నిర్దష్టదళనచ్ఛదా.

౭

అపరాఽనిమిషద్వగ్భ్యాం జుషాణా తన్ముఖామ్ముజమ్,
ఆపీత మపి నాత్మవ్య త్సంత స్తవ్చరణం యథా.

౮

తం కాచి న్నేత్రరన్ధ్రేణ హృది కృత్య నిమీల్య చ.

కాచి దోషి, హరేః కరామ్ముజం హరేణాజ్జలినా జగ్రహ, కాచిత్తు చందనేన, లిప్తం
రూషితం తస్య భాహం అంసే ఆత్మనః స్కందే బభార.

౫

కాచి త్తస్మి యోషి ద్జలినా సంహతహ స్తద్వయేన తస్య తామ్ములచర్వితం తామ్ములం
జగ్రహ. ఏకా తు విరహతాపేన తస్తయో స్తనయో స్తస్య భగవతోఽజ్ఞికమలం కమలవచ్ఛితల
వజ్జి, మధాత్.

౬

ఏకా శు భ్రుకుటిం భ్రువ మాబధ్య కుటిలీకృత్య ప్రేమసంరమ్భేణ ప్రేమగర్భక్రోధేన విహ్వలా
విరఘ్నో దళనచ్ఛదోఽధరోషో యయా తథాభూతా కటాక్షేణ ఘ్నంతీన తాదయంతీవ ఐక్షత కటాక్షేవై
రితి పారే, కటాక్షపాతై రిత్యర్థః.

౭

అపరాశు నిమేష మకుర్వతీభ్యాం దృగ్భ్యాం తస్య మ ఖామ్మోఽని మాపీత మపి పునఃపున
ర్జుషాణా సేవమానా నాత్మవ్యత్ సత్పప్తా బహువ, యథా సంతో భిక్తా స్తవ్చరణం పునఃపున
ఛనుభూయాపి న తృప్యంతి తద్వత్.

౮

కాచిత్తు నేత్రరంధ్రద్వారేణ తం కృష్టం హృది విధాయోపగూహ్యలిప్త్య చ నిమీల్య నేత్రే

(గోపికాగీతారమ్భః)

పులకాఙ్గావగూహ్యస్తే యోగీవానస్తసంప్లుతా.

సర్వాస్తాః కేశనాలోకపరమోత్సవనిర్వృతాః.

జహుర్విరహజం తాపం ప్రాజ్ఞం ప్రాప్య యథా జనాః.

తాభిర్విధూతశోకాభిర్భగవానచ్యుతోవృతః.

వ్యరోచతాదికం తాత పురుషశ్చక్తిభిర్వృతా.

తాస్సమాదాయ కాళింద్యా నిర్వికళపుళినం విభుః.

వికచత్కుస్తమందారసురభ్యనిలషట్పదమ్.

ఇతి కేషః. పులకాని పులకితాని అఙ్గావ్యస్యా స్సంతీతి తథాభూతా అనందేన సంప్లుతా అనందమగ్నా యోగీవాస్తేతన్త.

తాస్సర్వా గోప్యః కేశవస్యావలోకన మేవ పరమ ఉత్సవ. సేన సుఖితాః విరహజం తద్విశ్లేషజం తాపం విజహుః రత్యజాః యథా జనా యోగిజనాః ప్రాజ్ఞం పరమాత్మానం ప్రాప్య సాక్షాత్కృత్య అవ్యాత్మికాదితాపత్రమం జహతి తద్వత్. యద్వా "ప్రాజ్ఞేనాత్మాన సంపరిష్వక్తో న బాహ్యం కింఞ్చన పేదనాంతరం ప్రాజ్ఞేనాత్మానానాద" ఇత్యుక్తరీత్యా యథా సుషుప్తిదశాయాం పరమాత్మానా సంపరిష్వక్తా జాగ్రత్కాలికబాహ్యభ్యంతరక్షేణా జహతి తద్వ దిత్యర్థః.

తత్ర తదా తాభిర్విగతవిరహజశోకాభిః పరివృతః నికరాం వ్యరోచత హేతావ యథా పురుషో జీవ శ్చక్తిభి శ్చమత్స్వీకృతత్వాత్కాభిః. వృతో రోచతే యద్వా పురుషః పరమపురుషః శక్తిభిర్విమలాదికాభిః పరివృత స్తద్వత్.

తతో విభుః కృష్ణః తాస్సమాదాయ కాళింద్యాః పుళినం నిర్వికళ తత్ర తాభిః పరివృతో వ్యరోచతేతి పూర్వేణాన్వయః. పుళినం కథంభూతం వికసన్మృగ కున్దైః మందారైః సుగంధి రోగ్య మందానిలః తస్మాత్ షట్పద భృంగా యస్మిన్.

శరచ్చంద్రాంకుసన్దోహధ్వస్తదోషా తమ శ్శివమ్,

కృష్ణాయాహ స్తతరణాచితకోమలవాలకమ్.

౧౩

తద్దర్శనాహ్లాదవిధూతహృద్రుజో మనోరథాస్తం శ్రుతయో యథా యయుః,

వైస్విరు త్తరీయైః కుచకుఙ్కమాజ్జితై రచిక్లిషన్నాసన మాత్మబిన్దవే.

౧౪

తత్రోపవిషో భగవాన్ స చాశ్వరో యోగీశ్వరాన్తర్హృది కల్పితాసనః,

చకాన గోపీసరిషదతోఽచ్యుత స్త్రైలోక్యలక్ష్మ్యేకపదం వపు రధత్.

౧౫

సఖాజయిత్వా త మసన్గదీపనం సహాసలీలేక్షణవిభ్రమభ్రువా,

సంస్పర్శ సేనాఙ్కకృతజ్ఞిహస్తయో స్సంస్తభ్య ఈష త్కుపితా బభాషిరే.

౧౬

శరచ్చంద్రాంకునాం సందోహై స్సమూహైః ధ్వస్తం దోషాతమో లాత్రితమో యస్మిన్
ఆత శ్శివంకరం కృష్ణాయా యమనాయాః హస్తరూపై స్తరజై స్తరజై రారచితా ఆస్తృతాః కోమలా
వాయకా, యస్మిన్ తథాభూతిమ్.

౧౭

తస్య భగవతో దర్శనేన య అహ్లాద సేన, విధూతా నిరస్తా, హృద్రుజస్తద్విశ్లేషణా
మనఃపీడాః యాసాం తాః గోప్యో మనోరథాంతం మనోరథప్రజిపాదనాకాఙ్క్షాపర్యవసానం ప్రాప్తుః, యథా
శ్రుతయ స్తద్వత్ భాగద్వయాత్మికశృంగయ ప్రాత్పర్యవృత్త్యాఽభిధయా చ ప్రతి పిపాదయిషితం
పంచమాత్మానం ప్రతిపాద్య ప్రతిపాదనాకాఙ్క్షాపర్యవసానం ప్రాప్తువంతీ తద్వదిత్యర్థః. ఇత్థం పూర్వ
మనోరథః ప్రేమా త మఖిజ మ్నిత్యాహ. కుచకుఙ్కమేనజ్జితైః వైస్విః స్వకీయై రుత్తరీయైః
ఆత్మబిందవే ఆసనం రచయామాసుః.

౧౮

యోగీశ్వరాణా మంతర్హృది హృదయకమలమధ్యే కల్పిత మాసనం యస్య తనాభూతోఽ
పీశ్వరో భగవాన్ తత్ర గోప్యత్తరీయరచితాసనే సమాసినః గోపీసమదాయమధ్యగత స్త్రైలోక్య
సౌందర్యైకాశ్రయం వపు రధత్ విభ్రాణ శృకాస దర్శయన్ శుశుభే.

౧౯

అసన్గం కామం దీపయత్కర్దీపయతి తథా తం భగవంతం సహాసలీలేక్షణేన విభ్రమో యస్యాం
తయా భ్రువా సఖాజయిత్వా రంజయిత్వా యద్వా ఆత్మభిః సహ క్రీడయిత్వా ఉక్తవిరయా భ్రువోపలక్తితాః,
గోప్యః, అజ్ఞేష్వాత్మనా మూరుషు “యో” కృతౌ నిమితౌ భగవత శ్చరణౌ, తయోః యా వాత్మనాం
హస్తై తయోః సంస్పర్శనేన, కరణస్య కేవల్యవివక్షయా పట్టి. తాభ్యాం. మద్దనేన తత్పూర్వకం
సంస్తభ్య దృఢ వజ్జ్యై గృహీత్వేక్కర్థః, ఈషత్కుపితాస్త్యో బభాషిరే.

౨౦

(గోపికాగీతారమ్భః)

గోప్యః ఊహః —

భజతోఽనుభజ స్త్యేక ఏక ఏత ద్విపర్యయమ్.

నోభయాం శ్చ భజ స్త్యన్య ఏత నోఽబ్రూహి సాధు భోః.

౧౭

శ్రీభగవానువాచ —

మిథో భజన్తి యే సఖ్య స్సాన్వర్తైకాన్తోద్యమా హి తే,

న తత్ర సౌహృదం ధర్మ స్సాన్వర్థార్థం తద్ధి నాన్యథా.

౧౮

భజ స్త్యభజతో యే వై కరుణాః పితరో యథా,

ధర్మో నిరపరాధోఽత్ర సౌహృదం చ సుమధ్యమాః.

౧౯

భజతోఽపి న వై కించి ద్భజ స్త్యభజతః కుతః,

భాషణ మేవాహు కేచి ద్భజతోఽనువర్తమానా న్భజం త్యనువర్తన్తే ఏకే. శ్వేతద్విపర్యయం కుర్వంతి అభజతో భజంతీత్యర్థః. అన్యే తూభయాః భజత త్సాభజత శ్చ న భజంతి థో కృష్ణ ఏత దన్మఖ్యం, బ్రూహి ఉక్తవిధాంస్తత్ర ప్రవర్తకం సాధ్యం గుణదోషతారతమ్యం చ బ్రూహీత్యర్థః. తృతీయ కోట్యంతర్భూతస్త్వ మితి భావః.

౧౭

విదితాఖిప్రాయ ఉత్తర మాహ (మిత ఇతి.) హేసఖ్యః, యే మిథో భజంతి వరస్సర ము పకుత్వంతోఽనువర్తంతే తే స్సార్థే స్వప్రయోజన ఏవ నిమిత్తే ఏకాంతః నిరుత ఉద్యమో యేషాం తథాభూతాః స్వప్రయోజనమాత్రపరా స్తేహీత్యర్థః. యస్మాదేవ మత ఏవ తత్ర మిథో భజన్తే న సౌహృదం మిథోభజనప్రవర్తకం న సౌహృద మిత్యర్థః. కింతుపచిక్విప్రత్యుపచిక్వి ఏవ తత్ర కారణ మితి భావః, అత ఏవ న తత్ర ధర్మః న తత్సాధ్యోధర్మ ఇత్యర్థః, కింతు కేవలం దృష్టమేవతత్సాధ్యం ప్రయోజన మితి భావః. తదేవాహు తస్మిథోభజనం స్వార్థం స్వార్థ స్వప్రయోజనం యన్య తథాభూతం హి న త్వన్యథా స్వార్థనిర పేక్షపరోపకారధ్వారా ధర్మార్థం న భవతీత్యర్థః.

౧౮

ద్వితీయకోట్యంతర్గతా నాహు (భజంతీతి.) హేసుమధ్యమాః అభజతః యే భజంతి తే కరుణాః కరుణావంతః అర్చ్య అద్యచ్ స్వార్థవిపేక్షపరోపచిక్వి కరుణా సా చ పిత్రాదిష్వతీవ ప్రసిద్ధేః తా

అత్మారామా హ్యస్తకామా హ్యకృతజ్ఞా గురుద్రుహః.

౨౦

నాహం తు సఖ్యో భజతోఽపి జన్తూ నృజా మ్యమీషా మనువృత్తివృత్తయే,
యథాఽధనో లబ్ధధనో వినష్టే తచ్చింతయాఽన్య నిభృతో న వేద.

౨౧

ఏవం మదర్హోఽతితలోకవేదస్వానాం హి వో మయ్యనువృత్తయేఽబలాః.

విదర్శయతి (పితరో యథేతి.) అత్రభజదృజనే సౌహృదం సర్వభూతసుహృత్త్వం ప్రవర్తకం. తత్సాధ్యస్తు నిరవవాదో విర్వాదో ధర్మః అక్షయ్యో భగవదనుగ్రహరూపధర్మ ఇత్యర్థః. అథ తృతీయాన్ త్రేధా విభజ్య దర్శయతి (భజతోఽపీతి.) యే భజతోఽపి, న వై భజంతి కుతోఽభజతో భజేయుః తే తు అత్మారామాదయః అత్రాత్మారామాః కేవలం స్వదేహమాత్రప్రోషణపరాయణాః. న తు జ్ఞానినః తేషాం సర్వభూతసుహృత్త్వేన ద్వితీయకోట్యంతగతత్వాత్. ఆస్తకామాః శబ్దాదివిషయభోగ తదుపకరణతత్త్వాననమృద్ధింతః. అకృతజ్ఞాః కృతఘ్నాః అకృతజ్ఞానా మేవ పరాం కాష్ఠాం దర్శయతి (గురుద్రుహ ఇతి.) యద్వా. అకృతజ్ఞత్వకార్యం దర్శయతి గురుద్రుహ ఇతి గురుభిః కృపం మహోపకారమననుస్మృత్య తేభ్యోఽపి ద్రుహ్యంతీతి తథాభూతాః ఏతేషాం త్రయాణా మితరభజనాభావత్. ప్రవర్తకసాధ్యగుణదోషా నోక్తాః.

౧౯-౨౦

ఇత్థం భగవతోక్తాః గోపీ స్తావ దనువర్తమానా అస్మా న్న భజ న్మయం తృతీయకోట్యంత ర్భూత ప్రత్రాపి నాత్మారామో నాప్యాస్తకామశ్చ తథా చేదస్మాభి స్సహ వనే విహారానంభవాత్ అతోఽయం మాన మకృతజ్ఞ ఇత్యక్షీనంకోచైః పరస్పరం సూచయంతీ ర్దృష్ట్యా ప్రత్యాహ (నాహం త్సితి.) హేసఖ్యః భజతోఽపి జంతూ న్నాహం భజామి న తేషాం దృష్టిగోచరో భవామీత్యర్థః. తదాఽపి నాకృతజ్ఞ ఇతి భావః. తర్హి కిమర్థం న భజసీత్యత ఆహ ఆమీషాం మాం భజతాం జంతూనాం అనువృత్తివృత్తయే అనువర్తనస్య మదనుద్ధానరూపస్యావిచ్ఛేదాయ అనేనాత్మనః కృతజ్ఞత్వం పరమ కారుణికత్వం చోక్తం ప్రియ స్యాదృశ్యమాన స్యాత్వంతాభినివేశవిషయత్వే దృష్టాంత మాహ (యథేతి.) అధనో నిర్ధనః పుమా కదాచిత్ దై వాల్లభే ధనే వినష్టే సతి తచ్చింతయా వినష్టధనచింతయా నిభృతో వ్యాప్తః అన్య న్న వేద నన్య తస్మిన్ సతి కింతు తదేవ నష్టం ధన మవిచ్ఛేదేనానుస్మర న్న వత్తివృత్తే అవి నష్ట ఇతి వా ఛేదః. తస్మి న్న వినష్టే సతి చింతయా విషయచింతయా నిభృతః పూర్వః తద్ధన మన్యధ్న న వేద నానుస్మరతి కింతు ప్రమత్తో భవతీతి భావః. అస్మి న్న క్షే వ్యతిరేకే దృష్టాంతః.

౨౧

అత్మనః కృతజ్ఞతా మావిష్కర్వణ కారుణికత్వ మేవాహ (ఏవ మితి.) హే అబల్పా మదర్థ ముద్ధితాస్త్యక్తాః లోకః యుక్తా యుక్తాప్రతీక్షణాత్ వేదః ధర్మాధర్మానపేక్షణాత్ స్వాజ్ఞాతయశః

(గోపికాగీతారమ్భః)

మాయాపరోక్షం భజతా తిరోహితం మమ సూయతుం మార్హథ తత్ప్రియం ప్రియాః ౨౨

న పారయేఽహం నిరవద్యసంయుజా సుసాధుకృత్యం విబుధాయుషాపి వః,
యా మా భజ స్తుర్జరగేహశృణ్ణలాం సజ్చేద్య తన్వ్యః ప్రతియాతు సాధునా. ౨౩

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సలహితాయాం, దశమస్కంధే,
ద్వాత్రింశోఽధ్యాయః.

స్నేహత్వాగా ద్యాభి స్తాసాం వః యుష్మాకం అనేన కృతజ్ఞత్వ మావిష్కృతం మయ్యనువృత్తయే
పరోక్షం భజతా పరోక్ష ముపకుర్వతా మయా తిరోహితం అనేన కారుణికత్వ ముక్తం తత్తస్మాత్
హే ప్రియాః, ప్రియతమం మా మసూయతుం దోషదృష్ట్వా ద్రష్టుం నార్హథ. ౨౨

అత్మనః, కృతజ్ఞతాకాష్టా మాహ (న పారయ ఇతి.) నిరవద్యం విష్కృతం యథా తథా
సంయుజ్యంతే భజంత ఇతి తథా తాసాం వో యుష్మాకం సుసాధు యథా తథా కర్తుం ప్రత్యుపకర్తుం
అహం విబుధాయుషాఽపి న పారయే న శక్నోమి మనుష్షాయుషా న శక్నోమ్యేవ బ్రహ్మాయుషాఽపి
న శక్నోమీతి భావః. యా భవత్యః, దుర్జరగేహశృణ్ణలా సజ్చేద్య గృహరూపశృణ్ణలాం సమ్యక్చిత్వా
మా మభజన్ తత్తస్మాత్తాసాం వః, సా శృణ్ణలా అథునా ప్రతియాతు భూయో వినివర్తతా మిత్యర్థః.
మయా కార్యః, ప్రత్యుపకారో ముక్తిప్రదాన మేవ తత్తు నదృశం భవేతితి భావః. యద్వా తస్మా
ద్యుష్మాకమేవ సాధునా సాధుకృత్యేన తద్యుష్మ త్సాధుకృత్యం ప్రతియాతు ప్రతికృతం భవతి “మయ్యేవ
జీర్ణతాం యాతు యత్ప్రయోపకృతం హరే, నరః ప్రత్యుపకారాఢీ విపత్తి మభికాజ్ఞతీ” త్యుక్తరీత్యా
యుష్మత్సాధుకృతం తేనైవ జీర్ణత్వితి భావః. ౨౩

ఇతి శ్రీనాన్యాయమయఃపారావారాకాసుధాకరస్య వర్ణవిద్యావిధేః శ్రీకైలగురోః సుచేన
తచ్ఛరణకమలపరివరప్రసన్నతత్సృక్తిసమదిగతశ్రీమద్భాగవత్పార్థహృదయేన
శ్రీవైష్ణవదాసేన. శ్రీవీరరాఘవవిదుషా తిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత
చంద్రికాయాం, దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం,

ద్వాత్రింశోఽధ్యాయః.

అథ త్రయస్త్రింశోఽధ్యాయః

—* రాసక్రీడారమ్భః *—

శ్రీకృష్ణవాచ—

ఇత్థం భగవతో గోప్య కృత్వా వాచ స్సుపేకలాః.

జహు ర్విరహజం తాపం తదజ్గోపచితాశిషః.

౧

తత్రారభతగోవిన్దో రాసక్రీడా మనువ్రతైః.

స్త్రీంతై రన్వితః ప్రీతై రన్యోన్యబద్ధబాహుభిః.

౨

రాసోత్సవ స్సంప్రవృత్తౌ గోపీమణ్డలమణ్డితః.

యోగేశ్వరేణ కృష్ణేన తాసాం మధ్యే ద్వయో ర్ద్వయోః.

౩

ప్రవిష్టేన గృహీతానాం కణ్ఠే స్వనికటం త్రియః.

యం మన్యేర న్నత స్తావ ద్విమానశతసంక్కులమ్.

అథ తయస్త్రింశోఽధ్యాయః.

అథైవం సూక్తాభి ర్గోపీభి స్సహ భగవతో రాసక్రీడా మనువర్ణయతి త్రయస్త్రింశేన. ఇత్థం భగవత స్సుతరాం పేకలా మృదులా వాచ కృత్వా గోప్య వ్రతస్య జ్ఞానజ్ఞానజ్ఞో పచితా స్సమ్మృద్ధా ఆశిషో యాసాం తథాభూతాః. విరహజం తాపం జహుః.

౧

అథ తత్ర పులినే భగవాన్ త్రియ ఏవ రత్నాని తై స్సహితో రాసక్రీడా మారణ్ణవాన్ కథం భూతైః అనువ్రతై రన్యోన్య మాబద్ధా నృక్కుభితా బాహవో యై స్తథాభూతైః రాసో నామానేకనర్తక నర్తకీయక్తో నృత్తవిశేషః.

౨

అనేకనర్తకనర్తకసాహిత్య మేవాభినయేన దర్శయతి (రాసోత్సవ ఇత్యాదినా నభస్తావ దిత్యతః ప్రాక్తనేన) తాసాం మండలరూపేణ స్థితానాం ద్వయో ర్ద్వయో ర్మధ్యే ప్రవిష్టేన కృష్ణేన గోపీమండలమండితో రాసోత్సవ స్సంప్రవృత్త ఇత్యన్వయః. కథంభూతానాం తేనైవ కంఠే గృహీతానాం

(రాసక్రీడారమ్మః)

దివోకసాం సదరాణా మౌత్సుక్యనిభృతాత్మనామ్.

౪

తతో దుష్టుభయో నేదు ర్నిపేతుః పుష్పవృష్టయః.

జగు ర్గర్హపతయ స్సత్రీకా స్తద్యశోఽమలమ్.

౫

వలయానాం నూపురాణాం కిక్కిణీనాం చ యోషితామ్.

సప్రియాణా మభూ చ్చుబ్ధి స్తుములో రాసచుష్టలే.

౬

తత్రాపి శుశుభే తాభి ర్భగవా న్దేవకీసుతః.

మధ్యే మణీనాం హైమానాం మహామరకతో యథా

౭

ఉభయత ఆలింగితానాం కథంభూతేన యం కృష్ణం సర్వాః త్రియః స్వనికటస్థం మన్యేరన్ మా
మేవాశ్లిష్టవా నితి మన్యేరన్ తథాభూతేన తదర్థం ద్వయో ర్ద్వయో ర్మధ్యే ప్రవిష్టే నేత్యర్థః. నన్యేకస్య
కథం తథా ప్రవేశః సర్వసన్నిహితే తస్మిన్వా కథం తాసాం స్వనికటస్థత్వమాత్రాభిమాన ఇత్యతో విశి
నష్టి (యోగీశ్వరేణేతి.) ఆదంత్యవివిధవిచిత్రక క్రినేతి భావః. బహుయానాం మాసన్నేన తాసాం
స్వస్వనికటవ ర్తిత్వమాత్రాభిమానం జనయతా చేతి గూఢాభిసంఘిః తథా చ వక్ష్యతి “కృత్వా తావంత
మాత్మానం యావతీ ద్రవ్యమోషిత” ఇతి అత ఏవా “చీక్లవన్నానన మాత్యబంధవ” ఇత్యుక్త ముప
పన్నం నభ ఇతి యవా రాసోత్సవ స్సంప్రస ర్తితః తావ త్త్వం మేర ఔత్సుక్యవ్యాప్తమరసాం సత్రీ
కాణాం దేవానాం విమానశతై స్సంకిర్ణం నభో బభూవ.

౩—౪

(తత ఇతి.) సత్రీకా గంధర్వశ్రేష్ఠా అమలం శృంఖలాం వదతాం చ పాపహరం తస్య
భగవతో యశో జగుః.

౫

(వలయానా మితి.) సప్రియాణాం కృష్ణసహితానాం యోషితాం యే వలయాదయ స్తేషాం
శుబ్ధి స్తుముల స్సంకిర్ణో బభూవ.

౬

(తత్రాపితి.) హైమానాం మణీనాం మధ్యే మహామరకతః నీలమణి రివ తాభి స్స్వర్ణవర్ణాభి
రాశ్లిష్ట స్తత్రాతీవ శుశుభే గోపీదృష్ట్యభిప్రాయేణై కవచనం ఏవ ముత్తరత్రావ్యవగంతవ్యమ్.

౭

పాదన్యానై ర్భుజవిధుతిభి సస్మితై ర్భూవిలానై
 ర్భుజ్యన్మద్యై శ్చలకుచపత్రైః కుణ్డలై ర్గజ్జిలోలైః
 స్పిద్యన్మృత్యుః కబరరశనాగ్రస్థయః కృష్ణవద్యో
 గాయన్త్య స్తం తటిత ఇవ తా మేఘచక్రే విరేజుః.

౯

ఉచ్చైర్భగు ర్నృత్యమానా రక్తకణ్ఠ్యో రతిప్రియాః,
 కృషాభిమర్శముదితా యద్గీతేనేద మావృతమ్.

౯

కాచి త్సమం ముకుందేన స్వరజాతీ రమిశ్రితాః.
 ఉన్నిన్యే పూజితా తేన ప్రీయతా సాధు సాద్వితి,
 తదేవ ద్రువ మున్నిన్యే తస్యై మానం చ బహ్వాదాత్.

౧౦

యథా తాభి ర్భగవాన్ కుకుభే తథా తేన తా శ్చ విరేజిరిత్యాహ (పాదన్యానై రితి.)
 పాదవిత్తేనై ర్భుజవిధుతిభిః కరచాలనైః, స్మితేన సహితైః, భ్రువాం విలానై శ్చ భజ్యమానై ర్భుద్యై
 శ్చలద్భిః, కుచై శ్చ పత్రై శ్చ గండేషు చలైః కుండలై శ్చ ఉపలక్షితా స్పిద్యంతి స్వేద ముద్గిరంతి
 మఖాని యాసాం తాః, కబరేషు రశవాసు చ గ్రంథయో యాసాం యద్వా తేషు తాసు చ న విద్యంతే
 గ్రంథయో యాసాం తాః, శిథిలకబలాదిగ్రంథిమత్య ఇత్యర్థః, ఏవంభూతాః కృష్ణస్య వద్వ స్తం
 కృష్ణం గాయంత్య స్తేన విరేజుః, యథా మేఘచక్రే తటిత స్తద్వత్ తత్ర కృష్ణో మేఘచక్ర మివ తా
 స్తు బహువిధా స్తటిత ఇవ స్వేద స్తుపార ఇవ గానం గరిత మివేతి యథాసమ్మన మూహ్యం.

౯

(ఉచ్చైర్భగి.) నృత్యంత్యో నానాగై రనురంజితకంఠ్యః కృష్ణ స్వాభిమర్శేన ముదితా
 ఉచ్చైర్భగుః యద్గీతేన యాసాం యన్య చ వీతేన ఉదం విశ్వ మావృతం వ్యాప్తం కృత్స్నం జగ
 త్తదీతై కదేశవ దితి భావః.

౯

తత్ర కాచి దక్షిణ ముకుందేన సహ స్వరజాతీ స్వరభేదాన్ షడ్జముషభగాంధారమధ్యమధై
 వతనిషాదభ్యాన్ అమిత్రాః కృష్ణోన్నీతాః అసక్ష్మిర్భాః, ఉన్నిన్యే అమూర్ఖయత్ కథంభూతా ప్రీయతా
 ప్రీయమాణేననేన కృష్ణేన సాధు సాద్వితి పూజితా సమ్మాలితా జాత్యున్నయ మేవ ద్రువం ద్రువాఖ్యం
 తానవిశేషం కృత్వోన్నిన్యే ఉన్నీతః, తత్ర మున్నీతవత్త్యై బహుమానం సంమానం అదా చ్చకార
 కృష్ణ ఇతి శేషః.

౧౦

(రాసక్రీడారముః)

కాచి ద్రాసపరిశ్రాస్తా పార్శ్వస్థస్య గదాభృతః.

జగ్రాహ పాణినా స్కంధం శ్లథద్యలయమల్లికా.

౧౧

తతైక్రికాఽంసగతం బాహుం కృష్ణ సోత్పలసౌరభం,

చన్దనాలిప్త మాఘ్రూయ హృష్టరోమా చుచుమ్ను హ.

౧౨

కస్యాశ్చి న్నాట్యవిషీప్తకుణ్డలక్తిషహణ్ణితమ్,

గణ్డం గణ్డే సందధత్యా అదా త్రాములచర్వితమ్.

౧౩

నృత్యస్త్రీ గాయతీ కాచి త్కూజన్నూపురమేఖలా

పార్శ్వస్థాఽచ్యుతహస్తాబ్జం శ్రాన్తాఽదా త్ప్రనయో శ్శివమ్.

౧౪

ఏవం సృత్రిగీతవాద్యానినా కృష్ణసంమానితానాం తాసా మతిప్రేమనిలసితం వృత్త మాహ
(కాచి దిత్వాదినా) రాసేన పరిశ్రాంతా శ్లథంతి వలయాని మల్లికా శ్చ యస్యా స్తదాభూతా ఆత్మనో
బాహునా పార్శ్వస్థస్య భగవతోఽంసం జగ్రాహ.

౧౧

తత్ర తాసాం చుద్యే ఏకా త్వాత్మనోఽంసగతం స్కంధే నిహిత ముత్పలసౌరభ మివ సౌరభం
యస్య తం చందనేన సమంతా ల్లిప్తం కృష్ణస్య బాహు మాఘ్రూయ హృష్టాని పులికితాని రోమాణి
యస్యా స్తదా భూతా బాహు మధరం వా చుచుమ్ను.

౧౨

నాచ్యేన నృత్యేన, విషీప్తయో శ్చక్చులయోః కుండయో స్త్రిషేణ త్విషా. అదంచత్వ
మార్షం. మణ్డతం కపోలం తదాభూతే స్వగణ్డే సందధత్యా స్సంయోజయంత్యాః కస్యాశ్చి త్కస్త్రైవి
త్రాములచర్వితం దదౌ.

౧౩

కాచిత్తు నృత్యంతీ గాయంతీ చ కూజంతీ నూపురే మేఖలా చ యస్యా స్తదాభూత్వా
శ్చాంతా శివం శాంతం పార్శ్వస్థ స్యాచ్యుతస్య హస్తాబ్జం అబ్జవ చ్చీకలం హస్తం ప్రనయో రధాత్
విదధే.

౧౪

గోప్యో లబ్ధ్యాఽచ్యుతం కాంతం శ్రియ ఏకాంతవల్లభమ్.

గృహీతకణ్ఠ్య స్తద్దోర్భ్యాం గాయన్య స్తం విజహిరే.

౧౫

కర్ణోత్పలాలకవిటజ్జుకపోలమర్మవక్త్రోశ్రియో వలయనూపురమోషవాద్యైః.

గోప్య స్సమం భగవతా నన్యతు స్వకేశస్రస్రస్రజో భ్రమరగాయకరాసగోష్ఠ్యామ్. ౧౬

ఏవం పరిష్వజ్గకరాభిమర్శస్నిగ్ధేక్షణోద్దామవిలాసహస్తైః.

రేమే రమేశో వ్రజసుందరీభి ర్నదాఽర్చక స్వప్రతిభిమ్మవిభ్రమైః. ౧౭

ఇత్యవస్య అపి గోప్యో యథాయథం నానావిధై ర్విభ్రమై ర్విజహృ రిత్యాహ (గోప్య ఇతి.) శ్రియో లబ్ధ్యైః ఏకాంతవల్లభ మనన్యఃకఠిం లబ్ధ్యా తస్యామ్యుతస్య దోర్భ్యాం గృహీతాః కఠా యాసాం తా స్త మచ్యుతం గాయంత్యో విజహిరే. ౧౫

తత్ర వాదకేషు గాయకేషు చ నత్రీకేషు గంధర్వకిన్నరాదిషు రసావేశేన ముహూర్తు సృత్యత్సు చాన్య మేవ వాద్యాదిసంపత్తిం దర్శయన్ రాససంభ్రమ మాహ (కర్ణోత్పలేతి.) కర్ణోత్పలైః కర్ణవళింనై రుత్పలై శ్చ అలకవిటజ్జైః అలకాజ్జుతైః కపోలై శ్చ మర్మైః స్వేదబిందుభి శ్చ వక్త్రేషు శ్రీ శోభ యాసాం తాః గోప్యః, మోషాః కిక్కిణ్యః, వలయాదిభి ర్వాద్యైః వాదిత్యై శ్చ కగవతా సహ భ్రమరా ఏవ గాయతా యస్యాం తస్యాం రాససభాయాం నన్యతుః. కథమ్మూతాః స్వకేశభ్యః స్రస్రాః స్రజో యాసాం తథాభూతాః, ఏతేన తాళగతిసంతుష్టాః కేకా న్సళిరఃకమ్పాః పాదేషు పుష్పపృష్టి మివాత్సర్వ నిత్యత్యేషితమ్. ౧౬

ఇత్యం గోప్యో నానావిభ్రమై ర్భగవతా సహ విజహ్రూః తథా భగవా నపి స్వవిలాసై స్తాభి స్సహ రేమ ఇత్యాహ (ఏవ మితి.) ఇత్యం రమేశః శ్రియఃపతిః భగవా నపి వ్రజసుందరీభి స్సహ పరిష్వజ్గాదిభిః రేమే తత్ర, పరిష్వజ్గః పరిరమ్భః కరాభిమర్శః కరేణ స్రసయోః జాహ్నవీదీనాం సంస్పర్శః ప్నిగ్ధేక్షణం సానురాగాచలౌకనం ఉద్దామవిలాస ఉదారలీలా పరిష్వజ్గాదిరూపం విహారం కృతవా విత్కర్త్యః. రమేశః రేమ ఇత్యనే నానా ప్రసమ ప్రకామత్వా దనపేక్షితవిహారోఽపి సర్వకారణత్వా దస్యాత్మకవ స్త్వంతర రహితోఽపి కేవలం రేమ ఇతి సూచితం. కథ మేవంభూతస్య క్రీడా సజ్జుటత ఇత్యతో దృష్టాంత మాహ (యథేతి.) అర్చకో యథా స్వప్రతిభిమ్నై ర్విభ్రమః క్రీడా, యస్య తథాభూతో భవతి తద్వత్, స యథా న్యప్రతిభిమ్నైః స్వానన్త్యై రేవ రమతే తథా రమేశోఽపి స్వాస్మికాభిః వ్రజసుందరీభిః కామినాం త్రీపారవశ్యం దర్శయన్ మివ రేమ ఇత్యర్థః. అత్ర విష్ణుప్రతిభిమ్నయో రివ స్వాత్మికానాం వ్రజసుందరీణాం స్వకరీరశ్చేన స్వకార్యత్వేన చ స్వానన్యత్వమాత్రేఽర్చకదృష్టాంతః. స త్వజ్జ్వానాదా వపీతి ద్రష్టవ్యమ్. ౧౭

(రాసక్రీడారంభః)

తదగ్గః క్షప్తముదాకులేద్వియాః కేశాన్దుకూలం కుచపట్టికాం వా,

నజ్జః ప్రతివ్యోధు మలం ప్రజప్తియో విప్రస్తమాల్యాభరణాః కురూద్వహం

కృష్ణవిక్రీడితం వీక్ష్య వ్యముహ్య స్థేవరత్రియః,

కామార్దితా శృణాంకృ శ్చ సగణో విస్మితోఽభవత్.

౧౯

కృత్వా తావంత మాత్మానం యావతీ గ్గోపయోషితః,

రరామ భగవాంస్తాభి రాత్మారామోఽపి లీలయా,

౨౦

తాసాం రతివిహారేణ శాన్తానాం వదనాని సః,

ప్రామృష త్కరుణః ప్రేమ్ణా శస్తమే నాజ్ఞపాణినా.

౨౧

తాస్తు భగవత స్తస్యలాపై రనభిభూత్స్త్వవిలాపై రాకులా బభూవు రిచ్ఛాహ (తదగ్గః క్షేతి.) తస్య భగవతోఽజ్ఞసజ్జేన ప్రస్పృష్టా మున్మీయః తయా ఆకులా న్యకా సింధ్రిమాణి, యాసాం విసస్తా విశ్లేతా మాలా ఆభరణాని చ యాసాం కథామతాః, విశ్లేతబంధాన్ కేశాదీన్ అజ్ఞసా ఆకు ప్రతివ్యోధుం యథాపూర్వం దర్శం, నాలం న ప్రబభూవుః.

౧౮

న కేవలం తా ఏవాకులేంద్రియాః కింతు వశ్యం గ్యే దేవానాం త్రియోఽపీచ్ఛాహ (కృష్ణవిక్రీడిత మితి.) భేవరాణాం దేవానాం, త్రియః కించ శశాంకృ శ్చంద్ర, స్సగణ శృక్వాజ్ఞాకగుర్వాపిగణసహితః విస్మితో బభూవ, అనే నైత త్సూచితం, విస్మితేన శశాంకేన స్వగతా నిస్మృతాయా మితరేఽపి గ్రహః స్వస్వగతిం విస్మృత్య తత్ర తత్త్రేన తస్మ రతో రాత్రి ర్ద్వి చ బభూవేతి.

౧౯

కథ మేకోఽనేకాభి ర్యుగవ ద్రేమ ఇత్యత ఆహ (కృత్యేతి.) గోపయోషితః యావతీ ర్యావత్య స్తావంత మాత్మానం, కృత్వా తాభి స్సహ లీలయా రేమే, అధ్యయనేన వసతీతివ స్త్రీలయేతి హేత త్పతీయా, అత్మారామోఽపి షాద్గుణ్యపూర్వోఽపి కేవలం, లీలార్థ మేవ రేమ ఇత్యర్థః.

౨౦

తస్య తాను కృపాతిశయ మోహ (తాసా మితి.) స భగవా ప్రతివిహారేణ రతివిహారాభ్యాం శ్రాంతానాం తాసాం గోపానాం, వదనాని ప్రస్విన్నాని అజ్ఞహేరాజః కరుణః కరుణావాః శంతమేన విరతిశయసుఖరేణ పాణినా, ప్రామృషత్ పరిమృష్టవాః.

౨౧

గోవ్య స్ఫురత్కనకకుండలకు న్తలత్విగ్ధజ్జళియా సుధితహాననిరీక్షణేన,
 మానం దధత్య ఋషభస్య జగుః కృతాని పుత్యాని తత్కరహస్పర్శప్రమోదాః. ౨౨
 తాభి ర్యుత శృమ మపోహితు మజ్జనజ్జమృష్టసజ స్వీకుచకుఙ్కమరజ్జోతాయాః.
 గన్ధర్వపాళిభి రనుద్రుత అవిశ ద్వా శ్శాన్తో గణీభి రిభరాడిచ భిన్నసేతుః. ౨౩

—* జలవనక్రీడావర్ణనఘట్టః *—

సోఽమృ న్యలం యువతిభిః పరిషిచ్యమానః ప్రేష్టాషీతః ప్రహసతీభి రిత స్తతోఽజ్ఞ,
 వైమానితైః కుసుమవర్షిభి రీడ్యమానో రేమే స్వయం స్వరతి రత్ర గజేన్ద్రిలః. ౨౪

తతోఽతిహృష్టానాం గోపీనాం చరిత మాహ (గోవ్య ఇతి.) తస్య భగవతః కరదృహై
 ర్నతైః స్ఫురేన ప్రమోదో యాసాం తా గోవ్యః స్ఫురతాం స్పర్శకుండలానాం కుంతలానాం చ త్విషాం
 గండేషు యా శ్రీ స్తయా సుధితే నామృతాయతేన హానయ క్తనిరీక్షణేన చ ఋషభస్య భర్తః కృష్ణస్య
 మానం దధత్యః పూజాం కుర్వత్యః, పురటకుండలాదిర్విదావిభి స్తస్య హర్షం జనయంత్య ఇత్యర్థః.
 తస్య కర్మాణి చేష్టితాని జగుః. ౨౨

అథ తస్య తాభి న్సహ జలక్రీడా మాహ (తాభి రితి ద్వాభ్యాం.) తాసా మజ్జనజ్జేన మృష్టా
 సమృద్ధితా యా న్రక్ తస్యాః. అత ఏవ తాసాం తుచకుఙ్కమేన రజ్జోతాయా, స్పంబందిభి
 ర్గంధర్వపాళిభిః గంధర్వపాః గంధర్వవతయ ఇవ గాయంతో యేఽళయో భృగ్నా నై రనుద్రుతః
 అనుగతః, స కృష్ణ స్తాభి న్సహ శ్రమం రతివిహారజ మబోహితుం అపాకర్తం వా ర్జల మవిశత్.
 యథేభరా ధ్గజవతిః శాన్తో గణీభి న్సహ జలం ప్రవిశతి తద్వత్ భిన్నసేతు ర్విదారితతటః దారాంతిత
 త్వతీతతోకపేదమర్యాదః. ౨౩

(స ఇతి.) స భగవాన్, స్వయ మాత్మనా స్వరతి రాత్కరామోఽపి గజేంద్ర సేవ లీలా
 యస్య తథాభూతాః తదేవాహ. అమృ న్యలం నితరాం ప్రహసతీభి ర్యువతీభిః ప్రేష్టా షీతః ప్రిక్తః.
 న్నయ మపి తా ప్రిద్యమానః బాధిత ద్వివాదే రాకృతిగణత్వా త్కర్తరి శ్యక్. సేవయ న్నిత్యర్థః.
 యద్వా తాభి స్తావ త్కించి దుషితః, ప్రత్యక్షణేన పునః, పరిత ప్రిద్యమానః, అజ్ఞ హేరాజక
 తుసుమాని వర్షతీతి తథా తై రైవమానితై ర్విమానారూఢై ర్దేవై రీడ్యమాన స్త్వయమానః రేమే. ౨౪

(జలవనక్రీడావర్ణనఘట్టః)

తత శ్చ కృష్ణోపవనే జలస్థలప్రసూనగన్ధానిలజుష్టదిక్రతే,

చచార భృగ్గప్రమదాగణావృతో యథా మదమృద్ధిర్విరదః కరేణుభిః. ౨౫

ఏవం శళాజ్ఞాంకువిరాజితా నిశా స సత్యకామోఽనురతాబలాగణః,

సిషేవ ఆత్మ న్యవరుద్ధసౌరత స్సర్వా శ్వరత్కావ్యకథారసాశ్రయాః. ౨౬

రాజోవాచ—

సంస్థాపనాయ ధర్మస్య ప్రళమాయేతరస్య చ.

అవతీర్ణో హి భగవా నంశేన జగదీశ్వరః. ౨౭

స కథం ధర్మపేతూనాం వక్తా కర్తాఽభిరక్షితా.

ప్రతీప మాచర ద్భ్రుహ్మ న్పరదారాభిమర్శనమ్. ౨౮

ఏవం స్థలజలక్రీడే వర్జితే అథ వనక్రీడాం వర్ణయతి (తత శ్చేతి.) జలస్థలప్రసూనానాం గంధో యస్మిన్ తేనానిలేన జుష్టాని దిశాం తటాని అంతః. యస్మిన్ యద్వా దిశ శ్చ తటం స్థలం చ యస్మిన్ కృష్ణాయా యమునాయా ఉపవనే ప్రాంతవనే భృంగాణాం, ప్రమదానాం చ గజై రావృత శ్చచార, యథా మదమృత్ మదదారా స్సృవన్ ద్విరదః మత్తగణః కరేణుభిః ఇబీభి న్నదన్తే. ౨౫

రానక్రీడాం విగమయతి (ఏవ మితి.) ఏవ మిత్థం స భగవాన్, సత్యసంకల్పోఽనురతోనురాగీ ప్రీతాం గతో యస్య తథాభూతోఽప్యాత్మ న్యేనావరుద్ధః సౌరత శ్వరమదాతుః స తు స్థలితో యస్య తథాభూత ఇతి కామజయ స్సూచ్యతే. చంద్రాంకుభి ర్విరాజితా స్సర్వా శ్వరది కావ్యేషు కథ్యమానాః యే కథారసా ప్రేషాం ఆశ్రయతూతా, నిశా సిషేవే. ౨౬

ఉపదేశానుష్ఠానవిరోధివిరసనాదిభిః కేవలం ధర్మపరిత్రాణార్థ మవతీర్ణస్య భగవతః కథం పరదారపరిగ్రహరూపాధర్మాచరణ మితి పృచ్ఛతి రాజా (సంస్థాపనాయేతి.) ఇతర స్యాధర్మస్య ప్రళమనార్థం చాంశేగ బలరామేణ సహ స్వనజ్జ్వల్పాత్మకజ్ఞానేనైవ స తు కర్మజేతి వా అవతీర్ణః. ౨౭

(స) ఏవంభూతః ధర్మమత్యాదానాం, స్వయం కర్తా అనుష్ఠాతా వక్తా ఉపదేశ్టా చ విరోధివిరసనేనాభితో రక్షితా చ సన్ హేబ్రహ్మన్ పరదారాభిమర్శనాత్మకం ప్రతీపం ప్రతికూల మధర్మ మితి యావత్, కథ మాచరత్ కృతవాన్. ౨౮

అస్తకామో యదుపతిః కృతవా నైవ జగుప్సితమ్.

కి మభిప్రాయ ఏత న్న స్సంశయం చిన్ధి సువ్రత.

౨౯

శ్రీకుక ఉవాచ—

ధర్మవ్యతిక్రమో దృష్ట ఈశ్వరాణాం చ సాహసమ్,

తేజీయసాం న దోషాయ వహ్ని స్సర్వభుతో యథా.

౩౦

నైత తస్మాదచరే జ్ఞాతు మనసాఽపి హ్యనీశ్వరః,

కించ స్వయం హవాప్తనమస్తకామోఽపి యదుపతిః జగుప్సితం నిందితం కర్మ కృతవాః
అనవాప్తకామ స్తేంద్రియపరివశస్య జగుప్సితాచరణం దృష్టం స త్వాప్తకామస్య స్వకేంద్ర స్వేతి
భావః. అతః కేనాభిప్రాయేణ కృతవా నితి పృచ్ఛతి (కి మభిప్రాయ ఇతి.) ఏతత్ ఏతస్మిన్ విషయే
నోఽస్మాకం సంశయః తం హేసువ్రత చిన్ధి నిగాతురు.

౩౧

తై ముత్యనయే నోత్తరం వివక్షః కర్మవశ్యత్వప్రయుక్తకాత్మవశ్యతావతా మేన కాత్మవిరుద్ధం
కర్మప్రత్యవాయజనకం న క్వకర్మవశ్యానా మకాత్మవశ్యానా మితి గావ దుత్తర మాహ (ధర్మవ్యతిక్రమ
ఇతి.) యద్యపిశ్వరాణా మకాత్మవశ్యానం ధర్మవ్యతిక్రమః. కాస్త్రోక్తధర్మాదిజ్ఞాత్యం సాహసం
సహసం కాస్త్రార్థాదివిరుద్ధేన కృతం సాహసం కామదార ఇతి యావత్ భదుభయం ద్విష్టం విభాపి త
తేజీయసాం న దోషాయ స ప్రత్యవాయవహం స్ఫుర్ణిణాం ముక్తానాం చ వ్యాపారేషు వ్యభిచారా దితి
భావః. నహి స్ఫుర్ణిణు క్తవ్యాపార కాస్త్రానువర్తిత వా తత్ర వాయవహం. తేజీయస్య మత్ర కాత్మ
సశ్యజ్ఞానాపాదకసామర్థ్యచ త్త్వరూపం వివక్షికం. పదార్థానాం వివిక్షణకర్తృత్వం దితి కాత్మవ్యతిక్రమ తత్ర
దృష్టాంత మాహ (యహ్ని రితి.) యథా శర్మభుజః శర్మవాహకస్య వహ్నిః. దాహమాత్రేణ దాహ్యా
వహాదిగతమాలిన్యసంబంధో న విద్యతే తద్వత్ న హ్యభాదిషు స్వసంబంధిపృథివ్యాదిగతలహిత్యాదికం
దృష్ట మితి వహ్ని వపి తద్వత్ స్ఫుర్ణిణ ఇతి భావః.

౩౨

తర్హి “యద్యదాచరతి శ్రేష్ఠ” ఇతి న్యాయే నానోఽప్యేవం కుర్యా దిభ్యాశక్యాయా (నైత
ఇతి) ఏతదకాత్మవశ్య త్వేవాచరిత మనీశ్వర కాత్మవశ్యః. కదాచి దపి మనసాఽపి గావరేత్ చిక్ష్వా
మపి న కుర్యా దిష్కర్యః. విషయే దాదక మాహ (నశ్యతీతి.) మౌఢ్యాత్ స్వస్య కాత్మవశ్యత్వాజ్ఞానా
త్తత్పృతిషిద్ధ మచర న్నాకు సశ్యతి నోఽత్ర విరయప్రాప్తిః. తత్ర దృష్టాంత మాహ (యథేతి.)
రుద్రో యథాఽభిజు విషం ఆచర దభక్షయత్ తథా తదన్యో భక్షయత్ ఆకు సశ్యతి రుద్రస్య విషసాహ

(జలవనక్రీడావర్ణనః)

సశ్య త్యాశ్వాచర నౌధ్యా ద్యథా రుద్రోఽబ్ధిజం విషమ్.

౩౧

ఈశ్వరాణాం వచ స్సత్యం తదైవాచరితం క్వచిత్.

తేషాం యత్స్వవచోయుక్తం బుద్ధిమా నేత దాచరేత్.

౩౨

కుశలాచరితే నైషా మిహ చార్థో న విద్యతే.

వివర్యయేణ చానర్థో నిరహఙ్కారిణాం ప్రభో.

౩౩

ప్రయుక్తప్రాణవివత్త్యశాసకశక్తిమత్త్వం స్వర్య తదభావం చానాన స్కేవం రుద్రో భక్షికవాం
స్తతాఽహ మపి భక్షయిష్యామితి యో మౌఢ్యా ద్భక్షయతి స నశ్యత్యే వేత్సర్థః.

౩౪

౩౪వం తర్జి శ్రేష్ఠాచార్య ప్రామాణ్య మిత్యాశక్యం న కార్త్యేన శ్రేష్ఠాచార్యః ప్రమాణం
కంతు శాస్త్రావిరోధ్యం శ్రేష్ఠవస్తు శార్త్యేన ప్రమాణ మిత్యాహ (ఈశ్వరాణాం మితి.) ఈశ్వరాణాం
కర్మణశ్యత్యాచరప్రయుక్తశాస్త్రశక్తి వానవతా మేవం కుర్వేనం చా కుర్వితేనమానం వసః
కార్త్యేన సత్త శాస్త్రాం ప్రమాణ మితి యావత్. ఆచరితం తు క్వచిత్ కిచ్చివేన ప్రమాణ
మితి. కిం తదాచరితం య త్ప్రమాణ తదాహ తేషా మీశ్వరాణాం య దాచరితం వచోస్వ
యుక్తం స్వనవసా సమానుక్తా స్వనవసోఽలిరుద్ధం త త్స్వర్య మిక్కర్థః. త త్రస్మా ద్బుద్ధిమా
నదీశ్వరవచసోఽనుకూం మేవేశ్వరాచరిత దాచరేత్. బుద్ధిమాన్ న తదాచరే దితి సామాంతరం. తదా
అనుక్త మితి చ్యే. స్వనవసః ఈశ్వరవచసః, అయుక్తం విరుద్ధం ఈశ్వరాణాం దాచరితం. నాచరే
దిత్సర్థః.

౩౫

తేజీయసాం న నోహయే త్మేత దేవ స్పష్టకుటి (కుశలాచరితేనేతి.) యేషాం తేజీయసా
మీశ్వరాణాం ఇహ లోకే కుశలాచరితేన సాధనేన అర్థ సాధ్యం ప్రయోజనం న విద్యతే నాపి వివర్య
యేణాకుశలాచరితే నానరోఽపి న విద్యతే. తత్ర హేతుం వదన్ విశిష్ట (నిరహఙ్కారిణా మితి.)
అనాత్మవి దేహే ఆత్మాభిమానరహితావా మిత్సర్థః. హేప్రభో దేహాత్మాభిమానో హి పూర్వపూర్వకర్మ
మూలకః పున రుత్తరోత్తరకర్మమూలా వ, కదభావా త్కర్మశ్యత్యాభావ స్తదభావా చ్చ శాస్త్రవశ్య
త్వాభావ స్తదభావా చ్చ ధర్మాధర్మమూలా వర్తాంతౌ న స్త ఇతి భావః.

౩౬

కిము తాఖిలసత్వానాం తిర్యజ్జ్యోర్మదివోకసామ్,

ఈశః శ్చేజితవ్యానాం కుశలాకులాన్వయః.

34

యత్పాదపఙ్కజపరాగనిషేవత్పప్తా యోగప్రభావవిధుతాఖిలకర్మజన్ధాః,

వైర్వం చరన్తి మునయోఽపి న నహ్యమానా స్తస్యేచ్ఛయాఽత్తవపుషః కుత ఏవ బన్ధః.

గోపీనాం తత్పతీనాం చ సర్వేషాం చాపి దేహీనామ్,

యోఽన్త శ్చరతి సోఽధ్యక్ష ఏష క్షీడనదేహభాక్.

35

యతోఽకర్మవశ్యానాం జీవానా మేవ కుశలాకుశలాచారవిమిత్రకా వర్ధనర్థో న స్తః కిం పున స్తేషా మపి నియంతు రపహతపాపృనో భగవత ఇత్యాహ (కిము తేతి) తిర్యగాదిరూపేణావస్థితానాం అఖిలానాం సత్వానాం వియామ్యానాం నియంతు స్సర్వేశ్వరస్య కుశలాకుశలాన్వయో నాస్తీతి కిము వత్తవ్య మిత్యర్థః. కుశలాకుశలకర్మప్రయక్తముఖదుఃఖాదినంబంధోఽత్ర కుశలాకుశలాన్వయోబద్ధివివక్షితః. సత్వకథో జీవసరః. “సత్వ మత్రీ తు జంతుష్యి”తి కోశాత్ జంతుకబ్ధః జీవవశ్యానాం. “ప్రాణీ తు చేతనో జన్మీ జంతు జన్య శరీరిణ” ఇతి నామపాతాత్. సత్వం ప్రకృతిజై ర్ముక్త మితి భగవదుక్తే శ్చ.

36

తైముత్యసయేనోక్త మేవ ప్రపజ్ఞయతి (యత్పాదేతి.) యత్పాదపఙ్కజపరాగస్య విషేవజేన తృప్తాః నివృత్తకబ్ధాదివిషయాఖిలాషాః. యోగప్రభావేన యస్య పాదపఙ్కజానుద్యానాత్మక యోగసామర్థ్యేన విధుతా అఖిలాః కర్మాత్మకా బంధా యేషాం తే మునయ స్సనకాదయోఽపి న నహ్యమానాః. అనహ్యమానాః. అనాబధ్యమానా శ్చాస్త్రావశ్యా ఇతి యావత్. వైర్వం యథేచ్ఛం చరన్తి కిముతేచ్ఛయా న తు కర్మజేతి భావః. ఆత్మం పరిగృహీతం వపు రప్రాకృతం కుద్ధసత్వమయం యేన తస్మాదపహతపాపృనో భగవతః కుత ఏవ బంధః. కుతశ్చి దప్యాపరితా త్వైర్విలా ద్బంధో నాస్యే వేత్యర్థః.

37

యత్సృష్ట మా ప్రకామో యదుపతి రిత్యాదినాఽవా ప్రసమ స్తకామస్య స్వతో నిరతిశయానందస్య గ్రామ్యచేష్టాన్వయః. కథ మితి తస్యోత్తర మాహ ద్వాభ్యాం - గోపీనాం తాపాం పతీనాం చ తథాఽన్యేషాం దేహీనాం జీవానాం చ యోఽంతశ్చరతి అంతరాత్మతయా వ్యాప్నున వినియమయతి యత్పాద్యక్షః. తత్తత్కర్మానుగుణముఖదుఃఖాదినంద శ్చ న ఏష భగవాన్ కృష్ణః క్షీడనదేహభాక్ న త్వన్యదాదివ త్సుఖదుఃఖాదిభోగాయ కర్మాదీనదేహభా గిత్యర్థః. క్షీడాన్మదేహభా గితి పాఠాంతరం. తదా నరాకృతిభా గిత్యర్థః.

38

(జలవనక్రీడాపర్వనఘట్టః)

అనుగ్రహాయ భక్తానాం మానుషం దేహ మాస్థితః,

భజతే తాదృశీః క్రీడాః యా శ్చృత్వా తత్పరో భవేత్.

౩౩

నాసూయ స్థల కృష్ణాయ మోహితా స్తస్య మాయయా,

మన్యమానా స్వపార్శ్వస్థా న్నన్వి న్నన్వి ద్దరా స్వజౌకసః.

౩౪

బ్రహ్మరాత్ర ఉపావృత్తే వాసుదేవానుమోదితాః.

అనిచ్ఛన్త్యో యయు ర్గోప్య స్వస్వగృహా నృగవత్ప్రియాః.

౩౫

అవాప్తసమస్తకామస్య కిం క్రీడాజన్యసుఖ రేశే నేతి శబ్దాం నిరాహ (అనుగ్రహయేతి.) భూతానా మనుగ్రహాయ ఆస్మదాదిభూతా న్యనుగ్రహీతుం మానుషం మనుష్య స్వేవ సన్నివేశవిజిష్టం దేహ మాస్థితః తాదృశీ రుక్తవిదాః క్రీడాః భజతే కరోతి క్రీడా త్వవాంతరప్రయోజనం భూతానుగ్రహ స్తు భగవదవతారస్య ప్రయోజన మితి భావః. అవతారస్య క్రీడార్థత్వం క్రీడానా స్తస్యనుగ్రహార్థత్వం చోక్తం. కథం క్రీడానా అనుగ్రహార్థత్వ మిత్యత ఆహ (యా శ్చృత్వేతి.) యాః క్రీడాః శ్రుత్వా తత్పరః భగవత్పరో భవేత్. జన ఇతి కర్తృపదాద్యాహారః. మత్క్రిడా శ్చృణ్వతో లోకస్య నిరతిశయ పురుషార్థభూతే మయాష్టావిష్టప్రాపణపరిహారదక్షే నితరా మాసక్తి ర్యథా స్యా దిత్యేవ మనుగ్రహాయ క్రీడా భజతే న తు స్వయ మపరిపూర్ణో భజత ఇతి భావః.

౩౬

సన్వేస మఘ్యక్తాభిప్రాయేఽ క్రీడాభజంతం తదభిప్రాయానభిజ్ఞా గోపీనాం పతయః కిం నాభ్యసూయ నిత్యత ఆహ (నాసూయ నితి.) ప్రజౌకసాం పతయ స్తస్య కృష్ణస్య మాయయా మోహితాః స్వస్వదరాన్ స్వపార్శ్వస్థా నేవ మన్యమానాః, కృష్ణాయ నాసూయ= దోషబుద్ధ్యా న దదృశుః. కృష్ణా యేత్యత “శ్రుధద్రుహే”త్యాదినా చతుర్థీ.

౩౭

ప్రకృత మాహ (బ్రహ్మరాత్ర ఇతి.) బ్రహ్మరాత్రే బ్రాహ్మే ముహూర్తే ఉపావృత్తే ప్రాప్తే సతి వాసుదేవే నానుమోదితాః, అనుమోదనపూర్వక మాజ్ఞాపితా అపి గోప్యః. భగవా నేవ నిరతిశయ ప్రియో యాసాం తథాభూతాః అత ఏవ అనిచ్ఛంత్యః. గంతు మితి శేషః. కథంచి త్వస్వగృహా న్ప్రితి యయుః.

౩౮

విక్రీడితం ప్రజవధూభి రిదం చ విష్టో శృద్ధాన్వితోఽనుశృణుయా దథ వర్ణయే ద్యః.
 భక్తిం పరాం భగవతి ప్రతిలభ్య కామం హృద్రోగ మాకు విధునోత్యచిరేణ ధీరః. ౪౦
 ఇతి శ్రీమద్భాగవతే. మహాపురాణే పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే.
 త్రయస్త్రిశోఽధ్యాయః.

ప్రకృతరాసక్రీడాశ్రవణాదిపల మాహ (విక్రీడిత మితి.) ప్రజవధూభి స్సౌక మిదం విష్టోః
 కృష్ణస్య విక్రీడితం. భావేత్తః, యః శమానా శ్రద్ధాన్వితోఽనుశ్రవేణ శృణుయా, దతవా వర్ణయే
 చ్ఛాప్యయే చ్ఛ స భగవతి పరా మశృణోష్టాం భక్తిం ప్రాప్య ధీరః జీవద్దికాయాం జితేంద్రియః కామం
 వితరాం హృద్రోగం రోగవదవర్థకరం హృత్త్వ మజ్ఞానం అశ్వచిరేణ విధునోతి నిరవ్యతి, శ్రోతా ఆకు
 ధునోతి తథా వర్ణయతా వ్యచిరేణ ధునోతీతి ప్రత్యేకాభిప్రాయకోఽచిరేణాకుశల్యాయః ప్రయోగః, అతో
 న పౌనదుక్త్యం యద్వా హృద్రోగనాశోపక్రమణయోర్మధ్యే కాలవిలమ్బుభావాభిప్రాయక ఆకుశల్యః
 శ్రవణోన్ముఖస్య రోగాదే రివ చిరేణ నిశ్శేషశాంతిః జ్ఞాన్యదసాయాచిరేణశల్యః, అచిరేణ ధీరః.
 ఆకు విధునోతీతి వాఽన్వయః, హృద్రోగరూపం కామం మదన మాకు విధునోతి విజయత,
 ఇత్యర్థో వా.

౪౦

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావరరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోః సుతేన
 తచ్చరణకమలపరివయప్రసన్నతత్సృక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన
 శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదూషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత
 పండికాయాం, దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం,
 త్రయస్త్రిశోఽధ్యాయః.

—* అహిరూపధారిణ సుదర్శనాఖ్యగన్ధర్వస్య శాపమోక్షణమ్. *

- ఏకదా దేవయాత్రాయాం గోపాలా జాతకౌతుకాః,
అనోభి రనదుద్యుతైః ప్రయయు స్తేఽమ్మికావనమ్. ౧
- తత్ర స్నాత్వా సరస్వత్యాం దేవం పశుపతిం ప్రభుమ్.
అనర్పు రర్హజై ర్భక్త్యా దేవీం చ నృపతేఽమ్మికామ్. ౨
- గావో హిరణ్యం వాసాంసి మధు మధ్వన్న మాదృతాః.
బ్రాహ్మణేభ్యో దదు స్సర్వే దేవో నః ప్రీయతా మితి. ౩
- ఊషు స్సరస్వతీతీరే జలం ప్రాశ్య యతవ్రతాః,
రజనీం తాం మహాభాగా స్సనందా నందకాదయః. ౪

అథ చతుష్త్రింశోఽధ్యాయః.

అథ సుదర్శనాఖ్యవిద్యారథస్య బ్రాహ్మణశాపా త్సర్పతాం గతస్య శాపవిమోచనాత్మకం నప్రస్తానం తథా శఙ్ఖచూడాఖ్యాయశ్చనధతచ్చిరోమణ్యుపహారాత్మకం చ భగవతః కర్మానువర్తయతి చతుష్త్రింశేన (ఏకదేశ్యాదినా) కదాచి దేవయాత్రాయాం సామ్యం పశుపతిం ప్రతిగమనతత్పూజాద్యాత్మికాయాం విమిత్రభూతాయాం అనదుద్భిః వృషై ర్యుతై రనోభి శృకచై రమ్మికావనం యయుః దేవయాత్రాయాం విషయభూతాయాం జాతం కౌతుకం యేషాం తే తథాభూతా యయురితి వా. ౧

తత్ర తద్వనసమీపస్థాయాం సరస్వత్యాఖాయాం నద్యాం స్నాత్వా హేమృప తే ఆర్హజైః పూజాసాధనైః. గంధాదిభిః, దేవం పశుపతిం దేవీ మమ్మికాం చ భక్త్యా పూజయామాసుః. ౨

తతో గావః గాః హిరణ్యం వాసాంపి మధు మధురం మధుసహితం అన్నం చ బ్రాహ్మణేభ్యో దదుః, కథమ్నూతాః దేవః పశుపతిః నోఽస్మాకం ప్రీతో భవ త్స్విత్కృణిప్రాయవంతః. ౩

తతో జలమాత్రం ప్రాశ్య యతవ్రతాః యతం వియతం వ్రతం బ్రహ్మచర్యాత్మకం యేషాం తే తథాభూతాః తత్రైవ సరస్వత్యా ప్రేరే నందప్రభృతయో గోపా స్తాం రాత్రి ముషికవంతః. ౪

కల్పి నృహా నహి స్తస్మి నివిపినేఽతిబుభుషితః.

యదృచ్ఛయాఽఽగతో నన్దం శయాన మురగోఽగ్రసీత్.

స చుక్రోశాహినా గ్రస్తం కృష్ణ కృష్ణ మహా నయమ్.

సర్వో మాం గ్రసతే తాత ప్రపన్నం పరిమోచయ.

తస్య చాక్రన్ధితం శ్రుత్వా గోపాలా స్పృహసోఽత్థితః.

గ్రస్తం చ దృష్ట్వా సంభ్రాంతా స్సర్పం వివ్యధు రుఘ్నకైః.

అలాతై ర్హన్యమానోఽపి నాముఖ్య త్త మురగ్గమః.

త మస్పృశ త్పదాఽభ్యేత్య భగవా న్సత్వతాం పతిః.

స వై భగవత శ్రీమత్పాదస్పర్శహతాకుభః.

భేజే సర్పవపు ర్హిత్వా రూపం విద్యాధరాఽర్చితమ్.

తస్మి నివిపినే అమృతావనే కల్పి నృహా నివిపలకాయోఽహి స్సర్పః. అతీవ బుభుషితో న్యవస దితి శేషః. స చోగః యదృచ్ఛయాఽఽగతః తత్ర సజ్జర న్నందం ప్రాప్తః. త మగ్రసీత్.

స చ గ్రస్తమానో నందః చుక్రోశ కృష్ణ మాహ చ (కి మితి.) హేతాత పుత్ర మహా నయం సర్వో మాం గ్రసతే ప్రపన్నం శరణం గతం మాం సర్పా న్యేవయేతి.

అస్య నంద స్వాక్రందితం రోదన సూహ్యనం వా శ్రుత్వా గోపా స్పర్షే ఆకుఙ్ఠితః సర్పేణ గ్రస్తం నందం దృష్ట్వా చ భ్రాంతా వ్యాకులచిత్తః సర్ప ముఘ్నకై స్సాక్షారకాష్టై ర్వివ్యధుః తాడయామాసుః.

సోఽహి రలాతై రుఘ్నకైః తాడ్యమానోఽపి తం నందం. స తత్యజ. తతః ప్రపన్నానాం పాలకో భగవా నాగత్య పదా తం సర్పం పస్పర్శ.

స చ సర్వో భగవతః శ్రీమతః పాదస్య స్పర్షేన హత మకుభం సర్పతాపాదకం యస్య తథాభూతః. సర్పశరీరం త్యక్త్వా విద్యాధరై స్సమ్మాననీయం రూపం విద్యాధరరూపం. ప్రాస.

(అహిరూపదారిణ స్సుదర్శనాఖ్యగస్తర్వస్య కాపమోక్షణమ్)

త మమృచ్ఛ ద్ధృషీకేళః ప్రణతం సముపస్థితమ్,
దీప్యమానేన వపుషా పురుషం హేమమాలినమ్.

౧౦

శ్రీకృష్ణ ఉవాచ—

కో భవా న్పురయా లక్ష్మ్యో రోచతే కుభదత్సన.

కథం జుగుప్సితా మేతాం గతిం వా ప్రాపితోఽవళః.

౧౧

సర్వ ఉవాచ—

అహం విద్యాధరః కశ్చి త్సుదర్శన ఇతి శ్రుతః,

శ్రీయా సురూపసంపత్త్యా విమానేన చరన్ దిళః.

౧౨

ఋషీ నిర్విరూపా నజ్గిరసః ప్రహసన్త్రూపదర్శితః,

తైరిమాం ప్రాపితో యోనిం ప్రలభ్యై స్సేవన పాప్యనా.

౧౩

తతః, ప్రణతం కృతప్రణామం పురతః దీప్యమానేన వపుషా తిష్ఠంతం, హేమమాలాధరం తం పురుషం భగవా న్సప్రచ్ఛి.

౧౦

ప్రశ్న మేవాహ (కో భవానితి.) అధునా యః, పరయా లక్ష్మ్యో కాంత్యా రోచతే ప్రకాశతే న భవా న్కః, అహం విద్యాధర ఇతి చే త్తర్హి హేకుభదిర్శన కథం కిందితా మేతాం, గతిం సర్వకాం ప్రాపితః, విప్రకాపా దితి చే త్తత్రాహ, అవళః కథం కాపనిమిత్రాపదారిణిమిత్రదేహపారవశ్య మితి బావః, యద్యపి సర్వజ్ఞస్య ప్రశ్నానుపపత్తి, సైథాప్యాత్మనః ప్రభాసం ప్రకాశయితు మవిదుష ఇన ప్రశ్నోపపత్తిః, అత ఏన సుదర్శనపదపర్యాయేణ కుభదత్సనపదేన సంబోధన కృతమ్,

౧౧

ఇత్థ మామృష్టస్సహృద్వత్సత్తం విజ్ఞానయ న్నాత్మనః కృతార్థతా మాపిష్కరోతి (అహ మితి.) అహం తావ త్కశ్చిత్విద్యాధర స్సుదర్శన ఇతి స్మృతః ప్రసిద్ధః, సోఽహం, శ్రీయా కాంత్యా, సురూపసంపత్త్యా సౌందర్యసమృద్ధ్యా చ ఉపలక్షితః కదాచి ద్విమానేన సాధనేన పత్వా దిశ స్సమంతా, త్సంవరణ సౌందర్యేణ గర్వితో విరూపా నజ్గిరసః, ఋషీః దృష్ట్వా హానితవా నస్మి, తదా మదీయే నైవ పాప్యనా పాసేన హేతునా ప్రలభ్యై రుపహాసితై సై రజ్గిరోభిః ఋషిభిః, ఇమాం యోనిం సర్వజ్ఞస్మ ప్రాపితః.

౧౨-౧౩

శాపో మేఽనుగ్రహమైవ కృత సైః కరుణాత్మభిః.

య దహం లోకగురుణా పదా స్ఫుష్టో గతాశుభః.

౧౪

తం త్వఽహం భవభీతానాం ప్రపన్నానాం భయాపహమ్.

ఆప్యచ్ఛే శాపవిర్ముక్తః పాదస్పర్శా దమీవహః.

౧౫

ప్రపన్నోఽస్మి మహాయోగిః మహాపురుష సత్పతే.

అనుజానీహి మాం కృష్ణ సర్వలోకేశ్వరేశ్వర.

బ్రహ్మదణ్డా ద్విముక్తోఽహం సద్యః ప్రేమ్యత దర్శనాత్.

౧౬

యన్నామ గృష్టాన్నిఖిలాన్ శ్రోతౄనాత్మానమేవ చ.

సద్యః పునాతి కిం భూయస్తస్య స్ఫుష్టః పదాహితే.

౧౭

ప్రతిదైరవి తై రజ్జిరోభిః కరుణాత్మభిః, హేతుగర్భమిదం. కాకుఞ్చస్వభావత్వాన్మదనుగ్రహార్థమేవ శాపః కృతః కుతః. యత్ యస్మాదహం త్రిలోకగురుణా త్వయా కర్తా పదా స్ఫుష్టః. అన్యతైత న్న సంభావ్యత ఇతి భావః. గత మశుభం పాపం యన్య తథాభూత శ్చాహం పాదస్పర్శా ద్దేహిః శాపేన విర్ముక్తః.

౧౪

హేమహాయోగి, ఆమీవం పాపం యఃఖం వా తద్దంతీతి తథాభూతం తం. త్రిలోకగురుం భవాత్పాపాత్ భీతానాం, భయ మపహంకీతి తథాభూతం. త్వా మాప్యచ్ఛే స్వర్లోకం గంతు మనుజ్ఞాం యాచే.

౧౫

హే మహాయోగి న్నచింత్యవివిధవిచిత్రకేతే. హేమహాపురుష హేసతాంసతే త్వాం ప్రపన్నోఽస్మి. మామనుజానీహి అజ్ఞానయ, హేమహాపురుష తవ దర్శనా దేవ హేతో సద్యః. బ్రహ్మశాపా ద్విముక్తోఽహం మిత్యేత న్న చిత్ర మితి వాక్యశేషః.

౧౬

ఏతదేవ కైముత్యనయేన స్ఫుష్టయతి (యన్నామేతి.) యన్య తవ నామమాత్ర మేవ గృష్టాన్నివర్చనా పుమా. నాత్మానం శ్రోతౄణాం శ్చ సర్వా స్థనా సద్యః, పునాతి కిం పున. స్ఫుష్టః. త్వాద్యకప్రభావన్నామ్నస్తవ పదా సంస్ఫుష్టః. శాపా ద్విముక్త ఇతి కియ దేత దిత్వర్థః.

౧౭

—* శఙ్ఖమాదవధమట్టః *—

ఇత్యనుజ్ఞాప్య దాశార్వాం పరిక్ర మ్యాభివాద్య చ,
సుదర్శనో దివం యాతః కృత్రా న్నస్త స్తు మోచితః.

౧౮

నిశామ్య కృష్ణస్య తదాత్మనై భవం వ్రజోకసో విస్మితచేతస స్తతః,
సమాప్య తస్మిన్నియమం పున ర్వ్రజం నృపాయయు స్త త్కథయ స్త ఆదృతాః.

౧౯

కదాచి రథ గోవిందో రామ శ్చాద్భుతవిక్రమః,
విజహ్రాతు ర్వనే రాత్ర్యాం మధ్యే గోవ్రజయోషితామ్.

౨౦

ఉపగీయమానో లలితం త్రీజనై ర్భద్రసౌహృదైః,
స్వలంకృతానులిప్తాఙ్గా స్రగ్వీణో విరజోమ్బరౌ.

౨౧

నిశాముఖం మానయంతా వుదితోడుపతారకమ్.

ఇథ మనుజ్ఞాప్య అనుజ్ఞాం గృహీత్వా దాశార్వాం కృష్ణం ప్రదక్షిణీకృత్యాభివాద్య చ
సుదర్శన స్వర్గం ప్రతి యయౌ. నందోఽపి, కృత్రా త్సర్పగ్రాసా న్మోచితః.

౧౮

తతో వ్రజోకసో గోపాః, కృష్ణ స్యాత్మనై భవ మనితరసాధారణం ప్రభావం, నిశామ్య
దృష్ట్వా విస్మితం చేతో యేషాం తథాభూతా స్తస్మి న్నమ్మికావనే వియమప్రకం, సమా ప్యాదరయుక్తాః
కృష్ణ స్యాత్మనై భవ మేవ కథయంతో హేన్యవ పునః, వ్రజం ప్రత్యాజగ్ముః.

౧౯

అథ శఙ్ఖమాదవధకచ్చిరోమత్కాదానాత్మకకర్మ స్రస్తౌతి (కదాచి దిత్వాదినా యావ దధ్యాయ
పరిసమాప్తి.) అద్భుతవిక్రమ ఇతి రామకృష్ణయో రుభయౌ రపి విశేషణం, తా వుభౌ వనే గవాం
వ్రజప్రీతాం చ మధ్యే విజహ్రాతుః.

౨౦

కథంభూతౌః ఇద్దం నికృలం సౌహృదం యేషాం తైః త్రీజనైః, లలితం యథా తథోపగీయ
మానో స్వలంకృతా న్యనులిప్తాని చాంగాని యయౌః, వ్రజో అనయౌ స్త ఇతి తథాభూతౌ, విరజసీ
నిర్మలే ఆమ్బురే వాససీ, యయౌ స్తౌ.

౨౧

ఉచిత ఉడువ క్షంద్యి ప్రారతా క్ష యస్మిన్ తత్ మల్లికానాం గంధేన మత్తై రభి ర్భుష్టం

మల్లికాగన్ధమత్తాభి రుష్టం కుముదవాయునా.

౨౨

జగతు స్వర్వభూతానాం మనశ్శ్రవణమజ్ఞకష్టే.

తౌ కల్పయన్తౌ యుగప త్స్వరమజ్జలమూర్చితమ్.

౨౩

గోప్య స్తదీత మాకర్ణ్య మూర్చితా నావిద స్సృపః.

స్రంసద్దుకూల మాత్మానం స్రస్తకేకస్రజం తతః.

౨౪

ఏవం విక్రీడతో స్వైరం గాయతో స్సంప్రమత్తవత్.

శజ్జమాడ ఇతి ఖ్యాతో ధనదానుచరోఽభ్యుగాత్.

౨౫

తయో ర్నిరీక్షతో రాజం స్తంన్నాథం ప్రమదాజనమ్.

క్రోశన్తం కాలయామాస దిశ్యదీచ్ఛా మశజ్జితః.

౨౬

సేవితం సహచరిత విత్యర్థః. కుముదవాయునా కుముదగంధయైత్తేన వాయునా చ జుష్టం నిశాముఖం మానయంతౌ ప్రళంసంతౌ.

౨౭

జగతు రితి తౌ రామకేకవౌ అనిబద్ధత్వా దన్వైః ర్యుగప త్కల్పయితు మశక్య మపి స్వరమండలస్య మూర్చనం యుగప త్కల్పయంతౌ మనశ్శ్రవణయో ర్మజ్జకం యథాతథా జగతుః గీ తవంతౌ స్వరమండలమూర్చనం పఞ్చాదిస్వరసముదాయస్య మూర్చనమారోహాపరోహాప్రకారః.

౨౮

(గోప్య ఇతి.) తయో రీత మాకర్ణ్య మూర్చితాః పరవశాః తతః హేస్తవ ఆత్మానం దేహం న విదుః నానుసమదధత కథంభూతం. స్రంసద్భ్యుక్త దుకూలం యస్మాత్ స్రస్తాః కేశేభ్యః, స్రజో యస్య తం చ.

౨౯

ఏవం స్వైరం యథేష్టం, సంప్రమత్తవ ద్రామగోవిందయో ర్విసారతోఽగ్నిగాయతో శ్చ సతోః కుబేర స్యానుచరః శజ్జమాడాఖ్య అజగామ.

౩౦

స చ శజ్జాపహితః తయో రామకృష్ణయోః నిరీక్షమాణయో స్సతోః తౌ రామకృష్ణౌ నాథౌ యస్య తం ప్రీజన ముదీచ్ఛాం దిశి కాలయామాస. హతా త్రేపిరయామాస. తత స్తతో నిస్సారయామా పేత్యర్థః.

౩౧

(శఙ్ఖచూడవధపుట్టిః)

క్రోశంతం కృష్ణరామేతి విలోక్య స్వపరిగ్రహమ్,
యథాగా దమ్యనా గ్రస్తా భ్రాతరా వన్వదావతామ్.

౨౬

మాభైష్టే త్యభయారావో సాలహస్తా తరస్వినా,
అనేదతు స్తం తరసా త్వరితం గుహ్యకాధమమ్.

౨౭

స వీక్ష్య తా వనుప్రాప్తౌ కాలమృత్యా ఇవో ద్విజన్.
విసృజ్య త్రీజనం మూఢః ప్రాద్రవ జ్ఞీవితేచ్ఛయా.

౨౮

త మన్వదావ ద్గోవిన్దో యత్ర యత్ర స దావతి,
జిహీర్షు స్తచ్చిరోరత్నం తస్థౌ రక్షన్ త్రియో బలః.

౩౦

కథంభాతః క్రోశంతం హేకృష్ణ హేరామేతి సరోదన మాహ్వాయంతం. తదైవం దమ్యనా వ్యామేషి గ్రస్తా గావ ఇవ క్రోశంతం తేనోదీపీం దిశం ప్రతి కృష్ణమాజం స్వపరిగృహీకం త్రీజన మవలోక్య భ్రాతరో రామకృష్ణౌ అన్వదావతామ్.

౨౬

సాలహస్తా హస్తయో ర్యయో స్తౌ భయం మాకార్యేక్యేవంవిధో రవ శృణ్వే యయో స్తథాభూతో మహాబలినో రామకృష్ణౌ త్వరితం యథాతథా గుహ్యకాధమం శఙ్ఖచూడ మానేదతుః.

౨౭

గుహ్యకాధమః కాలమృత్యా ఇవ ప్రాప్తౌ తౌ రామకృష్ణౌ వాలోక్య ఉద్విజ్ఞా త్రీజనం విహాయ జీవిత మిచ్ఛయా ప్రాద్రవత్ మూఢ స్తచ్చరణాగత్యాత్మకజీవనోపాయానభిజ్ఞః, కేవలం ప్రాద్రవత్.

౨౮

స శఙ్ఖచూడో యత్ర యత్ర దావతి తత్ర తత్ర శఙ్ఖచూడం కృష్ణోఽన్వదావత్ కించిక్కిర్నుః తస్య శిరోరత్నం హర్తు మిచ్ఛుః, బలరామ స్తు త్రియో రక్షన్ తత్రైవ తసౌ.

౩౦

శ్రీవీరరాఘవీయవ్యాఖ్యానహితే. శ్రీమద్భాగవతే

అవిదూర ఇవాభ్యేత్య శిరస్తస్య దురాత్మనః,
జహార ముష్టి నైవాఙ్గ సహ చూడామణిం విభుః.

౩౧

శఙ్ఖచూడం నిహత్యైవం మణి మాదాయ భాస్వరమ్,
అగ్రజాయ దదౌ ప్రీత్యా పశ్య స్తీనాం చ యోషితామ్.

౩౨

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే,
చతుష్రింశోఽధ్యాయః.

తతోఽవిదూరే సమీప ఏవ అభ్యేత్య తదభిముఖం గత్వా విభు ర్భగవాన్ ముష్టివైవ
హేరాజిన్ చూడామణిసహితం దురాత్మన స్తస్య శఙ్ఖచూడస్య శిరోమూర్ధానం జహార తాడయామానః.

ఇత్థం శఙ్ఖచూడం హత్వా భాస్వరం తేజోయుక్తం మణి మాదా యాగత్య యోషితాం
పశ్యంతీనాం సతీనాం ప్రీత్యా అగ్రజాయ రామాయ దదౌ దత్తవాన్.

౩౩

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యావిదేః శ్రీకైలగురోః సుతేన
తచ్ఛరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్పుక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన
శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత
చంద్రికాయాం, దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం,
చతుష్రింశోఽధ్యాయః.

అథ పంచత్రింశోఽధ్యాయః

—* దివాకాలే శ్రీకృష్ణవిరహప్రయుక్తగోపీవిలాపః ఇయ మేవ వేణుగీతా *

శ్రీశుక ఉవాచ—

గోప్యః కృష్ణే వనం యాతే త మనుద్రుతచేతసః,

కృష్ణచీలాం ప్రగాయన్త్యో నిన్య ర్దుఃఖేన వాసరాః.

౧

గోప్య ఉవాచ—

వామబాహుకృతవామకపోలో వల్గితక్రు రధరాత్మితవేణుమ్,

కోమలాంగుళిఖి రాశ్రితమార్గం గోప్య ఈరయతి యత్ర ముకున్దః.

౨

వ్యోమయానవనితా స్పృహ సిద్ధై ర్విస్మృతా స్తదుపధర్య సలజ్జాః.

అథ షష్ఠత్రింశోఽధ్యాయః

అథేతం విశాసు భగవతా సహ విహరంతీనా మహస్సు కేన విశిష్టానాం గోపీనాం తల్లిలాసు వర్జనేన కాలనిర్వాపజప్రకార మాహ షష్ఠత్రింశేన (గోప్య ఇత్యాదినా) కృష్ణే వనం యాతే సతీత్య స్వాహస్విత్వాదిః, తం కృష్ణ మనుద్రుతం అనువృత్తం తదానక్త మితి యావత్ తచ్చేతో యాసాం తాః, గోప్యః, కృష్ణచీలా గాయంత్యః వాసరా నహవి దుఃఖేన కృచ్ఛేణ కథంచి నిన్యః నిర్వాపయామానుః.

౧

కీన్యశం తల్లిలాప్రగానం యేన వాసరా నిన్య రిక్యత స్తద్ధర్మయతి (వామబాహుకృత వామకపోల ఇత్యాదినా) అత్ర ద్వో ద్వో శ్లోకా వేకవాక్యతయాఽన్వేతవ్యౌ. హేగోప్యః, కృష్ణో యత్ర యదా వామబాహౌ తస్మాదే కృతః అర్చితః, వామః కపోలో యేన వల్గితే నర్తితే క్రువా యేన తథాభూతః, కోమలాంగుళిఖి రాశ్రిత మార్గా స్పృహన్వరచ్చిద్రాణి యన్య త మధరే అర్చితం వేణు మీరయతి వాదయతి.

౨

తదా వ్యోమయానానాం వనితాః, కశ్మలం మోహం యయు రిత్కన్యయః, వ్యోమ్ని యానం గమనం యేషాం తే వ్యోమయానాః, వ్యోమ్ని యాంతీతి వా వ్యోమయానా స్పిధ్యాః, సంశ్యాదే రాకృతి

కౌమూర్గణసమర్పితచిత్తాః కశ్మలం యయు రపస్మృతసీవ్యః. ౧

హస్త చిత్ర మబలా శృణుతేదం హారహాస ఉరసి స్థితవిద్యుత్,
నన్దసూను రంబ మార్తజనానాం నర్మదో యర్హి కూజితవేణుః. ౨

బల్లవశో ప్రజవృషామృగ గావోవేణువాద్యహృతచేతస ఆరాత్.
దన్తగవ్వకబళా ధృవకర్ణా నిద్రితా లిఖితచిత్ర మివాసకా. ౩

బర్హిణ స్తబకధాతుపలాతై ర్బద్ధమల్లపరిబర్హవిదమ్మః.

గణత్వా త్కర్తరి యః, తేహం, పనితాః, సిద్ధై స్వసతిభి స్సహ వర్తమానా అపి తద్వేణుగీత ముపదా
ర్యాకర్ణ్య ప్రథమం స్మితాః, తతః కామస్య మనస్య మార్గజే నమర్పితాని చిత్తాని యాభి స్తా
స్తత్పరవశా ఇత్యర్థః. నల్పజ్ఞా స్పృహః కశ్మలం యయుః తత్ర లింగం వదంత్య స్తా విశంషంతి. అపస్మృ
తసీవ్యః. అపస్మృతా నిస్సృతాః. సీవ్యః భ్రష్టద్దుకూలబిందా యాభి స్తకాభూతాః ఏవంవిధస్య కృష్ణస్య
విశ్లేషం కథం సహేమేతి సర్వత్ర వాక్యకేషః.

(పంచేతి.) హే ఉదలాః, ఇదం చిత్రం శృణుత హంతాత్మాకృర్య మేతత్. ఆయం
నందసూనుః పరవద్విశేషో హసో యస్య యద్వా హారేషు స్ఫురన్ హసో యస్య ఉరస్థితా విద్యుదివ
లక్ష్మీ ర్కస్య తదాభూతః. అర్తజనానాం ఉద్విగ్లేషజమఃఖపీడితానాం మార్దవకానాం నర్మదో వితరాం
దుఃఖకారక స్పృశా యర్హి యదా కూజితో హృదితో వేణు ర్వేన తదాభూతో భవతి.

ఉదా వ్రజే యే వృషాః. మృగా గవశ్చ వేణునాదేన హృతాని చేతాంసి యేషాం తే
ఆరాధూరాదేవ దన్తైర్దష్టా ఏవ న తు చర్మితాః కబళా స్పృశగ్రాసా యై ప్రే ధృతాః. ఉత్తమ్మితాః, కర్ణాః
యై ప్రే నిద్రితా స్పృశాతస్సద్రా ఇన లిఖితచిత్ర మిస చిత్రతవృషాది రివ చ ఆసక తస్యః. అవిదుషాం
తిరశ్చా మపీద మానందపారవశ్యజనకం వేణుగీత మతోఽఽచిత్ర మితి భావః.

ఇతోఽన్వేషితచిత్రం శృణుతేతి కాశ్చి దాహుః (బర్హిణేతి.) హేఅగ్ని సఖి బర్హిణస్య
మయూరస్య స్తబకో బర్హః యద్వా బర్హిణకజేన తత్ప్రిణో లక్ష్మీతే న చ స్తబకా గుచ్ఛాః. దాతవో
గై రిహదయ శ్చ చలాగాని పల్లవా శ్చ తై ర్బద్ధ శ్చాపౌ మల్లాశాం పరిబర్హః. పరికర శ్చ తా

(దీవాకాలే శ్రీకృష్ణదిరహస్రయ క్తగోపీలహః కయ మేన వేణుగీతా)

కర్హించి తృణల ఆళి సగోపై ర్గా స్సమాహ్వయలి యత్ర ముకున్దః. ౬

తర్హి భగ్నగతయ స్ఫురితో వై తత్పదమ్బుజరజోఽనిలసీతమ్.

స్పృహయతీ ర్వయ మితాః హపుత్యాః ప్రేమవేపితభుజా స్ప్రిమితాహః. ౭

అనుచరై స్సమనుషర్ణితవీర్య అదిపూరుష ఇవాపిలభాతి.

వనచరో గిరితపేషు చరన్తీ ర్వేణునాహ్వయత గా స్స యదా హి. ౮

వనలతా స్తరవ ఆత్మని విష్ణుం వ్యజ్ఞయన్త్య ఇవ పుష్పఫలాధ్యాః.

ప్రణతభారవిటపా మధుధారాః ప్రేమహస్తాత్తనవ స్సస్పృజా స్త్వ. ౯

విదమ్బయ త్యనుకరోశీతి తథా స ముకుందో దివాకాలే న హి గః కర్హించనా యత్ర దేశే గోపైః. గా స్సమాహ్వయతి అన్య వేణుగీతేనేత్వాది. వేణుగీతేన గోపీనా గర్భనమాహ్వయతి. ౬

తర్హి తదా ఆచేతనా స్ఫురితోఽపి అనిలేన నీతం ద్రవికం స్మృతదామ్బుజంజః స్పృహయతీ, స్పృహంక్య ఇవ భగ్నగత ర్జాసాం కథామహం. వై స్పృహం యత్స్వగతయ ఇతి పారే కుటిలగతయః. తథాఽపి తాః, వయ మివాహహపుత్యా, యతో న ప్రాశ్నావం కేపిలం ప్రేష్టా వేపితాః, తమ్మితాః భుజా స్తరభాగ్నయసాం ప్రిమితా నిశ్చలా ఆపో యదాం తథాధాతా కృగోభ్యోఽపి లోచనయో స్ప్రిమితజలా భవంతీతి వయ మివేతి దృష్టాంభిప్రాయః. ౭

స్థావరే స్వప్రకృతిచిత్రం దృశ్యత ఇత్యాహః. (అనుచరై ర్వి.) స క్తిష్టో యదా హి వనే చరణ గిరే ప్రతేషు చరితీ ర్గాః, వేణునా అత్సన్నమోహవేపిత వేణుగీతే నాహ్వయతి కథమ్బుజః. అనుచరై ర్గోపై ర్వేవాదిభి ర్వా సమ్మ గోర్ణిత. వీర్య యన్త్య తథా తాః. ముగ్ధాః. వచన మాది పూరుష ఇవేతి ఆచలా విటాతి ర్గర్హీ ర్వన్య స చేతి ఇతిరేషు చలాఽంబుజా లక్ష్మీ ర్న తస్మిన్ చరేతి భావః. ౮

తదా ప్రణతాః, భారేణ విటపాః, యసాం తాః పుష్పైః, పరై శ్చాద్యాః, ప్రేష్టా హస్తా ఉదజ్ఞతా స్తనవో యసాం త వనగతా తా స్సస్పృజా విష్ణు ప్రకాశమానం సూచయంత్య ఇవ మధుధరా వన్మయః. తథా తరవ కృతచ్ఛితీనా మపి తత్ప్రేవానంద ఇతి భావః, స్మ విస్మయే. ౯

దర్శనీయతిలకో వనమాలాదివ్యగన్ధతులసీమదహతైః.

అశికులై రలఘుగీత మభీష్టం ఆదియన్ యర్హి సన్నిభవేణుః. ౧౦

సరసి సారసహంసవిహజ్ఞా శ్చారుగీతహృతచేతస ఏశ్య.

హరి ముపాసత తే యతచిత్తా హస్త మీలితదృశో యతమోనాః. ౧౧

సహ బల స్సృగవతంసవిలాససాసుషు క్షితిభృతో వ్రజదేవ్యః.

హర్షయ న్యర్హి వేణురవేణ జాతహర్ష ఉపరజ్జతి విశ్వమ్. ౧౨

మహదతిక్రమణశక్తితచేతా మన్దమన్ద మనుగర్జతి మేఘః.

కమలవసేష విహరతాం పక్షిణా మపి చిత్రకర్ణకం తద్గీతం కింపున రన్యేషా మిక్యభిప్రాయే
జాహుః. (సరసీతి.) దర్శనీయతిలక ఇతి దర్శనీయనాం మందరాణాం మద్యే శ్రేష్ఠః కృష్ణః
వనమాలాయాం యా దివ్యగంధతులసీ తస్యా మధునా మతై రశికులైః. క్రియమాణ మలమూర్త్యై
రభీష్ట మాద్రీయా అదరేణ గృహ్ణన్ యర్హి అధరే సంహితవేణు ర్భవతి. ౧౦

తదా యే సరసి సారసా శ్చ హంసాశ్చాన్యే విహజ్ఞాస్తే చాదుడా గీతేన హృతం చేతో
యేషాం తథాభూతా ఏత్యాగత్య హరిం కృష్ణ ముపాసత అభజంత తత్సమీసే వివిభక్త్యా రతమ్భూతాః.
యతం విషయాంతరేభ్య ఆహృతం చిత్తం యైః. యతం నియతం మోసం సంశీలనం యేషాం
తథాభూతా శ్చ హంతేతి భగవద్విరహజటేదే. ౧౧

మేఘో హరి ముపాస్త ఇత్యాహుః. (సహ బల ఇతి.) హేవ్రజదేవ్యః గోవ్యః సహబలః
సరామః కృష్ణః. స్రగ్వి ర్నిర్మితాభ్యా మవతంసాభ్యాం విలాసో యస్య యద్వా ముక్తాప్రసాపీదేన
విలాసో యస్య క్షితిభృతో గిరే స్తలేషు వర్తమానః స్వయం జాతహర్షః విశ్వం హర్షయన్ యదా
వేణురవేణ ఉపరమ్భితవిశ్వః. ఉపగ్రథితవిశ్వః అనురక్తభోకో చవక్షిత్వర్జః. ఉపరజ్జతి విశ్వమితి
పాఠాంతరం తదా ఉపరజ్జనా దయతి నాదేన పూరయతీత్యర్థః. ౧౨

తదా స్వతుల్యద్వాయత్సేన విశ్వార్థిహరణాదినా చ సాహస్యా త్వన్వభో మేఘః.
మహతః. కృష్ణస్యాతిక్రమేణ శక్తికం చేతో యస్య తథాభూతః. పురో న యాతి న చోచ్చై
ర్గర్జతి కింతు తత్త్రైవ స్థితస్సన్ వేణురవమను. మందం మందం గర్జతి సుహృదం కృష్ణం సుమనోభి

ద శ మ స్కంధే — పంచత్రింశోఽధ్యాయః

౩౩౩

(దివాకాలే శ్రీకృష్ణవిరహప్రయుక్తగోపిలాలాపః ఇయ మేవ వేణుగీతా)

సుహృద మభ్యవన్న త్సుమనోభి శ్చాయయా చ విదధత్పుత్ర పత్రమ్.

౧౩

వివిధగోపవరణేషు విదగ్ధో వేణువాద్య ఉరుధా నిజశిక్షః,

తవ సుత స్సతి యదాఽధరబిమ్బే దత్తవేణు రనయ త్వస్వరజాతీః.

౧౪

సవనశ స్తదుపదార్య సురేశా శృక్రశర్యపరమేష్టిపురోగాః,

కవయ అనమిత కన్ధరచిత్తాః కశ్మలం యయు రనిశ్చితతత్త్వాః.

౧౫

నిజపదాబ్జదలై ర్ధ్వజవజ్రై ర్నిరజాఙ్గుళవిచిత్రలలామైః,

వ్రజభువః ప్రళమయ స్థురతోదం వర్షం ధుర్యగతి రీరితవేణుః.

౧౬

వ్రజతి తేన వయం సవిలాసప్రేక్షణార్పితమనోభవవేగాః,

రభ్యవన్నత్ ఛాయనూ ప్రతపత్రం అతపత్రం వ్యదధత్ ఆకరోద్ధు, వివరవీతి పాలే త్వద భావ ఆర్జం శత్రంతం వా ప్రతపత్రం కుర్వణ సుమనోభి రభ్యవన్నచ్చేత్యర్థః. అస్యత్యై రేవైః క్రియమాణం కుసుమవర్షం మేనుకర్తృకం కల్పయిత్యేత్థ ముక్తం తుషారో వా కుసుమతయూ కల్పితః.

౧౭

బ్రహ్మాదీనా మపి పారవశ్యజనకం త్వత్పుత్రవేణురణిత మితి యగోదాం ప్రత్యాహూః (వివిధగోపవరణేష్వితి.) హేసతి యగోపే యదా తవ సుతో నానాగోపక్రీడాసు విపుణః అధరబిమ్బే చిమ్మతుల్యేఽధరే, విహితో రేణు ర్యేన సః వేణువాద్యవిషయే, ఉరుధా బహుప్రకారా నిజైవ శిక్షయాను తాః స త్వస్యత శృంగీకా ఇత్యర్థః. స్వరజాతీః నిషాదర్షభాదిర్వరాలాపభేదాః అనయత్ ఉన్నీతవాః.

౧౮

తదా శక్రప్రభృతయః తత్ తాః స్వరజాతీః సవనశః వారం వారం మంద్రమధ్యమతారభేదేన వా యతో గీతధ్వని రాగత స్తత అనతా కంధరా చిత్తం చ యేషాం, తే ఉపధార్య సమ్యక్ గాకర్ష్య కవయః కోవిదా అపి అనిశ్చితం తత్త్వం తత్సేదో యై స్తథాభూతాః కశ్మలం మోహం ప్రాప్తుః.

౧౯

అస్మాకం తు మోహం కిం బ్రూమ ఇత్యాహూః (నిజపదాబ్జదలై రితి.) ధ్వజాదీని విచిత్రాణి లలామాని చిహ్నాని యేషాం తైః నిజాని పదా న్యేవాబ్జదలాని తైః వ్రజభువః ఖురతోదం ఖూక్రమణ

కుజగతిం గమితా న విదాముః కశ్యపేన కబరం వసనం వా.

౧౩

మణిధరః క్వచి దాగణయన్ గా మాలయా దయిగన్ధతులస్యాః.

ప్రణయినోఽనుచరన్య యదాఽనే ప్రక్షిపన్సుజ మగాయత యత్ర ౧౮

క్వణితవేణురవవచ్చితచిత్తైః కృష్ణమన్వసత కృష్ణగృహిణ్యః.

గుణగణార్థవ మనుగత్య హరిణ్యో గోపికా ఇవ విముక్తగృహాళాః. ౧౯

కున్దదామకృతకౌతుకవేషా గోపగోధనవృతో యమునాయామ్.

వ్యథాం శమయన్ ఓర్వణా శరీరేణ ధున్యః ధురం వహతీతి తథా న చ గణరాజ వ్రద్ధౌ గతి ర్యన్య
సః కృష్ణః వాదితవేణు స్పృశన్ ప్రణతీతి య త్రేన విమిత్రేన సవిలాసపీక్షణేన చ అర్చితో మనోభవవేగో
యాను తాః వయం కుతా వృజ్ఞే స్తేషాః గతం ప్రకారం నిశ్చేష్టలా మితి యావత్, గమితాః. ప్రాపితా
స్పృశ్యో మోహేన కబరం వసనం వా న విదాముః.

౧౬-౧౭

కిం చ మణిధరః మణి స్పృశితా గోగణనార్థం ధరతీతి మణిధరః క్వచి ద్దేశే తైః మణిభిః
గా అవమంతా ధగయన్ తథా దయితగంధా ఇష్టగంధా యా తులసీ తస్యా మాలయాపలక్షితః
ప్రణయినః ప్రీతిన్య అనుచర స్యాంసే స్కందే కుజం ప్రక్షిపన్మిదధత్ యత్ర యదా కదాచి
దగాయత.

౧౮

తదా తత్ర క్వణితన్య వాదితన్య వేణో రవేణ వచ్చితా న్యవహృతాని చిత్తాని యాసాం లా
యంత్రితచిత్తా ఇతిపాతే పరచీకృతాని చిత్తాని యాసాం తాః, కృష్ణన్య హరిణన్య గృహిణ్యో
భార్యా హరిణ్యః గుణగణార్థం గుణనముద్రం కృష్ణ మనుగత్య ప్రాప్యం కృష్ణ మేవన్వసత న
వ్యవర్తంతేత్యర్థః. కుతః, యతో విముక్తాః త్యక్తాః గృహాళాః, యావః కథం గోపికా ఇవ తా అపి
హ్యేవ మేవ త మన్వాసతేతి.

౧౯

ఏవం బృందావనప్రదేశేషు క్రీడతో లీలాః ప్రగీతాః. అథ సాయాహ్నే గోధనాని పరావృత్య
యమునాయాం క్రీడత స్నిభాగ్య మనువర్తయంతి (కుందదామకృతకౌతుకవేష ఇతి.) కుందదామభిః
కుండకుసుమస్రగ్మి, కృతః కౌతుకేన ఉత్సవేన వేషోఽలంకారో యేన సః హేతవనవ్యే యశోదే
తవ వత్సః పుత్రః నందనూనుః శ్రీకృష్ణః యద్వా వహైవ బహ్వః కథయంత్యః కాశ్చ త్రవ వర్ష

(దివాకాలే శ్రీకృష్ణవిరహప్రయత్నగోపిలంకాః ఇయ మేవ వేణుగీతా)

నన్దసూను రనఘే తవ వత్సో శర్మదః ప్రణయినాం విజహార. ౨౦

మన్దవాయు రనువా త్యనుకూలం మానయ స్మలయజస్పర్శేన,
నన్దిన స్త ముపదేవగణా యే వాద్యగీతబలిభిః పరివప్రుః. ౨౧

వత్సలో వ్రజభువాం యదగద్రో వన్ద్యమానచరణః పథి వృద్ధైః,
కృత్స్నగోధన ముపోహ్య దినాన్తే గీతవేణు రనుగేడితకీర్తిః. ౨౨

ఉత్పవం స్మరరుజాస్తదృశీనా మున్నయ స్థురరజశ్చురితశ్రవన్,
దిత్సయైతి సుహృదాశిష ఏష దేవకీజరభూ రుడురాజః. ౨౩

ఇతి. రాశ్వి న్నందసూను రితి గాహుః, ప్రణయినాం సఖీణాం శర్మదః హర్షదః గోపైః గోపకులేన చ వృతో యమునాయాం విజహార మదేతి శేషః. ౨౦

(మందవాయు రిత్సవ్యం తు దేత్వాదిః.) ఇదా మందవాయు స్మలయజ స్నేహ సురభి శ్శీతస్పర్శ ప్రేమ కృష్ణం సమానము— అనుకూలం యథా భవతి తథా ఉపవాతి వీజయతి యద్వా మలయజస్య కృష్ణే సానుప్తస్య స్పర్శేన మానయ స్మితి వా, కింవ యే. వందినః స్తావకాః ఉపదేవగణాః సిద్ధవిద్యాధరాదయః తే వాద్యగీతపుష్పవర్షాదిభిః. తం కృష్ణం పరివప్రుః పరిత ఉపాసత. ౨౧

అథాయాంత మవలోక్య హృష్యంత్యః పరస్పర మూఢుః (వత్సల ఇతి.) వ్రజస్య గవాం చ వత్సలః తద్వా ప్రజలిబధ్తాః సా మనుకమ్యుగా మస్మాకం చ వత్సలో హితకృత్. కుతః యత్ సుస్థాత్ అగద్రో అగు గోవత్సవం ధరతి తథా ఇదం బహుశోరక్షణ స్థోపరక్షణం వృద్ధైః, బ్రహ్మపథిః పథి హర్షభూనా చ సౌ సర్వ యః దినాన్తే సాయంకాలే కృత్స్నగోధనం ఉపోహ్య ఎకీకృత్య గీతయంతే దేవై ర్యగ్మతః అనుగైః అనుదరైః ఈడితా కీర్తి ర్యస్య స స్మరరుజా స్మరరోగేణ అస్తాః నన్దప్రాయా దృశో దృష్టయో, యాసాం తాసా మస్మాకం, నేత్రాణా, మత్సవం తే ర్ష మున్నయన్ ఉద్యైః ప్రాయున్ భుంజతోభిః, వ్యాప్తాః ప్రజో, యస్య సః, సుహృదా మస్మాకం అయః మనోరథస్య దిత్సయా దామ మివ్వయా, తేనక్యాః జరరే భవతీతి దేవకీజరభూ న్న ఏష ఉడురాజ శృంధ్ర ఏవ ఏతి అగచ్ఛతి విర్యుతిహేతుత్వేన స ఏష ఏవేత్సుక్తమ్. ౨౨-౨౩

మదవిఘూర్ణితలోచన ఈష న్మానద స్వసుహృదాం వనమాలీ,
 బదరపాణ్డువదనో మృదుగంధం మణ్డయ న్కనకకుంజులలక్ష్మ్యే ౨౪
 యదుపతి ద్విరదరాజవిహారో యామినీపతి రివైష దినా నై,
 ముదితవక్త్ర ఉపయాతి దురన్తం మోచయ స్ప్రజగవాం దినతాపమ్. ౨౫

శ్రీశుక ఉవాచ—

ఏవం ప్రజప్రియో రాజన్ కృష్ణలీలానుగాయతీః,
 రేమిరేఽహస్సు తచ్చిత్తా న్తన్ననస్కా మహోదయాః. ౨౬

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే,
 పంచమింశోఽధ్యాయః.

కృచ్చి దతిసంభ్రమేణ సమీప మాయాంతం బలరామం కథయతి (మదవిఘూర్ణితలోచన ఇతి.) ఈషత్ మదేన వారుణీమదేన విఘూర్ణితే లోచనే యన్య సః స్వసుహృదాం మానదః ఈషత్సక్కుబదచన, త్పాణ్డు వదనం, యన్య సః ఆత్ర హేతుః కనకకుండలయోః లక్ష్మ్యే మృదు గంధో యస్మిన్. త ద్బదనం, మందయన్ కోమలం గండర్థం మందయ స్మితి వా ద్విరదరాజ న్యైరావతస్యేవ విహారో యన్య సః, బలభద్రస్య క్షేతవర్ణత్వాత్ దినాంతే చంద్ర ఇవ ముదితం ప్రసన్నం వక్త్రం యన్య సః ప్రజభవా వస్మదాదీనాం దురంత మపారం దినే న్నవిశ్లేషణం తాపం మోచయన్ త్యాజయన్ ఉపయాతి ఏష సమీప మాయాతి. యద్వా, ఇదం క్లోకద్వయం కృష్ణవర మేవ యోజ్యం, తదా మదేన మన్యథేన విఘూర్ణితే, లోచనే యన్య సః ద్విరదరాజవిహారో గతేంద్రగతిః. ౨౪-౨౫

ఉపసంహరతి శుకః. హేరాజన్. ఇత్తం కృష్ణస్య లీలా, అనుగాయంత్యో గోవ్యః అహ స్వపి తస్మిన్, చిత్తం చేతనా జీవితం. యాసాం తస్మి న్నేవ మనస్సజ్కల్పవికల్పరూపం త్వాసాం, తాః ఆత ఏవ మహా సుదయ ఉత్సవో యాసాం తథాభూతాః రేమిరే. ౨౬

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయవయాపారావారతాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యావిదేః శ్రీకైలగురోః సుతేన తవ్వరణకమలవరచయప్రసన్నతత్సృక్తినమదిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన శ్రీవైష్ణవవాసేన శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లలితాయాం, శ్రీమద్భాగవత చంద్రితాయాం, దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం, పఞ్చమింశోఽధ్యాయః

అథ షట్త్రింశోఽధ్యాయః

శ్రీకృత ఉవాచ. —

అథ తర్హ్యాగతో గోష్ఠ మరిష్ఠో వృషభాసురః,
మహీం మహాకకుత్స్థాయః కమ్పయ స్థురవిశ్రామ్.

రమ్భమాణః ఖరతరం పదా చ విలిఖ న్మహీమ్,
ఉద్యమ్య పుచ్చం వప్రాణి విషాణాగ్రేణ చోద్ధరన్,
కించి త్కించి చ్చక్ర స్మృజ్చ స్మూత్రయన్ నైబ్ధిలోచనః.

యన్య నిర్ద్వాది తేనాన్ల నిష్ఠురేణ గవాం నృణామ్,
పత న్న్యాకాలికా గర్భా స్సృవన్తి చ భయేన వై.

అథ షట్త్రింశోఽధ్యాయః.

అథ వృషభాసురవదాత్మకం భగవతః కర్మానువర్తయ న్నారదముఖా త్తదా క్రుతవతః కంసన్య
భగవద్దననోద్యోగ మనువర్తయతి (అధేత్యాదినా.) ఇత్థం శ్రీకృష్ణేన వ్రజే హర్ష్యమాణే సతి తర్హ్యాగ
రిష్టాభ్యో వృషభాసురో, గోష్ఠం ప్రత్యాగతః. తం వర్ణయతి సార్వత్రయేణ (మహీ మిత్యాదినా.)
మహంతౌ కకుత్స్థాయౌ, యన్య సః, ఖరైః నితరాం, శతాం విదరితాం మహీం, కమ్పయన్. ౧

ఖరతరం యథా తథా రమ్భమాణః వృషభజాతిశబ్దం కుర్వన్, పదా మహీం విలిఖం శ్చ
పుచ్చ ముద్యమ్య ఉన్నమయ్య శృణ్వాగ్రేణ వప్రాణి ఉన్నతస్థలాని ఉద్ధర స్ఫులిపన్ మధ్యే మధ్యే కించి
త్కించి చ్చక్రత్పురీషం ముజ్చన్ మూత్రయన్ మూత్రం ముజ్చన్, నైబ్ధే అనిమిషే లోచనే
యన్య సః. ౨

అన్ల హేరాజన్ యస్యారిష్టన్య నిష్ఠురేణ కఠినేన నిర్ద్వాదేన గవాం నారీణాం చ గర్భా.
అకాలికాః అప్రాప్తప్రసవకాలా అపి భయేన పతంతి స్రవంతి చ “అవతుర్థా దృవే త్సృగ్వివః సాతః
పజ్జుచుషష్ఠయోః. అత ఉర్ధ్వం తు నారీణాం ప్రసవః పరికీర్తితః.”

నివిశన్తి ఘనా యస్య కకు ద్యవలకజ్జయా,
తం తీక్షణ్యం ముద్వీక్ష్య గోప్యో గోపా శ్చ తత్రసుః. ౪

పశవో దుద్రువు ర్భీతా రాజ సంత్యజ్య గోకులమ్,
కృష్ణ కృష్ణేతి తే సర్వే గోవిందం శరణం యయుః. ౫

భగవా నపి తద్వీక్ష్య గోకులం భయవిహ్వలమ్,
మాలైష్టేతి గిరాఽఽశ్వస్య వృషాసుర ముపాహ్వయత్. ౬

సబాలైః పశుభి ర్మృతైః త్రాసితైః కి మనత్తమ,
బలదర్పహోఽహం దుష్టానాం త్వద్విధానాం దురాత్మనామ్. ౭

ఇత్యాస్మి ట్యాచ్యుతోఽరిష్టం తలకభేన కోపయన్,
సఖ్యు రంసే భుజాభోగం ప్రసా ర్యావస్థితో హరిః. ౮

యస్య అరిష్టస్య కకుది గళస్మష్టే, అచలకజ్జయా సర్వతకృష్ణత్రాంత్యా, మేఘాని వికంతి
విపులకకుద్భా విత్యర్థః. తీక్షణ్యం త మరిష్ట, మవరోక్య గోప్యో గోపా శ్చ తత్ర సురభిరయుః. ౪

హేరాజః పశవ స్తు భీతాః గోకులం సంత్యజ్య దుద్రువుః, తే గోపా గోప్య శ్చ కృష్ణ
కృష్ణేతి వదంత స్తం శరణం. ప్రావుః. ౫

అథ భగవాన్ భయేన విహ్వలం తద్గోకుల మవరోక్య మాలైష్ట భయం మాకారేతి గిరా,
అశ్వాన్య, సాంత్వయిత్వా వృషాసుర ముపాహ్వయత్ ఆజాహవ. ౬

అహ్వనప్రకార మేవాహ (సబాలై రితి.) మేమంద, సబాలైః సవత్సైః. పశుభిః తేభ్యో
భయజననేన తవ కిం ప్రయోజన మిత్యర్థః. హే అనత్తమ త్వద్విధానాం దురాత్మనాం బలం దర్పం
చ హరతీతి తథాభూతోఽహ మనస్థితః ౭

ఇతీత, మాహ్వయ న్నాశ్రితార్తిహర ఆశ్రితా న్న చ్యావయతే న త్యజ తీత్యచ్యుతః
అస్మోట్క కరతలేన బాహు మాహత్య తలకభేన అరిష్టం కోపయన్ కోపయుక్తం కుర్వన్ సఖ్యు
రంసే స్కందే భుజ ఏవాభోగః సర్పదేహ, స్తం ప్రసా ర్యావస్థితః. ౮

(పుషతాసురవధః)

సోఽప్యేవం కోపితోఽరిష్టః ఖరేణావని ముల్లిఖా,

ఉద్యత్పుచ్చభ్రమన్మేఘః క్రుద్ధః కృష్ణ ముపాద్రవత్.

అగ్రన్యస్తవిషాణాగ్రస్తబ్ధాస్సగ్గోచనోఽచ్యుతమ్

కటాక్షి ప్యాద్రవ త్తూర్ణ మిద్ధముక్తోఽశని ర్యథా.

గృహీత్వా శృంగయోస్తస్య హ్యష్టాదశపదాని సః,

ప్రత్యపోవాహ భగవాన్ గజః ప్రతిగజం యథా.

సోఽపవిద్ధో భగవతా పున రుత్తాయ సత్వరమ్,

అద్రవ త్త్విన్ననర్వాజ్ఞో నిశ్వసన్కోదమూర్చితః.

త మాసతస్తం స విగృహ్య శృంగయోః పదా సమాక్రమ్య నిపాత్య భూతరే,

నిష్పీడయామాస యథాఽఽర్చ్య మమ్మరం కృత్వా నిషాణేన జఘాన సోఽపతత్.

తతః సోఽరిష్టోఽపీత్యం కుపితః ఖరేణ భూమి ముత్తినా ఉద్యతా ఉర్ధ్వం గచ్ఛతా
పుచ్చేన భ్రమంతో మేఘా యన్య సః క్రుద్ధ స్సా కృష్ణ ముపాద్రవత్,

తదేవాహ - అగ్రే న్యస్తే విషాణాగ్రే యేన స్తబ్ధే అస్సగ్గోచనే రక్తనేత్రే యన్య సోఽపి
కృష్ణం కటాక్షిన్య కటాక్షేణ తిర్య జ్ఞిరీక్ష్య యథేంద్రేణ ముక్తోఽశనిః, తద్వ త్తూర్ణ ముద్రవత్.

తదా సోఽచ్యుతః, అరిష్టం శృంగయోః గృహీత్వా అష్టాదశ పదాని ప్రత్యపోవాహ ప్రత్య
గనయత్. యథా గజః ప్రతిగజం తద్యత్.

సోఽరిష్టో భగవతా అపవిద్ధః, అపక్షిప్తః ప్రతిగమనేన పాతితః పున రుత్తాయ సత్వర
స్విన్నాని ప్రస్వేదయక్తాని సర్వాణ్యజ్ఞాని యన్య సః, క్రోధేన మూర్చితః పరవశ్యః నిశ్వసన్ కావసం
ముఞ్చన్ పున రాద్రవత్.

స భగవాన్ పునరావతంతం అరిష్టం శృంగయోః గృహీత్వా స్వచరణేన సమాక్రమ్య అవష్టభ్య
భూతరే నిపాత్య యథా అర్చ్య మమ్మరం వత్తం తద్వ నిష్పీడ్య నిష్పీడయామాస, తతః కృత్వా “కృతీ
చ్చేదనే” ఉత్పాత్య విషాణ నితి శేషః, తేన విషాణేన జఘాన తాదయామాస, స చ తాడితోఽరిష్ట
అపతత్.

అస్మ గ్వమ స్మాత్రశకృత్సముత్సృజాః ఊపం శ్చ పాదా ననవస్థితేక్షణః,
జగమ కృభ్రం నిఋతే రథ ఊయం పుష్పైః కిరన్తో హరి మీడిరేనురాః. ౧౪

—* నారదబోధితేన కంసేన రామకృష్ణాహ్వనాయాక్రూరప్రేషణఘట్టః *—

ఏవం కకుద్మినం హత్వా స్త్రాయమాన స్వజాతిభిః.

వివేశ గోష్ఠం సజలో గోపీనాం నయనోత్సవః. ౧౫

అరిష్టే విహతే గోష్ఠే కృష్టే నాద్భుతకర్మణా.

కంసాయథాహ భగవా న్నారదో దేవదర్శనః. ౧౬

యశోదాయా స్సుతాం కన్యాం దేవక్యాః కృష్ణ మేవ చ.

రామం చ రోహిణీపుత్రం వసుదేవేన భిభ్యతా.

మూత్రం శకృ ప్స తయో స్సమాహరః, త దుత్సృజన్ అస్మ గ్రుధిరం వమః ఉద్గిరః
పాదాః ఊప నిత స్తత శ్చాలయః అనవస్థితేక్షణః ప్రవలితనేత్రః, కృత్రం కష్టం ప్రాజోక్తృమ
జాత్మకం జగమ, అథ నిర్భతేః మృత్యోః ఊయం నివాసం జగమ, తత స్సురా అపి పుష్పైః కిరంతో
హరిం తుష్టుః. ౧౪

ఇత్థం కకుద్మినం అరిష్టం హత్వా భగవా స్వజాతిభి ర్గోపై స్త్రాయమానః, గోపానాం
నయనానాం మూర్తిమాః ఉత్సవః, సరామో గోష్ఠం వివేశ. ౧౫

ఇత్థం గోష్ఠే అద్భుతకర్మణా కృష్టే నారిష్టే హతే సతి దేవదర్శనో దేవర్షిః నారదో యద్వా
ఏవం కథితే ఏవం భవిష్యతీతి సాక్షి దేవచేష్టితాభిజ్ఞః కంసాలయం గత స్తం ప్రాహ. ౧౬

కి మాహేత్యత్రాహ (యశోదాయా ఇతి.) దేవక్యాః, కన్యా మష్టమగర్భత్వేన ప్రసిద్ధాం
యశోదాయా స్సుతా మాహ, తథా యశోదాయాః, పుత్రత్వేన ప్రసిద్ధం కృష్ణం దేవక్యా అష్టమం గర్భ
మాహ తథా రోహిణీపుత్రత్వేన ప్రసిద్ధం రామం చ దేవక్యాః, సప్తమం గర్భ మాహేతి సంబంధః.
దేవకీసుతో చేత్ కథం వ్రజం గతౌ తత్రాహ వసుదేవేన కంసా ద్భిభ్యతా స్వమిత్రే నందే న్యస్తా

(నారదబోధితేన కంసేన రామకృష్ణాహ్వనాయాక్రూరప్రేషణపుట్టః)

స్వస్తౌ స్వమిత్రే నందేస్మిన్ యాభ్యాం తే పురుషాహతాః. ౧౩

నిశమ్యైత ద్బోజపతిః కోపా త్ప్రచలితేద్వియః.

నిశాత మసి మాదత్త వసుదేవజిహ్వానయా ౧౪

నివారితో నారదేన తత్పుతౌ హస్త మాత్మనః,

జ్ఞాత్వా లోహమయైః పాశై ర్బంధ సహ భార్యయా. ౧౫

ప్రతియాతే తు దేవర్షౌ కంస ఆహూయ కేశినమ్.

ప్రేషయామాస హన్యేతాం భవతా రామకేశవౌ. ౨౦

తతో ముష్టికచాణూరచ్చలతోసనకాదికాః.

అమాత్యా స్తస్తిపాం శ్చైవ సమాహూయాహ భోజరాట్. ౨౧

భో భో నిశమ్యతా మేత ద్వీరచాణూరముష్టికాః.

నన్దవ్రజే కిలాసాతే సుతా వానకదుస్తుభేః ౨౨

న్యాసరూపేణ నిహితౌ యాభ్యాం రామకృష్ణాభ్యాం తవ పురుషా భృత్యా అరిష్టాదయో హతాః, వసుదేవే హతే తు తౌ పలాయేతా మత స్స న వధ్య ఇత్యర్థతోత్ర ద్రష్టవ్యమ్. ౧౩

త న్నారదోక్తం నిశ మ్యాకర్ణ్య భోజపతిః, కంసః కోపా త్ప్రచలితా సింద్రియాణి యన్య సః వసుదేవం హంతు మిచ్ఛయా తీక్ష్ణం భగ్గ మాదదే. ౧౪

తతో నారదేన నివారితః, తన్య వసుదేవన్య సుత మేవాత్మనః, స్వన్య మృత్యుం హంతారం జ్ఞాత్వా నారదోపదేశా దితి కేషః, లోహమయైః, పాశైః భార్యయా దేవక్యా సహ వసుదేవం బంధం. ౧౫

తతో నారదే గతే సతి కంసః కేశినం నామ రాక్షస మాహూయ ప్రేషయామాస, కి మితి భవతా రామకేశవౌ హన్యేతా మితి. ౨౦

తతో ముష్టికాదీన్ అమాత్యాం శ్చ హ స్తిపాం శ్చ సామోక్త్యా ఆహూయౌవాచ. ౨౧

ఉక్తి మేవాహ (భోభో ఇత్యాదిభిః పఞ్చభిః,) భో భో ఇతి ద్విర్వచనం ప్రత్యేకాభిప్రాయకం, వీరచాణూరేతి కర్మధారయః, ఆనకదుండుభే ర్వసుదేవన్య సుతౌ రామకృష్ణౌ నందవ్రజే వ్రతేతే ఖలు, ౨౨

రామకృష్ణౌ తు తౌ మహ్యం మృత్యు కాలనిదర్శితౌ.
భవద్భ్యా మిహ సంప్రాప్తౌ హన్యేతాం మల్లలీలయా.

౨౦

మఞ్చాః క్రియంతాం వివిధా మల్లరజ్జపరిశ్రితాః,
పౌరజానపదా స్సర్వే పశ్యన్తు స్వైరసంయుగమ్.

౨౧

మహామాత్ర నిబోధేదం వచో మమ మహామతే,
గజః కువలయాపీడః ప్రభిన్నకరభాముఖః,

౨౨

సంస్థాప్యో ద్వారి రజ్జస్య కరారోపితముద్గరః,
తేన తౌ తత్ర హస్తవ్యో సుతా వానకదున్దుభేః.

౨౩

అథ సోఽపి మహామాత్రః ప్రాహ వ్యాకులమానసః,
కథం మయా నిహస్తవ్యో స్వప్రీయా పృథివీపతేః.

౨౪

తౌ తు మమ మృత్యు హంతరౌ కాలేన దైవేన నిదర్శితౌ జ్ఞాపితౌ, అతః కథంచి
దుషాయేనే హసితౌ భవద్భ్యాం మల్లలీలయా హంతవ్యౌ.

౨౫

మఞ్చా ఉత్తజస్తమ్బుదిరచితస్థానాం, క్రియంతాం, కథమ్ముతాః, మల్లరజ్జపరిశ్రితాః,
మల్లయుద్ధస్థానపర్యంతస్థానవిశిష్టాః, కిమర్థంః తత్రాహ - పౌరాః పురవాసిన్తో జానపదా దేశవాసిన్
శ్చ సర్వే మఞ్చేభూపవిశ్య స్వైరం యదేష్టం సంయుగం యుద్ధం పశ్యంతు.

౨౬

హేమహామాత్ర హస్తినక తస్యైవ సంబోధనం, మహామతే ఇతి ఇదం వక్ష్యమాణం
మమ పద శృణు, కువలయాపీడాభ్యో ద్విపిౌ గజో రజ్జస్య యుద్ధస్థానస్య ద్వారి సంస్థాప్యః, కథం
భూతః, ప్రభిన్నే వికపితాగ్రే కరేభాః, కాంతి ర్యస్య తస్మృఖం యస్య.

౨౭

కరే అరోపితో గ్రాహితో ముద్గరో యస్య సః, తేన కువలయాపీడేన తా వానకదున్దుభేః
సుతౌ తత్త్రైవ ద్వా ర్యేన హంతవ్యౌ.

౨౮

అథ సః మహామాత్రః, వ్యాకులచిత్తః ప్రాహ (కి మితి.) పృథ్వీపతేః, భోజరాజస్య
కంసస్య తవ కిగివీపుత్రౌ రామకృష్ణౌ కథం మయా హంతవ్యా వితి అయోగ్యతానూచనాయ స్వప్రీయా
పితృద్వ్యక్తిః.

౨౯

ద శ మ స్కంధే — ష ట్రింశోఽధ్యాయః

౩౧౧

(నారదబోధితేన కంసేన రామకృష్ణాహ్వనాయాక్రూరప్రేషణపట్టః)

మహామాత్రే జైవ ముక్తః కంసస్తత్త్రివ దుర్మతిః,

ఉవాచ భూయో వచనం సమేతాన్ శ్రావయ స్సృపః.

౨౮

కంస ఉవాచ —

శృణుధ్వ మేతద్వచనం మయోదితం నిశమ్య సర్వం హృది ధారయన్తు తత్.

యేనాహ మేతేష్వసుహృత్త్వ మాదిత శ్చరామి బంధు స్వపి తత్ర కారణమ్.

౨౯

మాతా మమ మహాభాగా కదాచి తక్మమలేక్షణా,

విచరన్తీ గృహోద్యానే మన్దమారుతవీజితే.

౩౦

ప్రోక్షుల్లాశోకవకుళపూగవున్నాగశోభితే,

భ్రమద్భృమరసజ్జాతే కూజతోక్కిరిసంయుతే.

౩౧

తేన మహామాత్రేజ్ఞే ముక్తః. సకంసో దుర్మతిః, సృపః సముదితాః సర్వాః శ్రావయాన్
పున రాహ.

౩౨

కంసవచన మేవాహ (‘‘శృణుధ్వ మిత్యాదినా భూతరాజాయ మీధుష’’ ఇత్యంతేన)
ఏతద్వచనం శృణుధ్వ మితి శ్రవణాభిముఖ్యప్రార్థనా. మయోదిత మాకర్ణ్య తత్పర్యే భవంతో హృది
ధారయన్త్రితి క్రుతస్య చిత్తే స్థిరీకరణప్రార్థనా. కిం త దిక్యపేక్షయాం తావ దాత్మనో బంధుషు
విద్వేషకారణపర మితిహాసం ప్రతిజానీతే (యేనేతి.) యేన హేతునా అహం బంధుషు అసుహృత్త్వం
విద్వేష మాశ్రిత స్తేష్యేవ చరామి తస్య విద్వేషపూర్వకచరణస్య కారణం బ్రవీమితి శేషః.

౩౩

తత్పర మితిహాస మాహ (మాతేత్యాదినా) మహాభాగా సుందరీ భాగ్యశాలినీ వా మమ
మాతా మహా త్యుద్యానే వనే కదాచి ద్విపరంతీ బభూవ. కథమ్ముతే? వనే మందేన మారుతేన వీజితే
సంవలితే.

౩౪

ప్రోక్షుల్లైః అశోకాదిభిః, భ్రమతాం భ్రమరాణాం సజ్జాత స్సజ్జ్తో యస్మిన్ కూజద్భిః.

కోకిలైః వ్యాప్తే.

౩౫

సృత్యచ్ఛిఖణ్ణినివహమర్కటాటోపసుందరే,

వసన్తసమయే రమ్యే సాలమణ్డలమణ్డితే.

౩౨

చరంతీ తత్ర మే మాతా చిన్తయామాస సువ్రతా

భర్తారం కామసన్తప్తా ఋతుస్నాతా స్వలజ్కృతా.

౩౩.

తదైవ కశ్చిద్గన్ధర్వో ద్రమిశో నామ నామతః,

చరన్తన్తర్హితః కారే దృష్ట్వా తా మేకచారిణీమ్.

౩౪

విజ్ఞాయ చిన్తితం తస్యా స్వర్వతత్త్వాశయాద్భవితే,

దౌగ్రసేనం వపు ర్నిభ తస్మింతాలాపవీక్షితమ్.

౩౫.

తా మాససాద కామార్తః కామయానాం పతివ్రతామ్,

అజానమానా సాఽభ్యేత్య రేమే తేన సమం వనే.

౩౬.

సృత్యతాం శిఖండినాం మయూరాజాం వివహ సృజ్ఞో యస్మిన్ మర్కటానాం ఆటోపేన సంభ్రమేణ సుందరే వసంతకాలసహచరితే రమ్యే సాలానాం వృక్షజాం మండలేన, మండితే. ౩౨

తత్రైవంభూతే మహోద్యానే చరంతీ సువ్రతా పతివ్రతా ఋతుస్నాతా స్వలజ్కృతా చ మమ మాతా భర్తారం చింతయామాస. ౩౩

తదైవ కశ్చిన్నామ్నా ద్రమిశ ఇతి ప్రసిద్ధః, గంధర్వః, ఇతరై రలక్ష్యమాణ శృరణ తాం మమ మాతర మసహాయచారిణీం దృష్ట్వా తస్యా శ్చిత్తం విజ్ఞాయ సర్వేషాం తత్వతోఽభిప్రేత మర్థం వేత్తీతి తథాభూతః, హేతుగర్భ మిదం, తత్త్వా ద్విజ్ఞాయ సస్మితే అలాపవీక్షితే యన్య త దౌగ్రసేనం ఉగ్రసేనసదృశం వపుః, బిభ్రాణః, కామార్త స్తాం పతివ్రతాం కామయానా మిచ్ఛానురూపం వనే చరంతీ మాససాద, సస్మితాలాపవీక్షిత మితి క్రియావిశేషణం వా, సా త్వజానంతీ ఆభ్యేత్య తేన సహ రేమే.

౩౪-౩౬

(నారదబోధితేన కంసేన రామకృష్ణాహ్వనాయాక్రూరప్రేషణపుట్టః)

సా తం విదిత్వా రమణేతరం సతీ నితాన్తభేదావిలలోచనాశయా,
ఉవాచ క స్త్వం కితవార్యగర్హితం దురాత్మనా యేన కృతం త్వయేదృశమ్. ౩౬

ఇతి బ్రువంతీ పరిసాన్త్యయన్ శనై స్స దీర్ఘభాహు ర్ద్రిమిశోఽభ్యభాషత.
వయం హి గన్ధర్వకులోద్భవాభిరే గీర్వాణతుల్యామరవల్లభానుగాః. ౩౭

భవాదృశీనాం మనుజాశనానాం జానీహి భద్రే సులభా వయం న చ,
జనుర్వినాశాద్యఖిలాధిభాగినాం నృణాం సురాణాం మహదన్తరం శుభే. ౩౮

ఇతి బ్రువన్తం సా భూయః ప్రాహ క్రోధాకులేన్ద్రియా.
కిం మాం సాన్త్యయనే భూయః కృత్వేదం దుష్టచేష్టితమ్. ౪౦

తదిజ్ఞితాభిః, కథంచి తృత్య రన్యం విదిత్వా సతీ పతివ్రతా హేతు గర్భమిదం ఆతో
వితాంతః ఆపారః భేదో, యస్యాః, అవిరే వ్యాకులే లోచనే అశయో మన శ్చ యస్యా స్తథాభూతా
ప్రాహ హేకితవ దూర్త యేన దురాత్మనా త్వయేదృశం ఆర్యై ర్గర్హితం నిందితం కృతం
న త్వం కః. ౩౬

ఇతీత్యం బ్రువంతీం తాం శనైః, పరిసాంత్యయన్ స దీర్ఘభాహుః ద్రమిశః, ప్రాహ
తదేవాహ (వయ మితి.) వయం తావ ద్గంధర్వదేహజా గంధర్వాః, గీర్వాణై ర్దేవై స్తుల్యాః అమర
వల్లభస్య అనుచర శ్చ తుల్యామరేత్యత్ర సంధి ర్నాః. కర్మధారయో వా. ౩౭

హేభద్రే వయం భవాదృశీనాం మనుజాశనానాం మనుజోపభోగ్యానాం మానుషీణా మితి
యావత్. న చ సులభాః కిం తు దుర్లభాః, వయ మిత్యర్థః, తత్ర హేతు మాహ (జను రితి.) జను
ర్వినాశో జన్మమరణే ఆదీ యేషాం తా నాదీ న్మనఃపిడా, ఇదం వ్యాధీనా మప్యవలక్షణం, తా న్మజంతీతి
శతా తేషాం నృణాం, తద్విపరీతానాం సురాణాం, మహా త్తారతమ్య మస్తి తస్మా ద్వయం దుర్లభా
ఇత్యర్థః. ౩౮

ఇత్యం బ్రువంతం ద్రమిశం ప్రతి సా క్రోధా దాకులా సింద్రియాణి, యస్యా స్సా పునః,
ప్రాహ తదేవాహ (కి మితి.) ఇత్యం, దుష్టచేష్టితం కృత్వా భూయః కిమర్థం మాం సాంత్యయనే. ౪౦

ఇమా నతిక్రమ్య మహీజలాగ్నిసమీరణాకాశనిశేకసూర్యాః,

దిక్పాలధర్మాం శ్చ ఉభే చ సన్ధ్యే దురాత్మనేత్థ మలిసికృతాఽహమ్. ౪౧

గజే నేవ మదాన్ధేన పద్మినీ వనమధ్యగా,

విశృంభితేన విమలా యేనాహం మలిసికృతా. ౪౨

స త్వం కిమితి మాం భూయ స్సాన్త్యయ స్యమరాధమ,

ఇతి బ్రువంతీం ప్రోవాచ సభయ శ్శాపశఙ్కితః. ౪౩

అనులోమ స్తు కజ్జాక్షి మనుష్యాసు దివౌకసామ్,

నరాణాం దేవకాంతాసు ప్రతిలోమో హి సజ్గమః. ౪౪

జానీహి మా మనాగస్కం తేన పజ్కజగద్భిని,

తస్మా త్తే జాయతాం పుత్రో మద్వీర్యం న వృథా భవేత్.

శ్రీమా న్ధీమా న్మహోత్సాహో న మే వా గ్జాయతే మృషా. ౪౫

ఇమాః జలాదీః ద్వాదశ పుణ్యపాపసాక్షిణః, అతిక్ర మ్యాదధీర్య తిరస్కృత్య చ యేన త్వయేత్థ మహం, మలిసికృతా, నిశేక శ్చంద్రః. ౪౧

యథా మదాన్ధేన గజేంద్రేన, పద్మినీ తద్వత్ వనమధ్యస్థా నిర్మలా చాహం విశృంభితేన లోకవేదమర్యాదాతిలజ్ఞావా, యేన త్వయా మలిసికృతా. ౪౨

స త్వం మాం మలిసికృతాం హేమరాధమ కి మితి సాంత్యయసే ఇత్థం, బ్రువంతీం, తాం స పునః శాపశఙ్కితః ప్రోవాచ. ౪౩

త దేవాహ (అనులోమ ఇతి.) హేనరోజాక్షి మనుష్యాసు దివౌకసాం సంగమోఽనులోమః క్రమప్రాప్తః. న్యాయ్య ఏవేతి ఖానః, దేవకాంతాసు, నరాణాం తు ప్రతిలోమః, అన్యాయ్య ఇతి జానీహి. ౪౪

తేన కారణేన హేపజ్కజగందిని, నాహ మసరాధకృత్ కిన్చ తస్మా దనులోమా త్వజ్గమా చ్ఛీమాః ధీమాన్ న్మహోత్సాహ శ్చ పుత్రో జాయతాం సర్వథా మద్వీర్య మన్యథా న భవేత్ నాపి మే వా జ్ఞృషా, భవేత్. ౪౫

(నారదబోధితేన కంసేన రామకృష్ణాహ్వనాయాక్రూరప్రేషణపుట్టః)

ఇత్యేవం వాదినం క్రుద్ధా మమ మాతా యశస్వినీ,
ప్రాహ సంత్యజ్య సంతప్తా పాతివ్రత్యం సుదుర్గభమ్.

౪౬

నిస్సేతో ర్భిన్నవృత్తస్య పాప సోన్మార్గవర్తినః,
క్రూరస్తే తనయో భూయా త్సహసాదిగుణోఽగుణః,
నానుగ్రహోఽదేవతానాం ద్విజానాం చ తపస్వినామ్.

౪౭

ఇత్థం వదన్త్యాం తస్యాం స క్రుద్ధాయాం శాపశఙ్కితః,
తావకానాం భవే చ్చక్ర రిక్తుక్తాఽన్తరధీయత,

౪౮

గతే తస్మి న్గృహోద్యానా న్మాతా మమ యశస్వినీ,
కేనాప్యజ్ఞాతవృత్తాన్తా గృహ నేవాభ్యపద్యత.

౪౯

తత స్సా గర్విణీ కాలే కాలేనైవ సుషావ మామ్,
ఇతి మే నారదః ప్రాహ కదాచి ద్భగవా న్సృషి.

౫౦

ఇత్థం వాదినం ప్రతి క్రుద్ధా మమ మాతా సుదుర్గభం, పాతివ్రత్యం సంత్యజ్యాత ఏవ
సంతప్తా పరితప్తా ప్రాహ.

౪౬

తదేవాహ (నిస్సేతో రితి) మర్యాదాతిరిక్షినః భిన్నం విరస్తం వృత్తం నదాచారో యేన తస్య,
పాపాత్మనః లోకవేదప్రతిషిద్ధాచారవర్తినః, తవ జనిష్యమాణ స్తనయః, క్రోధ్యాదిగుణాకో భూయాత్,
అగుణః అక్రోధాద్యాత్మగుణరహితః, దేవతానాం తపస్వినాం నిగ్రహ్యః.

౪౭

ఇతీత్థం తస్యాం మన్మాతరీ బ్రువత్కాం క్రుద్ధాయాం చ నత్కాం స ద్రమిశ శ్శాపశఙ్కితః,
మహ్యమియం శపేతేతి శఙ్కిత స్తస్మి, తావకానాం త్వద్భంధూనా మేవ శత్రుః భవే దిక్తుక్తాఽన్తర
న్తరీతవాః.

౪౮

తస్మి న్గృమిశే, మహోద్యానా ర్గతే సతి మమ మాతా గృహోద్యానే కేనాప్యజ్ఞాతః స్వవృత్తాంతో
యస్యా స్తథాభూతా గృహనేవాభ్యపద్యత.

౪౯

తత స్సా గర్వం దృత్వా ప్రసవకాలేనైవ మాం సుషావ ప్రసూతవతి. కథ మయం
పృతాంత స్వయా విజ్ఞాత ఇత్యత్రాహ (ఇతితి.)

౫౦

తతః ప్రభృ త్యహం ద్వేష్మి తా నేతా నృష్టుదుర్జనాః.

యాయ మత్ర ప్రమాణం హి ద్విషంతే తేఽపి మాం సదా. ౫౧

ఉగ్రనేనం చ దుర్బుద్ధిం దేవకం చ దురాశయమ్,

వసుదేవం చ కితవ మన్యాం శ్చ తదుపాశ్రయాన్, ౫౨

హత్వా న జాయతే దోషో మమ గంధర్వజన్మనః,

తేనాదేజ్యేమి పరుషం హన్యేతా మిత తా వహమ్. ౫౩

తాభ్యాం హతాభ్యాం బాలాభ్యాం కుజ్జరేణ బలీయసా,

కృత్వా పారత్రకీం పూజాం యాస్తు తత్పదవీ మిమే. ౫౪

వసుదేవోగ్రనేనా చ తథా తౌ నన్దదేవకౌ,

గోపాలా యాదవా శ్రైవ యే చాన్యే తా ననువ్రతాః. ౫౫

పశ్యంతు నిభృతై ర్మేతైర్న స్యమానా స్వదారకౌ,

అహూయంతాం జానపదాః పశ్యంతు స్వైరసంయుగమ్. ౫౬

యదా నారద ఆహ తతః, ఆరభ్య అహం బంధుషు తాం స్తా స్తవ్జనాః మత్ప్రతికూలాన్ ద్వేష్మి
ఏతేఽపి మాం సదా ద్విషంతి తత్ర యాయం ప్రమాణం ఖలు భవంతో జానంతి ఖల్విత్యర్థః. ౫౧-౫౬

అత ఉగ్రనేనాదీః హత్వా వర్తమాన స్యామి మమ దోషో న జాయతే - తత్ర హేతుః
గంధర్వజన్మనః, గంధర్వా న్న తూగ్రనేనా జన్మ ఉత్పత్తి ర్యన్య తన్య మమేతి యతో న దోష స్సేన
కారణేనాహం, ఆదేజ్యేమి ఆజ్ఞాపయామి కి మితి తౌ రామకృష్ణౌ పరుషం యథా తథా హన్యేతా
మితి. ౫౩

తావ ద్బలీయసా కుజ్జరేణ కువలయాపీదేన హతాభ్యాం బాలాభ్యాం రామకృష్ణాభ్యాం
పూజోపకరణభూతాభ్యాం పారత్రకీం పరలోకస్థవైవస్వతాద్యుద్దేశ్యకపూజాం కృత్వా ఇమే వసుదేవా
దయోఽపి తయోః, పదవీం యాంతు తయో స్తావ త్లోకాంతరస్రాప్తి రేవ వసుదేవాదిభిః పరత్ర
కర్తవ్యా పూజేతి భావః. ౫౪

అతో వసుదేవాదయ స్తదనువ్రతా శ్చ సర్వే హన్యమానా దారకౌ బాలౌ నిభృతైః పూర్జైః,
నేత్రైః పశ్యంతు జానపదా దేశవాసినః అహూయంతాం, కి మర్థం స్వైరసంయుగం పశ్యంతు. ౫౫-౫౬

(నారదబోధితేన కంసేన రామకృష్ణాహ్వనాయాక్రూరప్రేషణమట్టః)

మహామాత్ర త్వయా భద్ర రక్షద్వా ర్యుపసీయతామ్.

ద్విపః కువలయాపీదో జహి తేన మమాహితౌ.

౫౭

అరభ్యతాం ధనుర్వాగ శ్చతుర్దశ్యాం యథావిధి,

విశనంతు పశూ న్మేధ్యా న్భూతరాజాయ మీధుషే.

౫౮

ఇత్యాజ్ఞాప్యార్థతస్త్రిజ్జ అహూయ యదుష్కవమ్,

గృహీత్వా పాణినా పాణిం తతోఽక్రూర మువాచ హ.

౫౯

భో భో దానపతే మహ్యం క్రియతాం మైత్ర మాదృతః,

నన్యస్త్యత్తో హి తతమో విద్యతే భోజవృష్టిషు.

౬౦

అత స్త్వా మాశ్రిత సౌమ్య కార్యగౌరవసాధనమ్.

యథేన్ద్రో విష్ణు మాశ్రిత్య స్వార్థ మధ్యగమ ద్విభుః.

౬౧

హేమహామాత్ర హేభద్ర త్వయా కువలయాపీదాభ్యో రక్షద్వా ర్యుపసీయతాం ప్రాప్యతాం.
తేన కువలయాపీదేన మమ శత్రూ న్జహి మాతయ.

౫౭

చతుర్దశ్యాం యథావిధి ధనుర్వాగ అరభ్యతాం, మీధుషే ఇష్టవర్షిణే భూతరాజాయ రుద్రాయ
మేధ్యానా పశూనా విశనంతు.

౫౮

ఇథ మాజ్ఞా ప్యార్థతంత్రీజ్జ శ్చాత్రునిధాంతావిజ్ఞః కంసః యదుష్కేషం అక్రూర మాహూయ
తన్య పాణిం స్వపాణినా గృహీత్వా అక్రూరం యథా తథా ఉవాచ.

౫౯

త దేవాహ (భో భో ఇతి.) ఆదరా త్సంబోధనద్వయం. దానపతే మహోదార మహ్యం
కించిత్ త్వయా మైత్రం మిత్రకృత్యం క్రియతామ్ యత స్త్యత్తోఽన్యోః. హితతమః భోజేషు వృష్టిషు
చ న విద్యతే.

౬౦

అత స్త్వా మేవ హేసౌమ్యహ మాశ్రితః కథంబూతం గురుతరకార్యసాధకం యథా విష్ణు
మాశ్రిత్యేన్ద్ర స్వార్థం స్వాభీష్ట మధ్యగమత్ ప్రాప్తవాః, తథాఽహ మపి త్వా మాశ్రితః
ప్రాప్నువామి.

౬౧

గచ్ఛ నన్దవ్రజం తత్ర సుతా వానకదుందుభేః.

అసాతే తా విహానేన రథే నానయ మా చిరమ్.

౬౨

నిసృష్టః ఖలు మే మృత్యు ర్దేవై ర్వైకుణ్ఠసంక్రమైః,

తా వానయ సమం గోపై ర్నన్దద్వై స్సాఘ్యపాయనైః.

౬౩

ఘాతయిష్య ఇహానీతౌ కాలకల్పేన హస్తినా,

యది ముక్తౌ తతో మల్లై ర్భూతయే నై ద్యుతోపమైః.

౬౪

తయో ర్నిహతయో ర్దృష్టాః వసుదేవపురోగమాః,

తద్భన్ధా నిహనిష్యామి పృష్టిభోజదశార్హకాః.

౬౫

ఉగ్రసేనం మత్పితరం స్థవిరం రాజ్యకాముకమ్,

తద్భృతరం దేవకం చ యే చాన్యే విద్విషో మమ,

తత శ్చైషా మహీ మిత్ర భవిత్రీ నష్టకణ్ణకా.

౬౬

అత స్త్వం నందవ్రజం గచ్ఛ. కిమర్థం? తత్ర నందవ్రజే వసుదేవస్య పుత్రా వాసాతే తా వనేన రథేనేహానయ ప్రాసయ. చిరం విలంబం మాకార్షిః,

౬౭

కి మర్థం తత్రాహ (విసృష్టా వితి.) సంశ్రీయత ఇతి సంక్రయః; నైకుంఠో విష్ణుః సంక్రయో యేషాం తైః దేవైః స్తాః సమ మృత్యుః విసృష్టౌ కల్పితౌ ఖలు అత స్సాఘ్యపాయనైః; నందాదీభి ర్గోపై స్సహ తా విహానయ.

౬౮

అనీతౌ చ తా వనేన మృత్యుతుల్కేన హస్తినా ఘాతయిష్యే, యది తతో హస్తినా ముక్తౌ భవిష్యత స్తర్హి అశనితుల్యైః మల్లై శ్చాఘాదాదీభిః ఘాతయే.

౬౯

తత స్తయో, నిహతయో, దృష్టాః దుఃఖితాః, వసుదేవప్రభృతీః తద్గుంధాం శ్చ పృష్ట్యాదీః హనిష్యామి తథా స్థవిర సుప్యధునాఽపి రాజ్య మేవ కాయయమానం మత్పితరం ఉగ్రసేనం, తస్య భ్రాతరం దేవకం చ తథా యేన్యే చ మమ విద్విష స్తాః సర్వాః హనిష్యామి తత శ్చైషం సతి హేమిత్ర ఇయం పృథ్వీ నష్టకణ్ణకా నష్టకత్రు ర్భవిష్యతి.

౬౯౦౬౬

(నారదబోధితేన కంసేన రామకృష్ణాహ్వనామూక్తారప్రేషణపట్టః)

జరాసన్ధో మమ గురు ర్ద్వివిదో దయిత స్సఖా,

శమ్పరో నరకో బాణో మయ్యేవ కృతసౌహృదాః,

తై రహం సురపక్షీయాః హత్వా టోక్ష్యే మహీం నృపాః.

౬౭

ఏత జ్ఞాత్వాఽఽనయ షీప్రం రామకృష్ణా విహార్పకౌ.

ధనుర్మఖనిరీక్షార్థం ద్రష్టుం మధుపురశ్రియమ్

౬౮

అక్రూర ఉవాచ—

రాజ స్మసిషితం సమ్యక్తవ స్సావద్యమార్జనమ్,

సిద్ధ్యసిద్ధ్యో స్సమో భూయాద్దైవం హి ఫలిభావనమ్.

౬౯

మనోరథా స్కరో త్యుచ్చైర్జనో దైవహతా నపి,

కుత స్త్వం సర్వా స్థంతుం ప్రభు స్తత్రాహ (జరాసంధ ఇతి.) ద్వీవిదో వానరః
ప్రియసఖః శమ్పరాదయోఽనురాః మయైవ సహ కృతం సౌహృదం యై స్త్రాబాహాః తై
ర్జరాసన్ధాదిభిః సహితోఽహం సురపక్షీయాః నృపాః హత్వా మహీం టోక్ష్యే అనుభవిష్యామి.

౭౦

ఏతత్సర్వం మయా చిక్రీడితం జ్ఞాత్వా త్వం రామకృష్ణా వర్పకౌ విహ ఆనయ. నను వాం
హంతుం కంస ఆహూతవా నిత్యక్తే సతి తౌ పలాయేతాం తత్రాహ (ధను రితి.) ధనుర్మఖనిరీక్షార్థం
మధుపురశ్రియం ద్రష్టు మాహూతవా నితి త్వయా వాద్య మిత్యర్థః.

౭౧

ఇత్థ ముక్తః ప్రాహాక్రూరః (రాజ నితి.) సావద్యం స్వమరణం, తస్య మార్జనం
పరిహార ఇతి య త్తవ మసిషితం విచారితం త త్సమ్మగేన తథావ్యత్రానివేశో న కార్య ఇతి.
భవిష్యత్సూరయ స్నాహ (సిద్ధ్యసిద్ధ్యో రితి.) హి యస్మా దైవం ఫలిభావనం ఫలవం అతః సిద్ధ్యసిద్ధి
స్సమః కర్మ కర్మాత్.

౭౨

పురుషకారస్య వ్యధివార మాహ (మనోరథా నితి.) దైవహతా నశ్యుచ్చైః మనోరథా

యుజ్యతే శోకహర్షాభ్యాం తథాప్యాజ్ఞాం కరోమి తే.

౩౯

శ్రీశుక ఉవాచ—

ఇత్యుక్తవస్త్ర మామస్త్ర్య మస్త్రీణ శ్చ విస్మయ్య సః.

ప్రవివేక గృహం కంస స్తథాఽత్రూర స్స్వ మామయమ్.

౪౦

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే. మహాపురాణే. పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే,
షట్త్రింశోఽధ్యాయః.

స్కరోతి జన స్వస్థాకర్మణా దుఃఖేన యజ్యతే కదాచి త్సుఖేన తథా పరదుఃఖార్థేన స్వయ మేవ
దుఃఖేన యజ్యతే పర త్తు ముఖే నైవేతి యద్యచ్ఛేనం తథాఽపి తవ ఆజ్ఞాం కరోమి.

౪౦

ఇత్యుక్తవంతం అత్రూర మామంత్ర్య పృష్ట్యా ఆనుజ్ఞాప్య వా మంత్రీణో విస్మయ్య ఆజ్ఞాప్య
కంసః స్వగృహం ప్రవివేక తథాఽత్రూర శ్చ స్వగృహం ప్రవివేక.

౪౦

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యావిధేః శ్రీశైలగురోః సుతేన

తచ్ఛరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్పూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన

శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత

చంద్రికాయాం, దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం,

షట్త్రింశోఽధ్యాయః.

అథ సప్తతింగోఽధ్యాయః

శ్రీశుక ఉవాచ—

కేశీ తు కంసప్రహితః ఖరై ర్మహీం మహాహయో నిర్ఘరయన్మనోజవః,
సతావధూతాభ్రవిమానసంకులం కుర్వన్నభో హేషితభీషితాఖిలః. ౧

వికాలనేత్రో వికటాన్యకోటరో బృహద్గలో నీలమహాచలోపమః,
దురాశయః కంసహితం చికిర్షు ర్వ్రజం స నన్దస్య జగము కమ్పయన్. ౨

తం త్రాసయన్తం భగవాన్ స గోకులం తద్దేషితై ర్వాలవిఘ్నార్జితామ్బుదమ్,
అత్యాన మాజౌ మృగయన్త మగ్రణీ రుపాహ్నాయ త్స వ్యనద స్మృగేన్ద్రవత్. ౩

అథ సప్తతింగోఽధ్యాయః.

“ప్రతియాతే తు దేవర్షౌ కంస అహూయ కేశినమ్, ప్రేషయామావే” త్కుక్షం ప్రేషిత స్స కిచకరో దిత్యత్రాహ (కేశీత్విత్వాదివా.) కేశీ నాహూయః, తేన ప్రేషితః మహాశ్వ స్సన్ భనన జన వేగో యస్య సః ఖరై ర్మహీం పృథ్వీం విరఘ్నితయన్ విదారయన్ సతాఖిః కేసరై రవధూతావీతన్తః, ఊహిని, అగ్రణీ విమానాని చ తై స్పక్ష్కీర్ణం, నభః కుర్వ స్వేపితైః అశ్వజాతిశబ్దైః భీషిత మఖిలం విశ్వం యేన ౧

వికాలే నేత్రే యస్య వికటం వికాల మాన్యఖిలం యస్య బృహన్ పీనో దీర్ఘ శ్చ గతో యస్య నీలో మహాం శ్చ మనో మేఘ ఉపమా యస్య దురాశయః దుష్టా ఆశయః కృష్ణజిహ్వంసాత్మకా భిప్రాయో యస్య సః ప్రవిధః కంసస్య హితం కర్తు మిచ్ఛుః నందస్య వ్రజం కమ్పయన్ జగము. ౨

హేషితైః తత్ స్వస్థం గోకులం త్రాసయంతం వారైః పుష్పరోమభిః విఘ్నార్జితాః పరిత్రామితాః అమ్బుదా యేన తం ఆజౌ యుద్ధే విమిత్రే అత్యానం కృష్ణం మృగముతం అన్వేషయంతం తం కేశిన మగ్రే పురతో నిర్గత స్సన్ భగవాన్ అహ్వాయ దాజహాన, స కేశీ రుషా మృగేన్ద్రవ న్నాద మకరోత్. ౩

స తం నిశా మ్యాభిముఖో ముఖేన ఖం పిఠిన్నివాభ్యద్రవ దత్వమర్షణః,
జఘాన పద్భ్యా మరవిన్దలోచనం దురాసద శృణ్వరవో దురత్యయః.

౪

త ద్వఞ్చయిత్వా త మధోఽక్షజో రుషా ప్రగృహ్య దోర్భ్యాం పరివిధ్య పాదయోః,
సావజ్ఞ ముత్సృజ్య ధనుశ్శతాన్తరే యథోరగం తార్క్షసుతో వ్యవస్థితః.

౫

స లబ్ధినంజః పున రుత్థితో రుషా వ్యాదాయ కేశీ తరసాఽఽపత ధ్విమ్,
సోఽస్యస్య వక్త్రే భుజ ముత్తరం స్మయ స్ప్రివేశయామాస యథోరగం విలే.

దన్తా నిపేతు ర్భగవద్భుజస్పృశ వై కేశీన స్తప్తమయ స్పృశో యథా,
బాహు శ్చ తద్దేహగతో మహాత్మనో యథాఽఽమయ స్సంసవృధే హ్యుపేక్షితః.

తత స్స కేశీ త మాహ్వయంతం కృష్ణం నిశామ్య ఆవరో క్యాభిముఖ స్సన్ ముఖే నాకాశం
పిఠిన్నివాభ్యమర్షణః అత్యంతక్రోధయుక్తః, అభ్యద్రవత్ అభ్యవతత్. కిం చ, ప్రత్యక్షద్భ్యాం,
ఆరవిందలోచనం కృష్ణం జఘాన తాడికవాన్. కథంభూతః? దురాసదః అన్యై రభిభవితు మశక్యః
చందః దురతిక్రమో జవో వేగో యస్య సః.

తద్దననం శఞ్చయిత్వా తం కేశీనం హననాయ ప్రసారితయోః పాదయోః హస్తాభ్యాం
గృహీత్వా పరివిధ్య బ్రామయిత్వా ధనుశ్శతాంతరే ధనుశ్శతపరిమితదూరే సావహేళనం యథాకథా
ఉత్సృజ్య పాతయిత్వా వ్యవస్థితః యథా తార్క్షసుతో గరుత్మా నురగ ముత్సృజ్య వ్యవస్థితే తద్వత్.

స కేశీ లబ్ధా సంజ్ఞా చేతనా యేన సః మూర్ఛితః పున ర్లబ్ధస్మృతి రిత్యర్థః. పున రుత్థితః
రుషా వ్యాదాయ వక్త్రే మిత్త్యర్థః. బలేన పునః హరిం ప్రత్యభ్యద్రవత్. తదా హసన్ నిర్భయః సోఽపి
హరి రప్యస్య కేశీనో వక్త్రే సవ్యభుజం ప్రవేశయామాస నిర్భయత్వే దృష్టాంతః యథోరగం విల
ఇతి యథా, సర్పవిద్యావి క్షిరం విలే ప్రవేశయతి తద్వత్. యద్వా సర్పభోగవ ద్దీర్ఘం భుజం విలవ
ద్దుస్ప్రివేశే తదాస్యకుహరే ప్రవేశయామాసేతి దృష్టాంతార్థః.

తతః కిం తదాహ (దంతా ఇతి) భగవద్భుజం సంస్పృశంతీతి తథా తే తస్య కేశీనో దంతా
నిపేతుః యథా తప్తమయః తప్తం లోహపిండం స్పృశంతో నివతంతి తద్వత్ తస్య కేశీనో బేహే
ప్రవిష్టో మహాత్మనో భగవతో భుజ స్తు వవృధే ఏదాంబభూవ, యథా ఉపేక్షితః అచికిత్సితః ఆమయో
జలోదరో నర్ధనే తద్వత్.

౬

(శ్రీకృష్ణం ప్రతి నారదాగమనమ్)

సమేధమానేన స కృష్ణబాహునా నిరుద్ధవాయు శ్చరణాం శ్చ విషిషః,
ప్రస్వన్నగాత్రః పరివృత్తలోచనః పపాత లఙ్ఘం వ్యసృజః షీతో వ్యసుః. ౯
తద్దేహతః కర్కటికాఫరోపమా ద్వ్యసో రపాకృష్య భుజం మహాభుజః.
అప స్మితోఽయత్నహతారి రుస్మియైః ప్రసూనవర్షై రమరై స్స ఈడితః. ౯

—* శ్రీకృష్ణం ప్రతి నారదాగమనమ్. *—

దేవర్షి రుపనన్గమ్య భాగవతప్రవరో నృప,
కృష్ణ మక్లిష్టకర్మాణం రహ న్యేత దువాచ హ.

౧౦

శ్రీనారద ఉవాచ—

కృష్ణ కృష్ణాప్రమేయాత్మా యోగీశ జగదీశ్వర.

స తేశో నమ్య గేధమానేన కృష్ణస్య బాహునా నిరుద్ధః వాయు శ్చాసో యస్య సః చరణా
న్విషిపన్మిత ప్రత శ్చాలయన్ ప్రిన్నం ప్రస్వేదయుక్తం శరీరం, యస్య పరివృత్తే పరిత్రమమాణే
లోచనే యస్య సః విగతప్రాణో లండం పురీషం విసృజః భూమ్నాం పపాత. ౯

కర్కటికాఫలం హి పక్వం స దాద్యంతవిదీర్ఘం భవతి తద్వ ద్విదీర్ఘ తస్య తేవో దేహః
ద్వ్యసో ర్గతప్రాణాత్ మహాభుతో భగవాః భుజ మాకృష్టవాన్ అపస్మితో గర్వరహితః అయత్నేన
హతోఽరి శ్చక్ర ర్యేన సః ప్రసూనవర్షాణి వర్షద్వి రుస్మియై ర్దేవై రీడితః స్తుతః బహువ. ౯

అథేత్థం హతతేనే భగవతేఽనంతరం కర్తవ్య మావేదయద్దేవర్షి రిత్థాహ (దేవర్షి రితి.)
హేనృప భాగవతశ్రేష్ఠో దేవర్షి ర్నారదః ఉదారచేష్టితం, కృష్ణ ముపనన్గమ్య రహసి ఏత ద్వ్యక్ష్య
మాణ, మువాచ. ౧౦

తదేవాహ (కృష్ణేతి.) సర్వజ్ఞం కర్తవ్యాభిజ్ఞ మపి భగవంతం త్వరయన్మివేదయతుం
తావ త్కృతం తేశవధమనినందితుకామ స్రావత్వసంకల్పమాత్రసర్వోత్తమగత్పాలనార్థ మవతీర్తస్య
శవ దుష్కృద్వివాశన ముచితమేవేత్యభిప్రయన్ స్త్రోతి (కృష్ణేతి ద్వాభ్యాం.) యతోఽప్రమేయాత్మాత్వాది

వాసుదేవాఖిలావాస సాత్వతాం ప్రవర ప్రభో.

౧౧

త్వ మోత్మా సర్వభూతానా మేకో జ్యోతి రివైధసామ్.

గుణక స్తత ఆత్మ నై వాత్మాశ్రయ స్సృజనీతి హేతుహేతుమద్భావపరతయా వ్యాఖ్యేయం. కర్తృద్య నేకకారకసాధ్వా హి సర్వా క్రియా లోకే దృష్టా జగత్సృష్ట్యాదిక్రియా తు కర్తృదికారకషడ్భావాపన్నత్వ శేకసాధ్యేత్వవ్యతి. పూర్వం స్పష్టేః ప్రాక్ త్వ మాత్మనా స్వేనైవ కర్తృ ఆత్మా స్వయ మేవ ఆశ్రయ ఆధారో యస్య తథాభూతః మాయయా స్వసంకల్పే నైవ గుణాః స్వకరీరభూత ప్రధానగుణకార్యభూతాన్ మహదాదీన్ సృజనీతి హి తదర్థః. “తదాత్మా సగ్గస్వయ మకురుత బ్రహ్మవనం బ్రహ్మ సమృక్ష అనీత్, అర్కం ఆరశ స్సమ్భూత” ఇత్యాదిశ్చతే రితి భావః. అత్రైక వ్యైవానేకకారకభావోపన్ముక్తగుణవత్త్వాం వదన్ సంబోధయతి (అప్రమేయాత్మ నిత్యాదిభిః.) కథ మేక స్యానేకకారకభావాపన్న రిత్యత స్సంబోధయతి (యోగేశేతి.) వివిధవిచిత్రానంతకత్తే ఇత్యర్థః. నను మహదాదయ ఏవ సృష్ట్యా న త్వహం. తత్రాహ అప్రమేయాత్మన్ అపరిచ్ఛేద్యస్వరూప అనేన సర్వసృష్టకరీరకత్వేన సర్వసమస్తసామానాదికరణార్హత్వా త్వయ మేవ సృష్ట్య ఇతి భావః. నను. చతుర్ముఖాదయ సృష్ట్యాదీకర్తారో న త్వహం తత్రాహ. జగదీశ్వర జగన్నియంతః కార్యభూత జగదంతర్ముఖచతుర్ముఖాదివియంతృత్వేన తద్గతం కర్తృత్వం త్వయ్యేవ పర్యవసన్న మితి త్వ మేవ కర్తృశి భావః. నను బ్రహ్మాండాది రాధారో న త్వహ మిత్యత ఆహ (వాసుదేవేతి) వాసుదేవకర్తృత్వం వదన్ సంబోధయతి (అఖిలాధారేతి.) అఖిలస్య బ్రహ్మాండతదంతర్గతాదివస్తునః. ఆధారభూత అఖిల మధారో వాన్యం యస్య తథాభూతేతి చార్థః. నన్వేవంభూతః. సరమాత్మా న త్వహ మిత్యత ఆహ. సాత్వతాం ప్రవర. సాత్వతా మితి కర్తరి షష్ఠీ. సాత్వద్విః ఖత్తైః స్రకర్షేణ వియమాణేత్యర్థః. సరమాత్మైవ వన్ ఓక్తై స్సమాశ్రయణీయత్వాన్యైవంబూపే జాకర్షిణ ఇత్యర్థః. ప్రభో అకర్మవశ్య. ౧౧

పరమాత్మత్వ మేవోపపాదయతి (త్వ మితి.) సర్వభూతానాం బ్రహ్మాదిస్థావరాంతానాం మహదాదివృద్ధివ్యంతానాం చైక స్త్య మేవ. ఆత్మా అంతః ప్రవిశ్య ప్రకాసనేన ధారకః ఏక స్పర్శత్రైకరూపః వ్యాప్యజన్తుగతవికారరహిత తత్వర్థః. ఇద మేవ హి పరమాత్మత్వం యత్సర్వాను ప్రవేశతద్గతధర్మాస్పర్శవియమనై ర్పర్తృత్వం ఏకత్వే దృష్టాంత మాహ. యదై ధసాం క్షాంతానాం అంత క్ష్యోతి దేహోగబిజక్రచ్ఛాదిభిర్న స్పృశ్యతే తద్వ దిత్యర్థః. యద్యహం సర్వభూతానా మాత్మా తస్మై రై ధ్యోక్తేదేత్యత ఆహ (గూఢ ఇతి.) అత్రాపి జ్యోతి రివైధసా మిత్యేత దృష్టాంతతయా యోజ్యం. యదై ధస్సు జ్యోతి రంతర్గత మపి గూఢం మథనాద్యుపాయ మంతరేణ న తేభ్యో వివిధ్య దృశ్యతే తథా యోగవిభక్తమనసా వినా న దృశ్యత ఇత్యర్థః. త్వ గూఢ ఇత్యత ఆహ. గుహళయః గుహయా

(శ్రీకృష్ణం ప్రతి నారదాగమనమ్)

గూఢో గుహాశయ స్సాక్షీ మహాపురుష ఈశ్వరః.

౧౨

ఆత్మినాఽఽత్మాశ్రయః పూర్వం మాయయా సృజనే గుణాః.

తై రిదం సత్యసంకల్పస్సృజ సత్స్వవసీశ్వర.

౧౩

స త్వం భూభారభూతానాం దైత్యప్రమథరక్షసామ్.

అవతీర్ణో వినాశాయ సాధూనాం రక్షణాయ చ

౧౪

దిష్ట్యాఽద్య విహతో దైత్యో లీలయాఽయం హయాకృతిః.

యస్య హేషితసంక్రస్తా స్త్యజ స్త్యనిమిషా దివమ్.

౧౫

హృదయకుహరే జీవే వా శేత జతి తథా కారణశ్చోపయుక్తం సార్వజ్ఞ్య మాహ (సాక్షీతి.) సర్వస్య సాక్షి ప్రష్టా సర్వజ్ఞ ఇత్యర్థః. అత ఏవ మహాపురుషః బ్రహ్మాదిజీవవిలక్షణః పురుషః ఈశ్వర స్తేషాం అదివతి శ్చ.

౧౬

యో విదవానాం ప్రకో హేఈశ్వర సత్యసంకల్ప స్త్యం. సకలకారకభావ మాపన్న స్తాన శ్చైవం జేన గుణా వ్రాతాన్ సృజరీరభూతా సృహదావివృథివ్యంతాన్ సృజసి తత పై ర్గుణై రిదం ఆత్మక నానం విద్రవస్మివేదిత్యం బ్రహ్మానిష్ఠమృచ్యంతం జగ త్సృజసి అవసి సాలయసి ఆత్మి నగహరసి.

౧౭

తత్ర పాలనం స్వావతారైః మన్వాదిరూపేణ చేత్యనేకవిధం తత్ర స్వావతారేష పాలనం దుష్కృద్విదాశాహృత మిత్యుద్రేత్యాహ (సత్య మితి.) స ఉక్తవిధస్త్యం. భువో భారభూతానాం దైత్యాదీనాం వినాశాయ సాధూనాం రక్షణాయ చ అవతీర్ణః ప్రమథాః రుద్రభూతాని రక్షణాయ చేతి చక్షో విశాఖాపేక్ష్యై నాన్వేతవ్యః. స చాన్వాదయద్యోతకః. దుష్కృద్విదాశన మానుషజీక మందాగ్రయోజనం సంకల్పమగ్రాణాపి తత్పిద్యేః సామవిరితాః మేవ పరమమనతారప్రయోజన మితి బోధ్యమ్.

౧౮

ఏ.ం.ధన్య శనేదం కేళానన ముచిత మేవేత్యభినందతి (విష్టేతి) అయ మశ్వాకృతి రైర్వ కేళి లీలయైవ తే త్వ రూ పూః దిష్ట్యా అయ మస్మాకం మహా నానంద ఇత్యర్థః. లీలయా హత ఆత్మనేన దుర్వభోఽపి లీలయా హతి ఇత్యేత దద్భుత మిత్యుద్రేతేతం. దుర్వధత్వ మేవ వ్యవక్తి-యస్య కేళి నో హేషితేన సంక్రస్తా నితరాం భీతా స్సంకః అనిమిషా ఇంద్రాదయో దివం త్యజంతీతి.

౧౯

చాణూరం ముష్టికం చైవ మల్లా నన్యాం శ్చ హస్తినమ్.

కఠనం చ నిహతం ద్రక్ష్యే పరశోఽహని తె విభో.

౧౬

తస్యానుశఙ్ఖయవనమురాజాం నరకస్య చ,

పారిజాతాపహరణ మిన్ద్రస్య చ పరాభవమ్.

౧౭

ఉద్వాహం వీరకన్యానాం వీర్యకుల్కాదిలక్షణమ్,

నృగస్య మోక్షణం శాపా ద్ద్వారకాయాం జగత్పుతే.

౧౮

శ్యమంతకస్య చ మణే రాదానం సహ భార్యయా,

మృతపుత్రప్రదానం చ బ్రాహ్మణస్య స్వధామతః.

౧౯

పౌండ్రికస్య వధం పశ్చాత్కా శ్చ శిశుర్యా శ్చ దీపనమ్,

దస్తవక్త్రస్య నిధనం చైద్యస్య చ మహాక్రతౌ.

౨౦

యాని చాన్యాని వీర్యాణి ద్వారకా మావస నృవాణా,

కర్తా ద్రక్ష్యే మ్యహం తాని గేయాని కవిభి ర్భువి.

౨౧

కర్తవ్యమావేదయతి (చాణూర మిత్యాదినా.) అద్వైవాహ న్యక్రూర ఏష్యతి శోఽ మధురాం గంఠాని పరశ్వ శ్చాణూరాదీన్ తస్యయా నిహతాః ద్రక్ష్యే మీతి సిద్ధవ ప్నిర్దేశో విజ్ఞాపనప్రకారవిశేషః. ౧౬

తస్యాను తదనంతరం. శఙ్ఖాదీనాం నరకస్య చ వధ మితి శేషః. ద్రక్ష్యే ఇత్యనుషట్టః. శఙ్ఖః పశ్చాజనః భావినిర్దేశమాత్ర మేవైతత్ న త్యానంతర్యం వివక్షితం. పారిజాతాపహరణాదీని యాని ద్వారకా, మధివసన్, భవా వీర్యాణి చేష్టితాని కర్తా కరిష్యతి తాని సర్వాణి కవిభిః అన్యదాదిభిః గేయా న్యహం ద్రక్ష్యే మీతి సంబంధః. ౧౭

వీర్య మేవ కుల్కాదిలక్షణం ప్రదేయద్రవ్యస్వరూపం యస్మిన్ తం వీరాణాం భీష్మకాదీనాం యాః కన్యాః రుక్మిణ్యాదయః, తాసాం వివాహ మిత్యర్థః. నృగస్య శాపా న్మోక్షణం త్యాజన మితి సంబంధః. హేజగత్పుతే భార్యయా జాన్ముపశ్యా సత్యభామయా చ సహ ద్వారకాయాం శ్యమంతకాభ్యస్య మణే రాదానం బ్రాహ్మణస్య బ్రాహ్మణాయ స్వధామతః స్వస్థానా త్సంకర్షణలోకా దిత్యర్థః. ఆసీయేతి శేషః. మృతానాం పుత్రాణాం ప్రదానమ్. ౧౮-౧౯

దీపనం దాహనం మహాక్రతౌ యుద్ధిష్ఠిరరాజసూయే చైద్యస్య శిశుపాలస్య చ నిధనం వధం. ౨౦-౨౧

(శ్రీకృష్ణం ప్రతి వారదాగమనమ్)

అథ తే కాలరూపస్య క్షపయిష్ఠోరముష్య వై .

అక్షహిణీనాం నిధనం ద్రక్ష్యో మ్యర్జునసారథే .

౨౨

విశుద్ధవిజ్ఞానఘనం స్వసంస్థయా సమాప్తసర్వార్థ మమోఘవాఙ్మితమ్,

స్వతేజసా నిత్యనివృత్తమాయా గుణప్రవాహం భగవన్న మీమహే .

౨౩

త్వా మీశ్వరం స్వాశ్రయ మాత్మమాయయా వినిర్మితా కేశవిశేషకల్పనమ్,

క్రీడార్థ మద్యాప్తమనుష్యవిగ్రహం నతోఽస్మి ధుర్యం యదువృష్టిసాత్వతామ్ .

౨౪

అథ నను అముష్య భూభారస్య కర్మణి షష్ఠీ క్షపయిష్ఠో రపచీర్నోః కాలరీరస్య తే త్వయా అక్షహిణీనాం సేనానాం నిధనం ద్రక్ష్యమి. హేఅర్జునసారథే అర్జునాదిప్రయోజ్యకర్తృభిః క్షపయిష్ఠో రిత్వభిప్రాయే చార్జునసారథే ఇతి సంబోధనమ్.

౨౨

ఏవం విజ్ఞాప్య కృతాభినందనం భగవంతం ప్రపద్య నమస్కరోతి (విశుద్ధేతి ద్వాత్వాం.) విశుద్ధవిజ్ఞానఘనం అపహరసాష్టత్వాదిగుణకతేవలక్షణైకస్వరూపం స్వసంస్థయా స్వనిష్ఠయా విరతికయానందస్వాత్మానుభవనిష్ఠయా సమాప్తాః సర్వే అర్థాః కామాః, యస్య తం ప్రయోజనాంత రానపేక్ష మిత్యర్థః. యద్వా. సమ్య గప్తా సర్వే అర్థా యస్య తం అవాప్తనమప్తకామ మిత్యర్థః. సత్వసంకల్పతా మాహ (అమోఘవాఙ్మిత మితి.) అమోఘవర్తిన మితి పాతే అమోఘం యథా భవతి తథా కార్యే ప్రవర్తమానం స్వతేజసా పరాభివసామర్థ్యేన నిత్యం నివృత్తాః మాయాగుతా ప్రేషాం. ప్రవాహో యస్య తం భగవంతం పార్థుజ్యహర్ష మిశ్వరం. త్వా మీమహే ప్రపద్యేమహి.

౨౩

స్వయ మేవాశ్రయో యస్య తం “స్వే మహిమ్ని ప్రతిష్ఠిత ఇతి శ్రుత్వక్రరీక్యాఽనన్యావార మిత్యర్థః. ఆత్మమాయయా స్వసంక్తుల్యేన వినిర్మితాః అశేషా సర్వే విశేషాః పృథివ్యాదయ ప్రేషా కల్పనా తేవాదిరూపా స్పష్టి ర్యేన తం అద్యాదునా క్రీడార్థ మాప్తః మనుష్య స్వేవ విగ్రహో. యేన తం యద్వాదీనాం ధుర్యం శ్రేష్ఠం త్వాం నతోఽస్మి యద్యపి సాత్వసృష్టో భాగవతరః తథాపి సాత్వతే వ్యపి భక్తత్వయోగా త్ప్రసరతే. ఏవ మన్యత్రాపి ద్రష్టవ్యమ్.

౨౪

శ్రీకృక ఉవాచ—

ఏవం యదుపతిం కృష్ణం భాగవతప్రవరో మునిః,
ప్రణీప త్యాభ్యనుజ్ఞాతో యయౌ తద్దర్శనోత్సుకః. ౨౫.
భగవా నపి గోవిందో హత్వా కేశిన మాహవే,
పశూ నపాలయ ద్భూలైః ప్రీతై ర్వృజనుఖావహః. ౨౬

—* వ్యోమాసురవధఘట్టః *—

ఏకదా తే పశూ న్పాలాం శ్చార్చయన్తోఽద్రీసానుషు.
చక్రు ర్నీలాయనక్రీడాం చోరపాలాపదేశతః. ౨౭
తత్రాస న్కృతిచి చ్చోరాః పాలా శ్చ కతిచి స్నృప,
మేషాయితా శ్చ తత్రైకే విజప్రం రకుతోభయాః. ౨౮
మయపుత్రో మహామాయో వ్యోమో గోపాలవేషధృక్,
మేషాయితా నపోవాహ ప్రాయ శ్చోరాయితో బహుశా. ౨౯

(ఏవ మితి.) తస్య దర్శనా దుత్సుకః హృష్టమనః స్రయయౌ. ౨౫

అథ భగవా నాహవే యుద్ధే కేశినం హత్వా నరదేన విజ్ఞాపిత శ్చ ప్రజన్య సుఖ
మాహుతీతతాఖటః గోపై స్పహ పశూ నపాలయత్. ౨౬

ప్రాత రేవ కేశవతానంతరం నారదోక్త మజ్గీకృతస్య పున స్తత్రైవ పశూ న్పాలయతా
వ్యోమాసురో హతః. యద్వా. వ్యోమవధః పూర్వ మేవ పృతోఽపి వేషధారివధప్రసక్తా దత్త్రోచ్యత
ఇతి ద్రష్టవ్యం. కేచిత్సున శ్శృణుమాదఃపదా త్పూర్వ మేవ వరంతి. చ. త మనుషర్ణయతి (ఏకదేతి.)
కదచి త్రై గోపాః పశూ నద్రే స్సానుషు చారయంతః చోరపాలవ్యవహారేణ నిలాయనాఖ్యాం
క్రీడాం చక్రుః. ౨౭

తా మేవ దర్శయతి (తత్రేతి.) తత్ర గోపానాం మధ్యే కతిచి దోషా. శ్చోరవ్యవదేశ్యా
బహువుః. హేనువ కేచిత్తు పాలా శ్చోరేభ్యో రక్షతాః అవశ్యా స్తు కేచి స్మేషవ దాచేరుః ఏవం
నిర్భయా విజహుః. ౨౮

ఏవంసతి తదా మయస్య పుత్రో వ్యోమః మహామాయః. అతి ఏవ గోపాల స్మేష రూపం
శ్రీరాజః స్వయం ప్రాయశః. చోరస దాచరన్ మేషవ దాచరితాః బహూ స్తోపా నపోవాహ
అసకృష్య వినాయ. ౨౯

(వ్యోమాసురవధపుట్టః)

గిరిదర్శ్యాం వినిక్షిప్తస్య శిలయా పిదధే ద్ద్వారం ఓటుః పక్షావశేషితాః.

౩౦

తస్య తత్కర్మ విజ్ఞాయ కృష్ణ శ్శరణద స్సతామ్.

గోపా న్నయన్తః జగ్రహా మౌనం హరి రివౌషసా.

౩౧

స నిజం రూప మాస్థాయ గిరీస్థైః పద్మకం చరి.

ఇచ్చన్విమోక్ష మాత్మానం నాశక్నో ద్ధృహణాతురః.

౩౨

తం నిగృహ్య తతో దోర్భ్యాం పాతయిత్వా మహీతలే.

పశ్యతాం దివి దేవానాం పశుమార మమారయత్.

౩౩

గుహపిదానం నిర్బిద్య గోపా నిస్సార్య కృత్రతః.

స్తూయమాన స్సురై ర్గోపైః ప్రవివేక స్వగోకులమ్.

౩౪

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పంచమోఽంశ్యాం, సహితాయాం, దశమస్కంధే.

సప్తత్రింశోఽధ్యాయః

ఏవం వీతా న్నితా న్గోపాః గిరిదర్శ్యాం గిరిగుహాయాం వినిక్షిప్త తస్యాః. ద్ద్వారం శిలయా

పిదధే ఛాదితవాః. క్రీడామాం తు చిత్వాః... పక్షా వా గోపా ఆవశేషితాః.

౩౦

తదా తస్య వ్యోమస్య కర్మ చేష్టనం విజ్ఞాయ సర్వ శరణదః. ఆర్తయన్తదః హేతుగర్భం

గోపా, న్నయన్తం వ్యోమం పింహో వృక మివౌషసా బలేన జగ్రహా.

౩౧

తదా స వ్యోమః. పర్వతిశ్రేష్ఠతుల్యం స్వాసాదారణరూపం బిభ్రత్ బలీ గ్రహణా త్ప్రీడితః.

ఆత్మానం విమోక్షం ఇచ్చన్రపి నాశక్నోత్.

౩౨

తథా తం వ్యోమం వికరాం గృహీత్వా భూతలే పాతయిత్వా చ దివి దేవానాం పశ్యతాం

సతాం పశుమారో యథా భవతి తథా యజ్ఞయజ్ఞ మివేతి యావత్ మారయామాన.

౩౩

తతో గుహయాః, పిదానం నిర్బిద్య కృత్రతో దుర్గా ద్గిరిదరీపశనజా నిస్సార్య గోపైః

స్తూయమాన శ్చ స్వగోకులం వివేక.

౩౪

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాజానుదాకరస్య సర్వవిద్యావిదేః శ్రీకైలగురోః సుతేన

తద్వరణకమలసరిచయప్రసన్నతత్పూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన

శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత

చంద్రికాయాః, దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం, సప్తత్రింశోఽధ్యాయః.

అథ అష్టత్రింశోఽధ్యాయః

—* రామకృష్ణానయనార్థ మక్రూరస్య నందగోకులప్రవేశఘట్టః *—

శ్రీగురవః—

అక్రూరోఽపి చ తాం రాత్రిం మధుపుర్యాం మహామతిః,

ఉపిత్వా రథ మాస్థాయ ప్రయయౌ నందగోకులం. ౧

గచ్ఛ స్పథి మహాభాగో భగవ త్యమ్ముజేక్షణే,

భక్తిం పరా ముపగత ఏవ మేత దచింతయత్. ౨

కిం మయా చరితం భద్రం కిం తత్తం పరమం భవః,

కిం వాఽప్యథార్హతే దత్తం య ద్ద్రిశ్యే మ్యద్య తేషవమ్. ౩

మమైత ద్దుర్లభం మన్య ఉత్తమశ్లోకదర్శనమ్,

అథ అష్టత్రింశోఽధ్యాయః.

“అథాక్రూర స్వమాలయ” మిత్యుక్తం తత స్స కిమరో దిక్ష్మాత్రాహ అక్రూరోఽపీతి మహాతీ భగవద్విషయా మతి ర్యన్య సః, ఉపిత్వా ప్థిత్వా ప్రభాతే రథ మధిరుహ్య నందగోకులం ప్రతి యయౌ ప్రతస్థే. ౧

మహాభాగః, దుర్లభతరభవిష్యద్భగవద్దర్శనాత్మకమహాభాగ్యవాః భగవతి పరాం భక్తిం ప్రాప్తః. ఇతీత్యం వక్ష్యమాణప్రకారే జాచింతయత్. ౨

కంసకృతవిర్బంధా దలబ్ధభగవద్దర్శన స్సంప్రతి తత్ప్రేషణయా భగవంతం దిదృక్ష సాన దాత్మన స్తద్దర్శననిదానం బహుధా తర్కయతి కిం మయేతి ఆర్హతే యోగ్యా మ సత్ప్రకటాతాయ దత్తం కి మిత్యాహః కుతః యత్ యస్మా దద్య తేషవం ద్రక్ష్యమి అన్యథైత స్స సంభావ్యత ఇతి భావః. ౩

పున “శ్రేయంసి బహువిహ్ను” నీతి తామేన దర్శనానంభవ మాశక్యే పున స్సంభావ

(రామకృష్ణానందార్థ మక్రూరస్య నందగోకులప్రవేశఘట్టః)

విషయాత్మనో యథా బ్రహ్మకీర్తనం కూద్రజన్మనః.

౪

మైవం మమాధమ స్యాపి స్యా దేవాచ్యుతదర్శనమ్.

హ్రీయమాణః కాలనద్యా క్వచి త్రరతి కళ్ళన.

౫

మమాద్యామగ్గళం నష్టం ఫలవాం శ్రైవ మే భవః.

య న్నమన్యే భగవతో యోగిధ్యేయాజ్ఞీపజ్కజమ్.

౬

కంసో బతాద్యాకృతమేఽత్యనుగ్రహం ద్రక్ష్యేఽజ్ఞీపద్యం ప్రహితో మురారేః.

కృతావతారస్య దురత్యయం తమః పూర్వేఽతరన్యన్న ఖమణ్ణలత్విషా.

౭

యతి (మమైత దితి ద్వాభ్యాం) విషయాత్మనః, విషయావిష్టచిత్తస్య “మమైత దుత్తమై ర్భృహ్మదిభి కేవలం శ్లోతస్య వితర్క్య స్వేతి యవత్ న తు దృశ్యస్వేతి భావః. తస్య దర్శనం దుర్లభం మన్యే యథా కూద్రా జ్ఞన్మ యస్య తస్య బ్రహ్మకీర్తనం వేద ప్రవచనం దుర్లభం తద్వత్.

౪

యవ్యా వైవం కిం స్తద్భవస్య నీవస్యాపి మమాచ్యుతదర్శనం స్యా దేవ కుత ఇత్యత ఆహ (హ్రీయమాణ ఇతి.) ఆయం భావః. యథా నద్యా హ్రీయమాణానాం తృణాదీనాం మధ్యే క్రిచి త్కదా చిత్తరతి తథా కర్మవశేన కాలే హ్రీయమాణానాం జీవానా మపి మధ్యే కళ్ళి త్రరేడితి సంభవతీతి.

౫

అనయా ప్రవృత్త్యైవ మమామగ్గళం నూనం నష్టం మమ భవో జన్మాపి సఫలం జాతం తత్త య ద్యతో భగవతో యోగిభిః. కేవలం ద్యేయ మేవ న తు దృశ్య షష్ఠీపజ్కజం నమస్కరిష్యే.

౬

అద్యాధునా కంసో మహ్యం అత్యర్థ మనుగ్రహ మేవాకృత అకరోత్. ఐతేత్యాళ్ళరే కుతః యతః ప్రహితః ప్రేషిలోఽహం మురారే రజ్ఞీపజ్కజం ద్రక్ష్యేమి కథంభూతస్య కృతః అవతారో యేన తస్య కథంభూతం యస్యాజ్ఞీపజ్కజస్య నఖమండలత్విషా హృది భావ్యమానయా సాధనభూతయా పూర్వే ప్రహాదాయో దురత్యయం తమఃకార్యం సంసార మతరః తమః పాపం “సాస్మా వై తమః” ఇతి క్రుతేః.

౭

యదస్మితం బ్రహ్మభవాదిది స్ఫురై శ్రియా చ దేవ్యా మునిభి స్ససాత్వతైః.
గోచారణా యానుచరై శ్చరద్వినో యద్గోపికానాం కుచకుఙ్కుమాఙ్గితమ్.

ద్రక్ష్యమి నూనం సుకపోబాసకం స్మితావలోకారూకజ్ఞలోచనమ్.

ముఖం ముకుందస్య గుడాలకావృతం ప్రదక్షిణం మే ప్రవర స్త్యమి మృగాః.

అవ్యద్య విష్ణో ర్మనుజత్వ మీయుషో భావతారాయ భువో నిజేచ్ఛయా,

లావణ్యదామో భవితోపలక్ష్మనం మహ్యం న న స్యా త్ఫల మజ్ఞసా దృశః.

య ఈక్షితాఽహం రహితోవ్యుచ్ఛతో స్వతేజసాపాస్తతమోభిదాద్రమః.

అజ్ఞీవద్వం విభవయతి (య దితి, యచ్చైశ్చైవ స్తదజ్ఞీవద్వం ద్రక్ష్యమితి పూర్వేణ సంబంధః, బ్రహ్మరుద్రో ఆది ర్యేషాం తై స్ఫురై రర్చితం అనేన వరత్వ ముక్తం దేవ్యా దేవస్య విష్ణో స్సంబంధిన్య శ్రియా లక్ష్మ్యే ఆర్చితం అనేన హృదైశ్చర్య ముక్తం శ్రియా బ్రహ్మదిభి రాశ్రియ మాణయా లక్ష్మ్యేవ్యర్చితోన్యత్రైః సాత్వతైః తతై స్సహ ముని రవ్యర్చిత మిత్యనేన సాభిగ్యాతిశయ ఉక్తః సాత్వంత ఏవ సాత్వతాః ప్రజ్ఞాదిత్వా స్ఫూర్ణేణ అనుచరై స్సహ వనో గోచారణార్థ మనుచర దిత్యనేన వాత్సల్యం సౌలభ్యం చోక్తం గోపికానాం కుచకుఙ్కుమై రఙ్గిత మిత్యనేన కమనీయత్వ ముక్తమ్.

(ద్రక్ష్యమితి) నూన మహం ముకుందస్య ముఖం ద్రక్ష్యమి తత్సూచకకుభం దృష్టా హృద్య న్నాహ అమీ మృగాః మే మమ ప్రదక్షిణం యథా తథా చరంతి గచ్ఛంతి కథంభూతం ముఖం శోభనో కపోలో నాసికా చ యస్మిన్ స్థితసహితః. అవలోకో యస్మిన్ తి చ్చ అరుణో పక్షిజ వల్లోచనో యస్మిన్ తచ్చ గుడాలకై ర్వక్రతే రావృతమ్.

పున రవ్యన్య చ్చింతయతి (అవ్యద్యేచ.) భువో భారావలాయ భారావనోదనాయ నిజేచ్ఛయా న తు కర్మాణా మనుజత్వ మీయుషః ప్రాప్తవతో విరజితలావణ్యాశ్రయస్య విష్ణో రుపలక్ష్మనం దర్శనం భవిష్యతి అవ్యద్య యద్యధ నైః సన్యా త్కర్తృ మహ్యం మమ దృశో లోకవన్య అజ్ఞసా ఆకు అవ్యవహితం ఫలం న స్యా దితి న ఆపి తు స్యా దేవేత్కర్యః.

నను కోఽసా నన్మదాదివిలక్షణో విష్ణు ర్యో మనుజత్వ మీయవా యన్య చ దర్శనం బహుమన్యస ఇత్యాశ్చక్రహ (చతుర్వి ర్య ఇత్యాదిభిః) యచ్చైశ్చ సృ చావతీర్ణ ఇత్యుక్తం.

(రామపృష్ఠానయనార్థ మక్రూరస్య న.దగోకులప్రవేశఘట్టః)

స్వమాయయాఽఽత్మ నచితై స్తదీక్షయా ప్రాణాక్షధీభి స్సదనే వ్యభీయతే. ౧౦
యస్యాఖిలామీవహభి స్సుమజ్గతై ర్వచోవిమిత్రాగుణకర్మజన్మభిః.

సంబంధః. అహంరహిత ఇత్యత్రాహంశబ్దే నానాత్మ న్యాత్మాభిమానహేతు రహఙ్కారో లక్ష్మణే
అస త్సతో స్వకరీరభూతయోః ప్రకృతిపురుషయో రీక్షితా ద్రష్టా జ్ఞానాఽపి అహంరహితః. జీవన
త్వాభేదభ్రమరహితః జీవో హి దేహ్యాం పశ్యన్ స్వాభిన్న మనుసంధత్తే తద్వ ద్యః ప్రకృతిపురుషౌ
పశ్య న్నపి స స్వాభిన్న వనుసంధత్తే కింతు స్వరూపత స్వస్థావత శ్చ స్వస్థా దత్యంతవిలక్షణా
వేన పశ్యతీత్యర్థః. అనేన బద్ధజీవవైలక్షణ్య ముక్తం తత్ర హేతుం వదన్ ముక్తవైలక్షణ్య
మాహ (స్వతేజసేతి) స్వతేజసా స్వాసాధారణనిత్యాసఙ్కచితాపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానేన అపాస్తం నిరస్తం
ప్రతిక్షిప్తం తమోఽజ్ఞానం తన్మూలకో భిదా భ్రమః భేదభ్రమః, అన్వాత్మకస్వతంత్రవస్తుభ్రమ శ్చ
యస్య సః, ముక్తో హి బద్ధదశాయాం సఙ్కచితజ్ఞానే నానిస్తాజ్ఞానతన్మూలకా బ్రహ్మాత్మకస్వతంత్ర
వస్తు భ్రమయుక్తః, యద్వా స్వతేజనా స్వసంబంధినా వరాభిభవసామర్థ్యేన నిరస్తం తమోఽజ్ఞానం
తన్మూలకో భిదా భ్రమః. స్వప్తి స్మద్వారకదేవత్వమనుష్యత్వాదిభేదభ్రమ శ్చ యస్య సః కథ మేవం
భూలో విజ్ఞాయత ఇత్యత్రాహ స్వమాయయా స్వకరీరభూతయా ప్రకృత్యా కారణభూతయా తదీక్షయా
ఉద్విషయతేన కరణభూతేన స్వసంకల్పేన ఆప్యని స్వప్తి స్మేధారభూతే రచితైః ప్రాణేంద్రియ
బుద్ధిభిః లిజవ్యత్యయ ఆర్దః రచితాభిః ప్రాణేంద్రియబుద్ధిభిః, కాగ్యభూతాభిః సదనేషు భోగాయతనేషు
తేహేషు అభీయతే అభిగమ్యతే బుద్ధ్యతే ప్రాణాదీనాం కారణతయా జ్ఞాయత ఇత్యర్థః.
ప్రాణాదిభి ర్జంతుషు భాతి చిత్రభేతి పాఠే ప్రాణాదీనా మపి పరమాత్మకరీరత్వా తై ర్విశిష్ట శ్చిత్రధా
వాతీతి కావ్రతకా దివగ మ్యాహ న చ ప్రాణాదిస్పష్టిః జీవకర్తృత్వే వేతి తత్కారణతయా జ్ఞాయమానో
జీవా న్నాతిరివ్యత ఇతి వక్త్రం యుక్తం స్వస్వప్రాణాదిస్పష్టే. స్వస్వకర్తృకత్వాసంభవాత్ న హి
ప్రబుద్ధః స్వయఃబలసాధనాని స్వయం సృజతి నాపి సర్వప్రాణాదిస్పష్టి రేజీరకర్తృకేతి యుక్తిమత్
శస్యాపి స్వయం ప్రాణాదిరహితస్య కర్తృత్వాసంభవాత్ ప్రాణాది మత ఏవ కర్తృత్వసర్వకాత్ ప్రాణాది
మత్త్యేతు తత్సృష్టే, కర్తృప్రసాపేక్షత్వాత్ న చ తావ ద్స్వస్వప్రాణాదీ స్పృష్ట్యా తతోన్యేషా
మపి సృజతీతి వక్త్రం యుక్తం తావ త్ప్రాణాదిరహితస్య ప్రాణాదిస్పష్టికర్తృత్వాసంభవా దన్యోన్యా
శ్రయా చ్చ పరమాత్మా తు కరణాయత్తజ్ఞాననిరపేక్ష సృజ్యల్పమాత్రేణైవ ప్రాణాదీ స్పృష్టం
శక్నోతీతి తత్కారణతయా జ్ఞాయత ఇతి సుష్మాక్రమః.

౧౧

(యస్యేతి.) అభిలానాం వదతాం శృణ్వతాం చ అమీవం పాపం ఘ్నంతీతి తథా

ప్రాణ ని కుంభ ని పున ని వై జగ ద్యాస్తద్విరక్తై శ్శుభశోభనా మతాః. ౧౨

స చావతీర్ణః కిల సాత్వతాన్వయే స్వనేతుపాలామరవీర్యశర్మకృత్.

యశోవితన్వ స్వృజ ఆస్త ఈశ్వరో గాయ ని దేవా యదశేషమజ్గశమ్. ౧౩

తం త్వద్య నూనం మహతాం గతిం గురుం త్రైలోక్యకాంతం దృశిమన్మహోత్సవమ్,

రూపం దధానం శ్రేయ ఈప్సితాస్పదం ద్రక్ష్యే మమానన్ముషస సుందర్యనాః, ౧౪

అథావరూఢ స్సపదీశయో రథా త్ప్రధానపుంసో శ్చరణం స్వలబ్ధయే,

తై ర్యన్య గుణకిర్యజన్మభిః, సమక్లరైః నిరతిశయశ్రేయస్కరైః, విమిత్రాః వాచో గిరః ప్రాణంతి శమ్ను స్తీత్యంతర్నావితజ్యర్థవిద్యేః, జగ జ్జీవయంతి శోభయంతి పునంతి చేత్యర్థః, తత్ర గుణాః వాత్సల్యసౌశీల్యసౌలభ్యాదయః, కిర్మాణి జగద్వ్యాపారప్రభృతీని చేష్టితాని జన్మాని రామకృష్ణాదీని యా వాచ స్తద్విరక్తైః తిగవద్గుణాదీనతిపాదనరహితా స్తాః పదలావణ్యార్థలావణ్యాయుక్తా అపి శవశోభనాః ప్రాప్త్యాద్యలక్ష్మ్యుత శవస చోభనాః మతాః జ్ఞాతాః, శవకల్పానా మభిమతా ఇతి భావః. ౧౨

(స చేతి.) య ఏవంబిధో విష్ణు రీశ్వరః స ఏవ సాత్వతాన్వయే యదశకులే శ్రీకృష్ణరూ పేణావతీర్ణః కిల, స్వనేతుః స్వకృతమహ్యాదా తం పాలయతీతి తథా శేషా మమరవర్యాణాం దైవ సంపత్తి మభిజాతానాం శర్మ సుఖం కరోతీతి తథాభూతః, యశః, కీర్తిం వితన్వః ప్రజే ఆస్తే, యశో విశేషస్థి అశేషా జ్యభిలాని మజ్గశాని యస్మా త్తత్ య పు దేవా గాయంతి. ౧౩

(త మితి.) తం సాత్వతానాం కులే అవతీర్ణ ముత్తవిధ మహ మద్య నూనం ద్రక్ష్యమి యతో మమ ఉషసః, లిజన్వత్వయ ఆర్షః, ఉషాంపి ప్రభాతసమయాః, సుందర్యనాః ప్రసన్నాః, సుఖప్రభాతా రజన్యః, కుభసూచకా బహువు రిత్యర్థః, కథంభూతం? మహతాం సాధూనాం గతిం స్వప్రాప్త్యుపాయం గురుం హితకారిణం కిం చ రూపం విగ్రహం దధానం బిభాణం, కథంభూతం రూపం? త్రైలోక్య కాంతం త్రిలోకసుందరం దృశిమతాం చక్షుష్మతాం మహా సుత్సవో హర్షో యస్మా త్తత్ క్రియో లక్ష్మ్యైః ఈప్సిత మాస్పదం ఆశ్రయభూతమ్, ౧౪

కిం చ (అథేతి.) అథాస్య దర్శనానంతరం సపది రథావరూఢోఽహ మీశ్వరయోః, ప్రధాన పుంసోః పురుషోత్తమయోః, రామకృష్ణయో శ్చరణం నూనం ద్రువం నమస్యే, చరణం కథంభూతం?

(రామకృష్ణానయనార్థ మక్రూరస్య సందగోతులప్రవేశపుట్టః)

ధియా ధృతం యోగిభి రవ్యహం ద్రువం నమస్య ఆభ్యాం చ రభీ స్సనౌకసః. ౧౫

అవ్యజ్ఞీమూలే పతితస్య మే విభు శ్శిర స్యదాస్య నిజహస్తపజ్కుజమ్.

దత్తాభయం కాలభుజ్జగరంహసా ప్రోద్వేజితానాం శరజైషిణాం నృణామ్. ౧౬

స మర్హణం యత్ర నిధాయ కౌశిక స్తథా బలి శ్చాప జగత్ప్రియేష్వరితామ్.

యద్వా విహారే ప్రజయోషితాం శ్రమం స్పర్శేన సౌగంధికగంధ్యపానుదత్.

స మయ్యుపైష్య త్యరిబుద్ధి మచ్యుతః కంసస్య భృత్యః ప్రహితోఽపి విశ్వదృక్.

యోగిభి రప్యాత్మలబ్ధియే స్వసత్తాసిద్ధ్యై ధియా కేవలం ధృతం భావితం న తు దృష్ట మితి భావః.

తథా ఆభ్యాం ప్రధానపుంభ్యాం సహ అనయోః సఖీ స్సనౌకసో గోపా న్నమస్కే ౧౫

కిం చాథానంతర మజ్ఞీమూలే పతితస్య మమ శిరసి విభుః శ్రీకృష్ణః, స్వయం హస్త పజ్కుజం అదాన్యత్. అథాస్య హస్తపజ్కుజం విభావయతి (దత్తాభయ మిత్యాదినా సార్ధేన) కాల ఏవ భుజ్జి స్తస్య రంహసా వేగేన ప్రోద్వేజితానాం సంసారభీరుణాం శరజైషిణాం రక్షణోపాయత్వేనాస్య వస్యతాం జనానాం దత్త మభయం యేన తత్. ౧౬

కిచ్చ యత్ర యస్మిన్ హస్తపజ్కుజే బలి ర్వైరోచనిః పదత్రయపరిమితభూదానసమయే అర్హణ మర్హ్యం విధాయ జగత్త్రయేంద్రతాం ప్రాప్తవా నితి ప్రసిద్ధి ముపజీవ్యేత్త ముక్తం. ఏవం ముముక్షూణాం మోక్షదం సకామానా మభ్యుదయప్రదం చేత్సుక్తం అనురక్తానాం పరమసుఖకరం చేత్వాహ (యద్వేతి.) వాశట్టో వితర్కే ఉత్తనముచ్చయద్యోతకో వా, విపాతానా మనేకార్థత్వాత్ య చేత్సర్థః. ప్రజయోషితాం విహారే యః, శ్రమ స్తం సౌగంధికగంధి యద్ధస్తపజ్కుజం కర్తృ అపానుదత్ దూరీపకార. సౌగంధికం కమలజాతివిశేషః. ౧౭

ఏవం పరమానుగ్రహం సంభావ్య పున రవ్యసంభవ మాశక్య్య పరిహరతి (న మయీతి.) యద్యవ్యహం కంసేన ప్రహితః ప్రేషితః, తద్భృత్య శ్చ తథాఽపి మయి అరిబుద్ధిం అరే రయ మితి బుద్ధిం నోపైష్యతి న కరిష్యతీత్యర్థః, యత స్స విశ్వదృక్ సర్వసాక్షి. విశ్వదృక్త్య మేవ ప్రపంచయతి క్షేత్రజ్ఞః యుగస త్సర్వాణి క్షేత్రాణి జాన స్మిశ్వరః నియంతా చ సకా ఏత దన్యచ్ఛేతన ఈహితం వ్యాపారం చేతసోఽంతర్బహి శ్చ వసకా “యో మనసి తిష్ఠ” నితి క్రుతేః యః అమలేన సంకోచ

యోఽన్తర్పహి శ్చేతన ఏతదీహితం క్షేత్రజ్ఞ ఈక్ష త్యమలేన చక్షుషా. ౧౮

అప్యజ్ఞీమూలేఽవహితం కృతాజ్ఞలిం మా మీక్షితా సస్మిత మార్ద్రయా దృశా,
సప ద్యవధ్యస్తనమ స్తకిల్పిషో వోధా ముదం వీతవిశజ్ఞ ఉర్జితామ్. ౧౯

సుహృత్తమం జ్ఞాతి మనన్యదైవతం దోర్భ్యాం బృహద్భ్యాం పరిరస్యతేఽథ మామ్,
అత్మా హి తీర్థీక్రియతే తదైవ మే బన్ధ శ్చ కర్మాత్మక ఉచ్ఛ్వసిత్యతః. ౨౦

లబ్ధాజ్ఞసంఘం ప్రజాతం కృతాజ్ఞలిం మాం వక్ష్యతేఽకూర తతేత్యురుశ్రవాః,
తదా వయం జన్మభృతో మహీయసా నై వాదృతో యో ధి గముష్య జన్మ తత్. ౨౧

స తస్య కశ్చి ద్దయిత స్సుహృత్తమో న చాప్రియో ద్వేష్య ఉపేక్ష ఏవ వా,
తథాఽపి భక్తా నృజితే యథా తథా సురద్రుమో యద్వ దుపాశ్రితార్థదః. ౨౨

రూపవికారరహితేన చక్షుషా ధర్మజ్ఞానేన ఈక్షతే సర్వం యుగవ స్సాక్షైర్కరోతి. అయం భావః, బహి
రేవాహం కంఠ మనువర్తే అంత స్తు శ్రీకృష్ణ మేవ, తదేత దసౌ హృదిస్తో జానాతీతి. ౧౮

అపి తచ్చరణోపాంతే అవహితం సంయతం బద్ధాజ్ఞలిం చ మాం ప్రితేన సహితం యథా
తథా కృపామృతే నార్ద్రయా దృశా దృష్ట్యా ద్రక్ష్యతి తస్మి సప ద్వేష విసప్తాభిలకల్మషః, విగతశక్జ్క-
శ్చోర్జితాం ముదం వోధా ప్రాప్సామి. ౧౯

కించ సుహృత్తమం జ్ఞాతిం న విద్యతే తస్మా దన్య దైవతం యన్య తిం మాం పృథుభ్యాం
దీర్ఘాభ్యాం భుజాభ్యాం పరిరస్యతే అలిగ్గిష్యతి యదా తదైవ మమ ఆత్మా దేహః, తీర్థీక్రియతే పవిత్ర
కిరిష్యతే, అతో హేతోః, మమ కర్మాత్మకః. బంధ శ్చ ఉచ్ఛ్వసితి శిథిలీభవిష్యతి. ౨౦

కిం చ ఉరుశ్రవాః శ్రీకృష్ణః లబ్ధో అజనజః, పరిరమ్యో, యేన తం బద్ధాజ్ఞలిం చ మాం
హేత్రాకూర హేతత హేతాతేతి చ వక్ష్యతి సమ్పాదయతి తదా వయం జన్మభృతః సఫలజన్మానః
భవిష్యామః య స్తు పుమా న్మహీయసా భగవతా నై వాదృతః లదృతో న భవతి అము ష్యానాదృతన్య
తజ్జన్మ రిక్ నింద్య మిత్యర్థః. ౨౧

పున రపి సుహృత్తమత్సజ్జాతిత్వాదిప్రయుక్తపరిరమ్భదే రసమ్భువ మాళ జ్ఞానన్య
దైవతత్వప్రయుక్తన్య తన్య సంభవ మాహ (స తస్యేతి,) యద్వపి సమన్య తన్య న దయాతాదయః,
సంతి న విషమా బుద్ధి రస్తీత్యర్థః. తథాఽపి యథా భక్తా ఆత్మానం భజంతే తథా భక్తా నృజిత ఏవ
“యే యథా మాం ప్రపద్యంతే తాం స్తథైవ భజా మ్యహం. ప్రియో హి జ్ఞానినోఽత్యర్థ మహం న చ
మమ ప్రియ” ఇతి తదుక్తే రితి భావః. అవైషమ్యేఽపి భక్తా నేవానభజత ఇత్యత్ర దృష్టాంతః,
సురద్రుమః కల్పతరుః యద్వ ద్యథా ఉపాశ్రితానాం భజతా మేవార్థదః, కామద స్తద్వత్ స
హ్యేతావతా తన్య వైషమ్య మస్తీతి భావః. ౨౨

(రామకృష్ణానందనార్య మత్రారస్య సంపదగోకులప్రవేశమట్టః)

కింఞ్చగ్రణో మాఽవనతల యదూత్తమ స్మయ స్పరిష్వజ్య గృహీత మజ్జలౌ,
గృహం ప్రవేశ్యాస్తనమస్తసత్కృతం సంప్రక్ష్యతే కంసకృతం స్వబంధుషు. ౨౩

ఇతి సజ్జీస్తయ స్కృష్టం శ్వపల్కతనయోఽధ్వని,

రథేన గోకులం ప్రాప్త సూర్య శ్చాస్తగిరిం నృప. ౨౪

పదాని తస్యాఖిలలోకపాలకిరీటజుష్టామలపాదరేణోః,

దదర్శ గోష్ఠే షీతికౌతుకాని విలక్షితా న్యజ్జయవాఙ్కశాద్వైః. ౨౫

తద్దర్శనాహ్లాదవివృద్ధసంభ్రమః ప్రేమ్యైర్హరోమాఽశ్రుకలాకులేక్షణః,

రథా దవస్తుత్య స తేష్వవేష్టత ప్రభో రమూ న్యజ్జ్విరజాం న్యహో ఇతి. ౨౬

కింఞ్చ యదూత్తమోఽగ్రణో రామః, అవనతం ప్రణతం మాం స్మయః పరిష్వజ్య యో
మయాఽజ్జలిః, క్రియతే తస్మి నైవ గృహీతం మాం గృహం ప్రవేశ్యాస్తాని లభాని నమస్తసత్కృతా
న్యర్వాదీని యేన తం మాం ప్రతి స్వబంధుషు విషయభూతిషు కలసింశ్చకం ద్రోహం సంప్రక్ష్యతే, ప్రవృ
జ్జీప్సాయాం నచి. ౨౩

ఇత్థం శ్వపల్కతనయోఽక్రూరః పథి క్రమేణానుచింతయః రథేన గమనసాధనేన
గోకులం, ప్రాప్తః, హేనృప సూర్య శ్చ అస్తగిరిం ప్రాప్తః, అస్తమితో, విభావ, యద్యపి గోకుల
మధ్యపుర్యో రంతరా క్రోశత్రయ మేవ అక్రూరస్తు ప్రభాతసిమయ ఏవ రథారూఢో మధ్యపుర్యః
ప్రతస్థే, తథాఽపి కృష్ణానుచింతయా పరపశ స్తత్ర తత్ర విలమ్బయః సాయంతనవేలాయాం గోకులం
ప్రాప్త ఇతి భావః. ౨౪

(పదానీతి.) అఖిలైః, లోకపాలైః, కిరీటేషు జుష్టాః, అమలాః పాదరేణవో యన్యః కన్య
భగవత, స్పంబంధీని షీతే రలఙ్కారరూపాణి, అజ్ఞాదిరేఖాభి ర్విలక్షితాని చిహ్నితాని పదాని గోష్ఠే
దదర్శ. ౨౫

తేషాం పదానాం దర్శనేన య అహ్లాద సైవ వివృద్ధ స్పృమ్మమో యన్యః ప్రేమ్యైర్హ్వ
స్యదజ్జీతాని రోమాణి యన్యః అశ్రుణాం హర్షణానం, కలాభి ర్లేకై, రాకులే, ఈక్షణే యన్యః
హోఽక్రూరః రథా దవస్తుత్య తేషు పదేషు అవేష్టత వ్యులఠత్, అహో ప్రభోః కృష్ణ స్యామూ న్యజ్జ్విర
రజాంవి బ్రహ్మాదీనా మపి దుర్లభా నీతి భావయ న్నవేష్టతేత్యన్వయః. ౨౬

దేహంభృతా మియా నర్థో హిత్యా దమ్భం భియం శుచమ్.

సందేశా ద్యో హరే ర్లిజదర్శనశ్రవణాదిభిః.

—౭౭

చిర మావేష్ట్య చోత్తాయ రథ మారుహ్య వేగతః.

క్వ తిష్ఠతి గవేశానః కృష్ణో రామ ఇతి మ్రువన్

దదర్శ రామం కృష్ణం చ గోపే గోదోహనం గతౌ

(పీతనీలామ్బురధరో శారదామ్బురుపేక్షణౌ)

కిశోరాశ్యామలశ్వేతో శ్రీనికేతో బృహద్బుజౌ.

సుముఖౌ సుందరవరో బాలద్విరదవిక్రమౌ.

—౭౮

ధ్వజవజ్రాఙ్కూశామౌజై శ్చిహ్నై రజ్జ్వీభి ర్వృజిమ్.

శోభయంతౌ మహాత్మానౌ సానుక్రోశస్మితేక్షణౌ.

—౭౯

ఉదారరుచిరక్రీడా స్రగ్వితౌ వనమాలినౌ,

పుణ్యగంధానులిప్తాఙ్గా స్సాంతౌ విరజవాససౌ.

—౮౦

నన్వససాదవ దుద్దర్శోఽపి క్రియోగవిరోధీ, అతః కి మిత్యేవ మవేష్టతేత్యాహ (దేహంభృతా మితి.) దేహభాజా మేతావా నేవ పురుషార్థః, కోఽసౌ దమ్బాదీన్ త్యక్త్వా, హరేః సందేశా ద్వృత్తాన్తా దుజానుకథనా ల్లిజానాం విగ్రహాణాం చిహ్నానాం చ దర్శనశ్రవణాదిభి శ్చ యోఽవస్థావిశేషః, స ఏవేతి ప్రదర్శయితు మిత్యర్థః. తతః పరాం కాష్ఠాం దర్శయితు మవేష్టతేతి భావః.

—౮౧

తతో వ్రజే, కృష్ణం రామం చ దదర్శ కథంభూతో గావో దుహ్యంతేఽస్మిన్నితి గోదోహనం తత్ప్రాసం, గతౌ ప్రాప్తౌ, శ్యామల శ్చ శ్వేత శ్చ తౌ శ్రీయో లక్ష్యేః, శోభాయా శ్చాశ్రయభూతో బృహద్బుజౌ పీనవర్తులదీర్ఘభుజయుక్తౌ శోభనే ప్రసన్నే ముఖే యయౌ స్తౌ, బాలద్విరదస్య కలభ స్వేన పదవిన్యాసౌ యయౌ.

—౮౨

ధ్వజాదిరేఖాభిః, చిహ్నై రజ్జ్వీపఙ్కజైః వ్రజ మలఙ్కార్యంతౌ మహాత్మానౌ సుశీలౌ, అనుక్రోశోఽనుకమ్పా తద్విలసితం స్మితయుక్త మీక్షణం యయౌ.

—౮౩

ఉదారా రుచిరా క్రీడా యయౌ, స్రజా వనయో న్త ఇతి తౌ పుణ్యేన చందనే నానులిప్తా న్యఙ్గాని యయౌః విరజే విర్భరే వాససీ యయౌ.

—౮౪

(రామకృష్ణానందనార్య మత్రారస్య సంవిగోకులప్రవేశఘట్టః)

ప్రధానపురుషో వాద్యో జగద్దేహా జగన్మయో.

అవతీర్ణో జగత్కర్తే స్వాంశేన బలకేశవో.

౩౧

దిశో వితిమిరా రాజ స్కుర్వాతో ప్రభయా స్వయా,

యథా మరకత త్కైలో రౌప్య శ్చ కనకాచితః.

౩౨

రథా త్పూర్ణ మవప్లుత్య సోఽక్రూర స్నేహవిహ్వలః,

పపాత చరణోపాంతే దణ్ణవ ద్రామకృష్ణయోః.

౩౩

భగవద్దర్శనాహ్లాదబాష్పపర్యాకులేక్షణః.

పులకాఙ్గిత ఔత్సుక్యా త్స్విఖ్యానే నాకక స్పృహ.

౩౪

ప్రధానపురుషో వాద్యో సృష్టేః పూర్వం విద్యమానో జగత్కారణభూతో జగన్మయో
జగద్దేహాజగత్కర్తే జగత్పరిపాలనార్థ మంశేన సనజ్కల్పే సవతీర్ణో బలాధిక్యా
ద్బలః కేశో బ్రహ్మరుద్రో వాతి ఉత్పాదయతీతి కేశవః “క ఇతి బ్రహ్మతో నామ ఈశోఽహం
సంవిదేహినామ్. ఆవాం తవాజ్ఞే నమ్మాతో తస్మా త్కేశవనామవా” వితి రుద్రేణైవ కేశవశబ్దార్థస్య
విరుత్తేః, బలశ్చ కేశవ శ్చ బలకేశవో.

౩౧

హేరాజా స్వయా ప్రభయా దిశో వితిమిరాః కుర్వాతో యథా కనకే నాచితః, మర్కే
ఉపచితః. మరకత త్కైలః ఇంద్రనీలపర్వత ఇతి యావత్. ఇయం కృష్ణ సోపమా, రౌప్య ఇత్య
స్యాజ్ఞానాచిత ఇతి కేశవః, ఇయం రామ సోపమా, ఏవంభూతో దదర్శేతి సంబంధః.

౩౨

తదా సోఽక్రూరః తక్షణ మేవ రథా దవప్లుత్య ప్రేమ్ణా, విహ్వలః రామకృష్ణయో శ్చరణో
పాంతే దండవ త్పసాత.

౩౩

భగవద్దర్శనాహ్లాదేన యద్బాష్పం తేన పఠిత ఆకులే వ్యాప్తే ఈక్షణే యస్య సః పులకై
రాచితం వ్యాప్తం ఆక్లం యస్య తథాభూతః హేనుప, ఔత్కుంత్యాత్ స్విఖ్యానే అక్రూరోఽహం
వసుస్కరోమీతి కథనే, నాకక న ప్రబభూవ.

౩౪

భగవాం స్తదభిప్రేత్య రథాఙ్గాఙ్కితపాణినా,
పరిరేభేఽఘ్యపాకృష్య ప్రీతః ప్రణతవత్సలిః.

౩౪

సఙ్కర్షణ శ్చ ప్రణత ముపగూహ్య మహామనాః,
గృహీత్వా పాణినా పాణి మనయ త్సానుజో గృహమ్.

౩౬

పృష్ట్యా చ స్వాగతం తస్మై నివేద్య చ వరాసనమ్,
ప్రక్షళ్య విధివ త్పాదౌ మధుపర్క ముపాహరత్.

౩౭

నివేద్య గాం చాతిథయే సంవాహ్య శ్రాంత మాదృతః,
అన్నం బహుగుణం మేధ్యం శ్రద్ధ యోపాహర ద్విభుః.

౩౮

తస్మై భుక్తవతే ప్రీత్యా రామః పరమధర్మవిత్.
ముఖవానై ర్గస్తమాల్మైః పరాం ప్రీతిం వ్యధా త్పునః.

౩౯

భగవాన్కృష్టః త దక్రూరోఽయ మేతదర్థ మిహగత ఇత్యేత జ్ఞాత్వా ప్రణతవత్సలిత్వా,
ద్రథాఙ్గేన చక్రేణాఙ్కితో యః పాణిః తేన త మభిముఖం సమీపే ఆకృష్య ప్రీతః పరిరేభే
అభిజితవాః.

౩౫

తత స్సఙ్కర్షణోఽపి, ప్రణత మక్రూర, ముపగూ హ్యశ్చిష్య ప్రీతమనాః స్వపాణినా తస్య
పాణిం గృహీత్వా సానుజో గృహ మనయత్.

౪౦

తత స్వాగతం పృష్ట్యా తస్మై అక్రూరాను శ్రేష్ఠ మానసం సమర్ప్య యథావిధి పాదౌ
ప్రక్షళ్య మధుపర్క, ముపాహృ త్యానీయ సమర్పితవాః.

౪౧

తత ఆదృతోఽశ్విథయేఽక్రూరాను గాం సమర్ప్య శ్రాంతం తం సంవాహ్య పాదసంవాహ
నాదికం కారయిత్వా మేధ్యం విశుద్ధం బహుగుణోపేతం షడ్రసంయుక్త మన్నం శ్రద్ధయా
సమర్పయామాన.

౪౨

(తస్మా ఇతి.) ముఖవానైః కర్పూరాదిభిః, గంధమాల్యతామ్బులై శ్చ తస్మై తస్య పరాం
ప్రీతిం వ్యధా దుపాపాదయత్.

౪౩

(రామకృష్ణాననానార్యమక్రూరస్య నందగోకులప్రవేశమట్టిః)

పప్రచ్చ సత్కృతం నన్దః కథం స్థ నిరనుగ్రహే,

కంసే జీవతి దాశార్హే సౌనపాలా ఇవావయః.

౪౦

యోఽవధీ త్వస్వసు స్తోకా నోక్రోశన్తా అనుత్పల్లః.

కిన్ను స్వి త్తత్ప్రజానాం వః కుశలం విమృశామహే.

౪౧

ఇత్థం మధురయా వాచా నన్దేన సుసఖాజితః,

అక్రూరః పరిపృష్టేన జహో వధ్వపరిశ్రమమ్.

౪౨

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే,

అష్టత్రింశోఽధ్యాయః.

~~~~~

తతో నంద స్తం కుశలం పప్రచ్చ ప్రశ్న మేవాహ (కథ మిత్యాదినా విమృశామ ఇత్యంశేన)
నిరనుగ్రహే ప్రత్యుత క్రూరే చ దాశార్హే కంసే జీవతి సతి కథం కేన ప్రకారేణ స్థ జీవతేత్యర్థః.
సౌనః పశుపూతనః సౌలకః యేషాం తే ఆవయో మేషా ఇవ కత్తుల్యా యాయ మిత్యర్థః. ౪౦

నిరనుగ్రహతా మేవాహ (యోఽవధీ దితి.) స్వసు ర్భుగిన్యాః క్రోశంత్యా స్పృశ్యాః తోకా
న్యపశ్యాన్యవధీక్ అనుత్పల్ అమాణ తర్పయతితి తథా అతః ఖరః తస్యైవంవిధస్య కంసస్య
ప్రజానాం వో యుష్మాకం కుశలం కీదృశ మితి విమృశామహే యేషాం జీవనమాత్ర మపి దుర్లభం
తేషాం వః కుశలం కి మితి వివరయామేత్యర్థః. ౪౧

ఇత్థం నందేన సునన్యతయా మధురయా, వాచా పరిపృష్ట స్సత్కృత శ్చాక్రూరః,
అధ్వశ్రమం జహౌ. ౪౨

ఇతి శ్రీవత్సాస్వయంవయఃపాలావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యావిదేః శ్రీకైలగురోః సుతేన

కచ్చరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్సృక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన

శ్రీవైష్ణవదాసేన శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం. శ్రీమద్భాగవత

చంద్రికాయాం. దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం. అష్టత్రింశోఽధ్యాయః.

అథ ఏకోనచత్వారింశోఽధ్యాయః

శ్రీశుక ఉవాచ —

సుఖోపవిష్టః పర్యజ్ఞే రామకృష్ణోరుమానితః.

లేభే మనోరథా స్సర్వా స్పథి యా స్స చకార హ.

౧

కి మలభ్యం భగవతి ప్రసన్నే శ్రీనికేతనే,

తథాఽపి తత్పురా రాజ న్న హి వాఙ్మన్తి కిఞ్చన.

౨

సాయన్తనాశనం కృత్వా భగవాన్దేవకీసుతః,

సుహృత్సువృత్తిం కంసస్య పప్ర చ్ఛాన్యచ్ఛిక్తిర్నితమ్.

౩

అథ ఏకోనచత్వారింశోఽధ్యాయః

అథ సవవాన్తమనోరథే నాక్రూరేణ విజ్ఞాపితకంసచిక్తిర్నస్య భగవతః ప్రసాదసముద్భాగసమవలోకన
 ౪ విష్ణుద్భాగవద్విశేషజాతప్రగోపీజనమిథస్సంభాషణం మధ్యేమర్గ మక్రూరాయ స్వాసాధారణదివ్య
 విగ్రహప్రదర్శనప్రకారం చానుపర్జయ త్యేకోనచత్వారింశేన (సుఖోపవిష్ట ఇత్యాదినా.) భక్తానాం
 మనోరథా స్సత్వా భవంతీతి దర్శయ న్నాహ (సుఖోపవిష్ట ఇతి.) రామకృష్ణాభ్యా ముర్వధికం
 సమ్మానితః. పర్యజ్ఞే, సుఖం యథా తథోపవిష్టోఽక్రూరః పథి యా న్యనోరథాః, చకార తా
 స్సర్వాః లేభే ప్రాప.

౧

తథా హి. భగవతి షాడ్గుణ్యహర్షే శ్రీనికేతనే శ్రీనివాసే. ప్రసన్నే సతి కి మలభ్యం సర్వం
 సులభ మేవేతిర్థః. తర్హ్యైశ్వర్యకై పల్లభగవత్ప్రాప్త్యైశ్వర్యసృజనం స్యసమీహితం కి మితి న వృజ్యత
 ఇత్యత్రాహ తథాఽపి యద్యపి సర్వం సులభ మేవ తథాపి హేరాజ్ తత్పురా. భగవత్పురా. కిఞ్చి
 దపి న వాఙ్మన్తి హి తదనుభవాపేక్షయా సర్వస్య తుచ్ఛత్వా దితి భావః.

౨

తదా భగవాన్, దేవకీసుతః సాయన్తా లభోజనం కృత్వా, స్వసుహృత్సు వసుదేవాదిషు,
 కంసస్య వృత్తి మన్య చ్చ తస్య చిక్తిర్నితం పప్రచ్ఛ.

౩

(రామకృష్ణానయనార్థ మక్రూరస్య నందగోకులప్రవేశపుష్టః)

శ్రీభగవానువాచ —

తాత సౌమ్యాగతః కచ్చి త్స్వాగతం భద్ర మస్తు వః

అపి స్వజాతిబంధూనా మనమీవ మనామయమ్.

కిం ను నః కుశలం పృచ్ఛే ఏధమానే కులామయే.

కంసే మాతులనామ్నోఽస్మి స్వానాం న తత్ప్రజాసు చ.

అహో అస్మ దభూద్భూరి పిత్రో ర్వృజిన మార్యయోః.

యద్ధేతోః పుత్రమరణం యద్ధేతో ర్బంధనం తయోః.

దిష్ట్యాఽద్య దర్శనం స్వానాం మహ్యం వ సౌమ్య క్షాణ్ణికమ్.

సంజాతం వర్జ్యతాం తావ త్తవగమనకారణమ్.

ప్రశ్న మేవాహ (తాతేత్యాదిభి శ్చతుర్విః) హేతాత సౌమ్య అగతః త్వం కచ్చిత్ ఇద మస్మ దిష్టం స్వాగతం నిర్విష్ణు మాగమనం జాతం కిం వో యుష్మాకం భద్ర మస్తు సర్వత్ర సర్వదా కుశల మేవ భూమాత్. స్వేషా మాత్మీయానాం జ్ఞాతీనాం సపిండానాం బంధూనాం అసపిండానాం చ అనమీవం అకుభరహితః అనామయం ఆరోగ్య మపి అస్తి కచ్చిత్.

ఏవం ప్రశ్నోఽపి మమ్మనాతీన సజ్గవత ఇత్యాహ (కిం నిన్వితి.) అజ్ఞ హేతాత మాతులనామ్ని నామమాత్రేణ మాతులే న తు వృత్త్యేతి భావః. అస్మాకం కులామయే కులస్య రోగకుల్యే కంసే వర్ధమానే సతి నోఽస్మాకం స్వానాం జ్ఞాతీనాం తత్ప్రజాసు తదసత్యేషు చ కుశలం కిన్ను కిమితి పృచ్ఛే.

అహో అస్మత్ అస్మత్తో నిమిత్తా దార్యయోః పూజ్యయోః నిరపరాధయో ర్వా మాతాపిత్రో ర్భూరి వృజినం దుఃఖ ప్రాప్తౌ. తదేవ ప్రసక్తయతి. యత్ యస్మాక్ అస్మత్తో హేతోః నిమిత్తా త్పుత్రాణాం అన్మదగ్రజానాం మరణం య దన్యన్నిమిత్తా త్తయోః పిత్రోః బంధనం వ ప్రాప్తమ్.

అస్తు తావత్ హేసౌమ్యుచ్చిరం ।వాణ్చితం స్వానాం వో యుష్మాకం దర్శనం త్వద్య సంజాతం ఏత దిష్ట్యా అసందజనకం అస్మాకం హేతాత తవగమనకారణం వర్జ్యతాం కథ్యతామ్.

శ్రీకుక ఉవాచ.—

పృష్టో భగవతా సర్వం వర్ణయామాస మాధవః.

వైరానుబంధం యదుషు వసుదేవవధోద్యమమ్.

౮

యత్సందేహో యదర్థం వా దూత స్సంప్రేషిత స్స్వయమ్.

యదుక్తం నారదే నాస్య స్యజన్మానకదుష్టుభేః.

౯

శ్రుత్వాఽక్రూరవచః కృష్ణో బల శ్చ పరవీరహః,

ప్రహస్య నందం పితరం రాజ్ఞాఽఽదిష్టం విజిజ్ఞాతుః.

౧౦

గోపా న్నమాదిశ తోఽపి గృహ్యతాం సర్వగోరసః,

ఉపాయనాని గృహ్స్థీధ్వం యుజ్యంతాం శకటాని చ.

౧౧

ఇతీతం భగవతా పృష్టో మాధవో మధునంశప్రభవోఽక్రూర సర్వం, వర్ణయామాస. సర్వకబ్ధివక్షిత మేన ప్రసన్నయతి (వైరానుబంధ మితి సార్ధేన.) యదుషు విషయభూతేషు కంసస్య వైరానుబంధవైరప్రీతిః తదనుబద్ధత ఇత్యనుబంధః తత్కార్యక్లేశాపాదనం చ తథా వసుదేవస్య వధోద్యమం వదార్యత్నమ్.

౮

యః ధన్యూగచ్ఛద్మనా సందేశో యస్య సః స్వయ మాత్మా దూతః దూతీకృతః, యదర్థం సోపాయం సమానయగేన చాణూరాదిభి ర్ద్వితనార్థం ప్రేషితః ఆనకడుందుభేః వసుదేవా త్వకాశా. తస్యజన్మ కృష్ణజన్మ చ య న్నారదే నాస్య కంస స్కోక్తం తచ్చేత్యేత త్సర్వం వర్ణయామానేతి. సంబంధః.

౯

ఇత్యం వర్ణిత మక్రూరస్య వచ ఆకర్ష్య కృష్ణః పరాః శత్రూ వీరరాః హంతీతి తథా బలో రామ శ్చ ప్రహస్య రాజ్ఞా కంసేన ఆదిష్టం సర్వం నందం ప్రతి విజిజ్ఞాతుః. విజ్ఞాపయామానుః. ౧౦

సోఽపి నందోఽపి గోపా న్నమాదిశ దాజ్ఞాపయామాన సమదేశప్రకార మేవాహ గృహ్యతా మిత్యాదినా కిలేత్యంతేన గోరసః క్షీరాదిః గృహ్యతాం తథోపాయనా మ్యుత్తమవస్త్రాని గృహ్స్థీధ్వం శకటాని యుజ్యంతాం వృషభై రితి శేషః.

౧౧

(రామకృష్ణానయనార్థమక్రూరస్య నందగోకులప్రవేశమట్టి)

యాస్యామ శ్శ్వో మధుపురీం దాస్యామో నృపతే రసాఞ్.

ద్రక్ష్యేమోఽత్ర మహాసత్రం యాన్తి జానపదాః కిల.

ఏవ మాఘాషయ త్క్షత్రా నన్దగోప స్స్వగోకులే.

౧౨

గోవ్య స్తా స్తదుపశ్రుత్య బభూవు ర్వ్యథితా నృప.

రామకృష్ణౌ పురీం నేతు మక్రూరం ప్రజ మాగతమ్.

౧౩

కాశ్చి త్రక్రూరహృత్తాపశ్వానమ్లానముఖశ్రియః.

ప్రసన్నదుకూలవలయకేశగ్రన్థ్య శ్చ కాశ్చన.

౧౪

అన్యా శ్చ తదనుద్యాననివృత్తాశేషవృత్తయః.

నాభ్యజానన్నిమం లోక మాత్మలోకం గతా ఇవ.

౧౫

స్మరన్త్య శ్చాపరా శ్శౌరే రనురాగస్మితేరితాః.

హృదిస్ఫుళ శ్చిత్రపదా గిర స్సమ్ముముహా స్ప్రియః.

౧౬

శ్వ స్సమనంతరేఽహి. మధుపురీం ప్రతి గమిష్యామః. నృపతేః కంసాయ సంప్రదానస్య శేషత్వవివక్షయా షష్ఠీ, రసాఞ్ కీరపుతాదీఞ్ దాస్యామః. అత్ర మధుపుర్యాం మహాసత్రం ధనుర్మాగం ద్రక్ష్యమః. జానపదాదేశవాసిన స్తత్ర యాన్తి కిల తాం శ్చ ద్రక్ష్యేమ ఇత్యర్థః.

౧౨

ఇత్థం నందగోపః. స్వస్య గోకులే క్షత్రా సూతేన ప్రయోజ్యకర్తృ ఆఘోషయత్ హేనృప తాః గోకులస్థాః గోవ్యః తదా అక్రూరం రామకృష్ణా వానేతు మాగత ముపశ్రుత్య వ్యథితా బభూవుః.

౧౩

వ్యథాదిక్లాన్యాహ పశ్యతిః (కాశ్చి డితి.) కాశ్చి ద్గోవ్యః తేన శ్రవణేన కృతో హృత్తాప ప్తేన య శ్వానః సోష్ఠో విశ్వానమారుత సేన మ్లానా ముఖశ్రి ర్యాసాం తాః శ్లథాని దుకూలాని వలయాని కేశగ్రంథయ శ్చ యాసాం తథాభూతాః కాశ్చన బభూవుః.

౧౪

అన్యా స్తు తస్య భగవతోఽనుద్యానేన నివృత్తా అశేషా శ్చక్షురాదివృత్తయో యాసాం తాః ఇమం లోకం దేహ మపి నాభ్యజానన్ వాసునమదధత. అత్తైవ లోక స్తం గతా ఆత్మసాక్షాత్కారిణః యోగారూఢా ఇవేత్యర్థః.

౧౫

అపరాః ప్రీయః, శౌరేః గిరః. స్మరన్త్యః సమ్ముముహాః. కథంభూతా గిరః. అనురాగేణ యత్ప్రియతం తేనేరితాః హృది స్ఫుళంఠీతి తథా మనోజ్ఞాః విచిత్రాణి పదాని యాసు తాః.

౧౬

గతిం సులలితాం శ్చేష్టాం సిద్ధహాసావరోకనమ్.

శోకాపహాని నర్మాణి ప్రోద్ధామచరితాని చ.

౧౩

చిన్తయన్త్యో ముకుందస్య ఏతా విరహకాతరాః.

సమేతా నజ్జుశః ప్రోచు ర్భ్రుముఖ్యోఽచ్యుతాశయాః.

౧౪

గోస్య ఊచుః—

అహో విధాత స్తవ స క్వచి ద్దయా సంయోజ్య మైత్ర్యా ప్రణయేన దేహినః

తాం శ్చాకృతార్థా న్వియునజ్జ్య సార్థం విచేష్టితం తేఽర్చకచేష్టితం యథా. ౧౯

య స్తస్య ప్రదర్శ్యాసితకున్తలావృతం ముకుందవక్త్రం సుకపోల మున్నసమ్.

శోకాపనోదస్మితలేశసుందరం కరోషి పారోక్ష్య మసాధు తే కృతమ్. ౨౦

కాశ్చిత్తు విరహేణ జావినా కాతరా విహ్వలాః ముకుందస్య సుందరతరాం గతిం తథాభూతాం
చేష్టాం రాసక్రీడాద్యాత్మికాం సిద్ధిగో యో హాన స్తద్యుక్త మవరోకనం చ శోక మపఘ్నంతీతి తథా
తాని కర్మాణి పూతనాశకటాసురాదవదాత్మకాని కర్మాణి చ ప్రోద్ధామాని గమ్మిరాణి చరితాని శయనాసన
భోజనాదీని చ స్మరంత్యః. ఆచ్యుత ఏవ ఆశయః చిత్తం యాసాం తాః. అక్రూణి ముఖేషు యాసాం
తాః నజ్జుశ స్సమేత్య తత్ర తత్ర నజ్జుశో భూత్వా ప్రోచుః. ౧౩-౧౪

ఉక్తి మేవాహ (అహో ఇత్యాదిభిః.) తావచ్ఛ్రీకృష్ణస్సజ్గతిం విదాయ విఫలయతీతి విధాతారం
ప్రత్యేవాక్రోశంశ్య అహః అహో ఇతి త్రిభిః. హేవిదాతః, తవ క్వచి దపి దయా నాన్యహో తథాహి
మైత్ర్యా హితాచరణేన ప్రణయేన స్నేహేన విశ్వాసేన చ దేహినో జనాః తావచ్ఛ్రీః సంయోజ్య
అకృతార్థా నప్రాప్తభోగా నేవ తాః వియునజ్జీ వియోజయసి తస్మా న్న తవ దయాఽస్తి అత స్తవ
చేష్టిత మసార్థకం ప్రయోజనశూన్యం యథా బాలకచేష్టితం తద్వత్ మూర్ఖ స్తస్య మితి భావః. ౧౯

విగర్హితం చ తవ కర్మేత్యాహః (య స్తస్య మితి.) అపితైః కుంకలై రావృతం తద్వత్
శోభనా కపోరౌ యస్మిన్ ఉన్నతా నాసికా యస్మిన్ తత్ శోక మపనుదతీతి శోకాపనోదః. స చాసౌ
స్మితలేశ సేన సుందరం ముకుందస్య వక్త్రం మస్మాకం ప్రదర్శ్య య స్తస్య పున స్తస్య పరోక్ష
మదృశ్యతాం కరోషి అత స్తే తవ కృతం కర్మ అసాధు వింద్య మిత్యర్థః. ౨౦

(రామకృష్ణానయనార్థమక్రూరస్య నందగోతులప్రవేశనముల్లః)

క్రూర స్త్య మక్రూరసమాఖ్యయా స్మ న శ్చక్షు ర్నిదత్రం హరసే బలాజ్ఞవత్.
యేనైకదేశేఽఖిలసర్గసౌష్ఠవం త్వదీయ మద్రాక్ష్య వయం మధుద్విషః. ౨౦

న నద్దసూనుః క్షణభజ్గసౌహృద స్సమీక్షితా న స్వకృతాతురా బత.
విహాయ గేహాః స్వజనా న్సుతా న్పతీ స్వదాస్య మద్దోవగతా నవప్రియః. ౨౧

సుఖం ప్రభాతాః జనీయ మాశిష స్స త్వా బభూవుః పురయోషితాం ద్రువమ్,
యా స్సంప్రవిష్టస్య ముఖం ప్రజస్పతేః పాశ్య స్త్యపాక్షోత్కలితస్మితానవమ్ ౨౨

నన్వక్రూర స్తస్య పారోక్ష్యం కరోతి న త్వహ మిత్యాశక్యాహుః (క్రూర స్త్య మితి.)
యేన త్వయా నోఽన్యథ్యం చక్షుః దత్రం తత్తున స్త్య మేవాజ్ఞవ ద్దుఃఖానభిజ్ఞవ న్మూర్ఛవ దక్రూ
సమాఖ్యయా హరసే అక్రూర ఇతి వ్యాజమాత్ర మేవ న స త్వతోఽన్యః, న హ్యేవం కర్త మన్యః
ప్రణవ తీత్యభిప్రాయే జాక్రూరసమాఖ్య యేత్కుత్తం. అతో నామాంతరేణ ద్రువం త్వ మేవాగతో దత్త
మవహరన్ క్రూర ఇత్యర్థః. నను కృష్ణం హరామి న తు యష్మచ్ఛక్తి రిత్యాశక్యాహుః. యేన
త్వద్దత్తేన చక్షుషా మధుద్విషః, శ్రీకృష్ణ స్వైకదేశే నేత్రవక్త్రాదౌ చ్చిదీయం సమగ్రస్పృష్టినైపుణ్య
మద్రాక్ష్య దృష్టవత్తో వయం. అయం భావః, తవ సర్వం రహస్య మస్మాభిర్జ్ఞాత మిత్యమర్షేద కృష్ణం
విమోజయ న్నస్మా నందీకరోషీతి ౨౦

విభాతారం విహాయ పరిస్పర మాహుః (న నందసూను రితి.) బతేతి ఖేదే. క్షణభజ్గం
అస్థిరం సౌహృదం యస్య స నందసూను ర్గేహాదీ విహాయ ఆధ్రా పాజ్ఞ త్వస్య తస్యైవ దాస్య
మువగతాః, స్వకృతేనైవ స్మితాదినా ఆతురాః, సరవణా అపి నోఽస్మా న్న సమీక్షితా న సమీక్షిష్యతే
తత్ర హేతుం సేర్వ్య మాహుః-నవప్రియః నవః పురప్రీజనః ప్రియో యస్య తథాభూతః అ. ఏం
వివారయామ ఇతి భావః. ౨౧

పున స్పేర్వ్య మాహుః. (సుఖప్రభాతేతి.) పురయోషితాం మధురాపురస్థయోషితాం ఇయం
రాత్రిః సుఖప్రభాతా తథా తాసాం ఆశిషః. కామా శ్చ నత్యా బభూవుః, అత్ర హేతుం వదంత్య స్తా
విశింషంతి-యాః పురయోషితః పుర్యాం ప్రవిష్టస్య ప్రజస్పతేః శ్రీకృష్ణస్య సుదాగమ అర్హః, పారస్కరాదే
రాకృతిగణత్వా ద్వా. అపాక్షేన నేత్రాంతేన ఉత్కలిత ముజ్జుమిమితం స్మిత మేవ ఆనవో ఽసో యస్య
తస్మిన్ పాస్యంతి ముఖకమలస్య స్మితానవం పాస్యంతీతి భావః. ౨౨

తాసాం ముకున్దో మధుమజ్జుభాషితై ర్గుహీతచిత్తః పరవా న్మనస్వ్యపి,
కథం పున ర్నః ప్రతిచూస్యతేఽబలా గ్రామ్యా సులజ్జస్మితవిభ్రమై ర్భృమః. ౨౪

అద్య ధ్రువం తత్ర దృశో భవిష్యతే దాశార్వా భోజాన్ధకవృష్టిసాత్వతామ్,
మహోత్సవ శ్రీరమణం గుణాస్పదం ద్రక్ష్యన్తి యే చాధ్వని దేవకీసుతమ్. ౨౫

మైవంవిధ స్యాకరుణస్య నామ భూ దక్రూర ఇత్యేత దతీవ దారుణః,
యోఽసా వనాశ్వాస్య సుదుఃఖితం జనం ప్రియా త్ప్రియం నేష్యతి పార మధ్వనః. ౨౬

అనార్ద్రధీ రేష సమాస్థితో రథం త మన్వమీ చ త్వరయన్తి దుర్మదాః.

మధురాం గతోఽపి పునరాయాస్యతీక్యుద్ధావయంతీః, కాశ్చి త్ప్రీత్యాహః (తాసా మితి.)
హేఽబలాః. తాసాం పురత్రీణాం మధువ న్మజ్జుభిః, భాషితైః. వశీకృతచిత్తః తథా తాసాం సలజ్జితై
ర్విభ్రమైః, భ్రమన్ ముకుందః స్వతో మనస్వ్యపి ధీరోఽపి పరవాః పురత్రీవరతంత్ర స్పః గ్రామ్యా
అవిదగ్ధాః నోఽస్మాః ప్రతి కథం యాస్యతే న కథంచి దిత్వర్థః. ౨౪

కిం చాన్మదుత్సవభాజోఽన్య ఏవాద్య భవిష్యంతీత్యాహః (అద్యేతి) తత్ర పురేదాశార్వాదీనాం
దృశో దృష్టే రద్య మహా సుత్సవః, భవిష్యతే భవిష్యతి. అత్మనేపద మార్ద్రం. తథా యే చ జనాః అధ్వని
శ్రీరమణం లక్ష్మీకాంతం గుణానాం కల్యాణానా మాశ్రయం దేవకీసుతం ద్రక్ష్యంతి తేషాం చ దృశః
నూన ముత్సవో భవిష్యతి యద్వా దృశ ఇతి ద్వితీయాబహువచనాంతం. తేషాం దృశో నేత్రాణి
మహోత్సవో భవిష్యతే ప్రాప్సుతే ప్రాప్త్యర్థస్య భవతే రాత్మనేపదత్వాత్. ౨౫

అక్రూరాయ్మశపన్త్య ఆహః, (మైవంవిధస్యేతి.) ఏవంవిధా విధానం కర్మ యన్య ఏతద్విధ
స్యేతి పాలే ఏషా విధా యన్య తన్య అత ఏవ నిష్క్రూపన్య అక్రూర ఇతీదం నామ మా భూత్. తత్ర
హేతు రతీవ దారుణ ఇత్యాది. దారుణః క్రూరః అతః క్రూర ఇత్యేవ వ్యవదేష్టవ్య ఇతి భావః. యోఽసా
వక్రూరః సుతరాం దుఃఖితం జన మన్మత్సముదాయాత్మక మనాశ్వాస్య అసాంత్యయిత్వా ప్రియాత్
ప్రాతా దపి ప్రియం కృష్ణం అధ్వనఃపారం నేష్యతి అన్యదగోచర మతిదురదేశం నేష్యతిత్వర్థః. ౨౬

ఇత్థం బ్రువతీనాం సతీనాం ప్రభాతే రథారూఢం కృష్ణ మాలక్య శపంత్య ఆహః (అనార్ద్రధీ
రితి.) అనార్ద్రధీ ర్యన్య న ఏవ కృష్ణో రథ మనరూఢః, త మనుస్మత్యైవామీ దుర్మదా గోపా శ్చ
అనోభి శృకచై ర్గమనసాధనైః స్థవిరైః పృథైః ఉపేక్షితం మూర్ఖత్వా తై రప్యపేక్షితం తేన వివారితవంత

(రామకృష్ణానయనార్థ మక్రూరస్య నందగోకులప్రవేశమట్టః)

గోపా అనోభి స్థవిరైరుపేక్షితం దైవం చ నోఽద్య ప్రతికూల మీహతే, ౨౭

నివారయామ స్సముపేత్య మాధవం కిం నోఽకరిష్య స్కులవృద్ధబాన్ధవాః.

ముకున్దసగ్గా నిమిషార్థదు స్త్యజా దైవేన విధ్వంసితదీనచేతసామ్. ౨౮

యస్యానురాగలలితస్మితవల్లమ స్త్రీలీలావలోకపరిరమ్భణరాసగోష్ఠ్యామ్.

నీతా స్మృతాః క్షణ మివ క్షణదా వినా తం గోష్యః కథం న్వతితరేమ తమో దురన్తమ్.

యోఽహ్నుఃక్షయే వ్రజ మనన్తసఖః పరీతో గోపై ర్గవాం ఖురరజశ్చురితాలకప్రక,

ఇతి భావః. తం కృష్ణం త్వరయంతి కించ దైవ మవ్యద్య నోఽస్మాకం ప్రతికూలం యథా తథా ఈహతే. చేష్టతే అయం భావః - యది దైవ మస్మాక మనుకూలం భవేత్. విష్ణై రయం విహన్యేత ఆకస్మా దధునైవ వ్రజే కించి దరిష్టం వా స్యాత్. న తు త త్కించి దస్త్యతో దైవ మపి ప్రతికూల మితి. ౨౭

పరస్పరం సమ్మంత్య సాహస మదిరుహ్యహః (నివారయామ ఇతి) తం మాధవ ముపేత్య వయం నివారయేమ. వ్రజే వృద్ధా బాంధవా శ్చ నోఽస్మాకం కి మకరిష్యః న కిం దపి కరిష్యంతి. తత్ర హేతుం వదంత్య ఆత్మనో విశింషంతి - నిమిషార్థ మపి దుస్త్యజా న్యుకుందస్య సగ్గా దైవేన విధ్వంసితాని వియోజితాని ఆత ఏవ దీనాని చేతాని యాసాం న ఇతి సంబంధః. ఏవంభూతానా మస్మాకం న మృత్యో రపి భయ మస్తీత్యర్థః. ౨౮

ఇతోఽవ్యవశ్యం సాహస మేవావలమ్బనీయ మిత్యాహః (యన్యేతి.) యస్య అనురాగేణ లలితం చ వల్ల మంత్రః సుందరతరరహస్యల్లావ శ్చ లీలావలోక శ్చ పరిరమ్భణం చ ఏతాని యస్యాం రాసగోష్ఠ్యాం రాసక్రీడాసభాయాం నోఽస్మాభిః క్షణదాః రాత్రయః క్షణ మివ నీతాః క్రమితాః. త మముం కృష్ణం దుదంతం తమోవిరహజం దుఃఖం కథం న్వతితరేమ కథంచి దిత్యర్థః. ౨౯

ఆస్తాం తావ త్తమోఽతితరణం జీవన మేవ కథం స్యా దిత్యాహః (య ఇతి.) యోఽనంతస్య రామస్య సఖా తత్సఖ ఇత్యర్థః. గోపై శ్చ పరివృతః అహ్నుః క్షయే దినావసానే గవాం ఖురరజోభిః చురితా ధూసరితా అలకాః వ్రజ శ్చ యస్య సః, వ్రజం విశా వేణుం వాదయన్ ప్రితేన

వేణుం క్వణ నిమిత్తకటాక్షనిరీక్షణేన చిత్తం క్షిణోతిత మృతే ను కథం భవేమ. ౩౦

శ్రీశుక ఉవాచ—

ఏవం బ్రువాణా విరహాతురా భృశం వ్రజప్రియః కృష్ణవిషక్తమానసాః,
విస్మయం లజ్జాం రురుదు స్మృ సుస్వరం గోవింద దామోదర మాధవేతి. ౩౧

శ్రీణా మేవం రుదన్తీనా ముదితే సవిత ర్యథ,
అక్రూర శోచదయామాస కృతమైత్రాదికో రథమ్. ౩౨

గోపా స్త మన్యసజ్జన్త నన్దాద్యా శృకపై స్తతః,
ఆదాయోపాయనం భూరి కుమ్భా న్గోరససమ్భృతాః. ౩౩

గోప్య స్వదయితం కృష్ణ మనువ్రజ్యానురజ్జితాః,
వ్రత్యాదేశం భగవతః కాఙ్క్షన్త్య శ్చివతస్థిరే. ౩౪

యత్కటాక్షవీక్షణం తేన నోఽస్మాకం చిత్తం క్షిణోతి హరతి త మముం కృష్ణం వినా కథం
భవేమ జీవేమ. ౩౦

క్షతీత్థం బ్రువాణాః భృశం నితిరాం కృష్ణనిషక్తాని మానసాని యాసాం తాః, అత ఏవ
తద్విరహేణ భావినా ఆతురాః వ్రజప్రియః లజ్జాం విస్మయం సుస్వర ముచ్చైః హేగోవింద దామోదర
హేమాధవేతి చ రురుదు స్మృ.

క్షత్తం శ్రీణాం రుదంతీనాం సతీనాం సవితరి సూర్యే ఉచితే సతి అనంతర మక్రూరః కృతం
మైత్రం మిత్రస్య కృత్యం తదాది ర్యస్య తద్యేన సః గోపేషు ప్రదర్శితసౌహృద ఇత్యర్థః. రథం,
చోదయామాస. మైత్రం మిత్ర స్సూర్య స్తద్దైవత్యం ప్రాత స్సంద్యోపాసనం తదాదికర్మ కృతం
యేనేతి వా. ౩౨

గోరసపూర్ణకుమ్భాః, భూరి ప్రభూత ముపాయనం చాదాయ తతో నందాద్యాః, గోపాః,
తిం రథ, మను పృష్ఠతః సమనజ్జంత సజ్గతా యయుః. ౩౩

తదా గోప్యః శ్రీకృష్ణ మనువ్రజ్య తేనానురజ్జితాః, అభ్యాసితాః భగవతః వ్రత్యాదేశం
ప్రత్యుత్తరం, కాఙ్క్షంత్యః తత్త్రైవావతస్థిరే. ౩౪

(రామకృష్ణానయవార్థ మక్రూరస్య నందగోకులప్రవేశపుట్టః)

తాస్తథా తస్యతీ ర్సిక్ష్మ స్వప్రస్థానే యమాత్తమః.

సాన్త్యయామాస సంప్రేక్ష్యై రాయాస్య ఇతి దౌత్యకైః.

౩౫

యావ దాచక్ష్యతే కేతు ర్వావ ద్రేణూ రథస్య చ.

అనుప్రస్థాపితాత్మానో లేఖ్యా నీవోపలక్షితాః.

౩౬

తా నిరాశా నివవృతు ర్గోవిన్దవినివర్తనే.

విశోకా అహనీ నిన్య ర్గాయన్త్యః ప్రియచేష్టితమ్.

౩౭

భగవా నపి సంప్రాప్తో రామోక్రూరయుతో నృప.

రథేన వాయువేగేన కాశిన్దీ మఘనాశిన్మ్.

౩౮

తత్రోపస్సృక్ష్మ పానీయం పీత్వా మృష్టమణిప్రథమ్.

వృక్షపణ్ణ ముపవ్రజ్య సరామో రథ మావికత్.

౩౯

తదా యమాత్తమో భగవాన్ స్వస్య. ప్రస్థానే విమితై తస్యతీః పరితపంతీ స్త్రాః ప్రత్యాదేశాకాక్షణీః గోపీ స్వమావరోక్య శీఘ్ర మగమిష్యామీతి దౌత్యకైః మాతద్వారా ప్రేషితైః వాక్తైః సాన్త్యయామాస.

౩౫

తదా శ్రీకృష్ణ మను ప్రస్థాపితాః అత్మాన భిత్తాని యాభిస్త్రాః గోప్యః యావ త్కేతుః పతాకా లక్ష్యతే యావ చ్చ రథస్య. రేణుః దృక్ష్యతే తావత్తత్రైవ లేఖ్యాని చిత్రస్థవతిమా ఇవ ఉపలబ్ధిరే.

౩౬

తతో గోవిందస్య నివర్తనే దూరగమనే నతి నిరాశాః. తాః గోప్యో నివవృతుః న్యవర్తంత. తతః, ప్రియస్య కృష్ణస్య చేష్టితం గాయంత్యః. తేనైవ విగతశోకాః అహని విన్యః క్రమి తవత్యః.

౩౭

హేనృప రామాక్రూరాభ్యాం యుక్తో భగవా నపి వాయో రివ వేగో యశ్య తేన రథేన గమనసాధనేన అఘం నాశయతీతి తథా తాం కాశిందీం కాశిందీగతం తీర్థవిశేషం ప్రాప్తః.

౩౮

మృష్టస్య విఘర్షణేన నిర్మలీకృతస్య మణే రింద్రుల నైస్య ప్రథా యస్య త త్పానీయం జలం పీత్వా ఉపస్సృ క్యాచమ్య చ వృక్షజాం షండం సమూహ ముపవ్రజ్య సరామో రథ మావికత్ ఆరూఢవాన్.

౩౯

అక్రూ రస్తా పుషామన్త్యి నివేశ్య చ రథోపరి,
 కాశిన్ద్యా హ్రద మాగత్య స్నానం విధివ దాచరత్. ౪౦
 నిమజ్య తస్మి న్సలిలే జవ స్సృహ్మ సనాతనమ్,
 తా వేవ దదృశేక్రూరో రామకృష్ణౌ సమన్వితౌ. ౪౧
 తౌ రథస్థౌ కథ మిహ సుతా వానకదుస్తుభేః,
 తర్హి స్వి త్యున్దనే న స్త ఇత్యున్మజ్య వ్యచష్ట సః. ౪౨
 తత్రాపి చ యథాపూర్వ మాసీనౌ పున రేవ సః,
 న్యమజ్జ ద్దర్శనం య న్మే మృషా కిం సలిలే తయోః. ౪౩
 భూయ స్తత్రాపి సోఽద్రాక్షీ స్త్తూయమాన మహీశ్వరమ్.
 సిద్ధే ర్భుజ్జగపతిభి తసురై ర్నతకన్ధరైః. ౪౪
 సహస్రశిరసం దేవం సహస్రఫణిమౌళినమ్,
 నీలామ్బరం వినశ్వేతం శృంగై శ్వేత మవస్థితమ్. ౪౫

తదా అక్రూరః శృంగభ్య శృంగైః తౌ రామకృష్ణౌ రథోపరి నివేశ్య ఆమంత్ర్య పృష్ట్య
 మాధ్యాన్నికార్థం, కాలింద్యా హ్రద మాగత్య తత్ర యథావిధి స్నాన మాచరత్ కర్తు మారేభే. ౪౦

తత్ర జలే సనాతనం బ్రహ్మ విత్యున్మజ్యస్వరూపాపేదకం ప్రణవం జపన్ నిమజ్జ
 సమన్వితౌ సహభౌతౌ తా వేవ రామకృష్ణౌ దదర్శ. ౪౧

ఏవం దృష్ట్వా సోఽక్రూరః తౌ అనకదుందుభే స్సుతౌ రథస్థౌ కథ మిహ వ్రే, యది రథా
 దవరుహ్యేహగతౌ తర్హి రథే న స్త, ఇతి వితర్క్య ఉన్మజ్య దదర్శ. ౪౨

తత్రాపి రథేఽపి పూర్వవ దాసీనౌ, దృష్ట్వా తయోః, సలిలే, మమ దర్శనం మత్కర్తృక
 దర్శనం కిం మృషా ఉత సత్యం యది తర్హి పున ర్దృశ్యమీతి చింతయన్ పున ర్మృషజ్ఞత్ పున
 ర్నిమగ్నః. ౪౩

తత్రాపి జలే తావ దహీశ్వరం శేషం, దదర్శ. కథమ్భూతం, సతా కంధరా గ్రీవా యేషాం
 తైః ప్రిద్ధాదిభిః స్త్తూయమానమ్. ౪౪

సహస్రం, శింపి ఫణా యన్య తం దేవం దీప్యమానం, సహస్రఫణేషు, మౌళయః కిరీటా
 న్యన్య సంతి, సహస్రఫణిమౌళినః, పామాదే రాకృతిగణత్వా నృత్యరీయౌ నవత్యయః, తం వీలం
 అమ్బరం యన్య తం వినవ తృప్తతంతువ, చే్వేతం, హిరణ్మయై శృంగైః రజితగిరి మివ స్థితమ్. ౪౫

(రామకృష్ణానయనార్థ మక్రూరస్య నందగోకులప్రవేశపుట్టి)

తస్యోత్పిన్నజేః ఘనశ్యామం పీతకాశేయవాససమ్.

పురుషం చతుర్భుజం శాంతం పద్మపత్రాయతేక్షణమ్. ౪౬

చారుప్రసన్నవదనం చారుహాసనిరీక్షణమ్.

సుత్రూన్ననం చారుకర్ణం సుకపోలారుణాధరమ్. ౪౭

ప్రలమ్బపీవరభుజం తుష్కాంసోరస్థలశ్రియమ్.

కమ్బుకణ్ఠం నిమ్ననాభిం వశిమత్పల్లవోదరమ్. ౪౮

బృహత్కటితటశ్రోణీకరభోరుద్వయాన్వితమ్.

చారుజానుయుగం దీర్ఘజఙ్ఘాయుగశసంయుతమ్. ౪౯

తస్య అహీశ్వర స్తోత్పిన్నజేః ఘనప్రాంతభోగే పురుష మ్రాక్షీత్. క్షేమా బాలౌ క్వ మల్లా విత్యాశక్జ్ఞాపజిహ్వయా ప్రదర్శిత మశ్వాన మద్రాక్షీ చితి భావః. కథమ్భూతం నీలమేఘవ చ్ఛ్యామం పీతకాశేయే వాససీ యస్య. చత్వారో భుజా యస్య. ంకం ప్రసన్నం. పద్మపత్రే ఇవ ఆయతే ఈక్షణే నేత్రే యస్య. ౪౬

చారు సుందరం. ప్రసన్నం చ వదనం యస్య చారుహాసేన యుక్తం నిరీక్షణం యస్య శోభనే భ్రువౌ ఉన్నతా నాపికా చ యస్య చారు కర్ణౌ శ్రోత్రే యస్య శోభనా కపోలా యస్య అరుణః అధరో యస్య. తమ్. ౪౭

ప్రతిమ్నా ఆజానులిమ్బినా, పీవరా శ్చ భుజా యస్య తుంగౌ ఉన్నతౌ స్కంధౌ యస్య స బాసౌ ఉరపి శ్రీ ర్య స్స చ రం కమ్బువ చ్ఛక్టవత్ రేఖాత్రయోపేతః. నాడిదీర్ఘో నాడిప్రాస్వ శ్చ పీన శ్చ కంఠో యస్య విమ్నా నాభి ర్యస్య వశిమ ద్వ్యశిత్రయోపేత మశ్వత్పనల్లవ దుదరం యస్య. ౪౮

బృహత్ కటితటేన, శ్రోణ్యా చ కరభసదృశోరుద్వయేన చ అన్వితం చారు జాన్వో ద్యుగం యస్య. దీర్ఘయో ర్జఙ్ఘయో ద్యుగశేన సంయుతమ్. ౪౯

తుజ్గుల్పారుణనఖవ్రాతదీపితిభి ర్నృప.

నవాజ్ఞశ్యజ్ఞస్థదలై ర్విలసత్పాదపజ్కుజమ్.

౩౦

మహార్హమణీభిర్యుక్తకిరీటమకుటాజ్ఞదైః.

కటిసూత్రబ్రహ్మసూత్రహారసూపురకుణ్డలైః.

౩౧

బ్రాజమానం పద్మకరం శఙ్ఖచక్రగదాధరమ్.

శ్రీవత్సవక్షణం బ్రాజత్కౌస్తుభం వనమాలినమ్.

౩౨

సునన్దనన్దప్రముఖైః పార్షదైః స్సనకాదిభిః,

సురేకై ర్బ్రహ్మరుద్రాదైః కవిభిః శ్చ ద్విజోత్తమైః.

౩౩

ప్రహ్లాదనారదవసుప్రముఖై ర్భాగవతోత్తమైః,

స్తూయమానం పృథగ్భువై ర్వచోభి రమలాత్మభిః.

౩౪

శ్రియా పుష్ట్యా గిరా కాన్త్యా కీర్త్యా తుష్ట్యేలయోర్జయా

విద్యాయాఽవిద్యయా శక్త్యా మాయయా చ నిషేవితమ్.

౩౫

తుంగా వీషదున్నతౌ గుల్ఫౌ అరుణనఖవ్రాత శ్చ తేషాం. దీపితిభిః. హేన్మప తథా నవాజ్ఞల్యః నవాజ్ఞష్టౌ చ తా న్యేవ దలావి తై శ్చ శోభమానే పాదపజ్కుజే యన్య తమ్.

౩౦

మహార్హా మణీవ్రాతా యేషు తైః కిరీటాదిభిః. బ్రాజమానం పద్మం కరే దక్షిణే యన్య తం అవశ్తేషైః. త్రిభిః కదైః శఙ్ఖచక్రగదాః, ధరతీతి తథా తం శ్రీవత్సో వక్షసి యన్య బ్రాజా బ్రాజమానః కౌస్తుభో యన్య తం వనమాలాస్యాస్తీతి తథా.

౩౧-౩౨

సునందాదిభిః, పార్షదైః స్సనకాదిభిః శ్చ సురశ్రేష్ఠైః. బ్రహ్మరుద్రాదిభిః శ్చ కవిభిః. ద్విజోత్తమై ర్మరీచ్యాదిభిః శ్చ విశుద్ధమానవైః క్రమేణ సర్వశేషీతి పరబ్రహ్మేతి సర్వకారణ మితి ప్రజాపతి రితి. ఏవం పృథ క్పృథగభిప్రాయవద్భిః వచోభిః స్తూయమానం శక్త్యాదిభిః మూర్తివిశిష్టై శ్చక్రిభిః, ద్వాదశభిః నిషేవితమ్.

౩౩-౩౪-౩౫

(రామకృష్ణానయనార్థ మక్రూరస్య నందగోకులప్రవేశః)

విలోక్య సుభృశం పీతో భక్త్యా పరమయా యుతః.

హృష్యత్తనూరుహో భావపరికిన్నాత్మలోచనః.

౫౬

గిరా గద్గదయాఽస్త్రైషీ తృత్వమాలమ్భ్య సాత్వతః.

ప్రణమ్య మూర్ధ్నాఽవహితః కృతాజ్ఞలిపుట శృనైః.

౫౭

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే. మహాపురాణే పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే.
ఏకోనచత్వారింశోఽధ్యాయః.

ఏనంభూతం విలోక్య వితరాం పీతః, ఉత్కృష్టయా భక్త్యా చ యుక్తః, అత ఏవ
హృష్యంతి ఉదఙ్గితాని, తనూరుహాణి లోమాని యస్య భావేన ప్రీత్యత్యయేన పరికిన్న ఆర్ద్ర ఆత్మా
చిత్తం లోచనే చ యస్య సః సాత్వతోఽక్రూరః సత్త్వం దైర్య మవలమ్భ్య మూర్ధ్నా ప్రణ
మ్యావనతః ప్రహ్వః, కృత మజ్జలిపుటం యేన సః గద్గదయా వాచా శన్తైః శ్రుష్టావ. ౫౬-౫౭

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారాకాసుభాకరస్య సర్వవిద్యావిదేః శ్రీశైలగురోః సుతేన

తచ్ఛరణకమలసరియవ్రసన్నతత్సక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన

శ్రీనైష్ఠవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత

చంద్రికాయాం, దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం,

ఏకోనచత్వారింశోఽధ్యాయః.

అథ చ త్వా రిం శోఽద్యా యః

—* అకూరకృతశ్రీకృష్ణస్తుతిః. *

అకూర ఉవాచ—

నతోఽన్యహం త్వఽభిలహేతుహేతుం నారామిణం పూరుష మాది మవ్యయమ్.
యన్నాభిజాతా దరవిందకోశా ద్భ్రుహ్మాఽఽవిగాసీ ద్యత ఏష లోకః.

భూ స్తోయ మగ్నిః పవనః ఖ గోది ర్మహా నజాది ర్మన ఇన్ద్రియాణి.

అథ చ త్వారింశోఽద్యా యః.

*****

అస్త్రాక్షి దిక్కుక్తం. తాం స్తుతి మేవ దర్శయతి చ త్వారింశేన (నతోఽస్మిత్వాదినా.) తావత్సర్వజగత్కారణత్వసర్వాంతరాత్మాదిభి స్తుని న్నమస్కరోతి (నతోఽస్మిత్వాదినా ద్వాద్యాం.) అభిలహేతుహేతుం త్వ మహం నతోఽస్మి. అభిల్య వ్యష్టిప్రసజ్జన్య యే హేతువో మహదాయ. ప్రేషా మపి హేతుం కారణ మిత్యర్థః. నన్వభిలహేతుహేతుః నస్య హ్యత్మాకాశప్రాణాది వ్యవ్యతమో. న త్వహ మిత్యత్రాహ (వాదాదుణ మితి.) కృత్స్నకారణత్వస్యానేకవిష్ణత్వే “న తత్సమ క్చాభ్యధిక శ్చ దృశ్యత” ఇత్యుక్తరీత్యా విసృవాభ్యధికావృత్తి మన స్త్యసీన్ధ్యా తన్వైకవిష్ణత్వస్య వాచ్యత్వా త్పదాదిసామాన్యశబ్దమిదం కారణాభ్యాసప్రకారణనస్తువిశేషాత్కాణామతేన విశేషశబ్దాత్మకనారాయణపరమతీతై “కోహ వై నారాయణ ఆసీ” దితి వాక్యేన నారాయణేతరస్య విషేధపూర్వకం తన్వైవ కారణత్వం క్రావయతా కారణత్వే నానగతో నారాయణ ఏవ స చ త్వ మేవేతి భావః. నన్వన్యహం నారాయణ ఇతి స ఏనాభిలహేతు రితి చ తదాభావ మమాపి కారణాంతరం స్యా త్తత్రాహ. పూరుష మాదిం ఆదిపూరుషం కారణత్వసరాకాష్టాహం న్యయం కారణాంతరరహిత మిత్యర్థః. ఏవ మవ్యవ్యయం నిర్వికారం వికారాణాం శరీరభూతవి నిర్దశ్యా దితి భావః. అభిలహేతు హేతుత్వ మేవ ప్రవజ్జయతి (యన్నాభీతి.) ఏష దృశ్యమానో వస్త్వ ప్రసజ్జయతి. యతో బహువ. బ్రహ్మ చతుర్ముఖః యస్య తవ నాభే, జాతా దరవిందకోశా దావిగాసీత్ ఉదభవత్. అనేన వ్యష్టిసృష్టి శ్చతుర్ముఖద్వారికా సమష్టిసృష్టి స్తద్వారికేతి దర్శితా.

నను కిమిద మభిలహేతుత్వం నిమిత్తవల్లరూప మతోపాదానత్వరూప మిత్యాశక్యా యా ముఖయూహం చేత్యభిప్రేత్యాహ (భూ రితి.) పృథ్విదీ వ్యాకాశాంకాని పజ్జభూతాని తేషా మూదిః

(అక్షరకృతశ్రీకృష్ణస్తుతిః)

సర్వేన్ద్రియాథా విబుధా శ్చ సర్వే యే హేతవ స్తే జగతోఽక్ల భూతాః. ౧

నై తే స్వరూపం విదు రాత్మన స్తే హ్యజాదయోఽన్యత్కతయా గృహీతాః,
అజోఽనుబద్ధ స్స్వగుణై రజాయా గుణా త్పురం వేద న తే స్వభూవమ్. ౨

కారణ మహాకారః, తథా తస్మాప్రకారణం మహాన్ తస్మాప్రకారః, కారణ మజా మూలప్రకృతిః, సా హి సర్వకార్యాణా మదిభూతా తథా సాత్వికాహాక్యకార్యభూతా నీంద్రియాణి జ్ఞానకర్మోభయేంద్రియాణి మన శ్చ తేషా మదిష్ఠాశో విబుధా దేవాః. దిగ్వికారప్రచేకోఽపివహ్నింద్రోపేంద్రమిత్ర ప్రజాపతిచంద్రమనః, ఇంద్రియాణా మర్థా విషయాః, శబ్దదయ శ్రేతి యే జగతో హేతవః, తే సర్వే తే తవాక్లభూతాః, శరీరభూతాః. అనేన మూలప్రకృతివిభిన్నో మహదాచిశరీరకతయా తత్త్వదూషణ పరిణత ఇత్యుపాదానత్వ ముక్తం. మూలప్రకృతే ర్మహదాదీనాం చ శరీరత్వకథనేన నియంతృవియామ్య భావవిధే ర్మిమిత్రత్వ మప్నోత్త. జగతో యే హేతవ ఇతి జగదంత ర్ముతజ్ఞానవికాసాత్కార్యావస్థ జీవకారణభూతజ్ఞానసంబోధనయా కారణావస్థజీవానా మపి తదజ్గత్వప్రతీత్యా జీవా స్ప్రిత్యుపాదాన విమిత్రత్వరూపోభయవిధకారణత్వవిధిః

ఇను త్వ మివ సర్వే పేచంవిధం సర్వకారిణం సర్వాంతరాత్మానం సర్వశరీరకం చ మాంకి న జానీయు స్తత్రాహ (నై తే ఇతి.) ఏతే త్వచ్ఛరీరభూతా అజాదయః అన్యత్కతయా, తవ స్వరూపం న విదుః. అజాదయ ఇత్యత్రాచిశ్చి, ప్రకృతితత్కార్యసంబోధనాకః. స చ దృష్టాంతః. జడః ప్రకృత్యాదయో యథా న తవ స్వరూపం విదుః, ఏవం జీవా అపి న విదు రిత్యర్థః. సమ. జడత్వా శ్చుక్త్యాదయో న ఇమి రితి యుక్త మజా జీవా స్తు కుతో న విమ రిన్యత్రాహ (అన్యత్కతయా గృహీతా ఇతి.) అన్యస్మి స్వస్మాద్విన్నే దేహే అత్యతయా అర్థాభిమానేన తథా అన్యస్మిన్ స్వతంత్రా త్వతోఽన్యస్మిన్ స్వాత్మవి అత్యతయా స్వాతంత్ర్యాభిమానేన చ గృహీతాః గ్రస్తాః దేహాత్మాభిమానస్వతంత్రాత్మాభిమానభ్యాం గ్రస్తాః స్వాత్మాన మేవ దేహవిలక్షణ మిశ్వరసరతంత్రం చ న జానంతి కథ స్తు త్వాం విదు రిత్యర్థః. కథ మేవ బ్రహ్మపి న నేన కిముత తత్ప్రకృత్య స్తద్భావినా ఇతి కై ముత్వనయేనాహ (అజ ఇతి) అజో బ్రహ్మేఽపి స్వగుణైః, స్వశరీరముకతత్వ రజస్తమోగుణైః, అనుబద్ధః. తత్పురవశ ఇతి యావత్. అజాయాః ప్రకృతేః గుణాత్ జాతా వేకవచనం గుణేభ్య స్సత్వావిభ్యః. పరిం విలక్షణం తన్నియంత్యి తవ స్వరూపం న వేద కిముతాన్యే న విదు రితి భావః. అన్యత్కతయేతి పాఠే జడత్వేన దృష్టాః అజాదయః ప్రకృత్యాదయః. యథా న విదు రేవ మజో బ్రహ్మేఽపి న వేద కిముతాన్యే న విదు రితి యోజనీయమ్.

త్వాం యోగినో యజ స్త్యద్ధా మహాపురుష మీశ్వరమ్.

సాధ్యాత్మం సాధిదైవం చ సాధిభూతం చ సాధవః.

త్రయ్యా చ విద్యయా కేచి త్త్వాం వై వైతానికా ద్విజాః.

యజ నై వివిధై ర్యజ్జై ర్నానారూపామరాఖ్యయా.

నను సర్వై రవేద్యం మత్స్వరూపం శశవిషాణప్రాయం స్యా దితి మా శక్యే. దేహత్వాద్యభిమానినాం మాంసచక్షురా ద్యవేద్య మపి యోగవిశుద్ధ మనోవేద్య మేవే త్యభిప్రయః. తదేవ నానవిధబ్రహ్మవిద్యాః జ్ఞానయోగినః, కర్మయోగిన శ్చ యజంతీత్యాహ (త్వా మితి.) యోగిన ఇత్యన్య కేచి దిత్వాది. కేచి ద్యోగినః ఆనందవల్ల్యాదివిహితోపాసనానిష్ఠా, మహాపురుషం ప్రకృతేః, తత్సంస్పృష్టా చేతనా స్మక్తా నిత్యా చ్చ విరాక్షణ మీశ్వరం త్వా మద్ధా త్వా మేవ అద్వైత్యవధారణే సాక్షి త్త్వా మేవ “సత్యం జ్ఞాన మనంత” మిత్యుక్తవిధం యజంతి ఆధారయంతి ఉపాసత ఇతి యావత్ కేచి త్పాదవ స్తు అంతరాదిత్యప్రతిర్థనాదివిద్యానిష్ఠా స్తు సాధిదైవం ఆదిత్యాంతస్థ మింద్రాదితేవతాంతర్యామిణ మింద్రాదిశరీరకం త్వాం యజ స్తుపాసనాం కుర్వంతీత్యర్థః. కేచిత్తు సాధ్యాత్మం అత్మని శరీరే అచ్యాత్మం తేన సహితం సాధ్యాత్మం శరీరావయవాక్షిహృదయాదిమ వసంతం త్వాం యజంతి అథాపి చ్చాందోగ్యే “య ఏషోఽంతరాదిత్యే హిరాణ్మయః పురుషో దృశ్యత” ఇత్యుక్తప్రకృత్య “తస్య ఋక్సావగేష్టా విత్కృద్దైవతం అథాధ్యాత్మం య ఏషోఽంతరక్షణి పురుషో దృశ్యత” ఇత్యుక్తం ఆపరే తు యోగినః, సాధిభూతం సర్వభూతస్థం సర్వశరీరకం త్వాం భజంతి “సర్వం కల్పిదం బ్రహ్మ క్షణలాః” త్యుక్తవిధ ముపాసనం కుర్వంతీత్యర్థః. తదేవ ముపాసనానాం అద్వారక సద్వారకభేదేన ద్వైవిధ్యం దర్శితమ్.

అథ కర్మణా మపి తదారాధనాత్మకానాం ద్వైవిధ్య మభిప్రయః తావ త్పద్వారకకర్మారాద్యత్వ మాహ (త్రయ్యా చేతి.) కేచి ద్వైతానికా, కర్మయోగినో ద్విజాః నానారూపామరాః నానవిధ త్వచ్ఛరీరభూతా ఇంద్రాదయో కేవా ప్రేషా మాఖ్యాః, నామాని యన్యాం తయా త్రయ్యా విద్యయా వేదపూర్వభాగాత్మికయా విద్యయా బోధితై ర్వివిధై ర్యజ్జై ర్యజంతే ఇంద్రాదితేవతాంతరాత్మానం తచ్ఛరీరకం త్వ మారాధయంతీత్యర్థః. (యద్వా) నానవిధాని రూపాణి వజ్రహస్తత్వాదీని యేషాం తేషాం ఇంద్రాదీనాం అఖ్యయా అభిధేయ మితి తేషా, ఆకృత్యధికరణన్యాయేన ఇంద్రాద్యంతరాత్మ భూతత్వత్సర్వంతాభిధాయకః, ఇంద్రాదీనామభి రభిధేయం తచ్ఛరీరకం త్వాం యజంతీత్యర్థః.

(అక్షరకృతశ్రీకృష్ణస్తుతిః)

కేచి త్త్వాఽఖిలకర్మాణి సంన్యసోపశమం గతాః.

జ్ఞానినో జ్ఞానయజ్ఞేన యజన్తే జ్ఞానవిగ్రహమ్.

౬.

అన్యే చ సంస్కృతాత్మానో విధినాఽభిహితే న చ,

యజన్తి త్వన్మయా స్త్వాం వై బహుమూర్త్యైకమూర్తికమ్.

౭

త్వా మేవాన్యే శివోక్తేన మార్గేణ శివరూపిణమ్.

సింహావలోకనన్యాయేన పున స్సాక్షి జ్ఞానయోగవిశేషారాధ్య మాహ (కేచి త్త్వతి) కేచిత్తు త్వా ఇతి చేద్రః. త్వా త్వాం యజంతీతి సంబంధః. కేచిత్తు జ్ఞానినః. భగవచ్చేషతైకరసాత్మ యాథాత్మ్యజ్ఞానినః. భగవచ్చేషతైకరసోఽహం తదాయ త్వస్వరూపస్థితిప్రవృత్తి శ్చ భగవాం స్వసంక్షేయైః కల్యాణగుణైః. పరతర ఇత్యేవం జ్ఞానవంత ఇత్యర్థః. అఖిలకర్మాణి ఉత్తవిధస్వస్వరూపవిరుద్ధా న్యహక్కారిమమకారగర్వాణి కామ్యాని కర్మాణి వా సంన్యన్య త్యక్త్వా యద్వా “మయి సర్వాణి కర్మాణి” క్త్యుక్తరీత్యా క్రియమాణానాం విత్యన్తై మిత్రికాదీనాం ఫలసాధనతాకారపరిత్యాగపూర్వకం భగవదారాధనరూపతా మనుసంపాద్యేత్వర్థః. ఇద మేవ హి భగవతి కర్మణాం యత్తత్కర్మర్య రూపత్వానుసంధాన మితి ఉపశమం శబ్దాదివిషయేషు తోగ్యతాబుద్ధిరాహిత్యం గతాః ప్రాప్తాః జ్ఞానయజ్ఞేన ప్రాప్తం ప్రాప్తకం చాన్య దపి యన్మనోరథవిషయభూతం తత్సర్వం పరమపురుష ఏవేత్యేవం విధజ్ఞానయోగేన జ్ఞానస్వరూపం త్వాం యజంతి యద్వా జ్ఞానవిగ్రహం ఏవంవిధజ్ఞానేన యజతా మవిష్టపరిహారేష్ట ప్రాపణోపయు క్తజ్ఞానాక్రయం త్వాం యజంతీత్యర్థః.

అథాద్వారకకర్మారాధ్యత్వ మాహ (అన్యేచేతి.) తే త్వయా అభిహితేన విధినా పశ్చరాత్రాత్మ కేన త్వదుక్తశ్రీమత్పశ్చరాత్రోక్తప్రకారేణేత్యర్థః. సంస్కృతాత్మానః. తాపాదిభిః. పశ్చభి స్సంస్కారై స్సంస్కృతా ఆత్మానః. బేహి యేషాం తథాభూతా స్త్వన్మయా స్త్వజ్ఞానప్రచురాః అన్యే భగవద్భావప్రసిద్ధాః. సాక్షి త్వా మేవ వ్యూహావిభవరూపేణ బహుమూర్తికం పరమరూపేణైకమూర్తికం చ యజంతి పాశ్చికాలితై ర్ధర్మై రారాధయంతి.

అథ “యేఽప్యన్యకేఽతాభక్తా యజన్తే క్రద్ధయాన్వితాః. తేఽపి మా మేవ కౌంతేయ యజన్త్యవిధిపూర్వక” మిక్తుక్తరీత్యా తత్తద్దేవతామాత్రపర్యవసితబుద్ధిమత్కృతయజనన్య తత్తద్దేవతా

బహ్వచార్యవిభేదేన భగవ న్సముపాసతే.

౮

సర్వ ఏవ యజన్తి త్వాం సర్వదేవమయేశ్వరమ్.

యే నానాదేవతా భక్తౌ యద్యః ప్యన్యధియః ప్రభో.

౯

యథాఽద్రిప్రభవా నద్యః పర్జన్యాహరితాః ప్రభో.

విశన్తి సర్వత స్సిన్ధుం తద్వ త్వాం గతయోఽన్తతః.

౧౦

శరీరకతదంతరాత్మభూతపరమపురుషారాధనతాం వక్తుం తావత్ప్రదర్శనార్థ మాహ (త్వా మేవాన్య ఇతి.)
 హేభగవన్, బహునా మచార్యాణాం కాపాలికకాలాముఖైరపాకుపతాదిరూపాణాం భేద ఆచారభేదో,
 యస్మిన్ తేన వివోపదిష్టమార్గేణ శైవద్యాగమోక్త ప్రకారేణ, త్వా మేవ వివరూపిణ ముపాసతే
 ఉపాసకానాం తద్బుద్ధ్యభావేఽప్యూపాసనా తత్త్వైవ సర్వవన్య త్వేన కింతు తదుపాసన మవిధిపూర్వక
 మత ఏవాంతవ త్ఫలసాధన మితి భావః.

౮

కథ మతద్విషయకోపాసనానాం తత్సర్వవసాన మిత్యత స్పద్యష్టాంతం తదుపపాదయతి
 (సర్వ ఏవేతి ద్వాభ్యాం.) హేప్రభో నానాదేవతాభక్తౌ నే యద్యన్యన్యధియః పరమాశ్రేయవిషయోపాస
 నాత్మకదీమంత స్తథాఽపి తే సర్వే త్వా మేవ యజంతే. తత్ర హేతుం వద విశిష్య. సంపదేవ
 వయేశ్వరం “స ఆత్మా అంగా న్యన్యా దేవతా” ఇత్యుక్తరీత్యా సర్వదేవతాశరీరకత్వేన తత్ప్రదర్శనార్థ
 సంపదేవమయః, స చాసౌ తేషా మిశ్వరోఽంతః ప్రవిశ్య నియంతా చ తం సర్వదేవానాం
 త్వదాయ త్తనత్రాదిమ త్వేన త్వదవృథకీర్తనవిశేషణత్వేన త్వత్ప్రేక్ష్యతీరేకాభావా త్తద్విషయకోపాసనాః
 త్వద్విషయికా ఏవేతి భావః.

౯

త్వయ్యేవ సర్వవన్యం తీత్యత్ర దృష్టాంత మాహ (యథేతి.) అదే నృకాణా త్ప్రభవ
 స్త్వత్పద్యంత ఇతి తథా నద్యః పర్జన్యాహరితాః బహుస్రోతస సృత్యః సర్వత స్సిన్ధుం సముద్ర
 మేవ విశంతి తద్వత్ గతయో బుద్ధయోఽన్యంతతః సర్వవసానతః త్వా మేవ విశేష్యభూతం విశంతి
 విషయాకుర్వంతి.

౧౦.

(అక్షరకృతశ్రీకృష్ణస్తుతిః)

సత్వం రజస్తమ ఇతి భవతః ప్రకృతేర్గుణాః.

తేషు హి ప్రాకృతాః ప్రౌఢా అబ్రహ్మస్థావరాదయః.

౧౧

కుభ్యం నమస్తేఽస్త్యవిషక్తస్థుష్టయే సర్వాత్మనే సర్వధియాం చ సాక్షిణే.

గుణప్రవాహో యదవిద్యయాఽఽకృత్ప్రవర్తతే దేవస్మతిర్యగాత్మసు.

౧౨

అగ్నిర్ముఖం తేఽవని రజ్జిః రీక్షణం సూర్యో నభో నాభి రభో దిశః కృతిః.

గతయ ఇత్యనేన జ్ఞానమాత్రస్య విశేషణభూతప్రసజ్ఞావిషయకస్య విశేష్యభూతపరమాత్మ పర్యంతత్వం సూచితం. తదేవ వ్యజ్ఞయితुం సర్వస్య చిదవిదాత్మకప్రసజ్ఞస్య తద్విశేషణతా సూహ (సత్వ మితి.) భవతః ప్రకృతేః ర్వచరీకభూతధాన స్వేత్వత్వః. “యస్యావ్యక్తం శరీర” మితి శ్రుతేః యే సత్వాదయో గుణాః తేషేష అబ్రహ్మస్థావరాదయః కృతాః ప్రకృతిపరిణామాత్మకాః తంతుషు పటన త్పోతాః ప్రవిష్టాః అబ్రహ్మగోక్షే జ్ఞాదిస్థావరాదయః త్వదస్మత్పరీధివిశేషగుణాదుగుణమనుప్రకృతికార్యసూత్రదాయత్వప్రబుద్ధిమత స్తద్విశేషణం చ జ్యోతిః.

౧౩

విషమచేతనప్రసజ్ఞస్య తద్విశేష. స్వముక్తం అనప్రచీదిత్యేక్షాణా తద్వరీకత్వేన తద్విశేషణస్య తదాత్మత్వ భవేణ మన్వయం అన్వయం వాచి నామనమస్త్యజ్ఞం చ వాచ స్వమన్వయం (త్యు మితి.) తద్వరీక పరీధిం బ్రహ్మగోక్షే అనానా ఆత్మనే అనేన తేజ్రజ్ఞానా తద్వరీకత్వేన తద్విశేషణస్య పరిణామ గది నవ్యాత్మబుద్ధి జ్ఞానం దేహత్వాదేహానీ నేర్వాహ అపేక్షత్వప్రయోగవిషయ సేహాని స్వదేహిణిష్టా శృష్టి ర్జ్యోతిశ్చైవ దేహభిసూరహితాదేర్జ్యోతిశ్చ. తత్ర హేతుః సర్వధియాం సాక్షిణే సర్వాసాం బుద్ధీనాం సాక్షి ర్దృష్టే సర్వబుద్ధిసాక్షిత్వా స్మత్కాపి దేహత్వాద్యేహానలేక ఇతి గతం. తిరచ మదవ్యయో పరీధిమనా ప్రకృత్యా హేమనామనా దేవస్మత్ప్రజ్ఞా అత్మానో దేహ దేహం నేషు క్షేత్రక్షేప అయం పరిదృశ్యమనో. గుణప్రవాహః. గుణై స్సత్వాదిభి ర్నిమిత్తభూతైః ప్రపహతే ప్రాప్తోతీతి తథా సంసారః అనకృత్య ద్విపాకృత్యః ప్రపర్తతే తస్మై తత్త్వం తే నమః. అస్తు. యదవిద్యయోజ్యనేన “దైవీ హ్యేషా గుణమయీ మమే” త్యాదిననార్థోఽభిప్రేతః.

౧౪

ఉక్తం చిదవిద్యరీకత్వ మేన ప్రసజ్ఞయితుం విజ్యూహం. స్థాతి (అగ్ని రిత్యాదినా.) అత్ర అగ్నిద్యనువాదేన ఈశ్వరిమణాద్యవయవతా విధీయతే. యోఽయ మగ్ని స్స తవ ముఖ

ద్యౌః కం సురేంద్రాః స్తవ బాహవోఽర్హవాః కుక్షి ర్మరు త్ప్రాణబలం ప్రకల్పితమ్. ౧౩

రోమాణి వృక్షేషధయ శ్శిరోరుహః మేఘాః పరస్యాస్థినఖాని తేఽద్రయః.

నిమేషణం రాత్ర్యహనీ ప్రజాపతి ర్మేఢ్రః స్తు వృష్టి స్తవ వీర్య మిష్యతే. ౧౪

త్వయ్యవ్యయాత్మ స్ఫురుషే ప్రకల్పితా లోకా స్సపాలా బహుజీవరజ్జులాః.

యథా జలే సంజిహతే జలౌకసోఽప్యదుమ్పరే వా మళకా మనోమయే. ౧౫

యాని యానీహ రూపాణి క్రీడార్థం త్వం బిభర్షి హి.

తై రామృష్టభువో లోకా ముదా గాయంతి తే యశః. ౧౬

మిత్యాది. అవని స్తవాఙ్మిః అవనిశబ్దః పాతాళప్రభృతిమహితలవర్యంతసంగ్రహకః అజ్ఞిశబ్ద స్తు పాదమూలప్రభృతిజమనవర్యంతావయవసంగ్రహకః, నాభిశబ్దస్తు కర్పూరభృతినా మురోగ్రీవావదన లలాటానాం. దిశ స్తవ శ్రుతి శ్శ్రోత్రం ద్యౌః స్పృత్యలోకః, తవ కం శిరః పురోశా ఇంద్రాదయః. తవ బాహవః, అర్హవా స్సముద్రా స్తవ కుక్షిః. మరు ద్వాయుః తవ ప్రాణ శ్చ బలం చ తనూ వృమాహరః. తత్కల్పితం రచితం, త్వయేతి శేషః. యద్వా ఉపానతై రితి శేషః కల్పితం ద్యాత మిత్యర్థః. ౧౩

వృక్షే ఓషధయ శ్చ తవ రోమాణి మేఘా స్తు శిరోరుహః, కేళాః, అద్రయో గిరయః పరస్య తే తవ అస్థిని నఖాని చ రాత్రి శ్చ అహ శ్చ తే తవ నిమేషణం ప్రజాపతి ర్మేఢ్రః వృష్టి స్తవ వీర్యం ఇష్యతే ఉపాసనాయా మితి శేషః. ౧౪

న కేవల మేతావ దేవ కింతు సర్వోఽవ్యయం ప్రపన్న స్త్వవయవభూత ఏవేత్యాహ (త్వయీతి.) హేఅవ్యయాత్మనా అవికృతస్వరూప-విశ్వశరీరకత్వేఽపి తద్గతవికారై రస్పృష్టేతి సంబోధనాభిప్రాయః. బహుభి ర్జీవై స్సజ్జులాః వ్యాపాః పాలకై స్సహితాః. సర్వే లోకాః మనోమయే విశుద్ధమనోగ్రాహ్యే పరమపురుషే త్వయి కల్పితాః. సంజిహతే చరంతి జలే యథా జలౌకసః, సూక్ష్మప్రాణిరాశయః. యథా వా ఉదుమ్పరాంతఃకేసరేషు మళకాః. పరస్పరవారానభిజ్ఞాః. ఏవ మనంతాని బ్రహ్మాండాని త్వయి సజ్జితాశే చరంతిత్యర్థః. ౧౫

తస్మా దేవంభూతం తవ స్వరూపం దురవగాహ మితి త్వదవతారకథామృత మేవ పేవంక ఇత్యాహ (యానీతి.) త్వం క్రీడార్థం యాని యాని రూపాణి బిభర్షి తై రనుసంహితై రామృష్టాః పరీమార్జితాః భువః అద్యాత్మికాదిజాపాః యేషాం తే లోకాః రసజ్ఞాః జనాః ముదా తవ యశో గాయంతి. ౧౬

(అకూరకృతశ్రీకృష్ణస్తుతిః)

నమః కారణమత్ప్యాయ ప్రలయాబ్ధిచరాయ చ.

హయశీర్షే నమ స్తుభ్యం మధుకైటభమృత్యవే.

౧౩

అకూపారాయ భృహతే నమో మందరధారిణే,

షిత్కుద్ధారవిహారాయ నమ స్సూకరమూర్తయే.

౧౪

నమ స్తేఽద్భుతసింహాయ సాధులోకభయాపహ.

వామనాయ నమ స్తుభ్యం క్రాంత్రీభువనాయ చ.

౧౫

నమో భృగుణాం పతయే దృప్తక్షత్రవనద్భిదే,

నమ స్తే రఘువర్యాయ రావణాన్తకరాయ చ.

౧౬

నమ స్తే నాసుదేవాయ నమ స్సజ్కర్షణాయ చ,

ప్రద్యుమ్నాయానిరుద్ధాయ సాత్వతాం పతయే నమః.

౧౭

కాని ఇని రూపాణి యై రామృష్టకువ ఇతాశ్ర కతిచి త్వాని ద్భుయ న్నమస్కరోతి (నమ ఇత్యాదినా.) కారణమత్ప్యాయ కారణపదే నావతారప్రయోజనం సూచ్యతే. ఏవం మధుకైటభమృత్యవ ఇత్యనేన ఏవ ముత్తరత్రాపి ద్రష్టవ్యమ్.

౧౮

అకూపారాయ కూర్మాయ షిత్కుద్ధార ఏవ విహరో యస్య కస్య ఇతి ప్రయోజన ముచ్యతే.

హేసాధులోకభయాపహేతి సంబోధనం. ప్రయోజనకథనాభిప్రాయకం క్రాంతం త్రీభువనం యేన తస్మా ఇత్యపతారప్రయోజన ముచ్యతే.

౧౯

దృప్తం గర్వితం ప్రభూతం వా క్షత్రతుల మేవ వనం తస్య చేత్రే ఇతి ప్రయోజనమ్.

౨౦

రామకృష్ణి విభవో వాసుదేవసజ్కర్షణౌ హ్యహౌ చ తంత్రేణాభిప్రేత్య నమస్కరోతి. నమ స్తే వాసుదేవయేత్యర్థేన ప్రద్యుమ్నానిరుద్ధౌ హ్యహౌ నమస్కరోతి (ప్రద్యుమ్నాయానిరుద్ధాయేతి.) సర్వేషాం ప్రయోజనాభిప్రాయేణ విశేషస్థి సాత్వతాం పతయ ఇతి. సాధువర్జితాత్రే ఇత్యర్థః, యద్వా వాసుదేవయేత్యాదిభి శ్చతుర్భి ర్యూహచక్షుష్యయం నమస్కరియతే. సాత్వతాం పతయ ఇత్యనేన రామకృష్ణనమస్కృతిః. తేనైవ ప్రయోజనం చాభిప్రేతమ్.

౨౧

నమో బుద్ధాయ శుద్ధాయ దైత్యదానవమోహినే.
 మ్లేచ్ఛప్రాయక్షత్రహస్త్రే నమస్తే కల్కిరూపిణే. ౨౨

భగవన్ బ్రహ్మలోకోఽయం మోహితస్తన మాయయా.
 అహం మమేత్యసద్భాహో బ్రాహ్మణే కర్మవర్తమాను. ౨౩

అహం చాత్మాత్మజాగరదారధస్వజనాదిషు,
 భ్రమూమి స్వప్నకర్తేషు మూఢ తృప్యధియా విభో ౨౪

అనిత్యానాత్మదుఃఖేషు విపర్యాసమతి ర్మహిమమ్.

నేపాప్రామాణ్యాద్యవత్స్వత్స్వేఽపి శుద్ధాయ విభుద్ధగర్భణే తస్య దుష్కృష్ణిరసనార్థత్వా
 దిత్వభిప్రేత్య ప్రయోజనం చ వదన్ విశిష్టి. (దైత్యదానవమోహిన ఇతి.) దైత్యాణా దానవాం శ్చ
 నౌహృదుతీతి తథా తస్మై మ్లేచ్ఛప్రాయం మ్లేచ్ఛభుక్త్యం య త్కత్తవం నిశ్చ సాంప్రతే ఇతి ప్రయోజన
 ముక్తం ౨౨

ఏవం స్తుత్యా బంధమోక్షం ప్రార్థయన్ నమో (భగవన్ వితి.) హేభగవన్ నర్యో జనః తవ
 హృదయాయ మోహిణః అత ఏ వాత్మన్యాత్మాభిమానహృదా దస్వస్తిణా స్వజ్ఞానిః సరూపా చ్చా సతో
 దుష్టా దనర్థకరా ద్భాహృ ద్భృమాత్మకజ్ఞానా శ్చ. ర్మను కర్మమార్గేషు శబ్దాదివిషయసాధనమూలేషు
 బ్రహ్మణే. యద్వా అహం మమేత్యసః ప్రకృతిపరిణామసూచకాతదనుబంధ్యాదౌ గ్రాహః అనివివేశో
 యస్య తథాభూత ఇత్యర్థః. ౨౩

బ్రాహ్మణ్యేవం లోకస్తవ కిం భ్రతాహం (అహం చేతి.) అహం మిత్యాది శ్చతుర్విస్తావ
 దాత్మనః కార్పణ్య మాపేద్య సోఽహం మిత్యేకేన సవద్య కల్యాణగుణావిష్కారభార్యకం గోప్తా భవేతి
 ప్రార్థయతే. యదా సర్వలోకస్తథా తదంగర్భతోఽహం నిసి గేహాపకారానిషు స్వప్నపదార్థజుల్కేషు
 అనిత్యేష్విత్కర్తృః సత్యభూమి నిత్యబుద్ధ్యా భ్రమూమి అతోఽహం మూఢః. ౨౪

మూఢత్వ మేవావిష్కారోతి (అనిత్యేతి.) అహం మనిష్యా నాశ్చదుఃఖేషు విపర్యస్తా మతి
 ర్యస్య సః అనిత్యేషు విస్త్రుప్త నిత్యమతిమాన్. అనాత్మని దేహే అత్మాదిమానీ ౨౦తతో దుఃఖాత్మకేషు
 శబ్దాదివిషయేషు దుఃఖాభిమానీ చేత్యర్థః. ద్వంద్వేషు సుఖదుఃఖాదిషు ఆరమణే క్రిడతీతి తథా సః

(అక్షరశృంగారశ్రీకృష్ణస్తుతిః)

ద్వన్వరామ ప్రమోదితో న జానే త్వాలతమనః ప్రియమ్. ౨౫

యథాబుధో జలం హిత్వా ప్రతిచ్ఛన్నం తదృశ్యవైః.

అభ్యేతి మృగతృష్ణాం వై హిత్వా త్వాలహం పరాజ్ఞాభిః. ౨౬

నోత్సహేహం కృపణదీః కామకర్మహతం మనః.

రోద్ధం ప్రమాదిభి శ్చాక్షై ర్గ్రియమాజ మిత స్తతః. ౨౭

సోఽహం తవాఙ్మృగతతోఽన్యసతాం దురాపం తచ్ఛాప్యహం భవదనుగ్రహమీశమనే.

వైషయకనుభానుబంధితయా ప్రాప్తం దుఃఖమపి నుభవన్మన్యమాన ఇత్యభిప్రాయః. తత్ర హేతుః తమసా గుణేన వ్యాప్తం అభ్యుతయం న జానే నిరతికూనికృనిరుపాధికప్రతిబింబయం త్వాం న జానామీశ్వరః. ౨౫

ఉత్త మేన స్మిష్టాం దుఃఖం (యథేతి.) తస్మా జ్జలా దుష్పమృతి తథా తై స్త్రవ్యాదిభి శ్చన్నం జలం. హిత్వా అత ఏవాబుధో, మృగతృష్ణాం. జలం దరభావమాతాం మరీచికా మభ్యేతి తథా యథా మపి త్వాం నిరకరణా దుషార్థభూతం తత్ప్రాసమాతం చ త్వాం త్యక్త్వా పరాజ్ఞాభిః దేహదృఢిమతో. వర్తే. ఇతి. ౨౬

నర్వేషం జానతః. కుత స్తవ విషయాభిముఖ్యం. తత్రాహ (నోత్సహేతి.) కృపణా నిషయవాసనాయుక్తా దీ ర్ఘస్య గుః అత ఏవాస్త్రః కామకర్మభాగం హతం కుభిరం ఇంద్రియైః ప్రమాదిభి ర్పితి. ర్విషయసంయుక్తై రితి స్తత ఆకృష్టమాజం మనో రోద్ధం నియంతుం నోత్సహే న శక్నోమి. ౨౭

తదేవం విషయపరవశ స్పాదనాంతరహితోఽహం తవాఙ్మృగతః అజ్ఞి ముపగతః కరం ప్రాప్త. కథంమూలక మజ్ఞిః అనతాం దుప్రాప్తం. స్వప్రయోగపరవశస్సైత దపి కుత స్తత్రాహ (త చ్చాపీతి.) త త్వాప్రసంగమనం భవదనుగ్రహం ద్వదనుగ్రహమూలకం సుశ్యే అంతరాత్మతయాఽనుజిహ్నుతో స్తానుగ్రహకారితం మన్య ఇత్యన్వియేతే శీఘ్ర సమ్మోదయతి. అనేన శరణవరణే స్వస్యాతంత్ర్యనివృత్తి సూచితా నను ప్రసత్నా నత్యేవామూలికా న తు మదనుగ్రహ మూలికే క్యత్రాహ. యదా పుంసః సంసారిజః సంసరణ స్సాదవర్గః సమాప్తి. ర్యశ్మా శ్చ. అనుగ్రహ ఇతి విశేష్యాధ్యాహరః తథాభూత స్త్వదనుగ్రహో భవే త్రదా హేతిబలభ సతా ముపాసనయా త్వయి మతి స్సాత్ త్వత్ప్రసిద్ధాత్మికా మతి స్స్యా దివ్యర్థః. “ఈశ్వరస్య చ సౌహృదం

పుంసో భవే ద్యద్ధి సంసరణావపగ్గ స్వయ్యజ్ఞనాభ సదుపాసనయా మతి స్సాస్యత్, ౨౦

నమో విజ్ఞానమాత్రాయ సర్వప్రత్యయహేతవే,

పురుషేశప్రధానాయ బ్రహ్మణేన న్తశక్తయే. ౨౧

నమ స్తే వాసుదేవాయ సర్వభూతక్షయాయ చ,

హృషీకేశ నమ స్తుభ్యం ప్రపన్నం పాహి మాం ప్రభో. ౩౦

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే,

చత్వారింశోఽధ్యాయః.

యదృచ్ఛానుకృతం తదా విష్ణోః కటాక్ష" ఇత్యధ్యక్షరీత్య సత్సజ్గాదిప్రణాద్యా మపి త్వదమగ్రహ ఏవ
విదాన మితి భావః. ౨౦

విజ్ఞానమాత్రాయ అనుకూలాత్మకజ్ఞానస్వరూపాయ మాత్రకజ్ఞేన స్వరూపే క్వచి దపి జడత్వ
కజ్ఞాప్యదాసః సర్వప్రత్యయహేతవే సర్వేషాం జ్ఞానప్రదాయ. పురుషో జీవః తస్యేకః స దాసా,
ప్రధాన శ్చ ప్రధానశబ్ద స్తద్వర్ణిరీరవాచకః ప్రధానపురుషేశ్వరయేత్వర్థః, యద్వా. పురుషస్య ఈశాః
సుఖదుఃఖాదిప్రావకాః, కాలకర్మాదిస్వభావాదయః, తేషాం ప్రధానాయ వియంత్రే, యద్వా ఈశః
ఈశ్వరో హ రిః, ప్రధానో యస్య పురుషస్యా సావీశప్రధాన శ్చ తస్మై. హరిప్రధానభూతేన పురుషేణ
రూపేణ స్వరూపేణ చావస్థితయేత్వర్థః, బ్రహ్మణే స్వరూపేణ గుణై శ్చ విరతికయబృహతే, అనంతా
శ్చక్తయః జగత్సర్గాదుపయు క్తసామర్థ్యవిశేషాః యస్య సమైక్య. ౨౧

వాసుదేవశబ్దార్థ మహా. సర్వభూతక్షయాయ సర్వభూతనివాసాయ హేహృషీకేశ తుభ్యం
నమః. అహం త్వద్దేవభూతః మమ, న నాహం విచ్ఛేషభూతః, ఏవం ప్రపన్నం, మాం పాహా
త్రాయస్వ. అత్ర విజ్ఞానమాత్రయేత్వనేన ప్రాప్యత్వోపయు క్తం, విరతికయానందస్వరూపం వివక్షితం.
సర్వప్రత్యయ హేతవ ఇత్యనేన ప్రతిష్ఠాహేతుత్వం, పురుషేశప్రధానయేత్వనేన సర్వశేషిత్వం, బ్రహ్మణ
ఇత్యనేన వాత్సల్యసౌశీల్యపౌలభ్యాదిగుణపూర్ణత్వం అనంతశక్తయ ఇత్యనేన బంధమోక్షాద్యాపాద
వోపయు క్త సామర్థ్యవత్వం, వాసుదేవయేత్వనేన దారకత్వం, హృషీకేశేత్వనేన వియంతృత్వమ్. ౩౦

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయవయఃపారావారరాకసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీకైలగురొః సుతేన

తద్గుణకమలవచిరయస్రసన్నతత్పూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన

శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత

చంద్రికాయాం, దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం, చత్వారింశోఽధ్యాయః.

అథ ఏక చ త్వారింశో ఽధ్యాయః

శ్రీశక ఉవాచ—

స్తువత స్తస్య భగవాన్దర్శయిత్వా జలే వపుః,

భూయ స్సమాహర త్కృష్ణో నటో నాట్య మివాత్మనః.

౧

సోఽపి చాన్తర్హితం వీక్ష్య జలా దున్మజ్య సత్వరః,

కృత్వా చావశ్యకం సర్వం విస్మితో రథ మావిశత్.

౨

త మనృచ్ఛ దృషీకేశః కిం తే దృష్ట మిహాద్భుతమ్,

భూమో వియతి తోయే వా తథా త్వాం లక్షయామహే.

౩

అక్షర ఉవాచ—

యత్రాద్భుతాని సర్వాణి భూమో వియతి వా జలే,

త్వయి విశ్వాత్మకేనన్తి కిం మే దృష్టం విపశ్యతః.

౪

అథ ఏకచత్వారింశోఽధ్యాయః

ఏవం ప్రదర్శితాక్షరసంస్తుతస్సాసాధారణరూపో భగవాన్తత్ర ప్రాప్తమధురోపవనోఽ
జ్జీకృతాక్షరప్రార్థనః ప్రేషితాక్షరః శ్వః ప్రవిష్టమధురో నిగృహీతరజక స్తస్తువాయమాలాకారౌ
పరమభాగవతా వకరో దిత్వాహైకచత్వారింశేన (స్తువత ఇత్యాదినా.) భగవాన్సృష్టః, ఆత్మన స్సస్య
వపుః స్తువత స్తస్యాక్షరస్య దర్శయిత్వాఽంతర్ధాపయతి. తథా.

౧

సోఽవ్యక్తాచోఽపి, అంతర్హితం వీక్ష్య జ్ఞాత్వా జలా దున్మజ్య త్వరయా యుక్తః
ఆవశ్యకం మూఢ్యాహ్నికం విత్యక్తర్మ సర్వం కృత్వా విస్మిత స్స నిథ మావిశత్.

౨

త మవిష్టవంత మక్షరం కృష్ణః సప్రచ్ఛ. శ్రష్ణ మేవాహ (కీన్త ఇత్యాదినా.) ఇహ
రథే భూమో వియత్యాకాశే జలే వా కి మద్భుతం త్వయా దృష్టం న కి మపి దృష్ట మితి మా వోచ
ఇత్కృత్ప్రేత్యాహ. తథా దృష్టాద్భుతం త్వాం లక్షయామహే చిహ్నై రనుమినుమః.

౩

ఇత్థ మాపృష్టః ప్రాహాక్షరః (అద్భుతానీతి.) భూమ్మాదిను యావంత్యద్భుతాని తాని
విశ్వశరీరకే. త్వయ్యేవ సంతి తం చ త్వాం పశ్యతో మే మయా కిం దృష్టం న కి మప్యద్భుతం
త్వయ్యవిద్యమానం దృష్ట మితి కాక్యభిప్రేతోఽర్థః.

౪

యత్రాద్భుతాని సర్వాణి భూమౌ వియతి వా జరే,
తం త్వాఽనుపశ్యతో బ్రహ్మ నిఘ్నే మే దృష్ట మిహాద్భుతమ్. ౫

ఇత్యుక్త్వా చోదయామాస స్కందనం గాన్ధీసీనుతః,
మధురా మనయ ద్రామం కృష్ణం చైవ దినాత్యయే. ౬

మార్గే గ్రామజనా రాజం స్తత్ర తత్రోపసగ్గతాః,
వసుదేవసుతౌ వీక్ష్య పీతా దృష్టిం న చాదదుః. ౭

తావ ద్వృజౌకస స్తత్ర నన్దగోపాదయోఽగ్రతః,
పురోపవస మాసాద్య ప్రతీక్షంతోఽవతస్థిరే. ౮

తా న్నుమేత్యాహ భగవా నక్రూరం జగదీశ్వరః,
గృహీత్వా పాణినా పాణిం ప్రశ్రితం ప్రహసన్ నివః. ౯

దృష్టం వక్షత్యత ఆహ (యత్రేతి.) హేబ్రహ్మణ "సంబుద్ధౌ నపుంసకానాం వే"తి వికల్పా
స్వలోపాఢావః. యత్ర క్రియ కర్మాజ్ఞాద్భుతాని, తం త్వా మిహా పశ్యతో మే అన్యత్ర భూమిం పశ్య
మద్భుతం దృష్టం త్వాం వినా న కించిద్భుత మిత్యర్థః. ౫

ఇతిత్థ ముక్త్వా గాన్ధీసీనుతః ఆక్రూరః స్కందనం రథం చోదయామాస తతో ద్రామం
కృష్ణం చ దినాత్యయే దినాసాసే మధురాం, ప్రాపయామాస. ౬

తదా తత్ర తత్ర మ రే గ్రామేషు జనాః వసుదేవస్య, సుతౌ రావకృష్ణౌ పువసగ్గతౌ స్సం
ప్రా దృష్ట్వా పీతః దృష్టిం, నాదదుః న ప్రత్యాజహూః, పశ్యంత ఏన స్థితౌ ఇత్యర్థః. ౭

(తావ దితి.) యావ ద్రావకృష్ణౌ మధురా మనయ త్వావ దేవ తతః పూర్వ మేవ నందాదయో
గోపౌ ఉపసనం, ప్రాప్య శ్రీరావకృష్ణాగమనం ప్రతీక్షమాణాః, స్థితాః. ౮

తా న్నందాదీనా నమేత్య జగదీశ్వరో భగవా న్స్వపాణినా వివీత మక్రూరం పాణిం,
గృహీత్వా ప్రహసన్, స్వక్షమాజం ఉవాచ. ఇవళభేన హస్యే ఈషత్త్వం ద్యోత్యతే. ౯

(అక్షరకృతశ్రీకృష్ణస్తుతిః)

భవా స్ప్రివిశతా మగ్రే సహయానః పురిం గృహమ్.

వయం త్వహోపముచ్యాథ ప్రాత ర్దృశ్యమహే పురీమ్.

౧౯

అక్షర ఉవాచ—

నాహం భవద్భ్యాం రహితః ప్రవేక్ష్యే మధురాపురీమ్.

త్యక్తుం నార్హసి మాం నాథ భక్తం తే భక్తవత్సల.

౧౦

ఆగచ్ఛ యామ గేహోన్న స్సనాథా మ్కుర్వతోక్షజ.

సాగ్రజ స్సహ గోపాలై స్సుహృద్భి శ్చ సురోత్తమ.

౧౧

పునీహి పాదరజసా గృహం నో గృహమేధినామ్.

యచ్ఛౌచే నానుతృప్యన్తి పితర స్సాగ్నయ స్సురాః.

౧౨

ఉక్తి మేవాహ (భవా నితి.) భవా సహయాన స్పరథః పురిం, తత్ర స్వగృహ మగ్రే విశతాం వయం తు ఇహోపసనే అపమచ్య ఉత్తర్య చిత్రాష్టేషర్థః అథ ప్రాతః, వో యుష్మాకం పురిం మధురా ద్రక్ష్యమః.

౧౦

ఏవ ముక్తః, ప్రాహాక్షరః. (నాహ మితి వద్మి., హేతో భవద్భ్యాం రహితో వియుక్తోఽహం పురిం న ప్రవేక్ష్యే, హేనాథ భక్తం మాం త్యక్తుం నార్హసి తత్ర హేతుం వద స్వేదోదయతి హేభక్తవత్సరేతి.

౧౧

అతో హేఅధోఽక్షజ త్వ మాగచ్ఛ, యామః, త్వయైవ సహ వయం గమిష్యామః నోఽస్మాక వనాథాక సేక్వరాక కురు సాగ్రజః సరామః గోపాలై శ్చ సుహృద్భి స్సహ హేసురోత్తమ.

౧౨

పాదరజసా గృహమేధినాం అస్మాకం గృహం పునీహి పవిత్రీకురు. యస్య పాదరజస శ్శౌచేన జలనోదతేన పితేన శిరసి ధృతేన చాస్మాకం పితరౌ అగ్నయః, సురా శ్చ తృప్యంతి తృప్తా భవంతి తేన పాదరజసేత్యన్వయః.

౧౩

అవనిజ్ఞాఙ్గియుగళ మాసీ చ్ఛోక్తోః బలి ర్మహాః,

ఐశ్వర్య మతులం లేభే గతిం చై కాన్తినాం తు యా.

౧౪

ఆస నైజ్ఞ్యవనేజన్యః శ్రీ స్తోకాఞ్శుచయోఽపునన్

శిరసాఽఽదత్త యా శ్వర్య స్వర్యాతా సుగరాత్మజాః.

౧౫

దేవదేవ జగన్నాథ పుణ్యశ్రవణకీర్తన,

యదూత్తమోత్తమశ్లోక నారాయణ నమోస్తు తే.

౧౬

శ్రీభగవా నువాచ—

అయాన్యే భవతో గేహ మహ మార్యసమన్వితః,

యదుచక్రద్రుహం హత్వా వితరిష్యే సుహృత్ప్రియమ్.

౧౭

కిచ్చ తవాఙ్గియుగళ మవనిజ్ఞ ప్రజ్ఞాః, బలి రైవరోచవిః శ్లోకః, విపులకీర్త్యర్థః మహా
స్తుతే రితి శేషః, అసీ ర్మహావ. త్వత్సక్కుల్పా ల్లబ్ధిప్రాయ మైశ్వర్యం, లేభే ప్రాప్తవాః, తత్తై
కాంతినాం అనన్యప్రయోజనానాం ప్రపన్నానాం యా గతిః త్వత్ప్రాప్తిరూపా, తాం చ లేభే లబ్ధవ
త్ప్రాయో బభూవ.

౧౪

కిచ్చ తవాఙ్గియో రవనేజన్యః జ్ఞానా, అహః, గాంగా, శుభయః పవిత్రాః శ్రీ స్తోకా
అపునన్ పవిత్రతవత్వః, కిచ్చ యా అహః, శర్వో దుద్రః శిరసా ధృతవాః, కిచ్చ యాభి రద్భిః
సగరాత్మజా, స్వర్గం గతా బభూవుః, ఏవంవిధమహామహామళాలిపవిత్రతమగంగాదిరూపతీర్థాయ
పాదరజసా పునీహిత్యన్వయః.

౧౫

ఏవం ప్రార్థయమానోఽనితరసాధారణధర్మయుక్తం సంబోధయ న్నమస్కరోతి (దేవదేవేతి.)
బ్రహ్మాదీనా మపి దేవ జగతో నాథ పుణ్యం శ్రుణ్వతాం వదతాం పుజ్యావహం, యన్య శ్రవణం
కీర్తనం చ త ద్యన్య సః, పుణ్యశ్రవణకీర్తనః తన్య సమ్పాదనం, ఉత్తమైః బ్రహ్మాదిభిః శ్లోక్యతే
ఈద్యత ఇతి తథా ఉత్తమః శ్లోకో యోగో యస్యేతి వా.

౧౬

ఇత్థం ప్రార్థితః ప్రాహ భగవాన్, (అయాన్యే ఇతి.) యదుచక్రాయ యదుచక్రజ
సమూహాయ ద్రుహ్యతీతి, యదుచక్రద్రుహం, కంసం, హత్వా తతోఽగ్రజసమన్వితోఽహం, భవతో
గృహం ప్రత్యాయాన్యే ఆగమిష్యామి, తథాఽన్యేషాం చ సుహృదాం, ప్రియం, వితరిష్యే
కరిష్యామి.

౧౭

—* కృష్ణరామయో ర్మధురానగరప్రవేశమట్టః. *—

శ్రీమత ఉవాచ.—

ఏవ ముక్తో భగవతా సోఽక్రూరో విమనా ఇవ,
పురీం ప్రవిష్టః కంసాయ కర్మావేద్య గృహం యయౌ. ౧౮

అథాపరాహ్ణే భగవాన్కృష్ణ స్సజ్జర్షణాన్వితః,
మధురాం ప్రావిశ ద్గోపై ర్దిదృక్షః పరివారితః. ౧౯

దదర్శ తాం స్పృటికతుఙ్గగోపురద్వారాం బృహద్దేమకవాటతోరణామ్,
తామ్రారకోష్ఠాం పరిభాదురాసదా ముద్యానరమ్యోపవనోపశోభితామ్. ౨౦

సౌపర్ణకృష్ణాటకహర్యనిష్కుప్తై శ్రేణీసభాభి ర్భవనై రుపస్కృతామ్.
వై దూర్యవజ్రామలనిలవిద్రుమై ర్యుక్తాహరిద్భి ర్వలభీషు వేదిషు. ౨౧

జుష్టేషు జాలాముఖరన్ధ్రైకుట్టిమే ష్వావిష్టపారావతబర్హినాదితామ్.

ఇత్థం, భగవతోక్తోఽక్రూరః విమనా ఇవ కిచ్చి దసంతుష్టమనా ఇవ ధూత్వా పురీం ప్రవిష్టః
కర్మ రావకృష్ణా వాసీతా వితి స్తకృతం కర్మావేద్య స్వగృహం యయౌ. ౧౮

అథ శ్వోఽపరాహ్ణే భగవాన్కృష్ణః సజ్జర్షణాన్వితో గోపైః పరివృతో ద్రష్టు మిద్ముః
మధురాం ప్రావిశత్. ౧౯

తాం మధురాం దదర్శ, కథమ్మాతాంః స్పృటికాని స్ఫటికమయాని తుంగా న్యుచ్చితాని
గోపురాణి పురద్వారాణి ఆన్యాని చ ద్వారాణి యస్యాః తామ్రం ఆరం ఆరకూట శ్చ తిన్దయాః
క్రికోష్ఠైః దాన్యాదికాలాదయో యస్యాం తాం పరిభాభిః పరితః భాతాభిః దుర్గమాం ఉద్యానాని
దూరస్థాని వనాని రమ్యా ణ్యుపవనాని చ వికటాని తై రుపశోభితాం సౌపర్ణాః శృంగాటకా
శ్చతుస్పథాః హర్యాణి ధనినాం గృహాణి చ తేషు విష్కుటాః గృహాచితా ఆరామా
స్తైః శ్రేణీనా మేకరూపశోభోపజీవనాం పథాభి రుపవేశస్తానైః అన్యై శ్చ భవనైః గృహై రుపస్కృతా
మలక్కుతాం అమరాః స్ఫటికః హరిత్ మరకతః వైదూర్యదిరత్నైః జుష్టేషు సన్యుక్తేషు
వంశ్యాదిషు ఆవిష్టైః పారావతై ర్మయూరై శ్చ నాదితాం తత్ర వలభ్యః గృహపురోభాగస్తమ్భు

సంసిక్తరథ్యావజిమార్గచత్వరాం ప్రకీర్ణ మాత్యాఙ్కరలాజతణ్ణుభామ్. ౨౨

అపూర్ణకుమ్మైర్దధివస్తనోక్షితైః ప్రసూనదీపావలిభి స్సపల్లవైః.

సన్నతరమ్భాకముతై స్సకేతుభి స్వలఙ్కృతద్వారగృహం సపట్టికైః. ౨౩

తాం సంప్రసృష్టౌ వసుదేవనిస్తనౌ వృతౌ వయన్యై ర్నరదేవవర్తనా.

ద్రష్టుం సమీయు స్త్వరితాః పురత్రియో హర్యాణి చై వారురుహు ర్నృపోత్సుకాః. ౨౪

తాగ్ని ద్విపర్యక్కుతవత్ప్రచూషణా విస్మృత్య చై కం యుగళేష్వథావరాః.

కృతై కసన్మృతకై కనూపురా నాఙ్క్వా ద్వితీయం త్వసా స్వస్వలోచనమ్. ౨౫

విహితద్వాదనోపష్టమ్నవక్రదాహణి వేదయః పరిభీన మర్దదేశే విరచితాపష్టమ్నవేదికాః జాలాముఖరంద్రాణి
గవాక్షచ్చిద్రాణి కుట్టిమాని మణిబద్ధా రథ్యా భూమయః రథ్యా రాజమార్గాః ఆపణ్యా
పణ్యపీఠయః మార్గా అశ్వే చక్వరా జ్జగణాని సంపిత్వాని రథ్యాదీని యన్యాం వికీర్ణా స్తత్ర
తత్రాపకీర్ణా మాల్యావగో యన్యాం. తత్ర మాల్యాని మాల్యాణి పుష్పాణి అపూర్ణైః కుమ్మైః దద్వా
దందనేన చోక్షితైః స్పికైః ప్రసూనానాం దీపానాం చావలియో యేషు తైః సంవృతాః పరిగుచ్ఛైః
సహితాః రమ్భా కదళ్యః క్రముకా శ్చ తైః కేతుభి శ్చ సహితైః పట్టికాః నితన్విస్తారపట్టవస్త్రాణి
తిర్వహితై శ్చ స్వలఙ్కృతాని ద్వాణి యేషాం తే గృహం యన్యాం తాం తత్రేయం రీతిః ద్వాదశ
యత స్తణ్ణులానా ముసరి కుమ్భాః తత్పరితః ప్రసూనావళయః కంఠే సపట్టికాః ముఖే చూతాదిపల్లవాః
తదుసరి పత్రాంబరే దీపావళయః తత్పిన్నిదౌ రమ్భాః క్రమురాః కేతవః తోరణాని చేతి. ౨౬-౨౭

తా మేవంభూశాం పురీం వయన్యై స్సఖిభి స్సహితౌ నరదేవవర్తనా రాజవీర్యా ప్రవిష్టౌ
వసుదేవనందనౌ ద్రష్టుం పురత్రియః త్వరితా స్సమీయుః తత్ర తత్ర సముదితా బభూవుః తథా హేన్యవ
ఉత్సుకా స్సత్యో హర్యాణా జ్యారురుహాః. ౨౪

త్పరా మౌత్సుక్యః చాహ ద్యయేన (కాశ్చి దితి.) విపర్యగ్విసరీత మయథాయుథం ధృతాని
వస్త్రాణి భూషణాని చ యాః స్తాః కాశ్చి దేవంభూతాః అపరా స్తు యుగళేషు దార్యేషు కుండలకంకణాదిసు
వికం విస్మృత్య సమీయు రిర్యనుషంగః. అన్యా స్తు కృతం విహితం ఏక మేవ పత్రం తాటంకః
యయో స్తే క్రవణే శ్రోత్రే యాసాం తాః ఏక మేవ నూపురం చరణాభరణం యాసాం తా శ్చ స్వకీయ
మేకం లోచనం నాంత్యా ఏకస్మి న్నేవ లోచనే కణ్ణులం విధాయేత్కర్థః. ౨౫

(కృష్ణరామయో ర్మధురానగరప్రవేశపుట్టః)

అశ్వస్త్య ఏకాస్తదహస్య సోత్సవా అభ్యజ్యమానా ఆకృతోపమార్జనాః.

స్వపస్త్య ఉత్థాయ నిశమ్య నిస్వనం నిపాయయన్తోఽర్చ మహోహ్య మాతరః. ౨౬

మనాసి తాసా మరవిన్దలోచనః ప్రగల్భలీలాహసితావలోకనైః,

జహార మత్తస్విరదేన్ద్రనిక్రమో దృశాం దధచ్ఛిరమజో మహోత్సవమ్. ౨౭

దృష్త్వా ముహు శ్శుక మనుక్రతచేతన స్తం తత్ప్రేక్షణస్మితసుధోక్షణలబ్ధిమానాః.

అనన్దమూర్తి ముసగూహ్య దృశాఽఽత్మలబ్ధిం హృష్యత్త్యచో జహం రనన్తమరిన్దమాధిమ

ప్రసాదశిఖారూఢాః ప్రీత్యుత్ఫుల్లముఖామ్ముఖాః,

అభ్యవర్ష నౌమనన్త్యైః స్రమదా బలకేశవా. ౨౮

ఏకాస్త అశ్వస్త్యః తద్వోజ్యం విహాయ కాశ్చిత్తు అభ్యజ్యమానాః సఖీభిః క్రియమాణాఽ
ఽశ్యంగాః అకృతస్నానా ఏవ కాశ్చిత్తు స్వపస్త్యో నిస్వనం నిగమ్యోక్తాయ అసరా స్తు మాతరః
అర్చకం అపాయయత్త్యః స్తన్య మితి కేశవః. త మర్చకం విహాయ సమీయు రితి సర్వత్ర
సంబంధః. ౨౬

మత్తగజేంద్రసేవ నిక్రమః పాదనిక్షేపో యన్య సః శ్రియః కాంతో భగవాన్ ప్రగల్భాః
యా లీలా స్తాభిః హసితానిక్షణాని చ తై స్తాసాం పురశ్రీణాం దృశా మహోత్సవం మహోహర్షం విద
ధాన స్తాసాం మనాసి చిత్తాన్యవశ్యతవాన్. ౨౭

ముహు శ్శుకత్వా తద్గతచేతన స్తం దృష్త్వా హేఅరిందమ తన్య ప్రేక్షణం చ స్మితం చ
తచేవ సుధా తయోః ఉక్షణం సేవనం తేన లబ్ధో మనో ముఖి స్తాః దృశా ఉద్భటితనేత్రద్వారా ఆత్మని
మగసి లబ్ధం ప్రాప్తం ఆనందమూర్తిం పరిష్వజ్య పులికితత్వవః తదప్రాప్తిజ మనవధిక మాధిం
వ్యథాం జహుః. ౨౮

ప్రీతోత్ఫుల్లాని ముఖామ్ముఖాని యాసాం తాః స్రమనాః శ్రియః సౌమనన్త్యైః కుసుమ
సమూహైః రామకృష్ణా వభ్యవర్షన్. ౨౯

దధ్యక్షతై స్సోదపాతై స్సగ్గనై రవ్యపాయనైః.

తా వానర్చుః ప్రముదితా స్తత్ర తత్ర ద్విజాతయః.

౩౦

—* రజకవధవా యకసుదామత్రవక్రాదీనాం సమ్మానఘట్టః *—

ఊచుః పౌరా ఆహో గోవ్య స్తపః కి మచర స్మహత్.

యర్హ్యేతా వసుపశ్యన్తి నరలోకమహోత్సవౌ.

౩౧

రజకం కఞ్చ దాయాన్తం రజకారం గదాగ్రజః,

దృష్ట్వాఽయాచత వాసాంసి ధౌతా న్యత్యుత్తమాని చ.

౩౨

దేహ్యవయో స్సముదితా న్యజ్ఞ వాసాంసి చార్హతోః.

భవిష్యతి పరం శ్రేయో దాతు స్తే నాత్ర సంశయః.

౩౩

స యాచితో భగవతా పరిపూర్ణేన సర్వతః.

సాక్షేపం రుషితః ప్రాహ భృతోఽ రాజ్ఞ స్సుదుర్మదః.

౩౪

ద్విజాతయో బ్రాహ్మణ్య స్తత్ర తత్ర ప్రముదితా స్సత్యః దధ్యాదిభిః రామకృష్ణా వానర్చుః ౩౦

పౌరాః త్రియః పరస్పర మూచుః ఉక్తి మేవహ (ఆహో ఇత్యాదినా.) గోవ్యః కిం మహత్తప శ్చక్రుః అన్యథైత న్న సంభవ్యత ఇత్యభిప్రేత్యాహుః. యాః గోవ్యః నరలోకస్య మహా నుత్సవో యాభ్యాం తా వేతో రామకృష్ణా వసుపశ్యంతి. ౩౧

ఇత్థం తాను కథయంతీషు తదా గదాగ్రజో భగవాన్ కంచి దాయాంతం రజకః వస్త్రవిరేణకః స ఏవ వస్త్రాణాం రంగ మపి కుర్వన్ రంగకార స్తం దృష్ట్వా ధౌతాని నిర్జిక్తాని అద్భుతాని చ వస్త్రాణ్యయాచత. ౩౨

యాభ్యాప్రకార మేవహ (దేహీతి.) హేలంగ హేరజక యోగ్యయో రావయో స్సముచితాని వాసాంసి దేహీ దాతు స్తప పర ముత్కృష్టం శ్రేయో భవిష్యతి నాస్మి న్నర్థే సంశయోఽస్తి. ౩౩

ఇత్థం భగవతా సర్వతః పరిపూర్ణేన పూర్ణకామేన యాచిత స్స రజకః రాజ్ఞః కంసస్య భృత్యః దుర్మద శ్చ హేతుగర్భ మిదం విశేషణద్వయం అతో రుషితః క్రుద్ధః సాక్షేపం హేతుగర్భం యథా తథా ప్రాహ. ౩౪

(రజకపథవాయకసుదామత్రాదీనాం సమ్మానముట్టః)

ఈదృశాన్యేవ వాసాంసి నిత్యం గిరివనేచరాః,

పరిధత్త కిముద్వృత్తా రాజద్రవ్యాణ్యభీష్పథః.

౩౫

యాతాశు బాలిశా మైవం ప్రార్థ్యం యది జీజీవిషా,

బద్నన్తి ఘ్నన్తి బుష్పన్తి దుష్టా న్రాజకులాని హి.

౩౬

ఇత్థం వికత్తమానస్య కుపితో దేవకీసుతః,

రజకస్య కరాగ్రేణ శిరః కాయా దపాతయత్.

౩౭

తస్యానుజీవిన స్రర్వే వాసఃకోశా వ్యిసృజ్య వై,

దుద్రువు స్రర్వతో మార్గం వాసాంసి జగృహేఽచ్యుతః.

౩౮

వసిత్వాఽఽత్మప్రియే వస్త్రే కృష్ణ స్సజ్కర్షణ స్తదా,

శేషా ణ్యదత్త గోపేభ్యో విసృజ్య భువి కానిచిత్.

౩౯

ఉక్తి మేవాహ (ఈదృశానీతి ద్వాభ్యాం) హేఽచ్యుత్తాః ఉత్పథాః గిరౌ వనే చ చరంతి యే తే యూయ మీదృశా న్యేవ వాసాంసి పరిధత్త కిం? సంభావనాయాం లోబ్. రాజద్రవ్యాణ్యభీష్పథ స్వాధికార మనాలోచ్యేతి శేషః.

౪౦

హేబాలిశాః ఆశు యాత యది జీవిశు నిచ్చా తర్హి మైరం ప్రార్థనీయం యత్యేవం ప్రార్థ్యతే తర్హి రాజకులాని రాజకీయాః దుష్టా న్యుష్టా స్రద్ధంతి బచ్ఛీయుః, ఘ్నంతి హన్యః, బంపంతి నిస్యం కుర్యః.

౪౧

ఇత్థం రజకస్య వికత్తమానస్య సతః భగవాన్ముద్ధః కరాగ్రేణ తస్య శిరః కాయా దపాతయత్.

౪౨

తత స్తస్య రజక స్యానుజీవినః సర్వే వాసఃకోశా వ్యసృజ్య సర్వతో మార్గాన్ప్రతి దుద్రువుః పరాయితవంతః తతో భగవాన్వాసాంస్యాదత్త.

౪౩

తదా సంకర్షణః కృష్ణ శ్చ అత్మప్రియే స్వాభీష్టవస్త్రే వసిత్వా పరిభాయ శేషాః గోపేభ్యః అదత్త అదాత్. కానిచి ద్వాసాంసి భువి విసృజ్య త్యక్త్వా అగా దితి శేషః.

౪౪

తతస్తు వాయకః ప్రీత స్తయో ర్వేష మకల్పయత్.

విచిత్రవర్ణై శ్చేలేయై రాకల్పై రనురూపతః.

౪౦

నానాక్షణవేషాభ్యాం రామకృష్ణౌ విరేజతుః,

స్వలక్ష్మితౌ బాలగణౌ పర్వణీవ సితేతరౌ.

౪౧

తస్య ప్రసన్నో భగవాన్ప్రదా త్సారూప్య మాత్మనః,

శ్రీయం చ పరమాం లోకే బలై శ్వర్యస్మృతీద్వియమ్.

౪౨

తత స్సుదామో భవనం మాలాకారస్య జగ్ముతుః,

తౌ దృష్ట్వా సహసోత్థాయ ననామ శిరసా భువి,

౪౩

తయో రాసన మానీయ పాద్యం చార్హ్యార్హణాదిభిః

పూజాం చానుగయౌ శ్చక్రే స క్రామ్బూలానులేపనైః.

౪౪

తతః కల్పి ద్వాయక స్తంతువాయకః ప్రీతః ప్రీతియక్తో విచిత్రవర్ణై శ్చేలేయైః వత్తమయై రాకల్పైః భూషణై ర్యథానురూపం తయోః రామకృష్ణయోః వేషం అలంకర మకల్పయత్ విదధే. ౪౦

తదా తౌ రామకృష్ణౌ నానావిధవేషాభ్యాం విరేజతుః యథా పర్వణ్యత్సవే స్వలంకృతౌ పితేతరౌ శ్వేతవర్ణకృష్ణవర్ణౌ బాలగణౌ తద్యత్. ౪౧

తతః భగవాన్ ప్రసన్నః తస్య వాయకస్య స్వసారూప్యం స్వసాధర్మ్యం ముక్తి మితి యావత్ ప్రాదత్ దేహవసానే దాస్యామీతి సంకల్పితవానిత్యర్థః. శ్రీయ మిత్యాది ఆస్య జీవద్దశాయా మితి శేషః. ఇహ లోకే పరమాం శ్రీయం బలం చైశ్వర్యం చ స్వవిషయకస్మృతిం చేంద్రియం తత్ప్రబంధం చాదత్, ౪౨

తత స్సుదామోః సుదామ ఓఽస్య మాలాకారస్య గృహంజగ్ముతుః గతవంతౌ. స చ తౌ రామకృష్ణౌ దురా దేవ దృష్ట్వోత్థాయ భ్యేత్య శిరసా భువి ననామ నమ శ్చక్రే. ౪౩

తయో రాసన మానీయదయ సమర్ప్య పాద్యం చ సమర్ప్యేతి శేషః. అర్హ్యార్హణాదిభిః స్రుగాదిభిః శ్చ పానుగయౌ స్తయోః పూజాం చక్రే అర్హణాదిభిః ఉపా త్తేతరపూజాసాధనసంగ్రహార్థః. ౪౪

(రజకవధవాయకసుదామత్రైవద్రాదీనాం సమ్మానపట్టః)

ప్రాహ న స్సార్థకం జన్మ పావితం చ కులం ప్రభో,
పితృదేవర్షయో మహ్యం తుష్టా హ్యగమనేన వామ్.

౪౫

భవన్తౌ కిల విశ్వస్య జగతః కారణం పరమ్.
అవతీర్ణా విహంశేన క్షేమాయ చ భవాయ చ.

౪౬

నహి వాం విషమా దృష్టి స్సుహృదో ర్జగదాత్మనోః.
సమయో స్సర్వభూతేషు భజన్తం భజతో రపి.

౪౭

మా మాజ్ఞాపయతం భృత్యం కి మహం కరవాణి వామ్.
పుంసో హ్యనుగ్రహో హ్యేష భవద్భి ర్యన్నియుజ్యతే.

౪౮

తత స్తై ప్రాహ చ ఉక్తిమేవాహ (న స్సార్థక మిత్యాదినా ఇత్యభిప్రేత్యేత్యతః ప్రాక్త నేన) వాం యువయోః ఆగమనేన నోఽస్మాకం జన్మ సార్థకం జాతం నః కులం చ పావితం పవిత్రీ కృతం పిత్రాదయ శ్చ మహ్యం తుష్టా బభావుః.

౪౫

కథం యాదవయో రావయో రాగమనమాత్రేణ సర్వ మేతత్సంపన్నం తత్రాహ (భవంతా వితి.) విశ్వస్య ప్రపంచస్య కవంతౌ పరం కారణం మూలకారణభూతా విత్యర్థః. కథ మేవం భూతయోః కర్మకృతం ప్రాకృతం జన్మేత్యత ఆహ (అవతీర్ణా వితి.) అంశేన సంకల్పరూపజ్ఞానేన న తు కర్మజేతి భావః. ఇహ లోకే అవతీర్ణా జన్మన స్సుఖదుఃఖానుభవార్థత్వం వారయన్ ప్రయోజన మాహ క్షేమాయ సాధూనా మితి శేషః క్షేమః ప్రాప్తశ్రియఃపాలనం భవో లబ్ధిరభిప్రాయమ్.

౪౬

నను కంచి దనుగృహ్లాంతా చవాం నేక్వరో కింతు ప్రాకృతౌ జీవా విత్యత ఆహ (న హీతి.) జగత ఆత్మనోః అత ఏవ సుహృదోః నహి స్వశరీరే కస్యచి దప్యసౌహృదం దృష్ట మితి భావః. యువయోః విషమా దృష్టిః న విద్యతే తత్ర హేతుం నద న్విశేషస్థి. భజంతం భజతో రను గృహ్లాతో రపి సమయోః నహి భక్తే ష్వనుగ్రహో వైషమ్యములకః న హ్యుపాక్రితార్థదస్య సుర ద్రుమస్య వైషమ్య మస్తి వైషమ్యపరిహారార్థ మేవ భజనాత్మకం వ్యాజ మవేక్షేథే ఇతి భావః.

౪౭

స్వస్మి న్నత్యంతపారతంత్ర్య మావేదయితుం కైంకర్యానుకాసనం ప్రార్థయతే సాధ్వీతి వాం యువయో రహం కింకరవాణి కింకరోస్మీత్యర్థః. అతో భృత్యం మాం సాఖ యథా తథా ఆజ్ఞా పనుతం ఏతావత్తైవాహ మనుగృహీతో భవిష్యామిత్యభిప్రేత్యాహ (పుంస స్త్వీతి.) భవద్భిః వియు జ్యతే అనుశిష్యతే ఇత్యనేనైవ పుంసో జీవస్యా నుగ్రహ స్త్వత్కృతానుగ్రహః.

౪౮

ఇత్యభిప్రేత్య రాజేంద్ర సుదామా ప్రీతమానసః.

శనై స్సుగన్దైః కుసుమై ర్మాలాం విరచితాం దదౌ.

౪౯

తాభి స్స్వలజ్కృతౌ ప్రీతౌ రామకృష్ణౌ సహానుగా.

ప్రణతాయ ప్రపన్నాయ దదతు ర్వరదౌ వరాః.

౫౦

సోపి వప్రేఽచలాం భక్తిం తస్మి న్నేవాఖిలాత్మని.

తద్భక్తేషు చ సాహార్దం భూతేషు చ దయాం పరామ్.

౫౧

ఇతి తస్మై వరం దత్వా శ్రియం చాన్వయవర్ధిసీమ్,

బల మాయు ర్యశః కాన్తిం నిర్జగామ సహాగ్రజః.

౫౨

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే
ఏకచత్వారింశోఽధ్యాయః

ఇతీత్యం విజ్ఞాపయన్నితి శేషః. హేరాజేంద్ర అభిప్రేత్య తయో రభిమతం జ్ఞాత్వా ప్రీత
మానసః సుదామా ప్రశస్తైః సుగంధిభిః కుసుమై ర్విరచితాం మాలాం తాభ్యాం దదౌ.

౪౯

తాభి ర్మాలాభి రలంకృతౌ వరదౌ తస్మై ప్రపన్నాయ శరణాగతాయ వరా నిష్ఠార్థాః
దదతుః.

౫౦

కే తే వరాః తేన వృతాః యాః దదతు రిత్యత ఆహ (సోఽపీతి.) అఖిలస్య చిద
చిదాత్మకస్య జగత ఆత్మని తస్మి న్నగవతి అచలాం భక్తిం భాగవతేషు సాహార్దం ఆనుకూల్యం
భూతేషు భగవద్భరీరచేతనాచేతనాత్మకేషు దయాం స్వార్థనిరపేక్షపరదుఃఖానహిష్టుత్సరూపాం పృథవాః.

ఇతీత్యం యథావృతం తస్మై వరం దత్వా తేనావృతా మన్వయవృద్ధిసీం వంశవృద్ధిమతీం
శ్రియం తథా బలాదీం శ్చ దత్వా సహాగ్రజః తతో నిర్జగామ తత్ర బలం దేహావారణసామర్థ్యమ్.

౫౨

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిదేః శ్రీకైలగురోః సుతేన

తచ్ఛరణకమలపరివయప్రసన్నతత్పూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన

శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత

చంద్రికాయాం, ఏకాదశస్కంధసమాఖ్యాయాం,

ఏకచత్వారింశోఽధ్యాయః.

అథ ద్విచత్వారింశోఽధ్యాయః

శ్రీకృత ఉవాచ—

అథ వ్రజ వ్రాజపథేన మాధవ స్త్రియం గృహీతాజ్ఞవిలేపభాజనమ్,
విలోక్య కుట్టాం యువతీం వరాననం పప్రచ్ఛ యా స్త్రి ప్రహస ననప్రదః. ౧
కా త్వం వరోర్వేతదిహనులేపనం కస్యాజ్ఞనే వా కథయస్య సాధు నః,
దేహ్యావయో రజ్జవిలేప ముత్తమం శ్రేయ స్తత స్తేన చిా ద్భవిష్యతి. ౨

పై రస్త్రివాచ—

దాస్యస్మృహం సుందర కంససమృతా త్రివక్రనామా హ్యనులేపకర్మణి.
మద్భావితం భోజపతే రతిప్రియం వినా యువాం కోఽన్యతమ స్తదర్హతి. ౩

అథ ద్విచత్వారింశోఽధ్యాయః.

అథ త్రివక్రాసమర్చితాజ్ఞరాగానులిప్తాజ్ఞః ఋషీకృతత్రైవక్రో విర్భిన్నచావ త్పాపకంఠాతిక
తత్పాలక స్సముత్పాదితకంసభయః పున స్వనివేశ మాచవేశేత్యాహ. ద్విచత్వారింశేన (అథేత్యాదినా)
అథ మాలాకారానుగ్రహంసంతరం రాజమార్గేణ వ్రజా గృహీతాని ఆజ్ఞవిలేపానం భాజనాని పాత్రాణి
యయా వరం సుందర మాననం యస్యా స్తాం కుట్టాం విలోక్య సుఖప్రదో భగవాన్ ప్రహసన్ తాం
యువతీం పప్రచ్ఛ. ౧

ప్రశ్నప్రకార మేవాహ (కా త్వ మితి.) హేఆజ్ఞనే హేవరోరు. ఇతి సోపహసం సంబోధనం.
త్వం కా ఇహస్యాం పుర్యాం ఏత దినులేపనం కన్య వా కస్మై నయసీత్యర్థః. సాఘ యవార్థం
నోఽన్యథ్యం కథయస్య కస్మైచి ద్భవతు కింతు ఉత్తమ మిమ మజ్గలేన బావయో రావాక్యాం దేహి.
తతోఽనులేపనదానేన హేతున తవాచిరాదేవ శ్రేయో భవిష్యతి. ౨

ఇథ మాపుష్టా యాచితా చ సా ప్రాహ (దాసీతి.) హేసుందర యహం కంసస్య సమృతా
తస్య దాసీ త్రివక్రనామ్ని విత్య మనులేపకర్మణి తేన నియక్తాఽస్మి. ఆస్రో గ్రీవోరుకటయః, వక్త్రాః,
యస్యా స్నా త్రివక్రేత్యన్వర్థం నామ. కంససమృతత్వే హేతు మాహ. మద్భావితం మయా సాదితం
అనులేపనం భోజపతేః కంస స్వాతీవ ప్రియం అతోఽహం తత్సమ్మతేతి భావః. అత స్తద్రాజ్ఞః
ప్రియ మనులేపనం వాం వినా భవంతౌ వినా అన్యః కో నా పుమా, స్మర్హతి యువా మేవాహ్నో ఇత్యర్థః. ౩

రూపపేశలమాధుర్యహసితాలాపవీక్షణైః.

ధర్షితాత్మా దదౌ సాన్ద్ర ముఖయో రనులేపనమ్.

తత స్తా వజ్రరాగేణ స్వవర్ణేతరణోభినా,

సంప్రాప్తపరభాగేన కుకుభాతేఽనురజ్జితౌ.

ప్రసన్నో భగవాన్కుంభాం త్రివక్త్రాం రుచిరాననామ్.

ఋక్షీం కర్తుం మన శ్చక్రే దర్శయన్దర్శనే ఫలమ్.

పద్భ్యా మాక్రమ్య ప్రపదే ద్వ్యజ్ఞశోత్రానపాణినా,

ప్రగృహ్య చిరుకేఽలఢ్యాత్మ ముదనీనమ దమ్యతః.

(రూపేశి.) భగవత ఇత్యాదిః. భగవతో, రూపాదిభిః, మోహిత ఆత్మా చిత్తం యస్యా స్యా సాంద్రం తదనులేపన ముఖయోః దదౌ. తత్ర రూప వజ్రసౌష్ఠ్యం, పేశలం సౌకుమార్యం మాధుర్యం రచితత్వమ్.

(తత ఇతి.) స్వవర్ణేతరణోభినా స్వస్వాఙ్గ-గర్భయో వర్ణః వరాహరుధిరన త్లోహితవర్ణః తస్మా దితరా యౌ చర్హా తయో శృరీరగతౌ, వికుద్దా, పితాపితవర్హౌ, తాభ్యాం శోభినా అత ఏవ ప్రాప్తః, పరభాగో మహాత్మయో, యేన తేనానురజ్జితౌ తౌ రామకృష్ణౌ, కుకుభాతే, యద్వా తౌ రామకృష్ణౌ స్వదేహగతవికుద్దపిఽసంహృతాభ్యాం, ఇతి రేణేతరనర్ణేతర ఏవ శోభినా అత ఏవ చ సంప్రాప్తమహాత్మయేన యద్వా సంప్రాప్తః పర ఉత్కృష్టః భాగ శృరీరైకదేశో, యేన తేనానురజ్జితావిత్యర్థః.

“శేయ సత సేన చిరా ద్భవిష్యతీ” త్కుక్తం శ్రేయ శ్చకారేత్యాహ (ప్రసన్న ఇతి.) స్వవర్ణనఫలం తస్యాః, దర్శయన్, తాం త్రివక్త్రా మృక్షీం కర్తుం అవక్త్రాం కర్తుం మన శ్చక్రే మనస్కూరపూర్వక మృక్షీవకారేత్యర్థః.

తత్ప్రకార మేవాహ (పద్భ్యా మితి.) తస్యాః, ప్రపదే పాదాగ్రద్వయం, స పద్భ్యా మాపీడ్య ఆక్రమణే నావష్టభ్యో ద్వే అఙ్గాభి ఇత్రానే ఉన్నతే యస్మిన్ తథాధూరేప పాణినా తస్యా శ్చిరుకే ముఖ స్యాగోభాగే గృహీత్వా ఆధ్యాత్మం దేహం ఉదనీనపతే ఉన్నమయామాన.

(రజకవధవాయకసుదామత్రవక్రాదీనాం సమ్మానపట్యః)

సా తదర్జు సమానాగ్నే బృహచ్చోణిపయోధరా.

ముకుందస్పర్శనా త్వద్యో బభూవ ప్రమదోత్తమా.

౮

తతో యాపగుణాదార్యసంపన్నా ప్రాహ కేశవమ్,

ఉత్తరీయం సమాకృష్య స్మయస్తీ జాతహృచ్చయా.

౯

ఏహి వీర గృహం యామో న త్వాం త్యక్తు మిహోత్సహే,

త్వయోన్మథితచిత్తాయాః ప్రసీద పురుషర్షభ.

౧౦

ఏవం త్రియా యాచ్యమానః కృష్ణే రామస్య పశ్యతః,

ముఖం వీక్ష్యనుగానాం చ ప్రహసం స్తా మువాచ హ.

౧౧

ఏష్యామి తే గృహం సుభ్రు పుంసా మాధివికర్షనమ్,

సా తదైవ ఋజు సమానం అనురూపం చాజ్ఞం యస్యాః బృహత్స్యా శ్రోణీ, పయోధరా చ యస్యాః స్తభభూతౌ, ముకుందస్పర్శనా నిదానాత్, చన్ద్య ఏవ ప్రమదోత్తమా బభూవ.

౮

కింబు రూపాదినమ్పన్నా నతీ జాతః హృచ్చయః కామో యస్యా సా అత ఏవ స్మయంతీ ముకుంద ముత్తరీయాగ్ర మాకృష్య ప్రాహ-తత్ర రూపం సౌందర్యం గుణా యోవ్యనాదయః ఔదార్యం గత్యవలోకనాదిశ్రేష్ఠమ్

౯

ఉక్తి మేవహ (ఏహీతి) హేవీర అన్యధృహం ప్రత్యాగచ్ఛ యామః ఇహ త్వాం త్యక్తుం నోత్సహే న కశ్చేషామి, త్వయోన్మథితంక్షోభితం చిత్తం యస్యాః తస్యా మమ ప్రసీద హేపురుషర్షభ.

ఇత్థం త్రయా త్రియా రామస్య పశ్యత స్సతః యాచ్యమానో భగవా నమగానాం గోపానాం, చకర్ణా ద్ద్రామస్య చ ముఖ మవరోక్య ప్రహసన్ తా మువాచ.

౧౧

ఉక్తి మేవహ (ఏష్యామీతి.) హేసుభ్రు సాధితః కంసవధరూపోఽర్థః ప్రయోజనం, యేన తథాభూతః పుంసా మాధివికర్షణం కామప్రయుక్తమనఃవీదాకషణం తవ గృహం ప్రత్యాగమిష్యామి.

(రజకవధవాయకసుదామత్రినక్రాదీనాం నమ్మానమః)

కరేణ వామేన సలీల ముద్భృతం సజ్యం చ కృత్వా నిమిషేణ పశ్యతామ్,
నృణాం ప్రకృప్య ప్రబలజ్ఞ మధ్యతో యధేక్షవణ్ణం మదకర్మరుక్రమః. ౧౭

ధనుషో భజ్యమానస్య శబ్దః ఖం రోదసీ దిశః.
పూరయామాన యం శ్రుత్వా కంస స్త్రాసం జగమ హ. ౧౮

తం రక్షిణ స్సానుచరా రుషితా ఆతతాయినః,
గ్రహీతుకామా ఆవప్ర ర్గహ్యతాం బధ్యతా మితి. ౧౯

అథ తా స్థరభిప్రాయా న్విలోక్య బలకేశవో.
క్రుద్ధౌ ధనుష ఆదాయ శకలే తా న్విజఘ్నుతుః. ౨౦

బలం చ కంసప్రహితం హత్వా శాలా ముఖా త్రతః.
నిష్క్రమ్య చేరతు ర్హృష్టౌ నిరీక్ష్య పురసంపదః. ౨౧

ఉరుక్రమో భగవాన్, సలీలం యథా తథా వామేణ కరేణోద్భృతం, ధను స్సజ్యం సమారోపితజ్ఞాకం కృత్వా నిమిషేణాశు నృణాం పశ్యతాం సతాం వికృప్య మధ్యతో బలజ్ఞ భగ్న మకరోత్, యథా మత్తగజః ఇక్షుదండం, తద్వత్. ౧౭

తదా భజ్యమానస్య ధనుషో, ధ్వనిః ఖ మాకాశం రోదసీ ద్యావాస్థివ్యో దిశ శ్చ పూరయామాన, యం శబ్దం శ్రుత్వా కంస స్త్రాసం భయం ప్రాప్తవాన్. ౧౮

తస్య ధనుషో, రక్షిణః పాలికా స్సానుచరాః, ఆతతాయినః జిహ్వాసయా గృహీతకస్త్రాః, జిఘ్నేషుః, గృహ్యతాం బధ్యతాం ఇతి బ్రువాణాః, ఆవప్రః ఆవృతవంతః. ౧౯

తా నాగతాన్ దురభిప్రాయాన్ జిహ్వాసయా, నవలోక్య, రామకృష్ణౌ ధనుషః, శకలే, ఆదాయ తాభ్యాం, తాన్ జఘ్నుతుః. ౨౦

తదా కంసేన ప్రేషితం నైస్యం, హత్వా తతః, శాలాద్వారా నిర్గత్య తత్ర తత్ర పురసంపదో నిరీక్ష్య హృష్టౌ చేరతుః. ౨౧

తయో స్తదదృశ్యతం వీర్యం నిశ్యామ్య పురవాసినః.

తేజః ప్రాగల్భ్యరూపం చ మేనిరే విబుధోత్తమా, ౨౨

తయో ర్విచరతో స్వైర్విర మాదిత్యోఽస్త ముపేయివాకా,

కృష్ణరామౌ వృతౌ గోప్తైః పురా చృకట మీయతుః. ౨౩

గోప్యో ముకున్దవిగమే విరహాతురామా ఆశానతాశిషఋతా మధుపుర్యభూవకా,

సంపశ్యతాం పురుషభూషణగాత్రలక్ష్మీం హిత్యేతరాంస్తు భజత శృకమే ను యంశ్రీః. ౨౪

అవసిక్తాఙ్గియగళౌ భుక్త్యా క్షీరోపసేచనమ్,

హిషతు స్థాం సుఖం రాత్రిం జ్ఞాత్వా కంసచిక్రీడతమ్. ౨౫

తయోః రామకృష్ణయో స్తద్దనుర్భజనాద్యాత్మకం కర్మ నిశామ్య దృష్ట్యా శ్రుత్వా చ తేజః
పరాభవనసామర్థ్యం, ప్రాగల్భ్యం దృష్టతా రూపం, తేషాం సమాహ స్తేనానితరసాధారణేన తా
దేవోత్తమా మేనిరే అమన్యంత.

౨౨

స్వైరం యథా తథా తయోః విచరతో స్వతోః సూర్యోఽస్తం ప్రాప్తా, తతః తా గోప్తే
స్వహ పురా చృకటం శకటావమోచనస్థాన మితి యావత్, ఈయతు రాజగృతుః.

౨౩

ముకు. దన్య విగమే వ్రజా నిర్గమనవేళాయాం, విరహాతురా గోప్యః, యా యా ఆశిషః,
ఆశానత “సుఖం వ్రజాతా రజసియం” అన్య ద్రవం తత్ర దృశో భవిష్యత” ఇత్యాదిక ముక్తవక్యః
తా స్వర్వా ఆశిషో మధుపుర్యాం, పురుషభూషణస్య గాత్రలక్ష్మీం, పశ్యతాం జనానాం ఋతా స్పృత్యా,
బభూవుః. కథంభూతస్య గాత్రస్య భజత స్పేషమానా నితరా నృహ్మాదీ నిర్మాతా శ్రీః మహాలక్ష్మీః
యద్గాత్ర మాశ్రయం, చకమే అవీకమత, యా మితి పాతే, యాం గాత్రలక్ష్మీ మిత్యర్థః, య మితి
పాతే యం పురుషభూషణ మితి సంబంధః.

౨౪

అవసిక్తం జ్వలిత వజ్జ్రియగళం, యయో స్రా క్షీర మవసేచనం యన్య త దన్నం
క్షీరవిమిశ్రాన్న మిత్యర్థః, భుక్త్యా అపరేద్యుః కంసచిక్రీడతం జ్ఞాత్వా చ సుఖం యథా తాం రాత్రి
మూషతుః ఉపేతనంతో.

౨౫

(రజకవధవాయకసుదామత్రినత్రాదీనాం సమ్మానమట్టః)

కంసస్తుధనుషో భజ్గం రక్షిణాం స్వబలస్య చ.

వధం నిశమ్య గోవిందరామచక్రీడితం పరమ్.

౨౬

దీర్ఘప్రజాగరో భీతో దుర్నిమిత్తాని దుర్మతిః.

బహూ న్యచష్టోశయాభా మృత్యో ర్దౌర్భ్యకరాణి చ.

౨౭

అదర్శనం స్వశివసః ప్రతిరూపేషు సత్స్వపి.

అసత్యపి ద్వితీయే చ ద్వైరూప్యం జ్యోతిషా మపి.

౨౮

చిద్రప్రతీతి శ్చాయాయాం ప్రాణమోషా నుపక్రతిః.

స్వర్ణప్రతీతి ర్వృక్షేషు స్వవదానా మదర్శనమ్.

౨౯

స్వప్నే ప్రేతపరిష్కల్గః ఖరయానం విసాదనమ్.

యాయా న్నుశదమాత్యేక నైలాఽన్యక్తో దిగమృతః.

౩౦

కంసస్తుధనుషః భజ్గం రక్షిణాం స్వబలస్య చ వధం నిశమ్య గోవిందరామచక్రీడితం పరమ్. దుర్నిమిత్తాని దుర్మతిః బహూ న్యచష్టోశయాభా మృత్యో ర్దౌర్భ్యకరాణి చ. అదర్శనం స్వశివసః ప్రతిరూపేషు సత్స్వపి. అసత్యపి ద్వితీయే చ ద్వైరూప్యం జ్యోతిషా మపి. చిద్రప్రతీతి శ్చాయాయాం ప్రాణమోషా నుపక్రతిః. స్వర్ణప్రతీతి ర్వృక్షేషు స్వవదానా మదర్శనమ్. స్వప్నే ప్రేతపరిష్కల్గః ఖరయానం విసాదనమ్. యాయా న్నుశదమాత్యేక నైలాఽన్యక్తో దిగమృతః.

౨౬-౩౦

తాన్యేవ కానిచి దాహ త్రిడి. అవ జ్ఞాగరితాని అన్యహ (అదర్శనమితి ద్వాభ్యాం.) వియజ్జలాదౌ ప్రతిరూపే దృశ్యమానే సతి స్వశివసః ప్రత్రాద్యనం అసత్యపి ద్వితీయే, జ్యోతిషాం చంద్రాదీనాం ద్విత్వమ్.

౩౦

చాయాయాం చిద్రప్రతీతిః, రంద్రయోః విహితయో స్వతో రంతిశ్చాయమాణో యో ధ్వని స్సప్రాణమోషః తస్మాత్ప్రణం. వృక్షేషు స్వర్ణవర్ణప్రతీతిః రజకవధవదిషు. స్వవదానా మదర్శనమిత్యాదీని జాగరితాని దుర్నిమిత్తాని.

౩౦

అథ స్వాప్నాన్యః (స్వప్నాని) ప్రేతాని న్యుతానం. పరిష్కల్గః అరింగనం ఖర హరుహ్యాయానం, విసాదనం. సలదమాత్యేకాకుసుమమాలీకైలేన అభ్యక్తః దిగమృతః శైవుక్తోఽన హయో, యాయా ద్గచ్ఛే దితి య త్తదేకం, దుర్నిమిత్తమితి.

౩౦

అన్యని చేత్థంభూతాని స్వాప్నజాగరితాని చ,

పశ్యన్మరణసంక్రమితస్తో నిద్రాం లేభే న చింతయా.

౩౧

వృష్టానాం నిశి కౌరవ్య సూర్యే చాద్యృ సృముత్తితే.

కాయమాస వై కంసో మల్లక్రీడామహోత్సవమ్.

౩౨

అనర్చ్యః పురుషా రణం తూర్యభేర్య శ్చ జఘ్నిరే.

మజ్ఞాన్స్వలంబ్యుతా స్సగ్నిః పతాకాచేలతోరజైః.

౩౩

తేషు పౌరా జానపదా బ్రహ్మక్షత్రపురోగమాః,

యథోపజోషం వివికూ రాజాన శ్చ కృతాననాః.

౩౪

అన్యన్మరణసంక్రమితాని స్వాప్నజాగరితాని చ దుష్టాని, విమిత్రాని వశ్యం తత్సూచితమరణం, దత్తం భీతం, శ్చింతయా, నిద్రాం న లేభే న ప్రాప్నోతి.

౩౧

పేకౌరవ్య కథజ్ఞిన్నిః వృష్టానాం ప్రభాతాయాం సత్యాం అద్యృ సృకాకాత్ సూర్యే సముత్తితే సతి “య ఉదగా స్మహతోర్జ్వవాత్ విభ్రాజమాన స్సరిరస్య మధ్యా త్న మా ఋషభో లోహితాక్షః, సూర్యో విశశ్చి స్మనసా పునాత్వి” తి శ్రోతీం ప్రసిద్ధి ముపజీవ్యాద్యృ సూర్యే సముత్తిత ఇత్యుక్తం మల్లనాం క్రీడైవ మహా సుత్సవః, తం యద్వా మల్లనాం క్రీడార్థం, య స్తేషా ముత్సవః మజ్గశ్చానాదిరూపః తం కంసః, కౌరయామాన.

౩౨

పురుషా వృశ్యాః రణం మల్లక్రీడాస్థాన మానర్చ్యః, మార్జనచందనామ్మసేవనాదిభి రితి కేషః, తూర్యాణి భేర్యో భేరీ శ్చ జఘ్నిరే తాదికవంతః, స్రగ్నిః పతాకాభి శ్చేలై శ్చిత్రపదై స్తోరజై శ్చ మజ్ఞాన్ః దిదృక్షాణా ముపవేశస్థానా న్యుత్సాని స్వలంకృతాః.

౩౩

తత స్తేషు మజ్గేషు బ్రహ్మక్షత్రసూదయః, పౌరాః పురుషాపినః జానపదా దేశవాసిన శ్చ జనాః, యథోపజోషం రాజాణా మనభిక్షం, యథోపజోష మితి పారే యథా సుఖం వివికః, తదా రాజానః దేశాంతరేభ్య స్సమహూతాః, తే రాజానః, కృతాని సరిగృహీతా న్యాననాని సింహాసనాని మై న్నతామూతాః.

౩౪

(రజకవధవాయకసుదామత్రవక్రాదీనాం సమ్మానమట్టః)

కంసః పరివృతోఽమాత్యై రాజశుభా ముపావిశత్.

మణ్డలేశ్వరమధ్యస్థో హృదయేన విదూయతా.

౩౫

వాద్యమానేషు తూర్యేషు మల్లతాలోత్తరేషు చ,

మల్లా స్వలక్ష్మితా దృష్టా స్పృహధ్యాయా ఉపావిశన్.

౩౬

చాణూరో ముష్టికః కూట శృల స్తోనల ఏవ చ,

తదానేదు రుపస్థానం వల్లవాద్యప్రహర్షితాః.

౩౭

నద్దగోపాదయో గోపా భోజరాజసమాహృతాః,

నివేదితోపాయనా స్త ఏకస్మి నృభృ ఆవిశన్.

౩౮

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంసాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే,
ద్విచత్వారింశోఽధ్యాయః.

కంస స్తు మండలేశ్వరమధ్యస్థః, విదూయతా తవ్యమానేన హృదయేన సహిత ఇతి శేషః.
అమాత్యై ర్మంత్రిభిః, పరివృతో రాజశుభా మణ్డలేశ్వరమధ్యస్థో హృదయేన విదూయతా ముపావిశత్. ౩౫

తదా మల్లనాం తాలైః, కరతలై ర్ముఖాస్థాన, ముత్తరః, ఉచ్చై శ్చూరియమాణో
యేషు తేషు తూర్యేషు వాద్యమానేషు నక్తు ఉపాధ్యాయా మల్లవాద్యా పై స్పృహితా స్పర్శ్య
మల్లా స్వలక్ష్మితా స్పృహవిశత్. ౩౬

తథా చాణూరాదయో మల్లాః, వల్లవాద్యైః మధురవాద్యైః, ప్రహర్షితాః ఉదుపస్థానం
మల్లరట్ల మానేదుః ఆవిశన్. ౩౭

తదా నందాదయో గోపా శ్చ భోజరాజేన కంసేన ఆహూతాః నివేదితా నృపాయనాని యై
స్తే ఏకస్మి నృభృ ఆవిశన్. ౩౮

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుదాకరస్య సర్వవిద్యావిధేః శ్రీకైలగురోః సుతేన
తచ్ఛరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్పూర్తినమధిగతశ్రీమద్భాగవత్పార్థహృదయేన

శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీపీఠరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత

చంద్రికాయాం, దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం,

ద్విచత్వారింశోఽధ్యాయః.

అథ త్రిచత్వారింశోఽధ్యాయః

శ్రీకుక ఉవాచ—

అథ కృష్ణ శ్చ రామ శ్చ కృతశౌచా శరస్తప,
మల్లదుస్థుభినిర్హోషం శ్రుత్వా ద్రష్టు ముపేయతుః.

౧

—* కువలయాపీడాఖ్యగజజన్మిషాదివధకథా *—

రణద్వారం సహ సాద్య తస్మిన్ గః సవస్థితమ్,
అపశ్య త్కువలయాపీడం కృష్ణోఽమృష్టప్రచోదితమ్.

౨

బద్ధా పరివరం శౌరి స్సమూహ్య కుటిలాలకా,
ఉవాచ హస్తేషు వాచా మేఘనాదగభీరయా.

౩

అమృష్టామృష్ట మార్గం నో దేహ్యపక్రమ మా చిరమ్,
నోచే త్సకుజ్జరం త్వాఽన్య నయామి యమసాదనమ్.

౪

అథ త్రిచత్వారింశోఽధ్యాయః.

“ఉషతు స్తాం సుఖం దాతరిం జ్ఞాత్వా క సవిక్షిత” మిత్యుక్తం. అథ కిం పరేద్యుః, కంసవిక్షిరం తిం వా నా మమతా మిత్యుక్తా (అత్యేషివా హేమం. తప అథ పరేద్యుః ప్రాతః రామః కృష్ణ శ్చ కృతశౌచా కృతం శౌచం స్నానాదిక్ మాఖ్యం తౌ మల్లానం చ దుందుభీనాం చ నిర్హోషం శ్రుత్వా ద్రష్టుం ఆజగ్ముతుః.

౧

రణస్య మల్లద్రాస్థానస్య. ద్వార మసాద్య తస్మిన్ ద్వారే అవస్థితం అమృష్టేన హస్తేన ప్రచోదితం కువలయాపీడాఖ్యం గజం భగవా నపశ్యత్.

౨

పరివరం పరిధానం యదోచితం బద్ధా కుటిలాలకా స్సమూహ్య గర్జితవ ద్గభీరయా వాచా హస్తేన మువాచ.

౩

ఉక్తి మేవాహ (అమృష్టేతి.) అపక్రమమార్గం పరిత్యజ మా చిరం విలम्బం మాకాక్షీః నో చేత్ మార్గం న దాశ్యసి చేత్ ఆద్య నకుజ్జరం త్వాం హత్వా యమలోకం ప్రాసయామి.

౪

(కువలయాపీడాఖ్యగజతన్నిషాదివధకథా)

ఏవం నిర్భర్త్సితోఽమృతః కుపితః కోపితం గజమ్.

చోదయామాస కృష్ణాః కాలాంతకయమోపమమ్.

౫

కరీంద్రో నై మఖిద్రుత్య కరేణ తరసాఽగ్రహీత్.

కరా ద్విగళిత సోఽముం నిహత్యాజ్ఞీః ప్వలీయత.

౬

సజ్కూర్ధో నై మచక్షణో మ్రాణదృష్టిః పృతేకవమ్.

పరామృశ త్సుష్కరేణ స ప్రసహ్య వినిర్గతః.

౭

పుచ్చే ప్రగృహ్యతిబలం ధనుషః పశ్చావింశతిమ్.

విచక్షర్ష యథా నాగం సుపర్ణ ఇవ లీలయా.

౮

సపర్యాపైర్తమానేన సవ్యదక్షిణతోఽచ్యుతః.

ఇత్యం భర్త్సిశో నూపిసః. క్రుద్ధః, కోపితం అంతకో మృత్యుః కాల ప్రన్నిమిత్తం యమ స్తు తన్నియంతా ఉపమా యస్య గం గజం కృష్ణాయ చోదయామాస కృష్ణం ప్రతి ప్రదావయామా సేత్యర్థః.

౫

కరీంద్రః తం కృష్ణం ఖిద్రుత్య బలాత్కరేణాగ్రహీత్. స కృష్ణః కరా ద్విగళితః విమృతః అముం కరీంద్రం నిహత్య ముష్టినా ప్రతాడ్య తస్మాఽజ్ఞీః పు చరదానాం మధ్యే అలీయత తస్మాదృశ్యో బహుసేత్యర్థః.

౬

తం కృష్ణ మచక్షణోఽపశ్యణ అత ఏవ సజ్కూర్ధః. కరీంద్రః మ్రాణదృష్టిః, హస్తాగ్రే దృష్టిః క్షయ్యంతానాత్, కేకవం సుష్కరేణ తుండాగ్రేఽపరామృశ అన్వేషయామాస స కృష్ణః ప్రసహ్య బలాత్కరేణాజ్ఞీమద్యా ద్వినిర్గతః.

౭

త మతిబలం పుచ్చే ప్రగృహ్య ధనుషః పశ్చావింశతి ర్యాన త్తావంతం దేశం విచక్షి అకృష్ణవాః యథా సుపర్ణః గరుడః లీలయా నాగం సర్పం కర్షతి తద్వత్.

౮

(స ఇతి.) స భగవాన్ పుష్పగ్రాహీః మాత్మానం గ్రహీతుం యది గజో దక్షిణతః.

బ్రాహ్మ బ్రాహ్మమాణేన గోవత్సేనేన బాలకః.

౯

తతోఽభిముఖ మభ్యేత్య పాణినాఽఽహత్య వారణమ్.

ప్రద్రవ న్పాతయామాస స్పృశ్యమానః పదే పదే.

౧౦

స ధావ స్క్రిడయా భూమౌ పతిత్వా సహస్రోత్థితః,

తం మత్వా పతితం క్రుదో దన్తాభ్యాం సోఽహన త్క్షితిమ్.

౧౧

స్వవిక్రమే ప్రతిహతే కుష్టరేన్ద్రోఽత్యమర్షితః.

చోద్యమానో మహామాత్మైః కృష్ణ మభ్యద్రవ ద్రుషా.

౧౨

త మాపతన్త మాసాద్య భగవా న్మధుసూదనః,

ప్రగృహ్య పాణినా హన్తం పాతయామాస భూతలే.

౧౩

పరివర్తతే తస్మి సవ్యతో బ్రాహ్మయా యదాఽససవ్యః, పరివర్తతే తదా దక్షిణతో బ్రాహ్మయా ఏనం వర్జావర్తమానేన కరిణా సహ స్వయం బ్రాహ్మ యథా బాలో బ్రాహ్మమాణేన గోవత్సేన సహ బ్రాహ్మతి తద్రత్, ఆత్ర బాలకః కృష్ణ ఏవ బాల్యదశాఃస్తో దృష్టాంతతయా వివక్షితః.

౯

తతో వారణం గజ మభిముఖ మభ్యేత్య పాణినా ఆహత్య ప్రద్రవః పదే పదే వారణేన స్పృశ్యమానః, పాతయామాస స యథా ప్రమతి తథా తం వజ్జాయాః ప్రాద్రవ దిత్కర్మ.

౧౦

యదా య గజః పతితి తదా స భగవా నపి క్రీడయా రావన్ భూమౌ పతితి పతితం దృష్ట్వా స యదాఽభిధావతి తదా భగవా నుత్థితో ధావత గజన్తు పతితం స్థిత మేవ మత్వా క్రుద్ధః. కేవలం దంతాభ్యాం క్షితితల మహనత్.

౧౧

ఇత్యేనం స్వస్య గజస్య విక్రమే ప్రతిహతే క్షీయమాణే సతి కుష్టరేంద్రః. కేవల మత్యంతం క్రోధమాత్రయక్తః, హస్తపై ర్భలా చోద్యమానః, ప్రేరమాణః, కృష్ణం రుషాఽభ్యద్రవత్ అభ్యదావత్.

౧౨

తదా భగవా నాపతంతం గజ మాసాద్య స్వపాణినా హన్తం తస్య కుండం ప్రగృహ్య భూతలే పాతయామాస.

౧౩

(కువలయాపీఠాఖ్యగణతన్నిషాదినదకథా)

పతితస్య పదాఽఽక్రమ్య మృగేన్ద్ర ఇవ లీలయా,

దన్త ముత్పాట్య తేనాశు హస్తిసం చాహన ధ్ధరిః.

౧౪

మృతకం ద్విప ముత్సృజ్య దన్తపాణి స్సమావిశత్,

అంసన్యస్తవిషాణోఽస్పృక్ష్వ దబిస్తుభి రఙ్కితః,

నిరూఢస్వేదకణికవదనామ్బురుహో బభౌ,

౧౫

వృతౌ గోపైః కతిపయై ర్బలదేవజనార్దనా.

రజ్గం వివిశతూ రాజ న్గజదన్తవరాయుధౌ.

౧౬

మల్లానా మశని ర్మృణాం నరవర స్త్రిణాం స్మరో మూర్తిమా

న్లోపానాం స్వజనోఽనతాం షీతిభుజాం శాస్తా స్వపిత్రో శ్శిశుః,

పతితం గజేంద్రం పదా పాదేనాక్రమ్య అవష్టభ్య పింహ ఇవ దంత ముత్పాట్య తేనైవ
దంతేనైవ హస్తిప మహనత్.

౧౪

మృతం గజ ముత్సృజ్య దంతః, పాణౌ యన్య తథాభూతః తతః, అంసే న్యస్తః
విహితో విషాణో గజదంతో యేన సః అస్పృజః రుధిరన్య మదోదకన్య చ బిందుభిః, అఙ్కితః,
నిరూఢా ఉదగతః స్వేదకణికా యస్మిన్ తద్వదనామ్బురుహం యన్య తథాభూతో బభౌ.

౧౫

రామక్ష్మష్టౌ కతిపయై ర్గోపైః, పరివృతౌ గజదంతా వేన వరే శ్రేష్ఠే ఆయుధే యయౌ స్తౌ
హేరాజన్ రజ్గం మర్త్యక్రీడాస్థానం వివిశతుః

౧౬

తత్ర శృణ్గాదిసర్వరసకదమైకమూర్తి ర్మృగవాం స్తత్తదభిప్రాయానుసారేణ బభౌ స
సాకర్షేన సర్వేషా మిత్యాహ (మల్లానా మితి.) మల్లాదీరాం ద్రష్టానా మశన్యాదిరూపేణ దశధా విచిత
స్యన్ సాగ్రజో రజ్గస్థానం గత ఇత్యన్వయః. అశని ర్శనిన ద్రౌద్రః శ్రీణాం మూర్తిమా స్మరః
విచితః అనతాం దుష్టానాం షీతిభృతాం శాస్తా స్వపిత్రో శ్శిశుః, అనేన కరుణరసః, ప్రసక్తితో భవతి.
దోషవతేః కంసన్య మృగన్యః, అనేన భయానకరసః, అవిరుషాం దేహత్కాభిమానినాం విరాట్

మృత్యు ర్భోజపతే ర్విరా డవిదుషాం త త్త్వం పరం యోగినాం
వృష్టీనాం పరదేవతేతి విదితో రజ్గం గత స్సాగ్రజః.

౧౭

హతం కువలయాపీడం దృష్ట్వా తా వతిదుర్జయా,
కఃసో మనస్సన్వ్యసి తదా భృశ ముద్విజతే నృప.

౧౮

—* చాణూరముష్టికాదిమల్లవధకథా. *—

తౌ రేజతూ రజ్గగతౌ మహాభుజౌ విచిత్రవేషాభరణస్రగమ్పరా,
యథా : తా వుత్తమవేషధారిణౌ మనఃక్షిపంతౌ ప్రభయా నిరీక్షతామ్.

౧౯

నిరీక్ష్య తా వుత్తమపూరుషౌ జనా మభ్యుస్థితా నాగరరాష్ట్రకా నృపాః.
ప్రహర్ష్యవేగత్కలితేక్షణాననాః పపు ర్న తృప్తా నయన్తై స్తదాననమ్.

౨౦

దేహ మాశ్రబద్ధిపదయః, యోగినాం పరమాత్మోపాసనాత్మకయోగనిష్ఠానాం పరం ఉత్తమ మితి విదిత్.,
స్వోపాస్యపస్తత్వేన విదిత ఇత్యర్థః.

౧౭

(హత మితి.) హతం కువలయాపీడం దృష్ట్వా తతః, తౌ రామకృషౌ అతిదుర్జయా వితి
జ్ఞాత్వా మనస్వీ దీర్ఘఽపి కంసః, హేనుప వికరాం ఉద్విజతే ఖేతో బభూవ.

౧౮

(తా వితి.) విచిత్రో వేషః తథా ఆభరణాని, ప్రజ శ్చ యయౌ స్తౌ రామకృషౌ పశ్యతాం
జనానాం మనఃక్షిపంతౌ ఖేభ్యంతౌ అపహంతౌ వా రేజతుః, యతోత్తమవేషధారిణౌ నటా
తద్యత్.

౧౯

(నిరీక్ష్యేతి.) హేనుప పౌరా జానపదా శ్చ జనాః తౌ ఉత్తమపూరుషౌ నిరీక్ష్యవస్థితా
శిశ్వుః ప్రహర్ష్యవేగేన ఉత్కలితాని ఉజ్జ్వల్మితా వీక్షణా న్యాననాని చ యేషాం తే నయన్తైః లావణ్య
పానపాత్రభూతై స్తయౌ రాననం పపుః ఆననగతం లావణ్యరసం పీతవంత ఇత్యర్థః. పరం తు స
త్కప్తాః నిరాకాంక్షా న బభూవు రిత్యర్థః.

౨౦

(కువలయాపిదాఖ్యగజకన్నిషాదివధకథా)

పిబన్త ఇవ చక్షుర్యాం లిహన్త ఇవ జిహ్వయా,
జిఘ్రన్త ఇవ నాసాభ్యాం శ్లిష్యన్త ఇవ బాహుభిః. ౨౧

ఊచుః పరస్పరం తే వై యథాశృష్టం యథాశ్రుతమ్,
తద్రూపగుణమాధుర్యప్రాగల్భ్యస్మారిశ్ ఇవ. ౨౨

ఏతౌ భగవత స్సౌఖ్యే ధృరే ర్నారాయణస్య హి,
అవతీర్ణా విహంశేన వసుదేవస్య వేశ్మని. ౨౩

స ఏష కిల దేవక్యాం జాతో నీత క్ష గోకులమ్.
కాల మేతం వస గ్నాథో వవృధే నన్దవేశ్మని. ౨౪

త దేవాహ (పిబంత ఇవేతి.) శ్లిష్యంతః పరిష్వంగం కుర్వంత ఇవ ఇత్థం లక్ష్మితా
ఇత్యర్థః. ౨౧

(ఊచు రితి.) యథాశృష్టం ధనుర్బంగాది యథాశ్రుతం గోవర్ధనోద్ధరణాది తదనతిక్రమ్య
తదనురూప మిత్యర్థః. తే నాగరరాష్ట్రాః పరస్పర మూచుః, కథమ్నూతాః? తయోః రూపం గజదంతాది
యుక్తం గుణా శ్చోర్యాదయః మాధుర్యం హపితాలాపాదిగతం ప్రాగల్భ్యం భార్య్యం తైః స్మారితా
ఇవ స్మరణం ప్రాపితా ఇవ అనితరసాధారణతద్రూపగుణాదియథాత్యవేదిన ఇవ, ఇవశబ్దోఽనతిరిక్త
ద్యోతకః. ౨౨

తదేవ దర్శయన్ తేషా ముక్తి మాహ (ఏతా విత్యాదిది రష్టభిః.) ఏతౌ రామకృష్ణౌ
నారాయణ స్యాంశే నాపేక్షౌ నారాయణ ఏవ స్వసంకల్పరూపే జాంశేన రామకృష్ణరూపే జావతీర్ణ
ఇత్యర్థః. యద్వ ఛత్రిన్యాయే నాంశే నాపేక్షౌ ఏత్సుక్తిం శ్రీకృష్ణస్య సాక్షి న్నారాయణావతారత్వాత్
రామస్య తదంశభూతసంకల్పరూపావతారత్వాత్. ౨౩

తత్ర కృష్ణస్య చరిత్రం జన్మన ఆరభ్య సంగృహ్ణంతి (స ఏష ఇతి.) దేవక్యాం జాతః
వసుదేవా దిత్యధ్యాహరః. గోకులం త్రితీ సీతః వసుదేవేనీతి శేషః. కిలేత్యాశ్చర్యే ప్రసిద్ధౌ నా. ఏతావంతం
కాలం ఆత్యంతసంయోగే ద్విక్షీయా. నందిగోపే గూఢ ఇతరై రవిజ్ఞాతో వసన్ వవృధే ఏదాఇచ్చతే. ౨౪

పూతనానన నిహతా చక్రవాత శ్చ దానవః,

అర్జునా దేనుకః కేశీ గుహ్యకోఽన్యే చ తద్విహః.

౨౪

గావ స్సపాలా ఏతేః చవాగ్నేః పరిమోచితాః,

కాశియో దమిత స్సర్ప ఇన్ద్రో శ్చ విమదః కృతః.

౨౫

సప్తాహా మేకహస్తేః భృతోఽద్రిప్రవరోఽమునః,

వర్షవాతాశనిభ్య శ్చ పరిత్రాతం చ గోకులమ్.

౨౬

గోప్యోఽస్య నిత్య ముదితహానితప్రేక్షణం ముఖమ్,

పశన్తో వివిధాం స్తాపాం స్తరన్తి స్మాశ్రమః సుధా.

౨౭

ఏదన్త్యనేన వంశోఽయం యదోస్తు బహువిశ్రుతిః,

శ్రీయం యశో మహత్త్వం చ లప్స్యతే పరిరక్షితః

౨౮

అనేన శ్రీకృష్ణేన పూతనా విహతా రథా చక్రవాత స్తృవాఽర్త శ్చ దానవో విహతః
(అర్జునా, వితి,) పాతిశాపితి శేషః. అనేనేత్యనుషంగః. దేనురదమ శ్చ తథావిధా అన్యే చ
అహసురాదయో విహతాః తత్ర గుహ్యక శ్శంఖయాదః.

౨౯

ఏతేనైవ గోపాలై స్సహితా గావ శ్చ అగ్నే స్సహణ స్పృమోచితాః కాశియాభ్య స్సర్ప
శ్చ అనేనైవ దమితః విగతః మదో యశ్య తథాభూతః ఇంద్రః కృతః.

౩౦

అద్రిప్రవరో గోవర్ధనః అమునా కృష్ణేన . ర్త్యో ఏతేన హస్తేన భృతః వర్షధరాభ్యోఽశని
భ్యశ్చ గోకులం పరిత్రాతమ్.

౩౧

నిత్య ముదితం హానిత మీక్షణం చ యస్మిన్ త దన్య ముఖం పశ్యంత్యః యద్వా నిత్యవిక
సితం హానితే నేక్షణాభ్యాం చ యుక్తం అన్య ముఖం ముదా పశ్యంతః వివిధా తాపా అధ్యాత్మి
కాపీ నశ్రమం న విద్యతే శ్రమో యస్మిన్ త ద్యథా భవతి తథా తరంతి స్య అతివర్తంతే స్య.

౩౨

అనేన పరిరక్షితో యదో ధ్వంశ స్సుబహు విస్తర స్సౌ విశ్రుత శ్చి పాతే ప్రసిద్ధ స్సౌ
శ్రీయం కీర్తిం మహత్తాం పూజ్యతాం చ లప్స్యతే.

౩౩

(కునలయాపిదాఖ్యగణకన్నిపాదవధకథా)

అయం చాత్మజ శ్రీమా న్రామః కమలోచనః.

ప్రలమ్బో నిహతో యేన వత్సగోదేనుకాదయః.

౩౦

జనేష్యేషం బ్రువాణేషు తూర్కేషు నినదత్సు చ.

కృష్ణః మౌ సమదాష్య చాణూరో వాక్య మబ్రవీత్.

౩౧

హేనన్దసూనో హేరామ భవన్తౌ వీరసమ్మతౌ.

నియుద్ధకుళలో క్రుత్వా రాజ్ఞాఽఽహూతౌ దిదృక్షయా.

౩౨

ప్రియం రాజ్ఞః ప్రకుప్వ్యో శ్రీయో విప్లవి హి ప్రజాః.

మనసా కర్చితా వాచా పరీత మతోఽన్యథా.

౩౩

నిత్యం ప్రముదితా గోపా వత్సపాలా త్తథా స్ఫుటమ్.

ఎనేషు యల్లయుద్ధే త్రిదన్త శ్చూరియన్తి గాః.

౩౪

అథ రామ్య గుణాః సంప్రహేదాహుః (అయం చేతి) అన్య శ్రీకృష్ణ స్వాగ్రజోఽయం రామః కమలలోచనః శ్రీమా కల్యాణగుణ మృద్ధమా అనేన ప్రలమ్బదయో విహతాః.

౩౦

ఇత్థం బ్రువాణేషు అంష తూర్కేషు వాద్యేషు వాద్యమానేషు సత్సు చాణూరః కృష్ణరామౌ సమాభాష్య సంబోధ్య వాక్య మువాచ.

౩౧

త దేవాహ (హేనన్దసూనో చితి త్రిధిః) భవంతౌ వీరాణాం సమ్మతౌ మల్లయుద్ధే ప్రవీణా వితి క్రుత్వా దివిక్షణా యద్ధాన్తి నేమృనా రాజ్ఞా అహూతౌ.

౩౨

మనఃప్రభృతికిరణప్రదోఽ రాజ్ఞః ప్రియం కర్చితః ప్రజాః శ్రేయః సుఖం లభంతే అన్యథా అప్రియం కర్వత్య స్తు విపరీత మక్రేయో దుఃఖం విందంతి.

౩౩

నానా విధాన్తే కుళలా విత్కృత అహ (విత్య మితి.) వత్సపాలాః వత్సపాలనయోగ్యా ద్వయస ఆరభ్యేతి భావః. గోపా యపి ద్ధాపాలనయోగ్యవయసః భవంతః వనే మల్లయుద్ధేన క్రీడంత ఏవ గా శ్చూరియంతి ఆతో నియుద్ధికుళలా వేవేతి భావః.

౩౪

తస్మా ద్రాక్షః ప్రియం యూయం వయం చ కరవామహే.

భూతాని నః ప్రసీదన్తి సర్వభూతమయో నృపః.

౩౫

తన్నిశమ్యాబ్రవి త్కృష్ణో దేశకాలోచితం వచః

నియుద్ధ మాత్మనోఽభీష్టం మన్యమానోఽభినన్ద్య చ.

౩౬

శ్రీకృష్ణ ఉవాచ—

ప్రజా భోజవతే రన్య వయం చాపి వనేచరాః,

కరవామ ప్రియం నిత్యం త న్నః పర మనుగ్రహః.

౩౭

బాలా వయం తుల్యబలైః క్రీడిష్యామో యథోచితమ్.

భవే నియుద్ధం మాఽధర్మః స్పృశే నృల్ల సఖానదః.

౩౮

చాణూర ఉవాచ—

న బాలో న కిశోర స్త్వం బల శ్చ బలినాం వరః.

తస్మా ద్యూయం వయం చ రాక్షః ప్రియం కరవామహే. ఏవం రాక్షి ప్రీతే సర్వాణి
భూతాని నోఽస్మాకం ప్రసీదంతి కుతః యతో రాజా సర్వభూతమయః సర్వభూతాత్మకః.

౩౫

తచ్ఛాణూరవాక్యం నిశమ్యాకర్ణ్య భగవా నియుద్ధం స్వస్యాఽమిత మేవ మన్యమానోఽత
ఏవ తద్వచోఽభినంద్య దేశకాలోచితం వచోఽబ్రవీత్.

౩౬

త దేవాహ (ప్రజా ఇతి.) అన్య భోజవతేః కంసన్య వనేచరా వయ మపి ప్రజా ఏవ
తద్దేశవనోపజీవిత్వా ద్వయ మపి కథంచిత్ ప్రజా ఏవేత్యర్థః. న తు యుష్మద్విధా ఇతి భావః. అతః
తన్య ప్రియం కరవామ పరం కేవలం త త్కథంచి త్తత్ప్రీతి రిత్యేత న్నోఽస్మాకం అన్మద్విషయో
అనుగ్రహః.

౩౭

వయం తు బాలాః ఆత స్తుల్యబలై స్సహ క్రీడిష్యామః న త్వధికబలై ర్భవద్భి రితి భావః.
యథోచితం నియుద్ధం భవేత్ మల్లసఖానదః మల్లసఖాధిక్యతా నధర్మో మా స్పృశేత్ హేమల్లేతి
సంబోధనం వా.

౩౮

ఏవ ముక్తః ప్రాహ చాణూరః (న బాల ఇతి.) బాలశబ్దోఽత్యంతశైశవవరః, తచ్చ
దృష్టాంతార్థం యథా నాత్యంతశః స్తథా న కిశోరోఽపి కింతు యువేతి భావః. అథాపి బలహీన ఇత్యేత

దశమస్కంధే — త్రిచత్వారింశోఽధ్యాయః

185

(కువలయాపీడాఖిగజతన్నిషాదివధకథా)

శీలయేభో హతో యేన సహస్రద్విపసత్వభృత్.

39

తస్మాద్భులిభ్యాం బలిభి ర్మోద్ధవ్యం నానయోఽత్ర వై.

మయా విక్రమ వార్షేయ బలేన సహ ముష్టికః.

40

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే. మహాపురాణే పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే.
త్రిచత్వారింశోఽధ్యాయః.

అహ. బలినాం వరః యాదృశ స్తస్య తాదృశ ఏవ రామోఽపీత్యాహ (బల శ్చేతి.) బలినాం వరత్వే
లింగం వదన్ విశిష్ట - యేన త్వయా శీలయైవ సహస్రద్విపానాం బలం సత్వం విభర్తీతి తథా ఇభో
గజః కువలయాపీదో హతః.

39

తస్మాద్భులిభ్యాం యవాభ్యాం బలవద్భి ర్మోద్ధవ్యైః యోద్ధవ్యం. అత్ర యుద్ధే అనయః
అధర్మో న విష్యతే వై నూనం. హేవార్షేయ మయా సహ విక్రమం పరాక్రమం కురు యుధ్యస్తేతి
సూనత్. బలేన రామేణ సహ ముష్టికో విక్రమిష్యతే.

40

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావార - కాసుధాకరవ్యవర్తవిహ్వానిధేః శ్రీకైలగురోః సుతేన

తద్వర్ణకమలవరితయప్రసన్నతత్సక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవత్పాదయేన

శ్రీనైస్సవదాపేన శ్రీసీరరాసువవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత

చంద్రికాయాం, దశమస్కంధపమాఖ్యాతాయాం,

త్రిచత్వారింశోఽధ్యాయః.

అథ చ తు శ్చ త్వా రిం శోఽధ్యాయః

శ్రీకృత ఉవాచ—

ఏవం చర్చితసంక్కల్పో భగవాన్మధుసూదనః,

ఆనసాదాథ చాణూరం ముష్టికం రోహితీసుతః.

౧

హస్తాభ్యాం హస్తయోర్భద్యా పద్యా మేవ చ పాదయోః,

విచక్షతే రన్యోన్యం ప్రసహ్య విజిగీషయా.

౨

అరత్ని ద్వే అరత్నిభ్యాం జానుభ్యాం చైవ జానునీ,

శిర శ్శీర్షోరసోర స్తా వన్యోన్య మభిజన్ముతుః.

౩

పరిభ్రమణవిక్షేపపరిరమ్భపాతనైః,

ఉత్పర్పణావసరైశ్చ శ్చ హ్యన్యోన్యం ప్రత్యరున్ధతామ్.

౪

అథ చ తు శ్చ త్వా రిం శోఽధ్యాయః

అథ చాణూరముష్టికకూటసలతోసలకంసపదాత్మకం కర్మానువర్ణయతి చతుశ్చత్వారింశేన. ఇత్యం చర్చితః నిర్భీతిః స్వసంక్కల్ప ఏవ యన్య సః చాణూర మనసాద ఆభ్యవతత్. అథ రోహితీ సుతో రామః ముష్టిక మానసాద.

౧

తదా తౌ కృష్ణచాణూరౌ రామముష్టికౌ చ హస్తయోః హస్తాభ్యాం పాదయోః పాదాభ్యాం చ బధ్యా పరస్పరం జేతు మిచ్ఛయా అన్యోన్యం విచక్షతః వికృష్టవంతౌ.

౨

కృతముష్టి ర్హస్తోఽరత్నిః, అరత్నిభ్యాం ద్వే అరత్నీ మిథోఽభిజన్ముతుః తథా జానుభ్యాం జానునీ శిరవా శిరః ఉరసోర శ్చ అభిజన్ముతుః.

౩

పరిభ్రమణం హస్తాదిభిః గృహీత్వా పరిత శ్చాలనం విక్షేపో నోదనం పరిమోహా హాభ్యాం పీడనం అపాతన మధఃపాతనం ఉత్పర్పణం ఉత్పృజ్య పురతో గమనం అప సర్పణం పృష్ఠతో గమనం ఏతై స్తా కృష్ణచాణూరౌ రామముష్టికౌ చాన్యోన్యం ప్రత్యరున్ధతాం ప్రత్యావృతవంతౌ.

౪

(కువలయాపీడాఖిగజఃస్నిహాదిరహకా)

ఉత్థాననై రున్నయనై శృంగనై స్థాననై రపి.

పరస్పరం జిగీషంతా వపవక్రతు రాత్మకః.

రద్బలాబలవద్యుద్ధం సమేతా స్పర్శయోషితః,

జుః పరస్పరం రాజ సానుకమ్పా వయాధకః.

మహా నయం బతాధర్మ ఏషాం రాజసభానదామ్,

యే బాలబలవద్యుద్ధం రాక్షోఽన్విచ్ఛన్తి పశ్యతః.

క్వ వజ్రసారసర్వాణా మల్లా శైలేన్ద్రసన్నిభా.

క్వ చాతిసుకుమారాణ్నా కిరోరా నాప్తయోవనా.

ఉత్థాననపాదౌ జానునీ చ పిండికృత్య పతిత స్యోత్థాననం ఉన్నయనం హస్తాభ్యా ముద్భృత్య నయనం చాలనం కట్టాదిమ లింగుత్య నిస్సరం స్థాననం పాణిపాదాదేః పిండికరణం ఏభిః పరస్పర మాత్మనో దేహస్యావచక్రతు రవక్తు వంతా.

అదా హేరాజన్ సర్వా యోషితః, సప్తక స్పృషేతా స్పృహితా సానుకమ్పా రామకృష్టవిషయ కానుకమ్పాయుక్తాః, అత ఏవ పరస్పరం బలాబలర దూరుః పీఠో బల మన్యతోఽబలం తద్యుక్తం విషయ మిత్యాచు రిక్యర్థః.

తదేవ చిగ్భయితుం తాసా ముక్తి హేమా (మహా నయ మితి) ఏషాం రాజసభానదాం రాజసాధిక్యతానా సుగం మహా న దర్శ్యః. బిశేతి భేతేశోఽసా వధర్మ ఇత్కత్ర విశేషణ ముభేహాహ్య (య ఇతి) యే రాజసభానదః, బాలయో శ్చ బలవతో శ్చ యుద్ధ మన్విచ్ఛంతి రాజా చే త్యశేః స్పృశంతి వారణీయః, ఏతే తు రాజ్ఞః, జ్యేష్ఠ స్వయ మన్విచ్ఛంతి అనుమన్యంత ఇత్యయం మహా నదర్మ ఇతిర్థః.

బాలబలవద్యుద్ధ మేవ దర్శయంతి పశ్యంతి, (క్షేతి) ఏజవ త్కరిని సర్వాణాన్చియయో హై శైలేన్ద్రతుల్యా మల్లా క్వా అతిసుకుమారాణ్నాన్చియయో రనాప్త మప్రాప్తం యోవనం యాభ్యాం తా వేతా కిరోరా క్వా

ధర్మవ్యతిక్రమో హ్యవ్యసమాజస్య ద్రువం భవేత్,
యత్రాధర్మ స్సముత్తిష్ఠే న్న స్థేయం తత్ర కర్హించిత్. ౯
న సఖాం ప్రపిశేత్ప్రాజ్ఞః స్సభ్యదోషా ననుస్మరన్,
అబ్రువ నివ్రువ న్నజ్ఞో సరః కిల్బిష మశ్నుతే. ౧౦
వల్గత శ్శత్రు మభిరః కృష్ణస్య వదనామ్బుజమ్,
వీక్ష్యతాం శ్రమవార్యాప్తం పద్మకోశ మివామ్బుభిః. ౧౧
కిం న పశ్యత రామస్య ముఖ మాత్మామలోచనమ్.
ముష్టికం వ్రతి సామర్షం హాససమ్ప్రమళోభనమ్. ౧౨

పుణ్యా బత వ్రజభువో యదయం నృలిజ్గూఢః పురాణపురుషో వనచిత్రమాలీ.
గాః పాలయ స్సహ బలః క్వణయన్ స్మ షేణుం విక్రీడయాశ్చాతి గిరితరమార్చితాక్షీః

అతోఽన్య సమాజస్య సభాయాః మహాః ధర్మవ్యతిక్రమః, ధర్మవిపర్యయః. అధర్మో,
భవేత్, కిం విధేయ మితి కాభిభి దుత్తే కాభి దాహః (యత్రాధర్మ ఇతి.) సముత్తిష్ఠే త్వవ్రతేత
తత్ర కర్హించిత్ క్షణ మపి న స్థేయ మితి ౯

అవరా ఆహుః. న వధా మితి సభ్యానాం, దోషా ననుస్మరన్ ప్రాజ్ఞ శ్చే త్వభిం న
ప్రపిశేత్, అబ్రువన్ జ్ఞాత్వాఽపి తుష్టిం తిష్ఠన్ అబ్రువన్ విపరీతం బ్రువన్ న్నజ్ఞః అజ్ఞ ఇవ తిష్ఠన్
జ్ఞాత్వాఽపి న జ్ఞానమీతి బ్రువన్ నిత్యర్థం. ఏవంవిధో యో సరః న కిల్బిషం అశ్నుతే ప్రాప్నోతి. ౧౦

అన్య స్వాహుః. (వల్గత ఇతి.) శత్రు మభిరః, శత్రో స్సర్వతః వల్గతో దావతః కృష్ణస్య
అమ్బుకణ్ఠైః పద్మకోశ మివ శ్రమవారితాప్తం వ్యాప్త వదనామ్బుజం దృశ్యతామ్. ౧౧

అవరా ఊహుః, కిం న పశ్యతేతి, ఈష త్వమంతా ద్వా తామ్రే లోచనే యస్మిం స్తత్
ముష్టికం వ్రతి సామర్షం సక్రోధం హాసేన సంరమ్భ ఆవేశ స్తేన శోభనం రామస్య ముఖం కిం
న పశ్యత. ౧౨

అన్య ఊహుః. (పుణ్యా బతేతి.) స్వయం పురాణపురుషః. శ్రీమన్నారాయణ స్స
వృలిజ్గన మనుష్యస్యేవ శరీరేణ గూఢః. తిరోదాపితస్యన్వరూపగుణః. వనస్థాని విచిత్రాణి మాల్యాని
యస్య సః గిరితరమార్భ్యాం రుద్రమహాతీష్ఠ్యాం అర్చితా వజ్రీయస్య సః గిరిత్రగ్రహణం
చక్షుర్మూఢాదీనా వశ్యపలక్షణం. సహబలః, బలరామేణ సహితః షేణుం వాదయన్ గా శ్చ పాలయన్
విక్రీడయా అశ్చాతి అబతి. అయం భావః ధిగిమాం సఖాం యస్యా మయం పరిభూయతే తా స్తు
వ్రజభువో ధన్యాః, యతోయం స్వయం కృష్ణో వివిధక్రీడయా చరితీత. ౧౩.

(కునయాపిదాశ్యగతన్నిషాదివధకథా)

గోప్యస్తవః కిమవరస్యదీముష్యురూపం లావణ్యసార మసమూర్ధ్వమసన్యసిద్ధమ్.

దృగ్విః పిబన్త్యనునవాభినవం దురాప మేకాస్తదామ యశస శ్చియ ఈశ్వరస్య.

యా దోహనో దవహనే మథనోపరేషప్రేక్షోఽతార్పయదితోక్షణమార్జనాదా.

గాయన్తి చైనమనుర క్తియోఽనుకన్యో ధన్యా ప్రజప్తీయ ఉరుక్రమచిత్తయానాః.

ప్రాత ర్యౌకా ద్వృజత అనిశత శ్చ సాయం గోభి స్సమం క్షణయతోఽన్య నిశమ్య వేణుమ్

నిర్గత్య తూర్ణనుజలాః పథి భూరిపుష్పాః పశ్యన్తి సస్మితముఖం సదయావలోకమ్.

అహో అబ్బుట్టా వసు యోఽస్మాది రనువరేయం దృష్టః. గోప్యస్తవ హుపుట్టా ఇతాహా త్రివిధ (గోపి ౩౪) గోప్యః. కిం అవ స్సహవరకా వాది రావరితం తపోఽనిర్వచనీయ మిహ. చురః యత్ నిస్సా రముష్య శ్రీకృష్ణస్య రూప మజ్ఞం లావణ్యస సారం శేక్తం కిం చాసమ్నోఽన్యం స సమమూర్ధ్వ మధికం చ సన్య తత్ నిష్పమాన్యతేతి మిత్యర్థః. తదపి నాస్యే గాఢావాహ నిర్వచ క్తిం నర్క ఎవకర్తాయ త్తం వా క్తిచ యశసః ప్రసా ణ్యైః. ఈశ్వరస్య భవస్రూపోయం పరైః. జగ్గిరిన్. చ ఎకాంతిదామ అంభిదారణాం సదా నవాభినవం దురాప మకృతపుట్టానాం విజృంభాదప స్రుప్తు ముత్కం వివంభాతం రూపం యా నేత్రైః. అనుసింఠి వశ్యంతితి.

౧౪

కిం యా దోహాదిమ ఏనం గాయంతి తాః, ప్రజప్తీయో ధన్యాః, కథమ్మౌళాః ఉరుక్రమే చిత్తం ఉరుక్రమచిత్తం తియ యానం సర్వపురుషార్థస్థాప్తిసాధనం యాసాం తాః పాతాంతరే ఉరుక్రమం చియ మేనా కశ్యర్థః. కుతిః అనుర క్తివియః తిత్ర లిక్ల ముక్రకర్యః అనందాశ్రుదిర్వక్తకర్తృః. చిత్ర వేదానః. గనం ఉపవహనం జలాసయనం మథనం దధ్నః. ఉపరేపో గృహజాం ప్రేక్షణ. దోశాద్యోకం నిర్వచితిం దుషిదర్శికసాంశ్వనం ఉక్షణం సేవనం మార్జనం గృహసమ్మార్జనమ్.

౧౫

అపి చ (ప్రాక రిక్) యా అవలా గోభి స్సహ ప్రాతః ప్రజా నిర్గత్య తత స్సాయ మవిశత శ్చ వేణుం క్షృణోతః తస్య వేణువ మకర్ణ్య గృహ తూర్ణం నిర్గత్య పథి తస్య వదయోఽవలోకో యస్మిన్ స్మితముక్తం ముఖం పశ్యంతి తా భూరిపుష్పాః.

౧౬

ఏవం ప్రభాషమాణాసు శ్రీమ యోగేశ్వరో హరిః.

శత్రుం హంతుం మన శ్చక్రే భగవా న్భరతర్షభ.

౧౭

ఉపశ్రుత్య గిర స్తీన్రిణాం పుత్రస్నేహాశుగాతురౌ.

పితరా వన్యతప్యేతా మజానన్తై తయో ర్భలమ్.

౧౮

తై నై ర్నియుద్ధవిధిభి ర్వివిధై రచ్యుతేతరౌ.

యుయుధాతే యథాఽన్యోన్యం తదై వ బలముష్టికౌ.

౧౯

భగవద్గాత్రనిష్పాతై ర్వజ్రనిష్పేషనిష్ఠురైః.

చాణూరో భజ్యమానాన్గో ముహూ ర్గాని మవాప హ.

౨౦

స శ్యేనవేగ ఉత్సృత్య ముష్టికృతకరా వుభౌ.

భగవన్తం వాసుదేవం క్రుద్ధో వక్ష స్యబాధత.

౨౧

ఉత్తం శ్రీమ ప్రభాషమాణాసు సతీమ హేభరతర్షభ యోగేశ్వరో భగవా హరిః శ్రీకృష్ణః
శత్రుం హంతుం మన శ్చక్రే.

౧౭

తదా పితరౌ దేవకీవసుదేవౌ నందవసుదేవౌ వా పుత్రయోః రామకృష్ణయౌ ర్భృం మజానంతౌ
కేవలిం శ్రీదా ముక్తరీత్యా ప్రభాషమాణానాం గిరౌ వచాంస్యాకర్ష్య అన్యతప్యేతాం అనుత ప్రవంతౌ.

౧౮

అచ్యుతేతరౌ కృష్ణచాణూరౌ అన్యోన్యం నానవిధై నై నై ర్నియుద్ధవిధిభిః పూర్వోక్త
పరిశ్రమణవికేసాదిభిః. యథా యుయుధాతే తదై వ బలముష్టికౌ రామముష్టికౌ చ యుయుధాతే

౧౯

తదా భగవతో గాత్రస్య నిష్పాతైః అరత్నిజాన్వాదిప్రహరైః. వజ్రస్య నిష్పేషః తీవ్రప్రహరః
శస్త్ర విష్ణురై ర్భజ్యమానాన్గ శాణూరౌ ముహూః గ్లానిం ప్రాప్తవాః.

౨౦

స చాణూరః శ్యేనస్యేవ వేగో యస్య ఉత్సృత్య క్రుద్ధః. ఉభౌ ముష్టికృతకరా వాసుదేవం
వక్ష స్యతాదయతే ముష్టికృతకరాభ్యాం వాసుదేవస్య వక్ష స్యతాదయ దిత్కర్ణః. ముష్టికృత్యేతి పాఠే
ఉభౌ కరా ముష్టికృత్య.

౨౧

(కువలయాపీడాఖ్యగజతన్నిషాదివధతా)

నాచల తత్ప్రహరేణ స్రగ్విర్మత ఇవ ద్విసః,

బాహ్వో ర్నిగృహ్య చాణూరం బహుశోఽబ్రామయన్ హరిః. ౨౨

భూప్యష్టే పోథయామాస తరసా త్యక్తజీవితమ్.

విస్రస్తాకల్పకేశస్ర గిస్త్రధ్వజ ఇవాపతత్. ౨౩

తలైవ ముష్టికః పూర్వం స్వముష్ట్యాఽభిహతేన వై.

బలభద్రేణ బలినా తలే నాభిహతో భృశమ్. ౨౪

ప్రవేషిత స్సరుధిర ముద్వమ న్ముఖతోఽర్దితః,

వ్యనుః పపాతోర్వ్యవస్థే వాతాహత ఇవాఙ్విప్రః. ౨౫

తతః కూట మనుప్రాప్తం రామః ప్రహరతాంవరః,

అవధీ శ్రీలయా రాజ న్నావజ్ఞం వామముష్టినా. ౨౬

భగవాన్ తత్ప్రహరేణ నాచలత్ యథా స్రగ్విః. హత స్తాదితో ద్విపో గజో న చలతి తద్వల్ కింతు తరసా చాణూరం బాహ్వోః. గృహీత్వా బహుకృత్వో బ్రామయన్ తేనైవ ఉక్తృ జీవితం యేన తం గతప్రాణం భూప్యష్టే పోథయామాస అస్మోటయత్. తేనైవంపాతితః చాణూరః విస్రస్తా విషిప్తాః కేశాః అకల్పా అభరణాని స్రజ శ్చ తథాభూతో న్యపతత్ ఇంద్రధ్వజో నామ గౌడ బేశేష ప్రసిద్ధః. కస్మింశ్చ దుత్సవే మహాన్ స్తమ్యో ధ్వజవతాకాద్యలంకృతః పురుషాకృతి రుచ్చియతే న యథా పతతి తద్వ దితి. ౨౨-౨౩

తథా ముష్టికోఽపి తావ త్స్వముష్టినా తాడితేన రామేణ కర్తృ భృశం కరతలే నాభితాడితః. ప్రవేషితః కమ్పితః, అర్దితః, పీడితః, ముఖతో దుధిర ముద్వమన్ ఉద్గిరః గతప్రాణో వాతేన చందమారుతే నాహత ఉన్మూలితమూలోఽఙ్గిరీపో వృక్ష ఇవ ఉద్వ్యవస్థే భూప్యష్టే సపాత. ౨౪-౨౫

తతో రామ స్సమను సమనంతరం ప్రాప్తం కూటాఖ్యం మల్లం సావజ్ఞం సావహేళనం యథా తథా శ్రీలయా వామముష్టినా అవధీత్. ౨౬

తదైవ హి శలః కృష్ణపాదా వహతశీర్షకః.

ద్విధా విశిష్ట స్తోత్రం లక ఉభా నపి నిపేతకుః.

౨౭

చాణూరే ముష్టికే కూటే శలే తోలతే హుతే.

శేషః ప్రదుద్రువు ర్మల్లా స్సర్వే ప్రాణవిప్రహః.

౨౮

గోపా న్వయస్యా నాకృష్య తై స్సంహతిః విజహాయః.

వాద్యమానేషు తూర్యేషు వల్లనౌ చాచనూపురౌ

౨౯

జనాః ప్రజహృషు స్సర్వే కర్మణా రామకృష్ణయోః.

ఋతే కంసం విప్రముఖ్యా స్సాదవ స్సాధు సాద్వితి.

౩౦

హతేషు మల్లవర్షేషు విద్రుతేషు చ భోజనం.

న్యవారయ త్వతూర్యాణి వాక్యం చేద మువాచ హ.

౩౧

తదైవ కృష్ణకృష్ణప్రపదా పాదాగ్రేః శాదితకరాః శలః తోలతే చల్లః, తోసల స్తు ద్విధా విశిష్టః విదారితః, ఉభా తా వేతా సంతోసలకా నిపేతకుః.

౩౨

ఇత్థం చాణూరాదిషు హతే వ్యతిష్టా స్సర్వే మల్లాః, ప్రాణవిప్రహూ ప్రాణా నాస్త్య మిన్ద్రయా జీవిషు మిన్ద్రయేతి యావత్ ప్రదుద్రువుః సూర్యవంశిః, ప్రాణవిప్రహ ఇతి హతే జీవిషు మిన్ద్రయ ఇత్యర్థః.

౩౩

తతో రామకృష్ణౌ కమస్యా నృభీ నోపాన్తా అపహృహాయ తై స్సంస్పృశ్య సక్ష్య తూర్యేషు వాద్యేషు వాద్యమానేషు సత్పు చాతురీ నూపురే య సౌ ప్రౌ వల్లంతౌ సృక్యాడికం కుక్వంతౌ విహృతవంతౌ.

౩౪

తదా కంసం వినా సర్వే జనాః రామకృష్ణయోః, కర్మాణా నియుద్ధాత్మకేన వికరాం హృష్టవంతః తథా సాధవో విప్రశేష్టా శ్చ సాధు సాష్వి త్మాచుః.

౩౫

ఇత్థం మల్లవర్షేషు హతేష్వ వశ్యేషు చ సత్పు స భోజనా ద్క్రమః తూర్యాణి, న్యవారయత్ ఇత్థం వక్ష్యమాణం వాక్య మువాచ చ.

౩౬

— * కంసవధఘట్టః * —

నిస్సారయత దుర్మత్తైః వసుదేవసుతౌ పురాన్,
ధనం హరత గోపానాం నందం బద్ధీత దుర్మతిమ్. ౧౨

వసుదేవస్తు దుర్మేధా హన్యతా మా శ్వసత్తమః,
ఉగ్రనేనః పితా చాపి సానుగః పరపక్షగః. ౧౩

ఏవం వికత్తమానే వై కంసే ప్రకుపితోఽవ్యయః,
అఘిమ్నోత్పత్య తరసా మఞ్చ ముత్తుక్ల మారుహత్, ౧౪

త మావతస్త మాలోక్య మృత్యు మాత్మన ఆసనాత్,
మనస్వీ సహసోత్థాయ జగృహే సోఽనిరర్తణీ ౧౫

తం ఖడ్గపాణి విచరస్త మాకు శ్యేనం యథా దక్షిణసవ్య మమ్మరే,
సమగ్రహీ ధ్వుర్విషహోగ్రతేజా యథోరగం తార్క్షసుతః ప్రసహ్య. ౧౬

సదేవాహ (నిస్సారయతేతి చ్చత్వారింశోఽధ్యాయః) మి త్తైః వసుదేవ స్వాశ్మజౌ చ్చతీమాంత మిదం
పురా నిస్సారయత విష్ణుసంతున స్వప్నాన్ పృథీమి ముక్తిః గోపానాం ధనం హరత గృహ్ణీత
తథా మద్భూ బుద్ధి ర్యన్య తం నందం బద్ధీత బద్ధం కురుత. ౧౭

అనత్తమో దుర్మాన్మో వసుదేవః, ఆకు హన్యతా తథా సోఽస్మాకం, ఏవా ఉగ్రనేన శ్చ
పరపక్షగః శత్రుపక్షపాతీ హేతుగన్మ మిదం తత్త్వా చ్చానుగో హన్యతామ్. ౧౮

ఇత్యేనం కంసే వికత్తమానే విరుద్ధం యథా తథా కథమతి సత్యవ్యమో భగవాన్ ప్రకుపితో
అఘిమ్నా లామవేన ఉత్తుత్య తరసా బలేనోత్తుక్ల ముగ్ధనం మఞ్చం కంసాభిక్షితం పీత
మారుహత్. ౧౯

తవా తాత్కాలికక ర్తవ్యావిజ్ఞః, కంసః, స్వమృత్యు మివావతంతం కృష్ణ మాలోక్య సహసా
త్వరయా ఆసనా దుత్థాయ ఖడ్గభేదో జగృహే. ౨౦

అవిషహ్య ముగ్రం తేజో యన్య స భగవాన్ ఖడ్గః పాణౌ యన్య తం దక్షిణతో వామతో
అమ్మరే ఊర్ధ్వం చ శ్యేనం యథా శ్యేన మివ చరంతం కంసం సమగ్రహీత్ యథా తార్క్షసుతః
కశ్యపపుత్రో గరుడః, ప్రసహ్య బలా దురగం సర్పం గృహ్ణాతి తద్వత్. ౨౧

ప్రగృహ్య కేశేషు చలక్కిరీటం నిసాత్య రజోపరి తుజ్జమఞ్ఞాత్.
తస్యోపరిష్ఠా తస్వయ మజ్జనాభః పపాత విశ్వాశ్రయ ఆత్మతన్త్రః.

౩౬

కంసం పరేతం విచక్షర్ భూమౌ హరి ర్యథేభం జగతో విసశ్యతః,
హాహేతిశబ్ద స్సుమహాం స్తదాఽభూ దుదీరిత స్సర్వజనై ర్మరేన్ద్రే.

౩౭

స నిత్యదోద్విగ్నధియా త మీశ్వరం పిబ న్నద న్వాపి చర స్స్వపఞ్ శ్వసన్.
దదర్శ చక్రాయుధ మగ్రతో యత స్తదేవ రూపం దురవాప మాప.

౩౮

తస్యానుగా భ్రాతరోఽష్టై కజ్జన్యగ్రోభకాదయః,
అభ్యధావ న్నతిక్రుద్ధా భ్రాతు ర్నిర్యేశకారిణః.

౪౦

తదాఽతిరథసాం స్తాం స్తు సంయత్తా న్రోహిణీసుతః,
అహ న్పరిఘ ముద్యమ్య పశూ నివ మృగాధిపః.

౪౧

తతః కేశేషు ప్రగృహ్య దృఢం గృహీత్వా చల ద్విక్షిప్తం కిరీటం యన్య తం కంసం
ఉన్నతా న్మఞ్ఞా ద్రజ్ఞోపరి విసాత్య తస్య కంసస్యోపరిష్ఠాత్ స్వయ మజ్జనాభో భగవా న్మపాత కథం
భూతః విశ్వాదారః, అనేనగరిష్ఠత్వ ముక్తం ఆత్మతంత్ర స్వతంత్రస్సంహరైత్యర్థః.

౩౬

తతః జగతో జనన్య పశ్యత స్పతః పరేతం గతప్రాణం కంసం భూమౌ విచక్షర్ యథా
హరిః సింహః ఇథం గజం తద్వత్ తదా హేనరేంద్ర సర్వై ర్జనైః సుమహా నత్కుచ్చైః హాహేతిశబ్దః
ఉదీరితః ఉద్దోషితోఽభూత్.

౩౭

యత స్పదా ఉద్విగ్నయా భీతయా దియా త మీశ్వరం కృష్ట పేవ పానభోజనాద్యవస్థాన్య
గ్రత శ్చక్రాయుధం దదర్శ. తత స్స కంసో దురాసద మపి తదేవరూపం ప్రాప్తవాః తత్పూర్వావ్యం
క్షణాం ముక్తి మవాపేత్యర్థః.

౩౮

తత స్తస్య కంసస్య భ్రాతరః కజ్జాదయోఽష్టై భ్రాతు ర్నిర్యేశం నిష్క్రూతి మాన్యజ్ఞం
తత్కూరిణః అతిక్రుద్ధాః అభ్యధావన్.

౪౦

తదా అతిమాత్రో రథసో వేగో యేషాం తాః సంయత్తాః ఉద్యుక్తాః రామః పరిఘ
ముద్యమ్య అహన్ జహాన మృగాధిపః, సింహః పశూనివ.

౪౧

(కంసవధమట్టః)

నేదు ధృదుభయో వ్యోమ్ని బ్రహ్మేశాద్యాదిభూతయః,

పుష్పైః కిరన్త స్సంప్రీతా శ్శశంసు ర్నన్యతుః త్రియః.

౪౨

తేషాం త్రియా మహారాజ సుహృన్మరణదుఃఖితాః,

తత్రాభ్యయు ర్వినిఘ్నస్త్యశ్శీర్షాణ్యశ్రువిలోచనాః.

౪౩

శయానా స్వీరశయ్యాయాం పతీ నాల్క్య శోచతీః,

విలేపు స్సుస్వరం నార్యో విసృజన్త్యో ముహు శ్శుచః.

౪౪

హానాథ ప్రియధర్మజ్ఞ కరుణానాథవత్సల,

త్వయా హతేన నిహతా వయం తే సగృహవ్రజాః.

౪౫

త్వయా విరహతా పత్యా పురీయం పురుషర్షభ,

న శోభతే వయ మివ నివృత్తోత్సవమగ్నాః.

౪౬

అనాగసాం త్వం భూతానాం కృతవాన్ద్యోహ ముల్బుజమ్.

తదా స్వవిభూతిభూతా బ్రహ్మరుద్రాదయః పుష్పైః, కిరన్తః శశంసుః తుష్టువుః, త్రిమోఽ-
ప్సరసో నన్యతుః.

౪౨

(తేషా మితి.) హేమహారాజ తేషాం కంసకంకాదీనాం, త్రియః పత్న్యః భర్తృమరణేన
హేతునా దుఃఖితాః స్వశిరాసి నిఘ్నంత్యః, అశ్రుజీ లోచనయోః యాసాం తాః తత్ర భర్తృవన్నిధా
వాజగ్మ్యః.

౪౩

వీరశయ్యాయాం యుద్ధభూమౌ శయానాః స్వభర్తృనా నాల్క్య శోచంత్యః ముహుః
కుచోఽశ్రుజీ విసృజంత్యః సుస్వరం యథా తథా విలేపుః విలాపం చక్రః.

౪౪

విలాపనప్రకార మేనాహ (హానాథే.) నాథేక్యావీని విలాపే ప్రేక్షనమోధనాని. హతేన
త్వయా సహైవ తే ర్షదీ చా సగృహః. వ్రజా శ్చ వయ మపి విహతప్రాయాః.

౪౫

పత్యా ప్రభుణా త్వయా విరహితేయం పురీ హేపురుషర్షభ యథా మయం తద్వన్నివృత్తా
ఉత్సవా, మంగళాని సుఖాని చ యస్యాం తథా భూతాః పూర్వవన్న శోభత ఇతి కుదృష్ట్యోమః.

౪౬

అథ పరమాత్మదృష్టియః (అనాగసా మితి.) త్వం విరహాధానాం భూతానాం దుష్పహం

తనేమాం భో దశాం సీతో భూతద్భ్రుక్కో లభేత శమ్. ౪౭

సర్వేషా మేవ భూతానా మేష హి ప్రభవాప్యయః.

గోప్తా చ తదవధాయీ న క్వచి త్సుఖ మేధతే. ౪౮

రాజయోషిత ఆత్మాన్య భగవా న్లోకభావనః.

యా మాసు ర్లాకికీం శంస్తాం హతానాం తా మకారయత్. ౪౯

మాతరం పితరం చైవ మోచయిత్వాఽథ జన్తనాత్,

రామకృష్ణౌ వవన్దతే శిరసాఽఽస్పృశ్య పాదయోః. ౫౦

దేవకీ వసుదేవ యౌ విజ్ఞాదగ జగదీశ్వరా,

కృతసంవన్దనౌ పుత్రౌ సన్వజాతే న భజ్యతౌ. ౫౧

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే. మహాపురాణే. పారమహంస్యాం. సంహితాయాం. దశమస్కంధే. చతుశ్చత్వారింశోఽధ్యాయః.

ద్రోహం కృతవాక్ లేన కరణేన భోక్త్రః ఇమాం దశాం ప్రాప్తః. భూతాని ద్రుహ్యంతీతి తథా సః కో వా శం సుఖం లభేతి కింతు దుఃఖ మేవేతి భావః. ౪౭

కిచ్చిద్యః శ్రీకృష్ణ. సర్వేషాం భూతానాం, ప్రభవః ప్రళయ స్తస్మా దితి ప్రభవః ప్రష్టేత్యర్థః. ఆపియంతి లీయంతేఽస్మి నిష్కర్మణ్యయః సహ దైత్యర్థః, గోప్తా రక్షితా చ ఆత నదనసద్భాయా తస్మి నిష్పయే అవధాన వజ్రజ్ఞాతత్కర్తుం శీలం యన్య సః క్వచి దపి సుఖం యథా లభా నైధతే న వర్ధతే కింతు దుఃఖ మేవాశ్నువ న్నుశ్యతిత్యర్థః. ౪౮

ఇత్థం కోచతః రాజయోషితా సాంత్యయిత్వా లోకభావనః, లోకం భావయతి శ్రేయోయుక్తం కరోతీతి తథా తత్పాత్ హతానాం యాం లాకికీం స్మార్తీం శంస్తాం దాహాద్విక్రియా మాహుః మనుయాజ్ఞవల్క్యుదయః. తా మకారయత్. ౪౯

తతో రామకృష్ణౌ మాతరం పితరం దేవకీం వసుదేవం చ బంధుభిః స్మృతయిత్వా తయోః పాదయోః శిరసా ఈష త్స్పృష్ట్యా వవన్దతే. ౫౦

కృతం సంవదనం యాథాత్మం తౌ పుత్రౌ జగదీశ్వరా విజ్ఞాయ న భజ్యతౌ కంసభయశంకా రహితౌ సన్వజాతే అభిజ్ఞేవన్తౌ. ౫౧

ఇతి శ్రీమత్పాన్దవ్యపయఃపారావారరాకసుధాకరస్య సర్వవిద్యావిధేః శ్రీకైలగురోః సుతేన

తచ్ఛరణకమలపరివయస్రసన్నతత్సృక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన

శ్రీనైష్ఠవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం. శ్రీమద్భాగవత

చంద్రికాయాం. దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం. చతుశ్చత్వారింశోఽధ్యాయః.

అథ పంచచత్వారింశోఽధ్యాయః

—* పితృసాన్వనఘట్టః *—

బాదరాయణీ దువాచ—

పితరా పుషలబ్ధార్థే విదిత్వా పురుషోత్తమః,

మాఘా దితి నిజాం మాయాం తతాన జనమోహినీమ్.

౧

ఉవాచ పితరా వేత్య సాగ్రజ స్సౌత్వత్సర్వభః,

ప్రక్రయావనతః ప్రేణ న్నమ్న తాతేతి సాదరిమ్.

౨

శ్రీకృష్ణ ఉవాచ—

నాస్మత్తో యువయో స్తాత నిత్యోత్పణ్ణితయో రపి,

బాల్యపౌగణ్యైశోరాః పుత్రాభ్యా మభవ న్స్వచిత్.

౩

అథ పంచచత్వారింశోఽధ్యాయః.

~~~~~

అథ పితృసాన్వనఘట్టో ప్రసేనాబ్ధార్థిషేచనోపశమనఘట్టోపశమనవిష్కాగ్రహజగురుదక్షిణా ప్రవానత్వకం చర్చి... పుషలబ్ధార్థే శేచ “విష్ణాయ జగదీష్వా” నిష్కృత్త తత్ర ధిగ్గా న్మయి పుత్రే నర్మదేయో స్సోగనకం జ్ఞానం న ద్దుష్టం కీర్తి... పదాభ్యాసమునా దపి మయి పుత్ర ప్రేమ దాన తో... అదిత తాతారోచ్య న్నవినయకమి... జ్ఞానతతోహపినీం మాయా మాతతానత్యాపి (పితా విది.) ఉపలబ్ధి. విజ్ఞాతః అస్థ నిరతిక... పురుషార్థః. అత్మా యాభ్యాం. తతాబ్ధితో పితరా విదిత్వా పురుషోత్తమో భగవా న్మా భావిత అవిచ్ఛిన్నం స్వమాధాత్మ్యజ్ఞానం మాఘా దితి జనమోహినీమ్. మాయాం తతాన విస్తృతవాన్ అద్వాదితవా నిత్యర్థః.

౧

తే సాగ్రజ స్సవమ స్సౌత్వత్సర్వభో భగవా నాత్మమాయయా. అద్వైతం కేవలం పుత్ర మేవ మత్వనా పితరా వివేక్య ప్రక్రమేన వినయేన, అనంతో నమ్రః సాదరం యిత తథా హే అంబి హేతాతేతి సమ్మోహనేన ప్రేణా ప్రీతిం జనయన్ ఉవాచ.

౨

ఉక్తి షేవాహ (నాస్మత్త ఇతి సప్రధి.) హేతాత అస్మత్తో అస్మన్నిమిత్రం నిత్య ముక్తంతితయో రపి యువయోః పుత్రాభ్యాం పుత్రయో రావయోః బాల్యద్యవస్థాః క్వచి ద్భవంతి కేవాభవన్ అన్య... స్కాలో గుః న తు యుష్మదంతిక ఇత్యర్థః.

౩

న లబ్ధో దైవహతయో ర్వాసో నా భవదన్తికే
యాం బాలాః పితృగేహస్థా విన్దన్తే లాలితా ముదమ్.

సర్వార్థగచ్ఛవో దేహాః జనితః పోషితో యతః,
న కయో ర్భాతి నిర్వేశం పిత్రో ర్మర్త్య శృణాయుషా.

య స్తయో రాత్మజః కల్య అత్మనా చ ధనేన చ,
వృత్తిం న దద్యా త్తం ప్రేత్య స్యమాంసం భాదయన్తిహి.

మాకరం పితరం క్షుద్ధం భాభ్యాం సాధ్వీం సుతం శిశుమ్,
గురుం విప్రం ప్రవన్తుం చ కల్యోఽబ్జిత చ్ఛసన్వృతః.

త స్నావకల్యయోః కంసా ద్భృశ ముద్విగ్నచేతసోః,

తదేవహ (న లబ్ధి ఇతి.) దైవేన హతయోః, హతభాగ్యయోః నా ఆవయోః భవదంతికే
వాసో న లబ్ధిః. ఆవా మేన భాగ్యహీనా విత్కర్తృః. పితృగేహస్థా బాలాః యాం గుడం విదంతి సా
చ న లబ్ధేతి.

నివం యువయో రావయో శ్చ కామహవి ర్హాతేత్సు క్తం. అభావయోః భవ ద్యుష్మత్సరివర్యా
రావేన ధర్మహవి రపి భావేన హ (సర్వార్థసంభవ ఇతి.) సర్వేషాం పురుషార్థానాం ధర్మాదీనాం
సమ్మవో ముష్టికా న దేహా యతో యాభ్యాం జనితః పోషిత శ్చ త. సో ర్నిర్వేశం నిష్క్రూతి
మాస్పృణ్యం మర్త్యః. శతవత్సరమాత్రేదాపి నైతి న ప్రాప్నోతి.

సర్వార్థే పితృ ర్మః పుత్రః కల్య శ్చమర్త్య స్స స్నాత్మనా దేహేన ధనేన చ పిత్రోః.
వృత్తిం జీవికాం న దద్యాన్తు కల్పయేత్. తం ప్రేత్య లోకాంతరే యదుదాతాః స్యన్త్యైవ మాంసం
భాదయన్తిహి.

కించి సమర్థోఽపి మిత్రాదీ స్యతోచిత మభివ్రత ఆప్నవ్త్వా శ్వసన్మృతః జీవన్ముపి
మృతప్రాయః.

త త్తస్మా దుద్విగ్నం భీతం చేతో యయో స్తయో ర్వాం యువయోః అనర్పయతో
రహజయతోః. వా మితి కర్మణ స్సంబంధ వివక్షనూ షష్ఠీ. అనర్పయో ర్నా ఆవయో ర్మోఘం వృధా

(పితృసాన్తనభట్టః)

మేఘ మేతే వ్యతిక్రాంతా దివసా వా మనర్చతోః.

౮

తత్తన్తు మర్హత స్తత్ర మాత ర్నా పరతన్తయోః.

అకుర్వతో రాం శుశ్రూషాం క్లిష్టయో ద్దుర్హదో ర్భృశమ్.

౯

శ్రీశక ఉవాచ—

ఇతి మాయామనుష్యస్య హరే ర్విశ్వాత్మనో గిరః,

మోహితా వజ్కు మారోప్య పరిష్వజ్యాపతు ర్ముదమ్.

౧౦

సింశునై వశ్రుధారాఖిః స్నేహపాశేన సంవృతో,

న కింఞ్చి దూచతూ రాజ న్నాష్టకణ్డో విమోహితౌ.

౧౧

ఏవ మాశ్వాస్య పితరా భగవాన్దేవకీసుతః.

మాతామహం తూగ్రసేనం యదూనా మకరో స్పృహమ్.

౧౨

బహవ ఏతే దివసా వ్యతిక్రాంతాః యన్వా వా మిత ద్విజీయా. మనా మనర్చయతోః తత్ర పితృ రకల్యయో రసషడ్ధయో స్తస్రసి హేతు ర్నిత్యం కింసా దుష్టిగ్నుచేసో ర్నా అపయో ర్మోఘ మేతే వ్యతిక్రాంతా ఇత్యన్వయః. కంసా దుష్టిగ్నుచేసో రిత్యనైశ్వర్యే వశినయతో రుక్తిః.

౮

హేమాతః పనంత్రయో రావయో స్తత్ర యుష్మదనర్చయః. నిమిత్తభూతాయాం తదాగః క్షంతు మర్హతి, తథంభూతా నాః భృశం వితరాం క్లిష్టయో రాం యవయా శుశ్రూషా మకుర్వతో రత ఏవ దుర్హదో ద్దురాత్మనోః.

౯

ఇతీతం మాయయా స్వనజ్కల్పేన మనుష్యస్య హరే ర్గిరః మోహితౌ దేవకీసుదేవౌ పుత్రా వజ్కు మారోప్య పరిష్వజ్య ప ముదం ప్రాపతుః.

౧౦

హేరాజన్విమోహితా వత ఏవ స్నేహ ఏవ పాశ స్తేన యంతితౌ బద్ధౌ అశ్రుతాం దారాఖిః. పుత్రౌ అభిషింశుంతౌ బాష్పః కంఠయో ర్యయో స్తౌ కింఞ్చి దపి నోచతుః.

౧౧

ఇతం భగవాన్దేవకీసుతః పితరా వాశ్వాస్య సాంత్యయిత్వా మాతామహం ముగ్రసేనం యదూనా మధిపతి మకరోత్.

౧౨

అహ చాస్మా నృహాభాగ ప్రజా స్తాన్విజ్ఞప్తు మర్హసి,
యయాతిశాపా ద్యదుషు నాసితవ్యం నృపాసనే.

౧౩

మయి వృత్య ఉహసీనే భవతో విబుధాదయః,
ఇలి హర స్తవనతాః కిముతాన్యే ననాధిపాః.

౧౪

సత్వా స్వజ్ఞాతినంబద్ధా నిగ్భ్యః కంసభయా ద్గతాః,
యదువృష్ట్యస్తకమధుదాశార్త కుకురాదితాః.

౧౫

సభాజితా నృమాశ్వాశ్య విదేశావాసకర్షితాః,
స్యవానయ త్వగ్గేహేషు విత్తై స్సంతర్ప్య విశ్వదృక్.

౧౬

కృష్ణశక్తిర్నణభుజై ర్దుప్తా లబ్ధమనోరథాః,
గృహేషు రేమిరే సిద్ధాః కృష్ణరాజగతజ్వరాః.

౧౭

త మువాచ. ఉక్తి మేవారా (అర్హా నృహాభాగేత్యాది ననాధిపా ఇత్యన్తేక) హేమహాభాగ
త్వ మస్మాక త్వత్ప్రభావతా నాజ్ఞప్తు మర్హసి విదేశా స్వజ్ఞాతీన్విజ్ఞప్తు అధిపతి ర్భవితు
మర్హసిత్వం. ఇమ సర్వస్త్వ సేవ రాజా ఇమ స మర్హసిత్వం అహ (మమైతావా దితి.)
శ్రీరామచంద్రే నమః. నో మేష్టవ్యం ఇవ తు ముదానత్వంపి మదాజ్ఞాయా న దోష ఇతి భావః. ౧౩

సన్మహా హామ్యః. తథ మధిపతి ర్భవితు మర్హామిత్యన అహ (మయీతి) త్వద్భుత్యే
మయిత్వాం సేవమాచే సతి విబుధశ్రేష్ఠా ఆశ్రయనతా సమగ్ర స్సంతో చింతే బలిం హరంతి
సమర్పయంతి కిముత అన్యే ననాధిపా ఇత్యయంతీతి మత్ప్రభావా చ్చర్యం భవిష్యత్కర్తవ్యం. ౧౪

తతో విశ్వవృ గృగణా న్నాన్వా స్వజ్ఞాతీన్విజ్ఞాపించిర భృ యానవాదీన్ కంసభయా
ప్రభాయితాన్ సాంర్భయిత్యా సభాజితా స్సంమాచితాన్ కృత్వా విదేశావాసేన కృశీశూతాన్ విత్తై
స్సంతర్ప్య స్వన్వగేహేషు నృవానయత్. ౧౫

తతః కృష్ణరామాభ్యాం గతో నివృత్తే జ్వర స్తాపో యేషాం లబ్ధా. మనోరథః యై స్తే
సిద్ధాః పుర్రకామాః, కృష్ణశక్తిర్నణయోః భుజై ర్దుప్తాః పాలితాః గృహేషు రేమిరే. ౧౬

(పితృసాత్త్వనపుట్టిః)

విక్షిన్తోఽహరహః ప్రీతా ముకున్దనదనామ్ముజమ్,
 నిత్యం ప్రముదితం శ్రీమత్సదయస్మితపీక్షణమ్. ౧౮

తత్ర ప్రవయసోఽప్యాస న్యువానోఽతిబలౌజసః,
 పిబన్తోఽక్తై ర్ముకున్దస్య ముఖామ్ముజసుధాం ముహుః. ౧౯

అథ నన్దం సమాసాద్య భగవా న్దేవకీసుతః,
 సజ్కర్షణ శ్చ రాజేన్ద్ర పరిష్వజ్యేద మూచతుః. ౨౦

పిత ర్యువాభ్యాం స్నిగ్ధాభ్యాం పోషితౌ లాలితౌ భృశమ్,
 పిత్రో రభ్యధికా ప్రీతి రాశ్మజే ష్వాత్మనోఽపి హి. ౨౧

స పితా సా చ జననీ యౌ పుష్టితాం స్వపుత్రవత్,
 రహా స్పృహతి రుత్సృష్టా చకర్త్యై పోషరక్షణే ౨౨

విశమస్కంధం చ తే పీక్షణే శుష్కిణ శ్రీమ త్సంపద్యవ నిత్యం ప్రముదితం
 విక్షిన్తోఽహరహః ముకున్దస్య ముఖామ్ముజసుధాం ముహుః. చక్రతో రేమిర చక్రనుషణ్ణః. ౧౮

తత్ర గదా ప్రవయసో ఽప్యాసా జపి ముహం ర్ముకున్దస్య ముఖామ్ముజసుధాం నేత్రైః
 నిమిత్తో యువానో నితరాం బలీనిగాంస శ్చౌరకా అతిబలౌజసః కతి సాతే ఆశ్రయితం బల మోజ
 శ్చ యేషాం తే ఆనకా. ౧౯

(అథే.) స చ సమాసాద్య సమీద మేత్య సే రాజేన్ద్ర త మలిక్ష్మేదం వక్ష్యమాణ
 మూచతుః. ౨౦

అక్తి మేహహా ప్ర ి. పోషితః స్నిగ్ధాభ్యాం అనురక్తాభ్యాం యువాభ్యాం భృశ మాత్మనో
 బ్యాధిత్యేన పోషితౌ లాలితౌ భృశ చక్రశ్చ మేద పిత్యాశాతుః. (పిత్రో రతి.) మాతాపిత్ర్యైః.
 ఆప్తివ స్పృహతీరా అప్యైరైజే పుష్టితౌ హి ప్రీతి రితి. ౨౧

నను యువయోః పితరా దేవకీసుతేవౌ నావా మిర్యత్రాహతుః. (స పితేతి.) పోషణే
 రక్షణే చకర్త్యై రసమర్తై ర్పుంధుః ఉత్సృష్టాః క్షృత్వా శ్చౌరకా యౌ పుత్రవత్ పుష్టితాం
 పోషితవంతౌతా వేద పితరా విత్యర్హః. ౨౨

యాత యాయం ప్రజం తాత వయం చ న్నేహదుఃఖితాః,
జ్ఞాతీ న్వో ద్రష్టు మేష్యామో విధాయ సుహృదాం పియమ్. ౨౩

ఏవం సాన్త్యయ్య భగవా న్నన్దం సప్రజ మచ్యుతః,
వాసోఽలంకారకుప్యాద్యైః ర్హయామాస సాదరమ్. ౨౪

ఇత్యుక్త స్తౌ పరిష్వజ్య నన్దః ప్రణయవిహ్వలః,
పూరయ న్నక్రభి ర్నేత్రే సగోపో ప్రజ మాయయా. ౨౫

—* శ్రీరామకృష్ణయో రుపసయనగురుకులవాసాదికథారమ్భముట్టః *

అథ కూరసుతో రాజః పుత్రయో సుమకారయత్,
పురోధసా బ్రాహ్మణై శ్చ యథావ ద్విజనసంస్కృతిమ్. ౨౬

తేభ్యోఽథా దక్షిణాం గావో రుక్మమాలా స్వలంకృతాః.

అస్తు ప్రకృతే కిం తత్రాహతుః, (యాతేతి.) హే తాత యాయం ప్రజం ప్రతి గచ్ఛత
వయం త్వత్ప్రభానాం సుహృదల పియం విధాయ అస్మత్స్నేహేన దుఃఖితాః యష్మాకం జ్ఞాతీన్
ద్రష్టు మేష్యామ అగమిష్యామః. ౨౩

ఇత్యుక్తః సతాయాం ప్రజం ప్రదాపి. స్పృహితం నందం సోఽచ్యయ్యైః వస్త్రైః పిబి సాదరం
రాథా తథా అర్హయన్. తత్ర కుప్యాది స్వర్ణ జతాదివ్యతిరిక్తాని వాంస్తాదిసాతాణి తత్సృభ్యుదభి. ౨౪

ఇత్యుక్తౌ నంద స్తౌ రామకృష్ణా వా లింగ్య ప్రణయే నానురాగేణ విహ్వలః అక్రభి, నేత్రే
పూరయ గోపై సప్రహ ప్రజం ప్రతి యయా. ౨౫

అథానంతరం కూరసుతో వనదేవః, పురోధసా గర్గాచార్యేణ బ్రాహ్మణై శ్చ యథావిధి
ఉభయోః రామకృష్ణయోః, ద్విజనసంస్కృతిం ద్విజత్వాసాచకనంస్కారం ఉపనయనం సమ్యక్
గకారయత్. ౨౬

తతః సుస్వలంకృతేభ్యో బ్రాహ్మణేభ్యః సంపూజ్య దక్షిణాం గావో గా శ్చ అదాత్

(శ్రీకృష్ణరామయోరుపనయనగురుకులవాసాదికథారంభముట్టః.)

స్వలక్ష్మితేభ్య స్సంపూజ్య సవత్సాః కైమమాలినీః. ౨౩

యాః కృష్ణరామజన్మరే మనోదత్తా మహామతిః,
తా శ్చాదదా దనుష్కృత్య కంసే నాశరమతో హృతాః. ౨౪

తత శ్చ లబ్ధినఃస్కారౌ ద్విజత్వం ప్రాప్య సువ్రతౌ,
గర్గాద్యదుకులాచార్యా ధాయత్రం వ్రత మాస్థితౌ. ౨౫

ప్రథవౌ సర్వవిద్యానాం సర్వజ్ఞౌ జగదీశ్వరౌ,
నాన్యసిద్ధామణం జ్ఞానం గూహమానౌ నరేహితైః ౩౦

అథో గురుకలే వాస మిచ్ఛన్తా పురజగ్ముతుః,
కాశ్చాం సాన్ద్రిపనం నామ అవస్త్రేరవాసినః. ౩౧

అధోపసాద్య తౌ నాన్తే గురౌ వృత్తి మనిద్ధితామ్
గ్రాహయన్తా పుషేతో ద్మృ శ్చక్ర్యాదేవ మివాద్యతౌ. ౩౨

కథంతాః రుక్మః సుకృష్ణ మాలా యాసాం గాః సప్త ఆలక్ష్మితాః వత్సై స్సహితాః.
సంప్రమాణావతీః. ౩౩

రామకృష్ణజన్మనక్షరే మా గావో మనోదత్తాః, కాశ్చానుష్కృత్య ఆదదౌ. వసు రాఃకంసే
వాసహృతాః. సత్రం రాజగోష్ఠా నాచిద్య దత్తా ఇత్యాహ (కంసేనాధర్మర దతి.) ౩౪

(తత శ్చేత్తి.) ఇద్రి స్సంస్కార పవనయనాభ్యో మార్గానాం తౌ ద్విజత్వం ప్రాప్య యదుకుల
స్థానాశ్చాద్యధా ధాయత్రం వ్రత మాస్థితౌ బ్రహ్మచర్యం ఆస్థితా వాశ్చితౌ. ౩౫

అథో యాః సర్వవిద్యానాం ప్రథవౌ సర్వజ్ఞౌ జగదీశ్వరౌ మితి ప్రథవౌ వ్రత వీర సర్వజ్ఞౌ
జ్ఞానసిద్ధామణం జ్ఞానం గూహమానౌ నరేహితైః. ప్రచ్ఛాదసంతౌ గురుకలే వాస మిచ్ఛ తౌ కాశ్చాం కాన్యగోష్ఠం
మనంతీపురవాసినః సాందీపశ్యాం గురు మురజగ్ముతుః. ౩౬-౩౭

తౌ రామకృష్ణౌ చాథవ త్ర ముపసాద్య దాంతౌ జితేంద్రియౌ సంతౌ విదుష్టాం గురౌ
వృత్తి మన్యాన్యాహాయంతౌ శిష్యయంతౌ అవరయన్తౌ దేవ మివ శక్త్యా గురు ముదేతౌ పేవితవంతౌ
వికర్షతః. ౩౮

తయో ద్విజవర స్తుష్ట శ్శుద్ధభావానువృత్తిభిః,
ప్రోవాచ వేదా నఖిలా న్నాకోపనిషదో గురుః.

32

సరహస్యం ధనుర్వేదం ధర్మన్యాయపథాం స్తథా,
తథా చాన్వీక్షకీం విద్యాం రాజనీతిం చ పద్విదామ్.

33

సర్వం తదమరత్రేష్టే సర్వవిద్యాప్రపర్తకౌ,
సకృన్నిగదమాత్రేణ తౌ సంజగృహతు ర్నృపః.

34

అహోరాత్రై చ్చతుష్షష్ట్యై సంయతౌ తావతీః కలాః,
గురుదక్షిణయాఽఽచార్యం చంద్రయామాసతు ర్నృపః.

35

పద్యః భావో యాను తాభి రనువృత్తిభిః స్తుష్టైః ద్విజవరో గురు రజ్ఞే శ్శుద్ధకల్పానిభిష్టద్భిః,
ఉపనిషద్భిశ్చ సహితా, నఖిలాఽ వేదాన్ తయోః, ప్రోవాచ.

36

తథా సరహస్యం మంత్రదేవతాజ్ఞానహితం, ధనుర్వేదం, ధర్మన్యాయపథాం, మహ్నోపధ్యత
కాస్త్రాణాం వీరమనన్యాయాదీం శ్చ అన్వీక్షకీం తక్కువిద్యాం, పద్విదాం, స దివిగ్రహణానాన
ద్వైదీతాసమాశ్రయరుపాం రాజనీతిం చ పోర్వాచేభ్యన్వయః.

37

(సర్వ మితి) హేన్యవ తా వసంత్రేష్టే సరహస్యరూపా వత ఏవ సర్వవిద్యాప్రపర్తకౌ అని
ఏవ సకృన్నిగదమాత్రేణ ఉక్తిమాత్రేణైవ రద్ధురూపద్వంద్వం సర్వం సంజగృహతుః, సమ్యక్
గృహీతవంతౌ.

38

కించిత కాలేన కతి విద్యా సంజగృహతు రిత్యత్రాహ (అహోరాత్రేతి.) అహోరాత్రాణాం
చతుష్షష్ట్యై చతుష్షష్ట్యైర్జ్యైర్దైవవైః చతుష్షష్ట్యైర్విద్యా సంజగృహతు రిత్యన్వయః. తతో హేన్యవ
గురుదక్షిణయోతి హేత్వర్థే తృతీయా, గురవే దేయదక్షిణార్థ మాచార్యం చందయామాసతుః.

39

(శ్రీకృష్ణరామయోరుపనయనగురుకులవాసాదికథారంభపట్టః)

ద్విజస్తయోస్తం మహిమాన మద్భుతం సంవీక్ష్య రాజస్తతిమానిషీం గతిమ్,
సమ్మన్త్యై పత్న్యా న మహార్ణవే మృతం బాలం ప్రభాసే వరయాంబభూవహః. ౩౩

తథేత్యథారుహ్య మహారథౌ రథం ప్రభాస మాసాద్య దురస్తవిక్రమా,
వేలా ముప్రవజ్య నిషేదతుః క్షణం సిన్ధు ర్విదిత్వాఽర్హణ మాహర త్తయోః, ౩౪

త మాహ భగవా నాకు గురుపుత్రః ప్రదీయతామ్,
యోఽసా విహ త్వయా గ్రస్తో బాలకో మహతోర్మిణా. ౩౫

సముద్ర ఉవాచ—

నాహార్షం త మహం దేవ దైత్యః పంచజనో మహాః,
అస్తర్జలచరః కృష్ణ శఙ్ఖరూపధరోఽసురః. ౪౦

ఆ నై తేనాహృతో నూనం తచ్చుత్వా సత్వరం ప్రభుః,

(ద్విజ ఇతి.) హేరాజా ద్విజః సాందీపన స్తయో రామకృష్ణయోః తం చతుష్టద్విదవపై
ప్రావత్కాలాగ్రహత్మక మద్భుతం మహిమాన, మమానుషీం మనుష్యే వ్యసంభావితాం చేస్తాగతిం
చానలోక్య మహాపురుషా విమా వితి నిశ్చిత్యేతి శేషః. పత్న్యా సహలోక్య ప్రభాసే క్షేత్రే మహార్ణవే
మృతం, బాలం స్వపుత్ర మయావత. హేతి విన్వయే. మృతప్రత్యాదానమరమ్భావిత మితి విస్మయతే. ౩౩

తదా తథేత్యగ్నేకృత్య మహారథౌ రామకృష్ణౌ రథ మారుహ్య దురంతోఽపారో, విక్రమో
యయో స్తౌ ప్రభాసం ప్రాప్య తత్ర వేలాం తీరం సముద్రస్యేతి శేషః. ఉప్రవజ్య క్షణం నిషేదతుః
ఉపవిష్టవంతౌ. తదా పింధుః సముద్రో విదిత్వా ఈశ్వరా విమా వితి జ్ఞాత్వా తయో రర్హణం పూజా
మాజహర సమర్పయామాన చకారేతి యావత్. ౩౪

భగవాన్నింధు మాహ (కి మితి.) ఇహ యో బాలకో ద్విజపుత్ర స్తయో కర్తృ
మహతోర్మిణా తరంగేణ గ్రస్తః అంతర్దాపితః, సోఽన్మద్గురుపుత్రః ఆకు ప్రదీయతా మితి. ౩౫

ఇత్థ ముక్తః ప్రాహ పింధుః (నాహార్ష మితి.) హేదేవ తం ద్విజపుత్ర మహం. నాహార్షం
నాపహృతవాః, కింతు హేకృష్ణ, పశ్యణనాభ్యో దైత్యోఽహర్షితే. సచ మహా మమాసాద్య ఇత్యర్థః.

జల మావిశ్య తం హత్వా నావశ్య దుదరేఽర్చకమ్.

తదజ్గప్రభవం శఙ్ఖ మాదాయ రథ మారుహత్.

40

తత స్సంయమనీం నామ యమస్య దయితాం సురీమ్.

గత్వా జనార్దన శృఙ్ఖం ప్రదధౌ స హతాయుధః.

41

శఙ్ఖనిర్హ్రిద మాకర్ణ్య ప్రజాసంయమనో యమః,

తయో స్సపర్యాం మహతీం చక్రే భక్త్యుపబృంశితామ్.

42

ఉవాచావనతః కృష్ణం సర్వభూతాశయాలయమ్,

లీలామానుష హే విష్ణో యువయోః కరవాసు కిమ్.

43

శ్రీభగవా నువాచ—

గురుపుత్ర మిహానీతం నిజకర్మనిబద్ధనమ్,

అనయస్వ మహారాజ మచ్ఛాసనపురస్కృతః.

44

తదేవాహ. సోఽసురః అంతర్జలవరః, శఙ్ఖాకృతిధర శ్చాస్తే వివేక్షు హళక్ష్మ ఇతి భావః. తేన పశ్చాజనేన నూన మవహృత ఇతి సింధో ర్వదః, శ్రుత్వా ప్రభుః శ్రోక్ష్మః నశ్వరం యథా జల మావిశ్య పశ్చాజనం, హత్వా తస్మిన్దరే బాలం నావశ్యత్ కింతు సస్య పశ్చాద స్యాజ్ఞా జ్ఞాతం శఙ్ఖం పాశ్చాజన్యాఖ్య మాదాయ రథ మారురోహ.

40-41

తతో యమస్య ప్రియాం సంయమనీం నామ పురీం గత్వా శఙ్ఖం పాశ్చాజన్యం దధౌ ధ్వనయామాన.

42

తదా ప్రజానాం శాస్త్రాతిలజ్ఞినీనాం, శాస్త్రా యమ శృఙ్ఖనిర్హ్రిదం, శ్రుత్వా అగత్య భక్త్యుత్కలితాం తయోః పూజాం చక్రే.

43

సర్వేషాం భూతానాం ఆశయా హృదయాని, తా న్యాలయా. యస్య తం కృష్ణం అవనతః ప్రాహ (కి మితి.) హేలీలామానుష లీలార్థం పరిగృహీతమనుష్యసంస్థాన, హేవిష్ణో యువయోః, కింకరవామ కింకరా వమ మిత్యర్థః,

44

ఇత్థ ముక్తః ప్రాహ భగవాన్ (గురుపుత్ర మితి.) ఇహ త్వత్సన్నిధి వాసీతం, త్వద్వదై రితి శేషః, నిజకర్మనిబంధనం స్వకర్మాధీనం స్వకర్మజేహ ప్రాపత మన్మధుపుత్రం, హేమహారాజ యమ మచ్ఛాసనపురస్కృత, స్వ మానయస్వ మదాజ్ఞాపురస్కారేణాయ, ఆత స్తవ న దోష ఇతి భావః.

45

(శ్రీకృష్ణరామయోరునయనగురుకులవాసాచికథారంభముః)

తథేతి తేనోపనీకం గురుపుత్రం యదాత్తమా,

దత్వా స్వగురవే భూయో వృణీష్యేతి త మూచతుః.

౪౬

సమ్యక్ కృంపాదితో వక్తృ భవద్భ్యాం గురునిష్క్రియః

కోను యుష్మద్విధగురోః కామానా మవశిష్యతే.

గచ్ఛంపిం స్వగృహం పీఠో కీర్తి ర్వామస్తు పావనీ.

౪౭

గురుజైవ మనుజ్ఞాతౌ రథేనానిలరంహసా,

అయాతౌ స్వగృహం తాత పర్జన్యనినదేన వై.

౪౮

సమనన్ద స్సృణౌ స్సర్వా దృష్ట్యా రామజనార్దన,

అపశ్యన్తో బహ్వాహాని నష్టలబ్ధిధనా ఇవ.

౪౯

ఇతి శ్రీమద్వాగవతే, మహాభారతే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే
పంచవత్సారింశోఽధ్యాయః.

తథేతి కృత్వా తేన యోగోపనీకం, గురుపుత్ర మదాయాగత్య స్వగురవే దత్వా
పునః, పరాంతరం వృణీష్యేత్పాదతుః.

౫౦

ఏవ ముక్తః బ్రాహ్మిణః (సమ్యక్ గితి,) హేవత్సా భవద్భ్యాం, గురునిష్క్రియః గురుదక్షిణా
సమ్యక్ కృంపాదితో, యుష్మద్విధగురో ర్మమ కామానాం మధ్యేకోను కామోఽవశిష్యతే న క ఽపి.
అతో హేపీఠా స్వగృహం గచ్ఛంపిం వాం యవమో, కీర్తి ర్లోకం పునానా అస్తు విపులా భవతు.

౫౧

ఇతం గురుజా అనుజ్ఞాతౌ, హేతవ అనిలవ ద్రుంహో వేగో యస్య పర్జన్యో మేఘః తద్వ
న్నినదో యస్య తేన రథేన గృహ మాజగ్మతుః.

౫౨

తావ ద్బహూ శ్శృహాని, అత్యంతసంయోగే ద్వితీయా, అపశ్యంత్యః ప్రజాః మధురాస్థాః తదా
రామజనార్దనౌ నష్ట మద్యక్షం పునః, ఇద్ధిం ధనం యాదీ ప్రార్థృకా ఇవ సమనందక సంజహృషుః.

౫౩

ఇతి శ్రీవత్సాన్యయవయఃపారాచారిరాసుదాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీకైలగురోః సుతేన

తత్పరణకమలదశినయప్రసన్నతత్సృక్తిసమధిగతశ్రీమద్వాగవతార్థహృదయేన

శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీపీఠరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్వాగవత

చంద్రితాయాం, దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం, పంచవత్సారింశోఽధ్యాయః.

అథ షట్పత్వారింశోఽధ్యాయః

వాదరాయణీరువాచ—

వృష్టినాం ప్రవరో మస్త్రీ కృష్ణస్య దయిత స్సఖా,
శిష్యో బృహస్పతే సాక్షి దుద్ధవో బుద్ధిసత్తమః.

త మాహ భగవాన్ శ్రేష్ఠం భక్త మేకాన్తినం క్వచిత్.
గృహీత్వా పాణినా పాణిం ప్రపన్నార్తిహరో హరిః.

గచ్ఛోద్ధవ ప్రజం సౌమ్య ప్రీతో ర్ముః ప్రీతి మావహ,
గోపీనాం మద్వియోగార్తిం మత్సన్దేశై ర్విమోచయ.

తా మన్మనస్కా మత్ప్రిణా మదర్థే త్యక్తదైహికాః,

షట్పత్వారింశోఽధ్యాయః.

అథాధ్యాయక్రమేణ భగవత స్స్వసఖోద్ధవముఖేన గోపీసాంత్వనాత్మకం చరిత్ర మనువర్ణ్యతే,
గోపీసాంత్వన మతిరహస్యం సన్మిత్రసాధ్య మిత్యేతదర్థ ముద్ధవం విశన్వతి (వృష్టినా మితి.) దయిత
స్సఖా ప్రయనః సాక్షి దృఢహస్పతేః శిష్యః, అనేన బుద్ధికౌశలం సూచితం. బుద్ధిసత్తమః నిరర్గతోఽపి
బుద్ధ్యా శ్రేష్ఠః.

(త మితి.) క్వచిన్నిర్జనే దేశే ప్రపన్నార్తిహరః హేతుగర్భమిదం, తస్మాత్సందేశప్రేషణ
ముచిత మితి భావః.

(గచ్ఛేతి.) హే ఉద్ధవ హేసౌమ్య నోఽస్మాకం పిత్రోః సందయశోదయోః, ప్రీతి మావహ
హర్షం జనయ. మత్సన్దేశై రిత్యపకర్షః మద్వియోగా ద్దేతోః, య ఆది ర్మనఃపీడా జం మోచయ
త్యాజయ.

గోపీనాం విశేషత స్సందేశనయనకారణ మాహ (తా ఇతి.) మయ్యేవ సన్కల్పాత్మకం
మనో యాసాం అహ మేవ ప్రాణో యాసాం తాః మదర్థే త్యక్తదైహికాః త్యక్తదేహబోషణాః.

(శ్రీకృష్ణరామయోగుపనయనగురుకులవాసాదికథారంభపుట్టః)

మా మేవ దయితం శ్రేష్ఠ మాత్మానం మనసాఽగమః,

యే త్యక్తలోకధర్మా శ్చ మదర్థే తా నిభర్యహమ్.

౪

మయి తాః ప్రేయసాం శ్రేష్ఠే దూరస్థే గోకులప్రియః,

స్మరన్తోఽఙ్గ విముహ్యంతి విరహాత్కణ్ఠ్యవిక్లవాః.

౫

ధారయన్యతికృచ్ఛేణ ప్రాయః ప్రాణా స్కంధంచన,

ప్రత్యాగమనసందేశై ర్యల్లవ్యో మే మదాత్మికాః.

౬

ఇత్యుక్త ఉద్ధవో రాజ స్పందేశం భర్తు రాదృతః.

ఆదాయ రథ మారుహ్య ప్రయయాన్ నన్దగోకులమ్.

౭

మా మేవ దయితం, దమాఽన్య సంజాతేతి దయితః, తం దయావంతం ప్రియకమం తత్ర హేతు రాత్మానం మనసా అగమః గత్యర్థాః బుద్ధ్యర్థాః అద్యవసితవ్యః సంక్షేపంవిదాస్తాః కిం తవేత్యత ఆహ - యే జనాః మదర్థే త్యక్తా లోకధర్మాః యైస్తే తాన్ విభర్మి సంవర్ధయామి సుఖయామితి యానత్.

౪

తాసాం వియోగాదిం దర్శయతి ద్వయేన (మయి తా ఇతి.) ప్రేయసాం ప్రీతివిషయాణాం మధ్యే నిరతికయప్రీతివిషయే దూరస్థేషి, మయి విషయభూతే స్మరంత్యః, తాః గోకులస్థాః ప్రియః అఙ్గ హేఉద్ధవ విరహేణ యదౌత్కంఠ్యం తేన విహ్వలాః పరవళాః ముహ్యంతి దేహధర్మా విస్మరంతి.

౫

కింఞ్చ గోకులా నిర్గమనసమయే శీఘ్ర మాగమిష్యామితి యే ప్రత్యాగమనసందేశాస్తై ర్మదీయా వల్లవ్యో గోశ్యః, మచ్చిత్వాః కథంచి త్కప్రేణ క్లేశేన ప్రాణాః, ధారయంతి విరహతాపేన దహ్యంత ఏవ మచ్చిత్తత్వా త్కంఠచి జ్ఞీపంతీతి భావః.

౬

ఇత్థం ఉక్త, ఉద్ధవః హేరాజన్ ఆదృతః భర్తు ర్భగవత స్పందేశం "భవతీనాం వియోగో మే న హి సర్వాత్మానా క్వచి" దిక్వాదివా వక్ష్యమాణ మదాయ, రథ మారుహ్య నందగోకులం, జగమ.

౭

ప్రాప్తో నష్టవ్రజం శ్రీమ నిమ్రోచతి విభావసా,
చన్నయానః ప్రవిశతాం పశూనాం ఖురరేణుభిః.

౮

వాసితార్థే నియువ్యద్భి ర్నాదితం కుష్మిభి ర్వృషైః,
దావస్తీభి శ్చ వాప్రాభి రూధోభారై శ్చ వత్సకాః.

౯

ఇత స్తతో విలఙ్ఘద్భి ర్గోవత్నై ర్మణ్డితం సితైః,
గోదోహశబ్దాభిరవై ర్వేణూనాం నిస్సనేన చ.

౧౦

గాయస్తీభి శ్చ కర్మాణి కుద్ధాని బలకృష్ణయోః,
స్వలఙ్కృతాభి ర్గోపీభి ర్గోపై శ్చ సువిరాజితమ్.

౧౧

అగ్న్యైర్కాతిభిగోవిప్రపితృదేవార్చనాన్వితైః,
ధూపదీపై శ్చ మాల్యై శ్చ గోపావానై ర్మనోరమమ్.

౧౨

(ప్రాప్త ఇతి.) విభావసా సూర్యే విమోచతి అస్తం గచ్ఛతి సతి శ్రీమ త్సంపత్తిమ
న్నందవ్రజం ప్రాప్తః, అక్రూరవ దృక్పక్షాదేతా నృద్యే వింమ్యాస్తమయవేళాయాం వ్రజం ప్రాప్త
ఇతి భావః. కక్షాభూతః, ప్రవిశతాం పశూనాం ఖురరేణుభిః చన్నం యానం రథో యన్య సః అనేన
గోపీభి రక్షాత స్స స్నంగసంగమం లబ్ధవా వితి సూచ్యతే.

౮

వ్రజం నష్టయతి పశుభిః. వాసితాః పశుభ్యో గావః, తదర్థం సంయోగార్థ మితి
యావత్ పరస్పరం నియువ్యద్భిః. కుష్మిభి ర్మృషైః, వృషైః నాదితం తథా వాప్రాభి ర్దేనుభిః,
ఊధోభారైః ఉపలక్తితాభి రితి శేషః. వత్సకాః ప్రతిదావంతీభి ర్మండితమ్.

౯

తథా ఇత స్తతః. విలఙ్ఘద్భిః సితైః, బద్ధై శ్చ గోవత్నై శ్చ మండితం గోదోహశబ్దై స్సహ
అభిరవాః, పిత్వ ముఞ్చ మా ముఞ్చ నయ మానయేత్కాదివిధా పై ర్వేణూనాం నిస్సనేన చ.

౧౦

రామకృష్ణయో శ్చేష్టితాని గాయంతీభిః, గోపీభిః ర్గోపై శ్చ స్వలఙ్కృతై రితి లిఙ్గవ్యత్య
యేన సంబంధః. సువిరాజితమ్.

౧౧

అగ్న్యైర్కృతార్చనాన్వితైః, గోవగృహైః, ధూపాదిభి శ్చ మనోరమం మనోరమై రితి పాఠే
తై ర్గోపావానై ర్దూపాదిభి శ్చ సువిరాజిత మితి సంబంధః.

౧౨

దిష్ట్యా కంఠో హతః పాప స్సానుగ స్సేవన పాపత్వనా,
యదూనాం ధర్మశీలానాం సాదూనాం ద్వేష్టి య స్సదా.

౧౬

అపి స్మరతి నః కృష్ణో మాతరం సుహృద స్సఖీః,
గోపా న్వ్రజం చాత్మనాథం గావో బృన్దావనం గిరిమ్.

౧౭

అప్యాయాన్యతి గోవింద స్సంజనా న్సకృ దీక్షితమ్.
తరి ద్రక్ష్యేమి తద్వక్త్రం సునాసం సుస్మితేక్షణమ్.

౧౮

దవాగ్నే ర్వాతవర్షా చ్చ పృషా త్సర్పా చ్చ రక్షితాః,
దురత్యయేభ్యో మృత్యుభ్యః కృష్టేన సుమహాత్మనా.

౨౦

స్మరతాం కృష్ణవీర్యాణి లీలాపాణ్ణిరీక్షణమ్,

హసితం భాషితం చాన్ల సర్వా న శ్శిథిలాః క్రియాః.

౨౧

పాపః కంఠః సానుగః స్వకీయేన దుష్టేన కర్మణా నిదానేన హతః దిష్ట్యా అయం నో
మహా నానంద ఇత్యర్థః. సావ మేన వ్యవక్తి (సాధూనా మితి.) కర్మణి వస్తీ. యః కంఠః, సాధూః
ధర్మ ఏవ శీలం యేషాం తా న్యదూః ద్వేష్టి అద్వేక్ష దిత్యర్థః.

౧౬

పిత్రాదిరుపా న్నోఽస్మాక ఆత్మా స్వయం నాథో యన్య త ద్వ్రజం గావో గాః బృందావనం
గిరిం గోవర్ధనం చ అపి స్మరతి కి మిత్యర్థః.

౧౭

అప్యాయాన్యతి అగమిన్యతి కిం తర్హి యదా ఆయాన్యతి తదా తన్య ముకుందన్య వక్త్రం
ద్రక్ష్యేమి కథంభూతం శోభనా నాసికా యస్మిక్ సుస్మితే శోభనస్మితయక్తే ఈక్షణే యస్మిక్ తత్. ౧౮

భగవత్కృతా సువకారా నసుస్మరతి (దవాగ్నే రితి.) వాతా ద్వర్షా చ్చ పృషా త్సర్పా చ్చ
అన్యేభ్య శ్చ దురతిక్రమేభ్యో. మృత్యుభ్యః కృష్టేన వయం రక్షితాః, కథంభూతేన సుమహాత్మనా
అక్రతార్తిహరిస్సభావేన.

౨౦

అత్మనా మవస్థానప్రకార మేవాహ. అన్ల హేక్షద్ధవ భగవతో. వీర్యాణి చ్చష్టితాని. లీలయా
అపాక్షేన నిరీక్షణం చ హసితం చ భాషితం చ నోఽస్మాకం సర్వాః క్రియా వ్యాపారా శ్శిథిలాః ౨౧

(గోకులం ప్రతి ఉద్ధవప్రేషణాదికథాప్రారంభపట్టః)

- సరిచ్చైలవనోద్దేశా న్ముకుద్దపదభూషితాః,
అక్రీడా నీక్షమాణానాం మనో యాతి తదాశ్మతామ్. ౨౨
- మన్యే కృష్ణం చ రామం చ ప్రాప్తా విహ సురోత్తమా,
సురాణాం మహాతేఽర్థాయ గర్గస్య వచనం యథా. ౨౩
- కంసం నాగాయుతప్రాణం మల్లా న్లజపతిం తథా,
అవధిష్ఠాం లీలయైవ పశూనివ మృగాధిపః. ౨౪
- తాలత్రయం మహాసారం ధనుర్యష్టి మివేభరాట్.
బభృక్షైకేన హస్తేన సప్తాహ మదధా ర్గిరిమ్. ౨౫

న కేవలం శిథిలా ఏవ. కింతు శనై రుపరమంతీత్కాహ (సరిచితి.) సరిత శ్చ కైలా శ్చ
ఁనోద్దేశా శ్చ తా నాక్రీడా స్క్రిడాస్థానాని చేక్షమాణానాం నో మన వ్తదాత్మకాం కృష్ణాత్మకాం
కృష్ణానన్యవిషయకతం. ప్రాప్నోతి. ౨౨

అవితరసాధారణచేష్టితై ర్నిజై రామకృష్ణౌ భగవదవతారా విత్యధ్యవస్యతి, రామం కృష్ణం
చ సురోత్తమా నజ్జగ్గజనారాయణా విహ లోకే ప్రాప్తౌ అవచిర్తౌ మన్యే కిమర్థం సురాణాం మహాతే
ఆర్థాయ ప్రయోజనాయ తత్ర శిష్టసంవాదం ప్రమాణయతి గర్గస్య వచనం యథేతి. ౨౩

తత్ర లింగా న్మహ్యాహ (కంస మితి త్రిటిః.) నాగాయుతస్య గణాయుతస్య ప్రాణో బలం
యస్య తం కంసం బహువచనాంకసారే తా మల్లా న్లజపతిం గజేంద్రం కువలయాపీదం, లీలయైవా
వధిష్ఠాం ప తపస్తై, యథా పింహః, పశూ తద్యత్. ౨౪

తాలం సరిమాణవిశేషః, తత్ర అశరిమితం మహాసారం అయోవ దృఢం ధను ర్మృత్యు,
యథా గజేంద్రో, యష్టిం ఇక్షుదండం, తద్యత్ తత్రైకేన హస్తేన గిరిం గోవర్ధనం సప్తాహ
మత్యంతసంయోగే ద్వితీయా అదధా ద్దధార. ౨౫

ప్రలమ్బో దేనుకోఽరిష స్త్రజావర్తబకాదయః,
దైత్యా స్సురాసురజితో హతా యేనేహ లీలయా.

౨౬

శ్రీశుక ఉవాచ—

ఇతి సంస్కృత్య సంస్కృత్య నన్దః కృష్ణానురక్తధీః,
అశ్రుకణోఽభవ త్తూష్ణీం ప్రేమప్రసరవిహ్వలిః.

౨౭

యశోదా వర్జ్యమానాని పుత్రస్య చరితాని చ,
శృణ్వంత్యశ్రూణ్యవాప్రాక్షీ త్స్నేహస్నుతపయోధరా.

౨౮

తయో రిథం భగవతి కృష్ణే నన్దయశోదయోః,
వీక్ష్యానురాగం పరమం నన్ద మాహౌద్ధవం ముదా.

౨౯

ఉద్ధవ ఉవాచ—

యువాం శ్లాఘ్యతమౌ మానం దేహీనా మిహ మానద,
నారాయణేఽఖిలగురౌ యత్కృతా మతి రీదృశీ.

౩౦

తథా బేషదానవజయినః ప్రలమ్బుదయో దైత్యాః, యే కృష్ణేన హతాః ఏతా న్యమానుషాణి
చేష్టితాని పరత్వలింగానితి భావః. యేనేతి ప్రయోజ్యప్రయోజకకర్తౌ స్తంత్రేణ నిర్దేశః, అతః
ప్రలమ్బో హత ఇత్యస్యావిరోధః.

౩౧

(ఇతితి.) కృష్ణే అనురక్తా అనురాగయుక్తా దీ ర్జ్యస్య అశ్రూణి కంఠే యన్య ప్రేమసంరమ్భేణ
ప్రేమోద్రేకేణ విహ్వలిః పరవళః తూష్ణీం బహువ న కించి దువాచ.

౩౨

తదా యశోదా చ వర్జ్యమానాని భర్త్రేతి కేషః. పుత్రాచరితాని శృణ్వంతీ స్నేహేన స్నుతౌ
ప్రసృత స్తన్యో పయోధరౌ యస్యా స్సా అశ్రూ ణ్యవాప్రాక్షీత్ ఆనందజనేత్రజలబిందూః వవర్ష.

౩౩

ఇత్యం నందయశోదయోః, భగవతి పరమ మనురాగం అవరోక్యోద్ధవః ముదా నన్ద మాహ.

౩౪

ఉక్తి మేవాహ (యువా మిత్యాదిహ ఏవం విశాసేత్యతః ప్రాక్తనేన.) హేమానద యువాం
దంపతీ బేవానా మపి శ్లాఘ్యతమౌ పూజ్యతమా విత్యర్థః. కుతః యత్ యస్మాత్ ఆఖిలగురౌ
నారాయణే కృష్ణే భగవతి ఏవం వివాసురాగయుక్తా మతిః కృతా అనేన కృతకృత్యత్వం సూచితం.
హితకృత్వేన వియంతృత్వేన జనకత్వేన దాఖిలగురుత్వం వివక్షితమ్.

౩౫

(గోకులం ప్రతి ఉద్ధవప్రేషణాదికథాప్రారంభః)

ఏతౌ హి విశ్వస్య చ బీజయోనీ రామో ముకుందః పురుషః ప్రధానమ్,
అస్మియభూతేషు విలక్షణస్య జ్ఞానస్య చేశాత ఇమౌ పురాణౌ.

౩౧

యస్మిన్ జగత్ప్రాణవియోగకాలే క్షణం సమావేశ్య మనో వికుద్ధమ్,

నిర్హృత్య కర్మాశయ మాకు యాతి పరాం గతిం బ్రహ్మమయోఽర్కవర్ణః.

౩౨

తస్మిన్నవంతా వఖిలాత్మయోనౌ నారాయణే కారణమర్థమూర్తౌ,

భావం వ్యధత్తాం నితరాం మహాత్మ స్కింవాఽవశిష్టం యువయౌ స్తు కృత్యమ్.

౩౩

తదేవోపపాదయతి (ఏతా వితి.) రామో ముకుంద శ్రేష్ఠేతౌ విశ్వస్య బీజయోనీ బీజభూతానాం
వృథివ్యాధీనాం కారణభూతౌ నను విశ్వసజాతీయౌ ప్రకృతిపురుషౌ తస్య బీజయోనీ నైతా విత్యత
అహ-పురుషః ప్రధానం, ప్రధానపురుషశరీరకా వేతావేన బీజయోనీ ఇత్యర్థః. అనేన జనకత్వం స్పష్టికృతం
ఇమౌ పురాణౌ పురుషౌ విలక్షణేషు దేవమనుష్యాదిరూపేణ నానావిధేషు భూతేషు అస్మియాంతః
ప్రవిశ్య జ్ఞానస్య ఈశాతే. విలక్షణ స్వేతి పాతే శబ్దాదివిషయగోచరస్య జ్ఞానస్య ఈశాతే నియంతారౌ
ప్రవర్తకౌ భగవత ఇతి యావత్. అనేన నియంతృత్వముక్తం యద్వా విలక్షణస్య జ్ఞానస్వేతి
సమ్యక్ జ్ఞానస్య ప్రవర్తకత్వేన హితకృత్వం, ఈశాతే ఇతి నియంతృత్వం చోక్తమ్.

౩౪

యత్కృతా మతి రీదృశీత్యనేన సూచితాం కృతకృత్వికా మేవోపపాదయతి (యస్మిన్నితి
ద్వాత్వాః.) యస్మిన్నిత్యస్య తస్మిన్నిత్యుత్తరేణ సంబంధః. క్షణం క్షణమాత్ర మపి వికుర్తం
విషయాంతరవిముఖం మనో యస్మిన్ నిదాయ కర్మాశయం కర్మవాసనాం నిర్హృత్య దగ్ధ్వ.
బ్రహ్మమయః జానప్రచురః అర్కవర్ణోఽప్రాకృతరూపః పరాం గతిం తత్పదం, యాతి,

౩౫

తస్మిన్నారాయణే కారణమర్థమూర్తౌ సాధుపరిత్రాణరూపనిమిత్తాత్ స్వసంక్కల్పోపాత్త
మనుష్యవిగ్రహే మహాత్మని అఖిలస్య చిదచిదాత్మకస్య జగత అత్మని కారణభూతే చ భవంతా
పత్యంతం భావ మనురాగం వ్యధత్తాం అకురుతాం, అతో యువయౌ కిం కృత్య మవశిష్టం న కించి
దికర్హ్య.

౩౬

ఆగమిష్య త్యదీర్ఘేణ కాలేన వ్రజ మచ్యుతః,

ప్రియం విధాన్యతే పిత్రో ర్భగవా న్సాత్వతాంపతిః.

34

హత్వా కుసం రక్తమధ్యే ప్రతీపం సర్వసాత్వతామ్,

యదాహ వ స్సమాగత్య కృష్ణ స్సత్యం కరోతి తత్.

35

మా ఖిద్యతం మహాభాగో ద్రక్ష్యథః కృష్ణ మన్తికే,

అన్తర్హృది సభూతానా మాన్తే జ్యోతి రివై ధసి.

36

న హ్యస్యాతిప్రియః కశ్చి న్నాప్రియో హ్యన్య మానినః.

నోత్తమో హ్యధమో వాపి సమానస్య సమోపి వా.

37

ప్రస్తుత మాహ (ఆగమిష్యతీతి.) అదీర్ఘ కాలేన కాలేన అచ్యుతో వ్రజం ప్రత్యా గమిష్యతి తదా భగవాన్ పిత్రో ర్యువయోః, ప్రియం విధాన్యతే కరిష్యతి.

38

సర్వేషాం సాత్వతానాం యాదవానాం భగవద్భక్తానాం వా ప్రతీపం ప్రతికూలం కంసం రక్తమధ్యే హత్వా భగవా న్కృష్ణః వో యుష్మా న్సృతి యదాహ “యాత యాయం వ్రజం తాత వయం చ స్నేహాదుఃఖితాః జ్ఞాతీ న్సో ద్రష్టు మేష్యామో విధాయ సుహృదాం ప్రియ” మితి యదాహ తత్సత్యం కరిష్యతి.

39

విలంబు మనహమానో ప్రత్యాహ (మా ఖిద్యత మితి.) హే మహాభాగో మా ఖిద్యతం తేదం మా కురుతం. అంతికే అనతి ప్రవిష్టకాలే కృష్ణం ద్రక్ష్యథః, కిం వ న భగవాన్ మధురాయా మేవాన్తే కిం త్వత్రాపీత్యాశయేనాహ (అంతర్హృదీతి.) తర్హి సర్వైః కి మితి న దృశ్యతే తత్రాహ (జ్యోతి రివై ధసీతి.) యదై ధసి దారుణి జ్యోతి రగ్నిః, మథనాచ్యుపాయ మంతరేణ న దృశ్యతే తద్వ ద్భగవాన్ కృష్ణో భక్తిం వినా న దృశ్యత ఇత్యర్థః.

40

అస్మత్తోపి ప్రియతమా న్యసుదేవాదీ విహాయాత్రాగమిష్యతీత్యేతదసంభావిత మిత్యత్రాహ (న హ్యస్యేతి.) అన్య భగవతః, ప్రియాదయో న సంతి తత్ర హేతు రమానినః సమానస్యేతి చ అమానినః మమాభిమానరహితస్య సర్వసమానస్య.

41

(గోకులం ప్రతి ఉద్ధవప్రేషణాదికతాప్రారంభముః)

న మాతా న పితా తస్య న భార్యా న సుతాదయః,

నాత్మీయో న పర శ్చాపి న దేహః కర్మ చైవ వా.

౩౮

న చాస్య జన్మ వా లోకే సదసన్మిత్రయోనిషు,

క్రీడార్థం సోఽపి సాధూనాం పరిత్రాణాయ కల్పతే.

౩౯

సత్త్వం రజస్తమ ఇతి భజతే నిర్గుణో గుణాః,

క్రీడన్మతీతోఽపి గుణై స్సృజ త్యవతి హన్త్యజః,

౪౦

మాత్రాదయ స్సంత్యేవేక్యత్రాహ (న మాతేతి.) తత్ర హేతు ర్న దేహ ఇతి తేహ వ్యైవాభావే కుత స్తత్సంబంధినో మాత్రాదయ ఇతి భావః. నమాపరభ్యతే తస్మాది దేహ స్తత్కృతం న చాస్య దేహ ఇతి బ్రూయే. అత ఆహ (కర్మ చైవ వేతి.) పుణ్యపాపాత్మకకర్మారబ్ధదేహో వాస్తీత్యర్థః.

౩౮

నమాపరభ్యా తస్మాది దేహోత్పత్తి స్తత్రాహ (న చాస్య జన్మేతి.) తస్మాత్కృత్తి రవతార రూపేతి భావః. కిమర్థ మవతార స్తత్రాహ (లోక ఇతి.) సోఽపి జన్మకర్మాదిరహితోఽపి క్రీడార్థం సాధూం పరిత్రాణరూపమర్చయోజనాయ చ సదసన్మిత్రయోనిషు ఉత్తమాభిమానభ్యమయోనిషు దైతిర్యజ్ఞసుష్యయోనిషు కల్పతే ఆవిర్భూతం, అనేన విలక్షణజన్మకర్మాదిభి ర్జీవవైలక్షణ్యం సూచితమ్.

౩౯

తదేవ విశదయతి (సత్త్వమితి.) నిర్గుణ స్సత్వాదిప్రాకృతగుణభోగ్యే నిర్గుణః, గుణపారవశ్య రహిత ఇత్యర్థః. జీవ స్తు సత్వాదిగుణవశ్య ఇతి భావః. సత్వాదీ గ్గుణా నృజతే స్వరీరోపకరణ తయా నియామ్యశయా చ తా న్పరిగృహ్యతి. జీవ స్తు భోగ్యతయా నియామకత్వా చ తా నమనర్తక ఇతి భావః. గుణై రుపకరణహితైః, క్రీడన్మపితా నతీతః అతిక్రాంతః స్వమాపర స్వస్వభావక శ్చ గుణై రనభిమాన ఇత్యర్థః. జీవ స్తు త్రై స్వస్వభావకోఽభిమాన ఇతి భావః. కీడన్మిత్యనేన జీవస్య గుణకార్యశబ్దాదివిషయభోగ సూచితః. కాఽసౌ క్రీడేత్యత స్తాం దర్శయతి (సృజతీతి.) విశ్వమితి కర్మపద మధ్యాహార్యం. అజః స్వయం విశ్వగతోత్పత్త్యాదిరహితః, సృజతి అవత్కరక్షతి సంహరతి చ, జగద్వ్యాపార స్తస్య క్రీడేతి చిర్భితం భవతి. అనేన జీవ స్తు సుఖదుఃఖాద్యనుభవాయ పుణ్యపాపాత్మకకర్మాణి కరోతీతి సూచితం. అజ ఇత్యనేన విశ్వగతో త్పత్త్యాదిభా గృహతీ. జీవః జాతోఽహం మృతోఽహం మితి దేహధర్మా నాశ్యని మన్యత ఇతి చ.

౪౦

యథా భ్రమరికా దృష్ట్యా భ్రామ్యతీవ మహీయతే.

చిత్తే కర్తరి తత్రాత్మా కర్తేవాహం దియా స్మృతః.

౪౧

యువయో రేవ నైవాయ మాత్మజో భగవాన్ స్వరిః

సర్వేషా మాత్మజో హ్యేత్మా పితా మాతా స ఈశ్వరః.

౪౨

దృష్టం శ్రుతం భూతభవద్భవిష్యత్సాన్ని శ్చరీర్ఘ్న ర్మహా దల్పకం చ.

ఏత దేవ దృష్టాంతముఖేనోపాదయతి - భ్రమరికా అతివేగభ్రమణక్రియా తమోప
లక్షితయా దృష్ట్యా యథా భూ రపి భ్రామ్యతీవ బంభ్రమ్యమాణేవ ఈయతే ప్రతీయతే తథా ఆత్మా కర్తా
చ సన్నేవ జీవ స్వత్రానాత్మా న్యకర్తరి చ చిత్తే చిత్తజ్ఞోపలక్షితదేహే అహంధియా స్వాభేదాభిమానేన
స్మృతః మతః స్వగతకర్తృత్వాత్మత్వజాతృత్వాదీ విస్మృత్య దేహా మేవ తథావిధం మన్యత
ఇత్యర్థః. యద్వా ఏవం జీవవిలక్షణో భగవాన్ కృష్ణ స్తద్వాతాత్మావిద్మి. స్వతుల్యతయా దృశ్యత
ఇతి సదృష్టాంత మాహ (యథేతి) స్వయం భ్రమరికారహితం భూ ర్యథా భ్రమరికా దృష్ట్యా భ్రామ్యతీవ
ప్రతీయతే తథాఽయం కృష్ణః అహంధియా స్వతుల్యబుద్ధ్యా కర్తా పుణ్యపాపాత్మకకర్మకర్తా య
ఆత్మా జీవా స ఇవ చిత్తే అకర్తరి స్మృతః కరణభూతే చిత్తేఽనుసంధీయత ఇత్యర్థః. యద్వా
కర్తరిత్యేవ చేచిదా. కర్తరి జీవే య చ్చిత్తం తస్మిన్నహంధియా తా మేవ ప్రవజ్ఞయతి, తత్ర చిత్తే
ఆత్మా కర్తేవ పుణ్యపాపాదికర్తా తదాయ త్తదేహా గీవ ఇవ స్మృతః మతః.

౪౩

ఏవం జీవనైలక్షణ్య ముపపాద్య తయో స్తస్మిన్ కేవలం పుత్రత్వోమానం వారయన్
తదనవగతసమ్మథాంతరా ణ్యపదిశ తాని చ సర్వసాధారణాసీత్యాహ (యువయో రితి.) అయం
జ్ఞానాదికల్యాణగుణాకరః. నిరస్తనిఖిలదోషః ఆశ్రితబంధహరః శ్రీకృష్ణః యువయో రేవాత్మజ ఏవ స
భవతి కింతు సర్వేషా మప్యాత్మజః, కుతః య ద్వ్యా దాత్మా సర్వాంతరాత్మా తత్త్రిదాత్మజాద్యంత
రాత్మతయా తద్భరీరకత్వేన తద్రూపత్వా దితి భావః. స కేవల మాత్మజ ఏవ ఆపి తు పితా
సర్వకారణత్వా దితి భావః. మాతా చ హితైకకారిత్వా దితి భావః. యద్వా సర్వాత్మకత్వా న్మాత్రాది
రూపోప స ఏవేతి భావః. ఈశ్వరః. స్వామీ చ అనేన “మాతా పితా భ్రాతా నివాస శ్చరణం
సుహృద్గతి శ్చ నారాయణ” ఇతి శ్రుత్యర్థోఽభిసంహితః.

౪౪

సర్వేషా మాత్మేత్యనేనోక్తం శర్వాత్మ్య మేవ ప్రవజ్ఞయతి (దృష్ట మితి.) దృష్టా దృశ్య
తమం యక్మంచి ద్వస్త్యయ్యతం వినా నాస్తి సర్వ మయ్యతాయ త్సతాదిమత్త్యేన తద్భరీరకత్వేన చ

(గోకులం ప్రతి ఉద్ధవప్రేషణాదికథాప్రారంభపట్టః)

వినాఽచ్యుతా ద్వస్త్యేతర స్తు కించి త్స ఏవ సర్వం పరమాత్మభూతః. ౪౩

ఏవం నిశా సా బ్రువతో వ్యతీతా నస్తస్య కృష్ణానుచరస్య రాజా,
గోప్యా స్సముత్థాఽఽనిరూప్య దీపా న్వాస్తూ స్సమభ్యర్చ్య దధీ న్యమన్థా. ౪౪

తా దీపదీపై ర్మణిభి ర్విరేజా రజ్జావికర్షద్యుజకజ్జ్వలాన్రజః,
చలన్నితమ్బుస్తనహారకుడ్డలత్విషత్కపోలారుణకుంజుమాననాః. ౪౫

ఉద్గాయతీనా మరవిందలోచనం ప్రజాగ్గనానాం దివ మస్పృశ ధ్వనిః,
దధ్నుశ్చ నిర్మస్తనశద్బమిశ్రితో నిరస్యతే యేన దిశా మమగ్గళమ్. ౪౬

తదాత్మక మేవేత్యర్థః. కుతః యతః, పరమాత్మభూతః తోకత్రయ మవ్యంతఃప్రవిశ్య ప్రశాననేన తస్య భర్తా వ్యాప్యగతదోషాస్పృష్ట శ్చ అత స్సర్వం జగ త్స ఏవ విశేషణబుద్ధికర్తృయో రాకృత్యధికరణ న్యాయేన విశేష్యపర్యంతత్వస్వాభావా ద్విశేషణస్య చ విశిష్టవస్త్యంతర్భూతత్వేన విశిష్టా త్పుత గవస్తుత్వా చ్చ జగద్రూపేణ స ఏవానుసందేయ ఇత్యర్థః. ౪౩

(ఏవ మితి.) హేరాజ నిత్తం కృష్ణానుచర స్తోద్ధవస్య నందస్య చ మిథో బ్రువత స్సతః సా నిశా వ్యతిక్రాంతా బభూవ. తదా నిశాయాః పశ్చిమే యామే గోప్య స్సముత్థాయ దీపా వినిరూప్య ప్రజ్వాల్య వాస్తూ దేహల్యాదీ సమభ్యర్చ్య గంధాదిభి రితి శేషః. దధీ న్యమన్థా మమంతుః. ౪౪

మత్నతీ స్తావర్ణయతి (తా ఇతి.) తా, మత్నతోఽగోప్యో దీపై దీప్తాః, యే కాశ్చాద్విది స్తితా మణయః తై ర్విరేజాః, కథంభూతాః మంథనదండరజ్జాః, వికర్షత్సు భుజేషు కజ్జ్వలానాం స్రజో యాసాం తాః చలంతో నితమ్బాః స్తనహారా శ్చ యాసాం కుండలైః, త్విషంతః స్ఫురంతః కపోలాః యాసాం అరుణాని కుంజుమాని మేషు తా వ్యాననాని యాసాం కా శ్చ. ౪౫

తాదాత్మికధ్వనిం లక్షయతి (ఉద్గాయతీనా మితి) అరవిందలోచనం కృష్ణం ఉచ్చైర్గాయంతీనాం గోపీనాం ధ్వనిః దధ్నో నిర్మస్తనశశ్చదేన మిశ్రితో దివ మస్పృశత్ వ్యాస్తవా యేన ధ్వనినా దిశా మమగ్గళం నిరస్యతే అపనుద్యతే. ౪౬

భగవత్కుదితే సూర్యే వ్రజద్వారి వ్రజౌకనః,
దృష్ట్యా రథం శాతకౌఘ్నం కస్యాయ మితి చాబ్రువన్.

౪౭

అక్రూర అగతః కిం వా యః కంసస్యార్థసాధకః,
యేన నీతో మధుపురీం కృష్ణః కమలలోచనః.

౪౮

కిం సాధయిష్య త్యస్మాత్థి ర్భర్తుః ప్రేతస్య నిష్కృతిమ్,
ఇతి ప్రీణాం వదన్తీనా ముద్ధవోఽగా త్కృతాహ్నికః.

౪౯

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే. మహాపురాణే పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే.
షట్పత్వారింశోఽధ్యాయః.

తదా భగవత్కుదిత్యే ఉదితే సతి వ్రజౌఃసౌ గోవ్యః ద్వారి శాతకౌఘ్నం సువర్ణలఙ్కృతం
రథం దృష్ట్యా కస్యాయ మిత్యూచః సక్రోధ మితి శేషః.

౪౭

(అక్రూర ఇతి.) కింవా సోఽక్రూర అగతః కోఽసౌ యః కంస స్యార్థః ప్రయోజనం
పాదికవాన్ తదాహుః యేన చ కృష్ణో మధుపురం ప్రావితః.

౪౮

కంసం ఘతయిత్వా పునః కిషర్థ మాగత ఇత్యుక్తం కార్యం సంభవయతి (కి మితి.)
ఉథా పాదితేన కార్యేణ ప్రేతస్య మృతస్య భర్తుః కంసస్య విష్కృతిం భేర్భవదై హికం అస్మాభిః
కృత్వా సాధయిష్యతి కిం లస్మన్మాంఽనైః ఓండా స్కృత్వా దానృతి కి మిత్యర్థః. ఇత్థం ప్రీణాం
వదంతీనాం సతీనాం అస్మిన్నేవానరే కృతస్మాన్ దినియమ ఉద్ధవ ఆజగమ.

౪౯

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారకాశుభాకరస్య పర్వవిద్యానిధేః శ్రీకైలగురోః సుతేన
తచ్ఛరణకమలపరివయప్రసన్నతత్సృక్తిసమదిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన
శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత
చంద్రికాయాం, ఏకాదశస్కంధసమాఖ్యాయాం,
షట్పత్వారింశోఽధ్యాయః.

శ్రీకృత ఉవాచ—

తం వీక్ష్య కృష్ణానుచరం ప్రజప్తీయః ప్రతిమ్మబాహుం నవకణ్ణలోచనమ్,
పీతామృతం పుష్కరమాలినం లసన్ముఖారవిందం పరిమృష్టకణ్ఠమ్. ౧

కుచిస్మితాః కోఽయ మపీద్యదర్శనః కుత శ్చ కస్యాద్యుతవేషభూషణః,
ఇతి స్మ సర్వాః పరివప్త్ర రతుకా స్త ముత్తమశ్లోకపదామ్బుజశ్రయమ్. ౨

తం ప్రశ్రయే జావనతా సుసత్కృతం సప్రీకహాసేక్షణసూన్యతాదిభిః,
రహస్యపుష్ప న్నుపవిష్ట మాసనే విజ్ఞాయ సందేశహరం రమావతే. ౩

అథ సప్తచత్వారింశోఽధ్యాయః.

అథ తాసాం తేన సహ సంవాదవారం ఉగ్రవం సేవకానాం బానువర్ణయతి సప్త
చత్వారింశే (త మితి.) కృష్ణానుచరం భక్త్యై, ప్రజప్తీయః బాహుం బాహు, నవకణ్ఠో
సద్యోవిః సితసన్తః శే ఇవ లోచనే యన్య పీతే పితృణ్ణే అస్మిరే యన్య సుష్కరమాలా శద్దమాలా
అస్మాప్తీతి తా వ్రీహ్యదిత్వా న్యర్హర్తీయ ఇతి, ముఖం లోచనం చ వ ముఖారవిందం “ఉపమితిం
వ్యాఘ్రాదిభిః” రితి సమాసః. లసన్ముఖారవిందం యన్య పరిమృష్టే విస్మరీకృతే కుండలే యన్య త
ముద్గవం వీక్ష్య ప్రజప్తీయ స్సర్వా ఉత్సుకా స్పృహః ఉత్తమశ్లోకస్య పదామ్బుజ సేవాశ్రయో యన్య
త ముద్గవం పరివప్త్రః పరివేష్టితపత్య తత్కన్యయా, కి కుర్వతః? అపీద్యం సుందరం దృశ్యం యన్య
అద్యుతస్యేన వేషో భూషణాని చ యన్య సః కోఽయం కుతో వా ఉన్య వెతి వసన్త ఇతి శేషః.
స్మేతి విస్మయే. ౧-౨

(త మితి.) సప్రీదేన హాసేన, ఈక్షణేన సూక్ష్మరేన మధుంబాషణేన అపీకణ్ఠే నావ్యాదిభి శ్చ
సత్కృతం రహ స్యేకాంతే, ఆసనే ఉపవిష్టం తం రమావతేః కృష్ణస్య సందేశహరం వార్తాహారారం
విజ్ఞాయ జ్ఞాత్వా అవనతాః సన్మాః ప్రణతా ఇతి యావత్, ప్రశ్రయేణ వినయేన అపృచ్ఛకా
వప్రచ్యుః. ౩

జానీమ స్త్వాం యదుపతేః పార్షదం సముపస్థితమ్.
భరేహ ప్రేషితః పిత్రో ర్భవా నిప్రియచిక్షీర్షయా.

౪

అన్యథా గోవ్రజే తస్య స్మరణీయం న చక్షుహే
స్నేహోనుబంధో బన్ధూనాం మునే రపి సుదుస్యజః.

౫

అన్యేష్యర్థకృతా మైత్రీ యావ దర్థవిదమ్బనా,
పుష్పి ప్రీప్సిషు కృతా యద్వ త్సుమన స్స్వివ షట్పదైః.

౬

నిస్సవ్యం త్యజన్తి గణికా అకల్యం నృపతిం ప్రజాః,
అధీతవిద్యా ఆచార్య మృత్విజో దత్తదక్షిణమ్.

౭

ఖగా వీతఫలం వృక్షం భుక్త్వా చాతిథయో గృహాః,

ప్రశ్న మేవాహ (జానీమ ఇతి) త్వాం, యదుపతే ర్భగవతః పార్షదం భృత్య మత్ర సముపస్థితం సమాగతం జానీమః, కిమర్థం సముపస్థితోఽహ మిక్యత్రాహః (భరేహి.) భర్తృ యదుపతినా పిత్రో ర్నందయతోదయోః ప్రియం కర్తు మిచ్ఛయా అత్ర భవా స్పేషితః.

౪

కుతోఽయం విక్రయ ఇత్యత్రాహ (అన్యథేతి.) అన్యథా పిత్రోః ప్రియచిక్షీర్ష మంతరేణేత్యర్థః. తస్యావాప్తసమస్తకామ స్వేతి భావః. గోవ్రజే నిహీన ఇతి భావః. స్మరణీయం స్మర్తం యోగ్యం నస్తు న చక్షుహే న సత్యమః. ప్రియచిక్షీర్షయేత్యత్ర హేతుః (స్నేహోనుబంధ ఇతి.) బంధూనాం పిత్రాదీనాం సమ్బంధీ స్నేహరూపోఽనుబంధః పాళః మునే రపి త్యక్తు మశక్యః.

౫

అన్యేషు అబంధిషు తు మైత్రీ అర్థకృతా స్వప్రయోజనప్రయుక్తా. అత స్సా యావదర్థవిబంధనా యావ త్ప్రియోజనం నిబంధనం కారణం యస్యా స్తథాభూతేత్యర్థః. యావదర్థం విదమ్బనేతి సాతే యావత్ప్రియోజనం విదమ్బ్యతే అనుక్రియతే తథాభూతేత్యర్థః. న తు సా తాత్వికమైత్రీతి భావః. కిం క్వచి దేవం దృష్ట మిత్యత్రాహః (పుంభి రితి.) యద్వ ద్యతా ప్రీషు పుంశ్చరీషు పుష్పిః కృతా మైత్రీ యథా చ సుమస్సు శుభుభరితేషు కుసుమేషు షట్పదైః భృజైః, కృతా ఏతే ఉదాహరణే న తు దృష్టాంతౌ.

౬

ఉదాహరణాంతరముభేద యావదర్థవిబంధనత్వ మేవ సృష్టయంత్యః ప్రాహః (నిస్సవ్య మితి ద్వాభ్యాం.) నిస్సవ్యం నిర్దనం గణికా వేళ్యాన్యజంతి యావ త్స్వమనుసృత్య తత స్తం త్యజంతీత్యర్థః.

(గోపికావాంవిలాసః)

దగ్ధం మృగా సతాఽరణ్యం జారో భుక్త్వా రతాం ప్రియమ్.

౮

శ్రీబాదరామణీ రువాచ—

ఇతి గోప్యో హి గోవిందే గతవాక్కాయమానసాః.

కృష్ణదూతే వ్రజం యాత ఉద్ధవే త్యక్తలౌకికాః.

౯

గాయన్త్యః ప్రియకర్మాణి రుదన్త్య శ్చ గతహియః.

తస్య సంస్మృత్య సంస్మృత్య యాని కైశోరబాల్యయోః.

౧౦

కాచి న్మధుకరం దృష్ట్వా ధ్యాయన్తీ కృష్ణసగ్గమమ్.

ప్రియప్రస్థాపితం దూతం కల్పయిత్వేద మబ్రవీత్.

౧౧

గోప్యవాచ—

మధుప కితవ బన్ధో మా స్ఫుకాఙ్గిం సపత్నాః

కుచవిలులితమాలాకుఙ్కమశ్మశ్రుభి ర్మః.

ఏవ ముత్తరత్రాపి. అకల్యం ప్రజాపాలనానమర్థం స్వసం అధీతా విద్యా యైస్తే శిష్యా ఇత్యధ్యాహరః. దత్తా దక్షిణా యేన తం యజమాన మృత్విజ స్త్యజంతి, వీతాని విగతాని ఫలాని యస్మాత్తం వృక్షం ఖగాః పక్షిణః. తథా దగ్ధ మరణ్యం మృగా స్త్యజంతి తవా జారః. ప్రియం. భుక్త్వా రతా మతృప్తా మేవ త్యజంతి.

౭-౮

(ఇతితి.) ఇత్థం కృష్ణస్య దూతే ఉద్ధవే వ్రజం గతే సతి గోప్యో గోవిందం గతాని వివిష్టాని వాగాదీని తిద్వ్యాసారా యాసాంతాః తస్య కృష్ణస్య భగవతో యాని కైశోరబాల్యయోః కర్మాణి తాని పునః పున సంస్మృత్య త్యక్తలౌకికవృషహారా అస్మన్నన్నితి పూర్వేణ సంబంధః.

౯-౧౦

తత్ర కాచి ద్దోపీ కృష్ణస్య సగ్గమం ధ్యాయంతీ మధుకరం శ్రుమరం దృష్ట్వా తం ప్రియేణ ప్రేషితం ప్రస్థాపితం దూతం కల్పయిత్వా కృష్ణేన మాం ప్రసాదయతుం ప్రేషితోఽయం దూత ఇత్యఖిమత్యేత్యర్థః. ఇదం వక్ష్యమామి బ్రవీ జ్జగౌ యద్వా తస్మిన్నృమరే ప్రియప్రస్థాపితోద్ధవదృష్టిం కృత్వా మధుకరాపదేశేన, ఉద్ధవ మేవాబ్రవీ చిత్కర్తవ్యః.

౧౧

(మధుపేతి.) హేమధుప శ్రుమర కితవస్య దూర్తస్య బంధో నోఽస్మాకం అజ్ఞిం చరణం మా స్ఫుక మా మాం నమస్కరు మా ప్రార్థాయస్వేత్యర్థః. తత్కి మిత్యపేక్షాయాం కృష్ణవర్ణస్య

వహతు యదుపతి స్తు మానినీనాం ప్రసాదం
యదుసదసి విడమ్భ్యం యస్య దూత స్త్వ మీదృక్.

౧౨

సకృ దధరసుధాం స్వాం మోహినీం పాయయిత్వా
సుమనస ఇవ సద్యః స్తత్యజేఽస్మాకా భవాదృక్,
పరివరతి కథం తత్పాదపద్మం ను పద్మా
స్యోపి బత హృతచేతా ఉత్తమశ్లోకజలైః

౧౩

కి మిహ బహు షడక్షృ గాయసి త్వం యదూనా
మధిపతి మగృహాణా మగ్రతో నః పురాణమ్.

తస్య శృక్రూణాం లోహితే కారణ ముత్పేక్షమాణా సాసూయం ప్రాహ. సపత్న్యాః కుచాభ్యాం
వినిశితా సమృద్ధితా యా మాలా అత ఏవ వ అస్యాః కుజ్జామం యేష తైః శృక్రభిః ఉపలక్షితః
త్వం మా నృతేతి న్నాంహః. కి తు యదుపతిః మధుపతి రితి పాతే మధూనాం యాదవవిశేషాణాం
పతిః. తాసా మస్మత్పదత్పీఠం మోహినీనాం ప్రసాదం వహతు ప్రసాదపాత్రం భవతు న వయం
ప్రసాదినీయా ఇత్యర్థః. కుక ఇత్యత ఆహ. య ద్వస్మాత్ ఉ ఇత్యవధారణే. విడమ్భ్యం ప్రణయిత్వ
మితి శేషః. యస్మా దుత్పేక్షయ్యం సదసి విడమ్భ్యం అపహస్యం కృష్ణస్య ప్రణయిత్వం సభాయా
మధిక్షేప్య మిత్యర్థః. యస్మా వ్చ యస్య భగవతో భుక్తపూర్వమోషితాగ్నినః ఈదృగ్గుక్తపూర్వ
పుష్పల్పాగ్నిలోదాత స్త్వ మాగత ఇత్యర్థః.

౧౪

నను కి మిత్తేన మహానీభ కి వ ప్రేతావకృత మిత్యబ్రాహ్మ (సకృ దితి.) మోహినీం
రావత్రయవిస్మరితేన. స్వేనానానారణీ మధరస్య సుధాం సకృ త్పాయయిత్వా అస్మాకా తత్యజే
త్వక్రవాణా యథా స్వం సుమనసః పుష్పాణి వీరసుధాని త్యజసి తద్వత్ అత స్స భవాదృక్ త్వ
మీదృ గిత్వక్తం. అత్ర తు స భవా దృగితి అయం భావః. త్వం తాదృశః అహో యవయో రేష
స్వామిభృత్యభావో విధానా నిర్మిత ఇతి అహో బలకృదజ్ఞస్య పాదపద్మం కథం శ్రీ సేనతే వినిత
మృయేత్యాహ (అపీతి. ఉత్తమశ్లోకస్య. అత్రై స్మిత్యాకథాభిః హృతం చేతో యస్యాః తథామతా
తత్పాదపద్మం పరివరతి విశేతి భేదే వయం తు న లక్ష్యవ దవివక్షణా ఇతి భావః.

౧౫

యజ్ఞాగ్రాన్యహాధా కుర్వాణం త మన్మత్ప్రసాదలాభాయ శ్రీకృష్ణం గాయతీతి మత్వాహ
(కి మిహేతి.) హేషడక్షృ ఇవా అగృహాణాం వనచారిణీనాం నోఽస్మాక మగ్రతః పురతః పురాణం

(గోపికానాం విలాసః)

విజయసఖ సఖీనాం గీయతాం తత్ప్రసంగాః

క్షపితకుచరుజ స్తే కల్పయన్తీష్ట మిష్టాః.

౧౪

దివి భువి చ రసాయాం కా త్రియ స్తద్దురాపాః

కపటచిరహాసహృదిజృమ్భస్య యా స్సుప్తాః.

చాణరజ ఉపాస్తే యస్య భూతి ర్వయం

కా హ్యపి చ కృపణపక్షే హ్యత్తమస్లోకశబ్దాః.

౧౫

విస్ఫుజ శిరసి పాదం వేద్యహం చాటుకారై

రనునయ విదుష స్తేఽభ్యేత్య దౌత్యై ర్ముక్తునాత్.

విజయసఖ సఖీనాం గీయతాం తత్ప్రసంగాః కిం కిం కిం గాయసి న తేన తన కాచి దిష్టసిద్ధితి భావః. కింతు విజయసఖ సఖీనాం గీయతాం తత్ప్రసంగాః అగత స్తస్య విజయసఖస్య ప్రసంగాః గీయతాం ఏనం చే తస్యేష్టా స్తాస్తేష్టం కల్పయన్తీష్ట అపేక్షితం దాన్యంతి తత్ర హేతుం నదంతి తా విసప్త క్షపిత విజయసఖిన్యోన ని ప్రాసవరు గాసాం నా.

౧౬

నను రుచి పా త్రియ సద్వలంగరా స్తదాచిక్షవక్షపితకుచరుణో భవేయ స్తదా మదిష్టం కల్పయేయ స్తస్య యా ఏవ మహ్యుగ్రా ఇత్యత అనా (పీఠి.) దివి భువి రసాయాం పాతాళే చ యాః త్రియ స్సుప్తాః తాసాం మధ్యే కాః త్రియః. తపితి పృథక్పర మవ్యయం. తస్య కృష్ణస్య దురాపాః దుష్టాపాః పర్వా అపి త్రి సు స్సుగ్రా నివేత్యర్థః. సత్ర హేతుం బ్రువంతి విసప్త. కవచో రుచిర స్సుందర శృంగారో ప్రాచీతేన శృంగారస్య తస్య అర ఏన ముస్య భగవత కృపణరేణుం భూతి ర్నక్షీ. రిప్యసాస్తే కపటచిరహాసహృదిజృమ్భస్య తద్దశగా తద్దరజరజస్సేవత ఇత్యర్థః. చాణరజ విదక్షాః చాణాం న అచ్యుతగా నితి భావః. తదానా (నయం కా పీఠి.) నయం ప్రసంగానాం చ కాచిన్యోన్యం. కిం కిం కిం కృపణః క్షే స్వరజానాం దీపనాం జలనాం పక్షే కోట్యా మేవ హ్యత్తమస్లోకశబ్దాః అత్తమస్లోకశబ్దాః క్షేగోదశబ్దో గేయ ఇతి శేషః. న త్వదీనపక్షేన్యత్పముదాయ ఇతి భావః.

౧౭

ఏనం భ్రమజశీలం ద్రుమరం స్వపాదమూలే చరంత మాత్మానం ప్రసాదయతు మివాలక్ష్మ తం ప్రత్యుక్తం అథ స్వశిరసి ప్రామ్యంతం తం శ్రోత్రాంత్యసాంకుప్రియోక్తి రభిధాతుం వరంత

స్వకృత ఇహ విస్మయోపత్యపత్యన్యలోకా
వ్యస్పృజదకృతచేతాః కిం ను సన్ధేయ యస్మిన్.

౧౬

మృగయు రివ కపిన్ద్రం వివ్యధే బుద్ధిధర్మా
త్రియమకృతవిరూపాం శ్రీజితః కామయానామ్.
బలి మపి బలిమత్వాఽవేష్టయ ద్ధ్వాజ్జన ద్య
స్తదల మసితసఖ్యై ర్దుస్యజ స్తతృ-థార్థః.

౧౭

మివారిజ్ఞాన (విస్మయేతి.) కిం పాదం స్వస్త మితి శేషః. విస్మయ పాదేన మచ్చిరో మా స్పృశేత్కర్మః. దౌత్యైః దూతకర్మణః, చాటుకారైః ప్రియవచనై శ్చాలం అనునయవిదుషః ప్రార్థనావతురస్య తే వేద్మి వర్సం వివక్షితం వేద్మిత్యర్థః. ముకుందవత్త్వ మపి న విశ్వసనీయ ఇతి భావః. నను తేన కి మసరాద్దం తత్రాహ (స్వకృత ఇతి.) స్వకృతే తద్దర్శ మేవ విస్మయో న్యపత్వాని పతయోఽన్యే లోకా ధర్మసార్వా యాభి స్తాః అస్మా న్యస్పృజత్ కస్తతోన్యోఽనరాధ ఇతి భావః. అతోఽసా వకృతచేతాః అకృతజ్ఞః కృతఘ్న ఇతి యావత్. అతోఽస్మిన్, సందేయం సందినా సాధ్యం కిమస్తీత్యర్థః. నహి కృతఘ్నీన నంది రుచితః న వా కృతోఽపిష్టసాధన మితి భావః.

౧౮

న కేవల మయ మకృతజ్ఞ ఏవ అపి తు క్రౌర్యకాఠిన్యాదియక్త శ్చేత్కాహ (మృగయు రివేతి) మృగయు రివ వ్యాధ ఇవ వజ్ఞేత్వా కపిన్ద్రం విరపరాధం వాలినం వివ్యధే జహాన అతోఽయం బుద్ధిధర్మా బుద్ధస్య యే ధర్మాః క్రౌర్యకాఠిన్యాదయః తద్వ్యక్త ఇత్యర్థః. యద్వా అబుద్ధిధర్మేతి చెప్పెదః. మృగయు రివేత్యనే నైవ తత్సాదృశ్యలాభాత్ అబుద్ధిధర్మా బుద్ధేఽప్యసంభావితా యే ధర్మా స్తద్వ్యక్త ఇత్యర్థః. బుద్ధికో హి మాంస మత్తుం మృగా హంతి అయం తు న తథేతి వృథా కాఠిన్యాదిమా నితి భావః. తథా శ్రీజితః, త్రియా నైదేహ్యః జితః, తద్వ్యశంగత ఇత్యర్థః. కామయానాం కామ ఏవ యానం ప్రాప్తిసాధనం యస్యా స్తాం కామేన యాతీతి స్వేచ్ఛయా చరతీతి తథా తా మితి వా. నంద్యాదిత్వా తగ్గర్తరి బ్యః. త్రియం శూర్రుణాం విరూపాం అకృతచ్చిన్ననాసికా మకరో దిత్యర్థః. ఏవం దాశరథిరామరూపేణ తథా వామనరూపేణ యో ధ్వాజ్జన ద్వాదశవత్ బలిం పూజాం వైరోచనిమర్చితాం అత్వా బుక్త్వా సరిగృహ్యేత్కర్మః. బలిం వైరోచనిం అవేష్టయత్ పాశై రితి శేషః. బలంధేత్యర్థః. తత్తస్మా దపి తస్య శ్రీకృష్ణస్య సఖ్యై రం. అసితేత్యనేన నై ల్యం దుషంహీతి పామరన్యామోఽభిప్రేతః. ఏవం చే మ్నిత్యం కిం గాయథేత్యత్రాహ (దుస్యజ ఇతి.) తస్యాపితస్య తథాహాపోఽర్థో దుస్యజః త్యక్తు మశక్యః.

౧౯

(గోపికానాం విలాసః)

య దనుచరితలీలాకర్ణపీయూషవిశ్రుత్సుకృదదనవిదూతద్వన్వధర్మావినష్టాః.

సనది గృహకుటుమ్భం దీనముత్సృజ్య దీనా బహవ ఇన విహణ్ణా భిక్షుచర్యాం చరన్తి గరా

వయ మృత మితి జిహ్వావ్యాహృతం శ్రద్ధధానాః కులికరుత మివాజ్ఞాః కృష్ణవర్షో హరిణ్యః
దదృశి మసకృ దేత త్తన్నభిర్నృతీవస్మరరుజ ఉపమన్త్రి నృణ్యతా మన్యవార్తా.

ప్రియసఖపునరాగాః ప్రేయసా ప్రేషితః కిం వరయ కిమనురుద్ధే మానిసీయోఽసి మేఽన్య
నయసి కథ మిహోస్మా స్తుస్త్వజద్వన్వపార్శ్వం సతత మురసి సౌమ్యశ్రీవధూ సౌక మాప్తే

స కేవల మస్మాక మేవ తత్కథార్థో దుస్త్వః కి స్తున్యేషా మపి వయ మేవ తదర్థే
విన్యస్తావత్కారయః అపి త్వన్యేఽపీతి స్తుతిగర్భం విందంత్యాహ (యదనుచరితేతి.) ఇహ లోకే
జహవో జనాః, యస్యాసితస్యానుచరిత మేవ లీలా తదేవ కర్తవ్యం, పీయూషం అమృతం
తస్య విప్రభుజీతా తస్మాన్సకృ దదనం సేవనం కేన విధూతా నిరస్తా ద్వంద్వదర్శనా, రాగద్వేషాదయో
యేషాం తే అత ఏవ వివష్టాః, అసత్తుల్యా అచేతనస్రాయా ఇతి యావత్ లక్ష్మణస్వరూపసత్తాతా
ఇతి స్తుతి రవ్యభిప్రేతా, సమస్తత్వే అవినష్టా ఇతి చేదాత్ ససవి తదైవ దీనం దుఃఖికం
గృహకుటుమ్భం విహాయ దీనా విహణ్ణా ఇవ భిక్షుచర్యాం చరంతి సన్యాసివ త్ప్రజావారణమాత్రం
కుర్వంతి.

౧౮

తద్వ్యేనం విచక్షణా స్తావ ద్యాయం కథం తద్వళం గతా ఇత్కతాహ (వయ మితి) కృష్ణస్య
హరిణవర్షో హరిణ్యః, అజ్ఞాః కుళీరరుత మివ మృగవిశ్వానకర్తు ర్గానరూపశబ్ద మివ వయం
జిహ్వాస్య కుటిలస్య తస్య వ్యాహృతం బాహణం ఋత మితి సత్య మితి శ్రద్ధధానాః, తస్య నఖస్పర్శైః
నఖక్షతైః తీవ్రా స్మరరు గ్భాసాం తథాబూతాః సకృ దేత త్ప్రజయిత్వం దదృశిమ అద్రాక్ష్య అతో
హేఽపిచమంత్రినో దూత అన్యవార్తా, భణ్యతాం కథ్యతాం కద్వార్తయా త్వల మితి భావః.

౧౯

సరావృత్య పునరాగతం ప్రత్యాహ (ప్రియసఖేతి.) ప్రియస్య సఖే పునః, ప్రేయసా
ప్రియతమేన కృష్టేన ప్రేషిత స్త్వ మాగాః, కి మాగతోఽసి కిం తర్హి అన్య హేభ్రమర మమ త్వం
మానసీయోఽసి పూజ్యోఽసి అతః, కిం యత్కించి దనురుంధే భవా న్నాస్తి మివృతి తద్వరయ
వృణీహి ఇహ స్థితా ఇతి కేషః, అస్మా న్కథం దుస్త్వజం ద్వంద్వం మిథునీభావో యస్య తస్య
భగవతః, పార్శ్వం పమిసం నయసి నేష్యసి తథాహ హేసౌమ్య శ్రీః, రక్ష్యే ర్నామ వధూః, సాకం
సహైవ తత్రావృతసి వక్షస్యేన సతత మాప్తే.

౨౦

అపి ఐత మధుపుర్యామార్యపుత్రోఽధునా నై స్మరతి
స పితృగోహా న్నోమ్యు బన్ధుం శ్చ గోపాః,
క్వచి దపి స కథాం నః కిజ్జురీజాం గృణీతే
భుజ మగరుసుగన్ధిం మూర్ధ్వైదాన్య త్తదాను.

శ్రీకృత ఉవాచ—

అథోద్ధవో నిశోమ్యైవం కృష్ణదర్శనలాలసా,
సాన్వయన్ప్రియసందేశై ర్గోపీ రిద మభాషత.

౨౦

ఉద్ధవ ఉవాచ—

అహో యాయం స్మ పూర్ణార్థా భవత్యో లోకపూజితాః,
వాసుదేవే భగవతి యాసా మిత్యర్పితం మనః.

౨౧

దానవ్రతతపోహోమజపస్వాద్యాంసంయమైః

శ్రేయోవిధిభి రన్యై శ్చ కృష్ణే భక్తి ర్హి సాధ్యతే.

౨౨

భగవ త్యుత్తమశ్లోకే భవతీభి రనుత్తమా.

అపి ఐతేతి హర్షే. హేసౌమ్య అర్యపుత్రః శ్రీకృష్ణః, అధునా మధుపుర్యాం ఆస్తే కిం పితృభ్యాం గేహై శ్చ సహితాః బంధూ న్గోపాః స్మరతి కిం క్వచి దపి కదాచి దపి కిజ్జురీజాం నోఽస్మాకం కథాం వార్తాం గృణీతే కిం కదాను కదావా అగరువ త్సుగంధిం, భుజ నో మూర్ధ్ని అధాన్యత్ విదాన్యతి.

౨౩

(౨౪వే.) కృష్ణదర్శనోఽహుః, గోపీ ర్విశామ్య దృష్ట్వా ప్రయప్రేషితై స్సందేశై స్సాన్వయన్వ్యక్తా తావ దిదం : త్వమాణు అభాషత.

౨౪

తదేవాహ (అహో ఇత్యదిభి స్పద్యైః) మానం యాయం పూర్ణార్థాః కృతార్థాః, భవత్యో యాయం లోకేషు పూజితాః, ఉభయత్ర హేతుం వచం స్తా విశిష్ట - యాసాం యుష్మాకం ఇతితథం భగవతి వాసుదేవే మనోబృతం విహితమ్.

౨౫

కథం తదర్పణమాత్రేణ పూర్ణార్థతా పూజితతా చేత్యత్రాహ (దానేతి.) దానాదిభి రన్యై శ్చ శ్రేయస్సాధనైః నానావిధై, ర్యా దిగపితి భక్తిః, స సాధ్యతేన సాధయితుం శక్యతే సా భక్తి రనుత్తమోత్కృష్టా మసీనా మపి దుర్లభా యుష్మాభి, దిష్ట్వా మఖేనైవ భగవతి ప్రవర్తితా దిష్ట్వా

(ఉద్ధవేన శ్రీకృష్ణసందేశకథనం)

భక్తిః ప్రవర్తితా సాధ్వీ మునీనా మపి దుర్లభా. ౨౫

దిష్ట్యా పుత్రా నృతీ నైహాఽస్వజనా నృవనాని చ,
హిత్వా వృణీత యాయం య త్కృష్ణాఖ్యం పురుషం పరమ్. ౨౬

సర్వాత్మభావోఽదికృతో భవతీనా మదోఽక్షజే,
విరహేణ మహాభాగా మహా న్వోఽనుగ్రహః కృతః. ౨౭

శ్రూయతాం ప్రియసందేశో భవతీనాం సుఖావహః,
య మాదాయాగతో భద్రా అహం భర్తా రహస్కరః. ౨౮

అయ మస్మాకం మహా నానంద ఇత్యర్థః. తత్ర దానం సత్సారే విత్తత్యాగః, తపోఽనశనాది, స్వాధ్యాయో వేదాధ్యయనం సంయమ ఇంద్రియవిగ్రహః, అత్ర “నాహం వేదై ర్మ తపసా” ఇత్యాది భగవద్వచనార్థోఽభిప్రేతః “నాన్యః పంథా” ఇతి శ్రుత్యర్థ కృ. పుత్రాదీః త్యక్త్వా యద్యస్మా ద్యాయం కృష్ణాఖ్యం, పరమపురుషం, వృణీత వృణోత్యర్థః, అతః పూర్వార్థాః లోకపూజితా శ్రేణి సంబంధః. ౨౪-౨౫-౨౬

భవతీని రహ మపి కృతార్థకృత ఇత్యాహ (సర్వాత్మభావ ఇతి.) హేమహాభాగాః, విరహేణ హేతునా, అయనా అదోఽక్షజే భవతీనాం. కర్తరిషష్ఠీ, యష్మాభిః య సర్వాత్మభావోఽదికృతః ప్రస్తుతః, సర్వాత్మనా కరణత్రయేణ భావో భక్తిః సర్వోఽప్యాత్మనో మనసః భావోఽభిప్రాయవిశేషః, అధికృతః ప్రస్తుతః ప్రకాశిత ఇతి వా, ఏష మే మహ్యం, మహా ననుగ్రహః కృతః తత్సారణే నాహ మపి కృతార్థకృత ఇత్యర్థః. ౨౮

ఏవం తాః ప్రకస్యాథ ప్రియసందేశ శ్రూయతా మిత్యాహ (శ్రూయతా మితి.) హేభద్రాః భవతీనాం సుఖకరః ప్రియస్య సందేశః శ్రూయతాం, సందేశం వినిష్ఠి - భర్తాః భగవతః రహస్కరః రహస్యప్రకాశకః, అహం యం సందేశ మాదాయాగకః, ౨౮

శ్రీభగవానువాచ—

భవతీనాం వియోగో మే సహి సర్వాత్మనా క్షచిత్,
యథా భూతాని భూతేషు ఖం వాయ్యుగ్నిజలం మహీ.
తథాహ్యహం మనః ప్రాణబుద్ధీన్ద్రియగుణాశ్రయః.
ఆత్మ న్యేవాత్మనాఽఽత్మానం సృజే హన్యన్మనుషాలయే.

౨౯

స్వతంత్రాత్మభ్రమదేహాత్మభ్రమరూపమోహశాంతయే చిదచిదీశ్వరకత్వోపదేశవరాణి ప్రియ సందేశవచనా న్యేన సాంత్యనరూపా త్యాహ (భవతీనా మితి.) మే మమ సర్వాత్మనా భావప్రధానో విచ్ఛేదః. సర్వేషామంతరాత్మతయా, భవతీనాం వియోగో మద్విశ్లేషో నాస్తి సహ్యాత్మానం విహాయ శరీరం తిష్ఠతీతి భావః. సర్వకారణతయాఽపి న వియోగ ఇతి దృష్టాంతముఖేనాహ (యథేతి.) యథా భూతేషు దేవమనుష్యాదిషు శరీరేషు. కార్యేషు ఆకాశాదీని మహాభూతాని. వర్తంత ఇతి శేషః. వాయ్యుగ్నిజల మితి సమాహారత్వేనైకవచనవిర్ధలేః యథా మహాభూతానాం తత్కార్యాణాం చ మిథో వియోగో నాస్తి కారణతయా తేషాం తేషు సమన్వయా దిశ్శర్థః. రథాలహ మపి మన ఆదీనా మాశ్రయః ఆధారః తస్యైవ ఇతి యావత్. కృత్స్నజగదంతర్భూతచిదచిదాత్మకవదార్థేషు కారణతయా సమన్వితః అత్ర ప్రాణో జీవః. ఇంద్రియాణి శ్రోత్రాదీని గుణా శ్చబ్దాయ స్సాశ్రయః గుణవదేన ముఖ్య ప్రాణోఽపి సజ్జహ్యతే వాయు పరిణామవిశేషరూపత్వాత్. అయం భావః. మహదాదిపృథివ్యంతా చేతనవర్గశరీరకః కృత్స్నజగద్రూపేణ పరిణతోఽహ మతో న వియోగః సహి కారణం విహాయ కార్యం తిష్ఠతి కారణ న్యైవోత్తరోత్తరావస్థావిష్టస్య కార్యత్వాదితి.

౩౦

సత్త్వం కార్యం న కారణా ద్వియుజ్యతే మన ఆచిశరీరకత్వరూపవిష్టవేషేణ త్వం కృత్స్న జగదుపాదానకారణం. తథాఽపి మన ఆదీనా మన్యకారణకత్వే తు న తవ కృత్స్నజగదుపాదానత్వసిద్ధిః తథాఽఽధారోపకరణకర్మ హేతుస్థితియకారణానా మన్యత్వేఽపి చేత్యత ఆహ (ఆత్మన్యేవేతి.) ఆత్మ న్యేవేత్యనేనాధారాంతరస్య వ్యావృత్తిః. ఆత్మనేత్యనేనోపకరణాంతరస్య ఆత్మాన మితి సృజ్యాంతరస్య సృజే ఇత్యనేన విమిశ్రాంతరస్య అనుపాలయే హన్మితి పదభ్యాం స్థితిలయకారణాంతరయోః ఏవం న కేవలం వ్యష్టిరూపేణైవ సృజామి, అపితు సమష్టిరూపేణాపిత్యధిప్రాయేణ భూతేంద్రియగుణాత్మానే త్యక్తం అనేన మహదాదిపృథివ్యంతానా మపి స్వోపాదానకత్వసిద్ధిః ఆత్మమాయాస్వసంకల్పః బహుస్యాం ప్రజాయేయేత్యవంరూపః తస్మాదుపాదేన ప్రభావేన హేతునా. అనేన హేత్వంతరవ్యావృత్తిః కారణత్వోపయుక్తపార్యజ్ఞసర్వకత్తిత్వాదిగుణయుక్త కాపిభిప్రేతా. అత్ర “బ్రహ్మ స పృథ్ అసీత్.

(ఉద్ధేవ శ్రీకృష్ణసంజీవనం)

అత్మమాయానుభవేన భూతేంద్రియగుణాత్మనా.

౩౮

అత్మజ్ఞానమయశ్చుద్ధో వ్యతిరిక్తో గుణాన్వయః.

సుషుప్తిస్వప్నజాగ్రద్విరూపావృత్తిభి రీయతే.

౩౯

తదాఽఽత్మానగ్న్ స్వయ మక్షయతే” త్యాదిశ్రుత్యంతోఽపిషేతః. తత్రాదారత్వవిమిత్రత్వస్థితికారణత్వాన్వయో
విష్వక్రూపగతాని ఉపాదానత్వోపకరణత్వసృజ్యత్వస్థిస్థిస్థిసంహారకారణత్వాని తు చిదచిచ్ఛరీక
రూపగతాని వివేకః.

౪౦

తదేవ మబ్రహ్మత్వకస్యతంతనస్తుత్వబ్రహ్మో విరస్తః. అథ దేహాత్మభ్రమం విరస్యతి
(అత్మేతి.) అత్మా జీవా. వ్యతిరిక్తః. బేహేంద్రియమనఃప్రాణాదిభ్య ఇతి శేషః. అత ఏవాఽ
గుణాన్వయః. సస్తుతః. ప్రాకృతసత్వాదిగుణరహితః. యద్వా గుణాన్వయ ఇతి చేదః. వ్యతిరిక్తోఽపి
కర్మవిమిత్రో గుణానా మన్వయో యస్మిన్నితి తథాభూతః. అత ఏవ స్వతః స్వరూపతః శుద్ధః. విర్మలాః
అస్తు కిం తత్స్వరూపం తత్రాహ జ్ఞానమయః. “అనోంతర అత్మా విజ్ఞానమయ” ఇత్యతేవ స్వార్థో
మయోఽజ్ఞానస్వరూప ఇత్యర్థః. యద్వా ప్రాచుర్యే మయత్ స చ జ్ఞానప్రాచుర్య మజ్ఞానాల్పత్వ
మనగమయతీతి శక్యం. తత్ప్రాచుర్యస్య తదర్పిత్య నైవ వ్యావ ర్తకత్వాత్ వ్యతిరిక్తస్య కథం న తదా
ప్రతీతిః. కథం వా బేవోఽహం మనుష్యోఽహం సుప్తోఽహం కిల విలలాస సుఖమహ మస్మాప్న
మిత్యాదిరూపేణ ప్రతీతి స్తత్రాహ (సుషుప్తి.) మాయావృత్తిః. ప్రకృతిసరితామభూతమనో
వ్యాపారవిశేషాత్మికాభిః. జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్తిభిః. దేవాదిశరీరాత్మతాదాత్మ్యాదివిషయాభిః. దేవాదిరూపేణ
ప్రతీయత ఇత్యర్థః. తత్ర జాగ్రన్మాయావృత్తిః బాహ్యేంద్రియద్వారా బాహ్యవిషయగోచరాఽఽస్తర
సుఖదుఃఖాదిగోచరా చ న తు వ్యతిరిక్తాత్మత్వస్వరూపగోచరా. అథో దేవోఽహం ఇచ్ఛామి ద్వేష్మి
సుఖ్యహం దుఃఖ్యహ మితి ప్రతీతిః. స్వప్నవృత్తి స్తు తద్దళాయాం తత్త్వస్మద్రష్టకర్మానుగుణం
త దే క క రణతయా తత్కాలమత్యాగసస్థాయితయా చ పరమపురుషస్సప్తవక్షరాదీంద్రియద్వారికా
అద్వారికా వా తదేకానుభవ్యతత్కాలమాత్రావస్థాయవరమపురుషస్సప్తవిషయదేహాదిగోచరా న తు
వ్యతిరిక్తాత్మగోచరేతి తదా న తథా ప్రతీతిః. సుషుప్తౌ తు యద్యపి న మనసోఽపి వ్యాపారః. అత
ఏవ న దేవాద్యాకారప్రతీతిః. ఏవం చ వ్యతిరిక్తాత్మత్వస్వరూపప్రతీతి రపి సులభా తథాఽప్యావబోధ
మహ మిత్యేవ ప్రకాశతే న తు దేహేంద్రియాదిభ్యో వ్యతిరిక్తోఽహ మితి ప్రతియోగిగ్రాహకమనో
వ్యాపారాభావా త్ప్రతియోగిన్ ఏవాప్రతీతే. యద్యపి సుషుప్తౌ వహ మితి ప్రతీతి ర్న మాయావృత్తి
స్తథాఽపి చ్ఛత్రిన్యాయేన మాయావృత్తి రిత్కుక్తమ్.

౪౧

యేనేంద్రియార్థాన్ధ్యాఃక మృషా స్వప్నవ దుత్థితః,

తన్నిరున్ధ్యాదిన్ద్రియాణి వినిద్రః ప్రత్యవద్యత.

౩౨

ఏతదన్త సమమామ్నాయో యోగస్సాఙ్గో మనీషిణామ్.

త్యాగస్తపో దమ స్సత్యం సముద్రాన్తా ఇవాపిగాః.

౩౩

ఉదేవం సంస్మృతిహేతుభూతవేహాత్మభ్రమాది ర్మనఃసారవశ్యకృత ఇత్యుక్తం భవతి. కథం తస్మా తత్సారవశ్యవివృత్తి రిత్యపేక్షయాం తన్నియమనే నైవేత్యాహ (యేనేతి) ఉత్థితః, స్వప్నా దితి విభక్తిపరిణామేన సన్నిహిత్యా త్సంబంధ్యతే. ప్రబుద్ధః, స్వప్నవత్ స్వాప్నార్థావిన యేన మాయా పరిణామరూపేణ మనసా ఇంద్రియార్థా శబ్దాదివిషయా మృషా సంప్ర త్యవిద్యమానానపి పూర్వాను భూతా నననుభూతా నవ్యనుభూతసజ్జాతీయా దుర్లభా ద్యాఃక ద్యాఃక తస్మిన్ విరుంధ్యా వియచ్ఛే దితి సంబంధః. “ద్యాయతో విషయా వుంస స్సజ్గ స్తేమావజాయతే నజ్గా త్సంజాయతే కామ” ఇత్యుక్త రీత్యా విషయధ్యానత్వజ్ఞాద్యాపాదనద్వారా మనసో బంధకత్వ మితి. యేనేంద్రియార్థా నిత్యనేనోక్తం యేనేత్యుపాత్తం మనో విశిష్ట-యేన చేంద్రియాణి బాహ్యే సింద్రియాణి ప్రత్యవద్యత ప్రాప్త, కథంభూతః వినిద్రః అనలసః, నిరుంధ్యాత్ యద్వా తస్మిన్ ఇంద్రియాణి చేతి శేషః. వినిద్రః, దేహాత్మభ్రమరహితః అంతర్భూత్యాంద్రియాణి నిరుంధ్యాత్ ప్రత్యవద్యతే త్యన్య మామిన్ద్రీయ, యేన నిరుద్ధేన మనసా మాం యథావ జ్ఞానీయా దిత్యర్థః. యద్వా తదిత్యన్యయం. తత్ తతః తేభ్యో విషయేభ్యో ద్యాతేభ్యః. ఇంద్రియాణి విరుంధ్యాత్ యథేంద్రియాణి తత్ప్రాసక్త్యరహితాని భవేయం. తథా నిరుంధ్యాదిత్యర్థః. అనేన మనసో బాహ్యేంద్రియనియమ ఉక్తః. కథంభూతః, వినిద్రః పూర్వవద్యః. అనేన మనో నియమనోవయ్యుక్తం దేహాత్మభ్రమరహిత్య ముక్తం. ఏవ మంతరింద్రియనియమ ఉక్తః. కథ మేత దుభయం లభ్యం తత్రాహ ప్రత్యవద్యత మా మితి పూర్వవచ్ఛేషః. మాం ప్రత్యవద్యతేత్యర్థః. మద్విషయజ్ఞానేన తత్కులభ మితి భావః.

౩౪

కిం మనోనియమనేనేత్యత్రాహ (ఏతదంత ఇతి.) సమామ్నాయాయః సర్వాంతాః. ఏతదంతాః మనోనియమంతాః. అంత ఫలం మనోనియమనఫలా త్యర్థః. ఏతదంత ఇత్యేక వచనం సమామ్నాయాప్రత్యేకాప్రాయకం, నియమితే చ మనసి మత్ప్రాప్తిః సులభేతి భావః. తత్ర దృష్టానమాహ (సముద్రాన్తా ఇవాపిగా ఇతి) సముద్రసర్వంతగమన మేవ నదీభిః. కార్యం తత స్తత్ప్రాప్తి ర్యథా సులభా తద్వ ద్విషయాంతరేభ్యో మన ఆకృష్టమయి నియంతవ్యం. తతో మత్ప్రాప్తి రయత్తులభ్యేతి తత్సర్వం (యద్వా) ప్రత్యవద్యతేతింద్రియనియమన్య యథావ త్వవిషయజ్ఞానం ఫల మితి సూచితం. తదేవ సదృష్టానం వివృణోతి ఏతదంత ఇతి. సమామ్నాయ ఉపదేశః. వేదార్థః జ్ఞానానుష్ఠానే వా యోగః వివేకాదిసాధనపక్షకానుగృహీతః సాఙ్గ్యసత్యకాత్మయాథాత్మ్యవ లోకనం త్యాగో దానం తపోఽనశనాది దమ ఇంద్రియనిగ్రహః సత్యం సత్యవదనమ్.

౩౫

(ఉద్ధవేన శ్రీకృష్ణసందేశకథనం)

యత్స్వహం భవతీనాం నై దూరే వర్తే ప్రియాదృశామ్.

మనస స్సన్నికర్షార్థం మదనుభ్యానకామ్యయా.

౩౪

యథా దూరచరే ప్రేప్తే మన ఆవిశ్య వర్తతే.

శ్రీణాం చ న తథా చేత స్సన్నికృష్టేఽక్షిగోచరే.

౩౫

మయావేశ్య మనః కృత్స్నం విముక్తాశేషవృత్తయః.

అనుస్మరన్త్యో నూం నిత్య మచిరా న్మా ముపైష్యథ.

౩౬

యా మయా క్రీడతా రాత్ర్యాం వనేఽస్మి స్వృణ ఆస్థితాః.

అలబ్ధాసాః కల్యాణ్యో మాఽఽపు ర్మద్యేర్మచింతయా.

౩౭

యద్యప్యక్తరీత్య త్వస్పియోగో నాస్తి తథాపి నిరళయరుఖాఽహం రూపం కిం న దర్శయసీత్యత్రాహ మ స్త్రీతి.) హేప్రియాః అహం భవతీనాం దృశాం దూరే వర్తే ఇతి యత్ తత్తు మదనుభ్యానకామ్యయా మదనుభ్యానార్థం తచ్చ మనసః సన్నికర్షార్థమ్.

౩౪

కిం చక్షురోచరే త్వయ్యనుభ్యానం మరస్సన్నికర్ష శ్చ న లభత ఇత్యతో నేత్యాహ (యథేతి.) ప్రేప్తే ప్రియతమే దూరచరే గతి తస్మి న్యథా శ్రీణాం చ న ఆవిశ్య వర్తతే స్థిరతయేతి శేషః, తథా తాసాం చేత స్సన్నికృష్టేఽక్షిగోచరే చ ప్రియతమే న వర్తతే.

౩౫

కిం త్వదనుభ్యానేన మరస్సన్నికర్షేణ చ సాధ్య మిత్యత ఆహ (మయాతి.) విముక్తా అశేషా వృత్తయః, న్యాపారాః యస్మాత్ త్వదన్మనః ప్రస్థయి కృత్స్నం కాత్సేన్మన వివేశ్య మామేవ నిత్య మనుస్మరన్త్యోఽచిరాదేవ మా ముపైష్యథ ప్రాప్స్యథ.

౩౬

వ్యామోహనమాత్రమేకవిత్వతో వివర్ణయతి (యా ఇతి.) హేకల్యాణ్యః యాః ప్రియో వ్రజ ఏవాస్థితాః భర్త్యాదివ్రతిబంధా వితి భావః. వనే క్రీడతా మయా సహ న లబ్ధాః రాసః క్రీడా మాభిః, తథాభూతః మద్వీర్యాణాం మచేష్టితానాం అనుచింతయా మా మేవాభ్యుః, ఐద.

౩౭

శ్రీకృత ఉవాచ—

ఏవం ప్రయతమాదిష్ట మాకర్ణ్య ప్రజయోషితః.

త మూచు రుద్ధవం ప్రీతాస్తత్సన్దేశాగతస్మృతిః.

౩౮

గోస్య ఉవాచ—

దిష్ట్యా కిల హతః కంసో యదూనా మహితోఽఘకృత్,

దిష్ట్యాఽఽనై ర్గర్జితసర్వార్థైః కుశల్యాస్తేఽచ్యుతోఽధునా.

౩౯

కచ్చి ద్గదాగ్రజ సౌమ్య కరోతి పురయోషితామ్.

ప్రీతిం న స్నిగ్ధసప్రీడహసోదారేక్షణార్చితః.

౪౦

కథం రతివిశేషజ్ఞః ప్రయ శ్చ పురయోషితామ్.

నానుబధ్యేత తద్వాత్యై ర్విభ్రమై శ్చానుభావితః.

౪౧

అపి స్మృతతి న స్సాదో గోవిందః ప్రస్తుతే క్వచిత్.

(ఏవ మితి.) ఇత్థం ప్రయతమేన భగవతా అదిష్టం శ్రుత్వా తస్య సందేశే నాగతా స్మృతి ర్యాసాం తా, వ్యత్యయేన ద్విజీయా. ప్రీతా హృష్టాః, ఉద్ధవ మూచుః.

౩౮

(దిష్టేతి.) యదూనా మహిత శ్చక్ర రఘుకృ ద్దుఃఖకృ త్కంసః హతః కిల, ఏతద్దిష్ట్యా ఆయ మస్మాకం మహా నానంద ఇత్యర్థః. లబ్ధా స్సర్వే ఆర్థాః, పురుషార్థా యై నై రావై ర్మిత్రై స్సహచర్యతోఽధునా కుశల్యాస్తే కిల.

౩౯

(కచ్చి దితి.) హేసౌమ్య, గదాగ్రజః కృష్ణః పురయోషితం స్నిగ్ధం చ తత్సప్రీడహసే నోదారః ఈక్షణం తేనార్చితో బహుమతో వశీకృత ఇతి భావః. తాసాం ప్రీతి మస్మాను కర్తవ్యాం కరోతి కచ్చి దితిష్టప్రశ్నే.

౪౦

నను స్వతంత్ర స్స కథం తద్వశ స్సాన్య దత ఆహుః, (కథ మితి.) తద్వాత్యైః తద్విభ్రమై శ్చానుభావితః, వశీకృతః కథం నానుబధ్యేత అనుబధ్యేతై వేత్యర్థః.

౪౧

(అపి మితి.) హేసాదో పురప్రీతాం గోప్తీమధ్యే తత్రాపి గ్రామ్యవైస్వరకథాంతరే గ్రామేషు

(ఉద్ధవేన శ్రీకృష్ణసందేశకథనం)

గోష్ఠీమధ్యే పురశ్రీజాం గ్రామ్య నైస్విరకథాన్తరే.

౪౨

తా: కిం నిశా స్మరతి యాసు త్రదా ప్రియాభి ర్భృందావనే కుముదకున్దశశాఙ్కరమ్యే,
రేమే క్వణచ్చరణనూపురరానగోష్ఠ్యా మస్మాభి రీడితమనోజ్ఞకథ: కదాచిత్.

౪౩

అపేష్యతీహ దాశార్హ స్తప్తా స్వకృతయాఽకుచా,

సజ్జీవయిష్య నో గాత్రై రిన్దో వన మివామ్బుదైః.

౪౪

కస్మా త్కృష్ణ ఇహయాతి ప్రాప్తరాజ్యో హతాహితః,

నరేన్ద్రకన్యా ఉద్వాహ్యా పీత సుర్వసుహృద్వృతః.

౪౫

కి మస్మాభి ర్వనోకోభి ర్భ్యాభి ర్వా మహాత్మనః,

శ్రీపతే రాప్తకామస్య క్రియతేఽర్థో మహాత్మనః.

౪౬

భవా గ్రామ్య జాన్తేషాం సమ్మంది య వ్యాకృచ్ఛికకథాంతరం కష్టి స్మృతుతే అధికృతే నతి తథా
నోఽస్మాక స్మరతి కిం ప్రాధాన్యేన నాస్మాక స్మర త్యేవ యదృచ్ఛయాఽపి స్మరతి కిమిశ్యర్థః.

౪౭

పున రన్యా ఊచుః (తా: కి మితి.) కుముదైః కుందైః, శశాంజ్ఞేన చ రమ్యే బృందావనే
క్వణంతి చరణనూపురాణి యస్యాం రానగోష్ఠ్యాం అస్మాభి. ప్రియాభి: రీడితాః, మనోజ్ఞా: కథాః,
యస్య తథా యాసు నిశాసు, రేమే తా: కదాచిత్ కిన్ను స్మరతి.

౪౮

(అపేష్యతీతి.) అగమిష్యతి కిం స్వనిమిత్తేన శోకేన సంతప్తాః. నోఽస్మాక దాశార్హః,
కృష్ణః, దాశార్హేతి పాఠే హేఉద్ధవ స్వకరస్పర్శాదిభిః. సజ్జీవయిష్యతి కిం యథా వన మిన్ద్రోఽ
మ్బుదైః, సజ్జీవయితి తద్యత్.

౪౯

అన్యా ఊచుః (కస్మా దితి.) అనన్యగతిత్వేన పూర్వమత్రోపితవా నధునా తు ప్రాప్తం
రాజ్యం యేన హతా అహితా శ్శత్రవో యేన తథాభూతః నరేన్ద్రకన్యా ఉద్వాహ్యా పీతః సుహృద్భి శ్చ
వృతః, కస్మాదేతోః ఇహగమిష్యతి.

౫౦

అన్యా స్తు పరమార్థమూచుః. (కిమస్మాభి రితి) వనవాసివీధి, పురయోసిద్ధి ర్వా మహాత్మనః
కృష్ణస్య కిం కోవాఽర్థః ప్రయోజనం క్రియతే న కించి త్ప్రయోజన మిశ్యర్థః. తత్ర హేకుం
బ్రువంత్యో విశిషంతి - మహాత్మనః, క్రియఃసతేః తదస్మాత్తాం స్వకవిష అవాప్తసమస్తకామర్థః.

౫౧

- పరం సౌఖ్యం హి నై రాశ్యం నైవరిజ్యప్యాహ పింగళా,
తజ్జానతీనాం నః కృష్ణే తథాప్యాశా దురత్యయా. ౪౬
- క ఉత్సహేత సంత్యక్తు ము త్రమశ్లోకసంవిదమ్,
అనిచ్ఛతోఽపి యస్య శ్రీ రంగా న్న చ్యవతే క్వచిత్. ౪౭
- సరిచ్ఛైలవనోద్దేశా గావో వేణురవా ఇమే,
సంకర్షణసహాయేన కృష్ణే నాచరితాః ప్రభో. ౪౮
- పునః పున స్సార్వరయంతి నందగోపసుతం బత,
శ్రీనికేతై స్తత్పదకై ర్విస్మర్తుం నైవ శక్నుమః. ౪౯

అన్యః పునరాహుః (పరం సౌఖ్య మితి.) య త్పింగళాఖ్యా వేక్యా ప్రాహ నైరాశ్యం
పరమం సౌఖ్యం హీతి తజ్జానతీనా మపి నోఽస్మాకం తథాఽపి నైరాశ్యస్య సుఖహేతుత్వదర్శనేఽపి
కృష్ణే విషయే ఆశా దురత్యయా అపరిహార్యా. ౪౬

యుక్తం చైత దితి కాశ్చి దాహుః (క ఇతి.) ఉత్తమశ్లోకస్య సంవిదమేకాంతవార్తాం
త్యక్తుం కో జన ఉత్సహేత న కో ష్యత్సహేతేత్యర్థః. తత్సంవిత్త్వాగానుత్సాహమేవ దృష్టాంత
ముఖేన దర్శయంత్య స్తం విశింపంతి-శ్రీః లక్ష్మీః అనిచ్ఛతోఽకామయమానస్యాఽపి అస్యోత్తమశ్లోక
స్యాంగా దురస్థలా త్కృచ్చి త్కదాచి దపి న చ్యవతే. ౪౭

కిం చ తద్విస్మృతౌ తు నాస్మికం దుఃఖమప్తి సాపి న సంభవతీత్కాహు త్రిభిః (సరిచ్ఛైలేతి.)
ప్రభో హేఉద్ధవ సంకర్షణసహితేన కృష్ణేన సరిదదయ ఆచరితా స్సేవితాః. ౪౮

తతః కిమిత్వత ఆహుః పునః పున ర్నందగోపసుతం సార్వరయంతి, బత కై ర్లింగై రిశ్యత
ఆహుః శ్రీనికేతైః క్రియ స్సౌందర్యసంసదో వికేతైః ఆశ్రయైః తస్య భగవతః పదకైః పదావీన
పదకాని “ఉవే ప్రకృణీకృతా” వితి కప్రత్యయః, తైః సార్వరయంతీతి పూర్వేణ సంబంధః. అత స్తం
విస్మర్తుం నైవ శక్నుమః. ౪౯

(ఉద్ధవేన శ్రీకృష్ణసందేశకథనం)

గత్యా లలితయోదారహాసలీలావలోకనైః.

మాధ్వ్య గిరా హృతధియః కథం తద్విస్మరామహే.

౨౦

హే నాథ హే రమానాథ వ్రజనాథార్తినాశన.

మగ్న ముద్ధర గోవింద గోకులం వృజినార్ణవే.

౨౧

శ్రీమత ఉవాచ—

తత స్తాః కృష్ణసందేక్షై ర్యవేతవిరహాజ్వరాః.

ఉద్ధవం పూజయామాను ర్జ్ఞాత్వాఽఽత్మాన మధోఽక్షజమ్.

౨౨

కిం చ గత్యాదిభిః హృతా దీః యాసాం తా వయం కథం తం కృష్ణం విస్మరామహే తత శ్చ స్మారక్తై ర్లింగై స్తతస్త్తుతి రవర్జనీయా తత శ్చ దుఃఖమపీతి భావః.

౨౩

తత శ్చేదం దుఃఖం స ఏవ భగవానపనుదత్త్వతి ప్రార్థయంతే (హే నాథేతి.) బుద్ధ్యా నన్విధాపితస్య భగవత స్సంబోధనాని హే నాథేత్యాదీని వృజినార్ణవే దుఃఖాబ్ధౌ మగ్నం గోకుల ముద్ధర నాహం శక్త ఇత్యత్ర సంబోధయంతి హే నాథేతి. ఈశ్వరస్య తవ కిమశక్య మితి భావః. న స్వీశ్వరో విగృహ్యతృపీత్యత ఆహుః (హే రమానాథేతి.) “లక్ష్మ్యే సహ హృషీకేతో దేవ్యా కారుణ్యరూపయా రక్షక స్సర్వసిద్ధాంత” ఇత్యుక్తరీత్యా కేవలకారుణ్యమూర్త్యా పురుషకారభూతయా లక్ష్మ్యే నిత్య యుక్తస్య తవానుగ్రహ ఏవోచిత ఇతి భావః. నన్వేన మపి కాంక్షి మ్నిగృహ్యన్నేన దృశ్యే ఇత్యుక్తాహుః (వ్రజనాథేతి.) వ్రజం త్వనుగృహ్యన్నేన దృశ్యస ఇత్యభిప్రాయః. తమేవావిమ్కర్యంతి (హే ఆర్తినాశనేతి.) విషజలాశయవ్యాకరాక్షసవర్షమారతప్రయుక్తపీడాహారిత్వం బహుశో దృష్ట మితి భావః.

౨౪

(తత ఇతి.) తా గోప్యః. శ్రీకృష్ణస్య సందేక్షైః వాచితైః వ్యవేతో విరహాజ్వరో యాసాం తాః అధోఽక్షజం కృష్ణ మాత్మానం సర్వాంతరాత్మానం. జ్ఞాత్వా కృష్ణసందేక్షై రధోక్షజ మాత్మానం జ్ఞాత్వా వ్యవేతో విరహాజ్వరో యాభి స్తా ఇతి వా ఉద్ధవం పూజయామానుః.

౨౫

ఉవాస కతిచి న్మాసా న్గోపీనాం వినుదన్ శుచః,
కృష్ణలీలాకథాం గాయ ప్రమయామాస గోకులమ్.

౫౪

యావంత్యహాని నందస్య వ్రజేఽవాత్సీ త్స ఉద్ధవః,
వ్రజౌకసాం క్షణప్రాయా హ్యస స్కృష్టస్య వార్తయా.

౫౫

సరిద్వనగిరిద్రోణీర్విక్షన్కుసుమితద్రుమాః,
కృష్ణం సంస్మారయ నేమే హరిదాసో వ్రజౌకసామ్.

౫౬

దృష్ట్యైవ మాదిగోపీనాం కృష్ణావేశితకిల్బిషమ్,
ఉద్ధవః పరమప్రీత స్తానమస్యన్నిదం జగౌ

౫౭

ఏతాః పరం తనుభృతో నను గోపవధ్యో గోవింద ఏవ మఖిలాత్మవిరూఢభావాః.

(ఉవాసీతి.) శుచః దుఃఖాని వినుదన్ నవనయన్ రమయామాస సుఖయామాస.

౫౪

(యావంతీతి.) ఉద్ధవో నందస్వామికే వ్రజే యావంత్యహాని దినావ్యవాత్సీత్ ఉవాస
తావంత్యహాని శ్రీకృష్ణస్య వార్తయా క్షణకుల్యాని బహువుః.

౫౫

(సరిదితి.) సరిదాదీ నృత్యం కేమ ప్రత్యేకం కృష్ణలీలాప్రశ్నాదిభిః, తం వ్రజౌకసాం
స్మారయ నేమే.

౫౬

(దృష్ట్యైతి) ఏవం ప్రదర్శిత మాది ర్యస్య తదోపీనాం కృష్ణావేశేన ఆత్మనో మనసో విక్లబం
వైక్లబ్య మధార్మ్యం నితరాం ప్రీతః ఉద్ధవ స్తా గోపీ ర్నమస్యన్ సమ్మరిష్యన్ జయం పక్ష్యమాణం
జగౌ ఉత్తమస్యాత్మనో గోపప్రీతమస్మృతిరన్యాయ్యా న ఖింతీతి దర్శయితుం తాసాం మహత్త్వం
పఞ్చభిర్భాగవిత్కర్తృః.

౫౭

(ఏతా ఇతి.) ఏతాః గోపవధ్యః పరం కేవలం తనుభృతః, సఫలజన్మానుః, తత్ర హేతుం
పదన్ గోపవధూ ర్విశేషస్థి- ఏవ మిత్థ మాత్మని సర్వాంతరాత్మని గోవింద ఏవ రూఢః భావః
ప్రేమాత్మకో యాసాం తాః కుత స్తావత్రైవ తనుభృత్త్వమిత్యత ఆహ యత్ యస్మా దృవభియో

(ఉద్ధవేన శ్రీకృష్ణసందేశకథనం)

వాఙ్మన్త్రియద్భవభియో వయం చ కిం బ్రహ్మజన్మభి రనంతకథారసస్య. ౫౮
 క్షేమాః త్రియో వనచరా వ్యభిచారశీలాః కృష్ణే క్వ చైష పరమాత్మవిరూఢభావః,
 న నీశ్వరోఽనుభజతోఽవిదుషోఽపి సాక్షిచ్చేయస్తనోత్యగదరాజ ఇవోపయుక్తః. ౫౯
 నాయం శ్రీయోఽగ్లఙ్గినితాన్తరతేః ప్రసాదస్వర్యోషితాం నలినగన్ధరుచాం కుతోఽన్యః,
 రాసోత్సవేఽస్య భుజదంజగృహీతకణ్ఠలబ్ధాశిషాం య ఉదగా ద్వృజవల్లవీనామ్. ౬౦

ముముక్షుః మనయః, కుభాశ్రయమనశీలాః, పయ మభక్తా శ్చాన్మదాదయః వాఙ్మన్త్రి రూఢభావమితి
 విభక్తివివరితామేన సంబంధః. యద్రూఢభావత్వ మితి వాయత ఏవమతః అనంతస్య గోవిందస్య కథాను
 రసోఽనురాగో యస్య తస్య బ్రహ్మజన్మభిః. శౌక్లసావిత్రయాజ్ఞితైత్త్రిభిః, కిం కోఽతిశయః, అనంత
 కథాను రసోఽనురాగో యస్య తస్య త్వమేవాతిశయావహం న తు బ్రహ్మజన్మనేతి భావః. యద్వా
 అనంతకథారసస్య బ్రహ్మజన్మభి శ్చ కుర్మ్యుః జన్మభి రపీత్యర్థః. ౫౮

నను వర్ణాశ్రమధర్మానుగ్రహో నిరూఢభావ స్తదభావేఽపి కథ మాభిర్వర్ణభి ఇత్యుచ్యతే
 ఘటనదిర్భవేనైశ్వర్య స్వయమేవ స్వస్థాప్తై తేనాపి వ్యాజేన హేతురితసంభవయన్నాహ (క్షేమా ఇతి)
 ఇమాః త్రియః జాత్యాపి విహీనా ఇతి భావః వనచరా ఇత్యనేన సత్సజ్జాదిసాధనాద్యభావోఽభివేతః.
 వ్యభిచారశీలా ఇత్యనేన దాహకనద్భావః, ఏవంవిధానాం సర్వథాఽధికారరహితానాం పరమాత్మవి కృష్ణే
 నిరూఢభావః. క్వ దుర్బుధ మేతదితి భావః. యద్యప్యేవం తథాపీశ్వరః, స్వాత్మయాథాత్మ్య
 మజానతోఽప్యనుభజతః తేనాపి భావేన అనువర్తమానస్య సాక్షి త్వయమేవ శ్రేయస్తనోతి నను
 బలు అవిదుషామపి శ్రేయః, కార్యకరత్వే దృష్టాంతమాహ (అగదేతి) యథా అగదరాజ ఔషధశ్రేష్ఠం
 ఉపయుక్తః భుక్తః ఆరోగ్యం తనోతి తదన్వత్. ౫౯

అత్యంతాపూర్వశ్చాయం గోపీషు భగవతః, ప్రసాద ఇత్యాహ (నాయమితి.) అగ్నే వక్షసి
 ఆహో నితాంతరతేః నితాః తా ఏకాంతా రతి ర్యస్యాస్తస్యాః, శ్రేయః లక్ష్మ్యే, నాయం ప్రసాదోఽను
 గ్రహోఽస్తి నశినప్యేవ గంధో రుక్మాంతి శ్చ యాసాం స్వర్గోషితాం స్వర్గాజనాం అపరసామపి
 నాస్తి అన్య ఇతిరప్రియస్తు కుతః, ప్రసాదవిషయా ఇతి శేషః. దూరతో విరస్తా ఇతి భావః. కోఽసౌ
 ప్రసాదః, యః, శ్రీయో స్వర్గోషిద్ధి శ్చ న లబ్ధ ఇత్యత్రాహ (రాసోత్సవ ఇతి.) రాసక్రీడాయాం
 కృష్ణస్య భుజదండాత్మాం గృహీత అభిజ్ఞతః, కంఠ పై న లబ్ధా ఆశిషో యాభి స్తాసాం గోపీనా ముదగా
 బావిర్బహువ, వల్లవీనాం మధ్యే ఉదగాజ్ఞగావిశ్లేషః. ౬౦

అసా మహో చరణరేణుజుషా మహం స్యాం బృందావనే కిమపి గుఱ్ఱులతౌషధీనామ్,
యా దుస్త్యజం స్వజనమార్యవథం చ హిత్వా భేజా ర్ముకున్దపదవీం శ్రుతిభి ర్విమృగ్యామ్
యా వై శ్రీయః అర్చితమజాదిభి రాప్తకామై ర్యోగీశ్వరై రపి చుదాత్మనిరాసగోష్ఠ్యామ్,
కృష్ణస్య తద్భగవత శ్చరణారవిన్దం న్యస్తం ప్రనేమ విజహః పరిరభ్య తాపమ్. ౬౨

వస్తే నస్తప్రజప్తీణాం పాదరేణు మభీక్షకః,

యాసాం హరికథోద్గీతం పునాతి భువనత్రయమ్. ౬౩

శ్రీకృత ఉవాచ—

అథ గోపీరనుజ్ఞాప్య యశోదాం నస్త మేవ చ,

గోపా నామ స్త్ర్య దాకార్హో యాస్య న్నారురుహే రథమ్. ౬౪

కిం చాసాం భాగ్యం సర్వేషాం దుర్లభమేవ మమత్వేతావ త్సృగ్య మిత్యాహ (అసామితి.)
అసాం గోపీనాం చరణరేణుజుషాం, గుఱ్ఱులతౌషధీనాం మధ్యే అహం కిమపి స్యాం కేనాపి తృణ
కీటాదిపూషేణ శచ్చరణరేణుసంస్పర్శయోగ్యోనోద్భవేయమితి, తత్ర హేతుం వదన్ తా వినిష్ఠి
(యా ఇతి.) యాః గోవ్యః, స్వజన మార్యాణాం సంధానం ధర్మం హిత్వా శ్రుతిభిః, విమృగ్యాం
ముకుందస్య పదవీం భేజాః ముకుందస్వరూపగుణానుచింతనసరా బభూవురిత్యర్థః. ౬౧

పునస్తా వినిష్ఠి (యా వా ఇతి.) యద్భగవతః కృష్ణస్య చరణారవిందం రాసగోష్ఠ్యాం
ప్రనేమ న్యస్తం విహితం త ద్యా గోవ్యః పరిరభ్య తాప మాంతరం చాహ్వాం చ జహారితి సంబంధః.
చరణారవిందం వినిష్ఠి- శ్రీయా అశ్వైః అర్చితం తథా ఆప్తకామై రజాదిభి శ్చతుర్ముఖాదిభిశ్చ తథా
యోగీశ్వరై రాత్మని చిత్రే చార్చితమ్. ౬౨

ఇత్థం ప్రజాకసాం నమస్కారార్హతాం ప్రతిపాద్య నమస్కరోతి (పంధ ఇతి) అభీక్షకః
పునః పునః నందప్రజస్థానం నందప్రజప్తీణాం హరికథోద్గీతం, ఉద్గీత మితి భావేత్తః, హరికథోద్గానం
లోకత్రయం పునాతి తథాభూతానామ్. ౬౩

(అభేది) అనుజ్ఞాప్య అనుజ్ఞాం యాచిత్వా ఆమంక్యో పృష్ట్యా దాకార్హ ఉద్ధవః, యాస్యన్
“లక్షణహితో” రితి శత్రావేళః, యాకుం రథ మారురోహ. ౬౪

(ఉద్ధవస్య మధురాం ప్రతి గమనమ్)

తం నిర్గతం సమాసాద్య నానోపాయనపాణయః,

నందాదయోఽనురాగేణ ప్రాప్తోఽన్మృత్యుచింతనాః.

౬౫

మనసో వృత్తయో న స్ఫుః కృష్ణపాదామ్బుజాశ్రయాః,

వాచోభిదాయినీ ర్నామ్నాం కాయస్తర్పిహ్వజాదిషు.

౬౬

కర్మభి ర్భ్రామ్యమాణానాం యత్ర క్వపీశ్వరేచ్ఛయా,

మగ్నాచరితై ర్దానై ర్మతి ర్నః కృష్ణ ఈశ్వరే.

౬౭

ఏవం సభాజితో గోపైః కృష్ణభక్త్యా నరాదిషు,

ఉద్ధవః పున రాగచ్ఛ మధురాం కృష్ణపాలితామ్.

౬౮

(తమితి) నిర్గతం ప్రజాన్నిష్కాంత ముద్ధవం సమాసాద్య అనురాగేణ ప్రోచుః, కథం భూతాః నానావిధాన్యపాయనాని అర్హణవస్తుని పాణేషు యేషాం అశ్రుణో లోచనయో ర్మేషాం తథాభూతాః.

౬౫

ఉక్తిమేవాహ (మనస ఇతి.) నోఽస్మాకం మనసో వృత్తయః, కృష్ణపాదామ్బుజవిషయా స్ఫుః, వాచస్తు తన్నామ్నా మభిదాయన్య స్ఫుః, కాయ దేహాస్తు తన్నమస్కారాదిషు ప్రవణాః స్ఫుః.

౬౬

(కర్మభిరితి.) యత్ర క్వవిదీశ్వరేచ్ఛయా కర్మానుగుణయా కర్మభిః పుష్కాపుష్కానాం సంసరతా మస్మాకం యది మంగళాచరితాని కురకర్మాణి దానాని చ సంశ్రి, తర్హి, త్రైర్వేతుభిః కృష్ణే భగవతి రతి రనురాగ స్వాదితి మంగళాని చరిత ప్రదర్శనార్థం దానై రిభ్యక్తమ్.

౬౭

(ఏవమితి.) హేనరాదిష రాజాః, ఇత్యం గోపైః కర్మభిః కృష్ణభక్త్యాకరణభూతయా సభాజితః సమ్మచికః, స ఇతి పృథక్పదం వా, ఉద్ధవః కృష్ణేన పాలిగాం, లాలితామితి పారే అనురంజితాం మధురాం పునరాజగామ.

౬౮

కృష్ణాయ ప్రణవత్యాహ భక్త్యుదేకం ప్రజౌకసామ్,
వాసుదేవాయ రామాయ రాజ్ఞే చోపాయనాన్యదాత్.

౬౯

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే. మహాపురాణే. పారమహంస్యాం. సంహితాయాం, దశమస్కంధే
సప్తవత్సారింకోఽధ్యాయః.

తతః కృష్ణాయ నమస్కృత్య, ప్రీత్యా హర్షేణ ప్రజౌకసాం భక్త్యుత్కర్షణం ప్రాహు. వాసు
దేవాయ కృష్ణాయ రామాయ రాజ్ఞే ఉగ్రవేనాయ చోపాయనాని నందాభిన్నమర్చితాన్యర్థవస్తూ
న్యదాత్పమర్చితవాః.

౬౯

ఇతి శ్రీనృసింహాయనమఃపారావారరాకాసుదాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీకైలగురోః సుతేన
తద్వరణకమలపరివయప్రసన్నతత్సక్తినమదిగతశ్రీమద్భాగవత్పార్థహృదయేన
శ్రీవైష్ణవదాసేన శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత
చంద్రికాయాం, దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం.
సప్తవత్సారింకోఽధ్యాయః

శ్రీకృత ఉవాచ—

అథ విజ్ఞాయ భగవాన్సర్వాత్మా సర్వదర్శనః,

నైరస్థాయః కామతప్తాయః ప్రియమిచ్ఛ స్థూహం యయా.

మహాహ్లాసస్కరోపేతం కామోపాయోపబంధితమ్,

ముక్తాదామపతాకాభి ర్హితానశయనానైః.

ధూపై స్ఫురభి ర్దీపై స్ఫుగ్ధై రపి మణితమ్.

కామకామప్రభుతాలేఖైః స్నానావర్జైః స్ఫుకోభనైః.

గృహం త మాయాన్త మపేక్ష్య చాననా త్సద్య స్సముత్థాయ సుజాతసమృమ్మా.

అథ అష్టచత్వారింశోఽధ్యాయః.

~~~~~

పూర్వం త్రినక్రయాఽక్రూరేణ చ ప్రార్థితో భగవాన్ కాయోః గృహస్పృశ్యేష్యామీక్యక్తవా
విక్యక్తం. అధునా స్వవచససత్కావయతుం భగవాన్స్తద్గుహం గత్వా తదిష్టం చకారేత్యనువర్ణయత్యష్ట
చత్వారింశేన (అథేత్యాదిన్.) అతోద్ధనాగమనానంతరం విజ్ఞాయ లగమిష్యామీక్యక్తం త్రివక్తాక్రూరయో
రభిషేతం చానుస్మృత్య తత్ర హేతు స్సర్వాంతరాత్మా అత ఏవ సర్వదర్శనః యుగపత్సర్వార్థ
సాక్షిత్కర్తా కావ త్కామేన తప్తాయః ప్రైరంధ్రాః ప్రియ మిచ్ఛ స్మర్తుమితి శేషః.

గృహమనువర్ణయతి ద్వాభ్యాం-మహార్జై రనర్తైర్గుహోపకరణై రాభ్యమన్వితం కామోపాయైః
క్రీడోపకరణైరుపబంధితం సమృద్ధం వితానైర్విపులైః శ్మయనాననైశ్చ హ్యుజ్జిః వితానైః గృహో
పరిగృహై శ్మయనాదిభిశ్చేతి వా. సురభి ర్దీపైః స్రగ్విర్గదైః శ్చ మణితమతంకృతం తథా నానవర్జైః
స్ఫుకోభనైస్సందరైః శ్చ కామకామప్రభుతాలేఖైః కామకామప్రోపదిష్టైః రతిబంధాదిభిరాలేఖైః
రభిషణితమ్.

గృహ మిక్యక్తవిరం గృహం ప్రత్యాయాంతం, కృష్ణ మవలోక్య సుజాతసమృమ్మా

యథోపసంజన్య సఖీభి రచ్యుతం సభాజయామాస సదాసనాదిభిః.

౪

అథోద్ధవ స్సాధుతయాఽభిఘాజితో న్యషీద దుర్వా మభిమృశ్య చాసనమ్.

కృష్ణోఽపి నూత్నం శయనం మహాధనం వివేక లోకాచరితాన్యనువ్రతః.

౫

సా మజ్జనలేపదుకులభూషణస్రగ్ధతమ్బూలనుధాసనాదిభిః.

ప్రసాదితత్వోపససారి మాధవం సప్రీకలీలాస్మితచిత్తమేషితైః.

౬

అహూయ కాంతాం నవసంజన్మప్రియా విశజ్జితాం కజ్జణభూషితే కరే.

ప్రగృహ్య శయ్యా మధివేశ్య రాఘయా రేమేఽనులేపార్పణపుణ్యలేకయా.

౭

యస్యా ప్సా నైరంధ్రీ నద్యః తిదై నసనా త్పశుత్తాయ సఖీస్సహ యథా యథోచితం ఉపసంగమ్య
అపివేత్య సమీక్షితైః రాసనాదిభిః అదిశబ్దాదర్శ్యాదిశ్చ. సభాజయామాస పూజయామాస.

౮

(అథేతి.) అథోద్ధవ స్తయా నైరంధ్ర్యా సాధు యథా తథా అభిఘాజిత స్తయా సమర్పిత
మాసనం అభిమృశ్య సంస్పృశ్య ఉర్వామేవ న్యషీదత్ ఉపవివేశ నత్వాసనే. భగవతా సామ్య మనుచితం
వన్నానః కేవలమర్వామేష ఉపనిష్టవానిత్యర్థః. కృష్ణస్త్వ, లోకానాం కాముకానాం చరితాచిచ్ఛేదా
న్యనువ్రతః అనుసరిత మాత్మనం నవీనం కైర్నిద్రావ్యనదిబుధం మహాధన మనర్థం శయనం సర్వజ్ఞ.
మావివేశ.

౯

(నేతి) సా నైరంధ్రీ మజ్జనాదిభిః ప్రసాదితో యోగ్యతామపాదిత ఆత్మా దేహో యయా
సప్రీడం య బ్లిలయా ఉద్గతం ప్రితం త ద్యేషు విశ్రమేషు తద్యుక్తై ర్వీక్షితై రుపలకితా మాధవ
ముపససారిపజగామ.

౧౦

(అహూయేతి.) నవసంగమే విషయే యా ప్రీర్లజ్ఞ తయా విశజ్జితాం సంగంతుం లజ్జమానా
విత్యర్థః. తాం కాంతాం అహూయ, కజ్జణేన భూషితే హస్తే గృహీత్వా శయ్యామధివేశ్య వితేపార్పణ
మేవ పుణ్యలేకో యస్యా స్తయా రాఘయా సహ రేమే. అనులేపార్పణాదన్యత్తప్యః పుణ్యం నాస్తీతి.
చర్చయతుం తద్విశేషణమ్.

౧౧

(నైరంధ్ర్యాః గృహం ప్రతి శ్రీకృష్ణగమనం)

సాఽనన్తత ప్రకుచయోరురస స్తథాఽక్షో ర్జిహ్నున్యనన్తచరణేన రుజో మృజన్తి.
దోర్భ్యాం స్తవాన్తరగతం పరిరభ్య కాన్త మానన్దమూర్తి మజహో దతిదీర్ఘతాపహ్. ౯

నైవం కైవల్యనాథం తం ప్రాప్య దుష్ప్రాప్త మీక్ష్నరమ్,
అజ్గరాగార్పణేనాహో దుర్భగేద మయాచత.

అహోష్యతా మిహ ప్రేష్ట దినాని కతిచిన్మయా,
రమస్య నోత్సహే త్యక్తుం సక్లం తేమ్మురుహేక్షణ.

తస్యై కామవరం దత్వా మానయిత్వా చ మానదః,
సహోద్ధవేన సర్వేశ స్వరామాగా త్పున్దుద్ధవత్.

(పేతి.) జిహ్నుంతి సన్నిహితత్వాదనంతచరణమితి విధిక్తిపరిణామేన సంబంధః. అనంతస్య భగవత కృరణం జిహ్నుంతి తేనానంతచరణేన హేతునా అన్యేన కామేన తప్తయోః, స్తనయో, రురసోఽక్షోశ్చ రుజః పీదాః మృజంతి అపనయంతి కువాదిన్ నిరాపశేన శర్లతాః పీదాః నిరాకున్త్విం తీత్యర్థః. స్తనాంతరగతం కుచమధ్యగతం యథా తథా కాంతం ప్రయతయం అపింపమనం భగవతం దోర్భ్యా మాలింగ్య, అతిదీర్ఘం బహుకాలానువృత్తం తాపమనంగతాన చుజహౌ త్తత్కాజ.

(నైవమితి.) సా నైరంధ్రీ కైవల్యం ప్రకృతినంబంధరాహిత్యం. తస్య నాథం మోక్షదం యోగిభిరపి దుష్ప్రాప్తం తం భగవంత మేవ మిత్రం కేవలమంగరాగార్పణేనైవ హేతుమాతేనానుభూయేతి శేషః. దుర్భగా భాగ్యహీనా ఇదం వక్ష్యమాణ మయాచత. (అహో ఇతి.) ఖేదే సోఽవిర్నిరతికాయ పురుషార్థభూతమోక్షదం ప్రాప్యిష్యామి కేవలం కున్దుమేవయాచత దుర్భగేతి మువిః విద్యతి.

యాచ్ఛామేనాహ (అహేతి.) హేఅమ్మురుహేక్షణ తవ సంగం త్యక్తుం, నోత్సహే స ప్రభవామి హేప్రేష్ట మయా సహ, కతిచి ద్దినాని రమన్వ. అత ఇహ మద్గుహే ఉష్యతాం త్వయేతి శేషః. ఏవ మాహ.

తస్యై ఇత్థం యాచమానాయై నైరన్యై మానయిత్వా మధురభాషణాదిభిన్నస్వాన్య కామ ఏవ వర స్తం దత్వా యాచితం సఫలీకర్తుం పునరేష్యామీత్యుక్తేత్యర్థః. సర్వేశః స్వోపదిష్టహిత గ్రహణోపయుక్తతన్మనోవియమనశక్తః, మానదః సమ్మానాచరణశీలః అత స్తస్యైవం సమ్మానం కామ వరదానం చ యుక్త మితి భావః. ఉద్ధవేన సహ, సర్వసంవత్సమృద్ధం స్వగృహ మాజగామ.

దురాదాద్యం సమారాధ్య విష్ణుం సర్వేశ్వరేశ్వరమ్.

యా వృణోతే మనోగ్రహ్యా మసత్త్వా త్కుమనీష్యసౌ.

౧౨

అక్రూరభవనం కృష్ణ స్పృహ రామోద్ధవః ప్రభుః,

కించి చ్ఛిక్షీర్షయా ప్రాగా దక్రూరప్రియకామ్యయా.

౧౩

స తా న్నరవరశ్రేష్ఠా నారాద్వీక్ష్య స్వబాన్ధవాః,

ప్రత్యుత్థాయ ప్రముదితః పరిష్వజ్యాభ్యనందతః.

౧౪

సనామ కృష్ణం రామం చ స తాభ్యా మభివాదితః,

పూజయామాస విధివత్కృతాననపరిగ్రహాః.

౧౫

పాదవనేజనీరాపో ధారయజ్ఞో చ్ఛిరసా నృప,

దుర్భగేశ్వరత్వం, తస్యా దౌర్భాగ్యమేవ స్పష్టయతి (దురాధ్యమితి.) దురాధ్యం తక్తి ప్రపత్తివ్యతిరిక్తోపాయేన దుష్పురిసాధ్యం సర్వేశ్వరో బ్రహ్మ తస్మాపీశ్వరం భగవంతం. సమారాధ్య కేవలమంగరాగదానేనైవ ప్రసాద్యయా వైరంద్రీమనోగ్రహ్యం శబ్దాదివిషయసుఖం, అసత్త్వాదసాధుత్వా త్తద్భుత్వా త ద్విరోచయోదత తతోఽసౌ వైరంద్రీ కుమనీషీ కుబుద్ధి రూర్ధ్వా దుర్భగేతి బావః. ౧౨

ఏవం వైరంద్రీమనోరథం సఫలీకరణేత్వత్వం, అథాక్రూరాభిమతం సఫలీకర్తుం తద్గుహం జగమేత్యాహ (అక్రూరభవన మితి.) కించిద్ద ప్రసాపరప్రస్తానం కారయితుమిచ్ఛయా తావ ద్రామోద్ధవాభ్యాం సహితో, భగవాన్ కృష్ణః అక్రూరస్య ప్రియం కర్తుమిచ్ఛయా తస్య భవనం ప్రతి పాగ్రాత్. ౧౩

(స ఇతి.) సోఽక్రూరః తావ న్నరవరేశ్వరోఽపి శ్రేష్ఠా రామకృష్ణోద్ధవాః ఆరాధ్యురత ఏవోద్వీక్ష్య ప్రత్యుత్థాయ నితరాం ముదితః పరిష్వజ్యాభ్యనందత అభినందితవాః. ౧౪

(సనామేతి.) సోఽక్రూరః కృష్ణం రామశ్చ సనామ వనన్దే, చకారా దుద్ధవం చ. తథా తైః. రామకృష్ణోద్ధవైరెవ్యవహితః కృత ఆననపరిగ్రహో యి స్తా విధివ, త్పూజయామాస. ౧౫

(పాదేతి.) సేనృప సోఽక్రూరః పాదౌ అవనిజ్యేతే ప్రజ్ఞాశ్మేతే యాభి వ్రతా తా ఆ అప ఇతి చేయః, విశేషజన్య విస్మితీయాంతత్వాత్ ఆనందక శ్చిరసా ధారయా అర్చణేనార్ఘ్యదినా అమృదాదిభి

(అక్షరగృహం ప్రతి శ్రీకృష్ణగమనం)

అర్హణేనామృతై ర్దివ్యై ర్గంధసృగ్భూషణోత్తమైః. ౧౬

అర్చిత్యా శిరసాఽఽనమ్య పాదావజ్కుగతౌ మృజ్జకాః.

ప్రశ్రయావనతోఽక్రూరః కృష్ణరామౌ వభాషత. ౧౭

దిష్ట్యా పాపో హతః కంఠస్సానుగో వా మిదః కుచ్యతే.

భవద్భ్యా ముద్భృతం శృచ్చా ద్ధురన్తా చ్చ సమేధితమ్ ౧౮

యువాం ప్రధానపురుషౌ జగద్ధేతూ జగన్మయౌ.

భవద్భ్యాం న వినా కించి త్పురమస్తీ న చాపరమ్. ౧౯

శృంగిత్వా దివ్యైరితి పూర్వోత్తరాన్వయి. అజ్కుగతౌ ఉత్పిణ్ణే నిపాతితౌ పాదౌ శిరసౌ ప్రణమ్య మృజ్జన్ పోస్తరీయేణేతి శేషః. యద్వా సంవహాః ప్రశ్రయేన వినయేన వక్షుః కృష్ణరామౌ వ్రత్య భాషత. ౧౬-౧౭

భాషితేవేవాహ (దిష్ట్యైత్యాదితా.) దిష్ట్యా ఆయ మానంద ఇవర్ణ్యః. కిం సానుగః సానువరః. పాపాన్మ కంసో హతః వాం యువసౌ రిదిగ్ జలం దురంతాదిహోక్యచాగ్నిశ్చలకృతాద్భుతాదుద్భృతం సమేధితం సమ్యగ్విచర్చిత చేతి. ౧౮

యుక్తం చైతద్భుజయోరిత్యాహ (యువామితి.) ప్రధానపురుషౌ శ్రేష్ఠపురుషౌ పురుషోత్తమావితర్క్యః. జగతో హేతుకారణభూతా జత ఏవ జగన్మయౌ స్వార్థే నైవ జగద్రూపౌ ప్రధానపురుషావిత విశేషజన్మావర్త్య రర్కయతే. భవద్భ్యాం వినా పరి ముత్కృష్ణ. కిం చిరపి నాస్తీతి భవంతావేన సర్వోత్కృష్టా వితర్క్యః. జగత్కమావితర్క్యన్య వ్యావర్తమాహ (న చాపరమ్) అనరహస్య దశదాత్మకం నాస్తీతిర్క్యః. యద్వా ప్రధానపురుషావితర్క్యనేన ప్రకృతిపురుషకీరితతం వినశీతం “యద్భ్యా మ్మక్తం శరీరం యస్యాక్షరం శరీర” మితి ప్రకృతిపురుషయోః పరమాత్మకీరితత్వ. సుబద్ధరీరమ చిక్షానా వ్యక్తిపర్యంతబోధకత్వపదాత్మపర్యంతబోధకత్వాత్తత్వామానాదికరణ్యోపత్తే. ముద్భృతస్త్వవిశేషావాచినాం గవాదిశబ్దానాం జగద్ధేతూ శత్యనేన ప్రకృతిపురుషకీరితకత్వవేషేణ జగదుపాదావత్వం విశేషాకారేణ తస్మిన్మిత్రత్వం చాభిప్రేతం. యతో విష్ణాకారేణోపాదానత్వ మత ఏవ కార్యస్య కారణా దభిన్నత్వాత్త్వస్వతిరిక్తం నాస్తీతిప్రతి ప్రాయోగోక్తం (జగన్మయా న చాపరమ్) జగన్మయావితర్క్యస్య ముఖేన జగత్తాదాత్మ్యక్తిః న చాపరమితి వ్యతిరేకముఖేనేతి వివేకః. స చాస్త్రపర మ్మిత్రనేన నిమిత్త కారణాంతరవ్యుదాసః. యవయో ర్జగదుదయ విభజయైకకారణత్వాన్మధార్మ్యసంకల్పం కింసాదినం హారస్వకులోద్ధారకోచిత ఏవేతి భావః. ౧౯

ఆత్మసృష్ట మిదం విశ్వ మన్వావిశ్వ స్వక క్తిభిః,

ఈమనే బహుధా బ్రహ్మన్ క్రుతిప్రత్యక్షగోచరః.

౨౦

యథా హి భూతేషు చరాచరేషు మహ్యోదయో యోనిషు భాన్తి నానా,

నను లోకే వివిధకార్యవర్గాణాం వివిధోపాదానకత్వదర్శనా త్కృతం జగతోఽన్మదేక
కారణత్వం కథం వై కన్య మమానేకదేవమనుష్యాదిపదార్థాత్మకత్వ మత ఆహ (ఆత్మసృష్టమితి.)
స్వక క్తిభిః స్వవిశేషణభూతైః ప్రకృతిపురుషకాలైః ఆత్మసృష్టం ఆత్మనః ప్రకృతిపురుషకరీరకా
త్వస్యాదుపాదానభూతా త్సృష్టం ఆత్మనా ప్రకృతిపురుషయో ర్నియంత్రా స్వేన సృష్ట మిత్కర్తృత్వయ
మత్ర తంత్రేణ వివక్షితం. అనేవోపాదానాంతరన్య నిమిత్తాంతరన్యచ వ్యావృత్తిః ఇదం నామరూపవిభాగ
విభక్తం చిదచిదాత్మక విశ్వ మన్వావిశ్వ నియంతృతయాఽంతరాత్మతయా చానుప్రవిశ్య హేబ్రహ్మణ
బహుధా ఈమనే ప్రతీయసే, ఈయత ఇతి పాతే భవానిత్యవ్యాహరః. స్వాత్మన్యాదారభూతేస్వే నైవ
కర్త్రా స్వాత్మానం ప్రకృతిపురుషకరీరకం జగద్రూపేణ పరిణమయ్య తత్తన్నియంతృతయాఽఽత్మ
త్వేన చానుప్రవిశ్య స్వనర్మణతదేవమనుష్యాదికబ్ధిబద్ధివిషయకయా నానా ప్రతీయన ఇత్యర్థః. అనేన
కృత్సన్నిం విశ్వం ప్రతి పరమపురుషస్వైకస్వైవ ప్రకృతిపురుషకాలకరీరకత్వపేషణోపాదానత్వం
స్వస్వరూపేణ నిమిత్తత్వం తదుభయకారణత్వేనయ క్తనర్మజ్జత్వనర్మక క్తిత్వాదిగుణయుక్తత్వం
దేవాదిబద్ధికబ్ధయోరాత్మటాతతత్పర్యంతత్వం చోక్తం భవతి. నను లోకికానాం దేవాదిబద్ధికబ్ధయోః
దేవాదిమాత్రవిషయత్వే నానుభవసిద్ధత్వా త్కృతం తయోర్మత్పర్యంతతా విశ్వస్య మదేకోభయ
కారణత్వే చ కిం ప్రమాణ మిత్యతన్తం విశేషి (క్రుతిప్రత్యక్షగోచర ఇతి.) క్రుతిప్రత్యక్షయోః
గోచరో విషయః “తద్దైత్యకృత్సన్నిప్తి ర్వామదేవః ప్రతిపేతే అహం మనురభవం సూర్య శ్చ కక్షీ వా
నృషిరస్మి విద్ర” ఇతి క్రుతి ప్రసిద్ధానాం పాక్షాత్కృతబ్రహ్మపర్యంతస్వాత్మయాతాత్మ్యానాం తత్పర్యంతత్వేన
గృహీతచిదవిశ్వాదికబ్ధిక్తీనాం వామదేవాదీనాం ప్రత్యక్షస్య “అయ మాత్మా బ్రహ్మ తత్త్వమసి
ఐతదాత్మ్యమిదం శర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ” త్యాది క్రుతీనాం చోక్తవిధత్వేన విషయ ఇత్యర్థః. న హి
దేహాత్మక్రమస్వంతఃకాత్మభ్రమయుక్తలోకికానుభవమాత్రేణ దేవాదిబద్ధికబ్ధానాం తత్పర్యంతత్వహి రితి
భావః. క్రుతిప్రత్యక్షగోచరమితి పాతే క్రియావిశేషణమ్.

౨౦

ఉక్తమేవోపాదానకారణత్వం కారణస్య తదవస్థామేకత్వేనావస్థికస్యాపి కార్యావస్థాయాం
నానాత్వేన భావం చ నదృష్టాంత ముపసాదయతి (యథా హీతి.) దృష్టాంతే యోనిష్యిత్య స్వేత్యాదిః
దర్శాంతితే ఆత్మయోనిష్యిత్యాత్మకబ్ధిప్రయోగత్ స్వే మహ్యోదయో యోనయః ఉపాదానకారణాని యేషాః

(అక్షరగృహం ప్రతి శ్రీకృష్ణగమనం)

ఏవం భవా న్కేవల ఆత్మయోని ష్వాత్మాఽఽత్మతన్వో బహుధా విభాతి ౨౦

సృజన్యథో యమ్నుసి పాసి విశ్వం రజస్తమసృత్వగుణై స్సృశక్తిభిః.

న బధ్యనే తద్గుణకర్మభి ర్వా జ్ఞానాత్మన స్తే క్వ చ బన్ధహేతుః. ౨౧

తేషు చరాచరాత్మకేషు భూతేషు వ్యష్టిభూతేషు, మహ్యదయః సమష్టయః నానా భాంతి కారణాని సమష్టి దూతాన్యేవై తైకకోఽవస్థితాన్యనేకకార్యాత్మనా భాంతీతి దృష్టాంతార్థః. ఏవం భవాన్కేవలః ఏకరూపః, అవిభక్తనామరూపప్రకృతిపురుషకాలగరీరకః, ఆత్మా యోనిః కారణం, యేషాం తేషు వ్యష్టిసమష్ట్యా త్మకసర్వపదార్థేషు, బహుధా విభాతి, యోనిష్వాత్మయోనిష్విత్కుభయత్ర సప్రమీర్ణిర్దేశస్వాయ మభిప్రాయః, అవస్థాభేదమూత్రమేవ, న తు కార్యం నామ కారణాదతిరిక్తం వస్త్యస్తీతి కార్యావస్థావశాయాం కారణమేవ తత్తత్కార్యాభ్యావస్థావిశేషవిష్టతయా బహుధా ప్రతిభాతీతి న కేవలం తవ కారణతయైవ కార్యభాయాం బహుధా భానమపిత్వంతరాత్మతయాఽపీత్యభిప్రాయేణ విశిష్ట (ఆత్మేతి.) ఆయంభావః. యథై కన్య జీవస్య క్రమేణ దేవమనుష్యా ద్యనేకగరీరవిష్టతాకారేణ బహుధా ప్రతీతిః యథా చ సౌభర్యాదే ర్యుగపదనేకగరీరవిష్టతాకారేణానం తద్ధి తిద్వదేవ కర్మవశ్యతావత్తి రిత్వతో విశిష్ట. (ఆత్మతఃకృ ఇతి) స్వతంత్రః ఆకర్షవశ్య ఇత్యర్థః న హ్యేకస్యానేకదాఽవస్థాన మేవ కర్షవశ్యత్వాపాదక మపి తు సుఖదుఃఖాదిభోక్తృత్వం తత్తు న తవాస్తి, తథా చ క్రూరయతే “అనశ్చన్నన్యో అభిదాకశీతి”తి భావః, అనేన జీవవైలక్ష్యణ్యం సూచితమ. ౨౦

తదేవోపపాదయతి (సృజన్తీతి.) సృశక్తిభిః కార్యోపయుక్తస్యాసృతవిద్భవిశేషజాత్యైః రజ ఆద్యాభ్యైః ప్రకృతిగుణై ర్విశ్వం సృజసి యమ్నుసి హరసి పాసి రక్షసి రజః ప్రచురచతు ర్యుఖాభ్యుజీవగరీరకత్వవేషేణ సృజసి తమః ప్రచురరుద్రాభ్యుజీవగరీరకత్వవేషేణ యమ్నుసి సత్వ ప్రవర్తకస్వావతారేణ పాసీత్యర్థః, యద్యప్యేవ, మథాఽపి తై ర్గుణైః, కర్మభిః రజ ఆదిగుణమూలక సృష్ట్యాదివిషాపారై శ్చ, న చ బధ్యనే గుణపారవశ్యాదావాత్సృష్ట్యాదికర్మణాం పుణ్యాపుణ్యమూలకత్వా బావచ్చ సుఖదుఃఖాదిభోక్తృత్వాపాదకకర్మబంధో నాస్తీత్యర్థః, బంధాభావహేతువన్యాపేన బంధహేతుం నిరాకుర్వ నిశిన్వతి. (జ్ఞానాత్మన ఇతి.) జ్ఞానాత్మనః స్వస్వరూపేణావస్థితస్య స్వత ఏవ నిరస్తనిఖిల దోషస్య సమస్తకల్యాణగుణస్య గుణపారవశ్య పుణ్యాపుణ్యరూపకర్మాన్నయరహితస్య తవ బంధహేత్వబావత్ప్రకృత బంధప్రతిభటవర్మయోగాచ్చ న బంధంకాహేతుసంభావనాపీత్యర్థః, జీవస్తూత్ర విధత్వద్వివరీత ఇతి భావః. ౨౧

దేహాద్యుపాధే రనిరూపితత్వా ద్భవో న సాక్షి చ్చ తదాత్మన స్సాన్వితః,
అతో న ఇన్ధ్ర స్తవ నై వ మోక్ష స్సాన్వితాం నికామం త్వయి నో వివేకః. ౨:

త్వయోదితోఽయం జగతో హితాయ యదా యదా వేద పథః పురాణః

తదేవం స్వేన రూపేణాపస్థితస్య జీవవైలక్షణ్యాసాదకగుణధర్మాన్వయాభావ స్తత ఏవ
బంధాభావ శ్చోక్తః. అత జీవశరీరకస్యాపి జీవగతబంధమోక్షాద్యస్పర్శమాహ (దేహాద్యుపాధేరితి)
దేవమనుష్యాది దేహాదిరూపోపాధే రనిరూపితత్వాత్ భోగార్థతయా నిరూపితత్వాభావాత్ తదాత్మనః
జీవాంతరాత్మనః తవ భవస్సంసారః, సాక్షి న్నాస్తి శరీరభూతజీవస్యైవేతి భావః. యథా నృసింహశ్చేత
ఇత్యత్ర త్రైత్వం దేహగతం నత్యాత్మగతం, తద్వితీ విదార్థనస్సాన్వదితి పాఠాంతరం తదా విదాత్మన
ఇత్యనేన దృష్టాంతోఽప్రేతః యథా శరీరగతా దేవత్వమనుష్యత్వాదివిధా, న తదాత్మనస్సాన్వితత్వా, దపి
తుశరీరద్వారా తథా జీవగతోభ వోఽపి న సాక్షిద్భవత స్సాన్వితః, దపి తు జీవద్వారా న్వయావత స్తు
భవాన్వయ రహిత ఏవ భవానిత్యర్థః. యద్వా. ఆత్మన ఇతి హేతుగర్భమిదం విశేషణం, అన్యన
శ్చిదచిదంతరాత్మత్వా త్రవ న శరీరభూత చిదచిద్గతాఽనితి, న హి శరీరగతబాల్యాదిభి దాశరీరిణి
ప్రపంచతితి భావః. నను శరీరగతధర్మాన్వయరహితేఽపి జీవ ఇవ భవాన్వయో దర్శనర ఇన్యత ఆహ.
దేహాద్యుపాధేరినిరూపితత్వాద్భవోనేతి, జీవస్య కర్మమూలకమనుష్యాభాదిభోగార్థతయా కరణకళేబరా
ద్యుపాధేరినిరూపితత్వాద్భవోఽస్తి, తవ తు క్రిదార్థతయేతి న ఓవో నీతి భావః. అహి యతో నభ వోఽ
న్యతః, బంధః భవదిదానభూతః కర్మబంధః, నాస్తి, తస్మా న్మోక్షశ్చ నాస్తి, బంధాభాత్రదపదిక
మోక్షశ్చనాస్తి, అత స్తావభో న స్వాతామితి నభావృత్త్యా వాక్యభేదేనాన్వయః, అతో బ భో మోక్షశ్చ
న స్సాన్వితామితి. అన్వయే తు నభారగవైయ్యర్థం ప్రత్యే కాన్వయే తు స్వాతా మిత
ద్వివచనాన్వయానుపపత్తిః. యద్వా నభ్యాన్యం బంధమోక్షయోః ప్రత్యేకమేవ వివేచ్యత్వవగతే ర్నభో
శ్చ ప్రత్యేకమేవ క్రియాస్వయత్వావగతస్సాన్వితత్వా చ్చ స్వాతామితి ద్వివచనమతఃక్రమం స్సాన్వితత్వార్థః.
నన్వహమపి రామకృష్ణాదిరూపదేహాద్యుపాధిః, కామృత ఇతి కామః కేవలం స్వేచ్ఛామూలకో న తు కర్మమూలక
ఇత్యర్థః, తస్మి తథాసర్వైః కిం నావసీయత ఇత్యత ఆహ (నో వివేక ఇతి.) నోఽస్యాక మితి వివేకః
జీవేశ్వరయాతాత్మ్యానివేకాభావప్రయుక్తత్వ దేహాద్యుపాధేః కర్మమూలతోద్భావన మిత్యర్థః. ౨౩

నను దేహాద్యుపాధేః కర్మమూలత్వ మత ఏవ తత్ఫలమూలమనుష్యాభ్యాన్యవిభజ్యోగార్థత్వం
చ జీవేషు నిశ్చితం మదేహాద్యుపాధేర్వృద్ధిచైకమూలత్వే కిం లభ్యమియోజన మిత్యత ఆహ (త్వయోదిత
ఇతి ద్వాభ్యాం.) జగతో హితార్థత్వం య స్వయోపదిష్టః పురాణో వేదమార్గః త్వన్నిశ్చనసితభూత

(అక్షరగృహం ప్రతి శ్రీకృష్ణగమనం)

బాధ్యేత పాషణ్ణపత్నై రసద్వి ప్రదా భవా స్సక్తిగుణం బిభర్తి.

౨౪

సత్త్వం ప్రభోలద్భవ ముదేవగృహేలవత్త్వ స్సాంశేన భార మవనేతు మిహాసి భూమేః, అక్షాహిణీ శతవదేన సురేతరాణాం రాక్షా మముష్య చ కులస్య యశో వితన్వన్.

౨౫

అద్యేశ నో వసత యః ఖలు భూరిభాగ్యా య స్సర్వదేవపితృభూతన్మదేవమూర్తిః.

యత్పాదశౌచసలిలం త్రిజగత్పనాతి సత్త్వం జగద్గురురధోలక్షణయాః ప్రవిష్టః.

౨౬

కః పణ్డిత స్త్వదవరం శరణం సమీయా ద్మక్తప్రియా దృతగిర స్సుహృదః కృతజ్ఞాత్.

వేదబోధితో ధర్మమార్గః స యతా అసద్విః సమీహితాసాధనైః ప్రత్యుతానర్థవహైః పాషండపత్నైః వేదపథవిరోధిభిః. బాధ్యేత తదా భవా సత్త్వగుణం శుద్ధసత్త్వమయం విగ్రహం బిభర్తి “యదా యదాహి ధర్మస్య. రిక్తాణామ సాధూనా” మితీ శ్లోకద్వయోక్తప్రయోజనార్థ మవతరసి స తు కర్మ ఫలభోగార్థం జీవన్ముక్త్యుపరణాదిమధ్యరీరద్వయా జాయన ఇతి భావః.

౨౭

(స ఇతి.) యో రామాదిరూపేణావత్త్వ స్సత్త్వం హేత్రభో అధున ఇహలోకే వసుదేవ గృహే స్సాంశేన జలరామేణ సహ సజ్గుచ్ఛహాపే జ్ఞానైన వా అవత్తీర్తోలసి కి కర్తం, సురేతరాణా మసురప్రకృప్తిగాం రాక్షాం కంసాదీనాం అక్షాహిణీనాం యాని శతాని కేషాం వదేన భూమే ర్భూత మవనేతుం నిరాకిర్తుం అముష్య యాదవస్య ముచో వితన్వన్ “లక్షణహేతో” రితి శత్రాదేశః. విస్తారయతుం చేత్యర్థః.

౨౮

ఇత్తం భగవంతం ముత్వా సంప్రతి తదాగమనేనాత్మతదనుబందినాం కృతార్థాతా మావిష్క రోతి (అద్యేతి.) హే లోక అమనా నోలస్మాకం వసతయః గృహాః, భూరిభాగాః బహుభాగ్యవత్త్వః తత్ర హేతుం ఎవదా చిగవయం వసతిచ్చ నిఃసప్త-హేలతోక్షణ జగద్గురు స్త్వం యాః సతీః, ప్రవిష్టః కథంభూతః. యో భవా సర్వే దేవాబ్రహ్మరుద్రైస్త్రాశ్చ పితర శ్చ మాని చ నృదేరా శ్చ మూర్తి శ్చరీరం యస్య తథాభూతః, అత్మా “అజ్ఞాన్యన్వాదేవతా” ఇత్యాది శ్రుత్యర్థోఽత్రానుసంహితః. యస్య చ తివ సాదయోః, శౌచేన జ్ఞానేన పవిత్రం సలిలం గజ్ఞాత్మకం కర్తృ త్రిలోకిం పునాతి సర్వపవ పితృభూతన్మదేవమూర్తి రితి దేవాదీనాం శరీరత్వకథనేన పారతంత్ర్య ముక్తమ్.

౨౯

అత ఏవ “కో హ్యేవాన్యా త్కః ప్రాప్త్యాద్యదేష ఆకాశ ఆనందో న స్యాత్ ఏష హ్యేవానంద యాతీతి” శ్రుత్వక్తరీత్యా కామమోక్షప్రదః తదుపాయభూతా శ్చ త్వ మేవేతి వక్తు ముపాయతోవముక్తగుణై స్తమేవ విలంబిత తదన్యం శరణ మిచ్ఛుర్మూర్ఖ ఇత్యాహ (క ఇతి.)

సర్వాస్తదాతి హి భవా నృజతోఽభికామా నాత్మాన మప్యుపచయాపచయౌ న యస్య. ౨౬
 దిష్ట్యా జనార్దన భవా నిహ నః ప్రతితో యోగేశ్వరై రపి దురాపగతి స్సురేశైః,
 చిన్మ్యాకు న స్సుతకళత్రధనా వ్రగేహ దేహాదిమోహరక్షణం భవదీయమాయామ్. ౨౭

పండిత ఇత్యన్య చేదితి శేషః. పండిత శ్చే త్కౌవా. త్వత్ త్వత్తేఽన్యం శరణం సమీయాద్యుజ్జేత్
 సమీహితసాధనత్వే నాద్యసస్యే దిత్వర్థః. యోఽన్యం శరణం సమీయా త్స. మూర్ఖ ఇతి భావః.
 కథంభూతాత్ భక్తప్రియాత్ భక్తాః ప్రియా యస్య భక్తానాం ప్రియ శ్చతస్మాత్ “ప్రియో హి జ్ఞానినోఽ
 త్యర్థ మహం స చ మమ ప్రియ” ఇతి త్వదుక్తే రితి భావః. తత్ర బహుప్రిహిపక్షే భక్తానాం ప్రితి
 విషయత్వోక్త్యా తత్ప్రతిపక్షిక్షవజ్జుర్యకం తత్సభాపాదకత్వలాభాద్యుజ్జ్యోత్సవయుక్తగుణవత్త్వ
 మభిప్రేక్షం. తత్పురుషపక్షే తు భక్తప్రితివిషయత్వోక్త్యా ప్రాప్యత్వోపయుక్తగుణవత్త్వం
 ఋతా సత్యా గీర్వాన్ యస్య తస్మాత్ “పార్థ నైవేహ నాముత్ర వినాశ స్తస్య విద్యతే. అన్యతం నోక్త
 పూర్వం మే న చ వక్ష్యే కదాచనేఽఽ” సప్రతిజ్ఞం సత్యమేవ బ్రువత ఇత్యర్థః. అయమపి శరణ్యత్వోప
 యుక్తగుణః. కృతజ్ఞాత్ కృతం యాదృచ్ఛికప్రాసజ్గీతానుషజ్గీకాద్యన్యతమం తత్కర్తృవిజ్ఞాతం
 సత్యస్త్యకృతమపి సుకృతతేజన జానాతీతి తథా తస్మాత్ రక్షణే వ్యాజమాత్రాపేక్షితో న తు పుష్కల
 కారణాపేక్షిణ ఇతి భావః. అనేన దయాశుభ్రత్వం ఫలితం. సుహృదః హితైకాచరణశీలాత్ అనేన
 కంసాదిశిష్యంత న్నద్దితార్థేవేతి భావః. కుతః? యతో భవాః సుహృదః భవతోవైకకరవర్ణాక్రమోదిత
 ధర్మానుష్ఠానవిష్టన్య. భజతో భక్తిం కుర్వతః పురుషస్యాభికామాః సర్వాః సమీహితాః దదాతి
 కియదేత దభికామాః దదాతీతి యతో విరతిశయానందరూప మత ఏవ విరతిశయపురుషార్థరూపం
 చాత్మానమపి దదాతి. అనేన మోక్షప్రదత్వ ముక్తం భవతి. కథంభూత మాత్మానం యిస్యాత్మన స్స్వస్య
 ఉపచయాపచయౌ వృద్ధిప్రాసౌ న భవత స్తం అనేన నిర్వికారత్వం తత ఏవ చిదచిద్వైలక్షణ్యం చ
 ఫలికమ్. ౨౮

అధైవంభూతస్య దుర్దర్శస్య తస్య కేవలం స్వమానవజ్ఞ ర్విషయతాత్వోక్త్యా తస్మిన్
 సౌంధ్యం. తయా స్వస్యాలభ్యలాభరూపమహానందప్రాప్తిం చ వదం స్తస్మాయానిష్పత్తయే త
 మేవోపాయత్వేన ప్రార్థయతే (ద్విష్టేతి.) హేజనార్దన సర్వాంతరాత్మ సురేశైర్భృహ్మదివి ర్యోగీశ్వరై
 స్సనకాదిభిశ్చ దురాపా దుష్ప్రాప్తా గంతు మశక్యా గతిః ప్రకారో యాతత్వ్య మితి యావత్ సా
 యస్య న భవానిహ మమన్యలోకే నోఽస్మాకం కేవల మజ్ఞానాం ప్రతీతః బాహుసాక్ష్యాంతాత్మక
 ప్రతీతివిషయో జాతః. దిష్ట్యా అయం మహానానందోఽస్మాక మిత్యర్థః. ఇహేత్య స్వాప్తికా గృహ
 ఏవేతి వేత్త్యర్థః. నమ మద్దర్శన మేవ కిం బహుమన్యసే న తు సమీహితం యాచ ఇతి చేదిదం యా
 చ స ఇత్యప్రసాయేణాహ (చిందీతి.) నోఽస్మాకం భవదీయమా యా కార్యభూతాం సుతామ మోహ
 ఏవ రక్షణపాశ స్తా మాకు చింది ఇద మేవ మమ ప్రార్థనీయ మిత్యర్థః. ౨౯

(అక్రూరగుహం ప్రతి శ్రీకృష్ణగమనం)

శ్రీకృత ఉవాచ.—

ఇత్యర్చిత స్సంస్తుతశ్చ భక్తేన భగవాన్స్థరిః,

అక్రూరం సస్మితం ప్రాహ గీర్వి స్సమోహయన్నివ.

౨౯

త్వం నో గురుః పితృవ్యశ్చ క్లామ్యో బిన్దుశ్చ నిత్యదా,

వయం తు రక్ష్యః పోష్యాశ్చ అనుకమ్ప్యః ప్రజా సా మాః.

౩౦

భవద్విదా భాగవతా నిషేవ్యా అర్హస త్తమాః,

శ్రేయస్కామై ర్ముఖి ర్నిత్యం దేవా స్సార్వథా న సాధవాః.

౩౧

(ఇతి) భక్తేనాక్రూరేణార్చితః స్తుత శ్చ హరిః సస్మితం స్మితేన సహితం యథా తథా అక్రూరం ప్రాహ, కథంభుతోః వాగ్విరేవ సమోహయన్నివ స్వయాభాత్యవిషయకమోహం జనయన్నివ, ఇనశబ్దే నైవ కుపి న తస్య విత్యయుక్తస్య మోహాంతి సూచ్యతే.

౨౯

ఉక్తి మేహవా (త్వ మితి సప్రథః) త్వం నోఽస్మాకం గురుః హితకృత్ పితృవ్యః, పితృత్వాదాచ, అనేన పూజ్యత్వ ముక్తం, క్లామ్యో బిన్దుశ్చ న తు కంపాదినన్నింద్యబిన్దుః, నాపు షేష్యః అపితు ప్రళవ్యబిన్దుః, అనేనాన్యోన్యప్రీతివిషయత్వ ముక్తం, త్వ మేనం విధః, వయం తు రక్ష్య స్తస్యేతి శేషః, గురుత్వాద్భికోపభేసాహితా ద్రక్ష్యః పోష్యాః పితృవ్యత్వాద్వర్తికవ్యాః, అనుకమ్ప్యః మద్విషయకప్రీత్యాశయత్వాద్దయనీయాః, వో యుష్మాకం ప్రజాః పుత్రా వయా మిత్యర్థః, అతో న వయం పూజ్యాః, కిం తు త్వ మేన ఇతి భావః.

౩౦

న కేవల మస్మాక మేవ యాయం పూజ్యాః, అపితు సర్వేషా మపీతి సహేతుక మాహ (భవద్విదా ఇతి.) భవావృథా భాగవతాః, అత ఏవ అర్హస త్తమాః ఉక్కుప్తతమాః, అత ఏవ అత్మ విశుద్ధిరూపశ్రేయస్కామై స్సర్వై ర్మానవైః విత్యం సన్నిషేవ్యాః, నను అత్మవిశుద్ధయే నృభిరేవా స్సన్నిషేవ్యా ఇతి ప్రసిద్ధం తత్రాహ (దేవా ఇతి.) దేవా ఇంద్రాదయః స్వార్థాః స్వప్రయోజనపరాః న సాధవాః న తే పరోపకారిణాః, యాయం తు, న స్వార్థాః, కిం తు పరోపకారిణ ఏవేత్యర్థః, తస్మా ద్యాయ మేవ సన్నిషేవ్యాః.

౩౧

న హ్యమ్యయాని తీర్థాని న దేవా మృచ్చిలామయాః.

తేషాం స్తురుకాలేన దర్శనాదేవ సాధవః.

౩౨

స దవాః సుహృదాం వై న శ్రేయాః శ్రేయ శ్చిక్రీడ్మానాః.

జిజ్ఞాసార్థం సాక్షాదానాం గచ్ఛస్య గజసాహ్వయమ్.

౩౩

పితృహరతే బాలా స్సహ మాత్రాఽతిదుఃఖితాః.

ఆనీతా స్సృపురః రాజ్ఞా వస్త్ర ఇతి శుక్రమ.

౩౪

నన్నేవ మపి శ్రేష్ఠస్సామై ర్గణాదిపుట సరితాం మృచ్చిలామయభగవత్ప్రతిమానా మేవ నిషేవ్యతా పాచిన్యావహత్వా దిభ్యత ఆహ (నహీతి.) అమ్యయాని జంమయాని గణాదీని న తీర్థాని న భవద్విధా ఇవ పావనకలాటి పునంతీత్యస్యాపకర్తౌ వా న తథా పునంతీత్యర్థః. తథామృచ్చిలామయాః. దేవాః, భగవత్ప్రతిమా శ్చ న యథా భవద్విధాః పునంతి న తథా పునంతి కిం తు ప్రకారాంతరేణ పునంతీత్యర్థః. అదీపేత, వైషమ్యం విశదీకరిత (త ఇతి.) తాని చ తే పుంశేష ఆర్షః. అమ్యయాని దేవా శ్చ ఉరుకాలేన స్నానపావనవిధ్యానివహవడితేన దీర్ఘేణ కాలేన పునంతి సాధవో భవద్విధాస్తు దర్శనాదేవ పునంతి. అత్ర లేచి దేవం వ్యాఃక్షతే, కిం దేవాదయో న సేవ్యా ఇత్యత ఆహ (నహీతి) అమ్యయాని తీర్థాని మృచ్చిలామయా శ్చ దేవా న భవంతీతి న అపి తు దవంత్యేవ. తథాపి సామానాం చ తేషాం చ మహదంతర మిత్యాహతే పున తీతి. తద్వింత్యం. దేవా స్స్విర్ధా న సాధవ ఇత్యనేనైవా సేవ్యత్వ స్తోక్తత్వాత్ పునః సేవ్యత్వాశ్చ జ్ఞాపకరణం. రయన్తత్వాత్ సేవ్యత్వాపాదకపవిత్రత్వా పాదకత్వతదనావమో రేక సంకయోదయాత్ అత ఏవ తే పున స్తురుకాలేనేతి పవిత్రతారత్వ తారతమ్యాక్తి స్సగచ్ఛతే, కిం వామ్యయానాం మృచ్చిలామయానాం చాతీర్థత్వా దేవత్వాదిశ్చాన్యాం హి “న చ ద్యయం ప్రకృతకమర్థం సూచయతి” న్నాయేన తీర్థత్వదేవత్వస్థిరీకరణోపపత్తిః. తదా హ్యేవ మాశక్కునీయం తర్హి కిం అమ్యయాని న తీర్థాన్యేవ మృచ్చిలామయాః కిం న దేవా ఏవేతి న చ పూర్వగ్రంథాదియం శబ్దోదేతి. అతో యతోక్త ఏవార్థః.

౩౫

కిం చిక్రీడ్మానా సాగాదితి మదు క్తం తత్కార్య మాదికతి (న ఇతి.) ఉక్తవిధో భవా న్నోఽస్మాకం యే సుహృద సైషాం మద్యే శ్రేయాః అతో నః. శ్రేయః కర్తు మిచ్ఛయా పాండవానాం జిజ్ఞాసార్థం సుఖదుఃఖవిచారాం, హస్తినపురం గచ్ఛ.

౩౬

పితరి పాండో ఉపరతే స్వర్గతే నతి బాలాః. అత ఏన అతిదుఃఖితాః రాజ్ఞా ధృతరాష్ట్రేణ స్వపురం ప్రత్యానీతాః తత్రాధునా వసంతీతి శుక్రమ.

౩౭

(అక్షరగృహం సతి శ్రీకృష్ణగమనం)

తేషు రాజాఽమ్మికాపుత్రో బ్రాతృపుత్రేషు దీర్ఘీః.

సమో న వర్తతే నూనం దుష్టుశ్చివశగోఽన్ధవృక్.

౩౫

గచ్ఛ జానీహి తద్వృత్త మధురా సాధ్వసాధు వా.

విజ్ఞాయ తద్విదాస్యామో యథా శం సుఖం యథా భవేత్.

౩౬

ఇత్యక్షరం సమాదిశ్య భగవాన్ స్వరిశీకర్షరః.

సజ్కర్షణోద్ధవాభ్యాం వై తత స్స్వభవనం యయా.

౩౭

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే. మహాపురాణే పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే.
అష్టచత్వారింశోఽధ్యాయః.

అమ్మికాపుత్రో ధృతరాష్ట్రః, రాజా బ్రాతృపుత్రేషు విషయః కృపా దీర్ఘస్య
తథాభూతః, సమో న వర్తతే, నూనం విక్లిప్తం, తత్ర హేతుః దుష్టుశ్చో దుర్బోధనః, తద్వశగః,
తత్ర హేతు, రంధదృక్ అజ్ఞః,

౩౫

అత స్త్వం గచ్ఛ సాధ్వసాధు వా తేషాం పాండవనాం వృత్తం వర్తన మవస్థాన మితి
యావత్ త జ్ఞానీహి తద్వృత్తం విజ్ఞాయ తత స్సుహృదాం పాండవనాం శం సుఖం యథా భవేత్తథా
విచాస్యామః కరిష్యామః.

౩౬

(ఇతీతి.) సమాదిశ్య అజ్ఞాన్య తత స్సజ్కర్షణోద్ధవాభ్యాం సహ స్వగృహం గతవాః. ౩౭

ఇతి శ్రీనృసింహాయనమఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీకైలగురోః సుతేన
తచ్ఛరణకమలవరిచయప్రసన్నతత్వాక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవత్పాదయేన
శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత
చంద్రికాయాం, దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం, అష్టచత్వారింశోఽధ్యాయః.

అథ ఏకో న చ త్వా రిం శోఽద్యాయః

శ్రీగురవః—

స గత్వా హస్తినపురం కౌరవేంద్రయశోఽజ్జితమ్,
దదర్శ తత్రామ్మికేయం సభీష్టం విదురం పృథామ్. ౧

సహపత్రం బాహ్లికం చ భారద్వాజం సగౌతమమ్,
కర్ణం దుర్యోధనం ద్రోణిం పాణ్డవా స్సుహృదోపరాజా. ౨

యథావ దుపసజ్జమ్య బన్ధుభి ర్గాదినిసుతః,
సంపృష్ట నై స్సుహృద్వారాం స్వయం చాపృచ్ఛ దన్యయమ్. ౩

ఉవాస కతిచి న్మాసా న్రాజ్ఞో వృత్తవివిత్సయా,
దుష్ప్రిణస్యాల్పసారస్య ఖలచ్ఛన్దానువర్తినః. ౪

అథ ఏకో న చ త్వా రిం శోఽద్యాయః.

అదైవంప్రేరితోఽక్రూర స్సంవిజ్ఞాతసుహృద్వృత్తాంతః పునరాగత్య తదృగవతే న్యవేదశు
దిత్యాసైకోనపశ్చాత్తమేన (స గత్వేత్యాదిసా.) సోఽక్రూరః, కౌరవేంద్రాణాం యశోభిః యశస్సుచక
దేవబ్రాహ్మణాద్యాయతనాదిభి రజ్జితం హస్తినపురం గత్వా తత్ర భీష్మేణ సహిత మామ్మికేయం
ధృతరాష్ట్రం విదురాదీం శ్చ దదర్శేతి సంబంధః, తత్ర పృథా కుంతీ బాహ్లికపుత్రః సోమదత్తః.
గౌతమః కృపాచార్యః, భారద్వాజో ద్రోణః, ద్రోణీ రక్షతామా. ౧-౨

(యథావదితి.) గాంధీనిసుతోఽక్రూరః, యథావద్యథాయోగ్యం బంధుభి స్సహ సముపేత్య
తైర్బంధుభి స్సంపృష్ట స్వస్వకుల స్వయమపి సుహృదా మవ్యయం కుకలం పరద్రచ్చ. ౩

తతో రాజ్ఞో ధృతరాష్ట్రస్య వృత్తసరిశీలనార్థం కతిచి న్మాసా సుషితవాఙ్, కథంభూతన్యః
దుష్టాః ప్రణాః పుత్రా యన్యః, అవిజభావ ఆర్షః, అల్పః మందః సారో ధృతి ర్యన్యః ఖలాన్కన్తాదీ
సనువర్తికుం శీల మస్యేతి తథా. ౪

(అక్రూరస్య పాండవానధిక్యత్య కృష్ణరామాభ్యం కథనం)

తేజ ఓజో బలం వీర్యం ప్రశ్రయాదీంశ్చ సద్గుణాః,

ప్రజానురాగం పార్థేషు నసహద్వి శ్చిక్ష్దీతమ్.

౫

కృతం చ ధార్తరాష్ట్రైర్యద్గరదానాదృషేకలమ్,

అచఖ్యా సర్వమేతస్మై పృథా విదుర ఏవ చ.

౬

పృథా తు భ్రాతరం ప్రాప్త మక్రూర ముపసృత్య తమ్,

ఉవాచ జన్మనిలయం స్మరన్త్యశ్రుకలేక్షణా.

౭

అపి స్మరతి న సౌమ్య పితరౌ భ్రాతరశ్చ మే,

భగివో భ్రాతృపుత్రాశ్చ జామయ స్సఖ్యా ఏవ చ.

౮

భ్రాత్రేయో భగవాన్కృష్ణ శ్శరణ్యో భక్తవత్సలః,

(తేజ ఇత్యాది.) పార్థేషు ప్రజానా మనురాగం తేషాం తేజ ఆదిగుణాం శ్చాసహమానైః ధార్తరాష్ట్రైః, దుర్యోధనాదిభిః, య త్కృతం విషప్రదానాదిక మషేకలం కఠినం దుష్టం కర్మ యచ్చ చిక్ష్దీతం తత్సర్వ మస్మై అక్రూరాయ పృథా విదురశ్చాచఖ్యా, తత్ర తేజః పరాభిభవః ఓజః పరైరనభిభూతత్వం బలం శారీరం దానుషం చ వీర్యం శౌర్యం తచ్చ యుద్ధే స్వగృహ ఇవ ప్రవేశ సామర్థ్యమ్.

౫-౬

(పృథాత్వీతి.) తత్ర పృథాతు తదాఖ్యానాత్సర్వమేవ సమాగతం భ్రాతరం అక్రూర ముపసృత్య సముపేత్య జన్మనిలయం జననభవనం స్మరంతీ అక్రూరాం కలాః లేఖాః యయో ప్రే ఈక్షణే యస్యా స్సా త మక్రూర మువాచ.

౯

ఉక్తిమేవాహ (అపీతి వద్మి.) హే సౌమ్య మే పిత్రాదయో నోఽస్మాక స్మరంత్యపి స్మరంతి కిం, తత్ర జామయః కలప్రియః.

౧౦

(భ్రాత్రేయ ఇతి.) దేహసంబంధేనాప్యాత్మనాం రక్షకత్వభ్యావనాయ భ్రాత్రేయ ఇతిక్తిః. భ్రాతృః పుత్రో భ్రాత్రేయః, శరణ ముపాయతా మర్హతీతి శరణ్యః, అనేన దేహసంబంధాదిక

పై తృప్యనేయాః స్మరతి రామ శ్చామ్బురుహేక్షణః.

౯

సపత్నమధ్యే శోచంతీం వృకాణాం హరిణామివ,

సాంత్యయిష్యతి మాం వాత్ర్యైః పితృహీనాం శ్చ బాలకాః.

౧౦

కృష్ణ కృష్ణ మహాయోగి న్సర్వాత్మ నిశ్శ్వభావన,

ప్రపన్నాం పాహి గోవింద శిశుభి శ్చావసీదతీమ్.

౧౧

నాన్య త్రవ పదాంభోజా తృశ్యామి శరణం నృణామ్,

విభ్యతాం మృత్యుసంసారా దీశ్వరస్యాపవర్గికాత్.

౧౨

మనదృత్య శరణాగతరక్షణీలత్వ ముక్తం. తదుపయుక్తగుణపూర్తి రుద్యతే (భగవా నితి.) శరణా గతనపి కదాచి దోషాన్వేషణేన న రక్షే దిత్వాశక్త్యాం నిరాకుర్వ న్స్వయన్దే భక్తవత్సల ఇతి. భక్తేషు దోషాదర్శి పితృష్వసుః పితృభిన్నా మహాపత్యరూపాః యుద్ధిష్ఠిరాదీః స్మరతి అపీతి శేషః. అనుషణ్ణో వా, స్మరతి కి మిత్యర్థః. తథా అమ్బురుహే ఇవ ఈక్షణే యన్య స రామోఽపి స్మరతి కిం తదీక్షణప్రసారమాత్రేణైవ విస్తాపా వయం భవిష్యామ ఇత్యభిప్రాయేణ తదీక్షణయో రమ్బు రుహోపమా.

౯

(సపత్నమధ్యే ఇతి) వృకాణాం మధ్యే హరిణీ మివ శత్రుణాం మధ్యే శోచంతీం మాం పితృహీనాన్ బాలకాన్ పుత్రాం శ్చ వాత్ర్యైః సాంత్యయిష్యతి కీమ్.

౧౦

ఏవ మక్రూరం ప్రతి సరోక్ష ముక్తాఽథ సర్వాంతరాత్మానం భగవంతం బుద్ధ్యా నన్నిధావ్య కార్పణ్యావేదనపూర్వక మాత్మాత్మీయరక్షం ప్రార్థయతే (కృష్ణ కృష్ణేతి.) హే మహాయోగి హే సర్వజ్ఞ సర్వాంతరాత్మక విశ్వం భావయతి స్వభక్తజనం సుఖయుక్తం కరోతీతి తథా శిశుభిః పుత్రై స్సహ అవసీదంతీం క్లిశ్యంతీ మధునా ప్రపన్నాం శరణాగతాం చ మాం పాహి.

౧౧

నను బ్రహ్మరుద్రాదిషు సభ్య కిం మామేవ శరణం గచ్ఛసీత్యత్రాహ (నాన్యదితి) మృత్యురూపాత్సంసారా ద్విభ్యతాం బ్రహ్మాదీనామప్యపవర్గప్రదా దీశ్వరస్య తవ పదామ్బోజా దన్య న్నృణాం శరణ విష్టసాధనం న వశ్యామః. బ్రహ్మాదీనమపి ప్రవత్తికుల్యయోగక్షేమత్వా న్నప్రవత్త వ్యతేతి భావః.

౧౨

(అక్రూరస్య పాంతువానధికృత్య కృష్ణరామాభ్యాం కథనం)

నమః కృష్ణాయ శుద్ధాయ బ్రహ్మజే పరమాత్మనే,

యోగేశ్వరాయ యోగాయ త్వా మహం శరణం గతా.

౧౩

శ్రీశుక ఉవాచ —

ఇత్యనుశ్చుత్య స్వజనం కృష్ణం చ జగదీశ్వరమ్,

ప్రారుద ద్దుఃఖితా రాజ నృపతః ప్రపితామహీ.

౧౪

సమదుఃఖసుఖోఽక్రూరో విదురశ్చ మహాయశాః,

సాన్త్యయామానతుః కున్త్రి తత్పుత్రోత్పత్తిహేతుభిః.

౧౫

ప్రసత్తిమపి యథావత్కూర్తు మశక్తువంత్యా మమ భగవత్ప్రసాదీ అజ్ఞలి రేవేత్యభిప్రాయే ప్రజమతి (నమః కృతి) శుద్ధాయ రాగద్వేషాదివిరహతాయ కించి త్వానుకూల్యమాత్రాపేక్షయేతి యావత్. అజ్ఞలిరేవ తం ప్రసాదముతు మలమితి భావః. బ్రహ్మజే స్వహాపేష గుణైశ్చ నిరతిశయ బృహజే. అనేన పరిహృష్టస్య సాన్త్యాం ద్విరేయ మన్యదపేక్షిత మిత్పుత్రప్రేతం. పరమాత్మనే అంతః ప్రవిశ్య ప్రణవనేన భక్త్యై త్వత్ప్రణాననానురూపమేవాస్మ త్పుత్రపుత్రి రిత్యభిప్రేక్షం. యోగేశ్వరాయ తత్త్రిదికార్యనురూప మనేకావస్థితన్యాసాత్మకాయ యోగాయ యుజ్యతే సర్వాత్మభి రితి యోగస్తస్మై విరుపాధికసర్వవిభజంభవే ఏవంభూతాయ కృష్ణాయ స్వర్గాపస్కనుభహేతవే నమః, త్వా ముక్తవిధ మహం కృపణా శరణంగతా శరణాగతశబ్దభాగస్మీతి భావః.

౧౬

(ఇతితి.) ఇదం శ్రీమద్భక్తవచనం, హేరాజన్ భవతాం ప్రపితామహః పాండుః తస్య క్రీ మతీ ఇతిత్థం కృష్ణం స్వజనం చానుశ్చుత్య దుఃఖితా సతీ ఉపారుదత్ రురోద.

౧౭

తదా సమం దుఃఖం చ యస్య సః, కుంత్యా సహేతి శేషః యద్వా బంధుజనసుఖముచ దర్శనజమనోవికారరహితః, జ్ఞానవ్యిత్వాత్ అక్రూరో విమర శ్చ కస్యాః పుత్రాణా ముత్పత్తిహేతుభిః జనతైః ధర్మానిశేంద్రాదిః, తత్కృత్యై రిత్యర్హః, సత్పుత్రేతి పాశాంతరం, తత్ర సద్భిః, ధర్మాను వర్తభిః, పుత్రై స్తమత్పత్తిహేతుభి శ్చ పూర్వోక్తైః, కుంతీం సాంశ్వయామానతుః, ధర్మానువర్తిత్వా ద్వికృలాద్యంశఙ్ఖా ద్భగవదధిమానవిషయస్య చ్చ న తేషా మకుభమస్తీత్యేవంవిధై రుపదేశై రిత్యర్హః.

౧౮

యాస్య నాజాన మభ్యేత్య విషమం పుత్రలాలసమ్,
అవద త్సుహృదాం మధ్యే బన్ధుభి సౌహృదోదితమ్.

౧౬.

అకూర ఉవాచ—

భో భో వైచిత్రవీర్య త్వం కురూజాం కీర్తివర్ధన,
బ్రాతర్యుపరతే పాణ్డవధునాఽఽసన మాస్థితః.

౧౭

ధర్మేణ పాలయ న్నురీప్సం ప్రజా శీలేన రజ్జయన్,
వర్తమాన స్సమస్వేషు శ్రేయః కీర్తి మవాప్స్యసి.

౧౮

అన్యథా త్వాచరన్లోకే గర్హితో యాస్యనే తమః,
తస్మాత్సమత్వే వర్తస్వ పాణ్డవే ష్వాత్మజేషు చ.

౧౯

నేహ చాత్యస్తనంవాసః కన్యచి త్కేన చి త్సహ,

(యాన్యన్వీతి.) యాన్యః గమిష్యః మధురాంప్రతీతి శేషః. పుత్రలాలసం పుత్రేష్వాసక్త బద్ధిం ఆత ఏన విషమం బ్రాతృపుత్రేష్వీతి శేషః. విషమబద్ధిం రాజానం ధృతరాష్ట్రం అభ్యేత్య బంధుభిః, కృష్ణాదిభి ర్యత్సౌహృదేన సౌహృదేన కథితం త త్సుహృదాం మధ్యే అవోచత్, ౧౬

ఉక్తిమేవాహ (భో భో ఇతి ననభి.) హే వైచిత్రవీర్య హే కురూజాం కీర్తివర్ధన ఏవం విధన్య తవేయం విషమా బద్ధి రనుచితేఽ సంతోధనద్వయః ప్రాయః. బ్రాతరిపాండో ఉపరతే స్వర్గతే సత్యధనా త్వం నృపాసన మధిష్ఠితవాః. ఇతోఽన్యనుచితం నేతి భావః. ౧౭

తదహ (ధర్మేణేతి.) శీలేనావైషమాదిస్వభావేన రజ్జయన్ స్వస్మిన్ తాసా మనురాగం జనయన్ స్వేష్వాత్మీయేషు నమో వర్తమానః అవిషమన్యః శ్రేయః, కీర్తిం చ ప్రాప్స్యసి. ౧౮

అన్యథా వైషమ్య మాదరః జనై ర్హిందితః తత స్తమో నరకం యాన్యపి ప్రాప్స్యసి తస్మాత్సాందవేష్వాత్మజేషు చ విషయే సమత్వేన వర్తస్వ. ౧౯

నన్వనసాయిష్వాత్మజేషు యావత్సార్వధృమనువర్తమానేషు బ్రాతృపుత్రాదిషు చ కథం సామ్యం స్యా దిత్యత్రాహ (నేహేతి.) ఆహాలోకే కన్యచి త్కేనచిత్సాక మత్యస్తనంవాసః విత్యం సమ్యక్ప్రీతి

(అక్షరస్య పాండవానదికృత్య కృష్ణరామాభ్యం కథనం)

రాజస్వేనాపి దేహేన కిము జాయాత్మజాదిషు. ౨౦

ఏకః ప్రసూయతే జన్తు రేక ఏవ ప్రమీయతే,
ఏకోఽనుభుజ్యే సుకృత మేక ఏవ చ దుష్కృతమ్. ౨౧

అధర్మోపచితం విత్తం హరన్త్యన్యేఽల్పమేదనః,
సమ్రోజనీయాపదేశై ర్జలానీవ జలౌకనః. ౨౨

పుష్టాతి యా న ధర్మేణ స్వబుద్ధ్యా త మపజ్జీతమ్,
తేలకృతార్థం ప్రహిణ్యన్తి ప్రాణా రాయ స్యుతాదయః. ౨౩

ర్నాస్తి సంయోగవియోగయోః కర్మమూలత్వేన యావత్కర్మైవ తావిత్కర్మః. తదేవ కైముత్య
స్వామేనాహ-హే రాజా ధృతరాష్ట్ర, ప్సేవ స్వకీయేన తేహేన సహాపి నాత్యంతసంవాసః, తాత్యా
పుత్రాదిభిన్నహాత్యంతసంవాసో నాస్తీతి కిము వక్తవ్య మిత్కర్మః. ౨౦

ఏకదేవ విదర్శయతి - జంతుకృరీరి ఏక ఏవ ప్రసూయతే న తు జాయాత్మజాదిభి సప్సహేతి
భావః. తథా ఏక ఏవ ప్రమీయతే న హి మ్రియమాజేన సహ తజ్జాయాదయో మ్రియంత ఇతి భావః.
సుకృతదుష్కృతకర్మై తత్ఫలభూతస్వదై హికసుఖదుఃఖపరో న తద్భోగేఽపి కేనచి త్సాహిత్య
మితి భావః. ౨౧

కింవ యదా చ సహ సంవసంతి తదా క్షేకోపార్జితవిత్తసహితయా పుత్రానామ శత్రవ ఏవ
జ్ఞేయా ఇత్యాహ (అధర్మోపచితమితి.) సంభోజనీయాః పోష్యాః పుత్రాదయః. ఇతి వ్యవతే
రల్పమేదనః మూఢస్యాధర్మేజ్ఞార్జితం విత్తం హరంతి యథా జలౌకసో మత్స్యస్య జీవసభూతాని
జలాని తక్పుత్రా హరంతి తద్వత్. ౨౨

కింవ (పుష్టాతితి.) స్వబుద్ధ్యా ఆత్మాత్మీయబుద్ధ్యా యో యాః పుష్టాతి తే ప్రాణాః రాయో
దనాని సుతాదయః. అదిశబ్దగ్రాహ్యః భార్యాదయః ప్రాణశబ్దకృరీరోపలక్షకః. తం పుష్టంత మకృతార్థం
అప్రాప్తభోగం కామానభుక్త్యైవ మృతం, ప్రహిణ్యంతి త్యజంతి. ౨౩

స్వయం కిల్బిష మదాయ తై స్వక్తో నర్థకోవిదః,

అసిద్ధార్థో విశత్యస్థం స్వధర్మవిముఖస్తమః.

౨౪

తస్మా ల్లోక మిహం రాజ స్వస్థమానూమనోరథమ్,

వీక్ష్యేఽఽయ మ్మాత్మనాఽఽశ్మానం సమశ్చాన్తో భవ ప్రభో.

౨౫

ధృతరాష్ట్ర ఉవాచ--

యదా వదతి కల్యాణీం వాచం దానపతే భవాః,

తదాఽనయా న శృప్యామి మర్త్యః ప్రాప్య యథామృతమ్.

౨౬

తథాఽపి సూన్యతా సౌమ్య హృది న స్థీయతే చలే,

స్వయం త్వనర్థకోవిదః స్వానర్థేష్వేన కుశలో న కు స్వహిత ఆతి భావః. తైః ప్రాజాదిది
స్త్రుతైః కిల్బిషం తత్సేనదార్థం కృతం పాప నూదాయ అసిద్ధార్థః అసరిహర్థమనోరథః, స్వధర్మ
విముఖః, హేతుగర్హమిదం, తత్వాత్ అంధం తమోఽంధతామిస్రాఖ్యం నరకం ప్రవిశతి. ౨౪

ఉపదేశ ముపసంహరితి (తస్మాదితి.) హేరాజః, తస్మాత్తత్త్వస్థితేరేపంచిరత్వా దిమం
దేహాతిదనుబద్ధాదికం దేహానర్థం లోకం, స్వస్థమానూమనోరథం ఆస్పృహనోరథ మివ అనిత్యం
వీక్ష్యే జ్ఞాన్వా అత్మనా బుద్ధ్యా అత్మాన మాయమ్య నిమిమ్య హేత్రభో సయః సర్వత్ర సమబుద్ధి స్సృజా
నంతః లగద్వేషవివిర్భు క్తో భవ. ౨౫

తత్త ప్రభవోచిహః ప్రాజా ధృతరాష్ట్రః (యధేతి) హే ఉనవతే దానాదిన, అత్యుదార
మూఢమపేక్షిగ జ్ఞానపదానన సంజీతీవయిషో తవోదార్య మనితరసాదాం మితి సలభోధనాచిప్రాయః.
యదా భవాః కల్యాణీం కల్యాణానహం వాచం వదతి తదా ఆనమా వాదా న శృప్యామి న తస్యామలం
బుద్ధిం కరోమిత్వ్యర్థః. యానీం న శృప్యామ్యేవ శృద్ధిన్వపి న శృప్యామిత్వ్యభిప్రాయేఽ యదా తదా
చైవయోః ప్రయోగం. యదా మర్త్యే మరణశిలః అమృతం ప్రాప్య ఆశిత్వా న శృప్యతి తద్వత్ నిరతికయ
హితా త్వద్వాగితి భావః. ౨౬

(తత్తపీతి.) హేసౌమ్య యద్యపి భవతో వక్తూన్యతా మధురాహితా చ తథాపి తద్వచ.
హృది న స్థీయతే న ప్రతిష్ఠితం భవతి. తత్ర హేతుం వదక హృద్విశిష్ట. పుత్రానురాగేనిషమే యథా

చి క మ స్కంధే — ఏ కో న త్త త్వా రిం కో ల ధ్యాయః ॥ ౪౪౩

(అక్షరాస్య పాండవానధిక్యత్య కృష్ణరామాభ్యం కథనం)

పుత్రాసురాగవిషమే విద్యుత్సేవామనీ యథా. ౨౭

ఈశ్వరస్య విధిం కోను విధునోభ్యస్తథా పుమాన్,
భూమే శ్చావనకారాయ యోఽవతీర్ణో జిదోః కులే. ౨౮

యో దుర్విమర్శతయా నిజచాయయేదం సృష్ట్యా గుహ్యైశ్చతే తదనుప్రవిష్టః,
తస్మై నమో దుఃప్రబోధవిసారతస్త్రసంసారచక్రగతయే పరమేశ్వరాయ. ౨౯

శ్రీకవీ చంద్ర -

ఇత్యభిప్రేత్య నృపతే రభిప్రాయం న యాదవః,
సుహృద్భిః స్పృహనుక్షాతః పున ర్యదుపురీ మగాత్. ౩౦

పాదానువీవిద్యుత్సేవా సుధామామృతః తేనైశ్చదిక్ పాదామనీ సత్ర భవేతి యావత్. సుధామ్ని హి
సృష్టిరేవామయే స్పృహ సత్రైవైవ సీ సత్రే తద్వ ద్విశ్వం. చంద్రా సుధా అలాతః తస్యయా
పాదామనీ. ౩౧

సత్రేన సానాతోఽపి తథ వాయుం మోహ ఇత్యత ఆహ (ఈశ్వరస్యేతి.) తోనా పుహ
స్యేన్మ సృష్టం విశిష్టం ఇత్యథా వి. చా. అవ్యథా కారితః కోఽసావీర్ష్య గాత్రం ఆహ (భూమేరితి.)
యో యవోః పరే భూమౌ తారస్య సుత్పుత్రదనుబంధిహవస్య అవరా గౌరవార్థః సుత్పుత
సజ్జహేర్హత్యకృగవచ్చిక్రీర్దానుగుణమేవ తస్మాయోన్మోహి యదస్మనీషా ప్రవర్తత ఇతి భావః. ౩౨

యత్తం చై వహ్నివజోహయత్వా త్పుర్వవియంగిత్వా చేత్కభిరమణాతేవ తమేశ్వరం
ప్రసవం (యతి) య మగ్నః గుర్విమర్శతయా ఇతరైః జ్ఞాత భక్త్యవతారయా స్వ ప్రకృత్యా
సం ప్రహృషితురయం స్పృహ గుహ్యవతుర్మథాదీరనుభు. స్రవిష్టః స త్రవిష్టా వ్యతీనంరత్యరయా
తదస్త్వం అస్మిష్ట్యా దేవానుప్రవిష్టః" అతివత్ క్షిత్కర్తృత్వేననుప్రవేశ ఇత్య. గుహ్యం శబ్దవిషయా
నిజవి ప్రహృషిత్వం తేన. ప్రవి ణతా శబ్దాదీన్ సేవ్యో విషయ ప్ర సృష్టిత్వం. అన్యైః
దురఃకోపః ఈశ్వరస్య విహారః క్రిదా రామ్యవిహారతంత్రాత్మికా సంసారచక్రగతి సృష్ట్యా తస్మై
సర్వోత్కృష్టాయేశ్వరాయ నమః. ౩౩

(ఇతితి.) స యాదవోఽక్షరః నృపతేః ధృతరాష్ట్రస్యాభిప్రాయం అభిప్రేత్య జ్ఞాత్వా
సుహృద్భిః పాండవాదిభిః సమ్య గనుక్షాతః పున ర్యదురా మాజగాను. ౩౪

శశంస రామకృష్ణాభ్యాం ధృతరాష్ట్రవిచేష్టితమ్,

పాణ్డవా స్ఫురితి కౌరవ్య యదర్థం ప్రేషితస్వయమ్,

౩౧

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే,
ఏకోనచత్వారింశోఽధ్యాయః.

శ్రీమద్భాగవతే, దశమస్కంధే, పూర్వార్థం సమాప్తి మగమత్.

తతో హేకౌరవ్య పాండవా స్ఫురితి యద్ధృతరాష్ట్రవ్య విచేష్టితం కృతం విషప్రదానాది యస్య
చేష్టితస్య విజ్ఞానార్థమేవ స్వయం భగవతా ప్రేషిత వ్రతృర్వం కృష్ణరామాభ్యాం శశంస కథయామాన. ౩౧

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయసయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిదేః శ్రీకైంగురోః సుతేన
తచ్ఛరణకమలవరియప్రసన్నతత్సృక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన
శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత
చంద్రికాయాం, ఏకాదశస్కంధసమాఖ్యాయాం,

షట్పాత్వారింశోఽధ్యాయః.

శ్రీమద్భాగవతే, దశమస్కంధే, పూర్వార్థం సమాప్తి మగమత్.

శ్రీకృష్ణ పరబ్రహ్మజే నమః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీ వేదవ్యాసమహర్షిప్రణీతమ్
శ్రీమద్భాగవతమ్

(దశమస్కంధః - ఉత్తరార్ధభాగః)

శ్రీ వీరరాఘవీయవ్యాఖ్యోపేతమ్

ప్రకాశకః

శ్రీ త్రిదండి శ్రీమన్నారాయణరామానుజజీయర్ స్వామి

ముద్రణమ్ :

విజయ ముద్రాశాలా, చిత్తూర్.

1977]

[మూల్యం: 15 రూ.

సథమ ముద్రణము: 2000 కాపీలు

గ్రంథ ప్రాప్తిస్థానములు:

1. శ్రీమదుభయ వేదాంతాచార్యపీఠ కార్యాలయము,
294, సతారా వీధి,

శ్రీరంగమ్. (తిరుచ్చి జిల్లా)

2. శ్రీ విశిష్టాద్వైతప్రచారకసంఘ కార్యాలయము,
నడిగడ్డపాలెం, తెనాలి తాలూకా,

గుంటూరు జిల్లా.

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః.

దశమస్కంధ విషయానుక్రమణికా

దశమస్కంధః - ఉత్తరార్థమ్

అధ్యాయే.

పృష్టాంకః.

50.	జరాసంధయనాగమవాదికథా	565
51.	ముచుకుందస్య శ్రీకృష్ణదర్శనాదికథారంభపుట్టః	580
52.	రుక్మిణీ వివాహకథారంభపుట్టః	597
53.	రుక్మిణీ వివాహకథారంభపుట్టః	605
54.	రుక్మిణీ వివాహకథారంభపుట్టః	622
55.	ప్రద్యుమ్నజననశంఖరవదాదివృత్తాంతః	636
56.	స్వమంతోపాఖ్యానారంభః	645
57.	స్వమంతోపాఖ్యానారంభః	656
58.	కాశిందీమిత్రవిందాప్రభృతీనాం వివాహపుట్టః	667
59.	నరకాసురవధారంభః	680
60.	శ్రీరుక్మిణీకృష్ణయోః పరస్పరనర్మోక్తిపుట్టః	693
61.	శ్రీరుక్మిణీకృష్ణయోః పరస్పరనర్మోక్తిపుట్టః	714
62.	అవిరుద్ధవివాహే బలరామకృతరుక్మివధకథారంభః	723
63.	బాణాసురయుద్ధకథారంభః	731
64.	న్యగోపాఖ్యానారంభః	745
65.	బలరామస్య పునర్నందప్రజాగమనకథా	756
66.	శ్రీకృష్ణకృతపాండ్రకకాశిరాజవధాదికథారంభః	764
67.	బలరామకృత ద్వీవిదకథారంభపుట్టః	774
68.	బలరామకృతహస్తీనపురాకర్షణాదిపుట్టః	780
69.	శ్రీకృష్ణం వ్రతీ నారదాగమనకథా	792
70.	శ్రీకృష్ణం వ్రతీ నారదాగమనకథా	803
71.	యుద్ధిష్ఠిరానుష్ఠితమౌషధాజమాయార్థం శ్రీకృష్ణప్రస్థానపుట్టః	816

72.	దిగ్విజయజరాసంధవదాదిఘట్టః	827
73.	దిగ్విజయ జరాసంధవదాదిఘట్టః	838
74.	శిశుపాలవధఘట్టః	846
75.	శిశుపాలవధఘట్టః	858
76.	పాల్కవధకథారంభఘట్టః	867
77.	పాల్కవధకథారంభఘట్టః	874
78.	బలరామకృతసూతవధాదికథారంభఘట్టః	884
79.	బలరామకృతసూతవధాదికథారంభఘట్టః	893
80.	కుచేలోపాఖ్యానం	900
81.	కుచేలోపాఖ్యానం	912
82.	సూర్యోపరాగే కురుక్షేత్రం ప్రతి శ్రీకృష్ణాదీనాం గమనకథాప్రారంభఘట్టః	922
83.	సూర్యోపరాగే కురుక్షేత్రం ప్రతి శ్రీకృష్ణాదీనాం గమనకథాప్రారంభఘట్టః	934
84.	సూర్యోపరాగే కురుక్షేత్రం ప్రతి శ్రీకృష్ణాదీనాం గమనకథాప్రారంభఘట్టః.	945
85.	స్మర్యోద్గీతాదినామకదేవకీషడ్గర్భానయనకథారంభఘట్టః	962
86.	సుభద్రాహరణ కథారంభః.	973
87.	నారాయణమహర్షిణా నారదోపదిష్టశ్రుతిగీతోపాఖ్యానారంభః	993
88.	విష్ణుసేనాప్రాశస్త్యప్రతిపాదనఘట్టః. వృకాసురవృత్తాంతః, శిష్యద్రోహాకర్తృ, వృకాసురస్య విష్ణుమాయావ్రతావేన వినాశప్రాప్తిఘట్టశ్చ	1030
89.	మృతకపుత్రస్య చితావనోదనకథా	1040
90.	శ్రీకృష్ణస్య వంశానుక్రమాభివర్ణనఘట్టః.	1055.

హరిః ఓమ్

ఓం నమో భగవతే వాసుదేవాయ

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీవీరరాఘవీయవ్యాఖ్యానహితే, శ్రీమద్భాగవతే, దశమస్కంధే ఉత్తరార్ధారమ్భః

అథ పఞ్చాశోఽధ్యాయః

—* జరాసంధయవనాగమనాదికథా. *

శ్రీకుక ఉవాచ—

అస్తిః ప్రాప్తిశ్చ కంసస్య మహిష్యో భరతర్షభ,
హతే భర్తరి దుఃఖార్తే ఈయతు స్వపితుర్గృహమ్.   ౧
పిత్రే మగధరాజాయ జరాసన్ధాయ దుఃఖితే,
వేదయాంచక్రతు స్సర్వ మాత్మవైధవ్యకారణమ్.   ౨

శ్రీమద్వీరరాఘవవ్యాఖ్యా

వ్యాఖ్యాతం దశమస్కంధపూర్వార్థం మే యథా శ్రుతమ్. యథామతీత స్తుప్యంతు శిష్యంతు
గుణవత్తమాః. అథ జరాసంధజయాత్మకం భగవచ్ఛ్రీకృష్ణం వర్ణయింతుకామః తావ జరాసంధస్య భగవతా
నహ యుయుత్సాకారణం ప్రస్తోతి (అస్తిః ప్రాప్తిశ్చేతి సార్థద్వయేన.) హేభరతస త్రమ అస్తిః ప్రాప్తి
శ్చేతి ద్వే కంసస్య భార్యే భర్తరి కంసే హతే సతి భగవతేతి శేషః. దుఃఖార్తే దుఃఖపీడితే భూక్త్యా పితు
ర్జరాసంధస్య గృహో వీయతుః జగ్ముః.   ౧

తతో మగధదేశాధిపతయే జరాసంధాయ స్వపిత్రే దుఃఖితే అస్తిప్రాప్తి, సర్వ మాత్మనో
వైధవ్యకారణం నివేదయాంచక్రతుః జ్ఞాపితవక్యైః.   ౨

స తదప్రియ మాకర్ణ్య శోకామర్షయుతో నృపః.

అయాదవాం మహీం కర్తుం చక్రే పరమ ముద్యమమ్.

౩

అక్షోహిణీభి ర్వింశత్యా తిస్సృభి శ్చాపి సంయుతః.

యదురాజధానీం మధురాం న్యరుణ త్సర్వతో దిశమ్.

౪

నిరీక్ష్య తద్బలం కృష్ణ ఉద్వేల మివ సాగరమ్.

స్వపురం తేన సంరుద్ధం స్వజనం చ భయాకులమ్.

౫

చిన్తయామాస భగవా న్న హరిః కార్యమానుషః.

తద్దేశకాలానుగుణం స్వావతారప్రయోజనమ్.

౬

హవిష్యామి బలం హ్యేత ద్భువి భారం సమాహితమ్.

మాగధేన సమానీతం పశ్యతాం సర్వభూభుజామ్.

౭

స జరాసంధః త ద్దుహితృభ్యా మావేదితం ఆప్రియ మాకర్ణ్య, శోకామర్షాభ్యాం, యతః, మహీం యాదవాఙ్కారహితాం కర్తుం పరమ ముద్యమం ప్రయత్నం చక్రే.

౩

తదేవాహ (అక్షోహిణీతి.) త్రయోవింశత్యక్షోహిణీబలపరిష్టిత ఇత్యర్థః. యదురాజానా మాశ్రయభూతాం మధురాం చతుర్దిక్షి నిరుద్ధవాన్.

౪

శ్రీకృష్ణ ఉద్వేలం లబ్ధితమర్వాదం సాగర మివ స్థితం తస్య జరాసంధస్య బలం తేన బలేన సంరుద్ధం స్వపురం భయేన వ్యాకులం స్వజనం చ నిరీక్ష్య చింతయామాసేతి సంబంధః. హరిః కారణమానుష ఇతి హేతుగర్భం. యదస్య న తస్యోపద్రవః సర్వకారణత్వేన న తద్బలసంహారే ప్రయాస శ్చ తథాఽపౌత్రితార్తిహరత్వా త్సర్వకారణత్వేఽపి మానుషత్వాత్ గృహీతమనుష్యరూపతత్వ జాతీయదేష్టితత్వాన్మనుష్యన చ్ఛింతయామాస చింతయిత్వా నిశ్చితవానిత్యర్థః. కిం కథమిత్యత్రాహ (తదేశేతి.) తద్దేశకాలానుగుణం యథా భవతి తథా స్వావతారప్రయోజనం విచార్య అధ్యవాన్యత్.

౮-౬

విచార్య నిశ్చిత మేన దర్శయతి (హవిష్యామితి చతుర్వి.) వంశే భవాః పంక్త్యాః తేషాం సర్వేషాం టూట్పితాం రాజ్ఞా మేతత్ భూమే ర్భారరూపం సమాహితం సముదితం మాగధేన జరాసందేనానీకం ఆత్ర ప్రాపితమ్.

౯

(జరాసంధయవనాగమనాదికథ)

అక్షోహిణీం సృజ్వాతం భటాశ్వరథసంకులమ్,
మాగధస్తు న హస్తవ్యో భూయః కర్తా జలోద్యమమ్. ౯

ఏతదర్థోఽవతారోయం భూభారహరణాయ మే,
సంరక్షణాయ సాధూనాం కృతోఽన్యేషాం వధాయ చ ౯

అన్యోఽపి ధర్మరక్షయై దేహ స్సంక్రియతే మయా,
విరామాయా ప్యధర్మస్య కాలే ప్రభవతః క్వచిత్. ౧౦

ఏవం ధ్యాయతి గోవింద ఆకాశా త్సుర్యవర్చసౌ.

నదాతిథి రత్నైః రత్నైశ్చ సజ్జలం వ్యాప్తం అక్షోహిణీం ప్రయోగింకరిసృజ్వాకాదిరితి శేషః. సృజ్వాతం జలం హనిష్మామి మాగధస్తు మయా న హంతవ్యః. అక్షోహిణీం మాగధీనాం మాగధీనాం రోతి భూయః పునః జలాయో ద్యమం కర్తా జలోద్యమమ్. అక్షోహిణీం మాగధీనాం జలస్యానేతా న స్యాత్ యది హంతః తదా పునః పునః సమనాం నైవైర్హంతే. ఏవం దే త్కృత్వం జలం హతం స్యాత్ ఆత స్సోఽధునా న హంతవ్యః ఇతి. ౯

నను కిం పృథా జలహననేన మమార్థః. యో ద్భేష్టి న నీక హంతవ్యః ఇత్యాశక్యో తర్హ్యవతరణం నార్థవత్ప్యో డిత్యభిప్రాయన్నాహ (ఏతదర్థ ఇతి.) మే మహావతార ఏతదర్థః. ఏషః అర్థః ప్రయోజనం యస్య తథాభూతిః కోఽసావర్థ ఇత్యపేక్షయాం భూతైర్భేష్టి శ్చతుర్థ్యస్తైః ప్రయోజన విశేషా నిర్దిశతి. భూభారహరణార్థం మయా మహతారః కృత ఉత్సవ్యయః. అన్యేషాం ఆసాధూనాం వధాయ చ. ౯

నేదం ప్రయోజనవిశేషపరిగణన మపితు ప్రవర్తనమాత్ర మిత్యభిప్రేత్వాహ (అన్యో ఆపీతి.) అన్యోఽప్యవతారిస్సార్థః. ప్రయోజనం కోఽసా వత స్తం ధర్మరక్షయై (ధర్మరక్షయై ఇతి.) అన్యోఽపీత్యేకపదనం సామాన్యభిప్రాయకం. కాలే కదాచి త్కృచి త్ప్రభవతః ప్రకర్షణ భవతో వర్తమానస్యా. ధర్మస్య విరామాయ విధ్వంసనాయ చ మయా దేహః సంక్రియతే పరిగృహ్యతే. ౧౦

(ఏవ మితి.) ధ్యాయతి విచార్య విశ్లేషతి సతి ఉదైవ ద్వౌరథౌ ఆకాశా దుతిరోహస్థితౌ స్తః.

రథా వుపస్థితౌ సద్యః స్పృహతౌ సపరిచ్ఛదౌ.

౧౧

అయుధాని చ దివ్యాని పురాణాని యదృచ్ఛయా,

దృష్ట్వా తాని హృషీకేళ స్సంకర్షణ మథాబ్రవీత్.

౧౨

శ్రీకృష్ణ ఉవాచ—

పశ్యార్య వ్యసనం ప్రాప్తం యదానాం సాత్వతాం ప్రభో,

ఏష తే రథ ఆయాతౌ దయితా న్యాయుధాని చ.

౧౩

ఏన మాస్థాయ జహ్యే తద్వ్యసనాత్స్వా స్సముద్ధర.

ఏతద్ధర్మం హి నౌ జన్మ సాధూనా మిహ శర్మకృత్.

త్రయోవింశత్యనీకాఖ్యం భూమే ర్భార మపాకురు.

౧౪

కథంమ్భుతౌ: సూర్యస్వేన వరోన్ యయౌ స్తౌ సారథిసహితౌ, పరిచ్ఛద: పరికర: ద్వజకవచాది: తత్సహితౌ.

౧౧

అథ హృషీకేళ: పురాణాని పురాతనాని దివ్యా న్యమానుషాణ్యాయుధాని చకారాత్, తై స్సహితౌ రథౌ చ దృష్ట్వా సంకర్షణం ప్రత్యువాచ.

౧౨

ఉక్తిమేవాహ (సార్థద్యయేన) హేఆర్య హేప్రభో యదానాం, వ్యసనం, ప్రాప్త మేతత్సత్యం నై తే యదవ ఉపేక్ష్య ఇత్యభిప్రాయేణ తా నిశినష్టి. సాత్వతామితి, సాత్వతాం భక్తానాం భృత్యానా మితి యావత్ న హి స్వామీ భృత్యానుపేక్షితు మర్హతీతి భావ: తర్హి కిం విధేయ మిత్యత్రాహ (ఏష ఇతి.) దయితాని ప్రియాణ్యాయుధాని చకారా త్యవచాదీని చాయాతానీతి, లింగవచనవిపరీణామ:.

౧౩

ఏనం రథమాస్థాయాధిష్ఠాయ, ఏతత్సరదలం జహి నాశయ స్వాకా స్వకీయా వ్యసనాదాపద ఉద్ధర, ఏతద్ధర్మం ప్రతిపక్షవిరననార్థం హి ఇహ లోకే నౌ అవయో: జన్మ అవతార: యద్వా నౌ జన్మ ఏతత్ప్రతిపక్షవిరసన మర్థ: ప్రయోజనం యన్య త త్రతా సాధూనాం శర్మకృత్సఖకారి చ అత త్రయోవింశత్యనీకాఖ్యం త్రయోవింశత్యక్షహిణీనైన్యవ్యవదేశం కేవలం భూమే ర్భార మపాకురు అవనయ.

౧౪

(జరాసంధయవనాగమనాదికథా)

ఏవం సమృద్ధ్య దాశార్హౌ దంతితౌ రథినౌ పురాత్.

నిర్జగ్మతు స్సాస్వయుధాధ్యౌ బలేనాల్పీయసా వృతౌ.

౧౫

శఙ్ఖం దధ్మౌ వినిర్గత్య హరి ర్దారుకసారథిః,

తతోఽభూ త్పురనైన్యానాం హృది విత్రాసవేషభుః.

౧౬

తావాహ మాగధో వీక్ష్య హే కృష్ణ పురుషాధమ.

గుప్తేన హి త్వయా మన్ద న యోత్యేయ హి బన్ధహణా,

న త్వయా యోద్ధు మిచ్ఛామి బాలకేనేవ లజ్జయా.

౧౭

త్వం తు రామ యది శ్రద్ధా యుధ్యస్వ దైర్య ముద్యహ,

చిత్వా వామచ్ఛరైర్భిన్నం దేహం స్వర్యాహి మాం జహి.

౧౮

(ఏవమితి.) ఇత్థం మిథః సమృద్ధ్యైర్లోచ్య దాశార్హౌ రామకృష్ణౌ దంతితౌ కవచితౌ రథినౌ రథారూఢౌ స్సాసాచారణై రాయుధై రాధ్యౌ యుక్తౌ చాల్పీయసా కతివయేన బలేన చావృతౌ టూత్యా పురా నృదురాయాః నిష్కాంతౌ.

౧౫

తతో హరిః దారుకాఖ్య స్సారథి ర్యస్య తథాభూతః శంఖం పాశ్చజన్యం, దధ్మౌ ధ్వజయామాస, తత శృంఖన్వానాత్ పురనైన్యానాం హృది విత్రాసో భయం, తేన వేషభు ర్గాత్రకమ్పౌ బహూవ.

౧౬

(తావీతి.) తౌ రామకృష్ణౌ అవలోక్యాహ, ఉక్తమేవాహ (కృష్ణేత్యాదినా.) గుప్తేన కర్తరిత్యైః గోపయతా ఆత్మాన మితి శేషః, స్వజనేనేతివా, త్వయా నహ న యోత్యేయ యుద్ధం కరోమి యాహి గచ్ఛ, తత్ర కారణం ఏదా నంబోధయతి హేమందమూఢ తత్ర హేతుః హేబంధుహణా అత ఏవ హేపురుషాధమ బంధుర్యాతుం స్తస్య హంతః న కేవలం యోశ్శ్యామ్యేవ అపి తు త్వయా యోద్ధం నేచ్ఛామ్యపి యథా బాలకేన నహ లజ్జయా న యయుత్యే తద్యత్.

౧౭

అథ రామ మాహ (త్వమితి.) యది శ్రద్ధా యుద్ధార్థమస్తీతి శేషః, తర్హి, యుధ్యస్వ దైర్య మావహ న తు ప్రారభ్య సలాయస్వేతి భావః, ఏవం చే నృచ్ఛరైః భిన్నం దేహం త్యక్త్వా స్పర్శస్వర్గం యాహి యాన్యసీత్యర్థః, యద్వా పమర్థశ్చే త్త్వం మామేవ జహి.

౧౮

శ్రీభగవానువాచ—

న హి కూరా వికత్తన్తే దర్శయన్త్యేవ పౌరుషమ్,
న గృహ్ణీమో వచో రాజన్నాతురస్య ముమూర్షతః.

౧౯

శ్రీశుక శ్రీఉవాచ—

జరాసుత స్తావభిగమ్య మాధవౌ మహాబలౌ ఘేనబలీయసాఽఽవృణోత్,
సనైన్యయానధ్వజవాజిసారథీ సూర్యానలౌ వాయురివాభృరేణుభిః.

౨౦

సుపర్ణతాలధ్వజచిహ్నితో రథౌ విలోకయన్త్యో హరిరామయౌ ర్మృధే.
ప్రియః పురాట్టాలకహర్యుగోపురం సమాశ్రితా సమ్యుముహా శ్శుచాఽర్చితాః ౨౧
హరిః పరానీకపయోముచాం ముహా శ్శలీముఖాత్యుల్బణవర్షపీడితమ్,

ఏవ ముక్తః ప్రాహ భగవాన్ (నహితే.) వికత్తంతే వివిధ మార్గానం న క్లామంతే.
కూరాః కింతు పౌరుష మేవ దర్శయంతి అత స్తవాకూరస్య మర్తు మాళంసమనస్యాత ఏవ
అతురస్య వచో వయం న గృహ్ణీమః న బహుమన్యామహే.

౧౯

(జరాసుతి ఇతి.) తౌ నైన్యాదిభి ససహితౌ మధువంశజత్వా ద్వయోరపి మాధవావితీ నిరేశః.
రామస్య సూధవాంశత్వా ద్వా మాధవవ్యవదేశః, అభివృత్త్య అభిముఖమాగత్య బలీయసా మహతా
నైన్యసమూహేన, అవృణోత్ అవృతవాన్, సనైన్యేత్కస్య ప్రథమైకవచనాంతిపాతే జరాసుత
విశేషజత్వం యథా వాయు రభ్యై స్సూర్యం రేణుభిశ్చాగ్నిం అవృణోతి. తిథేతి దృష్టాఽర్థః.
అనేనాదర్శనమాత్ర మేవ నావరణ మితి సూచితమ్

౨౦

(సుపర్ణేతి.) తథా పురప్రియః పురస్యా ట్టాలకాదీనాం చ సమాహరః, త త్సమాశ్రితా అధిరూఢాః
అట్టాలకా ఉపరిభూమికాః మృధే యుద్ధే సుపర్ణధ్వజతాలధ్వజాభ్యాం, చిహ్నితో సంజాతచిహ్నా,
హరిరామయౌ రథౌ వసశ్యంత్యః, అత ఏవ శుచా అర్చితాః వ్యాప్తాః సమ్యుముహాః విచిత్రా
బహువుః

౨౧

(హరి రితి) పరస్యానీకాని నైన్యాని తాన్యేవ పయోముచో మేఘాః శలీముఖాః బాణా
స్తేషాం అత్యుల్బణం దుస్సహం వర్షం తేన పీడితం స్వనైన్య మాలోఽన్య సురై రసురై శ్చ

(జరాసంధయవనాగమనాదికథ)

స్వపై న్యమారోగ్య సురాసురార్చితం వ్యస్పూర్ణయ చ్చార్జ్యకరాసనోత్తమమ్. ౨౨

గృహ్ణాన్నిభిజ్ఞాచథ సందధచ్చరాన్వికృష్య ముఖాన్ శిశుబాహుగాః.

నిఘ్నన్రథాన్కుజ్జరవాజినస్తీన్నిరన్తరం యద్వదలాతచక్రమ్. ౨౩

నిర్భిన్నకుమ్భాః కరిణో నిపేతు రనేకశోఽశ్వా శ్వరవృక్షకన్ధరాః,

రథాహతాశ్వధ్వజసూతనాయకాః పదాతయ శ్చిన్నభుజోరుకన్ధరాః. ౨౪

సశ్చిద్యమానద్విపదేభవాజినా మగ్గప్రసూతా శ్చతశోఽశ్మగావగాః.

బహువతం అన్వర్థశార్దూఖ్యం శరాసనోత్తమం ధనుశ్శేష్టం వ్యస్పూర్ణయ దుజ్జుమ్మితవాః సహౌష
శ్చాయుక్తమకరోదితి వా. ౨౨

(గృహ్ణాన్నిభి.) నిషంగద్రాణాచ్చరాన్ గృహ్ణాన్ ధనుషీతి శేషః. వికృష్య సన్ని
హితత్వాచ్చరా నాత్మన్య నిశితబాహుసముదాన్ముంచన్ రథాదీన్నిఘ్నన్ ధ్వంసయన్ అవతన్త ఇతి
శేషః. పత్తయః పదాతయ స విద్యతే అంతరం విచ్ఛేదో యస్యాం గృహణాపక్రియాయాం తద్యథా
భవతి తథా అవతన్త ఇత్యర్థః. తాదాత్మికభగవచ్ఛార్జ్యస్య దృష్టాంతమాహ (యద్వదలాతచక్ర మితి.)
యద్వద్యథా జ్వలత్కాష్ట్రప్రమణం చక్రవద్భూతి తద్వ ద్ధనురాసీదిత్యర్థః. నిరంతరమిత్యలాతచక్రస్వైవ
వా విశేషణం. విచ్ఛేదరహితమలాతచక్రం యథా తద్వత్ తద్ధనుర్వ్యూహస్త్వయ ఇతి పూర్వేణ
సంబంధో వా. ౨౩

తాదాత్మికం భగవచ్చరపీడితం పరపైన్య మనువర్తయతి (నిర్భిన్నేతి) నిర్భిన్నాని కుంభాని
కుమ్భస్థలాని యేషాం తే కరిణో గజాః నిపేతుః తథా అశ్వాశ్చానేకశః శరైర్భూత్వాః కంధరా గ్రీవాః
యేషాం రథాహతాః నిపేతు రిత్యనుషజ్యతే. హతాః అశ్వాః ధ్వజాః సూతా నాయకారథినశ్చ యేషాం తే
రథాన్తథా పదాతయశ్చ ధిన్నా భుజాః ఊరవాః కంధరాశ్చ యేషాం తథాభూతాః నిపేతు . ౨౪

అథ భగవచ్చరనిర్భిన్నపరపైన్యతనుభవరుధిరనదీః ప్రవిద్ధనదీత్వేన నిరూపయతి (సశ్చి
ద్యేతి.) సశ్చిద్యమానేభ్యః పదాతిగజాశ్వానా మంగేభ్యః ప్రసూతా అశ్మగావగాః రుధిరనద్యః

భుజా హయః పూరుషశీర్షకచ్చపాః హతద్విపదీప్రహయగ్రహాకులాః. ౨౭

కరోరుమీనానరకేశతైవలాధనుస్తరజ్ఞాయుధగుల్మసజ్కులాః,
అస్థూరికావర్తభయానకామహామణిప్రవేకాభరణాశ్మకర్కరాః,
ప్రవర్తితాభీరుభయావహా మృథే మనస్వినాం హర్షకరీ పరస్పరమ్. ౨౮

వినిఘ్నతాఽరీ న్ముసలేన దుర్మదాన్ సజ్కర్షణేనపరిమేయతేజసా,
బలం తదజ్ఞార్థవదుర్గభై రవం దురస్తపారం మగధేన్ద్రపాలితమ్,
క్షయం ప్రణీతం వసుదేవపుత్రయో ర్విక్రీడితం తజ్జగదీశయోః పరమ్. ౨౯

స్థిత్యుద్భవాంతం భువనత్రయస్య య ససమీహతేన న్నగుణస్వలీలయా.

శతశః ప్రవర్తితా ఇతి తృతీయశ్లోకేనాన్వయః. కథమ్భూతాః భుజా ఏవ అహయః సర్పా యాసు పూరుషాణాం శీర్షణ్యేన కచ్చపాః యాసు తథాభూతాః హతాః ద్విపా గజా ఏవ ద్వీపాః అంతరీపభూమయః హయా అశ్వా ఏవ గ్రహాః తైశ్చాకులాః వ్యాప్తాః. ౨౭

కరా ఊరవ తైచ్చవ మీనా యాసు నరాణాం కేశా ఏవ తైవలం యాసు తాః ధనూంష్యేన తరంగా ఆయుధాన్యేన గుల్మాని చ తైశ్చ సజ్కులాః అస్థూరికాశ్చక్రాణి తా ఏవావర్తాః తైర్భయా నకాః మహామణినాం ప్రవేకాః శ్రేష్ఠాః ఉత్తమాభరణాని చ యథాయథం శిలా శ్కర్కరాశ్చ యాసు తాః. ౨౮

భీరూణాం భయావహాః మనస్వినాం ధీరాణాం మిథో హర్షకారిణ్యః (వినిఘ్నతేతి.) కిం చ అంగ హేరాజః ఆవరిమేయ మపరిచ్ఛేద్యం తేజః పరాభిభవసామర్థ్యం యస్య తేనారీశ శత్రూన్ముసలే నాయుధేన వినిఘ్నతా తాడయతా సజ్కర్షణేన కర్త్రా తన్నిహతావశిష్టం మగధేన్ద్రేణ పాలితం అర్జునవ ద్దుర్గమం భైరవం చ బలం క్షయం ప్రణీతం నాశిత మిత్యర్థః. అద్భుతమేతద్వ్యాఖ్యామేన త్రయోవింశత్యునీకాత్మకం బలం హత మితి విస్తయమానం రాజానం ప్రత్యాహ (వసుదేవపుత్రయో రితి) య దుక్తం రామకృష్ణయోః కర్మ కేవలం జగదీశ్వరయోః తయోః క్రీడితం క్రీడామాత్రమేవ న తు పరాక్రమ ఇతి భావః. ౨౯

న చాత్ర విస్తయః కార్య ఇత్యాహ (స్థితీతి.) స్థిత్యాదీనాం సమాహారద్వంద్వః యో భగవా ననంభ్యేయకల్యాణగుణః స్వలీలయైన త్రిలోక్యాః స్థిత్యాదిక మేవేహతే కరోతి తస్య శత్రు

(జరాసంధయవనాగమనాదికథ)

న తస్య చిత్రం పరపక్షనిగ్రహస్తథాఽపి మర్త్యానువిధస్య వర్ణ్యతే. ౨౮

జగ్రహ విరథం రామో జరాసన్ధం మహాబలమ్,
హతానీకావశిష్టాసుం సింహః క్షుద్రమృగం యథా. ౨౯

బిధ్యమానం హతారాతిం పాశై ర్వారుణమానుషైః,
వారయామాస గోవిన్ద స్తేన కార్యచిక్రీడయా. ౩౦

స ముక్తో లోకనాథాభ్యాం వీడితో వీరసమ్మతః,
వనం వివక్ష స్తపసే వారితః పథిరాజభిః. ౩౧

వాత్యై ర్విచిత్రార్థపదైః న్యాయై శ్చ ప్రాకృతై రపి

పక్షనిగ్రహో న చిత్రం నాక్కిర్యవిషయః తర్హి కి మితి వైచిత్త్యేహోపన్యత ఇత్యత ఆహ (తథాఽపి తి.) చిత్రత్వాభావేఽపి మర్త్యా ననువిధ త్తే అనుకరాతీతి తథా తస్య వర్ణ్యతే కర్మేతి శేషః. మర్త్యానువిధస్యామానుషం కర్మ చిత్ర మేవేతి ప్రాయోజన వర్ణ్యం ఇతి భావః. ౨౮

(జగ్రహేతి.) హతాన్యనీకాని నైవ్యాని యస్య అవశిష్టా అనవః ప్రాణా ఏవ యస్య స చాపౌ స చ తం విరథం జరాసంధం జగ్రహ గృహీతవాన్ యథా సింహః క్షుద్రమృగం గృహీతి తద్యత్. ౨౯

(బిధ్యమాన మితి.) హతా అరాతయో యేన తం వారుణైః మానుషై శ్చ పాశై స్సాధనైః బిధ్యమానం జరాసంధం రావేజేతి శేషః. గోవింద రుష్టేతి శేషః. వారయామాస రామ మితి శేషః. తత్ర హేతుః తేన జరాసంధేన సహ య జ్జ్వర్యం పునర్యుద్ధాత్మకం త త్కర్తు విచ్ఛయా హేతుభూతయా న్యవారయ దితి సంబంధః. ౩౦

(స ఇతి.) లోకనాథాభ్యాం రామకృష్ణాభ్యాం విముక్త స్స వీరశ్రేష్ఠో జరాసంధః తావత్తపసే తప శ్చరితుం వనం ప్రవేష్టు మిచ్ఛుః పథి రాజభిః శిరుపాలాఽభిః కర్తృభిః విచిత్రాః అర్థాః పవాని శబ్దాశ్చ యేషు తై ర్వాత్యైః ప్రాకృతైర్నయైః న్యాయై శ్చ సాధనై ర్వారితః. అత్ర లోకీక

స్వకర్మబంధనప్రాప్తో యదుభి నై పరాభవః.

౩౨

శ్రీకృత ఉవాచ—

హతేషు సర్వానీకేషు నృపో బార్హద్రథ స్తదా,
ఉపేక్షితో భగవతా మగధా మ్మర్మనా యయౌ.

౩౩

ముకున్దోఽప్యక్షతబలో నిస్తీర్ణారిబలార్ణవః,
వికీర్యమాణః కుసుమై ప్రిదశై రనుమోదితః.

౩౪

మధురై రుపసంక్లమ్య విజ్వరై ర్ముదితాత్మభిః,
ఉపగీయమానవిజయ స్సూతమాగధవన్దిభిః.

౩౫

శఙ్ఖదున్దుభయో నేదు ర్భేరీతూర్యాణ్యనేకకః,
వీణావేణుమృదంగాని పురం ప్రవిశతి ప్రభౌ.

౩౬

న్యాయమాహః (స్వకర్మేతి.) యదుభి రభ్యుక్తై ర్మహతః తే పరాభవః కేవలం స్వకర్మబంధనప్రాప్త
ఇత్యేవం విదై ర్మయై రితి సంబంధః.

౩౧-౩౨

(హతేష్వితి.) సర్వేష్వనీకేషు హతేషు వత్సు బార్హద్రథో జరాసంధః రాజా భగవతో
పేక్షితో దుఃఖితచిత్తో మగధా జనపదా యయౌ.

౩౩

(ముకుంద ఇతి.) అక్షతమవిహతం బలం స్వీయం యస్య నిస్తీర్ణః అరీణాం బల
మేవార్హవో యేన తథాభూతః ముకుందః అపి త్వర్థః ముకుందస్త్విత్వర్థః. సాధు సాద్వితి దేవై
రనుమోదితః కుసుమై ర్వికీర్యమాజిచ్ఛ విగతః జ్వరః శక్రపీడాత్మకో యేభ్యః సై రత ఏవ ముదితచిత్తై
ర్మాధురై ర్జ్వరై రుపసంగమ్య మిళిత్యా సూతాదిభిః ఉపగీయమానో విజయో యస్య తథాభూతో యయా
వితి సంబంధః. తత్ర సూతాః పౌరుషవ్రతాకాః మాగధాః గాయకాః వందినః స్తుతిపాఠకా ఇతి
వివేకః.

౩౪-౩౫

(శంఖేతి.) ప్రభౌ భగవతి పురం ప్రవిశతి సతి శంఖాదయో వినేదుః దధ్వనుః భేర్య శ్చ
తూర్యాణి చ తాని పరవల్లింగతా తథా వీణావేణుమృదంగానీతి చ.

౩౬

(జరాసంధయవనాగమనాదికథా)

సిక్తమార్గాం హృష్టజనాం పతాకాభి రలంకృతామ్,

నిర్ఘుష్టాం బ్రహ్మమోషేణ కౌతుకాబద్ధతోరణామ్.

౩౭

నిచీయమాణో నారీభి ర్మూల్యదద్యక్షతాజ్ఞురైః.

నిరీక్ష్యమాణ స్సన్నేహం ప్రీత్యుత్కణ్ఠితలోచనైః.

౩౮

అయోధనాగతం విత్త మనన్తం వీరభూషణమ్,

యదురాజాయ తత్సర్వ మాహృతం ప్రాదిక త్సృభుః.

౩౯

ఏవం సప్తదశ కృత్యస్తావత్యక్షోహిణీజలః,

యుయుధే మాగధో రాజా యదుభిః కృష్టపాలితైః.

౪౦

అక్షిణ్యం స్తద్బలం సర్వం వృష్టయః కృష్టతేజసా.

హతేషు స్వేష్యనీకేషు త్యక్తోఽయాదరిభి ర్నృపః.

౪౧

పురం విశిష్ట (సిక్తమార్గా మితి.) పితౄ శృందనాంబుభిః మార్గాః యస్యాం హృష్టా జనా యస్యాం బ్రహ్మమోషేణ వినాదితాం కౌతుకేనోత్సవేన ఆసర్వతో బద్ధాని తోరణాని యస్యాం. ౩౭

(నిచీయమాన ఇతి.) మాలా మర్ద్వంతితి మాల్యాని కుసుమాని తత్రస్థృతిభిః నిచీయ మానః కీర్యమాణః ప్రీత్యా ఉత్కంఠితాని భరితాని లోచనాని యేషాం తైః జనై రితి శేషః. స్నేహేన సహితం యథా తథా నిరీక్ష్యమాణో ముకుందః ప్రవివేకేతి విపరిణతేనన్వయః. ౩౮

(అయోధనేతి.) ఆయోధనం రణభూమిః తత్ర ఆసమంతా ద్గతం స్థితం య త్సర్వ మనంతం అనీతం వీరాణాం భూషణం యదురాజాయోగ్రసేనాయ ప్రాదికత్సమర్పితవాః. ౩౯

(ఏవ మితి.) ఇత్థిం పునః పునః తావత్కృత్యయోవింశతినంభ్యాకా అక్షోహిణ్యో బలం యన్య తథాభూతః సప్తదశవారం కృష్టపాలితై ర్యదుభి స్సహ యుయుధే. ౪౦

(అక్షిణ్య మ్నితి.) కృష్టతేజసా హేతుభూతేన వృష్టయో యదవస్తస్య జరాసంధస్య బలం సర్వ మక్షిణ్యం నాశితవంతః. ఇత్థం సర్వేష్యనీకేషు హతేషు సత్సు సృపో జరాసుతో అరిభిః రామాదిభి స్త్యక్తో జగమ. ౪౧

అష్టాదశమస్కంధమ అగామిని తదస్తరా,
నారదప్రేషితో వీరో యవనః ప్రత్యదృశ్యత.

౪౨

రురోధ మధురా మేత్య తిస్సభి ర్మైచ్చకోటిభిః,
సృలోకే చాప్రతిద్వంద్వో వృష్టిశ్శ్రుత్వాఽఽత్మసమ్మితాః.

౪౩

తం దృష్ట్వాఽచింతయ త్కృష్ట స్సజ్గుర్షణసహాయవాః,
అహో యదూనాం వృజినం ప్రాప్తం హ్యుభయతో మహత్.

౪౪

యవనోఽయం నిరుంధేఽస్మా నద్య తావ న్మహాబలః,
మాగధోఽవ్యద్య వా శ్వో వా పరశ్వో వాఽఽగమిష్యతి.

౪౫

అవయో ర్యుధ్యతో రద్య యద్యాగంతా జరాసుతః,
బంధూ న్నవిష్యత్యథ వా నేష్యతే స్వపురం బలీ.

౪౬

అష్టాదశమే యుద్ధే అగామిని భావిని సతి తదంతరా తన్మధ్యే అష్టాదశసంగ్రామాత్సూర్య
మిత్యర్థః. నారదేన ప్రేషితః కాలయవనాభ్యో వీరః ప్రత్యదృశ్యత మధురై ర్జనై రితి శేషః. ౪౨

(రురోధేతి.) మనుష్యలోకే న విద్యతే ప్రతిద్వంద్వః తుల్యబలతో యన్య తథాభూతః కాల
యవనః యదూం స్వాత్మనా తుల్యబలాః శ్రుత్వా నారదముఖా దితి శేషః. తిస్సభిః మైచ్చానాం
కోటిభి సృహాగత్య మధురాం సర్వతో నిరుద్ధవాః. ౪౩

(తమితి.) తం కాలయవనం దృష్ట్వా చింతయామాన. చింతామేవాహ (అహో ఇతి
సార్థవ్యయేన) ఉభయతో యవనాజ్ఞరంభా వృ వృజినం దుఃఖం మహా ద్యదూవాం ప్రాప్తమ్. ౪౪

తదేవాహ- మహద్బలం యన్య ప యవనోఽధునా అస్మా నిరుంధే నిరుజద్ధి. అద్యాస్మి
న్నహని వా పరశ్వః, పరస్మిన్నహని వా తదంతరేఽహని వా మాగధోఽస్యాగమిష్యతి. ౪౫

అవయో ర్యవసన్య చ మమ చ మితో యుధ్యతో సృతోః, జరాసుతో యద్యాగమిష్యతి
స తర్హ్యస్మద్బంధూన్ యమా హనిష్యతి, అథవా తాః స్వపురం ప్రతి నేష్యసి ప్రాయుష్యతి
యతః, న బలీ

౪౬

(జరాసంభయవనాగమనాదికథా)

తస్మా దద్య విధాస్యామో దుర్గం ద్విపదదుర్గమమ్.

తత్ర జ్ఞాతీ సమూదాయ యవనం మారయామహే.

౪౩

ఇతి సమృంత్య భగవాన్ దుర్గం ద్వాదశయోజనమ్.

అంత సముద్రే నగరం కృత్వా ద్భుత మచీకరత్.

౪౪

దృశ్యతే యత్ర హి త్వాష్ట్రం విజ్ఞానం శిల్పనై పుణమ్.

౪౫

రథ్యా చత్వరవీధీభి ర్యథా వాస్తువినిర్మితమ్.

౪౬

సురద్రుమలతోద్యానవిచిత్రోపవనాన్వితమ్.

హేమశృంగైర్ద్రివి స్ఫుగ్విః స్ఫుటికాట్టాలగోపురైః.

౪౭

అథ విచార్య నిర్మిత మాహ- ద్విపదై స్మనుషైః, దుఃఖేనాపి గంతు మశక్యం దుర్గం జలదుర్గం విచాస్యామః కలిషామః, తత్ర దుర్గే జ్ఞాతీః సమూహా నమాధాయ నిధాయ యవనం మారయామహే మాతయామహే.

౪౮

ఇత్థం. సమృంత్య విచార్య నిర్మిత్య భగవాన్ సముద్రమధ్యే దుర్గం తత్ర నగరం చ అచీకర త్కారయామాన విశ్వకర్మణోతి శేషః. నగరం విశిష్ట- ద్వాదశయోజనవిస్తీర్ణం కృత్వా ద్భుతం సర్వాశ్చర్యమమ్.

౪౯

యత్ర నగరే త్వాష్ట్రం విశ్వకర్మణ స్సంబంధి, విజ్ఞానసూచకం క్రియాకౌశలం దృశ్యతే, ౪౯

తదాహ సార్వత్త్విః (రథేతి) రథ్యా రాజమార్గాః, పురతః, పీఠ్యః ఉపమార్గాః, పురతః పల్లిమరః, ఉపయతోపి చక్షరాణి అక్షరాని తన్మధ్యే కోస్తాః తతోఽన్యంత స్పృష్టభవనాని తదుపరి స్ఫటికాట్టాలకాః తదుపరి హేమసుమ్న ఇతి బహుభూమికం యథా వాస్తుగృహాదివిగ్రహస్థానం త దనతీక్రమ్య నిర్మితమ్.

౫౦

సురాణాం ద్రుమాః, లాశ్చ యేష తాని ఉద్యానాని విచిత్రాణి ఉపవనాని చ తై రస్వతిం హేమమయాని శృంగాణి, యేషాం తైః దివిస్ఫుగ్వి రభ్యుచ్చైః, స్ఫుటికాట్టాలకా ఉపరిభూమికా, గోపురాణి చత్వరాణి తైః.

౫౧

రాజతారకురైః కోష్ఠైరైమకుమై స్వలంకృతైః.

రత్నకూటై ర్గృహై ర్నైమై ర్మహామరకతస్థలైః.

౨౨

వాస్తోష్పతీనాం చ గృహై ర్వలభీభి శ్చ నిర్మితమ్,

చాతుర్వర్ణ్యజనాకీర్ణం యదుదేవగృహోల్లసత్.

౨౩

సుధర్మాం పారిజాతం చ మహేంద్రః ప్రాహితో ద్ధరేః,

యత్ర చావస్థితో మర్త్యో మర్త్యధర్మై ర్వియుజ్యతే.

౨౪

శ్యామైకకర్ణా న్వరుణో హయాశ్చ చుక్లౌ నృనోజవాః,

అష్టై నిధిపతిః కోశా న్లోకపాలానిజోదయాః.

౨౫

రాజతారకురైః రజతం చారకుటం చ పీతలోహం పితృక మితి యావత్ తాభ్యాం నిర్మితైః
కోష్ఠైః అశ్వశాలాన్నశాలాదిభిః, కథమ్నూతైః, హైమైః తమైః, స్వలంకృతైః తథా రత్నకూటైః
పద్మరాగాదిభిరైః సౌఖ్యైః, మహాంతి మరకతస్థలాని, యేషు తైః గృహై శ్చ జాప్తం సేవితమ్, ౨౨

కించ నగరగృహాదౌ వాస్తోష్పతీనాం దేవానాం చ గృహైః, వలభీభి శ్చంద్రశాలికాభిశ్చ
నిర్మితం యదుదేవగృహై రుల్లసత్ కోభమానిమ్, ౨౩

సుధర్మాం నామ సభాం పారిజాతం చ మహేంద్రో హరయే ప్రాహితోత్ ప్రస్థాపయా
మాపేతి కుకపరీక్షితృనాదాత్ పూర్వాభావిత్వాద్భూతనిర్దేశః, సుధర్మాం విశేషస్థి (యత్రేతి,) మర్త్యైః పి
యత్ర సుధర్మాయాం స్థితో మర్త్యధర్మైః, అశనాయాపిపాసాకోకమోహజరామరణాదిభి ర్వియుజ్యతే, ౨౪

పరుజస్తు శ్యామః, పికకర్ణః, యేషాం తాః సర్వతః, శుక్లాః మనోజవాః అశ్వా
స్సౌహితో దివ్యసున్నః, (నిధిపతిః) కుబేరుస్తు అష్టై కోశాః నిధీః “పద్మతైః మహాపద్మైః
మత్స్యైః, కూర్మైః స్తదావరః, నీలో ముకుంద శృంగైః నిధయైః ష్టైః ప్రకీర్తితాః” ఇత్యుక్తాః
ప్రాహితోత్.

౨౫

(జరాసంధయవనాగమనాదికథా)

యద్య ద్భగవతా దత్త మాధిపత్యం స్వసిద్ధయే,
సర్వం ప్రత్యర్పయామాసు ర్హృదౌ భూమిగతే నృప.

౫౬

తత్ర యోగప్రభావేన నీత్వా స్వాభగవాన్స్వరీ,
మధురా మేత్య రామేణ కృష్ణ స్సమనుమన్త్రితః,
నిర్జగామ పురద్వారా తృద్మమాలీ నిరాయుధః.

౫౭

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే
పంచాశోఽధ్యాయః.

~~~~~

తథా అన్యే చ లోకపాలాః, నిజోదయాః నిజవిభూతిః, తథా అన్యే చ సిద్ధాదయో
యన్య త్సాధికారసిద్ధయే భగవతా దత్త మాధిపత్యం త త్సర్వం భగవతి భూమిగతే భూమావతీర్ణే
సతి తస్మై ప్రత్యర్పయామాసుః.

౫౮

(తత్రేతి.) యథా కాలయవనో మధురాశ్చ జనా న జానీయుః, తథా యోగప్రభావేన
యోగమామాత్యకాశ్చర్యకర్తృప్రభావేన మధురం సర్వం జనం తత్ర దుగ్ధే నీత్వా ప్రాపయ్య పున
రాగత్యాభ్య రామేణాఽఽనుంత్రితః ఆలోచితో భగవాన్ పద్మమాలాధరో నిరాయుధశ్చ భూత్వా
పురద్వారాత్ నిష్క్రమింశవాన్.

౫౯

ఇతి శ్రీవల్మీకీయసంహితాపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యావిదేః శ్రీకైలగురోః సుతేన
తత్పురణకమలవరిచ సుప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన
శ్రీనైష్ఠవదావేన శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత
పండితాయాం, దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం,
పంచాశోఽధ్యాయః.

అథ ఏకపక్షాశోఽధ్యాయః

—* ముచుకున్దస్య శ్రీకృష్ణదర్శనాదికథారమ్భపట్టః. *

శ్రీకథ ఉవాచ—

తం విలోక్య వినిష్టాన్త మజ్జిహాన మివోడుపమ్,
దర్శనీయతమం శ్యామం పీతకాశేయవాససమ్.

శ్రీవత్సవక్షసం బ్రాజ తౌస్తుభాముక్తకన్దరమ్,
పృథుదీర్ఘచతుర్వాహుం నవకంజారుణేక్షణమ్.

నిత్యప్రముదితశ్రీమత్సుకపోలం కుచిస్మితమ్.
ముఖారవిన్దం బిభ్రాణం స్ఫురన్మకరకుణ్డలమ్.

వాసుదేవో హ్యయ మితి పుమాన్ శ్రీవత్సలాఞ్జనః,
చతుర్భుజోఽరవిన్దాక్షో వనమాల్యతిసున్దరః.

లక్షణైర్నారదప్రోక్తైర్నాన్యో భవతు మర్హతి,
నిరాయుధశ్చలన్పద్భ్యాం యోత్యేఽనేన నిరాయుధః.

అథ ఏకపక్షాశోఽధ్యాయః.

దుష్కృన్ని గ్రహ సాధ్యసు గ్రహ వేగేన భగవచ్ఛ్రేష్ఠితేన దర్శయన్ కథాశేషమాహ
(తమిత్వాదినా) పురద్వారాన్నిష్క్రింతం తం కృష్ణ వశరోకః నాకదోక్తై రేతైర్లక్షణైః ఆయం
పుమాన్వాసుదేవో నాన్యో భవతు మర్హతి ఆయం చ నిరాయుధః, అనేన పద్భ్యామేన చలన్
నిరాయుధశ్చాహం యోక్త్యామీతి విభిత్త్య వరాజ్జులం ప్రాద్రవంతం ఆన్వదాన దిత్యన్వయః, తం
కథమ్ముతః ముజ్జిహవ ముద్గచ్ఛంతం ఉదుపం చంద్రమివ స్థితం అతీవ దర్శనీయం పీతకాశేయే
వాససీయన్య శ్రీ : తోపి వక్షసి మన్త బ్రాజతా తౌస్తుభేనముక్తా బద్ధా అలక్ష్మితేతి యావత్ సా
గ్రీవా యన్య పృథవః, పీనః, దీర్ఘ శ్చత్వారో బాహవో యన్య నవకణ్డో ఇవారుణే ఈక్షణే
యన్య తం నిత్యప్రముదితే త్యాదిముఖాః చించివేషణం. శ్రీమత్ సౌందర్యలీలవద్వత్ శోభనా కపోలా
యస్మిన్ కుచి వికుద్ధం స్థితం యస్మిన్ స్ఫురంతీ మకరాకారే కుండలే యస్మిన్ తథాభూతం
ముఖారవిన్దం బిభ్రాణం శ్రీవతోపి లాఞ్జనం చిహ్నం యన్య చత్వారో భుజా యన్య ఆరవిన్దే
ఇవాక్షణే యన్య వనమాలాఽస్యాస్తీతి తథా ప్రహృదిత్వాస్మత్వర్ణీయ ఇని, ఏవంవిధైర్నారదప్రోక్తైః
లిజైర్నాసుదేవ ఏవాయ మిత్యన్వయః.

(ముచుకున్దన్య శ్రీకృష్ణదర్శనాదికథారమ్భపట్టా)

ఇతి నిశ్చిత్య యవనః ప్రాద్రవన్తం పరాజ్ఞానమ్,

అన్యధావ జ్ఞిష్యుతీ స్తం దురాపమపి యోగినామ్.

౬

హస్తప్రాప్త మివాత్మానం హరిణా సపదే పదే,

సీతో దర్శయతా దూరం యవనేశోఽద్రికస్తరమ్.

౭

పలాయనం యదుకులే జాతస్య తవ నోచితమ్,

ఇతి ఊపన్ననుగతో నై నం ప్రాపాహతాకుభః.

౮

ఏవం ఊప్రోఽపి భగవాన్ప్రవిశ ద్ధిరికస్తరమ్,

సోఽపి ప్రవిష్టస్తత్రాన్యం శయానం దదృశే సరమ్.

౯

నన్యసౌ దూర మానీయ కేతే మామిహ సాధువత్,

ఇతి మత్వాఽచ్యుతం మూఢస్తం పదా సమలాదయత్.

౧౦

(ఇతి.) ఇత్థం నిశ్చిత్య యవనః, పలాయనం పరాజ్ఞానం చ భగవంతం గ్రహీతు మిచ్ఛుః, అన్యధావత్. తస్య దిష్టాప్రసృతాం వక్తుం వినిష్టి-యోగినామపి దురాపం యోగవిరుద్ధమనసాపి దుర్గోహమ్.

౬

(హస్తేతి.) ప్రతిపదం ఆత్మానం హస్తప్రాప్తమివ దర్శయతా భగవతా దూరం సీత స్ప యవనాదీశోఽంతతోఽద్రికందరం ప్రాపితః.

౭

యదుకులే జాతస్య తవ పలాయన మనుచితమిత్యేవం ఊపన్నభివన న్నాకు గతోఽపి యవన ఏవం భగవంతం న ప్రాప. తత్ర హేతుం పదవిశిష్ట-అహతాకుభః అక్షిణదుష్కృతః.

౮

భగవాన్ప్రవీక్ష్య ఊప్రోఽపి తుష్టిం గిరికందరం ప్రావిశత్ స తు యవన స్తత్ర గిరికందరే ప్రవిష్ట స్తత్రాన్యం శయానం కణ్ఠే త్పురుష మద్రాక్షిత్.

౯

శయానం పురుష మసౌ వాసుదేవో మామిత్థం దూర మానీయ సాధువ దధునా తుష్టిం కేతే. మాన మసౌ కృష్ణ ఏవేతి మూఢస్య వ్నచ్యుత మేవ మత్వా తం పదా పాదేనాదయత్.

౧౦

స ఉత్తాయ చిరం సుప్త శృనై రున్మీల్య రోచనే,
దిశో విలోకయ న్నార్హ్యే త మద్రాక్షీ దవస్థితమ్. ౧౧

స తావ త్తస్య రుష్టస్య దృష్టిపాతేన భారత,
దేహజేనాగ్నినా దగ్ధో భస్మసా దభవ త్క్షణాత్. ౧౨

రాజోవాచ—

కో నామ స పుమా స్ప్రిహ్య స్కస్య కిం వీర్య ఏవ చ,
కస్మా ద్గుహం గత భిశ్యే కిం తేజో యవనార్దనః. ౧౩

శ్రీశుక ఉవాచ—

స ఇక్ష్యేకుకులే జాతో మాంధాతృతనయో మహాః,
ముచుకుంద ఇతి ఖ్యాతో బ్రహ్మణ్య సృత్యసగ్గరః. ౧౪

స యాచిత స్సురగణై రింద్రాద్యై రాత్మరక్షణే,
అసురేభ్యః పరిత్రన్తై స్తద్రజం సోఽకరో చ్చిరమ్. ౧౫

కావితః పురుషః ఉతాయ చిరం సుప్తః, హేతుగర్భ మిదం, తత్వా ద్భునై ర్లోచనే ఉన్మీల్య
దిశోఽవలోకయన్ సార్హ్యే స్థితం తం యవనం దదర్శ, ౧౧

హేభారత స యవనః, రుష్టస్య క్రుద్ధస్య తస్య పుంసః, దృష్టిపాతేన సంధీప్తో య
స్వదేహజోఽగ్నిః, తేన తావ త్తదై వ త్క్షణా ద్భస్మీభూతః, ౧౨

తత్ర శయానస్య పురుషస్య కులనామవీర్యశయానకారణాదిబుభుత్సయా సృచ్ఛతి రాజా
(కో నామేతి.) హేబ్రహ్మణ స యవనార్దనో యవనస్య హంతా శయానః, కో వా కో నామ కిం తస్య
నామధేయ మిత్యర్థః, కస్య సంబంధీ కస్యకులే జాతః, కిం కీదృశం వీర్యం యస్య సః కస్మాత్కారణా
ద్గుహం ప్రాప్త శ్చేతే స్మ కిం కీదృశం తేజో యస్య తథాభూతః, ౧౩

తత్రోత్తర మాహ మునిః, (స ఇతి.) బ్రహ్మణే బ్రహ్మకులే సాధుః, బ్రహ్మణ్యః సత్వో
దర్శ్యః, సగ్గరో యుద్ధం యస్య సః, ౧౪

(స ఇతి.) స చ ముచుకుందః, అసురేభ్యః, వీరై రింద్రాద్యై, దేవై రాత్మనః, రక్షణే
నిమిత్తే సహాయత్వేన యాచిత భిరం తేషాం రజై మకరోత్, ౧౫

(ముచుకున్దస్య శ్రీకృష్ణదర్శనాదికథారమృషుః)

లభ్యా గుహం తే స్వః పాలం ముచుకుంద మథాబ్రువన్,

రాజ విస్వరమతాం కృత్రాద్భవా న్నః పరిపాలనాత్.

౧౬

నరలోకం పరిత్యజ్య రాజ్యం చ హతకణ్ఠకమ్,

అస్మా న్నాలయతో వీర కామస్తే సర్వ ఉజ్జితాః.

౧౭

సుతా మహిష్యో భవతో జ్ఞాతయోఽమాత్యమంత్రిణః,

ప్రజా శ్చ తుల్యకాలీయాః నాధునా సంతి కాలితాః.

౧౮

కాలో బలీయా న్సలినాం భగవానీశ్వరోఽవ్యయః,

ప్రజాః కాలయతే క్రీడ న్నకుపాలో యథా పశూన్.

౧౯

కదా తే దేవాః, గుహం కార్తికేయం స్వః పాలం స్వర్గపాలకం సేవాన్యం లభ్యా అథ ముచుకుంద మబ్రువన్.

౧౬

ఉక్తిమేవాహ (రాజన్నితి సార్థై శ్చతుర్విః) హేరాజన్ నోఽస్మాకం పరిపాలనాత్మకా త్కృచ్ఛాప్రాప్తిమా. ద్భవా విస్వరమ విరామం ప్రాప్నోతు. హేవీర శత్రురహితం, రాజ్యం నరలోకం చ త్యక్త్వా కేవల మస్మాన్నాలయత స్తే. కర్తరి కేషే వస్తీ. త్వయా సర్వే కామాభోగాః, ఉజ్జితాన్యతాః, ౧౭

కిం చ తవ మతాదయః, త్వత్తుల్యకాలీనాః. ప్రజా శ్చ కాలితాః, కాలవశీకృతాః, అధునా న సంతి, కింతు కాలవశం గతాః, మృతా ఇతి యావత్.

౧౮

కోఽసౌ మత్తో బలీయాన్ కాలో నామేతి శజ్కాయా మాబ్రహ్మస్తమ్మసర్వంతకృత్స్ని జగతః కాలవశ్యతాం కాలన్య బలీయస్త్యం చ వత్తుం కాలో నామ నేశ్వరా త్పుతగ్భూతః. కింతు కాలశరీరక ఈశ్వర ఏవ కలయతీత్యాహుః. (కాల ఇతి.) కాలః కాలశరీరకః, అవ్యయః కాలకృత నాశాదివికారరహితః. ఈశ్వరస్సర్వవియంతా భగవా న్స్వయం క్రీడ న్ప్రళాః. కాలయతే వశీకరోతి యథా పశుపాలః, పశూన్యశీకరోతి తద్వత్.

౧౯

వరం వృణీష్య భద్రం తే ఋతే కైవల్య మద్య నః.

ఏక ఏవేశ్వర స్తస్య భగవాన్నిష్ఠు రవ్యయః.

౨౦

ఏవ ముక్త స్స వై దేవా నభివాద్య మహాయశాః.

అశయిష్ట గుహావిష్టో నిద్రయా దేవదత్తయా.

౨౧

ప్రతిబోధయతి త్వాం వై స్వపంతం య స్త్వచేతనః.

స త్వయా దృష్టిమాత్రేణ భస్మీభవతు తక్షణాత్.

౨౨

యవనే భస్మతాం నీతే భగవాన్సాత్వత్సర్వభః.

అత్మానం దర్శయామాస ముచుకున్దాయ ధీమతే.

౨౩

అత స్త్వ మద్య నోఽస్మాక ప్రతి వర మభిమతం వరయ, తర్హి ముక్తిం ప్రయచ్ఛతే త్యత్రాహః (ఋతే కైవల్యమితి.) కైవలం ప్రకృతినంబంధరాహిత్యం ముక్తి మితి యావత్ తతోఽన్యం వరం వరయేత్కర్థః కైవల్య స్వావరణీయత్వే హేతుమాహః. (ఏక ఏవేతి.) తస్య కైవల్యస్య ఈశ్వరః అధిపతిః దాతేతి యావత్ భగవాన్నిష్ఠు రేక ఏవ అతో న వయం కైవల్యం దాతుం ప్రభవ ఇతి భావః.

౨౦

(ఏవ మితి.) దేవై స్త్వర్హి బహుకాల మనిద్రస్య మమ శయనార్థం విర్జనం ప్రదేశం ప్రదర్శయతే త్యక్తై రిత్కర్థసామర్థ్యాదత్ర శేషో బోధవ్యః, ఏవం స్వపంతం య స్త్వీతి వక్ష్యమాణ ప్రకారేణోక్తా మహాయశాః, స చ ముచుకుందో దేవైః, ప్రదర్శితాయాం తస్యాం గుహాయాం ప్రవిష్టః దేవైః, దత్తయా విఘ్నానుపహతీకృతయా నిద్రయా అధ్యయనేన వసతీతివ దేత్వర్థే తృతీయా, అశయిష్ట శయితవాక నిమిత్తభూతయా నా.

౨౧

ఏవం శబ్దవివక్షితం ప్రకారమాహ (స్వపంతం తమితి.) అచేతనోఽజానన్యః కల్పిత్స్వ పంతం శయానం ప్రతిబోధయతి జాగ్రదవస్థాం ప్రావయిష్యతి సమమాక త్వయా కర్తౌ దృష్టిమాత్రేణ కరణేన తద్దృష్టిప్రసరమాత్రేణేతి పదవ్యయపరిత్యక్తః, తక్షణా దృష్మీభవతు.

౨౨

ఇతి ప్రశ్నస్మోక్తరముక్త్యా ప్రకృతాం కథామాహ (యవన ఇత్యాదినా.) భస్మతాం నీతే భస్మతాం ప్రాపితే సతి సాత్వత్సర్వభః, భగవాన్ స్కష్టః, ధీమతే ముచుకుందాయాత్మానం దర్శయామాస.

౨౩

(ముచుకున్నస్య శ్రీకృష్ణదర్శనాదికథారమృషుట్టః)

త మాలోక్య ఘనశ్యామం పీతకాశేయవాసనమ్,

శ్రీవత్సవక్షసం బ్రాజత్కేస్తుభేన విరాజితమ్.

౨౪

చతుర్భుజం రోచమానం వైజయన్త్యా చ మాలయా,

చారుప్రసన్నవదనం స్ఫురన్మకరకుణ్డలమ్.

౨౫

ప్రేక్షణీయం త్రిలోకస్య సాసురాగస్మితేక్షణమ్,

అపీచ్యవయవం మత్తమృగేన్ద్రోదారవిక్రమమ్.

౨౬

పర్యవృచ్చ నృహాబుద్ధి ప్రేక్షసా తస్య ధర్షితః,

శక్తిగత శృనక్తై రాజా దుర్ధర్ష మివ తేజసా.

౨౭

ముచుకున్న ఉవాచ—

కో భవా నిహ సంప్రాప్తో విపినే గిరిగహ్వరే,

పహ్నిం పద్మపలాశాభ్యాం విచరస్యరుకణ్ణకే.

౨౮

(త మితి.) తస్య భగవత ప్రేక్షసా ధర్షితః అభీభూతో౭త ఏవ శక్తిగతః. కన్యేదం తేజ
 షత్వాదిశక్తిమాన ప్రేక్షసా దుర్ధర్షం అదృష్ట్య మివ స్థితం తం భగవంతం శనక్తై రవలోక్య మహతి
 చిత్తలా బుద్ధి ర్యస్య వ రాజా ముచుకుందః. పర్యవృచ్చ దితి సంబంధః. తం కథంహితం ఘన మివ
 శ్యామం పీతకాశేయే వాససీ యస్య శ్రీవత్సో వక్షసి యస్య తథాభూతం బ్రాజతా కేస్తుభేన విరాజితం
 వైజయంత్యా వనమాలయా శోభమానం చ. విరాజితమిత్యక్తవముచ్చూర్ణ శృళభః. అనుక్తా
 భరణాంతరసముచ్చూర్ణో వా. సుందరం ప్రసన్నం చ వదనం యస్య తం త్రిలోకస్య ప్రేక్షణీయం
 దర్శనీయం సుందరతమ మితి సూచత్ అపీచ్యం సుందరం వయో యస్య తం ప్రాదుర్భూతవయవ
 మితి శావః. మత్తస్య సింహస్యేవ ఉదారో విక్రమః పరాక్రమః. పాదవిక్షేపో వా. యస్య. ౨౪-౨౭

తం ప్రశ్నమేవాహ (కో భవా విత్వాదినా వయం త్విత్మతః ప్రాక్తనేన) ఉహ సంప్రాప్తో
 భవా స్కః, కిం దేవః, ఉత మానుషః, ఇహేతి వినక్షిత మాహ-విపినే అరణ్యే తత్రాపి గిరిగహ్వరే
 చుష్పివేశస్థానే తత్రాప్యూహణి కంఠకాని యస్మిన్ తస్మి వృద్ధపలాశసర్పశాభ్యాం విచరసి. ౨౮

కిం స్వి త్రేజస్వినాం తేజో భగవాం స్త్వం విభావనుః
సూర్య సోమో మహేంద్రో వా లోకపాలోఽపరోపి వా.

౨౯

మన్యే త్వాం దేవదేవానాం త్రయాణాం పురుషర్షభమ్,
యద్వాధనే గుహాద్వాంతం ప్రదీపః ప్రభయా యథా.

౩౦

శుశ్రూషతా మవ్యభీక మస్మాకం నరపుణ్గవ,
స్వజన్మకర్మగోత్రం వా కథ్యతాం యది రోచతే.

౩౧

వయం తు పురుషవ్యాఘ్ర ఐక్ష్వకాః క్షత్రబన్ధవః,
ముచుకున్ద ఇతి ఖ్యాతో యౌవనాశ్వాత్మజః ప్రభో.

౩౨

కిం స్విత్ కిం వా త్వం తేజస్వినాం య త్రేజః. తదేవ మూర్తీభూతః, కిం వా భగవా
న్విభావను రగ్నిః, అథవా సూర్యః. యద్వా సోమేంద్రయో రన్యతమః, ఉత వరుణాద్యనో
లోకపాలః.

౨౯

నర్వత్రాపరితోపాదహ (మన్యే ఇతి.) దేవానామింద్రాదీనామపి దేవా యే బ్రహ్మవిష్ణురుద్రా
ప్రేషాః మద్యే యః పురుషోత్తమో భగవాం స్తం త్వా మహం మన్యే కుతః, యత్ యస్మాత్
గుహాద్వాంతం హృదయగుహాన్త మపి ద్వాంత మజ్ఞానం చ బాధనే విధునోపి, యథా దీప స్వ
ప్రభయా అంధం తమ స్తద్వత్.

౩౦

(శుశ్రూషతా మితి.) యద్యపి చతుర్ముఖత్వాదిలిజైః, పరమాత్మాసాధారణైః, పురుషర్షభం
మన్యే ఇతి పురుషోత్తమత్వం నిశ్చిత్త్య నరపుణ్గవేతి సఙ్ఖేధానుపపత్తిః, తథాఽపి పున స్తతైవ
ద్విభుజత్వాదివిష్ణురూపేణాపస్థితం త మవతోక్య తథా సఙ్ఖేధితం. నరకర్ణస్య పురుషమాత్రపరత్వం వా
జన్మ కర్మ గోత్రం వాశబ్ద క్షార్థకః, శ్రోతు మిచ్ఛతా వస్మాకం అవ్యభీకం నిష్కంజకం యథా తథా
కథ్యతాం యది రోచతే న వయం విధాతుం ప్రభవ జతి భావః.

౩౧

తర్హి తవ జన్మాదికం కథయేత్కత అహ (వయంతితి) వయమితి వంశ్యాభిప్రాయకం
బహువచనం, హేపురుషవ్యాఘ్ర తావ ద్యయం క్షత్రబంధవః, క్షత్రేణ వర్జిత బన్ధంత
ఇతి క్షత్రబంధవః, క్షత్రియా ఇత్యర్థః, తత్రాప్యైక్ష్వకాః ఇక్ష్వకువంశ్యాః, దాంఢీనాయనసూత్రే
విపాతనాత్మాధుః, బహుషు బుగభావ ఆర్హః, తత్రావ్యహం యౌవనాశ్వాత్మజః, యౌవనాశ్వస్యావత్యం
యౌవనాశ్వో మాంధాతా తస్యాత్మజః పుత్రః ముచుకుంద ఇతి ఖ్యాతః.

౩౨

(ముచుకున్నట్లు శ్రీకృష్ణదర్శనాదికథారమృతములు)

చిరప్రజాగరభాన్తో నిద్రయాఽపహృతేంద్రియః,
 శయేఽస్మిన్విపినే కామం కేనా ప్యుత్థాపితోఽధునా. ౩౩

సోఽపి భస్మీకృతో నూన మాత్మీయేనైవ పాపమనా,
 అనంతరం భవాః శ్రీమాన్లక్ష్మితోఽమిత్రశాసనః. ౩౪

తేజసా తేఽవిషహ్యేన భూరి ద్రష్టుం న శక్నుమః,
 హతేజసో మహాభాగ మానసీయోఽసి దేహినామ్. ౩౫

ఏవం సభాజితో రాజ్ఞా భగవాన్ సూతభావనః,
 ప్రత్యాహ ప్రహసన్వాన్యా మేఘప్రహదగభీరయా. ౩౬

శ్రీభగవాన్ మవాచ—

జన్మకర్మాభిధానాని సంతి మేఽంగ సహస్రశః,

చిరం బహుకాలం ప్రజాగరేణ క్రాంతః, అత ఏవ విద్రయోపహతాన్యభిభూతాపీంద్రియాణి
 యశ్య సోఽహమస్మిన్విర్జనే వేళే కామం యథేచ్ఛం శయే శయితవానస్మి. అధునా కేనాపి కేనచి
 దుత్థాపిత శ్చ. ౩౩

యో మా ముత్థాపితవాః సోఽపి స్వీయేనైవ పాపేన హేతునా నూనం భస్మీకృతః
 అశ్మద్దృష్టిప్రసారస్తు విమిత్రమాత్రమితి భావః, అనంతరం భస్మీభవనానంతరం అమిత్రశాసన
 శ్చక్రశాం కాస్తా శ్రీమాః భవాః లక్ష్మితః దృష్టః, మయేతి శేషః. సోఽధునా కేనైవ త్వత్తేజసా
 అభిభూతదృష్టయో వయం త్వాం భూరి చిరం ద్రష్టుం న శక్నుమః, మహాభాగ హే భగవాన్ హత
 మోజస్సామర్థ్యం యేషాం కేషాం కర్మనజ్ఞాచితజ్ఞానాత్మకసామర్థ్యానాం అజ్ఞానాం మాదృశాం దేహీనాం
 మానసీయోఽసి పూజ్యోఽసి భజనీయోఽసీతి యావత్. ౩౪-౩౫

(ఏవ మితి.) రాజ్ఞా ముచుకుందేనేత్యం ఉక్తో భగవాన్ ప్రహసన్ స్మేఘమర్జితవ ద్గమ్భీరయా
 గిరా ప్రత్యువాచ. ౩౬

ఉక్తి మేవాహ (జన్మకర్మేణాదీనా ఇత్యుక్త ఇత్యుక్తః ప్రాక్తనేన) యత్రావశ్యుష్టం స్వజన్మ
 కర్మేణాదితస్యోత్తర మాహ జన్మేతి. అగ్ని హేముచుకుంద మమ జన్మాదీని సహస్రశః బహుశ స్పంది

న శక్యం తేనుసంఖ్యాతు మనంతత్వా న్మయాఽపి హి. ౩౭
 క్వచి ద్రజాంసి విమమే పార్థివా స్పురుషస్మథిః,
 గుణకర్మాభిధానాని న మే జన్మాని కర్హిచిత్. ౩౮
 కాలత్రయోపపన్నాని జన్మకర్మాణి మే నృప,
 అనుక్రమంతో నైవాంతం గచ్ఛంతి పరమర్షయః. ౩౯
 తథాఽవ్యద్యతనా న్యంగ శృణుష్వ గదతో మమ,
 విజ్ఞాపితో విరిఞ్చన పురాఽహం ధర్మగుప్తయే. ౪౦
 భూమే ర్భూరాయమాణానా మాసురాణాం శ్చయాయ చ,
 అవతీర్ణో యదుకులే గృహ అనకదుందుభేః. ౪౧

అత స్తాన్మత్రాధనా మయాఽపి సంఖ్యాతుం ఏతవంతీతి పరిచ్ఛిద్య క్తుం న శక్యంతే. నమ కిమనాది
 సంసరజీవై రిన్మదాదిదివ విస్మృతత్వా న్న శక్యంత ఇత్యాశ్చావరణాయానంతత్వా న్మమాపీత్యుక్తం.
 ఆయం భావః - యద్యపి ఓప జ్ఞానాదీని కర్మసంఖ్యాచితత్వానై ర్భవద్వి ర్విస్మృతత్వా ద్భూతత్వా చ్చ న
 సంఖ్యాతుం శక్యంతే తథాఽపి సర్వజ్ఞేన మయా తు శక్యంత ఏవ, అస్మజ్ఞానాదీని త్వానంతత్వా న్నైవ
 శక్యంతే న చైవం సంజ్ఞాత్వహానిః అనంత్యానా మానంత్యజ్ఞాన మేవ హి సర్వజ్ఞత్వావహం న తు
 తేషాం పరిచ్ఛిన్నజ్ఞానం తస్యా యథార్థత్వే నాజ్ఞత్వావహత్వాత్. ౩౭

సంఖ్యేయత్వ మేవోపపాదయతి (త్వచి దితి.) యద్యపి క్వచి త్కదాచి త్కచ్ఛి త్సూక్ష్మ
 బుద్ధిమాన్ జహాః జన్మః పృథివ్యా స్పందిదీని రజాంసి విమమే గణయే త్రతాఽపి మమ
 గుణకర్మాభిధానాని న విమమే గణయతుం న శక్నుయాదిత్యర్థః. “విష్టో ద్భుకం వీర్యాణి ప్రవోచం
 యః పార్థివాని విమమే రజాగంసీ”తి క్రుత్యర్థోత్రానుసంహితః. ౩౮

తథాహి పరమర్షయః పరాశరవై శంపాయనశౌనకాదయః కాలత్రయోపపన్నాని కాలత్రయోప
 యుక్తాని కాలత్రయగోచరాణితి యావత్, జన్మాని కర్మాణి చ అనుక్రమంతోఽనుపర్ణయంతోఽద్యా
 వ్యంతం పారం నైవ గచ్ఛంతి. ౩౯

యద్యప్యేవం తథావ్యంగ హే ముచుకుంద అద్యతనాన్యాధునికాని మమ జన్మాని గదతో
 మత్తః శృణు ధర్మపరిత్రాణార్థం భూమే ర్భూరాయమాణాం అసురాణాం అసురసంపత్త్యాఽపిజాతానాం
 శ్చయాయ చ బహుతా ప్రార్థితోఽహం యదుకులే తత్రాప్యానకదుందుభేః వసుదేవస్య గృహే
 గృహిణ్యా మితి భావః. అవతీర్ణవా నస్మి జ్ఞానకర్త్యాదిస్వస్వభావ మజహదేవ జాత ఇత్యవతీర్ణకర్త
 ప్రయోగాభిప్రాయః. ౪౦—౪౧

(మంచునన్య శ్రీకృష్ణదర్శనాదికథారమ్మఘట్టః)

వదంతి వాసుదేవేతి వసుదేవనుతం హి మామ్.

కాలనేమి ర్భుతః కలః స్రవలమ్బుద్యా శ్చ విద్విషః.

౪౨

అయం చ యవనో దిగ్దో రాజం నై తిగ్మచక్షసా,

సోఽహం తవానుగ్రహార్థం గుహా మేతా ముపాగతః.

౪౩

ప్రాధ్వితః స్రుచురం పూర్వం త్వయాఽహం భక్తవత్సలః,

వరా స్వప్రదేష్వ రాజర్షే సర్వా న్గామాన్ దదామి తే.

మాం ప్రపన్నో జనః కశ్చి ద్భూయో నార్హతి శోచితుమ్.

౪౪

ఏవ మాధునికం జన్మోక్తం. అథ నామరేణుమాహ (వదంతి.) వసుదేవనుత ఇత్యన్యః హేతుత్వద్వోరకో హేతృత్వః. వసుదేవనుతత్వా ద్వాసుదేవ ఇతి వదంతి. సంధిరార్థః. ప్రాతిపదికమాత్రాను వదో నా తిత్వేన వసుదేవత్వేన ప్రద్యుష్మే తత్వా ద్భుతత్వే స్సాదుత్వత్వత్వత్వ.

౪౫

అహలఽహినిని నిర్మాహా (కాలనేమి రితి.) హేరాజా తవ తిగ్మే తిక్ష్ణే చక్షసా విమితేన వద్వైవాహం యవనో దిగ్దః భువిస్త్వా ద్విర్దిప్రాధ్వితత్వా ద్విత్వైవ తిదువయుక్త పార్శ్వజ్ఞస్వకక్రిక్విదిగుదాన ముక్తపాచిత్వా త్వా పృథగ్భోక్తిః త్విహ కిమర్థ మాగత ఇత్యత అహ (సోఽహ మితి.) స తిక్ష్ణభోఽహం త్వా మనుగ్రహీతుం ఇమాం గుహాం స్రతి సముపా గతః.

౪౬

సర్వాపి జనా స్కిం నామగృహ్టాసీత్కత అత్మానం విసన్తి (భక్తవత్సల ఇతి.) నాహం భక్త ఇత్యతో విసన్తి-పురా జన్మని ద్వియా అహం స్రుచురం యథాతథా ప్రాధ్విత ఆరాధితః. క్షోఽసా వనుగ్రహ ఉత్పత అహ (వహ నితి.) హే రాజర్షే తే తుభ్యం సర్వాన్ గామ్యంక ఇతి కామాః తా విష్టాన్ దదామి నన్నిత్రం ప్రచోదితేన మయా దేవాః ప్రత్యాభ్యాతా ఇతి సర్వజ్ఞ స్త్వం కిం న జానాసీ త్యత్రాహ (మా మితి.) భూయః పున శోచితుం సంశయం నార్హతి కిం తు ముక్తిమేవార్హతి తాన. ముక్తిం దాస్యామ్యేవ కిం తు తతోఽన్యేఽపి యది కామాః ప్రార్థ్యా స్తా నపి ప్రార్థయన్వేతి తాన.

౪౭

శ్రీశుక ఉవాచ—

ఇత్యుక్త స్తం ప్రణమ్యాహ ముచుకుందో ముదాఽన్వితః.

జ్ఞాత్వా నారాయణం దేవం గర్గవాక్య మనుశ్మరణ.

౪౫

ముచుకున్ద ఉవాచ—

విమోహితోఽయం జన ఈశ మాయయా త్వదీయయా త్వాం న భజత్యనర్థదృక్.

సుఖాయ దుఃఖప్రభవేషు సజ్జితే గృహేషు యోషిత్పురుషశ్చ వశ్చృతః.

౪౬

లబ్ధ్యా జనో దుర్లభ మత్ర మానుషం కథం చి దవ్యంగ మయత్నత స్తవ.

(ఇతీతి.) ఇత్థం భగవతోక్తో ముచుకుంద స్తం శ్రీకృష్ణం దేవం తత్రాపి నారాయణం జ్ఞాత్వా తదుక్తిః రితి శేషః. గర్గస్య పృథగ్గర్గస్య ఋషే ర్వాక్యం అష్టావింశతితమే యుగే భగవాన్స్వసుదేవగృహేఽనతతిష్ఠ్యతి తేషాంవిధ మనుశ్మరం శ్చ ముదా హర్షణ యుతః ప్రణమ్యోవాచ. ౪౫

ఉక్తి మేవాహ (విమోహిత ఇత్యాది) త్రయోదశశ్లోకాత్మికాం యదుక్తం “నరా న్యృణీష్వ రాజన్దే సర్వా న్కామా న్దదామి త” ఇతి తస్యోత్తరోపయు క్తమాహ (విమోహిత ఇతి.) విషయాధి లాషే జైవ నిదానే నేదృశసంస్కృతిరూపానర్థం ప్రాప్తోఽహం భూయో విషయానేన వరయేతి చోద యథా త్వయా వంచిత స్సౌ మతో భక్తవంచనం తవానుచిత మితి మైనం వాదీ రిత్యభిప్రాయః. హే ఈశ త్వదీయయా మాయయో మోహితో యోఽయం మత్ప్రభృతి ర్యోషిచ్చ పురుషశ్చ యోషిదాత్మకః పురుషాత్మక శ్చేత్యర్థః. జన స్త్వాం విరతికయపురుషార్థభూతం న భజతి కింతు స్వానర్థవిషయే దృగ్బుద్ధి ర్యస్య తథాభూతః వస్తుతోఽనర్థహేతు మవ్యర్థవన్మన్యమానః ప్రభవంత్యేభ్య ఇతి ప్రభవాః దుఃఖస్య ప్రభవా స్తేషు దుఃఖైకవిధానేషు గృహేషు సుఖలేఖానప్రభవేషు సుఖాయ సజ్జితే సక్తో భవతి స జనః పూర్వ మేన త్వయా వంచిత ఇత్యర్థః. ౪౬

సన్విత్తం జనం వంచయ న్నహం నిర్బుణో విషమశ్చ కి మిత్కత ఆహ (లబ్ధ్యేతి.) హే అనఘ న విద్యతే య దృజనా దమం తథాభూతేత్యర్థః. అయత్నత స్వప్రయత్న మంతరేణాపి కేవల మనుజిమృక్షైకస్వభావత్వత్సంకల్పాదేన హేతోః అత్ర కర్మక్షేత్రే దుర్లభ మపి మానుష మంగం శరీరం త్వదరాధనోపయుక్తం ప్రాప్త్యా వ్యయం జన స్త్వత్పాదారవిందం విరతికయపురుషార్థరూపం తత్రాప్త్యపాయభూతం చ న భజతి కింతు అనన్మతిః ప్రకృతివరణామాత్మకదేహ ఏన మతి రాత్మాభి మానో యన్య తథాభూతః కేవలం గృహమేవాన్తకూసః తస్మి న్మతితో భవతి యథా వకు రజానం స్త్రుణావృతే కాపే జిహ్వాయా గత స్తత్ర పతితో భవతి తద్వత్ న హ్యేకావతా తవ వైషమ్యాదిక

(ముచుకున్నస్య శ్రీకృష్ణదర్శనాదికభారముమట్టి)

పాదారవిందం న భజత్యనన్మతి ర్గృహంధకూపే పతితో యథా పశుః. ౪౭

మమైషకాలోఽజితనిష్పలో గతో రాజ్యశ్రీయోన్నద్ధమదస్య భూపతేః.
మర్త్యాత్మబుద్ధే స్ఫుతదారకోశభూష్యానజ్ఞమానస్య దురంతచింతయా. ౪౮

కశేబిరేఽస్మి స్థుటకుడ్యనన్నిభే నిరూఢమానో నరదేవ ఇత్యహమ్.
వృతో రథేభాశ్వపదాత్యనీకపై ర్గాం పర్యటం స్త్వా మగణయ్య దుర్మదః. ౪౯

(ప్రమత్తముచై) రితి కృత్యచింతయా ప్రవృద్ధలోభం విషయేషు లాలసమ్,

మాపాదయితు ముచితం కేవల మనుజిమ్ముక్షయైన స్వారాధనోపయుక్తకరణకశేబరాదిప్రదానా దితి భావః. ౪౭

జనసామాన్యోద్దేశేనోక్త మర్థం స్వస్మి న్నర్యవసాయయతి (మమేతి.) హేఅజిత ఏష భూతః కాలో మమ విష్పలో గతః మయా విష్పలో నీత ఇత్యర్థః. కథమ్భూతస్యః రాజ్యశ్రీయో న్నద్ధః ప్రభూతో మదో యస్య దుష్టా విషయాభిలాషిణీ మతి ర్యన్త్య తత్ర హేతుః మర్త్యే మరణశిరే దేహే ఆత్మబుద్ధి ర్యస్య న కేవలం మర్త్యాత్మబుద్ధే రేవ కింతు సుతాదిషు తద్రక్షణపోషణాదివిషయయా అపారచింతయా అనజ్ఞమానస్య అసత్తస్య అహంకారమమకారయోక్తస్యేతి పదప్రయపలితోఽర్థః. తత్ర కోగో ధనాగారమ్. ౪౮

ఉన్నద్ధమదత్వమేవ ప్రపంచయతి (కశేబర ఇతి.) పుటకుడ్యనన్మతే జడే అస్మి న్న-కేబరే రూఢమూలః మానః ఆత్మాభిమానో యస్య సోఽహం నరదేవ ఇత్యభిమన్యమాన ఇతి కేషః. రథా శ్చ ఇథా గజా శ్చ పదాతయ శ్చ కేషా మనీకాని పైన్యాని తాని పాంతీతి తథా తైః పరివృతో గాం భూమిం పర్యటన్ త్వా మవిగణయ్య తుచ్ఛీకృత్య దుర్మద ఆన మితి కేషః. ౪౯

తస్య మగణయంత మిత్థం దుర్మదం మాం త్వం కాలయాపేక్షాక్రమసీత్యాహ (ప్రమత్త మితి.) ఇతి కృత్యచింతయా ఏవ మేవం కర్తవ్య మితి మనోరథవరంపరయా నితరాం ప్రవృద్ధః తోభో యస్య తం విషయేషు శబ్దాదిషు లాలసం అసత్తచిత్తం ప్రమత్తం స్యహితానఖిజ్ఞం మాం త్వ మప్రమత్తః అంతం కఠోతీత్యంతకః వివాళహేతుః కాలయాపో భూత్వా అభివద్యసే ఆకర్షసి గ్రసతితి

త్వ మప్రమత్త స్పృహసాధిపద్యవే శుద్ధిహానోఽహి రితి య మంతకః ౫౦

పురా రథైర్భేషపరిష్కృతై శ్చరన్మతంతై రాసరదేవసంజ్ఞితః,
స ఏవ కాలేన దురత్యయేన చేత్కశే. ౧౦ చిట్కృష్టిభవన్మసంజ్ఞితః.

నిర్జిత్య దిక్పక్రమభూతనిగ్రహా వరాననస్థ స్వమరాశవందితః,
గృహేషు మైథున్యసుభేషు యోషితాం క్రిడాన్మృగః పూరుష ఈశ నియతే. ౫౨

కరోతి కర్మాణి తపస్సునిష్ఠితో నివృత్తభోగ స్తదపేక్షయా దధత్,

యానా యానా జ్ఞాన బుద్ధియా లేలహానః అస్మదమానః. జ్ఞానా లోజ్ఞానస్య తితి యోనాత్ యజ్ఞగంతా
త్రిహేః క రరితేణ శ్వానాదేహః, అహి స్వర్చుః ఆఖం మూఢుః ఆపవృతే తస్మత్.

సప్తతిదుర్గ భజల్యాణతరసరదేవశరీరం ప్రాప్నోమి క్షితిః సన్నిధిదసీన్యాకంకాయా సుంతతః
తాలాభిసన్నస్య తస్య గర్భం పశ్యేత్కర్మప్రాప్తయేహా (పురేతి) పురా తావత్సుప్త్యం బాధాంకర్మతైః
రథై ర్నైర్వ్యా సందరన్త్యో నరవేపనంజ్ఞుః నరవేపనంజ్ఞాత్పు నఃసాతో తథా కారణానిత్యార్థ తత్ స
వేప వేహః దురతిక్రమేణ కాలేనాభిసన్నస్యే త్రాన ద్భ్యుప్యగా మయః ధక్షిణో విజ్ఞుఃజ్ఞః తైరభక్షిత
స్యే త్కృమినంజ్ఞః దగ్ధస్యే ద్భ్యుప్యనంజ్ఞతః కవితీర్థకః

“సర్వస్య వశీ సర్వస్యేకావ” ఇతి శ్రుత్యుక్తవిచిత్రసర్వస్వవేషాత్కంక్షం త్వా మవి
గణపత్యై స్వతంత్రం మస్యస్య మమ నిహీనవతియోగసాగతంస్య ముష్టనిమిశే నవీక్యవివేక్యాహ
(నిర్జిత్యేతి.) దిక్పక్రం దిక్పాదలం నిర్విభాజితం అసంఖ్యాకం అక్షరం ఏకం చైవ మర్కతభామతః
అసంఖ్యాకప్రతివక్ష ఇత్యర్థః. మానసస్థః సార్వభౌమోవాచస్థిః యే పూర్వం సమా మ్మర్యా
రాజాన మైరపి వందితః పురుషః హేతక మైథుర్యమేవ సుఖం యేష తేషు గృహేషు మోక్షం
ప్రీతాం కేరలం క్రీడామృగః క్రీడాంతం పోషితో వానరః రిప నీరుతే ఇత్యర్థః శాస్త్రక ఇత్యర్థః.
పూరుష ఇతి పారోక్ష్యవిధేక సర్వవిగ్నిజమపుషానిసామృతం.

నిను భోగ్యభోగోపకరణాదినమృద్ధా-రాజగృహ-దుఃఖనశోమ ప్రైభుక్యమభేషితి చ
కథం నిందసో త్యత ప్రత సుఖానామహూ (కరోతీతి.) పుర శ్చ ఇహ్లాంకరేషి న్యూ బ్ధ్యాయ
భోమో భూయాన మితీత్యం ప్రవర్త్య తద్వ త్వష్టా యత్య కథానాక ప్రవర్పు జ్ఞాంకతీయపార్శ్వభోమ

(ముచుకున్నవ్య శ్రీకృష్ణదర్శనాదికభారమునుట్టిఁ)

పునశ్చ భూయాన మహాః స్వరాడితి ప్రవృద్ధతన్వో న సుఖాయ కల్పతే. ౫౩

భవాపవర్గో భృమతో యదా భవే జ్ఞనస్య తర్హ్యచ్యుతః తత్సమాగమః,
సత్సంగమో యర్హి తదైవ సద్గతో పరావరేకే త్వయి జాయతే మతిః. ౫౪

మన్యే మమానుగ్రహ ఏష తే కృతో రాజ్యానుబంధాపగమో యదృచ్ఛయా.
యః ప్రార్థ్యతే సాధుభి రేకచర్యయా వనం వివిక్షద్వి రఖండభూమిపైః. ౫౫

సాధనేషు తపస్సు అచక్కయన బహుదర్శావిషు విష్ణుతత్వసంజాతవిష్ణుః అత ఏవ నివృత్తో భోగో యస్య తథాభూతః తదపేక్షయా భావిజన్మభోగాపేక్షయా దధత్ విబ్రాజః తపాంసీతి విపరిణతేనాన్యాయః. కర్మాణి వర్తమానదేహాభోగద్ధావి భోజనాదికర్మాణి కరోతి. ఇత్యంభూతోఽసౌ న సుఖాయ కల్పతే న సుఖీ భవతి కింతు దుఃఖ్యేవేతి భావః. యదైవ మత్సయః. ఇద వ్రాజగిరీప్రాప్తిసాధనాని కర్మాణి కరోతి తతో దధత్ రాజగిరీ మితి శేషః. విష్ణుత్తభోగః తపస్సు విష్ణుః తదపేక్షయా తద్దేతు భూతః స్వరాజ్ఞానైః సత్సంగమో యోగస్య సమాధితో న దుఃఖాయ కల్పత ఇతి. ౫౩

యర్హి తథా సుఖాయ కల్పత తత్సమా (వివాపవ్య ఇతి.) ఏవం సంపృతో డ్రమతః పుంసో వివాపవ్యం నింసారాంతః సవనిశ్చ త్త్యక్తి తతి సావతే న మహా వేదాగమ్న స్సౌక్య తదైవ మం బ్రాభాయ కల్పతే ఇతి పూర్వేనా గంధంభ. ఇదార్హి భవాపవర్గో భవే వివ్యత ఆహ (శర్మీతి.) సో డ్రమ్యం యస్య పంసరతో అవ్యయర్హి సాధా యస్మి వ్జస్మిని సత్సమాగమః సప్యః భాగవత్తై స్సమాగమః సంగతి స్సహవాన ఆయావత్. ఇదా భవాపవర్గం విహి నత్సమాగమ స్సౌఖ్య ద్భవాపవర్గ సాధనమాగః కింతు త్వచ్ఛక్తిజనాదిప్రజాద్యేత్యాహ (సంగమ ఇతి.) సాధనా సత్సంగమ స్తర్హ్యేవ పరో ఇంద్రాగమః అపరో అవమా యస్మా త్త్యక్తి సతుర్ముఖిస్థాపేకే నియంకరి సతాం గతో వ్యప్రప్రప్త్యనాయమాతే త్వయి మతి ర్భక్త్యైర్మితా బుద్ధి ర్తాయతే ఉత్పద్యతే. ౫౪

మదంతం “సోఽహం తవానుగ్రహార్థం గుహా మేజా ముపాగతి” ఇతి తత్సప్త్యమేవ కింతు పూర్వమేవ దేహానుబంధవసమేన లింగేన త్వయాఽనుగృహీతోఽహ మితి మన్య ఇత్యభిప్రేత్యాహ (మన్యే ఇతి.) హేతుః యదృచ్ఛయా త్రిదశసాహాయకవ్యాజేన రాజ్య సఖో యోఽనుబంధః పాశ స్తస్మాదగమోఽసాయః కృత ఇత్యేష మహా త్వమైవానుగ్రహః కృత ఇతి మన్యే. తస్మానుగ్రహ పయ్యుక్తత్వే హేతుం ౫౩ తమేవ రాజ్యానుబంధాగమం వివక్షి (మ ఇతి) యో రాజ్యానుబంధావ సయ స్సామభి ర్వివేకిభి స్తపసే వనం ప్రవేష్టు మివృద్ధి స్సార్వభౌమై రేకచర్యయా ఏకచర్యార్థం ఏకా శేషేన సందారార్థం ప్రార్థ్యతే. ౫౫

న కామయేఽన్యం తవ పాదసేవనా దకింఛానప్రార్థ్యతమా ద్వరం విభో,

అరాధ్యక స్తామపవర్గదం హరే వృణీత అర్యో పరమాత్మబంధనమ్. ౫౬

తస్మా ద్విస్మత్కాశిష ఈశ సర్వతో రజస్తమస్సత్వగుణానుబంధనాః,

విరజ్జనం నిర్గుణ మద్వయం పరం త్వాం జ్ఞప్తిమాత్రం పురుషం వ్రజామ్యహమ్. ౫౭

చిర మిహ వృజినార్త స్తప్యమానోరుతాపై

రవిజితపదమిత్రో లబ్ధికాంతిః కథంచితే,

తదేన ప్రతిపదనోపయక్తార్థ ఉక్తః, అథ సాక్షాత్ప్రతిపదన మాహ (న కామయ ఇతి) హే విభో ఆకింపనైరనన్యప్రయోజనై రేకాంతి రతితరాం ప్రార్థనీయా త్వ పాదసేవనా దన్యం పరం న కామయే ఆన్యో మదిష్టో పరజీయోఽర్థ ఏన నాస్తీత్యభిప్రాయః, ఆర్యః శ్రేష్ఠో వివేకీ చేత్కోవా పుమాః సాక్షి స్మక్తిప్రదం త్వా మారాధ్య అరాధనేన ప్రసన్నీకృత్య కేవల మాత్మా బధ్యతే యేన కదత్మబంధనం శబ్దాదిషయజ్ఞాం వృణీత వృణయాత్ మూర్ఖ శ్చే ద్వృణీత ఇత్యర్థః. ౫౬

యస్మా త్వత్పాదరవిందసేవన మేవ ప్రార్థనీయం తస్మాత్ హే ఈశ సర్వతః సర్వాః రజస్తమస్సత్వగుణైః రజ ఆదిగుణకారైః కామక్రోధాదిభిః అనుబధ్యంతే పృష్ఠత స్సంబధ్యంత ఇతి తథా కామక్రోధాద్విత్తరఫలకా ఇత్యర్థః, ఆశిషః కామాః విస్మత్కాహం త్వాం వ్రజామి “వ్రజగతా” గత్యర్థాః బుద్ధ్యర్థాః త్వత్ప్రాప్త్యపాయశ్చేన త్వా మధ్యపాప్యామిత్యర్థః, శరణ్యస్య తస్య జీవతుల్యత్వ వారితాయ తం విశేషం-విరంజనం పుణ్యపావనంబంధరహితం ప్రకృతిపారవశ్యరూపం, జనకహితం వా, నను కి మహం ముక్తజీవః నేత్కాహ నిర్గుణం కదాపి గుణత్రయసంబంధరహితం అనేన బద్ధవశాయాం గుణత్రయతత్కార్యకాగాదినంబంధనస్మక్తవ్యవృత్తిః తర్హి కిం విత్యసిద్ధః నేత్కాహ-అన్వయం ద్విత్వ రహితం సమాఖ్యధికరహితం తత్పత్త్యేహీశ్వరద్విత్వప్రసంగః, అత స్సమాఖ్యధికరహిత్యాదీశ్వర ద్విత్వం నాస్తి విశ్వసిద్ధస్తు సమాఖ్యధికవా నితి తద్వ్యవృత్తిః అతః పరం సర్వోత్కృష్టం పౌలత్యాభావే కేవలం పరత్వం న శరణ్యత్వప్రయోజక మత స్సౌలభ్య మాహ పురుషం-పురుషరూపేణ యదుషు వర్తమాన మితి భావః, దివ్యాత్మస్వరూపం నిర్దిశతి (జ్ఞప్తిమాత్ర మితి,) మాత్రశబ్దేన క్వచిదపి జడత్వవ్యావృత్తిః జ్ఞానైకస్వరూపమిత్యర్థః, అత్ర పురుషపదపౌలభ్య మన్యేషా మపి వాత్సల్యాది శరణ్యత్వోపయక్తగుణానా ముపలక్షణమ్. ౫౭

ఇత్థం శరణం ప్రతిపద్యతాత్మనః కార్పణ్యవివేదనపూర్వకం రజం ప్రార్థయతే (చిర మితి,) ఇహ సంసారే ఉరుభి ర్విపురై స్తాపై రాధ్యాత్మికాదిభిః తప్యమానోఽత ఏవ చిరం వృజినేన దుఃఖేనార్తః వీడితః అవిజితా ప్షదని త్రా శ్శక్రవో మగష్టస్సానీంద్రియాణి యేన సః అవిశృషషదమిత్ర

(ముడుకునస్య శ్రీకృష్ణదర్శనాదికథారమృతముః)

శరణదసముపేత స్తవత్పదాబ్జం పరాత్మన్న
భయమృత మశోకం పాహి మాఽఽపన్నమీశ.

౫౮

శ్రీభగవానువాచ —

సార్వభౌమ మహారాజ మతి నై విమలోర్జితా,
వరైః ప్రలోభితస్యాపి న కామై ర్విహతాయతః.

౫౯

ప్రలోభితో వరై ర్యస్త్య మప్రమాదాయ విద్ధి తత్,
న ధీ ర్మయ్యేకభక్తానా మాశీ ర్పిద్యతే క్వచిత్.

౬౦

యుజ్ఞానానా మభక్తానాం ప్రాణాయామాదిభి ర్మనః,
అక్షీణవాసనం రాజ స్త్వశ్యతే క్వచి దుత్థితమ్.

౬౧

ఇతి పాతే విగతా తృషా యేషాం తే విత్పృషాః అవిత్పృషా నై షచ్ అమిత్రా యష్యేత్యర్థః. అత ఏవా
లబ్ధా కాంతి ర్మనఃప్రసాదో యేన తథాభూతోఽహం హే శరణద కథంచి త్వత్సంకల్పాదీవశేన
త్వత్పదాబ్జం సముపేతః శరణం గతవాఁ. పదాబ్జం కథంభూతంః న విద్యతే భయం సంసారో యస్మాత్
అత ఏవ న విద్యతే శోకో యస్మాత్ ఋకం సత్యం నిత్యం వా. అనేన స్వర్గయాగాదిసాధ్యపాధన
వైలక్షణ్య ముక్తం. హే పరాత్మనా పరమాత్మనా హే సర్వనియంతః ఇత్థ మానన్న మాపదావ్యాప్తం
అధున ప్రపన్నం మాం పాహి సంస్మృతిభయా త్రాయస్య.

౬౨

ఏవం విజ్ఞాపితః ప్రాహ భగవా న్వాచ తృమాప్తి (సార్వభౌమేతి) తవ మతిః విమలా
రాగాదిమలరహితా ఉర్జితా బలవతీ నివృత్తిధర్మ ఏవ దృఢేత్యర్థః. కుతః, యతః వరై ర్భేతుః
ప్రలోభం ప్రాపితస్యాపి తవ మతిః కామైః విషయైః న విహతా న విహన్యతే.

౬౩

వరైః ప్రలోభిత ఇతి య త్త వప్రమాదాయ విద్ధి బుద్ధే రప్రమాదార్థం విజానీహి. నను
ప్రలోభనా త్కదాచి ద్బుద్ధిప్రమాదోఽపి స్యా త్తత శ్చ ప్రశ్యే దత ఆహ (న ధీ రితి.) మయ్యేక
భక్తానాం అనన్యప్రయోజనభక్తానాం మతిః క్వచి త్కదాచి దప్యాశీర్భ్యః కామైః న భిద్యతే న
విహన్యతే.

౬౪

అభక్తానాం తు భిద్యత ఏవేత్యాహ (యుంజానానా మితి.) ప్రాణాయామాదిభిః ఉపాయైః
యుంజానానాం వియుంజానానాం మనోవియమనం కుర్వతాం తు మనః అక్షీణవాసనం అక్షీణా వాసనా
యన్య తత్ హేతుగర్భమిదం తత్త్వాత్ క్వచి ద్విషయే కదాచి ద్వా ఉత్థితం విషయప్రపణం
దృశ్యతే.

౬౫

విచరన్య మహీం కామం మయ్యావేశితమానసః,

అస్త్యేవ నికృదా తుభ్యం భక్తి ర్మయ్యనపాయినీ.

౬౨

క్షత్రధర్మే స్థితో జన్తా నవధీ ర్మృగయాదిభిః,

సమాహిత స్తతససా జహ్యామం మదుపాశ్రయః.

౬౩

జన్మన్యనంతరే రాజ న్సర్వభూతసుహృత్తమః,

భూత్వా ద్విజవరస్త్వం వై మా ముపైష్యసి కేవలమ్.

౬౪

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే
ఏకపంచాశోఽధ్యాయః.

(విచరన్వేలం.) మయి అవేశితం మానసం యేన తథాభూత స్త్వం మహీం కామం
యథేచ్ఛం విచరన్య. మయి నికృదా నపాయినీ భక్తిన్ అస్త్యేవ తథానుగృహ్యమీతి భావః.

నమ ఉత్తైశ్చలభ్యో భవా కామంతరేణావ్యధనా ప్రత్యక్షితః కి మితి ముక్తిం విలంబయ
మీతి విచిత్రాదిప్రాయః ప్రాహ (క్షత్రేతః.) క్షత్రవర్ణాచితధర్మనిదో మృగయాదిభిః లోకరక్షణమప
యక్షమృగయాదివ్యాపారైః జంతూ హతవా నపి. తతః త్వ మహా మేవోపాశ్రయ స్సంశ్రయో
యస్య సః వద్మిక్రిన్య స్సన్ తపసా మత్ప్రాప్తిప్రతిబంధకవర్తకేన భక్తియోగోఽప్రతిప్రతిబంధక
వివర్తకేన వా తపసా జంతవధప్రయుక్తం పాపం జహి అననన్తః. ప్రత్యక్షితపరమాత్మనా మవ్యమే
ప్రారంభ తపసానుభవేన వా వినశితే సత్త్వేన పరమాత్మప్రాప్తి రితి భావః.

కదా అర్హ్యమక్షయ స్వస్త్వాప్తిశ్చే త్యస ఆహ (జన్మనీతి.) అనంతరే ఏత జన్మావ్యవ
హితోత్తరజన్మం త్వి ద్విజశ్రేష్ఠో భూత్వా సర్వభూతిసాహార్దవాన్ నమః కృత్వం జగ ద్రుహ్య
త్మకం పశ్యం శ్చ కేవలం ప్రకృతిమందలా త్పరతః స్థితం మా ముపైష్యసి ప్రాప్యసి. వై
మానమ్.

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయవయాపారావారాకామధాకరన్య సర్వవిద్యావిధేః శ్రీకైలగురోః సుతేన
తచ్ఛరణకమలవరిదయప్రసన్నతత్పూక్తినమదిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన

శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా విభితాయాం, శ్రీమద్భాగవత

చంద్రికాయాం, దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం,

ఏకపంచాశోఽధ్యాయః.

విచరన్య మహీం కామం మయ్యావేశితమానసః,

అస్త్యేవ నికృదా తుభ్యం భక్తి ర్మయ్యనపాయినీ.

౬౨

క్షత్రధర్మే స్థితో జన్తా నవధీ ర్మృగయాదిభిః,

సమాహిత స్తతససా జహ్యామం మదుపాశ్రయః.

౬౩

జన్మన్యనంతరే రాజ న్సర్వభూతసుహృత్తమః,

భూత్వా ద్విజవరస్త్వం వై మా ముపైష్యసి కేవలమ్.

౬౪

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే
ఏకపంచాశోఽధ్యాయః.

(విచరన్వేలం.) మయి అవేశితం మానసం యేన తథాభూత స్త్వం మహీం కామం
యథేచ్ఛం విచరన్య. మయి విక్రృతచనపా యినీ థ క్తిన్తు అస్త్యేవ తథానుగృహ్ణామీతి భావః.

నమ ఉత్తైశ్చలభ్యో భవా కామంతరేణావ్యధనా ప్రత్యక్షితః కి మితి ముక్తిం విలంబయ
నీతి విచితతిదిప్రాయః ప్రాహ (క్షత్రేతః.) క్షత్రవర్ణాచితధర్మనిదో మృగయాదిభిః లోకరక్షణమన
య క్షమృగయాదిన్యాపారైః జంతూ హతవా నపి. తతః త్వ మహా మేవోపాశ్రయ స్సంశ్రయో
యస్య సః వద్మిక్రిన్య స్సన్ తపసా మత్ప్రాప్తిప్రతిబంధకవర్తకేన భక్తియోగోఽప్రతిప్రతిబంధక
వివర్తకేన వా తపసా జంతవధప్రయుక్తం పాపం జహి అననన్తః. ప్రత్యక్షితపరమాత్మనా మవ్యమే
ప్రారంభ తపసానుభవేన వా వినశితే సత్త్వేన పరమాత్మప్రాప్తి రితి భావః.

కదా అర్హ్యమక్షయ స్వస్త్వాప్తిశ్చే త్యుత ఆహ (జన్మనీతి.) అనంతరే ఏత జన్మావ్యవ
హితోత్తరజన్మం త్వి. ద్విజశ్రేష్ఠో భూత్వా సర్వభూతిసాహార్దవాన్ నమః కృత్వం జగ ద్రుహ్య
త్మకం పశ్యం శ్చ కేవలం ప్రకృతిమందలా త్పరతః స్థితం మా ముపైష్యసి ప్రాప్యసి. వై
మానమ్.

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయవయఃపారావారాకామధాకరన్య సర్వవిద్యావిధేః శ్రీకైలగురోః సుతేన
తచ్ఛరణకమలవరిదయప్రసన్నతత్పూక్తినమదిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన

శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత

చంద్రికాయాం, దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం,

ఏకపంచాశోఽధ్యాయః.

(ముచుకున్నవ్య శ్రీకృష్ణదర్శనాదికథారమ్మఘట్టః)

ప్రద్రుత్య దూరం సంక్రాంతై తుజ్గ మారుహతాం గిరిమ్.

ప్రవర్షణాఖ్యం భగవాన్నిత్యదా యత్ర వర్షతి.

౧౦

గిరౌ విలీనా వాఙ్మయ చాధిగమ్య పదం నృప.

దదాహ గిరిమేధోభి నృమనై దగ్ని ముత్సృజన్.

౧౧

తత ఉత్పుత్య తరసా దహ్యామానతటా దుభౌ.

దత్తైకయోజనోత్తుజ్గాన్నిపేతతు రథో భువి.

౧౨

అలక్యమాణౌ రిపుణా సానుగేన యదూత్తమౌ.

స్వపురం పున రాయాతౌ సముద్రపరిఘం నృప.

౧౩

సోఽపి దగ్ధా వితి మృషా మత్వా తౌ బలకేశవౌ.

బల మాకృష్ట్య సుమహా నృగధా న్మాగధో యయా.

౧౪

తౌ రామకృష్ణౌ ప్రద్రుత్య పరాయ్యక్రాంతౌ పంతౌ తుజ్గ ముత్కున్నతం ప్రవర్షణాఖ్యం గిరి మారుహవంతౌ. అఖ్యా యా అన్వర్థతా మాహ (భగవానితి.) భగవాన్ నృజ్జన్యో యత్ర గిరౌ విత్యదా వర్షతి ప్రకృష్టం విత్య మస్మిన్ వర్షతీతి ప్రవర్షణః. అధికరణే య్యత్.

౧౦

హే నృప న జరాసంధః, పదం రామకృష్ణయోః పదాఙ్కితం తత్ర తత్ర భూప్రదేశం అధిగమ్యావలోక్య తేన లింగేన గిరౌ విలీనౌ అంతర్హితౌ. అజ్ఞాయానుమాయ నాధిగమ్యేతి పాతే తత్ర విచిన్వన్నపి తయోః పదం వియతస్థాన షడ్జాత్వా కేవలం తత్ర విలీనౌ జ్ఞాత్వా తం గిరిం సర్వతో దశయోజనం ఏదోఽభిః క్తాపైః, చితిం కారయత్సేతి కేషః, తత్రాగ్ని ముత్సృజన్ దదాహ.

౧౧

తదా దహ్యామానాని తటాని యస్య తస్మాద్గిరే రుత్పుత్య దత్తైకం చ యోజనాని యాని తావద్దుత్తుజ్గాద్గిరే ర్మాగధసంరోధదేశ మతిక్రమ్య పరతః. అథో విపేక్షః.

౧౨

తతో రిపుణా మాగధేనాదృశ్యమానౌ రామకృష్ణౌ సముద్ర ఏవ పరిమా యస్యా స్త్రాం స్వపురీం ద్వారకాం ప్రతి పున రాజగృతుః.

౧౩

సోఽపి మాగధోఽపి రామకృష్ణౌ దగ్ధా వితి మృషా యథా తథా మన్వాసః. బలం వైష్య. మాకృష్ట్యాదయ మాగధాః దేశా స్సృత్యాజగమ.

౧౪

అనర్తాదిపతి శ్రీమా నైవతో రేవతిం సుతామ్,

బ్రహ్మచా చోదితః ప్రాదా ద్భూతయేతి పురోదితమ్.

౧౫

భగవా నపి గోష్ఠస్థ ఉపయేమే కురూద్వహ,

వై దర్శీం భీష్మకసుతాం శ్రీయోమాత్రాం స్వయంవరే.

౧౬

ప్రమథ్య తరసా రాజ్ఞ స్సాల్వాదీం త్రైద్యవక్షగాః,

పశ్యతాం సర్వలోకానాం తార్క్ష్యపుత్ర స్సుదామివ,

౧౭

రాక్షసేన—

భగవా న్భీష్మకసుతాం రుక్మిణీం రుచిరాననామ్,

రాక్షసేన వివాహేన ఉపయేమ ఇతి శ్రుతమ్.

౧౮

అథ శ్రీకృష్ణస్య వివాహో నిమగ్నసముత్థామః, తావద్బలభద్రవివాహం నవమస్కంధోక్త మనుస్మరతి (అనర్తేతి.) చక్షుర్హః.

౧౫

అథ భగవద్వివాహో వినిరూపయతుః, తావద్రుక్మిణీకల్యాణం తద్విష్ణురఘుభిత్వా ముచ్చాదయక సంసహించాన్ (భగవదనంతి వాచ్యాం.) హేతుమాన్యహ శ్రీయో లక్ష్మ్యే, మాత్రా మంశహతాం భీష్మకస్య రాజ్ఞః, సుతాం వైదర్శీం యథా చక్షుస్సత్రో గతుడః, సుతా మాజహర త త్వయంవరే స్వహారాణాం పశ్యతాం సఖాం వైగర్హవక్షసాతిన స్సవ్యా న్సాల్వాదీక రాజ్ఞః క్షప్రిణాకా, కరుసా గతేన ప్రమథ్య అనోద్య అగ్రగణేతి 'రావతే' అర్హతా మితి శేషః, ఉపయేమే ఇత్యన్వయః.

౧౬-౧౭

తత్ర చక్షుస్త్వీకామస్సహ స్రవతి రాజా (భగవానంతి) రుచిరం మందర మాననం సుస్యాస్త్రాం ఉపయేమే వివాహేనా నిలి క్రురం మయేతి శేషః, త్వన్ముఖా దధునా శ్రుత మితి భావః, నియుద్యావీతయా వివాహో రాక్షసవివాహః, "రాక్షసో యుద్ధహరణా" దితి స్మృతేః, యన్వా యుద్ధేహణమేవ రాక్షసో వివాహః, తతా చ రాక్షసేన వివాహేన హేతుభూతేన పథా ద్యహవ దుపయేమే ఇత్యన్వయః.

౧౮

(ముచకుస్త్వస్య శ్రీకృష్ణదర్శనాదికథామృతః)

తగవన్ శ్రోతు మిచ్ఛామి కృష్ణస్యామితశేషసః,
యథా మాగధసాల్వాద్భీ నిత్యైకః పున రాగమత్.

౧౯

బ్రహ్మ స్కంష్టకః, పుష్కాః ష్టిర్లోకమలాపహః,
కోను తృప్యేత శృణువాన్ శ్రుతజ్ఞో నిత్యనూతనః.

౨౦

—* రుక్మిణీవివాహకథారమృతః *

శ్రీశక ఉవాచ—

రాజాఽఽసీ ద్భీష్మకో నామ విదర్శాధీపతి ర్మహాన్,
శక్య పచ్ఛాభవ న్పుత్రాః కన్యైశ్చ చ నరాననా.

౨౧

రుక్మ్యగ్రజో రుక్మభౌ రుక్మబాహు రనన్తరః,
రుక్మకే రుక్మమూర్తి రుక్మిణీషాం స్వసా సతి.

౨౨

(ఇత్యర్చితం యథా వేదే ప్రకారేన మాగధీక వివ శాః తిత్వా పున రాగమత్
వైదిక్విధానాదుల తేన, శ్రీకృష్ణస్య యావదాప్రకాశం శ్రోతు మిచ్ఛామి. ౧౯)

అత్యుచితమైవ యథావచ్చోది (ప్రాసార్థిత) హే బ్రహ్మ, శ్రీకృష్ణస్య తతః,
ః చాః శృణ్వతాం నరం చ పుష్కాః ష్టిః, మాధ్వీ శ్రుతబాహుః, న తేజః పుష్కా ఏవ
అపితు శృణ్వతో గదతశ్చ జగన్మ మహాః పాదమ్నై ర్భృ, తత స్తాః శ్రుతజ్ఞః, శ్రోత్రేంద్రియ
విచక్షుషుణసాధాపారసే తేర్కో శా త్రమాన్ శృణువాన్ బ్రహ్మన్, ఉపజో వ్యర్హస్వః, న
సపేద శ్రుతజ్ఞ శ్చే పుర్వోఽపి సేవేత్త్వం, సత్యం నేవేతేన తామ్నో ఏ పుష్కసేవేద త్యుత
స్తా విశిష్ట (విర్జనాకనా తతి.)

౨౦

యే మామృజ్ఞోఽస్మిన్ దోర్జ్జయం (రాజాఽఽసీతి. విదర్శనాం వేదానా ముచకః,
ముచకుస్త్వం వేదేన మృగీష్టాం మహా, శక్య పచ్ఛాభవ సా నరాననా అనగ్రహణం
సర్వావయవానా ముచకతః, సర్వావయవసాం దర్శనతేత్యర్థః,

౨౧

పుత్రా స్క్రమేద స్థితిః తన్మతాభ్యామాహ (రుక్మీ-), అగ్రజో రుక్మీ, పతః, క్రమేద
రుక్మరథాయః, ఏషాం రుక్మ్యాదీనాం స్వసా భగినీ రుక్మిణీ సతి సుశీలా.

౨౨

సా పశ్యంతీ ముకుందస్య రూపవీర్యగుణశ్రయః,
గృహగతై ర్గీయమానా స్తం మేనే నదృశం పతిమ్. ౨౩

తాం బుద్ధిలక్షణాదార్యరూపశీలగుణాశ్రయామ్,
కృష్ణ స్వసదృశీం భార్యం సముద్వోధుం మనో దధే. ౨౪

బన్ధూనా మిచ్ఛతాం దాతుం కృష్ణాయ భగినీం నృప,
తతో వివార్య కృష్ణద్విడుక్తి చై ద్య మమన్యత. ౨౫

తదవేత్యాసితాపాల్గీ వై దర్శీ దుర్మనా భృశమ్,
విచిన్త్యాస్తం ద్విజం కంచి త్కృష్ణాయ ప్రాహితో ధృతికమ్. ౨౬

ద్వారకాం స సమభ్యేత్య ప్రతిహరైః ప్రవేశితః,
అపశ్య దాద్యం పురుష మాసీనం కాఞ్చనాసనే. ౨౭

సా రుక్మిణీ న్యగృహన్ ప్రత్యాగతైః జనైః, దీయమానాః, శ్రీ కృష్ణస్య రూపసౌందర్య
వీర్యగుణాః, అన్యే గమ్యైర్భార్యదయః. శ్రీ ర్మోగ్యతోగోపకరణాదిసంపత్తిః, ఏతాః పశ్యంతి
శ్రుజ్ఞతీ తం ముకుంద మేవాత్మనః, సదృశ మనురూపం పతిం మేనే. ౨౩

తథా కృష్ణోఽపి గృహగతజనముఖద్బుద్ధ్యుర్నిగుణైకతానాం తాం రుక్మిణీం శ్రుత్వా
అత్కనోఽనురూపాం భార్యం సముద్వోధుం ఉపయంతం మనశ్చక్రే. ౨౪

ఏవం స్థితే రుక్మీ బంధూనాం రుక్మీతరేషామితి శేషః. కృష్ణాయైవ భగినీం దాతు మిచ్ఛతాం
సతాం హే నృప తత స్తాన్నివార్య శ్రీకృష్ణం ద్వేష్టితి తథాభూత స్సౌ చై ద్యం శిశుపాంమేవ భగిన్యాః,
పతి మమన్యత చై ద్యాయైవ దాతుం విశ్రికాయేత్సర్వః. ౨౫

త ద్భృతుః, విశ్చిత మాలక్యసికౌ ఆపాక్నోయస్యా స్సా వైదర్శీ దుఃఖితచిత్త తతో
విచిన్త్యాస్తం కంచి ద్విప్రశేషం ద్రుతం క్షయితం యథా తథా శ్రీకృష్ణాయ ప్రాహితో శ్రీకృష్ణ
మానేతుం ప్రేషయామానేత్సర్వః, క్రియార్థోపసదస్యేతి చతుర్థి. ౨౬

స ద్విజః ద్వారకాం ప్రతి గత్వా తత్ర ద్వారపాలై రంతః ప్రవేశితః, కాఞ్చనమయే
సింహాసనే స్థితం జగత్కారణం పురుషం శ్రీకృష్ణం దదర్శ. ౨౭

(రుక్మిణీవివాహకథామృతము)

దృష్ట్వా బ్రహ్మణ్యదేవ స్త మవరుహ్య నిజాసనాత్,
ఉపవేశ్యార్హయాంచత్రే యథాఽఽత్మానం దివౌకసః.

౨౮

తం భుక్తవస్త్రం విశ్రాంత ముపగమ్య సతాంగతిః,
పాణినాభిమృశ న్నాదా వవ్యగ్రస్త మపుచ్ఛత.

౨౯

శ్రీరంగవాసుదన —

కచ్చి ద్విజవరశ్రేష్ఠ ధర్మస్తే వృద్ధసమ్మతః,
వర్తతే నాతికృచ్రేణ సస్తుష్టమనస స్పదా.

౩౦

సస్తుష్టో యర్హి వర్తేత బ్రాహ్మణో యేన కేనచిత్.

తం దృష్టవంతం ద్విజ మవరోక్య బ్రహ్మణికులే సాధవో బ్రహ్మత్యాః, కేషాం మద్యే
దేవః, దీప్యమానః, శ్రేష్ఠ ఇత్యర్హః, స రంగవాన్నిజాకనా దవరుహ్య ద్విజ ముపవేశ్య ఆర్హయాం
చత్రే పూజయామాన, యథా దేవా ఆర్హానః పూజయంతి తద్యత్.

౩౧

(తమితి.) విశ్రాంతం విగతాధ్వశ్రమం తం ద్విజం ఉపగమ్య స్వయం సతాం గతిః,
శ్రేయః ప్రాప్త్యుపాయ స్తత్సా త్పద్ధిరేవ మనుషేయమితి ప్రదర్శయన్నివేతి భావః. అభిమృశ
శనై సమృద్ధయః అవ్యగ్రః. ఆవహితచిత్త స్తం ద్విజ మపుచ్ఛత.

౩౨

ప్రశ్నమేవ వర్తయతి (కచ్చిదితి.) హేద్విజశ్రేష్ఠానామపి శ్రేష్ఠ తవ ధర్మః. అర్యసమ్మతో
వర్తతే కచ్చిత్ మవిష్ట జతి భావః. శోఽసావర్యసమ్మతః, త్వద్విష్టశ్చే త్యతో విశిష్ట- నాతికృచ్రేణ
అనతిక్రేణేన అయత్నలభ్యేన సదా సంతుష్టం మనో యస్య తవ ధర్మ ఇతి పూర్వేణ సంబంధః. సంతోష
ఏవ బ్రాహ్మణస్య పరమా ధర్మ అర్యసమృద్ధయో నుద్విష్టశ్చేతి భావః.

౩౩

వికదేవోపాదయతి (సంతుష్ట ఇతి.) యర్హి యదా యేన కేనచిత్ అయత్నలభ్యేనైవ తేహ
ధారణోపయుక్తేన సంతుష్టః, స్వాత్ స్వస్మాత్ ధర్మా ద్వర్తాశ్రమోచితా ధర్మా దహీయయమానః, చరేత
స హి విత్యసంతోషరూపో చర్యః. అస్య విత్య సంతుష్టస్య స్వధర్మా దనపేతస్య చ పుంసః, అఖిలా
న్కామానిష్టార్థా దోగ్ధీతి తథా, స్వాదిత్యక్ర “పూర్వాదిభ్యో నవభ్యోవే”తి వికల్పాత్మాదాదేకాభావః.

అహీయ్యమాన స్సోఽద్ధర్మా త్సహ్యస్యాఖిలకామధుక్.

౧౧

అనస్తుష్టోఽనకృల్లోకా న్నాష్టోత్తపి సురేశ్వరః,

అకిచ్చనోఽపి సస్తుష్ట శ్చేతే సర్వాజ్ఞవిజ్వరః.

౧౨

విప్రా స్వలాభసస్తుష్టా న్నాదూ న్మాతసుహృత్తమాన్,

నిరహ జ్ఞాఙ్గిణి శ్చాన్తా న్నమస్యే శిరసాఽనకృత్.

౧౩

కచ్చిద్వ్యః కుశలం బ్రహ్మ బ్రాజతో యస్య హి ప్రజాః,

సుఖం వసన్తి విషయే పాల్యమానా స్స మే ప్రియః.

౧౪

అఖిలకామధుక్ శిశ్యునేన వృద్ధసమృతత్వం పరిరం. శిష్టసమృతస్యైవ ధర్మస్య ఫలపాదనత్వావ్యభిచారాత్
ఫలపాదోత్పాద్యధ్యవసాయినా మేవ శిష్టత్వాత్.

౩౦

ఏవం సంతోషస్య పారలోకికసుఖపాదనత్వ ముక్తం. అథేహలోకేఽపి సుఖహేతుత్వం
పక్తు మనంతోపస్యోజ్యత్ర యః పాతత మాహ (ఆనంతష్ట ఇత్కర్తేన.) సర్వేశ్వరోఽప్యనంతష్ట
శ్చేల్లోకాః అనుకూలతయా తోక్యత ఇతి లోకా అనందాః, సుఖానీతి మావత్ తా నైహికా
వమప్యిశాంశ్చ ౧. ప్రాప్తోతి అకిచ్చనోఽపి సంతష్టశ్చే త్సర్వాజ్ఞవిజ్వరః, కష్టి శ్చి కర్తేఽపి
తాపరహిత శ్చేతే.

౩౧

అథ సంతోషస్య స్వాక్షిపతిత్వ మాహ (విప్రావితి.) స్వలాభేన స్వసత్తాలాభేన 'స్సోజ్జీవ
నేచ్ఛా యది తే స్వసత్తయః స్పృహ యది అతృదాన్యం హరే స్సామ్యం స్వభావం చ నదాన్తరే'
త్వక్తహాదాస్మాద్యనుసంధానప్రయుక్తత్వలాభేనేత్యర్థః. తేనైవ సంతుష్టా న్నాదూః పరోపకారిః
నిరహ జ్ఞాఙ్గిణిః దేవత్యాభిమానరహితాః కాతాః జితేంద్రియాః ద్విజాహం అనక్త చ్చిరసా
నవస్యే నమస్కరోమి, అతీవ మోష్టం కుర్వద్యో మేఘ్యః, బ్రతుపకర్తు మశక్తః కేవలం
నమస్కరోమీత్యభిప్రాయః,

౩౩

హేబ్రహ్మణో యో యష్మైకం, రాజతః, రాజ్ఞస్సకాశా త్కుశలం కచ్చిత్ యస్య రాజ్ఞో
విషయే దేశే ప్రజాః, పాల్యమానాః, సుఖం యథా తథా వసంతి న రాజా మమ ప్రియః,

౩౪

(రుక్మిణీవివాహకథారమ్భపట్టః)

యత స్తస్య మాగతో దుర్గం విస్తీర్యేహ యదిచ్ఛయా,
సర్వం మే బ్రాహ్మగుహ్యం చే ద్వయం కింకరవామహే.

౩౫

శ్రీమత ఉవాచ—

ఏవం సంపృష్టసంప్రశ్నో బ్రాహ్మణః పరమేష్ఠినా.

లీలాగృహీతదేహేన తస్మై సర్వ మవర్ణయత్.

౩౬

రుక్మిణ్యా ప్రేషితస్తేహం సకాశం పురుషోత్తమ.

తస్యా సృష్టే శ మాకర్ణ్య క్రియతాం తదనంతరమ్.

౩౭

నిదాయ లిఖితం పత్రం పాదయోః ప్రణామ తమ్.

తదాదాయ జగన్నాథ స్మిన్ తస్మిన్ స్థలోచనః.

యతో యస్మాద్దేశాత్ ఇహ దుర్గం సాముద్రజలాత్మకం విస్తీర్య యదిచ్ఛయా యత్రయోజనేచ్ఛయా హేతుభూతయా అగతః త త్సర్వ మగుహ్యం చే న్నోఽన్యథ్యం బ్రాహ్మి, వయం కింకరవామహే కింకరా వయ మిత్యర్థః.

౩౫

(ఏవమితి.) లీలయా హేతుభూతయా గృహీతో దేహో యేన సరో మా యస్మా తస్మిన్మహిమ్ని తిష్ఠతీతి తథా “స్వే మహిమ్ని ప్రతిష్ఠత” ఇతి శ్రుతే. తేన భగవతేత్తం సంపృష్టః ప్రశ్నః ప్రశ్నవిషయో యస్య స బ్రాహ్మణ స్తస్మై శ్రీకృష్ణాయ నమః పుష్పం వర్ణమామాన.

౩౬

(రుక్మిణ్యేతి) తవ సకాశం సమీపం ప్రతి ప్రేషితః తస్యా రుక్మిణ్యాః, సందేశం వాచిక మాకర్ణ్య అనంతరం త ద్రుక్మిణ్యుక్తం క్రియతాం యద్వా తదనంతరం శ్రవణానంతరం క్రియతాం యథోచిత మితి శేషః.

౩౭

ఏవ ముక్త్యా లిఖితం రుక్మిణ్యేతి శేషః. పత్రం పాదయోః భగవత ఇతి శేషః, నిదాయ తం కృష్టం ప్రణామ నమస్కృతవాః, తత్పత్ర మదాయ సాదరం యథా తథా వాచయామాస బ్రాహ్మణ ముఖేనైవేతి శేషః, కథమ్భూతః స్మితేన సుందరే లోచనే యస్య సః ధర్మాత్మా యా వితార్థప్రదానరూప

వాచయామాస ధర్మాత్మా సాదరం స్పృహయన్నివ.

౩౮

శ్రీరుక్మిణ్యువాచ—

శ్రుత్వా గుణా స్ఫువనసుందర శృణ్వతాం తే నిర్విశ్య కర్ణవివరై ర్హరతోఽగ్గతాపమ్
రూపం దృశాం దృశిమతా మఖిలార్ధలాభం త్వయ్యుచ్యతా విశతి చిత్త మపత్రపం మే. ౯౯
కా త్వా ముకుంద మహతీ గుణరూపశీలవిద్యావయోద్రవిణామఖి రాత్మతుల్యమ్,
ధీరా పతిం కులవతీ న వృణోత కన్యా కాలే నృసింహ నరలోక మనోఽఖిరామమ్ ౧౦
తస్మై భవా స్థలు వృతః పతి రగ్గజాయా మాత్మాఽర్పితశ్చ భవతోఽత్ర విభో విధేహి,
మా వీర భాగమఖిమర్కతు చైద్య ఆరా ద్గోమాయువ స్మృగపతే ర్పలి మమ్ముజాక్ష. ౧౧

ధర్మప్రపణబుద్ధిమా ౯ స్పృహయన్నివ వాచనేనైవ లింగేన తద్విషయకస్పృహం వ్యజ్ఞయన్నివే
త్యర్థః. ౩౮

బ్రాహ్మణః కృష్ణానుజ్ఞయా వాచికం వక్తి (శ్రుత్యేతి) హేభువనసుందర. అనేన ఔత్సుక్యం
ద్యోతయతి. త్వద్గుణాన్ శృణ్వతాం జ్ఞానాం కర్ణరస్యై రన్త ప్రవిశ్యాగ్గతాపం ఆవ్యాత్మికం తాపం హంతః
తే తవ గుణా తథా వ్యశీమతాం చక్షుష్మతాం దృశా మఖిలార్థానాం అనుకూలవిషయాణాం లాభో
యస్మాత్ తథాభూతం చ తవ రూపం చ శ్రుత్వా హే ఆమృత మమ చిత్తం నిర్లజ్జం యథా తథా
చిత్తవిశేషణం వా త్వయ్యేవావిశతి ఆరజ్జతే, క్వ తవ మహిమా క్వ చాహం రూపశీలాదివియుక్తా తథా
వ్యసత్రపం నిర్విశతీత్యభిప్రాయేణాపత్రప ఇత్యుక్తమ్, ౩౯

అహో కులకన్యనా మిద మతిధార్వర్య మితి మాశక్కిష్టా ఇత్యాహ (కా త్యేతి.) హే ముకుంద
హే నృసింహ నరశ్రేష్ఠ కా నామ కన్యా కులవతీ తథా మహతీ గుణోదారా తథా ధీరాస్థిరచిత్తా చే
త్వా త్వాం పతిం న వృణోత, తేన న మయ్యేవ కేవలం దోషశక్తేతి భావః, కథమ్భూతం? గుణశీలాదిభి
రాత్మనైవ తుల్యం నిరుపమ మిత్యర్థః. ద్రవిణం ద్రవ్యసంపత్ ధామ తేజః. ప్రభావ ఇతి యావత్.
తథా నరలోకస్య మనసః, అఖిరామ మతివానుకూలవిషయభూతం కింవ కాలే వివాహావసరే. ౪౦

(తస్మై న ఇతి.) హే విభో త త్రిస్మాన్మే మయా భవా ఖలు పతిః. వృతః, ఆత్మా చ
భవతే తుభ్యం అర్పితః, అతః అగ్గ హే కృష్ణ జాయాం భార్యాం విధేహి త్వ మాగత్య మామితి శేషః,
విపక్షే బాధకం ద్యోతయన్నాహ (మావీరభాగమితి.) హే అమ్ముజాక్ష మృగపతేః సింహస్య బలిం
గోమాయుః, స్మృగాల ఇవ వీరస్య తవ భాగభూతాం మాం చైద్యః, శిశుపాలః ఆరాచ్ఛీప్రు మాగత్య
మాఖిమర్కతు మా స్పృశతు, ౪౧

౪౦

(రుక్మిణీవివాహకథారమ్మపట్టం)

పూర్వేష్టదత్తనియమవ్రతదేవవిప్రగుర్వర్చనాదిభి రలం భగవాన్ స్యుః ॥
 ఆరాధితో యది గదాగ్రజ ఏత్య పాణిం గృహ్లాతు మేన దమహేషమహాదయోఽన్యే ॥
 శ్వో భావిని త్వ మజితోద్వహనే విదర్భాన్లుప్త స్సమేక్ష్య పృథివీం ॥
 నిర్మత్య చైద్యమగధేన్ద్రబలం ప్రసహ్య మాం రాక్షసేన విధిన్ ॥
 అన్తఃపురాన్తరచరీ మనిహత్య బంధూం స్త్వా ముద్వహే కథమిత ప్రవాదమ్యపాయమ్,
 పూర్వేద్యు రస్తి మహతీ కులదేవయాత్రా యస్యాం బహి ర్నవదధూ గ్గిరిజా ముపేయాత్.

అనేకజన్మాత్మతసుకృతై రిద మేవ మే భూయాదితి ప్రాప్తయతే (పూర్వేతి.) పూర్తం
 స్మార్తం కర్మ వాపీకూపతటాకాదివిరూఢం వా ఇష్టం వైదికం యాగాదిర్మ, దత్తదయః ప్రదర్శ
 నార్థాః, తత్ర దత్తం దానం సత్పాత్రద్రవ్యత్యాగాత్మకం, నియమ స్తీర్ణస్నానాదీనతం కృత్రాదిదేవాదీనాం
 ద్యుద్యుః తేషా మర్చనం, అదిభేన భూతహితత్వమునంగ్రహః, విభి యది మానం భగవా
 నారాధితః, స్యాత్తర్లి గదాగ్రజః శ్రీకృష్ణః శ్వః అగత్య మమ పాణిం గృహ్లాతు సత్వన్యే దమహేష
 సుతాదయః శిశుపాలాదయః.

౪౨

నను బంధుభిశ్చైద్యాయార్పితాయాం త్వయి కిమధూన విధేయ మిహ (త్రాహ శ్వో భావినీతి)
 హే అజిత శ్వో భావి న్యుద్వహనే వివాహే త్వం భవద్గ్రస్తః అలక్షిత వివాగత్య తత స్సేనాపతిభిః,
 పరివృత స్స చైద్యదిబలం నిర్మత్య పరాభూయ ప్రసహ్య హరాద్వీర్యం శ్రభావదర్శన మేవ కుల్కం
 వైవాహికం దేయం యస్యా స్తాం మాం రాక్షసేన విధినా ఉప్యహేత్యుపదేశః స్యమ్.

౪౩

నను భవతు శిశుపాలాదిబలప్రమథన మంతఃపురగాయానప హరణే త్వ ద్బంధునధోఽపి
 ప్రసజ్యేత్రేత్యత ఆహ (అంతఃపురేతి.) అంతఃపురమధ్యవరీం మాం బంధూ నాత్వా కథ
 ముద్వహే ఇతిచే త్రత్రోపాయం వదామి పూర్వేద్యుః వివాహాదినాదితి శేషః, మహతీ కులదేవయాత్రా
 అస్తి, యస్యాం యాత్రాయాం బహిః, పురాదితి శేషః, నవదధూ రహం గిరిజామమృత ముపేయాం
 గచ్ఛేయం, దర్శనార్థమితి శేషః, అమృతాగృహజేవ మమ హరణం సుకరమితి భావః.

౪౪

యస్యాజ్ఞీపజ్కరజ స్సప్తవనం మహాన్తో
వాఙ్మన్త్యమాపతి రివాత్మతమోఽపహత్యైః.
యద్యమ్ముఖాక్ష న లభేయ తవ ప్రసాదం
జహ్యో మసూన్యతకృణా శతజన్మభి స్సాస్యమ్.

౪౫

బ్రాహ్మణ ఉవాచ—

ఇత్యేతే గుహ్యనన్దేశా యదుదేవమయాఽఽహృతాః,
విమృశ్య కృత్యం య చ్చిత్ర క్రియతాం తదన్తరమ్.

౪౬

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే,
ద్విపఞ్చాశోఽధ్యాయః.

నను కిమనేనార్థకారితా నిర్బంధేన వైద్యోఽపి తావత్ప్రఖ్యాతగుణకర్మా యోగ్య ఏవ వర
ఇత్యత ఆహ (యన్యేతి.) హేఅమ్ముఖాక్ష యస్య తవ భవతోఽఙ్గిరజోభిః, స్సప్తవ మత్మనః,
తమపోఽపహత్యై అజ్ఞానవిమృత్యై ఉమాపతి రివ అన్యేఽపి మహంతో వాఙ్మన్తి తస్య భవతః,
ప్రసాదం యద్యహం న లభేయ న ప్రాప్నుః తస్మి ప్రత్యైరుపవాసాఃభిః కృణా నహా ప్రాణా
జహ్యో త్యజేయమ్, తతః కిమిత్యత ఆహ-శతజన్మభిరపి స్యాం తవాహం భార్యా స్యామిత్యర్థః.

౪౭

ఇత్థం వాచికం, పఠిత్యాఽఽహ ద్విజః హేయదుదేవ ఇత్యేవంవిధా గుహ్యతమాః సందేశా
మయా ఆహృతాః, అత్ర యత్కర్తవ్యం త ద్విమృశ్య క్రియతాం తచ్చ సమనంతర మేవ
క్రియతా మితి.

౪౮

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోః సుతేన
తద్గురజకమలపరివరప్రసన్నతత్సాక్షి సమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన
శ్రీవైష్ణవవాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత
చంద్రికాయాం, దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం, ద్విపఞ్చాశోఽధ్యాయః.

అథ త్రి ప ఞ్చ శో ఽ ధ్యాయః ।

శ్రీశుక ఉవాచ—

వైదర్యా స్స తు సందేశం నిశమ్య యదునందనః,
ప్రగృహ్య పాణిం పాణౌ ప్రహసన్ద్విజ మబ్రవీత్.

౧

శ్రీభగవానువాచ—

యథా సా రుక్మిణీ నిత్యం మచ్చిత్తాఽఽప్తే సుశోభనా,
తథాఽహ మపి తచ్చిత్తే నిద్రాం చ న లభే నిశి.

౨

వేదాహం రుక్మిణో ద్వేషా నృమోద్వాహో నివారితః,
తా మానయిష్య ఉన్మథ్య రాజన్యాపకదా నృపథే,
మత్పరా మనవద్యాజ్ఞే మేధసోఽగ్నిశిఖామివ.

౩

శ్రీశుక ఉవాచ—

ఉద్వాహర్షం న ఽక్షాయ రుక్మిణ్యా మధుసూదనః.

అథ త్రిపఞ్చశోఽధ్యాయః.

(వైదర్యా ఇతి.) తత స్స భగవాన్ యదునందన్తు వైదర్యా స్సందేశ మాకర్ష్య
స్వపాణిన ద్విజం పాణౌ గృహీత్వా ప్రహసన్మువాచ.

౧

ఉక్తి మేవాహ (యదేతి.) మచ్చిత్తేతి నిద్రాయ అలాభే హేతుః తథ తచ్చిత్త ఇత్యపి.

౨

శోభన్వంశరం చాహ (వేదేతి.) మయి ద్వేషా ద్వేతోః రుక్మిణా మదుద్వాహో నివారిత
ఇత్యహం వేద్మి, అత ఛాహం నిద్రాం న లభ ఇత్యర్థః. అదునా తు రాజన్యాపకదా నృపథే ఉన్మథ్య
అనవద్యాని నిర్దుష్టాని శోభనవ్యజ్ఞాని యస్యాః అహ మేవ సరో యస్యా స్తాం మచ్చిత్తాం వా తాం
రుక్మిణీం అనయిష్యామి. ఉన్మథ్యాననునే దృష్టాంతః (మేధసో దారుణోఽగ్నిశిఖామివేతి.)

౩

ఇతి బ్రాహ్మణ ముక్తాఽథ సూత మాహేత్యాహ (ఉద్వాహేతి.) మధుసూదనో రుక్మిణ్యా

రథ స్సంయుజ్యతా మాకు దారుకేత్యాహ సారధిమ్.

౪.

స చాత్యై నైన్యసుగ్రీవమేఘపుష్పబలాహతైః,
యుక్తం రథ ముపానీయ తస్థౌ ప్రాజ్ఞులి రగ్రతః.

౫

అరుహ్య స్యందనం శౌరి ద్విజ మారోఽప్య తూర్ణగైః,
అనర్తదేకరాత్రేణ విదర్బానగమ ధ్యమైః.

౬.

రాజా స కుండినపతిః పుత్రస్నేహవశంగతః,
స్వాం కన్యాం శిశుపాలాయ దాస్య స్కర్మాణ్యకారయత్.

౭.

పురం సమృష్టసంసి క్తమార్గరథ్యా చతుష్పథమ్,
చిత్రధ్వజపతాకాభి స్తోరణై స్సమలంకృతమ్.

౮

ఉద్వాహర్షం పరిశ్చో రాత్రౌ విహానక్షత్ర మితి విజ్ఞాయ సాఽథి. మాహ (కిమితి.) హేదారుక. రథ,
స్సంయుజ్యతా మత్వైస్సంయుక్తః క్రియతాన్.

౪

కతో దారుకః నైన్యాద్యైః చతుర్భిః, శ్రేష్ఠైః, అత్యై ర్యుక్తం రథ ముప సమీప మానీయా
గ్రతః పురతః బద్ధాజ్ఞులి స్తస్థౌ.

౫

(అరుహ్యేతి.) తావత్ ద్విజ మారోఽప్య తత స్సయమపి న్యందనం రథ మారుహ్య అనర్త
త్వదేశా ద్విదర్బా దేశా హయై స్తురగై రేకరాత్రేణాగమత్. తస్మాం రాత్ర్యాం ప్రస్తాయ ప్రాత
ర్విదర్బదేశా నగమ దిత్యర్థః, “శ్చో భావిని త్వ మజితోద్వహన” ఇతి రుక్మిణీసందేశాత్.

౬.

(రాజేతి.) కుణ్డినపతి ర్విష్మకః పుత్రస్య రుక్మిణః స్నేహవశంగతః పుత్రస్నేహేన
తత్పురతంత్రిభూతి ఉత్కర్షః. దాస్య “లక్షణసేత్వో” రితి శత్రుదేశః, దాతు మిత్యర్థః, కర్మాణి
పునరాంకృరపితృదేవార్చనాదీని, కారయామాన.

౭

కర్మాజ్యేవాహ (పురమితి చతుర్భిః.) సమృష్టా స్సంసిక్తాశ్చ, మార్గాదయో యస్మిన్ తత్
చిత్రధ్వజేషు పతాకాస్తాభి స్తోరణై శ్చ సమ్యగ్లంకృత మకారయత్.

౮

(రుక్మిణీవివాహకథారమ్భః)

సగంధపూల్యాభరణై ర్విరజోఽమృరభూషితైః,

జుష్టం త్రీపురుషై శ్రీమద్ధృవై రగరుభూషితైః.

పితౄణాం నేవా నమభ్యర్చ్య విప్రాం శ్చ విధివ న్నుప,

భోజయిత్వా యథాన్యాయం వాచయామాస మన్మథమ్.

సుస్నాతాం సుదతీం కన్యాం కృతకౌతుకమన్మథామ్,

అహతాంకుకయుగ్మేన భూషితాం భూషణోత్తమైః.

చక్రం సామర్థ్యజుర్మనైర్వద్వారణం ద్విజోత్తమాః,

పురోహితోఽధర్వమనైర్జుహోవ గ్రహణాంతయే.

హిరణ్యరూప్యవాసాని తిలాంశ్చ సుధమిశ్రితాన్,

ప్రదాదా దేనూశ్చ విప్రేభ్యో రాజా విధివిదాం వరః.

సగంధపూల్యాభరణై ర్విరజోఽమృరభూషితైః, సగదిమద్విః తథా విరజోఽమృరైశ్చ, భూషితైః త్రీపురుషైః జుష్టం తథా శ్రీమద్విః, అగరుణా, భూషితైః ధృవైశ్చ జుష్టమ్.

పితౄణాం నేవాంశ్చ నమ్య గభ్యర్చ్య హేనుప సవిసర్గపాతే భీష్మకః విప్రా వ్యథావిధి భోజయిత్వా విధవత్సమభ్యర్చేతి వా, రుక్మిణీం స్రుతి, మంగళం వాచయామాస, యథాన్యాయ మన్యాయ కన్యాః స్రుతి మంగళం వాచయామాసేతి, వార్తః,

కథమ్ముతాంః కృతః, కౌతుకేన వివాహసూత్రేణ మంగళం, యస్యా స్తాం అహతయో ర్నవీనయో రంకుకయో, రుక్మేన సూషణోత్తమైశ్చ లజ్జుతాం, చక్రం రితి.

వద్వా స్తస్యాః కన్యామాః, సామాదిహింనైః రజం చ చక్రః, అధర్వమంత్రవి, పురోహితః ప్రతికూటగ్రహణాంత్యం, జుహోవ.

(హిరణ్యేతి.) విధివిదాం విధిజ్ఞానాం ఏరో రాజా భీష్మకః, హిరణ్యదీన్ దేనూశ్చ విప్రేభ్యః ప్రదాత్.

ఏవం తథా రుక్మిణ్యై తథా దమధేష స్సుతాయ శిశుపాలాయ చ సర్వ మభ్యుదయోచితం కర్మ మన్త్యైః, ద్విజైః కారయామాస.

ఏవం చేదిపతీ రాజా దమమోష స్సుతాయ వై .

కారయామాస మస్త్రీజ్ఞై స్సత్సమభ్యుదయోచితమ్ .

౧౪

మదచ్యుద్భి ర్గజానీతై స్సృష్టవై ర్దేమమాలిభిః ,

పత్త్యశ్వసజ్కలైస్సైన్యైః పరీతః కుణ్డినం యయా .

౧౫

తం వై విదర్భాధిపతి స్సమభ్యేత్యాభిపూజ్య చ .

నివేశయామాస ముదా కల్పితా న్యనివేశనే .

౧౬

తత్ర సార్వో జరాసన్ధో దస్తవక్త్రో విదూషథః ,

అజగ్ముఃస్సైద్యపక్షీయాః పౌణ్డ్రీకాద్యా స్సహస్రశః .

కృష్ణరామద్విషోయతాః కన్యాం చైద్యాయ సాధితుమ్ .

౧౭

యద్యాగత్య హరే త్కృష్ణో రామార్ద్యై ర్యదుభి ర్స్పృతః .

యోత్వామ సహితా స్తేన ఇతి నిశ్చితమానసాః ,

అజగ్ము ర్భూభుజా శ్చాన్యే సమగ్రబలవాహనాః .

౧౮

తతో మదజలాని, ప్రవద్ధి ర్గజానాం, అవీతైః, హేమో మాలా యేషాం సంతీతి తథా
తైః రథైః సదాతిభి ర్తైశ్చ సంకులై ర్వాపైస్సైన్యైశ్చ పరిష్కృత తైద్య ఇతి శేషః, కుణ్డినం పురం
యయా.

౧౫

తం చైద్యం సమభ్యేత్యాభిపూజ్య చ కల్పితం నిర్మితం, య దన్య నివేశనం తస్మి స్మదా
నివేశయామాస.

౧౬

(తత్రేతి.) కృష్ణరామౌ ద్విషంతీతి తథా తే చైద్యపక్షిమవర్తినః, సార్వాదయః, పౌండ్ర
కాద్యాశ్చ సహస్రశః యతాస్సంతః చైద్యాయ కన్యాం సాధయతు మాజగ్ముః,

౧౭

కథంభూతాః రామార్ద్యై, ర్యదుభిః పరివృతః కృష్ణః అగత్య యది కన్యాం హరే త్తర్హి
సర్వే వయం సజ్జితా తా స్తేన కృష్ణేన సహ యోత్వామః చైద్యాయ కన్యాం సాధయిష్యామః, ఇతీత్యం
కృతః నిశ్చయో యై, స్తథాభూతాః, తథా అన్యే చ భూభుజో రాజాన స్సమగ్రాణి బలాని వాసని
యేషాం తథాభూతాః అజగ్ముః.

౧౮

(రుక్మిణీవివాహకథారమ్మపట్టః)

శ్రుత్వైత ద్భలవా న్రామో విపక్షీయన్మహోద్యమమ్,

కృష్ణం చైకం గతం హర్తుం కన్యాం కలహశజ్జితః.

౧౯

బలేన మహతా సార్థం భ్రాతృన్నేహపరిష్లతః,

త్వరితః కుణ్డినం ప్రాగా ద్గజాశ్వరథపత్తిభిః,

౨౦

భీష్మకన్యా వరారోహో కాఙ్క్షన్యైగమనం హరేః,

ప్రత్యాపత్తిమపశ్యన్తి ద్విజస్యాచిన్తయ త్తదా.

౨౧

అహో త్రియామాన్తరితా ఉద్వాహో మేఽల్పరాధసః,

నాగచ్ఛత్స్వరవిన్దాక్షో నాహం వేద్యుత్ర కారణమ్.

౨౨

సోఽపి నావర్తతేఽద్యాపి మత్సన్దేశహరో ద్విజః,

బలవాన్మృశ స్తబలనంశన్ముః రామః విపక్షీయనాం శత్రుపక్షీయనాం రాజ్ఞా ముద్యమం ప్రయత్నం శ్రుత్వా కన్యా మాహర్తుం గత మేక మసహాయం కృష్ణం జ్ఞాత్వా, మానం తత్ర కంహో భవిష్యతీతి శక్కాఽన్య సంజాతేతితథాభూతః భ్రాతరి కృష్ణే స్నేహేన వ్యాప్తః మహతా విపులేన బలేన పైన్యేన సహ. బలమేవ ప్రవచ్చయతి (గజాశ్వరథపత్తిరితి.) త్వరితః సంజాతత్వరః, కుణ్డినం పురం వ్రతి ప్రాగత్.

౧౯-౨౦

తతః పూర్వమేవ రుక్మిణీ భృత్యుక్యాదచింతయదిత్యాహ, (భీష్మకన్యేతి.) హరే రాగమన మాకాఙ్క్షంతీ ద్విజన్య ప్రేషితన్య ప్రత్యాపత్తిం ప్రత్యాగమన మపశ్యంతీ చాచింతయత్.

౨౧

చింతాప్రకారమేవాహ (అహో ఇతి వచుర్హి.) త్రియామా రాత్రిః తావన్నాత్రాంతరితో మందభాగ్యాయా మమ వివాహః అరవిందాక్షః కృష్ణోఽధునాపి నాగచ్ఛతి అత్ర అనాగమనే కారణం వ వేద్యి.

౨౨

యశ్చ మత్సందేశహరో ద్విజస్సోఽన్యద్యాపి, నావర్తతే నాగచ్ఛతి, అపి కిం వా అనవద్యాత్మా
(78)

అపి మయ్యనవద్యాత్మా దృష్ట్యా కింజీ జ్ఞగుప్సితమ్,
మత్పాణిగ్రహణే నూనం నాయాతి హి కృతోద్యమః.

౨౩

దుర్భగాయా న మే ధాతా నానుకూలో మహేశ్వరః,
దేవీ వా విముఖీ గౌరీ రుద్రాణీ గిరిజా సతీ

౨౪

ఏవం చింతయతీ బాలా గోవిందహృతమానసా,
స్యమీలయత కాలజ్ఞా నేత్రే అశ్రుకలాకులే.

౨౫

ఏవం వద్యాః ప్రతీక్షన్త్యాః గోవిందాగమనం నృప,
వామఃపిరు ర్భుజో నేత్ర మస్ఫురన్ ప్రియశంసినః,

౨౬

అథ కృష్ణవినిర్దిష్ట స్స ఏవ ద్విజసత్తమః,
అన్తఃపురచరీం దేవీం రాజపుత్రీం దదర్శ హ,

౨౭

ముకుందః కింజీ న్మయి జగుప్సితం రాద్ధ్యాదికం దృష్ట్యా మత్పాణిగ్రహణే నిమిత్తే కృతః, ఉద్యమః
ప్రయతోన్న యేన తథాభూతః, నూనం నాయాతి నాగవృత్తేన కి మిత్యర్థః.

౨౮

కింవా ధాతా విశ్వకృ న్మహేశ్వరో దుర్భగాయా మమాననుకూల ఏవ కింవా రుద్రస్య
శ్రీమహ్నోవిముఖీ ప్రతికూలా.

౨౯

(ఏవ మితి.) ఇత్థం చింతయంతీ బాలా రుక్మిణీ గోవిందేన హృతం మానసం యస్యా
స్సా కాలజ్ఞానాధునాఽపి గోవిందాగమనకాల ఇతి మన్వానా అశ్రువిందుఖి రాకులే ప్రజ్ఞే లోచనే
స్యమీలయత విమీలితవతీ,

౩౦

హేన్యస ఇత్థం గోవిందాగమనం గోవిందాగమనవారాహరం ద్విజం, తదాగమనద్వారం చ,
ప్రతీక్షంత్యాః, రుక్మిణ్యాః, ఉర్వాదయః ప్రియశంసినః కృష్ణాగమనరూపప్రియ సూచకాః, అస్ఫురణ
సజ్జలితవంతః.

౩౧

అథ తతః యః, పూర్వం, ఆత్మనా ప్రేషితః, స ఏవ ద్విజః కృష్ణేనాదిష్టోఽంతః
పురచరీం రుక్మిణీం దదర్శ హ.

౩౨

(రుక్మిణీవివాహకథారమృమట్టః)

సా తం ప్రహృష్టవదన మవ్యగ్రాత్మగతిం సతీ,

అలక్ష్య లక్షణాభిజ్ఞా త మస్పృచ్ఛ చ్ఛుచిస్మితా.

౨౮

ఆవేదయామాస తస్యై తం ప్రాప్తం యదునన్దనమ్,

ఉక్తం చ సత్యవచన మాత్మోపనయనం ప్రతి.

౨౯

త మాగతం సమాజ్ఞాయ వైదర్భీ హృష్టమానసా,

న పశ్యన్తీ బ్రాహ్మణాయ ప్రియ మవ్య న్ననామ సా.

౩౦

ప్రాప్తౌ క్రుత్వా స్వదుహిత రుద్వాహప్రేక్షణోత్సుకా,

అభ్యయా త్తూర్యమోషేణ రామకృష్ణౌ సమర్హజ్ఞైః.

౩౧

మధుసర్క ముపానీయ వాసాంసి రుచిరాణి సః,

ఉపాయనాన్యభీష్టాని విచిత త్సమహజయత్.

౩౨

సా రుక్మిణీ, అవ్యగ్రా, ఆత్మనో దేహస్య గతి ర్యస్య ప్రహృష్టం వదనం యస్య తం ద్విజ మాలక్ష్య లక్షణాభిజ్ఞా దూతలక్షణకర్తృభిజ్ఞా అత ఏవ కుచిస్మితానీ సమ్యగపృచ్ఛత్. ౨౮

తస్యై స్పృచ్ఛన్తై రుక్మిణ్యై, రామేణ సహితం కృష్టం ప్రాప్త మాగత మావేదయత్ శశంస (ఆత్మోపనయనంప్రతి.) ఆత్మనో కుక్కుత్వాః, ఉపనయనం స్వసమీపప్రావణం ప్రతి భగవతా, య త్సత్య, చచన ముక్తం “తా మానయన్య ఉన్మత్య రాజన్యసశదాన్మథే, మత్సరా మనవద్యాణీ మేధసోఽగ్నిఃఖామివే” త్యుక్తం సత్యవచనం శశంసేత్యర్థః. ౨౯

తత స్తం కృష్ట మాగతం, జ్ఞాత్వా హృష్టం మానసం యస్యా సా రుక్మణీ, బ్రాహ్మణాయ ప్రత్యుపకర్తం ప్రియం యోగ్యం, న స్త్యవశ్యంతీ కేవలం ననామ. ౩౦

(ప్రాప్తావితి.) స్వదుహిత రుద్వాహప్రేక్షణే విమితై ఉత్సుకౌ ప్రాప్తౌ ఉద్వాహాదిదృక్షయాఽఽగతావిత్యర్థః. క్రుత్వా తూర్యమోషేణ, సమర్హజ్ఞైః పూజాసాధనైశ్చ సహ అభ్యాజనామ. ౩౧

తత స్స భీష్మకో మధుసర్కాదీని సమర్హ్య యథావిధి సమ్యగపూజయత్. తత్రోపాయనాని శ్రేష్ఠవస్త్రాని. ౩౨

తయో ర్నివేశనం శ్రీమదుపకల్ప్య మహామతిః.

సనైస్యయో సానుగయో రాతిథ్యం విదదే యథా.

౩౩

ఏవం రాజ్ఞాం సమేతానాం యథావీర్యం యథా వయః,

యథా బలం యథా వృత్తం సర్వైః కామై స్సమర్హ యత్,

౩౪

కృష్ణ మాగత మాకర్ణ్య విదర్శపురవాసినః,

అగత్య నేత్రాంజలిభిః పపు స్తస్మృఖపంకజమ్.

౩౫

అన్యైవ భార్యా భవితుం రుక్మిణ్యర్హతి నాపరా,

అసావప్యనవద్యాత్మా భై ష్ట్యా స్సముచితః పతిః.

౩౬

కించి తుచరితం యన్న వే తుష్ట త్రిలోకకృత్,

అనుగృహ్లాతు గృహ్లాతు వైదర్భ్యాః పాణి మచ్యుతః.

ఏవం ప్రేమకలాబద్ధా వదంతి స్మ పురౌకసః.

౩౭

మహామతి ర్హిస్మక స్తయోః రామకృష్ణయోః, శ్రీమత్ భోగ్యభోగోపకరణాదినమృద్ధిమత్, వివేశనం గృహ ముపకల్ప్య, సభృత్యయో సువైస్యయో ర్యథావ దాతిథ్యం, చక్రే.

౩౮

ఇత్థ మన్యేషామపి సర్వేషాం సముదితానాం రాజ్ఞాం తత్తద్వీర్యవయఃప్రభృత్యనురూపం సర్వైః కామైః, అపూజయత్.

౩౯

(కృష్ణమితః.) విదర్శపురవాసినః కుండేనపురవాసినో జనాః కృష్ణ మాగతం, క్రుత్వా ఇత స్తతః స్థిత్యైతి శేషః, తస్య కృష్ణస్య ముఖపంకజం ముఖపంకజస్థలావణ్యనుదాం, నేత్రరూపై రజ్జలిభిః, పపుః పీతవంతః.

౪౦

కిం చ. ఏవ మిథం ప్రేమకలాబద్ధాః ప్రేమాక్రగద్గదస్వరాస్సంతః పురౌకసః పురవాసినో జనాః ఊచుః (కిమితి.) అసౌ కృష్ణః అనవద్యాత్మా నుందరతరతమః, అపిశబ్దో భై ష్ట్యాఅప్యనవద్యాత్మత్వ సముచ్చయార్థః, సముచితోఽనురూపః పతిః అత్రాన్యైవ రుక్మిణ్యైవార్హ త్యేవ అసౌ వేవ భై ష్ట్యా ఏవ వముచిత ఏవేతి, షడవధారణాని, నోఽస్మాభిః కించి తుచరితం స్వనుస్థితం, యద్యస్మాకం ప్రాచీనం పుణ్య మస్తీత్యర్థః, తేన సుచరితేన తుష్టః ప్రీతః త్రిలోకకృత్ బ్రహ్మ, వైదర్భ్యాః పాణి మచ్యుతో గృహ్లాత్వితి అనుగృహ్లాత్వితి.

౪౧-౪౨

(రుక్మిణీవివాహకథారమ్భము)

కన్యా వాంతఃపురా త్రాగదృశ్యై ర్గుప్తాఽమ్మికాయమ్,
పద్భ్యాం వినిర్యయౌ ద్రష్టుం భవాన్యాః పాదపల్లవమ్.

౩౮

సా చానుభ్యాయతీ సమ్య జ్ఞాకుందవదనాంబుజమ్,
యకవా జ్ఞాతృభి స్సార్థం సఖీభిః పరివారితా.

౩౯

గుప్తా రాజభద్రై శ్శూరై స్సన్నద్ధై రుద్యతాయుధైః,
మృదంగశంఖపణవాస్తూర్యభేర్యశ్చ జఘ్నిరే.

౪౦

నానోపహారబలిభి ర్వారముఖ్యా సహస్రశః,
స్రగ్గంథవస్త్రాభరణై ర్ద్విజపత్న్య స్వలంకృతాః.

౪౧

గాయంత శ్చ స్తువంత శ్చ గాయకా వాద్యవాదకాః,
పరివార్య వధూం జగ్ము స్సూతమాగధవందినః.

౪౨

ఏవం ప్రితే తదా భైష్టికన్యా భద్రై ర్గుప్తా సతీ అంతఃపురా. దమ్మికాగృహం వ్రతీ భవాన్యాః.
పాదపద్మజం ద్రష్టుం పద్భ్యా మేవ విరజామ.

౩౮

కథంభూతాః సా రుక్మిణీ ముకుందవదనామ్ముజం సమ్య గ్జ్ఞాయంతీ యకవాక్ మానినీ
మాతృభి స్సఖీభిశ్చ పరివారితా ఉద్భృతాన్యాయుధావి యై నై స్సన్నద్ధై రాయుధైః శూరైః రాజభద్రైః
గుప్తా.

౩౯

తదా మృదంగదయో జఘ్నిరే వాదితా ఇత్యర్థః.

౪౦

నానావిధై రుపహారైః నైవేద్యైః బలిభిః పూజాసాధనైశ్చ సహ శుష్కలక్ష్మణైః
ద్విజపత్న్యైః గణికోత్తమాశ్చ తథా గాయకా గాయంతః స్తువంతః, సూతాదయః వాద్యాదీనాం తూర్యా
దీనాం వాదకాః వాదయంతశ్చేతి శేషః. వధూం కన్యాం, పరివార్య పరివేష్ట్య జగ్ముః.

౪౧-౪౨

అసాద్య దేవసదనం ధౌతపాదకరాంబుజా,

ఉపస్పృశ్య కుచిశ్శాంతా ప్రవివేశాంబికాంతికమ్.

౪౩

తాం పై ప్రవయసో బాలాం విధిజ్ఞా విప్రయోషితః,

భవానీం వందయాంచక్ర రుపపత్నీం భవాన్వితామ్.

౪౪

నమస్యే త్వాఽమ్మికేఽభీక్షం స్వసంతానయుతాం శివామ్,

భూయా త్పతి ర్మే భగవాన్ కృష్ణ స్తదనుమోదతామ్.

౪౫

ఇతి సప్తార్థయంతీ సా దేవీం దేవ ముహూం శివమ్,

పూజయామాస ఓధివ ద్విజపత్నీపురస్కృతా.

౪౬

(అసాద్యేతి.) దేవసదన మమ్మికావతిగృహం ఉపగమ్య తత్ర ధౌతే ప్రజ్వళితే పాదామ్ముజే కరామ్ముజే చ యస్మా స్స ఉపస్పృశ్యాదమ్మాత ఏవ కుచి, శ్శాంతా సమాహితచిత్తా చామ్మికాగృహం ప్రవివేశ.

౪౩

అతః ప్రవయసో వృద్ధాః విధిజ్ఞాశ్చ విప్రయోషితః భవస్య పత్నీం భవాన్వితాం భవానీం ప్రతి తాం కన్యాం వందయాంచక్రః, యద్యపి భవానీ మితి పుయోగలక్షణజీవైవభవసంబంధలాభిః, తతః అపి సాహిత్యలాభార్థం తత్రాపి భవస్యాప్రాధాన్యసూచనార్థం భవాన్వితా మిత్యుక్తం. పుయోగ శాస్త్ర భర్తృభారానందవిశేషరూప ఇతి ద్యోతయితుం భవపత్నీమితి.

౪౪

తథా రుక్మిణీ నమస్య ఇత్యాది పంచమపూర్వపేష పశ్యంతీ తన్ముఖేన స్వమనీషితం చ ప్రార్థయంతీ యథాచ త్పూజయామానేత్యాహ (నమస్య ఇతి శ్రీభిః.) హేఅమ్మికే స్వసంతానయుతాం గణేశాదినహితం, శివం మంగళరూపాం త్వ వభీక్షం పునః పునః నమస్యే సమస్కరోమి, భగవాన్ కృష్ణః నమ పతి ర్భూయా దితి య త్త దనుమోదతాం అనుగృహ్యతు, భవతీతి కర్తృవదాధ్యాహరః, యద్వా, కృష్ణో నమ పతి ర్భూయాత్ కృష్ణ ఏవ తదనుమోదతా మితి త్వ మనుగృహ్యప్రేక్ష్యత్వర్యః.

౪౫

ఇత్థం, ప్రార్థయంతీ సా రుక్మిణీ ద్విజపత్నీభిః పురస్కృతా పురోఽవస్థాపితా, అబావిధి ర్యథావిధి దేవీం ఉమాం, దేవం శివం చ పూజయామానేత్యర్థః.

౪౬

(రుక్మిణీవివాహకథారమ్మపట్టః)

అద్విగ్గదాకతై ర్ధూపై ర్వాసస్సజ్జాల్యభూషణైః,

నానోపహారబలిభిః ప్రదీపావలిభిః పృథక్.

౪౭

విప్రప్రియః పతిమతీస్తథా తై స్సమపూజయత్,

లవణాపూపతాంబూలకంఠసూత్రఫలేక్షుభిః.

౪౮

తస్యై ప్రియస్తాః ప్రదదు శ్శేషాం యుయుజా రాశిః,

తాభ్యో దేవ్యై నమ శ్చక్రే శేషాం చ జగృహే వధూః.

౪౯

మానవ్రత మథ త్యక్త్వా నిశ్చక్రామాంబికాగృహాత్,

ప్రగృహ్య పాణినా భృత్యాం రత్నముద్రోపశోభితామ్,

౫౦

అద్విగుడ్డోదకైః గన్తై శ్చందనైః, రక్షతైశ్చ వాసోభిః దివ్యామృతైః స్ఫుగ్నిర్యాలైః
 భూషణైశ్చ నానావిధైః, దుపహరైరైవేద్యైః, రుభిభిశ్చ 'యద్యపి వై నర్హీ భీష్మకసుతాం శ్రీయోమాత్రా'
 మితి లక్ష్మణోతారత్వేనోక్తాయా భగవన్నిత్యానపాయిన్యా స్పర్శోత్తమాయా రుక్మిణ్యాః కేవలప్రాకృత
 ప్రియా ఇవామ్మికానందనాదిక మనుచితం, తథాఽపి భగవత ఇవ త మనువ్రతాయా అస్యా
 మానవ్యవతారత్వాత్ "యద్యదాచరతి శ్రేష్ఠ" ఇతి న్యాయేన లోకానుగ్రహశీలత్వావృతతా కృత
 మిత్యవగంతవ్యమ్.

౪౭

తతస్తథా లవణాపూపాదిభి వైరణాదిభిశ్చ పతిమతీః జీవద్భర్తృకాః విప్రప్రీశ్చ సమ్య
 గపూజయత్.

౪౮

తతస్తాః ద్విజపత్న్యః శేషాం స్వపూజోపయుక్తావళిష్ఠాం సామగ్రిం యద్వా శేషాశబ్దస్త్రీ
 లిక్తో దేవతోపదుక్తానగాదినిర్మాల్యవాచీ, తదా శేషాం గౌర్యవసుక్తనిర్మాల్యమిత్యర్థః. తస్యై రుక్మిణ్యై
 ప్రదదుః అలక్ష్మణారాధ్యర్థ మితి శేషః. తథా ఆశిషో యుయుజాః పేతుః, తదా వధూః రుక్మిణీ తాభ్యో
 ద్విజపత్నీభ్యో దేవ్యై చ నమ శ్చక్రే శేషాం జగృహే చ.

౪౯

తతో మానవ్రతం విహాయ రత్నముద్రికాభి రుపశోభితాం భృత్యాం సఖీం గృహీత్యా
 రత్నముద్రీకోపశోభితం సఖీపాణిం స్వపాణినా గృహీత్వేత్యర్థః. అమ్మికాగృహా నిర్గతవతి.

౫౦

తాం దేవమాయామివ వీరమోహినీం సుమధ్యమాం కుండలమండితాననామ్,
శ్యామాం నితంబార్చితరత్నమేఖలాం వ్యంజితస్తనీం కుంతలశంకితేక్షణామ్. ౫౧.
కుచస్మితాం వింజఫలాధరద్యుభిశ్శోణాయమానద్విజకుండకుట్ఫలామ్,
పదాచరంతీం కలహంసగామినీం శంజత్కలానూపురధామశోభినా.
విలోక్య పీరా ముముహూ స్సమాగతా యశస్వినస్తత్కృతహృచ్చయార్దితాః. ౫౨

యాం వీక్ష్య తే నృపతయ స్తదుదారహాసప్రదావలోకహృతచేతన ఉజ్జితాస్త్రాః,
పేతుః షితౌ గజరథాశ్వగతా విమూఢాః యాత్రాచ్చలేన హరయేర్పయంతీం స్వశోభామ్.
నైవం శనై శ్చలయంతీ పదపద్మకోశౌ ప్రాప్తిం తదా భగవతః ప్రసమీక్షమాణా,
ఉత్సార్య వామకరజై రలకానపాంగైః ప్రాప్తాః హ్రయైక్షిత నృపాన్ దదృశేఽచ్యుతం చ.

తదా తాం విలోక్య నమాగతా స్సర్వే ప్రసిద్ధా వీరా స్తద్దర్శనోదితకామాతురా ముముహూ
రితి తృతీయశ్లోకేనన్వయః. కథంభూతాం దేవమాయా మివ సర్వాశ్చర్యకరీం మూర్తిభూతాం
దేవమాయామివ స్థితామిత్యర్థః. వీరాన్మోహయంతీతి తథా తాం శోభనః కృశో మధ్యప్రదేశో యస్యాః.
కుండలాభ్యాం వండిత మాననం. యస్యాః. తాం శ్యామాం అజాతరజస్పాం. వితమ్మయో శ్శోణో
రర్చితా విబద్ధా రత్నవయీ, మేఖలా యస్యాః. వ్యంజంతే యోవనప్రాదుర్భావసూచకౌ స్తనా
యస్యాః కుంతలేభ్య శ్చక్రీతే ఇవ చవలే ఈక్షణే. యస్యాః. ౫౧

కుచ స్మితం. యస్యాః విమ్మఫలమివ. యోఽధరోష్ఠ స్తన్య ద్యుభిః కాంతిభిః శోణాయమానా
ద్విజాదంతా ఏవ కుండలాం. కుట్ఫలానిమకుళాని. యస్యా స్తాం. కలహంసవ ద్గచ్ఛతీతితలా. తథా తాం
కలాశోభా తద్వంతీ నూపురే శింజంతీ కూజంతీ చ తే కలనూపురే చ తయోః. దామ దీప్తి స్తేన. శోభిత
ఇతి తథోక్తేన పదా పాదేన పద్భ్యా మిత్యర్థః. చలంతీమ్. ౫౨

న కేవలం ముముహూ రపి తు పేతు శ్చేత్యాహ (యామితి.) రథా ద్యాభూతా స్తే నృపతయో
యాత్రామిషేణ హరయే స్వలావణ్య మర్పయంతీం. యాం వీక్ష్య తస్యా ఉదారహాసేన. ప్రదావలోకనేన
చ హృతాని చేతాపి. యేషాం తే అత ఏవ మూఢాః. అత ఏవ చ ఉజ్జితాని త్యక్తాన్యస్త్రాణి యై
స్తేభూమా నిపేతు. ౫౩

(నైవ మితి.) సా రుక్మిణీ ఇత్థం. పద్మకోశతుల్యో వరణో శనై శ్చనై శ్చలయంతీ తత్ర
హేతు ర్భగవతః శ్రీకృష్ణస్య ప్రాప్తిం ప్రసమీక్షమాణా వామకరనభైః. అలకామత్సార్య అపాకృత్య
అపాజ్ఞై స్తా న్నాస్తిప్రా నృపాః హ్రయా అనైక్షిత. తదై వాచ్యుతం చ దదర్శు. ౫౪

(రుక్మిణీవివాహకథారమ్భపుట్టః)

తాం రాజకన్యాం రథ మారురుక్షతీం జహార కృష్ణో ద్విషతాం సమీక్షతామ్.

రథం సమారోప్య సువర్ణలక్షణం రాజన్యచక్రం పరిభూయ మాధవః.

తతో యయా రామపురోగమ శృనై స్ఫుగాలమధ్యాదివభాగహృద్ధరిః.

తన్మావినః స్వాభిభవం యతః క్షయం చ న సేహిరే.

అహో ధిగస్మాన్యథ ఆత్తధన్వనాం గోపైర్నృతం కేసరిణాం పృత్తై రివ.

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, భువనపురాణే, సారమహాంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే

త్రిపంచాశోఽధ్యాయః.

(తామితి.) తదా కృష్ణః రథ మారోఢు మిచ్ఛంతీం తాం రాజపుత్రీం ద్విషతాం చైద్యాదీనాం సమీక్షతాం సతాం జహార. తతో మాధవః, సువర్ణలక్షణం గరుడధ్వజం రథ మారోప్య రథోపస్థే ఆరోప్యేత్కర్ణః. రాజన్యమండలం పరిభూయ తుచ్ఛీకృత్య రామః పురోగమః అగ్రయాయా యన్య తథాభూత శృనై ర్యయా. శనై రిత్యనేన విశ్రమ్యత్వం సూక్ష్మతే. హరిస్పింహః స్ఫుగాలమధ్యా ద్యభా న్యభాగహృ హృనై ర్వాతి తద్వత్.

(త దితి.) మావినః కేవలం దురహజ్కారిణ శృత్రవో జరాసందాదయః. త త్కన్యాహరణః స్వాభిభవం. యతః క్షయం చ న సేహిరే. అసహమానానాం తేషా మాక్రోశ మాహ (అహో ఇతి) అన్యత్క్రియం దిక్ కుతః. యతః, ఆత్తధన్వనాం ధనుర్ధారిణాం అస్మాకం స్వమితి కేసరి. గోపై రుపహృతం కేసరిణాం పింహానాం భాగో పృత్తై రివేతి.

ఇతి శ్రీమత్పాన్యాయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యావిదేః శ్రీకైలగురోః సుతేన

తచ్ఛరణకమలపరివయస్రసన్నతత్పూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన

శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత

చంద్రికాయాం, దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం,

త్రిపంచాశోఽధ్యాయః.

అథ చతుః పంచాశోఽధ్యాయః

శ్రీకుక ఉవాచ—

ఇతి సర్వే సుసంరంభా వాహా నారహ్య దంశితాః,
నైవనైవీర్యైః పరిక్రాంతా అన్వీయు ర్భృతకార్యుకాః,

తా నాపతత ఆలోక్య యాదవానీకయాథపాః,
తస్యై నైవీర్యముఖా రాజ విషమార్థ్య స్వధనూంషి తే.

అశ్వపృష్ఠే గజస్కంధే రథోపస్థే చ కోవిదాః,
ముముచు శృగవర్షాణి మేఘా అద్రిష్వప్తో యథా.

పత్యుర్బలం శరాసారై శృన్నం సిక్త్య సుమధ్యమా,
సప్రీడ మైక్షత్త ద్వక్త్రిం భయవిహ్వలలోచనా.

అథ చతుఃపంచాశోఽధ్యాయః.

అథానహానానానాం యదుభి స్సహ సంగ్రామం పరాజయం చానువర్తయతి చతుఃపంచాశత్తమేన (చిత్రీతి.) ఇతి అహో దిగిత్యేవం బ్రువాణా సర్వే సుతరాం క్రోధావిష్టా దంశితాః కవచితాశ్చ వాహనశ్వాదీ నారహ్య స్వస్వబలైః పరిక్రాంతాః పరివృతాః భృతకార్యుకాః ధనూంషి యైస్తే అన్వీయురన్వదావః.

తా నాపతత శృత్రూః ఆవలోక్య యాదవానైవీర్యధిపతామ్. హేరాజా స్వధనూంషి విషార్థ్య టిక్కారయిత్వా సుముఖా ఉత్తస్థుః.

పరోషాం శరాణాం వాహాశ్చే యాదవానామల్పత్వే చ దృష్టాంతః. (మేఘా ఇత్యాది.) మేఘా యథా అద్రిషు అప్తో జలధారా ముచ్చంతి తద్వదశ్వపృష్ఠాదిషు కోవిదా శృత్రవో యాదవనైవీర్యము శరవర్షాణి ముముచుః.

తదా సుమధ్యమా రుక్మిణీ శరాసారై శృన్నం భర్తు ర్బల మవలోక్య భయేన కాతరోతోచనే యస్యా సా సప్రీడం యథా తథా తన్య పత్యుర్వక్త్రిం ముఖ మైక్షత.

(రుక్మిణీవివాహకథారమ్భముట్టః)

ప్రసహ్య భగవానాహ మాన్మభైర్వామలోచనే,

విసజ్జ్యత్యదునైవైత త్రావకై శ్శాత్రవం బలమ్.

తేషాం తద్విక్రమం వీరా గదసజ్కర్షణాదయః,

అమృష్యమాణా నారాచైర్జముర్జయగజానభాః.

పేతు శ్శిరాంసి రథినా మశ్వీనాం గజినాం భువి,

సకుణ్డలకిరీటాని సోష్ఠీషాణి చ కోటిశః.

హస్తా స్సానిగదేష్వాసాః కరభోరుభుజాక్షృణ్ణయః.

అశ్వాశ్వతరనాగోష్ఠ్ఠిఖరమర్త్యశిరాంసి చ.

హన్యమానబలానీకా వృష్టిభిర్జ్వలన్కాఙ్గిభిః,

రాజానో విముఖాః జగ్ముర్జరాసన్తస్పరస్పరాః.

తదా భగవాన్ ప్రహస్య తా మాహ, ఉక్తిషేవాహ (మాస్మేతి.) హేవామలోచనే త్వం మాన్మభైః భయం మాకృతాః, అథనైన ద్వదీయైః నైవైశ్శాత్రవం బలం విసజ్జ్యతి నాశమేష్యతి. ౫

ఇతి తేషాం చైర్వాదీనాం తథావిధవిక్రమ మనహమానా వీరా గదాదయో యావాః నారాచైర్జయగజముః.

తదా అశ్వినాం అశ్వా యేషాం సంకీర్తితేషాం అశ్వాబూధానాం రథినాం గజినాం చ కోటిశః శిరాంసి కుండలకిరీటాని ఉష్ణీచనహితాని చ భువి విసేతుః, భద్రగదాధనుష్ఠి, స్పహితా హస్తా శ్శ కరభాః, ప్రకోష్ఠాశ్చ ఉరవశ్చాక్షృణ్ణయశ్చ విసేతుః, కరిణాన్తస్పరస్పరాః ఉరవ ఇత్యుదవిశేషణం, తథా అశ్వాదీనాం శిరాంసి చ విసేతుః, తత్ర నాగా గజాః.

ఇత్థం జయకాఙ్గిభిర్జ్వలన్కాఙ్గిభిః హన్యమానాని బలానీకాని హన్యమానానాః, యేషాం తే జరాసన్దాదయో రాజానో విముఖాః పరాజ్ఞుత్వా స్పంతో జగ్ముః.

శిఖసాలం నమేత్యాథ హృతదారమివాతురమ్,
నష్టత్విషం గతోత్సాహం కుష్యద్వదన మబ్రువన్. ౧౦

భో భోపురుషశార్దూల దౌర్మనస్య మిదం త్యజ.
న ప్రియా ప్రియయో రాజన్నిష్ఠా దేహిషు దృశ్యతే. ౧౧

యథా దారుమయీ యోషి స్సృత్యతే కుహకేవృయా,
ఏవ మీశ్వరచన్ద్రోఽయ మీహతే సుఖదుఃఖయోః. ౧౨

జరాసన్ధ ఉవాచ—

శౌరే స్సప్తదశాహం వై సంయుగాని పరాజితః,
త్రయోవింశతిభిన్నైస్సైర్జిగ్య ఏక మహం పరమ్. ౧౩

తతః ప్రేవర్త్య శిఖసాల మభ్యేత్యాబ్రువన్. కథంభూతం? అప్రాప్తిదారమేవ హృతదారమివా
తురం నష్టత్విషం విస్తేజస్కం గత ఉత్సాహో యస్మా చ్చుష్యద్వదనం యన్య తమ్. ౧౦

ఉక్తిమేవాహ (భో భో ఇతి.) హేపురుషశ్రేష్ఠ దౌర్మనస్యం విషాదం త్యజ. నహి
సుఖదుఃఖయోః. దేహిషు స్తైర్యం దృశ్యతే కింతు తే క్షణికే అగపాయసి ఇతి భావః. ౧౧

నన్యవ్రతిహతపౌరుషాణా మస్మాక మయం పరాభవోఽవిషహ్య ఇత్యత ఆహూః (యథేతి.)
కుహకోఽనర్థక స్తస్యేవృయా ఇచ్ఛానుసార మిత్యర్థః. దారుమయీ యోషి తృప్తిమా నృత్యతే తథా
అయం దేహివర్గ ఈశ్వరపరతంత్రః, సుఖదుఃఖయోరీహతే సుఖదుఃఖయోర్నిమిత్తభూతయో శ్రేష్ఠతే
సుఖదుఃఖార్థకర్యాణి కరోతీత్యర్థః. నహి సుఖదుఃఖప్రాసజే స్వాత్మన స్సాన్వితంత్ర్యి మప్తి అపితు
సుఖాయైవేహమానోఽయం జనః స్వస్వకర్మానుగుణ్యేరేవృయా సుఖదుఃఖే వ్రాబోధితి. అతః కిం
విధేయ మిత్యర్థః. ౧౨

ఏవ మీశ్వరపారతంత్ర్యముక్తః. తత్ర బాహు మేవ దృష్టాంత ఇత్యాహ. జరాసన్ధః
(శౌరేతి.) సప్తదశసంయుగాని యుద్ధాని కృత్వేతి శేషః. త్రయోవింశత్యక్షేపాణితై వైస్సైర్యై
స్సహితోఽవ్యహం శౌరేః శ్రీకృష్ణసకౌశా త్పరాజితః. సప్తదశకృత్వ ఇతి శేషః. ఏకసంయుగం
త్యహం పరం కేవలం జిగ్యే జితవానస్మి. ౧౩

(రుక్మిణీవివాహకథారంభములు)

తథాఽవ్యహం న శోచామి న ప్రహృష్యామి కర్ణించిత్,

కాలేన దైవయుక్తేన జానన్విద్రావితం జగత్.

౧౪

అధునాఽపి నయం సర్వే వీరయాధపయాధపాః,

పరాజితాః ఫల్గుతస్మై ర్యదుభిః కృష్ణపాలితైః

౧౫

రిపవో జిగుర్మ రధునా కాల ఆత్మానుసారిణి,

తదా వయం విజేష్ఠ్యామో యదా కాలః ప్రదక్షిణః.

౧౬

శ్రీశుక ఉవాచ—

ఏవం ప్రబోధితో మిత్రై ర్త్రైద్యోఽగా త్సానుగః పురమ్,

హతశేషాః పున స్తేఽపి యయు స్ప్విన స్వం పురం నృపాః.

౧౭

రుక్మీ తు రాక్షసోద్వాహం కృష్ణద్విడసహస్వసుః.

ప్యస్తతోఽన్వగమ త్కృష్ణ మఖౌహిత్యా పృతో బలీ.

౧౮

తథాఽపి సప్రదశకృత్వి, పరాజయకాలే వ్యహం కర్ణచిన్న శోచామి నాపి జయకాలే హృష్యామి చ, కిం కుర్వణః దైవ మదృష్టం తద్యుక్తేన కాలేన కాలఃపీరేణ్యేరేణ దైవమీశ్వర స్తద్యుక్తేన తదాత్మకేన కాలేనేతి వా కృత్స్నం జగ ద్విద్రావితం ఉపద్రుతం జానణ. ౧౪

అతోఽథనాఽపి వయం సర్వే వీరయాధపా ఆపి ఫల్గుతస్మైరపి అల్పబలై రపి పరాజితాః. ౧౫

రిపవస్సు ఆత్మానుసారిణి స్వానుకూలే కాలే ప్రాప్తే సతి జిగుర్మ, యదా వ ప్రదక్షిణోఽన్వ రనుకూలః, కాలో భావీ తథా వయమపి జేష్ఠ్యామ ఏవ. ౧౬

జిత్వం మిత్రైర్జరాసంభాదిభి ర్బోధితః, పాంత్విత త్రైద్య స్వపురం ప్రతి జగామ, తతో హతశేషా స్తే జరాసంభాదయోఽపి నృపా స్ప్విన స్వం గృహం ప్రతి జగ్ముః. ౧౭

తతః కృష్ణద్విబో రుక్మీతు స్వసు ర్మగిన్యాః, రాక్షసోద్వాహ మసహమానః, అఖౌహిత్యా ప్రై న్యేన పరివృతః, కృష్ణం పృష్ఠతోఽన్వదావత్. ౧౮

రుక్మ్యమర్షీ సుసంరద్ధ శృంగ్వతాం పర్వభూభుజామ్,
ప్రతిజిజ్ఞే మహాదాహా ద్దంశిత స్సుకరాసనః.

౧౯

అహ త్వా సమరే కృష్ణ మప్రత్యూహ్యా చ రుక్మిణీమ్,
కుణ్డినం న ప్రవేక్ష్యమి సత్య మేత ద్భ్రువీమి వః.

౨౦

ఇత్యుక్త్వా రథ మారుహ్య సారథిం ప్రాహ సత్వరః,
చోదయాశ్వాన్యతః కృష్ణ నైవ మే సంయుగో భవేత్.

౨౧

అద్యాహం నిశితై ర్భ్రాతై ర్గోపాఞస్య సుదుర్మతేః,
నేష్యే వీరమదం యేన స్వసా మే ప్రసవం హృతా.

౨౨

వికత్తమ నః కుమతి రేశ్వరస్యాప్రమాణవత్,
రథేనై కేన గోపేంద్రం తిష్ఠతిష్ఠే త్యుపాద్రవత్.

౨౩

అనుదానాత్పూర్వం తస్య సరిత్యమహా (రుక్మిణి.) అమర్షీ (కర్మ.) సుసంరద్ధ స్సన్నద్ధః.
తదేవ ప్రవక్తాయతి - దంశితః కపచితః శరాసనేన ధనుషా సహిత స్పర్వభూభుజాం శ్రుంగ్వతాం సంతం
ప్రతిజిజ్ఞే.

౧౯

(ప్రతిజ్ఞాపేనాహ (అహత్యేతి) అప్రత్యూహ్యా అనావర్త్య.

౨౦

(ఇతి.) సత్వర స్త్వరయా సహితః. ఉక్తిమేవాహ (చోదయేతి సార్థేన.) యతో యత్ర
కృష్ణ స్త్రైత్యా నాకు చోదయ గమయేత్సర్వః. తేన కృష్ణేన సహ మమ సంయుగః పజ్జామో భవేత్
భవితవ్యః.

౨౧

సుతరాం దుర్బుధ్యై ర్గోపాఞస్య వీరమదం వీరోదయమేవేకేనంవిదం మదం నేష్యే. తతో
నయామి. త్యాజయామీత్యర్థః. శత్రు హేతుః నదవ్యవస్థి - యేన కృష్ణేన మమ భగవీ ప్రసంగా నితా
అసహ్యతా.

౨౨

(వికత్తమన ఇతి.) ఈశ్వరస్య కృష్ణస్య ప్రమాణం జ్ఞాతృక్తిబలాదీనా మనంతపరిమాణ స్వ
మజానక్తాంత. ఏవ కుమతి రథ ఏవ చైవం వికత్తమ నః ప్రగర్భం భాషమాణః. తిష్ఠ తిష్ఠేతి.
వదన్నిత శేషః. ఉపాద్రవ దన్వధావత్.

౨౩

(రుక్మిణీవివాహకథారమ్భపుట్టః)

ధనుర్వికృప్య సుదృఢం జఘ్నే కృష్ణం త్రిభిశ్శరైః,

అహ చోరః క్షణం తిష్ఠయదానాం కులసాంసన,

కుత్ర యాసి స్వసారం మే ముషిత్యాహ్వాజ్జవద్ధవిః.

౨౪

హనిష్కేఽద్య మదం మన్ద మాయినః కూటయోధినః,

యావన్మ మే హతో బాణైశ్శయితా మాచదాకిరామ్.

౨౫

స్మయన్కృష్టో ధనుర్భిత్వా షడ్భిర్వివ్యాధ రుక్మిణమ్,

అష్టభిశ్శతురో వాహో ద్వాదశాం సూతం త్రైభిర్ధ్వజమ్.

౨౬

స చాన్య ధను రాదాయ కృష్ణం వివ్యాధ ఐశ్చఖిః,

తైస్తాదిత శ్శురాగ్రైస్త చ్చిచ్ఛేద ధనురచ్యుతః,

భగదభ్యన్యదా దత్తతదవ్యచ్చిన తవ్యయః.

౨౭

పటఘం పట్టసం కూం చర్మాసీ శక్తితోమరాణా,

యద్యదాయుధ దోధత్త తత్సర్వం సోఽచ్చిన ద్ధరిః.

౨౮

(ధనురి.) దృఢం, ధనుర్వికృప్య శబ్దాన్నివాయించు కేషు, కృష్ణ మువో వక్షస్థలం, జఘ్నే, అహ చ, క్షణమిది నా స్వయన్వికృతః ప్రాత్రసేన.) హే అమకులదాషక క్షణం తిష్ఠ, మమాగ్రత ఇతి కేషు, ద్వాజ్జః తాతః, కుత్ర యాసి అతా మమ స్వసారం ముషిత్యా క్వ యాస్యసి నైల మయోగ్యత్వం చ గృహ్లాంతాభివేషమ.

౨౪

హే మమ కూటయోధినః కూటస్థముదితో ముద్యుత తస్మిణః తథా తన్య ఏకాకితయా యోధుమనఃపర్వస్యే ధ్వజః, తవ మమ హరిష్కే నమ బాణై ర్భావ ద్ధతో న కయీత భవాణ తత్క పూర్వమేవ దాకిరాం కన్యాం, ముశ్చ.

౨౫

(స్మయన్వితి.) షడ్భి ర్బాణైరితి కేషు, తథోత్తరత్రాపి.

౨౬

(స, వేతి.) సః రుక్మి తైః రుక్మిప్రయుక్తై శ్శురాగ్రై స్తాదితః కృష్ణస్తదపి ధనుర్భిచ్ఛేద, ఏవం పునః పునః, ర్య ధను రాదరే తదవ్యన్యయో భగవాన్ చిచ్ఛేద.

౨౭

తతః పరిఘాదికమపి యద్య దాదదే తత్సర్వమవ్యచ్చినత్.

౨౮

తతో రథా దవస్తుత్య గృహీత్వా ఖడ్గచర్మణి.

కృష్ణ మభ్యుద్రవ త్కుంభః పతన్గ ఇవ పావకమ్. ౨౫

తస్య చాపతః ఖడ్గం తిలక శ్చర్మచేమభిః.

చిత్వాఽసి మాదదే తీక్షణం రుక్మిణం హస్తు ముద్యతః. ౩౦

దృష్ట్వా భ్రాతృవదోద్యోగం రుక్మిణీ భయవిహ్వలా,

పతిత్వా పాదయోః పత్యు రువాచ కరుణం సతీ. ౩౧

రుక్మిణ్యువాచ...

యోగేశ్వరాప్రయేయాత్మ దేవదేవ జగత్పతే,

హస్తుం నార్హసి కల్యాణ భ్రాతరం మే మహాభుజ. ౩౨

(తతి కతి) ఖడ్గః పాణౌ యస్య స రుక్మీ రథా దవస్తుత్య హంతు మిదృశా వతంగః
శలభః పావక మివ కృష్ణ మభ్యుద్రవత్.

ఆపతిత స్తస్య రుక్మిణః ఖడ్గం చర్మణేణ చేమణి ప్రిలప్రమాణక. భీచ్ఛేపి. ఏవం చిత్వా
రుక్మిణం హంతుం నిశితం ఖడ్గ మాదత్త.

తథా భ్రాతృవద్భాగ ముద్యోగం ప్రయత్నం. దృష్ట్వా భయకమ్పితా సతీ రుక్మిణీ ధర్మః.
పాదయోః. పతిత్వా కరుణం యథాతథోవాచ.

ఉక్తిమేవాహ (యోగేశ్వరేతి.) హేయోగేశ్వర యోగనిర్వాహక. యోగిశ్వరేతిపాతే యోగిహృ
త్కమలాభివ్యక్త తన్నియంతశ్చేత్కర్తవ్యః. యోగపరిశుద్ధమనోగ్రాహ్యస్య తవ స్వరూపస్వభావాదికం
కథమయం దేవాభిమానీ విద్యాత్తతోఽయం మూఢః కేవలమనుగ్రాహ్య ఏవేతి తత్సంబోధనాభిప్రాయః.
సన్యసాదులోకదమనార్థమవతీర్ణోఽహ మేనం విగృహ్యమ్యేవేత్కర్తవ్యంబోధయతి హేజగత్పతే శరణాగత
జగత్పాలక. నాయం శరణాగతోఽపి తు కృతావరాధ ఏవేత్కత ఆహ. శరణాగతాయా మమ భ్రాతరం
హంతుం నార్హసితి శరణ్యత్వోన్వయముక్తం వీరత్వవాత్సల్యసౌశీల్యాదికమపి సంబోధనేనైవాహ.
దేవానాం బ్రహ్మాదీనా మపి దేవ అప్రమేయాత్మకా అపారవాత్సల్యసౌశీల్యాదిస్వభావస్వరూప. లోక
దృష్ట్వాదునా తపైత ద్వదో నోచిత ఇతి సంబోధయతి. (కల్యాణేతి.) ఆజ్ఞే వివాహరూపకల్యాణే
పరిసమాప్త ఏవాంతరా మద్భ్రాతృవదోఽనుచిత ఇతిర్థః. అహో దృష్టం సఖిగ్ధస్య త్వమ్భుజస్య
సౌందర్య మితి సాక్షేనం సంబోధయతి మహాభుజేతి.

(రుక్మిణీవివాహకథారమ్మపట్టం)

శ్రీశతక ఉవాచ—

తయా పరిత్రాసవికస్పితాన్గయా శుభావశకుష్ట్య న్ముఖదుర్ధకకణ్డయా,
కాతర్యవిస్రంశితహేమమాలయా గృహీతపాదః కరుణో న్యవర్తత. ౩౩

చేలేన బద్ధా త మసాధుకారిణం సశ్మశ్రుకేళం ప్రవసన్వ్యరూపయత్,
తావన్మమర్దుః పరినైన్య ముద్ధతం యదుప్రవీరా నలిసిం యథా గజాః. ౩౪

కృష్ణాన్తిక ముపత్రజ్య దదృశు స్తత్ర రుక్మిణమ్,
తథాభూతం హతప్రాయం దృష్ట్వా సజ్కర్షణో విభుః,
విముచ్య బద్ధం కరుణో భగవాన్కృష్ణ మబ్రవీత్. ౩౫

అసాధ్యదం త్వయా కృష్ణ కృత మన్మజ్జగుప్సితమ్,
వసనం శ్మశ్రుకేళానాం వైరూప్యం సుహృదో వధః. ౩౬

(తయేతి.) పరిత్రాసేన పరితో భయేన విశేషతః కమ్పితాన్యజ్ఞాన్యస్యాః శుభా శోకేన అవశుష్ట్య న్ముఖం యస్యాః రుద్ధః కంఠో యస్యా స్సా చ సా కాతర్యేణ వైక్లవ్యేన విస్రంశితా హేమమయీ మాలా యస్యా వ్రయా రుక్మిణ్యా గృహీతా పాదౌ యన్య సః కరుణః కరుణవాన్ న్యవర్తత రుక్మిణదాదితి శేషః. ౩౩

(చేలేనేతి.) తతస్త్వ మసాధుకారిణం రుక్మిణం చేలేన తద్వస్త్రేణ బద్ధా సశ్మశ్రుకేళం సహితాని స్థానే స్థానే అవస్థావి శ్మశ్రుకేళే కేళాశ్చ యథాభవంతి తథా తేనైవాపినా ప్రవసన్ముజ్జయన్ విరూప మకరోత్. నళిసిం యథా గజా ఇతి దృష్టాంతేనానాయాసేన భేదనమాత్రం చాభిప్రేతమ్. ౩౪

(కృష్ణాన్తికమితి.) దదృశుః యడ ప్రవీరా ఇతి కర్తృపదానుషంగః. భగవాన్ సజ్కర్షణః తథాభూతం విరూపతామావస్థం హతప్రాయం హతతుల్యం రుక్మిణం దృష్ట్వా సకరుణో బంధం విముచ్య కృష్ణ మబ్రవీత్. ౩౫

ఉక్తిమేవాహ (అసాధ్యితి.) హేకృష్ణ అసాధ్యసమజ్జనం నిండితం చేదం కర్మ కృశం. వసు బంధు వధ వివాసాదుః జగుప్సిత శ్చేత్యత ఆహ (వసనమితి.) సుహృదో బంధోః వధో నామ శ్మశ్రుకేళవసనం వైరూప్యకరణం చేత్యేష ఏవ. ౩౬

మైవాస్మాక సాధ్వ్యసూయేథా బ్రాతు రైవరూప్యచిన్తయా,
సుఖదో దుఃఖదో నాన్యో యత స్వకృతభుక్పుమాకా. ౩౭

బన్ధ ర్వధార్వాదోషోఽపి న బన్ధో వధ మర్హతి,
త్యాజ్యస్నేహైవ రూపేణ హతః కిం హన్యతే పునః. ౩౮

క్షత్రియాణా మయం ధర్మః ప్రజాపతివినిర్మితః,
బ్రాతాఽపి బ్రాతరం చాన్యా ద్యేన ఘోరతరస్తతః. ౩౯

రజన్య భూమే ర్విత్తన్య శ్రియోమానన్య తేజసః,
మానినోఽన్యన్య వా హేతో శ్రీమదాన్ధాః క్షిపంతి హి. ౪౦

అథ రుక్మిణీం సాంత్యయతి (మైవాస్మానితి.) హేసాధ్వీ బ్రాతురైవరూప్యప్రయుక్తయా చింతయా అస్మా న్మాసూయేథాః. నను దుఃఖప్రదా యాయ మసూయితవ్యా ఏవేత్యత ఆహ (సుఖేతి.) సుఖప్రదః దుఃఖప్రదశ్చ అన్యో నాస్తి యతః పుమాకా న్వకృతభుక్ న్వకృతభుక్ లాభుశ్చ లకర్మాపాదిత సుఖదుఃఖభుక్ సుఖగ్రహణం దృష్టాంతార్థమ్. ౩౭

పునః కృష్ణ మాక్షిపతి (బంధురితి.) హేబంధో వధాయార్హ ఉచితః దోషో యన్య సోఽపి బంధుర్వధం నార్హతి, కిన్తు త్యాజ్య ఏవ. సహితేన వధార్హేణ దోషేణ హత ఏవ హతస్యా ఏవ హతోఽపి పునర్వన్యతే కిమితి. ౩౮

భూయో రుక్మిణీం ప్రత్యాహ (క్షత్రియాణామితి.) ప్రజాపతినా బ్రహ్మణా నిర్మితోఽయం పరో ధర్మః, కోఽసౌ యేన ధర్మేణ బ్రాతాఽపి బ్రాతరం హన్యాత్ యశ్చ ఘోరతరః అతిదారుణః అతః కో నామాస్మాక మవరాధ ఇతి భావః. ౩౯

పునః కృష్ణం ప్రత్యాహ (రజన్యేతి.) శ్రీమదేనై క్వర్మమదేనాన్ధాః వివేకరహితాః. మానినో దురహక్ష్కారిణో జనాః రాజ్యాదేః అన్యన్య వా హేతోః కారణాత్ రాజ్యార్హం వేత్సర్థః. క్షిపంతి హి విరన్యంతి బంధూనితి శేషః. అస్మాకం త్వేత దనుచితమితి భావః. తత్ర మానన్య వసుమేవ వీరా ఇత్యభిమానన్య తేజసః పరాభిభవనసామర్థ్యన్య. ౪౦

(రుక్మిణీవివాహకథారమృతః)

తవేయం విషమా బుద్ధి స్సర్వభూతేషు దుర్బుధామ్,
యన్మన్యనే సదాభద్రం సుహృదాం భద్రమజ్ఞవత్.

౪౧

అత్మమోహో నృణా మేష కల్పితే దేవమాయయా,
సుహృచ్చత్రురుదాసీన ఇతి దేహాత్మమానినామ్.

౪౨

ఏక ఏవ పరో హ్యత్మా సర్వేషా మపి దేహినామ్,
నానేవ గృహ్యతే మూఢై ర్యథా జ్యోతి ర్యథా నభః.

౪౩

దేహ ఆద్యస్తవానేష ద్రవ్యప్రాణగుణాత్మకః,

సాంత్వికా మపి విషణ్ణామేవ తా మాలక్యంతరేణ రత్నైవదేశమస్యా విషాదో న కామ్యతీతి మత్వా తత్వ ముపదిదిక్షః కావదేహానుబంధిషు సౌహార్దస్య తదభద్రప్రయుక్తచిత్రవికారస్య చాజ్ఞాన ప్రయుక్తత్వమాహ (ఏవేతి.) ద్వ్యాశ్శాంతం అజ్ఞవత్ దేహాత్మస్వతంత్రాత్మాభిమానివత్ సదా సుహృదాం భద్రం దుర్బుధా మహితానా మభద్రం చ మన్యస ఇతి యత తవేయం బుద్ధి స్సర్వేషు భూతేషు విషయభూతేషు విషమా అనమా ఏకరూపా న భవతిత్థ్యం.

౪౧

కుత ఇత్యత ఆహ (అత్మమోహ ఇతి.) నృణా మేషః అత్మమోహో బుద్ధిమోహో భగవన్మాయయా, అనాత్మన్యాత్మబుద్ధి మన్యత స్తే స్వాతంత్ర్యబుద్ధిం చ కల్పయంత్యా, కల్పితః కోఽసౌ యో దేహాత్మవాదినాం సుహృ దిత్యాదిరూపః.

౪౨

సుహృదాదివిభాగస్యాజ్ఞానకల్పితత్వమేవోపపాదయతి (ఏక ఏవేతి.) సర్వేషామపి దేహినాం జీవాత్మనా మాత్మా అంతరాత్మా ఏక ఏవ పరః, గూఢతయాఽవస్థానే దృష్టాంతమాహ (యథా జ్యోతి రితి.) యథా, జ్యోతిరగ్నిః కాష్ఠే గూఢతయాఽవతివతే తథా పరమాత్మాపిత్యర్థః. అవస్థితస్యాపి పరస్య తత్త్వస్పృగతదోషాస్సర్వే దృష్టాంతమాహ (యథా నభ ఇతి.) యథా సర్వత్ర వ్యాప్నువత ఆకాశస్య న వ్యాప్యగతదోషస్సర్వ స్థిత్యర్థః. ఏవం ప్థితే ఏకస్య పరమాత్మనః కృత్స్నం జగచ్చరీరభూతమిత్యేక శరీరభూతపాణిపాదాదిషు శత్రుమిత్రాదివిభాగోఽనుపపన్నః మూఢైః పరమాత్మశరీరత్వానభిజ్ఞైస్తు వానేవ శత్రుమిత్రాదివిభాగయక్తమివ, జగ ద్విజ్ఞాయత ఇత్యర్థః.

౪౩

కోఽసౌ దేహాతిరిక్తో జీవో నామ కీదృశశ్చ దేహశ్చ కీదృశః కథం చ దేహాతిరిక్తస్యాత్మన

ఆత్మన్యవిద్యయా క్లిప్త స్సంసారయతి దేహినమ్.

౪౪

నాత్మనోఽన్యేన సంయోగో వియోగ శ్చాసతా సతి,

తద్దేతుత్వా తత్ప్రసిద్ధే ద్భృగూపాఖ్యాం యథా రవేః.

౪౫

జన్మాదయస్తు దేహస్య విక్రియా నాత్మనః క్వచిత్,

కళానా మేవ నైవేన్దో ర్మృతిహ్యస్య కుహారివ.

౪౬

స్ఫులిదుఃఖాదిభోక్తృత్వ మిత్యత ఆహ (దేహ ఇతి.) దేహస్తావద్భృగూపాఖ్యాత్మకః ద్రవ్యం పృథివ్యాదిభూతవజ్జ్వలం ప్రాణా ఇంద్రియాణి, గుణాః పృథివ్యాదిభూతవజ్జ్వలగుణాః గందాదయః సత్వాదివక్తృతగుణాద్రవ్యావేత్త్వాంతరసముదాయరూపః ఆత్మా తు జ్ఞానాత్మక ఇతి భావః, స చ అద్యంత వాక్, ఉత్పత్తివినిశవాక్ ఆత్మా తు నిత్య ఇతి భావః. స చావిద్యయా ప్రకృత్యా ఆత్మవి క్లిప్త స్సన్, దేహినం జీవాత్మానం, సంసారయతి. తస్య జన్మజరామరణాది దుఃఖం జనయతీత్యర్థః.

నను యది దేహస్యసంబంధమాత్రేణ జీవాత్మానం సంసారయే త్తర్హి పరమాత్మాన మపి స్వసంబంధాదేవ సంసారయత్తిత్వత ఆహ (నాత్మన ఇతి.) హే సతి ఆత్మనః పరమాత్మనః, అసతా వేహేన జీవపరాఖ్యా మన్యేన సహ జీవన్యేన సంయోగవియోగా వుత్పత్తిమరణాత్మకౌ న భవతః. అనేన జీవస్థోత్పత్తివినిశా నామ దేహసంయోగవియోగాత్మకావే వేత్వ్యక్తం. కుతః? తత్ప్రసిద్ధే. దేహోత్పత్తేః సంయోగవియోగోత్పత్తే ర్వా. తద్దేతుత్వా త్పరమాత్మనఃకృత్ప్రహేతుత్వా త్పరమాత్మా ధీనత్వా ద్దేహః, పరమాత్మనో న బంధక ఇత్యర్థః. తదధీనేన తస్య బంధాదే దృష్టాంతమాహ (ద్భృగూపాఖ్యాం యథా రవే రితి.) ఆదిత్యే నానుగ్రహ్యం చక్షుస్తేన ప్రకాశ్యత్యాది మరూపం చేత్సుభాఖ్యాం ఆదిత్యస్య న సంసర్గః, దూరస్థత్వాత్. ఏవం పరమాత్మాధీనేన దేహేనాంతఃస్థితస్యాపి పరమాత్మనో దూరస్థస్యేన న తత్కృతదోషాశ్రయత్వ మిత్యర్థః.

అద్యంతవానిత్యనేన సూచిత మాత్మనో జన్మాద్యథావ ముపపాదయతి (జన్మాదయ స్త్వీతి.) జన్మాదయో విక్రియా వికారా దేహస్యైవ క్వచిదపి శరీరే స్థితస్యాపి ఆత్మనో న సంతి యథా కళానా మేవ న చంద్రస్య తద్వత్ ద్రివ్యాదిసంఘాతాత్మకదేహేనా మేవ న జీవన్యే త్యర్థః. జన్మాదయ ఇత్యాదిశబ్దేన బాల్యాదివికారసంగ్రహః, తర్హి "చిజ్ఞానఘన ఏవై తేభ్యో భూతేభ్య స్సముత్థాయ తాన్యేనామ వివశ్యతీ"తి జీవవినిశవాదీనీ క్రుతిర్విరుద్ధ్యేతేత్యత ఆహ (మృతిహ్యస్య కుహారివేతి.) అన్య జీవస్య మరణం చంద్రస్య కుహారివే త్యన్వయః. నష్టేందుకలావజ్జ్వలదశీకుహారః, యథా చంద్రస్య కలానానా దేహమావాస్యా కుహూ రిందుక్షయ ఇతి వ్యవధిశ్యతే, తద్వ దస్యాత్మనో దేహనానాదేవ మృతిరితి వ్యవహార ఇత్యర్థః.

౪౭

(రుక్మిణీవివాహకథారమృతముః)

యథా శయాన మాత్మానం విషయా స్ఫులమేవ చ,
అనుభుజ్జేఽప్యనత్యర్థే శథాఽఽప్నోత్యబుధో భవమ్.

౪౭

తస్మాదజ్ఞానజం శోక మాత్మశోషవిమోహినమ్,
తత్త్వజ్ఞానేన నిర్మలత్య స్వస్థా భవ కుచిస్మితే.

౪౮

శ్రీకృత ఉవాచ—

ఏవం భగవతా కన్యై రామేణ ప్రతిబోధితా,
వైమనస్యం పరిత్యజ్య మనోబుద్ధ్యా సమాదధే.

౪౯

ప్రాణానశేష ఉత్సృష్టో ద్విధృర్వతబలప్రభాః,

జేహో వేహినం సంకరయతీత్యుక్తం తత్ర మావదయం సంసరతి కిం వా తత్రకారణం
దేహసంబంధ ఏవేతి చేన్న పరమాత్మనోఽపి తదవిశేషాత్సంసారావత్రే రిత్యత స్సద్భ్రాంత మాహ
(యథేతి.) అర్థే స్వాప్నే అప్యపి అస్తిరేఽపి శయానః పురుషః స్థిరబుద్ధ్యా యావ దాత్మానం భోక్తారం
విషయానాం స్వాప్నోన్మిషయా స్ఫులం తద్భోగం చానుభుజ్జేఽప్య ద్విషయద్రువబుద్ధ్యా విషయాన్యావదమ
భవతి, తథా లావ దయమబుద్ధోఽజ్ఞ స్సృజ, భవం సంసారం ప్రాప్నోతి నతు తతో ముచ్యతే ప్రబుద్ధస్సు
ముచ్యత ఇతి భావః. స్వరూపేజాత్మనో నిత్యత్వేఽపి స్వప్నావస్థావైష్య స్వానిత్యత్వా త్రి
విత్త్యత్యబుద్ధిస్తదనుభవనిమిత్రేత్యభిప్రాయేజాత్మాన మిత్యుక్తమ్

౫౦

ఉపసంహరతి (తస్మా దితి) తస్మాత్తత్త్వస్థితేరీదుశత్వా దాత్మానం మానసం శోషయత్య
భావ్యరయతి విమోహయతి చేతి తథా త మజ్ఞానప్రభవం సుహృద్భర్తృ దుహినీన ఇత్యేవంవిధం మోహం
తత్త్వజ్ఞానేన కృత్స్నిస్య జగతః పరమాత్మకరీరకత్వజ్ఞానేన నిర్మలత్య అపాకృత్య హే కుచిస్మితే స్వస్థా
స్వస్థిస్థితా జ్ఞానానందస్వరూపాత్మవిమర్శనసరా భవ, సుస్థేతి సాతే నిర్విషాదా భవేత్యర్థః.

౫౧

(ఏవ మితి.) తన్యై రుక్మిణ్యేవం ప్రతిబోధితా వైమనస్యం త్యక్త్వా బుద్ధ్యా తత్త్వానిర్ణయాత్మికయా
మనః సజ్కల్పవికలాత్మకం సమాహితవతి.

౫౨

రుక్మిణస్త్యేవం శ్రుతవతోఽపి వాజ్ఞానం నిపుత్రమితి సూచయన్నాహ (ప్రాణేతి) రుక్మిణు

స్మరన్విరూపకరణం వితథాత్మమనోరథః,
చక్రే భోజకటం నామ నివాసాయ మహాత్పురమ్ ౫౦
అహత్వా దుర్మతిః కృష్ణ మప్రత్యూహ్య యసీయసీమ్.
కుణ్డినం న ప్రవేశ్యమీత్యుక్త్వా తత్రావస ద్రుషా. ౫౧
రుక్మిణీవివాహఘట్టః.

భగవాన్పిష్టకసుతా మేవం నిర్జిత్య భూమిపాన్,
పుర మాసీను విధివ దుపయేమే యదూద్వహః. ౫౨
తదా మహోత్సవో నృణాం యదుపుర్యాం గృహే గృహే,
అభూజనన్యభావానాం కృష్ణే యదువతో నృవ. ౫౩
నరా నార్య శ్చ ముదితాః ప్రమృష్టమణికుణ్డలాః.
పారిబర్హ ముపానిన్య ర్వరయోశ్చిత్రవాససోః. ౫౪

సా పృష్టి పుర్యుత్తంభితేంద్రికేఽభి ర్విచిత్రమాల్యాఘ్నరత్నతోరణైః.

ద్విద్విః శత్రుభిః, హతం బలం ప్రభా తేజశ్చ యన్య సః అత ఏవ ప్రాణమాత్రావశిష్ట స్త్యక్తః వితథో
వ్యర్థః. స్వమనోరథో యన్య సః అత్మన స్వన్య విరూపకరణం కృష్ణకర్తృకమితి శేషః. స్మరణ
భోజకటాఖ్యం విపులం పురం చక్రే. ౫౦

తత్రేత్థం సజ్జల్పస్యసచ్చేత్యాహ (అహత్యేతి) దుర్మతిః. రుక్మి యవీయసీం కసీయసీం
కన్యాం రుక్మిణీం అప్రత్యూహ్య అనావర్త్య కుండినం పురం న ప్రవేశ్యమీతి ప్రతిజ్ఞాయ ద్రుషా క్రోధేన
తత్ర భోజకటే న్యవసత్. ౫౧

(భగవానితి.) పురం ప్రతి ప్రావయ్య యదూద్వహో భగవాన్ యథావిధి నివాహితవాన్. ౫౨

(తదేతి.) తదా ఉద్వాహదినేష్విత్కర్తృః. నృణాం ఉత్సవో బభూవ. కథంభూతానాం?
యదువతో కృష్ణే అనన్యభావానాం ఏకాంతస్నేహవామ్. ౫౩

(నరా ఇతి.) ప్రమృష్టాని నిర్మలీకృతాని మణిమయకుండలాని యేషాం యాసాం చ తే తాశ్చ
వరయోర్వరవధోః, జేయం పారిబర్హ ముపస్కారం అనిన్యః. ౫౪

తాత్కాలికం పురమాలక్షణయి (సేతి) ఉత్తంభితై రుద్ధత్య ప్రతిబద్ధై రింద్రకేతుభిః ధ్వజకేతు
వికేషైః విచిత్రైర్మాల్యాదిభిశ్చ గృహాణాం ద్వారేద్వారే ఉన్మత్తైర్వానిష్కళాని లాజాఙ్కరపుష్పప్రకరాదీని

(రుక్మిణీవివాహపుట్టః)

బభౌ ప్రతిద్వార్యపక్ష్తప్రమక్షితైరాపూర్ణకుమ్భగురుదూపదీపైః.

౫౫

సిక్తమార్గమదమ్యద్భి రాహతప్రేష్టభూభుజామ్,

గజైర్ద్యౌర్ష పరామృష్టరమ్భాపూగోపశోభితా.

౫౬

కురున్మజ్జాయతై కేయవిదర్పయదుకున్తయః.

మిథో ముముదిరే మధ్యే సంత్రమాత్పరిధావతామ్.

౫౭

రుక్మిణ్యాహరణం శ్రుత్వా గీయమానమితస్తతః,

రాజానో రాజకన్య శ్చ బభూవు ర్భృశవిస్మితాః.

౫౮

ద్వారకాయా మభూదాజ నృహామోదః పురౌకసామ్,

రుక్మిణ్యా రమయోపేతం దృష్ట్వా కృష్ణం శ్రయఃపతిమ్,

౫౯

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే. మహాపురాణే, పారిమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే.
చతుఃషష్ఠాశ్చ ౭ ధ్యాయః.

తైశ్చ సమంతా త్సురైః కుమ్భైః అగరుదూపైః, దీపైశ్చ సా వృష్టినాం పురీ ద్వారకా బభౌ.

౫౫

(పిత్తేతి.) ఆహుతాః. యే శ్రేష్ఠా భుభుజో నృపా స్తేషాం సంబంధిభి ర్మదోదకం
ప్రవద్భి ర్గజై స్సిక్తాః గజమదోదకై స్సిక్తా ఇత్యర్థః. తే మార్గా వీధయో యస్యాం సా తతా ద్వార్య
పరామృష్టా ఉచ్చితాః రమ్భా కదళ్యః, రాభిః పూగై ర్నౌపశోభితా ఆరిజ్యైశ్చ చ బభౌ.

౫౬

(కుర్వితి.) సంత్రమాదౌత్సుక్యాత్ పరితో వీదిషు దావతాం సజ్జరతాం బంధూనాం మధ్యే
కుర్వాదయో మిత సప్రమేత్య ముదం ప్రాపుః.

౫౭

(రుక్మిణ్యాహరణ మితి.) తత స్తత్ర తత్ర దేశేషు గీయమానం రుక్మిణ్యానయనాత్మకం
భగవచ్ఛేష్ఠితం శ్రుత్వా నితరాం విస్మితా బభూవుః.

౫౮

(ద్వారకాయా మితి.) హేరాజః, రమయా లక్ష్మ్యవతారరూపయా రుక్మిణ్యా సహితం
శ్రీకృష్ణం దృష్ట్వా పురవాసినాం మహా న్యోదో బభూవ.

౫౯

ఇతి శ్రీమత్సాంస్కృతయఃపారివారరాకాసుధాకరస్య వర్సవిద్యావిధేః శ్రీకైలశురోః సుతేన

తన్మరణకమలపరివయప్రసన్నతత్స్సక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన

శ్రీవైష్ణవదాసేన శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత

చంద్రికాయాం, దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం, చతుఃషష్ఠాశ్చ ౭ ధ్యాయః.

అథ ప ఞ్చ ప ఞ్చా శో ఽధ్యాయః :

ప్రద్యుమ్నజననశఙ్ఖరవదాదివృత్తాంతః.

శ్రీకృష్ణ ఉవాచ -

కామస్తు వాసుదేవాంశో దగ్ధః ప్రాగ్రుద్రమన్యనా,
దేహకోపపత్తయే భూయస్తమేవ ప్రత్యవద్యత. ౧

స ఏవ జాతో వైదర్యాం కృష్ణపీర్యసముద్భవః,
ప్రద్యుమ్న ఇతి విఖ్యాత స్సర్వతోఽనవమః పితుః. ౨

తం శఙ్ఖరః కామరూపీ హృత్వా తోక శునిర్దశమ్,
స విదిత్వాఽఽత్రున శ్శత్రుం ప్రాప్యోదన్వత్యగార్భహమ్. ౩

అథ ప ఞ్చ ప ఞ్చా శో ఽధ్యాయః.

ఇత్థం భగవతో రుక్మిణీవివాహ స్సవిస్తరమనువర్తితః. అథ జామ్బవత్పాదవివాహో వివక్షస్తేభ్యః ప్రాగేవ ప్రద్యుమ్నజన్మేతి తదనువర్తయతి పంచపంచాశత్తమేన (కామ ఇత్యాదినా) యద్యపి శఙ్ఖరా గారత్పర్యాగమనాదికం తు వివాహేభ్యః పాశ్చాత్యం తథాఽపి కథావర్యసానాయాత్రోక్తమితి ద్రష్టవ్యం. (కామ ప్రియి.) కామో మన్మథ స్తస్య చ వాసుదేవాంశ ఇతి విశేషణేన భావిజన్మప్రభృతినంబంధః కీర్తితః. వాసుదేవవిభూతిత్వాద్వాసుదేవాంశః. అత ఏవ పునర్దేహకోపపత్తయే దేహసంయోగాయ తమేవ వాసుదేవమేవ ప్రత్యవద్యతేత్యుక్తం. ప్రత్యవద్యత భగవత్తను మాశ్రిత్యావతస్థ ఇత్యర్థః. అనేన చతుర్వ్యూహేషు తృతీయవ్యూహవిభూతిత్వ ముచ్యతే. నామసామ్యం చ తద్విభూతిత్వవిబంధన మేవ. ౧

స ఏవ కామ ఏవ కృష్ణస్య భగవతో పీర్యాత్పజ్జుల్పరూపజ్ఞానాత్మకా త్పముద్భవో యస్య సః వైదర్యాం రుక్మిణ్యా జాతః. ప్రద్యుమ్న ఇతి ఖ్యాతః. అభిహితః సర్వతః సర్వప్రకారేణ పితు రనవమః అన్యూనస్తుల్య ఇత్యర్థః. ౨

(తమితి.) సప్రసిద్ధః. కామశత్రు శఙ్ఖరస్తు ప్రద్యుమ్నం అత్మన స్సస్య శత్రుం విదిత్వా నారదముఖాదితి శేషః. అనిర్దశం అనతీతదశాహం తోకం శిశుం కామరూపీ స హృత్వా ఉదన్నతి సముద్రే ప్రాప్యః ప్రిప్వా గృహం ప్రత్యగత్. ౩

(ప్రద్యుష్ణజననశమ్భరవదావిప్లవః)

తం నిర్జగర బలవాన్మీన స్సోఽవ్యపరైస్సహ,
వృతో జాలేన మహతా గృహీతో మత్యుజీవిభిః.

౪

తం శమ్భరాయతైవర్తా ఉపాజహు రుసాయనమ్,
సూదా మహానసం నీత్వాఽవధ్య స్వధితి నాఽద్భుతమ్.

౫

దృష్ట్వా తదుదరే బాలం మాయావత్త్యై న్యవేదయన్,
నారదోఽకథయ త్సర్వం తస్యా శృజ్జీతచేతసః,
బాలస్య తత్త్వ ముత్పత్తిం మతోన్యోదరనివేశనమ్.

౬

సా చ కామస్య వై పత్నీ రతి ర్నామ మశస్వినీ,
పత్యు ర్నిర్దగ్ధదేహ్యా దేహోత్పత్తిం ప్రవక్షతి.

౭

నిరూపితా శమ్భరేణ సా సూదాదనసాధనే,

తం శకుం కశ్చి ద్బలవాన్మీనో మతోన్యో నిర్జగర నిగిర్జవాః. తతః కదాచిన్మృత్యుజీవిభి ర్దైతై
స్సోఽపి మీనో వ్యపరై స్తీనైస్సహ మహతా జాలేన వృతః అవృతో గృహీతశ్చ.

౪

తైవర్తా దాశాన్తం మహామీనం శమ్భరాయోపాయన ముపాజహుః సమర్పయామాసుః.
తత స్సూదాః పాదతః చేత్తారో వా మహానసం పాకగృహం ప్రతి తం మీనం ప్రాపయ్య స్వధితివా
శత్రువిశేషేణ అవధ్యం బంధితవంతః.

౫

తదా తస్య మత్యుష్కోదరే అద్భుతం బాలం దృష్ట్వా తం మాయావత్త్యై మన్మథపత్న్యై
రత్యాభ్యాద్యై శంబరేణ ప్రసహ్యోహృత్య మహానసే స్థాపితయై న్యవేదయన్, కో సా నయం బాల
ఇతి మమ భద్రైఃస్థితః, కిం వా న ఏవాయ మిత్యేనం శజ్జీతం చేతో యస్యా స్తస్యా మాయావత్త్యాః
నారదః తత్సర్వం కథయామానః, కిం తత్సర్వం య దకథయ త్తత్రాహ (దాచిన్యేతి.) తత్త్వ
యాథార్థ్యం కామ ఏవాయ మిత్యేనంవిధం మతోన్యోదరనివేశనాదికం చేతి సర్వ మకథయత్.

౬

(పా చేతి.) సా శమ్భరేణ సూదైస్సహ ఓదనసాధనే పాకగృహే నిరూపితా సూదానాం
(81)

కామదేవం శిశుం మత్వా చక్రే స్నేహం తదాఽర్చకే.

౮

నాతిదీర్ఘేణ కాలేన స కార్షీ రూఢయౌవనః,

జనయామాన నారీణాం వీక్షస్తీనాం చ విభ్రమమ్.

౯

సా తం పఠిం పద్మదళాయతేక్షణం ప్రలమ్బబాహుం నరలోకసుందరమ్.

సప్రీహాసోత్తభితభుగ్రవేక్షతీ ప్రీత్యోపతస్థే రతి రక్షసౌరతైః.

౧౦

తా మహా భగవాన్ కార్షి రాత స్తే మతి రన్యథా,

మాతృభావ మతిక్రమ్య వర్తనే కామినీ యథా.

౧౧

రతి రువాచ—

భవా న్నారయణసుత శృమ్పరేణాహృతో గృహాత్.

అ.౧౦ తే దయితా పత్నీ రతిః కామో భవా న్పుభో.

౧౨

పరిచారకతయా స్థాపితా మాయావతీ పత్యః కామన్య దేహోత్పత్తిం ప్రతీక్షమాణా స్థితా సతీ తం శిశుం నారదముఖా త్కామదేవం జ్ఞాత్వా తస్మి న్నర్చకే అవిచ్ఛిన్నం స్నేహం చక్రే.

౧౩-౮

కార్షిః కృష్ణస్వాపత్యం ప్రద్యుమ్నః, నాతిదీర్ఘేణాల్పేనైవ కాలేన రూఢంప్రాప్తం యౌవనం యన్య సః విభ్రమం సమ్మోహం జనయామాన.

౯

(సేతి.) అజ్గ హే రాజన్ సా మాయావతీ తం ప్రద్యుమ్నం రూఢయౌవనం ప్రీత్యా సౌరతైః, రాతైః, ఉపతస్థే అభజత్. కథంభూతాః ప్రీడయా సహితో యో హాస స్తేన ఉత్తంభితే భ్రువౌ యస్యాః తయా దృశేతీ విశేషాఞ్ఞాహరః, ఈక్షతి ఈక్షమాణా.

౧౦

తదా భగవాన్ కార్షి స్తాం మాయావతీ చూహ. ఉక్తిమేవాహ (మాతరితి) హేమాత స్త వ మతిరన్యథా విసరితా బభూవ, అన్యథాత్వ మేవ దర్శయతి (మాతృభావ మితి.) కామినీ పుంశ్చరీ యథా తద్వత్.

౧౧

ఏవముక్తా ప్రాహ రతిః (భవానితి.) నారాయణన్య కృష్ణన్య, సుతః, ఏవం చేత్తద్గృహ ఏవ కిం న్న వసామిత్యత్ అహ (శమ్పరేణేతి.) గృహ న్నారాయణన్య గృహాత్ తవాహం దయితా ప్రియతమా పత్నీ.

౧౨

దశమ స్కంధే — పంచపంచాశోఽధ్యాయః :

కీర్తి

(ప్రద్యుమ్నజననశమ్మరవచాదివృత్తాంతః)

ఏష త్వాఽనిర్దళం సిన్ధౌ ప్రాక్షిప చ్చమ్మరోఽసురః,
మత్స్యోఽగ్రసీ త్రదుదరా దిహ ప్రాప్తో భవా స్ఫుభో.

౧౩

తమిమం జహి దుర్ధర్షం దుర్జయం శత్రు మాత్మనః,
మాయాశతవిదం త్వం చ మాయాభి రోహనాదిభిః.

౧౪

పరిశోచతి తే మాతా కురజ్జీవ హతవ్రజా,
పుత్రస్నేహాకులా దీనా వివత్సా గౌర్యథాఽఽతురా,

౧౫

ప్రభాప్యైవం దదౌ విద్యాం ప్రద్యుమ్నాయ మహాత్మనే,
మాయావతీ మహామాయాం సర్వమాయావినాశినీమ్.

౧౬

స చ శమ్మర మభ్యేత్య సంయుగాయ సమాహ్వయత్,
అవిషహ్యై స్త మాక్షేపైః క్షిప న్సంజనయన్ కులిమ్.

౧౭

ఏష శమ్మరోఽసురః అనతీతదశాహమేవ త్వాం సముద్రే పాతయామాన, హేత్రభో
సమర్థ.

౧౮

త మాత్మన శ్శత్రుం శమ్మరం జహి, దుర్జయత్వే హేతుః, (మాయాశతవిదమితి.) కథం
తర్హి హంతవ్య స్తత్రాహ (మాయాభిరితి.) మోహన మాది ర్యాసాం తాభి ర్మాయాభిః, మయోపదేక్ష్య
మాతాభి రితి శేషః.

౧౯

స చాత్ర విలంబుః కార్య ఇత్యాహ (పరిశోచతీతి.) తవ మాతా రుక్మిణీ హతా విసప్తా
అదృష్టేతి యావత్, వ్రజా పుత్రో యస్యా స్యా, కురజ్జీవ హరిణీవ పరిశోచతి కిం చ పుత్రస్నేహే
సాతురా వివత్సా విసప్తవత్సా, అత ఏవ అతురా గౌర్యథా తద్వత్.

౨౦

(ప్రభాప్యైతి.) సర్వా శ్శత్రో స్సంబంధినీ ర్మాయాః, వినాశయతీతి తథా తాం మాయాం
మోహనాదిమాయాత్మికాం, విద్యాం దదౌ.

౨౧

తత స్స చ ప్రద్యుమ్నః, సంయుగాయ యుద్ధార్థం సమాహూతవాః, కిం కుర్వతః సోధు
మకత్త్యైః, అధిక్షేపైః, తం శమ్మరం, క్షిపన్ పరిభవన్ కలిం కలహం జనయం శ్చ.

౨౨

సోఽధీక్షిస్తో దుర్వచోఽభిః పాదాహత ఇవోరగః,
నిశ్చక్రామ గదాపాణి రమద్వా త్తామ్రలోచనః.

౧౮

గదా మావిధ్య తరసా ప్రద్యుమ్నాయ మహాత్మనే,
ప్రక్షిప్య వ్యనద న్నాదం వజ్రవిష్పేషనిఘ్నరమ్.

౧౯

తా మాపతంత్రీం గదయా ప్రద్యుమ్న స్తరసా గదామ్,
అపాస్య శత్రవే క్రుద్ధః ప్రాహిణో త్వగదాం నదన్.

౨౦

స చ మూలూం సమాశ్రిత్య దైతేయాం మయదర్శితామ్.
ముముచేఽశ్వమయం వర్షం కార్ణౌ వై హోయసోఽసురః.

౨౧

బాధ్యమానోఽశ్వవర్షేణ రౌక్మిణీయో మహాబలః,
సత్వాత్మికాం మహావిద్యాం సర్వమాయోపమర్శిసిమ్.

౨౨

(స ఇతి.) సః శమ్పరః. పాదేన, తాడితః. సర్ప ఇవ దుర్వచోఽభి రధిక్షేపై రధిక్షిప్తః
అత ఏవ క్రోధాత్తామ్ర లోచనే యస్య గదాపాణో యస్య సః, నిశ్చక్రామ,
౧౮

(తరసా) ఐతేన గదా మావిధ్య భ్రాగుయిత్వా ప్రక్షిప్య ప్రయుజ్య వజ్రపాశనే ర్నిష్పేషే
నిర్హతే యథా నిఘ్నర స్త్రీవో నాదో భవతి తథాభూతం నాదం వ్యనదవృత్తార్. పాకం పవతీవ దయం
నిర్దేశః,
౧౯

(తా మితి.) ప్రద్యుమ్నః, స్వగదయా, సాం శమ్పరప్రయుక్తాం, ఆకాశే ఆపతంత్రీం,
గదా మపాస్య విరస్య స ఇవ స్వయమపి నదన్, శత్రవే శమ్పరాయ, స్వగదాం, ప్రాయుక్త.
౨౦

స చ శమ్పరః, మయేన దైత్యదానవాచార్యేణ దర్శితా ముపదిష్టాం, మాయా మాంతర్థా
నాద్యాత్మికా, మాశ్రిత్య, వైహోయసః ఆకాశే స్థితః, కార్ణౌ ప్రద్యుమ్నే శిలామయం వర్షం ముముచే. ౨౧

తదా రౌక్మిణీయః ప్రద్యుమ్నః, శిలావర్షేణ బాధ్యమానః తాద్యమానః, సత్వాత్మికాం సత్య
గుణమయాం, సర్వాసురమాయోపమర్శిసిం, ప్రాయుజ్యే త్యుత్తరస్యాపకర్షః.
౨౨

(ప్రద్యుమ్నజననశంఖురవచాదివృత్తాంతః)

తతో గౌర్యకగార్థస్వపై శాచోరగరాక్షసిః.

ప్రాయుజ్ఞ శతశో దైత్యః కార్షిర్యధమయ త్పుతాః.

౨౩

సశాత మపి ముద్యమ్య సకిరీటం సకుంభలమ్.

శంఖురస్య శిరః కాయా త్తామ్రశృశో ర్జహర తత్.

౨౪

ఆకీర్యమాణో విబుధైః స్తువద్భిః కుసుమోత్కరైః,

భార్యయాఽమృతచారిణ్యా పురీం నీతో విహాయసా.

౨౫

అస్తఃపురసం రాజ స్థలనారత్నసంకలమ్.

ఏవేశ పత్న్యా గగనా ద్విద్యుతేవ బలాసాకః.

౨౬

తం దృష్ట్వా జలదశ్యామం వీరకాశేనుబాసనమ్.

(తమ పునః దైత్య శుహృకానాం సంబంధినిం తతా గండర్వాదిసంబంధినిం త మాయాం ప్రాయుజ్ఞ కార్షిస్తుతా స్సర్వా మాయా, వర్జమయత్ వ్యకళయత్.

౨౩

తతః విరం. బద్ధం ఉధృత్య, విద్యాయశ్చ తామ్రాదీ శృత్రూదీ యన్య తన్య శంఖురస్య కాయా ఉపకిరీటం సకుండలం చ శిరో, జహర చిత్రయామాసేత్యర్థః.

౨౪

(ఆకీర్యమాణేతి.) స్తువద్భిః విబుధైః దేవైః కర్తృభిః కుసుమోత్కరైః కుసుమాంజలిభిః కుసుమజాలైర్వా, ఆకీర్యమాణః ప్రద్యుమ్నః, అష్టురే, స్వయం, చరంతి అన్యైశ్చ వాయుతి తచ్ఛీలా తథా తయా భార్యయా కర్తవ్య విహాయసా ఆకాశమాగ్గేణ పురీం ద్వారకాం ప్రతి వీతః.

౨౫

తత్ర హేరాబజా లలనాః త్రిమి విన ర్తాని లై స్సంకలం అంతఃపురశ్రేష్ఠం పత్న్యా సహ ప్రవివేశ. యథా విమృశ సహ బలాహక్ నీలమేఘః తద్వత్.

౨౬

(తమితి.) తం ప్రవిష్టం ప్రద్యుమ్నం, దృష్ట్వా త్రిమిః కృష్ణమేవ మత్వా లజ్జితాస్తత్ర తత్ర విలిఖ్యః, కృష్ణం మత్సేత్యత్ర హేతుం వదన్ కృష్ణసాధారణై ర్ధర్మై ర్విశిష్ట- (జలదశ్యామమిత్యాది)

ప్రలమ్బబాహుం తామ్రాక్షం సుస్మితం రుచిరాననమ్.

౨౭

అలఙ్కృతముఖామ్బోజం నీలవక్రాలకాశిభిః,

కృష్ణం మత్వా ప్రియో హీతా నిలియ్య స్తత్ర తత్రహ.

౨౮

అవధార్య శనై రీష ద్వైలక్షణ్యేన యోషిః,

ఉపజగ్ముః ప్రముదితా స్సప్తీరత్నం శుచిస్మితాః.

౨౯

అథ తత్రాసితాపాణ్ణీ వైదర్భీ వల్లభాపిణీ.

అన్మర త్వసుతం నష్టం స్నేహో ఘ్నతవయోధరా.

౩౦

కో న్వయం నరవై దూత్యః కస్య వా కమలేక్షణః,

ధృతః కయా చ జఠరే క్వేయం లబ్ధా త్వనేన వ.

౩౧

మమా సావాత్మజో నష్టో నీతో య సూతికాలయాత,

ఏతత్తుల్యవయోరూపో యది జీవతి కుత్రచిత్.

౩౨

ప్రలమ్బా దీర్ఘా, బాహూ యస్య తం నీలా వక్రశ్చ. యే అలకా స్తా ఏవ అశయః తై రలఙ్కృతం ముఖామ్బుజం, యస్య, శిష్ట.

౨౭-౨౮

తత స్తా యోషిత శ్చనై రీష ద్వైలక్షణ్యేన శ్రీవత్సాద్యభావరూపేణేతి భావః. అవధార్య కృష్ణో న భవత్కియమితి విశ్చిత్త్య శ్రీరత్నేన సహితం ప్రద్యుమ్న ముపజగ్ముః.

౨౯

(అథ తత్రేతి.) వల్ల సుందరం యథా తథా భావత ఇతి తథా సా వైదర్భీ రుక్మిణీ నష్టం సుతం అన్మరత్, స్నేహేన సుతస్నేహేన స్నుతౌ జఠరంతౌ పయోధరౌ యస్యా స్సా, ఇత్థం ప్రాహేతి శేషః.

౩౦

ఉక్తిశేషాహ (కోస్వితి వఖ్యాభిః.) అయం నర ఏష వైదూర్యః పురుషరత్నమిత్యర్థః, కో వా కస్య సంబంధీ, పుత్ర ఇతి యావత్. కయా ప్రియా జఠరే ధృతః కస్యాః పుత్ర ఇత్యర్థః. అనేనెయం ప్రీ క్వ లబ్ధా.

౩౧

యోఽసౌ మమాత్మజః సూతికాగృహ, స్మితో నష్టోఽదృష్టశ్చ స ఏవాయం కిం వేత్త్యర్థః. ఏతేన తుల్యం, వయోరూపం చ యస్య సోఽన్యత్పుత్రః క్వచి ద్యది జీవతి కిం వా జీవతి.

౩౨

(ప్రద్యుష్ణజనశంకర్షణపదాదివృత్తాంతః)

కథం త్వనేన సంప్రాప్తం సారూప్యం శార్దూలస్వనః.

ఆకృత్యాఽవయవైర్గత్యా స్వరహాసావలోకనైః.

౩౩

స ఏవ భగవాన్మూనం యో మే గర్భగతోఽర్చకః,

అముష్మి స్ప్రితి రధికా వామస్ఫురతి మే భుజః.

౩౪

ఏవం మీమాంసమానాయా వైదర్యాం దేవకీసుతః,

దేవక్యానకదుష్టుభ్యా ముత్తమశ్లోక ఆగమత్.

౩౫

విజ్ఞాతార్థోఽపి భగవాన్ స్తూష్టిమాన జనార్దనః,

నారదోఽకథయంస్పర్శం శంకరాహరణాదికమ్.

౩౬

శచ్చుత్వా మహావాక్పర్యం కృష్ణాంతపురయోషితః,

అభ్యసంస్థ స్పహూ నబ్ధా న్నష్టం పునరివాగతమ్.

౩౭

తస్య స్వపుత్రత్వం సంభావయంత్యాహ (కథమితి.)

౩౮

విచిన్తోతి (స ఏవేతి.) యో భగవాన్ కృష్ణాంశభూతో మమ గర్భగతః స ఏవాయం. మానం ద్రువం. స ఏవాయం భవేదితి పాఠాంతరం. తత్ర హేతుః, అముష్మిన్, అస్మిన్, మమ ప్రీతి రధికా భవతి మమ వామో భుజశ్చ స్ఫురతి సచ్చుతి అన్యత్రైత న్న పురేతేతి భావః.

౩౯

జన్తం వైదర్యాం మీమాంసమానాయాం తర్కయంత్యాం సత్త్వాం ఉత్తమశ్లోకో భగవాన్ దేవకీవసుదేవాభ్యాం సహ త్రాజగామ.

౪౦

విజ్ఞాతోఽధ్యవసీః అర్థః శతరసంశయవిషయభూతోఽర్థో. యేన తథాభూతోఽపి తూష్టి మాన తదా నారదః శంకరాహరణాదికం నర్వ మకథయత్.

౪౧

తన్నారదకథితం మహావాక్పర్యం శ్రుత్వా కృష్ణాంతపురత్రియో దేవక్యాదయశ్చ మృతం పుత్రం పున రాగతమివ బహూ నబ్ధా న్నష్టం మదృష్టం దృష్టేతి శేషః. అభ్యసందః.

౪౨

దేవకీవసుదేవశ్చ కృష్ణరామౌ తథా త్రియః.

దంపతీ తౌ పరిష్వజ్య రుక్మిణీ చ యయు ర్ముదమ్.

౩౮

నష్టం ప్రద్యుమ్నమాయాత మాకర్ణ్య ద్వారకౌకసః.

అహో మృత ఇహాయాతో బాలో దిష్ట్యేతి చాబ్రువన్.

౩౯

యం వై ముహూః పితృసరూపనిజేశభావా స్తన్మాతరో యదభజన్రూః ఊఢభావాః.

చిత్రం న త త్థలు రమాస్పదభిమ్మభిమ్మే కా మే స్మరేఽఽపిషయే కిముతాస్యనార్యః.

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే. మహాపురాణే. పారమహంసాం. సంహితాయాం. దశమస్కంధే.

పంచపంచాశోఽధ్యాయః.

—

తౌ దమృతీ దేవకీవసుదేవౌ రుక్మిణీ చ పరిష్వజ్య ప్రద్యుమ్న మితి శేషః. నష్టం ప్రద్యుమ్నమాయాతమిష్యస్యావకర్షో వా. ముదం యయుః.

౩౮

(నష్టమితి.) ద్వారకౌకసో ద్వారకాపస్తాయినో జనా ఇత్థం అబ్రువన్ (కిమితి) అహో మృతో బాలః పుష రిహాయతః దిష్ట్యా అయ మానంద ఇతి.

౩౯

పౌందర్యాతిశయేన ప్రద్యుమ్నం వర్ణయతి (యమితి.) పితౌ శ్రీకృష్ణః. తత్సరూపతయా నిజ ఆత్మీయః. ఈశః భరతేతి. బాలో భావనా యాసాం తాః పితృసారూప్యాన్నిజభర్తృబుద్ధిసహితా ఇత్యర్థః. తన్మాతరః శ్రీకృష్ణవత్స్య. రహసి నిరూఢభావా స్పత్నః. య మభజ నిమితి య త్త స్పదయ చిత్రం "తన్మాతరో మనసివార్ద్యుకో బభూవు రితి" సారే తా. కృష్ణవత్స్యః. యం ప్రద్యుమ్నం దృష్ట్యేతి శేషః. కామవళాత్ స్నిగ్ధవృష్టయోఽభవ నిమితి య నైకశ్చిత్ర మితి సంబంధః. స్మరే స్మర్య మాణశ్చేనైవ ఙ్గోఽకే కామే అపిషయే సతి కింఛ రమాయా ఆస్పదౌ శ్రీకృష్ణ స్తస్య విమ్మం మూర్తి స్తస్య విమ్మే ప్రతివిమ్మే లింగవద్విగ్రహవదృశే పుత్రే సతీత్యర్థః. తత్కిము వక్తవ్యం య దన్యా నార్యో భజేయ రితి.

౪౦.

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయవయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిదేః శ్రీవైలగ్గురేః సుతేన

తత్సర్వజాకమలసదయప్రసన్నరత్నౌ క్రినమదిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన

శ్రీవైష్ణవదాసేన. శ్రీవీరరాఘవవిదూషా లిఖితయాం. శ్రీమద్భాగవత

చంద్రికాయాం. దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం.

పంచపంచాశోఽధ్యాయః.

అథ షట్పఞ్చాశోఽధ్యాయః :

—* న్యమస్తకోపాఖ్యానారమ్భః *—

శ్రీశుక ఉవాచ—

సత్రాజిత స్వతనయాం కృష్ణాయ కృతకిల్బిషః,
న్యమస్తకేన మణినా స్వయ ముద్యమ్య దత్తవాః.

౧

రాజోవాచ—

సత్రాజితః కిమకరో ద్భృహ్మ స్కృష్టస్య కిల్బిషమ్,
న్యమస్తకః కుతస్తస్య కస్మా ద్ధత్తా సుతా హరేః.

౨

శ్రీశుక ఉవాచ—

ఆసీ త్సత్రాజిత స్సూర్యభక్తశ్చ పరమ స్సదా,
ప్రీత స్తస్మై మణిం ప్రాదా త్సూర్య స్తుష్ట స్యమస్తకమ్.

౩

అథ షట్పఞ్చాశోఽధ్యాయః

—* న్యమస్తకోపాఖ్యానారమ్భః *—

అథ సత్యభామాజామ్భవత్యో ర్వివాహం పర్యయితుకామ స్తద్విస్తరపివృచ్ఛిషా ముత్పాదయతు మాహ (సత్రాజిత ఇతి.) సత్రాజిత ఇత్యకారాంతః, క్వచిత్తకారాంతోఽస్యన్వయానుసారేణ ద్రష్టవ్యః. తత్రాకారాంతః కర్తరీ క్తాంతః, సత్రేణ అనమంతా జ్ఞితః జితవాః సర్వోత్కర్షేణ వర్తితవానితి తథా వ చ తావ త్కృతం కిల్బిష మవరాదో యేన తథాటూతః, న్యమంతకాఢ్యేన మణినా సహ స్వతనయాం సత్యభామాం కృష్ణయోద్యమ్యోద్ధృత్య దదౌ.

౧

తత్ర లబ్ధప్రస్నావసరః పృచ్ఛతి రాజా (సత్రాజిత ఇతి.) పేబ్రహ్మణ తావ త్సత్రాజిత్కిం కిల్బిష మవరాధ మకరోత్ తస్య సత్రాజితస్య న్యమంతకః కుతః కస్మాద్ధత్తా కస్మాద్ధేతోః సుతా చ హరేః హరయే దత్తా.

౨

ఇతి పృష్ట స్పృష్టర మనువర్ణయతుం తావ దుపోద్ధృత మాహ (ఆసీదితి.) సత్రాజితాఖ్యో కశ్చ ద్రావా సదా పరమ స్సూర్యభక్తః ఆసీత్, సూర్యస్తుష్టః, తత్త్యేతి కేషః, తస్మై సత్రాజితాయ న్యమంతకాఖ్యం మణిం దదౌ.

౩

స తం బిభ్ర నృణాం కణ్ఠే భ్రాజమానో యథా రవిః,

ప్రవిష్టో ద్వారకాం రాజం ప్రేక్షసా నోపలక్షితః.

౪

తం విలోక్య జనా దూరా త్రేక్షసాముష్టదృష్టయః,

దీప్యతేక్షై ర్భగవతే శశంసు సూర్యశబ్దీతాః.

౫

నారాయణ నమస్తేస్తు శక్తవక్రగదాధర,

దామోదరఃస్తాక్ష గోవింద యదునందన.

౬

ఏష అమాతి సవితా త్వాం దిర్భుక్ష ర్జగత్పతే,

ముష్ణన్ గభస్తచక్రేణ నృణాం చక్షోషి తిగ్మగుః.

౭

అన్విచ్ఛంసి హి తే మార్గం త్రిలోక్యాం చిబుధర్షణాః,

జ్ఞాత్వాఽద్య గూఢం యదుషు ద్రష్టుం త్వాఽఽయాత్యజః ప్రభో.

౮

సత్రాజిత్ తం గుణం బిభ్రాణః రవిరివ భ్రాజమానః హేరాజన్ మణితేజసా అనుపలక్షిత శరీరో ద్వారకాం ప్రవిష్టః..

౪

తం ప్రవిష్ట శవలోక్య జనా దూరాదేవ తస్య తేజసా ముష్టా అవహృతాః అభిభూతా దృష్టయో దేహ్యై గు సూర్యైశ్చయమితి శబ్దీతాన్పంః అక్షైః దీప్యతే క్రిదాం కుర్వాణాయ భగవతే శ్రీకృష్ణాయ శశంసు శభయామాసుః.

౫

సమస్కర్తు సూర్యం సూర్యం సంభవ్య భక్తుద్రేకేణ భగవంతం సంబోధయంతి (నారాయణేతి.)

౬

(ఏష ఇతి, ఏష ఇ గృహవృత్తౌరూపప్రవర్తనసరం, సూర్యః త్వాం ద్రష్టుమిచ్ఛుః హే జగత్పతే అమాతి. ఉభయూతాః శిశ్మాస్తేజ్ఞాః గానో శ్మయః యస్య సః గభస్తచక్రేణ రక్తిజాలేన నృణాం చక్షోషి ముష్ణన్ ప్రతిఘ్నన్.

౭

స చైతదఘటమాన మిత్యాహుః. (అన్విచ్ఛంసి హితి.) చిబుధర్షణాః దేవశ్రేష్ఠాః త్రిలోక్యాం తవ మార్గం మన్విచ్ఛంతి అన్వేషయంతి త్వం యద్రూపగుణకర్మకస్తథాభూతం త్వాం ద్రష్టు మిచ్ఛంతీత్యర్థః. అతోఽధునా యదుషు గూఢం గృహీతయదుపేషం త్వాం జ్ఞాత్వా హేప్రభో అజహ్నూర్య అమాతి.

౮

(స్వమంత్రోపాఖ్యానారమ్భః)

శ్రీశుక ఉవాచ—

నిశమ్య బాలవచనం ప్రహస్యామ్బుజలోచనః

ప్రాహ నాసౌ రవి ర్దేవ స్సత్రాజి నృణాం జ్వలన్.

౯

శ్రీశుక ఉవాచ—

సత్రాజి త్వగృహం శ్రీమాన్ కృతకౌతుకమజ్జకమ్.

ప్రవిశ్య దేవనదనే మణిం విప్రై ర్మౌవేళయత్.

౧౦

దినే దినే స్వర్ణభారా నష్టౌ స స్మజతి ప్రభో.

౧౧

దుర్భిక్ష మార్యరిష్టాని సర్వాధివ్యాధయోఽనుభాః.

న సన్తి మాయినస్తత్ర యత్రాస్తేఽభ్యర్చితో మణిః.

౧౨

(విశేషాంతః) బాలానా మగవృత్తో మూర్ఖత్వానన్విజ్ఞానం కనన మార్జ్య ప్రహస్యాహ
(నాసౌవితి) అసావాగవృత్త స్మ చేవో రవిస్సూర్యః. కింఽపి సత్రాజిత్ కుర్యత్ప్రవేశద్వయం తేజ ఇత్యతో
విశిష్ట-మణినా స్వమంత్రేణ జ్వలన్ బిభృష్. అన ఆహుః.

౯

కీదృశస్తస్య మణేః ప్రభావ ఇతి జిజ్ఞాసుం రాజానః ప్రత్యహ ముని. (సత్రాజిదితి.)
అన్య “సూర్యార్జ్యమణి” రిత్యాదిః. శ్రీమాన్ బాగ్మదాన్ సత్రాజి క్కృపాని కౌతుకేనోత్సవేన మజ్జకాని
యస్మిన్ తత్త్విగృహం ప్రవిశ్య దేవనదనే విప్రైః ప్రమోజ్యకర్తృణః మణిం వ్యవేళయత్. ౧౦

స చ మణిః పోప్రభో రాజ స్మృతిదిన మష్టౌ స్వర్ణభారాన్ స్మజతి అయం భావః ప్రమాణ
విశేషః. తథాపి “చతుర్భి ర్యేహిర్భిర్జ్ఞాన గుణ్ణాన్ పచ్చావయం పజాన్. అష్టౌ సాన్ కర్షంతాన్
కృతరః పరిమ తులాం పలకతం ప్రాహా ధ్వారసాః ద్విశతస్త్వలా” ఇతి ౧౧

కీచ్చ (దుర్భిక్షేతి.) మరీచమా కాలమృత్యుః. అరిష్ట మభద్రం అనుభాః దుఃఖహేళనః
అదిర్మనః పీడా చ్ఛాదయో రోగాః. మాయినో పచ్చాకా కోహీనా ఇతియత్ యస్మిన్ప్రాజ్ఞేన మణి రర్చితః.
స్వాత్మత్ర తదాదిదపి దుర్భిక్షదయో నసంతి స్మ. ౧౨

౧౨

న తం బిద్ర నృజిం కణ్ఠే బ్రాజమానో యథా రవిః,
ప్రవిష్టో ద్వారకాం రాజం నైజసా నోపలక్షితః.

౪

తం విలోక్య జనా దూరా తేజసాముష్టదృష్టయః,
దీప్యతేఽక్షై ర్భగవతే శశంసు సూర్యశబ్దైః.

౫

నారాయణ నమస్తేస్తు శఙ్ఖచక్రగదాధర,
బామోదరఃస్థాక్ష గోవింద యదునందన.

౬

ఏష ఆయాతి సవితా త్వాం దిగృథ్న ర్జగత్పతే,
ముష్ణక్ గభస్తచక్రేణ నృణాం వక్షాంపి తిగ్మగుః.

౭

అన్విచ్ఛంసి హి తే మార్గం త్రిలోక్యాం విబుధర్షభాః,
జ్ఞాత్వాఽద్య గూఢం యదుషు ద్రష్టుం త్వాఽఽయాత్యజః ప్రభో.

౮

సత్రాజిత్ తం గణం బిద్రాణః రవిరివ బ్రాజమానః హేరాజక్ మణితేజసా అనుపలక్షిత
శరీరో ద్వారకాం ప్రవిష్టః..

౪

తం ప్రవిష్టమవలోక్య జనా దూరాదేవ తస్య తేజసా ముష్టా అవహృతాః అభిభూతాః
దృష్టయో హేరాజక్ సూర్యశబ్దైః దీప్యతాంః అక్షైః దీప్యతే క్రీడాం కుర్వాణాయ భగవతే
శ్రీకృష్ణాయ శశంసు శబ్దయామాసుః.

౫

నమస్కర్తుమగతం సూర్యం సంభవ్య భక్తుద్రేకేణ భగవంతం సంబోధయంతి
(నారాయణేతి.)

౬

(ఏష ఇతి, ఏష ఇన్ద్రాగృహ్యతోటాప్రవర్తనసరం, సూర్యః త్వాం ద్రష్టుమిచ్ఛుః హే
జగత్పతే ఆయాతి. ఆయాత్యః, అగ్మాప్రేక్షైః గావో శ్మయః యస్య సః గభస్తచక్రేణ రక్తిజాలేన
నృణాం వక్షాంపి ముష్ణక్ ప్రతిఘ్నక్.

౭

న చైతదఘటమాన మిత్యామాః. (అన్విచ్ఛంసి హేతి.) విబుధర్షభాః దేవశ్రేష్ఠాః త్రిలోక్యాం
తన మార్గ మన్విచ్ఛంతి అన్వేషయంతి త్వం యద్రూపగుణకర్మకస్తథాభూతం త్వాం ద్రష్టు
మిచ్ఛంతీత్యర్థః. అతోఽధునా యదుషు గూఢం గృహీతయదుషేషం త్వాం జ్ఞాత్వా హేప్రభో
అజహ్నుర్య ఆయాతి.

౮

(స్వమంత్రోపాఖ్యానరమ్యః)

శ్రీశుక ఉవాచ—

నిశమ్య బాలవచనం ప్రహస్యామ్బుజలోచనః.

ప్రాహ నాసౌ రవి ర్దేవ స్సత్రాజి నృణాం జ్వలన్.

౯

శ్రీశుక ఉవాచ—

సత్రాజి త్వస్యగృహం శ్రీమాన్ కృతకౌతుకమంజుశమ్,

ప్రవిశ్య దేవనదనే మణిం విప్రై ర్మృవేళయత్.

౧౦

దినే దినే స్వర్ణభారా నష్టౌ స సృజతి ప్రభో.

౧౧

దుర్భిక్ష మార్యరిష్టాని సర్వాధివ్యాధయోఽనుభాః,

న సన్తి నూయనస్తత్ర యత్రాస్తేఽభ్యర్చితో మణిః.

౧౨

(విశిష్టేతి.) బాలానా మగచ్ఛతో యాత్రాత్మానః శ్లాఘాం సవన మాచర్య ప్రహస్యాహ
(నాసావతి) అసావాగచ్ఛ స్మ దేవో రవిస్సూర్యః. కింతు సత్రాజిత్ కుస్తవ్యేష్యకం తేజ ఇత్యతో
విశిష్ట- మణినా స్వమంత్రేన జ్వలన్ స్విద్యోఽనన్ ఆహుతి.

౯

కీదృశ స్తస్య మణేః స్రవణ తతి జిజ్ఞాసుం రాజానః, ప్రభాహ మని. (ప్రత్రాజిదితి.)
అచ్య “సూర్యాలిప్తమణి” రిత్వాదిః. శ్రీమాన్ భాగ్యవాన్ సత్రాజి క్కృపాని కౌతుకేనోత్సవేన మంజుశామ్
యస్మిన్ త త్వస్యగృహం ప్రవిశం దేవనదనే విప్రైః ప్రమోజ్యకర్తుణి మణిం న్యవేళయత్. ౧౦

స చ మణిః హేప్రభో రాజ స్మృతిదిన మష్టౌ స్వర్ణభారాన్ సృజతి అహర భావః ప్రమాణ
విశేషః, తథాహ “చతుర్వి ర్యేహిర్భుక్షాన్ గుణ్ణాన్ సచ్చపదం పజాన్, అష్టౌ యా కర్షంతాన్
శృతురః పరిమ్ కులాం పలకతం ప్రాహా ధృరస్యా ద్విశతస్తు లా” ఇతి ౧౧

కిచ్చ (దుర్భిక్షేతి.) మరీచమా కాలమృత్యుః, అరిష్ట మథద్రం అనుభాః దుఃఖహేళనః
అదిర్మనః పీడా చ్ఛాదయో రోగాః. మాయినో వచ్చకా క్షోరా ఇతియోత్ యస్మిన్యాజ్ఞేన మణి రర్చితః.
స్యాత్తత్ర కదాచిదపి దుర్భిక్షదయో నసంతి స్మ. ౧౨

౧౩

స యాచితో మణిం క్వాపి యదురాజాయ శౌరిణా,
నైవార్థకాముకః ప్రాదా ద్యాష్టభక్త మతర్కయన్. ౧౩

త మేకదా మణిం కణ్ఠే ప్రతిముచ్య మహాప్రభమ్,
ప్రసేనో హయ మారుహ్య మృగయాం వ్యవర ద్వనే, ౧౪

ప్రసేనం సహాయం హత్వా మణి మాచ్ఛిద్య కేసరీ,
గిరిం విశ స్థామృవతా నిహతో మణి మిచ్ఛతా. ౧౫

సోఽపి చక్రే కుమారస్య మణిం క్రీడనకం విరే,
అపశ్య న్ప్రతితరం బ్రాతా సత్రాజి త్పర్యతప్యత. ౧౬

ప్రాయః కృష్ణేన నిహతో మణిగ్రీవో వనం గతః,
బ్రాతా మమేతి తచ్చుత్వా కర్ణే కర్ణేఽఙ్గప జ్ఞనః. ౧౭

క్వాపి కదాచిత్ యదురాజా యోగ్రసేనార్థం శౌరిణా మణిం యాచితోఽపి స సత్రాజిత్
అర్థకాముకః హేతుగర్భమిదం తత్త్వాత్ యాష్టభక్తం యాష్టా నై యర్థ్యం అవిచారయన్నేవ నైవ దదౌ. ౧౩

ఏవం స్థితే మహతీ ప్రథా దీప్తి ర్యస్య తం మణిం ఏకదా ప్రసేనః సత్రాజిద్భ్రాతా కంఠే
ప్రతిముచ్య బద్ధా అశ్వ మారుహ్య వనే మృగయాం వ్యవరత్. ౧౪

తదా కశ్చి త్కేసరీ పింహః సాశ్వం ప్రసేనం హత్వా మణి మాచ్ఛిద్య అకృష్య గృహీత్వా
గిరిం ప్రవిశా ఆత్మానం దృష్టవతా మణిమిచ్ఛతా జామృవతా ఋక్షరాజేన హతః. ౧౫

సోఽపి జామృవానపి విరే స్వనివాసభూతే గిరివిరే తం మణిం స్వకుమారస్య క్రీడనకం
క్రీడాసాధనం చక్రే బ్రాతా సత్రాజి త్ప్రతితరం ప్రసేనం మణిం చాపశ్యా పర్యతప్యత పరితప్త్యా
హేత్యర్థః. ౧౬

ఉక్తి మేవాహ (ప్రాయ ఇతి.) మణిః గ్రీవామాం యస్య సః మమ బ్రాతా వనం ప్రతి గత
స్తత్ర ప్రాయో బహుదా ద్రువమితి యావత్. శ్రీకృష్ణేనైవ హత ఇత్యేత ద్వదో ఙ్గనః శ్రుత్వా కర్ణే
అఙ్గపదుపాంశ్వనోచత్. ౧౭

(స్వమంత్రకోపాఖ్యానారమ్భః)

భగవాంస్తదువత్రుత్య దుర్యోలిప్తమాత్మని.

మార్జ్యం ప్రసేనపదవీ మన్వపద్యత నాగరైః.

౧౮

హతం ప్రసేన మశ్వం చ వీక్ష్య కేశరిణా వనే.

తం చాద్రిప్యషే నిహత మృక్షేణ దదృశు ర్జనాః.

౧౯

ఋక్షరాజబిలం భీమ మన్తేన తమసా వృతమ్.

ఏకో వివేశ భగవా నవస్థాప్య బహిః ప్రజాః

౨౦

తత్ర దృష్ట్వా మణిశ్రేష్ఠం బాలక్రీడనకం కృతమ్.

హర్తుం కృతమతి స్తస్మిన్నవతస్థేర్భూనికే.

౨౧

త మహర్షం నరం దృష్ట్వా ధాత్రి చుక్రోశ భీతవత్.

తచ్ఛ్రుత్వాఽభ్యుద్రవ త్కుర్ధ్ధో జామ్బవా న్పలినాంవరః.

౨౨

(క్రమేణ భగవానసి తద్వచ ఆకర్ష్య ఆత్మని స్వస్మిన్ దుర్యోలిప్తం భావేత్తః దుర్యోలేపం ప్రమాప్తుం అపోహితుం నాగరైరనేనృహ ప్రసేనపదవీం అన్వపద్యత అన్వగచ్ఛత్.

౧౮

(హత మితి.) తం కేశరిణం చాద్రిప్యషే ఋక్షేణ జామ్బవతా నిహతం దదృశుః.

౧౯

(ఋక్షరాజబిలమితి.) తతః తత్ర బిలద్వారే ప్రజాః నాగరాః జనానవస్థాప్య భగవా నేకోఽసహాయ ఏవ తద్బిలం ప్రవివేశ.

౨౦

(తత్రేతి.) తత్ర బిలే. క్రీడనకం క్రీడాసాధనం యథా తథా కృతం మణిశ్రేష్ఠం దృష్ట్వా హర్తుం కృతా నిశ్చితా మతి ర్యేన నః తస్మిన్నర్చకనమీషే అవతస్థే.

౨౧

(త మితి.) త మునస్థిత మదృష్టపూర్వం నరం దృష్ట్వా భీతవత్. ధాత్రి ఉపమాతా చుక్రోశ (తచ్ఛ్రుత్వేతి.) తదా క్రోశనం అభ్యుద్రవ దభ్యదావత్.

౨౨

స వై భగవతా తేన యయుధే స్వామినాత్మనః,
పురుషం ప్రాకృతం మత్వా కుపితో నానుభావవిత్.

౨౩

ద్వంద్వయుద్ధం సుతుముల ముభయో ర్విజిగీషతోః,
అయుధాశ్మద్రుమై ర్దోర్భి క్రవ్యార్థే శ్వేనయో రివ.

౨౪

ఆసీ త్తదష్టావింశాహ మితరేణముష్టిభిః,
వజ్రవిషేషపరుపై రవిశ్రమ మహర్నిశమ్.

౨౫

శ్రీకృష్ణముష్టినిర్ధాతనిష్పిష్టాబ్ధోరుబిన్ధనః,
క్షీణసత్వ స్విన్నగాత్ర స్త మాహూతీవ విస్మితః.

౨౬

జానే త్యాం సర్వభూతానాం ప్రాణ మోఽజ స్సహో బలమ్.

స వై జామ్నువా న్నానుభావవిత్ భగవత్ప్రభావ మజానకః. అత ఏవ తం కేవలం ప్రాకృతం లౌకికం. పురుషుడైన మత్వా అత్మనః స్వస్య స్వామినాఽపి తేన భగవతా సహ యయుధే అయుధ్యత.

౨౩

(ద్వంద్వయుద్ధ మితి) విజిగీషతోః జేతుమిచ్ఛతోః దోర్భి ద్భుజైర్భి యథా క్రవ్యార్థే అమిషార్థే శ్వేనయో ర్యుద్ధం భవతి తదక్షత్.

౨౪

(ఆసీదితి) ఇతరేతరయో రన్యోన్యయో ర్ముష్టిభిః సుభుజిషేషః వజ్రవిష్టాభిః తద్వంద్వయుద్ధై స్తన్ ద్వంద్వయుద్ధం. స విద్యతే విశ్రమా మస్మిన్ తదనా తా అహర్నిశ ముష్టావిం శింనా న్నాసీత్.

౨౫

(శ్రీకృష్ణేతి) శ్రీకృష్ణః ముష్టిగాం నిర్ధాతైః నిష్పిష్టైః నిష్పిష్టాని విశ్రాంత్యంగా మ్భూరూణి బి. ధాని సంధిస్థానాని యన్యతః. అత ఏవ స్విన్నం ప్రస్వేదయుక్తం గాత్రం యన్యతః. కదాఽపి మద్భులవినాశో న దృష్టః ఆహో ఆదుహ మృతప్రాణోఽభవ మిత్యేవ మతీవ విస్మితః. తతో విమృశం స్తం కృష్ణ మాహ.

౨౬

ఉక్తిమేవాహ (జానే ఇతి త్రివిః, జానే త్యాం కథంభూతం, ఓజః ప్రవృత్తిసామర్థ్యం సహో వేగః, బలం ధారణసామర్థ్యం, ప్రాణాదీనాం నిర్వాహకమిత్యర్థః. పురాణపురుషం జగత్కారణ

(సమస్తకోపాఖ్యానముః)

విష్ణుం పురాణపురుషం ప్రథవిష్ణు మధీశ్వరమ్.

౨౩

త్వ హి విశ్వశృణాం స్రష్టా సృజ్యానా మపి యచ్ఛ సత్.

కాలః కలయతా మీళః పరమాత్మా తథాఽఽశ్మనామ్.

౨౪

యస్యేష దుష్కలితరోచకటాక్షమోక్షై ర్వర్త్యాదిక త్తుభివక్రతిమిగ్గిరోద్ధి.

సేతుః కృత స్స్వయశసో జ్వలితా వ లక్ష్మీ రక్ష శ్శిరాఽసి భువి సేతు రిమకతాని.

౨౫

ఇతి విజ్ఞాత విజ్ఞాన మృక్షరాజాన మచ్యుతః.

వ్యాజహోర మహారాజ భగవా న్దేవకీసుతః.

౩౦

పురుషం. విష్ణుం దిగద్రూపేణ ప్రభవనశీలం. సమర్థవనశీలం వా భవత్వోనముక్తసార్వజ్ఞ్యసార్వ
క క్షాదియై కమిత్యర్థం. సాక్షీత్వం సత్త్వాంకరాజ్యం తత్ర దేహవిశేషవిధానాదు విష్ణుమితి.

౨౬

కలయతా మహాత్మ్యే హేమం పదవిశేషం. (త్వం హేమి.) విశ్వశృణాం మహదాదిపురి
స్థితానాం తత్త్వాం స్రష్టా సేన విమత్రకారణమక్తం. ఉదాహరణమహా-సృజ్యానాం మహదాదీనాం
యత్పురుషాదవదానం. సృజి స్సృజేత్. స్రష్టా స్రష్టప్రయత్నం సృజ్యాసృజమాహ (తాల ఇతి.)
కలయతా చరిష్విదానం పర్వం గ్రహీతుకృతా మి. యా. త. తేషాం హి స్రష్టా కాలః సోఽపి
ర్యమేవ చర్మరీకం దృశ్యం. సతాత్మనాం ఉదాహరణం పరమాత్మా అయం ప్రవిశ్య ప్రణాననేన ధర్మా
వ్యాజ్యగతదోషై రసృష్టత్వం జీవకరీకశ్చేత్యర్థః.

౨౭

యశ ఏవంబాల ప్రతీ మమేష్టదైవతం శ్రీరముగత ఏవ త్వ మిత్యాహ (యస్యేతి.) యస్య
రమువతేః ఈష దుష్కలిత ఉద్ధీపి యో రోషః తేన యే కటాక్షమోక్షై సైః జ్ఞితాః సత్రా గ్రాహాః.
ఉమిగ్గిలా మహామన్సిశ్చ యస్మిన్ రోఽద్ధి సర్వ ముగ్ధ ముగత్ వర్తనాః. యేన స్వయశసా
“అభ్యయనేన వసతి” తివ ద్దేవ్యైర్లె పృతీయా. సప్తకీర్త్యర్థం సేతుః కృతో విస్మితః యేన చ లక్ష్మీ
ఉజ్వలితా దగ్ధా, యస్య సేతుః క్షతాని చ్చిన్నాని రక్షసో దశకంఠస్య శిరాఽసి భువి సేతుః స త్వమితి
జాన ఇత్యన్వయాః.

౨౮

(ఇతి.) ఇత్యం విజ్ఞాతం విజ్ఞేయం. యేన త మృక్షరాజానాం అభ్యుత్పాద్యా “రాజాహ”
రితి సమాసాంతాభావః వ్యాజహోరోవాద.

౩౦

అభిమృత్యారవిన్దాక్షః పాణినా శక్జరేణ తమ్,
కృపయా పరయా భక్తం మేఘగమ్భీరయా గిరా

౩౧

మణిహేతో రిహ ప్రాప్తా వయ మృక్షవతే బిలమ్,
మిథ్యాభికాపం ప్రమృజ న్నాత్మనో మణినాఽమునా.

౩౨

ఇత్యుక్త స్సాన్వం దుహితరం కన్యాం జామ్బవతీం ముదా,
అర్హణార్థం స మణినా కృష్ణాయోపజహార సః.

౩౩

తతోఽన్యైశ్చ మణిశ్రేష్ఠైః పూజితో భక్తవత్సలః,
తస్మై దదౌ పరాం ముక్తిం పునరావృత్తివర్జితామ్

౩౪

అదృష్ట్యా నిర్గమం శౌరేః ప్రవిష్టస్య బిలం జనాః,
ప్రతీక్ష్య ద్వాదశాహాని దుఃఖితా నై పురం యయుః.

౩౫

కథమిత్యత ఆహ (అభిమృత్యేతి.) శంకరేణ పాణినా భక్తం త మృక్షరాజ మభిశ
న్సంస్పృశ్య పరయా నిరతిశయయా కృపయోపలక్షితః మేఘధ్వనివ ద్గమ్భీరయా గిరా ప్రాహ. ౩౧

(మణిహేతో రిహ) హేముక్షవతే మణ్యర్థ మిహ బిలం ప్రతి వయ మాగతాః, అవాప్తసమస్త
కామస్య తవ కిం మణినేత్యాహ. (మిథ్యేతి.) అమునా హేతునా, అత్మనో యో మమ మిథ్యాపవాదః
ప్రసక్త స్త మమునా మణినైవ విమృజణ “లక్షణహేతో” రితి శత్రాదేః విమార్ష మపనేతు మితి
యావత్. విమృజ న్నహ మాగత ఇతి శాబ్దయోజనా. ౩౨

(ఇతీతి.) ఇత ముక్తః స జామ్బవాః మణినా సహ స ప్రవిష్టః, జామ్బవాన్ జామ్బవతీ
ముసాయనార్థం శ్రీకృష్ణాయ సమర్పయామాస. ౩౩

శతో ఽన్యైశ్చ మణిశ్రేష్ఠైః పూజితో భక్తవత్సలో భగవాన్ తస్మై జామ్బవతే, పరా
ముత్కృష్టాం. పునరావృత్తిరహితాం ముక్తిం దదౌ దాస్యామీతి సజ్కల్పితవానిత్యర్థః. తద్దైవ
దదావితి వా. ౩౪

(అదృష్ట్యేతి.) బిలం ప్రవిష్టస్య శౌరేః పునః నిర్గమ మదృష్ట్యా ద్వాష్టా జనాః ద్వాదశాహాని
ప్రతీక్ష్య దుఃఖితాః పురం ద్వారకాం జగన్ముః. ౩౫

(స్వమంత్రోపాఖ్యానరమ్భః)

నిశమ్య దేవకీదేవీ రుక్మిణ్యానకదుస్తుభిః,

సుహృదో జ్ఞాతయోఽశోచన్విలా త్కృష్ట మనిర్గతమ్.

౩౬

సత్రాజితం శపంత స్తే దుఃఖితా ద్వారకాకనః,

ఉపతస్థు ర్మహామాయాం దుర్గాం కృష్ణోపలబ్ధయే.

౩౭

తేషాం తు దేవ్యపస్తానా త్పృత్యాదిష్టాశిషాం స చ,

ప్రాదుర్భూవ సిద్ధార్థ స్సదారో హర్షయన్ హరిః.

౩౮

ఉపతస్థ్య హృషీకేళం మృతం పున రివాగతమ్,

సహపత్న్యా మణిగ్రీవం సర్వే జాతమహోత్సవాః.

౩౯

సత్రాజితం సమహూయ సఖాయాం రాజసన్నిధౌ,

ప్రాప్తిం చాఖ్యాయ భగవాన్ మణిం తస్మై న్యవేదయత్.

౪౦

(నిశమ్యేతి.) దేవక్యాదయో బిలా దనిర్గతం కృష్ణం క్రుత్వా ఆశోచన్.

౩౬

తే దుఃఖితా స్సంతః సత్రాజితం శపంతః కృష్ణప్రాప్తయే మహామాయాం దుర్గాం ఉపతస్థుః

౩౭

అభజన్.

(తేషామితి.) స చ కృష్ణ స్తేషాం ప్రాదుర్భూవ. కదా తస్యా తేవ్య ఉపస్థానా త్రయా

తాస్యతి అడిష్టా. ఆశిషః శ్రీకృష్ణం ద్రక్ష్యథేత్యేవంవిదాః యేషాం తేషాం సశాం, కథమ్మృతః

పిద్య స్సాదితోఽర్థః మత్యానయనమావప్రయోజనం యస్య సః. సదారః జామ్నువతీసహితః, అత ఏవ

హర్షయన్.

౩౮

(ఉపలభ్యేతి.) యథా లోకే జనాః. మృతం బిందుం పున రాగత ముపలభంతే తద్వద్భూషీకేళం

తత్రాపి. సత్న్యా సహితం మణిః గ్రీవాయాం యన్య త ముపలభ్య సర్వే జాతమహోత్సవా ఆనన్.౩౯

(సత్రాజితమితి.) రాజ్ఞః ఉగ్రసేనస్య సన్నిధౌ ప్రాప్తిం మణిలాభప్రకార మాఖ్యాయ, తస్మై

సత్రాజితే, మణిం, న్యవేదయత్ అర్చయామాస.

౪౦

స చాత్రిప్రీతితో రత్నం గృహీత్వాఽవాఙ్ముఖ స్తతః,
అనుతప్యమానో భవన మగమ త్స్వేన పాపనా. ౪౧

సోఽనుద్యాయం స్త మేవార్థం బలవ ద్విగ్రహాకులః,
కథం మృణామ్యాత్మరజః ప్రసేదే ద్వాఽచ్యుతః కథమ్. ౪౨

కిం కృత్వా సాధు మహ్యం స్యా న్నకపే ద్వా జనో యథా,
అదీర్ఘదర్శనం మూఢం మాం ధిగ్ద్రవిణలోలుపమ్. ౪౩

దాన్యే దుహితరం తస్మై శ్రీరత్నం రత్నమేవ చ,
ఉపాయోఽయం సమీచీన స్తస్య శాన్తి ర్న చాన్యథా. ౪౪

ఏవం వ్యవసితో బుద్ధ్యా సత్రాజిత్స్వసుతాం శుభామ్,
మణిం చ స్యయ ముద్యమ్య కృష్ణాయోపజహార హ. ౪౫

(స చేతి.) స్వేన పాపనా యాచ్ఛానైపల్యకరణమిత్యానవాదాపాదనాదిరూపేణానుతప్యమానః
స్వగృహం, జగామ. ౪౧

స సత్రాజి త్రమేవార్థమపరాధరూప మనుచింతయా, అనుమిత చ పాతః, బలవతా భగవతా
యో విగ్రహో విరోధ స్తేన అతులశ్చ చింతయామాసేతి శేషః. చింతాప్రకారమేవాహ (కథ మితి
సార్థేన.) అత్మరజః స్వానరాధం మృణామ్యవనయామి, కథం వా అచ్యుతః ప్రసన్నో భవేత్. ౪౨

కిం కృత్వా కష్టిన్కర్మణి కృత ఇత్యర్థః. సాధు భద్రం స్యాత్. కథం చ మాంజనో నకపేత
మాం, ధిక్ అహం వింద్య ఇత్యర్థః. తత్ర హేతుం పదన్నాత్మానం విశిష్ట. అదీర్ఘదర్శనం
దూరవిచారానభిజ్ఞం మూఢం మందమతిం వి తైకాన క్రమ్. ౪౩

ఇత్థం విచార్య నిర్జినోతి (దాన్య ఇతి.) శ్రీరత్నం దుహితరం, రత్నం స్యమంతకం
చ కృష్ణాయా దాస్యామి అన్యథా యది న దాన్యే ఇత్యర్థః. తస్య కృష్ణస్య శాంతి శ్చిత్తనమాది
ర్న భవేత్. ౪౪

(ఏవమితి.) బుద్ధ్యా వ్యవసితః విశ్వన్వృ, శుభాం శుభలక్షణాం స్యసుతాం సత్యభామాం
మణిం స్యమంతకం చ, ఉద్యమ్య ఉద్యుత్యాదాయ వా, కృష్ణాయ, సమర్పయామాన. ౪౫

(సృష్టంత్రకోపాఖ్యానరమ్యః)

తాం సత్యభామాం భగవానుపయేమే యథావిధి,

బహుభిర్యాచితాం శీలరూపాదార్యగుణాన్వితామ్.

౪౬

భగవానాహ న మణిం ప్రతీచ్ఛామో వయం నృప,

తవాస్తాం దేవభక్తస్య వయం తు ఫలభాగినః.

౪౭

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే
షట్పఞ్చాశోఽధ్యాయః.

(తామితి.) ఉపయేమే వివాహితవాన్, కథంభూతాః? బహుభిః, కృతవర్మ కథధన్వాభిః,
యాచితాం రూపాదిభిరన్వితాం చ, తత్ర రూపం సౌందర్యం శీలం సుస్వభావః గుణాః
ప్రదిమకరుణాదయః.

౪౮

(భగవాన్వితి.) ఉక్తిమేవాహ (న మణిమితి.) హేనృప పత్రాజిత మణిం ప్రతీచ్ఛామః
స ప్రతిగృహ్ణామః కింతు ప్రీరత్నమేవ ప్రతీచ్ఛామః, దేవభక్తస్య తవైవ మణిరాస్తాం తిష్ఠతు వయం తు
కేవలం ఫలభాగినః, దుర్విజ్ఞేదిశాంతిరూపఫలభాగినః, యద్వా తవాపుత్రత్వాత్త్వదీయం ధన మప్మాక
మేవేత్యంతతః, ఫలభాగిన ఇత్యర్థః.

౪౯

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యావిధేః శ్రీకైలగురోః సుతేన
తచ్ఛరణకమలవరియస్రసన్నతత్సృక్తినమదిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన
శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత
చంద్రికాయాం, దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం, షట్పఞ్చాశోఽధ్యాయః.

అథ సప్తపంచాశోఽధ్యాయః

శ్రీకృత ఉవాచ—

విజ్ఞాతార్థోఽపి భగవాన్ స్థగ్ధా నాకరణ్య పాణ్డవాన్,
కున్తిం చ కుల్యకరణే సహరామో యయౌ కురూకా. ౧

భీష్మం కృపం సవిదురం గాంధారిం ద్రోణ మేవ చ,
తుల్యకష్టాః సమాగమ్య హా కష్ట మితి హోచతుః. ౨

జ్ఞాత్వా తదన్తరం రాజన్ శతధన్వాన మూచతుః,
అక్రూరకృతవర్మాజౌ మణిః కస్మా న్న గృహ్యతే. ౩

యోఽన్మభ్యం సంప్రతిక్రతుశ్చ కన్యారత్నం విగృహ్య నః.

అథ సప్తపంచాశోఽధ్యాయః.

~~~~~

పరిభాగిన ఇత్యుక్తం తదేన దర్శయితుం మణికథాశేషమాహ సప్తపంచాశత్తమేన (విజ్ఞాతార్థ ఇత్యాదినా) విజ్ఞాతః విదితః, అర్థః పాండవాః బలిద్వారేణ జతుగృహాః నిర్గతా ఇత్యేవంవిధోఽర్థో యేన తథాభూతోఽపి కేవలం ప్రాకృతలోక ఇవ పాండవాః కుంతీం చ దగ్ధాన్ జతుగృహేష్వీతి శేషః, ఆకర్ణ్య కుల్యకరణే కులోచితసంవ్యవహారార్థం, రామేణ సహితః, కురూకా దేశాః యయౌ, ౧

(భీష్మం కృపమితి.) పాండవేతరేషాం జతుగృహాదుఃఖాదావా ద్వీష్మాదీః సమాగ మ్యేత్యుక్తం, తుల్యకష్టా నాత్మానా తుల్యదుఃఖాః హా కష్టం దుఃఖం ప్రాప్త మిత్యేవం తాన్ప్రకృతావతుః పాండవాయమానతుః, ౨

(జ్ఞాత్యేతి.) తదా అక్రూరకృతవర్మాజౌ, భగవాన్ నదునా అత్ర నాస్తే ఆయుమేవావసర ఇత్యేవమంతరం సమయం జ్ఞాత్వా హేరాజన్ శతధన్వాన మూచతుః, ఉక్తిమేవాహ (మణిరిత్యాదినా సపాదేన) న గృహ్యతే త్వయేతి శేషః, ౩

గ్రాహ్యత్యే హేతుః (య ఇతి.) యస్మాత్కాశిక్ కన్యారత్నం సత్యభామా మన్మభ్యం ప్రతి

(సృష్టస్తకోపాఖ్యానారమ్భః)

కృష్ణాయాదాన్నసత్రాజి త్కస్మాద్భృతర మన్వియాత్.

౪

ఏవం భిన్నమతి స్తాభ్యాం సత్రాజిత మరత్తమః.

శయాన మవధీ ల్లోచ తృపాపః క్షీణజీవితః.

౫

ప్రీణాం విక్రోశమానానాం క్రద్దస్త్రీనా మనాథవత్.

హత్వా పశుం సౌవికవ నృణి మాదాయ జగ్మివాన్.

౬

సత్యభామా చ పితరం హతం చీక్ష్య కుచాఽర్పితా.

వ్యలప త్రాత తాతేతి హ హతా స్మీతి ముహూతీ.

౭

తైలద్రోణ్యాం మృతం ప్రాప్య జగమ గజసాహ్వయమ్.

కృష్ణాయ విదితార్థాయ తత్రాచఖ్యో పితు ర్వధమ్.

౮

శ్రుత్య దాస్యామీతి ప్రతిజ్ఞాయ నోఽస్మా విగృహ్య అనాదృత్య కృష్ణాయాదా ద్దదౌ. అతః మణిర్గాహ్యః ఇతి భావః. నను జీవ స్సత్రాజి త్కథం మణిం దాన్యతీత్యక్రోచతుః. (నేత్యాది.) సత్రాజి త్కస్మాద్దేతోః, త్రాతరం ప్రసేసం నాన్వియా న్నానుచ్ఛేత్. హంతస్య ఏవ స ఇత్యర్థః.

౪

(ఏవ మితి.) ఇత్థం శాభ్యాం అహరకృతవర్కభ్యాం భిన్నా భేదితా మతి ర్వస్య శోఽరత్తమ పాపాత్మా శతధన్వా క్షీణజీవితః హేతుగర్భమిదం. తత్వాత్ లోభాన్మణిలోభా శ్చయాం సత్రాజితం. హతవాః.

౫

(ప్రీణామితి.) యథా సౌవికః. పశుహింసకః పశుం హంతి తద్వ ద్భ్యా అచాథవత్ ప్రీణాం సత్రాజి న్నూరీణాం విక్రోశంతినా ముక్రోశంతినా రుదంతినాం సతీనామేవ మణి చూదాయ జగమ.

౬

(సత్యభామేతి.) కుచా శోకేనార్పితా వ్యాప్తా ముహూతీ మధ్యే మధ్యే మూర్ఛాం ప్రాప్నువతీ వ్యలపత్. విభావనప్రకారమేవాహ (తాత తాతేతి.) హ హతాస్మీతి.

౭

తతో మృతం పితరం తైలద్రోణ్యాం తైలకటాహే ప్రాప్య విధాయ హస్తినపురం జగమ తత్రాగత్య విజ్ఞాతపితృమరణరూపార్థాయ అజానత ఇవ స్థితాయ కృష్ణాయ పితు ర్వధం శతధన్వకృత మాచఖ్యో.

౮

తదాకర్ణ్యైశ్వరౌ రాజ న్మనుస్మత్య నృలోకతామే.

అహో నః పరమం కష్ట మిత్యసాక్షే విలేపతుః.

అగత్య భగవాం స్తస్మా త్పభార్య స్సాగ్రజః పురం.

శతధన్వాన మారేభే హస్తం సూర్తం మణిం తతః.

సోఽపి కృష్ణోద్యమం జ్ఞాత్వా భీతః ప్రాణపరీషయా.

సాహాయ్యం కృతవర్మాణ మయాచత స చాబ్రవీత్.

నాహ మిశ్వరయోః కుర్యాం హేళనం రామకృష్ణయోః.

కో ను డేమాయ కల్పేత తయో ర్వృజిన మాచరన్.

కంస స్సహానుగో పేతో యద్వేషా త్యాజిత శ్శ్రియా.

జరాసన్ధ స్సప్తదశసంయుగాద్విరతో గతః.

త ద్వధాభ్యానం శ్రుత్వా హేరాజః ఈశ్వరౌ రామకృష్ణే. నృలోకతా మనుస్మత్య నరచేష్టా మనియంతా వితర్కః. అసాక్షే అశ్రుపూర్ణనేత్రౌ అహో నోఽస్మాకం పరమ మనవధికం కష్టం దుఃఖం ప్రాప్తం ఇత్యేవం విలేపతుః విలపితవంతౌ.

తత స్ససత్యభామ స్సాగ్రజ స్స భగవాః పురం ద్వారకా మాగత్య శతధన్వానం హంతుం తత శ్శతధన్వనో మణిం హస్తం చారేభే ఉద్యుక్తవాః.

సోఽపి శతధన్వాసి కృష్ణస్యోద్యమ ముద్యోగ మాకర్ణ్య. ప్రాణపరీషయా ప్రాణిరక్షిషయా. కృతవర్మాణం సాహాయ్యం సహాయార్థం. అయాచత స చ కృతవర్మా అబ్రవీత్.

ఉక్తిమేవాహ (వాహమితి.) ద్వాభ్యాం హేలనం ప్రాతికూల్యం న కుర్యాం తత్ర హేతు మాహ (కోవ్వితి.) తయోః రామకృష్ణయోః, వృజిన హవరాధం కుర్వః కో ను షుమాః డేమాయ కల్పేత డేమం ప్రాప్నుయాదిత్యర్థః. న కోపీతి భావః.

కిం త్వయేర్థం దృష్ట మిత్యత్రోదాహరణమాత్రమాహ (కంస ఇతి.) యస్మిన్ శ్రీకృష్ణే ద్వేషాద్దేతోః శ్రియా రాజ్యశ్రియా శ్రావైశ్చేతి శేషః. త్యాజితః తథా జరాసంధోఽపి సప్తదశసంయుగా త్సంయుగా ద్విరతుః, శరీరమాత్రావశిష్టో గతః.

(నమస్తకోపాఖ్యానారమ్భః)

ప్రత్యాఖ్యాత స్పచాక్రూరం పార్శ్విగ్రహ మయాచత.

సోఽప్యాహ కో విరుద్యేత విద్వా నీశ్వరయో ర్పులమ్.

౧౪

య ఇదం లీలయా విశ్వం సృజత్యవతి హస్త్యజః.

చేష్టాం విశ్వస్పృజో యస్య న విదు ర్మోహితాఽజయా.

౧౫

యస్సప్తహాయన త్సైల ముత్పాత్యైకేన పాణినా.

దధార లీలయా బాల ఉచ్చిలీన్ద్ర మివార్భకః.

౧౬

నమస్తస్మై భగవతే కృష్ణాయాద్భుతకర్మణే.

అనంతాయాదిభూతాయ కూటస్థాయాత్మనే నమః.

౧౭

ఇత్యం తేన ప్రత్యాఖ్యాతః, అక్రూరం సహాయ్య మయాచత (సోపీతి,) సోఽవ్యక్రూరోఽపి ఉక్తిమేవాహ (క ఇత్యాదినా ఆత్మనే నమ ఇత్యంతేన) ఈశ్వరయోః రామకృష్ణయోః, బలం జానన్ కః, పుమా విరుద్యేత ఈశ్వరాభ్యామితి శేషః.

౧౪

భవతో బలం వక్త్రం తావత్తస్య కృత్స్నజగదుదయవిభవలయలీలత్వ మాహ (య ఇతి,) అవతి రక్షతి, అజః సృజ్యగతజన్మాదిస్సర్వరహితః, తేన కో విరుద్యేతేతి భావః, సర్వేష్యేవం కిం న విదురిత్యత ఆహ (చేష్టా మితి,) యస్య భగవతః, అజయా మాయయా మోహితా స్తస్య చేష్టాం విశ్వస్పృజాదిరూపాం న విదుః, మోహితా జయేత్యత్రసంధిరార్హః.

౧౫

బలం ప్రవజ్చయతి (య ఇతి,) యో భగవాన్ బాల స్తత్రాపి సప్తవర్షవయా స్సన్నేవ. తైలం గోవర్ధన మేకేనైవ పాణినోత్పాద్య లీలయా దధార యథా అర్భక శ్శిలీంద్ర ముత్పాద్య ధరతి తద్యత్, శిలీంద్రం భూతాళకుసుమమ్.

౧౬

అత స్స కేవలం నమస్కార్య ఏవేత్యభిప్రయన్నమస్కారోతి (నమ ఇతి,) భగవతే షాడ్గుణ్య పూర్ణాయ అత ఏవ అద్భుత మమానుష మదై వం చ కర్మ యస్య తస్మై అనంతాయ అరిచ్ఛేవ్యస్వరూప స్వభావాయ ఆదిభూతాయ జగత్కారణభూతాయ, కూటస్థాయ స్వరూపతస్స్వభావత శ్చ నిర్వికారాయ, ఆత్మనే సర్వాంతరాత్మనే కృష్ణాయ తస్మై నమో నమః.

౧౭

ప్రత్యాఖ్యాత స్స తేనాపి శతధన్వా మహామణిమ్,
తస్మి న్మైస్యాశ్వ మారుహ్య శతయోజనగం యయా. ౧౮

గరుడధ్వజ మారుహ్య రథం రామజనార్దనో,
అస్వయాతాం మహావేగై రత్వై రాజస్థురుద్రహమ్. ౧౯

మిథిలాయా ఉపవనే విస్మజ్య పతితం హయమ్,
పద్భ్యా మదావ త్సస్త్రస్త్రః కృష్ణోఽప్యన్వద్రవద్రుషా. ౨౦

పదాతే ర్ధావత స్తస్య పదాతీ స్తిగమేమినా,
చక్రేణ శిర ఉత్కృత్య వాససో ర్వ్యచిన్తోన్మణిమ్. ౨౧

అలబ్ధిమణి రాగత్య కృష్ణ అహగ్రజాన్తికమ్,
వృథా హత శ్శతధను ర్మణి స్తత్ర న ఏద్యతే. ౨౨

(ప్రత్యాఖ్యాత ఇతి.) తేన అక్రూరేణాప్యేనం, ప్రత్యాఖ్యాతః, స శతధన్వా మహామణిం తస్మిన్నక్రూరే న్యన్య విధాయ అక్రూరాధీనం కృత్వేత్కర్థః, శతయోజనగం శతయోజనైర్గంతన్యం దేశం యయా. ౧౮

తదా గరుడో ధ్వజే యస్మిన్ తం రథ మారుహ్య హేరాజా మహావేగైః, అత్వైర్గమన సాధనైః, గురుద్రుహం శ్వకురహంతారం శతధన్వాన, మన్వయాతాం అన్వగచ్ఛతామ్. ౧౯

(మిథిలాయా ఇతి.) శతయోజనమాత్రగామిత్వా త్రతఃపరం గన్తు మశక్తం పతితం. హయ మశ్వం, విస్మజ్య, సస్త్రస్త్రః, పద్భ్యాః, మదావత్, ఏవం ధావంతం, శతధన్వానం, రుషా, భగినాసప్య, స్వధవత్. ౨౦

(పదాతే రితి.) తిగమేమినా తీక్ష్ణధారేణ, చక్రేణ, తస్య, శిర, ఉత్కృత్య భిత్వా, తస్య వాససోర స్త్రీయో త్తరీయయో ర్మణిం, వ్యచిన్తో మృగయామాసి, అక్రూరే మణిర స్తీత సర్వజ్ఞతయా విదిత్వాఽపి రామచంద్రవర్ధం తథా కృతవానిత్కర్థః. ౨౧

తదాహ (అలబ్ధిమణి రితి.) న లబ్ధో మణి, ర్యేన, తదామౌతః, అగ్రజాన్తిక, మాగతోఽ, వాచ ఉక్తిమేవాహ (వృథేతి) తత్ర, శతధన్వసి. ౨౨

(స్వమంత్రోపాఖ్యానము)

తత ఆహ బలో నూనం స మణి శృతధన్వనా.

కస్మింశ్చి త్పురుషే న్యస్త స్త మన్వేష్టుం పురం వ్రజ.

౨౨

అహం వై దేహ మిచ్ఛామి ద్రష్టుం ప్రియతమం మమ.

ఇత్యుక్త్వా మిథిలాం రాజన్ వివేక యదునన్దనః.

౨౩

తం దృష్ట్వా సహసోశ్ఠాయ మైథిలః ప్రీతమానసః.

అర్హయామాస విధివ దర్శణ్యం వై సమర్హజైః.

ఉవాస తస్యాం కతిచి న్మిథిలాయాం సమా విభుః.

౨౪

తతోఽశిక్షద్గదాం కాలే ధార్తరాష్ట్ర సుయోధనః.

మానితః ప్రీతియుక్తేన జనకేన మహాత్మనా.

౨౫

ఏవం వచ్చితోఽపి, స బలో బలభద్రః, సర్వజ్ఞత్వాత్, తం కృష్ణ, మాహ (నూన మితి) నూనం కస్మింశ్చి, త్పురుషే, మణిః న్యస్తః, అత, స్త, మన్వేష్టుం స్వపురం, ద్వాపకాం, గచ్ఛేతి.

౨౬

తతః పునః, సర్వజ్ఞే నైవం చేష్టితం మద్యజ్ఞనాయేతి గూఢమమ్యరాహ (అహ మితి.) వై దేహం జనకం (ఇతీతి.) హే రాజన్, యదునన్దనో బలభద్రః.

౨౭

మైథిలో జనకః, తం రామం, దృష్ట్వా, ప్రీతమానస, సహసా, ఉశ్ఠాయ, పూజార్హం, రామం అర్హజైః పూజాసాధనై ర్యథావిధి పూజయామాస (ఉవాసేతి.) విభూ రామః, కతిచి, త్సమాః వత్సరా మపితవాన్.

౨౮

ప్రాసక్తికమాహ (తత ఇతి.) ధృతరాష్ట్రస్యాసత్యం, సుయోధన స్తదా, కాలే లభావసరే తతో రామా, ద్గదా, మశిక్షత్, గదాధారణవిద్యాం గృహీతవానిత్యర్థః, సుయోధనం విశిష్య (మానిత ఇతి.)

౨౯

కేశవో ద్వారకా మేత్య నిధనం శతధన్వనః.

అప్రాప్తిం చ మణేః ప్రాహ ప్రియాయాః ప్రియకృద్విభుః. ౨౭

తతః స్వ కారయామాస క్రియాం బన్ధోర్వతస్య వై.

సాకం సుహృద్భి ర్భగవా న్యాయాస్సు స్యాంపరాయికాః. ౨౮

అక్రూరః కృతశర్మా చ శ్రుత్వా శతధనో ర్వదమ్.

వ్యూషతు ర్భయవిత్రస్తౌ ద్వారకాయాః ప్రయోజకౌ. ౨౯

అక్రూరే ప్రోషితేఽరిష్టా ఆసన్వై ద్వారకాకసామ్.

శారీరా మానసా స్తాపా ముహూర్తైవికఘోతికాః. ౩౦

సత్యభామా మన్యవఞ్చయదిత్యాహ (కేశవ ఇతి.) ఏత్యాగత్య. శతధన్వనో, నిధనం వధం. మణే, రలాభం చ ప్రియాయాన్సత్యభామాయాః. ప్రాహ. ప్రియకృత్ప్రియం కుర్వన్మిదం. ౨౭

(తత ఇతి.) సుహృద్భి. స్పృహితో, భగవాన్, హతస్య బన్ధోః శ్వశురస్య సత్రాజితస్య. క్రియా ఉత్తరక్రియాః, కారయామాస, కాస్తాః యాః, కారయామానే, త్యత్రాహ - యాయాః క్రియాః, సాంపరాయికాః పరలోకహేతవః తా ఇత్యర్థః. ౨౮

(అక్రూర ఇతి.) ప్రయోజకౌ మణిహరణార్థం శతధన్వనః ప్రవర్తకౌ. హేతుగర్భ మిదం, తత్త్వాత్ భయేన విత్రస్తౌ కృతవేదధూ ద్వారకాయా స్పృశాత్. ద్వ్యూషతుః ప్రోషితస్తే. ఉక్తాక్రూరః కృష్ణానుమత ఏవ గతః కృతశర్మాతు భక్తసక్షపాతప్రాకఙ్కభయాదేవోపేక్షిత ఇతి గమ్యతే. కథ మన్యవా నర్వజ్ఞేశ్వరవఞ్చనం తయో స్పంభవతి. ౨౯

తదేవం వారాణస్యాం దానపతి సమాఖ్యయా మణిహస్తేఽక్రూరే రుక్మవేదితై ర్మహాధ్వరై ర్యజమానే వివసతి సతి కృష్ణేనైవ ప్రస్తాపితోఽక్రూర ఇతి కర్ణే కర్ణే జనతి సతి జనే సత్యభామారామాదీనా మన్యవిశ్వాసే జనసజ్గిహాయాక్రూర మాహరాయ సాక్షేపం కృష్ణః ప్రాహ ఇదం చ భగవన్మతం సంగోష్ఠ్య కేవల ఋషయః అక్రూరాసయనే కారణాన్తర మనువర్ణయన్తి. తద్దృషయితుమనువదతి మునిః - అక్రూరే ప్రోషిత ఇతి - ప్రోషితే దేహంతరజ్గతే సతి ద్వారకాస్థానాం జనానాం శారీరా మానసా ఇత్యాధ్యాత్మికతావక్తృత్వం, తత్ర శారీరా వ్యాధయః, మానసా ఆదయః, దైవికా ఇత్యాది దైవికతాప్రోక్తిః, భౌతికా ఇత్యాది భౌతికస్య. ౩౦

(స్వమంత్రోపాఖ్యానము)

ఇత్యక్షోపదిశ స్త్యేకే విస్మృత్య ప్రాగుదాహృతమ్,
మునివాసనివాసే కిం ఘటేతారిష్టదర్శనమ్.

౩౧

దేవేఽవర్షతి కాశీశః శ్వఫల్కాయాగతాయ వై.
స్వసుతాం గాద్ధినిం ప్రాదాత్తతోఽవర్షత్సకాశిమ.

౩౨

తత్పుత్ర స్తత్పుత్రావోఽసావక్రూరో యత్ర యత్ర హ,
దేవోఽభివర్షతే తత్ర నోపతాపానమారికాః.

౩౩

ఇతి వృద్ధవచ శ్చుత్వా నైతావదిహ కారణమ్.

(ఇతి.) అస్మాతోఽక్రూరమానయామాసేత్కాదిః. ఏవ మన్యే ఋషయః, ఉనది శ స్త్యేకమవాదిః. అథ తద్దూషయతి (అక్షేతి.) అగ్ని హే రాజః ప్రాగుదాహృతం. శ్రీకృష్ణమాహాత్మ్యం. యత్ర యత్ర భగవానవసన్నః తత్ర తాపత్రయసంభావనానేత్యేవంవిధం విస్మృత్యేత్థ ముపదిశంతి త్యర్థః. తదేవాహ (మునివాసనివాస ఇతి.) మునీనాం స్వనివాసదేశేషు తాపత్రయనివర్తకానాం, వాసస్యాశ్రయభూతస్య శ్రీకృష్ణస్య, నివాసే సత్యనిష్ఠదర్శనం దుఃఖోత్పేక్షాఽం, దుఃఖసంభావనాఽపీతి యావత్. కిం ఘటేత న ఘటత ఏవేత్థిర్థః.

౩౧

అతాన్యదపి ఋషిమతం దూషయతు మనువదతి (దేవ ఇత్కాదినా శ్రుత్యేత్యంతేన.) శ్రుత్యేత్యనంతర మతోఽక్రూర మానయామాసేతి శేషః. వృద్ధవచః ప్రదర్శనమేవ దేవ ఇత్కాదినా ఇతిత్యనేన. పురా కిల కాశిమ కాశీదేశేషు, దేవే వర్షన్యే, అవర్షతి సతి. తద్దేశారివతిస్తత్రాగతాయ శ్వఫల్కాయ స్వసుతాం గాద్ధినిం దదౌ. తత స్సవర్షన్యస్తద్దేశేష్వవర్షత్.

౩౨

తత్పుత్రః శ్వఫల్క-స్య సుత స్తత్పుత్రావః పితృతుల్యప్రభావోఽక్రూరో యత్ర యత్ర వసతి తత్రతత్ర దేవోఽభివర్షతే న తత్రోపతాపామారికా అపమృత్యుహేతవశ్య సన్తి.

౩౩

ఇత్యేవంవిధం వృద్ధానాం వచ ఆకర్ష్య అక్రూర మానయామాసేతి. తదూషయతి-సత్య మేవం తథాఽప్యేతావదేవ అక్రూరానవస్థానమాత్రమేవ. తత్ర వృద్ధి ఉపతాపాద్యభావే చ నకారణం కింతు ముణ్యవస్థానంచేతి (ఇతి దూతై రితి.) ఇతి ఏవం సత్యకూరే దేశాంతరస్థే సతీత్యర్థః. దూతై రక్రూరం

ఇతి దూతై స్త మానీయ ప్రాహాక్రూరం జనార్దనః.

౩౪

పూజాయిత్యాఽభిఖాన్యైసం కథయిత్యా ప్రియాః కథాః,

విజ్ఞాతాభిలచి త్తజ్ఞః స్మయమాన ఉవాచ హ.

౩౫

నను దానపతే న్యస్త స్వయ్యాస్తే శతధన్వనా.

న్యమస్తకో మణి శ్రీమా న్విదితః పూర్వమేవ నః.

౩౬

సమ్య గానీయ ప్రాహ - స్వాభిమతానయనకారణం తు వక్ష్యమాణేన “కింతు మా మగ్రజ సప్తమ్యజ్ఞ ప్రత్యేతి మణిం ప్రతి” తి భగవద్వచనేనైవ స్ఫుటీ భవిష్యతి త్యక్త నోక్తం. యద్వా అద్భుతచేష్టితో భగవాన్ అక్రూరానయనార్థవ్యాజేన స్వవివాసభూతాయామపి ద్వారకాయాం తాపత్రయ ముత్పాద్య అజ్ఞ హే అర్య హేనత్యభామే, అహో అక్రూరే ప్రోషితే నత్యక్త తాపా ఉపస్థితాః, తథాహ్యన్యే జనాః, ప్రాజ్ఞయోదాహృతం మణివ్రథావ, మవిస్మృత్యైవ ముపదిశన్తి. మువిర్మవనశీలోఽక్రూర, స్తస్య మణిముక్తస్య నివాసస్తన్నివాసే తత్సమీపనివాసదేశేఽపి మణియుక్తాక్రూరవివాససమీపదేశే వ్యతిష్ఠ దర్శనం న ఘటత ఏవేత్యుక్త్యా తదైవ దేవ ఇత్యాదిరూపం, పృథ్వవ శృంగిత్యా అక్రూరావస్థానమాత్ర మేవ న కారణం కింతు మణేరపి త్యేనం రామాదివిశ్వాసార్థం పృథ్వవశ్చ విముక్త్య దూతై రక్రూర మానయామాసేత్కాహ (అక్రూర ఇత్యాదిః.) అస్మిన్నక్షే అవిస్మృత్యేతి చ్ఛేదః. అరిష్టదర్శనమిత్య స్యానస్తర మిత్యుత్త్యేతి శేషః. డేవోఽభివర్షతే తత్రేత్యస్య కాశీదేశేష్యిత్యర్థః.

౩౪

కథ మిత్యత ఆహ (పూజయిత్యేతి.) ఏన మక్రూర మభిధాన్య సంబోధ్య విజ్ఞాతాభిల చిత్తజ్ఞః సర్వాభిప్రాయజ్ఞాః, యే పురుషాః తే యేన విజ్ఞాతాః న తథా బుద్ధిమత్పురుషాస్తగ్తవేదీ మహాభాగవతస్యాస్య మయా దత్తేఽపి మణా వపేక్షా నాస్త్యేన, తస్మాదాహూతో మణినా సహైవాగత ఇతి తానన్నిత్యర్థః.

౩౫

ఉక్తి మేవాహ (నన్వితీ వకుర్వి.) హే దానపతే అక్రూరస్యైవేదం నామాస్తరం, శ్యమస్తక మణిః శతధన్వనా త్వయి నిహితః, అధునా ఆస్తే వ, వోఽస్మాకం పూర్వమేవ శతధన్వనో వదత్ప్రాగేవ విదితః.

౩౬

(స్వమంత్రోపాఖ్యానము)

సత్రాజితోఽనపత్యత్వా ద్ధృష్టీయ ద్దహితు స్సుతాః.

దానం నిసీయాపః పిండా నివముచ్యుతం చ శేషితమ్.

౩౭

తథాఽపి దుర్ధరస్త్యనైస్త్వస్త్యయాస్తాం సువ్రతే మణిః.

కింతు మామగ్రజ సమ్యజ్నుప్రత్యేతి మణిం ప్రతి.

౩౮

దర్శయస్వ మహాభాగ బన్ధూనాం శాన్తి మావహ.

అవిచ్ఛిన్నా మథాస్తేఽద్య వర్తస్తే రుక్మవేదయః.

౩౯

ఏవం సామగ్ని రాలిబ్ధి శ్శ్వఫల్క-తనయో మణిమ్.

అదాయ బాససాచ్ఛన్నం దదౌ సూర్యసమప్రభమ్.

౪౦

తగః కి, మత అహ (సత్రాజిత ఇతి.) అనపత్యత్వా దపుత్రకత్వా త్రస్య దహితుః సుతా
దాహిత్రాస్తస్య అపస్తిలోదకాని సిద్ధాంశ్చ నిసీయ దత్వా, ముఖం విముచ్యాపాకృత్య, అవశేషితం
శ్వం దాయం రిక్తం, గృహ్టీయః, ముజాపాకరణే యాచదశేషితం శరతిచిక్తం సర్వ మపుత్రస్య
భవం దాహిత్రా గృహ్టీయురితి శాస్త్రార్థ ఇత్యర్థః.

౪౧

(తథాఽపి.) తథాఽపి ఏవం శాస్త్రార్థేఽపి మణి స్తయ్యేవాస్తాం తత్రైవ తిష్ఠతు సతు
తద్దాహిత్రైః గృహ్యత ఇత్యర్థః. తత్ర హేతుం పద మ్మణిమద్రూరం చ ఎశిస్త్వ - అన్యైర్వర్త
మకత్యః, సువ్రతే శోభనం వ్రత మాచారో యస్మిన్ తస్మిన్ త్వయి కిస్త్య గ్రజో రామః మణిం
ప్రతి సమ్యజ్నుప్రత్యేతి న చిక్వసితి. మణి మహం తిరోధావితవా విజ్ఞాకజ్జిత అతి భవః. అతో
హే మహాభాగ్యవన్ దర్శయస్వ మణిమితి శేషః. శాన్తిం చిత్తవమాది మావహ సంపాదయ.
వాస్తీతి మావోద ఇత్యాహ (అవిచ్ఛిన్నా ఇతి.) యత స్తే స్వర్గవేదయః సంతతా మథా యజ్ఞాశ్చ
వర్తస్తే ప్రవర్తస్తే. అతోఽస్తేఽత్యనుమినోమిత్యర్థః.

౪౨

(ఏవ మితి.) ఇత్థం సామోక్తిభి రాలిబ్ధి హృది స్ఫుష్ట, దదౌ కృష్ణాయేతి శేషః.

౪౩

స్వమస్తకం దర్శయిత్వా జ్ఞాతిభ్యో రజ ఆత్మనః.

ప్రమృణ్య పాణినా భూయస్తస్మై ప్రత్యర్పయత్ప్రభుః.

౪౦

యస్తేత ద్భగవత ఈశ్వరస్య విష్ణో ర్వీర్యాధ్యం వృజినహరం సుమగ్గశం చ.

అఖ్యానం పఠతి శృణో త్యనుస్మరే ద్వా దుష్కర్తిం దురిత మపొహ్య యాతి కాన్తిమ్.

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే.

సప్తపంచోఽధ్యాయః.

(స్వమస్తక మితి.) విభుః శ్రీకృష్ణః జ్ఞాతిభ్యో రామాదిభ్యః ఆత్మనః స్వస్య రజః మిథ్యాభిశాపం ప్రమృణ్య అపాస్య పాణినా స్వమాస్తేనైవ పునః తస్మై అకూరాయ మణిం ప్రత్యర్పయత్ దధౌ. ౪౦

ఉక్తాఖ్యానకథనశ్రవణస్మరణాదిపఠం పద నిగమయతి (యస్తితి.) విష్ణో ర్వీర్యేణ ప్రథావప్రకాశనేనాధ్యం యుక్తం పదతాం. శృణ్వతాం స్మరతాం చ పాపహరం అనేన నిష్ఠానిష్ఠ ర్తకత్వ ముక్తం. సుమగ్గశం మగ్గశాపహం చేత్యనేన ఇష్టప్రాపకత్వం. యః పుమానేపంవిధ మాఖ్యానం వదే చ్ఛృణుయా దనుస్మరే ద్వా స దుష్కర్తిం దురితం చ నిరస్య మనశ్శాన్తిం ముక్తిసాధనభూతాం యాతి ప్రాప్నోతి. ౪౨

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారకాసుధాకరస్యోనర్వవిద్యానిదేః శ్రీకైలగురోః సుతేన

తవ్వరణకమలపరివయప్రసన్నతత్పూక్తిసమదిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన

శ్రీవైష్ణవదాసేన. శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం. శ్రీమద్భాగవత

చంద్రికాయాం. దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం. సప్తపంచోఽధ్యాయః.

అథ అష్టపంచాశత మోఽధ్యాయః

శ్రీశుక ఉవాచ—

ఏకదా పాణ్డవా స్త్రీష్టుం ప్రతీతా స్సురుషోత్తమః,
ఇన్ద్రప్రస్థం గత శ్రీమా న్యాయుధానాదిభి ర్వృతః.

౧

దృష్త్వా త మాగతం పార్థా ముకున్ద మఖిలేశ్వరమ్,
ఉత్తస్థ ర్యుగవ ద్వీరాః ప్రాణా ముఖ్య మివాగతమ్.

౨

పరిష్కణ్యాచ్యుతం వీరా అగ్లనగ్లాతైన సః,
సానురాగస్మితం వక్త్రం వీక్ష్య తస్య ముదం యయః.

౩

యుధిష్ఠిరస్య భీమస్య కృత్వా పాదాభివన్దనమ్,
పల్లనం పరిరభ్యాథ యమాభ్యా మభివాదితః.

౪

అథ అష్టపంచాశత మోఽధ్యాయః.

*****

అథ తగవతః శాశిన్ద్రమిద్రవిన్దానగ్నజిత్తిధద్రాంక్షుజానాం ఏవాహం వర్షయత్కష్టపంచాశతమేన. తావత్కాశిన్ద్రవివాహోపేద్ధౌతమాహ (ఏకదేశ్యాదినా అథోపయేమ ఇత్యుతః ప్రాక్తనేన.) ప్రతీతాన్ద్రష్టా ఇతి శ్రువానపి పున ర్దురవగృహే సర్వై ర్వృష్టాః పాణ్డవాః ద్రష్టుం యయుధాన సాత్కృకిరాది ర్యేషాం. తైః యదాభిః పరిస్పృతః ఇన్ద్రప్రస్థం యయౌ.

౧

(దృష్టేతి.) పృథాయాః శున్త్రాః అపత్యాని వీరాః యుధిష్ఠిరాదనుః. త మాగతం కృష్టం దృష్త్వా యుగవ దుత్తస్థః. యదా ప్రాణా ఇన్ద్రియాణి ఆగతం ముఖ్యం పంచాశతప్రప్రాణ మనూత్రిష్టై. తద్వత్.

౨

(పరిష్కణ్యేతి.) ప్రీతా స్త ముచ్యుత ముల్కియ అమృతస్యా జ్ఞనజ్ఞేన హతాన్యే నాంవి పాపాని యేషాం తే. పార్థా స్తస్యానురాగేణ సహృదం స్మృతిం యస్మిన్ త స్మృత మవలోక్య ముదం హర్షం ప్రాప్య.

౩

(యుధిష్ఠిరస్యేతి.) పాదాభివన్దనం కృత్వా తయో రదికవసుస్తాపితి భావః. పల్లజం అర్జునం పరిరభ్యాత్కియ. తస్య తుర్యవయస్తాత్. యమాభ్యాం యమభ్యాం నకులసహదేవాభ్యాం అభివాదితః నమస్కృతః. తయో ర్హ్నానవసుస్తాపితి భావః.

౪

పరమానన మాసీనం కృష్ణా కృష్ణ మనిద్దితా,
నవోధా వ్రీడితా కించి చ్చనై రేత్యాభ్యవన్తత.

తదై వ సాత్యకిః పార్థైః పూజిత శ్చాభివన్దితః,
నిషసాదాసనేఽన్యే చ పూజితాః పర్యపాసత.

పృథాం సమాగత్య కృతాభివన్తన స్తయాఽతిహోర్దార్ద్రదృశాఽభిరమ్మితః,
ఆపృష్టవాం స్తాం కుశలం సహస్సుషాం పితృష్వసారం పరిపృష్టబాన్తవః.

త మాహ ప్రేమవైక్లబ్యరుద్ధకంఠాఽశ్రులోచనా,
స్మరన్తీ తా స్పహూ స్లేశా స్లేశాపాయాత్మదర్శనమ్.
తదైవ కుశలం నోఽభూ త్సనాథా వై కృతా వయమ్,
జ్ఞాతీ న్న స్మరతా కృష్ణ బ్రాతా మే ప్రేషిత స్త్వయా.

(పరమాననమితి.) కృష్ణా ద్రోపదీ, నవోధా నవ మచిర మూధా వివాహితా, అత ఏవ కించి ద్వీడితా సతీ, శన్యైః. ఆగత్య కృష్ణ మభ్యవన్తత ననామ.

(తదైవేతి.) యథా కృష్ణ స్తథా సాత్యకిశ్చ యథాయోగ్యం పూజితః బహుమతః, అభివన్దితశ్చ నిషసాదోపవిష్టవాః. తథాఽన్యే చ యదవః పార్థైః పూజితాః. కృష్ణం పరిత ఉపాసత.

(పృథామితి.) పృథాం కుంతీం సమభ్యేత్య, కృత మభివన్తనం యేన సః. అతిస్నేహేనార్ద్రే నజరే, దృశో యస్యా స్తయా. పృథయా, అభిరమ్మితః పరిష్వక్తః. పితృభగిన్యా పృథయా పరిపృష్టాః కుశలప్రశ్నవిషయాః. బాన్తవా వసుదేవాదయో. యన్య సః. సస్సుషాం పుత్రభార్యా నహితాం, తాం పృథా మాపృష్టవాః కుశలం ప్రప్రచ్చ.

(త మితి.) ప్రేష్టా వైక్లబ్య మదార్జ్యం తేన, రుద్ధః. కణ్ఠో, యస్యా స్సా అశ్రు లోచనయోః, యస్యాస్సా పృథా తాః భూతపూర్వాః శ్లేశాపాయాయాత్మానం దర్శయతీతి తథా. తిం కృష్ణం ఆహ.

ఉక్తిమేవాహ (తదైవేతి.) నోఽస్మాకం కుశలం మభూత్ తథా వయం. తే త్వయా. సనాథాశ్చ కృతాః. కదా యదా, జ్ఞాతీః బన్ధా, న్నోఽస్మాకం. స్మరతా, త్వయా మమ బ్రాతా అక్రూరః, ప్రేషితః.

(కాశిందీమిత్రవిందావ్రభృతీనాం వివాహపుట్టః)

న తేఽస్తి స్వః పర ఇతి విశ్వస్య సుహృదాత్మనః,
తథాఽపి స్మరతాం సర్వా స్నేహాన్దంసి హృది స్థితః. ౧౦

యుద్ధిష్ఠిర ఉవాచ—

కిం న ఆచరితం శ్రేయో న వేదాహ మధీశ్వర,
యోగేశ్వరాణాం దుర్దరో యన్నో దృష్టః కుమేధసామ్. ౧౧

ఇతి వై వార్షికా వ్యాసా నౌజ్ఞా సోఽభ్యర్థిత స్సుఖమ్,
జనయన్మయనాన్ద మిన్ద్రప్రస్థౌకసాం విభుః. ౧౨

ఏకదా రథ మారుహ్య విజయో వానరధ్వజమ్,
గాఙ్ధీవం ధనురాదాయ తూణీవాక్షయసాయకౌ. ౧౩

సాకం కృష్ణేన సన్నద్ధో విహర్తుం విజనం వనమ్.

జ్ఞాతీ విత్యనేన ప్రాప్తాం మమతాం వారయతుమాహ (నేతి.) తే తప స్వః, పర ఇతి చ
బ్రాంతి ర్నాస్తి. తత్ర హేతుః, విశ్వస్యేత జగత స్సుహృచ్చ అత్మా అంతరాత్మా చ, తప్య కథం
తర్హి యస్మాక స్మరామీత్యః ఆహ (తథాపీతి.) స్వపరబ్రాంత్యథావేఽపి స్మరతాం భక్తానాం హృది,
స్థిత స్త్వం శక్యత్వదా క్లేశా హంపి నాశయపి. ౧౦

అథ యుద్ధిష్ఠిరః ప్రాహ (కిమితి.) హేఅధీశ్వర ఆస్మాభిః, కిం పుణ్యం చరితం కృత
మితి, న వేద్మి, కృతం పుణ్యమీద్యుశమితి న వేద్మి, కింతు సామాన్యతో మహాత్ముణ్యం కృత మేవేతి
వేద్మితి భావః. కుతః? యత్ యస్మాత్. యోగేశ్వరాణా మపి ద్రష్ట, మశక్యో భవాః, కుమేధసాం
విషయాన క్తచిత్రానా మస్మాకం దృష్టః. ౧౧

(ఇతీతి.) ఇత్థం రాజ్ఞా యుద్ధిష్ఠిరేణాభ్యర్థితో బహుమతః, స భగవాన్, వార్షికాన్యాసాన్,
సుఖం యథా తథా, న్యవసదితి శేషః. ౧౨

కాశిందీదర్శనవ్రసగ్గమాహ (ఏకదేతి.) తదైకదా, విజయోఽర్జునః, వానరో
హనూచుత్పృతికృతిః, ద్వజే యస్మిన్ తం, రథ మారుహ్య అక్షయో అక్షిణా, స్పాయతా, యయో.

బహువ్యాకమృగాకీర్ణం ప్రావిశ త్వరవీరహః. ౧౪

తత్రావిధ్యచ్చరై ర్వాక్రమాన్యుకరా నృహిషా సురూన్,
శరణా నవయా స్థా స్థరిణాన్ శశశల్యకాన్. ౧౫

తాన్నిన్యుః కిక్కిరా రాజ్ఞే మేధ్యా స్పర్వణ్యుపాగతే,
తతః క్షుత్పృథ్విరీశాన్తో బీభత్సు ర్యమునా మగాత్. ౧౬

తత్రోపస్పృశ్య విశదం పీత్వా వారి మహారథా,
కృష్ణా దదృశః కన్యాం చరంతీం చారులోచనామ్. ౧౭

తా నూసాదా మరారోహం సుద్విజృంభురీరాననామ్,
పప్రచ్ఛ ప్రేషిత స్పృశ్యా పల్లనః ప్రమదోత్తమామ్. ౧౮

పై తూటా ఇసుదీచి, అను సన్నర్థః కవచితః, కృష్ణేన సహితో, విహతుం విర్జనం వనం ప్రావిశత్
వ్యాళా స్పర్శాః. గతా వా, అయం వక్ష్యమాణకథామూః “యదా చ కృష్ణ స్పృశ్య” ఇత్యాదితామూః
పాశ్చాత్యవృత్తాంతః, బాణవదహనాత్పూర్వం గాఢేవప్రాప్త్యనువసత్తే. ౧౩-౧౪

(తత్తే.) తత్ర చనే, శరైః, వ్యామ్రాదీ నవిద్య జ్ఞమాన. ౧౫

(తానితి.) తతః, మేధ్యా స్కర్షాల్లా స్పృగా, న్నాజ్ఞే యుద్ధిరాయ, కిక్కిరా, విన్యుః
ప్రాపయామానుః, బీభత్సార్థత్వశ్చక్రాం వ్యుదన్యతి పల్లణ్యుపాగత ఇతి. పర్వప్రయుక్తకర్మణ్యుపస్థితే
సతీశ్యర్థః. తతః, క్షుత్పృథ్విం అశనయాపిసాసాన్యాం, వరిశ్రాంతో బీభత్సుః అర్జునః, యమునాం
జగమ. ౧౬

ఉపస్పృశ్య స్సాత్వా, మహారథా కృష్ణార్జునౌ, విశదం విర్మలం, వారి జలం పీత్వా, వారు
సుందరం దృశ్యత ఇతి తథా, తాం, చరంతీం, కాంచి, తక్ష్మాన్, దదృశః. ౧౭

(తానితి.) సఖ్యా కృష్ణేన, ప్రేషితః, పల్లనోఽర్జునః శోభనా ద్విజాః రన్త్రాః, యస్యాః,
రుదిర మానసం యస్యా, స్తాం, వర మాశ్వాక్షు నీ మివ స్థితాం ప్రమదోత్తమాం, పప్రచ్ఛ. ౧౮

(కాళిందీమిత్రవిందావ్రభృతీనాం వివాహపుట్టః)

కా త్వం కస్యాసి సుశ్రోణీ కుతో వా కిం చిక్రీర్షసి.

మన్యే త్వాం పతి మిచ్ఛంతీం కన్యే కథయ శోభనే.

౧౯

కాళిన్యూవాచ—

అహం దేవస్య నవిత ద్దుహితా పతి మిచ్ఛతీ,

విష్ణుం వరేణ్యం వరదం తపః పరమ మాస్థితా.

౨౦

నాన్యం వృణే పతిం పీఠ త మృతే శ్రీనికేతనమ్,

తుష్యతాం మే స భగవాన్ ముకున్దోఽనాథసంక్రయః.

౨౧

కాళిందీతి సమాఖ్యాతా వసామి యమునాజలే

నిర్మితే భవనే పిత్రా యావదచ్యుతదర్శనమ్.

౨౨

ప్రశ్నమేవాహ (కా త్వ మితి.) కస్యాసి కన్య సంప్రదన్యసి. కింకర్తుమిచ్ఛసి. అహం ను పతి మిచ్ఛంతీం కన్యాం త్వాం. మన్యే. మే శోభనే కథయ.

౧౯

(అహం మితి.) నవిత ద్దుహితేణ కస్యాసీత్కస్యోత్తరం. కిణ్వక్రీర్షసి. విష్ణుత్తరమాహ (పతిమిత్యాది.) వరేణ్యం వరణీయుః, విష్ణుం పతిః కామయమానా పరమం తప ఆస్థితా.

౨౦

బహుమ సత్పు కిం చిశేషేణ విష్ణుషేవ కామయన్ తత్కత అహం (వాన్య మితి.) మే వీ. తం విష్ణుం. ముతే వినా. అన్యం. న పృణే. పిత్ర మాతృ వదంతీ తం విశిష్ట శ్రీనికేతనం ఆశ్రయం. శ్రీ ర్విసర్వోత్తమం అహంవాక్రివతీ. అతోఽన్య మపి. త మివ వృణే. ఇతి భావః. మర్శన స్స. కథం తద్విచ్ఛామాశ్రీణ లభ్యత ఇత్యత అహం (తుష్యతా మితి.) తత్ర హేతుః. అనాథానా మనన్యనాథానాం సంక్రయః.

౨౧

అథ కా త్వమిత్యసోత్తరమాహ (కాళిన్దీతి, పిత్రా సనిత్రా. యావ దచ్యుతస్య శ్రీకృష్ణస్య. దర్శనం తావ నివసామి.

౨౨

తథాఽవదద్గుడాకేశో వాసుదేవాయ సోఽపి తామ్,

రథ మారోఽప్య తద్విద్వా స్థర్మరాజ ముపాగమత్.

౨౪

యదా చ కృష్ణ స్సందిష్టః పార్థానాం పరమాద్భుతమ్.

కారయామాన నగరం విచిత్రం విశ్వకర్మణా.

౨౫

భగవాం స్తత్ర నివసన్వినాం ప్రియచిక్రీర్షయా,

అగ్నయే ఖండవం దాతు మర్జునస్యాస సారథిః.

౨౬

సోఽగ్ని స్తుష్టిో ధను శ్చాదా ధయాన్ శ్వేతా న్రథం నృప,

అర్జునాయాశ్చయౌ తుణీ వర్మదాభేద్య మప్రిభిః.

౨౭

మయశ్చ మోచితో వహ్నే స్సఖాం సఖ్య ఉపాహరత్,

యస్మిన్ దుర్యోధనస్యాసీ జ్వలన్థలమతిభ్రమః,

౨౮

(తదేతి.) గుడాకేశోఽర్జునః, వాసుదేవార్థం, తాం కన్యాం, రథ మారోఽప్య తద్భగవదతి
ప్రేతం జానక.

౨౯

అథార్జునాయ గాఙ్గీవాదిప్రదానాత్మకం భగవచ్ఛేషితమాహ (యదా చేతి.) సన్నిష్టః, పార్థైరితి
విభక్తి వివరిణామః. కృష్ణః ప్రయోజకకర్తా విచిత్రం నానావిధిలోపేతం, అత్యాశ్చర్యం, నగరం
పార్థానా ముపాసార్థం, కారయామాన.

౩౦

తదా స్వానాం, ప్రియం కర్తమిచ్ఛయా. తత్ర నగరే నివసన్. అగ్నయే ఖాండవం నామ
వనం దాతు మర్జునస్య సారథి ర్భూహ.

౩౧

(స ఇతి.) స దగ్ధఖాండవోఽగ్ని, రథ ఏవ తుష్టః, హేనృప, అర్జునాయ ధనురాదీనాం దదౌ,
అప్రితిరప్రకాశి రభేద్యం, వర్మ కవచమ్.

౩౨

(మయశ్చేతి.) మయః ఖాండవవనవాసీ వహ్నేస్సకాశా న్మోచితః సఖ్యే అర్జునాయ సఖా
ముపాహర దదౌ, తాం విసన్తి (యస్యా మితి.) యస్యాం సఖ్యాం జలన్థలమతిభ్రమః జలే న్థలబుద్ధిః,
న్థలే జలబుద్ధిః, ఇత్యేవంవిధో యో భ్రమః స బభూవ.

౩౩

(కాళిందీమిత్రవిందావ్రభృతీనాం వివాహపుట్టః)

స తేన సమనుజ్ఞాత సుహృద్భి శ్చానుమోదితః.

ఆయయౌ ద్వారకాం భూయ స్సాత్వకిప్రముఖై ర్వృతః.

౨౮

అథోపయేమే కాళిందీం సుపుణ్యర్వృక్ష ఊర్జితే.

వితస్య స్పరమానన్దం స్వానాం పరమమగ్గళమ్.

౨౯

విన్దానువిన్దా వావన్త్యై దుర్యోధనవశానుగా.

స్వయంవరే స్వభగినీం కృష్ణే సత్తాం న్యషేధతామ్.

౩౦

రాజాధిదేవ్యా ప్రసయాం మిత్రవిన్దాం పితృష్యసుః.

ప్రసహ్య హృతవా స్కృష్ణౌ రాజనాజ్ఞాం ప్రపశ్యతామ్.

౩౧

నగ్నజి న్నామ కౌసల్య ఆసీ ద్రాజాఽతిధార్మికః.

తస్య సత్యాఽభవ త్కన్యా దేవీ నాగ్నజితీ నృప.

౩౨

(స ఇతి) స కృష్ణః తేనాన్దనేన, సమనుజ్ఞాతః, సుహృద్భిర్బుధిష్ఠిరాదితః, అనుమోదితశ్చ. భూయః పునః. ౨౮

(అథేతి.) ఊర్జితే గ్రహబలవతి సుపుణ్య మనుకూల మృతం నక్షత్రం యస్మిన్ తస్మిన్ సముహూర్తే. స్వానాం ద్వారకాకాసాం పరమానన్దం విస్తారయన్ పరమం మగ్గళం, యస్య. సః వివాహితవాః. ౨౯

అథ పశ్చాదం మిత్రవిన్దావివాహం ప్రస్తౌతి (విన్దానువిన్దావి.) అవన్త్యై అవన్తరాజౌ, దుర్యోధనవశం దుర్యోధనాధీనతాం, అనుగచ్ఛత ఇతి తథా, తే, న్యషేధతాం న్యవారయతామ్. ౩౦

(రాజాధిదేవ్యా ఇతి.) తథా భగవాన్ పితృష్యసుః స్వప్రేమచిన్తాః రాజాధిదేవ్యాః, కన్యాం రాజ్ఞాం, పశ్యతాం సతా మేవ, హే రాజన్, ప్రసహ్య, హృతవాః. ౩౧

అథ ప్తవం నాగ్నజితీవివాహ మనువర్ణయతి - కౌసల్యః కౌసలదేశాధిపతిః, అయోధ్యాధిపతి రిక్మర్షః, తస్య, దేవీ కాన్తిమతీ, సత్యా నామ కన్యా అభూత్, అన్వర్థం నామాన్తరమస్యాహ (నాగ్నజితీతి.) నగ్నజితోఽవత్యం త్రి. తథా హే నృప. ౩౨

తాం న శేకు ర్మృషా వోధు మజిత్వా సప్రగోవుషాన్.

తీక్ష్ణశృణౌ న్సుదుర్ధర్షా స్వీరగన్ధాసహ స్థలాః.

౩౭

తాం క్రుత్వా వృషజిల్లభ్యాం భగవాన్ సాత్వతాంపశిః.

జగామ కౌసల్యపురం నై న్యేన మహతా వృతః.

౩౮

స కోఽలపతిః ప్రాహ ప్రత్యుత్థాయాసనాదిభిః.

అర్హజేనాపి గురుణా పూజయన్ప్రీతినన్దితః.

౩౯

వరం విరోక్యాభిమతం సమాగరిం నరేన్ద్రకన్యా చకమే రమాపతిమ్.

భూయా దయం మే పతి రాఘోఽనులాః కరోతు సత్వా యదహం ధృతశ్రుతా.

౪౦

అర్చితం పునరిత్యాహ నారాయణ జగల్పితే.

(నేతి.) ఐలాః దుష్పూత్రాః వీరాణాం. గన్ధమపి న సహస్త ఇతి శబ్దా. ఐలాః సోధు మశక్యాః గోవుషాః. యో జయతి తేన లభ్యాం. తాం నాగ్నజితీం తస్మోవుషాః. అజిత్వా గా అనుదావమానానితి గోశబ్దాభిప్రాయః. వోధు ముద్యోధుం. న శేకు న ప్రవహిష్యుః.

౪౧

(తామితి.) ఏవం స్థితే తిగవాః తాం. వృషజితైవ లభ్యాం. క్రుత్వా కౌసల్యపుర మయోధ్యాం. జగామ.

౪౨

(స ఇతి.) ప్రత్యుత్థాయాసనాదిభిః. మహతా. అర్హజేన పూజాసాధనసః. పూజయ. న్మనుమోదితశ్చ భగవన్త. మహా

౪౩

ఉక్తిం వివక్షి ప్రావ న్నాగ్నజిత్వభృహ మనువృష్టమితి (వర మితి) నరేన్ద్రకన్యా చకమే అకానుమత. కిమితి అయమేవ నను పతి ర్భూమాత్. ఉతం హ్యగ్నమాత్రేణ భూదహాదగి స్వయమేవాశక్యం గమయతి మే మమాశిషః కామా. అమలాః. విష్వమ్నః సత్వా స్సతీ ప్ర యథార్థశ్చ కరోతు భగవా వితి శేషః. తస్మి హేతు ముద్భాసయతి - యద్యహం ధృతం వ్రతం యయా సా కృతపుణ్యం సేవయే మిత్యర్థః.

౪౪

అథోక్తిమాహ (అర్చిత మితి.) యద్యపి కౌసలపతిః ప్రాహిన్యసేనైవాస్య కాజోక్తిత్వ లాభ స్తథాఽపి పరిమిత్వాదినా వ్యవహితత్వా చత్రార్చిత మాహేత్యుక్తం. పునశ్చబ్ధో వాక్యాలక్ష్కారే. హేనారాయణ హే జగల్పితే స్వానందేనైవ పూర్ణస్థితవ అర్చకః త్సద్రోహం కిం కరణిణి నకిమపి ప్రియం ఉర్ధ్వ కక్ష ఇత్యర్థః. యద్వా కింకరవాణి కింకరోఽహం ఆత ఆజ్ఞాపయేత్కర్మ. అత్యవ

(కాశిందిమిత్రపింద్రకృతీనాం వివాహపుట్టః)

అత్మానందేన పూర్ణకృతరవాణి కిమల్పకః.

౩౭

యత్పాపజగజరజశ్చిరసా విరర్తి శ్రీరజ్జటశ్చ గిరిశ స్సహ లోకపాలైః,
వీణాతనూ స్వకృతనేత్రపరీష్పయా యః తాలే భగవన్ భగవాన్మమ కేన తుష్టిత్. ౩౮

శ్రీశుక ఉవాచ—

త మహా భగవాన్మమః కృతాననపరిగ్రహః,

మేఘగమ్భీరయా వాచా స్మృతం కురునన్దన.

౩౯

శ్రీభగవానువాచ—

నరేంద్రయా చ్ఛాపివిధిర్విగర్హితా రాజన్యవన్దో న్నిజధర్మచరినః,

తథాపి యాచే తన సౌహృదేచ్ఛయా తన్యాం స్వదీయాం న హి కుల్కదా వయమ్. ౪౦

స్వామ్యాకర్షణం దోతయితుం నారాయణేత్యాది సుబోధనం, అత్మానందేన పూర్ణస్మృతి విశేషణం
చేతనగతవ్యం.

౩౭

అథ సాక్షిం పృథక్తి (అభ్యుదేతి) అజ్ఞాతో బ్రహ్మ స దుఃఖః లోకపాలైశ్చ సహితః
ప్రతిపక్షీశ్చ, శివనా మిన్ద్రు ఆవ పాదపక్ష్యమజ్ఞో విరర్తి, నిజవనన, ప్రకృతాభిరాచకం, సహం
నారాయణం, కింతు యదుష్వన్నత్రమ మతత ఆహ (వీణాతనూ రితి.) స్వేన క్షయ కృతాః యే
ధృమసేవతో ధర్మమూర్ఖాః తేనా పరిత్రాజేచ్ఛిమా, అలే ధర్మజ్ఞుకూనిరాలే పితాతనూః వీణా
విగ్రహాః, అనేనాత్మవశ్యం ముక్తం, ధర్మత విభావః, తనేన నారాయణ పక్ష్యం చా వశ్యపరిత్రాణాయ
యమమ కృతమవశిష్టి అల లద్ధిం, ఎవంపథో భగవాన్ మమ కేన కైవల్యేన సజ్జో భవేత్. ౩౮

(త మితి.) కృత ఆననపరిగ్రహో యేన స కృష్ణః తం కౌసల్యం హే కురునన్దన స్మితేన
సహితం యథా అథా సహ.

౩౯

ఉక్తిమేవాహ (నరేంద్రేతి.) హే నరేంద్ర యద్యపి స్వధర్మవిరతవ్య రాజన్యవన్దోః
క్షత్రియవ్య యాచ్ఛా విగర్హితా విన్దితా ప్రతిపక్ష్యే యావత్, తథాపి సౌహృదేచ్ఛయా త్వర్చనత్వేచ్ఛయా,
త్వదీయాం తన్యాం, యాచే కుల్కదాద్రవ్యాదినదాః న భవామః.

౪౦

రాజోవాచ—

కోఽన్యః ప్రేభ్యధికో నాథ కన్యాయా ఈప్సితో వరః,
గుణైకదామో యస్యాగ్లే శ్రీ ర్వస త్యనపాయినీ. ౪౦

కిన్త్వస్మాభిః కృతః పూర్వం సమయో స్సాత్వతర్లభః,
పుంసాం పిర్యపరీక్షర్థం కన్యా వరపరీప్సయా. ౪౧

సప్రైతే గోవృషా వీర దుర్దాన్తా దుతవగ్రహః,
ఏతై ర్భగ్నా సుఖహానో భిన్నగత్రా నృపాత్మజాః. ౪౨

యదీమే నిగృహీతా స్యుః స్త్యయైవ యదునన్దనః,
వరో భవా నభిమతో దుహితు ర్మే శ్రియఃపతే. ౪౩

ఏవం సమయ మాకర్ణ్య బద్వా పరికరం విభుః,
అత్మానం సప్రదా కృత్వా న్యగృహ్ణో ల్లీలయైవ తాః. ౪౪

ఇత్థ ముక్త ఆహ (నగ్నజీత్కఞ్చి) హేనాథ. తే త్వత్తః, అభ్యధికః కన్యాయా ఈప్సితో వరః కోవాఽస్తిః సన్తి బహవ ఇత్యతో వినన్తి (గుణైకఞ్చి.) గుణానాం కల్యాణానా మేక మేవ దామ స్థానం. తథాభుతాత్ యస్యే త్యపేక్షయా పప్యన్తం వా. యన్య తివాగ్లే వక్షసి, శ్రీ ర్లక్షీ రసహయినీ వివసతి. ౪౦

(కిన్త్వితి.) హే సాత్వతర్లభ. సమయః బాహుబన్దనం కిమర్థం. పుంసాం వరత్వేనాగతానాం సాఽపి కిమర్థేఽకాహ-కన్యాయా వరః అనుదాప సత్పరీప్సయా హేతుభూతయా. ౪౧

కోఽసౌ సమయ ఇత్కిత్ర తం వత్తుం తావ త్రతాన్యేషా మసమర్థతామహ (సప్రైతి.) హేవీర దుర్దాన్తాః అశీతాః దుఃపగ్రహాః అపరాయత్రాః, తత్ర విదర్శనమాహ (ఏతైరితి.) ఏతైః గోవృషైః క్షాని గాత్రాణి యేషాం తథా బభువుః. ఏతా న్యో గృహ్ణతి తస్యేయం కన్యేతి భావః. ౪౨

(యదీతి.) అతో యదీమే పృషా స్త్యయా నిగృహీతా స్యుః స్త్యై భవానేవ మమ దుహితు రభిమతో వరః. ౪౩

(ఏవ మితి.) పరికర ముత్తరీయాదికం. లీలయై వేత్కనన శ్రమాభావ ఉక్తః. తాన్వృషాన్ న్యగృహ్ణతో. ౪౪

(కాశిందీమిత్రవిందాప్రభృతీనాం వివాహపుట్టః)

బద్వా తా న్దమఖి శ్శౌరి ర్భగ్నుదన్తాన్తౌజసః.

వ్యచకర్ష తథా బద్వా బాలో దారుమయా న్యథా.

౪౬

తతః ప్రీత స్సుతాం రాజా దదౌ కృష్ణాయ విస్మితః.

తాం ప్రత్యగృహ్ణా దృగవాన్విదివ త్సదృశీం ప్రభుః.

౪౭

రాజపత్న్య స్స్వదుహితః కృష్ణం లభ్యాప్రియం పతిమ్,

లేఖిరే పరమానన్దం జాతశ్చ పరమోత్సవః.

౪౮

శశభే ర్యానకా నేదు గీతవాద్యద్విజాశిషః,

నరా నార్యః ప్రముదితా స్సువాస స్సగ్గఃకృతాః.

౪౯

దశదేనుసహస్రాణి పారిబర్హి మదా ద్విభుః,

యువతీనాం త్రిసాహస్రం నిష్కగ్రీవసువాససామ్.

౫౦

(బద్వేతి.) దామఖీ రజ్జుఖిః, భగ్నః దన్తా యేషాం ఆత ఏవ హతం ఓజో బలం యేషాం, తా వృషా బద్వా వ్యచకర్ష ఆకృష్టవా యథా బాలో బద్ధా దారుమయా, వృషా, వికర్షతి తద్యత్.

౪౬

(తత ఇతి.) తతో వృషగ్రహణాత్ ప్రీతః పూర్వమేవ ప్రీతః తతస్సుతతాం ప్రీత ఇత్యర్థః. విస్మితశ్చ రాజా నాగ్నజిత్ ప్రభుః శ్రీకృష్ణః సదృశీం అనురూపాం తాం కన్యాం యథావిధి ప్రత్యగృహ్ణా దువయేషు ఇత్యర్థః.

౪౭

(రాజపత్న్య ఇతి.) దుహితః ప్రీయం పతిం లభ్యా రాజపత్న్యః పరమానన్దం ప్రాప్నుః. తథా సహ సుత్సవ శ్చాసీత్.

౪౮

ఉత్సవమేవ ప్రశంభయతి (శ్లేఠి.) నేదుః దధ్యనుః, తదా గీతయుక్తావి నాద్యాని, ద్విజానాం ఆశిష ఆశీర్వాదశ్చ, నేదిః. శోభనై ర్నానోః స్రగ్వి శ్చాఽబర్హితా అసన్నితి కేషః.

౪౯

విభు ర్భగ్నుజిత్, దశదేనునాం, సహస్రాణి, పారిబర్హ ముపాయన మదాత్, నిష్కగ్రీవా మ్నువాసనశ్చ తాసాం యువతీనాం దాసీనాం త్రిసహస్ర మదా దిత్యనుషజ్ఞః.

౫౦

నవనాగసహస్రాణి నాగచ్ఛతగుణా న్రథాన్,

రథాచ్ఛతగుణా నశ్వా నశ్వాచ్ఛతగుణా న్నరాన్.

౫౧

దంపతీ రథమారోహ్య మహత్యా సేనయా వృతౌ,

స్నేహవిక్లిన్నహృదయో యావయామాస కోసలః.

౫౨

శ్రుత్వైత ద్రురుధు ర్భూషా నయన్తం పథి కన్యకామ్,

భగ్నవీర్యా స్ఫుదుర్ధర్షా యదుభి ర్గోవృషైః పురా.

౫౩

తానన్యతశ్శరవ్రాతా నృపుప్రియకృదర్జునః,

గాణ్ధీవీ కాలయాయాస సింహః జీద్రమృగా నివ.

౫౪

పారిబర్హ ముపానీయ ద్వారకామేత్య సత్యయా,

రేమే యదూనా మృషభో భగవా న్దేవకీసుతః.

౫౫

నాగానాం గణానాం సహస్రాణి నాగాత్ నాగేభ్యః శతగుణం శతగుణా న్నవంశైః, రథా-
శతా ద్రథేభ్యః, శతగుణా న్నవపద్మాః, అశ్వాః నశ్వా స్పృత్యాః.

౫౧

(దంపతీ ఇతి) దంపతీ నగ్నజిద్భార్యే తదా, రథ మారోహ్య, సభార్యం కృష్ట మితి
శేషః. స్నేహేన ప్రక్లిన్న మార్ద్రం హృదయం. యయో హై యావయామాసతుః, గమయామాసతుః,
యావయామాస కోసల ఇతి పాతే స్నేహప్రక్లిన్నహృదయ ఇతి పాత్యం. దంపతీ నాగ్న
జితశ్రీకృష్ణే.

౫౨

(శ్రుత్వైతి.) ఏత దృగవతో యానం శ్రుత్వా యదుభి ర్గోవృషైశ్చ సప్తభి ర్భగ్నం వీర్యం
యేషాం తథాభూతా అపి దుర్ధర్షాః కన్యకాం నయన్తం కృష్టం పథి రురుదుః.

౫౩

(తానితి.) శరసమూహః సన్యతః క్షిపతః, ప్రముఖ్యానానితి యావత్, తా భూషా-
బిస్తానాం కృష్ణాదీనాం, ప్రితికృ దర్జునః, గాణ్ధీవీ ధృతగాణ్ధీవః, కాలయాయాస వలాయయాంవక్రే-
యతా, జీద్రమృగాః, సింహ స్తదన్త.

౫౪

పారిబర్హం శ్వశురదత్త మేత్య ఆగత్య, సత్యయా నాగ్నజిత్వా సహ.

౫౫

(కాశీమిత్రవిందావ్రభృతీనాం వివాహమట్టః)

శ్రుతకీర్తే స్సుతాం భద్రా ముపయేమే పితృష్వసుః,
తైకయాం బ్రాతృభి ర్దత్తాం కృష్ణ స్సన్దనాదిభిః. ౪౬

సుతాం చ మద్రాధిపతే ర్లక్ష్మణాం లక్షణై ర్యుతామ్,
స్వయంవరే జహరైక స్ససుపర్ణ స్సుధా మివ. ౪౭

అన్యైశ్చైవంవిధా భార్యాః కృష్ణస్యాసన్ సహస్రళః,
భౌమం హత్వా తన్నిరోదాదాహృతా శ్చారుదర్శనాః. ౪౮

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే,
అష్టపంచాశో ౭ ధ్యాయః.

అతస్తమం వివాహ మాహ (శ్రుతకీర్తే రితి.) సన్దనన ఆదిర్యేషాం. తైః బ్రాతృభిః
దత్తాం తైకయస్యాపత్యభూతాం, స్వపితృష్వసుః శ్రుతకీర్తే స్సుతాం భద్రా నామ కన్యా
ముపయేమే. ౪౬

అష్టమం వివాహ మాహ (సుతా మితి.) మద్రాజేశాధిపతేః, సుతాం శుభైః లక్షణై
ర్యుక్తాం, లక్ష్మణాం నామ కన్యాం, స్వయంవరే, అనహాయ ఏవ నౌ జహర, యథా, సుపర్ణో
గరుత్మాః. సుధాం, తద్వత్. ౪౭

ఇత్థం ప్రదానపత్నీ రుక్త్యా అభాన్యా అప్యాహ (అన్యైశ్చైతి.) కాస్తా ఇత్యత ఆహ
(భౌమ మితి.) భౌమం నరకాసురం, హత్వా, తన్నిరోదా, దాసీతాః. ౪౮

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుదాకరవ్యవర్తవిద్యానిచేః శ్రీకైలసురోః సుతేః
తవ్వరణకమలవరీషయప్రసన్నతత్సక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవత్కార్థహృదయేన
శ్రీవైష్ణవదాసేన శ్రీపీఠామవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత
చంద్రికాయాం, దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం, అష్టపంచాశత మో ౭ ధ్యాయః.

అథ ఏకో నష్టతమోఽధ్యాయః

—* నరకాసురవధారమ్ముః *—

తాజోవాచ—

యథా హతో భగవతా భౌమో యేన చ తా స్త్రియః.

నిరుద్ధా ఏత దాచక్ష్య విక్రమః శార్ఙ్గధన్వనః.

ఇంద్రేణ హృతచత్రేణ హృతకుండలబద్ధనా.

హృతామరాద్రిస్థానేన జ్ఞాపితో భౌమచేష్టితమ్.

సభార్యో గరుడారాధః ప్రాగ్జ్యోతిషపురం యయా.

గిరిదుర్గై శ్శత్రుదుర్గై ర్జలాగ్న్యనిలదుర్గమమ్.

అథ ఏకోనష్టతమోఽధ్యాయః.

భౌమం హత్వా తన్నిరోధా దాహృతా ఇత్యుక్తం. తద్విస్తరబుభుక్షయా పృచ్ఛతి రాజా (యథేతి.) యేన భౌమేన. తాః స్త్రియో నిరుద్ధాః. స భౌమః యథా యేన ప్రకారేణ. హతః. చకారాత్సేనకారజేనేత్యపి బోధవ్యం. త దాచక్ష్యభ్యాహి.

అచష్టే (ఇన్ద్రేజేతి.) ఇన్ద్రేణ భౌమచేష్టికం. జ్ఞాపిత స్సజ్ఞా. ప్రాగ్జ్యోతిషపురం. యయా వితి సంబంధః. కథంభూతేన? హృతం భౌమేన హృతం చత్రం యన్య తేన లోకపాల ప్రదానత్వా దిన్ద్రస్య వరుణచ్ఛత్రహరణేఽపి తస్యైవ మానభిజ్ఞ ఇతి తథోక్తం. హృతే కుణ్డలే యస్యా స్సా బద్ధు ర్మాతా అదితి ర్యస్య తేన హృత మమరాద్రిస్థానం మణివర్వతాత్మకం యన్య తేన సత్యథామాగృహే భగవంత మిన్ద్ర ఆగత్య విజ్ఞాపితవాః.

తదా తస్యాః కౌతుకాయత్రయా భార్యయా సహ యయావితి. యద్వా త్వదనుజయైవ త్వత్కుతం హవిష్యామితి హసేనోక్తం. భూమ్యై వరం దత్తం సత్యావయతుం సత్యథామాయా భూష్యంశత్వా త్రయా సహ యయావితి. యద్వా నారదానీకపారిజాతై కకుసుమే రుక్మిణ్యై దత్తే సతి కుపితాం సత్యథామాం సాన్తస్యయతుం కుర్యం పారికాతకరుమేవ దాస్యామితి ప్రతిశ్రుత మితి

(నరకాసురవధారముః)

మురపాశాయుతై ర్హోరై ర్దృశై స్సర్వత ఆవృతమ్. ౩

గదయా నిర్భిభేదాదీన్ శత్రుదుర్గాణి సాయతైః.

చక్రేణాగ్నిం జలం వాయుం మురపాశాం స్తథాసినా. ౪

శఙ్ఖనాదేన యన్త్రాణి హృదయాని మనస్విసామ్.

ప్రాకారం గదయా గుర్వాన్య నిర్భిభేద గదాధరః. ౫

పాశ్చజన్యధ్వనిం శ్రుత్వా యుగాన్తాశనిభీషణమ్.

మురశ్చయాన ఉత్తస్థౌ దైత్యః పశ్చాశిరా జలాత్. ౬

త్రిశూల ముద్యమ్య సుదుర్నిరీక్షణో యుగాన్తసూర్యానలరోచి రుల్బణః.

గ్రసం త్రిలోకీ మివ పశ్చాభి ర్మృతై రభ్యుద్రవ త్తార్క్షసుతం యథోరగః. ౭

అవిధ్య శూలం తరసా గరుత్మతే నిరస్య వత్త్రైర్వ్యనద త్స పశ్చాభిః.

ఖం రోదసీ సర్వదిశోఽమృతం మహా నాపూరయ న్నణ్డకటాహ మావృణోత్. ౮

హరివంశే ప్రసిద్ధం. తదర్థం తాం నీకవానితి. గరుడాహర ఇత్యత్ర హేతుం పదాః పురం విజన్యై (గిరీశి) గిరిదురై శృత్రుదురైః సలక్షితం జలాగ్న్యవిలైశ్చ పఠితో వర్తమానైశ్చ దుర్గమం హైరైః దృశైశ్చ మురస్య పాతైః పఠిత ఆవృతమ్. ౩

(గదయేతి) చక్రేణ సుదర్శనేన, అగ్నిజలవాయూ నిర్భిభేద ఆసినా ఖడ్గేన. ౪

మనస్విసాం స్వైరిణాం మురదీనాం హృదయాని యన్త్రాణి శఙ్ఖనాదేన. ౫

(పాశ్చజన్యధ్వనిం) యుగాన్తాశనే, ధ్వనివ దీప్షణం. పాశ్చజన్యధ్వని మాకర్ష్య. ౬

(త్రిశూల మితి.) యుగాన్తే, సూర్యాగ్నేరివ, రోచి ర్దీప్తి ర్యన్య స మురాసురః అత ఏవోల్బణో దుర్నిరీక్ష స్పృశ. త్రిశూల ముద్యుత్య పశ్చాభిర్మృతై త్రిలోకీం గ్రసన్నివాత్యదాశ్చ యథోరగ స్సర్పః తార్క్షసుతం గరుడం తద్యత్. ౭

(అవిద్యేతి.) స ముర శూల మావిద్యాలోల్య. తరసా చలేన గరుడాయ ప్రయుజ్య పశ్చాభిర్వత్త్రైః పృన్దదన్ననాద. కింతుర్వః రోదసీద్యావాపృథివ్యాః. ఖ మన్తరిక్షం లోకోపరితన మాకాశం. సస్వేషాం శ్రోత్రబిలం చ. దిగన్తరం చాపూరయ. నాదేనేతి కేషః. కృత్స్న మప్యణ్డకటాహ మావృణోత్. ౮

తదాపత ద్వై త్రిణిం గరుత్మతే హరి శ్శరాభ్యా మహన త్త్రిధౌజసా.

ముఖేషు తం చాపి శరై రతాదయ త్తస్మై గదాం సోఽపి రుషా వ్యముఞ్చతః॥

తా మాపత స్తీం గదయా మృధే గదాం గదాగ్రణో నిర్విభిదే సహస్రదా.

ఉద్యమ్య బాహూ నభిధావతోఽజిత శ్శిరాంసి చక్రేణ జహార లీలయా. ౧౦

వ్యసుః సపాతామ్నుసి కృత్తశీర్షో నికృత్తశృఙ్గోఽద్రిరివేన్ద్రోతేజసా.

తస్యాత్మజా స్సప్తపితు ర్వదాతురాః ప్రతిక్రియామర్షజుష స్సముద్యతాః. ౧౧

తామోఽన్తరిక్షశృవణో విధావసు ర్వసు ర్మథస్యా నరుణశ్చ సప్తమః.

పీఠం పురస్కృత్య చమూపతిం మృధే భౌమప్రయుక్తా నిరగుర్ధృతాయుధాః. ౧౨

ప్రాయుజ్ఞతాసాద్య శరాససీగ్ధా శ్శక్త్యృష్టి శూలాన్యజితేరుషోల్బణాః.

తచ్ఛత్రకూటం భగవా న్వమార్గజై రమోఘవీర్య స్త్రీలశ శ్చకర్త హ. ౧౩

(తదేతి.) తివ్ర శిఖా యన్య త ద్గరుడాయా గచ్ఛ త్త్రికులం ఓజసా బలేన శరాభ్యాం త్రితా చిచ్ఛేద. తం మురం చ ముఖేషు తాదయామాస, సోఽపి మురోఽపి రుషా తస్మై కృష్ణాయ గదాం వ్యముఞ్చత ప్రాయుజ్ఞ.

(తా మితి.) గదాగ్రణో భగవాన్. స్వగదయా తాం మురప్రయుక్తాం. ఆపత స్తీం గదాం, మృధే యుద్ధే, సహస్రదా నిర్విభేద. తతో బాహూ ఉద్భృత్యాధిధావతో మురస్య పశ్చా శిరాన్యజితో భగవాన్ చక్రేణ చిచ్ఛేద. ౧౦

(వ్యసు రితి.) నికృత్తావి శీర్షణి శిరాంసి యన్య సః. అత ఏవ వ్యసుగ్రతప్రాణోఽమ్నుసి జలే సపాత యథేన్ద్రోతేజసోఽపలక్షితేన వక్షేణ నికృత్తశృఙ్గో గిరి స్తద్వత్ (తస్యేతి.) తస్య మురస్యాత్మజా స్సప్త పితు. ర్వదా ద్దుఃఖితాః ప్రతిక్రియామై. అమర్షజుషః క్రోధావిష్టాః భౌమేన, ప్రేషితాః. ధృతాన్యాయుధాని యై స్తే చ, మృధే యుద్ధే, విమిత్రే. పీఠనామానం. చమూపతిం. పురస్కృత్య. సముద్యతా ఆయత్తాః. నిరగమన్ విగ్ధతా బహువు రితి సంజన్తః. తానేన సప్త నిర్దిశతి (తామ్ర జతి.) ౧౨

(ప్రాయుజ్ఞతేతి.) ఉల్బణా. స్త్రీ తామ్రాదయ ఆసాద్య అభ్యేత్య రుషా క్రోధేనాజితే కృష్ణే, శరాదీ. స్ఫూయ క్రవన్తః, తతా భగవాన్ స్వమార్గజై స్వకరై స్తచ్ఛత్రకూటం తిలవమాజశ శ్చిచ్ఛేద. హేతి విస్మయే ౧౩

(సరకాసురవధారమ్మః)

తా స్పీతముఖ్యా ననయ ద్యమక్షయం నికృతశీర్షోరుభుజఙ్ఘ్రివర్షణః. ౧౪

స్వానీకపానచ్యుతచక్రసాయతై స్తథా నిరస్తా న్నరకో ధరాసుతః.

నిరీక్ష్య దుర్ధర్షణ ఆనవన్మదై ర్గజైః పయోదిప్రభవై ర్నిరాక్రమత్. ౧౫

దృష్ట్వా సభార్యం గరుడోపరి స్థితం సూర్యోపరిష్ఠా తృతటిద్ధనం యథా,

కృష్ణం స తస్మై వ్యసృజ చృతఘ్నీం యోధాశ్చ సర్వే యుగపత్సృవివ్యధుః. ౧౬

తద్బౌమనైన్యం భగవా న్గదాగ్రజో విచిత్రవాజై ర్నిశితై శ్శిలీముఖైః,

నికృత్తివాహూరుశిరోఽఙ్ఘ్రివిగ్రహం చకార తర్హ్యేవ హతాశ్వకుజ్జరమ్. ౧౭

(తా వితి.) నికృతాని చ్చిన్నాని. శీర్షాదీని. యేషాం తాం స్తామాదీ న్యచుసదన మనయత్ వర్షణ శరీరం. తచ్చోపాత్రాతిరిక్తప్రదేశపరం. ఇద మర్థం పృథగన్వేతవ్యమ్. ౧౪

(స్వానీకపానితి.) స్వానా కాంఘ్రి దనీకపానా పేనాపతీనా. అచ్యుతస్య సాయతైః హతా వితి శేషః. తథా కాంఘ్రి నిరస్తానా దూరతః పాతితాంశ్చ దృష్ట్వా. ధరాసుతో సరకః. దుస్సహః స్రవన్మదో యేషాం తైః. పయోదిప్రభవైః పయోధ్యన్తర్వీపజై. ర్గజై స్సహ విరాక్రమత్ నిర్గతవాన్. ౧౫

(దృష్టేతి.) యథా సూర్యసోపరిష్ఠాత్. తటితా సహితం. ఘనం నీలమేషం తద్య తృభార్యం గరుడోపరి స్థితం కృష్ణం తత్ర సూర్యస్థానీయో గరుడః. తటిత్ స్థానీయా బాధ్యా. ఘనస్థానీయ స్తు కృష్ణః. ఇతి వివేకః. స భౌమ ప్రస్మై కృష్ణాయ శతఘ్నీం శక్తివిశేషం. వ్యసృజ త్ప్రియైః. తథా. యోధాశ్చ. భౌమనంబునినః. యుగప త్సృవివ్యధుః తాదయామాసుః స్యస్వాయుధైరితి శేషః. ౧౬

(త దితి.) విచిత్రా వాజాః వశ్రాణి యేషాం. తై ర్నిశితై ర్పాదైః నికృతా. బాహవ ఊరవ. శిరోధరా. విగ్రహా దేహాశ్చ యన్య హతా అశ్వాః. కుజ్జరా శ్చ. యస్మిన్. తథాభూతం తర్హ్యేవ యదా వివ్యధుః. తస్మిన్నేవ క్షణే చకార. ౧౭

యాని యోదై ప్రయుక్తాని శస్త్రాస్త్రాణి కురూద్యహః.

హరి స్తాన్యచ్చిన స్తీక్షి శ్శరై రేకై కళ ప్రిథిః.

ఉహ్యమాన స్సుపర్ణేన వజ్రభ్యాం నిఘ్నతా గజాః.

౧౮

గరుత్మతా హన్యమాన స్తుణ్ణపక్షినభై ర్గజాః.

పురమేవావిశన్నార్తా నరకో యుధ్యయుధ్యత.

౧౯

దృష్ట్వా విద్రావితం నైన్యం గరుడేనార్దితం స్వకమ్.

తం భౌమః ప్రాహరచ్ఛక్త్యా వజ్రః ప్రతిహతో యతః.

౨౦

నాకమ్పిత తయా విద్ధో మాలాహత ఇవ ద్విపః.

కూలం భౌమోఽచ్యుతం హస్త మాదదే వితథోద్యమః.

౨౧

తద్విసర్గా త్పుర్వమేవ నరకస్య శిరో హరిః.

అపాహర ధ్గజస్థస్య చక్రేణ ఊరనేమినా.

౨౨

(యానీతి.) హేకురూద్యహేత్యత్యాశ్చర్యే సంబోధనం. తథాహి, తై ర్యోదై ర్యాని శస్త్రాణి ప్రయుక్తాని ఐభూవుః, తత్ప్రాప్తైః, పూర్వమేవ తత్సైన్యం, సర్వం, హత్యా, వశ్యా, త్తాని శస్త్రాణి, చిచ్ఛేద తత్రాప్యేకైకం శత్రుం, త్రిథి శ్శరై రితి, కథంభూతః, వజ్రభ్యాం, గజా విఘ్నతా గరుత్మతో హ్యమానః.

౧౮

కించ (గరుత్మతేతి) గరుత్మతా కర్తృ, తుణ్ణాదిభిః సాధనైః హతాః తాదితాః అతపివార్తా గజాః పురం ప్రాక్ జ్యోతిషసపురం, చివికుః, నరకస్తు యుద్ధే అయుధ్యత.

౧౯

(దృష్ట్యేతి) విద్రావితం వలాయితం, గరుడేన, పీడితం, స్వకీయం బల మాలోక్య భౌమ, స్తం గరుడం శక్త్యా ప్రాహరత్, తాం విశిష్ట-యతః యయా శక్త్యా, వజ్రః ప్రతిహతః.

౨౦

(నేతి.) తయా శక్త్యా తాదితోఽపి గరుడో నాకమ్పిత యథా మాలయా గజో హత స్తద్వత్. గరుడే వ్యర్థోద్యమ స్సక. కూల మాదదే స్వీకృతవాః.

౨౧

తద్విసర్గ చూఃప్రయోగ త్పుర్వమేవ హరిః, నరకస్య శిర శ్చక్రేణ చిచ్ఛేద, కథంభూతేనః ఊరస్యేన నేమిః ధారా యన్య తేన.

౨౨

(నరకాసురవధారము)

సకుణ్డలం చాదుకిరీటభూషితం శిరః పృథివ్యాం పతిరం సమజ్వలత్,

హో హేతి సాధ్విత్యుషయ స్సురేశ్వరా మాత్యై ర్ముకుందం వికిరంత చాదితే. ౨౦

తతశ్చ భూః కృష్ణ ముపేత్య కుణ్డరే ప్రతప్తజామ్బూనదరత్నభాస్వరే,

సా వైజయంత్యా వనమాలయాఽర్పయత్ప్రాచేతసం చత్ర మథో మహామణిమ్. ౨౧

అస్త్రాషీ దథ విశ్వేశం దేవదేవవరాధితమ్,

ప్రాజ్ఞలిః ప్రణతా రాజా భక్తిప్రవణయా ధియా. ౨౨

ధరోవచ. —

సమ వై దేవదేవేశ శఙ్ఖచక్రగదాధర,

భక్తేచ్ఛోపాత్తరూపాయ పరమాత్మన్నమోస్తు తే. ౨౩

(సకుణ్డల మితి.) కుణ్డలాభ్యాం సహితం సునందేజ కిరీటేన భూషితం శిరః, పృథివ్యాం పతితం స తృప్యగజ్వలతీ నరకసంధింధినో హోహేతి, ఋషయస్తా సాధుసాధ్విత్యుషయః, సురేశ్వరాస్తు కుసుమై ర్వికిరంతో ముకుందం కుష్టువు. ౨౦

(తతశ్చేతి.) భూః భూమి ర్నరకస్య మాతా, ప్రతప్తే జామ్బూనదే యావి రత్నావి, తై ర్భాస్వరే కుణ్డరే తతా వైజయంత్యా, వనమాలయా సహ ప్రాచేతసం వాదుణం చత్రం, మేర్వంశభూతం మందరశిఖరం మహామణిం చ కృష్ణాయార్పయామాన. ౨౧

(అస్త్రాషీదితి.) హేరాజా దేవో దేవచరైరధితశ్చ తం కృష్ణం భక్త్యా ప్రవణాయా ధీవ్రయోపలక్షితా కుష్టువ. ౨౨

స్తుతిమేవాహ (నమస్త ఇతి.) తావ త్సరత్వభక్తానుగ్రహశీలత్వసర్వాంతరాత్మత్వాది విష్ణుం స్తువంతీ నమస్కరోతి. దేవానా మిన్ద్రాదీనాం దేవో బ్రహ్మ తస్యేశ, భక్తేచ్ఛయా భక్తాను గ్రహేచ్ఛయా ఉపాత్తరూపాయ గృహీతవిగ్రహాయ కుళ్యం హే పరమాత్మక నమః. ౨౩

నమః పంకజనాథాయ నమః పంకజమాలినే.

నమః పంకజనేత్రాయ నమస్తే పంకజాక్షయే.

౨౬

నమో భగవతే తుభ్యం వాసుదేవాయ విష్ణవే.

పురుషాయాదిబీజాయ పూర్ణబోధాయ తే నమః.

౨౭

అజాయ జనయితేనస్య బ్రహ్మణేనస్తకక్తయే.

పంకజనాథాయేతి మంత్రవిశేషేణ నమస్కరోతి (నమ ఇతి.) పంకజం చతుర్ముఖో త్పత్తిస్థానభూతం నాభి ర్యన్య తస్మై జగత్కారణభూతాయేతి భావః, అత ఏవ, సత్కీర్తిమయా, పంకజమాలా యన్య తస్మై పంకజనేత్రాయ పంకజవర్చనన్నజనతావత్రయోపశమననేత్రాయ, పంకజవత్సృగంద్యసౌకుమార్యాదియక్తాక్షయే అనేక భక్తైశ్చయత్వ ముక్తమ్.

౨౮

అథ ద్వేయత్వసమయితకారణత్వవిశిష్టం నమస్కరోతి (నమో భగవత ఇతి.) భగవత ఇతి కారణత్వోపయుక్తగుణపూర్తి రుచ్యతే. అదిబీజాయ కారణాయ అనేన సృష్టికారణత్వముక్తం, అథ స్థితికారణత్వమాహ వాసుదేవాయ విష్ణవే పురుషాయేతి. స్థితి ర్నిమన్వాద్యంతఃప్రవేశస్వావతారాదిభిః. తత్ర వాసుదేవా యేత్యనేన వసుదేవపుత్రత్వాదిరూపస్వావతారేణ స్థితి రభిప్రేతా. పురుషాయేత్యనేన మన్వాదిపురుషకీరాంతఃప్రవేశేన, విష్ణవ ఇత్యనేన కృత్స్నజగదంతరాత్మతా చాభిప్రేతా. పూర్ణ బోధాయేత్యనేన లయకారణత్వం సూచితం. ప్రళయదశాయాం స్వానందానుభవపూర్ణాయాసహాయత్వేన స్థితాయేత్యర్థః.

౨౯

అథ కారణత్వవయుక్తవికారాదిదోషప్రసంగం వారయంతీ నమస్కరోతి (అజాయేతి.) ఆన్య జగతో జనయితే అనేన నిమిత్తకారణత్వ ముక్తం. ఉపాదానకారణత్వం బ్రహ్మదిబీజాయేతి పురస్తాదేవోక్తం, తథానస్య, అజాయ కార్ణగతోత్పత్త్యాదివికారహితాయ, వికారాణాం స్వకీరీరభూత ప్రకృతిపురుషగతత్వా దితి భావః, నహి లోకే కించిదేషం దృష్టమిత్యేవంవిధదుర్లుభత్వకట్కాం వ్యావర్తయతి (అనంతకక్తయ ఇతి.) అనంతా అపరిమితాః, కక్తయః స్వాసాధారణాః, అగ్న్యజే ర్దాహకత్వావయు ఇవ యన్య తస్మై బ్రహ్మణ ఇతి దృష్టాంతార్థం యథా స్వరూపేణ గుణైశ్చ నిరతి కయబృహత్త్వం త్వసాధారణం, తథా కారణత్వ విజత్వం చేతి తర్హి జగదుపాదానత్వం కేనకారణేత్యపేక్షయాం “నామరూపయో ర్నిర్వహితా తే యదంతరాతద్రూపే” త్రిభుక్తుక్రవిధయా చిద చిద్రతనామరూపవిర్వాహకత్వోపయుక్తాంతరాత్మత్వేనేత్యభిప్రేత్య సంబోధయతి-వరావరాత్మకా ఉచ్చాపన

(నరకాసురవధాతమ్యః)

పరావరాత్మ న్నూకాత్మ స్వకమాత్మ న్నమోస్తు తే.

౨౯

త్వం వై సిస్సక్షా రజ ఉత్కటం ప్రభో తమోనిరోధాయ విభర్ష్యసంవృతః,

స్థానాయ సత్వం జగతో జగత్ప్రతే కాలః ప్రధానం పురుషో భవాన్సరః. ౩౦

అహం పయో జ్యోతి రథానలోఽనిలో మాత్రాణి దేవా మన జన్ద్రియాణి,

జీవాంతరాత్మః, భూతాత్మః అచిదంతరాత్మః అచిదంతరాత్మత్వం జీవపాదారణ మితి తవ్యేషేషే
పర్యవసాయయతి పరమాత్మన్నితి పరమాత్మకబ్ధిక్చ గీతాచార్యేణ విరుక్తః. “యో లోకత్రయ
ఈశ్వర” ఇతి జీవ ఆత్మాపి స్వభావేన వ్యయః. త్వంతు స్వరూపతస్సభావత కావ్యయ ఇత్యభి
ప్రేతమ్. ౨౯

ఉత్తనామభి రభిషేతమేవ కారణత్వం సువ్యక్తమాహ (త్వం వా ఇతి.) హేవిభో. తావ
త్త్వం ప్రస్తు మిచ్ఛుః. ఉత్కటం రజో విభర్షి రజోగుణప్రధానవత్పురుషాభ్యుదేహసుప్రవేశేన
సృజసిత్వర్థః. జగతాం వినాకాయ సంహారాయ తమః. ప్రధానకాగ్నిరుద్రాదీ ననుభవిశచి తవాత్మేన
విశయసిత్వర్థః. స్థానాయ స్థితయే తు. హే జగత్ప్రతే. ఉత్కటం సత్త్వం విభర్షి సత్త్వప్రధాన
మన్వాదిశరీరకో భూత్వా పాలయసిత్వర్థః. న కేవలం సృష్ట్యాచిత్తానిన చుచి సద్వాచిక మేవ ఆపి
త్వద్వారకమపిత్వాభిప్రాయేణ విశిష్ట-అసంవృతః. అసంవృతోఽపి జీవాదిసంపరణరహితోఽపి కేవల
స్వావతారరూపేణాపి పాలయసిత్వర్థః. ఉపాదానకారణత్వప్రయుక్తం కార్యానన్యత్వం వక్తుం
కారణత్వం న స్వరూపేణాపి తు ప్రకృతిపురుషకాలవైశిష్ట్యరూపేణేత్యభిప్రేత్య కారణత్వావస్థాయాం
ప్రకృత్యాదిశరీరకత్వమాహ (కాల ఇత్యాది.) ఇదం పామానాదికరణ్యం శరీరాత్మభావవిబంధనం అత
ఏవ స్వరూపతాదత్మ్యవిబంధనత్వ శబ్దానిరాసాయ విశిష్ట (నర ఇతి.) పరోఽన్యః. సన్నిహితత్వా
త్కాలాదే రన్య ఇత్యర్థః. “ఐకదాత్మ్య మిదం సర్వం లతత్వత్వం న ఆత్మే”తి వ దయం నిర్దేశః. ౩౦

అథ కార్యానన్యత్వమాహ (అహం మితి.) అహం పృథివీ. పయో జలం జ్యోతిష ఏవ
ప్రదర్శనార్థమనల ఇత్యుక్తం. అనిం ఇతి తత్కారణస్వాకాశస్వాప్యపలక్షణం. మాత్రాణి గందాది
తన్మాత్రాణి. దేవా ఇంద్రియాదిష్టిలారః దిగ్వాతాదయః. ఇంద్రియాణి జ్ఞానేంద్రియాణి కర్మేంద్రియాణి
చ దశ కర్తృ దేహేఽహం బుద్ధిహేతుత్వాగ్నేత్యహంకారో విషక్షితః. యద్వా మహానితి తత్కార్య
ప్యాహాజ్గరస్వాప్యపలక్షణం. కర్తృ జీవః. కర్తృ కాస్త్రార్థపత్వా” దితి సూత్రాత్. ఇత్యేవంబిద

కర్తా మహానిత్యభిలం చరాచరం త్వయ్యద్వితీయే భగవన్నయం భ్రమః. ౩౧
తస్మాత్పక్షోఽయం తవ పాదపజ్జ-జం భీతః ప్రవన్నార్తిహరోపసాదితః,
తం పాలయేనం కురు మా స్తపజ్జ-జం శిరస్యముష్కాభిలకల్యపాపహమ్. ౩౨

శ్రీకుక ఉవాచ —

ఇతి భూమ్యార్చితో వాగ్విర్భగవా న్నక్తిన్మయా,
ధత్వాఽభయం భౌమగృహం ప్రావిశ త్సకలర్థిమత్. ౩౩
తత్ర రాజన్యకన్యానాం షట్సుహస్రాదికాయుతమ్,
భౌమాహృతానాం విక్రమ్య రాజభ్యో దదృశే హరిః. ౩౪

మఖిలం చరాచరాత్మకం జగత్ అద్వితీయే స్వతుల్యవస్తంతరరహితే త్వయ్యేవ ప్రకృతిపురుషకాల
శరీరకే త్వయ్యేవ మృది మఱ ఇవ వర్తత ఇతి శేషః. అతో మృదయం మఱ ఇతివత్త్వదభిన్న
మేవేత్యర్థః. యద్వా ఉపాదానత్వం కాలాదివైశిష్ట్యరూపేవేత్యభిప్రాయేణ కాలాదితాదాత్మ్యమాహ
(కాల ఇతి.) తన్న తాదాత్మ్యం న స్వరూపాభేదనిబంధన మిత్యభిప్రాయేణ తేభ్యోఽన్యత్వమాహ
(పర ఇతి.) తర్హి కిం నిబంధన మితి జిజ్ఞాసాయాం శరీరాత్మనిబంధనమిత్యుపపాదయతి (అహ మితి.)
త్వయ్యేవాంతః ప్రవిశ్య దారకే ఆత్మన్యవతిష్ఠత ఇత్యర్థః. పృథివ్యాదిషు స్వతంత్రశబ్దార్థిస్తు భ్రమాత్మ
కేహ (అయం భ్రమ ఇతి.) అయం పృథివ్యాదిషు స్వతంత్రపస్తుత్వప్రత్యయో గ్రమః భ్రమాత్మక
ఇత్యర్థః. వ్యాసార్హేస్తు “దేహానాం జీవాభిమానభ్రమహేతుశ్చాత్మపృథివ్యాదితత్త్వకాతం భ్రమ
ఇత్యుచ్యత” ఇతి వ్యాఖ్యాతమ్. ౩౧

ఏవం సుబ్రహ్మ కిచ్చోన్విర్భయతే (తస్మేతి.) అయం భగదత్తవామా. కన్య భౌమస్యాత్మజః,
భీత స్సకా హేప్రవన్నార్తిహర రవ పాదపజ్జ-జం యుగసాదితః. తం ప్రవన్న మెనం పాలయ,
అముష్క భగదత్తస్య శిరసి ఆభిలాతుభహన్తృ త్స్వత్కరపజ్జ-జం కురు నిదేహి. ౩౨

(ఇతీతి.) భక్త్యా సమా ప్రజా తయా భూమ్యా కర్తృత్వే. వాగ్వి. సాధనభూతాభిరపిశ,
సకలా ముద్ధమః జోగ్యభోగోపరణాదిరమృద్ధయో. సుస్మిక్ సంతతి త ద్దౌమన్య గృహం
ప్రావిశత్. ౩౩

(తత్రేతి.) పరాక్రమ్య రాజభ్యో భౌమేనాహృతానాం రాజకన్యానాం షట్సుహస్రాద్యాదికాని
యన్మిశ్రా, త దయుతం దశసహస్రాణి, షోడశశహస్రాణీకర్థః దదర్శు. ౩౪

(నరకాసురవధానముః)

తం ప్రవిష్టం త్రియో వీక్ష్య వరవర్యం విమోహితాః,

మనసా వప్రిరేఽభీష్టం పతిం దైవోపపాదితమ్.

౩౫

భూయా త్పతిరయం మహ్యం ధాతా తదనుమోదతామ్,

ఇతి సర్వాః పృథక్కృష్టే భావేన హృదయం దధుః.

౩౬

తాః ప్రాహిణో ద్వారవతీం సుమృష్టవిరజోఽమృరాః,

సంయానై ర్మహాకోశా న్రథాంశ్చ ద్రవిణం మహత్.

౩౭

ఐరావతకులేభాంశ్చ చతుర్దంతాస్తరస్వినః,

పాణ్డూరాంశ్చ చతుష్షష్టిం ప్రేషయామాన కేశవః.

౩౮

గత్వా సురేంద్రభవనం ద్వాపిత్యై చ కుణ్డలే,

(శబ్దాంత.) వరవర్యం వరశ్రేష్ఠం, తం కృష్టం దైవేన ప్రాప్తం భాగ్యలబ్ధి సుభీష్టం పతిం

మేనిరే.

౩౯

మననప్రకారమేవ దర్శయతి (భూమాదితి.) మహ్యం మమ కంఠపృథులభిమతం. ధాతా బ్రహ్మ
అనుమోదతాం అనుగృహ్ణాతు సత్త్వాన సుత్విత్కర్తం. (ఇతితి.) వృథక్కృష్టేకం భావేనోక్తాభినందినా.
కృష్టే హృదయం చిత్తం, దధుః, నిదధుః.

౪౦

(తా ఇతి.) సగతమాలిన్యాంబుగాజీ యాసాం తా సుమృష్టాశ్చ స్వాపితాః చౌతవస్త్రాద్య
లక్ష్మణాంతా శ్చేత్యర్థః. సంయానై రాందోశికాదిః. ద్వారకాం ప్రతి ప్రేషయామాన మహానోకో
యేషాం సనన్ద్వానైవాదీ నివృత్తిం గుం చ. ప్రాహిణోఽన్త ప్రేషయామాన.

౪౧

(ఐరావతేతి.) ఐత్వానో దంతా యేషాం తాన్ తరస్వినః, ఐలీయనః, ఐరావతకులోద్భవా
నత గుం పాణ్డూరాం శ్చతుష్షష్టినక్ష్టాకాః ప్రేషయామాన.

౪౨

(గత్యేతి.) నద్రియ స్పృశత్యభావః, ద్వాపిత్యా శ్చాప్యా పూజితః, శార్యయా సత్కథామయా

పూజిత ప్రదేశస్థైః మహేంద్రాద్యాః చ సప్రియః.

౩౯

చోదితో భార్యయోత్పాద్య పారిజాతం గతుత్మతి,
ఆరోప్య నేంద్రాన్విబుదాన్నిర్జితోపానయ త్పురమ్.

౪౦

స్థాపిత సుత్యభామాయా గృహోద్యానోపశోభనః,
అన్వగు ర్భూమతా స్వర్గాద్యధ్వస్వాదలంపటాః.

౪౧

యయాచ ఆనమ్య కిరీటకోటిభిః పాదౌ స్పృశన్నచ్యుత మర్థసాధనమ్,
సిద్ధార్థ ఏతేన విగృహ్యతే మహా నహోసురాణాం చ తమోధిగాఢ్యతామ్.

౪౨

అతో ముహూర్త ఏకస్మి న్నానాగారేషు తాః ప్రియః,
యథోపయేమే భగవాం స్తావద్రూపధరోఽవ్యయః.

౪౩

చోదితః ప్రేరితః, పారిజాతం తరు ముత్పాద్య. గరుత్మత్కారోప్య. సేంద్రా. నేనా మ్యధే నిర్జిత్య పురం
ద్యారకాం ప్రతి ప్రాపయామాన.

౩౯-౪౦

న చ తరుః, స్థాపితః. ఆలవాల. ఇతి శేషః. సత్యభామాయా గృహరామే. శోభానహో
బభూవ. తస్య. సౌరభమకరస్థయోః. లోలుపాః. భ్రమరాః స్వరా దన్వగచ్ఛ. నేంద్రాన్విబుదా
న్నిర్జిత్యేతీంద్రాన్వికృష్టయోః పారిజాతార్థస్సక్త్యామ ఉక్తః.

౪౧

న విస్త్రాః పరాజితః కిమకరోదశ అహ (యయాచ ఇతి.) ఆనమ్య. ఇన్ద్రో మూర్ధాన
మితి కర్తృకర్మపదాద్యాహారః. కిరీటాగ్రైః. పాదౌ స్పృశన్, అర్థసాధకమాశ్రితజనాభిమతప్రయోజన
విషాదకం కల్పతరుం యయాచే. తమేవం కృతవస్త్ర మిన్ద్రం నిన్దతి (సిద్ధార్థ ఇతి) తావ.
న్నిష్పన్నస్వప్రయోజన సుమనస్తర. మేతేన స్వప్రయోజనసాధకేన భగవతా. విగృహ్యతే.
విరుద్యతే. తత్సమనస్తరమేవ. మహా. యావదయా ప్రాప్తకల్పతరుత్వేనాద్యో. బభూవ తస్మా.
దహో. సురాణాం. తమః అహజ్కార. మార్గతాం చ ధిక్. తదుభయం. విన్ద్య మిత్యర్థః.

౪౨

(అత ఇతి.) అతస్తః. ఏకస్మిన్నేవ ముహూర్తే. నానాబహుష్వగారేషు యావత్త్యః
ప్రియస్తావత్సుగృహేష్వి త్యర్థః తథా తావన్ప్రి రూపాణి శరీరాణి. ధరతితి తథాభూతః. అష్టోదశ
సహస్రసంఖ్యాకాః ప్రియః శ్రీ రుపయేమే ఉదవోదేతి భగవన్మహిమాతిశయోక్తిః.

౪౩

(నరకాసురవధారమ్యః)

గృహేషు తాసా మనపాయ్యతర్క్యకృన్నిరస్తసామ్యాతికయేష్వవస్థితః.

రేమే రమాభిర్నిజదామసంప్లుతో యథేతరో గార్హకమేదికాంశ్చరన్.

౪౪

స్వదారేషు పృథగ్భావో భక్తచిత్తానువర్తినః.

అనంతస్యాద్వితీయస్య కిం ను చిత్రం మురద్విషః.

౪౫

యోగేశ్వరేశ్వరః కృష్ణో భక్తైరద్యాపి లక్ష్మ్యతే.

అస్తర్పహి స్సమన్తాచ్చ శతదా చ సహస్రదా.

౪౬

ఇత్యం రమాపతి మబాప్యవతిం ప్రియస్తా బ్రహ్మాదయోఽపి న విదుః పదవీం యదీయామ్

అహో తాసాం తాగ్మిత్వాహ (గృహేష్వతి.) అతర్క్యజ్ఞాచిన్త్యాచి చేష్టితాని కరోతీతి తథా స భగవాన్నిజదామ్నా స్వతేజసా ఉపాత్తమనుజరూపత్వేఽన్యపరిత్యక్తస్వాపాదారణ ప్రభావేనే త్కర్తృః. సంప్లుతో వ్యాప్తోఽపి, స్వానన్తానుభవభూర్థోఽపి వా విరస్త సామ్యాతికయేషు భోగ్యాదిసమ్మద్భాసమాఖ్య ఏకరహితేషు తాసాం గృహేషు అనపాయా విశ్లేషరహితోఽవస్థికః ప్రాకృతజనవత్ గార్హ్యధర్మవాఙ్ గృహస్థధర్మవాం శ్చరన్ అనుతిష్ఠన్ రమాభిః రమణీయాభిః ప్రీభి స్సహ రేమే.

౪౪

అతిచిత్రమేకతేకస్యానేకభావన మితి విస్మయమానం ప్రత్యాహ (స్వదారేష్వతి.) అపరిచిచ్ఛన్య సమాభ్యధికరహితస్య స్వభక్తచిత్తానువర్తినో ముదారేః స్వదారేషు పృథగ్భావః ఏకదైవ తత్తదభిమతరూపదారణం కిం చిత్రం తదద్యుతచేష్టితేషు నేదం చిత్రమిత్యర్థః.

౪౫

భక్తచిత్తానువర్తిన ఇతి విశేషజాబిప్రేకం వ్యనక్తి. అద్యాపి న కేవలం తదైవ అపిత్యధునాఽపి మోగేశ్వరేశ్వరో యోగవిద్యాహః కృష్ణోఽన్తర్లూది, ఐహి స్తత్రాపి సమంతాచ్చ భక్తైః పరిపూర్ణభక్తియోగైః. శతదా, సహస్రదా చ లక్ష్మ్యతే.

౪౬

అతాహరహస్తాసాం వృత్తిక్రమమాహ (ఉత్త మితి ద్వాభ్యాం.) రమాపతిం శ్రీకృష్ణం. తం విఃసప్త - మన్య శ్రీకృష్ణస్య సంబిధిసీం మహిమానం బ్రహ్మాదయోఽపి న విదుస్తం పతి

భేజు ర్ముదాలవిరహమేదితయానురాగహాసావలోకనవసజ్గమజల్పలజ్జాః.

౪౭

ప్రత్యుద్గమాననవర్హాణపాదశౌచతామూలవిశ్రమణవీజనగన్ధమార్తైః,

కేశప్రసాదశయనన్నవనోపహారైర్దాసీశతా అపి విభో ర్విదధు స్మృ దాన్యమ్ .౪౮

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే. మహాపురాణే, పాదమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే,

ఏకోనష్ఠితమోఽధ్యాయః.

మదావ్య అవిరహ మవిచ్ఛిన్నం. సంతతమితియాన త్రద్యతాతతా వర్ధితయా ముదా అనురాగసహితో హస ప్రత్యుర్వకాః లోకశ్చ కత్పూర్వకోనః సజ్గమశ్చ, తత్ర జల్పః స్మృతవచనాని, కేషు జ్జ్ఞాం భేజాః ప్రాప్తాః.

౪౯

కింఛ (ప్రత్యుద్గమేతి.) దాన్య శ్శతాని యాసాః, తథాభూతా అపి, స్వయమేవ విభో ర్పర్వతైః. ప్రత్యుద్గమాదిభిః దాన్యం విదధుః చత్రుః, తత్ర ప్రత్యుద్గమః ప్రత్యుద్ధానం, అననవర్హాణ మాననశ్రేష్ఠసమర్పణం, పాదశౌచం పాదప్రక్షళనం, విశ్రమణం పాదసంవాహనాదినా శ్రమా వహరణమ్.

౫౦

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయవయఃపారావారకానుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీకైలగురోః సుతేన

తచ్ఛరణకమలవచిచయప్రసన్నతత్పూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన

శ్రీవైష్ణవదాసేన. శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత

చంద్రికాయాం. దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం, ఏకోనష్ఠితమోఽధ్యాయః.

అథ షష్టితమోఽధ్యాయః

* శ్రీరుక్మిణీకృష్ణయోః పరస్పరసమ్మోక్తిః *

శ్రీమత ఉవాచ—

కర్హిచి త్సుఖమాసీనం స్వతల్పస్థం జగద్గురుమ్,

పతిః పర్యవర దైష్ఠ్యే వ్యజనేన సఖీజనైః.

౧

యత్ప్రేతల్లీలయా విశ్వం సృజత్యత్స్వవతీశ్వరః,

స హి జాత స్వసేతునాం గోపీథాయ యదుష్యజః.

౨

తస్మి న్నన్తర్గుహే భ్రాజన్ముక్తాదామవిలమ్బినా,

విరాజితే వితానేన దీప్తై ర్మణిమయై రపి.

౩

అథ షష్టితమోఽధ్యాయః.

అథ భగవతో రుక్మిణ్యా సహ ప్రేమకలహం వర్ణయతి షష్టితమేన (కర్హిచిదితి.)
దైష్ఠ్యే రుక్మిణీ, జగద్గురుం స్వపర్యవరం, తక్రాపి సుఖం యథా తథా ఆసీనం సఖీజనైః సుహితా,
వ్యజనేన చామరేణ పర్యవర దువచచార.

౧

ఏతదేవ ప్రపంచయతి (యస్మిన్యాదినా ఉపాసాంపత్రే ఈశ్వరమిత్యన్తేన.)
తావజ్జగద్గురుత్వం ప్రపంచయతి (యస్మిన్యాది.) సృజతి స్వారాధనోపయుక్తకరణకళేబరాద్విప్రదానేన
హితం కరోతి, అత్తి సంహరతి, సంసరతాం జీవానాం ప్రళయముఖేన విక్రాన్తిరూపహితం
కరోతి, అవతి పాలయతి, అవిష్టనిరసనేష్టప్రాపబదూపహితం కరోతితి భావః. కించ సేతునాం
స్వకృతధర్మమర్యాదానాం గోపీథాయ రక్షణాయ, యదుషు జాతః, కథంభూతోఽపి అజోపి
కర్మాయత్తోత్పత్తిరహితోఽపి, స్వేచ్ఛయా యదుష్యవత్స్థ ఇత్యర్థః. గురుత్వం హితైకతావత్త్వం,
ఏవం జగద్గురు రితి భావః. య ఏవంవిధ వై మిశ్వర ముపతన్త ఇతి యవ్యున్య సంబంధః.

౨

అథ స్వతల్పస్థ మిత్యుక్తతల్పం వర్ణయతుం తావత్తల్పాశ్రయ మన్తర్గుహం వర్ణయతి
(తస్మిన్నితి త్రిధిః.) తద్బద్ధః ప్రసిద్ధిపరః, తృతీయాంతానాం విరాజిత ఇత్యనేనన్వయః, భ్రాజమానాని
ముక్తాదామాని, తేషాం విలమ్బా యస్మిన్ తేన వితానేన ఉల్లోచేన, మణిమయై రపి, దీప్తై
తిత్యర్థః.

౩

మల్లికాదామభి ర్దివ్యైర్దివ్యరేఫకులనాదితైః,
జాలరస్థప్రవిష్టైశ్చ గోభిశ్చస్థమసోఽరుణైః.

౪

పారిజాతవనామోదవాయునోద్యానగోభినా,
ధూపై రగరుణై రాజ స్థాలరస్థవినిర్గతైః.

౫

పయఃఫేననిభే శుభ్రే పథ్యజ్జే కశిపూత్తమే,
ఉపతస్థే సుఖాసీనం జగతా మీశ్వరం పతిం.

౬

వాలవ్యజనమోదాయ రత్నదంఢం సఖీకరాత్,
తేన విజయతీ దేవీ ఉపాసాంవత్ర ఈశ్వరమ్.

౭

ద్విరేపాకాం భ్రమరాకాం, శులేన సమూహేన, నాదితైః మల్లికాదామభిశ్చ, విరాజిత ఇత్యన్వయః. నాదిత ఇతి పాతాంతరం, తదా సౌరభలోభభ్రమద్భుమరకులైః నాదితే తత్ర హేతుర్మల్లికాదామభిర్ధూపైశ్చ విరాజిత ఇతి, అరుణైః బేదయకాలికత్వాదితి భావః జాలరస్థద్వారా అస్తప్రవిష్టైః చస్థమసో గోభిః కిరణైశ్చ.

౪

ఉద్యానవనే గోభతే రోచతే ఇతి తథా తేన పారిజాతవనామోదేన యుక్తేన వాయునా అగరుణై రగరుకాష్ఠైః గవాక్షరస్థవినిర్గతైః ధూపై శ్చ, హేరాజా.

౫

అథ తల్పం వర్షయతి (పయఃఫేనేతి) దుగ్ధఫేనవ స్మృదుశే ధవళే చ పథ్యజ్జే య త్కశిపూత్తమ మాస్తరజక్రేష్ఠం తస్మిన్, సుఖం యథా తథా, అసీనం, పతిం ఉపతస్థే సన్నిధి మవాపే త్యర్థః.

౬

రత్నమేవ దంఢస్థానీయం తదాకారం చ యస్య త ద్వాలవ్యజనం చామరం సఖ్యాః, కరా త్తస్తా దాదాయ తేన వాలవ్యజనేన విజయంతీ దేవీ రుక్మిణీ ఉపాసాంవత్రే తమేవ పశ్యన్త్యవస్థ ఇత్యర్థః.

౭

(శ్రీరుక్మిణీకృష్ణయోః పరస్పరసర్వోక్తిపుట్టః)

మోపాచ్యుతం క్వణయతి మణిసూపురాభ్యాం రేజేఽఙ్గాళీయవలయవ్యజనాగ్రహస్తా.

వస్త్రాస్తగూఢకుచకుఙ్కమశోణహరభాసా నితమ్బధృతయా చ పరార్థకాఙ్కాః.

౮

తాం రూపిణీం శ్రియ మనన్యగతిం నిరీక్ష్య యా లీలయా ధృతతనోరనురూపదాపా,

ప్రీత స్మయన్నలకకుఙ్గణనిష్కకణ్ణవక్రొల్లసత్స్మితసుధాం హరి రాజభాషే.

౯

శ్రీభగవానువాచ—

రాజపుత్రీప్రితా భూపై ల్లోకపాలవిభూతిభిః,

మహానుభావై శ్రీమద్వీ రూపాదార్యబలోచ్చితైః.

౧౦

తాదత్వికీం తా మనువర్ణయతి (పేతి.) సా రుక్మిణీ. ఉపాచ్యుతం అచ్యుతసమీపే. మణిమయసూపురాభ్యాం. క్వణయతి ధ్వని ముత్పాదయన్తి అఙ్గాళీమాదయోఽగ్రహస్తే హస్తాగ్రే యస్యా స్థా వస్త్రాఙ్కరేన గూఢయోః స్థగితయోః కుచయోః కుఙ్కమేన శోణో యో హరః తస్య భాసా దీప్త్యా. నితమ్బయోః, ధృతయా పరార్థయా అనర్థయా కాఙ్కాః చ రేజే.

౮

(తా మితి.) తాం రుక్మిణీం. నిరీక్ష్య ప్రీతో. హరిః స్మయన్మీషధ్వనః, ఆజభాషే ఉవాచేతి సంబంధః. కథంభూతాం? రూపిణీం మనుష్యరూపధారిణీం శ్రియం మహాలక్ష్మీం న విద్యతే అన్యః పతిః ప్రత్యవతారం యస్యా స్తాం. అనన్యగతి మితి పారాన్తరం. తదా న విద్యతే అన్యా గతిః ప్రాప్తిః యస్యాస్తాం. అనన్యప్రాప్త్యా మిత్యర్థః. ధృతతనోః ఉపాత్తమనుష్య రూపన్య. హరే ర్యా అనురూపా తాం అలక్తైః కున్తలైః కుఙ్కలాభ్యాం నిష్కేణ వక్రకాఙ్కభూషణేన. అలక్కురేన కణేన చతుర్దిక్షు శోభితే వక్త్రే ఉల్లసన్తి స్మితమేవ సుధా. యస్యాస్తాం. యద్వా. అలకకుఙ్కణనిష్కాణి యథాస్థానం కణ్ణవక్రొయోః. యస్యా స్తాం. అనేన అనపాయినోః శ్రీశ్రీపత్యో ర్వక్ష్యమాణో వివాదః కేవలం సృలోకవిదమ్మనాయేతి సూచ్యతే.

౯

భాషణమేవాహ (రాజపుత్రీత్యాదిభి రేకాదకభిః.) తాత్పర్యతప్తాముపవరన్తి మణిసన్నయన్నేన తాబ్దవృత్త్యా కోసయన్నివ కూటవచాంపి ప్రయుజ్జేహే రాజపుత్రీ. లోకపాలానామివ విభూతి రైశ్వర్యం. యేషాం మహా స్పృహవో. యేషాం భోగ్యాదినమ్మద్దిమద్భిః లోకపాలవిభూతిభిరీశ్వర్యవైషవ ప్రపఞ్చాః. శ్రీమద్భిః రూపాదిభి రుచ్చితైః ఉత్కృష్టపైః భూవైః. త్వ మీప్రితా రూపం సౌందర్య మౌదార్యం పదాన్యత్వం బలం శత్రుసరిభవసామర్థ్యం. ఇత్థం సర్వం వస్తుగత్యా అత్యున్న మిత్యభిప్రేతం. శబ్దతన్త్రసరిత్యాజ్యతేష తాత్పర్యమ్.

౧౦

తాన్ప్రిప్రా నర్థినో భూషాన్ చై ద్యాదీ స్మరదుర్మదాః.

దత్తా భ్రాత్రా స్వపిత్రా చ కస్మా న్న వవృషే సమాః.

౧౦

రాజభ్యో బిభ్యత స్సుభ్రు సముద్రం శరణం గతాః,

బలవద్భిః కృతద్వేషా న్ప్రియస్త్యక్తనృపాసనాన్.

౧౧

(తా వితి.) తానేవంవిధా, నర్థినో యాదమానాన్ ప్రాప్తా నాగతాః. స్మరేణ కామేన. దుష్టో మదో యేషాం రాజా, చై ద్యాదీః. త్వం. పిత్రా. భ్రాత్రా చ దత్తా సతీ. సమాసనురూపాః. కస్మాద్దేతో. న వవృషే న వృతవత్కృపి, నో వవృష ఇతి పాఠే. అర్థినో హిత్యేతి సాత్యం. తాః. హిత్యా. నోఽస్మాః. కస్మాద్దేతో. వృతవత్కృపీ త్వర్థః. అతస్త్యం మనేతి భావః. తత్ర హేతుం వదన్మార్తానం విశిష్ట (అనమావితి.) అననురూపా నిత్యర్థః. బహువచనం కోపాపాదనార్థం అస్మాను త్వదనురూపః కోఽదునా వా వరణీయోఽస్తీతి “న తభ్యనుశ్చాభ్యధికశ్చ దృశ్యత” ఇతి ఇతి శ్రుత్యుక్తవిధనూ సర్వోత్తమం మాం కస్మాద్దేతోః వృతవత్కృపి. తం హేతుం అవయోః లక్ష్మీనారాయణయో రనరూపత్వరూపం జానాస్యేవేతి హారో భావః.

౧౧

అనమత్వమేవ ప్రవక్ష్యమితి విశిష్ట (రాజభ్య ఇతి.) హేసుభ్రు, రాజభ్యో జరాసంధాదిభ్యో. బిభ్యతః. భీతా, నతవివ. సముద్రం. శరణం గృహం. ప్రాప్తాః. సముద్రాంతర్వీప మావాససావత్వే నాశ్రిం విత్యర్థః. హర్షభావపక్షేతు అబిభ్యత ఇతి చేదః. మమభీతత్వం త్వదానమన కాలే కిం త్వయా చ దృష్ట మితి భావః. సముద్రం శరణంగతా నిత్యస్యామ్యుక్తభావః. గృత్విత్పక్షీరసాగర గతీనముద్రత్వరూపాగిత్వమాత్రప్రయుక్తే ప్రేమాతిశయేన అవజ్ఞానాంతర్వీపమాత్రితానం కిం పుం స్సాక్షాత్త్వత్పరీ దుగ్ధావే సాక్షా చ్ఛ్వశురే ఆస్మాకం ప్రీతిః కింతరాం సాక్షాత్త్వయాతి. బలవద్భిరితి బలశాలిభిః జరాసందాదిభి స్సహ. కృత ఉత్పాదితో. ద్వేషో. యైస్తానితి శాబ్దోఽర్థః. పక్షిస్తరేతు. బలవద్భి రితి విన్దాయాం మతుష్ “భూమనిందాప్రకాసాస్వీ” త్యనుశాసనాత్. బలం దారణసామర్థ్యం. తతాచ. బలవద్భిః విద్వికబలైః. విన్దియాత్యాత్మవశ్యతయా దర్శు నునమరైః అజితేన్ద్రియై రితి యానత్. కృతః ద్వేషో యేషా తాః అజితేన్ద్రియజామేక మాత్మప్రసూతానామపి త్వద్రా కృణాం మయి ద్వేషః తవ తు జితేన్ద్రియాయాః అత ఏవ మద్యాభ్యాఖ్యాఖ్యామూ స్త్వయి మమేవ మయి పీతి రభ్యధిక్తవేది ప్రకృతోపదారప్రకంపాయాం గాత్పర్యం. ప్రాయః ప్రాయశః, త్యక్తం నృపాసనం యై స్తాః. శాపవశాత్ పింహాసనానర్హతం ప్రవవత్వా దితి భావః. పక్షిస్తరే తూభయవిభూతినిరూపకత్య పరమేష్మినో మమ కేవలప్రాకృతజాదాప్రేయస్సౌసనస్సామోగ్యో దితి భావః. మమ భర్తా నారాయణే దయ మస్పృష్టశాపదోషో నృపాసన మధితిషేదేవేత్య నారాయణత్వ సంభావనానిరాసాయేద ముక్తం. నృపాసనపరిత్యాగస్యాభిరయమాత్రత్వాచేత్యపి తాత్పర్యమ్.

౧౨

(శ్రీకుక్కిజీకృష్ణయోః పరస్పరసర్వోక్తిపద్ధతిః)

అస్పష్టవర్తమానం పుంసా మలోకపథ మియషామ్,

అస్థితాః పదవీం సుభ్రు ప్రాయ స్పీదన్తి యోషితః.

౧౩

విష్కిళ్ళునా వయం శశ్వ నిష్కించనజనప్రియాః,

తస్మా త్ప్రియేణ నహ్యేథా మాం భజన్తి సుమధ్యమే.

౧౪

కింఽ, సక్కులసమాతానాం త్యాద్యశీనా మనిర్ధారితమలోత్పథవఞ్చకమాదృశానువర్తనం మఃఖహేతువిల్లాహ (అస్పష్టేతి.) చర్త్య గతిఃపరకః జాతినితీయావత్, కిమయం వసుదేవసుతః క్షత్రయః ఉత్తర్యాత్మజస్తృతీయవర్తప్రసూత ఇత్యేవ మన్పుష్టం సంకయవిషయం వర్త్య యేషాం తేషాం అలోకపథం లోకవిదుర్దపథం, ఉత్పథ మిత్యర్థః. ఈయషా మున్మూర్ఖాదానా మిత్యర్థః. ఏవం విధానాం మాదృశాం పుంసాం పదవీ మాస్థితా అనువృత్తాః త్రియః త్వద్విధాః హేసుభ్రు ప్రాయశః స్పీదన్తి క్లిశ్యన్తి. పక్షివర్తే తు అస్పష్టవర్తమానం దుర్జ్ఞేయస్వరూపస్వభావానామపి అలోకించకమకర్మవశ్యానాం అనారం చేష్టిత మితి యావత్. ప్రాప్తానాం కుర్వతా మపీశ్వర్థః. పుంసా మసౌకం, పదవీం యాతాత్మ్య మాస్థితాః మా మనువర్తమానా ఏవ త్రియః ప్రాయశః స్పీదన్తి “ఉద్దగతౌ” గత్యర్థా బుద్ధ్యర్థాః. విదన్త్యేతేషేత్యర్థః. మా మనువర్తమానాస్తు ఏవంవిధానా మన్యస్సౌకం పదవీం న విదురేవ, అతః మా మనువర్తమానాయా మన్యాథాత్మ్యా భిజ్ఞాయా నైవ మదుపవరణం యుక్తమేవ.

౧౫

కించ లోకే కురుపోఽపాధ్య ఏవ ప్రీతా మతిమతః అహం త్వనాథ్యః న శ్వాదృశ్యా విరబిషు నాత్మ్యాహ (విష్కిళ్ళునా జతి.) నాన్తి కించన స్వయేషాం తే విష్కిళ్ళునాః నిర్ధనా జతి యావత్, పృషోదం ద్విత్వాదుః. తర్హి యాయం తేషాం ప్రియాః తేన హస్త్యాకం ప్రియా ఉత్పితాహ (విష్కించనేతి.) మాదృశామేవ జానాం, వయం ప్రియా నైవ ప్రియా యేషాం కథా ములత్పేక్ష్యర్థః. తథాహ తస్మాతేవ హేతోః, హే సుమధ్యమే, నోఽస్మా త్ప్రియశ్చ ఆధ్యా స్తుంపన్నా న ఓజన్తి నానువర్తన్తే. పక్షివర్తే తు నాన్తి కించననానాన్యం యేషాం విష్కించనాః అప్రతచన్తకామా ఇత్యర్థః. విష్కించనా మున్మూర్ఖయోజనానా మేకాన్తిజానాం. ప్రియాః తస్మా దాధ్యాః అపిజనాదిమదైః అత్యం మన్యా జానా న మాం విజన్తే. అనన్యార్థ కేషన్యనన్యకరణ్యాధ్యానన్య భోగ్యత్వరూపాకాంత్రయకాలినీ త్వం మామేవ విజర ఇత్యుచితమేత్యర్థః.

౧౬

యయో రాత్మసమం విత్తం జన్మైశ్వర్యాకృతిర్పవేత్.

తయో ర్వివాహో మైత్రీ చ నో త్రమాధమయోః క్వచిత్.

౧౫

వైదర్భ్యే తదవిజ్ఞాయ త్వయా దీర్ఘసమీక్షయా.

వృతా వయం గుణైర్హీనా భిక్షుభి శ్లాఘితా ముథా.

౧౬

అథాత్మనోఽనురూపం వై భజస్య క్షత్రియర్షభమ్,

యేన త్వయాశిష సృత్యా ఇహాముత్ర చ లప్స్యనే.

౧౭

కిచ్చి “వివాహ శ్చ తదా మైత్రీ సమయో రేవ కోభతే” ఇతి న్యాయేనాసమయో రావయో స్పందిన్తో న కోభత ఏవేత్యభిప్రాయేణాహ (యయో రితి.) ఐశ్వర్యేణ సహితా ఆకృతి రైశ్వర్యాకృతిః. ఐశ్వర్యమాకృతిశ్చేత్యర్థః. తత్ర జన్మ కులం, ఆకృతిస్సోన్మర్యం. యయో రాత్మసమం పరస్పరాను రూపం విత్తాదికం భవేన్ పి న్యయోరేవ వివాహో మైత్రీ చ ఉత్తమాధమయో రస్మాదృశయో స్తు క్వచిత్కదాచిదపి న నోచిత ఇత్యర్థః. పక్షేన్తరేతు విత్తాదిభి రసమయో రపి స్వభావత శ్చేషరేపిణో రావయో స్పందిన్తోఽనురూపః న తు విషమయోః క్వచైచ్ఛద్యయో రితి.

౧౮

సర్వ మేత ద్వైషమ్య మవిచార్యైవ త్వయా వృతా వయ మిత్యాహ (వైదర్భీతి.) హేవైదర్భి, అదీర్ఘ ఆదూతా సమీక్ష విచారో యస్యా స్తయా త్వయా ఏతస్మదుపన్యస్త మననురూప్య మవిదిత్వా త్వయా వయం వృతాః కథంభూతాః : గుణైర్వరణీయతా హేతుభూతైః శ్లాఘ్యైర్గుణైః రహితాః. అత ఏవ భిక్షుభిః ముథా మిథ్యా, అనద్గుణారోపేణేతి భావః. శ్లాఘితాః సత్వాద్యైః. పక్షేన్తరేతు దీర్ఘసమీక్షయేతి చేపదా. అవిజ్ఞాయ అవిచార్య, జగన్మాతు ర్మమ. చైద్యాదయః పుత్రస్థానీయా ఇతి తద్గతం విత్తజన్మాదిసామ్యమవిచార్యేతి యావత్. దీర్ఘ భగవదసారాఙ్గగణాన్వేషణపరా సమీక్ష విచారో యస్యా స్తయా త్వయా గుణైః పరమాత్మాసాదారణైః కల్యాణగుణై ర్హీనా “ఓహోఽగతా” సజ్గతా ఇత్యర్థః. అత ఏవ భిక్షుభిః నారదాదిభిః, ముథా వ్యర్థం ప్రయోజనానన్తరవిరపేక్షం శ్లాఘితాః వయం వృతాః.

౧౯

కిమత ఇత్యత ఆహ (అథేతి.) అథ అధునే త్యర్థః. క్షత్రియర్షభం చైద్యాద్యన్యతమం భజస్య. తం విశిష్ట-యేన సేవ్యమానేన క్షత్రియర్షభేణ హేతునా, ఇహాముత్ర చ లోకే సత్యాః సతీ రాశిః కామస్తప్స్యనే. పక్షేన్తరే క్షత్రియర్షభం క్షత్రియశ్రేష్ఠత్వేనావతీర్ణం మా మిత్యం భజన్స్య ఇహ రీలావిభూతౌ అముత్ర విత్కవిభూతౌ చ యేన మయా సేవ్యమానేన సహ సత్యా ఆశిషః కామా మదమవోత్సృతౌ లప్స్యస ఇత్యర్థః.

౨౦

(శ్రీరక్తిజీకృష్ణయోః పరస్పరనర్మోక్తిపట్టాః)

చైద్యసాల్యజరాసన్దదస్తవక్త్రాదయో నృపాః.

మమ ద్విషన్తి వామోరు రుక్మీ చాపి తవాగ్రజః.

౧౮

తేషాం వీర్యమదాన్ధానాం దృష్టానాం స్మయనుత్తయే.

అనీతాని మయా తన్వి తేజసాం హరతాఽసతామ్.

౧౯

ఉదాసీనా వయం నూనం నత్ప్రపత్యార్థకాముకాః

అత్మలబ్ధ్యాఽఽస్మహే పూర్ణా గేహయో ర్మోతి రక్రియాః.

౨౦

కర్త్రి మాం కిమర్థ మానీతవా నసీత్యత ఆహ (చైద్యేతి.) హేవామోరు కోభనోరు మమ ద్విషన్తి మాం ద్విషన్తి త్యర్థః.

౧౮

తతః కిమత ఆహ (తేషామితి.) వీర్యమదేవాన్ధానాం వివేకభూన్యానాం గర్వితానాం చ తేషాం చైద్యాదీనాం చ స్మయనుత్తయే గర్వాపాకరణాయ మయా త్వ మానీతా, కథంభూతేనః అనతాం ఖలానాం తేజసా మితి కర్మణి షష్ఠీ. తేజాంసి హరతా పక్షస్తరే యద్యపి మదనసాయసి త్వం కేనావ్యుపాయేన మామేవ ప్రాప్తవత్వసి తథాపి తేషాం స్మయనుత్తయే మయాఽఽనీతానీతి ప్రాసంగికోక్తిః. యుక్తం చైతదిత్యభిప్రాయేణాత్మానం విశిష్ట-అనతాం తేజాంసీతి పూర్వవత్. హరతా “లక్షణహేత్వో” రితి శ్మత్రాదేశః. హర్తుం అవతీర్ణనేతి తేషః.

౧౯

ప్రీతా మతిదుస్సహ మౌదాసీన్యమకాముకత్వం చాత్మన్యాహ (ఉదాసీనా ఇతి.) గేహయో రుదాసీనాః గృహళబ్ధవర్యాయో గేహళబ్ధోష్ణత్ర కళత్రవేగ్మోభయవరః, అత ఏవ ద్విపవనాస్తనిర్దేశః. అత ఏవ న త్ప్రపత్యార్థకాముకాః దారేషణా పుత్రేషణా ధనేషణా రహితాః, తత్ర హేతుః అత్మలబ్ధ్యా స్వాత్మానుభవలాభేనైవ పూర్ణాః అరింపటాః జ్యోతిషా స్వయంప్రకాశస్వాత్మస్వరూపస్ఫురణేన హేతునా అక్రియాః ప్రాకృతచేష్టారహితాః, ఆశ్మహే గృహే వర్తామహ ఇత్యర్థః. పక్షస్తరేఽర్థస్తు యథోక్త ఏవ తాత్పర్యం త్వసతాం స్మయనుత్తయే అవతీర్ణస్య మమ గృహమేదిధర్మానువర్తనం విదమ్యునమాత్ర మన్యత్రైవంవిధవ్యైత న్న పుటత ఇతి.

౨౦

బాదరాయణీకువాచ—

ఏతవదుక్త్యా భగవా నాత్మానం వల్లభా మివ,

మన్యమానా మవిశ్లేషా తద్దర్శిం ఉపారమత్.

౨౦

ఇతి శ్రీలోకాదిపతే స్తదాత్మనః ప్రియస్య దేవ్యక్రతుహర్వ మప్రియమి.

ఆక్రతుః భీతా హృది జాతవేపథు శ్చింతాం దురంతాం రుదతీ జగము హ.

౨౧

పదాసు జాతేన నభారణశ్రియా భువం లిఖన్యక్రభి రజ్జనావిలైః,

అసిఞ్చతీ కుక్కుమరూపితౌ స్తనౌ తస్మాదధో ముఖ్యతి దుఃఖరుద్ధవాక్.

౨౨

(ఏతవదితి.) అవిశ్లేషా ద్విశ్లేషాభావా ద్దేతో రాత్మాన మేవ వల్లభా మితరపత్న్యపేక్షయా భగవతో విరతితయప్రితివిషయాం మన్యమానాం రుక్మిణీం తద్దర్శిం ఇవ తస్యా దర్శి భవనేతుకామ ఇవేత్యర్థః. ఏతావ దుక్త్యా ఉపారమ త్తాపీమాన, ఇవశబ్దస్య వ్యవహితేనాపి దర్శిం ఇత్యనేన సంబంధః స్వారస్యాత్, దర్శిం ఇవేత్యనేన వస్తుత స్తా మనవరంతి మభినందితు ముక్త్యేతి సూచ్యతే.

౨౩

తతః కి మాసీదిత్యత్రాహ (ఇతీతి.) దేవీ రుక్మిణీ ఆత్మనః, స్వస్యాః, ప్రియస్య శ్రీలోకాదిపతే, త దక్రతుహర్విం కదాప్యక్రతుం ఇతి ఏవంవిధ మప్రియం పచ ఆకర్ణ్య భీతా త్యాగసంభావనా భీతా, అత ఏవ హృది జాతవేపథుః సంభావకమ్నా రుదతీ చాపారాం చింతాం అవాప, యద్యప్యభిప్రాయంతరేణైవ ప్రయుక్తాని పదాంపి యద్యపి చ సాక్షి ల్లక్ష్మ్యభారభూతా సాపి తదభిప్రాయం జానాత్వేన, తథాపి కి మయం రామాకతార ఇవాత్రాపి కేనాపి వ్యాజేన మాం జిహ్వంతి కింవాచింతంతి తేషాం పూర్వకోటిసంభావనామాత్రేణైవ జాతవేపథుః, రుదతీ చ చింతా మవాపేతి తాత్పర్యమ్.

౨౪

చింతాక్షణమాహ (పదేతి.) నభైః, అరుణా శ్చిః కాంతి ర్యన్య తేన సుకోమలేన పాదేన వామపాదాఙ్గాస్తేన భువం లిఖంతీ ఆజ్ఞనేనాపిలైః, వ్యాపై రక్రభి శ్చింతనవర్చితౌ స్తనౌ పిఞ్చతీ దుఃఖేన రుద్ధా వా గ్యస్యా స్నా అధోముఖే చావతస్థే.

౨౫

(శ్రీరుక్మిణీకృష్ణయోః పరస్పరసర్వోక్తిః)

తస్యా స్పృదుఃఖభయశోకవినష్టబుద్ధేర్హస్తాన్లుదద్వలయతో వ్యజనం పపాత,
దేహ శ్చ విక్లబ్ధియా సహనైవ ముహ్యతా రమ్యేవ వాతవిహతా ప్రవికీర్య కేశాః, ౨౪

తద్దృష్ట్వా భగవాన్కృష్ణః ప్రియాయాః ప్రేమబంధనమ్
హాస్యప్రౌఢిమజానన్త్యాః కరుణ సోన్మ్యకమ్ముత. ౨౫

పర్యట్టా దవరుహ్యోశు తా ముత్థాప్య చతుర్భుజః,
కేశా న్సముహ్య తద్వక్త్రం ప్రామృజ తద్దృపాణినా. ౨౬

ప్రమృజ్యాశ్రుకశే నేత్రే స్తనో చోపహతా కుచా,
అశ్లిష్య బాహునా రాజ న్ననన్యవిషయాం సతీమ్. ౨౭

సాన్వయామాస సాన్వజ్ఞః కృపయా కృపణాం ప్రభుః,

(తస్యా ఇతి.) సుదుఃఖం అప్రియశ్రవణజన్యం భయం త్యాగసంభావనాజన్యం శోకశ్చ తై
ర్విసష్టా స్ఫురణరహితా బుద్ధి ర్విస్యాన్వస్యాః, రుక్మిణ్యాః, శ్లథంల తాత్కాలియభవనకార్యేన
భ్రష్టంల వలయాని యస్మా త్తస్మా ద్ధస్తా ద్వ్యజనం పపాత భూమావిచ కేశః, అథా విక్లబ్ధా అదృష్టా
ధీ ర్విస్యాన్వస్యాః, హేతుగర్భమిదం. తత్త్వాత్ సస్యాః, దేహః, ముహ్యతా మోహం ప్రాప్నువన్
కేశా వికీర్య పపాత కేశపాశవిక్లభనపూర్వకం పపాతేత్యర్థః. యథా వాతేన దద్దిమారురేన, విహతా,
రమ్భ కదిశీ, సతతి, తద్వత్. ౨౪

(తదితి.) స భగవాన్కృష్ణః, హాస్యప్రౌఢిం, అజానన్త్యా ఇవ లక్ష్మితాయః, ప్రియాయా
న్త త్ప్రేమబంధనం ప్రేమపాశ మవలోక్య కరుణావా సన్యకమ్ముత అనుపదమేపి భీక ఇవ
అకమ్పితేత్యర్థః. ౨౫

తతః, కిమకరోదిత్యత్రాహ (పర్యట్టాదితి.) చతుర్భుజః, ఉత్థాపసశ్లేషణవక్త్రపరిమార్జనార్థ
మాస్కృత చతుర్భుజ ఇత్యర్థః. కేశా న్సముహ్య విబద్ధ పద్మతుల్యేన పాణినా వక్త్రం
ప్రామృజత్. ౨౬

కిం చ (ప్రమృజ్యేతి.) అశ్రుణాం కణః బిందవో యయో స్తే నేత్రే అథ ఖచా శోకాశ్రుణా
ఉపహతా స్తనో చ పరిమృజ్య హేరాజా బాహునా అలిక్య సాంత్యజ్ఞః. సతాం గతిః, ప్రాప్యః.

హాస్యప్రాదే ర్భమచ్చిత్రా మతద్దర్శాం సతాంగతిః.

౨౮

మా మా వై దర్శ్యసూయేథా జానే త్వాం మత్పరాయణామ్,

త్వద్వచ శోభితుకామేన క్ష్యాచరిత మగ్గనే.

౨౯

ముఖం చ ప్రేమనందమృస్ఫురితాధరమీక్షితుమ్,

కటాక్షేపాఠణాపాఞ్గం సుందరభుగ్బీతటమ్.

౩౦

అయం హి పరమో లాభో గృహేషు గృహమేధినామ్,

యన్నరైర్మే ర్మీయతే యామః ప్రియాయా భీరుభామిని.

౩౧

శ్రేయః. ప్రాప్త్యపాయభూతో వా విభుర్భగవాః. హాస్యప్రాదేః. భ్రమచ్చిత్రం యస్యాస్తాం అతద్దర్శాం ఇత్థమపహపితు మనర్హాం. తత్రహేతు రనన్యవిషయాం న విద్యతే అన్యః. పురుషాంతరం విషయః. జ్ఞానవిషయో యస్యా స్తాం దీనాం సతీం కుక్కిణీం సాంత్వయామాన. ౨౮-౩౦

సాంత్వనప్రకారమేవాహ (మామేతి.) హే వైదర్శ్య. మాం మాసూయేథాః మహ్య మసూయాం మాకృథా ఇత్వర్థః. త్వా మహమేవ సరాయణం పరమప్రాప్త్యం యస్యాః. తథాభూతాం. జానే. తర్హి కిమర్థమిత్థముక్త మిత్యత అహ (త్వద్వచ ఇతి.) తవ వచః శ్రోతుమిచ్ఛతా కిన్ను నదిష్యతి తచ్చుతోమీత్యేనం కామయమానేనః మయా హే అగ్గనే క్ష్యా నర్మణా. ఏవ మాచరితం కృతముక్త మితి యాసత్. ౨౯

కింబ (ముఖంచేతి.) ప్రేమనందమృణ ప్రణయకోపేన. స్ఫురితః. కమ్పితోఽధరో. యస్మిన్. కటాక్షణోత్రాపాఞ్గసామీప్యాద్గజ్జ్వలవరః. కటయోః. గజ్జ్వలయోః. అధికరణయోః. అక్షేపాః. కోపావేశేన చక్షులనేత్రామూకత్వై రరుణా. వహ్లా నేత్రాంతో యస్మిన్ త త్సందరం కుటిలం భుగ్బీతటం యస్మిన్ త త్రవ ముఖం చేక్షితుం ద్రష్టు మావరిత మితి పూర్వేణ సంబంధః. ౩౦

నను కలహే కిం కౌతుకం సుఖం వా? అతఅహ (అయంహీతి.) కో సోః హేభీరు. హేభామిని కోపిని ప్రియయా సహ. నరైర్మే ప్రణయకలహైః. యామో నీయత ఇతి య జేష. పరమో లాభ ఇత్వర్థః. సుఖమేవేతి తావ. మాచగ్రహణం ఘటికాద్యుపలక్షణమ్. ౩౧

(శ్రీరక్తిజీకృష్ణయోః పరస్పరసర్వోక్తిపట్టః)

నైవం భగవతా రాజ నైవదర్శి పరిసాన్వితా.

జ్ఞాత్వా తత్పరిహాసోక్తిం ప్రియత్యాగభయం జహౌ.

౩౨

బభాషే ఋషభం పుంసా మీక్షతీ భగవన్ముఖమ్.

సప్రీడహాసరుచిరస్మిగ్ధాపాక్షేన భారత.

౩౩

వైదత్యువాచ—

సన్వేత దేవ మరవిష్టవిలోచనహం యదైస్వ భవా న్న భవత స్సదృశీ విభూమ్నుః.

(నైవ మితి.) తదృగవదుక్తం. పరిహాసార్థోక్తిరూపమేవ. జ్ఞాత్వా ప్రియకర్తృకత్యాగ సంభావనాప్రయుక్తం. భయం తత్యాజ.

౩౨

కిం చ (బభాష ఇతి.) హేతారత. సప్రీడహాసేన రుచిరేణ ప్రిగ్ధేనాపాక్షేన. భగవతో ముఖం వీక్షమాణా తం పుంసా మృషభం పురుషోత్తమ మాబభాషే ఉవాచ.

౩౩

భాషణమేవాహ (సన్నితి పశ్యదశభిః.) తత్ర తావద్యదుక్తం కస్మాన్నో వపుషే సమానితి తదనుభాష్య ప్రతిభాషతే (సన్నితి.) హే ఆరవిందవిలోచన, తిష్ఠస్తు తావదసామ్యం గుణాంతరైః. లోచనసౌందర్యేజ్ఞైవ త్వం స్వతుల్యరహిత ఇతి తత్సంబోధనాభిప్రాయః. అహం భవతో అసదృశీ అసమానేతి యద్యవా నువచే త్యనువాదః. యద్యన్యసమానితి భగవదుక్త్యా భవత్యా అహ మనమ ఇతి ప్రతీయతే ఏవం చ మమ భవాననమ ఇతి యదిత్యేవమేవానునచితవ్యం. తథాపి భగవదభిప్రాయ క్రోడీకారేణానూదితం అనువాదముభేనాపి మయా సహ భవాననమ ఇతి వక్తృ మనుచిత మిత్యభిప్రాయేణ చ యద్యవా నువచ, తత్తాత్విక మేనేతి వాక్యకేషః. తదేవోపసాదయతి - భూమ్నుః, స్వరూప స్వభావాభ్యాం అపరిచిన్నస్య. హేతుగర్భమిదం. క్షేత్యాడి. భగవాన్ పాద్మణ్యపూర్ణః. త్ర్యోదీశ. త్రిలోకనాయకః. స్వేమహిమ్ని స్వాపాధారణాయాం చిత్తవిభూతావభిరత స్త్వం క్వ గుణప్రకృతిః తద్గుణానువర్తిస్వభావా త్వచ్ఛబ్దానువర్తిసీ త్వత్పరత స్త్రోతి యావత్. నమ త్వమపి స్వతంత్రా బ్రహ్మాదిది రుపాన్యమానా తదభిమతఫలప్రదా చేత్యత ఆత్మానం విశిష్య (అజ్ఞగృహీతపాదేతి) అజ్ఞై మమ త్వత్పారతంత్ర్య మజానద్భిః. గృహీతో ఉపాపితో. పాదో, యస్యా స్పాఽహం క్వ అభిజ్ఞాస్తు

కస్య స్వేమహిమ్నస్థిరతో భగవాం త్ర్యుదీశః క్వాహం గుణప్రకృతిరజ్జగృహీతపాదా.

సత్యం భయాదివ గుణేభ్య ఉరుక్రమాంత శ్చేతే సముద్ర ముపలమ్భనమాత్ర ఆత్మా.
నిత్యం కదిన్ద్రియగుః కృతవిగ్రహ స్త్వం త్వత్సేవకై ర్నృపపదం విదుతం తమోఽన్యమ్

న మాం స్వతంత్రా ముపాసతే, కింతు, మాం త్వత్పురతంత్రాం పురుషకారమాత్రం కృత్వా మద్విష్ణుం
త్వామేవోపాస ఇతి భావః.

౩౪

యదుక్తం “రాజభ్యో విభృత సుత్రు సముద్రం శరణం గతా” ఇతి తత్ర ప్రతిభాషతే
(సత్యమితి.) హే శురుక్రమ, ఉరవః విపులా త్రిలోకీనక్షాహకాః, క్రమాః, పాదవిన్యాసాః, యన్య
తథాభూత పాదక్రమైరేవ త్రిలోకీం సంగృహ్ణత స్తవ కథం రాజభ్యో భయ మితి తదభిప్రాయః.
భయోదవేతి భగవదుక్త్యనవాదః, రాజభ్యో భయా త్సముద్రం శరణం గత ఇత్యేత త్వత్సమేవేత్యర్థః.
న స్తుతో భయాభావసూచకేనైవ శబ్దే రాజభ్యో విభృత ఇతి త్వదుక్తావభిభృత ఇతి చేదో భవదభిమత
ఇతి సూచ్యతే. తర్హి కుః శరణం గత ఇత్యత్రాహ (గుణేభ్య ఇతి.) మత్పితృదుగ్ధభిగతసముద్రత్వా
దగాదత్వాదిదర్శేభ్యః, సముద్రత్వాదిదర్శయోగాల్లవణార్జవం శరణం గత ఇత్యర్థః. తదపి కిమర్థ
మిత్యత ఆహ (ఉపలమ్భనమాత్ర ఇతి.) సప్తమ్యంతిమిదం. ఉపలమ్భనమాత్రే నిమిత్తే, మయి,
ప్రీత్యతిశయప్రదర్శనార్థం శరణం గత ఇత్యర్థః. మాత్రశబ్దేన న తు స్వపరిణామార్థమితి సూచ్యతే.
అంతశ్చేతే సముద్ర ఇతి దృష్టాంతార్థం, అంతరిత్యవ్యయం, మధ్యే వర్తతే యథోపలమ్భనమాత్రే నిమిత్తే
భవానంతస్సముద్రే శీరాభిమధ్యే శేతే తద్వల్లవణార్జవం శరణం గత ఇత్యర్థః. యుక్తం చైతదిత్యభి
ప్రాయేణ విశిష్ట (ఆత్మేతి.) మమేతి శేషః. ఆత్మా నిరతిశయప్రీతిః, విషయాః, యో యన్య ప్రయత్నముః,
స తస్మాపి తథా, తథా చోక్తం భగవతా - ప్రయో హి జ్ఞానినోఽశ్వర్థ మహం స చ మమ ప్రయః,
జ్ఞానీ త్వాత్మైవ మే మమ మితి చ ఏవం చ త్వత్ప్రియతమాయా మమ ప్రయతమత్వాన్యత్సంబంధి
గుణాశ్రయే తవ ప్రీతిరుచితై వేషి భావః. బలవద్భిః, కృతదేవసా నిత్యత్ర ప్రతిభాషతే, నిత్యం కందింద్రియ
గుణైః, కృతవిగ్రహ స్త్వమితి; కన్యజ్ఞేన బలవద్భిరిత్యత్ర మతువ, నిందార్థకత్వేన వ్యాఖ్యాతః.
కందింద్రియాణాం గుణా విషయాః, శబ్దదయో యేషాం తైః, మత్పితృసానింద్రియాణి గుణాన్తద్విషయాః,
శబ్దదయశ్చ, యేషాం, తై రితి వా. ర్జవం నిత్యం కృతో విగ్రహః, యన్య సః కృతదేవః, కృతా
ప్రీతి రితి యానత్, ప్రాయస్త్యక్తనృపాసనా నిష్క్ర, ప్రతిభాషతే, త్వత్సేవకై రితి నృపాణాం
పరమానసం అగదం గాఢం తమ ఏవ, తమశ్చబ్దోఽత్ర సరకవర్యాయ స్తద్దేతుపరః, సరకావహమిత్యర్థః.
హేతుగర్భమిదం, తత్త్వా త్ర నృపపదం త్వత్సేవకైరేవ విదుతం తుచ్ఛీకృత్య త్యక్తం, కిం పున
స్త్వమోభయవిభూతిగాయకేన త్యక్తమితి.

(శ్రీరుక్మిణీకృష్ణయోః పరస్పరసర్వోక్తిపట్టః)

త్వత్పాదపద్మమకరస్థజుషాం మునీనాం వర్తూ స్ఫుటం నృపకుభి ర్నును దుర్విభావ్యమ్,
యస్మా దలౌకిక మివేహిత మీశ్వరస్య భూమ్న స్తవేహిత మథో అనుయే భవస్తమ్. ౩౭

విష్కిళ్ళునో నను భవా న్న యతోఽస్తి కిళ్ళోద్యన్తై బలిం బలిభుజోఽపి హరన్త్యజాద్యాః
స త్వా విదన్త్యసుతృపోఽన్తకమాధ్యతాన్ధాః ప్రేష్టో భవా న్పలిభుజా మపి తేపి తుభ్యమ్.

అసృష్టపర్మదా మిత్యత్ర ప్రతిభాషతే (త్వత్పాదేతి) తవ పాదపద్మయోర్యో మకరస్థః. అనుభవ
రసాత్మకః, తం సేవమానానాం, మునీనా మేవ, తవ, వర్త్య యాథాత్మ్యం అస్ఫుటం కిం పున రికరేషా
మితి భావః. అదేవాహ (నృపకుభిరితి.) నను హే భగవన్ నృపకుభిః. నర ఏవ పశవ స్తైః.
పకుతుల్యై ర్నృభిః. పకున జ్ఞిహ్వోపస్థసుఖమాత్రాభిజ్ఞైః. నృభి రిత్యర్థః. దుర్విభావ్యం దుఃఖేనాపి
భావయితుం చింతయితు మశక్యమితి. అలోకపథమీయాషా మిత్యత్ర ప్రభాషతే (యస్మాదితి) యస్మా
ద్యేత్వా మనువర్తంతే, తేషా నపి, హితం చేష్టికం అలౌకిక సేవ, అథో అతః, కిము వక్తవ్యం.
భూమ్న స్ససేశ్వరస్య, ఈహితమలౌకిక మిత్యర్థః. ౩౭

అన్వితాః పదవీ మిత్యాదౌ ప్రతిభాషిష్యతే యద్వాఙ్మయేత్కృష్ణమేన. కావన్నిష్కిళ్ళునా ఇత్యత్ర
ప్రతిభాషతే (విష్కిళ్ళున ఇతి.) నను హే విభో. త్వం. విష్కిళ్ళున ఇతి సత్యమేవ. కుతః? యతః
కించి దవ్యనవావ్యం గాన్తి యస్య కథాభూత స్త్వం విష్కిళ్ళున ఇత్యర్థః. దరిద్రతాలక్షణవిష్కిళ్ళు
న్తస్యం తు న ఘటత ఇత్యాహ (యస్మాదితి.) బలిభుజః బలిం పూజాం భుజ్జ్వాల ఇతి చింతా
అన్వేష్య. పూజార్థా అపి బ్రహ్మాదయో, యస్మై తుభ్యం. బలిం పూజాం. హరంశ్శర్పయంతి.
కుష్టంతీత్యర్థః. తస్య సర్వేశ్వరస్య దరిద్రతా న ఘటత ఇత్యర్థః. విష్కిళ్ళునజనప్రియా
ప్రేష్టోత్తమం (ప్రేష్టో భవానిత్యాది) విష్కిళ్ళునజనప్రియా త్యత్ర బహువ్రీహితత్పురుషాన్వతరత్.
అభాదపి వా, సర్వదా చేద్యత ఏవ భవానిత్యాహ (ప్రేష్ట ఇతి.) బలిభుజాం పూజార్థాణాం నారనాదీనాం.
అకించనానాం ప్రేష్టో భవాన్. తతః. తేఽపి బలిభుజోఽపి. తుభ్యం తవ ప్రేష్టాః, తస్మాత్ప్రాయేదే
ప్రేష్టోత్తరమాహ (స త్వేష్ట.) అధ్యతయా అభిజనాదిభి రాధ్యత్వానిమానేనాఽవాః వివేకకూన్యాః. అంతకం
అంతం కరోతీత్కంతకః. అధావిధః. ద్వా త్వాం. న విదంతి న కజంతే. అనుతృపః, అసూయింద్రియా
జ్యేష్ఠ తగ్నయంతి తతః. అంతకమిత్యస్య కాలయాపేక్షాయుర్న రంతమిత్యశయః. ౩౮

త్వం వై సమస్తపురుషార్థమయః ఫలాత్మా యద్వాఙ్మయా సుమతయో విస్ఫుజన్తి కృత్స్నమ్
తేషాం విభో సముచితో భవత సమాజః పుంసః ప్రియా శ్చరతయో సుఖదుఃఖినో ర్మ ౩౮

త్వం న్యస్తదజ్ఞమునిభి ర్గదితానుభావ ఆత్మాఽఽత్మదశ్చ జగతా మితి మే వృతోఽసి.

ప్రేష్ఠమిత్యత్ర హేతుం వదంతి “యయో రాత్మసమం విత్త” మిత్యాద్యుక్త మనౌచిత్యం
పరిహరతి-సమస్తపురుషార్థస్వరూపః, ఫలాత్మా అభీప్సితఫలరూపః, ఆత్మా చ, యద్వా అభీష్టతపః,
ఫలరూపః, సర్వేషా మిష్టతమం హి వలం సుఖం త్వం తు నిరవధికానందరూపః, చతుర్విధపురుషార్థ
విన్యాహకస్వరూపస్య నిరతిశయానందరూపస్య చ తవ సుఖలేకసాధనభూతవిత్తాదిమద్భి స్సామ్యం
దూరాపాస్త్ర మేవేతి భావః. తర్హి విన్నమత్వాజేవ మమ త్వయా సహ వివాహోఽనుచిత ఏవ జాత
ఇత్యత ఆహ (యద్వాఙ్మయేతి.) యస్మిన్ త్వద్వాక్యే వాఙ్మయో కృత్స్నం త్వద్వాన్యవ్యతిరిక్తం
సర్వం, విస్ఫుజంతి త్వజంతి. నేచ్ఛంతీతి యావత్, అత ఏవ తే జనాః, సుమతయ ప్రేషాం, తవ చ
సమాజ స్సజతి రుచిత ఏవ సహితారతమ్యేఽపి న్యథావతః. శేషశేషిణో స్ఫుంబందో నౌచితః,
అతస్తద్వాన్యమాత్రాకాణ్డీత్యాః, మమ తవ చ సంబంధ స్సూచిత ఏవేతి భావః, మమాన్యేనకు
సంబంధోనుచిత ఇత్యభిప్రేత్యాహ (పుంస ఇతి.) రతయోభిభో, రతయో, రత ఏవ తత్కృత
సుఖదుఃఖినోః పుంసః, ప్రియాశ్చ సమాజో, నౌచిత ఇత్యర్థః. యః, కేవలమైకువ్యతక్రమ్యుక్త
సుఖదుఃఖానుభవార్థ స్సమాజః, స తు నౌచితః, యస్త్వావయో శ్శేషశేషిలక్షణ స్సమాజః, స ఉచిత
ఏవేతి భావః.

౩౮

విజ్ఞుః శ్లాఘితో ముదేత్యస్యోత్తరమాహ (త్వమితి.) విజ్ఞువదవ్యాఖ్యానం న్యస్తదజ్ఞరితి
విజ్ఞుః, సర్వభూతసుహృత్త్వం ప్రార్థయమానైః, న్యస్తదజ్ఞై రిత్యస్యాప్యయమేవార్థః, గదితః శ్లాఘితః,
ప్రతానో యస్య, తథాభూతః. తత్ర హేతుం వదంతి ముదేత్యస్యోత్తరమాహ (ఆత్మేతి.) త్రిజగతా
మాత్మా ఆత్మదః, ఆత్మవర్యంతప్రదః. “య ఆత్మదా బలదా” ఇతి శ్రుతేః. ఆత్మత్వాదాత్మ
వర్యంతవదాన్యత్వాచ్చ గదిత ఇత్యర్థః, ఆత్మద ఇత్యనేన ముక్తప్రాప్యత్వం వివక్షితం, న హ్యేత్వనః,
ప్రాప్యన్య చ శ్లాఘా ప్రయోజనాంతదాపేక్ష కింతు స్వసత్తలాభార్థా ప్రాప్యప్రాప్యర్థా చేతి. ముదైవేతి
సత్య ముక్త మిత్యర్థః. అత్మన శ్చరీరాదవిలక్షణతయా స్తుతౌ హి శరీరసత్తాసిద్ధిం, అథ “నైదర్శ్యే
తదవిజ్ఞాయ త్వయా దీర్ఘసమీక్షయే” త్యస్యోత్తరమాహ (ఇతితి.) ఇతిత్వం భూతం భగవంతం జ్ఞాప్యేతి
శేషః. అబ్జభవనాకపటికా బ్రహ్మాండ్రాడికా భవతో భ్రువ స్సకాళా దుదీరితో యః, కాల స్తస్య.

(శ్రీరక్తిజీకృష్ణయోః పరస్పరసర్వోక్తిపట్టః)

హిత్వా భవ ద్భువ ఉదీరితకాలవేగ భవస్థానిషోఽబ్జభవనాకపతి స్కుతోఽన్యే. ౩౯

జాడ్యం వచ స్తవ గదాగ్రజ యస్తు భూపా నివద్రావ్య శార్ఙ్గనినదేన జహర్థ మాం త్వమ్. సింహో యథా స్వజలి మాకు పశూ స్వభాగం తేభ్యో భయాద్యదుదధిం శరణం ప్రసన్నః

యద్వాఙ్మయా నృపశిఖామణయోఽబ్జ వైన్యజాయస్తనహంషగయాదయ ఐకపత్యమ్. రాజ్యం విరృజ్య వివికు ర్వనమమ్ముజాక్ష స్పీదన్తి తేనుపదవీం త ఇహాస్థితాః కిమ్. ౪౦

వేగేన ద్వస్తా ఆశిషో యేషాం తథాభూతాః, హిత్వా విహాయ ఏవంవిధత్వా చ తద్గతవిత్తాది ప్రయుక్తసామ్య మవిచార్యైవేతి భావః. ఏవం హిత్యే త్యనేన అవిజ్ఞాయేతి వ్యాఖ్యాతం. హే మయా త్వం. పృతోఽసి అబ్జయోన్యాదయ ఏవావిచార్యాః. తతోఽన్యే చైద్యాదయో విచార్యా స్య రిత్యర్థః. ౩౯

పున స్సింహసర్వోక్తన్యాయేన “రాజభ్యో విభ్యత” ఇత్యసౌ్యోత్తరం వక్తు మాత్మానయన దృష్టాంతేన నిర్భయత్వం స్థాపయంతీ స్పష్టమవిభ్యత ఇత్యేవ ప్రయోక్తవ్యే సంకయాపాదకేన రాజభ్యో విభ్యత ఇతి పూర్వరూపాత్మకనందినా ప్రయుక్తం వచశృణ్వతాం జాడ్యావహ మిత్యాహ (జాడ్య మితి.) హే గదాగ్రజ, య స్తవ శార్ఙ్గనినదేన శత్రూ స్సూపాః, ఏద్రావ్య సలాయుత్వా, మాం జహర్థ హృతవాససి, తస్యేదం వచో జాడ్యం క్రుణ్వతాం సంధివిశేషమజానతాం. త్వయి, భయనంభవనాత్మకే జ్ఞానరూపజాడ్యావహ మిత్యర్థః. హరణే దృష్టాంతః - యథా సింహః, పశూ మహిషాదీ నివద్రావ్య స్వభాగం హరతి తద్వదితి, కిం తద్వచో, యజ్ఞాడ్యం, తదాహ (తేభ్య ఇత్యాది.) తేభ్యః శత్రుభూతేభ్యో భయా దుదధిం నముద్రం శరణం. ప్రసన్న ఇతి యత్తత్. ౪౦

“అస్థితాః పదవీం సుభ్రుప్రాయ స్పీదంతి యోషిత” ఇత్యసౌ్యోత్తరమాహ (యద్వాఙ్మయేతి.) యస్మిన్ త్వద్దాస్యే, వాఙ్మయా, యే అగ్గదయో, నృపోత్తమాః, ఐకపత్యం, తతో మత్సర్థీయోఽన్. త ద్రాజ్యం త్యక్త్వా, వనం వివికుః, తత్రాగ్లో వేనస్య ఏతా, వైన్యః, పృథుః, జాయంతో భరతో నాహుషో యయాతి, తే నృపశిఖామణయో, హే అమ్ముజాక్ష రవ, పదవీం, అస్థితాః, ఇహ స్పీదంతి క్లిశ్యంతి, కిం అవిధిహ పదవీం యాతాత్వం, స్పీదంతి ఉపావిషత, ఉపాసనాదాయామపి త్వదనుభవాత్కం సుఖం అనుబహువు, ఇహాశోకే అస్థితాః, అస్తపితాః, కిం కింతు త్వత్పాదవృత్తం అవాపురిత్యా వృత్త్యాఽన్వయః. ౪౦

కాఽన్యం వృణోత తవ పాదసరోజగన్త మామ్రూప సన్ముఖరితం జనతాపవర్గమ్,
 లక్ష్మ్యైలయం త్వవిగణయ్య గుణాలయస్య మర్త్యం సదోరుభయ హర్షవిచిత్తదృష్టిః ॥ ౨
 తం త్వాఽనురూప మభజం జగతా మదీశ మాత్మాన మత్ర చ పరత్ర చ కామపూర్ణమ్.
 స్యా న్మే తవాఙ్మి రరణం సృతిభి ర్భిమన్తా యా వై భజన్త ముపయాత్యన్మతాపవర్గః.
 తస్మా స్సుయ రచ్యుతన్మపాథవతోపదిష్టాః శ్రీణాం గృహేషు ఖరగోశ్వబిదాలభృత్యాః,
 యత్కర్ణ మూలమరికర్పననోపయాయా ద్యుష్టతృణా మృడవిరిఞ్చినభాసు గీతాః.

“అథాత్మనోఽనురూప” మిత్యస్మిన్ తరమహ (కాఽన్య మితి శ్లోకద్వయేన.) గుణానాం
 కల్యాణానా, మాశ్రయస్య తవ పాదసరోజయోః, గంధః, కథంభూతంః జనతాయా జననమూహస్యా,
 పవర్గం నిరతికయఃపరూపం, లక్ష్మ్యైః, మమాలయం ఆశ్రయం సేవ్య వితి యావత్, సద్వి, ర్ముఖరిత
 మామ్రూపం అవిగణయ్యానాదృత్య, మర్త్యం మరణశీలం, సదా ఉరుభయం, యస్య, తి మన్యం
 పురుషం, తా వా శ్రీ, అర్థవిదేకదృష్టిః, స్వహితాహితవిభాగపరిశీలనపరా చే, దాశ్రయేశ, గుణాశ్రయ
 స్యేత్యనేన గుణైర్హిన ఇత్యేత త్పుర్వోక్తవిధయా వ్యాఖ్యేయ మిత్యభిప్రేతం.

అత స్త్వా మేవాహ మభజమిత్యాహ (తమితి.) త ము క్రవిధం, కిం చానురూపం కేపిత్యాదితి
 భావః, ఏవంవిధం, త్వా త్వామేవ అభజం, కించిత్పూర్ణయతే స్వాదితి, సృతిభిః గతిభిర్విస్తృతిరితి యావత్
 “రాఘవత్వేఽభవే తీతా రుక్మిణీ కృష్ణజన్మవి, దేవత్వే దేవదేహీయం మనుష్యత్వే చ మానుషీ”
 తుక్త్వావతారవిశేషైరిత్యర్థః, భ్రమంత్యా శృరంత్యా, ప్రత్యహచారిణ్యా, మమ, తవాఙ్మిరేవ,
 అరణం శరణం, గృహ మాశ్రయ ఇతి యావత్ స్యాత్, కథంభూతస్యః యోఽన్మృతస్య పాపస్య
 తన్ములసంసారస్య వా, ఆపవర్గోఽపసానం, యస్మా త్తథాభూతః, భజంత ముపయాతి అనుభజతే,
 తస్య తవేతి సంబంధః.

౪౩

యే రాజ్ఞాం గుణా “రాజపుత్రీప్రీతా భూపై” రిత్వాదినోక్తా ప్రత్ర సేర్వ్యం సకాపం
 సాఙ్గశిఖణం చాహ ద్వాభ్యాం (తస్యాస్సుగీరితి,) హే అచ్యుత, యే పృపాః, శ్రీణాం గృహేషు
 శ్రీప్రధానకేషు గృహేషు, ఇవ కేవలం భారవాహః గావో బలిపర్థా ఇవ విత్థం వ్యాపాఠక్లిష్టాః
 శ్వాన ఇవావహతా, గృహసాలకర్మార్థం ద్వారస్థా శ్చ, బిదాలా ఇవ కృపణాః, సదా తాడ్యమానా అపి
 పునః, పునరనువర్తమానాశ్చ, భృత్యా అజ్ఞాధారకాశ్చ, తే, తస్యా దుర్బుగాయాః, పతయ, స్వస్యః,
 తామేవ విశస్త్వి (యదిత్వాదినా) హే అరికర్పన శత్రూహన్, త్వం యస్యాః, కర్ణమూలం కర్ణపథం,
 నోపయాయాః నోపగతవాః, తథా మృడవిరిఞ్చాదిభిః, సభాయాం, తేషాం సభాయాం, వా, గీతా,
 స్తవ కథాశ్చ, నోపాయయాః, యా, త్వాం త్వతృణాశ్చ కదాఽపి, న క్రుచివతీ, తస్యాః, పతయ
 స్సుగీరితి సంబంధః.

౪౪

(శ్రీరక్తిజీక్ష్మయోః పరస్పరనర్మోక్తిపట్టః)

శ్వక్ష్మశ్రురోమనఖకేశపినద్ధమస్తర్మాంసాస్థిరక్తక్రిమివిట్యుఫవాతపితృః,

జీవచ్ఛవం భజతి కాస్తమతి ర్విమూఢా యాతే పదాబ్జమకరన్ద మజిమృతీ శ్రీ. ౪౫

అస్త్యమ్ముఖాక్ష మను తే చరణానురాగ ఆత్మవ్రతస్య మయి చానతిరిక్తదృష్టే,

యర్హ్యస్య వృద్ధ య ఉపాత్తరజోఽతిమాత్రో మామీక్షనే తదుహనః పరమానుకమ్పా.

నైవాశీక మహం మన్యే వచస్తే మధుసూదన,

అమ్పాయా ఇవ హి ప్రాయః కన్యాయా స్సృగద్రతిః క్వచిత్. ౪౬

తథాహిత్యాహ (త్వగితి.) యా శ్రీ. తవ పదాబ్జమకరన్దం అజిమృతీ నామ్రూతవతీ కదావ్యశ్రుతత్వత్కథా అత ఏవ విమూఢా. అత ఏవ. కాస్తః ప్రియతమో మమేతి మతి ర్విస్యా స్సా బహి. స్త్యగదిభిః పినద్ధం చ్చన్న. మస్త. ర్మాంసాదయో. యర్హ్య. ర. జీవితకవత్కం కశేబరం యస్య. తం. పురుషాధమం. భజతే విజ్ఞం. శ్చగదయః ప్రసిద్ధాః. ౪౫

యదుక్తముదాసీనా వయమిత్యాది తత్రాహ (అప్రియతమో) హేఅమ్ముఖాక్ష. ఆత్మ్య ఆత్మని. రతస్య. ఆత్మారామన్యే త్వర్థః. అనేన విరపేక్షాహం ముదాసీన్న మమాదితం. సాయానతిరిక్తా అనశయితా దృష్టి. ర్యస్య అనేనాకాముకత్వం. తస్య తవ. చరణయోః అనురాగః ప్రేమా. అస్తు. మమేతి శేషః. యద్యప్యదాసీనోఽకాముకత్వ సన్గృహమేదిధర్మానభిగయసి తథాఽపి మయాఽపి త్వచ్ఛరణానురాగమాత్రమేవ ప్రార్థనీయం న తు రక్తోఽధిక మితి ౪౫. సస్తు వా ఆపి వచాంస్యాపాతప్రతీతవిఘ్నార్థవరాచి. తథాపి. కదాచి త్వమిదివిశేషే తవ మయ్యనుకమ్పా దున్నివారై వేత్సఖిప్రేత్యాహ (యర్హీత్యరేన) యర్హియదా. అస్య విశ్వస్య. వృద్ధయే సమ్మద్ధయే. ఉపాత్తా రజనః సృష్ట్యసయ్యుక్తరజోగుణస్యాతిమాత్రా బౌద్ధ్యధ్యతి. యేన. తథాహితి స్పృ. మా. మీక్షన ఇతి యావత్. తదుహత జేవ పరమా నిరతికయా. అనుకమ్పా కృపా. విచిత్రం జగత్పృష్ట్యా తత్ర మదనుమోదనార్థం మామీక్షన ఇత్యేదై వ మహతీ కృపే త్వర్థః. ౪౬

తదేవం సర్వం తదుక్తం ప్రతిభాష్య ప్రసన్నచిత్తా మస్త్ర ముపదిగత్తీ ప్రాహ (నై వేతి ద్వాభ్యాం.) హే మధుసూదన. తవ. య. ద్వభః “అథాత్మనోనురూపం వా” ఇత్యాది తదశీక మన్వతం. న మన్యే. నానత్య మిత్యర్థః. తులః. యత్ లోకే కన్యాయా ఏవ క్వచిత్పురుష విశేషే. రతిర్భవతి. యథా. అమ్పాయాః కాశిరాజపుత్రికాయాః అమ్పాభ్యాయా. తద్వత్. అమ్పాయాః కన్యాయా ఏవ సార్యే రతిర్భవ. వేతీతిహసోఽత్ర వినక్షిణః. ౪౭

ఊడాయా శ్చాపి పుంశ్చల్యా మనోఽభ్యేతి నవం నవమ్.

బుధోఽనతిం న విభృయా త్తాం విభృ దుభయచ్యుతః.

౪౮

శ్రీభగవానువాచ—

సాధ్వ్యేత చోక్తుకామేన రాజపుత్రివలమ్బితా.

మయోదితం యదన్వాత్థ సర్వం తత్సత్యమేవ హి.

౪౯

యాన్యాన్కమయనే కామా న్మయ్యకామాయ కామిని.

సన్తి హ్యేకాన్తభక్తాయా న్నవ కల్యాణి నిత్యదా.

౫౦

ఉపలబ్ధం పతిప్రేమ పాతివ్రత్యం చ తేఽనఘే.

మద్వాక్త్యై శ్చాల్పమానాయా న ధీ ర్మయ్యపకర్షితా.

౫౧

తథా ఊడాయాః పరిణేతాయా అపి పుంశ్చల్యా మనో నవం నవం పురుష మభ్యేతి తతః కిమత ఆహ (బుధ ఇతి.) బుధో బుద్ధిమాణః, అనతి ముక్తవిధాం ప్రియ, న విభృయాత్. వివర్యమే అనర్థమాహ విభ్ర త్పుష్టః. ఉభయచ్యుతః ఉభయస్మా దేతల్లోకా త్పరలోకా వృ ప్రచ్యుతో భవతి ఉహముత్ర చ న సుఖీ కింతు దుఃఖీ భవతీత్యర్థః.

౪౮

అధైవంకోడీకృతస్యాభిప్రాయో భగవా నిదమేవ మనభిప్రేతం కూటవచాంపి తు త్వద్వద భిక్షానయా ప్రయుక్తానీత్యాహ (సాధ్వీతి.) హే సాద్వి హేరాజపుత్రి శ్రోతుకామేన మయా ఏత త్వస్యచ ఉగి శేనః. ప్రలమ్బితా ఇత్త ముపహసితే శ్శర్థః. యన్మయోదితం సర్వ సున్వాత్థ తాత్పర్యక్రోడీగారేణ ప్రతిభాషితవత్సని తత్సర్వం సత్యమేవ మదస్మిప్రేతమేవ.

౪౯

అతీవచన్దోఽనుగృహ్ణాతి (యాన్యానితి.) హే మామిని, యా న్యాన్కమాణః. న్యా న్మే తవాఙ్మిరరణం. “అన్త్యముఖాక్ష మను తే చరణానురూప” శ్లోకం కామ్యమాణాః. కామానాం కామాన్నిష్కృత్తమే మదనపాయిత్యవ్యతిక్రమనిష్కృత్తమే మయనే తే కామా మయ్యై కాన్తభక్తాయా అనన్యప్రయోజనశక్తియుక్తాయాః తవ హేకల్యాణి నిత్యదా సన్త్యేవ న త్వయా ప్రార్థ్యా మయా దేయా శ్చేత్యర్థః.

౫౦

అభినన్దః (ఉపలబ్ధ మితి.) హేఽనఘే, పత్యై ర్భృష్టే, ను త్పాతివ్రత్యం పతివార్యం. తదుపలబ్ధం దృష్టం. మయేతి శేషః. కుతః : యద్యతో వాక్త్యైశ్చక్రవిధై ర్మద్వాక్త్యైః. చాల్యమానాయా అపి తవ ధీ ర్ముద్ధి ర్మయి నావకర్షితా నావసీతా నాన్యవిషయా జాతా.

౫౧

(శ్రీరక్తిణీకృష్ణయోః పరస్పరసర్వోక్తిః)

యే మాం భజన్తి దాంపత్యే తపసా వ్రతచర్యయా,

కామాత్మానోఽపవర్గేశం మోహితా మమ మాయయా.

౩౨

మాం ప్రాప్య మాని న్యపవర్గసంపదం వాఙ్మన్తి యే సంపద ఏవ తత్పతిమ్ ,

తే మన్దభాగ్యా నిరయేఽపి యే నృణాం మాత్రాత్మకత్వాన్నిరయ స్సుసగ్గమః.

౩౩

దిష్ట్యా గృహేశ్వర్యసకృన్మయి త్వయా కృతానువృత్తి ర్భవమోచనీ ఖలైః.

సుదుష్కరాఽసౌ సుతరాం దురాశిషో హ్యసుంభరాయా నికృతిం జుషస్త్రియాః.

౩౪

ఏకాంతభక్తి మఖిసన్ద్య తామేవ దృఢీకర్తుం సకామా నృత్తాన్నివృత్తి (యే మా మితి) యే జనాః కామాత్మానః జుద్రమనోరథా విలచిత్తాః మోక్షాదిపతి మపి మాం దాంపత్యే దంపత్యోః కర్మణి దంపత్యుపభోగసుఖార్థ మిత్యర్థః. తపసా మనః వ్రతచర్యాదేన, వ్రతచర్యయా అనకనాదివ్రతానుష్ఠానేన చ, భజన్తి తే మమ మాయయా మోహితాః.

౩౨

ఓదేవోపపదయతి (మా మితి.) అపవర్గః మోక్షః. స ఏవ సంపద స్త్రీ ర్యస్మాత్తం తాపామపవర్గతరసంపదామపి పతిం మాం ప్రాప్య వ్రసాద్భూతం ఆదిభి తితి శేషః. సంపదః అపవర్గతరకామానేన వాఙ్మన్తి తే జనాః, మన్దభాగ్యాః, కుతః? యద్యస్మాచ్ఛ్రేయే నృణాం విషయాః తే నిరయే నరకేఽపి న్యుః, కుతశ్చభాదివిషయసుఖానాం, కేవలదుఃఖాత్మకనరకే సంభవంత్రాహ మాత్రాత్మకత్వాత్తేషాం సుఖలేఖాత్మకత్వాన్నిరయే సంపద ఇతి భావః. అతో విరయః సుసగ్గమః శోనరూపతయా వ్రతీయమానో దంపత్యో న్నగ్గమః విరయో నరకప్రాయ ఏవ అత స్తే మన్దభాగ్యాః అత్యర్థః.

౩౩

పునరప్యఖిసన్దతి (దిష్ట్యేతి.) హే గృహేశ్వరి త్వయా మయి భవమోచనీ నిష్కామా అనువృత్తిః కృతా ఏతత్ దిష్ట్యా ఆనన్దః, వృత్తిం విశేషే - అసాపనువృత్తిః ఖలైః దుర్జనైః దుఃఖేనాపికర్తు మకక్యా దురాశిషో దురభిప్రాయాః అత ఏవాసుంభరాయాః ఇన్ద్రియశర్పణసరాయాః, వికృతిజుషః వాఙ్మనసరాయాః ప్రియాస్తు సుతరాం దుష్కరా.

౩౪

న త్వాదృశీం ప్రణయినీం గృహిణీం గృహేషు వశ్యామి మానిని యయా స్వవివాహకాలే,
ప్రాప్తాన్పుపానవగణయ్య రహస్కరో మే ప్రస్తాపితో ద్విజ ఉపక్రతనత్కథస్య. ౫౫

బ్రాతుర్విరూపకరణం యుధి నిర్జితస్య ప్రోద్వాహ పర్వణి చ తద్వధమక్షగోష్ఠ్యామ్.
దుఃఖం సముత్థమనహోఽన్య దయోగభీత్యా నైవాబ్రవీః కిమపి తేన వయం జితాస్మ. ౫౬

దూత స్త్యయాఽఽత్మలబ్ధినే సువివిక్తమస్త్రః ప్రస్తాపితో మయి చిరాతిశూన్యమేతత్,
మత్వా జిహాస ఇద మజ్గమనన్యయోగ్యం తిష్ఠేత తత్త్వయి వయం ప్రతిసన్దయామః. ౫౭

(సత్యామితి.) సేమానిని ప్రణయినీం ప్రేమవతీం న వశ్యామి. తత్ర విదర్శనం వదంస్తాం
విఃసప్త (మయేతి.) యయా త్వియా అవగణయ్యా వాదృత్య క్రుతా నృత్కృతాస్త్యపీయాః
యేన తస్య మే మహ్యం రహస్కరః రహస్యవారా హర్తా ద్విజః ప్రేషితః. అత స్త్వాదృశీం
భార్యాం న వశ్యామీత్యర్థః. ౫౫

కింవ త్వద్గుణై రేవాహం వశీకృత ఇత్యాహ (బ్రాతు రితి.) యుద్ధే మయా నిర్జితస్య
బ్రాతుః రుక్మిణో విరూపకరణం తథా ప్రోద్వాహనర్వజ్యనిరుద్ధవివాహోత్పన్నే తత్రాప్యక్షగోష్ఠ్యాం
ద్యూతే తస్య రుక్మిణో వధు ఇదం సమనస్తరాచ్యాయే స్ఫుటీభవిష్యతి. సముత్తం తద్వధ
శ్రవణజం దుఃఖం చ అన్యదయోగభీత్యా అన్యద్విశ్లేషభీత్యా హేతుటాతయా. అనహః సోభనత్వపి
కిమపి నాబ్రవీః నోక్తవత్వపి. తేనైవంవిధగుణజాతేన వయం జితా స్మ వశీకృతా బధూవిమ్. యద్య
వ్యస్య ప్రణయకలహస్సానిరుద్ధవివాహానస్తస్య మతో జ్ఞాయతే తథా వ త్ర పృష్కృమణోక్తిః
ప్రశ్నానుగుణ్యేనేత్యవగ న్తవ్యమ్. ౫౬

కింవ (మన ఇతి.) ఆర్కలభినే మత్ప్రాప్త్యర్థం సువిక్తః “యద్యముఖాక్ష న లభేయ తప
ప్రసాదం జహ్యమహావ్యభిచరకృతాన్ శతజన్మభి స్సాన్య” నిత్యేవం వివిద్య జ్ఞాపితః. మన్తో యస్య సః
దూతః ప్రేషితః తదా మయి చిరాతుతి ఈషద్విలంఘం భగ్వతి సతి ఏత ద్విశ్వం శూన్యం.
మత్వా. ఇదమనన్యాయ మజ్గం శరీరం జిహాసే హతు మిచ్ఛామి. తేన వ త్పతీ తిష్ఠేత స్థితవత్తితి
యత్ త్వయి వయం కేరలం ప్రతిసన్దయామః. ప్రతికర్తృ ప్రశక్తువస్త్రః కేవలం హర్షయామ ఇత్యర్థః.
యద్వా జిహాసే యత్యేవం విక్తమన్తో దూతః ప్రస్తాపిత ఇతి సంసన్దః. ౫౭

(శ్రీకుక్కుటేకృష్ణయోః సరస్వరసర్వోక్తిమట్టః)

శ్రీకుక ఉవాచ —

ఏవం సౌరతసల్లాపైర్భగవాన్దేవకీసుతః,

స్వరతో రమయా రేమే సరలోకం విడమ్యయన్.

౫౦

తథాన్యాసామపి శ్రీణాం గృహేషు గృహవానివ,

అస్థితో గృహమేధీయాన్ధర్మాన్లోకగుర్హరిః.

౫౧

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే,
షష్టితమోఽధ్యాయః.

(ఏవ మితి.) సరలోకం విడమ్యయన్ నృనుకుర్వాణః, హేతు గర్భబుధం, తత్త్వా దిత్తం
సౌరతసల్లాపైః సురతసర్వగోష్ఠిభిః, సర్వతః, ఆత్మరామోఽపి రమయా లక్ష్మ్యవతారభూతయా
దుక్కిణ్యా నహ. రేమే.

౫౨

(తథేతి) అన్యాసామపి పత్తిరాం గృహేషు గృహశ్రమీం గృహస్థాశ్రమయుక్తాః,
ధర్మా, నాస్థితస్సన్నేవ రేమే.

౫౩

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే, శ్రీకైలగురోః సుతేన

తత్సర్వరణకమలపరివయప్రసన్నతట్యుక్తినదుధిగంధప్రిమద్భాగవతార్థహృదయేన

శ్రీవైష్ణవసాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా రిధిరాయాం, శ్రీమద్భాగవత

చంద్రికాయాం, దశమస్కంధే, షష్టితమోఽధ్యాయః.

అథ ఏకషష్ఠితమోఽధ్యాయః

శ్రీశుక ఉవాచ—

ఏకైకకళస్తాః కృష్ణస్య పుత్రాన్దశ దశాఽబలాః,
అజీజనన్ననవమాన్వితు స్సర్వాత్మసంపదా.

గృహదనపగం వీక్ష్య రాజపుత్రోఽచ్యుతం స్థితమ్,
ప్రేష్టం న్యమంస తాత్మన మతత్త్వవిదః ప్రియః.

చార్వణ్ణికోశవదనాయతబాహునేత్రసప్రేమహాసరసవీక్షితవల్లుజలైః,
సమ్మోహితా భగవతో న మనో విజేతుం నైర్విభ్రమై స్సమశకన్వనితా విభూమ్నః.

అథ ఏకషష్ఠితమోఽధ్యాయః.

అథ భగవతస్తాసు పత్నీమ పుత్రాదిపరంసరా అనువర్ణయతి ద్విషష్ఠితమేన (ఏకైకకళ ఇతి.)
తాః. కృష్ణస్యాఽబలాః ప్రియః, సర్వా. యా అత్మసంపత్తయా పితృస్సకాశా దనవహానమ్యానాశా
తుల్యా నేకైకకో దశదశ పుత్రాః జనయామాసుః.

తదేవ విస్తరేణ వక్తుం తావత్తాస్తాం భగవన్మాయామోహితత్వం భగవత స్తదవశ్యత్వం
చాహ ద్వాభ్యాం (గృహదితి) గృహత్ అనపగం నాపగచ్ఛతి న విష్కామతీతి తథా తం స్థితం
గృహేష్టేష్ఠితి మన్యుత మాలోక్య సర్వా స్తా రాజపుత్ర్యః, అత తత్త్వవిదః భగవద్భాగ్యాభిజ్ఞాః
హేతుగర్భమిదం. తత్త్వాన్ ప్రత్యేకం స్వం స్వం ఆత్మానం ప్రియతమం, భగవత ఇతి శేషః,
న్యమంసత అమన్యంత.

(చార్వణ్ణి.) చార్వణ్ణికోశ ద్వదనం ఆయతని బాహుఃనేత్రాణి చ సప్రేమ్హ హాసరసేన
వీక్షితాని చ వల్లుజల్పాశ్చ ఏకైస్సాధనై ర్భగవతా కర్త్రా సంమోహితాః, పవిత్రాన్వై రనేకై ర్విభ్రమై
ర్విభూమ్నః, పరిపూర్ణస్య భగవతః. మనో మానసం జేతుం వశీకర్తుం న సమశకన్ న సమర్థా
విభూషుః, తస్యాత్మరామత్వా దితి భావః.

(శ్రీరక్తిజీకృష్ణయోః పరస్పరసర్వోక్తిపుట్టి)

స్మేరావలోకలవదర్శితభావహారిభూమణ్ణలప్రహితసారతమస్తశౌజ్ఞైః.

పత్న్యస్తు షోడశసహస్ర మనన్జబాజై ర్యస్యేన్ద్రియం విమథితం కరజై ర్న శేకుః. ౪

ఇత్థం రమాపతిమవాప్య పతిం త్రియ స్తాన్ బ్రహ్మాదయోఽపి న విదుః పదవీం యదీయామ్
భేజుర్ముదాఽవిరతమేధితయాఽనురాగహాసావలోకనవనన్జమలాలసాద్యమ్. ౫

ప్రత్యుద్గమాననవరార్హణసాదశౌచతామ్బూలవిశ్రమణవీజనగన్ధమాల్యైః.

కేశప్రసాదశయనస్నపనోపహార్యైర్దాసీకతా అపి విభో ర్విదధుస్సృ దాస్యమ్. ౬

తాసాం యా దశపుత్రాణాం కృష్ణప్రీతాం పురోదితాః

అష్టౌ మహిష్యస్తత్పుత్రాన్ప్రిద్యుమ్నాదీ న్సృణామి తే. ౭

తాసాం విభమాన్వర్ణయన్నేవ తద్వివృణోతి (స్మేరేతి) స్మేరో గూఢహాసితం తద్యుక్తోఽవ
లోకలవః, కటాక్షః, తేన రచితస్సూచితో, భావోభిప్రాయ. ప్రేన. హరి మనోహరణశీలం, యద్బూ
మణ్ణలం, తేన ప్రహితాః, ప్రస్తాపితాః, యే సారతమంత్రా. ప్రేష, ప్రగర్భే, రనన్జస్య, బాజై.
రన్జైశ్చ కరజైః, కామశాస్త్రప్రసిద్ధైః, ముస్య భగవతః, ఇంద్రియం మనః, మథితం జీభయితం
షోడశసహస్రమపి పత్న్యః, న శేకుః నాశక్నువన్. ౪

(ఇత్థ మితి.) కింతు తదీయాం పదవీం యాతాత్మ్యం, బ్రహ్మాద మోఽపి న విదుః తమిత్థం
భూతం క్రియఃపతి మవాప్య లాః త్రియః, అవిరతం నతతం యథా తథా ఏధితయా వృద్ధితయా
ముదా నననన్జమే లాలసాత్సుక్య మాద్యో యస్య విభ్రమకదమ్బస్య తం భేజుః. నవనన్జమలాలసా ద్యం
భేజుః తస్య మనో విజేతుం న శేకు రితివా. ౫

కింతు ప్రత్యుద్గమాదిః, విభో స్తస్య దాస్యం విదధురితి ప్రౌఢభావేఽపి నవనన్జమా
ద్యభిధానమగత సార్వస్వేనాత్మకేన చ తథా ప్రతీతే, తేషామేవ శ్లోకాసాం ప్రస్తావాంతరే పునః పునరా
వృత్తిరపి సౌందర్యాత్. ౬

ప్రాసన్జిక ముద్వై ప్రకృతమాహ (తాసా మితి.) దశదశ పుత్రా యాసాం తాసాం కృష్ణ
ప్రీతాం మధ్యే నూ అష్టౌ రుక్మిణ్యాదయః. పూర్వం కథితా స్తాసాం పుత్రాః ప్రత్యుమ్నాదీ తుభ్యం
కథయామి. ౭

చారుదేష్ట స్ఫుదేష్టశ్చ చారుదేహశ్చ వీర్యవాఙ్.

సుచారుశ్చరుగుప్తశ్చ భద్రచారుస్తథాఽపరః.

౯౯

చారువన్దోఽతిచారుశ్చ చారుమాన్దశమో హరేః.

ప్రద్యుమ్నప్రముఖా జాతా రుక్మిణ్యాం సదృశా బభుః.

౯౯

భానుస్సుభానుః స్వస్వర్భానుః ప్రభానుత్పానుమాన్దస్తథా.

చన్ద్రభానుర్బహద్రానూ రతిభానుస్తథాఽష్టమః.

శ్రీభానుః ప్రతిభానుశ్చ సత్యభామాత్మజా దశ.

౧౦౦

సామ్యస్సుమిత్రః పురుజిచ్ఛతజిచ్ఛ సహస్రజితే,

విజయశ్చిత్రకేతుశ్చ వసుమాన్ద్రమిణః క్రతుః.

జామ్యవత్యా స్సుతాహేయే సామ్యద్వాః పితృసన్నిభాః.

౧౦౧

భాను శ్చన్దోఽశ్వసేన శ్చ చిత్రగుర్వే గవాన్స్వృషః,

అమశ్చక్కుర్వసుశ్రీమాన్ధృతిర్నాగ్నజితే స్సుతాః.

౧౦౨

శ్రుతిః కవిర్లఘో వీరస్సుబాహు ర్భద్ర ఏకలిః,

శాన్తిర్దృఢః పూర్ణమానః కాశిన్ద్యో సోమకో వరః.

౧౦౩

(చారుదేష్ట.) ఇతి ప్రద్యుమ్నః. ప్రముఖ ఆదిర్యేషా మితి తద్గుణసంవిజ్ఞానబహుప్రీహిః. తే దశ పితృర్హరే రననమః స్త్రీల్యా రుక్మిణ్యాః, పుత్రా ఇతి శేషః. ప్రద్యుమ్నవ్యతిరీక్తా స్ఫుటపత్రాన్విర్దిశ్య (చారుదేష్ట ఇతి.) వీర్యవానితి చారుదేష్టవిశేషణమ్.

౧౦౪

అథ సత్యభామానతానహ (భాను రితి.) భాన్వాదయో దశ సత్యభామాయా స్సుతా ఇత్యన్వయః.

౧౦౫

జామ్యవతీఽనుతానహ (సామ్య ఇతి.) ఏతే సామ్యదయః. పితృతుల్యాః, జామ్యవత్యా స్సుతాః.

౧౦౬

నాగ్నజితీనుతానహ (భాను రితి.) శ్రీమానితి ససోః ధృత్యేర్వా విశేషణమ్.

౧౦౭

కాశిన్ద్యో స్సుతానహ (శ్రుతి రితి.) భద్రవైష్ణవ ఏకలి ఇతి నామాంతరం, సోమకోఽపరస్తేషాం సర్వేషాం కసియాఙ్, ఏతే దశ కాశిన్ద్యా స్సుతా ఇతి శేషః.

౧౦౮

(శ్రీరుక్మిణీకృష్ణయోః పరస్పరసంకీర్తిమట్టః)

ప్రజ్ఞో గాత్రవాన్సింహో బలః ప్రబలః ఊర్ధ్వగః,

మాద్ర్యాస్సుతా మహాశక్తిస్సహ ఓజోఽవరాజితః.

౧౪

వృకో హ్యర్కోఽనిలో గృధ్రో బహ్వన్నోఽన్నాద ఏవ చ,

మహాశః పవనో వహ్నిర్మితవిస్తృతృణాః ఊధిః.

౧౫

సంక్రామణి దృహతేన శూరః ప్రహరణోఽరిజిత్,

జయస్సుభద్రో భద్రాయా వామ ఆయుశ్చ సత్యకః.

దీప్తిమాం స్తామ్రపత్రాద్యా రోహిణ్యాస్తనయా హరేః.

౧౬

ప్రద్యుమ్నాచ్చానిరుద్ధోఽభూద్రుక్తవత్సాం మహాబలః,

పుత్ర్యాం చ రుక్మిణీ రాజన్నామ్నా భోజకపే పురే.

౧౭

అథ లక్ష్మణాయాస్సుతానాహ (ప్రజ్ఞ ఇతి.) మాద్ర్యాః లక్ష్మణాయాః, సుతాః, ప్రజ్ఞాదయ ఇత్యన్వయః.

౧౪

మిత్రవిందాయా స్సుతానాహ (వృక ఇతి.) ఊధిః దశమః, ఏతే మిత్రవిందాత్మకాః.

౧౫

అథ భద్రాయాస్సుతానాహ (సంక్రామణి దితి.) భద్రాయా ఇత్యన్య సుతా ఇతి శేషః. ఏవ మన్యాసామపి షోడశసహస్రపత్నీనాం దశదశ పుత్రాః. తద్వైవ రోహిణ్యా స్సుతానా ముక్తిరన్యాపామపి సుతవ్రదర్శనార్థం (దీప్తిమానితి.) హరేరాశ్రితార్తిహరస్య బలభద్రస్య రోహిణ్యాశ్చ జాతాః పుత్రా ఇత్యర్థః.

౧౬

అథ వివక్షిష్యమాణకథావిషయకవిప్పచ్చిషా ముత్పాదయః భగవతః పౌత్రాదీనాహ (ప్రద్యుమ్నాదితి ద్వాత్వాం) హేరాజః వామ్నా భోజకమితి ప్రసిద్ధే పురే వసత ఇతి శేషః. తస్య రుక్మిణిః. పుత్ర్యాం రుక్మవత్సాన్యాం భార్యాయాం ప్రద్యుమ్నా దనిరుద్ధో బభూవ.

౧౭

తేషాం చ పుత్రపౌత్రాశ్చ బభూవుః కోటిశో నృప.

మాతరః కృష్ణజాతానాం సహస్రాణి చ షోడశ.

౧౮

శాశోవాచ—

కథం రుక్మ్యురిపుత్రాయ ప్రాదా ధృహితరం యుధి.

కృష్ణేన పరిభూతస్తం హస్తుం రస్త్రం ప్రతీక్షతే.

౧౯

ఏత దాఖ్యాహి మే బ్రహ్మన్విష్టో రైవాహికం మిథః.

అనాగత మతీతం చ వర్తమానమతీన్ద్రియమ్.

విప్రకృష్టం వ్యవహితం సమ్యక్సృజ్యన్తి యోగినః.

౨౦

శ్రీశుక ఉవాచ—

యద్యవ్యనుస్మరన్వైరం రుక్మీ కృష్ణావమానితః.

వ్యతరద్భాగినేయాయ సుతాం కుర్వన్నసుః ప్రియమ్.

౨౧

(తేషాం చేతి) తేషాం ప్రద్యుమ్నవ్యతిరిక్తానాం కృష్ణపుత్రానామపి పుత్రాః పౌత్రాశ్చ కోటిశో బభూవుః. తత్ర హేతుత్వేన శ్రీకృష్ణవత్సినాం బాహుళ్య మనుస్మారయతి (మాతర ఇతి.) కృష్ణజాతానాం మాతరః. షోడశసహస్రాణి చ కణ్డత్రతో ప్యాధిక్యం సూచ్యతే. ౧౮

రుక్మిణః పుత్రామిత్యుక్తం. తత్ర పృచ్ఛతి రాజా (కథ మితి.) అరేః. కృష్ణస్య పుత్రాయ ప్రద్యుమ్నాయ కథం దుహితరం దదౌ. కిం చ స హి రుక్మీ యుద్ధే కృష్ణేన పరిభూతోఽనమానితః. తం కృష్ణం హంతుం రస్త్రంమంత్రం ప్రతీక్షతే స కథం ప్రాదా దితి భావః. ౧౯

(ఏత దితి) హే విద్వక్ ద్విషోః కృష్ణరుక్మిణోః, మిథో య దైవాహికం వినాహనిమిత్త మేత న్మహ్య మాఖ్యాహి. న జానామితి మానోచ ఇత్యాహ (అనాగత మితి.) అతీంద్రియ మన్మదింద్రియాగోచరం విప్రకృష్టం దూరస్థం వ్యవహిత మిషదంతరితం చేత్యేత త్సర్వం. యోగినో భవంతం సమ్యగ్యథావ, త్సృజ్యంతి సాక్షాత్కుర్వంతి అతో జానాన్యేవేతి భావః. ౨౦

ఇత్య ముపసృజ్యః ప్రాహ శ్రీశుకః. (యద్యపితి.) యద్యపి రుక్మీ కృష్ణేనావమానితః. తథాపి వైర మనుస్మర న్మపి స్యనుః రుక్మిణ్యాః. ప్రియం కుర్వక్ “లక్షణహేత్వో” రితి శత్రాదేశః. కర్తుమిత్యర్థః. వృత్తిరద్దదౌ అన్వమోదతీతి భావః. నన్వాహూయ కన్యాం దదౌ అపితు న్స్వయంవరే ప్రద్యుమ్నేన హృతా మన్వమోదతేత్తుత్తిర మభిప్రేతమ్. ౨౧

(శ్రీరక్తిజీకృష్ణయోః పరస్పరసర్వోక్తిపుట్టః)

వృత స్వయంవరే సాక్షి దనజ్ఞోఽఙ్గవృతస్తయా.

రాజ్జస్సమేతా నిర్దిత్య జహరైకరథో యధీ.

౨౨

రుక్మిణ్యాస్తనయాం రాజ స్కృతవర్మసుతో బలీ.

ఉపయేమే విశాలాక్షః కన్యాం చారుమతీం కిల.

౨౩

దోహిత్రాయాఽనిరుద్ధాయ పౌత్రీం రుక్మ్యదదాద్ధరేః.

రోచనాం బద్ధవైరోఽపి స్వసుః ప్రియచికిర్షయా.

—* అనిరుద్ధవివాహే బలరామకృతరుక్మివధకథారమ్యః. *

జాన న్నధర్మ్యం తద్యోనం స్నేహపాశానుబంధనః.

౨౪

ఏతదేవ స్పష్టయితుం తావత్స్వయంవరే తద్దహితా ప్రద్యుష్మేన హృతేత్యాహ (వృత జతి.)
ఏక ఏవ రథో యస్య సః అనహాయః. ప్రద్యుమ్నః స్వయంవరే తయా రుక్మకన్యా. వృతః. స్వయం
చ తస్యా మనురాగయ క్తః, సమేతా యుయుత్సయా ప్రాప్తా, రాజ్ఞో నృపా యద్దే నిర్దిత్య,
తాం జహర.

౨౨

రుక్మితనయాప్రసక్తా త్కిం భగవతోఽపి దుహితర స్సంతి, యది సంతి తర్హికన్యాం కన్యాం
భార్యాయాం కతి కతి కన్య అజీజనదితి రాజ్ఞో బుభుత్వాంశమయన్నాహ (రుక్మిణ్యా ఇతి.) తనయా
మిత్యేకవచనేనాన్యాపామస్మే కైకైవకన్యేతి దర్శితం, చారుమతీం నామ కన్యాం కృతవర్మణః. సుతః
ఉపయేమే.

౨౩

న కేవలం రుక్మి ప్రద్యుమ్నగృహీతాం స్వసుతామేవాన్యమోదక, అపితు ప్రద్యుమ్నసుతాయా
నిరుద్ధాయ స్వదోహిత్రాయ స్వపౌత్రీమపి భగినీప్రియచికిర్షయా దదావిత్యాహ (దోహిత్రాయేతి.)
హరేరిత్యస్య పౌత్రాయేతి శేషః, రోచనాం నామ పౌత్రీం దదావిత్యర్థః. న కేవలం, బద్ధవైరోఽప్యేవ
అపితు తద్యానమధర్మ్యం జానన్మపి “యుమిశజే” యోనిర్మిశ్రణం వైవాహికసంబంధః.
తత్ప్రయుక్తం భోజనప్రతిభోజనాదికం త దధర్మ్యం అన్యర్థ్యం లోకవిరుద్ధం, జానన్మపీత్యర్థః.
“ద్విషదన్నం న భోక్తవ్యం ద్విషంతం నైవ భోజయేత్” ఇతి శాస్త్రాదితి భావః. ఏవంభూతోఽవ్యదాత్.
తత్ర హేతుం వద వివేచనప్రసాదేన స్వసరి యః స్నేహ ఏవ పాశ స్నేహానుబంధత ఇతి రథా.
అత ఏవ తస్యా, ప్రియం కర్తుమిచ్ఛయా, దదా విత్యర్థః.

౨౪

తస్మిన్నభ్యుదయే రాజానుక్రిణీ రామకేశవా.

పురం భోజకటం జగ్ముః ప్రద్యుమ్నాద్యా స్తథాపరే.

౨౫

తస్మిన్నివృత్త ఉద్వాహే కళింజప్రముఖా నృపాః.

దృష్టా స్తే రుక్మిణం ప్రోచు ర్బలమక్షై ర్వినిర్జయ.

అనక్షజ్ఞో బలో రాజ స్సుపి తద్వ్యసనం మహత్.

౨౬

జిత్వక్తో బల మాహూయ తేనాక్షై రుక్మ్యదీవ్యత.

శతం సహస్ర మయుతం రామస్తత్రాదదే పణమ్.

౨౭

తం తు రుక్మ్యజయ త్రత్ర కళింజః ప్రాహస దృలమ్.

దస్తాన్ సందర్శయ న్నుచ్చై ర్నామృష్య తద్దలాయధః.

౨౮

తతో లక్షం రుక్మ్యగృహ్లా ద్గ్లహంతం చాజయ ద్బలః.

జితవాసహ మిత్యాహ రుక్మీ కైతవ మాశ్రితః.

౨౯

లోకవిరుద్ధావరణఫలం వత్తుమాహ (తస్మిన్నితి.) తస్మిన్నభ్యుదయే అనిరుద్ధవివాహోత్సవ రూపనిమిత్తే.

౩౦

(తస్మిన్నితి.) తస్మిన్నుద్వాహే నివృత్తే జాతే సతి యే కళింజప్రముఖా స్తే రాజానః. రుక్మిణం ప్రోచుః, కిమితిః బలం బలభద్రం, అక్షైః దేవనాక్షైః, తద్వాపారైః, ద్యూతై రితి యావత్. హే రాజా రుక్మిణ. అయం బలరామః. అనక్షజ్ఞః ద్యూతానభిజ్ఞః, అపి తథాపి తద్వ్యసనం ద్యూత వ్యసనం మహా దవ్య వర్తత ఇతి.

౩౧

జిత్వ ముక్తో, రుక్మీ బలభద్ర మాహూయ తేన సహ, అక్షైః, అదీవ్యత క్రిడికవాణ (శత మితి.) విష్కాణా మిత్యాదిః. త్రత్ర ద్యూతే రామః తావ నిష్కాణాం శతం, తతః, సహస్రం, తతోఽయుతం చ, పణం జిత్వా స్వీకృతవాణ. పున స్తం రామ మపి, రుక్మీ, జితవాణ. తదా. బలం రామం, కళింజ, దంతాన్ ప్రహసత్ అవహసితవాణ రామః. సందర్శయన్ తద్దసనం, నామృష్యత్ న సేహే.

౩౨-౩౩

(తతో) రుక్మీ లక్షం గ్లహం పణ మాదదే, తం చ బలః అజయత్, కైతవం వజ్రస మాశ్రితో రుక్మీ అహం జితవా నిత్యాహ.

౩౪

(అనిరుద్ధవివాహే బిరామకృతరుక్మివదకథారమ్భః)

మన్యునా జుభిత శ్రీమా న్ముద్ర ఇవ పర్వణి,
జాతారుణాక్షోఽతిరుషా పూర్వవల్లభం గ్లహ మాదదే. ౩౦

తం చాపి జితవా న్రామో ధర్మేణ చ్చల మాశ్రితః,
రుక్మీ జితం మయాత్రేమే వదన్తి ప్రాశ్నికా ఇతి. ౩౧

అథాబ్రవీన్నభో వాణీ బలేనైవ జితో గ్లహః,
ధర్మతో వఞ్చనేనైవం రుక్మీ వదతి వై మృషా. ౩౨

తా మనాదృత్య వైదరో దుష్టరాజన్యచోదితః,
సజ్కర్షణం పరిహస న్నభాషే కాలచోదితః. ౩౩

నైవాక్షకోవిదా యూయం గోపాలా వనగోచరాః,
అక్షై ర్దీప్యన్తి రాజానో బాతైశ్చ న భవాదృశాః. ౩౪

రుక్మిణైవ మధిక్షిప్తో రాజభి శ్చాపహాసితః,
కుర్ధ్య పరిఘ ముద్యమ్య జఘ్నే తం నృపసంసది. ౩౫

(మన్యునేతి) యథా పర్వణి సముద్రః, తద్వ న్మన్యునా జుభితోఽత ఏవ జాతే అరుణే
అక్షిణీ యన్య తథాభాతో రామః. రుషా పూర్వవల్లభం గ్లహ మాదదే. ౩౦

(తం) రుక్మీణం చ ధర్మేణైవ అజయన్చ రుక్మీకు చల మాశ్రితః. మయా జితం అత్రాస్మి
న్విషయే ప్రాశ్నికాః పృష్టవాః. కళింధాయో వదంతి మయా జిత మిత్యేవ వదంతి. అత స్తే పృష్టవ్యా
ఇత్యాహేత్యర్థః. ౩౧

(అథేతి.) ధర్మతో బలేన రామేణైవ గ్లహో జితః. రుక్మీకు వఞ్చనేనైవం వదతి. అత
స్తరుక్మి ర్మృషేత్యకరీవవాణీ ప్రాహేత్యర్థః. ౩౨

(తాం) నహోవాణీ మనాదృత్య దుష్టరాజన్యైః కళింధాభి శ్చోదితో వై దర్శ్యః రుక్మీ
కాలచోదితోఽత ఏవ పరిహసణా బభాషే. ౩౩

భాషణమేవాహ (నైవేతి.) నాక్షకోవిదా న ద్యూతసుకలాః. తత్ర హేతుం వదన్ విశిష్ట-
గోపాలా వనగోచరా శ్చేతి రాజాన ఏవాక్షై ర్వాతైశ్చ దీప్యంతి నకు భవాదృశాః. పకుపాలకాః. ౩౪

(రుక్మిణేతి.) రుక్మిణైవ మధిక్షిప్తో రామః, హేన్రస సంసది నభాయాం, వృషాజాం
సంసది వా, తం జఘ్నే. ౩౫

కళింజరాజం తరసా గృహీత్వా దశమే పదే.

దంతా నపాతయ త్కుద్ధో యోఽహస ద్వివృత్తైర్దీప్తైః.

౩౬

అన్యే నిర్భిన్నబాహూరుశిరసోరుధిరోక్షితాః,

రాజానో దుద్రువు ర్భీతాః బలేన పరిహర్దితాః.

౩౭

నిహతే రుక్మిణీస్యారే నాబ్రవీత్సాధ్వసాదు వా,

రుక్మిణీబలయో రాజన్ స్నేహభగ్గళయాద్ధరేః.

౩౮

తతోఽనిరుద్ధం సహ సూర్యయా వరం రథం సమారోప్య యయుః కుశస్థలీమ్.

రామాదయో భోజకటార్దశార్హికా సిన్ధుఖిలార్థా మధుసూదనాశ్రయాః.

౩౯

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే. మహాపురాణే. పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే.

ఏకపక్షితమోఽధ్యాయః.

కళింజరాజం తు తరసా ప్రసహ్య దశమే పదే పాదవిన్యాసే గృహీత్వా. క్రుద్ధ స్పృహ దంతా నపాతయత్ భగ్నా నకరోదిత్యర్థః. తత్ర హేతుం వదన్విశిష్ట-యః కళింజః వివృత్తైః ప్రకాశితైః ద్విజైః దంతైః. అహసత్ అతో దంతానేవాపాతయ దిత్వర్థః.

౩౬

అన్యేతు రాజానః. బలేన కర్తృ పరిఘేన పాదనేనార్దితాః తాడితాః. అత ఏవ నిర్భిన్నాని బాహ్వదీని యేషాం తే. అత ఏవ రుధిరోక్షితాః ఏక్తాః. భీతాశ్చ దుద్రువుః పలాయితవంతః.

౩౭

(నిహత ఇతి.) హరేః కృష్ణస్య స్యారే రుక్మిణీ విహతే సతి సాధ్వసాధ్వసాని వా నాబ్రవీత్. కుతః? బలయో రామకృష్ణయో ర్విషయే యః. స్నేహ స్తస్య భగ్గళయాత్. బలయో రిత్యుక్త ద్వివృత్తన బలేన కృష్ణపరిగ్రహః. హరి రితి ప్రథమాంతపాతే స్యారే రుక్మిణీ విహతే సతి హరిః. భగవాన్ రుక్మిణీబలయోః రుక్మిణీబలరామయోః, స్నేహభగ్గళయాత్, సాధ్వసాదు వా నాబ్రవీదిత్యర్థః.

౩౮

(తత ఇతి.) తతో రామాదయో దాశార్హికాః, సూర్యయా నవోదయా సహనిరుద్ధం శ్రేష్ఠం రథ మారోప్య ఆరోహేత్వర్థః. మధుసూదన ఆశ్రయో యేషాం తే అత ఏవ సిద్ధాః. నకలాః, అర్థాః ప్రయోజనాని యేషాం తే కుశస్థలీం ద్వారకాం ప్రతి జగ్ముః.

౩౯

ఇతి శ్రీమత్సాన్వయవయఃపారావారా రామసుధాకరస్య పర్యవద్యానిధేః శ్రీశైలగురోః సుతేన

తత్సర్వజకమలవరదయప్రసన్నతత్సూక్తిసమదిగతశ్రీమద్భాగవతార్థప్రదయేన

శ్రీవైష్ణవదాసేన శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం. శ్రీమద్భాగవత

దండీకాయాం. దశమస్కంధసమన్వాయాం. ఏకపక్షితమోఽధ్యాయః.

అథ ద్విషష్టితమోఽధ్యాయః

రాజోవాచ—

బాణస్య తనయా మూషా ముసయేషే యదూత్తమః,
తత్ర యుద్ధమభూద్ధ్వోరం హరశంకరయో ర్మహత్,
ఏతత్సర్వం మహాయోగిన్సమాఖ్యాతుం త్వ మర్హసి.

౧

శ్రీకుక ఉవాచ—

బాణః పుత్రశతజ్యేష్ఠో బలేరాసీన్మహాత్మనః,
అదాయ మేదినీ యేన వామనాయ మహాత్మనే.

౨

తస్యోరస స్సుతో బాణ శ్శివభక్తిరతస్సదా,
మాన్యో వదాన్యో దీమాంశ్చ సత్యసంధో దృఢవ్రతః.

౩

శోణితాఖ్యపురే రమ్యే స రాజ్య మకరో త్పురా,
తస్య శంభోః ప్రసాదేవ కింకరా ఇవ తేఽమరాః

౪

అథ ద్విషష్టితమోఽధ్యాయః.

అథానిరుద్ధవివాహానంతరం తదీయమేవ వివాహానంతరం సమానతక్కురతపూర్వం
చిస్తరమిభుత్పుయా పృథ్వీ రాజా (బాణస్యేతి.) ఉషాం ఉషాం నామ తనయాం, యదూత్తమోఽ
నిరుద్ధః, తత్ర నిమిత్తే, హరిశ్చంద్రయోః కృష్ణశివయోః మహద్ధ్వోరం యుద్ధ మభూ విజ్ఞేత
కర్వం మహ్య మాఖ్యాతు మర్హసి.

౧

అవప్తే (బాణ ఇత్యాదిన్) బలేః పుత్రాణాం శతస్య జ్యేష్ఠః బాహో నామాసీత్, కోఽసౌ బలి
రిత్యత ఆహ యేన బలిన్ మేదినీ భూమి రదాయా దత్తా.

౨

బాణం విశిష్ట (తస్యేతి.) తస్య బలే రారసః ఉరసా విర్మితః సుతః సత్యే నన్దా ఆఙిన్ద్ర
ర్యస్య దృతం రుద్రోపాసనాత్మకం వ్రతం యేన సః.

౩

(శోణితాఖ్య ఇతి.) సబాణః తస్య బాణస్య శంభోః ప్రసాదేన్వపరేణ హేతునా అమరా జేవాః
కేఙ్కరా ఇవ.

౪

సహస్రబాహుర్వాద్యేన తాన్తవేఽతోషయన్మృదమ్.

భగవాన్ సర్వభూతేశ శ్శరణ్యో భక్తవత్సలః.

వరేణ చంద్రయామాస స చ వప్రే పురాధిపమ్.

౨

స ఏకదాఽఽహ గిరిశం పార్వస్థం వీర్యదుర్మదః.

కిరీచేనార్కవర్ణేన సంస్పృశం స్తత్పదామ్బుజమ్.

౩

నమన్యే త్వాం మహాదేవ లోకానాం గురుమీశ్వరమ్.

పుంసా మపూర్ణకామానాం కామపూరామరాక్షిపమ్.

౪

దోష్సహస్రం త్వయా దత్తం షరం భారాయ మేఽభవత్.

ప్రిలోక్యాం ప్రతియోద్ధారం న లేభే త్వదృతే నమమ్.

౫

కిం బహునేత్యాహ (సహస్రబాహు రితి.) సహస్రం బాహవో యన్య స బాణః సహస్ర బాహవాద్యేనేతి సమస్తపాతే తు సహస్రబాహుభి ర్య ద్వాద్యం వాద్యవాదనం తేష మృదం రుద్రం తాన్తవే నృత్యే ఆతోషయత్. మృదే తాన్తవం కుర్వతి సతి సహస్రబాహుభిః పశ్చాతవాద్యాని వాదయన్ త మతోషయ దిత్యర్థః. ఇత్థం తోషితిః స ఖగవాన్రుద్ర స్తం బాణం వరేణ అధ్యయనేన వసతితివ త్తృతీయా వరార్థం చంద్రయామాస చంద్రయామాస, బాణ స్తం రుద్రం పురాధిపం పురపాలకం వప్రే, త్వం మత్పురీం పాలయన్వాస్పేతి వప్ర ఇత్యర్థః.

౬

(స ఇతి.) స బాణః వీర్యేణ దుష్టి మదో యన్య సః అంకి ఇవ వర్ణో యన్య, తేన కిరీచేన తన్య రుద్రన్య పాదామ్బుజం స్పృశన్ గిరిశ మువాచ.

౭

ఉక్తిమేవాహ (సమర్థ ఇతి.) హే మహాదేవ. త్వాం నమస్కరోమి, కథంభూతం, న పూర్వః కామో యేషాం తేషాం, పుంసాం కామాన్పూరయతితి అథా న బాసా వమరాక్షిపః కల్పతరుః తమ.

౮

(త్వయా) దత్తం భుజసహస్రం, కేవలం, మమ భారాయ భారార్థమేవాభవత్ త్వదృతే త్వాం వినా మయా ప్రతియోద్ధారం కుర్మం, పురుషం, న పశ్యామి మద్విషదై వేన త్వయా తు నమేషామి, న యోక్త్యామీతి భావః.

౯

(అవిరుద్ధవివాహే బంధుకృతరుక్మినధికభారముః)

కణ్ణాత్యా నిభృతైర్దోర్భిర్యయతుర్ద్విగ్ధజానహమ్,

అభ్యయాం చూర్ణయన్నద్రీ స్థితా శ్చేఽపి ప్రదుద్రువుః.

౯

తచ్చుత్వా భగవాన్కుద్ధః కేతుస్తే భజ్యతే యదా.

త్వద్దర్శమేన తవేన్మాథ సంయుగోఽమత్సమేన తే.

౧౦

ఇత్యుక్తః కుమతిర్నృష్టః స్వగృహం ప్రావిశన్నృషః,

ప్రతీక్షన్గిరికాదేశం స్వవీర్యభ్రంశనం కుధీః.

౧౧

తస్యోషా నామ దుహితా స్వప్నే ప్రాద్యుమ్నినా రతిమ్,

కన్యాఽలభత కాన్తేన ప్రాగద్యుష్ట శ్రుతం చ.

౧౨

(కణ్ణాత్యేతి.) నిభృతైర్భరితైర్భుజై ర్దోర్ధమిచ్చుః ఆద్రీం, శూర్ణయన్. దిగ్గజాః అభ్యయాం అవిద్రుతవనస్మి శ్చేఽపి దిగ్గజా అపి దుద్రువుః.

(త చితి.) తద్బాణసః శ్రుత్వా భగవాన్సుద్ర. ప్రాప్తేతి సః, ఉక్తిమేవాహ (కేతు రితి.) తః, కేతుః ద్వితో యదా, భజ్యతే స్వయమేవ భగ్నః పరే దీర్ఘర్థః, అదా హే మూఢ అన ఉర్పం హస్తీతి ఉభయతః ఉపేక్ష్యతేత్, తేన అమత్సమేన తిచ్చేదా, నాహం నమో యస్మి నః, సేన మత్తోఽన్యధికేన త్వద్దర్శమేన సంయుగశ్చ, ఉపేత్.

౧౦

(ఉతీతి.) హేనృప కుమార్తెర్భావః స్వవీర్యః భ్రంశయంతి ఏథ లం గిరిస్యాదేశం కేతుఃకాత్మకం ప్రతీక్షమాతో గృహం, న్ప్రావిశత్.

౧౧

ఏవం ప్రితే రుద్రాదిష్టసక్రామప్రసక్తమహ (తస్మైత్వాదీనం) ఉన్య బాణస్య దుహితా, ఉషా నామ కన్యా, ప్రా గద్యుష్టః శ్రుతశ్చ సేన ప్రాద్యుమ్నినా అనరుద్ధేన సహ రతిం లేభే.

౧౨

—* ఉషాపరిణయకథా *—

సా తత్ర త మవశ్యన్తి క్వాసి కాన్తేతి వాదినీ,
సఖీనాం మధ్య ఉత్తస్థౌ విహ్వలా వ్రీడితా భృశమ్. ౧౭

బాణస్య మన్త్రీ కుమ్భాన్జలి శ్చిత్రలేఖా చ తత్పుత్రా,
సఖ్యపృచ్ఛత్సఖీం చోషాం కౌతుహలసమన్వితా. ౧౮

కాన్తం మృగయనే సుభ్రు కీదృశస్తే మనోరథః,
హస్తగ్రాహం న తేఽద్యాపి రాజపుత్ర్యపరిక్షయే. ౧౯

ఉషోవాచ—

దృష్టః కశ్చిన్నరస్యస్మే శ్యామః కమలలోచనః,
పీతవాసా బృహద్బాహుర్వోషితాం హృదయంగమః. ౨౦

తమహం మృగయే కాన్తం సాయయిత్వాఽధరం మధు.
క్వాసి యాత స్సృహయతీం క్షిప్త్వా మాం వ్యసనార్థవే. ౨౧

(నేతి.) సా స్వప్నోత్థితా, ఉషా. తం కాన్తం. అవశ్యన్తి. క్వాసి క్వాసి. త్యేనం వదన్తి తత్రదా. వికలాం వ్రీడితా లజ్జితా చ. ౨౨

తతః కిమాసీత్తత్రాహ (బాణస్యేతి.) తస్య కుమ్భాన్జల్య సుతా. చిత్రలేఖా. ఇద మన్వర్తం నామ. సా. కౌతుహలేన యుక్తా. సఖీ ముషా మన్వచ్ఛత్. ౨౩

(సఖీ మేవాహ (కాన్త మితి.) హే సుభ్రు మనోరథవిషయః కీదృశః హే రాజపుత్రి తే తవ హస్తగ్రాహం హస్తం గృహ్యతీతి తతా. తం భర్తారం అద్యాపి నోపరిక్షయే ఇత్థం త్వేన స విశ్చినోమీత్యర్థః. ౨౪

ఏవ ముక్తా ప్రాహోషా (దృష్ట మితి.) హృదయంగమః మనోహరః. ౨౫

(త మితి.) మృగయే విచినోమి స్సృహయతీం కాంక్షన్తిం మాం దుఃఖార్థవే. క్షిప్త్వా క్వాసి. నూనం యాతః. ౨౬

(ఉపాసరిణయకథా)

చిత్రలేఖావచ—

వ్యసనం తేఽపకర్షామి త్రిలోక్యాం యది భావ్యనే,
త మానేష్యే నరం యస్తే మనోహర్తా తమాదిశ. ౧౮

ఇత్యుక్త్వా దేవగన్ధర్వసిద్ధచారణపన్నగాన్,
దైత్యాన్విద్యాథరాన్యజ్ఞా మనుజాం శ్చ యథాఽలిఖత్. ౧౯

మనుజేషు చ సా వృష్టిన్ శూరమానకదుస్థభిమ్,
వ్యలిఖద్రామకృష్ణౌ చ ప్రద్యుమ్నం వీక్ష్య రజ్జితా. ౨౦

అనిరుద్ధం విలిఖితం వీక్ష్యేషాఽఞ్జాభీ స్థితా,
సోఽసావసావతి ప్రాహ స్మయమానా మహీపతే, ౨౧

చిత్రలేఖా త మాజ్ఞాయ పాత్రం కృష్ణస్య యోగినీ,
యయౌ విహాయసా రాజ న్ద్వారకాం కృష్ణపాలితామ్. ౨౨

ఇత్యేవముక్తా ప్రాహ చిత్రలేఖా (వ్యసన మితి.) తవ వ్యసనం దుఃఖం అవనయామి, కథం, త్వయా యది, త్రిలోక్యాం కల్పి, ద్భావ్యతే అయ మేవేతి నిశ్చయతే తర్హి తం నరం పురుష మానేష్యే, అతో య స్తే, మనోహర్తా తం ప్రతిమా, మాదిశ ఆజ్ఞాపయ. ౧౮

(ఇతీతి.) ఇత్థ ముక్త్వా దేవదీక్షా పతే యథావ దలిఖత్. ౧౯

యదా చ మనుష్యేష్వపి వృష్టిగా తత్రాపి శూరాదీ నలిఖత్ తదా ప్రద్యుమ్నం వీక్ష్య రజ్జితా పుత్రతుల్యరూపత్వా దితి భావః. ౨౦

తతోఽనిరుద్ధ మవతోక్య హ్రాయా లజ్జయా అవాఞ్మూఖీ బహువ, స స్వప్నదృష్టః, అసావేవ అసావేవేతి ప్రాహ హే మహీపతే. ౨౧

త ముషయా నిర్భీతం కృష్ణస్య పాత్రం వినిరుద్ధం విజ్ఞాయ యోగినీ వైహాయనగమనా న్తర్ధాన తూర్ణగజనాద్యావహయోగళాలిపి ఆకాశమర్గేణ ద్వారకాం యయౌ. ౨౨

తత్ర సుప్తం సుపర్యజ్ఞే ప్రాద్యుమ్నిం యోగమాశ్రితా.

గృహీత్వా శోణితపునః సత్యైః ప్రియమదర్శయత్.

౨౩

సా చ తం సుందరవరం విలోక్య ముదితాననా,

దుష్ప్రికే స్వగృహే పుష్పిరేమే ప్రాద్యుమ్నినా సహ.

౨౪

పరార్థ్యవాస స్సృగ్గన్ధదూపదీపాననాదిభిః,

పానభోజనభక్ష్యైశ్చ వాక్యైశ్చక్షుశ్రూషయాఽర్చితః.

౨౫

గూఢః శ్చాంతఃపురే శశ్యత్పురూఢన్నేహయా తయా,

నాహర్ణణా న్న ఋణుదే హ్యుషయాఽపహృతేన్ద్రియః.

౨౬

తాం తథా యదువీరేణ భుజ్యమానాం క్షతవ్రతామ్,

హేతుభిర్లక్షయాంచక్రు ద్దూషితాం దురవచ్చదైః.

౨౭

తత్ర ద్వారకాయాం శోభనే వర్యజ్ఞే సుప్తం ప్రాద్యుమ్నించునిరుద్ధం గృహీత్వా శోణిత
పురమాగత్యేతి శేషః. సత్యైః ఉషామై.

౨౩

(సా చేతి.) సా ఉషా. పుంభిరితరైః ప్రేక్షితు మకత్యే స్వగృహే ప్రాద్యుమ్నినా సహ
అనిరుద్ధేన సమం రేమే.

౨౪

(పరార్థ్యేతి.) పరార్థ్యైః వాచః ప్రభృతిభిః కుశ్రూషయా అర్చితో విహారుతః, సోఽనిరుద్ధః
ఉషామూ గృహే, గూఢః శశ్యన్మిత్యం, ప్రసృద్ధ స్నేహో మహ్య స్తయా ఉషమూ అపహృతం
ఇన్ద్రియం మనో యస్య సః అహర్ణణా న్న ఋణుదే ప జ్ఞానవాః.

౨౫-౨౬

(తా మితి.) అనువీరేణానిరుద్ధేన భుజమానా మక ఎవ క్షతం విహతుం వ్రతం కన్యాయా
విహతుం యస్మాన్త్రాహితాం వీక్ష్య దురవచ్చదైః చాదయతు మకత్యై ర్మే శుభిః చిహ్నైః దూషితాం
లక్షయాంచక్రు.

౨౭

(ఉపావరిణయకథ)

భటా వివేదయామాసూ రాజం స్తే దుహితుర్యయమ్.

విచేష్టితం లక్షయామః కన్యాయాః కులదూషణమ్.

౨౮

అనపాయితీ రస్మాతి ర్గుప్తాయా స్వగృహే ప్రభో.

కన్యాయా దూషణం పుష్పి ర్ద్వేష్ట్యాయా న విద్యహే.

౨౯

తతః ప్రవ్యథితో బాణో దుహితు శ్శృతదూషణః.

త్వరితః కన్యకాగారం ప్రాప్తోఽద్రాక్షీ ద్యదూర్వహమ్.

౩౦

కామాత్మజాతం భువనై కసుందరం శ్యామం పిశङ్గంబరమమ్బుజేక్షణమ్.

బృహద్బుజం కుణ్డలకు న్తలత్విషా స్మితావలోకేన చ మణ్డితాననమ్.

౩౧

దీప్యంతమక్షైః ప్రియయాఽభిన్నప్టుయా తదగ్గః క్షస్తనకుల్లామాం స్రజమ్.

బాహ్వోర్ద్వధానం మధుగుల్లికాశ్రితం తస్మాగ్ర ఆసీనమవేక్ష్య విస్మితః.

౩౨

(రథా.) సత స్తే యోజ్ఞే బాణాయావేదయాశ్చక్రః. ఆవేదన ప్రకారమేవాహ (రాజన్నిత్యా నినా న విద్యహ శత్యస్తేన.) హే రాజా కులం దూషయతీతి తథా తచ్చేష్టితం లక్షయామః. ౨౮

(అనపాయితీ) అనురదీః అనమదై రస్మాతిః స్వగృహే గుప్తాయా అపి దూషణం న విద్యహే. ౨౯

(తత ఇతి.) దుహితు ర్య దూషణం తచ్ఛృతం యేన స బాణః తత ఏవ వృథితః త్వరాయుక్తః కన్యకాగృహం ప్రాప్య మదూర్వహ మవిరుద్ధం దవర్క. ౩౦

కథం గూతం? కామస్య ప్రద్యుమ్నస్కాత్మనో దేహా జ్ఞాతం. అత ఏవ భువనై కసుందరం జయోః భువనానాం త్విషా స్మితాయుక్తేన అవలోకేన చ మణ్డితం అననం యస్య తమ్. ౩౧

అభిన్నప్టుయా సర్వతోమణ్డకయా ప్రియయా సహ అక్షైర్దీప్యంతం క్షీరంతం తస్మా ఆజ్ఞసజ్జేన స్తనకుల్లామం యస్మాం మధుగుల్లికాః వనస్తనపమల్లికాః ప్రాభిః ఆశ్రితా స్రజం బాహ్వోర్మధ్యే వక్షసే దధానం తస్మాగ్రే పురతః. అత సద్ధిర్హః. అలక్ష్యవలోక్య విస్మితో బహవ. ౩౨

స తం ప్రవిష్టం వృతమాతతాయభి ర్భుచై రనేకై రవలోక్య మాధవః.
 ఉద్యమ్య మౌర్వం పరిఘం వ్యవస్థితో యథాఽన్తకో దణ్డధరో జిఘాంసయా. ౩౩
 జిఘృక్షయా తాన్పరితః ప్రసర్పత క్షునో యథా సూకరయూధపోఽహనత్.
 తే హన్యమానా భవనా ద్వివిగ్ధతా విభిన్నమూర్ధోరుభుజాః ప్రదుద్రువుః. ౪౪
 తం నాగపాశై ర్బలిన్దనో బలీ ఘ్నన్తం స్వవైన్యం కుపితో జబన్ద హ.
 ఉషా భృశం శోకవిషాదవిహ్వలా బద్ధం విశమ్యాశ్రుకలాక్ష్యరోదీత్. ౫౫
 ఇతి శ్రీమద్భాగవతే. మహాపురాణే. పారమహంస్యాం. సంహితాయాం. దశమస్కంధే.
 ద్విషష్టితమోఽధ్యాయః.

(స ఇత్యాది సార్థ మేకాన్వయ.) స మాధవో మధువంశప్రభవోఽవిరుద్ధః, అత ఏవ అతతాయభిః ఉద్యతాయుధైః బలైః పరివృతం బాణ మవలోక్య యథా దణ్డధరోఽన్తకః తద్వత్ జిఘాంసయా తత్ర వ్యవస్థితం లోహమయం పరిఘ ముద్యమ్య గ్రహీతు మిచ్ఛయా పరితః పరిసర్పతః తానతతాయినః అహనత్ జిఘాన, యథా సూకరాణాం యూధం పాతీతి తథా సూకరశ్రేష్ఠః కునోఽన్తి తద్వత్ (త ఇతి.) తే అతతాయినః విర్భిన్నాః మూరాదయో యేషాం తే అత ఏవ గృహా, వివిగ్ధతాః దుద్రువుః. ౩౩-౫౫

(త మితి.) బలీ బలవాన్. బలిన్దనో బాణః స్వవైన్యం ఘ్నన్తం అవిరుద్ధం కుపితో నాగపాశైర్బబన్ద, శోకవిషాదాభ్యాం బాహ్యభ్యంతరదుఃఖాభ్యాం, విహ్వలా అనశా అశ్రుణాం, కలా బిన్దవో యయో ప్రే అషీణీ, యస్యా. స్నా రురోద. ౩౫

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుదాకరన్య సర్వవిద్యాదిదేః శ్రీకైలగ్రహోః సుతేన తవృరణకమలపరివయప్రసన్నతజ్జుక్తిసమదిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన శ్రీవైష్ణవదాసేన. శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత చంద్రికాయాం. దశమస్కంధే. ద్విషష్టితమోఽధ్యాయః.

అథ త్రిషష్టితమోఽధ్యాయః :

—*బాణాసురయద్ధకథారమ్యః*—

శ్రీమదాపిషత్ —

- అపశ్యతాం చానిరుద్ధం తద్వస్తానాం చ భారత,
చత్వారో వార్షికా మాసా వ్యతీయ రనుశోచతామ్. ౧
- నారదాత్త దుపాకర్ణ్య వార్తాం బద్ధస్య కర్మ చ,
ప్రయయు శోణితపురం వృష్టయః కృష్ణపాలితాః. ౨
- ప్రద్యుమ్నో యయుదానశ్చ గదస్సామ్నోఽథ సారణః,
సన్దోషనస్తటద్రాభ్యాం రామకృష్ణానువర్తినః. ౩
- అక్షోహిణీభి ర్ద్వాదశభి స్సమేతా స్సర్వతో దిశమ్,
రురుధు ర్పాణనగరం సమన్తా త్సత్వతర్షభాః. ౪

అథ త్రిషష్టితమోఽధ్యాయః.

అథానిరుద్ధాదర్శనజన్యతానాం క్రమేణ నారదాచ్యుతతద్వార్తానాం ప్రాప్తకోటిత
పురాణాం యదానాం బాణేన సహ సంగ్రామం వర్ణయతి త్రిషష్టితమేన । (అపశ్యతా మితి.) అనిరుద్ధ
మపశ్యతాం తస్మానిరుద్ధస్య బద్ధానాం అనుశోచతాం వార్షికాః ఆషాఢాద్యాశ్చినాస్తాః. చత్వారో
మాసాః వ్యతీయః ఆతిక్రాంతాః. ౧

(నారదా దితి.) బద్ధస్యానిరుద్ధస్య వార్తాం బద్ధనాత్పుర్వం తస్య కర్మ చ శ్రుత్వా కృష్టేన
పాలితాః, కృష్ణసహితా ఇత్యర్థః. వృష్టయో యదనః. ౨

వృష్టిప్రదానానాహ (ప్రద్యుమ్న, ఇతి.) ఏతే సర్వే రామకృష్ణా వనువర్తంతి ఇతి తథా
భూతాః యయుః. ౩

(అక్షోహిణీభి రితి.) సమేతా స్సహితాః. ౪

భజ్యమానపురోద్వానప్రాకారాట్టాదీగోపురమ్,
 ప్రేక్షమాణో రుషావిష్ట స్తుల్యనైన్యో వినిర్యయా.
 బాణార్థం భగవాన్ప్రద్ర సృసుతః ప్రమత్తై ర్వృతః,
 ఆరుహ్య న్దివృషభం యుయుధే రామకృష్ణయోః.
 ఆసీ త్సుతుములం యుద్ధ మద్భుతం రోమహర్షణమ్,
 కృష్ణశక్కురయో రాజ స్పృద్యుమ్నగుహయో రపి.
 కుమ్భాణ్ణకూపకర్ణాభ్యాం బలేన సహ సంయుగః,
 సామ్యస్య బాణపుత్రేణ బాణేన సహ సాత్యకిః.
 బ్రహ్మాదయ స్సురాదీశా మునయ స్సిద్ధచారిణాః,
 గన్ధర్వాస్సరసో యజ్ఞ విమానై ర్ధృష్టు మాగమన్.
 శక్కురానుచరాశ్శౌరీ ర్భూతప్రేతా స్సగుహ్యకాశా,
 ధాకినీయాతుధానాం ఛ యక్షరక్షోవినియతాన్.
 భూతమాత్మపిశాచాం శ్చ కూశ్మాణ్డా స్సృహూరాక్షసాన్.
 ద్రావయామాస తీక్ష్ణగ్రై శ్చరై శ్చార్జ్జదను శ్చ్యుతైః.

౬

౭

౮

౯

౧౦

౧౧

(భజ్యమానేతి.) భజ్యమానానాం పురాదీనాం, ద్వంద్వైకవద్భావో యద్వా బహుప్రహితేవ.
 పుర మితి విశేష్యాద్యాహరః. రుషా, ఆవిష్టో వ్యాప్తో బాణ, స్తుల్యనైన్యో ద్వైవిధ్యాత్సాదృశీ
 నైన్యయుక్తః, వినిర్యతః పురా దితి శేషః. ట్టాదీః ప్రాకారా దుపరితనాన్యస్థితిస్థానాని.

(బాణార్థ మితి.) బాణస్య సహాయార్థం సమర్థం స్మ చేన ససి ట్టా, చన్దివాహ వృషభ
 మారుహ్య, రామకృష్ణాభ్యాం యుయుధే ఆయుధ్యత.

(ఆసీ దితి.) తుములం నజ్కులం, రోమహర్షణం శృంగారం చ రోమోద్గమావహమ్,
 కన్య కేన సహేత్యత ఆహ (కృష్ణశక్కురయో రి తి సే ర్దేన.) సో రాజా, బలేన బలభద్రేణ సహ.

(బ్రహ్మాదయ ఇతి.) సిద్ధచారిణానాం ఇతరేకరయోగద్వంద్వైః, తదా గన్ధర్వాదయోఽపి
 అగమ న్నాజగ్ముః.

(శక్కురానుచరానితి.) శౌరిః కృష్ణః, శార్కాభ్యా, ధనుషః, చ్యుతైః తీక్ష్ణమగ్రం యేషాం,
 శరైః భూతాదీశ, శక్కురస్యా, సుచరాశ, ద్రావయామాసేతి సంబంధః.

౧౦-౧౧

(బాణసురయుద్ధకథారమ్భః)

పృథగ్విధాని ప్రాయుజ్ఞ పినాక్యస్త్రాణి శార్ఙ్గిణి.

ప్రత్యన్త్రై శృమయామాస శార్ఙ్గపాణి రవిస్మితః.

౧౨

బ్రహ్మోత్త్రస్య తు బ్రహ్మోత్త్రం వాయవ్యస్య చ పార్శ్వతమ్,

అగ్నేయస్య చ పార్శ్వస్యం నైఋతం పాశుపతస్య చ.

౧౩

మోహయిత్వా తు గిరిజం జృమ్భణాశ్రేణ జృమ్భితమ్.

బాణస్య పృతనాం శౌరి ర్జఘానాసిగదేషుభిః.

౧౪

స్కన్దః ప్రద్యుమ్నబాణౌమై రర్ద్యమాన స్సమన్తతః.

అస్పగ్నిముఞ్చన్నాత్రేభ్య శ్శిఖినా ప్రాద్రవ ద్రజాత్.

౧౫

కుమ్భాంజికూపకర్ణౌ తు పేతతు ర్ముసలాద్దిశౌ,

దుద్రువు స్తదనికాని హతనాథాని సర్వతః.

౧౬

(పృథగ్విధానిక.) పినాకీ రుద్రః, శార్ఙ్గిణీ కృష్ణే, పృథగ్విధాని నానావిదాన్య, స్త్రాణి, ప్రాయుక్తవాణా, శార్ఙ్గపాణి, కృష్ణః, అవిస్మిత ఏవ, తా, నృత్యన్త్రై శృమయామాస.

౧౭

తదేవాహ (బ్రహ్మోత్త్రస్యేతి.) నైఋతం నారాయణాత్త్రం, శాశ్వతం ప్రాయుజ్ఞే త్యర్థః.

౧౮

(మోహయిత్వేతి.) జృమ్భణాభ్యే నాస్త్రేణ గిరిశం, జృమ్భితం జృమ్భణయుక్తిం యథా తథా, మోహయిత్వా.

౧౯

(స్కన్ద ఇతి.) స్కన్దః షణ్ముఖః, అస్పగ్నిగుధిరం, విముఞ్చకా, శిఖినా మయూరవాహనేన సహ, రణస్థానా, త్ప్రాద్రవత్.

౨౦

(కుమ్భాంజిక ఇతి.) ముసలేన, జలభద్రప్రయుక్తేన, అర్దిశౌ పీడిశౌ, పేతయః, హతా నాథా యేషాం తాని, తయో, రివీకని, సర్వతో, దిక్షి, దుద్రువుః.

౨౧

విశిర్యమాణం స్వబలం దృష్ట్యా బాణోఽత్యమర్షితః.

కృష్ణ మభ్యుద్రవ తృణ్యై రథీ హిత్యైవ సాత్యకిమ్.

౧౩

ధనూంష్యాకృష్ణ యుగపద్మాణః పశ్చాతాని వై.

ఏతై కస్మిన్ శరా ద్వౌ ద్వౌ సద్దధే రణదుర్మదః.

౧౪

తాని చిచ్ఛేద భగవా న్దనూంషి యుగపద్ధరిః,

సారథిం రథ మశ్వాం శ్చ హత్వా శఙ్ఖ మపూరయత్.

౧౫

తస్మాతా కోటరా నామ నగ్నా ముక్తశిరోరుహః,

పురోఽవతన్ధే కృష్ణస్య పుత్రప్రాణరిరక్షయా.

౨౦

తత స్తిర్యజ్ఞాభో నగ్నా మనిరీక్షా గదాగ్రజః,

బాణశ్చ తావద్విరథ శ్చిన్నధన్వాఽవిశత్పురమ్.

౨౧

(విశిర్యమాణ మితి.) విశిర్యమాణం హన్యమానం. దృష్ట్యా. అతీవ స మృష్యతీతి తథా సదాః సాత్వకిం ప్రతియోధారం హత్వా అనాదృత్య. సజ్జ్యే యుద్ధే రథీ సా కృష్ణ మభ్యుద్రవత్. ౧౩

(ధనూంషితి.) రణే, దృష్టో మదో యస్య స బాణః. ఏతై కస్మిన్ ధనుషి ద్వౌద్వౌ శరా సద్దధే తాని సంహతమాత్రకరాజ్యేన. న తు ప్రయుక్తబాణాని. ధనూంషి. చిచ్ఛేద సాయకై రితి శేషః. తత, స్సారథిరణాశ్వానా, హతాం నాకయిత్వా. శఙ్ఖం పాశ్చజన్య మపూరయత్. ౧౪-౧౫

(తస్మాతేతి.) తస్య బాణస్య. మాతా, కోటరా నామ. నగ్నా. ముక్తా విస్రస్యా. కేళాః, యస్యాస్తభాభూతా చ పుత్రస్య. ప్రాణా. నైషిత మిచ్ఛయా, కృష్ణస్య. పురత. ఉపతన్ధే అవసితవతీ. ౨౦

(తత ఇతి.) నగ్నా. మనీషమాణః. తిర్యజ్ఞాభో. బభూవ. తావ. త్రదన్తరం తద్దేవ్యర్థః. ౨౧

(బాణాసురయుద్ధకథాసంగ్రహం)

విద్రావితే భూతగణే జ్వరస్తు త్రిశరా త్రిపాత్.

మహాదేవప్రయుక్తోఽసౌ హైరరూపో విభీషణః,

అభ్యవద్యత దాశార్హం దహన్నివ దిశోద్భవక.

౨౨

అవిర్భూతావ పురత స్సమరే శార్ఙ్గధన్వనః,

అథ నారాయణో దేవస్తం దృష్ట్వా వ్యసృజ జ్వరమ్.

౨౩

మాహేశ్వరో వైష్ణవశ్చ యయుధాతే జ్వరాపుభౌ.

మాహేశ్వర స్సమాక్రంద్యైష్టవేన బలార్ధితః.

౨౪

అలభ్యాఽభయ మన్యత్ర భీతో మాహేశ్వరజ్వరః,

శరణార్థీ హృషీకేశం తుష్టావ ప్రయతాంజలిః.

౨౫

(విద్రావిత ఇతి.) భూతగణే విద్రావితే పలాయితే సతి శక్తిరేణ ప్రయుక్తః హైరం
తూపం యన్య సః వికేషేణ భీషణతీతి తథా త్రిణి శిరాపి యన్య త్రయః పాద్యాయన్య సః శాపజ్వరః
దశ దిశో దహన్నివ, దాశార్హం కృష్ట, మభ్యవద్యత అభ్యాసగమ.

౨౨

సమరే, శార్ఙ్గధన్వనః కృష్టస్యాగ్రే అవిర్భూతావ చ (అదేతి.) దేవః కృషః, తం జ్వరం
దృష్ట్వా జ్వరం వైష్ణవం శీతజ్వరం వ్యసృజత్ ప్రాయుక్త.

౨౩

(మాహేశ్వరో) వైష్ణవశ్చే త్యుభౌ యయుధాతే యుద్ధం కృతవన్తౌ తదా వైష్ణవేన
జ్వరేణ కర్తౌ బలేన సాధనేనార్ధితః విహతః, మాహేశ్వరో జ్వరః సమాక్రందత్ దురోద.

౨౪

(అలభ్యేతి.) అన్యత్ర అన్యతః, అభయ మలభ్యా, అత ఏవ వితరాం భీతః శరణం
రక్షితారం తదహాయం వా, అర్థయత ఇతి తథా బద్ధాంజలిః, కృష్టం, తుష్టావ.

౨౫

జ్వర ఉవాచ—

నమామి త్వాఽనన్తశక్తిం పరేశం సర్వాత్మానం కేవలం జ్ఞప్తిమాత్రమ్,
విశ్వత్పత్తిస్థానసంరోధహేతుం యత్త ద్భృహ్మలింగం ప్రకాన్తమ్. ౧౬

కాలో దైవం కర్మ జీవన్మథావో ద్రవ్యం క్షేత్రం ప్రాణ ఆత్మావికారః,
త్వేజ్ఞతో బీజరోహప్రవాహస్త్వన్మాయైషా తం నిషేధం ప్రపద్యే. ౧౭

స్తు మేవాహ (నమామితి చతుర్థిః.) తావత్స్వరక్షణోపయుక్తపరతత్వవిశిష్టం
హృది ద్వాభ్యాం - పరేశం త్వాం, నమామి, పరేషాం బ్రహ్మాదీనామపీఠం నిమన్తారం కిం ప్రాకృతరాజా
దివత్ నేత్యాహ (సర్వాత్మాన మితి.) సర్వేషాం బ్రహ్మాదీనా మాత్మానం అన్తఃప్రవిశ్య దాక
త్వేన నిమన్తా మిత్కర్తృః. కథమణుస్వరూపబ్రహ్మాదిజీవన్మత్సాన్తప్రవేశ ఇత్యతో విజన్త కేవలం
నిరవయవం జ్ఞానమాత్రస్వరూపం సాక్షాత్కాదన్తఃప్రవేశోపపత్తి రితి భావః. మాత్రభేదేన క్వచిదపి
జాడ్యరాహిత్యం వివక్షితం. నను పరేశ స్తర్హికోఽసౌ జగత్కర్తే త్యత్ర త్వమేవేతి వక్తుం కారణత్వే
సయుక్తసర్వశక్తిత్వాదిగుణయోగముహ అనన్తశక్తితి. కారణత్వమాహ విశ్వోత్పత్తితి స్థానం స్థితిః
విశ్వోత్పత్పత్తిత్వాదిహేతు మిత్కర్తృః. మమైవంవిదత్వే కిం ప్రమాణ మత ఆహ బ్రహ్మలింగం
వేదప్రమాణకం ననూత్తనిధం బ్రహ్మ న త్వహం తత్రాహ యత్తద్భృహ్మేతి. యద్వేదాన్తప్రసిద్ధం
బ్రహ్మ తదభిన్నం త్వాం నన్వహమపి కదాచి చోవామి నేత్యాహ. ప్రకాన్తం అశనాయాపిపాసాశోక
మోహజరామృత్యురూపోర్మిషట్కరహితమ్. ౧౬

కాలకర్మస్వభావాదీనామేవ జగద్దేహత్యం న మమేత్యత ఆహ (కాల ఇతి.) దైవం కాలాద్య
భిమానిదేవతా, కర్మ జీవన్మత్తం. స్వభావః జడత్వాజడస్వసరిజామత్యాదితత్తద్భృహ్మస్వభావః. ద్రవ్యం
పుథివ్యాదిభుతపఞ్చకం. క్షేత్రం పుథివ్యాద్యుత్పత్తిమామి. ప్రకృతిః ప్రాణః పఞ్చవృత్తిః ప్రాణః,
ఆత్మామతిః వికారః, అపృథాభేదః తత్పఞ్చతక్మరం, బీజరోహప్రవాహః సర్వకారణప్రవాహః. ఏషా
ఏతత్పర్యం త్వన్మానూభ్యక్కుక్కుల్పరూపజ్ఞానాదీన మిత్కర్తృః. ఏషేతి సర్వనామత్వాత్పర్యాయేణోద్దేశ్య
విధేయలింగాత్వాత్ ప్రతినిధిత్వమానమామూషేక్షమా శ్రీలింగవిధేయే. తం త్వాం నిషేధం
నేతి నేతితి ప్రకృతిస్రావ్యతనమన్తగతప్రకారో యస్మి విషిష్యతే. తం త్వాం. ప్రపద్యే ఇత్యర్థః
నిషేధ మిత్కర్తృత్వాది కరణమిత్. ౧౭

(బాణసురయుద్ధకథారమ్భః)

నానాభావైశ్చీలయైవోపపన్నైర్దేవాః సాధూన్ లోకనేతూన్నిభర్షి,
హంస్యన్యాగ్న్యోన్వినసయా వరమానాన్వన్మైతత్రే భారహారాయ భూమేః. ౨౦

తప్రోఽహం తే తేజసా దుర్బహేన శాన్తోగ్రేణాత్యుల్బణేన జ్వరేణ,
తానత్తాపో దేహీనాం తేఽఙ్ఘ్రిమూలం నో నేవేర న్యావదాశానుబద్ధాః. ౨౧

శ్రీభగవానువాచ —

ఽతిశిరస్తే ప్రసన్నోఽహం వ్యేతు తే మజ్జ్వరాద్భయమ్,
యో నౌ స్మరతి సంవాదం తస్య త్వన్నభవే భ్యయమ్. ౩౦

ననూ క్షవిధః పరేశోఽగ్ర్య ఏవ అహం తు యదుష్యన్యతమ ఇత్యత ఆహ(నానాభావై రితి.)
శీలయైవ హేతుభావయా ఉపపన్నైః ఉష్మథా త్వయ్యుకర్షవశ్యే కేషా మసపవన్నర్వా దితి భావః.
తైర్వావైః ప్రహలదాతైర్మత్సాగ్రవైః రై నిశ యానత్, దుర్బహేనాః ధర్మమన్యాదాశ్చ వివర్షిపుష్టాసి,
ఉచ్ఛాగ్నానుత్పదాః హాసి నిర్మయసి, శాన్త్యానిత్యస్త్వైః వివరణం హంసయా వర్తమానానితి యథా,
మత్సూహార్పణస్త్వే దేవదత్తే, తవ జన్మావతాగః, భూమే ర్భారహారాయ హరాపనయనార్థం
ఆనేన వాత్సల్యసౌశీల్యసౌలభ్యాదీని సూచితాని. ౨౨

ఇత్తం శరణ్యత్య చూవిష్కృత్య స్వకీయా మార్తిమావేదయతి (శస్త్ర ఇతి.) తావద్వానే
వాప్యస్తతః శ్రేణోల్బణేన అగ్ర ఏవ పోధుమశక్తేన త్వత్రేజసా ఉపబంహితేన, జ్వరేణాహం
తప్త, స్తతోఽహం ప్రసన్నం పాహేతి భావః. పరపస్త్రావకన్య యుక్త ఏవ రావ ఇత్యత ఆహ(ప్రస దితి.)
యావ దాశయా రక్షకాన్తగన భావశయాఽనుబద్ధాః తవాఙ్ఘ్రిమూలం న నేవేరకా, చదేవ
దేహీనాం, యః సేవయాం ప్రకృర్త్యైవ త్వనుచిత ఇతి భావః. ౨౩

ఇత్తం సంస్తుతః శంఖో భగవాన్ విసమగృహ్మన్వాహ (తిశిర ఇతి.) హేతిశిరః
తే తుభ్యం, అహం, ప్రసన్న, శన, మజ్జ్వరా, భ్యయం వ్యేతు వ్యవైద్య, యః, భూమా, నావయో
రిమం సంవాదం, స్మరతి, తస్య త్వత్ త్వత్తః, భయం, న భవేత్ తం త్వం మాభీషయే త్యర్థః. ౩౦

ఇత్యుక్తోఽచ్యుత మానమ్య గతో మాహేశ్వరజ్వరః.

బాణస్తు రథమారాధః ప్రాయాద్యోత్సవస్తనార్దనమ్.

౩౧

తతో బాహుసహస్రేణ నానాయుధధరోఽసురః.

ముమోచ పరిఘం క్రుద్ధో బాణ శృక్రాయుధే నృప.

౩౨

తస్యాన్యతోస్త్రాణ్యసకృ చ్చక్రేణ ఊరనేమినా.

చిచ్ఛేద భగవా న్నాహూన్ కాఖా మివ వనస్పతేః.

౩౩

బాహుషు చ్చిద్యమానేషు బాణస్య భగవాన్మనః.

భక్తానుకమ్ప్యుపవ్రజ్య చక్రాయుధ మభాషత.

౩౪

రుద్ర ఉవాచ—

త్వం హి బ్రహ్మపరం జ్యోతిరూధం బ్రహ్మణి వాఙ్మయే.

యం పశ్యన్త్యమలాత్మాన మాకాశమివ కేవలమ్.

౩౫

(ఇతీతి.) అనమ్య ప్రణమ్య యోత్స్యా యోద్ధం జనార్దనం కృష్ణం ప్రాగాదభ్యాసతత్. ౩౧

(తత ఇతి.) నానవిధవ్యాయుధాని ధరతీతి తథా శోఽసురో. బాణః క్రుద్ధో హేనృప. చక్రాయుధే కృష్ణే. పరిఘం ముమోచ ప్రాయుజ్ఞః. ౩౨

(తస్యేతి.) అన్యతః ధీవతః. ప్రయుంజానస్యేతి యావత్. తస్య బాణస్యాస్త్రాణి బాహూంశ్చ, సకృద్యుగవత్ ఊరస్యేవ నేమిర్యన్య తేన చక్రేణ సుదర్శనేన చిచ్ఛేద, వనస్పతేః వృక్షన్య. కాఖా ఇవ. ౩౩

(బాహుష్యితి.) చిద్యమానేషు నత్సు. భగవాన్మనో రుద్రః. భక్తానుకమ్పి. హేతుగర్భమిదం తత్త్వాదభాషత. ౩౪

బాణమేవాహ (త్వం హి త్యాదిభిర్ద్వాదశః.) కేవలం వేదా నైకవేద్యం యోగపరిశుద్ధ మనోగ్రాహ్యం. త్వత్స్వరూపస్వభావాదికం కథమయం జానీయాదిత్యభిప్రయః స్రాతి (త్వం హితి.) వాఙ్మయే బ్రహ్మణి వేదే ఉపనిషదీతి యావత్. గూఢం. య, త్వరంబ్రహ్మ. త త్వం. కింతద్భృహ్మ స్వరూపమత అహ (జ్యోతి రితి.) స్వప్రకాశం జ్ఞానస్వరూపమిత్యర్థః. అమలాత్మానః యోగవిశుద్ధాంతః కరణాః. యం పశ్యంతి స త్వమితి సంబంధః. అథ శరణ్యత్వోపయుక్తకల్యాణగుణాన్నివక్షాః. తాః దృష్టాంతముతేన నిర్దోషత్వమాహ అకాశమివ కేవలం నిరస్తవిభిలదోషం. ౩౫

(భావానురయుద్ధకథారమ్యః)

నాభిర్నభోఽగ్నిర్ముఖమమ్బురేతో శ్రీర్షమాశాఙ్కుశ్చిరంఘ్రిరుర్వీ.

చన్ద్రో మనో యస్య దృగర్క ఆత్మా అహం సముద్రో జతరం భుజేన్ద్రః. ౩౬

రోమాణి యస్యాషధయోఽమ్బువాహః కేశావిరిజ్ఞోఽధిషణా విసర్గః.

ప్రజాపతి ర్హృదయం యస్య ధర్మ స్స వై భవాన్పురుషో లోకకల్పః. ౩౭

తవావతారోఽయ మకుణ్డదామస్తర్మస్య గుప్త్యై జగతో భవాయ.

వయం చ సర్వే భవతానుభావితా విభావయామో భువనాని సప్త. ౩౮

స హి శరీరమాత్మనోఽపి ప్రియ మత స్తస్యవరీరభూతకృత్సజగదంతర్గతోఽయం మూర్తోఽపి తవానుకమ్యు ఏవేత్యభిప్రయన్విరాద్రూపణేన ప్రైతి. (నాభిరితి ద్వాభ్యాం.) నభోఽగ్నిర్ముఖ్యుడ్యు దిక్పుణిర్వో యతాక్రమం తవ నాభిముఖితేత శ్శరశ్శ్రోత్రపాదాః. చంద్రో మన ఇతి. కార్యకారణభావేన సామానాధికరణ్యం. “చంద్రమా మనసో జాత” ఇతి శ్రుతేః. భగవన్మానసాత్పుసూతస్య చంద్రస్య సర్వజేహిమనోఽభిమానదేవతాత్వాచ్చ. ఏవం దృగర్క ఇత్యపి “చక్షోస్సూర్యోఽజాయతేతి” శ్రుతేః. దృగభిమానిదేవతాత్వాచ్చ యస్య తవేతి సర్వత్ర యోజ్యమ్. అహం రుద్రః. ఆత్మా అంతఃకరణభేదోఽహంకారః. అత్రాపి పూర్వవదేవ సామానాధికరణ్యం ద్రష్టవ్యం. జతరం. భుజాత్మక ఇంద్రః. ఇంద్రదాయ స్తవ భుజా ఇత్యర్థః. యచ్చుభానాం స వై భవానిత్యనేన సంబంధః. ౩౬

(రోమాణీతి.) ఓషధయో యస్య రోమాణి అమ్బువాహః మేఘాః. కేశాః విరిజ్ఞోఽధిషణా బుద్ధిః. ప్రజాపతిః. విసర్గః మేధ్రం. ధర్మో హృదయం స వై. భవాః. ఇత్థం లోకైః. కల్ప్యతే అవయవత్వేనేతి లోకకల్పః. ౩౭

సన్వేసమవ్యయం దురాత్మా నిగ్రాహ్య ఏవేతి చేత్. యద్యప్యేవం. తథావ్యధునా శరణంగతోఽనుగ్రాహ్య ఏవ. యుక్తం చైతత్. తవావతారస్య ప్రపన్నలోకాభ్యుదయపాతుత్వా దిత్వభిప్రయన్నాహ (తవేతి.) హే అకుణ్డదామ తేజస్వినావేతి యావత్. అవతారదాయామవ్యుడ్యుత సార్వజ్ఞ్యసర్వశక్త్యాది స్వభావేత్యర్థః. జగతః ప్రపన్నలోకస్య. భవాయాభ్యుదయాయ. అభవాయేతి వా చ్ఛేదః. అభవాయ. భవప్రయుక్తతానత్రయనివృత్తయే ఇత్యర్థః. అనుగ్రాహ్య శ్చేత్తర్హిత్యమేవై న మనుగృహ్లాప్యేత్యత ఆహ (వయమితి.) సర్వే. వయం. లోకపాలాస్తావ త్వయా. సృష్ట్యాః. అను తతః. భావిభాః పాలిభాః. సప్త భువనాని, విభావయామః పాలయామః, వయం తత్సరతంత్రా ఇతి భావః. ౩౮

త్వ మేక ఆద్యః పురుషోఽద్వితీయ స్తుర్యస్వదృగ్దేతు రహేతురీశః.

ప్రతీయనేఽథాపి యథా వికారం స్వమాయయా సర్వగుణప్రసిద్ధైః. ౩౯

యథైవ సూర్యోఽపిహిత స్వచాయయా ఛాయాం చ రూపాణి చ సంచకాస్తి.

అకాళమివ కేవల మితి నిరస్తవిభిలదోషత్వముక్తం. విరాటపురరీతితోక్త్యా సర్వాంతరాత్మకత్వం ఫలితం. తవావతారోఽయమిత్యనేన నిరుపాధికరక్షకత్వవాత్సల్యసౌశీల్యాధిక మావిష్కృతం. అథ పరత్వోపయుక్తకారణత్వాదిక మాహ (త్వమేక ఇతి.) త్వ. మన్య జగతో హేతుకారణం. కిం వతుర్భూతాదివ న్నేత్యాహ (అహేతు రితి.) స్వయం కారణాంతరరహితః. కిం నిమిత్తకారణం. నేత్యాహ (ఏక ఇతి.) అవిభక్తానామరూపసూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టత్వే నైకత్వవ్యవధేతార్హః. ఆద్యః పురుషః జగదుపాదానకారణభూతపురుష శ్చేత్యర్థః. కిముపాదానకారణమేవ నేత్యాహ అద్వితీయ ఇతి. అధిష్టాత్రంతరరహితః. నిమిత్తకారణం చేత్యర్థః. అత ఏవ ప్రకృతిపురుషసంక్షణ ఇత్యాహ స్వదృక్ తుర్యగ్దేతి. స్వదృక్ స్వయంప్రకాశజ్ఞానస్వరూపః. అనేన ప్రకృతివై లక్షణ్యముక్తం. జడత్వాత్తస్యా తుర్యః. జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్తిరూపావస్థాత్రయసంబంధరహితః. అనేన జీవవై లక్షణ్యముక్తం. అకాళమివ కేవల మిత్యనేన చ విర్వికారత్వముక్తం. ఏక ఆద్యః పురుష ఇత్యనేన వికారాశ్రయత్వరూపోపాదానత్వం. కథ మేత దుభయం మిథో విరుద్ధమేకస్మిన్నుపపత్తత్యైకజ్ఞ్యావశిహరతి (ప్రతీయన ఇతి.) యద్యపిదం పరస్పరవిరుద్ధ. వథాపి వర్వగుణప్రసిద్ధైః సర్వేషాం గుణానాం స్వాపృథక్పీఠవిశేషణానాం ప్రకృతిపురుషాదీనాం ప్రసిద్ధైః దేవదునుష్యభ్యుద్యాకాశపీఠయో స్వమాయయా అస్మీయనఙ్కల్పేన. యథావికారం ప్రకృతిపురుషగతస్వరూపావస్థాభావస్వభావాన్యథాభావరూపవికారానుగుణం. ప్రతీయనే త త్తదంబరాత్మితయా తత్తస్మిన్నయో విర్వాహంతేన ప్రతీయనే ప్రతీయనే, వేదాంతజన్యప్రమా విషయో భవసీత్యర్థః. అస్మిన్విషయే వేదాంతానామేవ ప్రామాణ్యముపాభావః.

౩౯

సర్వగుణేత్యనేన ప్రకృతినంబంధస్సూచితః. తర్హిజీవవ్యేన ప్రకృత్యా తిరోహితస్య యథా వికారమంతరాత్మితయా ప్రకాశో న స్వాదిత్యాశక్త్యాం దృష్టా తేన నికారోఽపి (యథైవేతి.) అపిహిత ఇతి చేద్యః. దార్పాంతితే గుణేనాపిహిత ఇతి దర్శనాత్ అన్యథోపద్భావీయప్రసక్త్యాప్త. అపిహిత ఇతి నఙ్మనూనః. నతు “వష్టిమగురి” రితి వ చ నవిహితకారలోపాభావపక్షే రూపం. స్వయా స్వప్రకాశ్యయా. ఛాయయా మేమాదిరూపయా. అపిహితోఽతిరోహితస్వరూపస్వభావ ఏవ సకా.

(బాణాసురయుద్ధకథారమ్భః)

ఏవం గుణేనాపిహితో గుణాం స్వమాత్మప్రదీపో గుణిన శ్చ భూమన్.

౪౦

యన్మాయయా మోహితధియః పుత్రదారగృహపిషు.

ఉన్మజ్జన్తి నిమజ్జన్తి ప్రసక్తా వృజివార్జవే.

౪౧

దేవదత్త మిమం లబ్ధ్వా నృలోకమజితేంద్రియః.

యో నాద్రియేత త్వత్పదౌ న శోచ్యోహ్యోత్మవశ్చకః

౪౨

న హి మేఘాదినా మూర్ఖతప్రభయోస్తిరోదః. మేఘాదీన్విత్వా తదంతర్భూషిశ్చ ప్రసరిణాత్ అన్యథా తద్వ్యవహితరూపాగ్రహణప్రసక్లాత్. యథైవంభూత. సూర్యః. భాయాం మేఘాదీనాం రూపాణి తద్వ్యవహితానిరూపాణి చ సంపక్వాన్తి సమ్యక్ప్రకాశయతి ఏవం మేఘామణి గుణేన సత్త్వాదిగుణేన గుణమయప్రకృత్యేతి యోవత్. అపిహితః. అలోహితస్వరూపవ్యభావ ఏవ త్వం. గుణాన్ ప్రకృతి తత్కార్యగతధర్మాన్గుణజేన. ప్రకృత్యాదీం శ్చ ప్రకాశయన్తి అత్సప్రదీపః స్వప్రకాశశ్చ చంద్రేణ దృష్టాంతే భాయా సూర్యయోర్న స. దింధః. మితప్రయోః విప్రకృష్టత్వాత్ దాష్టాంశితే దృష్టౌదక్ష్పిద్భూతేష్య భావస్సౌభింధ ఇతి దృష్టాంతో విషమ స్తథాఽపి విప్రకృష్టస్యేవాపృథక్పిద్భాయాం స. అన్యతే. అలోచయ కత్వమన్యసతి క్ష్యత్వం తిలచనప్రతిరోర్భూషరూపస్య చోక్తేతదేవ దృష్టాంతాన్విత్వేన.

౪౩

న కేవలమియమేవాజ్ఞః. కింకు పర్వేఽం బున్మాయామోహితగృహిన్వికృచ్ఛిన్ మన్మాహ (యన్మాయేట.) యన్య అపి పి యుమ్. మోహితా ధి ర్మేహం తే. పుత్రాదిషు పక్తాః. వృజివార్జవే దుఃఖార్జవే ఉన్మజ్జంతి ఉత్సవః. తే పునర్నిమజ్జంతి చ

౪౪

నను మోహం కా వృజినర్జవే పాతియం శ్చాహం కిం నిర్జ్వలం నే న (దేవదత్త మిం) దేవేన నిరవధికృపాపం బుయ దిర్తం ద్యే దాదానినోయత్తం. త్వత్పదౌ న శోచ్యోహ్యోత్మవశం. చేమం మనుష్యదేహం. లబ్ధ్వా స్మజితేంద్రియం. పరవశస్య. యః పుమాన్. త్వత్పురణో నాద్రియతే న సేవతే న శోచ్యః. అహో కిమన్య దౌర్మాగ్నమిత్తేవం శోచనీయః. కుఃః హి యస్మాత్ అనుమాత్మ్యజ్జరః అజ్ఞానహరీ “యోఽన్యథా సంతి మాభ్యస మన్మథా ప్రతివద్యతే. కిం తేన న ప్తం పాపం చోరేణాత్మా పహరిణే” తి వచనార్థోఽత్ర మనందేయః. స్వదోషేణైవ స్వయం దుఃఖ్యతీతి న తవ దోష సన్గ ఇతి భావః.

౪౫

యస్త్యాం విస్మజతే మర్త్య ఆత్మానం ప్రియమీశ్వరమ్,
వివర్యయేన్ద్రియార్థార్తో విష మిత్యమృతం త్యజన్.

౪౩

అహం బ్రహ్మ చ విబుధా మునయశ్చామలాశయాః,
సర్వాత్మనా ప్రపన్నాస్త్యా మాత్మానం ప్రేష్ఠ మీశ్వరమ్.

౪౪

తం త్వా జగత్స్థితు్యదయా న్తహేతుం సమం ప్రకాంతం సుహృదాత్మనాయకమ్.
అనన్య మేకం జగదాత్మకే తం భవావవర్గాయ భజామ దేవ.

౪౫

అయం మమేష్టో దయితేఽనువర్తీ మయాఽభయం దత్తమముష్య దేవ.

ఇతోఽపి శోభ్య ఇత్యాహ (యస్త్యా మితి.) స్వయం మరణీల స్సఙ్గా ఆత్మానం. ప్రియ. మీశ్వరం చ త్వాం విస్మజతే త్యజతి న సేవతే. కింతు. వివర్యయేషు అనాత్మస్వప్రియేష్యవీశ్వరేషు ఇంద్రియార్థేషు శబ్దాదిషు ఆర్తః దీనః, అమృతమపి. త్వాం అమృతతుల్యాం త్వత్ప్రేమాం నా విషబద్ధ్యా త్యజన్ ఆప్రే, న శోభ్య ఇతి సంబంధః.

౪౬

యత స్వత్ప్రేవాఽమృతతుల్యా అత ఏవ వయం త్వమేవ ప్రపన్నా ఇత్యాహ (అహ మితి.) అహం రుద్రః, త్వమేవోక్తవిధం, సర్వభావేన ఉపాయోపేయభావేన, శరణం. గతాః.

౪౭

న కేవలమాత్మత్వానుగుణమాత్రయైక్తమేవ త్వాం ప్రపన్నాః. కింతు. శరణ్యత్వోపయుక్తానశ్చేయగుణాంతరయైక్తం చేత్యభిప్రాయన్నాహ (తమితి.) హేదేవ తముక్తవిధం కింవ జగదుత్పత్తికారణం. సమం వైషమ్యరహితం. ప్రకాంతమూర్ఖిషట్కరహితం భజతామపి శాంత్యావహం చ సుహృద్వాసావాత్మనాయకశ్చ తిం. అనన్యం స్వతుల్యసేవ్యాంతరహితం ఏకం స్వాధికప్రసదనీయాంతరహితం. ఆత్మకేతం. ఆత్మనాం అస్మాకం. కేతుం ఆశ్రయమాధారమితి యావత్. ఆత్మైవ కేతం యన్యతమితి వా “స్వే మహిమి ప్రసిద్ధిం” ఇతి బ్రుతేః. భవాభ్యుదయాయైహిక సుఖాయ అవవర్గాయ మోక్షాయ చ భజామః.

౪౮

ప్రకృతం విజ్ఞాపయతి(అను మితి.)అయం బాణః. మే త్వాం ప్రపన్నస్య మమ ఇష్టోభక్తః. అనేన “మమ మద్భక్తభక్తేషు ప్రీతిరభ్యధికా భవే” దితి భగవద్దేవనం స్మారితం. అత ఏవ దయతః ప్రియః అనువర్తత ఇతి తథా చ హే దేవ. అముష్య బాహన్య. మయా. అభయం దత్తం

(బాణాసురయద్ధకథాః)

సంపాద్యతాం తద్భవతః ప్రసాదో యథా హితే దైత్యపతౌ ప్రసాదః.

౪౬

శ్రీభగవానువాచ—

యదాత్త భగవం స్త్వం న్నుః కరవామ ప్రియం తవ.

భవతో యద్వ్యవసితం తన్నే సాధ్యమమోదితమ్.

౪౭

అవధ్యోఽయం మయాఽప్యేష నైరోచనసుతోఽసురః,

ప్రహ్లాదాయ వరో దత్తో న వధ్యో మే త్వదన్వయః.

౪౮

దర్శోపశమనాయాస్య ప్రవృత్తా బాహవో మయా,

నాశితం చ జలం భూరి యచ్చ భారాయితం భవః.

౪౯

చత్వరోఽస్య భూజా శ్చిష్టా భవిష్యత్యజరామరః,

పార్షదముఖ్యో భవతో న కుతశ్చిద్భయోఽసురః.

౫౦

(కిమత ఇత్యత ఆహ.) త న్మయా దత్త మథయం. సంపాద్యతాం సఫలీక్రియతాం. ఆయ మేవ భవతోఽనుగ్రహః. యథాహితే త్వయా. దైత్యపతౌ ప్రహ్లాదే ప్రసాదః. కృత ఇతి శేషః. త్వ ద్వంశజం న హవిష్యామీతి ప్రహదమనుగృహీతవా విత్యర్థః.

౪౬

ఇత్యం సంస్తుతః ప్రవన్నః ప్రాహ భగవాన్ (యదాత్తేతి.) హే భగవన్ రుద్ర. నః అస్మాన్ప్రతి యదాత్త అవోహః. యచ్ఛ. తవ. ప్రియం త త్కరవామ యద్వా. య. త్వ. ప్రియం త న్నోఽస్మాకమపి. అత. స్త త్కరవామ. భవతా య మ్నిర్భీత మేతచ్ఛ్రావనంరక్షణాత్మకం త న్మయాఽప్యనుమో దితమ్.

౪౭

విరోచనసుత ఇతి హేతుగర్భం. తత్త్వా. దవధ్యః. తత్రాపి హేత్వస్తరమాహ (ప్రహ్లాదాయేతి.) అన్వయః పుంశః.

౪౮

తర్హికిమర్థం బాహూనచ్చిన స్తత్రాహ (దర్ప ఇతి.) ప్రవృత్తా శ్చిన్నాః. కిమర్థం. విహృతైస్త్వం హతవానసీత్యత ఆహ నాశిత మితి. భూభారావనయనార్థ మితి భావః.

౪౯

రుద్రముఖేన బాణమనుగృహ్లాతి (చత్వర ఇతి.) అన్య బాణస్య చత్వరః భూజాః శ్చిష్టాః అజ్ఞప్తాః అనుగృహ్య అవశేషితా ఇత్యర్థః. ఆయం. జరామరిణరహితః. భవిష్యతి. న. కుతశ్చి. ద్భయం. యస్య. తథాభూతశ్చ. భవిష్యతీతి సంబంధః.

౫౦

ఇతి అద్భ్యుదయం కృష్ణం ప్రణమ్య శిరసానురః.

ప్రాద్యుమ్నం రథమారోఢ్యవద్వా సముపానయత్.

౫౧

అక్షోహిణ్యా పరివృతం సువాసన మలఙ్కృతమ్.

సవత్సీకం పురస్కృత్య యయౌ రుద్రానుమోదితః.

౫౨

స రాజధానీ సమలఙ్కృతాం ధ్వజై స్సతోరజై రుక్షితమార్గవత్సరామ్.

వివేక శక్తానకదుద్ధుభిస్సన్వైరభ్యుద్యతః పౌరసుహృద్విజాతిభిః.

౫౩

య ఏతత్కృష్ణవిజయం శఙ్కరేణ చ సంయుగమ్.

సంస్మరేత్ప్రీతరుత్థాయ న తస్య స్యా త్పరాజయః.

౫౪

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే. మహాపురాణే. పారమహంసాం. సంహితాయాం. దశమస్కంధే.

త్రిషష్టితమోఽధ్యాయః.

(ఇతి.) అథ న మితి చేదః. వద్వా ఉపయా నహ, ప్రాద్యుమ్నమనిరుద్ధం. సమానయత్ ద్వారకాం ప్రాసయామాసే త్యర్థః.

౫౧

తదేవాహ (అక్షోహిత్యేతి.) శోభనే వాససీ యస్య తం పత్న్యా సహితం. అనిరుద్ధం. పురస్కృత్య పురతో గమయౌ రుద్రానుమోదితః స్వయమవ్యసయయౌ.

౫౨

(స ఇతి.) స బాణః కృష్ణో వా. అన్యతరనహితోఽన్యతరో వా. పౌరాదిభి, రభ్యుద్యతః అభిముఖమాగత్య వత్కృతః, శక్తాదిర్వనిభిః, రాజధానీం ద్వారకాం. నివేగ, కథంమాతాః ముఖీకాః పిత్రాః, మార్గాః వీధయః చత్వరాణ్యజ్ఞానాని చ యస్యాం. తామ్.

౫౩

ఉక్తకథాను స్మరణపలమాహ (య ఇతి) యః పుమా శంస్మరే దితి శ్రవణాభ్యానాదీనా మప్యవలక్షణం. తస్య స్మరతః పరాజయో న స్యాత్.

౫౪

ఇతి శ్రీనర్మనవ్యయసారాధారరాకాసుధాకరవ్య సర్వవిన్యాసిధేః శ్రీకై లగురోః సుతేన

తద్వరణతమలపదిచయప్రసన్నతత్సాక్తి సమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన

శ్రీవైష్ణవవాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం. శ్రీమద్భాగవత

చంద్రికాయాం. దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం. చశమస్కంధే. త్రిషష్టితమోఽధ్యాయః.

అథ చతుష్షష్టితమోఽధ్యాయః :

* సృగోపాఖ్యానారम्భః *

శ్రీమత ఉవాచ—

ఏక దోషవనం రాజన్వగ్మర్మదుకుమారకాః,

విహర్తుం సామృప్రద్యమ్నచారుఖానుగదావయః.

౧

క్రీడిత్వా సుచిరం తత్ర విచిన్వంతః పిపాసితాః,

స్థితం నిరుదకే కూపే దదృశుః సృత్య మద్భుతమ్.

౨

కృకలాసం గిరినిభం వీక్ష్య విస్మితచేతసః,

తస్య చోద్ధరణే యత్నం చక్రున్తే కృపయాన్వితాః.

౩

చార్మఖిస్తాన్తవైః పాశైర్బద్వా పతితమద్భుతాః,

నాశక్నువన్సముద్ధర్తుం కృష్ణాయాచఖ్యురక్నుకాః.

౪

అథ చతుష్షష్టితమోఽధ్యాయః.

అథ దత్తాత్రహరప్రయుక్తదురితనిమిత్తకృకలాసమన్యసో సృగస్య తజ్జన్మవిమోచనాత్మకం
భగవచ్చేష్టితమనుభర్తృయః చతుష్షష్టితమేన (ఏకదేశ్యాపనా.) నానదుపోద్ధాకమాహ హే రాజా
సామృద్ధయో యదుకుమారకాః.

౧

(క్రీడిర్లేఖి.) అత్రోపపాద పిపాసితా స్తృప్తాః జల మన్వేషయంతః, క్వచిన్నిరుదకే
స్థితే కూపే చుహుద్భుతం అద్భుతం చ వత్సం జన్తుం దదృశుః.

౨

(కృకలాసం నామ.) గిరినిభం గిరితుల్యం విస్మితం చేతో యేషాం తే. తస్య కృకలాసస్యో
ద్ధరణే నిమిత్తే, యత్నం చ చక్రున్తే.

౩

(చార్మఖి రితి.) చర్మమయై, స్తనుమయై, పాశైర్బద్ధాః, బద్వా పతితం, త, ముద్ధర్తుం న
ప్రబహువుః.

౪

తత్ర గత్వాఽరవిందాక్షో భగవాన్విశ్వభావనః,

వీక్ష్యోజ్జహార వామేన తం కరేణ నలీలయా.

స ఉత్తమశ్లోకకరాభిమృష్టో విహాయ సద్యః కృకలాసరూపమ్,

స నైవైవామీకరచారువర్ణస్సన్వర్ణదృశ్యతాలంకారణామృరప్రకృ,

పప్రచ్ఛ విద్వా నపి తస్య దానం జనేషు విఖ్యాపయితుం ముకున్దః,

కన్త్యం మహాభాగవరేణ్యరూపో దేవోత్తమం గణయామ నూనమ్.

దశామిమాం వా కతమేన కర్మణా సంప్రాపితో హ్యతద్ధర్మస్సుభద్రః,

అత్మానిమాఖ్యాహి వివిత్పతాం నో యన్మన్యనే సః క్షమ మత్ర వక్తుమ్.

(తత్రేతి.) విశ్వం భావయతి అభ్యదికం కరోతీతి తథా వామేన కరేణ నీలయైవ, త ముజ్జహార బహిర్విష్కాపితవాః.

(స ఇతి.) స ఉద్భుతః ఉత్తమశ్లోకస్య కరేణాభిమృష్ట ఇతి హేతుగర్భమిదం. సన్తప్తం చామీకరం సువర్ణం తద్వ ద్వర్ణో యస్య సః అద్భుతా అలంకారణాదయో యస్య సః, స్వర్ణీ దేవో బభూవ.

(పప్రచ్ఛేతి.) తస్య కృకలాసన్య జన్మనో విదానం కరణం జానన్మపి ముకున్దః త జ్జనేషు ఖ్యాపయితుం ప్రసిద్ధీకర్తుం. పప్రచ్ఛ. ప్రచ్ఛమేవాహ (కన్త్య మితి.) హే మహాభాగ వయం తు త్వాం ద్రువం జేవశ్రేష్ఠం గణయామ.

కతమేన కేన వా కర్మణా ఇమాం కృకలాసత్వరూపాః దశాం అవస్థాం ప్రాపితోఽపి తత్ర హేతుః అతద్ధర్మా ఏత దవస్థానద్ధా. శోభనా దీప్తి ర్యస్య సః (అత్మాన మితి.) వివిత్పతాం వేత్తుమిచ్ఛతాం నోఽన్యథ్య. మాత్మాన మాఖ్యాహి యది తద్వక్తుం క్షమం యోగ్యం తద్భాఖ్యాహీతి నందిన్యః.

(నృగోపాఖ్యానము)

శ్రీమత ఉవాచ—

ఇతి స్మ రాజా నలమృష్టః కృష్ణే నానందమూర్తినా.

మానుషః ప్రణిపత్యాహ కిరీతేనార్కవర్చసా.

౯

నృగ ఉవాచ—

నృగో నామ నరేంద్రోఽహ మిశ్వైకుతనయః ప్రభో.

దానేష్వాఖ్యాయమానేషు యది తే కర మస్పృశమ్.

౧౦

కిం ను తేఽవిదితం నాథ సర్వభూతాత్మసాక్షిణః.

కాలేనావ్యాహతదృశో వక్ష్యేఽథాపి తవాజ్ఞయా.

౧౧

యావత్స స్పికతా భూమౌ యావత్కో దివి తారకాః.

యావత్కో వర్షధారాశ్చ తావతీ రదదాం స్మ గాః.

౧౨

(ఇతితి.) ఆనందమూర్తినా హృద్యమూర్తినా నలమృష్టో రాజా మానుష ఇతి చ పూర్వ జన్మాభిప్రాయోక్తం. అర్కస్యేవ వర్షో యస్య త త్రేవ కిరీతేన నమస్కృత్యాహ.

౯

ఉక్తిమేవాహ (నృగ ఇత్యాదిత ఇత్యుక్త్యాత మిత్యతః ప్రాక్తనేన.) అహం నృగో నామ నరేంద్రః రాజశ్రేష్ఠః హ ప్రభో దానేష్వాఖ్యాయమానేషు దానేషుంసాసు వక్తవ్యాన్వి త్యర్థః. దానేషు దానేలేషు వా యది తవ కర్తవ్యమిత్థనంవేహే సద్దేహవచనం యది వేదాః ప్రమాణం స్యు రితివత్, కర్ణపథం నూనం ప్రాప్తస్యా మిత్యర్థః.

౧౦

కింన (కింప్రతి.) తే ద్వయో న విదితం కింను విదితమేవేత్యర్థః. తత్ర హేతుత్వేన విశిష్ట- సర్వభూతానా ముత్తమో బుద్ధేః సాక్షిణః సాక్షిద్దృష్టుః కాలేనావ్యాహత మవిష్టతం దృక్జ్ఞానం యస్య తస్య అథాపి యద్యప్యేవం తథాపి.

౧౧

(యావత్స ఇతి.) పికతారమో యావత్స స్తావతీ, ధేనూ, రదదాం దత్తవానస్మి మయా దత్తానాం గదాం సజ్జ్యా న విద్యత ఇత్యర్థః.

౧౨

పయస్వినీ స్తరుణీ రూపశీలగుణోపపన్నాః కపిలా హేమశృంగాః,
 న్యాయార్జితా రూప్యఖురాన్నవత్నాః దుకూలమాల్యాభరణా దదామ్యహమ్. ౧౩
 న్వలంకృతేభ్యో గుణశీలవద్భ్యో సీదత్కుటుమ్బేభ్యః ఋతవ్రతేభ్యః,
 తపశ్శృతబ్రహ్మవదాన్యవద్భ్యః ప్రాదాం యువభ్యో ద్విజపుష్పవేభ్యః. ౧౪
 గోభూహిలత్యాయతనశ్వహస్తినః కన్యాస్పదాసీనిలరూప్యశయ్యాః,
 వాసాంసి రత్నాని పరిచ్ఛదానథా నిష్ఠం చ యజ్ఞైశ్చరితం చ పూర్తమ్. ౧౫

కన్యచి ద్విజముఖ్యస్య భగిష్ఠా గౌర్మమ గోధనే.
 సంస్మక్తాఽపిదుషా సా చ మయా దత్తా ద్విజాతయే. ౧౬

తా ఏవ విశిష్ట (పయస్వినీ రితి.) అత్ర భూష్ణి మత్స్యరీయాః, శీత దిభి ర్యుక్తాః కపిలవరా హేమనల్లాలంకారాః, శృంగయో ర్భాసాం తాః నాయత స్సంపాదితాః రోప్యం రజతాలంకారాః ఖరేషు యస్మిం తాః కత్తైస్సహితాః దుకూలాదీనం ద్వంద్వః, తతో వత్సరీయోఽచ. దదామి అదా మిత్యర్థః. ౧౩

అథ సత్సూత్రాణి విశిష్ట (స్వలంకృతేభ్యః ఇతి.) సీదన్ క్లిష్కణ కుటుమ్బో యేషాం కేభ్యః. ఋతవ్రతేభ్యః అదమ్బుదాదేభ్యః తపసా, శ్రుతాః ప్రఖ్యాతా, సే బ్రహ్మణీ వదన్యాః బ్రహ్మవాదినః, లే చ తే వన ప్రాప్తేః వదన్యవద్భ్యః ఇతి పాలే తప అది విశిష్టేభ్యః ఏవం రేభ్యో, బ్రాహ్మణో తప్తేభ్యోఽదామి. ౧౪

న కేవలం గావివాదం, అన్యవిషయాహ (గోభ్యుతి.) పునర్గ్రహణమితరాకీడయా తద్భూయస్తాభిప్రాయకిం గవాదీనా మితరేకరయోగద్వంద్వః, తత్రాచుతనాని గృహాః దాసీభి స్సహితాః కన్యా, శీలాదీనం ద్వంద్వః, తత్ర రూప్యం రజతం, పరిచ్ఛదాన్ గృహోపకరణాని, స కేవలం ప్రాదామేవ కిన్తు యజ్ఞ నిష్ఠం చ పూర్తం స్మార్తం కర్మ చరితం, కృతం చ. ౧౫

ఏవం సర్వమనన్య మమ కించిత్పుష్కలమస్మిన్ శృణ్వీత్సాహ (కన్యచి రితి.) ద్విజముఖ్యస్య, గౌ ప్రతిగృహీతవతో గౌ, ర్మౌష్టా బలాత్తదస్తా ద్విమోచితా సతీ మమ గోధనే సంస్మక్తా విశిత, సా చ అపిదుషా పూర్వమేవ కష్టేచిద్వత్తేభ్యం మజాతా మయా ద్విజాతయే అన్యన్మై బ్రాహ్మణాయ దత్తా. ౧౬

(నృగోపాఖ్యానారम्భః)

తాం నీయమానాం తత్స్వామీ దృష్ట్వేవాచ మమేతి తమ్.

మమేతి ప్రతిగ్రహ్యాహ నృగో మే దత్తవానితి.

౧౩

విప్రా వివదమానౌ మా మూచతు స్వార్థసాధకౌ.

భవాద్దాతాఽసహరేతి తచ్ఛ్రుత్వా మేఽభవద్భ్రమః.

౧౪

అనునీతా వృథా విప్రా ధర్మకృచ్ఛం గతేన మే.

గవాం లక్షం ప్రకృష్టానాం దాస్యామ్యేషా ప్రదీయతామ్.

౧౫

భవంతా వనుగృహీతాం కింకరస్యావిజానతః.

సముద్ధరత మాం కృచ్రాత్పతంతం నిరయేఽశుచౌ.

౧౬

నాహం ప్రతీచ్ఛే వై రాజన్నిత్యక్త్వా స్వామ్యపాక్రమత్.

(తా మితి.) తా మన్యస్మై దత్తాం గాం దృష్ట్వా తస్యాః గోః స్వామీ భూద్విప్రతి గృహీతాం తాం గాం మమ మదీయేత్యాహ ప్రతిగ్రహీ సత్పూర్వప్రతిగ్రహీతా మదీయైవ అధునైవ మహ్యం నృగో దత్తవా నిత్యాహ.

౧౭

(విప్రా వితి.) భవాః దాతా తతోఽసహరా చేత్యేవ మూచతుః, యత స్తౌ స్వార్థసాధకౌ స్వార్థసరా వత ఏవ మూచతు రిత్యర్థః. త ద్విప్రయోః వచ శ్శ్రుత్వా మమాపి భ్రమో జాతః.

౧౮

తదా ధర్మకృచ్ఛం ధర్మనఙ్కటం ప్రాప్తేన మయా అనునీతౌ, అనునయప్రకార మేవాహ (గవా మితి సార్థేన.) ప్రకృష్టానాం శ్రేష్ఠానాం గవాం లక్ష మన్యతరస్మై ప్రదీయతాం యువయోరన్య తరేణేత్యర్థః.

౧౯

కింవ (భవంతా వితి.) కింకరన్య మమ కర్మణః, శేషత్వపక్షయేయం షష్ఠీ. కింకరం మా మనుగృహీతా మిత్యర్థః. తత్ర హేతుత్వేన విశేషస్థి (అవిజానత ఇతి.) కృచ్రాద్ధర్మనఙ్కటా దశుచౌ విరయే పతంతం మాం సముద్ధరతేతి పూజార్థవిహవచనమ్.

౨౦

ఏవ ముక్తయోస్తయో రన్యతరః గోస్వామీ హే రాజా అహం గవాం లక్షమపి

నాన్యధామవ్యయుత మిచ్ఛామీత్యపరో యయా.

౨౧

తత శ్చ కాలయోగేన మృతః పరమమాణాయా,
దేవ దైవవశాన్నీతస్తద్వదామి తవాగ్రతః.

౨౨

ఏతస్మిన్నస్తరే యామ్యైర్దూతైర్నీతో యమక్షయమ్,
యమేన పృష్టస్తత్రాహం దేవదేవ జగత్పతే.

౨౩

పూర్వం త్వ మశుభం భుజ్జే ఉతాహో నృపతే శుభమ్,
నాస్తం దానన్య భవతః పశ్యే లోకన్య భాన్వతః.

౨౪

పూర్వమేవాశుభం భుజ్జ ఇతి ప్రాహ పతేతి సః,
తావద్రాక్ష మాత్మానం కృకలానం పతన్ప్రభో.

౨౫

న ప్రతీచ్ఛేన ప్రతిగృహ్ణామి కిన్తు దత్తా మేనామేవ నయామీ త్యుక్త్వా అపాక్రమత్ యయా. తథా అవరోపి ప్రతిగ్రాహీ దురాగ్రహః య ల్లక్షం త్వయా ప్రతిశ్రుతం అన్యదపి గవామయుతం దత్తం యది తథాప్యేనాం విహాయ నేచ్ఛామీ త్యుక్త్వా గాం త్యుక్త్వా యయా విత్యర్థః.

౨౬

(తత ఇతి.) హే పరమ మాయయా పరమన్యతమ మాయయా వా, హే శుభాతేన సజ్జరేన కాలయోగేన నిమిత్తేన మృతః హే దేవ దైవవశాదదృష్టవశా ద్యత్ర నీత, స్త త్తవాగ్రతో నదామి.

౨౭

(ఏతస్మిన్నితి.) హే దేవదేవ జగత్పతే ఏతస్మిన్నస్తరే ఇతఃపూర్వం పాపాభావాన్నేకు మనమర్తై రితి భావః, యమనంబద్ధిః యమనదనం ప్రాపితః తత్ర యమనదనే యమేనాహం పృష్టశ్చ.

౨౮

ప్రశ్నమేవాహ (పూర్వ మితి.) కిం పూర్వం పాపఫలం భుజ్జే ఉతాహో కిం, శుభం పుణ్య ఫలం ఛోక్ష్యసే భవతో దానన్య యో లోకః లోక్యత ఇతి లోకః ఫలం తన్య భాన్వతః ప్రకాశమానన్య శసస్థితస్యేతి యావత్ అస్తం అవదించి న పశ్యామి.

౨౯

పూర్వమేవాశుభం పాపఫలం భుజ్జే తస్మాల్పీయస్త్వా దితి భావః, ఇతి మయోక్తే పతవీరయ ఇతి శేషః, ఇతిత్వం న యమః మాం (ప్రాహ తావ దితి.) తావత్తదైవ హే ప్రభో పతన్మహ మాత్మానం కృకలాన మద్రాక్షం దృష్టవానస్మి.

౩౦

(నృగోపాఖ్యానముః)

బ్రహ్మణ్యస్య పదాన్యస్య తవ దానస్య కేశవ.

స్మృతిర్నాద్యాపి విధ్వస్తా భవత్సన్దర్శనార్థినః.

౨౬

స త్వం కథం మమ విభోఽక్షిగతః పరాత్తా యోగేశ్వరై శ్చృతిదృశామలహృద్విభావ్యః
పాక్షదధోక్షజ ఉరువ్యసనాన్ధబుద్ధేశ్చాన్తేఽనుదృశ్య ఇహ యన్య భవాపవర్గః.

౨౭

దేవదేవ జగన్నాథ గోవింద పురుషోత్తమ.

నారాయణ హృషీకేశ పుణ్యశ్లోకాచ్యుతావ్యయం.

౨౮

అనుజానీహి మాం కృష్ణ యాతుం దేవగతిం ప్రభో,

యత్ర క్వాపి సతశ్చేతో భూయాన్మే త్వత్పదాశ్రయమ్.

౨౯

(బ్రహ్మణ్యస్యేతి.) హే కేశవ బ్రహ్మణ్యస్యేత్యాది విశేషణచతుష్టయం. పూర్వజన్మ
స్మృత్యనసాయే హేతుకయోపాత్తం బ్రహ్మణీ బ్రాహ్మణకులే సాధు బ్రహ్మణ్యః.

౩౦

అలభ్యలాభేనాదునా కృతార్థోఽభూవమిత్యాహ (స త్వ మితి) హే విభో నః యస్యాహం
సన్దర్శనార్థీ స త్వం కథం మమాక్షిగతః లోచనగోచరః. కథ మిత్యనేన దౌర్లక్ష్యం సూచితం.
తత్ర హేతుశ్చేన విశిష్ట, పరమాత్మా. న హి పరమాత్మా కేవలం మాం స చక్షిషా వీక్ష్య ఇతి భావః.
కించ యోగేశ్వరైః శ్రుతిదృశా ఉపవిషచ్ఛ్రద్ధిర్వారేణ, నిర్మలే హృదయే విభావ్యః కేవలం చిత్త్యః
యద్యప్యేన మథాపి హే అధోఽక్షజ అభక్తేన్ద్రియజన్యజ్ఞానాయ విషయవ్య భవాపవర్గః సంసారశాశ
స్త్రశ్చోరుతా వ్యసనేనాన్ధా బుద్ధి ర్యన్య తథాభూతస్యాపి శాన్తే సతి హృదయే త్వం దృశ్య ఏవే
త్యర్థః.

౩౧

హర్షాతిశయేన బహుధా సంబోధయన్ కించి త్సార్థయమాన శ్చానుజ్ఞాం పృచ్ఛతి (దేవ
దేవేతి ద్వాత్వాం.) దేవగతిం స్వర్గలోకం ప్రతి యాతుంకైగస్త ముద్యుతం మా మనుజానీహి ఆజ్ఞాపయ,
యత్ర క్వాపి సతో వర్తమానవ్య మమ చేతః త్వదాస్పదం త్వత్పాదారవిందసంక్రయం భూయా
త్తథానుగృహ్ణీష్యే త్యర్థః.

౩౨-౩౯

నమస్తే సర్వభావాయ బ్రహ్మజేననన్తకాయే.

కృష్ణాయ వాసుదేవాయ యోగానాం పతయే నమః.

౪౦

ఇశ్వక్వా తం పరిక్రమ్య పాదౌ స్పృష్ట్యా స్వమాళినా.

అనుజ్ఞాతో విమానాగ్ర్యమారుహత్పశ్యతాం నృణామ్.

౪౧

కృష్ణః పరిజనం ప్రాహ భగవాన్దేవకీసుతః.

బ్రహ్మజ్యేష్ఠో ధర్మాత్మా రాజన్యా ననుశీక్షయన్.

౪౨

దుర్జరం బత బ్రహ్మన్యం భుక్తమగ్నేర్మనాగపి.

తేజీయసోఽపి కిముత రాజ్ఞా మీశ్వరమానినామ్.

౪౩

నాహం హాలాహలం మన్యే విషం యన్య ప్రతిక్రియా.

యాన్య స్మమస్కరోతి (నమస్త ఇతి.) తే కుభ్యం సర్వభావాయ సర్వః భావః పదార్థో యన్య కరీరత్సేనేతి స తథా తస్మై తత్ర హేతుః. బ్రహ్మజే స్వరూపేణ గుణైశ్చ విరతికాయ బృహత్తాయ అనన్తాశ్చక్రయః కార్యోపయోక్తాపృథక్పీఠప్రకృతిపురుషకాలసార్వజ్ఞసర్వకత్తిత్వాదయో యన్య తస్మై యోగానాం పతయే నిర్వాహకాయ.

౪౦

(ఇతీతి.) స్వమాళినా స్వకిరీచేన విమానాగ్ర్యం విమానశ్రేష్ఠం అరురోహ నృణాం పశ్యతాం సతాం.

౪౧

(కృష్ణ ఇతి.) బ్రహ్మజ్యేష్ఠో ధర్మాత్మేతి చ హేతుగర్భం. తత్త్వా బ్రాజన్యానను శీక్షయన్నిత్యత్ర “లక్షణ హేతోస్” రితి శత్రాదేశః, అనుశీక్షయితు మిత్యర్థః. పరిజనం పరితో విద్య మానం ప్రతి ప్రాహ.

౪౨

ఉక్తిమేవాహ (దుర్జర మిత్యాది నైతద్విశ్రావ్యేత్యతః ప్రాక్తనేన.) బితేత్యాశ్చర్యే. బ్రహ్మన్యం మనగీషదపి భుక్తం సత్ అగ్నే గ్నిపద్యశన్య అతేజస్విసోఽపి దుర్జరం దుఃఖేనాపి స జీర్వతీతి తథా కిం వక్తవ్యం ఈశ్వరం మన్యానాం రాజ్ఞాం దుర్జర మితి.

౪౩

కింఽ (నాహ మితి.) హాలాహలం న విషం మన్యే. కుతః? యన్య హాలాహలన్య.

(నృగోపాఖ్యానము.)

బ్రహ్మస్వం హి విషం ప్రోక్తం నాన్య ప్రతివిదిర్భువి.

౩౪

హినస్తి విషమత్తారం అగ్నిరద్భిః ప్రళామ్యతి.

కులం సమూలం దహతి బ్రహ్మస్వారణి పావకః.

౩౫

బ్రహ్మస్వం దురనుజ్ఞానం భుక్తం హన్తి త్రిపూరుషమ్.

ప్రసహ్యతు బలాద్భుక్తం దశపూర్వాన్దశాపరాణ్.

౩౬

రాజాన్యో రాజ్యలక్ష్మ్యే చ నాత్మపాతం ప్రచక్షతే.

నిరయం యోఽభిమన్యస్తే బ్రహ్మస్వం సాధు బాలిశాః.

౩౭

గృష్టాన్తి యావతః పాంసూన్రుదతామశ్రువిన్దవః.

ప్రతిక్రియా ప్రతీకారః చర్తత ఇతి శేషః. కిన్తు బ్రహ్మస్వమేవ విషం ప్రోక్తం. హి యస్మా దన్య బ్రహ్మస్వస్య భూమా ప్రతిక్రియా నాస్తి.

౩౪

కింఽ (హినస్తితి) విషం త్వత్తారం భక్షయితార మేవ హన్తి అగ్ని స్త్వద్భిర్జ్వలైః ప్రళామ్యతి అనేన సంస్కరితం సంస్కరేణ మారకత్వాదగ్నితుల్యతాస్యాదిత్యేతదపి నాస్తీత్యుక్తం (అపి చ సమూల మితి.) వహ్నిర్హి మూలాన్యవిశేషయతి. బ్రహ్మ స్త్వలక్షణారణ్యః పావకస్తు కులం నదపి సమూలం దహతి.

౩౫

కింఽ (బ్రహ్మస్వ మితి.) దురనుజ్ఞాతం సమ్యగననుజ్ఞాతం స భుక్తం స్వం పునః పాత్రం చేతి త్రిణ పురుషాణా దహతి బలాద్రాజాన్యాశ్రయబలా త్ప్రహ్మ బలాచ్ఛక్యే భుక్తంతు దశ పూర్వాణా పితృపితామహదీణ హన్తి చరతే పాతయతి అపరాణ్ శుత్రపౌత్రాదీణా దశ వాశయతి.

౩౬

తర్హి రాజానః కి మిద బ్రహ్మస్వం దుష్టత ఇత్యతాహ (రాజాన ఇతి.) యే రాజాన స్సాధు మథా తథా బ్రహ్మస్వ మభిమన్యస్తే అకాన్తాన్తి తే రాజ్యలక్ష్మ్యే అన్ధా ఇతి శేషః. అన్ధా పతత్యస్మిన్నితి తథా త నిరయం స ప్రతీక్షస్తే న విదారియన్తి అత స్తే కేవలం బాలిశాః మూఢాః.

౩౭

(గృష్టాన్తిత్యాది శోకద్వయ మేకాన్వయం.) హృతం విత్తం యేషాం తేషాం అత ఏవ

విప్రాణాం హృతవిత్తానాం వదన్యానాం కుటుమ్బిసామ్.

౩౮

రాజానో రాజకుల్యాశ్చ తావతోఽబ్ధాన్నిరజ్జుశాః.

కుమ్బిసాకేన పచ్యంతే బ్రహ్మదాయాపహారిణః.

౩౯

స్వదత్తాం పరదత్తాం వా బ్రహ్మవృత్తిం హరేతయః.

షష్టివర్షసహస్రాణి విష్ణాయాం జాయతే క్రిమిః.

౪౦

స మే బ్రహ్మభనం భూయార్థధ్వా చల్పాయుషో నృపాః.

పరాజితాశ్చుతా స్థానాద్భవస్త్వద్వేజినో వయమ్.

౪౧

విప్రం కృతాగస మపి మైవ ద్రుహ్యత మామకాః.

ఘ్నంతం బహుశపంతం వా నమస్కరుత నిత్యశః.

౪౨

యథాఽహం ప్రణమే విప్రా ననుకాలం సమాహితః.

తథా నమత యూయం చ యోఽన్యథా మే న దణ్ణభాక్.

౪౩

రుదతాం విప్రాణాం అశ్రుబిందనః యావతః పాంసూః గృహ్ణన్తి ఆర్ద్రాన్సుర్వన్తి తావ
తోఽబ్ధాన్వత్పరాః కుమ్బిసాకేన విరయేణ పచ్యంతే బ్రహ్మదాయాపహారిణః బ్రహ్మస్వాపహారిణః
విరజ్జుశాః దుర్నివారాః రాజాదివిశేణ మిదం ద్వయమ్.

౩౮-౩౯

(స్వదత్తా మితి.) బ్రహ్మవృత్తిం బ్రాహ్మణస్యాజీవికాం.

౪౦

బ్రహ్మన్యం న మాం స్పృశేదిత్యాశాస్త్రే (నమ ఇతి.) విపర్యయేఽనర్థమాహ య దితి.
య ద్భృహ్మభనం. గృధ్వా అభికాజ్ఞ్య అల్పాయుషః పరాజితాశ్చ రాజ్యా ద్భృష్టాశ్చ భవన్తి అతో
వయ ముద్వేజినః భీతిమన్తో భవేమ.

౪౧

(విప్ర మితి.) మామకా యది యూయం మదీయా స్తర్హి కృతావరాధమపి విప్రం
నైవ ద్రుహ్యత. అర్హత్వా "త్రుధద్రుహే" తి చతుర్థభావః. కిన్తు బహు యథా తథా శపన్తమపి నిత్యం.
సమస్కరుత.

౪౨

ఇద మేవ ద్విష్టాన్తే ద్రధయతి (యథేతి.) అనుకాలం త్రిసన్ధ్యం ప్రణమే నమస్కరోమి
యోఽన్యథా న నమే త్వ దణ్ణభాక్ మే మత్తః.

౪౩

(నృగోపాఖ్యానము)

బ్రాహ్మణార్థో హ్యవహృతో హర్తారం పాతయత్యధః.

అజానంత మపి హేనం నృగం బ్రాహ్మణగౌరివ.

౪౪

ఏతద్విశ్రావ్య భగవాన్ముకున్దో ద్వారకౌకసః.

పావన స్సర్వభూతానాం వివేక నిజమన్దిరమ్.

౪౫

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే. మహాపురాణే. పారమహంస్యాం. సంహితాయాం. దళమస్కంధే.

చతుష్షష్టితమోఽధ్యాయః.

న కేవల మర్థవాద ఇతి భీషికేమం కింశు ప్రత్యక్ష మిత్యాహ (బ్రాహ్మణార్థ ఇతి.)
బ్రాహ్మణార్థో విప్రధనం హర్తారం అధోనరకే పాతయతి యథా అజానంత మేనం నృగం బ్రాహ్మణస్య
గౌరపాతయత్. అజానంతమపిత్యనేన కిము వక్తవ్యం జానంతం పాతయతీతి కైముక్య
న్యాయోఽభిప్రేతః.

౪౬

(ఏత దితి.) ద్వారకౌకసః ప్రతి ఏతదుత్తం శ్రావయిత్వా తత్ర హేతుః సర్వలోకానాం
పావనః.

౪౭

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయవయఃపారావారణాకాసుదాకరస్య సర్వవిద్యావిధేః శ్రీశైలగురోః సుతేన

తచ్చరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్పూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన.

శ్రీవైష్ణవదాసేన. శ్రీపీఠరాఘవవిదుషా. లిఖితాయాం. శ్రీమద్భాగవత

చంద్రికాయాం. దళమస్కంధే. చతుష్షష్టితమోఽధ్యాయః.

అథ సఖ్యసప్తతమోఽధ్యాయః ।

—* బలరామస్య పునర్వన్ద్రవజాగమనకథా. *—

శ్రీశుక ఉవాచ—

బలభద్రః కురుశ్రేష్ఠ భగవాన్సథ మాశ్రితః,

సుహృద్దిదృక్షు రుత్కుణ్ఠః ప్రయయా నన్దగోకులమ్. ౧

పరిష్వక్త శ్చిరోత్కణ్ఠే ర్గోపైర్గోపిభి రేవ చ,

రామోఽభివద్య పితరా వాశీర్భి రభినన్దితః. ౨

చిరం సః పాహి దాశార్హ సానుజో జగదీశ్వర,

ఇత్యారోప్యాఙ్గ మాల్లిఖ్య నేత్రైస్సిషిచతుర్జలైః. ౩

అథ సఖ్యసప్తతమోఽధ్యాయః.

అథ ప్రత్యేకం రామకృష్ణయో శ్చేష్టితాని వర్ణయతి (బలభద్ర ఇతి.) హే కురుశ్రేష్ఠ సుహృద్దిదృక్షు రితి సమస్తం వదం. సుహృదో బన్ధూః ద్రష్టుమిచ్ఛుః, తత్ర హేతు రుత్కుణ్ఠః ప్రేమయుతః తద్విషయాభిలాషయుతో వా. ౧

(పరిష్వక్త ఇతి.) అలికితః పితరౌ యగోదానన్దగోపా వభివద్య ప్రణమ్య తాభ్యః మాశీర్భి రభినన్దితశ్చ. ౨

తదేవాహ (చిర మితి.) హే దాశార్హ హే జగదీశ్వర ఇదం సంబోధనద్వయం హేతుగర్భం. జగదీశ్వరత్వా త్స్వాతీతనరక్షణార్థం దాశార్హేష్వవతీర్ణత్వాచ్చ సానుజ స్త్వం నోఽస్మాక చిరం పాహి చిరమాత్మరక్షప్రార్థనయైవ తయోరీర్థాయుష్వైదికం సర్వం ప్రార్థితప్రాయశేవ తేన వినా తదనుపపత్తే రిత్యాశయేన చిరం పాహేత్కృత్తం (ఇతీతి.) అదిత్యాకాన్య నేత్రైః, నేత్రజైర్జలైః హర్షజలైః సిషిచతుః స్పృశయామాసతుః.

(బలరామస్య పునర్వస్తవజాగమనకథా)

గోపవృద్ధాంశ్చ విధివద్యవిష్టైరభివాదితః,

యథా వయో యథా సఖ్యం యథా సంబంధ మాత్మనః,

సముపేత్యాథ గోపాలాన్వాస్యహస్తగ్రహాదిభిః.

౪

విశ్రాంతం సుఖమాసీనం ప్రప్రచ్ఛుః పర్యుపాగతాః,

పుష్ట్యా చానామయం స్వేష ప్రేమగద్గదయా గిరా,

కృష్టే కమలవత్రాజే సంన్యస్తాఖిలరాధసః.

౫

కచ్చి నో బాన్ధవా రామ సర్వే కుశల మానతే,

కచ్చిత్ స్మరథ నో రామ యాయం దారసుతాన్వితాః.

౬

దిష్ట్యా కంసో హతః పాపో దిష్ట్యా ముక్తా సుహృజ్జనాః,

నిహత్య నిర్జిత్య రిపూ నిష్ట్యా దుర్గం సమాశ్రితాః.

౭

(గోపవృద్ధానితి.) తతో గోపవృద్ధాః శ్చాభివాద్యేతి శేషః. యవిష్టైః మ్యానవయన్తైః అభివద్దితః కింవ (యథా వయ ఇతి.) అథ తతో హస్త్యాదిభిః ఆదికభేదేన అభిజ్ఞానాదినన్యైః హస్తాః, అత్మవస్పస్య. వయస్సఖ్యసంబంధాదురూపం గోపానాం సముపేత్య ఉపవివేకేతి శేషః.

(విశ్రాంత మితి సార్థమేకాన్వయం.) అనామయమారోగ్యం పుష్ట్యా కమలవత్రాజే కృష్టే, సంన్యస్తాః సమ్యజ్జీహితాః సకలా రాధసః బుద్ధయో యైస్తే కృష్టైకప్రవణాచిత్రా ఇత్యర్థః. (ప్రేష్టా గద్గదయా గిరా, పరివప్రచ్ఛుః.

(ప్రశ్నమేవాహ (కచ్చి దిత్వాదినా.) హే రామ నోఽస్మాకం సర్వే, బాన్ధవాః, కుశల, మానతే కచ్చి ద్దారై స్సుతై రన్వితాః ఇదం విన్మృత్య భావసూచకం విశేషణం, యాయం నోఽస్మాకం, స్మరథ కచ్చిత్.

(దిష్ట్యై) త్యానన్తే. ఆయ మస్మాకమానన్త ఇత్యర్థః, సుహృజ్జనాః వసుదేవదేవత్యాదయాః ముక్తాః కంసనిర్బన్ధాత్ మోచితాః, కాంక్షిద్రిపూ నిహత్య కాంక్షి నిర్జిత్య వ దుర్గం జలదుర్గం ద్వారకా మిత్యర్థః.

గోప్యో హసన్త్యః ప్రప్రచూః రామసందర్శనాదృతాః.

కచ్చిదాస్తే సుఖం కృష్ణః పురత్రీజనవల్లభః.

౮

కచ్చిత్సురతి వా బన్ధుః పితరం మాతరం చ సః.

అపి వా స్మరతేఽస్మాక మను నేవాం మహాభుజః.

౯

మాతరం పితరం భ్రాతృ స్పతీన్పుత్రాన్ప్రసూరపి.

యదర్థేఽత్యాత్మ దాశార్హ దుస్త్యజా న్ప్రసజనా స్ప్రిభో.

౧౦

తాన స్పద్యః పరిత్యజ్య గతస్సజ్జీన్న సౌహృదః.

కథన్న తాదృశం త్రీభి ర్నశ్రద్ధీయేత భాషితమ్.

౧౧

(గోప్య ఇతి.) రామస్య దర్శనే పునః పునర్వీక్షణే అదృతాః ప్రప్రచూః. ప్రశ్న మేవాహు కచ్చిదాస్త ఇతి. పురత్రీజనవల్లభ ఇత్యనేన గ్రామ్యత్రీప్యాత్మసు తస్య ప్రీత్యభావో హేతుగర్భితః. ౮

న కృష్ణః పితరం నన్దం మాతరం యశోదాం చ స్మరతి కచ్చిత్ (అపివేతి.) అస్మాక. మనుసేవా మనువర్తనం స్మరతే కిం వా న స్మరత్యేవేతి భావః. ౯

ఏత దేవ స్పష్టయతుం తస్య సౌహృదభావ మాహుః (మాతర మితి సార్ధేన.) హే దాశార్హ హే ప్రభో మాత్రాదీనన్యాంశ్చ స్పజనా యదర్థే యన్నిమిత్త సత్కాత్మ త్యక్తవత్కుః. తాః నోఽస్మాక నద్య ఏవ పరిత్యజ్య గతః. అత ఏవ సంభిన్నం సౌహృదం యేన. తథాభూతః తర్హితద్గమనే యుష్మాదిః ప్రతిబద్ధః కిం న కృతః. తద్వాక్యవిశ్వాసా దితి తేత్ నిశ్చయః కి మితి కృత స్త్రతాహుః కథంవితి. తాదృశ మిత్యనేన వజ్రసశీలత్వం వివక్షితం. త్రీభిరత్యనేన మౌఢ్యవర్జితత్వం. కథం న శ్రద్ధీయేత న విశ్వస్యేత. అజ్ఞత్వాద్విశ్వసితవత్కస్మేతి భావః. ౧౦-౧౧

వక్తృబహుత్వాన్నానాదిధాని చాక్యాని తత్రాన్యా ఊహుః (కథ మితి.) అనవస్థితః చక్షురః ఆత్మా మనో యస్య తస్య కృతఃపున్య చ కథన్ముఖదాః కుశలాః పురత్రీయో గృహ్లాన్తి విశ్వసన్తి. అన్యా ఊహుః గృహ్లాన్తి వా ఇతి విచిత్రాః కథాః భాషనాని యస్య తస్య హేతుగర్భమిదం. భాషణేనైవ వ్యామోహయతు రిత్యుః. సుందరం స్మితం యస్మిన్ తేనావలోకనేన ఉచ్ఛ్విసిత ఉద్వీపితో యః స్మరకామః తేనాకురాః అసులాః, ఇదమపి హేతుగర్భం, తత్త్వా. త్వాః గృహ్లాన్తి. వై ఇతి విశ్వయే. ౧౨

(బలరామస్య పునర్నందప్రజాగమనకథా)

కథన్ముగృహ్మన్యనవస్థితాత్మనో వాచః కృతఘ్నస్య బుధాః పురష్ఠియః,
గృహ్మన్వి వై చిత్రకథస్య సుందరస్మితావలోకోఽచ్చసితస్మతాతురాః.

౧౨

కిం న స్తత్కథయా గోవ్యః కథాః కథయతాఽపరాః,
యాత్యస్మాభి ర్వి నా కాలో యది తస్య తదైవ నః.

౧౩

ఇతి ప్రహసితం శౌరే ర్జల్పితం చారువీక్షితమ్,
గతిం ప్రేమపరిష్కం సృరన్తో రురుదుః శ్రీయః.

౧౪

సంకర్షణ స్తాః కృష్ణస్య సదేశై ర్హృదయశ్శయైః,
సా స్తవ్యయామాస భగవా న్నానాఽనునయకోవిదః.

౧౫

ద్వా మాసౌ తత్ర చావాత్మీ నృదుం మాధవ మేవ చ,
రామః శిషాసు భగవాన్ గోపీనాం ముద మావహన్.

౧౬

అనరా ఊహః (కిం న ఇతి.) హే గోవ్యః, తస్య కథయా వార్తయా నోఽస్మాకం కిం
కో వా పుష్కరుషార్థః, అతోఽన్యః కథాః కథయత తస్య కృష్ణస్మాభి ర్వి నా, యది, కాలో యాతి
తర్హి, తదైవ నోఽస్మాకమపి యాత్యేవ, కిన్తు, తస్య సుభేన, అస్మాకం తు దుఃఖేనేత్యేతావానేన విశేష
ఇత్యనేన ద్యునితమ్.

౧౭

(ఇతితి.) ప్రేమా పరిష్కం మాలింగనం చ, సృరన్త్యః.

౧౮

(సంకర్షణ ఇతి.) నానావిదేష్య, మనయేషు కోవిదో విపుణాః తాః గోపీ స్సా స్తవ్యయా
మాస.

౧౯

(ద్వా వితి.) మదుం చైత్రం మాధవం వైశాఖం చే. త్యేతౌ ద్వా. మాసౌ వవాత్మీ
దుషితవాణ్, అత్యంతసంయోగే ద్వితీయా. కథంభూతస్య, తాసు మధుమాధవయోన్సంబద్ధిషు
శిషాసు రాత్రిషు గోపీనాం పూర్వం, స్వపరిగృహీతగోపీనాం ప్రజాన్నిష్కృమణానంతరముత్పన్నానాం వా
రతిమనురాగ, మావహణ ఉదేచయణ.

౨౦

కించ (పూర్వేతి.) పూర్వజన్మస్య, కలాభిః మరీచిభిః, అమృష్టే ఉజ్వలే శౌముదీగన్ధ

పూర్ణచంద్రకలామృష్టే కౌముదీగన్ధవాయనా.

యమునోపవనే రేమే పేవితే శ్రీగజైర్వృతః.

౧౭

వరుణప్రేషితా దేవీ వారుణీ వృక్షకోటరాత్.

పతన్తీ తద్వనం సర్వం స్వగన్ధే నాధ్యవాసయత్.

౧౮

తం గన్ధం మధుధారాయా వాయునోపహృతం బలః.

ఆఘ్రాయోపగతస్తత్ర లలనాభిః పపౌ సమమ్.

౧౯

ఉపగీయమాన ఉద్గాయ స్వనితాశోభిమణ్డలే.

రేమే కరేణుయాధేషు మాహేన్ద్రీ ఇవ వారుణః.

౨౦

నేదు ద్దందుభయో వ్యోమ్ని వవృషః కుసుమై ర్ముదా.

గన్ధర్వా మునయో రామం తద్వీరైః రీడిరే ముదా.

౨౧

వాయునా కుముద్వతీనాం గన్ధవతేన, పేవితే యద్వా కౌముదీజ్ఞేన తద్వీకాపితాని కుముదాని లక్ష్మ్యస్తే. కుముదగన్ధవాయనే త్యర్థః. యమునాయాః ఉపవనే, శ్రీసమూహైః, పరివృతో, రేమే. ౧౭

(వరుణేతి.) వారుణీ మధుసూ సహోత్పన్నా మదిరా. సా, వరుణప్రేషితా సతీ. ఇదమేవ తస్యాం వారుణీభిష్టప్రవృత్తానిమిత్తం. వృక్షకోటరా. దాపతన్తీం. ఆథ స్సగన్ధేన స్త్రీ, స్వగన్ధేన. త. ద్వన, మధ్యవాసయత్ పరిమళయాం చకార. ౧౮

(త మితి.) తం వాయునోపహృతం. ప్రాణం ప్రత్యక్షం మధుధారాయా, గన్ధ మాఘ్రాయ, తత్రాగతో బలో రామః, శ్రీభీష్మహ, పపౌ పీతవాఙ్. ౧౯

వనితానాం, శోభిని మణ్డలే. ఉపగీయమానః, స్వయం చోద్గాయఙ్. రేమే, యథా కరేణునాం ఇభీనాం, యూధేషు మాహేన్ద్రీ, వాఙ్ గజః ఐరావత స్తద్వత్. ౨౦

(నేదు రితి) వవృషః, దేవా ఇత్యధ్యాహారః, ముదా హర్షణ. తన్య రామన్య, వీరైః వీర్యవ్రతాకైః పవోభి, రీడిరే తుష్టుభః. ౨౧

(బలరామస్య పునర్నన్దప్రజాగమనకథా)

ఉపగీయమానచరితో వనితాభిర్హలాయుధః.

వనేషు వ్యచరత్క్షిణో మదవిహ్వలలోచనః.

౨౨

స్రగ్యైకకుంజలో శుక్తో వై జయన్త్యా చమాలయా.

బిభ్రత్స్త్రితముఖామౌజం స్వేదప్రాలేయభూషితమ్

౨౩

స ఆజహోవ యమునాం జలక్రీడార్థ మిశ్వరః.

నిజవాక్య మనాదృత్య మత్త ఇత్యాపగాం బలః.

అరాగతాం హలాగ్రేణ కుపితో విచకర్ష హ.

౨౪

పాపే త్వం మామవజ్ఞాయ యన్నయాసి మయాఽఽహుతా.

నేష్యే త్వాం లాగ్నలాగ్రేణ శతధా కామచారిణీమ్.

౨౫

ఇత్థం ముసగీయమానాని చరిణి యస్య సః. క్షీణో శుక్తః. మదేన విహ్వలే చక్షులే లోచనే యస్య సః, వనితాభి స్సహ వనే. చచార.

౨౨

తమేవ విసన్ధి (స్రగ్యైతి.) స్రగస్యాస్తీతి తథా. ఏకం కుంజరిం యస్య సః. వనమాలయా అలక్ష్మిత ఇతి శేషః. స్వేద నిగ. ప్రాలేయం హిమం దేన. భూషితం స్త్రితముక్తం. ముఖామౌజం. బిభ్రాణః.

౨౩

తస్యైవ చరిత్రానరదహహ (స ఇత్యాదినా.) ఈశ్వరః ప్రభుః. సరామః, ఆజహోవ అహూతవా, తతో. మత్తోఽయం. మిత్యాత్మవాక్య. మనాదృత్యా. నాగతా మాపగాం యమునాం. కుపితో బలరామః. హలాగ్రేణ. విచకర్ష అకృష్టవా, హేతి విష్ణుయే.

౨౪

(పాపే ఇతి.) ఆహూతేతి చేదః. పాపే యద్యతో మయా, త్వం. మాహూతా. మా. మవజ్ఞాయ అవహేళ్య. నాగతాఽసి. అత. స్త్వాం. నైష్వరచారిణీం. శతధా సేవ్యామి శతకుల్యావతీం కరిష్యే.

౨౫

ఇత్యేవం. నిర్పర్నితా, అత ఏవ. భీతా. యమునా. తదైవ కర్తృం. ఆయం ప్రభు రితి. శబ్ధితా. హే నృప. పాపమోః. పతిత్వా. యదునన్దసం రామం ప్రతి. ఉవాచ.

౨౬

ఏవం నిర్భర్నితా భీతా యమునా యదునన్దనమ్.

ఉవాచ చకితా వాచం పతితా పాదయోర్నృప.

— ౬౬ —

రామ రామ మహాబాహో న జానే తవ విక్రమమ్.

యన్యైకాంశేన విధృతా జగతి జగతఃపతే.

— ౬౭ —

పరం భావం భగవతో భగవన్మా మజానతీమ్.

మోక్షమర్హసి విశ్వాత్మాన్ ప్రపన్నాం భక్తవత్సల.

— ౬౮ —

తతో వ్యముఞ్చ ద్యమునాం యాచితో భగవాన్సలః.

విజగాహే జలం శ్రీభిః కరేణుభి రివేభరాట్.

— ౬౯ —

వాచ మేవాహ (రామేతి.) తవ విక్రమం మహిమానం న జానే. అపారత్వా దితి భావః. తతేవ స్పష్టయితు మాహ యన్యేతి. హేజగతంపతే. పవ్యస్తపాతే. ఉన్య యన్య. ఏకాంశేన. నహస్రతమూర్తైకదేశేన. జగతీ స్పృశ్య. విధృతా విశేషేణ ధృతా. తన్య తవేతి సంబన్ధః. — ౬౬ —

భగవత స్తవ పరం నిరపదికం భావం ప్రభావం హే భగవన్ అజానతీం అధునా ప్రపన్నాం చ మాం మోక్ష మర్హసి తదువయుక్తం సంబోధయతి చిక్తవత్సలేతి. ముఞ్చేత్యన్య యథాపూర్వం గమయే త్యర్థః. — ౬౭ —

(తత ఇతి.) బిలో రామః ఇత్థం య చిరః తాం యమునాం వ్యముఞ్చత్. తత శ్రీఃస్సహ జలం విజగాహే చ యతా కరేణుభి స్సహేభరాట్ తద్యత్. — ౬౮ —

(కామ మితి.) కామం యథేచ్ఛం విహృతోఽతీర్ణాయ నిర్గతాయ రామాయ అవితామ్పరే వీలామ్పరేమహర్హణి అనర్హణి భూషణాని కా వ్రిషతీమన్లానక్రియం స్రజం మాలాం చ దదౌ. యమునేతి కర్తృపదాధ్యాహరః. యత్తు “పరుజప్రహితాం చాన్యై మాలా మన్లానవజ్జ-జామ్. సముద్రాభే తదా వస్త్రే నీలే లక్ష్మీరయద్భ తే” తి వైష్ణవం పదనం. తత్రాపి లక్ష్మీః దర్శనీయరూపా మూర్తిధరాయ మునేతి వ్యాఖ్యేయమ్. — ౬౯ —

(బలరామస్య పునర్నస్తవప్రకాశమనకథా)

కామం విహృత్య సలిలాదుత్తీర్ణయాసితామ్పరే.

భూషణాని మహార్హాణి దదౌ కాన్తిమతీం స్రజమ్.

౬౦

వసిత్వా వాససీ నీలే మాలా మామచ్య కాఞ్చనీమ్.

ఆద్యాపి దృశ్యతే రాజ న్యమునాకృష్టవర్తనా.

బలస్యానస్తవీర్యస్య వీర్యం సూచయతీవ హి.

౬౧

ఏవం సర్వా నిశా యాతా ఏకే వరి మతో వ్రజే.

రామస్యాక్షిప్తచిత్తస్య మాధుర్యైర్వృజయోషితామ్.

౬౨

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే. మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం. దశమస్కంధే, పజ్ఞాపప్తితమోఽధ్యాయః.

(వసిత్వేతి.) వసిత్వా పరిధాను కాఞ్చనీం స్వర్ణమయీం మాలా మామచ్య కణ్ఠే నిధాయ కాఞ్చనీం మాలా మిత్యమక్రభూషణోపలక్షణం. ఇత్థం సుష్కలజ్జ్వలతః, త్రీభిన్నహ రేణే యథా మాహేన్ద్రో వారణ స్తద్వతే.

౬౦

హలేన కృష్ణా యమునే త్యేవదసంభావితం మన్వానస్య రాజస్సంశయం విరాచి కీర్తయాఽఽహ (ఆద్యాపీతి.) హే రాజ న్ననస్తవ వీర్యం యస్య శస్య బలస్య రామస్య వీర్యం సూచయన్తి లక్షణహేతో రితి శత్రునాత్ జీవ, సూచయతు మిత్యర్థః. ఆకృష్టవర్తనా హాలాకృష్టమార్గేణ యమునా న్యస్తమానేతి శేషః.

౬౧

(ఏవ మితి.) ఆక్షిప్తం రిరంసా వ్రవణం చిత్తం యస్య తస్య వ్రజే రమితో రామః మాధుర్యైః విలాపై స్పర్శా నిశా రాత్రయః యోషితా మేకేవ నిశా యాతా ఏకనిశాప్రాయాబభూవు రిత్యర్థః.

౬౨

ఇతి శ్రీమద్భాగవతమహాపారావారాకాసుధాకరస్య నర్వవిద్వావిదేః శ్రీకైంగురోః సుతేన

కవ్యరశికమలనరీపప్రసన్నతత్సక్తినమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన

శ్రీస్తోత్రముగ్రహ శ్రీవీరరామవనిదుషా లిఖితాయాం. శ్రీమద్భాగవతవంద్రికాయాం.

దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం. దశమస్కంధే. పజ్ఞాపప్తితమోఽధ్యాయః.

అథ షట్పదితమోఽధ్యాయః :

—* శ్రీకృష్ణకృతపౌర్ణికకాశిరాజవదాదికథారమ్భః *—

శ్రీకుక ఉవాచ—

నంద్రవజం గతే రామే కరూషాదిపతి ర్మృషః,

వాసుదేవోఽహ మిత్యజ్ఞో దూతం కృషాయ ప్రాహిణోత్.

త్వం వాసుదేవో భగవా నవతీర్ణో జగత్పతిః,

ఇతి ప్రస్తోభితో బాలై ర్మేనే స్వాత్మాన మచ్యుతమ్.

దూతం చ ప్రాహిణోన్మద్ధః కృష్ణాయావ్యక్తవర్త్తనే,

ద్వారకాయాం యథా బాలో నృపో బాలకృతోద్భయః.

అథ షట్పదితమోఽధ్యాయః.

—*—

అథ కృష్ణవరీతం పౌర్ణికవధకాశీపురదహనాత్మక మనువర్ణయతి (నంద్రవజమిత్యాదినా) హేన్మప కరూషాణాం దేశానా మదిపతి రహమేవ వాసుదేవ ఇత్యభివన్యమానః. అత ఏవ అజ్ఞః. శ్రీకృష్ణాయా దూతం ప్రాహిణోత్ ప్రేషయామానః. దూతిమఖేన వక్ష్యమాణం వచః, ప్రాహిణో దిత్వర్థః.

తదేవాహ (త్వమితి.) ఇతీత్యం. బాలై రజ్ఞైస్తవః. ప్రస్తోభితః. స్తుత్యా ముఖా ప్రోత్సాహితః. అహంతు అఘ్నానమేవాచ్యుతం వాసుదేవం. మేనే మననై.

(దూత మితి.) అన్యై కద్వక్తుమిత్యాదిః. న వ్యక్తం వర్త్త యథాత్మ్యం యన్య తస్మై. కిం వక్తుమిత్యత అహ ద్వారకాయామితి. బాలై రజ్ఞైః. యథా బాలః, క్రిదాయాం నృపః కృతః. నృపత్వేన కల్పితే తథా త్వమవ్యబధోఽజ్ఞో ద్వారకాయాం నృపత్వేన కల్పిత ఇత్యేత త్వం వాసుదేవ ఇతి పూర్వోక్తం చ, వక్తు మిత్యర్థః.

(శ్రీకృష్ణకృతపౌణ్డికకాళరాజవధాదికథాః)

దూతస్తద్వారకా మేత్య సభాయా మాస్థితం ప్రభుమ్.

కృష్ణం కమలపత్రాక్షం రాజసన్దేశ మబ్రవీత్.

వాసుదేవోఽవతీర్ణోఽహ మేక ఏవ న చాపరః.

భూతానా మనుకమ్పార్థం త్వం తు మిథ్యాభిధాం త్యజ.

యాని త్వమస్మచ్ఛిహ్న్నాని మౌఢ్యా ద్విభర్షి సాత్వత.

త్యక్త్వైహి మాం త్వం శరణం నో చే దేహి మమాహవమ్.

శ్రీకృత ఉవాచ—

వికత్తనం తదాకర్ణ్య పౌణ్డికస్యాలృమేదసః.

ఉగ్రసేనాదయ స్సఖ్యా ఉచ్చక్తై ర్జహసుస్తదా.

ఉవాచ దూతం భగవా న్పరిహాసకథా మను.

(దూత ఇతి) తత్ తతః. రాజసందేశం రాజ్ఞః, పౌణ్డికవ్య, సందేశమ్.

తదేవాహ (వాసుదేవ ఇతి.) న చాపరః, న త్వం వాసుదేవ ఇతి భావః. కింతు త్వం భూతానాం స్వసంబంధవిషయభూతానా మనుకమ్పార్థం. మిథ్యా వాసుదేవః, అత స్తా. మఖిదా మాఖ్యాం త్యజ.

(యానీతి.) హే సాత్వత అన్మదసాధారణాని యాని విహ్నాని శఙ్ఖచక్రాదీని త్వం మౌఢ్యా ద్విభర్షి తానీత్యుక్త్వా మాం శరణమేహ్యగచ్ఛ నో చే చ్చరణం వాభ్యేషి తర్హి అహవం యుద్ధం దేహి యుధ్యస్తేత్యర్థః.

(వికత్తన మితి.) తద్దుతోక్త మల్పబుద్ధేః పౌణ్డికవ్య వికత్తన, మాకర్ణ్య సఖ్యా స్సఖాయాం స్థితాః. జహానుః హాసితవంతః.

(ఉవాచేతి.) పరిహాసకథా మను, ఉగ్రసేనాదీనాం పరిహాసకథానంతరం ప్రాహ, తదేవాహ

ఉత్ప్రక్ష్యే మూఢచిహ్నిని యైస్త్య మేవం వికత్తనే.

౯

ముఖం తదపిధాయాజ్ఞకజ్జగృధ్రవత్కైర్వృతః.

శయిష్యనే హతస్త్రత భవితా శరణం కునామ్.

౯

ఇతి దూతస్త మాక్షేపం స్వామినే సర్వమాహరత్.

కృష్ణోఽపి రథ మాస్థాయ కాశీ ముసజగామ హ.

౧౦

పౌణ్డికోఽపి త దుద్యోగ ముపలభ్య మహారథః.

అక్షోహిణీభి స్సహితో నిశ్చక్రామ పురాద్భహిః.

౧౧

తస్య కాశీపతిర్మిత్రం పార్థివగ్రాహోఽన్వయాన్మృష.

అక్షోహిణీభి స్తినృభి రవశ్యత్పౌణ్డికం హరిః.

౧౨

ఉత్ప్రక్ష్య ఇతి. హే మూఢ చిహ్నిని త్వయా ధృతాని. ఉత్ప్రక్ష్యే త్యాజయిష్యామి. తత్ర హేతుత్వేన విశిష్ట్యైర్విహ్నే. త్వ మేవం వికత్తనే.

౯

మాం శరణమేహీత్యస్తోత్రరమాహ(ముఖమితి.) హే అజ్ఞతత్ యేనేత్తం వికత్తికం తస్మై మపి పిధాయాద్భ్య కజ్జగృధిభిః. వృతః శయిష్యనే వణః కజ్జగృధివత్ పక్షివిశేషాః. తత స్త్రత శయనస్తరే భవాన్ కునాం శరణం. భవితా భవిష్యతి. మయా హతం శయితం చ త్వాం శ్వస్పగాలా దయః భాదిష్యంతితి భావః.

౯

(ఇతీతి.) అక్షేప మదిక్షేపం స్వామినే పౌణ్డికాయ సమాహరత్ అగత్య న్యవేదయదిత్యర్థః. కృష్ణోఽపితి. అస్థాయ అధిష్ఠాయ కాశీ ముసజగామ. తత్సమీపముసజగామే త్యర్థః.

౧౦

(పౌణ్డికోఽపితి) తస్య కృష్ణస్తోత్ర. ద్యోగ ముపగమ్య ఉపలభ్య జ్ఞాత్వా ద్రుతం శీఘ్రం. పురాత్కాదూషపురా విశ్వక్సామ(యద్వా) పౌణ్డికస్య తదా మిత్రపురేఽవస్థానా త్కాశీపురాదిత్యర్థః.

౧౧

(తస్యేతి.) తస్య పౌణ్డికస్య మిత్రం సఖా కాశీపతిః కాళిరాజః. పార్థివగ్రాహః, పృష్ఠతో తక్షకః, సహాయభూతస్సౌ తినృభి. రక్షోహిణీభి స్సహ అన్వయాత్ అనుజగామ. తదా హరిః కృష్ణః. పౌణ్డికం. దదర్శ.

౧౨

(శ్రీకృష్ణకృతపౌణ్డికకాశిరాజవదాదికథారమ్యః)

తమాయాన్తం రథోపన్థే శఙ్ఖార్యసిగదాశార్ఙ్గశ్రీవత్సాద్యుపలక్షితమ్.

విభ్రాణం కౌస్తుభమణిం వనమాలావిభూషితమ్.

౧౩

కౌశేయవాససీ పీతే వసానం గరుడధ్వజమ్.

అమూల్యమౌశ్యాభరణం స్ఫురన్మకరకుణ్డలమ్.

౧౪

దృష్ట్వా త మాత్మనాతుల్యవేషం కృత్రిమమాస్థితమ్.

యథానటం రజగతం విజహాస భృశం హరిః.

౧౫

శూలైర్గదాభిః పరిమై శృక్తిభిః ప్రాసతోమరైః.

అసిభిః పట్టనైర్పాణైః ప్రాహర స్పరయో హరిమ్.

౧౬

కృష్ణస్తు తత్పౌణ్డికకాశిరాజయో ర్పలం గజస్యన్దనవాజిపత్రిమత్.

గదాసిచక్రేషుచి రార్ద్రయద్భృశం యథా యుగాన్తే హతభుకృపృథక్ప్రజాః.

౧౭

కథంభూతం: శఙ్ఖాదిభి రుపలక్షితం తత్ర అరి అరయుక్తం చక్రం కౌస్తుభమణిం విభ్రాణం. వనమాలయా విరాజితమ్.

౧౩

పీతే విశజ్ఞే. కౌశేయవస్త్రే. వసానం పరిధానం గరుడః. కృత్రిమో. ధ్వజే యస్య అమూల్య మనర్హం మౌశ్యాభరణం. యస్య స్ఫురంతీ మకరాకారే కుణ్డలే యస్య.

౧౪

ఆత్మనా కృష్ణేన తుల్యో వేషో యస్య తం. అథాపి కృత్రిమం వేష మాస్థితమాశ్రితం. తత్ర దృష్టాంతః. యథా నటం రజగతమితి. రజ్జే నృత్యన్తరే గతం నటమివ స్థిత మిత్యర్థః. తమేవంవిధం దృష్ట్వా హృది ర్భృశం, ప్రహసితవాః.

౧౫

(శూలై రితి.) తదా. అరయః శత్రవః. కృష్ణం శూలాదిభిః. ప్రాహరః ప్రత్యాహత వంతః.

౧౬

(కృష్ణ స్త్రి.) గజాదయోఽన్య సంతీతి తథా చతురజమిత్యర్థః. త. తౌపౌణ్డికకాశిరాజయోః. బలం గదాదిభిః. భృశం. అర్ద్రయత్ పీడమామాస. ఆజన్ము ఇతియావత్. యథా యుగాంతాగ్నిః. పృథక్ ప్రజాః చతుర్విధభూతగ్రామా నర్దయిష్యతి తద్వత్.

౧౭

అయోధనం తద్రథవాజికుజ్జరద్విపత్థరోష్ఠైరరిణా చ ఖణ్డతైః,

బలౌ చిరం మోదవహం మనస్వినా మక్రీడనం భూతపతే రివోల్పణమ్. ౧౮

అథాహ పౌజ్జిక్య శౌరి రోఘోః పౌజ్జిక్య యద్భవాః,

దూతవాక్యేన మో మాహ తాన్యస్త్రాన్యుత్సృజామి తే. ౧౯

త్యాజయిష్యేఽభిదానం మే యత్త్వయాఽజ్ఞ మృషా ధృతమ్,

వ్రజామి శరణం తేఽద్య యది నేచ్ఛామి సంయుగమ్. ౨౦

ఇతి షీప్త్యా శితైర్వాజై త్విరథీకృత్య పౌజ్జిక్యమ్,

శిరోఽవృశ్చ్యుద్రథాగ్నేన వజ్రేణేష్టో యథా గిరేః. ౨౧

తథా కాశిపతేః కాయాచ్ఛిర ఉత్కృత్య పత్రిభిః,

న్యపాతయత్కాశిపుర్యాం పద్మకోశ మివానిలః. ౨౨

(అయోధన మితి.) అరిణా చక్రేణ. చకారాధదాదిభిశ్చ ఖణ్డతైః రథాదిభిః. త. దామోదనం యుద్ధస్థలం మనస్వినాం కూరాణాం చిరం సంతోషావహంస్త ప్రేజే. భూతపతేః అక్రీడన మివ కల్పాంతే రుద్రస్య క్రీడాప్రాసమివ ఉల్పణం దారుణం స దృఢానితి సంబంధః. ౧౮

(అదేతి ఉక్తిమేవాహ భోభో ఇత్యాదినా సంయుగ మిత్యంతేన.) భోభోః పౌజ్జిక్య దూత వాక్యముభేన భవాన్మాం వ్రతి య దాహ “యాని త్వమన్మచ్చిహ్నావీ” ల్యాది తాన్యేనాస్త్రాన్యు త్సృజామి వ్రతియోక్త్యేమి. ౧౯

హే అజ్ఞ. మే మత్సంబంధి మదసాధారణ మిత్కర్తృః. అభిధానం నామ తే త్వయా మృషా ధృతం త త్యాజయిష్యే. యది సంయుగం నేచ్ఛామి. సంయుగాద్వీతోఽస్మి చేత త్వాం శరణం వ్రజామి నాహం భీత ఇత్యర్థః. ౨౦

(ఇతితి.) ఉక్త్యేతి శేషః. రథాగ్నేన చక్రేణ. శిరోఽవృశ్చ్యుత్ చిచ్ఛేద. యథేంద్రో వజ్రేణ గిరే శ్చృణ్ణం తద్వక్. ౨౧

(తథేతి.) పత్రిభిః బాజైః కాశిపతేః కాయా చ్ఛిరః. ఉత్కృత్య. ఉత్సుతం యథా తథా చ్ఛిత్వా కాశిపుర్యాం న్యపాతయత్. అనిలో వాయుః పద్మకోశమివ. ౨౨

(శ్రీకృష్ణకృతపౌణ్డికకాశిరాజవరాధికావర్ణము.)

ఏవం మత్సరిణం హత్వా పౌణ్డికం ససఖం హరిః,

ద్వారకా మావిశ త్సిద్ధైరీయమానకథామృతః.

౨౩

స నిత్యం భగవద్ధ్యానప్రధ్వస్తాఖిలజన్తవః,

విద్రాణశ్చ హరే రాజన్వరూపం తన్మయోఽభవత్.

౨౪

శిరః పతిత మాలోక్య రాజద్వారి సకుణ్డలమ్,

కి మిదం కన్య వా వక్త్రమితి సంశ్యిరే జనాః.

౨౫

రాజ్ఞః కాశిపతేర్జ్ఞాత్వా మహిష్యః పుత్రబాన్ధవాః,

పౌరాశ్చ హతరాజానో నాథ నాథేతి ప్రారుదన్.

౨౬

(ఏవ మితి.) ససఖం సకాశిరాజం మత్సరిణం శత్రుం పౌణ్డికం హత్వా సిద్ధైరీయమానా కత్తైవామృతం, యన్య స హరిః ద్వారకాం వివేక.

౨౭

(స ఇతి.) స పౌణ్డికః, భగవతః, శ్రీకృష్ణస్య ద్వానేన ద్వస్తాన్యఖిలాని బంధనాని కర్మ బంధనాని యన్య సః, హేతుగర్భమిదం, తథా హరేః, కృష్ణస్య రూపం రూపతుల్యం రూపం స్వవేషం, విద్రాణ ఇత్యపి, తత్త్వా తన్మయ ప్రదీయవేషప్రచురో బహువ, సాధర్మ్యం గత ఇత్యర్థః, శిరశ్చేదన దోషస్య ప్రాయశ్చిత్తం కృతం, ఆత భగవద్ధ్యానస్య ఫలం త త్సాధర్మ్యం లబ్ధమితి భావః.

౨౮

(శిర ఇతి.) ప్రథమం కిమిదమితి వశాత్సకుణ్డలత్వా చ్చిర ఇతి, తతః కన్యేదం ముఖమితి సంశ్యిరే సంశయం చత్రుః,

౨౯

(రాజ్ఞ ఇతి.) తతః క్రమేణ కాశిపతేః, రాజ్ఞ ఏవేదం శిరః, ఇతి జ్ఞాత్వా విభిక్య మహిష్య స్తస్య భార్యః, పుత్రాదయ శ్చేత్తం దురుదుః,

౩౦

సుదక్షిణస్తస్య సుతః కృత్వా సంస్థావిధిం పితుః,
నిహత్య పితృహస్తారం యాస్యామ్యపచితిం పితుః.

౨౭

ఇత్యాత్మనాభినన్దాయ సోపాధ్యాయో మహేశ్వరమ్,
సుదక్షిణోఽర్చయామాస పరమేణ సమాధినా.

౨౮

పితృహస్తృవధోపాయం స వప్రే వరమీప్సితమ్,
ప్రీతో వివిక్తే భగవాంస్తస్మై వర మదా ద్భవః.

౨౯

రుద్రః—

త్వం దక్షిణాగ్నిం పరిచర బ్రాహ్మణైస్తమ్యగృత్విజమ్,
అభివారవిధానేన స చాగ్నిః ప్రమథైర్వృతః.

౩౦

సాధ్యయిష్యతి సజ్కల్పమ బ్రహ్మణ్యే ప్రయోజితః,
ఇత్యాదిష్టస్తథా చక్రే కృష్ణాయాభిచరన్కుఢీః.

౩౧

(పుత్ర ఇతి.) తస్య కాశరాజస్య సుదక్షిణో నామ పుత్ర ఆసీ దితి కావ్యాంతరం. స చ సుదక్షిణః పితృ, సంస్థావిధి ముత్తరక్రియాం కృత్వా మత్పితృహంతారం హత్వా పితృ రపచితిం ఋణాపనయనాత్మికం విష్కృజిం యాస్యామి.

౩౨

(ఇతీత్యం) అభినందనయోసాధ్యాయేన సహితః, పరమేణ సమాధినా ర్థానయోగేన మహేశ్వరం రుద్ర మారాధయామానేతి సంబంధః.

౩౩

(పితృహంతు రితి.) సుదక్షిణః, ప్రసన్నం పరమేశ్వరం రుద్రం ప్రతి వధోపాయమేవ వరం వప్రే “శాస్త్రదృష్ట్యాతాపదేకో వామదేవవ” దితి న్యాయేన మహేశ్వరపరమేశ్వరమితి చ మునిప్రయోగః. (ప్రీత ఇతి.) వివిక్తే ఏకాంతే ప్రీతః ప్రసన్నో. రుద్రః, తస్మై వరం దదౌ.

౩౪

పరమేవాహ (త్వ మతి.) సమ్యగృత్విజో యస్య తం దక్షిణాగ్ని మభివారహోమేన పరిచర ఆరాధయ, స చ పరిచరతోఽగ్నిః, ప్రమథైః పరివృతః, అబ్రహ్మణ్యే ప్రయత్నః సజ్కల్పం త్వదఃసంధిం సాధయిష్యతి బ్రహ్మణ్యే ప్రయోజితస్తు స్వయమేవ హవ్యత ఇతి భావః. (ఇతీతి.) ఇతీత్యం ఆదిష్టః కుబ్జిః సుదక్షిణః, తథా యథోక్తం కృష్ణాయాభిచరన్ చక్రే.

౩౫-౩౬

(శ్రీకృష్ణకృపాంజలికళారాజవదాదికథారమ్భః)

తతోఽగ్ని రుత్థితః కుణ్డాన్మూర్తిమానతిభీషణః,

తప్తతామ్రశిఖాశ్మశ్రురక్షారోద్గారిలోచనః.

౩౨

దంష్ట్రోగ్రభుకుటీదంతకరోరాన్య స్వజిహ్వయా,

అలిహస్సృక్వణీం నగ్నో విధూన్యం త్రిశిఖం జ్వలత్.

౩౩

పద్భ్యాం తాలప్రమాణాభ్యాం కమ్పయన్దరణీతలమ్,

సోఽభ్యదావద్యృతో భూతైర్ద్వారకాం ప్రదహన్తికః.

౩౪

తమాభిచారదహన మాయాన్తం ద్వారకాకనః,

విలోక్య తత్రసు స్సర్వే వనదాహే యథా మృగాః,

౩౫

అక్షై స్సఖాయాం క్రీడన్తం భగవన్తం భయాతురాః.

త్రాహి త్రాహి త్రిలోకేక వహ్నేః ప్రదహతః పురమ్.

౩౬

(తత ఇతి.) కథమూతః మూర్తిమాన్ విగ్రహధారి అతిదారుణః, తన్తం య త్తామ్రం తద్వ చ్చిఖా శ్మశ్రుణి వ యన్య అక్షారోద్గారిణీ లోచనే యన్య దంష్ట్రాగ్ని రుగ్రైశ్చ భుకుట్కాదన్తైః. కరోరం అన్యం యన్య సః, స్పృక్వణీముత్తరోష్ఠోర్ద్వదేశ మలిహా అస్వాదయమాన స్త్రీనః శిఖాః యన్య తం కూలం, భున్వన్ కమ్పయన్.

౩౨-౩౩

(న ఇతి.) సోఽగ్నిః భూతైః ప్రమథైః, వృతః.

౩౪

(తమితి.) ఆసూంతం అగచ్ఛంతం విలోక్య, తత్రసుః, వనదాహే సతి యథా మృగా ప్రస్యంతి తద్వత్.

౩౫

(అక్షై రితి.) పురం ద్వారకాం ప్రదహతో వహ్నే స్పృకా దస్మాక త్రాహి త్యాహరితి

శేషః.

౩౬

శ్రుత్వా తజ్జనవైక్లబ్యం దృష్ట్వా స్వానాం చ సాధ్వసమ్.
శరణ్య స్సంప్రహస్యాహ మాభైష్టేత్యవితాస్మ్యహమ్.

౩౭

సర్వస్యాన్తర్పహిసాక్షీ కృత్యాం మాహేశ్వరీం విభుః,
విజ్ఞాయ తద్విఘాతార్థం పార్శ్వస్థం చక్ర మాదిశత్.

౩౮

తత్సూర్యకోటిప్రతిమం సుదర్శనం జాజ్వల్యమానం ప్రళయానలప్రభమ్.

స్వతేజసా ఖం కకుభోఽథ రోదసీ గ్రసన్ముకుద్దాత్ర మథాగ్ని మూర్ధయత్.

౩౯

కృత్యానలః ప్రతిహత స్స రథాగ్నిపాణే స్తతేజసా నృప విభగ్నముఖో నివృత్తః,
వారాణసీం ప్రతినమేత్య సుదక్షిణ స్తం స ర్విగ్జనం సమదహత్స్వకృతోఽభిచారః.

౪౦

(శ్రుత్యేతి.) త జ్జనానాం వైక్లబ్య మదైర్యం శ్రుత్వా స్వానాం. సాధ్వసం భయం. దృష్ట్వా ప్రహస్యోవాచ (తదేవాహ.) శరణ్యోఽహ మవితావాప్తి భయం. మాకురుత డుష్టజన త్సంసారావృ సంభవద్భయం వో నద్యత ఇతి.

౪౧

(సర్వస్యేతి) సర్వస్య లోకస్యాన్తర్పహిశ్చ సాక్షిదృష్టా. హేతుగర్భ మిదం. ఆతో మాహేశ్వరీం కృత్యాం. విజ్ఞాయ తద్విఘాతార్థం కృత్యానాశనార్థం పార్శ్వస్థం చక్రం సుదర్శన మాజ్ఞాపయామాన.

౪౨

(తదితి.) త దృగవతా ఆదిష్టం చక్రం కర్తృ అగ్నిం ఆర్దయత్. చక్రం. కథంభూతిః సూర్యాణాం కోటిః. ప్రతిమా తులా యస్య తత్ సుదర్శనాఖ్యం అతిశయేన జ్వలత్ ప్రళయాగ్నేరిన ప్రభా యస్య తత్ స్వతేజసా ఖ మంతరిక్షం రోదసీ ద్యావాపృథివ్యౌ కకుభో దిశ్చ ప్రకాశయ దితి శేషః. ముకుద్దాత్రైవ అసాధారణ. ముద్రమ్.

౪౩

అర్ధితస్సౌ కిమకరోదిత్యత ఆహ (కృత్యానల ఇతి.) రథాగ్నిపాణే. తేన ప్రవిధేన తేజసా తేజఃప్రమరేణ సుదర్శనేన భగ్నం ముఖం యస్య సః. ప్రతిహతశ్చ అత ఏవ నివృత్తః. సః ప్రసిద్ధః కృత్యానలో హేనృప వారాణసీం ప్రత్యాగత్య స్వేన కృతః. అభిచారో యేన తం ఋత్విగ్జనై స్సహితం. ప్రతమాంతపాఠేఋత్విగ్నిః జన్తే శ్చ వ ర్తమానం అభిచరతి మారయతీతి తథా న కృత్యానలః. తం సుదక్షిణ మదహత్.

౪౪

(శ్రీకృష్ణకృతపౌండ్రికకాశిరాజవధాదికథారమ్మః)

చక్రం చ విష్ణోస్తదనుప్రవిష్టం వారాణసీం సాట్టసభాలయాపణామ్,
సగోపురాట్టాలకకోష్ఠసంకులాం సకోశహస్త్యశ్చరథాన్నశాలామ్.

౪౧

దగ్ధ్వ వారాణసీం సర్వాం పిష్టుచక్రం సుదర్శనమ్,
భూయః పార్శ్వముపాతిష్ఠ త్కృష్ణస్యాక్లిష్టకర్మణః.

౪౨

య ఏతచ్ఛ్రవయేన్మర్త్య ఉత్తమశ్లోకవికమమ్
సమాహితోఽనుశృణుయాత్సర్వపాపైః ప్రముచ్యతే.

౪౩

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే. మహాపురాణే. పారమహంసాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే.
షట్టష్టితమోఽధ్యాయః.

కించ (చక్రమితి.) తద్విష్ణో శ్చక్రం. వారాణసీం అనుకృత్యానరి మనుస్మత్య ప్రవిష్టం స
దదహదితి పూర్వేణ సంబంధః. కథంభూతాః అట్టాదిభి స్సహితాం తత్ర సభాలయాః సభాగృహాణి
సభా ఆలయాశ్చేతి వా. అట్టాలకాః ఉపనితనప్రదేశాః గోపురాదిసహితైః, కోష్ఠైః, సంకులాం
వ్యాప్తాం కోశాదీనాం శాలాభి, స్సహితాం, తత్ర కోశో ధనమ్.

౪౧

(దగ్ధ్వేతి.) భూయః పునః, అక్లిష్టకర్మణః అదరచేష్టితస్య శ్రీకృష్ణస్య పార్శ్వం
ఉపాతిష్ఠత్ పార్శ్వసమీపే తస్మాదిత్యర్థః.

౪౨

ఉత్తకథాశ్రవణాదిఫలమాహ (య ఇతి.) యః, పుమాః. ఏతదుత్తమశ్లోకస్య చేష్టికం
మర్త్యాన్మృతి. శ్రావయేత్ యద్వా సమాహితః. శృణుయాత్సర్వైః, పాపైః ముక్తో త.

౪౩

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుదాకరస్య పర్వవిద్యానిధేః శ్రీకైలగురోః సుతేన
తచ్ఛరణకమలవదిచయప్రసన్నతత్సృక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన.

శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా, లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత
పండితాయాం, దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం, దశమస్కంధే, షట్టష్టితమోఽధ్యాయః.

అథ సప్తషష్ఠితమోఽధ్యాయః

~~~~~

ॐ * బలరామకృతద్వీవిదవధకథారమృతః * ॐ

రాజోవాచ—

భూయోఽహం శ్రోతు మిచ్ఛామి రామస్యాద్భుతకర్మణః.

అనస్తస్యాప్రమేయస్య యదన్యత్కృతవాన్విభుః.

౧

శ్రీకృత ఉవాచ—

నరకస్య సఖా కశ్చిద్ద్వీవిదో నామ వానరః,

సుగ్రీవసచివస్సోఽథ భ్రాతా మైన్దస్య వీర్యవాన్.

౨

సఖ్యుస్సోఽచితిం కుర్వన్వానరో రాష్ట్రవిప్లవమ్.

పురగ్రామాకరాన్వోషానదహ ద్వహ్ని ముత్సృజన్.

౩

అథ సప్తషష్ఠితమోఽధ్యాయః.

—*—

ఏవ మన్తరాగర్హిణీతి న్యాయేన కృతకృష్ణవరీత్రః పునర్బలద్రదేశితబుధత్వయా పృవృతి రాజా (భూయ ఇతి.) అద్భుతం కర్మ చేష్ఠితం యస్య తస్యానస్తస్య అనస్తావతారూపస్యా. ప్రమేయస్య అపారమహిమో. రామస్య చేష్ఠితం శ్రోతు మిచ్ఛామి. కిం పూర్వోక్తం నేత్యాహ (యదన్య దితి.) విభుః రామః య, దన్య. త్కృతవా త చేష్ఠితమ్.

౧

ద్వీవిదవధాత్మకం కర్మాభ్యాశుం. తావద్ద్వీవిదస్య దుశ్చేష్ఠిత మాచక్షే (నరకస్యే త్యాదివా.) ద్వీవిదో నామ కశ్చి ద్వానరః స చ. నరకస్య. సఖా. సుగ్రీవస్య. సచివో మ స్త్రి. మైన్దస్య భ్రాతా చ. వీర్యవాన్ శ్రేతి రామాయణాదా ప్రసిద్ధ ఇతి తాత్పర్యమ్.

౨

(సఖ్య రితి.) స ద్వీవిదః సఖ్యుర్నరకస్యాపచితి మాన్యజ్ఞం, కుర్వన్ “లక్షణహేత్వో” రితి శతా కర్తృం, రాష్ట్రస్య. విప్లవో నాశో యథా తథా పురాదీ న్వహ్ని ముత్సృజన్. దహహ.

౩

(బలరాచకృతద్వివిదపథకథారమృతుః)

క్వచిచ్ఛ కైలాసుత్పాట్య దేశాన్మమచార్ణయత్,
అనర్తాన్సుతరా మేవం యత్రాస్తే మిత్రహా హరిః.

౪

క్వచి త్సముద్రమధ్యస్థో దోర్భ్యా ముద్భృత్య తజ్జలమ్,
దేశాన్నాగాయతప్రాణో వేలాకూలే న్యమజ్జయత్.

౫

ఆశ్రయాన్మషిముఖ్యానాం కృత్వా భగ్నవనస్పతీః,
అదూషయచ్ఛకృన్మాత్త్రై రగ్నిన్వైతానికా స్థలః.

౬

పురుషా న్యోషితో దృప్తః శ్మృభృద్ద్రోణీగుహాసు సః,
నిక్షిప్య చాప్యదాచ్ఛృజ్జైః పేశస్కారీవ కీటకమ్.

౭

(క్వచి దితి.) స ద్వివిదః తై రుత్పాటితైశ్చైతైః దేశాః తత్రాప్యవర్తాః, సుతరా, మచార్ణయత్. తత్ర హేతుత్వేన తాన్విశిష్ట - యత్ర యేషాన్వర్తేషు, మిత్రహా నరకమ్నో, హరి రాస్తే.

౪

(క్వచి దితి.) దోర్భ్యాం బాహుఖ్యాం, తత్సముద్రం జలం, ఉద్భృతోత్థిప్య వేలాయాం, కూలే, వర్తమానాః, దేశా, నమజ్జయత్, తత్ర హేతుత్వేన తం విశిష్ట - నాగాయతప్రాణః, నాగానాం గణానాం, అయుతస్య దశసహస్రస్య ప్రాణో బలం, యస్య సః.

౫

(ఆశ్రమా నితి.) ముషిముఖ్యానా, మాశ్రయభూతా, న్నవనస్పతీః, భన్మకృత్వా, దగ్ధే త్యర్థః, భగ్నవనస్పతీ నితి పాతే భగ్నః వనస్పతయో యేష తథా భూతాః కృత్వా, శకృన్మాత్త్రై ర్మలమూత్త్రై, నైవైతానికా యజ్ఞియా, నాహవసీయాదీ, నగ్ని, నదూషయత్, యతః, ఖలః దురాత్మా.

౬

(పురుషా నితి.) దుష్టో ద్వివిదో, గిరేః, కన్దరేషు, గుహాసు చ నిక్షిప్య, శృజ్జైః, అప్యదాత్ పహితవాః, పేశస్కారీ భ్రమరః కీట మివ.

౭

ఏవం దేశాన్విప్రకుర్వన్దూషయం శ్చ కులప్రియః,
శ్రుత్వా సులలితం గీతం గిరిం రై వతకం యయౌ.

౮

తత్రావశ్య ద్యదుపతిం రామం పుష్కరమాలినమ్,
సుదర్శనీయసర్వాజ్ఞం లలనాయూధమధ్యగమ్.

గాయంత్రం వారుణీం పీత్వా మదవిహ్వలలోచనమ్,
విభ్రాజమానం వపుషా ప్రభిన్నమివ వారణమ్.

౧౦

దుష్టశ్శాఖామృగ శ్శాఖా మారూఢః కమ్పయన్ప్రమాన్,
చత్రే కిలకిలాశబ్ద మాత్మానం సమ్ప్రదర్శయన్.

౧౧

తస్య దార్ఢ్యం కపే ర్వీక్ష్య తరుణ్యో జాతివాపలాః,
హాస్యప్రియా విజహసు ర్బలదేవపరిగ్రహాః.

౧౨

(ఏవ మితి.) విప్రకుర్వా పీడయన్, తత్ర తత్ర, కులప్రియ, దూషయం శ్చ, సులలితం మధుగం గీతం, శ్రుత్వా, రై వతకం పర్వతం, యయౌ.

౮

(తత్రేతి.) తత్ర రై వతకోపవనే పుష్కరమాలా పద్మమాలాఽప్యాప్తి తథా (ప్రహ్వదిత్యాన్వత్వరీయ ఇవిః, సుప్తు దర్శనీయాని సర్వాణ్యజ్ఞాని యన్య తం, యోషిత్సమూహమధ్య గతం, వారుణీం మదిరాం, పీత్వా, మదేన విహ్వలే మూర్ఛితే లోచనే, యన్య తం, ప్రభిన్నం మత్తం, వారణ మైరావకమివ, స్థితం రామ, మపశ్య దితి సంబంధః.

౯-౧౦

(దుష్ట ఇతి) దుష్టశ్శాపౌ శాఖామృగశ్చ, శాఖామృగ ఇత్యనేన స్వభావత ఏవ దౌష్ట్యం వ్యజ్యతే, దుష్ట ఇత్యనేన తత్రాపి కిల కిలేత్యనుకరణం, ఆత్మానం స్వశరీరం, దర్శయన్, చత్రే.

౧౧

(తస్యేతి.) తస్య ద్వివిదస్య, దార్ఢ్యం దౌష్ట్యం, ప్రాగల్భ్యం దృష్ట్యా, జాత్యా స్వభావేనైవ, చాపలం, యాసాం, హాస్యం ప్రియం మూసాం, టాః పరిగృహ్లాన్ ఇతి పరిగ్రహాః బలదేవస్య పరిగ్రహాః తత్ప్రసూహితా ఇత్యర్థః, హేతుగర్భావ్యేతాని, ఆశో విజహసుః ప్రహసితవత్సః.

౧౨

(బలరామకృతద్వివిదవధకథారమ్మపుట్టః)

తా హేలయామాస కపి ర్భూక్షేపై సమ్యుఖాదిభిః,
దర్శయన్స్వగుదం తాసాం రామస్య చ నిరీక్షతః.

౧౩

తం గ్రాష్టా ప్రాహర త్కుద్ధో బలః ప్రహరతాం వరః,
స వశ్చయిత్వా గ్రావాణం షుదిరాకలశం కపిః.

౧౪

గృహీత్వా హేలయామాస ధూర్తస్తం కోపయన్త్వసన్,
నిర్బిద్య కలశం దుష్టోవాసాంస్యాస్పాలయ ద్బలమ్,
కదర్శీకృత్య బలవా నిప్రచక్రే మదోద్ధతః.

౧౫

తం తస్యావినయం దృష్ట్వా దేశాం శ్చ తదుపద్రుతాన్,
క్రుద్ధో ముసల మాదత్త హలం చారిజిఘ్రాయా.

౧౬

ద్వివిదోఽపి మహావీర్య స్పాల ముత్పాట్య సాణినా,
అభ్యేత్య తరసా తేన బలం మూర్ధన్యతాదయత్.

౧౭

(తా ఇతి.) కపిః ద్వివిదః, క్రూవిక్షేపైః సమ్యుఖాగమనాదిభిః, ఆదికట్టిన దస్తప్రదర్శనాది సజ్గ్రహః స్వగుదం, తాసాం, దర్శయన్, రామస్య, పక్షత స్పృత ఏవ, తాః, హేలయామాస అవజ్ఞే.

౧౩

(శ మితి.) గ్రాష్టా సాహజేన, తం కపిం, ప్రాహరత్, స కపిః, తం రామం, కోపయన్, హసంశ్చ, హేలయామాస అవమతవాన్, కిచ్చ నిర్బిద్యేతి, దృష్టో గర్వితః, కలశం, నిర్బిద్య, యోషితాం, వాసాం స్యాకృష్టాత్కానం ప్రాపితవాన్, మదేనోద్ధతో, బలవా శ్చ, కపి, రేవం, బలం రామం, కదర్శీకృత్య, నిప్రచక్రే అవచకార.

౧౪-౧౫

(త మితి.) తం కపిం, తస్యావినయం దృష్ట్వా తేనోపద్రుతాన్, దేశాంశ్చావలోక్య, క్రుద్ధో, రామః, హలం, ముసలం చాదదే.

౧౬

(ద్వివిదోఽపితి.) మహావీర్యం యస్య సః, ద్వివిదోఽపి సాలశృక్ష, ముత్పాట్య, బలమూర్ధవి రామమూర్ధవి తేన పాలేనాదయత్.

౧౭

తం తు సజ్కర్షణో మూర్ధ్ని పతన్త మచలో యథా,
ప్రతిజగ్రాహ భగవాన్సునన్దే నాహన ధరిమ్.

౧౮

ముసలాహతమస్త్రీష్కో విరేజే రక్తధారయా,
గిరిర్యథా గైరికయా ప్రహరం నానుచి న్తయన్.

౧౯

పునరన్యం సముత్థిప్య కృత్వా నిష్పత్ర మోజసా.
తే నాహనత్సుసంకుగ్రద్ధన్తం బల శ్శతధాఽచ్చినత్.

౨౦

తతోఽన్యం తరు ముత్పాట్య జఘ్నే తం శతధాచ్చినత్.

౨౧

ఏవం యుధ్య న్నగివతా భగ్నే భగ్నే పునః పునః,
ఆకృప్య సర్వతో వృజ్ఞన్నిర్వృక్ష మకరోద్వనమ్,

౨౨

తతోఽముఞ్చ చ్చిలావర్షం బలస్థో పర్యమర్షితః,
తత్సర్వం చూర్ణయామాస లీలయా ముసలాయుధః.

౨౩

(త మితి.) పతన్తం తం సాలం. ప్రతిజగ్రాహ, తత్ప్రహరమగ్గీకృతవా నిత్యర్థః. యథా పర్యతన్తద్యత్. తత, స్సునన్దేన మునలేన, హరిం కపి మహన్త త్రాడయామాస. ౧౮

(ముసలేతి.) ముసలేనాహతో. మస్త్రీష్కో మస్త్రకావయవిశేషో యన్యః సః. అత ఏవ రక్తధారయా రేజే యథా గిరి రైరికధారయా తాజితే తద్వత్ తత, న్తం ప్రహర మనమచిన్తయన్ పున, రన్యం రసాలం. మోజసా బలేనోత్పాట్యపర్జరహితం కృత్వా తేన సాలేనాహనత్ తం సాలం, బలో రామః శతధా చిచ్ఛేద. ౧౯-౨౦

(తతోఽన్యం) ముత్పాట్య ప్రయుక్తం తథా చిచ్ఛేద.

౨౧

(ఏవ మితి.) ప్రయుక్తే సాలే భగ్నే సతి పర్యతో వృజ్ఞ నాకృప్య తద్వనం వృక్షరహితం.

౨౨

చకార.

(తత ఇతి.) బలన్య రామస్థోపరి తచ్చిలాశాలం సర్వమ్.

౨౩

(బలరామకృతద్వివిదవధకథారమ్మపుట్టః)

స్వబాహుతాళసజ్జాశౌ ముష్టికృత్య కపీశ్వరః,
అసాద్య రోహిణీపుత్రం దోర్భ్యాం వక్ష్యమరూఢజత్. ౨౪

యాదవేన్ద్రోఽపి తం దోర్భ్యాం త్యక్త్వా ముసలలాఙ్గలో,
జత్రావభ్యర్థయ త్కుర్ధ్ధ స్తోఽపత ద్రుధిరం వమన్. ౨౫

చకమ్నే తేన పతతా సకణ్ణకవనస్పతిః
సర్వతః కురుశార్దుల వాయునా నౌ రివామ్భుసి. ౨౬

జయశబ్దో ననుశృబ్ధి సాదుసాద్వితి చామ్బరే,
సురసిద్ధమునీన్ద్రాణా మాసీత్కుసుమవర్షిణామ్. ౨౭

ఏవం నిహత్య ద్వివిదం జగద్వ్యతికరావహమ్,
సంస్తాయమానో భగవాన్జనై స్స్వపురమావిశత్. ౨౮

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే,
సప్తషష్ఠితమోఽధ్యాయః.

(స్వబాహు ఇతి.) తాభ్యాం ముష్టికృతాభ్యాం బాహుభ్యాం అరూఢజత్ అతాదయత్. ౨౪

యాదవేన్ద్రో రామోఽపి ముసలలాఙ్గలో త్యక్త్వా దోర్భ్యా మేవ తం కపిం జత్రౌ కణ్ణబాహు
మూలే అభ్యర్థయ దతాదయత్, స కపి రుధిరం వమన్ ఉధిరన్ పపాత. ౨౫

(చకమ్బు ఇతి.) పతతా తేన ద్వివిదేన కణ్ణకాదినహితో గిరి శృకమ్నేచచాల, హే
కురుశార్దుల యథా వాయునా నౌ, రమ్భుసి కమ్పితే తద్వత్. ౨౬

(జయశబ్దః.) కుసుమావి విర్జనై ఇతి తతా తేషాం సురాదీనాం యథాయోగ్యం జయశబ్దాపి.
రాసీత్. ౨౭

(ఏవ మితి.) జగతో వ్యతికరం నాశ మావహత్యాపాదయతీతి తథా తం ద్వివిద మేవం
నిహత్య జనై స్సంస్తాయమానో భగవాన్ రామః, పురం ద్వారకాం ప్రవిషేత్. ౨౮

ఇతి శ్రీమత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యావిదేః శ్రీశైలగురోః సుతేన

తచ్ఛరణకమలపరివయప్రసన్నతత్పుక్తిసమధికతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన,

శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా, లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవతవంద్రికాయాం,

దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం, దశమస్కంధే, సప్తషష్ఠితమోఽధ్యాయః.

అథ అష్టషష్టితమోఽధ్యాయః

—

❧* బలరామకృతిహోస్తినపురాకర్షణాదిఘట్టః *❧

శ్రీకృత ఉవాచ—

దుర్యోధనసుతాం రాజన్లక్ష్మణాం సమితిః జయః,
 స్వయంవరే జహరైకసాన్సౌమ్యో జాన్మువతీసుతః. ౧
 కౌరవాః కుపిః ఊచు ర్దుర్వినీతోఽయ మర్చకః,
 కదర్థీకృత్య నః కన్యా మకామా మహార ఛృలాత్. ౨
 బద్ధీతై నం దుర్వినీతం కిం కరిష్యన్తి వృష్ణయః,
 యేఽస్మిత్ప్రీతాపోపచితాం దత్తా నో భుజ్జితే మహీమ్. ౩
 నిగృహీతం సుతం శ్రుత్వా యద్యేష్యన్తిహ వృష్ణయః,
 భగ్నదర్పాశ్శమం యాన్తి ప్రాణా ఇవ సుసంయతాః. ౪

అథ అష్టషష్టితమోఽధ్యాయః.

రామనైవ చేష్టితాన్తర మనువర్జయతు ముఖోద్ధాతమాహ (దుర్యోధనసుతా మిత్యాదిన్.
 సమితో సక్రామే జయతీతి తథా సమితి శ్చత్రుస్తం జయతీతి వా, న జాన్మువత్యా స్సుతః సామ్యో,
 లక్ష్మణాం నమ దుర్యోధనస్య సుతాం స్వయంవరస్థాం హృణివాత్. ౧

(కౌరవా ఇతి.) ఉక్తిమేవాహ దుర్వినీతోఽయ మిత్యాదినా సుసంయతా ఇత్య నేన.
 నోఽస్మాన్కదర్థీకృత్య బలా దక మయమ నా మవి కన్యా మహ రత్. ౨

అత ఏవ దుర్వినీతం మూర్ఖం బద్ధీత బద్ధయతి వృష్ణయః కింకరిష్యన్తి న కిమపీ శ్యర్థః.
 తత్ర హేతు (ర్య ఇల.) యే వృష్ణయః అస్మాకం ప్రతాపేనోపచితా మేధితాం సమృద్ధా మితి మూచత్.
 నోఽస్మాభిః దత్తాం వ మహీం భుజ్జితే అనుభవన్తి తేవ భూమివసయో బభూవు రితి భావః. ౩

(నిగృహీత మితి.) నిగృహీతం బద్ధం సుతం యది వృష్ణయః ఆగమిష్యన్తి తర్హి
 భగ్నో గర్వా యేషాం తథాభావాః క్రమం శాన్తి యన్యన్తి సుసంయతః ప్రాణాయామాదిర్ద్దిమితాః.
 ప్రాణా ఇన్ద్రియాణీవ. ౪

(బలరామకృతహాస్యినపురాకర్షణాదిఘట్టః)

శ్రీకృత ఉవాచ—

ఇతి కర్ణశృలోభూరిర్జుజ్జితేతు స్సుయోధనః.

సామృతా మారేఖరే బద్ధం కురుపృథానుమోదితాః.

దృష్ట్వాఽనుధావత సామృతా దార్తరాష్ట్రాన్మహారథాన్,

ప్రగృహ్య రుచిరం చాపం తస్థా సింహ ఇవైకలిః.

తే తం జిఘ్రీషన్ క్రుధా స్త్రిష్ట తిష్ఠేతి వాదినః,

అసాద్య ధ్వనినో బాణైః కర్ణాగ్రణ్య స్సమాకిరన్.

సోఽభివిద్యః కురుశ్రేష్ఠ కురుభిర్వదునన్దనః,

నామృష్య తదచిన్త్యైర్హృదజ్ఞాహత ఇవోరగః.

విఘ్నార్జ్య సుమహచ్ఛాపం పరాన్విహృత సాయకైః,

కర్ణాదీన్పడతాన్వీర స్తావద్భి ర్యుగపశ్చుతక్

(ఇతి.) ఇత్యం విశ్రుతః కర్ణాదనుః, కురుపృథ్వైః పుతగాష్ట్రాదిభిః అనుమోదితాః

సామృతం బద్ధ మారేఖరే అరణ్యనః

(దృష్టేతి.) అనుధావతః పృథత అగస్త్రాన్ దృష్ట్వా, ఏకలోఽనహయః సింహ

ఇవ తస్థా.

(తత ఇతి.) తే దార్తరాష్ట్రాః, తం సామృతం జిఘ్రీషన్ గ్రహీతు మిచ్ఛన్ కర్ణాగ్రణీః పురతో నాయకో యేషాం తథాభూతాః అసాద్య సమీపమేత్య బాణైః స్సమాకిరన్ పిదదుః

(స ఇతి.) హే కురుశ్రేష్ఠ, కురుభి రభితో విద్యః అదిత స్స యదునన్దనః సామృతః అచిన్త్యన్య యుగపశ్చుతక్, హేతుగర్భమిదం, అత స్తద్వేదనం నామృష్య న్న సహేక్షద్రమ్మగై ర్విద్య స్సింహ ఇవ.

(విఘ్నార్జ్యేతి.) ఆరోపితజ్వలం చాపం విఘ్నార్జ్య పజ్జనిర్హోషవద్వనయిత్యా పీఠసామృతః కర్ణాదీన్మూర్త్యైకైః సజ్జన్యైకైః తనతో రథాంశ్చ తవద్భిః స్తాయకైః యుగపశ్చుతక్ప్రత్యేకం వివ్యధ.

చతుర్వి శ్చతురో వాహా నేతై కేన చ సారథీన్.

రథిన శ్చ మహేష్వాసాస్త్రస్య తత్రైభ్యపూజయన్.

౧౦

తం తు తే విరథం చక్ర శ్చత్వార శ్చతురో హయాన్.

ఏకస్తు సారథిం జఘ్నే చిచ్ఛేదాన్య శ్చరానన్.

౧౧

తం తథా విరథం చక్రః కృచ్ఛేణ కురవో యుధి.

కుమారం స్వస్య కన్యాం చ స్వపురం జయినోఽవిశన్.

౧౨

తచ్చుత్వా నారదోక్తేన రాజ సృంజాతమన్యవః.

కురూస్పృత్యద్యమం చక్ర రుగ్రసేనప్రవోదితాః.

౧౩

సాస్త్రయిత్వా తు తా న్రామ స్పృక్తుద్ధా స్వృష్టిపుణ్ణవాన్.

నైవృత్కురూణాం వృష్టీనాం కలిం కలిమలాపహః.

౧౪

తథా చతుర్విశ్చతుర్వి స్సాయతై శ్చతురో వాహా నవాన్ ఏతై కేన సారథిం చ వివ్యాత్.
(రథినశ్చేతి.) తే రథినః కర్ణాదయః తస్య సామ్యస్య తత్కర్మ అపూజయాన్. ౧౦

(త మితి.) ఏవం యుద్ధే సామ్యం కృచ్ఛేణ ప్రయాసేన నిరథీకృత్య జయినః ప్రాప్తజయః
కుమారం సామ్యం స్వస్య దుర్యోధనస్య కన్యాం చాదాయేతి కేషః పురం హస్తినపురం
అవిశన్. ౧౧-౧౨

(త దితి.) నారదోక్తా హే రాజా తద్వృత్తాస్తం క్రుత్వా సంజాతో మన్యు ర్యేషాం
తే ఉగ్రసేనేనప్రవోదితాశ్చ కురూస్పృత్యద్యమం ప్రతిచిక్ష్వా చక్రః. ౧౩

(సాస్త్రయిత్వేతి.) సన్నద్ధాస్త్రహయత్నా అశు సాస్త్రయిత్వా రామః కురూణాం
వృష్టీనాం చ మితః కలిం కలిహం నైవృత్ యత స్స కలిమలం కలదోత్పకం మం మసహస్తి
తథా ౧౪

(బలరామకృతహస్తినపురస్థానాదిపట్టా)

జగము హస్తినపురం రథేనాదిత్యవర్చసా,

(బాహుజైః కులవృద్ధైశ్చ వృత శృన్వ) ఇవ గ్రహైః.

౧౫

గత్వా గజాహ్వయం రామో బాహ్యోపవనమాశ్రితః,

ఉద్ధవం ప్రేషయామాన రాజం తేషాం బుభుత్సయా.

౧౬

సోఽభివాద్యామ్నికాపుత్రం భీష్మం ద్రోణం చ బాహ్లికమ్.

దుర్యోధనం చ విధివ దబ్రవీ ద్రామ మాగతమ్.

౧౭

తేఽతిప్రీతా ససమాకర్ణ్య ప్రాప్తం రామం సుహృత్తమమ్.

త మర్చయిత్వాఽభియయ్య సర్వే మగ్గశపాఙ్మయః.

౧౮

తం సజ్గమ్య యథాన్యాయం గా మర్హ్యం చ న్యవేదయన్.

తేషాం యే తత్ప్రభావజ్ఞాః ప్రణేము శ్శరసా బలమ్.

౧౯

కిన్తు ఆదిత్యస్వేన వర్చో యన్య తేన రథేన గమనసాధన గ్రహైః గురుకుత్రాదిభి శృన్వ ఇవ బ్రాహ్మణాదిభిః పరివృతో హస్తినపురం జగము.

౧౫

(గత్యేతి.) గజాహ్వయం హస్తినపురం హే రాజా తేషాం కురూణాం బుభుత్సయా జిజ్ఞాసయా ఉద్ధవం ప్రేషయామాన.

౧౬

(స ఇతి.) ఉద్ధవః. అమ్నికాయాః పుత్రం భీష్మం బాహ్లికసహతం దుర్యోధనం చ విధివదభివన్య.

౧౭

(తేఽపీతి.) తేఽపి భీష్మాదయోఽపి రామ. మాగతం శుత్వా ప్రీతా స్తముద్ధవం సుహృద్భిః వృత మర్చయిత్వా సర్వే మగ్గశద్రవ్యాణి పాణిషు యేషాం తథాభూతాః రామ మభిజగ్ముః.

౧౮

(త మితి.) తం రామం యథాన్యాయం స్వస్వవయస్థానాదాపి సూపమాలింగనాదిభిరాలింగ్య. సమ్యక్ గంధేనుం అర్ఘ్యం చ తస్మై న్యవేదయన్. తేషాం మధ్యే. యే, ఉత్ప్రభావజ్ఞా రామప్రభావ విదస్తే బలం రామం, శరసా. ప్రణేముః.

౧౯

బన్ధాఘ్నశలిన శ్శుభ్రాః పృష్ఠాః శిన మనామయమ్,
పరస్పర దుభో రామో బభాషేఽవిక్లబం వచః.

ఉగ్రసేనః షిఠీశో యద్వ్య ఆజ్ఞాపయ త్పుభుః,
తదవ్యగ్రధియ శ్శుభ్రాః కురుధ్వ మవిలమ్పితమ్.

— ౨౧

యద్యాయం బహవన్వైకం జిత్వాఽధర్మేణ దార్మికమ్,
అబద్ధీతాథ తన్మృష్యే బన్ధూనామైక్యకామ్యయా.

— ౨౨

శ్రీకుక ఉవాచ—

వీర్యశౌర్యబలోన్నద్ధమాత్మకక్తిసమం వచః,
కురవో బలదేవస్య నిశమ్యోచుః ప్రకోపితాః.

— ౨౩

అహోమహచ్చిత్రమిదం కాలగత్వా దురత్యయమ్.

(బన్ధా నితి.) రామః, పరస్పరం, బన్ధూ, శ్శుభ్రలిన శ్శుభ్రాః, అనామయ మారోగ్యం
శినం కుశం చ పృష్ఠాః చ అవిక్లబ మితి చేదః, అదీనం వచో, బభాషే.

— ౨౦

తదేవాహ (ఉగ్రసేన ఇతి.) తదాజ్ఞాపిత, మవ్యగ్రధియః అవనహితచిత్రాశ్చస్త్రః, శ్శుభ్రాః,
కురుధ్వం, తన్మావిలమ్పితం న విలమ్పితవ్య మిత్యర్థః.

— ౨౧

కించ (య దితి.) ఏక మనహాయం, దార్మికం చ, బాలం, బహవో, యాయ, మధర్మేణ,
జిత్వా, అబద్ధీత బద్ధవస్త ఇతి య, త్ర దహం, మృష్యే షోధవానస్మి, కుతః, బన్ధూనా మైక్యకామ్యయా
మిధస్పిహర్దకామ్యయా, అతాకు, త మానీయ వమర్పయతేతి శేషః.

— ౨౨

(వీర్య మితి.) వీర్యం యుద్ధే గ్లాన్యభావః శౌర్యం తత్ర స్వగృహ ఇవ ప్రవేశసామర్థ్యం,
బలం దారణసామర్థ్యం, ఏషి, దున్నద్ధ మున్నద్ధుజ్ఞులం బలదేవస్య, వచో, నిశమ్యోక్త్య, కురవః
ప్రకోపితాః, ప్రోచుః.

— ౨౩

ఉక్తిమేవాహ (అహో ఇతి షడ్వి.) దురత్యయయా దురతిక్రమయా, కాలగత్వా,
అహో మహదిదం చిత్రం జాతం, కిం తపిక్యక ఆహః, (అరుదుక్షతీతి.) ఉపానత్పాదరక్షితుకుచేన

(బలరామకృతహస్తినపురాకర్షణాదిపట్టః)

ఆరురుక్ష త్యుపానద్యై శిరోమకుటనేనితమ్.

౨౪

ఏతే యోనేనసమ్భవ్యా స్పృహశయ్యాసనాశనాః.

వృష్టయ స్తుల్యతాం నీతా అస్మద్దత్తనృపాసనాః.

౨౫

చామరవ్యజనే శక్తి మాతవత్రం చ పాణ్డరమ్,

కిరీటమాసనం శయ్యాం భుజ్జన్యస్మదుపేక్షయా.

౨౬

అలం యదూనాం నరదేవలాళ్ళనైర్దాతుః ప్రతీపైః ఫణినామివామృతమ్.

యే నః ప్రసాదోపచితా హి యాదవా ఆజ్ఞాపయన్త్యద్య గతత్రపా బత.

౨౭

భూషితం శిరోమూర్ధాన మారోధుమిచ్ఛతి ఉపానత్ స్థానీయా యదవః కిరీటాలక్ష్మృతశిరస్థానీయా
నస్మాన్జ్ఞాపయన్తీత్యేత దతిచిత్ర మితి భావః.

౨౮

ఏతదేవ ప్రసజ్ఞయతి చతుర్విః - ఏతే వృష్టయః యోనేన స్పృహవివాహేన సమ్భవ్యాః
సంబంధినః. సమ్భవశక్తిత్ర అర్థాఅద్యజన్తః. అత స్పృహస్మాభి స్పృహ శయ్యాసనభోజనాని యేషాం తే
అస్మాభి, ర్దత్తం నృపాసనం యేషాం తే అత ఏవ తుల్యతాం అస్మాభిస్సామ్యం. ప్రాపితాః వస్తుతో
న సమా ఇతి భావః.

౨౯

కించ అస్మదుపేక్షయా హేతుభూతయా చామరాదీ న్ముజ్జతే ఉపయుజ్జత ఇత్యర్థః.
తత్రాసనం నృపాసనమ్.

౩౦

(అల మితి.) యదూనాం నరదేవలాళ్ళనైః చామరాదిభి రలం అతః పరం తాన్యవహరిష్యామ
ఇతి భావః. అప్ర హేతుత్వేన తాని విశింషన్తి దాతుః ప్రతీపై రితి. దాతృజ్ఞామస్మాక మేవ ప్రతికూలైః
తత్ర దృష్టాన్తః ఫణినామివామృత మితి. సర్పాణాం పోషణాయ దత్త మమృతం క్షీరం చాతురేవ
ప్రతీపం. తద్వత్ ఏత దేవ ద్దాన్తికే అనుగమయతి (య ఇతి.) యే యాదవాః అస్మదనుగ్రహణో
పచితా ఏదితా నోఽస్మానేవాచునా ఆజ్ఞాపయన్తి. అహో బతే తే విల్లజ్జాః బలు యద్వా గతత్రపాస్పన్త
ఆజ్ఞాపయన్తి. బతేత్యాకృర్యే.

౩౧

కథ మిన్ద్రోఽపి కుకుభి ర్భీష్మద్రోణార్జునాదిభిః.

అదత్త ముపయుజ్జీత సింహగ్రస్త మివోరిణః.

౨౮

శ్రీకృత ఉవాచ—

జన్మబన్ధుశ్రియోన్నద్ధమదాస్తే భరత ర్షభ.

అశ్రావ్య రామం దుత్వాచ్య మసభ్యాః పురమావిశన్.

౨౯

దృష్ట్వా కురూణాం దౌశీల్యం క్రుత్వాఽవాచ్యాని చాచ్యుతః.

అవోచత్కోపసంరద్ధో దుష్ప్రేక్ష్యః ప్రహసన్ముహూః.

౩౦

నూనం నానామదోన్నద్ధా శ్చాన్తిం నేచ్ఛన్యసాధవః.

తేషాం హి ప్రళమో దణ్డః పశూనాం లగుదో యథా.

౩౧

అహో యదూ సుసంరద్ధా న్కృష్టం చ కుపితం శన్తైః.

సౌన్దర్యైశ్చాఽహ మేతేషాం శచ మిచ్ఛన్నిహాగతః.

౩౨

(కథ మితి.) ఇన్ద్రోఽపి భీష్మాదిభిః కుకుభి రదత్తం కథ ముపయుజ్జీత సింహగ్రస్త మురణో మేష ఉవ.

౩౩

(జన్మేతి.) హే భరతర్షభ అభిజనబన్ధునమ్మద్విః ప్రాప్తః మదో యేషాం తే అత ఏవా సభ్యాః కురవః ఇత్థం రామం ప్రతి దుత్వాచ్యం పరుషం వాక్యం శ్రావయత్వా పురం హస్తినం వివిశుః.

౩౪

(దృష్టేతి.) దౌశీల్యం దౌర్జన్యం. దృష్ట్వా అవాచ్యాని వచాంసి. క్రుత్వా చ, అచ్యుతః స్వాసాదారణకల్యాణగుణజాతాన్మ చ్ఛవక చిత్తచ్యుతః రామః కోపేన సంరక్తోఽశి ఏవ దుష్ప్రేక్ష్యః పునః పునః ప్రహసన్మువాచ.

౩౫

ఉక్తిమేవహ (నూన మితి.) నానాధనాదిమదై రున్నద్ధాః అసాధవో దురాత్మానః. ఏతే నూనం శాన్తిం నేచ్ఛన్తి. అత స్తేషాం దణ్డ ఏవ ప్రళమశ్చాన్తికరః. యథా పశూనాం ఉద్యుతానాం లగుదో యిష్టివిశేష శ్చమస్తద్యత్.

౩౬

(అహో ఇతి.) సుసంరద్ధాః క్రుద్ధాః హరిం కృష్టం చ సౌన్దర్యైశ్చా శమం శాన్తి పూర్వకం నన్ది మిచ్ఛన్ ఇహగతోఽస్మి.

౩౭

(బలరామకృతహస్తినపురాకర్షణాదిపుట్టః)

త ఇమే మన్దమతయః కలహాభిరతాః ఖలాః.

తస్మాత్తం మామవజ్ఞాయ దుర్భాషాన్తా నినోఽబ్రువన్.

౩౩

నోగ్రసేనః కిల విభు ర్భౌజవృష్ట్యన్తకేశ్వరః.

శక్రాదయో లోకపాలా యస్యాదేశానువర్తినః

౩౪

సుధర్మాఽఽక్రమ్యతే యేన పారిజాతోఽమరాఙ్గిరః.

అనీయ భుజ్యతే సోఽసౌ న కిలాద్యాననార్హణః.

౩౫

యస్య పాదయుగం సాక్షచ్ఛిరూపాస్తేఽఖిలేశ్వరీ.

న నార్హతి కిల శ్రీశో నరదేవపరిచ్ఛదాన్.

౩౬

యస్యాఙ్గిరఃపజ్జుగజ్జోఽఖిలలోకపాలమౌఘ్యతమైర్ధృత ముపాసితతీర్థతీర్థమ్.

(త ఇమ ఇతి.) ఖలాః మూర్ఖాశ్చ మా మవజ్ఞాయ అవహేళ్య మానినో దురహజ్కారిణో దుర్భాషాస్తుర్వాత్మాన్యూచుః.

౩౩

దుర్భాషణ మేవానున్మరతి (నోగ్రసేన ఇతి.) ఉగ్రసేనో విభుః న ప్రభుః కిలేతి కాకుః కాక్వాసూచితమనుశయ మేవ వృజ్ఞయితుం విశిష్ట-భోజవృష్ట్యన్తకేశ్వర ఇతి. ఏవ మగ్రేఽపి శక్రాదయో యస్య యదురాజస్యాఙ్గానువర్తినః పూర్వవద్విశిష్ట లోకపాలా ఇతి.

౩౪

(సుధర్మేతి.) సుధర్మా నామ నభా. యేనాక్రమ్యతే అధిష్ఠితే సోఽసౌ కృష్ణః సింహాన నార్హో న కిల.

౩౫

పునస్త మేవ విశింషన్నేత దేవాహ (యస్యేతి ద్వాభ్యాం.) అఖిలానాం బ్రహ్మాదీనా. మీశ్వరీ శ్రీర్లక్ష్మీ. సాక్ష. దశస్య పాదయుగ్య ముపాస్తే. సోఽసౌ భగవాన్ త్రియంపతిః నరదేవ చిహ్నవి నార్హతి కిల. శ్రీశ ఇతి పాతే త్రిలోకేశః.

౩౬

(యస్యేతి.) అఖిలై ర్లోకపాలైః కర్తృభిః మౌఘ్యతమైః ఉత్తమాఙ్గైర్భోగిర్యస్యా

బ్రహ్మభవోఽహ మపి యస్య కలాః కలాయాః శ్రీశ్చోద్వహేను చిరమస్య నృపాననం క్వ

భుజ్యతే కురుభిర్దత్తం భూజంఘం వృష్టిభిః కిల.

ఉపానహః కిల వయం స్వయం తు కురవశ్శిరః.

౩౮

అహో ఐశ్వర్యమతానాం మత్తానామి మానినామ్.

అసంబద్ధాగిరో రూక్షాః కస్యహేతానుభవితా.

౩౯

అద్య ఏష్కొరవాం పృథ్వీ కరిష్యాన్యత్యమర్షితః.

గృహీత్వా హల ముత్తస్థౌ దహన్మివ జగత్త్రయమ్.

౪౦

లాఙ్గలాగ్రేణ నగర ముద్విద్యాయ గజాహ్వయమ్.

విచకర సగజ్గాయాం ప్రహరిష్య స్మమర్షితః.

౪౧

జ్వీరణో దృఢం, కింమూతః ముపాసితతీర్థతీర్థం ఉపాసితవి, తీర్థాని గజ్గాదీని యై ర్లోగిభిః తేషాంపి తీర్థం పావనం యద్యా ఉపాసితగురూణాం, సతా మపి పావనం ఉపాసితానాం గజ్గాదితీర్థానామపి పావనం వా. యస్య చ కలాయాః కలాః అంశాంశభూతాః అహ మనన్తః శ్రీః లక్ష్మీః, ఉద్వహేను విభృషః, అజ్వీరజ ఇత్యనుషజ్య అన్వైవంభూతస్య నృపాననం క్వ కథం వా తదధికార ఇతి కాకుః.

౪౨

(భుజ్జత ఇతి.) భుజ్యతే కిల

౪౩

(అహో ఇతి.) మత్తానాం మద్భాదీనా మతాన్తాం మానినాం వైస్వరిణా మివైషాం ఐశ్వర్యేణ మత్తానా మసంబద్ధాః రూక్షాః పరుషాశ్చ గిరః కోవా అనుభవితా దణ్డయతుం సమర్థశ్చైవ సహేత.

౪౪

అతోఽద్య భూమిం విష్కొరవాం కరిష్యామీ త్యభినన్ధయేతి శేషః, అతిక్రుద్ధో జగత్త్రయం దహన్మివ హలం గృహీత్వాదతిష్ఠత్.

౪౫

(లాఙ్గలాగ్రేణేతి.) స రామః గజాహ్వయం నగర ముద్విద్యాయ దక్షిణతః ప్రాకార మూలే విభాతేనోత్పాట్య గజ్గాయాం ప్రహరిష్య పాతయతు మిత్యర్థః, విచకర్ష అకృష్ణవాక్యాయతోఽనుర్వితః.

౪౬

(బలరామకృతహస్తినపురాకర్షణాదిపుట్టిః)

జలయాన మివామూర్ణం గజ్జాయాం నగరం పతత్.

అకృష్యమాణ మాలోక్య కౌరవా జాతసంభ్రమాః.

౪౨

తమేవ శరణం జగ్ము స్సకుటుమ్భా జిజీవిషవః.

సలక్ష్మణం పురస్కృత్య సామ్నం ప్రాజ్ఞలయోఽబ్రువన్.

౪౩

రామ రామాఖిలాధార ప్రభావం న విదామ తే.

మూఢానాం నః కుబుద్ధీనాం క్షన్తమర్హస్యదీశ్వర.

౪౪

స్థిత్యుత్పత్త్యవ్యయానాం త్వ మేకో హేతు ర్నిజాశ్రయః.

లోకాస్క్రిదనకా నీశ క్రిడతస్తే వదన్తి హి.

౪౫

త్వమేవ మూర్ధ్నిదమనన్తలీలయా భూమణ్డలం బిభర్షి సహస్రమూర్ధన్.

అన్తే చ యస్వాత్మవిరుద్ధవిశ్వ శ్శేషేఽద్వితీయః సరిశిష్యమాణః.

౪౬

(జలయాన మివేతి.) అకృష్యమాణ మత ఏవ. జలయానం ప్లవ మివామూర్ణం భ్రమ ద్గజాయాం పతన్త నగర మాలోక్య జాత స్సంభ్రమస్సమ్యగ్గృహః కమో యేషాం తే జిజీవిషవః జీవితుమిచ్ఛవః కుటుమ్బై స్సహితాః తమేవ రామమేవ శరణం ప్రాప్తుః. సలక్ష్మణం లక్ష్మణయా సహితం సామ్నం పురస్కృత్య పురతో విధాయ బద్ధాశ్చలయః ప్రోచుకృ.

౪౨-౪౩

ఉక్తి మేవాహ (రామ రామేతి.) కుబుద్ధీనాం నోఽస్మాకం అపరాధ మితి శేషః.

౪౪

(స్థితీతి.) అవ్యయః ప్రళయః తేషాం త్వ మేక ఏవ హేతుః. ఆధారతయేతి భావః. కస్తర్హి మమ హేతుస్తత్రాహః (విజాశ్రయ ఇతి.) నిజ ఆత్మా ఆధారో యవ్య సః హే ఈశ క్రిడతస్తేతవ క్రిడోపకరణభూతా వదన్తి త్వద్యాతాత్మ్యవిదః.

౪౫

త్వమేకో హేతురిత్యేతదేవ ప్రవణ్ణయతి (త్వ మితి.) హే అనన్త. మూర్ధ్నిత్యవ్య సహస్రేత్యాదిః. సహస్రమూర్ధా త్వ మేక ఏవేదం కృత్వన్నం భూమణ్డలం మూర్ధ్ని లీలయైవ బిభర్షి. అన్తే ప్రళయే ప్వాత్మవిరుద్ధం లీనం విశ్వం యవ్య సః. అత ఏవావశిష్యమాణోఽత ఏవ చాద్వితీయః సమాఖ్యధికరహిత శ్శేషే శయిష్యసే పరమాత్మదృష్ట్యేద ముక్తమ్.

౪౬

కోపస్తే బలశిక్షార్థం స ద్వేషా న్న చ మత్సరాత్.

విభ్రతో భగవన్ సత్వం శీతిపాలనతత్పర.

౪౭

సమస్తే సర్వభూతాత్మ స్సర్వశక్తిధరావ్యయ.

విశ్వకర్మ న్నమస్తేఽస్తు త్వాం వయం శరణం గతాః.

౪౮

శ్రీకుకటనాద—

ఏవం ప్రపన్నైః స్సంవిగ్నైః ర్వేషమానైర్హలాయుధః.

ప్రసాదిత స్సంప్రసన్నో మాభైష్టేత్యభయం దదౌ.

౪౯

దుర్యోధనః పారిబర్హం కుజ్జరాష్ట్రస్థిహాయనాన్.

దదౌ ద్వాదశసాహస్రం నియుతాని తురగ్గమాన్.

౫౦

(కోప ఇతి.) హే శీతిపాలనతత్పర హే భగవన్ హే బల సత్వం కుద్ధసత్వమయం శరీరం విభ్రతః తవ, కోపః కేవలం శిక్షార్థమేవ, సతు ద్వేషా న్నాపి మత్సరాచ్చ. ద్వేషః అప్రితిః మత్సరః కోటిల్యమ్.

౪౭

శరణ్యత్వోపయుక్తగుణైః స్సంబోధయంత్యురణం ప్రజన్తి (సర్వభూతాత్మన్నిత్యనేన.) సార్వజ్ఞం సర్వశక్తిధరేత్యనేన స్వశక్తిత్వం. అవ్యయేత్యనేన రాగద్వేషాదివికారరాహిత్యం అత ఏవ సర్వసుహృత్త్వం. విశ్వకర్మన్నిత్యనేన పరత్వం చోక్తం భవతి. క్రియత ఇతి కర్మ. కార్యం విశ్వం. యస్య కార్యం తథాభూతేత్యర్థః. సర్వమిదం పరమాత్మదృష్ట్యోక్తమ్.

౪౮

(ఏవ మితి.) సంవిగ్నైర్హీతైః. అత ఏవ కమృమానైః అత ఏవ చ ప్రపన్నైః ప్రసాదితః ప్రసన్న శ్చ అసౌ హలాయుధః భయం మాకాశ్చేష్యవ మభయం దదౌ.

౪౯

(దుర్యోధన ఇతి.) పారిబర్హ ముపాయనం దదౌ ఇతి సంబంధః. తదేవ ప్రపణ్యయతి ద్వితీయానైః పృథిః హాయనాః వత్సరాః యేషాం. తాః. ద్విశతం చ సాహస్రం చ తయోః పుమాహారస్త. తావతో గజాః దదౌ ద్వాదశసహస్రమితి పాలాంతరేకు స్పష్టోఽర్థః. తురగ్గమాం శ్చ. ద్వాదశనియుతాని.

౫౦

(బలరామకృతహస్తినపురాకర్షణాదిపట్టా)

రథానాం షట్సుహస్రాణి రౌక్మాణాం సూర్యవర్షసామ్.

దాసీనాం నిష్కృతణీనాం సహస్రం దుహితృవత్సలాః.

౫౧

ప్రతిగృహ్య తు తత్సర్వం భగవాన్ సాత్వతర్షభః.

ససుత స్సన్నుషః ప్రాగా తుహృద్భి రభినన్దితః.

౫౨

తతః ప్రవిష్ట స్వపురీం హాలాయుధస్సమేత్య బహు సమరక్తచేతసః.

శశంస సర్వం యదుపుష్కవానాం మధ్యే సఖాయాం కురుషు స్వచేష్టితమ్.

౫౩

అద్యాపి వః పురం హ్యేత త్సూచయ ద్రామవిక్రమమ్.

సమున్నతం దక్షిణతో గజ్గాయాం సను దృశ్యతే.

౫౪

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే. మహాపురాణే. పారమహంస్యాం. సంహితాయాం. దశమస్కంధే.

అష్టపష్టితమోఽధ్యాయః.

రౌక్మాణాం స్వర్ణాంజ్ఞాతానాం సూర్యస్వేన వర్షో యేషాం తేషాం రథానాం సతాకాఖ్య భూషణం. కణ్ఠే. యాసాం తాసాం. దాసీనాం సహస్రం దదౌ. తత్ర హేతుః. దుహితృ వత్సల ఇతి.

౫౧

(ప్రతిగృహ్యేతి.) తత్సర్వం. ముపాయనం ప్రతిగృహ్య. సాత్వతర్షభో రామః సుతేన స్నుషయా చ సహితః సుహృద్భిః కౌరవైః. అభినన్దితో యయౌ.

౫౨

(తత ఇతి.) స్వపురీం ద్వారకాం. అమరక్తం చేతో యేషాం. తా బన్ధూః. యదా సమేత్య యదుపుష్కవానాం మధ్యే. సఖాయాం సఖాయః మధ్యే. య. కురుషు స్వచేష్టితం. తత్సర్వం. శశంస తతయామాస.

౫౩

యద్ధరేన గజ్గాయాం పురపాతనం తదసమ్భావితం మవ్యాసం రాజాసం ప్రత్యాహ మువిః. (అద్యాపి) వో యుష్మాకం పురం హస్తిన మద్యాపి రామవిక్రమం సూచయ. ద్వర్తతే. తత్ర బిజమాహ (సమున్నత మితి.) గజ్గాయాం. దక్షిణతః సమున్నతం స. దృశ్యతే సను.

౫౪

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయసయపారావారాకాసుదాకంస్య సర్వవిద్యావిధేః శ్రీకైలగురోః సుతేన

తచ్ఛరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్పూర్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేష.

శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరామనవిదుషా, లిఖితాయాం. శ్రీమద్భాగవత

చంద్రికాయాః. దశమస్కంధే. అష్టపష్టితమోఽధ్యాయః.

అథ ఏకోనన ప్రతిమోఽధ్యాయః

— * —

శ్రీకృష్ణం ప్రతి నారదాగమనకథా

శ్రీకుక ఉవాచ—

నరకః నిహతం శ్రుత్వా తథోద్వాహం చ యోషితామ్,

కృష్ణేనైకేన బహ్వీనాం తం దిదృక్షు స్మ నారదః.

౧

చిత్రం బత్తై తదేకేన వపుషా యుగపత్పుతక్,

గృహేషు ద్వ్యష్టసాహస్రం ప్రీయ ఏక ఉదావహత్,

౨

ఇత్యుక్తుకో ద్వారవతీం దేవర్షి ర్దృష్టు మాగమత్.

పుష్పితోపవనారామద్విజాళికుంనాదితామ్.

౩

అథ ఏకోనన ప్రతిమోఽధ్యాయః.

— * —

అతైకో భగవానష్టాదికపోదకసహస్రపత్నీభి స్స కథం రమత ఇతి దిదృక్షయాఽగతాయ నారదాయ ప్రదర్శితం భగవత్కృష్ణిత మనువర్ణయతి (నరక మిత్యాదినా) ఏకేన కృష్ణేన నహ కర్త్రా వా బహ్వీనాం యోషితాం వివాహం చ శ్రుత్వా నారద స్తం కృష్ణం దిదృక్షురాసే దితి శేషః. అత్రో ద్వాహకదేవ తత్సూర్యకక్రీడా చ వివక్షితా.

౧

దిదృక్షమేవాభినయతి (చిత్ర మితి.) ఏత చ్చిత్రం బత అతిచిత్ర మిత్యర్థః. కిం తత్ య, దేకేన వపుషా విగ్రహేణ యుగపదేవ పుత గృహేషు బహుషు గృహేషు యోషితృమానసన్ధ్యాక గృహేష్విత్యర్థః. ద్వ్యష్టసాహస్రం పోదకసహస్రసన్ధ్యాకాః. ప్రీయః ప్రీః ఏక ఉపయేమే. ఇత్యేతత్.

౨

(ఇతీతి.) ఇత్థం. ద్రష్టు. ముక్తుకో దేవర్షిర్నారదః. ద్వారకాం యయౌ. సార్వత్రయేణ తామేన వర్ణయతి (పుష్పితేతి.) పుష్పితే షూసననేష్వారామేషు ఉద్యానవనేషు చ ద్విజానాం పక్షిణాం. ఆళివాం చ కులై , త్నాదితామ్.

౩

(శ్రీకృష్ణం ప్రతివారదాగమనకథా)

ఉత్పల్లేన్ద్రివరామౌజకష్టరతుముదోత్పలైః.

చ్యురితేషు సరస్సుచైః కూజితాం హంససారనైః.

ప్రాసాదలక్ష్మైర్నవభిర్ద్వషాం స్పృటికరాజతైః.

మహామరకతప్రఖ్యైస్సర్వరత్నపరిచ్ఛదైః.

విభక్తరథ్యాపథ చత్వరాపజైశ్చాలానభాభీరుచిరాం సురాలయైః.

సంపిత్రమార్గాజ్ఞాపిధిగేహశీం పతత్పతాకావృజవారితాతపామ్.

తస్యా మస్తాపురం శ్రీమదర్చితం సర్వదిష్ట్యపైః.

హరే స్సకౌశలం యత్ర త్యష్టా కార్త్యేన్నన దర్శితమ్.

తత్ర షోడశభిస్సద్మనహస్తై స్సమలంకృతమ్.

వివేకైకమతం శౌరేః పత్నీనాం భవనం మహత్.

ఉత్పల్లేన్ద్రివరాదిభిః. చ్యురితేషు సరస్సు హంసై స్సారనైశ్చైవైర్నాదితామ్.

నవభిః. ప్రాసాదానాం. లక్ష్మైర్ద్వషాం యుక్తామిత్యర్థః. కథమ్మూతైః. రజతమయైశ్చ. మహామరకతస్యేంద్రనీలస్య శ్రేష్ఠస్సర్వస్య రత్నానాం చ పరిచ్ఛదా స్తస్మయాః పరిచ్ఛదాః ఉనకరణాని యేషు తైః. మహామరకతప్రఖ్యైరితి పాఠే మహామరకతైః ప్రఖ్యాంతి ప్రకాశంత ఇతి తథా తైః. స్సర్వరత్నమయాః. పరికరా యేషు తైః.

(విభక్తేతి) విభక్తైః. రథ్యా వహాదిభిః. శాలాభిని సృణాభి స్సురాణాం దేవతావ్రతిమానాం అలయైశ్చ రుచిరాం శోభమానాం రథ్యాః రథాః రాజవీధయాః సంపిత్రాః. మార్గాదయో యస్యాం తాం. పతంతీభి శ్చలంతీభిః. వతాకాదిభిః ద్వజైశ్చ వారిత ఆకాశో యస్యాం తామ్.

(తస్యా మితి.)-తస్యాం ద్వారకాయాం అంతఃపురం. తత్రాపి, శౌరే రేకతమం భవనం గృహం వివేకేతి సంబంధః. అంతఃపురం విశిష్ట-శ్రీమద్భోగ్యభోగోపకరణాదినమ్నద్విమల సర్వైః. దిష్ట్యపైః లోకాదిపత్నిభిః అర్చితం బహుమతం. కిం బహునా? యత్ర యస్మిన్మంతఃపురే హరేః హరయే త్యష్టా. స్సకౌశలం స్వకౌశలనైపుణ్యం. కార్త్యేన్నన ప్రదర్శితమ్, కిం చ షోడశభిః శౌరేః పత్నీనాం గృహసహస్రైః. సమలంకృతమ్.

విష్టభం విద్రుమస్తమ్మైర్వైదూర్యఫలకోత్తమైః.

ఇన్ద్రానీలమయైర్జాలైస్సమ్మైర్మరకతోత్తమైః.

౯

వితానైర్నిర్మితైస్త్యస్త్రాముక్తాదామవిలమ్పిభిః.

దానైరాననపర్యజ్జేర్మణ్యుత్తమపరిష్కృతైః.

౧౦

దాసీభిర్నిష్కకణ్టీభిస్సువాసోభిరలంకృతమ్.

పుష్పిస్సకఞ్చుకోష్ఠీవైస్సువత్తమణీకుణ్డలైః.

౧౧

రత్నప్రదీపనికరద్యుతిభిర్నిరస్తద్వాస్తం విచిత్రవలభీషు శిఖణ్డినోఽఙ్గ.

నృత్యన్తి యత్ర విహితాగరుధూపమక్షైర్నిర్భాస్త మీక్ష్య ఘనబుద్ధయ ఉన్నదంతః. ౧౨

తస్మిన్నమానగుణరూపవయస్సువేషదాసీసహస్రయుతయాఽనుసవం గృహిణ్యా.

విప్రోదదర్శ చమరవ్యజనేన రుక్మదణ్డేన సాత్వతపతిః పరివీజయన్త్యా.

౧౩

పుతం భవనం చైవ విఘ్నస్థి (విష్టభమితి చతుర్థిః.) విద్రుమస్తమ్మైః వైదూర్యమయావి
ఫలకోత్తమాని స్తమ్మౌక్రయాణి చాదనాని తైశ్చ విష్టభం ప్రతిబద్ధం ఇంద్రవీలమయైః జాలైః.
గవాక్షైః. మరకతమయైరుత్తమైశ్చ స్తమ్మైర్నిష్కభం త్యష్టాం విశ్వకర్మణా నిర్మితైః. ముక్తాదామాని
విలమ్పయంతీతి తథా. తైః వితానైః ఉల్లోచైః దాంతైః నిర్మలైః మణీశేష్ఠాలంకృతైశ్చ ఆననైః
పర్యజ్జేశ్చ ఉపలక్షిత మితి శేషః. అలంకృత మిత్థుపవిష్టా త్నమ్పందో వా. ౯-౧౦

శోభనాని వాసాంసి యాభిస్తాభిర్దాసీభిః. శోభనాని కఞ్చుకాదీని యేషాం తైః. పుష్పిశ్చ.
లంకృతమ్. ౧౧

రత్నప్రదీపానాం యే వికరా నృమాహాస్తేషాం ద్యుతిభిః. నిరస్తం తమో యస్మిన్ తత్
కిం. యత్రాంతఃపురే, భవనే. వలభీషు స్తమ్మౌక్రప్రసారితవక్రదారువిశేషేషు శిఖణ్డినో మయూరాయ,
గవాక్షమార్గైర్నిర్భాంతం కృత అగరుధూపం వీక్ష్య ఘనో నీలామ్బుదోఽయమితి బుద్ధి రేషాం తథా
భూతాః. అత ఏవ. ఉన్నదంతః ఉచ్చైర్నిరదంతః. నృత్యంతి తథాభూతం చ. ౧౨

(తస్మిన్నితి.) తస్మిన్నేవ భవనే గృహిణ్యా భార్యయా రుక్మిణ్యేతి భావః. సమం సహిత
మిత్యర్థః. సాత్వతపతిం శ్రీకృష్ణం. విప్రోనారదోదదర్శ కథమ్ముతయా. అనుసవం పర్యకాలం ఆత్మనా
సమానాని. గుణరూపవయాంసి. సువేషః. అలంకృతశ్చ యవ్య తేన దాసీనాం. సహస్రేణ యుతయా
రుక్మమయోదణ్డో యవ్య తేన. చామరవ్యజనేన వీజయంత్యా చ. ౧౩

(శ్రీకృష్ణం ప్రతి నారదాగమనకథా)

తం సంనిరీక్ష్య భగవాన్సుహృద్భీతిత శ్రీపర్యజ్కుత స్సకలదర్మభృతాం పరిష్ఠః.

అనన్య పాదయుగళే శిరసా కిరీటజుష్టేన సాంజ్ఞలిరవీచికదాసనే స్వే.

౧౪

తస్యావనిజ్య చరణౌ తదపస్వమూర్త్యా బిభ్రజ్జగద్గురుతరోఽపి సతాం పతిర్హి.

బ్రహ్మణ్యదేవ ఇతి యద్గుణనామయక్తం తస్యైవ యచ్ఛరణశౌచమశేషతీర్థమ్.

౧౫

సంపూజ్య దేవఋషివర్య మృషిః పురాణో నారాయణో నరసఖో విధినోదితేన,

వాణ్యాఽభిభాష్య మితయాఽమృతజుష్టయా చ ప్రాహ ప్రభో భగవతే కరవామ తే కిమ్.

(త మితి) తం దృష్టవంతం. నారదం సమ్యక్ నిరీక్ష్య భగవాన్ శ్రీమో రుక్మిణ్యాః. పర్యజ్కు దాకృత్రితః. తదిష్టదైవతభూతః కిమిహ్యుత్థిత ఇత్యతో విశిష్ట - సకలదర్మభృతాం పరిష్ఠః ధర్మాత్మభిః. చుహత్స్వేవం వర్తితవ్యమితి ప్రదర్శనార్థ మితి భావః. అత ఏవ కిరీటాంజ్కుతేన శిరసా. తస్య పాదయుగళం ప్రణమ్యాంజ్కులినా నహితః. స్వకీయే. అననే ఆవీచిక దువచేయామాన. ౧౪

(తస్యేతి.) స భగవాన్. జగతాం సాధుజనానాం గురుతరోఽపి పరమగురురపి హి యత స్సతాం పతిరపి తస్య నారదస్య చరణా వనవిజ్య ప్రజ్ఞేభ్య తదపః అవనేజనజలాని మూర్త్యా బిభ్రత్ బిద్రాణః. అనేతి శేషః. దదారేత్యర్థః. అబిభ్ర దితి వా చేదః. అబిభ్రత్ అబిభరత్ దదారేత్యర్థః. యుక్తం చై తదిత్యాహ (బ్రహ్మజ్యేతి.) బ్రహ్మణీ బ్రాహ్మణకులే సాధవోబ్రహ్మణ్యా ప్రేషాం. తేన ఇతి. య. ద్గుణనామ అన్వర్థంనామ తస్యైవ యతో భగవత ఏవాసాధారణ మిత్యర్థః. అతః, యుక్తం. బ్రహ్మణ్య దేవత్వాద్విప్రాజ్ఞీజలదారణ మిత్యేతదుచితమేవేత్యర్థః. అన్యథా తు న మఱిత ఇత్యభిప్రయన్ విశిష్ట యచ్ఛరణశౌచం యస్య భగవతః. చరణసమ్పందా చౌచం సవిశ్రతా. యస్య తథాభూతం అశేషం గజ్గాది తీర్థం. తస్యైవంవిధిస్యోక్తాదేవ హేతో న్తదుచిత మిత్యర్థః. ౧౫

(సంపూజ్యేతి.) నరకసన్య సఖా నారాయణః, పురాణః, ఋషిరవ్యక్తాదేవ హేతోః దేవఋషివర్యం నారదం. శాస్త్రోక్తేన విధినా సంపూజ్య అమృతేన జుష్టయా అమృతపద్మిణ్యేత్యర్థః. మితయా చ వాణ్యా అభిభాష్య సంబోధ్య ప్రాహ (ఉక్తిమేవాహ.) ప్రభో భగవతే కరవామ కిం తే హేప్రభో భగవతే శుభ్యం కిక్కురవామ కిక్కురా వయ మిత్యర్థః. కిమిష్టం కరవామేతి వా. కిం యత్కించదిష్టమస్తి తత్కుర వామేతి వా. ౧౬

నారద ఉవాచ—

నైవాద్భుతం త్వయి విభోఽఖిలలోకనాథ మైత్రీజనేషు సకలేషు దమః ఖలానామ్,
నిశ్రేయసాయ జగత్స్థితిరక్షణాభ్యాం నైవరావతార ఉరుగాయ విదామ సుషు. ౧౬

దృష్టం తవాఘ్నియుగళం జనతాపవర్గం బ్రహ్మాదిభి ర్హృది విచిన్త్య మగాధబోధమ్,
సంసారకూపపతితో త్తరణావలమ్బం ధ్యాయం శ్చరామ్యనుగృహాణ యథాస్మృతి స్సాన్విత.

తతోఽన్యో దవిశద్గేహం కృష్ణపత్న్యా నృ నారదః.

యోగేశ్వరేశ్వరస్యాంజ్ఞ యోగమాయావివిత్సయా. ౧౭

దీవ్యస్త మక్షైస్తత్రాపి ప్రియయాచోద్ధవేన చ,

పూజితః పరయా భ క్త్యై ప్రత్యుత్థానాననాదిభిః. ౨౦

ఇత్యముక్తః ప్రాహ నారదః. (నై వేతి ద్వాభ్యాం.) తావదాత్మార్హజమనర్హజం మన్యమానస్తత్సం
భావన్నాహ (నై వేతి.) సర్వేషు జనైషు విషయభూతేషు మైత్రీశ్రేణి ర్లోకనాథ త్వయి నై వ చిత్రం
సర్వమిత్రత్వాదేవమర్హజం. నతు గౌరవా దితి భావః. కథం తర్హి కంసాదివ్యమైత్రీ తత్రాహ దమ
జత్యాది ఖలానాం దమశ్చ నైవాద్భుత మితి భావః. కుతః హి యస్మాత్ ఉరుగాయ జగతః స్థితిః
ధారణం. రక్షణం పాలనం తాభ్యాం చతుర్థ్యంతిమిదం. నిశ్రేయసాయ మోక్షప్రదానాయ చ తాభ్యాం
సహమోక్షప్రదానయేతి నైవరావతారస్వేచ్ఛావతార ఇతి వయం. సుషు సమ్యక్, గ్రీవ్యుః. అతః
ఖలదమస్సాదు సమ్మాననం చయ్యుక్తమితి భావః. ౧౬

యదుక్తం ప్రభోఽగవతే కరవామ కిం త ఇతి తత్రాహ (దృష్టమితి.) తావత్తవాఘ్నియుగళం
దృష్టం మయేతి శేషః. కథంభూతం. జనతాయాః ప్రపన్నజనసముహస్య. అపవర్గం అపవర్గ
సాధనం. పరిభూతం వా. కిం చాతిదుర్గతతయా బ్రహ్మాదిభి ర్లోకగీర్వరైరపి హృది విచింత్యః.
అగాధః. బోధో విజ్ఞానం. యస్మాత్తత్రాభూతిం సంసారకూపే పతితానాం ఉత్తారణాయ అవలమ్బ
మాశ్రయం ఏవభూతం దృష్ట్వా కృతార్థోఽస్మీతి భావః. ఆత స్తదేవ ధ్యాయం చరామి, కింతు
తద్విషయా. స్మృతి ర్యథా స్యాత్తథా అనుగృహాణ. ౧౭

(తత ఇతి.) సః నారదః అన్యత్కృష్ణపత్న్యాః. గృహ మవిశత్ కిం కర్త్రమిష్యయా
ఆంజ్ఞ హే రాజా యోగేశ్వరేశ్వరస్య భగవతో యోగమాయా మాశ్చర్యక్రిం వేత్త మిష్యయా. ౧౮

(దీవ్యస్త మితి.) తత్రాపి గృహే ప్రియయోద్ధవేన చ సహజైః దేవనాజై దీవ్యస్తం
క్రీడ స్తం దిదర్శతి శేషః. ఆసానారదః ప్రత్యుత్థానాదిభి. రుత్కృష్టయా. భ క్త్యై. తత్సూర్యకరి
పూజితః. ౨౦

(శ్రీకృష్ణం ప్రతి నారదాగమవకథా)

సృష్ట్యావిదుషే వాసౌ కదాఽఽయాతో భవా నితి,
క్రియతే కిన్ను పూర్ణానా మహర్ణై రస్మదాదిభిః. ౨౧

అథాఽపి బ్రూహి నో బ్రహ్మ స్తస్మైత చోభనం కురు,
స తు విస్మిత ఉత్థాయ తూష్టి మన్యదగాధ్యహమ్. ౨౨

తత్రాప్యచష్ట గోవిందం లాలయంతం శిశున్పుత్రాః,
తతోఽన్యస్మిన్సృహేఽపశ్యన్మజ్జినాఽను కృతోద్యమమ్. ౨౩

జుహ్వంతం చ వితానాగ్నిన్యజంతం పశ్యన్భిర్మతైః,
భోజయంతం ద్విజాన్కాన్వపి భుజ్జానపి విశేషితమ్. ౨౪

అవిదుషా అజానతేన. భగవతా. సృష్ట్యా ప్రశ్న మేవా. (కదేత్యాది నా కుర్విత్యన్వేన) ఇతికర్తాః కుర్విత్యనంతరం యోజ్యః. ఇతి సృష్టశ్చేత్యన్వయః. అయః ఇతి చేదః. అహర్ణైః అగస్తకపూర్తిరిహితైః. స్వతి ఏవ పరిపూర్ణైః. అదాప్తనమస్తకామై రితి యావత్ తై రప్యస్మదాదిభిః, పూర్ణానాం యుష్మాకం కిం క్రియతే నిరపేక్షః స్వత్కిమపి స క్రియత వివేచి భావః. ౨౧

(యద్యప్యేవ) మతాపి హే బ్రహ్మ బ్రూహి మమైత జ్ఞస్మ కోభనం కురు సఫలం కుర్విత్యర్థః. భాగవత్తైక్యార్థ మకుర్వతః శరీరమకుభ మితి భావః. (సత్త్వితీ.) స తు నారదో, విస్మిత, తూష్టి ముత్థాయాన్యదిపి గృహ. మాజగామ. ౨౨

తత్రాపి గృహే. గోవింద మావష్ట దదర్శ. కథంభూతంః లాలయంతం ఉపవృన్దయంతమ్ (తత ఇతి.) మజ్జినాయ స్నానాయ కృతః ఉద్యమో యతోఽయేన తతాభూతమ్. ౨౩

(జుహ్వంత మిత్యాది) ద్వితీయాన్తానాం క్వచి దిత్యాదిః. దదర్శేత్యన్తః. వితానాగ్నికాయజ్ఞియాః అహవనీయాద్యగ్నికా, పశ్యన్భి ర్మతైః మహాత్మజైః అపశేషితం పరివేషణావశేషితమ్. ౨౪

క్వాపి సన్ధ్యా ముపాసీనం జపంతం బ్రహ్మవాగ్యతమ్.

ఏకస్మి న్నుసించర్మభ్యాం చరంత మపి వర్తసు.

౨౫

అశ్వైరధైర్గజైః క్వాపి విచరంతం గదాగ్రజమ్.

క్వచిచ్ఛయానం పర్యజ్ఞే స్తూయమానం చ పద్మిభిః.

౨౬

మస్త్రయంతం చ కస్మింశ్చిన్మస్త్రిభి శ్చోద్ధవాదిభిః.

జలక్రీడారతం క్వాపి వారముఖ్యాఽలంకృతమ్

౨౭

కుత్రచి ద్విజముఖ్యేభ్యో దదతం గాన్స్వలంబ్యుతాః.

ఐతిహాసపురాణాని శృణ్వంతం మగ్గణాని చ.

౨౮

హసంతం హాస్యకథయా కదాచిత్ప్రియయా గృహే.

క్వాపి ధర్మం నేవమాన మర్థకామౌ చ కుత్రచిత్.

౨౯

ధ్యాయంత మేక మాత్మానం పురుషం ప్రకృతేః పరమ్.

కుశ్రూషంతం గురూన్క్వాపి కామై ర్పోగై స్సపత్యయా.

౩౦

క్వచి ద్భృహస్పాస్త్యానం జపంతం అవలోకయంత మిత్యర్థః. బ్రహ్మప్రజనం వా. యద్యా. బ్రహ్మదేవం జపంతం “వేద మేవ జపేన్నిత్య” మితి శాస్త్రాత్ క్వచిచ్ఛాగ్యతం మాసీమాకం. ఏకస్మిన్స్వచిత్. అసించర్మభ్యాం అధభేటాభ్యాం సహాసి వర్తసు అధభ్రామణగతిమ. వరంతం. గదాగ్రజం కృష్ణం క్వచిచ్ఛయాన మితి. పద్మిభిః స్తుతిపాతకైః స్తూయమానం చ. ౨౫-౨౬

క్వచి దుద్ధవాదిభిః మస్త్రయంతం, వారముఖ్యాభిర్గజైశ్చోద్ధాభిరబలాభిః ప్రీః. పరివృతమ్. ౨౭

(సువ్యలంబ్యుతాః) గాః దేనూః. దదతం ప్రయవృంతం. మగ్గణాని మగ్గశస్త్రాని శ్చ శృణ్వంతమ్. ౨౮

(కదాచిత్క్వచిద్గృహే) ప్రయయా సహ. హాస్యకథయా. హసంతమ్. ౨౯

(ప్రకృతేః) భూమిరాపోఽనరో వాయుః. ఇత్యాదిశ్లోకద్వయోక్తప్రకృతివ్యయా. త్వరం విలక్షణం. పరమపురుషసూతం. స్పాస్త్యారం. ధ్యాయంతం. సపత్యయా పూషయా గురూణా. కుశ్రూషంతం పరివరంతమ్. ౩౦

(శ్రీకృష్ణం ప్రతి నారదాగమనకథా)

కుర్వంతం విగ్రహం కైశ్చిత్సన్ధిం చాన్యత్ర కేశవమ్,
కుత్రాపి సహ రామేణ చింతయంతం సతాం శివమ్.

౩౧

పుత్రాణాం దుహితృణాం చ కాలే విద్యుపయాపనమ్,
దారైర్వరైస్తత్సదృశైః కల్పయంతం విభూతిభిః.

౩౨

ప్రసాపనోపానయనైరపత్యానాం మహోత్సవాన్,
ఏక్ష్య యోగేశ్వరేశస్య యేషాం లోకా విసిస్మరే.

౩౩

యజంతం స్వకలా నైవా స్కృచిత్రతుభిరూర్జితైః,
పూర్తయంతం క్వచిద్ధర్మం కూపారామాలయాదిభిః.

౩౪

(కైశ్చి) ద్విగ్రహం విరోధం. కుర్వంతం. అన్యత్ర గృహే. సన్ధిం. కుర్వంతం. కేశవం. సతాం సాధూనాం. శివం యోగక్షేమం చింతయంతమ్.

౩౧

(పుత్రాణా మితి) కాలే తత్తత్సమయే పుత్రాణాం, ఉత్సదృశైః, దారైః దుహితృణాం కు. తత్సదృశైః. విదినా కాస్త్రోక్తేన ఉపయాపనం ప్రాపణం. వివాహ మిత్యర్థః. తద్విభవైః. కల్పయంతం ఘటయంతమ్.

౩౨

(ప్రస్థాపనేతి.) ప్రస్థాపనం దుహితృన్నుషా జామాత్రాదీనాం స్వగృహోత్సర్గహం ప్రతివయనం. తద్గృహోత్సవ రానయనముపానయనం కై. రపత్యానాం పుత్రాణాం దుహితృణాం చ. మహోత్సవా స్కల్పయంతం. తాన్విశేషస్థి-యోగేశ్వరేశస్య భగవతః యేషాం అపత్యాదీనాం మహోత్సవా. ఏక్ష్య. లోకా. స్పర్శే. విసిస్మరే విస్మయం చక్రం. తథామూలాకా, ఉత్సవాదీ స్కల్పయంత మితి సంబంధః.

౩౩

స్వకలాన్వాంశభూతా దేవాన్ద్విగ్రహీకా. ఉర్జితైర్బహుదక్షిణైః. క్రతుభిః యజంతం. కూపాదివిరూఢైః ధర్మం. పూర్తయంతం. పూర్తం స్కూర్తం ధర్మం కుర్వంత మిత్యర్థః. పూర్తకర్తా “తత్కరోతి” తిణిజనాచ్చతా “సవిశేషణానం వృత్తిర్నై” త్యాదివిషేధస్య విశేష్యవిషయత్వా దత్ర పూర్తస్య ధర్మం ప్రతివిశేషణత్వాత్. పాపేక్షస్యాపి నామదాతువృత్తిరవగస్తన్యా.

౩౪

చరంతం మృగయాం క్వాపి హయ మారుహ్య నైస్తవమ్.
ఘ్నంతం తీర్థే పశూన్మేధ్యాన్పరీతం యదుపుణ్యవై.

౩౫

అవ్యక్తలింగం ప్రకృతిస్వస్థఃపురచరాదిషు.
క్వచిచ్ఛరంతం యోగేశం తత్తద్భావబుభుత్సయా.

౩౬

అథోవాచ హృషీకేశం నారదః ప్రహసన్నివ,
యోగమాయోదయం వీక్ష్య మానుషీ మీయుజో గతిమ్.

౩౭

నారద ఉవాచ —

విదామ యోగమాయాం తే దుర్దర్శా మపి యోగినామ్,
యోగేశ్వరాత్మ నిర్మలాతాం భవత్పాదనిషేవయా.

౩౮

అనుజానీహి మాం దేవ లోకాం పై యశసాఽన్యుతాః,
పర్యటామి తవోద్గాయ నీ లాభువనపావనీ.

౩౯

వైస్తవం పిస్తుదేశోద్భవం హయ మశ్వ మారుహ్య మృగయాం చరంతం మేధ్యా
న్యాగ్ధాన్పశూన్ విశనంతం క్వచి ద్యదుశ్రేష్ఠైః పరివృతమ్.

౩౫

ప్రకృతిస్వమాత్మాదిస్వస్థః పురచరాదిషు తదభిప్రాయం బోధమిచ్ఛయా అవ్యక్తం
వేషాన్తరేణ చ్ఛన్నం, లింగం స్వాసాధారణవిహ్నం యస్య తం చరంతం. దదర్శ.

౩౬

(అథేతి.) మానుషీం గతిం చేష్టాం తనుం వా ఈయుషః ప్రాప్తవతః పరిగృహీతవతః
ఇతి యావత్. తస్య. భగవతః. యోగమాయోదయం అశ్రుర్యశక్తివైభవ. మవలోక్య ప్రహసన్నివ.
ప్రాహ అచిన్త్యవివిధవికృతా వస్మిన్నైర్వరచ్చిత్ర మితీవ శబ్దాభిప్రాయః.

౩౭

ఉక్తిమేవాహ (విదామ ఇతి ద్వార్యాం.) హే యోగేశ్వర. యోగినాం. దుర్దర్శా మపి
తే తవ యోగమాయా మాశ్రుర్యశక్తిం. భవత్పాదనిషేవాప్రభావేన. త్మన్నాత్మని మనసి. నిర్మలాతాం
నికరాం భాతాం. విదామః జానీమః.

౩౮

క్రిస్తు హే దేవ, నూ, మనుజానీహి ఆజ్ఞాపయ, తవ యశసా. న్యాప్తా లోకాః.
భువనాగ్రామీ తవ, లీలా, ముద్గామః, పరిత, శ్చరామి.

౩౯

(శ్రీకృష్ణం ప్రతి నారదగమనకథా)

శ్రీభగవానువాచ—

బ్రహ్మాస్తర్మస్య వక్తృఽహం కర్తా తదనుమోదితా,
తం శిక్షయన్లోకమిమ మాశ్రితః పుత్ర మాభిదః.

౪౦

శ్రీభగవదాచ—

ఇత్యచరంతం సద్ధర్మాన్పురిష్ఠా స్సహమేధినామ్,
తమేవ సర్వదేహేషు సంతమేకం దదర్శ హ.

౪౧

కృష్ణస్యానంతపీఠ్యస్య యోగమాయామహోదయమ్,
ముహూర్తప్యా మునిరభూ ద్విస్మితో జాతకౌతుకః.

౪౨

ఇత్యర్థకామదర్శేషు కృష్ణేన శ్రద్ధితాత్మనా,
సమ్యక్సభాజితః ప్రీతస్త మేవానుస్మరన్ యయా.

౪౩

ఇత్యముక్తః ప్రాహ భగవాన్ (బ్రహ్మన్నితి.) హే బ్రహ్మణ. వక్తృ ఉపదేశా. తద్ధర్మోన దేశసదనుష్ఠానతదనుమోదనాదికం. శిక్షయన్ శిక్షయితుం. జనాన్పురితి శేషః. ఇమం లోకం మనుష్యదేహ మాస్థికః పరిగృహీతవా నస్మి. ప్రాకృతచేష్టాపనుర్త ఇతి భావః. ఆకో. హే పుత్ర మాభిద్యస్తమ మిక్వరోఽప్యధుచ ప్రాకృతో బహువేత్సేషువిధం మోహం న ప్రాప్నుహీ త్యర్థః. ౪౦

కదాచిదపి మోహసంభావనామసి నిసర్తయితుం భగవతా ప్రసరితుం సావాత్మ్యం దదగ్గు విస్మితకృ బహువ ముని రిత్యాహ (ఇతితి ద్వాభ్యాం.) గృహమేధినా మాదిష్టా విహితా ధర్మా నేన చూచరంతం చదైవ పున సర్వదేహేషు ఏకరూపేణాత్మతయా సంతం వర్తమానం దదర్శ. ౪౧

(కృష్ణవేషి.) అనంతపీఠ్యస్య అపరిచ్ఛిన్నకల్యాణగుణస్య. కృష్ణస్యాశ్చర్యశక్తే. ర్మాహాత్మ్యం వై భవం ఉత్సుకస్సా మూహూర్తసూః దృష్ట్వా ఋషిర్పారదో విస్మితో బహు. ౪౨

(ఇతితి.) అర్థాదిషు. ప్రద్ధిః లోకశిక్షార్థం సక్షాతశ్రద్ధః ఆత్మా మనో యస్య. తేన కృష్ణేన సభాజితో బహువత్. ప్రీతకృ. తం కృష్ణమేవానుస్మరన్ యయా. ౪౩

ఏనం మనుష్యపదవీ మనువర్తమానో నారాయణోఽఖిలభవాయ గృహీతశక్తిః,
రేమేఽజ్ఞ షోడశసహస్రవరాజ్ఞనానాం సప్రీడసౌహృదనిరీక్షణహానజుష్టః.

౪౪

యానీహ విశ్వవిఠయోద్భవవృత్తిహేతుః కర్మాణ్యనన్యవిషయాణి హరి శ్చకార,
యస్త్యజ్ఞ గాయతి శృణోత్యనుమోదతే వా భక్తిర్భవే ద్భగవతి హ్యపవర్గమార్గే.

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారశుహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే,
ఏకోసన ప్రతితమోఽధ్యాయః.

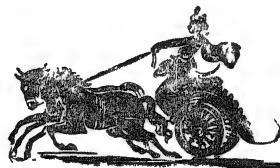
నారదాయ దర్శితం యోగమాయోదయం నిగమయతి (ఏవ మితి) స్వయం నారాయణస్సౌ
అఖిలానాం, భవాయాభ్యుదయాయ గృహీతా ఉపాత్తా శక్తిః దివ్యతను ర్వేన సః, మనుష్యచేష్టా,
మనువర్తమానః, అజ్ఞ హే రాజా సప్రీడం చ త త్సౌహృదం చ, తేన నిరీక్షణం హానశ్చ
తాభ్యాం, జుష్టః.

౪౫

ఉత్తవిధభగవత్ప్రేష్టితగానదిపలమాహ (యానీతి.) విశ్వన్య విలయః, ఉద్భవః ఉత్పత్తిః
స్థితిః, అసాం హేతుః హరిః యాని ఈదృశేష్వవతారేషు, ఇహలోకే వా, అనన్యసాధారణావి కర్మాణి
చకార, త్యాజ్ఞ హే రాజా యః పుమా గాయతి తస్యాపవర్గమార్గే మోక్షప్రాపకే “అమృతవైష్ణవ
పేతు” రితి శ్రుతేర్మార్గశబ్దః ప్రావకపరః భగవతి భక్తి ర్భవేత్.

౪౬

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయవయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య వర్ణవిద్యావిధేః శ్రీకైలగురోః సుశేష
చచ్చరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్సృక్తినమదిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన
శ్రీవైష్ణవదాసేన శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవతపండికాయాం,
దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం దశమస్కంధే, ఏకోసన ప్రతితమోఽధ్యాయః

అథ సప్తతితమోఽధ్యాయః :

అథోషస్యపవృత్తాయాం కుక్కుటాన్కుజతోఽశపన్,
గృహీతకణ్ఠ్యః పతిభి ర్మౌఢవ్యో విరహాతురా.

౧

వయాం స్యరూరువన్మృష్టం బోధయన్తీవ వస్తిసః,
గాయత్స్వఃస్వనిద్రేషు మన్దారవనవాయుభిః.

౨

ముహూర్తం తం తు వైదర్భీ నామృష్యదపి శోభనమ్,
పరిరమ్భుణవిశ్లేషాత్ప్రియబాహ్వాన్తరం గతా.

౩

బ్రాహ్మే ముహూర్త ఉత్థాయ వార్యుపస్సృశ్య మాధవః,
దధ్యో ప్రసన్నకరణ ఆత్మానం తమనః పరమ్.

౪

అథ సప్తతితమోఽధ్యాయః.

అథ భగవతో దినచర్యాత్మకం చేష్టిత మమవర్ణయన్మౌఢవిరుద్ధరాజసంభాషార్థం సంవివేదితవృత్తాంతయిద్దిహిరాభిప్రాయాభిజ్ఞనారదనివేదితతద్యృత్తాంతాన్యతరనిర్భిషీషాప్రయుక్త ముద్దవోద్దేశ్యకం భగవత్ప్రశ్నమాహ (అథేత్యాదితా) అథ నమ హే రాజా. యస్యా. (అథశబ్దో భగవద్ధిర చర్యాప్రస్తావద్యోతకః. అథ భగవద్దినచర్యా ప్రారభ్యత ఇత్యర్థః. ఉషసి ప్రవాతవేళాయాం. ఉపవృత్తాయా మాసన్నాయాం సత్యాం పతిభిః కృష్ణైః గృహీతాః. కణ్ఠాః యాసాం తాః. మాధవ్యః శ్రీకృష్ణస్య ప్రియః. విరహేన బావిరా. అకురాః కూజతః శబ్దా సుమానాన్ కుక్కుటా నశపః.

౧

(వహూసీతి) వుదిన ఇవ శ్రీకృష్ణం బోధయంతి సంతి వహూసి పక్షిణః మన్దారవనవాయుభిః అనిద్రేష్వఃస్వః, గాయత్స్వ సత్పు అరూరువన్ వునః, పునరకూజః.

౨

(ముహూర్త మితి.) ప్రియస్య బాహ్వోరసంతరం గతా వైదర్భీత్యన్యాసామప్యపరిక్షణం. పరిరమ్భువిశ్లేషాదేతో. తం ముహూర్త మతిశోభనమపి నామృష్యన్మనోహే. అనమీచీనమమన్యతేత్యర్థః.

(బ్రాహ్మ ఇతి.) వారి కుద్దం జలం ఉపస్సృశ్య ఆచమ్య ప్రసన్నాని కరణానీంద్రియాణి శుశ్ర్య సః. తమనః ప్రకృతేః. పరం విరిక్షణ మాత్మానం దధ్యో ద్యాశవాః. స్వాత్మావలోకనపరో బహువేత్యర్థః.

౪

ఏకం స్వయం జ్యోతిరనన్యమన్యయం స్వసంస్థయా నిత్యనిరస్తకల్మషమ్.

బ్రహ్మఖ్య మస్యోద్భవనాదిహేతుభిస్త్వక క్తిభిర్లక్షితభావనిర్వృతిమ్.

అథాప్లుతోమ్మన్య మలే యథావిధి క్రియాకలాపం పరిధాయ వాససీ.

చకార సన్ద్యోసమాదిన త్రమో హతానలో బ్రహ్మజ్జాపవాగ్యతః

స్వయంజ్యోతిః స్వయంప్రకాశస్వరూపం. అనన్యం న విద్యత అన్యదశరీరభూతం వస్తు
యన్య తం అన్యయం జాత్యాదికల్పనారహితం స్వస్మి స్పంష్టా సమ్యగవికృతత్వేనావస్థితి స్తయా నిత్యం
విరస్తం ప్రతిష్ఠిత్తం కల్మషం పజ్యపాపాత్మకం హేయం యన్య తం బ్రహ్మేత్యాఖ్యా “బృహతి
బృహాయతీ” తినిరుక్తా యన్యతం అన్య జగతః ఉత్పత్తినాశహేతుభిః. స్వక క్తిభిః ఉద్భవనాశగ్రహణం
స్థితేరిత్యపరిణామ క క్తిరపుతక్తిర్ద్రవిశేషణం తతశ్చ ఉత్పత్తికారణత్వం కారణత్వరూపైర్ధర్మై
రిత్యర్థః. భావస్సతా సా చ మానసంబంధాత్ స్వరూపా భావశబ్దాచ్చత్ర ధర్మివరః. లక్షితో భావః.
సత్రావిశిష్టం స్వరూపం నిర్వృతిరానందాత్మకం యన్య. తథాభూతం అత్రాస్యేత్యాదినా భావేత్వంతేన
ప్రకృతేః. పరస్పాత్మనో లక్షణమభిప్రేతం జగజ్జన్మాదికారణత్వం హి బ్రహ్మతో లక్షణం. నిర్వృతిపదే
నానందవాచినా “సత్యం జ్ఞాన మనంతం విజ్ఞానమానంద” మితి స్వరూపకోదకవాక్యార్థః స్ఫూరితః. అత్ర
కోఽసౌ ప్రకృతిః పర ఆత్మేత్వతో బ్రహ్మఖ్యమిత్యుక్తం. బ్రహ్మజ్జ్ఞానానేకార్థపాదారణాత్క్రియార్థ
హేత్వపేక్షయాం అస్యేత్యాదినా జగత్కారణత్వం లక్షిత మితి కారణత్వం ఉచితీర్హితగత మితి విశేష్య
భూతబ్రహ్మస్వరూపజ్ఞానాయం నిర్వృతిపదం ప్రయుక్తం. జగత్కారణత్వస్య హి లక్ష్యగర్భాదేవ
సుకృతవిశేషప్రయుక్తత్వశ్చక్రావృదాసాయ స్వసంస్థయా నిత్యనిరస్తకల్మష మిత్యుక్తం. కారణత్వ
ప్రయుక్తమికారాశ్రయత్వశ్చక్రావృదాసాయ వ్యయ మితి. అధిష్టాత్రంతురశ్చక్రావృదాసాయైకమితి
కారణత్వప్రయుక్తకార్యానన్యత్వం వక్తుం అనన్యమిత్యుక్త. మితి ద్రిష్టాంతం. సచ్ఛబ్దాపరసర్వాయ
భావశబ్దేనోక్తార్థే వేదాంతానాం ప్రమాపకత్వం సూచితమ్.

(అథేతి.) అథ సత్తమో భగవాన్. అమ్మసి అప్లుతః. స్పాతః. వాససీ ఉపధాయ క్రియా
కలాపం చకారేతి సంబంధః. కోఽసౌ క్రియాకలాప ఇత్యతస్తం ప్రపజ్ఞాయతి సంధ్యేత్యాది. య
త్సంధ్యోపగమాదిక్రియాకలాప మిత్యర్థః. సంధ్యోపగమస్సంధ్యోపాసనం అదిశబ్దసంఖ్యహితానాహ
హతానల ఇత్యాదినా. హతః అనలః అహానియో యేన సః వాగ్యతః వాయం యచ్ఛక్తి తథా మూసీ
భూత్వేత్వర్థః. బ్రహ్మ గాయత్రీమ్.

(శ్రీకృష్ణం ప్రతి నారదాగమనకథా)

ఉపస్థాయార్కముద్యంతం తర్పయిత్వాఽఽత్మనః కలాః,
దేవా నృషీన్చిత్రాన్వృద్ధాన్విప్రా నభ్యర్చ్య చాత్మవాన్.

౭

దేనూనాం రుక్మశృంగాణాం సాధ్వీనాం మౌక్తికస్రజామ్.
పయస్వినీనాం గృష్టీనాం సువత్సానాం సువాససామ్.

౮

దదౌ రౌప్యఖురాగ్రాణాం క్షేమాజినతలైస్సహ,
అలక్ష్మితేభ్యో విప్రేభ్యః పద్మం పద్మం దినే దినే.

౯

గోవిప్రదేవతావృద్ధాన్మయా న్ముతాని సర్వశః,
నమస్కృత్యాత్మసమ్మాతీర్మజ్జాని సమస్పృశత్.

౧౦

అత్మానం భూషయామాస నరలోకవిభూషణమ్,
వాసో విభూషణైస్సేవ్యయైర్దివ్యస్రగనులేపనైః.

౧౧

(ఉపస్థాయేత్వాది) శ్లోకత్రయమేకాన్వయమ్. అత్మనః స్వస్య కలాః అంశభూతాః, జేవాదీః తర్పయిత్వా వృద్ధాః కులవృద్ధాః విప్రాంశ్చ అత్మవాః శ్రద్ధాయుక్తస్స అభ్యర్చ్య దినే దినే అలక్ష్మితేభ్యో విప్రేభ్యః. క్షేమకృష్ణాజినతలైస్సహ దేనూనాం పద్మ పద్మం దదౌ. పద్మ మితి మహాసజ్జాయుక్తసజ్జాభిదానం. కథమ్ముతానాం? రుక్మ స్వర్ణాలంకారః, శృంగయోః యాసాం మౌక్తికానాం స్రజో యాసాం బహుక్షీరాణాం గృష్టీనాం ప్రథమప్రసౌతానాం శోభనో విశ్వో యాసాం శోభనం వాసో యాసాం, తాసాం రౌప్యం రజితాలంకారః, ఖురాగ్రేషు యాసాం తాసామ్.

౭-౮-౯

(గోవిప్రేతి) గవాదీనాం ద్వంద్వః, తత్ర వృద్ధాః కులవృద్ధాః, తా నాత్మనస్స్వస్య, సంభూతీః విభూతిభూతా న్నమస్కృత్య మజ్జాని కపిలాదీని మజ్జగద్రవ్యాణి సమస్పృశత్.

౧౦

(అత్మాన మితి,) నరలోకస్య భూషణరూపమాత్మానం కౌస్తుభపీతామ్బరాదిభిః భూషయామాస.

౧౧

కామాం శ్చ సర్వవర్ణానాం పౌరాన్తఃపురచారిణామ్,
ప్రదాప్య ప్రకృతీః కామైః ప్రతోష్య ప్రత్యనన్దత.

౧౨

సంవిభజ్యాగ్రతో విప్రా స్సృక్తామ్బులానులేపనైః,
అవైక్యజ్వలం తథాఽదర్శం గోవృషద్విజదేవతాః,
సుహృదః ప్రకృతీర్ధరానుపాయుజ్జితతస్త్వయమ్.

౧౩

తావత్సూత ఉపానీయ స్యన్దనం పరమాద్భుతమ్,
సుగ్రీవాద్వైర్వయైర్మృక్తం ప్రణమ్యావస్థితోఽగ్రతః.

౧౪

గృహీత్వా పాణినా పాణిం సారథే రథ మావిశత్,
సాత్యక్యధ్వజసంయుక్తః పూర్వాద్రి మివ భాస్కరః.

౧౫

ఈషితోఽన్తఃపురస్త్రిణాం సప్రీడప్రేమవీక్షితైః,
కృచ్ఛాద్విసృష్టో విరగా జ్ఞాతహాసో హరన్మనః.

౧౬

కామానభిలషితార్థాః ప్రదాప్య ప్రకృతీరమాత్యాదీః, ప్రతోష్యతోషయిత్వా, ప్రతి
నన్దితవాః.

౧౭

(సంవిభజ్యేతి) అగ్రతః పురతః ఉపవేతానితి శేషః, విప్రాః సృగాదిభిః, సంవిభజ్య
సమ్యగ్విభాగేన ప్రీణయిత్వా ఆశ్యాదీ నవరోక్త్య తత్రాదర్శో దర్పణం, సుహృదో మిత్రాణి దారా
వత్సృక్త, ఉపాయుజ్జిత యథాయోగ్య మన్వపర్తతేత్యర్థః.

౧౮

(తావ దితి.) సుగ్రీవాద్వైః, ఆదిశబ్దేన మేఘపుష్పబలాహకనన్దహః, తైర్వైర్మృక్తం,
స్యందనం రథ మానీయ, ప్రణమ్య అవతస్థే.

౧౯

(గృహీత్వేతి) సారథేః, పాణిం స్వపాణినా గృహీత్వా పూర్వాద్రి ముదయాద్రిం భాస్కర
స్సూర్య ఇవ అరుణో (ఈషిత ఇతి.) ప్రీడాప్రేమవ్యాం యుక్తైః, వీక్షితైః, ఈక్ష్యమాణః, తాభి
ప్రేరేప వీక్షితైః, కృచ్ఛాత్కృతం చి ద్విసృష్టస్తాసాం మనో, హరణ. సంజాతః హాసో యన్యః, తథా
భూతో, నిర్జగదు.

౧౫-౧౬

(శ్రీకృష్ణం ప్రతి నారదాగమనకథా)

సుధర్మాఖ్యాం సఖాం సర్వైర్వృష్టిభిః పరివారితః,

ప్రావిశ ద్యన్నివిష్టానాం న సన్త్యజ్గ శడూర్మయః.

౧౩

తత్రోపవిష్టః పరమాసనే విభుర్బభౌ స్వభాసా కకుభోఽవభాసయన్,

వృతో నృసింహైర్యదుభిర్యదూత్తమో యథోదురాణో దివి తారకాగజైః.

౧౪

తత్రోపమన్త్రిణో రాజన్మనాహాస్యరపై ర్విభుమ్,

ఉపతస్థుర్నటాచార్యా నర్తక్య స్తాణ్ణవైః పృథక్.

౧౫

మృదఙ్గపీఠామురజవేణుతాళదరస్వనైః,

ననృతు ర్జగుస్తుప్తువుశ్చ సూతమాగధవన్దినః.

౨౦

తత్ప్రస్థా బ్రాహ్మణాః కేచిదాసీనా బ్రహ్మవాదినః,

పూర్వేషాం పుణ్యయశసాం రాజ్ఞాం చాకథయి స్కథాః.

౨౧

(సుధర్మా మితి) తాం విశిష్ట-యద్యత్ర సఖాయా ముపవిష్టానాం శడూర్మయః అశనాయా
పిపాసాశోకమోహజరామృత్యవో న సంత తిథాభూతా మిత్యర్థః.

౧౩

(తత్రేతి.) తత్ర సుధర్మాయాం, స్వభాసా స్వదీప్త్యా, కకుభో దిశః, భాసయా, నృసింహై
ర్నరశ్రేష్ఠై ర్యదుభిః పరివృతః, బభౌ, యథా చిన్మయాకే, నక్షత్రగజైః, శృంగద్రో, భాతి, తద్వత్, ౧౪

(తత్రేతి.) తత్ర తదా, హేరాజకా, ఉపమన్త్రిణః పరిహాసకాః, హాస్యరపై ర్విభుం
శ్రీకృష్ణ ముపతిస్థుః, తథా, పృథక్ స్వసముదాయై, ర్నటాచార్యాస్తాండవాదిభిః.

౧౫

(మృదఙ్గదయః) ప్రసిద్ధాః, దరశ్శృణుః, తేషాం, స్వనైః, ననృతుః, జగుశ్చ సూతాదయ
స్తుప్తువుః, తత్ర మాగధాః వంశావళిపాతకాః, సుతపాతకాః.

౨౦

(తత్ప్రస్థాః) సఖాయాం స్థితాః, పుణ్యం యథో యేషాం తేషాం, పూర్వేషాం, రాజ్ఞాం కథాః,
తథయామాసుః.

౨౧

తత్రైకః పురుషో రాజన్నాగతోఽపూర్వదర్శనః.

విజ్ఞాపితో భగవతే ప్రతిహరైః ప్రవేశితః.

— ౨౨

స నమస్కృత్య కృష్ణాయ పరేశాయ కృతాజ్ఞలిః.

రాజ్ఞా మావేదయద్దుఃఖం జరాసన్ధనిరోధజమ్.

— ౨౩

యే తు దిగ్విజయే తస్య సంనతిం నయాయు ర్మృషాః.

ప్రసహ్య రుదాన్తేనాస న్నయతే ద్వే గిరివ్రజే.

— ౨౪

తాదాన ఊహః—

కృష్ణ కృష్ణాఽప్రమేయాత్మస్సృపన్నభయభజ్జన.

ఏన మాహ్నిక మనువర్జితం. అథ జరాసంధనిరుద్ధరాజసందేశహారాగమనం ప్రస్తాతి. (తతేతి.) ఇతం వీయమానదినామేకస్మిన్ దినే. హేరాజః, అపూర్వదర్శనః న పూర్వం దర్శనం యస్య సః, యః కశ్చి, త్పురుష, అగతః, ప్రతిహరైః ద్వారపాలైర్భగవతే. విజ్ఞాపితః, తతః. ప్రవేశితశ్చ.

— ౨౨

(స ఇతి.) అగతః, కృతాజ్ఞలిః బద్ధాఽజ్ఞలిర్యేన సః, జరాసన్ధేన, యో, నిరోధః, తత్ప్రభవం రాజ్ఞాం, దుఃఖ, మావేదయత్.

— ౨౩

(యే చేతి.) తస్య జరాసన్ధస్య, దిగ్విజయే యే నృషాః సంనతిం వప్రతాం, న ప్రాప్తుః తే, ద్వే, అయతే. నృషాః గిరివ్రజసంజ్ఞితే, దుర్గే తేన జరాసన్ధేన, బలా, నిరుద్ధా ఆనః. తేషాం రాజ్ఞా మితి పూర్వేణ సంబంధః.

— ౨౪

తేషాం విజ్ఞప్తిమేవాహ పద్మీ - తావత్పరణ్యతోఽపయక్తగుణవిశిష్టం సంబోధయన్త శ్శరణం ప్రజన్తి (కృష్ణ కృష్ణేతి.) కృషిర్భూవాదకశ్చి ఇత్యాది నిరుక్తేన కృష్ణశబ్దేన నిమోన్మతా నాదరేణ సర్వలోకానంతరత్వం, మత ఏవ, వైషమ్యనైస్సృజ్యాదిరాహిత్యం చ, విరక్షితం. అప్రమేయాత్మస్సృపరిచ్ఛేద్యర్థరూప, అనేనా, స్మృదన్తరాత్మతయా, అస్మద్దుఃఖం జానాన్యేవేతి వివక్షితం, అథ ఏవ సర్వజ్ఞత్వం న ప్రపన్నభయభజ్జనేత్యనేన వాత్సల్యం వివక్షితం, త్వాం, శరణం రక్షణోపాయం, యామః ప్రజామః, అధ్యవస్యామః, యాతిరత్రగత్యర్థః, ప్రావణ్యస్య

(శ్రీకృష్ణం ప్రతివారదాగమనకథా)

వయం త్వం శరణం యామో భవభీతాః పృథగ్గియః.

౨౫

లోకోఽపి కర్మనిరతః కుశలే ప్రమత్తః కర్మణ్యయా త్వదుదితే భవదర్శనే స్వే.
యస్తావదస్య బలవా నిహ జీవితాశా సద్యశ్చినత్త్యనిమిషాయ నమోఽస్తు తస్మై.

౨౬

లోకే త్వమీక జగతః కలాయాఽవతీర్ణ స్సద్రక్షణాయ ఖలనిగ్రహణాయ చాద్యః.
కశ్చిత్త్వదీయమతియాతి నిదేశమీక కిం వా జనస్సకృతమృచ్ఛతి త న్న విద్యుః.

౨౭

గతిపూర్వకత్వాత్ గత్యర్థానాం బుద్ధ్యర్థత్వాత్. కార్పణ్యదోశనాయాత్మనో విశంషంతి. భవభీతాః.
భవకల్పోఽత్ర సాంసారికమరణదుఃఖవరః. భవా. ద్వీపాః. పృథగ్గియః. భిన్నమతయః. అజ్ఞాన్తదృశుః
వివర్తనోపాయనభిజ్ఞా ఇతి యావత్.

౨౮

ప్రపన్నభయభజ్జనేత్యనేన అప్రపన్నజనమరణభయాభజ్జనత్వం సూచితమ్. తదేవ
వివృణ్వంతః ప్రణమన్తి (లోక ఇతి.) తృతీయే బ్రహ్మస్తుతౌ. పరితోఽన్యయం క్లోకః విజ్ఞప్తి
సామ్యుదర్థసౌష్ఠవాచ్ఛాత్ర వివర్యతే. యో, లోకో జనః, వికర్మణీ వివిధే కర్మణీ, వైషయికసుఖార్థే
కర్మణీతి యావత్, నిరతః. త్వదుదితే సజ్చరాత్రగీతాదిముఖేన భవతోపదిష్టే. భగవదారాధనాత్మకే.
కుశలే శ్రేయస్సాధనే. స్వానురూపే చ. శరణవరణాదిరూపదర్శ్యే. యావ. ప్రియత్వః ఆనవహిత.
స్తావ. త్రస్య. మో. జీవితాశాం. సద్యః. శ్చినత్తి. తస్మై. అనిమిషాయ కాలాత్మనే. కుభ్యం.
నమోఽస్తు.

౨౯

న హ్యేతావతా లోకహితావరణైకశీలస్య తవ వైషమ్యమస్తీత్యాహః (లోక ఇతి.)
భో జగతఃకర్షర. త్వం. సతాం. రక్షణాయ. ఖలానాం దుష్టానాం. విగ్రహాయ చ. కలయా
అంశేన బలభద్రేణ సహవతీర్ణః. జగత. ఆద్యః ఆదో భవః. కారణభూత ఇతి వా సంబంధః. ఖలనిగ్రహణ
విని సద్రక్షణా సంభవాత్తస్మాప్యి తాదర్శ్యాత్కైలహితైకకారిస్య మితి భావః. యద్వా ఖలానాం
విగ్రహస్సాపి తేషామనంతో హితత్వే వర్యవసానాత్సోఽపి హితమేదేతి భావః. తర్హ్యేషం భూతే
సతి మయి కుఃః కశ్చిద్దుఃఖ్యతీకృత్ర కాదజద్యయం సంభవయతోఽన్యన్న విద్యుః త్యాహః.
హే ఈశ కశ్చిత్త్వద్విగ్రహః. అజ్ఞాం నిదేశ. మతియాతి అతిక్రామతి. కిం వా. స్సకృతం స్సకృత
పాపఫలం ప్రాప్నోతి తత ఉన్నవృత్తిం కారణాన్తరం న విద్యుః అన్మతఃస్థిరేభ్యం న క్షుమ
ఇతి వా కర్మానుగుణమీశ్వరో నియచ్ఛేత్యవిరోధః.

౩౦

స్వస్నాయితం నృపసుఖం పరతంత్ర మీశ శశ్వద్భయేన మృతతేన ధురం వహామః.
హిత్యా తదాత్మని సుఖం త్వదనీహలభ్యం క్లిశ్యామహేఽతికృపణా స్తవ మాయయేహ. ౨౮
తన్నో భవాన్పుణత శోకహరఃప్రియుగ్మబద్ధాన్వియుజ్జమగదాహ్వయకర్మపాశాత్,
యో భూభుజోఽయుత మతస్గవీర్యమేకో బిభ్ర ద్రురోధ భవనే మృగరాడివాహీ. ౨౯
యో వై త్వయా ద్విసవకృత్వ ఉదాత్తచక్రభగ్నో మృధే ఖలు భవంత మన స్తవీర్యమ్

ప్రకృతం స్వదుఃఖం నివేదయన్తస్సావదధునైవ న క్లిశ్యామః కింతు సదావీర్యభి
ప్రయంత ఆహాః (స్వస్నాయిత మితి.) హే ఈశ నృప సుఖం. య. స్వస్థానాం సుఖం. తత్
స్వస్నాయితం స్వామ్యసుఖతుల్యం క్షణికమతితుచ్ఛం చేత్యర్థః. తత్ర హేతుత్వేన విశిష్టన్తి
(పరతంత్ర మితి.) కర్మాయత్త మిత్యర్థః. అతోఽస్మాకం బద్ధనాత్పూర్వమపి న సుఖ మితి భావః.
నను కల్యాణతరస్యవదేహసంబద్ధ ఏవ సుఖరూప ఇత్యత ఆహాః (శశ్వ దితి.) శశ్వత్పదా భయ
మమిత్రేభ్యో యస్య. తేన మృతతేన శవతుల్యేన దేహేన ధురం వహామః మృతకతుల్యకరీరాఖ్యభావం
వహామ ఇత్యర్థః. మృతతేనేతి కర్మణః కరణత్వవివక్షయా తృతీయా. యద్వా లోకే మృతతేనోహ్యమానేన
యా, ధూర్వారః. తాదృశీం ధురం భారం వహామ ఇత్యర్థః. న హి శవం హతాం తత్స. బద్ధః సుఖరూపః
కిన్తు భారాపాదకతయా దుఃఖరూప ఏవ తథా నృపదేహసంబద్ధోఽపీతి భావః. అతో హే ఈశ.
త్వత్ త్వత్తః త్వదనుగ్రహో దిత్యర్థః. యత్. అసీహైః నిష్కామైః. అభ్యం. అత్మని త్వయి
విషయే. సుఖం త ద్దిత్వా. ఆత ఏవ. నితరాం. కృపణా. స్తవ. మాయామోహితా. ఇతి శేషః.
ఇహలోకే క్లిశ్యామహే.

౩౦

ప్రకృతమాత్మదుఃఖం నివేదయన్తస్సన్నిరాకరణం ప్రార్థయన్తే (తన్న ౩౧.)
ప్రణతానాం శోకహర మజ్ఞీయుగ్మం యస్య తథాభూతేతి సంబోధనం. తానుక్తం నాని
బద్ధాం శ్చ నోఽస్మాక మగదాహ్వయః జరాసన్తవ్యాజరూపో, యః కర్మపాశః తస్మా ద్వియుజ్జ
వియోజయ. భవద్ధిరేవ విక్రమ్య తతో విప్రమ్యతా మిత్యతో మగధం విశిష్టన్తి (య ఇతి.) యః
అయుతసంఖ్యానాం మతస్గజానాం వీర్యం బల మేక ఏవ విభ్రాణః భూభుజోఽస్మాక సింహః. అహీ
మేషీరివ భవనే రురోధ నిరుద్ధవా తథాభూతమగదాహ్వయకర్మపాశా దితి సంబద్ధః. న వయం
విగ్గస్తం శక్నుమ ఇతి భావః.

౩౧

కించ భవదీయా వయ మిత్యస్మాక పృశం బాధత ఇత్యాహాః (యో వా ఇతి.) భో ఉదాత్త
చక్ర ఉద్యతసుదర్శన ద్విసవకృత్వః అష్టాదశవారం త్వయా వహ మృధే యుద్ధే ప్రవృత్తే సతి

(శ్రీకృష్ణం ప్రతి నారదగమనకథా)

జిత్వా నృలోకనిరతం సకృదాధదర్శో యుష్మత్ప్రిజా రుజతి నోఽజిత శం విధేహి. ౩౦

ఇతి మాగధసంరుద్ధా భవద్దర్శనకాక్షిణి,

ప్రపన్నాః పాదమూలం తే దీనానాం శం విధీయతామ్. ౩౧

శ్రీశుక ఉవాచ—

రాజదూతే బ్రువత్యేవం దేవర్షిః పరమద్యుతిః,

బిభ్రత్ప్రిజ్ఞజటాభారం ప్రాదురాసీద్యథారవిః. ౩౨

ప్రియస్య తస్య కృష్ణస్య గాయన్కర్తాణి జన్మ చ,

కృష్ణం సంఘాం శ్చ లోకాం శ్చ ద్రావయన్త్రమయన్ భృశమ్, ౩౩

తం దృష్ట్వా భగవాన్కృష్ణ స్సర్వలోకేశ్వరేశ్వరః,

వపన్త ఉత్థితశీర్ష్ణా ససభ్య స్సానుగో ముదా. ౩౪

తత్ర సప్తదశకృత్సో భగవః పరాజితః ఖలు పశ్చాదనన్తం వీర్యం యస్య తమపి నృలోకనిరతం మనుష్యజేష్ఠామనువర్తమాన మిత్యర్థః. హేతుగర్భమిదం. అత స్తావం సకృ జ్జిత్వా ప్రాప్తదర్శః యుష్మత్ప్రిజాః భవదీయా నోఽస్మాక రుజతి వీదయతి ఆతః శం సుఖం విధేహి కురు. ౩౦

(ఇతీతి) శ్లోకో దూతవచనం. దీనానాం తేషాం రాజ్ఞాం శం విధీయతాం క్రియతామ్. ౩౧

అథ నారదగమనాదికం ప్రస్తావితం (రాజదూత ఇత్యాది.) రాజ్ఞాం దూతే బ్రువతి సతి పరమా ద్యుతిర్యస్య సః బిభ్రత్ప్రిజ్ఞాః ప్రియస్య భగవతః కర్మాణి జన్మ చ గాయన్త తం కృష్ణం సంఘాక సభ్యసంఘం శ్చ ద్రావయన్త్రమయన్త కుర్వన్త భృశ మితరలోకాక రమణం శ్చా. విరాసీ దితి సంబంధః. ౩౨-౩౩

(త మితి.) శం నారదం ముదా హర్షేణ వచన్తే.

సఖాజయిత్యా విధివత్కృతాననపరిగ్రహమ్.

బభాషే మధురైర్వాక్యైశ్చైద్రథయా తర్పయన్మునిమ్.

౩౫

అపిస్విదద్య లోకానాం త్రయాణామకుతోభయమ్.

నను భూయాన్ భగవతో లోకాన్సర్వభిర్యోగైః.

౩౬

న హి తేఽవిదితం కించిద్లోకేష్యేశ్వరకర్తృమ,

అథపృచ్ఛామహే యష్మాన్పాణ్డనానాం చిక్కిరీతమ్.

౩౭

శ్రీనారద ఉవాచ—

దృష్ట్వా మయా తే బహుశో దురత్యయా మాయా విభో విశ్వసృజశ్చ మాయినః,
భూతేషు భూమం శృరతస్త్వకక్తిభిర్వహేరివ చ్చన్నరుచోన్మమేఽద్భుతమ్, ౩౮

(సఖాజయిత్యేతి) యథావిధి. సఖాజయిత్యా. కృత అననపరిగ్రహో యేన తం మునిం. శ్రద్ధయా మధురై. ర్వాక్యైశ్చ. తర్పయన్ బభాషే. ౩౫

తతేవాహ (అపి స్వితి ద్వాక్యామ్.) అధునా లోకానాం అకుతోభయం న కుతర్భదపి భయం తదపి స్విత్ అభయం కచ్చిదితీష్నప్రశ్నః. నను హే బ్రహ్మణ. లోకాన్సర్వభిర్యోగైః భగవతస్త్యక్తః. అస్మాక మయం భూయాన్ మహాన్ గుణః లాభః యత్సర్వలోకవృత్తాన్తజ్ఞాన మితి వాక్యకేషః. ౩౬

(నస్వితి.) ఈశ్వరకర్తృమ స్వకర్తృకేషు కించిదపి తవావిదితం న కింతు. సర్వం విదితమేవేత్యర్థః. అథాతః యష్మాన్ పతి పృచ్ఛామహే. ౩౭

ఇత్థం సర్వజ్ఞేనాప్యవిదుషేవ జరాసన్ధవధార్థ మేవ పాణ్డనచిక్కిరీతం పృష్టో నారదః కేవలమిదం జనవ్యామోహన మితి జ్ఞాత్వాఽఽహ (దృష్టేతి త్రితి.) హే విభో హే భూమణ స్వకక్తితః సర్వజ్ఞత్వాదిస్వకక్తిభి రేవ నహాభూతేష్వన్తరాత్మతయా చరత స్తవ. అనేన పాణ్డనాది చిక్కిరీతం అవ విదిత మేవేత్యభిప్రేతం. విశ్వసృజో బ్రహ్మతోఽపి మాయినః వ్యామోహకస్య తవ పాణ్డనానాం చిక్కిరీతం పృచ్ఛామ ఇత్యేత ద్దురతిక్రమణీమీ మయా దృష్ట్వా వ్యామోహనమాత్రమేత దితి విభీత మిత్యర్థః. బహుశో దురత్యయేత్యనేన త్వత్ప్రసన్నైస్సవ్యత్యయైవేతి సూచితం (యద్వా.) బహుశో దృష్టేతి సంబంధః. యథా సుహ్యం యోగమాయోదయః ప్రదర్శితః తద్వదయం ప్రశ్నోఽపితి భావః. నను భూతేషు చరామి తైః కిం న దృశ్య ఇత్యతో విశేషస్థ (భస్మనా వహ్ని రితి.) వస్తేః చ్చన్నా గూఢా రుక్పికాకో యస్య తవేతి సంబంధః. అత స్తవేదం ప్రశ్నాదికం మమ నాద్భుత మిత్యర్థః. ౩౮

(శ్రీకృష్ణం ప్రతివారదాగమనకథా)

తవేహితం కోఽర్హతి సాధు వేదితం స్వమాయయేదం సృజతో నియచ్ఛతః,
యద్విద్యమానాత్మయాఽవసీయతే తస్మై నమస్తే స్వవిజ్ఞాత్యాత్మనే. ౩౯

జీవస్య యస్సంసరతో విమోక్షణం న జానతోఽనర్థవహో చ్ఛరీరితః,

లీలావతారైస్స్వయశఃప్రదీపకం ప్రాజ్ఞాలయత్త్వాం త మహం ప్రపద్యే. ౪౦

అథాప్యాశ్రావయే బ్రహ్మస్మరలోకవిదమ్మనమ్,

రాజ్ఞః పైతృష్వనేయస్య భక్తస్య చ చిక్సీరితమ్. ౪౧

పాణ్డవవృత్తాన్తప్రక్షవ్యాజేన మాగధజిహంనైవాభిప్రేతేత్యపి న విశ్చేతుం శక్నుమ
ఇత్యభిప్రయన్నాహ (తవేతి.) ఈహిత మభిప్రేతం. సాధు యథావ ద్వేదితుం కోవాఽర్హతి
న కోఽపి త్యర్థః. తత్ర హేతుత్వేన తం విజనన్తి - స్వమాయయా స్వసంక్కుల్పేన ఇదం జగ త్సృజతః
నియచ్ఛతోఽన్తరాత్మతయా ప్రకాశితుశ్చ తవేతి సంబంధః. త్వత్సృజ్య స్తవ్నియామ్యశ్చ అయం
జనః కథం వేత్తుమర్హతీతి భావః. కింతు యద్విద్యమానాత్మభూయా యస్మిన్ త్వయి విద్యమాన
అత్మాభావోఽభిప్రాయ ఇతి చాతః. చక్రేన్సాధ్వవసీయతే విశ్చీయతే మమేతి క్షేపః. యస్య తవాయ
మేవాభిప్రాయ ఇతి మయా న విశ్చీయత ఇత్యర్థః. స్వేన స్వాధారణస్వభావేన సర్వస్మాద్విలక్షణ
అజ్ఞా స్వరూపం యస్య తస్మై తుభ్యం నమః కేవలం నమస్కరోమి నర్హిహిలం నిశ్చేతుం.
శక్నోమితి భావః. ౩౯

యద్యప్యేవ మథాపి త్వదనతారః కేవలం సాధుపరిత్రాణాయ దుస్కుద్విశాళాయ చేజ్యే
తత్తు నిశ్చినోమీత్యభిప్రయన్ ప్రపద్యతే (జీవస్యేతి.) యో, భవాన్ సంసరతః అసర్థా
ద్దుఃఖావహో చ్ఛరీరా న్యోక్షణం మోక్షతోపాయ మజానతశ్చ జీవస్య స్వయంక విప్ర ప్రదీప స్తం
లీలావతారైః ప్రాజ్ఞాలయన్ సద్వీపవాన్, తం త్వా మహం శరణం ప్రపద్యే ముక్తుపాయ
మజానతిస్సంసరతో జీవస్య యథాఽన్తతమసావృతమటపటాదీ న జానతి స్తజ్ఞానోపాసాధూతప్రదీప
ప్రజ్వలనం తద్వచ్ఛృంజ్యతోఽనుస్మరతః కథయతశ్చ ముక్తుపాయమాతం యగో విస్తృతవా
విత్యర్థః. ౪౦

(అథాపీతి.) యద్యప్యేవ మథాపి సరలోకం విదమ్మ త్వమవర్తత ఇతి తథా తం
త్వాం ప్రతి రాజ్ఞో యుద్ధిష్ఠిరస్య చిక్సీరితం శ్రావయే. ౪౧

యక్ష్యతి త్వాం మథేంద్రేణ రాజసూయేన పాణ్డవః.

నృపతిః పారమేష్ఠ్యేషు స్తద్భవా ననుమోదతామ్.

దిదృక్షవ స్సమేష్యన్తి రాజాన శ్చ యశస్వినః.

౪౨

శ్రవణాత్కిర్తనా ద్ధ్యానా త్పుయన్తేన్తేవసాయినః.

తవ బ్రహ్మమయస్యేక కిముతేక్షభిమర్శినః.

౪౩

యస్మామథం దివి యశః ప్రథితం రసాయాం భూమౌ చ తే భువనమజ్జకదిగ్వితానమ్.

మన్దాకినీతి దివి భోగవతీతి చాధో గణ్ఢేతి చేహ చరణామ్బు పునాతి విశ్వమ్.

౪౪

తత్ర త్యేష్వాత్మవక్షేషు నిగృహ్ణాత్సు జిగీషయా.

వాచః పేక్షైః స్మయన్పుత్య ముద్ధవం ప్రాహ కేశవః.

౪౫

కిం తదిత్యత ఆహ (యక్ష్యతీతి.) పాణ్డవో యుధిష్ఠిరః రాజసూయాభ్యేన మఖిక్రేషేన త్వా మారాధయిష్యతి త త్తదభిప్రేతం భవా ననుమోదతాం త్వయా నిర్వర్త్యతా మిత్యర్థః. అతస్తత్ర గమ్యతా మితి భావః. తద్వాఙ్మనో శిశుపాలాదివదోఽపి భవిష్యతీత్యభిప్రయన్నాహ (దిదృక్షవ ఇతి.) యశస్వినః ప్రసిద్ధా రాజానశ్చైర్వాదయో దిదృక్షవో రాజసూయ మితి కేశవః. సమేష్యన్తి ఆగమిష్యన్తి.

౪౬

తతః కి మత ఆహ (శ్రవణా దితి.) అన్తేవసాయినశ్చక్షాణాదయోఽపి సాక్షై. త్వరబ్రహ్మ భూతస్య తవ నామశ్రవణాదిభిరపి కామక్రోధభయాదికృతైః పూయన్తే కిముత అజ్ఞై అభిమృశన్తి విషయాతుర్వ స్తీతి తత్తా. తే. శిశుపాలాదయః పూయన్త ఇతి కిము వక్తవ్యం. త్వాం వక్ష్యన్తో హతావృ ముక్తా భవన్తితి భావః.

౪౭

కైముత్యనయేన భజ్యన్తరేణాహ (యస్యేతి.) హే భువనానాం మజ్జకయాప దివి పాతాళే భూమౌ చ ప్రథితం ప్రఖ్యాతం యస్య తవ యశో విశ్వం పునాతి. కథం ప్రథితం దిగ్వితానం. దిశాం వితానం ఉల్లోచనదలజ్కురణం. తథా చరణామ్బు ప్రథితం పునాతి. కథం ప్రథితం దివి మన్దాకినీతి అధః పాతాళే భోగవతీతి ఇహలోకే గణ్ఢేతి.

౪౮

(తత్రత్యేష్వీతి) ఇత్థం శ్రుతగాఢవృత్తాన్తయుధిష్ఠిరవృత్తాన్తేషు సభాస్థేష్వాత్మవక్షేషు యదుషు జిగీషయా (నగృహ్ణాత్సు మాగధజిగీషా ముత్పాదయతుం ప్రగృహ్ణాత్సు తావ న్యాగధం ప్రత్యేవ గన్తవ్యమిత్యేవం వదత్సు సత్త్విత్యర్థః. వాచః పేక్షైః మృదువదోభిః ఉద్ధవం ప్రాహ.

౪౯

(శ్రీకృష్ణం ప్రతి వారదాగమనకథా)

త్వం హి నః పరమం చక్షు స్సుహృ నృన్తార్థతత్త్వవిత్.

అథాత్ర బ్రూహ్యన్మషేయం శ్రద్ధధ్మః కరవామ తత్.

౪౬

శ్రీకృక ఉవాచ—

ఇత్యుపామన్రితో భర్తా సర్వజ్ఞేనాపి ముగ్ధవత్.

నిదేశం శిరసాఽఽదాయ ఉద్ధవః ప్రత్యభాషత.

౪౭

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే. మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం. దళమస్కంధే.
సప్తతితమోఽధ్యాయః.

తదేవాహ (త్వం హితి.) హి యస్మా. త్వం. నోఽస్మాకం. చక్షు. వత్త్వానీయ
ఇత్యర్థః. సుహృత్. మన్త్రార్థానా మలోచనసాధ్యానా మర్థానాం. తత్త్వం యాతాత్మ్యం. సేత్రితి
తథా చ. అతోఽత్రాధునా య దన్మషేయం కర్తవ్యం త ద్భూహి తత్ భవదుపదిష్టం కర్తవ్యమర్థం
శ్రద్ధధ్మః విశ్వపిమః కరవామ చ.

౪౮

(ఇతితి.) ఇత్థం సర్వజ్ఞేనాపి భర్తా భగవతా ముగ్ధవదజ్ఞేనేవ. ఉపామన్రితః మన్తార్థం
ప్రచోదితః. ఉద్ధవః సంపేకమాజ్ఞాం. శిరసా, అదాయ ఉఽధ్యా. ప్రత్యభాషత్ ప్రత్యుత్తరం దదా
విత్యర్థః.

౪౯

ఇతి శ్రీవత్సాన్యాయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యావిదేః శ్రీకైలగురోః సుతేన

తవ్వరణకమలపరివయప్రసన్నతత్పూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన.

శ్రీవైష్ణవదాసేన. శ్రీపీరరాఘవవిదుషా, లిఖితాయాం. శ్రీమద్భాగవతతపంద్రికాయాం.

దళమస్కంధసమాఖ్యాయాం. దళమస్కంధే. సప్తతితమోఽధ్యాయః.

అథ ఏకసప్తతితమోఽధ్యాయః

—* యుద్ధిష్ఠిరానుష్ఠీయమానరాజసూయార్థం శ్రీకృష్ణప్రస్థానపట్టః *

శ్రీకుక ఉవాచ—

ఇత్యుదీరిత మాకర్ణ్య దేవర్షే రుద్ధవోఽబ్రవీత్.

సభ్యానాం మత మాజ్ఞాయ కృష్ణస్య చ మహామతిః.

౧

ఉద్ధవ ఉవాచ—

యదుక్తమృషిణా దేవ సాచివ్యం యక్ష్యత స్త్వయా.

కార్యం పైతృష్వసేయస్య రజః చ శరణేషిణామ్.

౨

యష్టవ్యం రాజసూయేన దిశశ్చ జయినా విభో.

పూర్వం గస్తవ్య మస్మాభి రిన్ద్రప్రస్థ మితః ప్రభో.

౩

అథ ఏకసప్తతితమోఽధ్యాయః.

అనాత్మపక్షవద్భగవదభిప్రాయానభిజ్ఞః ప్రాహ, కింతు తదభిప్రాయం జానన్నేన ప్రత్యభాషతే త్యాహ (ఇతీతి.) తావత్పశ్యానాం మతం, జరాసంధవద్ధార్థమేవ గంతవ్యమిత్యేవంవిధ మభిమతం జ్ఞాత్వా, తతః కృష్ణస్య మతం రాజసూయయాజనార్థమేవ గస్తవ్యమిత్యేవం మతం, జ్ఞాత్వా ప్రాహ, తత్ర హేతుత్వేన విశిష్ట-మహతి క్రేష్టా సూక్ష్మ మతి ర్యస్య సః.

౧

ఉక్తి మేనాహ (మదిత్యాదినా) ఋషిణా నారదేన యదుక్తం, యాగం కరిష్యతః, పైతృష్వసే యస్య పితృష్వసః పుత్రస్య సాచివ్యం సాహాయ్యం, కర్తవ్యం, మితి తదపి, కార్యం కర్తవ్యమేవ తథా శరణార్థినాం, రాజ్ఞాం చ రజః కర్తవ్యం.

౨

తత్ర తావద్రాజసూయార్థం గంతవ్యం తతో నాజరజై కర్తవ్యేత్యాహ యష్టవ్యమిత్యాద్యష్టతిః, దిశశ్చజయినా చశబ్దేన యక్ష్యమాదేన చేష్టస్య సజ్గిహః, తేన యుద్ధిష్ఠిరేణ కర్తా రాజసూయేన యష్టవ్యం తావత్తత్సాచివ్యమేవ కార్య మితి భావః, దిశశ్చ జయినేతిశేన రాజసూయస్య దిగ్విజయపూర్వకత్వం తద్దేశయామేవ రాజ్ఞాం చ కృతార్థవతి త్కుభయమభిప్రేతమ్, పూర్వం ప్రథమ మస్మాభి రితో ద్వారకాతః, ఇంద్రప్రస్థం ప్రతి గంతవ్యమ్.

౩

(యుధిష్ఠిరానుష్ఠితమానరాజసూయార్థం శ్రీకృష్ణప్రసానపట్టః)

తత్రైవ తదనుజ్ఞాతస్తదర్థం జహి మాగధమ్.

అతో జరాసుతజయ ఉభయార్థో మతో హి మే.

అస్తాకం చ మహానర్థో హ్యేతేనైవ భవిష్యతి.

యశశ్చ తవ గోవింద రాజ్ఞాం బద్ధాద్విముఞ్చతః.

స వై దుర్విషహో రాజా నాగాయతసమో బలే.

బలినామపి చాన్యేషాం భీమం సమబలం వినా.

ద్వైరథేన తు జేతవ్యో న తథాఽక్షహిణీశత్రైః.

బ్రహ్మహ్యోఽభ్యర్థితో విప్రై ర్నప్రత్యాఘ్నాతి కర్పిచిత్.

బ్రహ్మవేషధరో గత్వా తం భిక్షేత వృకోదరః.

దిశశ్చ జయినేత్యనేనాభిప్రేతం విశదయతి (తత్రైవేతి.) తత్రేంద్రప్రస్థే యుధిష్ఠిరేవానుజ్ఞాత ఏవ తదర్థం యుధిష్ఠిరప్రయోజనాయ మాగధం. జహి మాతయ. తతో దిగ్విజయహేతో జరాసుతజయః ఉభయార్థః రాజసూయార్థః. శరణాగతశ్చైర్ధౌతేతి మయా మతః బుద్ధః.

అనేనైవ రాజసూయార్థగమనేనైవ మహాన్ సర్వోఽపి సిషాధయితోఽరో భవిష్యతి హే గోవింద, రాజ్ఞో నృపాః బంధాత్ విముఞ్చతః విమోచయతః తవ. యశశ్చ భవిష్యతి.

అత్కుత్సుకతయా సతమ మేవ జరాసంధేన సహ యయుత్సుకా యదా నాభ్యైహ (న వా ఇతి) స వై జరాసుతః. గజానా మయుతేన, జల్యం బలం యస్య ః ఉగ్రం బలం యస్యతం భీమం వినా, అన్యేషా మపి బలినాం దుఃఖేనాపి సోఢు మశక్యః. భీమాదేవ తస్య మృత్యుత్సహిత ఇతి భావః.

కింబు ద్వైరథేన ద్వంద్వయుద్ధేనైవ స జేతవ్యః. న తథా అక్షహిణీనాం శత్రైరపి సస్యపరితస్యైవ పరితస్యేన సహ భీమస్య కథం ద్వంద్వయుద్ధం భవిష్యతీత్యత ఆహ (బ్రహ్మహ్య ఇతి.) సశ్చిత్వనుషజ్ఞః. స జరాసంధః బ్రహ్మహ్యః. అతో విప్రై ర్భావితో న ప్రత్యాఘ్నాతి.

తతః కి మత ఆహ-బ్రహ్మవేషధరః. వృకోదరో భీమః విప్రవేషం దదతే గత్వా. తం జరాసుతం భిక్షేత ద్వంద్వయుద్ధమితి శేషః. తతోఽపి కి మత ఆహ (హనన్యతీతి.) ద్వైరథం ద్వంద్వ

హనిష్యతి న సందేహో ద్వైరథం తవ సంనిధౌ.

౮

నిమిత్తం పరమీకస్త్యం విశ్వసగ్గనిరోధయోః,

హిరణ్యగర్భశ్చర్యశ్చ కాలస్యాదౌపిణస్తవ.

౯

గాయన్తి తే విశదకర్మగుహేషు దేవ్యో రాజ్ఞాం స్వశత్రువధమాత్మవిమోక్షణం చ,

గోవ్యశ్చ కుజ్జరపతే ర్జ్ఞనకాత్మజాయాః పిత్రోశ్చ లబ్ధశరణా మునయో వయం చ. ౧౦

జరాసంధవధః కృష్ణ భూర్యర్థాయోపకల్పితే,

యోధినం మాగధం హనిష్యతి. సోఽవ్యతిబలస్తం కథం హనిష్యతీత్యత ఉక్తం తవ సంనిధానితి. పాండిత్యప్రభావా ద్దనిష్యతీతి భావః.

౮

సన్వకించిత్కుర్వతో మమ సంనిదినా కిం స్యాదత ఆహ (నిమిత్త మితి.) విశ్వస్య, సగ్గనిరోధయోః ఉత్పత్తిప్రళయయోః త్వం పరం నిమిత్తం, అధికారణం. అతో భీమరూపేణ త్వమేవ హనిష్యసీతి భావః. యద్యహం పరం నిమిత్తం కిం తర్హ్వనాంతరం నిమిత్తమత ఆహ (హిరణ్యగర్భ ఇతి.) కాలస్య కాలశరీరకస్య ఆరుపిణః ప్రాకృతరూపరహితస్య సర్వస్రష్టు స్సర్వ సంహర్తుశ్చ తవ హిరణ్యగర్భః. శర్యశ్చ తవేత్యంశాంభావసంబంధే షష్ఠీ. విశ్వసగ్గనిరోధయో, రనాంతరకారణ మితి శేషః.

౯

కోఽసౌ తద్వదాదస్మాకం లాభస్తత్రాహ (గాయంతీతి.) రాజ్ఞాం మగధరుద్ధానాం దేవ్యః పత్న్యయః. స్వగుహేషు బాలకలాలనాదో స్వశత్రోః జరాసంధస్య వధః, అత్మనాం అత్మవక్షీవన హేతుభూతానాం పతినాం విమోక్షణం చేత్యేనంవిధం తవ విశదం విర్మలం కర్మ చేష్టితం గాయంతి గాన్యంతి. తత్ర దృష్టాంతమాహ (గోవ్యశ్చేతి.) అన్య యథేత్యాదిః. యథా గోవ్యః శఙ్ఖచూడవధం స్వమోక్షణం చ గాయంతి యథా చావతారాంతరగతం, వక్త్రాత్కుజ్జరపతేర్గజేంద్రస్య విమోక్షణం యథా వా రావణా జ్ఞనకాత్మజాయాః విమోక్షణం యథా చ, పిత్రోః దేవకీపసుదేవయోః, కంసాద్విమోక్షణం లబ్ధశరణాః ప్రపన్నాః మునయః అస్మదాదయశ్చ. గాయంతి తద్వదిత్యర్థః.

౧౦

కిం చ (జరాసంధవధ ఇతి.) హేకృష్ణ భూర్యర్థాయ అనేకప్రయోజనాయ కల్పితే తతశ్చై ద్యాదయోఽపి సుఖసాధ్యా భవిష్యంతీతి భావః. తతశ్చ రాజసూయార్థగమనేనైవ సర్వం సంపత్యత ఇత్యభిప్రయన్నాహ (ప్రాయ ఇత్యాది.) కర్మవిపాకేనే త్యస్య రాజ్ఞామిత్యాదిః, విపర్యత ఇతి విపాకః

(యుద్ధిష్ఠిరానుష్ఠియమానరాజసూయార్థం శ్రీకృష్ణప్రస్థానఘట్టః)

ప్రాయః కర్మవిపాకేన తవ చాభిమతః క్రతుః.

౧౧

శ్రీకృక ఉవాచ—

ఇత్యుద్ధవవచో తాజన్సర్వతో భద్ర మచ్యుతః,

దేవర్షి ర్యదువృద్ధాశ్చ రామశ్చ ప్రత్యపూజయన్.

౧౨

అథాదిశ త్పురీయాణాయ భగవాన్దేవకీసుతః,

భృత్యాన్దారుకజై త్రాదీ ననుజ్ఞాప్య గురూ విభుః

౧౩

నిర్గమయ్యావరోధాన్ తాన్సప్రపంచదాన్,

సజ్కర్షణ మనుజ్ఞాప్య యదురాజం చ శత్రుహన్.

సూతోపనీతం స్వరథ మారోహద్గతుడధ్వజమ్.

౧౪

తతో రథద్విపభటసాదినాయతైః కరాళయా పరివృత ఆత్మనేనయా,

మృదఙ్గభేర్యానకశఙ్ఖగోముఖైః ప్రఘోషఘోషాః కకుభో నిరాక్రమత్.

౧౫

పలం, ప్రాయశో జరాసంధవిరుద్ధానాం రాజ్ఞాం కర్మణః పుణ్యస్య ఫలేన హేతునా. క్రతుః రాజసూయ
స్తవ చ శబ్దాద్యుద్ధిష్ఠిరస్యావ్యభిమతః. అతస్తావ తత్రైవ గంతవ్య మితి భావః.

౧౧

(ఇతీతి.) సర్వతః, భద్రం కుభావహం, ఉద్ధవస్య. వచః, క్రతుః. అచ్యుతాదయస్సర్వే.
ప్రత్యపూజయన్ అన్యమోదంత.

౧౨

(అథేతి.) దారుకః, జైత్ర ఏవాదిః యేషాం తా న్పుత్యా, నాదిశదాజ్ఞానయామాన.
గురూన్సనుదేవాదీన్ ప్రతి, అనుజ్ఞాప్య అనుజ్ఞాం ప్రార్థ్య నిర్గమయ్యేత్యుత్తరేణ సంబంధః.

౧౩

(నిర్గమయ్యేతి.) సుతై స్సహితాన్, స్వా. నవరోధాన్ దారాన్ నిర్గమయ్య పురాద్భూ
ర్గమయిత్వా హే శత్రుహన్ సూతేనోపనీత మానీతం, రథ మారురోహ.

౧౪

(తత ఇతి.) ద్విపా గజాః భటాః పదాతయః సాదినః అశ్వారూఢాః, తేషాం నాయకైః,
కరాళయా పరభయంకరయా స్వస్య నేనయా పరివృతః మృదఙ్గాదిభిః వాద్యైః, యః ప్రఘోషః తేన
ఘోషితాః కకుభః కుర్వన్నిత్యధ్యాహరః, నిరాక్రమత్ విష్కృంతవాన్, ప్రఘోషఘోషీతి సూతే దిశః,
మృదఙ్గాదిభిః యో, ఘోషః, తేన ఘోషయన్.

౧౫

స్వవాఙ్మనశిబిభాన రమ్యతం సహాత్మజాః పతి మను సువ్రతా యయుః,
వరామ్బరాభరణవిలేపనస్రజ స్సుసంవృతా నృభి రసిచర్మపాణిభిః. ౧౬

నరోష్ట్రగోమహిషఖరాశ్వతర్యవః కరేణుభిః పరిజనవారయోషితః,
స్వలక్ష్మితాః కటకుటికమ్బూమ్బూరద్యుపస్కరా యయు రధియుజ్య సర్వశః. ౧౭

బలం బృహద్ధ్వజపటచక్రచామరై ర్వరాయుదాభరణకిరీటవర్మభిః,
దివాఽంకుభి స్తుములరవం బభౌ రవే ర్యథాఽర్జువః జ్ఞభితతిమిగ్ధిలోర్మిభిః. ౧౮

అథో ముపి ర్యదుపతినా సభాజితః ప్రణమ్య తం హృది నిరగా ద్విహాయసా,
నిశమ్య తద్వ్యవసితమాదృతార్హణో ముకుందసంస్పర్శననిర్వృతేంద్రియః. ౧౯

(స్వవాఙ్మనశి.) సువ్రతాః పతివ్రతాః, వైదర్యాదయః పతి మమ్యతం, యాంతం స్వస్వవాఙ్మనశిబిభానాదిభిః, అనుయయుః కథంభూతాః, అపిచర్మాణి ఖడ్గభేదా, పాణ్యో, రేషాం తైః నృభిః భృత్యైః, సంవృతాః, వరాః శ్రేష్ఠాః, అమ్బూరదయో, యాసాం తాః. ౧౬

(నరోష్ట్ర) తథా, పరిజనయోషితః, వారయోషితశ్చ కటకుటాదయః ఉపస్కరాః, కుటికీరదిసాదగభూతాః, యాసాం తాః, ఆదియుజ్య బలీవర్దాపిషాపస్కరాః దృఢం సన్నహ్య నరాదిభి, ర్యానైః, యయు రితి సంబంధః తత్ర సరో నరవాహ్యం యానం గర్దభ్యా మభ్యాజ్ఞాతా ఆశ్వతరీ అనశ్చ తటం కరేణుర్గజీ కటకుటయః, ఉకీరాదితృణనిర్మితః గృహః. ౧౭

(బల మితి.) తద్బలం ధ్వజాదిభిః దివా బభావితి వ్రజంధః, కథంభూతం, తుమ్మలో రవ స్వనో యస్మిన్ తత్ యథా రవేన్సూర్యస్యాంకుభిః, జ్ఞభితా స్తిమిగ్ధిలాదయః వై రేషా మహంతః ఉర్మయః ప్రై రర్హణో భాతి తద్వత్. ౧౮

(అథో ఇతి.) యదుపతినా కృష్టేన సభాజితో బహుమతో మునిర్నారద స్తం, హృది ప్రణమ్య మనసా ప్రణమ్యేత్వర్థః, తస్య కృష్ణస్య వ్యవసితం వచో నిశమ్య అహృతం సమర్పిత మర్పణం యస్య ముకుందస్య సందర్శనేన నిర్వృతాని సుఖితాసేంద్రియాణి యస్య సః విహాయసా ఆకాశమాగ్నేని నిరగాద్యయౌ. ౧౯

(యుద్ధిష్ఠిరానునుష్ఠీయమానరాజసూయార్థం శ్రీకృష్ణప్రస్థానపట్టః)

రాజదూతమువాచేదం భగవాన్దేవకీసుతః.

మా భైష్ట దూత భద్రం వో మాతయిష్యామి మాగధమ్.

౨౦

ఇత్యుక్తః ప్రహితో దూతో యథావ దవద న్నుపాన్.

తేఽపి సస్థర్శనం శౌరేః ప్రత్యైక్షంత ముముక్షవః.

౨౧

ఆనర్తసౌపీరకురూం స్తీర్త్వా వినశనం హరిః.

గిరీన్నదీరతీయాయ పురగ్రామవ్రజాకరాన్.

౨౨

తతో వృషద్వతీం తీర్త్వా ముకున్దోఽథ సరస్వతీమ్.

పశ్చాలానథ మత్స్యాం శ్చ శక్రప్రస్థ ముపాగమత్.

౨౩

తముపాగత మాకర్ణ్య పీతో దుర్దర్శనం నృణామ్.

అజాతశత్రుర్నిరగాతోఽపాధ్యాయ స్సుహృద్వృతః.

౨౪

(రాజేతి.) భగవాన్ రాజదూతం ఉవాచ. ఉక్తిమేవాహ మాభైష్టేతి.

౨౦

(ఇతితి.) ప్రహితః ప్రేషితః నృపాన్పుతి యథావ ద్భగవదుక్తం సర్వ మవదత్ ఉవాచ.

తేఽపి నృపా అపి శౌరేః దర్శనం ప్రతిక్షితవంతః. శథంభూతాః. ముముక్షవః మాగధబంధనా దితి శేషః.

౨౧

(ఆనర్తేతి.) ఆనర్తాదయో మార్గస్థాః దేశాః తాన్ తీర్త్వా అతిక్రమ్య వినశనం కురుక్షేత్ర

మతీయాయాదివక్ర్రామ.

౨౨

(వృషద్వతీం) నదీం తథా సరస్వతీం చ తీర్త్వా మత్స్యాం శ్చ. దేశా సతిక్రమ్య శక్రప్రస్థ

మింద్రప్రస్థ ముపసమీపం జగమ. తత్ర పురం ప్రాకారయుక్తం. గ్రామస్త ద్రహితః వ్రజః అభీరాణా మావాసః అకరః ఐనిః. మత్స్యాం శ్చేత్యనంత ర మనుషక్తస్య తీర్వైత్యస్యాతిక్రమ్యేత్యర్థః. యోగ్యత్వాత్.

౨౩

(త మితి.) నృణాం దుర్లభం. దర్శనం యస్య తం కృష్ణ మాగతం శ్రుత్వా అజాత

శత్రుద్యుద్ధిష్ఠిర. నిరగాత్ పురాదితిశేషః.

౨౪

గీతవాదిత్రమోషేణ బ్రహ్మమోషేణ భూయసా,
ప్రత్యయా త్స హృషీకేశం ప్రాణాః ప్రాణమివాగతమ్. ౨౫

దృష్ట్వా విక్లిన్నహృదయః కృష్ణస్నేహేన పాణ్డవః,
చిరాద్బృష్టం ప్రియతమం సస్వజే స్మ పునః పునః. ౨౬

దోర్భ్యం పరిష్వజ్య రమామలాలయం ముకుందగాత్రం నృపతిర్నతాకుభః.
తేభే పరాం నిర్వృతి మశ్రులోచనో హృష్యత్తను ర్విస్మృతలోకవిభ్రమః. ౨౭

తం మాతులేయం పరిరభ్య నిర్వృతో భీమ స్మయ స్ప్రేమజలాకులేద్ద్రియః,
యమో కిరీటీ చ సుహృత్తమం ముదా ప్రవృద్ధబాష్పాః పరిరేఖిరేఽచ్యుతమ్. ౨౮

యుద్ధిష్ఠిరస్య భీమస్య కృత్వా పాదాభివందనమ్.
అర్జునేన పరిష్వక్తో యమాభ్యాం చాభివాదితః. ౨౯

బ్రాహ్మణేభ్యో నమస్కృత్య వృద్ధేభ్య శ్చ యథార్హతః.
మానితో మానయామాస కురుస్పృజ్ఞయకేకయాన్. ౩౦

(గీతేతి.) వాదిత్రాణి వాద్యాని తద్దోషేణ బ్రహ్మమోషేణ చ న యుద్ధిష్ఠిరః. కృష్ణ మభ్యగత్. ప్రాణః ఇంద్రియగణః. ఆగతం ప్రాణం పశ్యన్ప్రతిప్రాణమివేత్కాభిముఖ్యే దృష్టాంతః. ౨౫

(దృష్టేతి.) కృష్ణే యః స్నేహః. తేన చిక్లిన్నం అర్చ్యం హృదయం యస్య సః. సస్వజే. ౨౬

ముకుందస్య గాత్రం భుజాభ్యా మర్లిజ్య హత మకుభం యస్య సః. పరాం నిర్వృతి మానందం. ప్రాప. తదేన వక్త్రం విశింషి - అశ్రుజ్ఞానందజాని లోచనయో ర్యస్య హృష్యంతు్య దశ్చేతరోమా తను ర్యస్య విస్మితః లోకవిభ్రమో లోకవ్యాపారో యేన సః. ౨౭

(త మితి.) మాతులస్వాపత్యం కృష్ణం పరిరభ్య ప్రేమజలైః ఆనందాశ్రుభి రాకులే వ్యాప్తే. పిహితే ఇంద్రియే లోచనే యస్య సః బభావేతి శేషః. యమో నకులనహదేవో కిరీటీ అర్జునశ్చ ముదా హర్షేణ ప్రవృద్ధాని బాష్పాణి అశ్రుణి యేషాం తే పరిరేఖిరే పరిష్వక్తవంతః. ౨౮

అర్జునేన కేవలం పరిష్వక్త ఏవ నమనయస్కత్వాత్ యమాభ్యాం త్వదివాదితశ్చ భగవా న్ప్రాహ్మణేభ్యో. నయోవృద్ధేభ్యో యుద్ధిష్ఠిరాదిభ్యః. యథాయోగ్యం నమస్కృత్య స్వయం బహుమతః, కుర్వాదీ నృహ్యమన్యత. ౨౯-౩౦

(యుద్ధిష్ఠిరానుష్ఠీయమానరాజసూయార్థం శ్రీకృష్ణప్రసానఘట్టః)

సూతమాగధగన్ధర్వా వన్దిన శోచపమన్త్రిణః,

మృదఙ్గశక్తిపటహవీణాపణవవేణుభిః.

౩౧

బ్రాహ్మణా శాచరవిన్దాక్షం తుష్టువు ర్ననృతు ర్జగుః,

ఏవం సుహృద్భిః పర్యస్తః పుణ్యశ్లోకశిఖామణిః.

సంస్త్రియమానో భగవాన్వివేకాలంకృతం పురమ్.

౩౨

సంసిక్తవర్తకరిణాం మదగన్ధతోయై శ్చిత్రధ్వజైః కనకతోరణపూర్ణకుమ్భైః,

మృష్టాత్మభిర్నవదుకూలవిభూషణసగ్గన్ధైర్నృభిర్యవతిభి శ్చ విరాజమానమ్.

౩౩

ఉద్ధీప్తదీపజలిభిః ప్రతిసదృశాలనిర్యాతధూపరుచిరం విలసత్పతాకమ్,

మూర్ధన్యహేమకలకై రజితోరుశ్మజ్జైర్జుష్టం దదర్శ భవనైః కురురాజధామ.

౩౪

ప్రాప్తం నిశమ్య నరలోచనపానపాత్రమౌతుక్యవిశ్లథితకేళదుకూలబన్ధాః,

(సూతేతి.) సూతాదయో బ్రాహ్మణాశ్చ మృదఙ్గాదిభిః తుష్టువుః. ననృతుః జగుశ్చ. తత్ర సూతా మాగధాః. బ్రాహ్మణాశ్చ ఉపమంత్రిశ్చ తుష్టువుః. ఇతరే ననృతు ర్జగుశ్చ. ఉపమంత్రిణః పరిహాసకాః. ఏవ మితి పర్యస్తః పరివృత్తః. పుణ్యశ్లోకశ్రేష్ఠః, పురం ఇంద్రప్రస్థం వివేక. ౩౧-౩౨

తద్విశిష్ట (సంసిక్తవర్తేతి) కరిణాం మదగంధజలైః. సంసిక్తాని వర్తాని పురవీధయో యస్మిన్ తత్ కనకతోరణైః, పూర్ణకుంభైశ్చ కుమ్భః స్నానితః. అత్మా శరీరం యైః నవాః, దుకూలాదయో, యేషాం తైః. నృభిః పుంభిః తథాభూతాభి ర్యవతిభిః ప్రీతిశ్చ విరాజమానమ్. ౩౩

కిం చ (ఉద్ధీప్తేతి.) ప్రతిగృహ ముద్ధీప్తైః దీప్తైః జలిభిః పుష్పాదిభిశ్చ జుష్టం శాలేభ్యో గవాక్షేభ్యో నిర్యాతైః. ధూపైః, రుచిరం విలసంత్యః పతాకాః యస్మిన్ తత్ మూర్ధన్యాః మూర్ధని భవాస్తే హేమకలకాః, యేషాం, తైః రజితమయాన్యరూపి స్థూలాని శృంగాణి కలదౌతస్తమృభూమికాః యేషాం తైశ్చ గృహైః జుష్టం ఏవంభూతం. కురురాజధామ ఇంద్రప్రస్థపురం. దదర్శ ౩౪

(ప్రాప్త మితి.) నరాణాం లోచనాని తేషాం పానస్య సాదరవీక్షణస్య. పాత్రం విషయం. కిం పునర్నారీణా మిత్యర్థః. తం కృష్టం ప్రాప్తమాగతం శ్రుత్వా, యువతయః, పౌరత్రీయః సద్య

సద్యో విస్మయ్య గృహకర్మ వతీం శ్చ తల్పే ద్రష్టుం యయు ర్యవతయ శ్చ సరేన్ద్రమార్గమ్-

తస్మిన్సునింకులఐభాశ్వరథద్విపద్ధిః కృష్ణం సభార్య ముపలభ్య గృహధిరూఢాః.

నార్యో వికీర్య కుసుమైర్మనసోపగూహ్య సుస్వాగతం విదధు రుత్సయవీషితేన. ౩౬

ఊచుః త్రియః పథి నిరీక్ష్య ముకున్దపత్ని స్తారా యథోరుపసహాః కిమకా ర్యమూఢిః.

యచ్ఛత్రపాం పురుషమాశిరుదారహాసలీలావరోకకలయోత్సవ మాతనోతి. ౩౭

తత్ర తత్రోపసజ్జమ్య పౌరా మజ్జకపాణయః.

చక్ర సుపర్యాం కృష్ణాయ శ్రేణిముఖ్యాహతై ననః. ౩౮

ఏవ గృహవ్యాపారం తల్పే సర్వజ్ఞే. వతీం. శ్చ విస్మయ్యాత్పుక్త్యా. ద్విశ్లథితాః. కేశానాం దుకూలానాం చ. బంధాః గ్రంథయౌ. యాసాం తాః. ద్రష్టుం. సరేంద్రమార్గం రాజవీధీం. యయుః. ౩౫

(తస్మిన్నితి.) 'గృహేషు ప్రాసాదేష్వధిరూఢాః. యవతయః. ఐభాదిని. శ్చతుర్వి. స్యేనాజ్ఞేస్సునజ్కాలే సజ్జిరే తస్మి న్నరేంద్రమార్గే సభార్యం. శ్రీకృష్ణ ముపలభ్య దృష్త్వా కుసుమై ర్వికీర్య మనసా ఉపగూహ్యలిగ్గ్య స్మయముక్తవీషితేనైవ సుస్వాగతప్రశ్నం. విదధు శ్చక్రః. తాసాముత్సయవీషితం స్వాగతప్రశ్నం విదధదివాపేత్యర్థః. ౩౬

(ఊచు రితి.) ఉధుపేన చన్ద్రేణ సహితా స్తారా ఇవ స్థితాః. కృష్ణపత్నీః నిరీక్ష్య. త్రియః. ప్రోచుః. ఉక్తిమేవాహ (కి మిత్యాదినా.) అమూఢిః కృష్ణపత్నీభిః కి మకారి కిం సుకృత మావరితం. తత్ర హేతుత్వేన విశిషంతి - యద్యాసాం చక్షుషః. పురుషమాశిః పురుషోత్తమః. ఉదారో గమ్పిరో. యో హాస స్తద్యుక్తో లీలయా. ఆవలోక. స్తస్య కలయా రేశేనైవ సుఖం. వితనోతి తథాభూతాభి రమూఢి రితి సంబంధః. ౩౭

(తత్ర తత్రేతి) ఉపసజ్జమ్య సమీప మాగత్య. పౌరాః శ్రేణయః ఏకశిరోసజీవిణాం సజ్జా స్తేషు ముఖ్యాశ్చ. మజ్జకాని గంధపవృతామ్బులాచికుభద్రవ్యాణి పాణ్యో ర్యేషాం. తే కృష్ణాయ. పూజాం చక్రః. అతో హతం నిరస్త. మేనః పాపం యేషాం తథాభూతాః బహువు రితి శ్లేషః. ౩౮

(యుద్ధిష్ఠిరానుష్ఠీయమానరాజసూయార్థం శ్రీకృష్ణప్రస్థానఘట్టః)

అస్తాపురజనైః ప్రీత్యా ముకున్దః పుల్లలోచనైః.

ససంభ్రమైరభ్యుపేతః ప్రావిశ ద్రాజమందీరమ్.

౩౯

పృథా విలోక్య భ్రాత్రేయం కృష్ణం తిభువనేశ్వరమ్.

ప్రీతాత్మోత్థాయ పర్యజ్ఞాత్పన్నుషా పరిషన్వజే.

౪౦

గోవిన్దం గృహమానీయ దేవదేవేశ మాదృతః.

పూజాయాం నావిదత్కృత్యం ప్రమోదోపహతో నృపః.

౪౧

పితృష్వసుర్గురుశ్రీజాం కృష్ణ శ్చక్రేఽభివాదనమ్.

స్వయం చ కృష్ణయా రాజన్యగిన్యా చాభివాదితః.

౪౨

శ్వశ్వా సంచోదితా కృష్ణా కృష్ణపత్నీ శ్చ సర్వశః.

ఆనర్చ రుక్మిణీం సత్యాం భద్రాం జామ్బవతీం తథా.

౪౩

కాశీన్దీం మిత్రవిన్దాం చ శైబ్యాం నాగ్నజితీం సతీమ్.

సంభ్రమేణ సహితైః, రత ఏవ పుల్లే వికసితే, లోచనే, యేషాం తై రంతఃపురజనైః, రభ్యుపేతః అభిసంగతః, రాజమందిరం, ప్రవివేశ.

౩౯

(పుథేతి.) పృథా ఖండితా భ్రాత్రేయం బ్రాతృపుత్రం శ్రీకృష్ణ హవతోక్య, ప్రీతః ఆత్మా మనో, యస్యా, స్సా పర్యజ్ఞా, దుత్థాయ, స్సుషయా ద్రౌపద్యా సహ, పరిషన్వజే అభిజితవతీ.

౪౦

(గోవింద మితి.) దేవానాం దేవో బ్రహ్మ తస్మాప్రీతం, గోవిందం గృహం ప్రత్యానీయ, నృపః యుద్ధిష్ఠిరః ప్రమోదేనోపహతః అభిభూతః పరవశ ఇతి యావత్, పూజాయాం కృత్యం క్రమవిశేషం, నావిదత్.

౪౧

(పితృష్వసు రితి.) శ్రీకృష్ణో భగవాన్, పితృష్వసుః పృథాయా, గురుశ్రీజాం చాభివాదనం చక్రే, స్వయం, కృష్ణయా ద్రౌపద్యా, భగిన్యా సుశద్రయా చాభివాదితశ్చ.

౪౨

(శ్వశ్వేతి.) శ్వశ్వా శ్వకుశన్య త్రియా, పృథయా, సంచోదితా, కృష్ణా ద్రౌపదీ కృష్ణన్య పత్నీ, సర్వప్రకారైః, ఆనర్చ పూజితవతీ, కృష్ణపత్నీ రేవ నిర్దిశతి రుక్మిణీ మిత్యాదినా, శైబ్యాం

అన్యశ్చాభ్యాగతా యా స్తా వాసస్సృజ్జన్తాదిభిః.

౪౪

సుఖం నివాసయామాస ధర్మరాజో జనార్దనమ్.

సనైన్యం సానుగామాత్యం సభార్యం చ నవం నవమ్.

౪౫

తర్పయిత్వా ఖాణ్డవేన వహ్నిం ఫల్గునసంయుతః,

మోచయిత్వా మయం యేన రాజ్ఞే దివ్యాసభాఽఽహృతా.

౪౬

ఉవాస కతిచిన్మాసాన్రాజ్ఞః ప్రియచిక్రీర్షయా.

విహరన్రథమారుహ్య ఫల్గునేన భృతైర్వృతః.

౪౭

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే.
ఏకసప్తతితమోఽధ్యాయః.

లక్ష్మణాం, అన్యశ్చేతి, ఏతా, అన్యశ్చాగతాః, త్రియః, వస్త్రాదిభి రానర్చేతి వంబంధః, మజ్జన
మలక్ష్కారః.

౪౩-౪౪

(సుఖమితి.) ప్రత్యహం, నవం నవం యథా భవతి తథా, సుఖం, నివాసయామాస, ౪౫

కథంభూతం, యః, ప్రేష్టా, విత్యం ఫల్గునేన అర్జునేన సంయుతః, అత ఏవ, తన్య.
సాహయ్యేన ఖాణ్డవేనాగ్నిం, ప్రిణయిత్వా తత్ర, మయం, మోచయిత్వా, తం మయం ప్రయుజ్య,
రాజ్ఞే యుదిష్ఠిరాయ, దివ్యా, సభా ఆహృతా ఆనీతా, యేన తథాభూతం జనార్దన మితి వంబంధః, ౪౬

(ఉవాసేతి.) మాసాః, అత్యంతసంయోగే ద్వితీయా, రాజ్ఞో యుదిష్ఠిరన్య ప్రియం కర్తు
మిచ్ఛయా, ఫల్గునేన సహ, రథ, మారుహ్య, రథైః పరివృతో, విహరన్కృతిచి, న్మాసా నువాస
ఉపిరవాః.

౪౭

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరన్య సర్వవిద్యావిధేః శ్రీకై లగురోః సుతేన

తద్భరణకమలవరియప్రసన్నతత్సృక్తి నమదిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన.

శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా, లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత

పండికాయాం, దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం, దశమస్కన్ధే, ఏకసప్తతితమోఽధ్యాయః.

అథ ద్వి సప్త తి త మో ఽధ్యాయః

—* దిగ్విజయజరాసంధవధాదిపుట్టః *—

శ్రీకుక ఉవాచ—

ఏకదా తు సభామధ్య ఆస్థితో మునిభిర్వృతః,

బ్రాహ్మణైః క్షత్రియైర్వైశ్యైర్బౌద్ధభి శ్చ యుధిష్ఠిరః.

అచార్యైః కులవృద్ధై శ్చ జ్ఞాతిసంజన్ధభాన్తవైః,

శృణ్వతా మేవ చైతేషా మాభాష్యేద మువాచ హ.

యుధిష్ఠిర ఉవాచ—

క్రతురాజేన గోవిన్ద రాజసూయేన పావనీః,

యశ్చ్యే విభూతీర్భవత స్తత్సంపాదయ నః ప్రభో.

త్వత్పాదుకే అవీరతం యే పరివరన్తి ధ్యాయన్త్యభద్రశమనే సుధియో గృణన్తి,

విన్దన్తి తే కమలనాభ భవాపవర్గ మాశానతే యది ఆశిష ఈశ నాన్యే.

అథ ద్వి సప్త తి త మో ఽధ్యాయః.

అథ జరాసన్ధవరాత్మకం భగవతశ్చేష్ఠితం వక్తుం ప్రస్తౌతి (ఏకశేతి.) తృతీయాన్తానాం వృత ఇత్యనేనాన్వయః. ఏతేషాం మునివ్రభృతీనాం శృణ్వతాం సతా మేవభాష్య సంబోధ్య. తృప్త మితి శేషః. ఇదం వక్ష్యమాణ మువాచ.

తవేవాహ (క్రతురాజేనేత్యాదినా.) పావనీ. స్తవ విభూతీర్విభూతిభూతానేనా న్యశ్చ్యే ఆధాయష్యామి తత్ మదభిప్రేతం యజనం. నోస్మాకం సంపాదయ నిర్వర్తయ

నన్వయం చక్రవర్తినాం మనోరథః కథం త్వయా క్రియత ఇత్యత ఆహ (త్వత్పాదుకే ఇతి) అభద్రం శమయతీతి తథా తే తవ, పాదుకే యే జనాః పరివరన్తి దేహేన ధ్యాయన్తి మనసా గృణన్తి వాచా తే కుచయః పరికుద్ధాన్తఃకరణాః భవస్యాపవర్గం నాశం మోక్ష మితి యావత్ విన్దన్తి హే ఈశ హే కమలనాభ. తే యద్యాశిషః కామా, నాశంసతే, తర్హి తా అప విన్దన్తి అన్యే పరివర్యాదిరహితా శ్చక్రవర్తినోఽపి న విన్దన్తి త్యర్థః. అతో భక్తవక్షసాతీన స్తవ చరణార విన్దం సమాశ్రితానాం స స్పర్శమనోరథపూర్తిస్సుకరై వేతి భావః.

త ద్వేవదేవ భవత శ్చరణారవిన్దసేవానుభవ మిహ వశ్యతు లోక ఏషః.
యే త్వాం భజన్తి న భజన్తుత చోభయేషాం నిష్ఠాః ప్రదర్శయ విభో కురుశృంఖలాయానమ్.
న బ్రహ్మణస్త్వపరభేదమతి స్తవ స్యాత్సర్వాత్మన సమదృశ స్త్వసుఖానుభూతైః.
సంసేవతాం సురతరో రివ తే ప్రసాది స్సేవానుభవ ముదయో న విపర్యయోఽత్ర.

శ్రీభగవానువాచ—

సమ్యగ్యవసితం రాజస్థవరా శత్రుకదృశ.
కల్యాణీ యేన తే కీర్తిరోకాననుచరిష్యతే.

౩

ఏతిదేవ విదర్శయేత్కాహ (త దితి.) తత్రస్మాత్ దేవానామపి దేవ ఏష లోక స్తవ
చరణారవిన్దసేవాప్రభావం వశ్యతు భవతశ్చరణారవిన్దసేవాప్రభావం వశ్యతు భవతశ్చరణార
విన్దసేవాప్రభావం దృష్ట్వా త్వత్పాదుకే ఇత్వాది నోక్త మర్థం విశ్వనోత్పిత్యర్థః. తిమ్మిశ్చేతుం
భక్తానా మభక్తానాం చ స్థితిం లోకస్య దర్శయేత్కాహ (యే త్పితి.) కురుణాం శృంఖలాయానాం చ,
మధ్యే యేఽన్మదాదయ స్త్వాం. భజన్తి యే ఉతవా యే వా దుర్యోధనాదయ స్త్వాం న భజన్తి తేషా
ముభయేషాం నిష్ఠాం స్థితిం ప్రదర్శయ అభ్యుదయ తదభావో దర్శయే త్యర్థః.

నను వైషమ్యవైర్భుజ్యాదిరహితం మాం కి మితి విషమకృత్యే చోదయసీత్యత ఆహ
(నేతి.) బ్రహ్మణః హేయప్రత్యసీకల్యాణగుణగణపరిపూర్ణస్య తవ స్వః పర ఇతి చ భేదమతిః
న స్యాత్ యద్యపి నాస్త్వైవ, తత్ర హేతుత్వేన వినిష్ఠి-సర్వాత్మనః, సర్వేషామన్తరాత్మనః, స్వకరీరేష్వేవ
కేషుచిదవయపేష స్వీయమతిః కేషుచి త్పురకీయమతి ర్న దృష్టేతి భావః. అత ఏవ సమదృశః సమా
దృశ్ స్వకరీరేషు సర్వేష్వాత్మీయత్వబుద్ధిర్యస్య తస్య కించ వైషమ్యనిమిత్తం లాగద్వేషాదికం
తదపి తవ నాస్తీత్యభిప్రయన్విజనిష్ఠి (స్వసుఖానుభూతే రితి.) స్వసుఖస్య స్వాసాధారణాపరిచ్ఛిన్నా
నన్దస్యానుభూతిః అనుభవో యస్య తస్య కేవలం స్వాసన్దజాభో న తు రాగాదిజాష ఇత్యర్థః.
తథాపి సంసేవమానానా మేవ విషయభూతానాం తవ ప్రసాదోఽనుగ్రహః తత్రాపి సేవానుభవ
మేవ ఉదయః ఫలం యథా సురతరోః కల్పద్రుమస్య. సంసేవమానేష్వేవ ఫలప్రదత్వతి.
నహ్యేతావతాత్ర కల్పతరో విపర్యయో వైషమ్య మస్తి తద్వత్.

ఏవ ముక్తస్తద్వదోఽనుమోదమానః ప్రాహ శ్రీభగవాన్ (సమ్యగితి.) హే రాజా
హేత్రుకర్మన సమ్యగ్యవసితం విశ్చితం, శుతః ఏవం వ్యవసితవిధానేన కల్యాణీ తవ కీర్తిః,
లోకా ననుచరిష్యతి.

౪

(దిగ్విజయజరాసంధవదాదిపుట్టః)

ఋషీణాం పితృదేవానాం సుహృదామపి నః ప్రభో,

సర్వేషామపి భూతానా మీప్సితః క్రతురా డయమ్.

౮

నిర్జిత్య నృపతీ స్సర్వా స్కృత్వా చ జగతీం వశే,

సంభృత్య సర్వసంభారా నాహరన్వ మహాక్రతుమ్.

౯

ఏతే తే భ్రాతరో రాజన్లోకపాలాంశసంభవాః,

జితోఽస్మాత్మవతా లేఽహం దుర్జయో యోఽకృతాత్మభిః.

౧౦

న కశ్చిన్మత్పురం లోకే తేజసా యశసా శ్రియా,

విభూతిభి ర్వాఽభిభవే ద్దేవోఽపి కిము పార్థివాః.

౧౧

(ఋషీణా మితి.) పితృణాం దేవానాం చ సుహృదాం, నోఽస్మాకం, కిం విహనా, సర్వేషా మపి, భూతానా మయం క్రతు శ్రేష్ఠ ఈప్సితః ఇష్టః.

౮

(నిర్జితేతి.) జగతీం సర్వాం పృథ్వీం, పశీకృత్వా స్వాదేనాం కృత్యే త్యర్థః. సర్వా. స్సమృథా యాగార్థపదార్థాః సంభృత్య సంపాద్య మహాక్రతుం రాజనూయ, మాహరన్వ అను తిష్ఠస్యేత్యర్థః.

౯

కథ మహం జేతుం ప్రభురిత్యభ అహ (ఏతే ఇతి.) ఏతే తవ భ్రాతరో భీమాదయః, లోకపాలానాం వాయున్ద్రాదీనాం అంశసంభవాః, అత ఏభి సర్వే నృపా స్సుజయా ఇతి భావః. కింవాకృతాత్మభిః అజితేన్ద్రియైః దుఃఖేనాపి జేతుం వశీకర్తు మశక్యోఽహ, మాత్మవతా మద్భక్తి ప్రవణచిత్తవతా తే త్వయా. జితోఽస్మి పశీకృతోఽస్మి, అతః కిం య దుస్సాధ్య మితి భావః.

౧౦

అస్తాం తావ దేవంభూతన్య పరైరభిభవశక్యా అకిన్యానమపి మత్పురం కోఽపి నాభిభవతుః ప్రభురిత్యాహ (న కశ్చి దితి.) మత్పురం, అహ మేవ సరో యన్య తం నుయ్యానక్తచిత్త మిత్యర్థః. దేవోఽపి తేజ అదిభిః నాభిభవేత్, కిముత పార్థివా నాభిభవేయు రితి, తత్ర తేజః ప్రభావః శ్రీస్సంపత్, విభూతయః ప్రైన్యాదినమృద్ధయః.

౧౧

శ్రీకుక ఉవాచ—

నిశమ్య భగవద్గీతం ప్రీతః పుల్ల ముఖామ్ముజః,
బ్రాత్యౌద్విగ్విజయేఽయుక్త విష్ణుతేజోవబ్ధంహితాః. ౧౨

సహదేవం దక్షిణస్యా మాదిశత్సహస్పజ్జయైః,
దిశి ప్రతీచ్యాం నకుల ముదీచ్యాం నవ్యసాచినమ్,
ప్రాచ్యాం వృకోదరం మత్స్యకై కయై స్సహమద్రకైః. ౧౩

తే విజిత్య నృపాన్వీరా నాజహ్రు ర్దిగ్యు ఓజసా,
అజాతశత్రవే భూరి ద్రవిణం నృప యక్ష్యతే. ౧౪

శ్రుత్వాఽజితం జరాసన్ధం నృపతేర్ద్యాయతో హరిః,
అహోపాయం తమేవాద్య ఉద్ధవోయ మువాచ హ. ౧౫

భీమసేనోఽర్జునః కృష్ణో బ్రహ్మలిక్ష్మదరాస్తు తమ్,
జగ్ముర్గిరివరం తాత బృహద్రథసుతో యతః. ౧౬

(నిశమ్యతి.) ప్రీతః, అత ఏవ, పుల్లం వికవితం, ముఖామ్ముజం, యన్య సః యుద్ధిష్ఠిరః
విగ్విజయే నిమితై విష్ణో, ప్రేజసా, ఉవబ్ధంహితాః వర్ధితాః, బ్రాత్యౌ భీమాదీః, ప్రాయుక్త, ౧౨

(సహదేవ మితి.) నృజ్జయై స్సహ దక్షిణస్యాం దిశ్యాజ్ఞాపయామాన, నవ్యసాచి మర్జునం
వృకోదరం భీమం మత్స్యదిభి స్సహ. ౧౩

(త ఇతి.) హే నృప, యక్ష్యతే యాగం కరిష్యమాణాయాజాతశత్రవే ధర్మరాజాయ,
తే శ్రాతరః భూరి బహూ, ద్రవిణం విత్త మాజహ్రాః అహృత్య సమర్పయామానుః. ౧౪

(శ్రుత్వేతి.) జరాసన్ధ మజితం శ్రుత్వా, నృపతే ర్యుద్ధిష్ఠిరన్య ద్యాయత శ్చిన్తయత స్సతః
హరిః శ్రీకృష్ణో య ముపాయ ముద్ధవో “బలినామపి చాన్యేషా” మిత్యాదినా, ప్రాహ తమేవో
పాయం ప్రాహ. ౧౫

(భీమసేన ఇతి.) బ్రహ్మరూపధరా, ప్రయః, ఇన్ద్రప్రస్థా, ద్గిరివ్రజం జగ్ముః, హే తాత
యతో యత్ర బృహద్రథసుతో జరాసన్ధ ఆప్తే, తద్గిరివ్రజ మితి సంబంధః, ౧౬

(దిగ్విజయజరాసంధవదాదిఘట్టః)

తం గత్వా ౭౭ తిథ్యవేళాయాం గృహేషు గృహేమేధినమ్.

బ్రహ్మజ్యం సమయాచస్త రాజన్యా బ్రహ్మలిగ్గనః.

౧౦

రాజన్విద్ధ్యతిథీనస్మా నర్థినో దూర మాగతాన్.

త న్నః ప్రయచ్ఛ ఖద్రం తే యద్వయం కామయామహే.

౧౧

కిం దుర్మర్షం తితిక్షాణాం కిమకార్య మసాదుభిః.

కిమదేయం వదాన్యానాం కః పర సమదర్శినామ్.

౧౨

యో ౭ నిత్యేన శరీరేణ సతాః గేయం యశో ద్రువమ్.

నచినోతి స్వయం కల్య స్సవాచ్య శోచ్య ఏవ హి.

౧౩

(త మితి.) బ్రహ్మలిగ్గనః విప్రవేషిణః. రాజన్యాః భీమాదతౌ గృహేషు వర్తమానం తం జరాసన్ధ. మయాచస్త

౧౦

యాచ్ఛాప్రకార మేవాహ (రాజ విప్రతి.) గృహం ప్రత్యాగతా నస్మా నర్థినో విద్ధి జానీహి. తత్ నః అన్యత్వం. య చ్చ దేహి కిం తత్ య ద్వయం కామయామహే తుభ్యం. ఖద్రం మజ్జక మస్తు.

౧౧

నను యత్కామయామహ ఇతి సామాన్యతో విద్ధిష్టం న విశేషత స్తద్యది దుస్సహ మదేయం చేత్కథం కామయద్వ మిత్యత అహః (కీ మితి.) దుర్మర్షం దుస్సహం కిం న కిమపీత్యర్థః. కి మకార్య. మసాదుభిః కః పరః సమదర్శినా మితి చ దృష్టాన్తారం. యతా అసాధూనా మకార్యతీ నాస్తి. తథా తితిక్షాణాం దుర్మర్షం నాస్తి. యథా సమదర్శినాం సర్వం బ్రహ్మత్వకం పశ్యతాం పరో ౭న్యః అబ్రహ్మత్వకస్సత స్త్రపదార్థో. నాస్తి. తథా. అత్యుదారాణా మదేయం నాస్తి త్యర్థః. కిం విశేషవిద్దేశేనేతి భావః. వదాన్యానా మర్థినే దేహో ౭పి దేయ ఏవేత్యభిప్రేతమ్.

౧౨

తదేవ సహేతుకం వ్యజ్ఞాయన్తో ఏవర్యయే నిన్ద్యతా మాహః (య ఇతి.) సతా మితి కర్తరి వషి. నద్భిః. గేయం ద్రువం శాశ్వతం యశో య స్వయం సమర్థస్సన్నచినోతి న సంపాదయతి న వాచ్యః విన్ద్య ఏవ. అత ఏవ, శోచ్యః అహో కిమన్య దౌర్భాగ్య మితి కృపాశుభి శోచ్య ఇత్యర్థః.

౧౩

హరిశ్చంద్రో రన్తదేవ ఉజ్జ్వల్యతి శ్శిఖిర్బలిః.

వ్యాధః కపోతో బహవో హ్యద్రువేణ ద్రువం గతాః.

౨౦

శ్రీశుక ఉవాచ —

స్వరైరాకృతిభి స్తాం స్తు ప్రకోష్టై ర్యాహతైరపి.

రాజన్యబన్ధూ నిజ్ఞాయ దృష్టపూర్వా నచిన్తయత్.

౨౧

రాజన్యబన్ధవో హ్యేతే బ్రహ్మలింగా ని బిభ్రతి.

దదామి భిక్షితం తేభ్య ఆత్మాన మపి దున్త్యజమ్.

౨౨

బలే భ్రు శ్రూమితే కీర్తి ర్వితతాదిక్ష్యకల్మషా.

అనిత్యశరీరేణ నిత్యయశస్సమ్మాదనం కిం క్వచిత్ప్రసిద్ధం తత్రాహః (హరిశ్చంద్రో ఇతి.) విశ్వామిత్రానృణ్యాయ హరిశ్చంద్రో భార్యాత్మజాది సర్వం విక్రీయ స్వయం చడ్డాంతం ప్రాప్తోఽపి అనిర్విణ్ణస్సహాయోద్యావాసిభి ర్జనై స్స్వర్గం గతః. రన్తదేవ స్సుకుటుమ్బొలష్టభత్సారిధిశదహన్యభా వ్నోదకోఽపి కథంచి లబ్ధాన్నోదకాదర్బిభ్యో దత్వా బ్రహ్మలోకం గతః. ఉజ్జ్వల్యతిర్ముగ్ధలష్టణ్మానం సీపీదత్కుటుమ్బొస్యాతిథ్యదానేన బ్రహ్మలోకం గతః. శిఖిః శరణాగతకపోతకక్షణార్థం స్వమాంసం శ్యేనాయ దత్వా నివం గతః. బలి ర్విప్రవేషాయ విష్టవే సర్వస్యం దత్వా త మేవాత్మపా చ్చకార. కపోతశ్చాతిథయే వ్యాదాయ కపోత్యా సహత్మమాంసం దత్వా విమానేన దివం గతః. వ్యాధస్తయో స్సత్త్వం వీక్ష్య స్వయ మతినిర్విణ్ణో మహాప్రస్థానే వనాగ్నినిర్దగదేహో విస్ఫుల్కృషో దివ మూరుకోహ. ఏవ మన్యే చ బహవోఽద్రువేణ శరీరేణ ద్రువం యశస్సచ్ఛేదవన్తః.

౨౩

(స్వరై రితి.) ఇత్థముక్తో జరామతః. జాహతైః జ్యాహకకిణాజ్జితైః ప్రకోష్టైః స్వ రైః ర్లిజ్జై ఆకృతిభిశ్చ తా నర్థినః రాజన్యబన్ధూ విజ్ఞాయ అనుమా నూదృష్టపూర్వా పూర్వం ద్రౌపదీస్వయంవరాదిషు దృష్టా నిజ్ఞాయచిన్తయత్.

౨౪

చిన్తాప్రకారమేవాహ (రాజన్యబన్ధవ ఇతి చతుర్వి.) బ్రహ్మలింగా ని విప్రవేషా బిభ్రతి దధతి తథాన్యేతేభ్యః. దున్త్యజ మాత్మానం దేహమపి భిక్షితం యాచితం దదామి.

౨౫

(బలే రితి.) ఉన్నస్యేన్నార్థః శ్రియూ హర్తుమిచ్ఛతా విప్రవ్యాజేన విష్టనైశ్చ

(దిగ్విజయజరాసంధవదాదిఘట్టః)

ఐశ్వర్యాద్భ్రంశితస్యాపి విప్రవ్యాజేన విష్టునా.

౨౪

శ్రీయం జిహీర్షతేన్ద్రస్య విష్టవే ద్విజరూపితే,

జానన్నపి మహీం ప్రాచా ద్వార్యమాణోఽపి దైత్యరాట్.

౨౫

జీవతా బ్రాహ్మణార్థాయ కోన్వర్తః క్షత్రబద్ధనా,

దేహేన పతమానేన నేహతా విపులం యశః.

౨౬

ఇత్యుదారమతిః ప్రాహ కృష్ణార్జునవృకోదరాన్.

హే విప్రాః ప్రియతాం కామో దదామ్యస్మ చ్చిరోఽపి వః.

౨౭

శ్రీభగవానువాచ—

యుద్ధం నో దేహీ రాజేన్ద్ర ద్వన్వశో యది మన్యసే,

యుద్ధార్థినో ఏయం ప్రాప్తా రాజన్యా నన్నకాక్షిణః.

౨౮

ద్భ్రంశితస్యాపి ఐశ్వర్యాద్భ్రంశితస్యాపి విప్రవ్యాజేన విష్టునా. దేహీ రాజేన్ద్ర ద్వన్వశో యది మన్యసే, యుద్ధార్థినో ఏయం ప్రాప్తా రాజన్యా నన్నకాక్షిణః. దైత్యరాట్. మహీం దదా.

౨౪-౨౫

(జీవ తేలి.) సతనూనేన విన్వజ్యతా నక్షత్రబద్ధనా దేహేన బ్రాహ్మణార్థాయ విపులం విపుల మితి పాతాన్తరం - యశః కీర్తిం నేహతా నేహమానేన అసంపాదయతా కోన్వర్తః కిం ప్రయోజనం వ కి మహీ చ్యర్తః.

౨౬

(ఇతితి.) ఉక్తిమేవాహ హే విప్రా ఇతి. వః యుష్మత్త్య మాత్మనో మమ శిరోఽపి దదామి.

౨౭

ఇత్యముక్తః ప్రాహ (శ్రీభగవాన్.) ద్వన్వశో యుద్ధం చ్చన్వశో యుద్ధం దేహీ మపి మన్యసే ఇచ్చపి త్స్త్రి దేహీం సంబద్ధః. దయం రాజన్యాః యుద్ధారీనః స త్వన్నకాక్షిణో బ్రాహ్మణాః.

౨౮

అసౌ వృకోదరః పార్థస్తస్య బ్రాతాఽర్జునో హ్యయమ్,
అనయో ర్మాతులేయం మాం కృష్ణం జానీహి తే రిపుమ్.

౨౯

ఏవ మావేదితో రాజా జహాసోఽచై స్స మాగధః,
అహ చామర్షితో మన్ద యుద్ధం తర్హి దదామి వః.

౩౦

న త్వయా భీరుణా యోత్యేయ యుధి విక్లబచేతసా,
మధురాం స్యపురీం త్వక్త్వా సముద్రం శరణం గతః.

౩౧

అయం తు వయసాఽతుల్యో నాతినత్వో న మే సమః,
అర్జునో న భవే ద్యోద్ధా భీమ స్తుల్యబలో మమ.

౩౨

ఇత్యుక్త్వా భీమ నేనాయ ప్రదాయ మహతీం గదామ్,
ద్వితీయం స్వయ మాదాయ నిర్జగామ పురాద్భూహి.

౩౩

తత స్సమస్తలే వీరా సంయుక్తా వితరేతరమ్.

జమ్నుతు ర్వజ్రకల్పాభ్యాం గదాభ్యాం తజురర్మదౌ.

౩౪

(అసావితీ.) పార్థః పృథాయాః పుత్ర స్తస్య వృకోదరస్య అనయోః భీమార్జునయోః
మాతులస్యపత్యం మాం, కృష్ణం, తవ రిపుం జానీహి.

౨౯

(ఏవ మితీ.) ఉచై చ ర్జహాస అమర్షితః క్రుద్ధః ప్రాహ చ, ఉక్తి మేవాహ-మన్దేనేత్యాదినా.
హే మన్ద తర్హి యుద్ధం వాఙ్మత తర్హిత్యర్థః, వో యుష్మభ్యమ్.

౩౦

(త్వయా) నహ. న యోత్యేయ. తత్ర హేతుత్వేన వినిష్ఠ-భీరుణా, యుధి యుద్ధే విక్లబం
అధృష్టం, చేతో యస్య తేన. ఏతదేవ స్మారయతి (మధురా మితీ.)

౩౧

(అయం.) వయసా. అతుల్య ఇతి చేద్దః. ఆయ, మద్భునస్తు, వయసా న తుల్యః కిన్త్వ
సమః, నాతినత్వః అనతిబలశ్చ. అతో న మమ, సమః, అతశ్చ, యోద్ధా న భవేత్, భీమస్తు మమ
తుల్యబలా. అత ప్రేనైవ సహ యోత్యు ఇతి భావః.

౩౨

(ఇతీతి.) మహతీం గుర్జీం గదాం ప్రదాయ దత్వా పురాద్భూహి, నిర్జగామ.

౩౩

(తత ఇతి.) సమే నిష్పాన్విత్యరహితే స్థలే యుద్ధాజితే సంయుక్తనాయక్తౌ వీరా
మాగధభీమసేనౌ రణే దుష్టో మదో యయో స్తౌ జమ్నుతః.

౩౪

(దిగ్విజయజరాసంధవరాదిపుట్టః)

మజ్జలాని విచిత్రాణి సవ్యం దక్షిణమేవ చ,
చరతో కృకుభే యుద్ధం నటయో రివ రక్షణోః.

౩౫

తత శృటచటాశబ్దో వజ్రనిష్పేషసన్నిభః.

గదయోః షిస్తయో రాజ స్తస్తయో రివ దన్తినోః.

౩౬

తే నై గదే భుజబలేన విపాత్యమానే అన్యోన్యతోఽసకటిపాదకరోరుజత్రున్.

చూర్ణీ బభూవతు రుపేత్య యథార్కశాభే సంయుధ్యతో ర్ద్వి రదయో రివ దీప్తమన్వోన్యః.

ఇత్థం తయోః ప్రహరతో ర్గదయోర్ముఖీరా క్రుద్ధౌ స్వముష్టిభి రయస్సదృశై రపిష్టామ్.

శబ్దస్తయోః ప్రహరతో రిభయో రివాసీ నిర్ద్వాతవజ్రపరుష స్తలతాదనోత్థః.

౩౭

తయోరేవం ప్రహరతో స్సమశిషో బలౌజసోః,

నిర్విశేషమభూద్యుద్ధ మక్షీణబలయోర్ముప.

౩౮

సవ్యం దక్షిణం చ యథా భవతి తథా మజ్జలాని గదాయుద్ధభేదా ననుచరతో ర్యుద్ధం.
కుకుభే, రక్షణోః రక్షగతయో, ర్గయో రివేతి, నటయో రితి పాతే నిర్భయత్వే దృష్టాస్తః.

౩౫

(తత శ్చేతి.) చటచటేతి గదయోః పరస్పరాఘాతకర్తానుకరణం. వజ్రస్యాశనే, ర్నిష్పేషః
విష్పౌత స్తత్పద్యుః యుధ్యతోః, దన్తినోః గజయోః దంతాఘాతకర్తా ఇవ కుకుభే.

౩౬

(తే వా ఇతి.) అన్యోన్యతః పరస్పరం భుజబలేన విహన్యమానే, తే, గదే అంసాదీ
నుపేత్య చూర్ణీ బభూవతుః తత్రాంసః స్కంధః, దీప్తో మన్యు ర్యయో స్తయోః గజయో రర్కశాభాభ్యాం
సంయుధ్యతో స్తే యథా చూర్ణితవతః, తద్వత్.

౩౭

(ఇత్థ మితి.) అయస్సదృశైః కృష్ణాయనవన్నిష్ఠురైః ముష్టిభిః, గదయో రపిష్టాం
చూర్ణీచక్రతుః, గదయో రితి కర్కణ శ్చేషత్వవివక్షయా షష్ఠీ, ప్రహరతోరిత్యత్ర కరణస్య కర్తృత్వ
వివక్షయాం లఙ్కృతాదేశః ఉగితశ్చేతి జీబభావ ఆర్షః, ప్రహరతో ర్భీమమాగదయోః యే గదే
తయో రితి గజయోరివ ముష్టిభిః ప్రహరతో స్తయోః భీమమాగదయోః, కరిణితాదనో దుష్ట ఉత్పన్న
శబ్దః, నిర్ద్వాతవ జపరుషః వజ్రనిర్ద్వాతవ, త్పరుష అసీత్, నిర్ద్వాతశబ్దస్య పూర్వనిసౌత ఆర్షః.

౩౮

(తయో రితి.) శిషో అధ్యాసః బలం పరస్వం, ఓజః ప్రభావః సమాన్యే, తాని యయో,
స్తయోః, అక్షీణబలయోః యుద్ధం నిర్విశేషం నిరుపమమాసీత్.

౩౯

శత్రోర్జన్మమృతీవిద్వాన్జీవితం చ జరాకృతమ్.
 పార్థమాప్యాయయన్ స్వేన తేజసాఽచింతయ ద్ధరిః. ౪౮
 సంచిన్తారివదోపాయం భీమస్యామోఘదర్శనః.
 దర్శయామాస విటసం పాటయన్నివ సంజ్ఞయా. ౪౯
 తద్విజ్ఞాయ మహాసత్వో భీమః ప్రహరతాం వరః.
 గృహీత్వా పాదయో శృత్రుం పాటయామాస భూతలే. ౫౦
 ఏకం పాదం పదాఽఽక్రమ్య దోర్భ్యా మన్యం ప్రగృహ్య సః.
 గుడతః పాటయామాస శాఖా మివ మతజ్జజః. ౫౧
 ఏకపాదోరువృషణకటిపృష్ఠస్తనాంసతే.
 ఏకదాహ్వక్షభూకర్ణే శకలే దదృశుః ప్రజాః. ౫౨
 హాహాకారో మహానాసీన్నిహతే మగధేశ్వరే.
 పూజయామాసతు ర్భీమం పరిరథ్య జయాచ్యుతౌ.
 కృష్ణేన చ పరిరబ్ధో విరుజోఽభూద్వృకోదరః. ౫౩

(శత్రో రితి.) హరిః శత్రోః జరాసన్ధస్య జన్మ శకలరూపం. మృతిః పునః జకరీభావః
 తే జరా నమ రాక్షసీ శత్రుత్వం జీవితం చ. విద్వాన్ జానన్. స్వేన తేజసా పార్థం భీమ మూర్ఖా
 యయన్ ఉపబంధయన్. అచింతయత్ కథ మసౌ శకరీభవే దితి. ౪౮

(సంచిన్తేతి.) విటసం శాఖాస్తరే గృహీత్వా హరి ర్భీమస్య యథా విటసం పాటయామి
 తథా ఉపేనం పాటయతి సంజ్ఞయా సజ్కేతేన. అరివదోపాయం దర్శయామాసే త్యర్థః. ౪౯

(త దితి.) త త్వజ్కేత్యం విదిత్వా ౫౦

(ఏక మితి.) పదా పాదేన ఆక్రమ్య దృఢమృష్టభ్య అన్యం పాదం దోర్భ్యాం హస్తాభ్యాం
 ప్రగృహ్య. మహాగణ. శాఖామివ గుడత ఆగ్రభ్య పాటయామాస విదారయామాస. ౫౧

(ఏకేతి.) ఏకైకః పాదాది ర్యయో స్తయో స్తే. శకలే దదృశుః. ౫౨

(హాహాకార ఇతి.) మగధేశ్వరే నిహతే హతి విజయాచ్యుతౌ భీమం పరిరథ్యాల్లింగ్య
 పూజయామాసతుః బహ్వమన్యేతాం శ్రీకృష్ణేన పరిరబ్ధః అలిక్గితః. హేతుగర్భమిదం. విరుజః
 విగతగ్లాని. బభూవ. ౫౩

(దిగ్విజయజరాసంధవధాదిపట్టః)

సహదేవం తత్తనయం భగవాన్సుతభావనః,

అభ్యషిజ్ఞాదమేయాత్మా మగధానాం పతిం ప్రభుః.

౪౬

మోచయామాస రాజన్యః స్సంరుద్ధా న్మాగధేన యే.

౪౭

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే,

ద్వి సప్త తి త మోఽధ్యాయః.

— * —

దుర్మత్త్వాదసౌ మాగధో హతః, న రాజ్యాఖిలాపేక్షేతి దర్శయన్నాహ (సహదేవ మితి.)
అమేయాత్మా అపరిచ్ఛేద్యస్వరూపస్వభావః, భూతాని లోకాన్ భావయతి అభ్యుదాయయతీతి తథా,
హేతుగర్భమిదం, ఆత స్తత్తనయం, జరాసన్ధతనయం సహదేవాఖ్యం మగధానాం దేశానాం పతి,
మభ్యషిజ్ఞాత్ తేషామధిపతిం చకారేత్యర్థః.

౪౮

తతో మాగధేన విరుద్ధా రాజన్యః, స్తోచయామాస.

౪౯

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యావిదేః శ్రీకైలగురోః సుదేన
తచ్ఛరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్పుక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన.

శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీపీఠరామవవిదుషా, లలితాయాం, శ్రీమద్భాగవత

చంద్రికాయాం, దశమస్కంధే, ద్వి సప్త తి త మోఽధ్యాయః.

అథ త్రిసప్తతితమోఽధ్యాయః

శ్రీశుక ఉవాచ—

అయుతే ద్వే శతాన్యష్టౌ లీలయా యుధి నిర్జితాః,

తే నిర్గతా గిరిద్రోణ్యాం మలినామలవాససః,

క్షుత్తామాశ్శుష్కవదనా స్సంరోధపరికర్షితాః.

౧

దదృశుస్తే మనశ్శామం పీతకౌశేయవాససమ్,

శ్రీవత్సాజ్జం చతుర్బాహం పద్మపత్రనిభేక్షణమ్.

౨

చారుప్రసన్నవదనం స్ఫురన్మకరకుణ్డలమ్,

పద్మహస్తం గదాశఙ్ఖరథాజ్ఞైరుపలక్షితమ్.

౩

కిరీటహారకటకకటిసూత్రాజ్ఞదాన్వితమ్,

బ్రాజద్వరమణిగ్రీవం నివీతం వనమాలయా.

౪

అథ త్రిసప్తతితమోఽధ్యాయః.

న కేవలం మోహయామాన తైష్ఠ్యత స్సకా తా నృహమానయామాన చేత్యాహ త్రిసప్తతి తమేన (అయుతే ఇత్యాదినా) ద్వే అయుతే అష్టౌ శతాని చ యే రాజన్యాః. యుద్ధే జరాసందేన నిర్జితాః గిరిద్రోణ్యాం నన్నిరుద్ధా శ్చ. తే తతో నిర్గతా స్సంతో మన ఇవ శ్శామం శ్రీకృష్ణం దదృశురిత్యుత్త రేణాన్వయః. కథంమ్నూతాః మలినాః అభ్యజ్ఞోన్మర్దనస్సానాద్యభావాన్మలినాని వాసాంవి యేషాం తే క్షుదా మనాః కృశాః శుష్కాణి. వదనాని యేషాం తే సంరోధేన పరికర్షితాః క్లేశితాః. కథంభూతం శ్రీవత్సాజ్జం చిహ్నం యన్య. చారు సుందరం ప్రసన్నం చ వదనం యన్య స్ఫురంతీ మకరాకారే కుండలే యన్య పద్మం రేఖాత్మకం హస్తే యన్య తం తథా గదాదిభి రుపలక్షితం బ్రాజమానోఽపరమణిః కౌస్తుభో గ్రీవాయాం యన్య తం వనమాలయా నివీతం కణ్ఠలమ్ముతయా వ్యాప్తమ్.

౧-౪

(దిగ్విజయజరాసంధవదాదిపుట్టః)

పిబస్త ఇవ చక్షుర్యాం లిహస్త ఇవ జిహ్వయా.
జిహ్వస్త ఇవ నాసాభ్యాం రమ్భస్త ఇవ బాహుభిః.
ప్రణేము ర్హతపాస్మానో మూర్ధభిః పాదయో ర్హరేః.

కృష్ణసందర్శనాహ్లాదధ్వస్తసంరోధనక్లమాః.
ప్రళళంసు ర్హృషీకేళం గీర్భిః ప్రాజ్ఞలయో నృపాః.

వాణాన హిమః—

నమస్తే దేవ దేవేళ ప్రపన్నా ర్తిహర్యావ్యయ.
ప్రపన్నా న్నాహి నః కృష్ణ నిర్విణ్ణా న్నోరసంస్పతేః.

నై నం నాథాభ్యసూయామో మాగధం మధుసూదన.

(పిబంత) ఇవేత్యాదీనాం హరేః పాదయోః. ప్రణేమురిక్కుతరేణాన్వయః. చేతసా రమ్భంతి ఇవ పరిరమ్భమాణా ఇవ హరంత ఇవేతి పాఠాంతరం. ఇత్థం తేషాం భగవతి ప్రేమాతిశయః ప్రదర్శితః.

కృష్ణసందర్శనా ద్వి అహ్లాదః తేన ధ్వస్తః సంరోధనఃః క్రమో యేషాం తే నృపాః బద్ధాజ్జలయః. ప్రళళంసుః తుప్తువః.

ప్రళంసా మేవాహ (నమస్త ఇత్యాదితి ర్భవతి) దేవానాం దేవో బ్రహ్మ తస్మాదీక అనేన వరత్వముత్తం. ప్రపన్నార్తిహరేత్యనేన వాత్సల్యం అన్యయవికారరహితేత్యనేన రాగద్వేషాది రాహిత్యం సమత్వం సర్వభూతసుహృత్వం ష కృష్ణేత్యనేన భక్తానాం సుఖపాదనాయావత్తిరత్వం ప్రపన్నాన్నాహిత్యనేన గోప్రత్వసరణిమీ ననుభవంతో బంధాద్విమోచితా స్ఫుల్బంత కిమర్థమధునా. ఘోం ప్రపద్యంత ఇత్యత అత్మనో విశింషంతి మోరసంస్పతే ర్నిర్విణ్ణాః అతః. సంస్పతేరపి భవానాపాత్త్వి త్యేతదర్థం ప్రపన్నా ఇత్యర్థః.

నను భవంతో జరాసంధా సూయావిష్టాః విషయభోగలాలసాశ్చ కథం సంస్పతేర్నిర్విణ్ణా ఇత్యాకర్కాదునా న వయం తథాభూతా ఇత్యాహః (నై న మిత్యష్టభిః) హే నాథ హే మధుసూదన. ఏనం మాగధం నాథ్యసూయామః. అస్మిన్ దోషా న్నావిమ్మర్కః, కింతు గుణానేవేతి భావః. తుత

అనుగ్రహో యద్భవతా రాజ్ఞాం రాజ్యచ్యుతిః ప్రభో. ౯

రాజై శ్వర్యమదోన్నద్ధో సశ్రేయో విస్తతే నృపః,
త్వన్మాయామోహితోఽనిత్యా మన్యతే సంపదోఽచలాః. ౯

మృగతృష్ణాం యథా బాలా మన్యంత ఉదకాశయమ్,
ఏవం వైకారికీం మాయా మయుక్తా వస్తు చక్షతే. ౧౦

వయం పురా శ్రీమదనష్టయో జిగీషయా స్యా ఇతరేతరస్పృధః,
ఘ్నంతః ప్రజాస్వాస్తి అతినిర్భృతాః ప్రభో మృత్యుం పురస్తాద్విగణయ్య దుర్మదాః. ౧౧

త ఏవ కృష్ణాద్యగభీరరంహసా దురంతపీర్వేణ విచాలితశ్రియః.

ఇత్యత ఆహుః (అనుగ్రహ ఇతి.) హే విభో యద్యస్మాత్ రాజ్ఞామస్మాకం రాజ్యా చ్యుతిః, భ్రంశః భవతా అనుగ్రహః జరాసంధముఖేన భవతా కారితోఽనుగ్రహ ఇత్యర్థః. ౯

కథం రాజ్యచ్యుతేరనుగ్రహరూప తేత్యత ఆహుః. (రాజ్యేతి.) రాజ్యైశ్వర్యాభ్యాం. యో, మదః తేన, ఉన్నద్ధః ఉచ్ఛృజ్జలః, శ్రేయో న విందతే న లభతే కీంతు తవ మాయయా మోహిత్య అవిశ్వాశ్యరా అపి సంపదః, భోగ్యభోగోపకరణాదినమృద్ధీః అచలాః శాశ్వతీ ర్మన్యతే ఏవం మన్య మానోంతత స్థానరతామేతీతి భావః. ౯

త్వన్మాయామోహితశ్వాశ్వతీర్మన్యత ఇత్యేత తేన సదృష్టాంత ముపాదయంతి (మృగతృష్ణా మితి.) మృగతృష్ణా మరీచికా తా ముదకాశయం జలాశ్రయం నదీతటాకాచిరూపం మన్యంతే తథా అయుక్తాః అవివేకినః నృపాః వైకారికీం మాయాం శబ్దాదివికారాత్మికాం మాయాం ప్రకృతిం వస్తు చక్షతే ప్రకృతిపరిణామరూపం భోగ్యం నిత్యం మన్యంత ఇత్యర్థః. అతథాభూతాయా న్తథా త్వావధానే దృష్టాంతః. ౧౦

తదేవం రాజ్యాదియోగవియోగాదనర్థావహత్వ ముక్తం, ఉదేత దస్మాప్సేవ దృష్ట మిక్యాహుః (వయ మితి ద్వ్యభ్యాం.) అస్యా, భూమే, జిగీషయా పరస్పరం, స్పర్ధమానాః అతి నిర్భృతాః నితరాం నిస్కృపాః వయం పురస్తా త్పురోవర్తిరమిత్యర్థః. మృత్యు మవిగణయ్య ప్రజాః

(దిగ్విజయజరాసంధవదాదిఘట్టః)

కాలేన తన్వా భవతోఽనుకమ్పయా విసష్టదర్పా శ్చరణౌ నమామి తే. ౧౨

అతో న రాజ్యం మృగత్పష్టరూపితం దేహేన శశ్వత్సతతారుజాం భువా,

ఉపాసితవ్యం స్పృహయామహే విభో క్రియాఫలం ప్రేత్య చ కర్త రోచనమ్. ౧౩

తన్నస్సమాదిశోపాయం యేన తే చరణాబ్జయోః,

స్మృతిర్యథా న ఏరమేదపి సంసరతా మిహ.

౧౪

కృష్టాయ వాసుదేవాయ హరయే పరమాత్మనే,

ప్రణతక్లేశనాశాయ గోవిందాయ నమో నమః.

౧౫

ఘ్నంతః, పురా యే దుర్మదాస్తే, వయ మద్య హే కృష్ణ గభీరం రంహః వేగో యన్య దురంత మపారం వీర్యం ప్రభావో, యన్య తేన భవతః, తన్వా, శరీరభూతేన కాలేన విచారితా భ్రంశితా శ్రీ రేష్యాం తే తథాభూతాః భవతోఽనుకమ్పయా హేతుభూతాయా వినష్టో దర్పో యేషాం తే తవ చరణం విరతిశయపురుషార్థభూతౌ నమామ నతిపూర్వకం శరణం ప్రాప్తాః స్వేత్యర్థః. ౧౧-౧౨

(అత ఇతి.) తాజ్ఞాదియోగాయోగయో రేవంవిదత్వా చ్చక్రశ్చదా, రుజాం రోగాణాం, భువా ఉత్పత్తిస్తానభూతేన, పతానా పతిష్యతా దేహీన, మృగత్పష్టాత్వేన విరూపితం తత్తుల్య మిత్యర్థః, రాజ్యం, నోపాసితవ్యం న సేవితవ్యం, అనేనాత్మనా మైహికవిషయవిరాగ ఆవిష్కృతః తథా హే విభో, కర్తయోః శ్రోత్రయో రేవ రోచనం ప్రీత్యావహం “అహమ సోమసుమ్నూతా అహమ న ఎవైనం భూతిం గమయతి” త్యాద్యర్థవాదైః శ్రుతిసుఖమాత్రావహం నత్వసుఖవదశానాం, పతనభయశక్త్యా స్పృహతేన దుఃఖమిత్రత్వా దితి భావః, ప్రేత్య లోకాంతరం ప్రాప్యానుభూయేతి శేషః, క్రియామోః శ్రోతస్మార్తరూపాయోః, ఫలం స్వర్గాదిరూపం, న స్పృహయామహే. ౧౩

తర్హి కిం స్పృహయాధ్యే ఇత్యత్ర తదావిష్కృత్యంతః, తదనుగృహణేతి విజ్ఞాపయంతి (ర దితి.) తత్తస్మా త్పకలవిషయవిరక్తత్వా న్నోఽస్మాకం, తమితి చేదే, తమునాయం, సమాదిశ దేహి, కోఽసౌః యేనోపాయేన, అస్మాక మిహ ప్రకృతమజ్జలే, సంసరతామపి యథా, తవ వరణాబ్జయో ర్విషయభూతయోః స్మృతి ర్నవిరమేత్ న విచిన్నా భవతి, తథానుగృహణేత్యర్థః. ౧౪

ఏవం పావభిప్రాయ ముచిష్క్యత్య తివిష్పత్తినిదానసగనశ్చసాదనోపాయోఽజ్ఞాని రేవేత్యభి ప్రయంతో ముంత్రవిశేషేన దమస్కుంఘ్వింతి (కృష్టాయేతి.) ప్రణతానాం ప్రణతిమూత్రం చుర్వతాం క్లేశం నాశయతీతి తథా తస్మై. ౧౫

శ్రీకుక ఉవాచ—

సంస్తూయమానో భగవాన్రాజభి ర్ముక్తబిన్ధనైః.

తానాహ కరుణ స్తాత శరణ్య శ్శక్ష్ణయా గిరా,

౧౬

శ్రీభగవానువాచ—

అద్యప్రభృతి వో భూషా మయ్యాత్మన్యభిలేశ్వరే,

సుదృఢా జాయతే భక్తి ర్నాథ మాశంసితం యథా.

౧౭

దిష్ట్యా వ్యవసితం భూషా భవన్తో భూతభాషిణః,

శ్రయైశ్వర్యమదోన్నాహం పశ్య ఉన్నాదకం నృణామ్.

౧౮

హైహయో నహషో వేనో రావణో నరకోఽవరే,

(సంస్తూయమాన ఇతి.) ముక్తం బింధనం మాగధకృతం యైః యేషాం తైః. రాజభిః సంస్తృతః కరుణః కరుణాఘోషైః, ఆత ఏవ శరణ్యః, శ్శక్ష్ణయా మృద్వా, గిరా, తానాఞ్జి, ప్రాహు.

౧౬

తదేవాహ (అద్యత్కాదినా.) అత్మని అంతఃప్రవిశ్యదారకే, అఖిలానా. మీశ్వరే ప్రకాశితమియి వో యుష్మాక మద్యప్రభృతి సుదృఢా భక్తిరాయతే భవిష్యతి. కథం? యథా బాధం సాధు యథా తథా ఆశంసితం సమీహితం తథా సుదృఢేతి సంబంధః.

౧౭

తం నిశ్చితి మభినందతి (దిష్ట్యేతి.) హే భూషా, భూతం యథాస్థితం, తాత్వికమితి యావత్, తద్వాషంత ఇతి తథా తైః. భవద్విః, వ్యవసితం నిశ్చితం త ద్దిష్ట్యా ఆనందః, నమ్యగితి యావత్, తదేవోపపాదయతు మాహ-శ్రయైశ్వర్యాభ్యాం యః, మదోన్నాహః, మదేనో, ద్బంధనముద్వృత్తిస్తం నృణా, మున్నాదకం పశ్యే పశ్యామి.

౧౮

తదేవాహ (హైహయ ఇతి.) హైహయః కార్తవీర్యః, నహషః సరేశ్వరశ్చక్రవ రీ ఏతే, మదాద్ధేతో, స్థానాద్రాజ్యాద్భ్రంశితాః తావద్దేహయాః పితుః కామధేనుహరణాత్పరకురామేణ సపుత్రో హతః, నహషో బేషేంద్రతాం ప్రాప్త ఉద్వృత్త శృచీనక్లయ బ్రాహ్మణాణా శిబికాం వాహయాణా తైరేవ తతో భ్రంశితోఽజగత్స మవాప, వేనోఽప్యున్మతో బ్రాహ్మణానధిక్షిపణా తైరేవ

(దిగ్విజయవిరాసంధవదాదిపట్టః)

శ్రీమదాద్భ్యుంఘితా స్థానా దైవ దైత్యవరేశ్వరాః. ౧౯

భవంత ఏత ద్విజ్ఞాయ దేహోద్యుత్పాద్య మంత్రవత్.
మాం యజన్తోఽధ్వరై ర్యుక్తాః ప్రజా ధర్మేణ రక్షత. ౨౦

సన్వ్యస్తాః ప్రజాతన్త్రా స్సుఖం దుఃఖం భవాభవమ్.
ప్రాప్తం ప్రాప్తం చ సేవన్తో మచ్చిత్రా విచరిష్యత. ౨౧

ఉదాసీనా శ్చ దేహోదా వాత్మారామా దృఢవ్రతాః.
మయ్యావేశ్య మనస్సమ్యక్ జ్ఞా మన్తే బ్రహ్మ యాస్యత. ౨౨

శ్రీమత ఉవాచ —

ఇత్యాదిశ్య నృపా న్కృష్ణో భగవాన్సువనేశ్వరాః.
తేషాం న్యయు జ్ఞ పురుషాన్ ప్రియో మజ్జనకర్మణి ౨౩

హంకృతైర్వృతః, రావణో రాక్షసేశ్వరస్సీతామఖిలషణ్ రాఘవేణ హతః, నరకో దైత్యశ్చాదితే
తద్విలాద్యాహరణాత్ మయైవ హతః, ఏవ మనరే శ్రీమదాత్ స్థానాద్భ్యుంఘితా ఇత్యర్థః. ౧౯

అతో, భవంతో య దుత్పాద్యం దేహాది త, దంతవ ద్విజ్ఞాయ, యుక్తాః అపహితచేతసో
యజ్ఞాః మామారాధయంతః, ధర్మేణ ప్రజాః రక్షత రక్షంత్యిత్యర్థః. మధ్యమపురుష ఆర్థః. ౨౦

(సంతన్వంత ఇతి.) ప్రజాతంత్రా పుత్రపౌత్రాదినంతతః సంతన్వంతః విస్తారయంతః
భవ ఉత్పత్తిః, అభవః భవేతరః తదన్యార్థోఽత్ర నశ్. మరణ మిత్యర్థః. సుఖాదికం ప్రాప్తం ప్రాప్తం
సేవంతః సమత్వేన సేవమానాః మయి విషయభూతే చిత్తం యేషాం తే విచరిష్యత కాలం
వయతేత్యర్థః. ౨౧

దేహోదావిత్వాది శబ్దేన తదనుబంధినాం సజ్గ్రహ్యః, ఉదాసీనాః అహంమమతారహితా ఇత్యర్థః.
అర్మారామాః స్వాత్మవరమాత్మయాభ్యావలోకనవరాః. మయి సమ్యక్జ్ఞాన ఆవేశ్య అంతే ప్రారబ్ధావ
సానే బ్రహ్మ పరబ్రహ్మభూతం మాం యాస్యత. ౨౨

(ఇతితి.) ఆదిశ్యానుశ్చ్య, తేషాం నృపాణాం మజ్జనకర్మణి అశ్యజ్ఞస్సాదా నిమిత్తే
పురుషాన్ ప్రియః ప్రీత్య, న్యయు జ్ఞ. ౨౩

సపర్యాం కారయామాన సహదేవేన భారత.

నరదేవోచితై ర్వస్త్రైర్భూషణై స్సృగ్విలేపనైః.

౨౪

భోజయిత్వా వరాన్నేన సుస్సాతాన్ సమలక్ష్మితాః.

భోగైశ్చ వివిధై ర్యుక్తాం స్తామ్బూలాద్యైర్వృషోచితైః.

౨౫

తే పూజితా ముకున్దేన రాజానో మృష్టకుణ్డలాః.

విలేజు ర్మోచితాః క్లేశాత్ప్రావృడస్తే యథాగ్రహాః.

౨౬

రథాన్పదశ్వా నారోప్య మణికాఞ్చనభూషితాన్.

ప్రీణీయ మాన్యతైర్వాక్యైస్సదేశాన్పుత్యయాపయత్.

౨౭

త ఏవం మోచితాః కృత్రాతక్రృష్టేన సుమహాత్మనా.

యయుస్త మేవ ద్యాయంతః కృతావి చ జగత్పతేః.

౨౮

జగదుః ప్రకృతిభ్యస్తే మహాపురుషచేష్టితమ్.

యథాఽన్వశాన ద్భగవాం స్తథా చక్రు రతన్నితాః.

౨౯

(సపర్యామితి.) హే భారత సహదేవేన జరాసంధసుతేన ప్రయోజ్యకర్తృ నరదేవానా మస్తై ర్వస్త్రాదిభిః పాదనైః. సపర్యాం కారయామాన.

౨౪

(భోజయిత్వేతి.) వరాన్నేన శ్రేష్ఠాన్నేన ఖిచికర్మతోఽన్నస్య తక్కరణత్వవివక్షయాం తృతీయా, తతః పునః తామ్బూలాద్యైః. వివిధై ర్యుక్తాః, కారయామానేత్యర్థః.

౨౫

(త ఇతి.) తే రాజానః విలేజుః యథా ప్రావృడంతే శరది గ్రహాః చంద్రాదయః తద్వత్.

౨౬

(రథానితి.) సంతః సమీచీనాః అశ్వాః, యేషాం తాః, రథా నారోప్య రథేమాపవేశ్య మాన్యతైః, మధురైః వాక్యైః ప్రీణీయ హర్షయిత్వా. దేశాః ప్రత్యయాపయత్ ప్రస్థాపయామాన.

౨౭

(త ఇతి.) కృత్రాతక్రృతా నోచితా, స్తమేవ కృష్టఘేన జగత్పతేః కృష్టస్య, చేష్టితావి చ. ద్యాయంతః. జగ్ముః.

౨౮

(జగదు రితి.) తే నృపాః. మహాపురుషస్య, చేష్టితం ప్రకృతిభ్యః అమాత్యాదిభ్యో, జగదు రూదుః. యథా భగవాన్. అన్వసనదనుశీతవా తథా నిరవధ్యా శృక్రుః.

౨౯

(దిగ్విజయజరాసంధవధాదిఘట్టః)

శ్రీశుక ఉవాచ —

జరాసంధం ఘాతయిత్వా భీమపేనేన కేశవః,
పార్థాభ్యాం సంయుతః ప్రాయా త్సహదేవేన పూజితః. ౧౦
తే గత్వాఽఽఖిలప్రస్థం శఙ్ఖా న్దధ్ము ర్జితారయః,
హర్షయన్త స్వసుహృదో దుర్హృదాం చానుభావహాః. ౧౧
తచ్చుత్వా ప్రీతమన ఇన్ద్రప్రస్థనివాసినః,
మేనిరే మాగధం శాన్తం రాజా చాప్తమనోరథః. ౧౨
అభివాద్యాథ రాజానం భీమార్జునజనార్దనాః,
సర్వమాశ్రావయాం చక్రు రాత్మనా యదనుష్ఠితమ్. ౧౩
నిశమ్య ధర్మరాజన్తు కేశవేనానుకమ్పితః,
అనన్దాశ్రుకణాన్ముచ్చన్నేష్విష్టా నోవాచ కించన. ౧౪

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే,
త్రిన ప్రతితమోఽధ్యాయః.

(జరాసంధ మితి.) భీమపేనేన ప్రయోజ్యకర్తా. ఘాతయిత్వా, సహదేవేన జరాసంధసుతేన
పూజితః పార్థాభ్యాం భీమార్జునాభ్యాం చ, సంయుతః ప్రాయాద్యయౌ. ౧౦

(తత ఇతి.) తే కృష్ణభీమార్జునాః అఖిలప్రస్థ మింద్రప్రస్థం గత్వా శఙ్ఖాఽదధ్ముః,
ధ్వజయామాసుః, తత్ర హేతుః, జితః అః యై స్తే దుర్హృదా నుమిశ్రాణా మనుభం దుఃఖ మావహంతీతి
తథా సుహృదో మిత్రాణి, హర్షయంత శ్చ. ౧౧

(త దితి.) తచ్చక్షుధ్వజం శ్రుత్వా, మాగధం, శాంతం హతం, మేనిరే అమన్యంతి, రాజా
యుధిష్ఠిరన్తు, ఆప్తః సవోరథో, తథాభూతశ్చాసీత్. ౧౨

అపి చ (అభివంద్యేతి.) అత్మనా అత్పభిః, య దనుష్ఠితం కృతం త, త ర్వం,
ఆశాన్తియామాసుః. ౧౩

(నిశమ్యేతి.) అనందాశ్రుకలాః అనందాశ్రువిస్తృతా, ముచ్చుతా, కిణ్వదపి, నోవాచ తుష్టి
మాప్యేత్యర్థః. ౧౪

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరన్య సర్వవిద్యావిధేః శ్రీకైలగుహోః సుతేన

తచ్చరణకమలపరివయప్రసన్నతత్సృక్తినమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన

శ్రీవైష్ణవదాసేన శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవతపండికాయాం,

దశమస్కంధసమంతాయాం, దశమస్కంధే, త్రిన ప్రతితమోఽధ్యాయః.

అథ చతుస్సప్తతితమోఽధ్యాయః

శ్రీకృత ఉవాచ—

ఏవం యుద్ధిష్ఠిరో రాజా జరాసన్ధవధం ప్రభో,

కృష్ణస్య చానుభావంతం శ్రుత్వా ప్రీతస్త మబ్రవీత్.

౧

యుద్ధిష్ఠిర ఉవాచ—

యే స్యుః ప్రైలోక్యగురవ సుర్వే లోకా సుహేళ్యరాః,

వహన్తి దుర్లభం లభ్యా శిరసైవానుశాసనమ్.

౨

స భవా నరవిన్దాక్ష దీనానా మీశమానినామ్,

ధత్తేఽనుశాసనం భూమం స్తదత్యస్తవిదమ్మనమ్.

౩

అథ చతుస్సప్తతితమోఽధ్యాయః.

అథ రాజసూయయాజనశిశుపాలవధాత్మకం భగవత శ్చేష్టిత మనువర్ణయతి చతుస్సప్తతిత మేన (ఏవ మిత్యాదినా) యుద్ధిష్ఠిరో రాజా తం జరాసన్ధమాతనాత్మకం కృష్ణస్యానుభావం ప్రభావం చ. శ్రుత్వా. తం కృష్ణ మబ్రవీత్.

౧

ఉక్తి మేవాహ (య ఇతి.) యే ప్రైలోక్యస్యాపి గురవః స్యుః. సనకాదయః యే చ సుర్వే లోకాః జనాః తత్పురాక్షు. తే యస్యానుశాసనం దుర్లభం లభ్యా భాగ్యై రేవ తల్లబ్ధి మితి బహు మానేనేత్యర్థః. శిరసా వహంతి.

౨

స భవాహే అరవిందాక్ష ఈశమాత్మానం మన్యంత ఇతి తథా తేషాం జనానాం ఆను శాసనం ధత్తే కరోతీతి య త్త దత్యంతవిదమ్మనం మనుష్యచేష్టాభినయమాత్ర మన్యథా సర్వవియంతు పృష్కల్పమాత్రక్లప్తజగదుత్పత్తిస్థితిల కున్య నవై త త్వాక్షిచ్ఛత్రువిజయాదిరూపం కర్మ న ఘటత ఇతి భావః.

౩

(దిగ్విజయజరాసంధవధాదిఘట్టః)

న హ్యేకస్యాద్వితీయస్య బ్రహ్మణః పరమాత్మనః
కర్మభిర్వర్ధతే తేజో హ్రాసతే చ యథా రవేః.

న చ తేఽజితభక్తానాం మమాహ మితి మాధవ,
త్వం తవేతి చ నానాధీః పశూనామివ వైకుతః.

శ్రీశుక ఉవాచ—

ఇత్యుక్త్వా యజ్ఞియే కాలే వప్రవే యుక్తాం తస్మిన్ముత్తిజః.
కృష్ణానుమోదితః పార్థో బ్రాహ్మణా స్ప్రిహ్మవాదినః.

నను ప్రభావతిశయార్థ మేవాహ మపి తవానుకూలం దధ ఇత్యాహ (సహిత.) ఏక
స్యావిభక్తనామరూపవిదీప్తిస్తతయా జగదుపాదానకారణస్య అద్వితీయస్య నిమిత్తకారణస్య చ.
బ్రహ్మణః తదుభయకారణత్వోపయుక్తస్వాధానికసార్వజ్ఞ్యసర్వకర్తృత్వదికల్యాణగుణబృహత్త్వకాలినః.
ఏవం లీలావిభూతినయరత్వ ముక్తం. పరమే నిత్యవిభూత్వాత్వే తిష్ఠతీతి తథా తస్య తవ కర్మభిః
ప్రాకృతకర్తృజయాదిరూపైః తేజఃప్రభావో న వర్ధతే నచ హ్రాసతే యథా రవే. రుదయాస్తమయాదికర్మభిః.
న వర్ధతే న క్షీయతే చ కద్యత్.

ఉక్తమేవ సహేతురం తైముత్యనయాప్రిప్రాయేణాహ (సచేతి.) హే మాధవ, హే
అజిత, తే తవ భక్తానా మేవ పశూనా మివ పశుత్వల్యానాః. దేహాత్మాభిమానినా మమాహ మితి త్వం
తవేతి చ నానాధీః స్వదేహ తత్పరిణధిష్వనాత్మభూతేష్వనాత్మీయేష్వాత్మాభిమానాత్మీయత్వాభిమానరూప
నానాధీః న చ నాస్తి. కుతః తద్దేతుకతేజోఽపృథ్విప్రసౌకిం పునర్దిన తౌ న స్త షితీతి భావః.

(ఇతీతి.) యజ్ఞియే యజ్ఞార్హే వసంతాదిరూపే కాలే నపార్థో యుద్ధిష్ఠిరః కృష్ణేనా
నుమోదితః, యుక్తానభియుక్తాః బ్రహ్మవాదినః బ్రాహ్మణాః ముత్తిజో వృతవాః.

ద్వైపాయనో భరద్వాజసుమస్త్రైగౌతమోఽసితః,
వసిష్ఠశ్చవనః కణ్వో మైత్రేయః కవషత్రితః.

౭

విశ్వామిత్రో వామదేవ స్సుమతి ర్జైమినిః క్రతుః,
మైలః పరాశరోఽగస్త్యో వైశమ్పాయన ఏవ చ.

౮

అధర్వా కశ్యపో దౌమ్యో రామో భాగవ ఆసురిః,
వీతిహోత్రో మధుచ్ఛన్దో వీరనేనోఽకృతవణః.

౯

ఉపహూతా స్తదైవాన్యే భీష్మద్రోణకృపాదయః,
ధృతరాష్ట్ర స్సహసుతో విదుర శ్చ మహామతిః.

౧౦

బ్రాహ్మణాః క్షత్రియా వైశ్యా శూద్రా యజ్ఞదిదృక్షవః,
తత్రేయ స్సర్వరాజానో రాజ్ఞాం ప్రకృతయో నృప.

౧౧

తత స్తే దేవయజనం బ్రాహ్మణా స్స్వర్ణలాగ్నయైః,
కృష్ణైః తత్ర యథాన్యాయం దీక్షయాం చక్రిరే నృపమ్.

౧౨

హైమః కిలోపకరణాః వరుణస్య యథా పురా.

౧౩

రానేన నిర్దిశతి. (ద్వైపాయన ఇతి త్రివిః.) ఆకృతవ్రణాంతా నేతాః ఋత్విగువద్రష్టాది
భేదేన వప్ర ఇతి సంబంధః.

౭-౯

(ఉపహూతా ఇతి.) అన్యే చ ద్రోణాదయః ఉపహూతాస్సంతో యజ్ఞం ద్రష్టుమిచ్ఛవః తత్రేయ
రాజగ్ను రిత్త్యన్వయః.

౧౦-౧౧

(తత ఇతి.) దేవయజనం దేవా ఇజ్యంతేఽస్మిన్నితి త ద్విజ్ఞానమిం స్వర్ణమయైః లాగ్నయైః
హయైః కృష్ణైః కర్షణాదిభి స్సంకోధ్య నృపం యుధిష్ఠిరం దీక్షయాం చక్రిరే దీక్షనంస్కారముక్త
మకుర్వః.

౧౨

పురా పూర్వకాలే యథా వరుణస్య తద్యత్ అస్యాప్యుపకరణాః. హైమః హేమమయా,
అనన్నితి శేషః. తృతీయాంకపాఠే హైమై ర్యజ్ఞః ప్రావర్తతేతి శేషః.

౧౩

(ద్విజయజరాసంధవధాదిపుట్టః)

ఇంద్రాదయో లోకపాలాః విరిశ్చేభవసంయుతాః.

సగణాస్సిద్ధగన్ధర్వవిద్యాధరమహోరగాః.

౧౪

మునయో యక్షరక్షసి ఐగకిన్నరచారణాః.

రాజాన శ్చ సమాహుతా రాజపత్న్యశ్చ సర్వకః.

౧౫

రాజసూయం సమీయు స్మ రాజ్ఞః పాణ్డుసుతస్య వై.

మేనిరే కృష్ణభక్తస్య సూపవన్న మవిస్మితాః.

౧౬

అయాజయన్మహారాజం యాజకా దేవవర్చసః.

రాజసూయేన విధివ త్సౌచేతస మివామరాః.

౧౭

సౌత్యేఽహన్యవనీపాలో యాజకా న్నదసస్పతీన్.

అపూజయన్మహాభాగాన్ యథావత్సుమహార్హణైః.

౧౮

—* శిశుపాలవధపుట్టః *—

సదన్యగ్గార్హణార్హం వై విమృశన్త స్సభాసదః.

నాభ్యగచ్ఛన్సన్తైకాన్త్యా తస్మాదేవస్తదాఽబ్రవీత్.

౧౯

(ఇంద్రాదయ ఇతి.) విరిశ్చేభవాభ్యాం సహ ఇంద్రాదయో దేవగణాః యే చ సమాహుతాః రాజానః తేషాం పత్న్యశ్చ తత్ర సమీయుస్మ్య. సర్వే శ్రీకృష్ణభక్తస్య పాణ్డుసుతస్య రాజ్ఞో రాజసూయ మవిస్మితాస్సంతః సూపవన్నం సుసంవన్నం మేనిర ఇత్యన్వయః.

౧౪-౧౬

(అయాజయన్నితి.) దేవానామివ వర్చో యేషాం తే యాజకాః ఋత్విజః అమరాః ప్రాచేతసం వరుణమివ మహారాజం యుధిష్ఠిరం యథావిధి రాజసూయేనాయాజయన్.

౧౭

(సౌత్య ఇతి.) సౌత్యేఽహని సోమాభిషేచినే అవనీపాలో యుధిష్ఠిరః. అపూజయత్ పూజయితు ముద్యుక్తవా నిత్యర్థః.

౧౮

(సదసీతి.) సదసి సహాయ మగ్గార్హణార్హ మగ్రపూజార్హం విమృశన్తువి నాభ్యగచ్ఛత్ స విభితవాః. కుతః అనై యత్ మోగ్యానాం బహుస్సన్తైకాన్త్యావ్యవితేషాత్. ఎవం సతి సహ సేవో మాద్రీమతః సభాసదః, సభ్యా సబ్రవీత్.

౧౯

అర్హతి హ్యుచ్యత త్రైవిష్యం భగవాం త్సత్వతాం పతిః,
ఏష వై దేవతా స్సర్వా దేశకాలధనాదయః.

౨౦

యదాత్మక మిదం విశ్వం క్రతవశ్చ యదాత్మకాః,
అగ్నిరాహుతయో మన్త్ర స్సాంక్ష్యం యోగశ్చ యత్పరః.

౨౧

ఏక ఏవాద్వితీయోఽసౌ వై తదాత్మ్య మిదం జగత్,
ఆత్మనాఽఽత్మాశ్రయస్సర్వాస్సృజత్యవతీ హన్త్యజః.

౨౨

తదేవాహ (అర్హతీతి.) త్రైవిష్యం శ్రేష్ఠస్యోచిత మర్హత మర్హతి. తత్ర హేతుత్వేన విశిష్ట-
సాత్వతాం బ్రహ్మవిదాం పురోక్తద్వైపాయనాదీనాం పతిః స్వామీకించ ఏషవా ఇత్యాది. ఏష భగవాన్
ఇత్యాః సర్వదేవతాః. శరీరాత్మభావనిబంధనమిదం సామాన్యధికరణ్యం “స ఆత్మా అక్ష్ణస్యన్యదేవతః”
ఇతి శ్రుతే రితి భావః. దేశః. “సమేయతేతే” త్యక్తిబధః క లో ససంతాదిః ధనాని యజ్ఞోపయుక్తాని
అదిశబ్దో యజమానర్హిగాదిసంక్లృహః.

౨౩

(యదాత్మిక మితి.) దేశాదయో విప్రాంతా ఇత్యేత ద్విశ్వం సర్వం యదాత్మకం యో భగవా
నాత్మా యస్య తథాభూతం. క్రతవశ్చ సాంక్ష్యం ప్రత్యేకాత్మయాథాత్మ్యానుచితనం యోగః పరిమాత్మో
సాననా తత్సర్వం స భగవా న్పరః నిర్వాహకో యస్య తథాభూతం.

౨౪

కిం బహునేత్యాహ ఇదం చిదచిదాత్మకం జగదైతదాత్మ్యం ఏష భగవా నాత్మా అంతరాత్మ
యస్య తథాభూతం. స్వాధ్యేష్యతో ఏక ఏవాద్వితీయోసౌ అసీతి శేషః. స దేవేద మగ్ర అసీదేక ఏవా
ద్వితీయమితి స దయు నిర్దేశః అపిభక్తామయవచిచిద్విశిష్టపరి విశిష్టః నిమిత్తాంతరవ్యుదసార్థోఽ
ద్వితీయః. ఏక ఇత్యనేన కాలజాన్తరవిచితో వైదత్వవిశిష్టమర్తం. బహిర్యాత్ర మత్యనేన
కార్యావస్థయోః ఏవంభూతోఽసావాత్మా స్వయం ముక్తయ ఆధారో యస్య సః ఆత్మనా ఉపకరిణభూతేన
సర్వాణా సమష్టివ్యష్టిపద్ధాణా నృజతి అవతి రక్షతి హంతి సంహరతి ఏవ మవ్యజః స్వశరీరభూత
చిదచిద్గతోత్పత్త్యాదిచికారహితః. “బ్రహ్మవనం బ్రహ్మసమృక్ష అసీ” దితి శ్రుత్యర్థోఽత్యాయ
సన్దేయః.

౨౫

(శ క పా ల వ ధ ఘ ణ్టః)

వివిధానీహ కర్మాణి జనయన్యదపేక్షయా,

ఈహతే యదయం సర్వం శ్రేయో ధర్మాదిలక్షణమ్.

౨౩

తస్మా త్కృష్టాయ మహతే దీయతాం పరమార్హణమ్,

ఏవం చేత్సర్వభూతానా మాత్మన శ్చార్హణం భవేత్.

౨౪

సర్వభూతాత్మభూతాయ కృష్టాయానన్యదర్శినే,

దేయం దాంతాయ పూర్ణాయ దత్తస్యానన్య మిచ్ఛతా.

౨౫

ఇత్యుక్త్వా సహదేవోఽభూత్పూర్ణీం కృష్టానుభావవిత్,

తచ్ఛుత్వా తుష్టువు సుర్వే సాధు సాద్వితి సత్తమాః.

౨౬

ఏవంభూతశ్చేదసౌ కిమిత్యన్మదాదివ చేష్టితే అత ఆహ (వివిధానీతి.) యదపేక్షయా యన్య లోకస్యాపేక్షయా ధర్మాదిలక్షణం ధర్మాదిరూపం ఆవిశద్భిః. కామమోక్షనంగ్రహకః. సర్వం శ్రేయః జనయన్ “లక్షణ హేత్వో” రితి శత్రాదేకః. సంపాదయతుమిత్యర్థః. వివి ధానికర్మాణి ఈహతే చేష్టతే యత్ యస్మా దేవం తస్మా దిత్యుత్తరేణ సంబంధః.

౨౩

(తస్మాదితి.) మహతే సర్వోత్కృష్టాయ కృష్టాయ దీయతాం క్రియతాం. ఏవం చేత్కృష్టాయ దీయతే చేత్ సర్వభూతానాం అత్మనో దాతుశ్చార్హణం బహుమానం. కృతం భవేత్ సర్వాంకరాత్మత్వా దితి భావః.

౨౪

ఏతదేవ వ్యజ్ఞయన్ పునర్నేతుతయా వింశన్నాహ (సర్వభూతేతి.) సర్వభూతానా మంతరాత్మభూతాయ అత నివాసనదర్శినే అర్కప్రస్థాత్ప్రకృత్యంతం సకళతీర్థ్యర్కర్మ తతో వశో వహూనః. తస్మై సర్వకరీకాయేకర్థః. ఇతరేత్వన్యదర్శిః సహితేషా మన్యతమాయ దత్త మితిరేభ్యో దత్తం భవతీతి భావః. శాంశాయ రాగద్వేషాదిరహితాయ. ఇతరే త్వశాంతాః. సహితేషా మన్య తమాయ దత్తమితి సహంత ఇతి భావః. పూర్ణాయ స్వభావతోఽనా ప్రసర్వకమాయ నిత్యసంతోషిణ ఇతి యావత్. పూర్ణంధోషిణీ దత్తసమంతం భవతీతి భావః. అతో దత్తన్య దానస్యానుత్తరం పలానంత్య మిచ్ఛతా కామయమానేన. ఉత్తనిధాయ కృష్టాయైవ దేయమ్.

౨౫

(ఇతితి) కృష్టానుభావమి శ్రీకృష్ణ ప్రభావవిత్ సహదేవ స్తూష్ఠీంబుహవ, త త్సహదేవోత్తం క్రుత్వా సర్వే సత్తమాః ద్వైసాయనాదయః సాధుసాద్వితి తుష్టువు.

౨౬

శ్రుత్వా ద్విజేరితం రాజా జాతహార్దం సభాసదామ్,
సమర్థయ ద్ధృషీకేశం ప్రీతః ప్రణయవిహ్వలః.

౨౭

తత్పాదావవనిజ్ఞాన శ్శిరసా లోకపావనీః,
సభార్య స్సానుజామాత్య స్సకటమౌ వహా న్ముదా.

౨౮

వాసోభిః పీతకౌశేయైర్భూషణైశ్చ మహాదనైః,
అర్హయిత్వాశ్రుపూర్ణాక్షో నాశకత్సమనేషీతుమ్.

౨౯

ఇత్థం సభాజితం వీక్ష్య సర్వే ప్రాజ్ఞానియో జనాః,
నమో జయేతి నేమున్తం విపేతుః పుష్పవృష్టయః.

౩౦

ఇత్థం నిశిమ్య దమమోషసుతస్స వీరీరాదుత్థాయ కృష్ణగుణవర్ణనజాతమన్యః,
ఉత్తివ్య బాహు మిదమాహ సదస్యమర్షీ సంక్రావయ నృగవతే పరుషాణ్యభీతః. ౩౧

(శ్రుత్వేతి) ద్విజేరితం సాదసాద్వీతిమోషం శ్రుత్వా, సభాసదాం సభ్యానాం జాతం హార్దమఖి
ప్రాయం జ్ఞాత్వా చేతి శేషః, యద్య జాతమభివ్యక్తం హర్దమఖిప్రాయో యస్మాత్త ద్విజేరితం శ్రుత్వేత్యర్థః,
రాజా యదభివ్యక్తః, ప్రీతః ప్రీతియైక్తః, ప్రణయేన స్నేహేన విహ్వలః పరవశః సమార్పయత్, ౨౭

అర్చనప్రకారపేదాహః (తత్పాదావవతి.) తస్య భగవతః, పాదా వవనిజ్ఞానప్రజ్ఞాన లోకపావనీ
యన్తి పునఃప్రీతి తథా తాః అహః, భిర్యాదినహితః, శిరసా సహజః, పీతైః, కౌశేయైశ్చ, వాసోభిః
షహదనైః, అహ ముదైః, అనర్హైరితియత్, భూషణైశ్చార్హయిత్వా, అశ్రుపూర్ణాక్షాశ్రుః పూర్ణే,
అక్షిణీ యస్య సః తం భగవన్తం, అనేషీతుం నారంసే ప్రబభౌవ, ౨౮-౨౯

(ఇత్థమితి) సభాజితం సంపూజితం భగవన్త మవలోక్య నమో జయేతి, పదన్త ఇతి శేషః, తం
కృష్ణం నేముః సమర్పకుః, ౩౦

(ఇత్థమితి) ఇత్థమేవంభూతం, కృష్ణస్య గుణవర్ణనం శ్రుత్వా దమమోషసుతః శిశుపాలః
జాతో మన్యః యస్య సః, స్సాననా దుత్థాయ బాహు ముత్తివ్యోద్భుత్య, అమర్షీ క్రుద్ధః అభీతశ్చ భగవతే
పరుషాణీ వదాంసి సంక్రావయన్ సంక్రావయతు మిత్యర్థః, ఇదం వక్ష్యమాణ మాహ, ౩౧

(శకుపాలవధమట్టః)

ఈశో దురత్యయః కాల ఇతి సత్యవతీ శ్రుతిః.

వృద్ధానామపి యద్భుద్ధి ర్బాలవాక్యైర్విభిద్యతే.

౩౨

యూయం పాత్రవిదాం శ్రేష్ఠామామజ్ఞ్యం బాలభాషితమ్,

సదసస్పతయ స్సర్వే కృష్ణో యత్సమ్మతోఽర్హజే.

౩౩

తపోవిద్యావ్రతపరాన్ జ్ఞానవిధ్వస్తకల్మషాన్.

పరమర్షీన్ప్రహ్మనిష్ఠాన్లోకపాలై శ్చ హజితాః.

౩౪

సదసస్పతీనతిక్రమ్య గోపోఽయం కులపాంసనః,

యథా కాకః పురోదాశం సవర్యాం కథమర్హతి.

౩౫

వర్ణాశ్రమకులాపేతస్సర్వధర్మబహిష్కృతః,

వైరవర్తీ గుణైర్హీన స్సవర్యాం కథమర్హతి.

౩౬

తదేవాహ (ఈశ ఇత్యాదీనా) ఈశః బ్రహ్మదీనామపి ప్రభుః కాలో దురత్యయః దురతి క్రమణీయ ఇత్యేవంవిదా. శ్రుతిః కింపదస్తీ, సత్యవత్ యథార్థా కుతః యత్ యస్మాత్, వృద్ధానామపి బుద్ధిః బాలస్య సహదేవస్య వాక్యైః, విద్యతే విపరీతా క్రియత ఇత్యర్థః.

౩౨

(యూయమిత) హే సదసస్పతయః, బాలాభాషితం, మామజ్ఞ్యం మాగృహీత, కింతత్ య దర్హజే కృష్ణః సమ్మత, ఇతి తత్.

౩౩

(తప ఇత్యాది) తపోఽనశనాది, విద్యా శాస్త్రజన్యం జ్ఞానం, వ్రతం కృత్రాది, ఏతాని ధర్మతః తథా తాః, జ్ఞానం పరమాత్మోపాసనాత్మకం, తేన విధ్వస్తం, కల్మషం పాపం, యేషాం తాః, బ్రహ్మణి పరస్మిన్విష్టా యేషాం తాః, సాక్షాత్కృతబ్రహ్మస్వరూపానితి యావత్, ఏవంభూతాః పరమర్షీః, అతిక్రమ్య అనాదృత్య కులాధమోఽసౌ గోపాలః కాకః పురోదాశమివ సవర్యాం కథమర్హతి.

౩౪-౩౫

కిం వ (వర్ణేతి) వర్ణాదిభ్యోఽపేతః భ్రష్టః సర్వస్మాద్వర్ణాదిప్రయోక్తధర్మా ద్బహిష్కృతశ్చ వైరవర్తం స్వచ్ఛందం వర్తత ఇతి తథా గుణైః విరహద్యైః, హీనో రహితః.

౩౬

యయాతి నైషాం చ కులం శస్త్రం సద్విర్భూషకమ్.
వృధా పాపరతో మత్త స్సపర్యాం కథమర్హతి.

౩

బ్రహ్మర్షి సేవితా ధ్వేషాన్విత్యా తద్భ్రహ్మవర్చసమ్.
సముద్రం దుర్గ మాశ్రిత్య బాధ నై దస్యవత్ప్రజాః.

౩౮

ఏవమాదీన్యథద్రాణి బభాషే నష్టమణ్గళః.
నోవాచ భగవాన్కించద్వతా సింహ శ్శివారుతమ్.

౩౯

భగవన్విన్దనం శ్రుత్వా దుస్సహం తే సభాసదః.
కర్ణౌ పిదాయ నిర్జగ్ము శ్శసన్త శ్చేదిపం రుషా.

౪౦

నిన్దాం భగవతశ్శృణ్వం ప్రతర్పరస్య జనస్య వా.
తతో నాపైతి యస్మోఽపి యాత్యధస్సుకృతాచ్యుతః.

౪౧

(యయాతి నేతి) ఏషాం యమానాం కులం యయాతినా తత్కూటస్థేన శస్త్రం. సద్విః
కులీనైః బహిష్కృతం. శక్యత్వద్వాప్యథా పాపే రతః.

౩౩

బ్రహ్మర్షి సేవితా నార్యావర్తా దేవా తత్ తథా బ్రహ్మవర్చసం చ. త్యక్త్వా సముద్రం
సముద్రమధ్యస్థం దుర్గం నిషిద్ధం దేవ. మాశ్రిత్య. దస్యవద్దష్టనత్వవ ప్రజాః జనా న్బాధన్తే.

౩౮

(ఏవ మాదీనేతి) నష్టం మణ్గళం యస్య సః. హేతుగర్భమిద. మత ఏవ మాదీన్యథద్రాణి
పరుషాణి బభాషే. భగవాన్సు యథా సింహ శ్శివారుతః. శివా ఫేరు ప్రస్యా రుతం ధ్వనిం శ్రుత్వా
తూష్టి చూస్తే తథా కించిదపి నోవాచ తూష్టిం బహువేత్కర్తవ్యః

౩౯

(భగవన్విన్దనమితి) కర్ణౌ పిదాయాద్వాద్య రుషా చేదిపం చై ద్యం. శపన్తో జగ్ముః.

౪౦

కుకో నిర్జగ్ము రిక్త్యతానిర్గమనే ప్రశ్నవా యమానా (నిన్దామితి) తత్పరస్య భగవత్పరస్య
జనస్య చ నిన్దా శ్రుత్వా. యః తతో నాపైతి న నిర్గమతి. స్మోఽపి శ్రోహస్యపి శబ్దానిన్దకోఽపి సుకృతా
చ్యుతో భ్రష్టః. అథః నరకే పతతి.

౪౧

(శిశుపాలవధమట్టః)

తతః పాణ్డుసుతాః క్రుద్ధా మత్స్యాః కైకయస్సృజ్ఞయాః,

ఉదాయుధాః ససముత్తస్థు శ్శిశుపాలజిహ్వాసహః.

౪౨

తతశ్చైద్యస్త్యసంభ్రాన్తో జగృహే ఖడ్గచర్యణీ,

భర్తస్య స్కృష్టపక్షీయా న్రాజ్ఞస్సదసీ భారత.

౪౩

తావదూత్థాయ భగవాంస్తాన్నివార్య స్వయం రుషా,

శిరః శూరానైవక్రేణ జహారాపతతో రిపోః.

౪౪

శబ్దః కోలాహలో హ్యసీ చ్చిశుపాలే హతే మహాన్,

తస్మానుయాయినో భూపా దుద్రువు ర్జీవితైషిణః.

౪౫

చైద్యదేహోత్థితం జ్యోతి ర్వాసుదేవ ముపావిశత్,

పశ్యతాం సర్వభూతానా ముల్కేవ భువి ఖచ్చ్యుతా.

౪౬

(తతి ఇతి) సఖాసదాం విగ్రహనానంతరం. మత్స్యేంద్రయశోత్థాయ శిశుపాలం హస్తుమిచ్ఛహః. ఉదాయుధాః. ఉద్భృతాన్యాయుధావియైస్తే ఉత్తస్థుః.

౪౨

(తతి ఇతి) అసంభ్రాంతః అవహతః హే భారత. శృష్టపక్షీయాః రాజ్ఞః భూపాన్ భర్తస్యన్ ఖడ్గచర్యణీ ఇగ్రహ

౪౩

(తావదితి) తావత్తత్వమేవోత్థాయ స్వాః స్వపక్షీయాః నివార్య రుషా శూరస్యైవాన్తో ధరాయవ్యతేన వక్రేణ. పతతో రిపోః శ్శిరో జహార చిచ్ఛేద.

౪౪

(శబ్ద ఇతి) శిశుపాలే హతే సతి మహానుచ్చైః. కోలాహలాః కలకలశబ్ద ఆసీత్. తస్య చైద్యస్మానుయాయినోఽనువర్తినో భూపాః జీవితేచ్ఛహః దుద్రువుః.

౪౫

(చైద్యేతి) సర్వభూతానాం పశ్యతాం సతాం ఖాదాకా చ్యుతోల్కా భవీష చైద్యస్య జేహా. దుత్థితం తేజో జీవాత్మకం వాసుదేవం శ్రీకృష్ణ ముపావిశత్. తావత్ప్రవిశ్య తతస్తత్సాధర్యమాపేత్యర్హః.

౪౬

జన్మత్రయానుగుణితవైరసంరద్ధయా ధియా.

ధ్యాయం స్తన్మయతాం యతో భావో హి భవకారణమ్.

౪౭

ఋతిగ్భ్యస్స సవన్యేభ్యో దక్షిణాం విపులామదాత్.

సర్వాన్ సంపూజ్య విధివ చ్చక్రేఽవభృథమేకరాట్.

౪౮

సాధయిత్వా క్రతుం రాజ్ఞః కృష్ణో యోగీశ్వరేశ్వరః.

ఉవాస కతిచిన్మాసాన్ తుహృద్భిరనుయాచితః.

౪౯

తతోఽనుజ్ఞాప్య రాజాన మనిచ్ఛన్త మపీశ్వరః.

యయౌ సభార్య స్సామాత్య స్వపురం దేవకీమతః.

౫౦

వర్జితం తదుపాఖ్యానం మయా తే బహు విస్తరమ్.

వై కుణ్ణవాసిनో ర్జన్మ విప్రశాపాత్పునః పునః.

౫౧

తదేవ వ్యజ్ఞయః కథం తన్నిన్దకన్య తత్సాధర్మ్యప్రాప్తిరితి శక్త్యాం చ నిరాకర్షణ్నాహ
(జన్మత్రయేతి) జన్మత్రయేనానుగుణితమనువర్తితం, యద్యైవరం తేన సంరద్ధయా ఆవిష్టయా ధియా
ధ్యాయః తన్మయతాం తత్ప్రచురతాం తత్సాధర్మ్యమితి యావత్, యాతః ప్రాప్తః, పాన్దవో బభూవేత్యర్థః,
హి యస్మా, ద్వావః చిత్తవృత్తిః భవకారణం కుభాకుభజన్మనోర్నిదానం, అతః కుభాశ్రయవిషయో జాన
శుభభవకారణం బభూవేత్యర్థః.

౪౭

(ఋతిగ్భ్య ఇతి) ఏకరాట్ యుద్ధిష్ఠిరః, సదపి భవా పుదస్యా, పై స్సహితేభ్యః విపులాం
మహతీం దక్షిణాం దదౌ, తతో విధివ దవభృథం నామ స్నానం చక్రే.

౪౮

(సాధయిత్వేతి) రాజ్ఞో యుద్ధిష్ఠిరస్య, క్రతుం రాజసూయం సాధయిత్వా మహృద్భిః పృథాదిభి
ర్యాచితః ప్రార్థితః కతిచి న్మాసా మవాస ఉచితవాః, చూపావిశ్వత్సన్తసంయోగే ద్వితీయా.

౪౯

(తత ఇతి) ఈశ్వరో భగవాః ప్వగమన మనిచ్ఛన్తమపి రాజానం యుద్ధిష్ఠిర మనుజ్ఞాప్య
స్వపురం ద్వారకాం ప్రతి యయౌ.

౫౦

జన్మత్రయానుగుణితవైరి విస్తరబుగుత్పు మాలజ్యేహ (వర్జితమితి) వై కుణ్ణవాసినో ర్జయ
విజయయోః విప్రాణాం ససకాదీనాం శాపార్ధేతోః పునః పునః, జన్మ తద్విషయం య దుపాఖ్యానం
త న్మయా తుభ్యం బహువిస్తరం యథా తథా వర్ణితమ్.

౫౧

(శ క పా ల వ ధ ఘ ణ్ట :)

రాజసూయావభృథ్యేన స్నాతో రాజా యుధిష్ఠిరః,

బ్రహ్మక్షత్రసభామర్ద్యే కుకుభే సురరాడివ.

౫౨

రాజ్ఞా సభాజితా స్సర్వే సురమానవభేదరాః,

కృష్ణం క్రతుం చ శంసంత స్వదామాని ముదా యయుః.

౫౩

దుర్యోధనమృతే పాపం కలిం కురుకులామయమ్,

యో స నేహే శ్రియం స్పీతాం దృష్ట్వా పాణ్డుసుతస్య తామ్.

౫౪

య ఇదం కీర్తయే ద్విష్టోః కర్మ చైద్యవధాదికమ్,

రాజ్ఞాం మోక్షం వితానం చ సర్వపాపైః ప్రమువ్యతే.

౫౫

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే. మహాపురాణే. పారమహంస్యాం. సంహితాయాం. దశమస్కంధే.

చతుస్సప్తతితమోఽధ్యాయః.

—*—

(రాజసూయేతి) రాజసూయసంబద్ధినా, అవభృథేన స్నాతః. మురరాడిన్ద్ర ఇవ కుకుభే. ౫౨

(రాజ్ఞేతి) రాజ్ఞా యుధిష్ఠిరేణ సంఘాజితా. స్సర్వే సురా మానవాః భేదరా అమరాళ్ళు.

శంసంతః స్తువంతః ముదా హర్షేణ స్వదామాని స్వస్వస్థానాని, యయుః. ౫౩

కిం సర్వే ముదాయయు ర్మేత్కాహ (దుర్యోధనమితి) దుర్యోధన మేకం వివా సర్వే ముదా యయుః. తత్ర హేతుత్వేన విశిష్ట-పాపం అత ఏవ కలిం ధర్మద్విషం కురుకులస్వాయం రోగవన్నాశ విదానం, కింవ యో దుర్యోధనః సమృద్ధాం, పాణ్డుసుతస్య శ్రియం సంపదం దృష్ట్వా స నేహే న సోధవాః. ౫౪

ఇవవర్ణితోపాఖ్యానకీర్తనఫలమహా (య ఇతి) రాజ్ఞాం జరాసన్ధబీకృతానాం మోక్షణం చరస్థాజనం వితానం యజ్ఞం చ యః కీర్తయే దమవర్ణయే, తస్య సర్వైః సాపైః ప్రమువ్యతే. ౫౫

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే. మహాపురాణే. పారమహంస్యాం. సంహితాయాం. దశమస్కంధే.

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే. మహాపురాణే. పారమహంస్యాం. సంహితాయాం. దశమస్కంధే.

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే. మహాపురాణే. పారమహంస్యాం. సంహితాయాం. దశమస్కంధే.

శబ్దవర్ణితమిదం చ ముద్రాసంస్కృతమైతి శ్రీమద్భాగవతాద్యుపాధ్యాయేన.

శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీనీరరాజునవిదుషా, చిత్రాచార్య, శ్రీమద్భాగవత

చంద్రికాయాం, దశమస్కంధే. చతుస్సప్తతితమోఽధ్యాయః.

అథ సజ్జనస్తతతమోఽధ్యాయః

రాజోవాచ.—

అజాతకత్రోస్తం దృష్ట్వా రాజసూయమహోదయమ్,
సర్వే ముముదిరే బ్రహ్మన్పితృదేవా యే సమాగతాః.

౧

దుర్యోధనం సర్జయిత్వా రాజాన మృషయ స్సురాః,
ఇతి క్రతుం నో భగవంస్తత్ర కారణ ముచ్యతామ్.

౨

శ్రీకృత ఉవాచ—

పితామహస్య తే యజ్ఞే రాజసూయే మహాత్మనః.

బాన్ధవాః పరిచర్యాయాం తస్యాసన్ప్రేమబన్ధనాః.

౩

భీమో మహానసాధ్యక్షః ధనాధ్యక్ష స్సుయోధనః,

సహదేవస్తు పూజాయాం సకులో ద్రవ్యసాధనే.

౪

అథ సజ్జనస్తతతమోఽధ్యాయః.

“దుర్యోధనమృతే పాపః” ఇత్యతిస్మైజ విస్తరబుద్ధియో ప్రస్తుముక్తమనువదితి రాజా
(అజాతకత్రోతి) రాజసూయమహోద్భవం దృష్ట్వా ముముదిరే సస్తుప్తపురితి. నోఽస్మాభిః క్రతుం
భ్యస్యభాదేవేత్సిద్ధిః. హే భగవత తత్ర దుర్యోధనాసంతోషే కారణ ముచ్యతామ్. ౧-౨

తద్వక్తం ప్రస్తాతి (పితామహస్యేతి) త తవ పితామహస్య మహాత్మనో, రాజ్ఞో యుధిష్ఠిరస్య
రాజసూయే తస్య రాజ్ఞో బాన్ధవాః ప్రేమబన్ధనః ప్రేమయన్ప్రితాః పరిచర్యాయ మాసన్ పరిచేరుతిత్సిద్ధిః. ౩

తదేవ ప్రసజ్జయతి - పవనసాధ్యక్షః పాశలాధ్యక్షో బలవ, సుయోధనో దుర్యోధన్య
ధనాధ్యక్ష, అస, పూజాయాం సమ్మాననే, ద్రవ్యసాధనే నానాస్తుసంపాదనే. ౪

(శి శ పాం వ థ ఘట్టః)

సతాం శుశ్రూషణే జిష్టుః కృష్టః పాదావనేజినే.
పరివేషణే ద్రుపదజః కర్ణో దానేన మహామనాః.

౫

యుయుధానో వికర్ణ శ్చ హృద్విక్యవిదురాదయః,
బాహ్నికపుత్రా భూర్యాద్యా యే చ సన్తర్దనాదయః.

౬

నిరూపితా మహాయజ్ఞే నానాకర్మసు తే తదా,
ప్రవర్తంతే స్మ రాజేంద్ర రాజ్ఞః ప్రియచికిర్షవః.

౭

ఋత్విక్సదస్య బహువిత్సు సుహృత్తమేషు స్విష్టేషు సూన్యతసమర్హణదక్షిణాభిః,
చైద్యే చ సాత్వతసతే శ్చరణం ప్రవిష్టే చక్రకుప్త్యవభృథర్షపనం ద్యునద్యామ్.

౮

మృదగ్గళజ్ఞపణవదుద్ధృభ్యానకగోముఖాః,
వాదిత్రాణి విచిత్రాణి నేదు రావభృథోత్సవే.

౯

జిష్టుః పదునః సతాం శుశ్రూషణే చన్దసలేవనాదౌ కృష్టపాదావనేజినే పాదప్రజ్ఞానే ద్రుపదజః
భృష్టద్యుమ్నుః పరివేషణే భక్ష్యభోజ్యాదివినియోగే కర్ణస్తు దానే నిరూపిత ఇతివచనపరిపాతేన ఉత్తరత్ర
సంబంధః.

౫

యుయుధాన స్సౌత్యకిః తత్ప్రభృతయః మహాయజ్ఞే నానాకర్మసు నిరూపితాస్సన్తః రాజ్ఞో
మహిష్వికస్య ప్రియం కర్మ మిచ్ఛవః యానియోగం ప్రవర్తంతే స్మ ప్రావర్తన్తః.

౬-౭

(ఋత్విగిని.) ఋత్విజశ్చ సదస్యాశ్చ. బహువిదశ్చ తేషు సుహృత్తమేషు చ సూన్యతాదిభిః
స్విష్టేషు నమృక్పాణిశేషు నమ్న తత్ర సూన్యతం ప్రియవార్యం అర్హణమలక్ష్కాని సాత్వతసతే,
క్రకృష్టస్య చరణం ప్రవిష్టే సతి చ ద్యునద్యాం గజ్ఞాయా మవభృథర్షపనం చక్రః.

౮

తదేవ ప్రవక్ష్యామితుం బుద్ధిన్తాం ప్రతిగమనానమ్నం ప్రస్తాతి (మృదజ్ఞే.) అవభృథే
అవభృథసంబంధి మ్యుశ్చవే మృదజ్ఞాయా. అన్యవి వాదిత్రాణి వ్యాది చ విచిత్రాణి నేమః
దధ్యనుః.

౯

నర్తక్యో నన్మతు ర్హృషా గాయకా యాదశో జగుః,
వీణావేణుతలోన్నదప్రేషాం సదివ మస్పృశత్.

౧౦

చిత్రధ్వజపతాకాగ్రైరిభేద్రస్యన్దనార్వభిః,
స్వలక్ష్మ్యైర్భుజైర్భూపా విర్యయా రుక్మమాలినః.

౧౧

యదుస్పృజ్యయకామ్నోజాః కరుకోసలతైకయాః,
కమ్పయన్తో భువం నైనైః ర్యజమానపురస్పరాః.

౧౨

సదస్యర్విగ్విజశ్రేష్ఠా బ్రహ్మహేషేణ భూయసా,
దేవర్షిపితృగన్ధర్వా స్తుప్తువుః పుష్పవర్షిణః.

౧౩

స్వలక్ష్మ్యతా నరా నార్యో గన్ధనగ్నూషణామ్పరైః,
విలిమ్బున్తోఽభిషిజ్ఞున్తో విజహ్రూ ర్వివిధై ర్నైః.

౧౪

(నర్తక్య ఇతి.) తేషాం చ తాసాం చ తేషాం “పుమాప్రియే” త్యేకశేషః. గాయకానాం నర్తకీనాం శేత్యర్థః. వీణాదీనాం నదః యద్వా తేషాం మృదజ్ఞాదీనాం వీణాదీనాం చ స ప్రసిద్ధో నదః దిఃమఃతరిక్ష మస్పృశత్ వ్యాప్తమ్.

౧౦

(చిత్రేతి.) రుక్మమాలాః స్వర్ణమాలాః ఏషాం సంతతితతా, బ్రహ్మాదిత్యాన్మత్వర్థీయ ఇవిః. తే భూపాః. చిత్రధ్వజాదయో యేషాం తై రిభేంద్రాదిభిః, స్వలక్ష్మ్యైర్భుజైర్భూపా విర్యగ్మ్యః.

౧౧

(యద్వితి.) యజమానో యుద్ధిపిరః. పురస్పరః పురోయాయా యేషాం తే యద్వాదయః పైనైః. భువం కమ్పయంతో విర్యయు రితి పూర్వేణ సంబంధః.

౧౨

(సదస్యేతి.) సదస్యాదయో భూయసా బ్రహ్మహేషేణ, విర్యయుః తదా, దేవాదయః పుష్పవర్షిణః తుప్తువుః.

౧౩

కిం చ గంధాదిభిః స్వలక్ష్మ్యతాః, నరాః నార్యక్ష్మ వివిధై ర్నైః, విలిమ్బున్తోఽభిషిజ్ఞున్తోఽభి మిథో విజహ్రూః.

౧౪

(శతపాఠవధకుట్టి :)

తైలగోరపగన్ధోదహారిద్రా సాస్థ్రీకుఙ్కమైః.

పుష్పిర్నిస్తాః ప్రలిమ్పవ్యో విజహూర్వారయోషితః.

౧౫

గుప్తా నృభి ర్నిరగమన్నుపలబ్ధమేత ద్వేవ్యో యథా దివి విమానవర్తెర్నృదేవ్యః.

తా మాతులేయసఖిభిః పరిషిచ్యమానా స్సప్రీదహాసవికసద్వదనా విరేజాః.

౧౬

తా దేవరానుతసఖీన్సిషిచు ద్దృతీభిః క్లిన్నామ్పరావివృతగాత్రకుచోరునుధ్యాః.

ఔత్సుక్యము క్తకబరచ్యవమానమాల్యాః ఊభం దధుర్మలదియాం రుచిరై ర్విహారైః.

౧౭

స సమ్రాడ్రథ మాహూఢ స్సదశ్వం రుక్మమాలినమ్.

వ్యరోచత స్వపత్నీభిః క్రియాభిః క్రతురాదిన.

౧౮

రసానేవాహ (తైలేతి.) పుష్పిః కర్తృభిః తైలాదిభిః లిప్తాః వారయోషితః పునః పై
ర్విలిమ్పిత్యః విజహూః, గోరసో దిధిక్షీరాదిః, గంధోదకం చందనోదకమ్.

౧౫

(గుప్తా ఇతి.) దివి యథా విమానశ్రేష్టైః, దేవ్యో దేవప్త్రీయః తథా నృదేవ్యః రాజ్ఞాం ప్రీయః
నృభిః ఖిలై ర్గుప్తాః రథాదియానై రేత దవత్పథస్సవన మపలబ్ధం ద్రష్టుం విరగమ నిర్వర్త్యుః, తాః
నృదేవ్యః మాతులేయైః సఖిభిః పిచ్యమానాః సప్రీదేన హాసేన వికసంతి వదనాని యాసాం తాః
రేజాః.

౧౬

(తా ఇతి.) తాః నృదేవ్యః దృతీభిః ఉదకనోదనవర్మయన్త్రైః, దేవతాన్ పతిభ్రాతృగాః
ఉతసఖీన్ సఖీనపి సిషిచుః, స్వయం చ తై ప్పిక్తాః క్లిన్నాని పిక్తాని అమ్పరాణీయసాం తాః అతః పిస
వివృతం వ్యక్తం గాత్రం శరీరం, కుచా మూరూ మధ్యప్రదేశాశ్చ యాసాం తాః, ఔత్సుక్యాత్తత్ప్రీయుక్త
జలక్రీడాతిశయా మృత్యేభ్యః శ్లేఢేభ్యః కబరేభ్యః, కేళబంధేభ్యః, చ్యవమానాని గళంతి మాల్యాని
పుష్పాణి యాసాం తాః రుచిరై ర్విహారైః, మలదియాం కామినాం ఊభం చిత్తవాఞ్శల్యం కామోద్రేక
మితి యావత్ దధుశ్చక్రుః.

౧౭

(స ఇతి.) సంతస్సమీచినాః అశ్వాః, యస్య రుక్మమాలా అస్య సలతీతి తథా తం రథ
మాహూఢ, సమ్రాడ్వర్ధిష్ఠిరః క్రియాభిః ప్రయజాదిభిః క్రతురాభి రాజమాయ ఇవ స్వపత్నీభ్యః
వ్యరోచత రరాజ.

౧౮

పత్నీసంయాజావభృత్యై శృరీత్వా తే త మృత్విజః.

అదాస్తం స్నాపయాం చక్రు ర్గజాయాం సహకృష్టయా.

దేవదుద్దుభయో నేదు ర్నరదుద్దుభిభి స్సమమ్.

ముముచుః పుష్పవర్షాణి దేవర్షిపితృమానవాః.

౨౦

సన్నుస్తత తత స్సర్వే వర్ణాశ్రమయుతా జనాః.

మహాపాతక్యపి యత స్సద్యో ముచ్యేత కిల్బిషాత్.

౨౧

అథ రాజాఽహతే జ్ఞేమే పరిధాయ స్వలఙ్కృతః.

ఋత్విక్సదస్య విప్రాదీ నానర్పాభరణామ్పరైః.

౨౨

బిష్టాన్జ్ఞాతీన్నృపాన్నిత్రాన్ సుహృదోఽన్యాం శ్చ సర్వశః.

అభీక్షం పూజయామాస నారాయణపరో నృపః.

౨౩

(పత్నీతి.) పత్నీసంయాజాః యాగవిశేషాః అవభృతస్య సంబంధి అవభృత్యం. తచ్చ కర్మ చరిత్వా అనుష్ఠాయ, ఋత్విజః తం సంవ్రాజ మాచారం కృతాచమనం కృష్టయా ద్రావ్యా చ సహిశం స్నాపయాంచక్రుః.

౧౯

(దేవదుద్దుభయ ఇతి.) నరాణాం దుండుభిభి. స్సమం సహ. దేవానాం. దుండుభయో. నేదుః, దేవదయః. పుష్పవర్షాణి, ముముచుః.

౨౦

(సన్ను రితి.) తతః స్నాపనానంతరం చాతుర్వర్త్యాశ్రమశ్రమ్యవ్యవస్థయాఽవస్థితా స్సర్వే జనా సన్నుః, స్నానం చ కుః. తత్ర కారణమాహ (మహాపాతకీతి) యతః స్నానాత్. మహా పాతక్యపి కిల్బిషాచ్చృహ్మహత్కాదిపాతకా ముచ్యేత. కింపునకరే పాతకిన స్తతో ముచ్యేరన్నితి తై ముత్యనయద్యోతనార్థోఽపిళబ్ధః. పాపవిమృత్తయే సన్ను రితి భావః.

౨౧

(అథేతి.) రాజా యుధిష్ఠిరః, అహతే మాతనే జ్ఞేమే వస్త్రే. పరిధాయాభరణాదిభిః. ఋత్విగాదీః అనర్ప అర్చితవాః.

౨౨

(బింధునితి.) బింజానితి పుంస్త్య మార్దం. తత్ వృపానిశ్యస్య విశేషణం. అభీక్షం పునః పునః పూజయామాస. తత్ర హేతుత్వేన విశిష్ట, నారాయణః. పరో యస్య స స్వస్య. నారాయణాత్మ కత్వబద్ధియై క్త ఇత్యర్థః.

౨౩

(శత పా ల ప థ మ థ్విః)

సర్వే జనాన్సురరుచో మణికుంజల సగుప్తీషకశ్చుకదుకూలమహార్హహారాః,
నార్యశ్చ కుంజలయుగాలకబృన్దజుష్టవక్త్రక్రియః కనకమేఖలయానిరేజాః. ౧

అథ ర్విజో మహాశీలా స్పదస్యా బ్రహ్మవాదినః,

విప్రక్షత్రియవిట్పుద్రా రాజానో యే సమాగతాః. ౨

దేవర్షిపితృభూతాని లోకపాలాస్సహానుగాః,

పూజితాస్తమనుజ్ఞాప్య స్వధామాని యయు ర్మృష. ౩

హరిదాసస్య రాజర్షే రాజసూయమహోదయమ్.

నైవాతృప్యస్సృశంసంతః పిబన్మర్త్యోఽమృతం యథా. ౪

తతో యుధిష్ఠిరో రాజానుసృత్సంబన్ధిబాన్దవాన్

ప్రేమ్నా నివారయామాస కృష్ణం చ త్యాగకారకః. ౫

(సర్వ ఇతి.) సర్వే జనాః నరాః సురాణామివ రుక్మాలం రేషాం తే మణికుండలాదీనం
ద్వంద్వః, తతో వత్సర్ధీయోఽచ. మణికుండలాభ్యాం సహితః, స్రగావయో యేషాః పితృ వా తథాహారాః,
విరేజాః. నార్యస్తు కుండలయగేనాలకబృందేన చ జుష్టా వక్త్రస్య శ్రీర్యాసాం తథాభూతాః కనక
మేఖలయోపలక్షితాశ్చ. విరేజాః. ౧

(అథేతి.) మహా చీలం సుస్వభావ స్పద్వృత్తిర్వా యేషాః తే ముద్విగాదయః పూజితా
స్సంతః. హే నృప త మనుజ్ఞాప్య తదనుజ్ఞామపాదాయేత్పిర్ధః. స్వధామాని స్వగృహాణీ
యము. ౨, ౩, ౪

(హరిదాసస్యేతి.) రాజసూయమహోత్సవం స్రశంసంతో నాతృప్యం యథా మర్త్యః.
అమృతం పిబన్మర్త్యతీ తద్వత్. ౫

(తత ఇతి.) సుహృదశ్చ సంబంధినో జ్ఞాతీంశ్చ బాంధవాశ్చ జిగమిమాన్ ప్రేమ్నా
నివారయామాస త్యాగద్విశ్లేషా త్యాగతరః ప్రేమ్నా చ కృష్ణం వారయామాస. ౬

భగవానపి తత్రాజ్ఞ స్వవాత్సీత్తద్వియజ్కరః.
ప్రస్థాప్య యదువీరాంశ్చ సామ్నాదీ నైవ కుశస్థలీమ్.

౨౯

ఇత్థం రాజా ధర్మసుతో మనోరథమహార్ణవమ్.
సుదుస్తరం సముత్తీర్య కృష్ణేనాసీద్గతజ్వరః.

౩౦

ఏకదాఽస్తఃపురే తస్య వీక్ష్య దుర్యోధనశ్చియమ్.
అతస్యద్రాజసూయస్య మహత్త్వం చాచ్యుతాత్మనః.

౩౧

యస్మిన్నరేన్ద్రదితిజేన్ద్రసురేన్ద్రలక్ష్మ్యో నానావిభాన్తి కిల విశ్వసృజోపక్లప్తాః.
తాభిః పతిం ద్రుపదరాజసుతోపతన్థే యస్యాం విషక్తహృదయః కురురాడతప్యత్.

౩౨

యస్మిం స్తదా మధుపతే ర్మహిషీనహస్రం శ్రోణీభరేణ శనకైః క్వణదక్ష్యోభోభమ్.

(భగవానితి.) తస్య యుధిష్ఠిరస్య ప్రియజ్కరః (ప్రియం చికిత్సరితి యావత్. కుశస్థలీం ద్వారకాం ప్రతి సామ్నాదీమ్. యదువీరా స్పృష్ఠాప్య ప్రయాప్య స్వయం తత్రైవ అన్యాని కఠిచిద్దినాన్య వాత్సీ దుషితవాః.

౨౯

(ఇత్థ మితి.) సుదుస్తరం మనోరథం రాజసూయవికీర్ణారూపం మహార్ణవం. కృష్ణేన కర్ణధారస్థాసీయేన. సముత్తీర్య. గతజ్వరో నిశ్చింత. ఆసీత్.

౩౦

(ఏక దేతి.) అచ్యుతే భగవత్కాత్మా మనో. యస్య తస్య యుధిష్ఠిరస్యాంతఃపురే శ్రియం సంపదం రాజసూయస్య మహత్త్వం చ. వరోక్యాతప్యత్.

౩౧

శ్రియ మేవ ప్రసన్నయం స్తకృరితాపమాహ (యస్మిన్నితి ద్వాభ్యామ్.) యస్మిన్నంతఃపురే విశ్వసృజా విశ్వకర్మణా ఉపక్లప్తాః రచితాః నానావిధాః. నరేంద్రాదీనాం లక్ష్మ్యః భోగ్యభోగోపకరణ భోగస్థానాదిలక్ష్మ్యః. పాతి ద్రుపదరాజసుగ ద్రౌపదీ తాభిః లక్ష్మ్యిభిః పతి ముపతిస్థే పర్యవరత్ యస్యాం ద్రుపదరాజసుతానాం విషక్తం ఆనక్తం. హృదయం. యస్య నః కురురాద్దుర్యోధనః అతప్యత్.

౩౨

(యస్మిన్నితి) తదా దుర్యోధనపరితాపకారే యస్మిన్నంతఃపురే యదువతే కృష్ణస్య మహిషీ నహస్రం పత్నీనహస్రం పరిగ్రహేనహత్వేనాసేతి శేషః. సహస్రమితి బహుత్వోపలక్షణం. కథంభూతః

(శకుపాలపదపుట్టః)

మధ్యే సుచారుకుచకుఙ్కమశోణహారం శ్రీమన్ముఖం చపలకుఙ్గలకుంతలాధ్యమ్.

౩౩

సభాయాం మయక్లేప్తాయాం క్వాపి ధర్మసుతోఽధిరాట్.

వృతోఽనుజైర్బంధుభిశ్చ కృష్టేనాపి న్యవక్షుషా.

౩౪

అసీనః కాఞ్చనే సాజై దాసనే మమవానివ.

పారమేష్ఠ్యశ్రియా జుష్ట స్త్వాయమానశ్చ వద్దిభిః.

౩౫

తత్ర దుర్యోధనో మానీ పరీతో బ్రాతృభిర్నృప.

కిరీటమాలీ న్యవిశదసిహస్తః షిషస్రషా.

౩౬

స్థలేఽభ్యగృహ్ణో ద్వస్త్రాంతం జలం మత్వా స్థలేఽవతత్.

జలే చ స్థలపద్మాన్త్యా మయమాయావిమోహితః.

౩౭

శ్రోతీభరణ నిత్యమృతేణ శనతైః క్షుణ్ణిభిః, చరణాశరణధ్వనసహస్యకం చలన్తి, అజ్జిగిభిః, కోటా, యన్య తత్ మధ్యే సుచారు చారుమధ్యమిత్యర్థః, కుచకుఙ్కమైః, శోణాః హారాః, మన్య తత్ శ్రీమంతి ముఖం, యన్య తత్, చపరైః, కుండరైః కుంతరైశ్చ అధ్యం సంపన్నమ్.

౩౩

(సభాయామితి) క్వాపి కదాచిత్ మయేన దత్తానాం మయవిద్యాయామితి పాఠే విద్యాప్రభావ రచితాయా మిత్యర్థః, న్యవక్షుషా హితాహితజ్ఞానకేన కృష్టేన, పరివృతో, రేణే ఇతి శేషః.

౩౪

(కిం చ అసీన ఇతి) పారమేష్ఠ్యశ్రియా చతుర్ముఖసంపత్పద్యశా శ్రియా, జుష్టః పేవితః ఇన్ద్రో ఇవాసీన ఉపవిష్టవాన్.

౩౫

(తత్రేతి) కిరీటమాలే, అన్యస్త ఇతి శతా, మానీ సాహంకారః అపి, ఖడ్గో, హస్తే, యన్య, సః బ్రాతృభిః మత్సరభాషిభిః పరివృతః నృపాన్ షిషన్ నిష్టన్, తత్ర సభాయాం న్యవిశత్ వివేక, దుపేతి పాఠే ద్వారపాలాన్ షిషన్మిత్యర్థః.

౩౬

(స్థల ఇతి) క్రతుడాం, జలస్థలబుద్ధినిసహసకౌండం సభా మాలికన్ శుశ్కోధనస్తాన, త్వరే, జలద్రాన్తేతి శేషః, ద్వస్త్రాన్త మభ్యగృహ్ణోత్, ఉద్భవన్ తతా, క్షుణ్ణిత స్థలే జలం మత్వా, న్యవతత్, తతా, జలే చ స్థలపద్మాన్త్యా న్యవతత్, జలవిముక్తజ్ఞానన్య స్థలవిషయకజ్ఞానసారూప్య జ్ఞాననాయవత్కరణమ్, తదాత్మకయా బ్రాన్త్యేత్వన్త్యా, బ్రాన్తే అనీజం వదన్విశనష్ట, మయన్య మాయయా విమోహిత ఇతి.

౩౭

జహాన భీమస్తం దృష్ట్వా త్రియో నృపతయోఽపరే.

నివార్యమాణా అప్యగ్గ రాజ్ఞా కృష్ణానుమోదితాః.

౨౮

నప్రీడితోఽవాగ్మదనో రుషా జ్వలన్నిష్క్రమ్య తూష్టిం ప్రయయా గజాహ్వయమ్.

హాహేతి శబ్ద స్సుమహా నభూత్తదా అజాతశత్రుర్నిమనా ఇవాఽభవత్.

౩౯

ఏతేత్తేఽభిహితం రాజన్యత్పూర్వోహ మిహ త్వయా.

దుర్యోధనస్య దౌరాత్మ్యం రాజనూయే మహాక్రతౌ.

౪౬

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే. మహాపురాణే. పారమహంసాగ్లం. సంహితాయాం. దశమస్కంధే.

పశ్చానస్తతితమోఽధ్యాయః.

(జహాసేతి) తం ఏవంభూతం దుర్యోధనం దృష్ట్వా. భీమః జహాన హానితవాఙ్. తథా అన్యే నృపాశ్చ. రాజ్ఞా. యుద్ధిరేన. నివార్యమాణా లపి భాగవతా అనుమోదితాః. తం సశ్యతేద్యేవం ప్రబోధితాః. జహ నుః.

౩౮

(స ఇతి) సదుర్యోధనః. లజ్జతోఽరోముఖః. గజాహ్వయం హానితపురం యయా. తదా. సుమహానుచ్చైః. హాహా. దుర్యోధనోఽవనూనిత ఇతి శేషః. ఇత్యేవంవిధః. శబ్దో. బిభూవ. విమనా ఇవ అభవత్. ఇవశబ్దో అనసరితార్థకః.

౩౯

(సశ్యస్యోత్తరముక్తం నిగమయతి (తదీతి) హే రాజ్ఞా. యత్ అహం. త్వయా. పృష్టః పి స్యై. త. దుత్తరం. తుభ్య. మితీథం. అభిహితం. కిం తత్? య దుర్యోధనస్య. దౌరాత్మ్యం. యుద్ధిరసంపదమవలోకనజవరితావరూపం దౌర్బన్యమ్.

౪౦

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయవయఃపారావారరాకానుదాకరిన్య సర్వవిద్యావిధేః శ్రీవై లగురోః సుతేన తచ్చరణకమలవరీచయప్రసన్నతత్పుక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన.

శ్రీవైష్ణవదాసేన. శ్రీవీరరాఘవవిదుషా. లలితాయాం. శ్రీమద్భాగవత వందితాయాం. దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం. దశమస్కంధే. పశ్చానస్తతితమోఽధ్యాయః.

అథ షట్ సప్త తి త మో ఽధ్యాయః :

—* సాల్వవధకథారమ్మపట్టిః. *—

శ్రీమత ఉవాచ—

అథాన్యదపి కృష్ణస్య శృణు కర్మాదుభృతం నృప.

క్రీడానరశరీరస్య యథా సౌభవతి ర్హతః.

౧

శిశుపాలసఖ స్సాల్వో రుక్మిణ్యుద్వాహ ఆగతః.

యదుభి ర్నిర్జితస్పృజ్యే జరాసన్ధదయస్తదా.

౨

సాల్వః ప్రతిజ్ఞా మకరో చ్ఛృణ్వతాం సర్వభూభుజామ్.

అయాదవాం జ్యేం కరోమి పౌరుషం మమ సశ్యత.

౩

ఇతి మూఢః ప్రతిజ్ఞాయ దేవం పశువతిం ప్రభుమ్.

ఆరాధయామాన స్స సాంసుముష్టిం నకృద్గ్రీవన్.

౪

అథ షట్ సప్త తి త మో ఽధ్యాయః.

—* సాల్వవధకథారమ్మపట్టిః. *—

అథ సాల్వవధాత్మకం భగవత్శ్రేష్ఠిక మనువర్ణయితుం ప్రస్తాతి షట్ సప్త తి త మేన (అథేతి) క్రీడార్థం నరస్యేన శరీరం యన్య శస్య కృష్ణస్యాదుభృతం ముద్రపి చేష్టితం శృణు కిం తన్ యథా. పౌభవతిః పౌభం నామ పురం, తస్యై. పతి. స్సాల్వో. యథా మేన ప్రకారేణ. హతః భూతా తస్య హసన మిత్యర్థః.

౧

(శిశుపాలసఖ ఇతి) యదా. సాల్వో. రుక్మిణీనివాహే. ఆగతః వజ్రే యుక్తే. నిర్జితః జరా సన్ధదయశ్చ. టికో స్తదా. సర్వ భూభుజాం శృణ్వతాం సతాం. ప్రతిజ్ఞా. మకరోసితి సంబన్ధః. ప్రతిజ్ఞా మేన దర్శయతి అ మూదవామితి. యావదవరసితాం జ్యేం భూగుమ్.

౨-౩

(ఇతీతి) ఇత్థం. ప్రతిజ్ఞా మ. అననవ. మూఢః. పశువతిం రుక్మిణి ఆరాధయామాన. ప్రత్యహం నకృ. త్పాంసుముష్టి మేకం గ్రగనకా భక్ష ముకా ఆరాధయామానేతి సంబన్ధః.

౪

- సంవత్సరాన్తే భగవానాశతోష ఉమాపతిః,
వరేణ చ్చంద్రయామాస స సాల్యం శరణాగతమ్. ౫
- దేవాసురమనుష్యాణాం గన్ధర్వోరగరక్షసామ్,
అభేద్యం కామగం వప్రే స యానం వృష్టిభీషణమ్. ౬
- తథేతి గిరిశాదిష్టో మయః పరపురజ్జయః,
పురం నిర్మాయ సాల్యాయ ప్రాదా త్సౌఖ్యమయోమయమ్. ౭
- స లబ్ధ్యా కామగం యానం తమోదామ దురాసదమ్,
యాయో ద్వారవతీం సాల్యో వైరం కృష్ణకృతం స్మరన్. ౮
- నిరుధ్య సేనయా సాల్యో మహాత్యా భరతర్షభ,
పురం బభ ఙ్గోపవనాన్యుద్యానాని చ సర్వశః. ౯
- సగోపురాణి ద్వారాణి ప్రాసాదాట్టాలతోశికాః,
విహారాన్ స విమానాగ్ర్యాన్నిపేతు శృత్రువృష్టయః. ౧౦

(సంవత్సరాన్తః) ఆశతోషః ఈషక్ష్మన్తస్థవాః కగవద్వైష్ణవీత్వాదితి భావః. వరేణేతి హేత్వర్థే కృతీయా. వరార్థం చంద్రయామాస వరం వరయేత్కువాచేన్వీర్యః. ౫

(దేవేతి) స సాల్యః యానం వప్రే వృతవాః, కథంభూతం దేవాదీనాం భేత్తుమశక్యం, కామం యథేష్టం గచ్ఛతీతి కథా తద్వృష్టిణాం యదావలంభీషణం భయంకరమ్. ౬

(తథేతి) తథేత్యక్షేకృత్య గిరిశేనాదిష్టో, మయః సౌఖ్యం నామాయోమయం లోహమయం పురం నిర్మాయదదౌ. ౭

(స లబ్ధేతి) స సాల్యః తమసోఽన్తకారస్య దామాశ్రయం యానం లబ్ధ్యా అధిష్ఠాయేత్కృత్. వృష్టికృతం వైరం స్మరన్ ద్వారవతీం యాయో ౮

(నిరుధ్యేతి) హే భరతర్షభ, పురం ద్వారవతీం, నిరుధ్య, ఉపవనాదీన్, బభ ఙ్గ, ౯

తత్రాట్టాలాః ప్రకారోఽరిగృహః, తోరణాః బహిర్ద్వారాణి విహారాః క్రిడాస్థానాని. కిం చ విమానాగ్ర్యా త్రస్యా త్సౌఖ్యాత్ శత్రువృష్టయః కలాదయశ్చ నిపేతుః. ౧౦

(సాల్వనధకథారమ్మపుట్టః)

శిలాద్రుమాశ్చాశనయ స్సర్పా ఆసారశర్కరాః.

ప్రచణ్డ శ్చక్రవాతోఽభూద్రజసాచ్ఛాదితా దిశః.

౧౧

అత్యర్ద్యమానా సౌభేన కృష్ణస్య నగరీ భృశమ్,

నాభ్యపద్యత శం రాజః త్రిపురేణ యథా మహీ.

౧౨

ప్రద్యుమ్నో భగవాన్వీక్ష్య పద్యమానా నిజాః ప్రజాః,

మాభైః పేత్యభ్యయా ద్వీరో రథారూఢో మహారథః.

౧౩

సాత్యకిశ్చారుదేష్టశ్చ సామ్నోఽక్రూరస్సహానుజైః.

హార్దికో భానువిస్తశ్చ గదశ్చ శుకసారణా.

౧౪

అపరే చ మహేష్వాసా రథయాథపయాథసాః,

నిర్యయు ర్దంశితా గుప్తా రథేభాశ్వపదాతిభిః.

౧౫

తతః ప్రవవృతే యుద్ధం సాల్వానాం యదుభిస్సహ,

యథాఽసురణాం విబుధై స్తుములం రోమహర్షణమ్.

౧౬

తత్రాసారో దారానంపాతః శర్కరాః సూక్ష్మశిలాః ప్రచణ్డో నిష్కరశ్చక్రవాతో బభూవ.
జిశశ్చ రజసా రేణునాచ్ఛాదితాః బభూవుః.

౧౧

(ఇతీతి) ఇత్థం. సౌభేన భృశ వర్షమానా పీడ్యమానా కృష్ణస్య నగరీ ద్వారకా, హే రాజా.
శం సుఖం నాభ్యపద్యత న ప్రాస. యథా త్రిపురేణ వహీ శం నాభ్యపద్యత తద్వత్.

౧౨

(ప్రద్యుమ్న ఇతి) పద్యమానాః పీడ్యమానాః ప్రజాః ప్రేక్ష్య. ఇతీత్యనన్తర ముక్త్యైతి
శేషః. అత్యయాదభ్యద్రవత్.

౧౩

తథా సాత్యకిప్రభృతియోఽపరే చ యదువీరాః, మహాన ఇష్వాసాః ధమాంపి. యేషాం
తే రథాయుధపానాపి యూధిపాః దిశితాః కవచితాః. రథాది శ్చక్రశ్చక్రైరుపాశ్చ విర్యయుః.

౧౪-౧౫

(తత ఇతి) యుద్ధం. ప్రవృత్తమథా ద్యథా విబుధైః దేవైస్సహ. అసురాణాం తద్వత్
తథమ్మాతంః తములం వ్యాకులం రోమహర్షణం శృణ్వతావపి రోమోద్గమకమ్.

౧౬

తాళ్ళ సౌభవతే ర్తాయాదివ్యావ్రై రుక్మిణీసుతః.

క్షణేన నాకయామాన నైశం తమ ఇవోష్ణగుః.

౧౭

వివ్యాధ వజ్రవింశత్యా స్వర్ణపుష్కరయోముఖైః.

సాల్యస్య ధ్వజినీపాలం శరై స్సన్నతపర్వభిః.

౧౮

శతేనాతాడయత్సాల్వమేకైకేనాస్య సాయకాన్.

దశభిర్దశభిర్నేత్రాన్వాహనాని త్రిభి ప్రీభిః.

౧౯

తదద్యుతం మహాత్కర్మ ప్రద్యుమ్నస్య మహాత్మనః.

దృష్ట్వా తం పూజయామాసు స్సర్వే స్వపరనై నికాః.

౨౦

బహూరూపైకరూపం తద్దృశ్యతే న చ దృశ్యతే.

మాయామయం మయకృతం దుర్విభావ్యం పరై రభూత్.

౨౧

(తాళ్ళేతి) యా శ్చత్రపుష్పాదయో మాయా స్రాః క్షణేన నాకయామాన. ఉష్ణాః గావః కిరణాః యస్య సః, సూర్యో నైశం వికాసంబద్ధి తమోఽన్తకారం నాకయతి తద్యత్. ౧౭

(వివ్యాధేతి) స్వర్ణమయాః, పుష్కాః పుష్పప్రాంతాః, యేషాం తైః అయోలోహం. తన్మయాని ముఖాన్యగ్రాణి యేషాం తైః సన్నతాని నిమగ్నాని సర్వాణి యేషాం తైః వజ్రవింశత్యా శరైః. సాల్యస్య ధ్వజినీపాలం సేనాస్యం వివ్యాధ. ౧౮

(సాల్యం తు శతేన శరాణామీతి శేషః) అతాడయత్ పైవికాన్సటా నేకైకేన శరేణా తాడయత్, నేత్రానవాస్తరసేనాయతాః సారథీః వా దశభిర్దశభిః శరైః వాహనాని గజాన్సరథాదీని త్రిభిప్రీభిః శరైః అతాడయత్. ౧౯

(తదితి) తత్రప్రద్యుమ్నవిక్రమాత్మకం మహాదతికౌశలం కర్మ దృష్ట్వా స్వపరసేనయో ర్వర్తమానా స్సర్వే తం ప్రద్యుమ్నం పూజయామాసుః బహుషేవరే. ౨౦

(బహ్వితి) త స్మయకృతం సౌభం, క్వచి ద్బహూరూపం క్వచి చైచికరూపం క్వచి పృథ్వీకృతే క్వచిత్తు న దృశ్యతే. ఏవం పరైః దుర్విభావ్యమవికర్మ్య మభవత్. ౨౧

(సాల్వవధకథారమృతః)

క్వచిద్భూమౌ క్వచిద్వ్యోమ్ని గిరిమూర్ధ్ని జలే క్వచిత్,
అలాతచక్రవద్భ్రామ్యత్సౌఖ్యం తద్ధరవస్థితమ్.

౨౨

యత్ర యత్రోపలక్ష్మేత స సౌభ స్సహపైనికః,
సాల్వస్తతస్తతోఽముఞ్చన్ శరా న్నాత్వతయాథపాః.

౨౩

శరైరగ్న్యర్కసంస్పర్శైరాశీవిషదురానదైః,
పాట్యమానపురానీకస్సాల్వోఽముహ్యత్పరేరితైః.

౨౪

సాల్వానీకపశస్త్రైఃమైర్వృష్టివీరా భృశార్ధితాః,
నతత్యజారణం స్వం స్వం లోకత్రయజిగీషవాః.

౨౫

సాల్వామాత్యో ద్యుమాన్నామ ప్రద్యుమ్నాత్రప్రపీడితః,
అసాద్య గదయా మౌర్వ్యా వ్యాహత్య వ్యనదద్భరీ.

౨౬

కిం చ (క్వచిదితి) ఏవం దురవస్థితం అనవస్థితం చాభూత్.

౨౭

(యత్ర యత్రేతి) ఉపలక్ష్మేత దృశ్యేత. యాథపాః యదువీరాః.

౨౮

(శరైరితి) అగ్నివద్ధాహకో అర్కవత్సంశోషకః. యుగపత్ సర్వత స్పృశ్యోఽపి యేషాం
తైః. అశీవిషవదేకస్పర్శమాత్రేణ మారకత్వా ద్దురానదైః దుస్సహైః. పరేరితైః యదువీరప్రయుతైః
శరైః పాట్యమానం. పుర మనీకాని చ యన్యః సః. సాల్వోఽముహ్యత్ ముమోహ.

౨౯

(సాల్వేతి) సాల్వవైన్యపానాం. శస్త్రైఃమైః. భృశం పీడితా అపి యదువీరాః. స్వం స్వం
రణం రణభూమిం న తత్యజః న త్యక్తవన్తః. తత్ర హేతుత్వేన విశిష్ట. లోకత్రయమపి జేతు
మిచ్ఛసః.

౩౦

(సాల్వామాత్య ఇతి.) ద్యుమాన్నామ ద్యుమదాః. బలీ మౌర్వ్యాశ్చాయనమయ్యా గుర్వ్యేతి
పాతానరం. వ్యాహత్య ప్రతాడ్య వ్యనదత్.

౩౧

(ప్రద్యుమ్నం గదయా శీర్ష్ట వక్షస్థల మరిష్టమమ్,

అపోవాహ రణాత్సుతో ధర్మవిద్ధారుకాత్మజః.

౨౭

లద్ధినంజ్ఞో ముహూర్తేన కార్షిస్సారథి మబ్రవీత్,

అహో అసాధ్విదం సూత యద్రణాన్మేఽపసర్పణమ్.

౨౮

న యదూనాం కులే జాతశ్చూయతే రణవిచ్యుతః,

వినామతీబచితేన సూతేన ప్రాప్తకల్మషాత్.

౨౯

కిం ను వక్ష్యేఽభినన్దమ్య పితరౌ రామకేశవా,

యుద్ధాద్ధర్మ్యా దపక్రాంతః పృష్టస్తత్రాత్మనః ఉమమ్.

౩౦

వ్యక్తం మే కథయిష్యన్తి హసన్త్యో భ్రాతృజామయః,

(ప్రద్యుమ్నమితి) గదయా తత్రహారేః విశీర్ష్టం వక్షస్థలం యర్య తం ప్రద్యుమ్నం రణాద్రణస్థానా దపోవాహ అపసారయామాన. తత్ర హేతుత్వేన సూతం వినిష్ఠి “ధర్మవిత్ సూతః కృత్రగతం రక్షేద్రథిన” మిత్యేనంవిదధర్మవిత్. దారుకన్య కృష్ణసారథేః. ఆత్మజశ్చ. ౨౭

(లద్ధినంజ్ఞ ఇతి) తావన్నూర్భితః తతో ముహూర్తేన లద్ధా. సంజ్ఞా చేతనా యేన స. కార్షిః ప్రద్యుమ్నః. సారథి, మువాచ. ఉక్తిమేవాహ అహో ఇతి సార్వైశ్చతుర్భిః. హేసూత. ఇద మసాధు కిం తత్ మమ రణా దపసర్పణమితి. ౨౮

కుతస్తస్యాసాధుత్వ మక అహ (నేతి) యదూనాం కులే జాతః కోఽపి రణా ద్విచ్యుతః పలాయితో వ శ్రూయతే, కింపునర్భృశ్యత ఇతిభావః. క్లి బిరుపృష్టం చిత్రం. మన్య తేన త్వయా సూతేన హేతునా. ప్రాప్తం కల్మష మయతో యేన తస్మాత్ మత్ మత్తః, నిర, అన్యః కోఽపి రణవిచ్యుతో వ శ్రూయత ఇతి సంబంధః. ౨౯

కిం చ (కింన్వితి) రామకేశవా వభినన్దమ్య తస్మాత్సం గతేత్యర్థః. తాత్పర్యం. పృష్టః న్యాయ్యా. ద్యుద్ధా దపక్రాంతః పలాయితోఽహ. సూక్ష్మనః ఉమం యోగ్యం. కిన్ను వక్ష్యమి. ౩౦

కిం చ (వ్యక్తమితి) మే మమ. భ్రాతృజామయో భ్రాతృభార్యః. పృథే యధే. ప్రాప్తం.

(సాల్వవధకథారమృషుట్టః)

తైబ్యం కథం కథం వీర తథాఽన్యైః కథ్యతాం మృధే.

౩౧

పారథిరువాచ—

ధర్మం విజానతాఽఽయుష్మన్ కృత మేత స్మయా విభో.

సూతః కృత్రగతిం రక్షే ద్రథినం సారథిం రథీ

౩౨

ఏతద్విదిత్వా తు భవాన్మయాఽపోవాహితో రణాత్,

ఉపన్యష్టః పరేణేతి మూర్ఛితో గదయాఽఽహతః,

౩౩

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే. మహాపురాణే. పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే.
షట్ సప్తతితమోఽధ్యాయః.

—*—

తైబ్యం. హసన్త్యః. కథయిష్యన్తి. వ్యక్తం నూనం హేవీర తథా, అన్యైరపి. కథం కథం కథ్యతాం సంభావనాయాం లోబ్ధః.

౩౧

ఇత్థ ముక్తః ప్రాహ సూతః (ధర్మమితి) హీనభో, ధర్మం విజానతేతి హీనుగర్వం. అతో మయా ఏత దపసారణం కృతం. కోఽసౌ ధర్మ. స్తతాహ (సూత ఇతి) కృత్రగతిం విసర్జితం గతం రథినం రక్షే ద్రథీతు తథాటూతం. సారథి మితి.

౩౨

అన్త్యయం ధర్మః. కిష్కయాఽఽహనా ప్రాప్తం కృత్రం యతో మానుసో హితవాణః. తత్రాహ (ఏక విత్) సరేణ శత్రుశా ర్హ్యం. గరమా, ఆహత స్తాపిత. ఉపన్యష్టః పీడా ప్రాప్తః. మూర్ఛితశ్చేష్యేత ద్విదిత్వా. ఉపన్యష్ట ఇతి పాఠే పరేణాపహ్రీయేతేత్యేక ద్వివిత్వేత్యర్థః. మయా భవాన్రణా దపోనాహితః.

౩౩

ఇతి శ్రీమద్భాగవతమహాపురాణం లాకానుధాకరవ్య పర్వవిధ్యావిధేః శ్రీనైలగుహః సుతేన
తద్యరణకమలవరిదయస్రసన్నతత్సక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయసం
శ్రితైష్యనవాసేన శ్రీవీరరాజుసనిదుషా లిఖితాం. శ్రీమద్భాగవతవందనానామం.
దశమస్కంధసమాప్త్యానాం. దశమస్కంధే. షట్ సప్తతితమోఽధ్యాయః.

అథ సప్తసప్తతితమోఽధ్యాయః

శ్రీకవచ—

సతూపస్సుశ్య సలిలం దంశితో ధృతకార్యుకః,
నయ మాం ద్యుమతః పార్శ్వం వీరస్యేత్యాహ సారథిమ్. ౧

విధమస్తం స్వనైన్యాని ద్యుమస్తం రుక్మిణీసుతః,
ప్రతిహత్య ప్రత్యవిధ్య న్నారాచై రష్టభిః స్ఫురయన్. ౨

చతుర్విశ్చతురోవాహ స్నాత మేతేన చాహనత్,
ద్వాభ్యాం ధనుశ్చ కేతుం చ ద్యుమతోఽన్యేన వై శిరః. ౩

గదసాత్యకిసామ్పాద్యా జమ్బు స్సౌభవతే ర్మలమ్,
పేతుస్సముద్రే సౌభేయా స్సర్వే సంఛిన్నకన్ధరాః. ౪

అథ సప్తసప్తతితమోఽధ్యాయః.

అథ పునస్సన్నధేన ప్రద్యుమ్నేన ద్యుమతి హతే నతి యదుషు చ యుధ్యమానేషు భగవా
నాగత్య సాల్యం జహనేత్యాహప్తసప్తతితమేన (సత్వితి) స తు ప్రద్యుమ్నః, సలిల ముపస్సుశ్య
అచమ్య. మూర్ఛిత ఉత్తితత్వాదితి భావః, దంశితః సన్నద్ధః ధృతం కార్యకం ధమ ర్భేన సః,
సారథిమాహ (కిమితి) వీరస్య ద్యుమతః, పార్శ్వం సమీపం నయ మాం ప్రావయేతి.

రుక్మిణీసుత ఇత్యన్య ద్యుమత్పాశ్శ్వంగత ఇత్యాదిః స్వనైన్యాని విధమస్తం, ద్యుమస్తం,
(ప్రతిరుధ్య సన్నిరుధ్య స్మయః) అనేనాయాన స్సూచ్యతే, అష్టభిశ్చరైః ప్రత్యవిధ్యత్ ప్రత్యతాదయత్. ౨

తత్రాష్టానాం వివియోగమాహ (చతుర్వితి) వాహనశ్వాః, ఏతేన తు సూతం, ఏతేన
కార్యకం, ఏతేన ధ్వజ మేతేన తు ద్యుమత శ్శిరోఽహనత్. ౩

(గదేతి) గదప్రభృతయః, యదవః సౌభవతేః బలం, జమ్బుః, సౌభేయాః సౌభస్థాః,
సర్వే, సంఛిన్నాః కన్ధరా యేషాం తే సముద్రే పేతుః పతితవస్తాః. ౪

(సాల్వవధకథారమ్మపుట్టః)

ఏవం యదూనాం సాల్వానాం నిష్కుతా మితరేతరమ్.

యుద్ధం త్రినవరాత్రం తదభూ త్తుములముల్పణమ్.

ఇన్ద్రప్రస్థగతః కృష్ణః ఆహూతో ధర్మసూనునా.

రాజసూయే చ నిర్వృత్తే శిశుపాలే చ సంస్థితే.

కురువృద్ధానుపామస్త్ర్య మునీం శ్చ సనుతాం పృథామ్.

నిమిత్తాన్యతిమోరాణీ వశ్యన్వారవతీం యయౌ.

ఆహ చాహ మిహాయాత ఆర్యమిత్రాభిసంహితః.

రాజన్యా శ్చైద్యవక్షీయా నూనం హన్యుః పురీం మమ.

వీక్ష్య తత్కదనం రామం నిరూప్య పురరక్షణే.

సౌభం చ సాల్వరాజం చ దారుకం ప్రాహ కేశవః.

(ఏవ మితి.) ఇతరేతరం పరస్పరం నిష్కుతాం సంబన్ధి తద్యుద్ధం త్రినవరాత్ర మభూత్ నవానాం రాత్రిణాం సమాహారః సవరాత్రం. త్రయాణాం సమాహార ప్రినవరాత్రం. న ప్రవిం శత్యహోరాత్రాణీ త్యర్థః. తుములమాకులం. ఉల్పణమ్.

ఆత్ర తైశ్చి దృషిభి రుక్తం దూషయితు మనుషదతి కుకః (ఇన్ద్రప్రస్థగత ఇత్యాదినా ఏవం వదన్తి రాజముషయ ఇత్యతః ప్రాక్తనేన.) ధర్మసూనునా తుదిషిరేణాహూతః. కృష్ణః రాజ సూయే సంవృత్తే పరివహూప్తే సతి శిశుపాలే. సంస్థితే చ సతి తత్రైవ కతిచి. ద్దినావి. స్థితః. అతిమో రాణీ నిమిత్తాని వశ్యక కురువృద్ధాదీక భీష్మాదీక సనుతాం కున్తీం. మునీం శ్చానుస్త్ర్య పృష్ట్యా. ద్వారవతీం యయౌ ఇతి సంబన్ధః.

ఉక్తిమేవాహ (ఆహ చాహ మిహేత్యాదినా.) ఆర్యమిత్రో బలభద్ర. ప్రేనాభిగతః సహితోఽహ మిహగతః. చైద్యవక్షీయా రాజన్యా. మమ పురీం హన్యుర్నాశయేను రతోఽహం గమిష్యామితి కేశవః.

(వీక్ష్యతి.) అస్యాగమనానంతరం ఇత్యాది. స్వానాం. త. త్కదనం యుద్ధం సౌభం సాల్వం చ. వీక్ష్య. రామం. పురరక్షణం ప్రతి నిరూప్య నియుజ్య. దారుకం. ప్రాహేత్యన్వయః.

రథం ప్రాపయ మే సూత సాల్వస్యాన్తిక మాకువై,
సన్న్యామస్తేన కర్తవ్యో మాయావీ సౌభరాడయమ్.

౧౦

ఇత్యుక్తశ్చోదయామాస రథ మాస్థాయ దారుకః,
విశంతం దదృశు స్సర్వే స్వేపరే చారుణానుజమ్.

౧౧

సాల్వశ్చ కృష్ణ మాలోక్య హతప్రాయబలేశ్వరః,
ప్రాహరత్కృష్ణసూతాయ శక్తిం భీమరవాం మృథే.

౧౨

తామావతన్తిం నటసి మహోల్కామివ రంహసా,
భానయన్తిం దిశ శౌరి స్సాయతె శ్శతథాచచ్చినత్.

౧౩

తం చ షోడశభి ర్వాణై ర్విద్వా సౌభం చ ఖేత్రమత్
అవిద్య చ్చరనందోహైః ఖం సూర్య ఇవ రశ్మిభిః.

౧౪

ఉక్తిమేవాహ (రథ మితి.) హేసూత, సాల్వస్యాన్తికం ప్రత్యాకు రథం ప్రాపయ, తేన సార్వేనసహ, సంగ్రాహః కర్తవ్యః. ఆయం సార్వో, మాయావీ సౌభరాఘ్వా. ౧౦

(ఇతీతి.) అస్థాయ సమ్యగధిష్ఠాయ, చోదయామాస, గమయామాస అశ్వానితి శేషః. (విశంతం మితి.) ఆరుణస్యానుజో యస్మిన్ తం గరుడధ్వజం రథం, విశంతం, రణభూమా వితి శేషః, స్వే యదహః, పరే సాల్వవక్షియాశ్చ, దదృశుః. ౧౧

(హతప్రాయస్య) బలస్వేశ్వరః, సాల్వః, యుద్ధే, కృష్ణ, మవలోక్య, భీమో, రవోధ్వజి యస్మా, స్తాం శక్తిం, కృష్ణస్య, సూతాయ, ప్రాహరత్సప్రాయుజ్ఞ. ౧౨

(తా మితి.) రంహసా వేగేన నటస్యావతన్తిన్తి, ఉల్కామివ సర్వాః, దిశో, భానయన్తిన్తి, తాం శక్తిం, శతథా, చిచ్ఛేద. ౧౩

(త మితి.) ఖే అకాశే భ్రమద్భ్రామ్యమాణం సౌభవతీం చావిద్య, ఖ మాకాశం, రశ్మిభి, సూర్య ఇవ, శరణాలైః, పున స్సౌభ మవిద్యత్, సునీలత్వవిఫులత్వాదిభి రాకాశోపమా సౌభస్య, అచిన్త్యవేగత్వబాహుళ్యాది శ్శరణాం రశ్మిసాదృశ్యం, ఆయత్నేనైవ రశ్మివచ్ఛరణాలవ్రసారాత్సూర్య తుల్య శ్రీకృష్ణ ఇత్యవగన్తవ్యమ్. ౧౪

(సాల్వవధకథారమృతముః)

సాల్వ శ్శారే స్తు దోస్సవ్యం సశార్గం శార్గధన్వనః,

విభేద న్యవత ధస్తాచ్ఛార్గమాసీత్తదద్భుతమ్.

౧౫

హాహాకారో మహానాసీ ద్భూతానాం తత్ర పశ్యతామ్,

వినద్య సౌభరాడుచ్చైరిద మాహ జనార్దనమ్.

౧౬

యత్త్వయా మూఢ నస్సఖ్య ర్పార్యా చాపహృతేక్షతామ్,

ప్రమత్త స్స సఖామధ్యే త్వయా వ్యాపాదిత స్సఖాః.

౧

తం త్వౌద్య నిశితైర్పాతైరపరాజితమానినమ్,

నయామ్యపునరావృత్తిం యది తిష్ఠేన్మమాగ్రతః.

౧౮

(సాల్వ ఇతి.) శార్గధన్వనః కృష్ణన్యః, శార్గసహితం, దోర్బుజం విభేద వివ్యాధ, హస్తా

చ్ఛార్గం న్యవతత్, త దద్భుత, మహాతపూర్వత్వాదితి భావః.

౧౫

అత ఏవాహ (హాహాకార ఇతి.) మహానుచ్చైః, వినద్యేతి, అన్య శార్గపాతజనంతోషాతికయా

దిత్యాదిః, ఉచ్చైః, వినద్య, ఇదం వక్ష్యమాణ, మాహ.

౧౬

తదేవాహ (యదితి ద్వాత్వాం) యత్, హే మూఢ నోఽస్మాకం, సఖ్యైర్పార్యానాం త్వయా త్వేన సజ్కల్పితా, దుక్కిణీ, త్వయా, అస్మాక మీక్షతాం పశ్యతాం సతాం, అపహృతా, తథా న సఖా సఖామధ్యే, వ్యాపాదితః, హతః తత్ర హేతుత్వేన సఖాయం వినిష్ఠి - ప్రమత్తః, తదాననవహిత ఇత్యర్థః.

౧౭

(తమితి.) తుశ్చోత్ర హేత్వర్థః, తస్మాత్త్వం సఖ్యర్పార్యానమార్తారం, హంతారం చ, అనరాజితమాత్మానం మన్యమానం త్వ, మపునరావృత్తం మృత్యుం నయామి, అతో యుద్ధే, మమా, గ్రత స్త్విష్ట.

౧౮

శ్రీభగవానువాచ—

మృతా త్వం కథనే మన్త స పశ్యస్యన్తికేఽస్తకమ్,
పౌరుషం దర్శయన్తి స్మ తూరాః న బహుభాషిణః. ౧౯

ఇత్యుక్త్వా గదయా సాల్వం భగవాన్మీమవేగయా,
తతాద జత్రో సంక్రుద్ధ స్స చకమ్పే వమ న్మన్మక్.
గదాయాం సన్నివృత్తాయాం సాల్వస్త్యస్తరదీయత. ౨౦

తతో ముహూర్త అగత్య పురుషశ్శిరసాఽచ్యుతమ్,
దేవక్యా ప్రహితోఽస్మీతి నత్వా ప్రాహ వచో రుదన్. ౨౧

కృష్ణ కృష్ణ మహాబాహో పితా పితృవత్సర,
బద్ధాఽపసీత స్సార్వేన సౌనికేన యథా పశుః. ౨౨

నిశమ్య విప్రియం కృష్ణో మానుషీం ప్రకృతిం గతః,
విమనస్కోఽఘృణీ స్నేహో దృఢాషే ప్రాకృతో యథా. ౨౩

ఇత్యముక్తః ప్రాహ శ్రీభగవాన్ (వృథేతి.) హేమంద. వికథపే ప్రగల్భం భాషసే, అంతికే సమనంతరే. ప్రాప్తం. మృత్యుం. న పశ్యసి. నాలోకయసీత్యర్థః, కిం చ తూరాః, కేవలం. పౌరుషమేవ. దర్శయంతి. నకు. బహు యథాతథా భాషంత ఇతి తథా. ౧౯

(ఇతీతి.) భీమో భయంకరో, వేగః యస్యా. స్తయా, గదయా, జత్రో స్కంధమూలే తతాద స చ సాల్వః, అస్పగ్రుధిరం వమన్ ఉద్గిరన్. చకమ్పే కమ్పితవాన్ (గదాయామితి.) సన్నివృత్తాయాం కృష్ణేనాపసీతాయాం సత్యామిత్యర్థః. అంతరదీయత అంతర్నితవాన్. ౨౦

అంతరానానంతరం. కశ్చిత్సాల్యప్రేషితః పురుష అగత్యా. చ్యుతం శిరసా సత్వా ప్రణమ్య. రుదన్వచో వాక్యం. ప్రాహ (కి మితి.) దేవక్యా. ప్రహితః ప్రేషితోఽస్మీతి. ౨౧

(కిం చ) హేపితృవత్సర. తే తవ పితా వసుదేవః. సార్వేన బద్ధా అసీతః, యథా సౌనికేన పశుమారకేణ పశు రవసీయతే తద్వత్. ౨౨

(నిశమ్యేతి.) మానుషీం ప్రకృతిం స్వభావం అనుగతః ఘృణీ దయా వా. నత ఏవ విమనస్కో. దుఃఖితమనః, స్నేహోద్భిత్పవిషయకా, దృఢాషే, యథా ప్రాకృతః పురుషః తద్వత్. ౨౩

(సాల్వవధకథారమ్మపుట్టః)

కథం రామ మసంభ్రాంతం జిత్వాఽజేయం సురాసురైః.

సార్వేనాత్మీయసాఽఽనీతః పితా మే బలవాన్విధిః.

౨౪

ఇతి బ్రువాణే గోవిందే సౌభరాద్భ్రుత్యుపస్థితః.

వసుదేవ మివానీయ కృష్ణం చేద మువాచ హ.

౨౫

ఏష తే జనితా తాతో యదర్థ మిహ జీవసి.

వధిష్యే వీక్షత స్తేఽము మీశ శ్చేత్సాహి బాలిక.

౨౬

ఏవం నిర్భర్త్యు మాయావీ ఖడ్గేనానకదుష్టభేః.

ఉత్కృత్య శిర ఆదాయ ఖస్థం సౌభం సమావిశత్.

౨౭

తతో ముహూర్తం ప్రకృతాపుపన్లుతస్స్వబోధ ఆప్తే స్వజనానుషంజః.

మహానుభావ స్తదబుధ్యతాసురీం మాయాం స సాల్వప్రహితాం మయోదితామ్.

భాషణ మేవాహ (కథమితి.) సురాసురైరపి జేతుమశక్యం ప్రసిద్ధం రామం కథం జిత్వా
క్షుద్రేణ సార్వేన మమ పితా ఆనీతః. విధిః దైవం. బలవా నహో.

౨౪

ఇతి బ్రువాణే సతి వసుదేవ మివేతీనశబ్దేన వస్తుతోఽవసుదేవ మితి సూచ్యతే.

౨౫

ఉక్తిమేవాహ (ఏష ఇతి.) తే తనైష జనితా జనకః తాతః. పాలకవ్యావృత్తయే జనితే
త్యుక్తం. యదర్థం కిమర్థ మిత్యర్థః. తే తవ వీక్షతః, పశ్యతస్సతః. అముం చ వసుదేవం, వధిష్యే.
హే బాలిక మూఢ ఈశస్సమర్థశ్చేదముం సాహి.

౨౬

(ఏవ మితి.) అనకదుష్టభే, శిర ఉత్కృత్య చిత్వా ఆదాయ. ఖస్థ మాకాశే స్థితం. సౌభ
మావిశత్.

౨౭

(తత ఇతి.) ప్రకృతౌ మానుషస్వభావే, ఉపన్లుతో మగ్నః. స్వబోధః స్వాసాధారణం
సార్వజ్ఞ్యం యస్య సః, తత్ర హేతుః స్వజనానుషంగతః స్వజనానక్తః మహానుభావః, హేతుగర్భమిదం.
తత్త్వా. తృ భగవాన్ మయోదితాం సాల్వం ప్రతిమయేనైవం తుర్విత్యుపదిష్టామిత్యర్థః. సార్వేన
ప్రేషితా. మాసురీం, మాయా మబుధ్యత జ్ఞాతవాన్.

౨౮

న తత్ర దూతం న పితుః కశేబరం ప్రబుద్ధ ఆజౌ సమపశ్యదమ్యతః,
స్వాన్నం యథాచామృరచారిణం రిపుం సౌభస్త మాలోక్య విహన్తు ముద్యతః. ౨౯

ఏవం వదన్తి రాజర్షే ఋషయః కేచనాన్వితాః,
యత్స్వవాచో విరుద్యేర న్న నూనం తే స్మరన్తుతః. ౩౦

క్వ శోకమోహౌ స్నేహౌ వా భయం నాఽజ్ఞానసంభవమ్,
క్వచాఽఖణితవిజ్ఞానజ్ఞానైశ్వర్యస్యహోఽఽత్మనః. ౩౧

(నైతి.) యదై వం ప్రబుద్ధోఽబుద్యతః. తత్ర తదై వం, ఆజౌ యుద్ధాజ్ఞే దూతం నాపశ్యత్
నాపి, పితుః, కశేబరం యథా స్వస్మా దుద్బుద్ధస్వాన్నమర్థం న పశ్యతి తద్యత్. కిం తు అమృర
చారిణం సౌభే పీతం రిపుం సాల్వ మవలోక్య విహంతు ముద్యక్తో బభూవ. ౨౯

ఇతీత ముపన్యస్తం పరమతం నిరాకరోతి (ఏవ మితి.) హే రాజర్షే కేచిదృషయః నాన్వితాః
పూర్వాపరానుసందానరహితాః ఇత్యం వదంతి, తదాహ (యత్స్వవాచ ఇతి.) స్వవాచో. విరుద్యేర
విరోధం ప్రాప్నుయ్య రితి య త్ర న్నానుస్మరంతి నానుసంభవతే. నూనం ధ్రువం, అయ మభిప్రాయః
న తావద్రాజసూయార్థం రామేణ సహగతః శ్రీకృష్ణః సజ్జన్మణమనుజ్ఞాప్యేతి పూర్వముక్త్యాత్ నచేంద్ర
ప్రస్థంగతే కృష్ణే సాల్వాగమనం సాల్వసజ్ఞాగమన్యాన క్షేన మయా యుష్మద్ద్యూతం న జ్ఞాతమితి కామ్యక
వనస్థా స్పాందవాః సాంత్యయతా కృష్ణేనోక్తమితి వ్యాపోతేరితి. ౩౦

అనంభావితం చైతదిత్యాహ (క్వ శోకమోహౌ వితి.) విమనస్క ఇత్యనేనోక్తః శోకః
మానుషీం ప్రకృతిం గత ఇత్యనేనోక్తః మోహః ఘృణీ స్నేహదిత్యనేనోక్తః స్నేహః, భయం
వా దుర్నిమిత్తదర్శనజం నూనం హన్యః, పురీ మమేత్యుక్తం, యచ్చ హస్తాచ్ఛార్గం స్పృశతదితి తచ్చ,
జ్ఞానసంభవం న విద్యతే జ్ఞానం యేషాం తేషు, సంభవం సంభవత్ భయం వా, త్యేత్యనంభావనా
ద్యోత్యతే, తద్దేహుత్వేన భగవంతం విఃసప్తి (అఖండితేతి) జ్ఞానవిజ్ఞానకబ్ధౌ ప్రకారివిషయజ్ఞానపరా
అఖండితే జ్ఞానవిజ్ఞానే సర్వసదర్థతద్యాతాత్మ్యవిషయకే చక్వర్యం చ యస్య తస్యేశ్వరస్య
సర్వాంతర్యామిణః, శోకాదిః క్షేపింసంబంధః, హేత్యేవంవిధస్య భగవత శోకాదికం వదంతో
విస్మయంతే. ౩౧

(సాల్వపథకభారమృసుట్టః)

యత్పాదసేవోర్జితయా ౭౭త్మవిద్యయా హిన్వన్త్యనాద్యాత్మవిపర్యయగ్రహమ్.

లభస్త అతీయమనస్త మైశ్వరం కుతోను మోహః పరమస్య సద్గతేః.

౩౨

తం శత్రుపూగైః ప్రహరస్త మోజసా సాల్వం శరైశ్శౌరి రమోఘవిక్రమః.

శోకాద్యభావం కైముత్యనయాభిప్రాయేణాహ (యత్పాదేతి) యస్య భగవతః. సాదయోః
సేవయా పరిచర్యాదిరూపసేవయా. శ్రవణకీర్తనాదిరూపయా ఊర్జితా పుష్కలా పరినిష్పన్నేతి యావత్.
తయా ఆత్మవిద్యయా. ఆత్మన స్తస్య పరమాత్మనః విద్యయా ఉపాసనయా అనాద్యాత్మవిపర్యయగ్రహం
హిన్వంతి అవనయంతి. అనాదిత్వాసా వాత్మనో విపర్యయః దేహద్విలక్షణస్యాత్మనో దేహతాదాత్మ్యభ్రమః
అన్యతంత్ర స్యాత్మనః స్వాతంత్ర్యభ్రమశ్చేత్యేవం విపర్యయః. స ఏవ గ్రహః పితౄణాం కించా
నంతమనఃకృచితమతీయ మైశ్వర్యం అపహతపాపమృత్యాదిగుణాష్టకలక్షణం లభంతే. విరస్త
విశేషా జ్ఞానతత్కార్యాః గుణాష్టకప్రాదుర్భావరూపముక్తిం లభంత ఇత్యర్థః. సతాం గతేః పరమ
పురుషస్య. మోహః, కుతోను తత్పాదసేవకానామేవ స మోహః. కింపున స్తస్య మోహభావ ఇతి వక్తవ్య
మితిర్థః.

౩౩

ఇట్లం పరమమనిశ్చయే కిం తత్త్వతాత్త్విక మిత్యత ఆహ (తమితి.) శౌరి రిత్వస్యేంద్ర
ప్రస్థా దాగత శక్తిః. మద్వా. భగవతః శోకమోహాదిప్రతిపాదకమిన్ద్రమనుషితం పరమమద్భరతి.
ఏవం పదంతి త్రివిధః అన్విగా యుర్తా ఇతి యావత్. కేవలైవం వదంతీర్హ్యం. నను. విరస్తవిభిరదోషస్య.
భగవతోఽనుజ్ఞానగోరావిరోహస్వదంతః కథమభియుక్తా ఇత్యత ఆహ (యదితి.) యత్ యస్మాత్,
స్వవాచ ఇతి షష్ఠ్యంతం స్వవాచః. “వేదాహం నమతీతాని చర్తమానాని చార్జున, తాన్యహం
వేద సర్వాణీతి” సార్వజ్ఞవిషయభగవద్వచనః యే విరుధ్యేర నృజ్ఞానాదయో, దోషాస్తాన్ తే
ఋషయః సానుస్మరంత్యేన, కింతు, మనుష్యభావానుకారమాత్రతాత్పర్యకత్వేన నిరోధిరీతి భావః. ఇతి
బహువచనం. అర్హప్రాచారం. ఏవం చ మానుషీం స్రవ్యం గత శక్త్యస్య స్రవ్యుతిం స్వధావం.
గతోఽనుగః అనుమన్విన్విశ్యర్థః అన్యథా ప్రాకృతో యథేతి దృష్టాంతాన్లక్షణి. హస్తాచ్ఛార్గం
న్యసతదిత్యుక్తైరపి మనుష్యభావానుకారే తాత్పర్యం. అన్యథా నిరస్తవిభిరదోషస్య క్వావద్యసంభావనా
పితౄణాంప్రాయేణాహ (క్వశోకేతి ద్వైత్వాం) అనయోర్యథోక్త ఏవార్థః. అస్మిన్నక్షే ఆర్యమిత్రాభినజ్గత
ఇత్యస్యానుమర్తః. ఆర్యమిత్రాః పృథ్వా. భీష్మాదయ సై రభినజ్గతః అభివత్ సుంకతః సుఖమాన
మితి. ఆర్యమిత్రైశ్చ సజ్జన ఇతి పాఠాస్తరమపి క్వవిద్యక్యతే అర్థైశ్చవిభి. ర్మిత్రైశ్చసద్విశ్చ-

యద్వాఽచ్చినద్వర్మధనుశ్శిరోమణిం సౌభం చ శత్రోర్గదయా రురోధ హ.

38-

తత్కృష్ణహస్తేరితయా విచూర్జితం పసాత తోయే గదయా సహస్రదా.

విసృజ్య తద్భూతల మాస్థితో గదా ముద్యమ్య సాల్వోఽచ్యుత మభ్యగా ధ్మితమ్.

39

అథావతస్సాగ్గదమన్య బాహుం ఖల్లేన చిత్వాఽథ రథాగ్గమద్భుతమ్.

వధాయ సాల్వన్య లయార్కసన్నిభం బిభ్రద్భుతో సార్క ఇవోదయాచలః.

40

సగ్గత ఇత్యర్థః. సతు బలభద్రసహితత్వమనే నోచ్యతే. అస్మిన్నక్షే కామ్యకవనప్థపాణవసాన్తన ముపవన్న మేవ. అన్యథా పరమతం దూషయతా భగవాన్పదరాయణః స్వవచసోః పూర్వపరయోః విరోధం పశమతే నాపాదయతు మర్హతి. తతో ముహూర్త మిత్యాదేన్త్యయ మర్థః. ఉపప్లత స్వబోధ ఇత్యనమస్తం. పదద్వయం స్వబోధః స్వః స్వాభావికః స్వాసాదారణ్య బోధస్సార్వజ్ఞరూపో యన్యః. తథాభూతోఽపి ప్రకృతా, వుపప్లతో మగ్నః. ప్రకృతివర్ణాజ్ఞనంసారీవ అన ఆస్త ఇత్యర్థః. తత్ర హేతుః, స్వజనన్యదూ ననుసగ్గతః అనువర్తమానః స్వయమపి కచ్చిద్వాదవ ఇవామతుర్వక ఇత్యర్థః. తత్తతోఽబుధ్యత ప్రబుద్ధవనభూత్. నిత్యసర్వజ్ఞోపి ప్రాకృతవత్కృమేణాబుధ్యతేతి కిం చాద్య వ్యాఖ్యానే ఉన్యప్రస్థాద్భగవదాగమనస్యాను క్తత్వాత్ తం శత్రుహగై రిత్వాదేః పూర్వగ్రన్త నందర్శవై ఘట్యం. శౌరిత్యస్యేన్ద్రప్రస్థాదాగత ఇత్యాది పూరణత్వే స్వారన్య మిత్యవగ న్తన్య మిత్యలం విస్తరేణ. అమోఘోఽప్రతిహతో. విక్రమో యన్యః. ప శౌరిః ఓజసా బలేన శత్రుజాతైః ప్రహరన్తం సాల్వం. శరై ర్విద్వా తాదయత్వా. పర్మ కవచం ధనుశ్చ. శిరోమణిం చాచ్చినత్. సౌభం తు. గదయా రురోధ బభజ్జ. హేత్యాశ్చర్యే.

33

(త దితి.) కృష్ణహస్తేనేరితయా ప్రయుక్తయా. సహస్రదా. విచూర్జితం తత్సేభం తోయే సముద్రజలే పసాత. తత. సాల్వః. తత్సేభం. త్యక్త్వా. భూతల. మాస్థితః గదా. ముద్యమ్య ద్రుతం యథా తథా తం కృష్ణం అభ్యద్రవత్.

34

(అథావత ఇతి.) అభ్యాసతతోఽన్య సాల్వస్యాగ్గదేన సహితం బాహుం ఖల్లేన బాణ విశేషేణ. చిత్వా. అథ సాల్వన్య. వధార్థం ప్రళయతుల్యం. రథాగ్గం చక్రం బిభ్రాణో బభౌ యథా సార్కస్పూర్వసహిత ఉదయాచల స్తద్వత్.

35

(సాల్వనధకతారమృతుట్టః)

జహార తేనైవ శిర స్సుకుంజలం కిరీటయుక్తం పురుషాయనో హరిః,
వక్రజేణ వృతస్య యథా పురస్థరో బభూవ హాహేతి వచ స్తదా నృణామ్. ౩౬

తస్మిన్నిపతితే పాపే సౌభే చ గదయా హతే,
దేవదుష్టభయో నేదు స్తథా దేవగణేరితాః,
సఖీనా మపచితిం కుర్వ స్తస్త్వక్తో రుషాఽభ్యగాత్. ౩౭

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే. మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే.
సప్తసప్తతితమోఽధ్యాయః.

(జహారేతి.) పురుషాయనః బహువిధమాయన స్సాల్వస్య. శిర ప్తేనైవ వక్రజేణ
జహార హృతవాన్, యథేన్ద్రో వక్రజేణ వృతస్య శిరః, తద్వత్ తదా నృణాం హాహేతి,
శబ్దో బభూవ. ౩౬

అథ సానుజదస్తనక్రమకృత్కం హరేశ్చేష్టికం వక్తుం తావప్రస్తౌతి (తస్మిన్నితి.)
తస్మిన్ సార్వే పతితే సతి సఖీనాం సాల్వాదీం అనచితిం సారోక్ష్యేణోపకృతిం కుర్వన్ కర్తు
మిత్యర్థః, వర్ణాదిక్య మార్హమ్. ౩౭

ఇతి శ్రీవత్సాన్యయవముఃపారావారలాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యావిదేః శ్రీతైలగురోః సుతేన
తద్గురణకమలపరివరయప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన,
శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా, లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత
చంద్రికాయాం. దశమస్కంధే. సప్తసప్తతితమోఽధ్యాయః.

అథ అష్టన ప్రతితమోఽధ్యాయః

శ్రీకుక ఉవాచ—

శిశుపాలస్య సాల్యస్య పౌణ్డ్రికస్యాపి దుర్మతేః.

పరలోకగతానాం కుర్వ స్సారోక్ష్యసౌహృదమ్.

ఏకః పదాతి స్సంక్రుద్ధో గదాపాణిః ప్రకమ్పయన్.

పద్భ్యాం మహీం మహారాజ మహాసత్వోఽభ్యవర్తత.

తం తథాఽఽయాన్త మాలోక్య గదా సూదాయ సత్వరః.

అవప్లుత్య రథాత్కృష్టం సింధుం వేలేప ప్రత్యదాత్.

గదా ముద్యమ్య కారూషో ముకున్దం ప్రాహ దుర్మదః.

దిష్ట్యా దిష్ట్యా భవా నద్య మను దృష్టిపథం గతః.

త్వం మాతులేయో నః కృష్ట మిత్రద్రుజ్ఞాం జిహాంససి.

అతస్త్యాం గదయా మన్త హనిష్యే వజ్రకల్పయా.

అథ అష్టన ప్రతితమోఽధ్యాయః.

సఖీవా మవచితిం కుర్వ స్మిత్యుక్తం విస్తరేణాహ (శిశుపాలస్యేత్యాదివా.) సారోక్ష్య సౌహృదం పరోక్షేణ కర్తవ్యం మహాత్మకృత్యం కుర్వన్ “లక్షణహేత్వో” రితి శతా, కర్తు మిత్యర్థః. వ్యర్థకృతేత్యుత్తరత్ర సంబంధః. కథంభూతః, ఏకః అనహాయః గదా, పాణౌ యస్య సః పద్భ్యాం మహీం ప్రకమ్పయన్ మహత్ సత్వం బలం యస్య సః హే మహారాజ. ౧-౨

(త మితి.) తం దన్తవక్త్రం అహలోక్య త్వరయా సహితిః సింధుం సముద్రం, వేలేప తం ప్రత్యదాత్ ప్రతిరురోధ. ౩

(గదా మితి.) కారూషో దన్తవక్త్రః ప్రాహ, తదేవాహ దిష్ట్యేతి, దిష్ట్యా ఆయమానన్తో జాత ఆత్మర్థః. కోఽపౌ? ఆద్య దృష్టిపథం భవా స్సౌప్త ఇత్యేషః. హే కృష్ట త్వ మస్మాకం మజలేయః మాతులస్య పుత్రః సహజమిత్ర మితి తాత్పర్యం, తథాఽపి మిత్రాణ్యేవ ద్రుహ్యతీతి తథా మాం చ, హస్తమిచ్ఛపి యత ఏవం భూత, స్తత స్త్యాం, వజ్రకల్పయా బృహత్కా గదయా హనిష్యే తాదయిష్యా మిత్యర్థః. ౪-౫

(సాల్వవధకథారమ్మఘట్టః)

తర్హ్యాన్యన్య ముపైమ్యద్య మిత్రాణాం మిత్రవత్సల,
బన్ధరూప మరిం హత్వా వ్యాధిం దేహచరం యథా.

౬.

ఏవం రూక్షైస్తుదన్వాక్యైః కృష్ణం తోత్తైరివ ద్విపమ్,
గదాయాఽతాడయ స్మార్ద్ధిం సింహవ ద్వ్యనద చ్చ సః.

౭

గదయాఽభిహతోఽప్యాజౌ న చచాల యదూద్యహః,
కృష్ణోఽపి తం మహాగుర్వా కౌమోదక్యా స్తనాస్తరే.

౮

గాఢనిర్భిన్నహృదయ ఉద్యమ స్రుధిరం ముఖాత్,
ప్రసార్య కేశబాహ్వజ్ఞీ స్థరణ్యాం న్యవతద్యసః.

౯

తత స్సూక్ష్మతరం జ్యోతిః కృష్ణ మావిశ దద్యుతమ్.

తర్హి ఏవం చే విమిత్రవత్సలోఽహం దేహగతం, వ్యాధిమివ మృత్యునంపాదకం బన్ధరూప మరిం, త్వం, హత్వా, మిత్రాణా మాన్యన్యమృణాణానం, ప్రాప్స్యామి.

౬

(ఏవ మితి.) తోత్తై ర్భక్తైః ద్విపం గజ మివేత్థం రూక్షైః వరుషైః వాక్యైః కృష్ణం తదా వ్యథయన్మిన మూర్ద్ధిం గదయా ఆతాడయత్. తత స్పద స్తవక్ర) సింహవ ద్వ్యనదత్.

౭

(గదయేతి.) యదూద్యహః కృష్ణః ఆజౌ యద్ధే గదయా తాడితో న చచాల అపి తు, కృష్ణః తం ద స్తవక్ర) స్తనాస్తరే స్తనమధ్యే కౌమోదక్యా గదయా గాఢం యథ తథా ఆతాడయ దిత్యనుషజ్ఞః.

౮

(ఏవం) తాడితో నిర్భిన్నం హృదయం యన్య సః, ముఖాద్రుధిరం, ఉద్యమః, కేశాదీ స్ప్రసార్య వ్యసుర్గతప్రాణో ధరణ్యాం, న్యవతత్.

౯

(తతో) ద స్తవక్ర) కరీరా త్సూక్ష్మ మణుష్యరూపం పరిత్యక్తప్రకృతినంబునందం జ్యోతిః స్వప్రకాశం జీవన్మరూపం, కృష్ణ మావిశత్, తావదావిశ్య తత స్తత్సాధర్యయుక్తః తత్సార్వదతాం

పశ్యతాం సర్వభూతానాం యథా చైద్యవదే నృప. ౧౦

విదూరథస్తు తద్భ్రాతా భ్రాతృశోకపరిష్లేతః.
అగచ్ఛ దసిచర్మభ్యాం నిశ్వసం స్తజ్జిహూంసయా. ౧౧

తస్య చాపతతః కృష్ణ శ్చక్రేణ ఖరనేమినా.
శిరో జహార రాజేన్ద్రో సకిరీటం సకుణ్డలమ్. ౧౨

ఏవం సౌభం చ సాల్యం చ దన్తవక్త్రం సహానుజమ్.
హత్వా దుర్విషహా నన్యా నీడితస్సురమానవైః. ౧౩

మునిభిస్సిద్ధగన్ధర్వైః రిష్యాధరమహోరగైః.
అస్పరోభిః పితృగణైర్వక్షైః కిన్నరచారణైః. ౧౪

ఉద్గీయమానవిజయః కుసుమైరభివర్షితః.
వృతశ్చ వృష్టిప్రవరై ర్వివేళాలంకృతాం పురీమ్. ౧౫

(ప్రాప్త ఇత్యర్థః. యథా సర్వభూతానాం పశ్యతాం సతాం హేనువ చైద్యవదే కృతే. తద్దేహః. దావికత్. తద్వత్. యద్యస్యాత్మజ్యోతిషోఽతిహృష్ట్యాత్సర్వభూతైర్ద్రౌప్తం అశక్యం అతీంద్రియం చ తథాఽపి స్వస్య పరమపురుషత్వం తయోస్తు కాపానే స్వస్మి నృపేకం చ సర్వభూతేభ్యః ప్రఖ్యానయతుం శక్తో భగవాన్ తథా ప్రవేళయామాసేతి విభావయన్తు. ౧౦

(విదూరథ ఇతి.) తస్య దన్తవక్త్రస్య. భ్రాతా. విమూరతః. భ్రాతృవిషయశోకేన. వ్యాప్తః. ఉచ్ఛసన్. తజ్జిహూంసయా కృష్ణజిహూంసయా అసిచర్మభ్యాం ఖగ్గభేటాభ్యాం. యుక్త ఇతి శేషః. అగచ్ఛ దభ్యవత్. ౧౧

ఖరస్యేవ నేమి ర్ధారా. యన్య. తేన పక్రే. హే రాజేన్ద్రో. కిరీటాదిసహిత. మావతత స్తస్య విదూరథస్య. శిరో. జహార చిచ్ఛేదే త్యర్థః. ౧౨

(ఏవ మితి.) అన్యానపి దుర్విషహాన్ సోఘమశక్యాన్. శత్రూన్ హత్వా. సురాదిభి రీడితః. ఉసగీ యమానో. విజయో యన్య సః. వృష్టిప్రవరైః యమాత్తమైః పరిసృతకృ. పురీం ద్వారకాం. వివేళ. ౧౩-౧౫

—* బలరామకృతతీర్థయాత్రాసూతవధాదికథారంభఘట్టః *—

ఏవం యోగేశ్వరః కృష్ణో భగవాన్ష్టగదీశ్వరః,

తయతే పశుదృష్టినాం నిర్జితో జయతీతి సః.

౧౬

శ్రుత్వా యుద్ధోద్యమం రామః కురూణాం సహ పాణ్డవైః,

తీర్థాభిషేకవ్యాజేన మథ్యస్థః ప్రయయౌ కిల.

౧౭

స్నాత్వా ప్రభానే సంతర్ప్య దేవర్షిపితృమానవాః,

సరస్వతీం ప్రతిసోతాం యయౌ బ్రాహ్మణసంవృతః.

౧౮

పృథూదకం బిన్దుసరం ప్రికూటం చ సుదర్శనమ్,

వికాలం బ్రహ్మతీర్థం చ చక్రం ప్రాచీం సరస్వతీమ్.

౧౯

ఇతం సర్వత్ర విజయినో భగవతః, క్వచిత్పరాజయం వదంతో మూఢా ఇత్యాహ(ఏవ మితి.) భగవాన్సాధుజ్ఞానార్హః జగతః కృత్స్నస్యే, శ్వరః ప్రళాపితా చ, అనేన పరాజయసంభావనా దూరత ఏవాపాస్తేతి సూచితం, నిర్జితః జరాసన్ధాదిభి రితి శేషః. క్వచిచ్ఛ జయతీ త్యేనం, పశుదృష్టినాం మూఢానా, మీయతే, నిర్జితో జయతీతి త్రాన్తి, రజిత ఏవ జయతీ త్యర్థః.

౧౬

అథ పునః కానిచిద్బలభద్రచేష్టితాన్యనువర్తయతి (శ్రుత్వేశ్యాదినా యావదేకోనాశీతి సమాప్తి) కురూణాం, పాణ్డవైస్సహ యుద్ధోద్యమం యుద్ధాయ యత్నం శ్రుత్వా మధ్యస్థః ఉభయేషా మపి బాన్ధవతాఽవిశేషాదుభయమధ్యస్థస్తటస్త ఇతి యావత్. హేతుగర్భమిదం, ఆతః, పుణ్యతీరస్సాన యాత్రావ్యాజేన ప్రయయౌ.

౧౭

(స్నాత్యేతి.) ప్రతి ప్రత్యక్ ప్రోతః ప్రవాహో యస్యా, స్తాం, సరస్వతీం ప్రత్యక్సరస్వతీం, యయా విత్యర్థః.

౧౮

తతః పృథూదకాదీని తీర్థవిశేషాణి యయా వితి సంబంధః, తత్ర చక్రం చక్రతీర్థం ప్రాచీం సరస్వతీం త్రివేణీ మిత్యర్థః.

౧౯

యమునామనుయాన్యేవం గంగామను చ భారత,
జగము నైమిశం యత్ర ఋషయ స్సత్ర మానతే. ౨౦

త మాగత మభిప్రేత్య మునయో దీర్ఘసత్రిణః,
అభినన్ద్య యథాన్యాయం ప్రణమ్యోత్థాయ చార్చయన్. ౨౧

సోఽర్చిత స్సవరీవారః కృతాననపరిగ్రహః,
రోమహర్షణ మాసీనం మహర్షే శిష్యమైక్షత. ౨౨

అప్రత్యుత్థాయినం సూతమకృతప్రహ్వణాజ్ఞలిప్తమ్,
అద్యాసీనం చ తా నివప్రాం శ్చుకోపోద్వీత్య మాధవః. ౨౩

కస్మా దసా విమా నివప్రా నద్యాస్తే ప్రతిరోమజః,
ధర్మపాలాం స్తథైవాస్మా న్వధ మర్హతి దుర్మతిః. ౨౪

కతో యమునా మను యాని తీరాని గంగామను చ యాని. తాని సర్వాణి సాదరం యథా
తథా, నారద మితి పాఠే తదాఖ్యతీర్థం నైమిశం చ జగమేతి సంబంధః. నైమిశం విశిష్ట యత్రేతి.
యత్ర నైమిశే. సత్ర, మానతే అనుతిష్ఠన్తి ఋషయః శౌనకాదయః. ౨౦

(త మితి.) తం బింభద్ర మాగత మభిప్రేత్య దృష్వేత్యర్థః. దీర్ఘం సహస్రము సత్ర
మేషామస్తీతి తథా తే. మునయః యథాన్యాయం. మర్చయన్పూర్వీకవన్తః. ౨౧

(స ఇతి.) కృతః ఆననపరిగ్రహో యేన స రామః, రోమహర్షణ మైక్షత. ఇతి సంబంధః.
కథంభూతః మాసీన మునవిష్టం మహామునే ర్పాదరాయణస్య. శిష్యమ్. ౨౨

అప్రత్యుత్థాయినం ప్రత్యుత్థాన మకృతవన్తం. తం సూతం. ప్రతిరోమజం. న కృతం
ప్రహ్వణం ప్రణామః అజ్ఞలిక్ష్మ యేన తం, తాన్ విప్రాన్. అద్యాసీనం విప్రేభ్యోఽప్యవ్వాసనాసీన
మిత్యర్థః. మాధవో రామః చుకోస నకోసం ప్రాహే త్యర్థః. ౨౩

కథేవాహ (కస్మా దితి.) విస్థా నద్యాస్తే విప్రేషావైర్పారసమితిష్ఠతీత్యర్థః.
ప్రతిరోమజ ఇత్యనేన తదనన్త్యున్విషాం. తథా ధర్మం పాలయన్తీతి తథా, తా. నస్మానన్య.
ద్యాస్తే. అతోఽయం, దుర్మతిః వధమర్హతి. ౨౪

(బిలరామకృతతీర్థయాత్రాసూతవదాదికథారంభపుట్టః)

ఋషేర్భగవతో భూత్వా శిష్యోఽధీత్య బహూని చ.

నేతిహాసపురాణాని ధర్మశాస్త్రాణి సర్వశః.

౨౪

అదాంతస్యావిసీతస్య వృథా పణ్ణితమానినః.

న గుణాయ భవంతి స్మ నటస్యేవాజితత్మనః.

౨౬

ఏతదరో హి లోకేఽస్మిన్నవతారో మయా కృతః.

వధ్యా హి ధర్మధ్వజినస్తే హి పాతకినోఽదికాః.

౨౭

ఏతావ దుక్త్వా భగవాన్నివృత్తోఽసద్వదాదపి.

భావిత్వాత్తం కుశాగ్రేణ కరణే నాహన త్పురుషః.

౨౮

హా హేతి వాదిన స్పర్శే మునయః ఖిన్నమానసాః.

ఊచు స్సంకర్షణం దేవ మధర్మస్తే కృతః ప్రభో.

౨౯

అజానన్నధ్యాస్త ఇత్యత ఆహ (ఋషే రితి) ఋషేర్భగవతో బాదరాయణస్య శిష్యో భూత్వా బహూనీహాసాదీని. సర్వతః కార్తేఘ్నీవాధీత్య చ దమవినయాదిరహితస్య వృథా. పణ్ణిక మాత్మానం మన్యమానస్య గుణాయ. న భవంతి ఇతిహాసాగ్రధ్యయనాదీనీతి శేషః. కిస్తు దోషాయైవేతి భావః. అదాంతస్యేత్యాదివిశేషతః నాస్యాజ్ఞానకృతమర్యాసనాధిష్ఠాన. మపి త్వహంకారప్రయోగక్ర మితి సూచ్యతే.

౨౫-౩౬

విప్రానధ్యాస్తామన్యధ్వా కరోతు కిం తవేత్కత ఆహ (ఏతద్ధర్మ ఇతి.) కోఽసాధర్మః ధర్మధ్వజినః ఉత్తమవేదవారినో వ్యా. ఇత్యేషః. కుకః హి యస్మా త్తే ధర్మవ్యతిరః అధికాః. పాతకినః. అతో దుష్కృష్టినాశార్థ మవతీర్ణేన మయైవంవిధా అసక్యం వధ్యా ఇత్యర్థః.

౩౭

(ఏతావ దితి.) అనంతం. వధా. నివృత్తోఽపి. భగవాన్రామః. భావిత్వాత్ భవితవ్యస్య కేనాన్యనరిహర్యత్వా. త్తం రోమహర్షణం కుశాగ్రేణ. హనత్.

౩౮

(హా హేతి) ఖిన్నం మానసం యేషాం తే, ఊచుః. ఉక్తిమేవాహ అధర్మ ఇత్యాదినా సపాదత్రయేణ. తే త్వయా అధర్మః. కృతః.

౩౯

అన్య బ్రహ్మాననం దత్తమస్మాభిర్యదునన్దన.

ఆయుశ్చాత్మాక్షమం తావద్యావత్ప్రతం సమాప్యతే.

౩౮

అజానతో వా చరిత స్త్వయా బ్రహ్మవదో యథా.

యోగేశ్వరస్య భవతో నామ్నో యోఽపి నియామకః.

౩౯

యద్యేతద్భ్రహ్మహత్యాయాః పావనం లోకపావన.

చరిష్యతి భవా న్లోకసంక్లృహో నాన్యచోదితః.

౪౦

శ్రీరాఘ ఉవాచ—

చరిష్యే వధనిర్వేళం లోకానుగ్రహకామ్యయా.

నియమః ప్రథమే కల్పే యావాన్మ తు విధీయతామ్.

౪౧

అధార్మికప్రతిలోమణవధః కోఽయ మధర్మ ఇత్యత ఆహః (అప్యేతి.) హే యదునన్దన, అన్య రోహమర్షణ స్వాప్మాః బ్రహ్మాననం. యావద్యావతా కాలేన, సత్రం, సమాప్యతే, తావ, దాత్మనో దేహన్య, న క్లమః శ్రమో యస్మిన్ తదాయుశ్చ, దత్తం. పురాణవత్త్రే బ్రాహ్మణాయ జేయం యస్మాన్మ ప్రత్యుత్థీయతే తద్భ్రహ్మహాసమ్.

౩౮

(అజానతేతి.) అత స్త్వయా అజానతేన అచరితం కృతం యథా బ్రహ్మవదో బ్రహ్మ హత్యా తద్వత్ బ్రహ్మహత్యానద్యుళం పావనం కృత మిత్యర్థః. నను బ్రహ్మవదాదపి కిం మమేశ్వరస్యే త్యత ఆహ యోగేశ్వరస్యేతి సార్థేన. యద్యపి యోగేశ్వరస్యావద్యాన్మర్యోపయుక్తయోగ నిర్వాహకస్య అకర్మవశ్యస్య తవ “బ్రాహ్మణో న హస్తన్య” ఇత్యాదింక్షణ అమ్నాయోపి న నియా మకః యద్యపి త్వం న విధివశ్య ఇత్యర్థః.

౩౯

తథాపి హే లోకపావన, బ్రహ్మహత్యాయాః పావనం ప్రాయశ్చిత్తం చరిష్యతి చరత్యను తిష్ఠిష్య త్యర్థః. కిమర్థ మిత్యత ఆహః—న, అన్యైకోపి తః స్వయమేవ యది భవా చరిష్యతి శర్హి లోకసంగ్రహః స్యా దిత్యర్థః. “యద్యదాచరతి శ్రేష్ఠ” ఇత్యుక్తరీత్యా లోకా నమశిక్షితం వరేతి భావః.

౪౦

ఏవ ముక్తః ప్రాహ రామః (చరిష్య ఇతి.) లోకానుగ్రహకామ్యయా లోకానుశిష్యుక్షయా, వధన్య నిర్వేళం ప్రాయశ్చిత్తం చరిష్యే. ప్రథమే కల్పే ముఖ్యపక్షే యావాన్నియమః సతు విధీయతాం ఖ్యముప్రాయశ్చిత్త ముపశితతా మిత్యర్థః.

౪౧

(బలరామకృతతీర్థయాత్రాసూతవధాచికథాసంభవముః)

దీర్ఘమాయః కిలైతస్య సత్యమిన్ద్రియ మేవ చ.

అకాశితం యద్యుగపత్నాధయే యోగమాయయా.

౭౪

మున్నయ ఉయః—

శత్రుస్య తవ వీర్యస్య మృత్యో రస్మాక మేవ చ.

యథా భవే ద్వచ స్సత్యం తథా రామ విధీయతామ్.

౭౫

రామ ఉవాచ—

అత్తా నై పుత్ర ఉత్పన్న ఇతి వేదానుశాసనమ్,

తస్మాదస్య భవే ద్వక్తా ఆయురిన్ద్రియసత్యవాన్.

౭౬

కిం వః కామో మునిశ్రేష్ఠా బ్రాతాహం కరవాణ్యుత.

కింవ (దీర్ఘ మితి.) అన్య రోమహర్షణస్య దీర్ఘ మాయా స్సత్యం బలమిన్ద్రియ పాటవాత్మకం అన్యచ్చ యదృషద్వి రాకాశితం అపేక్షితం తత్సర్వం. బ్రాత యోగమాయయా అచ్యుత్యక్త్యా అహం తత్సర్వం సాధయే.

౭౭

ఇత్థముక్తాః ప్రాహం యునయః (శత్రుసేవీతి.) శత్రుస్య త్వత్ప్రియుక్తకుశాగ్రూపస్య తవ వీర్యస్య చ మృత్యోః రోమహర్షణమరణస్య చ యథా సత్యత్వం యథా చాస్మాకం వచః యావత్పుత్రం త్వం దీర్ఘాయుష్మాక పురాణవక్తా భవేత్సేవంవిధం వచః సత్యం భవేత్తథా, హే రామ, విధీయతాం క్రియతా మిత్యర్థః.

౭౮

శస్త్రాదీనాం సత్యత్వం సంపాదయన్నాహ రామః (అత్తావా ఇతి.) “అక్షాదక్షాత్వం భవసి హృదయాదధిజాయసే అత్మా వై పుత్రనామాఽపి సజీవ శరదశ్శతం” ఇత్యాది, వేదానుశాసనం వేదవాక్యం. తస్మాదస్య పుత్ర ఉగ్రశ్రవాః భవతాం పురాణవక్తా భవేత్ ఆయురాదిమాంశ్చ భవేత్ అకస్మాక్షైద్రోమహర్షణస్యాజీవరాదత్రస్య మృత్యోశ్చ సత్యతా పుత్రరూపేణ చాయురాదివిధే ర్భవదవ్వచనస్యాపి సత్యతాస్యా దితి భావః.

౭౯

కింవ బ్రహ్మదక్షార్థం యుష్మదపేక్షితం కథయత, తదహం కరిష్యామీత్యత అహం (కిం వః కామ ఇతి.) హే మునిశ్రేష్ఠా వో యుష్మాకం కిం కామః యద్విషయః కామో వర్తతే, తం.

అజానత స్తవచితిం యథావచ్చిన్యతాం బుధాః.

౩౬

ఇల్వలన్య సుతో ఘోరః పల్వలో నామ దానవః,

స దూషయతి న స్సత్ర మేత్య పర్వణి పర్వణి.

౩౭

తం పాపం జహి దాకార్హ తన్నశ్శూషణం పరమ్.

పూయశోణితవిణ్మూత్రసురామాంసాభివర్షిణమ్.

౩౮

తతశ్చ భారతం వర్షం పరీత్య సుసమాహితః,

చరిత్యా ద్వాదశాన్మాసాం స్తీర్థస్నాయీ విశుధ్యనే.

౪౦

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే.

అష్టసప్తతితమోఽధ్యాయః.

—*—

బ్రూత అజానన్తరం, బ్రహ్మజ్ఞం గృహీత్వా, అచచితిం విష్కృతిం అజానతో, మమ హే బుధాః, యథావ దవచితి భిన్యతాం విధీయతామ్.

౩౬

ఇత్యముక్తాస్తానదపేక్షితం కథయన్తి (ఇల్వలన్యేతి) దానవో, వర్తత ఇతి శేషః, స పల్వలః ప్రతిపర్వాగత్య, సత్రం, దూషయతి.

౩౭

తం పల్వలం, జహి మారత, తజేన, నోఽస్మాకం, పరముత్కృష్టం, శుశ్రూషణం, తం కథంతూతం, పూయదీ న్యుపవర్షతీతి తథా, తం తత్ర, పూయం హేయమ్.

౩౮

తత స్తద్విదానన్తరం, భారతం, వర్షం, పరీత్య ప్రదక్షిణీకృత్య, సుసమాహితోరాగ ద్వేషాదిహితేః, శీర్షిస్తాపిలో, ద్వాదశిమాసాం, శ్చరిత్యా, విశుధ్యనే శుద్ధో భవిష్యతి, చరిత్యేత్యన్య కృత్రాణీత్యాది ర్వా.

౪౦

ఇతి శ్రీవత్సాన్యమయఃపారావారరాకాసుదాకరస్య సర్వవిద్యావిధేః శ్రీకైలగురోః సుతేన

తచ్ఛరణకమలవరిదయప్రసన్నతత్సక్తిసమదిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన

శ్రీవైష్ణవదాసేన శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవతవందితాయాం,

దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం, దశమస్కంధే, అష్టసప్తతితమోఽధ్యాయః.

అథ ఏకోనశీతితమోఽధ్యాయః

శ్రీశక ఉవాచ—

- అథ పర్వణ్యుపావృత్తే ప్రచణ్డః పాంసువర్షణః,
భీమో వాయు రభూ ద్రాజ న్నూయగన్ధశ్చ పర్వః. ౧
- తతోఽమేధ్యమయం వర్షం పల్వలేన వినిర్మితం,
అథవద్యజ్ఞకాలాయాం సోఽన్వదృశ్యత శూలధృత్. ౨
- తం విలోక్య బృహత్కాయం తిన్నాజ్ఞనచయోపమమ్,
తస్తతామ్రశిఖాశ్మశ్రుదంష్ట్రోగ్రభృకుటిముఖమ్. ౩
- సస్మార ముసలం రామః పరసైన్యవిదారణమ్,
హలం చ దైత్యదమనం తే తూర్ణ ముపతస్థతుః. ౪

అథ ఏకోనశీతితమోఽధ్యాయః.

అథ పర్వలవధం వక్త్రం తద్దశ్శేష్టితం ప్రస్తౌతి (తత ఇతి.) పర్వణ్యుపావృత్తే ప్రాప్తే సతి. ప్రచణ్డో విఘ్నః, పాంసు న్వర్షతీతి తథా, భయఙ్కరో, దుర్గనో, వాయు రభూత్ ఉదభూత్. ౧

తతః అమేధ్యమయ మితి చేదః. స పర్వలః శూలం ధరతీతి తథా, అన్వదృశ్యత. ౨

(త మితి.) తం పర్వల మవలోక్య రామః పరసైన్యం విదారయతీతి తథా తం ముసలం దైత్యాన్ దమయతి నాశయతీతి తథా తద్దలం చ సస్మారేతి సంభవః. తం కథంభూతిః? బృహన్ కాయశ్శరీరం యస్య క్షిన్నో విదీర్ణోఽజ్ఞనచయః ఉమా యస్య త మతికృష్ట మిత్యర్థ. తస్తతామ్రవ చ్చిఖాశ్మశ్రుణి చ, యస్య తం దింష్ట్రోగ్రుగ్రం బ్రుకుటియుతం ముఖం యస్య త తో హల ముసలౌ తూర్ణం తదైవోపతస్థతుః సన్నిహితౌ బభూవతుః. ౩-౪

త మాకృష్య హలాగ్రేణ పల్వలం గగనే చరం.
మునరేనాహన త్కుర్ధో మూర్ధ్ని బ్రహ్మద్రుహం బలిః. ౫

సోఽపతద్భువి నిర్భిన్నలలాటోఽస్సకృముత్సృజన్,
ముఞ్చన్నార్తస్వరం శై లో యథా వజ్రహతోఽరుణః. ౬

సంస్తుత్య మునయో రామం ప్రయుజ్యావితథాశిషః,
అభ్యషిఞ్చన్మహాభాగ వృత్రఘ్నం విబుధా యథా. ౭

వై జయన్తీం దదుర్మాలాం శ్రీధామాన్లునపఙ్కజామ్,
రామాయ వానసీ దివ్యే దివ్యాన్యాభరణాని చ. ౮

అథ తైరభ్యనుజ్ఞాతః కౌశీమేత్య బ్రాహ్మణైః,
స్నాత్వా సరోవర మగా ద్యత స్సరయురస్రవత్. ౯

(త మితి.) గగనే చరంతం పల్వలం, హలాగ్రేణాకృష్య బలిః రామః క్రుద్ధో మూర్ధ్ని మునరేనాహనత్ తాదయామాన, తత్ర హేతుత్వేన పల్వలం వినిష్ఠి - బ్రహ్మద్రుహం బ్రహ్మ బ్రహ్మతులం తస్మై ద్రుహ్యంతి తథా తమ్. ౫

(స ఇతి.) నిర్భిన్నం లలాటం యన్య సః పల్వలః అస్సగ్రుధిర ముత్సృజన్ అర్తస్వరం ముఞ్చంకృ భూమావపతత్ యథా ఆరుణః గైరికాదిదాతుని రితి శేషః. ఉపమేయే తు రుధిరేణారణః వజ్రహతోఽరుణః పర్యతః సపాత తద్వత్. ౬

(సంస్తుత్యేతి.) అవితథాః తాః అశిషః ప్రయుజ్య అశిర్వాదాన్ కృత్వే త్యర్థః. హేమహా భాగ అభ్యషిఞ్చన్ స్నానసమామానుః, యథా విబుధాః దేవాః వృత్రఘ్నమిన్ద్రం తద్వత్. ౭

(వైజయన్తీ మితి.) క్రియో రామాన్య మ్లూనాని పఙ్కజాని యస్యాం తాం వైజయన్తీం నామ మాలాం దివ్యే వస్త్రే దివ్యాన్యాభరణాని చ దదుః. ౮

(అథేతి.) తైర్భువిభిః బ్రాహ్మణైశ్చ హా కౌశీం నదీ మాగత్య తత్ర స్నాత్వా తత సరోవర మగాత్ కిం తత్సరస్త్రాహ యతస్సరసః సరయూ రస్రవత్ ఉదగాత్. ౯

(బలరామకృతతీర్థయాత్రాసూతవధాదికథారంభముట్టః)

అనుశ్రోతేన సరయాం ప్రయాగముపగమ్య సః,
స్నాత్వా సంతప్య దేవాదీ స్తగామ పులహాశ్రమమ్. ౧౯

గోమతీం గణ్డకీం స్నాత్వా విపాశాం శోణ ఆప్లుతః.
గయాం గత్వా పితృవిష్ట్యా గజ్ఞాసాగరసంజమమ్. ౧౧

ఉపస్పృశ్య మహేంద్రాదౌ రామం దృష్ట్వాఽభివాద్య చ.
సప్త గోదావరీం వేణీం పమ్పాం భీమరథీం తతః. ౧౨

స్కన్ధం దృష్ట్వా యయా రామ శ్రీకైలం గిరికాలయమ్. ౧౩

ద్రవిదేషు మహాపుణ్యం దృష్ట్వాద్రిం వెంకటాచలమ్,
కామకోటిం పురీం కాశ్చీం కావేరీం చ సరిద్వరామ్. ౧౪

శ్రీరక్కాఖ్యం మహాపుణ్యం యత్ర సన్నిహితో హరిః,
ఋషభాద్రిం హరేః క్షేత్రం దక్షిణాం మధురాం తథా. ౧౫

సముద్ర సేతుమగమన్మహాపాతకనాశనమ్.

తత్రాయుతమదాదేనూర్పూర్మాచేభ్యో హలాయుధః. ౧౬

సరయామనుశ్రోతేన అనులోమేన సబలభద్రః పులహాశ్రమం సాలగ్రామక్షేత్రం
గోమత్యాం గణ్డక్యాం విపాశాయాం చ స్నాత్వా శోభేన వదే ఆప్లుతః స్నాతః, పితృకా పితామహాదీ
విష్ట్యా సంపూజ్య మనసా ఆరాధ్యే త్యర్థః. జీవత్పితృకత్వాచ్చార్చిద్దాదికాధావాత్ యద్యపి జీవత్పితృకైః
గయా న గస్తవ్యేతి వదన్తి తథాప్యత ఏవ పచనా తీర్థయాత్రావ్యాజేన గస్తవ్యా న తు క్రాద్ధార్థ మిత్యన
గమ్యతే, గజ్ఞాసాగరసంజమం గత్వా ఉపస్పృశ్య తత్ర స్నాత్వా, క్త్వాప్రత్యయానైనాం సముద్ర
సేతుమగమదిత్యుపరిష్టా దన్వయః. గిరీశన్య రుద్రస్యాలయం శ్రీకైలం శ్రీవర్వతిం కాశ్చీపురీం
సరిద్వరాం కావేరీం యత్ర హరి స్సన్నిహిత స్తచ్చీరక్కాఖ్యం మహాపుణ్యానహం క్షేత్రం
ఋషభాద్రిం వనగిరిం, తద్విశేషణం హరేః క్షేత్ర మితి (తతేతి.) తత్ర సముద్రసేతో అయుతం
దేనూః దదౌ.

కృతమాలాం తామ్రపద్మీం మలయం చ కులాచలమ్,
తత్రాగస్త్యం సమాసీనం నమస్కృత్యాభివాద్య చ.

యోజితస్తేన చాశీర్విరనుజ్ఞాతో గతోఽర్హవమ్,
దక్షిణం తత్ర కన్యాఖ్యాం దుర్గాం దేవీం దదర్శ సహ.

౧౮

తతః ఫల్గున మాసాద్య పశ్చాత్పురసముత్తమమ్,
విష్ణుస్సన్నిహితో యత్ర స్నాత్వాఽస్పర్శ ద్ధవాం శతమ్.

౧౯

తతోఽతివజ్య భగవాన్ కేరళాఞ్ చృతగర్తకాన్,
గోకర్ణాఖ్యం శివక్షేత్రం సాన్నిధ్యం యత్ర ధూర్జటే.

౨౦

అర్ఘ్యం ద్వైపాయనీం దృష్ట్వా శూర్పారక మగాధ్వరః,
తాపీం పయోష్ఠీం నిర్విన్ద్యా ముపస్సృశ్యాథ దణ్డకాన్.

౨౧

ప్రవిశ్య రేవా మగమ ద్యత్ర మాహిష్మతీ పురీ,
మనుతీర్థ ముపస్సృశ్య ప్రభాసం పునరాగమత్.

౨౨

(కృతమాలా మితి.) అగమదిత్యనుషంగః. శేషో వా తత్ర మలయవర్వతే తేనాగప్తేన ఆశీర్వి ర్యోజితః దక్షిణ మర్జనం గతః. తత్రార్జవసమీపే, కన్యాఖ్యాం కన్యాకుమార్యాఖ్యాం దుర్గాం దేవీం దదర్శ, స బలరామః.

౧౮-౧౯

(తత ఇతి.) ఫల్గునమనంతపురం ప్రాప్య ఉత్తమం, పశ్చాత్పురసం నామ సరః సమాసాద్య, తద్విశిష్ట - యత్ర పశ్చాత్పురసే విష్ణు స్సన్నిహితః తత్ర స్నాత్వా గవా మయుత మస్పర్శ దదా విత్యర్థః.

౧౯

భగవాన్రామః కేరళాదీన్ దేశాన్ యత్ర ధూర్జటే శ్శివస్య సాన్నిధ్యం తదోక్త్యాఖ్యం శివాభిమానిక్షేత్రమ్.

౨౦

ద్వీపమయనం యస్యాస్తా మర్యా మమృకాం దృష్ట్వా శూర్పారకం క్షేత్రం జగమ (తాపీ మితి.) ఉపస్సృశ్య తాపాదీమ స్సాన్విత్వా, అథ దణ్డకాఖ్యమరణ్యం ప్రవిశ్య, తతో రేవాం నర్మదా మగమత్, యత్ర రేవాతీరే మాహిష్మతీపురే వర్తతే, తాం రేవా మిత్యర్థః.

౨౧-౨౨

(బలరామకృతతీర్థమూత్రాసూతవదాదికథారంభపట్టః)

- శ్రుత్వా ద్విజైః కథ్యమానం కురుపాణ్ణవసంయుగే,
సర్వరాజన్యవిధనం భారం మేనే హృతం భువః, ౨౩
- సభీమదుర్యోధనయో ర్గదాభ్యాం యుధ్యతో ర్మృథే,
వారయిష్యన్విసశనం జగామ యదునన్దనః, ౨౪
- యుధిష్ఠిరస్తు తం దృష్ట్వా యయౌ కృష్ణార్జునావపి,
అభివాద్యాభవం స్తుష్టిం కిం విపక్షరిహాగతః, ౨౫
- గదాపాణీ ఉభౌ దృష్ట్వా సంరభౌ విజయైషిణౌ,
మణ్డలాని విచిత్రాణి చరన్తావిద మబ్రవీత్, ౨౬
- యువాం తుల్యబలౌ వీరౌ హే రాజా హే వృకోదర,
ఏకం ప్రాణాధికం మన్య ఉత్తైకం శిక్షయాఽధికమ్, ౨౭

(శ్రుత్వేతి.) తత్ర ద్విజైః కథ్యమానం సర్వేషాం బహూనాం రాజ్ఞాం విధనం నాశం శ్రుత్వా భువో భారం హృతం భగవతేతి శేషః, మేనే అమన్యత. ౨౩

(స ఇతి.) స యదునన్దనో రామః మృథే యుధ్యో యుధ్యతో స్పృహో, తౌ, వారయిష్యన్ వారయితుం వినశనం కురుక్షేత్రం జగామ. ౨౪

(యుధిష్ఠిర ఇతి.) తం రామౌ దృష్ట్వా యయౌ తత్సమీప మితి శేషః, తథా కృష్ణార్జునౌ సపి యదుతుః, తే త మభివాద్య కిం వక్తుమిచ్ఛు రిహాగత ఇతి సంకయానాః తుష్టిమభవన్. ౨౫

ఉభౌ భీమదుర్యోధనౌ దృష్ట్వా ఇత్థం వక్ష్యమాణ మబ్రవీత్, కథంభూతాః శ్రుద్వా సంరభౌ విజయమాకాంక్షన్తౌ విచిత్రాణి మణ్డలాని గతిభేదాన్ చరన్తౌ పురస్త్వన్తౌ, ౨౬

ఉక్తిమేవాహ (యుగా మితి.) హే రాజా దుర్యోధన, ఏకం భీమ, ప్రాణాధికం మన్యే, ఉత్తైకమేకం తు దుర్యోధనం శిక్షయాఽధికం మన్యే, ౨౭

తస్మా దేకతరస్యేహ యవయో సుమవీర్యయోః.

న లక్ష్మతే జయోఽన్యో వా విరమత్వఫలో రణః.

౨౮

న తద్వాక్యం జగృహతు ర్భద్రవై రౌ సృపాత్మజౌ.

అనుస్మరంతా వన్యోన్యం దురుక్తం దుష్కృతాని చ.

౨౯

దిష్టం తదనుమన్వానో రామో ద్వారవతీం యయౌ.

ఉగ్రసేనాదిభి స్సేత్తైరాతిభి సుముపాగతః.

౩౦

తం పున రై మిశం ప్రాప్త మృషయోఽయాజయన్ముదా.

క్రత్వజ్ఞం క్రతుభి స్సర్వే నివృత్తాభిలవిగ్రహమ్.

౩౧

తేభ్యో వికుద్ధః జ్ఞానం భగవాన్వ్యతర ద్విభుః.

యేనై వాత్మన్యదో విశ్వ మాత్మానం విశ్వగం విదుః.

౩౨

తస్మా త్రులవీర్యయోః యవయో రన్యతరన్య విజయః అన్యః పరాజయో భవిష్యతీతి న లక్ష్మతే, అతో విష్ణులో రణః సంగ్రామః, విరమతు కామ్యతు.

౨౮

(నేతి.) నృపాత్మజౌ భీషదుర్లోధనౌ ఇత్త ముక్తాపి తన్య రామన్య వాక్యం. న జగ్రహతుః, తత్ర హేతు ర్భద్రవైరౌ. తత్రాపి హేతు రన్యోన్యం. దురుక్తం దుశ్చేష్టితాని చ స్మరంతా.

౨౯

(దిష్ట మితి.) రామః తత్సర్వాక్యాగ్రహణం దిష్టం తయోః ప్రాచీనతర్కప్రయుక్తం మన్వాన మూర్ఛిం ద్వారవతీం పురీం యయౌ. సేత్తై స్సర్వసంత్సమృద్ధై రుగ్రసేనాదిభి స్సజ్జతో, బభూవ.

౩౦

(త మితి.) తం బంధద్రం నివృత్తాభిలవిరోధం క్రత్వజ్ఞస్సహ క్రతుభిః ఆయాజయన్, క్రత్వజ్ఞ మితి పాతే యజ్ఞశరీరకం పరమాత్మానమ్.

౩౧

(తేభ్య ఇతి.) భగవాన్రామ, ప్రేభ్యః ముషిభ్యః వికుద్ధం విపర్యయసంశయాదిరహితం, విజ్ఞానం వ్యతరత్. ఆదాత్, ఉపదిదేశేత్యర్థః. కిం తజ్ఞానం? యద్వ్యతర దిత్యత అహ యేనై వేతి. యేన జ్ఞానేన, అత్మని పరమాత్మన్యాదరభూతే. విశ్వ మాత్మానం చ విశ్వగం విశ్వం గచ్ఛతి వ్యాప్య తీస్థతీతి తథాభూతం, విదు స్సాక్షాత్కురుః, స్తథావిధం జ్ఞానం వ్యతర దిత్యర్థః.

౩౨

(బలరామకృతతీర్థయాత్రాసూతవధాదికథారంభపట్టిః)

సపత్న్యైవభృథస్సాతో జ్ఞాతిబంధుసుహృద్వృతః.

రేజే స్వజ్యోత్స్నయైవేస్తు సువాసా స్సుష్ట్యలఙ్కృతః.

౩౩

ఈదృగ్విధాన్యనేకాని బలస్య బలశాలినః.

అనన్తస్యాప్రమేయస్య మాయా మర్త్యస్య సన్తి హి.

౩౪

యోఽనుస్మరేత రామస్య కర్మాణ్యద్భుతకర్మణః.

శృణ్వన్ గృణన్ననన్తస్య విష్ణో స్స దయితో భవేత్.

౩౫

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే. మహాపురాణే. పారమహంసాం. సంహితాయాం. దశమస్కంధే. ఏకోనాశీతితమోఽధ్యాయః.

స్వజ్యోత్స్నయా చన్ద్ర ఇవ రేజే జ్యోత్స్నాస్థావీయా నవవత్సీ. చన్ద్రస్థావీయా న్తు రామా. అనపాయిత్యా చన్ద్రప్రవర్ణత్వాచ్చ.

౩౬

రామస్య చేష్టితాని సాకల్యేన వత్తుం న శక్యావీత్యభివాయన్నాహ (ఈదృగ్విధావీతి.) అనన్తస్యానన్తావతారయావస్యాప్రమేయస్య అనన్త్యత కర్మాణగుణస్య మాయామర్త్యస్య స్వనంకల్పపరిగృహీతమనుష్యజన్మనః.

౩౭

ఉపవర్జితబలభద్రచేష్టితశ్రవణాదిఫలమాహ - అద్భుతాని కర్మాణి యస్య తస్యానన్తస్య తదవతారరూపస్య. బలదేవస్య కర్మాణి యః పుమా శృణ్వన్ నతి వక్తరి గృణన్ కథయాన్ సతి శ్రోతర్హిక్రీర్తయా. ఉభయో రభావే అనుస్మరేచ్ఛ స విష్ణో ర్దయితో విరతికయ్యపియో భవేత్.

౩౮

ఇతి శ్రీమత్పాన్వయవయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిదేః శ్రీకైలగ్రహోః సుతేన

తచ్చరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్పూక్తిసమచిగతశ్రీమద్భాగవత్కార్తవ్యహృదయేన.

శ్రీవైష్ణవదాసేన. శ్రీవీరరాఘవవిమలా. లిఖితాయాం. శ్రీమద్భాగవత

పండితాయాం. దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం. దశమస్కంధే. ఏకోనాశీతితమోఽధ్యాయః.

అథ అశీతితమోఽధ్యాయః

—* కుచేలోపాఖ్యానమ్ *—

రాజోవాచ...

భగవన్యాని చాన్యాని ముకుందస్య మహాత్మనః.

వీర్యాణ్యస్తపీర్యస్య శ్రోతు మిచ్ఛామహే ప్రభో.

కోసు శ్రుత్వాఽసకృద్భ్రహ్మ స్తు త్తమశ్లోకసత్కథాః.

విరమేతి విశేషజ్ఞోఽవిషణ్ణః కామమార్గజైః.

సావాగనస్తస్య గుణా స్ఫుటితే కరౌ చ తత్కర్మకరౌ మనశ్చ.

స్మరేద్వనస్తం స్థిరజగ్గమేష శృణోతి తత్పుణ్యకథా స్పకర్ణః.

అథ అశీతితమోఽధ్యాయః.

అథ భగవతో భక్తానుగ్రహం బ్రహ్మణ్యత్వాదాత్మకం కుచేఽన్యత్తాన్తం ప్రస్తోష్యః
తావత్తద్విషయకం రాజః ప్రశ్నమాహ సూతః (భగవన్నితి.) హే భగవన్ కుక. అనస్తస్యా
వతిచ్చిన్నస్వరూపస్యభావస్య మహాత్మనో భక్తానుకమ్పినో ముకుందస్య, యాని వీర్యాణి ప్రధాన
సూచకాని కర్మాణి తాని, శ్రోతుమిచ్ఛామహే ప్రభో వత్తుం సమర్థేతి భావః.

బహుధా శ్రుతవతోః పి కుతస్తవ న విరక్తి రుదేతీత్యత అహ (కోన్వితి.) హే బ్రహ్మణ
ఉత్తమశ్లోకస్య, సత్కథాః. అసకృదపి శ్రుత్వా, కామమార్గజైర్విషయాన్వేషజైః. అవిషణ్ణః
విషాదమప్రాప్తః విశేషజ్ఞోరసజ్జశ్చ చేత్కోవా పుమా విరమేత. భగవత్కథాశ్రవణా దితి శేషః.
సారజ్ఞశ్చే న్నకోపి విరమేతీతి, యద్వా కామమార్గజైర్విషణ్ణః, విరేషదం ప్రాప్తః.

భగవద్గుణవర్ణనాదిమాపయుక్తానా మేవ వాగాదీన్ద్రియాణాం సాఫల్య మన్యథా వై యుర్య
మేషేత్యాహ (నేతి.) యా. అనస్తస్య, గుణా గృహీతే వర్ణయతి. వైవ వా క్షపరేత్యర్థః.
వివర్యయే “జీహ్వఽసతీదర్ధరకేషే” త్యాది ద్వితీయస్కన్ధోక్తోఽనునందేయః. తస్య భగవతః, కర్మా
రాఢనాత్మకం కురుత ఇతి తథా తావేవ కరౌ హస్తా, స్థావరేషు జగ్గమేషు చ అన్తరాత్మతయా
వనస్తం భగవన్తం య త్స్మరే త్తదేవ మనః య. స్తస్య పుణ్యాః కథాః, శృణోతి స ఏవ కర్మః
శ్రోతమ్.

(కు చే లో పా ఖ్యా న మ్)

శిరస్తు తస్యోభయలింగమాన మేతత్త దేవ యత్పశ్యతి తద్ధి చక్షః,
అజ్ఞాని విష్టో రథ తజ్జనానాం పాదోదకం యాని భజన్తి తాని.

శ్రీ సూత ఉవాచ—

విష్ణురాతేన సంపృష్టో భగవాన్పాదయణీ,
వాసుదేవే భగవతి నిమగ్నహృదయోబ్రవీత్.

శ్రీ కుక ఉవాచ—

కృష్ణస్యాసీత్సఖా కశ్చిద్భూహ్నో బ్రహ్మవిత్తమః,
విరక్త ఇన్ద్రియార్థేషు ప్రళాంతాత్మా జితేన్ద్రియః,
యదృచ్ఛయోపపన్నేన వర్తమానో గృహాశ్రమి.

తస్య భార్యా కుచేలస్య జ్ఞాతామా చ తథావిధా,
పతివ్రతా పతిం ప్రాహ మ్లాయతా వదనేన సా.

ఉభయం వరాచరాత్మకం జగత్. లింగం శరీరం యన్య తం. విభవాచారరూప మర్చావతారరూపం చేతి వా య, దానమే త్ప్రజమే త్తదేవ శివః య, త్తం. పశ్యతి తదేవ చక్షః. విష్టో, తజ్జనానాం తద్భక్తానాం వా పాదోదకం నిత్యం. భజన్తి సేవన్తే. తాన్యేవాజ్ఞాని గాత్రాణి.

ఇత్థమాపృష్టః ప్రాహ ముని రిత్యాహ సూతః (విష్ణురాతేనేతి.) విష్ణురాతేన పరీక్షితా నిమగ్నమానత్వం, హృదయం, యన్య సః.

ఉక్తి మేవాహ (కృష్ణస్యాసీ దిచ్ఛాదినా.) బ్రహ్మవిత్తమః బ్రహ్మవిదాం శ్రేష్ఠః ఇన్ద్రియార్థేషు ఇన్ద్రియాదివిషయేషు విరక్తః, తత్ర హేతుః, ప్రళాంత, అత్మా మనో యన్య సః జితేన్ద్రియాణి బాహ్యే వి యేన సః, యదృచ్ఛయోపపన్నేన దై వాల్లభేనాన్వాదినా, వర్తమానః జీవతా, ఎవంభూతః కృష్ణస్య సఖా అసీ దితి సంబంధః.

(తస్యేతి.) తస్య బ్రాహ్మణస్య కుచేలాభ్యన్య, కుచ్ఛిం చేలమపేక్షితమన్వర్తం నాచ భార్యా జ్ఞాతా మా యదృచ్ఛా బద్ధం తస్మై పరివిష్య స్వయం జ్ఞాతా జ్ఞాతా, తత్ర హేతుః, తథావిధా పతివ్ర జితేన్ద్రియా, అత ఏవ పతివ్రతా, ఎవంభూతా సా, మ్లాయతా కుష్మతా, వదనేన పతిం ప్రాహ.

(దారిద్ర్యా తీదమానా సా వేపమానాభిగమ్య చ.)

నను బ్రహ్మ స్మగవత స్సఖా సాక్షచ్చియఃపతేః,

బ్రహ్మణ్యశ్చ శరణ్యశ్చ భగవా న్నాత్వతాం పతిః.

రా

త ముపైహి మహాభాగ సాధూనాం చ పరాయణమ్.

దాన్యతి ద్రవిణం భూరి సీదతే తే కుటుమ్మినే.

(ఆస్తేఽధునా ద్వారపత్యాం భోజవృష్ట్యన్ధకేవ్యరః.)

రా

స్మరతః పాదకమల మాత్మాన మపి యచ్ఛతి.

కిమర్థకామాన్పజతో నాత్యభీష్టాన్జగద్గురుః.

౧౦

తదేవాహ (నన్వితః) హే బ్రహ్మణ భగవతః పూజ్యవ్య తవ యస్సఖా కృష్ణః త ముపైహి సమీపం గచ్ఛ. కథంభూతః. సాక్షిచ్చియో రిక్ష్వ్యః, పతిః తవ దారిద్ర్యావసమనం తస్య కియ దితి భావః. నను త్రియఃపతి శ్చేన్మాం నావలోకయేదపీత్యత ఆహ (బ్రహ్మణ్య ఇతి.) బ్రహ్మణీ బ్రాహ్మణకులే సాధుః తస్మాత్త్వామాదరిష్యత ఇతి భావః. అథాపి, త్రియఃపతి శ్చే న్మోక్షదో న కు వి త్తద ఇత్యత ఆహ, శరణ్యః చతుర్విధపురుషార్థార్థినాం శరణార్హః. అథాపి న మదభిప్రేతం జానీయా దిత్యత ఆహ, భగవాన్ జ్ఞానకర్త్యాదిషాధుజ్యపూర్ణః. అథాపి పరత్వేన న మామాద్రియేతేత్యత ఆహ. సాత్వతర్షభః, నిరతికయసాశీల్యాదేన సాత్వతశ్చేష్టతయాఽనతీర్ణ ఇతి భావః. తమేవ కిం విఘోష్య పైహీతిబ్రాహ్మణ ఇత్యత ఆహ - సాధూనాం భవాదృశాం. పర మనయం ప్రాప్యం ఉపేతాయ కిం దాన్యతీత్యత ఆహ దాన్యతీతి భూరి పుష్కలం. ద్రవిణం ధనం సీదతే దారిద్ర్యేణ క్లిశ్యతే కుటుమ్మినే చ కుశ్యం, దాన్యతి క్వాస్త ఇత్యత ఆహ ఆస్త ఇతి. ద్వారపాతా మేవాధునా, ఆస్తే. నకు శత్రు విజయార్థం క్వాపి గత ఇతి భావః.

రా

దాన్యతి వా నవేతి సంకయానం ప్రత్యాహ (స్మరత ఇతి.) స్మరత ఏవ ఆత్మానమపి యచ్ఛతి దదాతి. కిం పునః. సుమారం గత్వా భజతో యావమానస్సార్థకామాన్ దదాతీతి వక్తవ్య మిత్యర్థః. తాన్వినస్థ - నాత్యభీష్టానితి పరిపాకవిరహ్యా దితి భావః. భర్తృర్భోగసంపాదనార్థమేవం ప్రదోషిత మితి న పూర్వోక్తజితేన్ద్రియత్వసాతిప్రత్యాదివిరోధః.

౧౦

(కుచేలోపాఖ్యానమ్)

స ఏవం భార్యయా విప్రోః పహుకః ప్రార్థితో మృదుః.

అయం హి పరమో లాభ ఉత్తమశ్లోకదర్శనమ్.

ఇతి సజ్జీవ్య మనసా గమనాయ మతిం దధే.

౧౧

అవ్యస్తుపాయనం కించిద్భూషే కల్యాణీ దీయతామ్.

యాచిత్వా చతురో ముష్టిన్విప్రా స్పృగుకతణ్ణులాః.

౧౨

చేలఖణ్డేన తాన్పద్మా భర్త్రే ప్రాదాదుపాయనమ్.

స తా నాదాయ విప్రాగ్ర్యః స్రయయౌ ద్వారకాం కిల.

౧౩

కృష్ణనద్దర్శనం మహ్యం కథం స్యాదితి చింతయన్.

త్రీణి గుల్మాన్యతీయాయ తిస్రః కక్ష్యేశ్చ స ద్విజః.

౧౪

(స ఇతి.) స విప్రః కుచేలః, మృదుః మృదుస్వభావత్వాత్ ఓ మితి వదన్నితి భావః. ఉత్తమశ్లోకస్య భగవతో, దర్శన మిత్య, యం, పరమో లాభ ఇతి మనసా సజ్జీవ్య చింతాహృదయకం విశ్రిత్య త్యర్థః, విత్తలాభస్తానషణ్డీక ఇత్యభిప్రేత్యేతి భావః, మతిం బుద్ధిం, దధే చక్రే ఏదాయ ప్రాహే త్యర్థః.

౧౧

తదేవాహ (ఉపాయన మితి.) హే కల్యాణీ, ఉపాయనం భగవతే సమర్పణీయం యోగ్యవస్తు. గృహే కిమస్తీతి ప్రశ్నః. ఇత్తమాస్మష్టా సా స్పృగుకతణ్ణులాః తానపి చతురో ముష్టిః, గ్రామస్థాన్ యాచిత్వా, చేలఖణ్డేన చిద్రవణకరేన, బద్వా భగవత ఉపాయనం, భర్త్రే దదే తద్దధే దదా విత్యర్థః.

౧౨

(స ఇతి.) స విప్రాగ్ర్యః కుచేలః, తాః స్పృగుకతణ్ణులాః.

౧౩

(త్రీణీతి.) సద్విజః కుచేలః గుల్మాని రక్షేర్థపైన్యస్థానాని, తతః, కక్ష్యే ప్రతోళయన్, తాన్పాతీయాయ తిక్రాంతనా విత్యర్థస్యావ్యయః.

౧౪

విప్రోఽగమ్యాస్థవృష్టినాం గృహేష్వచ్యుతధర్మిణామ్.
గృహాన్ ద్వ్యష్టనహస్రాణి మహిషీణాం హరేర్ద్విజః,
వివేశైకతమం శ్రీమాన్ బ్రహ్మానందగతో యథా.

౧౫

తం విరోక్త్యాచ్యుతో దూరాత్ప్రియాపర్యజ్కు ఆస్థితః,
సహస్రోతాయ చాభ్యేత్య దోర్భ్యాం పర్యగ్రహీన్ముదా.

౧౬

సఖ్యః ప్రియస్య విప్రర్షేరజ్గణాతినిర్వృతః,
ప్రీతోఽభ్యముఞ్చత్తబ్ధిస్తూ న్నేత్రాభ్యాం పుష్కరేక్షణః.

౧౭

అతోపవేశ్య చర్యజ్కే స్వయం సఖ్యస్సమర్హణమ్,
ఉపహృత్యావనిజ్యాస్య పాదౌ పాదావనేజినీః.

౧౮

అగ్రహీచ్ఛిరసా రాజన్యగవాన్లోకపావనః,
వ్యలిమ్బద్దివ్యగన్ధేన చన్దనాగరుకుఙ్కమైః.

౧౯

ద్వాపెస్సురభిభి ర్మిత్రం ప్రదీపైర్పలిభిర్ముదా.

(విప్ర ఇతి.) అచ్యుతస్యేవ ధర్మాస్పృహ్యుత్పాదిగుణాః యేషాం తేషా మగమ్యానాం దుర్గమానా మన్తకానాం. వృష్టినాం చ గృహేషు మధ్యే ద్వ్యష్టనహస్రాణి హరే ర్మహిషీణాం గృహాన్ తత్రాపి శ్రీమదేకతమం గృహం, వివేశీతి సంబంధః. ద్విజశబ్దస్య త్రైవిధ్యైకసాధారణత్వాదగ్రజాత్య చగమాయ విప్ర ఇతి చోక్త మిశ్యతో న పానరుక్త్యం. యథా, బ్రహ్మానందం మోక్షసుఖం ప్రాప్తో. వైకుంఠే హరే ర్మద్విరం విశతి. తద్వత్.

౧౫

(త మితి.) ప్రియాయః రుక్మిణ్యాః. పర్యజ్కే. ఆస్థితో భగవాన్, తం కుచేరిం దూరాదేవ దృష్ట్వా దోర్భ్యాం బాహుభ్యాం, పర్యగ్రహీ దాల్లికవాన్.

౧౬

(సఖ్య రితి.) అజ్గరజ్గేరల్లిగ్ధేనేతీన విర్వృతః సుఖితః ప్రీతశ్చ. పుష్కరేక్షణో భగవా. న్నేత్రాభ్యాం, అన్వద్రుభిస్తూన్. అభ్యముఞ్చత్.

౧౭

అథేతి ఉపవిష్టం కృత్వా తస్య సఖ్య స్వయమేవ. ఉపాయశముపహృత్య సమర్ప్య. పాదావనిజ్య ప్రజ్ఞేత్య పాదావనేజినీ రవః శిరసా, అగ్రహీద్దవార. (వ్యలిమ్బ దితి.) చన్దనాదిభిః

(కుచేలోపాఖ్యానమ్)

అర్చిత్యాఽఽవేద్య తామ్బూలం గాంచ స్వాగత మబ్రవీత్. ౨౦

కుచేలం మలినం జమం మద్విజం ధమనినస్తతం.

దేవీ పర్యవర ద్భైష్ఠీ చామరవ్యజనాదిభిః. ౨౧

అన్తఃపురజనో దృష్త్వా కృష్టేనామలకీర్తినా,

విస్మితోఽభూదతిప్రీత్యా అవదూతం సభాజితమ్. ౨౨

కిమనేన కృతం పుణ్య మవదూతేన భిక్షణా,

శ్రియాహీనేన లోకేఽస్మిన్స్తోతే నాధమేనచ. ౨౩

యోఽసౌ త్రిలోకగురుణా శ్రీనివాసేన సంభృతః,

పర్యఙ్మస్తాం శ్రియం హిత్వా పరిష్వక్తోఽగ్రజో యథా ౨౪

సాదితేన దివ్యగర్భేన మిత్రం కథాయం, వ్యలిమృత్ సురభిః దూపైః దీపై ర్పలిభిః అన్యైశ్చ
పూజాకాసాధనై రర్చిత్వా. గాంచేమం తామ్బూలం చ నివేద్య, స్వాగత. మబ్రవీత్ వసవ. ౧౮-౨౦

(కుచేల మితి.) మలినము. భృజ్లోన్మర్తనాద్యభావాత్, ధమనిని ప్పిరియి. సస్తతం వ్యాప్తం
మేదోహంసాదిరహితకేసలకృష్ణాత్రాపణిష్టకరీర మిత్యర్థః. తత్ర హేమః - జమం తీరాకర్మకం
భైష్ఠీ రుక్మిణీ చామరవ్యజనేన, పర్యవరత్ వీజయామాసే త్యర్థః. ౨౧

(అన్తఃపురజన ఇతి.) అమలా విర్మలా. కీర్తి రగ్రన్య తేన కృష్టేన ప్రీత్యా. సభాజితం
సమ్యక్పూజితం త. మవదూతం మలినం దృష్త్వా. విస్మితో, బహువ. ౨౨

విన్మయమేవాహ (కిమనేనేతి ద్వాభ్యాం.) పూర్వం కిం పుణ్య మనేన కృత. మిత్యర్థః.
అన్యత్రేవగ పూజితో న హ్య దిత్కభిప్రచున్ వినిష్ఠ - అవదూతేన మలినేన, శ్రియాహీనేన దరిద్రేణ
ఒక ఏవా. ప్పిన్లోకే గర్భితేన అనాదరణీయేన అప్పిన్లోక ఇగ్రనేనాముష్మిన్ స్తు ఆదరణీయ ఏవేతి
సూచ్యతే. అధమేన గర్భ ధమః పూజ్యతే కిన్తు పూజకాపేక్షయో తమ ఏవ పూజ్యత ఇతి. ౨౩

యోఽసౌపుత్రగర్భో యం, ద్విజ ప్రోకగురుణా శ్రీనివాసేన సంభృతః సమ్యక్వితః
పరిష్వక్త అభిక్షేప యథా అగ్రజ స్తద్వీత్. ౨౪

కథయాంచక్రతు ర్గాథాః పురా గురుకులే సతోః,
అత్మనోర్లలితా రాజ స్కరౌ గృహ్య పరస్పరమ్.

౨౧

శ్రీభగవానువాచ—

అపి బ్రహ్మస్థురుకులా ద్భవతా లబ్ధదక్షిణాత్.
సమావృతేన ధర్మజ్ఞ భార్యోధా సదృశీ న వా.

౨౨

ప్రాప్త్యా గృహేషు తే చిత్త మకామవిహతం యథా,
నై వాతిప్రియసే విద్వత్ ధనేషు విదితం హి మే.

౨౩

కే చిత్కుర్వన్తి కర్మాణి కామైరహతచేతసః,

(కథయాంచక్రతు రితి.) అన్య కృష్ణకుచేలావిత్వాదిః. పురా గురుకులే సతోర్వర్త
మానయోః, అత్మనోః యాః, సుస్తరాః గాథాః కథాః. పరస్పరం కరౌ హస్తౌ గృహ్య గృహీత్యా
ల్యభార్షః, హే రాజః కథయాంచక్రతుః

౨౪

కథేవాహ (అపితి.) హే బ్రహ్మణ, లబ్ధా దక్షిణా యేన తస్మా ధ్నురుకులా త్సమావృతేన
కృతసమావర్తనాఖ్యకర్మణా. భవతా “వేదమధీత్యాభి సమావృత్య” త్యధీతసాఙ్గవశిస్థస్సాన్వయ్యా
యైరనుష్ఠేయం సమావర్తనాఖ్యం కర్మ విహితం. హే ధర్మజ్ఞ సదృశీ అనురూపా భార్యా ఊధా పరిణేతా.
స వా, అపికథః ప్రశ్నద్యోతకః.

౨౫

నోదైవేత్యహం తు సంభవయా మీత్యభిప్రాయన్నాహ (ప్రాయ ఇతి.) అకామవిహతం
కామైరవిహః తవ చిత్తం ప్రాయశో గృహేషు గృహశ్రమేషు న రమత ఇత్యధ్యాహరః, యద్వా,
తవ చిత్తం, గృహేషు కామై రవిహతి. విహతం న భవతి తథా హే విద్వత్ ఉత్త్రిప్రయ
యథాత్మజ్ఞానం ధనేష్వపి విషయభూతేషు నాతీన. ప్రియసే ప్రీతియక్తౌ భవసీతి మే మయా,
విదితమ్.

౨౬

గృహస్థలింగదర్శనాదూదైవేతి పునర్నిబ్ధిత్య కామహతత్వాభావే కిం గృహశ్రమేభేతా
శక్త్యామపనుదా తత్ప్రయోజనమాహ (కేచి దితి.) కామై రహతం, చేతో యేషాం తథా భూతా అపి
తేచిన్ముముక్షవః దైవీం భేవన్య విజ్ఞాన్సంబంధిసీం ప్రకృతిం మాయాం “దైవీహేషా గుణమయా

(కుచేలోపాఖ్యానమ్)

త్యజన్తః ప్రకృతీం దైవీం యథాఽహం లోకస్సగ్నిహః.

౨౮

కచ్చిద్గురుకురే వాసం బ్రహ్మన్ స్మరసి నో యతః.

ద్విజో విజ్ఞాయ విజ్ఞేయం మనసః పారమశ్చుతేః.

౨౯

స వై సత్కర్మణాం సాక్షద్విజాతే రిహ సమృహః.

ఆద్యోఽఙ్గ యత్రాశ్రమిణాం యథాఽహం జ్ఞానదో గురుః.

౩౦

మమ మామా దురత్యయే" త్యుక్తవిధాం త్యజన్తః "రిక్షణ హేతోస్" రితి శత్రావేకః. త్యక్తుం ప్రకృతినంబధాన్మోక్తు మితి యావత్. కర్మాణి గృహస్థాశ్రమప్రయుక్తాన్యవధిరంహితఫలాది. విక్యనే మిత్రికాదిరూపాణి కుర్వన్తి. బ్రహ్మవిద్యాజ్ఞత్వేనానుతిష్ఠప్రీత్యర్థః. బ్రహ్మవిద్యాజ్ఞతయా కర్మణా మనుస్థానార్థం గృహాశ్రమపరిగ్రహ ఇతి భావః. నను కామై శ్చేకసోఽవిహతయ ఏవ సా కర్మాణి కర్తవ్యాని. రక్మణాం విద్యాజ్ఞత్వమపి చిత్తభుద్ధిజననద్వారైవ. తథా చ సతి కామైరవిహత చేకసాం కిం కర్మానుస్థానే నేత్యత్ ఆహ యథాఽహం లోక మితి. లోకస్య స్సగ్నిహో యస్మిన్ తద్యథా భవతి తథా, అహం, కరోమి. తద్వత్. అయం భావః. కామైర్విహతచేకోభిస్తద్విహతి ద్వారావిద్యావిన్నత్యయే కర్మాణి కర్తవ్యాని అవిహతచేకోభిస్తు లోకస్సగ్నిహార్థ మితి భావః.

౩౧

(కచ్చి దితి.) హే బ్రహ్మణ. నో ఆవయోః, గురుకురే, వా సంస్కరసి కచ్చిత్, తం విజన్త్వి. యతో గురుకురవాసా. ద్విజ్ఞేయం స్వపరాత్మ రూపాత్మ్యం. విజ్ఞాయ, కమరః, పరమజ్ఞానస్య పారం. ముక్తి మితి యావత్. అశ్చుతే ప్రాబీృతి.

౩౨

కించ (స నా ఇతి.) స వై గురుకురవాసః ద్విజాతే ప్రైన్దీకస్య సతాం. కర్మణాం. సమృహః ఆనుస్థానహేతుః. తద్దేతుహతజ్ఞానోత్పాదకత్వా దిత్తభిప్రాయః. యద్వా సత్కర్మణాం పుంసాం ద్వితీయజన్మసమృపేర గురుకులవాసరూపో హ్యశ్రమ ఇత్యర్థః. యస్మిన్నాశ్రమే గురు. రహమివ జ్ఞానద స్స ఇత్యవ్యయః. యద్వా జ్ఞానప్రదస్య గురో రత్యస్తపూజ్యతాం వక్తుం పురుషస్య త్రిస్థురూపా (స వా ఇతి.) అఙ్గ హే బ్రహ్మణ ఇహ సంసారే. యత స్సంభవో జన్మమాత్రం. స పితా, తాప దాద్యః ప్రభవః. గురుః ద్విజాతే స్సకః పుంసః సత్కర్మణాం యత్ర సంభవః ఉపసీయవేదాధ్యాపక స్స. ద్వితీయో గురుః, యథాఽహం, మీశ్వర స్తథా. ప్రభూవాపి పూజ్య ఇత్యర్థః. బ్రహ్మవిద్యాప్రసం గురురూపా - ఆశ్రమిణాం సర్వేషామపి జ్ఞానదో యో గురు, స్సకు, సాక్షదహ మేవేతి.

౩౩

నన్యర్థకోవిదా బ్రహ్మన్యర్థాశ్రమవతామిహ,
యే మయా గురుణా వాచా తరత్యజ్ఞో మహార్ణవమ్.

౩౧

నాహమిజ్ఞా ప్రజాతిభ్యాం తపసోపశమేన వా,
తుష్ట్యేయం సర్వభూతాత్మా గురుశుక్రాపయా యథా.

౩౨

అపి న స్మర్యతే బ్రహ్మ స్వోత్తం నివసతాం గురౌ,
గురుదారై శోచితానా మిన్ధనాయనే క్వచిత్.

౩౩

ప్రవిష్టానాం మహారణ్య మసర్వై సుమహద్విజ,
వాతవర్షమభూతీవ్రం విష్టరాస్తనయిత్సవః.

౩౪

అతో జ్ఞానపదం గురుమాశ్రిత్య యే సంసారం తరన్తి తే ఋద్ధిమస్త ఇత్యాహ (న వివృతి.)
నను హే బ్రహ్మణ, ఇహ లోకే సర్వేషాం పర్యానా ముక్తివిధాం చ మధ్యే, త ఏవార్థకోవిదాః
సరస్వతీతీతాః యే మయా గురుణా గురురూపేణ వక్త్రా వాచా ఉపదేశమశ్రణ, అజ్ఞాన్సుఖేన
సంసారరూపం మహార్ణవం తరన్తి.

౩౧

ఏవం మహోపకర్తృర్గురోః ఆదికస్మేవ్యోనాస్తీత్యుక్తం, అత ఏవ తద్భజనాదధికో
ధర్మశ్చ నాస్తీత్యాహ (న హ మితి.) ఇత్యాం మహాయజ్ఞసత్సాకం ప్రజాతీః ప్రకృష్టం జన్మ తపోఽనాశ
వాదిరూపం శమ ఇన్ద్రియవిగ్రహః, యథాఽహం గురుశుక్రాపయా తుష్ట్యేయం (పీతస్యాం,
న తదేజ్ఞానీస్తేష్ట్యేయమ్, అత్యానం విగ్రహి-సర్వభూతానా, మస్తరాత్మా.

౩౨

కిం బాస్మాకం గురుశుక్రాపణే కిమపి దైవాదేవ సంవన్తం తత్కిం త్వయా న స్మర్యత
ఇతి వ్యచ్యుతీ (అపి న ఇతి.) గురౌ తత్సన్నిధౌ, నివసతాం అస్మాకం వృత్తం న స్మర్యతే కిం
కిం త దిక్మత అహ - గురుదారై రిత్యాదినా, ఇననాయనే నిమిత్తే, చోదితానా, మస్మాకం క్వచిత్క
చాచిత్.

౩౩

(అపరౌ) అపగతే ఋతౌ, అకాల ఇత్యర్థః, మహారణ్యం ప్రవిష్టానాం సతాం వాతో,
పర్వం చ తయో స్సమాపరి సదభుత్, తథా విష్టరాః స్తనయిత్సవః స్తనయిత్సుశబ్దోఽప్ర
శుద్ధితే లాక్షణికః గర్జితాని చాభవన్.

౩౪

(కుచే లో పా ఖ్యా న మ్)

సూర్యశ్చస్తంగతస్తావత్తమసాచ్ఛాదితా దిశః.

నిమ్నం కూలం జలమయం న ప్రాజ్ఞాయత కిచ్ఛన.

౩౫

వయం భృశం తత్ర మహానిలామ్బునా నిహన్యమానా ముహూరమ్మ సంప్లవే,

దిశోఽవిదన్తోఽథ పరస్పరం వనే గృహీతహస్తాః పరిబ్రభిమాతురాః.

౩౬

ఏతద్విదిత్వాఽభ్యుదితే రవౌ సాస్తీపవిర్గురుః,

అన్వేషమాణో న శ్శిష్యా నాచార్యోఽపశ్యదాతురాః.

౩౭

అహో మే పుత్రకా యాయ మస్మదర్థేఽతిదుఃఖితాః,

అత్మా వై ప్రాణినాం ప్రేష్ఠస్త మనాదృత్య మత్పరాః.

౩౮

తావత్తైవ సూర్యో, స్తంగతశ్చ ఆత ఏవ దిశః, స్తమసా, వ్యాప్తాః, నిమ్నోన్నతం
కూలమున్నతం చ స్థలం జలమయం హేతుగర్భ మతో న ప్రాజ్ఞాయతజ్ఞా తమభూత్.

౩౫

(వయ మితి) అమ్బునాం సంప్లవే ప్రవాహే మహావిరైః అమ్బుభిశ్చ, హన్యమానాః
పీడ్యమానాః, దిశోఽవిదన్తః అజానంతః, ఆత ఏవాతురాః పరస్పరం గృహీతాః హస్తాయైస్తే, వయం,
వనే, పరిబ్రభిమ పరితో బ్రభిమ, కన్దనభారాః దృతవన్త ఇత్యర్థః, పర్యవరామేతి వా ఉపసర్గసకాత్
భృశాకృరత్యర్థత్వాత్ ఇదార్థః.

౩౬

(ఏత దితి.) ఏతదస్మాకం కృత్రం విదిత్వా, నూర్యే, ఉదితే సత్య, స్వేషమాణో,
నోఽస్మా నపశ్యత్ దృష్ట్వా అబ్రవీ దిత్యర్థః.

౩౭

తదేవాహ (అహో ఇతి త్రిభిః.) హేపుత్రకాః, దేహివా, మాత్మా దేహాః, ప్రేష్ఠః
ప్రియతమః, తథాఽపి తమ త్యాగం, అనాదృత్య, మత్పరాః మత్సేవాపరాః మత్ప్రయోజనాయాశీవ
మఃఖితాః.

౩౮

ఇయదేవ హి సచ్చివ్యైః కర్తవ్యం గురునిష్క్రియమ్,
యద్యై విశుద్ధభావేన సర్వథాఽఽత్మార్పణం గురౌ.

౩౯

తుష్టోఽహం వో ద్విజశ్రేష్ఠా స్సత్వా స్సన్తు మనోరథాః,
చన్దాం స్యయాతయామాని భవన్తిహ పరత్ర చ.

౪౦

ఇత్థంవిధాన్యనేకాని వసతాం గురువేశ్మని,
గురోరనుగ్రహేణైవ పుమాన్పుర్ణః ప్రకాన్తయే.

౪౧

బ్రాహ్మణ ఉవాచ —

కిం న్యస్మాభిరనిర్వృత్తం దేవదేవ జగద్గురో,
భవతా సత్యకామేన యేషాం వాసో గురావభూత్.

౪౨

(ఇయదేవేతి) సచ్చివ్యైః ద్గురోః కర్తవ్యం నిష్క్రియం ప్రత్యుపకారః ఇయదేవైతావదేవ
కియత్ యద్విశుద్ధభావేన నిష్కపటభావేన సర్వథా సర్వవకారేణ, ఆత్మార్పణం దేహనమర్పణ,
మిత్యేతానత్ “శరీరమర్థం ప్రాణాం శ్చ సద్గురుభ్యో నివేదయే” దిక్కుకై రితి భావః.

౩౯

(తుష్ట మితి.) హేద్విజశ్రేష్ఠాః ద్విజశబ్దస్య త్రైవిర్దికపరత్వాదేవం సంబోధనం, వో యుష్మత్వం
అహం గురు, స్సన్తుష్టః ఆతో, యుష్మాకం, న.నోరితా అశేషే, స్వ్యా స్సవల, స్సన్తు కించ
చన్దాంని మత్తోఽరీతా వేదాః ఇహ పరత్ర చ, లోకే, సమూతయా మాన్యగతసారాణి, సఫలాని
బహుకాముష్మికాపేక్షితఫలజననమద్దాని, భవన్తి నిర్వర్త్య.

౪౦

(ఇత్థ మితి.) గురువేశ్మని స్వాధార్యగృహేషు, వసతా, మస్మాకం, ఏనంవిధాన్యనేకాని
వృత్తాని కిం త్వయా న స్యర్థస్త ఇతి శేషః, ఫలితమాహ (గురో రితి) అనుగ్రహేణైవేత్యేవ
కారేణోపాశూన్తరవాప్యప్తిః, పూర్ణః పూర్ణమనోభక్త్యా దితి లక్షయ దిత్వర్థః.

౪౧

ఇత్థముక్తః ప్రాహ కుచేతిః (కింన్వితి.) హే దేవదేవ జగద్గురో ఆస్మాభి, రనిర్వృత్త
మనంపన్న, మస్మాకం దుర్లభం, కిం న్యస్తి, సరిమసీ త్యర్థః, తత్ర హేతుం వదన్మాత్మనో వివన్ది-
యేషామస్మాకం, సత్యకామేన, భవతా సహ గురుకులే, వాసో, బభూవ, తై రస్మాభి రితి సంబంధః,
సత్యకామన్య తవ గురుకులవాసః కేవలమస్మన్మనోరథపూరణార్థా ఏవేతి భావః.

౪౨

(కుచేలోపాఖ్యానమ్)

యన్య చ్చన్దోమయం బ్రహ్మ దేహా ఆవపనం విభో,
శ్రేయసాం తన్య గురుషు వాసోఽత్యంతవిడమ్మనమ్.

౪౩

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంసాం, సంహితాయాం, దళమస్కందే,
అశీతితమోఽధ్యాయః.

— * —

అన్యతా న ఘటత ఇత్యభిప్రాయన్నాహ (యస్మితి.) చ్చన్దోమయం వేదరూపం, బ్రహ్మ,
యన్య, దేహాః విగ్రహాః యన్య చ, దేహాః శ్రేయసాం పురుషార్థానాం, మావపనం, ముశ్చత్తిభూమి,
వన్య తన, గురుషు, వాసోఽత్యంతవిడమ్మనం అభినయమాత్రం విడమ్మనే నాన్యన్మనోరథ
పూరణార్థః అన్యతా సర్వవిద్యాస్థానతదవబోధ్యపురుషార్థవత్తుష్టయవద్దకశీలశరీరన్య తన న ఘటత
ఇత్యర్థః.

౪౪

ఇతి శ్రీవత్సాన్యయపఃపారావారణాశునాకరన్య సర్వవిద్యావిధేః శ్రీకైలగుహాః సుచిన
తచ్చరణకమంబరివయప్రసన్నతత్పుక్తిసమధిగతశ్రీమన్మృగవత్కర్ణహృదయే,
శ్రీవైష్ణవవాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా, లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత
చంద్రికాయాం, దళమస్కందే, అశీతితమోఽధ్యాయః.

అథ ఏకాశీతమోఽధ్యాయః

శ్రీకుక ఉవాచ—

స ఇత్థం ద్విజముఖ్యేన సహ సంకథయన్ స్వరిః,
సర్వభూతమనోఽభిజ్ఞః స్మయమాన ఉవాచ తమ్.

౧

శ్రీభగవానువాచ—

కి ముపాయన మానీతం బ్రహ్మనే భగవతో గృహాత్,
అణ్వప్యపాహృతం భక్తైః ప్రేష్టా భూర్యేవ మే భవేత్,
భూర్యప్యభక్తోపహృతం న మే తోషాయ కల్పతే.

౨

పత్రం పుష్పం ఫలం తోయం యో మే భక్త్యా ప్రయచ్ఛతి,
తదహం భక్తుపహృతమన్నామి ప్రయాతాత్మనః.

౩

అథ ఏకాశీతమోఽధ్యాయః.

(స ఇతి.) హరిః ఇత్థం ద్విజముఖ్యేన సహ. సంకథయన్ సుఖగోష్ఠిం కుర్వన్
సర్వభూతానాం మనసోఽభిజ్ఞః మదర్థం పృథుకానానియ దాతుం లజ్జిత ఇతి జానన్నిత్యర్థః. తం
విప్ర, మువాచ

౪

తదేవాహ (కి మితి సార్థద్యయేన) హే బ్రహ్మణ, భవతా, గృహాత్ మే మహ్య, ముపాయనం,
కి, మానీతం, లజ్జయా తూష్టిం స్థితన్య తామససుదన్నాహ (అజ్ఞేతి ద్వాత్వాం.) య భక్తైః
ప్రేష్టా ఉపహృతం సమర్పితం త దణు అత్యల్పమపి మే, భూర్యేవ, భవేత్, య, దూర్వప్య,
భక్తేనో, పహృతం మమ, సంతోషాయ న కల్పతే.

౫

అతః, పత్రాదీనామన్యకమం యః పుమా, నృహ్యం, ప్రయచ్ఛతి దదాతి, సమర్పయతితి
యావత్ ప్రయతః, నియతః విరుద్ధ ఆత్మా మనో, యన్య, తన్య సంబద్ధి భక్త్యా, సమర్పిత మహ,
మన్నామి.

౬

(కు చే లో పా ఖ్యా న మ)

ఇత్యుక్తోఽపి ద్విజస్తస్మై వ్రీడితః పతయే శ్రియః.

పుథుకప్రస్ఫుతిం రాజన్ ప్రాయచ్చ దవాఙ్మఖః.

సర్వభూతాత్మదృక్సాక్షీ తస్యాగమనకారణమ్.

సుజ్ఞాయాచింతయ దయం శ్రీకామో నాభజత్పురా.

పత్న్యాః పతివ్రతాయాస్తు సఖా ప్రియచికిర్షయా.

ప్రాప్తో మా మస్య దాస్యామి సమ్మదోఽమర్త్యదుర్లభాః.

ఇత్థం విచింత్య పసనాచీరబద్ధా ద్విజస్తనః.

స్వయం జహార కిమిద మితి పృథుకతణ్డులాః.

నన్వేత దుఃసతం మే పరమప్రీతనం సఖే.

తర్పయన్త్యజ్ఞ మాం విశ్వ మేతే పృథుకతణ్డులాః.

(ఇతితి.) వ్రీడాన్య సంజాత ఇతి తథా ఆక ఏనా, వాఙ్మఖః, హే రాజగ, తస్మై శ్రియఃపతయే భగవతే, పృథుకప్రస్ఫుతిం, న ప్రాయచ్చత్ న దదౌ.

సర్వభూతానా, మాత్మావమన్తఃకరణం, పశ్యతితి తథా, ఆక ఏన, సాక్షీ సాక్షిర్వస్తా, భగవాన్, సర్వభూతమనోఽభిప్రాయసాక్షిత్కర్తా నా తస్య ద్విజస్యా, గమనకారణం, విజ్ఞాను, కార్యమాత్మనా కర్తవ్య, చుచింతయత్, కి మితిః విజ్ఞాయేత్కత్రాహ (శ్రీకామ ఇత్యాదినా మామిత్యన్తేన) శ్రీకామో నాభజత్ మా మితి శేషః, కిన్తు మోక్షార్థకామ ఇత్యర్థః.

అథునా కు, పతివ్రతాయాః పత్న్యాః ప్రియం కర్తుమిచ్ఛయా మాం ప్రాప్త ఇతి కార్యచింతా ప్రకారమేవాహ అన్యేత్యాదినా, అమర్త్యానాం దేవానా మపి దుర్లభాః సుపదః భోగ్య భోగోపకరణభోగస్థానాదినమృద్ధీ రన్య ద్విజన్య దాస్యామి.

(ఇత్థ మితి.) అతిజీర్ణత్వాద్యత్తవ్య పునస్తస్మయ్యే చీరేజ, బద్ధాన్ పృథుకతణ్డులాన్ కి మిద మితి, పృచ్ఛన్, స్వయమేవ జహార ఆనదే ఆనాయో నాచేత్కర్తా.

ఉక్తిమేవాహ (నన్వేతి.) నను హే సఖే, మహా, మేకత్ పృథుకతణ్డుల రూపముపాయన మానీక, మేతదేన మను పరమప్రీతనం నికరాం ప్రతికృత్, అజ్ఞ హే సఖే, ఏతే, పృథుకతణ్డులాః, విశ్వశరీకం మాం తర్పయన్తి తృప్తిం కుర్వన్తి.

ఇతి ముష్టిం సకృజ్జగ్ధ్వ ద్వితీయం ముష్టిమాదదే,
తావచ్చిర్జగృహే హస్తం సత్వరా పరమేష్టినః.

౯౦

శ్రీభవాన—

ఏతావతాఽలం విశ్వాత్మ సర్వసంపత్సమృద్ధయే.
అస్మిన్లోకేఽథవాముష్మి న్ముస స్వత్తోషకారణం.

౧౦

బ్రాహ్మణ స్తాస్తు రజసి ముషిత్యాఽచ్యుతమన్దిరే,
భుక్త్వా పీత్యా సుఖం మేన ఆత్మానః సర్గతం యథా.

౧౧

ఛ్వో భూతే విశ్వభావేన స్వసఖేనాభినన్దితః,
జగమ స్వాలయం తాత పథ్యనుప్రజ్య వన్దితః.

౧౨

స చాలభ్యాదనః సఖ్య ర్మతు యోచితవా స్సయమ్.

ఇతిత్యనస్తర ముక్త్యేతి శేషః. ఏకం ముష్టిం, జగ్ధ్వ, ద్వితీయం ముష్టిం, జగ్ధమత్త మాదదే, తావదదవాత్సర్వ మేన రుక్మిణీ, సత్వరా ఛ్వోయా యాక్తా పరమేష్టినః, నిష్పన్య, హస్తం, జగృహే గృహీత్యా వరయన్తీ ప్రాపేశ్యర్థః.

౯

తదేవాహ (ఏతావతేతి.) హే విశ్వాత్మణ, విశ్వాత్మనా త్వయేక ముష్ట్యదనేనైవ కృత్స్నం విశ్వం తర్పిత మితి సంబోధనాభిప్రాయః. ఏతావతా ఏకముష్ట్యదనమాశ్రేణైవ పుంసోఽస్మి, న్ముముష్మిన్వా, లోకే, సర్వసంపదాం సమృద్ధయే, అలం పర్యాప్తం ఇతః పరం, ద్వితీయ ముష్ట్యదనేన, కిం మాం ద్విజాధీనాం కర్తృముద్యుజ్ఞ ఇతి భావః, ఏవ తోషన్య కారిణం, యథా భవే, తతా సత్వసంపత్సమృద్ధయ ఇతి సంబంధః.

౧౦

(బ్రాహ్మణ ఇతి.) అచ్యుతస్య వన్దిరే భుక్త్వా, పీత్యా, తాం రాత్రిం, సుఖం యథా తథో, పీత్యా, చా, త్మానం, సర్గసర్గతం సర్గవాపినమిద, అనున్యేశేత్యర్థః.

౧౧

తతః, ఛ్వో భూతే, ఉదితే, రవౌ, విశ్వం భావయత్యభ్యుదయయక్తం కరోతీతి తథా, తేన, స్వసఖేన కృష్టేనాభినన్దితః అభినన్దనపూర్వకమనుజ్ఞాత ఇత్యర్థః. యథా, హే తాత, తేన వతి, అనుప్రజ్య అనుగమ్య, వన్దితృ, స్వాలయం స్వగృహం ప్రజగమ.

౧౨

(స చేతి.) సబ్రాహ్మణ సఖ్య సృక్తా ధనం, అలభ్యా, స్వయం, ప్రీతితః కార్పణ్యే

(కుచేలోపాఖ్యానమ్)

స్వగృహః స్వీడితోఽగచ్ఛ నృహద్దర్శననిర్వృతః.

౧౭

అహో బ్రహ్మణ్యదేవస్య దృష్టా బ్రహ్మణ్యతా మయా.
యద్దరిద్రతమో లక్ష్మీ మ్లాఙ్గిష్టో బిభ్రతోరసి.

౧౮

క్వాహం దరిద్రః పాపీయాన్స్వ కృష్ట శ్రీనికేతనః.
బ్రహ్మబిస్తు రితి స్మాహం బాహుభ్యాం పరిరమ్భితః.

౧౯

నివేశితః ప్రియాజుష్టే పర్యజ్ఞే భ్రాతరో యథా,
మహిష్యా వీజిత శ్శాన్తో వాలవ్యజనహస్తయా.

౨౦

శుక్రూషయా పరమయా పాదసంవాహనాదిభిః,
పూజితో దేవదేవేన విప్రదేవేన దేవవత్.

౨౧

లజ్జితః, నయాచిహితా, భగవానయాచితో నదదౌ, స్వయం తు నయాచిత్వాఽపి అబ్ధివానిత్యర్థః.
కింతు మహతో భగవతో దర్శనేనైవ నిర్వృతః సుఖితః, స్వగృహస్పృతి జగము.

౧౭

నిర్వృతి మేఘా (అహో ఇతి చతుర్వి.) బ్రహ్మణ్యదేవస్య బ్రహ్మణ్యశ్రేష్ఠస్య,
బ్రహ్మణ్యతా బ్రహ్మకులే సామతా, దృష్టా, కాఽసౌ, ఉరసి వక్షసి, లక్ష్మీం, బిభ్రతా, భగవతాఽహం,
దరిద్రోఽపి, అగ్నిష్ట అరిష్టత, ఇతి య, దేషా.

౧౮

అయ ముత్పల్లవ ఇత్యాహ (క్వాహ మితి,) పాపీయా స్పీచః, అథాఽపి బ్రహ్మబిస్తు
రయ మిత్యభిప్రేత్య, బాహుభ్యా, ములిజితః.

౧౯

కిం, శ్రీయా లక్ష్మ్యైవతారూపసూ రుక్మిణ్యా, జుష్టే సేవితే పర్యజ్ఞే, అహం వివాహః
ఉపవేశితః, యథా భ్రాతర స్తద్వత్ కింవాధ్వని, భ్రాన్తోఽహం, వాలవ్యజనం హస్తే చుస్యా,
స్తయా మహిష్యా భార్యయా వీజితశ్చ.

౨౦

కిం, (శుక్రూషయేతి,) పాదసంవాహనం పాదపీడనం, అదిశజ్ఞేన చస్తనలేపనాదిసంగ్రహః,
దేవానాం బ్రహ్మదేవాం దేవేన తథాపి సౌశీల్యాతిశయేన విప్రాణాం దేవేన, కర్త్రా దేవవ దహం
పూజితః.

౨౧

స్వర్గాపవర్గయోః పుంసాం రసాయాం భువి సంపదామ్.

సర్వాసామపి సిద్ధీనాం మూలం తచ్చరణార్చనమ్.

౧౮

అధనోయం ధనం ప్రాప్య మౌద్యన్ముచ్చైర్నమాం స్మరేత్.

ఇతి కారుణికో నూనం ధనం మే భూరినాదదాత్.

౧౯

ఇతి తచ్చిస్తయా హృష్టః ప్రాప్తో నిజగృహోన్తికమ్.

సూర్యానలేనుసంక్రాంతైర్విమానైః స్వర్వతో వృతమ్.

౨౦

విచిత్రోపవనోన్యాయైః కూజద్విజనమాకురైః.

ప్రోత్కుల్లకుముదామౌజకహ్లోరోత్పలవారిభిః.

జుష్టం స్వలక్ష్మ్యతైః పుష్పిః శ్రీభిశ్చ హరిణాక్షిభిః.

౨౧

ఇత్థం సంపూజ్యాపి ధనస్యాదానే కారణం కల్పయతి (స్వర్గాపవర్గయో రితి ద్వాభ్యాం) యద్యపి రసాయాం పాతాళే భువి చ, సంపదాం నర్వాసాం సిద్ధీనాం చ స్వర్గాపవర్గయోః స్వర్గమోక్షయో శ్చ. కారణం, తస్య భగవతః, శ్చరణార్చన మేవ.

౧౮

తథాఽప్యయం భగవా. న్కారుణికః. హేతుగర్భమిద, మతో విర్ధనో మాద్యభో ధనం. లబ్ధ్వా. నితరాం. మద్యం గర్భితో మాం. న స్మరే దిత్యభిప్రేత్య మే మహ్యం. భూరి బహు ధనం నాదదాత్ న దదౌ.

౧౯

(ఇతితి.) తచ్చిస్తయా భగవద్గుణామచిస్తయైవ. హృష్టః స్వగృహవసమీపం ప్రాప్తః. తస్య విశేషణం సూర్యేతి. సూర్యాదివ ద్విప్యమానై రిత్కర్మ. సర్వతః పరితః.

౨౦

కింఽ (విచిత్రేతి) కూజానాం ద్విజానాం పక్షిణాం కులాని తై రాకురైః వ్యాపైః. విచిత్రైః. ఉపవనైశ్చ. వృతం. తథా. ప్రోత్కుల్లాని కుసుమాదీని. యేషు. తాని వారీణి యేషు తైః. సరోభి రితి విశేష్యమద్యాహార్యం. జుష్టం యుక్త మిత్కర్మ. పుంభిః. హరిణానాం మివాక్షిణి యానాం లభి. శ్రీభిశ్చ. జుష్టమ్.

౨౧

(కుచేలోపాఖ్యానమ్)

కిమిదం కల్యణా స్థానం కథం తదిద మిత్యభూత్,
ఏషం మిమాంసమానంతం నరా నార్యోఽమరప్రభాః,
ప్రత్యగృహ్ణన్మహాత్మానం గీతవాద్యేన భూయసా. ౨౨

పతిమాగత మాకర్ణ్య ప్రీత్యుద్ధర్వాతిసంభ్రమా,
నిశ్చక్రామ గృహాత్తూర్ణం రూపితే శరీరాలయాత్. ౨౩

పతివ్రతా పతిం దృష్ట్వాప్రేష్టాత్కణ్ఠాశ్రులోచనా,
మీలితాక్ష్యనమ ద్భుర్యా మనసా పరిషన్నజే. ౨౪

పత్నీం వీక్ష్య ప్రస్ఫురన్తీం దైవీం వైమానికీ మివ,
దాసీనాం నిష్కంకణీనాం మధ్యేభాన్తీం సువిస్మితీమ్. ౨౫

తదాపూర్వం దృష్ట్వా వితర్కిత వానిత్యాహ (కిమిదం మితి.) ప్రథమః శబ్దః పృష్ఠం దృష్ట్వా కిమిద మితి. పశ్యాద్విమానాని దృష్ట్వా కన్య పేదం స్థాన మితి. స్వీయ మితి జ్ఞాత్వా. కథం తదిదం స్థానం. ఇతి. ఏషం రూప. మథానితీతం మీమాంసమానం ఏతర్కమున్నం. వ్యజం. నరాః, నార్యశ్చ. హే మహాభాగ భూయసా ఉచైస్త్వే. గీతవాద్యేన. ప్రత్యగృహ్ణన్ అహం నాని రాదృశ వస్త్ర ఇతి సంబంధః. అమరప్రభాః అమరతుల్యకాన్తయ ఇతి సరసారీశేషణమ్.

(పతి మితి.) ఆలయాఽమలవినా చీర్ణి ర్లక్ష్మీరివ. స్వగృహా. తూర్ణం నిశ్చక్రామ విగతపతి. ౨౩

(పతివ్రతీ.) అత్కణ్ఠాయా ప్రేషహర్షకామధ్యాసేన. అశ్రూణి అనిష్టాద్విస్తవో లోచనయో ర్యస్యా. స్వా. ప్రేష్టా పతిం దృష్ట్వా. మీలితే అక్షితే యథా సా. బుద్ధ్యా. అనమ న్నమశ్చక్రే. మనసా పరిషన్నజే ఆలింగితవతీ చ. ౨౪

(పత్నీ మితి.) స బ్రాహ్మణః. వైమనికీం విమానరూపాం దైవీం దేవతాత్రియ మివ. ప్రస్ఫురన్తీం విష్కంకః పదకాఖ్యాభూషణం కణే యాసాం తాసాం దాసీనాం మధ్యేభాన్తీం దీవ్యమానాం పత్నీం. వీక్ష్య విస్మితో బభూవ. ౨౫

ప్రీత స్వయం తయా యుక్తః ప్రవిష్టో నిజమంద్రిమ్.

మణిస్తమ్భశతోపేతం మహేంద్రిభవనం యథా.

౨౬

పయఃఫేననిభా శ్మయ్యా దాన్తా రుక్మపరిచ్ఛదాః.

పర్యజ్ఞా హేమదణ్డాని చామరవ్యజనాని చ.

౨౭

ఆసనాని చ హైమాని మృదూపస్తరణాని చ.

ముక్తాదామవిలమ్బిని వితానాని ద్యుమన్తి చ.

౨౮

స్వచ్ఛస్పటికకుడ్యేషు మహామరకతేషు చ.

రత్నదీపాన్పూజమానాన్లలనారత్నసంయుతాః.

౨౯

విలోక్య బ్రాహ్మణస్తత్ర సమృద్ధీస్సర్వసమ్మదామ్.

తర్కయామాస నిర్వ్యగ్రస్వసమృద్ధి మహాతుకీమ్.

౩౦

(ప్రీత ఇతి.) తయా వత్సా. యుక్తః సహితః. నిజమంద్రిగం విశిష్ట - మణిస్తంభేత్యాదినా
యథా మహేంద్రిభవనం తద్వత్ స్థితమ్.

౩౧

(పయః ఫేనత్యాదే.) శత్ర మంద్రి ఇత్యాదిః పయఃఫేననిభాః దుగ్ధఫేనవస్పృదులాః శుభ్రాశ్చ
దాన్తాః దౌత్యాః. రుక్మమయాః పరిచ్ఛదాః పరికరాః యాసాం తాః శయ్యా ఇతి ద్వితీయాన్తానాం
విలోక్యేచ్ఛసరిష్టా చ్ఛంబన్తః. ప్రథమాన్తపాలే తు యత్ర మన్దిరే పయఃఫేననిభా శ్మయ్యుదయా
స్తత్ర సర్వసంపదాం సమృద్ధి మవలోక్య తర్కయామాసేతి సంపద్యః. అస్మిన్మతే దాన్తాః దస్తమయా
రుక్మపరిచ్ఛదా ఇతి చ. పర్యజ్ఞావిశేషణం. హేమమయో గణ్ఠో యేషాం తాని చామరవ్యజనాని. ౨౭

మృదూన్మృప సరణాని తూలాదిమయాని యేషు తాన్యాసనాని ముక్తాదామ్నాం
ముక్తాసరాణాం విలమ్బా. యేషు సప్రీతి తథా తాని వితానాన్మూర్లోచాః ద్యుమన్తి తాన్తి
ముక్తాని చ.

౩౨

మహాన్తో మరకతా ఇన్ద్రసింహుణ్యో యేషు తేషు. స్వచ్ఛేషు స్పటికమయకుడ్యేషు
రత్నాన్యేషు దీపాః. ప్రీతత్వైః సంపదాః బ్రాహ్మణానాః బౌద్ధవిశ్వాతిశయా ద్రక్షానాం దీపత్వ
రూపణమ్.

౩౩

(విలోక్యే.) నిర్వ్యగ్రః నిశ్చలః స్థితస్య అహాతుకీం అస్మికీం స్వస్య సమృద్ధి,
తర్కయామాస, కుత ఏషా సమృద్ధిరాగతేతి తావచ్చింతితవా వితర్కః.

౩౪

(కు చే లో పా ఖ్యా న మ)

నూనం బతేదం మమ దుర్బగస్య శక్వద్ధరిద్రస్య సమృద్ధిహేతుః.

మహావిభూతే రవలోకతోఽన్యో నైవోపపద్యేత యదూత్తమస్య. ౩౦

సన్వబ్రువాణో దిశతే సమక్షం యాచిష్టవే భూర్యపి భూరి భోగః.

పర్జన్యవత్తత్స్వయ మీక్షమాణో దాశార్వాకాణా మృషభస్సకామేః. ౩౧

కిణ్చిత్కరోత్కుర్యపి యత్స్వదత్తం సుహృత్కృతం ఫల్గపి భూరికారి.

మయోపనీతం సృథుకై కముష్టిం ప్రత్యగ్రహీత్ప్రితియుతో మహాత్మా. ౩౨

విల్చినోతి (నూన మితి.) దుర్బగస్యాస్మిన్జన్మని విర్యాగ్యస్య శక్వత్సదా జన్మాన్తరేష్వ పీత్యర్థః. దరిద్రస్య మమ సమృద్ధిహేతు స్సంపద్యేతుః మహావిభూతిద్వయానాయకస్య. యదూత్త మస్య భగవతోఽవలోకనా, దన్యో నైవోపపద్యేత. స సభావ్యేత నూనం ద్రువం. అహో బితైత దాశ్వర్య మిత్యర్థః. ౩౦

ఏవం తర్హి సమక్ష మేవ మహ్యం దాస్యామీతి బ్రువన్కిం న దదా విశ్వకశ్చాహ (సన్వితి.) భూరి భోగః బహుభోగో భగవాన్. హేతుగర్భమిదం. అతః యాచిష్టవే యాచకాయ భూర్యపి బహు భాగ్య మపి అబ్రువాణో దాస్యామి ప్రతిగృహీష్వేత్యేవ మనద న్న సమక్షమేవ దిశతో యచ్చతి విరిణ్చిభోగవర్జవ్ర మపి యాచకాయ దీయమానం స్వభోగాపేక్షయాఽలితుచ్చ మేవేత్యభిప్రేత్య లజ్జయా తత్సమక్షం న యచ్చతి కిన్త్వసమక్ష మేవేత్యర్థః. ఏతదేవ స్వప్తాన్త ముఖేన వదన్కృతజ్ఞతా మహ్యాహ (పర్జన్యవ దితి.) యథా పర్జన్యః, కదాచిచ్చహ్వాపి వర్జమల్ప మేవ మన్యమాన శ్శయానే సతి జనే రాతావగర్జన్మ సమక్షమేవ వర్జతి తద్వ దయం దాశ్వాకాణా మృషభోయదుపనిః త త్సేవకసమర్పిత మత్యల్ప మపి సమీక్షమాణో బహుమన్యమానః స కామే కామసయా యుక్తే పుంస్య, అభిలషితాన్తా. స సమక్షం స్వతీత్యర్థః. ౩౧

తత్స్వయ మీక్షమాణ ఇత్యేత దేవ స్వదృష్టాన్తేన ద్రధయతి (కిణ్చి దితి.) య త్స్వద త మాత్మనా దత్త మైశ్వర్య మురుభూర్యపి త త్కించి త్కరోతి అత్యల్పం మన్యత ఇత్యర్థః. య భృహృదా భక్తేన, కృతం సమర్పితం ఫల్గ అల్ప మపి త ద్భూరి బహు కరోతీతి తథా హి మయో పనీతం సమీప అనీతం సృథుకానా మేకిం ముష్టిం స్వయం మహాత్మా ఉభయవిభూత్యదిపతిరపి పీతియుక్తః ప్రత్యగ్రహీత్ మహాత్మేత్యస్య సర్వభూతాభిప్రాయజ్ఞ ఇతి వాఽర్థః. ౩౨

తస్యైవ మే సాహృదసఖ్యమైత్రీ దాస్యం పునర్జన్మని జన్మని స్యాత్.

మహానుభావేన గుణాలయేన విషజ్జిత స్తత్పురుషప్రసక్తిః.

౩౪

భక్తాయ చిత్రం భగవాన్వినుపదో రాజ్యం విభూతీ ర్న సమర్థయత్యజః.

అదీర్ఘబోధాయ విచక్షణస్వయం పశ్యన్నిపాతం ధనినాం మదోద్భవమ్.

౩౫

ఇత్థం వ్యవస్థితో బుద్ధ్యా భక్తోఽతీవ జనార్దనే.

విషయానాయయా త్యక్త్యస్సు జేనాతిలంబుట.

౩౬

అః యోజ్జ్వలమస్య భగవత స్సభ్యాధికమేన మమ ప్రతిజన్మని స్యా దితి ప్రార్థయతే (తస్యైవేతి.) భగవతే నీ సాహృదం హితై పితృం ప్రేమ వా నఖిం ప్రేమత్వం హితాశంసనం వా మిత్రత్రాయకత్వం వా మైత్రీ ఉపకారస్మరణేన కింకారత్వం దాస్యం భృత్యత్వం తేషాం ద్వంద్వైకవత్సవః. ఇత్యదుచ్యమి జన్మని వీరసాహం ద్విష్టావః. స్యాదస్తు న భు విభూతీ రితి భావః. కిం గుణాలయే నైర్వికలాగ్రగుణాశ్రయేన మహానుభావేన భగవతా విషజ్జిత విశేషేన సజ్గతిం ప్రాప్నువతో మమ తత్పురుషాదాం బుద్ధ్యాం ప్రసక్తిః ప్రశస్తిః సజ్గస్యాత్.

౩౭

నమ భక్తస్సన్నేవ కి మితి పునస్తస్మక్తిం ప్రార్థయన ఇత్యత్ అహ (సత్రాయేతి.) చిత్రం యద్యహం చిత్తవర్తియహ్య మైశ్వర్య ప్రవాసమితి చిత్ర మిత్యర్థః. శ్చ మైశ్వర్యవాసేన సూయక్తమేన సమ్యక్సమా మితి భావః. కుతః హి యస్మాత్. అతో భగవాన్ ప్రార్థయ సంపదో రాజ్యం విభూతీశ్చ న భగవదుతి న నిర్దయతి ని యచ్చితీత్యర్థః. త్వం నామదో శ్రీగృహోగోపకరణ భోగస్థానివినిమృత్యుః విముక్తయః పుత్రపరుషిత్తాదిన వృద్ధయః దానే హతుం పదా భగవత్సం పాసిష్టి - ధనినాం మదోద్భవో యస్మాల్ ని దైశ్వర్యం విహరిం విపం నైవేన న సరక జతి తథామాతం అదీర్ఘబోధాయ అవివేకాయ అదేదితి శక్యం జానన్ విచక్షణః. హేతుగర్భమిదం అత సాన స్మ సమర్థయత్ప్రేవేతి సంపదః అతః కిం రాజ్యమం శ్చస్తస్మాత్తస్మక్తిం ప్రార్థయ ఇతి భావః.

౩౮

(ఇత్థ మితి.) బుద్ధ్యా వివేకాత్మికా వ్యవహారః విప్రీక్షణ విశరా భగవతి భక్తి యుక్తస్సా విషయా త్యక్త్యా శనైశ్చనైః విషయత్యాగ మభ్యర్థణ నాతిలంబుటః తేష్యతి వాదరహిత స్తా జాయమా సహ బుద్ధిజ్ఞానమభిభావ.

౩౯

(కుచేలోపాఖ్యానమ్)

తస్యైవ దేవదేవస్య హరే ర్యజ్ఞపతేః ప్రభోః,
బ్రాహ్మణాః ప్రథవో దైవం న తేభ్యో విద్యతే పరమ్.

౨౭

శ్రీకృత ఉవాచ—

ఏవం స విప్రో భగవత్పుష్పాత్తమో యష్టాః స్వతృత్యై రజితం పరాశితమ్,
తద్ధ్యనవేగోద్గ్రధితాత్మబన్ధనస్తద్ధామిలేభేపరితన్నతాం గతిమ్.

౩౦

ఏకద్బగ్మణ్యదేవస్య క్రుత్వా బ్రహ్మణ్యతాం నరః,
లబ్ధిభావో భగవతి కర్మబన్ధాద్విముచ్యతే.

౩౧

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పాదమహాసాగం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే,
ఏకాశీతితమోఽధ్యాయః.

స్వయం విష్ణుమాత్యధికో గగనాః కథ మేవ మహింసనం ద్విజమాపుతవా నితి స్మయ
నూనం రాజాన ముండ్యేహ (తస్యైచేతి.) సో ప్రభో, యజ్ఞపతే ర్యజ్ఞవివాహస్య దేవానాం
బ్రహ్మదీనా మపి దేవస్య హరేః ప్రథవో దైవం చ బ్రాహ్మణా ఏవ తేభ్యో బ్రాహ్మణేభ్యః పరమస్య
దైవం న తస్య విద్యత ఇత్యర్థః.

౩౨

కథో బ్రాహ్మణా కిం గా రిత్వో ఆహ (ఏత చితి.) తస్యైవ దేవదేవస్య హరేః ప్రభో, యజ్ఞపతే ర్యజ్ఞవివాహస్య దేవానాం
బ్రహ్మదీనా మపి దేవస్య హరేః ప్రథవో దైవం చ బ్రాహ్మణా ఏవ తేభ్యో బ్రాహ్మణేభ్యః పరమస్య
దైవం న తస్య విద్యత ఇత్యర్థః.

౩౩

అథోదగర్హిణగనవక్ష్పేర్దగ్రహపంచమా (ఏత చితి.) బ్రహ్మణ్యత్రేష్ట్యై లగవో
బ్రాహ్మణాః క్రుత్వా లబ్ధిః భావో భగవతి కర్మబన్ధాద్విముచ్యతే.

౩౪

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధారవ్య సర్వవిద్యావిదేః శ్రీశైలగురోః సుతేన
కవ్యగగనురహదయ ప్రవన్నకస్పృశిసమిగతశ్రీమద్భాగవతార్కాహుతమ్,
శ్రీవైష్ణవసాసేన, శ్రీవీరరాఘవనిమిషా రితి, నాం శ్రీమద్భాగవత చంద్రికా నాం,
దశమస్కంధసూత్రాయాం, చక్షుస్కందే, ఏకాశీతితమోఽధ్యాయః.

అథ ద్వ్యశీతితమోఽధ్యాయః

~~~~~

—* సూర్యోపరాగే కురుక్షేత్రం ప్రతి శ్రీకృష్ణాదీనాం గమనకథాపారమ్మఘట్టః *—

శ్రీగుణ ఉవాచ—

అథైకదా ద్వారకాయాం వసతో రామకృష్ణయోః.

సూర్యోపరాగస్సుమహా నాసీత్కల్పక్షయే యథా.

౧

తం జ్ఞాత్వా సత్తమా రాజన్పురిస్తాదేవ సర్వశః.

స్యమస్తవఞ్చకం క్షేత్రం యయు శ్రేయోవిధిత్యయా.

౨

నిఃక్షత్రియాం మహీం కుర్వన్రామ శృత్రుభృతాం వరః

స్థపాణాం రుధిరోఘేణ యత్ర చక్రే మహాహ్రదాఙ్.

౩

అథ ద్వ్యశీతితమోఽధ్యాయః.

—◆—

అథ భగవత స్మృతాంతవన్య తీర్థయాత్రాన్యాజేన సుహృత్సజ్జమతప్తల్లాహద్యాట్మకం
చేష్టిత మనువర్ణయతి త్రివి రధ్యాయైః (అథేతి.) రామకృష్ణయోః ద్వారకాయాం వసతో స్సతో స్సుమహా
సర్వగ్రాహః. తత్ర దృష్టాంతః - కల్పక్షయే యథేతి యథా కల్పావసానే సూర్యో న దృశ్యతే అద్య
దిత్యర్థః.

౧

(మి.తి.) హే రాజా తం సూర్యోపరాగం జ్యోతిర్విద్ధి. ఉత్తమాన మందావేన
జ్ఞాత్వా సత్తమాః శిష్టా స్పర్షే శ్రేయోవిధిత్యయా పుణ్యార్థనేచ్ఛయా స్యమస్తవఞ్చకం నామ క్షేత్రం
కురుక్షేత్ర మిత్యర్థః యయుర్భగ్మః.

౨

అబ్రహ్మజ్ఞక్షత్రియవధస్థానశ్చేన పరగురామస్మామావను త్తిస్థానత్వేన చ క్షేతస్య
పాపనిరాసకత్వమాహ (నిఃక్షత్రియా మితి ద్వ్యాధ్యాయం.) రామో భార్గవః రుధిరోఘేణ రుధిరధారయా
యత్ర క్షేత్రే మహాహ్రదాఙ్ పఞ్చ చక్రే.

౩

(సూర్యోపరాగేకురుక్షేత్రం ప్రతి శ్రీకృష్ణాదీనాం గమనకథాసారమ్మమట్టః)

ఈజే చ భగవాన్రామో యత్రాస్పృష్టోఽపి కర్మణా.

లోకస్య గ్రాహయాన్నార్యో యథాఽన్యోఽఘాపనుత్తయే.

౪

మహత్యాం తీర్థయాత్రాయాం తత్రాస న్పారతీః ప్రజాః.

వృష్టయశ్చ తథాఽక్రూరవసుదేవాహుకాదయః

యయు ర్భారత తక్షేత్రం స్వమమం క్షపయిష్టవః.

౫

గదప్రద్యమ్మసామ్నాశ్చ సుచన్ద్రశుకసారజైః.

అస్తేఽనిరుద్ధో రజాయాం కృతవర్మా చ యూథవః.

౬

తే రథైర్దేవధిష్ఠ్యాభై ర్నయైశ్చ తరళస్లవైః.

గజైర్నదద్వి రత్రాభై ర్నృభి ర్విద్యాధరద్యుభిః.

౭

వ్యరోచన్త మహాభాగాః పథి కాఞ్చనమాలినః.

కర్మణా నృవపద్యభయం కృతాపీన అస్పృష్టోఽపి రామో భార్గవః లోకస్య గ్రాహయాన్ అన్యేఽపి మత్తోఽర్వాచీనా శ్శిష్టా ఏవం కుర్యు రితి తాన్ద్రాసాయతు నిత్యర్థః. తథా అన్యేషా మవిదుసా మఘాపనుత్తయే పాపాపనోదనాయ చ యత్ర క్షేత్రే ఈజే ఇయాజ శక్షేత్రం యయు రితి పూర్వేణ సంబంధః.

౪

మహత్యా మహిరయితప్రద్యావహాయాం. భారతీః భారత్యః భరతవర్షస్థాః ప్రజాః. తత్ర క్షేత్రే అగమన్ అజగ్ముః, తథా అక్రూరాదయో వృష్టయశ్చ గుహా. కిష్కర్థ మిత్థం ఆహ (యయు రితి) హే భారత స్వం స్వకీయం. మమం. క్షపయిష్టవః నిరపితునిచ్చన ఇత్యర్థః.

౫

(గదేతి) గదాదిభిస్సహానిరుద్ధః రజాయాం విమిత్తభూతాయాం ద్వారకారక్షణార్థ మిత్థర్థః. తత్రైవాస్తే స్థివా నిత్యర్థః. తథా యూథవః సేనాసీః కృతవర్మాఽపి తత్రైవాస్తే.

౬

(త ఇతి) తే అక్రూరాదయః దేవధిష్ఠ్యాభైః దేవవిమానసజ్జాతైః. ఇతి రథవిశేషణం. తరణాన్తరణ్ణః తద్వ త్సవో గతి ర్దేహం తై. రితి హయవిశేషణం. నదద్వి రత్రాభైః సేనాసేను

దివ్యప్రగ్వత్తనన్నాహః కళత్తైః భేదరా ఇవ.

౯

తత్ర స్నాత్వా మహాభాగా ఉపోష్య సుసమాహితాః,
బ్రాహ్మణేభ్యో దదు ర్ధేనూ ర్వాసస్సృ గ్రుక్మమాలినీః.

౯

రాహుప్రదేషు విధిం తున రాష్ట్రత్యక్తృః పృష్టయః,
దదు స్వర్ణం ద్విజాగ్రేభ్యః కృష్ణే నో భక్తిరస్తితి.

౧౦

స్వయం చ తదనుజాతా పృష్టయః కృష్ణ దేవతాః,
భుక్త్వాపపిషితుః కామం సిగ్ధచ్ఛాయాః ప్రిహంఘ్రిమః.

౧౧

తాత్రాగతాం నై దదృశు స్సహృత్సృద్ధిన్ స్మపాకాః,
వత్సోశీసః కౌశల్యవిదర్భకురన్సృజ్ఞయః.

౧౨

కామ్యాజకేకయా స్మద్రామ్యున్తినారట్టరేరికాన్,
అన్యాయైవపాత్యపక్షీయా స్పరాం చ శతశ స్మహన్,
సన్దదీన్సుహృదో గౌహా న్గోపీత చ్చక్రణ్ణిత శ్చిరమ్.

౧౩

సక్కాతై రితి చ గణనిశేషణం, విద్యాధరాణా మివ ద్యుతిర్యేషాం తైః సృభిర్బలైః పృష్టయః
౧౩ నఁజన్తః. మహాభాగా మహాభాగ్యవస్త్రస్య ర్యే కణ్డగమ లాయై. దివాస్సృగిడద. యేషాం
సన్నాహః కవచావరిరిజన్తః, భేదరా దేవా ఇం కళత్తైః స్నహా వ్యరౌచన.

౧౪

(తత్రేతి.) వాసస్సృగిరయ అపా సప్తీతి తథా, అ., భేనూ ర్ధమమ్.

౯

రామప్రదేష భాగ్యసంవిధిభేష ప్రదేషు అష్టత్యక్తృః పృష్టయః కృష్ణే భగవత, నోఽస్మాకం
భక్తిరస్తితి ప్రార్థయమానాః, దదుః.

౧౦

తథా స్వయం భగవానపాష్టత్యక్తృ దదా విశ్యర్థః, కృష్ణో దేవతా యేషాం తే అర ఏవ
తేన కృష్ణేన మజ్జతాః పృష్టయః, కామం యథేష్టం భుక్త్వా సిగ్ధా సాన్ద్రా ఛాయ దేషాం తేషా
మజ్జిపాతాం పృష్టాం అజ్జిమ మూలేమాపవిషితుః.

౧౧

(తత్రేతి.) తే పృష్టయః తత్ర స్మమస్తవచ్చకే అగతాః సుహృదాదీకా దృశుః
సుహృదశ్చ నఁజన్తశ్చ తాకా మిల్పాదయ శ్చవ్వాజసపదితద్రాజసాధాదాః అన్యాన్మత్పృష్టి
భోఽన్యా నత్యపక్షీయా స్వకపి కేన తత్రా పరాక శత్రౌంశ్చ సుహృదో నన్దదీకా గోపాహ
చిం మత్కణ్డా ప్రీతిపూర్వకానుద్వాస, మాసాం సఁజాతేతి తథా, తాః గోపీశ్చ, దదృశు, రితి
పూర్వేణ సంబన్ధః.

౧౨-౧౩

(మారోపరాగే కరుషేత్రం ప్రతి శ్రీకృష్ణాదీనాం గమనకథాప్రారంభముట్టః)

అన్యోన్యసన్దర్శనహర్షరంహసా ప్రోత్సుల్లహృద్వక్త్రసరోరుహశ్రియః,

అశ్లిష్య గాఢం నయనైస్సృవజ్జలాహృష్యత్త్వదో రుద్ధగిరో యయు ర్ముదమ్. ౧౪

ప్రియశ్చ సంపీక్ష్య మథోఽతిసౌహృదస్మితామలాపాఙ్గదృశోఽభిరేమిరే,

స్తనైస్తనాన్కుఙ్కరమపఙ్కరూషితాన్నిహత్య దోర్భ్యాం ప్రణయాశ్రుతోచనాః. ౧౫

తతోఽభివాద్య తే వృద్ధా న్యవిష్మై రభివాదితాః,

స్వాగతం కుశలం పృష్ట్యా చక్రుః కృష్ణకథామిథః. ౧౬

పృథా భ్రాతృస్త్వస్వసౌర్యోక్ష్య తత్పుత్రాన్నితరావపి,

భ్రాతృపతీం ముకున్దశ్చ జహౌ సఙ్కథయా కుచః. ౧౭

(అన్యోన్యేతి.) అన్యోన్యన్య. సన్దర్శనేన. యో. హర్ష. స్తస్య. రంహసా వేగేన. అతిశయేనేతి యావత్. ప్రోత్సుల్లైః హృద్వక్త్రాణ్యేన సరోరుహాణి తైః. శ్రీః శోభా యేషాం తే. గాఢం యథా తథా. అభిజ్ఞ. నయనైః. స్రవన్తి జలాని యేషాం తే. హృష్యన్త్యః ఉదజ్జీతలోమానః త్వదో. యేషాం తే రుద్ధాః గిరో యేషాం తే. ముదం హర్షం యయుః స్రావః. ౧౪

(ప్రియశ్చేతి.) అతిసౌహృదేన స్మితం. తేన. అమలాః అపాఙ్గైః నేతానైః దృశో దృష్టయో యాసాం తాః. కుఙ్కరమపఙ్కరేన. రూషితా నిస్తా తాదృశైః స్తనైః. నిహత్య సంపీడ్య మిథోఽభిరేమిరే పరిషస్వజిరే. ప్రణయేన ప్రీత్యా. అశ్రుణి. లోచనయోః యాసాం. తాః. ౧౫

(తత ఇతి.) తే యదనో. మత్స్యాదయశ్చ వృద్ధా వయసా అధికా. అభిషన్త్యః యవిష్మైః మూనవయస్కై రభివర్దితాశ్చ స్వాగతం కుశలం చ పృష్ట్యా. తత్ర పరస్పరం కథాశ్చక్రుః కథయామాసుః. ౧౬

తావ. త్వృథా కుప్తీ. భ్రాతృస్త్వస్వసౌర్యః తగిసిశ్చ. తత్పుత్రా భ్రాతృపుత్రా స్వస్వపుత్రాంశ్చ. పీక్ష్య. సఙ్కథయా మితస్సప్రేమగోష్ఠ్యా. కుచః క్లేశా. జహౌ తత్కాజ. ౧౭

కుస్తువాచ—

అర్య భ్రాతరహం మన్య ఆత్మాన మకృతాశిషమ్,
యత ఆపత్సు మద్వార్తాం నానుస్మరత స త్తమాః. ౧౮
సుహృదో జ్ఞాతయః పుత్రా భ్రాతరః పితరోఽపి వా.
నానుస్మరన్తి స్వజనం యస్య దైవమదక్షిణమ్. ౧౯

శ్రీవసుదేవ ఉవాచ—

అమ్మ మా స్మా నసూయేథాః దైవక్రీడనకా న్నరాన్,
ఈశస్య హి వశే లోకః క్రియతే కార్యతే యథా. ౨౦
కంసప్రతాపితా స్సర్వే వయం యాతా దిశం దిశమ్,
ఏతర్హ్యేవ పున స్థానం దైవేనాసాదితా స్వసః. ౨౧

శ్రీకుక ఉవాచ—

వసుదేవోగ్రనేనాద్యై ర్యదుభిస్తేఽర్చితా నృపాః,

తావత్ పృథావసుదేవయోః సజ్జాతా మాహ (ఆర్యేశ్యాదిభిశ్చతుర్భిః.) హే అర్య
హే భ్రాతః, అహమాత్మానం, అకృతాశిష మప్రాప్తమనోరథం. మన్యే, మమ మనోరథహర్తిరజాతే
త్యర్థః. కుతః? యత్ యస్మాత్, హే స త్తమాః. మద్వార్తాం, నానుస్మరత స్మృతవస్తవః.
అఽపి భావః. ౧౮

యుక్తం చైత దిత్వాహ (సుహృద ఇతి.) యస్య దైవ మదక్షిణం ప్రతికూరిం తం.
స్వజన మపి, సుహృదో, నానుస్మరన్త్యేన, అతో, మమ దైవం ప్రతికూరి మితి భవతాం కోఽపరాధ
ఇతి భావః. ౧౯

ఏవ ముక్తః ప్రాహ వసుదేవః (అప్యేతి.) హే అమ్మ దైవస్య, క్రీడనకాః క్రీడాసాధన
భూతాః, నరా, సస్మాన్పుత్రీ, మాసూయేథాః అనూయం మాకాక్షి, కుతః? హి యస్మా ల్లోకః జనః
ఈశస్య ఈశ్వరేణేత్యర్థః. చక్రియతే చక్రియత ఇత్యర్థః. యథా, యథాచి కార్యతే
వ్యాపార్యతే చ. ౨౦

ఈశవశత్వ మేవాహ (కంసప్రతాపితా ఇతి.) కంసేన ప్రతాపితా క్లేశితా స్సర్వే

(సూర్యోపరాగే కురుక్షేత్రం ప్రతి శ్రీకృష్ణాదీనాం గమనకథాప్రారంభపుట్యః)

ఆసన్నచ్యుతనందర్శపరమానందనిర్వృతాః.

౨౨

భీష్మో ద్రోణోఽమృకాపుత్రో గాన్ధారీ తత్పుత్రాస్తథా,

సదారాః పాణ్డవాః కున్తి సజ్జయౌ విదురః కృపః.

౨౩

కున్తిభోజో విరాటశ్చ భీష్మకో నగ్నజిన్మహాః,

పురుజి ద్దురపద శ్చైవోఽధ్యుష్టకేతు శ్చ కాశిరాట్.

౨౪

దమమోషో విశాలాక్షో మైథిలో మద్రకేకయా,

యుథామన్యుః సుశర్మా చ ససుతా బాహ్లికాదయః.

౨౫

రాజానోఽన్యే చ రాజేన్ద్రి యుధిష్ఠిరమనువ్రతాః,

శ్రీనికేతం వపు శ్శౌరే సుప్రతీకా వీక్ష్య విస్మితాః.

౨౬

అథ తే కృష్ణరామాభ్యాం సమ్యక్ప్రాప్తవమర్తజ్ఞాః,

ప్రళళంసు ర్ముదా యుక్తౌ వృష్టిస్కృష్టపరిగ్రహాన్.

౨౭

వయం. దిశం యాతాః గతాః. హే స్వనః ఏతర్హ్యేవ సంవ్రత్యేవ రైవేన స్థాన మాసాదితా ప్రాపితాః.

౨౮

(వసుదేవేతి.) తే మత్స్వాదయౌ నృపాః వసుదేవాపి. ర్యదపి రర్చితాః అచ్యుత సందర్శనజపరమానందేన సుఖితాశ్చ ఆనః బభూవుః.

౨౯

భీష్మాదయః అన్యే చ యే. యుధిష్ఠిర మనువ్రతాస్తే సర్వే సప్రీకాః శ్రీయో లక్ష్మ్యః వికేతన మాశ్రయం శౌరే. ర్యపు శ్శౌరీర మవలోక్య విస్మితా బభూవు రితి సంబంధః.

౩౦—౩౧

(అథేతి.) తే భీష్మాదయః కృష్ణరామాభ్యాం కర్తృభ్యాం సమ్యగ్గతా తథా ప్రాప్తం వమర్తజ్ఞం యైస్తే కృష్ణేన పరిగృహ్యంత ఇతి తథా తా. నృష్టిః ప్రళళంసుః.

౩౨

అహో భోజవతే యాయం జన్మభాజో నృణా మిహ,

యత్పశ్యథానకృత్కృష్ణం దుర్దర్శమపి యోగినామ్.

౨౦

యద్విశ్రుతిశ్రుతినితేదమలం పునాతి పాదావనేజనవయశ్చ వచశ్చ శాస్త్రమ్.

భూః కాలభర్జితగుణాఽపి యదక్షిప్తదృశ్యస్సర్వోత్తమోఽభివర్షతి నోఽభిలార్థాః.

౨౧

యద్దర్శనస్సర్వనానువతప్రజల్పశయ్యాసనాశనసయోనసపిణ్డబన్ధః,

యేషాం గృహే నిరయవర్త్యనివర్తతాం వ స్వర్గావవర్గవిరమస్వయమాన విష్ణుః.

౨౨

ప్రళంసా మేవాహ (అహో ఇతి (తిథిః) భోజవతిః ఉగ్రనేనః హే భోజవతే ఇహలోకే నృణాం మధ్యే యాయ మేవ జన్మభాజః సఫలజన్మానః, కుతః; యద్యస్మాత్ యోగినా మపి దుర్దర్శం కృష్ణ మనకృ త్పశ్యత.

౨౩

కిచ్చ. న కేవలం తస్య దర్శన మేవ అపిత్యక్త్యన్తదుర్లభం బహు యష్మాకం సంవన్త మిత్యాహః (యద్విశ్రుతి రితి ద్వాత్వాం.) యదితి పృథక్పదమవ్యయం. యస్యేత్యర్థకం విశ్రుతిపాదావనేజనవయోభ్యాం పృథక్సంబధ్యతే. (యద్వా.) పాదేత్యన్య యస్యేత్యాదిః. యస్య భగవతో విశ్రుతిః కీర్తిః శ్రుతిభిర్వైదైః నుతా ఇదం కథయత్సర్వమాశ్చసాకం జగ త్పునాతి యస్య పాదావనే జననయఃపాదజ్జనజలం తదాత్మికా గడ్గా చ జగత్పునాతీత్యర్థః. వచః కావ్య పురాణాదిహవం శాస్త్రం శాసనాత్మకవేదాశ్చ విశ్వం పునాతి కిం చ లాలేస భర్జితం దగ్ధం భగవన్మా హాత్మ్యం యస్యా స్తథావిధాఽపి భూః పృథ్వీ యస్యాక్షిప్తదృశ్యస్సర్వోత్తా అవిర్భూతా శక్తి ర్వాహాత్మ్య మైశ్వర్య మితి యావత్. సా యస్యాః తథాభూతా నోఽస్మాక మభిలార్థాః సర్వాః బ్రహ్మన్దార్థాః అభివర్షతీతి. విశ్రుత మితి పాతే “ఇమం మే గడ్గే యమునే కరస్యతీ” త్యాదిషు వివిధశ్రుతిషు శ్రుత మితి నియోవిశేషణం. వచః గీతాత్మకం శాస్త్రం యత్కిర్తనం జగదలం సకల మితి పాతే అలం పునాతీత్యన్వయః. జగదమీవమలం పునాతీతి పాతే అమీవం పాపం యదేవ మలం. యస్య త జ్జగ త్పునాతీత్యర్థః. గడ్గాజలం గీతాశాస్త్రం చేదం జగత్పకలం పునాతీత్యర్థః.

౨౪

కిచ్చ (యద్దర్శనేతి.) యస్య దర్శనం చ అనువతః అనుగతిశ్చ ప్రజల్పౌ గోష్ఠీ చ శయ్యా శయనం అననం చ అశనం భోజనం చేతికరేతరయోగదృష్ట్యః. సయోనసపిణ్డాభ్యాం సీవాహైకగోత్రత్వాభ్యాం బన్ధః సంబన్ధః దర్శనాదిని స్పృహితస్సయోనసపిణ్డబన్ధః స యేషాం భవతామప్తి కిం చ యేషాం గృహే శ్రీకృష్ణః స్వయి మాన అవిర్భూతః. యేషాం వో నిరయవర్త్యని ప్రవృత్తిమాగ్ధే చర్తం వర్తమానానామపి స్వర్గావవర్గవిరమః భగవత్పశ్యత్స్వర్గావవర్గవైత్యుష్మం చాన అభూత్.

౨౫

(సూర్యపరాగే కురుక్షేత్రం ప్రతి శ్రీకృష్ణాదీనాం గమనకథాపారమ్మపట్టః)

శ్రీకృష్ణ ఉవాచ—

నన్దస్తత్ర యదాన్యాప్తాన్ జ్ఞాత్వా కృష్ణపురోగమామ్.

తత్రాగమ ద్భృతో గోపైరసస్సార్థైర్దిదృక్షయా.

౩౧

తం దృష్ట్వా వృష్ణయో హృష్టౌ స్తన్వః ప్రాణ మివోద్ధితాః,

పరిషన్వజిరే గాఢం చిరదర్శనకాతరాః.

౩౨

వసుదేవః పరిష్వజ్య సంప్రీతః ప్రేమవిహ్వలః,

స్మర స్కంసకృతాన్యేకాన్ సుత్రన్యాసం చ గోకులే.

౩౩

కృష్ణరామౌ పరిష్వజ్య పితరావభివాద్య చ,

స కింఞ్చనోచతుః ప్రేష్టా సాశ్రుకణ్ఠౌ శురూద్వహ.

౩౪

తావత్సృగ్గం సమారోప్య బాహుభ్యాం పరిరథ్య చ,

యశోదా చ మహాభాగా సుతౌ విజహతుశ్చురః.

౩౫

(నన్ద ఇతి) కృష్ణపురోగమామ్ కృష్ణప్రభృతీమ్ జ్ఞాత్వా ఆకర్ష్య ద్దిదృక్షయా కృష్ణాదిదర్శనేచ్ఛయా గోపైః పరిపృతః అనోభి శృకటైః గమనసాధనైః తత్ర కృష్ణసన్నిధిం వాజగామ.

౩౬

(త మితి.) తం నన్దం ప్రాణం ముఖ్యప్రాణం ప్రతి తన్వః శరీరాణీన. తావద్వినిగ్ధతే పునరాగతే సతి ముఖ్యప్రాణే యథా శరీరాణ్యుత్తిష్టన్నే తద్వ దిత్యర్థః. ఉద్ధితాస్తన్వః చిరం. దర్శనే విమిత్రే కాతరాః, లమ్పటాః అటో గాఢం యథా తథా. పరిషన్వజిరే ఆలింగనవన్దః.

౩౭

(వసుదేవ ఇతి.) పరిష్వజ్య నన్ద మితి శేషః. ప్రణయేన స్నేహాతిశయేన విహ్వలః పరవళః. గోకులే, పుత్రమోః రామకృష్ణమోః న్యాస మవస్థానం చ స్మర, స్మృత్యేత్యద్యాహరః.

౩౮

(కృష్ణ రామావధి) ప్రథమాన్తం. ఏతా చ మాతా చ పితరా “ఏతామాత్రే” గ్రేకశేషః. తా. యశోదానన్దా పభివాద్యాల్లింగ్య చ. హే శురూద్వహ, ప్రేష్టా సాశ్రుః కృష్ణో యశోదా స్త్రీ కించి నపి, నోచతుః తూష్టిమానతు రిత్యర్థః.

౩౯

(తా వితి.) యశోదావధి చళద్ధాన్వన్దః, తా సుతౌ రామకృష్ణౌ అత్యంత ఉత్సృజ్యమారోప్య తస్మిన్నుపవేశ్యేత్యర్థః. బాహుభ్యాం, పరిరథ్య చ. శురః పుత్రవిశ్లేషణకోకా, విజహతుః.

౪౦

రోహిణీ దేవకీ చాథ పరిష్వజ్య ప్రజేశ్వరీమ్.

స్మరన్త్యై తత్కృతాం మైత్రీం బాష్పకణ్ఠ్యౌ సమూచతుః.

36

కా విస్మరేత వాం మైత్రీ మనివృత్తాం ప్రజేశ్వరి.

అవాప్యాప్యైస్త్రి మైశ్వర్యం యస్యానేహ ప్రతిక్రియా.

37

ఏతావదృష్టపితరౌ యువయో స్మృ పిత్రో స్సమీప్రిణనాభ్యుదయపోషణపాలనాని,

ప్రాప్తోషతు ర్భవతి పక్షమహి యద్వదక్షో ర్న్యస్తావకుత్ర చ భయోనసతాం పఠస్త్వః. 38

శ్రీకుక ఉవాచ—

గోవ్యశ్చ కృష్ణముపలభ్య చిరాదభీష్టం తత్ప్రేక్షణే దృశిషు పక్ష్యకృతిం శపన్త్యః,

దృగ్నిర్హృదీకృతమలిం పరిరభ్య సద్యస్తద్భాసమాపు రపి నిత్యయుజాం దురావమ్.

39

(దేవకీతి.) ప్రజేశ్వరిం యశోదాం. పరిష్వజ్య తత్కృతాం ప్రజేశ్వరీకృతాం, స్మరన్త్యై బాష్పమానన్దాకృతణ్ఠే, యయోప్రే సమూచతుః.

36

ఉక్తిమేవాహ (తేతి.) హే ప్రజేశ్వరి, వాం యువయోః మైత్రీం అనివృత్తాం యావద్దేహ మనువృత్తా మిత్యర్థః. కా వా శ్రీ విస్మరేత న కాపీత్యర్థః. అత్ర హేతుత్వేన తాం విశిష్య, ఐస్త్రి మైశ్వర్యం దత్వాఽపి యస్యా మైత్ర్యః, ప్రతిక్రియా ప్రత్యుపకృతిః, ఇహలోకే, నాస్తి.

37

మైత్రీం ప్రపన్నయతః (ఏతా వితి.) న దృష్టౌ పితరౌ యాభ్యాం తౌ హే భవతి యువయోః పిత్రోః స్వస్తా వేతౌ సంప్రీణనాదీని, ప్రాప్య అకుత్ర చ భయౌ క్వచిదపి భయరహితౌ భూత్వా ఊషతుః వాసం చక్రతుః. కథమ్భూతయోః అక్షోర్మేత్రయోః పక్షకం పక్ష్య యద్వత్ తథా రక్షకయో ర్యువయో రితి సంబంధః. రక్షకయో రితిస్యాద్యాహరః. సుప్రీణనమపేక్షితప్రదానేన తర్పణం అభ్యుదయమహోత్సవః, యుక్తం చైతదిత్యుచతుః ససతాం పరోస్మీతి పరః స్వ ఇతి పాతే పర స్వక ఇతి చ న వైషమ్య మస్తీత్యర్థః.

38

(గోవ్యశ్చేతి.) అభీష్టం ప్రయతమం కృష్ణ. ముపలభ్య దృష్ట్వా యన్య శ్రీకృష్ణస్య ప్రేక్షణే ప్రవృత్తాసు. దృశిషు నేత్రేషు వ్యవధాయకపక్ష్యకృతం విధాతారం. శపన్త్యః, దృగ్నిర్హృదీకృతం హృదయే ప్రవేత మశ్లిష్య నిత్యయుజాం నిత్యం మనోయజ్ఞానానాం యోగినా మపి దురాసం దుర్లభం తద్భావం కార్త్యేన్యన తద్విగ్రహపగహనాత్మక మభిప్రాయం, ప్రాప్తుః.

39

(సూర్యోపరాగే కురుక్షేత్రం ప్రతి శ్రీకృష్ణాదీనాం గమనకథాప్రారम्భపుట్టః)

భగవాం స్తాస్తథాభూతా వివిక్త ఉపసజ్గతః.

అశ్లిష్యానా మయం పృష్ట్యా ప్రహసన్నిద మబ్రవీత్.

౪౦

అపిస్మరథ న స్సఖ్య స్సాన్వనా మర్థచిక్ష్ణయా.

గతాం శ్చిరాయితాఞ్ చ్చత్రువక్షక్షవణచేతసః.

౪౧

అప్యవధ్యా యథా స్మాన్విదకృతజ్జివిశజ్కయా.

నూనం భూతాని భగవాన్యనక్తి వియునక్తి చ.

౪౨

వాయుర్యథా ఘనానీకం తృణతూలరజాంసి చ.

సంయోజ్యాక్షిపతే భూయస్తథాభూతాని భూతకృత్.

౪౩

(భగవానితి.) తథాభూతాః ఆత్మభావ మాపన్న స్తా గోపీః వివిక్తే ఏకాన్తే ఉపసజ్గతః

అనామయః సూర్యోగ్గం. పృష్ట్యా. ఇదం వక్ష్యమాణమ్.

౪౦

అదేవాహ (అపీతి.) హే సఖ్యః. నోఽస్మానపి స్మరథ స్మరథ కి మిత్యర్థ క్షణ

సౌహృదాన్యప్యాన్నానుస్మరామ ఇత్యత ఆత్మనో విశేష-స్వానాం సతాం సాదూనా మిర్థం ప్రయోజనం తర్హమిచ్ఛయా చిరాయితా వ్యిలమ్మితాః, తత్ర హేతుః శత్రువక్షక్షవణే చేతో యేషాం తా నస్మాన్. ౪౧

అకృతజ్జివిశజ్కయా. అకృతజ్జః కృతజ్ఞాదన్య. స్తద్విశజ్కయా కృతమ్నా ఏవైత

ఇతి ఖుద్ద్యేత్వర్థః అవధ్యా యథాపిన్విత. అవజానీథ కి మిత్యర్థః. అవహర్వాద్ధ్యాదుతే ద్లోజ్ఞాద్యమ బహువచనం. న శజ్కామాత్రం విభిరమేత త్సరిత్యజ్య గతత్వా దిత్యత ఆహ (నూన మితి.) భూతానీతి ద్వితీయాంతం.

౪౨

ఏతత్సద్వస్తాస్తమాహ (వాయు రితి.) ఘనానీకం మేఘసముదాయం. తృణాదీని చ

వాయు ర్యథా యునక్తి వియునక్తి వియోజయతి చ తద్వత్ భూతకృద్భూతప్రష్టా భగవాన్కృచ్చి ద్భూతాని సంయోజ్య. పున రాక్షిపతే వియోజయతి చ.

౪౩

మయి భక్తిర్వి భూతానా మమృతత్వాయ కల్పితే,
దిష్ట్యా యదాసీ న్మతేన్న హో భవతీనాం చుదావనః.

౪౪

అహం హి సర్వభూతానా మాదిరన్తోఽన్తరం బహిః,
భౌతికానాం యథాఖం వార్చ్యుర్వాయుర్జోతిరజ్గనాః.

౪౫

ఏవం హ్యేతాని భూతాని భూతేష్వాత్మాఽఽత్మనా తతః,
ఉభయం మయ్యుభవరే పశ్యతాభాత మక్షరే.

౪౬

శ్రీకుక ఉవాచ—

అధ్యాత్మశిక్షయా గోవ్య ఏవం కృషేన శిషితాః.

కింఞ్చ అతి భద్రమిదిం యద్భవతీనాం మద్వియోగేన మత్ప్రేమాతికయోఽభూ దిత్యాహ
(మయూతి) మయి భక్తిమాత్రమేవ తావ, దమృతత్వాయ ముక్తయే, కల్పితే యత్తు. భవతీనాం
మయి స్నేహ, ఆసీత్ తద్దిష్ట్యా అతి భద్రం కుతః. చుదావనః మత్ప్రాసనః.

౪౪

కింఞ్చ స్తస్యం యం పయం స్నేహేనప్రాప్యో మహత్కసేజ్జయం ఆత్మనో యాతాత్మ్య
మాహ (అహ మితి.) అదిః సృష్టికారణం, అన్తః లయకారణం, అన్తరం అన్తరాత్మా, బహిః
వ్యాప్య స్థిత ఇత్కర్తృః, అన్తర్బహిః సద్భావే దృష్టాన్తమాహ (భౌతికానా మితి.) హి అజ్గనాః
ఋమాకాళః, వాః జలం, భూః పృథ్వీ ఖాదీని యథా భౌతికానాం భూతపరిణామాత్మకానాం దేవమమ
ష్యాదికరీరాణా మన్తర్బహిః, వర్తన్తే.

౪౫

ఏవం దృష్టాన్తముభేన శిషిత మర్థం దార్ఢాన్తికే సజ్గమయత (ఏవ మితి) ఏతాని ఆకాశాదీని
తత్కార్యరూపాణి, తేవాదికరీరాత్మకాని చ భూతాని, భూతేష్వాత్మా తేషు భూతేషు స్థిత ఆత్మా,
జీవాత్మా చ, ఆత్మనా మయా, అన్తర్బహిః, వ్యాప్యన్త ఇతి శేషః. తత స్తస్మా దుభయం
చేతనమచేతనం చ వస్తుజాత, మక్షరే అన్తర్బహిః వ్యాప్య పర్తమానేఽపి వ్యాప్య గతవికార
రహితే, మయ్యుభాతం ప్రమితం పశ్యత, మయీత్యనేన దారకత్వ ముక్తం, ఆత్మనేత్యనేనాన్త
ప్రవిశ్య ప్రకాపితృత్వం, అన్తఃప్రవిశ్య వియషనం హ్యేత్మికద్విప్రవృత్తినిమిత్తమ్

౪౬

(అధ్యాత్మశిక్షయేతి) ఆత్మని ఆధ్యాత్మం, విభక్త్యర్థేఽవ్యయాభావః, స్వాత్మపరమాత్మ
యాతాత్మ్యవిషయజ్ఞాన విత్యర్థః, తస్య, శిషియా సమ్యగ్ గుపదేశేన సాధనేన, ఇత్థం, కృషేన కర్త్రా

(సూర్యపరాగే కురుక్షేత్రం ప్రతి శ్రీకృష్ణాదీవాం గమనకథాప్రారంభముద్వయే)

తదనుస్మరణభ్యస్తజీవకోశాస్తమభ్యగన్.

౪౭

అహుశ్చ తే నశిననాభపదారవిష్టం యోగీశ్వరైర్హృది విచిన్త్యమగాధబోధైః,
సంసారకూపపతితోత్తరణావలమ్బం గేహం జుషామపి మనస్యుదియా త్సదానః.

౪౮

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే,
ద్వ్యశీతితమోఽధ్యాయః.

శీతాః గోవ్యః, తస్య భగవదుపదిష్టాత్మయాథాత్మ్యస్యానుస్మరణేన మననపూర్వకవిదిద్వాసనేన,
ధ్వస్తః జీవకోశః కోశవదావరకం కర్మమూలమజ్ఞానం యాసాం తాః, తం భగవన్త, మధ్యగః
ప్రాప్తుః, క్రమేణ ముక్తా దిభూవు రిత్యర్థః.

౪౯

తదా తదుపదిష్టాత్మ్యానుస్మరణవిరోధిమోహోపశమనాయ మననస్తదజ్ఞిప్రావణ్యం
ప్రార్థయమానః ప్రాహుశ్చేత్కాహ (అహుశ్చేతి.) ఉక్తిమేవాహ (త ఇత్యాదినా.) హే నశిననాభ,
అగాధః, అపారో బోధో జ్ఞానం యేషాం తైః యోగీశ్వరైః హృది చిన్త్యమేవ న తు దృశ్యం
సంసారకూపే పతితానాం ఉత్తరణాయావలమ్బం ఆలమ్బనభూతం తే, వదామ్యుజం దేహదారిణాం
నోఽస్మాకం మనసి సదా ఉదయా ఆవిర్భవేత్ యథావద్విషయాభవే దిత్యర్థః.

౫౦

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయవయఃపారావారరాశాసుధాకరస్య సర్వవిద్యావిధేః శ్రీకైలగురోః సుతేన
తచ్ఛరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్సృక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవత్పార్థహృదయేన,
శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా, లలితాయాం, శ్రీమద్భాగవత
చంద్రికాయాం, దశమస్కంధే, ద్వ్యశీతితమోఽధ్యాయః.

అథ త్యక్తితమోఽధ్యాయః

శ్రీకృత ఉవాచ—

అథానుగృహ్య భగవాన్లోపీనాం సగ్గతిం గురుః,
యుధిష్ఠిరమథాపువృత్సర్వాం శ్చ సుహృదోఽవ్యయమ్.

త ఏవం లోకనాథేన పరిపృష్టా స్సుసత్కృతాః,
ప్రోచుః ప్రహృష్టమనసస్తత్పాదేశహతాంహసః.

కుతోఽశివం త్వచ్ఛరణామ్బుజాననం మహాత్మనాం సమ్మూఖనిర్వృతం క్వచిత్,
పిబన్తి యే కర్ణపుత్రై రలం ప్రభో దేహమ్బుతాం దేహకృదస్మృతిద్విదమ్.

అథ త్యక్తితమోఽధ్యాయః.

(అథేతి) గురుస్తత్వోపదేష్టా భగవాన్, లోపీనాం సగ్గతిం స్వపాదారవిద్వానక్తిం. తథాస్త్యక్త్యనుగృహ్య, అథ యుధిష్ఠిరం. సర్వా. స్సుహృదశ్చ అవ్యయ మారోగ్య. మపువృత్.

(త ఇతి.) తే యుధిష్ఠిరాయః తస్య భగవతః పాదయో రీక్షయా దర్శనేన హతం నిరస్త మంహః పాప మమజ్జకం నా యేషాం. తే. ప్రత్యూచుః.

ఉక్తిమేవాహ (కృత ఇతి ద్వాభ్యాం.) త్వచ్ఛరణామ్బుజాననం శ్వత్పద్మాకథామృత మిత్యర్థః. అనన న్మధురం విషయవిస్మృతనం చ యే కర్ణపుత్రైః శ్రోతవషటైః పిబన్తి త్వచ్ఛరణామ్బుజం యే ద్వాయన్తి త్యర్థః. తేషా మన మమజ్జకం కుతః? నాస్త్యేవేత్యర్థః. అరసత్వ రూపజాత్విబన్తిత్వక్తం. ప్రసిద్ధానవాదత్కృష్ట్యం వత్తం విషన్తి. మహాత్మనాం సతః పరికుద్ధా మ్మూఢమేవ పద్యం తస్మాన్నిర్వృతం నిర్లభితం. దేహధారిణాం. దేహకృచ్ఛాపావస్మృతిః. దేహకృదస్మృతిః. దేహనంపాదకమనాద్యజ్ఞానం తాం చిన్తీతి తథా తం ప్రసిద్ధామృతం తు నైవం విధ మితి భావః.

(మూర్ఖావరాగే కురుక్షేత్రం ప్రతి శ్రీకృష్ణాదీనాం గమనకథాప్రారమ్భపట్టః)

హిత్వాఽఽత్మధామవిదుతాత్మకృతత్ర్యవస్థమానందసంప్లవమఖిష్ణమకుణ్ణబోధమ్,
కాలోపసృష్టనిగమావన ఆత్తయోగ మాయాకృతిం పరమహంసగతిం నతాస్మయః.

శ్రీశుక ఉవాచ—

ఇత్యుత్తమశ్లోకశఖామణిం జనేష్యభిష్టువత్స్వస్థకౌరవప్రియః,
సమేత్య గోవిందకథామిథోఽగృణం ప్రిలోకగీతాశృణు వర్ణయామ తే.

ద్రౌపద్యువాచ—

హే వైదర్యుచ్యతే భద్రదే హే జామ్యవతి కౌసలే,

(త మితి.) యస్య పరణామ్నూజామృత మేవంవిధం తం త్వాం. నతాః స్వః. ప్రణమామః, కథమ్నూతం. పరమహంసానాం గతిః. ప్రాప్యం ముక్త్యుపాయభూతజ్ఞా. తదవయుక్తం పోశీల్యం వాత్సల్యం చాహుః - కాలేనోపసృష్టో విష్ణతో నిగమో వేదః తస్యా వనే విమిత్రే రక్షణార్థం వైదికధర్మమర్యాదాపాలనార్థ మిన్ద్రియైః ఆత్మా పరిగృహీతా యోగమాయయా స్వాచార్యకర్తయోగేన ఆకృతిర్విగహో యస్య తం యోగమాయేష్యనేనాకృతే రకర్యాయ తత్వముక్తం. ఆత్మేశ్వరేన స్వేచ్ఛయైవోపాతత్వం. యద్యపి సంకల్పమాత్రేణాపి నిగమవిరోధిదుష్కృద్విశాసంభవ. స్తతాప్యాశ్రీలవాత్సల్యాత్పేశీల్యాచ్చాత్తయోగమాయాకృతి రితి భావః. అత్రతకార్యాపాదకజ్ఞాపిగుణయోగమాహుః - అఖిణ్ణః అవిద్విన్నః అనతిహతః, బోధ్య అవిష్టపరిహారేష్టప్రాపకాద్యుపయుక్తజ్ఞానం. యస్య, తం. ప్రాప్యత్వోపయుక్తం గుణమాహుః అనందసంప్లవం అనందప్రవాహరూపం. ప్రాప్య వైలక్షణ్యమాహుః తిస్రః, అవస్థాః ఉత్పత్తిస్థితిసంహృతయః. ఆత్మధామ్నా స్వతేజసా. విదుతా నిర్మాతాః ఆత్మకృతాః స్వకృతాః తిస్రః. అస్పృహ యస్య తం. అన్యేషాం సృష్ట్యాదికృత్వయం సృష్ట్యాన్యవిషయశ్చే త్యర్థః.

(ఇతితి.) ఉత్తమశ్లోకోత్తమం శ్రీకృష్ణ మిత్యం. జనేస్వ. భిష్టువత్సు పరితః ప్రోతిం కుర్వత్సు నత్సు. అన్యకానం. కౌరవణాం చ. ప్రియః సమేత్య సజ్జీభూయ. మిథో. గోవిందస్య కథాః అగృణం స్మరయమామః. తా. ప్రియ లోకేషు గీతాః, కథాః, వర్ణయామహే శృణ్వేతి శుకోక్తిః. ఇత్థం ప్రతిజ్ఞాయ తావత్తాః ప్రస్తోతిం శ్రీకృష్ణపత్నీః ప్రతి ద్రౌపదీప్రజ్ఞమహా వైదరీత్యాద ద్వాభ్యామ్. అమ్యతే ఇతి వైదరీపిశేవణం. విత్యాసపాయపితృర్థం. హే కౌసలే. సత్యే. తైబ్యే మిత్రవిన్దే

హే సత్యభామే కాశిన్ది శైబ్యే రోహిణి లక్ష్మణే.

౬

హే కృష్ణవత్స ఉత నో బ్రాత వో భగవాన్స్వయమ్.

ఉపయేమే యథాలోక మనుకుర్వన్స్వమాయయా.

౭

కుక్కిణ్యువాచ—

చైద్యాయ మాఽర్పయిత్వముద్యతకార్యుకేషు రాజస్వజేనుభుతశేఖరితాఙ్గిరేణుః,

నిన్యే మృగేన్ద్రో ఇవ భాగషుజావియుధా తచ్చీనికేతవరణోఽస్తు మమార్చనాయ.

౮

సత్యభామోవాచ—

యో మేననాభివధత ప్రహృదాతతేన లిప్తాభిశాపనుపమూర్తు ముపాశసోర,

జిత్వర్షరాజ శుభ రత్నమదా త్స తేన భీతిః పితౄదిశత మాం ప్రభవేఽపి దత్తామ్.

౯

రోహిణీనామ కాచిక్పట్టమహిషీతుల్యా. అన్యః కృష్ణవత్స ద్యుగవత్పమ్పాదయన్తి హే కృష్ణవత్స ఇతి, ఏత న్నోఽన్యభ్యం. బ్రాత కిం య దయం భగవాన్ కృష్ణః స్వమాయయా స్వనన్య-లేవ లోక మనుకుర్వన్ యథా భవతీ. రుపయేమే ఉమాధవా. నిత్యేభత్.

౧౦

ఏవ మాస్మష్టా సుతావ ద్రుక్కిణీ ప్రాహ (చైద్యాయేతి.) మా చైద్యాయా, ర్పయతు దాపయతుం. రాజసు చైద్యసక్షియేమాద్యతకార్యుకేమాద్యృతవాపేషు సత్సు. అజేయా. భటాః. తేషాం. శేఖరితామకుటపత్నితా. అఙ్గిరేణవో. యేన సః తేషాం మూర్ధ్ని వదం విదధ దిత్వర్షః. స భగవాన్ మృగేన్ద్రోః సింహః అజానా మవీనాం చ. మూర్ధా. త్వస్థాగమివ. మాం నిన్యే అనీతవాన్. అత్రోద్యతకార్యుకరాజన్యయాధస్యాజావియుధకుల్యతాభిప్రేతా. తస్య భగవతః శ్రీనికేతవరణః శ్రీమద్భాగవద్విందం మమార్చనాయ పరివహ్యార్థ మస్తు తచ్చీనికేతవరణం సదాఽహం పరివరేయ మితి ప్రార్థనా.

౧౧

అత సత్యభామోక్తిమాహ (య ఇతి.) వ సాభేః ప్రాతుః ప్రవేనన్య. వదేన సింహకర్తృ తేజ తప్తం హృదయం యన్య తేన తతేనాన్యత్పిత్రా విప్రమాపాదిత మభిశాపం దుర్యోఽనహృద్ధయవ నేతు. మృక్షరాజం జామృవన్ద్రు జిత్యా రత్నం న్యమన్తక ముపాశసోర అనీకవాన్. అహం స్త్రం మత్పిత్రే. రత్న మదద్దదా. తేన స్వాపరాధేన భీత స్స మే. పిత. ప్రభవే శ్రీకృష్ణాయ దత్తా కూరాదిభ్యః ప్రతిక్రుతా మపి మాం. అపిశ్వా ప్రత్న మపి అపిశత్ దదా విత్వర్షః.

౧౨

(సూర్యోపరాగే కురుక్షేత్రం ప్రతి శ్రీకృష్ణాదీనాం గమనకథాప్రారంభముచిట్ట)

జామ్యవత్యునావ —

అజ్ఞాయ దేహకృదముం నిజనాథదైవం సీతాపతిం త్రినవహాన్యమునాఽభ్యయుధ్యత్.
జ్ఞాత్వా పరీక్షిత ఉపాహరదర్శణం మాం పాదౌ ప్రగృహ్య మణినాఽహమముష్యదాసీ. ౧౦
కాశిన్యవన —

తపశ్చరన్తీ మాజ్ఞాయ స్వపాదస్పర్శకామ్యయా,

సఖ్యోపేత్యా గ్రహీత్వాణిం యాఽహం తద్గృహమార్జిసి.

౧౧

భద్రోవాచ —

యోమాం స్వయంవర ఉపేత్య విజిత్య భూపాన్నినే శ్వయాధగ మివాత్మబలిం ద్విపారిః.
భ్రాతృంశ్చ మేఽసకురుత స్వపురం శ్రియోక త్తస్యాస్తు మేఽనుభవమష్టుప్రసవనేజనీత్వమ్.

అథ జామ్యవతీ జగౌ (అజ్ఞాయేతి.) దేహకృన్మమ పితా జామ్యనాఁ అముం కృష్టం
నిజనాథం స్వస్వామినం స్వకులదైవతం చ. సీతాపతి మాజ్ఞాయ అజ్ఞాత్వా ల్యభార్షః. అమునా శ్రీకృష్ణేన
సహ త్రినవహాని సప్తపంచత్యహాని. అత్యంతసంయోగే ద్వితియా. చనోభజ్ఞాభానాయ ప్రాప్త్యభ్యర్షః.
శకన్త్యాదిత్వా త్వరయానం నా, అయుధ్యత్. తతః పరీక్షితః పరీక్షేన్య సజ్ఞాతేతి తథా. న మమ పితా
జ్ఞాత్వా సీతాపతి రేనాసావలభునా యజున్యవతీర్థ ఇతి జ్ఞాత్వే త్యర్థః. పాదౌ ప్రగృహ్య పాద
గ్రహణపూర్వకం ప్రసాద్య మణినా సహ మా మర్శణ ముపాగేన ముపాహరత్ సమర్పితవాఁ.
అహ మముష్య భగవతో దాసీ యావదాత్మభావిదాన్యం కుర్యా మితి ప్రార్థనా. ౧౦

అథ కాశిన్దీజగౌ (తపశ్చరన్తీ మితి) స్వవ్య భగవతః. పాదస్పర్శకామ్యయా పాదసం
వాహనదిపరివర్యాదికీర్షయా తపః కుర్వతిం. మాం. జ్ఞాత్వా. సఖ్యా అర్జునేన సహాగత్య మమ
సాణి మగ్రహీత్. ఇత్థం గృహీతాఽహం తవ్య భగవతో. గృహమార్జసి గృహా మార్జయతీతి తథా
భూతా భవేయమ్. ౧౧

అథ భద్రాగీతి మాహ (యో మా మితి.) కునాం. యూధగతం. స్వబలిం. ద్విపారిః
సింహ ఉప. నృపా సవకుర్వతో మే భ్రాతృం శ్చ విజిత్య. యః. శ్రియోకః శ్రీనివాసః. మాం.
పురం ద్వారకాం చిన్త్య అనీకవాదా. కన్య. శ్రియోకనః. అష్టుప్రసవనేజనీత్వం చరణజ్ఞానకర్తృత్వం.
మమా సుభవం ప్రతిజన్మ. అస్తు స్యాత్. ౧౨

సహ్యోవాచ—

సప్రోక్షణోఽతిబలవీర్యసుతీక్షణృణ్నిత్రా కృతాన్వితవీర్యపరీక్షణాయ,

తాన్వీక్ష్య దుర్బుధహనస్తంసా విగృహ్య క్రీడస్పృబన్త చ యథా శిశవోఽజితోకాః. ౧౬

య ఇత్థం వీర్యకుల్కం హం దాసీభి శ్చతురగ్గణీమ్,

యుధి నిర్జిత్య రాజన్యాన్నినై తద్దాన్య మస్తు మే. ౧౭

మిత్రవిప్లోవాచ—

పితా మే మాతులేయాయ స్వయం మాహూయ దత్తవాః,

కృషే కృష్ణాయ తచ్చిత్త మక్షోహిణ్యా సఖీజనైః. ౧౮

అన్య మే పాదసంస్పర్శో భవే జ్ఞన్మని ఆన్మని,

కర్మభి ర్భాగ్యమౌషాణాయా యేన తచ్చేయ అత్మనః. ౧౯

అథ నాగ్నజితీ గాయతీ (సప్రేతి.) షితిపానం, వీర్యస్య, పరీక్షణాయ, మమ పిత్రా నగ్న జితా కృణా సమ్పదితాః, బలం వీర్యం ప్రభావశ్చ, సుతీక్షణృణ్నిత్రా చ, సుతీక్షణయశ్చ, యేషాం, తా, వీరరాజాం, దుష్టం మదం ఘ్నన్తి తథా, తాః ప్రసిద్ధాః, సప్త, ఆక్షయః పుష్కలాః, యథా, శిశవో బాలాః, అజితోకాః అజాః, త్యాని, తథా, తిరసా అశు, విగృహ్య దమయిత్వా, క్రీడణ అనాయాసేనైవ, బంధ.

౧౬

యో భగవాన్, యద్దే రాజన్యా, నిర్జిత్య, వీర్యమేవ కుల్కం దేహం ద్రవ్యం, యస్యా, స్త్రాం, దాసీభి స్సహ, చతురగ్గణీం గణాన్వాదివేనాయుక్తం, మాం, విన్యే, తస్య భగవతో, దాన్యం మమాస్తు.

౧౭

అథ మిత్రవిప్లగాయన మాహ (పితేతి.) మే కృష్ణే ద్రావది, మే శితి పూర్వోత్తరాక్షయి, మమ, పితా స్వయం, మాహూయ, మమ మాతులసతాయా శ్రీకృష్ణాయ సమ్మిత శ్రీకృష్ణ ఏన చిత్తం, యస్యా, స్త్రాం, మా, మక్షోహిణ్యా, సఖీజనైస్సహ, దత్తవాః.

౧౮

అన్య శ్రీకృష్ణస్య, పాదసంస్పర్శః పాదసంవాహనాదిపరివర్యా, మమ, ప్రతిజన్యః, భవేత్తు, ఇత్థం ప్రార్థనాయాం, హేతుభేదేన పాదసంస్పర్శం వినిష్ఠి యేన ఉత్పాద్యురేన అత్మనో మమ, కర్మభిః పణ్యపాపే త్యక్తైః, బ్రాహ్మణాణాం, సంసరన్త్యా, శ్రేయో విశేయసం, భవేత్.

౧౯

(సూర్యోపరాగేకురుక్షేత్రం ప్రతి శ్రీకృష్ణాదీనాం గమనకథాప్రారమ్భపట్టిః)

లక్ష్మణోవాచ—

మమాపి రాజ్ఞిఃకృత జన్మకర్మ చ శ్రుత్వా మమా ర్నారదగీత మాసహ.

చిత్తం ముకుందే కిల పద్మహస్తయా వృతస్సుసంమృశ్య విహాయ లోకపాన్. ౧౭

జ్ఞాత్వా మమ మతం సాధ్య పితా దుహితృవత్సలః,

బృహత్సేన ఇతి ఖ్యాతస్తత్రోపాయ మచీకరత్.

౧౮

యథా స్వయంవరే సాధ్య మత్యుః పార్థేష్ఠయా కృతః,

అయం తు బహిరాచ్ఛన్నో దృశ్యతే సజలే సరమ్.

౧౯

అథ లక్ష్మణాగీతిం ప్రవక్ష్యయతి (మమాపీత్యాదినా.) హే రాజ్ఞి, నారదేన గీత. మద్యుతస్య. జన్మాదికం. శ్రుత్వా మమాపి యథా మిత్రవిన్దాయాః తథా మమాపి చిత్తం ముకుంద విషయ మాసీ దిత్యర్థః. పద్మహస్తయా శ్రియా. తదవశారరూపయా రుక్మిణ్యేత్యర్థః. వృతః కిలి. అతోఽపి సుప్త విచార్య. మమ, చిత్తం ముకుందే. ఆసేతి సంబంధః. ౧౭

(జ్ఞాత్యేతి.) హే సాధ్య. మమ, మతమవిప్రాయం. జ్ఞాత్వా. మమ, పితా. బృహత్సేనో నామ దుహితృవత్సలః. అతస్తత్ర శ్రీకృష్ణప్రాప్తౌ ఉపాయ మచీకరత్ కారయామాన. ౧౮

కోఽసా విశ్వతస్తం ప్రవక్ష్యయతి (యథేతి.) హే రాజ్ఞి, యథా, తవ స్వయంవరే. పార్థేష్ఠయా అర్జునప్రాప్తీచ్ఛయా. త్యుత్తిత్రా, మత్యుః కృత, స్తథా అన్యత్తిత్రాఽపి కృత ఇత్యర్థః. తర్హన ఏవ కిల వావిధ్యత్తత్రాహ (అయంత్యితి.) స మత్యో. బహిరేవా, చ్ఛన్నో నాస్తః స్తమ్భుసంలగ్నయోర్వ్యదృష్ట్యా దృశ్యతే, అయంతు, న తథా కిన్తు, స్తమ్భుమూలనిహితకలకజలే కేవలం దృశ్యతే, అతో దృష్టిరథస్తా దువరి చ లక్ష్మ మితి, కృష్ణమస్తరేన స కళాపి భేద్య ఇతి భావః. బహిరాచ్ఛన్నః ప్రతిబిమ్బస్య, బిమ్బభూతో మత్యుస్త్రిరోహతః స మత్యుప్రతిబిమ్బ ఏవ జలే దృశ్యతే, ప్రతిబిమ్బేన బిమ్బభూతమన్వ్యాసస్తానం విరూప్య తత్ర వేదో దుష్కర ఇతి వ్యాఖ్యాస్తరమ్. ౧౯

శ్రుత్యైతత్సర్వతో భూపా ఆయయర్మత్పితః పురమ్.

సర్వాత్మకత్తతత్వజ్ఞా సోపాధ్యాయా స్సహస్రశః.

—౮

పిత్రా సంపూజితా స్సర్వే యథా వీర్యం యథా వయః.

అదదు స్సశరం చాపం వేద్ధం వర్షది వద్ధియః.

—౯

అదాయ వ్యస్థజ నేచి త్పజ్యీకర్తు మనీశ్వరాః.

అకోటి జ్ఞాం సమాకృష్య పేతు రేలేఽమునా హతాః.

—౧౦

సజ్యం కృత్వాఽపరే వీరా మాగధామ్మృతదేదిపాః.

భీమో దుర్యోధనః కర్ణో నావిన్దం న్నదవస్థితిమ్.

—౧౧

మత్స్యా భానం జలే దృష్ట్వా జ్ఞాత్వా చ తదవస్థితిమ్.

వార్థో యత్తోఽస్థజద్వాణం నాచ్చిన త్పస్పృశే పరమ్.

—౧౨

ఏతన్మత్స్యయన్త్రవిర్మావణం శ్రుత్వా సర్వతో. దిగ్భ్యః. మత్పితః. పుర మాజగ్ముః. కథంభూతాః. సర్వేషాం. శస్త్రాణాం అస్త్రాణాం చ తత్త్వం యథాత్మ్యం ప్రయోగోపసంపారా జానత ఇతి తథా ఉపాధ్యాయై స్సహితాశ్చ.

—౧౩

(పిత్రేతి.) మమ. పిత్రా. వీర్యవయస్సానాద్యనురూపం సర్వే. సంపూజితాః. మయ్యేవ దీర్ఘేషాం తే మత్స్యం. వేద్ధం. వర్షది సభాయాం సశరం చాప మాదయః. వద్ధియ ఇత్యస్యా స్యచిత్తత్వాన్వ వేద్ధం సశక్తువస్థితి భానః.

—౧౪

తదేవాహ (అదాయేతి.) కేచి ద్వ్యస్థజా లజ్యేదన్యత్ర ప్రయుక్తవన్త ఇత్యర్థః. కేచిత్తు అకోటిధనుషః కోటిసర్వన్తం. జ్ఞాం సముత్కృష్య నజ్యీకర్తుం జ్ఞానపాతం అరోపితజ్ఞాకం కర్తు మిత్యర్థః. అనీశ్వరా అసమ్మాః అమునా చాపేన హతాః తాదితాః నిపేతుః.

—౧౫

(సజ్య మితి.) అపరే జరానన్దయః వీరాః సజ్యం కృత్వాపి లజ్యేవస్థితిం నావిన్త మాగధాదీనాం క్రియాశక్తిరేవ న తు లజ్యేభిజ్ఞతేత్యర్థః.

—౧౬

(మత్స్యాభాన మితి.) పార్థోఽర్జునస్తు జలే మత్స్యాభానం మత్స్యప్రతిబిమ్బం వీక్ష్య తదవస్థితిం మత్స్యయన్త్రాస్థానదేశం జ్ఞాత్వా యతో యత్నవాః బాణం వ్యస్థజత్ ముమోచ. సభాణో. మత్స్యం. నాచ్చిన, త్పరం కేవలం. పస్పర్శ జ్ఞానవానర్జునో న వేద్ధం ప్రబలూనేత్యర్థః.

—౧౭

(సూర్యోపరాగే కురుక్షేత్రం ప్రతి శ్రీకృష్ణాదీనాం గమనకథాప్రారమ్భః)

రాజన్యేషు నివృత్తేషు భగ్నుమానేషు మానిషు,
భగవాన్దను రాదాయ సజ్యం కృత్వాఽథ లీలయా. ౨౫

తస్మిన్సన్ధాయ విశిఖం చుత్స్యం వీక్ష్యసకృజలే.
చిత్వేషుణాఽపాతయత్రం సూర్యేచాభిజితి స్థితే. ౨౬

దివి దుస్తుభయో నేదు ర్జఘ్నశబ్దయుతా భువి,
దేవాశ్చ కుసుమాసారా స్మముచు ర్హర్షవిహ్వలాః. ౨౭

తద్రీక్షమావిశ మహం కలనూపురాభ్యాం పద్భ్యాం ప్రగృహ్య కనకోజ్జ్వలరత్నమాలామ్,
నూత్నేనివీయ పరిధాయ చ కౌశికాగ్ర్యే సప్రీడహానవదనా కబిరీధృతస్రక్. ౨౮

ఉన్నీయ వక్త్రమురుకు నలకుణ్డలత్విద్గణ్డస్థలం శిశిరహానకటాక్షమోక్షైః.

భగవాంస్తు వివ్యారేభ్యాహ (రాజన్యేష్వితి.) మానిషు సాహజ్ఞారేషు. రాజన్యేషు.
భగ్నుమానేష్వత ఏవ. నివృత్తేషు చ సత్సు. సూర్యే. అభిజితి. స్థితే. సర్వార్థసాధకే మధ్యాహ్నా
ఇత్యర్థః. లీలయా అవాయానేనైవ. తస్మిన్సన్ధయి. విశిఖం బాణం. సన్ధాయ. సకృదేవ. జలే. వీక్ష్యం
ఇషుణా. చుత్స్యం చిత్వా. న్యపాతయత్. ౨౫-౨౬

భువి. జయశబ్దేన యుతాః. తేవదుస్తుభయో. నేదుః. యదా దివి దుస్తుభయో నేదుః తదైవ
భువి జయశబ్దా బిభృవు రితిర్థః. ౨౭

భగవత్ప్రొప్రిజహర్షనిర్వరేణాత్మాన మేవానువర్తయన్త్యాహ ద్వాభ్యామ్ (తద్రక్ష మితి.)
తత్రదా నూత్నే నివీనే కౌశికాగ్ర్యే ఉత్తమకౌశికేయే వస్త్రే పరిధాయ సప్రీడో హహో యస్మిన్
త ద్వదనం యస్యాః కబిత్యాం ధృతా స్పృతో యయా సా అహం కనకేనోజ్జ్వలాం రత్నమాలాం
నివీయ ప్రగృహ్య కలౌ కలన్వనౌ నూపురౌ యయా స్తాభ్యాం పద్భ్యాం. రక్షం ప్రావిశం శ్రవిష్ట
వత్యస్మి. ౨౮

(ఉన్నీయేతి.) ఉరవః కుస్తలా యస్మిన్ కుణ్డలయో స్త్విషో యయో స్తే గణ్డస్థలే యస్మిన్
తచ్చ వక్త్ర మున్నీయ పరితః కన్తైః రాక్షో రాజన్యాన్నిరీక్ష్య మురారే శిశిర ప్పన్తాపహరః హహో.

రాజ్ఞో నిరీక్ష్య పరితశ్చనతైర్మురారే రంసేఽనుర క్తహృదయా నిదదే స్మ మాలామ్. ౨౯

తావన్మృదఙ్గనటహా శృఙ్ఖభేర్యానకాదయః.

వినేదు ర్నటనర్తకో నన్మతు గ్గాయకా జగుః.

౩౦

ఏవం వృతే యదుపతౌ మయేశే సృవయూధపాః.

న నేహిరే యాజ్ఞసేని స్పర్ధన్తో హృచ్చయాతురాః.

౩౧

మూం తావద్రథ మారోష్య హయరత్నచతుష్టయమ్.

శార్ఙ్గ ముద్యమ్య సన్నద్ధస్తస్థా వాజౌ చతుర్భుజః.

౩౨

దారుక శోచియామాస కాశ్చానోపస్కృతం రథమ్.

మిషతాం భూభుజాం రాజ్ఞి మృగాణాం మృగరాడివ.

౩౩

తేఽన్వనజ్జన్త రాజేన్ద్రా నిషేధ్యం పథి కేచన.

సంయత్యా ఉద్యతే ష్వాసా గ్రామసింహా యథా హరిమ్.

౩౪

యేషు తైః కటాక్షమోక్షైః అపాఙ్గవీక్షణవిలాసైః అనురక్తం హృదయం చిత్తం యస్యా స్సాఽహం.

తస్య. అంసే స్కన్ధే మాలా నిదదే స్మ విహితవత్సప్తి.

౨౯

(తావ దితి.) తదైవ నటా నర్తకృశ్చ నన్మతుః.

౩౦

(ఏవ మితి.) ఇత్థమీశ్వరే గమతి మయా సృతే సతి యాజ్ఞసేని ద్రాపది సృవయూధపాః

హృచ్చయేన కామేనాతురాః స్పర్ధమానా న నేహిరే.

౩౧

(మా మితి.) హయరత్నానాం అశ్వశ్రేష్ఠానాం చతుష్టయం యస్మిన్ తం. రథం

అరోష్య తస్మిన్నిదాప్యేత్యర్థః. ద్వాభ్యాం మాలిగ్భ్య ద్వాభ్యా ధనుర్నాణా స్సహీత్వా చతుర్భుజో యదే తస్థా విత్యర్థః.

౩౨

(దారుక ఇతి.) కాశ్చానోపస్కృతం రథం. గమయామాస, హే రాజ్ఞి మృగాణాం

మిషతాం పశ్యతాం మృగాధివ సింహ ఇవ భూభుజాం మిషతాం హరి ర్గ్రామేతి శేషోఽవ గన్తవ్యః.

౩౩

(త ఇతి.) కేచన. శ్రే రాజన్యా సున్నద్ధా ఆయత్యా ఉద్యతా ష్వాసాశ్చాపా యైస్తే పథి

నిషేధ్యం వారయితుం. అన్వనజ్జన్త పృష్ఠతోఽన్వధావణ. యథా. గ్రామసింహాః శ్వానో హరిం సింహం. తద్యత్.

౩౪

(సూర్యోపరాగే కురుక్షేత్రం ప్రతి శ్రీకృష్ణాదీనాం గమనకథాప్రారంభముట్టి)

తే శార్లచ్యుతబాణౌ మైః కృతౌ బాహ్వజ్ఞీకన్ధరాః,

నిపేతుః కదనే కేచిదన్యే సన్త్యజ్య దుద్రువు .

౩౫

తతః పురీం యదుపతిరత్యలఙ్కృతాం రవిర్విదధ్వజపటచిత్రతోరణామ్,

కుశస్థలీం విభుచివానిశం స్తుతాం సమావిశ త్రరణిరీవ స్వకేతనమ్.

౩౬

ఏతా మే పూజయామాస సుహృత్సృజద్విబాన్ధవాః,

మహార్హవ సోఽలఙ్కారైశ్చయ్యాసన్మరిచచ్ఛదై .

౩౭

దాసీభి స్సర్వసమ్పద్విర్భవేఽరథవాశీభిః,

ఆయుధాని మహార్థాణి దదౌ పూర్ణాయ భక్తితః.

౩౮

ఆత్మారామస్య తస్యేమా వయం వై గృహదాసికాః,

సర్వసజ్జనివృత్త్యాఽద్దా తపసా చ బభూవిమ.

౩౯

మహిష్య ఊహః—

భౌమం నిహత్య సగణం యుధి తేన రుద్ధా జ్ఞాత్వాఽథ సః షీతిజయోజితరాజకన్యాః,

తే నృపాః కృతౌ చిన్మః బాహ్వదయో యేషాం తే కేచి త్పుత్రనే యుద్ధదేకే. నిపేతుః.

కేచిత్తు సన్త్యజ్య దుద్రువు.

౩౫

(తత ఇతి.) యదుపతిః, పురీం తత్రాపి స్వగృహం సమావిశ దితి సంబంధః. యథా.

సూర్యః స్వకేతనం మణ్డలం ఆస్తావలం వా తద్వత్, కథమ్నూతాంః పరితోఽలఙ్కృతాం రవిం
చాదయన్తీతి తతః, తేషు ద్వజేషు, సటాః యస్యాం, చిత్రాణి సటావి యస్యాం, సా చాసౌ సా చ తామ్.

౩౬

(ఏతేతి.) అన్తర్వ సస్త్రాదిభిః సుహృత్సృజద్విభావైః పూజయామాస.

౩౭

(దాసీభి రితి.) సర్వసంపద్వి స్సర్వాభరణభూషితాభి రిత్యర్థః. హీ రాజ్ఞి దాస్యాదిభి స్సహ

పారిబర్హముపాయనం పూర్ణస్యావస్తసమస్తకామస్యాపి భగవతో, భక్తితో, దదౌ పూర్ణాయేతి
పాఠాన్తరమ్.

౩౮

(ఆత్మారామస్యేతి.) ఇమా ఆష్టౌ వయం సర్వసజ్జనివృత్త్యా వైరాగ్యేణ తపసా హేతునా

తస్య భగవత ఆత్మారామస్య, విరవదికస్వానన్దానుభవశీలస్య ఆద్ధా, సాఙ్గి ధృహదాసికా బభూవిమ.

౩౯

అథ షోడశసహస్రవత్సీనాం గీతిమాహ (భౌమ మితి.) సగణం సనైన్యం, భౌమం
సరకం నిహత్య షీతిజయే దిగ్విజయే, జితానాం రాజ్ఞాం, కన్యాః, అస్మాకం, తేన సరకేన, రుద్ధాః

విర్ముచ్య సంస్కృతివిమోక్షమనుస్మరన్తీః పాదామ్బుజం పరిణీనాయ య ఆప్తకామః. ౪౦
 న వయం సాధ్వీ సామ్రాజ్యం స్వారాజ్యం భోజ్యమప్యత.
 వైరాజ్యం పారమేష్ఠ్యం వా ఆనన్త్యం వా హరేః పదమ్. ౪౧
 కామయామహ ఏతన్య శ్రీమత్పాదరజప్రియః,
 కుచకుఙ్కమగన్ధాధ్యం మూర్ధ్నా వోధుం గదాభృతః. ౪౨
 వ్రజప్రియో యన్యాశ్చవి వుశిన్ద్యస్తౌపీరుధః,
 గావ శ్చారయతో గోపాః పాదస్పర్శం మహాత్మనః. ౪౩
 ఇతి శ్రీమద్భాగవతే. మహాపురాణే. పారమహంసాఖ్యం. ఏహితాయాం. దశమస్కంధే.
 త్రిశతీతమోఽధ్యాయః.

జ్ఞాత్వా, తతో, మోక్షయత్వా. సంస్కృతే ర్విమోక్షే యస్మాత్తత్పదామ్బుజం అనుస్మరన్తి రస్మా
 నాప్తకామోఽపి పరిణీనాయ ఉపయేమే. ౪౦
 (న వయం మిత.) హేసాధ్వీ, వయం సామ్రాజ్యాదీని న కామయామహే. కిన్తేన్ద్యన్య,
 గదాభృతో భగవతః శ్రీయో లక్ష్మ్యః, కుచయోః కుఙ్కమన్య, గన్ధేనాధ్యం. శ్రీమత్పాదరజో
 మూర్ధ్నా వోధుం. కామయామహ. ఇతి నమస్తః. శ్రీయః కుచకుఙ్కమగన్ధాధ్య మిత్యనేన. బ్రహ్మాది
 సేవితయా శ్రీయా సేవ్యమానత్వాశ్చాదరజ ఏన కామయామహ ఇతి సూచితం. తత్ర సామ్రాజ్యం
 సార్యభోమపదం. స్వారాజ్య మైన్ద్రపదం. కైవల్యం వా, భోజ్యం తదుభయభోగభాక్త్యం.
 వివిధం రాజతే విరాట్. తన్య భావో వైరాజ్యం. అజీమాదిసిద్ధిభాక్త్య మిక్కర్థః. పారమేష్ఠ్యం
 బ్రహ్మపదం. ఆనన్త్య మితి స్వాన్ధే ష్యత్. అనన్తం హరేః పదమిత్యర్థః. ౪౧-౪౩
 నన్వీతి దుర్లభత్వా త్కిం తద్వాఞ్చయేక్యత ఆహ (వ్రజప్రియ ఇతి.) మహాత్మనః
 విరపదికసౌశీల్యయుక్తాత్మనః, అత ఏవ, గావః గా శ్చారయతో భగవతో, య, ద్యతా,
 వ్రజప్రియః వుశిన్ద్యః ఆరణ్యకప్రియః, తృణాని పీరుధక్ష్. పాదస్పర్శం వాఞ్చవి తద్వదయం
 కామయామహ ఇత్యర్థః. సౌశీల్యసౌలభ్యాదన్యనన్తకల్యాణగుణాకరన్య భగవతః పాదరజః
 తద్దాహనాం సులభమేవేతి భావః. తృణాని పీరుధో వాఞ్చస్త్రీన్యనేన తృణాదీరామపి భగవత్పార్శ్విధ్యాతి
 యమాహితచైతన్యానాం తదిచ్ఛానత్వం సూచితమ్. ౪౩.

ఇతి శ్రీవత్సాన్యాయమహాపారావరాకాసునాకరన్య సర్వవిద్యావిదేః శ్రీతైలగురోః సుతేన
 తవ్వరణకమలవరీయప్రసన్నతత్పూర్తినమదిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన,
 శ్రీవైష్ణవనాసేన. శ్రీవీరరాఘవవిదుషా, లలితాయాం. శ్రీమద్భాగవతచంద్రికాయాం.
 దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం, దశమస్కంధే, త్రిశతీతమోఽధ్యాయః.

అథ చతురశీతితమోఽధ్యాయః ।

శ్రీశుక ఉవాచ—

శ్రుత్వా పృథా సుబలపుత్ర్యథ యాజ్ఞసేనీ మానవ్యథ షీతిపసత్స్య ఉతస్య గోవ్యః,
కృష్ణేఽఖిలాత్మని హరౌ ప్రణయానుబంధం సర్వా విసింశ్చ రలి చుశ్రుకలా కులాక్ష్యః ।

ఇతి సంభాషమాణాసు శ్రీభిః శ్రీసు నృభి ర్మృషు,

అయ్యయు ర్మునయస్తత్ర కృష్ణరామదిదృక్షయా ।

౧

ద్వైపాయనో నారదశ్చ చ్యవనో దేవలోఽపితః,

విశ్వామిత్రశ్శతానందో భరద్వాజోఽథ గౌతమః ।

౨

రామ స్స శిష్యో భగవా న్వసిష్ఠో గాలవో భృగుః,

పులస్త్యః కశ్యపోఽత్రిశ్చ మార్కండేయో బృహస్పతిః ।

౩

ద్వితిత్రితప్తేకశశ్చ బ్రహ్మపుత్రస్తథాఽగ్నిరాః,

అగస్త్యో యాజ్ఞవల్క్యశ్చ వామదేవాదయోఽపరే ।

౪

తాన్ద్రిష్ట్యా సహసోత్థాయ ప్రాగాసీనా నృపాదయః,

పాణ్డవాః కృష్ణరామౌ చ ప్రణేము ర్లోకవన్దితాః ।

౫

తాననర్పుస్తథా సర్వే సహరామోఽచ్యుతోఽర్చయత్,

స్వాగతాసనపాద్యర్ఘ్యమాల్యధూపానులేపనైః ।

౬

అథ చతురశీతితమోఽధ్యాయః,

(శ్రుత్వేతి) సుబలపుత్రీగర్భానీ యాజ్ఞసేనీ ద్రౌపదీ మాధవీ సుభద్రా, అథ తాః షీతిపానాం
రాజ్ఞాం, పత్నీశ్చ, ఉత అపి చ స్వగోవ్యః కృష్ణభక్తౌ గోవ్యశ్చ, రుక్మిణ్యాదీనా మఖిలాత్మరాత్మవి
భగవతి, కృష్ణే, హరౌ, అమలం విష్కటం, ప్రణయానుబంధం ప్రేమపాతన్త్ర్యయుక్తం వచ
ఇతి యావత్, శ్రుత్వా, సర్వాః, పృథాదయః అశ్రుకళాభిరానందాశ్రుబిందుభి, రాకులే వ్యాప్తే
అక్షిణీ, యాసాం తాః, విసింశ్చః విస్మయం చక్రుః ।

౧

(ఇతీతి) ఇత్థం శ్రీసు, శ్రీనిసహ, సమ్భాషమాణాసు సతీసు, తథా, నృషు పురుషేసు,
తైస్సహ, సమ్భాషమాణేసు సత్సు ।

౨

ఆగతాన్మునీ విర్దిశతి (ద్వైపాయన ఇతి, శ్రీభిః), తత్ర, రామః కృష్ణోఽపి తాః,
స్వాగతప్రక్షాదిభిః, అర్చితవాః ।

౩-౬

ఉవాచ సుఖమాసీనా నృగవాస్తర్యగుప్తనుః.

నదసస్తస్య మహతో యతవాచోఽనుశృణ్వతః.

శ్రీభగవానువాచ—

అహో వయం జన్మభృతో లబ్ధం కార్తేన్ద్ర్యన తిత్పరామ్,

దేవానా మపి దుష్ప్రివం యద్యోగేశ్వరదర్శనమ్.

కిన్వల్పరివసాం సౌణా మర్చాయాం దేవచక్షుషామ్,

దర్శనస్పర్శనప్రశ్నసహ్యపాదార్చనాదికమ్.

సహ్యమ్యయాని తీర్థాని స దేవా మృచ్ఛిలామయాః,

తే పునస్త్యైరుకాలేన యదా దేవ సాధిః.

నాగ్ని ర్వి మార్యో న తు చస్త్రైలిరక్తా స ఖుర్జలం ఖ శ్వననోఽథ వాఙ్మనః

(ఉవాచే.) భర్మగోప్రీ తను. ర్కస్య న. భగవాన్. యతవాచో మాసీనా అన్య సప తో
ఽపలస్య. తస్య. నదిపి సతాయాం. అనుశృణ్వత స్తుతః. సుఖమాసీవాన్. ద్వైపాయనీక.
ఉవాచ.

తదేవాహ (అహో ఇతి.) అహో మనయః వయం జన్మభృతః సపరిణానో.
జతువిమ. తిత్పర. జన్మఫలం. కార్తేన్ద్ర్యనాస్మాకః లబ్ధం చ. కిం తత్ య దేవానా మపి దుర్గతం.
యోగినాం. నో. దర్శన మితి.

కథం శ్లేశద్భటిత మితి విస్తయేనాహ (కిం వ్యతి.) అర్పం తిపః పుణ్యం. యేషా.
పర్వాయాం ప్రతిమాయా మేన. దేవచక్షుః దేవకాబుద్ధిర్దేషాం తేషా వస్మాకం కిమ్న కథం ఖభూ
వేత్సిర్థః. ప్రహ్యశబ్దః ప్రతాపవరః. ప్రశ్నః. స్వాగతప్రశ్నః.

సన్వర్షాయాం దేవచక్షుః పవిత్రావహ మపి కి మితి తత్తచ్చీకరోపీత్యతాహ (నహీతి.)
అమ్యయాని తీర్థాని మృశ్మయా శ్చిలావయశ్చ దేవశ్చ దర్శనా దేవ స పునర్వి కింతు ఉరుకాలేన.
సాధనస్తు దర్శనాదేవ. పునర్వీత్యర్థః. తీర్థానీతి దృష్టాంతార్థం.

దేవా ఉరుకాలేనైవ పునర్వీత్యేతత్ప్రసక్తాయతి (నాగ్ని రితి.) భూజలాదిశబ్దైస్తదక్షమాని
దేవతా లక్ష్మ్యస్తే. తః అగ్న్యాయ శ్చోపా సితాః. భేదకృతః అత్మవి దేహగతభేదం కుర్వాణసామ్యం

(సూర్యవరాగే కురుక్షేత్రం ప్రతి శ్రీకృష్ణాదీనాం గమనకథాప్రారम्భపుట్టః)

ఉపాసితా భేదకృతో హరన్త్యమం విపశ్చితో ఘ్నన్తి ముహూర్తసేవయా. ౧౨

యస్యాత్మబుద్ధిః కుణపే త్రిధాతుకే స్వదీః కళత్రాదిషు భౌమ ఇజ్యదీః.

యత్తీర్థబుద్ధిస్తు జలేన కర్హించి జ్ఞనేవ్యభిజ్ఞేషు స ఏవ గోఖరః. ౧౩

శ్రీశుక ఉవాచ —

నిశమ్యేత్తం భగవతః కృష్ణస్యాకుణమేధసః.

వచో దురన్వయం విప్రా స్తూష్టిమాస స్ఫుమద్ధియః. ౧౪

చిరం విమృశ్య మునయ ఈశ్వరస్యేశితవ్యతామ్.

జననజ్గ్రహం మిత్యూచుః స్మయన్తస్తం జగద్గురుమ్. ౧౫

హరన్తి ఉరుకాలపేవయా హరన్తికర్మః. విపశ్చిత స్సాధవస్తు. ముహూర్తసేవయైవ హరన్తి. అనుశబ్దేన తన్ములమజ్ఞానం చ వివక్షితమ్. ౧౨

యత ఏవ మలోఽర్చాదేవ విజృంభం క్షిపన్మృత్యునరమహ్యాహ (యస్యేతి.) యస్య పుంసః. త్రిధాతుకే, దాహిత్వశ్లేష్మయే, కుంపేకవస్రాయే శరీరే. ఆత్మబుద్ధి ర్వాఙ్మహిమానః కళత్రేషు దారేషు. స్వదీ స్వకీకృత్యబుద్ధిః ఏవ మహామహాభిమానావక్తౌ. పార్థివప్రతిమాదౌ. ఇజ్యదీః సేనాబుద్ధిః జలే గజాదిజలే. తీర్థబుద్ధిః, కర్హించిపి అభిజ్ఞేషు స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యాభిజ్ఞేషు భవాదృశేషు. నేజ్యదీ ర్న తీర్థబుద్ధిశ్చ. స పునా. నోఖర ఏవ. గోవ్రాయః ఖరవ్రాయశ్చ. యద్వా. గవాం సమ్మన్తీ ఖరస్తదర్థతృణజారార్థఖరసదృశః. అతీవాజ్ఞ ఇత్యర్థః. న హి విందాన్యాయేనేయం సాధుజన ప్రశంసా. ౧౩

(నిశమ్యేతి.) ఆకుణ్డా ప్రతిహతరహితా. మేధా, యన్య, తన్య, భగవతః కృష్ణన్య. దురన్వయ మననురూపం. వచో, విశయ్య భ్రమన్తి అననస్థితా. దీ ర్యేషాం తథామాతా స్తూష్టి మాసః. అహో స్వదజ్ఞాహిమహాహాత్మ్యా సస్మానయం స్వస్మాదుక్తిస్థిత మాన్వదత్వతో విపరీత మేతద్వచ ఇత్యేవం తావద్భ్రమద్ధియ ఇత్యర్థః. ౧౪

(చిర మితి.) జననజ్గ్రహం అకృష్ణస్పృహిదో జనా ఇత్తం సాధూన్యజేయు రిత్యేవం విధజనానుగ్రహరూపామీశ్వరస్య భగవత ఈశితవ్యతాం. చిర. మాలోఽవ్య స్మయన్త ఈశద్ధనన్తః. జగద్గురుం కృష్ణం ప్రతీతం వక్ష్యమాణప్రకారేణోచ రిత్యన్వయః. ౧౫

మనయ , ఈయః—

యన్మాయయా తత్త్వవిదు త్రమా వయం విమోహితా విశ్వస్పృశా మధీశ్వర,
యదీశితవ్యా యదిగూఢ ఈహయా ఆహో విచిత్రం భగవద్వి చేష్టితమ్. ౧౬
అనీహ ఏత ద్భూహదైక అత్మనా సృజిత్యవత్త్వత్తి స సజ్జ్యతే యథా,
భౌమైర్వా భూమిర్భూహనామరూపిణీ అహో విభూమ్న శ్చరితం విదమ్మనమ్. ౧౭

తమేవాహ (య దితి) హే విశ్వస్పృశాం బ్రహ్మాదీనా మధీశ్వర, తత్త్వవిచ్ఛేష్టా అపి,
వయం, త్వన్మాయయా, విమోహితా, సావత్త్వదభిప్రాయం జననభ్యుహత్యకమవగమ్య, మనమర్క
జభూవిషేత్యర్థః, కోసా వభిప్రాయ ఇత్యతి స్తం నిర్దిశ్యన్తి (యదీశితవ్యా ఇతి) గూఢ ఈహయేతి
సర్వేశ్వరోఽపి, భగవాన్ ఈహయా గూఢః మనుష్యచేష్టయా చ్చన్మనః, ఈశితవ్యా ఇతి ఈశివ్య
వక్తృవ్యవస్థాదచిరస్తీత్యర్థః, యత ఏవ తస్మాదహో, భగవతః తవ చేష్టితం చిత్రం యద్వా తత్త్వ
విదుత్రమా అపి తావత్త్రిన్మాయయా మోహిత ఇతి చిత్రం, ఈశ్వరోఽపిహయా గూఢస్పృశా
ఈశితవ్యా యత ఇతి య త్ర ద్భగవతి స్తవ చేష్టిత వహో విచిత్ర మిత్యర్థః, యదీశితవ్యా స్పృశా
గూఢఈహయేతి పాఠావరం, తత్ర య స్వేశితవ్యా వయం, స ఈశ్వరో, మనుష్యచేష్టయా చ్చన్మనః ఇత్యర్థః.

విశ్వస్పృశామధీశ్వరేతి సంబోధనాభిప్రేతం కృత్స్నజగత్ప్రస్థాపత్వం వ్యజ్ఞయన్తో విస్మయన్తే
(అనీహ ఇతి.) అనీహః కర్మాయత్రచేష్టారహిత ఇత్యర్థః, భవా నేకః, కరణావస్థాయాం ఏక
ఏవ సః, అత్మనైత జ్ఞగ ద్భూహదా, సృజతి, బహుదేత్యనేన, నామరూపవిభాగవిదన్తనం బహుత్వ,
వివక్షితం, ఏక ఇత్యనేన తు తత్ప్రతిసంబన్ధ్యేకత్వం, తదయమర్థః - వ్యాకరణ్యమాణతార్యావస్థ
చిదచిద్గతవాచకయ ఏవిభాగవిదన్తనం బహుత్వప్రతిసంబన్ధితదవిభాగవిదన్తనై శిత్వావస్థచిదచిచ్ఛ
రీరకతయైకత్వవ్యవహేకార్థోపాదానకారణణయా తావదవస్థితో బహుదైతజ్ఞగత్ప్రజ్ఞతీతి, ఏవం చైక
ఇత్యనేనోపాదానత్వం ఫలితం, సృజతీతి కర్తృత్వవిర్దేశాన్నిమిత్తత్వం, అత్మనేత్యనేన స్వస్వైవోప
కరణత్వం, ఎదతోపకరణానైకవిరహేక్షత్వం, అవతి రక్షతి, అత్తి సంహరితే చ, అథాపి, స సజ్జ్యతే
సృజ్యచిద్గచిద్గతైర్దౌపై ర్న సృజ్యత ఇత్యర్థః, అనేనోపాదానత్వప్రయుక్తవికారాక్రియత్వ
ప్రసక్తః పరిహృతః, వికారాణాం చిదచిద్వారకత్వేన స్వతో న సృజ్యత ఇతి భావః, ఏకస్వైవ సతోఽనేకదా
వత్తే ద్భుజ్జైత్రః, యథా, భౌమైర్భూమిః, బహునామరూపిణీ, యత్రైత్రైవ, మృత్ భౌమైస్తద్వికారైః
ఘటకరావమణికాదిభిః, బహూని రూపాణి, అస్యా స్పృశీతి తథాభూతా, తథాఽపి, కోభివాన్
బహూరుపో, భూనేత్యర్థః, విభూమ్నో భగవత స్తవ ఇదం చరితం, విదమ్మనమనుకరణ, మహో
అతిచిత్ర మిత్యర్థః.

(మూర్ఖోపరాగే కుతుక్షేత్రం ప్రతి శ్రీకృష్ణాదీనాం గమనకథాప్రారంభములు)

అథాపి కాలే స్వజనాభిగుప్తయే విభర్షి సత్వం ఖలనిగ్రహాయ చ,
 స్వలీలయా వేదపథం సనాతనం వర్ణాశ్రమాత్మాపురుషః పరో భవాః. ౧౮
 బ్రహ్మ తే హృదయం శుద్ధం తపస్వాధ్యాయసంయమైః,
 యత్రోపలబ్ధం సద్వ్యక్తమవ్యక్తం చ తతః పరమ్. ౧౯
 తస్మాద్బుద్ధిహృకులం స్థానం శాస్త్రయోనే ర్మహాత్మనః,
 సభాజయసి తద్దామతద్బుద్ధిహృణ్యాగ్రణీర్భవాః. ౨౦

నమ నాహం విశ్వసృజా మదీశ్వరోఽపి తు వనుజేవనుతః, అన్యథా సర్వేశ్వరస్వైవతి
 మనుష్యతానత్తిర్న మదత ఇత్యత ఆహాః (అథాపీతి.) యద్యపి సర్వేశ్వర స్తథాఽపి స్వజనానాం
 స్వభక్తానాం సాధునా మభిగుప్తయే పతిత్రాణాయ ఖలనాం దుష్కృతాం నిగ్రహాయ చ సత్వం
 శుద్ధసత్వమయం రూపం విభర్షి స్వలీలారూపేణాచారేణ సనాతనం వేదపథం చ విభర్షి పుష్టాపి,
 కథంభూతః? పరః ప్రకృతిపురుషవిలక్షణః పురుషోఽపి వర్ణాశ్రమాత్మా వర్ణాశ్రమోపలక్షిత
 జీవాత్మేవ సన్నిత్యర్థః. యద్వైసం వరాశ్రమాత్మా వర్ణాశ్రమయుక్తజీవాత్మేవ ప్రతీయమానోఽపి
 భవా స్పరః పురుషః పరమపురుష ఏవేత్యర్థః ౧౮

యతో వేదపథం విభర్ష్యత ఏవ బ్రాహ్మణాన్సహమన్యస ఇత్యాహాః (బ్రహ్మత ఇతి
 ద్వైత్యాం.) శుద్ధం భ్రమవిప్రలిప్సాదిపురుషదోషానంస్పృష్టం. బ్రహ్మవేద స్తే తన హృదయం
 అన్తరంగం తద్బుద్ధి హృ వికింశన్తి తప ఇత్యాదినా. యత్ర యతో వేదా త్తప ఆదిభి స్సహ, పత్పరమార్థం
 వ్యక్తం కార్యం. అవ్యక్తం కారణం యద్వా వ్యక్తం శరీర మవ్యక్తమాత్మవ్యరూపం తతః తాత్పర్యం
 పరం విలక్షణం పరమాత్మస్వరూపం చ ఉపలబ్ధం యథావదనగతం య త్తత్త్వత్రయత్తప
 ఆది యాతాత్మ్యావేదకం బ్రహ్మ తత్తప హృదయ మిత్యర్థః. తత్ర తపోఽనశనాదిరూపం
 స్వాధ్యాయోఽధ్యయనం సంయమః వర్ణాశ్రమానురూపో ధర్మః. ౧౯

(తస్మా దితి.) యస్మా దుక్తవిధం బ్రహ్మ తప హృదయం తస్మా దిత్యర్థః. శాస్త్రం వేదః
 యోవిః స్వప్రమితి కారణం యన్య తన్య సర్వాన్తరాత్మనః తప బ్రహ్మకులం స్థానం ఉపలబ్ధిస్థానం
 త్వద్వాతాత్మ్యావబోధకవేదాదారభూత మిత్యర్థః. ఏవం హేతునిర్దేశః. తస్మా తద్దామ బ్రాహ్మణకుల
 రూపం దామ సభాజయసి బహుమన్యవే. కించ బ్రాహ్మణ్యానాం బ్రాహ్మణాన్ బహుమన్యమానానా
 మగ్రణీః శ్రేష్ఠృభివా సతోఽపి సభాజయసీతి భావః. ౨౦

- అద్య నో జన్మసాఫల్యం పద్యానాస్తపసోద్యుతాః.
త్వయా నక్షత్ర్య సద్గత్యా య దేతచ్ఛ్రేయసాం పరమ్. ౨౦
- తస్మై నమో భగవతే కృష్ణాయాకుణ్ఠమేధనే.
స్వయోగమాయయాచ్చన్నమహిమ్నే పరమాత్మనే. ౨౧
- నయిం విదన్యమీ భూసా ఏకారామాశ్చ వృష్ణయః.
మాయావనికాచ్చన్న మాత్మానం కాలమీశ్వరమ్. ౨౨
- యథా శయానః పురుష ఆత్మానం గుణతత్త్వదృక్.
నాచుచూతేన్ద్రియా భాతం న వేదరహితం పరమ్. ౨౩

ఆత్మనాం కృష్ణార్థతా మావిమృక్త్యన్తి (అద్యేతి.) సతాం సాధూనాం. గత్యా ప్రాప్య ప్రాపకభూతేన. త్వయా. నక్షత్ర్య. నోఽస్మాక మద్య జన్మసాఫల్యం జాతం. తథా విద్యానాః. తపసో. ద్యుతో ర్మేన్ద్రియోశ్చ. సాఫల్య మిత్యన్వయః. కుతః. యద్యతః. ఏతత్త్వత్పజ్జమనం. శ్రేయసా మపి. పరముత్కృష్టం. శ్రేయః. ౨౦

కింవ త్వాం యథావద్విజ్ఞాతుం న శక్నుమ త్కథిప్రాయేణ ప్రణేమః (తస్మా దితి.) స్వయోగమాయయా స్వాసాదారజాశ్చర్యకర్త్యా చ్చన్నో గూఢో మహిమా ఐశ్వర్యం. మన్య. తస్మై. పరమాత్మనే అన్తఃప్రవిశ్య ప్రకాశనేన భర్తే. ౨౧

కేవలం వయమేవ న శక్నుమోఽపి తు శశ్యత్పరదరా పృష్టయోఽపీత్యభిప్రేక్షాహః (నేతి.) ఏకస్మిన్. స్వాత్మనేవ. అరమస్త ఇతి తథా తే కేవలప్రశ్నగాత్మానుభవపరాశ్చ. యం త్వాం. న విదన్తి యథావద్విదన్తి. తథాభూతం. సర్వజీవమోహినీ. హయైర యవనికా తిరస్కరిణీ తయా చ్చన్నం. భూసాదిజ్ఞానవిషయం ఆత్మాన మీశ్వరం అన్తరాత్మతయా నన్త మపి కాలం బహిః కాలరూపేణ పరిచ్ఛిన్నమ్. ౨౨

ఏతత్పద్యష్టాన్త మాహః (యథేతి.) గుణతత్త్వదృక్ గుణేషు సత్వాదిగుణకార్యేషు శబ్దాదివిషయేషు తత్త్వదృక్ పురుషార్థదర్శీ రుద్ధా గుణతత్త్వం గుణపరిణామరూపం తత్త్వం దేహ మాత్మతయా పక్కతితి తథా నః. శయానః పురుషో యథా నాచుచూతేన్ద్రియభాతం. మాత్రా శబ్దేన రూపం వివక్షితం. స్వాన్ననానురూపేన్ద్రియై రవదాన ముపాక్షిత్తం యుక్తమిత్యర్థః. త మాత్మానం వేద న తు న్యతో నాచుచూతం వరం దేహద్విలక్షణ మాత్మానం వేద. ౨౩

(సూర్యోపరాగే కురుక్షేత్రం ప్రతి శ్రీకృష్ణాదీనాం గమనకాప్రారమ్భపుట్టః)

ఏవం త్వమాశ్రితం బ్రహ్మ న్నామమాత్రేన్ద్రియేహయా.

మాయయా విభ్రమచ్ఛితో న వేద స్మృత్యుపస్థవాత్.

౨౫

తస్యాద్య తే దదృశిమాజ్ఞీ మహామమర్షతీర్థాస్పదం హృది కృతం సువివక్తయోగైః.

ఉత్పిత్తభక్త్యుపహృతాశయజీవకోశా ఆపుర్ణవద్గతి మథానుగృహాణ భక్తాన్.

౨౬

శ్రీకృత ఉవాచ—

ఇతీద ముక్త్యా దాశార్వాం దృతరాష్ట్రం యుధిష్ఠిరమ్.

రాజర్షే స్వాశ్రమాగ్నస్తుం మునయో దధిరే మనః.

౨౭

తద్వీక్ష్య తా నుపవ్రజ్య వసుదేవో మహాయశాః.

ప్రణమ్య చోపసంక్లహ్య బభాషేదం సుయచ్ఛితః.

౨౮

ఏవం జాగ్రత్పరుషోఽపి హే బ్రహ్మన్, మాయయా త్వన్మాయామూలయా నామమాత్రేన్ద్రియేహయా, నామమాత్రేన్ద్రియానుగుణయా చేష్టయా, యః స్మృత్యుపస్థవః స్వాత్మపరమాత్మయాతాత్మ్యవిషయః స్మృతౌ ప్రమాణః తస్మా ద్విభ్రమత్ అనాత్మానా మహాత్మతయా వరతన్త్రయస్యతన్త్రయయా చ గృహ్ణత్ చిత్తం యన్యథా స్యాత్ ప్రమాతం, కర్తరిత్తః, తం ప్రస్థానాత్మాన మేవ న వేద ప్రత్యగ్యానః పరమాత్మానం త్వాం న వేతి దైవే త్రైయుగవిధ మివర్త్యః.

౨౯

స్థితైరవ్యవిజ్ఞేయోఽసౌ వసుదేవోఽమోక్షదశ్చేష్ఠః ఆహుః (తద్వీక్ష్య తి.) అమామస్య మర్షం శుద్ధిం కరోతి య ద్గణాదితీర్థం, తస్మాత్కా మాస్పదం, తవాజ్ఞీం, మనోవక్ష్యే, మోగో భక్తియోగో యేషాం తైః హృది కృతం సాక్షాత్కృతం వసు, మధునా దదృశిమ సువివక్తయోగైర్హృదికృత సత్త్వనేన యోగసలితుద్ధమనోదృశ్యత్వ ముక్త, విత, తైర్భిదవ్యవిజ్ఞేయస్య మనువాన్యత్వం చ విస్తం, ఉత్పిత్తమోదిత్తయా భక్త్యా, అవస్థిత ఆశయో నాననా, జీవకోశః అజ్ఞానరూపః కోశశ్చ, యేషాం, తే కోశవదావారతత్వాశ్కోశత్వరూపం భవద్గతిం, ప్రాప్య, అనేన ముక్త ప్రాప్యత్వముక్తం, యత ఏన మతో భక్తానస్మా, ననుగృహాణ.

౩౦

(ఇతీది.) దాశార్వాం శ్రీకృష్ణం, ఇద ముక్త్యా అనుజ్ఞాం పృష్టేత్వర్థః, హే రాజరే మనోదధిరే మనశ్చక్రః.

౩౧

(త దితి.) తన్మనోదానం వీక్ష్య తా మ్మనీ నుపవ్రజ్య సమీప మేత్య ప్రణమ్యోపసంక్లమ్య ఓరణౌ, సాణిధ్యాం దృష్త్వా సుయచ్ఛితోఽవహతచిత్త ఇదం వక్ష్యమాణం బభాషే.

౩౨

వసుదేవ ఉవాచ—

నమో వ స్సర్వదేవేభ్యః ఋషయశ్శ్రోతు మర్హత,
కర్మణాం కర్మనిర్హారో యథాస్యా న్న స్త దుచ్యతామ్.

౨౯

శ్రీనారద ఉవాచ—

నాతిచిత్రమిదం విప్రా వసుదేవో బుభుత్సయా,
కృష్ణం మత్వాఽర్చకం యన్నః పృచ్ఛతి శ్రేయ ఆత్మనః.
సంచికర్షో హి మర్త్యానా మనాదరణకారణమ్,
గాఙ్గం హిత్వా యథాన్యామ్నస్తత్రత్యో యాతి శుద్ధయే.

౩౦

౩౧

యస్యానుభూతిః కాలేన లయోత్పత్త్యాదినాఽస్య వై.

సర్వే, దేవా యేషు తేభ్యః, ఋషభ్యం, నమః హే ఋషయః, శ్రోతుం మధ్యవ
ఇతి శేషః. “నావతీ రైవ దేవతా స్తా స్సర్వా వేదవిది బ్రాహ్మణేన సప్త” తిశ్రుతిప్రసిద్ధ్యభిప్రాయేణ
సర్వదేవేభ్యః ఇత్యుక్తం, కిం తద్వప ఇత్యత ఆహ (కర్మణేతి) యథా యథానుష్ఠితేన కర్మణా
వర్ణాశ్రమానుగుణేన కర్మణాం భగవన్పక్తి మోగోత్పత్తిప్రతిబంధకానాం ప్రాచీనపుణ్యాత్మకానాం
విహార స్సృజితి తదవ్యతాం, తత్రోత్తర ముచ్యతా మిత్యర్థః.

౩౨

ఇత్థం వృష్టేషు మునిషు కిం సర్వజ్ఞం కృష్ణం హిత్వాఽస్మాకం పృచ్ఛతీత్యేవం సంశయిత
వత్పు తాస్మితి ప్రశ్నకారణ ముక్తావయవానాహ నారదః (నాతిచిత్ర మితి చతుర్థిః) హే విప్రాః
వసుదేవ ఆత్మనః స్వస్య శ్రేయః శ్రేయస్సాధనం బోధుమిచ్ఛయా నోఽస్మా పృచ్ఛతీత్యేక
న్నాతిచిత్రం, తత్ర హేతుః కృష్ణమర్చకం మత్వేతి మత్వా నః పృచ్ఛతీతి సంబంధః.

౩౩

తత్కుత ఇత్యత ఆహ (సంచికర్ష ఇతి) హి యస్మా త్పన్నికర్షః విసన్తసాన్నిధ్య
మనాదరణకారణం తతః కృష్ణ మర్చకం మత్వేత్యర్థః. సన్నికర్షస్యానాదరణకారణత్వే దృష్టాంతః
(గాఙ్గ మితి) యథా తత్రత్యో గాఙ్గతీరసో గాఙ్గ మహ్యో హిత్వా అనాదృశ్య ఆత్మనో విశుద్ధయే
విశుద్ధ్యర్థం అన్యామ్నః ప్రతియాతి పుణ్యజలాన్తరం యాతి తద్వత్.

౩౪

ఏవం సన్నికర్షస్యానాదరణకారణత్వ ముక్త్యా సర్వజ్ఞత్వా నభిజ్ఞాన మపి తత్కారణ మితి
వక్తుం తావత్కృష్ణస్య నిత్యసర్వజ్ఞః మాహ (యస్మేతి) యస్య కృష్ణస్యానుభూతిః జ్ఞానః.

ద శ మ స్కంధే — చ తు ర శీ త మో ఽ ధ్యాయః : 453
(సూర్యోపరాగే కురుక్షేత్రం ప్రతి శ్రీకృష్ణాదీవాం గమనకథాప్రారంభముట్టః)

స్వతోఽన్యస్తాచ్చ గుణతో న కుతశ్చ నరిష్యతి. ౨

తం క్లేశకర్మపరిపాకగుఃప్రవాహై రవ్యాహతానుభవ మీశ్వర మద్వితీయమ్.
ప్రాణాదిభి స్స్వవిభవై రుపగూఢ మజ్ఞో మన్యేత సూర్యమివ మేఘ హిమోపరాగైః : ౩౩

అథోచ ర్మునయో రాజ న్నాభాప్యానకదున్దుభిమ్,
సర్వేషాం శృణ్వతాం రాజ్ఞాం తథై వాచ్యుతరామయోః. ౩౪

కర్మణా కర్మనిర్హార ఏష సాధు నిరూపితః,
యచ్ఛ్రద్ధయా యజే ద్విష్ణుం సర్వయజ్ఞేశ్వరం మఖైః. ౩౫

కాలాదిభి ర్నరిష్యతి న నష్ట్యతి. తం కృష్ణ మిక్యుక్తరేణ సంబంధః. యథాఽన్యదాదీనా మనుభూతేః
కాలాదిభిః ప్రమాద ప్రధానేశ్వరస్యైతి భావః. అన్య జగతః ఉత్పత్త్యాదినే త్యాదికభేద ప్రతియః
గుణాస్పృహ్యదయత్రయః కుశ్చస క్తాతిరిక్తైదన్యస్మా దపి కాలాదయో హ్యన్యేషాం జ్ఞానలోప
హేతవః తై రసంజ్ఞాచిహ్నాన ఇత్యర్థః. ౩౩

(త మితి.) క్లేశాః కర్మాణి చ పుణ్యాపుణ్యాత్మకాని తేషాం పరిపాకః సుఖదుఃఖే చ
గుణానాం సత్వాదీనాం. పునః ప్రవాహశ్చ. తై. రవ్యాహతోఽనుభవో, యన్య. త. మద్వితీయం
స్వతుల్యరహిత మీశ్వరం కృష్ణం. స్వవిభవైస్సకారైః. ప్రాణాదిభిః ఇన్ద్రియాదిభిః ఉపగూఢ
మావృతం. ప్రాకృతేన్ద్రియతద్వ్యాపారై స్తి రోహితానుభవం. మన్యేత మన్యతే. అజ్ఞేతి హేతుగర్భం.
స్వయమజ్ఞత్వా. దేవంభూతమమీశ్వరం. స్వతుల్యం. మన్యత ఇత్యర్థః. అత్ర దృష్టాంతః
మేఘహిమోపరాగైః అభ్రతుషారరాహుభిః స్వవిభవైః సూర్యమివేతి. ౩౩

ఏవ ముక్త్వా సర్వే మునయ స్సంభూయోచ రిత్యాహ (అథేతి.) అభాష్య సంబోధ్య.
సర్వేషాం రాజ్ఞాం శృణ్వతాం సతాం అచ్యుతరామయోరపి శృణ్వతోస్సతోః. ౩౪

ఉక్తిమేవాహ (కర్మజేతి.) సాధు యథా తథా. ఏష ఏవేతి విరూపితః. కోఽసౌ య
శ్చర్వేషాం యజ్ఞానా మీశ్వరం నిర్వాహకం విష్ణుం శ్రద్ధయా మఖై ర్విజ్ఞే ర్విజ్ఞేవాధయే దిత్యేషః. ౩౫

చిత్తస్యోపశమోఽయం వైకవిభి శ్చాస్త్రచక్షుషా,

దర్శిత స్సుగమో యోగో ధర్మశ్చాత్ర సుఖావహః.

శిల్ప

అయం స్వస్వయనః పన్థా ద్విజాతేర్గుహమేధినః,

యచ్చుద్ధయా ప్రపి తేన శుక్లేనేజ్యేత పూరుషః.

శిల్ప

విత్తేషణం యజ్ఞదానైర్గుహైర్దారసుతేషణమ్,

అత్మలోకేషణం దేవకాలేన చిన్మజే ద్దుధః,

గ్రామే త్యక్తేషణా స్ఫుర్వే యయు ర్ధీరా నైవోపనమ.

శిల్ప

ఋణై త్రిభి ర్ద్విజో జాతో దేవర్షిపితృణాం ప్రభో,

(చిత్తస్యేతి.) అయం విష్ణ్వారాధనరూపో ధర్మః అత్ర లోకే చిత్తస్యోపశమః శాస్త్రావహః సుఖావహః నిరతిశయమోక్షసుఖావహశ్చాతోఽయం మేవ సుగమోపాయ ఇతి. మునిభి శ్చాస్త్ర మేన చక్షు ప్రేన దర్శితః. ఐంద్రాద్ధృతేర్నిపుత్రప్రేరణాత్కర్మణీకృతః, దృష్ట ఇత్యర్థః.

శిల్ప

(అయ మితి.) ద్విజాతప్రైవిర్జికమః గృహశ్రమిణః శ్రేయః ప్రాపకోఽయం మేవ పన్థాః, కోఽసౌ శుక్లేన శుద్ధేన ఆత్మప్రేన పరపీడాదికమంతరేణ రథేన దనం. పూరుషః పరమపురుషః, శ్రద్ధయా, ఇజ్యేతేత్యయం భక్తియాగోత్పత్తిప్రతిబంధనిరసనద్వారా మోక్షసుఖావహః పన్థాః కేవల మీశ్వరారాధనాత్మకయజ్ఞ ఏవేత్యర్థః.

శిల్ప

ఆత్మప్రేనత్వ్యక్తం సమ్యగ్యయ ఏవ విత్తస్య ప్రయోగం మిదం విదన్తః ప్రసక్తాః శ్రద్ధా ప్యాహుః (చిత్తేషణ మితి.) యజ్ఞై ర్దానైశ్చ విత్తేషణం విత్తేచ్ఛాం విత్తిజేత. అర్థస్య సమ్యగ్యస్య యేన తద్రక్షణదుఃఖం పరిహరే దిచ్ఛ్యం. గృహైర్గృహోచితై. ర్హైర్గైర్దారసుతేషణం చిన్మజేత. తదనుభవే సప్తవైతావలంబం మితి తదాత్మకనిపుత్రే మృతే దేహి. అత్మన స్స్వర్గాదిలోకేషణం కాలేన స్వర్గాదీనా మపి కాలవకాల్ కయిష్టర్హిరూపేన త్యజే దితిర్థః. అథా హి రీరాః తావ ద్ధ్రామే త్యక్తాః ఈషణాః పూర్వోక్తాః తిస్రః యై స్తే తత నైవోపనం యయుః.

శిల్ప

ఇతోఽపి విష్ణుర్యద్ధస్య ఇత్యాహః (ఋణై రితి.) హే విభో దేవానాం, ఋషీణాం పితౄణాం చ, ఋణైః, త్రిభిః ద్విజః త్రైవిర్జికో జాతః జాయతే అత స్తావి దేవర్షిపితృముణావి.

(సూర్యోపరాగే కరుక్షేత్రం ప్రతి శ్రీకృష్ణాదీనాం గమనకథాప్రారम्భముట్టః)

యజ్ఞాధ్యయన పుత్రైస్తాననిస్తీర్య చరన్పతేత్.

౩౯

త్వం త్వద్య ముక్తో ద్వాభ్యాం వై ఋషిపిత్రో ర్మహామతే,
యజ్ఞైర్దేవర్ణ మున్ముచ్య నిర్మణోఽశరణో భవ.

౪౦

వసుదేవ భవాన్నానం భక్త్యా పరమయా హరిమ్,
జగతామీశ్వరం ప్రార్థ స్పస్వయం పుత్రతాంగతః.

౪౧

శ్రీకుక ఉవాచ—

ఇతి తద్వచనం శ్రుత్వా వసుదేవో మహామనాః,

తాన్మషీన్పుత్వితో వద్రే మూర్ధ్నాఽఽనమ్య ప్రసాద్య చ.

౪౨

త ఏన మృషయో రాజ స్వతా ధర్మేణ ధార్మికమ్,

తస్మి స్సయాజయ స్తేత్రే మఖై రుత్తమకల్పితైః.

౪౩

(క్రమేణ యజ్ఞాధ్యయనపుత్రైః). రవిస్తీర్య అనపాకృత్య చరన్పతేత్ నరక పతి శేషః. అత్ర “జాయమానో వై బ్రహ్మ త్రివిరుపా వాయశే బ్రహ్మచర్యేణ ఋషితోః శిష్యేన దేవేభ్యః ప్రజయా పితృభ్యః” ఇతి శ్రుతిః “ఋషాని త్రివిధాకృత్య మనో మోక్షే నివేశయేత్ అనపాకృత్య మోక్షం తు సేవమానో ప్రజన్యధః” ఇతి స్మృతిశ్చానుసంజేయం. శ్రుతో బ్రహ్మచర్యశబ్దః తత్సూర్యకాధ్యయనవరః.

౪౪

అతస్త్యనూఽధునా దేవ ఋణమేవాపాకర్తవ్యం. ఋషిపితృఋణాభ్యాం తు ముక్త ఏవేత్యాహః (త్వంత్యతి.) సో మహామతే ఉన్ముచ్య ఉపాస్య నిర్మణః ఋణత్రయరహితః. అశరణః గృహవజ్గరహితః భవ.

౪౫

హే వసుదేవ భవాన్ నానం హరి బూరాధితవాన్, కుతః యద్యస్మా త్పథగవాన్ స్వయం వాం యువయోః పుత్రతాంగతః.

౪౬

(ఇతిశి.) తద్వచనం శేషం వచః అనిమ్య ప్రణమ్య ప్రసాద్య ప్రసన్నాన్ కృత్వి ఋత్వితో వద్రే పుత్రవాన్.

౪౭

(త ఇతి) ఏవం ధర్మేణ యథావిధి వృణోస్తే ఋషయః తస్మిన్ శమన్తకషేత్రే ఉత్తమకల్పితైర్మన్వతన్వోద్రవ్యాదిలోపరహితైః శుభైర్యజ్ఞైః తిం వసుదేవ మయాజయన్

౪౮

తద్దీక్షయాం ప్రవృత్తాయాం వృష్టయః పుష్కరప్రసజః.

స్నాతా స్సువాససో రాజ న్నాజాన స్సుష్ట్యలజ్కృతాః.

౪౪

తస్మహిష్యశ్చ ముదితా విష్క-కణ్య స్సువాససః.

దీక్షశాలా ముపాజగ్ము రాలిప్తా వస్తుపాణయః.

౪౫

నేదు ర్మృదజ్గపటహశఙ్ఖభేర్యానకాదయః.

నస్మతున్నటన ర్తక్య స్తుప్తువు స్సూతమాగధాః.

జగ స్సుకణ్ఠో గన్ధర్వః సజ్జీతం సహ తర్తృకాః.

౪౬

తమభ్యషిజ్చన్విధివద క్త మభ్యక్త మృత్విజః.

పత్నిభిరష్టాదశభిస్సోమరాజ మివోదుభిః.

౪౭

తాభిర్దుకూలవలయహారనూపురకుణ్డలైః.

స్కలజ్కృతాభి ర్విభవై ర్దీక్షితోఽజినసంవృతః.

౪౮

తస్య ర్విజో మహారాజ నూత్నకౌశేయవాససః.

ససదస్యా విరేజ స్తే యథా వృత్రహతోఽధ్వరే.

౪౯

ఏత దేవ ప్రసజ్చయతి (తద్దీక్షయా మిత్యాదినా.) తద్దీక్షయాం యజ్జదీక్షయాం.
పుష్కరాణాం స్రజో యేషాం తే.

౪౪

తస్య వసుదేవస్య మహిష్యః పత్న్యః. ఆలిప్తాః కుజ్జుమాదిభిః. వస్త్రాన్యర్హణాని పి త్తోః
యాసాం తాః.

౪౫

పురాణపాఠకాః మాగధా వంశాః పాఠకాః సహభర్తృకాః.

౪౬

అక్రం నేతయో రజ్జసేనాభ్యక్తం సర్వాజ్ఞేసు సవసితేనాక్తం తం వసుదేవం ఉదుభిర్నక్షత్రై
స్సహితం సోమరాజం చన్ద్రమివ ఆప్టాదశభిః పత్నిభిః సహిత మభ్యషిజ్చన్.

౪౭

(తాభి రితి) దుకూలాదిభిః అన్వేష్య వివిధై ర్విపులాలజ్కృతై స్సుష్ట్యలజ్కృతాభి.
ప్రాభివత్సీధి వృహ దీక్షితః. అజినేన సంవృతః. విరేజే.

౪౮

తస్య వసుదేవస్య సంబద్ధినః ముత్విజః నూత్నాని నవాని కౌశేయాని వాసాంపి యేషాం తే
పదవైః పత్న్యః. సహితా విరేజాః యథా వృత్రహణ ఇన్ద్రస్యాధ్వరే తద్వత్.

౪౯

(సూర్యపరాగే కురుక్షేత్రం ప్రతి శ్రీకృష్ణాదీనాం గమనకథాప్రారంభపుటః)

తదా రామశ్చ కృష్ణశ్చ నైవనైవైర్బన్ధు రన్వితాః.

విరేజతు స్సుతై ర్దైరైవేకౌ స్వవిభూతిభిః.

౫౦

ఈజేనుయజ్ఞం విధినా అగ్నిహోత్రాదిలక్షణైః.

ప్రాకృతై రైవకృతై ర్యజ్ఞైర్ద్రవ్యజ్ఞానక్రియేశ్వరమ్.

౫౧

అథ ర్విగ్భ్యోఽదదా త్కాలే యథాఽఽమ్నాతం సదక్షిణాః,

స్వలక్ష్మణేభ్యోఽలక్ష్మణత్య గోభూకన్యామహాధనాః.

౫౨

పత్ని సంయాజావభృత్యై శ్చురిత్వా తే మహర్షయః.

సన్ను రామప్రదే విప్రా యజమానపురస్సరాః.

౫౩

స్నానాలక్ష్మణరవాసాంసి వన్దిభ్యోఽదాత్రథా ప్రియః.

(తదేతి.) దేవానాం బ్రహ్మాదీనా మపేకౌ ఇతి రామకృష్ణయో ర్విశేషణం. జీవేశాదితి పాతాన్తరం. తదా జీవానాం, ఈశా విత్యర్థః. దేవేతై స్వవిభూతిభి రితి చ పాతః. తదాస్యా విభూతయో యేషాం తైరైవేతైః జేవశ్రేష్ఠాంశసంభూతై రితి స్వసుతవిశేషమ్.

౫౦

(ఈజ ఇతి.) అమయజ్ఞం ప్రతియజ్ఞం ఈజే ఇష్టవాన్. తదేవాహ - ఆమ్నాతసర్వాజ్ఞాః ప్రాకృతాః త్యోజ్యేష్ఠదర్శపూర్ణమాపాదయః తేభ్య శ్చౌదనా లిక్ఖదిరతిదేశప్రాప్తాః నైకృతాః, పౌర్యప్రతదయః తైస్సర్వై ర్వి అగ్నిహోత్రాదిసమక్తైః హోమైశ్చ. ద్రవ్యజ్ఞానక్రియేశ్వర్యం భూతజ్ఞానజ్ఞానేంద్రియజ్ఞానకర్మేంద్రియజ్ఞానకవిర్వాహకం. భగవన్త మీజే (యద్యాః) పురోదాశాది ద్రవ్యసాక్షకర్మవిషయజ్ఞానతదనుష్ఠానానాం ప్రభుమ్.

౫౧

(అథేతి.) స సమదేవః కాలే విహితకాలే యథామ్నాతం యథోక్తం. దక్షిణాః, ఋత్విగ్భ్యో స్వయ మవ్యలక్ష్మణత్య తావత్తతో మహాధనాః అనర్హాః గోభూకన్యాశ్చ దదౌ.

౫౨

పత్నీసంయాజా ఆవభృత్యాశ్చ యాగవిశేషాః తై శ్చురిత్వా ఇష్ట్యా రామప్రదే పరకు రామవిర్మితేహదే సన్నుః స్నానం చతుః.

౫౩

(స్నానేతి.) స్నానాదీని దదౌ స్నానయామానః. తేభ్యోఽలక్ష్మణరవాసాంసి దదౌ చేత్యర్థః.

తతస్త్వలక్ష్మితా వర్ణా నాశ్వభ్యోఽన్నేన పూజయత్.

౫౪

బన్ధూస్సదారా స్సనుతా న్పారిబర్హేణ భూయసా.

విదర్భకోసలకురూ న్కాశికేయస్పృజ్ఞయాన్.

౫౫

సదస్యర్త్విక్కుతగణాన్పూతపితృవారణాః.

శ్రీనికేతమనుజ్ఞాస్య శంసేత్తః ప్రయయుః క్రతుమ్.

౫౬

దృతరాష్ట్రోఽనుజః పార్థో భీష్మో ద్రోణః పృథా యమో,

నారదో భగవాన్వాసస స్సుహృత్సంబన్ధిబాన్ధవాః.

౫౭

బన్ధూ స్పరిష్వజ్య యదూ న్సౌమ్యదక్లిన్నచేతసః.

యయు ర్విరహకృచేణ స్వదేశాం శాసరే జనాః.

౫౮

నన్దస్తు సహ గోపాలైర్మహత్యా పూజయాఽర్చితః.

కృష్ణరామోగ్రసేనాద్యై ర్మ్యవతీన్ దృష్టవత్సలః.

౫౯

తత్ర త్రియశ్చ. సన్నుః, సుష్వజ్యతాశ్చేతి సంబన్ధః. ఆశ్వభ్యః శునోఽభివాఙ్మయ. సర్వాన్ వర్ణాన్ అన్నేన పూజయత్ అపూజయత్. అదభావ ఆర్జః. అగమశాస్త్రస్యావికృత్యా ద్యా.

౬౦

(బన్ధూనితి.) బన్ధాదీన్ పారిబర్హేణ బహుమానార్థం దేయద్రవ్యేణ పూజయ దితి సంబన్ధః.

౬౧

(సదస్యేతి.) సదస్యావయః శ్రీనికేతం కృష్ణ మనుజ్ఞాస్య అనుజ్ఞాం పృష్ట్యా క్రతుం ప్రశంసన్ ప్రయయుః.

౬౨

(దృతరాష్ట్ర ఇతి.) అనుజః విదురః పృథా కున్తి యమో నకులసహదేవో సుహృదశ్చ సంబన్ధిన శ్చ బాన్ధవాశ్చ తే సౌహృదేన సౌహృదేన క్లిష్టం ఆర్ద్రం చేతో యేషాం తే విరహకృచ్ఛేణ విశ్లేషప్రయుక్తకేసోపలిక్షితాః, యయుః. తథాఽసరే జనాశ్చ యయుః.

౬౩-౬౪

(నన్దస్త్యితి.) పృహత్యా మహత్యా పూజయా నమర్చిః గోపై స్సహ న్యవాత్సీ దుషితవాన్. తత్ర హేతుత్వేన విశేషః. బంధువత్సల ఇతి.

౬౫

(మార్యోపరాగే కురుక్షేత్రం ప్రతి శ్రీకృష్ణాదీనాం గవనకథాప్రారమ్భపట్టిః)

వసుదేవోఽజ్ఞాపోత్తీర్య మనోరథమహార్థవమ్.

సుహృద్వృతః ప్రీతమనా నన్దమాహ కరే స్పృశన్.

౬౦

వసుదేవ ఉవాచ—

భ్రాతరీశకృతః పాశో నృణాం యస్మేన్నహనఃక్షితః,

తం దు స్త్యజ మహా మన్యే సురాణా మపి యోగినామ్.

౬౧

అస్మాప్యప్రతికల్పేయం యత్కృతాఽజ్ఞేషు స త్తమైః,

మైత్ర్యిర్పితౄణాం చాపి న నివర్తేత తర్హిచిత్.

౬౨

ప్రాగకల్యాణృ కుశలం భ్రాతర్వో నాచరేమహి,

అధునా శ్రీమదాన్ధాక్షైః న పశ్యామః పురాకృతమ్.

౬౩

(వసుదేవ ఇతి.) మనోరథః యజ్ఞవిషయః. స ఏవ. మహార్థవః త మజ్ఞసా సుఖేనోత్తీర్త్య.

౬౦

ఉక్తిమేవహ (భ్రాత రితి.) హే భ్రాతః య. ఈశేన ఉగ్రవతా కృష్ణేన కృతో నిర్మితః. ప్నేహలక్షణః పాశ స్తం. సురాణాం, బలేన. యోగినాం. జ్ఞానేనాపి. దు స్త్యజం. మన్య ఇర్హిర్హః.

౬౧

కుత ఇత్యత ఆహ (అప్యాప్సితి.) యత్ యస్మాత్. కృతముపకారం న జానన్తీతి. అచా తేష్యస్మాను. స త్తమైర్భవద్భిః. ఇయం అప్రతికల్పా జనుషుః మైత్రీ అర్పితా ఏష తా అఫలా ప్రత్యుపకారకూన్యాపి అధునాపి న నివర్తతే.

౬౨

అపల్యే మేవహ (ప్రాగితి.) హే భ్రాతః. ప్రాగ్కాలనికృతవిషన్దవిశాయాం అకల్యాణ అసమర్థాః హేతుగర్భమిద మతో వో యుష్మాకం కుశలం ప్రియం. నాచరేమహి స కృతవన్తః. అధునా శ్రీమదేన్ద్రకృష్ణమదేన అన్తే అక్షిణీ యేషాం తే పశ్యం. పురాక్కాలం ఉపకారం న పశ్యామః.

౬౩

మారాజ్యశ్రీ రథా త్పుంసశ్చేయస్కామన్య మానద.

సుజనా నుత బనూ న్వా న పశ్యతి మదాన్దదృక్.

౬౪

ఏవం సౌహృదతైః ఫిల్య చి త్రానకదుష్టభిః.

రురోద తత్కృతాం మైత్రీం స్మరన్నత్రువిలోచనః.

౬౫

నన్దస్తు సఖ్యః ప్రియకృత్ప్రేమా గోవిందరామయోః.

అద్యక్ష ఇతి మాసాం శ్రీ న్యదుభి ర్వారితోఽవసత్.

౬౬

తతః కామైః పూర్వమాణ స్సవ్రజ స్సహ బాన్దవః.

పరార్యాభరణైః మనానారత్నపరిచ్ఛదైః.

౬౭

వసుదేవోగ్రనేనాభ్యాం కృష్ణోద్ధవబలాదిభిః.

అదాయ పారిబర్హాంస్తా న్యాపితో యదుభి ర్యయౌ.

౬౮

అతో హే మానద శ్రీమస్కామన్య పుంసో రాజ్యశ్రీః మాభూ దితి ప్రార్థనా. కుకః
యతో, మదాన్దదృక్పూర్వా. సుజనా సాధూ మత అపి చ బన్ధున్న పశ్యతి.

౬౯

(ఏవ మితి.) సౌహృదేన. తైః ఫిల్యం. స్వార్థేష్యజ్ఞో. ఫిలం చి త్రం. యన్య నః తత్కృతాం
నన్దకృతాం మైత్రీం. స్మర న్నత్రుజి విలోచనయోగ్యన్య నః. రురోద.

౭౦

(నన్దప్రియత) సఖ్యర్వసుదేవన్య రామకృష్ణ మోక్ష. ప్రియకృత్ అత ఏవ. అద్యక్ష ఇతి.
ప్రాకర్షిర్గమే అసహస్థే గమ్యతా మిత్యసహస్థే నిర్గమే శ్చో గమ్యతా మిత్యేవం. యదుభి ర్వారికళ
మానిక ఇతి పాతాన్తరం. త్రిన్యాసాన్ వ్యవసత్. మాసానికళ్యన్తరంయోగే చ్చిత్తియా.

౭౧

(తత ఇతి.) స వ్రజః. గోపై స్సహితః. నదాన్దవక్త. పూర్వైశ్చేష్టైః. ఆరరణైః
కైమైః దుకూలై ర్వానావిదైః అనర్థైః పరిచ్ఛదై ర్భోగోపకరణై రిత్థేవంవిదైః. కామైః పూర్వ
మాణః. దత్తా స్ఫూరియరా నదాయ. యదుభి ర్యాపితో మహతా పైన్యేన ప్రస్థాపితో.
యయౌ.

౭౨-౭౩

(మర్యోపరాగే కురుక్షేత్రం ప్రతి శ్రీకృష్ణాదీనాం గమనకథాప్రారంభపుట్టిః)

నన్దో గోవ్యశ్చ గోపాశ్చ గోవిన్దచరణామ్ముజే.

మనః షిప్తం పునర్నర్తు మనీశా మధురాం యయుః.

౬౯

బిన్దుషు ప్రతియాతేషు వృష్టయః కృష్ణదేవతాః.

వీక్ష్య ప్రావృష మానన్నాం పునర్ద్వారవతీం యయుః.

౭౦

జనేభ్యః కథయాంచక్రు ర్యదుదేవమహోత్సవమ్.

యదాసీత్తీర్థయాత్రాయాం సుహృత్సన్దర్శనాదికమ్.

౭౧

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దళమస్కందే.
చతురశీతితమోఽధ్యాయః.

(నన్దో గోవ్యశ్చేతి.) గోవిన్దయః చరణామ్ముజే షిప్తం విహతం. పునర్నర్తు.
మనమర్థాస్పంకోయిగతం.

౬౯

(బిన్దుష్యేతి) బిన్దుషు నన్దాపిషు. ప్రతియాతేషు ప్రస్థిపవత్సు. కృష్ణ దేవతా యేషాం తే.
వృష్టయః. ప్రావృషం వర్షర్తు. మానన్నాం సన్నిహితం. వీక్ష్య జ్ఞాత్వా.

౭౦

(జనేభ్య ఇతి.) మమజేవస్య. సుహోత్సవం యజ్ఞాదివిజ్ఞం, యచ్చ సుహృత్సన్దర్శనాదికం.
తత్సర్వం. జనేభ్యో ద్వారకాస్థేభ్యః. కథయామామః.

౭౧

ఇతి శ్రీమత్సాన్వయపరమహంసాధికారకాశాసనాధికారిస్య నగ్నమన్తవిదేః శ్రీకైలగురొః సుతేన

సన్దర్శనకమాంవరితయప్రసన్నతత్పుక్తిసమిధగ శ్రీమద్భాగవత్పార్థిహృదయేన.

శ్రీవైష్ణవోదేన, ప్రవీరరామవచిదుచా, లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత
చంద్రికాయాః, దళమస్కందే, చతురశీతితమోఽధ్యాయః.

అథ పఞ్చాశీతమోఽధ్యాయః

శ్రీశుక ఉవాచ—

అదైకదాఽఽత్మజౌ ప్రాప్తౌ కృతపాదాభివన్దనౌ,
వసుదేవోఽభివన్ద్యాహ ప్రీత్యా సక్లర్షణాచ్యుతౌ.

౧

మునీనాం స వచ శృణ్వత్స పుత్రయో ర్దామసూచకమ్.
తద్వీరైః రాతవిప్రమ్నః పరిభాష్యాభ్యభాషత.

౨

కృష్ణ కృష్ణ మహాయోగి నృజగ్గర్షణ సనాతన,
జానే వామస్య యత్సాక్షి త్ప్రదానపురుషౌ పరౌ.

౩

యత్ర యేన యతో యస్య యన్మై యద్యద్యథా యదా.

అథ పఞ్చాశీతమోఽధ్యాయః

—

అథ కదాచిద్వసుదేవదేవక్యావేదితయాతత్కృత్యం భగవతః ప్రేతాగ్రజాదానాచ్యుతం
చేష్టిత మనుష్యర్థయతి (అథేత్యాదినా పఞ్చాశీతమేన) కృతం పాదాభివన్దనం యాభ్యాం తౌ, రామకృష్ణా
వభివన్ద్య, ప్రాహ కించ (మునీనా మితి) వసుదేవః, పుత్రయోః, ప్రభావహవరిం, మునీనాం,
వచః “వసుదేవ భవాన్నునం భక్త్యా వరమయే”త్యాద్యుక్తం, వచః, శృణ్వత్స, పుత్రయోః, తయోః, వీరైః,
రాతౌ, విప్రమ్నౌ జగదీశ్వరత్వవిషయ విశ్వాసో, యస్య సః, పరిభాష్యా సాక్షోర్థం, అభాషత.

తదేవాహ (కృష్ణేతి) ప్రాకృతావావాం కిమిత్యేనం సంబోధయసీత్యత ఆహ (జగదీశి.)
వా మితి “యుష్మదస్మదోష్షసీచతుర్థీ ద్వితీయోన్యయోర్వాం, నావచితి వాచి భేదేనతి రూపం, యద్యదస్మా
దన్య జగతః, సాక్షి, త్ప్రదానపురుషౌ కారణం తౌ, ప్రకృతపురుషౌ, పరౌ తాభ్యాం విలక్షణా వ,
వాం యువాం జానే, కార్యావస్థదిదచిదాత్మకస్యాన్య జగతః కారణాస్తౌ ప్రదానపురుషౌ ప్రకృతి
పురుషశరీరకౌ, అథ ఏవ తదాత్మకౌ తద్విలక్షణౌ పురుషౌ, జాన చత్వర్థః.

ఏవం జగతః తత్కార్యస్థితి ప్రతిజ్ఞాతం నను, జగత్కార్యం చే, తత్కార్యకషటక
పాద్యం కన్యచిత్సంబద్ధి కేనచిత్ప్రకారేణ యుక్తం, కాలసహచరితం చేతి కథం మదేకకార్య

(సూర్యోపరాగే కురుక్షేత్రం ప్రతి శ్రీకృష్ణాదీనాం గమనకథాప్రారమ్భపట్టః)

స్యాదిదం భగవన్నాజ్ త్ప్రదానపురుషేశ్వరః.

ఏవం నానావిధం విశ్వ మాత్మసృష్ట మధోఽక్షజ.

ఆత్మనాఽనుప్రవిశ్యాత్మనాప్రిణో జీవో బిభర్ష్యజః.

ప్రాణాదీనాం విశ్వసృజాం శక్తయో యః పరస్య తాః.

మిత్యత ఆహ (యత్రేతి.) కారకపట్కంబునందనిప్రకారకాలానాం త్వచ్ఛరీరత్వేన త్వదాత్మకత్వా కృత్స్నం జగత్త్వత్కార్య మేవేత్యభిప్రాయః. యత్రాదికరణే యేన కర్తా యత ఉపాదానాత్ యస్య నంబునః యస్మై సన్నిప్రదానాయ శుక్చు మోజకం కర్తృ యనా యస్మిన్కారే యథా యః ప్రకారః. ఏవం కారకపట్కాదీనాం నిర్దేశః. యథాస్యా దిత్యేత దిదం విశ్వమదికగణాదికం సర్వం సాక్షత్ప్రదాన పురుషయోః ప్రబుద్ధిపురుషయోః ఈశ్వరో భగవాన్ త్వమేవేతి నంబునః. స్వా దిత్యస్య యత్ర స్వా ద్యేనస్యా దిత్యేనం పత్యేకం నంబునః. గక్ష్యహణకాన్త్యావిపాదానాదికరణోపయుక్తత్వేనై త్త్వప్ర పణ్యయతి హే అధోక్షజ ఆశ్శ్వాత్మని ఆత్మనా సృష్టం ఆననాకరణాన్తరకర్తృన్తరవ్యధానః. నానావిధం యే సరసవిపాదిపణిన్ మేతజ్జగ దాత్మనా స్వశరీరభూతేన జీవేనానుప్రవిశ్య రక్షణోప యుక్తమనుప్రవేశం కృత్స్న ప్రాణః ప్రాణశరీరః జీవః తచ్ఛరీరత్వైవ మవ్యజః ప్రాణజీవగత దోషస్పృష్టో బిభర్షి ప్రాణశరీరకత్వం జీవశరీరకత్వం చ బ్రూయతే “మనోమయః ప్రాణశరీరనేతా యస్మాత్కా శరీర” మితి.

ఏవం భగవత్కృదచిత్తామానాదికరణ్యం శరీరాత్మభావవిభిన్నమితి శిష్య కృతా. అథ దివ చివసాధారణధర్మసామానాదికరణ్యం తస్మిన్సహజత్వవిభిన్నమితి శిష్యుని (ప్రాణాదీనా మితి) విశ్వసృజాం విశ్వశరీరసృష్టిహేతుభూతానాం ప్రాణాదీనా ముపాదేన భూతవిజ్ఞాతై కాదశేద్వియ మహాకాక్యగ్రసజ్జిహాః ఏతైర్ని విశ్వసృష్టిః సేషాం యః శక్తయః కార్యోపయోగ్యపృథక్విధ భక్త్యా తాః పరస్య పరమాత్మనః తవైవ శక్తయః త్వస్మిన్కార్యోపవేత్తార్థః. కుతః? పారతన్య్యాత్ శక్త్యైర్నియోజాం ప్రాణాదీనాం పారతన్యస్వాధిపాత్. ఏవం చ. తచ్ఛరీరీనాం పారతన్య్యం కిం పునర్వ్యాధివిధి మితి భావః. నను. ప్రాణాదీనాం శక్తయః కుతః ప్రాణాదివిద్యాభ్యాః కుతో న స్యు రిత్కృత ఆహ (వై సాచ్యుక్తా దిం.) అన్యోన్య్యైర్నియతకర్తృత్వేన వైధన్య్యాన్మిథో నిర్వాన్య తేన్య్యం. కిమతాదేతనానాం పారతన్య్యస్వభావరేతి యతశ్చేకసన్వైవ తచ్ఛరీరభావ్యా దిత్యభిప్రేత్యాహ

పారతస్యై ద్వై సాదృశ్యా ద్వయో శ్చేష్టేవ చేష్టతామ్.

కాన్తివైజః ప్రభాసతా చన్ద్రార్కగ్న్యూక్షవిద్యుతామ్.

యత్స్థైర్యం భూభృతాం భూమే ర్మృతిర్నన్దోఽర్థతో భవాః.

తర్పణం జీవనం చాసాం క్షేదనం తాశ్చ తద్రసః.

ఓజస్సహో బలం చేష్టా గతి ర్వాయోస్త్య మిశ్వరః.

దిశాంత మవకాశోఽసి దిశః ఖం స్ఫోట అశ్రయః.

నాదో వర్ణస్త్యమోంకార ఆకృతీనాం పృథక్కృతిః.

ద్వయోశ్చేష్టేవ చేష్టతా మితి. చేష్టతాం చేష్టమానానాం జేహనాం చేష్టా ద్వయోశ్చేష్టేవ జీవనయోశ్చేష్టేవ వ కేవలం జీవ ఏవ స్వతస్త్వః ప్రవర్తకే అపితు పరమాత్మానుమానః ప్రవర్తక ఇత్యర్థః.

సర్వసమృత క్రీనాం తన్నిర్వాహ్యత్వవిబంధనం సామానాదికరణ్యమాహ (కాన్తి రిత్యాదినా) చన్ద్రస్య. కాన్తిగ్నోస్తేజోఽర్కస్య. ప్రభా. ఋషిదాం నక్షత్రదాం. విద్యుతాం చ. సతా ప్రకాశసత్తా. భూభృతాం పర్యతానాం యత్ స్థైర్యం. భూమిపృతిర్గన్ధః యద్వా. పృతిః ప్రాణినా మదారత్వేన వర్తనం. గన్ధశ్చే. తేజః. త్పర్యం అర్థః. వస్తతః. భవాః. తన్నిర్వాహ్య మిత్యర్థః.

(తర్పణ మితి.) అపాం. తర్పణం రోకపృతిహేతుత్వం. జీవనం జీవనపేక్షత్వం. ప్రాజాప మితి సాతే. స ఏవార్థః క్షేదనమర్చీకరణం. దేవత్వ మితి సాతే. దేవత్వాదప్రితత్వం త అహః. తాసాం రసో మధర్యం చ సర్వం భవాః త్విదదీన మిత్యర్థః. యః వాయోః శక్తయః ఓజః ప్రభుతయః తా శక్తయోస్త్యవేదేతి పృథక్కృతే. తిద్ర ఓజః ప్రభుతీనావర్ణం. సహో వేగ. బలం ధారణసామర్థ్యం. చేష్టా వ్యాపారః గతిర్గమనమ్.

(దిశా మితి.) దిశాం సఃకన్ధి అవకాశో దిశశ్చ త్వపేక్ష స్ఫోటః శబ్దః అశ్రయ స్తదాశ్రయ భూతం. ఖం. త్వపేక్షేత్యన్వయః. నదః శబ్దాభివ్యంజకః పర్జః అకౌండి. ఓక్కరః. ఆకృతీనాం శబ్దవాచ్యానామకృతీనాం. పృథక్కృతిః ద్వైవిధ్యం చ త్వపేక్ష స్ఫోటనాదోక్కరశబ్దైః సరావళ్యైః పద్మమఖ్యా వగ్గోదా లిఖ్యస్తే. ఆకృతీనాం పదారానాం పృథక్కృతిః పృథక్కరణముద్ధానం యస్మాత్తత్పదం పర్జపదాధ్యాత్మికావైఖరీత్వ మిత్యర్థ ఇతి కేచిత్.

(సూర్యోపరాగే కురుక్షేత్రం ప్రతి శ్రీకృష్ణాదీనాం గమనకథాప్రారంభములు)

ఇన్ద్రియత్వానీన్ద్రియాణాం దేవాశ్చ తదనుగ్రహః,
అవబోధో భవాన్పుదే ర్జీవస్యానుస్మృతిస్సతి. ౧౦

భూతానా మపి భూతాది తిన్ద్రియాణాం చ తైజసమ్,
నైకారికో వికల్పానాం ప్రధానమనుశాయినమ్. ౧౧

నశ్వరేష్విహ భావేషు తదసిత్య మనశ్వరమ్,
యథా ద్రవ్యవికారేషు ద్రవ్యమాత్రమనశ్వరమ్. ౧౨

(ఇన్ద్రియత్వానీతి) ఇన్ద్రియాణాం, మిన్ద్రియత్వాని విషయప్రకాశనసామర్థ్యాని తదనుగ్రహః ప్రేషా మిన్ద్రియాణామనుగ్రహకాః విషయప్రకాశనరూపసామర్థ్యాపాదకా ఇతి యావత్. తే దేవాః, దిగ్వితాదయాః. ఇన్ద్రియాభిమానిదేవాశ్చ త్వం “ఇన్ద్రియాణాం మిన్ద్రియత్వం దేవాశ్చ త్వదనుగ్రహః” ఇతి పాఠే. అనుగ్రహః అనుగ్రహశబ్దాచార్యః ఇన్ద్రియాద్భిమానిదేవాశ్చే. తే తస్మిన్ త్వత్ శ్వత్తః, తాదృశః. త్వదనుగ్రహప్రధానదేవా ఇతి శబ్దః. “అనుగ్రహః కర్మణ్యం చినన్తపాఠే. తస్మిన్ గమః. ప్రేషాం ఆదిష్మనశక్తిశ్చ త్వమేవేష్ట్యః. బుద్ధేరబోధోఽద్యవసానుః సతీ అబాధితా. జీవాన్మూర్ఖాః సంస్కారజన్యం జ్ఞానం చ. భవాత్. ౧౦

(భూతానా మితి.) భూతానా మకాలాదీనాం కరణం భూతాని స్తమసాహజ్కారః. ఇన్ద్రియాణాం, మనుగ్రహాక పైజసం రాజసాహజ్కారః వికల్పానా మనుగ్రహాత్. నైకారికస్వాత్మకాహజ్కారః. వివిధం కల్పనం జ్ఞానమననేతి వికల్పః ఇన్ద్రియం చిత్కారణ మితి వాద్యః. అనుశాయిన మనుశయవతాం కత్తితాం. బ్రహ్మశిష్టం కర్మనుశయశబ్దార్థః ప్రధానం పరివం కర్మచి. త్వ మేవేత్యర్థః. ౧౧

ఏవం సర్వకారణత్వవిర్వాహకత్వప్రయుక్తసార్వాత్మ్యమభిధానాత్ సార్వాత్మ్య ప్రయుక్తి నిశ్చయ్యాదిదోషపరిశీపార్థయాఽలహా (నశ్వరేష్వతి.) భావేష్వవస్థాసు. నశ్వరేష్విహమా పాయాసు నత్సు. య. ద్వాపాశయ. మనశ్వరం స్థిర. మవస్థారహితమారభూరం చ. త. త్వ. మపి. ఏతదేవ దృష్టాంతముఖేన వివృతోఽ (యథేతి.) ద్రవ్యస్య మృత్కుపర్ణాదే ర్వికారేషు పిణ్డత్వ ముత్పత్తుకుణ్డలత్వభికటకత్వాదినిరారేషు. నశ్వరేష్వతి. ద్రవ్యమాత్రం మృత్కుపర్ణాదిరుప. మనశ్వరం సర్వావస్థానువృత్తం. తద్వత్ ఎస్తుతో యద్యపి మృత్కుపర్ణాదిద్రవ్య మపి నశ్వరమేవ తథాపి. యావత్స్వవికారమనశ్వరత్వమాత్రాభిప్రాయేణ దృష్టాంతః. ౧౨

సత్వం రజస్తమ ఇతి గుణాస్తద్వృత్తయ శ్చ యాః,
త్వయ్యద్ధా బ్రహ్మణి పరే కల్పితా యోగమాయయా.

౧౩

తస్మాన్ననన్త్యమీ భావా యర్హి త్వయ్యేవ కల్పితాః,
త్వం చామీషు వికారేషు నన్ సదా వ్యావహారికః.

౧౪

గుణప్రవాహ ఏతస్మిన్నబుధాస్త్యఖిలాత్మనః,
గతిం సూక్ష్మా మబోధేన సంసరన్తీహ కర్మభిః.

౧౫

యదృచ్ఛయా నృతాం ప్రాప్య సుకల్యా మిహ దుర్లభామ్.

ఏవ మన్యవికారిణో మమ వికారిత్వం దుర్వార మిత్యత ఆహ (సత్వ మితి.) ద్వాభ్యాం సత్వాదయః ప్రకృతిగుణాః. త్రేషాం, వృత్తయః, సరిణామరూపా మహదాదయశ్చ, పరే బ్రహ్మణి, త్వయ్యద్ధా త్వయ్యేవ, యోగమాయయా వజ్జ్వల్యరూపజ్ఞానేన యోగేన, కల్పితాస్త్యయి కృతా ఇత్యర్థః. బ్రహ్మణి పరే ఇత్యన్య ప్రధానపురుషేశ్వర ఇత్యాదిః. ప్రధానపురుషౌ పరౌ ప్రధాన పురుషేశ్వర ఇత్యుపక్రమాత్. ఏవం చ, సూక్ష్మా చిదచిద్వికేషే త్వయి కల్పితా ఇత్యర్థః.

౧౬

యత ఏవం తస్మాత్కల్పితాః సృష్టాః అమీభావా మహదాదయః త్వయి చిదచిద్భ్యాం విష్కృష్టే త్వయి న సన్త్యేన సాజ్ఞాన్ననన్త్యేన, మహదాదిభావానాం ప్రకృత్యాదిష్యేన సాజ్ఞత్వంభవః త్వయి తుప్రకృత్యాదిద్వారేతి న వికారిత్వ మితి భావః. యర్హి యదా త్వయి న సన్త్యేన తదా వికారే ష్యన్తఃప్రవిశ్య. సదా సన్నితి వ్యావహారికః, కాప్రైః ప్యవప్రాయత ఇత్యర్థః. అస్మదుక్తేష్వర్థేషు కాప్ర మేన ప్రమాణ మితి తాత్పర్యమ్.

౧౭

సర్వేపీత్థం కిం న విదురిత్యత ఆహ (గుణప్రవాహ ఇతి.) సత్వాదిగుణప్రవాహరూపే ఏతస్మిన్సంపారే వతితా ఇతి శేషః. సర్వాన్తరాత్మనః తవ సూక్ష్మం ఊర్ధ్వేమాం గతిం యాథాత్మ్య మబుధాః అజానన్తః అమేధేన తేనైవాజ్ఞానేన తస్మాల్లైః కర్మభిః పుణ్యాపుణ్యాత్మభిః హేతుభి సంసరన్తీ.

౧౮

ఇత్థం లగవద్యాతాత్మ్య మజానన్త మనురోచతి (యదృచ్ఛయేతి.) ఇహలోకే దుర్లభాః సుకల్యాం సముత్తరేన్ద్రియాం నృతాం సరత్వం ప్రాప్యాపి హి ఈశ్వర త్వత్కాయయా సాన్సిరే

(సూర్యోపరాగే కురుక్షేత్రం ప్రతి శ్రీకృష్ణాదీనాం గమనకథాప్రారంభముట్టః)

స్వార్థే ప్రమత్తస్య పయోగతం త్వన్మాయయేశ్వరః.

౧౬

అసావహం మమైవైతే దేహే చాస్యాన్వయాదిషు,

స్నేహపాతై ర్నిబద్ధాతి భవాన్సర్వమిదం జగత్.

౧౭

యువాం న న స్సుతౌ సాక్షత్ప్రధానపురుషేశ్వరౌ,

భూభారక్షతక్షపణాయావతీర్ణౌ తథాత్మహి.

౧౮

తత్తే గతో న్యుకరణోఽద్య పదరపిస్త మాపన్నసంస్పృతిభయాపహ మార్తబన్ధో.

ఏతావతాఽల మలమిన్ద్రియలాలసేన మర్త్యా తృదృక్త్యయి పరే యదపత్యబుద్ధిః.

౧౯

మూతీగృహే ననుజగాద భవానణోఽసౌ సజ్జజ్ఞ ఇత్యనుయుగం నిజభర్మగుప్త్యై.

న్యత్రేయస్సాదనే తద్యాథాత్మ్యజ్ఞానే ప్రమత్తస్యాననహితస్య ఘృణో వసు ఆయుర్గతం అహో వృథా గత మిత్యర్థః.

౧౬

కించ (అసా వితి.) దేహే అన్య దేహస్యాన్వయాదిషునుబద్ధాదిషు । పుత్రదాలాదిషు అసౌ దేహోఽహం ఇమే పుత్రాదయో మమేత్యేవంయూపైః స్నేహపాతైః సర్వమిద మ్మాత్మ్యా వశ్యాదిపర్యవ్రం జగ ద్భవాన్ బద్ధాతి బన్ధం కరోతి.

౧౭

యథువక్త్రాన్తం “జానే వామన్య య త్పాణై త్ప్రధానపురుషౌ పరౌ” ఇతి తముపసంస్మార యతి (యువా మితి.) భూమే ర్భూభారక్షత్రియనిరసనార్థం ఆవతీర్ణోఽహ మిత్యేతదార్థ. సూతిరా గృహే కథితవాసవిహిత్యర్థః.

౧౮

తత్తస్మాదకరణః ఉపాయా న్నరకానోఽహం హే ఆర్తబన్ధో అవన్నానాం సంస్పృతిభయ మపహన్తి తథా త త్తవ పదారవిన్ధం కరణం గతోఽస్మి. నను త్వమతిమహీ వృథా కిం విద్విద్యన ఇత్యత అహ (ఏతావతేతి.) యత్ యస్మాత్ మర్త్యే శరీరే ఆక్యదృక్ ఆత్మబుద్ధి రహం త్వయి చ ప్రధానపురుషేశ్వరే అవత్యబుద్ధి రస్మి అత ఇన్ద్రియార్థతృప్తయౌ అలమం పర్యాప్తమ్.

౧౯

నను కుత ఏతదహం పరమేశ్వర ఇతి తత్రాహ (మూతీగృహ ఇతి.) నను హే భగవన్.

నానాతనూర్గగనవద్విదధజ్జహాసి కో వేద భూమ్న ఉరుగాయ విభూతిమాయామ్. ౨౦

శ్రీకుక ఉవాచ—

నిశమ్యేత్థం పితృర్వాక్యం భగవాం త్సత్వతర్హభః,

ప్రత్యాహ ప్రశ్రయా నమ్రః ప్రహసన్ శ్లక్ష్యమా గిరా. ౨౧

శ్రీభగవానువాచ—

వచో వ స్సమవేతార్థం తాతై త దుపమన్మహే,

య స్మః పుత్రా న్సముద్దిశ్య త త్త్వగ్రామ ఉదాహృతః, ౨౨

అహం యాయ మసా వార్యో య ఇమే ద్వారకాకసః.

భవాన్ సూతీగృహే జగద, కిం తః ద్యుదజః కర్మాయత్తోత్స త్తిరహితోఽన్యహం విజృంభాణాం స్వకృత ధర్మమర్వాదానాం గుప్తై రక్షణాయ అనుయుగం ప్రతియుగం జజ్ఞే అవతరామిత్యేతత్, నన్వన్యోఽసౌ చతుర్భుజో దేవ ఇత్యత ఆహ (నానేతి.) నానాతనూ ర్విదధత్ తావద్విభ్రాణః, జహాసి గగనవత్ యథా, గగనం సర్వత్ర వ్యాప్నుపదప్యజహ త్స్వభావం తథా భవానసి నానాతనూష్వవస్థితోఽన్య జహత్స్వభావ ఇతి దృష్టాన్తార్థః, ఇతమహం సంభావయామి త త్త్వత ప్రవ మాహాత్మ్యం కో వేదేత్యాహ హే ఉరుగాయభూమ్న స్సర్వగతస్య తవ విభూతిః సూయాః ఆశ్చర్యకర్తృశ్చ కో వేద న కోఽపి వేదేత్యర్థః. ౨౦

(నిశమ్యేతి.) ప్రశ్రయేణ వినయేనానమ్రః శ్లక్ష్యమా మృద్వాగిరా ప్రత్యాహ. ౨౧

తదేవాహ - అత్యునః పరమాత్మత్వం గోప సున్నాహ హే తాత వో యుష్మాకం ఏత ద్వచో వాక్యం సమవేతార్థముపపన్నార్థం, ఉపమన్మహే ఉపమన్యమహే అభ్యుపగచ్ఛాను ఇతి యావత్ (యద్వా.) సమవేతార్థం సమవేతః అన్యచ్చిజ్జగర్భిణః ఆర్థో మర్య తథామూతం ఉపంఖ మాహ ఇత్యర్థః, కుతః కిం తద్వద ఇత్యత ఆహ (య దితి.) యద్యతః పుత్రా నస్మాకా సముద్దిశ్య విషయాకృత్య, లక్షీకృత్యేతి యావత్, త త్త్వగ్రామ స్తస్యనమువాచః ఉదాహృతః సముద్భూ దూపితో యేనే త్యేతద్వదః, సర్వం బ్రహ్మాత్మక మిత్యేద మస్మాకా గ్రాహయతు మస్మానేవ విషయా కృత్యోక్త మితి భావః. ౨౨

తదేవాహ (అహ మితి.) అహ, వార్యోఽగ్రజః, సర్వే, ద్వారకాకసః, కిం బహునా,

—* స్మరోద్గీఢాదినామకదేవకీషధర్మనయనకథారమృతుట్టిః. *

సర్వే ప్యేవం యదుశ్రేష్ఠ విశ్వమేవం చరాచరమ్. ౨౩

అత్మా హ్యేక స్వయం జ్యోతి ర్నిత్యోఽన్యః ప్రాకృతైర్గుణైః.
అత్మసృష్టేస్తత్కృతేషు భూతేషు బహుధీయతే. ౨౪

ఇం వాయు ర్జ్యోతి రాపోభూస్తత్కృతేషు యథాశయమ్.
అవిష్కృతాల్పభూర్యేకనానాత్వం యాత్యసావపి. ౨౫

శ్రీకుక ఉవాచ —

ఏవం భగవతా రాజన్వసుదేవ ఉదాహృతః,
శ్రుత్వా వినష్టనానాదీ స్తూష్టిం ప్రీతమనా హ్యభూత్. ౨౬

హే యదుశ్రేష్ఠ, సచరాచరం, విశ్లం కృత్స్నం జగచ్చైవం పరమాత్మాత్మకం తత్కారజకం తన్నిర్వాహ్యం చేర్కరైః. ౨౭

కుత ఇర్హణ ఆహ (అత్మే.) హి యస్మా దాత్మా పరమాత్మా, తాన, చాత్మనా ప్యేనైవ, సృష్టైః, ప్రాకృతైః, గుణైః, గుణవిజామాత్యకైః మహావాదినిః, కృత్వా, తత్కృతేషు మహదాదిః సృష్టేషు, భూతేషు దేవమనుష్యాదిషు, బహు యతే న్యస్త ఇతి ప్రమాణతో జ్ఞాయతే, కథం భూతః, స్వయం జ్యోతిః స్వయంప్రకాశస్వరూపః, అన్యః దేవాదిశరీరదధిమావిజీవేభ్యోఽన్యః. ౨౮

తత్ర దృష్టాస్తమాహ (ఇ మితి.) యథా వాదయః తత్కృతేష్వానాదినిః కృతేషు, యథాశయం వ్యాఖ్యానుహాసం అవిష్కృతాల్పభూర్యేకనానాత్వం యాన్తి తస్య నిసౌ పరమాత్మాఽపి క్వచిన్ముతత్వం క్వచిదల్పత్వం క్వచిమ్మరిత్వం నిపుల్వం, స్వకప్తేయకత్వం వ్యాప్య బహుత్వప్రయుక్తం నానాత్వం చ సూతీత్యర్థః, ఏకస్యాసేకేషు వ్యాప్తౌ తత్ప్రయుక్తనానాత్వవస్తుశ్చే కత్వే దాయం దృష్టాన్తః, స వస్తుతో వ్యాప్యవ్యాపకయోః ఏకద్రవ్యత్వేఽపీతి జ్ఞేయమ్. ౨౯

(ఏన మితి.) ఉదాహృతః ఉక్తః ఉదాహృత మితి పాలేహుక్తం నవః శ్రుత్యేత్యర్థః, వినష్టనానాదీః అబ్రహ్మత్మకభేదబుద్ధిగహితః, అత ఏవ ప్రీతమనాః తూష్టిం బహువ. ౩౦

అథ తత్ర కురుశ్రేష్ఠ దేవకీ సర్వదేవతా,

శ్రుత్వాఽఽనీతం గురోః పుత్ర మాత్మజ్యాభ్యాం సువిస్మితా.

౨౭

కృష్ణరామౌ సమాశ్రావ్య పుత్రాన్కంసవిహింసితాః,

స్మరన్తీ కృపణం ప్రాహ వైక్లబ్యాదశ్రులోచనా.

౨౮

దేవక్యువాచ—

రామ రామాప్రమేయాత్మన్కృష్ణ యోగీశ్వరేశ్వర,

వేదాహం వాం విశ్వసృజామీశ్వరా వాదిపూరుషౌ.

౨౯

కాలవిధ్వస్తసత్త్వానాం రాజ్ఞా ముచ్చాప్తుపర్తినమ్.

భూమేర్పారాయమాణానా మవతీర్ణౌ జయాయ మే.

౩౦

యస్యాంకాంకాంకభాగేన విశోష్టత్తిలయాదయః,

భవన్తి కిల విశ్వాత్మం స్తం త్వాఽద్యాహం గతా గతిమ్.

౩౧

(అథేతి.) హే కురుశ్రేష్ఠ సర్వదేవతాత్మకభగవదవతారస్థానత్వాత్తథామౌతా దేవకీ. అత్మజాభ్యాం రామకృష్ణాభ్యాం గురోః సావీవనేః పుత్ర మానీతం శ్రుత్వా అతీవ విస్మితా సతీ సమాశ్రావ్య సమోద్య వైక్లిబ్యాత్ దైన్యా దశ్రుణో లోచనయో ర్యస్యా స్ఫుస్పాహ. ౨౭-౨౮

తదేవాహ (రామేతి.) ఆప్రమేయాత్మన్సపరిచ్ఛేద్యస్వరూప. యోగీశ్వరాఽమాశ్చర్య క్రితావపీ, శ్వరో, వాం యువాం, విశ్వసృజాం బ్రహ్మాదీనాం. ఈశ్వరో, అదిపూరుషౌ జగత్కారణ పురుషా, వహం, వేద వేద్వి. ౨౯

తర్హ్యేనంభూతయో రావయోః కిమర్థం యదుషు జన్మేత్యత ఆహ (కాలేతి.) కాలవశేన. విధ్వస్తం, నత్త్వం నత్త్వగుణో, యేషాం ఉచ్చాప్తుపర్తినాం శాస్త్రీయమర్యాదాతిలబ్ధినాం, అత ఏః. భూమే, ర్పారాయమాణానాం, రాజ్ఞాం జయాయ, మే మయి అన్యత్ వా అవతీర్ణ. ౩౦

యవ్య తవ. అంకాంకాంకభాగేన అయితాయతీతై కకళాంకకాంకేన, విశ్వభోగ్య. త్పత్యాఽయో భవన్తి. - కిలేతి శాస్త్రప్రసిద్ధిః, తం, పూర్వబ్రహ్మరూపం, త్వా, మధునా అహం, గతిః శరణం, గతాఽస్మి. ౩౧

(స్మరద్గీతాదినామకదేవకీషడ్గర్వానయనకథారమ్మచుట్టః)

చిరాన్మృతసుతాదానే గురుణా కిల చోదితౌ.

అనిన్యతుః పితృస్థానాద్గురవే గురుదక్షిణాః.

౧౨

తథా మే కురుతాం కామం యువాం యోగేశ్వరేశ్వరా.

భోజరాజహతాన్సుత్రా న్కామయే ద్రష్టు మాగతాన్.

౧౩

ఏవం సంవోదితౌ మాత్రా రామకృష్ణౌ కురూద్యహ.

రసాతలం వివికతు ర్యోగమాయాముపాశ్రితౌ.

౧౪

తస్మిన్ప్రవిష్టౌ పుపలభ్యదైత్యరా డ్విశ్వాత్మదైవం సుతరాం తథాఽఽత్మనః.

తద్దర్శనాహ్లాదపరిష్లుతాశయస్పద్యస్సముత్థాయ ననామ సాన్వయః.

౧౫

స్వాభిప్రాయ మావేదయతి (చిరా దితి ద్వాభ్యామ్.) మృతసుతాదానే నిమిత్తే. గురుణా సాన్దిపనినా చోదితౌ. తవ నై. పితృస్థానాద్యవనదనా. దానిన్యతు రాసీతవనై. కిం. గురుదక్షిణాః విపులదక్షిణారూపా మ్నుత్రాః. అనిన్యతు. రితి సంబంధః. దక్షిణా మితి సారే. అర్పయితు మితి శేషః.

౧౬

(తథేతి.) యథా. గురోః. కామం. కృతవనై. తతః. మమాపి. కామమిష్టం. కురుత. నానాం శక్త్యావితి మానోవత. మిత్యభిప్రాయేజ విశిష్ట. యోగేశ్వరేశ్వరా విరతిశయాశ్చర్యశక్తిమనై. కో సౌ కామ ఇత్యత అహ (భోజేతి.) భోజరాజః కంఠః. తేన. హతాః.

౧౭

(ఏవ మితి.) యోగమాయాం ఆశ్చర్యశక్తి. ముపాశ్రితౌ. రసాతలం బలివక్రకర్తృనో భోజం. వివికతుః.

౧౮

(తస్మిన్నితి) దైత్యరాద్భులి. విశ్వేషా. మాత్మనాం. దైవం దైవతభూతం “తథా” విరరా. మాత్మనో. దైవతభూతౌ. తస్మిన్ మురే. ప్రవిష్టా. పుపలభ్య దృష్ట్వా తయో. దర్శనేన య. అహ్లాద. ప్రేన పరిష్లుతః వ్యాప్తః అక మో మనో యన్య నః సాన్వయః నవరివారః నన్య త్తదైవో త్థాయ ననామ.

౧౯

తయోస్సమాసీయ వరాసనం ముదా నివిష్టయోస్తత్ర మహాత్మనోస్తయోః,
దధార పాదావవనిజ్య తజ్జలం సబుద్ధ అబ్రహ్మపునాత్యదోమ్ము హి. ౧౬

సమర్హయామాస స తౌ విభూతిభి ర్మహార్హవస్త్రాభరణానులేపనైః,
సగ్ధాపదీపామృతభక్షణాదిభి స్స్వగోత్రవిత్తాత్మసమర్పణేన చ. ౧౭

స ఇన్ద్రసేనో గగవత్పదామ్ముజం బిభ్రన్ముహూః ప్రేమవిభిన్నయా ధియా.
ఉవాచ చానన్దజలాకులేక్షణః ప్రహృష్టరోమా నృపగద్గదాక్షరః. ౩౮

బలిదువాచ—

నమోఽనన్తాయ బృహతే నమః కృష్ణాయ వేదనే,
సాంఖ్యయోగవిధానా (తా) య బ్రహ్మణే పరమాత్మనే. ౩౯

(తయో రితి) తయోః రాఘవకృష్ణయోః శ్రేష్ఠ మాసన, మాసీయాదాయ సమర్హయః శ్రీ
వరాసనే. అవనిజ్య ప్రజ్ఞాకృతజలం సపరివారః, శిరసా దదాం, కుతః హి యస్మా దదం అమ్ము బలం
అబ్రహ్మణ మభివ్యాప్య కృతేన్ద్రం జగత్పనాతి పునద్య దితి పాతే యదమ్ము సవిత్రయ ద్వర్తత
ఇత్యర్థః. ౧౬

(సమర్హయామాసేతి) సః బలిః, తౌ, సమర్హయామాస విభూతిభిః పుష్కలైః అమ్ముత
భక్షణం అమృతకుల్యభక్ష్యద్రవ్యం స్వగోత్రం స్వకులం, విత్త మాత్మా చ, తేషాం సమర్పణేన స
సమర్హయామాసేతి సంబంధః. ౧౭

(స ఇతి.) ఇంద్రసేనో బలిః ప్రేమవిభిన్నయా ప్రేమార్ద్రయా ధియా భగవత్పదామ్ముజం
దారయన్. ఆనందజలైః, అకులే వ్యాప్తే అక్షిణీ యస్య ప్రహృష్టాన్యుదభృతవి రోమాణి యస్య
గద్గదావి కుణ్ఠితాని అక్షరాణి యస్య సః, హేనున ఉవాచ. ౩౮

తదేవాహ (నమ ఇత్యాదినా) ఆనంతాయ శేషాయ బృహతే పక్షైకదేశేన విశ్వదారికాయ
వేదనే జగద్విదాత్రే సాంఖ్యయోగవిధానాయ సాంఖ్యయోగప్రవర్తకాయ వితానాయైవ పాతే మత్స్యో మోఽచ
ద్రష్టవ్యః, వితానో యజ్ఞః స చ కర్మయోగోపలక్షకః, యోగో భిక్తియోగః సాంఖ్యం జ్ఞానయోగః
అస్యారాధనరూపకాయా వంతీతి తథా తస్మై కర్మజ్ఞానయోగానుగృహీతభిక్తియోగారాధ్యయేత్కర్తృః,
బ్రహ్మణే స్వరూపేణ గుణైశ్చ నిరతిశయబృహతే పరమాత్మనే అంశఃప్రవేశవియమనాత్మ్యా
లోకత్రయస్య భర్త్రే వ్యాప్యగతదోషాస్పృష్టాయ చ. ౩౯

(న్మరోద్గీతాదిసమకదేవకీషధర్మానయనకథారమృషుట్టః)

దర్శనం వాం హి భూతానాం దుష్ప్రపం చాతిదుర్లభమ్.

రజస్తమస్వభావానాం యస్మిన్ ప్రాప్తం యదృచ్ఛయా.

౪౦

దైత్యదానవగన్ధర్వసిద్ధవిద్యాధరా అపి,

యక్షరక్షఃపిశాచాశ్చ భూతప్రమథనాయకాః.

౪౧

విశుద్ధసత్యదామ్నోద్ధా త్వయి శాస్త్రశరీరిణి,

నిత్యం నిబద్ధవైరాస్తే వయం చాన్యే చ తాదృశాః.

౪౨

ప్రాప్త స్సాలోక్యసామీప్యం సాయస్య మథ సాత్మతామ్,

తే సర్వే పుణ్ణరీకాక్ష భావో హి భవరారణమ్

౪౩

యవామస్మాభిర్దృష్టాదిత్యేతన్నాతిచిత్రమిత్యభిప్రేత్యాహ (దర్శన మితి.) కేషాంచి ద్యుతానాం దుష్ప్రపం దుర్లభమపి కేషాంచి ద్యుష్కృష్టపయా సుంభవేగ, తదవసాదయతి రజస్తమస్వభావానా మితి యత్ యస్మాత్ రజస్తమః ప్రమరస్వభావానామపి నోఽస్మాకిం యుష్మద్దర్శనం ప్రాప్త మతో భవత్కృపైసేవ తద్ర విదాం మిత భావః.

౪౦

అహో విద్విషోఽపి వయం సాక్షికభ క్తేభ్యోఽపి సభాగ్యా ఇత్యాహ (దైత్యత్వాదిని ప్రతి.) దైత్యదియః విత్త్యః నిబద్ధః వైరం యోషాం తథాపి తాః. కథంహి విశుద్ధస్య రజస్తమోత్థా సామిని విద్యస్య, సత్యస్య దామ్ని అశ్రయే, అనన్ కామక్రోధాదిప్రాశ్చిత్తదోషప్రభవ్యమభిప్రేతం, అద్ధా సాక్షిం, శాస్త్రశరీరిణి శాస్త్రవేద్యం శరీరం స్వరూపమస్మాన్ స్థితి లభా తస్మిన్ కేవల మిత్యంబూతా వయోత్కృష్టః తథా అన్యే కంసాదయశ్చ తాదృశాః, నిత్యః నిబద్ధవైరా ఇత్యర్థః.

౪౧-౪౩

త ఏతే సర్వే సాలోక్యదిహపాం ముక్తిం ప్రాప్తాః, ఇతి సాలోక్యం నామ భగవత్ సహ సమానలోకావస్థాయిత్యం సామీప్యం సామిధ్యం సాయాజ్యం సహావేషితా, సామ్యతా సమానాత్మ గుణ్యం, సాయజ్యమితి యవత్, గుణాష్టకానిర్వాససామ్యం హి సాయజ్యం, సార్థిస్త్వి ఆథ సాత్మతామితి సార్థిత్యం, సమానసమృద్ధిత్యం, సాలోక్యాదీని శ్రీణి సాయజ్యవయంతానీతి న ముక్తికారతమ్య శక్త్యావకాశః, నిబద్ధవైరాదామపి సాలోక్యాదిసాప్తి, తత ఇత తి అహ (భవ ఇతి) హి యస్మాత్ భావః చిత్తపృత్తివిశేషః, భవకారణం పరోదయకారణం త్వయి రోఽపి వా విరంబరచిత్తపృత్తివిశేషో ముక్తికారణ మిత్యర్థః.

౪౩

తేచనోద్బుద్ధవైరేణ భక్త్యా తేచన కామతః.

న తథా సత్వసంరద్ధా సన్నికృష్టా మ్నురాదయః.

అ ౪

ఇదమిత్థ మితి ప్రాయ స్తప యోగేశ్వరేశ్వర.

న విస్తృత్యపి యోగీశా యోగమాయాం కుతో వయమ్.

అ ౫

త న్నుః ప్రసీద నిరపేక్షవిమృగ్యయుష్మత్పాదారవిస్తధిషణోఽమగృహాన్ధకూపాత్.

విష్కృమ్య విశ్వచరణాఙ్మ్యసలబ్ధవృత్తిశ్చాన్తే యతైక ఉత సర్వసఖ శ్చరామి.

అ ౬

శాధ్యస్మా నీశితవ్యేశ నిషాపా న్కురు నః ప్రభో.

విదర్శయతి (తేచనేతి.) తేచన కంసాదయః. ఉద్బుద్ధవైరేణ త్వయా విబుద్ధవైరేణ ప్రాప్తా ఇత్యనుషజ్యతే. తేచన భక్త్యా తేచన గోపీజనాః కామతః రామా త్ప్రీత్యాః కిం చ యథా సన్నికృష్టాః. త్వత్పాత్మతాం ప్రాప్తాః తథా సత్వసంరద్ధాః సత్వావిష్టా అపి నురాదయో న ప్రాప్తాః. యస్మాన్ యథోద్బుద్ధవైరాదినా ప్రాప్తా స్తథా సన్నికృష్టా అపి నానుప్రాప్తా ఇత్యర్థః.

అ ౪

త్వత్కృపా సనాథో భావ ఏవ భవకారణం అన్యథా త్వన్మాయావేదినాం తుత స్తతో విస్తార ఇత్యర్థి ప్రయన్నాత్మనః తై ముత్యనయేన తస్యా దుర్జ్ఞేయతా మానా (ఇదమితి.) హేయోగీశ్వరేశ్వర యోగీశా అపి ప్రాయశః తవ యోగమాయయా ఇద మిత్థ మితి స్వరూపస్వభావశ్చ న విమితి కుతో వయం విద్యుః.

అ ౫

(తన్న ఇతి.) త త్రస్మాత్ త్వన్మాయాస్వరూపస్వభావపేదనతరణయోః దుష్కరత్వా శ్కేవలం. ప్రసీద ప్రసన్నో భవ. అస్మాననుగృహాణేత్పరః. కథాః యథా. నిరపేక్షైః విష్కృమైః. విమృగ్యే యుష్మత్పాదావిస్తే దివజా బుద్ధి. రస్యన్య అమయుక్తం గృహమేవాంధకూప స్తస్మా విష్కృమ్య విశ్వస్య శరణం రక్షితారో వృక్షః తేషామజ్ఞిషు మూలేమాంధలబ్ధైః స్వగత ఏవ గళితైః ఫలాదిభి ర్వృత్తిః జీవనం యస్య సోఽహం కాంతస్యకా ఏక ఏవ ఉత అథవా. సర్వేషాం సఖా యో యే మహాంతః. తై స్సహిత శ్చరామి తథానుగృహాణేత్కృప. సర్వసఖ ఇతి పాతే శీతోష్ణాదివ్యంద్యసహః.

అ ౬

ప్రకృతాగమనప్రయోజనమితి త్వయా స్వవిషయకం కాననం ప్రార్థయతే (శాధీతి.) హే ఈశితవ్యేశ ఈశితవాః నియమ్యా స్తేషాం ఈశ నోఽస్మాకా శాధి తై జ్ఞిర్యాజ్ఞాపనేన శిక్షయేత్కర్మ.

(న్మరోద్ధీధాదినామకదేవకీషడ్గర్భానయనకథారమృశుట్టః)

తాననం శ్రద్ధయా తిష్ఠం శోచదనాయా విముచ్యతే.

౪౩

శ్రీభగవానువాచ—

అసన్మరీచేష్షట్పుత్రా ఊర్ణాయాం ప్రథమేస్తరే.

దేవాః కం జహను ర్వీక్ష్య సుతాం యభితు ముద్యతమ్.

౪౪

తేనాసురీ మగన్యోని మధునా మద్య కర్మణా.

హిరణ్యకశిపో ర్జాతా నీతా వై యోగమాయయా.

౪౫

దేవక్యా ఉదరే జాతా రాజ స్కంసవిహింసితాః.

సాతాన్మోచత్యాత్మజాన్సాన్సం స్త ఇమే ధ్యాసతేన్తికే.

౪౬

ఇత ఏతాన్ప్రజేష్యామో మాతృశోకాపనుత్తయే.

తతః పాపవినిర్ముక్తా లోకం యాన్యన్తి విజ్వరాః.

౪౭

కిం తత ఇత్యత అహ-నిష్పాపానితి. హేత్రభో రితోఽపి కి మతి అహ (పుమానితి.) తిష్ఠా త్వచ్ఛాసన మాశ్రయణ. చోదనాయః కర్మబంధాద్విముచ్యతే.

౪౮

ఇత్థం ప్రార్థితః ప్రాహ భగవాన్ (అనన్తితి.) ప్రథమాంతరే స్వాయంభువమన్యంతరే మరీచేః ప్రజాపతేః. ఊర్ణాయాం తారాయాం పట్నుత్రా అనన్. తే దేవా స్సుతాం సరస్వతీ. యభితు. మైథునం కర్తు ముద్యత్తం కం బ్రహ్మాణం వీక్ష్య. జహనుః.

౪౯

తేన పరిహాసాత్మకేన దుష్టేన కర్మణా అనురీం యోనిం ప్రాప్తుః. తదైవ హిరణ్యకశిపో ర్జాతా వై చ యోగమాయయా శక్త్యా తతో నీతా స్సంతో దేవక్యాః ఉదరే జాతాః. హే రాజా తేన కంసేన హింసితాః సా దేవకీ తు తానాత్మజాన్ మాత్వా శోచతి తే చేషే. తవాంతిక మంతికే అధ్యాసతే “అదిశీజ్ స్థాసాం కర్మే” త్యాధారస్య కర్మత్వమ్.

౫౦-౫౧

(ఇత ఇతి.) మాతృర్దేవక్యాః శోకాపహరణాయ ఇత ఏతాన్ప్రజేష్యామః తతః శోకాపనోదనానంతరం సాపాత్ప్రజాపత్త్యవహసాత్మకా ద్వినిర్ముక్తాః అత ఏవ విజ్వరాః నిర్దుఃఖా లోకం. తాపత్పుణ్యలోకం యాన్యంతి. తతో మత్ప్రసాదేన మదనుగ్రహేణ హేతునా ఇదే అస్మదాదయః ప్లబ్ధుర్గతిం సతాం గతిం ముక్తిం యాన్యంతి.

౫౨.

శ్రీవీరరాఘవీయవ్యాఖ్యానహితే. శ్రీమద్భాగవతే

స్మరోద్గీతః పరిష్కలః పతః క్షుద్రభుష్టుతీ.
షడిమే మత్ప్రసాదేన పునర్యాస్యన్తి సద్గతిమ్.

౫౨

ఇత్యుక్త్వా తా స్సమాదాయ ఇన్ద్రసేనేన హుజితా.
పునర్ద్వారవతి మేత్య మాతుః పుత్రానయచ్ఛతామ్.

౫౩

తాన్ప్రప్త్వా బాలకాన్దేవీ పుత్రస్నేహస్నుతస్తనీ.
పరిష్కలః పతః క్షుద్రభుష్టుతీ మూర్ధన్విజిహ్నుదభిక్షకః.

౫౪

అపాయయత్సనం ప్రీత్యా సుతస్పర్శురిస్నుతమ్.
మోహితా మాయయా విష్టోర్యనూ సృష్టిః ప్రవర్తతే.

౫౫

పీత్యాఽమృతం పయస్తస్యాః పీతశేషం గదాభృతః.
నారాడాఙ్గసంస్పర్శప్రతిబద్ధాత్మదర్శనాః.

౫౬

తే నమస్కృత్య గోవిందం దేవకీం పితరం బలమ్.
మిషతాం సర్వభూతానాం యయు ర్ధామ విహాయసా.

౫౭

(స్మరోద్గీత ౫౧.) సందీర్ఘః స్మరసహిలోద్గీత ఇతి చుర్యమవదరోపనమాసో వా

౫౮

(ఇతీతి.) ఆయచ్ఛతాం ఆర్పయామానతః.

౫౯

(తావీతి.) పుత్రస్నేహేన స్నుతా సనంతా. స్తనో యస్యా స్సా. అభిక్షకః పునః పునః
మూర్ధ్ని అజిఘ్రత.

౬౦

సుతానాం సంస్పర్శేన స్నుతం క్షరంతం స్తన సుహృదగురౌ, తత్ర హేతుః. విష్టోః మాయయా
మోహితా మాయాం విజిహ్వి యయా, సృష్టిః ప్రవర్తతే సృష్టిరీశ్వర్య విశ్వేత్కాది.

౬౧

(పీత్యేతి.) సత్యా వ్రత్యాః సమృతచుర్యం బయః స్తవ్యం. తత్ర హేతుః సద్గతిః
శ్రీకృష్ణస్య పీతశేషం పీత్య బాలా మద్యా శ్రీకృష్ణసాక్షసంస్పర్శాత్ పతిబద్ధం ఆత్మదర్శం స్సాన్తి
సరమాత్మయాతాత్మజ్ఞానం యై స్తే సుహృదం వ సమస్కృత్య సర్వభూతానాం మిషతాం పక్ష్యాం
తాం విహాయసా ధామ దేవలోకం యయుః.

౬౨-౬౩

(స్మరోద్గీథాదినామకదేవకీషడ్గర్భానయనకథారమ్భపుట్టః)

తం దృష్ట్వా దేవకీదేవీ మృతాగమననిర్గమమ్.

మేనే సువిస్మితా మాయాం కృష్ణస్య చరితాం నృస.

౫౮

ఏవంవిధాన్యద్భుతాని కృష్ణస్య పరమాత్మనః.

వీర్యాణ్యనన్తవీర్యస్య నన్త్యనన్తాని భారత.

౫౯

శ్రీసూత ఉవాచ—

య ఇద మనుశ్చతోతి శ్రావయే ద్వా మూరేశ్వరిత మమలక్ష్మీరైర్వర్ణితం వ్యాసపుత్రైః.

జగదమలినలం తద్భక్తసత్కర్ణపూనం భగవతి కృపితో యాతి తత్క్షేమధామ.

౬౦

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే. మహాపురాణే. పాదమహాసాం. సుహితాయాం. దశమస్కంధే.

చక్షాశీతితమోఽధ్యాయః.

(ప్రమితి.) తం మృతానాం అగమనపూర్వకం నిర్గమ మమలోక్య సుతరాం విస్మితా వతీ శ్రీకృష్ణస్య మామూం మేనే. నర్వం సన్మాయాకృతమమన్యత మాయా ఆకర్షకక్తిః.

౫౮

సూతాచ. అన్తవీర్యశాన్తవైర్యావీర్యసూదకగుణాకరస్య భగవతః శక్తం భూతాని వీర్యాణి ప్రధానసూదకచేష్టితాన్తనన్తాని నన్తిన సాతత్వేన వత్తు శ్రోతుం నా శక్యావీతి భావః.

౫౯

ఉపవర్ణితాభ్యానశ్రవణాదిపల మహా సూతః (య ౫౮.) వ్యాసపుత్రై రితి బహువచనం గుహ్యబిప్రాయం అమలా కీర్తి ర్ద్యస్య. తస్య మూరేశ్వరిగం అలం విశేషం యథా తథా జగతోఽమం భినన్తితి తథా స కృద్రాచివర్యత్క్రిందివమభి దితి భా . గదేవం పాపక్షయహేతుత్వ మత ఏవ మోక్షహేతుత్వం చోక్తిం. ఏవ త్పుత్రాణాం సక్ష్మర్ణపూనం పరమగుణాహకర్ణాభరణరూప ముత్తమభూత మిదం చరితం య. యమా ననుశ్చతోతి శ్రావయే ద్వా స చగమం కృతం నిహతం చిత్తం మేన కథామూలః తర్వదగర్భంబద్ధిక్షేమం గాలానాం గరగానం భూ ప్రాణాయాతి ప్రాప్నోతి.

౬౦

ఇతి శ్రీమద్భాగవతమహానారాయణామకృష్ణ సర్వవిద్యావిదేః శ్రీశైలగురోః సుతేన

తద్వర్ణనకమలనరీకమప్రసన్నతత్త్వాత్తనమవిగతశ్రీమద్భాగవత్కర్ణపూనమేన.

శ్రీవైష్ణవచారేన. శ్రీపరరామసవిమలా, విభితామం. శ్రీమద్భాగవతమధికారాం

దశమస్కంధసమాఖ్యానం, దశమస్కంధే. చక్షాశీతితమోఽధ్యాయః.

అథ షడశీతమోఽధ్యాయః

—* సుభద్రాహరణకథారమ్భః *

శ్రీవిష్ణురాత ఉవాచ—

బ్రహ్మన్వేదితు మిచ్ఛామి స్వసారం రామకృష్ణయోః,
యథోపయేమే విజయో యా మమాసీ త్పితామహీ.

౧

శ్రీబ్రహ్మరాత ఉవాచ—

అర్జున స్తీర్థయాత్రాయాం పర్యటన్తువనీం ప్రభుః,
గతః ప్రభాస మశృణో న్మాతులేయాం స ఆత్మనః.

౨

దుర్యోధనాయ రామస్తాం దాన్యతీతి న చాపరే,
తల్లిష్ఠు స్స యతి ర్భూత్వా తిదణ్డీ ద్వారకా మగాత్.

౩

అథ షడశీతమోఽధ్యాయః.

వీర్యాణ్యనస్తపీర్యస్య సనీత్యుక్తం, తత్రార్థనాయ సుభద్రాప్రదాపనాత్మకం భగవత్ప్రేక్షితం
శ్రోతుకామః పృచ్ఛతి రాజా (బ్రహ్మన్నితి.) విజయోఽర్జునో రామకృష్ణయోః, స్వసారం భగినీం
యథా యేన ప్రకారేణోపయేమే, తం ప్రకారం వేదితు మిచ్ఛామి, తాం విజన్తీ - యా, తయః
స్వసా మమ పితామహీ బహువ.

౧

తం ప్రస్తాతి మునిః (అర్జున ఇత్యాదివా అథాన్యదపి కృష్ణస్వేత్కృతః ప్రాక్షనేన.) అవనీం
పృథ్వీం పర్యటన్తా ప్రభాసం నామ తీర్థం ప్రతి గతః, తత్ర, సోఽర్జున ఆత్మన స్స్వస్య మాతులేయాం
మాతులస్య సుజాం తాం సుభద్రాం రామో, దుర్యోధనాయ, దాన్యతీ అపరే వసుదేవాదయస్తు స చ
దాన్యస్తీ త్యక్రుణోత్ వసుదేవార్జునుః. తమన్తరేణాపి రామో దాతుమిద్దుక్తవానిత్యశృణో దిత్వర్హః.
(తల్లిష్ఠు రితి.) తాం మాతులేయాం లిష్ఠుః తాం జహీర్షు రిత్కర్హః, సోఽర్జున త్రిదణ్డీ యతిర్భూత్వా,
వామం వజ్రాయితం తిదణ్డీయతివేషం ధృత్వా.

౨-౩

(సుభద్రాహరణకథారమ్భః)

స తత్ర వార్షికాన్మాసా నవాత్సీ త్వాన్వర్తసాధకః.

పౌరై స్సదాజితో భిక్షా రామేణాజానతా చ సః.

ఏకదా గృహమానిన్య ఆతిథ్యేన నిమన్త్య తమ్.

శ్రద్ధయోపహృతం భైక్షం బలేన బుభుజే కిల.

సోఽవశ్యత్తత్ర తాం తస్మిం కన్యాం వీరమనోరమామ్.

ప్రీత్యుత్పల్లేక్షణస్తస్యాం భావజ్జిబ్ధం మనోదధే.

సాఽపి తం చకమే వీక్ష్య నారీణాం హృదయంగమ.

హసన్తి ప్రీతిపాజ్ఞా తస్మ్యస్తహృదయేక్షణా.

తాం సదా సమనుద్యాయ న్నన్తరం ప్రేపురర్జునః.

న లేభే శం భ్రమ చ్చిత్తః కామేనాతిబలీయసా.

(న తత్రేతి.) వార్షికానాపాదాద్యాభ్యీనాంతాం కృతురో మాసా. సుషీతవాః. తత్ర హేతుః స్వాన్వర్తసాధకః స్వప్రయోజనం సావయంతి తథా నన్యానిత్యత్కర్తరి యః. పౌరై ర్మహాత్మనా రామే చ అభిక్షం పునః పున స్పంబానిగోఽవాత్సీ ఏతి సుబధ్యః.

(ఏక దేతి.) బలేన కామదైరదా. ఆతిథ్యేన హేత్వరే తృతీయా. అతిథ్యార్థం నిమన్త్రితః శ్రద్ధయోపహృతం పరిపిష్టం భైక్షమన్నం బుభుజే

(న ఇతి.) సోఽర్జునః మహాతీమన్యుః పీరాణాం. మనో హరంతి తథా తాం ప్రీత్యోత్పల్లే వికపితే ఈక్షణే యన్య సః తస్యాం కన్యాయాం. నావేన రక్తస్రావేణ, జ్జిబ్ధం, మనోదధే విహితవాః. స్మరజ్జిబ్ధ మితి పాతాన్తరమ్.

(సాపీతి.) సాపి కన్యాపి తమద్భవం వీక్ష్య ప్రీతితో ప్రీదాయుక్తా అపాజ్ఞా నేత్రాన్త్రానురూప్యా స్సా కస్మిన్నేవ న్యన్తరం హృదయ, మీక్షణే చ యయా సా చకమే అనామయక.

(తా మితి.) పరం కేవలం. తాం కన్యామేవ ధ్యాయ న్నన్తరం హస్త మవసరం ప్రాప్త మిచ్ఛుః. అతిబలీయసా. కామేన భ్రమత్ చిత్తం యన్య సః, శం. రామాదినన్మూనజం సుఖం. న లేభే.

మహాత్మాం దేవయాత్రాయాం రథస్థాం దుర్గనిర్గతామ్.

జహారానుమతః పిత్రోః కృష్ణస్య చ మహాత్మనః.

రథస్థో ధనురాదాయ శరా నారున్దతో భటాః.

విద్రావ్య క్రోశతాం స్వానాం స్వబలిం మృగరాడివ.

౧౦

తచ్చుత్వా జీభితో రామః పర్వణీవ మహార్ణవః.

గృహీతపాదః కృష్ణేన సుహృద్వి శ్చాప్యశామ్యత.

౧౧

ప్రాహిణో త్పారిబర్హాణి వరవద్వోర్ముదా బలిః.

మహాధనోవస్కరేభరథాశ్వవరయోషితః.

౧౨

అభవన్నీతినంహృష్టా బాన్ధవా యదుపాణ్డవాః.

అథాన్యదపి కృష్ణస్య నాత్సల్యం భక్తయోశ్శృణు.

౧౩

ఏవంస్థితే కదాచి స్మహారథోఽర్జునః. పిత్రోః కృష్ణపేత్తి చ కర్తిరి షష్ఠీ. దేవీవసుదేవత్మాం
కృష్ణేన బానుమతః దుర్గాశ్చారా దృహి. నిర్గతాం రథస్థాం కన్యాం జహార.

తతో రథస్థః ధనుః గాఢీవ మదాయ ఆనమన్తా ద్రున్దతః శూరా నృటాః నిరూప్య
సరాదాతాన్మృత్యా స్వానాం యదూనాం. క్రోశం మాక్రోశతా. జహరేతి పూర్వేణ సంబన్ధః.
యథా. మృగరా త్పింహః. స్వబలిం స్వభాగం హరతి తద్విత్

౧౦

(త దితి.) సద్ధరిణం క్రూర్వా. తావ. త్పర్వణీ మహార్ణవ ఇ. జీభి. క్రుద్ధ ఉచ్ఛ్రియే.
తశః. కృష్ణేన సుహృద్విశ్చ. గృహీతా పాదౌ. చిన్మ. నః. అశామ్యత శాస్త్రో బహున.

౧౧

కించ. బలో రామః పారిబర్హాణి ప్రిత్యా తేమాని శ్రేష్ఠమస్త్రాని ప్రాహిణోత్ ప్రవిదౌ.
మహాధనా అన్యథా ఉపస్కరా అలక్ష్మితా యేషాం తాం బాన్ధవాన్రథా నశ్యాత్ పరాః శ్రేష్ఠాః
యోషితో దాసీశ్చ ప్రాహిణో దితి సంబన్ధః.

౧౨

తదా యదవః పాణ్డవాశ్చ బాన్ధవాః ప్రితినంహృష్టాః పీఠరావన్దః లేన హృష్టాః విడిపితముఖా
బహువుః. అథ భక్తవాత్సల్యప్రయ క్తం భగవత్శ్రేష్ఠతం ప్రస్తోతుం ప్ర.జానీతే (అథేతి.) భక్తయోః
నిషయతూతయోః య ద్వాత్సల్యం. తత్ శృణు.

౧౩

(సుభద్రాహరణకథారమ్భః)

కృష్ణస్వామీత్వము కల్పిచ్చుతదేవ ఇతి బ్రహ్మం.

కృష్ణకవిక్రూపార్ణశ్చ శాన్తః కవిరలమ్పటః.

95

న ఉవాస విదేహేషు మిథిలాయాఁ గృహశ్రమి.

అనీహయ గతావరోధ నిర్వృత్తితనిజక్రియ .

62

యాత్రామాతం త్వహారప ర్దేవ దుపనయత్యుః.

నాధికం తావతా తుష్టః క్రియా శ్చక్రే యథోచితాః.

తదా తద్రాష్ట్రపాలోఽజ్ఞః సహజాశ్చ ఇతి శ్రుతః,

మైథిలో నిరహారమైన ఉభావల్లభ్యుత్పత్తియో.

92

[illegible]

స శుభదేవః పదేనామ దేశేషు అత్రాహ మథియం పురి గృహ శ్రమే అన్యసిరివా
అనీహయా అనుద్యమేనై స ఆగతం య దాహ్మకృతౌజ్జ్వల తేన నిర్వర్తితాః నిజాః క్రియాః యేన సః.

ఏదేని ప్రపజ్ఞయతి (యత్రామాత్ర మితి.) అనున ప్రకరణము యాత్రామాత్రం శరీర విరూపమాత్రోపయుక్త మాహర్ణవ మహర్ణవై దుపయోగము ఉపయోగము ప్రతీక్షిత ఉపయోగము. అధిక యాత్రామాత్రాదధికం నోపయోగి. అంత యాత్రామాత్రమైతే, తుష్ట ఉపయోగము విరూపమాత్రాచితా క్రియాః పజ్ఞాపహాయజ్ఞాదిరూపక్రియాః, యథావచ్చుతే

౧౬

92

(తథేతి.) అజ్ఞానో రాజా, యథాతయం శ్రుతదేవః సిద్ధా ప్రద్రాష్టృషాంః విదేః దేవారిః
విమాణాశ్చ ఇతి శ్రుతః విశ్రుతం నప్తితి యో జనకః శత్రుః విరహాంమనః దేహాశ్చ దేహానరహితః
ఉచ్యో శ్రుతదేవవిమాణాశ్చ, అచ్యుతస్య ప్రియో భక్తః.

3.2

(కయో రితి.) ప్రసన్నః ప్రసన్నో భవితు మిత్యర్థః, అహృత మాసీకం మువిధస్సౌకం మువిధస్సహ. ౧౮

65

తయోః ప్రసన్నో భవన్దరుకేణాహృతం రథమ్.

అరుహ్య సాక మృషిభి ర్విదేహో స్ప్రియయా ప్రభుః.

౧౨

నారదో వామదేవోఽత్రః కృష్ణో రామోఽసితోఽరుణః.

అహం బృహస్పతిః కణ్వో మైత్రేయ శ్యవనాదయః.

౧౩

తత్ర తత్ర సమాయాంతం పౌరజానపదా నృపాః.

ఉపతస్థ స్సార్ఘ్యహస్తా గ్రహైస్సూర్యమివోదిహమ్.

౧౪

ఆనర్తదన్యకురుజాఙ్గమశ్చ్యాః పశ్చాలకున్దిమధుకేకయకోసలార్ఘాః.

అన్యే చ తన్మృణనరోజమదారహానస్నిగ్ధేక్షణం నృప పశుర్భృశిర్భిర్నూనార్యః.

౧౫

తేభ్యస్సవీక్షణవిసప్తతమిన్ద్రదృగ్భ్యః క్షేమం త్రిలోకగురురర్థదృశం ప్రయచ్ఛకా.

శృణ్వన్దిగన్తధవళం స్వయితోఽకుభమ్నం గీతం సురైర్నృభిర్నగచృనక్తైర్విదేహాన్.

౧౬

కే మనయ ఇత్యత ఆహ (నారద ఇతి) కృష్ణో ద్వైపాయనః రామో భార్గవః
అహం కుకః.

౧౭

(తత్ర తత్రేతి) పురేషు భవాః పౌరాః జనపదేషు దేవేషు భవాః జానపదాః సార్ఘ్యాః
హస్తాః యేషాం తే. గ్రహైర్గురుకుక్రాదిభిః నహోదితం సూర్యమివ తం భగవన్త ముపతస్థుః.
అహతోపమేయమ్.

౧౮

(ఆనర్తేతి.) హే నృప ఆనర్తాదిదేశనర్తజ్ఞాన్తథా అన్యే చ నరః నార్యశ్చ ఉదారో హానః
స్నిగ్ధే ఈక్షణే యస్మిన్ స్తత్రన్య భగవతో ముఖనరోజం పశుః ముఖనరోజలావణ్యహవం మకరన్దం
నేత్రవన్తైః పశు రిత్త్యర్థః.

౧౯

(తేభ్య ఇతి.) త్రిలోకగురు ర్భగవాన్ స్వదర్శనేన విసప్తాకమిస్రా దృగ్గోషాం తేభ్యః
స్వవీక్షణమాత్రవిరస్తాజ్ఞానేభ్య ఇత్యర్థః. క్షేమం శ్రేయో యథా భవతి తథా. అర్థదృశం ప్రయచ్ఛకా
అపాఙ్గదృష్ట్యా తానసరోకయస్నిత్యర్థః. అతికుత్రం నిర్మలం దిగన్తవళం దిగన్తవ్యాప్తవళముక
స్సురై ర్నృభిశ్చ. గీతం శృణ్వకా కన్తై ర్విదేహాన్ దేశా, నగ ద్యయో.

౨౦

(సుభద్రాహరణకథారమ్భః)

తేజయతం ప్రాప్తమాకర్ణ్య పౌరా జానపదా నృప.

అభీయు ర్ముదితా సస్మై గృహీతార్హణపాణాయః.

౨౭

దృష్ట్యా తముత్తమశ్లోకం ప్రీత్యుత్పల్లాననాశయాః.

తైర్మౌలాజ్జలిని ర్మేము కృతపూర్వం స్తథా మునీన్.

౨౮

స్వానుగ్రహయే సుప్రాప్తం మన్వానౌ తిల జగద్గురుమ్.

మైథిలకృతదేవశ్చ పాదయోః పేతతుః ప్రభోః.

౨౯

న్యమస్త్రయేతం దాశ్చి మూతీధ్యేన సహ ద్విజైః.

మైథిలకృతదేవశ్చ యుగవత్సన్నతాజ్ఞరీ.

౩౦

భగవాం స్తదభిప్రేత్య ద్వయోః ప్రియచిక్షీర్షణం.

ఉభయోరవిశిష్టేహ ముఖాభ్యాం తదలక్షితం.

౩౧

(త ఇతి.) తే వైదేహాః. పౌరా. జానపదాశ్చ. గృహీతమర్హణం యై. ప్రే. పాణయో. యేషాం తే తస్మై భగవతే అర్పణాయ. ప్రత్యుజ్జగ్ముః. తమభిషాయ రిక్యర్థః. యద్వా. తస్మై ఇత్యనేన సాపేక్షానాం గృహీతార్హణేస్యాన్నత్యాత్మ. గానః. తిల మ. తిల పాతా న్తరమ్.

౩౨

(దృష్ట్యతి.) ప్రీత్యోత్పల్ల. మానసం. అశయశ్చ యేషాం. తే విదేహదేశవాసినో జనా. స్తం కృష్టం తథాశ్రుతపూర్వాత్. స తు దృష్టపూర్వాత్. మునీ శ్చ విద్వాజ్జలినిః. సేముః. తైర్మౌలాజ్జలిని రితి సాతే న్యస్తాజ్జలిని భిరోని రిక్యర్థః.

౩౩

(స్వానుగ్రహయేతి) మైథిలః శ్రుతదేవశ్చ. జగద్గురుం భగవన్తం. స్వానుగ్రహార్థ మగతిం. మన్వానౌ. ప్రభోః శ్రీకృష్ణస్య. పాదయోః విషేతకుః.

౩౪

(న్యమస్త్రయేతా మితి.) సన్నతౌ సమస్కరిన్వై అజ్ఞరీ. యయో. ప్రా ద్విజైర్మునిభిః. సహసహిత మిత్యర్థః. దాశ్చర్యం భగవన్త మూతీధ్యేన ఆతిథ్యార్థం యుగవదేవ న్యమస్త్రయేతాం విమత్రితవన్.

౩౫

(భగవాం ప్రియతి.) తన్నిమన్తణ. మునిప్రేత్యాజ్ఞీకృత్య ద్వయోరపి ప్రియం కర్తృమిదృయా తత్తదా ఉభాభ్యాం మపి తాభ్యాం వద్భూహదన్యస్య గేహం సమాయాతీ త్యలక్షితః అవిదితః. ఉభయోరపి గృహే సవిశత్.

౩౬

శ్రోతుమవ్యసతాం దూరాజ్ఞనకస్యగృహగతాః.

అనీతేష్వాసనాగ్రేషు సుఖాసీనాన్మహాయశాః.

౨౮

ప్రవృద్ధభక్త్యా ఉద్ధర్షహృదయప్రావిలేక్షణః.

సత్త్వా తదట్వీ ప్రజ్ఞేశ్య తదపి లోకపావనీః.

౨౯

సకుటుమ్పౌ వహ న్మూర్ధ్నా పూజయాంచక్ర ఈశ్వరాః.

గన్ధమాల్యామృరాకల్పదూపదీపాదిగోవృషైః.

౩౦

వాచా మధురయా ప్రీతి నిదనూహాన్మతర్పితాః.

పాదాంజ్ఞుగతౌ విష్ణో స్సంస్పృశణోశసక్తైర్మదా.

౩౧

విహారాశ్చ ఉచిత—

భవన్తి సర్వభూతానా మాత్మసాక్షీ స్వదృగ్విభోః.

అద్య న స్తత్త దమోజం నృరతాం దర్శనం గతః.

౩౨

(శ్రోతు మితి) అనతాం. శ్రోతు మపి దూరాన్. స్యగృహగతాః. అనీయ సమర్పితేషు ప్రవృద్ధాసనేషు సుఖాసీనాన్ వర్ణితుంపరిష్కృతంబన్తః. ఉభయశాః. ప్రవృద్ధభక్త్యా ఉద్ధర్షముద్గత హర్షం హృదయం చున్త. అన్వైరానన్దాశుః. ఆవిలే ఇన్ద్రప్రే విక్షణే యస్మిన్ చాసౌ స చ రేపాం అట్వీ పాదౌ ప్రజ్ఞేశ్య యః లోకపావనీ యః మూర్ధ్నా. మహా గన్ధాదిభి. రీశ్వరాః పూజ కూమాన. అలంకార. తదప్రేక్ష్యరక్షణః ఈశ్వరాత్మసంహర.

౨౮-౩౦

(వాచేతి.) అన్నేన తర్పితాః మధురయా నాచా ప్రీత్యాంజ్ఞుగతౌ విష్ణోః కృష్ణస్య పాదౌ సంస్పృశణ పాదావణ్మే నిధాన్య సంస్పృశన్మిత్యర్థః. ముదా హర్షణేదం పక్ష్యమాణ మాహ.

౩౧

తదేవాహ (భవానితి పద్యి.) సే విభో సా మహద్భావనా త్వా అన్తరాత్మా సాక్షిర్విష్టా స్వదృక్ అనన్యాధీనప్రకాశ్చ అథాతో మదభిప్రాయం. తానా త్వత్పదమోజం నృరతాం. నోఽస్మాకం దర్శనం. ప్రాప్తః.

౩౨

(సుభద్రాహరణకథారమ్భః)

స్వవచస్తదృతం కర్తుమస్మద్భుగోచరో భవాః.

యదాత్మైకానైవనానైవశ్రీరజః ప్రియః.

౧౭

కిం ను త్వచ్చరణామృతం మేవం విద్విశృజే తుమాః.

నిష్కించనానాం శాంతానాం మునీనాం యత్త్వమాత్మదః.

౧౮

యోఽవతీర్య యదోద్ధింశే నృణాం సంసరతామిహ.

యతో వితనే తచ్చాన్త్యే త్రైలోక్యవృజినాపహమ్.

౧౯

నమస్తస్మై భగవతే కృష్ణాయాకుణ్ఠమేధనే.

నారాయణాయ ఋషయే సంశాస్తం తపః ఈయషే.

౨౦

కించ (స్వగతః తి.) యస్మాత్ ఏకాన్తరూపనప్రమోజనభక్తిసుర్భూత మమా. వస్తశ్శేషః గుణాః, శ్రుత్యుక్త్యాన్యార్థాఽపి. అతో బహుభూత్రోపమే న ప్రియ ఇతి శత ఆత్మ ఉక్తవానవీతల్పవచో దృఢీకర్తుం. . నా. శస్మాత్ భుగోచరో ప్యగ్నిషయో బహు.

౨౧

తస్మాదేవం మం త్వచ్చరణామృతం నృణాం విద్విశృజేతి శుభం. న దృఢత్యే వేద్యత్య. కిం. మత్ యస్మాత్ నిష్కించనాం. నాస్తి కించన ప్రాకృతీయం యేషాం. ఏషాం. శాంతాం జితాన్తకరణానాం. మునీనాం. త్వమాత్మదః. విగతకరుషురుషార్థహితమూర్ధానం దదాతి వ్యవశీకరోత్తీతి. తా. శస్మాత్ భుగోచరోప్యగ్నిషయో బహు సంబంధః.

౨౨

నత్యంతమూర్ఖస్తేష్టింశో న క్షుర మిర్మర ఆహ (స. ఇతి.) గూ. శ్శేషమిదే గుణగుణాం జీవానాం. తచ్చాన్త్యే సాంపాదకావశ్యమేవశశమనామ యదో ర్భవశే. జుడత్యం. యత్త్రిలోకవృజినాపహంత్రైలోక్యవాసహరం. స్వం స్వాపాదరణం యశః. అచిరోత్ స నాదితవాన్. అస్మై భగవతే. ఋష్యం నమ ఋష్యస్వయం. అస్మైభ్యో కిం. అర్చనాం బ్రహ్మచరీనాం యోగిన్యం ఇతి భవః.

౨౩

ఏవం విధాయ తుభ్యం న ప్రతికర్తుం శక్నుమః. కిన్తు కేవలం నమస్కుర్మ ఇత్యభిప్రేత్య ఋష్యురోతి (నమ ఇతి.) కష్టాదు లోకసుఖకరాయ అపఠమేధనే కృతజ్ఞతమాయ సంశాస్తం శాన్తికరం లోకక్షేమావహం. తపః, ఈయషే ప్రాప్తాయ విసర్వత ఇతి యావత్ నారాయణాయ. ఋషయే తద్రూపేణావస్థితాయ. తస్మై పూర్వోక్తవిధాయ. భగవతే. తుభ్యం. నమః.

౨౪

దినాని కతిచిద్భూమస్సహే నో నివసన్విజైః,
సమేతః పాదరజసా పునీహీదం నిమేః కులమ్.

౩౯

ఇత్యుపామన్త్రితో రాజ్ఞా భగవాన్లోకభావనః,
ఉవాచ కుర్వన్కర్మాణం మిథిలాసంయోషితమ్.

౪౦

శ్రుతదేవోఽచ్యుతం ప్రాప్తం స్వగృహం జనకో యథా,
సత్త్వా మునీం శ్చ విచిత్రహ్నిం ధూన్వన్వాసో ననర్త హః.

౪౧

తృణపీఠబృసీష్యేతానాం నేమాషదేవ్య సః,
స్వాగతేనాభివన్ద్వాజ్ఞీన్న భార్యోఽవనిజే ముదా.

౪౨

తదమ్మసా మహాభాగ అత్మానం స్వగృహం స్వయమ్,
స్నపయాంచక్ర ఉద్ధర్షో లబ్ధసర్వమనోరథః.

౪౩

అభిప్రేతం నివేదయతి (దినాని.) హే భూమః! ద్విజైర్మునిభిః, సమేతస్సహిత, స్తన్తం
వోఽస్మాకం, గృహే కతిచి, ద్దినాని నివసన్, పాదరజసా ఇదం, నిమేః కులం, పునీహీ పవిత్రీకురు. ౩౯

(ఇతీతి.) ఉపామన్త్రితః ప్రార్థితః లోకపావన ఇతి హేతుగర్భం, అతో, మిథిలాయాం
పురి నరాణాం, యోషితం చ, కల్యాణం, కుర్వన్ కర్తు మిత్యర్థః, ఉవాచ ఉపితవాః. ౪౦

(శ్రుతదేవ ఇతి.) జనకో జనపంశ్యత్వాద్భూమాశ్చ, యథా, తథా, శ్రుతదేవోఽని,
స్వగృహం ప్రాప్త, మచ్యుతం, మునీంశ్చ, సత్త్వా, వితరాం హృద్దోఽత ఏవ, వాన ఉత్తరీయం,
విదున్వన్ముత్తినా ననర్త, హేతి హర్షే. ౪౧

(తృణేతి.) స శ్రుతదేవః అనీదేమ తృణమయేషు, పీఠేషు చాననేషు చ, తా, సుపవేశ్య,
స్వాగతప్రశ్నపూర్వక, ముఖివన్ద్వ, సభార్యో, ముదా హర్షేతాజ్ఞీనవనిజే అపవనిజేప్రవక్షితవాః,
అభ్యావతోప అర్షః. ౪౨

(తదమ్మసేతి.) హే మహాభాగ తదమ్మసా అజ్ఞీజలేన, స్వయమేవా, త్మానం దేహం
స్వగృహం శ్చ, స్నపయామ స, కతమ్మూతః, ఉద్ధర్షః ఉత్కంఠో హర్షో యన్య సః లబ్ధః
సర్వమనోరథో యేన, సః. ౪౩

(సుభద్రాహరణకథారమ్భః)

ఫలార్హణోశీరశివామృతామ్ముఖిర్భృథాసుతభ్యాతులసీకుళామ్ముజైః,
ఆరాధయామాస యథోపపన్నయా సవర్యయా సత్వవివర్ధనాన్ధసా.

౪౨

స తిర్క్కయామాస కుతో మమోఽప్యభూస్సహోన్దకూపే పతితస్య సజ్జమః,
యస్సర్వతీర్థాస్పదపాదరేణుభిః కృష్టేన చాస్యాత్మచిరేతభూసురైః.

౪౩

సూపవిష్టా స్కృతాతిథ్యాన్ శ్రుతదేవ ఉపస్థితః,
స భార్యస్సగృహోపన్నమువాచాఙ్క్రియిభిమర్యనః.

౪౪

శ్రీశ్రుతదేవ ఉవాచ—

అద్య నో దర్శనం ప్రాప్తః పరః పరమపూరుషః.

(పఠేతి.) ఫలాని చ, ర్హణాని గన్ధమాపదీపాదీని. ఉశీరాణి సుగంధిత్వవిశేషమూలాని చ.
శివాని నిర్మలాన్యమృతకులాన్య. మృతకులాన్య. మూవి చ. తై. స్మరభ్యా మృదా కస్తూర్యా
కుంస్పా. కుతై లమ్ముజైశ్చ సత్వవివర్ధనాన్ధసా. అప్యభూస్సహోన్దకూపేన జాత్యాశ్రయనిమిత్తా మష్టాన్నేన చే.
కృష్టా. ఎభిః యథోపపన్నయా అనాయాపేన సంపన్నయా. సవర్యయా. పూజయా ఆరాధ
యామాస.

౪౫

(పఠేతి.) స శ్రుతదేవః. తిర్క్కయామాస తిర్క్కమేవ. దర్శమతి (కుత ఇతి.) గృహ
మేవా, వైకూప. స్తస్మిన్. పతితస్య. మమ. కృష్టేన తథా అస్య కృష్టస్య త్వనో మూర్తేర్నికేతైః
స్థానభూతైః భూసురైశ్చ. కథమ్ముతైః సర్వతీర్థానా. మాన్యదాని ఆశ్రయాః. పాదరేణువో యేషాం.
అథాభూతైస్సహ యః సజ్జమః. స. కుతోన్యభూత్. ఆవిస్మితి విస్మయే.

౪౬

(సూపవిష్టానితి.) కృతమాతిథ్యం యై స్తా సూపస్థితః సమీప ఉపవిష్టః స్వగృహ.
నాపన్నం ప్రాప్తం భగవంతం. అఙ్క్రియిభిమర్యనః అఙ్క్రి అభిమృత. న్నాహ ఉవాచ

౪౭

ఉక్తిమేవాహ (సోఽద్యేత్వాది) తావత్తద్భవేనాత్మనః కృతార్థతా మభిప్రాయస్సాహ
(సోద్యేతి.) స తా ద్యుః పరః ప్రకృతిపురుషవిలక్షణః అత ఏవ. పరమః. పర ఉత్కృష్టో.
మ. యస్యా. త్వవాసౌ. పూరుష. స్తస్య. నోఽస్మాకం. దర్శనం. ప్రాప్తః. కీదృశః. యో.

య ఇదం శక్తిభి స్సృష్ట్యా ప్రవిష్టోఽన్వాత్మన త్తయా.

౪౨

గుఠా శయానః పురుషో మన నేవాత్మమాయయా,

స్సృష్ట్యా లోకం పరం స్వన్న మనువిశ్వానగాఢే.

౪౩

శ్శబ్దంతాం గదతాం శశ్వత్పశ్యతాఃఖిన్నస్తతాః,

స్సృణో నంవదతామన్తర్హృదిభాగ్యమలాత్మనామ్.

౪౪

హృదిస్థోఽవ్యతిదూరస్థః చర్మవిక్లిప్తచేరిసామ్,

అత్మశక్తిరభిగ్రహ్యోఽవ్యన్త్యుపేగుణాత్మనామ్.

౪౫

నూయయా అత్మసజ్జలేన. ఇదం అగోపిస్త్యే. ఆశ్మన త్తయా. ఆతన. స్సృతానదైరూపతా, సదైకరూపేణాత్మస్వరూపేణ అనుప్రవిష్టః.

౪౬

తత్ర ద్విష్టావో. (౨౭౭౭) తత్ర పురుషశబ్దో జీవావీరకరమాత్మసరిః జీవన్య స్వాప్నార్థ ప్రస్థుత్వాదైగాత్. తదయమర్థః - యథా శయానః పురుషః పురుషవీరకః పరమాత్మా. మనసా స్వశరీరభూతజీవమనోరథానుసారికః. అస్మిన్మనో స్వస్య మాయయా విష్కల్యేన. పరం శయనం. దేహదన్యం స్వాప్నం. మనుప్రజీకర్మానుగుణం. తదేకానుదావ్యం. అభ్యంతరం. అన్త్యాయనగతి. లోకం దేహ. మనుష్యశ్చ అజ్ఞమనోరథానుగుణేన నర్కల్యే నానుప్రవిశ్యాదభావన. బీజానుభావ్య దేహాన్తరగమనరాజ్యాధిపేకరిశ్చేనాదిస్సాన్యే. స్సృష్ట ఏవ ప్రకాశతే జగత్సృష్టదను. వేళయోః స్వస్వనర్గలదను. ఏదేకో ద్విష్టానా. ఉభయత్ర జీవద్వానకోఽనుప్రవిశో వ్యాప్యతేదోహస్సర్వ శ్చ భుజ్యః.

౪౭

నను చద్వర్ధనం దుర్లభం కి మితి మన్యస ఇత్కతి అహ (శృణ్వతా మితి) శ్వశ్వత్సదా. శ్రవణాదికం కుర్వతా మతి ఏన అమలాత్మనాం పరికుర్తానైకరీతానాం. నృణాం. అన్తః పుష్కల్యేన. భావి. నతు. చక్షుర్విషయో భావి.

౪౮

కర్ణణా విక్షిప్తం. చేతో. యేషాం. తేషాం తు. హృదిస్థోఽవ్యతీవ. దూర్ఘస్య. ఏషం. కన్యాష్మచక్షుర్విషయన్త్యం మద్భగ్విషయోఽస్యగో దుర్లభం తద్వర్ధనం మయా రద్ధ మితి భావః. నను హృదిస్థత్వం అతీదూరస్థత్వం చ పరస్పరమధ్యం కథ మితి మితి ఉత్తిత అహ (అత్మశక్తిభి రిక్) ఉపేతాః గుణా రణ ప్రమన్తత్కార్యకామకోధమోహదయా. యేషాం. అత్మా మనో. యేషాం లేషా. మద్వి సవీవస్థోఽప్యాత్మశక్తిః. దేహాత్మాభిమానస్వనన్త్రాత్మాభిమానాద్యాపాదనద్వారా త్విద్యా తాత్మ్యానాపాదకమాయాదిశక్తిభిర్దేహభిః. అగ్రాహ్యః. ఏషదేహాదూరస్థస్య మితి న విలోద ఇతి భావః.

౪౯

(సుభద్రాహరణకథారమ్భః)

నమోఽస్తు శేఽద్భాత్మనిదాం పరాత్మనేఽయురాత్మనాం సాద్భాత్మనిః కృత్యుత్సవే,
నకారణాకారణ లిङ्గమీయుషే స్వమాయాసంస్పృహరుద్ధదృష్టయే.

స త్వం శాధి స్వశృత్యా న్నః కిం దేవ కరతామ తే,
ఏత దన్తో నృణాం క్లేశో యద్భూతః పక్షిగోచరః.

శ్రీశుక ఉవాచ

తదుక్త మితుకపాకర్ణ్య లగవ్యాప్రితార్తిహే,
గృహీత్వా పాణినా పాణి ప్రహసంతస్త మునాచ గౌ.

న కేవల మమలాస్యనా మన్తర్హస్యచ భావనాన ఏద, తద్భాత్మనిః సామగ్రహ్య ఏవ.
అనితు మోక్షకో బన్ధశ్చేదీ వసిస్త్రిణః (నకారాస్తు ౧౦౦౦) అత్యుచితాం స్వభావస్వవేదినాం.
పరాత్మనే ప్రాప్తానుమాన్యదే న విద్యతే యుక్తస్థానం కేవలం ఆత్మ యోషాం దేహం స్వాత్మ
విధి కర్మకావే స్వాత్మనా స్వదక్షిణతే న నివృత్తయైవో బుద్ధిశాంతిం తస్మై ఆత్మనే
ఇతి చాతే వ్యాసతా నిరకూనాంబోధార్థం. నను బన్ధమోచి సోచ్యంతం పదిన్తయి కిం వైషమ్య
మాపాదయ సత్కతః పక్షినిష్ఠః సురతోః పదిరం అన్యగ్రహమాకుకిం. అనితునాం తకర్మ
హేతుర, లిङ్గ శరీరం. యేషే ప్రాప్తవతే స్వైలోకోట్టిజీవంతయు స్వద్భోగతాత్మమూల
దివ్యమజ్గళనిగ్రహయ. అతో న వైషమ్యమస్తీతి వాచ్యం. తర్హి సర్వా మ్కిం న మోచయస్వైతో
వినిష్ఠి స్వమా నుయా నవప్రతా మోహితాః యేషాం రుద్ధా దృష్టిః జ్ఞానం. శాస్త్రిన్ విషనఃసూగీ,
తస్మై. త్వస్మాయామోహతానాం త్వద్వ్యాధాశ్చ్యవేదినాం. ముక్తిమప్రయచ్ఛన్నత్వం మిమూః.
నహ్యభజతాం కామానప్రయచ్ఛన్ సులద్రుమో విషమ ఇతి భావః.

ఇతం ప్రణమ్య తత్కైంకర్యం ప్రార్థనాలే (స త్వ మితి.) పః శుక్రవిదః త్వం వజ్రభృంగా
నోఽస్మాన్ శాధి. హే దేవ, తే. తవ కిం కరవామ కించిదస్థం కరవామేతి. ప్రార్థనాయా శోభ.
నను ముక్తిమయాచిత్వా కైంకర్యమేవ కి మితి ప్రార్థయన ఇత్యత ఆహ (ఏతదన్త ఇతి)
నృణాం క్లేశః కావత్రయరూపః ఏతదన్తః. ఏతత్. అన్తోఽపదిః. యన్య. తథామీతః కిం. యత్.
భవాన్. అక్షిగోచర. ఇత్యేతత్.

(తదుక్త మితి.) ఇతీతం. తదుక్తం శ్రుతదేవోక్తం. ఉపాకర్ణ్య. ప్రణతార్తిహే
ఆశ్రతార్తిహరః.

బ్రహ్మం నైఽనుగ్రహార్థాయ సంప్రాప్తా నిర్విద్యమూన్మునీన్.

సంజ్వరన్తి మయా లోకా మ్పనన్తః పాదరేణుభిః.

౩౨

దేవాః క్షేత్రాణి తీర్థాని దర్శనస్పర్శనార్హన్తైః.

పునన్తి చిరకాలేన తదవ్యర్థత్వమే తయా.

౩౩

బ్రాహ్మణో జన్మనా శ్రేయాః సర్వేషాం ప్రాణినా సహ.

తపసా విద్యయా తుష్ట్యా కిము మత్కలయా యుతః.

౩౪

ఉక్తిరేదేవాహ (బ్రహ్మన్నిత్యాని సప్తభిః) ఇత్థం స్వామ్యభీష్టకరణరూపకైంకర్యం సార్థమమానం శ్రుతదేవం ప్రతి మద్భక్తారాధనమేవ నిరతిశయం మత్కైంకర్య మితి వక్తం తావత్సత్సప్రకృతసరి (సహన్నితి పద్భిః) మయా హృదిస్థేన మయా, పాదరేణుభిః, లోకాః పునన్తః పవిత్రీకరన్తా నందరన్తి.

౩౫

నను దేవామౌఽపి పునన్తేవేతి కిం విశేషేతైకేన పునన్తీకృత ఆహ (దేవా ఇతి) దేవాః భగవత్ప్రతిహా, క్షేత్రాణి, యోగ్యామమరాదీని, తీర్థాని గణాదీని, చిరకాలేన దీర్ఘకాలేన, పునన్తి (కించ) దేవాదీని, ముపునన్తీ తదపి, భక్తత్వగుణం, రక్షణాత్ మద్భక్తకర్తృకేజ ప్రమాతృమాహత్మ్యా దిలక్ష్యం.

౩౬

మద్భక్తాద్యేష్టో నా స్వీయాహ (బ్రాహ్మణ ౩౬) సర్వేషాం ప్రాణినాం మర్త్య, ఇహ, శ్రేష్ఠేషు సర్వేషు, బ్రాహ్మణో జన్మతః, శ్రేయాన్, బ్రాహ్మణేష్టవి తపసా ముతో యుక్తః, శ్రేయాన్ లోకేఽపి విద్యయా పదా న్తదివ్యమా, యుతః తతోఽపి తుష్ట్యా నిర్వృతంతోషేణ యుతః, మత్కలయా కలావిద్యా, మదుపాసనేన మావత్, తయా యుతస్తు, శ్రేయానితి కిము సత్తవ్య మిత్యర్థః.

౩౭

కిం బహునేత్యాహ-ఏతద్వివేచనం చతుర్ముఖం వా సుమ రూపం, బ్రాహ్మణాత్, మత్కలయా యుతాత్, స యుతం స ప్రియ, భక్త హేతుః, సర్వేతి, బ్రాహ్మణాదీనత్వాత్ప్రేమేనానిదేః ప్రమాణభూతవేదప్రచురార్హిప్రా దేవమయం వపున్న మే దయిత మిత్యర్థః.

౩౮

(సుభద్రాహరణకథారమ్భః)

న బ్రాహ్మణా న్యే దయితం రూపమేతచ్ఛత్రుర్భుజమ్.

సర్వవేదమయో విప్ర సర్వదేవమయో హ్యహమ్.

౫౦

దుష్ప్రిజ్ఞా అదిదిత్వైస మవజానన్త్యసూయవః.

గురుం మాం విప్రమాత్మాన మద్భాదావిజ్యద్భిష్టయః.

౫౧

చరాచర మిదం విశ్వం ధావాయే చాస్య హేతవః.

మద్రూపాణీత వై తాని ఛత్తే బ్రహ్మో మదీక్షయః.

౫౨

తిస్మాద్భ్రహ్మణుషీ నేతా స్పృహన్సంశ్రద్ధయాఽశ్చయః.

ఏవం చేదర్చితోఽస్మద్భా నాన్దథా సువిజ్ఞాతిభిః.

౫౩

ఏవం కేదిత్వద్భ్రహ్మణో కుతోఽవమన్యంతే కుతో వా దేవాదీన్ భజంత ఇన్ద్రాభిః ఆహ
(దుష్ప్రిజ్ఞా ఇతి.) ఏవం ఇత్యంతానాన్దభ్రహ్మణో అదిదిత్వా. తద్రూపే భూత. దుష్ప్రిజ్ఞాః దురహారాః
దేహాత్మాభిమానిన ఇతి యావత్. తత ఏవ అనాయవః. సత్త్వసి గుణేషు దోషావిష్కంధైకశీలాః.
అసా ఏవ అర్చదావేన. ఇజ్యద్భిష్టయః పూజితా బుద్ధిమంతః మాం మదాత్మకం గురుం ఆత్మానం.
విప్రం “జ్ఞానీ త్వాత్మైవ మే మత” మిత్యుక్తవిధం జ్ఞానినం విప్రం చ అవజానంతి

౫౪

జ్ఞానినో దృష్టిస్త్యన్యాదృశీత్యాహ (చరాచర మితి.) చరాచరాత్మక మిదం విశ్వం తథా.
అన్య విశ్వస్య హేతవో యే భావాః. సదాత్మాః మహదాదుః. తాన్యేతాని. సర్వాణి విప్రో మదీక్షయా
మద్విషయకజ్ఞానేన. మదాత్మకత్వబుద్ధ్యేత్యర్థః. ఛత్తే విషయాకరోతి.

౫౫

అస్త్యేవం తతిః కిమత ఆహ (తస్మా దితి.) తస్మాత్ మద్భ్రహ్మణా మిత్థంభూతత్వాత్ హే
బ్రహ్మణః. ఏతాన్ బ్రహ్మర్షీణాం శ్రద్ధయా అత్యాదరేణ. అర్చయ. ఏవంచేత్ ఇత్థ మర్చయసి చేత్.
అద్ధా సాక్షత్. ఆహమేవ. అర్చితోఽస్మి అన్యతా మద్భ్రహ్మణ్యనం ఏనా. సువిజ్ఞాతిభిః పుష్కలోపచారైః
అర్చితోఽన్యహం. నార్చితః. ఋషీనేతా నితి స్వరక్తమాత్రోపలక్షణమ్.

౫౬

శ్రీశుక ఉవాచ—

ఇథ స ప్రభుణాఽఽదిష్ట స్సహ కృష్ణాన్విజోత్తమాః,
అరాధ్యకౌన్తభావేన మైథిలశ్చాప పద్గతిమ్.

౩౯

ఏవం స్యభక్తయో రాజన్యగనాన్పుక్తభక్తిమాః.
ఉపిత్వాఽఽదిశ్య సన్మార్గం పునర్ద్వారసతీ సుగాత.

౪౦

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, విష్ణుసాక్షాత్ ప్రకృత్యుపాసనాం, సాహిత్యం, దశమస్కంధే,
షడశీతమోఽధ్యాయః.

శ్రీమద్భాగవతం

(ఇథమితి.) ప్రభుణాః సహకృష్ణాన్విజోత్తమాః, స ప్రభువేనాః, విశాఖ్యాభావేన వరమాత్మబుద్ధ్యా,
అరాధ్య, సజాంగతీం ముక్తిం, అవాః.

౩౯

(ఏవ మితి.) అక్తేభు భక్తిః ప్రీతిః సా స్యాప్రీతి తథా న భగవాన్ హే రాజన్, స్య
భక్తయోః భ్రుకదేహిహంభాశ్యయోః, సన్మార్గం సతాం సాధూనాం మార్గం అనుష్ఠేయవర్తమానకారం
అదిశ్య ఉపదిశ్య, వివరయతి సుప్రీత్యా చ పునః వ్యాపితి, సుయా.

౪౦

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, విష్ణుసాక్షాత్ ప్రకృత్యుపాసనాం, సాహిత్యం, దశమస్కంధే, శ్రీవైలగరంః సుతేన
తద్వరణకమంపరివయప్రసన్నతహ్నుక్తిసమగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన,
శ్రీవైష్ణవవాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా, లిలిలాయాం, శ్రీమద్భాగవతపండితాయాం
దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం, దశమ స్కంధే, షడశీతమోఽధ్యాయః.

అథ సప్తాశీతితమోఽధ్యాయః

కావ్యం —

(బ్రహ్మస్పృహకావ్యనిర్దేశ్యే నిర్గుణే గుణవృత్తయః,

కథం చరన్తి క్రుతయ స్సాక్షి త్పదసతః పరే.

అథ సప్తాశీతితమోఽధ్యాయః

“సర్వవేదమయా ద్భిన్న స్పర్శదేహమయోఽన్యహ” అతి వేదానాం బ్రహ్మప్రమానకత్వం
 కథం దుత్తైః ప్రావగం. తత్పూర్వాధ్యాయేఽపి “నికుద్ధన వాస్తుద్ధా త్తయ కాత్మకరీరీదే”తి బలి
 సహనావచనం తత్పూర్వాధ్యాయేఽపి “బ్రహ్మ లే హ్యదయం కథ” మిత్యాదినా కాత్మయోనే
 స్తవాత్మసంకర్షణే చ నివచనాఽవగతం ప్రావగేతే చైవ. “సర్వే వేదా యత్పదమామసంతి
 అపాంపి నన్యతే చ లోక్యదంతి” తి స్మృత్యేతే చ “వేదైశ్చ సర్వైరహా సేవ వేద్య” ఇతి బ్రహ్మణ
 శ్చిదిదిద్వైలక్ష్యం బలం. ప్ర సాదితం. “ప్ర చిదిచ్చిక్షణ క్షణ బలం, స్వరూపస్వరూపమాహం
 “సర్వజ్ఞాన సహజం హ్యస్వరూప స్వరూపి” త్యాది క్రుతాచసాం శత్రు”వకర్షేతి.
 “అయమాత్మా ప్రమాణ త్వమసి సర్వం బల్లిదం బిహ్య” తాదినా సహజాశ్చైతన్యతాదిన
 కరణతయా ప్రమాణం చిదిచ్చిక్షణకత్వం కథం చరన్తి వాచకమితి స్పష్టతీ రాణా
 ప్రావగేతీ. “సప్తాశీతితమోఽధ్యాయః” తి కథం చరన్తి విశేషగరః. గుణేన తాగుం
 ప్రమాణ్యమే ద్యాద్యాం ప్రావగేతం మానా తా త్యావికం ప్రవృత్తినిమిత్తీ. “శ్చ
 తద్విత్తాశ్చిదాచన్య కృతయ చిత్తపురా కథం బ్రాహ్మణే పాక్షి చ్చరన్తి కథరన్తే. నహి
 ప్రవృ త్తినిమిత్తప్రమాణేన శబ్దః సప్తాశీతితమోఽధ్యాయః. న చ లక్షణయా చరన్తితి
 పద్మ యుక్తం. “సదాస్పర్శగుణస్పృహకావ్యోఽపిదా” తే వేదాగతా న చరన్తితుక్తతీం
 తత్త ముఖ్యస్పృహకే. చిదచిద్విదానాం లక్షణాస్పృహకే. యుక్తం “సర్వే వేదా యత్పద మామసంతి
 వేదై శ్చ సర్వైరహా” తి. “సర్వజ్ఞానసాక్షి హ్యస్వరూపాగుపి తపి న నిదాశ్చ తే రేవాచకమాత్
 త్తం” తి. “వివ సాక్షిచన్యత్తం విజ్ఞానాత్మానాం స్పృత్త సంసరం స్వత్తామక విశిష్ట. అనిర్దేశ్యే చేతనా
 వేదననకాతీయతయా నిర్దేష్టు మశక్యే. తత్త చిత్తుః పదసతః పరే సచ్చానవృత్తసామూహోర
 స్తస్మాత్పరే చిదచిద్వాం సరే విలక్షణే. అన్యస్మిన్నితి యావత్. నహి చిదచిద్గతజాగ్రప్రవృత్తి
 నిమిత్తకత్వం చిదచిద్వా మన్యస్మిన్ముఖ్యస్పృత్తి స్పృశన్తీ తావః, అథ గుణకత్వం వృత్త్య
 సంభవం ద్యోతయితుం విశిష్ట (నిర్గుణ ఇతి.) విర్గుత త్రైగుణ్యే త్రైగుణ్యప్రకృతికి. మన్వా.
 గుణకత్వం యే యే ప్రవృత్తినిమిత్త భూతాః గుణాః తేభ్య స్పర్షేభ్యో విర్గుతే నిర్గుణ ఇతి విష్ణు
 యక్యస్యాప్యవలక్షణమ్.

శ్రీశుక ఉవాచ—

బుద్ధిద్వియమనఃప్రాణా స్థనానా మస్సజప్రభుః.

అతః “అనేన జీవేనాత్మనాఽనువ్రవిత్” నామరూపే వ్యాకరవాణి. సామరూపయోర్విర్వహితా నే
యదంతరా తద్భిప్ర. సర్వాణి రూపాణి విచిత్యధీరః నామాసి కృత్వాఽఖిదన్ యదాస్తే. తత్సృష్టాన్.
తదేవానువ్రవిత్ తదనుప్ర విశ్య సచ్చి త్యచ్ఛాభవత్” అత్యాది శ్రుతయః స్వపర్యుచనామరూపవ్యాకరణేన
తత్తద్విదవిద్వస్తుశరీరకతయా తత్తద్భువచ్ఛోభయా దితి ప్రతిపాదియంత్యః. పరివర్తనాదాది
త్యఖిప్రేత్య క్రమే తతః బహుళో జగత్సర్గప్రకారపర్వనయైవ ప్రకృతప్రకృత్యోత్తర ముక్తప్రాయామితి
చాఖిప్రేత్య తేవలః స్పష్టితాత్రం స్మారయతి బుద్ధీంద్రియేతి. జనానాం బుద్ధ్యాదీ సస్సజత్ ప్రభుభ్యక్షః
విర్వాహక ఇతి యావత్, అయమప్రప్రాయః. స్వయమంతరాత్మీయతా నామరూపవిర్వాహకో బితుం
బుద్ధ్యాదికట్టోపశాక్షితసంస్థిపరగవరయా మహాభూతవర్ణంజయ్యానం తత్సర్వీరకం పరిణమయ్య.
తస్మయః పునస్పదసచ్చిద్రవవ్యదిదశ్చిత్తదేవ దిస్తావరాంజగదూహతత్తద్భువచ్ఛోభవదీతి. నివం
చిదచిత్పదార్థానాం సర్వేషాం పరమాత్మశరీరైకస్వాభావాత్తత్తేనైవ తేషాం సప్రత్యావృత్తకృద్వి
విశేషణత్వచ్చ. అస్మత్సర్వవిశేషణాచిత్తా మకృత్కాదికరిణ్యాయేన విశేష్యమన్తాదాని
స్వాభావాత్ గవఃకర్మాణాం గోత్యదికం ప్రవృత్తివిషిత్తీకృత్య వ్యక్తివర్ణతాదానిస్య ముఖ్యత్వవ
త్సర్వేషాం లోకపుష్పప్రతిపిద్ధస్వస్వార్థాభిధాయనాం స్వస్వాత్మా పరిమితపుష్పిద్ధవిశేషణాత్
ప్రవృత్తివిషిత్తీకృత్య పరమాత్మాభిధానం ముఖ్యమేవేతి. విస్తరస్తు భాష్యంనుసంధేయః.
సమకారుణికస్వావప్రసమువ్రహ్మస్య స్యవరప్రయోజననిరపేక్షస్య బ్రహ్మాణో జగత్సర్గే ప్రయోజనం
కిమత్యత ఆహ (మాత్రార్థ మితి.) ఆత్మనే కల్పనాయ చేతి తాదర్శవత్సర్వమితి. మాత్రార్థం దేశార్థం.
తదాత్మదనార్థ విత్యర్థః. అసత్ప్రాయాణాం జీవానాం స్వారాధనోపయుక్తకరణకేదిదాది
ప్రదానేనోజ్జీవనార్థః. జగత్సర్గే ప్రవృత్తి రితి పరిపూర్ణస్యాపి పరామణిమృత్యు శక్తైవేతి భావః. అతనివ
గర్భజన్మకరణకాద్యనేకదుఃఖావహజగత్సర్గప్రయుక్తనైర్మలత్యాశక్యాపి నిరస్తా. దుఃఖస్య తత్తజ్జీవా
నాదివర్ణప్రయుక్తత్వేత్. మీయంతి ఇతి మాత్రః దేహః భవార్థమభ్యుదయార్థం అభ్యుదయత్వతో విశ్వే
యసరూపాభ్యుదయప్రదార్థమిత్యర్థః. అనేన దేహోత్పాదనస్యాపి ప్రయోజనముక్తిం. ముద్వా భవార్థం
తైవ్రసగ్గిరూపదేహాయదావార్థం ముక్తిసాధనోపాసనవిషయత్వయ ఇత్యర్థః. యద్వా అత్కార్థం
జీవాత్మస్వరూపసత్తలాభార్థం ప్రళయమస్థాన మసత్ప్రాయాణాం జీవానాం పరమాత్మవ శ్శేష

(సుభద్రాహరణకథారమ్భః)

మాత్రార్థం చ భవార్థం చ ఆత్మనే కల్పనాయ చ.

నైషా హ్యపనిషద్భాషీ హ్యర్యేషాం పూర్వజైర్ధృతా,
శ్రద్ధయా ధారయే న్యస్తాం క్షేమం గచ్ఛే దకించనః.

అత్ర తే వర్ణయిష్యామి గాథాం నారాయణాన్వితామ్.

శేషభాషణానైనైవ హ్యత్వన్త్రాలాభః. అకల్పనాయ కల్పనం జ్ఞానైకాకారేష్యాత్మసు దేవమనుష్యాది కల్పనం భేద ఇతి యావత్. తదభావాయ ముక్తయే ఉపాయానుష్ఠానేన దేవాదిభేదనవృత్తిపూర్వక ముక్త్యర్థం చేత్యర్థః. యద్వా సర్వమిదం నజ్జల్పమా. తేజైవోపసద్యతా మిశ్యత ఆహ కల్పనాయ చేతి కల్పనం క్రిదనం తస్మై చరిహర్తస్యాసి క్రిదార్థం జగద్వాసార ఇతి భావః.

సన్నితం సర్వకర్మానాం బ్రహ్మణి ముఖ్యైర్నిర్మితం లోకైర్నిర్మితా అపితు తత్తదర్థేష్యేవ తత్కథం సార్వజనీ పుష్పతిభిర్జ్ఞానేన బ్రాహ్మణీ పుష్పతి స్సౌవ్యత ఇత్యత ఆహ (నైషే.) నైషా ఉపసాంతా బాహ్మీ బ్రాహ్మసంబంధినీ సర్వకర్మానాం బ్రహ్మణ్యభిదావృత్తి నిత్యర్థః. ఉపసంత రిహన్యతమా ఉపనిషదర్థదిదారేణావగంతమ్యేన వాల్మీకి. అనధితవేదాతరాస్త్రాగ్రదా తత్సర్వ ముత్తర్యం సామ్యుచితం తస్మాదేదాంబాధ్యక్షకమస్మిన్ సన్నిత్యైవ స్వనిర్మితా న హి ముటకబ్ధిపుష్పత్తి చుగ్గుటాలవతః సన్నిత్యైవో ముత్తర్యైర్బద్ధసమగూఢావ తస్య తస్మై క శక్తిర్నిహితేత్ర భావః తథాహ పూర్వేషా మపి పూర్వై ర్వాచదేహిభి రేషా పుష్పతిర్వతా అవధృతా నిర్భీతి యావత్. వాచదేవప్రహ్లాదా హి పి సరస్య బ్రహ్మణస్సాన్వితాత్మత్వం సరస్య తచ్ఛరీరత్వం శరీరవాచినాం శబ్దానాం శరీరిణి వగర్హసానం చ హ్యంతోఽగ్రా యతి స్సాత్మ శరీరం వరం బ్రహ్మనిర్దిశ్య తత్సా గౌఢికబద్ధేన సుమహద్భాషి “నాం మనువచనం మూర్ఖై రక్షితా నృషి నిర్విక్ర” ఇతి సర్వకర్మ నిసంబంధ్య త ఏవాహ మనస్థితః. మత్సర్వమహం సర్వం ముమూర్షుః సవాతస” ఇతి నిర్దిశంత స్సర్వముద్గ్రేణానాం సరమాత్మసర్వకానాం ప్రదన్యమంత స్సర్వకర్మానాం సరమాత్మనేన పుష్పత్తి సుదర్శనవిచిత ఇతి భావః. ఇత్తం గృహ్యమాదామా పుష్పత్తేః ఫలమాహ (శ్రద్ధయేవ) తాముక్తవిదాం. పుష్పత్తిం యః పుమాన్ శ్రద్ధయా ధారయత్ సోఽకించనః కాస్తి కించన ప్రార్థనీయం యస్య సః క్షేమం ముక్తి గచ్ఛేన్ ప్రాప్నోతి.

ఇత్తం సరస్య బ్రహ్మణస్సరస్యసర్వంతసర్వముద్గ్రేణత్వ సర్వాతలాచ్యుత్వం సరమరాదుణి కత్వం మోక్షప్రదత్వం చోక్తం. అథోత్తరస్య స్వమనీయోత్పరీక్షితత్వకర్మానిరాసాయ మూర్ధిరరా వేదా

శ్రీవీరరాఘవీయవాణ్యసహితం శ్రీమద్భాగవతే

నారదస్య చ సంవాదమృషే నారాయణస్య చ.

ఒకదా నారదో లోక స్ఫుర్యత స్ఫుగవత్ప్రియః.

సనాతన మృషిం ద్రష్టుం యాయో నారాయణాశ్రితుః.

యో వై భారతవర్షే స్మి న్నేమాను స్సన్తయే శృణోతి.

ధర్మజ్ఞానశాసేత ఆకల్పాదస్థితస్తనః.

తత్ర తోషవిష్ట మృషిభిః కలాప గ్రామవాసిభిః.

పరీతం ప్రణతోఽపృచ్ఛ దిద మేవ కురూద్వహః.

ఒవోక్తాన్తగ్గుణుడొక్కఁడు యానంద స్థువు నీతి పెట్టుకొని వత్సప్రశస్తిపరిపరా విభిషణులగుటచే నందరిని సంవాదించి (అతఁడు) అట్లు స్ఫురత్ప్రీతి మమిత్రులచే నందఱులూసావరింపఁ జూపఁ జేసి ప్రవృత్తరూపి వికాం గథాఁ బఠింపఁజేసి, వర్ణయిష్యమి శ్శబ్దోపి శేషః కోఁసా నారాయణం పరమబ్రహ్మ విలయః. కిం వాఽనారాయణోపశేషః శిశ్నోనా శ్శోతేత్యత ఆహ నారదస్యేతి. ఋషే ఋషివేషధిరస్య బదర్శాశ్రమవాసిరో, నారాయణస్య నారదస్య చ సంవాదం ప్రశ్నోత్తరరూప మితిహాసం కథయన్యసీతి సంబంధః.

సంవాదమేవ ప్రస్తోతుం తదన్నారదస్య నారాయణోపవత్తిమాహ (ఏకదేతి.) సనాతనం పురాణం ఋషిం నారాయణం ద్రష్టుం శస్యాశ్రమం, బదర్శాఖ్యం యయో.

ఋషిం పఠనస్థి (య ఇతి.) క్షేమాయ అభయరూపాయ, స్వస్తయే మోక్షాయ చ ఆకల్పాత్కల్పాపది తపః స్వాశ్మోపాసనాశ్శరణం అస్థితః అధికృతవా నిర్భర్తా, ధర్మః పర్యోచితః జ్ఞానమాతృసః, ప్రకృతిపురుషాభ్యాం విరాజితేన్వ నావలోకనం శమో రాగక్షేపాదిరాహిత్యం. ఏభిరుపేతః

(తత్రేతి.) తత్ర నారాయణాశ్రమే పరీతం పరివృజం నారాయణం ఇదమేవ త్వత్స్వప్న మేవాపృచ్ఛత్.

(నారాయణమహర్షిణా నారదోపదిష్టశ్రుతిగీతోపాఖ్యానప్రారంభః)

తస్మా అవోచద్భగవాన్పుషీణాం శృణ్వతా మిమమ్,
యో బ్రహ్మవాదః పూర్వేషాం జనలోకనివాసినామ్.

౮

శ్రీభగవానువాచ—

స్వాయంభువబ్రహ్మనిత్రం జనలోకేభవత్పునః,
తత్రత్యానాం మానసానాం మునీనా మూర్ధ్వరేసాంసః.

శ్వేతద్వీపం గతవతి త్వయి ద్విప్రుం తదీశ్వరమ్.

బ్రహ్మవాదస్సంప్రవృత్త శ్చుర్యమో యత్ర శేరశేః

౧౦

తత్ర హియ మభూత్ప్రకృష్టమ్ మాయ మనుభవ్యసి.

పరిహారం శ్చ లాన్సర్వా స్వక్ష్యేఽహం శ్శియితేనఘః.

౧౧

(తస్మా ఇతి.) తిల్యై పృష్టవతే నారదాయ ఋషీణాం, శృణ్వతాం సతా మిహం మదు క్,
పరిహరగర్భం పరిహరమవోచత్, తదుక్తపరిహార స్వాపి సాం ప్రాచీనతర్వాం శదదా త్తా విశిష్ట
(య ఇతి.) జనలోకనివాసినాం పూర్వేషాం మగ్రజానాం, సమకాలాదీనాం య స్సంవాదః
ప్రకృష్టరూపస్త మిమ మవోచ దితి సంబంధః.

౮

ఉక్తిమేవాహ (స్వాయంభువేతి.) స్వాయంభువ నారద లస్య స్వయంభువః పుత్రత్వా
జేవం సంబోధనం, పురా జనలోకే తత్రత్యానాం జనలోకస్థానాం, మానసానాం బ్రహ్మమానస
పుత్రాణాం ఉర్ధ్వరేతసాం జన్మప్రభృతి జితేంద్రియాణాం మునీనాం ససకాదీనాం సంబంధి బ్రహ్మనత్రం
సరబ్రహ్మగుణానుభవాత్మకం నత్ర మభూత్.

౯

తదాఽహం క్వగత ఇత్యత ఆహ (శ్వేతద్వీప మితి.) తం శ్వేతద్వీపవాసిన మీశ్వరం
ద్రష్టుం త్వయి గతవతి సతి తదా, బ్రహ్మవాదః, బ్రహ్మణాం వాద స్సంప్రవృత్తః, తం విశిష్య యత్ర
బ్రహ్మవాదే శ్రుతయ శ్శేరశే ప్రతారణభయరహితా ఐకకల్యాణం ప్రాప్తా స్ఫులిమానత ఇత్యర్థః.

౧౦

(తత్రేతి.) హేతి హర్షే ఆశ్చర్యే వా, ఋషిభిః కృత ఏవ ప్రకృష్టయో కృతః, అహో తవ
బుద్ధితోశల మితి మాం ప్రతి యం ప్రష్టవ్య మర్థ, మనుభవ్యసి స తదర్థవిషయకః ప్రశ్నః, అభూత్
ప్రవృత్తః, తతా పరిహర శ్చ తా తత్ర ప్రవృత్తా ప్రశ్నపరిహారా నర్వా నహం హే అనఘ
తే కుభ్యం వక్ష్యే శృణు.

౧౧

తుల్యశ్రుతతపశ్శీలా మ్తుల్యస్వీయారిమధ్యమాః,
అపిచక్రుః ప్రవచన మేకం కుశ్రూషవోఽపరే.

౧౨

సనన్దన ఉవాచ—

స్వస్థస్థమిద మాపీయ శయానం సహ శక్తిభిః,
తద నే బోధయంచక్రు స్తల్లిజైశ్చృతయః పరమ్.

౧౩

యథాశయానం సప్రమాణం వన్దిన స్తత్పరాక్రమైః,
ప్రత్యుషేఽభ్యేత్య సుశ్లోతై ర్బోధయన్త్యనుజీవనః.

౧౪

నను క స్తత ఏక్తా బహువ. తే వా శ్రోతారః. కిం వా బ్రహ్మసత్రస్య లక్షణ మిత్యత ఆహ
(తుల్యేతి.) యద్యపి సర్వే శ్రుతం శాస్త్రజన్యం జ్ఞానం తపః అనశనాది యద్వా “తప ఆలోచన”
ఇతి ధాతోరూపం తప ఇతి. బ్రహ్మోపాసనాత్మకం జ్ఞాన మిత్యర్థః. శీలం తదుపయుక్తా సద్బుద్ధిః.
ఆరాధనాద్యాత్మకస్వభావ శ్చ తుల్యాన్యేతాని యేషాం తే తుల్యాః స్వీయాః ఆరియో మధ్యమాః.
ఉపేక్ష్య శ్చ యేషాం తే “సర్వం విత్విదం బ్రహ్మ తజ్జలని కాంత ఉపాసితే” త్యక్తపాపావ్యక్త్యా
బ్రహ్మోపాసననిష్కత్వాత్ స్వీయాదిరహితా ఇత్యర్థః. అనేన సర్వేషామపి ప్రసవనసామర్థ్యం
సూచ్యతే. అపి తథాపి ప్రవచనే ఏకం చక్రుః సనందనం ప్రతివర్తరం చక్రరిత్యర్థః. అపరే సన
కాయ స్సర్వే కుశ్రూషవో బహువు రితి భేషః. ఏత దేవ బ్రహ్మసత్రం నామ యత్సర్వేఽవ్యదిగత
పరమాత్మయాథాత్మ్యా అపి ఏకం ప్రవర్త్యం కృత్వా అన్యే తు తూష్టిం శృణుయూ రితి భావః. ౧౨

ప్రశ్నస్తు త్వత్కృత ఏవేకభిప్రేక్ష్య తమను క్తైవ సనందనోక్త ముత్తరమాహ (స్వస్థస్థ
మిత్యాదిభిః.) తత స్వవివక్షిత ముత్తరం శ్రుతిగీత్యా నంవాదయతుం ప్రస్తాతి సనందనః స్వస్థస్థ
మితి ద్వాభ్యాం. స్వేనాత్మనా స్వస్థ మిరం చిదచిదాత్మకం జగ దాపీయ సంహృత్య శక్తిభిః సూక్ష్మేష్టా
మాసన్నాభిః ప్రకాశిభురుపాలాత్మిభాని స్సం. శయానం నిద్రాణ మివ వర్తమానం ప్రకృతిప్రసాదీనా
వ్యప్తివ్యభాగాన్ద్యాకా వృత్త్యా నిరవధికస్యానందానుభవపరం పరమపురుషం తదంతే ప్రకయా తే
సృష్ట్యాదా విత్యర్థః. శ్రుతయః తన్నిశ్చిపితయాః మూర్తిభూః వేదాః యద్వా వేదాభివానినో
దేవాః తల్లిజైః పరమపురుషో సావాకబధర్మప్రకాశకైః బోధయంచక్రుః బోధయంత్య ఇవ
తుప్తువు రిత్యర్థః. ౧౩

తత్ర యష్టాంత మాహ (యథేతి.) అనుజీవిని” భృత్యాః పండితాః ముతిపాతకాః ప్రత్యుషే
ప్రథాతే అభ్యేత్య ఆగత్య శోభనాః శ్లోకాః యుక్త తై స్తస్య పప్రమాణః సరాక్రమైః సరాక్రమప్రకాశకైః
శ్లోకైర్బోధయంతి తద్వత్. ౧౪

(నారాయణమహర్షిజా నారదోపదిష్టశ్రుతిగీతోపాఖ్యానప్రారంభః)

శ్రుతయః ఓమః —

జయజయహ్యజామజితదోషగృభీతగుణాం

త్వమసి యదాత్మనా నమవరుద్ధ సమస్తభగః.

వేదపురుషముజనిర్గతా నష్టావింశతిసంఖ్యాకా శ్లోకానామ్ (యజుర్వేదాది) జయ జయేత్వాదరే ద్విర్వాసః. ఉత్కర్షం ప్రాప్నుహీత్యర్థః. నను వైభావత ఏవ సిన్ధుమాత్యుధిలస్యా నవామః కో వా ప్రాప్య ఉత్కర్ష ఇత్యతి అహః - అజాం ప్రకృతిః జహి నాశయ త్యాజయేత్కర్థః. త్వయి ప్రసీదాం నర్వేషాం జీవానాం సంస్కృతివిదానభూతప్రకృతినంబంతం త్యాజయతా త్వయా చారణ్యాతి శయావహః కల్పి దుత్కర్షః. అభూతపూర్వ ఏవ ప్రావృత ఇతి భావః. సన్వహ మపి ప్రకృతివశ్య స్తత్కృతమజాం త్యాజయామివ్యత స్పంబోధయన్తి - సర్వాః జిత్రల్యో ప్రభుత్వా వ్యజిత శరీకృత ప్రకృతే ఇత్యర్థః. సన్వనాదితయా సా ఆవరాధినాం జీవానాం కథం త్యాజయితవ్యేత్యత స్పంబోధ యన్తి దోషగృభీతగుణేతి. స్వసి తోషేషు, గృభీతో గృహీతో గుణో యోవద్భిక్రసానజ్ఞి కానుషజ్ఞివాద్యనృతమో, యే, తథాభూతసాపరాధజనేష్యసి విర్బుద్ధుణలేతోఽన్తి చేత్తమేషేషాను గ్రహణీం స్వ మిత్యర్థః. గృభీతేత్యర్థం “గృహీర్నృచ్ఛవసీ” తి భకారాదేశః. దోషగృభీతగుణా మితి పాతానరం తదా నను కురుః ప్రకృతేర్నృగ్భౌగోపకరణాదిరూపా మః మహాగుణవత్కా ప్త్యాజనం ప్రార్థ్యత ఇత్యత స్తాం విశంషన్తి. దోషాః జీవానాం దోషావసః గృభీతాః గుణాః సత్సరజ స్తమో రూపాః యయా తాం, విష్టాస్తస్య పూర్వనిపాతాదావ ఆర్థః. జీవానాం సంస్కృతివిదానభూతగుణా శ్రయత్వాత్తాం జహీత్యర్థః. నను త్యాజనోపయు క్తజ్ఞానకర్త్యాదిరహితోఽహం కథం నాదమేయ మిత్యత అహః. యద్యస్మా త్వ. మాత్మనా స్వత ఏవ సమవరుద్ధః స్వీకృతః అశేషః భగో. యేన. సః తస్మా జ్ఞహీత్యర్థః. “ఐశ్వర్యస్య సమగ్రస్య వీర్యస్య యశసీర్భిః. జ్ఞానవైరాగ్యయో తైచ వ షణ్ణాం భగ ఇతీరణే” తి విష్ణుపురాణవచనాద్యుగ్ధార్థోఽవగస్తస్య. అనజ్ఞాచితజ్ఞా నైశ్వర్యకర్తృమత్వాద్వాత్సల్యసాగరత్వాచ్చ మోచయతుం ఉమః అతో జహీతి భావః. నను య ఏవ ప్రకృతినంబనాపాదక స్స ఏవ త్యాజయతుం ప్రభు ర్న త్వహ మిత్యాశక్త్యాం త్వ మేవ ప్రకృతి పురుషకాలశరీరకత్వవేషేణ సర్వవారణతయ తస్యంబనాపాదక ఇతి ద్యోతయతు సమస్తద్ద సామర్థ్యానాం ప్రకృత్యాదీనాం పరమాత్మవిశేషణలాపేషేణాపి కారాక్షమత్వా. దన్వతా ప్రళయా నావత్రేచ్చ తేషాం స్వస్వకార్యోన్ముఖ్యసామర్థ్యోద్బోధక స్వమేవేత్యభిప్రేత్య సంబోధయన్తి. అగజగదోకసామఖితకత్వసంబోధకేతి. అగానాం స్థావరాణాం, జగతాం జలమనాం శరీరాదాం చ చరావరాత్మకశరీరరూపేణ కరిష్యమాణానాం ప్రకృతిగుణానా మిత్యర్థః. ఓకసాం తాదృశశరీరాశ్రయా

అగజగదోకసామఖిలశక్త్యవబోధక తే

కృచిదజయాఽఽత్మనా చ చరతోఽనుచరేన్నిగమః

౧౫

బృహదుపలబ్ధమేతదవయస్త్యవశేషతయా యత

ఉదయాస్తమయా వికృతేర్మృదివావికృతాత్.

భవిష్యానాం జీవానాం చ అఖిలా. శ్చక్తయః స్వస్వకార్యోన్ముఖ్యరూపా స్తాసా మవబోధక ఉద్బోధక తత్ర జీవశక్త్యుద్బోధకత్వం నామ చిచ్ఛక్త్యుద్బోధకత్వం తేషాం ప్రళయదళాయా మనుద్బుద్ధచిచ్ఛక్తి కత్వాత్ అత ఏవ, సర్వకారణతయా సర్వకార్యానన్యం త్యామేవ వేదోఽఖిదధాతిత్యాహః కృచి దితి. అజయా అత్మనాచేతి సహార్థే తృతీయా, సాహిత్యం చ విశేష్యవిశేషణవాసేన, తదయ మర్థః - అజయా అత్మనా చ, ప్రకృతిపురుషాధ్యాం విశిష్టన్య, త ఇతి కర్మణశ్శేషత్వవివక్షయా వస్తీ, చరతః జగదాకారేణ సరిణమమానన్య తాపదితిస్థితశ్చైర్వ్యపి వివక్షితం. నిగమః చిదవిద్వాచిచ్ఛన్ముదాయాత్మికో వేదభాగః అనుచరేత్ అనువర్తేత, త్వ మేవాఖిదధ్యాపిత్వార్థః, అనేన కథం చరన్తి క్రుతయ ఇతి ప్రశ్నస్యోత్తరముక్తం భవతి, కారణత్వం చిదవిద్విశిష్టతాకారేణేతి చ తదా మోక్షప్రదత్వం తదౌ పయికగుణపూర్ణత్వం శాస్త్రప్రమాణకత్వం చ, అగజగదోకసాం స్థావరజలమళరీరాశ్రయాదాం, సర్వేషాం, జీవానాం, అజాం, జహీతి వా నంజస్థః, జీవానా మిత్యనుత్వా అగజగదోకసా మిత్యుక్తి రానన్నసృష్ట్యభిప్రాయితా, ఏకత్వతిప్రస్ఫుత్తికారే స్థావరజలమళమళరీరాదా మథావాత్ నిగమోఽను చరే దితి పారోక్ష్యవిధేః, స్తుతే స్సంపారిజీవగతత్వాభిప్రాయతః, కృచిదజయాఽఽత్మనా చ చరతోఽనుచరేన్నిగమ ఇత్యనేన ప్రకృతి సంబంధమేవ కత్వ వియతత త్వి బ్రహ్మపాదకత్వ జ్ఞాపనాయ సర్వకారణత్వం, తస్య విర్వికారేఽనుపపన్నత్వా తస్మిన్ చిదవిద్వైశిష్ట్యం, విశిష్టకారణత్వా దేన విశిష్టకార్యాదాం, విశిష్టకారణానన్యత్వా చ్ఛరీరాశ్రయావాప్స కార్యరీరబూతచిదవిద్వాచిచ్ఛత్వాం విశేష్యాత్మవర్తన్తాభిదాయకత్వం చోక్తమ్.

౧౬

అథ కార్యకారణయో రనన్యత్వం దృష్టాన్తముఖేనోపపాద్య కారణత్వనియత ముముక్షూ పాన్యత్వ మాహః (బృహ వితి.) అవశేషతయా బ్రహ్మణ స్సర్వోపనంహరేణ వ్యవస్థితవయా, జగత్కారణత్వ, దుపలబ్ధ, సృష్టికారే అగుహ్యక, ముసృన్న, మేకజ్జగత్, బృహత్ బ్రహ్మకర్మ, చయన్తి అమనన్తి, “సన్మూలా సౌమ్యేనా సృ ర్వాః ప్రాప్సన్మాయతనా సృశ్చృతిష్ఠాః ఐదద్యానిగం సర్వం సర్వం ఖల్విదు బ్రహ్మ” త్యాదయో వేదాన్తా అచగమయస్తీర్వర్థః, అవత్స త్యవశేషత తి పాతాన్తర, తదా ఉపలబ్ధమత్పన్న, మేక జ్జగద్భితికారే అవతి రక్షతి అన్తరారే అత్తి సంహంతి

(నారాయణమహర్షితా నారదోపదిష్టశ్రుతిగీతోపాఖ్యానప్రారంభః)

అతరుషయోఽదధుస్త్యయి మనో వచనాచరితం

కథ మయథాభవన్తి భువి దత్తపదాని నృణామ్.

౧౬

తతోఽవశేషతయాకరణత్వా. దృఢహదేవేదం జగ దితి “సర్వం ఐర్విదం బ్రహ్మ త జ్జలాని” తివ త్సహేతుకో విర్దేశః. ఏకమపాదయన్తి. యన్య వికృతేః కార్యన్య యత ఇతి వజ్జమీ సప్తమ్యర్థయో స్సార్వవిభక్తికస్తసి. యత ఉపయ ఉత్పత్తి ర్యస్మిం శ్చ. యః సా వికృతి స్తత్కారణేత తతోఽనన్య మృదివా. వికృతా యథా తావదవికృతా పిష్టాకారా మృత ఘటకరావాదిరూపవికృతా తదనన్య తద్వత్. అవికృతా దితి సాతావ్రం. తదా అవికృతా ద్యతో యస్మా ద్వికృతేః కార్యస్యో దయా స్తమయో సా వికృతి. స్తదనన్య. మృదివ యథా తావదవికృతా నృత్పిష్టా దుదితా ఘటకరావాది రూపా మృ త్తదనన్య తద్వ దిత్యర్థః. “యథా సోమ్యైకేన మృత్పిష్టేన సర్వం మృన్మయం విజ్ఞాతం స్యా దిత్యాదికా శ్రుతిరిహానునన్దేయా. తత్ర హి ఘటేన జలమహారేత్యాది వాగ్వ్యవహారపూర్వక జలాహరణాదికార్యార్థం మృత్పిష్టన్య ఘటాదినామకమ్ముగ్రీవాదిరూపవికారసంస్పర్శమభిధాయ. మృత్పిష్టన్య తద్వికారఘటాదేకానన్యత్వ ముక్తం. అతస్సర్వకారణత్వా. త్వయి. ఋషయో. మనోవచనాచరితాని ద్యానస్తుతిచేష్టితాని అదధుః. త్వమేవ నిదధ్యాస్తుష్టువు స్త్యర్థే అదేష్ట స్త చేత్యర్థః. తత్ర సదృష్టాన్తం హేతుమాహః (కథ మితి.) అకాశే నిహితాని పదాని యథా. మోఘాని భవన్తి పతనస్యాదృగ్దశనియత్వాత్ భువి నిహితాని నృణాం పదాని తు కథ మయథాభవన్తి కథం మోఘాని భవన్తి. మోఘానిభవన్త్యేవ. పశ్చార్పతనాభావాత్. ఏవం మనోవాక్పాదయచేష్టితాని త్వదారాధనరూపాణి అమోఘాని సాంసారికతాపనివారణాణి అన్యవిషయాణి ద్యానాదీని చ. న తన్నివారణాణి. ప్రత్యుత నశనాపహాని. అతస్త్యయేన దధు రిత్యర్థః. యన్వా. ఏవం జగత్కారణత్వేన త్వదనన్యత్వా జ్ఞగద్విషయా స్పర్శే వైకారిశ్శబ్దా స్తాత్పర్యతశ్శబ్దా చ త్వయ్యేన వర్తన్త ఇత్యాహః (అత ఇతి.) ఋషయో వేదాః “తమక్రమ్యుషిణ్” త్వాదో ఋషిశబ్దః. ఏదే ప్రయోగాత్. మనోవచనాచరితం మనస ఆచరితం. తార్పర్యం పదనాచరిత మభిధానం చ త్వయ్యేన దధుః స్మరన్తః. నను తత్తదృ విషయాణాం కథ మభిధాయకత్వ మిత్యాశ్చక్రాహం దస్తాన్తమభేన తమపాదయన్తి కథ మితి. ప్రాసాదపర్యట్కాదీని నిహితాని పదాని కథం భువి నిహితాని అనన్తాని భవన్తి ప్రాసాద పర్యట్కాదీనిపర్యత్పర్య మేన మోఘాని భవన్తి. ఏవం ప్రాసాదరూపాస్తాత్పర్యమూ తద్గతనామ రూపిన్వాహకశబ్దస్తత్తయ్యేన తత్తదృగ్గీరతే నిర్వాహకే చ వేదా వర్తన్త ఇత్యర్థః. అపృథక్పిర్వ విశేషబాధితత్వాం ముక్త్యర్థకరణత్వామేన విశేష్య వ్యవస్థాధానం ముఖ్యమవేత్యప్రాయః. ౧౬

ఇతి తవ సూర్యయ త్ర్యదిపతేఽఖిలలోక
మలక్షవణకథామృతాద్ధిమవగాహ్య తపాంసి జహూః,
కిముత పునస్త్వదామవిధుతాశయకాలగుణాః పర
మభజన్తి యే పదమజస్రసుఖానుభవమ్.

దృతయ ఇవ శ్వసన్త్య సుతృపో యది తేఽను
విదామహదహమాదయోఽజ్ఞానుస్మజన్యదనుగ్రహమ్,

అథ ఋషయ ఇత్యాదేః పూర్వయోజనాయాం తైముస్యన్యాయేన భగవద్భాషనస్య సాంసారికతాపనివర్తకత్వమాహః (ఇతి తవ సూర్యయ ఇతి.) ద్వితీయయోజనాయాం తు కాలఽప్యవసనియతముముక్షాపాన్యత్వం. తైముత్వన్యాయేనాహః (ఇతీతి) త్ర్యదిపతే ఇతి సంబోధనం. జగజ్జన్మస్థితివివాదనిర్వాహక ఇతి వైకృతే, అతః, స్ఫూరయో వివేచినః. తవాఖిలలోకమలక్షణకథామృతాద్ధిం, అఖిలానాం. లోకానాం జనానాం శృణ్వతాం పఠతాం చ. మలం పాపం క్షవయతీతి యదా. పా. కతైవామృతం, తస్మాద్ధి. మవగాహ్యేన, తపాంసి ఆధ్యాత్మికాదితాపాః. జహూస్తత్రబాః. కిం పునర్భాషనరా ఇత్యాహః కిముతేతి. హే పరమ. యే, న్వదామ న్యతేజః, న్వవిషయకం జ్ఞానం. న్యశబ్దః పరమాత్మవరః తేన విధుతాః ఆశయగుణాః రాగాదిమనోవృత్తయః కాలగుణాదయశ్చ యైస్తే అజస్రసుఖానుభవం విత్యజ్ఞానానందాత్మకం పద్యత ఇతి పదం న్వరూపం ఓజన్తి తే తపాంసి జహతీతి కిం పునర్వక్తవ్య మిత్యర్థః.

అథ భగవద్భజనవిముఖానాం జన్మవైయర్థ్యమాహః (దృతయ ఇతి.) తే తవ అనువిదాః అనువిదాయనః. త్వదాశ్రయజయోగ్యజన్మభాకోఽపీత్యర్థః. అనుత్పన్న స్త్వాం. విహాయ తేజలం యది ప్రాజేంద్రియతర్పణవరాః శబ్దాదివిషయవివలాశ్చేత్రే దృతయ ఇవ ఉచ్చసంతి దృతయ శ్చర్యభప్తికాః. తా యథా వాయుపూరితా ఉచ్చసంతి తద్యక్ష్మతోచ్ఛ్వాసా ఇత్యర్థః. అనేన అతః ఋషయో దధు రిత్యాద్యయోజనాయాం కథ మయథా భవంతీత్యాః సూచితమన్యవిషయద్వానాది మోక్షుత్వం నృప్తికృతం. నను నతి మమ కారణత్వే తన్నమన్యతముముక్షాపాన్యత్వస్థితి. కారణత్వ మేవ తన్నమవస్థుం. అచేతనస్య ప్రధానస్త్వేన మహదహజ్ఞారాదిరూపేన పరిణామస్వభావస్య కారణత్వాత్. తథా హి చేతనభోగ్యభూతస్య సత్త్వరజస్తమోమయస్య వియదాదినామరూపవికారావ స్థితస్య జగద్రూపస్య వస్తునః కారణభూతం వస్తు తత్త్వభావ మేవేతి యుక్తం గుణసామ్యానన్తం ప్రధాన మేవ కారణమితి. అత ఏవ కార్యకారణయో రనన్యత్వోపపాదకమృదాదిదృష్టాంతోపపత్తి రితిక్షర్యధికరణపూర్వజ్ఞానసారిణీ మాజ్ఞానభివేత్య పరిహర మాహః మహదిత్యాదీనా

(నారాయణమహర్షిణా నారదోపదిష్టశ్రుతిగీతోపాఖ్యానప్రారంభః)

పురుషవిదోఽన్వయోఽత్ర చరమో న్నమయాదిషు య

యదనుగ్రహత ఇత్యంతేన. యన్య తవానుగ్రహతః, “తదైక్షత బహుస్యా”. మితిశ్చత్వకనఙ్కల్పాల్లభి
 నత్రాకాః యేనానుప్రవిష్టా శ్చ మహదహఙ్కారాదయః అణ్ణ మసృజా. అచేతనస్యేక్షత్వకాను
 గృహసంభవాన్న తన్య కారణత్వ మితి భావః. న చ వృష్టిప్రతిక్షేపాలయ ఇతవద్గోణానుగ్రహ
 సంభవః. “ఐతదాత్మ్య మిదం సర్వం తత్పత్వం న ఆత్మే” తి కారణస్యాత్మత్వక్రవణాత్ స్వాదేతత్
 మాతూత్పరీదానం కారణం జీవస్తు భవితు మర్హతి తస్యేక్షనఙ్కల్పాపరవర్ణాయానుగ్రహ సంభవాత్.
 తథా హి “ఆత్మన ఆకాశస్సంభూత” ఇత్యాత్మకజ్ఞేన కారణత్వం ప్రకమ్య తస్మాత్మ శబ్దవాచ్యస్య
 జీవాతిరిక్తత్వకజ్ఞాప్యదాసాయ ప్రతివర్ణాయం “తస్యైష ఏవ శారీర ఆత్మేతి” శరీరసంబంధమభిధాయ
 అనందమయశబ్దేన స్వార్థకమయదంతేన తస్మాన్లందరూపతాం చాభిదాయ “సోకామయతే” తి తస్యేక్ష
 పూర్వకసృష్టిరామ్నాయతి ఇత్యానందమయాధికరణపూర్వకజ్ఞేనుసారిణీ మా శ జ్ఞా మ భి ప్రే త్య
 పరిజహూః పురుషవిద ఇత్యాదినా. అనందపల్ల్యా మన్ననుయప్రాణమయమనోమయవిజ్ఞానమయా
 నందమయేషు, య శ్చరమ, అనందమయః పురుషవిదః “నవా ఏవ పురుషవిద ఏవే” త్యాదినా
 పురుషాకారత్వేన విభావితః. అన్వయః, “తన్య ఏయమేవ శరః మోదోదక్షిణః పక్షః ప్రమోద
 తిత్తరః పక్షః అనంద ఆత్మా బ్రహ్మపుష్పం ప్రతిపే” త్యుక్తశరఃపక్షపుద్గాదిరూపపురుషప్రకారా
 న్వయవాచా న త్వమేవ నతు ప్రత్యగాత్మేత్యర్థః. కుత ఇత్యంతో విలంబంతి యత్పదసదితి. సదనచ్చిద
 చిదాత్మకప్రసంభూతారం య దిత్వర్థః. “తక్స్పృష్టాః శబేవానుసావిశత్ తదనుప్రవిశ్య
 సచ్చ త్వచ్ఛారవ” దిరి స్వస్పృష్టచిదచిదనుప్రవేశేన రదురసూక్ష్మకణగద్రూపేణ భవనన్య చిదచిదద్వావి
 శబ్దాభిదేయత్వస్య చ క్రూరుమాణస్య జద్దముక్తోభయావస్థజీవాసంభావితస్య త్వయ్యేవ సంభవా
 దితి భావః. కిం చ య చక్షః చిదచిదాత్మకప్రసంభూ ర్నరం విలక్షణం విరుక్తావిరుక్తవిలయనా
 విలయనవిజ్ఞానా విజ్ఞాన సత్కాన్య శబ్దైః ప్రకృతిపురుషౌ నిర్వికలతదంతరాత్మతయా తదనుప్రవేష్టుతయా
 కూయమాణం. యత్ర జీవాతిరిక్త స్వయేవ అదృశ్యైష్యన్నమయాదిషు చతుర్థ సంహృతేష్యస్య
 వశేషమనస్థిత మానన్దమయరూపం. ఋతం విత్తికాం తత్త్వ ఏవ ఏవ ముక్తదర్శనవనాది
 రరణతయా క్రూయమాణమితిత్వత్వాత్మకానుగృహీత్వత్వం జీవాసంభావితం త్వయ్యే వోపసన్న
 మితి నమదానుబిషామః. శారీరాత్మత్వం చ న్యశరీరకే త్వయ్యేవోపసన్న మితి చ భావః.
 అత్ర కేచిద్ అన్నన్య రూపిమాసదిశ్యమానేషు య శ్చమో బ్రహ్మపుష్పం ప్రతిపేతి పుష్పత్వేనోక్తః
 న డ్య, మితి సంబంధ మాహుః. తథా “తస్యేదం బ్రహ్మ పుష్పం స్వాత్పరీష్టాహేతు” రిశ్యః.
 వ్యతిరేకక్రూరేర్పిహ్యవిషయత్వప్రతితితః. గ్లోకన్య చక్షమాణస్య బ్రహ్మప్రాధాన్యవిశ్వరూత్

స్వదనతః పరం త్వ మథ యదేష్వవ నేష మృతం.

౧౦౮

ప్రియమోదాదిరూపేణ విదితస్య జనైస్సమైః బహునన్దమయస్యాస్య క్షాత్రా యా శ్చాత్ర సజ్జతేః
 సదసద్భావయో ర్జ్ఞానాజ్ఞానయోశ్చ నిరంజనః. అంశత్వానన్దతేర్నిర్వికారస్య మయటాఽత్రవై. వికారత్వా
 బోధనాచ్చ మయబోహ్యత్ర సజ్జతేః. తస్యైష ఏవ శారీర ఆత్మేతి చ తద్విస్తరమ్ ఆత్మాన్తరం కీర్త్యమాన
 మానన్దమయవస్తునః. బ్రహ్మత్వం నావగమయే దిత్యతః పునరిన్ద్ర హి. పరంబస్మి విత్తత్కథేదే శోధ్యత్వానుప
 పత్తితః. నానన్దమయశబ్దేన వాచ్యం బ్రహ్మేతి నిర్భయమ్. పుచ్చ్యంతేనైష యత్తత్ర రూపిణం తు తదిష్కర
 ఇతి (తత్తుచ్చమ్) “పుచ్చేన్ ప్రకరణే బోధిత పూర్వమన్నవయాదిమ స్వస్యాదనన్దరై స్సాన్దమయవై
 స్సునిరూపణాత్. శిరః పఞ్చాదిరూపేణ పురుషత్వస్య నిర్భయమ్. ప్రీయమోదాదుభి స్స్వస్యాదభిన్నైరేవ
 రూపితః. న తిద్భుతే బ్రహ్మణోఽత్ర బోధనమయశబ్దితః. తత్తద్విస్తరమయస్య వస్తునో బోధకస్యైవై.
 తస్యైష ఏవ శారీర ఆత్మేత్వాత్మవదస్య హి. వ్యాఖ్యానన్దమయే పర్యవసన్నా కీర్తనాత్పునః. అన్యస్య
 బ్రహ్మపర్యాయస్యానన్దమయత స్తతః. అన్నాదిమయపర్యా యే మాత్రానాం శ్లోకరూపిణామ్. వాత్సానం
 పక్షపుచ్చాదిమదిర్భవంతః పునః. పుచ్చమాత్రపరస్యాస్య శ్లోకస్యావ్యవస్థితే. అనన్తరే సోభామయతీ
 వాక్యత్రుతేన సః. ఇతిశబ్దేన పుంసత్తుబోధితేన తథా పునః. ప్రధానప్రతికారాన్దస్య పరామర్శసాధుః.
 అనన్తరస్యానందమయస్యాత్రబోధసజ్జతే. బ్రహ్మణో వ్యవహారేన తదవస్థాపనక్షితే. బ్రహ్మణో స్థ
 శబ్దస్య హ్యనన్దో బ్రహ్మ ఇత్యతః. త్రుతేస్సంప్రతిపన్నత్వా దానన్దస్థాపనే క్షమాత్. అనన్దమయమాత్మానముప
 సన్క్రమ్య వాక్యతః. అనన్దానన్దమయమోరై కార్యస్య ప్రతితితః. అనన్దమయశబ్దేన పరబ్రహ్మ వబోధనాత్.
 అనన్దో బ్రహ్మేతి వ్యతానా దితి పర్యాయతుల్యతః. అనన్దమయతుల్యార్థాచ్చిద్వాదానన్దః. పరమ్. ప్రతీకార
 త్రుతేః పశ్చాదుపపత్తేరభావతః. న పుచ్చ మేవ బ్రహ్మేతి కింతు పుచ్చపదిష్కరే. స్వాభిన్నపక్షపుచ్చుప
 పరప్రకరణస్య వై. అవగుణ్యేన పక్ష్యా చ విధేకస్య తథా పునః. అంశాత్కన్యనోపపత్తే ర్వ్యతిరేకస్య
 విశ్చయాత్. ఆత్మా బ్రహ్మనన్దమయశబ్దైరేకార్థబోధనాత్ తేషా మన్యతమనాసి శ్లోకస్య హ్యుపపత్తితః.
 అనన్దస్యాపరిచ్ఛిత్తేః పుచ్చబ్రహ్మవదస్య హి. అనన్దమయవాచ్యస్య ప్రసిద్ధేరన్యథావతః. సదసద్భావయో
 ర్జ్ఞానాజ్ఞానయోశ్చ తథా పునః. క్షాత్రా యా స్సంభవాదస్య రూపజస్యోపపత్తితః. అంశాంశిభ్యాం
 తథానన్దమయశబ్దగతస్యవై. మయటాస్సార్థికత్వేన ప్రాచురాద్ధేవ వా పునః. దిపవ త్రైవిరారాధకత్వాదావచ్చ
 బ్రహ్మణః. నిర్వికారత్వవిత్వాహదవన్యాత్మత్వవాదినః. తస్యైష ఏవ శారీర ఆత్మేత్వస్యావిరోధతః.
 తద్వస్త్యవగుణతేన శోధనస్య విధేః పునః. ప్రత్యగర్థస్య శోధ్యత్వం పదస్యతే ర్నిహృతే న్నథా.
 అనన్దమయశబ్దేన వాచ్యస్య బ్రహ్మణస్తథా. శోధ్యత్వస్య ప్రవత్త్యా చ సాధ్యస్య హ్యుపపత్తితః.
 కలవ్యకాన్తిరూపస్య న పుచ్చం బ్రహ్మ వై మతమ్. అన్యథాఽఽనన్దమయత స్స ఏవ బ్రహ్మతు
 స్థితమ్. ఇతి పుచ్చబ్రహ్మవాదిదూషణోద్ధార ఇష్కతే.

౧౦౮

(వాయుదమహర్షిణా నారదోపదిష్టశ్రుతిగీతోపాఖ్యానప్రారంభః)

ఉదర ముపాసతే య ఋషివర్తసుకూర్పదృశః

పరిసరపద్ధతిం హృదయమారుణయోదహరం.

తత ఉదగాదనన్త తవ ధామశిరః పరమం

పునరిహ యత్సమేత్య నవతన్తికృతాన్తముఖే.

౧౯

స్వకృతవిచిత్రయోనిషు విశన్నివ హేతుతయా

తరతమతశ్చ కాన్యనలవత్స్వకృతానుకృతిః.

అస్తు కారణత్వే ఉపాసకత్వం. తే తే క్షుత క్షుత కథం కథముపాసతే. కీదృశం చ ఫలం. మిత్యపేక్షయాం ఉపాసనభేదానభిదాయ నర్వేషామప్యూపాసకానాం మోక్షైకఫలత్వ మాహుః. ఉదర మితి. వర్తసు వేదాన్తవిహితేషాపాసనామార్గేషు యే. కూర్పదృశస్సూక్ష్మమతయః. తత తేచి దారుణయః అరుణవంశ్యాః హృదయః. హృదతం దహరం దహరశబ్దవాచ్యం హృదయపుష్కరీరాన్తగ్తా కాళరూపం త్వా. ముపాసతే. తేచిత్తు వైశ్యానరవిద్యావిష్టాః. ఉదయః. ఉరస్తటాలగాగ్నిశరీరభం. అస్థ. ముపాసతే. తేచిత్తు పరిసరపద్ధతిం పరిత్యజ్యతి వ్యాప్తోఽతీతితయా. సుషు హృత్పానాదీ సైవ పద్ధతిర్నాగ్న స్థాం సుషుమ్నూమార్గస్థం త్వా. ముపాసత ఇత్యర్థః. సుషుమ్నూయాః స్థూచమాదాత్మ్య శిరః పర్యన్తవ్యాప్తే తదభిప్రాయేణ పరిసరపద్ధతి మిత్యుక్తం. తథేవ స్పష్టయతుం పరిసరపద్ధత్య విలంబన్తి తతః హృదయాదారభ్యేశ్యర్థః. హే అనన్తయ. తస్య. పరమం. ౧౯ ము. ఉపాసనస్థానం శిరోఽపి తస్య తత్పర్యవ్తం య దుదగాదూర్వమాప్రామత్ “శతం చైకా చ హృదయస్య నాద్యస్తాసాం మూర్ధాన మభినిస్సృతైతే” తి శ్రుత్యర్థోఽత్యానంపితః. తవ ధామశిరః పర మిత్యనేన శిరోఽపి తస్య దుపాసనస్థాన మిత్యుక్తం భవతి “ఏష సేవపథో బ్రహ్మవదః తయోర్వమాయన్న స్యుతతః” మేతి. ఏతేన ప్రతిపద్యమానా ఇమం మానవమావర్తం నావర్తన్త” ఇత్యాది శ్రుత్యర్థమభిపేక్ష్య విశిష్టన్తి యత్. మధ్యవాదీపర్త్య శిరో వా నర్వేషామప్యూపాసకాః సమేత్య ప్రాప్య పున రిహ ప్రకృతముజ్జలే కృతాన్త ముఖే మృత్యుముఖే సంపారే. న పరిన్తి. య దితి సర్వాభిప్రాయకో నభంసకనిర్దేశః.

౧౯

ఏవ ముపాసనస్థానప్రసక్తాత్పరమాత్మనోఽనుచిదేహసంబంధ ఉక్తః. అథ కార్యాంతః ప్రవిష్టస్యాపి తస్య విద్వోషతయా పరమప్రావ్యత్వమాహుః (స్వకృతేతి.) హేతుతయా సర్వోపాసనత్వేన స్వేన త్వయా కృతాః నిర్మితాః. విచిత్రాః. యోనియో దేహః యేషాం తేషు. దేహమనుష్మాద విచిత్రభవత్కృతశరీరతేషు జీవేష్విత్యర్థః. విశవా అన్తరత్మతయా ప్రవేశకా. యద్వా. దేహి

అథవితథా స్వమూష్యవితథం తవ ధామనమం విరజ
ధియోఽన్వయం త్వభివివన్యవ ఏకరసమ్.

౨౦

స్వకృతపురే ష్యమీష్యబహిరన్తరసం వరణం
తవ పురుషం వదన్త్యభిలశక్తిదృతోఽంశకృతమ్.

శరీరేష్యేవోపాసకానుగ్రహణోపాసనార్థం విశా తిష్ఠా. ఇవశబ్దోఽనతిర్దిర్ఘాత్తకః. విశన్నే వేత్త్యర్థః. తరణమతః జ్ఞానాల్పశ్చమహాత్వాదిధావేన స్వకృతాః యోసి. రనుకరోతీతి తథా. హృదయాదికార్య పరిమాణోత్పత్తివినిశాద్యనుబాధీ గాన్వీత్యర్థః. అనంతత్. యథా. అగ్నిః. స్వకస్తారతమ్య హీనోఽపి కృణోతాహ్లాదుసారేణ తథా ప్రకాశనే తద్వత్ అథ యద్యప్యేషమథాపీత్యర్థః. అమూషు. యోవిషు. విజితాసు అనిద్యధూనూ. పనంబూతాపీత్యర్థః. అవితథ మనుషనంప్రకృతం కుతః స్వగుమేకరూపం. కారాని. ప్రవేశత్కతకారంబుగోగ్గుర్వరహితం. భద్ర్యుః. ఏకరసవిచ్చిన్నా నన్దం తవ ధామ స్వరూపం విరజతితా నిర్మలమనయః. అనునన్దస్తుపాసనే. అభియన్తి ప్రాప్నువన్తి చేత్త్యర్థః. అన్వయన్త్యభివివన్యవ నిరసన మితి పారాన్తరం. తథా అభివివన్యరః వివిదత్తద్గుణవాదాశ్చాన్త్యుతియుక్తాః. అన్వయన్తి అవ్వితా గచ్ఛన్తి. ప్రాప్నువన్తితి యావత్. అత్ర పర్యజ్ఞ స్వకృత్యర్థాన్త్యభిలశక్తిదిర్ఘాత్తకః. అనూనభ్యావ్యవృత్తిశ్చ స్యాహీనోఽపాదిమాకా శశి. క్లమశబ్దీభవదుక్తోఽపాదినిరసంయుతః. నిరసద్యః పరః ప్రాప్తిర్భవతిహీనక్షరప్రమ" ఇత్యాది స్మృత్యర్థోఽనునందేయః.

౨౦

"పరః పర్యజ్ఞస్థి యే పదమజగ్రహణమనంతర ముపాసతే అవితథం తవ ధామ నమం ఏకరస" మిత్యురాదిస్థానవిశేషాద్విభజనకవిద్యాత్వస్వరూపోపాసకానాం తల్పాస్తి రుక్తా. అథ దివ్యవిగ్రహోపాసకానా మపి తల్పానాన్యోపాసకత్వరూపం ఫలమిత్యభిప్రేత్య తదుపాసకా శ్చ కేచిత్సంతీత్యాహః (స్వకృతపురేష్యత్తి.) అమూషు వేషమనుష్యాదిషు స్వేన తమూ కృతేషు. పురేషు త్వన్నినానభూతేషు దేహీషు సన్తమితి శేషః. అభిలశక్తిదృశః అభిలా. శృక్తిః భవంతి తథా తస్య తవాంశకృతం అంతేన సజ్జల్పార్వకృతజ్ఞానేన. కృతం కల్పితం ఉపాత్తమబహిరన్తరః అన్తర్బహిర్యేకరహితం. అన్తర్బహి శ్చ బాహ్యైశ్చ మిక్కర్తవ్యః. అనేక విగ్రహస్థాపి పూర్వక వస్తానప్రయుక్తపరిచ్చిన్నత్వశ్చాన్త్యవృత్తిః. అనంతరజం సంకోదహేతురహితం పురుషం పురుషాకారం విగ్రహం. పదన్తి వేదాన్తా ఇతి శేషః. "అజ్ఞానమాత్రో రవికుర్వాదాః అజ్ఞానమాత్రః పురుషో మర్త్య ఆత్మవీ త్యుతి. అజ్ఞానమాత్రః పురుషోన్త్రాత్మా నవా జనానాం హృదయే నల్పివిష్ట" ఇత్యాద్యాః వేదాన్తాః ప్రతిపాదయన్తీత్యర్థః. ఇతిశ్చంభూకం తవ పురుషం తథా స్వగతం

(నారాయణమహర్షిణా నారదోపదిష్టశ్రుతిగీతోపాఖ్యానప్రారంభః)

ఇతి నృగతిం వివిచ్య కవయో నిగమావపనం భవత
ఉపాసతేఽజ్ఞీమభవం భువి నిశ్వసితాః (విశ్వసితాః)

౨౦

దురధిగమాత్మత త్త్వనిగమాయ తవా త్తతనోశ్చరితమహామృతాబ్ధిపరివర్తపరిగమయాః
న పరిలషన్తి కేచిదపవర్గమపిశ్వర తే చరణసరోజహంసకులః జ్ఞవిస్మయగృహిణః

౨౧

త్వదనుసథం కులాయ మిద మాత్మనుహృత్ప్రియం
చర్చరతి తథోన్ముఖే త్వయి హితే ప్రియ అత్మని చ.

సరజన్మ త్వదారాధనోపయుక్తమిదం నృజన్మేతి చ విచిన్త్య విచారపూర్వకం విశ్వత్య భువి భూమౌ
కేచి, త్కవయో వివేకిః, నిశ్వసితాః ప్రాణాయామవరాః, జితప్రాణేన్ద్రియైః ఇత్యర్థః. తవాజ్ఞీ
ముపాసతే, కథంభూతం, నిగమావపనం నిగమానాం వేదావా మావపనం జ్ఞేత్రం పతిసాదనవిషయ
మితి యావత్, యద్వా, నిగమస్య జ్ఞానస్యావపనం అపమస్తా దుప్యతేఽనేనేత్యావపనం ఉత్పాదకం.
“తేషాం సతతయుక్తానాం భజతాం పీఠిపూర్వకమ్, దదామి బుద్ధియోగ” మితి భగవదుక్తే.
అభవం న భవ స్సంసారో యస్మాత్పేవ్యమానాత్ తం భువి విశ్వపిఠ ఇతి వారాన్తరం, పదా మోక్ష
య్యవ్యతీతి దృఢవిశ్వాసయుక్తాః ఉపాసత ఇత్యర్థః.

౨౦

కేచిదుభయవిధమభ్యుపాసనం విహాయ కేవలం త్నద్గుణామృతపానసుఖితా మోక్షమపి
నేచ్ఛన్తిత్యాహః (దురధిగమేతి.) దురధిగమః దుఃఖేనాప్యవగన్తు మశక్త్యం య దాత్మన స్తన
తత్త్వం యాతాత్మ్యం తస్య పిగమాయ ప్రరాశనాయాత్తా ఉపాత్తా తనుః రామకృష్ణాదిరూపా యేన
తస్య తవ చరితమేవ మహా నమృతాబ్ధి స్తస్మిన్ పరివర్తన అపగహనేన పరిశ్రమణాః పరిరత్ర వర్జనే,
పరివిదూతాః, శ్రమాః అధ్యాత్మిరాదితాపాః, యేషాం తే హే రుశ్వర తే అప చరణసరోజసంబద్ధినో
హంసా తాగవతా స్తత్కృలనక్షేన విస్మయస్త్వైక్యాః గృహాః గేహదేహాద్యనురాగా యైస్తే అవపర్గం
మోక్షసుఖమపి న పరిలషన్తి న కాజ్ఞన్తి.

౨౧

నృగతిం విచన్యేత్యనేన దేహస్య భగవత్పేవోపయుక్తత్వ మఖిప్రేకం తదేవ
స్పష్టయన్త్యస్తథైవ సతి తస్య సాఫల్య మన్యథా తు న సాఫల్యం ప్రత్యుతానర్థహేతుత్వం చేత్యాహః
(త్వదనుపకరమితి) కులాయం సిద్ధత్య మిదం నృకరీరం త్వదనుపథం త్వదనువర్తి, త్వదారాధన
ప్రపణం చే దిత్యర్థః, తద్వ్యాత్మాదిన చర్చరతి ఆత్మాదిని స్తుల్యం స్యాదిత్యర్థః. తథావ్యసద భ్యుపాసనయా

న ఐత రమన్యహో అనదుపాసనయాఽఽత్మహనో
యదనుశయాభ్రమన్త్యురుభయే కుశరీరభృతః.

౨౩

నిభృతమరున్మనోఽక్షదృఢయోగయుజో హృదయన్మనయ
ఉపాసతే తదరయోపి యయు స్మరణాత్.

ప్రియ ఉరగేన్ద్రభోగభుజదణ్డవిషక్తరయో

వయమపి తే సమాన్సమదృశోఽఙ్గీసరోజసుధాః.

౨౪

శర్వాదివిషయసేవయా హేతుభూతయా ఆత్మహనః ఆత్మమాతినః విషయసేవయాః అన్తః
స్థావరత్వాపాదకతయా ఆత్మనోఽనత్ప్రాగ్భూతాపాదకత్వాత్తత్వేవావరా ఆత్మమాతిన ఏవేతి భావః.
తన్మన్యహో నరమన్తే అహో నిరతిశ శుగుణాదదిదం శరీరం ప్రాప్యపి త్వాం న భజన్త ఇతి భేదః.
కథంబూతేః యథోక్తుకే యథావస్థితో హ్యులానన్దే అత ఏవ ప్రయే అత ఏవ చ హితే. ఉన్మన ఇతి
పాతే రఃషదానుకూల్యేగావ్యభిముఖీభవితు ముద్యుక్త ఇత్యర్థః. కుతస్తాన్ప్రతి భిన్నద్వే ఇత్యత ఆహాః
యద్యస్మా దనుశయాః ప్రతిజన్మ భుక్తావశేషోత్తరోత్తరదేహవిమితకర్మయుతాః ఉరుభమా భయం
యప్పిన్ తస్మి న్సంసారే భ్రమన్తి అత స్తే కుశరీరభృతః కుశ్చికదేహరాజః కేసరిం శోభ్యా
ఏవేతి భావః. భుక్తావశేషం కర్మానుశయ స్స ఏషా మస్తీత్యర్థ ఆదర్శం.

౨౫

అస్తాం త్వయి నరమన్త ఇతి. అహో ఐత త్వయి ద్వేషాదిక మపి న కుర్య ర్యతన్త్యయి విరక్షణ
విషయే తస్యాపి త్వత్ప్రీతిసాధనత్వాది సదృష్టాన్తం సోదాహరణం సోపహదనం బాహుః (నిభృతేతి)
మరుతః ప్రాణాః మనశ్శాఙ్గణీన్ద్రియాణి చ నిభృత సయమితాని మరుదాదీనియైస్తే చ దృఢం
అవిచార్యం యోగ ముపాసనాత్మకం యజ్ఞతః తదా తే మురముః హృది యత్తత్త్వయాప ముపాసతే
తదేవారయః శ్రద్ధవోఽపి స్మరణాదప్రీతిపూర్వకస్మరణా ద్యయుః ప్రాప్తుః. తథా ప్రియః గోప్యోఽపి
ఉరగేన్ద్రస్యాహీన్ద్రస్య దేహసదృశయో ర్భుజదణ్డయో ధృశేషే సర్వా భీర్యాసాం తాః తదేవ యయు
రిత్యన్వయః. విషయన్య విరక్షణత్వాదితి భావః. కిం ఐహనాః వయం వేదాభిచూచినో దేవా అపి అఙ్గీ
సరోజ మేవ సుధా తద్వద్యోగ్యం యేషాం తే త్వచ్చరణసరోజప్రకాశకా వయ మపీత్యర్థః యన్మా అఙ్గీ
సరోజం సుష్టు దయన్తి పిబన్తి అనుభవ స్తీతి యావత్ “దేటాన” ఇతి దాతో రూపవిదం. త్వయి
ప్రమాణతయా త్వదన్తరగ్భూతాన్త్యత్వయాపాదిప్రకాశకా వయ మపీత్యర్థః. తవ సమాస్తుల్కాః
మునిప్రభృతయ ఇవ త్వమేవ విషయటాతం తాత్పర్యతోఽర్థత శ్చ ప్రాప్నుమ ఇత్యర్థః. అత్ర
హేతుత్వేన విశిష్టన్తి (సమదృశ ఇతి.) సమా దృగ్గూః నాద్యకవిమోక్షత్వతావన్య పై ర్భు
నైర్భుజ్యాదిపరిహారాదు వ్యాజమాత్రపరిమిన్ సర్వానుజిమ్యుక్తేస్తవ సర్వేఽపి తుర్యకజ్ఞః
ఇతి భావః.

౨౬

(నారాయణమహర్షిణా నారదోపదిష్టశ్రుతిగీతోపాఖ్యానప్రారంభః)

క ఇహను వేద బతావరజన్మలయోగ్రసరం

యత ఉదగాదృషిర్య మనుదేవగణా ఉభయే.

తర్హి నసన్నచాస దుభయం న చ కాలజవః

కి మపి న తత్ర శాస్త్రమపకృష్య శయాత యదా.

౨౫

అజ్ఞానరోజసుచా ఇత్యనేన భగవత్స్వరూపస్వభావాచివ్రకాశకం వేదాఖ్యం శాస్త్రమేవేత
భిషేతం, అతస్తేన వినా భగవతో దురవగమత్వం సహేతుకమాహః (క ఇహేతి.) అవరజన్మలయః
అర్వావీచోత్పత్తి నాశవాః, ఇహలోకే కోమ పుమాః అగ్రసరం సృష్టేః పూర్వభావినం సూక్ష్మ
చిదచిద్విశిష్టత్వేన కారణతమూలవస్థితం త్వాం వేదశాస్త్రేణ వినా న కోఽపి వేదేత్యర్థః. బితేతి విన్మయే-
“యతో వాచో నివర్తన్త” ఇత్యుక్తరీత్యా వాఙ్మనసాపరిచ్ఛేద్యస్వభావం తం వేత్తుముద్యుక్తోఽవిన్మయతే
సర్వేషా మవరజన్మలయత్వే ముపపాదయన్తి. యత స్వత్వః ఋషిర్బ్రహ్మ ఉదగాదృషభూవ. య
మను పశ్చా చ్చతుర్భుతోత్పత్త్యనంతర మిత్యర్థః. ఉభయే నివృత్తివిస్తా ససకాయః ప్రవృత్తివిస్తాః
మరీచ్యాదయశ్చ దేవా ఉదగుః. మనుజాస్తేభ్యోఽర్వాచీనా ఇతి కిము వక్తవ్య మితి భావః. అగ్రసరత్వ
ముపపాదయన్తి (తర్హీతి.) యదా భవాః శాస్త్ర మపకృష్య స్వహృదయే విధాయ శయాత శయితవాః
తర్హి తదా సృష్టేః పూర్వకాలే సత్కార్యావస్థం చిద్వస్తు అసత్కార్యావస్థమచిద్వస్తు ఉభయం మిశ్రరూపం
కార్యం చ కాలజవః కాలప్రపు త్తిః సర్గాదివిషయా నాసీత్. కింబహునా? తత్ర తదా న కిమప్యాసీదిత్యర్థః.
అత్ర నాసదాసీన్నోసదాసీత్, ఏకోహ వై నారాయణ ఆసీ న్న బ్రహ్మ నేకానో నేమేచ్ఛావా పృథివీ” ఇత్యాది
శ్రుత్యర్థోఽనుసంహితః. అవరజన్మలయోఽగ్రసరమితి చ సేతుగర్భం. యద్యస్వవరజన్మా పుత్రాది
రగ్రసరం పిత్రాదికం అనుమితం తూ ఇతి జానాత్వేన తథాప్యత్ర భగవతో వాఙ్మనసాపరిచ్ఛేద్య
స్వరూపస్వభావత్వే. అవరజన్మలయానాం తన్మాయామోహితత్వేన తదనుగ్రహ్యాజ్ఞానత్వేన చ
తద్వేదనాశమత్వే చ తాత్పర్యం, తర్హి నసన్నచాసదితి సృష్టేః పూర్వం సచ్చర్జివాచ్యకార్యావస్థచిదచిన్ని
షేదేన నామరూపవిభాగానర్హ కారణావస్థచిదచిద్విశిష్టత్య బ్రహ్మతోఽగ్రసరత్వోక్త్యా సూక్ష్మ
చిదచిద్విశిష్టబ్రహ్మత్వకృత్య సత ఏవ ద్రవ్యస్థ స్థులచిదచిద్విశిష్టతాయావకార్యావస్థాయోగిత్వా
బాధాత్పత్కార్యవాదః పలితః.

౨౫

జనిమనతస్సతో మృతి ముతాత్మని యే చ భిదాం

వివణ మృతం స్మరన్త్యపదిశన్తి ఆరుషితైః,

అథ తద్విరుద్ధ మసత్కార్యవాదం విరుద్ధవాదప్రసక్తాన్మలాన్తరాలి చానూద్య దూషయంతి
(జీవీతి.) అంతో ద్రిష్వన్యః జీమత్పుత్రం సత్తయోగివీల యంతే. సత శ్చ ద్రిష్వన్యః సత్సా.
స్మృతిం వాళం చ యే తార్కకాః స్మరన్తీత్యన్తర్థాల్లవాదోఽనూదితః ఉతేతి వజ్రన్తరే, అత్మిని భిదాం
స్థూలత్వకృత్యవనుష్యత్వమృగత్వాదిరూపాం భిదాం. యే కేచిత్. స్మరన్తీలి చాన్వరిమతానువాదః.
తేహి దేహమాత్మనం మన్యన్తే వివణం తేషామనుష్యయోరన్యోన్యోపకారభావజనితం వాణిజ్యఫలభుల్యం
స్వర్గాదిఫలం ఋతం సత్యం యే హీమాంసకాః స్మరన్తీతి కర్మఫలనిర్వృత్తవాదానువాదః న కేచిదం స్మరన్తి
కేచిత్ తే తద్భిక్షుకాయః ఆరపితై రారోపితై ర్యత్తల్పభావై రివదీతి స్త్రీచ, తి మా రిపితై రితి పారేతం
స్వీకృతసిద్ధం యత్తల్పభావై రుపదేశ్యై చిత్కర్తృః. తథా, పుమౌగాన్రిగుణమయః సత్వాదిగుణప్రయస్వరూ
జీవవీవ న తు తదతిరిక్త ఈశ్వరాఖ్య ఇతి కిరీష్టరసాజ్ఞామతానువాదః. తత్ర సాధారణం దూషణమాహం.
(ఇతిత్వాదనా) ఇతి భిదా ఇత్యంతుతో, మతభేద ఇత్యర్థః. యదిదోష ర్పణ యస్య ఉవాచోఽపి, స
యథాత్మాజ్ఞానప్రయుక్తా చిదభివ్యభివృద్ధిద్రూపస్య సత ఏవ ద్రిష్వన్యః జగదాత్మికస్థూలాపస్తూదూప
కార్యతయోగిత్వం పూర్వపూర్వసంస్థాసత్త్వాగత్మికం మృతిమాపుత్తివిధాదీః కర్మఫలస్య
కారతమ్య మత ఏవ అచిత్తత్వం బ్రహ్మజ్ఞానఫలస్య చిత్తత్వం జీవానంబుచిత్తసాత్విజ్ఞానస్య
సంకిల్పస్యకరణాధిపత్యస్వభావం పరిమాత్మానం దేవమనుష్మాదిదేహవిలక్షణం ప్రత్యగత్మానం చా
జానతా విత్తం మతభేదః ప్రసృత ఇత్యర్థః సను బుద్ధిశబ్దాన్తరాదిభేదాల్ తర్కరూపణయోగ్యేద్యః, అత
ఏవనదేహ కార్యమపూర్వమత్పద్యత ఇతి యుక్తం. కించ కారణమేవ చేత్కార్యం కారకస్య ర
వైయోర్భృం, సర్వస్య సర్వదా సత్త్వేన కర్తృస్య విత్యవిత్యవిధాగ్ని స సత్త్వత్, అథ వాక్యం స దేవ
పూర్వమనభివ్యక్తం కారకవ్యాపారేణాభివ్యజితే, అతః కారకవ్యాపారాన్వితత్వం విశ్విత్తవిధాగ్ని
చ్యేతి, తదన్తే అభివ్యక్తరభివ్యక్త్యన్తరావేద్యేన స సానాత్ అనవేక్ష్యే రార్యస్య విత్తోపలబ్ధిరన్యో
తదత్పత్త్యభ్యుపగమే సత్కార్యవాదప్రసంగతే. అతోఽనంత కర్మసోత్పత్తిహేతుత్వేనైవ కారకవ్యా
పారార్థమత్వం మతశ్చ. సత్కార్యవాదసిద్ధిః సన్యసత్కార్యవాదినోఽపి కారకవ్యాపారో నోప
పద్యతే ప్రాగుత్పత్తేః కార్యస్యాసత్త్వాత్ కార్యాదన్యత్ర కారకవ్యాపారేణ భిదావ్యం, తత్రాన్యత్వా
వేషాన్తన్మగతకారకవ్యాపారేణ ఫలత్పత్తిరపి ప్రాజ్ఞేత నైవం, యత్కార్యోత్పాదనశక్తిం
యత్కారణం తద్గతకారకవ్యాపారేణ తత్కార్యోత్పత్తిరపి, అత్రోచ్యతే. సత ఏవ
మద్భిక్షాదేర్భిక్షస్య సంస్థానానరభాక్త్యమత్రేణ బుద్ధిశబ్దాన్తరద్యుపపత్తే ర్నిరూపణార్థం

(నారాయణమహర్షిణా నారదోపదిష్టశ్రుతిగోతోపాఖ్యానప్రారంభః)

త్రిగుణమయః పుమానితి భిదా యదబోధకృతా

త్వయి న తతః పరత్ర న భవేదవబోధరసే.

..౨౬

స దివమనన్తృవృత్త్యయి విభాత్యనదా మనుజా

త్పదభిమృశన్త్యశేషమిద మాత్మతయాఽఽత్మవిదః.

సత్కార్యవాదప్రసంగః. తత్తదవస్తస్య తస్యైవ ద్రవస్య తే తే కట్టాస్తాని తాని చ కార్యాణీతి ద్రవస్య తత్తదవస్తతాయాః కారకవాదపారాయతత్వేన తస్యార్థవత్త్వోపపత్తిః అభివ్యక్త్యనుబిన్దిని చోద్భావి తస్యానభ్యుపగమా దేవ పరిహృశని. ఉత్పత్త్యభ్యుపగమేఽపి సత్కార్యవాదో న విరుధ్యతే. సత ఏవోత్పత్తేః. నను విప్రతిషిద్ధుదమభిధీయతే పూర్వమేవ సత తదుత్పత్తే చేతీతి చేత్ న ద్రవ్య స్యోత్తరోత్తరసంస్థానయోగో హి పూర్వపూర్వసంస్థానసంస్థితస్య నివాళః స్వావస్థితస్య తూత్పత్తిః అత స్పూర్వావస్తస్య ద్రవ్యస్య సర్వాత్పత్కార్యవాదో న విరుధ్యతే. సంస్థానస్థానత ఉత్పత్తానన్తర్యవద ప్రసంగ ఇతి చేత్. అసత్కార్యవాదినోఽప్యుత్పత్తే సుత్పత్తిప్రత్యే సత్కార్యవాదప్రసంగః ఉత్పత్తిస్సర్వే చ అసత్సా అస్మాకం త్వవస్తానా ముత్పత్తిస్థానీయానాం వృథాకృతీవత్త్విరార్య మోగానర్హత్వాదవస్తానత ఏవోత్పత్త్యాదికం సర్వం నివద్యమితి, ఎవం మమాయం దేహభిరసిమే చుఃఖం సాచేమేవేనైత్యురోక్షమేవ దేహాత్మనో ర్య్యుదరప్రతీతేః. “నిత్యో నిత్యానాం చేకన శ్చేకనానా” మిత్యాదిహస్తానిచ్చ రదవగతేః “పునా న్ను దేవో న సర” ఇత్యాదినా దేవత్వాదివ్రతిషేధావృత్త్యానాం భిదా వాదోఽజ్ఞానమూలః “తద్యచేహ కర్మనితో లోకః క్షీయతే, ఏన మేవాముత్ర పుణ్యాచితో లోకః క్షీయతే నాన్యకృతః కృతేనే” త్యాదిశ్రుతేః “దాక్షిణ్యమయజ్ఞేన సునర్గకామో యజేతే” త్యాదుత్తివిశాసచ్చ రగ్యఫలానిత్యత్వాగతే ప్రన్నిత్యత్వవాదోఽప్యజ్ఞానమూలః ‘యస్సగ్యజ్ఞస్సర్వవిత్ సత్యకామర్పత్యసంకల్పః. సరాన్య క క్తిర్వివిధైవ క్రూయతే. స్వాదావిరోజ్ఞానబలక్రియావ, కరదాధిపాచిబో న చాన్య క్షి జ్ఞనితా న చాధివ’ ఇత్యాదీని బహుప్రమాదా నిశ్చరేవగన్తవ్యాని. ఇత్ర మేషాం నాదానా మజ్ఞానమూలస్సముక్తమ్. అథ భగవత్క్షానపతాం శామ్యశద్రమాభావమాహుః (త్వయాతి.) తతః పూర్వః సత్తురసరసవృద్ధివాచ్య ప్రకృతిపురుషాభ్యాం పరత్ర పరస్మి నిర్లక్షణ ఇతి యావత్. అవబోధరసే జ్ఞానస్వరూపే. త్వయి యథావద్విజ్ఞాతే సతీతి శేషః. స అబోధః తస్మాదో వాదభేదశ్చ నా స్తిర్యగ్. ..౨౭

కి మదోధవిదాన మితిపేక్షయాం నునో గో ప్ప వేతి. కిం శన్నిష్కత్తినిదాన నిత్యపేక్షయాం భగవదుపాసనాత్మకయోగ ఏవేతి. విభుద్ధాన్తఃకరణాన్తు సగ్యమిదం జగత్ భగవదాత్మకతయా సూక్ష్మ విదచిద్విశిష్టభగవత్కార్యతయా చ శదర్శదేవ పశ్యన్తితి వదన్త్య స్పత్కారణవాదరూపదూషణ

సహి వికృతిం త్యజన్తి కనకస్య తదాత్మతయా
స్వకృతమనుప్రవిష్టమిదమాత్మతయాఽవసితమ్.

౨౭

తవ పరియేచరన్త్యఖిలసత్వనికేతతయాత
ఉత పదాక్రమన్త్యవిగణయ్య శిరో నిర్పతే.

పరిహరహర్యకమనత్కారణవాదాపారణానుపపత్తిమాహః. (సవివేచి.) అమనుజా నృనుజ
పర్యంతాత్ మనుష్యపర్యంతానాం దేహినా మిత్యర్థః. తృప్యతే త్రిగుణాత్మకం చున స్పదివ
సత్త్వమర్థక్రియాకారిత్యం కార్యకర మివ ప్రతీయమాన మపి స్వయ్య. సద్భూతి కార్యకరం న
భవతి చిదిచిదాత్మకజగద్విశిష్టం తదాత్మానం త్వం. న ప్రకాశయతీన్యర్థః. అత్మానం త్వం. విదన్త్య
పాసజి. ఇత్థాత్మవిదః. త్వదుపాసనాత్మకయోగపరిశుద్ధాన్వకరణమ్. అశేషం కృత్వ. మిదం
జగత్ ఆత్మతయా. ఆత్మశబ్దః పరమాత్మపరః “అజయాఽఽశ్మనా చ చరత” ఇత్యుక్తప్రకారం
సదఃస్మృత్యన్తి. పచ్చబ్రహ్మమాత్మచిదచిద్విశిష్టం కాలజం బ్రహ్మైవ కార్యజగద్రూపేణ చస్తి
వతస్తతోఽనన్యదిత్యేవ ముపాస్య పరిబ్రహ్మవిశేషజతయా ఉపాస్య కోటిస్తగ్గత్య జగదుపాయ
మేవ వశ్యస్తిత్యర్థః. బ్రహ్మైక్యకల్పేన జగతో పేయత్వాభావే దృష్టాన్తమాహః (సహిత.) కనకస్య
వికృతిం వికారం కటకమకుటాదికం న హి అజన్తి. కింతు తదాత్మతయా ప్రసృజయింప
కానన్యతయా ఉపాదదత ఏవేతి తేషః. కార్యానప్థాయా మపి రసనావ్యతిరేకా దితి భావః. యది కార్యం
కారణాదన్య తదా కనకస్య వికృతిం త్యజేయం రిత్యన్తర్కార్థవాదేఽనుపపత్తిరనివరహితా. అపి
జగదుపాయే మేవేత్యాహః (స్వకృత మితి.) స్వరూపపరిణామకాన్త్యావృత్త్యన్త్యన్తు
ప్రవేశోక్తిః. అనేన స్వపక్షే దూషణోద్ధారః స్వశబ్దః పరమాత్మపరః స్వకృతం జగత్తేన పరమాత్మకం.
అనుప్రవిష్టం వ్యాప్తమ్ “తిత్పిష్టా తదేవానుప్రవిశ” దితి హి శ్రుతిః. అలం బదం జగదాత్మకయా
అపవిత్రం ఉపాస్య పరమాత్మశబ్దావ్యవస్థాన్తగ్గతయా సుఖరూపం విశ్చిత మిల్యర్థః.
“తదాత్మానగ్న్ స్వయ మశురుతి యద్వై తక్షుకృతం రసో వై స” ఇతి హి శ్రుతిః. యద్వై.
ఆత్మతయాఽన్తఃప్రవిశ్యదారకతయా. అన్తఃప్రవిశ్య దారకత్వం హ్యత్మకత్వార్థః. తేన అపవిత్రం
వ్యాప్తం. అనేనాకాశాదిసన్నతూష్టం వ్యాప్తిః. కింతు. దారకతయేత్మకం. అనేనేదం సదభిమృత్యస్తీ
త్మకం సామానాధికరణ్యం శరీరాత్మభావవిదన్తన మితి ఫలితమ్.

౨౮

సన్విదమ త్వవిద స్పదభిమృతంతు తతః కి మత ఆహః (తదేతి) ధృతి మిదం సదభిమృతస్త
ఏవ మృత్యుం తిరస్తీతి భావః. తథా హి అఖిలసత్త్వానాం సర్వేషాం జన్మానాం వికేతతయా
దారకతయా యే తవ పరిచరన్తి అఖిరాన్తరత్మకేన త్వాం సేవన్తే ఉపాసంత ఇల యావత్. త ఉచ్యతే

(నారాయణమహర్షిణా నారదోపదిష్టశ్రుతిగీతోపాఖ్యానప్రారంభః)

పరివయనేపశూనివగిరాఽవిబుధానపి తాం

స్యయి కృతసౌహృదాః ఖలుపునన్తినయేవిముఖాః.

౨౮

త్వమరకర (త్వమకరణ) స్వ్వరాడఖిలకారకశక్తిధర

స్తవ బలి ముద్యసాన్ని సమదన్తజయాలనినిషాః,

ఏవ నిర్వచే ర్మ్యతోఽభిరో మూర్ధాన మవిగణయాద్యన్య పదాపాదేనాక్రమన్తి మృత్యోర్యార్థిన్ పదం దధతి, తతో మువ్యన్త ఇత్యర్థః. తద్వీత్వమనభిమృతాం కా గతి రిత్యత ఆహూః పరివయన ఇతి, విబుధా వితి చేదః, అవిద్యమ సారాన్యైర్బ్రహ్మోపాసనరహితాః, గిరా శాస్త్రాభ్యుక్తసమ్మగువదేతేన, పరివయసే “అయమితి” త్యాదిదణ్డకపరితస్య వచనాః, వీగతివ్యాప్తో రిచ్ఛస్య బ్యన్తస్య బా ఇదం రూపం, అన్య గర్భార్థకస్య జ్ఞానార్థకత్వాత్ బోధయసీత్యర్థః, యద్య పరివయసే గమయసి సన్మార్గం నయసీత్యర్థః, పశూనివ తథా దిగ్దహానా నిరూపాన నిరసూత్రాబధి స్వస్మక్ శిష్యగున్తి, రస్య చ్చాస్త్రాశీత త్యామితం మూర్ధాన్యైర్బ్రహ్మోపాసన మువ్యన్త ఇతి భవతి, పరివయసే ఖలు ఇత్యర్థః, పురుషేణ విరతికయాత్కవాపత్త్యం సర్వానుజిఘ్నాత్త్యం ఏ సూచయతి, నిర్విశాస్త్రానభిరతిహితా కాగతిరిత్యత ఆహూః అని యే, అయం ఏ విముఖాః ప్రేమభ్యుక్తాః, అం సనన్త్య, పాహృదం యైస్తే అవదృక్తాస్తా నక్షాః శాస్త్రాధిభారణితానభి ఘ్నన్తి ఇతి, ఇహ తస్యేనయః రేచిది మువ్యన్త ఇతి భావః, దేహం సత్సేనా అపి స తావత్ రేపా మదోగో రేసతి శాత్పర్యమ,

నమ సర్వకారణాన్వన్మదవస్యత్వేనాఽమృతన్త ఏవ మృత్యో ర్మ్య, పాదేనాక్రమన్తి సత్యం, యది కారణత్వోపాన్యన్వియతసార్వజ్ఞ్యైర్వ్యక్తిత్వైరత్యాదిగుణపృష్ఠల్యైః స్యాదిన్య పేక్షయాం తత్సోస్కల్య చ హూః (స్వీయతః) ఆరం శీఘ్రం సజ్జల్పమాత్రేణ కరోతీతరకర వ్యజ్జల్పమాత్రపరిక్లేప్తవిశ్వః జగత్పూర్వాదానన్మల్పాత్మకజ్ఞానాశ్రయ ఇతి యావత్, అనన్త సార్వజ్ఞ్యం పలితిం త్వష్కరణ ఇతి పాతా న్తరం, తదా కరణాయత్తజ్ఞానరహితః “సకల్యత్వదక్షిన్య శృణోత్యకర్ణః, న తస్య కార్యం కరణం ఏ విద్య” ఇతి హి శ్రుతిః, కార్యం శరీరం కరణమిన్ద్రియం చ న ఏద్యతే, ప్రాకృతకరీరేన్ద్రియతదయత్తజ్ఞానరహితః నిత్యవిరుపాధికసార్వజ్ఞ్యాశ్రయ ఇతి తదర్థః సార్వజ్ఞ్యస్య విరుపాధికత్వస్పృహణాయ స్వరాడితి, స్వరాట్ స్వతన్త్ర్యః అర్హస్యవశ్యః కర్మవశ్యానాం ప్రేరకశ్చ స్వాతన్త్ర్యస్య స ప్రతియోగికత్వాత్, అఖిలకారకశక్తిధరః విమిత్తో గా న కారణసంప్రదానాపాదానాధికరణాద్యాత్మకానికారకాణి తవ్యక్తిః, దరతీతి తథా సకలకారకత్వక్తి

వర్ష భుజోఽఖిలక్షీతివతే రిస విశ్వస్మవో
విదధతి యుక్త యే త్వదికృతా భవత శ్చరీతాః.

۱۶

స్థిరచరణాతయస్యరణయోత్థ నిమిత్తయజో విరహా
(హర) ఉదీక్షయా యదిపరస్య విముక్తతరః,

విద్యాపాత ఇత్యర్థః. అథ పరత్వకాణః (సేవ్యానినా) అజయా అజాశద్ధాభిరయా ప్రకృత్యా
సహజా ఇతి శేషః. ప్రకృతిపరకన్యాః అమిషా దేవాః వాయుసూర్యాగ్నివ్యాధియః విశ్వస్వజః
ప్రజాపతిశ్చ యే యో యుక్తి యుక్తి వ్యాహరే అభక్నంతాస్తే సర్వే భవతశ్చక్రితాః బీరస్సన్తః. తన
బలిం బ్రహ్మభిక్షాగ్రాహకైర్వృత్తిరాల సూతా ముత్సహన్తి విదవశ్చ వమదన్తి త్వయా బ్రాహ్మణోగా
సనభవన్తి చ. యథా వత్ససహో గౌరవాద్విభ్రోత్తాః. అభిగచ్ఛితివశే న్యూనాభావం బలిం విదవశ్చ,
తద్వత్ అత్ర "భీషాలస్మాద్వాతః" పుత్రే భీషోఽతి సుఖం. భీషాస్మాదగి శ్రేష్ఠ్యశ్చ మృశాన్యశ్చ
పశ్యుమి" ఇతి "భయదాదస్మాగ్నిస్తవతి భయాత్త్ర" గౌరవం. భయాదన్యశ్చ "యశ్చ పృథ్వీభూవతి
పశ్యుమి." అదివం కింద జగత్సర్వం ప్రాంత పీఠగి నిప్పించు. సూర్యుని అంతరాంతరం
పీఠభూమి ములాపై ఉన్నట్లే ప్రాంత ర్థం సుసంధేయః సాహశ్రబిరిష్టే హం తాపస్వి నాం సర్వేషాం
తతో విస్ఫులగం తస్మాద్భూతాగమహాభిమయి త్రహేనం. అప్రవంస్తి అచ్చాగతశ్చక్రితా కిం
భవిష్యతి చుహా? సూర్యరూపిణోద్రాత్ శస్మిన్ జగత్సర్వమితి తదర్థః. సూర్యుని
వజ్రమస్మత్ సూర్య పశ్యుమిస్తే సతమా

— १५ —

గతం కలాపం పోషించుటయు క్షం. తద్వి కిం సోయా అపి సుగంధ స్త్రీస్య సేవయాం
తేన సన్నిహదన్యః కథి మభ్యన్తి సుగంధినింబద్ధవిష్ణుత్తి తత్సవేదానాం సోయాప్రసక్తి
సగృహాణదేవతానాః స్థితీం స్థానా జ్ఞానా స్యద్వే ప్రాణిః : యోధగమిత్తయాః
ప్రసంగింకర్షదుబినిం గళ ముత్తా స్థుం. సర్వేషామకారంబినోఽర్థని : తి : నః.
తగ్గ ప్రత తేషాం దేవ దేవతానా ని సో బుధ రదావి త్ప్రకృతిమోక్ష స్థంభుతి చే త్పు న్య
దవ ఉచీక్షమా కలాపా ను మోక్షసాన్య దివ్యర్థః. ఉపా సునిష్ఠిత్తివ్యత్యటాక్షమూర్తా పే గమః.
సన్వదన్తి సుప్రకృతింబద్ధేషు కాంబి త్తప్రస్థానాగృహం కిం వైషమ్యవైర్వ్యభాగిహేదా
గుణ జ్యోత స్సుజోధున్వి విముక్తేతి. సోయా ద్వికేషేణ ముక్తహేమప్రతిభాత్సాన్య సత
దేవ విగదీసున్వి (నహీతి) సరమర్య సరః ఉత్కృష్టః కారుణికః మాన విశ్వే యస్మా సన్య
వరసుకాగుణికస్య తవ కర్పి దవః కరుణావిషయః సర స్తవవిషయస్య నాస్తి. సర్వాత్మనాం

అజని చ లున్నయం తదపిముచ్య నియన్తు

భవేత్సమమవి (మను) జానతాం యదమతం మతదుష్టతయా.

౩౧

న ఘటత ఉద్యవః ప్రకృతిపూరుషయో రజయో

రుభయయుజా భవన్యనుభృతో జలబుద్ధుదవత్.

ఇతి.) హే ద్రువ. తనుభృతో జీవాః అపరిమితా జనశ్చేయః. ద్రువాః నిత్యాశ్చ తే యది సర్వగతాః తద్వి న కాన్యథా గర్భేషాం శుల్కాత్కాత్పరమాత్మనా జీవాన్తరే వానాన్తాని యాష్యతా నోప పద్యతే. ఇతీత్రం ని నుచ్యతే. ఉక్త్యాన్విసావహ్యాయతే “తేన వ్రద్యోనా నైవ త్రా విష్ణోమహి జహతో వా మూర్ధ్వేషా అనంత్యో వా శరీరదేశేభ్యః ఆ” గురించి “యేదై రే వాస్మాల్లోకాత్పరియన్తి నిన్ద్రుమన జేవ తేనర్వే గచ్ఛన్తి. అగతిరపి “ఉస్మాల్లోకాత్పరేన్ద్రోన్ద్రోకాయ చిన్మయ” ఇతి సేవరా. బుద్ధ్యేను తాన్తాని వియమాదయ ఉపపద్యన్త ఇత్యర్థం. గుర్భిని శరీరవియోగరూః తేనోక్త్యాని శ్శరీరస్థి స్వా ప్త్యాత్మనః కథంచిదుపపద్యతే గత్యా గతిత న కథంచి దుపపద్యతే. తస్మై స్వాస్థ్యైవ సర్వాద్యే ఇత్యభిప్రాయేణ వియనుశబ్దః ప్రయుక్తః. తథా చ తారీరకం స్వరూపం “స్వాత్మవాచోత్తరయో” రితి చ శబ్దోఽవదాంతే. తనుభృత ఇత్యనేన సర్వేషాం సర్వశరీరసంబద్ధావిషాత్పర్యంతానుదర పుణ్యపాపానాం సర్వసాదాబద్ధేన చ్యవన్తి పలాదానయోగాద్వాసనం నోపపద్యత ఇత్యాన్వియత్వ వాతేఽనుపవ త్తిరుద్ధాటితా. అపరిమితా ఇన్ద్రేనేన జీవైక్యవాదవ్యవహరం. తత్ర బద్ధమాక్షిప్త్యాచార్య జ్ఞాన్జ్ఞాత్వాదివ్యవస్థానుపవ త్తిర్దూషణ మప్రపేతం. నవ్యబుద్ధ్యుపపదీవానాం పరమాత్మకాస్మితా శిం భృత్వాం రజశాన్యమేత్యపేక్షయా మన్తప్రవేశ్యే పేక్షాపూ (అజనివేతి.) యన్మయం. మజని వ్యావతేన యేన ప్రచురం జగ దజా జాతం ఉప్రహ్మ అవిముచ్య అన్తస్థిన్తైవ నియన్తు ఇతి సమ్యగిజానతాం. యే న్మతిం ఉపగ్మ మజన్య. దుష్టత్వాత్ అమతిం అసద్విమతిం ప్రామాణికానా మితి శేషః. సమమనుజానతా మితి పాతాన్తరం. గదా సమబ్ధిస్సర్వసర్వాయః. సమం సర్వం తజ్జగ దపిముచ్య అన్తస్థిన్తైవ నియన్తు. ఇత్యనుజానతం ప్రామాణికానాం యదమత మనన్వేమతం తదనాదరజీయ మిత్యర్థాహరం. తుతః తస్య మతస్య దుష్టతయా ప్రమాణవిరుద్ధయేత్కర్తవ్యం. జగదజనిత ప్రకృతిపురుషాత్మకజగతః ఉత్పత్తిరుక్త.

౩౧

సను ప్రకృతిపురుషయో ర్నిత్యయో రుత్పత్త్యనుపవ త్తిగత అనాః (స ఘటత ఇతి.) యద్యవ్యజ్జాత్పరితేః పురుషస్య చ నోత్పత్తి. వ్రతాఽపి. విద్యమానానామేవాస్యానానుపయనానాం వాయుప్రేతానాం పరస్పరసంయోగా జ్ఞరే బుద్ధుదోత్పత్తివత్ ఉభయయుజా ప్రకృతిపురుషయో

(నారాయణమహర్షిణా నారదోపదిష్టశ్రుతిగీతోపాఖ్యానప్రారంభః)

త్వయి త ఇమే తతో వివిధనామగుణైః పర
మేసరిత ఇవార్ణవే మధు నిలియ్య రశేషరసాః.

౨౨

స్మృషు తవ మాయయా భ్రమమమీష్వవగత్య భృశం.

త్వయి సుదియో భవే గధతి భావమనుప్రభవమ్.

కథమనునర్తతాం భవ భయం తవ ఇద్దుర్భ్రుకుటి

స్సృజతి ముహూర్తస్సణ్డేమిరభవచ్చ (చ్చ) రణేషు భయమ్.

౨౩

స్కంధగేన అనుభృతః ప్రాజ్ఞః వివిధై ర్నామభిః రూపైశ్చ, పరిక్షితా స్వయ్యాధారభూతే
భవన్తి దేవమనుష్యాదికరీరవిష్టరూపేణోత్పత్తిర్యజ్ఞక ఇత్యర్థః తథ స్త ఇమే, అనుభృతః
పరమే త్వయి లియ్యః, ప్రళయదశాయాం నామరూపే విహాయ త్వయ్యవిభక్తతా చూపు రిత్యర్థః.
యథా, సరితోఽర్ణవే యథా చ, మధునిమాక్షితే, అశేషాః రసాః మకరన్తా స్తద్వత్, ద్రవ్యసోఽత్త
రోత్తరసంస్థానయోగో హి పూర్వపూర్వసంస్థానసంస్థితస్య విశాః, స్వావస్థావస్థితతూత్పత్తిః,
అతః అవస్థానామవిశ్యత్యేఽస్యస్థాశ్రయస్య ద్రవ్యస్య నిత్యత్వస్య పూర్వోత్తరావస్థా
త్యాగోపాదనాన్మృకవిశోత్పత్త్యవిరోధ ఇతి భావః, అత్రార్ణవాదిస్థానీయం చిరదిద్విజిహ్వం బ్రహ్మ. ౨౨

తద్ధర్మ ఉత్పత్తివిరాళాద్యాభృతకంసారవిప్రత్యనుపృతోః కిం నిదానమిత్యపేక్షాయాం
త్వచ్ఛక్తితదానావేవేత్యాసూః (న్యచ్ఛక్తి) అను పృష్ఠతః ప్రభవః సంసారో, యస్మాత్తం అమీషు,
స్మృషు, తవ మాయయా త్వదీయయా ప్రకృత్య, భ్రమం దేహత్మాభిమానస్వతన్త్రాత్మాభిమానాదిరూపం
అవమృక్య ఆయ మేవ సంస్మృతహీనరితి నిశ్చితః సుదియః, త్వయి, భృశం, భావం భక్తిం,
దధతి, అనునర్తతాం త్వం భజతాం, భవభయం సంస్మృతిభయం, కథం భవేత్? న భవేదేవేత్యర్థః,
కుతః? యద్యస్మా దభవచ్చరణేషు స భనానా, శరణం యేషాం తేషేవ తవ ద్రుకుటిః భూభగ్గర్హవః
శ్రిణేమిః తిస్రో, నేమయః శీతోష్ణస్వకాలాత్మికాః, యస్య సః, సంసర్పరాత్మకః కాలః, భయం
సంస్మృతిభయం, సృజతి, అభవచ్చరణేష్వతి పాతే, న భవతః, చరణం, యేషాం తేషు ఉపాయో
పేయభావేన భవత శ్చరణ మనాశ్రేష్ఠిత్వార్థః.

౨౪

విజిత హృషీకవాయుభి రదాస్త మనస్తరగం య
ఇహ యత ని యస్తు మతిరోలముపాయ భిదః.
వ్యసనశతాన్వితా స్సమపహాయ గురోశ్చరణం
వణిజ ఇవావిశ స్త్యకృతకర్ణధరా జలధౌ.

విజనసనుతాత్మదావధనధామధరాఽసురత్తై
స్త్వయి సతి కిం సృజాన్ ప్రభుమతి లంఘని సర్వరశే,
ఇహ సదజానానాం మిథునతో లబధ్యే చరణం
సుఖయతి కోన్వితాన్వయివినాతాం విరస్తభగే.

ఋత స్తస్మి మయి వాం ఇత్యపేక్షయోః పునోద్ధృతాదే నైరాగ్యాత్మకత స చ గుర
పాసనదే స తూచి నాస్తరీభ్యః ఇత్యపేక్షాత్మకం (పదే) విజితహృషీకం విజిత హృషీక
హృషీకాణీన్వితానాం జయం ప్రభాశ్చ యైష్వర్యపదాస్తం పరిగ్రహం. మనః కులముగత్య
యే లంఘనం గురో ప్రభులం విహాయ యానాస్తరేభ్యః స్థితిన్తో యతస్తే, సర్వరశం
విహవ్యసనకులః. ఇహ సదజానానాం అహం వినిష్కర్ణస్తే సర్వరశే నైదుఖయే లంఘన
హే అజ అపృతస్వధనాః అలంకరణధరాః విజిజానానాం జలధౌ. మజ్జన్తి సర్వరశే.

నను మయి ఖృణం దానం విదధతి తతః కిమిత్యపేక్షయోః నిరణిగరాగన్తలబ్ధిః గాన్తం
వైషమ్యముఖాస్తరనైరపేక్ష్యం ఇతరేషాం తు సుఖం విషమ్యశంకాపానతుల్య నిత్యం
ప్రేత్యాహః (న్యజనేతి.) సర్వరశే సర్వవిధసుఖమయి. అత్మవిదా తస్య మి "సో వై సజ రిగ్ధ
హేవానం" బాహ్య నస్తి భిదః. కోహేదావాత్మక ప్రాజ్ఞానం య రేష లభా అనన్తో స పృథ్వి
దిక్పక్తరీత్యా నిరణిగయసుఖస్వరూపే తదానామ చ ప్రభువతే తస్యయి. నయ విద్యమానే సృజాన్
క్రంతతా న్యాయానిద్యే కన్యవిదుక్తవిధాన్తా భిజతః పుంసః, స్వయాకాశి, రి న రిచిచి
సుఖ మిత్యర్థ. అథా నేమాః, దానం గృహం, దాన మాయా అనుః ప్రాణః, సర్వద్రోణానానోలక్షకః
ఇతీతం సర్వ విరతక యపురుషార్థమితత్వస్పృహసమానం. అగ్రే ప రతయే సుఖార్థం.
మిథునత శ్చరీతా మిథునీభూనస్తరహానాన్వయిహా స్వవిహా స్వవక్తృశంబుద్ధిరోహితే అత మి
స్వవిరస్తభగే. స్వయి స్వాధారా విస్త్రోకానో జ్ఞానోన్వయాన్ రక్ష్యా రమి స్వయూపేక్ష
ఇహారోకే. కోను బద్ధకాదేహ, సుఖమయి. అర్థకాన్వయన రోఽపి సుఖమతిత్వర్థ. స్వయం
స్వవిరస్తభగే గుర పరాస్తం. తదా, స్వవిహాతి స్వయి తాత్కాలసుఖవిభూతి. తేన స్వవిరస్త
స్వాధావికజ్ఞానైశ్వర్యే స్వస్వరూపే సతీత్యర్థ.

(నారాయణమహర్షిణా నారదోపదిష్టశ్రుతిగీతోపాఖ్యానప్రారంభః)

ఘని పురుషుఁజ్యోత్థనదనాన్వృషయో విమదాస్త
ఉత భవత్పదామ్బుజహృదోఽఘభిదక్షిజలాః,
దదతి సకృన్మనస్త్యయి య ఆత్మని నిర్వసుభేన
పున రుపాపతే పురుషసాదహరావసథాః,

36

సత ఇదముద్భితం సదితి చేన్నతు తర్కహితం
వ్యభిచరతి క్వ చ హృషా స తథోభయయుక్.

నన్నిష్ఠమాత్మనం సర్వదం యే మా సూత్రయంతే తే కిం మిథునతో న వరంతీత్యాహః
(శ్రువీ.) యే త్వయి నిఃస్పృహసూపే ఆత్మని చ సర్వదాపి మనో, ఉదశి తే పునః పురుషాణాం.
పారం జ్ఞానవై రాగాదిరూపం హరంతీతి తథా తా నానవదాన్ గృహాన్వీనసేష సేవంతే వ గృహేషు
మిథునః శృంగంతీత్యర్థః. అపితు మృత్వాం పుత్వాని తీర్థాని గడ్గాదీని నవగానిక్షేత్రాణి చ నిపానతే
తీర్థాన్యైః తీర్థీకర్తుం అగ్రాక్షేత్రాన్యైః నిరతేః మృత్యావహాని కర్తుం సుపానత ఇతి భావః. తత్ర
హేతుస్థితం తథా నిరసితం ఋషయః దత్తవః ప్వాన్యైః సమాగృహదాత్మ్యనిధి భిత్త్యర్థః. అత ఏవ
మిథునః సమాగృహాని నిఃస్పృహసూత్రాత్మాభిమానం నిరూపయంతి నాదాః. ఇతః తపివ భవతః.
నామస్మింసం జన్మి, దేవం తే నమః. సజన్ముజే, జన్మతే. దేవం, త ఇతి నా, అత చినామం
ఘనవంతీతి తథా, అ. జ్ఞీజ్ఞాని యేషాం తే. అనేని భగవద్వర్తనాం పాదస్పర్శాపి సానన
అతశ్చీత్రేపం. అత్మనీత్యసేన. కృష్ణసః నిదచిదాత్మకమ్రజ్ఞానావకార్యస్య అప్రకీర్త్యం. అత ఏవ.
స సూర్యుః సాభిద్రుం. నసా మదా భూతం నిరసిత్యనవి జన్మతే సానన నిష్ఠయే.

క్రమము

[illegible]

వ్యవహృతయే వికల్ప ఇషిత్ ఉన్దరంపరయా

ద్రమయతి భారతీత ఉరువృత్తిభిరుక్థజదాకా.

౩౯

దపరమార్థగణతురగాదీనాం తథా పరమార్థకుక్తికలదపరమార్థరజఃస్య చోత్పత్తిదర్శనాత్
 న తదిత్పత్తివైయ్యర్థ్యాచ్చ. కార్యం, న దిత్యేవ తర్కశతం. అతః, కార్యం మిద్యైవేతి చేదిత్యర్థః.
 తర్కశాస్త్ర యుక్తిః, కా పున రత్ర యుక్తి రితి చే దుచ్ఛతే. మృద్ధ్యురూత్రన్యానువర్తమానత్వం
 తదతిరిక్తస్య చ వ్యావర్తమానత్వం, లజ్జసర్పాదిషు వ్యనువర్తమానాధిష్ఠానభూతిస్య క్షణ్యాదే
 స్పష్టతా, వ్యావర్తమానస్య సర్పాభాదలనాన్పదం దే రిసత్తతా దృష్టా, తథా అనువర్తమాన
 మదిష్ఠానభూతం మృద్ధ్యువ్యవేష స్వం, వ్యావర్తమానస్తు ఘటశిలావదయః అసత్యభూతః, తథా,
 నిర్వికేషసన్మృత్రిప్సర్వాదిష్ఠానభూతా, దృఢ్యాణోఽస్మి, అహజ్ఞాం దిగ్విహారాలమ్మనః కృత్పన్నః
 ప్రపజ్ఞాః మిథ్యా కారణభూతం సన్మాత్రం బ్రహ్మైవ సత్యం, కిం చ సత్ర అత్మనో పనాకా
 యోగాదసతశ్శకనిషాదాదే రుపలబ్ధ్యాణాం దుపలబ్ధినినాశయే గే ర్భం సదాద్భ్యామవిర్వచనీయం సుఖ
 గమ్యతే. అనిర్వచనీయం కుక్తికారణబదిష్టమైవ తస్య చానిర్వచనీయత్వం ప్రతితి బాధాభ్యాం నిర్ద్దా,
 ప్రతీయాతే హి ప్రపజ్ఞా ప్రత్యక్షేద, “ఐతదాత్మమిదం సర్వం తత్సత్యం నోహం నాస్తి కింఽపి, మృత్యు
 స్సమృత్త మౌత్సాహికం జహా న నేవ వ్యతీ, యత్ర హి ద్వైతగుప దవతి తదితర అచిరం వ్యతీ, అత్ర
 తస్య సర్వ మాత్మైవాభూ తత్కేసకం సత్కేత్, అంద్రో మాయా వి, పురుషాప తామత” అనిర్వచ
 ర్షేద నై ర్భూతే చేతి, నను తిర్కప త మితి పాఠాంతరీ, తదా నను సు చ్చిన్నమిదం స చితి
 చేతే తర్కహతి మిత్యన్వయః, ఇత్యమనుదితిం కార్మమిథ్యాత్వవక్షం ప్రవీక్షిం, పృథివరతిత్వాదీనా,
 కార్యం సదిత్యయవర్థః, క్వచ వ్యతీవరతి, క్వచేతి కాకు, న క్వచిద్వ్యభివార ఇత్యర్థః, కేళపురుషాద్విస్వపి
 అచేతనాం న వ కార్యకారణభావా దితి భావః, తథాఽపి స్వప్నార్థే కుక్తికారణత్వాదా మిథ్యాత్వన
 వ్యభివార ఇత్యాహః క్వచ మృషేతి, క్వచ మృషా సత్వవిదపి కార్యం మృషే త్యర్థః, స్వప్నార్థానా
 మహీశ్వరస్సప్తత్వాన్న మృషాత్వం కుక్తిరీతతనద్వానాదన్యతాభ్యానాద్వా స మృషాత్వ మిత్కభిపాదాః,
 సత ఉత్పత్తివై యర్థ్యం పరిహరంతి స తథోభయయుగితి, వ్యతీవరతీత్యనుషణః, క్వచిదపి మృత్సూచాది
 ద్రవ్యే ఉభయూపాసాదర్శనాన్నవ్యతీవరతి, కార్యత్వకారణత్వరూపావస్థాపదేవ మృత్సూచాదికం దృశ్యతే,
 అత స్సతే ఽవస్థాంతరప్రా ప్తి స్సఫలే త్యర్థః, వికల్పః ఘటశిలావదవస్థాభేదః, స చ వ్యవహృతయ
 ఘటేన జలమహారేత్యాది వాక్పూర్వకవ్యవహారార్థం ఇషితః ఇష్టః యద్వా న స్వసచ్చేన్న ప్రతీయేత
 సచ్చేన్న వాదేత, ప్రతీయేతి బాధ్యతే చ, కుక్తికారణతవత్ప్రపంచరూపం కార్యం, అత స్సదనద్భ్యామవిర్వచ
 నీయం కార్యం మృషై నేత్యత అహః, న తథోభయయుగితి, తథా తథాభూత మవిర్వచనీయం
 ఉభయయుక్ సత్త్వవిలక్షణత్వరూపధర్మద్వయయోగిద్రవ్యం న నాస్యైవేత్యర్థః, నను కుక్తిగిషు

(నారాయణమహర్షిణా నారదోపదిష్టశ్రుతిగీతోపాఖ్యానప్రారంభః)

రజతాదిప్రతీతేః ప్రతీతికాలేపి తన్నాప్తీతి బాధేన చాన్యస్యాన్యథాభావాయోగాచ్చ సదనదనిర్వచనీయ మపూర్వ మేవేదం రజతం దోషవశాత్ప్రతీయత ఇతి కల్పనీయ మితి చేన్న తత్కల్పనాయామన్య స్యస్యాన్యథా భావనస్యావర్జనీయత్వా దన్యథాభావాభ్యుపగమాదేవ భ్యాతిప్రవృత్తిబాధభ్రమత్వానా ముపపత్తేరత్యంతా పరిదృష్టా కారణకవస్తుకల్పనాయోగాత్కల్పనమానం హీదమనిర్వచనీయం. న తదానీమనిర్వచనీయమితి ప్రతీయతే. అపితు పరమార్థరజత మిత్యేవ అనిర్వచనీయ మిత్యేవ ప్రతీతం చేద్ధ్యోంఽబాధయోః ప్రవృత్తేరన్యనుపపత్తిః. అతోఽన్యస్యాన్యథాభావనిరహే ప్రతీతిప్రవృత్తిబాధ భ్రమత్వానామనుపపత్తేస్తస్యాపరిసారత్వాచ్చ. శుక్త్యాదిరేవ రజతాద్యాకారేణ భావత ఇతి భవతాభ్యుపగమస్తన్యం. కించ అనిర్వచనీయమపూర్వం రజతమత్ర జాత మితి నదతా తన్య జన్మకారణం వక్రస్యం. న తావత్తత్ప్రతీతిః, తస్మాన్స్తద్విషయత్వేన తదుత్పత్తేః ప్రాగాత్మలాభాయోగా నిర్విషయా జాతా తదుత్పాద్య తదేవ విషయాకరోతీతి మహతామిదముపాదనం. అధేన్ద్రియాదిగతో దోషః తస్య పురుషా శ్రయత్వేనార్థగతకార్యస్యోత్పాదకత్వాయోగాత్. నాపీన్ద్రియాణి తేషాం జ్ఞానకారణత్వాత్ నాపి దుష్టానేన్ద్రియాణి తేషా మపి స్వకార్యభూతే జ్ఞాన ఏవ విశేషకరత్వాత్ అనాదిమిథ్యాజ్ఞానోపాదానత్వ మనవస్థాదోషనిర్వృత్తం. కించాపూర్వమనిర్వచనీయమిదం వస్తుజాతం రజతాదిబుద్ధికల్పాభ్యాం కథ మివ విషయాక్రియతే న ఘటాదిబుద్ధికల్పాభ్యాం రజతాదిసాదృశ్యా దితి చేత్తర్హి తత్పద్మకమిత్యేవ ప్రతీతిశబ్దో స్యాతాం. రజతత్వాదిజాతీయాయోగా దితి చే. చ్చాపి కిం పరమార్థభూతా ఉతాపరమార్థ భూతా ఏ తావత్పరమార్థభూతా. తస్యా అపరమారాన్వయాయోగాత్. నాన్యపరమార్థభూతా. పరమార్థాన్వయాయోగాత్. అపరమార్థే పరమార్థబుద్ధికల్పయో ర్నిర్వాహకత్వాయోగాచ్చ యత్పునరుక్తం రజ్జ్యాదివ స్మృన్మాత్రస్య కారణస్యానువర్తమానత్వాత్పారమార్థ్యం వచ్చాదీనా మివ ఘటకలవాదికార్యాణాం మిథోవ్యావర్తమానత్వాదపారమార్థ్యం. ఏవం సన్మాత్రస్య బ్రహ్మణోఽనువర్తమానత్వాత్పారమార్థ్యం అహంకారాదిన్యఃపరాలమ్బనా స్పర్శే సదర్భాః మిథోవ్యావర్తమానత్వాదత ఏవ బాధితత్వాదపరమార్థా షతి తత్తుచ్చం. ద్వయోః జ్ఞానయోర్విరోధే హి బాధ్యబాధకభావః. బాధితస్యైవ వ్యావృత్తిః అత్ర. ఘటాదిను దేశకాలభేదేన విరోధ ఏవ నాస్తి. యస్మిన్దేశే యస్మిన్కాలే యన్య సద్భావః ప్రతిపన్నః తస్మిన్దేశే తస్మిన్కాలే తస్యా భావః. ప్రతిపన్నశ్చే ద్విరోధాద్బలవతో బాధకత్వం. బాధితస్య చ వ్యావృత్తిః. దేశకాలనరకాలాన్తరసంబద్ధితయానుభూతస్యాన్య దేశకాలయోర భావప్రతీతౌ న విరోధ ఇతి కథ మత్ర బాధ్యబాధకభావః. ఆన్యత్ర నివృత్తస్యాన్యత్ర వృత్తిర్వా కథముచ్యతే. రజ్జుసర్పాదిను తు. తద్దేశకాలసంబద్ధితయేవాభావప్రతీతే ర్విరోధే బాధకత్వం. వ్యావృత్తిశ్చేతి దేశకాలాన్తర వ్యావర్తమానత్వం మిథ్యాత్వవ్యావృత్తం న దృష్ట మితి న వ్యావర్తమానత్వయాత్రం. పారమార్థ్యే హేతుః యత్త్వనువర్తమానత్వాత్పరమార్థ ఇతి. తత్ప్రదిష్టమేవేతి న సాధనమర్హతి. అతో న సన్మాత్ర మేవ వస్తు సత ఉత్పత్తివైయోర్ధ్వం పరహరన్వి వ్యవహృతయే వికల్పశబిత ఇతి. ఆన్య యథోక్త

న యదిద మగ్ర ఆసన్భవిష్యదతోవిధనాదను
మిత మున్నరా త్వయి విభాతి మృషైకరనే.

ఏవార్థః. ఆతస్మతోఽవస్థాన్తరప్రాప్తి స్పృహలేత్యర్థః. నను తర్కహతత్వాభావేఽపి “నేహ నానే”
త్యాదిత్రుతి రేవ కార్యమిత్యాత్వం ప్రమాపయతీత్యత ఆహుః (భ్రమయతీత్యాదివా.) తే తవ భారతి
వాగ్రూపా “నేహనానే” త్యాదిత్రుతిః. ఉరుప్పత్తిలి. ఉత్థజడాః. అన్తపరంపరయా భ్రమయతీతి
సంబంధః. ఉత్థజడాః కర్మజడాః. అనాదిపాపవాసనా దూషితాశేషశేషుషికా స్తాః. అయం భావః.
న కేవలం కార్యమిత్యాత్వబోధనాత్మికైవ నేహనానేత్యాదిత్వద్భూత్యావృత్తిః. అపితు ఆ బ్రహ్మాత్మకన్యతస్త
వస్తువిషేధబోధనాత్మికా బ్రహ్మస్వరూపే బేవమనుష్యాదిభేదనిషేధాదిబోధనాధ్యాత్మికాశ్చ బహ్యోన్య
వృత్తయస్సవి. ఏవం తదర్థబుభుత్సవోఽప్యుక్తజడాన్తద్విపరీతాశ్చ. తత్ర. యే. కర్మజడాః. తాః. ప్రథమ
బుభుత్సుకుబుద్ధిసరికల్పితకార్యమిత్యాత్వకారణనత్యత్వపరత్వాదిరూపబహుగృత్తిలి. ప్రథమప్రతివత్త
కుబుద్ధ్యనువర్తినాం కర్మజడానాం అన్తపరంపరయా కార్యమిత్యాత్వభ్రమం జనయతి. ఔపనిషదవరమ
పురుషవరణేయతా హేతువిశేషగుణవిస్తానాం త్వబ్రహ్మాత్మకన్యతస్తస్త్రవస్తునిషేధాదివిషయాం ప్రమితిం
జనయతీతి కి మస్యాభిర్విధేయ మితి.

32

నను “యథా సోమ్యైకేన మృత్పిణ్డేన నర్వం మృన్మయం విజ్ఞాతం స్యా ద్వాదారమ్బుణం
వికారో నామదేయం మృత్తికేశ్వేన సత్య” మిత్యాది మృదాదిదృష్టాన్తేషు మృదాచికారణానామన మృత్తి
కేశ్వేన సత్యమిత్యాదినిస్సత్యత్వప్రతిఠేర్వికారాణాం నామదేయానాం చ వాచారమ్బుణ మిత్యనేన
వాగలమ్బుణం వ్యవహారమాత్రం న తు పారమార్థ్య మితి మిత్యాత్వప్రతిపాదనాచ్చ దాదాన్తికేఽపి
సన్యాత్రస్య బ్రహ్మణః పారమార్థ్యం కాత్రస్య తు మిత్యాత్వమపామేనా పిన్వీయకార్యమిత్యాశక్త్యానాం
మృత్పిణ్డకారాదిదృష్టాన్తానాం కార్యమిత్యాత్వపరత్వవర్ణన మవిదుషామేన రోచతే న విదుషా
మిన్యాహః (నయ దితి.) ఆత్ర వికల్పవత్తైరిత్యనేన కార్యమిత్యాత్వపరత్వవర్ణనానువాచః.
విశిష్టత్వాదితా తత్ప్రతిఠేషే ఇతి విభాగః. తథాహి యత్ యస్మాదిదం విశ్వం అగ్రే సృష్టేః పూర్వం.
నాన. నానీత “నదేస సోమ్యైవమగ్ర ఆనీత్ ఆస్య వా ఇరమేక ఏవాగ్ర ఆనీ” దితిత్రుతే రితి భావః.
విధానో ప్రళయతో. అను అనన్తరం చ భవిష్యత్ స భవిష్యతి “నానానీక్సోనవాసి త్రదాసి”
మిత్యాదిత్రుతే రితి భావః. అతః కారణా దన్తగా మధ్యేఽపి. ఏకరసే కేవలే త్వయి మృషా మిత్యానావ
మేవేపిం విభాతీతి మితం నిర్భితం. యద నివం అతః. త్రుత్యా. ద్రవిణజాతివికల్పాంతైః ప్రవిణ
జాతీనాం ద్రవ్యసూత్రాణాం మృగ్లోకాభ్యునయపాణాం వికల్పాః భేదాః సుదకుణ్డానావయః
తేషాం. సథానః మార్గాః తై రుపమీయతే సప్యకతయా విరూప్యతే. యథా తత్ర కార్యకారణాం

(నారాయణమహర్షిజా నారదోపదిష్టశ్రుతిగీతోపాఖ్యానప్రారంభః)

అత ఉపమీయతే ద్రవిణజాతివికల్పపదై

ర్విశిధమనోవిలాసమృత మిత్యవయస్త్యబుధాః.

౩౮

నామదేయమాత్రతా కారణం మృదాద్యేన సత్యం తథా. అత్రాప్యాకాశాదీనాం నామదేయమాత్రతా బ్రహ్మైవ సత్య మితి నిరూప్యత ఇత్యర్థః. తథా చ శ్రుతిః “సుధా సోమ్యైకేన మృచ్ఛిజ్ఞేన సర్వం మృన్మయం విజ్ఞాతం స్వాద్వావారముణం వికారో నామదేయం మృత్తికేత్యేవ సత్యం. యథా సోమ్యైకేన లోహమణేన విజ్ఞాతేన సర్వం లోహమయం విజ్ఞాతం స్వాత్. యథా సోమ్యైకేన నఖనికృష్టచేన సర్వం క్షార్ణాయన” మిత్యాది. అదైతద్దాషయన్ని వితథేతి. కుదృష్ట్యాం వితథమనోవిలసిత. మేతత్కార్య మిథ్యాత్వపరత్వవర్జన మిత్యర్థః. ప్రతిపన్నోపాధౌ తాదర్శనా దితి భావః. తస్మాత్కుదృష్ట్యభి మళం కార్యమిథ్యాత్వం. ఋతం ప్రామాణిక మితి అబుధాః “యథా సోమ్యైకేన మృచ్ఛిజ్ఞేన” త్యాది దృష్టాన్తవాక్యార్థానభిజ్ఞాః. అవయన్ని జానన్ని వ తదర్థాభిజ్ఞాః. అయం భావః. అత హి వ కార్య మిథ్యాత్వం కారణసత్యత్వం చ ప్రతిపాద్యతే. కింతు కార్యకారణయోగసన్యద్రవ్యత్వం. తథాహి “స్తబ్ధోఽస్య తత మారేఖమప్రోక్ష్యో యేనాశుతం శ్రుతం తపత్యమకం మక మవిజ్ఞాతం స్వా” దితి కృష్ణస్య జగతో బ్రహ్మైకకారణత్వం కారణాత్కార్యస్యానన్యత్వం చ హృది నియమ కారణభూత బ్రహ్మజ్ఞానేన కార్యభూతస్య సర్వస్య విజ్ఞానే ప్రతిజ్ఞాతే సతి కృష్ణస్య సూక్ష్మచిదవిద్విశిష్టబ్రహ్మైక కారణతా మజానతా శిష్యేణ “తథా స్తు భగవన్ సృ ఆదేశ” ఇత్యన్వజ్ఞానేనాన్యన్య జ్ఞానత్వానంభవం చోదితో బ్రహ్మైకకారణతాముపదేక్ష్య తాకికప్రతీతి సిద్ధం కారణాత్కార్యస్యానన్యత్వం తావ “దృఢాసోమ్యైకేనే” త్యాదినా దర్శయతి. యదైకమృచ్ఛిజ్ఞానబ్ధానం ఘటకరావాదీనాం తస్మాదనతిరిక్త ద్రవ్యతయ స్థితి నేన జ్ఞాతతేత్యర్థః. అత్ర కాణాదవాదేన కారణాత్కార్యస్య బుద్ధిభిన్నరాదిభిః ద్రవ్యవైరత్వమాకల్మష్య లోకప్రతీత్యేన కారణాత్కార్యస్యానన్యత్వోపపాద్యతే వాచేత్యాదినా. అరిభ్యతే అరిభ్యతే స్పృశతే ఇత్యారమ్మణం “కృత్యయ్యత్” ఇతి కర్మణి య్యత్. వాచా వాక్పూర్వతేన వ్యవహారేణ హేతుసేత్కర్మ. హేతుత్వం చాత్రాధ్యయనేన వసతినివత్. ఘటేనోదకసూహారేత్యాది వాక్పూర్వకోహ్యుదకాహరణాదివ్యవహార స్తస్య వ్యవహారస్య సిద్ధయే తేనైవ మృద్ధివ్యేణ సృఖు బుద్ధోద్ధరిత్యదిలక్షణో వికారః సంస్థానవిశేష స్తస్మిన్ముక్తం చ ఘటఇత్యాది నామదేయం స్పృశ్యతే. ఉదకాహరణాదివ్యవహారవిశేష సిద్ధ్యర్థం మృద్ధివ్యమేవ సంస్థానా న్తరణామదేయభాగ్గునతి. అతో ఘటాద్యపి మృత్తికేత్యేవ సత్యం. మృత్తికాద్రవ్యమిత్యేవ సత్యం. ప్రమాణేనోపరిభ్యత ఇత్యర్థః. నకు ద్రవ్యాన్తరత్వేన, అత స్తస్మైవ వృద్ధిణా ప్రదేర్శ్యోగ్యేన సంస్థానాన్తరభాక్త్యమందేన బుద్ధిభిన్న

సయదజయాత్వజామనుశయిత గుణాం శ్చ
 జుషన్మజతి సరూపతాం తదనుమృత్యుమపేతభగః,
 త్వ ముత జహాసి తామహి రివ త్వచమాత్తభగో
 మహసి మహీయనేఽష్టగుణితేఽపరిమేయభగః.

౩౯

రాదయ ఉపపద్యంతే. యదైకస్య దేవదత్తస్యావస్థాభేదైర్భారో యవా న్దవిర ఇతి బుద్ధిశ్చాన్తరాదయః
 కార్యవిశేషాశ్చ దృశ్యంతే తద్వ దితి. ఏవం చైకమేవ చిదచిద్విశిష్టం బ్రహ్మస్వప్నే ప్రాబ్లిధనాన న్తరం
 చ నామరూపవిభాగానర్హ సూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టత్వేనావతిష్ఠతే. అన్తరా తు తద్విభాగార్హస్థలచిదచిదాత్మక
 ద్రవణ్యాకారేణావతిష్ఠక ఇత్యవస్థానామవిత్యత్యేఽపి తదాశ్రయస్య ద్రవ్యస్య ఉభయవస్థాయోగినః
 పారమార్థ్యమేవేతి బుధా ఆవయన్తితి “నానదాసీన్నోనదాసీ” రిత్యన్య స్థూలాశ్లమచిద్ద్రవ్యం చ
 చిద్ద్రవ్యం చ ప్రళయదశాయాం నాసీత్. కింతు తమః పరితీయసూక్ష్మదశావన్మమచిద్ద్రవ్యం తమసా
 తమస్పద్యుకేనాచిద్ద్రవ్యేణ గూఢం తిరోహితం ప్రకేతం సూక్ష్మవస్థం చిద్ద్రవ్యం వాసీ దిత్యర్థః.
 ఉక్తజడానబుధా ఇత్యనేన జీవానామజ్ఞత్వసంభావనా సూచితా.

౩౮

సను భగవత ఇవ తేషామపి విత్యత్యైకరసత్వప్రకృతిస్థత్వాద్యవిశేషేఽపి కథం తేషాం
 తత్సంభావనా తవ తత్సంభావనాయా అవ్యభావ ఇత్యాశ్చక్ష్మాయాం ప్రకృతిసత్త్వతదభావాన్యా
 మేవేత్యాహః (సయదజయేతి.) సజీవో యత్ యస్మాత్ అజయా త్వన్మాయయా మోహిత ఇతి శేషః.
 అజాం ప్రకృతిపరిణామాల్లికాం దేవమనుష్యాదిమూర్తి మనుశయిత అర్హిణి విభర్షితి యావత్.
 తతో గుణాశ్చ శబ్దాదివిషయాః జుషన్ సేవమానః సరూపతాం స్థూలత్వకృత్త్వాదీదేహధర్మతాం
 భజతి దేహాత్మాభిమానీ భవతీత్యర్థః. తదను తదన న్తరం హృత్యుం మరణం భజతి ప్రాప్నోతి. ఇత్థం
 జన్మమరణాదిరూపసంస్కృతిభాక్త్యాత్ అపేతః భగః జ్ఞానైశ్వర్యాదిర్యస్య రథాభూతో. భవతి త్వముతత్వంతు
 ఆహిస్సగ్న్. స్త్యవం కశ్చాక మివ తామహం జహాసి. వియమేన తత్సృత ప్రళయాయ సంబన్ధరహితోఽపి.
 అహిద్యష్టాన్తస్మాగ్రమాత్రాచిప్రాయకః అత ఏవాన్తః నిశ్యం పరిగృహీతః భగః యేన తదాహుతః
 “ఐశ్వర్యస్య సమగ్రస్య వీర్యస్య యశస్కీయః, జ్ఞానవైరాగ్యయోన్మైవ షణ్ణాం భగజ్జితరజో”తి
 భగశ్చార్హోఽవగ్రవ్యః. శిభాపి, కిం జీవ ఇవాహ మపి పరిచ్ఛిన్నభగః నేర్హాహః, అపరిమేయభగః.
 అపరిచ్ఛిన్నైర్వర్ణాదిమాః అష్టగుణితే, అపహతపావృత్త్యాదయోఽష్టా గుణాః తే అస్య విత్యం
 సంజాతా ఇత్యష్టగుణితం తాకాదిత్వా దిశచ్. తస్మిన్ నిత్యావిగ్నావహతపావృత్త్యాదిగుణాష్టకయుక్తే
 మహసి అపరిచ్ఛిన్నే స్వయం ప్రకాశస్వరూపే మహీయనే మహసి స్థితి పూజ్యన ఇత్యర్థః.

౪౦

(నారాయణమహర్షిణా నారదోపదిష్టశ్రుతిగీతోపాఖ్యానప్రారంభః)

యది న సముద్ధరన్తి యతయో హృది కామజటా
దురధిగమోఽసతాం హృదిగతోఽస్మృతకణ్ఠమణిః,
అసుత్యవయోగినా ముభయతోఽప్యసుఖం
భగవన్ననవగతాన్తకాదనధిరూఢపదాద్భవతః.

౪౦

త్వదవగమీ న వేత్తి భవదుత్థ శుభాశుభయో ర్గుణ
విగుణాన్వయాం స్తర్హి న దేహభృతాం చ గిరః.

ఇత్థ మపేతభగవ్యః పునస్తత్ప్రాప్తౌ కిం నిదానమిక్యపేక్షయాం అనన్యవ్రయోజనం
త్వదుపాసన మేవేత్యఖిపేత్య తావద్భగవత్ప్రాప్తవజ్యే సత్యపి కామహతానా మనర్థమాహుః (యదీతి.)
యతయః మునయః మనఃప్రణిధానశీలా అపి యది హృది, స్థితాః కామజటాః కామానాం మూలాని
వాననా ఇతి యావత్ న సముద్ధరన్తి నోత్పాదయన్తి, తర్హి తేషామసతాం హృది గతః స్థితోఽపి త్వం
దురధిగమః దుర్జయః అస్మృతకణ్ఠమణిః కణ్ఠే స్థితోఽప్యస్మర్యమాతో మణిరివ కణ్ఠే వర్తమానోఽన్య
స్మృతశ్చేదజ్ఞాతప్రాయ ఏవ హి భవతి, కింవ హే భగవన్ తేషా మసుత్యవయోగినాం ప్రాణేన్ద్రియ
తర్పణపరాణాం యోగినా ముభయతః ఇహ పరలోకే చ అసుఖం దుఃఖమేవ, తథేవాహుః అనవగతాన్త
కాత్ అవిప్రత్యాన్మృత్యోః, ఇహాభోగపౌష్కల్యేఽపి పురణభయజం దుఃఖమస్త్యేవేతి భావః,
పరలోకే తు అనధిరూఢపదాద్భవత స్సకాశాత్ దుఃఖం, అనధిరూఢం అప్రాప్తం, పదంత్యత్ప్రాసం
యేన తస్మాత్, ఐవప్రదానోనిర్దేశః అప్రాప్తత్వత్పదత్వాత్, త్వత్పదాప్రాప్తే రితి యావత్, ఐవతః
విజవర్మాతిలజ్ఞీనాం కాస్తూర్మమరూపాత్త్వతో, దుఃఖ మిత్యర్థః.

౪౦

అథానన్యవ్రయోజనాం భగవద్భక్తానాం తాభయతస్సుఖమేవేత్యాహుః (త్వదవగమీతి.)
త్వామవగచ్ఛతీతి త్వదవగమీ, త్వద్వాఢాత్మజ్ఞానవాక్ “అర్హో జిజ్ఞాసు ర్ద్వారీజ్ఞానీదే” త్యుక్తేషు తురీయ
ఉత్తర్యః, భవతీతి భవన్సంసారః ఉష్మి స్మృతయో రుపస్థితయో రిత్యర్థః, తయోః శుభాశుభయోః
పుణ్యపాపాత్మకయోః కర్మణోః గుణవిగుణాన్వయాత్ పరధూశమఖమఃఖసంబద్ధాన్, తర్హి తదానీం చ
దేహభృతాం, గిరః స్తుతివిద్వాన్త్యాన్యది వేత్తి వాసుసంధత్తే, కుతః? యతః, స్త్వ, మనవర్గగతిః
శన్య దేహస్తే, అవవర్గచాధనమాదుః, అనేన పరలోకే సుఖముక్తం, ఇహాతు ముచ్యతేస్తానకై స్సహ
అనుయుగం ప్రతియుగం, అనువర్తిన్యా, సమగీతవరంపరయా సగుణన్య అనన్తకల్యాణగుణ

అనుయుగమన్వహం సగుణగీతపరంపరయా

శ్రవణభృతో యత స్త్యమపవర్గగతిర్మనుజైః.

౪౦

ద్యుపతయ ఏవ తేన యయు రన్తమనన్తతయం

త్వమపి యదన్తరాణ్ణనిచయాననుసావరణాః,

ఖ ఇవ రజాం సివాన్తి వయసా సహ యచ్ఛ్రితయ

స్త్యయి హి ఫలన్త్యతన్నిరసనేన భవన్నిధనాః.

౪౧

శ్రీభగవానువాచ—

ఇత్యేతద్భ్రహ్మణః పుత్ర ఆశ్రుత్యాత్మానుశాసనమ్.

యత్తస్య తవ గీతపరంపరయా కథామృతపరంపరయా అన్వహం శ్రవణభృతః శ్రవణేన చేతసి
ధృతః. యత స్త్యత్య-కామృతపానమత్తః. తతో న వేత్తీప్యర్థః.

౪౦

ఇత్థం యథామతిసంస్తుత్యః. అథ త్వన్మాహాత్మ్యస్యాపరిచ్ఛిన్నత్వాత్పాల్వేన స్తోత్రం న
శక్నుమ ఇతి విగమయన్తి (ద్యుపతయ ఇతి.) ద్యుపతయః స్వర్గాదిలోకపతయః మహద్భ్ర
బ్రహ్మదయ ఏవ తవాన్తం స్వరూపస్వభావపారం న యయుః, న జానీయిరిత్యర్థః. కిం పునర్వినుజాదియ
ఇతి భావః. కిం బహునాః త్వమపి వయాపి, కుతః. అనన్తతయా స్వరూపస్వభావపారపరిచ్ఛిన్నతయా
న వైతావతా తవ సర్వజ్ఞత్వభజః. యథావస్థితవస్తువిషయకజ్ఞానవ్యైవ సర్వజ్ఞత్వావహత్వాత్
అపరిచ్ఛిన్నస్య పరిచ్ఛిన్నత్వజ్ఞానస్యాజ్ఞత్వావహత్వాచ్చేతి భావః. మహిమోఽపరిచ్ఛిన్నస్య మేవ
ప్రతిపాదయన్తి యదన్తరేత్యాదిన్. యస్య తవాన్తరా మధ్యే. ఏకైకస్మిన్ రోమకూపే సావరణాః
సన్తభిరావరజైస్సహితాః అణ్డానాః బ్రహ్మాణ్డానాం వివయాస్సమూహాః. వాన్తి సంభరన్తి. యథా భే
ఆకాశే రజాంసి వయనేతి జాత్యభిప్రాయ మేకవచనం. వక్షిసింహ వాన్తి తద్వత్ యత్ యన్మాదేవం.
హి తతః క్రుతయః. సారోక్ష్యనిర్దేశః. ముతేరన్య గత్యాభిప్రాయకః. త్వయి అతన్నిరసనేన తన్మా
దపారమహిమ్నుస్త్యతః. అన్యత్ ప్రకృతిపురుషాణివస్తు తన్నిరసనేన తత్త్వాజ్ఞాత్యప్రతిపేదేన
తత్సూర్యక మిత్యర్థః. భవన్నిధనాః భవతి నిధనం నిష్ఠా పర్యవసానమితి యావత్. త ద్యాసాం తాః
శబ్దవృత్త్యా తత్పర్యవృత్త్యా చ ప్రకృతిపురుషాజ్ఞానిరసనేన తద్విలక్షణం త్వాం బోధయన్తిత్యర్థః
ఫలన్తి సఫలా భవన్తి. కృతార్థాని భవన్తిత్యర్థః. సమస్తచేతనాచేతనసాజ్ఞాత్యనిరసనేన తద్వైలక్షణ్య
మాత్రం బోధయన్తి. న కు సాకల్వేన త్వత్స్వరూపస్వభావాదికం బోధయతుం శక్నువన్తితి భావః.

౪౧

ఇత్థం క్రుతగీతసంవాదేన సనన్దనోక్తముత్తరమవదార్య తం బహుమేరితే ఇత్యాహ.
భగవాన్నారాయణః (ఇత్యేవ మితి.) ఇతి క్రుత్యుక్తప్రకారేణ. ఏవం సనన్దనోక్త. మాత్మనుశాసనం.

(నారాయణమహర్షిణా వారదోపదిష్టశ్రుతిగీతోపాఖ్యానప్రారంభః)

సనన్దనమథానర్చు స్పిధా జ్ఞాత్వాఽఽత్మనో గతిమ్.

౪౩

ఇత్యశేషసమామ్నాయపురాణోపనిషద్రసః.

సముద్భుతః పూర్వజై నై ర్యోమయానైర్మహాత్మభిః.

౪౪

త్వం చై తద్భ్రహ్మదాయాద శ్రద్ధయాఽఽత్మానుశాసనమ్.

ధారయం శ్చర గాం కామం కామానాం భర్జనం నృణామ్.

౪౫

శ్రీశుక ఉవాచ —

ఏవం స్వగురుణాఽఽదిష్టం గృహీత్వా శ్రద్ధయాఽఽత్మవాణా.

పూర్ణకృతధరో రాజన్నాహ వీతవ్రతో గురుమ్.

౪౬

శ్రీనారద ఉవాచ—

సమస్తస్మై భగవతే కృష్ణాయామలకీర్తయే.

అత్మా అనుశిష్యతే యేన త. దాత్మానుశాసనం. ఉత్తర మాశ్రయ్య. బ్రహ్మణ కృతుర్ముఖస్య. పుత్రాః మరీచ్యాదయః. సిద్ధాః పరమాత్మనో గతిం ప్రకారం యథాత్మ్యం జ్ఞాత్వా విశ్చిత్వ. అథ సనన్దన మనర్చుః.

౪౭

సర్వశ్రుతిపురాణోపనిషత్పూర్వమేవం సముద్భుతమితి ప్రకృతవేదస్తుతిప్రశంసా.

౪౮

హే బ్రహ్మదాయాద బ్రహ్మపుత్ర. దాయభోక్తృత్వాపుత్రస్య తస్మిన్దాయాదశబ్ది ఉపపర్యతే. ఏన దాత్మానుశాసనం. నృణాం. యే కామా స్తేషాం. భర్జనం దాహకం శ్రుతిస్తవనం ధారయన్ కామం యథేష్టం గాం భూమిం తదుపరిక్షితా రోకా చర పర్యట.

౪౯

కథ మేతత్త్వయా విదితమిశ్యపేక్షయా తస్య క్షం ప్రస్తౌతి గువిశ్చకుర్విః (ఏవమితి.) గురుణా బదర్యాశ్రమవాసినా నారాయణేన. అదిష్టముపదిష్టం శ్రద్ధయా గృహీత్వా. ఉస్మి. న్నుపహితచనాః పూర్వః నివృత్తసంశయ్యాత్పూర్ణమనాః. శ్రుతం యథా శ్రుతం ధరతీతి తథాభూతః. వీరాణాం జితేంద్రియాణాం. వ్రతం యన్య సః. నైష్ఠికో నారదః హే రాజన్ గురుః నారాయణం. ప్రాహ. ౫౦

ఉక్తిమేవాహ (సమ ఉతి.) కృష్ణాయ సర్వరోభసుఖకరాయ తదనయుక్తా. అమలా అకర్మనశ్యా. మూర్తి. రణస్య. రస్మై టిభ్యం. కేన కారణేన కృష్ట ఇత్యతస్తం విశిష్య (య ఇతి.)

యో ధత్తే సర్వభూతానా మభయాయోశతీః కలాః.

౪౬

శ్రీకుక ఉవాచ—

ఇత్యాద్యమృషిమామస్త్ర్య తచ్చిష్యాం శ్చామలాత్మనః.

తతోఽఽగాదాశ్రమం సాక్షాత్పితౄన్దైవాయనస్య మే.

౪౭

సభాజితో భగవతా కృతాననపరిగ్రహః.

తస్మై తద్వర్ణయామాస నారాయణముఖాచ్యుతమ్,

౪౮

తదేత ద్వర్ణితం రాజన్యన్నః ప్రశ్నః కృత స్త్వయా.

యథా బ్రహ్మణ్యనిర్దేశ్య నిర్గుణేఽపి మన శ్చరేత్.

౪౯

యోఽస్యోత్ప్రేక్షక ఆదిమద్యనిధనే యోఽప్యక్తజీవేశ్వరో

యస్సృష్టేదమనుప్రవిశ్య ఋషిణా చక్రే పురశ్శాస్త్రి తాః.

యో భగవాన్ సర్వభూతానా మభయామాసవర్గాయ ఉశతీః కమనీయాః. నిర్మలా ఇతి యావత్. కలాః విద్యాః. ధత్తే. అపేక్షితవిద్యోపదేశేన సుఖకర ఇతి భావః.

౫౦

ఇతీత మద్యమృషిం నారాయణం. అమల మస్తాకరణం యేషాంతా. తస్య శిష్యాం శ్చామస్త్ర్య ప్రణామపూర్వకమాపుర్య సాక్షాత్స్వయం దైవపాయనస్యా. శ్రమ మగాజ్ఞగామ.

౫౧

(సభాజిత ఇతి.) తతో భగవతా దైవపాయనేన సభాజితః కృతః అనుస్య పరిగ్రహో యని సః తస్మై దైవపాయనాయ. నారాయణస్య. ముఖా చ్యుత్యతం నిర్గుణం శ్రుతిస్మృత్యాత్మకం వచో వర్ణయామాస ఉపదిశేశ్వర్థః. స తు మహ్యముపదిష్టవానితి తు ప్రసిద్ధత్వాన్నోక్తమ్.

౫౨

ఏవం త్వత్ప్రశ్నస్యోత్తరమాగత మిక్యాహ (తదేత దితి.) హే రాజన్, సః అస్మాకా ప్రతి యః ప్రశ్న స్త్వయా కృతః తత్ తత్ర ప్రశ్నే ఏకచ్యుతివచః వర్ణితం. ఉత్తరత్వేన కథిత మిత్వర్థః. యేనోపపత్తితేన అనిర్దేశ్య నిర్గుణేఽపి బ్రహ్మణి శ్రుతయ శ్చరేయురితి మన శ్చరేత్ ప్రసరేత్. జిన్నంశయం మనోభవేదిత్వర్థః.

౫౩

అశేషసమామ్నాయపురాణోపనిషద్రస ఇత్యుక్తం కోఽసౌ సమామ్నాయాదీనాం రస యక్పుణిగీత్యా సముద్భుత. ఇత్యపేక్షయాం “అలోద్య పర్వశాస్త్రాణి విచార్య చ పునః పునః ఇద మేకం సునిష్పన్నం ద్యేయో నారాయణ స్పదే” త్యుక్తరీత్యా జగదుదయవిభలయలీలసర్వాస్తరాశ్చ బద్ధమోక్షదో భగవానుపాస్య ఇత్యేష ఏవేతి వక్తుం ప్రస్తుత్యాద్యుపయుక్తైర్గుణై ర్భగవన్తం విశింషా

(నారాయణమహర్షిణా నారదోపదిష్టశ్రుతిగీతోపాఖ్యానప్రారంభః)

యం సంపద్య జహోత్యజా మనుశయీ సుప్తః కులాయం యథా
తం కైవల్య నిరస్తయోనిమథయం ధ్యాయేదజస్మిం హరిమ్.

౫౮

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంసాం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే,
సప్తశీతితమోఽధ్యాయః.

తద్ధ్యానం విధత్తే (యోఽస్యేతి.) అన్య జగతః, ఆదిమద్యనిధనే సృష్టిస్థితియే నిమిత్తే ఉత్ప్రేక్షకః
“తదైక్షత” బహుస్యా మిత్యుక్తవిధేక్షితా, యద్వత్తానాం కైవల్యనిరస్తయోని మిత్యనేన సంబంధః.
యశ్చ, అన్యక్తజీవయోః ప్రకృతిపురుషయోః కారణావస్థయో రీశ్వరః అన్యప్రవిశ్య నిమిత్తా అనేన
కారణావస్థాయాం సూక్ష్మవిదబిద్వేష్యం, తస్మిన్పాదానత్వం, తదుపయుక్తం సర్వకర్తృత్వం చ
పలితం, ఉత్ప్రేక్షక ఇత్యనేన నిమిత్తత్వం, తదుపయుక్తం సార్వజ్ఞ్యం చ యశ్చ, ఇదా మహాబాది
పృథివ్యస్తనమష్టితత్వజాతం సృష్ట్యా ఋషిణా చతుర్ముఖాఖ్యజీవేనానుప్రవిశ్య జీవద్వారాఽను
ప్రవిశ్యేత్కర్తృః, పునః శరీరాణి చక్రే నిగ్మయే, తతః తాః పురః శాస్తి నియమయతి, పూర్వభృత్త్రేత్ర స
జీవదేవాదిశరీరపరః, ఋషిణా చక్రే పురస్సంహితా ఇతి పాతాన్తరం, తదా పురః ప్రథమం ఋషిణా
చతుర్ముఖేన సంహితాః వేదసంహితాః, చక్రే ప్రావర్తయదిత్యర్థః, అనేన హితకృత్త్వముక్తం, శాస్త్ర
ప్రవర్తనం హి హితార్థం, అనుశయో భుక్తావశిష్టం కర్మ, సోఽస్యాస్తీత్యనుశయీ కర్మవశ్యో జీవః
యం సంపద్య, అజాం జహోతి ప్రకృతిం జహోతి, ఆవిర్భూతగుణాష్టో భవతి ముక్తో భవతీతి యావత్,
తతా చ శ్రూయతే “పరంజ్యోతి రుగసంపద్య స్వేన రూపేణాభినిష్పద్యత” ఇతి, తత్ర దృష్టానః-సుప్తః
కులాయం యథేతి, యథా శకుని ర్నీదేకం చిహ్నం సుప్తః తద్విషాయోద్ధీయతే శద్వ దజానాం స్థితః,
అనుశయీ జీవః, యం, సంపద్య, తాం జహోతీత్యర్థః, కైవల్యనిరస్తయోనిం సంసారిణాం మోక్షప్రదానేన
నిరస్తా యోనిః ప్రభవదుఃఖం యేన తం, న విద్యతే భయం యస్మాత్తం హరిం ఆక్రితార్తిహరం,
అజన్మం నిత్యం, ధ్యాయేత్.

౫౯

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుదాకరస్య సర్వవిద్యావిధేః శ్రీకైలగుహాః సుతేన

తద్గుణకమలవరదయప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన,

శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా, లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత చంద్రికాయాం,

దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం, దశమస్కంధే, సప్తశీతితమోఽధ్యాయః.

అథ అష్టాశీతమోఽధ్యాయః

—శ్లో—

కాకోవాచ—

దేవాసురమనుష్యేషు యే భజన్తశివం శివమ్,

ప్రాయస్తే ధనినో భోజా న తు లక్ష్మ్యైః పశం హరిం.

౧

ఏత ద్వేదితు మిచ్ఛామ స్వస్థేహోఽత్ర మహా న్నినః,

విరుద్ధశీలయోః ప్రభోర్విరుద్ధా భజతాం గతిః.

౨

శ్రీకుక ఉవాచ—

శివశ్చక్తియుతశ్చక్ష్వత్త్రిలింగో గుణసంవృతః,

వైకారికనైజనశ్చ తామసశ్చేత్యహం త్రిదా.

౩

అథ అష్టాశీతమోఽధ్యాయః.

—శ్లో—

“యం సంపద్య జహత్కృతా తం కైవల్యనిరస్తమోవి” మితి జగత్కారణత్వాదివత్ మిక్ష
దత్వ మపి సూరేరేవాసాచార్యో ధర్మ ఇత్కుక్తం. అనేన రుదాదీనాం న మోక్షదత్వం కిం త్వర్థకామాది
ప్రదత్వ మితి సూచితం. తత్ర నన్విహసః పృథ్వీ రాజా (దేవాసురమనుష్యేష్యైః) దేవాదీనాం మధ్యే.
యే, జనాః ఆశిశం అమృతకరూప మపి శివం భజన్తి తే ప్రాయశః (ప్రాయేణ ధనినః లక్ష్మ్యైః) పశన్తి.
భోజా ఇతి పాతే భోగినో భవన్తికర్మ. హి బ్రహ్మణా లక్ష్మ్యైః పశం తు యే భజన్తి తే నకు.
నాథ్యైః, లక్ష్మ్యైః పతి మిత్యనేన విసరీత మిద మిత్యభిప్రేకం, లక్ష్మీపతికై రేవాద్వైవిచిత్వ
మిశ్యభిప్రాయః.

౧

(ఏత చితి.) ఏతద్వైసరీత్యవిధానం వేదితు మిచ్ఛామః. అత్ర వైసరీత్యే. నోఽస్మాకం
మహానా స్వస్థేహో వస్తతే. విరుద్ధం శీలా స్వభావః. యయో స్తమోః ప్రభోః సారిహారయోః
రక్తజిష్టి, తా భజతాం గతిః పునః విరుద్ధా వినశ్యశీత్యర్థః. ఏకస్వభావో భజతాం కథం వినశ్యకం
ఫలమితి శక్త్యార్థః.

౨

ఏకస్వభావత్వేన నాస్తి. తత్కుతః ఫలమేకరూపం స్యా దితి పరిసరిహరతి (శివ ఇత్యాది
ప్రసిః.) శివః శక్త్యా ఉచుమా యుక్తః శక్త్యేవ గదా బ్రలిజః. రక్షమాదాదిషేయత్త్రివిధ్యాత్త్రిలింగః
త్రివిధాహత్కారప్రచురమూర్తిః గుణేన తమోగుణేన సంస్పృశః గమన్యభావ ఇత్యర్థః. అవిషేయస్య
త్త్రివిధ్య మేవాహ (వైకారిక ఇతి.) అహమహత్కారః వైకారికాదిభేదేన త్రిదా.

౩

(విష్ణుసేనాప్రాశస్త్యవ్రతిపాదనఘట్టః)

తతో వికారా అభవన్నోడశామీషు కంచన.

ఉపధావన్వి భూతీనాం సహస్రాసా మశ్నుతే గతిమ్.

హరి ర్హి నిర్గుణ స్సాక్షాద్భగవాన్ప్రకృతేః పరః.

సనర్వద్యగుపదగిష్టా తం భజన్నిర్గుణో భవేత్.

తతస్త్రివిధాహ్వానాత్ షోడశవికారాః ఏకాదశేంద్రియాణి, పంచభూతాని సత్త్వాత్మాజీతి షోడశవికారా జానా ఇత్యర్థః. తస్మాత్తామసాదహ్వానాత్ స తస్మాత్తాజీతి పంచమహాభూతాని వైకారికాత్తు ఏకాదశేంద్రియాణి రాజసాహ్వానరస్తాభయోరనుగ్రహక ఇతి వివేకః. బ్రవిధోఽన్య హ్వానో రుద్రాదిష్ఠేయ ఇత్యర్థః. “అహహ్వానోఽద్యాత్మం అహహ్వానైవ మధిభూతం రుద్రస్త్ర త్రాదిదైవం” మితి హి శ్రుతిః. అస్త్యేనం తతః కి మత అహ (అమీష్యతి). అమీషు అహహ్వాన తద్వికారాదిదైవేషు రుద్రదిగమభిమాని వా శుద్ధప్రచేతోఽశ్వవహ్నిన్దో) పేన్ద్రమితి ప్రజాపత్యామీషు మధ్యే కంచనవ్యతమ మిదిదైవతం ఉపధావన్ భజ. స్ఫురుషః సర్వాసాం. విభూతీనామైశ్వర్యాణాం గతిం ప్రకార మశ్నుతే నానావిధాని తత్తదధిదైవతేన దాతుం శక్త్యాన్వైశ్వర్యాణి ప్రాప్నోతీతి య్యర్థః.

(హరి ర్హీతి) నిర్గుణః సత్త్వాదిప్రాకృతగుణవిశ్వతారహితః సాక్షాద్భగవాన్ సమగ్ర జ్ఞానైశ్వర్యాదిషాద్గుణ్యహర్తః ప్రకృతేః “బామిరాపోఽనలో వాయుః అపరేషు మితస్తస్యన్యః” మితి శ్లోకద్వయోక్తోభయవిధాయః ప్రకృతేః విలక్షణః సర్వదృశీ సర్వజ్ఞః. అభ వివోపద్రష్టా గుణ దోషానుమతా రుద్రాయస్తూత్రవిసరీతస్వభావా ఇతి భావః. హి యస్మాదేవం తస్మా త్తం భజన్నిర్గుణో భవేత్ ప్రాకృతగుణసంజన్మరహితో ముక్తో భవే దిత్యర్థః. అయం భావః. బ్రహ్మరుద్రాదీనాం రజస్తమః ప్రచురస్వభావత్వాద్గుణవిశ్వత్వాదషాద్గుణ్యహర్తత్వాజ్జీవత్వా దసర్వజ్ఞత్వాచ్చ స మోక్షప్రదానే సామర్థ్యం. కింతు స్వశక్త్యనుసారోజ్ఞార్థకామాదిప్రదాన ఏవ భగవతస్తు యద్యపి చక్షుర్దివపురుషార్చప్రదత్వ శక్తిరస్త్యేవ భావ స భగవాన్ సర్వజ్ఞః పరమకారుణికో యద్యహం స్వభక్తాయ త్రైవర్గికపరం ప్రయచ్ఛేయం తర్హ్యయం తదస్తే పునః పునర్యాచమానో మాం నిత్య దరిద్రవివాపతిష్ఠతే. అత స్తమను గృహ్ణామి. త్యాలోప్య ప్రాయశః స్వభక్తేభ్యో ముక్తిమేవ ప్రయచ్ఛితితి. తస్మైచిన్నిర్భూతైర్విధిక మపి ప్రయచ్ఛతీతి.

నిర్వృత్యైష్యమేదేషు రాజా యుష్మత్ప్రితామహః.
శృణ్వన్నగవతో ధర్మా నపుచ్చదిద మచ్యుతమ్.

స ఆహ భగవాం ప్రస్తై పీత శ్శుశ్రూషవే ప్రభుః.
నృణాం నిశ్చేయసార్థాయ యోఽవతీర్ణో యదోః కురే.

శ్రీభగవానువాచ—

యస్యాహ మనుగృహ్లామి హరిష్యే తద్ధనం శనైః.
తతోఽధనం త్యజన్త్యస్య స్వజనా దుఃఖదుఃఖితమ్.

స తదా వితథోద్యోగో నిర్విణ్ణస్యాద్ధనేహయా.
మత్పరైః కృతమైత్రస్య కరిష్యే మదనుగ్రహమ్.

స కేవలమయం త్వత్ప్రీతిస్య పరిహరోఽస్మద్భుద్ధిపరికల్పితః. కింతు, భగవతైవోక్త ఇతి వక్తుం ప్రస్తౌతి. నిర్వృత్యైషు పరిసమాప్తేషు నత్పు, రాజా యుధిష్ఠిరః భగవతః శ్రీకృష్ణా త్సకాశ్ ధర్మాశ్ శృణ్వణ. తమచ్యుతం ప్రతీదం త్వత్పుష్ట మనుచ్ఛే.

(స ఇతి.) స పృష్టో భగవాన్ శ్రోతుమిచ్ఛవే తస్మై యుధిష్ఠిరాయ. పీతః ప్రాహ. తత్ర హేతుత్వేన తం విశిష్ట (నృణా మితి.) నిశ్చేయసార్థాయ నిరతిశయపురుషార్థప్రదానకల్పన జ్ఞాననాయకత్వః.

(యస్యేతి) యస్య. య మిత్యర్థః. కర్మణశ్చేషత్వవివక్షయా షష్ఠి. నను ధనావహారో నానుగ్రహః ప్రత్యుత నిగ్రహ వివ స్యా. మత ఆహ (తత ఇతి.) అధనమితి చేర్పః. తతో ధనావహారా దధనం నిర్ధన మత ఏన దుఃఖపరం పరాగ్రస్తమస్మయే. స్వజనా. సై త్యజన్తి.

తతోఽవ్యయం మహాన్నిగ్రహ ఇత్యత ఆహ (స ఇతి.) వితథోద్యోగః వ్యర్థోద్యోగః నిర్ధనస్య సర్వోఽవ్యయద్యోగో వ్యర్థ ఏవేల భావః. అత ఏన నిర్విణ్ణో భవేత్ తదా అవీహయా నిరాశయా వైషయికం సుఖం సర్వథా మమ దుర్లభమిత్యేనం తత్రాశా మవోహ్యేతి భావః. మత్పరైర్మన్మత్కైర్నహ కృతం మైత్రం యస్య అస్య. మదనుగ్రహం కరిష్యే మదసాధారణోఽనుగ్రహః మదనుగ్రహ. స్త మతో న పానదుక్తమ్.

(విష్ణుసేనాప్రాశస్త్యప్రతిపాదనపుట్టిః)

తస్మై బ్రహ్మపరం సూక్ష్మం చిన్మాత్రం సదనన్తకమ్.

అతో మాం సుదురాధ్యం హిత్యాఽన్యాన్పజతే జనః.

౧౦

తతస్త ఆకుతోషేభ్యో లబ్ధరాజ్యా శ్చియోద్ధతాః.

మత్తాః ప్రమత్తా వరదా నిస్సర్మరన్త్యవజానతే.

౧౧

శ్రీకుక ఉవాచ—

కోపప్రసాదయో రీశా బ్రహ్మవిష్ణుశివాదయః.

సద్యశ్శాపప్రసాదోఽజ్గ శివో బ్రహ్మ న చాచ్యుతః.

౧౨

త మేవానుగ్రహం దర్శయతి (తస్మా ఇతి.) తస్మై మత్పరైః కృతమైత్రాయ. య ద్బ్రహ్మ త ద్దర్శయామీతి శేషః. అసా ఏవ మదనుగ్రహ ఇతి భావః. కథంభూతం బ్రహ్మ పరం ప్రకృతిపురుషాభ్యాం విరిక్షణం సూక్ష్మం సర్వాన్తఃప్రవేశయోగ్యం చిన్మాత్రం జ్ఞానస్వరూపం. మాత్రశబ్దేన క్వచిదపి జడత్వన్యావృత్తిః. ఆనన్తకం త్రివిధపరిచ్ఛేదకూన్యం. అత్ర సత్యజ్ఞానాదివాక్యార్థ ఉపక్షిప్తః. అతస్తావద్దేవానామత్వా. త్సుదురాధ్యం మాం. హిత్యా “హి గతౌ. గత్యర్థా బుద్ధ్యర్థః. జ్ఞాత్యేత్యర్థః. అన్యాః రుద్రాదీః తావత్సుఖదానన్తతస్తు దుఃఖదాః స్వయ మపి దుఃఖితాః. జ్ఞాత్వా కేవలం సుఖదానిత్యేపం బుద్ధ్యా భజత ఇత్యర్థః.

౧౦

(తత ఇతి.) తతో భజనానన్తరం తే భక్తాః ఆకుతుస్త్వన్తి త్యాకుతోషా స్తేభ్యో రుద్రాదిభ్య స్సకాళాత్ అనేనాత్మవి చిరాత్కోపత్వం సూచితం. లబ్ధం రాజ్యం యైస్తే క్రియా సంపదా. ఉద్ధతాః ఉత్పదాః మత్తాః. గర్విభాః. ప్రమత్తాః అనవహితాశ్చ వరదాః దేవానేన విస్మరన్తి అవజానతే అవజ్ఞాం కుర్వన్తి చ. ఇత్థం శ్లోక్తపరిహారో భగవదుక్త్యా సంవాదితః.

౧౧

అథ “అన్యఃస్థితచిత్తస్య ప్రసాదోఽపి భయజ్కరః. క్షణే రుష్టః క్షణే తుష్టః” ఇతి న్యాయేన దేవధాన్తరాజామన్యఃస్థితచిత్తానాం అజనమాత్మమాతామైన పర్యవ్యుత్పత్తిహాసేన స్పష్టయితుమాహ (కోపప్రసాదయో రీతి.) యద్యపి. బ్రహ్మదయః. వర్షే చేదా. రోపప్రసాదయో బ్విగ్రహానుగ్రహయో ర్భి. ప్రథాఽపి. అజ్గ హే రాజా. శివో. బ్రహ్మ చ. సద్య ఏవ. కావః. ప్రసాదాన్ని యన్య తథా భూతః. అమ్యురస్తు. నైఋతివిహః. కిన్త్యనుగ్రహైకత్వభావః. క్వచిన్నిగ్రహోఽన్యన్తతోవరేణైవ తుల్య ఇతి భావః.

౧౨

అత్రైవోదాహరన్తీమమితిహాసం పురాతనమ్.

వృకాసురాయ గిరిశో వరం దత్వాఽఽప సజ్కుటమ్.

౧౦

వృకో నామాసురః పుత్ర శృకునేః పథి నారదమ్.

దృష్ట్వాఽఽశుతోషం పవ్రచ్చ త్రిమ దేవేషు దుర్మతిః.

౧౧

స ఆదిదేశ గిరిశ ముపాదావాశు తుష్యతి.

సోఽల్పాభ్యాం గుణదోషాభ్యా మాశుతుష్యతి కుష్యతి.

౧౨

దశాస్యబాణయోస్త్రుష్ట స్తువతో ర్వన్దినోరివ.

ఐశ్వర్యహతులం దత్వా శత్రు ఆప సుసజ్కుటమ్.

౧౩

ఇత్యాదిష్ట స్తమసుర ఉపాదానత్వ గాత్రతః.

కేదార ఆత్మక్రవ్యేణ జహ్వనోఽగ్నిముఖం హరయే.

౧౪

దేవోపబిధిమప్రాప్య నిర్వేదాత్పప్తమేఽహని.

(అత్రైవేతీ) సదృశ్యావప్రసాదత్వే విదర్శనతయా. ఇతిహాస ముదాహరన్తీ త్యక్తిః. కోఽపావిత్కత స్తం వర్ణయతి (వృకాసురాయేతి.) సజ్కుటం దుఃఖ మవాపేత్యర్థః.

౧౫

కథం త దిత్యతో విస్తరతో వర్ణయతి (వృకో నామేతి.) శకునేః పుత్రః త్రిమ దేవేషు మద్యే. ఆశుతోషం పవ్రచ్చ యత స్ప దుర్మతిః.

౧౬

స నారదః ఆదిదేశ శంస, కి మితిః గిరిశ ముపదాన విజ స ఆశు తుష్యతి, కించ స ఇతి స గిరేశః.

౧౭

తథాహి దశాస్యబాణయోః రావణబాణాసురయో ర్వన్దినో రివ స్తుతిపాతకయో రివ స్తువతో రతుల మైశ్వర్యం దత్వా లాభ్యాం సకాశాదేవ, సజ్కుటం కైలాసోత్పాతనపురపాలనదుఃఖ మవాపేత్యర్థః.

౧౮

(ఆతీతి.) ఇత్థ మాదిష్టోఽనురః సుప్తు, మన్త్రికః ప్రబోధిత శ్చ తం గిరిశ మేవోపాదానత్ ఆరాధితవాః, స్వగత్రత ఇతి పాతే స్వదేహేన స్వదేహమాంసహోషేన ఆరాధితవానితి యవర్. ఆత్మనః స్వస్య క్రవ్యం మాంసం. తేన హవిషా అగ్నిముఖం హరయే. జహ్వనోఽపి దేవస్య హరస్యో

(పుకాసురవృత్తాంతః)

శిరోఽవృశ్చత్స్వదితినా తత్తీర్థక్లిన్నమూర్ధజమ్.

౧౮

తదా మహాకారుణికస్సదూర్జటి ర్యథాఽరణా వగ్నిరివోత్థితోఽనలాత్.

నిగృహ్య దోర్భ్యాం భుజయోర్వ్యవారయత్తస్పర్శనాద్భూయ ఉపస్కృతాకృతిః.

తమాహ చాజ్ఞాలమలం వృణీష్వ మే యథానికామం వితరామి తే వరమ్.

ప్రియే యతో యేన నృణాం ప్రపద్యతా మహో త్వయాఽఽత్మా భృశమర్ద్యతే వృథా.

దేవాత్మ వప్రే పాపీయాన్వరం భూతభయావహమ్.

యస్య యస్య కరం శీర్షి దాస్యే స మ్రియతా మితి.

౨౦

తచ్చుత్వా భగవాన్రుద్రో దుర్మనా ఇవ భారత.

ఓమితి ప్రహసంస్తస్మై దదేఽహే రమృతం యథా.

౨౨

పలద్ధిం దర్శన మప్రాప్య. సప్రమేఽహని క్లిన్నా ఆచ్ఛా మూర్ధజా కేణ యస్మిన్ త దాత్మనః శిరః
స్వదితినా అవృశ్చచ్ఛే చేత్తు హరద్భవా నివర్ధ్యః. స్వదితిః పశుపురోదానాపిదేదనార్థః. బద్ధవిశేషః. ౧౭-౨౮

(తదేతి) గూర్జటిః రుద్రః మూర్తిమా వగ్నిరివ దేవీవ్యనూనః అగ్నే రుత్తితః స్వదోర్భ్యాం
తద్భుజయోః స్రగృహ్య స్వవారయత్. తస్య దూర్జటేః స్పర్శనాద్భూతాత్ పునః ఉపస్కృతా నిర్వృజా
అకృతిః శరీరం యస్య తథాభూతో బభూవేత్యర్థః. ౧౯

(స మితి.) తం పుకాసుర మాహ. కి మిత. అజ్ఞ హేమృత. అలమలం హోమేనేతి శేషః.
యథానికామం యథేచ్ఛం వరం వృణీష్వ. తుభ్యం వితరామి ప్రయచ్ఛామి. తోయేనాపి ప్రపద్యతాం
భజాం నృణాం ప్రీతః స్వాం త్వయా తు వృథా ఆత్మా దేహో భృశ మర్దితః పీడితః. ౨౦

(దేవా దితి.) స. పాపీయాన్ వృకః దేవాత్ రుద్రాత్. భూతభయావహం. వరం వృతవాన్.
వరమేవ దర్శయతి యస్యేతి. యస్య యస్యాసాం కరం దాస్యే స మ్రియతా మిత్త్యేవంవిధం భూత
భయావహా మితి సంబంధః. ౨౧

(త దితి.) హే భారత. స్థాణుః శివః. తద్వరణం భుక్వా తావ ద్దుర్మనా ఇవ దుఃఖితమనా
భూత్వా. ౨వశద్భోఽనతిరిక్తార్థకః. ప్రసవం బలా తస్మై ఓ మిత్త్యజ్జీకృతః. దదే ద త్తవాన్. యథా
అహేః సర్పస్యామృతం కీరం. తద్వత్. ౨౨

స తద్వరపరీక్షార్థం శమో రూర్ధ్వి కిలాసురః,
 స్వహస్తం ధాతు మారేభే సోఽభిభ్య త్వకృతాచ్చివః. ౨౦
 తేనోపసృష్టస్సంత్రస్తః పరాధావ త్పవేపథుః,
 యావదస్తం దివో భూమేః కాష్ఠానా ముదగాదుదక్. ౨౧
 అజానస్తః ప్రతివిధిం తూష్టిమాన స్సురేశ్వరాః,
 తతో వై కుఞ్జమగమ ద్భాస్వరం తనుసః పరమ్. ౨౨
 యత్ర నారాయణ స్సాక్షిన్నాసినాం పరమా గతిః,
 శాంతానాం న్యస్తదజ్ఞానాం యతో నావర్తతే గతిః. ౨౩
 తం తథా వ్యసనం దృష్ట్వా భగవాన్వృజినార్దనః,
 దూరాత్ప్రత్యుదియా ద్భూత్వా పటుకో యోగమాయయా. ౨౪
 మేఖలాజినదణ్డైర్ద్యస్తేజసాఽగ్ని రివ జ్వలన్,
 త మాశీర్వాదయామాస కుశపాణి ర్విసీతవత్. ౨౫

(స ఇతి) ఆసురః పరస్య పరీక్షార్థం, కిమయం పరః సత్యం ఉత మిథ్యావేతి పరీక్షార్థ మిత్యర్థః.
 స శివః స్వకృతాదపరాధాత్ స్వయం మభిభ్యత్. ౨౦

తే నాసురేణోపసృష్టిఽనుగతః సశంభు ర్జాతవేపథుః కమితగాత్ర త్రస్తః పరాధావత్,
 సోఽపి పృష్టతో అన్యదావదిత్యనుక్త మపి యోజ్యమ్, కాష్ఠానాం దిశాం ఉదగాత్ ఉత్తరతః ఆగాత్
 ఉర్ధ్వ మగచ్ఛద్వా ఉదక్ ఉర్ధ్వమచ్ఛుక్. ౨౧-౨౨

(అజానస్త ఇతి.) సురేశ్వరా శ్చతుర్ముఖేన్ద్రియః ప్రతివిధిం పతిక్రియా మజానస్తః
 తతః వైకుఞ్జమజ్ఞాన్స్వరినం కంచిద్విష్టులోకం స తు పరమస్థానం ముక్తపాప్యం భాస్వరం
 ప్రకాశబహుళం తనుసః పరం ప్రకృతికార్యరహితం యత్ర వైకుణ్ఠే గతిః ప్రాప్యః న్యస్తదజ్ఞానా,
 భూతద్రోహరహితానాం సర్వభూతనుష్ఠాదమిత్యర్థః. గతో యతో నావర్తతే శ్రీవిష్ణులోకగతానాం
 శ్వేతదీపవాసినాం పునర్జన్మాభావాత్. తం వై కుఞ్జమగమదితి సంబంధః. ౨౩

(త మితి.) తం వృకాసురం తథా తాదృశం వ్యసనం దుఃఖం. యస్య తం రుద్రం చ దృష్ట్వా
 వృజినార్దనో దుఃఖాపహరీ భగవాన్ యోగమాయయా అత్యయశ్చర్యశక్త్యా పటుకో భూత్వా
 మేఖలాదిభిరుపరితేజస్తేజసా విగ్రహకాన్త్యా, అగ్నిరివ జ్వలన్ దూరాదేవ, ప్రత్యుదియాత్ తదభిముఖ
 మాజగామ, కుశపాణిః పవిత్రపాణిః, అభివాదయామాస, ఆహ చేతి శేషః. ౨౪-౨౫

(శివద్రోహకర్తృః వృకాసురస్య విష్ణుమాయావ్రణావేన వినాశప్రాప్తిః)

శ్రీభగవానువాచ—

శాకునేయ భవాన్స్వక్తం శ్రాన్తః కిం దూరమాగతః,
క్షణం విశ్రమ్యతాం పున ఆత్మాఽయం సర్వకామధుక్.

౯

యది న శ్శృవణాయాలం యుష్మద్వ్యవసితం విభో,
భణ్యతాం ప్రాయశః పుష్పిర్భుతైస్సాన్విర్థం సమీహతే.

౧౦

శ్రీశుక ఉవాచ—

ఏవం భగవతా పృష్టో వచసాఽమృతాన్షిణా,
గతశ్రమోఽబ్రవీత్తస్మై యథా పూర్వమనుష్ఠితమ్.

౧౧

శ్రీభగవానువాచ—

ఏవం చేత్తర్హి తద్వాక్యే న వయం శ్రద్ధధీమహి,
యో దక్షణాపాతైర్విశాచ్యం ప్రాన్తః ప్రేతపిశాచరాట్.

౧౨

౧ దేవాః (శాకునేయేతి) హేశాకునేయ శకునేస్సుతః. స్వక్తం నూన మయమాత్మా దేహః. పునః సర్వాన్కామః = దోగ్ధీతి తథాభావః. కిం కిమర్థం దూర మాగతః అహో, శ్రాన్తస్త్వం అతో మాయాసయేతి భావః.

౧౯

(యదీతి.) యుష్మద్వ్యవసితం. యది. వోఽస్మాకం. శ్రవణాయాలం శ్రోతుం యోగ్యం. తర్హి హే ప్రభో. భణ్యతాం ముద్యతాం. పుమాన్, స్వాన్తం చిక్కితం స్వప్రయోజనం పుష్పిః అపైష్పసః సమీహతే అలోఽపిరోతి అతోభణ్యతా మిత్యర్థః.

౩౦

(ఏవమితి.) తస్మై భగవతే అబ్రవీత్ కథయామాస.

౩౧

ఇత్యుక్తః ప్రాహ భగవాన్ (ఏవం చేత్తర్హీతి) అజ్గ హేవృక తద్వాక్యం రుద్రవాక్యం వరదనాత్మకం న శ్రద్ధధీమహి వ విశ్వసీమః. తత్ర హేతుత్వేన రుద్రం విశిష్య (య ఇతి.) యో రుద్రః దక్షణాపాత్, పిశాచతాం, ప్రాన్తః, ప్రేతానాం, పిశాచానాం చ రాదధిపతిః బహువ. న హి పిశాచవచో విశ్వసనీయమితి భావః.

౩౨

యది వస్త్ర విస్రమ్భా దానవేంద్ర జగద్గురౌ.
తర్హ్యజ్ఞాన స్వశిరసి హస్తం న్యన్య ప్రతీయతామ్.

౩౩

యద్యసత్యం వచ శృమ్హోః కథంచి ద్దానవర్షభ.
తదస్తే జహ్యా సద్వాచం న త ద్వక్తౌనృతం పునః.

౩౪

శ్రీశుక ఉవాచ—

ఇత్థం భగవతశ్చిత్రైర్వచోభి స్మయపేళలైః.
భిన్నదీర్విస్మృతశీర్షిస్వహస్తం కుమతిర్న్యదాత్.

౩౫

అథాపతద్భిన్నశిరా వజ్రాహత ఇవ ఉజ్జాత్.
జయశబ్దో నమశ్శబ్ద స్సాధుశబ్దోఽభవ ద్భివి.

౩౬

ముముచుః పుష్పవర్షాణి హతే పాపే వృకాసురే.
దేవర్షిపితృగన్ధర్వా మోచిత స్సంకటాచ్ఛివః.

౩౭

(యదీతి.) హేదానవేంద్ర జగద్గురౌ జగద్గురుతయా త్వదభిమానవిషయే. తత్ర రుద్రే యది
వో యుష్మాకం. విస్రమ్భో విశ్వాన తర్హ్యజ్ఞ హేవుక. న్యన్య శిరసి న్యన్య విచాయ. ప్రతీయతాం
పరీక్ష్యతామ్.

౩౩

హే దానవర్షభ. యది శుభో ర్వహః కథంచి. దసత్యం స్యాత్తర్హి తదస్తే తస్య నృతం
అసద్వాచ మన్యశవాచం. రుద్రం. జహి నాశయ. అన్యథా రుద్రః. పున స్తదా. అనృతం. వక్తౌ
వక్ష్యతి త్వామివాన్యానన్యనృతం వదన్ వజ్రయిష్యతి. అతస్తం జహిత్యర్హః.

౩౪

(ఇత్థమితి) చిత్రైర్భామకైః స్మయేన. పేళలైః అతిరమ్యై. ర్వచోభిర్భిన్నదీ
ర్భుశితమతిః కుమతిరసురః. విస్మృతః. స్వశిరసి. స్వహస్తం. న్యథాత్ విహితవాన్.

౩౫

అథ నిదానానస్తర మేవ వజ్రేణా, హత ఇవ. భిన్నం శిరో యన్య సః. ఉజ్జా. దసతత్.
జయశబ్ద ఇతి స్పష్టోఽర్థః.

౩౬

దేవాదయః. పుష్పవర్షాణి. ముముచుః. ఇత్థం. శివః సంకటాత్. యుక్త్యా ఉపాయేన.
మోచితః.

౩౭

(వద్రోహకర్తృః వృకాసురస్య విష్ణుమాయావ్రణాపేన వినాకప్రాప్తిః)

ముక్తం గిరిశమఖ్యాహ భగవాన్సురుషోత్తమః,

అహో దేవ మహాదేవ పాపోఽయం స్వేన పాపనా.

౩౮

హతః కోను మహత్స్విక జన్తు ర్వై కృతకిల్బిషః,

క్షేమీ స్యాత్ కిము విశ్వేశే కృతాగస్కో జగద్గురౌ.

౩౯

య ఏవ మవ్యాకృతశక్త్యుదన్వతః పరస్య సాక్షత్పరమాత్మనో హరేః,

గిరిత్రమోక్షం కథయేచ్ఛుణోతి వా విముచ్యతే సంస్కృతిః స్తథాఽరిభిః.

౪౦

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే. మహాపురాణే. పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, దశమస్కందే.

అష్టాశీతమోఽధ్యాయః.

తతో, భగవాన్, గిరిశ, మఖ్యేత్య, ప్రాహ (మహాదేవేతి.) సాపాత్మా, అయం వృకాసురః, స్వేనైవ, పాపనా, హతః కిం, హే ఈశ మహాత్మ, కృతకిల్బిషః కృతాపరాధః, కోవా, జన్తుః, క్షేమీ, స్యాత్, కిముత, జగద్గురౌ జగద్ధితకారిణి విశ్వేశే, త్వయి, కృతాపరాధః క్షేమీ స్యాదితి, మహాదేవత్వేత్యవిశ్వేశ్వరత్వజగద్గురుత్వవ్యవధేకౌ స్తదన్తరాత్మభూతస్వాత్మాభిప్రాయాపన్నాః.

౩౮-౩౯

ప్రకృతేహిహసప్రవచనశ్రవణాదిఫలమాహ (య ఇతి.) ఏవ మిత్థం వాఙ్మనసాపేద్య, వివిధవిచిత్రానంతశక్తిసాగరస్య ప్రకృతిపురుషవిలక్షణస్యాన్యప్రవేశవియమనవ్యావ్యగతదోషాస్పర్శైర్లోకత్రయధారకస్య, ఆశ్రితార్హిరసస్య, భగవతో, గిరిత్రకర్మమోక్షప్రతిపాదక మితిహాసం, యః పుమాన్, కథయే, ద్యోవా, శృణోతి, స సంస్కృతిః సాంపారికదుఃఖైః శత్రుశ్చ విముచ్యతే.

౪౦

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయమయఃపారావారాకాసుదాకరస్య పర్యవిధ్యావిధేః శ్రీశైలగురౌః సుతేన

తవ్వరణకమలవరిచయప్రసన్నతత్సాక్షినమదిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన

శ్రీవైష్ణవదాసేన శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవతవందితాయాం,

దశమస్కందసమాఖ్యాయాం, దశమస్కందే, అష్టాశీతమోఽధ్యాయః.

అథ ఏకోననవతితమోఽధ్యాయః

శ్రీకృత ఉవాచ—

సరస్వత్యాస్తతే రాజస్వపయః సత్రమానత.

వితర్కస్సమభూతేషాం తిష్ఠదీకేషు కోమహాః.

౧

తస్య జిజ్ఞాసయా తే వై భృగుం బ్రహ్మసుతం నృప.

తజ్జప్త్యై ప్రేషయామాసు సోఽభ్యగాద్భ్రహ్మణస్సఖామ్.

౨

న తస్మై బ్రహ్మణే ప్రోత్రం చత్రే సత్వపరీక్షయా.

తస్మై చుక్రోధ భగవాన్ప్రజ్వలన్సేవన తేజసా.

౩

అథ ఏకోననవతితమోఽధ్యాయః.

ఇత్థం మోక్షప్రదత్వసర్వజ్ఞత్వసర్వశక్తిత్వాదిభిర్భగవతస్సర్వోత్కృష్టత్వం ప్రదర్శితం. కిం బహునా బ్రహ్మర్షిభి రేవ భగవతః సరత్వం విర్ణీయమితి తద్వేత్త్య తద్విషయక మితిహాసాస్తరం ప్రస్తాతి (సరస్వత్యా ఇత్యాదినా ఏకోననవతితమేన.) హే రాజన్, సర్వస్వత్యా నవ్యా, స్తతే. ఆరత సత్రానుష్ఠానార్థ ముపవిశురిత్యర్థః. అధికేషు ఇన్ద్రాదిభ్యోఽధీకేషు. బ్రహ్మవిష్టురుద్యేషి, కో. మహానవ్యధిక. ఇతి తేషామృషీణాం. చితర్కో వివాదః సమభూత్. యద్యపి పరాపరతత్త్వవివాదం న వితర్కస్తథాఽపి లోకాన్ద్రాయాతు మహాదిత్యర్థః. యద్యేదానీమివ తదాఽసి పరత్వాభిమానినాం దూర్వానః ప్రభృతీనాం సత్త్వాద్వితర్కో బహువేత్త్యర్థః.

౧

(తస్మేతి) తస్య మహాత్మ్యస్య జిజ్ఞాసయా తే ఋషయః హేనృప. బ్రహ్మణః చతుర్ముఖస్య సుతం. భృగుం తజ్జప్త్యై మహత్వం వేత్తమితిర్థః. ప్రేషయామాసుః న భృగు స్తావద్భ్రహ్మణ శ్చతుర్ముఖస్య సఖా మభ్యగాత్.

౨

సత్వపరీక్ష్యం, తస్మై బ్రహ్మణే ప్రోత్రం న కృతవాన్. తస్మై భృగవే. భగవాన్ బ్రహ్మ చుక్రోధ.

౩

(త్రిమూర్తినాం తారతమ్యపరిక్షేపం ఋషిభిస్తత్త్వోకాన్వృతి భృగుమహర్షిప్రేషణికా)

స ఆత్మన్యత్థితం మన్యుమాత్మజాయాత్మనా ప్రభుః.

అశీశమద్యధాపహ్నిం స్వయోన్యా వారిజా ప్రభుః.

తతః కైలాసమగమత్పతం దేవో మహేశ్వరః.

పరిరబ్ధం సమాశేభ ఉత్థాయ భ్రాతరం ముదా.

నైచ్చత్త్వమత్యుత్పథగ ఇతి దేవ కృకోప హ.

శూలముద్యమ్య తం హస్త మాశేభే తిగ్మచోచనః.

పతిత్యా పాదయో ర్దేవీ సాన్త్యయామాస తం గిరా.

అథో జగామ వై కుణ్ఠం యత్ర దేవో జనార్దనః.

శయానం శ్రియ ఉత్సజ్ఞే పదా వక్షస్యతాడయత్.

(స ఇతి.) స బ్రహ్మ అగ్రజాయ భృగవే ఆత్మని మనసి ఉత్థితం మన్యుం క్రోధ మాత్మనా విపేకాత్మికయా బుద్ధ్యా బ్రాహ్మయత్ యథా స్వయోన్యా స్వవైభవ స్వరూపాస్తరేణాభివ్యక్తిస్థానేన స్వకార్యేణేతి యావత్, లేన వారిజా యథా కశ్చి ద్వహ్నిం శమయతి, తథా స్వకార్యేణ పుత్రవిమిత్తేన క్రోధం శమయామాసేత్యర్థః. యదా స్వస్వాగ్నేః యోనిరణి స్తస్యా ఉత్థితం పహ్నిం జలేన కశ్చిత్ శమయతి తథా భృగోరుత్పత్తిస్తాః భూతాతే స్వహ్నితై దుత్థితం క్రోధం బుద్ధ్యా అమామయదిత్యర్థః.

(తత ఇతి.) స భృగుః కైలాసం జగామ తం భృగుం పరిరబ్ధమాల్గితుమ్.

(నైచ్చదితి) త్వ, ముత్పథగ, ఇతి వదన్ సరిరబ్ధం, నైచ్చ విత్యర్థః, రుద్రస్తస్మై చుకోప కిం చ తీక్షణదృష్టిన్ శూల ముద్యమ్య తం భృగుం హస్తమాగ్రభవాన్ (పతిత్వేతి.) దేవీ గిరా సాన్త్యోక్త్యా తం రుద్రమ్.

(అథో ఇతి.) వై కుణ్ఠశబ్దః పూర్వవద్విష్టుకోకపరః, శ్రియా లక్ష్మ్యై, ఉత్సజ్ఞే శయానం వక్షసి పాదేనాతాడయత్.

తత ఉత్థాయ భగవాన్సహలక్ష్మ్యై సతాంగతిః.

స్వతల్పాదవరుహ్యోశు ననామ శిరసా మునిమ్.

౮

అహ తే స్వాగతం బ్రహ్మన్నిషీదాత్రాసనే క్షణమ్,

అజానతా మాగతా స్వః క్షన్తుమర్హత నః ప్రభో.

౯

పునీహి సహలోకం మాం లోకపాలాం శృమద్గతాన్,

పాదోదతేన భగవం స్థీర్ధానాం తీర్థకారిణా.

౧౦

అద్యాహం భగవన్లక్ష్మ్యై ఆస మేకాన్తభాజనమ్,

వత్స్యత్కుడసి మే భూతి ర్భవత్పాదహతాంహసః.

౧౧

శ్రీకుక ఉవాచ—

ఏవం బ్రువాణే వైకుణ్ఠే భృగుస్తస్మన్ప్రియా గిరా,

నిర్మలత స్తర్పిత స్తుష్టిం భక్త్యుత్కృష్టాశ్రులోచనః.

౧౨

(తత ఇతి.) సతాం గతిరితిహేతుగర్భ. మతః, స్వతల్పా దాశు ఆవరూహ్య, మునిం భృగుం శిరసా నవామ.

౮

అహ వ (కిమితి.) హే బ్రహ్మణ. తే త్వయా స్వాగతం కుశలమాగతం ఖయ, అత్రాస్మి న్నాసనే క్షణం నిషీద ఉపవిశ, హేవభో యుష్మా నాగతా నజానతాం నోఽస్మాకం, అనరాధ మితి శేషః. క్షంతు, మర్హత.

౯

(పునీహితి.) సహలోకం వైకుంఠం మాం మద్గతా మదావేళచిత్రా మద్ధార్యానితి వా లోకపాలాంశ్చ హే భగవా పాదోదతేన పునీహి, కథంభూతేనః శీర్ధానాం గజ్గదావామపి, తీర్థకారిణా వవిత్రత్వకారిణా.

౧౦

(అద్యేతి.) హే భగవా అద్యాధునా అహం. లక్ష్మ్యై, ఏకాంతభాజనం నియతాశ్రయ ఆనం, తత్ర హేతుత్వేనాత్మానం విశిష్టత్వానా భవతః పాదేన పాదశాడనేన హత మంహః పాపం యన్య తస్య మమ ఉరపి భూతిర్లక్ష్మీః వసతి అనపాయతయా వర్తిష్యతీతి.

౧౧

(ఏవ మితి.) తస్య భగవతో మంద్రయా గమ్యురయా ఆశయగర్భయా గిరా నిర్వృతః. తర్పితశ్చ, భక్త్యుత్కృతయా భక్త్యుదేకేణా, శ్రూణి, లోచనయో ర్యన్య సః, తుష్టి మాన.

౧౨

(త్రిమూర్తినాం తారతమ్యపరీక్షార్థం ఋషిభిస్తత్త్వోక్తాన్పుతి భృగుమహర్షిప్రేషణకథా)

పునస్సత్రం సమావ్రజ్య మునీనాం బ్రహ్మవాదినామ్.

స్వానుభూతమశేషేణ రాజస్సృగురవర్ణయత్.

౧౩

తన్నిశమ్యాథ మునయో విస్మితా ముక్తసంశయాః,

భూయాంసం శ్రద్ధధు ర్విష్టుం యతశ్చాన్తి ర్యతో భయమ్.

౧౪

ధర్మస్సాక్షాద్యతో జ్ఞానం వై రాగ్యం చ తదన్వితమ్.

ఐశ్వర్యం చాష్టదా యస్మాద్యశ్చాత్మమలాపహమ్.

౧౫

మునీనాం న్యస్తదజ్ఞానాం శాన్తానాం సమచేతసామ్.

అకించనానాం సాధూనాం యమాహుః పరమాం గతిమ్.

౧౬

(పున రితి.) అవ్రజ్య అగత్య. హే రాజా స్వేనాత్మనా. అనుభూత. మశేషేణా

వర్ణయత్.

౧౩

(త రితి.) తద్భృగుణోపవర్ణితం. నిశమ్య. ముక్తసంశయాః. గతసంశయాః. అత ఏవ

విర్వృతా. సుఖితాః. విష్టుమేవ భూయాంసం సర్వోత్కృష్టం శ్రద్ధధుః నిశ్చితవంతః. సరత్వేనయుక్త

గుణావిష్కారపూర్వకనిశ్చయప్రకార మేవాహ యతశ్చాంతిరిత్యాది. యవృత్తానాం “త్రివిధాకృతయ

స్తస్యే” త్యుపరిష్టాత్పంచంధ. యతః యస్మిన్ శాంతిః. యతస్సేవ్యమానా. దభయం ముక్తిః.

యద్వా. యతో యదుపాసనాదేవ. శాంతిః ఏవముత్తరత్రాపి.

౧౪

ధర్మోఽత్రబ్రహ్మణ్యతాజ్ఞానం. సర్వవిషయకం వై రాగ్యం విషయానభిలాష. శ్రతదన్వితం

శాంత్యాదిభిస్సహితం. మష్టదా అణిమాదిభేదస్యానిధ. మైశ్వర్యం చ. అత్మనః. భజతః. పుంసః. మలం

అవహంతీతి తథా తద్యో. యస్మిన్నిత్యైర్థః.

౧౫

(మునీనా మితి.) న్యస్తదజ్ఞానాం భూతద్రోహరహితానాం సమచేతసాం సర్వాత్మబ్రహ్మ

బుద్ధీనాం అకించనానాం ప్రయోజనంకరరహితానాం. సర్వోపకారశీలానాం. యం. పరమాం గతిం

ప్రాప్య మూహః.

౧౬

సత్వం యస్య ప్రియామూర్తిద్వాహ్మణా స్విష్టదేవతాః,
భజన్త్యనాశిషశ్చాన్తా యం వా నిపుణబుద్ధయః.

౧౦

త్రివిధాకృతయస్తస్య రాక్షసా అనురాసురూః,
గుణీన్యామాయయా సృష్టా స్సత్వం త త్తీర్థసాధనమ్.

౧౧

శ్రీశుక ఉవాచ—

ఇత్థం సారస్వతా విప్రా నృణాం సంశయనుత్తయే,
పురుషస్య పదామౌజసేవయా తద్గతిం గతాః.

౧౨

(సర్వ మితి.) సత్వం రజస్తమోభ్యాః మననువిద్ధం కుద్ధసత్వం. యస్య ప్రియా, మూర్తిః శరీరం. యస్య చ ఇష్టదేవతాః బ్రాహ్మణాః అనాశిషః విష్కామాః శాంతాః జితేంద్రియాః, నిపుణ, బుద్ధి ర్యేషాం తే యం భజంతి.

౧౩

(త్రివిధేతి.) తస్మైత్థం భూతస్య, నిస్సమాభ్యధికస్య, గుణీన్యా సత్వాది, గుణమాయయా మాయయా సృష్టా రాక్షసా, అనురా, సురాశ్చేతి త్రివిధా అని ఆకృతయః కన్యైవ శరీరమూర్తిః ఇత్యర్థః. శత్ర దేవస్సత్వప్రచురా, అనురాస్తురజఃప్రచురా, రాక్షసాస్తమః దేవాదిభ్యః అష్ట ప్యాసురమానుషదైవసంపత్తిభి రభిజాతాస్సత్వేవేతి భిగవద్గీతా నూముక్తం. ఏవం చ సర్వేస్యేతే నోపాస్యా ఇతి భావః. తథాచోక్తం శౌనకేన "అభిహృత్సమృపగర్భం జగదంతర్వ్యోస్థితాః ప్రాణినః కర్మజనిత సంపాదవశపత్రివః, యత స్తతో న తేభ్యాగే ద్యావినా ముపకారకాః అవిష్కృతగ్ర తాస్సర్వే తేహింసపారగోచరాః సత్పాదుహ్మణి బోధశ్చ ద్యానేనైవోపకారకాః, నై సర్గితో న నై బోధస్తేహిమన్యంతో యతః తస్మాత్తదమలం బ్రహ్మ విసర్గాదేవబోధవ" ఇతి. ఏత దేవాహం సత్వం త త్తీర్థసాధనమితి య త్సత్వం కుద్ధసత్వమయం భిగవచ్ఛరీం చిదేవ, తీర్థ సాధనం ఉపావ్యమానం చ మ్నిశ్చేషప్రకృతిసంబంధక్షపజవ్వారా ఆత్మకుడిసాధన మిత్యర్థః.

౧౪

(ఇత్థ మితి.) సారస్వతాః సరస్వతీతీరవాసిన్, విప్రా, నృణాం సంశయవిన్యూత్తయే, ఇత్థం విశ్చిత్త్య, పరిమపురుషస్య, పదామౌజసేవయా తద్గతిం ముక్తిం ప్రాప్తాః.

౧౫

(మృతకపుత్రస్య బ్రాహ్మణస్య చితావనోదనకథా)

సూత ఉవాచ—

ఇత్యేతన్మునితనవద్యుః సద్మగద్ధి పేయూషం భగవదభిష్పరస్య పుంసః

సుశ్లోక్యం శ్రవణపుత్రైః పితృభీష్టం పాన్థోఽధ్వత్రమణవర్షశమం జహాతి. ౨౦

శ్రీకుక ఉవాచ.—

ఏకదా ద్వారవత్సాగి తు విప్రవత్సాః కుశూరకః.

జాతమాత్రో భువం పృష్ట్యా మహార కేల భారః. ౨౧

విప్రో గృహీత్వా మృతకం రాజద్వార్యపదాయ సః.

ఇదం ప్రోవాచ విలపన్నాతురో దీనమానసః. ౨౨

బ్రహ్మద్విషశ్శతధియా బుద్ధిస్యావిజితాత్మనః,

క్షత్రబన్ధో కర్మదోషా వృజ్జిత్యం పే గతోఽర్చకః. ౨౩

ప్రక్కాతేతిహాసశ్రవణఫలమాహ సూతః (ఇత్యేత దితి.) మునీద్వైసాయనవ్యః య
స్తనయః. కుక స్తస్యావ్యపద్ధం ముఖపద్ధం తస్య గంధో. యస్మిన్ త త్ప్రీమూషమమృత సేత
ద్యుగవతః. పరత్వప్రకాశకేతిహాసాత్మకం భయం సంస్పృతిభయం. దిన తీతి తథా సుశ్లోకం బహు
మంతవ్యం. ప్రపిద్ధామృతం తు నైవంవిధమితి భావః. అభీష్టం పునః పునః. కర్ణపుత్రైః శ్రోత్రచక్షైః.
పిబన్ పాన్థః. అధ్వప్రమణవర్షశమం. జహాతి ముక్తో భవతీత్యర్థః. ౨౦

అత్ర కేచిదధ్యాయం సమాపయంతి. అథ యోఽసావుక్తవిధః. పరమపురుషః స ఏవ శ్రీకృష్ణ
ఇతి దర్శయతుమిహాసాంతరం ప్రస్తాతి (ఏకదేత్యాదిహ.) విప్రస్య కన్యచి. తృత్వాః. కుమారో.
హే భారత. జాతమాత్ర స్తదైవ భువం పృష్ట్యా. మహర. ౨౧

(విప్ర ఇతి.) స విప్రః రాజద్వారే. ఉపదాయ నిదాయ ఇదం వక్ష్యమాణం. ప్రోవాచ. ౨౨

ఇదమిల వివక్షిత మేవాహ (బ్రహ్మద్విష ఇతి ద్వైతాం) బ్రహ్మ బ్రాహ్మడాన్ ద్వైష్టితి అథ.
తస్య శతవ్య మూర్ధస్యేష. దీ ర్యవ్య బుద్ధిస్య విషాదతుల్యస్మాజితేంద్రియస్య క్షత్రబంధోః క్షత్రయా
భావస్య రాజ్ఞః కర్మదోషాత్ దుర్వాప్సాదోషాత్ మమార్చకః. వృజ్జిత్యం ముంజు స్రావః. మయి తు ఏ
కర్మదోష ఇతి భావః. ౨౩

హింసావిహారం నృపతిం దుశ్శీల మజితేంద్రియమ్,

ప్రజా భజన్త్యస్మిదన్తి దరిద్రా నిత్యదుఃఖితాః.

౨౪

ఏవం ద్వితీయం బ్రహ్మర్షిస్తృతీయం త్వేవ మేవ చ,

విస్మయః స నృపద్వారి తాం గాథాం సమగాయత.

౨౫

తామర్జున ఉపశ్రుత్య కర్హించి త్కేశవాన్తికే.

పరేతే సవమే బాలే బ్రాహ్మణం సమభాషత.

మృ

కిం స్విద్భ్రహ్మం స్త్వన్నివాస ఇహ నాన్తి ధనుర్ధరా,

రాజన్యబంధురేతే వై బ్రాహ్మణా సుత్రమాసతే.

౨౬

ధనదరాత్మజా యుక్తా యత్ర శోచన్తి బ్రాహ్మణాః,

తే వై రాజన్యవేషేణ నటా జీవన్త్యసుంభరాః.

౨౭

హింసైవ విహారో యన్య తం దుష్టం శీలం పుత్రి ర్యన్య తం అజితేంద్రియం. నృపం భజంత్యః. ప్రజాః, సీదంతి, దుఃఖ్యంతి నిత్యం దుఃఖితాః, దరిద్రాశ్చ భవంతి.

౨౪

(ఏవ మితి.) ఏవ మేవ చాష్టకృత్యః స విప్రో. నృపద్వారి. మృతకం విస్మయః తాం గాథాం "బ్రహ్మద్విష" ఇత్యాదివాక్య మగాయత ప్రోవాద.

౨౫

(తా మితి.) పరేతే మృతే సతి సవమే బాలే పూర్వవ ద్విప్రేణ గీతాం తాం గాథాం శ్రుత్వా.

౨౬

భాషణమేవాహ (కిం స్విదితి త్రిశిః) మే బ్రహ్మణ ఇహ త్వన్నివాసభూతే పురే ధనుర్ధరా కోఽపి, నాన్తి కింస్విత్ ధనుర్ధరమాత్రో రాజన్యబంధుగపి నాన్తి కిమిచ్ఛ్యర్థః. బ్రహ్మణ్యో నాప్యేవేతి భావః. ఏతే తు సత్ర మాసతే యే బ్రాహ్మణాః, సత్రయాగబ్రాహ్మణా ఇవ, మిలితాః ధనాదిభి ర్యుక్తాః సుఖ మాసత ఇత్యర్థః.

౨౭

యత్ర యేషు, జీవత్సు బ్రాహ్మణా ధనదరాత్మజైః, అయుక్తాః వియుక్తాః. ఏవ శోచంతి తే వై రాజన్యరూపేణ క్షత్రియవేషేణ నటాశ్చ అనుంభరాః స్వప్రాచిన్యవరాః జీవంతి తే జీవచ్ఛవ ప్రాయా ఇతి భావః.

౨౮

(మృతకపుత్రస్య బ్రాహ్మణస్య చితావనోదనకథా)

అహం ప్రజాం వాం భగవన్రక్షిష్యే దీనయో రిహ,

అనిస్తీర్ణప్రతిజ్ఞోఽగ్నిం ప్రవేక్ష్యే హతకల్మషః.

౨౯

బ్రాహ్మణ ఉవాచ —

సంకర్షణో వాసుదేవః ప్రద్యుమ్నో ధన్వినాం వరః,

అనిరుద్ధోఽప్రతిరథో న త్రాతుం శక్నువన్తి యన్.

౩౦

తత్కథం ను భవాన్కర్మ దుష్కరం జగదీశ్వరైః,

చికిర్షసి త్వం బాలిశ్యాన్నతచ్ఛ్రద్ధధృహే వయమ్.

౩౧

అరున ఉవాచ —

నాహం సంకర్షణో బ్రహ్మన్న కృష్ణః కార్షిరేవ చ.

అహం వా అర్జునో నామ గాణ్ధీవం యస్య మే ధనుః.

౩౨

(అహ మితి) దీనయో ధ్వాం యువయోః. ప్రజాం జనిష్యమాణం పుత్ర మహమిహైవ స్థితా రక్షిష్యే. యద్యహ మనిస్తీర్ణప్రతిజ్ఞః స్వాం తర్హి అగ్నిం ప్రవేక్షే. తతో హతకల్మషః బ్రాహ్మణ విలాపశ్రవణపాతకాత్ అన్యతథాషణా చ్చ పాతకా న్ముక్తో భవేయం అహతకల్మష ఇతి వా చేదః. యద్యనిస్తీర్ణప్రతిజ్ఞస్తర్హి అనిరస్తపావస్తదవనోదనాయ ప్రవేక్ష్యమిత్యర్థః.

౩౩

ఏవముక్తః ప్రాహ బ్రాహ్మణః (సంకర్షణ ఇతి ద్వాభ్యాం) సంకర్షణో బలిదేవః శ్రీకృష్ణః ధన్వినాంశ్రేష్ఠః ప్రద్యుమ్నః న విద్యతే స్రతిరథస్సుబలిో యస్య సోఽనిరుద్ధశ్రేష్ఠేతే యన్మదపత్యం త్రాతుం న శక్నువన్తి.

౩౪

తజ్జగదీశ్వరైరపి కర్తు మశక్యం మదపత్యప్రణాతృకం కర్మ కథం భవా కర్తుం శక్నోతిః యత స్త్వం బాలిస్యాదజ్ఞానా న్మోర్ఖ్యాద్వా. చికిర్షసి తత్తస్మా ద్వయం న శ్రద్ధధృహే న విశ్వసిమః.

౩౫

ఇతముక్తః ప్రాహర్జునః (నాహమితి ద్వాభ్యాం) కార్షిః కృష్ణస్యావత్యం పునాః ప్రద్యుమ్న శ్చకారాదనిరుద్ధశ్చ న భవామి. కింతు తేభ్యోఽన్యతిశయితశక్తి రర్జునోఽహం యస్యార్జునస్య మమ గాణ్ధీవం ధనురస్తి

౩౬

మావమంస్థా మమ బ్రహ్మవీర్యం త్ర్యమ్భకతోషణమ్.
మృత్యుం విజిత్య ప్రథన అనేష్యే తే ప్రణాం విభో.

౩౩

ఏవం విద్రుమ్యితో విప్రః పాల్గునేన పరంతప,
జగమ స్వగృహం ప్రీతః పార్థవీర్యం నిశామయః.

౩౪

ప్రసూతికాల ఆసన్నే భార్యాయా ద్విజత్తమః.
పాహి పాహి ప్రణాం మృత్యో రిశ్యాహోర్జున హతురః.

౩౫

స ఉపస్పృశ్య కుచ్యమ్ము సహస్కృత్య మహేశ్వరమ్.
ద్విజాన్త్రాణ్యనుస్మృత్య సజ్యం గాఢీవ మాదదే.

౩౬

న్యరుఃస్పృతికాగఠం శరై ర్నానాప్తయోజితైః.
తిర్యగూర్ధ్వమధః పార్థ శచికార శరపజ్జరః.

౩౭

తతః కుమారస్సంజాతో విప్రపత్న్యా రుదన్మృతః,
సద్యోఽదర్శన మాపేదే సశరీరో విహాయసా.

౩౮

హే బ్రహ్మణ మమ వీర్యం మావమంస్థాః అవహేంసం మాకార్షిః. తత్ర హేతుత్వేన
విజన్త - త్యమ్భకో రుద్రః స కుష్మత్కనేనేతి తదా తత్ అతో హే ప్రభో మృత్యుమపి ప్రథనే యుద్ధే
విజిత్య త్వత్ప్రజా మానేష్యే.

౩౯

(ఎవ మితి.) ఇథం ఫల్గునేనార్జునేన విద్రుమ్యితః విశ్వాసం ప్రాపితః ప్రీతః స్వగృహం
జగమ. తతో హే పరంజిత పార్థస్య వీర్యం. నిశామయః అస్త్రేతి శేషః.

౪౦

(ప్రసూతికాల ఇతి.) భార్యాయాః ప్రసూతికాలే ఆసన్నే సతి తదా ద్విజసత్తమ అతురస్స
న్మర్జునం ప్రతిత్త మాహ-ఇథం మమ ప్రణాం మృత్యోః, పాహి పాహీతి.

౪౧

(స ఇతి.) పోఽర్జున కృచిక్కుర్ద్రుమ్ము ఇలం ఉపస్పృశ్యావమ్య.

౪౨

(న్యరుఃసజితి) న్యరుఃసజదావృణవాః. తదేనాహ తిర్యగూర్ధ్వమితి.

౪౩

(తత ఇతి.) విప్రపత్న్యః స. స. తః కుమారో రుదన్మేన మృతః అదర్శన మాపేదే
దేహోపి వాసశ్చ ఇత్యర్థః.

౪౪

(మృతకపుత్రస్య బ్రాహ్మణస్య చితావనోదనకథా)

తదాఽఽహ విప్రో విజయం వినిష్ఠస్కృష్టసన్నిధౌ.
మౌఢ్యం పశ్యత మే యోఽహ శ్రద్ధధే క్షీణకర్ణసమ్.

౩౯

స ప్రద్యుమ్నో నానిరుద్ధో న రామో న చ కేశవః.
య స్మ శేకుః పరిత్రాతుం కోఽన్య స్తదవితేశ్వరః.

౪౦

దిగర్జునం మృషావాదం ధిగాత్మజ్ఞాపినో ధనుః.
దైవోపసాదితం మౌఢ్యాదానినీషతి దుర్మతిః.

౪౧

ఏవం శపతి విప్రర్షో విద్యామాస్థాయ ఫల్గునః.
యయో స యమనీ మాకు యత్రాస్తే తగవాన్యమః.

౪౨

ప్రేషాపత్యమవజ్ఞాస్తత ఐన్ద్రిమగాత్పురీమ్.
ఆగ్నేయాం నైర్మతీం యామ్యాం వానువ్యాం వారుణీమథ.

౪౩

(తదేతి) ఆహో మమ మౌఢ్యం పశ్యత మోఽహం క్షీణస్య షణ్ణస్యార్జునస్య కర్ణనం
శ్రద్ధధే వి సర్జితాః అన్యః. అతోఽహం మౌఢ్యః

౩౯

ప్రద్యుమ్నదయ ఏవ య ర్పురిత్రాతుం స శేకు ర్పుప్రదిభూవుః. తత్ మదనత్యాం త్రాతుం
కోవా ఈశ్వరస్సమర్థః. అతోఽర్జునం. ధిక్ స విగద్య అత్యర్థః. “ఉభనర్వతసో” రితి ద్వితియా.
తత్ర హేతు ర్మృషా వదతితి తథా చం అత్మస్తుతిశింసాస్య ధన్వర్జాణీవమసి ధిక్. తత్ర హేతు
ర్యోఽర్జునః దుష్టా మతి ర్నన్య తదాభూతస్య చై వేనోపసాదితం లోకాంతరం ప్రాపితం మౌఢ్య.
దానినీషట అనేకు మివృతి.

౪౦-౪౧

ఏవం విప్రర్షో శపతి నిఃకం సత సఫల్లనోఽర్జునో విద్యాం సర్వలోకసంచారావహం యోగ
విద్యా మాత్రత్య అవ ద్యవపి యమపురీం ప్రతి యయో. యత్ర యమన్యాం తగవాన్ యమ ఆస్తే
వా మిత్యర్థః.

౪౨

తత్ర విప్రస్యాపత్య మవజ్ఞోఽవస్కా. ఏనం క్రవేతైన్ద్ర్యాదిశ్చిరీ స్తత్ర త్రాపితజ్ఞో
యో. యామ్యా పురీసు మన్యా. అన్యైవ యమవైస్య సంసంధినీ దక్షిణదిక్ష్వా.

౪౩

రసాతలం నాకపుష్పం ధిష్ణ్యాస్యన్యాన్యదాయాదః,

(తతోఽలబ్ధిద్విజనుతో హ్యనిస్తీర్ణప్రతిశ్రుతః)

అగ్నిం వివిక్షుః కృష్ణేన ప్రత్యుక్తః ప్రతిషేధతా.

౪౪

దర్శయే ద్విజపుత్రాం నే మావజ్ఞామాత్మనః కృథాః,

ఏతేన కీర్తిం విమలాం మనుష్యాః స్థాపయన్తి తే.

౪౫

ఇతి సంభాష్య భగవానర్జునేన మహేశ్వరః,

దివ్యాశ్వం రథ మారుహ్య ప్రతీచీం దిశమావిశత్.

౪౬

సప్తద్వీపాన్సప్తసిన్ధున్సప్తనప్తగిరీనథ,

లోకాలోకం తథాఽతీత్య వివేక సుమహత్తమః.

౪౭

తత్రాశ్వాన్సైన్యసుగీవమేఘపుష్పబలాహకాః,

తమసి భ్రష్టగతయో బభూవుర్పరతర్లభ.

౪౮

రసాతలం పాతాళం నాకపుష్పం నాకస్య స్వర్గస్య వృష్ట ముపరితనం లోకం కిం బహునా
సర్వాం శ్చ లోకాః వాయువ చ్చదార. తత స్తత్ర సర్వత్రావ్యంభో ద్విజనుతో. యేన సః ఆత ఏవా.
నిస్తీర్ణప్రతిజ్ఞః. ఆత ఏవాగ్నిం ప్రవేష్టు మిచ్ఛుః ప్రతిషేధతా సామోక్తిదిః ప్రతిషేధం శుర్వత్రా
శ్రీకృష్ణేన. ప్రత్యుక్తో నివారితః.

౪౪

ప్రతిషేధపూర్వకవివారణప్రకారమేవాహ (దర్శయ ఇతి.) ద్విజస్య. సూనూః. తే కుభ్యం
దర్శయే దర్శయిష్యామి. ఆత్మనః స్వస్యావజ్ఞాం కృథాః ఏవం చే. త్తవామలాం కీర్తి. మేతే
మనుష్యాః. స్థాపయంతి నికృలాం కలిష్యంతి పాతాంతరం. తదా ఆత్మనోఽవజ్ఞామకృథాచ్చే త్క్రిర్తిం
దూషయిష్యంతీత్యర్థః.

౪౫

(ఇతితి.) సంభాష్య సంభాషణేన ప్రతిబోధ్య భగవాన్మహేశ్వరః శ్రీకృష్ణోఽర్జునేన వహ. ౪౬.

(సప్తద్వీపానితి.) సప్త సప్తగిరయో యేషు తాః ద్వీపాః తతో లోకాలోకం పరస్వత
మతీత్య సుమహద్వివిధం తమోఽంధకారం వివేక.

౪౭

(తత్ర) తమసి సైన్యదయోఽశ్వాః ప్రతిహతగతయో బభూవుః.

౪౮

(మృతకపుత్రస్య బ్రాహ్మణస్య చిహ్నోదనకథా)

తాన్ దృష్ట్వా భగవాన్కృష్ణో మహాయోగేశ్వరేశ్వరః,

సహస్రాదిత్యసంకాశం స్వచక్రం ప్రాహితోత్పరః.

౪౯

తమస్సుఘోరం గహనం కృతం మహద్విదారయద్భురితరేణ రోచిషా.

మనోజవం నిర్విపిశే సుదర్శనం గుణచ్యుతో రామః రోయథా చమూః.

౫౦

ద్వారేణ చక్రానుపథేన తత్తమః పరం పదం జ్యోతిరసస్తపారమ్.

సమశ్చువానం ప్రసమీక్ష్య ఫల్గునః ప్రతాదితాక్షోఽపి దధేఽక్షిణీ ఉభే.

౫౧

తతః ప్రవిష్టస్సలిలం నభస్వతా బలీయనైజద్భుహదూర్మిభూషణమ్,

తత్రాద్భుతం వై భవనం ద్యుమత్తమం బ్రాజన్మణీస్తమృసహస్రశోభితమ్.

౫౨

(తాదితి.) తా. బ్రహ్మగణితా అశ్వానా స్వచక్రం సుదర్శనం పురః అశ్వానం పురతః ప్రాహితోత్ ప్రాయుజ్.

౪౯

(తమ ఇతి.) గహనం దుష్ప్రవేశం సుఘోరం భయంకరం మహదపారం కృతం భగవతైవ సృష్టం తమో భూరితరేణ బహుతరేణ స్వతేజసా విదారయన్మనోజవం సుదర్శనం విపేయథా రామస్య దాశరథేః శరో గుణాత్ మార్వా కృత్ శృమాం రావణసేనాం వివేక తద్వత్ ౫౦

(ద్వారేణేతి.) చక్రానుపథేన చక్రమనుగతేన ద్వారేణ తస్మాత్తమనః పరం దూరే వర్తమానం భగవత మనంతపారం జ్యోతిః సమశ్చువానం ప్రాప్నువ చక్రం ప్రసమీక్ష్య ఫల్గునోఽద్భుత ప్రతాదితే ప్రతిహతే అక్షిణీ దృష్టి యస్య సః ఉభే అప్యక్షిణీ. పిదధే న్యమీలయత్. ౫౧

(తత ఇతి.) తత స్తమనః పరతో జగం. ప్రవిష్టః కథంభూతః బలీయసా ప్రవజ్జేన సభిస్వతా వాయునా. ఏజన్తః ఉచ్ఛలన్తః బృహన్తః ఊర్మయస్తరజ్ఞా వై ర్షీషణం. భూషణ మితి పాఠే ఉర్మయ ఏవ భూషణం యస్య తథాభూతం తత్ర జలస్యాధస్తా. దద్భుతం భవనం ప్రవిష్ట ఇత్యనుషజ్ఞః. కథంభూతం. ద్యుమత్తమం ద్యులిమత్ శ్రేష్ఠం బ్రాజన్మణీస్తమృసహస్రశోభితమ్. సహస్రేణోపశోభితమ్.

౫౨

తస్మిన్మహాభీమమనన్తమద్భుతం సహస్రమూర్ధన్యఫణామణిద్యుభిః.

విభ్రాజమానం ద్విగుణోల్పణేక్షణం సితాశలాభం శితికణ్ణజిహ్వమ్.

౧౭౭

దదర్శ తద్బోగసుఖాననం విభుం మహానుభావం పురుషోత్తమోత్తమమ్.

సాన్ద్రామ్నదాభం సుపిశగ్గహసనం ప్రసన్నవక్త్రం రుచిరాయతక్షణమ్.

౧౭౮

మహానుజీవాతకిరీటకుణ్డలవ్రణావరిక్షిత్తప్రసూద్రురున్తమ్.

ప్రలమ్బచాట్యష్టభుజం సుకౌస్తుభం శ్రీహస్తలక్ష్మీం హృదయాయా పృథులమ్.

౧౭౯

సునన్దనన్దమమతైశ్చ పార్షదైశ్చ కాదిభిర్బుభుదరైర్నిజాయదైః.

పుష్ట్యా శ్రీయా కీర్త్యజయాఖిలర్థిభిర్నిషేవ్యమాణం సమేష్ఠినాం పతిం.

౧౮౦

(తస్మిన్విధి) తస్మిన్సవనే తం ప్రసిద్ధిః అనన్తాఖ్యం మప న్తమహిం దదర్శే త్యుత్తరేణ సంబంధః. కథంభూతం మద్భుతం విన్మయసీయం సహస్రం మూర్ధానః ఫణా వైపు భవా వైపుల మహతాం మణీం ద్యుభిర్విప్లి ర్విశేషేణ భ్రాజమానం ద్విగుణైః ద్విసహస్రసంఖ్యై రీక్షణైరుల్పణ ముగ్రం సితాశల, స్ఫటికపర్వతః తస్యా టా ఇవాణా యస్మి తం శితిః సీల. కణ్ఠో జిహ్వశ్చ, యన్య తమ్.

౧౮౦

(దదర్శేతి) తస్యానన్తస్య భోగః శరీరమేవ, సుభావనం యస్య, తం విభుం భగవన్, సదదర్శ. కథంభూతం, మహా ననుభావః, ప్రభావో, యస్య తం పుటపోత్తమానాం బ్రహ్మాదీనా మప్యుత్తమం సాన్ద్రామ్నదాభవేవాణా, యస్య శోభనే పిశగ్గే వాససీ యన్య, ప్రసన్నం చక్రం చ యన్య రుచిరే సున్దరే ఆయతే చ, ఆక్షణీ యన్య చమ్.

౧౮౧

మహాన్తో, మణివ్రాతా, యేషు శేషాం కిరీటకుణ్డలానాం వ్రణయా వరిక్షిప్తాః సర్వతః స్ఫురన్తః అనన్తాః కున్దలాః యన్య తం ప్రలమ్బ దీర్ఘా శ్చారవో వర్చులాశ్చాష్టౌ భుజా యన్య, శోభనః కౌస్తుభో యన్య, శ్రీవత్సం లక్ష్మచిహ్నం, యన్య తం హృదయాయా, అలంకృతం చ.

౧౮౨

సునన్దనాదిభిః, పార్షదైర్నిగ్రహదరైః, శ్చక్రాదిభిః, స్వాసాధారణైః, రాయుదైశ్చ, పుష్ట్యాదిభిః, శ్చక్తిభి ర్మూర్తిమతీభి న్తథా అఖిలర్థిరణిమాదిభి, సేవ్యమానం సమేష్ఠినాం బ్రహ్మాదీనాం, పతిమ్.

౧౮౩

(మృతకపుత్రస్య బ్రాహ్మణస్య చితావనోదకకథా)

వవస్త ఆత్మన మనస్త మచ్యుతో జిష్టుశ్చ తద్దర్శనజాతసాధ్యసః.

తావాహ భూమః పరిమేష్ఠినాం ప్రభుర్బద్ధజ్జలి స్పృశ్మితమూర్జమా గిరా. ౧౭

ద్విజాత్మజా మే యువయోర్దిదృక్షణా మయోవసీతా భువి ధర్మగుప్తయే.

కళావక్షిర్ణావవనే ర్భరాషరాక హశ్వేతి భూయస్త్యరయేన మన్తిమే. ౧౮

పూర్ణకామావపి యువాం నరనారాయణా చృషీ

ధర్మమాచరతాం స్థిత్యా ఋషభౌ లోకసంగ్రహమ్.

ఇత్యాదిష్టౌ భగవతా తౌ కృష్ణౌ పరమేష్ఠినా.

ఓమిత్యానమ్య భూమాన మాదాయ ద్విజదారకాన్. ౧౯

(వవస్త ఇతి.) ఆజం హేయప్రతిభటం, స్వస్మాదనన్యం త. వచ్యుతో. వవస్తే ననామ. తథా జిష్టుః ఉర్జునశ్చ, తస్య భగవతో. దర్శనేన. జాతిం. సాధ్యసం భక్తిపూర్వకభయం. యస్య. సః వవస్తే. తతో బద్ధజ్జలి, తౌ కృష్ణార్జునౌ ప్రతి పరిమేష్ఠినాం. పటః ప్రభు ర్భగవాన్ జిష్టితయో గభీరయా గిరా. ప్రాహు.

ఉక్తిమేవాహ (ద్విజాత్మజా ఇతి.) యువయోర్భూవం. దిదృక్షణా ద్దృష్టుమిచ్ఛ. మమో ద్విజాత్మజాః మే ఉపసీతాః మదన్తికా హావిత్యా. కిమావయో ర్దర్శనేనేత్యత్రాహ. ధర్మగుప్తయే. భువి కలయానతీర్థా వితి చృత్రన్యాయేనోక్తం “కృష్ణస్తు భగవాన్ స్వయం విత్కువత్రమే పూరావతార త్వోక్తే. అతో మదవతారత్వాన్మమ దిష్పిజే జాతేతి భావః. ఆర్జునస్య నరాంశత్యప్రసిద్ధిముప జీవ్యేత్థముక్తం. నరస్య నారాయణాంశాపారత్వాత్ అవనే భూమేః భారాయితాన్ అసురాన్ హవ్య. భూయ స్త్వరయా మమాన్తి నమీవం. ఇతం అగచ్ఛతమ్.

కించ యువాం పూర్వం, నరనారాయణా పృషీభూత్వేతి శేషః. ఋషభౌ శ్రేషో హేతుగర్భ మిదం. అతః పూర్ణకామావపి స్థిత్యై జగద్రక్షణార్థం లోకసంగ్రహం ధర్మమాచరతుః ఆవశిశవన్తౌ లోకోఽర్వాచీనో జనః సంగృహ్యతే ప్రవర్త్యతేనేనేతి తథాతం. అత్ర “యద్యదాచరతి శ్రేష్ఠ” ఇత్యాది గీతావచనార్థ ఉపక్షిప్తః.

(ఇతితి.) భగవతా పరమేష్ఠినా ఇత్థ మాదిష్టౌ తౌ కృష్ణౌ కృష్ణార్జునౌ ఓమితి తదాజ్ఞా మగ్నీ కృత్య భూమానం భగవన్తం ప్రజమ్య ద్విజపుత్రా నాదాయ. సంప్రహృష్టౌ దామ స్వగృహం ప్రతి యథాగతం న్యవర్తతా మాజగ్మతుః యథాదూపాననతిక్రాన్తస్వపూర్వరూపా ప్రభూ కృష్ణార్జునౌ దదతుః.

న్యవర్తతాం స్వకం ధామ సంప్రహృష్టౌ యథాగతౌ.
 విప్రాయ దదతుః పుత్రాన్యథారూపాంస్తదా ప్రభూ. ౬౦
 నిశమ్య వైష్ణవం ధామ పార్థః పరమవిస్మితః,
 యత్కించిత్సౌరుషం పుంసాం మేనే కృష్ణానుకమ్పితమ్. ౬౧
 ఇతీదృశాన్యనేకాని వీర్యాణీహ ప్రదర్శయన్,
 బుభుజే విషయాన్సామ్యా నీజే చాత్మార్జితైర్మతైః. ౬౨
 ప్రవవర్షాఖిలాన్కామాన్ప్రజాసు బ్రాహ్మణాదిషు,
 యథాకాలం యతై వేన్ద్రో భగవాన్సైప్రస్య మాస్థితః. ౬౩
 సాత్త్వా నృపానధర్మిష్ఠా నైతయిత్యార్జునాదిభిః,
 అజ్ఞాసా వర్తయామాస ధర్మం ధర్మసుతాదిభిః. ౬౪

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాభ్యుదయోపనిషత్, పాదమహాసాంస్యం, సంహితాయాం, దశమస్కంధే.

ఏకోననవతితమోఽధ్యాయః.

(విశిష్టతీ.) విష్ణోన్మంజన్తి. ధామ స్థానం నిశామ్య దృష్ట్వా, పుంసాం యత్కించి
 త్సౌరుష మస్తి తత్సౌరుషం. కృష్ణానుకమ్పితం శ్రీకృష్ణకృపాలభిసేవేతి మేనే “కర్ణః భే పౌరుషం
 నృష్యతి” గీత. దృష్టాననుభవేన విచ్ఛితవా నిశ్చయః. ౬౫

(చిత్తీ.) ఈదృశాని బ్రాహ్మణమాదుషాణి చరిత్రాణి ధర్మసు నృభిర్వేదో భగవాన్.
 గ్రామ్యాః విషయాః భోగాః బుభుజే, అఖిలేశ్వర భక్తివేన భోగప్రయుక్తకృత్యవశ్యతం పుండ్రస్యతే.
 ఊర్జితైః పుష్కలదక్షిణైః మతైః యజ్ఞైః ఈజే ఐష్టవాన్. ౬౬

బ్రాహ్మణా, ఆది, రాయసాం, క్షత్రియ, ప్రజాసు, అఖిలా, నఖిలపితౄణా కామాన్, ప్రవవర్ష,
 యథేన్ద్రో యథాకాలం చర్షద్రుమపత్రిత్రయం, వర్షతి తతా భగవానపి, సైప్రస్యం పరిజ్ఞాన, మాస్థితః,
 కామాన్ వవర్ష. ౬౭

(హత్యేషం.) కాంక్షి, దర్శిస్తాన్, స్వయం, హత్వా, కాంక్షి, దర్శనావేర్జితయిత్యాన్,
 ధర్మసుతాదిభి ర్యుషిష్టిరాదిభి రజ్ఞాసా ముజామాన్యే, ముఖేన నా ధర్మం వర్తమామ్యనుగుణం,
 ప్రవర్తయామాస. ౬౮

ఇతి శ్రీవత్సాన్యమనయఃసారవారణాకాసుదాకరన్య పర్వవిద్యానిధేః శ్రీకైలగురౌః సుతేన
 తవ్వరణకమలవరదయననన్నతత్సూక్తివసుధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థసృదయేసి,
 శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిమిషా, లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత దండీకాయాం,
 దశమస్కంధసమాఖ్యాయాం, దశమస్కంధే, ఏకోననవతితమోఽధ్యాయః.

అథ నవతితమోఽధ్యాయః

శుక ఉవాచ—

సుఖం స్వపుర్యోఽనివసన్వారకాయాం శ్రీయఃపతిః,

సర్వసంవత్సరమృద్ధాయాం జుష్టాయాం వృష్టిపుంగవై ౩.

శ్రీభిక్షా తమ వేషాభిర్నవయావసరం నిధి.

కనుకాదిభిర ర్మేష క్రిడ నీభి నటద్భుభిః.

నిత్యం సజ్జలమర్థాయాం మదచ్యుద్సిర్మతజ్జజైః,

స్వలక్ష్మితైర్భువనశ్చైవ రథైశ్చ కక్రౌజ్జులైః.

ఉద్ధానోపవనాథ్యాయం పుష్పిత్రదుమరాజిషు,

నిర్వికల్పబుద్ధిని పహేర్నాదితాయః ॥ సద్భక్తతః.

అథ నవతిళ మోక్షోన్మయః ,

అథ భగవత్స్మృతిక స్తుత్య స్వసత్త్విభి స్సుహా క్రితావకారం గాపాం కృత్విన్నమరాణితీమం
 పుత్రపౌత్రాదిసంతతిః ప్రకృతస్సద్భాగవతాదిపతిం చ వర్ణయతి నవతితమేన (సుఖం స్వపూర్వా
 మిశ్యాదిహ) క్రియేపతి రిశ్యస్య కేమే షోడశసాహస్రసత్త్విహ యేకశల్లభ ఇత్యువపిష్టాత్పంచస్థః.
 వృష్టిపృష్టవైః త్రీభిశ్చ జుష్టాయాం సేవితాయా మితి సంచస్థః.

కథంభాతాభిః సవయోవసేన కాన్తి. ర్యాసాం, తాభిః తపితా మివ ద్యౌః ద్యుతి
ర్యాసాం తాభిః.

(నిత్య మితి.) పక్కలాః సజ్జీర్ణాః మాధ్వాః యస్మాం. తస్మాం ద్వారకాయా మితి పూర్వేణ సంబంధః. మదమ్యద్విః మదజలసావిధిః మతస్థైర్గతైః సుష్ట్యలక్ష్మితైః భిక్షైః, కపతేనో. జ్వలై రథైశ్చ.

కింఛ ఉద్వృత్తః, దుఃఖశ్చైవ, భాగ్యం, కథంశ్చైవ, పుష్పితా యే, (దుఃఖం, ప్రేషం, రాజిమ పక్షిమ విర్వికతో భృక్ష్ణాణాం శివహా పుమాహ యేష తైః, నాదితాయా విత్తస్య సుతజనాదిభి రితి తేహ, యద్వా విర్వికతాం భృక్ష్ణాణాం వివహై, ర్నాదితానామ్, ౪

రేమే షోడశసహస్రవత్సినా మేకవల్లభః,
తావద్విచిత్రరూపోఽసౌ తద్గృహేషు మహర్దిషు.

ప్రోత్పల్లోశ్వలకల్హారకుముదామౌజరేణుభిః,
వాసితామలతోయేషు కూఙ్కర్ద్విజకులేషు చ.

విజహార విగాహ్యమౌ హ్రదిసీషు సుహారోదయః,
కుపకుఙ్కమలిస్తాఙ్గః పరిరబ్ధిశ్చ యోషితామ్.

ఉపగీయమానో గర్ధరైర్వృద్ధకృష్ణవానకాన్,
పాదయద్విస్తథా వీణాస్కూళమాగధవన్దిభిః.

సేవ్యమానోఽచ్యుతస్తాభిర్హస్తేనీభిశ్చ సేవనైః,
ప్రతిషిఞ్చన్విచిత్రీదే యక్షీభిర్వక్షరాదీప.

తాః క్లిన్నవత్ప్రవివృతోరుతుచక్రదేశాన్సిఞ్చన్త్య ఉద్ధృతబృహత్కబిరప్రసూనాః.

(రేమ ఇతి.) షోడశసహస్రవత్సినా మేక ఏవ. వల్లభః పతిస్సఖా. తావత్ప్ర షోడశ సహస్రాణి రూపాణి మూర్తీ. త్పిద్రాణి, తాసాం. గృహేషు, రేమ ఇతి సంబంధః. కథంభూతేషు మహత్యః ముద్దయః భోగోపకరణాదినమృద్ధయో యేషు.

ప్రోత్పల్లనాం. రేణుభి ర్వాసితాన్యమలాని తోయాని యేషు తేషు కూఙ్కన్తి, ద్విజానాం పక్షికాం, కులాని సమూహాః. యేషు తేషు.

(విజహారేతి.) హ్రదిసీషు, అమౌ, విగాహ్య, విజహార, కథంభూతః, మహా సుదయో వైభవం. యస్య సః, యోషితాం యోషిచ్చి, పరిరబ్ధః, కుచో హేతా, అత ఏవ, కుఙ్కమేష లిప్త మఙ్గం వక్షో, యస్య సః.

కింఛ (ఉపగీయమాన ఇతి.) సూతాః పౌరాణికాః, మాగధా వంశావలీపారకాః, కథం భూతై, ర్వక్షాదీ, వాదయద్వి.

(సేవ్యమాన ఇతి.) తాభి ర్యోషిచ్చి, స్సేవనైః, ర్జలసేవనైః, హస్తేభిః సేవ్యమానః స్వయం మమి తాః, ప్రతిషిఞ్చన్ యక్షీభి, ర్వక్షరాఙ్కుశేష ఇవ. చిత్రీదే విక్రీడితవా.

(తా ఇతి.) క్లిన్నాని పిక్తాని. వస్త్రాణి, యాసాం. తాః, అత ఏవ వివృతోరుతుచక్రదేశా.

(శ్రీకృష్ణస్య సంవానుక్రమాభివర్ణనః)

కాస్తం స్వనేచనజిహ్వుతయోపగూఢ్య జాతస్మరో త్వవలసద్వదనా విరేజాః. ౧౦

కృష్ణస్తు తత్త్వవిషజ్జిఙ్గుఙ్గుమప్రక్రీడాభిషక్కుతకు న్తలబ్ధిందబద్ధః,
సిద్ధాన్తహుర్యువతిభిః ప్రతిషిగ్యమానో రేజే కరేణుభిరివేభపతిః పరీతః. ౧౧

నటానాం సర్తకానాం చ గీతవాద్యోపజీవినామ్,
క్రీడాలంకారవాసాంసి కృష్ణోఽదాత్తస్య చ ప్రియః. ౧౨

కృష్ణస్త్వైవం విహరతో గత్యాలాపేక్షితస్మితైః,
నర్మక్షేళిపరివ్యజ్జైః శ్రీతాం కిల హృతాధియః. ౧౩

ఊచుర్ముకుందైకదియో గిర ఉన్మత్తవజ్జడమ్,
చిన్తాపిన్యోఽరవిన్దాక్షం తాని మే గదత కృష్ణుణు. ౧౪

ప్రాశ్నా, ఉద్భూతాని విసస్తాని, బృహత్కవరేభ్యః, ప్రహళాని యాసాం తాః, యోషితః కాస్తం
తగవస్తం, సిద్ధాన్తః, స్వనేచనజిహ్వుతయోపగూఢ్యః, జాతస్మరః, తస్య, నేచనపరిహరేష్యమా
తమేనోపగూఢ్యలిప్య, తేన జాతేన, స్మరేణ, ఉత్పయః ఉత్కృష్టహస, సైవ లవన్తి, వదనాని,
యాసాం తాః, విరేజాః. ౧౦

(కృష్ణస్త్వై.) తాసాం, స్వనేభ్యోః, విషజ్జిరారుజ్గుమప్ర, గ్యస్య సః, క్రీడాయా,
మభిషక్గేజాభినివేశేన, దుశః కమ్పితః, కుంకలబ్ధిందబద్ధో, యస్య సః, స్వయం ముహూః, సిద్ధాన్త
యవతిభిః, ప్రతిషిగ్యమానశ్చ కరేణుభిః, పరివృతో గజరాడివ రేజే. ౧౧

(నటానా మితి.) గీతై స్వాద్యైశ్చోఽ, పజీవంతీతి తథా లేషాం నటాదీనాం నటాదిభ్యః,
క్రీడాగ్ధం, యేఽలంకార భూషణాని, వాసాంసి చ, తాని ప్రాదాత్ ప్రాయచ్ఛత్, తథా ప్రియోఽపి
వర్తకేభ్యః, ప్రాయచ్ఛన్. ౧౨

(కృష్ణస్మేతి.) కర్తరి షష్ఠీ, గత్యాదిభి రేవం విహరతా కృష్ణేన, శ్రీతాం దియః హృతాః, ౧౩

అత ఏవ, ముకుంద ఏనైకస్మిన్ భీర్మాసాం తా, స్తమరనిందాక్షం చింతయంత్య
స్తాన్నిధ్యాభావనాయామితి శేషః. అగిర ఇతి చేప్య, క్షణమగిరః ధృతమానా ఇత్యర్థః. తత
ఉన్మత్త ఇవ జడం మథా తథా, ముని వాక్యాని ఊచు స్తాని సమ్యగాదరతః కథముతో మత్తః
కృష్ణు. ౧౪

మహిష్యః హిమః —

కురరి విలపసి త్వం వీతనిద్రానశేషే స్వపితి జగతి రాత్ర్యా మీశ్వరో గుప్తభోధః.
వయమివ సఖి కచ్చిద్గాఢనిర్విన్నచేతా నలిననయనహసోదారలీలేషితేన. ౧౫

నేత్రే నిమీలయసి సక్త మదృష్టబద్ధ స్త్వం రోపిషి కరుణం బత చక్రవాకి.
దాస్యం గతా వయమి హ్యుత్పాదజుష్ట కిం వా స్రజం స్పృహయానే కబరేణ నోధుష్. ౧౬

భో భో సదా నిష్టసే ఉదన్వన్నలద్ధనిద్రోఽధిగతప్రజాగరః.
కిం వా ముకుందాపహృతాత్మలాశ్చనా ప్రాప్తో దశా త్వం చ యతో దురత్యయామ్. ౧౭

త్వం యక్షుణా బలవతాని గృహీత ఇన్దో డీటస్తమో నిజదీధితిభిః షిశోషి.
కచ్చిన్ముకున్దగదితాని యథావయం త్వం విన్మృత్య భో స్థగితగీరుపలక్ష్యసే న. ౧౮

౩౫ని పునస్తానీశ్వరాహ కుర రీత్యాదినా. తత్త్రైకస్య వక్తృమూహా (కురరీతి.) హే కురరి
అస్మిన్జగతి రాత్ర్యా మీశ్వరం కృష్ణః. గ్రుప్తభోధః ఏలుప్తవాక్యవిషయజ్ఞానస్సకా స్వపితి శేతే. అస్వతు
ఏగతినిద్రానతీ విలపసి న తు శేషేన స్వపిషి. అనుచితం తన్నిద్రాభగ్గం కరోషితి తావః. అథవా
నావరాధస్తవాపీత్యాశయేనాహ నలిననయనస్య హసేన సహితం ఉదారం యస్త్రిలయేషితం తేన హీనఖి
వయమివ, త్వమపి గాఢం యథా తథా నిర్విన్నం చేతో యస్మాస్మా కచ్చిక్కిమితి ప్రక్షే. ౧౫

అన్యస్యా ఆహ (నేత్ర ఇతి.) ఏవమగ్రేఽపి. హే చక్రవాకి సక్తం రాత్రౌ అదృష్టబద్ధః
అదృష్టవతస్పతీ నేత్రే నిమీలయసి కింకిం వా కరుణం యథా తథా రోపిషి. దివేతి భేదే. నైశావనో.
ఆపితు వయమివ దాస్యం. ప్రాప్తా సతీ కబరేణ స్రజం నోధు. స్పృహయానే కిమ్. ౧౬

(భో భో ఇతి.) హే ఉదన్వన్ సముద్ర. అలద్ధనిద్రః. అధిగతప్రజాగరశ్చ సదా నిష్టనసే
నికరాం ధ్వససి “ష్యనశద్ధి” ఇతి దాతుః. కిం వా అస్మాభిః ప్రాప్తాం దురత్యయాం దశాం
అవస్థాం త్వమపి గతో ఆసి. ఆహో కష్టం యథా వయం సంభోగేన ముకుందాపహృతకువకుక్కు.
మాద్యాత్మలాశ్చనా స్తథా త్వమపి యతోఽపహృత శ్రీకృష్ణునిదిలాశ్చనో లక్ష్యసే ౧౭

(త్వ మితి.) హే ఇందో, త్వం బలవతా యక్షుణా క్షయరోగేణ. నికరాం గృహీతః, అత ఏన
క్షీణస్సకా స్వకంఠిభిః తిమోఽంధకారం నక్షితోషి న వినాయసి కిం, యథా వయం తథా త్వమపి
ముకుందగదితాని రహస్యాని విన్మృత్య తదేకచిత్తతయా స్థగితగీః స్తద్భవాక్ సకా నోఽస్మాభి
రుపలక్ష్యసే. ౧౮

(శ్రీకృష్ణస్వంశానుక్రమాభివర్ణమట్టః)

కిం వా చరితనుస్మాభి ర్మలయానిల తేఽప్రియమ్.

గోవిందపాణ్ణనిర్భిన్నే హృదీరయసి న స్మరమ్.

౧౯

ముగ్ధే ధ్యాయసి కిం గృహాణపురతః కున్దం వికాసోన్ముఖం

కిం కున్దేన సుమామునా సుహసరః కీదృగ్విదా స్త్యక్ప్రియాః.

పున్నాగం మృగయే నఖి శ్రుతిశిరోఽహాపావిశేషాయితం

గావోఽప్యజ్ఞితసూరమాసత తవామోదప్రకర్షోన్ముఖాః.

౨౦

మేఘశ్రీమం స్త్యమసి దయితో యాదవేన్ద్రస్య సూనం

శ్రీవత్సాంజ్ఞం వయమివ భవాన్ధ్యాయతి ప్రేమబద్ధః.

(కింవేతి.) హే మలయానిల, తే తుభ్య మస్మాభిః కిం వా అప్రియ మాచరితం కృతం. యత స్త్యం గోవిందపాణ్ణై ర్భిత్తరాం భిన్నేవోఽస్మాకం హృదీ హృదయే స్మరం కామ మీరయసి. అప్రియాదరణం వినా స్మరోదీరణేన వ్యతాజననం తవ సుచిత మిత్యర్థః.

౧౯

కాంచిత్ర్రియమస్వేషమస్త్రీం పుష్పాణ్యస్వేషయస్త్రీ మివాలక్ష్య కస్యాన్భి దు తగవత్కుత్తర మానః నాక్కమాహ (ముగ్ధ ౧౦.) ముగ్ధే కిం ధ్యాయసి పురు నిత్యం వికాసోన్ముఖం కున్దం గృహాణ. ఏవ ముగ్ధా ప్రాహ కిం కున్దేన సుమామునేతి. అయతా మువర్ణరహితేన కున్దేన కిం న కించిదపి ప్రయోజనం కిం న ముకున్దమేవాన్వేషయామిత్యభివంది. సా పునః ప్రాహ త్వత్ప్రియాః సుమసరః పుష్పాణి కీ దృగ్విదా ఇతి. సా పునః ప్రాహ పున్నాగం మృగయే నఖి శ్రుతిశిరోఽహాపావిశేషాయితం మతి హే నఖి శ్రుతిశిరోఽహాపావిశేషాయితం శ్రోతవ్యాః శిరసి చ భూషణావేషమాదామః పున్నాగం మృగయే శ్రుతిశిరస్సు పేదాన్తేషు తు సావిశేషాయితం పున్నాగం పుష్పగ్రంథం మృగయే చర్యభివంది. నను కి బహీష్టా సుమనస్సు సతీమ నిశేషణపుష్పాగ్ని సేన మృగయేనే ఉత్పత్తాహ (గావోఽపీత.) ఉజ్జితం గలితం మానం పున్నాగం యదుషం. తవామోదప్రకర్షేన ఉత్పేదా ఆసత మృగయన్త్యోవ చిన్దిన్తే. పకవోఽప్యేవం కిం పునఃసా మితి కామ, నక్షస్త్రే గామ సేదా ప్రవాచోఽపి ఉజ్జిత సూథం తలత్పత్తానం అజమిత్యర్థః. పురుషశ్రేష్ఠం తవామోదప్రకర్షే తర్కల్యాగుణగణ పకర్షే ఉన్ముఖాః ప్రసాదానోన్ముఖాః ఔన్ముఖ్య మాధం వ తసాం నతు దాన్త్యేష్వినః ప్రృథిపాదన మానన్యా దితి భవః. ఆసత కేవలం మృగయన్త్యః సమాసత ఇత్యర్థః.

౨౦

(మేఘేతి.) హే మేఘ త్వం సూదవేన్ద్రస్య యదా త్వమన్య ర్వం దయితః ప్రియోఽసి

అత్యుత్కృణ్ణం శబలహృదయోఽన్యద్విదో బాష్పధారాః
స్మృత్వా స్మృత్వా విస్మయసి ముహూర్తఖండస్తప్తప్రసంగా. ౨౦

ప్రియరాఘదాని భావనే మృతినఃకీవికదహోఽపయో గి
కలవాణి కిమద్యతే ప్రియం పద మే కల్గిరణ్యకోరిల. ౨౧

కుకరాజ గాయ యదుదేవసత్కథాం తుష్టప్రసంగాః పదేనదగ్ధాః,
విహహగ్నితప్తహృదయేష్వలం రమారమణా భదాననుధయ చ నిజ్ఞాపి. ౨౨

న చలసి న వదస్యదాశబుద్ధే ఊతిధర చింతయా సోనో నమర్థవే,
అపి బహు వసదేవస్తవజ్ఞేన వయమిహ కామయనేనైర్విధర్తుమ. ౨౩

కుశ్యద్ధృదాః కృశకరా ఒత సిన్ధుపత్న్య స్సంప్రత్యపానకవలశిల. ఇష్టభర్తుః.

మానం. అటపార్తహరిణాదసామ్యత్వాం తస్మిన్మూలక్షయ ఇతి భావః. అతో. భవానా వయమిహ
శ్రీవత్సాభ్యం అప్యయప్రేష్టా బద్ధో నిశ్చలౌ ద్వాయతి కిం ద్యావభిక్షాన్యాహః అత్యుత్కృణ్ణ మిహృతి.
అన్యద్విధః వయమితేత్యర్థః. అత్యుత్కృణ్ణం యథా తథా సజలహృదయః బాష్పధారాః స్పృశసి
ముజ్ఞాసి. యత్కిం చైతదిత్యాహ దుఃఖదస్తప్తప్రసంగా ఇతి. ౨౪

(ప్రియతి.) హే కోకిలి ప్రియరాఘవ్య ప్రియంపదద్య శ్రీకృష్ణస్య, పదానీవ పదాని శబ్దాణా
భావనే మృతాన్వంశీవయతీతి తథా కౌమలయా గి. హే విగ్నిధికణ రమణీయకణ్య మే కథయ, కిం
తేఽద్య ప్రియం కరవాణి. ౨౫

(కుకరాజేతి.) హే కుకరాజ యదుదేవ్య సత్కథాం గాయ “గైశబ్దే” లోబ్ధ మధ్యమైక
వచనం. అజ్ఞ హే కుక తవ వయసా ఊరేణ ఉపసేవనం అగ్నిశేకం కుర్మ. త్వం నోఽస్మాకం
విహహగ్నినా తేషు హృదయేషు రమారమణస్య లక్ష్మీణాస్తస్యాభిదానసుధమా లలం వితరాం. నిజ్ఞా ౨౬

(న చలసీతి.) హే ఊతిధర త్వం న చలసి న వదసి చ, కింతు మహాస్త మర్థం చింతయనే.
తర్హి కిం వయం యథా స్తనైర్వసుదేవస్తవస్యాంఘ్రిం విధర్తుం కామయమహే తథా త్వ మపి
స్తవకుల్యైః శృణ్వై రర్తుం. కామయనే కిమ్. ౨౭

(కుశ్యద్ధృదా ఇతి.) హే సిన్ధుపత్న్యః సద్యః. యద్యత్ యథా వయం యదువతేః
ప్రజయావలోక మప్రాప్య తేన ముష్టాన్యవహృతాని హృదయాని. యాసాం తాశ్చ. ఉరు వితరాం

(శ్రీకృష్ణమూర్తే ర్వంశానుక్రమాభివర్ణనపుట్టు)

యద్వద్వయం మధుపతేః ప్రణయావలోకమప్రాప్య ముష్టహృదయాః పురకగ్నితాస్సత్త

హంస స్థాగత మాన్యతాం పిబ పయో బ్రూహి జ్ఞ శౌరేః కథాః
 దూతం త్వాం ను విహాసు కచ్చిరజిహ్వ స్తస్మాన్త్ర క్రం గురూ,
 కిం వా న శ్చలసౌహృద స్మరతి తం కస్మాద్భజామో పదం
 ఙ్గద్రాలాపయ కామదం ప్రయమ్మలేనైవై కనిష్ఠా త్రియాత్.

౨౬

శ్రీకృత ఉవాచ—

ఇతీదృశేన భావేన కృష్ణే యోగీశ్వరేభ్యరే,
 క్రియమాణేన మూఢవ్యో లేభరే వైష్ణవం గతమ్.

౨౭

(శ్రుతమాత్మోఽపి య స్త్రీణాం ప్రహ్లాదర్షితే చనుః.

కర్మితాః స్మ తథా యాయ మపి సంస్రవి శ్రీష్టే గుప్త్యన్తో బ్రూహి యసాం తాం అవగతకమితోభావ్య
 ఇష్టన్య తర్హస్పినోః ప్రణయావలోక మప్రాప్య కర్మితాః స్థురతేః భేదే.

౨౮

(హంసేతి.) హం హంస ఉన్యతా ముపవిశతాం. పయః క్షీరం పిబ జ్ఞా హం హంస
 శౌరేః కథాం వార్తా. బ్రూహి, వివీధి వితర్కే గ్వం శౌరే ద్దూః పదామ, అజిః కృష్ణః స్వస్థాస్థే
 కచ్చిత్ పురా రహస్యక్రం, చలసౌహృద. స్మరతి కిం స్మృత్యైవ మాః ప్రస్తాపితవా విష్ణుత్రాసా
 హేఙ్గద్ర జుద్రదూత. ఉస్మాత్తం, వయం, తజామ, మమార్థమహ్వయతీత్యత్రాహ - అగో తర్హి
 తమిహాలాపయాకరయ. ఓ మిల గివృన్త. తం పువరాహాయ. అస్మాకా, విజ్ఞయిత్వా ఏకాకినీ
 రమతే, తాం శ్రియ, మృతే వివా, తిహేవాలాపయ. సా తిదేకనిష్ఠా కథం పరిహర్తుం శక్యేత్యత్రాహ
 (త్రియా మితి.) జాతావేకవచనం, అస్మాను త్రిమ మధ్య కిం వైవైరవిష్టా నతు పయ మిత్యర్థః.

౨౯

(ఇతీతి.) మూఢవ్యో మూఢవన్య త్రియా యోగేశ్వరే కృష్ణే క్రియమాణేనేత్థంభుతేన.
 భావేన వైష్ణవం గతిం ముక్తిం లేభరే.

౩౦

కృష్ణే తాసామిత్యంభూతో భావో నాకచిత్ర మిత్యాహ (శ్రుతమాత్మోఽపితి.) ఉరువిర్బహుభి
 ర్నాద్యైర్నానై ఉరు బహుదా. గీతో వా ఉరుగాయ ఇతి పృథక్పదం వ, సత్యధిస్త్యత్యర్థః, కిం బహున

ఉరుగాయోఽనుగీతో వా పశ్యంతీనాం కుతః పునః. ౨౮

యాస్తం పర్యవర నేర్పిష్టా పాదసంవాహనాదిభిః,
జగద్గురుం భర్తృబుద్ధ్యా తాసాం కిం వర్ణ్యతే తపః. ౨౯

ఏవం వేదోదితం కర్మ స్వనుతిష్ఠ న్నమాపతిః,
గృహాన్ ధర్మార్థకామానాం ముహుశ్చాదర్శయత్పదమ్. ౩౦

అస్థితస్య పరం ధర్మం కృష్ణస్య గృహమేదినామ్,
అసన్తోడశసాహస్రా మహిష్యోఽష్టకతాదికాః. ౩౧

తాసాం శ్రీరత్నభూతానా మష్టౌ యాః ప్రాగుదాహృతాః,
రుక్మిణీప్రముఖా రాజన్ సహపుత్రాశ్చ సర్వకః. ౩౨

యథా కథంవిచ్చుకమాత్రోఽపి నా ప్రీతాం మనః, ప్రసహ్య చిరా దాకర్షతే, కిం పునః, సాక్షిత్వ
శ్యవీనాం ప్రీతాం మన ఆకర్షతీతి. ౨౮

యతస్తాసా మిత్రంభూతో భావ స్తత స్తా అనుమోదతే (యా ఇతి.) తం కృష్ణం జగద్గురుం
సర్వోత్తమం సరమపురుష మపి భర్తృబుద్ధ్యా యాః సాదమర్షనాదిభిః ప్రేష్టా పర్యవరః అపేవస్త,
తాసాం, తపః కిం వర్ణ్యతే కథం వర్ణ్యత ఇత్యర్థః. ౨౯

(ఏవ మితి.) సతాం, గతిః స్వప్రాప్త్యసాయభూతోఽన్యనుతిష్ఠః గృహాన్ ధర్మాదీనాం
పదం స్థానమిత్యదర్శయః, పద మితి దర్శయితు మన్వతిష్ఠ దిత్యర్థః. ౩౦

అథ భగవఃస్వవత్సీమ సంతాన మనువర్తయితుం ప్రస్తాతి (అస్థితస్యేతి.) పరం,
గృహమేదినాం, ధర్మ, ముస్థితస్యానుతిష్ఠతః కృష్ణస్య, మహిష్యః వత్సయః, అసః. ౩౧

తాసాం శ్రీరత్నరూపాణాం మధ్యే, అష్టౌ రుక్మిణీప్రముఖాః యాః పూర్వం, కథితః
సర్వకః సర్వాశ్చ, సహపుత్రాః పుత్రవత్స ఏవేత్యర్థః, తాసాం పుత్రాస్తు లక్షమేకమశీత్యుత్తరైక
షష్ఠిసహస్రాణి భవన్తి. ౩౨

(శ్రీకృష్ణమూర్తే ర్వంశానుక్రమాభివర్ణనపుట్టః)

ఏకైకస్యాం దశదశ కృష్ణోఽజీజనదాత్మజాన్.
యావత్య ఆత్మనో భార్యా ఆమోఘగతిరీశ్వరః.

౩౩

తేషాముద్దామపీర్యాణా మష్టాదశమహారథాః,
ఆనన్నుదారయశన స్తేషాం నామాని మే శృణు.

౩౪

ప్రద్యుమ్నశ్చానిరుద్ధశ్చ దీప్తిమాన్మానురేప చ,
సామ్నో మధుర్బుహద్వాను శ్చిత్రభానుర్వ్యకోఽరుణః.

౩౫

పుష్కరో దేవబాహుశ్చ శ్రుతదేవస్సనన్దనః,
చిత్రబాహుర్విరూపశ్చ కవి ర్మ్యుగ్రోధ ఏవ చ.

౩౬

త్రివక్రాయా ఉపక్రోశః పుత్రః కృష్ణమనువ్రతః,
శిష్యస్సాక్షి న్నారదస్య దధౌ వ్రత ముజ్జితమ్.

౩౭

తేనోక్తం సాత్వతం తన్త్రం యజ్ఞాత్వా ముక్తిమా నృపేత్.

తదేవాహ (ఏకైకస్యా మితి.) అజీజన జనయామాన. ఆత్మనః స్వస్య యావత్యో భార్యా
ప్రాసా మేకైకస్యా మితి వంబన్దః. తత్ర హేతుత్వేన వినిష్ఠి ఆమోఘగతి రప్రతిహతసంకల్పః. ౩౩

తేషాముత్తనజ్ఞానాం పుత్రాణాం మద్యే ఉదారయశనః విపులయశస్వినః.

౩౪

(ప్రద్యుమ్నశ్చేతి) ఆనిరుద్ధనామాపి కాశ్చిత్పిత్రానన్యః పుత్రః.

౩౫-౩౬

(త్రివక్రాయా ఇతి.) ఉపక్రోశో నామ త్రివక్రాయాః పుత్రః సతు కృష్ణం అనువ్రతః
అనువర్తమానః సాక్షిన్నారదస్య శిష్యో భూత్వా. అబద్ధిత మవిచ్ఛిన్నం యథా తథా చిత్తం దధౌ
భగవత్పూరివిష్టో బహువేత్యర్థః. ౩౭

తమేవ వినిష్ఠి (తేనేతి.) సాత్వతం పశ్చరాత్రం. ఉక్తం. సాత్వతమన్తార్థవిషయః
కృద్భంగింబవిశేషః. ప్రతివత్తిసౌకర్యాయ నాతిసంగహవి పురరూపేణ కృత ఇత్యర్థః. తస్యానాదికాప్రసా

యత్ర శ్రీకూద్రదాసానాం సంస్కారో వైష్ణవస్మృతః. ౩౮

ఏతేషా మపి రాజేంద్ర తనూజానాం మధుద్విషః,
ప్రద్యుమ్న ఆసీ త్పుంధ్రః పితృనద్రుక్కిణీసుతః. ౩౯

స రుక్మిణో దుహితర ముపయేమే మహారథః,
తస్మాత్సుతోఽనిరుద్ధోఽభూన్నాగాయతబలాన్వితః. ౪౦

స చాపి రుక్మిణః పౌత్రీం దౌహిత్రో జగృహే తతః,
వజ్రస్తస్యామభూ ద్ధస్తు మౌనలాదవశేషితః. ౪౧

ప్రతిబాహురభూత్తస్మాత్సుబాహుస్తస్య చాత్మజః,
సుబాహో ర్ధర్మనేతోఽభూచ్ఛ్రితనేనస్తు తత్సుతః. ౪౨

ర్వాచీనత్వాయోగాత్ తన్త్రం వినిష్ఠ యత్రేతి - శ్రీకూద్రాదీనా మపి వైష్ణవః నిష్ఠుర్రాసకః
సంస్కారస్తావపుణ్డ్యాదినంస్కారః స్మృతః. ౩౮

(ఏతేషామపితి.) మధుద్విషః భృష్టస్య. తనూజానాం పుత్రాణామేతేషా మస్తాదనానాం మధ్యే
యాః ప్రద్యుమ్నః, స తు రుక్మిణీసుతః పితృన, ద్రూపేణ గుణైశ్చ పితృకుల్యః. ౩౯

రుక్మిణో దుహితర ముపయేమే. తస్యాం భార్యాయాః. తతః ప్రద్యుమ్నా
దనిరుద్ధో నామ నాగాయతబలః. పుత్రోఽభూత్. ౪౦

సచాపి నిరుద్ధోఽపి రుక్మిణో దౌహిత్ర స్తస్య పౌత్రీం. జగృహే ఉపయమే.
తతోఽనిరుద్ధా తస్యాం వజ్రో నామ పుత్రో బహువ, తం వినిష్ఠ (యన్తితి.) మౌనలాదవప్రయుక్త
యమకులక్షయాదవశేషితః. స ఏకోఽవశేషిత ఇత్యర్థః. ౪౧

తస్మాద్వజ్రాత్పుతిబాహుః, తస్య ప్రతిబాహో. రాత్మజః సుబాహుః. ౪౨

(శ్రీకృష్ణమూర్తేర్వంశానుక్రమాభివర్ణనపుట్టిః)

నహ్యేతస్మిన్కులే జాతా అధనా అబహువ్రజాః.

అల్పాయుషోఽల్పవిద్యాశ్చ అబ్రహ్మజ్ఞాశ్చ జిజ్ఞిరే.

౪౩

యదువంశప్రసూతానాం పుంసాం విఖ్యాతకర్మణామ్.

సంక్ష్యానం శక్యతే కర్తుమపి వర్షాయతై రపి.

౪౪

త్రిషః కోటిస్సహస్రాణామస్తాశీతిశ్శతాని చ.

ఆసన్యదుకులాచార్యాః కుమారాణామితి శ్రుతమ్.

౪౫

సంక్ష్యానం యాదనానాం కః కరిష్యతి మహాత్మనామ్.

యత్రాయుతానా మయుతలక్షపుత్రస్స ఆహుకః.

౪౬

దేవాసురాహవహతా యే దైతేయా స్సుదారుణాః.

తేచోశ్చన్నా మనుష్యేషు ప్రజా దృష్టా బబాధిరే.

౪౭

సర్వాణాం చంభ్యాణాం విజన్తి (నహీతి) అధా నిర్ధనాః.

౪౮

తేషా మగత్యమాహ (యదువంశప్రసూతాశ్చితి.)

౪౯

తదేవ కైమత్వనయాభిప్రాయాదాహ (త్రైకోటి ఇతి.) సుయకులస్యాద్యాస్తస్కుమారాణాం అనుశీక్షరా అధ్యాపకా తిస్రః, కోటిః సహస్రాణాం జన్తాశీతిః శరాని చ. అధ్యాపకా ఏవైతావంతః కిం పునస్త ఇగ్యర్థః.

౫౦

ఏకస్య వసుదేవస్యైవ కులజానాం సుత్యైవంబూతా కిం చైవస్సర్వేషాం సంభూతానామిత్యాహ (సంక్ష్యానమితి.) యత్ర శతానాం సుతే య ఆహుకౌ వసుదేవ స్స ఏవాయుతానాం అయుతలక్షపుత్రః.

౫౧

తేషాం వీర్యశౌర్యదిగుణనిరూపణాయాహ (దేవేతి.) దేవాసురాహవే దేవాసురయుద్ధే. బూతా యే అతిదారుణా దైతేయస్తే మనుష్యేషు చైద్యమాగదాదిరూపేణ జాతాః దృష్టాస్సంతః. ప్రజా ఇతి ద్వితీయాంతం, బబాధిరే.

౫౨

తన్నిగ్రహాయ హరిణా ప్రోక్తా దేవా యదోః కులే.

అవతీర్ణాః కులశత మేషా మేకాధికం నృప.

౪౭

తేషాం ప్రమాణం భగవాన్ప్రభుత్వేనాభవద్ధరిః.

యేచానువర్తినస్తస్య వవృధు స్సర్వయాదవాః.

౪౯

శయ్యాసనాటనాలాపక్రీడాస్నానాశనాదిషు.

న విదుస్స్వాస్త్రరాత్మానం వృష్టయః కృష్టదేవతాః.

౫౦

తీర్థం చక్రే నృపొనం యదజని యదుషు స్వస్మరిత్వాదశౌచం

విద్విట్స్మిన్మృదూపం యయురజితపదాశ్రిర్యదర్థేనన్యాయత్నః.

(తన్నిగ్రహయేతి.) ప్రోక్తా ఆదిష్టా దేవాః. యదోః కులే, అవతీర్ణాః, యేషా మవతీర్ణానాం. కులమేకాధికతం. నృష్ట్యంధకదాశ్చార్దూర్వాపేదైతాదికశతభేదఃకన్నమ్.

౪౮

(తేషామితి, తేషాం అలానాం ప్రభుత్వే నిమిత్తే భగవాన్ శ్రీకృష్ణరూపేణాభవదవతారః. యే వర్షే యాదవాస్తే తస్య శ్రీకృష్ణస్యానువర్తినః. హేతుగదృశిదం, వవృధు రేదాంచక్రీరే.

౪౯

కిం తే తం వరమాత్మబుద్ధ్యాఽన్వవర్తంత. నేత్యాహ (శయ్యేతి.) వృష్టయదవః శయ్యాసనాదిషు కృష్ట ఏవ చేతో యేషాం తథా భూతాలపి తం కృష్టం స్వమాత్మానం స్వాంతరాత్మానం వరమాత్మాన మిత్యర్థః. నవిదుః కింతు యాదవవిశేషం విదురితి భావః.

౫౦

స్వమాత్మానం న విదురిత్యనేన తన్మాహాత్మ్యం న విదురితి సూచితం. తదేవానితర సాధారణం వదన్ అత్యాశ్చర్య మేత ద్భూతాదావహరణ మితి విన్మయ మవమదన్నాహ (తీర్థమితి.) హేనృప. ఇతఃపూర్వం. స్వస్మరిత్ స్వర్నదీ గర్జన సర్వతోఽధికం తీర్థమాసీత్. ఇదాపి తు యదుషు యదజని జాతం తేషు జాతం శ్రీకృష్ణకీర్తిరూపం త త్కర్తృ స్వస్మరిరూపం పాదశౌచం తీర్థమూన మల్పం చక్రే యద్యశోరూపం తీర్థమేవ వర్వతీర్థోపరి విరాజిత ఇతి భావః. తథా ద్విషంతః శత్రవః స్నిగ్ధా అనురక్తా శ్చ. తత్స్వరూపం యయుః ప్రాప్తుః. స్వం స్వాసాధారణం రూప మాకృతిః తత్పా ధర్యమితి యావత్. త త్ప్రాప్తుః. పీత్య పీత్యాత్మకస్య స్వవిషయస్య జ్ఞానస్య సాధర్యప్రాపణ స్వాభావ్యాదితి భావః. తథా అజితపదాకైర్బిదవ్యప్రాప్తపదా శ్రీశ్చ. యన్యైవేతి శేషః. యన్యై వానన్యార్హ శేషభూతేత్యర్థః. తాం విశిష్టే-యదర్థేనన్యాయత్నః. యచ్ఛ్రీకటాక్షలేశవనరణార్కం అన్యేషాం బ్రహ్మాదీనాం యత్నః. కిం చ యస్య భగవతో. నామ శ్రుత, మదిగదితం ఉచ్యరితం వా

(శ్రీకృష్ణమూర్తే ర్వంశానుక్రమాభివర్ణమట్టః)

యన్నామామగ్గళఘ్నం శ్రుత మథ గదితం యత్కృతో గోత్రధర్మః
కృష్ణస్యైతన్నచిత్రం షీతిభరహరణం కాలచక్రాయుధస్య.

౫౦

జయతి జననివాసో దేవకీజన్మవాదో యదువరపరిషద్విరోధిరస్యన్నధర్మమ్.
స్థిరచరవృజినఘ్నస్సుస్మితశ్రీముఖేన వ్రజపురవనితానాం వర్ధయన్కామదేవమ్.

౫౧

ఇత్థం పరస్య నిజధర్మరిరక్షయాఽఽత్తలీలాతనోస్తదనురూపవిడమృనాని.

అర్థజ్ఞానరహిత మవ్యమగ్గళఘ్నం. కిం చ గోత్రేషు తత్తద్వృష్టివంశేషు ధర్మో యత్కృతః యేన
వ్రవర్తితః. తస్యైతస్య. శ్రీకృష్ణస్యైత న్న చిత్రం. కిం తత్ యత్ షీతిభరహరణం. తత్ర
హేతుత్వేన పునస్తం విశిష్ట-కాలచక్రాయుధస్య కాలచక్రం కాలాభిమాని సుదర్శనాఖ్యం చక్ర
మాయుధం యస్య తస్య కాలాయత్తం హి సర్వమితి భావః.

౫౦

ఉత్తవిధాసాధారణప్రభావనిర్వాహకం పరత్వమాహ (జయతీతి.) సర్వోత్కర్షణేన వర్తతే
జనానాం నివాసో ధారకః, జనేషు నివసతి ధారకతయేతి వా. తస్మి పరమాత్మనః కథం ప్రాకృతేషు
జన్మేత్యత్రాహ దేవకీతి. దేవక్యాం జన్మేతి వాచమాత్రం యస్య సః. న తస్య ప్రాకృతస్యేవ కర్మాయత్తం
జన్మ అపితు స్వేచ్ఛామూలకం తదితి భావః. తదపి కిమర్థమిత్యత్రాహ యదువరా యదుశ్రేష్ఠా స్తేషాం.
పరిపదస్సజ్ఞాస్తాభిరేవ దోర్బిక్కుజై రధర్మ. మర్యః “లక్షణహేతో” రిత్యయం శతా. ప్రతిక్షేప్త
మిత్యర్థః. న కేవలం తదేవ. తస్య సఃకల్పమాత్రేణాపి మళకత్వాత్. కిం త్వేతదేవావతారకృత్యం
ముఖ్య మిత్యభి. సేత్య విశిష్ట-స్థిరచరవృజినఘ్నః. అధికార మనపేక్ష్య స్థిరాణాం బృందావనాది
గతానాం తరుగుల్మాదిరూపాణాం స్థితాణాం చరాణాం పశుశతునిస్సభృతీనాం. కేనచిత్స్వసంబంధేన
పృజినం ప్రాప్తిప్రతిబంధకం పాపం హంతితి తథా తదేవోదాహర్యం విశిష్ట-కోటనం ప్రితం యస్మిన్.
తేన శ్రీముఖేన. వ్రజవనితానాం పురవనితానాం చ. కామదేవం వర్ధయన్. తాః కామస్వభావావనితాస్సే
నైవ స్వభావేన స్వవిషయకేన ముచ్యేదన్నితి తం తాసాం వర్ధయన్ జయతీతి స. బంధః. యద్వా
అయమపి లక్షణహేత్వోరితి శతా. వర్ధయతుం. దేవకీజన్మవాదో జయతీతి స. బంధః.

౫౧

వ్రత్కృతస్కంధార్థశ్రవణఫలం తదధికారిణం చాహ (ఇత్థ మితి.) నిజధర్మరిరక్షయా
బృహిగమోక్తధర్మరక్షణేచ్ఛయా. అత్తః లింగహితా లీలాత్వా తను ర్వేన లీలాపదేన తస్యైవ కర్మఫలం
భోగార్హత్వవృధానః. తస్య యదాత్తమర్య పరమపునర్య ఇత్థంభూతాని తదనురూపాణి అవతారాను

కర్మాణి కర్మకనణాని యదూత్తమస్య శూయాదముష్కవదయో రనువృత్తి మిచ్ఛన్. ౫౭

మర్మస్తా ననునమేధితయ మమృత ప్రసక్తాశ్రవణేర్ధననివృత్తి

తద్వేదం దుష్ప్రజకృతైః ప్రజనానాం వర్ధం గ్రహణార్హం జీతిభుజ్జ్ఞానైః సేవయము క్రియార్హం ॥ ౩౧ ॥

ఇది శ్రీమత్సాగరం బహుశ్రీ విఘ్నేశ్వరాయణ్య శర్మ గారు వ్రాసినది.

నవతితి నో ౭౫

దశమస్క-నస్పమ^{౧౩}ప్త^౪.

రూపాణి దర్శయిషామరూపాణి నా, ఏదమ్మనాని మిర్చిచెప్పానుకాఁజి, కర్పూరికపాణి శ్రుజ్ఞుకాఁజి, కీర్తయతాం చ క్తియోగోష్పత్తికవింధకాని పానకర్పాణి కవంతే నిరన్యంతీతి తదా, కర్పూరికపాణి, శ్రూయాత్ ఈ, యః ఆదుష్ట భగవతః, ఏదమ్మ, అనువృత్తిం భక్తిమిచ్చిషామరూపాణి.

కినుమవృత్తి నిత్యత అను (మర్త్య జలం) అనుననుమనంద్యం ముకుందవృత్తి ముక్త్యు
కథామూలం, శ్రవణశక్తిరనవింతయో శ్రవణశక్తిరనయోక్తా, యో, చింత తయో నపేక్షియో అను
వృత్త్యా దుస్తరకృతాంతజననగర్భం, దుస్తరక, కృతాంతో యై ప్రేషాం జననా మవస్థా,
దుస్తరసాహపేక్షాభూతం, తస్య భగవతో, ధామ స్థాన, మేలి ప్రాప్తోచ్చి, దుస్తరేక్షాది విశేషజనన
దుర్లభత్వం సూచితం, తత్సృష్టమేవాహా గ్రామాది, ముద్భూతా ఉద్భూత అర్థ, ప్రమాణనం, యేషా
తే యథామప్రాప్తికామా ఇత్యర్థః, గ్రామా, ద్యుజ్ఞం, యాంత, తనన ఇతి శబ్ద, యస్యా యదేమవృత్తి
కామా, దుస్తరకృతాంతభవావగర్భమితి పాతానగర్భం, దుస్తరక, కృతాంతో ముక్త్యు, సత్కర్మశ్యో,
భగవ సంసార, సస్యాభవర్తోఽససానం, యస్మాత్, తథామేతీతి వచింధ్యః.

ఇతి శ్రీవత్సన్వయవయఃసారావంధాకామధాకరస్య పర్యవృద్ధ్యాః శ్రీ శైలబంధోః సుతేః

తచ్చరణకమలవరిచయప్రసన్నతత్పుకినమదిగతశ్రీమద్భగవద్గోపాధ్యాయ

(శ్రీ) బ్రహ్మచర్య పీఠ శ్రవణ రాజవలదవా లిక్కుడూం. శ్రీమద్భాగవత చరిత్రాం.

దశమస్కంధసమాప్త్యాః. దశమస్కన్తే. నవతితమోఽధ్యాయః.

దశమస్కంధస్సమాప్తః

